TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASY
MAGTYMGULY ADYNDAKY DIL WE EDEBIÝAT INSTITUTY

TÜRKMEN DILINIŇ SÖZLÜGI

II

Aşgabat - 2010

K A S A M

EZIZ TÜRKMENISTAN – ATA
WATANYM,

GURBAN BOLSUN SAŇA BU JANYM-
-TENIM!

EGER-DE MEN SAŇA SÄHELÇE ŞEK
ÝETIRSEM,

GOÝ, MENIŇ ELIM GURASYN!

EGER-DE MEN SAŇA DIL ÝETIRSEM,

GOÝ, MENIŇ DILIM GURASYN!

EGER-DE MEN TÜRKMENISTAN
WATANYMA,

TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTINE
DÖNÜKLIK ETSEM,

GOÝ, MENIŇ ÖMRÜM KÜL BOLSUN!

TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

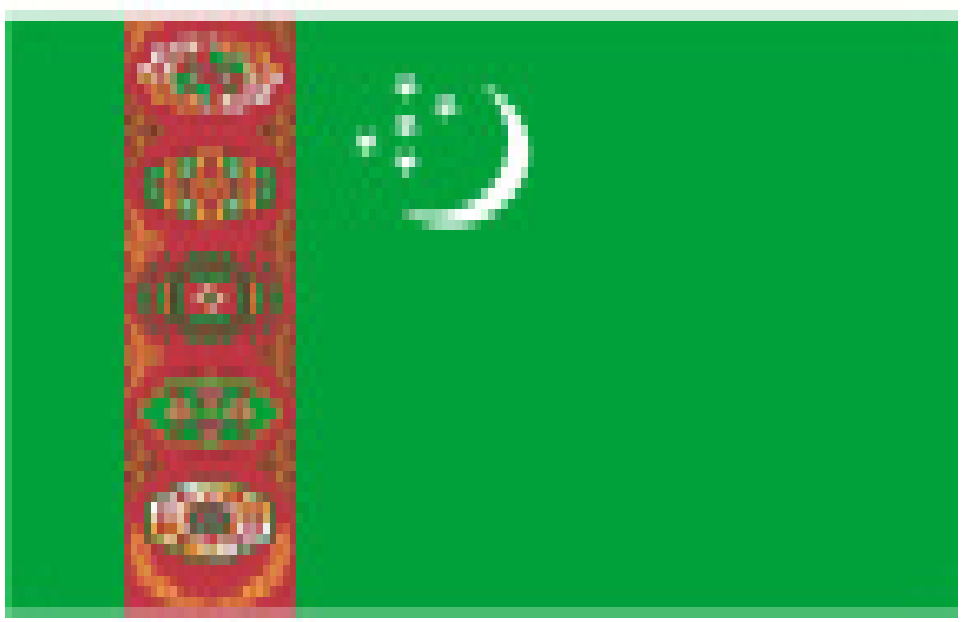

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

TÜRKMENISTANYŇ
DÖWLET SENASY

Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde,
Bitarap, Garaşsyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň öňünde.

Gaýtalama:
Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaýtalama:
Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

ŞERTLI GYSGALTMALAR

alkyş s. - alkyş sözi
anat. - anatomiýa degişli adalga
asman j. - asman jisimleri
bagl. - baglaýjy
balykç. - balykçylyga degişli sözler
b.e. - biziň eýýamymyz
çal. - çalyşma
d. ý. - demir ýol adalgasy
deňizç. - deňizçilik adalgasy
derm. - dermançylyk adalgasy
dil b. - dil bilimi adalgasy
dipl. - diplomatik adalga
dokm. - dokmaçylyk adalgasy
durm. - durmuş ýagdaýy bilen bagly söz
däp-dess. - däp-dessura degişli söz
edeb. - edebiýat adalgasy
ekeran. - ekerançylyk
fiz. - fizika degişli adalga
ga - gektar
geogr. - geografiýa adalgasy
geol. - geologiýa
gepl. d. - gepleşik dili
göd. s. - gödek söz
göç. m. - göçme many
giriş s. - giriş sözi
gurl. - gurluşyk adalgasy
haýwanat d. - haýwanat dünýäsine degişli sözler
harb. - harby adalga
hasap. - hasap işlerine degişli söz
him. - himiýa adalgasy
hukuk - hukuk adalgasy
işl. - işlik
kg - kilogram
k.d. - kitap dili
köm. s. - kömekçi söz
kön. s. - könelişen söz
küşt. - küştçülik adalgasy
l - litr
lukmanç. - lukmançylyk
m - metr
maliýe - maliýe işlerine degişli adalga
maldarç. - maldarçylyk
mat. - matematika adalgasy
min. - mineral
mukd. s. - mukdar san
oba h. - oba hojalygyna degişli söz
own. b. - ownuk bölek
ös. - ösümlik dünýäsine degişli adalga
pels. - pelsepä degişli adalga
s. - sahypa
sazç. - sazçylyk adalgasy
senetç. - senetçilige degişli söz
ser. - serediň
sözs. k.- sözsoňy kömekçi
sport. - sport adalgasy
s. ş. aňl. söz - ses we şekil aňladýan söz.
sung. - sungat adalgasy
syp. - sypat
syýas. - syýasy adalga
şahyr. - şahyrana söz
t. - tom
taryh. - taryhy söz
teatr - teatr adalgasy
teh. - tehnika degişli söz
tik. - tikinçilik
ugrukd. - ugrukdyryjy söz

TÜRKMEN MILLI ELIPBIÝI

T/№	Ilanmaçasy	Ady	Ýazmaçasy
1.	A a	a	*A a*
2.	B b	be	*B b*
3.	Ç ç	çe	*Ç ç*
4.	D d	de	*D d*
5.	E e	e	*E e*
6.	Ä ä	ä	*Ä ä*
7.	F f	fe	*F f*
8.	G g	ge	*G g*
9.	H h	he	*H h*
10.	I ı	ı	*I ı*
11.	J j	je	*J j*
12.	Ž ž	že	*Ž ž*
13.	K k	ka	*K k*
14.	L l	el	*L l*
15.	M m	em	*M m*
16.	N n	en	*N n*
17.	Ň ň	eň	*Ň ň*
18.	O o	o	*O o*
19.	Ö ö	ö	*Ö ö*
20.	P p	pe	*P p*
21.	R r	er	*R r*
22.	S s	es	*S s*
23.	Ş ş	şe	*Ş ş*
24.	T t	te	*T t*
25.	U u	u	*U u*
26.	Ü ü	ü	*Ü ü*
27.	W w	we	*W w*
28.	Y y	y	*Y y*
29.	Ý ý	ýe	*Ý ý*
30.	Z z	ze	*Z z*

K

K, Türkmen milli elipbiýiniň on üçünji harpy.

KA [ka:], Türkmen milli elipbiýiniň "K" harpynyň ady.

KABARDIN [kabardi:n], *at, ser.* **Kabardinler.**

KABARDINLER [kabardi:nler], *at.* Kabardin-Balkar awtonom respublikasynyň esasy ilatynyň bir bölegini düzýän halk.

KABUL [kavu:l], *at.* Makul, boljak. *Seniň aýdanyň kabul.*

◊ **Kabul bolsun** sadaka, hudaýýoly berlende aýdylýan hoşniýetli dileg. **Kabul etmek 1)** okuwa, işe we ş.m. almak, girizmek. *Amanyň entek ýaşdygyny, häzir mekdebe kabul edip bolmajagyny mälim etdi.* **2)** gulluk wezipäň boýunça huzuryňa gelmäge rugsat etmek. *Ol sizi kabul edermi, edip bilmezmi men ony aýdyp biljek däl* (B. Seýtäkow). **3)** köpçülik bolup ýada ýeke bolup bir maslahaty, pikiri makul tapmak, razy bolmak. **4)** bir işiň jogapkärçiligini öz üstüňe almak, bir zady öz ygtyýaryňa geçirmek; bir zady birinden almak. *Täze hasyly kabul etmäge ýerimiz kössüz taýýar* ("Edebiýat we sungat"). **5)** myhman we ş.m. garşylamak, hezzet-hormat etmek. *Biziň şeýle kabul edişimiz ilkibada ony ýygrykdyran bolsa-da, soň derrew ýüzi açyldy* (N. Saryhanow). **6)** bir işi gözden geçirmek, synlamak. *Dabaraly ýörişi kabul etmek.* **7)** derman we ş.m. içmek, atmak, däri-dermanlary peýdalanmak. *Derman kabul etmek.* **8)** düşünmek, özleşdirmek.

KABULHANA [kavu:lha:na], *at.* Döwlet edaralaryna işi düşüp gelen adamlar kabul edilýän otag.

KABYLA [kavy:la], *at.* Tire, taýpa.

KADA [ka:da], *at.* 1. Kabul edilen kanun, düzgün. *Dürs ýazuw kadasy.* **2**. Bir zady karar esasynda tertibe salýan düzgün, ýörelge. *Her ýerde bir kada bolmasyn.* **3**. Kabul edilen we endige öwrülen tertip-düzgün, *Ulyny sylamak türkmende kada bolupdyr.* **4**. Belli bir ýagdaý, boluş, hal. *Näme üçindir gojanyň ýagdaýy, özüni alyp barşy, belli bir kadada uzak durup bilmeýşi ony aladalandyryp başlapdy* (B. Seýtäkow). **5**. Kesgitlenen ölçeg.

KADA-KANUN [ka:da-ka:nu:n], *at.* **1**. Döwlet tarapyndan belli bir maksat bilen çykarylýan kada hem kanun. *Kada-kanun hemmelere degişli.* **2**. Ýörelge bolup giden däp-dessur, düzgün, tertip.

KADALAŞDYRMAK [ka:dalaşdyrmak], *işl.* Belli bir tertibe salmak, belli bir düzgüne getirmek; düzgünleşdirmek, sazlamak. *Emma ol bokurdagyny arassalan kişi bolup, bir-iki gezek ardyndy-da, sesini kadalaşdyrdy* (B. Seýtäkow).

KADALAŞDYRYLMAK [ka:dalaşdyrylmak], *işl.* Belli bir tertibe salynmak, belli düzgüne getirilmek. *Häzir şol zatlaryň hemmesi kadalaşdyryldy* (K. Berdiýew).

KADALAŞMAK [ka:dalaşmak], *işl.* Belli bir tertibe girmek, kada laýyk bolmak, kadaly ýagdaýa gelmek. *Ulaglaryň gatnawy kadalaşdy.*

KADALY [ka:daly], *syp.* **1**. Kada laýyk, kanuna bap, bellenilişi ýaly, kada-kanuna gelýän. **2**. Belli bir wagt aralygynda yzygiderli, wagtly-wagtynda gaýtalanyp duryan, hereket edýän.

KADALYLYK [ka:dalylyk], *at.* **1**. Kada-kanuna laýyklyk, düzgün-tertibe baplyk, *Gowaçalaryň ösüşiniň kadalylygy ony begendirdi.* **2**.Işiň, hereketiň ýagdaýy kadaly bolmaklyk.

KADASYZ [ka:dasyz], *syp.* Kada laýyk bolmadyk, kada laýyk däl, kadasy ýok.

KADASYZLYK [ka:dasyzlyk], *at.* Kada laýyk bolmazlyk, kada laýyk dällik, kadasy ýokluk.

KAFEDRA [ka:fedra], *at.* Ýokary okuw mekdeplerinde ylmyň belli bir pudagy boýunça mugallymlar toparynyň birleşigi, bölümi. *Taryh kafedrasy. Türkmen dili kafedrasy.*

KAGYZ [ka:ğyz], *at.* **1**. Agaçdan we ş. m., zatlardan hat ýazmak, surat çekmek we beýleki işler üçin taýýarlanylýan ýuka ýa galyň material. *Kepbäniň ortarasynda goşa ýassyk, syýa gap, ýüwüş galam, dört-bäş tagta kagyz ýatyrdy* (G. Kulyýew). **2**. *göç m.* Resmi hat. *kön. s. Ondan soň hem, ine, siziň gol çekmeli bolan şu kagyzyňyzda bu zatlaryň hemmesi ýazylgydy* (B. Seýtäkow).

◊ **Kagyz ýüzünde galmak** iş ýüzüne geçirilmän galmak, durmuşa geçmän galmak. **Kagyz pul** kagyzdan çap edilip ýasalýan pul

KAGYZ-GALAM [ka:ğyz-ğalam], *at.* Ýazuw-

pozuw üçin gerekli esbaplar. *Şahyr kagyz-galamyny ýygnaşdyrdy-da, golaýynda ýatan küti kitaby alyp, ýerinden turdy* (G. Kulyýew).

KAH-KAH, *hal, k.d.* Sesli, keýpli gülkiniň bir görnüşi. *Elkyssa, Kerem bu sözleri diýenden soň, kenizler kah-kah güldüler* ("Asly–Kerem").

KAK I, *at.* Paçagy, çigidi aýrylandan soň dilim-dilim edilip, kakadylyp taýýarlanan gawun önümi.

KAK II, *at.* Takyr ýerlerde suw ýygnanýan oý ýer. *Oýlara, kaklara, guýulara golaýlanda dürli jandar köpelerdi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kak suwy** ýagyş-ýagmyryň suwundan kaka ýygnanan, toplanan suw. *Boz marallar kak suwundan içende, Ýaşyl ýaýlalara seýle çykardym* (B. Hudaýnazarow).

Kakyň oky kaka suw akyp gelýän suw ýodasy. *Kakyň* okuny arçadylar.

KAKA [ka:ka], *at.* **1**. Maşgalada çaganyň iň ýakyn hossary bolan erkek adam, ata. **2**. Kakaň doganyna sylag, hormat hökmünde onuň adynyň soňuna goşulyp aýdylýan söz. *Baýram kaka.* **3**. Oglana dakylýan at. **4**. Ýer (oba, şäher we ş.m.) ady.

KAKABAº [kakavaş], *syp*. Öz ugruna giden, özbaºdak, erkin ösen; baºyna giden. *Ýöne Tuwak o diýen mylaýym ýigit bolup çykmady, kakabaşrakdy* (H. Garabaýew).

KAKABAºLYK [kakavaşlyk], *at.* Kakabaşyň ýagdaýy, başyna gidenlik. *Birneme akyly goýalyşyp ugranda onuň kakabaşlygy galar.*

KAKADYLMAK, iºl. Açyk howada günüň düşýän ýerine serip, yzgary çekdirilip guradylmak. *Kakadylan balyk.*

KAKAMA, iº ady. Kakamak ýagdaýy.

KAKAMAK, iºl. **1**. Açyk howada, günüň düşýän ýerinde guramak. *Şeker kakan sökleri ýygnamak bilen meşguldy* (B. Kerbabaýew). **2.** göç.m. Süňk bolup galmak, gaty horlanmak, arryk düşmek (adam, haýwan hakynda).

KAKAMAKLYK, iº ady. Kakamak ýagdaýy.

KAKAO [kaka:wo], *at.* **1**. Miwesinden şokolad ýasalýan tropik agaç. **2**. Şol agajyň tohumyndan taýýarlanylan külke, poroşok. **3.** Şol poroşokdan (külkeden) taýýarlanýan ýokumly içgi. *Süýt, gaýmak, çaý, kofe, kakao ýaly zatlar naharhanada hemişe bar.*

KAKAŞMAK, *işl.* Kem-kemden kakamak. *Serlen kişdelik erikler kakaşypdyr. Et kakaşypdyr.*

KAKATMAK, *işl.* **1**. Açyk howada, güneş ýerde serip guratmak. **2**. *göç.m.* Iňirdäp, igenip halys etmek, horlamak. *Igenip meni halys kakatdy.*

KAKAÝYŞ, *iş ady.* Kakamak ýagdaýy.

KAKDYRMAK, *işl.* **1**. Kakmak işini başga birine etdirmek; kakmaga mümkinçilik döretmek. *Çüý kakdyrmak. Gazyk kakdyrmak.* **2**. Bir zady ikinji bir zada galtaşdyrmak, ýuwaşrak urdurmak, degirtmek. *Olary ata kakdyryp geçerdiler* (B. Seýtäkow). **3**. *göç.m.* Kinaýa bilen ýañzytmak. *Maý tapsa, kemçiligi kakdyryp aýtmagy endik edinipdi* (B. Kerbabayew).

KAKLAMAK, *işl.* **1**. Eti pudarlamak, böleklemek, kesişdirip, böleklere bölmek. *Şaralyk eti kesişdirip, kaklap otyrdy* (A. Gowşudow). **2**. *göç.m.* Öldürmek, awlamak. *Duşmany kaklamak.*

KAKLAMAKLYK, *iş ady.* Kaklamak ýagdaýy.

KAKLANMAK, *işl.* **1**. Kaklanyp, ýukajyk dilnip, kesilip goýulmak. *Soýlan goýnuň eti kaklandy we dürli naharlar taýýarlanmaga başlandy* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Ýok edilmek, öldürilmek.

KAKLAŞDYRMAK, *işl.* **1.** Eti pudarlaşdyrmak, bölekleşdirmek, bölek-bölek edişdirmek. *Çoluk galan etleri kaklaşdyryp duzlaşdyrdy.* **2**. *göç. m.* Bir ýanyndan öldürip başlamak, ýok edip başlamak.

KAKLAŞMAK, *işl.* **1**. Kaklamaga kömekleşmek. *Nahar bişirýänlere goýun etini kaklaşmak.Nahar bişirýänlere goýun etini kaklaşmak.* **2**. Bilelikde kaklamak. *Olar et kaklaşyp otyrlar.*

KAKLATMAK, *işl.* **1**. Eti ýukajyk edip dildirmek, bölekletmek. *Goýnuň etini kaklatmak.* **2**. *göç.m.* Ýok etdirmek, öldürtmek.

KAKLAÝYŞ, *iş ady.* Kaklamak ýagdaýy.

KAKLYŞDYRMAK, *işl.* **l.** Bir zady ikinji bir zada degirmek, ýanaşyk goýmak, biri-birine galtaşdyrmak. *Aýna geçen ýazdaky düýphalysyny töre düşäp, Artyk bilen gol kaklyşdyryp otyrdy* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç.m.* Biri-birine çala degirmek, biri-birini urdurmak, çakyşdyrmak. *Maşynlary çala kaklyşdyrmak.*

KAKLYŞMAK, *işl.* **1.** Çala galtap geçmek, gyltyz degmek, kakyp degip geçmek. *Piliň ýüzi gapynyň ýokarky işigine degip, sapy özüne gyltyz kaklyşan ýigidi entetdi* (B. Kerbabaýew). **2.** Golaýlaşmak, ýakynlaşmak. *Kaklyşsa garbap aljak.*

◊ **Göze kaklyşmak** göze çala ilmek. *Ol köpçüliginň içinde gözüme kaklyşdy.*

KAKMA, *iş ady.* **1**. Kakmak ýagdaýy. **2**. *dokm.* Tarada dessik bilen ýa-da gulaçda gylyç bilen kakylyp dokalýan gyňaçlyk ýa-da çuwallyk mata önümi. *Kakma çuwal. Kakma torba. Kakma gyňaç.*

KAKMAÇ, *at.* Ýukajyk kesilip, dilnen et bölegi, şonuň ýaly-da onuň kakadylan, bişirilen görnüşi. *Bular ýanyp duran oduň közlerini bir gapdalyna ýazyp, üstüne kakmaç atýardylar* (A. Gowşudow).

◊ **Kakmaç bolmak** kösenip, gurap galmak, horlanmak.

KAKMAÇLAMA [kakmaşlama], *iş ady*. Kakmaçlamak ýagdaýy.

KAKMAÇLAMAK [kakmaşlamak], *işl*. Kakmaçetmek, kakmaç edip dilmek, böleklemek. *Çopan galan etleri duzlaşdyryp kakmaçlady.*

KAKMAÇLAMAKLYK [kakmaşlamaklyk], *iş ady.* Kakmaçlamak ýagdaýy.

KAKMAÇLANMAK [kakmaşlanmak], *işl.* Kakmaç-kakmaç edilmek, böleklenmek. *Çylka etler kakmaçlandy.*

KAKMAÇLATMAK [kakmaşlatmak], *işl.* Kakmaç-kakmaç etdirip bölüşdirmek. *Etleri kakmaçlatmak.*

KAKMAÇLYK [kakmaşlyk], *syp.* Kakmaç üçin niýetlenen ýa-da kesilip alnan (et hakynda). *Kakmaçlyk et aljak bolsaň, goýnuň buduny al.*

KAKMAK, *işl.* **1.** Gazygy, çüýi, tebläni we ş, m. depesinden urup, bir ýere çümdürmek, girizmek. *Uly gurluşyklaryň ilkinji gazygyny kakmak.* **2.** Gapyny we penjiräni tyrkyldadyp, duýduryş bermek, kakyp duýdurmak, tarkyldatmak, tyrkyldatmak. **3.** Bir zady yzygiderli silkip, tozandan, çaňdan arassalamak. *Palas kakmak. Keçe kakmak. Içeriniň düşeklerini kakmak.* **4.** Silkeläp, yralap, hasylyny miwesini we ş, m, ýere gaçyrmak. *Igde kakmak. Erik kakmak.* **5.** Bir zady silkip, duýdurman çalt almak. *Şol demde ýerdäki telpegini kakyp aldy-da, başyna geýdi* (B. Seýtäkow). **6.** Urmak, çalmak. *Perman Tarhanyň egnine batly kakdy* (G. Kulyýew). **7.** Bir zady ikinji bir zadyň ýüzüne germek, ýüzünden asmak. *Ol suraty diwara kakdy*. **8.** Bir zada çala galtamak, degmek. **9.** Dokmanyň argajyny darak, gylyç bilen urmak. *Halyçylaryň kakýan daraklarynyň sesi bir topar at aýagynyň sesini ýadyňa salýar.* **10.** Sowuk urmak, sowuk urup süllertmek (ösümlik hakynda). *Türkmen hasaby bilen indi basym mizanyň ýa hazanyň şemaly kakyp, ekinleriň sowuk uraryna garaşylýardy* (N. Esenmyradow). **11.** *gepl. d.* Biriniň zadyny her hili ýol bilen özüň almak, ogurlamak.

KAKMAKLYK, *iş ady*. Kakmak ýagdaýy.

KAKMALAŞDYRMAK, *işl.* **1.** Eýlesine-beýlesine kakyp düzetmek, bejermek. *Sähelçe kakmalaşdyrsaň-a pyçaga meňzäýse-de ahmal.* **2.** Eýlesinden-beýlesinden kesip, çapyp almak. *Kakmalaşdyrsaň, kebaplyk et almak boljak.*

KAKNUS [kaknu:s], *at.* Göýä müň ýyl ýaşap, özüni oda ýakyp, küle öwrülýän guş; şol külüň aşagyndan geljekde guş döremeli ýumurtga peýda bolýarmyş.

KAK-SOK: kak-sok etmek 1) Çalarak urmak,heder etdirmek üçin, bir-iki gezek çalmak, kakmak. 2) Bir zadyň eýlesinden-beýlesinden azda-kände kesip, bölüp almak. *Etiň eýlesinden-beýlesinden kak-sok edip, bir naharlyk kesip aldy.*

KAK-SÖK, *at*. Gawundan taýýarlanan kak we gawun-garpyzdan gaýnadylyp taýýarlanan sök. *Ine, şu oturan inimiz kellesiniň gyzgynyna ýasawulyň üstüne topulyp, ony kak-sok eden boldy* (B. Seýtäkow).

KAKUW, *at*, *sazç.* Eliň dutaryň kädisiniň üstünde aşak-ýokaryk edýän hereketi.

◊ **Kakuw çemçeleri** saza depgin (ritm) bermek üçin ýörite niýetlenen agaç çemçe. *Kakuw çemçeleriniň sapy adaty çemçeleriňkiden gysga, kädisi bolsa süýnmegräk bolýar.*

KAKYLMAK, işl.**1**. Çüý, gazyk ýaly zatlar bir zada urlup girizilmek, berkidilmek. *Çüý kakyldy.* **2.** Miweli agaçlaryň miwesi silkilip, urlup gaçyrylmak. **3.** Keçe, kilim ýaly zatlaryň tozany silkilip aýrylmak. Keçe kakylmak. **4**. Gapy we ş.m. ýaly zatlar çalaja urulmak, tyrkyldadylmak. *Gapy kakyldy.*

◊ **Kakylyp çalynýan saz gurallary** el bilen kakylyp çalynýan dep, tebir, deprek ýaly saz gurallarynyň umumy ady.

KAKYM, *at, dokm*. Çitimden ýa-da baslyk geçirilenden soň, darak bilen urulýan urgy, kakuw.

◊ **Kakymyna gelmek** nämede bolsa bir zat çemine, gabadyna, kakuwyna gelmek. *Kakyma gelende bolsa, ony men özüm bir zat ederin* (B. Kerbabaýew).

KAKYN, *at.* Tutgaý keseli.

◊ **Kakyny tutmak** jynlan ýaly bolup, gygyryp ugramak.

KAKYNJYRAMAK, iºl. Üst-başyňy, egin-eşigiňi kakyşdyrmak. *Hanguly gaýyn atasynyň kömegi bilen tärimiň aşagyndan kakynjyrap çykdy* (N. Saryhanow).

KAKYNLAMAK, iºl. Tutgaýly bolmak, kakyn keseli bilen kesellemek.

KAKYNLY, *syp.* Kakyn keseli ýolugan, kakyn degen. *Kakynly adam.*

KAKYNLYLYK, *at.* Kakyn keseli barlyk. *Muňa beýle kakynlylyk nireden ýolukdyka?*

KAKYNMAK I, *işl.* **1.** Bir zatdan gorkmak, öz-özüňden wehim tapmak sebäpli tutgaý keseli ýolukmak. **2.** Urnup, çabalanyp ýatmak.

KAKYNMAK II, *işl., gepl.d.* Ýelin, göwüs çişip, süýdi çekilmek, demrikmek. *Gelniniň göwsi kakynypdyr, oguljygyny doýurmaýar.*

KAKYNMAK III, *işl.* **l.** Öz geýim-gejimiňi kakmak, silkişdirmek. **2.** Özüň üçin erikdir alma kakmak.

KAKYN-SILKIN, *at, ser.* **Kakyn.**

KAKYN-SILKINLI, *syp., ser.* **Kakynly.**

KAKYŞ, *iş ady.* Kakmak ýagdaýy.

KAKYŞDYRMAK, *işl.* **1.** Bir ýanyndan, bir ujundan kakyp, urup çykmak, yzly-yzyna kakmak. *Bu jaýlaryň ýetmez ýerlerini bejerişdirdiler, çüýlerini kakyşdyrdylar* (B. Seýtäkow). **2**. Kakyp, silkip aýryşdyrmak. *Ol bir gapdalda ýatan telpegini kakyşdyryp, başyna geýdi.* **3**. Kakyp, silkip gaçyrmak, düşürmek, kakyp çykmak. *Ol bir gapdalda ýatan telpegini alyp, kakyşdyryp, başyna atdy, aýak üstüne galdy* (G. Kulyýew). **4.** Birnäçe zady gerip, asyp çykmak. *Halyny diwara kakyşdyrmak.*

KAKYŞMAK, *işl.* **1**. Kakmaga kömekleşmek. *Haly, keçe kakyşmak. Jaýyň diwaryna haly kakyşmak. Ýadan halyçy gyzlara darak kakyşdy.* **2**. Birden köp bolup bilelikde kakmak. *Çagalar erik kakyşyp ýör. Gyzlar keçe kakyşyp ýör.*

KALENDAR [kalenna:r], *at*. **1**. Ýyl içindäki günleriň hasabyny ýöretmegiň usuly, ýyl hasaby (*ser*. **Senenama**). *Milady (grigorian) kalendary.* **2**. Ýyl içindäki ähli günleriň sanawy görkezilen tablisa ýa-da kitapça (her hili maglumatlar bilen birlikde). *Ýyrtma kalendar. Stolüsti kalendar.*

KALP, *at,* Ýürek; göwün.

KAMAR, *at, k.d.* **1**. Aý. *Sähra degresinde duran gül kamar, Ýaşyl geýen al boýuňa döneýin!* (Kemine). *Şöhle salyp, älem üzre dolupsen, Kuýaşmu sen, kamarmu sen, näme sen!* (Mollanepes). **2**. Gyza dakylýan at.

◊ **Kamar ýüzli** ýüzi aý ýaly, owadan, görmegeý (gelin-gyz hakynda). *Bolsun hassa janym ýoluňda gurban, Kamar ýüzli lälezarym, gaýt indi* (Halk aýdymyndan).

KAMARY I: kamary ýyl hasaby Aýyň dogýan we ýaşýan wagty boýunça ýöredilýän ýyl hasaby.

KAMARY II, *syp*. Goňur öwüşginli garaköli bagana. *Kamary bagana.*

KAMAT [ka:mat], *at. Syrat,* kat, uzyn boý. *Yşk elinden çekdim pygany-nala, Elip dek kamatym ogşady dala (Halk aýdymyndan).*

KAMATLY [ka:matly], *syp.* Syratly, uzyn boýly, katdy-kamatly.

KAMBOJALY [kambo:joly], *ser.* **Kambojalylar.**

KAMBOJALYLAR [kambo:jolulor], *at.* Günorta-Gündogar Aziýada ýerleşýän Kamboja döwletiniň ilaty, ýerli halky.

KAMYS, *at.* Ýukajyk ak nah mata. *Kamys tuty. Ak kamysdan tikilen köýnek.*

KANADALY [kana:daly], *ser.* **Kanadalylar.**

KANADALYLAR [kana:dalylar], *at.* Demirgazyk Amerikada ýerleşýän Kanadanyň ýaşaýjylary.

KANAGAT [kanağat], *at.* **1.** Sabyr-takat, çydam, takat, sabyr, **2.** Kaýyllyk, ynjalyk, şükür. *Öz ryzkyna hiç kanagat etmedik, Gözün diker, kişi aşyna zar bolar* (Magtymguly)**.**

◊ **Kanagat bersin!** açgözlüge, harsydünýälige garşy gönükdirilen dileg.

KANAGATLANARLY [kanağatlanarly], *syp*. 1. Göwne makul, belli bir talaby ödeýän. *Pagta kabul etmekde kanagatlanarly işlemeli*. 2. Okuw jaýlarynda,mekdeplerinde goýulýan baha, üçlük baha. *Ol kanagatlanarly baha aldy.*

KANAGATLANDYRMAK [kanağatlannyrmak], *işl.* Edilýän talaplary, islegleri ödemek; razy etmek.

KANAGATLANDYRYLMAK [kanağatlannyrylmak], *işl.* Edilýän talaplar, islegler ödelmek; biri razy edilmek. *Oba ilatynyň islegleri doly kanagatlandyryldy.*

KANAGATLANMA [kanağatlanma], *iş ady.* Kanagatlanmak ýagdaýy.

KANAGATLANMAK [kanağatlanmak], *işl.* Bir zatdan göwnüň bitmek, razy bolmak, göwnüňe jaý bolmak.

KANAGATLANMAKLYK [kanağatlanmaklyk], *iş ady.* Kanagatlanmak ýagdaýy.

KANAGATLANMAZLYK [kanağatlanmazlyk], *işl.* Kanagatlanyp bilmezlik.

KANAGATLANYŞ [kanağatlanyº], *iş ady.* Kanagatlanmak ýagdaýy.

KANAGATLY [kanağatly], *syp.* Sabyr-takatly, sabyrly, kanagaty bolan.

KANAGATLYLYK [kanağatlylyk], *at.* Sabyr-takatlylyk, sabyrlylyk, kanagatly bolmaklyk. *Bu görnüş oglanlaryň her biriniň ýüreginde uly begenç, kanagatlylyk döretdi* (A. *Bu görnüş oglanlaryň her biriniň ýüreginde uly begenç, kanagatlylyk döretdi* (A. Gurbanow).

KANAGATSYZ [kanağassyz], *syp.* Sabyr-takaty ýetmeýän, kanagaty ýok. *Kanagatsyz oglan.*

KANAGATSYZLYK [kanağassyzlyk], *at.* Sabyr-takatsyzlyk, aram-kararsyzlyk, sabyrsyzlyk, kanagaty ýokluk. *Ol kanagatsyzlygyndan az kösenmeýärdi.*

KANAL [kana:l], *at.* **1.** Suwaryş ulgamlary üçin gazylýan uly, giň ýap, jar. **2.** Telewideniýede, radioda berilýän gepleşiklerde biri-birinden tapawutlanýan berliş ýaýlymy. *Türkmen telewideniýesiniň 4-nji kanaly dürli dillerde özüniň gepleşiklerini alyp barýar.*

KANDA, *çal., k. d.* "Nirede?", "haýsy ýerde?" diýen manyda ulanylýan sorag çalyşmasy.

KANDIDAT [kandi:da:t], *at*. **1.** Bir ýere saýlanmak, bellenmek ýa-da kabul edilmek üçin göz öňünde tutulan adam. **2**. Dissertasiýa goralanda dakylýan ilkinji alymlyk derejesi. *Taryh ylymlarynyň kandidaty.*

KANDIDATLYK [kandi:da:tlyk], **1.** *at.* Kandidatyň ýagdaýy. **2**. *syp*. Kandidat bolmak üçin niýetlenen. *Kandidatlyk dissertasiýa.*

KANDIDATURA [kandidatu:ra], *at.* Kandidat hökmünde ady görkezilen, teklip edilen adam.

KANUN [ka:nu:n] **I**, *at.* **1.** Döwlet häkimiýetiniň ýokary guramasy tarapyndan kesgitlenen hukuk güýji bolan karar. *Ruhnama adamlaryň kalbyny päklemäge, kanunlara gulak asyjy adamlary terbiýeläp ýetişdirmäge kömek berer* ("Türkmenistan"). **2**. Kabul edilen, ýörelgä öwrülen düzgün, adat, däp. **3.** Her bir işiň düýp, asyl manysy bilen bagly bolan esasy kada, düzgün. *Çagalara gowy terbiýe bermek her bir terbiýeçi üçin kanundyr.* **4.** Barlygyň hadysalarynyň arasyndaky hökmany baglanyşyk we olaryň biri-birine baglylygy.

Aýsyz dury asmanyň ýyldyzlary öz kanunlary boýunça asudalyk bilen balkyldaşýardy (B. Kerbabaýew).

KANUN [ka:nu:n] **II,** *at, kön. s.* Al-Faraby tarapyndan IX asyrda oýlanyp tapylan kirişli saz guraly. *Ýanynda mutrup çalyp, tambur, kanun birle naý* (Andalyp).

KANUNALAÝYK [ka:nu:nola:ýyk], *syp.* Kanuna bap gelýän, kanuna dogry bolan. *Kanunalaýyk hereket.*

KANUNALAÝYKLYK [ka:nu:nola:ýyklyk], *at.* Kanuna bap gelmeklik, kanuna dogry, laýyk gelmeklik. *Edilýän hereketleriň kanunalaýyklygyny kesgitlemeli.*

KANUNÇY [ka:nu:nçy], *at.* **1.** Kanuny dogry ýöredýän, kanundan çykmaýan, kanunlary gowy bilýän adam. *Ol gaty kanunçydyr, bikanun hereket edeniniň üstünden barmarsyň.* **2.** *göç. m.* Kanuna ýüzlenegen, sähel bir zat üçin kanuna ýapyşýan, kanuny tutaryk edinýän.

KANUNÇYLYK [ka:nu:nçuluk], *at.* **1**. Kanun çykaryjylyk. **2**. Döwlet tarapyndan kabul edilen, çykarylan kanunlar. *Düzgün-nyzamlylygy, tertip-düzgüni we kanunçylygy örän dogry berjaý etmelidir* ("Türkmenistan").

KANUNLAŞDYRMAK [ka:nu:nloşdurmok], *işl.* Belli bir kanuna salmak, kanun güýjüni bermek, kada-kanuna laýyk etmek. *Toýjan öz bahanasyny kanunlaşdyrmaga näçe çalyşsa-da, ussa oňa ynanmady* (B. Kerbabaýew).

KANUNLAŞMAK [ka:nu:nloşmok], *işl.* **1**. Kanun esasynda çözülişmek, kanun esasynda açylyşmak. *Özüňiz hem kanunlaşyp aýrylyşdyňyz* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Belli bir kada-kanuna eýerip başlamak, kanun esasynda düzgünleşmek. *Edaramyzyň işleri kanunlaşyp barýar.*

KANUNLYLYK [ka:nu:nluluk], *at.* Kanuny barlyk, kanuna esaslanmaklyk .

KANUNSYZ [ka:nu:nsuz], *syp.* Kanuny ýok; kanuna eýermeýän, kanuna ters gelýän, kanuna sygmaýan, bikanun, kada-kanuna laýyk däl. *Men onuň kanunsyz hereketlerine sowukganlylyk bilen seredip bilmeýärin* (B. Pürliýew).

KANUNSYZLYK [ka:nu:nsuzluk], *at.* **1**. Kanunyň ýoklugy. **2**. Kada-kanuna terslik, kanuny dällik, kanuna nälaýyklyk, kanuny bozmaklyk, bikanunçylyk. *Kanunsyzlyga garşy göreş.*

KANUNY [ka:nu:ny], *syp.* Kanuna dürs gelýän, kanuna esaslanýan, kanuna daýanýan; hakyky, tüýs. *Bu ýagdaýyň tebigydygyna, kanunydygyna hiç bir söz bolup bilmez* ("Edebiýat we sungat").

KANUNYLYK [ka:nu:nuluk], *at.* Kanuna baplyk, kanuna laýyk gelijilik. *Ýerine ýetirilen işleriň kanunylygy göwnejaý.*

KANY, *çal., k. d.* "Hany?", "nirede?" diýen manyda ulanylýan sorag çalyşmasy.

KAŇKAMA, *iş ady.* Kaňkamak ýagdaýy, hereketi.

KAŇKAMAK, *işl.* Biderek, işsiz-pişesiz entäp ýörmek, ykmak, belli bir maksatsyz ykmandalyk etmek.

KAŇKAMAKLYK, *iş ady.* Kaňkamak ýagdaýy.

KAŇKAŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup kaňkamak.

KAŇKATMAK, *işl.* Biderek, işsiz-pişesiz aýlanyp, ykdyryp ýördürmek.

KAŇKAÝYŞ, *iş ady.* Kaňkamak ýagdaýy.

KAPAS, *syp.* **1**. Dem almasy kyn, dymyk, petiş. *Tamyň kömür gatyşykly kapas howasy gapydan gireniňden burnuňa kükäp uryýardy* (G. Kulyýew). **2**. *at, göç.m.* Bendilik; türme, zyndan. *Kapas içre galyp, eýlerem nala, Andalybam, gülgüzarym ýok meniň* (Kätibi).

KAPASA, *at.* **1**. Daşy gözenekli, gap şekilli guş saklanýan ýer. *Olar kapasadan ýaňyja sypan ýaly agaçdan-agaja, şahadan-şaha ganat kakyp, gürrüldeşip, wagtyhoşluk bilen bökjekleşýärler* (G. Kulyýew). **2**. Dükanyň mata, her hili zat goýar ýaly tagtasy.

KAPASLYK, *at.* Petişlik, dymyklyk. *Howanyň kapaslygy onuň dem almasyny kynlaşdyryýardy.*

KAPITAN [kapita:n], *at.* **1**. Uly leýtenantdan soň berilýän serkerdelik derejesi. **2**. Gäminiň serkerdesi, başlygy. *Kapitan gämini sürüp başlady.* **3**. Sportçular toparynyň ýolbaşçysy, baştutany. *Futbolçylar toparynyň kapitany.*

KAPITANLYK [kapita:nlyk], *at.* Kapitan derejesi, kapitan bolmaklyk, kapitan bolup işlemeklik. *Özüniň kapitanlyk derejesine çykarylanyny hem şonda eşitdi* (A. Gowşudow).

KAPRON [kapro:n], *at.* **1**. Emeli süýümiň bir görnüşi. **2**. Şol süýümden dokalan mata.

KAPYR [ka:pyr], **1**. *at.* Başga dinden bolan adam. **2**. *syp*. Gazaply, ýowuz. *Sen-ä bir kapyr ekeniň, rehim-şepagatyň ýok.*

KAPYRLYK [ka:pyrlyk], *at.* **1**. Dini başgalyk. **2**. Gazaplylyk, ýowuzlyk. *Beýle-de bir kapyrlyk bolarmy?*

KAPYÝA [ka:pyýa], *at, edeb.* Şygyr setirleriniň soňundaky sözleriň sazlaşygy. *Magtymguly kapyýa meselesine-de aýratyn üns beripdir* ("Edebiýat we sungat").

KAPYÝALAŞDYRMAK [ka:pyýalaşdyrmak], *işl.* Goşgy setirlerini kapyýa getirmek, sazlaşdyrmak. *Ol dörtlemäniň ilki üç setirini kapyýalaşdyrdy.*

KAPYÝALAŞMAK [ka:pyýalaşmak], *işl.* Goşgy setirleriniň ahyryndaky belli-belli sözler biri-biri bilen sazlaşmak.

KAPYÝALY [ka:pyýaly], *syp.* Kapyýasy ýerbe-ýer, kapyýalaşyp gelýän. *Kapyýaly goşgy setirleri.*

KAPYÝASYZ [ka:pyýasyz], *syp.* Kapyýasy ýok, sazlaşyksyz. *Bu goşgy kapyýasyz ýazylypdyr.*

KARAM [kara:m], *at.* Oýunda we ş. m. düzgünden çykylyp edilýän aldaw, hile, mekirlik. *Ol özüni göreşde karam emeli ulanan pälwan ýaly duýýardy* (N. Jumaýew).

KARAMÇYL [kara:mçyl], *syp.* Karam edýän, hile salýan, mekirlik edip aldaýan. *Oýunda karamçyl bolmaň! Seniň bilen oýnasym gelenok, sen gaty karamçyl adam ekeniň.*

KARAMÇYLYK [kara:mçylyk], *at. ser.* **Karamlyk**.

KARAMLYGYNA [kara:mlyğna]**: karamlygyna (haramlygyna) guzlamak** wagtyndan öň buga gelip guzlamak (ýaş sygryň ilkinji garny hakynda).

KARAMLYK [kara:mlyk], *at.* Oýunda we ş. m. edilýän aldawçylyk, hilegärlik, mekirlik. *Çapyksuwaryň görnetin karamlygynyň üstüne-de jarçylaryň şol ýokanç gykylyklary bezzatlaryň degnasyna degdi* (B. Kerbabaýew).

KARAR [kara:r] **I**, *at.* **1**. Ýygnaklarda we ş. m. ýerlerde köpçülik tarapyndan çykarylýan hökmany düzgün, gelinýän netije. **2**. Döwlet edaralary tarapyndan çykarylýan görkezme, düzgün.

◊ **Karara gelmek** bir zat barada gutarnykly pikire gelmek, netijä gelmek.

KARAR [kara:r] **II,** *at.* Sabyr, takat, aram, kanagat, ynjalyk. *Goldan aldyň kararymy, Gelip sen nägehan, pyrak* (Magtymguly). *Ýene öýden çykýar tapman karary, Gidýär Aýnalara ünsüniň bary* (M. Seýidow).

◊ **Karar tapmazlyk** ynjalmazlyk. *Märeke karar tapman, iki ýana elenýärdi* (A. Gowşudow).

KARARGÄH [kara:rğä:h], *at, harb.* **1**. Harby güýçleriň ähli görnüşlerine degişli bölümlerde, birikmelerde we ş. m. goşuny dolandyrýan edara. *Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň Baş karargähi.* **2**. Bir zada ýolbaşçylyk edýän edara.

KARARLY [kara:rly], *syp.* Sabyrly, çydamly, takatly.

KARARNAMA [kara:rna:ma], *at, ser.* **Ykrarnama**.

KARARSYZ [kara:rsyz], *syp.* Sabyr-takatsyz, kanagatsyz, ynjalyksyz.*Ýa kararsyz meň ýoluma garýarmyň?* (B. Kerbabaýew).

KARARSYZLYK [kara:rsyzlyk], *at.* Sabyr-takatsyzlyk, kanagatsyzlyk, ynjalyksyzlyk.

KARDIOGRAF [kardio:graf], *at.* Ýüregiň urşuny, işleýşini çyzgylar arkaly ýazýan enjam.

KARDIOGRAFIÝA [kardio:grafiýa], *at, sagl. g.* Kardiograf arkaly ýüregiň urşuny, işleýşini ýazyp alýan enjam.

KARDIOGRAMMA [kardiogra:mma], *at.* Ýüregiň urşunyň, işleýşiniň çyzgyly görnüşi, ýüregiň işleýşiniň çyzgylar arkaly ýazuwy.

KARDIOLOG [kardio:log], *at.* Ýürek keselleri boýunça hünärli lukman. *Ol kardiolog bolup işleýär.*

KARDIOLOGIÝA [kardiolo:giýa], *at.* Medisinanyň ýürek kesellerini öwrenýän pudagy. *Ol kardiologiýa bilen gyzyklanýar.*

KARKARA, *at.* **1**. Durna meňzeş, alkymynyň aşagy gara guş. **2**. Şol guşuň horazynyň gyz tahýasyna dakylýan owadan ýelegi. *Saz eýleýir karkaraň, seýle çyksaň bezenip, Men tapmadym bahana, birje barmana, dilber (*Mollanepes*). Tawus gerdenlidir, toty dillidir, Başy karkaraly, zülpi tellidir* (Talyby). **3**. Gyza dakylýan at.

KART, *at.* Ýüzi san bellikli we suratly kiçiräk gaty kagyzlar (köplenç, şol kagyzlaryň kömegi bilen oýun oýnalýar ýa-da pal atylýar).

KARTA, *at.* **1**. Ýeriň üstki şekiliniň çyzgysy. *Geografiýa kartasy.* **2**. Ekin ekmäge niýetlenen ýa-da ekin ekilen giň meýdan. *Bugdaý ekilen karta.*

KARTALAMA, iºl. Kartalamak ýagdaýy.

KARTALAMAK, iºl. **1**. Ýeriň üstki şekilini karta geçirmek, ýeri kartada şekillendirmek. **2**. Ýeri tekizläp, kartalara bölmek.

KARTALAºDYRMAK, iºl. **1**. Ýeriň şekilini çyzgy arkaly karta geçirişdirmek. *Daglyk ýerleri kartalaşdyrmak.* **2**. Ýeri karta-karta edip tekizleşdirmek, kartalara bölüşdirmek. *Ekiljek ýeri kartalaşdyrmak.*

KARTALATMAK, iºl. Kartalamak iºini baºga birine (edara, hünärmene) etdirmek. *Pagta ekiljek ýerleri kartalatmak.*

KARTALAÝYŞ, iº ady. Kartalamak ýagdaýy.

KARTOGRAFIÝA [kartogra:fyýa], *at.* Geografiýa kartalaryny düzmek baradaky ylym, şonuň ýaly-da kartalary düzmek iºi.

KARTOŞKA [karto:şka], *at.* Köki miweli gök ekin we onuň nahara atylýan, bişirilip iýilýän hasyly, ýeralma.

KARY [ka:ry] **I**, *at.* Gurhany ýatdan okaýan adam.

KARY [ka:ry] **II**, *at.* Gözi batyl, kör, görmeýän. *Agsak aýra düşse, agaçsyz galsa, Ýol aňlamaz kary hemrasyz bolsa* (Magtymguly).

KARZ [karyz], *at.* Soň gaýtaryp bermek şerti bilen alynýan ýa-da berilýän pul, zat.

KARZDAR [karyzza:r], *syp.* Birinden pul ýa-da zat alan bergidar, bergili, bergisi bolan.

KARZDARLYK [karyzza:rlyk], *at.* Bergidarlyk, bergililik.

KARZ-KOWAL [karyz-kowol], *at, ser.* **Karz**. *Bary-ýogy bir ýyl mundan ozal karz-kowal alyp, Abdyllany öýeripdi* (G. Kulyýew).

KASAM, *at.* Bitarap Türkmenistanyň mukaddes Watançylyk Kasamy; dabaraly ýagdaýda berilýän wada, birine edilen lebiz.

◊ **Kasam etmek** beren wadaň we ş. m. üçin äht etmek.

KASAS, *at.* Ar, öç; hun.

◊ **Kasas kyýamata galmaz** "ar, öç kyýamata,

o dünýä goýulýan däldir" diýen manyda ulanylýan aňlatma.

KAST [kas(s)], *at.* Betpällik bilen edilýän hereket, öňünden oýlanylan bet niýet, hyýanat.*Şol ajap güllerden ýigrenji ýylan, Ynsanyň kastyna zäher döredýär* (M. Seýidow).

◊ **Kast etmek** betpällik bilen, ýaman niýet bilen hereket etmek. **Kasty bar ýaly** öçli ýaly, ary köýen ýaly.

KASYDA [kasy:da], *at, edeb.* Biriniň şanyna düzülýän her bendi iki setirli, gazal görnüşinde kapyýalaşýan öwgüli goşgy, tarypnama. *Baýram han Türkmen birnäçe kasyda ýazypdyr.*

KASYT [ka:syt], *at, k.d.* Habarçy, hat gatnadyjy, çapar. *Kasyt gerek bu ýollarda ýörmäge* ("Saýatly – Hemra").

KAŞ, *at.* **1**. Ters, jet. *Hoş mylaýym boluň, kem suhan olmaň, Menden zynhar, iliň bilen kaş bolmaň!* (Magtymguly). **2**. Duşman, ýagy.

KAŞAŇ, *syp.* Owadan, gelşikli, bezegli.

KAŞAŇLAMA, *iş ady.* Kaşaňlamak ýagdaýy.

KAŞAŇLAMAK, *işl., gepl.* Owadanlamak, bezeg bermek, bezemek.

KAŞAŇLAMAKLYK, *iş ady.* Kaşaňlamak ýagdaýy.

KAŞAŇLANMAK, *işl.* Kaşaň, gelşikli, owadan görnüşe gelmek. *Jaýlaryň daş görnüşini bezäberseň, gitdigiçe kaşaňlanýar.*

KAŞAŇLAÝYŞ, *iş ady.* Kaşaňlamak ýagdaýy.

KAŞAŇLYK, *at.* Owadanlyk, görmegeýlik, bezeglilik. *Obanyň kaşaňlygy göreni haýran galdyrýardy.*

KAŞAR, *at.* Öri meýdanlarynda mallary saklamak we çopan goş-golamlary üçin salnan jaý. *Ot-iýmler mallaryň gyşladyljak kaşarlaryna daşaldy.*

KAŞGALDAK [kaᵒğallak]**,** *at.* Barak, sakarbarak.

KAŞLYK, *at.* **1**. Terslik, jetlik. *Alyp "almadym" diýip edýär kaşlygy* (Ç. Gurbangylyjow). **2**. Duşmanlyk, ýagylyk.

KAŞŞAK, *at, kön. s.* Garyp, ýoksul, mätäç. *Näme bizleri aç kaşşagyň ogly hasaplaýarmyň?* ("Görogly"). *Bul kör turur, men hem kaşşak tururmen...* (Andalyp).

KAŞYK, *at, gepl. d.* Çemçe. *Bir bedre süýdi bir kaşyk nebit bilen zaýalap bolýar, gyzym* (G. Muhtarow).

KATALA, *syp., gepl. d.* Çykgynsyz, kynçylykly, agyr. *Wah, ol görgüliň özem katala günde ahyry. Saňa aýdyp-aýdyp, katala boldum.*

KAT(D) I, *at.* Boý, syrat, kamat. *Magtymguly, ýok bu sözüň hatasy, Pelek elip katdym duta eýledi* (Magtymguly). *Katdy ýylan dek towlanyp, Ýar onda aglar, men munda* (Andalyp).

KAT(D) II, *at.* Bir zadyň kadaly çägi, derejesi, serhedi, çäk. *Ýüregi ýarylar katdyna ýetipdi* (A. Nazarow).

KATDY-KAMAT [katdy-ka:mat], *at.* Boý-syrat, daş sypat, syrat. *Jygaly beg agtygynyň katdy-kamatyna guwanyp, şat bolup, joşup bäş keleme söz aýdýar* (″Görogly″).

KATRA [katyra], *at.* Damja. *Bir katra ýaşyň hem dammasyn*.

KATRA-KATRA [katyra-katyra], *at.* Köp sanly damja, damja-damja.

KATRANLAMAK [katyranlamak] , *işl., gepl. d.* It-pişik degen gaplar, namazlyk we ş.m. zatalar suw bilen, suw ýok ýerinde gum bilen arassalanmak. *Ol pişik degen jamy üstünden üç gezek suw akydyp katranlady.*

KAWKAZLY [kavka:zly], *ser.* **Kawkazlylar.**

KAWKAZLYLAR[kavka:zlylar], at. Kawkazyň ýerli ýaşaýjylary.

KAÝAN [kaýa:n], *çal., k.d..* ″Nirä? haýsy tarapa? haýsy ýana?″ diýen manylarda ulanylýan sorag çalyşmasy. *Sen kaýan barar sen, Dön, gyz, gaýt indi* (″Saýatly – Hemra″).

KAÝSY, *k. d.* ″Haýsy?″ diýen manyda ulanylýan sorag çalyşmasy. *Dost kaýsy, duşman kaýsy, Parhyn edip bilmez men* (Magtymguly).

KAÝYL [ka:ýyl], *syp.* Her bir zada razy. *Ol sögülse-de, urulsa-da kaýyl bolup otyrdy* (N. Saryhanow).

KAÝYLLYK [ka:ýyllyk], *at.* Her bir zada razylyk, kaýyl bolmaklyk. *Ol oňa kaýyllyk bilen gulak salýardy* (A. Gurbanow).

KAZA [kaza:], *at.* **1**. Alla tarapyn edilen höküm, buýruk. **2**. Täleý, ýazgyt, takdyr. *Azyp gelen kazany taňry sowsun* (Nakyl).

◊ **Kazaň dolmak** sanalgyň dolmak, berlen ömür müddeti gutarmak. *Sizler bilen zowky-sapa sürensoň, Arman galmaz, dolsa kaza, Seýidi!* (Zelili). **Kazasyny dolmak** öň okaman goýberen namazyňy belli bir wagtda berjaý etmek.

KAZY [ka:zy], *at.* **1**. *taryh.* Şerigata esaslanyp, dawa çözýän adam. **2**. Kazyýete gelýän işleri onuň mejlislerinde garamak arkaly çözýän wezipeli adam.

KAZYÇYLYK [ka:zyçylyk], *at, ser.* **Kazylyk**.

KAZYLAŞMA [ka:zylaşma], *iş ady.* Kazylaşmak ýagdaýy.

KAZYLAŞMAK [ka:zylaşmak], *işl.* Kazyýete ýüz tutup, biri bilen bolan dawaňy çözmek.

KAZYLYK [ka:zylyk], *at.* **1**.Kazynyň ýagdaýy, ýerine ýetirýän wezipesi. *Men näçe okasam hem kazylyga ýetişmejegimi bilýän* (A. Gowşudow). **2**. Kazylara degişli edilen.

KAZYÝET [ka:zyýet], *at.* **1**. Raýatlaryň dawalaryny çözmek, jenaýat işlerine seretmek işini alyp barýan döwlet guramasy. *Etrap kazyýeti. Şäher kazyýeti.* **2**. Şol guramanyň ýerleşýän jaýy.

KEBAP [keva:p], *at.* Oduň üstünde daglanyp

bişirilýän et, kakmaç.

◊ **Kebap bolmak** bir zadyň ugrunda ýanyp-bişmek, kösenmek, heläk bolmak. *Meniň ýarym suw içinde sonadyr, Gören aşyk kebap bolup ýanadyr* (″Saýatly – Hemra″). **Kebap etmek** birini kösemek, horlamak, ýandyryp-bişirmek. *Jismim kebap etmiş aýralyk ody, Ýürekler gan bolup, gözde ýaş galdy* (Magtymguly).

KEBAPÇIŞ [keva:pçi:ş], *at.* Kebap bişirmek üçin et düzülýän syh, çiş.

KEBAPÇY [keva:pçy], *at.* Kebap bişirip satýan adam. *Ol kebapçy bolup işleýär.*

KEBAPHANA [keva:pha:na], *at.* Kebap bişirilýän ýer, kebap bişirilip satylýan jaý. *Ol kebaphana işe ýerleşdi.*

KEBAPLYK [keva:plyk], *syp*. Kebap üçin niýetlenen, kebap etmek üçin taýýarlanan (et). *Kebaplyk et.*

KEBELEK [kevelek] **I**, *at.* **1**. Dürli reňkdäki iki jübüt ganatly mör-möjekler toparyna degişli jandar. **2**. Käbir halylaryň älemine kebelege meňzedilip salynýan owadan nagyş.

◊ **Kebelek bolmak** biriniň daşynda ýalym-ýulum edip pyrlanmak, aýlanmak. *Iýjegiňi, geýjegiňi taýýar edip, enem ikimiz daşynda kebelek bolmaly hem bolsa boljak* (A. Durdyýew).

KEBELEKLEME [kevelekleme], *iş ady*. Kebeleklemek ýagdaýy.

KEBELEKLEMEK [keveleklemek], *işl.* **1**. *gepl.d.* Gaýmalamak, gaýyp düşmek, pelpellemek (gar we ş. m. hakynda). *Gar kebelekläp ýagýardy.* **2**. *göç. m.* Biriniň daşynda pyrlanmak. *Kebelekläp oglanlaryň daşynda, Gaýgy-gam ýok bu gün onuň başynda* (A. Kekilow). **3**. *göç. m.* Gözüň öňi dumanlamak, ümezlemek, gözüň öňünde salgym emele gelmek. *Gözümiň öňi ümezleýär, kebelekleýär.*

KEBELEKLEMEKLIK [keveleklemeklik], *iş ady.* Kebeleklemek ýagdaýy.

KEBELEKLEÝIŞ [kevelekleýiş], *iş ady*. Kebeleklemek ýagdaýy.

KEBER [kever], *at.* Ýaşy sarymsagyňka meňzeş, ajymtyk tagamly, ýaşy iýilýän köpýyllyk ot.

KEBŞIR [kevşi:r], *at*. **1**. Mis, kümüş, bürünç ýaly metallaryň belli bir mukdardaky garyndylaryndan alynýan ergin. **2**. Kebşir arkaly tutdurylan, seplenen ýer. **3**. *göç. m.* Sepleşik, arabaglanyşyk. *Hany, Seýit jan, çäýneklere seret, çaý gürrüňiň kebşiridir* (B. Seýtäkow).

KEBŞIRLEME [kevşi:rleme], *iş ady.* Kebşirlemek ýagdaýy.

KEBŞIRLEMEK [kevşi:rlemek], *işl.* **1**. Şaý-sepiň böleklerini, metallary biri-birine kebşir arkaly seplemek, tutdurmak. *Wyşkanyň kebşirlemeli ýeri bar diýipdiňiz, goý, Küle şony bitirsin* (N. Baýramow). **2**. *göç. m.* Jaýba-jaý goýmak; ýerbe-ýer aýtmak; ýerine düşürmek, timarlamak, syntgylamak. *Şeýle köp märekeli ýygnakda sözlemäge adatlanmany üçin, oňa aýtjak bolýan zadyny kebşirlemek aňsat dälди* (B. Kerbabaýew).

KEBŞIRLEMEKLIK [kevşi:rlemeklik], *iş ady.* Kebşirlemek ýagdaýy.

KEBŞIRLEMEZLIK [kevşi:rlemezlik], *işl*. Kebşirlemek işini ýerine ýetirmezlik.

KEBŞIRLENMEK [kevşi:rlenmek], *işl.* **1**. Şaý-sep bölekleri, metal bölekleri biri-birine kebşir arkaly seplenmek. **2**. *göç. m.* Iki zat biri-birine laýyk, gabat getirilmek. *Bu iki derwezäniň kebşirlenip gurluşy-da bir meňzeşdi* (A. Gowşudow).

KEBŞIRLEŞMEK [kevşi:rleşmek], *işl*. **1**. Kebşirlemäge kömekleşmek. *Ol apbasynyň gulpuny kebşirleşdi*. **2**. Bilelikde kebşirlemek. *Ussalar turbalaryň sepini kebşirleşip otyrdylar.*

KEBŞIRLETMEK [kevşi:rletmek], *işl*. Kebşirlemek işini başga birine etdirmek. *Simleri ussa kebşirletmek.*

KEBŞIRLEÝIŞ [kevşi:rleýiş], *iş ady.* Kebşirlemek ýagdaýy.

KEBŞIRLEÝJI [kevşi:rleýji], *at.* Şaý-sepiň böleklerini, metallary biri-birine sepleýji, tutduryjy. *Tiz wagtdan kebşirleýjiler işe başladylar* (B. Pürliýew).

KEBŞIRLÄBERMEK [kevşi:rlä:vermek], *işl.* Kebşirlemäge girişmek, başlamak; kebşirlemek işini dowam etdirmek.

KEBŞIRLI [kevşi:rli], *syp*. **1**. Kebşir bilen seplenen, tutdurylan. *Kebşirli kümüş şaýlar.* **2**. *göç. m.* Gelşikli, ýerbe-ýer aýdylan, syntgylanan. *Ol ýene: - Bä, her ýerde kebşirli söze çeper adamlar bar-ow - diýip, kellesini yralap tassyklady* (A. Durdyýew).

KEBZE [kevze], *at*. Goluň arkada gutarýan ýerindäki kepjä meňzeş ýasy süňk, pilçe. *Kebzäňde göterip her gyşyň garyn, Agyr ýüki dokuz aýlap saklaýaň* (M. Seýidow).

KEÇ, *syp.* **1**. Öz diýenini edýän, kesir. **2**. Ugruna bolmadyk, ters gelýän, ters. *Işim kejine bold-ow* (“Görogly”). *Kaýan çekdi keç ykbalyň, Nirelerden düşdi ýoluň* (Ç. Aşyrow).**3**. *gepl. d.* Ýaramaz, biderek. *Ýer ýüzünde beýle-de bir keç ýer bolar ekeni* (Ş. Borjakow).

◊ **Kejine gaýtmak (gitmek)** biriniň tersine gitmek, diýenini makul tapman, garşylyk görkezmek. **Kejine tutmak**. **1**) öz diýeniňi tutup durmak. **2**) beterine tutmak (howa ýagdaýy hakynda). *Harasat barha kejine tutýardy.*

KEÇAMMYR, *at.* Gyzgyn demri gapjap tutmak üçin ulanylýan uzyn saply gural, ammyr.

KEÇE, *at.* Gül basylyp ýa-da gül basylman, ýüňden ýörite usul bilen taýýarlanýan düşek. *Gülli keçe.*

◊ **Keçe basmak** gamşa dolap çekilip çykarylan

keçäniň hilini gowulandyrmak üçin bilekläp basmak. *Gollaryny çyzgap, dokma dokardy, keçe basardy* (N. Pomma). **Keçe bişirmek** täze ýa-da köp düşelmedik keçäniň hilini gowulandyrmak üçin täzeden ýüň kirini guýup, bilekläp basmak.

KEÇE-KEÇE, *at.* Gizlenen zadyň kimdedigini bilmek üçin iki tarap bolup oýnalýan milli oýun, ýüzük, çeke-çeke oýny.

KEÇE-KIZ [keçe-ki:z], *at*, *gepl.d.*, *ser*. **Keçe** we **Kiz**. *O zamanlar ýazynara keçe-kizem tapylmazdy*.

KEÇELIK, *syp.* Keçe eder ýaly, keçe etmäge ýaraýan, bir keçä ýeterlik. *Keçelik ýüň saýmak.*

KEÇGERT [keçğert], *at.* Miweli agaçlaryň çybygy kesilýän orak.

KEÇJAL [keçja:l / ketja:l], *syp., ser.* **Keç 1**. *Käte küýli ýaly, duran bir laldyr, Ýeňsesin tüňňerder, gaty keçjaldyr* (A. Kekilow).

KEÇJALLYK [keçja:llyk / ketja:llyk], *at, ser.* **Keçlik**. *Sen şu häzir hem keçjallyk edip durmukaň diýýärin* (H. Ysmaýylow).

KEÇJE [keçje / ketje], *syp.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň maksadyna deň gelmeýän, onuň tersine bolan, ters. *Aşyr şol oýlardan soň, öz niýetini bütinleýin keçje diýip düşündi* (B. Kerbabaýew). **2**. Keç.

KEÇJELIK [keçjelik / ketjelik], *at.* **1**. Maksada terslik, nädogrulyk, keçlik. **2**. *ser.* **Keçjallyk**.

KEÇLIK [keşlik], *at, ser.* **Keçjelik.** *Bu derýa meniň ölmeli ýerim boldy – diýip, pelegiň keçligine, bagtynyň şumlugyna ýanyr erdi* ("Zöhre – Tahyr").

KEFAL [kefa:l], *at.* Ýasy kelleli, gerşi gara, daşy teňňeli, eti gylçyksyz ownuk deňiz balygy.

KEJEBE [kejeve], *at.* **1**. Gelin alnanda, gelni mündürip alyp gaýtmak üçin düýäniň howudynyň üstünde jaýlaşykly oturar ýaly bezelip gurulýan ýörite çadyr, otag. *Kejebäňi çekmäge ak maýa gerek* (Halk aýdymyndan). *Ýene bir günem akmaýaň üstünde ak kejebe gurap*, *gelnalyjy bilen atbaşçy geldi* (N. Pomma). **2**. Töwerek-daşy arpa ýa-da bugdaý sypalyndan örülýän aşagy bekli, depesi ýapgyt odur-budur salnýan desga. **3**. Köýnegiň ýakasyna, hala salnýan kejebe görnüşli nagyş. *Ol köýneginiň ýakasyna kejebe nagşyny saldy.* **4**. *gepl.d.* Köplenç, üsti, töweregi ýapyk, içiniň meýdany giň bolmadyk orun, kabina. *Maşynyň kejebesinde sürüji bilen ýene iki adam bardy.*

◊ **Kejebäň garyşmak (darykmak)** gaharyň gelmek, bir zat üçin darykmak.

KEJEBEGÖL [kejeveğö:l], *at*. Hala salnýan kejebä meňzeş owadan göl.

KEJEBELEME [kejeveleme], *iş ady.* Kejebelemek ýagdaýy.

KEJEBELEMEK [kejevelemek], *işl.* **1**. *ös*. Güllemek, gül çykarmak (tohumlyk sogan hakynda). **2**. Düýäň üstünde kejebe gurmak, kejebe etmek.

KEJEBELEMEKLIK [kejevelemeklik], *iş ady.* Kejebelemek ýagdaýy.

KEJEBELEÝIŞ [kejeveleýiş], *iş ady.* Kejebelemek ýagdaýy.

KEJEBENT [kejevent], *at, gurl.* Jaýyň pürs gory hem-de tajigordan aşakda örülýän bir-iki setir kerpiç.

KEJELEŞMEK [kejeleşmek], *işl.* Biriniň kejine gaýtmak, tersine gitmek, biri bilen jedelleşmek, dawalaşmak.

KEJEŇEK, *syp. ser.* **Kesir 1**.

KEJEŇEKLIK, *at, ser.* **Kesirlik**. *Kejeňekligi üçin, kakam oňa pent bermegi ýüregine düwýär* (H. Garabaýew).

KEJEŞMEK, *işl., ser.* **Kejeleşmek**.

KEJI, *at.* Pile çekilip, ýüpek alnandan soň galan galyndy, ýüpegiň pes hili.

KEJIGIBERMEK [kejiğivermek], *işl.* Kejigip ugramak, kejikmäge başlamak.

KEJIGIŞMEK [kejiğiºmek], *işl.* Her tarap öz diýenini tutup, barha kesirlik, keçjallyk edişip durmak.

KEJIKME, *iş ady.* Kejikmek ýagdaýy.

KEJIKMEK, *işl.* Kesirlik etmek, öz diýeniňi etmek, keçjallyk etmek. *Annatuwagyň çendan ýersiz-ýere kejigýäni ony geňirgendirýärdi* (B. Kerbabaýew).

KEJIKMEKLIK, *iş ady.* Kejikmek ýagdaýy.

KEJIKMEZLIK, *işl.* Kesirlik etmezlik, öz diýeniňi etmezlik, keçjallyk etmezlik.

KEJIR, *syp., ser.* **Kesir I**. *Ol diýseň ynanmazak hem kejir adam eken* (A. Nazarow).

KEJIRLIK, *at, ser.* **Kesirlik**. *Durdymyrat kejirlik bilen doganynyň diýenini etmezdi* (B. Seýtäkow).

KEKEÇ 1, *at.* Horazyň, towugyň we ş. m. guşlaryň depesindäki üsti kertik-kertik ýasyja gyzyl ösüntgi. *Gyzyl kekeç horaz.*

KEKEÇ II, *syp.,gepl.d.* Geplände sakynýan, sakaw. *Kekeç çaga.*

KEKEÇLEK [kekeşlek], *syp.* Kekeji uly bolan. *Kekeçlek horaz.*

KEKEÇLEME [kekeşleme], *iş ady.* Kekeçlemek ýagdaýy.

KEKEÇLEMEK [kekeşlemek], *işl., gepl.d.* Sakynyp geplemek, sakawlamak. *Emma kekeçläp geplemegi Nurberdi aganyň gaty gaharynyň gelenliginiň alamaty bolandygyny oba adamlarynyň hemmesi bilýärdi* (A. Gowşudow).

KEKEÇLEMEKLIK [kekeşlemeklik], *iş ady.* Kekeçlemek ýagdaýy.

KEKEÇLEÝIŞ [kekeşleýiş], *iş ady.* Kekeçlemek ýagdaýy.

KEKENE, *at*. Hyýar, gawun ýaly ekinleriň pazylyny iýýän arkasy ýaşylymtyl ýa-da gyzyl meneklije möjejik.

KEKIRDEK, *at.* Kekirdewügiň bogazda gutaran

ýeri, emenjek çukuryň ýokary başy; bokurdak, bogaz. *Azat sen-men ýok, onuň kekirdeginden ýapyşdy* (A. Nazarow).

KEKIRDEKLEMEK, *işl., gepl. d.* Kekirdege ýetmek, kekirdege çenli bolmak. *Eger suw mes bolsa, onda meni kekirdeklärdi, mes bolmasa, meniň egnimden bolardy* ("Edebiýat we sungat").

KEKIRDEWÜK [kekirdöwük], *at.* Öýkenden kekirdege çenli aralygy birleşdirýän bogun-bogun dem alyş ýoly.

KEKRE [kekire], *at.* Ownuk çalymtyk ýaprakly, güli gotaz ýaly, tagamy ajy ot. *Ajysy kekre bilen burç-a beýlede dursun, zakgundanam ajydy* (N. Pomma). *Käte dilim bala degýär, Käte degýär ajy kekrä* (K. Gurbannepesow).

◊ **Kekre ýaly 1)** örän ajy..*Agzymyň içi edil kekre ýaly.* **2)** yzgytsyz, hyrsyz.

KEL, **1**. *at.* Adamyň kellesinde döreýän kesmekli ýara. **2**. *syp.* Şol kesel ýokuşan (adam). **3**. *syp.* Saçy doly düşen (adam). **4**. *syp., göç. m.* Selçeň däneli (mekgejöweniň golçury hakynda). *Ol ýetişendir diýip, bir mekgejöweni gaňyrdy weli, ol kel ekeni.*

◊ **Keliň saçy ýaly** örän seýrek, selçeň, gür däl. **Kel tokly** zordan sürä eýerýän, horja, zordan sana geçýän tokly.

KELAM [kela:m], *at, k.d.* **1**. Söz, gürrüň, söhbet. *Güneşli ülkämden salamly geldim, Kalbym doly alkyş, kelamly geldim* (K. Gurbannepesow). **2**. *ser.* **Kelamylla.** *Hojam aga, siz taňrynyň kelamyny köp okaýan adamsyňyz* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kelam agyz söz** bir-iki agyz söz.

KELAMYLLA [kela:mylla:], *at*. Gurhan. *Kelamylla açyp, ykbal garanlar, Tapmady derdine derman, Çowdur han* (Magtymguly).

KELÇERMEK, *işl., ser.* **Kilçermek.** *Sözle sözüň seljerip, Her zat diýme kelçerip* (Halk döredijiliginden).

KELÇIK, *syp., gepl. d., ser.* **Kilçik.** *Eger bolsun diýseň ýeňil agyrlar, Kelçik sözläp agyrtmagyl bagyrlar* (Magtymguly).

KELÇIKLEMEK, *işl., gepl. d., ser.* **Kilçiklemek.** Kilçiklik etmek. *Ýeri, ulyny-kiçini sylaman, kelçikläp durmasana!*

KELÇIKLIK, *at, ser.* **Kilçiklik.** *Bular ýaly zatlary onuň kelçiklik hasaplaýandygy ýadyna düşdi.*

KELÇ-KÜLÇ, *syp.* Kilçige mahsus bolan hereket. *Onuň hem sebäbi kakamyň kelç-külç edip ýörmän, işine jür bolmagy bolsa gerek* (H. Garabaýew).

KELEBAGAJY [kelevağajy], *at.* Ýüpek, ýüplük keleplemek üçin ýörite taýýarlanýan agaç gural, enjam.

KELEGAÝ [keleğa:ý], *a,. ýerli g.* Ýelýyrtan.

KELEK, *syp.* Şahy ýok, şahy bolmadyk, şahy döwlen. *Kelek geçi. Kelek sygyr.*

◊ **Kelek baş bugdaý** başy gylçyksyz ýa-da dänesiz bugdaý.

KELEKBAZ [kelekba:z], *syp*. Oýunçy, pyrryldakçy, aldawçy.

KELEKBAZLYK [kelekba:zlyk], *at.* Oýunçylyk, pyrryldakçylyk, aldawçylyk.

KELEM, *at*. **1**. Özeniniň daşyna ýapraklary dolanyp kelleläp hasyl getirýän gök ekin. *Atyzlaryň, joýalaryň gyralaryna kelem, käşir ekildi.* **2**. Şol ekiniň hasyly. *Onuň bir elinde kartoşkadan, düýp sogandan, almadyr pomidordan, kelemden hyryn-dykyn bolan tory bardy* (B. Annageldiýew).

KELEME I, *at, taryh.* On iki sagatlyk suw nobaty, dört suw. *Bir keleme suwuň bolsa, Iki ýylda baý bolarsyň* (Ç. Aşyrow).

KELEME II, *at.* **1**. *ser.* **Kelam 1.** *Jygalybeg agtygynyň katdy-kamatyna guwanyp, şat bolup, bäş keleme söz aýdýar* ("Görogly"). **2**. Gurhanyň musulmanlyk şertini kesgitleýän bir süresi we onuň ady.

◊ **Kelemäňi çöwürmek (öwürmek)** musulmanlygyňy ykrar etmek üçin Gurhan süresini sesli aýtmak.

KELEMENLEME, *iş ady.* Kelemenlemek ýagdaýy. Ýokardan aşaklygyna başaşak gaýtmak.

KELEMENLEMEK, *işl.***1**. Eliň aşak-ýokaryk, eýläk-beýläk galgamak. *Gepläňde eliň kelemenläp durmanda bolmaýarmy?* **2**. Ýokardan aşaklygyna galgap gaýtmak.

KELEMENLEMEKLIK, *iş ady.* Kelemenlemek ýagdaýy.

KELEMENLEMEZLIK, *iş ady.* Kelemenläp gymyldamazlyk, hereketlenmezlik.

KELEMENLETDIRMEK, *işl.* **1**. Elini aşak-ýokaryk, eýläk-beýläk galgatdyrmak. **2**. Ýokardan aşaklygyna galgadyp gaýtdyrmak.

KELEMENLETMEK, *işl.* Eliňi aşak-ýokaryk, eýläk-beýläk galgatmak.

KELEMENLEÝIŞ, *iş ady.* Kelemenlemek ýagdaýy.

KELEP, *at.* Kelebagaja ýa-da leklekä saralyp alnan belli mukdardaky ýüpek sapak ýa-da ýüplük. *Ak köýnekli ýüpekçi gyz, Kelebini sarap gelýär* (M. Seýidow).

◊ **Kelebiň ujuny ýitirmek** ugruňy ýitirmek, näme edip, näme goýýanyňy, näme etjegiňi bilmän durmak.

KELEPÇE, *at.* Ýasy ýaprakly, ýapragynyň ujy tikenli, ýylmanajyk däneli ot. *Olar göýül, kelepçe, dälijemäş, sersepil ýaly meýdan otlaryny-da şu güne çenli bilmeýär ekenler* (N. Esenmyradow).

KELEPLEME, *iş ady.* Keleplemek ýagdaýy.

KELEPLEMEK, *işl*. Ýüplügi, ýüpegi kelep görnüşine getirmek, kelep agajyndan geçirmek, leklekä sarap, kelep etmek. *Ýüpek keleplemegi ol derrew öwrendi, özi ýalylar bilen deňleşdi* (K. Berdiýew).

KELEPLEMEKLIK, *iş ady.* Keleplemek ýagdaýy.

KELEPLEMEZLIK, *işl.* Leklekide, perikde, kelebagajyda sarap, ýüplügi, ýüpegi kelep görnüşine getirmezlik.

KELEPLENMEK, *işl.* Kelebagajy, lekleki arkaly kelep edilmek.

KELEPLEŞMEK, *işl.* Birine ýüplügi, ýüpegi we ş. m. kelep edişmek. *Ýüpek kelepleşmek.*

KELEPLETMEK, *işl.* Ýüpegi, ýüplügi we ş. m. başga birine kelep etdirmek. *Ýüpek kelepletmek.*

KELEPLEÝIŞ, *iş ady.* Keleplemek ýagdaýy.

KELEPLEÝJI, *at.* Ýüpegi, ýüplügi kelepleýän,keleplemek hünäri bolan aýal-gyz. *Pile kelepleýji*

KELEPLEÝJILIK, *at.* Kelepleýjiniň hünäri, käri, ýagdaýy. *Ol ýüpek kelepleýjilik hünärini ele aldy* ("Edebiýat we sungat").

KELEPLÄBERMEK [keleplä:vermek], *işl.* Kelepläp başlamak; keleplemek işini dowam etdirmek.

KELESAŇ, *syp.* Ugursyz hereket edýän, sańsar.

KELESAŇLYK, *at.* Kelesaňa mahsus bolan häsiýetlilik.

KELETEN, *at.* Ýelkenli gämide ýelken berkidilýän agaç. *Keletenimiz bolsa suwa gaçypdyr, Tamynyň gapdaly jaýryk açypdyr* (A. Kowusow).

◊ **Keleten atma** güýçli gaýly howada nawuň oňat yklamagy üçin keletene bendil daňyp suwa taşlama.

KELEW [kelöw], *syp., ser.* **Kelesaň**.

KELEWLETMEK [kelöwlötmök], iºl., gepl. d. Bir zady eliňde aýlamak, kelemenletmek, galgatmak, bulamak, öwrüp pyrlamak. *Emma taýagyny kelewledip, başyny aşak salyp, gaty ýöräp, öňünden çykan Çerkez agsak onuň ünsüni çekdi* (B. Seýtäkow).

KELEWLIK [kelöwlük], *at, ser.* **Kelesaňlyk**. *Ol ýene-de kelewligini etdi.*

KELLAÝAK, *at.* Kellebaşaýak. *Düýnki kellaýak gaty gowy bişipdir.*

KELLE, *at.* **1**. Adamyň ýa-da haýwanyň beýnisini gurşaýan göwrümli süňkden ybarat agzasy, baş. **2**. Bir zadyň esasy bölegi, başy, ýokary ýa öň tarapy. *Otlynyn kellesi. Çüýüň kellesi. Tuduň kellesi.* **3**. *göç. m.* Akyl, huş, paýhas, aň. *Bu zatlar onuň bedenini gowşatsa-da, kellesine täsir edip bilmändi* (B. Seýtäkow). **4**. *göç. m., gepl. d.* Baştutan, ýolbaşçy (adam hakynda). *Her kimiň bir kelle bolup, öz täleýini özi çözýän döwri geçdi* (B. Seýtäkow).

◊ **Kelle bermek** agajy pudap, ujundaky esasy öserini goýup, şaha ýaýradar ýaly etmek. *Çybyklaryny kesip, üzüme kelle berdiler.* **Kelle döwmek (agyrtmak)** bir zadyň üstünde köp oýlanmak, pikir öwürmek, uzak pikir etmek. **Kellesine taýak degen ýaly** sańsar ýaly bolmak. **Kellesini hyzlandyrmak** Kellesini kesmek. **Kelle ýaýkamak 1)** bir zada haýran galmak, geň galmak, agzyňy açmak. **2)** bir işe ahmyr etmek, ökünmek. *Emma onuň kelläni ýaýkamakdan başga alajy ýokdy* (K. Berdiýew). **Kellä gelmek** bir zat ýada düşmek, huşa, hakyda gelmek; ýatlamak, pikiriňe gelmek. *Şundan maňa zeper ýeter diýip, ýatsam-tursam kelläme gelenokdy* (T. Gurbanow). **Kelläň çişmek** pikir edip ýadamak, oýlanyp beýniň ýadamak. *Okap-okap kelläm çişdi.* **Kelläňe turşy çykmak** akylyň çaşmak, aňkaň aşmak, bilýän zadyňy derrew ýadyňdan çykarmak. **Kelläň göçmek** şowhun-şagalaňa göterilmek, bir zada keýpiň göterilmek. *Hatda kelleleri göçen küştçüleri hem şol wehim dagatdy* (A. Gowşudow). **Kelläň gyzmak** bir işe ýa-da bir zada gyzykmak, bar oý-pikiriň bilen bir zada berilmek; bir zatda aşa gitmek. *Biraz kellesi gyzandan soň, ol myhmanlaryny unutdy.* **Kelläňi etegiňe salmak** bir iş üçin janyňdan geçmek, näme bolsa, şol bolsun etmek.

KELLEBAŞAÝAK [kellevaşaýak], *at.* Öldürilen malyň kellesi, aýaklary we ondan taýýarlanylýan naharyň ady. *Bibisoltan eje hamyry ýugrup bolansoň, gazan ataryp, kellebaşaýagy asdy* (H. Garabaýew).

KELLEÇANAK [kelleça:nak], *at.* Oňurgalylarda kelläniň gaty esasyny emele getirýän süňkler. *Kelleçanak süňkleri.*

KELLEGOÇAK [kelleğoçok], *at.* Gyňajyň gyrasyna salynýan iri, golçurlary uly nagyş, goçak. *Kellegoçak nagşyny salmak.*

KELLEK, *at.* Düýä taýlanyp urlan çuwallaryň ortasyna, howudyň üstüne goýulýan bogdak, serwer.

KELLEKESER, *syp.* Adam öldürmekden gaýtmaýan, ganojak, jellat.

KELLEKI I, *at.* Atyň, eşegiň kellesine salynýan gaýyş nogta. *Ol atynyň kellesine kelleki saldy.*

KELLEKI II, *at.* Bir tarapy deşilip, içi gyrlan, gawun paçagyna dykylan kakyň tokga bölegi. *Ol bäş kelleki kak etdi.*

KELLEKILEME, *iş ady.* Kellekilemek ýagdaýy.

KELLEKILEMEK, *işl.* Ata, eşege kelleki salmak. *Ol atyny kellekiledi-de, idip ugrady.*

KELLEKILEMEKLIK, *iş ady.* Kellekilemek ýagdaýy.

KELLEKILENMEK, *işl.* At, eşek ýaly mallara kelleki salynmak, geýdirilmek. *Atlar kellekilendi.*

KELLEKILETMEK, *işl.* At, eşek ýaly mallara kelleki saldyrmak, geýdirtmek. *Ol eşegini kellekiletdi.*

KELLELI, *syp.* **1**. Kellesi bar bolan. **2**. *göç. m.* Paýhasly, aňly-düşünjeli, akylly. *Ol kelleli ýigitdir.*

KELLELILIK, *at.* Paýhaslylyk, pähimlilik, aňly-düşünjelilik, akyllylyk.

KELLEPOŞ [kellepo:ş], *at, ýerli g.* Kellä geýilýän zatlaryň umumy ady.

KELLESIZ, *syp.* **1**. Kellesi ýok, kellesi aýrylan. *Kellesiz läş.* **2**. *göç.m.* Akyl-paýhassyz, pähimsiz, akylsyz.

KELLESIZLIK, *at*. Akyl-paýhassyzlyk, pähimsizlik, akylsyzlyk.

KELLIK, *at.* Kel bolmaklyk, keliň ýagdaýy. *Kellik adamy görkden gaçyrýar.*

KELPEŇ, *syp.* Ýuwnuksyz, kilçik, çylkasyz, batnyksyz. *Kelpeňe syr aýtsaň, içde ýatyrmaz, Syrda şolma, ýyrak eýle özüňni* (Magtymguly).

KELPEŇLEMEK, *işl*. Kelpeňlik etmek, kemakyllyk etmek, ýeňilkellelik, samsyklyk etmek. *Ýeri, kelpeňläp durma-da, ugra!*

KELPEŇLIK, *at.* Ýuwnuksyzlyk, batnyksyzlyk, çylkasyzlyk, kelpezlik, ýeňilkellelik. *Gulamaly han kelpeňlik bilen gomparyp, ýasama güldi* (T. Taganow).

KELPEZ, *syp., ser.* **Kelpeň**.

KELPEZE, *at, kön. s.* Hažžyk. *Bedasyl götermez bäş gün mesligi, Kelpezä ýutdurmaz aždar maslygy* (Magtymguly).

KELPEZLIK, *at, ser.* **Kelpeňlik.** *Aýjahan ilkibada onuň bu gylygyny kelpezlik hasap etdi* (B. Gulow).

KELTE, *syp, gepl.d.*. **1**. Uzyn däl, ortaça ölçegden gysga. **2**. *göç. m.* Ýetmez, kemter, ýeterlik däl. *Onuň akyly entek keltejik-de bolsa, özi örän düşbüdi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kelte bazar** *(gepl. d.)* hepdäniň dördünji güni (sogapgün) bolýan kiçi bazar. **Kelte gaýtmak** bir işi ýetmez etmek, doly ýerine ýetirmän goýmak, bir zady doly anygyna ýetmän etmek, bärden gaýtmak. *Ine, Meýdan aganyň kelte gaýdýan ýeri* (T. Gurbanow).

KELTEKÇE, *at, gepl.d.* Ýüňli deriden edilen ýa-da içine pamyk salnyp syrdalan güpbi.

KELTELDIŞMEK, *işl., gepl.d.* Bir zadyň boýuny gerekli derejä çenli gysgaldyşmak.

KELTELIK, *at, gepl.d*. Adaty uzynlygyndan, bolmalysyndan gysgalyk. *Agajyň kelteligi. Turbanyň kelteligi.*

◊ **Keltelik etmek** bir işi oýlap, doly akyl ýetirmän etmek, bärden gaýtmak, çig etmek. *Belki, men düşünýän däldirin, men keltelik edýändirin.*

KELTELIŞ, *iş ady., gepl. d.* Keltelmek ýagdaýy.

KELTELIŞMEK, *işl., gepl.d.* Öňküsine garanda keltelmek, gysgalyşmak

KELTELME, *iş ady., gepl. d.* Keltelmek ýagdaýy.

KELTELMEK, *işl., gepl. d.* **1**. Belli bir derejede gysgalmak. **2**. Uzynlygyny ýitirmek, girmek. *Köýnek bir ýuwlandan soň keltelipdir.*

KELTELMEKLIK, *iş ady., gepl. d.* Keltelmek ýagdaýy.

KELTELMEZLIK, *işl., gepl. d.* Öňküsinden gysga bolmazlyk, gysgalmazlyk.

KELTELTMEK, *işl., gepl.d.* Bir zadyň uzynlygyny kemeltmek, gysgaltmak, uzynlygyndan aýyrmak.

KEM, *syp.* **1**. Bolmaly derejesinden az, belli bir möçberden egsik, ýetmez. *Lezzeti kem bolar, söz bolsa uzak* (Misgingylyç). **2**. Üpjünçilik ýa-da guramaçylyk taýdan ýetmezçilik edýän, ýetmez. *Oraz ýagdaýyny bilýär her kimiň, Kömegin ýetiryär bolsa bir kemiň* (A. Kekilow). **3**. Güýç taýdan asgyn, pes. (Magtymguly). **4**. Jan saglykda bolan ýetmezlik, sagat dällik.

◊ **Kem bolmazlyk –** oňat bolmak, erbet bolmazlyk, ýerine düşmeklik. *Aýtjak sözüňi oýlabrak aýtsaň kem bolmaz!* (B. Kerbabaýew). **Kem däl** deňeşdirilýän zatlaryň, degşirilýän pikirleriň we ş. m. biri beýlekisinden pes däl, erbet däl. **Kem galmazlyk (oturmazlyk)** bir zat barada bäsdeşlik etmek, birine deňleşjek bolmak, pes durmazlyk. *Bike hem ondan kem oturmady* (R. Gelenow). **Kem görmezlik** bir zady ýerlikli hasaplamak, makul bilmek, oňat hasaplamak. *Belet ýerimi men özümem kem görmedim - diýip, elindäki kagyzyny uzatdy* (A. Gowşudow). **Kemi galmazlyk** oňat ýerine ýetirilmek, makullarlyk ýagdaýda edilmek, kemsiz ýerine ýetirilmek. *Oglum, taýyň kem-ä galmandyr* ("Görogly"). **Kemini goýmazlyk 1)** bir zady doly ýerine ýetirmek, kanagatlanar ýaly derejede amal etmek. *Arkaýyn bol, hemmesini ýerbe-ýer ederis, kemini goýmarys* (B. Pürliýew). **2)** bir zadyň hezilini, hözirini görmek, göwün solpudan çykmak. *Hawa, olar saz-söhbetiň kemini goýmandyrlar* (N. Pomma). **Kemi ýok** oňat, gowy, göwnejaý. *Onuň ýigit kemi ýok.* **Kem ýaramazlyk** göwnüňden turmak, hoş ýakmak, gowy görmek.*Ol sözüni bölenini halamasa-da, oňa şol söz kem ýaramady* (B. Kerbabaýew).

KEMAKYL, *syp.* Akyly doly däl, gelip-gitmelirăk, akyl-paýhasynda kemi, ýetmezi bolan.

KEMAKYLLYK, *at*. Kemakyl bolmaklyk. *Oglum, sen kemakyllyk etme!*

KEMAKYLLYLYK, *at, ser*. **Kemakyllyk**. *Men ýaşlyk, kemakyllylyk edip, okuwymyň arasyny kesip, uly ýalňyşlyk etdim.*

KEMAL [kema:l], *at.* **1**. Kämil, ýetişen. *Kemlik eýle, kemal bar, Menlik etme, zowal bar* (Magtymguly). **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Kemala gelmek 1)** kämillik ýaşyna ýetmek, ýetişmek, göze görünmek (gyz hakynda); ýigit çykmak, jahyl çykmak (oglan hakynda). **2)** hasyla durmak, bişmek, ýetişmek. *Kemala gelen hasyly ýygnamaklyga ilkinji günlerden guramaçylykly girişdiler.* **3)** ösmek, taplanmak. **Kemala getirmek 1)** Terbiýeläp ýetişdirmek, jemgyýetiň abraýly, görnükli adamsy, agzasy hataryna goşmak. **2)** Ýüze çykarmak, döretmek. **Kemal etmek** kämillige ýetirmek, hasyl etmek.

KEMALLY [kema:lly], *syp*. **1**. Oňly, ugurly, derekli, oňat. *Pessaýlap ösýän şemal gök çöpleri kemally gozgap bilmese-de, topalaklaryň, selmeleriň başlaryny yralaýardy* (B. Kerbabaýew). **2**. Doly, ýetik, emelli-başly. *Bir ýar bergil etli-ganly, Dil bilen, akly kemally* (Magtymguly). *Onuň belli işleýän ýeri hem*

ýokdy, kemally bilýän zady hem ýokdy (H. Ysmaýylow).

KEMALLYLYK [kema:llylyk], *at*. Ugurly-dereklilik, oňlulyk, emelli-başlylyk.

KEMALSYZ [kema:lsyz], *syp*. Ugursyz, dereksiz, oňly däl, ugur-utgasyz.

KEMALSYZLYK [kema:lsyzlyk], *at*. Ugursyzlyk, dereksizlik, ugur-utgasyzlyk.

KEMAN [kema:n], *at.* **1**. Ýaý. *Kirpikleri okdur, gaşy kemandyr* (Magtymguly). **2**. *gepl. d.* Oglanlaryň toýnuga rezin dakyp, göjek, daş atýan ýaýy. *Agaly kemany jübüsine salman, güne çalaja solup başlan maýkasynyň ýakasyndan içine taşlady* (A. Gurbanow).

KEMANÇA [kema:nça], *at, ser.* **Kemençe**. *Heý golaý-goltumda kemançany gyjaga süýkäp bilýän ýokmy?* ("Edebiýat we sungat").

KEMANÇY [kema:nçy], *at.* Keman atmaga türgen adam; ýaý atyjy, ýaýçy.

KEMANLAMA, *iş ady.* Kemanlamak ýagdaýy.

KEMANLAMAK [kema:nlamak], *işl., gepl.d.* Keman bilen atmak, ýaýlamak. *Sen ony kimiň kemanlandygyny bilmediňmi?* (A. Gurbanow).

KEMANLAÝYŞ [kema:nlaýyş], *iş ady*. Kemanlamak ýagdaýy.

KEMBAHA [kemmaha]**,** *syp*. Ýeterlik baha berilmeýän, ähmiýeti az hasaplanýan.

KEMÇILIK, *at.* Işde we ş. m. bolýan ýetmezçilik.

KEMÇILIKLI, *syp.* Ýetmezçiligi bolan.

KEMÇILIKSIZ, *syp.* Ýetmezçiligi bolmadyk, birkemsiz, dogry. *Bir aýypsyz gözel bolmaýşy ýaly, bir kemçiliksiz iş hem bolmaýar.*

KEMÇIN, *syp.* Wepasyz, päklik tarapdan özüni nädogry alyp barýan aýal, egrilik edýän aýal, ahlaksyz aýal, bihaýa.

KEMÇINLIK, *at.* Wepasyz, zenan päkligini ýitiren ýagdaýynda bolmaklyk, biwepalyk. *Kemçinlik eýleýip, ýygan puluny, Düzedip özüne daka başlady* (Magtymguly).

KEMDEST [kemdes]**,** *hal,k.d.* Goly ýuka, ýoksul, garyp. *Kyn boldy güzeran, düşdük bir hala, Kemdest bolduk niçe başyň içinde* (Zelili).

KEMDESTLIK [kemdeslik]**,** *at.* Goly ýukalyk, ýoksullyk, garyplyk. *Kimse galdy kemdestligiň dagyna, Düşmedik dünýäniň gara-agyna* (Zynhary).

KEMELDIJI, *at, mat.* Bir sanyň ujundan bölüp aýyrýan san, kemeldýän san.

KEMELIBERMEK [kemelivermek], *işl*. Kemelip ugramak, kemelip başlamak.

KEMELIJI, *at, mat.* Ujundan bölünip aýrylýan san, kemelýän san.

KEMELIŞ, *iş ady.* Kemelmek ýagdaýy.

KEMELIŞMEK, *işl.* Kem-kemden kemelmek, dura-bara azalmak. *Soňra gabagyny haýal galdyryp, şöhlesi kemelişen eserdeň gözlerini Begenje dikdi, gülümsiräp söze başlady* (G. Kulyýew).

KEMELME, *iş ady.* Kemelmek ýagdaýy.

KEMELMEK, *işl.* **1.** Dura-bara azalmak, möçberi, mukdary azalmak. **2.** Günden we ş. m. düşýän ýagtylyk peselmek. *Oduň howry gitdigiçe kemelýärdi.*

KEMELMEKLIK, *iş ady.* Kemelmek ýagdaýy.

KEMELMEZLIK, *işl.* Öňki derejesinden kem bolmazlyk, dura-bara azalmazlyk, mukdary azalmazlyk, möçberi egsilmezlik.

KEMELTDIRMEK, *işl.* Möçberini, mukdaryny azaltdyrmak.

KEMELTMEK, *işl.* **1.** Bir zadyň mukdaryny, möçberini azaltmak. **2.** Öňki derejesinden peseltmek, gowşatmak. *Gün gijigip ýandyryjy güýjüni kemeldenden soň, adamlar öýüň daş işigine üýşýärdiler* (A. Gowşudow).

KEMEN, *at, ser.* **Kement.** *Boýnumga baglap sen kemen, Ykbalym keç, bagtym ýaman* (Mollanepes).

KEMENÇE, *at.* **1.** Gyjak çalmak üçin atyň guýruk gyly berkidilen sähelçe egriräk, inçejik, uzyn çybyk, taýajyk. **2.** Süýkelip çalynýan saz guraly.

KEMENT, *at*. **1.** Uly syrtmakly ýogyn ýüp. *Döwletim boýnuma gyl kement atmyş* (Magtymguly). **2.** *göç. m.* Saç (söýgülisiniň saçy hakda). *Dal gerdene kement bolsun* ("Gül-Senub er").

KEMENTBAZ [kementba:z], *at.* Kement bilen tutmaga türgenleşen adam, kement oklaýjy adam. *Kementbazlar, kementbazlyk bilen boluň!* ("Görogly").

KEMENTBAZLYK [kementba:zlyk], *at*. Kementbazyň işi, wezipesi.

KEMER, *at.* **1.** Gaýyş guşak, biliňe daňmak üçin gaýyş bag. *Kemeriňi guşanyşyňa bir seret, başgalaryňka-da bir seret* (A. Durdyýew). **2.** Dagyň gaýasyndaky aýlaw-aýlaw basgançak şekilli gurşawlar, zolak-zolak gat. *Sowukdan hem başga zatdan goranmak üçin, amatly ýer hasaplap, bir beýik gaýanyň kemerleriniň birinde düşüpdirler* (A. Gowşudow). **3.** *gepl. d*. Goranmak maksady bilen salnan galanyň diwarynyň iç ýüzündäki ýöremek üçin edilen basgançak.

KEMIBERMEK [kemivermek], *işl*. Kemip ugramak, kemip başlamak.

KEMINE [kemi:ne], *syp.* **1.** Garyp, pukara; ejiz. *Bu kemine hyzmatkäriňize ne emriňiz bar? – diýdi* ("Zöhre – Tahyr"). *Peseldip, özüňi tutgul kemine, Musulmanlyk şerti – saklama kine* (Zelili). **2.** Oglana dakylýan at.

◊ **Kemine göwün** bir zat üçin durmuşdan nadyl, närazy. *Men bir biçäre men, göwnüm kemine* (Halk aýdymyndan).

KEMIS, *syp.* **1.** Dogmaly wagtyndan öň dünýä inen (çaga hakynda). *Kemis dogan çaga.* **2.** *gepl.d.* Näsag, nähoş. *Ol bir kemis tapynandyr, bolmasa işe gelerdi.*

KEMISLIK, *at.* Näsaglyk, nähoşluk. *Men ertir ugramda-da, kemisligimiň baryny duýupdym* (B. Kerbabaýew).

KEMIŞ, *iş ady.* Kemmek ýagdaýy.

KEMIŞ-KEMIŞ: kemiş-kemiş etmek *ser.* **Kemşermek.** *Şu mahal onuň dodaklary kemiş-kemiş edýärdi* (N. Saryhanow).

KEMJE-KERDEM: kemje-kerdem däl "pylan zat bolaýsa gowy, oňat bolardy" diýen manyda ulanylýan söz düzümi. *Be, şu wagt çaý bolaýsa-ha kemje-kerdem däl* (H. Meläýew).

KEM-KEM, *hal.* Dura-bara, barha, ýuwaş-ýuwaş, gitdigiçe, kem-kemden, assa-ýuwaş. *Boýnuma alan işimiň, kem-kem ugruna çykdym* (A. Kekilow).

KEM-KEMDEN, *hal.* Dura-bara, ýuwaş-ýuwaşdan, barha, gitdigiçe, wagt geçdigiçe.

KEM-KÄS [kem-kä:s]*, syp.* **1.** Sähelçe, birneme, biraz, azda-kände, belli bir derejede. *Maşgalam kän bolmany üçin, kem-käs tygşytly pulum ýok däl* (B. Kerbabaýew). **2.** Az-owlak, käbir, ýek-tük, ýek-ýarym (kemçilik, ýetmezçilik hakynda). *Pürli aga, kem-käs ýerini törpüleseň, saz ganat açarmyka diýýän* ("Edebiýat we sungat").

KEM-KÄSLEÝIN [kem-kä:sleýin], *syp.* Bölekleýin, başbitin däl-de, bölek-büçek, ýarpy-ýalta.

KEM-KÖST [kem-kö:ss]. Bir zadyň ýetmezçiligi, kemi, kösti. *Öz işinde zähmet çekip, kem-kössüni goýman, ussatlygyňy görkezmek gerek* (A. Gowşudow).

KEMLIK, *at,* Gerekli derejeden, mukdar-möçberden azlyk, ýetmezlik; haýsydyr bir babatdan peslik, asgynlyk. *Hemişeki ýaly nepis nagyşlar çekmäge görejiniň nury kemlik edýärdi* (G. Kulyýew).

◊ **Kemlik bilmek** bir zady öz mertebäňden pes bilmek, kiçilik bilmek. **Kemlik dereje** *(dil b.)* sypatlaryň soňuna *-ymtyk, -imtik, -umtyk, -ümtik, -mtyk, -mtik; -mtyl, -imtil, -gylt, -rak, -räk* we ş. m. goşulmalaryň goşulmagy bilen ýasalýan we many taýyndan goşulýan sözüne kemlik ýokundysyny berýän sypat derejesi. *Meselem: Ak – agymtyl, gök – gögümtil, sary – sarymtyl, turşy – turşumtyk, süýji – süýjümtik, göni – gönüräk, gyzykly – gyzyklyrak, gorkak – gorkagrak, gyzyl –gyzgylt.*

KEMME, *iş ady.* Kemmek ýagdaýy.

KEMMEK, *işl.* Umumy bir zadyň göwrümini, agramyny, möçberini, bahasyny, derejesini we ş. m. azaltmak, kem etmek, egsik etmek, aşaklatmak.

KEMMEKLIK, *iş ady.* Kemmek ýagdaýy.

KEMMEZLIK, *işl.* Öňki derejesinden kemeltmezlik.

KEMPAÝ [kempa:ý], *at, gepl. d.* Adamyň, haýwanyň arka tarapy, arkasy.

KEMPERIŞ, *iş ady.* Kempermek ýagdaýy.

KEMPERME, *iş ady.* Kempermek ýagdaýy.

KEMPERMEK, *işl.* Dişleriň dökülmegi sebäpli, agzyň töweregi içine ýykylmak, eňegiň öňe gitmek. *Eňekleri kemperip, durşuna dym-ak tüý bolan garry salamyny aldy* (A. Salyh).

KEMPERMEKLIK, *iş ady.* Kempermek ýagdaýy.

KEMPERTMEK, *işl.* Kempik hala getirmek. *Ol agzyny kemperdip, bir zat çeýneýän ýaly bolup otyrdy.*

KEMPIK *syp.* Dişleriň dökülmegi sebäpli, agzyň töweregi içine ýykylan, eňegi öňe giden.

KEMPIR, *at.* **1.** Garry aýal, ýaşy bir çene ýeten aýal. *Ol ilki bilen ýarty bedre suwy zordan göterip barýan altmyş ýaşlaryndaky bir kempire gabat geldi* (Ö. Abdyllaýew). **2.** *gepl. d.* Aýal, keýwany. *Onuň öýündäki kempirinden gaýry hiç ýerde, hiç hili hossary ýok* (N. Pomma).

KEMPIRLIK, *at.* Garrylyk, kempiriň ýagdaýy. *Ol kempirlik ýaşyna ýetipdi.*

KEMPUT [kempu:t], *at.* Daşy kagyzly süýji. *Soňra Sabyr eje kagyzyň üstüne kemput we köke döküp, oglanjygyň öňünde goýdy* (H. Ysmaýylow).

KEMRYSGAL [kemyrysğal]*, syp.* Maddy jähtden rysgaly kem, ýetmez bolan, az bolan, nesibesi bolmadyk, nesip etmedik.

KEMRYSGALLYK [kemyrysğallyk], *at.* Maddy taýdan rysgaly kemlik, rysgalsyzlyk.

KEMSIDILME, *iş ady.* Kemsidilmek ýagdaýy.

KEMSIDILMEK, *işl.* Biriniň mertebesine degilmek, göwni, raýy äsgerilmezlik, hasaba alynmazlyk.

KEMSINDIRMEK [kemsinnirmek], *işl.* Bir zatdan nägile etdirmek, göwni çökgünlik etdirmek.

KEMSINIŞ, *iş ady.* Kemsinmek ýagdaýy.

KEMSINME, *iş ady.* Kemsinmek ýagdaýy.

KEMSINMEK, *işl.* Öz ýanyňdan bir zatdan nägile bolmak, göwnüçökgünlik aralaşmak. *Olaryň şeýle üýşmekde ýoklugyna kemsindim* (R. Gelenow).

KEMSINMEKLIK, *iş ady.* Kemsinmek ýagdaýy.

KEMSITMEK, *işl.* Birine göwnüýetmezlik etmek, äsgermezlik etmek.

KEMSITMEZLIK, *işl.* Biriniň göwnüne degmezlik, göwnüne deger ýaly söz aýtmazlyk.

KEMSIZ, *syp.* **1.** Kemçiliksiz, ýetmezçiliksiz, kemsiz-kössüz. *Bir kemsiz gözel bolmaz* (Nakyl). **2.** Gutarnykly, doly, oňat. *Sen onuň bilen kemsiz dost bolsaň hem, sen näme üçin oňa basalga bolaňok?* (B. Kerbabaýew).

KEMSIZ-KÖSSÜZ [kemsiz-kö:ssüz], *syp.* Ýetmezçiliksiz, kemçiliksiz, kemi-kössi ýok, ýerbe-ýer. *Iş kemsiz-kössüz ýerine ýetirilipdir.*

KEMSIZ-KÖSSÜZLIK [kemsiz-kö:ssüzlük], *at.* Ýetmezçiliksizlik, kemçiliksizlik, kemi-kössi ýokluk, ýerbe-ýerlik. *Işiň kemsiz-kössüzligi onuň göwnünden turdy.*

KEMŞERILMEK, *işl.* Dodaklaryňy müňküldedip aglajak-aglajak ýaly bolmak, kemiş-kemiş etmek.

KEMŞERIŞ, *iş ady.* Kemşermek ýagdaýy.

KEMŞERIŞMEK, *işl.* Birnäçe bolup kemşermek, dodaklaryňy aglajak-aglajak ýaly etmek. *Çagalar ejelerini görüp kemşerişdiler.*

KEMŞERME, *iş ady.* Kemşermek ýagdaýy.

KEMŞERMEK, *işl.* Aglajak bolup, dodaklaryňy müňküldetmek, kemiş-kemiş etmek, aglamjyramak. *Birdenem kemşerip, maňa seretdi* (N. Baýramow).

KEMŞERMEKLIK, *iş ady,* Kemşermek ýagdaýy.

KEMŞERTMEK, *işl.* Dodaklaryňy müňküldedip, aglajak-aglajak bolýan ýaly etmek. *Tä aglap-aglap gam basan ýüregini gowzadýança, bokurdagyny dolduryp, dodaklaryny kemşerdip, hiç gepläp bilmändir* (N. Pomma).

KEMTER, *syp.* **1**. Bolmaly derejesinden azrak, ýetmez, pes. *Toý harajadyny kemter etmeli däl.* **2**. *göç. m.* Gowşak, doly kanagatlanarly däl, talapdan pes. *Okuwçylaryň her biriniň düzen meýilnamasynyň kemter ýerlerini mugallym düzedýär* (“Mugallymlar gazeti”).

◊ **Kemter gaýtmak** bir işi etmekde çiglik goýbermek, bärden gaýtmak, göwnejaý etmezlik.

KEMTERLIK, *at.* Bolmaly derejesinden azlyk, peslik, ýetmezlik. *Indi pagta ýygýan maşynlarymyz kemterlik edenok.*

KEMTIK, *syp.* Kem, kemter, ýetmez. *Öňünde göýä bir aldyrmaz gala, Güýjüň kemtik bolsa, salar howsala* (A. Kekilow).

KENAR [kena:r], *at.* **1.** Deňziň, derýanyň, kölüň we ş. m. gyrasy, erňegi, ýakasy. **2.** Bir zadyň gyrasy, gutarýan ýeri. *Halynyň kenary gyşyk çykypdyr.* **3.** *göç. m.* Gyra, çet, töwerek. *Akly barlar tartdy özün kenara, Garyp düşüp galdy çykmaz azara* (Magtymguly).

KENARA [kena:ra], *at.* Nagyş salnan gyra (ýaglyk we ş. m. hakynda).

KENARALY [kena:raly], *syp.* Gyralary nagyşly, nagyş salnan. *Kenaraly ýaglyk.*

KENARÝAKA [kena:rýaka], *at.* Kenaryň boýy, kenara ýakyn ýerler. *Kenarýaka ýurtlaryň ýolbaşçylarynyň duşuşygy.*

KENDIR [kennir], *at.* **1.** Süýümi dokmaçylykda çig mal hökmünde ulanylýan pürli ösümlik. *Kendir ekilen meýdan.* **2**. Şol ösümlik süýüminden işilen ýüp, tanap. *Indi ol aýagy çarykly, başy şypyrmaly, bili kendir guşakly çopan ýok* (“Edebiýat we sungat”).

KENDIRIK [kennirik], *at.* Üstünde un elemek, hamyr öýmek üçin ulanylýan ýa syk dokalan galyň mata. *Nurjahan unaşyny gazanyň içine atansoň, gapagyny kendiriginiň üstüne kakdy* (B. Kerbabaýew).

KENDIRIKLIK [kenniriklik], syp. Kendirik etmek üçin (syk dokalan galyň mata).

KENEK, *at.* Aşyk oýnunda aşyklara atylyp oýnalýan, jikge tarapy gyrdalyp, agyrlyk üçin gurşun guýlan saldamly aşyk. *Garrynyň bu sözlerine Tahyr gulak salman, aşygyny dikip, elindäki gurşun guýlan kenegini atyp goýberdi* (“Zöhre – Tahyr”).

KENEP, *at, ser.* **Kendir.** *Kenep ekilen meýdanlar.*

KENEPLIK, *at.* Kenep ekilen ýer. *Obadan esli aradaşlykda keneplik meýdan bardy.*

KENEŞIR [keneşi:r], *at.* Agajyň ortasyny oýýan sürgi, rendäniň bir görnüşi.

KENGURU [kenğuru:], *at.* Öň aýaklary gysga, art aýaklary uzyn, bökjekläp ýöreýän, Awstraliýada ýaşaýan süýdemdiriji haýwan.

KENIZ [keni:z], *at, taryh.* Köşkdäki hyzmatkär gyz. *Hanyň gyzy seýle çykar, Kenizler şadyýan kakar* (Kemine).

KENIZEK [keni:zek], *at.* Ýaş keniz.

KENIZLIK [keni:zlik], *at.* Keniziň ýagdaýy, käri.

KENT I, *at.* Oba. *Bagşy aga, mundan gitseň öňüňden bir gumluk çykar, onuň aňyrsy bir kentdir, kendiň aňyrsy ýene gumlukdyr* (“Nejep oglan”). *Bentden-ä, bentden, sesi geler kentden, çüňki polatdan, sakgaly etden.* (Matal).

KENT II, *at*, *gepl.d.* Şepe, dost.

KENTLEWÜK [kentlöwük], *at.* **1**. Agyz boşlugynyň ýokarky ýüzi, digir-digir ýeri. *Käbir sesleriň emele gelmeginde kentlewügiň hyzmaty bardyr.* **2**. Dişiň düýbi. *Näzik eje dişi gaçan kentlewügini görkezip ýylgyrdy-da, oglunyň saçyndan sypalap ýalbarmaga başlady* (B. Öwezow).

KEPBE, *at.* Ýylgyn, hyşa, gamyş ýaly zatlardan örülip dikeldilýän wagtlaýyn öý. *Ussanyň bu dükany öň daşy suwalan kepbe tamdy* (A. Gowşudow).

KEPBEGÖWEN [kepbegöwön], *at.* Baldaklarynda şepbik, sakgyç bolan tikenli ösümlik we ondan alynýan şepbik. *Kepbegöwen sakgyjy.*

KEPDERI, *at.* **1**. Ekdi edilip saklanýan guş. **2**. Ýabany ýaşaýan, gum reňkli guş. *Asmanda uçup ýören bir kepderi, garynjanyň bu ýagdaýyny görüp,oňa rehimi inip, kömek etmekçi bolupdyr* (“Türkmen halk ertekileri”).

KEPDIRIŞ, *iş ady.* Kepdirmek ýagdaýy.

KEPDIRME, *iş ady.* Kepdirmek ýagdaýy.

KEPDIRMEK, *işl.* Birneme çalykdyrmak, yzgaryny, ölüni, çygyny çekdirmek, kepetmek. *Agşamky gury ýel bolsa ýeriň yzgaryny has hem kepdirdi* (A. Gowşudow).

KEPDIRMEKLIK, *iş ady.* Kepdirmek ýagdaýy.

KEPEK, *at.* Un elenende galýan ownuk däne gabyklary. *Bu gapdaky näme-de bolsa, suwa gaýnan kepege meňzeş bir zatdy* (A. Gowşudow).

KEPEME, *iş ady.* Kepemek ýagdaýy.

KEPEMEK, *işl.* **1**. Azda-kände guramak,

çalykmak, çygy, yzgary aýrylmak. *Günüň aşagynda kepeýän gök ýorunjanyň bugy we bedäniň ýympyk ysy gatyşyp burnuňa uryýardy* (A. Gowşudow). **2**. Suwsuzlykdan, epgekden, ejir çekmekden we ş. m. tebsiremek, gany gatamak, suwsamak.

KEPEMEKLIK, *iş ady.* Kepemek ýagdaýy.

KEPEN I, *at, ser.* Köpün. *Talyby diýr, mähribanym, Kepen boldy geýen donum* (Talyby).

KEPEN II, *at.* Hyrlynyň güllesi dolanýan, içýaga eýlenen biz, esgi.

KEPENLIK, *syp.* Kepen üçin niýetlenen, kepen bolar ýaly (ak biz mata). *Kepenlik biz.*

KEPEŞMEK, *işl.* Dura-bara çalykmak, kem-kemden guramak, gurap başlamak. *Ýoldaşym kepeşen dodaklaryny ýalaşdyrdy-da, agzyny şapbyldadyp, söze başlady* (T. Gurbanow).

KEPETMEK, *işl., ser.* **Kepdirmek**. *Jokrap duran yssy gün bolsa dodagyny kepedip, aşgar ýaly ötüp, süýr depäňi deşäýjek bolýan ekeni* (N. Pomma).

KEPEÝIŞ, *iş ady.* Kepemek ýagdaýy.

KEPGIR, *at.* Palawy agdarmak, et gowrulanda garmak üçin ulanylýan uzyn saply, deşik-deşik, tegelegräk, kepje şekilli gural. *Gyzyňy kepgiriň sesi eşidilýän ýere ber* (Atalar sözi).

KEPIL [kepi:l], *at.* **1**. Zamun. **2**. Şaýat, güwä. *Onuň dogrulygyna biz kepil geçýäris* (“Edebiýat we sungat”).

KEPILLENDIRMEK [kepi:llennirmek], *işl.* Bir zada güwä geçmek, şaýatlyk etmek.

KEPILLIK [kepi:llik], *at*. **1**. Zamunlyk. *Siz ol ikisini maňa kepillige beräýiň* (B. Seýtäkow). **2**. Bir zada şaýatlyk, güwälik. *Meniň birje arzuwym bar, ol-da siz meniň üçin kepillik etseňiz diýýärin!* (B. Gurbanow).

KEPILNAMA [kepi:lna:ma]. *at.* Haýsy-da bolsa bir zada kepil geçýän resmi hat.

KEPIR, *at.* Ýalpak süýji suwlarda ýaşaýan oňurgaly balyk. *Tutýaryn men doky, kepir, töp balyk, Ýurdumyň baýlygy göge galsyn diýp* (Ş. Borjakow).

KEPIRÇEKGE, *at.* Kiçi kepir balygy.

KEPJE, *at.* Gazy-haşar, laý işlerinde ulanylýan uzyn saply, ýokarsy ýaýly, ýeňil piliň bir görnüşi. *Bu kepjeleriň entek ýumruk ýaly demirkä körügiň üstünde lowurdaýşy hem Zynharynyň ýadyndady* (“Edebiýat we sungat”).

KEPJEBAŞ [kepjevaş], *at.* Örän zäherli, ýogyn, ýasy kelleli, menekli gara ýylan. *Adaty kepjebaşlaryň zäher mäzleri gözüniň ýeňsesinde ýerleşendir.*

KEPIŞ, *iş ady.* Kepmek ýagdaýy.

KEPME, *iş ady.* Kepmek ýagdaýy.

KEPMEK, *işl,* **1**. Kepemek. *Bu çeşmäniň suwy hiç haçan kepänok.* **2**. Gözüň ýaşy kesilmek. *Ýürek sowuk öýde karar tapmady, Ertiri, agşamy gözýaş kepmedi* (A. Kekilow).

KER, *syp.* Eşitmekden mahrum bolan; sesi çala eşidýän, gulagy agyr. *Ker bilen hylwat söz gurma, Ýola girme kör biläni* (Magtymguly).

◊ **Dürtme ker** düýbünden eşitmeýän ker.

KERAMAT [kera:mat], *at.* Hyýaly güýç, gudrat, alamat. *Men indi siziň keramatyňyzyň zorlugyny iki gözüm bilen gördüm* (N. Saryhanow).

KERAMATLY [kera:matly], *syp.* **1**. Adatdan daşary güýji bolan, gudratly; halatly. **2**. *göç. m.* Mukaddes.

KERAMATLYLYK [kera:matlylyk], *at*. **1**. Adatdan daşary güýje eýelik, gudratlylyk, halatlylyk. **2**. *göç. m.* Mukaddeslik.

KERÇ, *at.* Käselenen gawunyň ýa-da garpyzyň bir bölegi. *Ol adam garpyzyň birini ýaryp, Kelewe bir kerç beripdir* (“Türkmen halk ertekileri”).

KERÇELEME, *iş ady.* Kerçelemek ýagdaýy.

KERÇELEMEK, *işl.* Bir ýan ujundan gaýta-gaýta, yzly-yzyna kerçemek, kerçem-kerçem etmek.

KERÇELEMEKLIK, *iş ady.* Kerçelemek ýagdaýy.

KERÇELEŞDIRMEK, *işl.* Bir ýanyndan kerçeläp çykmak, yzly-yzyna kerçelemek. *Duza basyljak kelemi kerçeleşdirmek.*

KERÇELEŞMEK, *işl.* **1**. Kerçemäge kömekleşmek. **2**. Bilelikde kerçelemek. *Mala beriljek paçagy kerçeleşmek.*

KERÇELETMEK, *işl.* Kerçelemek işini birine etdirmek, kerçelemäge mümkinçilik bermek. *Sogany, kelemi kerçeletmek.*

KERÇELEÝIŞ, *iş ady.* Kerçelemek ýagdaýy.

KERÇELÄBERMEK [kerçelä:vermek], *işl.* Kerçem-kerçem, bölek-bölek edibermek. *Gawuny kerçeläberdi.*

KERÇELMEK, *işl.* Kerçem-kerçem edilmek, bölek-bölek edilmek. *Sogan kerçelipdir.*

KERÇEM, *at, ser.* **Kerç**.

KERÇEME, *iş ady.* Kerçemek ýagdaýy.

KERÇEMEK, *işl.*Oty, ýorunjany maýda-maýda kesip çykmak, kesim-kesim etmek. *Maldarlar mekgejöwen palajyny kerçeýän kombaýnlary alarlar. Bir paltaly girägeden kerçäberjek ýalydy* (A. Nazarow). *Maldarlar mekgejöwen palajyny kerçeýän kombaýn aldylar.*

KERÇEMEKLIK, *iş ady.* Kerçemek ýagdaýy.

KERÇEMEZLIK, *işl.* Kerçemek hereketini amal etmezlik.

KERÇEM-KERÇEM, *syp.* Dogram-dogram, bölek-bölek.

KERÇEŞDIRMEK, *işl.* Bir zady bir ýan ujundan kerçäp, çapyp, bölekläp çykmak, hemmesini kerçemek. *Çoluk saljak odunyňyň pürlerini pil bilen kerçeşdirip üýşürdi.*

KERÇEŞMEK, *işl.* **1**. Kerçemäge kömekleşmek. **2**. Bilelikde kerçemek.

KERÇETMEK, *işl., ser.* **Kerçeletmek.**

KERÇEÝIŞ, *iş ady.* Kerçemek ýagdaýy.

KERÇ-KERÇ, *syp.* Birnäçe kerçden ybarat.

KERÇLEME [kerşleme], *iş ady.* Kerçlemek ýagdaýy.

KERÇLEMEK [kerşlemek], *işl.* Käselenen, dilimlenen gawuny, garpyzy kerç-kerç edip böleklemek. *Käselenen gawunlary kerçledi.*

KERÇLEÝIŞ [kerşleýiş], *iş ady.* Kerçlemek ýagdaýy.

KEREM I, *at.* Gezek, sapar, ýola, gaýta, keren. *Ertirden bäri iki-üç kerem duşuşdyk.*

KEREM II, *at.* **1**. Rehim, şepagat, merhemet; sahylyk. *Kerem eýläň gamly gula, Derdimiň dermany gyzlar* ("Kasym oglan"). *Ýar, bäri gel kerem birle, Meý bergil jamy-jem birle* (Kätibi). **2**. Oglana dakylýan at.

KEREMARA, *hal.* Biraz wagt geçenden soň. *Ertesi hem keremara oýanyp, daş çykanynda, Bibi ejäniň şindem ýatanyny gördi* (T. Gurbanow).

KEREMLI, *syp.* Rehim-şepagatly, merhemetli; sahy. *Keremli dag, gahrymanlaň ýaragy, Seň gudratyň haýrany men, haýrany* (M. Seýidow).

KEREN, *at, ser.* **Kerem I**. *Maňa nygtap aýdan atalyk sözi müň keren dogry ekeni* (B. Kerbabaýew).

KEREP, *at.* **1**. Möýüň, leňkebudyň we ş. m. saraýan tory. **2**. Üzüme, ýorunja we ş. m. ösümliklere çolaşyp ösýän sary sapak görnüşindäki çyrmaşygyň bir görnüşi. *Üzüme düşen kerep ony bürüp atypdyr.* **3**. Suwuň, suwuklygyň köp durmagyndan onuň ýüzünde emele gelýän gyrpak, heň, zeň. *Ýata suwy kerep basypdyr.* **4**. *göç. m.* Bir zadyň duzagy, tory, çykgynsyz ýagdaý. *Nadanlyk kerebi adamlary çykgynsyz güne salyp bilýär.*

KEREPLEME, *iş ady.* Kereplemek ýagdaýy.

KEREPLEMEK, *işl.* **1**. Kerep baglamak, kerep bilen örtülmek. **2**. Kerebe meňzeş ösümlik bilen kesellemek, kerep bilen örtülmek. *Kereplän üzümi saplamak üçin dürli dermanlar sepdiler.* **3**. Suwuklygyň ýüzi zeň, heň bilen örtülmek, gyrpak emele gelmek. *Kakyň suwy kerepläpdir.*

KEREPLEMEKLIK, *iş ady.* Kereplemek ýagdaýy.

KEREPLEÝIŞ, *iş ady.* Kereplemek ýagdaýy.

KEREPLI, *syp.* Kerebi bar bolan, kerep bilen örtülen. *Kerepli suw. Kerepli üzüm.*

◊ **Kerepli sakyrtga** ekinlere zyýan beriji sakyrtga.

KEREPLILIK, *at.* Kerebi barlyk.

KEREŞME, *at.* Näz, näzirgeme, göz süzüp ýylgyryş. *Kereşmedir aşyklaryň hünäri, Golaýyma sen gelmeseň, kim geler* (Mätäji).

KERGEDEN [kerğeden], *at, ser.* **Kerk**. *Pilden kergedenden, döwden, periden, Taýpar çekip ýan bermer sen, Orazym!* (Kemine).

KERK, *at.* Afrikada we Günorta-Gündogar Aziýada ýaşaýan mańlaýy bir şahly uly haýwan, kergeden. *Pil pişige döner, kerk sesin aňsa* (Mollanepes).

KERKAW [kerka:w], *at.* **1**. Dagda gögeryän berk, gaty agaç. **2**. Oglana dakylýan at.

KERKI, *at.* **1**. *ser.* Külüň. *Dagyň göwsün kerki bilen gazanok, Gyzyl ýüzli, sary-murtly ussalar* (B. Hudaýnazarow). **2**. Oglana dakylýan at.

KERKILEME, *iş ady.* Kerkilemek ýagdaýy.

KERKILEMEK, *işl., ser.* **Külüňlemek**.

KERKILEMEKLIK, *iş ady.* Kerkilemek ýagdaýy.

KERKILEŞMEK, *işl., ser.* **Külüňleşmek**.

KERKILETDIRMEK, *işl., ser.* **Külüňletdirmek**.

KERKILETMEK, *işl., ser*. **Külüňletmek**.

KERKILEÝIŞ, *iş ady.* Kerkilemek ýagdaýy.

KERLEÇ, *syp.* Çala ker, kerräk. *Ol garry kümäniň çykalgasynyň iň soňky basgançagynda hasasyna söýenip durup, töweregine gözi ýetdiginden seretdi hem-de kerleç diň saldy* (N. Saryhanow).

KERLEW [kerlöw] *syp., ser.* **Kerrew**. *Bagşy däldi, sazandady, kerlewdi, Zordan eşiderdi çalýan sazyny* (B. Hudaýnazarow).

KERLIK, *at.* Gulagy agyrlyk, gowy eşitmezlik. *Ol kerliginden kösenýärdi.*

KERMEN, *syp., ser.* **Kerleç**.

KERNAÝ [kerna:ý], *at.* **1**. Üflenip çalynýan saz guralynyň bir görnüşi. *Otuz iki sazy gurupdyrlar: kernaý, surnaý, balaman, gyjak, dutar, çiňňerebap we nagara* ("Görogly"). **2**. *gepl. d.* Semawaryň ot çykýan turbasy. *Semawaryň kernaýynyň erňegi içine ýemrilipdir.*

KERPIÇ, *at.* **1**. Toýun palçykdan galyp bilen guýulýan, ini gysga, boýy uzynrak dörtburç gurluşyk materialy. *Her biri bir gujak inedördül kerpiçler heniz hem bütinleýin dagamadyk Gäwürgalada asmanda seleňleýärdi* (B. Kerbabaýew). **2**. *dokm.* Hala, tahýa we ş. m. salynýan on iki burç nagyş.

KERPIÇÇI [kerpişşi], *at.* Kerpiç guýýan işçi. *Kerpiççiler kerpiç guýýardylar.*

KERPIÇLI [kerpişli]: **kerpiçli ildirgiç** aşagy şelpeli, ýokarsy kerpiç-kerpiç şekilli, börüge dakylýan şaý. *Aýu, kakasy, saňa diýýän, maňa-da bir kerpiçli ildirgiç alyp bersene!* (B. Kerbabaýew).

KERREW [kerröw], *syp.* Çala eşidýän, zordan eşidýän, eşidişi çala, kerlew, kerleç. *Gulagy ýok – kerrew, gözi ýok – sokur* (Nakyl).

KERRI, *syp.* Kerlewräk, gulagy çüri goýun. *Kerri goýun giç ürker* (Nakyl).

KERSEN, *at.* Agaçdan içi köwlüp ýasalan, hamyr ýugrulýan sekirtmeksiz uly gap. *Daşardan uly kersenler bilen nahar çekýärler* (N. Jumaýew). *Tawusyň ejesi ullakan gök syrçaly küýzeden kersene çal guýdy* (N. Baýramow).

KERSENGÖTI [kersenğötü], *at.* Üst örtügi güberçek, aşagy tekiz, maýda aýakly, tomzaga meňzeşräk mör-möjek. *Haýatyň düýbünden tomzak,*

eşekýassyk, kersengöti ýaly hapysa jandarlar köp çykýar.

KERSENLEMEK, *işl.* Kerseni dolduryp almak. *Onuň dilen kakyny garry aýaly kersenläp göterip, çöpüň üstünde serýärdi* (B. Kerbabaýew).

KERSENLEÝIŞ, *iş ady.* Kersenlemek ýagdaýy.

KERSIREMEK, *işl.* Eşitmedik bolan bolmak, eşitmediksiremek, özüňi ker ýaly görkezjek bolmak.

KERT I, *at.* Dagyň, suw gazan jaryň we ş. m. gyrasy,erňegi, uçut ýeri.

KERT II, *at.* Dik ösýän, ak gülli, ýumşak baldakly ot.

KERTDIRMEK, *işl.* Bir zadyň gyrasyna kertik, gädik etdirmek, gätdirmek. *Ol taýagyny kertdirip, bellik etdirdi. Ol kendirigini syçana kertdiripdir.*

KERTIK, *at.* **1**. Bir zat bilen edilen gädik, kesilip, çapylyp edilen çapyk. *Aş pyçagyň ýüzi kertikdi.* **2**. Bir zadyň ýüzüne kertilip edilen bellik. *Aý, inim, ony senden gizläp näme edeýin, barmak ýogynlygyndaky taýaga her uly mal üçin bir kertik edýän* (B. Kerbabaýew).

KERTIK-KERTIK, *syp.* Bir zadyň ýüzüne edilen köp sanly kertik, çyzyk, bellik, gädik-gädik. *Diňe munuň ak süňkden sapy kertik-kertik edilen çyzykdan doldurylypdyr* (A. Gowşudow).

KERTIKLI, *at.* Ýeriň ýüzüne ýazylyp ösýän ysmanaga meňzeş ot.

KERTILIŞMEK, *işl.* **1**. Dura-bara iýilmek, az-owlak kertilip başlamak, üzülere, bölünere gelmek. *Öten ýyl bükdürilen sallançak ýüpüniň agaja saralan ýeri kertilişipdir.* **2**. Uzak durmagy zerarly epininden gidip ugramak, gyralary kertilip gitmek. *Durdy epinleri kertilişen, hatlary biraz öçüşen, kagyzy saralan gazet bölegini gozgalaň bilen okady* (B. Kerbabaýew).

KERTILMEK, *işl.* Iýlip ýolunmak, eplenen epininden bölünmek. *Soňky hatyn häzirem okaýansyň oturyp, Saralandyr kagyzy, kertilendir epini* (M. Seýidow).

KERTIM, *iş ady*, *at*. Kertilende galýan yz, kertik.

KERTIM-KERTIM, *syp*. Köp sanly kertim, kertik-kertik. *Iki ýa üç arka aýlanýan palasyò eròekleri gemrilen bolsa, göwresi çapgy ýassygy ýaly kertim-kertimdi* (B. Kerbabaýew).

KERTIŞ, *iş ady.* Kertmek ýagdaýy.

KERTIŞDIRMEK, *at.* Kertik-kertik edip çykmak, gädişdirmek.

KERTIŞMEK, *işl*. Kertik-kertik etmäge kömekleşmek, gädişmek.

KERTME, *iş ady.* Kertmek ýagdaýy.

KERTMEK, *işl* **1**. Bir zadyň bir ýerine kertik etmek. **2**. Ýolmak, üzmek. *Ol agzyna salan sapagynyň ujuny dişi bilen kertdi.* **3**. Bir zat ikinji bir zadyň ýüzünde yz galdyrmak, çapmak. *Onuň şypyrmasynyň tüýi düşen erňegi mańlaýyny kertýärdi.*

KERTMEKLIK, *iş ady.* Kertmek ýagdaýy.

KERWEN [kerwön], *at.* **1.** Bir ýerden ikinji ýere ýük äkitmek, argyş etmek üçin tirkelen düýeler; yzly-yzyna barýan ýükli maşynlar. *Watan ammarlaryna galla daşaýan maşyn kerwenleri entegem yzy üzülmän gelip dur* ("Türkmenistan"). **2**. *göç. m.* Yzly-yzyna tirkeşen zat, birnäçe zadyň tirkegi, yzygiderli hatar. *Günler biri-biriniň yzyndan kerwen çekip gitdi* ("Edebiýat we sungat"). **3**. göç. m. Uzak wagtlap durmaýan zat, wagtlaýyn, geçegçi. *Mekanyňdyr häki-zemin guçar sen, Bir kerwen sen, diýaryňa* geçer sen (Magtymguly). **4**. Oglana dakylýan at.

KERWENBAᵒY [kerwönmaᵒy], *at.* **1**. Kerweniň başyny çekiji, kerwençileriň ýolbaşçysy. **2**. göç. m. Bir hereketiň, tutumyň başyny başlaýjy, öz göreldesine eýerdiji. *Döwürdeş, dünýäniň kerwenbaşy sen, Bak, yzyndan sogup gelýän hatara* (B. Hudaýnazarow).

KERWENÇI [kerwönçü], *at.* Kerwene gatnaşýan adam. *Kerwençiler guýyň başynda düşlemekçi boldular* (B. Kerbabaýew).

KERWENGYRAN [kerwönğyran] **I,** *at, asman j.* Gün Äleminiň bäşinji we iň uly saýýarasy (Ýupiter planetasy).

KERWENGYRAN [kerwönğyran] **II,** *at.* Ýowşana meňzeş we ýazyna-güýzine gülleýän zäherli ösümlik.

KERWENSARAÝ [kerwönsaraý], *at.* **1.** Kerwençiler üçin ýörite salnan jaý, kerwençileriň düşleýän ýeri. **2.** göç. m. Wagtlaýyn, ebedi däl. Bu dün*ýä göýä bir kerwensaraýdyr, Gelen ýük ý*azdyryp geçip ba*radyr* (Magtymguly).

KES: her kes her adam, her kişi, her kim. *Içer bolsa her kes şerap, Galarmyş huşdan, dogrusy* (Magtymguly).

KESANASYNA [kesa:nasyna]: **kesanasyna tutmak** hak berip, belli bir möhlete çenli işletmek, kireýine tutmak, *Men seniň kesanasyna tutan bagşyňmydym?* ("Görogly").

KESAPAT [kesa:pat], *at.* Zyýan, zelel. *Ýaman hatyn başa bir ýaman goňşy, Kesapaty ýeter, mähneti artar* (Aşyky).

KESATYM, *at.* Tarada nah gatyşykly ýa-da sap ýüpekden ikaşa gara sapak geçirilip, gyzyl ýüplükden dokalýan mata.

KESBI-KÄR [kesvi-kä:r], *at.* **1.** Meşgullanylýan iş, kär, hünär. *Ana, onuňam kesbi-käri çopançylykdy* (A. Nazarow). **2.** *göç. m.* Edähet, ýörelge; gylyk-häsiýet. *Ömürboýy bu garryň kesbi-käri şeýledi, Gyzy bolan ýaş enä nazaryny aýlady* (M. Seýidow).

KESDIRMEK [kessirmek], *işl.* **1.** Bitin, bitewi zady ýiti ýarag we ş. m. zat bilen bölekletmek. *Ol gawundan bir dilim kesdirdi-de, dadyp gördi.* **2.** Bir ýaraga teniň bir ýerini dildirmek, ýaralatmak, gyýdyrmak. *Aýna döwügine elimi kesdirdim. Eliňi pyçaga kesdirmek.* **3.** Mal öldürtmek, soýdurmak. *Ol*

inisini çagyryp, goýun kesdirdi. **4.** Tene, bedene ýarag urduryp, operasiýa etdirmek. *Köriçegäni kesdirmeli boldy.* **5.** Gepläp durany sözüni bölmäge mejbur etmek. *Oturanlar onuň sözüni kesdirdi.* **6**. Akyp duran zadyň (suwuň, çägäniň) hereketini saklamak, duruzmak . *Gulakdaky suwy kesdirmek.*

KESE, *syp.* **1.** Dik däl, göni, ýanyn. *Ondan soň ol çurnalyň okuwdan galanlary bellige alnýan ýerine galamyny pugta basyp durdy-da, kese çyzyk çyzdy* (N. Saryhanow). ***2.*** Başga, özge, ýat, del. *Keseden gelen bir maşgala, biz bilen sulhy alyşjakmy-ýokmy, belli däl* (B. Kerbabaýew). **3.** Bir ýeriň gyrasy, çeti, daşy. *Olar Bäherden ili bilen hoşlaşyp, olara hoşwagt günleri arzuw edip, ýoldaşlary bilen bir topar atly bolup, şol tükenmez çölüň kesesinden giripdiler* (N. Pomma).

◊ **Kese agaç 1)** dokma ýüwürdilende daşyndan eriş aýlanýan iki sany kese agaç ýa-da demir. **2)** hatabyň iki tarapyna berkidilýän we çemmer baglanýan agaç, ýanagaç. **Kese çyzyk** ýazuwda uzynja çyzyk görnüşinde goýulýan belgi (—). **Kesede durmak** bir işe garyşman-gatyşman, özüňi saklamak, gyrada durmak. *Bu işde öz bähbidiniň bardygyna garamazdan, ol kesede durdy.* **Kesä çekmek** aýdylan söze göni manysynda däl-de, erbet manysynda düşünmek. *Aýsoltan ejesiniň pikirine keçje düşünmese-de ony synap görmek üçin, onuň sözüni kesä çekdi* (B. Kerbabaýew).

KESEJE, *at.* Eşegiň gaňňasy öňe süýşmezlik üçin, art aýaklarynyň ýokary başyna berkidilýän agaçjyk. *Emma kesejeli gaňňa Çerkezi howatyrsyz, howpsuz ynjytman saklaýardy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýüzüni eşegiň kesejesi ýaly etmek** öýkeli şekilde ýüzüni sowmak.

KESEK, *at.* Topragyň kiçiräk tokga bölegi. *Çapar onuň gapdalyndaky ullakan kesegiň üstünde jaýlaşyp oturandan soň, oňa şeýle jogap berýär* (B. Seýtäkow).

◊ **Kesek atmak** birine şyltak atmak, ýamanlyk etmek. *Rehimsiz zalymlar bagry daş bolar, Barar ýere kesek atyjy bolma* (Magtymguly). **Kesek ýeter aralyk** zyňlan kesek ýeter ýaly aralyk, daşlyk; ýakyn aralyk.

KESEKI, *at.* **1**. Ýat, bigäne, nätanyş, del. *Tagan sesini çykarman otyrdy, daşyndan göräýmäge ol keseki adam ýalydy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Özüňden başga biri, özge.

KESEKLEME, *iş ady.* Keseklemek ýagdaýy.

KESEKLEMEK, *işl.* Birine ýa-da bir zada kesek atmak, salmak.

KESEKLEMEKLIK, *iş ady.* Keseklemek ýagdaýy.

KESEKLENMEK, *işl.* Birine ýa-da bir zada kesek atylmak. *Gelnalyja gatnaşan atlylar keseklendi.*

KESEKLEŞMEK, *işl.* Biri-biriňi keseklemek, kesek salyşmak. *Çagajyklar iki topara bölünip, ondan-oňa bukulyşyp kesekleşýärdiler.*

KESEKLETMEK, *işl*. Birine ýa-da bir zada kesek atdyrmak, kesek zyňdyrmak.

KESEKLEÝIŞ, *iş ady.* Keseklemek ýagdaýy.

KESEL, *at.* **1**. Adam agzalarynda ýa-da haýwanda, ösümliklerde döreýän näsazlyk, dert. *Öýken keseli bilen kesellän adam güýçli üsgürmäni çykarýar* ("Türkmenistan").**2**. *gepl. d.* Keselli, näsag, syrkaw, nähoş. *Ol kesel halyna näme üçin geldikä?* (B. Seýtäkow). **3**. *göç. m.* Bir zat ürç bolma, ýoň, ýörelge, nysak (halanmaýan täzelik hakynda).

KESELBENT [keselvent], *syp.* Keselden açylman ýören, kesel büren, keselli.

KESELBENTLIK [keselventlik], *at.* Keselden açylman ýörmeklik, kesellilik.

KESELÇILIK, *at*. Keselli ýagdaýynda bolmaklyk; syrkawçylyk. *Emma keselçilik horlaýar* (B. Seýtäkow).

KESELEÝIN, *syp.*, *ser.* **Keseligine.** *Üç sany agaç gerekdi: iki agajy ýanaşyk dikmelidi, birini-de olaryň üstüne keseleýin atmalydy* (G. Kulyýew).

KESELIGINE [keseliğne] *hal*. Keseleýin, ýanynlygyna, gytaklaýyn, gyýa. *Bassyrmanyň gap bilinden keseligine uzyn-uzyn togalak agaçlar goýlupdyr.*

KESELLEME, *iş ady.* Kesellemek ýagdaýy.

KESELLEMEK, *işl.* Syrkawlamak, nähoşlamak, näsaglamak, kesel degmek, ýolukmak.

KESELLEMEKLIK , *iş ady.* Kesellemek ýagdaýy

KESELLETMEK, *işl.* **1.** Kesel ýokuşdyrmak, keselli etmek. *Mör-möjek diýdi, ilki ota düşdi, soňam gowaça düşüp, onam keselletdi.* **2.** *göç.m.* Bir zat diýip, biriniň ýüregine düşmek, irizmek, bizar etmek, igletmek. *Eden işim janyna ýaramady, iňňildäp, iňirdäp halys keselletdi.*

KESELLEÝIŞ, *iş ady.* Kesellemek ýagdaýy.

KESELLI, *syp.* Kesel ýolugan, näsaglan, syrkaw, hassa . *Her bir kesellä gowy seretmeklik her bir lukman üçin kanundyr.*

KESELLILIK, *at*. Keseli barlyk, keselli ýagdaýynda bolmaklyk, näsaglyk, hassalyk. *Uzak kesellilik ony halys igledipdi.*

KESEMEN: kesemen çörek çöregiň ep-esli bölegi, ýartydan azrak, uly döwüm çörek. *Bir gezek men elim bir kesemen çörekli Nurulara ylgap gitdim* (T. Gurbanow).

KESER, *at.* **1**. Haly dokalanda her bir çitimden soň artyk ýüpi kesmek üçin gural. *Artele baranymda boş barmazlyk üçin, günortana çenli birnäçe keser ýasaýyn* (A. Durdyýew). **2.** Egdi. *Ýiti keser.*

◊ **Keseri ýok** bir iş edende başarjaňlygy ýok, emelsiz.

KESERILMEK, *işl.* **1.** Keserip, gyşaryp ýatmak. *Ol keserilip, ýassygy tirsekledi.* 2. *gepl. d.* Öýkeli, kineli ýaly gyşarylmak.

KESERME, *iş ady.* Kesermek ýagdaýy.

KESERMEK, *işl.* **1.** Kese ýatmak ýa-da durmak, kese görnüşde bolmak. *Keserip ýatan gara daglar dumanlap görünýärdi* (B. Gulow). **2.** Gyşarmak, bir zady tirsekläp kese, ýanyn ýagdaýda ýatmak, süýnmek. *Kuly öýlänler tamyň kölegesinde ýazylgy düşegiň üstünde keserip, tirsegini ýassyga diräp, Ogulbike bilen çaý içýärdi* (A. Durdyýew).

KESERMEKLIK, *iş ady.* Kesermek ýagdaýy.

KESERTMEK, *işl.* **1.** Kese goýmak ýa-da kese ýatyrmak. *Ol her toparyň öňüne geçip, ýabysyny keserdip durdy...* (B. Kerbabaýew).**2.** Bir ýana sowmak, kesä bakmak (ýüz hakynda). *Şu zatlarada düşünip, biraz pikir etmek gerek! - diýip ýüzüni keserdip oturdy* (H. Deryaýew).

◊ **Keserdip goýmak** bir meseläni, sowaly biriniň öňünde anyk, göni goýmak.

KESESINDEN [kesesinnen], *hal*. Yanyndan dalde ep-esli aradaslykda, dasyndan, gapdalyndan. *Men onuň bilen ýüzbe-ýüz bolan adam-a däl, bir mahallar kesesinden-ä bir görüpdim.*

KESEWI [kesewü], *at.* Tamdyrda, ojakda we ş. m. ýerlerde ot gorsalýan, ölçerilýän agaç ýa-da agaç saply demir. *Tamdyryň goruny kesewi bilen biraz garyşdyran ejem birden dikeldi* (H. Garabaýew).

◊ **Kesewi ýaly** inçeden uzyn hem gara (el, aýak hakynda). **Kesewisi gögermek** işi rowaçlanmak, bagty getirmek, arzuwy hasyl bolmak.

KESGIÇ [kesğiç], *at.* Demir we ş. m. kesmek üçin polat gural.

KESGIN [kesğin], *syp.* **1.** Pert, çürt-ýoluk, gümmi-sümmüsiz, göni, gutarnykly. *Mesele şeýle kesgin goýlupdy* (A. Nazarow). *Şirin kesgin jogap berdi* (B. Pürliýew). **2**. Çapgyn, içiňden geçip barýan, ýalap geçýän. *Gündogardan kesgin sowuk şemal öwsüp başlady.*

KESGIN-KESGIN [kesğin-kesğin], *syp.* Biri-biri bilen sepleşip, kesişip, utgaşyp gidýän ýollar, baýyrlar, daglar we ş.m. *Kesgin-kesgin ýoluň geçer* (Magtymguly).

KESGIR [kesğir], *syp.* **1.** Gaty ýiti, ýalaw ýaly, ötgür. *Ol öz agtygyna mert adamlar, kesgir gylyçlar hakda gürrüň bererdi* (B. Seýtäkow). **2.** *göç. m.* Berk täsir edýän, ötgür, ýiti (söz hakynda). *Kesgir sözli bolmak.*

KESGIRLIK [kesğirlik], *at.* **1.** Ötgürlik, ýalaw ýalylyk, ýitilik. *Gylyjyň kesgirligine haýran galdylar.* **2.** *göç. m.* Ýitilik, täsirlilik. *Ol öz sözüniň kesgirligine ynanýardy.*

KESGIT [kesğit], *at.* Çözgüt, netije. *Ýalandygynyň, dogrudygynyň kesgidini bize goýuň.*

KESGITLEME [kesğitleme/kesği:tleme], **1.** *iş ady.* Kesgitlemek ýagdaýy. **2.** Bir waka, hadysa we ş. m. gysgaça berilýän takyk düşündiriş, gelnen netije; kada.

KESGITLEMEK [kesğitlemek/kesği:tlemek], *işl.* **1.** Bir zady anyklamak, takyklamak; netijä gelmek. **2.** Çözmek, çözgüdini bermek, aýgytlamak. *Iki sany möhüm işiň ykbalyny kesgitleýän mesele orta çykdy-da duruberdi, şonuň üçin-de maslahat uzaga çekdi.*

KESGITLEMEKLIK[kesğitlemeklik / kesği:tlemeklik], *iş ady.* Kesgitlemek ýagdaýy.

KESGITLENMEK [kesğitlenmek / kesği:tlenmek], *işl.* Anyklanmak, takyklanmak, belli bir netijä gelinmek.

KESGITLETMEK [kesğitletmek / kesği:tletmek], *işl*. Anyklatmak, takyklatmak. *Suwuň düzümini kesgitletmek. Nebitiň düzümini kesgitletmek.*

KESGITLEÝIŞ [kesğitleýiş / kesği:tleýiş], *iş ady.* Kesgitlemek ýagdaýy.

KESGITLEÝJI [kesğitleýji / kesği:tleýji], *syp.* **1.** Bir zadyň mukdaryny, möçberini, düzümini we ş. m. anyklaýjy, takyklaýjy. **2.** Esasy, çözüji, aýgytlaýjy. *Ýygnagyň kesgitleýji karary.*

KESGITLI [kesğitli/ kesği:tli], *syp.* Anyk, açyk, belli: çürt-kesik, çürt-ýoluk, gutarnykly.

KESGITLILIK [kesğitlilik / kesği:tlilik], *at*. Anyklyk, açyklyk, aýgytlylyk, gutarnyklylyk. *Sazanda soňky sözüni örän kesgitlilik bilen aýtdy-da; geýinmäge durdy we nirä ýör diýilse gidibermäge taýýar boldy-da, dutaryny ýeňillik bilen çalmaga oturdy* (N. Saryhanow).

KESIK, *at.* **1.** Bir zat bilen kesilen, bitewi däl, bölek. *Kesik agaç. Kesik ýüp.* **2.** Bir zat bilen kesilip, ýonulyp edilen bellik. *Onuň sapynda kesik bolmalydyr.*

KESIK-KESIK, *syp.* **1.** Bölek-bölek, üzük-ýoluk. *Kesik-kesik ýüp.* 2. Çapyk-çapyk, kesigi köp bolan.

KESIKLIK, *at.* Ýoluklyk, üzüklik, bitewi dällik. *Ýüpüň kesikligi.*

KESILIŞ, *iş ady.* Kesilmek ýagdaýy.

KESILME, *iş ady.* Kesilmek ýagdaýy.

KESILMEK, *işl.* Ýiti ýarag bilen bölünmek, bölünip aýrylmak. *Kesilen üzümleriň çybyklarynyň ujundan jopba-jopba suw damýardy* (“Edebiýat we sungat”).

KESILMEKLIK, *iş ady.* Kesilmek ýagdaýy.

KESIM, *at.* **1.** Bir zadyň bölegi, dilim. *Bir kesim gawun.* **2**. *mat.* Göni çyzykda A we B iki nokadyň arasynda ýerleşip, şolary hem öz içine alýan nokatlaryň köplügi.

KESIM-KESIM, *at.* Bölek-bölek, kesik-kesik, dilim-dilim.

KESINDI [kesinni] **I,** *at.* **1.** Bitewi zadyň kesilip aýrylan bölegi, gyrkyndy, gyýkyndy. *Mata kesindisi. Demir kesindisi.***2**. Tarada dokalan mata kesilenden soň galýan we syk dokaljak matanyň erşine ulamak üçin galyndy. *Kesindiniň ujuna täze erşi uladylar we täze dokma ýüwürtdiler.*

KESINDI [kesinni] **II,** *at.* Ojakda ujy ýanyp duran agaç bölegi, ujy otly agaç.

KESIP-BIÇMEK, *işl.* **1**. Kesmek, biçmek. **2.** *göç. m.* Bir zady ýerine ýetirmek üçin köp pikir etmek, anygyna ýetmek.

KESIR I, *syp.* Diňe öz diýenini bilýän, kejeňek, il maslahatyny unamaýan, keçjal, kejir. *Özüne göwni ýetýänje, kesirje bir oglan Myradyň gaňryşyna gaýdyp, onuň sözlerini ýaňsa* (B. Kerbabaýew).

KESIR II, *at, mat.* Birlik sanyň böleklerinden emele gelýän san.

KESIRLIK, *at.* Öz diýenini edijilik, kejeňeklik, il maslahatyna gitmezlik.

KESIŞ, *iş ady.* Kesmek ýagdaýy.

KESIŞDIRMEK, *işl.* Kesim-kesim edip çykmak, baryny kesip çykmak, bölek-bölek edişdirmek; dograşdyrmak. *Ol aşhanada käşirleri kesişdirdi.*

KESIŞMEK, *işl.* **1.** Kesmäge, kesip aýyrmaga, böleklemäge kömekleşmek. *Agaç kesişmek. Pişme kesişmek.* **2**. Bilelikde kesmek. *Ussalar agaçkesişip dur.* **3**. Biri-biriniň üstüni kesip geçmek, çatryk, atanak emele gelmek. *Olar ýollaryň kesişýän ýerinde duşuşdylar.*

KES-KELLÄM [kes-kellä:m], *syp.* Düýpden, asla, bütinleýin, çürt-kesik. *Gylyç bir ýana eňňit edenden soň, ony kes-kelläm gaýtaryp bolmaýany onuň gözüniň öňüne geldi* (B. Kerbabaýew).

KESME, 1. *iş ady.* Kesmek ýagdaýy. **2.** *at.* Inçe uzyn ýaprakly, süle görnüşli däneleýän ösümlik.

KESMEK I, *işl.* **l.** Bitewi zady ýiti ýarag bilen bölüp aýyrmak, bölüp almak, böleklemek. **2.** Bir zat bilen çapyp aýyrmak, pudarlamak. *Diňe düýn, ol tut kesip duran wagty gapdalyndaky ýol bilen geçip gidipdirler* (A. Gowşudow). **3.** Öldürmek, damagyny çalmak. **4.** Tene ýarag urup bejermek, operasiýa etmek. **5.** Bir zady gyýmak, dilmek, ýaralamak. *Onuň elini aýna kesipdir.* **6.** Bir zadyň arasyny üzmek, dowam etdirmän taşlamak, bes etmek; bölmek. *Şondan soň Baba aga köp wagtlap Berdilere gelmesini kesdi* (N. Esenmyradow). **7**. Zaýalamak, çüýretmek. *Gatyk çyrşakly tabak süýdi kesipdir.* **8.** Berilýän zady wagtlaýyn bermezlik. *Mallary otdan kesmek.* **9.** Dokap gutardym edip bölüp aýyrmak. *Dokmany kesmek.* **10.** Bölmek, çäk goýmak, serhet çekmek.

KESMEK II, *at.* **1.** Süýt, palaw we ş. m. bişirilende, gazanyň düýbünde galýan gatlak, ýanyk. *Palawyň kesmegi.* **2.** Ýaranyň ýüzünde emele gelýän gaty gatlak. *Ýaranyň kesmegini sypjyrmak.*

KESMEKLEMEK, *işl.* **1.** Süýt, palaw we ş. m. bişirilende gazanyň düýbünde kesmek emele gelmek. *Palaw bişirilen gazanyň düýbi kesmekläpdir.* **2.** Ýaranyň we ş. m. ýüzünde gaty gatlak, kesmek emele gelmek. *Ýaraň basym gutulsa gerek, ýüzi kesmekläpdir.*

KESMEKLETMEK, *işl.* **1.** Gazanyň düýbünde kesmek emele getirmek. *"Emelsiz gelin gazanynyň düýbüni kesmekleder" diýip, gaýyn enesi hüňürdeýärdi.* **2.** Ýaranyň we ş. m. ýüzünde gaty gatlak emele getirtmek. *Sen ýaraňy kesmekledipsiň!*

KESMEKLIK, *iş ady.* Kesmek ýagdaýy.

KESMIK, *at*. Gaçak malyň boýnundan öň aýaklarynyň arasyna girip, ony saklamak üçin asylýan agaç. *Kesmikden boşadylan mähnet sary sygryň gaba ýelni satanynyň arasyna sygmaýşy ýaly, öýkeli ýaly göwünsiz gadam urup barýardy* (B. Kerbabaýew).

KESP, *at.* Adamyň öwrenen käri, hünäri, kesp-kär. *Ata kesbi ogla halal* (Nakyl).

KESP-KÄR [kesp-kä:r], *at, ser.* **Kesp.**

KEST [kes(s)]**: kestiň ýetmek** zyýanyň, zeleliň ýetmek. *Çagalara bir kestim ýetmesin!* (N. Hojageldiýew).

KEŞ I, *at.* Hatar ekilen gowaça we ş. m. ekinleriň arasyndaky joýa; ýer sürlende azalyň geçip giden yzy.

KEŞ II, Käbir sözüň soňuna goşulyp, goşulan sözüniň manysy bilen baglylykda kär aňladýan söz ýasaýjy goşulma. *Meselem: arabakeş, düýekeş, çilimkeş, peýdakeş we* ş. m.

KEŞARA [keşa:ra], *at.* Iki keşiň arasy, keşleriň aralygy. *Gowaça meýdanlaryny keşme-keş däl-de, diňe keşara suwarmagy dowam etdirýärler.*

KEŞAŞA [keşa:şa], *at.* Bir keş aşyryp, başaşa keş. *Keşaşa suwarmak.*

KEŞDE, *at.* Owunjak sanjylýan sanjym görnüşinde salnan nagyş. *Saçy täze syrylan kellesinde yz goýup giden keşdesi iri gaýalan tahýasyny gozgady* (N. Baýramow).

◊ **Keşde çekmek** keşdeläp nagyş etmek, bir zada keşde salmak. *Näzik onuň-munuň halysyny dokap, gaýmasyny gaýap, keşdesini çekip, el hünäri bilen hyzmat edýärdi* (A. Gowşudow). **Keşde iňňe** keşde etmek üçin inçejik we gysga iňňe. *Biri keşde iňňe alyp, ýüregime çalaja sançýan ýaly* ("Edebiýat we sungat"). **Keşde sapak** her dinine aýratynlykda tow berlip işilen sapak. *Gözel keşde sapagyny taýynlap goýdy.*

KEŞDEÇI, *at.* Keşde çekmegi başarýan, keşde etmäge ökde, keşdeçilik bilen meşgullanýan gelin-gyz. *Keşdeçi gyzlar.*

KEŞDEÇILIK, *at.* Keşde çekmek, nagyş sungaty bilen meşgullanmaklyk. *Biziň halkymyzyň aýdym-saz, keşdeçilik sungaty asyrlardan bäri belli.*

KEŞDELEME, *iş ady.* Keşdelemek ýagdaýy.

KEŞDELEMEK, *işl.* Keşde bilen nagyş salmak. bejergi etmek, keşde cekmek.

KEŞDELEMEKLIK, *iş ady.* Keşdelemek ýagdaýy.

KEŞDELENMEK, 1. Keşde çekilmek, keşde bilen bezelmek. *Bezemen geýnipdi, egninde täzeje gyrmyzy don, ýakasy nepis keşdelenen ýüpek köýnek, başynda silkme telpek, aýagynda gonjy lowurdap duran gara*

ädik bardy (G. Kulyýew).

KEŞDELEŞDIRMEK, *işl.* Keşdeläp çykmak, keşde salyşdyrmak.

KEŞDELEŞMEK, *işl.* Keşde çekişmek, keşde salmaga kömekleşmek. *Köýnekleriň ýakasyny keşdeleşmek.*

KEŞDELETMEK, *işl.* Geýime, tahýa keşde çekdirmek, saldyrmak. *Aýna köýneginiň ýakasyny keşdeledipdir*

KEŞDELEÝIŞ, *iş ady.* Keşdelemek ýagdaýy.

KEŞDELIK, *at.* Keşde, gaýma salar ýaly gözenek-gözenek ýörite mata.

KEŞDI, *at, kön. s.* Gämi, gaýyk. *Ýigitlik paslyny gyşa ýetirdim, Kämillik keşdisin derýa batyrdym* (Magtymguly).

KEŞER, *at, gepl. d.* Ikiýaşar erkek düýe.

KEŞIK I, *at.* Biri ýa-da özüň üçin edilýän alada, ünji, iş, hysyrdy, gün-güzeran, hal-ýagdaý bilen baglanyşykly gymyldy-hereket. *Maşgalanyň keşigini çekmek.*

KEŞIK II, *at*. Erkegiň (düýäniň) goltugynda sürülmeden emele gelýän ýara (öň aýagynyň iç ýüzi döşüni sürtýär).

KEŞLEME, *iş ady.* Keşlemek ýagdaýy.

KEŞLEMEK, *işl.* Keş çekmek, joýa gazmak, suwarar ýaly joýalap çykmak. *Kelem ekiljek ýerleri keşläp ýören adamlar görünýärdi. Gowaça ýerini keşlemek.*

KEŞLEMEKLIK, *iş ady.* Keşlemek ýagdaýy.

KEŞLENMEK, *işl.* Keş, joýa çekilmek, gazylmak. *Käşir ekiljek ýerler keşlenipdir.*

KEŞLEŞDIRMEK, *işl*. Keşläp çykmak,bir ýanyndan keşläp başlamak. *Ol gök ekin ýerlerini keşleşdirip ýördi.*

KEŞLEŞMEK, *işl.* Keş çekmäge kömekleşmek.

KEŞLETDIRMEK, *işl*. Ekin ýerlerine keş çekdirtmek.

KEŞLETMEK, *iş.* Ekin ýerlerine keş çekdirmek.

KEŞLEÝIN, *hal.* Keşler boýunça, keşläp, her joýa aýry-aýrylykda. *Gowaçalar keşleýin suwarylýar.*

KEŞP, *at.* **1.** Biriniň ýüz görnüşi, ýüz sypaty. **2.** Biriniň ýa-da bir ýeriň daş görnüşi, şekili; syrat, sudur. *Ýurdumyzyň keşbi görülmedik derejede özgerýär* ("Watan").

KEŞT I, *at, gepl. d., ser.* **Keşik.** *Öýüň bütin keşdi Öweziň boýnuna düşüpdi.*

KEŞT II: keşt eýlemek: aýlanmak, görmek, gezmek, gezelenç etmek. *Keşt eýledim, gezdim yşkyň dagyndan, Ne beladyr, kimse çeker bu derdi?* (Magtymguly).

KEŞT III: keştiň çekmek(almak) işdäň almak, bir zat etmäge isleg döremek. *Keşdiň çekýän zat.*

KET, *at,gepl. d.* Üstünde ýatar ýaly agaçdan edilýän uly agaç desga, enjam.

KETDE, *syp. gepl.d.* **1**.Uly, beýik. **2.** Uly wezipeli (adam).

KETDELIK, *at, gepl.d.* . **1.** Ululyk, beýiklik. **2.** Ýokary wezipelilik, uly işde işlemeklik. *Onuň ogly ketdelige ýetişipdir diýýärler.*

KETEK, *at.* **1.** Guş, towşan we ş. m. jandarlar üçin ýörite salnan kiçijik jaý. **2.** *gepl. d.* Çalamydar salnan jaý, kiçiräk sümelge, küme, jaý. *Duşman bolsa indi ketegine sümüldi* ("Görogly").

KETEN, *at.* Yzgar geçirmeýän galyň, syk dokalan mata. *Keten ädik.*

KETENI, *at.* Aýal köýnekligi üçin tarada dokalýan gyrasaryly ýüpek mata. *Keteni köýnek onuň ýüzüni öňküsinden bir hili agrak, peşeneliräk edip görkezdi* (B. Pürliýew).

KETEW [ketöw], *at.* Ýabynyň, eşegiň bogaz we burun boşlugynda emele gelýän kesel.

KETEWLEME [ketöwlömö], *iş ady.* Ketewlemek ýagdaýy.

KETEWLEMEK [ketöwlömök], *işl.* Ketew keseli degmek, ketew keseli bilen kesellemek. *Demini iki temeginden goýberip, ketewlän at kimin horguryp, iki burnuny arçaýardy* ("Edebiýat we sungat").

KETEWLEMEKLIK [ketöwlömöklük], *iş ady.* Ketewlemek ýagdaýy.

KETEWLEMEZLIK [ketöwlömözlük], *işl*. Ketew keseli degmezlik.

KETEWLEÝIŞ [ketöwlöýüş], *iş ady.* Ketewlemek ýagdaýy.

KETGEN, *at, ser.* **Ketigen.** *Oglanlar ketgeniň köp biten ýerine düýelerini sürdüler.*

KETHUDA [kethuda:], *at.* Baştutan, ýaşuly, geňeş-maslahat beriji, birnäçe adamyň aksakaly.

KETHUDALYK [kethuda:lyk], *at.* Baştutanlyk, ýaşululyk, aksakgallyk. *Kethudalyk endişesin, Kylaýyn diýseň, öýlengin* (Magtymguly).

KETIGEN [ketiğen]**,** *at.* Topbak ösýän, ýapragy kiçijik, ownuk tikenli, baldaklary ýumşak ot. *Ol ýerde gyrtyç, ketigen ýaly otlar bardy.*

KETIGENLIK [ketiğenlik]**,** *at*. Ketigeniň köp biten ýeri.

KEÝE, *at.* Arabanyň tigriniň daşky aýlawy bilen topuny-güpjegini birleşdirýän agaçlar.

◊ **Keýe derek** deregiň töweregine şaha ýaýradyp ösýän görnüşi.

KEÝERILMEK, *işl.* Üşerilip töwerek-daşyňa garamak. *Owlak keýerildi-de, bir gapdala towsup gitdi.*

KEÝERIŞMEK, *işl.* Birnäçe bolup töwerek-daşyňa seretmek, üşermek. *Geçidir owlaklar keýerişip durdular.*

KEÝERJEKLEME, *iş ady.* Keýerjeklemek ýagdaýy.

KEÝERJEKLEMEK, *işl.* Bir zatdan howatyr edip ýa-da geň galyp garanjaklamak, gulaklaryňy gerip üşerilmek (adam we mal hakynda). *Ol edil maral owlagy ýaly keýerjekläp durdy* (B. Seýtäkow). *Yzy owlakly boz jereniň kenarda keýerjekläp duranyny görende kim guwanmajak?!* ("Edebiýat we sungat").

KEÝERJEKLEMEKLIK, *iş ady.* Keýerjeklemek ýagdaýy.

KEÝERJEKLEŞMEK, *işl.* Howatyr edişip ýa-da geň galyşyp üşerilişmek. *Olar keýerjekleşip diň salanlarynda, şonuň ýaly şytyrdy günbatardan hem eşidildi* (B. Kerbabaýew). *Olar esgerleri gören batlaryna bolsa, bir ýere üýşüp keýerjekleşdi* (A. Nazarow).

KEÝERJEKLETDIRMEK, *işl.* Howatyrdan ýa-da gorkudan, geň galmakdan ýaňa gulaklaryňy üşertdirmek.

KEÝERJEKLETMEK, *işl.* Gulagyňy üşertmek, howatyrly garanjaklatmak. *At gulagyny keýerjekletdi.*

KEÝERJEKLEÝIŞ, *iş ady.* Keýerjeklemek ýagdaýy.

KEÝERJEKLÄBERMEK [keýerjeklä:vermek], *işl.* Keýerjekläp ugramak.

KEÝERIŞ, *iş ady.* Keýermek ýagdaýy.

KEÝERME, *iş ady.* Keýermek ýagdaýy.

KEÝERMEK, *işl.* Üşerilip garanjaklamak, haýran galyp üşerilmek (adam we mal hakynda). *Ol keýerip, töweregine garanjaklady* ("Edebiýat we sungat").

KEÝERMEKLIK, *iş ady.* Keýermek ýagdaýy.

KEÝERTMEK, *işl.* Gulagyňy üşertmek, bir sebäbe görä gulagyňy gabartmak. *Şol tarapa bakan gulaklaryny keýerdip seretdi. Gara ýylan kellesini keýerdip, uzyn dilini ýalmandyryp barýar* (B. Kerbabaýew).

KEÝFUT [keýfu:t], *at.* Nawda ýaşalýan otag. *Keýfutda ukym tutmaýar* (Balgyzyl). *Ýolagçylar keýfutda ýerleşdiler.*

KEÝGIM [keýğim], *at, gepl. d.* Ulular tarapyndan ýaşy kiçi aýal-gyzlara ýüzlenilip aýdylýan söz. *Wah, keýgim, men hem siziň ýaly işli adam* (A. Durdyýew). *Maral, keýgim, käýinme!* ("Edebiýat we sungat").

KEÝIGALMA [keýiğalma], *at, ös.* Daglyk ýerlerde bitýän inçe ýaprakly, ownuk alma getirýän agaç we şol almanyň ady.

KEÝIGOKARA [keýiğokoro], *at, ös.* Baldaklarynyň bognundan okara görnüşinde ýaprak çykarýan uzyn boýly dag, çöl ösümligi.

KEÝIGOTY [keýiğoty], *at, ös.* Ýere ýazylyp ösýän, owunjak ýaprakly ot.

KEÝIK, *at.* **1.** Çölde we dagda ýaşaýan süýdemdiriji haýwan, jeren, maral. *Keýikler boz başly belent daglaryň düýbündäki çeşmä gelip, eňeklerini basyp, suw içipdirler* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Gyza dakylýan at.

◊ **Keýik syrtyna gurt düşdi** howlukmaçlyk, gyssanmaçlyk; eýläk-beýläk elewremek. *Men-ä oýlap göryän weli, indi keýik syrtyna gurt düşdi bolarmyka diýip gorkýan* (B. Kerbabaýew).

KEÝIKBÖWREK [keýikböwrök], *at, ös.* Dag eteklerinde, baýyrlyklarda ösýän kösükliler maşgalasyna degişli baldaksyz, köpýyllyk ot.

KEÝIKBÖREK [keýikbörök], *at, ös., ser.* **Keýigalma.**

KEÝIKBURÇA [keýikburço], *at, ös.* Dag eteklerinde, gumda bitýän 20-25 sm çenli ösgünlikdäki insiz ýaprakly ot.

KEÝKERILMEK, *işl.* Howsalaly gulak üşerdip ýa-da dikgerilip görünmek.

KEÝKERIŞ, *iş ady.* Keýkermek ýagdaýy.

KEÝKERIŞMEK, *işl.* Howatyr edişip üşerilişmek, bilelikde keýkermek.

KEÝKERME, *iş ady.* Keýkermek ýagdaýy.

KEÝKERMEK, *işl.* Howatyrly üşermek, howsalaly gulak üşertmek ýa-da dikgerip durmak. *Keýkerip duran at.*

KEÝKERMEKLIK, *iş ady.* Keýkermek ýagdaýy.

KEÝKERTMEK, *işl.* Howatyrly gulak üşertdirmek ýa-da dikgerilip durmak. *Bir zat gören ýaly, gulagyny keýkertdi* (B. Seýtäkow).

KEÝP, *at.* **1.** Adamyň umumy hal-ýagdaýy, ruhy derejesi. **2.** Bir zatdan alynýan lezzet, hezillik, sapa; şatlyk, begenç. *Goja bu sapar keýp edip güldi-de, ýanyndaky çaganyň başyny sypady* (B. Kerbabaýew). **3.** *göç. m.* Isleg, bir zada bolan meýil, küýseg. *Onuň çaý-nahar bilen keýpi ýokdy.*

◊ **Keýp çekmek** oturylyşyk, gezelenç we ş. m. edip, wagtyňy hoş geçirmek, lezzet almak, keýpi-sapada bolmak. **Keýpden çykmak** bir zatdan doly kanagatlanmak, bir zadyň hezilini görmek, gönenmek. **Keýp etmek** keýipli halda bolmak**. Keýpi atlanmak** has keýpli bolmak, keýpi has-da kökelmek. *Iki adamyň urşup duranyny görse ýa-da birиniň gybaty edilse, onuň keýpi atlanardy.* **Keýpi bozuk** şat däl, tukat. *Keýpimiň bozuk wagtynda sen meni güldürdiň* (G. Muhtarow). **Keýpi kök** şat, ruhy ýagdaýy oňat; ünji-aladasyz, gaýgysyz-gamsyz. *Keýpiniň kök mahallary ol käte aýdyma hem hiňlenerdi* (A. Gowşudow). **Keýpine düşmek** bir zadyň höwesine kowalaşmak, yşkyna düşmek. **Keýpine sogan dogramak** *ser.* **Keýpini bozmak.** *Şowsuzlyklar olaryň keýpine sogan dograýardy.* **Keýpini bozmak** ruhy dünýäsine galagoplyk aralaşdyrmak, gamlandyrmak, tukatlandyrmak. *Şol söz onuň keýpini beter bozjagyny aňlany üçin göwünlik berdi* (B. Kerbabaýew). **Keýpini gaçyrmak** *ser.* **Keýpini bozmak.** *Bu nämälim howsalaly ýagdaý adamlaryň keýpini bozdy* (B. Seýtäkow). **Keýpini uçurmak** *ser.* **Keýpini bozmak.** *Abadanyň çaý başynda beren gürrüňleri çopanyň*

keýpini uçurdy (“Edebiýat we sungat”). **Keýpini görmek** bir zadyň lezzetinden hezil etmek, gowy peýdalanmak. **Keýpiňi köklemek (sazlamak)** bir zatdan doly kanagatlanmak, göwün solpusyndan çykmak, göwnüňi hoşlamak. *Ýolagçylar çaý-suwdan keýplerini kökleldiler.* **Keýpiň kelläňde** öz meýliňe görä, öz eliň, öz ýakaň, ygtyýar özüňde. *Haýsy okuwa gitseň, şoňa git, keýpiň kelläňde.*

KEÝP-AHWAL [keýp-ahwa:l], *at.* Hal-ýagdaý, keýp we ahwalat. *Olar keýp-ahwal soraşyp, esli salym durdular.*

KEÝPÇIL, *syp.* Keýp çekmegi, oturyşmagy gowy görýän, keýpe gyzygýan. *Ol keýpçil adamdy.*

KEÝPIÇAG [keýpiça:ğ], *syp.* Keýpi kök, keýpi ýerinde.

KEÝPIÇAGLYK [keýpiça:ğlyk], *at.* Keýpi kök ýagdaýda bolmaklyk.

KEÝPIHON [keýpiho:n], *hal.* Öz islegine görä, meýletin, öz islegi bilen, özi keýp edip.

KEÝPIHONLYK [keýpiho:nluk], *at*. Öz islegine görälik, meýletinlik, öz islegine baglylyk. *Ol keýpihonlyk bilen kakasynyň ýanyna çoluk bolup gitdi.*

KEÝPINE, *hal.* Ýöne ýere, işsizlikden. *Aý, şu gün keýpine bazarlap gelsem diýýärin - diýip, jogap berdi* (H. Ysmaýylow).

KEÝPI-SAPA [keýpi-sapa:], *at.* Lezzetli ýagdaý, aýşy-eşret, şatlyk, hezil durmuş. *Ol galan ömrüni keýpi-sapada geçirmekçidi* (B. Seýtäkow).

KEÝPI-SAPALYK [keýpi-sapa:lyk], *at*. Lezzetlilik, aýşy-eşretlik, şatlyk, hezillik. *Ýagdaýym, durmuşym gowy, günüm keýpi-sapalykda geçýär.*

KEÝPLENDIRMEK [keýplennirmek], *işl*. Biriniň keýpini götermek, ruhy taýdan galkyndyrmak, şatlandyrmak. *Ol habar ertirden bäri gamlanyp oturan gojany keýplendirdi.*

KEÝPLENMEK, *işl.* **1.** Keýpiň göterilmek, ruhy taýdan galkynmak. *Ol keýplenip işläp başlapdy.* **2.** *göç. m.* Serhoş bolmak, iýip-içip keýpiňi götermek. *Ol sähelçe keýplenmäni endik edinipdi.*

KEÝPLI [keýipli]**,** *syp.* **1.** Şat, begençli, gamgussasyz, keýpi kök, höwesli. *Bu gün ol has-da keýpli görünýärdi.* **2.** Lezzetli, sapaly. *Zyňyldy dykysy ilki çüýşäniň, Başlanýar şowhuny keýpli gijäniň* (A. Kekilow). **3.** *göç. m.* Serhoş, azrak içgili. *Oturylyşykdan soň birneme keýpli öýe gaýtdy.*

KEÝPLILIK [keýiplilik]**,** *at.* **1.** Keýpi barlyk, keýpli ýagdaýda bolmaklyk.

KEÝPSIZ [keýipsiz]**,** *syp.* **1.** Keýpi bolmadyk, keýpi ýok, keýpi bozuk. *Ol bu gün ylaýta-da ýadaw, ylaýta-da keýpsizdi* (B. Kerbabaýew). **2.** Lezzetsiz, gyzyksyz. *Agşam keýpsiz geçdi.*

KEÝPSIZLENDIRMEK [keýpsizlennirmek], *işl.* Biriniň keýpini gaçyrmak, halyny teň etmek. *Ol habar adamlary keýpsizlendirdi.*

KEÝPSIZLENMEK [keýipzizlenmek]**,** *işl.* Bir zat zerarly keýpiň gaçmak, halyň teň bolmak. *Ol sähel zada keýpsizlenip oturmagy özüne uslyp bilmedi.*

KEÝPSIZLIK [keýipsizlik]**,** *at*. **1.** Keýpsiz bolmaklyk, keýpi bozuklyk. *Okuwyň ertir irden birinji sagadyny ol özüniň şol bir keýpsizligi bilen geçirdi* (N. Saryhanow). **2.** Lezzetsizlik, gyzyksyzlyk.

KEÝTIK, *syp.* Aýagynda ýetmezi bolan, sähelçe agsaýan, bir aýagyna ýempeýän. *Oňa keýtik ady ýöne ýerden berilmändi.*

KEÝTIK-KEÝTIK: keýtik-keýtik etmek keýtikläp ýöremek. *Ol keýtik-keýtik edip, obadan arany açdy.*

KEÝTIKLEME, *iş ady.* Keýtiklemek ýagdaýy.

KEÝTIKLEMEK, *işl.* Bir aýagyňy ýempedip ýöremek, agsamak. *Kä ogryn, kä dogryn keýtikläp ýöräp barşyna öz-özi bilen gürleşýärdi* (B. Seýtäkow).

KEÝTIKLEMEKLIK, *iş ady*. Keýtiklemek ýagdaýy.

KEÝTIKLEŞMEK, *işl.* Birnäçe bolup agsaklap ýöremek.

KEÝTIKLEÝIŞ, *iş ady.* Keýtiklemek ýagdaýy.

KEÝWANY [keýwa:ny], *at, gepl. d.* Erkek adamyň öz aýalyna ýüzlenip aýdýan sözi.

KEZZAP [kezza:p], *syp*. Ýalançy, aldawçy, ygrarsyz, mekir, hilegär. *Bir ykrarsyz kezzap adam, Guýruksyz gylýala meňzär* (Zelili). *Belli kezzap nyrhda durmaz* (Misgingylyç).

KEZZAPÇYLYK [kezza:pçylyk], *at, ser.* **Kezzaplyk.**

KEZZAPLYK [kezza:plyk], *at*. Ýalançylyk, aldawçylyk, ygrarsyzlyk. *Ýusup agalarynyň kezzaplygyny ýüzlerine aýdýar* (“Ýusup-Züleýha”). *Kezzaplygy ynsana galdyran kimkä?* (B. Pürliýew).

KÄ [kä:] **I,** Gezekleşigi görkezýän baglaýjy kömekçi. *Käkilik kä onda, kä munda gonup, tilkiniň ýanyna golaý baranda, tazylar tilkini görüp kowmaga başlanlar* (Halk ertekisinden).

KÄ [kä:] **II,** *Wagt, bir* ýaly sözleriň öňünden goşulyp, nämälimligi aňladyp gelýän goşulma. *Meselem: käwagt, käbir, kähalat.*

KÄ [kä:] **III,** *ser.* **Käte 1.**

KÄBE [kä:ve], *at* **1.** Musulmanlaryň Mekgedäki keramatly jaýy. *Alty aýlyk ýola – Käbä gidenler, Hajy bolup geldi, bular gelmedi* (Magtymguly). *Käbä zyýarat etmegiňiz hem şol tarapa zyýarat etmäge mümkinçilik döredip bermegiňiz, o dünýe-bu dünýe ýalkanjagyňyzyň alamatydyr* (“Watan”). **2.** Soňuna degişlilik goşulmasy goşulyp, “käbäm” görnüşinde çagalaryň öz enesine, şonuň ýaly-da gowy görlüp “janym, jigerim” manysynda enäniň çagalaryna ýüzlenip aýdýan sözi. *Ak süýdüň emdiren käbäm,*

Menden hoş indi, hoş indi (Hatam şahyr). **3.** Adam ady.

KÄBIR [kä:vir], *çal.* Haýsydyr bir, näbelli (adam, zat hakynda). *Käbir zatlar barada gürrüň bereýin.*

KÄBIRI [kä:vi:ri], *çal.* Köpüň içinden haýsydyr biri, käsi, birnäçesi. *Olaryň käbirini atlandyrmak hem bolar.*

KÄDAÝYM [kä:da:ýym], *hal, gepl. d.* Hemişe däl-de, aram-aram, käwagt, kämahal, käýarym, herdaýym. *Kädaýym ýaşlyk hyjuwy, joşguny saklatman, ýagdaýlaryň çylşyrymlaşmazlygy, ýitileşmezligi üçin näme etmeli?* ("Watan").

KÄDI [kä:di], *at.* **1.** Pazyly we ýapraklary uly bakja ekini. *Olar kädi, garpyz ekmek üçin hem ýerleri ekişe taýýarladylar.* **2.** Şol bakja ekininiň hasyly. *Çorba kädi atyp bişirmek.* **3.** Tamdyranyň we gyjagyň içi köwlüp agaçdan edilýän we ses, owaz çykarmak üçin hyzmat edýän esasy bölegi (gyjagyň kädisi suw kädiden hem edilýär). *Kimsi oňa goşmaça perde ýelmedi, kim kädisini süýri etdi, kim gapagyny goşalady* ("Edebiýat we sungat"). **4.** *gepl. d.* Nas guýulýan kiçijik gap (ol sözüň nas kädi görnüşi hem bar). *Soňra kädisini ýanyndakylara uzatdy* (B. Seýtäkow). **5.** *göç. m.* Baş, kelle. *Meniň kädimde beýnimden başga nämäm bar?* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kädä ýel düşen ýaly** hüňür-hüňür edip, tükeniksiz gürläp oturan adam barada ulanylýan meňzetme. *Kädä ýel düşen ýaly, şol hüňürdäp otyr.* Kädi bulamak ownuk dogralyp, gaýnadylan kädiniň üstüne ýag guýlup taýynlanýan nahar.

KÄHALAT [kä:ha:lat], *hal.* Käwagt. *Kähalatda aýdan-diýeniň ýerine ýetmän hem galýar.*

KÄHI [kä:hi], *hal, kön.* s. Käte. *Kähi leblerinden, kähi tilinden, Öpsem – öldürerler, öpmesem – ölem* ("Asly-Kerem").

KÄHUDA [kä:huda:], *syp., ser.* **Kethuda.** *Kähuda ediner ýakyn-daşlaryň* (Baýly şahyr).

KÄKELEME [kä:keleme], *iş ady*. Käkelemek ýagdaýy.

KÄKELEMEK [kä:kelemek], *işl.* **1.** Ýumurtgalajak bolup "kä-kä" edip seslenmek (towuk hakynda). *Käkeläп towuk ýumurtgalaman dynmaz* (Nakyl). **2.** *göç. m.* Bir zady etdirmek üçin gaýtalap-gaýtalap aýtmak, bir zady diliňden düşürmän gaýtalamak. *Agtygyň sizi göresi gelýär, birsyhly ata diýip käkeleýär* (B. Kerbabaýew).

KÄKELEMEKLIK [kä:kelemeklik], *iş ady.* Käkelemek ýagdaýy.

KÄKELEŞMEK [kä:keleşmek], *işl.* Birnäçe bolup käkelemek. *Towuklar ketegine gözlerin aýlap, Käkeleşýär ýatjak ýerlerin peýläp* (Ç. Gurbangylyjow).

KÄKELEÝIŞ, *iş ady.* Käkelemek ýagdaýy.

KÄKIL [kä:kil], *at.* **1.** Süýr depede goýlup ösdürilýän saç, kekil. *Käkilleriň towlansyn, burmasy telli bolsun, Gel, wadaňy birge goý, ykraryň belli bolsun* (Talyby). **2.** Atyň maňlaýyna dökülip duran ýal. *Bir bedew hanazat bolar syýaksyz, Guýrugy, käkili, ýaly bolmasa* (Magtymguly). **3.** Adam ady.

KÄKILIK [kä:kilik], *at.* **1.** Kepderiden tokgarak, çalymtykdan owadan reňkli, çüňki gyzyl guş. *Bir käkilik aldyrsa körpe balasyn, Saýraý-saýraý yzlamaýan bolarmy?* (Magtymguly). **2.** Gyza dakylýan at.

KÄL [kä:I], *at.* Bir wagtlar suw akymynyň ugry bolan giň jar.

KÄMAHAL [kä:mahal], *hal, ser.* **Käwagt.**

KÄMIL [kä:mi:l], *syp.* Doly suratda kemala gelen, ýetişen, hemme tarapdan taplanan.

KÄMILLEŞDIRILMEK [kä:mi:lleşdirilmek], *işl.* Öňküsinden-de kämil edilmek. *Hemme tarapdan kämilleşdirilen maşyn.*

KÄMILLEŞDIRMEK [kä:mi:lleşdirmek], *işl.* Bir zady has kämil etmek, hil taýdan oňatlaşdyrmak, taplanan görnüşe getirmek.

KÄMILLEŞME [kä:mi:lleşme], *iş ady*. Kämilleşmek ýagdaýy.

KÄMILLEŞMEK [kä:mi:lleşmek], *işl.* Kämillik derejesine ýetmek, has-da kämil bolmak; timarlanmak, syntgylanmak.

KÄMILLEŞMEKLIK [kä:mi:lleşmeklik], *iş ady.* Kämilleşmek ýagdaýy.

KÄMILLIK [kä:mi:llik] **I,** *at.* **1.** Durmuş, iş we ş. m. taýdan tejribelilik, bişişenlik, köp zatdan baş çykaryjylyk. *Okuwyny gutaryp ylym aldy hem tejribe işlerinde bolup, kämillige ýetişip, obalaryna gaýtdy* (A. Gowşudow). **2.** Kemala gelmeklik, oglanlykdan saýlanyp, uly adam hataryna girmeklik. *Gaýda-gaýda oglanlygyň raýyndan, Ýetip geldim kämilliginň paýyndan* (Magtymguly).

◊ **Kämillik ýaşy** adamyň beden we ruhy taýdan ýetişen, raýatlyk hukugyny alan ýaşy. *Gepiň keltesi, ol indi kämillik ýaşyna ýetdi* ("Edebiýat we sungat").

KÄMILLIK [kä:mi:llik] **II,** *at.* Türkmen milli müçenamasy boýunça otuz ýedi ýaşdan kyrk dokuz ýaşa çenli bolan dördünji müçäniň ady. *Kämillik müçesi.*

KÄN [kä:n] **I,** *at.* **1.** Mukdar, san taýdan köp; aňyrsy bol. *Hyrajyňy, salgydyňy kän berip, Gezdik köp işiňe ýarap, hoş indi* (Seýdi). **2.** Wagt taýdan uzak, dowamly. *Zöhre kän eglenmän gaýtdy* (T. Gurbanow). **3.** *göç. m.* Şeýle bir, o diýen, köp.

KÄN [kä:n] **II,** *at.* Ýerasty magdan baýlygy we onuň çykýan, gazylyp alynýan ýeri; hazyna, baýlyk. *Gaşlaryň gylyçdyr, gözleriň jellat, Bahaňa pul ýetmez käne ogşyr sen* ("Görogly").

KÄNBIR [kä:nmir], *çal.* Onçakly, köp bolmadyk, o diýen.

KÄNELIŞ [kä:neliş], *iş ady.* Känelmek ýagdaýy.

KÄNELME [kä:nelme], *iş ady.* Känelmek ýagdaýy.

KÄNELMEK [kä:nelmek], *işl., gepl.d., ser.* **Köpelmek.**

KÄNELMEKLIK [kä:nelmeklik], *iş ady.* Känelmek ýagdaýy.

KÄNELTDIRMEK [kä:neltdirmek], *işl.* San, mukdar taýdan köpeltdirmek.

KÄNELTMEK [kä:neltmek], *işl. ser.* **Köpeltmek I.** *Şeýle alkyşlar bilen gelýänler barha känelýärdi* (N. Pomma).

KÄNLIK [kä:nlik], *at, ser.* **Köplük I.** *Onuň aljyramasy diňe bir adamyň känliginden däldi* ("Edebiýat we sungat").

KÄPILLE [kä:pille], *hal, gepl. d.* Käwagt. *Ýolagçy çekýän otly bu duralgada käpille bolaýmasa, köplenç durman geçýär* (N. Pomma).

KÄR [kä:r] **I,** *at.* **1.** Okamak, tälim almak netijesinde öwrenilýän hünär, meşgullanylýan iş, pişe. *Onuň käri mugallymçylykdy.* **2.** *göç. m.* Öwrenilen endik, edimgylym. – *Bu käre haçan baş urduň ? – diýip, ol sorady* ("Edebiýat we sungat").

KÄR [kä:r] **II: kär etmezlik** täsir etmezlik, täsiri ýetmezlik; peýda bermezlik. *Gylyç galkana kär etmez, Tüpeň degse, daşdan geçer* ("Görogly"). *Biakyla akyl berseň kär etmez, Ezip gursagyna guýmak biläni* (Zelili).

KÄRDERI [kä:rderi], *at.* Inerden gaýan, arwanadan bolan inen düýe. *Bir zat diýsem, kärderi mal ýaly arkan gaýdyşyp durlar* (O. Akmämmedow).

KÄRDEŞ [kä:rdeş], *at.* Bir kärde bile işleşýän, käri, hünäri bir bolan, bir kärdäkiler.

◊ **Kärdeşler arkalaşygy** belli bir kesp-kärdäki işgärleriň, işçileriň agzalyk guramasy.

KÄRENDE [kä:renne], *at.* Wagtlaýyn peýdalanmak üçin kireýine alnan ýa-da berlen (ýer, jaý we ş. m.).

KÄRENDEÇI [kä:renneçi], *at.* Ekin ýerini we ş. m. kärendesine alan adam.

KÄRENDEÇIL1K [kä:renneçilik], *at.* Kärendeçi bolup işlemeklik.

KÄRHANA [kä:rha:na], *at.* Önüm öndürmek bilen meşgullanýan, çig mal önümlerini maşyn arkaly işläp çykarýan senagat önümçilik pudagy.

KÄRIZ [kä:riz], *at.* Ýerasty suwlardan peýdalanmak üçin, dag eteklerinde guýy gazyp, aralary söw arkaly birikdirilen guýular topary.

KÄRIZÇI [kä:rizçi], *at, ser.* **Kärizgen.** *Kärizçileriň ýerine ýetirýän işi aňsat iş däl.*

KÄRIZGEN [kä:rizğen], *at.* Käriz gazýan ussa, kärizçi. *Kärizgenler örän agzybir işleýärler.*

KÄRIZLIK [kä:rizlik], *at.* Käriziň köp ýeri. *Ol kärizligiň arasyna urup, gözden ýitdi* (R. Gelenow).

KÄRSIZ [kä:rsiz], *syp.* **1.** Hiç bir hünäri bolmadyk, käri ýok, hünärsiz. *Kärsiz ýetginjek.* **2.** *gepl. d.* Bikär gezip ýören, hiç bir iş bilen meşgullanmaýan.

KÄRSIZLIK [kä:rsizlik], *at.* **l.** Hünärsizlik, käri, kesbi ýokluk. *Ýaş wagtymda hünär öwrenmänim üçin kärsizlik gaty köseýär.* **2**. *gepl. d.* Işsizlik, bikärlik. *Ýatan çöpi galdyranok, kärsizlikden irmeýärmikä?*

KÄSE [kä:se], *at.* **1.** Çaý içmek üçin agzy ýaýbaň, düýbi çürürük jäjem gap, pyýala. Ş*ahyr käsesine gyzgyn çaý guýdy* (G. Kulyýew). **2.** Gawun-garpyz ýarylanda, onuň böleklenen üç-dört böleginden biri. *Ertir irden bir käse gawun iýdi.*

KÄSELEME [kä:seleme], *iş ady.* Käselemek ýagdaýy.

KÄSELEMEK [kä:selemek], *işl.* **1.** Gawun-garpyz ýarylanda, üç-dört bölüp, käse-käse edip kerçlemek. *Ol basyrylgy gawunlardan birini ýardy-da, käseläp gyzyň öňüne süýşürdi* (T. Gurbanow). **2**. Käse bilen ölçemek, guýmak. *Tüwini käseläp ölçedi.*

KÄSELEMEKLIK [kä:selemeklik], *iş ady.* Käselemek ýagdaýy.

KÄSELENMEK [kä:selenmek], *işl.* **1.** Käse-käse edilip dilinmek, bölünmek. **2.** Özüň üçin käselemek. *Men gawun käselendim.*

KÄSELEŞDIRMEK [kä:seleşdirmek], *işl.* Gawuny, garpyzy käse-käse edişdirmek, käseläp çykmak. *Ol ullakan gawunlary käseleşdirdi.*

KÄSELEŞMEK [kä:seleşmek], *işl.* **1**. Gawuny kesip, käse-käse etmäge kömekleşmek. *Ol myhmanlaryň öňünde goýuljak gawunlary käseleşdi.* **2**. Bilelikde käselemek. *Adamlar saçakda goýuljak gawunlary käseleşip otyrdylar.*

KÄSELETMEK [kä:seletmek], *işl.* Gawuny dilim-dilim kesip, käse-käse etdirmek.

KÄSELEÝIŞ [kä:seleýiş], *iş ady.* Käselemek ýagdaýy.

KÄSI [kä:si], *çal.* Käbiri, birnäçesi, köp zadyň arasyndan biri. *Olaryň käsi bürenjeginiň çetinden, käsi omrakaý ýaşmagynyň üstünden, käsi bolsa ýüzüne tutan iki eliniň arasyndan garaýardy* (B. Kerbabaýew). *Bu gülleriň käsiniň ysy diýseň ýakymly.*

KÄSIP [kä:si:p], *at.* **1.** *k.d.* Kesp ediji, bir iş bilen meşgul bolýan adam, **2**. *ýerl. g.* Kär, hünär.

KÄŞGÄ [kä:şğä:], "Eger-de, bolaýsady, gowy bolardy" diýen ýaly many aňladýan söz. *Käşgä, Nepes bir ylymly adam bolsa, onda başga gürrüň* (A. Gowşudow).

KÄŞIR [kä:şir], *at.* **1.** Köki kösük ýaly süýri, ownuk ýaprakly ekin. **2.** Şol ekiniň iýilýän gyzyl, sary gök önümi. *Gawun, pomidor, käşir ýaly gök ekinleri gyşa saklamagy, gyşdan çykarmagy-da başarypdyr* (K. Berdiýew).

KÄŞKI [kä:şki], *ser.* **Käşgä.** *Käşki adam bu dünýäge gelmese, Gelenden soň ömür sürse, ölmese* (Magtymguly). *Käşki ol söwda etmegi oňarýan*

bolaýsady, ony hem oňarmazdy (A. Durdyýew).

KÄTE [kä:te], *hal.* **1.** Käwagt, kämahal, çendan, seýrek, aram-aram, wagtal-wagtal. *Ol käte aýdym hem aýdýar.* **2.** Deňdeş agzalaryň arasynda gelip, gezekleşigi aňladýar. *Käte ýagyş ýagýar, käte Gün çykýar.*

KÄTE-KÄTE [kä:te-käte], *hal.* Aram-aram, wagtal-wagtal, herdaýym, käbir wagtda. *Käte-käte kenaryň bölegi opurylanda, pagşyldy eşidilýärdi* (N. Jumaýew).

KÄTIP [kä:ti:p], *at.* Wezipesine görä, hat-ýazuw işlerini alyp barýan adam, mürze. *Meniň oglum Soltannyýaz begiň kätibi-diýip, özüňi asmana çykarma - diýip, gyjalat beripdir* (N. Pomma).

KÄTIPLIK [kä:ti:plik], *at.* **1.** Hat-ýazuw işini alyp baryjynyň wezipesi, mürzelik. *Ol kätiplik wezipesinde işläpdir.* **2.** Bir guramanyň, edaranyň gündelik hat-ýazuw işlerini alyp barýan bölümi.

KÄTMEN [kä:tmen], *at.* Ýer bejermek, ekinleriň düýbüni ýumşatmak, otag etmek üçin ulanylýan, agzy aşak bakyp duran, uzyn saply oba hojalyk guraly. *Ynha, bu ýyl bolsa ol gowaçalary atanaklaýyn bejerip, agyr kätmenden dyndardy* (B. Öwezow).

◊ **Kätmen urmak** kätmen bilen ýeri kätmenlemek. *Ol kätmen urup ýören bir oglanyň ýanyna bardy* (Ö. Abdyllaýew).

KÄTMENÇE [kä:tmençe], at. Kiçijik, çaklaňja kätmen. *Ol kätmençe bilen şitilleriň düýbüni ýumşadýardy.*

KÄTMENÇI [kä:tmençi], *at.* Kätmen bilen işleýän, kätmen urýan adam. *Kätmençiniň sanan atlaryny derrew belläp aldy* (Ö. Abdyllaýew).

KÄTMENLEME [kä:tmenleme], *iş ady.* Kätmenlemek ýagdaýy.

KÄTMENLEMEK [kä:tmenlemek], *işl.* Kätmen bilen ekini, ekin ýerini bejermek, ýumşatmak. *Kesip zyňdyk haşal otun* (D. Agamämmedow).

KÄTMENLEMEKLIK [kä:tmenlemeklik], *iş ady.* Kätmenlemek ýagdaýy.

KÄTMENLENMEK [kä:tmenlenmek], *işl.* Kätmen bilen ekiniň düýbi, ekin ýeri bejerilmek, ýumşadylmak. *Gowaça hatarlary kätmenlendi.*

KÄTMENLEŞDIRMEK [kä:tmenleşdirmek], *işl.* Birnäçe ekinleri ýa-da ekin ýerlerini kätmenläp çykmak. *Hyýary, gawuny kätmenleşdirip çykdylar.*

KÄTMENLEŞMEK [kä:tmenleşmek], *işl.* **1**. Kätmenlemäge kömekleşmek. *Ol agasyna gowaça kätmenleşdi.* **2**. Bilelikde kätmenlemek. *Daýhanlar ekin ýerleriniň içini kätmenleşip ýördüler.*

KÄTMENLETMEK [kä:tmenletmek], *işl.* Ekini, ekin ýerini ýumşatdyrmak, kätmen bilen bejertmek. *Gowaçanyň hatar aralaryny kätmenletmek.*

KÄTMENLEÝIŞ [kä:tmenleýiş], *iş ady.* Kätmenlemek ýagdaýy.

KÄWAGT [kä:wagt], *hal.* Mahal-mahal, aram-aram, belli bir wagtda däl-de, kähalatlarda. *Özara jedeliň käwagtlarda has gyzyşýan wagtlary hem bolýar* ("Edebiýat we sungat").

KÄÝARYM [kä:ýa:rym], *hal, ser.* **Käwagt.** *Uçar käýarym iki ýana yraň atýar-da, ýene gönelip gidip barýar* (K. Berdiýew).

KÄÝELMEK [kä:ýelmek], *işl.* Ýaramaz, bolgusyz hereket üçin ýazgarylmak. *Uzak gitmän bu garry, garşy-garşy köwlendi, Ýüzüne-de almady käýelenni, kowlanny* (M. Seýidow).

KÄÝEME [kä:ýeme], *iş ady.* Käýemek ýagdaýy.

KÄÝEMEK [kä:ýemek], *işl.* Ýaramaz, bolgusyz eden işi üçin birini ýazgarmak, köteklemek; gaharlanyp öwüt bermek.

KÄÝEMEKLIK [kä:ýemeklik], *iş ady.* Käýemek ýagdaýy.

KÄÝEŞDIRMEK [kä:ýeşdirmek], *işl.* Birnäçe adamy bolgusyz işleri üçin ýazgarmak. *Ol garagollyk eden oglanlara käýeşdirip çykdy.*

KÄÝETMEK [kä:ýetmek], *işl.* Ýaramaz, bolgusyz hereket, iş edeni üçin ýazgartmak. *Kakaň gelse, oňa käýederin. Bolgusyz iş edip, atam-enemi käýetdim.*

KÄÝINÇ [kä:ýinç], *at.* **1.** Bir işi, tabşyrygy ýaramaz ýerine ýetirenligi üçin gurama, edara tarapyndan berilýän temmi, çäre. *Ýaman etse, iş oňarmaýanyň üçin käýinç berer.* **2.** Birine kaýelip, ýazgarylyp aýdylýan igenç. *Käýinç eşitmek.*

KÄÝINDIRMEK [kä:ýinnirmek], *işl.* Birini zeýrendirmek, biriniň janyny ýakmak, käýedip ýörmek. *Indi sizi käýindirmejek bolaryn* (A. Nazarow).

KÄÝINJEŇ [kä:ýinjeň], *syp.* Nägile bolup igenegen, köplenç käýinip, igenip ýören; nägilelik bilen iňirdegen.

KÄÝINJEŇLIK [kä:ýinjeňlik], *at.* Käýinjeň bolmaklyk. *Sähel zada käýinjeňlik hem gowy häsiýet däl.*

KÄÝINJIREMEK [kä:ýinjiremek], *syp.* Nägilelik bilen öz-özüňe çalarak käýinmek; çala zeýrenmek. *Ine, men ondan tarap ertirden bäri käýinjiräp otyryn* (N. Saryhanow).

KÄÝINMEK [kä:ýinmek], *işl.* Birine ýa-da bir ýaramaz herekete öz ýanyňdan nägilelik bildirmek. *Akyllyň işinden göwnüň söýüner, akmagyň işinden pähmiň käýiner* (Nakyl).

KÄÝIŞ [kä:ýiş], *iş ady.* **1.** Käýemek ýagdaýy. **2.** Bir zatdan edilýän igenç. *Akmaklar özüni saýyr bir kişi, Özgeler üstüne kylar käýişi* (Kätibi).

KÄÝIŞME [kä:ýişme], *iş ady.* Käýişmek ýagdaýy.

KÄÝIŞMEK [kä:ýişmek], *işl.* Biri-biriňe gaty-gaýrym söz diýmek. *Ýa-da biri bilen käýişdiňmi?* (J. Akyýew).

KÄÝITDIRMEK [kä:ýitdirmek], *işl.* Özüňi käýeler ýaly etmek, käýelmek derejesine eltmek.

KÄÝITMEK [kä:ýitmek], *işl.* **1.** Käýinçli

sözi başga birine diýdirmek. *Men seniň eden işiň üçin kakama käýiderin*. **2.** Birini zeýrendirmek, käýindirmek, igençli iňirdetmek; biriniň zehinini ýakmak. *Ýöne weli bagyşla sen, Käýidenmi çendan, enem* (M. Seýidow).

KI, Eýerjeňli goşma sözlemlerde baglaýjylyk hyzmatyny ýerine ýetirýän baglaýjy. *Magtymguly aýdar: sözlerim hakdyr, Emma ki hak söze ten beren ýokdur* (Magtymguly).

KIBI [kivi], *köm. s., ser.* **Kimin.** *Häkim bolsaň halky Gün kibi çoýgul, Akarda suw, ýa öserde ýel bolgul* (Magtymguly).

KIBIRDEME [kivirdeme], *iş ady.* Kibirdemek ýagdaýy.

KIBIRDEMEK [kivirdemek], *işl.* Kibirt-kibirt edip owranyp, seslenip durmak. *Kibirdäp duran külçe.*

KIBIRDEMEKLIK [kivirdemeklik], *iş ady.* Kibirdemek ýagdaýy.

KIBIRDETMEK [kivirdetmek], *işl*. Kibirt-kibirt ses çykartmak, kibirdili seslendirmek. *Kökäni kibirdedip iýýärdi*.

KIBIRDEWÜK [kivirdöwük], *syp*. Kibirdäp duran, kibirdili ses döredýän. *Kibirdewük köke.*

KIBIRDI [kivirdi], *at.* Gar, ýukajyk buz gatlagy we ş. m. owrananda, gaty, gury iýmit iýlende çykýan sesiň ady. *Onuň iýýän kökesiniň kibirdisi eşidilip durdy.*

KIBIRT [kivirt], *at.* Gar, ýuka buz gatlagy we ş. m. owrananda, gaty, gury iýmit iýlende bir gezek çykýan ses. *Her gezek kökäniň ujundan dişlände kibirt edýärdi.*

KIBIT [kivit], *at.* **1.** Adamyň egni, gerden, iki omzunyň üsti. **2.** *göç. m.* Gara öýüň, çatmanyň we ş. m. gerşi, umumy durky.

◊ **Kibitiňi gysmak 1**) "bilemok" diýen manyda yᵒarat etmek. **2**) *ser*. **Egniňi gysmak**.

KIÇELDILMEK, iᵒl. **1**. Öňküsine görä kiçi edilmek. *Onuň penjegi kiçeldilipdir.* **2**. Öňki derejesinden peseldilmek. *Ol özüniň wezipesiniň kiçeldilmegine çydam edip otyrdy.*

KIÇELIᵒ, iᵒ ady. Kiçelmek ýagdaýy.

KIÇELME, iᵒ ady. Kiçelmek ýagdaýy.

KIÇELMEK, iᵒl. **1**. Öňki derejesinden, göwrüm, möçber taýdan kiçi bolmak, belli bir derejeden kem bolmak. **2**. Bir zadyň täsiri bilen girmek, daralmak (eşik, geýim hakynda). *Onuň keteni köýnegi bir ýuwlandan soň kiçelipdir.* **3**. Garrylyk, näsaglyk zerarly göwräniň eti-gany gaçmak, sykylmak, horlanmak. *Uzyn, daýaw göwresi öňküsine garanda kiçelen ýalydy.* **4**. Aᵒak düᵒmek, peselmek (wezipe hakynda). *Ol öňki kärinden kiçelipdir.* **5**. göç. m. Ruhy taýdan peselmek, özüňi pes tutmak. *Köp ýerde kiçelmeli, boýun burmaly boldy* (B. Seýtäkow).

KIÇELMEKLIK, iᵒ ady. Kiçelmek ýagdaýy.

KIÇELMEZLIK, iᵒl. Öňki boluş ýagdaýyndan, ululygyndan kiçi, pes bolmazlyk.

KIÇELTDIRMEK, iᵒl. Öňki derejesinden, möçber, göwrüm taýyndan kiçi etdirmek.

KIÇELTMEK, iᵒl. **1**. Öňki derejesinden, göwrüm, möçber taýdan kiçi etmek, belli bir ölçegden kemeltmek. *Olaryň gözleriniň agy köpelip, garasy kiçelen ýalydy* (B. Seýtäkow). **2**. Gysgaltmak, kelteltmek. **3**. Bir zady kiçi edip görkezmek, ähmiýetini peseltmek. *Edilen işleri kiçeltmäň!* **4**. Aᵒak düᵒürmek, peseltmek (wezipe, iᵒ hakynda). *Onuň gulluk wezipesini kiçeldipdirler.* **5**. göç. m. Ruhy taýdan mertebesini peseltmek, kemsitmek.

KIÇEŇRÄK [kiçeňrä:k], *syp*. Kiçiräk, çaklaň, uly bolmadyk. *Olaryn içi üzümli kiçeňräk howlusy, üç otagly jaýlary bardy* ("Edebiýat we sungat").

KIÇEŇSI, *syp., ser.* **Kiçeňräk**. *Ol agaç daşdan kiçeňsi görünýär.*

KIÇI, *syp*. **1**. Uly bolmadyk, göwrüm taýdan çaklaň. **2**. Gerekli derejeden dar, gysby, kelte. *Saňa ol çäkmeniň egnem kiçi, özem gysga.* **3**. Az sanly, san, mukdar taýdan az. *Dutarçylaryň kiçi topary.* **4**. Ýaş, ýaşy az bolan; boýy pes bolan. *Ol oba baryp, kiçi ogluny görmek üçin edara sowuldy* (A. Durdyýew). **5**. Adam ady.

◊ **Kiçi çille** gyşyň soňky ýigrimi güni. **Kiçi dil** bokurdakda ýerleşýän kiçijik dil. *Çaganyň kiçi dili ýykylypdyr.*

◊ **Kiçi dilden bärde aýtmak (sözlemek)** tüýs ýürekden aýtmazlyk.

KIÇI-GIRIM [kiçi-ği:rim]: **kiçi-girim däl** kiçi, maýda, ownuk-uşak zat däl; ep-esli, göwrüm taýyndan uly. *Täze ýylda biziň öňümizde duran wezipeler kiçi-girim däl* ("Edebiýat we sungat").

KIÇIGÖWÜNLI [kiçiğöwünlü], *syp*. Göwni ýokary bolmadyk, pes pälli, sähelçe zat üçin göwni bitýän. *Ol kiçigöwünli ýigit*.

KIÇIGÖWÜNLILIK [kiçiğöwünlülük], *at.* Göwni ýokary dällik, päli peslik, az zada göwni bitijilik. *Kiçigöwünlilik bilen haýyş etmek.*

KIÇIJIK, syp. Gaty kiçi.

KIÇILIK, *at.* **1**. Uly bolmazlyk, göwrüm taýdan çaklaňlyk. *Otagyň kiçiligine garamazdan, onuň içi ýagtydy*. **2**. Keltelik, darlyk. *Köýnek saňa kiçilik edýär*. **3**. Ýaş taýdan ýaşlyk, ýaşy kiçi bolmaklyk. *Ýokary okuw* jaýyna girmäge ýaşy kiçilik edip duranok-la.

◊ **Kiçilik bilmek (saýmak)** özüňe uslyp görmezlik, öz mertebäňden pes hasaplamak, saýmak. *Ol aýal maşgala bilen ýakalaşyp durmagy özüne kiçilik bildi.*

KIKIRDEME, *iş ady.* Kikirdemek ýagdaýy.

KIKIRDEMEK, *işl.* Pessejik ses bilen assaja gülmek, kikir-kikir edip gülmek. *Haý, ukyňy bimaza etdim-ow - diýdi-de, kikirdäp goýberdi* (T. Gurbanow).

KIKIRDEMEKLIK, *iş ady.* Kikirdemek ýagdaýy.

KIKIRDEŞMEK, *işl.* Kikir-kikir edişip bilelikde gülmek. O*turanlar onuň gürrüňüne kikirdeşip gülüşdiler.*

KIKIRDEÝIŞ, *iş ady.* Kikirdemek ýagdaýy.

KIKIRDI, *at*. Ince we ýuwaşja gülkiniň ady. *Çaganyň kikirdisi*.

KIKIR-KIKIR, *at.* Pessejik, dowamly gülki sesi.

KILÇERIŞ, *iş ady.* Kilçermek ýagdaýy.

KILÇERME, *iş ady.* Kilçermek ýagdaýy.

KILÇERMEK, *işl*. Kilçiklik edip, aýtmaly-aýtmasyz zady seljermän aýtmak, kelçermek. *Ýat adamyň ýanynda beýdip kilçerip otursaň, gelşikli bolmaz.*

KILÇIK, *syp.* Aýtmaly-aýtmasyz zady kelpeňlik edip aýdýan, suwumsyz. *Onuň kilçik däldigine, hiç kimi aldamaýanyna, özgäniň işine goşulmaýanyna çynlakaý üns berdi* (B. Kerbabaýew).

KILÇIKLEMEK, *işl.* Kilçiklik etmek.

KILÇIKLIK, *at.* Kilçige mahsus bolan häsiýet.

KILE [ki:le], *at, gepl. d., ser.* **Kilogram**.

KILELIK [ki:lelik], *syp*. Bir kilograma deň bolan (daş hakynda).

KILEŇ, *syp.* Bary, tükel, bütinleý; uçdantutma, başdan-aýak. *Kileň ýaş ýigitler.*

KILIM, *at.* Haly ýaly ýüwürdilip, öýdelip dokalýan düşek ýa-da gapy üçin tuty. *Kireýsiz kilim kakylmaz, ojaksyz öýe bakylmaz* (Nakyl).

KILISE, at. Hristianlaryň ybadathanasy. Öwladyl-ebtun gyzlary şol ýerdäki kilisä geler *erdiler* ("Asly-Kerem").

KILK [kilik], at, ser. **Kilt I**. *Demir kilk bilen petle satyn aldy.*

KILKLEME [kilikleme], *iş ady.* Kilklemek ýagdaýy.

KILKLEMEK [kiliklemek], *işl., ser.* **Kiltlemek.** *Bahar turdy-da, açyk işigini çekip, içinden kilkledi* (A. Gowşudow).

KILKLEMEKLIK [kiliklemeklik], *iş ady.* Kilklemek ýagdaýy.

KILKLENMEK [kiliklenmek], *işl., ser.* **Kiltlenmek**. *Derwezäniň agzyndaky uly gabsasy garaňky gatlyşandan soň içinden kilklenýärdi.*

KILKLEŞDIRMEK[kilikleşdirmek], *işl., ser.* **Kiltleşdirmek**. *Ol gabsa, äpişgeleri kilkleşdirdi.*

KILKLETMEK [kilikletmek] *işl., ser.* **Kiltletmek**. *Ol agtygyna gapyny kilkletdi.*

KILKLEÝIŞ [kilikleýiş], *iş ady, ser.* **Kiltleýiş**.

KILO [kilo:], *gepl. d., ser*. **Kilogram**. *Kyrk kilo ser urdy ýygnanan şaýlar* (B. Kerbabaýew).

KILOGRAM [kileğyra:m], *at.* Ölçeg ulgamynda 1000 grama deň bolan agyrlyk birligi.

KILOGRAMLYK [kileğyra:mlyk], *syp.* Agramy kilograma deň, barabar bolan (ölçeg, çeküw daşy). *Bir kilogramlyk daş.*

KILOLYK [kilo:lyk], *at, gepl. d., ser.* **Kilogramlyk**.

KILOMETR [kilame:tir], *at.* 1000 metre deň bolan uzynlyk ölçeg birligi.

KILOMETRLIK [kilame:tirlik], *syp.* Bir kilometr aralyk, daşlygy bir kilometre deň bolan aralyk. *Sekiz kilometrlik ýol.*

KILT [kilit] **I**, *at.* Gapyny ýapmak üçin ildirgiç, zülpe, gulplamak üçin demir halka.

◊ **Kiltiňi dikmek (sokmak)** bir zat etmegiň hyýalynda bolmak.

KILT [kilit] **II**, *at.* Ýeňse damary çekmek hem-de kelläni arkan gaýşartmak ýaly alamatly howply çaga keseli.

KILTLEME [kilitleme] , *iş ady.* Kiltlemek ýagdaýy.

KILTLEMEK [kilitlemek] , *işl.* Kiltini ildirmek, ildirgijini, zülpesini ildirip ýapmak. *Işigi kiltlemek.*

KILTLEMEKLIK [kilitlemeklik] , *iş ady.* Kiltlemek ýagdaýy.

KILTLEMEZLIK [kilitlemezlik] , *işl.* Kiltini ildirip ýapmazlyk.

KILTLENMEK [kilitlenmek], *işl.* Kilti, ildirgiji ildirilmek.

KILTLEŞDIRMEK [kilitleşdirmek], , *işl*. Kiltini ildirişdirmek, ildirgijini, zülpesini ildirişdirip ýapyşdyrmak.

KILTLETMEK [kilitletmek], *işl.* Kiltini, ildirgijini ildirtmek; ýapdyrmak.

KILTLEÝIŞ [kilitleýiş], *iş ady.* Kiltlemek ýagdaýy.

KILTLI [kilitli], , *syp.* **1**. Kildi, ildirgiji bolan. *Gabsanyň kiltli tarapyny petlä tarap oturdypdyrlar.* **2**. Gulply, ildirilgi, bekli. *Gapy içinden kiltlidir.*

KILTSIZ [kilissiz], *syp*. **1**. Kildi, ildirgiji ýok. **2**. Ildirilmedik, bekli bolmadyk. *Gapy kiltsizdir, göni bar-da giriber.*

◊ **Içi kiltsiz** gowni, ruhy päkize, ýüregi arassa, hiç hili ýamanlygy bolmadyk, kitüwsiz.

KILWAN [kilwa:n], *at.* Degirmende un üwemek işinde işleýän işçi, degirmençi. *Ol un degirmeninde kilwan bolup işleýärdi.*

KILWANÇYLYK [küwa:nçylyk], *at, ser* **Kilwanlyk**.

KILWANLYK [kilwa:nlyk], *at.* Kilwanyň käri.

KIM, *çal*. **1**. Adama degişli, adam ady bilen baglanyşykly ulanylýan sorag çalyşmasy; biriniň kimdigini anyklamak üçin berilýän sowal. *Kim saňa atlary taýýarla diýdi?!* (H. Deryaýew). **2**. Sorag we ýüzlenme sözlemlerde: haýsy adam. *Eý ýaranlar, kim ýetişer dadyma? Başym çykmaz ne gowgaýa sataşdym* (Magtymguly). **3**. Garşylykly many aňladýan sözlemlerde her sözleminň öňünden gaýtalananda: "biri, beýlekisi, birnäçesi, galany" manysynda ulanylýar. *Kim nan tapmaz iýmäge, Kim ýer tapmaz goýmaga*

(Magtymguly). **4**. *göç. m.* Kowum-garyndaş, howandar, hemaýatçy. *Ejiz menem, senden özge kimim bar, Öz beren janyňa jebr etme, Jepbar* (Magtymguly). **5.** Biri-birine garşy goýulýan sözlerden soň gelip, gopbamlyk ýa-da gönnüýetmezlik manysyny nygtaýjy söz. *Sen kim, meniň bilen sanaşmak kim?* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kim bilýär** bilýän adam ýok, näbelli; bilip bolmaz. *Kim bilýär, belkem, ertir hut şol tanyş gözler suw ýolunda ýa-da derýa kenarynda ikiçäk duşuşarlar!* (G. Kulyýew). **Kimdir biri** kim-de bolsa bir adam, näbelli biri. *Kimdir biri gapdaldan meçew berdi* (G. Kulyýew).

KIMBILMEŞEK [kimmilmeşek], *at.* **1**. Jogaby oýlanyp tapylmaly çaga oýny, matala meňzeş oýun. *Çagalar kimbilmeşek oýnaýardylar.* **2.** Goşgy bilen ýazylýan matal.

KIMIN [kimi:n], *köm. s. Ýaly, kibi, dek, deýin* ýaly sözlere we *meňzeş* sözüne manydaş ulanylýan sözsoňy kömekçi.

KIMLIK, **1**. *syp*. Kime degişli, kim bilen baglanyşykly. *Siziň kimlik işiňiz bar?* **2**. *hal.* Kimiň tarapynda, kimiň ýarany. *Siz futbol oýnunda kimlik bolduňyz?*

KIMDE-KIM, *at.* Kim hem bolsa, kimdir biri.

KIMSE, *çal.* Biri, näbelli bir adam. *Kimse aglar, kimse güler, Gün çykar çäşden, dogrusy* (Magtymguly).

KINAÝA [kina:ýa], *at*. **1**. Kakdyrma, ýaňsy äheňinden duýulýan närazylyk. *Ol kinaýa bilen seretdi.* **2**. Ýaňsyly äheňde ýazylýan kiçijik kyssa, goşgy.

KINAÝALAMA [kina:ýalama], *iş ady*. Kinaýalamak ýagdaýy.

KINAÝALAMAK [kina:ýalamak], *işl.* Kinaýa alyp, kakdyryp sözlemek, gürlemek, aýtmak. *Hon-ha, götergilenýän adamyň, gör, näme iş edýär? -diýip, kinaýalap güldi* (A. Gowşudow).

KINAÝALAMAKLYK [kina:ýalamaklyk], *iş ady.* Kinaýalamak ýagdaýy.

KINAÝALAÝYŞ [kina:ýalaýyş], *iş ady*. Kinaýalamak ýagdaýy.

KINAÝALY [kina:ýaly], *syp*. Kinaýa bilen aýdylýan, kakdyrylyp aýdylýan.

KINAÝALYLYK [kina:ýalylyk], *at.* Kinaýaly ýagdaýda bolmaklyk, kinaýa etmeklik, ýaňsa alyjylyk. *Beýle kinaýalylyk nämä gerek?*

KINDIK [kinnik], *at.* **1**. *ser.* **Göbek. 2**. Aýallaryň, urkaçy mallaryň jyns agzalarynyň agzy.

KINDIWAN [kinniwa:n], *at.* Örän kiçi, kiçijik, nakysja. *Kindiwanja körpe ýatyr gundagly, Çeper eliň çeken suraty ýaly* (B. Hudaýnazarow).

KINE [ki:ne], *at.* Bir zat zerarly döreýän öýke, göwün galma.

KINE-KITÜW [ki:ne-kitüw], *at, ser.* **Kine.**

KINELI [ki:neli], *syp.* Öýkeli, nägile, kinesi bolan, gönni döwlen. *Tahyrdan gönni kineli, Aşyklardan arly daglar* (Halk aýdymyndan).

KINELILIK [ki:nelilik], *at*. Kinesi barlyk, öýkelilik, nägilelik. *Kinelilik paýhasly adama gelişmeýär.*

KINESIZ [ki:nesiz], *syp.* Kinesi ýok, öýkesiz. *Adam diýeniň ownuk-uşak zady gönnüne almasa, kinesiz bolsa gowy bolýar.*

KINO [ki:no:], *at.* **1**. Durmuş wakalary ýörite sahnalaşdyrylan janly kinoşekiller arkaly beýan edilýän sungat eseri. **2**. *gepl.d.* Kinofilm, ekranda görkezilýän film. *Gyzykly kino.*

KINOTEATR [kinotiýa:tyr], *at.* Köpçülik öňünde kinofilmleri görkezmek üçin ýörite jaý, kino görkezilýän teatr. *Olar topar bolup, kinoteatra gidýärler.*

KIP I, *at*. Aşagynda ot ýakylyp, çaý suwy gaýnadylmak üçin ulanylýan uly gap, güp.

KIP II, *at*. Taraplary gönüburclyk şekilinde boglan saman, bede. *Bir kip ýorunja bedesi. Bir kip saman.*

KIPARLAMA [kipa:rlama], *iş ady.* Kiparlamak ýagdaýy.

KIPARLAMAK [kipa:rlamak], *işl.* Diňere, dynara ýakynlamak, gowşamak, peselmek (ýagyş, çabga we ş. m. hakynda). *Daň atmaga az galandyr diýlip çaklanýardy, çabga kiparlady* (A. Gowşudow).

KIPARLAMAKLYK [kipa:rlamaklyk], *iş ady.* Kiparlamak ýagdaýy.

KIPARLAÝYŞ [kipa:rlaýyş], *iş ady.* Kiparlamak ýagdaýy.

KIR, *at*. **1**. Geýime, tene ýokan hapa, ýok, çyrşak, galçak. *Kagyzlarynyň gyrasy ýyrtyk-ýyrtyk, sahypalaryna el kiri düşüp, yz galdyryp gidipdir* (N. Saryhanow). **2**. *göç. m.* Hapa, kir bolan geýim-gejim. *Ol aýal daşarda kir ýuwup otyr.*

◊ **Kiri ýüzüne almak** kiri mese-mälim bildirip durmak, derrew kiri ýäzünde görnüp durmak. *Köýnegimiň matasy kiri ýüzüne alagan mata eken.*

KIRBEŇKE [kirveňke], *at.* 409,5 grama deň bolan agyrlyk ölçegi.

KIRBEŇKELEMEK [kirveňkelemek], *işl.* Bir kirbeňke möçberinde edip ölçemek.

KIRBEŇKELIK [kirveňkelik], at. Bir kirbeňke zat çeker ýaly agramy kirbeňkä deň bolan çeküw daşy.

KIREŇ, *at*. **1**. *ser.* **Kir I**. *Ol düýbünden kireň degmedik owadan halynyň ýüzüni dyrmaýardy.* **1**. *göç. m.* Erbet niýet, närazylyk, nägilelik.*Gönnünde çigit ýaly kireň bolmadyk Hoşgeldi bolsa öňki oturyşyny üýtgetmän, bu boluşlara perwaýsyz garap otyrdy* (A. Gowşudow).

KIREŇSIZ, *syp*. **1.** Kir ýoky bolmadyk, kir-kimirsiz, arassa. *Ol ýigidiň sadap ýaly kireňsiz ak dişleri ýyldyrady* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Päk, ýamanlyksyz. *Ol kireňsiz ýüregini açyp başlady.*

KIREÝ, *at.* Ulanylmaga wagtlaýyn alnan jaý, ulag üçin eýesine berilýän hak, töleg.

◊ **Kireýine almak** birinden hakyny töläp, wagtlaýynça ulag, jaý almak. **Kireýine bermek** hak almak maksady bilen birine mal, jaý bermek. **Kireýsiz kilim kakmazlyk** hak alman hiç iş etmezlik, sähelçe iş üçin pul talap etmeklik.

KIREÝÇI, *at, ser.* **Kireýkeş.**

KIREÝKEŞ, *at.* Öz maly bilen kireý edýän adam, kireýine iş edýän adam.

KIREÝKEŞLIK, *at.* Kireý edijilik, kireýine jaý, mal berijilik. *Ol galla daşap kireýkeşlik edýär.*

KIRIGIŞ [kiriğiş], *iş ady.* Kirikmek ýagdaýy.

KIRIKDIRMEK, *işl., ser.* **Kirjikdirmek**.

KIRIKME, *iş ady.* Kirikmek ýagdaýy.

KIRIKMEK, *işl., ser.* **Kirjikmek**. *Men bu jaýda ýeke däldim, ýanaşyk krowatyň aýagujunda kirigen tor maýka asylgy durdy* (T. Gurbanow).

KIRIKMEKLIK, *iş ady.* Kirikmek ýagdaýy.

KIRIŞ, *at.* **1**. Dutar, gyjak ýaly saz gurallaryna dakylýan, ýüpekden işilen ýa-da polat simden edilen tar. *Çünki ol gazana garanjaklap oturan orta pul düşmese, dürli bahanalar tapyp hezil bermeýän, dutarynyň kirşini üzýän bagşylardan däldi* (N. Saryhanow). **2**. Ýaýyň iki ujuna daňylýan, ok atylanda bat berýän tasma, *Ýaýyň kirşi.* **3**. Jaýyň düýbi tutulanda ölçemek, kerpiji göni örmek üçin çekilýän ýüp, sapak. *Ol kerpiji kiriş tutup örýärdi.*

KIRIŞLEME, *iş ady.* Kirişlemek ýagdaýy.

KIRIŞLEMEK, *işl.* **1**. Kiriş etmek, kiriş dakmak (dutara, ýaýa). *Dutary kirişlemek.* **2**. Kiriş tutmak, kiriş çekmek (gurluşykda). *Kirişläp kerpiç örmek.*

KIRIŞLEMEKLIK, *iş ady.* Kirişlemek ýagdaýy.

KIRIŞLENMEK, *işl*. Kiriş tutulmak, kiriş çekilmek. *Dutar kirişlendi. Kirişlenmän örülen diwar göni çykmandyr.*

KIRIŞLETMEK, *işl*. Kiriş tutdurmak, kiriş çekdirmek. *Dutary kirişletmek.*

KIRIŞLEÝIŞ, *iş ady.* Kirişlemek ýagdaýy.

KIRIŞLI, *syp.* Kiriş dakylýan, kiriş dakylyp çalynýan. *Kirişli saz gurallarynyň, üflenip çalynýan we kakylyp çalynýan saz gurallarynyň sazlaşygy gerek* (“Watan”).

KIRJIKDIRMEK, *işl*. Sähelçe kirletmek, çala kir ýokdurmak, azrak kirletmek. *Köýnegiň ýakasyny bir gün geýeňde kirjikdiripsiň.*

KIRJIKME, *iş ady.* Kirjikmek ýagdaýy.

KIRJIKMEK, *işl.* Sähelçe, azrak kirlemek, kirläp başlamak. *Egniňdäki eşikleriňi çalşyrmaly bolupdyr, olar meýdanda işläniňde kirjigipdir.*

KIRJIKMEKLIK, *iş ady.* Kirjikmek ýagdaýy.

KIR-KIMIR, *at.* **1**. Bir zada degen ýok, çyrşak, gara, hapa; çaň, tozan. *Işiň gyzgalaňly gidýänini, kir-kimirden gaçmaýanyňy egniňdäki eşigiň hem tassyklaýar* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Nägilelelik, närazylyk. *Olaryň göwnünde kir-kimir ýokdy* (“Edebiýat we sungat”).

KIRLEGEN [kirleğen], syp. Tiz-tizden kirleýän, kiri ýüzüne alagan, kirlegiç.

KIRLEGIÇ [kirleğiç], *syp*., *ser*. **Kirlegen**.

KIRLEME, *iş ady.* Kirlemek ýagdaýy.

KIRLEMEK, *işl.* Kir bolmak, hapa ýokuşmak, garagäz bolmak. *Gara saçlary bulaşypdyr, kirläpdir* (B. Kerbabaýew).

KIRLEMEKLIK, *iş ady.* Kirlemek ýagdaýy.

KIRLEŞMEK, *işl*. Kirläp ugramak. *Köýnegiň ýakasy kirleşpdir.*

KIRLETDIRMEK, *işl*. Kir, hapa ýokdurtmak, garagäz etdirmek.

KIRLETMEK, *işl.* Kir ýokuşdyrmak, hapalamak, garagäz etmek. *Köýnegiň ýakasyny kirledipsiň.*

KIRLEÝIŞ, *iş ady.* Kirlemek ýagdaýy.

KIRLI, *syp.* Çyrşakly, hapa bolan, kirlän, gäzli, galçakly. *Onda çekilen suratyň biri agzy çörekli, ýüzi kirli, bir aýagy ýalaňaç, bir aýagy gaply oglandy* (H. Ysmaýylow).

KIRLIK, *at.* **1**. Ýaş çaga üçin ýörite tikilýän ýeňsiz, iki ýanyndan çäk açylan geýim, nagyşlanyp tikilýän kürte. **2**. Çaga naharlananda boýnundan asylýan ýakalyk, öňlük.

KIRLIKLIK, *syp.* Kirlik etmäge ýaraýan, kirlik tikmek üçin niýetlenen. *Kirliklik mata.*

KIRLILIK, *at.* Hapalyk, çyrşaklyk, gäzlilik. *Ol çagajyklaryň kirliligine haýran galdy.*

KIRPI, *at.* Bedeniniň arka tarapy tikenli jandar, bedenini togalap düýrlenip bilýän jandar. *Kirpiler, esasan, her dürli mör-möjekler, maýda oňurgalylar, şol sanda ýylanlar, az-kem ösümlik bilen iýmitlenýär*.

KIRPIGÜL [kirpiğül], *at.* Boýy 40-50 *sm* ýetýän köpýyllyk ýabany derman ot.

KIRPIK, *at.* Gabaklaryň kese gyrasyndaky hatara ýerleşen, gysga gaty gyllar.

◊ **Kirpiğiň kaklyşmazlyk** uzak wagtlap uklap bilmezlik ýa-da uklamazlyk. *Enäniň kirpikleri biri-birine kaklyşmady.*

KIRPIKMEN, *syp.* Uzyndan gür kirpikli. *Meret aganyň döşüni ýapyp duran sakgaly, kirpikmen gözleriniň üstüne kölege salyp duran ösgün gaşlary bardy* (A. Gurbanow).

KIRSABYN [kirsa:vyn], *at.* Ýag we himiki iýiji element birleşmesinden ybarat ýuwujy gaty ýa-da ergin jisim.

KIRSIZ, *syp.* **1**. Arassa, päkize. *Kirsiz köýnek.* **2**. *göç. m.* Arassa, açyk, bulutsyz. *Kirsiz asmana göterilen gün jümle jahany özüniň kümüş nury bilen gark edýärdi* (“Edebiýat we sungat”).

KIRSIZLIK, *at.* Arassalyk, päkizelik, tämizlik. *Asmanyň kirsizligi aýnany ýada salyp durdy.*

KIRŞEN, *at.* **1**. Torç edilen ýoldaky toprakdan ýada gumdan emele gelýän örän maýda tozan, çaň, toz. **2**. *göç. m.* Tozan, bulut, tot-tozan. *Käýerde gezmeläp ýören topbajyk bulutlar diýäýmeseň, asmanda kirşen ýokdy* (T. Gurbanow).

KIRŞENLI, *syp.* Çaňly, tozanly, gertli. *Kirşenli ýol.*

KIRŞENSIZ, *syp.* **1**. Kirşeni, tozany bolmadyk, çaňsyz, tozsuz. **2**. *göç. m.* Tozansyz, totsuz, açyk. bulutsyz. *Aý aýdyň aýazly gyş gijesi, kirşensiz asmanyň ýüzünde ýyldyzlar ýyldyraşýar* (A. Gowşudow).

KIRTILDETMEK [kirtilletmek], *işl.* Kirt-kirt edip çeýnemek. *Olar otlary kirtildedip ýörüşlerine guýa ýakynlaşdylar* ("Edebiýat we sungat").

KIRTILDI [kirtilli], *at.* Ter ot, gök önüm we ş. m. iýlende çykýan sesiň ady. *Gök ýorunjany işdämen iýýän guzynyň kirtildisi eşidilýärdi.*

KIRT-KIRT, *at, ser.* **Kirtildi**. *Owlajyk kirt-kirt edip terje palaç çeýneýärdi.*

KIRÝA, *at, senetç.* Ince uzyn sim almak üçin kümüş sozulýan ululy-kiçili deşikli ýasy galyň demir, simkeş.

KIRÝUWAN [kirýuwon], *at.* Kir ýuwmak üçin tas, kir ýuwulýan gap, legen. *Kirýuwana eşik salyp, paşyrdadyp oturan gyz, Çepbesine gyýa garap, tawus ýaly owsunýardy* (K. Gurbannepesow).

KISE [ki:se], *at*. **1**. Egin-eşikde ownuk zat salmak üçin edilýän jübi. *Ussat garma donunyň kisesinden ullakan gülli ýaglygyny alyp, derini arkaýyn süpürdi* (A. Nazarow). **2**. *gepl. d.* Goş-golam, azyk we ş. m. salmak üçin halta. *Bir kise un.*

◊ **Kisäňde (jübiňde) it uwlamak** pulsuz kösenmek, sowalgasyz, harjysyz galmak.

KISELIK [ki:selik], *syp., ýerli g.* Jübi ýa-da halta etmek üçin niýetlenen mata. *Ol kiselik mata kesip aldy.*

KISLOROD [kislaro:t], *at.* Howanyň düzümine girýän, dem almak üçin zerur bolan, wodorod bilen birleşende suw emele getirýän reňksiz we yssyz gaz, himiki element. *Tohumlaryň ösmegi üçin kislorod zerur.*

◊ **Kislorod ýassygy** dem almak üçin içi kislorodly ýassyk, lukmançylyk enjamy, esbaby. Tiz *kömek maşyny kislorod ýassygyny alyp geldi.*

KIŞDE, *at.* Guradylan erik, ülje, alma, pomidor we ş. m. miweler. *Henize çenli kişiniň ýekeje kişdesini hem gozgan däldir* (B. Kerbabaýew).

KIŞDELIK, *syp.* Kişde eder ýaly , kişde etmäge ýararly (miweler). *Kişdelik erik.*

KIŞEN, *at.* Tussagyň, gaçgagyň aýagyna salynýan gandal, zynjyr.

KIŞENLEMEK, *at.* Tussagyň ýa-da gaçgagyň aýagyna kişen salmak. *Aýagym kişenläp, baglasaň elim...* (Talyby).

KIŞENLENMEK, *işl.* Tussagyň aýagyna kişen salynmak.

KIŞENLETMEK, *işl.* Tussagyň aýagyna kişen saldyrmak.

KIŞI, *at.* **1**. Adam, ynsan. *Orta ýaşan bir kişi köçe bilen parahat barýardy.* **2**. Özge, başga biri. *Öz ryzkyna hiç kanagat etmedik, Gözün diker, kişi aşyna zar bolar* (Magtymguly). **3**. Ýat-bigäne, keseki, nätanyş. *Kişi ýerine agaç ekseň, biwagt palta sesini eşidersiň* (Nakyl).

KIŞILIK, *at.* **1**. Mertlik, edermenlik, gaýratlylyk. *Tüweleme, kişilik iş edipsiň.* **1**. Bir adama ýeterlik ýa-da birnäçe adama bolarlyk. *Gymmat baha matadan dört kişilik goýmaklygyny buýurýar.* **3**. göç. m. Erkeklik agzasy. *Ýagşy, ýer titrände gelni bilen çagasyny aldyrany azmydy, onuň üstesine, özüniň hem kişiligini ýitirenmişin* (B. Kerbabaýew).

◊ Kiºilik satmak men-menlik etmek, ýerliksiz öwünmek, batyrlyk etmek.

KlºMIR, *at.* Öň aýaklary uly, kellesi süýri, hudaýata meňzeş, ot reňkli möjejik. *Jan howpundan bolar akyly haýran, Ýylan kişmir görse öler bigüman* (Magtymguly). *Osalny aňtan kişmir, Mur ýanynda bellidir* (Zelili).

KlºMIRI, *ser.* Kiºmir.

KIŞMIŞ, *at.* Bişen üzümden serlip guradylan tagamly önüm, iýmit.

KIŞMIŞI, *syp.* **1**. Üzümiň ownuk, dänesiz hasyl getirýän görnüşi. *Kişmişi üzüm agajy.* **2**. Şol üzümiň dänesiz hasyly. *Gowy kişmiş kişmişiden bolýar.*

KIŞŇEME, *iş ady.* Kişňemek ýagdaýy.

KIŞŇEMEK, *işl.* Hokranyp ses etmek (gylýallar hakynda). *Gygyryp kişňeşine, Annaň keýpi kökelýär* (A. Alamyşow). *Dordepel agyzdyrygyny çeýnäp kişňedi*.

KIŞŇEMEKLIK, *iş ady.* Kişňemek ýagdaýy.

KIŞŇEŞMEK, *işl.* Köpçülikleýin kişňemek ýa-da yzly-yzyna kişňäp durmak. *Atlar kişňeşip, sygyrlar molaşýardy.*

KIŞŇETMEK, *işl.* Gylýal malyny hokrandyryp seslendirmek. *Gyr atyny kişňedip, geldi bir gün öýmüze* (B. Kerbabaýew).

KIŞŇEÝIŞ, *iş ady.* Kişňemek ýagdaýy.

KIŞŞIK-KIŞŞIK, *s. ş. aňl. söz.* Bäbek ýa-da ýaşajyk çaga güýmelende, çaganyň ünsüni çekmek üçin aýdylýar. *Ol gundagly çagany kişşik-kişşik edip güýmeýärdi.*

KIŞŞIKLEME, *iş ady.* Kişşiklemek ýagdaýy.

KIŞŞIKLEMEK, *işl.* **1**. Kişşik-kişşik edip güýmemek, çagaň ünsüni çekmek üçin kişşik-kişşik etmek. *Ol gundagly çagany kişşikläp güýmeýärdi.* **2**. *göç. m.* Ýaranjaňlyk etmek, gülüm-ýalym etmek. *Seniň geleňsizligiň zerarly, men niçesar goňşy-golamyň*

maşgalasyny kişşikläýin! (B. Kerbabaýew).

KIŞŞIKLEMEKLIK, *iş ady.* Kişşiklemek ýagdaýy.

KIŞŞIKLENMEK, *işl.* Kişşik-kişşik edilmek. *Ol iki arada kişşiklenen ýaly, bir gezek Çarynyň ýüzüne, bir gezek Gözeliň ýüzüne seretdi* (A. Durdyýew).

KIŞŞIKLETMEK, *işl.* Kişşik-kişşik etdirmek. *Ol çagasyny gyzyna kişşikledip, özi öý işlerine meşgullanmaga başlady.*

KIŞŞIKLEÝIŞ, *iş ady.* Kişşiklemek ýagdaýy.

KIŞŞÜW [kişşüw / kişşüýw], *üml.* Dowary we käbir beýleki jandary kowmak üçin aýdylýar.

KIŞŞÜWLEME [kişşüwlömö], *iş ady.* Kişşüwlemek ýagdaýy.

KIŞŞÜWLEMEK [kişşüwlömök], *işl.* Dowar we käbir beýleki jandar kowlanda, gaýtarylanda kişşüw edip seslenmek. *Kyrk ýyl kişşüwläp goýun bakanyň dilegi duş gelermiş diýýärler* (H. Deryaýew).

KIŞŞÜWLEMEKLIK [kişşüwlömöklük], *iş ady.* Kişşüwlemek ýagdaýy.

KIŞŞÜWLEMEZLIK [kişşüwlömözlük], *işl.* Kowmak üçin kişşüw-kişşüw etmezlik.

KIŞŞÜWLEÝIŞ [kişşüwlöýüş], *iş ady.* Kişşüwlemek ýagdaýy.

KIŞŞÜWLÄBERMEK [kişşüwlävermek], *işl.* Kişşüwläp başlamak.

KIT, *at.* Daş görnüşi balyga meňzeş, iri süýdemdiriji deňiz haýwany, läheň.

KITAP [kita:p], *at.* **1**. Ýüzi metbe ýazgyly ýa-da golýazmaly kagyzlaryň aýry-aýry depder görnüşinde sahaplanmagyndan emele gelen çap eseri. **2**. Uly eseriň (mysal üçin, romanyň) aýratynlykda sahaplanan, daşlanan bir bölümi. *Birinji kitabyň soňy.*

◊ **Kitap açmak** köp kitap okamak ýa-da bir zady anyklamak üçin her hili köp kitaplary okap, agtaryp çykmak. *Kitap açyp, ança dine duş bolup, Yslam haýsy, gurhan haýsy, bilmedim* (Magtymguly).

KITAPÇA [kita:pça], *at.* Göwrüm taýdan kiçiräk kitap, kiçijik kitap.

KITAPHANA [kita:pha:na], *at.* Çap bolup çykan kitaplar, gazet-žurnallar saklanýan we okyjylar köpçüliginiň olary okamagy üçin mümkinçilik döredýän edara.

KITAPHANAÇY [kita:pha:naçy], *at.* Kitaphanada işleýän, kitaphananyň işgäri.

KITAPHON [kita:pho:n], *at, ser.* **Kitapsöýüji**.

KITAPSÖÝÜJI [kita:psöýüji], *at.* Kitap okamagy gowy görýän, onuň gadyr-gymmatyny bilýän, kitapçyl.

KITAPSÖÝÜJILIK [kita:psöýüjilik], *at.* Kitap okamagyň gadyr-gymmatyny bilijilik, kitapçyllyk. *Onuň kitapsöýüjiligi çeniň-çakyň däldir.*

KITIR, *at.* Çaý gaýnatmak üçin syrçaly ýa-da syrçasyz demir gap, jüründikli demir tüňňür.

KITIRDEME, *iş ady.* Kitirdemek ýagdaýy.

KITIRDEMEK, *işl.* Kitirt-kitirt seslenmek, kitirdili ses çykarmak, gytyrt-gytyrt etmek. *Aýagyň astyndaky ýukajyk gar kitirdeýärdi.*

KITIRDEMEKLIK, *iş ady.* Kitirdemek ýagdaýy.

KITIRDETDIRMEK, *işl.* Kitir-kitir ses çykartdyrmak.

KITIRDETMEK, *işl.* Bir zady kitirt-kitirt edip iýmek. *Owlajyk gökje ter otlary kitirdedýärdi.*

KITIRDEWÜK [kitirdöwük], *syp.* Kitirdili ses çykarýan, kitirdäp duran. *Kitirdewük köke.*

KITIRDEÝIŞ, *iş ady.* Kitirdemek ýagdaýy.

KITIRDI, *at.* Mal ter ot ýa-da adam gaty zat iýende, gar basgylananda we ş. m. çykýan sesiň ady. *Körpe ýorunja iýip duran guzynyň kitirdisi eşidilýärdi.*

KITIR-KITIR, *at, ser.* **Kitirdi**. *Guzujyk terje oty çeýnäp, kitir-kitir edýärdi.*

KITÜW, *at.* Bir zat zerarly ýürekde galan kine, öýke;öç. *Içiňde näme kitüwiň bolsa, dök-de, dyn!*

KITÜWLI [kitüwlü], *syp.* Ýüreginde kitüw galan. *Ol ondan kitüwli ýalydy. Ol birnäçe wagt mundan ozal ölen towugyny Japbaklardan görüp, olardan ýaňa içi kitüwlidi* (B. Kerbabaýew).

KITÜWLILIK [kitüwlülük], *at.* Ýüregi kitüwlilik.

KIZ [ki:z], *at.* Keçe. *Adam bardyr, körpe ýanyn agyrdar, Adam bardyr, şal, kiz ýanyna degmez* (Magtymguly).

KLARNET [klarne:t], *at*. Üflenip çalynýan saz guraly, tüýdük.

KLARNETÇI [klarne:tçi], *at*. Klarnet çalýan sazanda. *Çagalar öýünde terbiýelenýänleriň arasynda zehinli klarnetçiler hem bar*.

KLAS [kla:s], *at*. **1**. Ýere dörtburçluk çyzylyp, bir aýakda towsaklap, ýasyja daşy bir dörtburçlykdan ikinji dörtburçlyga geçirilip oýnalýan çaga oýny. *Olar tekizje ýerde klas oýnaýardylar*. **2**. Bir işde hünäriň, taýýarlygyň derejesi. *Üçünji klas sürüjisini taýýarlaýan okuw açyldy*. **3**. Sazçylyk mekdeplerinde aýratyn bölüm. *Dutarçylar klasy.* **4**. Käbir edarada gulluk derejesiniň ady.

KLASSYK [kla:ssyk], *syp*. Eserleriniň gymmatlylygy bilen hemmeler tarapyndan ykrar edilen ylym, sungat we edebiýat işgäri; nusgawy.

KOD [ko:t], *at.* Telefonda, telegrafda, radioda we ş. m. maglumatlary almak-bermek üçin şertli belgileriň ýa-da yşaratlaryň ulgamy. *Telegraf kody.*

KOFE [ko:fe], *at.* **1**. Kofe agajy adyny alan tropik ösümliginiň däneleri. **2.** Şol däneler üwelip taýýarlanýan içgi.

KOK, *at.* Ys. *Mazudyň koky burnuňa uryar.*

KOKAMA [kokomo], *iş ady.* Kokamak ýagdaýy.

KOKAMAK [kokomok], *işl*. Ys ýaýramak, kükemek.

KOKAŞMAK [kokoşmok], *işl.* **1**. Köp ýerden ys gelmek, ys ýaýratmak, kükeşmek. **2**. *gepl. d* Guraşmak, *Onuň ýüz-gözleri kokaşyp durdy.*

KOKAÝYŞ [kokoýyş], *iş ady.* Kokamak ýagdaýy.

KOKUN, *at*. Gurban baýramda we Oraza baýramynda goňşy-golamlara paýlanylýan çapady, byzmyk.

KOLBASA, *at*. Yzgar, howa geçirmeýän içegä ýa-da emeli içegä üwelgi et dykylyp, ýörite taýýarlanylan azyk önümi. *Görkezip goýlan kolbasalaryň, kemputlaryň emendiriji görnüşi onuň agzyny suwartdy* (N. Jumaýew).

KOLLEJ [kolle:j] *at*. Ýokary ýa-da orta mekdepleriň bir görnüşi.

KOMBAÝN [kamba:ýyn], *at.* Birnäçe maşynyň işini bir wagtda ýeke özi ýerine ýetirýän çylşyrymly maşyn. *Şu ýyl hem täze kombaýnlaryň birnäçesi satyn alyndy.*

KOMBAÝNÇY [kamba:ýynçy], *at.* Kombaýn sürýän adam. *Kombaýnçy ýigit.*

KOMBAÝNÇYLYK [kamba:ýynçylyk], *at*. Kombaýnçy bolmaklyk, kombaýn sürüjilik käri. *Talyplara sürüjilik, kombaýnçylyk kärlerini hem öwredýärler.*

KOMEDIÝA [kome:diýa], *at*. **1**. Gülküli, ýañsyly manyly sahnada goýmak üçin ýazylýan drama eser. **2**. *göç. m*. Gülküli waka, tomaşa. *Kakamyň bu sözlerine ejem jyzzyk bolýar, ana, ondan soň komediýa başlanýar* (A. Annaberdiýew).

KOMPANIÝA [kompa:niýa], *at*. Ýuridik we fiziki sahşlaryň, telekeçileriň bilelikde önümçilik, söda, maliýe ýa-da başga bir ykdysady işi amala aşyrmak üçin birleşigi.

KOMPOT [kompo:t], *at*. Miweleriň garyndysyndan gant atylyp, suwda gaýnadylyp taýynlanan süýji içgi.

KOMPOZITOR [kampazy:tyr], *at.* Saz eserini döredýän sazanda.

KOMPÝUTER [kompýu:ter], *at*. Elektron-hasaplaýjy maşyn, salnan maksatnama laýyklykda işleýän gurluş.

KOMPÝUTERÇILIK [kompýu:terçilik], *at*. Kompýutere degişli. *Kompýuterçilik tehnologoýa. Kompýuterçilik okuwy.*

KONSERT [kanse:rt], *at*. Bagşy-sazandalaryň jemagatyň önünde edýän çykyşlary.

KONSERWATORIÝA [konserwato:riýa], *at*. Ýokary sazçylyk mekdebi.

KONÝUNKTURA [konýunktu:ra], *at*. Emele gelen ýagdaý. *Türkmenistanyň halkara sebit guramalaryna gatnaşmak mümkinçiligi howul-hara syýasy konýunktura arkaly däl-de, bileleşigiň uzak möhletleýin maksada laýyklygy hem-de ykdysady geljegi bilen kesgitlenilýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

KOSMONAWT [kosmona:wt], *at*. Älem gämilerinde kosmosy, älemi öwrenmek üçin uçýan adam; kosmosa uçujy. *Kosmonawtlaň ýoly ýaly uzasyn, Taraňyzdan akýan dürli matalar* (M. Seýidow).

KOSMOS [ko:smos], *at.* Älem.

KOWAHAT, *at.* Musulmançylykda kabul edilen umumy düzgün, ýörelge, dessur. *Beýle ýagdaýlar türkmen kowahadyna sygmaz* (B. Kerbabaýew).

KOWALAMA [kowolomo], *iş ady.* Kowalamak ýagdaýy.

KOWALAMAK [kowolomok], *işl.* **1**. Tutjak bolup bir zadyň yzyndan ylgamak. *Obanyň ähli itlerem, bir ýagy kowalaýan ýaly, wagyrdaşyp yzymyza düşdi* (B. Gulow). **2**. *göç.m.* Bir zadyň ugrunda bolmak.

KOWALAMAKLYK [kowolomokluk], *iş ady.* Kowalamak ýagdaýy.

KOWALANMAK, *işl*. Bir zadyň yzyndan ýüwürilmek.

KOWALAŞDYM [kowalaşdy:m], *at, ser.* **Kowalaşmalyja**.

KOWALAŞMAK, *işl*. **1**. Biri-biriňi kowalamak. **2**. *göç. m*. Bir zadyň yşgyna düşmek, bir zadyň ugrunda selpemek. **3**. Ýakynlamak, golaýlamak, alkymlap barmak (ýaş hakynda). *Ol altmyşa kowalaşyp barýardy* (B. Seýtäkow).

KOWALATMAK, *işl*. Biriniň yzyndan ýetmek üçin ylgatmak, kowdurmak.

KOWALAÝYŞ, *iş ady.* Kowalamak ýagdaýy.

KOWÇUM, *at*. **1**. Uzak, ýakyn dogan-garyndaş, kowum. *Oňa olar edil öz ýakyn kowçumyna ynanýan ýaly iç syrlaryny ynanýardylar* (N. Jumaýew). **2**. Topar, toplum, üýşmek. *Tüweleý dargadan pişge ýaly dagynyk işleri-de bir kowçuma toplap, towy ýeten ýüp ýaly bükdürerlik ynam bardy* (B. Kerbabaýew).

KOWÇUM-KOWÇUM, *at*. **1**. Uzak-ýakyn dogan-garyndaşlar topary, kowumlar; topar-topar, toplum-toplum, üýşmek-üýşmek. *Yzda galdy kowçum-kowçum menziller* (K. Gurbannepesow).

KOWDURMAK, *işl*. Birini bir ýerden gidermek, çykartmak, boşatdyrmak.

KOWGUÇY, *at*. Biriniň yzyndan ýetip tutmak üçin kowujy, kowga gatnaşýan adam ýa-da topar. *Kowguçylar ýyndam ata atlanyp häzirlenip durdular* (B. Kerbabaýew).

KOWGY [kowğy], *at.* Biriniň yzyndan ýetip tutmak üçin iberilen adamlar. .

KOWHA-KOW [kowha:-kow], *at.* Başly-barat kowgy, ýerli-ýerden kowalaýyş. *Ol kowha-kowda-da özüni ýitirmedi* (B. Kerbabaýew).

KOWMA [kowmo], *iş ady.* Kowmak ýagdaýy.

KOWMAK [kowmok], *işl.* **1**. Biriniň yzyndan ýetmek üçin ylgamak, söbügini sydyrdyp ylgamak. *Menem onuň yzyndan kowdum* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *göç. m.* Bir ýerden (öýden, işden we ş. m.) çykarmak, boşatmak. **3**. Yzyna eýermek, yzyna eýerip goşup çalmak (saz hakynda). *Diňe öz aýdymyny kowardy* ("Edebiýat we sungat"). **4**. Bir zady sürmek, sürüp äkitmek; bir ýerden ikinji ýere geçirmek. *Sürini islän tarapyňa kowmak.* **5**. *göç. m.* Talagyny bermek, nikany bozmak, boşatmak. **6**. *ýerli g.* Bakmak. *Bir zamanlar men ýylky kowardym.*

KOWMAKLYK [kowmokluk], *iş ady.* **1**. Kowmak ýagdaýy. **2**. Biriniň yzyndan ýetjek bolup gidilmek, ýöriş edilmek. *Olaryň yzlaryndan kowuldy.*

KOWUM, *at.* Adamlaryň nesil we garyndaşlyk gatnaşygyny aňladýan söz. *Asylkysyny aýdanda, eger seniň duluňda hemme esbaplary bilen üpjün ala tow hyrlyň asylgy duran bolmasa ýa-da duluňda päkize jöwher gylyjyň tärimiň başyndan asylgy bolup, işigiňde-de kişňäp duran atyň bolmasa, seniň gapyňda daýhançylyk esbabynyň müňüsi üýşsün, harwar-harwar jöwen, bugdaý, arpa hasyl al, tapawudy ýok, dir gürrüňçilikde birden sen gatyrak güläýseň, ilki bilen öz kowumyňdan biri: "Sen näme gürleýäň, bar çaýryňy çap" diýer* (A. Gowşudow).

KOWUMDAŞ [kowumdoş], *at.* Bir kowumdan, nesilden bolan, kowumy bir adamlar. *Olaryň asly kowumdaş. Kowumdaş halklar.*

KOWUMDAŞLYK [kowumdoşluk], *at.* Kowumy birlik, kowum, nesil taýdan garyndaşlyk. *Olaryň kowumdaşlygy örän uzakdan başlanýar.*

KOWUM-GARDAŞ [kowum-ğardaş], *ser.* **Kowum-garyndaş**. *Saklady içinde çykarman daşa, Diýmedi dost-ýara, kowum-gardaşa* (A. Kekilow).

KOWUM-GARYNDAŞ [kowum-ğarynnaş], *at.* Bir nesilden bolan adamlar, ýakyn we daşgyn garyndaşlar, ilen-çalan.

KOWUM-GARYNDAŞLYK [kowum-ğarynnaşlyk], *at.* Kowum-garyndaşlaryň nesil gatnaşygynyň ýagdaýy, ata-baba bir nesle degişlilik. *Olaryň kowum-garyndaşlyk gatnaşygy bar.*

KOWUM-HYŞ [kowum-hy:ş], *at, ser.* **Kowum-garyndaş**.

KOWUS, **1**. *at, k.d.* Ýaý. **2**. *at.* Ýyldyz ady. **3**. Şemsi ýyl hasabynda dokuzynjy aýyň ady. **4**. Oglana dakylýan at.

KOWUŞ, *iş ady.* Kowmak ýagdaýy.

KOWUŞMAK [kowuşmok], *işl.* **1**. Bir ýerden başga bir ýere kowmaga kömekleşmek. **2**. Bilelikde kowmak.

KOÝ, *at, kön. s.* Goýun. *Mertler jeňde, toý içinde, Aç börüler koý içinde* (Magtymguly). *Çörde san bar, onda san ýok, Geçileri-koýlary bar* (K. Gurbannepesow).

KÖÇE [köçö], *at.* Ulagly gatnamak, ýöremek üçin giň ýol, daş ýol, gara ýol.

◊ **Köçe gürrüňi** ugursyz, bolgusyz gürrüň. *Köçe gürrüňini ýaýradyp ýörmezler!* **Köçä sygmazlyk** özüňi hondanbärsi saýmak, çişmek, gomparmak.

KÖÇEME-KÖÇE [köçömö-köçö], *at.* Köçe yzyndan köçe (aýlanyp görme, garama, çykma).

KÖH [kö:h]: **köhi gelmek** *ser.* **Göhi gelmek**. *Şeýle bir bolmasy waka bolaýsa, ondan soň obanyň gepçi aýallarynyň köhi gelýär* (A. Gowşudow).

KÖJE [kö:jö], *at.* Et, sogan goşulyp, jöwenden bişirilýän, taýynlanýan nahar. *Ýetim aşy ýarma köje, ol hem bişer ýary gije (Nakyl). Parh bilmeze ýarma-da bir, köje-de* (Nakyl).

KÖJELIK [kö:jölük] **I**, *syp.* Köje üçin ýararly, köje bişirer ýaly. *Köjelik jöwenimizem öz ýanymyzdan öndi* (A. Gowşudow).

KÖJELIK [kö:jölük] **II**, *at.* Kösükli, däneli, şorja mal oty.

KÖJELMEK [köjölmök], *işl.* Köjemek işi ýerine ýetirilmek. *Agzy köjelen çuwallar.*

KÖJEME [köjömö], *iş ady.* Köjemek ýagdaýy.

KÖJEMEK [köjömök], *işl.* Çuwalyň, horjunyň we ş. m. agzyny köji bagy bilen baglamak, gözemek. *Doly horjunyň agzyny köjemek.*

KÖJEMEKLIK [köjömöklük], *iş ady.* Köjemek ýagdaýy.

KÖJEŞDIRMEK [köjöşdürmök], *işl.* Bir ýanyndan köjäp çykmak, yzly-yzyna köjäp gutarmak. *Ol horjunlary köjeşdirdi.*

KÖJEŞMEK [köjöşmök], *işl.* Köjemäge kömekleşmek. *Horjunlary köjeşmek.*

KÖJI [köjü], *at.* Çuwalyň, torbanyň, horjunyň agzyny köjemek üçin ulanylýan ýüp. *Ejem çaýy üç käsä guýup, olary sowatmaga goýdy-da, horjunyň köji bagyny çözmäge durdy* (H. Garabaýew).

KÖJÜG [köjüğ], *at.* Argyş çuwalyň, horjunyň agzyny köjemek üçin, agzynyň gyralaryna berkidilen halkalar. *Ol horjunyn köjüglerine ýüp geçirişdirdi.*

KÖJÜLIK [köjülük], *syp.* Köji bolar ýaly, köji etmäge ýararly (ýüp). *Köjülik ýüp.*

KÖJÜME [köjümö], *at.* Köplenç sanjylyp nagyş edilýän tikiniň bir görnüşi.

KÖK I, *at.* **1**. Ösümliginiň ýerdäki ýokumly maddalary, yzgar alýan ýerasty damarlary. *Çynaryň köki.* **2**. Bir zadyň özeni, düýbi, esasy. *Türkmenlere özleriniň beýik taryhy köklerini ýada salmak, özlerini dünýä jemgyýetçiliginiň doly hukukly we hormatly agzalary hökmünde ykrar etdirmek üçin örän az wagt gerek boldy* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). **3**. *mat.* Derejä göterilende täze san berýän ululyk.

◊ **Kök urmak 1)** gögermek, gögerip çykmak,

düýp almak. **2**) dürli ugurlar boýunça berkemek, çuň ornamak. *Şeýle çuň kök uran dostluk-doganlygy biz her ädimde syzdyk* (“Edebiýat we sungat”). **Köküne palta urmak** ösmez ýaly etmek, aýňalmaz ýaly etmek.

KÖK II, *at.* **1**. Biçilen eşigiň bölekleri süýşmez ýaly, iri-iri sanjylan wagtlaýyn tikin. *Ol köýnegiň ýeňiniň, ýanynyň köküni sökdi.* **2**. Deşilen tärimleri biri-birine baglaýan çig hamdan edilen iki ujy düwünli gysgajyk tasma. *Ol gorkuly gözlerini töweregine aýlanda, tärimiň kökleri onuň görejine gülle bolup gezeldi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kök atmak** iri-iri sanjyp berkitmek, mata böleklerini tikmezden öň süýşmez ýaly etmek. *Ol çakgyjygyny çykaryp, haltaň agzana kök atylan sapaklaryny kesmäge başlady* (A. Gowşudow).

KÖK III, *syp.* Wagty hoş, oňat, gowy, gurgun. *Onuň keýpi kök, ökjesi ýeňildi* (A. Durdyýew).

KÖK IV, *at, gepl.d.* Öz öňünden gelen sözüň san, mukdar taýdan köpdügini görkezip gelýän söz. *Obada ýigit köki gyt däl welin, şonuň ýaly abraýlysy kän ýok ýaly-la* (T. Gurbanow).

KÖKE [kö:kö], *at.* **1**. Tamdyra ýapylyp bişirilýän kiçijik tegelek çörejik. *Saçak doly kökejik, men iýmäge köke ýok* (Matal). **2**. Süýji, süýt we ş. m. zatlar garylyp, süýji önümçiliginde taýynlanýan önüm.

KÖKELIŞ [kökölüş], *iş ady.* Kökelmek ýagdaýy.

KÖKELME [kökölmö], *iş ady.* Kökelmek ýagdaýy.

KÖKELMEK [kökölmök], *işl.* **1**. Keýpiň kök bolmak, keýpiň göterilmek. *Onuň şeýle bir keýpi kökeldi, hatda begenjinden şol gije ukusy hem tutmady* (A. Gowşudow). **2.** *gepl. d.* Näsaglykdan açylyp daýanmak, gowulanmak, oňatlaşmak.

KÖKELMEKLIK [kökölmöklük], *iş ady.* Kökelmek ýagdaýy.

KÖKELTMEK [kököltmök], *işl.* Keýpini kök etmek, keýpini götermek. *Ýaňky gürrüň onuň keýpini kökeltdi.*

KÖKEN [kökön], *at.* **1.** Owlak-guzy kökermek üçin uzyn ýüpüň her ýerrägine berkidilen halkaly bag. *Eger sen şony hem äkidip, gyzyldan ahyr, kümüşden köken edip, ýagşy saklasaň, men seniň bilen gideýin – diýipdir* (Halk ertekisinden). **2.** Bäş barmaga dakylýan ýüzükleriň arasyny birleşdirýän zynjyr, bag. *Onuň barmaklarynda köken bilen berkidilen ýüzük bardy.* **3.** *göç. m.* Zynjyr, bent.

KÖKENEK [kökönök]: **kökenek bolmak (germek)** çaganyň ýa-da başga biriniň ugrunda janyňy paralamak, bar zatdan penalajak bolmak, kükregiňi germek. *Ol çagam diýip kökenek bolýardy.*

KÖKENLEME [kökönlömö], *iş ady.* Kökenlemek ýagdaýy.

KÖKENLEMEK [kökönlömök], *işl.* **1.** Kökene baglamak, kökene daňmak, kökermek. *Bibi owlak-guzularyny kökenläp ýördi.* **2.** Bäş barmaga dakylýan ýüzükleriň arasyny köken, zynjyr bilen birleşdirmek.

KÖKENLEMEKLIK [kökönlömöklük], *iş ady.* Kökenlemek ýagdaýy.

KÖKENLENMEK [kökönlönmök], *işl.* Owlak-guzular kökene baglanmak. *Süriniň içindäki goýundyr geçiler kökenlenipdi.*

KÖKENLEŞMEK [kökönlöşmök], *işl.* Owlak-guzyny kökene baglaşmak. *Ol owlak-guzulary kökenleşip ýördi.*

KÖKENLETDIRMEK [kökönlötdürmök], *işl* Kökene baglatdyrmak, bir ýan ujundan kökene düzdürtmek (owlak-guzy hakynda).

KÖKENLETMEK [kökönlötmök], *işl.* Owlak-guzulary kökene baglatmak, düzdürmek. *Owlaklary kökenletmek.*

KÖKENLEÝIŞ [kökönlöýüş], *iş ady.* Kökenlemek ýagdaýy.

KÖKENLI [kökönlü]: **kökenli ýüzük** bäş barmaga ötürilýän ýüzükleriň arasy zynjyrjyk bilen birikdirilen görnüşi. *Porhan oňa ýüzi gaşly kökenli ýüzügi çykaryp, barmaklaryna ötürdi* (N. Pomma).

KÖKERILMEK [kökörülmök], *işl.* Owlak-guzular we ş. m. kökene baglanylmak.

KÖKERIŞ [kökörüş], *iş ady.* Kökermek ýagdaýy.

KÖKERIŞDIRMEK [kökörüşdürmök], *işl.* Kökene düzüşdirmek, bir ýan ujundan kökermek. *Goýunlary kökerişdirmek.*

KÖKERIŞMEK [kökörüşmök], *işl.* Kökene düzüşmek, baglaşmak. *Owlak-guzy kökerişmek.*

KÖKERME [kökörmö], *iş ady.* Kökermek ýagdaýy.

KÖKERMEK [kökörmök], *işl.* **1.** *ser.* **Kökenlemek***Her kim ýerli-ýerden goýunlary kökerip sagmaga başladylar* (H. Derýaýew). **2.** *göç. m.* Bendi etmek, aýrylyp gitmez ýaly etmek, baglap goýmak.

KÖKERMEKLIK [kökörmöklük], *iş ady.* Kökermek ýagdaýy.

KÖKERTMEK [kökörtmök], *işl.* Owlak-guzulary kökerip goýdurmak, baglatmak.

KÖKLEME [köklömö] **I, II,** *iş ady.* Köklemek ýagdaýy.

KÖKLEMEK [köklömök] **I**, *işl.* **l.** Biçilen geýim-gejimiň we ş. m. böleklerini iri-iri sanjyp, biri-birine birikdirmek, kök atmak. **2.** Öýüň tärim agaçlaryny deşiklerinden tasma geçirip birleşdirmek. *Ol tärim agaçlaryny kökläp, bir ganat tärim taýýarlady.*

KÖKLEMEK [köklömök] **II,** *işl.* Bir zatdan lezzet alyp, keýpiňi götermek, keýpiňi çaglamak.

KÖKLEMEKLIK [köklömökluk] **I, II,** *iş ady.* Köklemek ýagdaýy.

KÖKLENMEK [köklönmök] **I**, *işl.* **l.** Kök

atylmak. *Köýnek köklendi.* **2.** Tasma bilen birikdirilmek. *Tärim köklendi.*

KÖKLENMEK [köklönmök] **II,** *işl.* Keýpiň kökelmek, keýplenmek. *Çaýdan soň onuň keýpi has köklendi.*

KÖKLEŞMEK [köklöşmök], *işl.* **1.** Tikilýän geýime kök atyşmak. *Ýorgan kökleşmek.* **2.** Tärimleri tasma bilen berkidişmek. *Tärim kökleşmek.*

KÖKLETMEK [köklötmök], *işl.* **1.** Tikilýän geýime kök atdyrmak. *Maşynda tikiljek eşikleri kökletmek.* **2.** Tasma bilen berkitdirmek. *Tärimleri kökletmek.*

KÖKLEÝIŞ [köklöýüş] **I, II,** *iş ady.* Köklemek ýagdaýy.

KÖKLÜK I, *syp.* **1**. Kök atar ýaly, kök atmaga ýararly (sapak). *Köklük sapak.* **2.** Tärimleri berkitmäge ýararly çig ham tasmasy. *Köklük tasma taýýarlamak.*

KÖKLÜK II, *at.* Wagty hoşluk, keýpi çaglyk. *Keýpiniň köklüginden ýaňa ol aýdym hem aýtdy* (A. Gowşudow).

KÖKÜŞ, *at, kön. s.* Hindi towugy.

KÖL [kö:l], *at*. Bir çetinden akar suw gelip goşulýan, giň meýdany tutup ýatan suw.

KÖLÇE [kö:lçö], *at.* **1.** Suw ýygnanan sähelçe ýer, içi suwly oý ýer, kiçijik köl. *Howlynyň içinde, käbir ýerinde eräп garyň suwundan kiçijik kölçe emele gelip, mal derisiniň zeňi çykan sary suwlar tegelenip ýatyrdy* (A. Gowşudow). **2.** *gepl. d.* Ekin ekilýän we daşyna pel çekilen oýtajyk ýer.

KÖLE [kö:lö], *at.* Nikasyz doglan çaga, çöpdüýbi. *Huda buýrugyndan aýrylan juwan, Oýnaşyndan haram köle getirmiş* (Magtymguly).

KÖLEG [kö:lög], *at.* Deňizde kenar ýakasynda takmynan adam boýy beýiklikde bolýan tolkun. *Pelek güýçli, aýrylmady daşymdan, Naw bozuldy, köleg aşdy başymdan* (Hatam şahyr).

KÖLEGE [kölögö], *at.* **1.** Ýagtylyk zerarly her bir zadyň bir ýere düşýän saýasy, şekili. *Mesenäniň üstüne bolsa, gür söwüt kölege salýardy* (B. Kerbabaýew). **2.** Her bir zadyň Gün düşmeýän tarapyndaky saýa düşýän ýeri, saýa. *Gün batyp barýardy, kölege uzaýardy* ("Edebiýat we sungat ").

◊ **Kölege salmak** bir alada, gam alamaty duýulmak, keşbinde, sypatynda tutuklyk bildirmek. *Aýgülüň düşünjeli gözleri sahna garasa-da, çala süýnmegräk dury ýüzüne nämäniňdir aladasy kölege salýardy* (B. Kerbabaýew). **Kölegesi ýaly (bolmak)** elmydama biriniň ýanyndan aýrylmaýan, nirä gitse, şonuň bilen bile gidýän, bile bitişen ýaly (adam hakynda). **Kölegäňçe görmezlik** birini özüňden pes saýmak, adam hasap etmezlik, kemsitmek.

KÖLEGELEME [kölögölömök] *iş ady*. Kölegelemek ýagdaýy.

KÖLEGELEMEK [kölögölömök], *işl.* **1**. Saýa salmak, kölege düşmek. *Öýlän jaý kölegelänsoň, kölegä düşek atyp geçeris.* **1**. Kölegede dynç almak, salkyn ýerde demiňi dürsemek, saýalamak. *Ol kölegelemek üçin erigiň saýasyna sowuldy.* **3**. *göç. m.* Kölege salar ýaly derejede ýerden gögerip çykmak, ösmek (gawun, garpyz ýaly ekinler hakynda). *Ekilen gawunlar kölegeläp otyr.*

KÖLEGELEMEKLIK [kölögölömöklük], *iş ady.* Kölegelemek ýagdaýy.

KÖLEGELEŞMEK [kölögölöºmök] *işl.* Ekilen käbir ekinleriň kölegesi düşer ýaly bolup ösüşip oturmak. *On bäş gün mundan ozal oturdylan şitiller kölegeleşip otyrlar.*

KÖLEGELETMEK [kölögölötmök], *işl.* Ýiti yşykdan, günden goranmak üçin kölege etmek, kölege düşürmek.

KÖLEGELEÝIŞ [kölögölöýüş] *iş ady*. Kölegelemek ýagdaýy.

KÖLEGELI [kölögölü], *syp.* Kölegesi uly, saýaly. *Kölegeli agaçlar.*

◊ **Kölegeli gürrüň etmek** aýdyljak bolunýan sözi gönüläp aýtmazlyk. *Kölegeli gürrüň edilenden, gönüläp aýdylsa ýagşy.*

KÖLEGELIK [kölögölük], *at.* Kölegesi köp bolan, saýalyk. *Gaýanyň düýbi giden kölegelikdi.*

KÖLEGESIZ [kölögösüz], *syp.* **1**. Kölegesi ýok, saýasyz. *Kölegesiz agaç.* **2**. *göç. m.* Ýüzi çypar, saç-sakgaly, gaş-kirpigi sarymtyl ak (adam hakynda).

KÖLEGESIZLIK [kölögösüzlük], *at.* **1**. Saýalara ýeri ýokluk, düşlemek üçin kölegesi bolmazlyk. **2**. *göç. m.* Çyparlyk.

KÖLJERMEK [kö:ljörmök], *işl.* Kiçijik köl ýaly suw ýygnamak, suw dökülip ýygnanmak. A*ýnabat çäýnegine seredende, töwereginiň köljerip gidenini saýgardy-da, taňkasyny ýere gütledip goýdy* (B. Kerbabaýew).

KÖLJERTMEK [kö:ljörtmök], *işl.* Köl ýaly etmek, suw döküp öljertmek. *Küýze duran ýerini köljerdipdir.*

KÖMEÇ [kömöç], *at*. Döwlen, ownuk dogralan et ýa-da jigirdek salnyp bişirilen ýagly gömme çörek. *Nejep hem olaryň yzyndan garama-gara gidip, kerwenleriň her gezek düşen ýerlerinde külüň aşagyny agtaryp, ýary ýanan, ýary çig kömeji tapyp mydar edip, birniçe gün ýol ýöredi* ("Nejep oglan").

KÖMEK [kömök], at. Birine berilýän ruhy, maddy goldaw, edilýän ýardam, goltgy, hemaýat.

◊ **Kömek (hemaýat) puly** adamlaryň hal-ýagdaýyny gowulandyrmak üçin döwlet tarapyndan berilýän pul.

KÖMEKÇI [kömökçü], *at.* **1**. Birine goldaw, hemaýat beriji, kömekleşiji, kömek edýän adam. *Olar*

bir aý çemesi gallaçylara kömekçi boldular. **2**. Bir işde, gullukda biriniň orunbasary, wezipeli işgäre kömek berýän adam.

◊ **Kömekçi işlik** *(dil b.)* Esasy sözüniň yzyndan gelip, özüniň hakyky manysyny doly ýa-da kemkäsleýin ýitirýän işlik (etmek, bolmak ýaly işlikler). **Kömekçi sözler** *(dil b.)* Sözlemde sözleri baglaşdyrýan (*we, hem, soňra* ýaly) baglaýjylar.

KÖMEKÇILIK [kömökçülük], *at.* Birine kömek, goldaw berijilik, hemaýat edijilik. *Hany, özüň nähili, kömekçilikden ireňokmy?* (Ş. Borjakow).

KÖMEKLEŞMEK [kömöklöşmök], *at*. Birine bir işi etmek üçin kömek etmek, goldaw bermek, hemaýat, goltgy bermek. *Onda bize duýdur - kömekleşeris* (B. Kerbabaýew).

KÖMEKSIZ [kömöksüz], *syp.* Kömegi bolmadyk, ýardam edere goldawy bolmadyk.

KÖMELEJIK [kömölöjük], *at*. Iň ýönekeý ösümlik mikroorganizmi. *Heň kömelejigi. Hamyrturşy kömelejigi. Gönezlik kömelejigi.*

KÖMELEK [kömolök], *at.* Ýaz paslynyň başynda ýeriň astyndan güberip çykýan, şeýle hem iýmit üçin ýöriteleşdirilen jaýlarda ösdürlip ýetişdirilýän ösümlik.

KÖMELEKLEMEK [kömlöklömök], *işl.* Ýerden güberilip galmak, pökgerip durmak, zömmermek. *Ýagyşdan soň gapaklan gämikler kömelekläp çykypdyrlar.*

KÖMÜR, *at*. **1**. Ösümlikden emele gelen we gazylyp alynýan gaty ýangyç. *Daş kömür*. **2**. Gandym, sözen ýaly gaty agaçlar ýakylyp taýýarlanan ýangyç. *Tanyş ýerim bolmany üçin, kömrümi, ýüňümi alanyňka myhman bolup düşdüm* (N. Saryhanow).

◊ **Kömür çemçe** demir ussasynyň körükdäki ody, kömri ölçeýän çemçesi.

KÖMÜRÇI [kömürçü], *at.* **1**. Kömür käninde işleýän işçi. **2**. Gandym, sözen, sazak kömrüni satýan söwdagär. *Ozallar gumdan kömürçiler gelerdiler.*

KÖMÜRDAN [kömürda:n], *at.* Körügiň kömür guýulýan we ýakylýan ýeri. *Körügiň kömürdanyna agajyň ýonuşgalaryny salyp, onuň üstünden kömür guýup, kükürt çakyp otlady* (N. Pomma).

KÖNE [kö:nö], *syp.* **1**. Köp ulanylyp dargan, çagşan, ýyrtylan, derde ýaramaýan, sandan çykan (zat we ş. m. hakynda). *Köne keçe.* **2**. Häzirki däl, öňki, täze däl-de, owalky, geçen wagtky, gadymky. **3**. Täsirini ýitiren, möwriti geçen, hazir ulanmakdan galan, durmuşy däl. **4**. *göç. m.* Öň ýaşap geçen; köp ýaşan, garry (adam hakynda). *Men könelerden, ötenlerden, aksakgallardan eşidýärdim* ("Görogly").

◊ **Köne heňine tutmak** şol öňki aýdan-diýeniňi gaýtalap durmak. **Köne saman sowurmak (agtarmak)** köne öýke-kinäni ýatlamak, ýatdan çykarylmaly zady agzamak.

KÖNEÇE [kö:nöçö], *hal.* **1**. Täzä uýgunlaşman, könä laýyk, täzelige daýanman. *Dogry, täzeçe terbiýäniň netijesinde ýaşuly nesle köneçe pikirlenýän adamlar hökmünde baha berlen wagty hem boldy* ("Watan"). **2**. Öňki, hemişeki, geçen döwürdäki.

◊ **Köneçe ýazylan hat** arap elipbiýinde ýazylan hat.

KÖNEÇIL [kö:nöçül], *syp.* Könä uýýan we ony goldaýan, könäniň tarapdary, täzäniň täsirine düşmeýän.

KÖNEÇILLIK [kö:nöçüllük], *at.* Könä uýujylyk, könäniň tarapdary bolmaklyk.

KÖNEDEN [kö:nödön], *hal.* Öňden, ozaldan, gadymdan, geçmişden. *Biziň köneden galan gowy däpdessurlarymyz bar.*

KÖNEKI [kö:nökü], *syp.* Mundan owalky, ozalky, öňki wagtdaky. *Köneki bolşuňdan oba göçüpdir* (A. Kekilow).

KÖNEKILER [kö:nökülör], *at.* Gadym wagtda ýaşanlar, bu döwürden ozal ýaşap geçenler (adam hakynda). *"Köp ber-de, gözel al" diýip, könekiler aýdypdyr-la* (R. Gelenow).

KÖNE-KÜŞÜL [kö:nö-küşül], *at*. Könelen, sandan galan, köne-sana, ýyrtyk-ýirik. *Dogrudan hem, Ogulgerek bu gün ýadady, ol ertirden bäri özüniň köne-küşül zatlaryny ýygnamakdan dynmady* (N. Saryhanow).

KÖNELDILMEK [könöldülmek], *işl.* Geýlip, ulanylyp köne edilmek. *Geýlip köneldilmek.*

KÖNELER [kö:nölör], *at, ser.* **Könekiler**.

KÖNELIK [kö:nölük], *syp.* Köne ýagdaýdalyk, öňden galanlyk, könelen haldalyk.

KÖNELIŞ [kö:nölüş], *iş ady.* Könelmek ýagdaýy.

KÖNELIŞMEK [kö:nölüşmök], *işl.* **1**. Köp ulanylmak, köp wagt geçmek zerarly dargap başlamak, ýyrtylyşmak, çagşap başlamak. *Sahaplary könelişip giden depderçe.* **2**. Ýaşy gaýdyşmak, ýaşy bir çene barmak (adam hakynda). *Kakam könelişen garry adam, sen bolsaň ondan hem beter gorkak bolupsyň* (A. Gowşudow). **3**. Wagty geçişmek, ýatdan çykyşmak, könelmek. *Könelişen gürrüň.*

◊ **Könelişen göz** gowy görmeýän, kütelişen göz. *Könelişen gözleriniň nury öçügsidi.* **Könelişen söz** ulanyşdan galyp barýan söz.

KÖNELME [kö:nölmö], *iş ady.* Könelmek ýagdaýy.

KÖNELMEK [kö:nölmök], *işl.* **1**. Wagt geçmegi, ulanylmagy sebäpli köne bolmak, täzeligi aýrylmak, sary gitmek; dargap, çagşap başlamak. *Onuň egnindäki penjegi könelipdir.* **2**. Şöhlesi öçmek, kütelmek. *Indi gözlerem könelip ýör, daşdaky zatlary seljermejek bolýar.* **3**. Köp wagt geçmek, ýatdan çykmak.

KÖNELMEKLIK [kö:nölmöklük]; *iş ady.* Könelmek ýagdaýy.

KÖNELMEZLIK [kö:nölmözlük], *işl.* Geýleni ýa-da ulanylany bilen köne bolmazlyk.

KÖNELTDIRMEK [kö:nöltdürmök], *işl.* Geýip ýa-da ulanyp köne etdirmek. *Köwşi geýip köneltdirmek.*

KÖNELTMEK [kö:nöltmök], *işl.* Bir zady geýip, ulanyp täzeligini ýitirmek, saryny gidermek, köne etmek. *Ol täze köýneklerini köneldipdir.*

KÖNE-SANA [kö:nö-sa:na], *syp.* Köne-küşül. *Bu asyl köne-sanasyndan el çekmän geçjek* (A. Gowşudow).

KÖNE-SÖNE [kö:nö-sö:nö], *syp., ser.* **Köne-sana**. *Ol köne-söne geýimlerini geýindi* (B. Seýtäkow).

KÖŇÜL, *at, ser.* **Göwün**. *Allatagala ýerdäki raýatlaryny ýalkajak bolsa, olaryň içinden pygamber sypatly, parasatly, köňli giň ynsany ýaradarmyşyn* ("Watan").

KÖP, *syp.* **1**. San, mukdar taýdan kän, möçber boýunça ýeterlik, bol. *Bu çäreleriň köp bölegi şu mahal durmuşa geçirilýär* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Wagt taýdan uzak, dowamly. *Köp ýatdyk, ýaranlar, turulsyn imdi!* (Seýdi). **3**. Ýygy, çalt-çalt, tiz-tiz. *Olar köp duşuşýarlar. Köp görşüp durmak gerek.* **4**. *göç. m.* Köpçülik, jemagat, il. *Köpüň dilegi köl bolar* (Nakyl).

◊ **Köp çarşenbäni başyndan geçiren** birtopar kynçylygy, şatyny, muşakgaty gören, uly durmuş tejribesi bolan. **Köp gar basan** köp ýaşan, kän zady başyndan geçiren (adam). **Köp görmek** biriniň ýeten derejesine göriplik, içigaralyk etmek, bir zady birine rowa görmezlik. **Köpi gören** köp wakany başdan geçiren, durmuşyň ajy-süýjüsini dadan, wakalaryň içinde gaýnap, tejribe toplan (adam hakynda). **Köpi geçip (ötüp), azy galan** ömrüniň köpüsi geçen, garrylyk ýaşyna ýeten (adam). **Köpi gözläp, azdan galmak** nebsiňe haý diýmän, azyrganyp aç galmak, ýeten derejäňe kanagat etmezlik. **Köp nokat** *(dil b.)* gutarylmadyk sözlemden, sözlerden soň goýulýan "we şuňa meňzeşler, beýlekiler" diýen many aňladýan dyngy belgi. *Eger-de sözlem gysgaldylyp alynsa, onda gysgaldylan ýerinde köp nokat (...) goýmaly bolýar.* **Köp sözüň başyna ýetmek (başyny agyrtmak)** köp gürlemek, öňki-soňkyny agzamak.

KÖPBILMIŞ, *syp.* Köp zat bilýändirin öýdýän; mekir, hilegär.

KÖPBILMIŞLIK, *at*. Köp zat bilýändirin öýtmeklik; hilegärlik, mekirlik. *Ýene suw gerekmi? - diýip, Mährijemal oglunyň köpbilmişligine, düýnki serçäniň bu gün enesine jürküldemäni öwretjek bolşuna gatyrganyp, bedresine ýapyşdy* (N. Esenmyradow).

KÖPBILMIŞSIREMEK, *işl.* Özüňi köpbilmiş hasaplamak, bilimlisirän kişi bolmak. *Ne beýle köpbilmişsirän bolýarsyň!*

KÖPBURÇLUK [köpburşluk], *at, mat.* Köp burçly geometrik şekil. *Köpburçluk çyzmak.*

KÖPÇÜLIK [köpçülük], *at.* **1.** San taýdan köplük, üýşen adamlar topary, märeke, mähelle, üýşmeleň. **2.** Jemgyýetçilige degişli, jemgyýet bilen baglanyşykly. *Ol köpçülik işinde işşeňňirlik görkezýär.*

KÖPÇÜLIKLEÝIN [köpçülüklöýün], *syp., hal.* **1.** Köpçülik bolup, köp bolup, köplük bolup, köp adam bolup. *Biz nahal oturtmaga köpçülikleýin girişdik.* **2.** Tutuşlygyna, örän köp.

KÖPEK [köpök], *al.* **1.** Erkek jynsly it. *Arkaly köpek gurt alar* (Nakyl). **2.** Oglana dakylýan at.

KÖPELDILMEK [köpöldülmök], *işl.* San, mukdar taýyndan artdyrylmak.

KÖPELEGEN [köpölöğön], *syp., ser.* **Köpelgiç.**

KÖPELEGENLIK [köpölöğönlük], *at, ser.* **Köpelgiçlik.**

KÖPELGIÇ [köpölğüç], *syp.* **1.** San taýdan artýan, barha köpelýän, köpelegen. *Çekirtge biçak köpelgiçdir.* **2.** *gepl. d.* Çişip ýa bişip, göwrüm taýdan ulalýan, suwy köp çekip çişýän (tüwi, mäş we ş. m. hakynda). *Bu tüwi gaty köpelgiç ekeni.*

KÖPELGIÇLIK [köpölğüᵒlük], *at*. Köp bolaganlyk, köpelegenlik.

KÖPELIŞ [köpölüş], *iş ady.* Köpelmek ýagdaýy.

KÖPELIŞMEK [köpölüşmök], *işl.* Kem-kemden artyp başlamak, dura-bara köpelmek.

KÖPELME [köpölmö], *iş ady.* Köpelmek ýagdaýy.

KÖPELMEK [köpölmök], *işl.* San taýdan artmak, mukdar, möçber taýdan belli bir derejä ýetmek, köp bolmak. *Bagşynyň diňçisi durdugyça köpelip, ägirt çynaryň saýasy bütin töweregi bilen dolupdy* (B. Kerbabaýew).

KÖPELMEKLIK [köpölmöklük], *iş ady.* Köpelmek ýagdaýy.

KÖPELTDIRMEK [köpöltdürmök], *işl.* San, mukdar taýyndan artdyrtmak.

KÖPELTMEK [köpöltmök], *işl*. **1.** San we mukdar taýdan artdyrmak, köp etmek. **2.** *mat.* Bir sany köpeldijiniň mukdaryna laýyk artdyrmak. *Dördi bäşe köpeltseň, ýigrimi bolýar.*

KÖPELTMEZLIK [köpöltmözlük], *işl.* San-mukdar taýdan sanyny, ölçegini artdyrmazlyk.

KÖPEME [köpömö], *iş ady.* Köpemek ýagdaýy.

KÖPEMEK [köpömök], *işl.* Ýorgan, howut ýaly galyň, küti zatlary kök atan ýaly tikmek. *Ol kölegede howut köpäp otyrdy.*

KÖPEMEKLIK [köpömöklük], *iş ady.* Köpemek ýagdaýy.

KÖPENMEK [köpönmök], *işl.* Özi, hojalygy üçin ýorgan, howut we ş. m. köpemek.

KÖPEŞMEK [köpöşmök], *işl.* **1**. Ýorgan, howut köpemäge kömekleşmek. **2**. Bilelikde köpemek.

KÖPEÝIŞ [köpöýüş], *iş ady.* Köpemek ýagdaýy.

KÖPGEPLI, *syp.* Gepi-gürrüňi köp edýän (adam).

KÖPGEPLILIK, *syp.* Işde, durmuşda köpgepli bolmaklyk (adam hakynda). *Köpgeplilik gowy häsiýet däl.*

KÖPGYRAŇLYK, *at.* Köp gyraňly geometrik şekil.

KÖPLEME [köplömö], *iş ady.* Köplemek ýagdaýy.

KÖPLEMEK [köplömök], *işl.* **1.** Köp bolup, üýşüp, bir zat etmek, hereket etmek. *Şonuň üçin-de köpläp, agyz birikdirip, bu işiň hötdesinden gelmegimiz gerek* (B. Seýtäkow). *Siz köpläp, meniň daşymy çürüzzikliediňiz* (R. Allanazarow). **2.** *göç. m.* Birini köp bolup urmak, daşyna geçmek, ýekelemek.

KÖPLEMEKLIK [köplömöklük], *iş ady.* Köplemek ýagdaýy.

KÖPLENÇ [köpülönç], *hal.* Köp halatlarda, hemişe diýen ýaly, aglaba; adatça.

KÖPLEÝIŞ [köplöýüş], *iş ady.* Köplemek ýagdaýy.

KÖPMANYLY [köpma:nyly], *syp.* Manysy köp bolan. *Köpmanyly sözler.*

KÖPMEK [köpmök], *işl.* **1**. Hamyr alyp, galyp ugramak. **2**. Ýellenmek, çiş ýöremek.

KÖPMILLETLI, *syp.* Köp milletden, halkyýetden durýan, san taýdan köp millet giriýän. *Köpmilletli ýurt.*

KÖPREME [köpürömö], *iş ady.* Köpremek ýagdaýy.

KÖPREMEK [köpürömök], *işl., ser.* **Köpürjiklemek.** *Saça çalnan sabyn köpräp başlady.*

KÖPREMEKLIK [köpürömöklük], *iş ady.* Köpremek ýagdaýy.

KÖPRETMEK [köpürötmök], *işl.* **1.** *ser.* **Köpürjikletmek.** *Onuň arak sabyny köpredip ýuwunmaga başlanam şoldy welin, daşardan bir çaganyň aglaýan sesi eşidilip ugrady* (B. Annageldiýew). **2.** *göç. m.* Gaharly ýagdaýda agzynda köpürjik, ýeljik emele getirmek. *Biri agzyny köpredip gepledi* (B. Kerbabaýew).

KÖPRI [köpürü], *at.* **1.** Deryalaryň, demir ýollaryň we ş. m. üstünden geçmek üçin gurulýan geçelge. *Men jybarlap duran ýagşyň aşagynda selpäp barşyma iň soňky maşyn geçýän köprä ýetdim* (T. Gurbanow). **2.** *göç. m.* Aragatnaşyk, baryş-geliş.

◊ **Köprüde galtaşan ýeri ýok** aňyrda-bärde hiç hili garyndaşlygy, ilteşigi ýok.

KÖPTARAPLY, *syp.* **1.** Her taraply, köp gapdaly, tarapy bolan. Köptaraply burç. **2.** Birnäçe meseläni, ugry öz içine alýan. Köptaraply ylmy iº.

KÖPÜÇIº [köpüçi:º], *at.* Howudy köpemek üçin ulanylýan uzyn, ýüp ötürer ýaly gözli çiş.

KÖPÜK I, *at.* **1.** Bişirilýän süýdüň, naharyň we ş. m. ýüzüne çykýan köpürjik. *Naharyň köpügini aýyrmak.* **2.** Esreýän erkegiň, uzak çapylýan atyň agzynda emele gelýän köpürjik. *Gyşyň çillemes erkekleri dişlerini çalşyp, agyzlaryny ak köpük edişip, biri-birine kükreşýärdi* (N. Pomma).

KÖPÜK II, *at, taryh.* Iň maýda pul birligi.

KÖPÜKLEME [köpüklömö], *iş ady.* Köpüklemek ýagdaýy.

KÖPÜKLEMEK [köpüklömök], *işl.* Gaýnaýan zadyň ýüzünde köpük emele gelmek. *Nahar gaýnamanka köpükläp başlaýar.*

KÖPÜKLEMEKLIK [köpüklömöklük], *iş ady.* Köpüklemek ýagdaýy.

KÖPÜKLETMEK [köpüklötmök], iºl. **1.** Gaýnaýan zadyň ýüzüne köpük galdyrmak, köpüklemek derejesine ýetirmek. **2**. göç. m. Belli bir sebäbe görä agyzda ýeljik, köpük emele getirmek. Gaty gyssalyp sürleni sebäpli, at agzyny köpükledip geldi.

KÖPÜKLEÝIŞ [köpüklöýüş], iº ady. Köpüklemek ýagdaýy.

KÖPÜN, *at.* Ölen adamyň jesedi dolanýan ýeňsiz, ýakasyz ak mata, kepen.

KÖPÜNLEME [köpünlömö], iº ady. Köpünlemek ýagdaýy.

KÖPÜNLEMEK [köpünlömök], iºl. Ölen adamyň jesediniň daşyna köpün dolamak, köpün geýdirmek, kepenlemek. *Ine, şonuň üçin aty ölensoň, eýesi ony köpünläp gömüpdir diýip eşiderdik* (B. Annageldiýew).

KÖPÜNLEMEKLIK [köpünlömöklük], iº ady. Köpünlemek ýagdaýy.

KÖPÜNLEÝIŞ [köpünlöýüş], iº ady. Köpünlemek ýagdaýy.

KÖPÜNLIK [köpünlük], *syp.* Köpün üçin, köpün bolar ýaly. Köpünlik biz.

KÖPÜRJIK [köpürjük], *at.* **1.** Sabyn bilen geýim we ş. m. ýuwlanda döreýän ak ýeljik, köpük. *Sabynly suwdan doly bedräniň gögümtil köpürjigi erňeginden syrygýardy.* **2.** Suw tolkunynyň ýüzünde emele gelýän akjymak ýeljik.

KÖPÜR**JIKLEMEK** [köpürjüklömök], iºl. **1.** Sabyn we ş. m. bilen geýim-gejim ýuwlanda köpürjik emele gelmek. **2.** Suw tolkunlary netijesinde suwuň ýüzünde ak ýeljik emele gelmek. **3.** Käbir bişirilýän naharyň ýüzünde ýeljik emele gelmek. *Palaw bişirmek üçin, gazana salan ýagy ýanyp-ýanmanka etini atdy, ýag köpürjikledi* (B. Seýtäkow).

KÖPÜRJIKLETMEK [köpürjüklötmök], iºl. Köpürjik emele getirmek.

KÖPÜÝÜP, *at.* Howudy köpemek üçin işilip taýýarlanýan ince ýüp.

KÖPÝYLLYK, *syp.* **1.** Köp ýyla niýetlenen, köp ýylda ýerine ýetirmek üçin düzülen. *Ol özüniň köpýyllyk meýilnamasyny ýolbaşçysyna hödürledi*. **2.** Bir ýyl ekilenden soň, indiki ýyllarda-da özi gögeryän, köp gezek hasyl beryän (ösümlik hakynda). *Köpýyllyk ösümlik.*

KÖR [kö:r] I, *syp.* **1.** Görmekden mahrum bolan, gözi

görmeýän, batyl. Kör hasasyny bir aldyrar (Nakyl). **2.** göç. m. Düşünjesiz, hiç zat bilmeýän. *Okamasaň, senem men ýaly kör galarsyň.*

◊ **Kör abraý** şowuna düşen, aňsat üstünlik, sähel zat üçin gelen abraý. *Agdaryşdyryýaryn hem-de türkmen edebiýatyna degişli şol delilnamany tapsam, bir kör abraý bolsa-da, ähtimal diýip, içimi gepledýärin* ("Edebiýat we sungat"). **Kör alaka** kürümini ekerançylyk meýdanynda gazýan, ösümlikleriň köküni iýýän gözi kiçijik gara alaka. *Kör alaka ekine uly zyýan ýetirýär.* **Kör bolaýyn** başarmasam, özüm günäkär, näme bolsam, şol bolaýyn, kynçylygy özüm göreýin. *Başarsam-a öz başymy özüm çarayýyn, başarmasam kör bolaýyn!* (G. Kulyýew). **Kör bolmak 1)** suw çykmasy kesilmek, akmasy galmak (çeşme, gözbaş hakynda). *Ol ýerde kör bolan çeşme bardy.* **2)** göwsüň, ýelniň gözi bitmek, süýt gelmesi kesilmek. *Sygryň bir emjegi kör bolupdyr.* **Kör düýesi köprüden geçen** öýlenen, öýli-işikli bolan. **Köre hasa** belli, hiç kim üçin gümürtik däl, hemmä mälim, görnüp duran. **Köre hasa bolmak** göze dürtülip durmak, äşgär bolmak, aç-açan, belli bolmak. **Kör hasasyny bir aldyrar** adam bir gezek özüni allatdyrar, emma ikinji gezek allatdyrmaz. **Kör etmek** bir zady owarram etmek, başyňdan aýlap urmak, taşlamak. *Men-ä seniň çakylygyňy eşidip, gyssagly işlerimi-de kör edip geldim* (N. Pomma). **Köre zekat beren ýaly** biri eden ýagşylygyňy bilmedik ýagdaýynda aýdylýar. **Kör galmak** sowatsyz, okuwsyz, bilimsiz galmak, nadan galmak. **Kör iýip, köse gägirmek** alan-aldy etmek, çem gelen alyp dargatmak. **Kör keýp** az wagtlyk keýp, bolar-bolmaz lezzet. **Kör mydar** ýykma-ýykylma gün görýän, zordan gününi aýlaýan. *Kör mydar ýagdaý.* **Kör nebis** zada bolan doýmaz-dolmaz isleg, meýil, baýlyga gyzma. **Körüň eline büre düşen ýaly** berk, mäkäm, ähtibarly saklamak, tutmak.

KÖR [kö:r] **II**, *at*. Iş, iş-alada, özüňe degişli iş-dert.

◊ **Körüň bilen bolmak** öz iş-derdin bilen meşgul bolmak. *Öz körüň bilen bolarlar, gep diýip kaňkap ýörmezler.* **Körüň ýok** seniň ol ýerde işiň ýok. – *Olarda körüň ýok, aýagyňam sekäýme!*

KÖRAMANÇYLYK [kö:rama:nçylyk], *at.* Güngüzeran, durmuş, güzeran dolandyrma. *Ýanyňy alyp oturaýyn diýsem, meniňem öz köramançylygym özüme ýetik* (N. Pomma).

KÖREGSI [kö:röğsü], *syp.* **1.** Ýagtyny çala berýän, körek, öçük ýanýan, şöhlesi az. *Köregsi ýanyp duran çyranyň peltesini galdyrdy* (N. Saryhanow). **2.** Doly tutaşman, köremän, tüsseläp ýanýan. *Ot ojakda köregsi ýanýardy.*

KÖREK [kö:rök] **I,** *at.* Gowaçanyň açylman galan gozasy, çaňňalaklary ýaýrap, pagtasy çykmadyk ösüşden galan goza. *Körek arassalaýjy maşyn. Körek ýygyjy maşyn. Çöpi çapylmadyk, köregi doly çöplenmedik gowaçalar. Ikinji ýola zyňlan körek gelip egnime degdi* (H. Garabaýew). *Goza hem körek açýanlaryň-da gulagyna ýakymsyz söz ýetiren adam bolmady* (N. Pomma).

KÖREK [kö:rök] **II,** *syp.* Ýagtysy az, tutuk, öçük şöhle berýän. *Ol körek çyranyň ýagtysyna okap gözüni zaýalapdyr.*

KÖREKEN [körökön / kö:rökön], *at.* Durmuşa çykan gyzyň adamsynyň gyzyň ata-enesine, agalaryna we ş. m. hossarlaryna bolan garyndaşlyk gatnaşygy, giýew. *Hat-da gyzyny berenden soň hem körekeni bilen açyk sözleşip bilenok* (B. Kerbabaýew).

KÖREKLEME [kö:röklömö] **I, II,** *iş ady.* Köreklemek ýagdaýy.

KÖREKLEMEK [kö:röklömök] **I,** *işl.* Kem-kemden şöhlesi gaçmak, öçügsi bolmak, şöhlesi tutulmak, körügsemek. *Çyra kem-kemden körekledi-de, ahyry hem söndi.*

KÖREKLEMEK [kö:röklömök] **II,** *işl., gepl. d.* Gowaça gozalamak, körege durmak. *Ekilen gowaçalar körekläp başlapdyr.*

KÖREKLEÝIŞ [kö:röklöýüş] **I, II,** *iş ady.* Köreklemek ýagdaýy.

KÖRE-KÖR [kö:rö-kö:r], *hal.* Hiç bir zada daýanman, düşünmän, esaslanman; aňşyrman. *Köre-kör hereket etmek.*

KÖRE-KÖRLÜK [kö:rö-kö:rlük], *at.* Hiç zada daýanmazlyk, düşünmezlik, esaslanmazlyk.

KÖREME [kö:römö], *iş ady.* Köremek ýagdaýy.

KÖREMEK [kö:römök], *işl.* Tutaşyp ýanyp başlamak. *Gandym kömri köräp, dumly-duşa uçganaklap syçraýardy* (A. Gowşudow).

KÖREMEKLIK [kö:römöklük], *iş ady.* Köremek ýagdaýy.

KÖREŞMEK [kö:röşmök], *işl.* Köräp, tutaşyp başlamak. *Ojakdaky kömürler körügin ýeline köreşip başlady.*

KÖRETMEK [kö:rötmök], *işl.* Körär ýaly etmek, tutaşdyrmak. *Ojagyň oduny, körügiň kömrüni köretmek.*

KÖREÝIŞ [kö:röýüş], *iş ady.* Köremek ýagdaýy.

KÖRIÇEGE [kö:riçeğe], *at.* **1.** Ýogyn içegäniň başlanýan ýerinde ýerleşýän barmak şekilli ösüntgi. *Adamyň iç goşundaky köriçegäni kesip aýyrmak mümkin.* **2.** *gepl. d.* Şol içegäniň zaýalanmagyndan döreýän kesel. *Köriçege bolup, keselhana düşmek. Lukman onuň köriçegedigini kesgitläp bildi.*

KÖR-KÖPÜK [kö:r-köpük], *hal.* Hiç zat, bahasy ýok bolan.

KÖRLEÇ [kö:rlöç], *hal.* **1.** Köre ýakyn, gözi oňly zat saýgarmaýan. **2.** *göç. m.* Tejribesi, ukyby az, zat seljermeýän, saýgarmaýan.

KÖRLEME [kö:rlömö] **I, II,** *iş ady.* Körlemek

ýagdaýy.

KÖRLEMEK [kö:rlömök]**,** *işl.* Ilki sanjymyň ujuny basdyryp, sypmaz ýaly tikmek. *Ol keteni köýneginiň tikininiň ujuny körledi.*

KÖRLEMEKLIK [kö:rlömöklük]**,** iº ady. Körlemek ýagdaýy.

KÖRLERÇE [kö:rlörçö], *hal.* Öz paýhasyňa, pähimiňe geňeşmän, oýlap-çenäp görmän, köre-körlük bilen.

KÖRLÜK [kö:rlük], *at.* **1.** Görmekden mahrumlyk, gözi görmezlik; körüň ýagdaýy. Ol körlük bilen öwreniºen adamdy. **2.** göç. m. Nadanlyk, durmuº meselelerinden baº çykaryp bilmezlik.

KÖRMÜŞ [kö:rmüş] **I,** *at.* Öýlerde, ammarlarda ýaşaýan gemriji kör syçan.

KÖRMÜŞ [kö:rmüş] **II,** *syp.* Gözüniň görşüniň ugry bolmadyk, köre ýakyn. *Täç gyssap körmüş kempirini yzyna tirkäp gapydan girdi* (N. Pomma).

KÖRPE [körpö] **I,** *at.* **1.** Maşgaladaky iň kiçi, iň soňky çaga. *Onuň körpe ogly.* **2.** Ösüp barýan nesil, ýaş. **3.** *syp.* Iň kiçi. *Otursyn orpa gelin, Oýnasyn körpe gelin* (Halk döredijiliginden). **4.** *syp.* Heniz kemala gelmedik, täze ekilen, ýaş, berkişmedik, ösüp barýan (ösümlik we ş. m. hakynda). *Köçäniň iki tarapyny ýaşyl öwsüp oturan körpe çynarlar bezeýär.* **5.** Adam ady.

KÖRPE [körpö] **II,** *at, gepl. d.* Üstünde oturmak üçin kiçijik düşekçe. *Pereňi çitden dokuz gat körpe düşedi* ("Nejep oglan"). *Adam bardyr, körpe ýanyn agyrdar, Adam bardyr, şal, kiz ýanyna degmez* (Magtymguly).

KÖRPE [körpö] **III,** *at.* Täze ekilen ýaş ýorunja. *Men saňa iýdirdim körpe, Bedewler içinde türpe* ("Görogly"). *Barganyň ýagdaýy şunuň ýaly, körpäniň ýagdaýy şunuň ýaly - diýip, bugdaý ekinçiligi barada gürrüň gyzygyp başlady* (A. Gowşudow).

KÖRPEÇ [körpöç], *at.* Owlak-guzy salmak üçin ýerden gazylyp ýa-da agaçdan taýýarlanýan ýatak.

KÖRPEÇE [körpöçö], *at, ser.* **Körpe.** *Ol körpeçäniň üstünde gyşardy.*

KÖRPELIK [körpölük], *hal.* Ýaş, kiçi, ýetişmedik, kemala gelmedik ýagdaýda bolmaklyk.

KÖRSYÇAN [kö:rsyçan], *at.* **1.** Alaňňyrtlar maşgalasyna degişli gemrijileriň bir urugy. **2.** *ýerli g.* Ýarganat. *Lors, körsyçan ýaly haýwanlaryň sansajagy ýok.*

KÖRÜGIŞ [kö:rüğüş], *iş ady.* Körükmek ýagdaýy.

KÖRÜK [kö:rük], *at.* **1.** Demirçi ussalaryň, zergärleriň metal gyzdyrmak, eretmek üçin ýönekeý usulda ýel berip, kömri körükdirýän desgasy. *Körügiň kömürdanyna agajyň ýonuşgalaryny salyp, onuň üstünden kömür goýup, kükürt çakyp otlady* (N. Pomma). **2.** Tamdyryň, ojagyň içine ýel urar ýaly, tüsse çykar ýaly aşak başynda goýulýan deşik. *Tilki bir tamdyryň körüginden ullakan bir tegelek ýagly külçe tapypdyr* (Halk ertekisinden). **3.** *göç. m.* Bir zadyň başlanýan, tutaşýan ýeri, ojagy. *Urşuň körüginden geçen bu adam ruhdan düşmedi, uruş ony ýeňip bilmedi* ("Edebiýat we sungat"). *Belanyň körügi.*

◊ **Körügine ýel bermek** bir iºi etmek üçin birini küºgürmek, gep berip, bir iºe itermek, meçew bermek.

KÖRÜKÇI [kö:rükçü], *at.* **1.** Ussahanalarda demirçi ussanyň körük basýan kömekçisi. **2.** Körük ýasaýan ussa. Bäº-alty sany körükçi ussany getirdi ("Görogly").

KÖRÜKDIRMEK [kö:rükdürmök], iºl. Ody tutaşdyrmak üçin üfläp, ýel berip köretmek. *Ol tütäp duran kesewi ýaly agaçlary biri-biriniň üstünde goýup körükdirdi.*

KÖRÜKME [kö:rükmö], iº ady. Körükmek ýagdaýy.

KÖRÜKMEK [kö:rükmök], iºl., ser. Köremek. Uzak wagt geçmänkä, ol uçgun körükdi ("Edebiýat we sungat").

KÖRÜKMEKLIK [kö:rükmöklük], iº ady. Körükmek ýagdaýy.

KÖRZEHIN [kö:rzehi:n], *syp.* Aň-düşünjesi çäkli, zehini gowşak, ýady kütek.

KÖRZEHINLIK [kö:rzehi:nlik], *at.* Aň-düşünjesi çäklilik, gowşak zehinlilik, küteklik. *Durmuşa körzehinlik bilen garamak bolmaz.*

KÖSE [kö:sö], *syp.* **1.** Aslynda sakgal-murt çykmadyk ýa-da örän seýrek sakgal-murtly. **2.** *göç. m.* Hiç bir zat gögermedik, ösümlik bitmedik, ýalçy, ýalazy (dag, baýyr). *Müňlerçe ýyllaryň geçmegi bilen hem-de ýeliň we gaýry tebigy täsirleriň netijesinde uly Balkanyň sürtelen ýaly köse gaýalary görnüp başlady* ("Edebiýat we sungat"). **3.** Oglana dakylýan at.

KÖSELEÇ [kö:sölöç], *syp.* Sakgal-murty seýrek, kösä ýakyn, köseräk. *Goja köseleç sakgalyny sypalady* (B. Kerbabaýew).

KÖSELIK [kö:sölük], *at.* Kösäniň ýagdaýy, selçeň sakgal-murtlulyk.

KÖSELMEK [kösölmök], *işl.* Oda tutulmak, daşy çirkizilmek, gorsalmak (kellebaşaýak we ş. m. hakynda). *Ol, oda köselen goýun aýagyna meňzeýärdi* (A. Gowşudow).

KÖSEME [kösömö] **I, II,** *iş ady.* Kösemek ýagdaýy.

KÖSEMEK [kösömök] **I,** *işl.* Birine azap ýamanyny bermek, heläk etmek, kyn ýagdaýa salmak, kösendirmek.

KÖSEMEK [kösömök] **II,** *işl.* Oda çirkizmek, gorsamak, oda tutup ütmek, ot çabratmak (kellebaşaýak we ş. m. hakynda). *Goýnuň aýaklaryny oda kösäp, arassalap başladylar.*

KÖSEMEKLIK [kösömöklük] **I, II,** *iş ady.* Kösemek ýagdaýy.

KÖSEMEZLIK [kösömözlük], *işl.* Birine hiç hili azap bermezlik, heläk etmezlik, kösendirmezlik, azapsyz, güzapsyz, kynçylyksyz. *Men ol işi hiç hili kösençsiz ýerine ýetirdim.*

KÖSENDIRMEK [kösönnürmök], *işl.* Birini heläk etmek, kyn ýagdaýa salmak, kösemek. *Her gezek açary alyp gaýdýaň-da kösendiräýýäň!*

KÖSENIŞ [kösönüş], *iş ady.* Kösenmek ýagdaýy.

KÖSENME [kösönmö], *iş ady.* Kösenmek ýagdaýy.

KÖSENMEK [kösönmök], *işl.* Bir zat zerarly kyn ýagdaýa düşmek, bir zadyň ugrunda horlanmak, azap görmek.

KÖSENMEKLIK [kösönmöklük], *iş ady.* Kösenmek ýagdaýy.

KÖSEÝIŞ [kösöýüş], **I, II,** *iş ady.* Kösemek ýagdaýy.

KÖSSE [kössö], *at, gepl. d.* Polatdan, jöwherden ýasalýan türkmen egri gylyjy. *Şu kössämiň gyny gitse, üç urpyýam zaýa gider* (Baýly şahyr). *Şonda onuň eline degen daýhançylyk guraly bolman, ýigrimi alty ýyl mundan ozal, bilinden aýryp, duldan asan köne kössesi bolup çykdy* (A. Gowşudow).

KÖSSEK [kössök], *at.* Ýabynyň ýa-da eşegiň bir öň we bir art aýagyny biri-birine baglaýan iki ujy halkaly duşak görnüşli ýüp, bag. *Eşegiň aýagyna hem duşak, hem kössek saldylar.*

KÖSSEKLEME [kössöklömö], *iş ady.* Kösseklemek ýagdaýy.

KÖSSEKLEMEK [kössöklömök], *işl.* **1.** Aty ýa-da eşegi kössek bilen baglamak. **2.** *göç. m.* Birini ýa bir zady öz ugruna goýbermän saklamak, bent etmek, baglamak, daňmak. *Çagany kösseklap saklap bolmaz.*

KÖSSEKLEMEKLIK [kössöklömöklük], *iş ady.* Kösseklemek ýagdaýy.

KÖSSEKLENMEK [kössöklönmök], *işl.* **1.** Kössek bilen baglanmak. *Ol ýaby obanyň gyrasyndaky sonarlyga kösseklenip goýberilipdir.* **2.** *göç. m.* Öz ugruna goýberilmezlik, aýagy baglanylmak. *Ony öýereris weli, aýagynyň kösseklendigi bolar.*

KÖSSEKLEŞDIRMEK [kössöklöşdürmök], *işl.* Birnäçe ýabynyň ýa-da eşegiň aýagyny kösseklemek, kössek salyp çykmak. *Ol myhmanlaryň ýabylaryny kössekleşdirip ýördi.*

KÖSSEKLEŞMEK [kössöklöşmök], *işl.* Kössek bilen baglaşmaga, daňyşmaga kömekleşmek. *Ol ýabylary kössekleşdi.*

KÖSSEKLETMEK [kössöklötmök], *işl.* **1.** Kössek bilen baglatmak, kössek bilen daňdyrmak. *Eşegi kössekletmek.* **2.** *göç. m.* Öz ugruna goýbermezlik, aýagyny baglatmak. *Kakaň gelsin bakaly, men oňa seniň aýagyňy kössekleder in.*

KÖSSEKLEÝIŞ [kössöklöýüş], *iş ady.* Kösseklemek ýagdaýy.

KÖS [kö:s], *at, sazç.* Ýörite ýasalan tokmajyklar arkaly kakylyp çalynýan saz guraly. *Kös kakylyp çalynýan saz gurallarynyň iň ulusydyr.*

KÖST [kö:s(s)], *hal.* **1.** Bir zatda, işde bolýan kemçilik, ýetmez, ýetmezçilik. *Onuň eden işiniň kösti bolmaz.* **2.** Zyýan, zelel, zeper. *Onuň üstüne-de, bütin ile kösti ýetdi* (B. Kerbabaýew).

KÖSTLI [kö:slü], *syp.* Kemi, ýetmezi bar bolan.

KÖSTSÜZ [kö:ssüz], *syp.* Hiç bir kemçiliksiz, ýetmezi bolmadyk, kemsiz gowy. *Ekişe köstsüz taýýarlandyk.*

KÖSÜK, *at.* **1.** Gumda bitýän, düýbi hem ýapragy käşire meňzeş, düýbi iýilýän ýabany ösümlik. **2.** Noýba, künji ýaly ösümliklerde hasyl emele gelýän hana. *Onuň reňki saralypdyr, kösükleriniň agzy çala ýyrşaryp görünýär* (B. Kerbabaýew).

◊ **Kösük ýaly (kimin) barmak** inçeden uzyn, owadan barmak.

KÖSÜKLEME [kösüklömö], *iş ady.* Kösüklemek ýagdaýy.

KÖSÜKLEMEK [kösüklömök], *işl.* **1.** Düýbünde kösük emele gelmek, kösük, hasyl tutup başlamak. **2.** Noýba, künji ýaly ekinleriň hasyly görnüp başlamak.

KÖSÜKLEMEKLIK [kösüklömöklük], *iş ady.* Kösüklemek ýagdaýy.

KÖSÜKLILER [kösüklülör], *at*. Kökünde miwe berýän (käşir, şugundyr we ş. m.) ekilýän ösümlikler. *Kösükliler maşgalasy: käşir, şugundyr ýaly ekinleri öz içine alýan topar.*

KÖSÜKLEÝIŞ [kösüklöýüş], iº ady. Kösüklemek ýagdaýy.

KÖºE [kö:ºö] **I,** *at, kön. s.* Burç, çet. *Her köşede nyýaz ornun gizlegin* (Magtymguly).

KÖŞE [kö:şö] **II,** *at.* Çuwalyň ýa-da torbanyň iki gapdalyndan ýüp geçirmek ýa-da el bilen tutup götermek üçin goýulýan halka. *Düýeleri ýygnaşdyryp, çuwallaryň köşelerine ilteşdirdi* (A. Gowşudow).

KÖŞEK [kö:şök], *at.* **1.** Düýäniň alty aýa çenli bolan çagasy. *Akmaýa aldyrsa elden köşegin, Bagryn bozup, bozlamaýan bolarmy?* (Magtymguly). **2.** Söýlüp, oňat görlüp çagalara, oglanlara aýdylýan söz. *Şonuň ýaly, köşegim, men özüm dogumly ýigitleri gowy görýärin* (N. Saryhanow). *Köşegim, men dogumly ýigitleri gowy görýärin.* **3.** Oglana dakylýan at.

◊ **Köşekli düýe tamakin däl lik** uly zat soramak niýeti ýokluk, uly sylaga garaşmazlyk. *Ol senden köşekli düýe tamakin däldir.*

KÖŞEMEK [köşömök], *işl., gepl.d., ser.* **Köşeşmek.** *Amanyň gahary köşeşdi.*

KÖŞEŞDIRMEK [köşöşdürmök], *işl.* **1.** Birini bir tär bilen ýuwaşatmak, teselli berip rahatlandyrmak, basalyk bolup, ýüregini düşüşdirmek, aram tapdyrmak. *Köşeşdirjek bolup, teselli berjek bolup, azara galmaň* (A. Nazarow). **2.** Märekäniň, adamlaryň sesini,

gowruny ýatyrmak.

KÖŞEŞMEK [köşöşmök], *işl.* **1.** Ýüregiň düşüşmek, aram tapmak, ynjalyk aralaşmak; gaharyň ýatyşmak. **2.** Ýagnyň ýagmasy, ýeliň ösmesi ýaly zatlar ýatyşmak, peselişmek, diňişmek. *Ýagyş biraz köşeşdi, howa açyljak ýaly etdi* (B. Kerbabaýew). **3.** Märekäniň, üýşen adamlaryň sesi, gowry ýatyşmak.

KÖŞETMEK [köşötmök], *işl.* **1.** Teselli berip rahatlandyrmak, ynjaltmak, ýuwaşatmak. *Ýaplanyp oturan kepbesine oýkanyp, ýagyrnysynyň gijisini köşetdi* (H. Derýaýew). **2.** Gep-gürrüňi, galmagaly we ş. m. ýuwaşatmak, ýatyrmak, peseltmek.

KÖŞEÝIŞ [köşöýüş], *iş ady.* Köşemek ýagdaýy.

KÖŞK, *at.* **1.** Ýurduň baştutanynyň bolýan jaýy. **2.** Gurluşyk, binaçylyk aýratynlygy bilen tapawutlanýan jemgyýetçilik maksatly uly jaý, ymarat. *Köşk açyldy. Ol mundan beýläk ruhy we medeni merkeze öwrülip, halka hyzmat eder* (“Watan”).

KÖTEGARABA [kötöğarava], *at,* gepl.d.Tigriniò daºy demir gurºawly araba.

KÖTEK [kötök], *at.* **1.** Urgy, ýumruk, bir zadyň depesinden inderilýän agyr zat. *Kötek güýçli bolsa, ýüň gazyk ýere girer* (Nakyl). **2.** *göç. m.* Berilýän igenç, iňirdi; tankyt.

◊ **Kötek iýmek** urulmak, ýenjilmek; käýelmek, igenç eşitmek.

KÖTEKLEME [kötöklömö], *iş ady.* Köteklemek ýagdaýy.

KÖTEKLEMEK [kötöklömök], *işl.* **1.** Urmak, ýumruklamak; käýemek. *Ol işgärini kötekledi.* **2.** *göç.m.* Ýazgarmak, iňirdemek, igenmek; tankyt astyna almak.

KÖTEKLENMEK [kötöklönmök], *işl.* Kötek iýmek, igençli käýelmek. *Geçen ýygnakda ol gaty köteklenipdir.*

KÖTEKLEŞMEK [kötöklönmök], *işl.* Biri-biriòi köteklemek.

KÖTEKLETMEK [kotöklötmök], *işl.* Igenç, käýinç azabyny çekdirtmek.

KÖTEKLEÝIŞ [kötöklöýüş], *iş ady.* Köteklemek ýagdaýy.

KÖTEL [kötöl], *at.* **1.** Ýoluň kem-kemden beýgelýän ýeri, ýapy ýokary galýan, çykmasy agyr ýol. *Olar atlaryny käte ýorgaladyp, käte säpjedip, daglaryň jülgelerini syryp, belent-belent kötellerden geçipdirler* (N. Pomma). **2.** *göç. m.* Kynçylyk, azap, agyr ýagdaý, agyr.

KÖTELLI [kötöllü], *syp.* Ýapy ýokary galýan, köteli bar bolan. *Kötelli ýollar.*

KÖTELLIK [kötöllük], *at.* Kötel ýer.

KÖW, *at.* Suwuň gitmegi, toplanmagy zerarly köwlen ýer. *Murgap deryasynyň aýagy ýagşy guma girip giden ýerinde Garaçuňňul atly bir köw bardy* (H. Derýaýew).

KÖW: köw salmak gara bermek, bir ýerde görünmek, köwlemek. *Dagy-duwara biziň gapymyza köw salaýsaň, heziliňi alaryn - diýip, onuň yzyndan hemle urdy* (A. Gowşudow).

KÖWDÜRMEK [köwdürmök], *işl.* Bir ýeri ýa-da bir zadyň düýbüni oýdurmak. *Köne jaýyň diwarynyň aşagyny köwdürmek.*

KÖWEJEKLEMEK [köwojöklömök], *işl.* **1.** Bir zada batyrynyp bilmän daşynda aýlanmak, belli bir karara gelip bilmän ýaýdanmak, gorka çemeleşmek. *Ol Jumagülüň öýüniň töwereklerinde köwejekläp ýördi.* (“Edebiýat we sungat”). **2.** Töweregiňe howatyrly garanjaklamak, ätiýaçly seretmek. *Nalaç bolup, içerden çykyp gitdi bu garry, Köwejekläp yzyna, bakyp gitdi bu garry* (M. Seýidow).

KÖWEJEKLEŞMEK [köwöjöklöşmök], *işl.* Bir zat sebäpli köp bolup töwerek-daşyňa göz aýlamak. *Çagalar ýetişibildiklerinden köwejekleşip, ondan ökje ogurlaýardylar.*

KÖWEJEŇLEMEK [köwöjöňlömök], *işl., ser.* **Köwejeklemek.**

KÖWEJEŇLEŞMEK [köwöjöňlöşmök], *işl., ser.* **Köwejekleşmek.**

KÖWEK [köwök] **I,** *at.* **1.** Agaçlarda, köne haýatlaryň düýbünde we ş. m. mör-möjekleriň gazan hini,çukurjygy. *Selbi göz açyp-ýumasy salymda güjümiň köweginde gizlendi* (N. Jumaýew). **2.** Daglarda, depelerde we ş. m. tebigy suratda emele gelen gowak. *Aýagy gapanly ýyrtyjy özüni köwege atypdyr-da, şol ýerde ýatypdyr.*

KÖWEK [köwök] **II,** *at.* Oýnalyp ýören, oýnatgy. *Bolduň meniň başyma elýetmez, köwek diýsänim.*

KÖWEKLIK [köwöklük] **I,** *at.* Köwegi köp bolan ýer.

KÖWEKLIK [köwöklük] **II,** *at.* Oýnatgylyk, köwegiň gylyk-häsiýeti. *Onuň köwekliginden peýdalanyp, her kim bir ugra küşgürýär.*

KÖWELIŞ [köwölüş], *iş ady.* Köwelmek ýagdaýy.

KÖWELIŞMEK [köwölüşmök] **I,** *işl.* Hiniň we ş. m. agzy gowak ýaly bolşup, hoňkaryşyp durmak. *Toplaryň nillerineň agzy köwelişip dur* (“Edebiýat we sungat”).

KÖWELIŞMEK [köwölüşmök] **II,** *işl.* Hondanbärsi boluşmak.

KÖWELME [köwölmö], *iş ady.* Köwelmek ýagdaýy.

KÖWELMEK [köwölmök], *işl.* Biriniň ýanynda gopbamsyramak, çişmek, hondanbärsi bolmak.

KÖWELMEKLIK [köwölmöklük], *iş ady.* Köwelmek ýagdaýy.

KÖWELTMEK [köwöltmök], *işl.* Bir zadyň içine

ýel düşüp gübermek, ýellendirmek, çişirmek. *Ol ilki öýünden çykyp batly ugranynda jiltgesini ýel köweltdi* (A. Durdyýew).

KÖWERJEKLEMEK [köwörjöklömök], *işl., ser.* **Köwejeklemek.** *Daşda-içde köwejekläp ýörmek. Itden gorkanyň bolşy ýaly, birnäçe gezek yzyna garanjaklap, köwerjekläp gitdi* (B. Kerbabaýew).

KÖWERJEKLEŞMEK [köwörjöklöşmök], *işl., ser.* **Köwejekleşmek.**

KÖWLEME [köwlömö] **I, II,** *iş ady.* Köwlemek ýagdaýy.

KÖWLEMEK [köwlömök] **I,** *işl.* Bir zadyň düýbüni köwmek; köwüp aýyrmak, köwüp goparmak. *Olar töňňeleri köwläp aýyrmagy, ýeri sürüp, oňa gowaça ekmegi karar etdiler.*

KÖWLEMEK [köwlömök] **II,** *işl.* Bir ýere gaýtadan dolanyp gelmek, aýlanyp gelip-gidip durmak, köw salmak. *Ynha, bir aý dagy boldy welin, şol yzyny köwlemän gidişi* (H. Derýaýew).

KÖWLEMEKLIK [köwlömöklük] **I, II,** *iş ady.* Köwlemek ýagdaýy.

KÖWLENMEK [köwlönmök] **I,** *işl.* Bir zadyň, diwaryň düýbi oýulmak; köwlüp aýrylmak. *Aýdogdy ir bilen turup gidişine, öýe gün öýleden agansoň köwlendi* (T. Gurbanow).

KÖWLENMEK [köwlönmök] **II,** *işl.* **1.** Öň baryp ýören ýeriňe aýlanmak, baryp durmak, aýlanyp gelmek. *Ol şol gidişine, öýe gün öýleden agansoň köwlendi.* **2.** Aýlanyp, towlanyp akmak; pyrlanyp, aýlanyp gitmek. *Ol köwlenip, ümdüzine giden tüweleýiň yzyndan seredip galdy.*

KÖWLEŞDIRMEK [köwlöşdürmök], *işl.* Bir ýanyndan köwläp çykmak, yzly-yzyna köwüp gutarmak. *Itgyzganyň düýbüni köwleşdirmek.*

KÖWLEŞMEK [köwlöşmök], *işl.* Köwlemäge kömekleşmek. *Ol agasyna töňňe köwleşdi.*

KÖWLETMEK [köwlötmök], *işl.* Diwaryň, guran agajyň we ş. m. düýbüni köwdürmek; gopartmak. *Agajyň düýbüni köwletmek.*

KÖWLEÝIŞ [köwlöýüş] **I, II,** *iş ady.* Köwlemek ýagdaýy.

KÖWME [köwmö], *iş ady.* Köwmek ýagdaýy.

KÖWMEK [köwmök], *işl.* Bir ýeri, bir zadyň ýüzüni ýa-da düýbüni oýmak, gazmak. *Ahyrynda göterim edilen ýoluň dört-bäş metr möçberinde aşagyny köwdüler* (B. Kerbabaýew).

KÖWMEKLIK [köwmöklük], *iş ady.* Köwmek ýagdaýy.

KÖWRE [köwrö], *at.* Siliň oýup giden ýeri. *Ol köwre güzere nije düşüp sen* (Magtymguly).

KÖWREKAK [köwrökak], *at.* Guradylan gyr çomujy. *Köwrekak iýeniň ygynda ýatma* (Nakyl).

KÖWREÝIK [köwröýük], *at.* Gumda, şorlukda, dagda gögeröýän gaty baldakly, püri bogun-bogun köp ýyllyk ösümlik. *Meýdan titir, köwreýik, şora, ýowşan bilen basyrylgy* ("Edebiýat we sungat").

KÖWSAR [köwsa:r]: **köwsar urmak.** *ser.* **Köwsarlamak.** *Köwsar uryan ýeller, suwly ýagyşlar, Çyn söýginiň odun söndürmeýärler* (R. Seýidow).

KÖWSARLAMA [köwsa:rlama], *iş ady.* Köwsarlamak ýagdaýy.

KÖWSARLAMAK [köwsa:rlamak], *işl.* Aýlanyp öwüsmek, aşyrym-aşyrym ösmek, belli bir tarapdan däl-de, dürli tarapdan öwüsmek (ýel, şemal hakynda). *Heniz ugrukmadyk şemal köwsarlap, tezek ysyny, tüsse ysyny, düýeleriň gäwüş ysyny getirýärdi* (B. Kerbabaýew).

KÖWSARLAMAKLYK [köwsa:rlamaklyk], *iş ady.* Köwsarlamak ýagdaýy.

KÖWSER [köwsör], *at.* Hyýaly jennet çeşmesi. *Köwsere ýuwupdyr ýar syýa saçyn, Agyz diýen etmez, tilden uýalar* (Mollanepes).

KÖW-SÖW: köw-söw etmek bir ýerde aýlanyp, aýlanjyrap ýörmek, işli-işsiz gezelenç etmek. *Ol ekiniň golaýynda köw-söw edip ýördi.*

KÖWÜK I, *at.* Ýabany pişige meňzeş ýyrtyjy haýwan. *Gumuň käbir ýerlerinde köwükler we alajagözenler hem ýaşaýarlar.*

KÖWÜK II, *syp.* Köwek bolup duran, köwlen ýer. *Agajyň bir gapdaly adam giräýmeli köwükdi.*

KÖWÜLMEK [köwülmök], *işl.* Bir zadyň, jaýyň we ş. m. düýbi oýulmak, gazylmak. *Köne jaýyň düýpleri köwlüp, üstüňe ýykyljak bolup dur.*

KÖWÜNMEK [köwünmök], *işl.* Özüň üçin köwmek, köwläp almak. *Men gumda kösük köwündim.*

KÖWÜŞ I, *at.* Aýaga geýilýän gonçsuz aýakgaplaryň umumy ady. *Ol mele mesisini taýly gezek sypalaşdyryp, köwüşlerini golaýyna getirip goýdy* (B. Seýtäkow).

KÖWÜŞ II, *iş ady.* Köwmek ýagdaýy.

KÖWÜŞÇI [köwüşşü], *at.* Köwüş tikýän, köwüş ýamaýan, aýakgap bejerýän ussa. *Köwüşçä ädigimiň ökjesine nal kakdyrdym.*

KÖWÜŞDIRMEK [köwüşdürmök], *işl.* Birnäçe ýeri köwüp çykmak, yzly-yzyna köwüp gazyşdyrmak. *Gämikleriň barysyny köwüşdirip çykypdyr.*

KÖWÜŞLIK [köwüşlük], *syp.* Köwüş tiker ýaly, köwüş etmäge ýaraýan. *Köwüşlik teletin.*

KÖWZELMEK [köwzölmök], *işl.* Bugdaý, künji ýaly däneler gabyň içinde silkelenip arassalanmak. *Köwzelmek arkaly arassalanmak.*

KÖWZEME [köwzömö], *iş ady.* Köwzemek ýagdaýy.

KÖWZEMEK [köwzömök], *işl.* Bugdaý, künji we ş. m. däneleri sokuda döwmek arkaly arassalamak. *Ol*

bugdaýy köwzäp arassalady.

KÖWZEMEKLIK [köwzömöklük], *iş ady.* Köwzemek ýagdaýy.

KÖWZEŞDIRMEK [köwzöşdürmök], *işl.* Köwzäp çykmak, köwzäp arassalaşdyrmak. *Ol bugdaýy, künjini köwzeşdirdi.*

KÖWZEŞMEK [köwzöşmök], *işl.* **1**. Köwzemäge kömekleşmek. *Bugdaý köwzeşmek.* **2**. Bilelikde köwzemek. *Aýallar bugdaý köwzeşip ýördüler.*

KÖWZETMEK [köwzötmök], *işl.* Bugdaý, künji ýaly däneleri sokuda köwzäp arassalatmak.

KÖWZEÝIŞ [köwzöýüş], *iş ady.* Köwzemek ýagdaýy.

KÖÝ [kö:ý], *at,* Pikir-hyýal, oý; küý. *Günde ýüz köý geler-geçer bu başa, Agyrtma, sözümi ýykmagyl, oglum* (Magtymguly). *Tapmadym, nädeýin, ýok eken öýde, Galdym şol wagtda tükenmez köýde* (A. Kekilow).

KÖÝDÜRIŞ [köýdürüş], *iş ady.* Köýdürmek ýagdaýy.

KÖÝDÜRME [köýdürmö], *iş ady.* **1.** Köýdürmek ýagdaýy. **2.** *at.* Gyzgyn unaşyň, belkäniň üstüne agaran guýlup taýýarlanýan nahar.

KÖÝDÜRMEK [köýdürmök], *işl.* **1.** Bir zady otda öte gowurmak, ýakyp zaýalamak. *Ol tamdyra ýapan çöreklerіniň birnäçesini gülledipdir, ody köp salyp köýdüripdir.* **2.** *göç. m.* Birіniň janyny ýakmak, çykgynsyz ýagdaýa salmak, bagryny ýakmak. Näz *bilen köýdürme bizi, Gyz juwan, suw ber içeýli* ("Görogly"). **3.** *göç. m.* Bir zady yrýa etmek, birіniň azabyny puja çykarmak, dereksiz ýoklamak. *Maňa bir eden zadyňam bolmaz-da, diňe şol puly köýdürersiň* (B. Kerbabaýew).

KÖÝLENMEK [kö:ýlönmök], *işl.* Bir zadyň pikir-hyýalyny etmek, oýa batmak. *Ol näme oýlanýar, näme aýlanýar, Ol näme köýlenýär, näme küýlenýär?* (N. Pomma).

KÖÝME [köýmö], *iş ady.* Köýmek ýagdaýy.

KÖÝMEK [köýmök], *işl.* **1.** Gyzgyn zadyň täsiri zerarly ýanmak, ýanyp bişmek. *– Ah, elim köýdi, goýber! – diýdi* ("Zöhre – Tahyr"). **2.** *göç. m.* Bir zadyň ugrunda janyňy ýakmak, bagryňy ýakmak. **3.** *göç. m.* Zähmetiň biderek gitmek, azabyň reýgan bolmak, yrýa bolmak.

KÖÝMEKLIK [köýmöklük], *iş ady.* Köýmek ýagdaýy.

KÖÝMET [köýmöt], *at.* Aýallaryň pişmedir çapady bişirip, toýa eltýän sowgatly saçagy. *Her gün saçak, pişme-köýmetli gelen aýallar oglany ýüzüne sylýarlar* (A. Gowşudow).

KÖÝNEK [köýnök], *at.* Her hili matadan tikilýän, egne geýilýän ýuka geýim. *Onuň egninde keteni köýnegi, mahmal kürtesi bardy* (G. Kulyýew). *Köýneginiň jübüsinden eplengije depder-kagyzyny çykardy-da, epinlerini ýazyşdyrdy* (K. Berdiýew).

KÖÝNEKÇE [köýnökçö], *hal.* **1.** Egninde köýnekden başga geýimi bolmadyk, ýeke köýnek geýip ýören. *Ertirine we agşamyna köýnekçe, penjeksiz gezmek mümkin däldi* (N. Esenmyradow). **2.** Atyň eýeriniň üstüne atylýan haly ýaly dokalýan ýa-da palas ýaly öýdelýän gyrasy seçekli esbap, jul. *Köýnekçäni agdygrak saldy* ("Görogly").

KÖÝNEKLIK [köýnöklük], *at.* Köýnek bolar ýaly, köýnek tikmäge ýararly, köýnege niýetlenen mata. *Men ertir bazardan gelşime iň gymmatbaha ýüpek köýneklik alyp bererin* (N. Saryhanow).

KÖÝÜK, *syp.* Güne ýanan, ýanyk, ot çowlan. *Birdenkä köýük ysy gelip başlady* ("Edebiýat we sungat").

KÖÝÜP-BIŞMEK, *işl., ser.* **Köýmek 2.** *Oňa ene süýdüni emdirmänligine köýüp-bişýärdi* (G. Kulyýew).

KÖÝÜŞ, *iş ady.* Köýmek ýagdaýy.

KÖZ [kö:z], *at.* **1.** Ýanyp, küle ýa-da kömre öwrülmedik ot bölegi, tokga ot. *Gazanyň gapdalyndaky ojakda diňe köz gyzaryp ýatyrdy* (B. Seýtäkow). **2.** *göç. m.* Köz ýaly, közüň täsiri ýaly. *Eşitseň ýaman söz ýagşy dostuňdan, Ýanar durar, ýüregiňde köz bolar* (Seýdi).

KÖZEME [kö:zömö], *iş ady.* Közemek ýagdaýy.

KÖZEMEK [kö:zömök], *işl.* Köze öwrülip ýanyp başlamak. *Ojar oduny soňabaka ýanyp közäp başlady.*

KÖZEŞMEK [kö:zöşmök], *işl.* Bir ýanyndan közäp ugramak, köräp köz bolup başlamak. *Ojakdaky omçalar yzly-yzyna közeşip ugranda, çopan gara kündügi közüň içine süssürip oturtdy.*

KRATER [kyra:ter], *at.* Ýanardagyň çür başynda ýerleşýän we içinden ot, gyzgyn läbik, kül atylyp çykýan deşik.

KROKODIL [kyrakady:l], *at.* Tropik ýurtlarda suwda ýaşaýan galyň hamly süýreniji haýwan.

KUB [ku:p], *at.* **1**. *mat.* Bir sanyň üçünji derejesi. **2**. Göwrüm ölçeg birligi.

KUWWAT [kuwwa:t], *at.* **1.** Güýç, gujur, gurbat, gurp, gaýrat. **2.** Oglana dakylýan at.

KUWWATLANDYRMAK [kuwwa:tlannyrmak], *işl.* **1.** Bir zadyň güýjüni, gaýratyny artdyrmak, gurbuny, gujuryny köpeltmek, kuwwat bermek. *Gulam Seýdi şahyra nan-suw berip, ony birnemejik kuwwatlandyrypdyr* (N. Pomma). **2.** Ykdysady, harby, tehniki taýdan güýçlen-dirmek, güýjüni köpeltmek, artdyrmak. *Ýurduň goranyş ukybyny kuwwatlandyrmak.*

KUWWATLANMAK [kuwwa:tlanmak], *işl.* Bir ugurdan güýçli bolmak, güýçlenmek, gaýratlanmak. *Parahatlyk saýasynda, Ös, kuwwatlan, ganatlan!* (A. Kowusow).

KUWWATLY [kuwwa:tly], *syp.* **1.** Beden taýdan gujurly, gurbatly, güýçli, zor. *Kuwwatly el.* **2.** Ykdysady, harby, tehniki taýdan güýçli, hemme tarapdan ösen.

KUWWATLYLYK [kuwwa:tlylyk], *at.* **1.** Fiziki

taýdan, beden taýdan güýçlülik, gujurlylyk. *Pälwanyň goşarynyň kuwwatlylygy daşyndanam bildirip durdy.* **2.** Ykdysady, harby, tehniki taýdan ösen ýagdaýda bolmaklyk.

KUWWATSYZ [kuwwa:ssyz], *syp.* **1.** Gujurgaýraty az, güýç taýdan gowşak. *Ol kuwwatsyz gollary bilen kakasynyň boýnundan asyldy.* **2.** Ykdysady, harby we tehniki taýdan gowşak ösen.

KUWWATSYZLANDYRMAK [kuwwa:ssyzlannyrmak], *işl.* Birini ýa-da bir ýurdy kuwwatdan gaçyrmak, fiziki ýa-da ykdysady, harby taýdan güýçsüzlendirmek. *Kesel ony kuwwatsyzlandyrypdyr.*

KUWWATSYZLANMAK [kuwwa:ssyzlanmak], *işl.* Güýçden galmak, kuwwaty gaçmak, gurpdan düşmek. *Ol kesel zerarly ýyl-ýyldan kuwwatsyzlanýar.*

KUWWATSYZLYK [kuwwa:ssyzlyk], *at.* Fiziki, beden taýdan güýçsüzlik, gurpsuzlyk; ysgynsyzlyk. *Soňky gezek göreş tutanda, pälwanyň kuwwatsyzlygy bildirdi.*

KUÝAŞ [kuýoş]**,** *at, şahyr.* Gün (saýýar). *Husnuňa tap bermez kuýaşyň nury, Ýüzüň meňzär mahy-tabana, gözel* (Kemine).

KUÝUN, *at.* Tüweleý. *Köýüňde kuýun deý awara bolsam* (Mollanepes).

KÜÇEN [küçön], *at.* **1.** Düýe ýa ýaby bilen ýer sürlende malyň boýnunyň sürtülmezligi üçin, boýuntyrygyň astyndan, samaçawlaryň aralygyndan togalanyp, düýrlenip goýulýan köne keçe we ş. m. zat. *Alaşa boýnuna küçen salnyp, boz agta ýanaşdyrylanda haýkyrdy* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Zulum; baknalyk, garaşlylyk.

◊ **Küçen ýaly** düýrlenen, togalanan ýaly, bükülen ýaly. *Ol küçen ýaly bolup bükülip ýatyrdy.*

KÜÇENLIK [küçönlük], *syp.* Küçen eder ýaly, küçene ýararly. *Küçenlik köne güpbi.*

KÜDE [küdö], *at.* **1.** Bir ýere basylan bede, ýandak we ş. m. üýşmegi, küt. *Ot küdeleri.* **2.** *göç. m.* Tertipli-tertipsiz baslygyp ýatan zatlaryň toplumy. *Içi gyrlyp taşlanan pelleler, baýryň bir bölegi ýaly, küde bolup ýatyr* (B. Kerbabaýew).

KÜDE-KÜDE [küdö-küdö], *syp.* Üýşürilip goýlan birnäçe küde; üýşmek-üýşmek, topbak-topbak. *Otlar küde-küde edilip üýşürilipdir.*

KÜDELEME [küdölömö], *iş ady.* Küdelemek ýagdaýy.

KÜDELEMEK [küdölömök], *işl.* Bedäni, ýandagy küde edip basmak, desselerden ýa petdelerden küde etmek. *Häzir bede küdelemek işi tamamlanyp barýar.*

KÜDELEMEKLIK [küdölömöklük], *iş ady.* Küdelemek ýagdaýy.

KÜDELENMEK [küdölönmök], *işl.* Ot we ş. m. zatlar küde-küde edilmek. *Ýatyrylan ýandak küdelendi.*

KÜDELEŞDIRMEK [küdölöşdürmök], *işl.* Bedäni, ýandagy we ş. m. bir ýanyndan küde edip başlamak, küde edip çykmak. *Ol ýatan petdeleri küdeleşdirip çykdy.*

KÜDELETMEK [küdölötmök], *işl.* Bedäni, ýandagy we ş. m. küde-küde etdirmek. *Onda-munda görünýän desseleri küdeletdi.*

KÜDELEÝIŞ [küdölöýüş], *iş ady.* Küdelemek ýagdaýy.

KÜDELEÝJI [küdölöýjü], *at.* Bede ýa-da ýandak we ş. m. küde edýän, küde basmakda ulanylýan maşyn.

KÜDÜŇ, *at.* Geýimiň ýygyrdyny ýazmak üçin ulanylan ýylmanak daş. *Ol bukjadan çykaran ketenisiniň epin tutan ýerlerinden küdüň ýöretdi.*

KÜHHE-KÜHHE [kühhö-kühhö]**: kühhe-kühhe etmek** kesellilik zerarly içiňe zor salyp üsgürmek, yzly-yzyna üsgürmek. *Ol içini çekip, eginlerini silkip, kühhe-kühhe edip, birnäçe gezek üsgürdi.*

KÜJI [küjü], *at.* Dokalýan dokmanyň erşine bat berýän, erişleriň ornuny çalşyrýan halka görnüşli ýüp.

◊ **Küji agajy** daşyna küji ýüpi aýlanýan, dokmanyň erşini ýokary göterýän, dokmanyň ini bilen deň togalak agaç. **Küji galdyrgyç** küji agajynyň iki ujunyň aşagynda goýulýan, palçykdan edilen dikeç, küji ýassyk. **Küji susmak** küji dokmanyň erşine gyradeň barmadyk wagtynda el bileb eltmek. **Küji ýassyk** ser. **Küji** galdyrgyç**. Küji ýüp** küji etmek üçin ýörite bükdürilen ýüp.

KÜJÜLEME [küjülömö], *iş ady.* Küjülemek ýagdaýy.

KÜJÜLEMEK [küjülömök], *işl.* Dokma ýüwürtmekde erişleri küjüden geçirmek; küji etmek. *Dokmanyň erşini küjülemek.*

KÜJÜLEMEKLIK [küjülömöklük], *iş ady.* Küjülemek ýagdaýy.

KÜJÜLENMEK [küjülönmök], *işl.* Dokmanyň erşi küjüden geçirilmek.

KÜJÜLEŞMEK [küjülöşmök], *işl.* **1**. Küjülemäge kömekleşmek. **2**. Bilelikde küjülemek.

KÜJÜLETMEK [küjülötmök], *işl.* Dokmanyň erşini küjüden geçirtmek.

KÜJÜLEÝIŞ [küjülöýüş], *iş ady.* Küjülemek ýagdaýy.

KÜKEDIŞMEK [küködüşmök], *işl.* Birnäçe bolup çilim tüssesini küketmek. *Çilimiňizi kükedişip durmaň-da, işiňiz bilen boluň!*

KÜKEME [kükömö], *iş ady.* Kükemek ýagdaýy.

KÜKEMEK [kükömök], *işl.* **1.** Dürli ys gelmek, ýakymly-ýakymsyz ys ýaýramak, burnuňa urmak. *Päkize geýimleriň, dürli atyrlaryň ysy kükeýärdi* (B. Kerbabaýew). **2.** Tütäp, burugsap durmak, tütün ýaýradyp ys bermek. *Ot ýanman kükäp durdy.*

KÜKEMEKLIK [kükömöklük], *iş ady.* Kükemek ýagdaýy.

KÜKEŞMEK [küköşmök], *işl.* Birnäçe zadyň

ysy ýaýrap durmak, gelip durmak. *Dürli gülleriň ysy kükeşýärdi.*

KÜKETMEK [kükötmök], *işl.* Ýakymly-ýakymsyz ys ýaýratmak, ys döretmek.

KÜKEÝIŞ [küköýüş], *iş ady.* Kükemek ýagdaýy.

KÜKREK [kükürök], *at.* Adamyň ýa-da haýwanyň döşi, göwsi.

◊ **Kükrek germek** bir maksat, iş üçin gaýduwsyz durmak, jan gaýgyrmazlyk. *Sen meni ösdürdiň, kükregiň gerip, Arslan ýürek gahrymanyň asly sen* (A. Kekilow).

KÜKREME [kükürömö], *iş ady.* Kükremek ýagdaýy.

KÜKREMEK [kükürömök], *işl.* 1. Lummur-lummur edip seslenmek, agzyny ak köpük edip esremek (erkek, iner hakynda). *Kükräp bugra dek dalaşan, Ýolbars gaplaň, şiri bardyr* ("Görogly"). *Aý gider Aýa garşy, Ner kükrär maýa garşy* (Halk döredijiliginden). **2.** *göç. m.* Mes bolup gaharlanyp, biriniň üstüne haýbat atyp sürünmek, küpürsemek. *Onuň üstüne birsyhly sürnüp kükreýärdi* (A. Nazarow).

KÜKREMEKLIK [kükürömöklük], *iş ady.* Kükremek ýagdaýy.

KÜKREŞMEK [küküröşmök], *işl.* Düýe mallar birnäçe bolup esräp, kükräp durmak (erkekler hakda). *Gyşyň çillemes erkekleri dişlerini çalşyp, agyzlaryny ak köpük edişip, biri-birine kükreşýärdi* (N. Pomma).

KÜKREÝIŞ [küküröýüş], *iş ady.* Kükremek ýagdaýy.

KÜKÜRT, *at.* **1.** Gazylyp alynýan sary reňkli mineral, himiki element. **2.** *gepl. d.* Otluçöp.

KÜKÜRTLI [kükürtlü], *syp.* Düzüminde kükürdi bolan, kükürt ysy gelip duran. *Kükürtli suw.*

KÜL, *at.* Oduň we ş. m. zatlaryň ýanyp gutarandan soňky galan külke çal galyndysy. *Perzent bolmasa düýbüňden, Gam-gussa basar gün-günden, Kim ogulsyz ötse mundan, Ojagynda küller galmaz* (Seýdi).

◊ **Kül bolmak** asyl deregini ýitirmek, düýpden zat galman owranmak, synmak. **Kül dökmedik ýeri ýok** belli bir ýerde, işde ýerlemän, bir ýerde uzak durman, ondan oňa göçüp-gonup ýören (adam). **Küle çökmek** bir zat ugruna bolman bulaşmak, edeniň ugruna bolman, ters düşmek; işiň gaýtmak. *Bagtyň küle çökmesin.* **Küle dönmek.** *ser.* **Kül bolmak.** *Ümmülmez ýogyn agaçlar gara ört bolup, küle dönüpdir* (A. Gowşudow). **Kül etmek 1)** bir zady owratmak, kül-uşak etmek, döwüp sandan çykarmak. *Elindäki çäýnekleri ýere gaçyryp kül etdi.* **2)** bir ýeri, bir zady düýpden ýok etmek, dereginden nam-nyşan galdyrman ýok etmek. **Külüni göge sowurmak** ýok etmek, dereginden zat, nam-nyşan goýman harap etmek, sandan çykarmak.

KÜLAL [küla:l], *at.* Küýzegär.

KÜLALTAMDYR [küla:ltamdyr], *at.* Küýzegärleriň ýasaýan tamdyry.

KÜLATAR, *at.* Ojagyň küli syrylyp, toplanyp dökülýän susak.

KÜLBE [külvö], *at.* **1.** Ýaşamak üçin sümelge, ýaşamak mümkin bolan bolgusyzja küme, kepbe. **2.** *gepl. d.* Ýaşaýyş jaý, öý. *Sen öz külbäňi nirede-de bolsa, suwuň kenarynda dikgin* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Külbesini arkasyna daňmak** kowmak, göçürip goýbermek.

KÜLBIKE [külvi:ke], *at.* Eliň ýa-da aýagyň barmaklarynyň iň kiçisi, başam barmakdan soň dördünji barmak.

KÜLÇE [külçö], *at.* Un, ýag, ýumurtga goşulyp, süýde ýugrulyp, ýörite bişirilýän kiçijik tegelek çörek, köke.

KÜLDAN [külla:n], *at.* Çilimiň küli kakylýan, galyndysy taşlanýan gap, guty.

KÜLE [külö], *syp.* **1.** Guýrugy kesik, kelte guýrukly; jonnuk, gysga, kelte. *Küle köpek art penjeleri bilen ýer dörüp, ýüzüni Nobura bakan tutup hyňranýardy* (B. Kerbabaýew). **2.** Oglana dakylýan at.

KÜLEÇE [külöçö], *at.* Daşyna begres, mahmal we ş. m. daşlyk çekilen gysga aýal içmegi. *Ejemden galan küleçäni hökman geýerin, kaka!* ("Edebiýat we sungat").

KÜLEMBIBI [külömmi:vi], *at, ser.* **Külbike.**

KÜLEMBIKE [külömmi:ke], *at, ser.* **Külbike.** *Kirişleriň goşulyp gaýdýan perdesine külem barmagyny basyp durdy-da, dutaryň gapagyny basdy* (N. Saryhanow).

KÜLJERMEK [küljörmök], *işl.* **1**. Küle öwrülip başlamak. *Ussa aga bolmasa-da, körükde küljerip ýatan kömrüň ýap-ýaňyja-da köräندigine gözümi ýetirdim* (R. Gelenow). **2**. Ýüzi ýagtylygyny ýitirip , öçügsi görnüşe geçmek. *Näme ýüzüň küljerip dur?*

KÜLJÜMEK [küljümök], *syp.* Küle çalymdaş reňkli, kül reňkinde bolan. *Onuň asly bugdaý reňk ýüzi gandym kömrüniň tozany bilen küljümek bolupdyr* (A. Gowşudow).

KÜLKE [külkö] **I,** *syp.* Bir zadyň owranyp maýda bolan bölekleri, iri bolmadyk, bolmalysyndan ownuk, maýda. *Külke çaý.*

KÜLKE [külkö] **II,** *at.* Takgaz balyklar maşgalasyna degişli ownuk, çülpe balyk. *Külke balygy.*

KÜLKELEME [külkölömö], *iş ady.* Külkelemek ýagdaýy.

KÜLKELEMEK [külkölömök], *işl.* Bir zady owratmak, maýdalamak, döwüp ownuk etmek. *Iri kömürleri külkelemek.*

KÜLKELEMEKLIK [külkölömöklük], *iş ady.* Külkelemek ýagdaýy.

KÜLKELENMEK [külkölönmök], *işl.* Külke, maýda, ownuk edilmek.

KÜLKELEŞMEK [külkölöşmök], *işl.* **1**. Iri zady külke, maýda, ownuk etmäge kömekleşmek. **2**. Bilelikde külkelemek. *Duzy külkeleşmek.*

KÜLKELETMEK [külkölötmök], *işl.* Iri zady külke, maýda, ownuk etdirmek. *Saruny külkeletmek.*

KÜLKELEÝIŞ [külkölöýüş], *iş ady.* Külkelemek ýagdaýy.

KÜL-KÜLÜNE [kül-külünö]: **kül-külüne düşmek** bir zadyň hyýalyna, arzuwyna, yşgyna düşmek. *Durdujygam Gülnary garşylamanyň kül-külüne düşdi* (A. Gurbanow).

KÜLLI [küllü], *syp.* Ähli, bary, hemme, bütin.

KÜL-OWRAM [kül-owrom], *hal.* **1.** Owlan ýaly, soka salnan ýaly (endam, beden hakynda). *Dört günläp kerpiç guýdum weli, endam-janym kül-owram bolupdyr.* **2.** Dyr-pytrak, bölek-bölek, tike-tike kül-uşak. *Elimdäki käse ýere gaçyp, kül-owram boldy.* **3.** Derbi-dagyn, kül-peýekun, ýer bilen ýegsan.

KÜL-PAGYŞ [kül-pağyş], *hal.* Duw-dagyn, kül-uşak, owram-owram, pagyş-para.

KÜL-PEÝEKUN [kül-peýeku:n], *hal.* Derbi-dagyn, kül-uşak, dyr-pytrak, ýer bilen ýegsan. *Şeýdip, nämäniň-nämedigini ańşyrmankalar, olary kül-peýekun ederis* (B. Seýtäkow).

KÜLPET [külpöt], *at.* Bir zat zerarly çekilýän ejir, azap, görülýän horluk, kynçylyk; sütem, zulum. *Garrylyk ýetişdi müň külpet bilen, Mizan ýetdi, hazan geldi, gyş galdy* (Magtymguly).

KÜL-TALHAN, *hal.* Kül ýaly, talhan ýaly, owram-owram, kül-uşak. *Sen nädip meniň dişimi kül-talhan etjek?* (G. Kulyýew).

KÜLTEK [kültök]: **köne kültek** könäniň tarapdary, täzelik bilen ylalaşmaýan, köneçil. *Ol gaty kültek adamdy.*

KÜLTEM [kültöm], *syp.* **1**. Külterlenen halka görnüşli toplanyp daňlan (ýüp, sim we ş. m. zat). *Çep işikde iki kültem gara ýüp asylgy durdy* (B. Kerbabaýew). **2**. *at, göç. m.* Bir zadyň yzygiderli dowamy. *Pikir kültemleri ony haýsydyr bir döwürlere alyp bardy* ("Edebiýat we sungat").

KÜLTEMEK [kültömök], *işl.* Toplamak, ýygnamak, (esasan, iriň hakynda). *Ýara iriň kültäpdir.*

KÜLTER [kültör], *at, ser.* **Kültem.** *Eýeriň gaşyna ildirilen irişme bagy alyp, külterini çözmäge durdy* (H. Deryaýew).

KÜLTERLEME [kültörlömö], *iş ady.* Külterlemek ýagdaýy.

KÜLTERLEMEK [kültörlömök], *işl.* **1.** Ýüpi we ş. m. kültem görnüşinde ýygnap daňmak.*Bedräniň bolsa ýüpüni külterläp, Annagulynyň eline berdi* (A. Durdyýew). **2.** *göç. m.* Uzak ýoly durman geçmek. *Otly ýoluň tanapyny külterläp barýardy.*

KÜLTERLEMEKLIK [kültörlömöklük], *iş ady.* Külterlemek ýagdaýy.

KÜLTERLENMEK [kültörlönmök], *işl.* **1.** Külter-külter, kültem-kültem edilmek. *Ol arkasyndaky boş kädini düşürmäni unudyp, bagy külterlengi bedresini elinde tutup durdy* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Yzly-yzyna geçip durmak. *Aýlar, ýyllar şol külterlenip geçip dur.*

KÜLTERLEŞDIRMEK [kültörlöşdürmök], *işl.* Ýaýrap ýatan ýüpi, simi bir ýanyndan kültem görnüşinde ýygnaşdyrmak. *Ol bulaşyp ýatan ýüpleri külterleşdirdi.*

KÜLTERLETMEK [kültörlötmök], *işl.* Ýüpi we ş. m. külter-külter etdirmek. *Çopan ýüpleri çoluklara külterletdi.*

KÜLTERLEÝIŞ [kültörlöýüş], *iş ady.* Külterlemek ýagdaýy.

KÜL-UŞAK [kül-uşok], *hal.* Bölek-bölek, kül-owram, kül-pagyş; derbi-dagyn, dyr-pytrak. *Käse ýere gaçyp, kül-uşak boldy*

KÜLÜŇ, *at.* Gaty ýa-da daşlyk ýerleri gazmak üçin ulanylýan bir ujy çiş, beýleki ujy ýasyrak agyzly demir gural. *Daş asyýa bolmaz külüň urmasaň, Hiç iş kemal tapmaz, köňül bermeseň* (Talyby).

KÜLÜŇLEMEK [külüňlömök], *işl.* Külüň bilen gazmak, külüň urmak. *Piliň almadyk gaty ýerini külüňlemek.*

KÜLÜŇLENMEK [külüňlönmök], *işl.* Gaty, daşly ýere külüň urulmak. *Gaty ýerler külüňlendi.*

KÜLÜŇLEŞMEK[külüňlöşmök],*işl.* **1**. Birine külüňlemäge kömekleşmek. *Külüňleşäýmeseň, bu ýer maňa gazdyrjak däl.* **2**. Bilelikde külüňlemek.

KÜLÜŇLETMEK [külüňlötmök], *işl.* Gaty, daşly ýere külüň urdurmak. *Daşly ýeri külüňletmek.*

KÜLÜŇLEÝIŞ [külüňlöýüş], *iş ady.* Külüňlemek ýagdaýy.

KÜME [kümö], *at.* Mal-gara saklamak, goş-golam we ş. m. zatlar salmak, şeýle hem ýaşamak üçin agaçdan ýa-da palçykdan galdyrylan çatma ýa-da kepbe.

KÜMEÇILIK [kümöçülük], *at.* Köp küme dikilen ýer, kümäniň köp ýeri. *Biz oba ýetmänkäk, gawun kümeçiligi çykyp ugrady.*

KÜMMET [kümmöt], *at*. Mazaryň üstünde salynýan, ýokarsy gümmezli bina, gümmez. *Sen indi Bezirgeniň mazarynyň üstüne kümmet galdyr* ("Görogly"). *Uzak çölde äpet kümmet, Durdy köp asyrdan bäri* (Ç. Aşyrow).

KÜMPÜÇ, *at.* Adamyň, haýwanyň oňurgasynyň gutarýan tarapy; türre, syrt.

KÜMSÜK, *syp.* Ýaman niýet bilen gizlinlikde biriniň garşysyna hereket edýän (adam hakynda). *Men seniň ýaly kümsük adamy heniz gören däldirin.*

KÜMSÜKLIK [kümsüklük], *at.* Misginsokarlyk, saman astyndan suw goýberenlik; köpbilmişlik.

KÜMŞÜLDEME [kümşüllömö], *iş ady.*

Kümşüldemek ýagdaýy.

KÜMŞÜLDEMEK [kümşüllömök], *işl.* Iýmiti alyn diş bilen iýmek, gäwüşemek, agzyňy müňküldedip iýmek. *Gelinligi bolsa sumkasyndan odur-budur çykaryp, kümşüldeýärdi* (T. Gurbanow).

KÜMŞÜLDEMEKLIK [kümşüllömöklük], *iş ady.* Kümşüldemek ýagdaýy.

KÜMŞÜLDETMEK [kümşüllötmök], *işl.* Alyn dişleriň bilen bir zat iýip, agzyňy kümşül-kümşül etdirmek.

KÜMŞÜLDEÝIŞ [kümşüllöýüş], *iş ady.* Kümşüldemek ýagdaýy.

KÜMÜŞ, *at.* **1.** Çalymtyk ak reňkli gymmat baha metal, himiki element. *Zelili Hatyjanyň on barmagy üçin ýasan on ýüzügini, bukaw, gupba, sümsüle ýaly kümüş şaýlaryny Seýdiden iberipdir* (N. Pomma). **2.** Gyza dakylýan at.

◊ **Som kümüş bolup durmak** köp sanly kümüş şaý-seplerini dakynmak. *Üsti-başy som kümüş bolup duran gelin dähedem-dessemläp ýöräp barýardy.*

KÜMÜŞÇI [kümüşşü], *at.* Kümüşden şaý-sep ýasaýan ussa, kümüş ussasy, zergär. *Usully kümüşçi ussa. Kümüşçi ussanyň ýüzüge oturdan gaşyna söýgi, guwanç bilen bakyşy ýaly, Nepes hem öz eden işine göwnüýetijilik bilen seretdi* (B. Seýtäkow).

KÜMÜŞ-GYZYL [kümüş-ğyzyl], *at.* Kümüşdir gyzylyň bilelikde ady. *Kümüş-gyzylyň könesi bolmaz, ata-enäniň bahasy* (Nakyl).

KÜMÜŞLEÇ [kümüşlöç], *syp.* Kümüş reňkli, kümşe çalym edýän. *Kümüşleç öwşün atyp, gök salyp oturan düzlük.*

KÜMÜŞLEME [kümüşlömö], *iş ady.* Kümüşlemek ýagdaýy.

KÜMÜŞLEMEK [kümüşlömök], *işl.* Kümüş bilen bezemek, nagyşlamak, kümüş çaýmak. *Ol eýeriň gaşyny kümüşledi.*

KÜMÜŞLEMEKLIK [kümüşlömöklük], *iş ady.* Kümüşlemek ýagdaýy.

KÜMÜŞLENMEK [kümüşlönmök], *işl.* Kümüş bilen bezelmek, kümüş çaýylmak. *Nas kädiniň daşy kümüşlenipdir.*

KÜMÜŞLETMEK [kümüşlötmök], *işl.* Kümüş böleklerini berkitdirip, çaýdyryp timarlatmak, bezemek. *Gyrma köwşüni kümüşledipdir.*

KÜMÜŞSÖW, *syp.* Kümşe çalymdaş, kümüş çaýylan ýaly.

KÜNÇ, *at.* **1.** *ser.* **Künjek 1. 2.** *ser.* **Künjek 2.** *Gyrak-bujakda, tamyň künjünde, aşakdaky şyrlap akýan suw boýunda gelin-gyzlar-da köpeldi* (B. Kerbabaýew).

KÜNDE [künnö] **I,** *at.* Ýer sürülýän azalyň ýerdemir geýdirilýän bölegi, omaç. *Gadymdan galan kündäniň ýeri dörüşiniň hem mazasy ýok* (B. Kerbabaýew).

KÜNDE [künnö] **II,** *at, taryh.* Jenaýat edenleriň aýagyna salynýan agaç gandal.

KÜNDELEMEK [künnölömök], *işl.* Tussagyň aýagyna künde salmak, künde bilen baglamak. *Takdyry-hudadyr çekmegim gerek, Aýagym kündeläp, baglasaň elim* (Talyby).

KÜNDELENMEK [künnölönmök], *işl.* Tussagyň aýagyna künde salynmak. *Onuň aýaklary kündelenipdir.*

KÜNDELEŞMEK [künnölöşmök], *işl.* Tussagyň aýagyna künde salyşmak, baglaşmak.

KÜNDELETMEK [künnölötmök], *işl.* Tussagyň aýagyna künde saldyrmak. *Onuň aýagyny kündeletdiler.*

KÜNDÜK [künnük], *at.* El-ýüz ýuwmak, çaý gaýnatmak we ş. m. üçin misden ýasalýan ýa-da çoýundan guýlan gulply, jüründikli suw guýulýan gap. *Üýşmek közüň gapdalyndaky gara kündügi özüne çeken Gulmyrat aga gürrüňi başga ýana sowdy* (R. Gelenow).

KÜNJARA [künja:ra], *at.* **1**. Künji, kenep we ş. m. däneleriniň ýagy alnandan soň galan galyndysy, gemresi. **2**. *ýerli g*. Pagta çigidiniň ýagy alnandan soň galan galyndysy, sarun.

KÜNJEK [künjök], *at.* **l.** Tamyň,otagyň, jaýyň bir burçy. **2.** Bir ýeriň, ýurduň merkezden uzak ýeri, burçy, çeti.

KÜNJI [künjü], *at.* **1.** Gür baldakly, ownuk däneli günorta ýurtlarda ösýän ösümlik. **2.** Şol ösümligiň ýag alynýan ownuk dänesi.

◊ **Künji ekmäge gitmek** aradan çykmak, ölmek, aýrylmak.

KÜNJÜLIK [künjülük], *at.* Künjiniň köp ekilen ýeri. *Künjülik meýdan.*

KÜNJÜPAÝA [künjüpa:ýa], *at.* Dänesi kakylyp alnan künjiniň çöpi.

KÜNT: künt bolmak aňkaň aşmak, akylyň çaşmak; halys bolmak. *Saňa aýdyp-aýdyp künt boldum.*

KÜŇRE [küňrö], *at.* **1.** Howlynyň diwarynyň üstünden gurulýan diş-diş kiçijik sütünjikler. **2.** Howlynyň burçlarynda, derwezesiniň ýanynda gurulýan içi basgançakly, töwereginde atyşhana bolan diň. **3.** Köýnegiň ýakasyna, çaga tahýasyna salynýan diş-diş gaýma nagyş.

KÜŇRÜLT, *syp.* Solak, öçük; küljümek, tutuk. *Ol işige arkasyny daýap, küňrült agaran kepje sakgalyny ýogyn barmaklary bilen darap, bir salym syn edip oturdy* (B. Kerbabaýew).

KÜPE [küpö] **I,** *at.* Ýolagçylar otlusyndaky wagonlarda iki ýa-da dört orunlyk ýer.

KÜPE [küpö] **II,** *at.* **1.** Arka, ýagyrny; pilçäniň üsti, küpeç. **2.** *göç. m.* Bir zadyň üsti, ýokarsy, depesi.

◊ **Küpesine bermek (ýapmak)** arkasyna, ýagyrnysyna urmak.

KÜPÜR: küpür geplemek gep-sözde öte geçmek,

uly geplemek, ýalňyş, nädogry, öte zatlar diýişdirmek. *Küpür geplemeg-ä gowy zat däldir welin, şol ýylky ýaly ýüz gyş gelse-de, indi zaýaçylyk, heläkçilik bolmaz* ("Edebiýat we sungat").

KÜPÜRSEK [küpürsök] **I,** *syp.* Küpürsäp gepleýän, batly, uly gürleýän, küpür gürleýän.

KÜPÜRSEK [küpürsök] **II,** *syp.* Gumak, ýumşak, küpürsäp ýatan (ýer hakynda). *Küpürsek ýol. Küpürsek ýer.*

KÜPÜRSEME [küpürsömö] **I, II,** *iş ady.* Küpürsemek ýagdaýy.

KÜPÜRSEMEK [küpürsömök] **I,** *işl.* Mes bolup ýa-da bir zada gahar edip, biriniň üstüne sürünmek, haýýarlyk edip gygyrmak, dogry-nädogry zatlar diýişdirmek.

KÜPÜRSEMEK [küpürsömök] **II,** *işl.* Gumak bolmak, ýumşak bolmak, içi boş ýaly bolmak (gumak ýer, ýol we ş. m. hakynda). *Küpürsäp duran dersiň üstüne çäge düşediler.*

KÜPÜRSEMEKLIK [küpürsömöklük] **I, II,** *iş ady.* Küpürsemek ýagdaýy.

KÜPÜRSEŞMEK [küpürsöşmök], *işl.* Birnäçe bolup batly, uly gürlemek. *Aýallar, gyz-gelinler toýa gelen ýaly bolup, ýerli-ýerden küpürseşip başladylar.*

KÜPÜRSEÝIŞ [küpürsöýüş] **I, II,** *iş ady.* Küpürsemek ýagdaýy.

KÜR, *üml.* Eşek, kürre kowlanda, ýörediljek bolnanda aýdylýar.

KÜRE [kürö], *at.* Kerpiç bişirilýän peç, kerpiç bişirmek üçin ýörite jaý.

KÜREÇI [küröçü], *at.* Kerpiç bişirilýän küräniň işçisi, kürede işleýän adam; küre guryan ussa. *Ortanjy weziriňem asly kerpiç bişirýän küreçi bolsa gerek* (A. Salyh).

KÜREK [kürök], *at.* **1.** Tutuş agaçdan ýonulyp harman atmak, gar we ş. m. artmak, süýşürmek üçin pil görnüşli ýasy, uzyn saply gural. *Ol atylan harmanyň gyzylyny kürek bilen bir ýere toplady.* **2.** Kiçiräk motorsyz gaýyklary sürmek üçin boýy iki metrden uzynrak, ujy ýasy enjam. *Elimdäki küregim garşy suwuň ýüzünden taýyp gitdi* (A. Atajanow). **3.** *gepl.d.* Degirmeniň un ahyryndan, çuwaldan we ş. m. un, bugdaý susup alynýan gysga saply susguç.

KÜREKÇI [kürökçü], *at.* Kürek bilen gaýyk sürýän, küregi işledýän adam.

KÜREKLEME [küröklömö], *iş ady.* Küreklemek ýagdaýy.

KÜREKLEMEK [küröklömök], *işl.* **1.** *gepl.d.* Kürek bilen artmak, toplamak, süýşürmek. **2.** Kürek bilen gaýyk sürmek, gaýygy küregiň kömegi bilen ýöretmek. *Men yzymyza kürekläp ugradym* (T. Gurbanow). **3.** Kürek bilen uny, bugdaýy we ş. m. gapgarmak, guýmak.

KÜREKLEMEKLIK [küröklömöklük], *iş ady.* Küreklemek ýagdaýy.

KÜREKLENMEK [küröklönmök], *işl.* **1.** Kürek bilen ardylmak, toplanmak. *Işikdäki gar küreklendi.* **2.** Kürek bilen gaýyk sürülmek. *Olar deňziň içindäki küreklenýän gaýyga meňzeýärdi* (A. Nazarow).

KÜREKLEŞMEK [küröklöşmök], *işl.* **1.** Kürek bilen artmaga, toplamaga kömekleşmek.**2.** Gaýygy suwda ýöretmek üçin kürek uruşmak, kömek etmek. *Ol ikinji küregi aldy-da, gaýykça kürekleşip başlady.*

KÜREKLETMEK [küröklötmök], *işl.* **1.** Kürek bilen artdyrmak, toplatmak. *Gary kürekledip toplatmak.* **2.** Gaýygy suwda hereketlendirmek üçin kürek urdurmak. *Ol gaýygy ýaş, gujurly oglana kürekletdi-de, beýleki kenara ugrady.*

KÜREKLEÝIŞ [küröklöýüş], *iş ady.* Küreklemek ýagdaýy.

KÜREKLI [küröklü], *syp.* Küregi bolan, kürek bilen sürülýän. *Kürekli gaýyk.*

KÜREMEZ [kürömöz], *at.* Goýun, geçi süýdi turşy çalyň, gatygyň üstüne guýlanda emele gelýän içgi. *Çopanyň ýanlygynda sowuk küremez bardy.*

KÜREN [kürön], ***syp.*** **1.** Köp öýden ybarat bolan, esli meýdany tutyp oturan hatar:, topar, topbak. *Namart çaşyr, küren ile baş bolsa, Aýbyn açar öz ilinden daş galsa* (Magtymguly). **2.** Dag ady. **3.** Oglana dakylýan at.

KÜRK, *at.* Towugyň ýumurtga guzlamaýan, ýumurtga basjak bolýan wagty. *Gaz edinmek maksady bilen kürk bolan towuklaryň aşagyna gaz ýumurtgalaryny atdylar* (B. Öwezow).

◊ **Kürk bolmak** towugyň ýumurtga basmak wagty gelmek. *Kürk bolan towuk.* **Kürk towuk ýaly** haýal deprenýän, haýal hereket edýän (adam hakynda). *Emma aşagy ýumurtgaly kürk towuk ýaly galyp bilmän oýkandy* (B. Kerbabaýew).

KÜRKÜLDEME [kürküllömö], *iş ady.* Kürküldemek ýagdaýy.

KÜRKÜLDEMEK [kürküllömök], *işl.* Kürk-kürk etmek, kürk-kürk edip ses çykarmak. *Kürk towuk kürküldeýärdi.*

KÜRKÜLDEMEKLIK [kürküllömöklük], *iş ady.* Kürküldemek ýagdaýy.

KÜRKÜLDEŞMEK [kürküllöşmök], *işl.* Birnäçe kürk bolan towuk kürk-kürk etmek. *Kürk towuklar kürküldeşýärdi.*

KÜRKÜLDEÝIŞ [kürküllöýüş], *iş ady.* Kürküldemek ýagdaýy.

KÜRMEK [kürmök], *at.* Şalynyň içinde gögerýän gara dänelije ösümlik we onuň dänesi, çigin, çetnik.

KÜRRE [kürrö], *at.* **1.** Müngä ýaramaýan, bir ýaşyň içindäki eşek çagasy. *Kürresi elinden gitse eşegiň, Telmirip dört ýana gözlär uşagyn* (Magtymguly). **2.** Oglana dakylýan at.

KÜRRELEME [kürrölömö], *iş ady.* Kürrelemek ýagdaýy.

KÜRRELEMEK [kürrölömök], *işl* Kürresi bolmak. *Eşek kürreläpdir.*

KÜRRELEMEKLIK [kürrölömöklük], *iş ady.* Kürrelemek ýagdaýy.

KÜRRELEÝIŞ [kürrölöýüş], *iş ady.* Kürrelemek ýagdaýy.

KÜRS, *at, k. d.* Asmanyň bir gaty.

KÜRSEMEK [kürsömök]: **kürsäp girmek (urmak)** bir ýere säginmän girmek, bir zatdan howatyr edip çalt girmek, haýal etmän sümülmek. *Ol säginmän diýen ýaly öz howlusynyň içine kürsäp girdi* (H. Ysmaýylow).

KÜRSEŞMEK [kürsöşmök], *işl* Birnäçe bolup säginmän, çalt sokulyşyp girmek. *Olar jaýa kürseşip girdiler.*

KÜRSI [kürsü], *at.* Iki gapdaly tirsek goýar ýaly, arkasy ýaplanar ýaly bir adamlyk ýumşak oturgyç.

KÜRŞERILMEK [kürşörülmök], *işl.* Nägile, närazy bolup ýüz-gözüňi bürüşdirmek, sortdurmak.

KÜRŞERIŞMEK [kürşörüşmök], *işl.* Birnäçe bolup nägile, närazy bolup, ýüz-gözüňi sortduryşyp oturmak. *Oturanlar kürşerişdiler.*

KÜRŞERME [kürşörmö], *iş ady.* Kürşermek ýagdaýy.

KÜRŞERMEK [kürşörmök], *işl.* Nägile, närazy halda bolmak, ýüzüň-gözüň bürüşmek. *Şomuka, şo dälmikä? - diýip, bir ýylgyryp, bir kürşerip, ýüregi gürs-gürs uryardy* (A. Durdyýew).

KÜRŞERMEKLIK [kürşörmöklük], *iş ady.* Kürşermek ýagdaýy.

KÜRŞERTMEK [kürşörtmök], *işl.* Ýüz-gözüňi çytmak, ýüzüňi turşatmak, sortdurmak, bürüşdirmek. *Ol ýüzüni-gözüni kürşerdip, temegini ýokary tutup jogap berdi* (G. Kulyýew).

KÜRŞÜK, *syp.* **1.** Ýüzi-gözi çytyk, gasynly, ýüzi-gözi bürşük. **2.** Oglana dakylýan at.

KÜRT, *at, ser.* **Kürtler.** *Kürt dili.*

KÜRTDÜRIŞMEK [kürtdürüşmök], *işl.* Birnäçe bolup, bir zatdan heder eden ýaly bolşup durmak. *Olar bu elhenç sesi eşidip, birden kürtdürişip bir salym durdular-da, ýollaryny dowam etdiler.*

KÜRTDÜRMEK [kürtdürmök], *işl.* Bir zatdan heder edip, birden aýak çekmek, üýşenip ýa-da seresaplyk edip saklanmak; aýgytly netijä gelip bilmän oýurganmak, ýaýdanmak.

KÜRTE [kürtö], *at.* **1.** Ýakasyna, etegine, ýeňiniň agzyna nagyş salnan gyzyl ýa-da ýaşyl keteniden tikilen, gelinleriň başyna atynýan başatgyjy. **2.** Goltugynyň aşagy etegine çenli dilik, bagjyk bilen daňylýan nagyşly çaga geýimi.

KÜRTEKÇE [kürtökçö], *at.* Daºky geýimiò içinden geýilýän, ýeòsiz, içine pagta salnan kelte geýim, golsuzja. Onuò kürtekçesini egnine geýdirdim.

KÜRTGÜN, *at, dokm.* Käbir halynyň älemine salynýan "saryganat" nagşyň içine çitilýän küşt tagtasy görnüşindäki ownuk nagyş.

KÜRTI [kürtü]: **kürti goýun** uzyn, salpy guýruk gara goýnuň bir tohumy.

KÜRTLER [kürtlör], *at.* Alynky Aziýada, Azerbaýjanda, Ermenistanda we Türkmenistanda ýaşaýan halk.

KÜRTÜK, *at.* Eti gaýnadylyp bişirilenden soň, çorbasyna atylan jöwen belkesi çykarylyp, üstüne gaýnan et böleklenip goýlup, çorbasy aýratyn içilýän nahar we şol naharyň ady. *Akmaýa aşagy belkeli, üsti üwmek etli kürtük alyp geldi* (B. Kerbabaýew).

KÜRÜM, *at.* **1.** Atýalmanyň, alakanyň we ş. m. içinden gum çykaran ýerasty hini. *Edil şol ýerde atyň sag aýagy syçanyň kürümine gitdi* (B. Seýtäkow).

KÜRÜMGURADAN [kürümğu:rodon], *at.* Meýdanda, ekin arasynda ýaşaýan kül reňk ullakan syçan. *Bir kürümguradan öten agşam onuň düýşüne girdi.*

KÜRÜŞGE [kürüºğö], *at.* Suw guýmak, suw içmek üçin ulanylýan gulply enjam. *BBir kürüşge suw içenden soň, ol özüne geldi* (T. Gurbanow).

KÜRÜŞGELEME [kürüşğölömö], *iş ady.* Kürüşgelemek ýagdaýy.

KÜRÜŞGELEMEK [kürüşğölömök], *işl.* Kürüşge bilen guýmak, dökmek, ölçemek. *Soňra bolsa ol şitiliň düýbüne kürüşgeläp suw guýmaga durdy* (N. Esenmyradow).

KÜRÜŞGELEMEKLIK [kürüºğölömöklük], *iş ady.* Kürüşgelemek ýagdaýy.

KÜRÜŞGELEÝIŞ [kürüºğölöýüş], *iş ady.* Kürüşgelemek ýagdaýy.

KÜŞ, *üml.* Käbir haýwanlar ýa-da guşlar kowlanda ulanylýar. *Ol "küş" diýip, towuklary kowuşdyrdy.*

KÜŞAT [küşa:t], *syp., k.d.* Ugruna, şowuna, şowly. *Şu müşgil işlerim, gel, küşat eýle, Senden galsyn bu, bir ýagşy at eýle* (Şabende). *Agamyzyň söwdasy küşatmyka?*

KÜŞGÜRILMEK [küºğürülmök], *işl* **1.** It kime-de bolsa birine topuldyrylmak üçin öjükdirilmek. *Garly öz yzyndan ýarak itiň küşgürilenini aňdy* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m.* Meçew berlip öjükdirilmek.

KÜŞGÜRME [küºğürmö], *iş ady.* Küşgürmek ýagdaýy.

KÜŞGÜRMEK [küºğürmök], *işl.* **1.** Ýardyrmak, dalatmak üçin bir ugra gönükdirmek, biriniň üstüne topuldyrmak, öjükdirip ugratmak (it hakynda). *Duran-duran ýerimizden itleri küşgürip ylgaýarys* (B. Annageldiýew). **2.** *göç. m.* Öjükdirmek, meçew bermek. *Hally mirabyň küşgürip goýberen adamlarynyň edip giden çykgynsyz işi günübirin oba jar boldy* (B.

Kerbabaýew).

KÜŞGÜRMEKLIK [küºğürmöklük], *iş ady.* Küşgürmek ýagdaýy.

KÜŞT I, *at.* **1.** Ini-boýy deň, jemi 64 öýjükli tagtada 32 mal (ak we gara) bilen oýnalýan oýun. *Olar dünýäden bihabar bolup, küşt oýnaýardylar.* **2.** Şol oýun üçin gerek bolan ýörite tagta we mallar. **3.** Küşt oýnunda: bir mal ýa-da pyýada bilen şanyň üstüne hüjüm edilende aýdylýan söz. *Sen çykarmajak bol, menem çykarjak bolaýyn. Özüňem tur küştden!* (N. Pomma).

◊ **Küşdüň çatmak** bir zady ýerine ýetirmek, başarmak üçin gurbuň, güýjüň ýetmek. *Men küşdüm çatmajak bolsa, ederin, ýerine ýetirerin diýip aýtmazdym.* **Küşdüň pyýadasy ýaly** durmuşda tutýan orny pes we müçesi kiçi adam hakynda. *Küşdüň pyýadasy ýaly bolup sendenem dynmadyk* **Küşt bermek 1)** "Aýryl küştden" diýip, bir mal bilen küşdüň şasyna hüjüm etmek. **2)** birini işden, wezipeden kowmak, ornundan pyzmak. *Küşt berlende bolsa, elpe-şelpeli güni sypdyrasy gelmän, elinden gelen pyrryldaga ýüz urýar* ("Edebiýat we sungat"). **Küştden tur (aýryl)** küşdüň şasyna edilen hüjümden "sowul, aýryl" diýen manyda aýdylýan söz.

KÜŞT II: küşt depmek küştdepdi oýnuny, tansyny ýerine ýetirmek.

KÜŞTÇI [küştçü], *at.* Küşt oýnaýan, küşt oýnamaga ökde (adam hakynda).

KÜŞTÇÜLIK [küştçülük], *at.* Küşt oýnuna ökdelik; küşt oýnuna gyzyklanmaklyk, küşt oýnuny söýüjilik. *Onuň küştçüligini diýip-aýdar ýaly däldir.*

KÜŞTDEPDI, *at.* **1.** Toýlarda, dört setir goşgy aýdylyp, oglan-gyzlaryň bilelikde ýerine ýetirýän aýdyşykly tansy. **2.** *edeb.* Halk döredijiliginiň bir görnüşi.

KÜŞÜL, *syp.* Könelip sandan galan. *Küşül eşikli.*

KÜT, *at.* Üýşürilip goýlan bölek, küde. *Sanly salym içinde, "Ak altyny" küt edýär* (B. Kerbabaýew).

KÜTEK [kütök], *syp.* **1.** Ýüzi gaýdyp kütelen, ýiti, kesgir däl, ötmezek (pyçak, päki, gylyç we ş. m. ýarag, gural hakynda). *Kütek gyrkylyk. Kütek orak.* **2.** *göç. m.* Akyl-paýhas taýdan çäkli, gözýetimi dar, zehini ýiti däl, körzehin. *Şunuň zehininiň kütekdigini-ýitidigini, akyllydygyny-akmakdygyny bileýin* ("Görogly"). **3.** *göç. m.* Nury öçen, görgürligi kemelen, gowy görmeýän. *Kütek göz.*

KÜTEKLIK [kütöklük], *at.* **1.** Kesgir dällik, ötmezeklik, ýiti dällik. *Oragyň kütekligi onuň tut kesmek işini uzaga çekdirdi.* **2.** *göç. m.* Paýhas-pähimi çäklilik, düşünjesi darlyk, körzehinlik, zehinsizlik. *Durmuş kämil dälmi? / Ýa-da adamlar?! Ýygnaklarda orta atylsa teklip, Ähli yitilikleň örküne / agzy Synan palta bolup uryýar küteklik* (G. Ezizow). **3.** *göç. m.* Nury öçüklik, kütelen ýagdaýynda bolmaklyk (göz hakynda). *Onuň gözüniň kütekligi ince iş etmäge mümkinçilik bermeýärdi.*

KÜTELIŞ [kütölüş], *iş ady.* Kütelmek ýagdaýy.

KÜTELIŞMEK [kütölüşmök], *işl.* **1.** Kem-kemden kütek bolmak, gylawy gitmek, dura-bara kütelmek, ýüzi galňaşmak (pyçak, gural hakynda). *Pyçak kütelişipdir.* **2.** *göç. m.* Dura-bara, kem-kemden körzehin bolmak, akyl-paýhas kemelişmek. *Aý, gartaşyberseň, ýatkeşliginem kütelişiberýär — diýip güldi* (Ş. Borjakow). **3.** *göç. m.* Şöhlesi gaçyşmak, nury öçüşmek. *Ol kütelişip ugran gözleri bilen seretdi.*

KÜTELME [kütölmö], *iş ady.* Kütelmek ýagdaýy.

KÜTELMEK [kütölmök], *işl.* **1**. Kütek bolmak, gylawy gitmek, ýitiligi kemelmek (pyçak, gural hakynda). *Ol kütelen pyçagy çalgydaşa çaldy.* **2**. *göç. m.* Zehini könelmek, akyl-paýhasy gideňkirlemek, ýatkeşligi kemelmek. *Indi onuňam ýatkeşliginiň küteleni bildirýär.* **3**. *göç. m.* Görşi kemelmek, görejiň güýji gaçmak, gözüň nury öçmek.

KÜTELMEKLIK [kütölmöklük], *iş ady.* Kütelmek ýagdaýy.

KÜTELTMEK [kütöltmök], *işl.* **1.** Kütek etmek, gylawyny gaçyrmak. *Ertiri ertire sepläp, galamymyň ujuny küteldýän wagtlarym az däl* ("Edebiýat we sungat"). **2.** *göç. m.* Zehinini kemeltmek, akyl-paýhasyny, oýlanyşyklylygyny peseltmek. *Onuň niýeti hüşgärligi küteltmekden ybaratdyr.* **3.** *göç. m.* Görüş ukybyny ýitirmek, gözüň nuruny öçürmek. *Köp okap,* gözüni küteldipdir.

KÜT-KÜT, *syp.* Petde-petde, top-top; köp, kän. *Hökümet-de sylar kän hasyl berseň, Küt-küt bolar şonda puly daýhanyň* (A. Köpekmergen).

KÜTI [kütü], *syp.* Galyň, ýuka bolmadyk; gaba, pökgi. *Indi dikan gaýralarynda howalanyşyp oturan göm-gök daglaryň öňüni küti bulut büräpdi* (A. Gurbanow).

KÜTI-KÜTI [kütü-kütü], *syp.* Has küti, galyň-galyň (köp zat hakynda). *Elinde küti-küti kitaplary bar* (B. Pürliýew).

KÜTÜLEŞMEK [kütülöşmök], *işl.* Barha küti bolmak, galňap başlamak, kütelişmek.

KÜTÜLIK [kütülük], *at.* Galyňlyk, ýuka dällik; gabalyk. *Kitabyň kütüligi. Dodagyň kütüligi.*

KÜÝ, *at.* Hyýal; oý-pikir. *Tamdyra küýüni beren ejem meniň hereketimi görmedik bolara çemeli* (H. Garabaýew).

◊ **Küýüne düşmek** bir zädyň kül-külüne düşmek, hyýala münmek, yşgyna düşmek. **Küýüňi**

dikmek bir zat barada gutarnykly pikire gelmek, bir zady nazara almak, nyşana almak. *Göryän weli, balam, sen oňa küýüňi dikipsiň* (B. Kerbabaýew).

KÜÝDEŞ [küýdöş], *syp.* Pikirdeş, oýy-hyýaly meňzeş.

KÜÝKERILMEK [küýkörülmök], *işl.* Biliňi bükmek, gaty egilmek. *Beýdip küýkerilip durma.*

KÜÝKERIŞMEK [küýkörüşmök], *işl.* **1**. Kem-kemden küýkermek. dura-bara bili bükülişmek. *Onuň bili birneme küýkerişipdir.* **2**. Billerini egişmek, bilelikde küýkerip barmak. *Elleri hasaly garryja aýallar ýoda bilen küýkerişip barýardylar*.

KÜÝKERME [küýkörmö], *iş ady.* Küýkermek ýagdaýy.

KÜÝKERMEK [küýkörmök], *işl*. Biliň bükülmek, küýki halda bolmak. *Küýkeren ýagyrnysyny tüňňerdip, bäş keleme söz aýdar* ("Görogly").

KÜÝKERMEKLIK [küýkörmöklük], *iş ady.* Küýkermek ýagdaýy.

KÜÝKERTMEK [küýkörtmök], *işl.* Biliňi, ýagýrnyňy, arkaňy tüňňertmek. *Ol bilini küýkerdip barýardy.*

KÜÝKI [küýkü], *syp.* Bili bükük, ýagyrnysy tüňňeren, arkasy tüňňi. *Kim küýkini söýer, kim gaýkyny* (Nakyl).

KÜÝ-KÖÇE [küý-köçö], *at.* Oý-pikir, hyýal; niýet. *Onuň küý-köçesi okuwdy.*

KÜÝKÜLIK [küýkülük], *at.* Küýkiniň ýagdaýy, küýki bolmaklyk. *Ony küýkülik köseýärdi.*

KÜÝLENDIRMEK [küýlönnürmök], *işl.* Oý-pikire batyrmak, hyýala mündürmek. *Dowlanyň soňky sözleri Ahmedi çyndan küýlendirdi* (G. Kulyýew).

KÜÝLENIŞ [küýlönüş], *iş ady.* Küýlenmek ýagdaýy.

KÜÝLENIŞMEK [küýlönüşmök], *işl.* Oý-pikire, hyýala batyşyp oturmak. *Ýeri, siz nirä̈k ugrasak diýip küýlenişip dursuňyz?*

KÜÝLENME [küýlönmö], *iş ady.* Küýlenmek ýagdaýy.

KÜÝLENMEK [küýlönmök], *işl.* Bir zady, çäräni amala aşyrmagy hyýal etmek, bir zat barada oýlanmak. *Diňe ol şonda bir gobsunyp, nirädir gitmäge küýlendi* (B. Kerbabaýew).

KÜÝLENMEKLIK [küýlönmöklük], *iş ady.* Küýlenmek ýagdaýy.

KÜÝLI [küýlü], *syp.* Akyl taýdan ýetmezi bolan, kakynly ýaly; küýüne gelen zady edýän. *Sözlän sözüň bolsun bir aýly-saýly, Ile-de seretgin, bolmagyn küýli* (Baýly şahyr).

KÜÝLÜLIK [küýlülük], *at*. Küýli ýagdaýda bolmaklyk. *Aý, onuň şol küýlüligi bar bolsun!*

KÜÝ-PIKIR, *at.* Pikir-hyýal, edilýän oý-pikir. *Onuň küýi-pikiri küştdedi* (A. Gowşudow).

KÜÝSEG [küýsög], *at.* Küýsemek, göresiň gelmek islegi.

KÜÝSEME [küýsömö], *iş ady.* Küýsemek ýagdaýy.

KÜÝSEMEK [küýsömök], *işl.* Birini göresiň gelmek, bir zady göwnüň islemek.

KÜÝSETMEK [küýsötmök], *işl.* Birini ýa bir zady arzuw etdirmek, isletmek. *Bu ýeriniň hoştap howasy maňa özge ýeri küýsetmeýärdi.*

KÜÝSEÝIŞ [küýsöýüş], *iş ady.* Küýsemek ýagdaýy.

KÜÝZE [küýzö], *at. T*oýun palçykdan ýasalyp bişirilýän, içi syrçaly ýa-da syrçasyz, gulply, bokurdakly gap.

◊ **Küýze ýykylan ýaly** lykyr-lykyr edip, üznüksiz gülýän adam barada ulanylýan meňzetme. *Bir gülüp başlasa, edil küýze ýykylan ýalydy.* **Küýzä ýel düşen ýaly** özbaşyna hüňürdäp ýören adam barada ulanylýan meňzetme. *Ol döwük küýzä ýel düşen ýaly hümürdedi* (B. Gulow).

KÜÝZEGÄR [küýzöğä:r], *at*. Küýze ýasap bişirýän, küýze ýasaýan adam, küýze ussasy, külal.

KÜÝZEGÄRÇILIK [küýzöğä:rçilik], *at, ser.* **Küýzegärlik.**

KÜÝZEGÄRLIK [küýzöğä:rlik], *at*. Küýze ussasynyň hünäri, käri; küýze ýasaýyş boýunça senetkärlik. *Ýogsa-da, küýzegärlik sungaty türkmenlerde gaty irki sungatlaryň biri* ("Edebiýat we sungat").

KÜÝZEJIK [küýzöjük], *at.* **1.** Kiçi küýze. **2.** Içine sähelçe ders, topur atylyp, şitil ýetişdirilýän gap.

KYBAP [kyva:p], *at.* Birine bapdaş, bir zada laýyk, bap.

KYBAPDAŞ [kyva:pdaş], *syp.* Biri-birine meňzeş, çalymdaş, bap, laýyk. *Gözüne ilişen sähelçe hereketi onuň hereketine kybapdaş getirmäge çalyşýardy* (B. Seýtäkow).

KYBAPDAŞLYK [kyva:pdaşlyk], *at.* Meňzeşlik, biri-birine çalymdaşlyk, bapdaşlyk, laýyklyk. *Göýä diýersiň göwündeşleriň göwnüne kybapdaşlyk isleýän ýaly, häliden bulaşýan jahan ýene ýagtylyp başlady* (B. Kerbabaýew).

KYBLA [kyvla], *at, geogr.* **1.** Günorta-günbatar tarap. *Baryp kybla derwezesinden girdi* ("Görogly"). **2.** Yslam dinine uýýanlaryň namaz okaýan wagty ýüzüni öwrüp duryan tarapy, Käbäniň ýerleşýän ugry.

◊ **Kyblaýy älem** "merhemetli, adalatly" manysynda patyşalara, ulamalara ýüzlenilip aýdylýan söz.

KYBLAGÄH [kyvlağä:h], *at.* Iň bir gadyrly adama, ataňa-eneňe ýüzlenilip aýdylýan söz. *Eý, kyblagähim, men bu welaýatda galmaly boldum* ("Zöhre – Tahyr"). *Mürewwetli kyblagähim, Ýüz tutdum diwana garşy* (Şabende).

KYBLANAMA [kyvlana:ma], *at.* Içinde magnitli dili bolan, elmydama demirgazygy görkezip duran, älemiň taraplaryny görkezýän enjam **.**

KYLMA, *iş ady.* Kylmak ýagdaýy.

KYLMAK, *işl.* Etmek, eýlemek. *Gargyşym daşlarny mum deý erider, Pür-pudak ýaýradar alkyş kylanym* (Magtymguly).

KYLMAKLYK, *iş ady.* Kylmak ýagdaýy.

KYLU-KAL [kylu:-ka:l], *at, kön. s.* Bir zatda döreýän kynçylyk, agyr ýagdaý, çykgynsyz ahwal, galmagal, goh. *Her kişiniň iki bolsa aýaly, Gije-gündiz işi kylu-kal bolar* (Magtymguly). *Pelek saldy meni tükenmez hala, Dünýäde ugradym ýüz kylu-kala* (Zelili).

KYLYŞ, *iş ady.* Kylmak ýagdaýy.

KYN [ky:n], *syp.* **1.** Aňsatlyk bilen ýerine ýetirip bolmaýan, köp güýç, zähmet talap edýän; kynçylykly. **2.** Aňsatlyk bilen çözüp, ýüze çykaryp bolmaýan, köp bilim, düşünje talap edýän. *Kyn sowal. Çözmesi kyn mesele.* **3.** Ýaramazçylyk, kynçylyk,müşgillik bilen bagly bolan. *Kyn ýagdaý. Ol maňa kyn günlerimde kömek etdi.*

KYNALMA [ky:nalma], *iş ady.* Kynalmak ýagdaýy.

KYNALMAK [ky :nalmak], *işl.* Bir işi ýerine ýetirmek ýa-da bir zatdan baş çykarmak agyr, çetin, çylşyrymly bolmak.

KYNALMAKLYK, *iş ady.* Kynalmak ýagdaýy.

KYNALTMAK [ky:naltmak], *işl.* Bir işi ýa-da ýagdaýy has agyrlaşdyrmak, çetinleşdirmek, çylşyrymlaşdyrmak. *Güýçli ýel bilen ýagýan gar dar dag geçelgelerinden geçmegi has-da kynaltdy.*

KYNALYŞMAK [ky:nalyşmak], *işl.* Dura-bara kyn bolmak, kem-kemden ýa-da birden agyrlaşmak, çylşyrymlaşmak, çetinleşmek.

KYNÇYLYK [ky:nçylyk], *at.* Bir işi ýerine ýetirmekde çekilýän azap, görgi, kynlyk.

KYNÇYLYKLY [ky:nçylykly], *syp.* Kynçylygy bolan, agyr, azaply. *Kynçylykly günler yzda galdy.*

KYNLAŞDYRMAK [ky:nlaşdyrmak], *işl.* Bir işi ýerine ýetirmegi agyrlaşdyrmak, çetinleşdirmek, çylşyrymlaşdyrmak. *Derýanyň üstünden öwüsýän sowuk şemal dem almagy kynlaşdyrýardy* (B. Seýtäkow).

KYNLAŞMAK [ky:nlaşmak], *işl.* Bir işi ýerine ýetirmek işi agyrlaşmak.

KYNLYK [ky:nlyk], *at.* Bir işi ýerine ýetirmekde, bir zatdan baş çykarmakda ýüze çykýan çetinlik, çylşyrymlylyk, agyrlyk.

◊ **Kynlyk bilen** zordan, zoraýakdan; göwnemän.

KYRK [kyryk], *san.* 40 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany, mukdary. *Gulzumy gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Eger ki meýl etse, ýar bizim sary* (Magtymguly).

KYRKAÝAK, *at.* Köpaýaklylar maşgalasyna degişli, süýrüje bedenli, köp aýakly, sary reňkli möjejik.

KYRKBOGUN [kyrykboğun], *at.* Baldagy inçe, köp bogunly, gyzgylt, ýere ýazylyp ösýän haşal ot. *Suw kyrkbogunlary güllän wagtynda çemenligi emele getirýärler.*

KYRKÇILLE [kyrykçille], *at.* **1.** Gyşyň örküji, gyş paslynyň iň sowuk, garly günleri (takmynan 25-nji dekabrdan 5-nji fewrala çenli). *Gaýmalap ýagmasa kyrkçille gary, Diýerler: baharyň mazasy bolmaz* (A. Kekilow). **2.** Tarada dokalýan keteni, göwderi ýaly matalaryň inini we hilini kesgitlemekde ulanylýan söz. *Kyrkçille bilen dokalan örän syk matadan tikilen köýnek.*

KYRKGARYN [kyrykgaryn], *at.* Gat-gat gasynly, tokgaja kiçi garyn. *Goýnuň kyrkgarny.*

KYRKGÜNLÜK [kyrykgünlük**],** *at.* Gawunyň iň ir bişýän sary togalak görnüşi; dilim-dilim görnüşli, ysly, kiçijik gawun.

◊ **Kyrkgünlük jöwen** kyrk günüň dowamynda bişýän, egribaş jöweniň bir görnüşi. **Kyrkgünlük erik** erigiň ir bişýän görnüşi.

KYRK-KYRK [kyryk-kyryk], *at.* Suwda gark bolýan adamyň sesini, dem alşyny aňladýan söz. *Ol suwa özüni urandan, kyrk-kyrky sanap başlady.*

KYRKLYK [kyryklyk], *at.* **1**. 40 sany, mukdary görkezýän at. **2.** Käbir zatlaryň ölçegini, belgisini aňladýan söz. *Kyrklyk sapak.*

KYRKY, *at.* Aradan çykan adamy ýatlap, onuň ýakyn hossarlarynyň degsin edýän kyrkynjy güni.

KYRKYNJY, *san.* 40 sanyndan ýasalan tertip san. *Kyrkynjy jaý. Kyrkynjy sahypa.*

KYSMAT, *at.* Ýazgyt, täleý, takdyr, ykbal, nesibe. *Nädeýin, kysmatym ýaman, Bu gamlardan gutar meni* ("Görogly").

KYSSA, *at.* **1.** *edeb.* Şygyr bilen däl-de, gürrüň görnüşinde ýazylýan eser. **2.** Dessanyň gürrüň görnüşli bölegi. **3.** *gepl. d.* Gündelik durmuş ýa-da geçmiş barada söhbet, gürrüň; hekaýat, rowaýat. *Gelýär gadymdan bäri, ine, şeýle bir kyssa: Şa öňüne bilbili getirýärler kapasda* (M. Seýidow).

KYSSAÇY, *at.* **1.** Kyssa bilen eser ýazýan ýazyjy. **2.** *gepl. d.* Gürrüňçi, söhbetçi.

KYSYM, *at.* **1.** Aýratynlygy, umumylygy tarapdan bir meňzeş bolan topar, bölek. **2.** Belli bir görnüş. *Muham aga dürli kysymdaky traktorlary, gurallary mähirlilik bilen synlady* (B. Öwezow).

KYSYMLY, *syp.* Belli bir kysymda, görnüşde bolan, kysymdaş.

L

sandan çykmak, könelmek, çagşamak, lagşarmak. **2**. *göç. m.* Sandan galmak, güýjüň, gujur-gaýratyň gaçmak, süňňüň gowşamak, garramak. *Ýaşynyň könelişmegine, göwresiniň lagşamagyna garaman, ýigitlik kuwwaty bilen ylgady* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Öz möwsümini geçirmek, dargamak, könelmek. *Onuň lagşaşan süňkleri şakyrdap gitdi* (G. Kulyýew).

LAGŞARMAK [lağşarmak], *işl., ser.* **Lagşamak.**

LAGŞAŞMAK [lağşaşmak], *işl.* **1.** Könelişmek zerarly sandan çykmak, könelişip lagşap başlamak (köne zat hakynda). *Lagşaşan arabalar*. **2.** *göç. m.* Sandan galyşmak, gujur-gaýraty gaçyşmak, süňňi gowşaşmak, gartaşmak. *Onuň lagşaşan süňkleri şakyrdap gitdi* (G. Kulyýew).

LAGŞATMAK [lağşatmak], *işl.* Lagşamaga sezewar etmek, köneldip sandan çykarmak.

LAGŞAÝYŞ [lağşaýyş], *iş ady.* Lagşamak ýagdaýy.

LAGTA [lağta], *at.* Lokga tutan, lokga-lokga bolan, goýalyp gatan (gan hakynda). *Gan lagtasy.*

LAGTA-LAGTA [lağta-lağta], *at*. Köp lokga tutan, lokga baglan, lokga-lokga bolan, lakga-lakga (gan hakynda). *Men senden başga baksam, Gan gusaý lagta-lagta* (Halk döredijiliginden).

LAGYM [lağym], *at*. **1**. Depäniň, beýikligiň aşagyndan suw geçirmek üçin gazylýan ýerasty aryk, suw ötügi. **2**. Arassa ýa-da hapa suwlary akdyrmak üçin ýerasty geçirijileriň ulgamy.

LAGYRDAMA [lağyrdama], *iş ady.* Sesli köp geplenilende çykýan sesiň ady.

LAGYRDAMAK [lağyrdamak], *işl.* **1**. Hüňürdäp igençli geplemek, bolgusyz köp gürlemek. *Bu Hally şahyryň lagyrdap duran göherdine dönüpdir* (N. Pomma). **2**. *göç. m.,* zeýrenmek, igenmek, hüňürdemek. *Nahar sähel gijä galsa, onsoň ýagryna degilýän göhert ýaly şol lagyrdar oturar* (N. Hojageldiýew).

LAGYRDAMAKLYK [lağyrdamaklyk], *iş ady.* Lagyrdamak ýagdaýy.

LAGYRDAMAZLYK [lağyrdamazlyk], *işl*. Lagyrdap oturmazlyk, lagyr-lagyr etmezlik.

LAGYRDAŞMAK [lağyrdaºmak], *işl.* Bilelikde, Lagyrdamak ýagdaýy. *Käte goýunlary suwa ýakanda, suw çekýän erkekler lagyrdaşýardy*. (Ç. Gurbangylyjow).

LAGYRDATMAK [lağyrdatmak], *işl*. Lagyrdamaga sezewar etmek, lagyrdar ýaly etmek. *Garry düýäni lagyrdatdy.*

LAGYRDAÝYŞ [lağyrdaýyş], *iş ady.* Lagyrdamak ýagdaýy.

LAGYRDY [lağyrdy], *at*. Düýe bagyranda, Lagyrdyly ses etmek, lagyr-lagyr etmek, bagyrmak (düýe hakynda).

LAGYR-LAGYR [lağyr-lağyr], *s. ş. aňl. söz.* Düýe bagyranda çykýan ses.

◊ **Lagyr-lagyr etmek** *ser.* **Lagyrdamak**.

LAHAT, *at, k. d.* Gör, gabyr; lähet, gabryň içki öýi. *Şahyr Baýly, al nesihat, Ahyry jaýyňdyr lahat* (Baýly şahyr).

LAHZA, *hal, k. d.* Göz ýumup-açasy salym, az wagt, şol wagt, şol pursat, birsalym, biraz. ... *Hüýrlukga öz dogany Hüýrzagpyranyň eden işine gahary gelip, bir lahzada sansyz müň leşger ýygnap, Hüýrzagpyranyň üstüne geldi* ("Hüýrlukga – Hemra").

LAK: lak bolmak dymmak, sem bolmak. *"Men-ä inim, Myrat, seniň bilen guda bolaly!" diýip geldim diýeninden, Myrat kel lak boldy* (A. Durdyýew).

LAK [la:k] I: lak atmak söz gatmak, birine bir zat diýmek. *Lak atamda myssyk gülgün, Assa ýöräp bärik gelgin* (Halk döredijiliginden). *Ýigitkäm gyzlara bakman bilmedim, Ýöne lak atmagy hökman bilmedim* (G. Daşgynow).

LAK [la:k] **II,** *at, ser.* **Laklar.**

LAKAM, at. **1**. Ýazyjydyr şahyrlaryň kabul eden edebi ady, tahallus. *Magtymgulynyň edebi lakamy Pyragydyr.* **2**. Adamlaryň gylyk-häsiýetine, keşbine, kärine görä dakylýan at.

LAKAMLY, *syp.* Lakamy bolan.

LAKAŞA, *syp.* **1**. Könelip sandan çykan, könelişen, dargan (gural hakynda). **2**. *göç. m.* Bolar-bolgusyz, ugursyz (adam).

LAKGA I, *at.* Süýji suwda ýaşaýan, bedeni teňňe ýerine ýumşak deri bilen örtülen, ýasy kelleli uly balyk, ýaýyn. *Onuň çöreginiň owuntyklaryny bolsa hemişe bir lakga balyk iýer eken* ("Türkmen halk ertekileri").

LAKGA II: lakga ýuwutmak birden ýuwutmak, birbada ýuwudup goýbermek. *Uly balyklar kiçijik balyklarý lakga ýuwudýardy.*

LAKGA-LAKGA, *at, gepl. d., ser.* **Lagta-lagta.**

LAKGY, *syp.* Boş, ugursyz gürrüň edip ýören, gepiniň-sözüniň ugry-utgasy bolmadyk, ýaňra. *Öňde*

L, Türkmen milli elipbiýiniň on dördünji harpy.

LA [la:], Käbir atlaryň öňünden gelip, *-syz, -siz* goşulmasynyň manysyny aňladýar. *Barçanyň perwerdigäri patyşahy-la mekan* (Şeýdaýy).

LABYR [la:vyr], *at.* **1.** Deňizde, derýada gämini, gaýygy bir ýerde saklamak üçin suwuň düýbüne taşlanýan zynjyrly, gaňyrçakly agyr demir. **2**. *göç.m.* Agram, agyrlyk, agyr ýük. *Nädip göteräýärkän ol, Gerdenne ýüklenen munça labyry?* (I. Nuryýew). **3**. Tahýa salynýan labyr görnüşindäki nagyş.

◊ **Labyryňy atmak** biriniň üstüne öz garamatyňy atmak.

LABYRDAMA [lavyrdama], *iş ady.* Labyrdamak ýagdaýy.

LABYRDAMAK [lavyrdamak], Labyrdyly ýanmak.

LABYRDAMAKLYK [lavyrdamaklyk], *iş ady.* Labyrdamak ýagdaýy.

LABYRDAMAZLYK [lavyrdamazlyk], *işl.* Labyrdap ýanmazlyk.

LABYRDAŞMAK [lavyrdaşmak], *işl.* Labyrdyly ýanmak (ýanýan köp zat hakda). *Tamdyrdan lowlaýan tüsseli ýalyn, gapylarda hatara ýanýan ojaklar, şol şapak bilen bäsleşýän ýaly labyrdaşýardylar* (B. Kerbabaýew).

LABYRDATMAK [lavyrdatmak], *işl.* Labyrdap ýanar ýaly etmek. *Ýandagy labyrdadyp ýakmak.*

LABYRDAÝYŞ [lavyrdaýyş], *iş ady.* Labyrdamak ýagdaýy.

LABYRDEPEN [la:vyrdepen], at. Gaýyk suwuň gyrasyna ýetende, ýere çiş çümdürip, gaýygy saklaýan adam.

LABYRDY [lavyrdy], *at.* Ot kemsiz tutaşyp, ýalynly ýananda çykýan sesiň ady. *Ýalaňy odunyň labyrdysy.*

LABYR-LABYR [lavyr-lavyr], *s. ş. aňl. söz.* Kemsiz tutaşyp, ýalynly ýanýan oduň sesi.

◊ **Labyr-labyr etmek** *ser.* **Labyrdamak.**

LABYZ [lavyz], *at.* Ýakymly, mylaýym äheňde çykýan ses, owaz. *Meniň oglum hem dutary edil seniň ýaly şirin labyzda çalýardy, ol hem sen duşly oglandy* ("Türkmen halk ertekileri"). *Labzy şeker, sözi şirin, süýji sözli. Labzy şeker, hoş güftarly amanmy?* (Zelili).

◊ **Labzy ajamak** biri bilen hyrsyz, ýakymsyz sözleşmek, gepläp başlamak. . *Labzy şeker sözi şirin, süýji sözli*. *Labzy şeker, hoş güftarly amanmy?* (Zelili).

LABYZLY [lavyzly], *syp.* Ýakymly owaz, äheňi, labzy süýji, mylaýym. *Onuň dutaryny Şükür bagşy ýaly gümmürdedip, labyzly çaldy* (N. Pomma).

◊ **Labyzly okamak** sözleri öz äheňi bilen düşnükli, aýyl-saýyl edip, sözlemleri gulaga ýakymly bolar ýaly okamak.

LABYZLYLYK [lavyzlylyk], *at.* **1**. Labzy barlyk. *Sazyň labyzlylygy.* **2**. Sözleşmäge, gepleşmäge mylakatlylyk, ýakymlylyk, mylaýymlyk.

LABYZSYZ [lavyssyz], *syp.* **1**. Labzy, owazy ýakymsyz, gulaga ýakmaýan. *Labyzsyz aýdylan aýdym. Goşgyny labyzsyz okamak.* **2**. *göç. m.* Hyrsyz, ýakymsyz, mähir-mylakatsyz, labzy ajy. *Pahyr labyzsyz adam eken.*

LABYZSYZLYK [lavyssyzlyk], *at.* **1**. Labzy, owazy ýakymsyzlyk, hoş owazly bolmazlyk. *Sesiň labyzsyzlygy.* **2**. *göç. m.* Hyrsyzlyk, ýakymsyzlyk, gaharjaňlyk, mähir-mylakatsyzlyk.

LAÇYN [la:çyn], *at.* **1**. Ýeňsesi gögümtil ýa-da çalymtyl-gök, arkasy çalymtyl-goňur, aw awlamak üçin ýörite eldekileşdirilýän algyr guş. *Garry güýçden galar, ýigitler huşdan, Saýýat awdan galar, laçynlar guşdan* (Magtymguly). **2**. Gyza dakylýan at.

LAGAR [lağar], *syp.* Garrap, ysgyn-mydardan düşen, sandan galan, arryk, hor düşen, lagşan. *Lagar düşdüm, awum alyp bilmeýän* (A. Salyh). *Garraýaňmy, ýaman lagar düşüpsiň?* (G. Ezizow).

LAGL [lağyl], *at.* Gyzyl reňkli gymmatbaha daş. *Şükür, lagly-Badahşana ýetişdim* ("Gül-Senuber").

◊ **Lagly-göwher (merjen, ýakut)** lagl we göwher ýaly gymmat bahaly daşlar. *Lagly-göwher dakynyp, dürri-Ýemen isteseň, Nagt bereýin pullaryň, Bir-birden sana zülpüň* (Kemine). *Alma ýaňagyndan, ap-ak ýüzünden, Lagly-merjenleri dökdi-de gitdi* (Kemine). *Lagly-ýakut gerdeninde, tumarly Eý agalar, meni şol ýar öldürdi* (Kemine).

LAGNAT [lağnat], *at, k. d.* Nälet. *Lagnaty şeýtanyň talaşyn görüň. Ýow güni gaýrata gatlan, Lagnat goýma riş üstüne* (Magtymguly).

LAGNATKERDE, *syp*., *k. d.* Nälet, gargyş siňen, näletlenen, näletkerde. *Ýagşy oguldan rähmet arygy akar, Lagnatkerde ogul boldy, bolmady* (Magtymguly).

LAGNATLAMA [lağnatlama], *iş ady.* Lagnatlamak ýagdaýy.

LAGNATLAMAK [lağnatlamak], *işl., k. d.* Nälet etmek, gargyş etmek, näletlemek. *Oglum, seniň kakaň pahyr jan berende, şolaryň neslini lagnatlap gitdi* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew).

LAGNATLANMAK [lağnatlamak], *işl.* Lagnat edilmek, näletlenmek.

LAGNATLAÝYŞ [lağnatlaýyş], *iş ady.* Lagnatlamak ýagdaýy.

LAGNATLY [lağnatly], *syp.* Nälet siňen, gargyş alan, näletli.

LAGNATY [lağnaty], *syp., k. d., ser.* **Lagnatly.** *Lagnaty perzendiň ýokdur paýany, Birniçe örteýip, gynaýdyr jany* (Zynhary).

LAGŞAMA [lağşama], *iş ady.* Lagşamak ýagdaýy.

LAGŞAMAK [lağşamak], *işl.* **1**. Könelmek zerarly

LAŇŇYLDAÝYŞ [laňňyllaýyş], *iş ady.* Laňňyldamak ýagdaýy.

LAŇŇYLDY [laňňylly], *at.* Lakgyldy. *Laňňyldyňy bes et!*

LAP [la:p]: **lap urmak** biderek ýere öwünmek, boş güplemek, magtanmak, çişmek, paňlamak. *Ýüregim sap erer diýp urmagyl lap* (Sopy Allaýar). **Lap etmek (etmezlik)** hakyky bolşundan ulaldyp aýtmak, çişirmek. *Çöl ýerde göwre galdyrma, Ol-da hoşdur, syr bildirme, Lap edip, dahan doldurma, Jeň nan degil diş üstünde* (Magtymguly). *Indi biziň obamyz tanalmaz ýaly boldy diýip, lap etmän, aýtmak bolar* (“Türkmenistan”).

LAPBA: lapba gyzmak birden, birbada, çalt, tiz gyzmak. *Gorkusyndan gözleri petredi, endam-jany tamdyra tutulan dek lapba gyzdy* (G. Kulyýew).

LAPÇY [la:pçy], *at, ýerli g.* Öwünjeň, magtanjaň. *Ol gaty lapçy adam*.

LAPÇYLYK [la:pçylyk], *at, ýerli g.* Öwünjeňlik, magtanjaňlyk.

LAPLAMA [lapylama], *iş ady.* Laplamak ýagdaýy.

LAPLAMAK [lapylamak], *işl.* **1.** Ýalynlap sesli ýanmak, lap-lap edip ýanmak. *Ot laplap ýandy.* **2.** *göç. m.* Gyzmak, gyzgynlygy ýokarlanmak, galmak. *Ýeriň ýüzi laplap gyzdy.*

LAP-LAP: lap-lap etmek 1) *ser.* **Laplamak**. *Ot tamdyrda lap-lap edip ýanýardy.* **2)** gaty gyzdyrmak, ýanyp barmak (beden gyzgynlygy hakynda). *Onuň gyzgyndan ýaňa endam-jany lap-lap edýärdi.*

LAPYKEÇ [la:pykeç], *syp.* Islegi, arzuwy ýerine ýetmän, keýpi bozulan, ruhdan düşen.

◊ **Lapykeç bolmak** işiň şowuna bolmazlyk, janyň ýanmak, keýpiň gaçmak, ruhdan düşmek. **Lapyny keç etmek** biriniň keýpini gaçyrmak, keýpini bozmak, janyny ýakmak. *Onuň bu ýoknasyzlygy hemmeleriň lapyny keç etdi.*

LAPYKEÇLIK [la:pykeşlik], *at.* Lapykeç ýagdaýda bolmaklyk, keýpi bozuklyk.

LARKARMAK, *işl.* Gowşap aşak sallanmak. *Uly köwüş aýagyna giň bolup larkaryp durdy.*

LARKARTMAK, *işl.* Bir zadyň larkarmagyna getirmek. *Gabsany larkartmak.*

LARKY, *syp., gepl. d.* Goram-gowşak, bedenine erk edip bilmeýän. *Larky adam.*

LARKYLDAMAK [larkyllamak], *işl.* Lark-lark edip durmak, larkyldysy bolmak. *Gapy larkyldap dur.*

LARKYLDY [larkylly], *at.* Araba bijaý ýoldan ýörände, petlesi gowşak gapy açylyp-ýapylanda we ş. m. çykýan sesiň ady.

LARK-LARK: *s. ş. aňl. söz.* Bir zat giň bolanda, ýerine barmadyk ýagdaýynda çykýan ses.

◊ **Lark-lark etmek** larkyldamak.

LARSA: larsa galmak. 1) birden pökgermek, şol bada gaty çişmek (ten hakynda). *Wüşi kel köýnegini ýokaryk çekip, ýagyrnysyny görkezdi, taýagyň degen ýeri larsa galyp ýol bolup durdy* (A. Gowşudow). **2)** *göç. m.* Birden herekete gelmek, dessine ýerinden gozganmak, gögermek. *Gyrtyçlar goýnuň kirpigi ýaly larsa galdy* (“Edebiýat we sungat”).

LARSA-LARSA: larsa-larsa galmak pökgerip-pökgerip çişmek, endamyň birnäçe ýeri çişmek (ten hakynda).*Endamynyň käýeri larsa-larsa galypdyr* (A. Gowşudow).

LARS-LARS, *s. ş. aňl. söz.* Goýy zat yzygiderli gaýnanda çykýan ses.

◊ **Lars-lars etmek** gaýtalanýan larsyldyly ses bilen gaýnamak, aram-aram larsyldap gaýnamak. *Agyrlaç lars-lars edip gaýnaýan toşabyň reňki öwrülipdir* (B. Kerbabaýew).

LARSYLDAMA [larsyllama], *iş ady.* Larsyldamak ýagdaýy.

LARSYLDAMAK [larsyllamak], *işl.* Lars-lars edip gaýnamak. *Goýalyp başlan toşap larsyldap gaýnap dur.*

LARSYLDAŞMAK [larsyllaşmak]. *işl.* Ýerli-ýerden lasyrdamak. *Toý ýerinde gazanlar larsyldaşyp gaýnaýardy.*

LARSYLDATMAK [larsyllatmak] , *i*ᵒ**l.** Larsyldyly gaýnatmak. *Larsyldadyp toşap gaýnatmak.*

LARSYLDAÝYŞ [larsyllaýyş]. *işl.* Larsyldamak ýagdaýy.

LARSYLDY [larsylly]. *at*. Biᵒirilýän zat gaýnap goýalanda çykýan sesiň ady. *Gaýnap duran mürepbäniň larsyldysy eşidilýärdi.*

LASYRDAMAK , *i*ᵒ**l.** Lasyrdyly ses bilen gaty gaýnamak, lasyr-lasyr etmek *Soňra lasyrdap duran tüňçäni göterip, bir çetde goýdy* (G. Kulyýew).

LASYRDAŞMAK , *i*ᵒ**l.** Bilelikde lasyrdamak. *Gazanlar lasyrdaşyp gaýnap dur.*

LASYRDATMAK, *i*ᵒ**l. 1**. Lasyrdyly gaýnatmak. **2.** göç.m. Gaty gyzdyrmak, ýakyp barmak (gün hakynda). *Beýnileri lasyrdadýan günüň gyzgyndan beter, gumuň petiş howry ýürege urýardy* (B. Kerbabaýew).

LASYRDAÝYŞ , *i*ᵒ ady. Lasyrdamak ýagdaýy.

LASYRDY, *at.* Lasyr-lasyr edip gaýnanda çykýan sesiň ady.

LASYR-LASYR, *s. ş. aňl. söz.* Goýy suwuklyk, nahar gaty gaýnanda çykýan ses.

◊ **Lasyr-lasyr etmek** *ser.* **Lasyrdamak.** *Çopanyň gazanjygy lasyr-lasyr edip gaýnaýardy* (B. Kerbabaýew).

LATYN [laty:n]: **1) latyn dili.** Gadymy Rimde ýaşan halkyň dili. **2) latyn elipbiýi** latyn diliniň elipbiýi.

LATYNÇA [laty:nça], *hal.* **1.** Latyn dilinde.

bir ýuwaşaň bendäň öýüne bir lakgy myhman gelipdir (Ý. Mämmediýew).

LAKGYLDAMA [lakgyllama], *iş ady*. Lakgyldamak ýagdaýy.

LAKGYLDAMAK [lakgyllamak], *işl.* Bolgusyz gürlemek, biderek ýaňramak. *Ol gülmesiz zada gülüp, özünden soralmadyk zatlar hakynda lakgyldajak boldy* (N. Pomma).

LAKGYLDAŞMAK [lakgyllaşmak], *işl.* **1**. Köp bolup, bilelikde lakgyldamak. **2**. *göç. m.* Degişmek, şadyýan gürrüň edişmek, ýomak atyşmak. *Şony seniň bilen maslahatlaşmaly hem-de ýaşuly bilen birazajyk lakgyldaşaly diýip geldik* (B. Seýtäkow).

LAKGYLDATMAK [lakgyllatmak], *işl.* Birini bolgusyz gürletmek. *Gowusy, şoňa habar gatyp lakgyldatmasana!*

LAKGYLDY [lakgylly], *at*. Bolgusyz, boş, biderek gürrüň. *Şular ýaly jogapkärsiz lakgyldylar netijesinde geçen ýyl edilmeli iş ýene yza galýar* (B. Kerbabaýew).

LAKGYLYK, *at*. Bolgusyz gürrüň edijilik, biderek ýaňramaklyk, ýaňralyk. *Lakgylygyň zyýandan başga peýdasy bolmaz.*

LAKLAR [la:klar], *at.* Dagystanyň ýerli ilatynyň bir bölegini düzýän halkyýet.

LAK-LUK: lak-luk atmak (etmek, ýuwutmak) nebsewürlik bilen çalt iýmek, hapyr-hupur etmek, şol durşuna ýuwutmak. *Şonça salam bermedik bolsaň, seni lak-luk atardym – diýipdir* ("Türkmen halk ertekileri").

LAKYRDAMA, *iş ady.* Lakyrdamak ýagdaýy.

LAKYRDAMAK, *işl.* **1.** Gaty gaýnamak, gaýnap lakyrdyly ses etmek, lakyr-lakyr edip gaýnamak. *Aradan ýarym sagat wagt geçmänkä, oturdylan gara kündük lakyrdap gaýnady* (N. Saryhanow). **2.** Köp ulanylany sebäpli çagşamak, gowşamak, gowşap lakyrt-lakyrt ses etmek. *Arabanyň tigri lakyrdap başlapdyr.*

LAKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Lakyrdamak ýagdaýy.

LAKYRDAMAZLYK, *işl.* Lakyrdap gaýnamazlyk.

LAKYRDAŞMAK, *işl.* Bilelikde, köp bolup lakyrdamak. *Gaýnan semawarlar lakyrdaşýardy.*

LAKYRDATMAK, *işl.* **1**. Gaty gaýnatmak. **2**.Çagşatmak, gowşatmak (teker hakda). *Arabanyň tigirlerini lakyrdadyp taşlapdyrlar.*

LAKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Lakyrdamak ýagdaýy.

LAKYRDY, *at.* **1**. Gaýnaýan suwuklykdan çykýan sesiň ady. *Gaýnap duran gazanyň lakyrdysy kesildi.* **2**. Okuň durýan ýeri giňän ýagdaýynda çykýan, peýda bolýan sesiň ady (araba, tigir we ş.m.). *Gitdigiçe tigriň lakyrdysy artdy.*

LAKYR-LAKYR, *s. ş. aňl. söz.* Suwuklyk yzygiderli gaty gaýnanda çykýan ses.

◊ **Lakyr-lakyr etmek** *ser.* **1**. **Lakyrdamak**. *Şol mahal tańka lakyr-lakyr gaýnap çogdy* (N. Pomma).

LAKY-TAK [la:ky-ta:k], *hal.* Halys, alaçsyz, ysgynsyz, halys bolan. *Şol gelüwine gumdan çykman, eşegi laky-tak durdy* ("Görogly").

LAKY-TAKLYK [la:ky-ta:klyk], *at*. Halys bolmaklyk, ysgynsyzlyk, gaty ýadawlyk.

LAL [la:l], *syp.* Doga kerligi sebäpli geplemekden mahrum, gepläp bilmeýän adam. *Malyň göwni ýazlarda, Lalyň göwni sözlerde, Meniň göwnüm sendedir, Seniň göwnüň düzlerde* (G. Ezizow).

◊ **Lal bolmak (açmak)** sesiňi kesmek, sesiňi çykarman, geplemän oturmak, sem bolmak. *Gargasaň gyşyň bar, ýalkasaň ýazyň, Bilbiller lal bolar eşidip owazyn* (A. Kekilow).

LAL-JIM [la:l-ji:m], *hal, ser* **Lam-jim.** *Çopan agyr ahwalaty aýdyp gutaransoňam, köpçülik dili tutulan ýaly, bir salym lal-jim bolup oturdy* ("Edebiýat we sungat").

LALLYK [la:llyk], *at.* Geplemekden mahrumlyk, dilsiz-agyzsyzlyk, gepläp bilmezlik. *Dil lallyk alamaty däl-de, iki gürrüňdeşiň ruhy halyny biri-birine mälim edýän derwaýys bir ýarag ahyry* (B. Kerbabaýew).

LAM-JIM [la:m-ji:m]: **lam-jim bolmak** ses-seda çykmazlyk, geplemezlik, dil ýarmazlyk; sem bolmak, sessiz-üýnsüz oturmak, geplemän durmak. *Ol gepläp bilmän, lam-jim bolaýdy.*

LAMPA I, *at.* Her hili gurluşdaky yşyk, ýylylyk berýän elektrik çyrasy.

LAMPA II, *hal.* Birden, bir bada, şobada.

LAŇ: laň bolmak (durmak) halys ýadamak, lütüň çykmak, örän ýadamak. *Uzak wagt seni gözläp laň boldum (durdum).*

LAŇŇA, *hal.* Birden, çalasynlyk bilen. *Annatuwak onuň sözüniň soňuny eşitmek islemän, laňňa ýerinden galdy* (B. Kerbabaýew).

LAŇŇARA, *at, gepl.d.* Dep, deprek. *Seniň öz ogluň toýunda-da laňňara bar-da – diýip, bir ýigit märekeden seslendi* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Laňňara kakmak 1)** dep, deprek çalmak. *Laňňara kakylyp, tar hem çalyndy* ("Garagum"). **2)** el-aýagyňy hereketlendirip begenmek, şatlanmak, heşelle kakmak.

LAŇŇASY, *syp.*, *gepl.d.* Ýaňrap, laňňyllap ýören. Laňňasy adam.

LAŇŇYLDAMA [laňňyllama], *iş ady*. Laňňyldamak ýagdaýy.

LAŇŇYLLAMAK [laňňyllamak], *işl*. Lakgyldamak.

LAŇŇYLDAŞMAK [laňňyllaşmak], *işl*. Köpçülikleýin laňňyldamak.

LAŇŇYLDATMAK [laňňyllatmak], işl. Birini laňňyldatmaga mejbur etmek.

Derýaýew).

LEÇ: leji çykmak 1) ýadap halys bolmak, haýy gaçmak, aryp tapdan düşmek, ysgyndan-kuwwatdan gaçmak. *Bize bir dem ber, halys lejimiz çykdy* (N. Pomma). **2)** *ser*. **Lenç etmek**. *Lenji çykan jümleler*.

LEÇEK *at, kön*. s. **1**. Gyňaç, ýaglyk. *Başyňyzda elwan leçek, Biliňizde tylla pyçak* (″Görogly″). **2**. *gepl. d.*. Ýaşmak, ýaşmaklyk; börügiň aşagyndan aýlanyp alynýan sary ýa-da gyzyl reňkli ýüpek mata.

LEGEN, *at*. Kir ýuwulýan ýa-da hojalykda başga maksatlar üçin ulanylýan ýuka metal gap, tas.

LEGENDA [lege:nda], *at*. **1**. Taryhy waka ýa-da adam hakynda aýdylýan hekaýa, rowaýat. *Siz bolsa, şöhratly legendany ýok etjek bolýarsyňyz* (″Edebiýat we sungat″). *Ertekiler, legendalar halkyň arasynda köp ýaýrapdyr*. **2**. Biri ýa-da bir zat hakda toslama gürrüň, erteki.

LEGENDAR [legenda:r], *syp*. Täsir galdyryjy, haýran ediji, beýlekilerden üýtgeşik, görlüp-eşidilmedik, geň; ady legenda öwrülen.

LEGLEK [leğlek], *at.* Aýagy, boýny uzyn, uly ak guş.

LEGSAN [legsa:n]**: legsan etmek** basgylyşdyryp, üzüp-ýolup weýran etmek, basalap ýere sokmak, torç etmek, zaýalamak (ekin hakynda). *Her kim her zat diýse-de, arpany legsan eden zadyň nämedigini bilen bolmady* (B. Kerbabaýew).

LEGZAN [leğza:n]: **legzan etmek** bir zadyň yzynda ýa-da ugrunda kösemek, sergezdan etmek. **Legzan urmak** hars urup ýörmek, ýetişiksiz ýagdaýda elewremek. *Legzan urup nireden gelýärsiň?*

LEJIKME, *iş ady.* Lejikmek ýagdaýy.

LEJIKMEK, *işl*. Halys bizar bolmak, lejiň çykmak, irmek, ýadamak. *Gurban bu ýumuşlardan lejigenden soň, baýyň aýalyna we ogluna ýüzlenip: - Zol Gurban bolup dur-la?! - diýip zeýrendi* (A. Durdyýew).

LEK, *at*. **1.** Ýüz müň adamdan ybarat goşun bölümi. *Elgaraz, ýedi lek goşun jem boldy* (“Saýatly – Hemra”). **2.** Albaniýanyň pul birligi.

LEKIN, *köm. s.* Emma,ýöne. *Özi açyp girjek boldy, lekin gapysyny açyp bolmady* (“Görogly”)

LEKLEKI, *at*. Taraçylykda ýüpek, ýüplük keleplenende daşyna kelep saralýan el guraly.

LELLERIŞMEK, *işl.* Köpçülik bolup, bilelikde lellermek.

LELLERMEK, *işl.* Suslanmak, ysgynsyzlanmak, gowşamak, başarnyksyz bolmak.

LELLERIŞ, *iş ady.* Lellermek ýagdaýy.

LELLIM, *syp*. Agzyny öweldip ýören, örän gowşak, başarnyksyz, nalajedeýin. *Bilýän bolsaň, hiç wagtda lellim bolmagyn!* (B. Kerbabaýew).

LELLIMLIK, *at.* Lellime degişli gylyk-häsiýet. *Sizem şu işde lellimlik etmäň* (G. Kulyýew).

LEMMER, *syp*. Üsti-üstüne toplanan, üýşen, toplum. *Lemmer bulutlar haýal süýşýärdi* (“Edebiýat we sungat”).

LEMMERLEME, *iş ady.* Lemmerlemek ýagdaýy.

LEMMERLEMEK, *işl.* Üsti-üstüne etmek, gat-gat etmek.

LEMMER-LEMMER, *syp.* Has köp, gat-gat, topbak-topbak, toplum-toplum. *Lemmer-lemmer möwç uran, Ol derýalar galmazlar* (Magtymguly).

LEMMERLENIŞ, *iş ady.* Lemmerlenmek ýagdaýy.

LEMMERLENMEK, *işl*. Lemmer-lemmer bolmak, üsti-üstüne üýşmek, gat-gat bolmak. *Asmanda bulutlarlemmerlenýärdi.*

LEMMI-LEMMI: lemmi-lemmi etmek agzyň gowuşmaýan ýaly bolgusyz hem köp geplemek, ugursyz gürläp oturmak. *Hemmesi hem seniň özüňdendir-le, baran ýeriňde lemmi-lemmi edip oturansyň, häli men gitsem, boş gelmejegim-ä bilýän* (A. Durdyýew).

LENÇ: lenç bolmak bizar bolmak, irmek, ýadamak, halys bolmak. *Aladadan ýaňa lenç bolmak.* **Lenç etmek 1)** bir aýdylan zady gaýtalap durmak, gaýtalap ýürege düşmek, halys irizmek, ýagyr etmek. **2)** basgylap torç etmek, myžžygyny çykarmak, döwnemek, depelemek. *Hüjüm edip çar tarapdan kän ýagy, Lenç edildi depeleriň topragy* (A. Kekilow).

LEŇ I: leň etmek *gepl. d*. halys ýürege düşmek, gaýtalap bizar etmek, aýdyp irizmek.

LEŇ II, *syp., k. d.* Agsak, keýtik. *Biliň buruk, aýagyň leň* (Zynhary).

LEŇKE, *at.* Köplenç, düşekçe we ş. m. tikilýän zolakly berk nah mata.

LEŇKEBUT [leňkevu:t], *at*. Aýaklary uzyn, göwresi tokgaja, kerepden tor ýasaýan, siňek awlap ýaşaýan möýe meňzeş mör-möjek.

LEŇKILDEME [leňkilleme], *iş ady.* Leňkildemek ýagdaýy.

LEŇKILDEMEK [leňkillemek], *işl.* Leňk-leňk edip ýöremek, keýtiklemek; towsaklaýan ýaly edip çaltrak ýöremek.

LEŇKILDEŞMEK [leňkilleşmek], *işl.* Köp bolup leňkildemek. *Süriniň agsak-towsaklary leňkildeşip, süýrenişip barýardy.*

LEŇKILDETMEK [leňkilletmek], *işl.* Leňkildär ýaly etmek. *Kel hem batyr agsak ýabyny leňkildedip: Hany biz näme iş bitirýäris! — diýip ugrady* (“Türkmen halk ertekileri”).

LEŇKILDEÝIŞ [leňkilleýiş], *iş ady.* Leňkildemek ýagdaýy.

LEŇKILDI [leňkilli], *at.* Agsaklap, keýtikläp ýöremegiň bir görnüşi, ýöreýiş ýagdaýy.

LENK-LEŇK: leňk-leňk etmek ser.

Latynça ýazgy. **2.** Latyn elipbiýinde, latyn harpynda ýazylan.

LATYNLAŞDYRMAK [laty:nlaşdyrmak], *işl.* Latyn elipbiýi esasynda elipbiý düzmek.

LATYŞ [laty:ş], *at, ser.* **Latyşlar.**

LATYŞLAR [laty:şlar], *at.* Latwiýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

LAÝ [la:ý] **I,** *at.* **1**. Suwag üçin ýörite taýýarlanylan palçyk. *Özi bolsa laý edip, ojakdyr tamdyr ýasady* (″Edebiýat we sungat″). **2**. Suwuň köp ýatan ýerinde emele gelen batga, palçyk, lüýk we olaryň syçrantgysy. *Ýap-ýaňyja geýimlerini geýdirip goýberipdim welin, eýýäm laý edipdir* (Ö. Abdyllaýew). **3.** Jaý, haýat salmak, kerpiç guýmak üçin toýundan taýynlanan, agdarylyp eýlemi ýeten ýörite palçyk. *Bagyň daşyna laýdan üç pagsa haýat çekilipdi* (“Garagum”). **4.** Dury bolmadyk, bulanyk, bulançak. *Al şeraba el uzatdym, emendim, Durusyn içmişler, laýa sataşdym* (Magtymguly).

◊ **Laýa batmak** çykgynsyz ýagdaýa düşmek, heläk bolmak. *Ömür saly laýa batar, Günbe-günden derdi artar* (Magtymguly).

LAÝ [la:ý] **II: bir laý** boýdan-başa, başdan-aýak; bir ýola, bir gaýta. *Maşynyň töwereginde öwelişip duran bize bir laý göz gezdirdi* (R. Gelenow). **Bir (ýeke) laý geýim** köýnek-balak, üst-baş, geýim toplumy, çalşyrgyç. *Çalşyrgyjy zady bolmaz, ähli geýimi ýeke laýdy* (K. Gurbannepesow).

LAÝÇY [la:ýçy], *at.* Laý edýän adam, laý işi bilen meşgul bolýan işçi. *Ärnazar işan hem şol wagt ak sakgalyny sypap, bagana possunyny ýelbegeý alyp, laýçylaryň ýanynda tomaşa edip ýördi* (″Türkmen halk ertekileri″).

LAÝYK [la:ýyk], *syp*. **1**. Biçimi bap gelýän, dogry gelýän. *Wepanyň özüne laýyk tikilen bir laý araçäkçi esgerleriň egin-başyny, papagyny, ädigini sylag berdi* (A. Gowşudow). *Her käriň özüne laýyk täri bar* (A. Kekilow). **2**. Gabat gelýän, jüpleşip duran, biri-birine şap bolýan. **3**. Maksada mynasyp, dogry, ýaraşykly. *Döwrüň talabyna laýyk getirmek*. **4**. Dogry, göni, edil, doly. *Ondan bäri laýyk dört ýyl geçdi.*

LAÝYKLAMA [la:ýyklama], *iş ady.* Laýyklamak ýagdaýy.

LAÝYKLAMAK [la:ýyklamak], *işl.* **1.** Deň getirmek, laýyk etmek, barabar etmek, deňlemek. *...Biri tutawajydyr ýokarsyny ülňä laýyklap kesişdirýär* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Dogry getirmek, gönülmek, dogrulamak. *Dürbini öz gözüne laýyklap, eýläk-beýläk gezdiren Annak seslenenini duýman galdy* (B. Kerbabaýew).

LAÝYKLAÝYŞ [la:ýyklaýyş], *iş ady.* Laýyklamak ýagdaýy.

LAÝYKLY [la:ýykly], *syp*. Mynasyp; ýaraşykly. *...Özüne laýykly belent dereje bilen galkyjaklap gelýärdi* (B. Kerbabaýew).

LAÝYKLYK [la:ýyklyk], *at*. **1.** Biçimi bap gelmeklik, dogry gelmeklik. **2.** Dogry gelijilik, barabarlyk. **3.** Gelşip duranlyk, ýaraşyp duranlyk, mynasyplyk. *Ol, belki, onuň Aýgüle laýyklygy barada hiç bir zat gownüne getirmän, diňe işeňňirligini, düşünjesini, ukybyny öwýändir?* (B. Kerbabaýew).

LAÝYKLYKDA [la:ýyklykda], *hal.* Görä.

LAZYM [la:zym], *hal, k. d.* Derkar, zerur, gerek. *Bir posa talap kyldym, “Lazymdyr ölüm” – diýdi* (Mollanepes). *Lazym olsa, wah diýmerin, bu janym bergeý saňa* (A. Atabaýew).

LE, *çal., k. d*. Bilen, bile. *Söweşmegil, Garajaoglan, pelek le, Gunça düşmez aşyklara dilek le, Gelin-gyzlar ýaýyk ýaýar bilek le, Sallanyýor kümüş halhal golunda* (Garajaoglan).

LEB [lev], *at, şahyr.* **1.** Dodak. *Lebi şeker, agzy gunça, Ol zülpi tardan aýryldym* (Magtymguly). *Leblerinden bal akar, Şadyýan läle kakar* (G. Ezizow). **2.** *k.d.* Gyra, ýaka, boý, kenar (deňiz, derýa we ş. m. hakynda). *Kepderiler bir silkinip, perizat boldular we kapasy serhowzuň lebinde goýdular* (“Hüýrlukga – Hemra”). *Derýa lebi otluk, suwluk, ajap çemenlik bir ýer erdi* (“Gül – Bilbil”) .

LEBBEÝIK, *g. t. s.* “ Hawa, men taýýar, men häzir, men bar: buýrugyňyza men taýyn” diýen manydaky giriş söz. *Mejnun bu sözi eşidip, “ Lebbeýik” diýdi* (“Leýli – Mejnun”).

LEBIZ [leviz], *at.* Bir zat barada berlen wada, söz, ygrar, äht.

◊ **Lebiz etmek** bir zady etmeklige söz bermek, boýun bolmak, wada bermek. *Gijeler ýatmaga bolmaz kararym, Lebiz edip men, bir wadada duraryn* (“Şasenem – Garyp”). **Lebziňde durmak** beren sözüňi ýerine ýetirmek, wadaňda tapylmak, ygrarly bolmak. *Arap at meýdanda ýörär, Är bolan lebzinde durar* (“Görogly”). **Lebziňden dänmek** *ser.* **Lebziňi ýuwutmak.** *Sähet aga özüniň lebzinden dänmejegini aýdýar* (“Edebiýat we sungat”). **Lebziňi ýuwutmak** eden wadaňda tapylman, ähdiňi bozmak, lebziňden dänmek, ygrarsyz bolmak.

LEBIZLI [levizli], *syp*. Eden wadasynda tapylýan, beren sözünde durýan, durnukly, ygrarly. *Lebizli ýigit.*

LEBIZLILIK [levizlilik], *at.* Lebzi barlyk, ygrarlylyk.

LEBIZSIZ [levissiz], *syp.* Lebzi ýok, beren sözünde durmaýan, ygrarsyz. *Lebizsiz adam.*

LEBIZSIZLIK [levissizlik], *at.* Lebzi ýokluk, ygrarsyzlyk.

LEBIZ-YGRAR [lebiz-ygra:r], *at, ser*. **Lebiz**. *Lebzine-ygraryna garap adama baha bermelidir* (H.

gygyryşmak (çaga, adam hakynda). *Çagalar lägirişip, ýerlerinden galdylar.*

LÄGIRME [lä:ðirme], *iş ady.* Lägirdäp durmak ýagdaýy.

LÄGIRMEK [lä:ðirmek], *işl.* **1**. Uzyn-uzyn çirkin ses etmek, gygyrmak (geçi hakynda). *Geçi ýene lägirdi.* **2**. *gepl*. *d*. Gorkudan ýaňa gaty gygyrmak, çirkin aglamak, gaty ses bilen gygyrmak (çaga, adam hakynda). *Duran ýerinden agzyny hatap ýaly açyp: Wä-ä, wä-ä! - diýip lägirdi* (A. Durdyýew).

LÄGIRTMEK [lä:ðirtmek], *işl.* **1.** Uzyn-uzyn ses etdirmek, lägirmäge mejbur etmek, gygyrtmak (geçi hakynda). *Owlagy lägirtmek.* **2.** *gepl*. *d*. Gorkuzyp gaty gygyrtmak, çirkin aglamaga, gaty ses bilen gygyrmaga mejbur etmek (çaga, adam hakynda). *Çagany lägirtmek.*

LÄHEŇ, *at.* **1.** Deňizde ýaşaýan süýdemdiriji, iň uly jandar, kit. *Gämige labyrdyr, derýa läheňdir* (Magtymguly). **2.** *syp., göç. m.* Äpet, mähnet, ägirt, uly. *Şeýle beýiklikdäki tolkun dyňzap ugranda, gönümize bolmasa, dagyň läheň daşlary dargap kenar gaýra süýşäýjek ýaly boldy* ("Edebiýat we sungat").

LÄHET, *at, k. d., ser.* **Lahat**. *Sen bilen lähede bile, Girerin senden aýrylman* ("Görogly").

LÄKEME [lä:keme], *at.* Kürek bilen herekete getirilýän, 500-600 put ýüki göteryän gaýygyň bir görnüşi.

LÄLE [lä:le] **I,** *at.* **1**. Gyzlaryň üýşüp ýa-da ýekelikde sazsyz aýdýan aýdymy. **2**. Halk döredijiliginiň bir görnüşi.

◊ **Läle kakmak** belli bir heňde läle aýtmak.

LÄLE [lä:le] **II,** *at.* **1**. Gyzyl reňkli gül. *Ýaňagyň misli läledir, Bakyşyň janym aladyr* ("Şasenem – Garyp"). *Zeminiň lälesi, asmanyň aýy, Dünýäniň göwheri-käni, Ogulbeg* (Kemine). **2**. *göç. m.* Söýgüli gyz, jenan. *Emma, düşün, läläm, şeýle gün dogar: Saçlaryň nur bolup, üstüme ýagar* (G. Ezizow). **3**. Gyza dakylýan at.

◊ **Läle ýaly** kir-kimiri aýrylyp, reňki gowy açylan (ýuwlan eşik hakynda).

LÄLE-REÝHAN [lä:le-reýha:n], *syp*. Gök öwüsýän, gülli-gülälekli (ýer hakynda).

LÄLEZAR [lä:leza:r], *syp., at*. Gülzar, gülli-çemenli, al-elwan gül biten meýdan, ýer. *Lälezar çemenli düzlerim galdy* (Seýdi). *Asman lälezardyr, Toprak - tenekar* (K. Gurbannepesow).

◊ **Lälezar bolmak** al-elwan gül biten ýaly bolmak.

LÄLEZARLYK [lä:leza:rlyk], *at.* Gülzarlyk, gülli-çemenli meýdan. *Öňki tozan çölüstan giň lälezarlyga öwrüldi* ("Watan").

LÄLIK [lä:lik], *syp*. Edenine däl diýilmän, aýnadylyp saklanan, eziz görlüp ulaldylan, söýlüp ösdürilen. *Nartäç ejesi-kakasy tarapyndan lälik saklanan gyzdy* (A. Gowşudow). *Lälik saklanypdyr ýok okan ýeri, Bilini agyrdyp dökmändir deri* (A. Kekilow).

LÄLIKLIK [lä:liklik], *at.* Lälik bolmaklyk, läliğiň bolşy, gylyk-häsiýeti, özüni alyp barşy. *Ýadyňyzdamy, okaýarkak hem onda läliklik, öz-özünden göwni bitginlik duýulýardy* (B. Pürliýew).

LÄLIKSIREME [lä:liksireme], *iş ady.* Läliksiremek ýagdaýy.

LÄLIKSIREMEK [lä:liksiremek], *işl.* Aýnan bolmak, lälik bolan bolmak, aýnadylan çaga ýaly bolan bolmak. *Lälik gülüm läliksiräp, ajap lälik basyşyň, Aşyk*

LOWURDAMA [lowurdomo], *iş ady.* Lowurdamak ýagdaýy.

LOWURDAMAK [lowurdomok], *işl.* **1.** Güýçli lowurdyly ýanmak, uly ýalynly ýanmak, tutaşyp gaty ýanmak. *Lowurdap ýanyp duran oduň üstüne suw guýlan ýaly boldy.* **2**. Şöhle saçmak, öwşün atmak, nur saçmak, ýalpyldamak.

LOWURDAŞMAK [lowurdoşmok], *işl*. **1.** Bilelikde utgaşykly lowurdap ýanmak. *Çopan goşunda ýakylan otlar lowurdaşyp ýanýardy.* **2.** Öwşün atyşyp durmak, ýalpyldaşmak. *Lowurdaşyp düwmeler, uzaklardan görüner* (M. Seýidow).

LOWURDATMAK [lowurdotmok], *işl.* Bir zady lowurdar ýaly etmek. *Lowurdadyp göwher kimin çyrasyn, Birleşdirýär şäher, obaň arasyn* (N. Pomma).

LOWURDAÝYŞ [lowurdoýuş], *iş ady*. Lowurdamak ýagdaýy.

LOWURDAWUK [lowurdowuk], *syp.* Lowurdap, ýalpyldap, şöhle saçyp duran, öwşün atyp duran, ýiti ýalpyldyly.

LOWURDY, *at.* **1.** Lowurdap ýanýan oduň sesiniň ady. **2.** Ýaldyrap görünýän şöhle, ýalpyldy, öwüşgin. *Goý, ak altynyň lowurdysy biziň toýumyza-da bezeg bersin!* (B. Kerbabaýew).

LOWUR-LOWUR: lowur-lowur etmek *ser.* **Lowurdamak.** *Lowur-lowur edip duran mata.*

LÖDERE [lödörö], *at.* Suwuklygyň düýbüne çökýän çökündi. *Gazandaky lödere ýaga jazlanýan irimçik gara etleri demine dartasy geldi* (B. Kerbabaýew).

LÖKGE [lökgö]**,** *at, gepl. d.* Ýeňil maşyn.

LÖKGEBAÝ [lökgövo:ý], *at, gepl. d.* Ýeňil maşyn, lökge. *Çapak-çapak noguly, Seçip gidiň, ýar-ýar. Lögkebaýa mündürip, Geçip gidiň, ýar-ýar* ("Türkmen halk döredijiligi").

LÖKÜDIKLEME [löküdüklömö], *iş ady.* Löküdiklemek ýagdaýy.

LÖKÜDIKLEMEK [löküdüklömök], *işl.* Löküdik-löküdik edip ýöremek, tagaşyksyz, ýaraşyksyz ýöremek, ylgaşlamak.

LÖKÜDIKLEŞMEK [löküdüklöşmök], *işl.* Köp bolup, bilelikde löküdiklemek. *Adamlar löküdikleşip, yzdan barýardylar.*

LÖKÜDIKLETMEK [löküdüklötmök], *işl.*

Leňkildemek.

LEŇŇEÇ, *at.* Sekiz aýakly, gysgyç agyzly, uzyn murtly, iki tarapyna hem ýöreýän, suwda ýaşaýan jandar. *Deňiz leňňeçleri.*

◊ **Leňňeç ýaly** ugur-utgasyz, gepinde-işinde belli bir ugry bolmadyk (adam hakynda). *Ol edil leňňeç ýalydyr, ilki bir zat diýer, yzyndanam başga zat diýer.*

LEŇŇER, *at.* **1**. Ýokaryk agyrlyk galdyrmak üçin niýetlenen ýörite gurluş. *Gara dag gara ýeriň leňňeri* (Nakyl). **2**. Bir zadyň mäkäm durmagy üçin asylýan agyrlyk. *Degirmen daşynyň üstünde goýulýan leňňer agyr goýulsa, un maýda üwelýär, ýeňil goýulsa, un irimçik bolýar.* **3**. Yranma, ikibaka çaýkanma. *Ýeliň zarby hem onuň öz leňňeri wyşkany iki baka näçe yrasa-da, güýçli traktorlar onuň ýykylmagyna maý bermeýärdi* (B. Kerbabaýew). **4**. *gepl. d.* Agram.

◊ **Leňňer atmak** yranyp, yrgyldap durmak, ýaýkyldap durmak. *Gämi deňizde leňňer atyp durdy.*

LEPBERILMEK, *işl, ser.* **Lepbermek.** *Lepberilip otyr. Lepberilip oturan ýeriňden bize nobat bermän, gürrüň edip otursaň näderdik?!* (N. Pomma).

LEPBERIŞ, *iş ady.* Lepbermek ýagdaýy.

LEPBERME, *iş ady.* Lepbermek ýagdaýy.

LEPBERMEK, *işl.* Ýapyrylyp oturmak, biliňi büküp, eplenen ýaly bolup oturmak, ýapbaşyp oturmak. *Ol giç öýlä çenli lepberip oturdy.*

LEPBEÝ, *ugrukd.* "Hyzmatyňda taýýar, gulluk, bolýar" diýen ýaly manyda birinji şahs tarapyndan aýdylýan söz. *Sen ýöne biziň diýenjigimizi et-de, näme buýursak, "lepbeý" diý-de işledejik ýör* (A. Durdyýew).

LERZAN [lerza:n]**: lerzana gelmek** güýçli zarba zerarly titremek, elenmek, sandyramak. *Gopup çaganyň ýüregi, ýaş süňňi lerzana geldi* (Ç. Aşyrow). **Lerzan urmak** *ser.* **Lerzana gelmek.** *Süýeklerim lerzan urar sözüňden, Jisminiň şährine talaň salan ýar* (Halk aýdymyndan).

LEŞGER [leºğer], *at.* **1**. Goşun. *Han babamyň gaşyna men barayýyn, Agyr hazyna, bol leşger alaýyn* ("Kitaby dedem Gorkut"). *Soňra weziri bilen leşgerlerini alyp, atlanyp, oglanlarynyň öňünden çykdy* ("Hüýrlukga – Hemra"). **2**. *göç. m.* Nöker, biriniň yzyna eýerýän adamlar topary.

LEŞGERBAŞY [leºğervaºy], *at.* Leşgeriň ýolbaşçysy, leşgeriň serdary.

LET: **let iýmek** birinden käýinmek, azar-ýamanyny görmek. *Şol çagadan tarap halys let iýdim.*

LETDE, *at.* Esgi, jinde, köne-sana, ýyrtyk-ýyrtyk zatlar. *Eliniň ýagyny letde bilen süpürdi* (O. Akmämmedow). *Nebit siňen letdäniň ajymtyk ysy burnuňa urýardy* (Ý. Durdyýew).

LEÝIS, *syp.* Dagap ýatan, pytrap ýatan (köp zat hakda).

◊ **Leýis bolmak** köp mukdarda dagap, çaşyp ýatmak, bol bolmak, dökün bolmak. *Her ýerde gawun, her ýerde garpyz leýis bolup ýatyrdy* (B. Kerbabaýew). *Leýis bolup ýatyr gulanyň eti* (A. Salyh). **Leýis etmek** çalam-çaş etmek, zaýalamak.

LEÝLISAÇ, *at, ös.* Söwüdiň aşak sallanyşyp duran çybykly ince ýaprakly görnüşi.

LEÝTENANT [leýtena:nt], *at, harby.* Goşunda kiçi leýtenantdan soňky harby dereje.

LEÝTENANTLYK [leýtena:ntlyk], *at.* Leýtenantyň gulluk ýagdaýy, harby derejesi.

LEÝZANGÜL [leýza:ngül], *at, gepl. d.*. Aýal-gyzlar tarapyndan ýerine ýetirilýän halk döredijiliginiň bir görnüşi, läle. *Daglara gar düşüpdir, leýzangül, Ýadyma ýar düşüpdir, leýzangül* (Halk döredijiliginden).

LEZGI [lezği], *at, ser.* **Lezgiler.** *Lezgi dili. Lezgi edebiýaty.*

LEZGILER [lezğiler], *at.* Dagystanda hem-de Azerbaýjanyň käbir ýerinde ýaşaýan kawkazly halkyýet.

LEZGINKA [lezğinka], *at.* Kawkaz halklarynyň haýallyk bilen ýerine ýetirýän tansy we onuň sazy.

LEZZET, *at.* **1.** Gowy iýmitden alynýan maza, tagam. *Goja çaýdan lezzet aldy.* **2.** Hözir. **3.** *göç. m.* Ýakymly, mylaýym duýgudan, ýagdaýdan alynýan oňat täsir, keýp, hezillik, eşret, sapa.

LEZZETLENIŞ, *iş ady.* Lezzetlenmek derejesi.

LEZZETLENMEK, *işl.* Gowy iýmitden we mylaýym ýagdaýdan maza almak, lezzet almak.

LEZZETLI, *syp.* **1.** Lezzet berýän, mazaly, süýji, tagamly. *Lezzetli nahardan soň çaý içdik.* **2**. *göç. m.* Keýpli, eşretli, ýakymly. *Şol geçen lezzetli pursatlar, günler, Indi diňe ýaşar ýörer hyýalda* (I. Nuryýew). *Indi diňe köp we ýagşy okan adamlar, köp ýagşy işleýän adamlar oňat, lezzetli ýaşaýarl*ar ("Garagum").

LEZZETLILIK, *at.* **1.** Lezzet berjilik, mazalylyk, süýjülik, tagamlylyk. **2**. *göç. m.* Hezili, keýpi barlyk, eşretlilik, ýakymlylyk. *Söýginiň lezzetliligi.*

LEZZETSIZ [lezzessiz], *syp.* **1**. Lezzeti ýok, mazasy bolmadyk, süýji däl, tagamsyz, mazasyz. *Lezzetsiz tagam. Lezzetsiz nahar.* **2**. *göç. m.* Lezzeti bolmadyk, lezzet bermeýän, tolgundyrmaýan. *Käbir goşgular juda lezzetsizdi.*

LEZZETSIZLIK [lezzessizlik]**,** *at.* Lezzeti ýokluk, mazasy ýokluk, süýji dällik, tagamsyzlyk, mazasyzlyk.

LÄBIK [lä:vik], *at.* **1**. Suwuk palçyk, lüýk, laý, laýly suw. **2**. Ýanardag (wulkan) atylanda onuň ýokarsyndan ýeriň üstüne eräp çykýan mineral jisimler.

LÄGIRIŞ [lä:ðiriº], *iş ady.* Lägirmek ýagdaýy.

LÄGIRIŞMEK [lä:ðiriºmek], *işl.* **1**. Birden köp bolup uzyn-uzyn çirkin ses etmek, bilelikde lägirmek (geçi hakynda). *Owlaklar lägirişdiler.* **2**. Gorkudan ýaňa gaty gygyryşmak, çirkin aglaşmak, gaty ses bilen

◊ **Luw ýyly** müçe hasaby boýunça bäşinji ýylyň ady. *Altmyş ýaşda nowruz güni luw ýyly, Turdy ajal, ýolun tutdy atamyň* (Magtymguly).

LÜKGE [lükgö], *at, gepl. d.* **1.** Topbak, tutuş, lomaý. *Toý üçin ýaglygy lükgesi bilen satyn aldym.* **2.** *ser.* **Lökge.**

LÜKGELEME [lükgölömö], *iş ady.* Lükgelemek ýagdaýy.

LÜKGELEMEK [lükgölömök], *işl.* Bir ýere toplamak, üýşürmek, jemlemek, ýygnamak. *Senem şujagaz zatlaryňy pul edipjik lükgeläýseň, bir zat bolarda duruberer!* (A. Durdyýew).

LÜKGELETMEK [lükgölötmök], *işl.* Bir ýere toplatmak, üýşürtmek.

LÜKGELEÝIŞ [lükgölöýüş], *iş ady.* Lükgelemek ýagdaýy.

LÜKGELIGINE [lükgölüğnö], *hal.* Tutuşlygyna, şol durşuna, bütinleýin.

LÜL, *syp.* Çenden aşa, baryp ýatan (serhoş hakynda).

LÜLE [lülö], *at, ser.* **Turba**.

LÜLEKEBAP [lülökeva:p], *at.* Döwlen ýa-da üwelen ete duz, burç goşulyp, lüle görnüşe getirilip çişe düzülip, közüň howruna bişirilýän kebap.

LÜLGAMMAR [lülğammar], *syp.* Gaty serhoş, lül pyýan.

LÜŇ, *at.* Ýer paýlaşygynda araçäge goýulýan bellik, gum üýşmegi. *Çukuryň bir gapdalynda beýijek lüň etdi* (A. Gowşudow).

LÜŇLEME [lüňlömö], *iş ady.* Lüňlemek ýagdaýy.

LÜŇLEMEK [lüňlömök], *işl.* Lüň basmak, lüň arkaly bölmek, lüň edip çykmak. *Giň meýdany lüňläp, iki böldüler* (A. Gowşudow).

LÜŇLEŞMEK [lüňlöşmök], *işl.* Lüňlemäge, lüň basmaga kömekleşmek.

LÜŇLETMEK [lüňlötmök], *işl.* Lüň basdyrmak, lüň etdirmek.

LÜŞI [lüşü], *at, ös.* Agajy ülje agajyna, miwesi itüzüme meňzeş ösümlik

LÜT, *syp.* Araga, karta we ş. m. ýaramaz endige halys

özüni aldyran; lül. *Kimsi meýlisde agdyk içipdir, Lüt bolupdyr galdyrmandyr kemini* (Ş. Kekilow).

◊ **Lüt bolmak** serhoş bolmak. **Lüt galmak** bar zadyňy utdurmak, utulmak. **Lüt düşmek** maddy taýdan tozmak, halys dagamak, hiç zatsyz galmak, bütinleý harjyň gutarmak. **Lüt utulmak** bar zadyňy utdurmak, utulyp hiç zatsyz galmak. **Lütüň çykmak** gaty ýadamak, ýadap halys bolmak, sütüniň süýnmek. *Ýoldan lütüm çykyp geldim.* **Lüt ýadamak** sütüniň *süýnmek, halys, gaty ýadamak. Olar uzynly gün gezýärler, lüt bolup ýadaýarlar (Halk ertekisinden).*

LÜTJEK, *at, gepl. d.* Nöker. *Lütjekleri serkerdeleriniň buýrugy boýunça biziň ellerimizi arkamyzda daňdylar* (A. Gowşudow).

LÜŞI, *at, ös.* Agajy ülje agajyna, miwesi itüzüme meňzeş ösümlik.

LÜTI [lütü], *at, ös.* Jülgelerde ýere ýazylyp ösýän ot.

LÜÝK, *at.* Suwuk palçyk. *Ýagan ýagyşdan soň, köçe lüýk bolup ýatyrdy* (B. Kerbabaýew).

LYBAS [lyva:s], *at.* **1.** Egin-eşik, eginbaş, geýim. *Täze milli lybasa geýnen gelin-gyzlar toýa barýardy.* **2.** *göç. m.* Bezeg, zynat. *Bu gün Aşgabat toý lybasyny geýip otyr.*

LYGYRDAMA [lyğyrdama], *iş ady.* Lygyrdamak ýagdaýy.

LYGYRDAMAK [lyğyrdamak], *işl.* Çala, ýuwaşja lygyr-lygyr edip seslenmek, lygyrdyly ses çykarmak.

LYGYRDAŞMAK[lyğyrdaºmak]**,** *işl.* Köp bolup, bilelikde lygyrdamak. *Tüňçeler lygyrdaşyp gaýnaýardy.*

LYGYRDATMAK [lyğyrdatmak]**,** *işl.* Lygyrdyly seslendirmek. *Çekdirmäni lygyrdadyp howlukman bişirmeli.*

LYGYRDAÝYŞ [lyğyrdaıyş]**,** *iş ady.* Lygyrdama ýagdaýy.

LYGYRDY [lyğyrdy]**,** *at.* Suwuk ýa-da goýurak zadyň siňňin, ýuwaş gaýnamagyndan çykýan sesiň ady.

LYGYR-LYGYR [lyğyr-lyğyr]**: lygyr-lygyr etmek** *ser.* **Lygyrdamak.** *Suwly tüňçe lygyr-lygyr gülende, Tüýdügini dolap goýdy ýaşuly* (M. Myşşyýew).

LYKYRDAMA, *iş ady.* Lykyrdamak ýagdaýy.

LYKYRDAMAK, *işl.* Lykyr-lykyr edip seslenmek, lykyrdyly ses çykarmak. *Haçanda küýzäniň agzyndan suw girip lakyrdamaga başlanda, Tilki: - Gap sesiňi, öljegiňe gülýärmiň? - diýipdir* ("Türkmen halk ertekisi).

LYKYRDAŞMAK, *işl.* Bilelikde lykyrdamak.

LYKYRDATMAK, *işl.* Lykyrdyly seslendirmek. *Küýzäniň suwuny lykyrdadyp dökmek.*

LYKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Lykyrdamak ýagdaýy.

LYKYRDY, *at.* Suwuk zat agzy dar gapdan dökülende lykyr-lykyr edip çykýan sesiň ady.

LYKYR-LYKYR, *s. ş. aňl. söz.* Suwuklyk agzy dar gapdan ýuwaş dökülende çykýan ses.

LYP-LYP, *ser.* **Lyrp-lyrp**. *Çyra lyp-lyp edip öçjek bolýar.*

LYRK-LYRK, *s. ş. aňl. söz.* Bokurdagy dar küýzeden, çüýşeden suwuklyk dökülende çykýan ses. *Meňli onuň yzyndan gygyrdy-da, lyrk-lyrk edip suwy dökülip ýatan küýzä seretdi* (T. Taganow).

LYRP-LYRP, *s. ş. aňl. söz.* Sönjek bolup duran çala ýanýan otdan ýa-da pelteli çyradan çykýan ses, lyp-lyp.

LYRPYLDAMAK [lyrpyllamak], *işl.* Sönjek

Löküdik-löküdik edip ýöretmek, tagaşyksyz, ýaraşyksyz ýöretmek, ylgaşlatmak.

LÖKÜDIK-LÖKÜDIK [löküdük-löküdük]: **löküdik-löküdik etmek** *ser.* **Löküdiklemek.**

LÖŇK-LÖŇK: löňk-löňk etmek *ser.* **Loňk-loňk.** *Löňk-löňk edip barmak.*

LÖŇKÜLDEME [löňküllömö], *iş ady.* Löňküldemek ýagdaýy.

LÖŇKÜLDEMEK [löňküllömök], *işl., ser.* **Loňkuldamak.** *Düýe gözleýän ýaly bolup, ol löňküldäp gelýän kim?* ("Garagum"). **LÖŇKÜLDEŞMEK** [löňküllöşmök], *işl.* Köp bolup, bilelikde löňküldemek.

LÖŇKÜLDETMEK [löňküllötmök], *işl.* Birini löňküldäp ýörär ýaly etmek.

LÖŇKÜLDEÝIŞ [löňküllöýüş], *iş ady.* Löňküldemek ýagdaýy.

LÖŇKÜLDI [löňküllü], *at, ser.* **Loňkuldy.**

LÖP-LÖP: löp-löp etmek agyr ýöremek, tagaşyksyz ýöremek, aýagyny göterip bilmeýän ýaly haýal ýöremek. *Ol iki ýana ýaýkanyp, löp-löp edip gelýärdi.*

LÖT, *at.* Miwe sykylanda, gawundan-garpyzdan toşap edilende we ş. m. ýagdaýlarda şire suwy alnandan soň galýan galyndy. *Garpyz toşabynyň lötünden çigit saýladyk.*

LUH I, *syp.* Aşa serhoş. *Ol luh bolup ýatyr.*

LUH II, *at, ös.* Ýekeniň başy, ýeken ösümliginiň ortasyndaky göni gamyşpisint çybygynyň başynda emele gelýän 20-25 sm uzynlykdaky ujy, tohumy.

LUKMA [lukmo], *at.* Bir agyz, bir ýuwdum, bir bölek, döwüm, tike (tagam, çörek). *Hemra diýer, gaýnap ýüregim joşmaz, Ataşy bolmasa, lukmasy bişmez* ("Saýatly – Hemra"). *Halal lukma ýagtylyk biýr gözlere* (Magtymguly).

LUKMAN [lukma:n], *at.* **1.** Lukmançylyk ugrundan adamlaryň keselini bejeryän ýokary bilimli hünärmen, hekim. **2.** Ady rowaýata öwrülen gadymy bilimdar tebip, hekim. *Tapsam, başym gurban bolsun mertlere, Lukman çäre tapsyn gelen dertlere* (Magtymguly). **3**. *göç. m.* Bir işe suwara, ussa, hötde gelip bilýän adam, başaryp bilýän adam. *Onda näme üçin: "Bu traktoryň lukmany mendirin" - diýdiň?* (N. Pomma).

LUKMANÇYLYK [lukma:nçylyk], *at.* **1**. Lukmanyň kesp-käri. *Ol obada lukmançylyk edýär*. **2**. Adamyň saglygyny gorap saklamaga we berkitmäge, onuň ýaşyny uzaltmaga hem-de keselleriň öňüni almaga we olary bejermäge gönükdirilen ylymlar hem-de amaly işler ulgamy, medisina. *Lukmançylyk hünärinde meni onuň aýratynlygy gyzyklandyrdy* (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

LUMMURDAMA [lummurdomo], *iş ady.* Lummurdamak ýagdaýy.

LUMMURDAMAK [lummurdomok], *işl.* **1.** Lummur-lummur edip sesli esremek (erkek hakynda). *Ýatakdaky erkek lummurdap başlady.* **2.** *göç. m.* Lummur-lummur seslenmek, lummurdyly ses çykarmak; lokurdamak (suw, suw çilimi hakynda). *Başy serpinjekli mähnet çilim elden-ele gezdi, yzly-yzyna lummurdap esredi* (B. Kerbabaýew).

LUMMURDAŞMAK [lummurdoşmok], *işl.* Köp bolup, bilelikde lummurdap esremek. *Erkekdir inerler lummurdaşyp, guýruklaryny çyrpýardy.*

LUMMURDATMAK [lummurdotmok], *işl.* **1.** Lummurdyly esretmek. *Ol inerini lummurdadyp geçip gitdi.* **2.** Lokurdatmak, lummur-lummur etdirip ses çykartmak, lummurdyly seslendirmek (suwuklyk hakynda).

LUMMURDY, *at.* Erkek, iner esrände, suw gaty akanda we ş. m. çykýan sesiň ady. *Ýer bilen gök arasynda ýeke burunnygym bardy, onuň lummurdysyna guwanýardym* (B. Kerbabaýew).

LUMMUR-LUMMUR: lummur-lummur etmek dowamly lummurdyly ses çykarmak. *Onuň haltasy ýel berlen gyzylja sanaç ýaly erninden sallanyp, lummur-lummur edip seslenýärdi* (N. Pomma).

LUW, *at, ser.* **Balyk**.

M

MAGRUP [mağru:p], *syp.* Meşhur, belli.

MAGRUPLYK [mağru:pluk], *at.* Meşhurlyk, bellilik. *Dostlar, dört gözeliň waspyn sözlesem, Dördüsi-de magruplykda bellidir* (Şabende).

MAGRUR [mağru:r], *syp., k.d.* **1.** Tekepbir, ulumsy. *Magrur olup, gezme ömrüň gülüne, Saralar sen bir gün hazan ýeline* (Magtymguly). **2.** Aldanan. *Magrur olma, pany dünýä, Gezekli nobata meňzär* (Magtymguly).

MAGRYP [mağry:p] *at, ser.* **Magrup.**

MAGŞAR [mağşar], *at.* Kyýamat, ahyret. *Magşar güni bolmasaň sen maňa dalda, Ýa reb, niçik bolar halym şo günde* (Magtymguly).

MAGŞUK [mağşu:k], *at.* Ýigidiň söýýän gyzy, söýgülisi, aşyk gyzy. *Magşuk üçin çyn aşyklar, Hasratyndan kakmaç bolar* (Zelili).

MAGŞUKLYK [mağşu:kluk], *at. Magşugyň* ýagdaýy, magşuk bolmaklyk, magşugyň haly. *Aşyklykdan-magşuklykdan, Nuh döwründe dynan kempir, "Men adaglyň!" diýen bolup, Oýun salýaň aç başyma* (K. Gurbannepesow).

MAGTABERMEK [mağta:vermek], *işl. gepl.d.* Magtap, öwüp başlamak, taryp edip ugramak.

MAGTALMAK [mağtalmak], *işl., gepl.d.* Biri tarapyndan taryplanmak, öwülmek.

MAGTAMA [mağtama], *iş ady, gepl.d.* Magtamak ýagdaýy.

MAGTAMAK [mağtamak], *işl., gepl.d.* Gowy tarapyny aýdyp öwmek, taryp etmek, taryplamak. *Haryň işi hardyr, dostlar, Müň magtasaň, atça bolmaz* (Magtymguly).

MAGTAMAKLYK [mağtamaklyk], *iş ady, gepl.d.* Magtamak ýagdaýy.

MAGTANÇ [mağtanç], *at., gepl.d.* Öwgi, taryp. *Magtanjy göterinmek gerek.*

MAGTANMA [mağtanma], *iş ady., gepl.d.* Magtanmak ýagdaýy.

MAGTANMAK [mağtanmak], *işl., gepl.d.* Öz-özüňi öwmek, öwünmek, öz tarypyňy ýetirmek. *Magtanarlar ile "sopy men" diýip, Emma weli, gözlerinde nem bolmaz* (Zelili).

MAGTANMAKLYK [mağtanmaklyk], *iş ady, gepl.d.* Magtanmak ýagdaýy.

MAGTANYŞ [mağtanyş], *iş ady, gepl.d.* Magtanmak ýagdaýy.

MAGTANYŞMAK [mağtanyşmak], *işl., gepl.d.* Birnäçe bolup öwünmek, öwnüşmek. *Olara-a ýöne magtanyşyp otyrlar!*

MAGTAW [mağtow], *at., gepl.d.* Öwgi, taryp. *Sen onuň magtawyny ýetirdiň.*

MAGTAWLY [mağtowly], *syp., gepl.d.* Öwgüli, taryply. *Magtawly serkerdelerinden Şasepit serdaryny sansyz ýygyn bilen Çandybile ugratdy* ("Görogly").

MAGTAÝYŞ [mağtaýyş], *iş ady, gepl.d.* Magtamak ýagdaýy.

MAGUN [mağu:n], *at, gepl.d.* Wagon. *Ol oturan adamlaryň üsti bilen halkyň iň gymmatbaha dürdänelerini toplap, magun dolduryp alyp gidenine ol adamlar üns bermediler* (B. Kerbabaýew).

MAH, *ser.* **Mahaw**.

MAH [ma:h], *at, k. d.* Aý. *Arzymny diňlemez şahym, Batdy asmandaky mahym* (Magtymguly).

MAHABAT [maha:vat], *at.* **1.** Öwgi, taryp. *Obadaşlarynyň we şägirtleriniň bu aýdýan sözleri oňa ýönekeý bir howaý mahabat däldi* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Bir harydyň, önümiň tarypy edilip, öwgüsi ýetirilip berilýän bildiriş, mazam, reklama.

MAHABATÇY [maha:vatçy], *at.* Öwüji, tarypçy, taryplaýjy.

MAHABATLAMA [maha:vatlama], *iş ady.* Mahabatlamak ýagdaýy.

MAHABATLAMAK [maha:vatlamak], *işl.* Öwmek, taryplamak; öwüp arşa çykarmak, götergilemek, dabaralandyrmak.

MAHABATLAMAKLYK [maha:vatlamaklyk], *iş ady.* Mahabatlamak ýagdaýy.

MAHABATLANDYRMAK [maha:vatlannyrmak], *işl.* Öwgüsini, tarypyny ýetirmek.

MAHABATLANMAK [maha:vatlanmak], *işl.* Öz-özüňi öwmek, taryplamak.

MAHABATLAÝYŞ [maha:vatlaýyş], *iş ady.* Mahabatlamak ýagdaýy.

MAHABATLY [maha:vatly], *syp.* Öwgüli, taryply; haýbatly.

MAHABATLYLYK [maha:vatlylyk], *at.* Öwgülilik, taryplylyk; haýbatlylyk.

MAHAL, *at.* Ölçegi belli bolmadyk wagt, pursat; döwür, zaman.

MAHAL-MAHAL, *hal.* Käwagt, kämahal, wagtal-wagtal, aram-aram; käte. *Annagylyç mahal-mahal haýatyň üstüne çykyp oturardy* (B. Gulow).

MAHAW [mahow], *syp.* **1.** Agzyny öweldip ýören,

M, Türkmen milli elipbiýiniň on bäşinji harpy.

MAÇJA [macça / matja], *at*. Sygyr tezegi.

MAÇY, *syp*. Urkaçy, mada (eşek hakynda). *Bäş tylla bir maçy eşek aldy* ("Görogly").

MAÇYLYK, *at.* Maçynyň ýagdaýy, erkek dällik.

MADA [ma:da], *syp., k. d. ser*. **Maçy**. *Bir mada eşek sen, gelip sen deme, Gasygy gam bilen doly dünýä heý!* (Magtymguly).

MADDA, *at.* Fiziki we himiki jisimlerden ybarat barlyk, älem-jahanda bar bolan ähli zatlar. *Aýry-aýry görnüşdäki ösümlikler özünde reňkli maddalary saklaýar.*

MADDA [ma:dda]**,** *at, hukuk*. Käbir kanun ýygyndylarynyň, resminamalaryň aýratyn bölegi.

MADDY, *syp.* Üpjünçilige, ykdysady ýagdaýa degişli. *Maddy hal-ýagdaý*.

MADY-MADY, *s. ş. aňl. söz, ser.* **Madyr-madyr**.

MADYRDABERMEK [madyrda:vermek], *işl.* Madyr-madyr edip başlamak, madyrdap ugramak, madyrdyly gürläp başlamak.

MADYRDAMA, *iş ady.* Madyrdamak ýagdaýy.

MADYRDAMAK, *işl.* Çalt-çaltdan ýogyn ses bilen gatyrak gürlemek.

MADYRDAMAKLYK, *iş ady.* Madyrdamak ýagdaýy.

MADYRDAŞMAK, *işl.* Madyr-madyr gürleşmek, köp bolup madyrdamak. *Turuň, madyrdaşyp oturmaň!*

MADYRDAÝYŞ, *iş ady.* Madyrdamak ýagdaýy.

MADYRDY, *at.* Çalt-çaltdan ýogyn ses bilen gatyrak gürlenende çykýan sesler.

MADYR-MADYR, , *s. ş. aňl. söz.* Çalt-çaltdan ýogyn ses bilen gatyrak gürlenende çykyan sesler, wadyr-wadyr. *Indi madyr-madyr etmäňiz näme?*

MAGALLAK [mağallak], *at.* **1.** Beýik, belent, ýokary. **2.** *kön. s.* Başaşak. *Magallakdyr tamakiniň imany, Niçe serpaý egin-başy gerekmez* (Zynhary).

MAGALLAKLAMA [mağallaklama], *iş ady.* Magallaklamak ýagdaýy.

MAGALLAKLAMAK [mağallaklamak], *işl.* Beýleki zatlardan ýokarda seleňläp görünmek, galgamak, belentde saýlanyp durmak. *Gadym bir döwürde bag-bakjasyz ýalazy meýdanda oturan şu obanyň ortarasynda haýbatly beýik gala magallaklaýardy* (A. Gowşudow). *Çakym çak bolsa, ortarada magallaklap görünýän jaý mekdep bolmaly* (R. Gelenow).

MAGALLAKLAMAKLYK [mağallaklamaklyk]**,** *iş ady.* Magallaklamak ýagdaýy.

MAGALLAKLAŞMAK [mağallakla°mak]**,** *işl.* Ýerli-ýerden, köp zat bilelikde magallaklamak. *Onuň uka meýil eden gözüniň öňünde Köpetdagyň beýik gaýalary magallaklaşýardy* (A. Gowşudow).

MAGALLAKLAÝYŞ [mağallaklaıý°], *iş ady.* Magallaklamak ýagdaýy.

MAGARYF [mağa:ryf], *at.* Aň-bilim öwredijilik, aň-bilim.

MAGARYFÇY [mağa:ryfçy], *at.* Magaryf işgäri, bilim işgäri.

MAGAT [mağat], *at.* Anyk, açyk, äşgär.

MAGDAN [mağda:n], *at, geol*. Düzüminde metallar, metallara meňzeş minerallar bar bolan gazylyp alynýan tebigy çig mal. *Magdan kärhanalary.*

MAGDANÇY [mağda:nçy], *at*. Magdan işleri bilen meşgul bolýan işçi, magdan senagatynyň hünärmeni. *Salam saňa, işçi naharhanasy, Magdançylaň duz-tagamyn dadaly* (B. Hudaýnazarow).

MAGDANÇYLYK [mağda:nçylyk], *at.* **1**. Magdan senagaty. **2**. Magdan işleri bilen meşgullyk.

MAGLUM [mağlu:m], *syp., ser.* **Mälim.** *Meňzeýir sen uny giden sanaja, Mojuklygyň maglum boldy Halaja* (Zynhary).

MAGLUMAT [mağlu:ma:t], *at.* **1.** Bir zat barada berilýän habar. **2**. Bir iş barada toplanan sanlar, deliller, tutaryk. *Ol gerekli maglumatlary tapmak ugrunda meşguldy* (A. Gowşudow).

MAGLUMATLY [mağlu:ma:tly], *syp.* **1.** Bir zat, iş hakynda habary bar bolan, habarly, habardar. **2.** Bir iş barada elinde ýeterlik delilleri bar bolan. **3.** *göç. m., gepl. d.* Aň-düşünjeli, bilimli, köp zatdan habarly. *Ol her bir zatdan maglumatly adam.*

MAGLUMATNAMA [mağlu:ma:tna:ma], *at*. Belli hakyky maglumatlar ýazylýan sanaw. *Töleg maglumatnamasy.*

MAGLUMATSYZ [mağlu:ma:ssyz], *syp.* **1.** Hiç zatdan habarsyz, habar eşitmedik. **2.** Hiç hili ýeterlik delili, subutnamasy bolmadyk. **3.** *göç. m., gepl. d.* Aň-düşünjesiz, bilimsiz, habarsyz.

MAGNIT [magni:t], *at*. Käbir demir we polat zatlary özüne çekýän we özünden itekleýän jisim.

◊ **Magnit meýdany** (*fiz.*) magnitiň ýa-da elektrik togunyň töwereginde özüniň täsirini jisime ýetirip bilerlik ýagdaýda döreýän giňişlik. *Eger simden elektrik togy geçýän bolsa, onda simiň töwereginde magnit meýdany döreýär*. **Magnit ýaly** *göç.m.* özüne çekiji.

MAGNITLEMEK [magni:tlemek], *işl.* Bir jisime magnitiň häsiýetini bermek. *Demri magnitlemek*.

MAGNITOFON [magnitofo:n], *at.* Elektromagnit usuly bilen sesi ýazmak we eşitdirmek üçin ýörite gural, enjam.

MAGRAÇ [mağra:ç], *at, k.d.* Gök, asman. *Luw ýyly an hazret Magraja çykdy, Ol Semadan arslan ýüzügin aldy* ("Nejep oglan").

MAGRUP, *at, kön. s*. Günbatar, Günüň ýaşýan, eňýän tarapy, aşak tarap. *Onuň husnunyň owazasy Kapdan-Kaba, Magrupdan-Maşryga, asmandan-Zemine ýetişip, älem-jahana doldy* ("Zöhre-Tahyr").

◊ **Maldan el ýuwmak** malsyz galmak, maldan çykmak. **Mal janly** mal saklamagy we ony idetmegi halaýan. *Türkmen halkynyň ata-babalary hem mal janly bolupdyr* (“Türkmenistan”). **Mal ýaly** nadan, üşüksiz, kütek.

MAL [ma:l] **II**, *at.* **1**. Birine degişli bolan haryt, önüm. **2**. Baýlyk, emläk. *Goç ýigit mal tapsa, hümmeti artar, Namart peýda tapsa, köňlün dar eýlär* (Magtymguly). *Bu dünýä maly diýip, geçmäň ýagşydan, Ýyrak otur muhabbetsiz kişiden* (Zelili).

MALA [ma:la], *at.* Sürlen ekin ýeri düzlenýan, kesekleri owradylýan hem-de tohum sepilip ekilen ýeriň üstünden basylýan ýasy dişli ýa-da dişsiz tagta. *Soňra künde, boýuntyryk, ýerdemir, mala hem-de beýleki şaýlary howlynyň ortasyna çykaryp, bir laý elden geçirdiler* (B. Seýtäkow).

MALAH [mala:h], *at, k. d., ser.* **Çekirtge**. *Ol tygly malahdyr, jöwen ganymy, Gürlär, howa galar, sar sesin* aňsa (Zelili).

MALALAMA [ma:lalama], *iş ady.* Malalamak ýagdaýy.

MALALAMAK [ma:lalamak], *işl.* Mala basyp, ýeriň bejergi işlerini geçirmek.

MALALAMAKLYK [ma:lalamaklyk], *iş ady.* Malalamak ýagdaýy.

MALALANMAK [ma:lalanmak], *işl*. Mala basylmak, mala bilen tekizlenmek. *Sürlen ýerler malalandy.*

MALALAŞMAK [ma:lalaşmak], *işl*. Mala basmaga kömekleşmek. *Sürlen ýerleri malalaşmak.*

MALALATMAK [ma:lalatmak], *işl.* Birine mala basdyrmak. *Sürlen ýerler malaladylan bolsa oňat bolardy.*

MALALAÝYŞ [ma:lalaýyş], *iş ady.* Malalamak ýagdaýy.

MAL-BAŞ [ma:l-vaş], *at, ser.* **Mal-gara**. *Düşseň men guluň eline, Mal-başym hudaý ýoluna, Seni bermen ýüz geline* (Zelili).

MALDAR [ma:lla:r], *at*. Maldarçylyk bilen meşgullanýan adam. *Maldarlar mallary gyşlatmak işine göreldeli taýýarlandylar.*

MALDARÇYLYK [ma:lla:rçylyk], *at*. Oba hojalygynyň mal ösdürip ýetişdirýän pudagy. *Maldarçylyk hojalygy. Maldarçylyk instituty.*

MALDAÝ [ma:llaýy], *at.* Düşegi gyzyl, sary we ak çyzmykly, tarada dokalýan mata. *Olaryň eginlerinde täze sowsany köýnek, börükli kellelerine-de maldaýy çabyt atylgydy* (A. Gowşudow).

MALDAÝYLYK [ma:llaýylyk], *syp.* Maldaýy dokar ýaly (gyzyl, sary, ak sapaklar).

MAL-GARA [ma:l-ğara] *at*. Ownukly-irili öý haýwanlarynyň jemi. *Meret mal-gara seretmek işi bilen meşgul boldy.*

MALHANA [ma:lha:na], *at.* Mal saklanýan jaý, ýer, malýatak.

MALIÝE [ma:liýe], *at.* Döwletiň garamagyndaky pul dolanyşygynyň jemi.

MALIÝEÇI [ma:liýeçi], *at*. Maliýe işlerini ýöretmek we maliýe işleri boýunça hünärmen.

MALIÝELEŞDIRME [ma:liýeleşdirme], *iş ady.* Maliýeleşdirmek ýagdaýy.

MALIÝELEŞDIRMEK [ma:liýeleşdirmek], *işl.* Halk hojalygyny pul serişdesi bilen üpjün etmek. *Kärhanalary maliýeleşdirmek.*

M A L I Ý E L E Ş D I R M E K L I K [ma:liýeleşdirmeklik], *iş ady.* Maliýeleşdirmek ýagdaýy.

MALLANMAK [ma:llanmak], *işl., gepl. d.,* Malgara edinmek, mally bolmak. *Pakyra aşna ýat bolar, Mallansa, ýat ýara döner* (Magtymguly).

MALLY [ma:lly], *syp*. **1.** Maly-garasy bolan, eýeçiliginde ownukly-irili maly bar bolan. *Mallylar howul-hara ýarar goşlaryny aldylar* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Baý, emläkli, mally-mülkli, barly-barjamly, gurply.

MAL-MÜLK [ma:l-mülk], *at.* Biriniň eýeçiligindäki bar zatlar, emläk, baýlyk, mal we ekerançylyk meýdany.

MAL-MÜLKLI [ma:l-mülklü], *syp., ser.* **Mally 2.**

MALSYZ [ma:lsyz], *syp.* **1.** Maly ýok, ownukly-irili maly bolmadyk. *Ýelsiz gol bolmaz, malsyz – il* (Nakyl). **2.** Baýlyksyz, emläksiz, mal-mülksüz. *Ol malsyzlardan däldi.*

MALSYZLYK [ma:lsyzlyk], *at.* **1.** Ownukly-irili maly bolmazlyk, eýeçiliginde maly ýokluk. **2.** Döwletsizlik, barly-barjamly dällik, mal-mülksüzlik. *Derwüşlere ýolsuzlygy, Ýigitlere malsyzlygy, Hudaýym aýalsyzlygy, Görkezmesin musulmana* (Magtymguly).

MAMA [ma:ma] **I,** *at.* **1.** Eje̊ň ejesini anladýaň söz. *– Haly ata-babalarymyzyň, enelerimiziň, mamalarymyzyň ýüregine sygmadyk arzuwlarydyr* (“Türkmenistan”). **2.** Garry aýallara ýüzlenilende sylanyp aýdylýan söz. *Garry mama, geliň, men size ýer bereýin.* **3.** Gyza dakylýan at.

MAMA [ma:ma] **II**, *at.* Adamyň derisinde döreýän iriňli, ýokanç ýara. *Soňabaka ýüzündäki mamanyň galdyran yzlary-da derden dolup, hünji ýalyjak bolup ýyldyraşyp başladylar* (B. Seýtäkow).

◊ **Mama dişän (ýüz)** mama keseliniň çukurjyk-çukurjyk yzy galan (ýüz).

MAMAMÇÖKÜLLIK [ma:mamçöküllük], *ser.* **Mamamçörek.**

MAMAMÇÖREK [ma:mamçörök], *at.* Mama-çörekler maşgalasyna degişli kiçijik tegelejik ak gülli, ýere ýazylyp ösýän ösümlik we onuň hasyly.

MAMAMJÄJEK [ma:mamjä:jek], *at.* Goýunlaryň agzynda döreýän kesel.

aňkaw. *Sen-ä mahaw ekeniň, köpi görmänsiň* (“Edebiýat we sungat”). **2.** “Aňkaw, mahluk” manysynda nägilelik bilen aýdylýan söz.

MAHAWLYK [mahowluk], *at.* Mahaw halynda bolmak, agzyny öweldip ýörmeklik, aňkawlyk. *Mahawlyk etmedik bolsaň, beýle bolmazdy.*

MAHBUP [mahbu:p], *at, k. d.* Söýgüli ýar, magşuk. *Ýigidiň maksady: mahbup, ýarag, at, Il derdine namys getir bigaýrat* (Magtymguly). *Atdyr ýigidiň başdaşy, Bir jenan – mahbup ýoldaşy* (Magrupy).

MAHLASY, “Gepiň gysgasy” diyen many aňladýan giriş sözi.

MAHLUK [mahlu:k], *at*. **1.** Ynsan we ähli jandarlaryň umumy ady, ýaradylanlar. *Halk üçin häkim adalat eýlegeý, Barça mahluga şefagat eýlegeý* (Azady). **2.** *gepl. d.* “Mahaw, aňkaw, samsyk, aňsyz” manysynda aýdylýan söz. *Dünýä gadryn bilmez nadan mahluk men, Akly gidip, başlar aglar halyma* (Magtymguly).

MAHMAL, *at.* **1.** Ýüzi tüýjümek, galyň, ýumşak, ýüpek ýa-da nah mata, halynyňka kybapdaş gytyk çitimleri ýüzüne çykan mata. **2**. Mahmaldan tikilen don. *Garaňky gije men golumy sundum, Bu golumga ildi mahmalyň çeti* (Mollanepes).

◊ **Mahmal owaz** mylaýym, ýakymly ses. *Bagşynyň mahmal owazy.* **Mahmal rewolýusiýa** gan döküşiksiz, düýpli garşylyksyz, asuda geçen öwrülişik. **Mahmal toprak** örän ýumşak, mylaýym ýer, toprak. *Aňyrsyna gözýetmez mahmal toprak küpürsäp ýatyrdy* (B. Kerbabaýew). **Mahmal ýaly** ýumşak, mylaýym; ýakymly. *Mahmal ýaly mylaýym meýdan.*

MAHMALLYK, *syp.* Don tikiner ýaly (mahmal).

MAHRUM [mahru:m], *syp*. Bir zada bolan erk-ygtyýary alnan, giden, ygtyýary bolmadyk, ygtyýarsyz. *Sen özüň, näme, söýgüden mahrummy?* (B. Kerbabaýew).

◊ **Mahrum bolmak** bir zada bolan erk-ygtyýary gitmek; isleg-meýlinden kesilmek. *Ol şol gije iýmek-içmekden, enesi bilen şirin-şirin sözleşmekden hem mahrum boldy* (B. Kerbabaýew). **Mahrum etmek** bir zada bolan erk-ygtyýaryny almak.

MAHRUMÇYLYK [mahru:mçuluk], *at, ser.* **Mahrumlyk.**

MAHRUMLYK [mahru:mluk], *at.* Bir zatdan erk-ygtyýarsyz galmaklyk, bir zada bolan ygtyýardan kesilmeklik.

MAHSUS [mahsu:s], *syp.* Häsiýetli, has, degişli, laýyk; mynasyp.

MAHY [ma:hy], *at.* Balyk. *Ahylarym, ahylarym, Suwda gezen mahylarym* (“Nejep oglan”).

MAHY-TABAN [ma:hy-ta:va:n], *at.* **1**. Dolan Aý, nur saçýan Aý. *Eger görse, jemalyňny, nigärim, Uýalar gökdäki ol mahy-taban* (Gaýyby). **2**. *göç. m.* Ajaýyp, owadan, gözel. *Tagapyl eýläňler habar soralyň, Eý, mahy-tabanym, ýene geldiňmi?* (Halk aýdymyndan).

MAKALA [maka:la], *at.* Žurnallarda, gazetlerde, ýygyndylarda we ş. m. çap edilýän kiçi göwrümli ylmy ýa-da syýasy-jemgyýetçilik ähmiýetli habar, ýazgy. *Bu deräniň gözelligini taryp etjek bolsaň, ýörite bir makala ýazmaly* (“Edebiýat we sungat”).

MAKSAT, *at.* **1.** Bir işi, arzuwy we ş. m. amala aşyrmak üçin edilýän matlap, niýet, maksat-myrat. **2.** Oglana dakylýan at.

MAKSATDAŞ, *syp.* Maksatlary bir meňzeş bolan, bir maksatly, bir matlaply, niýeti bir.

MAKSATLY, *syp.* Maksady, arzuwy, niýeti bar bolan, belli bir maksada eýerýän. *Aýdan aýdyň maksatly meň Aýlarym* (B. Kerbabaýew).

MAKSATLYLYK, *at.* Maksady, niýeti barlyk, ýüregiňde bir matlap beslemeklik.

MAKSAT-MYRAT [maksat-myra:t], *at, ser.* **Maksat**

MAKSATNAMA [maksatna:ma], *at.* Geljekde amala aşyrylmaly döwlet ähmiýetli işleriň yzygiderli ýazgysy, durmuşa geçirilmeli milli, syýasy, ylmy, edebi, medeni, ykdysady çäreleriň beýany. *Maksatnama iş ýüzünde ýerine ýetirildi* (“Türkmenistan”).

MAKSATSYZ [maksassyz]**,** *syp.* Maksady, niýeti bolmadyk, belli bir maksada gulluk etmeýän. *Manysyz, maksatsyz hereket üstünlik getirmez.*

MAKSATSYZLYK [maksassyzlyk]**,** *at.* Maksady, niýeti bolmazlyk, belli bir maksat tutmazlyk. *Maksatsyzlyk işde eli sowuklyga eltýän zatlaryň biridir.*

MAKUL [ma:ku:l], *syp., hal.*. Göwnejaý, dogry, ýerlikli, tassyklarlyk. *Ol meniň maslahatymy makul görüpdir* (H. Derýaýew).

MAKULLAMA [ma:ku:llomo], *iş ady.* Makullamak ýagdaýy.

MAKULLAMAK [ma:ku:llomok], *işl.* Makul bilmek, göwnejaý tapmak, dogry tapmak, ýerlikli hasaplamak, tassyklamak, oňlamak, goldamak. *Bu teklibi hemmämiz makulladyk.*

MAKULLAMAKLYK [ma:ku:llomokluk], *iş ady.* Makullamak ýagdaýy.

MAKULLANMAK [ma:ku:llonmok], *işl.* Biri tarapyndan makul bilinmek, makul tapylmak, tassyklanmak, oňlanmak. *Meýilnama dolandyryş edarasynyň ýolbaşçylary tarapyndan makullandy.*

MAKULLATMAK [ma:ku:llotmok], *işl.* Birine makul diýdirmek, makul bilinmegini gazanmak, oňlatmak. *Ol pikiri köpçülige makullatmak gerek.*

MAKULLAÝYŞ [ma:ku:lloýuş], *iş ady.* Makullamak ýagdaýy.

MAL [ma:l] **I,** *at.* **1.** Oba hojalygyndaky ownukly-irili haýwanlar, dowarlar we iri mallar. **2.** Küşdüň çöpleriniň umumy ady. *Küşdüň mallarynyň atlarynyň gelip çykyşy örän gyzyklydyr.*

ýagdaýy.

MAŇKALAÝYŞ, *iş ady.* Maňkalamak ýagdaýy.

MAŇLAÝ, *at.* **1**. Adamyň kellesiniň gaş bilen saçynyň, haýwanyň göz bilen şah çykar ýeriniň aralygyndaky ýer, alyn. *Ylaýta-da onuň giň maňlaýy, mydama ýylgyrmaga taýyn duran mylaýym ýüzi oňa ýarady* (B. Seýtäkow).**2**. Käbir zadyň öň ýüzi, alyn tarapy. *Jaýyň maňlaýyndaky mähnet sagadyň peýkamlary dokuza golaýlaýany üçin, tamyň ikinji gatyna çalasyn dyrmaşýardylar* (B. Kerbabaýew).**3**. *göç. m.* Bagt, ykbal, ýazgyt.

◊ **Maňlaýa ýazylmak (çyzylmak)** geljegiň öňünden belli edilip goýulmak, täleýde bar bolmak. *Näme-de bolsa maňlaýa ýazylandyr, ondan gaçyp gutulmak bolmaz* (B. Seýtäkow). **Maňlaýdakyny görmek** ykbalyňa kaýyl bolmak, ýazgydyňa gelenini başdan geçirmek. *Ahyry bolmasa, senem maňlaýdakyny gör* ("Görogly"). **Maňlaý deriňi saçmak** der döküp zähmet çekmek, köp işlemek. **Maňlaý işi** bagt, täleý, ýazgyt işi. *Aý, bu zatlar maňlaý işi-dä!* **Maňlaýy açylmak** biri bilen durmuş gurmak, bagtyň açylmak. **Maňlaýy gara** bagtsyz, işi şowuna düşmeýän, şor maňlaý. **Maňlaýy gaty** *ser.* **Maňlaýy gara. Maňlaýy kessir bermek** göni maňlaýyna urmak. **Maňlaýyna ýelmemek 1)** açyk aýtmak, diýmek, aýbyny, etmişini göni ýüzüne diýmek. **2)** bir zady gaharly eltip bermek, üstüne zyňmak. *Şol kagyzynam maňlaýyna ýelmäp gaýtsana!* **Maňlaýyndan çykmak** biri ýa-da bir zat duş gelmek, ýazgyda görä sataşmak, duçar bolmak. **Maňlaýyndan diremek** kömek etmek, ýardam bermek, kyn günde goldamak, alnyndan diremek; kyn ýagdaýda hossar çykmak, hemaýat etmek. **Maňlaýyň ak (açyk) bolsun!** "bagtly bol, alnyň-bagtyň açyk bolsun" diýen manydaky alkyş. **Maňlaýyňa sylmak (sürtmek)** ýagşy niýeti, gowy zady özüň üçin arzuw etmek, "bize-de ýetirsin" diýen umytda bolmak. **Maňlaýyňa urmak** *ser.* **Maňlaýyňy ýumruklamak** *Al gerek bolsa saňa! - diýip, maňlaýyna urdy-da, oturgyja özüni goýberdi* (H. Deryaýew). **Maňlaýyňy çytmak 1)** bir zada närazy bolmak, närazylyk bildirmek, razylaşman nägile bolmak. **2)** bir zady kyn görmek. *Hakykatdan-da, şol sözi eşiden gelniň maňlaýy biraz çytylyp, gözleri buldurap göründi* (B. Kerbabaýew). **Maňlaýyňy diremek** hemaýat üçin bir ýere ýüz tutmak, baryp synanyp görmek. **Maňlaýyňy ýumruklamak** bir zat üçin ökünmek, gaty gynanmak, ahmyr etmek, öz-özüňi köteklemek. **Maňlaýy şor** *ser*. **Maňlaýy gara**. *Ýöremedi, şum maňlaýym şor boldy* (M. Garryýew).**Maňlaýy ýok** bagtsyz, betbagt. *Aý, asyl meniň maňlaýym ýok eken!*

MAŇLAÝLAK, *syp.* Uly, giň we tüňňi maňlaýly. *Maňlaýlak adam.*

MAŇLAÝLY, *syp.* Işi ugur alýan, bagtly, bagty gelen, ýazgydy, täleýi gowy. *Ol bir maňlaýly adam.*

MAŇLAÝLYK, *at.* Aýallaryň börüginiň ýüzüne dakylýan kümüşden ýasalan, gyzyl çaýylan, ýüzi gaşly şaý.

MAŇLAÝLYLYK, *at.* Işi şowlulyk, bagty gelenlik, bagtlylyk, oňat täleýlilik, ykbaly gowulyk. *Maňlaýlylyk hemme kişä ýetirýän zat däl.*

MAŇLAÝSYZ, *syp.* Maňlaýy gara, bagtsyz, işi şow almaýan.

MAŇLAÝSYZLYK, *at*. Maňlaýy garalyk, bagtsyzlyk, işi şow almazlyk.

MAŇ-MAŇ: maň-maň etmek *ser.* **Maňňyldamak.**

MAŇŇAL I, *at.*Uzyn saply, ýüzi dişelmedik ot orulýan oba hojalyk guraly, çalgy, aňňal.

MAŇŇAL II, *at.* **1**. Bedre ýa-da bedre ýaly demir gabyň böwri deşilip, içi kerpiçlenip, suwalyp edilýän ojagyň bir görnüşi. *Maňňalda goýlan kitir lakyrdap gaýnady.* **2**. Çişlik bişirilýän ýörite enjam.

MAŇŇALÇA, *at.* Kellesi uly, arkasy çypar, lakga meňzeş kiçiräk balyk.

MAŇŇYLDAMA [maňňyllama], *iş ady*. Maňňyldamak ýagdaýy.

MAŇŇYLDAMAK [maňňyllamak], *işl.* Burnuň dykylyp, bir hili güňleç geplemek, sowuk degip, maň-maň etmek. *Näme maňňyldaýarsyň, sowukladyňmy?*

MAŇŇYLDAMAKLYK [maňňyllamaklyk]**,** *iş ady.* Maňňyldamak ýagdaýy.

MAŇŇYLDAÝYŞ [maňňyllaýyş], *iş ady*. Maňňyldamak ýagdaýy.

MAŇRAMAZ, *at.* Bäş ýaşyndaky goýun.

MAŇYZ, *at.* **1.** Hoz, pisse, badam, erik we ş. m. şäniginiň içindäki tagamly, iýilýän ýagjymak özen. *Garpyz çigidiniň maňzy. Badam maňzy.* **2.** Çöregiň we ş. m. zadyň içki ýumşak bölegi, özeni. *Ol gyzgyn çöregiň maňzyny owmaç edinip iýdi.* **3.** *göç. m.* Many, mazmun, netije. *Ol gorkusyna gören we eşidenleriniň esasy maňzyny hemmä aýan etdi* (N. Saryhanow). **4.** *göç. m.* Beýni.

◊ **Maňzyňa batmak (oturmak, dammak)** gönüňe ýaramak, gönüňe jaý bolmak, ýüregiňe jüňk bolmak. *Meniň bu sözlerim onuň maňzyna batan bolara çemeli*.

MAŇYZLY, *syp.* **1.** Içinde maňzy bolan. *Maňyzly şänik.* **2.** *göç. m.* Manyly.

MAŇYZLY-MAÝALY [maňyzly-ma:ýaly], *syp.* Goýazy, synasy ýerbe-ýer, dolmuş, göze doly. *Käwagt öz işi bilen daş çykyp-iç girýän, etli-ganly, maňyzly-maýaly, otuz bäş ýaşlar çemeli görmegeý aýal, edýän hereketleri bilen özüniň şu çagalaryň enesidigini añladýardy* (A. Gowşudow).

MAPRAÇ [mapyraç], *syp*. Etli-ganly, dolmuş. *Göwüslek mapraç aýal Aýyň ýagtysyna altyn çaýylan egmesini ýalpyldadyp çykdy* (N. Pomma).

MAR [ma:r], *at, k. d.* **1.** *ser.* **Ýylan**. *Aždarhadyr, marlarydyr güwlener, Aýrak goç, ak maral munda*

MAMAMKÖKE [ma:mamkö:kö], *at, ser.* **Mamamçörek.**

MAMLA [ma:mla], *syp., hal.* Dogry, dürs, hak, hakykata laýyk gelýän. *Dost – dost, mamla – rast* (Nakyl).

MANAT, *at.* **l.** Türkmenistanda hereket edýän pul birligi. **2.** Şol gymmatly kagyz ýa-da metal pul.

MANATLYK, *at.* **1**. Belli bir möçberdäki manada deň bolan pul birligi. **2**. Dürli gymmatlykdaky pul birligi. *Müň manatlyk.*

MANDALA [mannala], *at.* Esasan, jalbar, balak tikilýän ýokary hilli ýylmanak galyň ýüň mata. *Arçyn mandala jalbarynyň dyzyny dyrmap, jambörügini ýaňy syrylan kellesiniň maňlaýyna süýşürdi-de, gürrüňe başlady* (B. Kerbabaýew).

MANDARIN [mandari:n], *at.* **1.** Günorta ýurtlarda bitýän hemişe gök salyp oturan sitrus agajy. **2.** Şol agajyň iýilýän miwesi.

MANDOLIN [mandoli:n], *at.* Dört sany tarly, ýasy, ýarym aýlaw görnüşli çirtilip çalynýan saz guraly.

MANDOLINÇI [mandoli:nçi], *at.* Mandolin çalýan sazandar.

MANDY [manny], *at.* Sürümde sürülmän galan dilkaw ýer, sürülmedik zolak. *Öz süren ýerinde mandy galyp-galmanyny seljerip bilmeýärdi* (B. Kerbabaýew).

MANOMETR [mano:metr], *at*. Gazyň ýa-da suwuklygyň basyşy ölçelýän gural. *Ýapyk gapdaky gazyň ýa-da buguň basyşyny ölçemek üçin manometrler ulanylýar.*

MANSUR [mansu:r], *at, k. d.* **1.** Ýeňiji, ýeňilmezek. **2.** Oglana dakylýan at.

MANTY, *at.* Içine döwlen ýa-da üwelen et, sogan salnyp, börekden ulurak edilip, ýörite gazanda buglap bişirilýän naharyň bir görnüşi.

MANTYGAZAN [mantyğa:zan], *at*. Manty bişirilýän ýörite gazan.

MANY [ma:ny / ma:ny:], *at.* **1.** Bir zadyň akyl ýetirip bolýan içki mazmuny, paýhaslanmak, oýlanmak arkaly bir zatdan çykarylýan netije, sözüň, hereketiň maňzy, özeni. *Aňla bilmez söz manysyn seçmegen* (Magtymguly). **2.** *göç. m*. Oý, pikir. *Onuň düşbi gözlerinde many bardy.*

◊ **Mana düşmez 1)** aýdylýan, eşidilen zatdan netije çykarardan ýaş (çaga hakynda). **2)** aýdylan-diýlene akyly ýetmeýän, paýhasy kütek, nadan. *Diňe mana düşmez nadan adamlar, Ony gazanç hazynasy hasaplar* (M. Seýidow). **Many saçmak** manyly, pähimli geplemek. **Manysy bolmaz (ýok)** ýeňil amal edilýän, başarýan üçin etmesi kyn bolmadyk (iş hakynda). *Bular ýaly ýigidiň ýanynda işiň manysy boljak däl oguşýan* (R. Gelenow).

MANYDAŞ [ma:nydaş / ma:ny:daş], *syp.* Manylary meňzeş. *Manydaş sözler.*

MANYLY [ma:nyly / ma:ny:ly], *syp.* **1.** Manysy, mazmuny bar bolan, mazmunly, paýhasa-pähime eýe, özenli. *Ähli soraglaryna pähimli, düşnükli, manyly jogap gaýtardy* (B. Seýtäkow). **2.** Öwüt-nesihatly, täsirli, pikirli. *Onuň ýüregi manyly sözleriň hazynasy* (A. Gowşudow).

MANYLYLYK [ma:nylylyk / ma:ny:lylyk], *at.* **1.** Manysy, mazmuny barlyk, özenlilik. **2.** Öwüt-nesihatlylyk, täsirililik.

MANYSYZ [ma:nysyz / ma:ny:syz], *syp*. **1.** Mazmuny, manysy bolmadyk, mazmunsyz, maňyzsyz. *Gurt özüniň gürrüňini manysyz aýtmaýardy* (A. Gowşudow). **2.** Ähmiýetsiz, peýdasyz, biderek, täsirsiz. *Indi garşylyk görkezmek manysyz diýjek ýaly etdi* (A. Gowşudow). **3.** Hiç zat aňlatmaýan, biperwaý, sowuk-sala, hiç esassyz; ýöne. *Garry gür gaşlaryny ýokary göterdi, Täzegülüň ýüzüne manysyz seretdi* (B. Seýtäkow).

MANYSYZLAŞDYRMAK [ma:nysyzlaşdyrmak / ma:ny:syzlaşdyrmak], *işl.* Manysyny, mazmunyny, ähmiýetini kemeltmek, manysyny ýitirmek. *Munuň özi bolsa şol hadysalary ýoýmaklyga, manysyzlaşdyrmaga alyp barýar.*

MANYSYZLAŞMA [ma:nysyzlaşma / ma:ny:syzlaşma], *iş ady.* Manysyzlaşmak ýagdaýy.

MANYSYZLAŞMAK [ma:nysyzlaşmak/ ma:ny:syzlaşmak], *işl*. Many-mazmundan mahrum bolmak, manysyny, ähmiýetini ýitirmek.

MANYSYZLAŞMAKLYK [ma:nysyzlaşmaklyk/ ma:ny:syzlaşmaklyk], *iş ady.* Manysyzlaşmak ýagdaýy.

MANYSYZLYK [ma:nysyzlyk / ma:ny:syzlyk], *at*. **1.** Manysy, mazmuny ýokluk, mazmunsyzlyk. *Hekaýanyň manysyzlygy.* **2.** Ähmiýetsizlik, peýdasyzlyk, täsirsizlik.

MAŇ, *at.* Dört ýaşyndaky goýun. *Käbir maňy bolsa guýrugyndan gop berip galdyrmaly* (B. Kerbabaýew).

MAŇGYRSAK [maňňyrsak] **I,** *at.* Dört ýaşdan ýokary geçen erkeç.

MAŇGYRSAK [maňňyrsak] **II,** *at.* Itüzümler maşgalasyna degişli köpýyllyk zäherli ösümlik.

MAŇKA I, *at, gepl. d.* Burundan gelýän goýy suwuklyk, sümük. *Ýeri how, maňkaňy oňaraňok weli, zol Gurban diýip dursuň-la!* (A. Durdyýew).

MAŇKA II, *at, maldarç*. Haýwanlara degýän ýokanç kesel. *Mallarda maňka, agsyl keselleri duş gelýär.*

MAŇKALABERMEK [maňkala:vermek], *işl.* Maňka keseli ýokuşyp başlamak.

MAŇKALAMA, *iş ady.* Maňkalamak ýagdaýy.

MAŇKALAMAK, *işl., maldarç*. Maňka keseli degmek, maňka keseli bilen kesellemek. *Goýunlaryň birnäçesi maňkalapdyr.*

MAŇKALAMAKLYK, *iş ady.* Maňkalamak

MASLAHATDAŞ, *at, ser.* **Maslahatçy.** *Maslahatdaşlaryna Suhan gatynyň aýdan sözlerini ýeke-ýeke aýdyp berdi* (H. Deryaýew).

MASLAHATLAŞMA, *iş ady.* Maslahatlaşmak ýagdaýy.

MASLAHATLAŞMAK, *işl.* Meseläniň çözgüdi barada pikir alyşmak; biri bilen geňeş etmek, sala salyp pikir alyşmak. *Ondan soňra meniň-de maslahatlaşmaly işlerim bar* (B. Seýtäkow).

MASLAHATLAŞYK, *at.* Geçirilýän maslahat, geňeş, maslahat salynýan ýygnanyşyk.

MASLAHATLAŞYKLY, *syp., ser.* **Maslahatly.** *Näme diýerkä, näme diýse-de, aýaly bilen maslahatlaşykly bir zady diýer* (N. Saryhanow).

MASLAHATLAŞYLMAK, *işl.* Biri bilen maslahat edilmek, geňeşilmek.

MASLAHATLAŞYŞ, *iş ady.* Maslahatlaşmak ýagdaýy.

MASLAHATLY, *syp.* Maslahat, geňeş edilip, belli bir netijä gelnen, geňeşli, ylalaşykly. *Maslahatly biçilen don gysga bolmaz* (Nakyl).

MASLAHATLYLYK, *at.* Öňünden maslahat, geňeş edilenlik, geňeşlilik, maslahatly bolmaklyk. *Maslahatlylyk gowy zat.*

MASLAHATSYZ [maslahassyz]**,** *syp.* Öňünden maslahat, geňeş edilmedik, geňeşsiz, köpçülik bolup çözülmedik. *Biz olardan maslahatsyz bir iş edäýsek, olar ömür boýy biziň ýüzümizi görmezler* (A. Durdyýew).

MASLAHATSYZLYK [maslahassyzlyk]**,** *at.* Öňünden maslahat edilmezlik, geňeşsizlik.

MASLYK, *at.* **1.** Ölen haýwanyň läşi; adamyň meýdi, jesedi. *Ol guşlar gelip, öküziň maslygyny iýipdirler* ("Türkmen halk ertekileri"). *Kelpezä ýuwutdyrmaz aždar maslygy* (Magtymguly). **2.** *göç. m.* Köp ýatagan, ýalta. *Sen-ä bir maslyk ekeniň, düşekden turmany bileňok.*

MASLYKÇY, *at.* **1.** Maslyk iýýän guş. **2.** Maslyk iýýän uly guşlaryň umumy ady. *Haram ölen sygryň läşine maslykçylar üýşdüler.*

MASSA [ma:ssa], *at.* **1**. *fiz.* Materiýanyň häsiýetlerini kesgitleýän esasy häsiýetnamalaryň biri bolan fiziki ululyk. **2**. Hamyr görnüşli goýy jisim, bir zadyň goýy ýa-da ýarym suwuk garyndysy. *Şol ergine bolsa biz aýna massasy diýýäris* ("Edebiýat we sungat").

MAŞAL, *syp.* Ýüzi, mańlaýy ak (goýun hakynda). *Maşal goýnumyz ekiz guzlady.*

MAŞGALA [maºğala], *at.* **1.** Bir hojalykda ýaşaýan ene-atanyň we oguldyr gyzlaryň jemi, rysgaly bir adamlar. *Aglak maºgala. Agyr maºgala. On bäº maºgala* **2.** Aýal adam, gyz, gelin. *Gapynyň agzynda özi ýaly maşgalanyň ýylgyryp duranlygyny görüp köşeşdi* (G. Kulyýew). **3.** Özbaşdak hojalyk, öý. *Obada iki sany dost maşgala ýaşaýardy* (A. Gowşudow). **4.** *göç. m.* Bir kärdäki adamlardan duryaň in ýakyn garyndaşlyk birleşigi. *Balykçylar maşgalasy. Mugallymlar maşgalasy.* **5.** *biol.* Haýwanlar we ösümlikler ulgamynda: gurluşlary boýunça meňzeş we gelip çykyşlary boýunça özara ýakyn birnäçe jynslaryň topary. *Pişikler maşgalasy.*

◊ **Maşgala gurmak** öýli-işikli bolmak, öýlenmek ýa-da durmuşa çykmak.

MAŞGALABAŞY [maºğalavaºy], *at.* Maşgala baş bolýan, maşgalanyň garamatyny çekýän, maşgalanyň eklenjini, abraýyny we ş. m. goraýan, maşgala jogap berýän (adam).

MAŞGALABAŞYLYK [maºğalavaºylyk], *at.* Maşgalabaşynyň ýagdaýy, maşgalabaşy bolmak borjy.

MAŞGALALY [maºğalaly], *syp.* **1.** Ogully-gyzly, çaga-çugaly, öýli-işikli. *Ol agyr maşgalaly adam bolup gidipdir.* **2.** Aýally, öýlenen ýa-da durmuşa çykan.

MAŞGALALYLYK [maºğalalylyk], *at.* **1.** Ogul-gyzlylyk, çaga-çugalylyk, öýli-işiklilik. **2.** Aýallylyk, öýlenenlik ýa-da durmuşa çykanlyk.

MAŞGALASYZ [maºğalasyz], *syp.* **1.** Ogulsyz-gyzsyz, çaga-çugasy ýok. **2.** Sallah; durmuş gurmadyk. *Ol köp ýyllap maşgalasyz ýaşady.*

MAŞGALASYZLYK [maºğalasyzlyk], *at.* **1.** Ogul-gyzsyzlyk, çaga-çugasyzlyk, öýli-işikli dällik. **2.** Sallahlyk.

MAŞK [maşyk]**,** *at.* Açyk howada ýerine ýetirilýän beden hereketleri.

◊ **Maşk etmek** beden hereketlerini ýerine ýetirmek.

MAŞRYK [maşyryk]**,** *at.* **1.** Gündogar, ýokary tarap. *Magrypdan maşryga ýeten erenler, Aşyk magşugyna ýetişermikän?* ("Saýatly – Hemra"). **2.** Oglana dakylýan at.

MAŞŞARMA, *iş ady.* Maşşarmak ýagdaýy.

MAŞŞARMAK, *işl.* Agram düşüp ýepbeşmek, ýapyrylmak, ýemşermek, maşşyk görnüşe gelmek.

MAŞŞARMAKLYK, *iş ady.* Maşşarmak ýagdaýy.

MAŞŞARTMAK, *işl.* Agram salyp ýepbeşdirmek, aşak çökermek, ýapyrmak, ýemşertmek. *25 tonnalyk bu maşyn duran ýerini maşşardypdyr.*

MAŞŞARYLMAK, *işl.* Maşşyk görnüşe gelmek. *Bedre maşynyň tigriniň aşagynda galdy-da maşşaryldy.*

MAŞŞARYŞ, *iş ady.* Maşşarmak ýagdaýy.

MAŞŞYK, *syp.* Maşşaryp, ýemşerip duran, ýepbeşen. *Maşşyk burunly adam.*

MAŞŞYKLYK, *at.* Maşşyk, ýemşik bolmaklyk, ýemşiklik.

MAŞYN [maşy:n], *at.* **1.** Bir peýdaly işi amala aşyrýan çylşyrymly mehanizm ýa-da mehanizmleriň jemi. *Kir ýuwulýan maşyn. Gap ýuwulýan maşyn. Tikin maşyny.* **2.** *gepl. d.* Awtoulag. *Uçaryň ýanyna*

suwlanar (Misgingylyç). **2.** Köplenç, nusgawy edebiýatda gyzyň saçy ýylana meňzedilip ulanylýan şahyrana meňzetme. *Illere meşhur edip, indi gözden salypdyr, Çyn owsunjy-şahyrym, syýa saçy mar meni* (Zelili).

MARAL, *at.* **1.** Ene keýik ýa-da towşan. *Maral towşan.* **2.** Gyza dakylýan at.

MARDOP [mardo:p], *syp., gepl.d.* Goýy gyzyl-goňrumtyl reňk.

MARGIR [ma:rği:r], *at, k. d.* Ýylan tutýan adam, ýylançy. *Aşyk ýansa ol ýar üçin, Margir ýörse şamar üçin, Ýigitler namys-ar üçin, Ata çykar merdanadyr* (Magtymguly).

MARKA [ma:rka], *at.* **1**. Poçta we beýleki käbir döwlet ýygymlarynyň töleg birligini görkezýän, ýüzi suratly we bahasy görkezilen kiçijik dörtburç kagyzjyk. **2**. Önümiň, harydyň ýüzüne onuň çykan ýerini, kärhanasyny, hilini we ş. m. görkezmek üçin ýelmenýän belgi.**3**. Germaniýada, Finlýandiýada hereket edýän pul birligi.

MARKALAMA, *iş ady.* Markalamak ýagdaýy..

MARKALAMAK, *işl*. Bukjalara, önümlere marka ýelmemek, marka, belgi goýmak. *Önümleri markalamak*.

MARKALAMAKLYK, *iş ady.* Markalamak ýagdaýy.

MARKALAÝYŞ, *iş ady.* Markalamak ýagdaýy.

MARS, *at.* Göwrümi Ýeriň göwrüminiň altydan birine we massasy Ýeriň massasynyň dokuzdan birine golaý bolan, Günden uzaklygyna görä dördünji orunda ýerleşýän, seýrek atmosferaly planeta.

MARŞ, *at.* **1**. Hatarda nyzam bilen ýöreýiş täri. *Ýaňlandy aýdymly saz, Hem marş bilen etdik ýöriş* (B. Kerbabaýew). **2**. Hatarda nyzam bilen dabaraly ýöreýiş äheňine sazlaşykly ýazylan saz eseri. *Orkestriň çalýan marşyna aýaklaryny goşup, gyzlar meýdançanyň bir çetinden girip ugradylar* (T. Gurbanow). **3**. Goşunyň harby hereketleriniň meýilnamasyna laýyklykda bir ýerden ikinji bir ýere göçüş hereketi, ýöriş.

MARŞAL [ma:rşal], *at.* Ýokary goşun düzümindäki harby gullukçylara general-polkownikden soň berilýän harby at.

MARŞALLYK [ma:rşallyk], *at.* Marşalyň derejesi, ady.

MART, *at*. Senenama ýylynyň üçünji aýy. *Mart - baharyň ilkinji aýy.*

MAS: mas ýüklemek kän, ýeterlik basyp ýüklemek, ýükläbileniňi ýüklemek. *Her sapar Rahym ýylma atyny mas ýükläp gelende, Ýaban bir ölüp bilmezdi* (O. Ödäýew).

MASGARA [masğara], *syp*. **1.** Biabraý, abraýsyz, ile gülki, betnam, wejera. *Bu gürrüň Baharyň hem gulagyna ýeten bolsa, men masgaranyň hem masgarasy bolupdyryn* (A. Gowşudow).**2.** Uýalmaýan, bihaýa, utançsyz (adam).

◊ **Masgaranyň aýry mazary ýok** masgara bolmak ilde ýok zat däl.

MASGARABAZ [masğarava:z], *at*. **1.** Sirk hokgaçysy. *Sirkde masgarabaz bizi köp güldürdi.* **2**. *gepl.d*. Ýomak atyp ýören, oýunbaz, wäşi. **3.** *göç. m.* Masgaraçylykly hereketleri edýän. *Özüniň pitige mündürilendiginden we märekä, meýlis halkasynda masgarabaz hökmünde oýnadylýanyndan Pökgeniň habary ýokdy* (A. Gowşudow).

MASGARABAZÇYLYK [masğarava:zçylyk], *at, ser.* **Masgarabazlyk.**

MASGARABAZLYK [masğarava:zlyk], *at*. Masgarabazyň gylyk-häsiýeti, masgarabazyň ýagdaýy, hünäri, işi.

MASGARAÇYLYK [masğaraçylyk], at, *ser.* **Masgaralyk.**

MASGARALAMA [masğaralama], *iş ady*. Masgaralamak ýagdaýy.

MASGARALAMAK [masğaralamak], *işl.* Birini masgara, biabraý etmek, aýbyny ile ýaýmak, ile gülki etmek, abraýdan düşürmek.

MASGARALAMAKLYK [masğaralamaklyk], *iş ady.* Masgaralamak ýagdaýy.

MASGARALANMAK [masğaralanmak], *işl.* Biri tarapyndan masgara edilmek.

MASGARALATMAK [masğaralatmak], *işl*. Birine özüňi ýa başga birini masgara etdirmek.

MASGARALAÝYŞ [masğaralaýyş], *iş ady.* Masgaralamak ýagdaýy.

MASGARALYK [masğaralyk], *at.* Ile gülkülik, abraýsyzlyk, abraýdan düşmeklik. *Beg aga, munça masgaralyk görmändik* (B. Seýtäkow).

MASLAHAT, *at.* **1.** Il-halk, döwlet derejesindäki meseleleri maslahatlaşmak, çözmek üçin geçirilýän uly ýygnak. *Ýaşulularyň Maslahaty.* **2.** Pikir alyşmak, bir meseläni çözmek üçin özara geçirilýän gürrüň, geňeş, sala. *Gysgajyk maslahatdan soň, bu ikisi bir karara geldiler* (A. Gowşudow).**3.** Bir mesele barada geçirilýän ýörite ýygnak. *Maslahat gutarandan soň adamlar işli-işine gaýtdy.* **4.** Öwüt, nesihat; görkezme.

◊ **Maslahat salmak (soramak)** bir iş barada birine akyl, nesihat sorap ýüz tutmak, sala salmak, geňeşmek.

MASLAHATÇY, *at.* Maslahat salynýan adam, maslahat berýän, geňeşilýän adam, maslahatdaş. *Göroglynyň maslahatçysy Sapar Märemdir* ("Görogly").

◊ **Maslahatçy ses** bir meseläni çözmek, ara alyp maslahatlaşmak işine gatnaşýan, emma çözüji sesi bolmadyk; wekilçilik edýän adam.

MASLAHATDAR [maslahatda:r], *at, ser.* **Maslahatçy.** *Ol özüne ýakyn, mähriban, maslahatdar adamy tapdy* (N. Saryhanow).

täsirine çydaman, hereketi artmak. *Edil mawuja basylan ýaly diriň-diriň bökdüribermezmi?* (N. Pomma).

MAWUMTYL [ma:wumtul], *syp.* Çala mawy reňk, mawy owüsýän reňk. *Çala mawumtyl öwüsýän garamtyl gözleri enaýy oýnaýardy* (B. Kerbabaýew).

MAWUMTYLRAK [ma:wumtulura:k], *syp.* Mawumtyl reňke ýakynrak, mawumtyl öwüsýän.

MAWUT [ma:wut], *at.* Syk dokalan, ýüz tarapy tüýjümek galyň ýüň ýa-da ýarym ýüň mata. *Öýländen bäri elde tikilen küti mawut çäkmenini başyna büräp ýatan Seýdi çopan ukudan oýandy* (B. Gurbanow).

MAWY [ma:wy], *syp.* **1.** Ýiti açyk gögümtil reňkli. *Ak bulut, mawy asman, ýaşyl beýewan sazlaşýar* ("Türkmenistan"). **2.** Oglana dakylýan at.

◊ **Mawy ýangyç** ýangyç üçin ulanylýan tebigy gaz.

MAÝ, *at.* **1.** Belli bir wagt aralygy, salym, pursat. *Garaşyp oturmaga maý ýokdy.* **2.** Çeme, tagaşyk, maýaç. *Ol iki ýana urnup, özüniň gollaryny giň germäge maý gözleýärdi* (G. Kulyýew). **3**. Amatly ýagdaý, mümkinçilik.

◊ **Maý almak** pursat aramak, bat almak, çemelenmek. *Garawul hem ogryn basyp, tamyň düýbüni syryp, aralykdan boýnuny uzatjak adamyny peýläp, bir ädim ara goýup maý aldy* (A. Gowşudow**). Maý bermezlik** mümkinçilik bermän, öňüni böwetlemek, amatly ýagdaý, pursat döretmezlik. *Bahar oňa öwünmäge maý bermedi* (A. Gowşudow). **Maý tapmak** çemesini, amatly ýagdaýyny, pursatyny tapmak, wagt taýdan amatyna salmak. *Käýarym hem bilini ýazmaga maý tapdy* (R. Gelenow).

MAÝ [ma:ý], *at*. Senenama ýylynyň bäşinji aýy.

MAÝA [ma:ýa] **I,** *at*. **1.** Bugradan gaýan, arwanadan bolan inen düýe. *Kyrk ýyl maýa gezinçäň, bütin bir ýyl ner gezgin* (Mollanepes). *Bahar bolsa çarwadarlar çykarlar, Otlagynda ner-maýalar bakarlar* (Misgingylyç). **2.** "Gyzym, köşegim" manysynda *maýam* görnüşinde aýdylýan söz. **3.** Gyza dakylýan at.

◊ **Maýa ýaly (dek)** owadan, görmegeý, etli-ganly aýal maşgala. *Orta ýaşly, gara saç, Salyhatly, mähirli, Maýa ýaly bir aýal* (O. Täçnazarow). **Maýa oty** dermanlyk ösümlik.

MAÝA [ma:ýa] **II,** *at.* Köpeltmek üçin goýulýan gor, tygşytlanan pul, emläk, baýlyk.

MAÝA [ma:ýa] **III,** *at.* Towugyň guzlaýan ýerini üýtgetmezligi, hürri guzlamazlygy üçin ketegine atylýan ýumurtga. *Ketege maýa atmak.*

MAÝA [ma:ýa] **IV,** *at.* Gönezlik, hamyrmaýa ýaly turşadyjy, aldyryjy jisimler, maddalar.

MAÝA [ma:ýa] **V,** *at.* Bir zadyň düýp özeni, esasy. *Hemme zadyň maýasy saglyk.*

MAÝA [ma:ýa] **VI,** *at.* Dyrnagyň et bilen bile birleşýän ýeri. *Tiken dyrnagymyň maýasyna urupdyr.*

MAÝAÇ, *at, ser.* **Maý**. *Olaryň birini maýaja getirendirin - diýip goýberdi* (A. Gowşudow).

MAÝADAR [ma:ýada:r], *at.* **1**. Uly baýlygy, mülki, köp puly bar bolan, uly mal, pul eýesi. **2**. Inwestor. *Daşary ýurtly maýadarlar.*

MAÝADARLYK [ma:ýada:rlyk], *at.* **1**. Uly maýa eýesi bolmaklyk. **2**. Inwestorlyk.

MAÝADÄNE [ma:ýadä:ne], *at.* Atanak güllüler maşgalasyna degişli ösümlikleriň bir urugy.

MAÝAK [maýa:k], *at.* **1**. Suw ýollarynda gämilere ýol görkezmek üçin goýulýan yşarat ediji çyraly desga. *Soňra şol ýerde maýak gurlupdyr, boýy ýüz metr* (A. Atajanow). **2**. *göç. m.* Ugur, ýol görkeziji, görelde bolujy, öňdebaryjy, bir zadyň nusgasy bolup duran zat.

MAÝALY [ma:ýaly] **I,** *syp.* Mally-mülkli, emläkli, pully, barly, gory bolan.

MAÝALY [ma:ýaly] **II,** *syp.* Maýa, gönezlik, hamyrmaýa ýaly zatlar goşulan.

MAÝALYK [ma:ýalyk] **I,** *syp.* Maýa hökmünde goýlan (pul, goýum).

MAÝALYK [ma:ýalyk] **II,** *syp.* Towugyň ketegine atmak üçin niýetlenen (ýumurtga).

MAÝALYK [ma:ýalyk] **III,** *syp*. Ajatmak, turşatmak üçin niýetlenen (gönezlik, hamyrmaýa ýaly zatlar).

MAÝALYLYK [ma:ýalylyk], *at.* Barjamlylyk, gorlulyk.

MAÝAPETIR [ma:ýapeti:r], *syp.* Hamyrmaýa goşulan, emma doly aldyrylmadyk hamyrdan ýüzi dürtülip bişirilýän tamdyr çörek.

MAÝASYZ [ma:ýasyz] **I,** *syp.* Malsyz-mülksüz, pulsuz, emläksiz, gory bolmadyk.

MAÝASYZ [ma:ýasyz] **II,** *syp.* Maýa, gönezlik, hamyrmaýa atylmadyk.

MAÝASYZLYK [ma:ýasyzlyk], *at*. Köneden maýasy, gory ýokluk.

MAÝDA, *syp.* Kiçi, ownuk, uşak. *Maýda daşlar.*

◊ **Maýda gezer** atyň ýöreýşiniň bir görnüşi. *Artyk atyny maýda gezerine sürüp, yzyna garanjaklaýardy* (B. Kerbabaýew). **Maýda söwda** lomaý däl söwda, harytlaryň az-azdan satylýan söwdasy, ownuk söwda.

MAÝDA-ÇÜÝDE [maýda-çüýdö], *syp.* Ownuk-uşak, bölek-büçek. *Maýda-çüýde zat*.

MAÝDAÇYL, *syp*., *gepl. d.* **Ownukçyl**. Maýdaçyl adam.

MAÝDAL, *hal.* **1.** Adamyň, haýwanyň kadaly hereket ýagdaýy, aram, aralyk tizlikdäki asuda hereket; howlukman, arkaýyn. *Alaşanyň başyny, öz maýdalyna goýberip, hemmäniň öňünden barýardy* (B. Seýtäkow).**2**. Hereketiň, wakanyň gidiş, baryş derejesi, depgini. *Öňki maýdal bilen gidip, sürümi, döküni güýçlendirip, ýokary hasyl almak hakynda pikir edýärdi.*

MAÝDALAMA, *iş ady.* Maýdalamak ýagdaýy.

her tarapyndan birnäçe maşyn gelip daýanýar (“Türkmenistan”).

MAŞYNLY [maşy:nly], *syp.,hal.* **1**.Maşyny bar. *Maşynly öz maşynyna mündi.* 2. *gepl. d.* Maşyna münüp, maşyn bilen, awtoulagly. *Ol Marydan maşynly gelipdir, otla münmändir.*

MAŞYNKA [maşy:nka], *at.* **1**. Hat ýazmak üçin ulanylýan mehaniki gural. *Maşynkada çap etmek.* **2**. Dellekçiniň saç syrýan guraly . *Maşynka bilen saç syrmak.*

MAŞYNKAÇY [maşy:nkaçy], *at.* Maşynkada hat ýazýan adam.

MAT [ma:t]: **mat bolmak 1)** ölmek, ýok bolmak. *Dostlarymyz şat bolsun, duşmanymyz mat bolsun* (Alkyş-dileg). **2)** intizar bolmak, gamly-gussaly bolmak. *Magtymguly zar aglapdyr mat bolup, Kaýda watan tutduň, gardaş Abdylla* (Magtymguly). **3)** küşt oýnunda: utulmak, ýatmak. **Mat etmek 1)** öldürmek, ýok etmek. *Gamgyn bolma gözel şahym, şol duşmany mat eýlär men* (“Görogly”). **2)** küşt oýnunda: utmak, şasyny ýatyrmak. **Mat galmak** bir zatdan iýmän, datman, alyp bilmän galmak, ymsynyp galmak; ät galmak.

MATA [mata:], *at.* Geýim-gejim üçin dokalan ýüň, ýüpek, nah önüm. *Çäýnegiň bolsa her sapar içini-daşyny ýuwup, arassa mata bilen süpürmelidi* (B. Seýtäkow). *Onuň egninde ýüň matadan tikilen keltekçe, mahmal jiltge bardy* (G. Kulyýew).

MATAL, *at*. Türkmen halk döredijiliginde: manysyny pikirlenip tapmaly soragly tapmaça.

◊ **Matal otarmak 1)** matal aýdyşyp, manysyny pikirlenip tapmak. *Hangulularyň öýlerine üýşerdik, erteki aýdyşardyk, matal otarardyk* (N. Saryhanow). **2)** ýerliksiz zatlary aýdyp oturmak, bolar-bolmaz zady samramak, takal okamak, biderek gürrüň edip wagt geçirmek. *Akmaýa, seniň söz urşuň matal otaran ýaly bir hili gümürtik* (B. Kerbabaýew).

MATALYK [mata:lyk], *syp.* Mata dokar ýaly, mata dokamak üçin gerekli. *Matalyk ýüplükler.*

MATAM [ma:tam], *at*. Ölüm-ýitim bilen baglanyşykly gynançly, gussaly ýagdaý, ýas. *Gandym awçynyň söýgüli agtygy Myradyň frontda dereksiz ýitendigi baradaky habar onuň maşgalasynyň ähli agzalaryny çuňňur matama batyrýar* (A. Gowşudow).

◊ **Matam tutmak (baglamak)** ýasly bolmak, gara geýnip ýas baglamak, ýas tutmak. *Matam tutup, gara geýnip, Urunma sen iki ýana* (Ç. Aşyrow).

MATA-MARLAK [mata:-marlak], *at. ser.* **Mata** . *Girdeji paýlananda mata-marlak hem-de gök önümler ýetdi* (A. Gowşudow).

MATAMHANA [ma:tamha:na], *at, k. d.* Ölüm-ýitimli, ýasly, matamly ýer, ýas tutulýan öý. *Bu köňlüm takat bermez matamhana saraýda* (Mollanepes).

MATAMLY [ma:tamly], *syp.* Ölüm-ýitimli, ýasly; ýas, matam tutýan. *Matamly ýagdaý. Matamly bolmak.*

MATAMSARAÝ [ma:tamsaraý], *at, k. d., ser.* **Matamhana.** *Bilerem, ezelden beýledir takdyr, Bu biwepa dünýe matamsaraýdyr* (Andalyp).

MATEMATIKA [matema:tika], *at.* **1.** Ululyklaryň, sanlaryň mukdar gatnaşygyny hem-de giňişlik görnüşlerini öwrenýän ylymlaryň jemi. **2.** Orta, ýokary mekdeplerde okadylýan sapak, ders.

MATEMATIKAÇY [matema:tikaçy], *at*. Matematikadan hünärmen.

MATERIK [materi:k], *at, geogr.* Deňiz we ummanlar bilen gurşalan uly gury ýer giňişligi.

MATERIÝA [mate:riýa], *at, filos*. Älem-jahanda bar bolan ähli zatlar, jisimler.

MATLAP, *at, ser.* **Maksat.** *Ol näme üçin oglum? - diýip, onuň matlabyny düşünmezlige saldy* (G. Kulyýew).

MATLAPLY, *syp., ser.* **Maksatly.**

MATLAPLYLYK, *at, ser.* **Maksatlylyk.**

MATLAPSYZ, *syp., ser.* **Maksatsyz.**

MATLAPSYZLYK, *at, ser.* **Maksatsyzlyk.**

MAW [ma:w], *s. ş. aňl. söz.* Pişigiň mawlaýan sesi. *Pişik “maw” edip, çatmanyň agzyna geldi.*

◊ **Mawa gelmek** ýylyň belli bir möwsüminde jyns aragatnaşygyny küýsemek, jübütleşmek islemek (pişik hakynda). *Pişikler mawa gelipdir.*

MAWARMAK [ma:wormok], *işl.* Mawy reňke öwrülmek, mawy bolmak. *Asman mawaryp başlady. Asmanyň bulut syrylan ýeri mawaryp görünýärdi.*

MAWARTMAK [ma:wortmok], *işl.* Mawy reňke öwürmek, mawy reňk çalmak.

MAWARYŞ [ma:woruş], *iş ady.* Mawarmak ýagdaýy. *Asmanyň kem-kemden mawaryşyny synlamak gyzyklydy.*

MAWLAMA [ma:wlomo], *iş ady.* Mawlamak ýagdaýy.

MAWLAMAK [ma:wlomok], *işl.* ‘’Maw-maw” edip seslenmek (pişik hakynda). *Pişik dogumlanýar, artýar hyýaly, Ol mawlap başlady, üýtgedi päli* (P. Körpäýew).

MAWLAMAKLYK [ma:wlomokluk], *iş ady.* Mawlamak ýagdaýy.

MAWLAŞMAK [ma:wloşmok], *işl*. Ýerli-ýerden mawlamak, köp bolup mawlamak. *Pişikler mawlaşýardylar.*

MAWLATMAK [ma:wlotmok], *işl.* “Maw-maw” etdirmek, “maw-maw” etdirip gygyrtmak. *Pişigi mynçgap mawladyp oturmasana!*

MAWLAÝYŞ [ma:wloýuş], *iş ady.* Mawlamak ýagdaýy.

MAWUJA [ma:wujo], *at.* Deňiz suwlaryndaky kükürt kislotasynyň käbir duzunyň ady.

◊ **Mawuja basylan ýaly bolmak** bir zadyň güýçli

Maýyplyk. *Kämahal uruşlar agyr maýypçylyk bilen gutarýardy.*

MAÝYPLYK [ma:ýyplyk], *at.* Maýybyň hal-ýagdaýy, işe ýarawsyzlyk, synasy şikeslilik. *Dursun iki bäsdeşden Garýagdyny saýlapdy, emma agyr ýara, maýyplyk Garýagdyny umytsyzlyga salýardy* (H. Ysmaýylow).

MAÝYP-MÜJRÜP [ma:ýyp-müjürüp], *syp., ser.* **Maýyp.**

MAÝYRMA, *iş ady.* Maýyrmak ýagdaýy.

MAÝYRMAK, *işl.* **1**. Agyr zähmet, kesel ýa-da başga zat sebäpli aýagyna, biline zeper ýetirmek, maýryk etmek. **2.** *göç. m*. Agyr durmuş, gaýgy, gam-gussa sebäpli saglygyna zeper ýetirmek, sandan çykarmak.

MAÝYRMAKLYK, *iş ady.* Maýyrmak ýagdaýy.

MAÝYŞGAK [maýyşğak], *syp*. Aňsatlyk bilen eplenip, bükülip, iki ýana ýaýkanyp bilýän, döwülmezek, ýumşak, çeýe, ýaý berýän.

MAÝYŞGAKLYK [maýyşğaklyk], *at.* Maýşyp duran ýagdaýda bolmaklyk, maýyşgak häsiýetlilik, çeýelik, ýaý berijilik.

MAÝYŞMAK, *işl., ser.* **Maýşarmak.**

MAZA [maza:], *at.* **1.** Bir zatdan alynýan lezzet, keýpi-sapa, hezillik, eşret. *Seniň mazaňy bermez bagyň engury, dilber* (Mätäji). **2.** Bir zat bilen baglanyşykly ýüze çykýan ynjalyk, dynçlyk, rahatlyk. *Öň sorkuldap mazamy alar durardy, indi janym hezil edinäýdi* (B. Pürliýew).

◊ **Mazasy gaçmak 1)** bir ýeriň, ýurduň ýa-da bir zadyň ugry, gyzygy, lezzeti gaçmak, erbetleşmek. *Ötdi aýralyk yzasy, Gaçdy Hywanyň mazasy* (Zelili). **2)** biriniň bir zat sebäpli ugry bolmazlyk, sussy peslik etmek, keýpi uçmak, ynjalygy gaçmak. **Mazasy ýokluk 1)** bir zadyň ugry ýokluk, gowy dällik, ýaramazlyk. *Bu ýyl howaň mazasy ýok* ("Edebiýat we sungat"). **2)** saglyk taýdan ugry ýokluk, sagat dällik, ýaramazlyk, hezili ýokluk, ynjalygy ýokluk. *Syrkawyň soňky günler mazasy ýokdy.*

MAZALY [maza:ly] **I,** *syp.* **1.** Maza, lezzet berýän, şypaly, sapaly, eşretli. *Kaddy şemşat erur serwi mysaly, şekerden her sözi, belki, mazaly* (Şabende). **2.** Oňat, gowy, asylly, edep-ekramly. *Annaguly içinden: "Öz-ä mazaly maşgala ekeni" diýip, gaýta-gaýta syn etdi* (A. Durdyýew). **3.** Tagamly, süýji. **4.** "Oňat boldy", "hernä" ýaly manylarda ulanylýan giriş sözi. *Mazaly, özüň geläýdiň.*

MAZALY [maza:ly] **II,** *syp.* Bir kemsiz, ýeterlik, düýpli, doly. *Mazaly pikir et. Irgözin ýatyp, mazaly ukymy alypdyryn.*

MAZALYJA [maza:lyja], *at, ser.* **Mazaly.** *Onsoňam Abadana gezek gelende mazalyja gürlegin* (T. Gurbanow).

MAZALYLYK [maza:lylyk], *at.* **1.** Lezzetlilik, şypalylyk, sapalylyk, eşretlilik. *Howanyň mazalylygy onuň göwnüni göteräýärdi*. **2.** Oňatlyk, gowulyk, asyllylyk, edep-ekramlylyk. **3.** Tagamlylyk, süýjülik.

MAZAM [ma:zam], *at.* **1**. Güjeňleme, magtama. **2**. *ser.* **Mahabat**.

MAZAMLAMA [ma:zamlama], *iş ady*. Mazamlamak ýagdaýy. *Sen ony mazamlama kemini goýmadyň.*

MAZAMLAMAK [ma:zamlamak], *işl.* Bir zady görkezip ýa-da "bir zadym bar" diýip güjeňlemek, magtamak. *Ýagşy gül, ýagşy gül - diýip, güllerini mazamlaýar* (N. Pomma).

MAZAMLAMAKLYK [ma:zamlamaklyk], *iş ady.* Mazamlamak ýagdaýy.

MAZAMLANMAK [ma:zamlanmak], *işl.* Biri tarapyndan öwülmek, tarypy ýetirilmek, magtalmak.

MAZAMLAŞMAK [ma:zamlaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden mazamlamak, taryp edişmek.

MAZAMLATMAK [ma:zamlatmak], *işl.* Bir zady birine öwdürmek, taryp etdirmek, magtatmak.

MAZAR [maza:r], *at.* Ýogalan adamyň jesedi jaýlanan ýer; gubur, gonam. *Biz mazardaky bu ýazgyny gaýta-gaýta okadyk* (A. Nazarow).

MAZARÇYLYK [maza:rçylyk], *at*. Ölen adamlaryň jesetleri jaýlanýan ýer; gonamçylyk, öwlüýä. *Ol yzlar mazarçylygyň içi bilen dolanyp, obanyň demirgazyk çetindäki uly köçä baryp girdi* (A. Gowşudow).

MAZARLYK [maza:rlyk]. *at, ser.* **Mazarçylyk.**

MAZARYSTAN [maza:ryssa:n], *at, ser.* **Mazarçylyk.** *Öten aýyň içinde bir mazarystanlykdan geçdiňmi?* ("Görogly").

MAZASYZ [maza:syz], *syp.* **1.** Ýaramaz, keýpsiz-sapasyz, lezzetsiz. *Başyny galdyrman barşyna mazasyz dünýäni näletleýärdi* (G. Kulyýew). **2.** Ugursyz, bolgusyz, ýakymsyz, durnuksyz. *Ol bir mazasyz adam eken.* **3**. Tagamsyz, süýji däl.

MAZASYZLYK [maza:syzlyk], *at.* **1.** Mazasy ýokluk, bolgusyzlyk. **2.** Lezzetsizlik, şypasyzlyk.

MAZLUM [mazlu:m], *at, kön. s.* Zulum çekýän, ezilen, kemsidilen, zuluma sezewar bolan, horlanýan, garyp.

MAZMUN [mazmu:n], *at.* **1.** Bir zadyň, ýazgynyň, eseriň we ş. m. esasy manysyny düzýän gysgaça beýany. *Hatyň mazmuny. Hekaýanyň mazmuny.* **2.** *ser.* **Many.**

MAZMUNLYLYK [mazmu:nluluk], *at*. Baý mazmuny barlyk, çuň manylylyk, mazmuna eýelik.

MAZUT [ma:zu:t], *at.* Nebitden benzin, kerosin, gazolin gaýtadan işlenip alnandan soňky galýan ýagjymak galyndy.

MAZUTLY [ma:zu:tly], *syp.* Mazut garyndyly,

MAÝDALAMAK, *işl.* **1.** Bir zady bölek-bölek etmek, kiçi böleklere bölmek, owratmak, uşatmak. *Çagly maýdalamak.* **2.** *göç. m.* Owratmak, ownutmak, hyrdalamak, bölmek (iri pul hakynda).

MAÝDALAMAKLYK, *iş ady.* Maýdalamak ýagdaýy.

MAÝDALANMAK, *işl.* Ownuk, uşak, bölek görnüşe getirilmek, böleklere bölünmek.

MAÝDALAŞMAK, *işl.* Birine ownutmaga, bölmäge kömekleşmek. *Oduny maýdalaşmak.*

MAÝDALATMAK, *işl.* Birine bitin zady ownutdyrmak, böldürmek. *Iri puly maýdalatmak.*

MAÝDALAWJY [maýdalowjy], *at, mat.* Tutuş bir sanyň näçä deň bölünýändigini görkezýän san.

MAÝDALAÝYŞ, *iş ady.* Maýdalamak ýagdaýy.

MAÝDA-MAÝDA: maýda-maýda bolmak çym-pytrak bolmak, kül-uşak bolmak, bölek-bölek bolmak. **Maýda-maýda etmek** çym-pytrak etmek, kül-uşak etmek, bölek-bölek etmek.

MAÝKA [ma:ýka], *at.* Köýnegiň içinden geýilýän, ýeňsiz içki geýim.

MAÝLAMA, *iş ady.* Maýlamak ýagdaýy.

MAÝLAMAK, *işl.* **1.** Maýyl bolmak, ýylamak, maýyllyk aralaşmak. *Howa maýlady.* **2**.*göç. m.* Gowulyk bolmak, rahatlyk aralaşmak, keýpiň göterilmek, göwnüň açylmak. *Sen ýylgyrsaň, bütin jahan maýlaýar, Gaşyň çytsaň, gyş gamçysyn aýlaýar* (M. Seýidow).

MAÝLAMAKLYK, *iş ady.* Maýlamak ýagdaýy.

MAÝLANMAK, *işl.* Maý almak, çemelenmek, amatly pursat, wagt aramak. *Ol mazaly maýlanyp, soňra onuň üstüne bökdi.*

MAÝLAŞMAK, *işl.* Maýyl bolup başlamak, dura-bara maýlamak. *Howa indi birneme maýlaşýar.*

MAÝLAÝYŞ, *iş ady.* Maýlamak ýagdaýy.

MAÝMYKLAMAK, *işl., ser.* **Maýtyklamak**. *Ol maýmyklap ýöreýärdi.*

MAÝMYKLAŞMAK, *işl.* Köp bolup maýmyklamak, bile maýmyklap ýöremek. *Telim ördek çagasy maýmyklaşyp, çöplüklere sümüldiler* (N. Jumaýew).

MAÝMYN, *at.* **1.** Bedeniniň gurluşy boýunça adama meňzeşräk, jeňňellikde, tokaýda ýaşaýan süýdemdiriji haýwan. **2.** *gepl. d.* Betgelşik, maýmynpisint adam. **3.** *göç. m.* Çalasyn hereket edýän, çakgan (adam hakynda).

MAÝMYNLYK, *at.* Maýmyna meňzeşlik, maýmyn ýalylyk. *Maýmynlygyňy etmesene.*

MAÝOR [maýo:r], *at.* Kapitandan soňra berilýän harby at.

MAÝORLYK [maýo:rluk], *at.* Maýoryň gulluk wezipesi; maýor derejesi.

MAÝRYK, *syp.* Belli bir sebäbe görä aýagyna, ýanbaşyna, biline şikes ýeten, maýyp bolan, maýrylan, maýtyk (adam, haýwan hakynda).

MAÝRYKLYK, *at.* Maýryk ýagdaýda bolmaklyk, maýrygyň ýagdaýy. *Maýryklygy oňa goldaşmaga-da mümkinçilik bermeýärdi.*

MAÝRYLMAK, *işl.* **1.** Agyr zähmetden, keselden ýa-da başga zatdan aýagyňa, biliňe zeper ýetip maýryk bolmak. **2.** *göç. m.* Agyr durmuş, gaýgy, gam-gussa sebäpli saglygyňy ýitirmek. *Nätsin, ömür hemrasyndan aýryldy, Aglaý-aglaý dert astynda maýryldy* (G. Gylyjow).

MAÝRYŞ, *iş ady.* Maýyrmak ýagdaýy.

MAÝSA, *at.* **1.** Başlamadyk galla ekinleriniň körpe gök ösümligi, heniz başlamadyk arpa-bugdaý. *Gök maýsalar gowy boý alyp, birgeňsi penjeläp otyr* ("Türkmenistan"). **2.** Gyza dakylýan at.

MAÝSALYK, *at.* Ýaş arpa-bugdaý gögerip oturan meýdan, başlamadyk ak ekinlik ýer. *Ol ýazyň sap howasyny demine darta-darta, gök maýsalyga göz gezdire-gezdire, öz ýanyndan göwün ýüwürtdi* (B. Kerbabaýew).

MAÝŞARMAK, *işl.* Üstüne düşýän agyr ýük sebäpli egilmek, maýyşmak, agyrlykdan ýegşermek. *Eşek näçe daýaw bolsa-da, uzak ýolda agyr ýük astynda maýşaryardy.*

MAÝŞARTMAK, *işl.* Aşak maýyşdyrmak, agram salyp ýegşertmek. *Agyr ýük ony maýşartdy.*

MAÝŞARYLMAK, *işl.* Maýşyp ýegşerilmek.

MAÝTYK, *syp.* Ýörände aýagyny süýräp alýan. *Maýtyk goja. Maýtyk göle.*

MAÝTYKLAMAK, *işl.* Maýtyk-maýtyk edip ýöremek, ýörände aýagyny süýräp almak. *Aýagyna ot basylan ýaly bolup, togalanyp galdy-da, işige garşy maýtyklap ugrady* (H. Deryaýew).

MAÝYL, *syp.* Sowuk bolmadyk, ýyly, mylaýym, aram (howa hakynda). *Toý güni howa maýyl boldy.*

MAÝYL [ma:ýyl], *hal.* Birine ýa-da bir zada berlen, erkini gideren, biriniň ýa-da bir zadyň ýesiri bolan. *Owaldan maýyldym bir ýagşy ada, Neýläýin, ýetmedim maksat-myrada* (Zynhary).

MAÝYLGANLYK [maýylğanlyk], *at, ser.* **Maýyllyk.** *Maýylganlyk bilen ýagýan gar tozgalary irigöz elekden dökülýän un kimin ýere düşýärdi* (N. Pomma).

MAÝYLLYK, *at.* Sowuk dällik, ýylylyk, mylaýymlyk, aram ýagdaýda bolmaklyk (howa hakynda). *Howanyň maýyllygy meýdan işlerini ýenilleşdirdi.*

MAÝYLLYK [ma:ýyllyk], *at.* Birine ýa-da bir zada berlenlik, erkini giderenlik, biriniň ýa-da bir zadyň ýesiri bolmaklyk.

MAÝYP [ma:ýyp], *syp.* Kesellilik ýa başga bir sebäpden synasyna zeper, şikes ýetip, işden-güýçden galan. *Arap maýyp atynyň ýanyna geldi* ("Görogly").

MAÝYPÇYLYK [ma:ýypçylyk], *at, ser.*

MEJALSYZ [meja:lsyz], *syp.* Mejaly bolmadyk, güýçsüz, kuwwatsyz, gurpsuz, ragbatsyz. *Ukusyzlykdan bolsa gerek, gojanyň kellesi güwläp, başy aýlandy, özüni mejalsyz duýdy* (O. Ödäýew).

MEJALSYZLYK [meja:lsyzlyk], *at.* Mejaly ýokluk. *Ol aýalynyň sagat däldigini, mejalsyzlygyny bilýär* (G. Kulyýew).

MEJBUR [mejvu:r], *at.* Çykgynsyzlyk, bialaçlyk, alaçsyzlyk, çäresizlik, çykalgasyzlyk zerarly döreýän ýagdaý. *Onuň bu sözi myhmany oýlanmaga mejbur etdi* (B. Pürliýew).

MEJBURLYK [mejvu:rluk], *at.* Mejbury bolmaklyk, alaçsyz, çäresiz, çykgynsyz ýagdaýda bolmaklyk.

MEJBURY [mejvu:ry], *syp.* Hökmany, çäresiz, alaçsyz, çykalgasyz ýagdaýda. *Ol mejbury gülümsiredi.*

MEJBURYÝET [mejbu:ryýet], *at, k. d.* Mejbury, hökmany ýagdaý. *Hamana diýeli, mejburyýet hem bolman, ýönekeý - size şeýle hödürleýäris diýilse, şoňa nähili gararsyňyz?* (B. Kerbabaýew).

MEJIME, *at.* Uly ýalpak, telper jam, gap.

MEJLIS [mejli:s / mežli:s], *at.* **1.**Ýurduň iň ýokary kanun çykaryjy edarasy, guramasy. **2.** Edaranyň ýada guramanyň, kärhananyň bir meseläni ara alyp maslahatlaşmak maksady bilen geçirýän ýygnagy, maslahaty. **3.** *ser.* **Meýlis.** *Birniçe deň-duş ýigitleri Hemra bilen bir mejlisde saz-söhbet edip oturar erdiler* (“Saýatly – Hemra”). *Magtymguly aýdar, ýigitler başy, Mejlisde köp bolar onuň syrdaşy*(Magtymguly).

MEJLISLIK [mejli:slik / mežli:slik], *syp.* Mejlise degişli, dahylly, mejlisde ara alyp maslahatlaşmaga degişli. *Bu mesele diňe mejlislik meseledir, ony ýeke bolup çözmek bolmaz.*

MEJNUN [mejnu:n / mežnu:n], *syp.* **1.** Däli, diwana, telbe. *Haýran, mejnun bolup çyksam çöllere, Baryp mesgen tutsam sizi, daglar, heý* (Magtymguly). **2.** *at, göç. m.* Yşk ýoluna düşen aşyk. *Meýdandaky gülälekleň daşynda, Pyrlanyp ýör mejnun bolan perwana* (M. Seýidow).**3.** Oglana dakylýan at.

MEJNUNLYK [mejnu:nluk / mežnu:nluk], *at.* **1**. Däli-diwanalyk, telbelik. **2.** *göç. m.* Yşk ýoluna düşenlik, aşyklyk, bir zadyň yşkynda bolmaklyk. *Şunuň ýaly mejnunlykda, Ötdi niçe ýaşyň seniň* (Ç. Aşyrow).

MEKAN [meka:n], *at.* **1.** Ýaşalýan ýer, ýurt, watan. **2.** *göç. m.* Bir zadyň dörän ýeri: köp, bol ýeri. **3.** Oglana dakylýan at.

◊ **Mekan tutmak 1)** belli bir ýerde oturymly ýaşamak. *Çandybile baryp tutaryn mekan, Duşman garşylaşsa, bermerin aman* (“Görogly”). **2)** belli bir ýerde, kärde orun alyp işlemek, ornaşmak, ýerleşmek.

MEKANLY [meka:nly], *syp.* **1.** Mekany, ýurdy, ýaşaýan ýeri bar bolan. *Menikli, mekanly agzybir dogan, Ilimde tanymal, işde bekişen* (N. Pomma). **2.** *göç. m.* Ugry bar bolan, ugurly, subutly. *Ol mekanly zat aýtmady.*

MEKANSYZ [meka:nsyz], *syp.* **1.** Mekany, ýaşaýan ýeri, ýurdy bolmadyk. **2.** *göç. m.* Ugursyz, biderek.

MEKDEP, *at.* **1.** Ýaş nesillere hat-sowat öwredýän, umumy bilim we terbiýe berýän okuw jaýy, sowat berilýän ýer, şonuň ýaly-da onuň binasy. **2.** *göç. m.* Durmuşy wakalary öwrenmek netijesinde gazanylan endik, başarnyk, tejribe; görelde alarlyk nusga. *Gurluşyk ýaşlar üçin uly synag mekdebi boldy.* **3.** Kesp, kär, hünär öwrenilýän ýörite okuw jaýy. *Sazçylyk mekdebi. Çeperçilik mekdebi.*

MEKDEPDEŞ, *at.* Bile bir mekdepde okaýanlar ýa-da okanlar, bir mekdepden bolan. *Ol meniň mekdepdeş ýoldaşym.*

MEKEJIN, *at.* Ýabany ene doňuz, doňzuň urkaçysy. *Bir güýçli duşmana duşsa mekejin, Jojugyny gizlemeýen bolarmy?* (Magtymguly).

MEKGE I, *at,* **1.** *gepl. d., ser.* **Mekgejöwen.** *Bu ýyl, şükür, gowaçalaryň hem mekgäniň rejesi oňat* (T. Gurbanow). **2.** Musulmanlaryň zyýarata gidýän şäheriniň ady. **3.** Oglana dakylýan at.

MEKGE II: mekgesine münmek biriniň yzyndan kowalamak, söbügini sydyrdyp kowalamak, ökjesine münmek. *Men onuň buýrugy boýunça onuň mekgesine mündüm.*

MEKGEJÖWEN [mekgejöwön], *at.* **1.** Däneli ekinler maşgalasyna girýän, ýognas uzyn çiňrikli, bir ýyllyk medeni, däneli ösümlik; mekge. **2.** Şol ösümliginň sary, togalak dänesi, hasyly.

MEKGEJÖWENÇI [mekgejöwönçü], *at.* Mekgejöwen ösdürip ýetişdirýän, mekgejöwençilik boýunça hünärmen.

MEKGEJÖWENÇILIK [mekgejöwönçülük], *at.* Oba hojalygynyň mekgejöwen ösdürip ýetişdirmeklik bilen meşgullanýan pudagy.

MEKGEJÖWENLIK [mekgejöwönlük], *at.* Mekgejöweniň köp ekilen ýeri, mekgejöwen meýdany, mekgelik.

MEKIR, *syp.* Hile guryan, hilebaz, hilegär; sapalakçy.

MEKIRÇILIK, *at, ser.* **Mekirlik.**

MEKIRLEÇ, *hal.* Mekirlik bilen; mekirlerçe. *Endigi boýunça elini mańlaýyna ýetirdi-de, başlyga mekirleç garady* (“Garagum”).

MEKIRLIK, *at.* Içi pikirlilik, köpbilmişlik, hilebazlyk, hilegärlik, mekirçilik, sapalakçylyk. *Ýenede gaharyny bildirmän, mekirlik bilen Myrat aganyň içine daşyna geçip, ony razy etjek boldy* (H. Derýaýew).

MEKRU [mekiru:], *at.* Din, şerigat boýunça rugsat edilmegi şeýle bir oňlanmaýan zat.

MELAL [mela:l], *at.* **1.** Gaýgy, gam, gussa, gamgussa, hasrat. *Mejnun diýr, janymga düşdi köp melal,*

düzüminde mazut bolan.

MAZY [ma:zy], *at.* **1**. Hoşboý ysly, togalak, çala bildirýän çyzmykly, sary, eliň aýasynda saklap ysgalýan owunjak, iyilmeýän gawun, dessemaýa. *Dogry ol ilki-ilkiler gözüme mazy ýaly yslyja, bägül ýaly owadanja göründi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *gepl. d*. Gowy görlüp aýdylýan söz, eýjejik. *Ýeri, mazyjygym, sen bu ýerde näme işleýärsiň!* (B. Pürliýew).

ME, Bir zady bermek, hödürlemek üçin "al" diýen manyda aýdylýan ümlük. *Me, saňa hat!* (A. Durdyýew).

◊ **Me, saňa gerek bolsa** gördüňmi, nähili bolup çykdy (duýdansyzlykda, garaşylmazdan ýüze çykan waka, ýagdaý hakynda aýdylýar). *Me, saňa gerek bolsa, indi tä gaý ýatynça garaşmaly bolduk.*

MEÇEW [meçöw]**: meçew bermek** gylaw bermek, birini götergiläp, başga biriniň üstüne küşgürmek, öjükdirmek, gižželemek.

MEDAL [meda:l], *at.* Işde, okuwda, sportda özüni görkezen adama ýa-da bir taryhy sene mynasybetli sylag berilýän, ýüzi ýazgyly, şekilli, metaldan ýasalan nyşan. *Onuň döşüni "Gaýrat" medaly bezeýär.*

MEDENI, *syp.* **1.** Medeniýete degişli. *Bu ýerde ýaşlaryň arasynda medeni işleri geçirmäge ähli mümkinçilikler bar.* **2.** *göç. m*. Ýabany däl, ekilip ösdürilip ýetişdirilýän. *Medeni ekinler.*

◊ **Medeni zona 1**) ekin ekilýän, özleşdirilýän ýer. **2**) oturymly ýerler.

MEDENIÝET [medenýet], *at.* **1.** Adamzadyň önümçilikde, jemgyýetçilik we ruhy durmuşynda aň-düşünjelilik bilen gazanan üstünlikleriniň jemi. **2.** Haýsy hem bolsa bir hojalyk pudagynyň ýa-da akyl işiniň ösüş derejesi. *Ýer işleriniň medeniýeti. Dil medeniýeti.***3**. Nusga bolup galan ýörelge, kabul edilen kada-kanunlar.

◊ **Medeniýet ojagy** medeniýetiň gülläp ösýän ýeri, medeniýetiň wagyz edilýän ýeri. **Medeniýet öýi** her hili medeni-köpçülik çäreleri, işleri geçirilýän ýörite jaý.

M E D E N I Ý E T L E Ş D I R M E K [medenýetleşdirmek], *işl.* Medeniýeti ornaşdyrmak, medeniýetli etmek. *Olar çagany zamana görä terbiýelemek, aň-bilim bermek, medeniýetleşdirmek isleýärler* (B. Kerbabaýew).

MEDENIÝETLEŞMEK [medenýetleşmek], *işl.* Medeniýetli bolmak, düşünjeliligi, medeniýeti artyp başlamak.

MEDENIÝETLI [medenýetli], *syp.* **1**. Medeni, ylmy derejesi ösen, medeni durmuşy ýokary bolan, medeniýete eýe bolan. *Medeniýetli ýigit.* **2**. Edep-ekramly, terbiýeli, sypaýy.

MEDENIÝETLILIK [medenýetlilik], *at*. **1**. Medeniýeti, ylmy ýokarylyk, medeni derejesi ösen halda bolmaklyk. **2**. Edep-ekramlylyk, terbiýelilik, sypaýylyk.

MEDENIÝETSIZ [medenýessiz], *syp.* **1**. Medeni, ylmy, durmuş derejesi pes bolan, medeni aň-düşünjesi pes. **2**. Edep-ekramsyz, terbiýesiz, gödek. *Medeniýetsiz adam.*

MEDENIÝETSIZLIK [medenýessizlik], *at.* **1**. Medeniýeti, ylmy, durmuş derejesi peslik, medeni aň-bilim derejesi peslik. **2.** Edep-ekramsyzlyk, terbiýesizlik,zoňtarlyk. Mede*niýetsizligimiz üçin welin, sag bol aýtmazlar* (A. Nazarow).

MEDET, *at,* **1**. Kömek, goldaw, kuwwat, ýardam. *Düýä "haýt" diýmek hem medet* (Nakyl). *Bir ejiz men, kim eşider bu dadym? Meger, medet berse pirim, ussadym* (Mollanepes). **2.** Oglana dakylýan at.

MEDETKÄR [medetkä:r], *at, k. d.* Kuwwat, güýç, kömek beriji. *Görogly aýdar ýa jepbar, şahymerdan bol medetkär* ("Görogly").

MEDETKÄRLIK [medetkä:rlik], *at, k. d.* Medet berijilik, kömek, güýç berijilik.

MEDISINA [medisi:na], *at, ser.* **Lukmançylyk 2**. *Köpden bäri lukmançylyk bilen meşgullanmaýandygyma garamazdan, häzirkizaman lukmançylygyndaky özgerişlikler, medisina tehnologiýalary bilen tanşyp durmagy dowam etdirýärin* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

MEDIWAN [meduwa:n], *at, gepl. d.* Myhmany kabul edýän öý eýesi.

MEDIWANLYK [meduwa:nlyk], *at, gepl. d.* Mediwanyň ýagdaýy.

MEDRESE [medirese], *at.* Musulmanlaryň orta we ýokary bilim berýän dini mekdebi, şol mekdebiň jaýy.

MEGER [meğer], "Belki", "ähtimal", "ahmal", "mümkin", "megerem" ýaly many aňladýan ugrukdyryjy söz. *Älemi ýandyrar bilbiliň zary, Meger, bäs eýlemiş gyzyl gül bile* (Kemine).

MEGEREM [meğerem], *ser.* **Meger.** *Megerem, bize bu gün enem geler.*

MEGES [meğes], *at, k. d., ser.* **Siňek**. *Bu eýýamda deň bolupdyr, Meges, peşe pil biläni* (Zelili).

MEHANIK [meha:nik], *at*. Maşynlaryň, mehanizmleriň işleýşine, bejerilişine esewan bolýan, mehanizmlerden başy çykýan hünärmen.

MEHANIKA [meha:nika], at. Fizikanyň jisimleriň giňişlikdäki hereketini öwrenýän bölümi.

MEHANIKI [meha:niki], *syp.* Mehanizmler arkaly hereket edýän.

MEHANIZM [meha:nizim], at. Maşynlary, enjamlary herekete getirýän içki tilsimler.

MEJAL [meja:l], *at.* Ysgyn, güýç-kuwwat, ragbat. *Gelene garşy çyk, bolsa mejalyň, Ýagşy tutawergil niýetiň-päliň!* (Magtymguly). *Nurgeldiniň bolsa urnup-urnup, ysgyny gidip, agzy-burny gurap, geplemäge mejaly galmandyr* (A. Durdyýew).

Bir talaply ugra ýüzlen, menik başyny tut - diýip, hamana aga hökmünde bolup, nesihat beryän adam boldy (A. Gowşudow).

MENIKLENMEK, *işl.* Dogumlanmak, ekezlenmek, edenli bolmak. *Çünki ol hemişe zähmetden başga zada düşünmeýän ýalydy we: - Men başlygyň aýalydyryn - diýip, meniklenmek onuň ýadyna-da düşmeýärdi* (A. Gowşudow).

MENIKLI, *syp.* Dogumly, başarjaň, edenli, eli eden işine gelişýän, başarnykly. *Berkeli düşlem wagtyna çenli galan wagty menikli peýdalanmak. Bossanyň ýaňky hereketini ýene gaýtalamak küýüne düşdi* (B. Kerbabaýew).

MENIKLILIK, *at.* Dogumlylyk, başarjaňlyk, edenlilik. *Ol özüniň menikliligi, guramaçylyklylygy bilen beýleki çagalardan tapawutlanýar* (H. Ysmaýylow).

MENIKSIZ, *syp.* Başarjaň, edenli bolmadyk, başarnyksyz, edenli däl.

MENIKSIZLIK, *at.* Başarjaň, edenli dällik, başarnyksyzlyk.

MENLIK, *at.* **1**. Meniň ýaranym, tarapdarym. *Sen bir menlik bol ahyry!* (N. Pomma). **2.** Maňa degişlilik, men bilen baglanyşyklylyk. *Menlik işiňiz barmy?* **3.** *dil b.* Degişlilik, ýöňkeme görkezilende birinji şahsyň birlik sanynyň ady. *Menlik ýöňkemäniň goşulmasy.*

◊ **Menlik satmak** men-men diýip gursagyňa kakyp, hondanbärsi bolmak. *Aýallara menlik satan sopular, Eglenmez, süpürler, pir sesin aňsa* (Zelili).

MEN-MENLIK, *at.* Özüňi ulumsy tutmaklyk, uly göwünlilik, gopbamlyk, öwünjeňlik. *Men-menlikde gezer käsi, Günbe-günden bolar asy* (Zelili).

◊ **Men-menlik satmak** özüňi ulumsy tutmak, öwünjeňlik etmek, özüňi hondanbärsi görkezmek. *Ol öz diýenini edip, men-menlik satýar. Ahyry bolar sen ýerge barabar, Köňlüňde men-menlik satyjy bolma* (Magtymguly).

MENZIL, *at.* **1.** *ser.* **Mezil.** *Ulug atlar üç menzilden gaýytsa, Süýremäge zor hossarlyk gerekdir* (Kätibi). **2**. *ser.* **Mekan 1.** *Niçe gün gudukda menzil eýledim, Günbe-gün halymny tebdil eýledim* (Andalyp). **3**. Düşelge, gonalga, duralga. *Köňül açmaga hoş menzil, şatlyga baý eken bu jaý* (Andalyp). **4.** *ser*. **Wokzal**. *Demir ýol menzili.*

MENZILGÄH [menzilgä:h], *at, k. d*. Dynç alnýan, oturylýan oňat ýer, düşlenýän ýer, düşleg; düşelge. *Bilbil uçup, menzilgähim çöl oldy* ("Saýatly – Hemra"). *Menzilgähi bagy-bossan, Almaly nardan aýryldym* (Magtymguly).

MENZILLIK, *at.* Bir aralyga, menzile ýeterlik, şoňa laýyk. *Japbaklaryň bir gün menzilligi tükendi* (B. Kerbabaýew).

MENZIL-MEKAN [menzil-meka:n], *at, ser.* **Mekan 1.** *Hoş geldiň, Garybym, sapa gelipsiň, Gutly bolsun menzil-mekan, Garybym!* ("Şasenem – Garyp").

MENZILSIZ-MEDENESIZ, *syp*. Öýsüz-öwzarsyz, mekansyz, mesgensiz. *Menzilsiz-medenesiz adam diýip, maňa töhmet atýaň* (A. Gowşudow).

MEŇ I, *at.* Adamyň endamynda, ýüzünde bolýan zyýansyz tebigy gara tegmil, nokat. *Eli meňli işe ýakyn, agzy meňli – aşa* (Nakyl).

MEŇ II, *at.* Hindi kenebiniň enelik gül topbagynyň bölüp çykarýan şepbiginden alynýan neşe jisimi.

MEŇ III, *at.* **1.** Käbir jandarlary aldap tutmak üçin gapana, çeňňegiň ujuna dakylýan et, gurçuk we ş. m. zatlar. **2.** *göç. m.* Hile, aldaw.

MEŇDIWANA [meňdi:wa:na], *at.* Düýbünden birnäçe baldak urup çykýan, günebakaryň güli ýaly gülleýän, gara däneli derman ösümlik.

MEŇIZ, *at, k. d.* Adamyň ýüzi, ýüz keşbi. *Bularyň gül kimin meňzini soldurmaýyn, kişä zahyr etmäýin – diýip, çykyp gitdi* ("Zöhre – Tahyr"). *Gudaçylyk habaryny eşidip, Şiriniň meňzi saralyp ugrady* (B. Pürliýew).

MEŇJAGAZ, *at.* Kiçijik meň. *Hawa, onuňam burnunyň gapdalynda siziň kakaňyzyňky ýaly garaja meňjagaz bardy* (B. Kerbabaýew).

MEŇKEŞ, *at.* Meň çekýän, meň çekmegi endik edinen adam.

MEŇKEŞLIK, *at.* Meň çekijilik, meň çekmek endigi bolmaklyk, meňkeşiň ýagdaýy.

MEŇLI, *syp.* **1.** Bedeninde, ýüzünde meňi, haly bolan. **2.** Oglana we gyza dakylýan at.

MEŇZEDILMEK, *işl.* Birine, bir zada meňzeş görülmek, meňzeş hasaplanmak. *Bu goşguda mert ýigitler, gör, näçe zada meňzedilýär* ("Edebiýat we sungat").

MEŇZEME, *iş ady.* Meňzemek ýagdaýy.

MEŇZEMEK, *işl.* Başga birine, bir zada ýa-da herekete çalym etmek, edil şol zat ýaly bolup görünmek, birnäçe zatlara laýyk, bap gelmek. *Ol özüniň ähli bolşunda mugallyma meňzeýärdi* (B. Seýtäkow).

MEŇZEMEKLIK, *iş ady.* Meňzemek ýagdaýy.

MEŇZEŞ, *syp.* Ähli alamatlary biri-birine gabat gelýän, biri beýlekä çalym edýän, çalymdaş, kybapdaş. *Gyzlar meňzeş geýnipdirler.*

MEŇZEŞLIK, *at.* Biri-birine meňzeş, çalymdaş bolmaklyk, çalymdaşlyk, kybapdaşlyk.

MEŇZETME, 1. *iş ady.* Meňzetmek ýagdaýy. **2.** *edeb.* Bir zadyň ikinji bir zada deňeşdirilýändigini, meňzedilýändigini aňladýan adalga. *Şahyryň tymsallary, meňzetmeleri adatdan daşary çeper çykýardy.*

MEŇZETMEK, *işl.* Bir zady, hereketi, bolşy, wakany ikinji bir zada çalym etdirmek, bir kybapdygyny ýüze çykarmak, şodur hasap etmek.

MEŇZEÝIŞ, *iş ady.* Meňzemek ýagdaýy.

Jepbar kysmatymny hijran eýledi (Andalyp). **2.** Şek, şübhe, müňkürlik, güman. *Şonuň üçin onuň göwnüne melal getirmeli däl-de, oňa gop bermek gerek* (B. Kerbabaýew)..

MELALSYZ [mela:lsyz], *syp*. Şek-şübhesiz, gümansyz, hiç hili göwne getirilmesiz.

MELAMAT [mela:mat], *at.* **1.** Töhmet, garalyk. *Ýalandan melamat etmek, Gybat eden dile meňzär* (Zelili). **2.** Garamat.

◊ **Melamatyny atmak** birine durmuşa çykmak; garamatyňy biriniň üstüne ýüklemek. *Gýz maşgala diýeniň bir çene baransoň, melamatyny biriniň başyna atsa gowy bolar.*

MELAMAT [mela:mat], *at.* Töhmet, garamat, garalyk. *Onuň melamaty biziň başymyza düşdi.*

MELAMATLY [mela:matly], *syp*. Töhmetli, garamatly, garalykly. *Bize melamatly gürrüň gerek däl.*

MELAMATSYZ [mela:massyz], *syp.* Töhmetsiz, garamatsyz, garalygy bolmadyk. *Näme-de bolsa melamatsyz bolsun.*

MELAÝYK [mela:ýyk], *at, k. d.* Perişdeler, melekler. *Hüýr periler, melaýyklar, Uzlar daş galdy, daş galdy* ("Saýatly – Hemra"). *Melaýyk suratly mähriban babam, Kaýsy pasly-nowbahardan bolar sen?* ("Kasym oglan").

MELE, *at.* **1**. Sarymtyl goňras reňk. *Mele çägelik.* **2.** Oglana dakylýan at.

MELEK, *at.* **1.** Perişde, melaýyk. *Ýarysy melekden, ýarysy jyndan, Müjewürsiz bolmaz üsti atamyň* (Magtymguly). **2.** Gyza dakylýan at.

MELEMTIL, *syp.* Mele reňke ýakyn, meleräk, mele öwüsýän. *Melemtil çäge.*

MELEWŞE, *at,* **1**. Gögümtil ýaşyl reňk. *Çöpboýa gyzyl, melewşe, sarymtyl, goňur, çal reňkleri beržär*. **2**. *gepl. d.* Jümjüme. *Olar bu gürrüňleriň müňüsinden ysmanak hakyndaky, melewşe hem bägül hakyndaky ýa-da şolara meňzeş gül bilen bilbil hakyndaky rowaýatlary gowy görýärler* (A. Gowşudow). **3**. Gyza dakylýan at.

MELGUN [melğu:n], *at.* Hilegär, mekir, şeýtan. *Munuň özi toýy bulamak üçin kimem bolsa bir melgun tarapyndan guralan hile diýip pikir edýärin* (B. Öwezow).

MELGUNÇYLYK [melğu:nçuluk], *at, ser.* **Melgunlyk.** *Onuň eden melgunçylygy ýatdan çykar ýaly däl.*

MELGUNLYK [melğu:nluk], *at.* Melgunyň gylyk-häsiýeti, hilegärlik, mekirlik, şeýtanlyk.

MELHEM, *at.* **1.** Em; däri-derman. **2.** Çyban, beze we ş.m. ýara ýa-da agyrysyny aýyrmak üçin bedene ýapylýan ýapy, çalynýan derman serişde. *Ýara täzeliginde melhem etmek gerek, könelişse aňsat düşmez* (H. Deržaýew).

MELLEK, *at.* Hususy hojalykda peýdalanmak üçin bölünip berilýän ýer, jaý gurmak we ekmek üçin ölçelip berilýän ýer.

MELLEKÇI, *at.* Ýeri kärendesine, ylalaşyga görä, ýarpasyna alyp ekýän adam. *Mellekçä ýer berseň, ýer eýesini ýerden çykarar* (Nakyl).

MELLEKLIK, *syp.* Mellek üçin niýetlenip goýlan (ýer hakynda).

MELUL [melu:l], *syp., hal, k. d.* **1.** Näsag görnüşde bolan, ysgynsyz, ýarawsyz. *Hassa melul halym kim gelip sorar* (Talyby). **2.** Gaýgyly, hasratly, tukat. *Melul bolma hyrydarym gitdi diýp, Gelerin, guçaryn inçe billeriň* (A. Kowusow). **3.** Bir zadyň täsiri zerarly keýpli bolan, serhoş.

MELULLYK [melu:lluk], *at.*1. Melul halda bolmaklyk (*ser*. **Melul 1**. we **2**.) . *Görogly, melul bolmagyn, melullyk muhannes işidir* ("Görogly"). **3.** Bir zadyň täsiri netijesinde döreýän keýplilik, humarlylyk, serhoşluk.

MEMLEKET, *at.* **1.**Ýurt, ülke, döwlet. – *Menden soňra täjime we memleketime eýe bolar ýaly bir pikir kylmasaň, özümi heläk kylar men! – diýdi* ("Asly-Kerem"). **2.** Gyza dakylýan at.

MEMMER, *at*. Metjidiň ýanyndaky üstüne çykylyp azan aýdylýan diň, mümmer.

MEN, Gepleýän şahsyň birlik sanyny aňladýan at çalyşmasy (*Men* sözüniň düşümlerde ulanylyşy: *men, meniň, maňa, meni, mende, menden*). *Kasdyň nedir bu jana, eý ýary mahy-taban, Men çekmişem bu jebriň, çekmesin hiç musulman* (Mollanepes).

◊ **Menden saňa barýança** el ujundan edilen, howlugyp ýerine ýetirilen, başdansowma edilen. *Işi menden saňa barýança etmek bolmaz.* **Men diýen** özüne göwni ýetýän, ýüňi ýeten, kämillige ýetişen; gowy, ýokary derejeli. **Meni urany, hudaý ursun 1**) nalajedeýin, elinden iş gelmeýän, hiç zatdan başy çykmaýan, başarnyksyz. **2**) pukara, mysapyr. **Men näme diýýän, dutarym näme diýýär** aýdylýan gürrüňe, meselä baglanyşykly bolmadyk bir zat aýtmak, biri-birinden habarsyz bolmak.

MENÇELLEŞMEK, *işl., gepl.d.* Jedelleşmek, ýaňkalaşmak, çekeleşmek, harçaňlaşmak . *Gitdigiçe gyzyp başlar, mençelleşer, ýöne bu bihepbelere gep düşündirip bolýarmy näme...* ("Garagum").

MENEK, *at*. Bir zadyň ýüzüne düşen nokat, tegelejik tegmil. *Onuň endamy gara menekler bilen örtülgidi.*

MENEK-MENEK, *syp.* Tegmil-tegmil, nokat-nokat. *Näzli gelin, bir bäriňi gözlegin, Guwanaýyn menek-menek hallara* (Mätäji). *Meňli gyzyň menek-menek halyny, Magtymguly çykarmady ýadyndan* (G. Seýitliýew).

MENIK, *at.* Başarnyk, eden işiňi oňaryş,edenlilik.

2. *gepl. d.* Jaýyň gaty. *Ikinji mertebedäki myhman jaýy tämiz süpürilip, bezelip goýlupdyr* (G. Kulyýew). **3**. *gepl. d.* Gezek, ýola, sapar. *Üç mertebe atyny töwereginden aýlady* ("Görogly").

MERTEBELEMEK [mertevelemek], *işl.* Hatyrasyny tutmak, hormatlamak, derejesini götermek. *Garly "başlyk" sözüni ýörite mertebeläp aýtdy* (N. Jumaýew).

MERTEBELI [merteveli], *syp.* **1.** Abraýly, hatyraly, hormatly, derejeli.**2**. *gepl. d.* Birnäçe gatly, gat-gat. *Ýaşaýyş jaýlary bäş mertebeli edilip salyndy.*

MERTEBELILIK [mertevelilik], *at.* Abraýlylyk, hatyralylyk, hormatlylyk, derejelilik. *Şeýle atanyň ogly bolmagy uly mertebelilik bilýär* ("Görogly").

MERTLERÇE, *hal.* Dogumlylar, gaýratlylar ýaly; batyrlarça, edermenlerçe. *Ol özüni mertlerçe saklap, beýlekilere-de basalyk bolýardy* (B. Kerbabaýew).

MERTLIK, *at.* **1.** Çydamlylyk, dözümlilik. *Aýsoltan ejesi sojanda, mertlik bilen ýuwdunyp, ony köşetmäge çalyşdy* (B. Kerbabaýew).**2.** Batyrlyk, edermenlik, dogumlylyk. *Mertlik görkezmek.*

◊ **Mertlige salmak** çydajak bolmak.

MERTSIREME [merssireme], *iş ady.* Mertsiremek ýagdaýy.

MERTSIREMEK [merssiremek], *işl.* **1**. Çydamly, dözümli bolan bolmak. *Ol ýarasynyň agyrysyny bildirmejek bolup mertsiredi.* **2.** Batyr, dogumly, edermen, gaýratly bolan bolmak. *Ol mertsiräp gepledi.*

MERTSIREMEKLIK [merssiremeklik], *iş ady.* Mertsiremek ýagdaýy.

MERTSIREÝIŞ[merssireýiş]**,** *iş ady.* Mertsiremek ýagdaýy.

MERWANA [merwa:na], *at, k. d.* Gep gezdirip, adam arasyny bozýan, içigara, melgun, arabozar. - *Çek menden eliňi, merwana - diýip, oňa garşylyk görkezdi* (N. Pomma).

MERWANALYK [merwa:nalyk], *at, k. d.* Ara bozujylyk, gep gezdirijilik, arabozarlyk.

MERWER, *at, ser.* **Merwerit**. *Hiç ýerde görmändim beýle şöhläni, Zenanyň merweri görkemen geçdi* (Kerim Garaja).

MERWERIT [merweri:t], *at, mineral.* Bezeg hökmünde ulanylýan gymmat bahaly daş, dür.

MERZ [meriz]**,** *at.* **1**. Tekiz ýeriň ortasynda tümmegräk bolup gidýän zolak beýiklik. *Hol bir gyrasynda köne gala merz bolup ýatyrdy* (A. Gowşudow).**2**. Serhet, araçäk.

MERZLIK [merizlik]**,** *at.* **1**. Beýiklik, tümmek ýagdaýda bolmaklyk. **2**. Merziň köp ýeri.

MES, *syp.* **1.** Keýpi kök, jany sag, sag-gurgun ýaşap ýören. *Bir gün ýaşasaň-da, mes ýaşa* (B. Seýtäkow). **2.** Ot-iýmden hor bolmaýan, semiz, daýaw (mal hakynda). *Oslagsyz takyrdy mes gatyrlary ürküzdi* (B. Kerbabaýew).**3.** Gurply, barly, baý. *Ol hojalyk mes ýaşaýan hojalygyň biridi.* **4.** *gepl. d.* Serhoş, melul, lül.

◊ **Mes suw** joşgunly suw, joşup akýan bol suw. **Mes ýer** bol hasyl berýän, köpden bäri ekilmän ýatan ýer.

MESAŇA, *syp.* Mese-mälim, aýdyň, aýan, äşgär.

MESAWY [mesa:wy]: **mesawy gürrüň** peýwagtyna özara edilýän asuda gürrüň, mesaýy gürrüň. *Soňra olar çaý başynda mesawy gürrüň etdiler* (H. Garabaýew).

MESAWYLYK [mesa:wuluk], *at.* Mesawy ýagdaýda bolmaklyk, mesawy häsiýetde bolmaklyk, peýwagtynalyk, mesaýylyk. *Gürrüňiň mesawylygy ony haýran galdyrdy.*

MESAÝY [mesa:ýy] *ser.* **Mesawy.**

MESÇILIK, *at, ser.* Meslik. *Oba-il mesçilikmidir?*

MESELE, 1. Amala aşyrylmagy, çözülmegi talap edýän iş, wezipe. **2.** *mat.* Belli bir hasaplamalar esasynda çözülmegi talap edilýän mysallar, gönükmeler ýygyndysy. *Mesele çözmek.*

MESELEM, Bir zat düşündirilende, sanalanda "mysal üçin, mysal hökmünde" diýen manyda ulanylýan giriş sözi, adatça, ol sözden soň düşündiriş häsiýetli sözler gelýär. *Ynha, meselem, özüňden mysal al* (B. Kerbabaýew).

MESELIŞ, *iş ady.* Meselmek ýagdaýy.

MESELME, *iş ady.* Meselmek ýagdaýy.

MESELMEK, *işl.* **1.** Mes, gurply bolup başlamak, oňatlaşmak, maddy taýdan gowulaşmak. *Ýaran argyşa gideli bäri örän meselipdir.* **2**. Hasyllylygy ýokarlanmak, artmak (ýer hakynda). *Pagta ekiljek ýerler dökün dökülensoň örän meselipdir.* **3.** Suwy köpelmek, artmak, joşmak, hanasy dolmak (ýap, derýa hakynda). *Suw indi meseldi ahyry* (B. Kerbabaýew).

MESELMEKLIK, *iş ady.* Meselmek ýagdaýy.

MESELTMEK, *işl.* **1.** Mes, gurgun, gurply etmek, maddy durmuşyny gowulandyrmak. **2.** Hasyllylygyny ýokarlandyrmak, artdyrmak. *Ýorunja ýeri meseldýär.* **3.** Suwuny artdyrmak, köpeltmek, joşdurmak, öňki derejesinden galdyrmak. *Ýagýan ýagyn derýanyň suwuny meseltdi.*

MESE-MÄLIM [mese-mä:lim], *syp.* Görnüp duran, aýan, aýdyň, äşgär, mälim. *Onuň düşünjeli ýigitdigi mese-mälimdi.*

MESENE, *at.* Degirmeniň suwuny batly indermek üçin ýeri beýgeldip, üstünden ýap geçirilýän beýiklik, sow. *Elin-ýüzün ýuwmaga, Kilwan mesenä çykdy* (A. Alamyşow).

MESGE [mesge], *at.* Süýtden, gatykdan ýaýylyp alynýan ýag. *Süýt, mesge, ýumurtga, ýüň tabşyrmakda-da biz planymyzy artygy bilen doldurdyk* (A. Gowşudow).

◊ **Mesgeden ýugrulan** örän mylaýym, ýumşak häsiýetli. *Ol bir mesgeden ýugrulan süňksüz ýigitdir:*

MESGEN [mesgen], *at.* **1.** Oturymly ýaşalýan ýer, ýurt, mekan. *Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma,*

MERDAN [merda:n], *at.* **l**. *ser.* **Merdana. 2.** Oglana dakylýan at.

MERDANA [merda:na], *syp.* Mert, batyr, edermen, gaýduwsyz, çydamly, merdan. *Ýurt Garaşsyzlygymyza eýe bolanymyzdan soň merdana halkymyzyň bol suw hakyndaky arzuw-dilegleri hasyl boldy* (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

MERDANALYK [merda:nalyk], *at.* Mertlik, batyrlyk, edermenlik, gaýduwsyzlyk, çydamlylyk. *Dostum, ýadamazdan işle sen her gün, Hiç gowşatman merdanalyk badyňy* (A. Kowusow).

MERDEM, *syp., gepl. d* . Mert, çydamly, dözümli. *Seýdi onuň ähli okan takalyny püçege çykaryp, oňa örän merdem jogap beripdir* (N. Pomma).

MERDEMLENMEK, *işl, gepl. d* . Öňkä görä mert, dözümli, çydamly bolmak, mert häsiýete eýe bölmak. *Indi welin meniň goňurjam ulalypdyr, merdemlenipdir* (B. Annageldiýew).

MERDEMLIK, *at, gepl. d.* Mertlik, çydamlylyk, dözümlilik.

MERDEMSI, *syp*. Çydamlyrak, dözümlirák hereket edýän, batyrgaý.

MERDEMSILENMEK, *işl.* Merdemsi ýagdaýa eýe bolmak, merdemsi bolup başlamak.

MERDEMSILIK, *at, ser.* **Merdemlik.** *Gyz merdemsilik bilen pert-pert jogap berdi.*

MERDEMSIREMEK, *işl*. Mert, çydamly, dözümli bolan bolmak. *Emma näçe merdemsirese-de, dagdy bolan kalbyna ygtyýar edip bilmedi* (N. Pomma).

MERDIKÄR [merdikä:r], *syp, kön. s.* Edermen, batyr. *Kyrk müňi merdikär, galaň bozdurar* ("Görogly").

MERDIWAN [merduwa:n], *at.* Beýiklige çykmak ýa-da beýiklikden düşmek üçin basgançakly enjam, basgançak.

MERDIWANLYK [merduwa:nlyk], *syp.* Merdiwan bolar ýaly, merdiwan etmäge ýararly, merdiwan üçin. *Merdiwanlyk nawlar.*

MEREZ, *at.* **1.** *med, ser.* **Merezýel. 2.** *gepl. d.* "Bela, zäher" diýen manyda ulanylýan gargyş, sögünç sözi.

MEREZÝEL, *at, med.* Ýokanç kesel, merez.

MERGEN [merğen], *at*. **1.** Tüpeň, ýaý atyp aw awlamaga, nyşanany urmaga ussat adam. *Mergendigiňizi-hä bilýärdim welin, juda beýlesiňiz öýdemokdym* (A. Nazarow). **2.** Oglana dakylýan at.

MERGENÇILIK [merğençilik], *at, ser.* **Mergenlik.** *Mergençilik bolsa-da, iliň öňüne çykyp geplemeli bolsa-da, ýene nämeler bolsa-da, gaýra durman, baryna goşulybergin* (N. Saryhanow).

MERGENLIK [merğenlik], *at.* Tüpeňi, ýaýy göni atyp bilmeklik ukyby, nyşanany urmaga ussatlyk. *Çarwa aganyň mergenligine söz bolup bilmez, ol uraýyn diýse, guşuň gözünden uryan adamdyr* (B. Gurbanow).

MERGI [merği], *at.* **1.** *med.* Içgeçme, gaýtarma döredýän howply ýokanç kesel. **2.** *gepl. d.* Sögünç hökmünde ulanylýan gödek söz.

MERHABA [merhava:], *at, k. d.* **l**. *ser.* **Berekella.** *Oglan, bagşy bolan ekeniň, merhaba, ussadyna rahmet – diýdi* ("Nejep oglan"). **2.** "Hoş geldiňiz" diýen manyny aňladýar.

MERHEMET, *at*. Rehim, şepagat. *Bir dileg eýleseň, möhümiň bitmez, Dostuň yhlas bilen merhemet etmez* (Magtymguly).

MERHEMETLI, *syp.* Rehimli, şepagatly. *Belki, eli merhemetli lukmanlarymyz bu batyl gözleriň ýagty jahana täzeden nazar aýlamagyny gazanarlar* ("Edebiýat we sungat").

MERHEMETLILIK, *at.* Rehimlilik, şepagatlylyk, ýardam, kömek edijilik.

MERHUM [merhu:m], *at.* Aradan çykan, ölen, wepat bolan. *Merhum ýazyjy.*

MERJEN, *at*. **1.** Deňiz düýbünde topbak bolup ýaşaýan hereketsiz jandarlar. **2.** Şol jandarlaryň çöküntdilerinden emele gelýän, açyk gyzyl ýa-da ak reňkli gymmatbaha daş. *Ýa ýakutmyň, ýa merjenmiň, dürmi sen? Ýa çyragmyň, ýa röwşenmiň, näme sen?* (Magtymguly). **3.** Gyza dakylýan at.

MERJIMEK, *at, bot.* Kösükliler maşgalasyna degişli ösümlikleriň bir urugy.

MERK, *at.* "Ajal, ölüm" manysynda ulanylýan gargyş sözi.

◊ **Merkini bermek** berk gaýtawul bermek, çykgynsyz ýagdaýa salmak, emini bermek, hötdesinden gelmek.

MERKEZ, *at.* **1.** Bir zadyň ortasy, orta ýeri, dik ortasy. *Uçastogyň merkezindäki öz iş tamyna gelip ýetdi* (B. Pürliýew). **2**.Haýsydyr bir zadyň möhüm nokady, bir zadyň, wakanyň we ş.m. jemleýän ýeri. *Etrap merkezi. Ylym merkezi*. **3.** Ýurduň dolandyryş edaralarynyň ýerleşýän ýeri, paýtagty. **4**. *mat.* Çyzyklaryň, taraplaryň kesişýän nokady. *Töweregiň merkezi.*

MERKEZI, *syp.* Merkez bolup hyzmat edýän, merkezde duran. *Merkezi seýil bagynyň sport meýdançasy adamdan doludy* (T. Gurbanow).

◊ **Merkezi hüjümçi**. futbol, hokkeý ýaly sport oýnunlarynda esasy, baş hüjümçi.

MERMER, *at.* Hek daşynyň we ş. m. täzeden jebis, berk birleşmegi netijesinde emele gelýän binaçylyk hem-de heýkeltaraşlyk işlerinde ulanylýan dürli reňkli dag jynsy.

MERT, *syp.* **1.** Çydamly, dözümli. *Olar Watan ugrunda mert durup göreşipdi.* **2.** Dogumly, gaýratly, batyr, edermen. *Merde ýalbarsaň peseler, namarda ýalbarsaň eseler* (Nakyl). *Işiň düşende bir merde, Ýaman günde gala bolar* (Magtymguly).

MERTEBE [merteve], *at.* **1.** Abraý, hatyra, dereje.

gümralyk; işlilik.

MEŞHUR [meşhu:r], *syp.* Ady belli, şöhrat gazanan, şöhratly, dabarasy dag aşan. *Magtymguly meşhur türkmen şahyrydyr.*

MEŞHURLYK [meşhu:rluk], *at.* Ady bellilik, şöhratlylyk. *Türkmen halylary dünýäde uly meşhurlyk gazandy.*

MEŞIK, *at.* Suw we ş. m. guýmak üçin geçiniň derisinden edilen gap, tulum. *Her haýsynyň meşiginiň düýbünde-de ýeke içerlik suwlary galypdy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Meşik ýaly** semiz, çişik. *Meşik ýaly adam.*

MEŞIKÇI, *at, gepl. d.* **1.** Geçi derisinden meşik taýýarlaýan adam. **2.** Arkasy meşikli aýlap suw satýan adam.

MEŞIKLIK, *syp.* Meşik etmäge ýarar ýaly, meşik bolar ýaly (deri).

METAL [meta:l], *at.* Ýylylyk, elektrik geçiriji häsiýetli, sozulýan, ýalpyldyly ýönekeý himiki element. *Okuwçylar metal böleklerini ýygnadylar.*

◊ **Metal pul** köplenç, misden, bürünçden, dýuralýuminiden zikgelenip ýasalýan ownuk pul.

METALLURGIÝA [metallu:rgiýa/ metallurgi:ýa], *at*. Ylmyň hem tehnikanyň, seýle-de senagatyň magdanlardan ýa-da beýleki materiallardan metal almak bilen meşgullanýan pudagy. *Bu metallurgi-ýa kärhanasynyň önümçilik kuwwaty her ýylda 160 müň tonna önüme deňdir* ("Türkmen dünýäsi").

METBE, *at, kön. s*. Neşirleri çap etmek işini alyp barýan edara, çaphana; tipografiýa.

METBUGAT [metbu:ğot], *at.* Döwürleýin çap edilýän neşirler (gazetler, žurnallar we ş. m.).

METDE, *at*. Arap elipbiýinde elibiň üstünde goýulýan we uzyn "a" sesini aňladýan belgi.

METDELI, *syp.* Üstünde metde bolan, metde goýlan. *Üsti metdeli bolsa "a" sesidir.*

METDESIZ, *syp.* Üstünde metde bolmadyk, metde goýlmadyk. *Üsti metdesiz bolsa "e" sesi bolar.*

METEORIT [meteori:t], *at, asman. j*. Planetara boşlugyndan Ýeriň üstüne gaçýan demir ýa-da daş görnüşli kosmiki jisim. *Meteorit ýeriň atmosferasyna düşüp, gysga wagtly ýagtylanýan yz galdyrýar*.

METEOROLOGIÝA [meteorolo:giýa], *at.* Ýeriň atmosferasy, onuň düzümi, häsiýeti we onda geçýän fiziki hadysalar hakyndaky ylym.

METGI, *at, gepl. d.* Masgara, ryswa, wejera. *Siz meni metgi etdiňiz.*

METGI-MASGARA [metgi-masğara], *at, ser.* **Metgi.**

METJIT [metji:t], *at.* Musulmanlaryň üýşüp namaz okaýan ybadathanasy.

METR [me:tir / mi:tir], *at*. **1.** Ýüz santimetre deň bolan uzynlyk ölçeg birligi. *Üç metr mata.* **2.** Bir zady ölçemek üçin ulanylýan, santimetrlere bölünen 100 sm uzynlykdaky agaç ýa-da metal gural. *Satyjy metrini eline alyp, mata ölçemäge durdy.*

METRLIK [me:tirlik / mi:tirlik], *syp.* Metre deň, metre barabar, metr ölçeginde. *Ol dükandan bäş metrlik halyny satyn aldy.*

METRO [metro:], *at.* Şäheriň ýerasty elektrik demir ýoly, şäher ýol ulgamynyň bir görnüşi.

METROLOGIÝA [metrolo:giýa], *at.* Ölçegler we tereziler hakyndaky ylym.

MEÝ, *at.* Şerap, çakyr. *Getirdi sakysy kim jam ile meý* (Abdysetdar Kazy).

MEÝDAN [meýda:n], *at.* **1.** Düz ýer giňişligi, boş, takyr ýer, boşluk ýer. *Ynha, ýazyň şeýle gözel görnüşli paslynda, al-ýaşyl gülälekli giň meýdanyň ortasynda ýaşyl donuny ýapynan depäniň üstünde bir ýigit otyrdy* (H. Derýaýew). **2.** Belli bir iş, söweş we ş. m. alnyp barylýan ýa-da ýörite niýetlenen ýer. **3.** *gepl. d.* Içeri däl, daşary, daş; üsti örtülmedik, daşy gabalmadyk ýer. *Meýdan örän yssy, durar ýaly däl. Bu ýer bolsa gaty salkyn we örän süýji suwly ýer* ("Türkmen halk ertekileri"). **4.** *göç. m.* Çygyr, ugur, çäk, älem. *Şygyr meýdany*. *Sungat meýdany*. **5.** Oglana dakylýan at.

◊ **Meýdana gitmek (çykmak)** aýakýoluna gitmek, buşukmaga gitmek, täret etmäge gitmek. **Meýdan düşelgesi** ekin ekilýän, hasyl ýygnalýan ýerlerde adamlaryň arakesme wagtynda düşleýän, nahar edinýän, dynç alýan ýeri, bassyrma. *Gowaça meýdanlaryndaky meýdan düşelgeleri hem örän giň edilipdir* (B. Pürliýew). **Meýdan etmek** aýakýoluna oturmak, täret etmek.

MEÝDANÇA [meýda:nça], *at.* Belli bir maksat üçin boş goýlan uly bolmadyk ýer, bir çäre geçirmek üçin abzallaşdyrylan, ýörite bejerilen meýdan. *Futbol meýdançasy.*

MEÝDANLYK [meýda:nlyk], *at.* Giden düzlük, giňişlik, giň meýdan. *Biz şol ýöräp oturyşymyza gijara meýdanlyga ýetdik.*

MEÝHANA [meýha:na], *at, k. d.* Şerap, çakyr, içgi içilip, keýp çekilýän jaý, ýer. *Meýhanada gülgün şerap içiler, Meý mest olup gezen çagdan aýryldym* (Mollanepes).

MEÝHANAÇY [meýha:naçy], *at, k. d.* Meýhanada işleýän, meý satýan, meý guýup berýän adam.

MEÝIL, *at.* Bir zada bolan isleg, höwes, arzuw, niýet.

MEÝILDEŞ [meýilleş], *at.* Meýilleri birmeňzeş, höwesleri, islegleri, arzuwlary meňzeş bolan, meslekdeş.

MEÝILDEŞLIK [meýilleşlik], *at*. Meňzeş meýillilik, höwesleri, arzuwlary, islegleri birlik.

MEÝILLENDIRME [meýillennirme], *iş ady.*

Ýüzüm düşsün arslanyma, gurduma (Magtymguly). **2.** Bir zadyň dörän, köp bolýan, ýaşaýan, ösýän ýeri, ýurdy. *Ol topraklar ince süýümli pagtanyň mesgenidir.*

◊ **Mesgen tutmak** bir ýerde oturymly ýaşamak, özüňe ýurt edinmek.

MESGENLI [mesğenli], *at.* Belli bir mesgeni, mekany bar bolan, ýerli-ýurtly.

MESGENLILIK [mesğenlilik], *at.* Mekanlylyk, ýerli-ýurtlulyk.

MESGEN-MEKAN [mesğen-meka:n], *at* Ýer-ýurt, mekan, mesgen, ýurt, ýer. *Bu toprak biziň ata-babadan gelýän mesgen-mekanymyzdyr.*

MESGEN-MEKANSYZ [mesğen-meka:nsyz], *syp.. ser.* **Mesgensiz.**

MESGENSIZ [mesğensiz], *syp.* Belli bir mesgeni, mekany bolmadyk, ýersiz-ýurtsuz.

MESGENSIZLIK [mesğensizlik], *at.* Belli bir mesgeni, mekany, ýer-ýurdy ýokluk.

MESI, *at.* Ýumşak we ýuka gaýyşdan (mişiden) ädik görnüşli, ökjesiz tikilýän we galoş bilen geýilýän aýakgap. *Ol mele mesisini taýly gezek sypalaşdyryp, köwüşlerini golaýyna getirip goýdy* (B. Seýtäkow).

MESIKDIRMEK, *işl.* Biriniň mesikmegine ýol bermek, mes bolmaga mümkinçilik döretmek.

MESIKMEK, *işl., ser.* **Meselmek.** *Amyderýa mesigen deý mysaly, Şaglaýar, ses edýär, uly heň gurýar* (R. Seýidow).

MESILIK, *syp.* Mesi tikmek üçin ýararly, mesi tikmäge niýetlenen.

MESIRGEME [mesirğeme], *iş ady.* Mesirgemek ýagdaýy.

MESIRGEMEK [mesirğemek], *işl.* **1.** Meslik etmek, mes bolmak. **2.** Joşup, köpelip, suwy artyp başlamak. *Bu günler Amyderýanyň mesirgäp joşýan möwsümidi* ("Mugallymlar gazeti"). **3.** *göç. m.* Joş almak, möwç almak, joşmak. *Agzyndan köpük saçyp, mesirgän iner ýaly esredi* (B. Kerbabaýew).

MESIRGEMEKLIK [mesirğemeklik], *iş ady.* Mesirgemek ýagdaýy.

MESIRGEŞMEK [mesirğeºmek], *işl.* Ýerli-ýerden mesirgemek, köp bolup mesirgemek.

MESIRGETMEK [mesirğetmek], *işl.* Mesirgemegine ýol bermek, mesirgemäge mümkinçilik döretmek. *Oňat durmuş ony mesirgedipdir.*

MESIRGEÝIŞ [mesirğeýiş], *iş ady.* Mesirgemek ýagdaýy.

MESLEK, *at, kön. s.* Bir pikire, ugra, akyma bolan ynam, garaýyş.

MESLEKDEŞ, *at, kön. s.* Bir pikire ugra, akyma birmeňzeş garaýyşda bolan, pikirdeş.

MESLIK, *at.* **1.** Maddy taýdan gurplulyk, ykdysady taýdan üpjünlik, barlylyk. *Bedasyl götermez bäş gün mesligi* (Magtymguly). *Ýolagçylaryň biri: - Mesligiň etdirýänidir-dä - diýdi* (H. Derýaýew). **2.** Şadyýanlyk, keýpiköklük, keýpiçaglyk. **3.** Keýplilik, serhoşluk, göçgünlilik. *Kimler mesliginden zowlatdy heňe* (N. Pomma). **3.** Dokluk, gün-güzerany gaty gurgunlyk. *Meslikden azaşýanlar az däl.* **4**. Guratlyk, sagdynlyk, daýawlyk. *Meslikden jylaw çeýnäp ýüwrük at, Basan ýerin köwläp, gumdan ýol açýar* (N. Pomma). **5**. *gepl.d.* Saglyk, saglyk-amanlyk, gurgunçylyk. *Il-gün meslikmidir?*

◊ **Meslige çydap bilmezlik** *ser.* **Mesligi göterip (göterinip) bilmezlik.** *Mesligine çydap bilmän, kükräp başlady.* **Mesligi göterip (göterinip) bilmezlik** gurplulyga, barlylyga çydam edip, asuda ýaşap bilmezlik, bir bolşuňy saklamazlyk, göterinmezlik zerarly azmaklyk. *Diýmäýin diýsem, il içinde azgynlar köp, mesligi göterinip bilenoklar* (B. Kerbabaýew).

MESNEWI [mesnöwü], *at, edeb.* **1**. Özara kapyýalaşýan iki setirli beýt. **2**. Özara kapyýalaşýan iki setirden düzülen şygyr görnüşi.

MESSAN [messa:n], *hal.* Peýwagtyna, öz keýpine, asuda, öz meýline. *Özi bir dana gözel, sallanyp messan gezer, Waspyňny illerge aýtsam, haýsy aşyklar ýazar* (Gaýyby).

MESSEP, *at.* Lebiz, ygrar, äht. *Hany seň messebiň, hany seň diniň, Masgaralaýar bolşuň il, Amangeldi* (Baýly şahyr).

MESSEPLI, *syp.* Lebizli, ygrarly, ähtinde tapylýan. *Adam diýeniň messepli bolsa ýagşy.*

MESSEPLILIK, *at.* Lebizlilik, ygrarlylyk, ähtinde tapylyjylyk.

MESSEPSIZ, *syp.* Lebizsiz, ygrarsyz, ähtinde tapylmaýan.

MESSEPSIZLIK, *at.* Lebizsizlik, ygrarsyzlyk, ähtinde tapylmazlyk. *Ol messepsizlik etdi.*

MESWÄK [meswä:k], *at, kön. s.* Bir ujy gyýçak kertik-kertik edilip, zeýtun, dagdan agajyndan boýy 15 sm çemesinde ýasalýan, diş synçgalýan taýajyk.

MEŞGUL [meºğu:l], *hal.* Bir iş, zat bilen gümra bolýan, işli.

MEŞGULLANMA [meºğu:llonmo], *iş ady.* Meşgullanmak ýagdaýy.

MEŞGULLANMAK [meºğu:llonmok], *işl.* Bir iş ýa-da bir zat bilen meşgul bolmak. *Biz sport bilen meşgullanýarys.*

MEŞGULLANMAZLYK [meºğu:llonmozluk], *işl.* Bir iş ýa-da bir zat bilen meşgul bolmazlyk. *Köpden bäri lukmançylyk bilen meşgullanmaýandygyma garamazdan, häzirkizaman lukmançylygyndaky özgerişlikler, medisina tehnologiýalary bilen tanşyp durmagy dowam etdirýärin* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

MEŞGULLYK [meºğu:lluk], *at.* Meşgul bolmaklyk,

etmek. *Näme uly ili mähetdel edip otyrsyň* (H. Deryaýew).

MÄHIR, *at.* Söýgi duýgusy.

◊ **Mähri ganmak 1)** mähir duýgusyndan doýmak, bir zada bolan islegi ýerine düşmek. *Goý, olar wagtlaýyn aýraçylykdan ozal ertiriň tämiz howasynda biri-biriniň joşgunly mährinden ganyşsynlar* (B. Kerbabaýew). **2)** suwsuzlygyň, teşneligiň ganmak, içip kanagatlanmak. *Ýabynyň suwdan birneme mähri gandy* ("Görogly").

MÄHIRLI, *syp.* Ýakymly, mylaýym. *Myhmanlar diýseň mähirli garşylandy.*

MÄHIRLILIK, *at.* Mähirli bolmaklyk, mähir duýgusy barlyk, mylaýymlyk, ýakymlylyk. *Bu alada garry enäniň çagalara mähirliliginiň alamatydy* (A. Gowşudow).

MÄHIR-MUHABBET [mähir-muhopbet], *at, ser.* **Mähir we Muhabbet**.

MÄHIRSIZ, *syp.* Mähir duýgusy bolmadyk, mylaýym däl, mähirli däl, mährewsiz.

MÄHIRSIZLIK, *at.* Mähir duýgusy ýokluk, ýakymly dällik, mylaýym dällik, mährewsizlik.

MÄHNET I, *syp.* Örän ullakan, gabarasy uly, ägirt uly, äpet. *Japbaklar aňyrsy birnäçe günüň içinde mähnet döle gazdylar* (B. Kerbabaýew).

MÄHNET II, *at.* **1**. Çekilýän zähmet, iş; zähmet azaby. *Kişi mähnet bilen mal gazanmasa, Gelen döwletiniň paýany bolmaz* ("Şasenem – Garyp"). **2**. Azap, kynçylyk, jebir. *Beladan, mähnetden gutulmaz başym, Ne niýetim bardyr, bilmen ne pälim* (Talyby).

MÄHNETLIK, *at.* Uly, gabarasy äpet halda bolmaklyk, äpetlik. *Üstüňe abanyp duran gaýanyň mähnetligi sussuňy basýar.*

MÄHRAP [mähra:p], *at.* Metjitde ymamyň namaza durýan ýeri, namaz okaýan ýeri.

MÄHREM, *syp.* **1.** *ser.* **Mähriban.** *Mährem ene.* **2.** Ýakyn, golaý; syrdaş, dost. *Kitap aňly-düşünjeli adamyň iň mährem ýoldaşydyr.* **3.** Oglana dakylýan at.

MÄHREMLEŞDIRMEK, *işl.* Mähirli gatnaşygy ýola goýmak.

MÄHREMLIK, *at.* Ezizlik, mähribanlyk; syrdaşlyk, dostluk, mähirli ýakynlyk. *Ondan özüme her dem mähremlik duýýaryn.*

MÄHREW [mährөw], *at, ser.* **Mähir.** *Şol göreçde hiç bir mährew ýokdy* (B. Kerbabaýew).

MÄHRIBAN [mähriva:n], *syp.* **1.** Mähirli, mylakatly, mährem. *Gülendam hem mähriban, hem salykatly* ("Görogly"). *Parahatlyk söýýän iller mähiban* (Aýdym). **2.** Gadyrly, gadyrdan, söýgüli, eziz. **3.** Gyza dakylýan at.

MÄHRIBANLYK [mähriva:nlyk], *at.* **1**. Mähirlilik, mylakatlylyk, mähremlilik. *Öz adamlaryna mähribanlyk bilen seretdi* (B. Seýtäkow). **2**. Gadyrlylyk, gadyrdanlyk, söýgülilik, ezizlik.

MÄJUM [mä:ju:m], *hal.* Owradylyp, mynçgalanyp gatyşdyrylan, gatym-garym edilen, ezilen, ýugrulan. *Mäjum edip ýumşadylan topraga daýhanyň seretdigiçe seredesi gelýär.*

MÄJUMLAMA [mä:ju:mlomo], *iş ady.* Mäjumlamak ýagdaýy.

MÄJUMLAMAK [mä:ju:mlomok], *işl.* Mäjum etmek, mynçgap gatym-garym etmek, ýugurmak, garnuwy bilinmez ýaly etmek, garyşdyrmak. *Onuň adatlanan elleri suw bilen uny sanly salymda mäjumlady-da, güýçli, çalasyn ýumrugy hamyryň eýini ýetirdi* (B. Kerbabaýew).

MÄJUMLAMAKLYK [mä:ju:mlomokluk], *iş ady.* Mäjumlamak ýagdaýy.

MÄJUMLANMAK [mä:ju:mlonmok], *işl.* Biri tarapyndan garym-gatym edilmek; goşulyp-garylymak. *Öňler bu ýerde suw bilen nebit mäjumlanyp ýatardy.*

MÄJUMLATMAK [mä:ju:mlotmok], *işl.* Birine garym-gatym etdirmek, mynjyratdyrmak, ownutdyrmak.

MÄJUMLAÝYŞ [mä:ju:mloýuş], *iş ady.* Mäjumlamak ýagdaýy.

MÄKÄM [mä:kä:m], *hal.* **1.** Durnukly, üýtgemeýän, tutanýerli. *Onuň bilen ýüzbe-ýüz duraýmak üçin nähili berk ýürek, mäkäm ruh gerekdir* (G. Kulyýew). **2.** Pugta, berk, gaýym, jebis. *Onuň duran ýeri örän mäkämdi. Meniň aýdanlarymy mäkäm ýadyňda sakla.*

MÄKÄMLEME [mä:kä:mleme], *iş ady.* Mäkämlemek ýagdaýy.

MÄKÄMLEMEK [mä:kä:mlemek], *işl.* **1.** Mäkäm etmek, gaýym etmek, pugtalamak, berklemek, bir zady bir ýere berkitmek. *Dalbarlyk üçin diken pürslerimizi mäkämledik.* **2.** Pugta, gymyldamaz ýaly jebis ýapmak, berklemek, açylmaz ýaly baglamak. *Derwezeban derwezäni mäkämlejek wagty menem urup, gala girdim* (A. Gowşudow). **3.** *göç. m.* Bir zady ýadyňdan çykmaz, unutmaz ýaly etmek, pugta tabşyrmak, berk sargamak.

MÄKÄMLEMEKLIK [mä:kä:mlemeklik], *iş ady.* Mäkämlemek ýagdaýy.

MÄKÄMLEMEKLIK [mä:kä:mlemeklik], *iş ady.* Mäkämlemek ýagdaýy.

MÄKÄMLENMEK [mä:kä:mlenmek], *işl.* Biri tarapyndan mäkäm ýagdaýa getirilmek, berklenmek. *Derwezeler mäkämlendi.*

MÄKÄMLEŞDIRMEK [mä:kä:mleşdirmek], *işl.* Barysyny, ählisini mäkämläp ýapyşdyrmak, berkleşdirmek, berkläp çykmak.

MÄKÄMLEŞMEK [mä:kä:mleşmek], *işl.* **1.** Mäkäm ýagdaýa getirişmek, berkleşdirmäge kömekleşmek. *Derwezäni mäkämleşmek.* **2.** Dura-bara berkişmek, pugta bolup başlamak, sagdynlaşmak. *Ýurdumyzyň ykdysadyýeti gün-günden ösýär we mäkämleşýär.*

Meýillendirmek ýagdaýy.

MEÝILLENDIRMEK [meýillennirmek], *işl.* Birinde meýil döretmek, isleg oýarmak, höwes döretmek.

MEÝILLENMEK, *işl.* Bir zada meýil etmek, göwün beslemek, hyýallanmak, höweslenmek. *Mülki gollaryny ýazyp, ogluny gujaklamaga meýillendi* ("Edebiýat we sungat").

MEÝILLENIŞ, *iş ady.* Meýillenmek ýagdaýy.

MEÝILLI, *syp.* Bir zada meýli, islegi, höwesi, hyýaly bar bolan.

MEÝILLILIK, *at.* Meýli barlyk, höweslilik, isleglilik, hyýallylyk.

MEÝILNAMA [meýilna:ma], *at.* Durmuşa geçirmek üçin bellenilen işleriň, çäreleriň senenama laýyklykda yzygiderli tertibi. *Anyk düzülen meýilnama esasynda iş alyp barýarys.*

MEÝILSIZ, *syp.* Meýli, höwesi, islegi, hyýaly bolmadyk. *Kim meýilsiz bolsa, galyp biler!*

MEÝILSIZLIK, *at.* Meýli ýokluk, höwessizlik, islegsizlik, hyýaly ýokluk.

MEÝIT, *at.* **1.** Ölen adamyň göwresi, läşi, jesedi. **2.** *gepl. d.* Gödek, sögünç söz (aýal maşgalalar tarapyndan ulanylýar).

MEÝITHANA [meýitha:na], *at.* Wagtlaýyn meýit saklanýan jaý.

MEÝLETIN [meýleti:n], *hal.* Öz islegi boýunça, keýpine, peýwagtyna, keýpihon, mejbury däl, zorluk görmän. *Biz şenbe güni meýletin ýowar geçirdik.*

MEÝLETINÇI [meýleti:nçi], *at.* Meýletinlik bildiriji, meýletin hereket ediji, meýletinlere goşulan.

MEÝLETINÇILER [meýleti:nçiler], *at.* Meýletinlerden, isleg, höwes bildirenlerden düzülen, meýletin bir iş edýänleriň topary.

MEÝLETINLIK [meýleti:nlik], *at.* Öz islegiňe laýyklykda hereket etmeklik, mejbury dällik. *Wepa derrew meýletinlik bilen urşa gitmäge arza berdi* (A. Gowşudow).

MEÝLIS, *at.* **1.** Dostlukly, şatlykly geçirilýän köpçülikleýin duşuşyk, ýygnanyşyk, oturylyşyk; toý-tomaşa. *Çopana meýlis haram* (Nakyl). **2.** Oglana dakylýan at.

◊ **Meýlis gurmak** deň-duşlaryňy ýygnap, oturylyşyk etmek. *Gyzyň bu talabam ýetdi ýerine, Uly toý meýlisi guruldy ýene* (Ý. Nasyrly).

MEÝLISHANA [meýlisha:na], *at.* Meýlis, oturylyşyk geçirilýän jaý, ýer. *Ýigitler meýlishanada gülüşýärdiler.*

MEÝMENEK, *at.* Howudyň syrtky somalyp duran ýeri, çomy.

MEÝMIREME, *iş ady.* Meýmiremek ýagdaýy.

MEÝMIREMEK, *işl.* Belli bir zadyň täsiri netijesinde ymyzganmak, irkiljiremek, oýaly-ukuly ýagdaýda bolmak. *Ol çep tirsegini ýassyga berip, meýmiräp gyşardy* (B. Seýtäkow).

MEÝMIREŞMEK, *işl.* Birden köp bolup meýmiremek, ymyzganmak. *Meniň sesimi diňlän adamlar süýji uky basan ýaly meýmireşýärdiler.*

MEÝMIRETMEK, *işl.* Meýmiremek derejesine ýetirmek, bir zadyň ymyzgandyryjy täsiri ýetmek, süýji irkiljiretmek. *Bir burçdan, tutynyň aňyrsynda ýuwaş, meýmirediji saz çalnyp başlandy* (B. Seýtäkow).

MEÝNE, *at.* Sarlar maşgalasyna degişli we çüňki hem aýaklary sarymtyl-goňur guş.

MEZHEP, *at.* Musulman dininde bölünýän ugur, şaha.

MEZIL, *at.* Orta hasap bilen ýarym günlük ýola barabar aralyk, kerweniň ýük ýazdyrýan aralygy, menzil. *Aýgören Marydan bir mezil ýoldy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Meziliňi atmak** biriniň öýüne baryp, özüň baradaky aladany üstüne ýüklemek.

MEZILLIK, *at.* Bir mezil aralyga deňlik, bir ýük ýazdyrar ýaly uzaklyk. *Şondan gündogarrak bir mezillikde ýene bir guýy bolaýsa, has ýagşy bolardy* (B. Kerbabaýew).

MÄ [mä:], *s.ş.aňl.söz.* Owlak-guzy, goýun-geçi ýaly ownuk mal mälände çykýan ses.

MÄDE [mä:de], *at.* **1.** Adamyň we haýwanyň iýmit siňdiriji agzasy, aşgazany. *Sowuk suwdan mädesi ganan janawar küdä bakan dyzady* (G. Kulyýew). **2.** *gepl. d.* Işdä, nahar-şam küýseýiş.

◊ **Mädesi iri 1)** nahar dannamaýan, horan, gören zadyny ýalmap barýan. *Asla onuň bilen tabakdaş bolmaga-da mädäň iri bolmaly.* **2)** namysy-ary bilmeýän, zady ýüzüne almaýan, biperwaý. *Bä-ä, her ýerde mädesi iri ýigitler bar-ow* (B. Kerbabaýew). **Mädäňe degmek** ýüregiňe degip, işdäň kesilmek, tutulmak (nahar hakynda).

MÄDEMÄZ [mä:demä:z], *at, med.* Aşgazanasty mäz.

MÄHEK, *at.* **1.** Gyzylyň hilini barlamak üçin ulanylýan gaty dag jisimi. **2.** Gyza dakylýan at.

◊ **Mähek ýaly** düşbi, akylly, pähimli. *Ol oglan duran bir mähek, bir sözli hem düşbi. - Hawa, eje, men ol gyzy gaty gowy tanaýan, onuň akyly-huşy mähek ýaly - diýip, Hoşgeldi jogap berdi* (A. Gowşudow).

MÄHEKDAŞ [mähekda:ş], *at.* **1.** ser **Mahek. 2.** *göç.m.* Düşbi, akylly, pähimli adam. *Syr saklaýan mähekdaş, Zer ýanynda bellidir* (Magtymguly).

MÄHELLE, *at, ser.* **Märeke.** *Agyr mähelle ony şowhun-şagalaň bilen garşy alypdy* (G. Kulyýew).

MÄHETDEL, *hal.* Sabyrsyzlyk bilen garaşyp, göz dikip duran, intizar. *Bossan mürehede mähetdel öýüň oňaýly ýerine geçdi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Mähetdel etmek** birini garaşdyrmak, bendiwan

mäzleşik laý onuň aýagynyň aşagynda moýmuldady (B. Öwezow).

MÄZLEŞIŞ [mä:zleşiş], *iş ady.* Mäzleşmek ýagdaýy.

MÄZLEŞME [mä:zleşme], *iş ady.* Mäzleşmek ýagdaýy.

MÄZLEŞMEK [mä:zleşmek], *işl.* Gubarlap, ümezläp, ýaşaryp durmak (göz hakynda). *Onuň mäzleşen gözleri, naýynjar garaýşy meniň ýüregimde parran geçdi* (R. Gelenow).

MÄZLEŞMEKLIK [mä:zleşmeklik], *iş ady.* Mäzleşmek ýagdaýy.

MÄZLI [mä:zli], *syp.* Mäzi bar bolan. *Mäzli et.*

MÄZOTY [mä:zoty], *at.* Boýy 15-40 sm ýetýän, köpýyllyk, ýabany derman ösümlik.

MI [mi:], ″Do″ bilen başlanýan saz gammasynda üçünji ses we şol sesi aňladýan nota.

MIKROB [mikro:b], *at.* Diňe mikroskop arkaly görmek mümkin bolan bir öýjükli örän kiçijik, ownuk organizm.

MIKROFON [mikrofo:n], *at.* Ses tolkunlaryny elektrik tolkunlaryna öwürýän we sesleri uzak aralyga bermek üçin ýa-da güýçlendirmek üçin hyzmat edýän abzal.

MIKROSKOP [mikrosko:p], *at.* Göze görünmeýän zatlary ulaldyp görkezýän çüýşeli optik abzal.

MIL, *at.* Dürli ýurtlarda dürli hili bolan uzynlyk ölçegi. (deňiz mili - 1852 metr, geografik mil - 7440 metr).

MILADY [mila:dy], *at,* **1**. *kön. s.* Hristianlaryň ýyl hasaby, Isa pygamber doglaly bäri ýöreýän senenama. **2**. Häzirki sene hasaby.

MILLET, *at.* **1**. Belli bir çägiň, giňişligiň, ykdysady durmuşyň, diliň, medeniýetiň we milli häsiýetiň umumylygy esasynda adamlaryň taryhy taýdan emele gelen birligi. **2**. Halk, ilat. **3**. *gepl. d.* Mähelle, jemende, köpçülik, adamlar. *Toýa millet bary üýşdi.* **4**. *gepl. d.* Adam, ynsan (yzyndan inkär ediji *"däl"* sözi gelen halatynda ulanylýar). *Ol-a millet däl eken, ne-hä salamyňy alýar, ne-de adam ýaly gürleşýär.*

MILLETARA [milleta:ra], *syp.* Milletler arasyndaky.

MILLETÇI, *at.* Milletçiligiň tarapdary, milletçilige eýeriji, milletparaz; öz milletini beýlekilerden ileri tutýan.

MILLETÇILIK, *at.* Milletparazlyk, milletparazçylyk.

MILLETPARAZ, *at, ser.* **Milletçi.**

MILLETPARAZÇYLYK, *at, ser.* **Milletçilik.**

MILLETPARAZLYK, *at, ser.* **Milletçilik.**

MILLI [milli:], *syp.* **1.** Milletiň jemgyýetçilik-syýasy durmuşyna degişli. **2.** Şol bir ýurda, millete, döwlete degişli.

MILLIARD [milýa:rt], *san.* 1 000 000 000 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany.

MILLIARDER [milýarde:r], *at.* Milliardlarça puluň, baýlygyň eýesi.

MILLIARDLARÇA [milýa:rtlarça], *hal.* Birnäçe milliarddan ybarat, bir ýa-da birnäçe milliarda ýakyn.

MILLIGRAM [milli:ğyra:m], *at.* Gramyň müňden bir bölegi.

MILLILEŞDIRILMEK [milli:leşdirilmek], *işl.* Biri tarapyndan ýa bir syýasat netijesinde döwlet eýeçiligine geçirilmek.

MILLILEŞDIRMEK [milli:leşdirmek], *işl.* Döwlet eýeçiligine geçirmek. *Senagaty millileşdirmek.*

MILLILEŞME [milli:leşme], *iş ady.* Millileşmek ýagdaýy.

MILLILEŞMEK [milli:leşmek], *işl.* Hususy eýeçilikden döwlet eýeçiligine geçmek.

MILLILEŞMEKLIK [milli:leşmeklik], *iş ady.* Millileşmek ýagdaýy.

MILLILIK [milli:lik], *at.* Milli özboluşlylyk.

MILLIMETR [milli:me:tir], *at.* Metriň müňden bir bölegine deň uzynlyk ölçeg birligi.

MILLION [milýo:n], *at.* 1 000 000 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany; müň gezek müňe deň san.

MILLIONER [millione:r], *at.* **1**. Millionlarça puluň, uly baýlygyň eýesi. **2**. Girdejisi million ýa-da birnäçe milliona ýeten hojalyk. *Millioner daýhan birlesigi*.

MILLIONLARÇA [milýo:nlorço], *syp.* Birnäçe milliondan ybarat, birnäçe milliona deň bolan.

MILT, *at.* Bir işiň hötdesinden gelmek niýeti, hyýaly; gaýrat. *Kimiň milti bolsa, gelibermeli.*

◊ **Milt etmek** hyýal etmek, synanmak, het etmek. *Gyza lak atmaga milt etmek.*

MINA [mi:na], *at.* **1**. Ýeriň, suwuň aşagynda goýulýan partlaýjy ýarag. *Suwasty mina. Pyýada goşuna garşy ulanylýan mina. Tanka garşy mina.* **2**. Minomýotdan atylýan partlaýjy ok.

MINAÇY [mi:naçy], *at.* Minalamak işi we minalary aýyrmak boýunça hünärmen.

MINAGÖZLEÝJI [mi:nagözleýji], *at.* Topragyň astynda, suwuň düýbünde gurlup goýlan minalary agtaryp tapmak üçin ulanylýan göçme elektromagnit enjamy.

MINALAMA [mi:nalama], *iş ady.* Minalamak ýagdaýy.

MINALAMAK [mi:nalamak], *işl.* Bir zady partlatmak, ýarmak we gorag üçin mina goýmak.

MINALANMAK [mi:nalanmak], *işl.* Biri tarapyndan mina goýulmak.

MINALAÝYŞ [mi:nalaýyş], *iş ady.* Minalamak ýagdaýy.

MINALY [mi:naly], *syp.* Mina goýlan, minalanan.

MÄKÄMLETMEK [mä:kä:mletmek], *işl.* Birine bir zady mäkäm etdirmek, berk baglatmak, berk durar ýaly etdirmek.

MÄKÄMLEÝIŞ [mä:kä:mleýiş], *iş ady.* Mäkämlemek ýagdaýy.

MÄKÄMLIK [mä:kä:mlik], *at.* Pugtalyk, berklik, gaýymlyk.

MÄKI [mä:ki], *at, dokm.* **1.** Erşiň arasyndan argaç geçirmek üçin ulanylýan, iki ujy süýnmek, ortasy oýuk, içine naýça salynýan uly bolmadyk gural. *Taranyň iki baka argaç geçirýän mäkisi bolmaly* (B. Kerbabaýew). **2.** Tikin maşynlarynda aşaky sapagyň ýerleşýän ýeri. *Ussa tikin maşynynyň mäkisini çalşyrdy.*

MÄKIGÖL [mä:kiğö:l], *at.* Hala salynýan mäki görnüşli göl.

MÄKIÝAN [mä:kiý a:n], *at.* Ýumurtga guzlaýan towuk, guş. *Mäkiýan sülgün. Mäkiýan käkilik.*

MÄLEME [mä:leme], *iş ady.* Mälemek ýagdaýy.

MÄLEMEK [mä:lemek], *işl.* "Mä-ä" edip seslenmek (geçi, goýun hakynda). *Haýwanam çagyrsaň, juda bolmasa mäleýändir, yňraljyraýandyr* (B. Kerbabaýew).

MÄLEMEKLIK [mä:lemeklik], *işl.* Mälemek ýagdaýy.

MÄLEÝIŞ [mä:leýiş], *iş ady.* Mälemek ýagdaýy.

MÄLEMEZ [mä:lemez], *at.* Alty ýaşly goýun.

MÄLEMEZLIK [mä:lemezlik], *iş ady.* Mälemek hereketini etmezlik, mälemez ýagdaýda bolmak.

MÄLEŞMEK [mä:leşmek], *işl.* Köp bolup ýerli-ýerden mälemek. *Hoş howaly ýaýlalarda Mäleşýärler goýun-guzy* (A. Kowusow).

MÄLETMEK [mä:letmek], *işl.* Mälemäge mejbur etmek. *Goýny mäletmek.*

MÄLIM [mä:lim], *at.* Aýan bolup duran, aýdyň, äşgär, belli.

MÄME [mä:me], *at, gepl. d.* Aýal maşgalalarda süýt mäzi; göwüs. *Ak mämäňe çybyn gondy oglankaň, Ulalaňda, yzy mälim, Akmeňli* (Halk aýdymyndan). *On üç bilen on dört ýaşyň arasy, Tözlenip galyşar ýar, mämeleriň* (Kemine).

MÄMIŞI [mä:mişi], *syp.* Sarymtyl gyzyl reňk.

MÄREKE [mä:reke], *at.* Bir ýere köp toplanan, üýşen adamlar, jemende, mähelle. *Toýçy märeke dym-dyrs boldy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Märeke gaýtarmak** toýa gelen köp sanly adama hyzmat edip, toý sowmak. *Toýda giden märekäni gaýtaraýmak aňsat zat däl.* **Märeke gören** köpçüligiň arasynda köp bolup, köp zatlary öwrenen, oturylyşygyň we ş. m. abyny-tabyny bilýän. *Duran ýigitler bu adamynyň ozal märeke gören şorta adamdygyny dessine tanadylar we degişme gürrüňlere başladylar* (A. Gowşudow).

MÄREKEÇI [mä:rekeçi], *syp.* Märeke, adamlar oturylyşygyny gowy görýän, söýýän, gatnaşýan adam, märekesöýer, märekeman. *Ol märekeçi adamdy, köpçülik üýşen ýerde ol ýatlanylýan adamdy.*

MÄREKEÇIL [mä:rekeçil], *ser.* **Märekeçi.**

MÄREKEMAN [mä:rekema:n], *syp., gepl. d, ser.* **Märekeçi.** *Ol gaty märekeman adam eken.*

MÄREKESÖÝEN [mä:rekesöýön], *syp., ser.* **Märekeçi.** *Çaňly şahyrçylyk we at seýisçilik edip, märekesöýen adam bolupdyr* ("Aşyk Çaňly").

MÄREKESÖÝER [mä:rekesöýör], *syp., ser.* **Märekeçi.** *Märekesöýer Zybanyň göwni hemişe şagalaň-şugalaň, oýny, geň-enaýy zatlary isleýärdi* (Ý. Mämmediýew).

MÄŞ [mä:ş], *at.* **1.** Süýrüje ýaprakly, pessejik boýly, şahalak, kösükli ösümlik. *Mäş ekilen atyzlar.* **2.** Şol ösümligiň togalajyk melemtil dänesi, hasyly. **3.** *ser.* **Mäşewe.** *Men mäş içip heziller edindim.*

◊ **Mäşi bişişmezlik** agzybirlikde ýaşamazlyk, sözi alyşmazlyk, oňuşmazlyk, jyny jyňkyryşmazlyk. *Iň beteri-de, näme üçindir, garry awçynyň çagalar bilen mäşi bişişmeýärdi* (B. Gurbanow).

MÄŞBÜRÜNÇ [mä:şvürünç], *syp.* Ýaňy agaryp başlan sakgalyň reňki. *Onuň eňeginde mäşbürünç bolan selçeňräk sakgaly bardy* (N. Pomma).

MÄŞE [mä:şe], *at.* **1.** Tüpeň, sapança we ş. m. ýaraglaryň atmak üçin barmak bilen yza çekilýän egrije demri. *Ol tüpeňiň mäşesini gysdy.* **2.** Hyrlynyň açylyp, eplenip ýere direlýän ätişgir görnüşli aýagy.

MÄŞEWE [mä:şöwö], *at.* Mäşden bişirilýän nahar, çalkama, mäş. *Öz yssyja mäşewäňize ýetseňiz, niçik bolarka?* ("Görogly").

MÄŞIRIK [mä:şirik], *at, dokm.* Dokma ýüwürtmek üçin ýörite bükdürilen erişden saralan süýri ýumak. *Ejem mäşirik bükdürip otyrdy.*

MÄTÄÇ [mä:tä:ç], *syp.* **1.** Maddy taýdan ýetmezçilik, mätäçlik çekýän, gytçylykda ýaşaýan; garyp-gasar. **2.** Bir zada garaşly, bagly, zar.

MÄTÄÇLIK [mä:tä:şlik], *at.* **1.** Maddy taýdan ýetmezçilik, mätäçlik çekmeklik, ýoksullyk; garyplyk. **2.** Bir zada garaşlylyk, baglylyk, zarlyk.

MÄZ [mä:z], *at.* Adamyň ýa-da haýwanyň ýaşaýyş üçin gerekli maddalaryny işläp çykaryp, gana berýän ýa-da bedeniniň daşyna çykarýan agzasy. *Süýt mäzleri. Ýag mäzleri. Tüýkülik mäzleri.*

MÄZBAŞY [mä:zva:şy], *at.* Adamyň alkymyna, boýnunyň ýüzüne çykýan başly ýara; inçekesel.

MÄZJIMEK [mä:zjimek], *syp.* Mäze meňzeş, mäz görnüşli. *Mäzjimek öýjükler.*

MÄZLEŞIK [mä:zleşik], *syp.* **1.** Gubarlap, ýaşaryp duran (göz hakynda). *Kirpikleri selçeňlän gözleriniň symgylt garasynyň ornuny birsalym mäzleşik ak eýelidi* (B. Kerbabaýew). **2.** Şepbeşip duran, şepbeşik, süýgeşik. *Ol ýabyň içine böküp girende, şykgy gatyşykly*

bolmaklyk. *Mülke mirasdarlyk etmek.*

MIRASGÄR [mi:ra:sğä:r], *at.* **1**. *ser.* **Mirasdar. 2**. Milli mirasy öwreniji.

MIRASDÜŞER [mi:ra:ssüşör], *at, ser.* **Mirasdar.**

MIRI [mi:ri], *at, kön. s.* Owňuk şaýy pul birligi.

MIRŞIKÄR [mi:rşikä:r], *at, ser.* **Mürüşgär.** *Mirşikärler ele almaz her guşy* (Kemine).

MIS [mi:s], *at.* **1.** Gyzgylt reňkli sozulagan ýumşak metal, himiki element. *Mis sim.* **2.** Därä ot düşürmek üçin peşeňiň düýbüne oturdylýan içi çalt ot alýan jam. *Peşeňiň misi.*

◊ **Misiň gyzmak** bir işe gyzyşmak, haýdap işlemek. *Onuň misi gyzypdyr, daş-töwereginden habary ýok.* **Misiň ýarylmak** sabyr käsäň dolmak, gaharyň gelmek. *Bu habara onuň misi ýaryldy.*

MISGÄR [mi:sğä:r], *at.* Misden her hili zatlar ýasaýan ussa. *Misgäriň kellesi bolandan, zergäriň aýagy bol* (Nakyl).

MISGÄRÇILIK [mi:sğä:rçilik], *at, ser.* **Misgärlik.**

MISGÄRLIK [mi:sğä:rlik], *at.* Misgäriň käri, misgär

bolup işlemeklik, misgärçilik.

MISGIN [misği:n], *syp., k. d.* Garyp, pukara, mätäç. *Eger misgin, eger baýdyr, Gelene hyzmaty gerek* (Magtymguly).

MISGINLIK [misği:nlik], *at, k. d.* Misgin bolmaklyk ýagdaýy, garyp-pukaralyk, mätäçlik.

MISGINSOKAR [misği:nsokor], *syp.* Assyrynlyk bilen hereket edýän, ýuwaşlyk bilen etjegini edýän, mekir.

MISGINSOKARLYK [misği:nsokorluk], *at.* Misginsokar bolmak ýagdaýy.

MISILSIZ, *syp., kön. s.* **1**. Şübhesiz, şeksiz, kynçylyksyz; hökman. *Ol bu ýumşy misilsiz başarar.* **2.** Çendenaşa, çakdanaşa, uçursyz, deňsiz-taýsyz. *Misilsiz gowy adam.*

MISLI, "Ýaly, kimin, dek, edil" diýen manylarda ulanylýan kömekçi söz. *Biri bardyr misli maýa, bir görmeseň ömrüň zaýa* (Kemine).

MIŞE, *at, k. d.* Tokaý, jeňňel. *Mişäniň peleňi, daglaryň gurdy* ("Zöhre – Tahyr").

MIŞI [mi:şi], *at.* Gaty gowy eýlenilip bejerilen geçi derisi, ýukajyk gön. *Oglanjygyň aýagyndaky mişiden tikilen ädigi örän gelşiklijedi.*

MIWE [mi:wö], *at.* **1.** Käbir uly we gyrymsy agaçlaryň getirýän hasyly, ir-iýmişi. **2.** *göç. m.* Bir zadyň netijesi, önümi. **3.** Gyza dakylýan at.

MIWEÇILIK [mi:wöçülük], *at.* **1.** Miwäniň, ir-iýmişiň köp ýeri. **2.** Oba hojalygynyň miwe berýän ösümlikleri ösdürip ýetişdirmek bilen meşgullanýan pudagy. *Miweçiligi ösdürmekde köp işler edilýär.*

MIWELEME [mi:wölömö], *iş ady.* Miwelemek ýagdaýy.

MIWELEMEK [mi:wölömök], *işl.* Miwe getirmek, miwe düwmek. *Erik agajy miweläpdir.*

MIWELEMEKLIK [mi:wölömöklük], *iş ady.* Miwelemek ýagdaýy.

MIWELI [mi:wölü], *syp.* **1.** Miwe berýän, miwe getirýän, miwesi bolan. *Miweli agaç nahallary.* **2.** Miwelerden taýýarlanylýan, miwelerden edilýän. *Miweli suwlar.*

MIWESIZ [mi:wösüz], *syp.* Miwe getirmeýän, miwe bermeýän, hasyly bolmadyk, hasylsyz. *Miwesiz agaçlar.*

MIÝANA [miýa:na], *syp., k. d.* Orta, ara. *Uzyn-gysganyň arasy, Orta-miýana söwdügim* (Kemine).

MIÝESSER: miýesser bolmak (gelmek, etmek) 1) sezewar bolmak, duçar bolmak, gabat gelmek, duşmak. *Özüň ýaly her sözi ýüz oýlap, bir aýdýan salyhatly maşgala her kime miýesser gelesi ýok ahyry* (B. Kerbabaýew). **2)** nesip etmek, mümkin bolmak. **3)** Gyza dakylýan at.

MIZAN [mi:za:n], *at.* **1**. Şemsi ýyl hasabynyň ýedinji aýynyň ady. **2**. Milady sene hasabynda: 23-nji sentýabr bilen 22-nji oktýabr aralygy. *Mizanda urmasa, hazanda-da urmaz* (Nakyl). **3**. *asman j.* Ýyldyz ady. **4**. *kön. s.* Terezi. *Magşar meýdanynda gurulsa mizan* ("Zöhre – Tahyr").

◊ **Mizan terezi 1)** dini düşünjelere görä ölen adamyň sogabydyr günäsi ölçelýän terezi. **2)** *gepl. d.* zergärleriň gyzylyň, kümşüň agramyny ölçeýän terezi.

MIZEMEZ [mi:zemez], *syp.* **1.** Sarsmaz, berk, pugta. *Bu gün halkymyz Türkmenistanyň Konstitusiýasynda kesgitlenen mizemez hukuklaryna daýanyp, Magtymguly Pyragynyň agzybir, parahat, oňşukly ýaşamak baradaky ündewlerine ygrarlydygyny subut etdi* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). **2.** *göç. m.* Egsilmez, ummasyz, örän köp, depseň deprenmez. *Mizemez baýlyk.*

MIZEMEZLIK [mi:zemezlik], *at.* **1**. Sarsmazlyk, berklik, pugtalyk. **2**. *göç.m*. Egsilmezlik, ummasyzlyk, örän köplük, depseň deprenmezlik (baýlyk hakynda).

MIZEMEK [mi:zemek], *işl.* Üýtgemek, zaýalanmak.

MO [mo:], *s.ş.aňl.söz.* Sygyr molanda çykýan ses.

MODEL [mode:l], *at*. Nusga; galyp. *Demokratiýa barada aýdylanda bolsa, bu näzik substansiýany taýýar daşary ýurt modellerini ulanyp ornaşdyryp bolmaýar* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

MOH-MOH, *üml.* Düýe ýanyňa çagyrylanda aýdylýar. *Çopan: "Moh-moh" diýip, kärderi düýäni ýanyna çagyrdy.*

MOJUK, *syp.* **1**. Erbet, ýaramaz, ugursyz, gelşiksiz . *Şol mahal daşaryk çykan Myrat işiň mojukdygyny*

MINAR [mina:r], *at, ser.* **Minara.** *Biz syýahatda Kelte Minary gördük*

MINARA [mina:ra], *at.* Metjidiň ýanynda gurulýan diň şekilli uly binaçylyk desgasy. *Batyp barýan Günüň ýiti naýzalary Hywanyň sansyz kän minaralarynyň çür depelerine düşüp, gadymy şäheri ertekilerdäki bir gijede emele gelen köşklere meňzedýärdi* (B. Seýtäkow).

MINE, *at.* Ýüpek gurçugynyň ýapragyny iýen tut çybyklary. *Öýüň işigingäki minede ýek-tük pile görünýärdi.*

MINERAL [minera:l], *at.* Ýer gatlagynyň düzümine girýän peýdaly magdan hökmünde gazylyp alynýan tebigy himiki jisim. *Ýerler sürülmezinden ozal mineral dökünler bilen dökünlenildi.*

MINERALLY [minera:lly], *syp.* Düzüminde mineral bolan. *Minerally suw.*

MINIATÝURA [miniýatýu:ra], *at,* **1.** Gadymy golýazmalarda, kitaplarda berilýän reňkli surat. **2.** Nepis çekilen kiçi göwrümli surat.

MINISTR [mini:stir], *at.* Ministrlige ýolbaşçylyk edýän adam. *Daşary işler ministri. Bilim ministri.*

◊ **Ministrler Kabineti** ýurduň ýerine ýetiriji häkimiýetiniň we dolandyryşyň ähli organlaryna ýolbaşçylygy amala aşyrýan hökümet guramasy.

MINISTRLIK [mini:stirlik], *at.* **1.** Döwlet dolandyryşynyň bir pudagyna ýolbaşçylyk edýän merkezi döwlet organy, edarasy. **2.** Ministriň wezipesi, ministriň derejesi. *Ony ýaňy-ýakynda ministrlige belleldiler.*

MINNET, *at.* **1.** Birine eden ýagşylygyňy diliňe çolaýyş, gyjalat, teýene. *Ýüz müň minnet bilen berlen aşdan, Iýseň tagam ýakmaz dahana ýagşy* (Halk aýdymyndan). *Zelili, bar zatdan ölümdir gaty, Ölümden-de gaty kişi minneti* (Zelili). **2.** Öz başyňy özüň çarama, başga birine ýük bolmazlyk, garaşly bolmazlyk. *Men minneti ýeke gulak pilden çekýärin.*

MINNETDAR [minnetda:r], *syp.* Birine eden ýagşylygyň üçin bergidarlyk, borçlulyk duýgusy bildirilip aýdylýan söz, hoşallyk sözi. *Annatagan aga, kyn ýagdaýda goldanyň üçin, men size çyn ýürekden minnetdar* (B. Kerbabaýew).

MINNETDARÇYLYK [minnetda:rçylyk], *at, ser.* **Minnetdarlyk.**

MINNETDARLYK [minnetda:rlyk], *at.* Edilen iş, ýagşylyk üçin hoşallyk, borçlulyk duýgusy.

MINNETLI, *syp.* Minneti bolan, gyjalatly, teýeneli, minnet edilýän. *Tarhanyň minnetli söz çekmän, özüni erjel alyp barmagy ony her sapar dälilik hetdine ýetirýärdi, sabyr-takatdan salýardy* (G. Kulyýew).

MINNETSIZ [minnessiz]**,** *syp.* Göwne degiji däl, kemsidiji däl, igenç-gyjalatsyz, minnet edilmeýän. *Berlen tagam minnetsiz bolanda janyňa siňer.*

MINNETSIZLIK [minnessizlik]**,** *at.* Minneti ýokluk, minnetsiz ýagdaýda bolmaklyk. *Minnetsizligem ynsanyň bezegleriniň biri bolup biler.*

MINOMÝOT [minomýo:t], *at.* Mina oklaryny atýan hyrsyz nilli top.

MINOMÝOTÇY [minomýo:tçy], *at.* **1**. Minomýot bölüminiň harby gullukçysy. **2**. Minomýot atýan atyjy.

MINUT [minu:t / mint], *at.* **1.** Sagadyň altmyşdan bir bölegine deň ýa-da 60 sekuntdan ybarat bolan wagt ölçegi. *Her çykyş takmynan on bäş minuta dagy çekdi.* **2.** Gysga wagt aralygy, pursat, sähelçe wagt. *Şu minutda geliň! Bu waka minutyň dowamynda bolup geçdi.* **3.** Minuta deň bolan, minut bilen ölçelýän (wagt). *Alty bolmaga on bäş minut wagt galdy.*

MINUTLAP [minu:tla:p], *hal.* Minutyň dowamynda (sözüň öňünden san gelen ýagdaýynda şonça minutyň dowamyndalygyny aňladýar). *Ýyljak ürgün çägäniň endama ýakymly täsirinden otuz minutlap lezzet almak mümkin* ("Saglyk").

MINUTLYK [minu:tluk], *syp.* **1.** Bir minutlap dowam edýän, bir minuta çekýän. *Minutlyk dym-dyrslyk.* **2.** Az salymlyk, gysga möhletlik, az wagtlyk. *Olar bir minutlyk dymşyp, bir-birlerini bagyrlaryna gysyşdylar we ogşaşdylar* (A. Gowşudow).

MINUTMA-MINUT [minu:tmo-minu:t], *hal, ser.* **Minutsaýyn.**

MINUTSAÝYN [minu:ssa:ýyn], *hal.* Her minutda, minut geçdigiçe, minutma-minut. *Palta gatlakdan gatlaga geçende, sagatsaýyn däl, minutsaýyn garşylyga garaşýarsyň* (B. Kerbabaýew).

MIRAP [mi:ra:p], *at.* **1**. Suwly ekerançylyk sebitlerinde suw paýlamak, suw nobatyna we suw tutmaly wagta gözegçilik edýän adam. **2.** *gepl. d.* Oturylyşykda, toýda meý paýlaýjy, saky.

MIRAPÇYLYK [mi:ra:pçylyk], *at, ser.* **Miraplyk.**

MIRAPLYK [mi:ra:plyk], *at.* Mirabyň käri, wezipesi, mirapçylyk. *Miraplyk sapynyň saňa ýetip ýörenine men-ä haýran* (O. Ödäýew).

◊ **Miraplyk etmek** (*gepl. d.)* toýda, oturylyşykda şerap paýlamak.

MIRAS [mi:ra:s], *at.* **1.** Esasan, nesilden-nesle geçýän mal, mülk, baýlyk. *Mirasdan ýumruk ýetse-de, hakyňy al* (Nakyl). *Bu ýer meniň atamdan galan miras ýerdir* ("Türkmen halk ertekileri"). **2.** Öňki döwürlerden, öň ýaşap geçen nesillerden galan ylmy, medeni, durmuşa degişli we ş. m. baýlyklar, ýadygärlikler, tejribeler, usullar, däp-dessurlar, ýörelgeler.

MIRASDAR [mi:ra:ssa:r], *at.* **1.** Miras galan zady alan ýa-da miras almaga hukugy bolan adam, mirasdüşer, mirasgär. **2.** Öňden gelýän bir işi, pikiri dowam etdiriji. *Biz halkymyzyň iň oňat däpleriniň mirasdarlarydyrys.*

MIRASDARLYK [mi:ra:ssa:rlyk], at. Mirasa eýe

MOÝMULDAMAK [moýmullomok], *işl.* Gaz ýörişini edip ýöremek, ikibaka yranyp ýöremek, ýuwaş, agyr ädimlemek. *Ol pyşdyl hereketi bilen moýmuldap gelip, olaryň ýanynda durdy* (B. Kerbabaýew).

MOÝMULDAMAKLYK [moýmullomokluk], *iş ady.* Moýmuldamak ýagdaýy.

MOÝMULDAŞMAK [moýmulloşmok], *işl.* Köp bolup moýmuldamak. *Gazlar boýunlaryny uzadyşyp, moýmuldaşyp gaçdylar* (H. Ysmaýylow).

MOÝMULDATMAK [moýmullotmok], *işl.* Biliňden aşagyny tagaşyksyz hereketlendirip ýöremek. *Ol syrtyny moýmuldadyp ýöreýärdi.*

MÖ, [mö:], *s.ş.aňl.söz.* Göle mölände çykýan ses.

MÖÇBER [möçvör], *at.* **1.** Bir zadyň ululyk ölçegi, göwrümi, gabarasy, sygymy. *Gabyň möçberi.* **2.** Bir zadyň mukdary, sany. *Ylmy işiň ýerine ýetirilmeli möçberi.* **3.** Töweregi, çemesi, çenli, çakly, takmyn, golaý. *Meniň daýhançylyk edip ýörenime kyrk-elli ýyl möçberi boldy* (N. Saryhanow). **4.** Çäk, aýtym, çygyr. *Pagta öndürmekde etrap möçberinde biziň daýhan birleşigimiz öňdeligi eýeledi.*

MÖÇBERLI [möçvörlü], *syp.* Ululygy, göwrümi belli bir möçberde bolan, möçberi taýdan kesgitlenen. *On litr möçberli bedre.*

MÖÇBERSIZ [möçvörsüz], *syp.* Çensiz-çaksyz, sansyz-sajaksyz, aşa köp.

MÖÇBERSIZLIK [möçvörsüzlük], *at.* Çensiz-çaksyzlyk, aşa köplük, belli bir ölçegde, möçberde dällik. *Işiň möçbersizligi ony oýlandyrýardy.*

MÖÇÜGIŞ [möçüğüº], *iş ady.* Möçükmek ýagdaýy.

MÖÇÜKDIRME [möçükdürmö], *iş ady.* Möçükdirmek ýagdaýy.

MÖÇÜKDIRMEK [möçükdürmök], *işl.* Biriniň bir ýerine gaty urup, mazaly agyrtmak, awundyrmak, içikdirmek. *Sen meni möçükdirjek bolup bilgeşländen uransyň!* (B. Kerbabaýew).

MÖÇÜKDIRMEKLIK [möçükdürmöklük], *iş ady.* Möçükdirmek ýagdaýy.

MÖÇÜKMEK [möçükmök], *işl.* Bir zadyň gaty degmegi, urulmagy sebäpli bir ýeriň gaty agyrmak, şikes ýetmek, zeper ýetmek; awunmak.

MÖHLET [möhlöt], *at.* **1.** Bir işi ýerine ýetirmek üçin belli bir wagt aralygy, pursat, müddet. **2.** *gepl. d.* Salym, sellem. *Tebip bir möhlet oýa batdy.*

MÖHLETLEÝIN [möhlötlöýün], *syp.* Belli bir möhlete, wagta çaklanan, kesgitli bir müddet bilen çäklenýän, möhlet bilen kesgitlenýän. *Uzak möhletleýin hyzmatdaşlyk.*

MÖHLETLEÝINLIK [möhlötlöýünlük], *at.* Wagt, pursat taýdan çäklilik, belli bir möhlete çenlilik. *Şertnamanyň möhletleýinliligi.*

MÖHLETLI [möhlötlü], *syp.* Belli bir wagt, pursat bilen çäklendirilen, möhlet goýlan, möhleti kesgitlenen. *Alty aýlyk möhletli okuw.*

MÖHLETSIZ [möhlössüz], *syp.* Belli bir möhlet, mütdet bilen çäklendirilmedik, wagty kesgitlenmedik. *Möhletsiz pasport.*

MÖHLETSIZLIK [möhlössüzlük], *at.* Belli wagta bagly dällik, mütdetsizlik, wagt taýdan çäksizlik.

MÖHRE [möhrö], *at.* Suw degirmeninde: meseneden degirmen daşyň aşagyndaky pere batly suw indirmek üçin daşdan örülen turba, suw ötügi. *Harazyň ýykylyp giden möhresine seretdi* (R. Gelenow).

MÖHÜM, 1. *syp.* Gaýragoýulmasyz, wajyp, ähmiýetli, zerur. **2.** *at.* Birinden edilýän haýyş. *Ýüz möhüm et, biriň ýerine ýetmez, Akly bolan kişä hyýanat etmez* (Baýly şahyr).

MÖHÜMLI [möhümlü], *hal.* Birinden haýyşly, bitirilmeli ýumuşly. *Siz onuň ýanyna möhümli bardyňyzmy?*

MÖHÜR, *at.* **1.** Edaranyň, kärhananyň, guramanyň ýazylan zadyň hakykatlygyny tassyklamak üçin basylýan ýüzi ýazgyly, belgili aýratyn nyşany. **2.** Bir zadyň goýup giden yzy, sudury, tagmasy. *Onuň ýüzünde ýyllaryň salan möhri bar.* **3.** *göç. m.* Bir zatdan galan täsir, duýgy, ýatlama. *Halkyň aňynda ol öçmez möhür galdyrypdy* ("Edebiýat we sungat").

MÖHÜRDAR [möhürda:r], *at, taryh.* Köne döwürde möhür saklaýan wezipeli adam. *Ähli emeldarlar, miraplar, möhürdarlar gala ýygnandy* (B. Seýtäkow).

MÖHÜRDARLYK [möhürda:rlyk], *at, taryh.* Möhürdaryň käri, wezipesi.

MÖHÜRLEME [möhürlömö], *iş ady.* Möhürlemek ýagdaýy.

MÖHÜRLEMEK [möhürlömök], *işl.* **1**. Möhür basmak, möhür goýmak, möhür bilen tassyklamak. *Resminamany möhür bilen tassyklamak.* **2**. Möhür basyp beklemek. *Ammaryň agzyny möhürlemek.*

MÖHÜRLEMEKLIK [möhürlömöklük], *iş ady.* Möhürlemek ýagdaýy.

MÖHÜRLENMEK [möhürlönmök], *işl.* **1**. Biri tarapyndan möhür basylmak, möhür goýulmak, möhür bilen tassyklanmak. *Çapardan iberiljek hat möhürlendi.* **2**. Möhür basylyp beklenmek. *Dükanyň agzy möhürlendi.*

MÖHÜRLETMEK [möhürlötmök], *işl.* **1**. Möhür basdyrmak, möhür bilen tassyklatmak. **2**. Möhür basdyryp bekletmek.

MÖHÜRLEÝIŞ [möhürlöýüş], *iş ady.* Möhürlemek ýagdaýy.

MÖHÜRLI [möhürlü], *syp.* **1.** Möhürlenen, möhür basylyp tassyklanan. *Möhürli hat.* **2.** Tagmaly, bellikli, alamatly, nyşanly.

MÖHÜRLILIK [möhürlülük], *at.* **1**. Möhürli bolmaklyk, möhür bilen tassyk edilenlik. **2.** Tagmalylyk,

dessine aňdy (A. Gowşudow). **2**. Gödek, zoňtar, ýakymsyz. *Şeýle çalt sürüp barýarkalar kimdir biriniň: – Waý, batyr, men atdan aýryldym! – diýen mojuk sesi eşidildi* (A. Gowşudow). *Sen näme üçin şeýle mojuk ýalňyşlara ýol berdiň?* (B. Kerbabaýew).

MOJUKLYK [mojukluk], *at.* Erbetlik, ýaramazlyk, ugursyzlyk, gelşiksizlik. *Mojuklykda ýakaňy tanatmak.*

MOLAMA [mo:lomo], *iş ady.* Molamak ýagdaýy.

MOLAMAK [mo:lomok], *işl.* "Mo-o" edip seslenmek (sygyr hakynda). *Sygyrlar ýogyn ses bilen howany ýaňlandyryp molaýardylar* (B. Kerbabaýew).

MOLAMAKLYK [mo:lomokluk], *iş ady.* Molamak ýagdaýy.

MOLAŞMAK [mo:loşmok], *işl.* Birden köp bolup ýerli-ýerden molamak. *Sygyrlar molaşyp, başga bir tarapa gaçýardy* (H. Ysmaýylow).

MOLAÝYŞ [mo:loýuş], *iş ady.* Molamak ýagdaýy.

MOLDAWAN [moldowa:n], *at., ser.* **Moldawanlar.**

MOLDAWANLAR [moldowa:nlar], *at.* Moldowanyň esasy ilatyny düzýän halk.

MOLLA [mo:llo], *at.* **1.** Medresäni, musulman dini mekdebini gutaran sowatly adam. **2.** Dini mekdepde sowat öwredýän mugallym. **3.** Oglana dakylýan at.

MOLLAÇAR [mo:lloçor], *syp.* **1.** Mollaçylyga ýetişip barýan sowatly adam. *Bir mollaçara jynaza okadyp, demirgazyk ýanlaryndaky mazarlykda Aşyr öz kakasyny öz eli bilen jaýlady* (B. Kerbabaýew).**2.** Molla sypat, molla meňzeýän.

MOLLAÇYLYK [mo:lloçuluk], *at, ser.* **Mollalyk.** *Seniň göwnüň daýhançylykdamy, batrakçylykdamy ýa mollaçylykda?* ("Görogly").

MOLLALYK [mo:lloluk], *at.* Mollanyň käri, ýagdaýy. *Ol mollalyk okuwynda üç-dört ýyl okady.*

MOLLASUMAK [mo:llosumok], *at.* Körsowatlygyna garamazdan, mollaçylyk edip ýören, mollasyraýan adam, çalasowat molla.

MOLLATORGAÝ [mo:llotorğoý], *at.* Serçeler toparyndan bolan hüpüklije saýrak guş, torgaý. *Meniň adym mollatorgaý, bir lukmajyk etim bolgaý* (Halk döredijiliginden).

MONÇA [mo:nço]: **monça bolmak** bir zadyň täsiri netijesinde hoşwagt bolmak, şat bolmak, göwnüň galkynmak. *Ýigit sesine ses goşulýandygyny görüp monça boldy* (G. Kulyýew).

MONÇASYRAMAK [mo:nçosuromok], *işl.* Monça bolup ýörmek, hondanbärsi şatlanyp ýörmek, göwnühoş bolmak, iş bitiren kişi bolan bolmak. *Bu habary eşidip monçasyrap ýörün*

MONGOL [mongo:l], *at, ser.* **Mongollar.**

MONGOLLAR [mongo:llor], *at.* Mongoliýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

MONJUGATDY [mo:njuğatdy], *at.* 1.Nowruz baýramçylygynda türkmen gelin-gyzlarynyň öz bagtyny synamak üçin monjuk çykaryp oýnaýan sanawaçly oýny. *Gyzlar otagalaryny ykjadyp, monjugatdydaky ýaly özleriniň bagty, söýşen ýigitleri barada sanawaç aýdyşyp, toýdan gelýär ekenler* (N. Pomma). 2. *edeb.* Türkmen halk döredijiliginiň bir görnüşi.

MONJUK [mo:njuk], *at.* Çüýşeden, gymmatbaha daşlardan we ş. m. dürli görnüşde ýasalyp, sapaga düzülip, boýna, saça dakylýan bezeg. *Aýnabadyň asmalygy, saç monjugy, saç ujundaky düwmeleri otursa-tursa şaňňyrdy bilen ses etdi* (B. Kerbabaýew).

MONJUK-MONJUK [mo:njuk-mo:njuk], *at.* Damja-damja, düwme-düwme, burçak-burçak, köp sanly ýaş düwmeleri. *Özüniň geçen günleri hem ýadyna düşdi-de, birden onuň gözünden monjuk-monjuk ýaş dökülmäge başlady* (A. Gowşudow).

MONTY, *at.* Ak üzümiň togalak iri görnüşi. *Gelinbarmak, monty üzümiň tüýsi, Miweler bol bitýär biziň ýerlerde* (A. Salyh).

MONTÝOR [montýo:r], *at.* Elektrik abzallaryny gurnamak, oturtmak we ş. m. boýunça hünärmen.

MOR [mo:r], *syp.* Gyzgylt-goňur reňk. *Mor sakgally adam.*

MORTA [morto], *syp.* Duýdansyz hem gödek, birden, çürt-kesik, zoňtar, gönümel. *Men Sara morta sorag berdim* (N. Baýramow).

MORULYK [mo:ruluk], *syp., gepl. d.* Mory eder ýaly, mory etmäge ýaramly.

MORUK [mo:ruk], *at, gepl. d.* Jaýyň diwarynyň içinden geçirilen tüsseçykar.

MORY [mo:ry], *at, gepl. d.* Jaýlaryň diwarynyň içinden, burçundan tüsse çykar ýaly ýasalýan ojak, otýakar.

MOTAL [motol], *at, gepl. d.* Gatan duzly peýniriň owradylyp, uzak wagtlap sanaçda süýt bilen saklanan görnüşi.

MOTOR [moto:r], *at.* **1.** Içinden ot alýan ýa-da elektrik güýji arkaly herekete gelýän dwigatel, hereketlendiriji. *Az salymdan soň motor sesi eşidilip başlady* (K. Berdiýew). **2.** *gepl. d.* Iki, üç tigirli aýagulag, motosikl. *Motor dünýäni alagalmagal edip, bir salymyň içinde merkezden saýlandy* (T. Gurbanow).

MOWZUK, at. Gürrüňiň ýa-da bir eseriň bir bölüminiň ady, sözbaşy. *Çalasowat Pökgen esewan bolan hem bolsa, makalalarynyň we başgalarynyň diňe baş mowzuklaryny zordan okady* (A. Gowşudow).

MOÝ [mo:ý], *at.* Çäýnek-käse ýaly gaplarda emele gelen çat, jaýryk. *Küýzäniň üç-dört ýeriniň moýy bar.*

◊ **Moý açmak** çat açmak, çat emele gelmek, jaýrylmak. *Moý açan käse.*

MOÝLY [mo:ýly], *syp.* Moýy bolan, çat açan. *Moýly käse.*

MOÝMULDAMA [moýmullomo], *iş ady.* Moýmuldamak ýagdaýy.

düşsün arslanyma, gurduma (Magtymguly). **2**. Oglana dakylýan at.

MÖWRIT [möwrüýt], *at.* **1**. Wagt, döwür, pursat, mütdet, möhlet. *Herki zadyň öz möwriti bar eken* (R. Gelenow). **2**. Döwür, zamana, eýýam. *Ol gadymy geçmişiň, uzak möwritiň şaýadydy* (G. Kulyýew).

MÖWRITNAMA [möwrüýtna:ma], *at, gepl. d.* **1**. Wagtyň, döwrüň yzygiderli ýazgysy, senenama. **2**. Zamana degişli ýazgylar.

MÖWSÜM, *at.* **1.** Pasyl, gyş, ýaz, tomus we güýz pasyllaryny görkezýän döwür, wagt aralygy. *Bahar möwsümi ýetende, Dag başynda siller galmaz* (Seýdi). **2.** Ýylyň dürli pasyllarynda wagty ýeten, gaýragoýulmasyz iş we onuň dowam edýän döwri.

3. *göç. m.* Adam ömrüniň belli-belli pursatlary, belli ýaşlary içine alýan ömür menzilleri. *Ýigitlik möwsümi.*

◊ **Möwsümiňi sowmak 1)** bir zatda gezegiňi geçirmek, bir işden dynmak. *Sen ýöne tizräk şunuň ugruna çyk, şunuň bir möwsümini sowaly* (A. Durdyýew). **2)** öýlendirmek, durmuşa çykarmak we ş. m. borçlaryňy ýerine ýetirmek.

MÖWSÜMARA [möwsüma:ra], *syp.* **1**. Her bir pasla, möwsüme laýyk. **2**. Möwsüm aralygyna degişli.

MÖWSÜMLEÝIN [möwsümlöýün], *syp.* Belli bir möwsümde ýerine ýetirilýän, möwsüm boýunça amala aşyrylýan. *Olar bejeriş işlerine möwsümleýin iş hökmünde garaýarlar.*

MÖWSÜMLIK [möwsümlük], *syp.* Bir möwsüme degişli, belli bir wagta çekýän; möwsümleýin.

MÖÝ [mö:ý], *at*. Köplenç, kerepde ýaşaýan bognaýakly, zäherli hem zähersiz dürli görnüşli mör-möjek.

◊ **Möý okan ýaly** yzyny üzmän gürleýän, samyrdaýan, dyngysyz iňirdeýän, bir zady hetjikläp ýürege düşýän. *Bu heleý-ä möý okan ýaly okap, meniň başymy çaşyrdy* (A. Durdyýew). **Möý pytran (dargan) ýaly bolmak** her kim bir tarapa duw-dagyn bolmak, başly-barat dargamak. *Mundan soň dostlary onuň ýanyndan möý pytran ýaly pytradylar.*

MÖÝLÜK [mö:ýlük], *at.* Möý köp bolan (ýyl, ýer we ş. m.). *Şu ýyl gaty möýlük boldy.*

MUAMMA [muwamma], *at, edeb.* Şahyrana şygyr sungatynyň gizlin manyly bir görnüşi.

MUGALLYM [muğollum], *at.* Mekdepde, ýokary we ýörite mekdeplerde we ş. m. okadýan, sapak berýän, ders berýän hünärmen.

MUGALLYMÇYLYK [muğollumçuluk], *at*. **1.** *ser.* **Mugallymlyk.** *Ol on bäş ýyldan bäri bir mekdepde mugallymçylyk edýärdi* (R. Alyýew). **2**. *syp.* Mugallymlary taýýarlaýan, mugallym hünärini berýän, mugallym ýetişdiriýän. *Mugallymçylyk instituty.*

MUGALLYMLYK [muğollumluk], *at.* Mugallymyň käri, wezipesi, derejesi. *Ol mugallymlygynyň daşyndan döredijilik işi bilen hem meşgullanýar.*

MUGT [muğut], *syp., hal.* Hiç hili çykdajysyz, pulsuz, hak-heşdek tölenmän. *Mugt almak. Mugt bermek.*

◊ **Mugtuň bäri ýany** örän arzan, gaty arzan. Ýangyç we jemgyýetçilik ulaglarynda gatnamak üçin tölegler mugtuň bäri ýany bolmagynda galar (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

MUGTHOR [muğutho:r], *syp., at.* Biriniň hasabyna ýaşaýan, kesekiniň zähmetiniň mürdüni çürtýän, mugtiýen.

MUGTHORÇULYK [muğutho:rçuluk], *at, ser.* **Mugthorluk.**

MUGTHORLUK [muğutho:rluk], *at.* Biriniň hasabyna, kesekiniň zähmetine ýaşamaklyk.

MUGTIÝEN [muğtiýen], *syp., ser.* **Mugthor**.

MUGTUNA [muğtuno], *syp., hal., ser.* **Mugt**.

MUGYR [muğuýr]: **mugyra getirmek** syndyrmak, gözüniň oduny almak.

MUHABBET [muhopbet], *at, şahyr.* Ýakyn aragatnaşyk, dostlukly söýgi, mähir. *Rakyp bolsa, arasynda dostlaryň, Bir-birine muhabbeti az olar* (Kätibi).

MUHABBETLI [muhopbetli], *syp.* Muhabbeti bolan, söýgüli, dostlukly, mähirli. *Şatlyk ýaşy düwmelände gözlerde, Muhabbetli garaş bardy ýüzlerde* (A. Kekilow).

MUHAMMES [muhommes], *at.* **1.** Bäş setirden ybarat bolan şygyr bendi. *Naçar ondan soň zar-zar aglap: "Dilberimden aýryldym!" – diýip, pelekden şikaýat edip, bir muhammes aýtdy* ("Zöhre – Tahyr"). **2.** Goşgy düzülişiniň bir görnüşi, bäşleme.

MUHANNES [muhonnes], *at.* Namart, bigaýrat, gorkak. *Muhannesiň bolmaz namysy, ary* (Magtymguly).

MUHURMAK [muhurmok], *işl, gepl. d.* Iýmek, symyşlamak; sygnamak. *Ol uzyn günläp pagta meýdanynda işlänsoň, işşek goýnunyň tagamly etini işdä bilen muhuryardy.*

MUKADDES [mukotdes], *syp.* **1.** Keramatly. *Mukaddes ýerler.* **2.** Ähmiýeti boýunça örän uly we hormatly, iň ýokary, iň gymmatly. *Mukaddes raýatlyk borjy.* **3**. Iň eziz, iň ýakyn, has arzyly. *Mukaddes duýgy. Mukaddes ene pendi.*

MUKADDESLIK [mukotdeslik], *at.* Mukaddes hasaplanýan zat, saýylýan zat, mukaddes görülýän zat . *Watanyň mukaddeslikleri.*

MUKAM [muka:m], *at, sazç.* Şahyrlaryň sözlerine döredilmän, diňe özbaşdak (sözsüz) eser hökmünde döredilen köp bölümli saz eseri. *Goňurbaş mukamy. Gökdepe mukamy. Erkeklik mukamy. Aýralyk mukamy. Mukamlar başy. Berkeli çokaý mukamy. Şadilli mukamy.*

belliklilik, alamatlylyk, nyşanlylyk.

MÖHÜT, *at.* Töhmet, myjabat. *Ýelli özüniň hile we mekirligi bilen ýok ýerden toslan möhüdiniň bitiren işine şatlandy* (A. Gowşudow).

◊ **Möhüt etmek** töhmet atmak, myjabat etmek, garalyk ýapmak. *Şonuň üçin: "Belki, bu ýigide möhüt edýändirler" diýen oý bilen biraz pikire gitdi* (B. Kerbabaýew).

MÖJEJIK [mö:jöjük], *at.* Owunjak jandar, mörmöjek. *Howanyň ýüzünde kiçijik möjejikler gaýyşyp ýördi.*

MÖJEK [mö:jök], *at.* **1.** Daş sypaty ite meňzeş ýyrtyjy, wagşy haýwan, gurt, böri, gelegurt. *Bu tilki ajygyp gezip ýörkä, onuň öňünden bir towşanyň yzyndan öler ýaly bolup, kowup gelýän möjek çykypdyr* ("Türkmen halk ertekileri"). **2.** Mör-möjek, möjejik. **3.** Oglana dakylýan at.

MÖLE [mö:lö], *syp.* Mölerip duran, alaryp duran, gözüň agy-garasy saýlanyp duran, uludan ala (göz hakynda). *Gözleri uludy, möledi* (B. Seýtäkow).

MÖLELIK [mö:lölük], *at*. Uly ala gözlülik, gözüniň agy köplük. *Onuň gözüniň möleligi gyza ýaramady* ("Edebiýat we sungat").

MÖLEMEK [mö:lömök], *işl*. "Mö-ö" edip seslenmek, (göle hakynda). *Gölejik birden möledi.*

MÖLERDIŞMEK [mö:lördüşmök], *işl.* Ýerli-ýerden gözüni mölertmek. *Gözlerini mölerdişip, günäli ýaly, beýle taraplaryna bakýardylar* (B. Seýtäkow).

MÖLERILMEK [mö:lörülmök], *işl.* Gözüňi giňden açyp bir zada aňkarylyp durmak, gözleriňi elekçelek edip, geňirgenip seretmek. *Mikola onuň näme üçin beýle diýenligine düşünmän mölerilip seretdi* (H. Ysmaýylow).

MÖLERIŞMEK [mö:lörüşmök], *işl.* Köp bolup mölermek. *Çagalar mölerişdiler.*

MÖLERMEK [mö:lörmök], *işl.* Bir zada aňkaryp, gözüň agyny köpeldip seretmek, aňk bolup galmak, mönlük bilen garamak.

MÖLERTMEK [mö:lörtmök], *işl.* Gözüň agyny köpeltmek, gözüňi giňden açyp seretmek.

MÖLEŞMEK [mö:löşmök], *işl.* Ýerli-ýerden, köp bolup mölemek. *Oba aralaşan sygyrlara gözi düşen daňylgy göleler gazyklarynyň daşynda aýlanmak bilen möleşýärdiler* (B. Kerbabaýew).

MÖLTEK [mö:ltök], *syp., ser.* **Mön.** *Ol ilki işe gelende möltek bir oglandy.*

MÖLTEKLIK [mö:ltöklük], *at, ser.* **Mönlük.**

MÖLTERMEK [mö:ltörmök], *işl., ser.* **Mölermek.** *Ol ilki gelende ýuwaşja mölterip, gören we eşiden zatlaryna haýran galyp duran oglandy* (N. Saryhanow).

MÖMIN [mö:müýn], *at.* **1.** Hakyň ýoluny tutýan adam, şerigatyň kada-kanunlaryny berjaý edýän musulman. **2.** Oglana dakylýan at.

MÖMINLIK [mö:müýnlük], *at.* Hakyň ýoluny tutujylyk, dine ynanyjylyk, dinçilik.

MÖMINSIREMEK [mö:müýnsürömök], *işl.* Dinçi adam bolan bolmak.

MÖN [mö:n], *syp.* Sada, ýönekeý, türk, türkana. *Çerkezi näçe gyssasalar-da, hiç bir zady boýun almady, gaýta ol özüni mön görkezmäge çalyşdy* (B. Kerbabaýew).

MÖNLÜK [mö:nlük], *at.* Sadalyk, ýönekeýlik, türklük, türkanalyk.

◊ **Mönlüge salmak** mönsüremek, hilegärligiňi ýaşyrmak, bilmezlige salmak.

MÖNSÜREME [mö:nsürömö], *iş ady.* Mönsüremek ýagdaýy.

MÖNSÜREMEK [mö:nsürömök], *işl.* Bir zady bilmediksirän bolmak, bilmezlige salmak, mekirlik edip, aňkaw bolan bolmak.

MÖNSÜREMEKLIK [mö:nsürömöklük], *iş ady.* Mönsüremek ýagdaýy.

MÖNSÜREŞMEK [mö:nsüröşmök], *işl.* Ýerli-ýerden mönsüremek, bilelikde mönsüremek.

MÖNSÜREÝIŞ [mö:nsüröýüş], *iş ady.* Mönsüremek ýagdaýy.

MÖŇŇÜRME [möňňürmö], *iş ady.* Möňňürmek ýagdaýy.

MÖŇŇÜRMEK [möňňürmök], *işl.* Gaty sesli aglamak. *Ol saklanyp bilmän, möňňürmäge başlady* (Ö. Abdyllaýew).

MÖŇŇÜRMEKLIK [möňňürmöklük], *iş ady.* Möňňürmek ýagdaýy.

MÖR-MÖJEK [mö:r-mö:jök], *at.* Bogun bedenli oňurgasyz kiçijik möjejikler, owunjak jandarlar. *Ýazyň çykmagy bilen çölde ýylan, içýan, möý ýaly mör-möjekler-de görnüp başlaýar.*

MÖR-MÖJEKLIK [mö:r-mö:jöklük], *at.* Mör-möjegiň köp ýeri.

MÖWÇ, *at, şahyr.* : **möwç almak (urmak)** möwjemek, hyjuwlanmak, güýçlenmek, joşmak. *Lemmer-lemmer möwç uran, Ol deryalar galmazlar* (Magtymguly).

MÖWJEME [möwjömö], *iş ady.* Möwjemek ýagdaýy.

MÖWJEMEK [möwjömök], *işl.* Möwç almak, güýji artmak, güýçlenmek, joşmak, joş urmak. *Gajaryň ýüreginde düşnüksiz täsin bir galagoply duýgy möwjeýärdi* (N. Jumaýew).

MÖWJEÝIŞ [möwjöýüş], *iş ady.* Möwjemek ýagdaýy.

MÖWLA [möwla:], *at, k. d., ser.* **Mowlam 1**. *Ýarganat diýr: Ýa Möwla, Saldyň meni bu ýola...* (Magtymguly).

MÖWLAM [möwla:m], *at.* **1**. *dini.* Hudaýyň bir ady. *Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma, Ýüzüm*

palta kesmez jahyl bolarsyň (B. Kerbabaýew). **Murty tabamak** ýigitlik ýaşyna ýetip, mazaly murt çykmak, jahyl çykmak, ýetişmek. *Ýagmyr ol wagtlar ýaňy murty taban ýaş ýigitdi* (G. Kulyýew).

MURTLAK [murutlok], *syp.* Uly, uzyn murtly. *Murtlak pyýada bir gapdalda ýatan dutara elini uzatdy* (G. Kulyýew).

MUSALLAT [musollot], *at.* Başa düşen bela, bela-beter, töhmet. *Men bilmeýän siňipmidir gargyşlar, Geldi bir musallat, dagyldy başlar* (Zelili).

MUSULMAN [musulma:n], *at.* Yslam dinine eýerijileriň, uýýanlaryň umumy ady.

◊ **Musulman dini** b. e. VII asyrynda Hezreti Muhammet pygamber sallallahu aleýhi we sellem tarapyndan esaslandyrylan yslam dini.

MUSULMANÇYLYK [musulma:nçylyk], *at, ser.* **Musulmanlyk.**

MUSULMANLYK [musulma:nlyk], *at.* Musulman dinine uýmaklyk, musulmançylyk. *Musulmanlyk şerti – saklama kine* (Zelili).

MUSURMAN [musurma:n], *at, gepl. d., ser.* **Musulman.**

MUSYJA [mu:suýjo], *at.* Gumrular maşgalasyndan bolan goňrumtyl-çal reňkli guş. *Musyja diýr: gider men, Geldim, bildim – öter men...* (Magtymguly).

MUŞAKGAT [muşokgot], *at*. Bir işi amala aşyrmakda çekilýän kynçylyk, azap, azar, görgi, zähmet. *Bu iki juwanyň beýik umytlardan doly arassa durmuşyndaky muşakgatlar diňe şondan soň başlandy* (T. Gurbanow).

◊ **Muşakgat (baryny) ýagdyrmak** haýsy-da bolsa bir ýagdaýy, bir zady we ş. m. bolşundan beter, agyr edip görkezmek, kynçylyklary has agyrlaşdyrmak, agzy ýellilik edip ulaltmak. *Hemmesi gelip sorap durasy ýok-la, senem muşakgat baryny ýagdyrýarsyň* (A. Durdyýew).

MUŞAKGATÇY [muşokgotçy], *syp.* Muşakgat baryny ýagdyrýan, dowulçy.

MUŞAKGATÇYL [muşokgotçul], *syp., ser.* **Muşakgatçy.**

MUŞAKGATLY [muşokgotly], *syp.* Kynçylykly, görgüşi köp, azaply, agyr. *Diňe şeýle agyr muşakgatly peýdasyz zähmetden soň, Garly ussa arkaýynlandy* (A. Gowşudow).

MUŞAKGATSYZ [muşokgossuz], *syp*. Kynçylyksyz, azapsyz, görgüsiz, ýeňil. *Işiň muşakgatsyzy bardyr öýdemok.*

MUŞDAK [muşdok], *syp.* Meýilli, höwesli, arzuwly, güýçli söýýän, intizar, zar; aşyk. *Gel, Tahyrym, birdem görem jemalyň, Seniň didaryňa muşdak olup* men(“Zöhre – Tahyr”).

MUŞDAKLYK [muşdokluk], *at*. Muşdak bolmaklyk ýagdaýy, höweslilik.

MUŞT, *at,* k. *d., ser.* **Ýumruk**. *Asly han hem tomaşaga çykdy, emma ony zalym gaýyn enesi gelip, bir muşt urup alyp gitdi* (“Asly-Kerem”). *Sözläňde agzyňa must bilen ursa, şonda biweçligini duýar dilazar*(Zynhary).

MUTYG [mutuýg] syp., k. *d.* **1**. Boýun egen, tabyn. *Her ýandan arzuw eýläp, mutyg olan iliň bar, Sen özüň ogşaýyr sen, hökümli hana, Näzli* (Seýdi). **2**. Wepaly.

MUWAPYK [muwa:pyk], *syp.,* k. *d.* **1.** Mynasyp, deň, laýyk. *Eý Hemra, sen adamzat, men perizat, adamyň ömri gysga bolar, adamzat bize muwapyk däldir* (“Hüýrlukga – Hemra”). **2.** Häsiýetli, mahsus, has ýaraşýan, gelişýän. *Tur, beýdip ýatmak goç ýigide muwapyk iş däldir* (″Aşyk Çaňly″).

MUWAPYKLYK [muwa:pyklyk], *at,* k. *d*. **1.** Mynasyplyk, deňlik, laýyklyk. **2**. Häsiýetlilik, mahsuslyk, ýaraşykly ýagdaýda bolmaklyk.

MUZD, *at.* Ýerine ýetirilen ownuk hünärmentçilik işler üçin berilýän pul, zähmet haky, hyzmat tölegi. *Ussa muzduny ber-de, gyssa* (Nakyl).

MUZDLY [muztly], *syp.* Muzdy bolan, muzdy bellenen, hak tölenýän, tölegli.

MUZDSUZ [muzussuz], *syp.* Muzdy bolmadyk, hak tölenmeýän, tölegsiz.

MUZDUR [muzzur], *at, k.d.* Hakynatutma işçi, batrak, günlükçi, hakyna tutulan adam. *Agzy gowşak muzdur ärler, Zen sözüne uýar gider* (Misgingylyç).

◊ **Muzdur bolmak** müýnli ýaly egniňi gysyp oturmak, tukat bolmak. *Sen näme muzdur bolup otyrsyň?*

MUZEÝ [mu:zeý], *at.* Taryhy ähmiýeti bolan sungat ýadygärliklerini, her hili zatlary, ýagny hünärmentçilik eserlerini, ylmy açyşlaryň nusgalaryny, ýaşaýşa, durmuşa degişli senetleri, gurallary we ş. m. ýygnaýan, saklaýan, sergi guramak bilen meşgullanýan edara we şol edaranyň ýerleşýän jaýy. *Haly muzeýi.*

◊ **Janly muzeý** *gepl.d.* Haýwanat bagy. **Jansyz muzeý** Adamlaryň, haýwanlaryň şekilleri ýerleşdirilen muzeý.

MUZEÝLIK [mu:zeýlik], *syp.* Muzeýde goýar ýaly, muzeýde görkezilmäge, saklanylmaga degişli, muzeý zady bolmaga ýaramly. *Muzeýlik esbaplar.*

MUZEÝÝEN, *syp., k.d.* Bezelen, zynatlanan. *Hoş muzeýýen oldy älem, lälezar oldy ýene* (Gaýyby).

MÜBÄREK [müvä:rek], *syp*. **1.** Gowy niýet aňladýan alkyş sözi, gutlag sözi. *Baýramyň mübärek, gahryman enem* (R. Seýidow). **2.** *göç. m.* Mukaddes, bagtyýar. **3**. *göç. m.* Nurana, ýakymly. *Wah, dolan Aý ýaly mübärek ýüzüňe gurban bolaýyn...* (N. Pomma).

◊ **Mübärek bolsun** “şowly bolsun, haýyrly bolsun, gutly bolsun” diýen manyda aýdylýan gutlag sözi. *Toýuňyz mübärek bolsun, gadyrly dostlar!*

MÜBÄREKLEME [müvä:rekleme], *iş ady.*

◊ **Mukam saz** mukam orkestriniň ýerine ýetirmegi üçin niýetlenen saz.

MUKAMÇY [muka:mçy], *at*. **1**. Mukam saz eserini döredýän sazanda. **2**. Mukam çalýan sazanda.

MUKAMLYK [muka:mlyk], *syp*. Mukama mynasyp, mukam döredere esas bolarlyk, mukama laýyk.

MUKDAR [mukda:r], *at*. **1.** San ululygyny, möçberi, göwrümi görkezýän söz. *Her bir sagylýan sygyrdan alynýan süýdüň mukdary dört esse diýen ýaly köpeldi.* **2.** *filos.* Daşky dünýäniň zatlaryny we hadysalaryny göwrüm, san, ösüş derejesi taýdan häsiýetlendirýän birlik. *Mukdar üýtgeşmeleri.*

◊ **Mukdar sanlar** sanalmada zatlaryň mukdaryny, sanyny aňladýan sanlar.

MUKYM [mukuým], *at.* **1.** Bir ýerde oturymly ýerleşen, jaýlaşan, bir ýerde mesgen tutan. *Mukym işini tutan myhmana nazar eýle* (Magtymguly). **2.** Oglana dakylýan at.

MUKYT [mukuýt], *syp.* Jür, berk, mäkäm, pugta. *Mukyt adam.*

◊ **Mukyt bolmak** jür bolmak, berk bolmak, mäkäm bolmak, pugta bolmak.

MUKYTLYK [mukuýtluk], *at.* Jürlük, berklik, mäkämlik, pugtalyk. *Mukytlygy çaga ýaşdan öwretmeli.*

MUM [mu:m], *at*. **1.** Haýwanlardan we ösümliklerden hem-de bal arylarynyň we beýleki mör-möjekleriň mum mäzlerinden, şeýle hem goýun ýüňi ýuwlanda bölünip çykýan ýaga meňzeş madda. **2.** Ädik, possun we ş. m. tikmek işlerinde berklik üçin sapaga we ş. m. çalynýan serişde. *Ýagyň üstünden mum çalnypdyr* (B. Seýtäkow).

MUM-HELIM [mu:m-heli:m]: **mum-helim bolmak** *ser.* **Mum-helime dönmek (öwrülmek).** *Gör, indi mum-helim bolşuna seret.* **Mum-helime dönmek (öwrülmek) 1)** ýumşamak, gaty owranmak, myžžygy çykmak, mum-helim bolmak. *Gaýrasy gum, ilersi dag, düz meýdan, Depelenip, mum-helime dönüpdir* (A. Kekilow). **2)** *göç. m.* ýuwaşamak, ýumşamak, mylaýym, salyhatly bolmak. *Iru-giç düşersiň meniň elime, Şonda öwrülersiň muma-helime* (D. Baýmyradow).

MUMLAMA [mu:mlomo], *iş ady.* Mumlamak ýagdaýy.

MUMLAMAK [mu:mlomok], *işl.* Mum çalmak, mum sürtmek. *Sapagy mumlamak.*

MUMLAMAKLYK [mu:mlomokluk], *iş ady.* Mumlamak ýagdaýy.

MUMLANMAK [mu:mlonmok], *işl*. Mum çalynmak, mum sürtülmek. *Ädikçi mumlanan sapaklary üýşürip goýdy.*

MUMLAŞMAK [mu:mloşmok], *işl.* Sapaga, göne mum çalyşmak, mumlamaga kömekleşmek.

MUMLAÝYŞ [mu:mloýuş], *iş ady.* Mumlamak ýagdaýy.

MUMLY [mu:mly], *syp.* Mumlanan, mum çalnan, mum sürtülen. *Ana, bir dükanda ädikçiler, aýakgapçylar iki dyzlarynyň arasyndaky gönlerden mumly sapaklary eýläk-beýläk çaltlyk bilen çekýärler* (B. Kerbabaýew).

◊ **Mumly ýüplüge dönmek** bir wakadan, ýagdaýdan soň ýuwaşamak, mylaýym, mylakatly, salyhatly bolmak (adamyň häsiýeti hakynda). *Ol häzir mumly ýüplüge dönüpdir* (B. Pürliýew). **Mumly ýüplük ýaly bolmak** *ser.* **Mumly ýüplüge dönmek.** *Ynha, äri bir gelsin bakaly, asyl mumly ýüplük ýaly bolarlar* (H. Derýaýew).

MUMYÝA [mu:muýa], *at.* Dagyň kert gaýalarynda bolýan, gaýanyň jaýrygyndan çykýan, tebipçilikde ulanylýan, köplenç, garamtyl-goňur reňkli tebigy jisim. *Şol döwügi seýiklärlik tebip tapyljagyna, şol döwügiň sepini kebşirlejek mumyýa el ýetjegine onuň akyly çatmandy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Mumyýa tüpeňlän ýaly** ýerine ýetirmesi örän kyn, çetin (iş, mesele hakynda).

MUNAZARA [muna:zara], *at, kön. s.* **1.** Gadymy çeper edebiýatda şygyr düzülişiniň bir görnüşi. **2.** Jedel, çekişme.

MUNÇA [munço], *hal.* **1.** Şeýle köp, şeýle mukdardaky, şunça, şeýle sandaky. *Munça adam nireden ýygnandyka?* (B. Seýtäkow). **2**. Munuň ýaly, beýle, şeýle derejede. *Ok degende munça akmandy ýaşyň, Aga begim, geňeşdarym, näme boldy?* ("Görogly").

MUŇSY: çala muňsy çala mydar, çala başy gowşan. *Çala muňsy jaýjagaz salan bolupdyrlar.*

MUŇSARMAK [muňsormok], *işl., kön. s.* Gaýgylanmak, gamlanmak. *Seýliň agyr güne galyp, muňsaryp durşuna dözmedik Nepes aga oňaýsyz ýagdaýa düşdi* ("Garagum").

MUR [mu:r], *at, k. d., ser.* **Garynja**. *Süleýman sen, mura bir gulak goýgul, Sözüni diňlegil, jogabyn aýtgyl* (Magtymguly).

MURDAR [murda:r], *syp., gepl. d., ser.* **Myrtar.**

MURT, *at*. **1.** Agyz bilen burnuň aralygynda, ýokarky dodagyň üstünde syrylman goýberilýän gyl ösüntgileri. *Kirpikleri syh-syh ullakan gözlerini töweregine gezdiren Ýagşy äwmezlik bilen ýene murtlaryny sypalady* (B. Kerbabaýew). **2.** Käbir haýwanlaryň, mör-möjekleriň tumşugynyň üstünde ösýän uzyn gyllar, tüýler. **3.** Käbir ösümlikleriň baldaklarynyň ujundaky towlam-towlam çyrmaşýan inçejik sapak şekilli ösüntgiler.

◊ **Murta bat bermek** sypanjyrap haýbatlanmak, hondan bärsi bolan bolmak. **Murtuňy neşe bilmek** haýbatly görnüşe girmek, murtuňa guwanmak. **Murty garalan** ýigit çykan. **Murty palta kesmez** kämillik ýaşyna ýeten, men diýen ýigit çykan. *Sen bu gün sandan galan, unudylan çaga bolsaň, ertir murtuňy*

agan ýagdaýda bolmaklyk, sölpülik, ebti aganlyk. *Onuň henizem şol öňki mülhitligi.*

MÜLK [mülük]**,** *at.* **1.** Biriniň hususy eýeçiligindäki ýer-suw, ymarat, baýlyk, mal, binalar. **2**. Jemgyýetçilik eýeçiligine degişli ýer, çäk, jaý, bag-bakjalar. **3**. *göç. m.* Ýer-ýurt, ülke, mekan, mesgen. *Bu azat mülkümiň degre-daşyny, Goraýarsyň, barha tijäp badyňy* (A. Omarowa).

MÜLKDAR [mülükda:r], *at.* Mülk eýesi, ýer eýesi.

MÜLKDARLYK [mülükda:rlyk], *at*. Mülki, emlägi barlyk, mülkdaryň ýagdaýy.

MÜMKIN [mümküýn], **1**. Bir hereketiň, wakanyň bolmagynyň ähtimaldygyny, şeýle hem bir işi amala aşyryp bolýandygyny, bir zadyň ikuçludygyny görkezýän ugrukdyryjy söz. *Şu gün ýygnak bolmagy mümkin.* **2**. "Rugsatmy, bolýarmy, hawa" diýen manyda gelýän giriş sözi. *"Girmek mümkinmi?" "Mümkin."*

MÜMKINÇILIK [mümküýnçülük], *at, ser.* **Mümkinlik.**

MÜMKINGADAR [mümküýnğadar], *hal*. Mümkin boldugyça, ýagdaýy tapyldygyndan, aňrujy, mümkin bolsa. *Olaryň hemmesi hasyly mümkingadar çalt hem ýitgisiz ýygnap, döwlete tabşyrmak hyjuwy bilen joşýarlar.*

MÜMKINLIK [mümküýnlük], *at.* Bir zady amala aşyrmak üçin amatly ýagdaý, mümkinçilik. *Şeýle çuň burawa bolsa şol gatlaklardaky bozuklyk mümkinlik döretjek däl* (B. Kerbabaýew).

MÜNBER [mümmör], *at.* **1.** Köpçülik öňünde çykyş edilýän, sözlenýän ýörite ýer. **2.** Sport meýdançasynda köpçüliginň oturýan hatar-hatar ýerleri.

MÜNDER [münnör], *hal*. Biri-biriniň üstüne münderlenip goýlan, üsti-üstüne basylyp goýlan, gat-gat, gatbar-gatbar. *Birnäçe ýassyk münder bolup durdy.*

MÜNDERLEME [münnörlömö], *iş ady*. Münderlemek ýagdaýy.

MÜNDERLEMEK [münnörlömök], *işl*. Biri-biriniň üstünde goýmak, üsti-üstüne gat-gat edip basmak, gatlamak. *Ussalar kerpiçleri çaltlyk bilen alyp, diwarlaryň üstüne münderleýärler*

MÜNDERLEMEKLIK [münnörlömöklük], *iş ady.* Münderlemek ýagdaýy.

MÜNDERLENMEK [münnörlönmök], *işl*. Münder-münder edilip goýulmak. *Gap böwürde, ýüpek ýorganlar münderlenen galaýy nagyşly sandyk bardy* \ (Magtymguly).

MÜŞGILÇILIK [müşğü:ýlçülük], *at, k. d. ser.* **Müşgillik.**

MÜŞGILLIK [müşğü:ýllük], *at, k. d.* Müşgil ýagdaý, agyr ýagdaý, kynlyk, kynçylyk, müşgilçilik.

MÜŞK [müşük], *at, k. d.* Keýigiň belli tohumynyň göbeginden, şeýle hem käbir ösümlikleriň kökünden, tohumyndan alynýan ýiti ysly madda. *Saçyna sepdigim müşk ile anbar* ("Saýatly – Hemra"). *Saçy müşk ysly ýufar, sünbüli-reýhan, bäri gel!* (Mollanepes).

MÜŞKI-ANBAR [müşkü-ammar], *at, ser.* **Müşk**. *Müşki-anbar sepilen sümmül saçyňa* (Mollanepes).

MÜTDET [mütdöt], *at*. **1**. *ser.* **Möhlet**. *Geler mütdetinden ötüp baradyr* ("Görogly"). **2**. Wagt, pursat, halat. *Ynha, bu mütdet her günde diňe iki gezek gaýtalanýardy* (H. Deryaýew).

MÜTGEL [mütgöl], *at, gepl.d., ser.* **Mytgal**. *Mütgel köýnek. Egnimdäki mütgel köýnegim hem öl-myžžyk* (B. Öwezow).

MÜTI [mütüý], *syp., gepl. d.* Özüne berk, tutanýerli, ýerlikli, pugta, düşbi. *Müti oglan*

MÜTIJE [mütüýjö], *syp., gepl.d.* Özüne berkje, ýerliklije, pugtaja, düşbüje. *Mütije çaga göreniňden tanadýar.*

MÜTRÜK [mütürük], *at.* Haýwanlara, guşlara düşýän goňrumtyl reňkli sakyrtga görnüşli möjejik.

◊ **Mütrük ýaly** ýapyşyp, ýelmeşip ýatan (adam hakynda).

MÜTRÜKLEME [mütürüklömö], *iş ady*. Mütrüklemek ýagdaýy.

MÜTRÜKLEMEK [mütürüklömök], *işl.* Mütrük düşmek, mütrük ýapyşmak. *Köşek mütrükläpdir.*

MÜTRÜKLEMEKLIK [mütürüklömöklük], *iş ady.* Mütrüklemek ýagdaýy.

MÜTRÜKLETMEK [mütürüklötmök], *işl*. Mütrük ýapyşmagyna ýol bermek, mütrük düşürmek. *Wagtynda esewan etmän, köşegi mütrükledipsiň-dä.*

MÜTRÜKLEÝIŞ [mütürüklöýüş], *iş ady*. Mütrüklemek ýagdaýy.**MÜRÜŞGÄR** [mürüşğä:r], *at.* Aw öwredilýän guşlaryň seýsi, aw guşlary bilen meşgullanýan adam. *Mürüşgärler guş edinjek bolanlarynda, eger olar höwürtgeden elguşuň ýumurtgasyny tapaýsalar, ony düýe ýüňüne dolap biline daňýarlar* ("Watan").**MÜWESSA** [müwessa:], *kön. s.* **1**. *at.* Geňeş, maslahat, karar. *Bular oýlap-ölçerişenlerinden soň ikisi iki ýerden hereket edip, barar ýaly ýere barmaly, nähak işiň bolmagyna ýol bermeli däl diýen karara geldiler we gijikdirmän, ertir ugruna çykmagy müwessa bildiler* (A. Gowşudow). **2**. *syp.* Göwnejaý, göwne makul, ýerlikli, laýyk, amatly. *Bu bize tüýs müwessa ulag eken.*

MÜÝN, *at.* **1**. Aýyp, ýazyk, etmiş, kemçilik. *Ol henizem özünde müýn bardyr öýdenok* (A. Durdyýew). **2**. Edilen etmiş zerarly döreýän utanç, çekinjeňlik, ýygralyk. *Ýaş ýigidiň ýüzünden müýn perdesi syryldy* (G. Kulyýew).

MÜÝNLI [müýnlü], *syp.* Müýni bolan, kemçiligi bar bolan, aýyply, ýazykly, etmişli. *Nurjan öz töwereginde hiç kime gözi ilmänsoň, birhili müýnli ýaly daýandy* (B. Kerbabaýew).

MÜÝNLÜLIK [müýnlülük], *at.* Müýni barlyk,

Mübäreklemek ýagdaýy.

MÜBÄREKLEMEK [müvä:reklemek], *işl.* **1**. Alkyşlamak, gutlamak. **2**. *k. d.* Taryp etmek, wasp etmek, taryplamak. *Oglan, mün atyňa, özüňi mübärekläp bir nama diý* ("Görogly").

MÜBÄREKLEMEKLIK [müvä:reklemeklik], *iş ady.* Mübäreklemek ýagdaýy.

MÜBÄREKLEMEZLIK [müvä:reklemezlik], *işl.* Gutlamazlyk, alkyş aýtmazlyk.

MÜBÄREKLEÝIŞ [müvä:rekleýiş], *iş ady.* Mübäreklemek ýagdaýy.

MÜBTELA [müvtela:], *hal, k. d.* Derdeser, başagaý, bagly, gümra. *Goç ýigit münse çamana, Wehm ile mübtela bolar* (Magtymguly). *Mübtela yşkyň elinde, Bolup men hary-zar, dilber* (Talyby).

MÜÇE [müçö] **I**, *at*. Biriniň ýa-da bir zadyň gabarasy, göwresi. *Sen şujagaz müçäň bilen meniň şu göwräme höküm etmäge utanaňokmy?* (B. Kerbabaýew).

MÜÇE [müçö] **II, 1.** *at.* On iki ýyla deň bolan wagt aralygy. *Ol öz gürrüňinde hem özüni ýaş görkezjek bolup dyrjaşýardy we ýyl hasaplaşardy, müçe sanaşardy* (A. Gowşudow). **2.** Adam ömrüniň on iki ýyla barabar bolan bölegi. *Ýara ýaraşar üç müçe ...* (Magtymguly).

MÜÇENAMA [müçöna:ma], *at.* Türkmen milli müçeleriniň adyny görkezýän müçe görkezijisi.

MÜÇENEK [müçönök], *at.* Sakgal-murty ýolup timarlamak üçin ulanylýan jübtek şekilli agzy ýasyja gural, ýolguç.

MÜÇENEKLEME [müçönöklömö], *iş ady.* Müçeneklemek ýagdaýy.

MÜÇENEKLEMEK [müçönöklömök], *işl.* Müçenek bilen ýolmak, müçenek bilen timarlamak, ýoluşdurmak.

MÜÇENEKLEMEKLIK [müçönöklömöklük], *iş ady.* Müçeneklemek ýagdaýy.

MÜÇENEKLEMEZLIK [müçönöklömözlük], *işl.* Müçenek bilen ýolmazlyk, timarlamazlyk.

MÜÇENEKLEÝIŞ [müçönöklöýüş], *iş ady.* Müçeneklemek ýagdaýy.

MÜDERRIS [müdörrü:ýs], *at, kön. s.* Medresäniň mugallymy, medresede sapak berýän adam.

MÜDERRISLIK [müdörrü:ýslük], *at, kön. s.* Müderrisiň käri,wezipesi.

MÜDIMI [müdü:ýmü], *syp*. Wagt taýdan tükeniksiz, baky, hemişelik, mydamalyk, ebedi, ömürlik. *Arça müdimi ýaşyl öwsüp oturýar.*

◊ **Müdimi (baky) uka gitmek** aradan çykmak, ýogalmak, aýrylmak, ölmek. *Esgeri usul bilen tamyň gündogar ýüzüne getirdiler, emma ol eýýäm müdimi uka gidipdir* (A. Gowşudow).

MÜDIMILIK [müdü:ýmülük], *at.* Mydamalyk, bakylyk, ömürlik, hemişelik, ebedilik.

MÜDIR [müdü:ýr], *at.* **1**. Edarany, kärhanany dolandyryjy. *Dükanyň müdiri.* **2**. Bir bölüme, bir pudaga ýolbaşçylyk edýän adam. *Okuw bölüminiň müdiri.*

MÜDIRLIK [müdü:ýrlük], *at.* **1**. Müdiriň käri, wezipesi. *Ony bölümiň müdirligine belleldiler.* **2**. *syp.* Müdire degişli, müdir bilen baglanyşykly. *Müdirlik işim bar.* **3**. Bir edadaranyň iri bölümi, iri dolandyryş edarasy.

MÜDIRIÝET [müdü:ýriýet], *at.* Maslahata ýada ýygnaga ýolbaşçylyk edýän organ hem-de käbir edaralaryň ýolbaşçy organy.

MÜFLIS [müflüýs], *at*, *k. d.* Halys garyp düşen, tozan, eleşan. *Ýeri sazdyr, hassa bolan sagalar, Arryk, müflis garyp bolan oňalar* (Magtymguly).

◊ **Müflisi çykmak** tozmak, garyp düşmek. *Ýylba-ýyldan meniň müflisim çykar* (Kemine).

MÜFTI [müftü], *at, kön. s*. Ýokary musulman ruhanylarynyň dini taglymatlaryny, şerigat kanunlaryny düşündirmek bilen meşgullanýan wekil.

MÜFTÜLIK [müftülük], *at, kön. s.* **1.** Müftiniň käri we ýagdaýy. *Ol müftülik edýärdi.* **2.** Müftiniň dolandyrýan, edara edýän ýeri, guramanyň jaýy.

MÜJE [müjö], *at, gepl. d.* Ýekeje däne üzüm, üzümiň bir dänesi.

MÜJERRET [müjörröt], *syp*. Ýeke, ýalňyz, maşgalasyz.

◊ **Müjerret geçmek (ötmek)** öýlenmän ýa-da durmuşa çykman, ömrüňi ýalňyz, ýeke geçirmek.

MÜJEWÜR [müjöwür], *at.* Öwlüýäniň başynda ýaşap, oňa gözegçilik edýän adam.

MÜJEWÜRLI [müjöwürli], *at.* Müjewüri bar bolan.

MÜJEWÜRLIK [müjöwürlük], *at.* Müjewüriň käri, ýagdaýy.

MÜJEWÜRSIZ [müjöwürsüz], *syp*. Müjewüri bolmadyk, müjewüri yok. *Ýarysy melekden, ýarysy jyndan, Müjewürsiz bolmaz üsti atamyň* (Magtymguly).

MÜJI [müjü], *at.* Keýik owlagynyň, owlagyň, çebşiň, guzynyň aşygy.

◊ **Müji (aşygy) ýaly** örän kiçijik, kiçijikden gelşikli. *Artyk gazygynyň daşynda aýlanýan alaşanyň lowurdaýan endamyna, müji aşygy ýaly kellesine, ýanyp duran gözlerine syn etdi* (B. Kerbabaýew).

MÜJRÜP [müjürüp]**,** *syp., ser.* **Maýyp-müjrüp.** *Adamlary müjrüp bolmakdan halas ederis* (B. Pürliýew).

MÜLEMMA [mülemma:], *syp*. Birgiden, tutuş, bütin. *Otsuzlyk, iýmsizlik zerarly obada mal mülemma gyrylýardy* (B. Kerbabaýew).

MÜLHIT [mülhüýt], *syp., gepl. d.* Ezenegini agdyryp, özüni oňarman ýören, ebti agan, sölpi. *Men Hojaguly diýilýän mülhidi tanamok, emma atasyna belet* (B. Kerbabaýew).

MÜLHITLIK [mülhüýtlük], *at, gepl. d.* Ezenegi

berkitmek, myh urmak, çüýlemek.

MYHLAMAKLYK [my:hlamaklyk], *iş ady.* Myhlamak ýagdaýy.

MYHLAŞMAK [my:hlaşmak], *işl.* Myh uruşmak, myh kakyşmak.

MYHLATMAK [my:hlatmak], *işl.* Myh urdurmak, myh kakdyrmak.

MYHLAÝYŞ [my:hlaýyş], *iş ady.* Myhlamak ýagdaýy.

MYHMAN [my:hma:n], *at.* **1**. Biriniň öýüne görme-görşe, gezelenje gelen adam, gonak; bir sebäp bilen biriniň öýünde düşlän adam. *Mert çykar myhmana güler ýüz bile, Namart özün gizlär, myhman ýoluksa* (Magtymguly). **2**. Ýygnaga, maslahata we ş. m. başga ýerden çagyrylan adam. **3**. Bir ýere seýrek gelip-gidýän adam. *Ol hemişe öýüne myhmandy, mydama iş saparynda bolýardy.*

◊ **Myhman almak 1)** başga ýerden gelen bir adamy bir-iki günlük onuň haýyşyna görä wagtlaýynça öýüňde saklamak. **2)** *(göç. m.)* ölen adamy dürli sebäplere görä ölen güni jaýlaman, ertire çenli saklamak. **Myhman bolmak** biriniň öýünde belli bir möhlete çenli galmak, wagtlaýyn düşlemek. **Myhman gelmek** durmuşa çykýan gyzy äkitmäge gelnalyjy gelmek. **Taňry myhmany** tötänden gelen myhman.

MYHMANÇYL [my:hma:nçyl], *syp., ser.* **Myhmansöýer**. *Aksakgal gaty myhmançyl hem şahandaz adam bolupmyş* (N. Pomma).

MYHMANÇYLYK [my:hma:nçylyk], *at.* **1**. *ser.* **Myhmanlyk**. *Gadym wagtlarda bir adam öz doganynyňka myhmançylyga düýeli gelipdir* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Biriniň öýünde geçirilýän oturylyşyk, üýşüşip edilýän söhbetdeşlik. *Öten agşam myhmançylykda bolup, öýüne gijäniň bir wagtlary dolanyp gelipdi* (B. Seýtäkow).

MYHMAN-GARA [myhma:n-ğara], *at.* Myhman adam, bir öýe gelen goňşy-golam ýa-da ýat adam. *Myhman-garalar gaýdyşdy.*

MYHMANHANA [my:hma:nha:na], *at.* Başga ýerlerden gelýän myhmanlar wagtlaýynça ýaşar ýaly ýörite gurnalan köp otagly jaý.

MYHMANLAMAK [my:hma**:**nlamak], *işl.* Öýüňe gelen myhmana hezzet-hormat etmek; myhman hökmünde garşylamak. *Çaňly salamdan soň, özüniň ötegçidigini, eger mümkinçiligi bar bolsa, bir myhmanlap, çaý-suw bermegini sorady* ("Aşyk Çaňly"). *Bu gije ony özüniň myhmanlamak isleýänini aýtdy* (B. Seýtäkow).

MYHMANLYK [my:hma:nlyk], *at.* **1**. Myhman bolmaklyk, myhman bolup barmaklyk; myhmanyň ýagdaýy. **2**. Myhmana degişli, dahylly. *Myhmanlyk işim bar*

MYHMAN-MEDIWAN [my:hma:n-meduwa:n], *at, ser.* **Myhman we mediwan.**

MYHMANPARAZ [my:hma:nparaz], *at, syp., ser.* **Myhmansöýer**.

MYHMANPARAZLYK [my:hma:nparazlyk], *at, ser.* **Myhmansöýerlik**.

MYHMANSÖÝER [my:hma:nsöýör], *syp.* Myhmana gowy hezzet-hormat edýän, myhmanyň sarpasyny tutýan, myhmanyny sylaýan, myhmançyl.

MYHMANSÖÝERLIK [my:hma:nsöýörlük], *at.* Myhmansöýer bolmaklyk, myhmançyllyk, myhmanyň sarpasyny tutmaklyk, myhmanparazlyk.

MYHMANSÖÝÜJILIK [my:hma:nsöýüjülük], *at, ser.* **Myhmansöýerlik.** *Biz ähli ýerlerde myhmansöýüjiligi, mähremligi, ýürekdeşligi gördük* ("Edebiýat we sungat").

MYJABAT [myja:vat], *at.* Nähak ýere ýöňkelen günä, töhmet, şyltak.

MYJABATÇY [myja:vatçy], *at.* Töhmet atyjy, şyltakçy, ýersiz ýere birine aýyp ýöňkeýji.

MYJABATÇYLYK [myja:vatçylyk], *at.* Töhmet atyjylyk, şyltakçylyk, aýyp ýöňkeýjilik.

MYŽŽARMA, *iş ady.* Myžžarmak ýagdaýy.

MYŽŽARMAK, *işl.* Suwy, şiresi çykyp durmak, ezilip, owlup, zaýalanyp myžžyk bolmak. *Çelekdäki üzümler birnäçe gün geçenden soň myžžaryp başlady,*

MYŽŽARMAKLYK, *iş ady.* Myžžarmak ýagdaýy.

MYŽŽARTMAK, *işl.* **1**. Myžžyk etmek, ezip, basyp, suwuny, şiresini çykarmak. *Erän gurşun ýaly ürgün çäge onuň dabanynyň astynda myžžaryp, yzynda hatara çukanak galdyrýardy* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Myžžygyny çykarmak, mynjyratmak. *Siňegi mynjyratmak.*

MYŽŽARMAKLYK, *iş ady.* Myžžarmak ýagdaýy.

MYŽŽARTMAK, *işl.* **1**. Myžžyk etmek, ezip, basyp, suwuny, şiresini çykarmak. *Öte bişen pomidorlary ýaşşige salyp myžžardypdyrlar.* **2**. *göç. m.* Myžžygyny çykarmak, mynjyratmak.

MYŽŽYK, *syp.* Suwa mazaly ezilen, öl bolan, öl-suw, sykybermeli**.** *Derlemekden ýaňa onuň köýnegi myžžyk boldy* (N. Jumaýew).

MYKRAZ [mykyra:z], *at.* Sakgal, murt bejermek üçin ulanylýan kiçijik gaýçy. *Meret mykraz haltany alyp, tamyň güneş ýüzüne çykdy* (A. Durdyýew).

MYLAKAT, [myla:kat], *at.* Hoşamaýlyk, mylaýymlyk, ýakymlylyk, mähir-muhabbet. *Är öýüne är ger, mylakat görse, Ýüz tapmasa, gelmez çagyrmak bilen* (Zelili).

MYLAKATLY [myla:katly], *syp.* Mylakaty bar bolan, mylaýym, ýakymly, hoşamaý. *Müdir pessaý ses bilen mylakatly sözledi* (B. Kerbabaýew).

MYLAKATLYLYK [myla:katlylyk], *at.* Mylakatly bolmaklyk,ýakymlylyk, mylaýymlyk, hoşamaýlyk.

MYLAKATSYZ [myla:kassyz], *syp.* Mylakaty

müýnli bolmaklyk, aýyplylyk. *Wüşi kel müýnlülik bilen gaňrylyp, gapa seretdi* (A. Gowşudow).

MÜÝNSÜZ, *syp.* Müýni bolmadyk, müýni ýok, aýyply däl, kemsiz. *Bir müýnsüz gözel bolmaz diýen ýaly, belki, bir kemçiliksiz adam hem azdyr* (B. Kerbabaýew).

MÜÝNSÜZLIK [müýnsüzlük], *at.* Müýnsüz bolmaklyk, müýnli bolmazlyk, aýypsyzlyk, ýazyksyzlyk, etmişsizlik.

MÜÝNÜRGEME [müýnürğömö], *iş ady.* Müýnürgemek ýagdaýy.

MÜÝNÜRGEMEK [müýnürğömök], *işl.* Müýnüň bardygyny bilmek, biriniň ýanynda özüňi müýnli, aýyply duýmak.

MÜÝNÜRGEMEKLIK [müýnürğömöklük], *iş ady.* Müýnürgemek ýagdaýy.

MÜÝNÜRGEŞMEK [müýnürğöşmök], *işl.* Köp bolup müýnürgemek, ýerli-ýerden müýnürgemek.

MÜÝNÜRGETMEK [müýnürğötmök], *işl.* Biriniň özüni müýnli saýmagyna sebäp bolmak. *Olar jakgyldaşyp gülüşdiler, Ogulgözeli müýnürgetdiler* (B. Kerbabaýew).

MÜÝNÜRGEÝIŞ [müýnürğöýüş], *iş ady.* Müýnürgemek ýagdaýy. **MÜZZERILMEK** [müzzörülmök], *işl., ser.* **Müzzermek.** *Bu sözi eşidip, ol müzzerildi.*

MÜZZERIŞ [müzzörüş], *iş ady.* Müzzermek ýagdaýy.

MÜZZERIŞMEK [müzzörüşmök], *işl.* Köp bolup müzzermek, ýerli-ýerden müzzermek. *Näme müzzerişip dursuňyz!*

MÜZZERME [müzzörmö], *iş ady.* Müzzermek ýagdaýy.

MÜZZERMEK [müzzörmök], *işl.* **1**. Müýnürgäp ýygryljyramak, egniňi gysmak, kiçelmek. *Ol bäş minut geçenden soň, müzzermesini bütinleý taşlady-da, ýakymsyzlyk etmäge başlady* (A. Durdyýew). **2**. Bir zatdan basylyp namartlamak, sussupeslik etmek; ejizlik etmek. *Owadan müzzerdi, ejizledi* (Ý. Durdyýew).

MÜZZERMEKLIK [müzzörmöklük], *iş ady.* Müzzermek ýagdaýy. *Onda müzzermeklikden namnyşan galmady.*

MÜZZERTMEK [müzzörtmök], *işl.* Birini müzzermäge mejbur etmek. *Ýeňine ak matadan ýama ýamalan don, baglary süýnüp giden şalkyldawuk çepek ony ýygrykdyrýan we müzzerdýän ýaly görkezýärdi* (N. Saryhanow).

MYÇMAK, *işl., gepl. d.* **1**. Gaty tizlik bilen gitmek, çalt ýöremek (maşyn, otly we ş. m. hakynda). *Tep-tekiz gara ýollarda dürli maşynlar iki ýana myçýardy.* **2**. Nyşana çenemän atmak, nyşana alman, mäşäni gysyp goýbermek. *Mergen tisginip, tüpeňini myçyp goýberipdir* ("Türkmen halk ertekileri"). **3**. *göç. m.* Gara-ýapa degirmän ýalan sözlemek, çypdyrmak, ýalan-ýaşryk toslamak. *Ýalan sözlemäniňem bir çeni-çaky bar, ýöne myçyp oturmasana!*

MYDAM [myda:m], *hal.* Hemme wagt, hemişe,elmydam, mydama. *Iş-pişesiz mydam bürenip ýatmak, Bir bidert sagat jana ýaraşmaz* (Baýly şahyr).

MYDAMA [myda:ma:], *hal, ser.* **Mydam.**

MYDAMALAÝYN [myda:ma:laýyn], *hal, ser.* **Mydamalyk.**

MYDAMALYK [myda:ma:lyk], *syp.* Hemme wagtlaýyn, mydamalaýyn, hemişelik, bakylyk, elmydamalyk. *Adamlar dutarçylaryň çykyşynyň mydamalyk muşdagy.*

MYDAR [myda:r], *at.* **1**. Güýç, kuwwat, gurbat, ysgyn-deramat. *Şol sapar Wepa agyr ýaralandy, onuň ýöremäge mydary galmandy* (A. Gowşudow). **2**. Sabyr, karar, takat, kanagat. *Dat eder men, ýok mydarym, Mähribanym, tur ýeriňden!* ("Görogly"). *Aýalsyza mydar bolmaz, Dönseň hökmi-Süleýmana* (Magtymguly). **3**. *ser.* **Mydara**. *Japbaklar Doýdugyň gapysyny terk edenlerinden soň, olaryň mydary has-da kynaldy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Mydar etmek** ýagdaýa görä gün geçirmek, oňşuk etmek, oňňut etmek.

MYDARA [myda:ra], *at.* Gün-güzeran, ykdysady hal-ýagdaý, oňňut, oňşuk.

MYDYRDAMA, *iş ady.* Mydyrdamak ýagdaýy.

MYDYRDAMAK, *işl.* Ýuwaşjadan geplemek, çala eşidiler ýaly geplemek, gürlemek, mydyr-mydyr etmek. *Ol kagyzlary birin-birin okap, öz içinden mydyrdady.*

MYDYRDAMAKLYK, *iş ady.* Mydyrdamak ýagdaýy.

MYDYRDAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden mydyrdamak, köp bolup mydyrdamak.

MYDYRDAÝYŞ, *iş ady.* Mydyrdamak ýagdaýy.

MYDYRDY, *at.* Mydyrdap geplenende çala eşidilýän ses.

MYDYR-MYDYR, *at, ser.* **Mydyrdy**.

MYDYRT: mydyrt etmek biri ýa-da bir zat barada çala agzaw etmek, agzamak, dil ýarmak. *Özi ýatlamasa, şol hakda mydyrt hem etme.*

MYGYLDY [myğylly], *at.* Köpçülikleýin gymyldy, hereket. *Hiňňildigiň daşy adamdan mygyldy bolup durdy.*

MYH [my:h], *at.* Atyň toýnagyna nal kakylanda ulanylýan ýörite ýasalan çüý.

◊ **Myh ýaly** örän berk, örän pugta.

MYHAK [my:hak], *at.* Dänesi derman hökmünde ulanylýan, ýakymly ysly, gülli ýabany ösümlik.

MYHLAMA [my:hlama], *iş ady.* Myhlamak ýagdaýy.

MYHLAMAK [my:hlamak], *işl.* Myh kakyp

MYNASYPLYK [myna:sy:plyk], *at.* Mynasyp bolmaklyk, laýyk, taý gelmeklik.

MYNÇG ALAM A [mynçğalama], *iş ady.* Mynçgalamak ýagdaýy.

MYNÇGALAMAK [mynçğalamak], *işl., ser.* **Mynçgamak.** *Akjagül ýene-de ýogyn saçynyň tarlaryny mynçgalap başlady* (B. Seýtäkow).

MYNÇGALAMAKLYK [mynçğalamaklyk], *iş ady.* Mynçgalamak ýagdaýy.

MYNÇGALANMAK [mynçğalanmak], *işl.* Mynçgalamak hereketi edilmek, biri tarapyndan mynçgalmak. *Mynçgalanan möhürli kagyz şahyryň elinden gaçdy* ("Edebiýat we sungat").

MYNÇGALAÝYŞ [mynçğalaýyş], *iş ady.* Mynçgalamak ýagdaýy.

MYNÇGAMA [mynçğama], *iş ady.* Mynçgamak ýagdaýy.

MYNÇGAMAK [mynçğamak], *işl.* Bir zady eliň bilen owkalamak, owmak, mynçgalamak, mynçgalap ezmek. *Ol elindäki gazeti gahar bilen mynçgap gysdy, onuň gözünde gazap uçgunlary ýalpyldady* (N. Jumaýew).

MYNÇGAMAKLYK [mynçğamaklyk], *iş ady.* Mynçgamak ýagdaýy.

MYNÇGAÝYŞ [mynçğaýyş], *iş ady.* Mynçgamak ýagdaýy.

MYNJAMA, *iş ady., gepl.d.* Mynjamak ýagdaýy.

MYNJAMAK, *işl., gepl.d. ser.* **Mynçgamak**.

MYNJYRAMA, *iş ady.* Mynjyramak ýagdaýy.

MYNJYRAMAK, *işl.* Daşky güýjüň güýçli täsiri netijesinde owulmak, pytramak, ezilmek. *Erik mynjyrapdyr.*

MYNJYRAMAKLYK, *iş ady.* Mynjyramak ýagdaýy.

MYNJYRATMAK, *işl.* Owmak, pytratmak, ezmek.

MYŇŇYLDAMAK [myňňyllamak], *işl.* **1**. Burnuňa salyp geplemek, myňňy-myňňy edip geplemek, mańňyldamak. *Myňňyldama-da, düşnükliräk edip aýtsana!* **2**. Semizlikden ýaňa ýup-ýumşak bolup durmak, tulkuldap durmak. *Myňňyldap duran goýun.*

MYŇŇYLDY [myňňylly], *at*. Burna salyp geplenende çykýan ses.

MYRAT [myra:t], *at.* **1**. Ýürekde beslenen arzuw, isleg, niýet, maksat. *Ýigidiň myrady atdyr* ("Görogly"). **2**. Oglana dakylýan at.

MYRLAMA, *iş ady.* Myrlamak ýagdaýy.

MYRLAMAK, *işl.* **1**. Myrryldyly ses çykarmak, myr-myr etmek (pişik hakynda). *Pişik maňa ýakynlaşyp myrlap başlady.* **2**. Çalaja hor çekip, süýji ukuda ýatmak. *Ylgap ýadapdyr, indi myrlap ýatyr.*

MYRLAMAKLYK, *iş ady.* Myrlamak ýagdaýy.

MYRLAŞMAK, *işl*. Ýerli-ýerden myrlap seslenmek. *Myhmanlar myrlaşyp ýatyrdylar* (B. Kerbabaýew).

MYRLAÝYŞ, *iş ady.* Myrlamak ýagdaýy.

MYRRYH [myrry:h] **I**, *at.* Nejis, haramzada, ýigrenji, ýaramaz; şer araýan.

◊ **Myrryhyň atlanmak** gaty gaharyň gelmek, jynyň atlanmak. **Myrryhyň tutmak** *ser.* **Myrryhyň atlanmak**.

MYRRYH [myrry:h] **II**, *at.* Göwrümi Ýeriň gowrüminiň altydan birine we agramy Ýeriň agramynyň dokuzdan birine golaý bolan, Günden uzaklygyna görä dördünji orunda ýerleşýän, seýrek atmosferaly saýýara (Mars). *Aý-Gün batyp, gökde Myrryh göründi, Bulutlar boldular baran, Çowdur han* (Magtymguly).

MYRRYHLYK [myrry:hlyk], *at.* Şer gözleýän ýagdaýda bolmaklyk, ýigrenji häsiýetlilik. *Onuň henizem şol myrryhlygy eken.*

MYRRYLDAMAK [myrryllamak], *işl., ser.* **Myrlamak.**

MYRRYLDAŞMAK [myrryllaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden köp bolup myrryldamak.

MYRRYLDY [myrrylly], *at.* Pişik myrlanda ýada adam süýji uka gidende agyz-burun boşlugyndan çykýan sesiň ady. *Pişigiň myrryldysy.*

MYRTAR [myrta:r], *syp.* Erbet, ýaramaz, murdar. *Zelili, sygyn Jepbara, Uýma, her ýeten myrtara* (Zelili). *Sen, myrtar gyrnak, it aýagyny iýen ýaly ygýarsyň!* (B. Kerbabaýew).

◊ **Myrtaryňy aşyrmak** betgelşik görnüşde bolmak, pisiňi aşyrmak, ýaramaz, nejis görünmek, mysalaňy üýtgetmek. *Näme myrtaryňy aşyryp ýatyrsyň, tur-da gazanyň astyna ot ýak* (A. Gowşudow).

MYRTARLANMAK [myrta:rlanmak], *işl.* Myrtar bolmak, ýaramaz bolmak, erbetleşmek, pis bolmak.

MYRTARLYK [myrta:rlyk], *at.* Myrtar gylyk-häsiýetlilik, ýaramazlyk, erbetlik, pislik.

MYRTARLAŞMAK [myrta:rlaşmak], *işl., ser.* **Myrtarlanmak.**

MYSAL [mysa:l], *at.* **1**. Bir zat düşündirilende, tassyklanjak bolnanda, subut edilende getirilýän delil, subutnama, tassyklaýjy nusga, meselem. **2**. *mat.* Pikir arkaly matematik aňlatma, gönükme.

◊ **Mysal almak** görelde, tälim almak, öwrenmek üçin nusga getirmek. **Mysal üçin** mysal bolar ýaly, meselem. *Mysal üçin, Abdyl şu ýerde önüp-ösen... Muny men mysal üçin aýdýaryn.*

MYSALA [mysa:la], *at.* Daşky görnüş, sypat, görk-görmek, keşp; ýüz. *Dogrusy, mysalasyny görüp, inim jümşüldäp gitdi* ("Edebiýat we sungat").

MYSALLY [mysa:lly], *syp.* Nusga hökmünde mysaly, meselesi bolan. *Ýyldyrym mysally süýndi-de gitdi* (N. Pomma).

MYSALY [mysa:ly], **1**. *Ýaly, kimin, dek, misli,*

bolmadyk, ýakymsyz, mylaýym däl, hoşamaý däl.

MYLAKATSYZLYK [mylakassyzlyk], *at*. Mylakaty bolmazlyk, ýakymsyzlyk, mylaýym dällik, hoşamaý dällik.

MYLAÝYM [myla:ýym], *syp*. **1**. Jana hoş ýakýan, göwne ýaramly, ýakymly. *Onuň gyýyk gaşlarynyň astynda mylaýym bakyşly, kän gülmezek, dolan Aý ýaly tegelenip duran dury mawy gözleri bardy* (T. Gurbanow). **2**. Maýyl, salkyn, ne yssy, ne-de sowuk, hoştap, aram. *Alabaharyň mylaýym güni Garaguma ölçegsiz nuruny döküp başlady* (B. Kerbabaýew). **3**. Birneme ýyly, dişi döwlen, ne gyzgyn, ne sowuk. *Mylaýym suw.* **4**. *göç. m.* Açyk göwünli, hoş gylykly, hoşgylaw, ýakymly, mylakatly, sypaýy. *Mylaýym gyz.* **5**. Gyza dakylýan at.

MYLAÝYMLANMAK [myla:ýymlanmak], *işl.* **1**. Mylaýym bolmak, maýlamak, ýylamak. *Howa mylaýymlandy.* **2**. *göç. m.* Mylaýym häsiýete eýe bolmak.*Ol derrew mylaýymlanýardy.*

MYLAÝYMLAŞMAK [myla:ýymlaşmak], *işl., ser.* **Mylaýymlanmak**. *Howa ertirden soň mylaýymlaşdy.*

MYLAÝYMLYK [myla:ýymlyk], *at.* Mylaýym halda bolmaklyk.

MYLAÝYMSYRAMAK [myla:ýymsyramak], *işl.* Özüňi mylaýym görkezjek bolmak, mylaýym bolan bolmak, mylakatly, sypaýy bolan bolmak. *Göz-görtele mylaýymsyramak bilen gyzlaryna uzakdan gep aýlap, maksadyny aňdyrmaga başlady* (N. Jumaýew).

MYLKARMA, *iş ady.* Mylkarmak ýagdaýy.

MYLKARMAK, *işl.* Mylkyk bolmak, ýumşap tulkarmak, tultuk bolmak. *Üzüm mylkarypdyr.*

MYLKARMAKLYK, *iş ady.* Mylkarmak ýagdaýy.

MYLKARYŞ, *iş ady.* Mylkarmak ýagdaýy.

MYLKY, *syp*. Semizlik zerarly mylkaryp, mylkyldap duran. *Ol mylky göwresini zordan tutýardy.*

MYLKYK, *syp.* Mylkyldap duran, tultuk. *Mylkyk üzüm.*

MYLKYLDAMA [mylkyllama], *iş ady*. Mylkyldamak ýagdaýy.

MYLKYLDAMAK [mylkyllamak], *işl.* Ýumşaklyk zerarly mylkaryp durmak. *Ak elleriň mylkyldaýan aýasy gatap ýetişmändir.*

MYLKYLDAMAKLYK [mylkyllamaklyk], *iş ady.* Mylkyldamak ýagdaýy.

MYLKYLDY [mylkylly], at. Mylkyldamak netijesinde emele gelýän ýagdaý we onuň ady.

MYLLARMA, *iş ady.* Myllarmak ýagdaýy.

MYLLARMAK, *işl.* Bir zat sebäpli süllermek, gowşamak, ysgynsyzlanmak (adam hakynda). *Sen näme beýdip myllaryp otyrsyň , dogumlyrak bolarlar.*

MYLLARMAKLYK, *iş ady.* Myllarmak ýagdaýy.

MYLLYK, *işl.* **1**. Gowşak, eti-gany berkemedik. **2**. Emelsiz, ebeteýi ýok.

MYLLYKLYK, *at*. **1**. Gowşaklyk, eti-gany berkemediklik. **2**. Emelsizlik, ebeteýi ýokluk. *Myllyklygy bilen-de oňuşsa boljak welin, ol özbaşyna bir hili adam.*

MYLTYK I, *syp.* Myssyk, myssaran. *Myltyk üzüm.*

MYLTYK II, *syp., gepl. d., ser.* **Tüpeň.**

MYLTYKLYK, *at.* Myssaran şekilde bolmaklyk, myssyklyk. *Üzümiň bu myltyklygy bilen ony ýerläp biläýseň ýagşy.*

MYMAN [my:ýma:n], *gepl.d., ser.* **Myhman**. *Gum iline düşdüm myman, Saçak açdy gumly gelin* (K. Gurbannepesow).

MYMYJAK [my:ýmyjak], *syp., ser.* **Mymyk** . *Sen bujagaz mymyjak eliň bilen meniň gulagymy agyrdasyň ýok* (B. Pürliýew).

MYMYK [my:ýmyk], *syp*. **1**. Örän mylaýym, hoştap, ýakymly. *Mymyk şemal öwüsýärdi.* **2**. Pagta ýaly ýumşak. *Mymyk tamdyr çöregi.* **3**. Näzik, mylaýym.

MYMYLDAMA [my:ýmyllama], *iş ady*. Mymyldamak ýagdaýy.

MYMYLDAMAK [my:ýmyllamak], *işl.* Endigan yrgyldap durmak, emaý bilen gymyldamak, assaja ýaýkanmak.

MYMYLDAMAKLYK [my:ýmyllamaklyk], *iş ady.* Mymyldamak ýagdaýy.

MYMYLDAŞMAK [my:ýmyllaşmak], *işl.* Köp bolup ýerli-ýerden mymyldamak.

MYMYLDAÝYŞ [my:ýmyllaýyş], *iş ady*. Mymyldamak ýagdaýy.

MYMYLDY [my:ýmylly], *at.* Endigan yrgyldyly hereket, birsydyrgyn siňňin gymyldy we onuň ady.

MYMYRAMAK [my:ýmyramak], *işl., ser.* **Meýmiremek.** *Ol güneşde mymyrap otyrdy.*

MYNAJAT [myna:ja:t], *at.* Ýekelikde hudaýa ýalbaryp, doga okap edilýän dileg. *Mejnun, gul sen, haka eýle mynajat, Derdiň aýdyp ýygla, dilegil hajat* (“Leýli – Mejnun”). *Şasenem atasyny tanap, utanyp, hudaýa mynajat edip, bir gazal aýtdy* (“Şasenem – Garyp”).

MYNASYBET [myna:sy:vet], *at.* Bir zat bilen bolan baglanyşyk; bir zada bolan gatnaşyk. *Özige hiç munus tapmaý ýörer erdi, keýikler birle mynasybeti ýok erdi* (“Ýusup Hoja”).

MYNASYBETLI [myna:sy:vetli], *hal*. Bir zadyň hormatyna bagyşlanan, bir sene, waka bilen baglanyşygy bolan.

MYNASYP [myna:sy:p], *syp.* **1**. Biri-birine laýyk, deň, barabar, taý bolan. *Men seniň özüňe mynasyp ýigide miýesser bolmagyňy isleýän* (B. Kerbabaýew). **2**. Bir zada degişli, gelşikli; degerli, laýyk.

◊ **Mynasyp bolmak** biri-birine laýyk bolmak.

göýä kömekçileriniň manysynda gelip, deňeşdirmegi aňladýan sözsoňy kömekçi. *Söýgüsi ýoguň ýüregi mysaly daşa meňzär (Aýdymdan). Baba hem ýap gazýar jahyl mysaly* (N. Pomma). **2**. Nusga bolar ýaly, takmynan, şeýleräk bolmaga nusgalyk. *Okuw ýylynyň mysaly maksatnamasy taýýarlandy.*

MYSAPYR [mysa:pyr], *syp.* **1**. Başga ýerden, ýurtdan gelen. **2**. Garyp, pukara, biçäre, goldawsyz, kömege mätäç, ejiz. *Köp gallaçlyk çekdim mysapyr bolup* (Kerim Garaja).

MYSAPYRÇYLYK [mysa:pyrçylyk], *at, ser.* **Mysapyrlyk**.

MYSAPYRLYK [mysa:pyrlyk], *at.* **1**. Mysapyr ýagdaýynda bolmaklyk. *Ýat illerde mysapyrlyk çekenden, Ursa, sökse, horlasa-da il ýagşy* (Magtymguly). **2**. Garyplyk, pukaralyk, biçärelik, goldawsyzlyk. *Mysapyrlykda göwün açyşmak üçin men olar bilen gürrüňdeş boldum* (B. Kerbabaýew).

MYSAPYRSYRAMAK [mysa:pyrsyramak], *işl.* Mysapyr bolan bolmak, mysapyra meňzemäge çalyşmak. *Sen hem mysapyrsyran bolma* (B. Seýtäkow).

MYSGAL [mysğa:l], *at*. **1**. 4,26 grama deň bolan agyrlyk ölçegi. **2**. *göç. m.* Sähelçe, dynnym ýaly, az mukdarda, ujypsyzja. *Tüýs kelpeň ekeni, munuň kellesinde bir mysgal-da akyly ýok eken* (A. Durdyýew).

◊ **Bir mysgal bolmak** gaty bezenmek, kaşaň geýinmek.

MYSGALLYK [mysğa:llyk], *syp.* Mysgala deň, mysgala barabar. *Seniň kelläňde mysgallygam akylyň ýok.*

MYSGALLAMAK [mysğa:llamak], *işl.* Mysgal-mysgal edip çekmek, mysgallap bölmek, mysgallara deň etmek. *Olar alan zatlaryny mysgallap böldüler.*

MYS-MYS: **mys-mys gülmek** ýuwaşja, sessiz, mylaýym gülmek.

MYSSA: **myssa ýylgyrmak** mylaýym ýylgyrmak, birden ýuwaşja ýyrşarmak. *Altyn myssa ýylgyryp, dyzynyň üstünden işini aýryp gapdalynda goýdy* (A. Durdyýew).

MYSSARMA, *iş ady.* Myssarmak ýagdaýy.

MYSSARMAK, *işl.* **1**. Myssyk bolmak, terligi gitmek, ýumşamak (ir-iýmiş, miwe hakynda). *Güne ýatan gawunlar myssarypdyr.* **2**. Içi howadan, suwuklykdan doly zatlar gowzamak, dykyzlygy gaçmak, ýumşamak. **3**. *göç.m.* Solgun we öçgün görünmek, peti gaçmak, durulygy gitmek, süllermek. *Gözi ýaşly ýellenipdir gabaklar, Ýygyrt atyp, myssarypdyr ýaňaklar* (A. Kekilow).

MYSSARMAKLYK, *iş ady.* Myssarmak ýagdaýy.

MYSSARTMAK, *işl.* Myssyk ýagdaýa getirmek, terligini gidermek.

MYSSARYŞ, *iş ady.* Myssarmak ýagdaýy.

MYSSARYŞMAK, *işl.* Myssaryp, ýumşaşyp başlamak, terligi gaçyşmak (ir-iýmişler, miweler hakynda).

MYSSYK, *syp.* **1**. Terligi gaçan, myssaran, ýumşan. *Myssyk gawun*. **2**. Ýaňy bişen, täze, ýumşak, içi öýjük-öýjük (çörek hakynda). *Pagta ýaly myssyk bişen çörekde, Juwan gelniň ussat golnuň zory bar* (M. Myşşyýew). **3**. *göç. m.* Näzik, ýumşajyk, enaýy, ýakymly. *Jelilow öz adyny aýdyp, onuň pamyk ýaly myssyk elini gysdy* (N. Jumaýew).

MYSSYLDAMA [myssyllama], *iş ady.* Myssyldamak ýagdaýy.

MYSSYLDAMAK [myssyllamak], *işl.* Myssyldyly ses çykmak.

MYSSYLDAMAKLYK [myssyllamaklyk], *iş ady.* Myssyldamak ýagdaýy.

MYSSYLDATMAK [myssyllatmak], *işl.* Ýuwaşja ses bilen demiňi burnuňdan goýbermek ýa-da burnuňdan dem almak, myssyldyly ses çykarmak. *Maýsajyk burnuny myssyldatdy* (B. Kerbabaýew).

MYSSYLDAÝYŞ [myssyllaýyş], i*ş ady.* Myssyldamak ýagdaýy.

MYSSYLDY [myssylly], *at.* Asuda alnýan dem, burnuňdan dem alnanda ýa-da goýberilende çykýan ýuwaş ses. *Süýji ukuda ýatanlaryň myssyldysyndan başga zat eşidilmeýärdi.*

MYSYLAMA, *iş ady.* Mysylamak ýagdaýy.

MYSYLAMAK, *işl., ser.* **Myssyldamak**. *Salkyn bilen ugraly diýip, heniz hem mysylap ýatyrmyň?* (N. Pomma).

MYSYLAMAKLYK, *iş ady.* Mysylamak ýagdaýy.

MYSYLAŞMAK, *işl.* Köp bolup mysylamak, ýerli-ýerden bir wagtda mys-mys etmek.

MYSYLAŞYŞ, *iş ady.* Mysylaşmak ýagdaýy.

MYSYLAÝYŞ, *iş ady.* Mysylamak ýagdaýy.

MYŞ, *at, ser.* **Myş-myş**. *Hergiz myş habar tiz ýaýraýar.*

MYŞLAMAK, *işl.* Burnuňdan sesli dem almak. *Iki sany gara sygyr myşlap ýatyr* (N. Saryhanow). *Mapbagyň burny myşlady* (B. Kerbabaýew).

MYŞLAMAKLYK [myşylamaklyk], *iş ady.* Myşlamak agdaýy.

MYŞLAŞMAK [myşylaşmak], *işl.* Köp bolup myşlamak, ýerli-ýerden myşlamak. *Mallar myşlaşyp, kölüň gyrasyna çykdylar.*

MYŞLAÝYŞ [myşylaýyş**]**, *iş ady.* Myşlamak ýagdaýy.

MYŞ-MYŞ, *at.* Il arasyna ýaýraýan ýalan habar, toslama, çaklama, myş.

MYŞ-MYŞLY, *syp.* Ýalan, ýalan-ýaşryk, nädogry. *Şeýdip, her hili myş-myşly rowaýatlar döreýär* (A.

Atajanow).

MYTARA [myta:ra], *at.* **1**. Ýanyň bilen göterilýän kiçijik suw gaby. *Ol mytarasyndan kürüşgelere bir zat guýýardy* (A. Gowşudow). **2**. Teletinden ýa-da deriden edilen suw gaby. *Mytaradaky suw yslanypdyr* (″Görogly″).

MYTDYLDABERMEK [mytdylla:vermek], *işl.* Mytdyl-mytdyl edip ýöräbermek, mytdyldyňy dowam etdirmek.

MYTDYLDAMA [mytdyllama], *iş ady.* Mytdyldamak ýagdaýy.

MYTDYLDAMAK [mytdyllamak], *işl.* Örän ýuwaş ýöremek, haýal gitmek. *Şol wagt ýol bilen Mergen aga mytdyldap gelýärdi* (A. Durdyýew).

MYTDYLDAŞMAK [mytdyllaşmak], *işl.* Köp bolup assa, ýuwaş ýöremek. *Mytdyldaşyp gelýän sygyrlar bir ýana sowuldy.*

MYTDYLDATMAK [mytdyllatmak], *işl.* Örän ýuwaş ýöretmek, haýal ýöretmek. *Annaguly ýabysyny mytdyldadyp guýa bardy* (A. Durdyýew).

N

N, Türkmen milli elipbiýiniň on altynjy harpy.

NABAT [nava:t], *at.* **1**. Ergin şekerden gaýnadylyp taýýarlanýan süýji. *Olaryň öňünde bir tamdyr çörek, diş-diş nabat, ajy demlenen çaý goýdy* (B. Seýtäkow). **2**. Gyza dakylýan at.

NAÇAR [na:ça:r], *syp.* **1**. Ejiz, biçäre, betbagt, görgüli. *Naçar ene.* **2**. Alaçsyz, bialaç, çäresiz, çykalga tapmaýan. **3**. *göç. m.* Aýal, gyz maşgala. *Indem ol naçaryň öňki adamsy gününe goýmaýarmyş* (G. Ezizow).

NAÇARLABERMEK [na:ça:rla:vermek], *işl.* Ejizläp ugramak, naçarlap başlamak.

NAÇARLAMA [na:ça:rlama], *iş ady.* Naçarlamak ýagdaýy.

NAÇARLAMAK [na:ça:rlamak], *işl.* Ejizlemek, özüňi çäresiz ýagdaýda duýmak. – *Wah, beýdäýersiň öýtmändim – diýip naçarlady.*

NAÇARLANMAK [na:ça:rlanmak], *işl.* Naçar ýagdaýda bolmak, ejizlemek. *Akmyradyň naçarlanyşyna bokurdagy doldy* (A. Durdyýew).

NAÇARLATMAK [na:ça:rlatmak], *işl.* Birini ejizletmek, naçarlyk etdirmek.

NAÇARLYK [na:ça:rlyk], *at.* Naçar ýagdaýda bolmaklyk, ejizlik, biçärelik. *Gülzar özüniň jigerbendine iň soňky gezek naçarlyk bilen göz gyýtagyny aýlady* (B. Soltannyýazow).

NADAN [na:da:n], *syp.* **1**. Medeniýetden yza galan, däbi-dessury bilmeýän, düşünjesi az bolan. **2**. Sowatsyz, okuwsyz. **3**. Akylsyz, akmak, biakyl, edep-ekramsyz, terbiýesiz. *Duşdum üm bilmez nadana, Bir gadrym bilen islärin* (Magtymguly).

NADANÇYLYK [na:da:nçylyk], *at, ser.* **Nadanlyk**.

NADANLYK [na:da:nlyk], *at.* **1**. Medeniýetden yza galaklyk, urp-adaty bilmezlik, düşünjesi azlyk. *Sowatsyzlyk we nadanlyk göýä bir tümlükdir* (″Türkmenistan″). **2**. Sowatsyzlyk, okuwsyzlyk. **3**. Akylsyzlyk, akmaklyk, edep-ekramsyzlyk. *Onuň umumy keşbinde nadanlyk syzylýardy* (G. Kulyýew).

NADARA [nadara:], *syp.* Bihaýalyk bilen gykylyk, galmagal turuzýan, şerçi, haýýar, şermende. *Nadara aýal*.

NADARAÇYLYK [nadara:çylyk], *at, ser.* **Nadaralyk**.

NADARALYK [nadara:lyk], *at.* Bihaýalyk

bezeg, çeper şekil, bejergi. *Bu halynyň näzik çitimi ýönekeý, hemişeki çitimden iki esse gür, nagyşlary-da nepis* (A. Gowşudow).

NAGYŞÇY [nağyşşy], *at.* Nagyş edýän, nagyş salýan adam.

NAGYŞLAMA [nağyşlama], *iş ady.* Nagyşlamak ýagdaýy.

NAGYŞLAMAK [nağyşlamak], *işl.* Nagyş bilen bezemek, nagyş salmak, nagyş çekmek, nagyş etmek. *Ýadygär ýaglygňa meniň adymy, Nagyşlap ýazyşyň ýadyma düşdi* (A. Kowusow). *Nagyşlap ýolladym ol gahrymana, Ýönekeý sylagjyk, ýene bir ýaglyk* (K. Işanow).

NAGYŞLAMAKLYK [nağyşlamaklyk], *iş ady.* Nagyşlamak ýagdaýy.

NAGYŞLANMAK [nağyşlanmak], *işl.* Nagyş edilmek. *Onuň çokaýy nagyşlanypdy* (B. Seýtäkow).

NAGYŞLATMAK [nağyşlatmak], *işl.* Nagyş saldyrmak, nagyş etdirmek. *Köýnegiň ýakasyny nagyşlatmak*.

NAGYŞLAŞMAK[nağyşlaºmak], *işl.* Nagyş edişmek, nagyş etmäge kömekleşmek.

NAGYŞLY [nağyşly], *syp.* Nagyş bilen bezelen, nagyş çekilen, nagyş salnan, nagyş bilen bejerilen. *Diwarlaryň, haýatlaryň ýüzleri halyçalar, dürli nagyşly el senetleri bilen bezelgidi* ("Edebiýat we sungat").

NAH, *syp.* Pagta süýüminden edilýän (ýüplük, mata). *Nah mata. Nah sapak.*

NAHAL, *at.* Erik, alma we ş. m. agaçlaryň ekmek üçin ýörite ösdürilip ýetişdirilen kökli çybygy. *Olar nahal oturtmaga girişdiler.*

NAHALHANA [nahalha:na], *at.* Agaç nahallary ösdürilip ýetişdirilýän ýörite ýer. *Sanly günlerde mekdebiň ýanynda kiçeňräk nahalhana emele geldi.*

NAHAR, *at.* Dürli görnüşde bişirilip taýýarlanylýan etli ýa etsiz, süýtli, ýagly iýmit, damak. *Nahar iýlip bolandan soň, Hanguly iki sany ýassygy goltugynyň aşagyna dykyp gyşardy* (Ö. Abdyllaýew). *Nahardan öňem, soňam eliňi ýuwup, agzyňy çaýkamaly* ("Türkmenistan").

◊ **Nahar duzy** iýmite atylýan ýörite duz.

NAHARÇYL, *syp.* Nahary işdämenlik bilen iýýän, iýermen, naharsow.

NAHARHANA [naharha:na], *at.* Köpçülik üçin nahar taýýarlanylýan we nahar iýilýän stolly, enjamly ýörite jaý.

NAHARLAMA, *iş ady.* Naharlamak ýagdaýy.

NAHARLAMAK, *işl.* Nahar, damak bermek, nahar iýdirmek (adam hakynda). *Ussalary naharlap işe başlat. Ussalary çaýlap, naharlap işe sal* (B. Seýtäkow).

NAHARLAMAKLYK, *iş ady.* Naharlamak ýagdaýy.

NAHARLANMAK, *işl.* Nahar edinmek, nahar iýmek. *Gijöýlänler gerk-gäbe naharlanypdym-da, agşam şamynyň idegine-de çykmandym* (T. Gurbanow).

NAHARLAŞDYRMAK, *işl.* Naharlap çykmak.

NAHARLATMAK, *işl.* Birine nahar berdirmek, nahar iýdirmek. *Myhmanlary naharlatmak*.

NAHARLY, *syp.* **1**. Nahar edinen, nahar iýen, aç däl, dok. *Işdäm ýok, men naharly!* **2**. Içine nahar guýlan, içinde nahar bar bolan. *Naharly okaralar myhmanlaryň öňüne daşalyp başlandy.*

NAHARLYK, *syp.* Nahar etmäge ýeterlik, nahar bolar ýaly (et, ýag, önüm we ş. m.). *Bir naharlyk et*.

NAHARLYLYK, *at*. Naharly, dok ýagdaýda bolmaklyk, aç dällik.

NAHARSOW, *syp., ser.* **Naharçyl**.

NAHARSYZ, *syp.* Dok däl, nahar iýmedik; aç. *Olar naharsyz bolarly.*

NAHARSYZLYK, *at*. Naharly dällik, nahar iýmedik halda bolmaklyk, dok dällik.

NAHLY, *syp.* Nah garyndyly, nah gatyşykly. *Nahly ýüň mata*.

NAJAGAÝ [najağaý], *syp., gepl. d.* Başagaý. *Bu ýere najagaý bolup gelen artistleriň wagty bilen gurrasy duşmady* ("Edebiýat we sungat").

NAJAGAÝLYK [najağaýlyk], *at.* Başagaýlyk.

NAJAT [naja:t]**: najadyňy garamak (görmek)** öz ýagdaýyňa görä hereket etmek, öz aladaňy özüň etmek, çäre agtarmak, öz günüňi özüň görmek. *Edýän oýunlary şu bolsa, najatlaryny özleri görsünler* (S. Myradow).

NAJYRAMA, *iş ady.* Najyramak ýagdaýy.

NAJYRAMAK, *işl.* Bol-elin ýaşamak, tagamly nahar iýip hezil etmek, iýip-içip keýpden çykmak.

NAJYRAMAKLYK, *iş ady.* Najyramak ýagdaýy.

NAJYRAŞMAK, *işl.* Köp bolup iýip-içip mes bolmak, köp bolup hezil etmek; gönenmek.

NAJYRATMAK, *işl.* Biriniň mes bolmagyna mümkinçilik döretmek, gönendirmek. *Eý, biziň ýaňyrak gaýdan ýerimizdäkiler aç otyrka, seni bu taýda najyratmarys ahyry*.

NAŽDAK, *at.* Metal we ş. m. önümleri ýylmamak, arassalamak üçin ýüzüne ownuk mineral çaýylan kagyz ige; çalgydaş.

NAŽDAKLAMA, *iş ady.* Naždaklamak ýagdaýy.

NAŽDAKLAMAK, *işl.* Naždak bilen ýylmamak, naždak bilen arassalamak. *Sajy naždaklap arassalamak*.

NAŽDAKLAMAKLYK, *iş ady.* Naždaklamak ýagdaýy.

NAŽDAKLAŞMAK, *işl*. Naždak bilen arassalamaga kömekleşmek.

NAŽDAKLATMAK, *işl*. Naždak bilen arassalatmak, ýylmatmak.

NAŽDAKLAÝYŞ, *iş ady.* Naždaklamak ýagdaýy.

NAKGAŞ [nakga:ş], *at.* Suratçy, surat çekýän,

nagyş bilen bezeýji. *Men bir iliň nakgaşyýam* (Talyby).

NAKGAŞLYK [nakga:şlyk], *at*. Suratçylyk, nagyşçylyk käri.

NAKYL, *at.* Öwüt beriji gysgajyk halk pähimi (halk döredijiliginiň bir görnüşi). *"Düýä haýt diýmek medet" diýen nakyl bar* (A. Gowşudow).

NAKYLÇY, *at.* Nakyly köp ulanýan, nakyly köp bilýän adam. *Ol nakylçy adam.*

NAKYS, *syp.* **1**. Näzikden ejiz, çepiksi, kiçijik. **2**. Suwumsyz, ugursyz, biderek. *Goýsana, nakys gürrüňiňi!*

NAKYSLYK, *at.* **1**. Näziklik, ejizlik, çepiksilik. **2**. Suwumsyzlyk, ugursyzlyk, bidereklik. *Sen şu nakyslygyňy haçan goýjak!*

NAKYSRAK [nakysyra:k], *syp.* Nakysa ýakyn, nakysa meňzeşräk. *Bu pikir, megerem nakysrak* (G. Ezizow).

NAL [na:l], *at*. Atyň toýnagyna, aýakgabyň ökjesine, burnuna kakylýan ýarym aýlaw demir. *Atyň naly.*

NALA [na:la], *at.* Biri ýa-da bir zat barada närazylyk äheňi, nalyş, ahy-nala, zeýrenç. *Ol bilbilgöýäniň nalasyny eşidip ukudan oýandy* ("Hüýrlukga – Hemra"). *...Bulutlar durdular nala, Seýdi* (Zelili).

◊ **Nala çekmek 1)** agyry, syrkawlyk zerarly ah çekmek, iňňildemek. **2)** ejizlikden nalamak, ah urmak, horlukdan, sütemden, zulumdan zeýrenmek. *Gamda giden garyp ýeňňeň ýat edip, Köp nala çekişiň aldy janymy* ("Görogly").

NALAÇ [na:la:ç], *hal*. Hiç hili alaç tapman, çykalgasyz, alaçsyz, çäresiz, bialaç. *Ýaňky ikisi nalaç bolup, gaçan ýerlerine geldiler* ("Görogly").

NALAÇLYK [na:la:çlyk], *at*. Alaçsyzlyk, çäresizlik, bialaçlyk. *Jemal nalaçlykdan doňup galdy* ("Edebiýat we sungat").

NALAJEDEÝIN [na:la:jedeýin], *syp.* Hiç zatdan başy çykmaýan, ederini-goýaryny bilmeýän, bihepbe, gowşak, emelsiz, başarnyksyz.

NALAJEDEÝINLIK [na:la:jedeýinlik], *at.* Hiç zatdan başy çykmazlyk, bihepbelik, gowşaklyk, emelsizlik, başarnyksyzlyk, hiç zadyň alajyny, çäresini tapmazlyk. *Nalajedeýinlik bilen hereket etmek*.

NALAMA [na:lama], *iş ady.* Nalamak ýagdaýy.

NALAMAK [na:lamak], *işl.* **1**. Agyry, syrkawlyk, ejizlik, horluk, zulum we ş. m. zerarly dat etmek, nala çekmek, nalyş etmek. *Meniň saglygymdan nalaýan ýerim ýok* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Biri ýa-da bir zat barada gaty närazylyk bildirmek, köp zeýrenmek.

NALAMAKLYK [na:lamaklyk], *iş ady.* Nalamak ýagdaýy.

NALAMAZLYK [na:lamazlyk], *iş ady.* Nalap ýörmezlik, nalamak ýagdaýynda dällik.

NALAŞMAK [na:laşmak], *işl.* Köp bolup nalamak, bilen gykylyk, galmagal turuzmaklyk, haýýarlyk, şermendelik. *Nadaralyk edip sypmarsyň!*

NADYL [na:dyl], *hal.* Bir zatdan göwni galan, göwnüne deglen, närazy, nägile. *Şükür, biriçe bar paýym, Nadyl bolmaga hakym ýok* (G. Daşgynow).

NADYLLYK [na:dyllyk], *at.* Bir zatdan göwni galanlyk, göwne deglenlik, närazylyk, nägilelik. *Goja Ýunus onuň nadyllygynyň düýpdendigini aňdy* (S. Myradow).

NAGARA [nağara] **I**, *at.* Ýüzüne çig deri çekilen, çanagy uly suw kädisinden ýasalan we kakylyp çalynýan saz guraly, depregiň bir görnüşi. *Gümmür-gümmür nagaralar uruldy* ("Kitaby dedem Gorkut").

NAGARA [nağara] **II**, *at.* **1**. Gahar-gazap. **2**. Igenç, teýene, käýinç.

◊ **Nagaraňy döwmek** birine ajyňy pürkmek, teýene etmek, käýinip gaharlanmak. *Sen meniň üstüme nagaraňy döwjek bolýarsyň* (N. Pomma).

NAGARAÇY [nağaraçy], *at.* Nagara kakýan adam.

NAGDALY [nağda:ly], *at*. Dörtburç, kejebe görnüşli dört ýa-da bäş gaşly, ýüzüne altyn çaýylan bezeg şaýy.

NAGMA [nağma], *at.* **1**. Owaz, aýdym, heň, goşgy; öwgüli sözler, taryp. **2**. Dutarda ýerine ýetirilýän tilsim.

NAGRA [nağma] **I**, *at.* Ýaragyň salan ýarasynyň yzy, tyg ýarasyndan galan kesik, ýaryk, nähre. *Gönüme bolmasa, onuň ýüzünde ganhor Çingiziň peýkamynyň yzy, Nasreddin şanyň okunyň salan nagrasy görünýärdi* (A. Gowşudow).

NAGRA [nağra] **II: nagra çekmek (tartmak)** haýbatly, elhenç ses edip gygyrmak, nalamak. *Gazap bilen nagra çekdi* (M. Seýidow).

NAGT [nağyt], *at.* **1**. Nesýä goýman berilýän pul (edilýän söwda hakynda). *Söwdanyň nagty ýagşy* (Nakyl). **2**. *göç. m.* Taýýar, häzir; soňa goýmazdan, derrew. *Tagsyr, siz muny nagt etdiňiz-ow* ("Görogly").

◊ **Nagt pulsuz** nagt pul tölemezden geçirilýän söwda hasaplaşygy.

NAGTÇYL [nağytçyl], *syp.* Nagt söwda etmegi gowy görýän, nesýe söwda etmeýän. *Nagtçyl söwdagär*.

NAGYL [nağyl] **I**, *at, kön. s.* Nal. *Bedewlere nagyl kakyň* (Seýdi).

NAGYL [nağyl] **II: nagyl okamak** ýerliksiz öwüt-nesihat berjek bolmak, köp zady bilýän kişi bolan bolup gürläp oturmak. *Men ony bäş ýüz manada beremok! - diýip, meniň başyma nagyl okaýar* (B. Kerbabaýew).

NAGYM [nağym], *at.* **1**. Bukulmak üçin gazylan garym. *Gyzlar şol gazylan nagym bilen gidip, patyşadan öňürti baryp, öz ýerlerine geçip, uklan bolup ýatdylar* ("Türkmen halk ertekileri"). *Çuň gazynan nagymymda oturyp, Ýene bir salam hat ýolladym saňa* (A. Kowusow). **2**. Oglana dakylýan at.

NAGYŞ [nağyş], *at.* Hala, egin-eşige salynýan

(Magtymguly).

NAMYRAT [na:myra:t], *hal.* Maksat-myradyna ýetmedik, maksady hasyl bolmadyk, armanly. *Namyradam neýleýin men, namys-ar elden gider* (Mätäji). *Şol gyz bolmanda-da, namyrat geçesiň ýok* (Ý. Mämmediýew).

NAMYS [na:mys], *at.* **1**. Şahsyýetiň borçlulyk düşünjesi bilen baglylykda ýüze çykýan duýgusy, ýokary mertebä eýe bolan ahlaklylyk, wyždanlylyk duýgusy. *Ol öz namysyny gorap bilýän aýal* (″Edebiýat we sungat″). **2**. Ar, utanç, haýa-şerim bilen baglanyşykly duýgy, mertebe. *Namysdan ýaňa ýere giräýjek boldum* (″Türkmenistan″).

◊ **Namys bilmek (etmek)** özüňe, adyňa laýyk bilmezlik, pes hasap etmek, aýyp hasaplamak, kemlik bilmek. **Namys getirmek** biriniň ýa köplügiň abraýdan düşmegine sebäp bolmak, biabraýçylyga sezewar etmek. *Olar ýaly adam ähli ilata namys getirer* (H. Derýaýew). **Namysyna degmek 1)** abraýdan düşmegine sebäp bolmak, mertebesini pese gaçyrmak, biabraý etmek, kemsitmek. **2)** gyz maşgala el degirmek, el garmak, zorlamak. **Namysyny depelemek 1)** mertebesini peseltmek, biabraý etmek. **2)** zorlamak.

NAMYS-AR [na:mys-a:r], *at, ser.* **Ar-namys**.

NAMYSJAŇ [na:mysjaň], *syp.* Sähelçe zady namys bilýän, namysyny arassa saklamaga çalyşýan, arjaň.

NAMYSJAŇLYK [na:mysjaňlyk], *at.* Namysjaňa mahsus bolan gylyk-häsiýet, namysjaňyň ýagdaýy, namysjaň bolmaklyk.

NAMYSLY [na:mysly], *syp.* Namysy, wyždany bar bolan, wyždanly, arly, arjaň.

NAMYSLY-ARLY [na:mysl(y)-a:rly], *syp., ser.* **Ar-namysly**.

NAMYSLYLYK [na:myslylyk], *at.* Namysy barlyk, wyždanlylyk, arlylyk, arjaňlyk.

NAMYSSYZ [na:myssyz], *syp.* Namysy bolmadyk, wyždansyz, utanç-haýasyz, binamys, arsyz.

NAMYSSYZLYK [na:myssyzlyk], *at.* Namysy ýokluk, wyždansyzlyk, utanç-haýasyzlyk, binamyslyk, arsyzlyk. *Şu namyssyzlygyňy indi taşla, ýogsa-da sen bizden git! - diýip berk aýtdy* (A. Gowşudow).

NAN [na:n], *at.* **1**. Undan hamyr ýugrulyp, tamdyrda, peçde bişirilýän çörek. *Saçakdan nany sag eliň bilen alyp, sag eliň bilen hem döwmeli* (″Türkmenistan″). **2**. *göç. m.* Eklenç, ýaşamak üçin zerur zatlar. *Senden maşgala nan beren bolmaz*.

◊ **Nan (aş) dosty** diňe öz bähbidini araýan dost, hakyky ýürekdeş dost däl. **Nan gedaýy** örän garyp, nana mätäç galan.

NANBAÝ [na:nma:ý], *at.* **1**. Çörek bişiriji, çörekçi. **2**. *gepl. d.* Saçakçy.

NANLY [na:nly], *syp.* Çörekli, iýmite bol; yrsgally. *Tejen nanly ýurtdur.*

NANLYLYK [na:nlylyk], *at.* Yrsgallylyk, çörege bolluk. *Nanlylyk hemmä ýetdiryän baýlyk däl.*

NAPAGA [napağa], *at.* Peýda, haýyr, nep. *Onuň saňa napagasy degermikä?*

NAR [na:r] **I**, *at.* **1**. Açyk, gyzyl gülli, ownuk ýaprakly, günorta ýurtlarda bitýän agaç. **2**. Şol agajyň daşy gabykly, içi gyzyl däneli togalak miwesi. *Süýji nar*.

NAR [na:r] **II**, *at.* **1**. Adamyň bedeninde bolýan gyzyl menek, tegmil. **2**. Gyza dakylýan at.

NAR [na:r] **III**, *at, k.d.* Ot. *Bir ýaramaz näkes sözi, Barabardyr nar biläni* (Halk aýdymyndan). *Ýanyp duran nar men, sönmenem, begler!* (Seýdi).

NARBAN [narva:n], *at*. Merdiwan. *Narban baryny gurşap bu daga narbanly çykmaly diýipdirler* (″Görogly″).

NARDÄNE [na:rdä:ne], *at.* Gülýaka, dagdana we ş. m. bezeg şaýlaryna goýulýan goýy gyzyl reňkli gaş, naryň dänesine meňzeş gaş.

NARLY [na:rly], **1**. Endamynda, bedeninde nary, gyzyl tegmili bolan. **2**. Oglana dakylýan at.

NARLYK [na:rlyk], *syp.* Nar agajynyň köp biten ýeri. *Narlyk dag jülgesi.*

NARPYZ, *at.* **1**. Dodakgüllüler maşgalasyna degişli süýrüje ýaprakly, baldagynyň ujunda gülgün-melewşe reňkli gül topbajygy bolan ysly köpýyllyk ot. *Ýylanyň ýigrenini narpyz, ol hem hininiň agzynda gögerer* (Nakyl). **2**. *göç. m.* Gerekmejek ýerde görünýän, ýürege düşgünç, suwjuk adam. *Ýöne aramyzda gögerdi narpyz, Saýgarman söýgüde belendi-pesi* (A. Omarowa).

NARPYZAK, *at.* Boýy 10-30 sm ýetýän bir ýyllyk otjumak ösümlik.

NARPYZLY, *syp.* Narpyz gögerip oturan; narpyz goşulan, narpyz garylan. *Allanäme narpyzly kempudam tapypsyň* (Ö. Abdyllaýew).

NARPYZLYK, *at.* Narpyzyň köp biten ýeri, bol ýeri.

NARYNÇ [na:rynç], *syp.* Naryň reňkine meňzeş, nar reňkli. *Narynç ýalyn lowlap, asmana göterildi* (H. Ysmaýylow).

NARYNJY [na:rynjy], *at, ser.* **Narynç**.

NAS, *at.* Temmäkä kül, hek, ýag we ş. m. garylyp taýýarlanýan önüm, neşe üçin diliň aşagyna atylýan ýaşyl reňk garyndy.

◊ **Nas etmek 1)** urup, ýenjip mynjyratmak, gaýdyp garşylyk görkezmez ýaly etmek. **2)** hötdesinden gelmek, kemini goýman başarmak, hek etmek, daş etmek, ökdelik bilen ýerine ýetirmek. *Ol işi men başarman kim başarsyn, tabşyryň-da göräýiň, nas ederin.* **Nas kädi** bili inçe, düýbi togalak, ujy süýri nas salynýan kiçijik kädi.

NASÇY, *at, gepl.d.* Nas taýýarlaýan ýa-da satýan adam, naspuruş.

ýerli-ýerden nalamak. *Bir ýola towşanlar ýygnanyşyp, öz durmuşlaryndan nalaşyp başlapdyrlar* ("Türkmen halk ertekileri").

NALATMAK [na:latmak], *işl.* Birine nala çekdirmek; ejizledip zeýrendirmek. *Bu gyzyň özüni naladan bardyr-da, ondan nalan ýokdur* ("Türkmen halk ertekileri").

NALAÝYŞ [na:laýyş], *iş ady.* Nalamak ýagdaýy.

NALÇY [na:lçy], *at.* Nal ýasaýan we atyň aýagyna nal kakýan ussa.

NALLAMAK [na:llamak], *işl.* Nal kakmak, nal urmak, nal goýmak. *Atyň aýagyny nallamak. Aýakgabyň ökjesini nallamak.*

NALLAMAKLYK [na:llamaklyk], *iş ady.* Nallamak ýagdaýy.

NALLANMAK [na:llanmak], *işl.* Biri tarapyndan nal kakylmak, nal urulmak.

NALLAŞMAK [na:llaşmak], *işl.* Nal kakmaga kömekleşmek, nal uruşmak.

NALLATMAK [na:llatmak], *işl.* Nal kakdyrmak, atyň aýagyna, köwşüň ökjesine nal urdurmak. *Seýis ussanyň ýanyna atyny nallatmaga getirdi.*

NALLY [na:lly], *syp.* Nal kakylan, aýaklaryna nal urlan. *Atyň nally aýaklary doň ýere degip, edil dokma daragyň sesi ýaly ses eşidilýärdi* (B. Seýtäkow).

NALSYZ [na:lsyz], *syp.* Aýagyna nal urulmadyk, nal kakylmadyk. *Nalsyz aýak daşa dözümsiz bolar*.

NALYŞ [na:lyş], *at*. Gaýgy-gam, zaryn ses, zeýrenilip çekilýän ahy-nala, nala, zeýrenç. *Wenger obasynda ol wepat boldy, Eşidildi garry enäň nalyşy* (M. Seýidow).

NALYŞLY [na:lyşly], *syp.* Zaryn sesli, ahy-nalaly, zeýrençli. *Ol onuň nalyşly sözüne gulak asmady.*

NALYŞSYZ [na:lyşsyz], *syp*. Ahy-nalasyz, zeýrençsiz, zaryn sessiz.

NAM [na:m], *at.* At, şöhrat. *Ýigit öler, namy galar, at öler, naly galar* (Nakyl).

NAMA [na:ma], *at.* **1**. Hat, beýan, ýazgy. *Gözel patyşa bize nama gönderdi, Şanyň ordasyna bar, Jygaly ogly* ("Görogly"). **2**. *göç. m*. Aýdym, heň. *Görogly namasyny aýaklaýança, Arabyň aty saň gaty bolupdyr* ("Görogly"). – *Gaýdarman myhmanlara bir bäş keleme nama aýdyp berseň bolar – diýdi* ("Nejep oglan"). **3**. *dil b*. Käbir sözlerden soň goşulyp, goşulan sözleriniň manysyna laýyk täze manyly goşma söz ýasaýar. *Meselem: şertnama, ähtnama, borçnama, beýannama, maksatnama, meýilnama*.

NAMART [na:ma:rt], *syp*. Mert bolmadyk, bigaýrat.

NAMARTAÝ, *at*. Uly ýaşly adamlaryň biriniň hereketine nägilelik bildirip aýdýan sözi. *Goýup otur, namartaý, oba baryny berer welin, ony alyp geler* (N. Saryhanow).

NAMARTÇYLYK [na:ma:rtçylyk], *at, ser.* **Namartlyk**.

NAMARTLAMA [na:ma:rtlama], *iş ady*. Namartlamak ýagdaýy.

NAMARTLAMAK [na:ma:rtlamak], *işl.* **1**. Namart bolmak, namartlyk etmek, bigaýratlap başlamak. **2**. Sözüňden dänmek, sözüňde tapylmazlyk, sözüňde durmazlyk. *Ol ilki söz berdi, soň namartlap başlady.*

NAMARTLAMAKLYK [na:ma:rtlamaklyk], *iş ady.* Namartlamak ýagdaýy.

NAMARTLAMAZLYK [na:ma:rtlamazlyk], *işl.* Namart ýaly hereket etmezlik; ejizlemezlik.

NAMARTLARÇA [na:ma:rtlarça], *hal*. Namartlaryň edişi ýaly, namartlaryň edähedine görä.

NAMARTLAŞMAK [na:ma:rtlaşmak], *işl*. Namart bolubermek, kem-kemden, barha namartlamak, namarda öwrülip başlamak.

NAMARTLAÝYŞ [na:ma:rtlaýyş], *iş ady*. Namartlamak ýagdaýy.

NAMARTLYK [na:ma:rtlyk], *at*. **1**. Namart bolmaklyk, mert dällik, bigaýratlyk. **2**. Sözüňden dänmeklik, sözüňde tapylmazlyk, sözüňde durmazlyk. *Ol beren sözünde tapylmady, namartlyk etdi.*

NAMAZ [nama:z], *at.* Musulmanlaryň günde bäş wagtyna doga okap edýän ybadaty.

◊ **Namaz arka** kyblanyň garşysyndaky tarap. *Yzlar iki ýabyň birigen ýerinden çykyp, namaz arka bakan gitdi* (B. Kerbabaýew).

NAMAZHON [nama:zho:n], *syp*. Şerigat ýoluny tutmak maksady bilen günde bäş wagt namazyny sypdyrman okaýan, namaz okamaga endik eden (adam).

NAMAZHONLYK [nama:zho:nluk], *at.* Namazhon adamyň ýagdaýy, sypdyrman namaz okamaklyk.

NAMAZLYK [nama:zlyk], *at.* Ak ýüňden basylan, ýüzi nagyşly, üstünde diňe namaz okalýan, bir tarapy ýarym aýlawly keçe ýa-da halyça. *Haýatyň ýüzüne namazlyk halyça gerilgi durdy* ("Edebiýat we sungat"). *Namazlyk tapmasa garryja eneň - Çabdyny özüne namazlyk edýär* (K. Gurbannepesow).

NAMAZLYKLYK [nama:zlyklyk], *syp.* Namaz okamaga ýarar ýaly, namazlyk edip ulanar ýaly (don, çäkmen, mata we ş.m.). *Namazlyklyk mata.*

NAMAZLY-TÄRETLI [nama:zly-tä:retli], *syp.* Namaz okaýan, päkize bedenli.

NAM-NYŞAN [na:m-nyşa:n], *at.* Bir zatdan galan alamat, derek, yz, at-sor. *Olarda tukatlykdan nam-nyşan ýok.*

NAM-NYŞANSYZ [na:m-nyşa:nsyz], *syp.* Atsyz-sorsuz, dereksiz, hiç hili alamatsyz. *Geçen uruşda nam-nyşansyz ýiten adamlaryň sany ýokdur.*

NAMUT [na:mu:t], *syp*. Umydy üzülen, tamasyz; boş. *Namut etme, şepagatdan, rähmetden*

(Abdysetdar Kazy).

NAÝZA, *at.* **1**. Ujy inçe, uzyn, sanjylýan demir çiş, sowuk ýarag. *Senden şu naýzaňy diläp, alyp bermäge geldim* (″Görogly″). **2**. Tüpeňiň niline ugurdaş berkidilýän sowuk ýarag. *Olar ýaglyklaryny tüpeňleriniň ujundaky naýzalaryna berkidip, bärligine tarap tirkeşip gaýtdylar* (Ý. Mämmediýew). **3**. *sport*. Daş aralyga zyňylýan ujy demir çişli taýak.

◊ **Naýza boýy** naýzanyň boýuna deň bolan, naýza uzynlygy. *Bu pälwan naýza boýy atylyp gitdi* (″Görogly″). *Gün naýza boýy galypdy.*

NAÝZADAR [naýzada:r], *at*. Naýza bilen ýaraglanan esger, naýzaly urşujy.

NAÝZADARLYK [naýzada:rlyk], *at.* Naýzadaryň ýagdaýy, wezipesi.

NAÝZALAMA, *iş ady.* Naýzalamak ýagdaýy.

NAÝZALAMAK, *işl.* Naýza sançmak, naýza dürtmek, sünçmek.

NAÝZALAMAKLYK, *iş ady*. Naýzalamak ýagdaýy.

NAÝZALANMAK, *işl*. Naýza sanjylmak, naýzadan ýaralanmak.

NAÝZALAŞMAK, *işl.* Iki bolup ýa iki tarap bolup biri-biriňe naýza sançmak. *Iki tarap hem naýzalaşmaga taýýardylar*.

NAÝZALATMAK, *işl.* Naýza bilen ýaralatmak; birine naýza sançdyrmak.

NAZAR, *at.* **1**. Birine ýa-da bir zada bakyş, garaýyş, serediş. **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Nazara almak** göz öňünde tutmak. **Nazardan salmak (düşürmek)** ünsden düşürmek, gözden salmak, göz-gulak bolmazlyk. **Nazarda tutmak** *ser.* **Nazara almak**. *Şu ýyl mallar üçin köp mukdarda ýorunja bedesini taýýarlamaklyk nazarda tutulýar.* **Nazar salmak (etmek) 1**. Birine ýa-da bir zada yhlasly seretmek, içgin syn etmek. *Belent ýere çykyp, töweregine nazar saldy.* **2**. göz-gulak bolmak, garaşyk etmek, kömek bermek, gözden salmazlyk. **Nazaryňy dikmek** dikanlap seretmek, göni bakmak. *Onsoň ýoldaşlaryna soragly nazaryny dikdi* (A. Nazarow).

NAZARKERDE, *syp.* **1**. Özüne çekiji, syratly, görmegeý. *Oglum siz bir nurana, nazarkerde ýigit ekeniňiz* (″Edebiýat we sungat″). **2**. Edenli, edermen, başarjaň, gaýratly. *Mejnun nazarkerdedir, onuň herne dilegi kabul bolýandyr* (″Leýli – Mejnun″).

NAZARKERDELIK, *at*. **1**. Özüne çekijilik, syratlylyk, görmegeýlik. **2**. Edenlilik, gaýratlylyk, başarjaňlyk.

NAZARLAMAK, *işl.* **1**. Birine ýa-da bir zada seretmek, göz aýlamak, nazar salmak, syn etmek. *Olar göni obany nazarlap gelýärdi.* **2**. Garawula almak, nyşana almak, çenemek. *Ol nyşanany ýagşy nazarlap atdy.* **3**. *göç. m.* Ymtylmak, gönükmek, meýillenmek. *Geljege nazarlamak.*

NAZARLANMAK, *işl*. Garaýşyňy birine gönükdirmek; biri tarapyndan nyşana alynmak, göz astyna alynmak. *Özüne nazarlanyp duran adamlara seretdi* (″Edebiýat we sungat″).

NAZARYÝET, *at.* **1**. Bir zada bolan garaýyş, garaýyş derejesi, görüş. **2**. Haýsy-da bolsa bir ylmyň bölümi, şonuň ýaly-da düzgünleriň jemi. *Edebiýatyň nazaryýeti.*

NAZBOÝGÜL [na:zvo:ýgül], *at, ser. bot.* **Reýhan**. Dodakgüllüler maşgalasyna degişli ýarymgyrymsy ýa-da gyrymsy agaçlaryň bir görnüşi; sünbül şekilli topbak gülli, ýakymly ysly, biryýllyk ösümlik, reýhan. *Aýnabat çäýnekleri süpürip arassalaýança, kakam nazboýgül ekilen kölçäniň ýakasyndaky elýuwguçdan el-ýüzüni, boýunlaryny howlukman ýuwdy* (H. Garabaýew).

NAZ-NYGMAT [na:z-nyğmat], *at.* Dürli nahar, ir-iýmiş, tagamlar.

NAZYM, *at.* Sazlaşykly çykýan ýakymly ses, owaz, mylaýym ses. *Porhan ýene-de nazym bilen gygyryp ″jynlaryny″ ugratdy* (Halk ertekisinden).

NAZYMLY, *syp.* Sazlaşykly çykýan mylaýym owazly, ýakymly sesli. *Garrynyň nazymly sesi eşidildi*.

NAZYMLYLYK, *at.* Owazlylyk, ýakymlylyk, hoşlabyzlylyk. *Onuň sesiniň nazymlylygy özüne çekijidi.*

NE, **1**. Ýokluk görkezýän baglaýjy kömekçi. *Ne ýowuz ýerde ýat, ne ýowuz düýş gör* (Halk döredijiliginden). **2**. Güýçlendiriji kömekçi. *Ne gözel maşgala!* **3**. ″Näme?″, ″nähili?″ diýen sorag çalyşmasynyň gysgalan görnüşi. *Eý mähribanym, saňa ne boldy?*

NEBELA [nevela:], *syp.* Nätüýsli, nähili, neneňsi. *Bohow, sesi nebela ekenow!* (″Görogly″). *Bu yssy nebela?*

NEBERE [nevere], *at.* Bir ata-babadan önenler, kowum-garyndaş; maşgala. *Günbe-günden örňäp barýar neberäň* (A. Atabaýew).

NEBI [nebi:], *at.* Pygamber. *Niçe resul gitdi, niçe müň nebi* (Magtymguly).

NEBIR [nevir], *syp.* Nähili ajaýyp, nähili oňat, ne gözel, bir geňsi.

NEBIS [nevis], *at.* Maddy üpjünçilige ymtylyş, köp zada eýe boljak bolmak islegi, islegi kanagatlandyrmak meýli, şahsy peýdaňy bilmek islegi.

◊ **Nebse çapmak** nebsewürlik, açgözlülik etmek, öz hususy bähbidiňi aramak, zat diýip çarp urmak. **Nebsiň agyrmak** ýüregiň awamak, rehimiň inmek, haýpyň gelmek. **Nebsiňe buýurmak** öz islegiňi, arzuwyňy çäklendirip bilmek, özüňe erk edip bilmek, nebsiňe haý diýmek. **Nebsiňe haý diýmek** *ser.* **Nebsiňe buýurmak. Nebsiň guly bolmak** ýeke öz peýdaň üçin ýaşamak, diňe öz haýryňy gözlemek, nebsiň ugruna gitmek. **Nebsiňi şaglatmak** nebsewürlik etmek, nebsiňe haý diýip bilmezlik, nebsiň guly bolmak, nebsiň öňüne böwet

NASKEŞ, *syp.* Nas atýan adam.

NASKEŞLIK, *at.* Nas atmak endigi, nas atmak ýagdaýy.

NASPURUŞ, *at, kön. s.* Nasçy, nas satýan.

NAŞY [na:şy], *syp.* Nadan, bilimsiz, akmak. *Galynça bir merdiň naşy zürýady, Il içinde galsa ýegdir hup ady* (Aşyky).

NAŞYJA [na:şyja], *syp.* Kiçiden gelen enaýy. eýjejik, nakysja, owadanja. *Men naşyja owlagyň arkasyny sypalajak bolup egildim* ("Edebiýat we sungat").

NATUWAN [na:tuwa:n], *syp., k. d.* Güýçsüz, başarnyksyz, kuwwatsyz, biçäre, ejiz, naçar. *Bagty gara natuwany neýlär sen? Rehm etmezmiň Mahym janyň halyna!* (Mollanepes).

NATUWANLYK [na:tuwa:nlyk], *at.* Natuwan, başarnyksyz, emelsiz ýagdaýda bolmaklyk, iş başarmakda ejizlik.

NAW [na:w] **I**, *at.* Jaýyň üstüne we ş. m. goýmaga, çyra, radio simlerini geçirmek üçin dikmäge ýaraýan uzyn hem ýylmanak, göni agaç, pürs.

◊ **Naw ýaly** uzyn boýly, syrdam, daýaw. *Görsem, ynha dokmaçylaryň arasynda naw ýaly syratly bir gyz bar* (A. Durdyýew).

NAW [na:w] **II**, *at.* Deňizde balyk tutmak, ýük daşamak, söwda aragatnaşygyny etmek üçin uly göwrümli, 4000-4500 put göteryän ýelkenli gaýyk. *Deňizler sal urdy, bozuldy nawum, Gudratym ýetmedi zalyma meniň* (Hatam şahyr).

NAWÇY [na:wçy], *at.* **1**. Naw ýasaýan ussa. **2**. Naw sürýän adam.

NAWÇYLYK [na:wçuluk], *at.* Nawçynyň käri, ýagdaýy. *Nawçylyk hünäri.*

NAWLY [na:wly], *syp.* Nawuň kömegi bilen, naw arkaly. *Şol barmana niredendir naýyň zaryn sesi eşidildi* (G. Kulyýew).

NAÝ I, *at.* Gargydan we ş. m. ýasalýan tüýdügiň bir görnüşi, saz guraly. *Niredendir naýyň sesi eşidildi*.

NAÝ II, *at*. Suw çilimiň sorulýan, çekilýän tarapy, müşdügi. *Surayý çilimniň naýy gözel sen* (Magtymguly).

NAÝ III, *at, deňizç.* Ýelkenli nawuň burnundaky öňe çykyp duran ýogyn togalak agaç.

◊ **Naý bogaldak** naý ýelkeni çekilýän bogaldak. **Naý keleten** naý ýelkeni ýokary götermek üçin ýörite pürs. **Naý pälwan** naý bogaldagy gapdalyndan, öňünden saklaýan ýüpler. **Naý ýelken** gäminiň hereketini çaltlandyrmak üçin iň öňden çekilýän kiçijik ýelken.

NAÝBAŞY [naývaşy], *at.* **1**. Owadan, görmegeý, syratly; saýlama, iň oňat. *Bular biziň ilimiziň naýbaşy adamlary* (B. Kerbabaýew). **2**. Iň gowy, saýlantgy, aňrybaş.

◊ **Naýbaşy kubok** sport ýaryşlarynda ýenijilere gowşurylýan in ýokary baýrak.

NAÝBAŞYLYK [naývaşylyk], *at.* Naýbaşy derejä mynasyplyk, saýlama ýagdaýda bolmaklyk. *Hemme kişä naýbaşylyk, elbetde, ýetdirmez.*

NAÝÇA I, *at, dokm*. **1**. Erşiň arasyndan argaç geçirmek üçin daşyna sapak saralyp, mäkiniň içine salynýan barmak boýy gamyşdan ýasalýan tara guraly. *Naýçalaryna sapak sarap, Sapaklaryny sazlaşdyrýar* (B. Kerbabaýew). **2**. Tikin maşynlarynda daşyna sapak saralan tegelejik enjam. **3**. *deňizç.* Gäminiň öň tarapyndan çekilýän naý ýelkenini berkitmek, gaýymlamak üçin gäminiň göwresinden öňe tarap uzalyp çykyp duran pürs. **4**. Agzyndan doldurylýan tüpeňlerde mis oturdylýan ýer.

NAÝÇA II, *at.* Käbir bakja ekinleriniň gülüniň düýbündäki ýaňy düwen düwünçegi, täze düwen miwesi; güldüýbi. *Sapa goluň ikinji ýapragy hem birinjisi ýaly ilki murt çykaryp, soňra-da naýça görkezer diýip çak edipdi* (N. Esenmyradow).

NAÝÇALAMAK, *işl.* Naýça emele gelmek, ýaňy düwüp, miwe görkezip başlamak. *Melejäniň öz öňünden gelýän kölegesi ýaňyja naýçalan eriklere, üljelere dyrmaşýardy* (B. Kerbabaýew).

NAÝÇALY, *syp.* Naýçasy bolan, naýça bilen işleýän. *Naýçaly maşyn.*

NAÝÇALYK, *at.* Naýça bolar ýaly, naýça etmäge ýararly. *Naýçalyk gamyş getirsene.*

NAÝYNJAR [na:ýynja:r], *syp.* **1**. Ejiz, görgüli, gözgyny (adam). *Bu naýynjar ýarym adamyny aldamak mümkin däldi* (B. Seýtäkow). **2**. Ýürek awadyjy, zaryn, aýylganç. *Ataly-ogul gözlerinden boýur-boýur ýaş döküp, şeýle bir naýynjar garadylar* (S. Myradow). **3**. Göwnüçökgün, umytsyz, bialaç.*Olar özleriniň adatdaky ulumsylyklaryny ýitirip, naýynjar görnüşe eýe bolupdyr* (B. Kerbabaýew).

NAÝYNJARLYK [na:ýynja:rlyk], *at.* **1**. Ejizlik, görgülilik, gözgynylyk. *Naýynjarlyk etmek örän haýypdyr, Maňa päsgel bermek senden aýypdyr* (B. Kerbabaýew). **2**. Zaryn, ýürek awadyjy halda bolmaklyk. **3**. Umytsyz halda bolmaklyk, göwnüçökgünlik.

NAÝYNSAP [na:ýynsa:p], *syp.* **1**. Ynsapsyz, ynsabynyň çägini bilmeýän, wyždansyz, bolgusyz. **2**. Bihaýa, haýasyz, gödek. *Beýle naýynsap işe meniň elim barmaz* (B. Kerbabaýew). **3**. Käýinç hökmünde ulanylýan söz.

NAÝYNSAPLYK [na:ýynsa:plyk], *at.* **1**. Ynsapsyzlyk, wyždansyzlyk. *Şonça ýalbarsa-da gulak salman, şeýle naýynsaplyk etdim* (A. Salyh). **2**. Bihaýalyk, haýasyzlyk.

NAÝYSTAN [naýysta:n], *at, k.d.* Gargy, gamşyň bol ýeri, sazlyk. *Naýystan içre düşgen ot idiler*

meýdan ýaşyl mahmal bürendi.

NEMLETMEK, *işl.* Nem çekdirmek, çyglatmak, yzgar çekdirmek, nemli etmek. *Çigidi nemletmek.*

NEMLI, *syp.* Çyg çeken, yzgar alan, yzgarly, çygly. *Niredendir bir ýerden üstüne ýagyş sepelän gury syzanyň, şor garaganyň şorumtyk nemli ysy şemala aralaşyp gelýärdi* (A. Gowşudow).

NEMLILIK, *at.* Çyg, yzgar alanlyk, yzgarlylyk, çyglylyk.

NEMSIZ, *syp.* Yzgarsyz, çygsyz, nem çekmedik, gury.

NEMSIZLIK, *at.* Yzgarsyzlyk, çygsyzlyk, gurulyk.

NEMUNA [nemu:no]**,** *at, k.d.* Nusga.

NENEŇ, ″Nähili, nätüýsli, neneňsi″ ýaly manylary aňladýan sorag çalyşmasy. *Berdi aga, şol ogluň üçin gelmäge ýüzüň-gözüň neneň çydaýar?* (A. Durdyýew).

NENEŇ-NIÇIK: neneň-niçik bolýança belli bolýança, bir ýaňalyk bolýança, belli netijä gelinýänçä. *Men neneň-niçik bolandygyny düşündirdim.*

NENEŇSI, *çal., ser.* **Neneň**. *Begenjimden neneňsi öýe gelenimi hem bilmedim* (R. Gelenow).

NENES [ne:nes], *at, ser.* **Nenesler**.

NENESLER [ne:nesler], *at.* Russiýada Kola ýarym adasyndan Ýeniseý derýasyna çenli aralykda ýaşaýan halk.

NEOLIT [neýoli:t], *at, arheol.* Daş asyrynyň has soňky döwri, täze daş asyry.

NEP, *at.* Peýda, haýyr. *Şu dermanyň nepi degäýdi.*

NEPAGA [nepağa], *at, kön. s.* Nep. *Munuň içki, aýratyn-da aşgazan agyrysyna nepagasy kän* (″Saglyk″).

NEPES, *at, kön. s.* **1**. Dem. *Ellerinden dür dökülýän baharyň, Nepesi durlady çygly howasy* (G. Ezizow). **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Nepesiňi dürsemek** demiňi dürsemek, özüňi rast lamak, ynjalyk tapmak. *Ol alňasaklyk bilen elindäki işini bir gapdala taşlap, nepesini dürsedi* (″Edebiýat we sungat″).

NEPIS [nepi:s], *syp.* Çeper, näzik, owadan, ajaýyp, kaşaň; inçe.

NEPISLIK [nepi:slik], *at.* Çeperçilik, owadanlyk, näziklik, ajaýyplyk, kaşaňlyk; inçelik. *Biziň halylarymyz nepisligi bilen göreni haýran galdyrýar.*

NEPÝAG [nepýa:ğ], *at, gepl. d.* Çyra guýulýan ýangyç, nebit. *Gara çyraň peltesinden, Nepýagjyk-da ýokuşdyrdym* (K. Gurbannepesow).

NER, *at.* Bugra bilen arwanadan bolan erkek düýe iner. *Hatarda ner bolsa, ýük ýerde galmaz* (Nakyl). *Ner düýäniň örküji ýüňlek bolar, ýar-ýar* (Toý aýdymyndan).

NERESSE, **1**. Ýetginjeklik ýaşyna ýetmedik, kemala gelmedik, ýetişmedik; ýaşajyk, gögele. *Neresse çaga.* **2**. *göç. m.* Biçäre, görgüli, görjegini görüp ýetişmedik (köplenç, ýaş ýogalan adam hakynda aýdylýar). *Neresse zor sazandady.*

NERKES, *at.* Ak ýa-da sary gülli ösümlik, gül.

◊ **Nerkes göz** owadan göz.

NERME, *at.* Döwek döwlende harmanyň daşyna halkalaýyn aýlanan däne gatyşykly saman üýşmegi, döwlen, atmaga taýýar ak ekin. *Ýel güýçli bolmany üçin, nermäni olar örän ýokary zyňýardylar* (B. Kerbabaýew).

◊ **Nerme näzik** sähel zada öýkeläp duran, sähel zady göwnüne alýan. *Ne beýle nerme näzik bolupsyň.* **Nermeden doýan ýaly** özüni hondanbärsi saýýan, gopbamsy (adam).

NERREK, *at.* Kümüş we beýleki gymmat bahaly zatlardan ýasalýan bezeg şaýlaryň ýüzüne her hili görnüşde deşik deşmek üçin ulanylýan gural.

NERRIK I, *at.* Dowaryň guzlamazlyk keseli.

NERRIK II, *at*. Hamyň iç ýüzünde döreýän agyrysyz düwün.

NERW [ne:rv], *at, anat.* Kelle we oňurga ýülüginden ähli agzalara ýaýraýan we özboluşly ulgam emele getirýän hem-de bedeniň işleýşini dolandyrýan örän ince gan damarlar ulgamynyň jemi.

NESIBE [nesi:ve], *at.* Kysmat, ykbal; näme-de bolsa bir zatdan ýetýän paý, rysgal. *Seni nesibäň getirdi, Indi ýurduň daşdyr, Öwez* (″Görogly″).

◊ **Nesibäň çekmek (dartmak)** miýesser bolmak, bir sebäp bilen bir ýere barmak ýa-da gelmek, duşmak, duş bolmak. *Köp aglar men, ýarym bilmez, Nesip dartmaz, gülüp gelmez* (Mollanepes).

NESIBELI [nesi:veli], *syp.* Nesibesi bar bolan; ykbally, ýazgytly. *Aý, onsoňam gyz maşgala diýeniň myhman bolýar, iru-giç öz nesibelisine gowuşmaly* (T. Gurbanow).

NESIL, *at*. **1**. Asly bir ata-babadan bolanlar, kowum-garyndaşlar, arkama-arka gelýän garyndaşlyk. **2**. Bir maşgalada önüp-ösen ogul-gyz, zürýat. *Her bir adamyň maksady özünden nesil galdyrmak*. **3**. *göç. m.* Ýaş össürimler, ýaş ýetginjekler, ýaşlar. **4**. *göç. m.* Bir döwürde ýaşaýanlar, döwürdeşler. *Altyn asyryň altyn nesli.*

NESILME-NESIL, *hal.* Arkama-arka, nesilden-nesle, nesilsaýyn.

NESILSAÝYN [nesilsa:ýyn], *hal, ser.* **Nesilme-nesil**.

NESILSIZ, *syp.* Nesil önmeýän, nesli bolmadyk, ogul-gyzsyz, zürýatsyz. *Dünýäden nesilsiz ötmek.*

NESIP [nesi:p], *at, ser.* **Nesibe**.

◊ **Nesip bolsa** ″ykbal, kysmat şoňa ýetirse″ diýen manyda ulanylýan aňlatma. *Nesip bolsa, Çandybile baraly, Agaýunus, Göroglyny göreli* (″Görogly″). *Nesip bolsa, türkmen raýatlaryna, nesillerine Altyn asyr ýar bolar* (″Türkmenistan″). **Nesip etdiginden** nesip edişine görä. *Gel, nesip etdiginden çaý içeli.* **Nesip**

bolup bilmezlik. *Japbaklar nebsini şagladýanlardan, köpi gözläp, azdan galýanlardan däldirler* (B. Kerbabaýew). **Nebsiň oýanmak (otukmak)** bir zada isleginň, höwesiň artmak, öz peýdaňy bilmek.

NEBISJEŇ [nevisjeň], *syp*. Nebsi gereginden artyk, nebsi üçin ylgaýan, nebsewür, betnebis. *Nebisjeň dünýäni ýuwutsa-da doýmaz* (G. Kulyýew).

NEBISJEŇLIK [nevisjeňlik], *at*. Nebisjeň bolmaklyk, betnebislik, nebsewürlik. *Nebisjeňlik etmek*.

NEBISLI [nevisli], *syp*. Nebsi bolan, nebsini bilýän.

NEBISLILIK [nevislilik], *at*. Nebsi bar bolmaklyk, nebsini ileri tutmaklyk, nebisjeň.

NEBISSIZ [nevissiz], *syp*. Nebsi köp bolmadyk, nebsini çäklendirip bilýän.

NEBISSIZLIK [nevissizlik], *at*. Nebsi öňüne düşmezlik, nebsine haý diýmeklik, nebsiňe buýrup bilmeklik.

NEBIT [nevit], *at*. **1**. Ýeriň çöküdi gatlagynda ýaýran gazylyp alynýan möhüm baýlyklaryň biri; çig mal hökmünde dürli önümler (kerosin, benzin, wazelin, parafin we ş. m.) almak üçin peýdalanylýan garamtyl-goňur ýa-da gara reňkli, ysly ýanyjy ýagjymak suwuklyk. **2**. Nebitiň gaýtadan işlenmegi esasynda alynýan suwuk ýangyç. *Çyranyň nebiti gutarypdyr.*

NEBITÇI [nevitçi], *at*. Nebit senagatynyň işgäri, nebit boýunça hünärmen.

NEBITÇILIK [nevitçilik], *at*. **1**. Nebitçiniň hünäri, käri, wezipesi. *Ol ençeme ýyl bäri nebitçilik edýär.* **2**. Nebit pudagyna degişli, nebit bilen baglanyşykly.

NEBITDAKYL [nevitdakyl], *at, min*. Ýag, çalgy ýagy we ş. m. taýýarlamak üçin ulanylýan, dürli agyr molekulaly parafinleriň garyşyp gatamagyndan emele gelen madda, dag mumy.

NEBSAGYRYJYLYK [nebsa:ğyryjylyk], *at*. Bir zada gynanyjylyk, nebsiň agyrmaklyk ýagdaýy. *Ol ýigidekçä nebsagyryjylyk bilen garady*.

NEBSEWÜR [nevsöwür], *syp*. **1**. *ser*. **Nebisjeň**. **2**. Işdämen, iýmekde uly islegi bolan, işdäli, işdäsi oýanan, halys iýesi gelip ymsynan. . *Ol nahara nebsewür garady.*

NEBSEWÜRLIK [nevsöwürlük], *at*. **1**. *ser*. **Nebisjeňlik**. *Töwerek-daşyna nebsewürlik bilen synlady.* **2**. Işdämenlik, işdäsi açyklyk. *Ol bedräniň ýanyna baryp, bir kürüşge suw alýar-da, nebsewürlik bilen içýär* (N. Jumaýew).

NEÇJAR [neçja:r / netja:r], *at*. Agaç ussasy. *Öz döwründe Nuh pygamber, Neçjar işin tutup geçdi* (Magtymguly).

NEÇJARLYK [neçja:rlyk / netja:rlyk], *at*. Neçjaryň käri, ýagdaýy. *Ol demirçilik hem ederdi, neçjarlyk-da* (N. Pomma).

NEÇJARÇYLYK [neçja:rçylyk / netja:rçylyk], *at, ser*. **Neçjarlyk**.

NEDEN, *hal*. Tas, birden, tasdan. *Olar neden atdan agypdylar*.

NEDIR, 1. ″Näme″ manysyndaky? *ne* diýen sorag çalyşmasynyň yzyna *-dir* kem işligi goşulan görnüşi. *Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir!* (Magtymguly). **2**. Oglana dakylýan at.

NEFER, *at, k.d*. Adam, şahs. *Kyrk müň nefer atlandylar, ardyna düşdüler* (″Kitaby dedem Gorkut″).

NEGADA [neđa:da], *hal*. Käbir wagtda, kämahal, käwagt, käte, käýarym. *Ol mamasynyň diş-dyrnak bolup, azap baryny siňdirip geýdiren bu egin-eşigini negada bir toýda-tomguda geýip çykarýardy* (A.Gowşudow).

NEJASAT [neja:sat], *at*. Adamyň, haýwanyň ýogyn içege arkaly daşa çykarýan tezegi. *Nejasatdyr mydam iýýän höregi* (Kemine).

NEJAT [neja:t], *at*. Çykalga, çäre, alaç, najat. *Menem ertir adamlarym bilen öz nejadymy görerin* (H. Derýaýew).

NEJIS [neji:s], *syp*. **1**. Ýürek bulandyryjy, keşdiň almaýan erbet, ýaramaz, pis. **2**. *göç. m.* Haýyn, ýigrenji.

NEJISLIK [neji:slik], *at*. **1**. Ýürek bulandyryjylyk, keşdiň almazlyk, pislik, erbetlik. **2**. Haýynlyk, ýigrenjilik.

NEK, *syp*. Yaramaz, nekdogdy, nekgende. *Atadan ogul köp dogar, içinde biri nek dogar* (Nakyl).

NEKDOGDY [nekdoğdy], *syp*. Naýynsap, ynsabyny ýuwudan; galandar, ykmanda, nekgende.

NEKGENDE [nekgenne], *syp*., *ser*. **Nekdogdy**.

NEKIRT: nekirt etmek sürümi, ekişi, orak ormagy, täze ýurda göçmegi, ekerançylygyň belli, jogapkärli pursatlaryny sähetli gün başlap goýbermek.

NEM, *at*. Yzgar, çyg, öl. *Arly gyş bulutlaň nemini soran ýer jana geldi.*

◊ **Nem syzmazlyk** bilýän zady barada hiç zat aýtmazlyk.

NEME, *çal*. Köplenç, ýada düşmedik jyns ýa-da has atlaryň ýerine ulanylýan nämälim çalyşma.

◊ **Neme etmek** *(gepl. d.)* köplenç, näme etmelidigi diliňe gelmedik halatynda haýsy-da bolsa bir işlik *neme etmek* bilen çalşyrylyp ulanylýar. *Şu gazygy şu ýere neme edip goýbereli.*

NEMEK, *at*. Duz-çörek, iýmek-içmek. *Şum rakypdyr iýdi nanu-nemegin* (″Şasenem – Garyp″).

NEMESLER [ne:mesler / ne:misler], *at*. Germaniýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

NEMJIREMEK, *işl*. Yzgar çekmek, çyg ekmek.

NEMJIRETMEK, *işl*. Bir ýeri çygjartmak, neme basdyrmak. *Bug aýnany nemjiretdi*.

NEMLEME, *iş ady*. Nemlemek ýagdaýy.

NEMLEMEK, *işl*. Yzgar çekmek, çyg çekmek, nemli bolmak. *Ýagyş suwundan kemsiz nemlenen*

NÄBELETSIREMEK [nä:velessiremek], *işl.* Belet bolmadyksyramak, bilmediksiremek; nätanyşsyramak, näbelet bolan bolmak.

NÄBELLI [nä:velli], *syp.* Belli bolmadyk, açyk, anyk bilinmeýän, belli däl; nätanyş. *Tokaýdan näbelli guşlaryň hüwwüldili owazy gelýärdi* (N. Jumaýew).

NÄBELLILIK [nä:vellilik], *at.* Belli dällik, açyk bilinmezlik, açyk dällik; nätanyşlyk.

NÄÇE [nä:çe], *çal.***1**. Bir zadyň bahasyny, sanyny, mukdaryny we ş. m. bilmek üçin ulanylýan sorag çalyşma. *Onuň näçe ýaşanyny bilýän adam ýokdy* (B. Seýtäkow). **2**. Köp, köp gezek; isledigiňçe. *Gowaça şeýle bir ösümlik, şeýle bir ekin, muny näçe taryplasaň, ýene az* (B. Kerbabaýew).

NÄÇENJI [nä:çenji / nä:çinji], *çal.* Soralýan zadyň tertip boýunça ornuny görkezmäge hyzmat edýän sorag çalyşmasy. *Sen pellehana näçenji bolup geldiň? Näçenji sahypany okap gutardyň?*

NÄDOGRUÇYLYK [nä:doğruçuluk], *at, ser.* **Nädogrulyk**.

NÄDOGRULYK [nä:doğruluk], *at.* **1**. Hakykata dogry gelmezlik, dogry dällik, ýalanlyk. **2**. Ýalňyşlyk, hakyky dällik. *Meseläniň goýluşynyň nädogrulygy ýüze çykdy.*

NÄDOGRY [nä:doğry], *syp.* **1**. Hakykata dogry gelmeýän, dogry, dürs däl, ýalan, galp. **2**. Ýalňyş. *Biz meseläni nädogry çözüpdiris*.

NÄGEHAN [nä:ğeha:n], *hal.* **1**. Duýdansyz, birden, birdenkä, tötänden. *Bir kerwen gelerdi Müsürden Şama, Nägehan geldiler üşbu mekana* (Magtymguly). *Nägehandan gelen betbagtçylyk ol maşgalanyň süýji durmuşyny bulady* (B. Soltannyýazow). **2**. *göç. m.* Garaşylmazdan inen bela, betbagtlyk, abanan howp. *Beýle nägehan ynsanyň başyna inmesin.*

NÄGEHANLYK [nä:ğeha:nlyk], *at.* Duýdansyzlyk, tötändenlik, birdenkä ýüze çykmaklyk. *Bolan işiň nägehanlygy hemmäni haýran galdyrýardy.*

NÄGILE [nä:ği:le], *syp*. Bir zatdan ýa-da birinden göwni galan, närazy bolan, nadyl. *Men siziň hiç biriňizden hiç wagtda nägile bolmadym* (B. Kerbabaýew).

NÄGILEÇILIK [nä:ği:leçilik], *at, ser.* **Nägilelik**.

NÄGILELIK [nä:ği:lelik], *at.* Birinden ýa-da bir zatdan göwnüň galmaklyk, närazy bolmaklyk, nadyllyk, razy dällik.

NÄHAJAT [näha:jat], *at.* Nämä geregi bar, nämä gerek, nämä derkar, geregi, hajaty ýok, ne hajat. *Ederini bilmeze ýagy nähajat!* (Nakyl).

NÄHAK , *syp.* **1**. Dogry däl, nädogry, hak däl. *Adama nähak gara sürtmeli däl.* **2**. Hiç bir sebäpsiz, biderek, ýerliksiz.

NÄHEŇ, *at, k.d.* Kit, akula; krokodil. *Jeýhun deryýasynyň Nili-näheňi* (Magtymguly).

NÄHILI [nä:hi:li], *çal.* "Neneňsi, nätüýsli, niçik" ýaly manydaky sorag çalyşmasy. *Sen bagt diýen zada nähili düşünýärsiň?*

NÄHOŞ [nä:hoş], *syp., ser.* **Näsag**.

NÄHOŞLAMAK [nä:hoşlomok], *işl., ser.* **Näsaglamak**. *Ol ýaman nähoşlany üçin hassahana düşdi.*

NÄHOŞLUK [nä:hoşluk], *ser.* **Näsaglyk**. *Enesiniň nähoşlugy barada telegramma aldy.*

NÄJÜRE [nä:jürö], *çal., ýerli g., ser.* **Nähili**.

NÄKES [nä:kes], *syp.* Ugursyz, bolgusyz (adam). *Sözüň parhyny bilmez bir näkes üçin bizden öýkelemäň!* ("Edebiýat we sungat").

NÄKESLIK [nä:keslik], *at.* Hiç zadyň alnyndan dällik, binamyslyk, sansyzlyk, bihepbelik.

NÄLAÝYK [nä:la:ýyk], *syp.* **1**. Mynasyp däl, deň gelmeýän, taý gelmeýän, laýyk däl. **2**. *göç. m.* Nädogry, ýalňyş. *Nälaýyk hereketler*.

NÄLAÝYKLYK [nä:la:ýyklyk], *at.* **1**. Laýyk dällik, mynasyp bolmazlyk, deň gelmezlik. **2**. *göç. m*. Nädogrulyk, ýalňyşlyk. *Edilýän hereketleriň nälaýyklygy. Işde bolýan nälaýyklyklar.*

NÄLER [nä:ler] **I**, *çal., gepl. d.* "Nämeler" sözüniň (çalyşmasynyň) gysgalan görnüşi. *Seýil edeliň bu jahana, Jahanda näler görüner* (Magtymguly).

NÄLER [nä:ler] **II,** *çal*. Her näçe, şunça, köp gezek, halys. *Men näler çydajak boldum-la*.

NÄLET [nä:let], *at.* **1**. Ýüzügaralyk, biabraýlyk, lagnat. **2**. Gargyş, sögünç aňladýan söz. *Patyşa kiçi gyzyna nälet aýdyp, bir gatyrhana saldyrdy* (Halk ertekisinden).

◊ **Nälet getirmek** ýüzügara etmek, biabraý etmek. **Nälet okamak** gargyş etmek, gargamak.

NÄLETI [nä:leti], *syp., ser.* **Näletkerde**.

NÄLETKERDE [nä:letkerde], *syp.* Nälet, ysnat getirýän, näleti. *Sen-ä näletkerde oglan bolduň.*

NÄLETLEME [nä:letleme], *iş ady.* Näletlemek ýagdaýy.

NÄLETLEMEK [nä:letlemek], *işl.* Nälet aýtmak, pislemek; gargyş etmek. *Ähli halklar näletleýär urşy* (A. Kowusow).

NÄLETLEMEKLIK [nä:letlemeklik], *iş ady.* Näletlemek ýagdaýy.

NÄLETLENMEK [nä:letlenmek], *işl.* Biri ýa köpçülik tarapyndan nälet okalmak, gargyş edilmek. *Erbet hereketler üçin näletlenmek.*

NÄLETLI [nä:letli], *syp*. Nälet siňen, nälet aýdylan, näletlenen, nälet eýesi bolan.

NÄMAKUL [nä:ma:ku:l], *hal.* Makul däl, maksada laýyk däl, göwnejaý däl, makullanmaýan. *Onuň çykyşyna dogry diýenem tapyldy, ony nämakul bilenem tapyldy. Siziň şu maslahatyňyz nämakul däl*.

NÄME [nä:me], *çal.* Atlaryň ornuna gelýän sorag

etsin ″hözirini gör, nepi degsin, deregiňe ýarasyn″ diýen manyda aýdylýan alkyş. *Tüweleme, nesip etsin, gazygynda garrasyn* (B. Kerbabaýew). *Ýaşamak nesip etsin, jaý kemi ýok* (B. Pürliýew).

NESIHAT [nesi:hat], *at.* Birine bir mesele, iş barada berilýän öwüt-ündew, maslahat.

NESIHATÇY [nesi:hatçy], *at*. Nesihat, öwüt berýän adam, maslahatçy. *Men seni nesihatçy bagşy diýip eşitdim* (″Görogly″).

NESIHATLY [nesi:hatly], *syp.* Öwüt-ündewli, maslahatly.

NESTEREN, *at, kön. s.* Ýabany bägül; itburun. *Ýa reb, ol gülgün ýaňagyň gülmüdir ýa nesteren* (Şah Ysmaýyl).

NESÝE, *at*. Belli bir möhlete çenli bahasy, puly berilmän alnan, puly nagt berilmedik, nyrhy tölenmedik. *Myraly goýunlaryny nesýe satjagyny aýdypdyr* (″Myraly″).

◊ **Nesýä geçmek** nesýe almak, ynamyny ödemek, nagt tölemän almaga mynasyp bolmak; alyş-berişde ygtybarly hasaplanmak.

NESÝE-NOWGAN [nesýe-nowğa:n], *hal, ser.* **Nesýe**. *Çykarman ol hem sesini, Nesýe-nowgan kömek etdi* (Ç. Aşyrow).

NEŞDER, *at.* **1**. Ujy ýiti dilkaw pyçajyk, gan almak üçin ulanylýan pyçajyk. *Ol tenine neşder urlan ýaly tisgindi*. **2**. *gepl. d.* Ary, möý ýaly käbir mör-möjekleriň çakýan ýiti agzasy, iňňe. *Şol zarbada bat alyp, Çakdy neşderin dürtüp* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Tyg, hanjar, naýza ýaly göni zatlar. *Günüň neşderleri depäňi deşip barýar* (B. Hudaýnazarow).

NEŞE, *at*. **1**. Tirýek, meň ýaly saglyk üçin zyýanly bolan humarlandyryjy jisimleriň umumy ady. *Hemmeler neşe nogsanyna garşy aýaga galmaly* (″Türkmenistan″). **2**. Tirýek, meň çekmek, arak, çakyr içmek we ş. m. zatlar netijesinde adamda ýüze çykýan ýelgin, keýp, lezzet, maza. *Biz olaryň ýanynda maşyny sakga durzup, olaryň neşesini uçurdyk* (N. Pomma).**3**. *göç. m.* Ýykgyn edilýän zat, ýoň, nysak, ýörelge.

◊ **Neşe bilmek** keýp hasaplamak, saýmak, bir zady derejedir öýtmek, mertebe saýmak. *Öňde-de biri sapançasynyň boş gabynyň içine daş hem aňry-bäri dykyp, biline guşanar eken, şony hem özüne neşe biler eken* (A. Gowşudow). **Neşäň gaçmak (uçmak)** keýpiň bozulmak, keýpiň gaçmak. *Waheý, bar neşämi gaçyrdyň-la, gyz* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew). **Neşäň ýetmek** mazaly keýplenmek, lezzetlenmek.

NEŞEBENT [neşevent], *at, ser.* **Neşekeş**. Tirýekkeş, neşekeş, neşä erkini aldyran adam.

NEŞEBENTLIK [neşeventlik], *at.* Tirýekkeşlik, neşekeşlik.

NEŞEKEŞ [neşekeş], *at.* Tirýek çekmäge endik eden adam, tirýekkeş.

NEŞEKEŞLIK [neşekeşlik], *at.* Tirýekkeşlik, neşebentlik. *Neşekeşlik diýilýän zat uly betbagtçylyk* (″Türkmenistan″).

NEŞELI [neşeli], *syp.* **1**. Tirýek, meň we ş. m. çekmek zerarly neşesi bar bolan, keýpli. *Neşeli ýagdaý.* **2**. Keýpli, gyzykly, lezzetli. **3**. Özüne çekiji, timar berlen, owadan, kaşaň. *Ol hem neşeli köwüşleri geýmegi gowy görýär* (N. Pomma).

NEŞELILIK [neşelilik], *at.* Neşeli ýagdaýda bolmaklyk; kaşaňlyk.

NEŞIR, *at.* **1**. Çap, çap edilen. *Men size şu gün* **2**. Çap edilip çykarylan kitaplar, žurnallar we ş. m. gollanmalar.

NEŞIRÝAT [neşirýa:t], *at.* Kitap, kitapça, gazet-žurnal we ş. m. neşir etmek bilen meşgullanýan edara. *Ýene iki ýygyndy neşirýata çap etmäge hödürlendi.*

NEŞIRÝATÇY [neşirýa:tçy], *at*. Çap edip çykarmak işi bilen meşgullanýan neşirýat senagatynyň işgäri, çap edip çykarýan.

NETIJE [neti:je], *at.* **1**. Bir mesele, iş we ş. m. barada gelinýän iň soňky pikir, çözgüt. *Islendik işiň jemleri ahyrky netije bilen kesgitlenýär* (″Türkmenistan″). **2**. Netijäniň esasynda, ahyrda, bir zadyň soňunda diýen manylarda ulanylýan giriş sözi (wagt-orun düşümde). *Netijede, öýleriň ýene-de 50 müňüsine gaz berildi* (″Türkmenistan″).

◊ Netije çykarmak sapak edinmek, iº üçin belli karara gelmek.

NETIJELI [neti:jeli], *syp.* Netije berýän, netijesi bar bolan.

NETIJESIZ [neti:jesiz], *syp.* Netijesi ýok, netije bermeýän, biderek, boş. Netijesiz iº.

NETIKAZA [netikaza:], *at.* Özdiýenli, öz diýenini edýän, erbet niýetli, päliýaman. *Ol tüýs netikaza eken.*

NETIKAZALYK [netikaza:lyk], *at*. Erbet niýetlilik, päliýamanlyk.

NEÝLEMEK, iºl., gepl. d. ″Näme etmek, näme iºlemek″ manylarynda ulanylýan şekil. *″Bir belasy bolmasa, guýruk munda neýlesin″ diýip oýlanypdyr* (″Türkmen halk ertekileri″). *Dost ilinden awaraýam, Gel, gör, meni yşk neýledi* (Ýunus Emre).

NÄ [nä:], **1**. Sözüň öňünden goşulyp, ýoklugy aňladýan goşulma. *Meselem: näbelli,nädogry we* ş.m. **2**. ″Nähili?, niçik?″ ýaly sorag çalyşmasynyň manysyny aňladýan ownuk bölek. *Muňa nä döw çaldy*.

◊ **Nä körüň bar?** näme işiň bar, işiň ýok, barmak derkar däl. *Olarda nä körüň bar? Öýde bol.*

NÄBELET [nä:velet], *syp.* Belet däl, tanyşlygy ýok, nätanyş. *Sen maňa näbeletmi?*

NÄBELETÇILIK [nä:veletçilik], *at, ser.* **Näbeletlik**.

NÄBELETLIK [nä:veletlik], *at.* Belet dällik, tanyş dällik, nätanyşlyk. *Şähere näbeletlik.*

NÄTÜÝSLI [nä:tüýslü], *çal.* "Nähili, neneň, niçik, näzeýilli, neneňsi" diýen ýaly manyda ulanylýan sorag çalyşmasy. *Aýu, seniň bolşuň nätüýsli, toba-tagsyr!* (A. Durdyýew).

NÄUMYT [nä:umuýt], *syp.* Umytsyz, tamasyz. *Adybeg yzy binyşan gitdi diýip, men näumyt bolup ýördüm* ("Görogly").

NÄUMYTLYK [nä:umuýtluk], *at.* Umytsyzlyk, tamasyzlyk. *Onda näumytlyk duýgusy oýandy.*

NÄWAGT [nä:wağt], *çal.* Haýsy wagt, haçan. *Biz kärhanada näwagt işläris? - diýipdir* (Ö. Abdyllaýew).

NÄWAGT-BIWAGT [nä:wağt-bi:wağt], *hal.* Her bir wagt, haçan diýseň, islendik-islenmedik wagt. *Näwagt-biwagt diýmän, bar bileni-biteni işdir.*

NÄWAGT-NÄZAMANA [nä:wağt-nä:zama:na], *hal.* Bilip bolmaz, nähili döwür boldy, bu nä zamana.

NÄZ [nä:z], *at.* **1**. Esasan, aýal-gyzlaryň öz gadyryny artdyrmak maksady bilen ýakymly, mylaýym duýguly näz-kereşmesi; göz-gaş kakyşy, garaýşy. *Ol gözlerini güldürip, näz bilen ýylgyryp seretdi* (N. Pomma). **2**. Sypaýyçylykly bahana araýyş. *Gyzy baryň näzi bar* (Nakyl).

◊ **Näziň artdyrmak** arzyny artdyrmak, özüňe ýalbartmak, näziň çekdirmek. *Näziň artdyrmasana, ozal gürleşipdik ahyry.*

NÄZENIN [nä:zeni:n], *syp.* Göze ýakymly, mylaýym, ajaýyp, gözel (ýaş aýal maşgala hakynda).

NÄZENINLIK [nä:zeni:nlik], *at.* Näz-kereşmelilik, näzi köplük. *Beýle näzeninlik hemme gyzlara mahsus däldir.*

NÄZEÝILLI [nä:zeýilli], *çal, gepl. d., ser.* **Nähili.** *Aýdaweri, oglum, atynyň reňki näzeýilli?* ("Görogly").

NÄZIK [nä:zik], *syp.* **1**. *ser.* **Nepis**. **2**. Ýaşajyk, terje. *Otuň näzik ýapraklary bürşerip görünýärdi* (B. Kerbabaýew). **3**. Gowşajyk, inçejik, horja, çepiksije. *Çerkez arkan dolanmakçy bolanda, gurply penje onuň näzik çigninden ýapyşdy* (B. Kerbabaýew). **4**. Mähirli, mylaýym, ýakymly, ýumşajyk, mymyk. *Dutaryň näzik owazy.* **5**. Berk däl, port, sagdyn däl; ejiz, gowşak. *Näzik agaç. Näzik metal.* **6**. *göç. m.* Sähel zady ýüzüne alýan, ynjyk, öýkelek. *Näzik gelin. Näzik adam. Näzik bolmak.* **7**. Gyza dakylýan at.

NÄZIKLIK [nä:ziklik], *at.* **1**. *ser.* **Nepislik**. **2**. Ynjyklyk, köp zähmet, esewanlygy talap edijilik. *Gowaçanyň näzikligi näzenin gyzyňkydan hem öterák* (B. Kerbabaýew). **3**. Mähirlilik, ýakymlylyk. *Tebigy näzikligine ýürekden gadyr goýýardy* (G. Kulyýew). **4**. Berk dällik, portluk, ejizlik. *Metalyň näzikligi.* **5**. *göç. m.* Ynjyklyk, öýkeleklik.

NÄZIKSIREME [nä:ziksireme], *iş ady.* Näziksiremek ýagdaýy.

NÄZIKSIREMEK [nä:ziksiremek], *işl.* Näz-kereşme eden bolmak, näziň çekdirjek bolmak, näzik bolan bolmak. *Ol wagtyhoşluk bilen güldi, näziksiredi.*

NÄZIKSIREMEKLIK [nä:ziksiremeklik], *iş ady.* Näziksiremek ýagdaýy.

NÄZIKSIREŞMEK [nä:ziksireşmek], *işl.* Ýerli-ýerden, birnäçe bolup näziksiremek.

NÄZIKSIRETMEK [nä:ziksiretmek], *işl.* Näzik ýagdaýda boldurmak, näziksiremäge ýol bermek; aýnatmak.

NÄZI-NYGMAT [nä:zi-nyğmat], *at.* Her hili iýmitler, her tüýsli tagamlar. *Näzi-nygmat görüp, iýip-içmedim* (Kemine).

NÄZIRGEME [nä:zirğeme], *iş ady.* Näzirgemek ýagdaýy.

NÄZIRGEMEK [nä:zirğemek], *işl.* **1**. Näz-kereşme etmek, näzli bolmak, näziňi çekdirmek. *Ol ýigidiň saçyny sypap näzirgedi.* **2**. Lälik bolmak, läliksiremek, näziňi bildirmek. *Ol kakasynyň boýnundan asylyp näzirgedi* (G. Kulyýew).

NÄZIRGENMEK [nä:zirğenmek], *işl.* Näz etmek, näzlidigiňi bildirmek. *Gelin näzirgenip gözüni süzdi* ("Edebiýat we sungat").

NÄZIRGEŞMEK [nä:zirğeşmek], *işl.* Birnäçe bolup bilelikde näzirgemek. *Gyzlar näzirgeşip otyrdylar.*

NÄZIRGEÝIŞ [nä:zirğeýiş], *iş ady.* Näzirgemek ýagdaýy.

NÄZ-KEREŞME [nä:z-kereşme], *at.* Näz etmeklik, göz-gaş oýnatma, özüne çekiji mylaýymlyk, näzlilik. *Agaýunus ýüz-müň näz-kereşme bilen gözlerini güldürdi* ("Görogly").

NÄZLI [nä:zli], *syp.* **1**. Näz bilen, mylaýym, mähirli, näz-kereşmeli. . *Onuň aýaly näzli güldi* (B. Kerbabaýew).**2**. Adam ady.

NIÇE, *çal.* Näçe, ençe, birnäçe, birentek. *Türkini oňarmaz niçe mollalar, Arap tilin, diwan hatyn näbilsin* (Magtymguly).

NIÇESAR [niçesa:r], *hal, ser.* **Niçezar**. *Niçesar saňa aýdyp etdirmeli!*

NIÇEZAR [niçeza:r], *hal.* Haçana çenli, haçana deňiç, näçe wagt. *Men niçezar saňa tayýar aw getirip berer ýörer öýdýäň* (Halk ertekisinden).

NIÇIGSI [niçiğsi], *gepl. d.* Niçik, neneň, neneňsi, nähili. *Men sensiz niçigsi arman çekmäýin.*

NIÇIK, *gepl. d., ser.* **Neneň**. *Niçik lak atjagyn bilmeýän ýaly, Ogryn-ogryn galpyldaýar azajyk* (B. Kerbabaýew).

NIDERLANDIÝALY [niderla:ndiýa:ly], *syp., ser.* **Niderlandiýalylar**.

NIDERLANDIÝALYLAR [niderla:ndiýa:lylar], *at.* Niderlandiýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

NIGAR [niğa:r], *at.* **1**. Gözel, söýgüli, ýar. *Eý pelek, döwrüňde neçün-ernigar elden gider* (Sopy Allaýar). **2**. Surat, nagyş, haşam. **3**. Gyza dakylýan at.

çalyşma. *Näme beýle gijä galdyň? - diýip söze başlady* (H. Deryaýew).

◊ **Nämäň alnyndan** "pylany kimmişin, ol hiç kim, elinden geljek zat bolmaz" diýen manyda ulanylýan aňlatma. *O nämäň alnyndan, ondan hiç kim gorkanok.*

NÄMEJAL [nä:meja:l], *syp.* Mejalsyz, ysgynsyz. *Açyk gapydan içeri giren - nämejal, ejiz göwreli, ýigrimi iki - ýigrimi bir ýaşlaryndaky ýigitdi* (A. Gowşudow).

NÄMEJALLYK [nä:meja:llyk], *at.* Ysgynsyzlyk, mejaly, kuwwaty, güýji ýokluk.

NÄMÄHREM [nä:mährem], *syp.* **1**. Ýat, keseki. *Magtymguly, dostdan syryň gizleme, Biwepadyr, nämähremi gözleme* (Magtymguly). **2**. Mähirsiz, rehimsiz, yzgytsyz. *O şol hatyn ki, nämährem nazardyr* (Sopy Allaýar).

NÄMÄHREMLIK [nä:mähremlik], *at.* Mähirli gatnaşykda dällik, kesekilik. *Onuň garaýşynda nämähremlik duýulýardy.*

NÄMÄLIM [nä:mä:lim], *syp.* **1**. Mälim däl, belli, aýan bolmadyk, gümürtik; düşnüksiz. **2**. Tanyş däl, tanalmaýan, nätanyş. *Olara nämälim bir myhman geldi.*

◊ **Nämälim çalyşma** (*dil b.*) "Biri, pylany, neme" ýaly sözlerden ybarat bolup, köplenç atlaryň ýerine çalşyp gelýän sözler.

NÄMÄLIMLIK [nä:mä:limlik], *at.* **1**. Mälim, belli dällik, aýan bolmazlyk, gümürtiklik. *Ýüreginde turan howsala, gorky, nämälimlik barha güýjeýärdi* (B. Seýtäkow). **2**. Tanyş dällik, nätanyşlyk.

NÄNE [nä:ne], *at.* Ýapragy we baldagy gyzylymtyl, ýiti narpyz ysly, iýilýän ot.

NÄRAHAT [nä:ra:hat], *syp.* Rahat däl, ynjalyksyz, rahady ýok, rahatsyz, galagop. *Närahat ýürek. Närahat orun*.

NÄRAHATLYK [nä:ra:hatlyk], *at.* Rahat dällik, ynjalyksyzlyk, rahady ýokluk, rahatsyzlyk; galagoplyk. *Onuň derde dözümli kalby närahatlyk bilen uryardy* (G. Kulyýew).

NÄRAZY [nä:ra:zy / nä:ra:zy:], *syp.* Birinden ýa-da bir zatdan razy bolmadyk, razy däl.

NÄRAZYÇYLYK [nä:ra:zyçylyk / nä:ra:zy:çylyk], *at, ser.* **Närazylyk**. *Iki tarapda hem närazyçylyk bolmasyn.*.

NÄRAZYLYK [nä:ra:zylyk / nä:ra:zy:lyk], *at.* Birinden ýa-da bir zatdan razy bolmazlyk, razy dällik, makul bilmezlik, göwnejaý dällik. *Ýoldaşlarynyň ýüzüne närazylyk bilen seretdi.*

NÄRSE [nä:rse], *ser*. **Zat**.

NÄSAG [nä:sağ], *syp.* Sag däl, kesele duçar bolan, nähoş, syrkaw. *Hekim näsagyň ýagdaýyny bilenden soň, uludan demini aldy*.

NÄSAGÇYLYK [nä:sağçylyk], *at, ser.* **Näsaglyk**. *Onuň gürrüň bermegine görä, näsagçylyk ilerki obalara-da ýaýrapdyr* (G. Kulyýew).

NÄSAGLAMA [nä:sağlama], *iş ady.* Näsaglamak, ýarawsyzlyk ýagdaýy.

NÄSAGLAMAK [nä:sağlamak], *işl.* Kesele duçar bolmak, ýarawsyz bolmak, syrkawlamak, hassalamak, nähoşlamak. *Birhili, bagrym sançýar, ýüregimiň ugry ýok, näsaglap ýörün öýdýän* ("Edebiýat we sungat").

NÄSAGLAMAKLYK [nä:sağlamaklyk], *iş ady.* Näsaglamak ýagdaýy.

NÄSAGLAÝYŞ [nä:sağlaýyş], *iş ady.* Näsaglamak ýagdaýy.

NÄSAGLYK [nä:sağlyk], *at.* Sag dällik, kesele duçar bolmaklyk, syrkawlyk, nähoşluk, ýoňlulyk. *Hapaçylyk näsaglygyň sebäbidir.*

NÄSAZ [nä:sa:z], *syp*. **1**. Agzybirligi bozulan, agzala. *Iki dostuň arasy näsazdy.* **2**. Dogry işlemeýän, bozulan, ýaramaz, bozuk. *Maşynyň motory näsaz işleýär.* **3**. Saz däl, birsydyrgyn däl, kadaly däl. *Ýüregiň näsaz urmagy.*

NÄSAZLYK [nä:sa:zlyk], *at.* **1**. Arasy bozuklyk, agzalalyk, agzybirligi ýokluk. *Bularyň arasyna bir näsazlyk düşdi* (A. Gowşudow). **2**. Nädogrulyk, bozuklyk, ýaramazlyk**.** *Näsazlyk ýüze çykarylan badyna ony düzedýärler.* **3**. Saz dällik, kadaly dällik, kadasyzlyk. *Ýüregiň urşunyň näsazlygy ýüze çykdy.*

NÄŞAT [nä:şa:t], *syp.* Şat däl, şadyýan däl, tukat, keýpsiz.

NÄŞATLYK [nä:şa:tlyk], *at.* Şat dällik, şadyýan dällik, tukatlyk, keýpsizlik.

NÄTAKYK [nä:ta:ky:k], *syp.* Takyk däl, dürs däl; belli edilmedik, gümürtik. *Nätakyk mesele. Nätakyk jogap.*

NÄTAKYKLYK [nä:ta:ky:klyk], *at.* Takyk dällik, anyk, belli dällik, gümürtiklik. *Öňki bar bolan käbir nätakyklyklar düzedilipdir* ("Edebiýat we sungat").

NÄTANYŞ [nä:tanyş], *syp.* Tanyş däl, keseki, biri-birini tanamaýan, ýat, bigäne. *Nätanyş adam.*

NÄTANYŞLYK [nä:tanyşlyk], *at.* Tanyş dällik, biri-biriňi tanamazlyk, ýatlyk, bigänelik.

NÄTEŇENÄLET [nä:teňenä:let], *hal.* Bolşy nähili erbet, ýaramaz.

NÄTEŇET [nä:teňet], *hal, gepl. d., ser.* **Näteňenälet.**

NÄTJEK, *işl., gepl. d. Näme etjek?* diýen söz düzüminiň gysgalan şekili ("Näme alaç etjek, nähili çäre tapjak, edip biljek zadyň ýok" diýen manyda ulanylýar). *Biziň obamyzda asyl çäge bolmasa nätjek?* (B. Kerbabaýew).

NÄTMEK [nä:tmek], *işl., gepl. d. Näme etmek* diýen söz düzüminiň gysgalan şekili.

NÄTMEKÇI [nä:tmekçi], "Näme etmek hyýalyňda, näme etmek meýliň bar?" manylarda ulanylýan sorag aňlatmasy.

NOBATLAÝYN [no:votloýun], *hal, ser.* **Nobatma-nobat**.

NOBATMA-NOBAT [no:votmo-no:vot]. Nobat boýunça, gezekme-gezek, nobatyna, gezegine. *Göroglynyň ýigitleri nobatma-nobat garawulçylyk ederdiler* ("Görogly").

NOBATSYZ [no:vossuz], *syp.* Nobata durman, binobat, gezeksiz.

NOBUR [no:vur], *at.* Uly ýap. *Köpek art penjeleri bilen ýer dörüp, ýüzüni nobura bakan tutup hyňranýardy* (B. Kerbabaýew).

NOGAÝ [noğoý], *at.* **1**. *ser.* **Nogaýlar**. **2**. Oba ady. **3**. Oglana dakylýan at.

NOGAÝLAR [noğoýlor], *at.* Stawropol ülkesinde, Dagystanda, Garaçaý-Çerkez awtonom oblastynda ýaşaýan türki halk.

NOGSAN [noğsa:n], *at.* Zyýan, zelel, kemçilik.

NOGSANLYK [noğsa:nlyk], *at*. Kemçilik, ýetmezçilik, zyýanly hereket.

NOGTA [noğto], *at.* **1**. Ýaşajyk göleleriň, köşekleriň we ş. m., umuman mallaryň kellesine kelleki görnüşde salyp, iýtmek, daňmak üçin ýüpden edilen enjam. *Häzir gölämize nogta eder ýaly ýüp işdiryän* (A. Durdyýew). *Atyny bir giň ýola salyp, nogtasyny arabanyň gorumyna ildirip ýatdy* (A. Ahundow-Gürgenli).**2**. *göç. m.* Erk, ygtyýar. *Öz nogtasyny öz enesine tabşyryýan ýigitden men-ä näme tama edip boljagyny bilýän däldirin* (B. Kerbabaýew).

◊ **Nogta salmak** erk-ygtyýaryny elinden almak, öz ugruna gidermezlik. **Nogtasyny başyna oramak** näme bolsaň, şol bol etmek, öz ugruna goýbermek, çäklendirilmedik ygtyýar bermek. **Nogtasyny ele almak** özbaşdak hereket etmekden mahrum etmek, erk bermezlik, ygtyýaryny almak. **Nogtasyny eline bermek** erk bermek, özbaşdak hereket etmäge ygtyýar bermek.

NOGTALAMA [noğtolomo], *iş ady.* Nogtalamak ýagdaýy.

NOGTALAMAK [noğtolomok], *işl.* **1**. Nogta salmak. *Ol eşegi nogtalap mündi*. **2**. *göç. m.* Erk-ygtyýaryny ele almak, ugruna goýbermän, özüňe garaşly etmek. *Iki ýüregi biri-birine baglan güýji nogtalamak kyndy.*

NOGTALAMAKLYK [noğtolomokluk], *iş ady.* Nogtalamak ýagdaýy.

NOGTALANMAK [noğtolonmok], *işl.* **1**. Nogta salynmak.*Onuň joşgunly höwesi birbada nogtalanan tez mal ýaly suslandy* (B. Kerbabaýew). **2**. Erki elinden alynmak, garaşly edilmek, örüsi daraldylmak. *Ol özüniň nogtalanyny soň bilip galdy.*

NOGTALAŞMAK [noğtoloşmok], *işl.* Nogta salmaga kömekleşmek. *Öküzçäni nogtalaş-masaň, maňa başardanok.*

NOGTALATMAK [noğtolotmok], *işl.* Nogta saldyrmak, nogta bilen baglatmak. *Göläni nogtalatmak.*

NOGTALAÝYŞ [noğtoloýuş], *iş ady.* Nogtalamak ýagdaýy.

NOGTALY [noğtoly], *syp.* **1**. Nogta salnan, nogtalanan. *Nogtaly göle.* **2**. *göç. m.* Erk-ygtyýary alnan, erksiz, ygtyýarsyz.

NOGTASYZ [noğtosuz], *syp.* **1**. Kellesine nogta salynmadyk, nogta bilen baglanmadyk. **2**. *göç. m.* Erk-ygtyýary alynmadyk, hereketi çäklendirilmedik.

NOGUL [noğul], *at.* Köplenç, içi miwe huruşly togalak süýji. *Gartaň aýallar aňyrdan gelýän adamlaryň üstünden pişme, nogul, nabat seçýärdiler* (B. Kerbabaýew).

NOGUL-NABAT [nogul-naba:t], *at*. Dürli görnüşdäki süýjüleriň, noguldyr nabadyň umumy ady. *Nogul-nabat seçdi alyp tabagy, Ene arzuw edip ýagşydan-ýagşy* (M. Myşyýew).

NOHUT, *at.* Kösükli biryýllyk ösümlik, şeýle hem onuň togalajyk dänesi, hasyly. *Biz suwly ýerden künji alyp bilemizok, sen künjini, nohudy düme ýerden aljak bolýaň - diýip, oturan ýerinden hümürdedi* (A. Gowşudow).

NOKAT [nokot], *at.* **1**. Kiçijik tegelejik tegmil. *Ýapragyň ýüzi kiçijik nokatlardan doludy.* **2**. *dil b.* Habar sözleminiň we käbir gysgaldylyp ýazylan sözleriň soňunda goýulýan dyngy belgi. *Habar sözleminiň soňunda nokat goýulýar.* **3**. Algebrada, nota ýazuwynda, telegraf kodunda, geografik kartalarda, meýilnamalarda we ş. m. şertli belgi hökmünde hyzmat edýän bellik. **4**. *mat.* Matematikada, şeýle hem mehanikada ölçegi, çägi bolmadyk çyzygyň kesişýän ýeri. **5**.Giňişlikdäki ýa-da bir zadyň üstündäki belli bir ýer, çäk. **6**. *fiz.* Maddanyň bir haldan başga bir hala geçişinde temperatura çägi. *Gaýnama nokady. Ereme nokady. Doňma nokady.* **7**. Bir ulgama degişli ýer.

◊ **Nokat goýmak** biri ýa-da bir zat bilen baglanyşykly bolan ähli işi gutarmak, tamamlamak.

NOKATLAMAK [nokotlomok]: **gep nokatlamak** birsyhly gaýtalap, heçjikläp durmak. *Öz başyna ýaňrap, gep nokatlap duran şübheli adam: - Özüňiz bilersiňiz! - diýip çykyp gitdi* (A. Gowşudow).

NOKATLY [nokotly], *syp.* Nokat goýlan, nokat bilen bellenen.

◊ **Nokatly otur (***dil b.)* esasan, düzmeli goşma sözlemlerde ulanylyp, ýönekeý sözlemleriň arasynda goýulýan dyngy belgi (;).

NOKATMA-NOKAT [nokotmo-nokot], *hal.* Bolşy-bolşy ýaly, başdan-aýak, boýdan-başa, sözme-söz; anyk, dogry. *Tabşyrylan ýumşy nokatma-nokat aýdyp bermek.*

NOL [no:l], *mat.* **1**. Ululygyň ýokdugyny aňladýan belgi: "0". *Köpetdagyň futbolçylary myhmanlary 1:0*

NIGÄR [niğä:r], *at, ser.* **Nigar**.

NIGÄRLI [niğä:rli], *syp.* Bezelen, nagyşly. *Elleri bileginden hynaly, barmaklary nigärli, mahbub kafyr gyzlary galyň oguz beglerine sargan süzüp içirlerdi* (“Kitaby dedem Gorkut”).

NIJE, *çal, ser.* **Niçe**.

NIKA [nika:], *at.* Kanun boýunça resmileşdirilen är-aýallyk gatnaşygy, är-aýalyň maşgala düzümi. *Nika kanuny.*

◊ **Nika gyýmak** adata, dessura görä, täze öýlenenleriň är-aýallygyny resmileşdirmek, nikalamak. *Nika gyýyp, tutynyň aňyrsyna salanlarynda gyz uludan bir demini alan* (A. Salyh). **Nikany bozmak** biri bilen resmi är-aýal bolup ýaşamaklygy bes etmek, aýrylyşmak. *Men adamym bilen nikamy bozmagy göwnüme düwdüm* (A. Nazarow). **Nika suwy** maşgala gurýanlara nika gyýlanda toýçulara paýlanýan, olaryň süýjülikde ýaşaşmaklaryny arzuw, dileg etmek üçin berilýän süýji suw. **Nika ýaşyna ýetmek** durmuş gurmaga, kanun boýunça nikalaşmaga ýaşy ýetmek, kämillik ýaşyna ýetmek.

NIKALAMA [nika:lama], *iş ady.* Nikalamak ýagdaýy.

NIKALAMAK [nika:lamak], *işl.* Nikaly etmek, nika gyýmak. *Meni Öweze nikalap berseňiz, men myradyma ýeterdim* (“Görogly”).

NIKALAMAKLYK [nika:lamaklyk], *iş ady.* Nikalamak ýagdaýy.

NIKALANMAK [nika:lanmak], *işl.* Biri bilen nikaly ýagdaýda bolmak, birine nikalanyp berilmek.

NIKALAŞMAK [nika:laşmak], *işl:* Biri bilen nikaly ýagdaýa geçmek, kanuny är-aýal bolmak. *Annagül hem nikalaşmaga gitdi. Nikalaşdyk, uly toý tutduk.*

NIKALATMAK [nika:latmak], *işl*. Birine nika gyýdyrmak, nikalaşdyrmak.

NIKALAÝYŞ [nika:laýyş], *iş ady.* Nikalamak ýagdaýy.

NIKALY [nika:ly], *syp.* Nikada duran, nikalaşan; başy boş däl.

NIKASYZ [nika:syz], *syp.* **1**. Nikaly bolmadyk, nikada durmadyk, başy boş. **2**. Nikalaşmadyk aýaldan bolan. *Nikasyz çaga.*

NIKASYZLYK [nika:syzlyk], *at.* Nikasy ýokluk, nikada durmazlyk.

NIL [ni:l] **I**, *at.* Goýy gök reňk.

◊ **Nile ýatyrmak** nil reňkinden taýýarlanan suwuklyga boýaljak ýüpi atyp goýmak. **Nili azan (üýtgän)** adamkärçilik häsiýetlerini ýitiren.

NIL [ni:l] **II**, *at*. Ok atylýan ýaragyň (tüpeň, sapança, top we ş. m.) okunyň geçýän, çykyp gidýän turba görnüşli bölegi.

◊ **Nili bir meňzeş** pikirli, bir ugurdan gopýan, pikirdeş. *Diýmek, ikisiniň hem nili bir* (H. Ysmaýylow).

NILGÄR [ni:lğä:r], *at.* Boýag-nil gaýnadýan adam, boýagçy. *Olaryň biri bagban, beýlekisi nilgär eken* (“Türkmen halk ertekileri”).

NILGÄRLIK [ni:lğa:rlik], *at*. Nilgäriň käri, ýagdaýy.

NIRE [ni:re], “Haýsy ýer, haýsy orun, haýsy ugur?” diýen manyny aňladýan sorag çalyşmasy. *Sen nireden gelýärsiň?* (B. Seýtäkow).

◊ **Nirede oturtjagyňy bilmezlik** çendenaşa hormatlamak, uly hezzet etmeklik, hormat bilen myhman almaklyk. *Ol jorasyny nirede oturtjagyny bilmedi.*

NIRELI [ni:reli], *syp.* Haýsy ýerli, haýsy ýurtly. *Siz nireli borsuňyz?* (“Edebiýat we sungat”).

NIÝET, *at.* Bir zada, işe öňünden döreýän isleg, hyýal, maksat, meýil.

◊ **Niýetiňe düwmek** bir işi amala aşyrmagy maksat edinmek, niýet etmek. **Niýetiňi bozmak** ýaman niýete, ýaman hyýala münmek, bozuk pikire gulluk etmek, ýaman päle gitmek. *Soltansöýüniň niýetiniň bozulanyny ony häzir çagyrjagyny mälim edýär* (“Myraly”).

NIÝET-ARZUW, *at.* Geljek üçin edilýän isleg, hyýal, maksat, arzuw, niýet.

NIÝETLENILMEK, *işl*. Biri tarapyndan bir zat, iş göz öňünde tutulmak, maksat, hyýal edilmek, göwne düwülmek. *Çopanlary çöl ýollary üçin ýörite niýetlenilen maşynlar gatnadýarlar* (“Türkmenistan”).

NIÝETLEME, *iş ady.* Niýetlemek ýagdaýy.

NIÝETLEMEK, *işl.* Bir zady, işi öňünden göz öňünde tutmak, ýüregiňe düwmek, maksat, hyýal etmek. *Men bu gyzy kyýamatlyk oglum Öwez jana niýetläp alyp gaýtdym* (“Görogly”).

NIÝETLEMEKLIK, *iş ady.* Niýetlemek ýagdaýy.

NIÝETLENMEK, *işl.* Haýsydyr bir zat, iş öňünden göz öňünde tutulmak, amala aşyrylmagy maksat edinilmek.

NIÝETLEÝIŞ, *iş ady.* Niýetlemek ýagdaýy.

NOBAT [no:vot], *at.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň gezekli-gezegine, yzly-yzyna gelip durmagy, gezek. **2**. Bir zat almak, görmek üçin düzülen hatar. *Nobata durmak.* **3**. Oglana dakylýan at.

NOBATÇY [no:votçy], *at*. Nobat boýunça, öz gezegine bir gulluk ýa-da jemgyýetçilik borjuny ýerine ýetirýän adam.

NOBATÇYLYK [no:votçuluk], *at.* **1**. Nobatçynyň käri, wezipesi, işi. **2**. Nobat borjuny ýerine ýetirmeklik, gezegine nobatçy bolmaklyk. *Düýn nobatçylykdan soň geçelgede işlemeli boldum.*

NOBATDAKY [no:votda:ky], *syp.* Nobatda duran, ýakyn geljekki, ýakyn wagtdaky, geljekki, indiki gezekdäki, öz gezegindäki. *Nobatdaky çykyş.*

hasaby bilen utdy. **2**. Howanyň we ş. m. gyzgyn-sowuklygy ölçelýän şertli belgi, mukdar-möçberiň derejesi. *Şu gün Aşgabatda nol gradus boldy.*

NOL-NOL [no:l-nol], **1**. Deňme-deň. *Oýun nol-nol hasaby bilen tamamlandy.* **2**. Sagadyň näçedigi aýdylyp, yzyndan *nol-nol* sözi gelende, "ylaýyk" diýen manyny aňladýar, mysal üçin: *sagat on iki nol-nol "*sagat ylaýyk on iki*".*

NOMER [no:mer], at. **1**. Bir meňzeş zatlaryň tertibini, yzygiderliligini görkezýän belgi ýa-da san. *Ol haýsydyr bir nomeri sorady* (A. Gowşudow). **2**. Geýim, aýakgap we ş. m. zatlaryň san bilen bellenen ölçegi. *Egnindäki on alty nomer ýeke nil tüpeňiniň nili gaty ýokarda somalyp görünýärdi* (A. Gowşudow). **3**. Belli bir tertip, san bilen yzygiderliligi bellenýän zat. *Mekdeplerde diwar gazetleriň nomerleri yzygiderli çykarylýar.* **4**. Myhmanhanada, hammamda we ş. m. aýratyn otag, jaý. **5**. Konsertiň we ş. m. ýerine ýetirilýän, görkezilýän aýratyn bir görnüşi. *Konsertiň nomerleri biri-birinden gyzyklydy* (B. Annageldiýew). **6**. göç. m. Bir maksat bilen edilýän iş, pyrryldak. *Seniň ol nomeriň geçmedi*

NOMERLEME [no:merleme], *iş ady.* Nomerlemek ýagdaýy.

NOMERLEMEK [no:merlemek], *işl.* Bir zada yzygiderli tertipde nomer goýup çykmak, tertibi sanlar bilen bellemek.

NOMERLEMEKLIK [no:merlemeklik], *iş ady.* Nomerlemek ýagdaýy.

NOMERLENMEK [no:merlenmek], *işl.* San bilen bellenmek, nomer goýulmak.

NOMERLEŞMEK [no:merleşmek], *işl.* Nomer goýmaga, yzygiderli nomerlemäge kömekleşmek.

NOMERLETMEK [no:merletmek], *işl.* Nomer goýdurmak, yzygiderliligini belletmek.

NOMERLEÝIŞ [no:merleýiş], *iş ady.* Nomerlemek ýagdaýy.

NOMERLEÝJI [no:merleýji], *at.* Nomer goýujy (gural ýa-da adam).

NOMERLI [no:merli], *syp.* Yzygiderli tertipde nomer goýlan, sanlar arkaly bellenilen, nomeri bar bolan.

NOMERLIK [no:merlik], *syp., ser.* **Nomerli**. *Sekiz nomerlik galoş.*

NOMERLILIK [no:merlilik], *at.* Nomeri, tertibi barlyk, yzygiderli ýagdaýda bolmaklyk.

NOMERSIZ [no:mersiz], *syp.* Yzygiderli tertipde nomer goýulmadyk, tertibi sanlar bilen bellenilmedik.

NOMERSIZLIK [no:mersizlik], *at*. Nomeri ýokluk, san bilen yzygiderliligi bellenmedik.

NOMUR [no:mur], *at, gepl.d. ser.* **San: tertip san belgisi**.

◊ **Nomura goýmak** bir işi bitirerin diýip bitirmän, oňaýsyz ýagdaýda goýmak.

NOŞ [no:ş] I, Düwnen çaganyň arkasyna, ýeňsesine el bilen kakylyp aýdylýan ümlük. *Ol, "noş, noş" diýip, oglanjygyň ýeňsesine ýuwaşja şapbatlady.*

NOŞ [no:ş] **II: noş bolsun** nesip etsin, janyňa siňsin, janyňa ýarasyn. *Çaýyňy iç, çöregiňi iý - janyňa noş bolsun!* (B. Kerbabaýew).

NOŞY [no:şy], *at, gepl. d.* Soganyň ýaşy, ýaşy gök sogan.

NOTA [no:to] **I**, *at, sazç.* **1**. Saz sesiniň, owazynyň şertli çyzykly belgisi. **2**. Şertli çyzykly belgiler bilen ýazylan saz eseriniň ýazgysy; şonuň ýaly-da ýazgylardan ybarat kitap, depder.

NOTA [no:to] **II**, *dipl.* Bir döwletiň hökümetiniň başga bir döwletiň hökümetine resmi diplomatik hat bilen ýüzlenmesi.

NOWA [nowo] **I**, *at.* **1**. Mallary suwa ýakmak üçin agaçdan ýasalan süýri gap. *Nowalara suw guýdum, Daşdy gitdi ýar-ýar* (Toý aýdymyndan). 2. Maşynyň, arabanyň we ş. m. ýük goýulýan, ýüklenýän ýeri.

NOWA [nowo] **II**, *at*. Agtyk. *Alynyň ogullary, pygamber nowalary Kerbela ýazysynda, ýezidler (kapyrlar) elinde şehid oldy* ("Kitaby dedem Gorkut").

NOWA [nowa:], **1**. Akyl, paýhas, aň, düşünje. *Başda nowaň bolsa beýdip ýörmezdiň, Her günde birine göwün bermezdiň* (M. Seýidow). **2**. Ujypsyz zat. *Janyňa ýakymly azat howasy, Bizde bolmaz din, adatyň nowasy* (N. Pomma).

NOWASYZ [nowa:syz], *syp.* Akylsyz, ýeňilkelle, aňsyz. *Ol bir nowasyz oglan eken.*

NOWBAHAR [nowvahar / nowwahar], *at*. **1**. Ýazyň, baharyň ilki başlanýan döwri, täze bahar; alabahar. *Zar-zar çün ebri-nowbahar ýyglady* ("Zöhre – Tahyr"). **2**. *gepl. d.* Ilkinji bolan çaga, ogul, gyz. *Boýun görüp, guwananyň daşyndan, Nowbaharym – Haýdar, körpäm – Mirhesen* (Seýdi). **3**. Gyza dakylýan at.

NOWÇA [nowço] **I**, **1**. *syp.* Sagdyn, ýaş. *Nowça gyzlar.* **2**. Gyza dakylýan at.

NOWÇA [nowço] **II**, *at.* Degirmende möhreden gelýän suwuň batly çykmagy üçin edilen deşik.

NOWELLA [nowe:lla], *at.* Çözülişi garaşylmadyk ýagdaýda tamamlanýan uly bolmadyk hekaýa; kyssa görnüşli, gysgajyk eser.

NOWELLAÇY [nowe:llaçy], *at.* Nowella ýazýan ýazyjy.

NOWGAN [nowga:n], *at.* Şat, şady-horram. *Olar toýda nowgan boldular.*

NOWGÜL [nowğül], *at.* **1**. Täze gül, täze, ýaňy açylan gül. **2**. Söýgüli ýar, gözel gyz-gelin. *Başym gurban täze gelen nowgüle* (Aýdymdan). **3**. Gyza dakylýan at.

NOWHA, *at*. Agyly derdinme görnüşindäki aýdym. *Aşyk bolan jandan umydyn üzer, Gijeler dynmaýyn nowhalar düzer* (“Şasenem – Garyp”).

NOWHANA [nowha:na], *at.* Deryadan baş, saka alýan giň uly ýap. *Tejen deryasynyň özeni bolan nowhana örän çuňňurdy* (B. Kerbabaýew).

NOWJUWAN [nowjuwa:n], *syp.* Ýaş ýigit; ýaş gyz. *Eý soltan, bir nowjuwan, Bize otlar saldy gitdi* (“Görogly”). *Aýyp kylmaň, eý ýaranlar, nowjuwan elden gider* (Mätäji).

NOWRUZ, *at.* **1.** Käbir Gündogar ýurtlarynyň hasaby boýunça täze ýyl çalşygy, täze ýyl çalşygynyň ilkinji güni, täze gün. *Nowruzyň garyna bäsdeşlik edip oturan pagta synym oturmanam durmady* (H. Garabaýew).**2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Nowruz baýramy** Alynky Aziýada, Ýakyn we Orta
Gündogarda, Orta Aziýada, şol sanda Türkmenistanda we Zakawkazýede ýazyň gelmegi bilen bellenýän baýram.

NOWRUZGÜL [nowruzgül], *at.* **1**. *bot.* Baldagy şahasyz we ýapraksyz, gülleri sary, gülgün, gyzyl reňkli köpýyllyk ösümlik. **2**. Gyza dakylýan at.

NOÝABR[noýa:vyr], *at*. Senenama ýylynyň on birinji aýy.

NOÝBA [no:ývo], *at*. Uzyn kösükli biryýllyk ösümlik, şeýle hem onuň süýri däneli hasyly. *Noýba hasylyny ýygnamak.*

NOÝBALY [no:ývoly], *syp.* Noýba goşulan, noýba atylan, noýba garylyp bişirilen. *Noýbaly unaş.*

NÖKER [nökör], *at, taryh*. **1**. Öňki döwürde hanyň, begiň we ş. m. garamagynda gulluk edýän adam, urşujy. *Ol serdaryň hökümini nökerlere geçirdi. Ol nirä ýüzlense, garşysyndan duşman nökeri peýda bolýardy* (B. Kerbabaýew).**2**. *gepl. d.* Biriniň tarapdary, daýanjy, ynamdary. **3**. *gepl*. *d.* Tirkeşilýän oglan, ýoldaş. **4**. Oglana dakylýan at.

NÖKERBAŞY [nökörvaşy], *at.* Nökerleriň serkerdesi.

NÖKERLIK [nökörlük], *at.* Nökeriň wezipesi, ýagdaýy.

NÖWERT [nöwört], *at, dokm.* Daşyna dokalan mata oralýan kese agaç görnüşindäki enjam.

NÖWERTLIK [nöwörtlük], *syp.* Nöwert eder ýaly, nöwert etmäge ýaramly. *Nöwertlik agaç.*

NUKDAÝNAZAR, *at***.** Bir zat barada pikir,düşünje, bir zada bolan garaýyş. *Her bir raýatyň belent watançylyk nukdaýnazary bolmalydyr.*

NUH [nu:h], *at.* Adam Atadan soňky pygamberleriň biri.

◊ **Nuh eýýamy (döwri) 1)** Nuh pygamberiň pygamberlik edip geçen döwri. **2)** atam (babam) döwri, gadym eýýam, örän gadymy döwür. **Nuhuň gämisi** dünýäni suw-sil alanda janly-jandarlaryň, ösümlikleriň iki jynsyndan hem jübütme-jübüt edilip ýüklenen gämi. *Nuhuň gämisin dartan atamyzdan galandyr* (Kemine). **Nuhuň tupany** Nuh pygamberiň döwründe dünýäni suw-sil aldyran tupan. *Şeýle tupan boldu ki, göýä hazret Nuhuň tupany dek, köp adamlar deryanyň içinde we ýakasynda heläk boldular* (“Zöhre – Tahyr”).

NUN [nu:n], *at.* Arap elipbiýiniň ýigrimi bäşinji harpynyň ady.

NUR [nu:r], *at.* **1**. Ýagty, şöhle, yşyk, ýalkym. *Ýaňy dogan Gün jandara lezzet beriji göwher nuruny dünýä saçdy* (B. Gurbanow). **2**. Adama dakylýan goşma adyň birinji ýa ikinji taýy: *Nurýagdy, Nurgözel, Allanur.*

NURANA [nu:ra:na], *syp.* **1**. Şöhle, nür saçyp duran, ýalpyldap duran, mylaýym hem açyk. **2**. *göç. m.* Açyk göwünli, mähirli, nurly, ýüz keşbi owadan, mylaýym garaýyşly. *Ol ýigidiň ýüzi nurana* (T. Gurbanow). **3**. Adam ady.

NURBAT [nurvot] **I**, *at.* **1**. Haraý, rehim, aman; mürewwet. *Pakyrlara magşarda nurbat etgen Alla seni* (Magtymguly). *Amandyr, nurbatdyr, myhman al, Garja* (Halk aýdymyndan). *Nurbat! - diýip galdy duşmanyň goly, "Ýeňilmez goşuna" güldük, dostlarym!* (Ç. Aşyrow). **2**. Oglana dakylýan at.

NURBAT [nurvot] **II**, *at, teh.* Aýlaw-aýlaw hyrly çüý.

NURLANDYRMAK [nu:rlonnurmok], *işl.* Nur çaýmak, ýüzüni *ýagtyltmak. Gurtgeldi aganyň ak ýüregi onuň ýüzüni nurlandyrdy* (B. Seýtäkow).

NURLANMAK [nu:rlonmok], *işl.* Ýagtylmak, nur çaýylmak. *Ýusup aga gözi düşende, onuň ýüzi nurlanyp gitdi* (B. Seýtäkow).

NURLY [nu:rly], *syp.* **1**. *ser*. **Nurana**. **2**. Oglana dakylýan at.

NUSGA [nusğo], **1**. Deňeşdirmek, kesgitlemek, bilmek üçin alnan önüm, zat. *Nusga üçin alnan nebiti çüýşejige guýduk.* **2**. Nusgalyk nagyş. *Üýtgeşik goçagyň nusgasy. Keşdäniň nusgasy.* **3**. Eýerer ýaly hereket, görelde.

NUSGAÇY [nusğoçy], *at.* Nusgadan hünärmen, haly, geýim we ş. m. zatlaryň nusgalyk şekilini çekiji. *Türkmenistanyň ýaş eşik nusgaçysy abraýly ýörite diplom bilen gaýdyp geldi* (“Türkmenistan”).

NUSGAÇYLYK [nusğoçuluk], *at.* Nusga boýunça hünärmeniň wezipesi, işi.

NUSGALYK [nusğoluk], *at.* Nusga bolar ýaly, öýkünip, meňzedip eder ýaly zadyň asyl bolşy. *Nusgalyk nagyş. Nusgalyk ýazuw.*

NUSGAWY [nusğowy], *syp*. Nusga bolmaga mynasyp, nusga bolar ýaly; nusgawy edebiýata degişli.

NUTUK, *at*. Köpçüliginň öňünde çykyş edilip sözlenýän söz, çykyş.

NYGMAT [nyğmat], *at*. Iýmit, tagam, nahar.

Dürli-dürli nygmat goýup, Sylady ol tüýs ýürekden (Ş. Borjakow).

NYGMATLY [nyğmatly], *syp.* Tagam, iýmek-içmek bar bolan, nygmaty bolan. *Bu toý - müň nygmatly saçak başynda, Ýygnanan ýüzlerçe şägirdiň toýy* (K. Gurbannepesow).

NYGTALMAK [nyğtalmak], *işl.* Aýratyn bellenilmek, nygtap geçilmek. *Ýaşlaryň arasynda aň-bilim işini işeňňirleşdirmek gerek diýip nygtaldy* ("Türkmenistan").

NYGTAMAK [nyğtamak], *işl.* Aýratyn belläp geçmek, tekrarlamak.

NYKAP [nyka:p / nika:p], *at.* Ýüze tutulýan perde, ýüz örtgüsi. *Ýüze nykap çekip, bardy toýhana, Edep, hormat bilen ýüzlendi hana* (Ý. Nasyrly).

NYRH, *at.* Harydyň, önümiň, zadyň gymmaty; edilen zähmet üçin baha.

◊ **Nyrhyny soramazlyk** ýüzüne seretmezlik, kimsiň-nämesiň diýmezlik, üns bermezlik, pisint etmezlik.

NYRHNAMA [nyrhna:ma], *at.* Önüm birliginiň ýa-da ýerine ýetirilen işiň durýan nyrhynyň bahasynyň hasaby çykarylan hat.

NYSAK [nysa:k], *at.* Ýol, düzgün, ýörelge, ugur; ýoň. *Men ilde ýok nysak çykarmadym* (B. Kerbabaýew).

NYŞAN [nyşa:n], *at.* **1**. Bir zady ýa-da bir ýagdaýy aňladýan alamat, bellik, yşarat. *Türkmen halysy halkymyzyň milliliginiň ajaýyp nyşanydyr* ("Türkmenistan"). **2**. Birinden galan ýadygärlik, hatyralamak üçin zat. *Kimden näme nyşan galar bu dünýä* (A. Atabaýew). **3**. Bir zat mynasybetli berilýän, döşe dakylýan ýüzi şekilli tegelejik ýa-da ýasy görnüşli metal bölegi, nyşanjyk. **4**. Döwleti tapawutlandyrýan Baýdak, Sena, Tugra ýaly aýratynlyklar.

NYŞANA [nyşa:na], **1**. Ok atmak, çenemek üçin ýörite goýlan, dikilen zat, bellik. *Olaryň nyşana ok atyşýandyklaryny gördi* (H. Derýaýew). **2**. *ser.* **Nyşan 1**. *Gyzyl horaz ganat kakyp gerindi, Daňyň ýakynlygny berdi nyşana* (A. Kowusow).

◊ **Nyşana almak 1)** ok atjak zadyňy nazara almak, çenemek, didiwana almak. *Baýly ony derrew nyşana aldy* (Ç. Aşyrow). **2**) birini göz astyna almak, bir zady gelejek üçin niýetlemek, nazara almak.

NYŞANALAMAK [nyşa:nalamak], *işl.* Nyşana almak, nyşana dogrulamak, çenemek.

NYŞANALANMAK [nyşa:nalanmak], *işl.* Nyşana alynmak.

NYŞANALATMAK [nyşa:nalatmak], *işl.* Nyşana aldyrmak, çenäp atdyrmak, çenetmek.

NYŞRAT [nyşyrat], *at. k.d.* Sypat, keşp, ýüz-göz. *Nyşratyň mojukdyr, aýrana meňzeş* (Zynhary).

Ň

Ň, Türkmen milli elipbiýiniň on ýedinji harpy. Türkmen dilinde "ň" sesi bilen başlanýan söz ýok. "**Ň**" sesi sözüň ortasynda *(aňry, deňiz, teňňe...)* we soňunda *(aň, äň, heň, äheň, öleň...)* gelip bilýär. "Eň" "ň" sesiniň

O

O [o:] **I**, Türkmen milli elipbiýiniň on sekizinji harpy

O [o:] **I**, Türkmen milli elipbiýiniň on sekizinji harpy we onuň ady.

O [o:] **II**, Geň galmagy, begenji, haýran galmagy aňladýan ümlük. *O, gör bize kim gelýär!*

O, *çal, gepl. d., ser.* **Ol**. *O näme diýýär?*

OBA [o:vo], *at.* Daýhançylyk, maldarçylyk we ş. m. bilen meşgullanylýan ilatly ýer.

◊ **Oba göçmek** ýat bolmak, düýpgöter özgermek, ýok.
bolup gitmek. **Oba hojalyk** ösümlikçilik we maldarçylyk önümlerini almak maksady bilen medeni ekinleri öndürmek, maldarçylygy ösdürmek, senagat üçin çig mal öndürmek boýunça maddy önümçiliginiň esasy pudaklaryndan biri.

OBAÇYLYK [o:voçuluk], *at.* **1**. *ser.* **Obalyk 1**, **2**. *Şahyr nazaryny obaçylyga bakan sowdy* (G. Kulyýew). **2**. Oba ilatyna, oba durmuşyna mahsus däp-dessur, häsiýet. *Aý, obaçylykdyr-da, gardaş.*

OBADAŞ [o:vodoş], *at*. Bir obada doglan, bir obada önüp-ösen, bir obada ýaşaýan adam. *Obadaşlarym meniň üçin mähribandy, tapylgysyzdy* (″Edebiýat we sungat″).

OBADAŞLYK [o:vodoşluk], *at*. Bir obadan bolmaklyk, obadaş bolmaklyk. *Obadaşlyk hatyrasyna sen meni mundan artyk gynama!* (B. Kerbabaýew).

OBA-GARA [o:vo-ğara], *at*. Oba hem onda ýaşaýan adamlar. *Oba-garanyň ýagdaýy nähili?*

OBA-IL [o:vo-i:l], *at.* Oba we onuň halky, ilaty. *Bütin oba-il bolup toý tutduk.*

OBALY [o:voly], *syp.* Obada ýaşaýan, obanyň ýaşaýjysy. *Obaly oglan.*

OBALYK [o:voluk], *at.* **1**. Oba ýeri, oba bolup oturylan ýer, oba bar bolan ýer, obaçylyk, oba. *Tilkijik ýola düşüp gidip barýarka, duşundan bir obalyk çykýar* (Halk ertekisinden). **2**. Obanyň köp ýeri, obaçylyk. *Onuň bir ujy ilerki gum eteginden başlap, gaýraky obalyklaryň eteginde gutarýardy* (B. Seýtäkow).

OBAMA-OBA [o:vomo-o:vo], *hal.* Ähli obalara birin-birin, ol obadan beýleki oba. *Onuň ýol boýy obama-oba sowlup, öz dostlarynyň ýanyna baryp, ine şu hem gelşi eken* (A. Gowşudow). *Şatlykly habary obama-oba aýdyp çykdyk.*

OBAMA-OBALAÝYN [o:vomo-o:voloıun], *hal, ser.* **Obama-oba**.

OBA-OBA [o:vo-o:vo], *hal, ser.* **Obama-oba**. *Aýlansaň-da oba-oba, Taýmaz ýaly bälçik baba Tapaýmarsyň, tapaýmarsyň...* (K. Gurbannepesow).

OBARA [o:va:ra], *syp.* **1**. Obanyň içindäki, obada bolýan. *Obara gürrüň.* **2**. Obalar arasyndaky, obalar arasynda geçirilýän. *Obara ýaryş.*

OBA-ŞÄHER [o:vo-şäher], *at.* Oba hem şäher. *Oba-şäherlerimizde abadançylyk işleri güýçli depgin bilen alnyp barylýar.*

OBURMA [o:vurmo], *iş ady.* Oburmak ýagdaýy.

OBURMAK [o:vurmok], *işl.* Bir zadyň içini, ýüzüni, gyrasyny oýmak, goparmak. *Çukuryň gyrasyny oburmak.*

OBURMAKLYK [o:vurmokluk], *iş ady.* Oburmak ýagdaýy.

OBURTMAK [o:vurtmok], *işl.* Bir zadyň içini, ýüzüni, gyrasyny oýdurmak, oýular ýaly, gopar ýaly etdirmek.

OBURYLMAK[o:vurulmok], *işl.* Bir zadyň içi, ýüzi, gyrasy oýulmak, gopup aýrylmak. *Haýatyň käbir ýeri oburylypdyr.*

OBURYLYŞMAK [o:vurluşmok], *işl.* Bir ýandan, hemmesi, bary oburylmak.

OBURYŞ [o:vuruş], *iş ady.* Oburmak ýagdaýy.

OBURYŞMAK [o:vuruşmok], *işl.* Oburmaga kömek etmek; bilelikde oburmak.

OÇERK [o:çerk], *at, edeb.* Awtoryň gönüden-göni durmuşda gören hakyky wakalaryny beýan edýän çaklaňrak edebi eser. *Onuň hakynda ýazjak oçerkim ertiriň özünde taýýar bolar* (A. Durdyýew). *Ylaýta-da türkmen nebitçileriniň durmuşyndan hekaýalary we oçerkleri köpräk çap etmek gerek* (“Watan”).

ODA [o:da] **I**, *at, edeb.* Taryhy wakanyň ýada şahsyň hatyrasyna bagyşlanyp ýazylan şygyr, waspnama.

ODA [o:do] **II**, *at, kön. s.* Öý, otag, ýurt. *Hemme oguz beglerini odalaryna getirdiler, ýygnadylar, agyr gonaklyk etdiler* (“Kitaby dedem Gorkut”).

ODA-KÖZE [o:do-kö:zö]: **oda-köze düşmek** ynjalygyň gaçyp, iki ýana urunmak, howsalaly ýagdaýa

ogalnyňka meňzeş bolan, sada. *Adam çykypsyň, oglan ýaly bolmasana.*

OGLANLYLYK [oğlonluluk], *at.* Erkek oglany bar bolmaklyk, oglanly bolmaklyk.

OGLAN-OGLANJYK [oğlon-oğlonjuk]: **oglan-oglanjyk däl** ýaş däl, çaga däl, zat görmedik däl, tejribesiz däl.

OGLANSYRAMA [oğlonsuromo], *iş ady.* Oglansyramak ýagdaýy.

OGLANSYRAMAK [oğlonsuromok], *işl.* Özüňi ýaş oglan ýaly alyp barmak.

OGLANSYRAMAKLYK [oğlonsuromokluk], *iş ady.* Oglansyramak ýagdaýy.

OGLANSYRAÝYŞ [oğlonsuroýuş], *iş ady.* Oglansyramak ýagdaýy.

OGLANSYZ [oğlonsuz], *syp.* Ogly, oglany bolmadyk.

OGLANSYZLYK [oğlonsuzluk], *at.* Oglansyz bolmaklyk.

OGLANTAK [oğlontok], *syp.* Entek ýaş, kämillige ýetmedik, oglanrak. *Seni oglantak wagtymda görenim ýadymda.*

OGLAN-UŞAK [oğlon-uºok], *at.* Ýaş çagalar, bala-çagalar, kiçijik çagalar. *Goýun gelýä! - diýen gykylyk bilen aýal-erkek, oglan-uşak barysy, goýnuň öňünden çykyp, sürüli goýun-guzyny ýaňky Garaçuňňula gabadylar* (H. Deryaýew).

OGRAŞ [oğroº], *at, syp., göd. s.* Oýnaş.

OGRAŞLYK, *at, göd. s.* Özüňi ýeňles alyp barmaklyk, ahlaky bozuklyk, orramsylyk.

OGRUÇYLYK [oğruçuluk], *at, ser.* **Ogrulyk**.

OGRULYK [oğruluk], *at.* Keseki ýa-da jemgyýetçilik zadyny ogurlaýan adamyň ýagdaýy, käri, ogrulyk-jümrülik.

OGRULYK-JÜMRÜLIK [oğruluk-jümrülük], *at.* Edýän iºiň iliň zadyny ogurlamaklyk, ogry ýa jümri bolmaklyk.

OGRY [oğry], *at.* Ogurlyk edýän adam, ogurlyk bilen meşgul bolýan adam. *Ýalançy ýarymaz, ogry baýymaz* (Nakyl).

◊ **Ogry syrty gowşak** nädogry iº edeni üçin müýnürgeýän, batyrgaý deprenmeýän. *Kelekbaýyň hoşallyk bilen razy bolanyny gören märeke: "Hä, ogry syrty gowşak bolýan eken" diýip düşündi* (B. Kerbabaýew)..

OGRY-JÜMRI [oğru-jümrü], *at, ser.* **Ogry**.

OGRY-KEZZAP [oğru-kezza:p], *at.* Ogry we hilegär, mekir, kezzap. *Ogry-kezzap bilen obadaş bolma, Malyňdan aýryp, aç eder seni* (Magtymguly).

OGRYN [oğruýn], *hal.* Ýaşyrynlyk bilen, gizlin, bildirmän, duýdurman. *O-da iller ýaly ätiýaç etdi, Kän gezek galpyldap ogryn seretdi* (A. Kekilow).

OGRYNÇA [oğruýnço], *hal.* Gizlinlik bilen, ýaşyrynlyk bilen, assyrynlyk bilen, ýuwaşlyk bilen, bildirmän, gizlin, ýaşyryn. *Ol ogrynça kellesini öwrüp, Anton aganyň ýüzüne assyrynlyk bilen seretdi* (H. Ysmaýylow).

OGRYN-DOGRYN [oğruýn-noğruýn], *hal.* Kä gizlin, käte-de açyk, ýaşyryn hem aýdyň, bildirip hem bildirmän. *Ogryn-dogryn baksam gyza-geline, şonda-da gelmezmiň ýigitlik çagy* (Kemine).

OGRYN-DOGRYNLYK [oğruýn-noğruýnluk], *at.* Gizlinlik hem açyklyk, ýaşyrynlyk hem aýdyňlyk, bildirmeklik hem bildirmezlik. *Ogryn-dogrynlyk bilen iş görýänlere çäre görülýär.*

OGRYNLYK [oğruýnluk], *at.* Gizlinlik, ýaşyrynlyk, bildirmezlik. *Emma weli, ogrynlyk bilen Gözele seretmesini kesmeýärdi* (A. Durdyýew).

OGRYNLYKDA [oğruýnlukdo], *hal, ser.* **Ogrynça**.

OGRYN-OGRYN [oğruýn-oğruýn], *hal, ser.* **Ogryn**. *Ogryn-ogryn gözleýşiň, Ot saldy jana söwdügim* (Kemine). *Mekdep müdiriniň ünjüsi bardy, Ogryn-ogryn oň ýüzüne garýardy* (A. Kekilow).

OGŞABERMEK [oğºa:vermek], *işl.* Dodaklaryňy degrip öpübermek, posa alybermek.

OGŞALMAK [oğºolmok], *işl.* Biri tarapyndan posa alynmak, öpülmek.

OGŞAMA [oğºomo] **I**, **II**, *iş ady.* Ogşamak ýagdaýy.

OGŞAMAK [oğºomok] **I**, *işl.* Dodaklaryňy öpmek, posa almak. *Gülendam Göroglynyň daşyndan üç mertebe aýlanyp, mańlaýyndan ogşady* ("Görogly").

OGŞAMAK [oğºomok] **II**, *işl.* Meňzemek, meňzeş bolmak. *Haý-haý seniň ýörişiň, arslana sire ogşar, Halka-halka zülpleriň kemendi dara ogşar* (Kemine).

OGŞAMAKLYK [oğºomokluk] **I**, **II**, *iş ady.* Ogşamak ýagdaýy.

OGŞAŞ [oğºoº], *syp., k.d., ser.* **Meňzeş**.

OGŞAŞDYRMAK [oğºoºdurmok], *işl.* Ogşap çykmak, birin-birin öpüp çykmak, öpüşdirmek.

OGŞAŞMAK [oğºoºmok], *işl.* Bir-biriňi ogşamak.

OGŞAŞYBERMEK [oğºoºuvermek], *işl.* Bir-biriňi ogşabermek.

OGŞATMAK [oğºotmok] **I**, *işl.* Posa aldyrmak, posa bermek, öpdürmek. *Al ýaňakdan kä ogşadyp, kä ogşap, Ýüz-gözüňi synlarmykam, Artyk jan!* (B. Kerbabaýew).

OGŞATMAK [oğºotmok] **II**, *işl.* Birine, bir zada meňzetmek. *Elip dek kamatyň ogşatma dala, Gurban olam serwi kaddy nahala* (Mollanepes).

OGŞAÝYŞ [oğºoýuş] **I**, **II**, *iş ady.* Ogşamak ýagdaýy.

OGŞUK [oğºuk] **I**, *at.* **1**. Iki ýaşyň içindäki iki ýaşar düýe. *Şokurdap il ürküzer, ogşuk bahaly içmek*

düşmek, gyssanmak. *Ogulnur bu habary eşidip, oda-köze düşdi* (H. Deŕyaýew).

ODANMA [o:donmo], *iş ady.* Odanmak ýagdaýy.

ODANMAK [o:donmok], *işl.* Öz halaýan zadyňa gözüň düşüp, şoňa ýetsem diýip oda-köze üşmek. *Onuň sözleri Garlynyň gahar bilen odanýan ýüregini sowadyp bilmedi* (N. Jumaýew). *Gyzlar näçe odansalaram mundan artyk anyklap bilen zatlary bolmady* (″Edebiýat we sungat″).

ODANMAKLYK [o:donmokluk], *iş ady.* Odanmak ýagdaýy.

ODANYŞ [o:donuş], *iş ady.* Odanmak ýagdaýy.

ODANYŞMAK [o:donuşmok], *işl.* Bilelikde odanmak.

ODUGYBERMEK [o:duğuvermek], *işl.* Hyjuwy artybermek, öjügibermek, gyzybermek.

ODUGYŞ [o:duğuº], *iş ady*. Odukmak ýagdaýy.

ODUK-BUDUK, *at.* Aňry-bäri, ojuk-bujuk zat. *Bar, mamaňa aýt, iýmäge-de oduk-buduk taýynlasyn* (G. Kulyýew). *Horjuna oduk-buduk salyşdyr* (A. Nazarow).

ODUKDYRMAK [o:dukdurmok], *işl.* Odugar ýaly etmek, odukmak derejesine ýetirmek. *Perman ony has-da odukdyrmak üçin, ýüzüni bir gapdala sowup, çalaja ýylgyrdy* (A. Gowşudow). *Şol gürrüňler Aýnany büs-bütin odukdyrdy* (B. Kerbabaýew).

ODUKDYRYJY [o:dukdurujy], *syp.* Hyjuwyny artdyryjy, öňküden hem beter gazabyny artdyryjy, öjükdiriji. *Olaryň ikisi-de sap söýginiň odukdyryjy güýjüni diňe indi duýup galdy* (G. Kulyýew).

ODUKMA [o:dukmo], *iş ady.* Odukmak ýagdaýy.

ODUKMAK [o:dukmok], *işl.* Hyjuwy has artmak, öňküden hem beter gyzmak, öjükmek. *Sagjak ýaly edip aşagyndan geçmekçi bolanda, ota odugyp duran düýe ony depip goýberipdir* (N. Pomma).

ODUKMAKLYK [o:dukmokluk], *iş ady.* Odukmak ýagdaýy.

ODUN [o:dun], *at*. Ýangyç üçin böleklenen, owradylan ojar, çeti-çerkez ýaly agaçlar. *Oduny ýygana ýakdyr, maly gazanana bakdyr* (Nakyl).

ODUN-ÇÖP [o:dun-çöp], *at, ser.* **Odun**. *Olam agşama çenli odun-çöp ýygyp, çaý-çörek taýýarlamalydy* (B. Annageldiýew).

ODUNÇY [o:dunçy], *at.* Odun taýýarlamak bilen meşgul bolýan adam, odun ýygýan adam. *Ýetim gözi çemçede, odunçyňky omçada* (Nakyl).

ODUNÇYLYK [o:dunçuluk], *at.* Odunyň, odun-çöpüň köp ýeri, odunyň bol ýeri.

ODUNLY [o:dunly], *syp.* Oduny bar bolan, oduny bol bolan.

ODUNLYK [o:dunluk], *syp*. **1**. Odun üçin ulanylýan, ýakylýan (agaç). *Odunlyk agaç*. **2**. *at*. Odunyň bol ýeri. *Odunlyk meýdan.*

ODUNLYLYK [o:dunluluk], *at.* Oduny barlyk.

ODUNSYZ [o:dunsuz], *syp.* Oduny ýok, oduny bolmadyk.

ODUNSYZLYK [o:dunsuzluk], *at*. Odunsyz bolmaklyk, oduny ýokluk.

ODUNHANA [o:dunha:na], *at.* Odun saklanýan jaý, tam.

ODUR-BUDUR [odur-vudur], *at.* Aňry-bäri, oduk-buduk, ojuk-bujuk, ownuk-uşak. *Ol eli sypynan wagty odur-budur ýasamak bilen meşgullanýardy* (“Edebiýat we sungat”).

OFISER [ofise:r], *at.* Ýaragly Güýçleriň başlyklar düzümine girýän harby gullukçy. *Serhetçi esgerler, ofiserler-de, Gelip myhman bolardylar bu ýerde* (M. Seýidow).

OGAR-OGAR [oğor-oğor]: **ogar-ogar oýnamak** biri-biriň yzyna hatara düzülip oýnamak (çaga oýny). *Ogar-ogar oýnaýas diýsene* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew). **Ogar-ogar bolup ýörmek** söw-söw syryşyp ýörmek, işsiz aýlanyşyp ýörmek, toparlanyşyp, bikär gezmek.*Ogar-ogar ygyşyp ýörmek söw-söw syryşyp ýörmek, işsiz aýlanyşyp ýörmek, toparlanyşyp bikär ýörmek. Henizlerem gidip barýan ogar-ogar, togar-togar* (K. Gurbannepesow).

OGLAN [oğlon], *at.* **1**. Erkek jynsly çaga, ogul çaga. *Oglanlary kemala gelenlerinden soň, ikisi çopan-çoluk bolup gitdi, biri talabançylyk edip başlady* (A. Gowşudow). **2**. *gepl. d., ser.* **Çaga**. *Oglan howlugar, tudana wagtynda bişer* (Nakyl). *Oglana ýumuş buýur, yzyndan özüň ýüwür* (Nakyl). **3**. Ýetginjek, ýigdekçe, ýigit; ýaş. *Gözenekden bakma, oglan, Göz-gaşyňy kakma, oglan* (Halk döredijiliginden). **4**. *göç. m.* Ýetginjeklere, ýaş ýigitlere, köplenç, gyzlar, ýaş gelinler tarapyndan ýüzlenilende aýdylýan söz. *Ýeri, oglan, sen bu ýerde näme işleýärsiň?* (B. Kerbabaýew).

◊ **Oglanlaryň ejesi** erkek adamlaryň öz aýalynyň adynyň deregine käwagtlar ulanýan aňlatmasy. *Geçen ýyl oglanlaryň ejesi çagalary bilen mellegimizi dyrmaşdyryp tohum atdy, ine ep-esli bugdaý çykdy duruberdi* (A. Gowşudow). **Oglanlaryň kakasy** aýal maşgalalaryň öz adamsynyň adynyň deregine käwagtlar ulanýan aňlatmasy.

OGLANLY [oğlonly], **1**. *syp.* Oglany, çagasy bar bolan. *Oglanly öý – bazar, oglansyz öý – mazar* (Nakyl). **2**. Oba ady.

OGLANLYGYNA [oğlonluğna], *hal*. Entek oglanka, oglan wagtynda.

OGLANLYK [oğlonluk], *at.* Çagalyk, ýetginjeklik ýaşyna çenli bolan döwür, çagalyk, ýaşlyk. *Bularyň üçüsi-de şu obada önüp-ösen, oglanlykdan bile gezen deň-duşlardy* (A. Gowşudow).

◊ **Oglanlyk etmek** ýaşlygy, tejribesizligi sebäpli kemter hereket etmek. **Oglan ýaly** ýaşy oglanlykdan geçen-de bolsa, hereketi, edim-gylymy, pikirlenişi

(Kemine). **2**. Oglana dakylýan at.

OGŞUK [oğºuk] **II**, *at*. Birine ýa-da bir zada dodagyňy degirmek arkaly söýgi, mähir bildirilip alynýan posa, öpüş. *Bir ogşuk almak.*

OGUL [oğul], *at.* **1**. Ene-atanyň erkek çagasy, erkek perzent, dogma, zürýat. *Ata kesbi ogla halal* (Nakyl). **2**. Nätanyş, keseki adamlaryň ýaş ýigitlere "ýigit, jigi, hanym we ş. m." diýen manyda ýüz tutanlarynda ulanýan ýüzlenmesi. *Sen, oglum, häzir näçe ýaşyňda?* (B. Kerbabaýew).**3**. Ene-atalaryň ogluna ýüzlenende ulanýan ýüzlenmesi. **4**. *gepl. d.* Çaga, perzent.

◊ **Ogul agtyk 1)** öz ogluňdan bolan çaga, öz ogluň çagasy. **2)** öz ogluň erkek çagasy. **Ogul ýaşy uzyn bola (bolsun)!** ogly, ogul agtygy bolan adamlara ýüzlenilip aýdylýan gutlag, ýagşy arzuw, niýet, alkyş.

OGULBOLDY [oğulvolly], *at.* **1**. Çagasy bolan öýüň diwaryndaky halydyr çuwallaryň ýüzüne ak pagtadan edilýän her hilije güller. *Gyzlar, gelinler pagtadan gunda edip, onuň öýüniň içini ogulboldy bilen bezeýärdiler.* **2**. Goýundyr geçiniň iç ýagynda bolýan içi suwluja haltajyk, suwly barda. **3**. Gyza dakylýan at.

OGUL-GYZ [oğul-ğy:z], *at.* Nesliň dowamaty bolan çagalar, perzent, zürýat. *Ataň-enäň göwni ogulda-gyzda, ogluň-gyzyň göwni dag bilen düzde* (Nakyl). *Ogul-gyzyň köp bolsun! Olaryň eýgiligini gör* (B. Seýtäkow).

OGULHAJAT [oğulha:jat], *at.* **1**. Külembikäniň ýanyndaky barmagyň ady, dördünji barmak. *Onuň ogulhajadyndaky gyrmyzy gaşly ýüzüginiň ýylpyldysy şindi hem gözümiň öňünden gidenok* (T. Gurbanow). **2**. Gyza dakylýan at.

OGULLY-GYZLY [oğullu-ğy:zly], *syp.* Ogly-gyzy bar bolan, çagaly-çugaly, perzentli. *Hawa, ol hem ogully-gyzly adamdy* (A. Gowşudow).

OGULLYK [oğulluk], *at.* **1**. Öweý ogul. **2**. Ogul deregine kabul edilen çaga, hakyky öz perzendiň hökmünde kanuny alnan çaga. *Görogly özüne mynasyp ogullyk gözleýär* ("Görogly").

◊ **Ogullyk etmek** hakyky ogul ýaly hyzmat etmek, ogul ýerini tutmak, ogul deregine durmak. *Öwezjan, eşitseň Göroglyň sözün, Bize bir ogullyk etmegiň gerek* ("Görogly").

OGULLYLYK [oğulluluk], *at.* Ogully bolmaklyk, ogly barlyk.

OGULSYZ [oğulsuz], *syp.* Ogly bolmadyk, ogly ýok, zürýatsyz. *Kim ogulsyz ötse mundan, Ojagynda küller galmaz* (Aýdym).

OGULSYZ-GYZSYZ [oğulsuz-ğy:ssyz], *syp.* Ogul-gyzy bolmadyk, perzentsiz.

OGULSYZLYK [oğulsuzluk], *at.* Ogluň ýokluk, zürýatsyzlyk.

OGURLABERMEK [oğurla:vermek], *işl.* Kesekiniň zadyna el garybermek, ogurlyk edibermek.

OGURLAMA [oğurlomo], *iş ady.* Ogurlamak ýagdaýy.

OGURLAMAK [oğurlomok], *işl.* Kesekiniň zadyny bildirmän almak, özgäniň zadyna el garmak, bir zady gizlinlik bilen almak, ogurlyk etmek. *Ogurladym üç gyzyň-da suratyn, Ýazdym arkasyna ýadygär hatyn* (K. Gurbannepesow).

OGURLAMAKLYK [oğurlomokluk], *iş ady.* Ogurlamak ýagdaýy.

OGURLANMAK [oğurlonmok], *işl.* Ogurlap alynmak, ogrulyk edilip alynmak.

OGURLAŞMAK [oğurloºmok], *işl.* Birine ogurlamaga kömek, ýardam etmek.

OGURLATMAK [oğurlotmok], *işl.* **1**. Ogurlamak işini başga birine etdirmek. *Ondan soň ýer astyndan adam iberip, onuň goýnundan ogurlatmaga başlady* ("Görogly"). **2**. Zadyňy aldyrmak, duýdansyzlykda zadyňy, goşuňy gidermek. *Ýitirdiňizmi ýa-da ogurlatdyňyzmy?* (A. Durdyýew).

OGURLAÝYŞ [oğurloýuş], *iş ady.* Ogurlamak ýagdaýy.

OGURLYK [oğurluk], *syp.* Ogurlamak netijesinde ele salnan, ogurlanyp alnan (zat). *Ogurlyk goýun. Ogurlyk eden uýalmaz, üstüne gelen uýalar* (Nakyl). *Biziň arkamyzdakylar ogurlyk däl, öz zadymyz ahyry* (A. Gowşudow).

OGURNIÇLIK [oğurniºlik], *at.* Tahýanyň ýüzi bilen içligiň arasyna, aýal iç geýiminiň ýüzüniň aşagyna goýulýan gyzyl reňkli mata bölegi.

OGUŞÝA [oğuºýa:]. "Eken, şeýle eken, şeýlemiş" manysynda ulanylýan söz. *Inerden, elbetde, ýurdagaýdar göherdem dogýan oguşýa-da?* (B. Kerbabaýew).

OGUZ [oğuz], *at, ser.* **Oguzlar**.

OGUZHAN [oğuzha:n], *at*. Türkmen milli müçenamasy boýunça togsan ýedi ýaşdan bir ýüz dokuz ýaşa çenli bolan dokuzynjy müçäniň ady.

OGUZLAR [oğuzlor], *at*. Türkmenleriň ata-babalarynyň gadym wagtlarda atlandyrylyşy.

OH, **1**. Ökünji, gynanjy, ahmyr çekmegi añladýan ümlük. *Oh, ol-a bolmandyr.* **2**. *ser.* **Oho**. *Oh, oglum! - diýip, Berdi aga ikilenç Annaguly bilen ýene görüşdi* (A. Durdyýew).

OHAW [oha:w], Birine ýa-da märekä ýüzlenilip aýdylýan ýüztutma sözi. *Ohaw, adamlar, bir gulak goýuň* ("Edebiýat we sungat").

OHO, Geň galmagy, haýran galmagy, añka-taňka bolup galmaklygy añladýan ümlük. *Oho! - edip, Baýramow mölerilip bakdy-da, rejäniň geň däldigini aňyp, onuň ýanyndan aýryldy* (H. Ysmaýylow).

OJAGAZ-BUJAGAZ [ojağaz-bujağaz], *at, ser.* **Odur-budur.**

OJAK [o:jok], *at*. **1**. Palçykdan, kerpiçden, demirden ýasalýan ýa-da ýerden gazylyp, içinde ot

ýakylýan, çaý-nahar taýýarlamak üçin niýetlenen hojalyk enjamy. *Ojagyň başynda çommalyp oturdy-da, elini oduň üstüne tutdy* (B. Seýtäkow). **2**. *göç. m.* Bir zadyň merkezi, dörän, ýüze çykan ýeri; bir zadyň ýaýran ýeri. **3**. *gepl. d*. Öý, öý-içeri, hojalyk. *Bir armanym galdy, zürýat diýmedim, Ojagyn göç basan, kör Jygaly ogly* ("Görogly"). *Her bir maşgala ojagyna agzybirlik, arzuw edýäris.*

OJAKBAŞY [o:jokbaşy], *at.* Öýüň duluna, aýallaryň oturýan gap böwrüne, ojagyň başyna,ojaksanyň daşyna düşemek üçin dokalýan kiçiräk haly. *Gap dula çaklaňrak ojakbaşy şaplaşyp duran bolsa, Zybanyň ýanyndan tä Atanyýazyň namaz okap duran ýerine çenli aralyga düýphaly görk beryär* (Ý. Mämmediýew).

OJAKBAŞYLYK [o:jokbaşylyk], *at.* Ojakbaşy dokamak üçin zerur bolan serişdeler, senetler, önümler.

OJAKGÖMME [o:jakgömme], *at, gepl. d., ser.* **Gömme**.

OJAKKILIM [o:jakkilim], *at, gepl. d., ser.* **Ojakbaşy**.

OJAKSA [o:jaksa], *at, gepl. d.* Öýüň içindäki ojagyň daşyna aýlanan pessejik aýlaw tagtasy, aýmança.

OJAL, *at, gepl. d.* **1**. *ser.* **Keş**; **ujal**. **2**. Tohum sepilende edilýän bellik.

OJAR [ojor], *at.***1**. Gumda bitýän, çalymtyl reňkli, ownuk pürli sazak, gara sazak. **2**. Oglana dakylýan at.

OJARGARAK [ojorğarak], *at*. Selmelermaşgalasyndan bolup, şorlukda ösýän gyrymsy agaçösümligi.

OJARLYK [ojorluk], *at.* Ojaryň köp biten ýeri, ojaryň bol ýeri. *Bir salymdan soň, çagalar depäniň öňündäki ojarlyga ýygnandylar.*

OJUK-BUJUK, *at, ser.* **Odur-budur**. *Men bazardan alan ojuk-bujuk zatlarymy alyp öýe girdim* (R. Gelenow).

OK I, *at.* **1**. Ýaýdan atylýan, ujy peýkamly, kirşe ildirilýän ýeri kertikli we ýelekli uzyn göni çybyk görnüşli peýkam. – *Oksuz galdy golda ýaýym, Batdy meniň günüm, aýym* (Magtymguly). **2**. Tüpeňden atmak üçin içi därili, seçmeli peşeň, doly peşeň.**3**. Atylan okuň degen ýerinde galýan gurşun bölegi.

◊ **Oka düzmek** atyp öldürmek, ok atyp gyrmak. **Oka gelmezlik** hilegärlik, mekirlik edip, ele düşmezlik, işiň üstünde tapylmazlyk. *Terslin-oňlyn böker-de, ol sap atar, Oka gelmez, gözlerine çöp atar* (Ý. Pirgulyýew). **Oka tutmak** ok atyp başlamak, ok ýagdyrmak. **Ok bolup degmek** güýçli täsir etmek, çendenaşa gynandyrmak. *Ol habar Dursuna ok bolup degdi* (B. Kerbabaýew). **Okdan geçirmek** atyp öldürmek, tüpeňläp öldürmek. **Okdan ötürmek** *ser.* **Okdan geçirmek**. **Oky nyşana gelende atmak** bir zadyň çemini gözlemek, maýyny tapmak, ýeri gelerine garaşmak, her işi ýeri gelende etmek. **Ok ýaly 1**) göni, dogry, düz. *Annagulynyň ýüregine Altynyň ok ýaly kirpikleri sanjylan ýaly boldy* (A. Durdyýew). **2)** örän çalt ylgaýan, ýyndam, ýüwrük, ýel ýaly. *Itler ok ýaly bolup topuldylar* (H. Deryaýew). *Indi guş edil ok ýaly bolup, göni aşaklygyna gaýtdy* (H. Ysmaýylow).

OK II, *at.* **1**. Iki ujuna tigir geýdirilýän uzyn demir. **2**. Azal, araba we ş. m. ýaly gurallarda boýunturugyň ortasyna dakylýan uzyn göni agaç. *Azalyň oky ýerinde bolsa-da, tutawajy çykypdyr, demri poslapdyr* (B. Kerbabaýew). **3**. Dörtburçluk şekilinde salnan binanyň, desganyň bir tarapy, ganaty. *Haýatyň oky. Peliň oky.* **4**. Juwazyň sokusynyň içinde aýlanyp, künjiniň, çigidiň ýagyny çykarýan agaç. **5**. Çelpek ýaýmak we ýaýylan çelpegi daşyna orap, gazana ýazgyn taşlamak üçin ulanylýan ince agaç, oklawyň bir görnüşi.

OKABERMEK [oka:vermek], *işl.* Ýazylan bir zady sesli ýa-da içiňden okap kabul edip başlamak.

OKADYLMAK [okodulmok], *işl.* Okatmak işi amal edilmek.

OKADYŞ [okoduş], *iş ady.* Okatmak ýagdaýy.

OKADYŞMAK [okoduşmok], *işl.* Okatmaga kömek etmek.

OKALGA [okolğo], *at.* Kitaplardyr gazet-žurnallary okamak üçin ýöriteleşdirilen jaý. *Bahar bir gapdaldaky okalga jaýyndan gazet alyp çykdy* (A. Gowşudow). *Dolar okalgalar, bolmaz boş ýeri, her kim talap eder dürli eseri* (A. Kekilow).

OKALMAK [okolmok], *işl.* Ýazylan, çap edilen haty, gazeti, eseri we ş. m. sesli ýa-da içiňden okap, mazmunyna düşünmek.

OKAMA [okomo], *iş ady.* Okamak ýagdaýy.

OKAMAK [okomok], *işl.* **1**. Ýazylan zady sesli beýan etmek ýa-da içiňden sessiz gözden geçirmek, tanyşmak. *Magtymguly dikelip oturdy-da, ýaňyja tamamlan setirlerini penjirä bakan tutup, howlukman dykgat bilen okamaga durdy* (G. Kulyýew). **2**. Sowat, bilim almak, ylymly, bilimli bolmak üçin okuw jaýynda tälim almak. **3**. Dem salmak, doga sanamak. **4**. Aýtmak, diýmek. *Biçäre Dilaram derdini beýan kylyp, bir gazal okady* ("Melike-Dilaram"). **5**. *göç.m.* Biri ýa-da bir zat barada birine birsyhly gep bermek.

◊ **Namaz okamak** musulmanlaryň aýat, doga okap, Hudaýa ybadat etmek däbini ýerine ýetirmek.

OKAMAKLYK [okomokluk], *iş ady.* Okamak ýagdaýy.

OKAMAZLYK [okomozluk], *işl.* Okamagy ýerine ýetirmezlik, okaman durmak, okaman oturmak.

OKARA [okoro], *at*. Nahar iýilýän kiçiräk agaç gap. *Bar, okaram, gel, okaram, barmasaň, gelmeseň, ara ýolda döwül, okaram* (Nakyl).

◊ **Okara ýaly** ullakan, balkyldap duran (göz hakynda). *Onuň okara ýaly owadan gözleri bardy.*

OKARALAMA [okorolomo], *iş ady.* Okaralamak

ýagdaýy.

OKARALAMAK [okorolomok], *işl.* Bir zat alnyp -berlende ölçeg hökmünde okarany ulanmak, okara bilen almak, bermek, ölçemek.

OKARALAMAKLYK [okorolomokluk], *iş ady.* Okaralamak ýagdaýy.

OKARALAÝYŞ [okoroloýuş], *iş ady.* Okaralamak ýagdaýy.

OKARAŇGETIRSÜÝTBEREÝIN [okara:ňňetir-süýtbereýin], *at.* Kekene.

OKARA-OKARA [okoro-okoro], *at*. Birnäçe okara, köp sanly okara. *Okara-okara agaran içeňde gaňşyrawugyňy tütedýän gorly çal Amanyň agzyna has-da ýakymlyrak degýärdi* (B. Kerbabaýew).

OKARYK [oka:ryk], *at.* Keşlere suwy gyradeň, ylaýyk goýbermek üçin keşleriň gapdalyndan keseligine gazylýan ýap.

OKAŞDYRMAK [okoşdurmok], *işl*. Okap çykmak, hemmesini okamak.

OKAŞMAK [okoşmok], *işl.* **1**. Birden köp bolup, bilelikde okamak; bir zady okamaga kömekleşmek. *Olaryň hemmesi Rejebiň ýoldaşlary, agşamlaryna bile kitap okaşan, işleşen çagalarydy* (H. Ysmaýylow). **2**. Çalt we çeper okamakda ýaryşmak. *Oglan-gyzlar okaşyp ýör garyşyp, Yhlas bilen ylym alýar ýaryşyp* (N. Annagylyjow).

OKATDYRMAK [okotdurmok], *işl.* **1**. Bir zady birine berip, okar ýaly etmek. *Ejem onuň ýazan hatlaryny tapyp, okatdyryp eşidýärdi*. **2**. Möý, ary, içýan, ýylan çakanda doga okatmak.

OKATMAK [okotmok], *işl.* **1**. *ser.* **Okatdyrmak**. *Şahyr ýaňyja ýazan goşgusyny okatmak üçin dostuna uzatdy.* **2**. Birine sowat öwretmek, bilim bermek. **3**. Okamaga mümkinçilik bermek, rugsat etmek. *Ol gyzyny uniwersitetde okadýar.*

OKAÝYŞ [okoýuş], *iş ady.* Okamak ýagdaýy. *Onuň labyzly okaýşy bar.*

OKAÝJY [okoýjy], *at.* Çap etmek üçin ýygnalanýazgyny okaýan, asyl nusgasy bilen barlap, deňeşdirýän çaphana, neşirýat, metbugat işgäri.

OKBADAK, *at, gepl. d.* Saka.

OKÇY, *at*. **1**. Ýaýyň okuny ýasaýan adam. **2**. Mergen. – *Eý, Saýat han, okçy bolsaň, şu almany urgul – diýdi* ("Saýatly – Hemra").

OKDAN [okda:n], *at, harby.* **1**. Ok gutusy, oklaryň ýerleşýän gaby; sagdak. **2**. Seçme, däri salynýan teletin gap.

OK-DÄRI [ok-dä:ri], *at.* Ok hem däri, ot açýan ýaragy atmak üçin gerek bolan serişdeler.

OKDURYLMA [okdurulmo], *iş ady.* Okdurylmak ýagdaýy.

OKDURYLMAK [okdurulmok], *işl.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň üstüne hyjuwly, çalasyn topulmak. *Möjegiň kellesine gözi düşen badyna Perman atyna baka okduryldy* (A. Gowşudow). **2**. Çalt hereket etmek, okgunly gitmek. *Akar suw täzerák arçalan ýabyň içi bilen yňdarylyp, aşaklygyna bakan okduryldy* (Ý. Mämmediýew).

OKDURYLMAKLYK [okdurulmokluk], *iş ady.* Okdurylmak ýagdaýy.

OKDURYLYŞ [okduruluş], *iş ady.* Okdurylmak ýagdaýy.

OKGANLY [okga:nly], *at, gepl. d.* Suw gidýän ýer.

OKGÖZl [okgözü], *at.* Hala we el işlerine salynýan, burçlary birleşýän üç bölek ownuk nagyş.

OKGUN, *syp*. Güýçli meýil, hyjuw, hyruç, okgunlylyk. *Okgun ýürek bolsa, ok hem kär etmez* (B. Kerbabaýew).

OKGUNLY, *syp.* **1**. Örän çalt, çalasyn, hyjuwly, batly, güýçli hereket edýän; hyruçly. **2**. *göç. m.* Ýiti, täsirli, berk.*Okgunly sözleri, örüm saçlary, Tor bolupdyr Akmyradyň daşyna* (A. Kekilow). *Ol gele-gelmäne oturanlara okgunly nazaryny dikip, bir salym içki işikde durdy* (T. Gurbanow).

OKGUNLYLYK [okgunluluk], *at.* **1**. Örän çalasyn hereket edijilik, çalasynlyk, hyjuwlylyk, batlylyk. *Şu ýaşlaryň şowhuny, gülküsi, işe okgunlylygy maňa-da birneme täsir edýär öýdýän* (N. Baýramow). **2**. *göç. m.* Ýitilik, täsirlilik, berklik.

OKGUÝAR [okguýor], *at.* Gülle guýulýan galyp

OK-GYLYÇ, *at*. Palasyň gyrasyna salynýan gözenek şekilli nagyş.

OKKESDIRME [okkessirme]: **okkesdirme geçmek**
toý-tomaşada märekäniň öňünden gaty çalasynlyk bilen at çapdyryp geçmek. *Boldy uly şowhun, tä oba gelýänçä saz çalyp, aýdym aýtdylar, at çapyp okkesdirme geçdiler ("Görogly").*

OKLABERMEK [okla:vermek], *işl.* Bir zady bir ýerden başga bir ýere zyňybermek, oklap başlamak.

OKLAMA [oklomo] **I**, **II**, *iş ady.* Oklamak ýagdaýy.

OKLAMAK [oklomok] **I**, *işl.* Bir zady bir ýerden başga bir ýere zyňmak, taşlamak. *Jübüsindäki petde kagyzy patladyp, onuň öňüne oklady* (B. Kerbabaýew). *Gaçyran köwşüni aldy-da, "päheý" diýip, iç işige gowuşgynsyz oklap goýberdi* (H. Deryaýew).

OKLAMAK [oklomok] **II**, *işl*. **1**. Ot açýan ýaraglaryň agzyna ok sürmek. **2**. Peşeňiň içine däridir seçme, gülle salyp taýýarlamak.

OKLAMAKLYK [oklomokluk] **I**, **II**, *iş ady.* Oklamak ýagdaýy.

OKLANMAK [oklonmok] **I**, *işl.* Biri ýa-da bir zat nirädir bir ýere zyňylmak, taşlanmak. *Itiň öňüne uly bir omaça oklandy.*

OKLANMAK [oklonmok] **II**, *işl.* Ýaraga ok sürülmek, salynmak. *Tüpeňler oklandy.*

OKLAŞDYRMAK [okloşdurmok] **I**, *işl.* Oklap çykmak, hemmesini taşlaşdyrmak, zyňyşdyrmak. *Çöregiň ýeke-ýekeden arkasyny gazaşdyryp, saçagyň üstüne oklaşdyrdy* (A. Durdyýew).

OKLAŞDYRMAK [okloşdurmok] **II**, *işl.* Ot açýan ýaraglara ok sürüp çykmak; gülle bilen gülleläp çykmak.

OKLAŞMAK [okloşmok] **I**, *işl.* Zyňmaga, oklamaga kömekleşmek. *Jaý salýan ussa kerpiç oklaşmak.*

OKLAŞMAK [okloşmok] **II**, *işl.* Birine peşeňiň içine däridir seçme salyşmak.

OKLATMAK [oklotmok] **I**, *işl.* Zyňmaga, oklamaga ýol bermek, mümkinçilik döretmek, mejbur etmek.

OKLATMAK [oklotmok] **II**, *işl.* Ýaraga ok sürdürmek; peşeňi ok-däri bilen doldurtmak.

OKLAW [oklow], *at.* Hamyr ýaýmak üçin ulanylýan, çybyk şekilli edilip, agaçdan ýasalýan bir ujy inçemik aşhana guraly.

◊ **Oklaw ýaly** gös-göni, dos-dogry, hiç ýana gyşarmaýan. *Oklaw ýaly köçeler.* **Oklaw (agaç) ýuwdan ýaly** dim-dik bolup duran, dikelip duran, doňan ýaly bolup duran. *Ol oklaw ýuwdan ýaly bolup, dim-dik bolup durdy.*

OKLAÝYŞ [okloýuş] **I**, **II**, *iş ady.* Oklamak ýagdaýy.

OKLUK, *at.* Ok gaby; sagdak.

OKLUKIRPI, *at.* Gemrijiler maşgalasyndan bolan, bedeni syh-syh, ala uzyn tikenli süýdemdiriji haýwan.

OKLY, *syp.* Ok sürlen, içinde oky bolan (tüpeň hakynda).

OKSUZ, *syp.* Ok sürülmedik, okhanada oky bolmadyk.

OKSUZLANDYRMAK [oksuzlonnurmok], *işl.* Ot açýan ýaragyň okuny çykarmak, aýyrmak.

OKTÝABR [oktyýa:vyr], *at.* Senenama ýylynyň onunjy aýy.

OKUDYJY [okudujy], *at, gepl. d.* Mugallym.

OKUMA [okumo], *at.* Eliň barmaklarynyň bognundan çykýan ýiti agyryly çykuw.

OKUMYŞ [okumuş], *at.* **1**. Bilimli, ylymly, köp okan adam. *Asyl okumyş adamynyň sözleri bir başga, ap-aýry bolaýýar* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Köpbilmişlik, mekirlik edýän, köpbilmiş, mekir, hilegär. *Serwijan özüni okumyş bilip ýördi* ("Görogly").

OKUMYŞLYK [okumuşluk], *at.* Okumyşyň ýagdaýy, okumyş bolmaklyk.

OKUNMA [okunmo], *iş ady.* Okunmak ýagdaýy.

OKUNMAK [okunmok], *işl.* Hasap etmek, pikir etmek, oý etmek, saýmak. *Biderek ýerden duşman okunmak nämä gerek* (A. Gowşudow).

OKUNMAKLYK [okunmokluk], *iş ady.* Okunmak ýagdaýy.

OKUNYŞ [okunuş], *iş ady.* Okunmak ýagdaýy.

OKURYK [okuruk], *at.* Juwazyň ýüküni (leňňerini) malyň boýny bilen birleşdirýän agaç.

OKUW, *at.* **1**. Bilimi, taglymaty, endigi özleşdirmek, türgenleşdirmek, ele almak üçin geçirilýän çäre. **2**. Aýry-aýry derslere bagyşlanan sapak. **3**. *gepl. d.* Okuw jaýynda berilýän hünär. *Hoşgeldi, ýogsa-da, seniň gutaran okuwyň haýsy ugurdandyr* (A. Gowşudow).

OKUWÇY, *at.* **1.** Başlangyç, orta mekdepde okaýan oglan, gyz. **2**. Biriniň ýolbaşçylyk etmeginde ylym alyp, onuň taglymatlaryny dowam etdirýän adam, şägirt. *Beýik alymyň okuwçysy.* **3**. Bir hünäri, senedi öwrenýän öwreniji.

OKUWÇYLYK [okuwçuluk], *at.* Okuwçynyň ýagdaýy, okuwçy bolup okamaklyk. *Bu sowal oňa okuwçylyk döwründe-de ynjalyk bermeýärdi* (B. Seýtäkow).

OKUWLY, *syp.* Okap sowat alan, bilimli, ylymly. *Ol okuwly hem örän görmegeý adamdy* (H. Derýaýew).

OKUWLYLYK [okuwluluk], *at.* Okuwy barlyk, okuwly bolmaklyk.

OKUWSYZ [okuwsuz], *syp.* Belli bir okuw jaýyny gutarmadyk, ýörite bilim almadyk, ylymsyz.

OKUWSYZLYK [okuwsuzluk], *at.* Okuwly dällik, okuwy ýokluk, sowatsyzlyk, bilimsizlik. *Okuwsyzlyk görer göze körlükdir, Tä ölýänçäň öz janyňa horlukdyr* (Mollamurt).

OKYJY [okuýjy], *at.* **1**. Çeper, ylmy we ş. m. eserleri okaýan, okamak bilen meşgullanýan adam. **2**. Jemgyýetçilik kitaphanalaryna, okalgalara gatnap, kitap okaýan adam. *Etrap merkezinde ýerleşen kitaphana okyjylara göreldeli hyzmat edýär.*

OKÝAP [okýa:p], *at.* Esasy göni ýap. *Brigadir okýabyň boýy bilen gowaça meýdanynyň ortasyna baka ýöräp ugrady* (Ö. Abdyllaýew).

OK-ÝARAG [ok-ýarağ], *at.* Uruşda, söweşde ulanylýan ýaraglaryň jemi.

OK-ÝAÝ [ok-ýa:ý]. *at.* **1**. Irki döwürlerde ulanylan, ujy peýkamly agaç ok atýan ýarag, ok we ýaý, keman. *Jygaly beg agtygyna bir ok-ýaý ýasap berdi*("Görogly"). *Galandar, şu galada bir ok-ýaý barmyşyn* ("Görogly"). **2**. Erkek oglanyň kürtesiniň, donunyň arkasyna dakylýan okly ýaý görnüşindäki aşagy şelpeli, düwmeli bezeg şaýy.

OKÝETIM, *at.* Ýakyn aralyk, atylan ok ýeter ýaly aralyk. *Depämizde okýetim belentlikden durnalar gurruldaşyp, toýnuk gurap uçuşyp barýarlar* ("Edebiýat we sungat").

OKÝYLAN [okýyla:n], *at.* Okdurylyp gaty, çalt hereket edýän, uzyn inçe ala ýylan. *Garaguşa kakdyraýma, Gara möýe sokduraýma, Okýylana çakdyraýma, Töweregiňe gara, köşek* (M. Garryýew).

OL, *çal.* **1**. Üçünji adamyň adyna derek ulanylýan şahs görkezijisi, at çalyşmasy (Ol sözüniň düşümlerde ulanylyşy: ol, onuň, oňa, ony, onda, ondan). *Belki, ol hem seniň bilen göwündeşdir* (B. Kerbabaýew). **2**. Birini ýa-da bir zady görkezmek üçin ulanylýan görkezme çalyşmasy. *Ol kitap - "Görogly" kitabydy* (A. Gowşudow).

OLAR [olor], Üçünji şahsyň köplük sanyndaky at çalyşmasy. *Ýaşulula ra aýratyn sarpa goýmak, her bir işde olara geňeş etmek, türkmeni tapawutlandyrýan häsiýetleriň biridir* ("Watan").

OLARÇA [olorço], *hal.* **1**. Olaryň pikiriçe, olara görä. *Olarça biziň pikirimiz nädogrumyş.* **2**. Olar ýaly, olardan kem däl, olaryň derejesinde. *Bizem olarça işläp bileris.*

OLARLYK [olorluk], *at.* **1**. Olaryň tarapynda bolmaklyk, olaryň tarapdary. *Sizem olarlyk bolduňyzmy?* **2**. Olara dahylly, olara degişli. *Biziň olarlyk işimiz çykdy.*

OLARYŇKYÇA [oloruňkuço], *hal, ser.* **Olarça**.

OL-BU [ol-vu / ol-vü], Dürli zatlardyr ahwalatlaryň, işlerdir gürrüňleriň we ş. m. sanawyna derek ulanyp bolýan tirkeş söz. *Gelnime ol-bu işleri tabşyrasym gelýär* (O. Ödäýew).

OLDURYK [olluruk], *at.* Aýakgabyň içine laýyk edilip goýulýan keçe. *Akja keçeden olduryk kesip oturan Gulgeldi ýene käýinjiräp ugrady* (N. Hojageldiýew).

OLDURYKLAMA [olluruklomo], *iş ady.* Olduryklamak ýagdaýy.

OLDURYKLAMAK [olluruklomok], *işl.* Aýakgabyň içine olduryk salmak, goýmak. *Galoşy olduryklap aýagyna geýdi.*

OLDURYKLAMAKLYK [olluruklomokluk], *iş ady.* Olduryklamak ýagdaýy.

OLDURYKLANMAK [olluruklonmok], *işl.* Aýakgabyň içine olduryk salynmak, goýulmak.

OLDURYKLAŞDYRMAK [olluruklošdurmok], *işl.* Aýakgaplara olduryk salyşdyrmak.

OLDURYKLAŞMAK [olluruklošmok], *işl.* Olduryklamaga kömekleşmek.

OLDURYKLATMAK [olluruklotmok], *işl.* Birine aýakgabyň içine olduryk saldyrtmak. *Çokaýy olduryklatmak.*

OLDURYKLAÝYŞ [olluruklоýuş], *iş ady.* Olduryklamak ýagdaýy.

OLDURYKLYK [ollurukluk], *at.* Olduryk etmäge ýaramly keçe. *Ata köne keçeden olduryklyk kesindi.*

OLIMPIADA [olimpia:da], *at*. **1**. Gadymy Gresiýada ýyl hasaby ýöredilýän, her olimpiýa oýunlarynyň arasyndaky dört ýyl. **2**. Olimpiýa oýunlarynyň dört ýyldan bir gezek geçirilýän halkara sport ýaryşy. *Dabaraly açylyşdan soň, olimpiadanyň alawy ýakyldy*.

OLJA [oljo], *at.* **1**. Duşmandan üstün çykylanda ýa-da bir oba, ýurt talananda alynýan zatlar. **2**. *göç. m.* Aňsatlyk bilen düşen zat, gazanç, ýeňil düşewünt. *–Bu oljany bize hudaý berdi, Görogly – diýip, Köse zaňňar telpegini atyp-atyp ýere uryar* ("Görogly"). *Molla Kemine, sen-ä bir oljanyň üstünden barypsyň öýdýän* (Keminäniň adyna aýdylýan şorta sözlerden).

◊ **Oljasy oňmak** oňat düşewünt düşmek, bir zady ele salmak; işiň bitip, keýpiň kök bolmak. *Onuň aýdym sesini eşidenler: - Sary körüň oljasy oňupdyr-ow! - diýşerdiler* (A. Gowşudow).

OLJALAMA [oljolomo], *iş ady.* Oljalamak ýagdaýy.

OLJALAMAK [oljolomok], *işl.* Duşmany ýeňip ýa-da obany, ýurdy talap, zadyny olja almak, ele salmak.

OLJALAMAKLYK [oljolomokluk], *iş ady.* Oljalamak ýagdaýy.

OLJALANMAK [oljolonmok], *işl.* Olja alynmak.

OLJALATMAK [oljolotmok], *işl.* Olja aldyrmak, olja almaga ýol, mümkinçilik bermek.

OLJALAÝYŞ [oljoloýuş], *iş ady.* Oljalamak ýagdaýy.

OLTA, *at, gepl. d.* Müňňürt balyklar tutulýan iň kiçijik çeňňegiň bir görnüşi.

OLTAŇ [oltoň], *at.* Aýakgabyň aşagyna ýamalýan, kakylýan, ýelmenýän gön, teletin ýama.

OLTAŇLAMA [oltoňlomo], *iş ady.* Oltaňlamak ýagdaýy.

OLTAŇLAMAK [oltoňlomok], *işl.* Çokaýyň we ş. m. aşagyna gön, teletin tikmek, oltaň ýamamak. *Ol çatmada çokaýyny oltaňlap otyrdy.*

OLTAŇLAMAKLYK [oltoňlomokluk], *iş ady.* Oltaňlamak ýagdaýy.

OLTAŇLATMAK [oltoňlotmok], *işl.* Oltaň tikdirmek.

OLTAŇLAÝYŞ, *iş ady.* Oltaňlamak ýagdaýy.

OLTARMA I, **II**, *iş ady.* Oltarmak ýagdaýy.

OLTARMAK I, *işl.* Pikirlenmek, oýlanmak; öz ýanyňdan toslamak, toslap tapmak, oýlap tapmak, toslama gürrüňler aýtmak. *Özüni mahabatlap, gürrüň baryny oltardy* (R. Gelenow).

OLTARMAK II, *işl., gepl. d., ser.* **Oltaňlamak**. *Ol hem ýa çagalarynyň aýakgabyny ýamardy, ýa öz çokaýyny oltarardy, ýa çat açan çanaklaryny çeňklärdi, ýa iş gurallarynyň ýetmezini düzedişdirerdi* (N. Hojageldiýew).

OLTARMAKLYK I, **II**, *iş ady.* Oltarmak ýagdaýy.

OLTARTMAK I, *işl.* Pikirlendirmek, oýlandyrmak.

OLTARTMAK II, *işl*. Oltaň saldyrmak, oltaňlatmak. *Çokaýyny oltartmak.*

OLTARYŞ I, **II**, *iş ady.* Oltarmak ýagdaýy.

OLTARYŞMAK, *işl.* Oltaň salmaga kömekleşmek.

Aýakgaplary oltaryşmak.

OLUM I, *at.* Akýan suwuň geçilýän ýalpak we mallaryň suwa inýän ýeri; güzer, geçelge. *Golun sallap maral gabak periler, Iner olumyndan däli Gürgeniň* (Magtymguly). *Şol sese sabyrsyz garaşýan Garaja ýapa dyrmaşanda, süriniň agramy çeşmäniň olumyna eňdi* (R. Gelenow).

OLUM II: **olumyny almak** biriniň gylyk-häsiýetini, göreldesini almak. *Gyzy hem ejesiniň olumyny alypdyr.*

OMAÇ [omoç], *at.* **1**. Ýer sürülýän ýönekeýje azalyň ýerdemir geýdirilýän bölegi, ýogyn agaç. *Jykyr bilen suw çekýän, omaç bilen ýer ekýän beşir daýhany dälmidi?* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *göç. m.* Ujy tommaýly taýak.

OMAÇA [omoço], *at.* But ýa-da gol süňküniň bişirilen bir bölegi. *Ýüz tomaşadan bir omaça* (Nakyl). *Men hem şol toýdan bir okara palaw bilen ullakan bir omaça alyp gelýärdim* (Halk ertekisinden).

OMADAKLABERMEK [omodokla:vermek], *işl.* Elleriňi ýere berip, dört aýak bolup ýöräbermek.

OMADAKLAMA [omodoklomo], *iş ady.* Omadaklamak ýagdaýy.

OMADAKLAMAK [omodoklomok], *işl.* Elleriňi ýere berip, dört aýak bolup ýöremek, öňe süýşmek. *Eňňitden omadaklap gelmek*

OMADAKLAMAKLYK [omodoklomokluk],*iş ady.* Omadaklamak ýagdaýy.

OMADAKLAŞMAK [omodokloşmok], *işl.* Köp bolup omadaklamak. *Faşistler öz maslyklaryny penalap omadaklaşýardylar* (A. Nazarow).

OMADAKLATMAK [omodoklotmok], *işl.* Omadaklamaga mümkinçilik bermek, omadaklar ýaly etmek, omadaklamaga mejbur etmek.

OMADAKLAÝYŞ [omodokloýuş], *iş ady.* Omadaklamak ýagdaýy.

OMÇA [omço], *at.* Sazagyň, ojaryň ýogyn ýeri, düýbi.

OMMUGRAK [ommuğra:k], *syp.* Biraz, sähel ommuk.

OMMUK, *syp.* Başy, ujy, jürüngdigi döwlüp aýrylan, omruk. *Küýzegär ommukdan suw içer* (Nakyl). *Ommuk çäýnek.*

OMONIM [omo:ni:m], *dil. b.* Sözleriň aýdylyşy we ýazylyşy meňzeş bolan aýry-aýry manyly sesdeş sözler. (meselem: *çal* -reňk, *çal* – içilýän süýt önümi).

OMPA [ompo]: **ompa oturmak 1**) otyrýeriňi ýere birden goýberip oturmak. *Il arasynda "aw öňüňde ompa otursa, ýaragyňy taşlamalymyş" diýen gürrüň bar.* **2**) başaşak, aşagy ýokaryk, ýokarsy aşak bolup durmak, oturmak. *Atylan dört aşygyň biri ompa oturdy.* **Ompa oturtmak** birini gepde, sözde, jedelde we ş. m. basmak, ýeňmek. *Goçmyradyň öýünde bir maýor bilen duşuşdym, şol ýigit gaty ylymly bolara çemeli, asyl menem ompa oturtdy - diýip gürledi* (A. Gowşudow).

OMRAKAÝ [omrokoý], *hal.* **1**. Bol, köp, ep-esli. *Agzyndakyny ýuwudyp, ýagdan omrakaý aldy* (B. Kerbabaýew). **2**. Ýokarrakdan, burnuň üstünden ýaşynmak (ýaşmak hakynda). *Birdenkä bolsa aljyrañňylyga düşüp, ýaşmagyny omrakaý ýaşyndy* (B. Kerbabaýew). **3**. Ýogyn, togalak (düwün düwlüşi hakynda). *Çyplak eýerlenen ulaglaryň guýruklary omrakaý düwlüp, uýanlary gaňtarylyp goýulýardy* (B. Kerbabaýew).

OMRUBERMEK [omruvermek], *işl.* Iki bölüp, döwüp aýrybermek, döwübermek.

OMRUGRAK [omruğra:k], *syp.* Biraz, sähel omruk.

OMRUK, *syp., ser.* **Ommuk**. *Omruk küýze.*

OMRULMAK [omrulmok], *işl.* Döwlüp aýrylmak, döwülmek, uçmak. *Elbetde, iki goç götinläp, zarba bilen baş uranda, biriniň ýa şahy uçmaly ýa-da oňurgasy omrulmaly bolýar* (H. Deryaýew).

OMRULYŞMAK [omruluşmok], *işl.* Köpüsi, bary omrulmak. *Görsem, käýerdäki baglaryň äpet şahalary omrulyşyp ýatan eken* (R. Gelenow).

OMRUŞ, *iş ady.* Omurmak ýagdaýy.

OMRUŞDYRMAK [omruşdurmok], *işl.* Hemmesini döwüşdirmek, ýykyşdyrmak, ýumruşdyrmak, omurmak. *Ala sygyr agaçlaryň şahalaryny omruşdyrypdyr.*

OMRUŞMAK [omruşmok], *işl.* Omurmaga kömek etmek. *Agajyň guran şahalaryny omruşmak.*

OMURDAN [omurdon], *at*. **1**. Goluň bedene birigýän ýeri, çigin. *El uzadanyň goluny omurdanyndan omrup taşlaryn* (B. Kerbabaýew). **2**. Egin-eşigiň ýeňiniň omza birigen ýeri. *Biriniň jalbary elhal syrdambitin bolsa, köýnegi omurdanyndan düşüp, çigni gyzaryp durdy* (H. Deryaýew).

OMUR-JOMUR: omur-jomur etmek bir işi derrew ýerine ýetirmek, bir işe çalt hötde gelmek; bir zady şänik
döwen ýaly etmek.

OMURMA [omurmo] **I**, *iş ady.* Omurmak ýagdaýy.

OMURMA [omurmo] **II**, *at, ser.* **Goşa**. *Şeýle çus bolsa-da, oslagsyz oturan pyýada omurmasyna ok salýança, çöl guşy asmana göterildi* ("Edebiýat we sungat").

OMURMAK [omurmok], *işl.* Iki bölmek, döwüp aýyrmak, döwmek. *Ol tegelek çöregi iki omrup, ýarsyny özi aldy.*

OMURMAKLYK [omurmokluk], *iş ady.* Omurmak ýagdaýy.

OMURTDYRMAK [omurtdurmok], *işl.* Bir zady birine omurtmak.

OMURTMAK [omurtmok], *işl.* Omrular ýaly etdirmek. *Howludaky ýogyn ojar Atamyrat aga*

omurtmady.

OMUZ, *at.* **1**. Bedeniň boýun bilen gol aralygyndaky bölegi, egin, omurdan. *Özüniň güýçli bilegine, omuzlaryna daýanyp, garşydaşynyň bilini alardy* (Ý. Mämmediýew). **2**. Egin-eşigiň ýakasy bilen ýeňiniň aralygyndaky bölegi. *Onuň çep omzunda nämelerdir bir zatlar ýazylgy tegelek demir bardy* ("Edebiýat we sungat").

OMUZLAGRAK [omuzloğra:k], *syp.* Biraz omuzlak.

OMUZLAK [omuzlok], *syp.* Ýasy çiginli, eginlek, gerdenlek. *Bu on bäş ýaşly omuzlak ýigitdi* (A. Atajanow). .

OMUZLAMA [omuzlomo], *iş ady.* Omuzlamak ýagdaýy.

OMUZLAMAK [omuzlomok], *işl.* Türkmen göreşinde biri-biriňe omzuňy diräp tutluşmak. *Pälwanlar biri-birini omuzlap, gaçarak saklanyşyp, eýläk-beýläk itnişip, tegelegiň içinde öwrüm etdiler* ("Edebiýat we sungat").

OMUZLAMAKLYK [omuzlomokluk], *iş ady.* Omuzlamak ýagdaýy.

OMUZLAŞMAK [omuzloşmok], *işl.* Biri-birine omuz direşmek (göreş hakynda). *Aýdurdyň erkegi birden kellesini sypdyryp, Ýagmyryň erkegi bilen omuzlaşdy* (N. Pomma).

OMUZLAÝYŞ [omuzloýuş], *iş ady.* Omuzlamak ýagdaýy.

OMYN [o:muýn], *at.* Oňat isleg-arzuw edilip, "Kabul et, şeýle bolsun; aman saklasyn" diýen manyda ulanylýan söz. *Baryň, ýoluňyz ýagty, maňlaýyňyz açyk bolsun! Omyn!* (G. Kulyýew).

◊ **Omyn etmek** töwwir galdyryp bermek; töwwir galdyrmak.

OMYNALLA [o:my:nalla:], *at, ser.* **Omyn**.

OMZABERMEK [omza:vermek], *işl.* Ümzügiňi öňe atybermek, öňe dyzabermek, öňe sürnübermek.

OMZAMA [omzomo], *iş ady.* Omzamak ýagdaýy.

OMZAMAK [omzomok], *işl.* Güýç bilen ümzügiňi öňe atmak, öňe dyzamak, öňe süýşmek, öňe sürünmek. *Traktor tarlap öňe garşy omzady.*

OMZAMAKLYK [omzomokluk], *iş ady.* Omzamak ýagdaýy.

OMZAŞMAK [omzoşmok], *işl.* Köp bolup öňe omzamak. *Olar ony ykjam diňlemek üçin ileri-ileri omzaşdylar* (A. Nazarow).

OMZATMAK [omzotmok], *işl.* Omzar ýaly etmek. *Ol üzeňňili aýagyny ilerräk omzadyp, arkan gaýyşdy* (B. Kerbabaýew).

OMZAÝYŞ [omzoýuş], *iş ady.* Omzamak ýagdaýy.

OMZUGYŞ [omzuğuº], *iş ady.* Omzukmak ýagdaýy.

OMZUKMA [omzukmo], *iş ady.* Omzukmak ýagdaýy.

OMZUKMAK [omzukmok], *işl., ser.* **Omzamak**.

OMZUKMAKLYK [omzukmokluk], *iş ady.* Omzamak ýagdaýy.

ON [o:n], *san.* 10 belginiň ady we onuň aňladýan sany. *Halysynyň kenary, on barmagnyň hünäri* (Hüwdüden).

◊ **On iki synaň gowşamak** tutuş bedeniňde gowşaklyk duýmak, lagşamak, ysgynsyzlanmak. *Onuň on iki synasynyň bary birden gowşady, endamyny sowuk der gaplap aldy* (B. Kerbabaýew).

ONBAŞY [o:nmaşy], *at.* **1**. *taryh.* On esgeriň ýolbaşçysy, serkerdesi. **2**. Oglana dakylýan at.

ONBAŞYLYK [o:nmaşylyk], *at.* Onbaşynyň wezipesi, ýagdaýy.

ONBEGI [o:nmeği], *at.* **1**. *ser.* **Onbaşy**. *Onbegi nämäniň nämedigine diňe şonda düşünip galdy* (Ý. Pirgulyýew).**2**. Oglana dakylýan at.

ONBEGILIK [o:nmeğilik], *at.* Onbeginiň ýagdaýy.

ONBIRATAR [onmi:ratar], *at.* Daragyna on bir ok ýerleşýän tüpeň.

ONBIRÇILLE [onmi:rçille], *at.* Tara daragynyň syklygyny we inini, şonuň ýaly-da dokalan matanyň inini aňladýan ölçeg birligi.

ONBIRÝYLLYK [onmi:rýyllyk], *syp.* On bir ýyla niýetlenen. *On bir ýyllyk Maksatnama.*

ONÇA [onço], *çal.* **1**. Şonça, gaty bir, o diýen. *Ol işi bitirmi, bitirmezmi, onçasyny bilemok* (B. Seýtäkow). *Onça owadan bolmasa-da göräýmäge mähirlidi.* **2**. Kän, ummasyz, biçak köp. *Toba! Toba! Onça puly nätjek?* (A. Nazarow).

ONÇAKLY [onçokly], *hal.* O diýen, şeýle bir, onuň ýaly, eýle bir, beýle, eýle. *Biz şol işi wagtynda onçakly başarmadyk* (H. Deryaýew).

ONÇA-MUNÇA [onço-munço], *syp.* Solar ýaly, bular ýaly, bu zeýilli.

ONÇA-ONÇA [onço-onço], *syp.* Şolar ýaly, olar ýaly, şonuň ýaly, onuň ýaly, ol hili. *Onça-onça kynçylyga duçar bolunýar.*

ONÇILLE [o:nçille], *syp.* Tarada dokalýan matanyň inine görä atlandyrylan ýüpek mata. *Onçille keteni.*

ONDA [onno], *hal.* Şert eýerjeňli sözlemde "şeýle ýagdaýda, şeýle şertde, şonda" ýaly many aňladýan söz.

ONDA-MUNDA [onno-munno], *çal.* Aýry-aýry ýerde, her ýerde, nirededir bir ýerde, kä ýerde. *Häli-şindi, onda-munda raketalar atylyp, gijäni gündizlige öwürýärdi* (H. Ysmaýylow). *Daň ýyldyzy ýokary galdygyça, aşagy agaryp, onda-munda gögerişip oturan çöp-çalamlar görnüşip, töwerek giňän ýaly bolup başlady* (H. Deryaýew).

ONDAN-MUNDAN [onnon-munnon], *çal.* O ýerden – bu ýerden, her ýerden, nirelerdendir bir

ýerden, kä ýerden; kimdendir birinden. *Ýelli ondan-mundan eşiden sözlerini ýadyna saldy* (A. Gowşudow). *Iki goja şeýdip, ondan-mundan söz açyp, ýerlerinden turman işlediler* (G. Kulyýew).

ONDAN-OŇA [onnon-oňo], *çal.* Bir ýerden başga bir ýere, ol ýerden başga bir ýere, iki ýana. *Buşluk! - diýip, habar beryän çagalar oba arasynda ondan-ooa ylgaşýardylar* (B. Kerbabaýew). *Tüsseleç bulut bölekleri ondan-oňa asuda göçüp-gonup ýör* ("Edebiýat we sungat").

ONGÜNLÜK [o:nğünlük], *at.* **1**. Aýyň üçden biri, on gününň içindäki wagt. *Aýyň birinji ongünlüginde howa maýyl boldy.* **2**. On gün möhlet bilen dowam edýän medeni çäre. *Bu kitap türkmen edebiýatynyň we sungatynyň golaýda geçiriljek ongünlügine gabatlanyp çykaryldy.*

ONKOLOG [onko:log], *at.* Onkologiýadan hünärmen.

ONKOLOGIÝA [onkolo:giýa], *at.* Çişleri, çişli keselleri we olaryň bejerilişini öwrenýän ylym.

ONLAMA [o:nlomo], *at, edeb.* Goşgy düzülişiniň on setirden durýan görnüşi.

ONLARÇA [o:nlorço], *syp.* Ençeme ondan ybarat bolan, birnäçe on.

ONLUK [o:nluk], *at.* **1**. 10 belgini görkezýän sanyň ady. *Olaryň gözündäki onluk, ýüzlük, bäş ýüzlük nomerleri seljerdi* (B. Kerbabaýew). **2**. On manatlyk kagyz ýa-da gyzyl metal pul. *Ol jübüsinden bir onluk çykaryp berdi.* **3**. Oýnalýan on gülli kart. *Kim bilýär bankçy oňa näme biýr, Onluk gelip düzelermi ýigrimbir* (A. Kekilow). **4**. Käbir zatlaryň ölçegini kesgitleýän, görkezýän san. *Ol ýanyp duran onluk çyranyň ýagtysyna kitap okaýardy* (A. Gowşudow).

ONSIRI [o:nsi:ri], *at, gepl. d.* Bäş kilo ölçegdäki agram, bäş kilolyk agram.

ONSOŇ, *hal, ser.* **Soňra**.

ONSUZ, *hal.* Onsuz günüm geçmez.

ONUNJY [o:nunjy], *san.* On sanynyň tertibini görkezýän san.

ONY-MUNY [onu-muny], *çal.* Kim-de bolsa birini, haýsy-da bolsa bir zady, näme-de bolsa bir zady, gep-gürrüň. *Ony-muny soramak.*

ONÝANÇA [onýa:nça:], *hal.* Şol wagt, şol halatda, salym bermän, şol wagtyň özünde. *Onýança kepbäniň ilersinden at aýagynyň sesi eşidildi* (H. Derýaýew).

ONÝYLLYK [o:nýyllyk], *at.* On ýyl üçin niýetlenen.

OŇ I, *syp.* Şowly, ugruna, oňat, peýdaly. *Ykballynyň ugran işi oň görner, Dünýä ýüzi ele girse, taň görner* (Magtymguly). *Şu oň işi düzetmek hakynda maňa kömek ber!* (A. Gowşudow).

◊ **Oň bolsun!** başlanan, girişilen işiň şowly, ugruna bolmagy arzuw edilip aýdylýan alkyş.

OŇ II, *syp., g, t.s.* Sag, çep däl. *Oň aýak. Oň gol.*

OŇALGA [oňolğo], *at.* Oňňut, gün-güzeran, ýaşaýyş üçin zerur bolan serişde.

OŇALGALY [oňolğoly], *syp.* Oňňut, günema, ýaşaýyş üçin zerur serişdesi bolan.

OŇALGALYK [oňolğoluk], *at.* Oňňut, oňalga üçin zerur serişdeler.

OŇALGASYZ [oňolğosuz], *syp.* Oňňut, günema, ýaşaýyş üçin zerur serişdesi bolmadyk.

OŇALGASYZLYK [oňolğosuzluk], *at.* Oňňut, oňalga üçin zerur serişde ýokluk, bolmazlyk.

OŇALMA [oňolmo], *iş ady.* Oňalmak ýagdaýy.

OŇALMAK [oňolmok], *işl.* **1**. Tertip-düzgüne girmek, düzelmek, gowulanmak, oňatlaşmak. *Orsgeldiniň durmuşy, ýagdaýy oňalyp başlady* (A. Gowşudow). **2**. Sagalmak, gurplanmak, daýanmak, aýňalmak. *Ýeri sazdyr, hassa bolan sagalar, Arryk müflis, garyp bolan oňalar* (Magtymguly).

OŇALMAKLYK [oňolmokluk], *iş ady.* Oňalmak ýagdaýy.

OŇALTMAK [oňoltmok], *işl.* Oňalar ýaly etmek.

OŇALYŞ [oňoluş], *iş ady.* Oňalmak ýagdaýy.

OŇALYŞMAK [oňoluşmok], *işl.* **1**. Tertip-düzgüne girişmek, gowulaşmak, oňatlaşmak, düzelişmek. **2**. Sagalyşmak, guratlaşmak, gowulaşmak, aýňalyşmak.

OŇA-MUŇA [oňo-muňo], *çal.* Kim-de bolsa birine, bir zada, birine, bir ýere. *Dükana girenler oňa-muňa seredişip esli durdular.*

OŇARMA [oňormo], *iş ady.* Oňarmak ýagdaýy.

OŇARMAK [oňormok], *işl.* **1**. Bir işi başarmak, ýerine ýetirip bilmek, hötdesinden gelip bilmek. **2**. Bir zady tertibe salmak, düzetmek, bejermek. *Soňundan bolsa men oňarayyn, soňunyň çigit ýaly pikirini çekme* (H. Derýaýew). **3**. *gepl.d.* Ýerinde diýmek, wagtynda aýtmak; duzlamak. *Sen, bolsa-da, ony oňardyň! – Päheý, sen-ä oňardyň-ow! – diýip, keýp edip güldi.*

OŇARMAKLYK [oňormokluk], *iş ady.* Oňarmak ýagdaýy.

OŇARMAZLYK [oňormozluk], *at.* Bir zady oňaryp, başaryp, ýerine ýetirip bilmezlik.

OŇAR-OŇMAZ [oňor-oňmoz], *syp.* Gün-güzeranyny ýetde-gütdelikde geçirýän, bir garny aç, bir garny dok. *Oňar-oňmaz güzeran.*

OŇARTDYRMAK [oňortdurmok], *işl.* Oňarmak işini başga birine etdirtmek, düzetdirmek.

OŇARTMAK [oňortmok], *işl.* Oňarmak işini birine etdirmek. *Kätmeni ussa äkidip oňartmak gerek.*

OŇARYLMAK [oňorulmok], *işl., gepl.d.* Bir zat tertibe salynmak, bejerilmek, düzedilmek. *Okaberseňiz, işläberseňiz özi oňarylar gider* (H. Ysmaýylow). *Köçeleriň köpüsi oňaryldy.*

OŇARYŞ [oňoruş], *iş ady.* Oňarmak ýagdaýy.

OŇARYŞDYRMAK [oňoruşdurmok], *işl.* Birnäçe

zady bir ýanyndan oňaryp çykmak.

OŇARYŞMAK [oňoruşmok], *işl.* Oňarmaga, bejermäge, düzetmäge kömekleşmek.

OŇAT [oňot], *syp.* Hil taýdan gowy, ýagşy, erbet däl.

OŇATÇYLYK [oňotçuluk], *at, ser.* **Oňatlyk**.

OŇATLANDYRMAK [oňotlonnurmok], *işl.* Gowulandyrmak, öňküsinden gowy etmek. *Işi mundan hem has oňatlandyrmak üçin diňe bir ýol bar* (N. Pomma).

OŇATLANMAK [oňotlonmok], *işl.* Oňat bolmak, gowulanmak, düzelmek. *Öýüň içi oňatlanan, ýagtylanan ýaly boldy.*

OŇATLAŞMAK [oňotloşmok], *işl.* Gowy bolup başlamak, gowulaşmak, ýagşylaşmak.

OŇATLAŞYBERMEK [oňotloşuvermek], *işl.* Gowulaşyp başlamak, ýagşylaşybermek.

OŇATLYK [oňotluk], *at.* Erbet dällik, gowulyk, ýagşylyk. *Her zadam bolsa, bolan gep-gürrüňi oňatlyga ýormaga çalyşdy* ("Edebiýat we sungat").

OŇAÝ [oňoý], *syp.* **1**. Bir işi etmegiň täri, ugry, ýoly, usuly, çeme. *Her bir zadyň oňaýyny bilmek. Ol öýlenmegiň oňaýyny tapman, birnäçe wagtlap gezdi.* **2**. Jaýlaşykly, ynjalykly. *Oňaýym ýok.*

OŇAÝLY [oňoýly], *syp.* **1**. Amatly, çemeli, gowy, oňat. **2**. *gepl.d.* Jaýlaşykly, ynjalykly, ornaşykly. *Kerimiň ýerleşen ýeri oňaýlydy* (Ý. Mämmediýew).

OŇAÝLYLYK [oňoýluluk], *at.* **1**. Amatlylyk, çemelilik, gowulyk. **2**. *gepl.d.* Jaýlylyk, jaýlaşyklylyk, ynjalyklylyk, ornaşyklylyk.

OŇAÝSYZ [oňoýsuz], *syp.* **1**. Amatsyz, çemesiz, ýaramaz. *Oňaýsyz ýagdaýa düşenini bildirmezlik üçin, soragynyň yzyny ýetirdi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *gepl.d.* Jaýlaşyksyz, ynjalyksyz, ornaşyksyz. *Haly düşek üstüne adatlanmadyk oňaýsyz aýaklary sandyrady* (B. Kerbabaýew).

OŇAÝSYZLYK [oňoýsuzluk], *at.* **1**. Amatsyzlyk, çemesizlik, ýaramazlyk. *Şu pursatyň özünde bir hili oňaýsyzlyk peýda bolýar* (B. Seýtäkow). **2**.*gepl.d.* Jaýlaşyksyzlyk, ynjalyksyzlyk, ornaşyksyzlyk. *Ol bir hili oňaýsyzlyga düşen ýaly ýüzüni iki ýana sowdy.*

OŇDURMAK [oňdurmok], *işl.* Oňar ýaly etmek. *Gyşda mallary nädip ýataksyz oňdurjak?*

OŇDURYBERMEK [oňduruvermek], *işl.* Oňar ýaly etdiribermek.

OŇLAMA [oňlomo], *iş ady.* Oňlamak ýagdaýy.

OŇLAMAK [oňlomok], *işl.* Makul bilmek, dogry görmek, makul tapmak, dogry tapmak. *Onuň sözüni hemmämiz oňladyk. Il oňlasa, atyňy soý* (Nakyl).

OŇLAMAKLYK [oňlomokluk], *iş ady.* Oňlamak ýagdaýy.

OŇLAMAZLYK [oňlomozluk], *at.* Makul bilmezlik, dogry tapmazlyk; halamazlyk.

OŇLANMAK [oňlonmok], *işl.* Makul görülmek, makul tapylmak. *Metbugatda oňlanyşy ýaly, bu eser maňa-da ýarady.*

OŇLAÝYŞ [oňloýuş], *iş ady.* Oňlamak ýagdaýy.

OŇLUK, *at.* Gowulyk, oňatlyk; oňlulyk, eýgilik. *Oňluk bolsun, Aman jan!* (R. Seýidow). *Men-menlik hiç haçan hem oňluga eltmeýär* (N. Jumaýew).

OŇLULYK [oňluluk], *at, ser.* **Oňluk**. *Bu ýerde bulara hiç hili oňlulyk garaşmaýardy* (B. Seýtäkow).

OŇLURAK [oňlura:k], *syp.* Biraz, az-kem oňly, birneme gowurak.

OŇLY, *syp.* Gowy, oňat, idili, göwnejaý. *Gije gözi oňly görmeýär.*

OŇMA [oňmo], *iş ady.* Oňmak ýagdaýy.

OŇMAK [oňmok], *işl.* **1**. Gün görmek, güzeran görmek, ýaşamak. **2**. Çydamak, çydam etmek, takat etmek, mydar etmek; kanagat etmek. **3**. Oň bolmak, ugruna bolmak, şowly bolmak, şowuna düşmek. *Wüşi jan, alan gelniň gutly bolsun, aýagy düşümli bolsun, bu öräп oňan iş!* (A. Gowşudow). **4**. *göç. m.* Bes etmek, gutarmak, tamamlamak. *Merdanyň kakasy: – Hawa şeýle! – diýdi-de oňaýdy.*

OŇMAKLYK [oňmokluk], *iş ady.* Oňmak ýagdaýy.

OŇŇUT, *at.* **1**. Oňalga. **2**. Kanagat, mydar.

OŇŇUTLYK [oňňutluk], *syp.* Oňňut eder ýaly gerek zat (iýmit, pul we ş. m. zatlar hakynda). *Kakamyň ýoldaşlary eşidişip, bize odur-budur oňňutlyk getirmäge durdular* (N. Baýramow).

OŇON, *at.* Geçmişde adamlaryň garyndaşlyk gatnaşygy bolan toparynyň arasynda sežde edilen, haýwan, ösümlik, bir zat ýa-da tebigat hadysasy; şol toparyň tugrasy, nyşany.

OŇRUBERMEK [oňruvermek], *işl.* Gaňryp bognundan ýazdyrybermek, omrubermek.

OŇRULMAK [oňrulmok], *işl.* Gaňrylyp bognundan ýazdyrylmak. *Türkmen bolsa, kesekä boýun egenden, boýnunyň oňrulanyny ybaly görýän halk!* (B. Kerbabaýew).

OŇRUŞ, *iş ady.* Oňurmak ýagdaýy.

OŇŞUK, *at.* **1**. *ser.* **Oňalga**. *Tüweleme, indi ýigidiň oňşugy erbet däl* (B. Seýtäkow). **2**. Agzybirlik, ylalaşyk, arkalaşyklylyk. *Oňşugy bolmaz goňşy bilen-de, Senem özi bilen dawagär eýlär* (Baýly şahyr). *Gurt öz içinden: "Bu adam bir oňşuk ederçe adam barmyka?" diýip pikir etdi* (A. Gowşudow).

OŇŞUKLY, *syp.* Agzybirligi saklaýan, ylalaşykly, agzybir. *Bu gün halkymyz Türkmenistanyň Konstitusiýasynda kesgitlenen mizemez hukuklaryna daýanyp, Magtymguly Pyragynyň agzybir, parahat, oňşukly ýaşamak baradaky ündewlerine ygrarlydygyny subut etdi* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

OŇŞUKLYLYK [oňşukluluk], *at.,* Oňşukly bolmaklyk, agzybirlik, ylalaşyklylyk, arkalaşyklylyk. *Maşgala arasynda oňşuklylyk bolsa gowy.*

OŇŞUKSYZ [oňşuksuz], *syp*. Agzybirlik saklamaýan, oňşugy bolmadyk. *Kim bilýär, belki hem meniň özüm oňşuksyz murdardyryn* (B. Kerbabaýew).

OŇŞUKSYZLYK [oňşuksuzluk], *at.* Oňşukly, agzybir dällik, agzybirlik saklamazlyk, agzalalyk.

OŇUBERMEK [oňuvermek], *işl*. Mydar edibermek, oňşuk edibermek, çydabermek; günemaňy görübermek, güzeranyňy bolşuna görä dolandyrybermek.

OŇULLY, *syp., ser.* **Oňly**.

OŇULLYK, *at, gepl. d., ser.* **Oňlulyk**. *Hemmesi oňullyk bilens gutardy.*

OŇULMAK [oňulmok], *işl.* Özüňde bar zat bilen mydar edilmek, oňşuk edilmek. *Öň oňlan bolnup ýörlüşine haýran galýarsyň* ("Edebiýat we sungat").

OŇURGA [oňurğo], *at*. Adamlarda, käbir haýwanlarda göwräni kelle bilen birikdirýän içi ýülükli, birleşip gidýän aýry-aýry süňkleriň sütüni. *Oňurga süňkleri.*

OŇURGAGÖL [oňurğoğö:l], *at.* Halylaryň gölüne oňurga görnüşinde salynýan nagyş.

OŇURGALYLAR [oňurğolulor], *at.* Köp sanly oňurgaly haýwanlar toparynyň ady.

OŇURMA [oňurmo], *iş ady.* Oňurmak ýagdaýy.

OŇURMAK [oňurmok], *işl.* Gaňryp bognundan ýazdyrmak, gaňryp döwmek, omurmak.

OŇURMAKLYK [oňurmokluk], *iş ady.* Oňurmak ýagdaýy.

OŇURTMAK [oňurtmok], *işl.* Gaňryp bognundan ýazdyrtmak, omurtmak. *Näçe dyzasa-da, omça oňa oňurtmady.*

OŇUŞ, *iş ady.* Oňmak ýagdaýy.

OŇUŞDYRMAK [oňuşdurmok], *işl* Biri-biri bilen oňşar ýaly etmek, ylalaşdyrmak.

OŇUŞMAK [oňuşmok], *işl* **1**. Biri-biri bilen oňşuk etmek, oňşukly bolmak, arkalaşykly, agzybir bolmak. *Şeýle gylykly adam bilen oňuşmak elbetde, aňsat düşmez* (B. Kerbabaýew). **2**. Oňňut etmek, mydar etmek, razylaşmak, ylalaşmak, kanagatlanmak. *Sowuk bilen hem oňuşmak boljakdy weli, ony ýatyrmadyk zat pikirdi* (B. Seýtäkow).

OŇUŞMAZLYK [oňuşmozluk], *at.* Biri bilen oňşukly bolmazlyk, arkalaşykly, agzybir bolmazlyk.

OŇYN [oňuýn], *syp.* Ýerlikli, şowly, peýdaly, oňat, gowy.

OŇYNLYGYNA [oňuýnluğno], *hal, ser.* **Oňyn**.

OŇYNLYK [oňuýnluk], *at.* Oňyn zat, bir zadyň oňyn netijesi.

OPERA [o:pera], *at, teatr.* **1**. Saz gurallary we wokal sazynyň utgaşmagy bilen ýerine ýetirilýän sazly-drama eseri. *Ozaldan garaşylyşy ýaly, operanyň görkezilişi şowly geçdi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Şonuň ýaly eseriň teatrda ýerine ýetirilişi, şeýle-de şol eser ýerine ýetirilýän teatr. *Türkmen döwlet opera we balet teatry.*

OPMA [opmo], *iş ady.* Opmak ýagdaýy.

OPMAK [opmok], *işl.* Suw girmek, yzgar çekmek zerarly ýykylmak, aşak çökmek, hopmak. *Haýatyň aşagy opupdyr.*

OPMAKLYK [opmokluk], *iş ady.* Opmak ýagdaýy.

OPTIKA [o:ptika], *at.* **1**. Fizikanyň ýagtylyk häsiýetlerini we onuň maddalara bolan özara täsirini öwrenýän bölümi. **2**. Ýagtynyň serpikme we döwülme kanunlaryna esaslanan täsirli gurallar we abzallar. *Optika önümçiligi.*

OPUBERMEK [opuvermek], *işl*. Opup ýumrulybermek, opurylyp çökübermek.

OPURMA [opurmo], *iş ady.* Opurmak ýagdaýy.

OPURMAK [opurmok], *işl.* **1**. Goparyp aýyrmak, oýup goparmak, ýykmak. *Güýçli ýagyş diwarlary opurýar.* **2**. Ýok etmek, ýüz öwürmek. *Gadymy zyýanly pikirleri opuryp taşlajak, täze pikirler döretjek, täze düşünjeler öwretjek, täze göreldeler görkezjek biz dälmidiris* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Işi bulaşdyrmak, bulaşyklyk döretmek, ýykgynçylyk etmek, işe zyýan ýetirmek.

OPURMAKLYK [opurmokluk], *iş ady.* Opurmak ýagdaýy.

OPURTMAK [opurtmok], *işl.* Goparyp aýyrtmak, oýup gopartmak, ýykdyrmak.

OPURYLMAK [opurulmok], *işl.* Gopup aýrylmak, oýulyp çykmak. *Dag opurlyp, onuň äpet daşlary, Biziň baryan ýolumyzy bekläp dur* (M. Seýidow).

OPURYLYŞYK [opurluşuk], *at*. Işde bolýan bulaşyklyk, zyýankeşlik, ýykgynçylyk.

OPURYŞ [opuruş], *iş ady.* Opurmak ýagdaýy.

OPURYŞMAK [opuruşmok], *işl*. Opurmaga kömekleşmek, bilelikde opurmak.

OPUŞ, *iş ady.* Opmak ýagdaýy.

OR [o:r], *gepl. d.* Hemişelik ekilýän ekin ýeriň arasyndaky beýleki ýerlere garanda pes, çöket ýer, çöketlik.

ORA I: ora bilen osmakladyp, assyrynlyk, gizlinlik bilen, aýlawly, göçme manyly söz bilen. *Nejep jan öz-özüne: - Gel, men ora bilen şol gelniň aslyny soraýyn - diýdi* ("Nejep oglan").

ORA II, *at, gepl. d.* Galla we gök önümler saklamak üçin kerpiçden örülýän ýa-da palçykdan galdyrylýan ýörite jaý, ammar.

ORABERMEK [ora:vermek], *işl.* Ýüpdür simi we ş. m. bir zadyň daşyna aýlabermek, sarabermek, dolabermek.

ORAÇA [oroço], *at.* Tärimsiz, diňe uklary ýere dikilip gurnalan öý. *Oraça bor, öýde ýok bolsa tärim, Ahaldadyr garyndaşym, hossarym* (Baýly şahyr).

ORAÇALY [oroçoly], *at.* Darajyk oraçada ýaşaýan adam, oraçanyň eýesi. *Oraçalyň töri özüniňki (Atalar sözi)*

ORAGATDY [oroğatdy], *at.* Utulanyň utana öz ýygan otuny bermek şerti bilen orak atylyp oýnalýan çagalar oýny.

ORAGRENDE [orağirenne], *at.* Agajyň gabygyny gyryp aýyrmak, arassalamak üçin ulanylýan iki tarapy saply, ýaý şekilli gural, senet.

ORAK [orok], *at.* **1**. Galla ekinlerini ormak ýa-da ot ýygmak üçin ulanylýan agaç saply, egri demir tygy, dişli oba hojalyk guraly. *Bolýar uýam - diýip, Çoýan derrew oraklary aldy* (R. Seýidow). **2**. Galla hasyly ýygnalýan möwsüm, ýygym döwri. *Türkmen gallaçylary galla oragynda geçen ýyldakysyndan iki hepdä golaý öňde barýarlar* ("Watan"). **3**. Oglana dakylýan at.

◊ **Orak hasaby** orak düşen we düşmeli wagtyndan alnyp barylýan aý-gün hasaby. *Orak hasaby boýunça gyşyň togsany öten agşam doldy* (A. Gowşudow). **Dil bilen orak ormak** dilde işi aňsat etmek, emgenmezlik.

ORAKÇY [orokçy], *at.* Orak orýan adam, orak ormak bilen meşgullanýan adam. *Ata, aga mährin görjek wagtymyz, Dagda orakçydyk, çöllerde çoluk* (K. Gurbannepesow).

ORAKÇYLYK [orokçuluk], *at.* Orakçynyň käri, ýagdaýy, orakçy bolup işlemeklik. *Öňler bir obadan ikinji bir oba orakçylyga gidilerdi.*

ORAKDIŞ [orokdi:ş], *at.* Hala we beýleki el işlerine diş-diş görnüşinde keseräge-de salynýan gyýçak nagyş.

ORAL [orol], *syp.* Ýaşy birçene baran, ortadan agan (aýal maşgala hakynda). *Meň ýaly oral heleýiň gülýaka nämesine derkar* (Ý. Mämmediýew).

ORALAMA [orolomo], *iş ady.* Oralamak ýagdaýy.

ORALAMAK [orolomok], *işl., ser.* **Oramak I**. *Mämmetweli ýuka gabygyny galdyryp, sakgaljygyny barmagyna oralady* (B. Kerbabaýew).

ORALAMAKLYK [orolomokluk], *iş ady.* Oralamak ýagdaýy.

ORALAÝYŞ [oroloýuş], *iş ady.* Oralamak ýagdaýy.

ORALGY [orolğy], *syp.* Bir zadyň daşyna saralan, dolanan.

ORALMAK [orolmok], *işl.* Bir zadyň daşyna saralmak, dolanmak. *Biline gowanyň bagy oralan ýogyn pürs durdugyça batlanyp aýlanýardy* (A. Gowşudow).

ORALYŞMAK [oroluşmok], *işl.* Ýaşy bir çene baryşmak, ortadan agýşmak (aýal maşgala hakynda). *Ol oralyşan bir aýaldy.*[oromok], *işl.*

ORAMA [oromo], *iş ady.* Oramak ýagdaýy.

ORAMAK [oromok] **I**, *işl.* **1**. Ýüpi, simi we ş. m. bir zadyň daşyna aýlamak, dolamak, bir zadyň daşyna saramak, çolamak. *Ol şol hemişeki ak donuny geýnip, biline hem uzyn ak guşagyny birnäçe sapar orapdyr* (A. Gowşudow). **2**. Bir zadyň daşyny gabamak, daşyna gabaw etmek, daşyna aýlaw etmek, egelenmek.

ORAMAK II, *at, ýerli g.* Gyňaç, başbogy. *Birläkilän ak oramakly aýallar käte adamlaryň arasynda göze ilip gidýärdiler* (B. Seýtäkow).

ORAMAKLYK [oromokluk], *iş ady.* Oramak ýagdaýy.

ORAMÇY [oromçy], *at, kön. s.* Kerep örýän, köp aýakly, çakmaýan möjejik, düşdüş, leňkebut. *Oramçy dek hemişe tor eder sen* (Sopy Allaýar).

ORANMAK [oronmok], *işl.* **1**. Bir zady nirädir bir ýeriňe dolamak, saramak. *Keten köýnek egniňde, başa öýme oranyp, Saz eýleýir karkaraň, seýle çyksaň bezenip* (Mollanepes). **2**. Çilim çekmek üçin kagyzyň içine temmäki salyp dolamak. *Paşy ýene çilim oranmaga durdy* (B. Hudaýnazarow).

ORAŞAN [oroşa:n], *syp., at.* Aç-açan, aýdyň, açyk, anyk; aydyn görnüş, boljak zat, waka. *Öten agşamky gören düýşüm oraşan geldi* (H. Deryaýew). *Garry ene oraşanyny gören eken, ertesi agtygy uruşdan sag-aman gaýdyp gelýär.*

ORAŞDYRMAK [oroşdurmok], *işl.* Orap çykmak, köp oramak, dolaşdyrmak. *Kakasy-da aýagyna oraşdyran ýüplerini çözleşdirdi* (A. Durdyýew).

ORAŞMA [oroşmo], *iş ady.* Oraşmak ýagdaýy.

ORAŞMAK [oroşmok], *işl.* **1**. *gepl. d.* Çolaşmak. **2**. Bir zady oramaga kömek etmek.

ORAŞMAKLYK [oroşmokluk], *iş ady.* Oraşmak ýagdaýy.

ORAŞYŞ [oroşuş], *iş ady.* Oraşmak ýagdaýy.

ORATDYRMAK [orotdurmok], *işl.* Nämedir bir zady birine orar ýaly etdirmek. *Bu sim bize agajyň daşyna oratdyrmaz, gaty ýogyn.*

ORATMAK [orotmok], *işl.* Birine bir zady oramaga ýol bermek, mejbur etmek. *Onuň biline guşak oratdylar.*

ORAÝANY [oro:ýa:ny], *syp.* Goňras gyzyl reňk. *Çylgym-çylgym ýylgynlar oraýany gyzyl güller bilen bezenip otyrdy* (B. Kerbabaýew). *Şarkyň gyzy oraýany ýaglygy, Sypap-sypap mańlaýyna daňypdyr* (M. Seýidow).

ORAZA [ora:za], *at.* **1**. Musulman ýyl hasaby boýunça ýylyň dokuzynjy aýynyň ady, remezan. **2**. Agyz beklemek däbi.

◊ **Oraza baýramy** musulmanlaryň metjitlere ýa-da öwlüýälere ýygnanyp baş pitre, sadaka bermek, köpçülik bolup namaz okamak bilen geçirilýän, orazanyň 30-njy güni agşam başlanýan baýramy. **Oraza tutmak** yslam dininde: oraza aýynda gündizine hiç zat

iýip-içmän agyz beklemek.

ORDA [o:rdo], *at.* **1**. *taryh.* Orta asyrlar döwründe käbir döwletleriň ady, şonuň ýaly-da olaryň häkiminiň mesgeni, ýerleşýän ýeri. **2**. Ýyrtyjy haýwanlaryň sürüsi. *Möjek ordasy.* **3**. *göç. m.* Duşman leşgeri. *Çingiziň ordasy gözel şäheri haraba halyna aýlandyrypdy* (B. Kerbabaýew).

ORDEN [o:rden], *at.* Zähmetde, gullukda we ş. m. görkezilen ajaýyp hyzmat üçin sylag berilýän ýörite tapawutlandyryş nyşany.

ORDURMAK [ordurmok], *işl.* Ormaga bermek, ormaga mejbur etmek. *Bugdaý ordurmak. Ot ordurmak.*

ORDURTMAK [ordurtmok], *işl.* Bir zady birine orar ýaly etdirmek.

ORFOEPIÝA [orfoe:piýa], *at, dil. b.* Edebi dilde dürs aýdylyşy, gepleýşi kesgitleýän kadalar ulgamy, dürs aýdylyş.

ORFOGRAFIÝA [orfogra:fiýa], *at, dil. b.* Her bir diliň sözleriniň umumy kabul edilen ýazylyş kadalar ulgamy, dürs ýazuw.

ORGAN [o:rgon], at. Jemgyýetçilik durmuşynyň aýry-aýry ugurlarynda kesgitli wezipeleri ýerine ýetirýän gurama, edara. *Türkmenistanda kanun çykaryjy organlara yzygiderli gecirilýän saýlawlar demokratiýanyň berjaý edilýändigine şübhe döretmeýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

ORKESTR [arke:stir], *at*. Dürli saz gurallaryndan düzülen sazandalar topary.

ORLABERMEK [orla:vermek], *işl.* Gaty ses bilen aglabermek.

ORLAMA[orlomo], *iş ady.* Orlamak ýagdaýy.

ORLAMAK [orlomok], *işl.* Gaty ses bilen aglamak.

ORLAMAKLYK [orlomokluk], *iş ady.* Orlamak ýagdaýy.

ORLAŞMAK [orloşmok], *işl.* **1**. Birden köp bolup, köpçülik bolup orlamak, bile orlamak. **2**. *göç. m.* Uly goh turuzmak, zenzele etmek.

ORLAŞYK [orloşuk], *at.* Köpçülikleýin agy (ýas ýerinde).

ORLAÝYŞ [orloýuş], *iş ady.* Orlamak ýagdaýy.

ORMA [ormo], *iş ady.* Ormak ýagdaýy.

ORMAÇ, *at, gepl. d.* Süýt, ýag salnýan iki ýa-da dört gulply küýze; golça. *Aýhanym bir görseň süýt sagylýan ormajy elinden gaçyrýar, bir görseň suw kädisini gaçyrýar* (B. Seýtäkow).

ORMAK [ormok], *işl*. Hasylyny almak üçin bugdaý, arpa we ş. m. ekinleri orak we ş.m. bilen ýygmak. *Her kim öz ekenini orar* (Nakyl). *Ýumruksyz ýüzer sen, ýüpsüz asar sen, Oraksyz orar sen, tygsyz keser sen* (Magtymguly).

ORMAKLYK [ormokluk], *iş ady.* Ormak ýagdaýy.

ORNABERMEK [orna:vermek], *işl.* Bir ýerde orun tutubermek, ornaşybermek.

ORNADYLMAK [ornodulmok], *işl., ser.* **Ornaşdyrylmak**.

ORNAMA [ornomo], *iş ady.* Ornamak ýagdaýy.

ORNAMAK [ornomok], *işl.* **1**. Bir ýerde ýer almak, orun almak, ýerleşmek. **2**. Bir ýerde berkemek, kök urup gitmek. **3**. *göç. m.* Täsir etmek, degmek, ýetmek; siňmek. *Ak köýnegine gök syrkynyň reňki ornapdyr* (B. Annageldiýew). *Ajaýyp manyly ajaýyp sözler, Süňňüňe şeýle bir ornaýar başdan* (K. Gurbannepesow).

ORNAMAKLYK [ornomokluk], *iş ady.* Ornamak ýagdaýy.

ORNAŞDYRMAK [ornoşdurmok], *işl.* **1**. Bir ýerde orun bermek, orun tutdurmak, ýerleşdirmek. **2**. *Demokratiýa barada aýdylanda bolsa, bu näzik substansiýany taýýar daşary ýurt modellerini ulanyp ornaşdyryp bolmaýar* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). **3**. Aňyna ýetirmek, aňyna siňdirmek, girizmek, düşündirmek. *Elbetde, beýle şygyrlary halkyň beýnisine ornaşdyrmak kyn meselelerdi* (H. Derýaýew).

ORNAŞDYRYLMAK [ornoşdurulmok], *işl*. Iş ýüzüne geçirilmek, ulanylyşa girizilmek. *Täze teklipleriň ornaşdyrylmagy netijesinde önüm öndürilişi artýar.*

ORNAŞMAK [ornoşmok], *işl.* **1**. Bir ýerde kem-kemden ýer almak, ýerleşmek, mesgen tutmak. *Olar sag-aman gelip, öňki ýurtlarynda ornaşdylar* (A. Gowşudow). **2**. Iş ýüzüne geçmek, ýaýramak, girmek. *Kuwwatly tehnika önümçilige gitdigiçe ornaşýar.* **3**. Bir ýerde kök urmak, orun tutmak, berkeşip galmak. *Ýöne ýüregimiň gizlin ýerinde ornaşan syrymy bu gezek hem açyp bilmändim* (R. Gelenow). **4**. *göç. m.* Aňyňa ýetmek, aňyňa siňmek, ýerleşmek, girmek. *Bu pikir onuň beýnisine pugta ornaşdy* (B. Seýtäkow).

ORNAŞYK [ornoşuk], *at.* Jaýlaşykly ýerleşiş, oňaýly, amatly ýerleşiş.

ORNAŞYKLY [ornoşukly], *hal.* Jaýlaşykly, ynjalykly, oňaýly, ýerleşikli. *Ýigit dolanyp öýe girdi-de, stoluň başynda ornaşykly oturdy* (B. Soltannyýazow).

ORNAŞYKLYLYK [ornoşukluluk], *at.* Jaýlaşykly, ornaşykly ýerleşiş ýagdaýy.

ORNATMAK [ornotmok], *işl.* Ornar ýaly etmek.

ORNUKLY, *syp., gepl. d.* Öz ornuny bilýän, ýerlikli. *Ornukly adam.*

ORRAMSY [orromsy], *at, göd. s.* Ahlak taýdan bozulan, azgyn, haramy adam, pes gylykly adam. *Ogry hem özüni osar – orramsy hem* (Nakyl).

ORRAMSYLYK [orromsuluk], *at.* Ahlak taýdan bozuklyk, azgynlyk, haramylyk, pes gylyklylyk.

ORTA [orto], *at.* **1**. Bir zadyň merkezi, bir zady deň iki bölýän aralyk ýer. *Obany iki bölüp, ortasyndan*

ýap geçýärdi. **2**. Uzyn bilen gysganyň arasy. *Orta boýly ýigit*. **3**. Bir zadyň başlanýan ýeri bilen ahyrynyň aralygy, adamyň ömrüniň ýarysy. *Orta ýolda atyň ölmesin, orta ýaşda - aýalyň* (Atalar sözi). **4**. Bir zadyň hiliniň kanagatlanarlyk derejesi. **5**. Köpçüligiň, märekäniň we ş. m. içi, aralyk. *Gün batyp, garaňky düşenden soň, bagşy orta geldi* (B. Seýtäkow).

◊ **Orta almak 1)** töweregine aýlanmak, daşyny gabamak. **2**) ýerli-ýerden käýemek, daşyna geçmek, tankyt etmek. **Orta asyr** gadymyýetiň taryhynda soňky, ýagny V asyryň ahyryndan tä XVII asyryň ortalaryna çenli dowam eden Bütindünýä taryhyny öz içine alýan döwür. **Orta atmak 1)** bir meseläni maslahata goýmak, bir meseläni köpçüligiň garamagyna,geňeşine goýmak. *Kim bilýär, belki, ol üçünji bir teklibi orta atsa-da atar!* (N. Saryhanow). **2**) baryňy köpçülige bagyşlamak. *Seniň üçin öz barymyzy orta atýarys* (N. Saryhanow). **Orta barmak ýaly** birkemsiz, kössüz, örän oňat, syratly, owadan. **Orta bilim** orta mekdebi, ýörite orta okuw jaýyny gutaryp alynýan bilim. **Orta çykmak 1)** zähmetde özüňi görkezmek, işde tapawutlanmak, saýlanmak. **2**) harajadyňy jemläp, toý we ş. m. bir zat etmek, köpçüligi ýygnap, öňünde durmany başarmak. **3**) göreşmek üçin göreş meýdanyna çykmak. **Orta goýmak** *ser.* **Orta atmak. Orta hasap bilen** çak bilen, çen bilen, takmynan, ortaça. *Orta hasap bilen her zähmet güne bäş manat pul düşdi*. **Orta mekdep** umumy bilim berýän dokuzýyllyk (onýyllyk) mekdep.. **Orta ýolda** orta ýaşa baraňda bolmasy iş bolmasyn.

ORTABAGYŞ [ortovağyş], *at*. Gara öýüň tärimleriniň öýüň töründe birleşdirilip daňlan ýeri.

ORTAÇ [ortoç], *at, kön. s*. Yzyny ýörediji, oruntutar.

ORTAÇA [ortoço], *hal.* **1**. Orta hilli, orta derejede, orta ýagdaýda, aralyk. **2**. Orta hasap bilen, takmynan.

ORTAK [ortok], *syp.* **1**. Hemmelere degişli bolan, ortalyk, aralyk. *Ortak zatlar.* **2**. Hemmeler üçin düşnükli bolan. *Ortak dil.*

◊ **Ortak işlik** *(dil b.)* edilýän gymyldy-hereketiň haýsy zamandadygyny bildirip, baglanýan sözlerini sypatlandyryp gelýän işlik şekili. **Ortak suwlar** hiç bir döwlete degişli bolmadyk bitarap suw.

ORTAKLAŞMA [ortokloşmo], *iş ady.* Ortaklaşmak ýagdaýy.

ORTAKLAŞMAK [ortokloşmok], *işl.* Bir zady köpçülik bolup, birleşip ýerine ýetirmek, orta goýup amala aşyrmak.

ORTAKLAŞMAKLYK [ortokloşmokluk], *iş ady.* Ortaklaşmak ýagdaýy.

ORTAKLAŞYŞ [ortokloşuş], *iş ady.* Ortaklaşmak ýagdaýy.

ORTAKY [ortoky], *syp.* Ortada, arada ýerleşen. *Olaryň ortakysy beýleki ikisinden has belentdi* (B. Seýtäkow). *Tomsuň ortaky aýy.*

ORTALABERMEK [ortola:vermek], *işl.* Bir zadyň, işiň we ş. m. ortasyna barybermek, ýarpylabermek.

ORTALAMA [ortolomo], *iş ady.* Ortalamak ýagdaýy.

ORTALAMAK [ortolomok], *işl.* Bir işiň, ýoluň, wagtyň ýarysyny beýlä atmak, geçmek, ýarysyna ýetmek, ortasyna barmak, ýarpylamak. *Remezan aga ýoly ortalandan soň aýak çekdi* (B. Seýtäkow).

ORTALAMAKLYK [ortolomokluk], *iş ady.* Ortalamak ýagdaýy.

ORTALANMAK [ortolonmok], *işl.* Bir zadyň, işiň we ş. m. ortasyna ýetilmek, barylmak.

ORTALATMAK [ortolotmok], *işl.* Bir zadyň, işiň we ş. m. ortasyna ýetmäge ýol bermek, mümkinçilik bermek, ortasyna ýetirtmek.

ORTALAÝYŞ [ortoloýuş], *iş ady.* Ortalamak ýagdaýy.

ORTALYK [ortoluk], *at.* **1**. Iki aralyk, iki tarapyň arasy, aralyk. **2**. *ser.* **Ortak 1**. **3**. *ser.* **Ortaça 1**. *Ellerini çermäp, ak küýzeden alan gowurmasy bilen ortalyk jamy tümmekledi.*

ORTA-MIÝAN [orto-miýa:n], *ser.* **Orta-miýana**. *Orta-miýan, agaç et adam.*

ORTA-MIÝANA [orto-miýa:na], *syp*. Orta uzynlykdaky, orta boýly. *Uzyn-gysganyň arasy, Orta-miýana söwdügim* (Kemine).

ORTANJY [ortonjy], *syp.* Tertip boýunça täk sanyň, zadyň ortakysy, ortadaky. *Ortanjy ogly mugallym, iň kiçi ogly bolsa hasapçy bolup işleýär.*

ORTARA [orta:ra] *at.* Bir zadyň ortasy, merkezi, orta giňişligi. *Howlynyň ortarasynda Baba esgeriň ata-babasyndan galan garaja öý otyrdy* (A. Gowşudow).

ORUBERMEK [oruvermek], *işl.* Orak bilen orup başlamak.

ORULGY [orulğy], *syp*. Orlup goýlan, orlup gutarylan.

ORULGYLYGYNA [orulğuluğna], *hal.* Orlup gutarylan görnüşinde.

ORULMAK [orulmok], *işl.* Orak bilen ýygylmak. *Jigim ikimiz orlan ýorunjalary çekmäge başladyk.*

ORUM, *at.* Ýygym. *Ýorunjanyň bäşinji orumy.*

ORUN, *at*. **1**. Oturmak, ýerleşmek üçin ýer, jaý. *Olaryň orny birinji hatarda bolany üçin, perde açylmanka oturmaga ýetişdiler* (B. Kerbabaýew). **2**. Ýer, derek, öwez. *Ol ata hem ene ornunda durup, inilerine hossarlyk etdi.* **3**. *göç. m.* Wezipe, gulluk. **4**. Biriniň ýa-da bir zadyň özüniň alyp barýan işiniň düzgünlerine laýyklykda tutýan ýeri, ýagdaýy. **5**. *sport.* Ýaryşda eýelenen ýer. *Birinji orny türkmen küştçüsi eýeledi.*

◊ **Orun doldurgyjy** *(dil b.)* "kimde?, nämede?, nirede?" diýen soraglara jogap bolup, sözlemde

aňladylýan pikiriň ornuny görkezýär.

ORUNBASAR [orunmasar], *at.* Edarada, kärhanada başlykdan soňky wezipe; başlygyň wezipeli kömekçisi. *Ol ýigit başlygyň orunbasarydy.*

ORUNBASARLYK [orunmasarlyk], *at.* Orunbasaryň wezipesi, käri, ýagdaýy. *Ol özüniň orunbasarlyk edýän döwründe zähmetsöýer adam hökmünde özüni tanadypdy.*

ORUNLY, *syp.* Ýolagçy ulaglarynda, tomaşa jaýlarynda we ş. m.-lerde ýeri, orny bolan.

ORUNLYK [orunluk], *syp.* Bir ýa-da birnäçe orun üçin niýetlenen (awtoulag, uçar, gämi we ş. m.).

ORUNSYZ [orunsuz], *syp.* **1**. Orny bolmadyk, orny bellenilmedik, ýersiz. *Biletleri elime alyp seretsem, olar orunsyz biletler eken* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *göç. m.* Ähmiýetsiz, biderek, ýerliksiz. *Olaryň başlaryndan başly-barat pikirleri şemal degen akbaş tozgasy ýaly tozady, orunsyz ökünçler sowuldy* (B. Kerbabaýew).

ORUNSYZLYK [orunsuzluk], *at.* **1**. Orny ýokluk, ýersizlik. **2**. *göç. m.* Derege alynmazlyk, sana goşulmazlyk, sansyzlyk.

ORUŞ, *iş ady.* Ormak ýagdaýy.

ORUŞMAK [oruşmok], *işl.* Ormaga kömek etmek. *Tomus döwründe daýhan birleşigine orak oruşdyk.*

OSAL [osol], *hal.* Ahmal, bilmän, bilmezden. *Osal bolsaň asarlar, ýuwaş bolsaň basarlar, orta-miýana bolsaň, il agasy ýasarlar* (Nakyl). *Geçen ýylky osal edilen işler indi gaýtalanmaz* (G. Kulyýew).

OSALLYK [osolluk], *at.* Ahmallyk, gapyl galyjylyk, bilmezlik.

OSETIN [oseti:n], *at, ser.* **Osetinler**.

OSETINLER [oseti:nler], *at.* Demirgazyk Osetiýanyň we Günorta Osetiýanyň milletiniň esasy ilaty, şonuň ýaly-da şol millete degişli şahs.

OSLAGSYZ [osloğsuz], *syp.* Garaşylmadyk ýerden, birden, duýdansyz. *Nar ýaly ýaňaklaryndan syrygýan monjuk-monjuk deri ýeňi bilen syrdy-da, kakasyna oslagsyz sorag berdi* (G. Ezizow).

OSLAGSYZLYK [osloğsuzluk], *at.* Garaşylmazdan peýda bolmaklyk, duýdansyzlyk.

OSLAMA [oslomo], *iş ady.* Oslamak ýagdaýy.

OSLAMAK [oslomok], *işl.* Güman etmek, çak etmek, çen etmek, göwne getirmek. *Ondan beýle zady oslamaýardyk.*

OSLANMAK [oslonmok], *işl.* Güman edilmek, çak edilmek. *Wah, bu bir oslanmadyk iş boldy* (H. Deryaýew). **OSMAKLAMA**, *iş ady.* Osmaklamak ýagdaýy.

OSLAMAKLYK [oslomokluk], *iş ady.* Oslamak ýagdaýy.**OSMAKLAMAK**, *işl.* Bilmediksirän bolup, birinden bir zady biljek bolmak, daşyndan aýlap, habar gatmak, aýlap soramak. *Osmaklap sorap bilip bolmazmyka, soň azara galyp, gözläp ýörmez ýaly* (B. Seýtäkow).

OSLAÝYŞ [osloýuş], *iş ady.* Oslamak ýagdaýy.

OSMA [osmo], *iş ady.* Osmak ýagdaýy.

OSMAK [osmok], *işl.* Özi ýalydyr öýtmek, özi ýaly hasaplamak, özüne meňzetmek, deňemek. *Ogram özüni osar, orramsam* (Nakyl).

OSMAKLADYŞ [osmokloduş], *iş ady.* Osmaklatmak ýagdaýy.

OSMAKLAMAKLYK, *iş ady.* Osmaklamak ýagdaýy.

OSMAKLATMAK [osmoklotmok], *işl.* Bilmediksirän bolup, birinden bir zady biljek bolmak, daşyndan aýlap, habar gatmak, aýlap soramak. *Keminäniň myhman bolan ýerine gelip, olaryň oglanjyklaryndan osmakladyp: –Heý, et iýdiňizmi? – diýip soraýar* (Keminäniň adyna aýdylýan şorta sözlerden).

OSMAKLATMAKLYK [osmoklotmokluk], *iş ady.* Osmaklatmak ýagdaýy.

OSMAKLAÝYŞ, *iş ady.* Osmaklamak ýagdaýy

OSMAKLYK [osmokluk], *iş ady.* Osmak ýagdaýy.

OSMUKLATMAK [osmuklotmok], *işl., ser.* **Osmaklatmak**. *Beýdip osmukladyp oturma-da, bilesiň gelýän zady gönüläp soraber-dä.*

OT, *at.* Inçe gök baldakly uly bolmadyk ösümlik. *Ýaz oty.*

OT [o:t], *at.* Ýanýan zadyň töweregine ýaýraýan alaw, ýalyn.

◊ **Oda basan ýaly** bir zady gyssanmaç, howlugyp hereket edýän adam barada ulanylýan durnukly aňlatma. **Oda düşmek**. *ser.* **Oda-köze düşmek**. *Yzynda bir oda düşüp ýöreni bar bolsa gerek* (Ý. Mämmediýew). **Oda gaçmak** haýsydyr bir harydyň bahasy gaty ýokary galmak, gaty gymmatlamak, ot bilen ýalyn bolmak. **Oda-köze düşmek** bir zadyň ugrunda howsalaly, aljyraňňy ýagdaýda bolmak, alňasamak, howsala düşmek. **Oda salsaň tütemez** hor-homsy gün görýän, halys lüti düşük (adam hakynda).

Oda urmak 1) biderek sowmak, ýele sowurmak, zady dereksiz tüketmek, harçlamak. *Oda urdum elimdäki baryny, Gerdenime, pelek urdy neşäni* (Mollamurt). **2**) erbet ýagdaýa salmak. **Ody bilen girip**, **küli bilen çykmak** ýürekdeş bolmak, derdi deň paýlaşmak. *Goý, odum bilen girip, külüm bilen çyksyn* (B. Seýtäkow). **Oduna el çoýmak** soňa galyp, bir zadyň haýryndan, bähbidinden galmak. **Oduny ölçermek** biriniň derdini gozgamak, köne gürrüňi ýatlamak. **Ot açmak (sowurmak) 1)** *ser.* **Ot gorsamak**. **2)** birsyhly ok atyp durmak, yzyny kesmän gülle, ok ýagdyrmak. **Ot almak 1)** yanmak, otlanmak. *Ýandak küdesi ot alypdyr.* **2)** öz garaşyşy ýaly bolmansoň, sabyr-takatyny ýitirip, gaty öjükmek, ýüregini eline almak. *Ol bu sözleri eşidip, ot alaýdy* ("Edebiýat we sungat"). **Ot**

basylan ýaly gaty täsirli, galjaňlyk döredýän (duýgy, täsir we ş. m. hakynda). *Olaryň aýagyna edil ot basylan ýalydy* (B. Seýtäkow). **Ot bermek 1**) meçew bermek, öjükdirmek, küşgürmek, gyzdyrmak. **2**) gyzykdyrmak, isleg döretmek; odukdyrmak. *Bu mata gyzlara ot berdi.* **Ot bilen ýalyn** örän gymmat, nyrhy öte ýokary. **Ot bolup geçmek (ötmek)** jasladyp parran geçmek, ýüregiňi gobsundyrmak; kalbyňa ornamak. *Gözleri içimden ot bolup geçdi, Gözel görki ýüregimde ýer tutdy* (A. Kekilow). **Ot-da gara gan bolmak** ýetişiksiz gara günde iki-baka ylgaşlamak, bir işi calt edip gutarjak, bitirjek bolmak. *Ot-da gara gan bolup, her näçe haýdasam-da, işimi bolup bilemok.* **Ot gorsamak 1)** betlik, bezzatlyk, ýakymsyzlyk etmek, ulukjyn açdyrmak, dek oturmazlyk, guduz açmak. *Ol oglan gaty bet, uzynly gün ot gorsaýdy.* **2**) alyp-ýolup barmak, hars urup, işläp gazanç etmek. *Iliň seniň ýaly ýigit ýeten ogullary ot gorsaýarlar* (A. Durdyýew). **Ot-elek bolmak** gyssagly hereket etmek, gyssanmak, howlukmak, galagoplyga düşmek. *Ýeri, siz ne beýle aldyranyňyz bar ýaly ot-elek bolýarsyňyz?!* **Ot sowurmak 1)** *ser.* **Ot açmak 2)** ýakymsyzlyk, bezzatlyk etmek, goh turuzmak. *Çagalar iki ýana ylgaşyp ot sowurýarlar.* **3**) çendenaşa gyzmak, ýakyp-ýandyrmak, bişirip barmak. *Ýene birki sagatdan soň, gün ot sowrup başlajak* (A. Gowşudow). **Otdan alyp, suwa salmak** beterinden beterini etmek. *Bu duýgy ony bir begendirýärdi, bir gynandyrýardy, otdan alyp, suwa salýardy.* **Otdan-suwdan gaýtmazlyk** her bir işiň hötdesinden gelip bilmeklik, hiç bir zatdan heder etmezlik, dogumlylyk. *Seniň ýanyňdakylar seniň üçin otdan-suwdan gaýtmazlar* (B. Seýtäkow). **Ot ýakdyrmazlyk** ynjalyk bermezlik, günüňe goýmazlyk, rahatlyk bermezlik. *Bu zaňňar ot ýakdyrmaýar* ("Görogly"). **Ot ýaly** is başarjaň, dogumly, edenli. *Hawa, oglanlar biri-birinden kem däldir. Baram ot ýalydyr* ("Edebiýat we sungat").

OTABERMEK [ota:vermek], *işl.* Ekin ýerlerini haşal otlardan saplabermek, otag etmäge girişibermek, otap başlamak.

OTAG [otoğ] **I**, *at.* Ýaşalýan jaýdaky bir tam. *Iki otagyň arasyndaky gapyda gabsa deregine ýaşyl perde asylgydy* ("Edebiýat we sungat").

OTAG [otoğ] **II**, *at.* Ekilýän ekinleriň düýbüni ýumşadyp, haşal otlardan arassalaýyş. *Höwes bilen bejeräris pagtany, Yhlas edip, jan çekýäris otagda* (A. Salyh).

OTAGA [otoğo] , *at.* Şaýly tahýanyň gupbasyna oturdylýan, düýebaşlyklara dakylýan per, jyga. *Başynda karkara, zerrin otaga, Başynda karkara, zerrin otaga, Şasenem sypatly gyzlary bardyr* (Magrupy). *Kümüş gupba güneş nury degende, Otagalar oýnar ýeller içinde* (R. Seýidow).

OTAGALY [otoğoly], *syp.* Otagasy bar bolan, otaga dakylan, jygaly.

OTAGÇY [otoğçy], *at.* Otag geçirýän, otagda işleýän adam. *Aňyrrakda bolsa otagçylar otag otap ýördüler.*

OT-ALAW [o:d-alow], *syp.* Ýakyp-ýandyryp barýan, howurly, örän gyzgyn.

OTALMAK [otolmok], *işl.* Otag edilmek.. *Gowaçalaryň içi gaýtadan otaldy.*

OTAMA [otomo], *iş ady.* Otamak ýagdaýy.

OTAMAK [otomok], *işl.* Ekinleriň içini haşal otlardan arassalamak. *Olar atyzda gowaça otaýarlar.*

OTAMAKLYK [otomokluk], *iş ady.* Otamak ýagdaýy.

OTAR [otor], *at, gepl.d., ser.* **Otlag**. *Oglanlardan biri: "Şu gün otarda gezip ýörkäm, bir aýagy döwük towşan gördüm, arman tutup bilmedim" diýdi* (A. Gowşudow).

OTARMA [otormo], *iş ady.* Otarmak ýagdaýy.

OTARMAK [otormok], *işl.* Maly meýdana goýberip bakmak, mallary örüde otlatmak. *Birden aşak seretse, baýyň inerlerini otaryp ýörene gözi düşýär* ("Türkmen halk ertekileri").

OTARMAKLYK [otormokluk], *iş ady.* Otarmak ýagdaýy.

OTARTMAK [otortmok], *işl.* Otarmaga mümkinçilik bermek. *Mallary otartmak.*

OTARYBERMEK [otoruvermek], *işl.* Mallary örüde otladybermek.

OTARYLMAK [otorulmok], *işl.* Mallar örä goýberilip otladylmak. *Mallar otarylyp getirildi.*

OTARYŞ [otoruş], *iş ady.* Otarmak ýagdaýy.

OTAŞDYRMAK [otoşdurmok], *işl.* Ähli ýeri otamak, köp ýeri otap çykmak.

OTAŞMAK [otoşmok], *işl.* Otamaga kömek etmek; köp bolup otamak.

OTATMAK [ototmok], *işl.* Otamaga mejbur etmek, otar ýaly etmek. *Kelem otatmak. Sogan otatmak.*

OTAÝJY [otoýjy], *at, ser.* **Otagçy**.

OTAÝYŞ [otoýuş], *iş ady.* Otamak ýagdaýy.

OTBAŞ [o:tba:ş], *at.* Adamyň, köplenç, boýnundan döreýän ýara, gijilewükli baş.

OT-ÇÖP, *at.* **1**. Her hili ösümlikler, otlar. *Ot-çöpem baharda jana gelýär* (B. Annageldiýew). **2**. Mal üçin iýmlik, ot-iým. *Gyşda mal iýer ýaly ot-çöpümiz ýeterlik.*

OTÇULYK [otçuluk], **1**. *at, ser.* **Otluk 1**. **2**. *syp.* Ot taýýarlamak bilen meşgullanýan, ot-iým taýýarlaýan iş ugry. *Maldarlarymyzyň we otçulyk toparynyň agzalarynyň bütin güýji häzir şu işe gönükdirildi.*

OT-ELEK [o:d-elek], *syp.* Galagoply, gyssagly; aljyraňňy.

OT-EPGEK [o:d-epgek], *syp., ser.* **Ot-alaw**.

OT-IÝM, *at.* Mallar iýer ýaly iýmitiň umumy ady.

Kimse goluny çermäp, gapyda odun aýyrýardy, kimse mal-gara ot-iým berýärdi (G. Kulyýew).

OT-IÝMLIK, *syp.* Mallara iým bolarlyk, mal iýmitlendirmek üçin ýararly. *Ot-iýmlik üçin üýşürilip goýlan saman.*

OTLABERMEK [otla:vermek], *işl.* Meýdanda ot iýip ýörmek, otlap ýörmek.

OTLAG [otloğ], *at.* Mal bakylýan otluk ýer, öri meýdan, öri, otar. *Bahar bolsa çarwadarlar çykarlar, Otlagynda ner, maýalar bakarlar* (Misgingylyç). *Goý indi gül öwüssin çölüň, otlagyň* (R. Seýidow).

OTLAGLY [otloğly], *syp.* Otluk ýeri, öri meýdany bar bolan.

OTLAMA [otlomo], *iş ady.* Otlamak ýagdaýy.

OTLAMA [o:tlomo], *iş ady.* Otlamak ýagdaýy.

OTLAMAK [otlomok], *işl.* Meýdanda ot iýip iýmitlenmek, ot iýmek. *Düýe aýdar otlar men, Otlan ýerim ýatlar men* (Magtymguly).

OTLAMAK [o:tlomok], *işl.* **1**. Ot bermek, ot aldyrmak, ýakmak, ýandyrmak. *Juda bir gyssag işi çykaýmasa, tüsseli çyrajygyny otlap, nebit hem sarp etmeýärdi* (A. Gowşudow). *Tokaý otla, at gazan* (Nakyl). **2**. Herekete getirmek, işletmek, ýöretmek (içinden ot alýan hereketlendirijiler hakynda). *Sürüji maşyny otlady.* **3**. Atmak, tüpeňlemek. **4**. *göç. m.* Işini görmek jürüni dikmek, çürkemek, kösemek, ýakmak. *Siz meniň ýüregimi ýene-de otladyňyz* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew).

OTLAMAKLYK [otlomokluk], *iş ady.* Otlamak ýagdaýy.

OTLAMAKLYK [o:tlomokluk], *iş ady.* Otlamak hereketi.

OTLANMAK [o:tlonmok], *işl.* **1**. Öz-özünden ot almak, ýanmak, tutaşmak. **2**. Biri tarapyndan ot berilmek, ýakylmak. **3**. Çekjek çilimiňi otlamak. **4**. Hereket edip, işläp başlamak. *Men açary ýarym öwrüm towlanymdan, maşyn otlandy.*

OTLAP-SUWLAMAK [otla:p-suwlomok], *işl.* Bir ýerde gün-güzeran görüp ýörmek, bir ýerde bolmak, ýaşamak. *Onuň nirede otlap-suwlaýanyny alla bilýär* (B. Kerbabaýew).

OTLAŞDYRMAK [o:tloşdurmok], *işl.* Otlap çykmak, ýakyşdyrmak, bir ýanyndan otlamak. *Peçleri otlaşdyrmak.*

OTLAŞMAK [otloşmok], *işl.* Bary, hemmesi otlap ýörmek. *Bu giň meýdanyň göwsünde geçi, goýun, düýe, sygyr ýaly mallar mydama ýaýraşyp, otlaşyp ýörerdiler* (H. Deryaýew).

OTLAŞMAK [o:tloşmok], *işl.* Otlamaga kömek etmek, bilelikde otlamak. *Üýşürilen saplyk-süplükleri otlaşmak.*

OTLATMAK [otlotmok], *işl.* Otlamaga mümkinçilik bermek, otlamaga goýbermek. *Mahal-mahal düşläp, düýelerini otladyp, olar alty gün ýörediler* ("Edebiýat we sungat").

OTLATMAK [o:tlotmok], *işl.* Otlamaga ýol bermek; otlamaga mejbur etmek.

OTLAÝYŞ [otloýuş], *iş ady.* Otlamak ýagdaýy.

OTLAÝYŞ [o:tloýuş], *iş ady.* Otlamak ýagdaýy.

OTLUÇÖP [o:tluçöp], *at.* Ot ýakmak üçin ulanylýan bir ujy ýanýan jisimli inçejik çöpjagaz, kükürt.

OTLUK, *at.* Otuň köp ýeri, otly meýdan, çemenlik. *Bular gidip barýarkalar, bir otluk ýer tapypdyrlar* (Halk ertekisinden).

OTLUK [o:tluk], *at.* Semawaryň turbasynyň düýbündäki gözenekli ot ýanýan ýeri.

OTLUKLY [o:tlukly], *syp.* Gaty dogumly, edenli, edermen, ýanyp duran, çalasyn. *Ýöräniňde otlukly ýaly ýöräp, gepläňde şänik döwlen ýaly etmelisiň* (A. Durdyýew).

OTLUK-SUWLUK, *at.* Oty we suwy bol ýer, bag-bakjaly lälezar ýer. *Bu ülkede otluk-suwluk ýerler köp.*

OTLY [o:tly] **I**, *at, gepl. d.* Demir ýol bilen hereket edýän tirkegli ýük we ýolagçy ulag düzümi. *Gatbar-gatbar jaýlar ýoluň ýeňsesi, Uzakdan eşidilýär otlynyň sesi* (A. Kekilow).

OTLY [o:tly] **II**, *syp.* **1**. Ody bar bolan, ýanyp duran. *Ol ýanyp duran otly kesindini eline aldy.* **2**. Örän gyzgyn, howurly, jöwzaly, gaty yssy. *Otly tomusdan soň jomart güýz geldi.* **3**. *göç. m.* Birinden ýangynly, ahmyrly, kitüwli.

◊ **Otly köýnek geýmek** kalbyňa howul düşmek, howsala düşmek, başyňy nirä urjagyňy bilmezlik. *Gitdiler, indi men yzlarynda otly köýnek geýip otyryn* (H. Deryaýew). **Otly tagana atarmak** oda atmak, ýakmak, ýandyrmak, gynamak, ejir çekdirmek. *Aýna näme bolanyny bilmän, otly tagana ataryljagyma gözüm ýetse-de, men ony taşlap gitmen* (B. Kerbabaýew).

OT-OJAK [o:d-o:jok], *at.* Ot ýakylýan ojak. *Ýigitleriň birnäçesi ot-ojak gazmak işi bilen meşgul boldular.*

OTSÖNDÜRGIÇ [o:ssönnürğüç], *at.* Ýangyn söndürilýän ýörite enjam.

OTUGYBERMEK [otuğuvermek], *işl.* Otugyp başlamak, özbaşdak ot iýip başlamak.

OTUGYŞ [otuğuş], *iş ady.* Otukmak ýagdaýy.

OTUKDYRMAK [otukdurmok], *işl.* Otlamagy öwretmek, ot-iým iýmegi öwretmek. *Täze bolan göläni otukdyrmak.*

OTUKMA [otukmo], *iş ady.* Otukmak ýagdaýy.

OTUKMAK [otukmok], *işl.* Otlamagy öwrenmek, ot-iým iýmegi öwrenmek, ot-iým iýip başlamak. *Oglum, tanaň otugandyr* ("Görogly").

OTUKMAKLYK [otukmokluk], *iş ady.* Otukmak ýagdaýy.

OTUR, *at.* Belli bir kada boýunça sözlemdäki sözleriň arasynda goýulýan dyngy belgi (,).

OTURA [oturo], *syp.* Aýagy ysmaz, şel bolup ýerinden galyp bilmeýän, maýyp. *Ol onuň otura bolanlygyny bileninden soň, öz-özünden derdinmäge oturdy* (N. Saryhanow). *Goja kyn düşse-de ýöremäge çalyşýardy, ýöremese, aýakdan galyp, otura bolaryn öýdýärdi.*

OTURAN [oturon], *at, gepl.d.* Neşekeş bolan adam. *Gynançly ýeri, olam oturanyň biri.*

OTURDAŞ [oturdoş], *at.* Kazyýetde raýat ýa-da jenaýat işlerine garamaklyga gatnaşmak üçin kanun boýunça saýlanan wekil.

OTURDAŞLYK [oturdoşluk], *at*. Oturdaşyň wezipesi, ýagdaýy.

OTURDYLMAK [oturdulmok], *işl.* **1**. Nahal, agaç ekilmek. *Tohum sepilmeli we nahal oturdylmaly ýerler çuň sürüldi, tekizlenildi.* **2**. Bir zat nirädir bir ýere dykylmak, gurulmak, goýulmak. *Gülýakany owadanlaýan esasy serişde bolsa oňa oturdylýan gaşlardyr* ("Edebiýat we sungat").

OTURGYÇ [oturğuç] **I**, *at.* Oturmak üçin agaçdan, demirden we ş.m. ýasalýan enjam.

OTURGYÇ [oturğuç] **II**, *at, dokm.* Küjini göterip, saklap durmak üçin toýun palçykdan galdyrgyç.

OTURMA [oturmo], *iş ady.* Oturmak ýagdaýy.

OTURMAK [oturmok], *işl.* **1.** Iki dyzyňy epip, bir ýerde ornaşmak, bir ýerde ýerleşmek. *Wepa bilen Kelje bolup duran wakany synlap, bir gapdalda oturdylar* (A. Gowşudow). **2**. *B*ir ýerde ýerleşip ýaşamak. *Olar Garagöl obasynda oturýardylar* (B. Kerbabaýew). **3**. *gepl. d.* Neşä özüňi aldyrmak, barypýatan neşekeş bolmak. **4**. Ýerleşmek. *Galanyň ileri günbatar gapdalynda bir garaja oraça otyrdy* (A. Gowşudow). **5**. Baglanyp gelýän işligi bilen birlikde gymyldynyň başlanyşyny, dowamlylygyny hem-de çylşyrymly häzirki zamany görkezýän kömekçi işlik. *Içip oturmak. Gülüp oturmak. Ösüp oturmak.*

OTURMAKLYK [oturmokluk], *iş ady.* Oturmak ýagdaýy.

OTURSA-TURSA [oturso-turso], *hal.* Hemişe, elmydama, häli-şindi, birsyhly. *Enäniň otursa-tursa bar aladasy ogludy.*

OTURTMA [oturtmo], **1**. *iş ady.* Oturtmak ýagdaýy. **2**. *syp.* Düýbi oturdylyp ekilen. *Oturtma sogan.*

OTURTMAK [oturtmok], *işl.* **1**. Bir ýerde orun bermek, oturar ýaly etmek. **2**. Ösümligi bir ýerden başga bir ýere geçirip ekmek, sançmak, dürtmek. **3**. Bir zady bir ýere berkitmek, dikmek, gurmak, goýmak. *Jaýymyzyň depesinde baýdak oturtdyk.*

OTUR-TUR, *at.* Ownuk is, içeriniň hysyrdyly ojuk-bujuk işi. *Ol girdi-çykdy, otur-tur bilen özüni ýadatdy* (B. Soltannyýazow).

OTURYBERMEK [oturuvermek], *işl.* Iki dyzyňy epip, bir ýerde ornaşybermek.

OTURYLMAK [oturulmok], *işl.* **1.** Belli bir ýerde ýerleşip ýaşalmak, mesgen tutulmak. *Öňler bu ýerlerde-de oturylýardy.* **2**. Uzak oturmak, bir ýerde oturyp galmak, köp bolmak. *Myhmançylykda köp oturylaýypdyr.*

OTURYLYŞYK [oturulşuk], *at*. Ýygnanyşyk, üýşmeleň, kiçeňräk toý, oturyşma. *Biz baranymyzda oturylyşyk mazaly gyzan eken* (G. Kulyýew).

OTURYMLY [oturumly], *syp*. Göçüp-gonup ýörmeýän, hemişe bir ýerde ýaşaýan, ýerli. *Oturymly ilat.*

OTURYMLYLYK [oturumluluk], *at.* Hemişe bir ýerde ýaşamaklyk, oturymly bolmaklyk, ýerlilik.

OTURYŞ [oturuş], *iş ady.* Oturmak ýagdaýy.

OTURYŞMAK [oturuşmok], *işl.***1**. Kem-kemden oturmak, ýerleşişmek. *Goçmyrat we başgalar geçip oturyşdylar* (A. Gowşudow). **2**. Oturylyşyk etmek, üýşmeleň, ýygnanyşyk etmek, kiçeňräk toý etmek, gellebäri (gelbäri) etmek.

OTURYŞ-TURUŞ [oturuş-turuş], *at.* Edep-ekram, özüňi alyp baryş. *Onuň häsiýeti, oturyş-turşy edil atasyna çekipdir.*

OTURYŞYK [oturuşuk], *at, ser.* **Oturylyşyk**.

OTURYŞYP-TURUŞMAK [oturşup-turuşmok], *işl.* Biri bilen baryş-geliş etmek, ýakyn aragatnaşyk saklamak, biri-biriň bilen gatnaşmak. *Onuň atasy atly-abraýly adamlar bilen oturyşyp-turşan adam.*

OTURYW [oturuw]: **oturyw ýok** elmydama işli, dynç alara wagt ýok. *Maňa azajyk wagt hem bolsa oturyw ýok* (A. Gowşudow).

OTUZ, **1**. *san.* 30 belginiň ady we onuň aňladýan sany. *Otuz ýaşa barynça, göýä bir algyr şir sen, Dünýä gamy başyňda, göýä ýügrüp alyr sen* (Magtymguly). **2**. *at.* Oglana dakylýan at.

◊ **Otuz ikisini owratmak (damagyna gidermek)** agzynyň üstüne mazaly urmak, ýelmemek, dişini uşatmak.

OTUZLYK [otuzluk], *at.* **1**. 30 belgisini görkezýän sanyň ady. **2**. Käbir zatlarda ölçeg birligi. *Gapydan giren ýeriňde, otuzlyk asma çyra parlap ýanyp dur* (N. Pomma).

OTUZYNJY [otuzunjy], *san.* 30 sanyndan ýasalan tertip san.

OTUZÝYLLYK, *at.* **1**. Otuz ýyl möhleti bolan, otuz ýyl möhletli. **2**. Bolanyna otuz ýyl dolan wakanyň ýyllygy, ýyl dönümi. *Olar durmuş guranlarynyň otuzýyllygyny bellediler.*

OTYRÝER [otuýrýer], *at.* Adamyň yz tarapy, syrty. *Käýerde otyrýeri bilen süýşüp yz edip gitdi* ("Görogly").

◊ **Otyrýeri (özi ...) kül üstünde, göwni kap dagynda** özüniň ýagdaýynyň pesligini bilmän, amala

aşyryp bilmejek zatlary barada hyýal edýän adam hakynda aýdylýar.

OT-ÝALYN [o:t-ýalyn], **1**. *at.* Ot, ýanyp duran ýalyn. **2**. *göç. m.* Söweş, uruş. *Ýaş çagalar ot-ýalyna bişende, Eý dostlar, kömege barypdym men-de* (A. Kowusow). *Ot-ýalyndan, okdan ötüp gelipdir* (A. Atajanow). **3**. *göç. m.* Alar ýaly däl, örän gymmat.

OWA [owo], *at.* Gözüň ýerleşýän aýtymy, gözüň okarasy. *Gözüniň owasyny ýaşdan dolduryp, onuň aýagyndan çokaýyny çykardy* (O. Ödäýew).

OWADAN [owodon], *syp.* **1**. Sypaty, daş görnüşi gelşikli, göze ýakymly, görmegeý. **2**. Gyza dakylýan at.

OWADANÄLEM [owodonä:lem], *at.* Nagyş ady.

OWADANLAMA [owodonlomo], *iş ady.* Owadanlamak ýagdaýy.

OWADANLAMAK [owodonlomok], *işl.* Bezemek, owadan görnüş bermek, gözel etmek, gelşikli etmek. *Gapysynda täze tam, Owadanlap bejerlen* (O. Täçnazarow).

OWADANLAMAKLYK [owodonlomokluk], *iş ady.* Owadanlamak ýagdaýy.

OWADANLANMAK [owodonlonmok], *işl.* Owadan bolmak, gelşigine gelmek, görmegeý bolmak. *Häzir görseň ol daýanypdyr, owadanlanypdyr* (R. Alyýew).

OWADANLAŞMAK [owodonloşmok], *işl.* **1**. Birine bir zady owadanlamaga, bezemäge, kömek etmek. **2**. Owadan bolup başlamak, durdugyça gelşikli, görmegeý bolup başlamak. *Onuň ýaňagy gyzaryp, has hem owadanlaşdy* (R. Allanazarow).

OWADANLATDYRMAK [owodonlotdurmok], *işl.* Owadanlamak işini birine etdirtmek.

OWADANLATMAK [owodonlotmok], *işl.* Birine bir

zady owadan bolar ýaly etdirmek. *Diwarlaryň ýüzüni owadanlatmak.*

OWADANLAÝYŞ [owodonloýuş], *iş ady.* Owadanlamak ýagdaýy.

OWADANLYK [owodonluk], *at.* **1**. Daş görnüşi bilen özüne çekijilik, daş görnüşi göze ýakymlylyk, görmegeýlik, gelşiklilik, görklülik. *Onuň syraty diýermiň, owadanlygy diýermiň - edil bolsady ekilen ýaly* (B. Kerbabaýew). *Daşdan görüp söýýänim, Ýeke owadanlygyň däl* (A. Alamyşow). **2**. Timarlylyk, rejelilik, bezeglilik, gözellik. *Tüweleme, köçeleriň owadanlygyna gözüň gidýär.*

OWAL [owol], *hal, ser.* **Ozal**.

◊ **Owaly bilen** öňi bilen, ilki bilen. *Owaly bilen, yhlasly zähmet çekmeli.*

OWAL-AHYR [owol-a:hyr], *hal.* Öňde-soňda, heran-haçan, ahyr soňunda, haçan-da bolsa. *Söýgi biziň ýolumyzda gurlup goýlan sessiz gapan, Barmyka, heý, owal-ahyr şol gapana düşmän geçen* (M. Seýidow).

OWALBAŞDA [owolvaşda], *hal, ser.* **Ilki**. *Owalbaşda*

OWALBAŞKY [owolvaşky], *hal, ser.* **Ilkinji**.

OWALDA [owollo], *hal, ser.* **Owal**. *Owalda, ahyrda eýäm gözlese, Garyp biçäräniň paýy gözel sen* (Magtymguly).

OWALKY [owolky], *syp., ser.* **Ozalky**.

OWALKYLYGYNA [owolkuluğno], *hal.* Owalky bolşuna, öňki halynda, öňki bolşundan üýtgetmän. *Owalkylygyna galdyrmak.*

OWALYNDA [owolunno], *hal, ser.* **Ozalynda.**

OWAN, *at, gepl. d.* Üzümiň gyşa saklanýan görnüşi.

◊ **Owan etmek** güýz paslynda ýyglan üzümi uzak wagtlap saklamak üçin öýüň, döläniň we ş. m. içki diwarlaryndan çekilen ýüpdür çilbirde, simde hoşalaýyn asyşdyryp goýmak. *Men şu ýylky üzümlerimiň ýaryny diýen ýaly gyş üçin owan edip goýdum.*

OWARRA [oworro], *at.* Daş, uzak ýer, uzak aralyk, gaty daş aralyk.

◊ **Owarra bolmak** ýok bolmak, gümüňi çekmek, göze görünmezlik. **Owarra git** nirä gitseň şoňa git, gözüme görünme. **Owarra etmek** ýok etmek, gümüni çekmek, göze görünmez ýaly etmek. **Owarraňy çekmek** *ser.* **Owarra bolmak**. **Owarraňy tapmak** ýok bolup gitmek, güm bolup gitmek.

OWARRAM [oworra:m], *hal.*Goý, zyýany ýok, aýby ýok, bolsa bolsun. *Maşyna guýmaga suw ýok, maşyn owarram diýseň, içmäge-de suw gutardy* (K. Berdiýew).

◊ **Owarram etmek** näme bolsa şol bolsun etmek.

OWARRAMA [owarra:ma], *at, ser.* **Owarram**.

OWAZ [owa:z], *at.* **1**. Bogaz perdeleriniň titremegi netijesinde emele gelýän ses. *Magtymguly, sözüň bilene sözdür, Bilmedik adama gury owazdyr* (Magtymguly). **2**. Aýdym-sazyň ýakymly labzy, sesi. *Jeren gopuzynyň owazyna görä, kä çalt, kä sadaja dem alyp çalýardy* (H. Ysmaýylow). **3**. *göç. m.* Bir zat baradaky habar, ses, gep, gürrüň. *Elkyssa, bu owaz şähere ýaýrady* ("Melike-Dilaram"). *Öwez jan owazyň tutdy älemi* (G. Ezizow).

OWAZA [owa:za], *at.* Şöhrat, dabara, at-abraý, şan-şöhrat. *Owazaň Çyn-Maçyn, daglar aşasy, Seni görenleriň akly çaşasy* (Magtymguly).

OWAZLANDYRMAK [owa:zlannyrmak], *işl.* Owaz çykartmak.

OWAZLANMA [owa:zlanma], *iş ady.* Owazlanmak ýagdaýy.

OWAZLANMAK [owa:zlanmak], *işl.* Owaz-ses çykmak, seslenmek, ýaňlanmak. *Märekäniň gopgun-gowgasy çar tarapa owazlanyp gidýär* (G. Kulyýew).

OWAZLANMAKLYK [owa:zlanmaklyk], *iş ady.* Owazlanmak ýagdaýy.

OWAZLANYŞ [owa:zlanyş], *iş ady.* Owazlanmak ýagdaýy.

OWAZLATMAK [owa:zlatmak], *işl., ser.* **Owazlandyrmak**. *Murtlak pyýada goşa kirşi başardygyça sazlaşykly owazladyp, üç-dört heň gaçyrdy* (G. Kulyýew).

OWAZLY [owa:zly], *syp.* Owazy bar bolan, hoş ýakýan sesli, ýakymly, mylaýym, şirin sesli, labyzly. *Hoş owazly bilbilimden, şirin güftardan aýryldym* (Magtymguly).

OWAZLYLYK [owa:zlylyk], *at.* Ýakymly seslilik, şirin seslilik, labyzlylyk. *Bu dutaryň owazlylygy beýlekiden gowy eken.*

OWDURMAK [owdurmok], *işl.* Birine bir zady owkalap, mynçgalap ýumşatdyrmak. *Gurt owdurmak.*

OWF, **1**. Bir zatdan allaniçigsi bolup, joşgunyňy daşa çykarmak bilen amal edilýän ümlük. *Owf, heý beýle-de bir yssy bolarmy?* **2**. Agyryny, ýadawlygy, darykmaklygy, ynjalyksyzlygy we ş. m. aňladýan ümlük.

OWGAN [owğa:n], *ser.* **Owganlar**.

OWGANLAR [owğa:nlar], *at.* Owganystanyň ýerli ilaty.

OWHAL [owha:l], *at, gepl.d.* Hal, ýagdaý. *Ýatsam, sen-sen owhalym, Tursam golumda sazym, Köýen dertli ýürekden Çyksyn otly beýazym* (Mollanepes).

OWJUN, *at.* Boýunturugyň aşagyndan goýulýan keçe. *Owjun goýmasaň, öküziň boýnuny boýuntyryk ýara edýär.*

◊ **Owjun ýüp** azalyň okuny boýunturuga daňmak, berkitmek üçin ýüp.

OWKALABERMEK [owkola:vermek], *işl.* Eliň bilen gysyşdyryp basyşdyrybermek, owubermek.

OWKALAMA [owkolomo], *iş ady.* Owkalamak ýagdaýy.

OWKALAMAK [owkolomok], *işl.* **1**. Bedeniň agyrýan ýerini el bilen gysyşdyryp basyşdyrmak, massaž etmek. **2**. Bir zady eliň aýasyna salyp mynjyratmak, eliň bilen gysyşdyryp ownutmak, owmak, külke, ownuk etmek. **3**. Eýini ýetirmek üçin çekişdirip ýumşatmak, el bilen owmak (eýlenýän deri hakynda).

OWKALAMAKLYK [owkolomokluk], *iş ady.* Owkalamak ýagdaýy.

OWKALANMAK [owkolonmok], *işl.* Biri tarapyndan mynçgalanmak. *El-aýagy kemsiz owkalanan syrkawyň jany aram tapdy.*

OWKALAŞDYRMAK [owkoloşdurmok], *işl.* Owkalap çykmak, öwran-öwran owkalamak. *Tumar agyran goşarlaryny taýly sapar owkalaşdyrdy-da, haýdap ýola düşdi* (T. Gurbanow).

OWKALAŞMAK [owkoloşmok], *işl.* Biri-biriňi owkalamak; owkalamaga kömek etmek.

OWKALATDYRMAK [owkolotdurmok], *işl.* Birine bir zady owkalar ýaly etdirmek. *Eýlenen derini owkalatdyrmak.*

OWKALATMAK [owkolotmok], *işl.* Birine bir zady owkalamaga mejbur etmek. *Arkaňy owkalatmak.*

OWKAT [owka:t], *at.* **1**. Durmuş, eklenç, ýaşaýyş üçin iýmitiň umumy ady. **2**. Gün-güzeran, ýaşaýyş. *Meni öňki owkadymdan aýrarsyň* ("Görogly"). **3**. *gepl. d.* Nahar, tagam; azyk. *Olar owkady dadanlaryndan soň, pälwan ýigit topraga elini urup, ýüzüne sylýardy* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Gün-owkat bermezlik** *ser.* **Gün bermezlik.**

OWKATLANMA [owka:tlanma], *iş ady.* Owkatlanmak ýagdaýy.

OWKATLANMAK [owka:tlanmak], *işl., ýerli g.* Owkat iýmek, naharlanmak.

OWKATLANMAKLYK [owka:tlanmaklyk], *iş ady.* Owkatlanmak ýagdaýy.

OWKATLANYŞ [owka:tlanyş], *iş ady.* Owkatlanmak ýagdaýy.

OWLAK [owlok], *at.* **1**. Geçiniň, keýigiň entek alty aý ýaşamadyk çagasy. *Bir jeren aldyrsa elden owlagyn, Mäleý-mäleý gözlemeýen bolarmy?* (Magtymguly). **2**. Gyza dakylýan at.

OWLAKGAPDY [owlokgapdy], *at.* Birnäçe atly bolup, damagy çalnyp, ýokardan taşlanan owlagy gapyp alyp, atlylaryň arasyndan saýlanyp çykyp bilmek üçin güýç synanyşylýan milli oýun.

OWLAK-GUZY [owlok-guzy], *at.* Owlak hem guzy, ownuk mal, dowar. *Meniň owlak-guzy bakýan oglan wagtymdy* (B. Kerbabaýew).

OWLAKLAMA [owloklomo], *iş ady.* Owlaklamak ýagdaýy.

OWLAKLAMAK [owloklomok], *işl.* Guzlamak (geçi, keýik hakynda).

OWLAKLAMAKLYK [owloklomokluk], *iş ady.* Owlaklamak ýagdaýy.

OWLAKLAÝYŞ [owlokloýuş], *iş ady.* Owlaklamak ýagdaýy.

OWMA [owmo], *iş ady.* Owmak ýagdaýy.

OWMAÇ [owmoç], *at.* Ýaňy bişen gyzgyn çörek doglalyp, üstüne ýag guýlup, owlup taýýarlanylýan tagam. *Unumy tükeden unaş, ýagymy tükeden – owmaç* (Nakyl).

OWMAÇLABERMEK [owmoşla:vermek], *işl.* Mynjyradybermek, mum-helim edibermek, owubermek.

OWMAÇLAMA [owmoşlomo], *iş ady.* Owmaçlamak ýagdaýy.

OWMAÇLAMAK [owmoşlomok], *işl.* Owmak, mynjyratmak, mum-helim etmek; owmaç ýaly etmek.

OWMAÇLAMAKLYK [owmoşlomokluk], *iş ady.* Owmaçlamak ýagdaýy.

OWMAÇLANMAK [owmoşlonmok], *işl.* Owulmak, mynjyradylmak, mum-helim edilmek. *Bir*

ýandan ýag bilen owmaçlanan gyzgyn çöregiň ysy geldi.

OWMAÇLATMAK [owmoşlotmok], *işl.* Owdurmak, mynçgalatdyrmak, mum-helim etdirmek.

OWMAÇLAÝYŞ [owmoşloýuş], *iş ady.* Owmaçlamak ýagdaýy.

OWMAK [owmok], *işl.* **1**. Gurdy owkalap ezmek, ýumşadyp ýazmak. *Hawa, tagsyr, sen gurduňy owup ýetişdirseň, men köjäni döwüp ýetişerin – diýýär* (Kemine). **2**. *gepl. d.* Mazaly urmak, ýençmek, endam-janyny kül etmek. **3**. Keçe bişirilen mahalynda ony ezip, aýak bilen iki ýana itelemek, düýrleşdirip basmak.

OWMAKLYK [owmokluk], *iş ady.* Owmak ýagdaýy.

OWNABERMEK [owna:vermek], *işl.* Kiçelip çülperibermek; böleklere bölünip kiçelibermek, owranybermek.

OWNAMA [ownomo], *iş ady.* Ownamak ýagdaýy.

OWNAMAK [ownomok], *işl.* **1**. Böleklere bölünmek, owranmak, maýdalanmak, külke bolmak. **2**. Kiçelip galmak, kiçelmek, çülpermek. **3**. *göç. m.* Gylyk-häsiýet taýdan jinnekçi bolmak, ownukçyl bolmak. *Men näme üçin beýle ownadymkam?* (B. Seýtäkow). **4**. *göç. m.* Ähmiýeti gaçmak, ugry bolmazlyk. *Pahaý, gürrüňimiz-ä juda ownad-ow* (A. Gowşudow).

OWNAMAKLYK [ownomokluk], *iş ady.* Ownamak ýagdaýy.

OWNAŞMAK [ownoşmok], *işl.* **1**. Gylyk-häsiýet taýdan kem-kemden maýdaçyl bolup başlamak. **2**. Kiçelip, ownuk bolup başlamak. *Adamlar gitdigiçe ownaşýan ýaly.*

OWNATDYRMAK [ownotdurmok], *işl.* Ownar ýaly etdirmek, böleklere böldürtmek, külkeletdirmek.

OWNATMAK [ownotmok], *işl.* Ownar ýaly etmek, böldürmek, külkeletmek.

OWNAÝYŞ [ownoýuş], *iş ady.* Ownamak ýagdaýy.

OWNUK, *syp.* **1**. Gabarasy, müçesi iri bolmadyk, uly däl. **2**. Maýda, uşak, kiçi. *Aýsoltanyň näzik dodaklary bolsa, endigan ownuk dişlerini güjeňläp, näz ediji, özüne çekiji bir ýagdaýda ýylgyrýar* (B. Kerbabaýew). **3**. Düzümindäki sany köp bolmadyk, kiçi. **4**. *göç. m.* Möhüm, wajyp bolmadyk, ähmiýetsiz; bolgusyz, ugursyz.

◊ **Ownuk adam** ownukçyl, jinnekçi bolgusyz adam. **Ownuk mal** goýun, geçi ýaly malla , dowar.

OWNUKÇYL [ownukçul], *syp.* Sä elçe zada üns berýän, ownuk zatlara baş agyrdýan, maýdaçyl, jinnekçi. *Men seniň ownukçyl, diňe öz peýd yna çapyp ýören adam däldigiňi bilýärin* (B. Seýtäko).

OWNUKÇYLLYK [ownukçulluk], *t.* Sähelçe zada üns berijilik, maýdaçyllyk, jinnekçili . *Söwdada ownukçyllyk edip durmazlar.*

OWNUKLAMA [ownuklomo] *iş ady.* Ownuklamak ýagdaýy.

OWNUKLAMAK [ownuklomok], *işl.* **1**. Ownap başlamak, maýdalanmak, kiçelmek. *Iri damjalar barha ownuklap, hakyky siňňitli ýagşa öwrüldi.* **2**. *göç. m.* Ownukçyl bolmak, jinnekçi, bolgusyz, maýdaçyl bolmak, ownuk-uşak zada üns bermek.

OWNUKLAMAKLYK [ownuklomokluk], *iş ady.* Ownuklamak ýagdaýy.

OWNUKLAÝYŞ [ownukloýuş], *iş ady.* Ownuklamak ýagdaýy.

OWNUKLY-IRILI [ownukly-i:rili], *syp.* **1**. Uly we kiçi gatyşyk, ululy-kiçili, beýikli-pesli. *Şol mahal hem ownukly-irili keýik sürüsi ökje göterip, gözden ýitip gidýär* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Uly ähmiýeti bolmadyk, ownuk-uşak ähmiýetli, ownuk häsiýetli, uly bolmadyk. *Ownukly-irili kemçilik bolsa, günübirin düzetmeli.*

OWNUKLYK [ownukluk], *at.* **1**. Iri dällik, maýdalyk, külkelik. *Tüwiniň ownuklygy jähennem, ýöne örän hapa.* **2**. *ser.* **Ownukçyllyk**.

OWNUK-UŞAK [ownuğ-uᵒok], *syp.* **1**. Her hili, uly bolmadyk, bölek-büçek, maýda-çüýde. *Ownuk-uşak agaç ýonuşgalaryny, çöp-çalamlary bir ýere ýygnaşdyran bolýardy* (B. Seýtäkow). **2**. Onçakly ähmiýeti bolmadyk, bolgusyz.

OWRADYLMAK [owrodulmok], *işl.* Biri tarapyndan ownuk böleklere bölünmek. *Odun owradylyp goýlupdyr.*

OWRADYŞDYRMAK [owroduşdurmok], işl. Bölek-bölek edişdirmek, maýdalaşdyrmak, döwüşdirmek. *Ol sazaklary owradyşdyryp goýdy.*

OWRADYŞMAK [owroduşmok], işl; Bir zady ownuk böleklere bölmäge kömekleşmek.

OWRAM [owrom]: **kül-owram bolmak** döwlüp dyr-pytrak bolmak, çym-pytrak bolmak. *Ümmülmez ýogyn agaçlar gara ört bolup küle dönüpdir, kül-owram bolup pytrapdyr* (A. Gowşudow).

OWRAM-OWRAM [owrom-owrom], *hal.* Bölek-bölek, kül-uşak, döwüm-döwüm. *Agajy owram-owram etmek.*

OWRANMA [owronmo], *iş ady.* Owranmak ýagdaýy.

OWRANMAK [owronmok], *işl.* Ownuk böleklere bölünmek, maýda-maýda, owram-owram bolmak, döwülmek, kül bolmak. *Balalary owranan tüýnügini tigirläp, hataryň ikinji çetindäki tama eltip urupdy* (B. Kerbabaýew).

OWRANMAKLYK [owronmokluk], *iş ady.* Owranmak ýagdaýy.

OWRANYBERMEK [owronuvermek], *işl.* Ownuk böleklere bölünibermek, owram-owram bolubermek.

OWRANYŞ [owronuş], *iş ady.* Owranmak ýagdaýy.

OWRATDYRMAK [owrotdurmok], *işl.* Birine

bir zady ownuk böleklere böldürmek. *Gapyňy owratdyrmajak bolsaň aç! - diýip gaharlandy* (H. Deryaýew).

OWRATMAK [owrotmok], *işl.* **1**. Ownuk böleklere bölmek, maýdalamak, döwmek, kül etmek. *Wüşi kel sazak owradyp salmakda Hoşgeldä kömek bermäge başlady* (A. Gowşudow). **2**. *gepl. d.* Iri puly bölmek. *On müňlügi owradyp biljekmi?*

OWSAR [owsor], *at.* Düýäniň kellesine salynýan demir dişli nogta.

◊ **Owsar salmak** erkini eliňe almak, boýun egdirmek, tabyn etmek, garaşly etmek. **Owsaryny başyna atmak (çolamak)** näme bolsaň şol diýip, erk-ygtyýaryny özüne bermek.

OWSARLAMA, *iş ady.* Owsarlamak ýagdaýy.

OWSARLAMAK, *işl.* **1**. Düýä owsar geýdirmek, salmak. *Şanyýaz üsti howutly düýeleriň ýanyna geldide, olary bir ýandan owsarlady* (Ý. Mämmediýew). **2**. *göç. m.* Biriniň ygtyýaryny öz eliňe almak, boýun egdirmek, tabyn etmek, garaşly etmek.

OWSARLAMAKLYK, *iş ady.* Owsarlamak ýagdaýy.

OWSARLANMAK, *işl.* **1**. Düýä owsar salynmak. *Düýeler owsarlandy.* **2**. *göç. m.* Biri tarapyndan boýun egdirilmek, tabyn edilmek.

OWSARLAŞMAK, *işl.* Düýäni owsarlamaga kömek etmek.

OWSARLATMAK, *işl.* Düýäni owsarlar ýaly etdirmek. *Düýäni owsarlatmak.*

OWSARLAÝYŞ, *iş ady.* Owsarlamak ýagdaýy.

OWSUN, *at.* **1**. Möý, ýylan-içýan we ş. m. çakanda okalýan doga. **2**. *göç. m.* Biriniň ýa-da bir zadyň özüne çekiji güýji, jadysy, gudraty, täsiri. *Mehinliniň owsuny şol niýetini bir bada gowşatdy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Owsun atmak** möwç almak, batlanmak, haýbatlanmak. *Dag, dereler lerzan urar, Owsun atyp, sil biläni* (Magtymguly).

OWSUNÇY, *at.* Owsun atyjy, owsun bilen özüne çekiji, bendi ediji. *Örüm-örüm saçlaryň owsunçy mara ogşar, Nagt bereýin puluňy, bir-birden sana zülpüň* (Kemine). *Ylgadym görmäge gözel ýarymy, Ak ýüzde owsunçy zülpi-tarymy* (A. Kekilow).

OWSUNLAMA, *iş ady.* Owsunlamak ýagdaýy.

OWSUNLAMAK, *işl.* Owsun atmak, möwç almak, batlanmak, haýbatlanmak, galkynmak. *Şol oýunçy gözler ony özüne bakan owsunlaýardy* (B. Kerbabaýew).

OWSUNLAMAKLYK, *iş ady.* Owsunlamak ýagdaýy.

OWSUNLANMAK, *işl.* Owsuna düşmek, owsuna uçramak.

OWSUNLATMAK, *işl.* Owsuna düşürmek, jadylap özüne çekmek. *Ol ony özüne bakan owsunladýardy.*

OWSUNLAÝYŞ, *iş ady.* Owsunlamak ýagdaýy.

OWSUNLY, *syp.* Özüne çekiji, jadylaýjy, täsirli. *Bagşy bir gulakdan düzülen üç dutaryň owazyna özüniň owsunly sesini goşup aýdyp başlady* ("Edebiýat we sungat").

OWSUNMA [owsunmo], *iş ady.* Owsunmak ýagdaýy.

OWSUNMAK [owsunmok], *işl.* **1**. Möwç almak, batlanmak, haýbatlanmak, güýçlenmek. *Deňiz tolkunlary owsunyp, kenara uruldy* **2**. Galkynmak, islemek, höwes etmek. *Çaga kakasyna barjak bolup owsunýar.*

OWSUNMAKLYK [owsunmokluk], *iş ady.* Owsunmak ýagdaýy.

OWSUNYBERMEK [owsunuvermek], *işl.* Möwç alybermek, batlanybermek, güýçlenibermek; galkynybermek.

OWSUNYŞ [owsunuş], *iş ady.* Owsunmak ýagdaýy.

OWŞANAKLAMA [owşonoklomo], *iş ady.* Owşanaklamak ýagdaýy.

OWŞANAKLAMAK [owşonoklomok], *işl.* Satanyňy giň açyp ýöremek, aýaklaryň arasyny giň açyp hereket etmek. *Ileri tarapdan bir adam owşanaklap gelýärdi.*

OWŞANAKLAMAKLYK [owşonoklomokluk], *iş ady.* Owşanaklamak ýagdaýy.

OWŞANAKLATMAK [owşonoklotmok], *işl.* Owşanak-owşanak edip ýöretmek.

OWŞANAKLAÝYŞ [owşonokloýuş], *iş ady.* Owşanaklamak ýagdaýy.

OWUÇ, *at.* Barmaklar bilen gurşalan aýanyň içi, sygymy (ölçeg), ýanowuç. *Bir owuç däne.*

OWUÇLABERMEK [owuşla:vermek], *işl.* Owujyňy dolduryp alybermek.

OWUÇLAMA [owuşlomo], *iş ady.* Owuçlamak ýagdaýy.

OWUÇLAMAK [owuşlomok], *işl.* **1**. Owuç (ýanowuç) bilen almak, owujyňy dolduryp almak ýa-da bermek. *Owuçlap duz almak.* **2**. Owujyň bilen bir zady, mysal üçin sakgaly gysymlamak.

OWUÇLAMAKLYK [owuşlomokluk], *iş ady.* Owuçlamak ýagdaýy.

OWUÇLANMAK [owuşlonmok], *işl.* Owuç bilen alynmak, berilmek.

OWUÇLATMAK [owuşlotmok], *işl.* Owuç bilen aldyrmak, berdirmek.

OWUÇLAÝYŞ [owuşloýuş], *iş ady.* Owuçlamak ýagdaýy.

OWULMAK [owulmok], *işl.* Owkalanyp, mynçgylanyp ezilmek, ýenjilen ýaly bolmak. *Saçlary dagynykdy, tozan siňen solgun ýüzi çytykdy, gamçy degen, symsyklanan göwresi owlupdy* (B. Kerbabaýew).

OWUNJAK [owunjok], *syp.* Örän ownuk.

OWUNTYK [owuntuk], *at.* Bir zadyň ownuk bölejikleri, düwür-düwür bolan bölekleri, külkesi, ziresi. *Bir damja suwy, bir owuntyk iýmiti şol ölçelen ryskdan artyk-da, kem-de iýibem bolmaz, içibem* (H. Deryýew).

OWURT, *at.* **1**. Iki ýaňagyň iç we daş ýüzi. *Owurtlary içine gidip, çekgeleri tümmeripdir* (R. Gelenow). **2**. Agyz boşlugy, agyz. *Siz küýzäni göterip, ilki owurtlanyňyzda el ýaly gaýmak owurdyňyzy doldurar* (H. Ysmaýylow).

◊ **Owurdyna suw alan ýaly** gürlemän, geplemän oturan (adam hakynda).

OWURTLABERMEK [owurtla:vermek], *işl.* Suwuklygy owurdyna alyp içibermek, owurtlap içip başlamak.

OWURTLAMA [owurtlomo], *iş ady.* Owurtlamak ýagdaýy.

OWURTLAMAK [owurtlomok], *işl.* Suwuklygy owurdyňa alyp içmek. *Ol iki owurtlanda käsäni boşatdy.*

OWURTLANMAK [owurtlonmok], *işl.* Owurdyňa suwuklyk alnyp içilmek.

OWURTLATMAK [owurtlotmok], *işl.* Birine bir zady owurtlap içmäge mümkinçilik bermek.

OWURTLAÝYŞ [owurtloýuş], *iş ady.* Owurtlamak ýagdaýy.

OWUŞ, *iş ady.* Owmak ýagdaýy.

OWUŞMAK [owuşmok], *işl.* **1**. Birine owmaga kömek etmek. *Gurt owuşmak.* **2**. Köpçülik bolup owup oturmak.

OWUZ, *at.* Täze guzlan malyň ilkinji sagymlarynyň süýdi. *Ilkinji guzlan goýunlaryň süýdünden bişirilen owuz-goýultmak ähli öýlere dadyrylýardy* (B. Hudaýnazarow). *Owuz süýdüni halaýar, Garagolja gölejik* (M. Garryýew).

OÝ [o:ý] **I**, *at.* Pes ýer, çöket, çöketlik, peslik. *Marynyň golaýynda, Amaşanyň oýunda, Murgabyň boýunda mydama gök bürenip oturan bir uly oba bar* (H. Ysmaýylow).

OÝ [o:ý] **II**, *at.* Biri ýa-da bir zat barada edilýän pikir, küý. *Bu gaflat ukusyna gidip baky dynçlyga batan guburlar adamyny oýa gark edýär* (T. Gurbanow).

◊ **Oýa batmak** çuň pikire gitmek, biri ýa-da bir zat barada köp pikir etmek. **Oýa çümmek** *ser.* **Oýa batmak.** *Çuňňur oýa çümdi Çoýan, Bir ýagty ýyldyza bakyp* (R. Seýidow). **Oýa gitmek** *ser.* **Oýa batmak.** - *Şeýle diýsene - diýip, Öwezmyrat batyr oýa gitdi* (A. Gowşudow). **Oý köli** pikiriň jümmüşi, giden pikir.

OÝA [oýo], *syp.* Ukuda däl, uka gitmedik, uklaman ýatan. *Oýa nämişlesin, samraýala - diýip, kakasy bilmediksirän boldy* (A. Durdyýew).

OÝ-ALADA [o:ý-alada], *at.* .Oý-pikir, pikir aýlaýyş, ünji, oý-küý. *Ýa-da başga aýratyn oý-aladasy barmydy?* (B. Kerbabaýew).

OÝALYK [oýoluk], *at.* Ukuda dällik, oýa halda bolmaklyk, uklaman ýatanlyk. *Bilmen oýalykda, bilmen düýşümde, Pereňde Gyratyň owazy geldi* ("Görogly").

OÝALY-UKULY [oýoly-ukuly], *hal.* Alasarmyk ýagdaýda, ýarym ukuda, kä oýa, kä ukuly. *Öýüň gapysynda Gurban oýaly-ukuly ýatyr* (A. Durdyýew).

OÝAN-BUÝAN [oýa:n-muýa:n], *hal.* **1**. Eýläk-beýläk, ol tarapa, bu tarapa, iki ýana. *Oýan-buýan urunýar, Dözmeýärdi malyna* (A. Alamyşow). *Şol ýerde biraz durup, Oýan-buýan garadym* (A. Kekilow). **2**. Eýle-beýle, ol zat-bu zat, ol-bu. *Bir salym oýan-buýan, durmuş-dünýä gürrüňinden söz açyp, gürleşip oturdylar* (A. Gowşudow).

OÝANDYRMAK [oýonnurmok], *işl.* **1**. *ser.* **Oýarmak**. *Horazlaryň sesi olary ir oýandyrdy.* **2**. *göç. m.* Gözüni açmak, janlandyrmak, döretmek, oýarmak. *Şol duşuşyk Aýsoltanyň kalbynyň näzik ýerinde bir duýgy oýandyrdy* (B. Kerbabaýew).

OÝANMA [oýonmo], *iş ady.* Oýanmak ýagdaýy.

OÝANMAK [oýonmok], *işl.* **1**. Ukudan açylmak. *Waka şu ýere ýetende, Göwher hopugyp oýandy* (T. Taganow). **2**. *göç. m.* Ýüze çykmak, peýda bolmak, janlanmak, döremek.

OÝANMAKLYK [oýonmokluk], *iş ady.* Oýanmak ýagdaýy.

OÝANYŞ [oýonuş], *iş ady.* Oýanmak ýagdaýy.

OÝANYŞMAK [oýonuşmok], *işl.* Bir ýandan oýanyp başlamak.

OÝARMA [oýormo], *iş ady.* Oýarmak ýagdaýy.

OÝARMAK [oýormok], *işl.* **1**. Ukudan açmak, turuzmak. *Näzli ýar erkin ýatandyr, Oýarmaga gyýmaz gözüm* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Ýüze çykarmak, janlandyrmak, döretmek. *Bu ýeňiş adamlarda täze zähmet joşgunyny oýardy.* **3**. *göç. m.* Aýaga galdyrmak, janlandyrmak, ynjalykdan gaçyrmak.

OÝARMAKLYK [oýormokluk], *iş ady.* Oýarmak ýagdaýy.

OÝARTMAK [oýortmok], işl. Oýarmak işini başga birine etdirmek, oýatdyrmak.

OÝARYBERMEK [oýoruvermek], *işl.* Uklap ýatanlary turzubermek.

OÝARYŞ [oýoruş], *iş ady.* Oýarmak ýagdaýy.

OÝATDYRMAK [oýotdurmok], *işl.* Oýarmak işini birine etdirmek, oýartmak. *Otla ýetişäýer ýaly edip oýatdyraryn* ("Edebiýat we sungat").

OÝATMAK [oýotmok], *işl., ser.* **Oýarmak 1**, **2**. *Süýji ukuda ýatany oýatmaga ýürek edip bilmedi* (B. Seýtäkow). *Ah, juwan gyz, onuň yşkyn oýadan, Sen dälmidiň bagryn gana boýadan?* (M. Seýidow).

OÝDURMAK [o:ýdurmok], *işl.* Oýular ýaly, oý bolup durar ýaly etdirmek.

OÝ-HYÝAL [o:ý-hyýa:l], *at, ser.* **Oý-pikir**.

OÝJARYLMAK [o:ýjorulmok], *işl.* Ornaşykly oturmak, hondanbärsi bolup oturmak (köplenç, aýallar hakynda). *Bossan mürähede mähetdel, öýüň oňaýly ýerine geçdi, oýjarylyp oturdy* (B. Kerbabaýew).

OÝKABERMEK [oýka:vermek], *işl.* Bir zady başga bir zada sürtübermek, süýkäbermek, oýkalabermek.

OÝKALAMAK [oýkolomok], *işl., ser.* **Oýkamak**. *Elleri bilen ýüzüni oýkalap pallady-da, "hak-ýeý toba" diýip, ýerinden turup tamyna ýüzlendi* (A. Durdyýew).

OÝKALANMAK [oýkolonmok], *işl.* Bir zada sürtülmek, süýkemek. *Oýkalanar ýaly pytanakly agaç-da ýok* (N. Pomma).

OÝKALAŞDYRMAK [oýkoloşdurmok], *işl.* Oýkalap çykmak, ählisini oýkalamak. *Kerim agzyny Zybanyň gulagynyň ýanyna eltdi-de, burnuny onuň gür saçlaryna oýkalaşdyrdy* (Ý. Mämmediýew).

OÝKALMAK [oýkolmok], *işl.* Bir zat başga bir zada sürtülmek, süýkelmek, oýkalanmak, owkalmak.

OÝKAMA [oýkomo], *iş ady.* Oýkamak ýagdaýy.

OÝKAMAK [oýkomok], *işl.* Bir zady başga bir zada sürtmek, süýkelemek, oýkalamak. *Ýadymda, eje jan, ýadymda bary, Donuny bagryňa oýkan günleriň* (Ý. Durdyýew).

OÝKAMAKLYK [oýkomokluk], *iş ady.* Oýkamak ýagdaýy.

OÝKANJYRAMAK [oýkonjuromok], *işl.* **1**. Eýläk-beýläk gymyldap oturmak, oýkanyp oturmak, ynjalyksyz oturmak, gozganjyramak. *Ýerinden galmaga gurbatynyň çatyp-çatmajagyny synap görýän ýaly, iki-bakan oýkanjyrady* (G. Kulyýew). **2**. Bir işi ýerine ýetirmegi kyn görmek, kyn görüp ýaýdanjyramak, ikirjiňlenmek, ýaltalyk etmek. *Düşmezlige salyp, oýkanjyrap otyr zaňňar* ("Görogly").

OÝKANJYRAŞMAK [oýkonjuroşmok], *işl.* Köp bolup oýkanjyramak. *Oýkanjyrap oturmaň-da, işiňiz bilen boluň!*

OÝKANMA [oýkonmo], *iş ady.* Oýkanmak ýagdaýy.

OÝKANMAK [oýkonmok], *işl.* **1**. Süýkenmek, ýaplanyp gaşanmak. *Dor alaşa dähedem-dessem golaý geldi-de, Artyga oýkanmakçy boldy* (B. Kerbabaýew). *Ýaplanyp oturan kepbesine oýkanyp, ýagyrnysynyň gijisini köşetdi* (H. Deryaýew). **2**. Ýaýdanmak, näderiňi bilmän ýaýdanyp durmak. *Umsagül ýerinden galmakçy boldy, emma aşagy ýumurtgaly towuk ýaly galyp bilmän oýkandy* (B. Kerbabaýew).

OÝKANMAKLYK [oýkonmokluk], *iş ady.* Oýkanmak ýagdaýy.

OÝKANYŞ [oýkonuş], *iş ady.* Oýkanmak ýagdaýy.

OÝKANYŞMAK [oýkonuşmok], *işl.* Köp bolup oýkanyp oturmak. *Oýkanyşyp oturmalyň-da, işli-işimize başlalyň!*

OÝKATMAK [oýkotmok], *işl.* Birini bir zady oýkamaga mejbur etmek, oýkamaga ýol bermek, mümkinçilik bermek.

OÝKAÝYŞ [oýkoýuş], *iş ady.* Oýkamak ýagdaýy.

OÝ-KÜÝ [o:ý-küý], *at, ser.* **Oý I**.

OÝLAMA [o:ýlomo], *iş ady.* Oýlamak ýagdaýy.

OÝLAMAK [o:ýlomok], *işl.* **1**. Pikir etmek, oýuňda aýlamak, bir zada ünsüňi gönükdirmek, pikirlenmek. *Ol ep-esli oýlap, sowan çaýyny owurtlandan soň, dostuna sowal berdi* (B. Kerbabaýew). **2**. Çak etmek, çaklamak, güman etmek. *Şol arzuwyma ýetdim diýip oýlady* (B. Kerbabaýew).

◊ **Oýlap tapmak** döredijilikli işläp, täze bir zat döretmek, oýlap çykarmak, täzelik girizmek. *Ilkinji arabany oýlap tapanlar türkmenler bolupdyr.*

OÝLAMAKLYK [o:ýlomokluk], *iş ady.* Oýlamak ýagdaýy.

OÝLANDYRMAK [o:ýlonnurmok], *işl.* Birini oýlanar ýaly etmek, oýa batyrmak. *Şol çakylyk ony, elbetde, oýlandyrypdy* (B. Kerbabaýew).

OÝLANJYRAMAK [o:ýlonjuromok], *işl.* Oýlanyp, sagynyp durmak, pikirlenip, ýaýdanyp durmak. *Myhman oýlanjyrap biraz durdy.*

OÝLANMA [o:ýlonmo], *iş ady.* Oýlanmak ýagdaýy.

OÝLANMAK [o:ýlonmok], *işl., ser.* **Oýlamak I**, **1**.

OÝLANMAKLYK [o:ýlonmokluk], *iş ady.* Oýlanmak ýagdaýy.

OÝLANYBERMEK [o:ýlonuvermek], *işl.* Pikir edibermek, oýuňda aýlabermek, pikirlenibermek.

OÝLANYLMAK [o:ýlonulmok], *işl.* Pikir edilmek, oý edilmek.

OÝLANYŞ [o:ýlonuş], *iş ady.* Oýlanmak ýagdaýy. *Bu sowal welin oýlanyşa-da, agtaryşa-da, gözlege-de mätäç däl* ("Edebiýat we sungat").

OÝLANYŞMAK [o:ýlonuşmok], *işl.* Köp bolup birsellem oýlanyp oturmak; bir zat barada her-taraplaýyn pikirlenmek, oýlap, ölçerip görmek.

OÝLANYŞYKLY [o:ýlonşukly], *syp.* Oýlanylyp ölçerilen, mazaly we hertaraplaýyn pikirlenilen.

OÝLANYŞYKLYLYK [o:ýlonşukluluk], *at.* Oýlanyp ölçerilen, pikirlenilen ýagdaýda bolmaklyk.

OÝLANYŞYKSYZ [o:ýlonşuksuz], *hal.* Oýlanylyp ölçerilmedik, hertaraplaýyn pikirlenilmedik.

OÝLANYŞYLMAK [o:ýlonşulmok], *işl.* Köp bolup oýlanmak, pikir alyşmak.

OÝLAP-ÇENLEMEK [o:ýla:p-çenlemek], *işl.* Jikme-jigine çenli akyl ýetirjek bolmak, oýlanyp, pikirlenip görmek. *Ol näme etmelidigini oýlap-çenläp kän pikir etdi.*

OÝLAÝYŞ [o:ýloýuş], *iş ady.* Oýlamak ýagdaýy.

OÝLUK [o:ýluk] **I**, *at.* Oý ýer, pes ýer, çöket ýer,

peslik, çöketlik. *Onýança bir belentlige çykanymyzda, aşakda günüň şöhlesi düşüp, agaryp ýatan bir oýluga gözüm düşdi* (Ş. Borjakow).

OÝLUK [o:ýluk] **II**, *at*. Çopan-çoluklaryň sowukdan goranmak üçin egne atynýan, keçeden edilen ýapynjasy. *Ol çadyryň içinde çopanlaryň oýlugyna girip gyşaryp uklapdyr* (A. Gowşudow).

OÝMA [o:ýmo], *iş ady.* Oýmak ýagdaýy.

OÝMAK [o:ýmok] **I**, *is* **1**. Gazyp çukur etmek, bir zady kesip, gyryp ýa-da gazyp oý etmek. *Aşaky hem ýokarky işikde tegelejik oýmak çukurjyk bar eken* (A. Gowşudow).

OÝMAK [o:ýmok] **II**, *at.* Tikin tikilende iňňe barmaga çümmez ýaly, süýem barmaga geýdirilýän metal esbap, enjam. *Körpe gelin otursyn, eline oýmak ötürsin* (Halk döredijiliginden).

OÝMUDYKLABERMEK [oýmudukla:vermek], *işl.*, *ser.* **Oýmuldabermek**.

OÝMUDYKLAMAK [oýmuduklomok], *işl., ser.* **Oýmuldamak**. *Düýe derrew oýmudyklap, çökmek bilen boldy* (H. Ysmaýylow).

OÝMUDYKLAŞMAK [oýmudukloşmok], *işl.* Birnäçe bolup oýmudyklamak. *Oýmudyklaşyp ýöräp gitmek.*

OÝMULDABERMEK [oýmulla:vermek], *işl.* Oýmul-oýmul edip ýöräbermek, oýmudyklabermek.

OÝMULDAMA [oýmullomo], *iş ady*. Oýmuldamak ýagdaýy.

OÝMULDAMAK [oýmullomok], *işl.* Oýmul-oýmul edip ýöremek, oýmudyklap, çaýkanjyrap hereket etmek. *Oýmuldap bardy-da, aýnanyň akja tutusyny biryana syryp, jyklap, daşaryk seretdi* (N. Pomma).

OÝMULDAMAKLYK [oýmullomokluk], *iş ady.* Oýmuldamak ýagdaýy.

OÝMULDAŞMAK [oýmulloşmok], *işl.* Birnäçe bolup, köpçülikleýin oýmuldamak. *Semiz-semiz gazlar oýmuldaşyp ýör* (“Edebiýat we sungat”).

OÝMULDAÝYŞ [oýmulloýuş], *iş ady*. Oýmuldamak ýagdaýy.

OÝMUL-OÝMUL: oýmul-oýmul etmek *ser.* **Oýmuldamak**. *Ol edil ördek ýaly, petekesini gaýşardyp, oýmul-oýmul edip, gaýynymyň öýüne girdi* (A. Durdyýew).

OÝMUR-OÝMUR [o:ýmur-o:ýmur], *at.* Oý bolup duran, oýulyp duran, çukanak-çukanak bolup duran. *Keçeleriň-de haýsy döwrüňkidigi mälim bolman, diňe oýmur-oýmur deşikleri, tüýjeren ýüňleri saýgarylýardy* (B. Kerbabaýew).

OÝNABERMEK [oýna:vermek], *işl.* Her hili oýunlar bilen meşgullanybermek, oýnamagy dowam etdirmek.

OÝNAG [oýnoğ], *at.***1**. Edilýän iş, pişe, iş salşylýan hünär. *Şondan soň meniň-ä oýnagym gyjak boldy* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Güýmenje, oýnalýan zat. *Elenen ak çäge bolsun oýnagyň* (Aýdym). **3**. *göç.m.* Oýnalyp ýörlen, oýnatga öwrülen adam, çaga. *Olaryň oýnaglary men boldum*

OÝNAGSY [oýnoğsy], *at, gepl. d.* Oýnatgy

OÝNAKLADYBERMEK [oýnokloduvermek], *işl.* Gözüni her hili hereketler etdirip oýnadybermek, gözüňi oýnadyp, yşarat etmek.

OÝNAKLAMA [oýnoklomo], *iş ady.* Oýnaklamak ýagdaýy.

OÝNAKLAMAK [oýnoklomok], *işl.* **1**. Her hili oýunlar edip bökjekläp durmak, oýun etmek. *Ýaby wagtal-wagtal oýnaklap, öňňürdikläp barýardy.*
2. Çalt hereket etmek, möwç alyp hereket etmek. *Tolkunlar yzly-yzyna oýnaklap, düýrlenip kenara gelýär.* **3**. *göç. m.* Eýläk-beýläk hereket edip durmak, her tarapa hereket etmek (göz hakynda). *Onuň gözleri şatlyk bilen oýnaklaýardy.*

OÝNAKLAMAKLYK [oýnoklomokluk], *iş ady.* Oýnaklamak ýagdaýy.

OÝNAKLAŞMAK [oýnokloşmok], *işl.* Birnäçe bolup, köpçülikleýin, bilelikde oýnaklamak. *Owadan tohum atlar boýunlaryny talawladyşyp, kellelerini dik tutuşyp, oýnaklaşyp barýardylar* (A. Gowşudow).

OÝNAKLATMAK [oýnoklotmok], *işl*. **1**. Her hili hereketler etdirmek, bökjekletmek, oýunlar etdirmek. *Ýaşajyk taýçanagy oýnaklatmak.* **2**. Eýläk-beýläk hereket etdirmek, her tarapa aýlamak. *Gözlerini mekirlik bilen oýnakladyp, oňa ýiti-ýiti garady* (G. Kulyýew).

OÝNAKLAÝYŞ [oýnokloýuş], *iş ady.* Oýnaklamak ýagdaýy.

OÝNALMAK [oýnolmok], *işl.* **1**. Oýun geçirilmek; sahnada goýulmak, ýerine ýetirilmek. *Bu oýun köp gezek oýnaldy.* **2**. Birine deglip, üstünden gülünmek. *Öz oýnalandygyna jany ýansa-da, ony bilmezlige saldy* (“Edebiýat we sungat”).

OÝNAM [oýnom], *san.* Dört birligi aňladýan san, dört sany. *Aklym alan şol gaýtarma, Ini-boýy oýnam sere, Tilki baýyň keýwanysyn, Aýlap-aýlap çaldy ýere* (K. Gurbannepesow).

OÝNAMA [oýnomo], *iş ady.* Oýnamak ýagdaýy, hereketi.

OÝNAMAK [oýnomok], *işl.* **1**. Her hili oýun bilen meşgullanmak. *Ýaňyja oýnap ýadadyk-da, goýry kölegede bir salym seleňläýin diýip otyryn* (B. Kerbabaýew). **2**. Bir roly ýerine ýetirmek. *Artistleriniň oýnaýan rollary*. **3**.Birine degip, bälçiräp üstünden gülmek, birini aldap,oýnap gülüşmek. *Näme, adamyny oýnajak bolýarmyň? - diýip, Suhan gaty gaharlandy* (H. Deryaýew). **4**. Eýläk-beýläk hereket etmek, iki-baka garamak (göz hakynda). *Wepa entek kiçijikdi,*

onuň gözleri oýnap duryardy (A. Gowşudow). **5**. *sport.* Lotereýa we ş. m. oýunlar geçirilmek. **6**. Käbir atlar bilen utgaşyp gelende, goşma işlik hyzmatyny ýerine ýetirýär.

OÝNAMAKLYK [oýnomokluk], *iş ady.* Oýnamak ýagdaýy.

OÝNAMLAMA [oýnomlomo], *iş ady.* Oýnamlamak ýagdaýy.

OÝNAMLAMAK [oýnomlomok], *işl.* Oýnam bilen sanamak, ölçemek, oýnam-oýnam edip sanamak, dört-dörtden sanamak.

OÝNAMLAMAKLYK [oýnomlomokluk], *iş ady.* Oýnamlamak ýagdaýy.

OÝNAMLANMAK [oýnomlonmok], *işl.* Oýnamlap alynmak, berilmek, sanalmak..

OÝNAMLATMAK [oýnomlotmok], *işl.* Oýnamlap sanatmak, ölçetmek, aldyrmak. *Aşyklary oýnamladyp sanatmak*

OÝNAMLAÝYŞ [oýnomloýuş], *iş ady.* Oýnamlamak ýagdaýy.

OÝNAŞ [oýnoş], *at.* Aýal bilen nikasyz ýaşaýan erkek adam ýa-da erkek bilen nikasyz ýaşaýan aýal.

OÝNAŞDYRMAK [oýnoşdurmok], *işl.* Eliňe alyp oýnap oturmak. *Artyk Aýnanyň zülmaýy barmaklaryny oýnaşdyryp, haşylaşyp dem aldylar* (B. Kerbabaýew).

OÝNAŞLYK [oýnoşluk], *at.* Oýnaş bolmaklyk, oýnaşyň ýagdaýy, pişesi.

OÝNAŞMAK [oýnoşmok], *işl.* Köp bolup oýnap ýörmek. *Belent çynarlaryň öňüne üýşüp, Şadyýan çagalar oýnaşyp ýörler* (A. Atajanow).

OÝNATGY [oýnotgy], *syp.* Özüni oýnadyp ýören, üstünden gülünýän, oýnalýan, oýnagsy adam. *Saňa oýnatgy akmak diýerler* (A. Gowşudow). *Toba tagsyr, sen-ä oýna-çyna düşünmeýän tüýs bir oýnatgy ekeniň* (N. Pomma).

OÝNATGYLYK [oýnotguluk], *at.* Oýnatgy bolmaklyk, oýnatgynyň ýagdaýy, bolşy.

OÝNATMAK [oýnotmok], *işl.* **1**. Oýna güýmemek, oýun etdirmek, oýnamaga mümkinçilik bermek. *Bir pyýada at üstünde çagajygyny oýnadyp, onuň eýjejik ýüzüni mähir bilen synlaýardy* (G. Kulyýew). **2**. Bir zady hereket etdirmek. *Garry bagşy barmaklaryny näçe oýnatdygyça, mukam şonça ýakymly ýaňlanýar* (A. Gowşudow). **3**. Üstüňden güldürmek. *Men özümi oýnadýan däldirin.*

OÝNAWAÇ [oýnowa:ç], *at.* **1**. Çagalar oýnamak üçin ýasalan gurjak we ş. m. her dürli zatlar. *Dürli oýnawaçlar oýnap öz-özi, Käte bir zat diýip kesýärdi sözi* (A. Kekilow). **2**. *göç. m.* Başga biriniň erki boýunça hereket edýän adam, oýnatgy adam. *Meni oýnawaç hasaplaýarmyka?* (A. Nazarow).

OÝNAÝYŞ [oýnoýuş], *iş ady.* Oýnamak ýagdaýy.

OÝ-PIKIR [o:ý-pikir], *at.* Pikir, paýhas, küý, paýhaslanyş; oý-hyýal. *Berdi şol oturan ýerinden ullakan oý-pikire gitdi* (H. Derýaýew).

OÝTAK [o:ýtok], *syp.* **1**. Birneme pesräk, oýrak, çökedräk (ýer hakynda). *Myrat öz güjügini iň soňunda gür ýandagyň içindäki oýtak bir ýerden tapdy* (B. Kerbabaýew). **2**. *at.* Sil, ýagyş suwy bilen doldurylyp, tagta gelensoň sürlüp, düme gawun ekilýän oý ýer. *Oýtak gawuny süýji bolýar.*

OÝTAKLYK [o:ýtokluk], *at, ser.* **Oýtak 2**.

OÝTARMA [o:ýtormo], *iş ady.* Oýtarmak ýagdaýy.

OÝTARMAK [o:ýtormok], *işl.* **1**. Oý bolup durmak, pesräk, çukurrak bolup durmak. **2**. *göç. m.* Üşerilmek, töweregiňe diň salyp, ýaltak-ýultak etmek, garanjaklamak, oýturaklamak.

OÝTARMAKLYK [o:ýtormokluk], *iş ady.* Oýtarmak ýagdaýy.

OÝTARYBERMEK [o:ýtoruvermek], *işl.* Oý bolup, oýulyp başlamak.

OÝTARYŞ [o:ýtoruş], *iş ady.* Oýtarmak ýagdaýy.

OÝTARYŞMAK [o:ýtoruşmok], *işl.* **1**. Oý bolup galmak, pesräk, çukurrak bolup galmak. *Çopan çatmalarynyň ýerleri oýtaryşyp galypdyr* (K. Berdiýew). **2**. *göç. m.* Bilelikde oýtarmak.

OÝTUM [o:ýtum], *at.* Pes, oý ýer, çukur ýer. *Dagyň gamyşly-gargyly çygjaryp görünýän topbak çöpli oýtumynda suw bar bolmaga çemeli* (B. Soltannyýazow).

OÝTURAKLAMA [o:ýturaklama], *iş ady.* Oýturaklamak ýagdaýy.

OÝTURAKLAMAK [o:ýturaklamak], *işl., ser.* **Oýtarmak 2**. *Ol ýanyma gelensoň, golaýrakda oýturaklap durdy.*

OÝTURAKLAMAKLYK [o:ýturaklamaklyk], *iş ady.* Oýturaklamak ýagdaýy.

OÝTURAKLAŞMAK [o:ýturaklaşmak], *işl., ser.* **Oýtaryşmak 2**. *Aýal-gyzlar hem ony görenlerinde oýturaklaşyp geçýärler* (N. Pomma).

OÝTURAKLAÝYŞ [o:ýturaklaýyş], *iş ady.* Oýturaklamak ýagdaýy.

OÝUK [o:ýuk], *syp.* **1**. Oý edilen, oýulan, gazylan; oý, çöket (ýer). *Oýuklary gum döküp düzlemek.* **2**. Deşik emele gelen, ullakan deşigi bolan, deşik, ýyrtyk. *Ortasy oýuk keçe.*

OÝUK-OÝUK [o:ýug-o:ýuk], *syp.* **1**. Köp sanda oýy, oýugy bolan, köp oýukly. **2**. Deşik-deşik, köp ýerinde ýyrtygy, deşigi bolan. *Gurçuklar ýapraklary oýuk-oýuk edip iýipdirler.*

OÝULMAK [o:ýulmok], *işl.* Oý bolmak, oý emele gelmek. *Olar gaýdyp ýürekden-ýatdan çykmaýar, oýulyp daşa ýazylan gadymy hatlar kimi ömürlik galýar* (A. Atajanow).

OÝULYBERMEK [o:ýuluvermek], *işl.* Oý bolup

başlamak, oý emele gelip başlamak.

OÝUN, *at*. **1.** Adamlaryň aýratyn tertipde, düzgünde boş wagtlary iki tarap ýa-da köpçülik bolup gurýan tomaşalary. *"Kim bilmeşek", "Wellem-şaha" oýnunda, Guw kimin ýüzüşiň ýadyma düşdi* (A. Kowusow). **2**. Sahnada oýnalýan tomaşa, spektakl. *Olaryň köpüsi ol oýny telim sapar gaýtalap-gaýtalap görüpdiler* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Degişme, bälçireşme. *Oýun bir, maza iki* (Nakyl). **4**. Belli bir maksady arap, bilkastdan guralýan hileli hereketler, pyrryldaklar, betpäl pirimler.

◊ **Oýun etmek** birine çynyň bilen däl-de, ýalandan bir zat etmek, bir zat diýmek. *Oýun etse, ogly ýeňer, çynyrgatsa - atasy* (Nakyl). **Oýun görkezmek** başyna itiň gününi salmak, her hili aldawlara duçar etmek, her hili pyrryldaklar etmek, başyny aýlamak. *Indi biz Nyşapur patyşasynyň eden emelinden ökderäk oýun görkezäýmesek, onuň dişinde et galar-da, birsyhly üstümize sürner durar* ("Görogly"). **Oýun götermek** degişmede gaty görmezlik, oýna çydamak, oýna-çyna düşünmek. **Oýun salmak** *ser.* **Oýun görkezmek**. *Hilegärlik bilen geçip daşyma, "Sallah men" diýip, oýun saldy başyma* (Nury Annagylyjow). **Oýun turuzmak** *ser.* **Oýun görkezmek**. **Oýunlyga salmak** degişmä salyp, diýjegiňi diýmek, oýun eden bolup, aýtjak zadyňy aýtmak, bilmediksirän bolmak.

OÝUNBAZ [oýunma:z], *at, ser.* **Oýunçy**.

OÝUNBAZLYK [oýunma:zlyk], *at.* Bälçiklik, degişgenlik, alçaklyk.

OÝUNÇY, *at.* **1**. Oýun oýnaýjy, oýna gatnaşyjy. *Oýunçy utulanyny bilse ýagşy* (Nakyl). **2**. *syp.* Bälçik, degişgen, alçak, şoh, oýunbaz.

◊ **Oýunçy utulanyny bilse ýagşy** döwüň pesdigine düşünmek, ýeňlenligiňi boýun almak.

OÝUN-ÇYN, *at.* Oýundan ýa-da çyndan aýdylýan söz, edilýän hereket. *Ol oýna-çyna düşünýän ýigitdir. Onuň oýnuny-çynyny bilip bolmaz.*

OÝUN-DALAŞ [oýun-na:laş], *at.* Oýun edişme, degişme, bälçireşme.

OÝUNDAN-ÇYNDAN [oýunnon-çynnan], *hal.* Oýunlyga salyp ýa-da çynyň bilen, hiç haçan, hiç hili ýagdaýda. *Oýundan-çyndan jigiňe azar beräýme.*

OÝUN-DEGIŞME [oýun-neğişme], *at, ser.* **Oýun-dalaş.**

OÝUNJAK [oýunjok], **1**. *at, ser.* **Oýnawaç**. *Onda näme bir oýunjak alsaň, ýekeje özüň oýna diýýärdiň* (B. Pürliýew). **2**. *syp., göç. m.* Aňsat, ýeňil, ýönekeý. *Ussa aga, elbetde, bu iş bir oýunjak iş däl* (A. Gowşudow).

OÝUN-OÝUNJAK [oýun-oýunjok], *syp., ser.* **Oýunjak 2**. *Ol öz eden işiniň oýun-oýunjak zat däldigini bilip hopukdy.*

OÝUN-TOMAŞA [oýun-tomoşo], *at.* Şadyýanlyk, hezillik, şadyhorramlyk. *Hany, Aman poşçy, bu gün agşam täze oýun-tomaşalar görmezmiň?* (A. Gowşudow).

OÝURGANDYRMAK [o:ýurğonnurmok], *işl.* Oýa çümdürmek, oýa batyrmak, pikirlendirmek.

OÝURGANMA [o:ýurğonmo], *iş ady.* Oýurganmak ýagdaýy.

OÝURGANMAK [o:ýurğonmok], *işl.* Oýa çümmek, oýa batmak, oýlanmak; pikirlenmek. *Teklip duýdansyz bolanlygy üçin ol ýerinden turup biraz oýurgandy* (G. Ezizow).

OÝURGANMAKLYK [o:ýurğonmokluk], *iş ady.* Oýurganmak ýagdaýy.

OÝURGANYBERMEK [o:ýurğonuvermek], *işl.* Oýa çümübermek, oýa batybermek, pikirlenibermek.

OÝURGANYŞ [o:ýurğonuş], *iş ady.* Oýurganmak ýagdaýy.

OÝUŞ [o:ýuş], *iş ady.* Oýmak ýagdaýy.

OÝUŞDYRMAK [o:ýuşdurmok], *işl.* Oýup çykmak, köwläp oýuk-oýuk etmek, gazyp çykmak. *Oýuşdyryp çykamsoň, Bir-birine sepläber* (M. Garryýew).

OÝUŞMAK [o:ýuşmok], *işl.* **1**. Oýmaga kömekleşmek. **2**. Bir zady bilelikde oýmak.

OZA [ozo], *syp., kön. s.* Çenden aşa, öte, has. *Oza saklyk – gorkaklyk* (Nakyl).

OZAK [ozok], *syp.* Çapyşykda, ylgaşykda, ýaryşda ozýan, hemişe öňe çykýan. *Kimiň galak, kimiň ozakdygyny ýaryş görkezer.*

Ö

ýagdaýy.

ÖÇÜRMEZLIK [öçürmözlük], *işl.* Öçürmek işi amal edilmezlik.

ÖÇÜRTMEK [öçürtmök], *işl.* Öçürmek işini birine etdirmek. *Ol ojakdaky ody öçürtdi. Tagtanyň ýüzündäki ýazgylary öçürtmek.*

ÖÇÜŞ, *iş ady.* Öçmek ýagdaýy.

ÖÇÜŞMEK [öçüşmök], *işl.* **1**. Dura-bara sönmek, sönüşmek, sönüp başlamak. *Meýdandaky ýanýan çyralaryň yşygy bir-biriniň yzyndan öçüşdi* (B. Gurbanow). **2**. Nury, şöhlesi peselişmek, şöhlesiniň ýitiligi kemelişmek. *Ýyldyzlar kem-kemden öçüşip, asmanyň ýüzünden ýitýärdiler.* **3**. Güýji azalmak, täsiri ýitişmek. *Günüň howry biraz öçüşipdi.*

ÖDELMEK [ö:dölmök], *işl.* **1**. Bildirilen ynama, maksada laýyk iş edilmek. **2**. Çykarylan harajatyň ýeri, öwezi doldurylmak. *Biderek ýerden tama edilenok, ol ödeljegini bilip tama edýär* ("Edebiýat we sungat").

ÖDEME [ö:dömö], *iş ady.* Ödemek ýagdaýy.

ÖDEMEK [ö:dömök], *işl.* **1**. Ynanylan bir zada, ada we ş. m. mynasyp bolmak, islendik maksada laýyk iş etmek. *Meniň ýagşylygym sizden alan sag bolsunymy ödeýän bolsa, men gaty razy bolardym* (H. Deryaýew). **2**. Ýerini tutmak, çykan harajatyň we ş. m. öwezini doldurmak. *Kim ödäp bilmese, berilen nany, Çekelesin ony goý öz wyždany* (A. Kekilow).

ÖDEMEKLIK [ö:dömöklük], *i° ady.* Ödemek ýagdaýy. *Ynamy ödemeklik – bu ullakan zat. Ol seniň iş başarjaňlygyňa kepil geçýär.*

ÖDEMEZLIK [ö:dömözlük], *işl.* Ödemek işini ýerine ýetirmezlik.

ÖDEŞMEK [ö:döşmök], *işl.* Çykan harajatyň öwezini doluşmak; köpçülikleýin ödemek.

ÖDETMEK [ö:dötmök], *işl.* Ýerini tutdurmak, çykan harajatyň öwezini doldurtmak. *Ol hut öz ulagynyň hem bökdençsiz işlemegini talap etdi we özüniň şol talabyny oňa ödedip bildi* (B. Gurbanow).

ÖDEÝIŞ [ö:döýüş], *iş ady.* Ödemek ýagdaýy.

ÖGEME [ö:ğömö], *iş ady.* Ögemek ýagdaýy. *Ögeme ýüregiň bulanyp, gaýtarjak bolmak keseliň esasy alamatlarynyň biridir.*

ÖGEMEK [ö:ğömök], *işl.* Ýüregiň bulanyp, gusjak, gaýtarjak bolmak. *Onuň ýüregi agdar-düňder bolup, yzly-yzyna ögedi* (Ý. Mämmediýew).

ÖGEMEKLIK [ö:ğömöklük], *iş ady.* Ögemek ýagdaýy.

ÖGEŞMEK [ö:ğöşmök], *işl.* Köpçülik bolup, ýerli-ýerden ögemek.

ÖGETMEK [ö:ğötmök], *işl.* Ögär ýaly etmek, ögemegine sebäp bolmak. *Ýakymsyz ys adamlaryň burnuna urup, salymyny bermän ögedip başlady.*

ÖGEÝIŞ [ö:ğöýüş], *iş ady.* Ögemek ýagdaýy.

ÖGÄBERMEK [ö:ğä:vermek], *işl.* Ögäp başlamak.

ÖGI [ö:ğü], *at.* Ýüregiň bulanyp, gaýtarasyň gelmeklik, ögemek islegi peýda bolan ýagdaý.

◊ **Ögiň tutmak** ögäsiň gelmek.

ÖJEME [ö:jömö], *iş ady.* Öjemek ýagdaýy.

ÖJEMEK [ö:jömök], *işl., ser.* **Öjükmek**. *Emma aýalynyň gitdigiçe öjemegi ony ýatyrmady* (R. Gelenow).

ÖJEŞDIRMEK [ö:jöşdürmök], *işl., ser.* **Öjükdirmek**.

ÖJEŞMEK [ö:jöşmök], *işl., ser.* **Öjükmek**.

ÖJÜGIBERMEK [ö:jüğüvermek], *işl.* Birine ýa-da

Ö [ö:], Türkmen milli elipbiýiniň on dokuzynjy harpy we onuň ady. Öäýew

ÖÇ [ö:ç], *at.* **1**. Ahmyr, ar üçin birine bolan gahar-gazap duýgusy, birinde galan ahmyr, ar. **2**. Jetlik. *Aralykda bir şum rakyp bar bolsa, Ýagşy dostuň bilen öç eder seni* (Magtymguly).

◊ **Öç almak** birinden ar almak.

ÖÇEŇKIRLEMEK [öçöňkürlömök], *işl.* **1**. Ýanyp gutaraňkyrlamak. *Şem öçeňkirläp başlapdyr.* **2**. Öçüp başlamak, süpürilip aýrylmaga ýakynlamak (hat hakynda). *Kitabyň kagyzy saralyp, haty öçeňkirläpdir.* **3**. Nury, şöhlesi azalyp başlamak.

ÖÇGÜN [öçğün], *syp.* Şöhlesi, ýalkymy onçakly ýiti bolmadyk, ölügsi, öçügsi. *Häzir onuň gözlerinde ýigitlik çagynyň ýitiligi galmadyk bolsa hem şöhlesi öçgün däldi* (A. Gowşudow).

ÖÇGÜNLIK [öçğünlük], *syp.* Şöhlesi, ýalkymy azlyk, ýitiligini ýitiren halda bolmaklyk, ölügsilik, öçügsilik.

ÖÇGÜNRÄK [öçğünürä:k], *syp.* Şöhlesi, ýalkymy bolmalysyndan öçgün, ölügsi, öçügsi. *Şemiň öçgünräk şöhlesi ýylpyldap görünýärdi.*

ÖÇLI [ö:şlü], *syp.* **1**. Birinde ary galan, ahmyrly. **2**. Gahar-gazaply, gaharly. *Adama erjeşýän ýa-da gündizine aw aňtaýan gaplaň hökman öçli bolarmyş.*

ÖÇLÜLIK [ö:şlülük], *syp.* **1**. Birinde aryň, ahmyryň barlyk, arlylyk, ahmyrlylyk. *Ýüregindäki hyjuwly öçlüligi basyp, özüni ýönekeý bir sypatda saklamaga jan edýärdi* (A. Gowşudow). **2**. Gahar-gazaplylyk, gaharlylyk.

ÖÇLÜRÄK [ö:şlürä:k], *syp.* Birneme gaharly, ahmyrlyrak.

ÖÇME [öçmö], *iş ady.* Öçmek ýagdaýy.

ÖÇMEK [öçmök], *işl.* **1**. Sönüp galmak, ýanyp gutarmak, sönmek. *Çyralar bir wagt öçüpdi* (B. Pürliýew). **2**. Görünmez bolmak, süpürilip aýrylmak. *Ýazylan hat öçüpdir.* **3**. Işlemesi kesilmek, ýatyp galmak, durmak, sönmek (ulag hakynda). *Awtobus birden öçüp galdy.* **4**. Nury, şöhlesi peselmek.*Onuň hiç birine-de mejaly ýetmän, gözleriniň şöhlesi öçdi-de gabaklary örtülip galdy* (B. Kerbabaýew). **5**. *gepl.d.* Esasan, buýruk formasynda ulanylyp, "geplemäňi bes et, lal bol, sesiňi kes, sem bol" ýaly manyny aňladýar. *Öç, gygyrma, aýryl, ýapyşma, gapyňy ýap!* (A. Durdyýew).

ÖÇMEKLIK [öçmöklük], *iş ady.* Öçmek ýagdaýy.

ÖÇMEZ [öçmöz], *syp.* Hiç haçan öçmeýän, hemişe ýalkymyny, nuruny saçyp duran, parlak.

ÖÇMEZLIK [öçmözlük], *işl.* Sönmezlik.

ÖÇMEZ-ÝITMEZ [öçmöz-ýitmez], *syp., ser.* **Ölmez-ýitmez**. *Öçmez-ýitmez şöhrat.*

ÖÇÜBERMEK [öçüvermek], *işl.* Öçüp başlamak. *Ojakdaky ot öçüberipdir.*

ÖÇÜGRÄK [öçüğrä:k], *syp.* **1**. Yşygy, şöhlesi bolmalysyndan pesräk. **2**. Reňki pesräk. *Onuň egninde öçügräk reňkli köýnegi bardy.*

ÖÇÜGSI [öçüğsü], *syp.* **1**. Nury, şöhlesi az bolan, çala yşyk, ýagty berýän. *Öçügsi köz.* **2**. Soluk, solgun, reňki gaçan. *Ýapraklar adatdaky ýaly göwün göteriji ýaşyl reňkli däldi, olaryň öçügsi kül reňki bardy, soluk görünýärdi* (B. Seýtäkow).

ÖÇÜGSILENDIRMEK [öçüğsülönnürmök], *işl.* Ýitiligini gaçyrtmak, ähmiýetini peseltmek.

ÖÇÜGSILENMEK [öçüğsülönmök], *işl.* **1**. Nury, şöhlesi gaçmak, öçügsi bolmak. **2**. Ýitiligi, ähmiýeti peselmek.

ÖÇÜGSILIK [öçüğsülük], *at.* **1**. Nury, şöhlesi azlyk, ýagtylygy peslik. **2**. Soluklyk, solgunlyk, reňki gaçan halda bolmaklyk. *Maňa matanyň öçügsiligi ýaramady.* **3**. Ýitiligi, ähmiýeti peslik.

ÖÇÜGSIRÄK [öçüğsürä:k], *syp.* Nury, şöhlesi azrak, ýagtysy, yşygy pesräk.

ÖÇÜK, *syp.* **1.** Öçen, sönen; yşygy, şöhlesi ýiten. *Içki jaýdaky çyra öçük duran eken.* **2**. Reňki solgun, ýiti reňkli däl. *Bu matanyň reňki öçük.* **3**. *göç. m.* Reňki gaçan, gany giden, gan-pet galmadyk. *Onuň ozaldan öçük ýüzi öňküsinden-de agardy.*

ÖÇÜKLIK [öçüklük], *syp.* **1**. Öçük ýagdaýda bolmaklyk, yşygy, şöhlesi ýitenlik. **2**. Reňki soluklyk, solgunlyk.

ÖÇÜRIBERMEK [öçürüvermek], *işl.* Öçürip başlamak. *Indi çyralary öçüriber.*

ÖÇÜRILMEK [öçürülmök], *işl.* **1**. Öçer ýaly edilmek, söndürilmek. *Çyralar öçürildi.* **2**. Bozulyp aýrylmak, üstünden çyzylmak. *Bu goşgynyň soňky iki setiri öçürilipdir.* **3**. Togtadylmak, ýatyrylmak (işläp duran ulag hakynda).

ÖÇÜRIŞ [öçürüş], *iş ady.* Öçürmek hereketi, ýagdaýy.

ÖÇÜRIŞDIRMEK [öçürüşdürmök], *işl.* Ugurdaş, meňzeş zatlary bir ýanyndan yzly-yzyna öçürmek, öçürip çykmak. *Çyralary öçürişdirdim.*

ÖÇÜRIŞMEK [öçürüşmök], *işl.* **1.** Söndürmäge kömek etmek. *Biz Myrada ody öçürişmäge kömek etdik.* **2.** Bileleşip söndürmek. *Howa ýagtylansoň, olar çyralary öçürişdirdiler.*

ÖÇÜRME [öçürmö], *iş ady.* Öçürmek işi, ýagdaýy.

ÖÇÜRMEK [öçürmök], *işl.* **1**. Ýanyp duran zady söndürmek. *Kömek ýüzüniň ugruna ody aýagy bilen basyp öçürdi* (N. Jumaýew). **2**. Işläp duran ulagyň we ş. m. hereketini ýatyrmak, duruzmak. *Ol traktory öçürdi.* **3**. Sürtüp bozmak, bozup aýyrmak (hat, ýazgy hakynda).*Ýalňyş sanlary öçürip, dogrusyny ýazaýanda näme bor?* (N. Jumaýew*).* **4**. Üstünden çyzmak, çyzyk çekmek.

ÖÇÜRMEKLIK [öçürmöklük], *iş ady.* Öçürmek

ÖKÜNMEKLIK [ökünmöklük], *iş ady.* Ökünmek ýagdaýy.

ÖKÜNMEZLIK [ökünmözlük], *işl.* Eden işiň, hereketiň üçin ahmyr çekmezlik, puşman etmezlik, gynanmazlyk. *Eden işiňe soňra ökünmezlik üçin, öňünden mazaly ölçerip-dökmek gerek.*

ÖKÜZ, *at.* Iri şahly gara malyň erkegi. *Ýer gaty bolsa, öküz öküzden görer* (Nakyl). *Ýatan öküze iým ýok* (Nakyl).

◊ **Öküz ýaly** irimçik, tagaşyksyz, gödek adama igenç, teýene hökmünde aýdylýan söz.

ÖKÜZÇE [öküzçö], *at.* Iki ýaşar öküz, iki ýaşyndaky öküz. *Gurplurak adamlar tapdygyndan gatanç diýip, kimsi dowar, kimsi öküzçe eltdiler* ("Görogly").

ÖKÜZGÖZ [öküzgöz], *at, asman j.* Ýarygijeler dogýan iki sany meňzeş ýyldyz.

ÖL [ö:l], *syp.* **1**. Nemli, yzgarly, nemi, yzgary köp bolan. *Ol düýn-öňki kesilen öl üzüm çybyklaryny ýandak bilen garyp, gazanyň aşagyna dykýardy* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Iýmit, ýyly nahar, suw. *Garraňda bogazyňa öl damdyrjak perzent gerek.*

ÖLÇEG [ölçög], *at.* **1**. Bir zadyň ululyk-kiçilik möçberi. *Şol ýeriň özünde-de ussa biziň ölçegimizi ýazyp alyp, sargydymyzy kabul etdi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Bir zadyň agyrlyk-ýeňillik derejesi, mukdary. *Agyrlyk ölçegi.* **3**. Bir zadyň sygymy, göwrümi; gabarasy. **4**. *edeb.* Şygyr setirleriniň, onuň bogun sanynyň möçberini kesgitleýän birlik. **5**. Çen, çak, çäk. *Herki zadyň ölçegi ýagşy* (A. Gowşudow).

◊ **Ölçegi özi bilen** ölen adamyň boý-syratyny, akyl-paýhasyny diri gezip ýören adam bilen deňeşdirilende, ondan ötünç soramak manysynda aýdylýan söz.

ÖLÇEGAGAÇ [ölçöğağaç], *at.* Ýer ölçemekde ulanylýan esbap, atanak.

ÖLÇEGDEŞ [ölçöğdöş], *syp.* Ölçegi deň bolan, bir ölçegde bolan, ölçegi boýunça bir-birine deň gelýän.

ÖLÇEGDEŞLIK [ölçöğdöºlük], *at.* Ölçegdeş bolmaklyk, bir ölçegde bolmaklyk, ölçegi boýunça biri-birine laýyk gelmeklik.

ÖLÇEGLI [ölçöğlü], *syp.* **1**. Belli ölçegi bar bolan, ölçegi kesgitlenen. *Ölçegli mata.* **2**. Çäkli. *Biziň wagtymyz ölçegli.*

ÖLÇEGLIJE [ölçöğlüjö], *syp.* Sähelçe, azajyk, çäklije. *Şonuň üçin, oglanlaryň hukuklarynyň serhedi bolman, gyzlaryňky örän ölçeglijedi* (B. Kerbabaýew).

ÖLÇEGLILIK [ölçöğlülük], *at.* **1**. Belli ölçegi bar bolmaklyk, ölçegi kesgitlenen ýagdaýda bolmaklyk. **2**. Çäklilik, çaklylyk. *Wagtymyň ölçegliligi bilenem öwrenişip gidipdirin.*

ÖLÇEGSIZ [ölçöğsüz], *syp.* **1**. Belli ölçegi bolmadyk, ölçegi kesgitlenmedik. *Ölçegsiz baýlyk.* **2**. Çendenaşa, çaksyz, çäksiz. *Meniň diýenim bolýan bolsa, siziň ýüregiňizde meni söýmäge ölçegsiz söýgi döredердim* (H. Deryýaýew).

ÖLÇEGSIZLIK [ölçöğsüzlük], *syp.* **1**. Belli ölçegi bolmazlyk, ölçegsiz bolmaklyk. **2**. Çendenaşalyk, çaksyzlyk, çäksizlik.

ÖLÇELIP-BIÇILMEK [ölçölüp-biçilmek], *işl.* Hertaraplaýyn pikirlenilip, oýlanylyp görülmek, öňlisoňly ölçerilip görülmek.

ÖLÇELMEK [ölçölmök], *işl.* Bir zadyň gabarasy, agramy, uzynlygy kesgitlenmek.

ÖLÇEME [ölçömö], *iş ady.* Ölçemek işi, hereketi.

ÖLÇEMEK [ölçömök], *işl.* **1**. Ölçegini almak, agramyny, gabarasyny, uzynlygyny we ş. m. kesgitläp bilmek, çekmek. *Onuň agramyny ölçemäge şu älemiň daglarynyň daşlary-da ýetmejek ýalydy* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Bir zat barada pikirlenip, oýlanyp görmek, kelläňde aýlap görmek.

ÖLÇEMEKLIK [ölçömöklük], *iş ady.* Ölçemek ýagdaýy.

ÖLÇEMEZLIK [ölçömözlük], *işl.* Haýsy-da bolsa bir zadyň agramyny, gabarasyny, uzynlygyny kesgitläp bilmezlik, çekmezlik.

ÖLÇENILMEK [ölçönülmök], *işl.* **1**. Bir zadyň ölçegi, agramy, uzynlygy, gabarasy kesgitlenilmek. **2**. *göç. m.* Bir zat barada pikirlenilmek, oýlanyp görülmek, ölçäp-biçilmek. *Işi nähili derejede ýerine ýetirip biljegi ölçenilip işe alynmalydyr.*

ÖLÇENMEK [ölçönmök], *işl., ser.* **Ölçelmek**. *Her bir sahna oýunlary döredijilik işiniň gymmaty bilen ölçenýän bolsa gerek.*

ÖLÇERIBERMEK [ölçörüvermek], *işl.* **1**. Gowy ýanmagy üçin ody gozgap başlamak, ýanar ýaly edibermek. **2**. *göç. m.* Bir zat barada pikirlenip, oýlanyp başlamak.

ÖLÇERILMEK [ölçörülmök], *işl.* **1**. Çala ýanýan agaç bölekleri kesewi bilen gorsalyp, gowy ýanar ýaly edilmek. *Ot gowy ýanyp bolandan soň, onuň közi bir ýerik ölçerildi* (B. Annageldiýew).**2**. *göç. m.* Derdiň täzelenmek. **3**. *göç. m.* Bir zady hyýalyňda saldarlap, ölçäp-biçmek. *Ähli işler ölçerilip görülýärdi.*

ÖLÇERIP-DÖKMEK [ölçörüp-dökmök], *işl.* Pikirlenip, oýlanyp görmek, bir meseläniň aňyrsyna-bärsine göz ýetirjek bolmak.

ÖLÇERIŞ [ölçörüş], *iş ady.* Ölçermek işi, hereketi.

ÖLÇERIŞMEK [ölçörüşmök], *işl.* Ýanyp duran agaç böleklerini gozgaşmak, çala ýanýan agaç böleklerini ýanar ýaly edişmek.

ÖLÇERME [ölçörmö], *iş ady.* Ölçermek hereketi, işi.

ÖLÇERMEK [ölçörmök], *işl.* **1**. Oňat ýanmagy üçin ody gozgaşdyrmak, çala ýanýan agaç böleklerini gowy ýanar ýaly etmek. *Bir eýýäm nowany suwdan dolduryp goýan Ýazly çoluk gaýnamy synyşan tüňçeleriniň oduny ölçerdi* (B. Gurbanow). **2.** *göç. m.,*

bir zada gahar-gazabyň artyp, öjügip başlamak.

ÖJÜGIŞ [ö:jüğüş], *iş ady.* Öjükmek hereketi, ýagdaýy.

ÖJÜGIŞMEK [ö:jüğüºmök], *işl.* Biri-biriňe öçli bolmak. *Siz hem bular bilen öjügişmäň, eger öjügişseňiz, olary özüňizden daşlaşdyrarsyňyz* (A. Durdyýew).

ÖJÜKDIRMEK [ö:jükdürmök], *işl.* **1**. Birini başga birine küşgürmek, biriniň garşysyna gižżelemek. *Görogly köne duşmanlaryny onuň garşysyna öjükdirmegi maslahat berýär* ("Görogly"). **2**. Gaharyny getirmek.

ÖJÜKME [ö:jükmö], *iş ady*. Öjükmek ýagdaýy.

ÖJÜKMEK [ö:jükmök], *işl*. Birine ýa-da bir zada öjüň artmak, gahar-gazabyň güýjemek, öjeşmek. *Beýle gyjytlara çydaman, Maman aglardy, joralary bolsa öjügerdiler* (T. Gurbanow).

ÖJÜKMEKLIK [ö:jükmöklük], *iş ady*. Öjükmek ýagdaýy.

ÖKDE [ökdö], *syp*. Bir käriň, işiň, oýnuň we ş. m. tärini, syryny ele alan, gowy bilýän, ussat. *Görogly ok atmaga şeýle bir ökdedi* ("Görogly"). *Mylly aga ökde sazanda bolan adam* ("Nesil").

◊ **Ökde gelmek** üstün çykmak, ýeňmek. *Aýsoltanyň oňa sussy ökde geldi* (B. Kerbabaýew).

ÖKDELEME [ökdölömö], iş ady. Ökdelemek işi.

ÖKDELEMEK [ökdölömök], *işl*. Ökde bolmak, bir käriň, işiň, oýnuň we ş. m. tärini, syryny ele almak, bir zady gowy bilmek, ussat bolmak, türgenleşmek. *Ol oglan at münmäge örän ezber bolupdyr, birnäçe ululardan hem ökdeläpdir* (A. Gowşudow).

ÖKDELEMEKLIK [ökdölömöklük], *iş ady*. Ökdelemek ýagdaýy.

ÖKDELEMEZLIK [ökdölömözlük], *işl*. Bir käriň, işiň, oýnuň we ş. m. tärini, syryny ele alyp bilmezlik, türgenleşmezlik.

ÖKDELEŞMEK [ökdölöşmök], *işl*. Birneme ökdelemek, bir käriň, işiň, oýnuň we ş. m. tärini, syryny ele alyp başlamak, gowy bilip başlamak, türgenleşip başlamak. *Ol şeýdip, keşde çekmäge ökdeleşip gitdi.*

ÖKDELETMEK [ökdölötmök], *işl.* Birini bir käre, işe, okuwa, oýna ökdeläp gitmegine kömek etmek, tärini, syryny ele aldyrmak.

ÖKDELEÝIŞ [ökdölöýüş], *iş ady.* Ökdelemek işi.

ÖKDELÄBERMEK [ökdölävermek], *işl.* Bir käre, işe, oýna ökdeläp başlamak, tärini, syryny ele alyp başlamak. *Ol kem-kemden işine ökdeläberdi.*

ÖKDELIK [ökdölük], *at*. Ökde bolmaklyk, gowy bilijilik, türgenlik, ussatlyk.

ÖKDEM [ökdöm], *syp.* Tekepbir. *Ökdem ýürek ganly eder* (Nakyl).

ÖKDEMSIREMEK [ökdömsürömök], *işl., ser.* **Ökdesiremek**.

ÖKDESIREMEK [ökdösürömök], *işl*. Ilden ökde bolan bolmak, özüňi esassyz ýere ökde saýmak.

ÖKJE [ökjö] **I**, *at*. **1**. Dabanyň yzky tarapy, dabanyň topukdan aşaky etlek, ýumşak bölegi. *Bir ýodada ökjämi tiken sypjyrdy diýip, men indi başga ýollary terk edäýmelimi?* (B. Kerbabaýew). **2**. Aýakgabyň yz tarapyny beýgeltmek üçin onuň aşagyna berkidilýän teletin ýa-da rezin bölekleri. *Men ýaş wagtymda oňat eşikler we ökjesi beýik köwüşler geýip işe giderdim* (N. Pomma). *Ädigiň ökjesine nal kakdyrdym.*

◊ **Ökje götermek** gaçyp gitmek, aýagaldygyna gaçmak. *Çory şol ýerden yzyna bakan ökjäni göterdi* ("Nejep oglan"). **Ökje ogurlamak** kem-kemden birinden yza galyp başlamak, ýuwaş-ýuwaşdan yza galmak. *Wüşi kel ädim ätmegini haýalladyp, ökje ogurlamaga jan edýär* (A. Gowşudow). **Ökjesine düşmek (münmek)** yzyndan kowalamak. **Ökjesine sabyn urmak** eglenmezlik. **Ökje sydyrtmak** biriniň yzyndan galman ýöremek. **Ökjesi ýeňlemek 1)** çalt ýöremek, çalasyn hereket etmek. **2**) şähdi açylmak, keýpi kökelmek. **Ökjesi ýere degmezlik (ilmezlik)** bir zada begenip, şadyýan bolmaklyk, çalasyn hereket etmeklik.

ÖKJE [ökjö] **II**, *at.* Gazy-haşar işiniň gutaran ýeri, aýagujy.

ÖKMEK [ökmök], *at*. Aýallaryň gursagyna dakynýan şaý-sepi.

ÖKÜNÇ, *at.* Edilen iş, hereket üçin çekilýän ahmyr, puşman, bildirilýän gynanç. *Olaryň kimsi ökünç bilen, kimsi gahar bilen biri-biriniň ýüzlerine seredişdiler* (Ý. Mämmediýew).

ÖKÜNÇLI [ökünşlü], *syp*. Ahmyrly, puşman edijilikli. *Ussanyň sesi ökünçli çykdy* (H. Garabaýew).

ÖKÜNÇLILIK [ökünşlülük], *at.* Ahmyrlylyk, puşman edijilik.

ÖKÜNDIRMEK [ökünnürmök], *işl.* Birini eden nädogry hereketi, işi üçin ökünmäge mejbur etmek, ahmyr etdirmek.

ÖKÜNIBERMEK [ökünüvermek], *işl.* Edilen nädogry iş, hereket üçin ökünip başlamak, ahmyr edibermek, puşman edip başlamak.

ÖKÜNILMEK [ökünülmök], *işl*. Nädogry edilen işe, herekete puşman edilmek. *Inim, indi näler ökünilýändir, yzyndan ýetip bilemok* (A. Durdyýew).

ÖKÜNIŞ [ökünüş], *iş ady.* Ökünmek ýagdaýy.

ÖKÜNIŞMEK [ökünüşmök], *işl.* Nädogry edilen işe, herekete köpçülik bolup puşman etmek.

ÖKÜNME [ökünmö], *iş ady.* Ökünmek ýagdaýy. *Ökünme näme işlesin, ol-a özüni günäkärdirinem öýdenok.*

ÖKÜNMEK [ökünmök], *işl.* Nädogry eden işiň, hereketiň üçin ahmyr, puşman etmek, gynanmak. *Men ulagsyz gaýdanyma ökünýän* (G. Kulyýew).

ÖLJERMEK [ö:ljörmök], *işl.* Çala öl bolmak, yzgar, çyg çekmek; sähel öl bolmak. *Gaty kesekleriň arasy ilki öljerip, birdenem şildiräp akmaga durdy* ("Edebiýat we sungat").

ÖLJERMEKLIK [ö:ljörmöklük], *iş ady.* Öljermek ýagdaýy.

ÖLJERMEZLIK [ö:ljörmözlük], *işl.* Öl, çyg çekmezlik.

ÖLJERTMEK [ö:ljörtmök], *işl.*Çala öl etmek.

ÖLJÜMEK [ö:ljümök], *syp.* Çala öl bolan; yzgar, çyg çeken. *Öljümek çage.*

ÖLLEME [ö:llömö], *iş ady.* Öllemek hereketi.

ÖLLEMEK [ö:llömök], *işl.* Öl etmek, çyg, yzgar çekdirmek. *Üstünde köp oýnamakdan kä ýerleri süzülen matany suwa ölläp ýere ýazýarlar* (A. Gowşudow).

ÖLLEMEKLIK [ö:llömöklük], *iş ady.* Öllemek ýagdaýy.

ÖLLEMEZLIK [ö:llömözlük], *işl*. Çyg, yzgar çekdirmezlik, suwa ezmezlik.

ÖLLENMEK [ö:llönmök], *işl*. Çyg, yzgar çekdirilmek, suwa ezilmek. *Mekdep jaýy okuw gutaran dessine arassalanmalydyr, esbaplar her gün irden öllenen esgi bilen süpürilmelidir* (″Mugallymlar gazeti″).

ÖLLEŞMEK [ö:llöşmök], *işl.* Birine bir zady suwa ezmäge, bir ýere çyg, yzgar çekdirmäge kömekleşmek.

ÖLLETMEK [ö:llötmök], *işl.* Öl etdirmek, çyg, yzgar çekdirmegi, suwa ezmegi ýerine ýetirtmek. *Ol diňe daňjak hasany ölletdi.*

ÖLLEÝIŞ [ö:llöýüş], *iş ady.* Öllemek ýagdaýy.

ÖLLÄBERMEK [ö:llä:vermek], *işl.* Suwa ezip başlamak, öl edibermek, çyg, yzgar çekdirip başlamak.

ÖLLÜK [ö:llük], *syp*. Öl bolanlyk, nemlilik, yzgarlylyk. *Onda hem onuň üstüne suw guýup söndüryärler we öllügine eltip gowaça dökýärdiler* (B. Gurbanow).

ÖLME [ölmö], *iş ady.* Ölmek ýagdaýy.

ÖLMEK [ölmök], *işl.* **1**. Belli bir sebäbe görä ýaşaýyşdan mahrum bolmak; dünýäden ötmek, aradan çykmak, ýogalmak. *Iki at depişer, arasynda eşek öler* (Nakyl). **2**. Ýok bolup gitmek, dowam etmegini bes etmek, ýitip gitmek. *Näme üçin biziň käbirlerimiz bir eýýäm ölüp giden adaty süýreýäris* (N. Pomma). **3**. *gepl. d.* Solmak, guramak (ösümlik hakynda).

◊ **Öler ada galar at** " diri wagtyň bir gowy, gerekli iş etmeklik" dien manyda ulanylýan aňlatma. **Öler jany** (şahs goşulmalarynyň hemmesini-de kabul edip bilýär) iň gowy görýän zady, ölemen gowy görýän zady. *Onuň öler jany düýe çalydy.* **Öler ýaly** örän gaty, çendenaşa. *Öler ýaly gorkmak. Öler ýaly ajykmak.*

ÖLMEKLIK [ölmöklük], *iş ady.* Ölmek ýagdaýy.

ÖLMEZ [ölmöz], *syp.* Hiç wagt ölmeýän, hemişe şöhrata eýe bolan, baky. *Batyr ölse-de, ady ölmez* (Nakyl).

ÖLMEZLIK [ölmözlük], *işl.***1**. Diri galmaklyk, janyň çykmazlyk, ýogalmazlyk. **2**. *ser*. **Ölmezödi**. *Ýaşajak bolsaň, ölmezlik bir zat garbanmaly-da.* **3**. Bir işe, bir zada howlukmaklyk, ýüregiňi eliňe almazlyk. *Ölmesene, oýundan gijä galasymyz ýok-la.*

ÖLMEZÖDI [ölmözö:dü], *at.* Ölmän saklanar ýaly, ölmezlik üçin gerek bolan iýmit.

ÖLMEZÖDÜLIK [ölmözö:dülük], *syp.* Ölmezödi bolar ýaly (iýmit).

ÖLMEZ-ÝITMEZ [ölmöz-ýitmez], *syp.* Ömürlik şöhrata eýe bolan, adamlaryň ýadynda hemişelik galan, ömürlik.

ÖL-MYŽŽYK [ö:l-myžžyk], *syp., ser.* **Öl-suw**. *Onuň üsti-başy öl-myžžyk bolupdyr.*

ÖL-SUW [ö:l-suw], *hal.* Gaty öl bolan, ezilen, bütinleý öl bolan, öl-myžžyk. *Ol dagyň çür depesine, şol görünýän oglanyň ýanyna baranynda, derden ýaňa endam-jany öl-suwdy* (A. Gurbanow).

ÖLŞÜK [ölüşük], *at.* **1**. Gandöküşikli uruş, biri-biriňi öldürmeklik, gyrlyşyk. *Ölşük şunuň ýaly zadyň üstünde bolýar ahyry* (A. Gowşudow). **2**. *gepl. d.* Dawa-jenjel, dawalaşyk, basa-baslyk. *Dükana gaty arzan harytlar goýberilipdir, ýöne golaýyndan barar ýaly däl, olaryň üsti ölşük eken.*

ÖLÜGSI [ölüğsü], *syp.* **1**. Ýagtysy, yşygy az bolan, çala yşyk berýän, çala ýanýan. *Ýek-tük ýyldyzlar ölügsi şöhle salýar.* **2**. Şöhlesi giden, nury gaçan, şöwketi giden, kütelişen (göz hakynda). *Onuň ölügsi gözleri ýaldyrady, gowşan göwresi sandyrady, sesi garyljyk çykdy* (B. Kerbabaýew). **3**. Suwsuz sülleren, solgun (ösümlik hakynda). *Tozanyň arasyndan ölügsi otlar ysgynsyz görünýärdi* (Ý. Mämmediýew). **4**. Çala çykýan, zordan eşidilýän (ses hakynda). *Bu ölügsi sesiň çadyrdan çykýanyny oturanlaryň hemmesi aňladylar* (A. Gowşudow).

ÖLÜGSIJE [ölüğsüjö], *syp.* Tutuksyja, has öçügsi. *Çyranyň ölügsije yşygy.*

ÖLÜGSILENIBERMEK [ölüğsülönüvermek], *işl.* Ýagtysyny, şöhlesini peseldip, azaldyp başlamak.

ÖLÜGSILENIŞ [ölüğsülönüş], *iş ady*. Ölügsilenmek ýagdaýy.

ÖLÜGSILENME [ölüğsülönmö], *iş ady*. Ölügsilenmek ýagdaýy.

ÖLÜGSILENMEK [ölüğsülönmök], *işl*. **1**. Ýagtysy azalyp başlamak, ölügsi bolup başlamak. *Asmanyň ýiti ýyldyzlary kem-kemden ölügsilenip, gündogardan göterilen daň şapagy dünýä ýüzüne çalymtyk çäkmen bolup ýaýylýardy* (B. Kerbabaýew). **2**. Dura-bara şöhlesi gitmek, nury gaçmak, şöwketi gitmek, kütelişmek (göz hakynda).

ÖLÜGSILENMEKLIK [ölüğsülönmöklük], *iş ady.* Ölügsilenmek ýagdaýy.

ser. **Ölçemek 2**. *Görogly öz içinden bir salym ölçerdi, dönderdi, ugur tapmady* ("Görogly"). *Ýoldaşlary dürli tarapdan ölçerip, iň soňunda oňladylar* (H. Derýaýew).

ÖLÇERMEKLIK [ölçörmöklük], *iş ady.* Ölçermek ýagdaýy. *Adamyň derdini täzeläp, oduny ölçermeklig-ä gowy däl.*

ÖLÇERMEZLIK [ölçörmözlük], *işl.* Ölçermek işi ýerine ýetirilmezlik.

ÖLÇERTMEK [ölçörtmök], *işl.* Ölçermek işini başga birine etdirmek.

ÖLÇEŞMEK [ölçöşmök], *işl.* **1**. Ölçemäge kömek etmek. **2**. Bilelikde ölçemek. *Olar mellek ýerelerini ölçeşip ýördüler.*

ÖLÇETMEK [ölçötmök], *işl.* **1**. Ölçemek işini başga birine etdirmek. *Jaýyň düýbi tutuljak ýeri ussalara ölçetmek*. **2**.Ölçemäge mümkinçilik bermek. *Razy bolmazmyka diýýärdim weli, olam depen ýerlerini ölçetdi.*

ÖLÇEWAÇ [ölçöwa:ç], *at.* Tizligi ölçemek üçin gural, ölçeýji enjam.

ÖLÇEWAÇ [ölçöwa:ç], *at.* Tizligi ölçemek üçin gural, ölçeýji enjam.

ÖLÇEÝJI [ölçöýjü], *at.* Bir zady ölçemek bilen meşgullanýan adam. *Edarada bar bolan kärleriň atlaryny birin-birin sanaşdyryp çykdy: operator, ölçeýji, elektrik bilen kebşirleýji* (Ş. Borjakow).

ÖLÇEÝIŞ [ölçöýüş], *iş ady.* Ölçemek ýagdaýy.

ÖLÇÄBERMEK [ölçä:vermek], *işl.* Ölçäp başlamak.

ÖLÇÄP-BIÇMEK [ölçä:p-biçmek], *işl.* Hertaraplaýyn pikirlenip, oýlanyp görmek, öňli-soňly ölçerip görmek. *Ol hemme zady oýlanyp, ölçäp-biçip görenden soň, şeýle şertleri goýupdyr* (B. Seýtäkow).

ÖLDÜREK [öllürök], *at, ös.* Boýy 20-30 *sm* ýetýän köpýyllyk, ýarym gyrymsy, zäherli ösümlik.

ÖLDÜRIBERMEK [öllürüvermek], *işl.* Bir ýanyndan öldürip başlamak.

ÖLDÜRILMEK [öllürülmek], *işl.* Ýaşaýyşdan mahrum edilmek, ölüme sezewar edilmek; mal soýulmak. *Daşarda bolsa söwüş öldürilýärdi, gazanlar atarylýardy* (A. Gowşudow).

ÖLDÜRIŞ [öllürüş], *iş ady.* Öldürmek hereketi.

ÖLDÜRIŞMEK [öllürüşmök], *işl.* Öldürmäge kömek etmek; mal soýuşmak. *Goýun öldürişmek.*

ÖLDÜRMEK [öllürmök], *işl.* **1**. Janyny almak, ölüme sezewar etmek, ýaşaýyşdan mahrum etmek; mal kesmek. *Zynhar düşmäň namartlaryň goluna, Öldürseň-de nähak ganyna degmez* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Halys etmek, horlamak. *Meni garaşdyryp öldürdiň.*

ÖLDÜRMEKLIK [öllürmöklük], *iş ady.* Öldürmek ýagdaýy.

ÖLDÜRMEZLIK [öllürmözlük], *işl.* Janyny almazlyk, ölüme sezewar etmezlik; mal soýmazlyk.

ÖLDÜRTMEK [öllürtmök], *işl.* Öldürmek işini başga birine etdirmek. *Her ýetene baýtal berip, ony öldürdip bolmaz* (B. Kerbabaýew).

ÖLEMEN [ölömön], *syp.* **1**. Barypýatan, tüýs, bir zadyň yşgyna düşüp, ölüp-öçüp barýan. *Ol agaç ussasydy hem ölemen awçydy* (H. Ysmaýylow). *Ol aýdym-sazyň ölemen aşygydy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Höwesjeň, döwtalap, meýilli.

ÖLEN-ÝITEN [ölön-ýiten], **1**. *syp.* Ölüme, ýitgä sezewar bolan. *Ikinji biri: "ölen-ýiten bolmadyk bolsa ýagşy" diýip, sorag hökmünde gürledi* (A. Gowşudow). **2**. *at*. Ölen ýa-da ýiten adam. *Bu gün kyrk sekiziň ýer titremesinde ölen-ýitenleriň hatyrasyna sadaka berilýär.*

ÖLEŇ [ölöň] **I**, *at.* **1**. Otluk meýdan, çemenlik ýer; ýaýla. *Ter öleňli, gyzyl gülli, Bilbilli, bossanly daglar* ("Görogly"). *Illeri bar, diňli-diňli, Sowuk suwly, ter öleňli* (Magtymguly). **2**. *k. d.* Batgalykda bitýän ot. *Öleň özün bag saýar* (Magtymguly).

ÖLEŇ [ölöň] **II**, *at.* Halk döredijiliginiň dört setirli goşgy görnüşi, toý aýdymy. *Haý-haý, öleň, haý, öleň, Haýdyr bu gün ýar-ýar, Agy-gyzyl reňbe-reň, Toýdur bu gün ýar-ýar* (Öleňlerden).

ÖLEŇLIK, *at.* Gök otluk, giden öleňli meýdan.

ÖLERMEN, *syp.*, *ser.* **Ölemen**. *Onuň bir goňşusy ölermen awçydy* (N. Jumaýew).

ÖLI, *syp.* **1**. Jany çykan, diri däl, ölen, jansyz. *Öli arslandan diri syçan* (Nakyl). **2**. Merhum. *Öli aýatdan doýmaz, diri hezzetden* (Nakyl). **3**. *göç. m*. Hereketsiz, jansyz. *Enjamy ele alan adamlar bolmasa, enjam ölüdir.*

◊ **Öli diller** gepleşikde ulanylmadan galan, ýazuw ýadygärliklerinde duş gelýän diller. **Öliň reňki urmak** gorky, syrkawlyk, horluk zerarly ganyň-petiň gaçmak, ýüzüň reňki gaçmak, ýüzüň agarmak. **Öliň sargydyny sargamak** köp zat sargamak. *Men oňa öliň sargydyny sargadym, atanyň ogla bolan mähri bilen ýalbardym* (B. Kerbabaýew). **Öliň soragyny soramak (bermek)** köp zat soramak, bir zat hakynda çintgäp-çintgäp soramak, ýok soraglary bermek.

ÖLINÇÄ [ölüýnçä:], *hal.* Ömür baky, dünýäden ötinçä; ömür boýy, hemişe. *Ýaryndan aýrylan ýedi ýyl aglar, ýurdundan aýrylan – ölinçä* (Nakyl). *Tä ölinçä hak ýolunda ýat edem, Seni görüp, gamly göwnüm şat edem* ("Görogly").

ÖLJERDIBERMEK [ö:ljördüvermek], *işl.* Çala öl edibermek, kem-kemden öl etmek.

ÖLJERDILMEK [ö:ljördülmök], *işl.* Çala öl edilmek.

ÖLJERIŞ [ö:ljörüş], *iş ady.* Öljermek ýagdaýy.

ÖLJERIŞMEK [ö:ljörüşmök], *işl.* Kem-kemden öljermek, ýuwaş-ýuwaşdan öljermek.

ÖLJERME [ö:ljörmö], *iş ady.* Öljermek ýagdaýy.

ÖNDÜRIJILIK [ö:nnürüjülük], *at.* Belli mukdarda önüm işläp çykaryjylyk, önüm berijilik, öndümlilik.

ÖNDÜRIJILIKLI [ö:nnürüjülüklü], *syp.* Önüm köp işläp çykarýan, köp önüm berýän, öndümli.

ÖNDÜRIJILIKSIZ [ö:nnürüjülüksüz], *syp*. Gerekli mukdarda önüm işläp çykarmazlyk, öndümsiz. *Öndürijiliksiz işlemek.*

ÖNDÜRILMEK [ö:nnürülmök], *işl.* **1**. Öndürip başlanylmak, önüm berilmek, hasyl alynmak. *Halkymyzy öz topragymyzda öndürilen galla bilen üpjün ederis*. **2**. Çaga dogrulmak, dünýä inderilmek.

ÖNDÜRIP-ÖSDÜRMEK [ö:nnürüv-össürmök], *işl*. Dünýä indirip, ekläp-saklamak, terbiýeläp ýetişdirmek, bakyp-bejerip ulaltmak. *Ony öz süýdi, mañlaýynyň deri bilen öndürip-ösdüren mähriban ene hany?* (B. Kerbabaýew).

ÖNDÜRIŞ [ö:nnürüş], *iş ady.* Öndürmek işi, ýagdaýy.

ÖNDÜRIŞMEK [ö:nnürüşmök], *işl.* Birine önümi işläp çykarmaga, hasyl almaga kömekleşmek.

ÖNDÜRME [ö:nnürmö], *iş ady.* Öndürmek işi, ýagdaýy.

ÖNDÜRMEK [ö:nnürmök], *işl*. **1**. Önüm işläp çykarmak, önüm bermek, hasyl almak. *Önüm öndürýänler we telekeçiler yzygiderli höweslendiriler* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). **2**. Çaga dogurmak, dünýä indirmek. *Ýöne, her zadam bolsa, olam ene-dä, garabagyr, öndüripdir, ekläpdir-saklapdyr, onsoň oňa-da maslahat salaýaly diýýäs-dä* (H. Derýaýew).

ÖNDÜRMEKLIK [ö:nnürmöklük], *iş ady.* Öndürmek ýagdaýy. *Ilki bilen, kärhanada gant öndürmekligi ýola goýmaly*.

ÖNDÜRMEZLIK [ö:nnürmözlük], *işl.* Önüm öndürmek işi amal edilmezlik, ýerine ýetirilmezlik.

ÖNDÜRTMEK [ö:nnürtmök], *işl.* Önümi işläp çykarmak işini başga birine etdirmek.

ÖNELGE [ö:nölgö], *at.* **1**. Çaga öndürip bilijilik. **2**. Ene-atasyndan önen çaga.

ÖNELGELI [ö:nölgölü], *syp*. Önelgesi bolan.

ÖNELGESIZ [ö:nölgösüz], *syp.* Çaga öndürip bilmeýän. *Önelgesiz aýallaryň 50-60 prosenti jyns organlarynyň sowuklamasyndan ejir çekýär* (M. Annamow).

ÖNELGESIZLIK [ö:nölgösüzlük], *syp.* Önelgesi ýokluk, önelgesi bolmazlyk. *Ol bir ýa birnäçe keseliň organizme ýetiren zeperi* (M. Annamow).

ÖNJEÝLI [ö:njöýlü], *syp.* Esli, ep-esli, netijeli, degerli, ugurly. *Durmuşymyzyň öňe gitmegine önjeýli goşant goşmaly.*

ÖNJEÝLILIK [ö:njöýlülük], *at.* Netijelilik. *Meniň häzirki iş önjeýliligimize göwnüm ýetenok* (A. Gowşudow).

ÖNME [ö:nmö], *iş ady.* Önmek ýagdaýy.

ÖNMEK [ö:nmök], *işl.* **1**. Öndürijilikli bolmak, öndümli bolmak, köpelmek. **2**. Hasyl bermek, önüm bermek, bitmek. *Mele suwdan ganan ýerden egsilmez ak pagta önýär*. **3**. Nesil döremek, perzent bolmak, dogmak. *Ondan öňde-soňda ýeke perzent öndi.*

ÖNMEKLIK [ö:nmöklük], *iş ady.* Önmek ýagdaýy.

ÖNMEZLIK [ö:nmözlük], *işl.* Önüp durmazlyk.

ÖNÜBERMEK [ö:nüvermek], *işl.* Önüp başlamak, köpelibermek.

ÖNÜM [ö:nüm], *at.* **1**. Belli bir wagt içinde kärhananyň, senagatyň belli bir pudagynyň ýa-da ýurduň halk hojalygy tarapyndan öndürilýän zatlaryň jemi, önümçilikde öndürilýän zatlar. **2**. Akyl zähmetiniň döredýän zatlary. *Ýazyjy öz önümini halkyň arasynda giňden ýaýradýar.*

ÖNÜMÇILIK [ö:nümçülük], *at.* **1**. Senagatyň, oba hojalygyň önüm öndürilýän pudagy. *Şunda diňe biriçerki islegiň üpjün edilmegi we eksportyň artdyrylmagy däl, eýsem täze nebit-himiýa önümçiliklerini ösdürmegiň ugurlary hem nazarda tutulýar* (“Türkmenistan”). **2**. Jemgyýetiň ýaşamagy we ösmegi üçin zerur maddy baýlyklary döretmek işi. *Önümçilik ösdügiçe, adamlaryň islegleri artýar* (“Edebiýat we sungat”).

ÖNÜMÇILIKÇI [ö:nümçülükçü], *at.* Önümçilige gönüden göni gatnaşýan, önümçilikde işleýän adam. *Gowy önümçilikçi, janypkeş, zamanabap, ak ýürekli adamlar gerek* (“Edebiýat we sungat”).

ÖNÜMLI [ö:nümlü], *syp.* Önümi köp berýän, hasylly, öndürijilikli. *Watan önümli işlemekligi talap edýär* (A. Durdyýew).

ÖNÜMLILIK [ö:nümlülük], *at.* Köp önüm önmeklik, önümi artmaklyk, önümi köp berijilik, öndümlilik. *Mallaryň önümliligi artýar.*

ÖNÜP-ÖSMEK [ö:nüv-ösmök], *işl.* Dünýä inmek we kemala gelmek, ulalmak. *Bir obada önüp-ösen Garýagdy bilen Muhat duşuşdylar* (H. Ysmaýylow).

ÖNÜŞ [ö:nüş], *iş ady.* Önmek ýagdaýy.

ÖŇ, *hal.* **1**. Bir zadyň alyn, ýüz tarapyny aňladýan söz. **2**. Geljekde, häzirki wagtdan ozal, owal. **3**. Häzirki wagtdan ozal, öten zamanda, owal, ozal. **4**. Ýöneliş, wagt-orun, çykyş düşümlerinde gelip, kömekçi sözüň hyzmatyny ýerine ýetirýär *(ser.* **Öňüne**. **Öňünde**. **Öňünden)**.

◊ **Öňe düşmek (çykmak)** ýolbaşçylyk etmek, ýol görkezmek. **Öňe sürmek** teklip etmek, üýtgeşiklik girizmek. *Medeniýet işleriniň has giňelmegi üçin möhüm çäreler öňe sürüldi.* **Öňünde durmak** hötde gelip bilmek. *Adam gören ýaly-ha bolaýarsyň weli, men munuň öňünde nähili durarkam?* (B. Seýtäkow). **Öňünden gaçmak** irgözin gamyny iýmek, öňünden taýynlanmak. *Arman, sen öňünden gaçdyň, ýogsa bu*

ÖLÜGSILENMEZLIK [ölüğsülönmözlük], *işl.* Ýagtysy azalmazlyk, şöhlesi öçmezlik.

ÖLÜGSILIK [ölüğsülük], *syp.* Ölügsi bolmaklyk, ýagtysy azlyk.

ÖLÜLIK [ölülük], *at*. Diri dällik, öli halda bolmaklyk, jansyzlyk.

ÖLÜM, *at.* **1**. Ýaşaýşyň gutarmagy, ömür tanapyň kesilmegi, wepat boluş. *Bir ölüm, bir aýralyk, Hiç biri bolmasady* (Halk döredijiliginden) **2**. *gepl. d.* "Zäher, ajal" diýen manyda ulanylýan sögünç söz.

◊ **Ölüm jezasy** iň ýokary jeza çäresi. *Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistan ölüm jezasy ulanylmaýan ýurtdur.* **Ölümiň gyrasy iş** aňrybaş derejede adamy abraýdan düşüriji iş. *Bu ölümiň gyrasy işdir, muňa näme diýip - näme aýdarsyň* (A. Durdyýew). **Ölümiň öýünde** zordan, örän kynlyk bilen, köp horluklar görüp, azar ýamanyny görüp. *Ine, şu sözler bilýän adam üçin ölümiň öýüdir* (H. Ysmaýylow). **Ölüm pillesi tutmak** ölmeli bolmak, ölmek katdyna ýetmek. **Ölüm ýassygynda ýatmak** ölüm howply bolmak, agyr kesel zerarly ölümli halda bolmak.

ÖLÜM [ö:lüm], *at*. Düýe çalynyň üstüne süýt guýlanda emele gelýän agaran. *Şu günler düýäniň goýy ölümi kändir* ("Görogly").

ÖLÜMLI [ölümlü], *syp*. Ölüm howply, ölüm howpy bolan. *Ol derman ençeme gezek ölümli ýürek agyrydan halas edipdi* (T. Gurbanow).

ÖLÜMSIZ [ölümsüz], *ser.* **Ölüm-ýitimsiz**. *Näme, siz uruş ölümsiz, ýitimsiz bolar öýdýärmidiňiz, näme, ol iberenleriňizi toýa ugradypmydyňyz?* (A. Gowşudow).

ÖLÜM-ÝITIM, *at.* Heläkçilik, gyrgynçylyk zerarly ýüz berýän ölüm hem-de ýitgi. *Mallary ölüm-ýitimden goramaly.*

ÖLÜM-ÝITIMSIZ, *syp.,hal.* Ölüm-ýitimden halas, ýitgisiz. *Mallary gyşdan ölüm-ýitimsiz çykararys. Ölüm-ýitimsiz ýagdaý.*

ÖLÜP-ÖÇMEK [ölüv-öçmök]: **ölüp-öçüp barmak 1)** aşa söýmek, örän gowy görmek. *Onuň üstünde ölüp-öçüp barýardylar.* **2)** gaty howlukmak, örän alňasamak. *Aý, turmaga rugsat edäýenlerinde-de ölüp-öçüp barjak däl* ("Edebiýat we sungat").

ÖLÜŞMEK [ölüşmök], *işl.* **1**. Urşup biri-biriňi öldürmek. *Ölşeris weli, şu tümmeg-ä bermeris* (A. Durdyýew). **2**. *gepl.d.* Köpçülik bolup basa-baslyk etmek, dawa-jenjel etmek. *Seniň bilen deň durup, bir ýerde ölüşjek* ("Görogly"). **3**. *göç. m.* Solmak, guramak (ösümlik hakynda).

ÖMRÜZAÝA [ömrüza:ýa], *at, asmanj.* Günorta tarapda ir dogup, günorta-günbatarda ir ýaşýan ýyldyz. *Gül ýüzüni görmegenler, Ömrüzaýa meňzeýär, Kirpigi ok, gaşlary misli ýaýa meňzeýär* (Halk aýdymyndan).

ÖMRYLLA [ömrylla:], *hal.* Hiç haçan, hiç wagt, düýbünden. *Sen biziň gören görgimizi birje gün gören bolsaňdyň, ömrülla agzyňa şerap almazdyň.*

ÖMÜR, *at.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň ýaşaýyş döwri, müddeti. *Ömür öwreder, zähmet baýadar (Nakyl). Atanazar aga ömrüniň köpüsini miraplykda geçirdi* (H. Ysmaýylow). **2**. *göç. m.* Hiç haçan, asla. *Olar sen diýip gelmeýärler, olar men diýip gelýärler, olar ömürem seniň gapyňdan garajak adamlar däl* (H. Deryýaýew). **3**. *göç. m.* Hemişe, mydama, elmydama. *Ol ömür maňa geňeşmän iş edenok. Arça ömür gök öwsüp oturýar.*

◊ **Ömrüňe bereket!** Harman alyp duran adama "çäjiňe bereket!" diýlende, onuň minnetdarlyk bildirip aýdýan jogaby. **Ömrüňi kül etmek** biri ýa-da bir zat üçin köp azap çekmek. **Ömrüň uzak bolsun!** Biriniň uzak ömür sürmegi arzuw edilip aýdylýan alkyş. **Ömür sürmek** ýaşamak, ýaşamagy dowam etmek. *Adam ogly dünýä gelen, Ömür sürse rahat bilen* (Mätäji). **Ömür tanapy kesilmek (üzülmek, gyrylmak)** ýogalmak, aradan çykmak.

ÖMÜR-AHYR [ömür-a:hyr], *hal, ser.* **Ömürbaky.** *Yşkyň bilen men dat eýläp, Öwrenip men, adat eýläp, Ömür-ahyr perýat eýläp, Ýetmez lahat boýlaryňa* (Magtymguly).

ÖMÜRBAKY [ömürva:ky], *hal.* **1**. Hiç haçan, ömür-ahyr, ömürboýy. **2**. Hemişe, elmydama, ömürlik, ebedi. *Seniň bu eden ýagşylygyňy ömürbaky unutman.*

ÖMÜRBOÝY [ömürvoýy], *hal, ser.* **Ömürbaky**.

ÖMÜRLIK [ömürlük], *hal*. **1**. *ser.* **Ömürbaky**. **2**. *Ömürlik mülk*. **2**. *göç. m.* Berk, pugta. *Ökde ussanyň elinden çykan zat ömürlikdir.*

◊ **Ömürlik uka gitmek** ölmek, dünýäden ötmek, ýogalmak. **Ömürlik ýoldaş** är bilen aýalyň ömrüniň ahyryna çenli bile ýaşaşmak ýagdaýy. *Mollanepes Bossantäç atly gyzy söýüpdir we onuň bilen ömürlik ýoldaş bolupdyr.*

ÖMÜR-ÖTE, *hal.* Hiç haçan, asla, ömür. *Hany äber, saç bagymyň ujuna pugta daňaryn, ömür-öte gaçasy ýok* (A. Durdyýew).

ÖNDÜM [ö:nnüm], *at.* Iş öndürijiligi, işi öndürip biliş derejesi. *Yhlasly, tutanýerli işlense,öndümi köp bolýar.*

ÖNDÜMLI [ö:nnümlü], *hal, ser.* **Öndürijilikli**. *Maldarçylygy ösdürmek üçin mundan beýläk-de öndümli işläris.*

ÖNDÜMLILIK [ö:nnümlülük], *syp., ser.* **Öndürijiliklilik.**

ÖNDÜMSIZ [ö:nnümsüz], *syp, ser.* **Öndürijiliksiz**.

ÖNDÜRIBERMEK [ö:nnürüvermek], *işl.* **1**. Önüm öndürip başlamak; önüm öndürmegi dowam etdirmek. *– Siz köpräk pagta öndüriberiň – diýdi* ("Nesil"). **2**. Çaga ösdürip ýetişdiribermek.

ÖNDÜRIJI [ö:nnürüjü], *syp.* Önüm işläp çykaryjy, önüm beriji. *Öndüriji güýçler.*

ÖŇŇIL [öňňüýl / öňňüýyl], *hal.* Geçen ýyl däl-de, ondan öňki ýyl. *Biziň öňňil gyssananymyz ýadyňda barmy?* (B. Kerbabaýew).

ÖŇŇILKI [öňňüýlkü / öňňüýylky], *hal.* Geçen ýylky däl-de, ondan öňki ýylky. *Onsoň-a mallarymyz sowukda öňňilki ýaly heläk bolaýmasa gerek* (N. Pomma).

ÖŇŇIN [öňňüýn / öňňu:n], *hal.* Düýn däl-de, ondan öňki gün. *Bilýämiň, meni düýn däl, öňňin goşunçylyga çagyrdylar* (A. Durdyýew).

ÖŇŇINKI [öňňüýnkü / öňňu:nky], *hal.* Düýn däl-de, ondan öňki günki. *Meniň ony öňňinki görşüm.*

ÖŇŇÜÝYL [öňňüýyl], *hal, ser.* **Öňňil**.

ÖŇÜNDE [öňünnö], *köm.s.* Alynynda, garşysynda. *Oba hojalyk isgärleriniň öňünde duryan wezipeler.*

ÖŇÜNDEN [öňünnön], *köm.s.* **1**. Alynyndan, garşysyndan. *Çagalar kakalarynyň öňünden çykdylar.* **2**. Hereketiň amala aşmazyndan birnäçe wagt öň. *Onuň oba gidendigini maňa öňünden aýtmaly ekeniň, eşiden bolsam, menem bile giderdim.*

ÖŇÜNE [öňünö], *köm. s.* Alynyna, garşysyna. *Men ylgawda ýoldaşymyň öňüne geçdim.*

ÖŇÜRDIBERMEK [öňürdüvermek], *işi., ser.* **Öňürtiläbermek.**

ÖŇÜRDIK [öňürdük / öňňürdük], *hal.* Atyň, eşegiň öň aýaklaryny yzly-yzyna gezekli atyp, ortaça çapyşynyň, gidişiniň bir görnüşi. *Takyrjak ýerde dikgirdedip bolmaýan eşek-de, öňürdigini ýazman ylgady* (B. Kerbabaýew). *Meret ýabynyň öňürdigini ýazdyrman, bir sagatlap sürdi* (A. Durdyýew).

ÖŇÜRDIKLEME [öňürdüklömö / öňňürdüklömö], *iş ady.* Öňürdiklemek hereketi.

ÖŇÜRDIKLEMEK [öňürdüklömök / öňňürdüklömök], *işl.* **1**. Öňürdigine çapmak, öňürdigine gitmek. *Eşek şol öňürdikleýşine märekäniň gapdalyna gelip aýak çekýär* ("Edebiýat we sungat"). *At öňürdiklemäge başlady*. **2**. *göç. m.* Ýaranjak bolup, biriniň öňünde byzbydyklamak. *Onuň öňünde öňürdikläp hem, ýalbaryp hem ýaranyp bilmedi* (N. Pomma).

ÖŇÜRDIKLEMEKLIK [öňürdüklömöklük / öňňürdüklömöklük], *iş ady.* Öňürdiklemek ýagdaýy.

ÖŇÜRDIKLEMEZLIK [öňürdüklömözlük / öňňürdüklömözlük], *işl.* Öňürdigine çapmazlyk, öňürdigine gitmezlik.

ÖŇÜRDIKLEÝIŞ [öňürdüklöýüş / öňňürdüklöýüş], *iş ady.* Öňürdiklemek hereketi.

ÖŇÜRDIKLEŞMEK [öňürdüklöşmök / öňňürdüklöşmök], *işl.* **1**. Köpçülik bolup öňürdigine çapmak, öňürdigine gitmek. **2**. Ýaranjak bolup biriniň öňünde byzbydyklaşmak.

ÖŇÜRDIKLETMEK [öňürdüklötmök / öňňürdüklötmök], *işl*. Birine aty, eşegi öňürdigine çapmagy, öňürdigine sürmegi buýurmak. *Gezerine süreýinmi ýa-da öňürdikledeýinmi?* (B. Soltannyýazow).

ÖŇÜRDIKLÄBERMEK [öňürdüklä:vermek / öňňürdüklä:vermek], *işl.* **1**. Öňürdikläp başlamak. **2**. Ýaranjak bolup, biriniň öňünde byzbydyklabermek.

ÖŇÜRDIŞ [öňürdüş], *iş ady.* Öňürtmek hereketi.

ÖŇÜRTDIRMEK [öňürtdürmök], *işl*., *ser.* **Öňürtiletmek**.

ÖŇÜRTI [öňürtü], *hal.* Ilki bilen, ozaly bilen, öňi bilen. *Ol ýatmazyndan öňürti daş çykyp, howanyň ýagdaýyny synlamak isledi* (A. Gowşudow).

ÖŇÜRTILEME [öňürtülömö], *iş ady.* Öňürtilemek ýagdaýy.

ÖŇÜRTILEMEK [öňürtülömök], *işl.* Bir işi, hereketi beýlekilerden öň, ilki etmek, başgalardan öňünçä ýerine ýetirmek. *Indi sen bizden öňürtilediň, näme maslahat sorasaň soraber* (A. Durdyýew).

ÖŇÜRTILEMEZLIK [öňürtülömözlük], *işl.* Bir işi, hereketi beýlekilerden öň etmezlik, ýerine ýetirmezlik

ÖŇÜRTILETMEK [öňürtülötmök], *işl.* Bir işi, hereketi başga birinden öň ýerine ýetirtmek.

ÖŇÜRTILÄBERMEK [öňürtülä:vermek], *işl.* Bir işi, hereketi başga birinden öň başlamak.

ÖŇÜRTILEÝIŞ [öňürtülöýüş], *iş ady.* Öňürtilemek hereketi.

ÖŇÜRTME [öňürtmö], *iş ady.* Öňürtmek hereketi.

ÖŇÜRTMEK [öňürtmök], *işl., ser.* **Öňürtilemek**. *Olar biri-birinden öňürtjek bolup, ýerli-ýerden gepläp başladylar.*

ÖŇÜRTMEKLIK [öňürtmöklük], *iş ady.* Öňürtmek işi.

ÖŇÜRTMEZLIK [öňürtmözlük], *işl., ser.* **Öňürtilemezlik**.

ÖŇÜSYRA [öňüsy:ra], *hal.* Bir wakanyň ýa-da bir zadyň edil öň ýanynda, sähelçe wagt ozal (köplenç halatda degişlilik goşulmasyndan soň ýöneliş düşümde getirilip ulanylýar).

ÖŇÝETEN, *at.* Özüňçe bar-ýok, bolar-bolmaz, bolgusyz (adam hakynda). *Öňýetene özüňi oýnadyp ýörseň, sagmyka beri diýerler.*

ÖPDÜRMEK [öpdürmök], *işi.* Posa bermek, ogşatmak, öpmäge ýol bermek.

ÖPME [öpmö], *iş ady.* Öpmek ýagdaýy.

ÖPMEK [öpmök], *işl.* Posa almak, ogşamak. *Onuň dodaklaryndan öpesi geldi* (B. Kerbabaýew).

ÖPMEKLIK [öpmöklük], *iş ady.* Öpmek hereketi.

ÖPMEZLIK [öpmözlük], *işl.* Posa almazlyk, ogşamazlyk.

ÖPÜBERMEK [öpüvermek], *işl.* Posa alyp başlamak, ogşabermek.

ÖPÜLMEK [öpülmök], *işl.* Posa alynmak,

ýumşa sen gitmelidiň. **Öňünden geçmek** pata almak, özbaşdak işlär ýaly ussatdan ygtyýar almak. **Öňüni almak** amala aşmazlygy üçin öňünden çäresini görmek, öňünden döremek mümkinçiligini ýok etmek, bir zadyň bolmagyna ýol bermezlik. **Öňüni başlamak** bir işe ilkinji bolup girişmek, başyny başlamak.

ÖŇALDY [öňally], *at.* **1**. Takyrda suw ýygnanmagy üçin, onuň akyp gitjek ugruna basylan bent. **2**. Oba ady.

ÖŇATLY, *at*. Gelin alynmaga gidilende we gaýdylanda gelnaljylaryň öňünden gelýän atlylar, atbaşçy. *Sona zatdan bihabar, Muňa öňatly geldi* (A. Alamyşow). *Öňatly gidiljek ýeriniň goňşy obamyzdadygyny eşiden dessimize gürrüňiň agramy şol ýana agdy* (R. Gelenow).

ÖŇBARAK [öňmarak], *at.* Gelin toýunda bellenen pellehana "öň gelmeşek" edilip gurulýan çapyşyk. *Öňbaragyň bir semiz toklusy bar - diýip, jar çekdirdi* (B. Kerbabaýew).

ÖŇBAŞÇY [öňmaşşy], *at*. **1**. Bir hereketiň, akymyň, guramanyň, edaranyň we ş. m. başynda durup, oňa ýolbaşçylyk edýän adam. **2**. Öz yzy bilen alyp baryjy (köplenç, haýwanlar hakynda). *Goýunçy köpek okdurylyp barşyna çöpleriň düýbüne bukdaklaşyp gelýän möjekleriň öňbaşçysynyň üstüne özüni oklady* (A. Gowşudow). **3**. Öňdebaryjy. *Olar tutuş ýurdumyz boýunça ýygymda öňbaşçy bolmagyň hötdesinden gelýärler* ("Nesil").

ÖŇBAŞÇYLYK [öňmaşşylyk], *hal*. Öňbaşçy bolmaklyk, ýolbaşçylyk etmeklik. *Ýaşlar toparynyň öňbaşçylyk hyzmatyny ýokarlandyrmaly.*

ÖŇBAÝRAK [öňmaýrak], *at.* At çapyşygynda toýhana ilki gelene berilýän serpaý. *Aty öňbaýragy aldy* ("Aşyk Çaňly").

ÖŇDEBARYJY [öňdövaryjy], *at.* Önümçilikde zähmet öndürijiligi bilen beýlekilerden tapawutlanýan adam.

ÖŇDELIK [öňdölük], *syp.* Öňde baryjylyk, öňde bolmaklyk, öňe gidijilik. *Gaýratam ederis, pagtanam ýygarys, öňdeligi-de elde saklarys.*

ÖŇDEBARYJY [öňdövaryjy], *at.* Işde, zähmetde görelde görkeziji, zarpçy adam.

ÖŇDE-SOŇDA [öňdö-soňdo], *hal.* **1**. Iru-giç, haçan hem bolsa, bir wagt, ahyrsoňy. *Öňde-soňda bilinmän galjak zat bolmaz.* **2**. Hiç haçan, hiç wagt. *Men öňde-soňda şondan başga ýalan sözlemedim* (A. Gowşudow).

ÖŇI-ARDY [öňü-a:rdy], *at.* Öňi we yzy, başy-aýagy. *Çyksa goşun öňi-ardy bilinmez* (Magtymguly).

◊ **Öňi-ardy gelmezlik** bir işiň gutarýan wagty, netijesi belli bolmazlyk**.** *Seniň bu başlan işiň öňi-ardy gelmedi-le.***Öňi-ardy ýokluk** başlanýan we gutarýan ýeri näbelli**,** köplük, yzy üzülmezlik.

ÖŇINÇÄ [öňüýnçä:], *hal.* **1**. Öňi bilen, ilki bilen, öň, öňürti. *Öňinçä jaý salynjak ýere kerpiç çekeliň.* **2**. Öň ýany, biraz öň, öňüsyrasy. *Ol ýygnak başlanmazdan öňinçä geldi.*

ÖŇI-SOŇY [öňü-soňy], *hal.* **1**. *ser*. **Öňde-soňda**. **2**. *ser.* **Öňi-ardy**.

ÖŇKI [öňkü], *syp.* **1**. Öten döwürdäki, geçenki, owalky, ozalky. *Öňki adamlar sada bolupdyrlar.* **2**. Öňde barýan, öňde gelýän, öňde duran, öňdäki. *Goşunyň öňki hatary baýdaklydy.* **3**. Öten däl, ondan aňyrdaky (agşam, gije). *Bagşy aga, seniň täze düzen aýdymyňy höwes bilen diňlänimiz öňki agşam dälmidi?!* (B. Kerbabaýew).

ÖŇKI-ÖŇKÜLIK [öňk(ü)-öňkülük], *at.* Üýtgän zat ýok, şol bir ýagdaý, *öňki* ýagdaý, öňküsi ýaly, hemişekisi ýaly, öňkülik. *Birnäçe wagt geçenden soň, ýene-de öwrenişip gitdiler, ýene-de öňki-öňkülik boldy* (B. Seýtäkow).

ÖŇKI-SOŇKY [öňkü-soňky], *çal*. Ozalky we häzirki, ähli si, başdan-aýak, bary. *Sonanyň şu sözlerinden garry enäniň öňki-soňkusy gözüniň öňüne geldi* (A. Gowşudow).

ÖŇKÜLIK [öňkülük], *at, ser.* **Öňki-öňkülik**. *Onuň öňküligi bolmady, onuň gaşlary çytyldy* (B. Gurbanow).

ÖŇKÜSI [öňküsü] **I**: **öňküsi gün** geçen belli bir günüň öňünden gelýän gün. *Ol şäherden öňňun däl-de, öňküsi gün geldi.*

ÖŇKÜSI [öňküsü] **II,** *çal., gepl.d.* Biriniň öňki aýaly ýa-da adamsy (I, II, III şahslaryň goşulmasyny kabul eden halatynda ulanylýar). *Onuň öňküsi biziň obadaşymyzdy.*

ÖŇLI-SOŇLY [öňlü-soňly], *hal.* **1**. Başdan-aýak, jikme-jik, takyk. *Dilewarlyk edip-etmän, biziň hem öňli-soňly bilýän zadymyz ýok!* (G. Kulyýew). **2**. Ymykly, hemişelik. *Don biçerler ýeňli-ýanly, dost tutarlar öňli-soňly* (Nakyl). **3**. Dowamly hem öňlin-yzlyn, ygym-sagym.

ÖŇLÜK, *at*. Iş wagtynda ýa-da çaga nahar iýdirilende egin-eşigi hapalamazlyk üçin geýimiň tutuş öňüne tutulýan, esasan, matadan, gaýyşdan edilýän ýörite eşik. *Sähragül elini öňlügine süpürip, bärki otaga girip gelşine seslendi* (N. Jumaýew).

ÖŇLÜKLIK [öňlüklük], *syp.* Öňlük eder ýaly (mata, gaýyş we ş. m. zat).

ÖŇŇE [öňňö], *çal.*, *ser*. **Özge**. *Gün düşende ýalkym salýar mañlaýynyň egmesi, Bir seni gördüm jahanda, sençe ýokdur öňňesi* (Baýly şahyr). *Ertir oýansam, öýümdäkileriň birinden öňňesi işe giden eken* (H. Garabaýew).

ÖŇŇEREKLEMEK [öňňöröklömök] *işl.,gepl.d.* **1**. *ser.* **Öňürdüklemek**. *Eşek öňňerekläp çapyp barýardy.* **2**. *göç.m.* Ýaranjak bolup, biriniň öňünde iki-baka ylgaşlamak, selpemek, ylgamanyň bäri ýany gaty-gaty gaty ýöräp, hyzmatyny etmek.

gidýär (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Bendiwan bolan; ýüpsüz daňlan. *Nirä gitsem, çekip dursuň erşinden, Ömürboýy örkli saňa ýüregim* (M. Seýidow).

ÖRKLÜLIK [örüklülük], *at.* **1**. Örklenilip goýlan halda bolmaklyk. **2**. Bendilik, garaşlylyk, baglylyk.

ÖRKÜÇ, *at*. **1**. Düýäniň arkasyndaky ýag gatlagyndan emele gelýän gerşi. *Dogrudan hem, ýükçi arwanalaryň ýük çekmekden ýaňa örküjiniň gapdallary ýagyr bolardy* (A. Gowşudow). **2**. Dagyň, suw tolkunlarynyň, depäniň we ş.m. beýgelýän ýeri, gerşi. *Syrgyn süren gar depeleriniň kesmir-kesmir örküçleri Garagumuň ürgün gum depelerini ýadyňa salýardy* (B. Gurbanow). **3**. *göç. m.* Bir döwrüň,paslyň ýa-da wakanyň ortasy, aýgytly wagty. *Gyşyň örküjinde güpläp, agyr gar düşýär.*

ÖRKÜÇLEK [örküşlök], *syp*. **1**. Uly örküçli, örküji uly bolan. *Örküçlek düýe.* **2**. Gerşi uly bolan, örküji has belent bolan. *Ol örküçlek gaýanyň ýüzünden towsup, Sumbara düşdi* (B. Soltannyýazow).

ÖRKÜÇLEME [örküşlömö], *iş ady.* Örküçlemek ýagdaýy.

ÖRKÜÇLEMEK [örküşlömök], *işl*. Tolkun sebäpli suwuň ýüzünde uly-uly geriş emele gelmek. *Şemal turup, örküçläp ugran gomlar birneme howatyr etdiräýärdi.*

ÖRKÜÇLEMEKLIK [örküşlömöklük], *iş ady.* Örküçlemek ýagdaýy.

ÖRKÜÇLEMEZLIK [örküşlömözlük], *iş ady.* Örküç emele gelmezlik .

ÖRKÜÇLEÝIŞ [örküşlöýüş], *iş ady.* Örküçlemek ýagdaýy.

ÖRKÜÇLÄBERMEK [örküşlä:vermek], *işl.* Örküçläp başlamak (tolkun hakynda)

ÖRKÜÇLI [örküşlü], *syp*. **1**. Örküji bar bolan. *Iki örküçli düýe.* **2**. Tümmerip duran gerişli, beýgelip, saýlanyp duran. *Onuň örküçli burnunyň ýanyndaky duluklary ýiti gözlerini has kiçeldip görkezýärdi.*

ÖRLÜK [ö:rlük], *at.* Gämíniň ortasyndaky ýelken çekilýän uzyn agaç.

ÖRME [ö:rme], **1**. *iş ady.* Örmek işi. **2**. *at, ser.* **Örüm**.

1. *Gözüňe sürme ýaraşar, Biliňe tirme ýaraşar, Saçyňa örme ýaraşar, Saçlary şamar Hatyja* (Seýdi). **2**. Örülip taýýarlanan, örülen. *Beýle gapdalymyzda çägesöw kenar boýunda örme kepbe bardy.*

ÖRMEGAMÇY [ö:rmöğamçy], *at*. Gaýyşdan örülen gamçy. *Bizde-de örme gamçy bardy.*

ÖRMEGAPY [ö:rmöğapy], *at*. Gamyşdan, hyşadan, teletinden örülip, yssyny, sowugy geçirmeýän gapy. *Güýçli ýel kaşaryň örmegapysynam böwsüp taşlady* (G. Şamyýew).

ÖRMEK [ö:rmök] **I**, *işl.* **1**. Ýörite çiş ýa-da maşyn arkaly ýüplükden, egrilen ýüň ýüpden we ş. m. önüm taýýarlamak. *Gyzlar jorapdyr ellik örýärler.* **2**. Saçly, ösümlik baldaklaryny we ş. m. biri-biriniň arasyndan geçirip birleşdirmek, işmek. **3**. Biri-biriniň üstüne tertipli goýup galdyrmak. *Ýeşşikleri üstü-üstüne örmek.* **4**. Daşdan, kerpiçden jaý gurmak. *Häzir kerpiç örmek işleri alnyp barylýar.*

ÖRMEK [ö:rmök] **II**, *işl*. **1**. Gögerip çykmak, gögermek. *Men bolsa doguldym alabaharda, Dogupdyryn otlar ýaňy örende* (B. Hudaýnazarow). *Güýz ýagşyndan soň, depe-düzlere gök ot ördi*. **2**. Bedende, tende her hili düwürtik, örgün peýda bolmak. *Çagajygyň bedenine örgün örüpdir*. **3**. Köplük bolup aýaga galmak, or turmak. *Ýatan goýunlar şagallardan ürküp, tapyrdaşyp öräýärdiler* ("Edebiýat we sungat"). **4**. Ukudan soň ýeriňden galmak, turmak, ýatyp turmak. *Ine, şol gün obanyň çagalary öňküsinden hem ir ördüler* (H. Ysmaýylow).

ÖRMEKLIK [ö:rmöklük] **I**, **II**, *iş ady.* Örmek ýagdaýy.

ÖRMEZLIK [ö:rmözlük], *işl.* Örmek hereketi amala aşmazlyk.

ÖRNEK [örnök], *at, kön. s.* Görelde, nusga, şekil. *Aýdan örnek almyş gaşyň egmesi* (Garajaoglan).

ÖRŇEDILMEK [örňödülmök], *işl.* Köpeldilmek (mal hakynda).

ÖRŇEME [örňömö], *iş ady.* Örňemek ýagdaýy.

ÖRŇEMEK [örňömök], *işl*. Sany köpelmek; sany artmak. *Maldarçylyk ösýär bizde, Goýun-guzy örňäp düzde* (A. Salyh). *Meniň malym hem örňäp başlapdyr* (H. Deryaýew).

ÖRŇEMEKLIK [örňömöklük], *iş ady.* Örňemek ýagdaýy.

ÖRŇEMEZLIK [örňömözlük], *işl.* Köpelmezlik.

ÖRŇEŞMEK [örňöşmök], *işl*. Kem-kemden köpelmek. *Goýunlarymyz örňeşip gidiberdi.*

ÖRŇETMEK [örňötmök], *işl.* Sanyny köpeltmek, artdyrmak. *Toklularymyzyň galanjalaryny bolsa örňederis* (B. Öwezow).

ÖRŇEÝIŞ [örňöýüş], *iş ady.* Örňemek ýagdaýy.

ÖRŇÄBERMEK [örňä:vermek], *işl*. Örňäp başlamak, köpelip ugramak.

ÖRTÜNJEK [örtünjök], *at*. **1**. Aýallaryň başyna atýan uly gyňajy, örtünje, örtmen. **2**. Howut ýyrtylmazlyk üçin üstünden atylýan deri ýa-da keçe bölegi.

ÖRT: ört almak oda çowlanyp ýanmak, köýmek. *Ört alan gamşyň ýalny onuň arasyndaky çygar gyzganyň hem pudaklaryny köýdürjekdi* (B. Kerbabaýew). **Ört bermek** oda çowlap ýakmak, köýdürmek. *Bütin töweregi ört berlen ýaly garaldyp taşlady.* **Gara ört bolmak** gara ýanyk bolmak. *Günüň aşagynda işlänsoň, onuň ýüz-gözi gara ört bolupdyr.*

ÖRTDÜRMEK [örtdürmök], *işl.* Örtmek işini

ogşalmak.

ÖPÜŞ, **1**. *iş ady.* Öpmek hereketi. *Mähir bilen perzendini öpüşi şeýle bir mylaýym, şeýle bir süýji* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Posa, ogşuk, öpüşik. *Artyk soňky öpüşden soň gyssanmaç sorady: - Aýnam, wadamyz-wadamy?* (B. Kerbabaýew).

ÖPÜŞMEK [öpüşmök], *işl.* Biri bilen ogşaşmak, biri-biriňi ogşamak. *Aýna kimin ýüzler bilen öpüşmeşek oýnagaly* (Kemine).

ÖR [ö:r]: **ör boýuňa galmak (turmak, dikelmek)** *ser.* **Ör-gökden gelmek** oslanmadyk, garaşylmadyk ýagdaýa gaty geň galmak, haýran galmak, allaniçigsi bolmak. *Ýok, ýok - diýip, Rahym ör gökden geldi* (O. Ödäýew). **Ör turmak (galmak)** oturan ýeriňden galyp, dik durmak, dikelip durmak, aýak üstüne galmak. *Garly ussa aňk bolup, ör turan ýerinde iki elini uýlugyna urdy* (A. Gowşudow).

ÖRÇ: örç almak barha güýjemek, barha möwç almak. *Ol ýene-de örç alyp geldi.* **Örç bolmak** biri bilen gyr-tut bolmak, birini özüňe duşman saýmak.

ÖRÇELEŞMEK [ö:rçölöşmök]**,** *işl*. Biri bilen dikleşmek, oturman, dik duran ýeriňden sanaşmak, birine gaýtargy bermek. *Özüňden uly bilen örçeleşip durmak gelşikli däl.*

ÖRDEK [ö:rdök], *at.* Köplenç, suwda ýaşaýan ýasy çüňkli, boýny we aýaklary gysga guş.

ÖRDEKBURUN [ö:rdökburun], *at*. Köplenç, Awstraliýada duş gelýän, burny örtdegiň burnuna meňzeş, ýumurtga guzlaýan, suwda we kenarda ýaşaýan haýwan.

ÖRDÜRMEK [ö:rdürmök], *işl.* Örmek işini başga birine etdirmek; iş buýrup, ýerine ýetirtmek . *Ýüň jorap ördürmek. Jigim gulpajygyny gelnejeme ördürdi.* **2**. Daşdan, kerpiçden jaý gurdurmak. *Kerpiç ördürmek.* **3**. Örmäge mejbur etmek; örmäge mümkinçilik döretmek. *Kaka, maňa-da kerpiç ördürsene.*

ÖRE [ö:rö] **I**, *at.* **1**. Çatma gurlanda dikilýän esasy diregi, sütün, daýanç. *Aý oglum, ne bela boldy bu näme etdigiň – diýip, bu-da çatmanyň artky öresinden gaýym ýapyşdy* ("Görogly"). **2**. Jykyryň dik dikilýän sütüni. *Güldüräp suwny akar-da, öresi lerzan jykyr* (Andalyp). **3**. Harmanyň ortasyna dikilýän agaç. **4**. Oglana dakylýan at.

ÖRE [ö:rö] **II**, *at.* Juwazyň oky.

ÖREDAŞ [ö:röda:ş], *at.* Eýwanyň dik sütüniniň aşagyna goýulýan ýasy, galyň daş.

ÖREN [ö:rön], *at, kön. s.* Bela-beter, zalym. *Gara ören gopdy Depegöz* ("Kitaby dedem Gorkut").

ÖRÄN [örä:n], "Juda, gaty, has" manysyndaky güýçlendiriji kömekçi söz. *Durdy örän çalasyn hem ýyndamdy* (H. Deryaýew).

ÖRGÜN [ö:rğün], *at*. Käbir ýokanç keseller zerarly bedende we nemli bardada döreýän owunjak düwürtikler. *Garahassalyk örgüni. Gyzamyk örgüni.*

ÖRGÜNLI [ö:rğünlü], *syp.* Örgün bilen ýüze çykýan, örgün örmek bilen geçýän.

ÖRI [ö:rü], *at.* **1**. Mal bakylýan otluk ýer, meýdan, ýaýla. **2**. Gidýän ýeri, gezýän ýeri. *Daş örüsi öýden ses ýetimlik ýer boldy* ("Edebiýat we sungat"). **3**. *göç. m.* Gerim, aýtym. *Ol döredijilik örüsini giňeltmäge çalyşýar.*

◊ **Örüsi daralmak** baryş-geliş edýän ýeri azalmak. *Ýok goşunyň hiç aňyrsy-bärisi, Barha daralýardy hanyň örüsi* (A. Köpekmergen). **Örüsi giňemek 1)** baryş-geliş edýän ýeri artmak, gatnaşyk edýän ýeri köpelmek. *Örimiz giňedi ýuwaş-ýuwaşdan, Biziň üçin barha obamyz dardy* (K. Gurbannepesow). **2)** dünýäsi giňemek, aladasy, hasraty azalmak, asudalyk aralaşmak. *Onuň örüsi giňemek bilen, durmuşa bolan talaby-da artdy* (B. Kerbabaýew).

ÖRJEMEK [örjömök], *işl., ser.* **Möwjemek**.

ÖRK [örük], *at.* **1**. Mal-gara örklenýän bagly gazyk, teble we ş.m.. *Sygrymyzyň örküni täzeläp gel.* **2**. *göç. m.* Biriniň dogduk mekany, ýerligi, asly. *"Örki şu ýerde bolsa, munuň özge ýurda gidesi ýok" diýip, kyrk gije-gündiz toý başlady* ("Nejep oglan").

◊ **Örküňi üzmek** daýanjyňy ýitirmek; gatnaşygyňy, baglanyşygyňy kesmek, arany açmak. *Şol barmana bir tümmejikden aşan maşyn ýerden örküni üzüp, süýnüp gitdi* (B. Kerbabaýew).

ÖRKLEME [örüklömö], *iş ady.* Örklemek hereketi.

ÖRKLEMEK [örüklömök], *işl*. **1**. Sygyr, at ýaly maly otluk ýerde uzyn bagda gazyga baglap goýmak. *Öwrenen gylyk, örkleseňem durmaz* (Nakyl). *Ol bir uly çynaryň üstünden bardy we onuň saýasynda atyny örkläp, dynç almakçy boldy* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. *göç. m.* Duýgy taýdan baglamak, bendi etmek.

ÖRKLEMEKLIK [örüklömöklük], *iş ady.* Örklemek ýagdaýy. *Mallary suwa ýakyp, sygry örklemeklik meniň paýyma düşdi.*

ÖRKLEMEZLIK [örüklömözlük], *işl.* Örklemek işi ýerine ýetirilmezlik.

ÖRKLENMEK [örüklönmök], *işl.* Otladylmak üçin otluk ýerde daňylmak. *Sygyr suwly ýabyň boýunda örklenipdir.*

ÖRKLEŞMEK [örüklöşmök], *işl.* Örklemäge kömekleşmek; bilelikde örklemek. *Sen jigiňe sygyrlary örkleş. Olar mallaryny örkleşip ýör.*

ÖRKLETMEK [örüklötmök], *işl.* Örklemek işini birine etdirmek.

ÖRKLÄBERMEK [örüklä:vermek], *işl.* Örkläp başlamak.

ÖRKLI [örüklü], *hal.* **1**. Otlamak üçin otly ýerde baglanyp goýlan, daňlyp goýlan. *Bir ýigit örkli duran iş ýabylaryndan birini münüp, gala bakan ýüzin salyp*

örülesin (Halk döredijiliginden).

ÖRÜLEMEKLIK [ö:rülömöklük], *iş ady.* Örülemek ýagdaýy.

ÖRÜLEMEZLIK [ö:rülömözlük], *işl.* Örüde otlamazlyk, örä goýberilmezlik.

ÖRÜLEÝIŞ [ö:rülöýüş], *iş ady.* Örülemek ýagdaýy.

ÖRÜLETMEK [ö:rülötmök], *işl.* Mallary örüde gezdirmek, bakdyrmak. *Gyş aýlarynda sürini şolar ýaly oýlukda örüledýärin.*

ÖRÜLMEK [ö:rülmök] **I**, *işl* **1**. Çiş ýa-da ýörite gural arkaly ýüplükden, egrilen ýüň ýüpünden önüm taýýarlanylmak. *Onuň egninde ýüňden örülen ýeňsizi bardy.* **2**. Saçyň tarlary biri-biriniň arasyndan geçirilip işilmek. *Gyzjagazyň yhlas bilen örülen saçy onuň akja ýüzüne bir enaýy gelşik beryärdi.* **3**. Üstü-üstüne münder-münder goýulmak. *Gapyrjaklar örülip goýlupdyr.* **4**. Daşdan, kerpiçden jaý gurulmak. *Kerpijiň ýaramaz örülmeginiň öňi alyndy.*

ÖRÜLMEK [ö:rülmök] **II**, *işl.* **1**. Aýak üstüne galynmak *Tomusda ir örülip, yssy düşmänkä ähli işlerden dynylýar.* **2**.Ýatyp turulmak.

ÖRÜM [ö:rüm], *at*. **1**. Örmek şekili. *Goşa örüm saç. Jorabyň örümi*. **2**. Guýy gazylanda diwary opurylmazlyk üçin iç ýüzüne örülen sözen, ýylgyn.

ÖRÜMLIK [ö:rümlük], *syp*. Guýa örüm etmek üçin niýetlenen (sözen, ýylgyn we ş. m. zat)

ÖRÜNMEK [ö:rünmek], *işl.* Özüň üçin örmek. *Gelnejem özüne düýe ýüňünden ýeňsiz örünýär*.

ÖRÜŞ [ö:rüş], *iş ady.* Örmek işi.

ÖRÜŞME [ö:rüşmö], *iş ady*. Örmek işi.

ÖRÜŞMEK [ö:rüşmök] **I**, *işl*. Örmäge kömekleşmek, bilelikde örmek (jorap, saç hakynda). *Men ejeme jorap örüşýärin. Gyzlar jorap, ellik örüşip otyrdylar.*

ÖRÜŞMEK [ö:rüşmök] **II**, *işl.* **1**. Endamyňa, teniňe her hili düwürtikler örüp başlamak. **2**. Birden köp bolup aýak üstüne galmak , yzly-yzyna turup başlamak. *Ýatan goýunlar örüşdi.*

ÖRÜZIBERMEK [ö:rüzüvermek], *işl.* Örüzip başlamak, ýatanlary turzup başlamak. *Sen goýunlaryňy örüziber, onýança menem süýdi basyrayýyn.*

ÖRÜZILMEK [ö:rüzülmök], *işl* **1**. Biynjalyk edilmek, gozgalaňa salynmak. *Bimahal eşidilen at aýaklarynyň sesine bütin oba örüzildi.* **2**. Ukudan oýarylmak, ýatanlar turzulmak.

ÖRÜZIŞ [ö:rüzüş], *iş ady.* Örüzmek işi.

ÖRÜZIŞMEK [ö:rüzüşmök], *işl.* Örüzmäge kömek etmek, ukudan oýaryşmak. *Sen ataňa sürini örüzişiber, ynha menem bardym.*

ÖRÜZME [ö:rüzmö], *iş ady.* Örüzmek işi.

ÖRÜZMEK [ö:rüzmök], *işl*. **1**. Aýak üstüne galdyrmak. *Ýöne, çykanyňyzdan at salyp, obany örüzäýmäň!* **2**. Ukudan oýarmak, ýatanlary turuzmak. *Ol daňdanyň ümüş-tamşynda örüzen sürüsine gözüni aýlady* (“Edebiýat we sungat”). **3**. Üstüne goýbermek, küşgürmek. *Ýaşuly hem itleri örüzip goýberdi.*

ÖRÜZMEKLIK [ö:rüzmöklük], *iş ady.* Örüzmek ýagdaýy. *Atam maňa sürini daň atan badyna örüzmekligi tabşyryp gitdi.*

ÖRÜZMEZLIK [ö:rüzmözlük], *işl.* Aýak üstüne galdyrmazlyk, turuzmazlyk.

ÖSDÜRIBERMEK [össürüvermek], *işl*. **1**. Ösdürip başlamak, ösdürip ugramak. **2**. Ösdürmegi şu terzde dowam etdirmek. *Saýaly hem miweli agaçlary şeýdip ösdüriberseň, iliň alkyşyny alarsyň.*

ÖSDÜRILMEK [össürulmök], *işl.* **1**. Ekin, agaç we ş. m. ekilip ýetişdirilmek. *Kärendesine alnan ýerlerde önümiň dürli sörnüşleri ösdürildi*. **2**. Eklenip, saklanylmak, terbiýelenmek, kemala getirilmek. **3**. Köpeldilmek, artdyrylmak. *Maldarçylyk ösdürilýär.* **4**. Kämilleşdirilmek, ýaýbaňlandyrylmak, gowulandyrylmak, güýçlendirilmek, giňeldilmek.

ÖSDÜRIŞ [össürüş], *iş ady.* Ösdürmek işi.

ÖSDÜRIŞMEK [össürüşmök], *işl.* Ösdürmäge kömek etmek, bilelikde ösdürmek.

ÖSDÜRMEK [össürmök], *işl.* **1**. Ekin, agaç we ş. m. zatlary ekip ýetişdirmek. *Her kim öz öýüniň töwereginde ir-iýmişli bag ösdürip ýetişdirdi* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Ekläp-saklap ulaltmak, terbiýeläp ýetişdirmek, kemala getirmek. **3**. Köpeltmek, artdyrmak. *Bizde hojalygyň ähli pudaklaryny ösdürmäge giň ýollar açyldy* (N. Jumaýew). **4**. Bir pikiri, ugry kämilleşdirmek, ýaýbaňlandyrmak, şol baradaky düşünjäni giňeltmek, çuňlaşdyrmak. *Kemine öz döredijiliginde beýik şahyr Magtymgulynyň pikirlerini döwrüne görä ösdüripdir*. **5**. *göç. m.* Biriniň derejesini, wezipesini galdyrmak.

ÖSDÜRMEKLIK [össürmöklük], *iş ady.* Ösdürmek ýagdaýy.

ÖSDÜRMEZLIK [össürmözlük], *işl.* Ösdürilmek işi ýerine ýetirilmezlik, amal edilmezlik.

ÖSDÜRTMEK [össürtmök], *işl.* Ösdürmek işini başga birine etdirmek; ösmek üçin mümkinçilik döretmek.

ÖSER [ösör], *at.* Ösümliginiň dik ösýän göni baldagy.

ÖSGÜN [ösğün], *syp.* Has ösen, boýy uzyn, boýy ýeten.

ÖSGÜNLIK [ösğünlük], *at.* Boýy uzynlyk, boýy ýeten ýagdaýda bolmaklyk. *Sakgal-saçynyň ösgünligine garamazdan onuň ýüzüni-gözüni ýagtyltdy* (N. Pomma).

ÖSME [ösmö], *iş ady.* Ösmek ýagdaýy.

ÖSMEK [ösmök]I, *işl*. **1**. Gögerip boý almak. *Pisse agajy gaty haýal ösýär eken*. **2**. Terbiýelenip ulalmak, kemala gelmek, ýetişmek. *Olar bile oýnap, bile*

başga birine etdirmek.

ÖRTEME [örtömö], *iş ady.* Örtemek hereketi.

ÖRTEMEK [örtömök], *işl.* Gaty gynandyrmak, bagryny ýakmak, janyny ýakmak, ýakmak. *Serwi daragt boýly peri, Seni hijran örtedi* (Magtymguly).

ÖRTEMEKLIK [örtömöklük], *iş ady.* Örtemek ýagdaýy.

ÖRTEMEZLIK [örtömözlük], *işl.* Gaty gynandyrmazlyk, bagryny ýakmazlyk, janyny ýakmazlyk, ýakmazlyk.

ÖRTENDIRMEK [örtönnürmök], *işl.* Gaty gynandyrmak, janyny ýakmak, ýakmak.

ÖRTENIŞMEK [örtönüşmök], *işl.* Birden köp bolup bilelikde örtenmek.

ÖRTENMEK [örtönmök], *işl* Gaty gynanmak, ýanmak, janyňy ýakmak. *Pyrakyňda örtenip, geldim zybana, dilber* (Mollanepes). *Derdim güýçli, men örtenmän nädeýin, Gowga köpdür syna-başyň içinde* (Zelili).

ÖRTEÝIŞ [örtöýüş], *iş ady.* Örtemek ýagdaýy.

ÖRTÄBERMEK [örtä:vermek], *işl.* Birini örtäp başlamak.

ÖRTGI [örtgü], *at.* **1**. Aýal-gyzlaryň başyna örtünmek, bürenmek üçin niýetlenen ýaglyk. **2**. Bir zadyň üstüni, ýüzüni, daşyny örtmek, ýapmak üçin ulanylýan zat. *Otaga giren ýeriňde üsti ak örtgi ýapylan stol dur* (A. Gowşudow).

ÖRTGÜLI [örtgülü], *syp.* Örtgüsi bolan, örtgi atylan, örtgi çekilen.

ÖRTGÜLIK [örtgülük], *syp.* Örtgi üçin niýetlenen, ulanylýan (mata we ş.m. zat).

ÖRTGÜN, *at, kön. s.* Arpa-bugdaý gabygy.

ÖRTI [örtü], *at, ser.* **Örtgi**. *Çep böwürde örtüsi ýyrtylyşan köne kürsi durdy* (G. Kulyýew).

ÖRTME [örtmö], *iş ady.* Örtmek ýagdaýy.

ÖRTMEK [örtmök], *işl.* **1**. Üstüni ýapmak, üstüni büremek. *Çagajyk süýtli küýzäniň agzyny akja mata bilen örtdi.* **2**. Ýüzüne ýazylyp ýatmak, üstüni basyrmak, ýüzüni tutmak. *Depe-düzi gar örtüpdir.* **3**. Öňüni tutmak, öňüne gabat bolmak, ýüzüne perde bolmak. *Lemmer-lemmer gara bulutlar tutaşyp, asmanyň ýüzüni örtüpdi* ("Edebiýat we sungat").**4**. *göç. m.* Ýaşyrmak, gizlemek, bassyr-bussur etmek. *Hakykatyň üstüni örtmek ýagşy däl.*

ÖRTMEKLIK [örtmöklük], *iş ady.* Örtmek ýagdaýy.

ÖRTMEN [örtmön] **I**, *at.* **1**. Ýüke ýapmak, ýüküň üstüni örtmek, dula germek üçin öýdelip dokalýan haly önümi. **2**. Gelinleriň gyňaç daňynmagyň ýerine başyna atynýan ýaglygynyň, gyňajynyň umumy ady, örtgi.

ÖRTMEN [örtmön] **II**, *at, gepl. d.* Meýdiň üstüne atylýan mata.

ÖRTMEZLIK [örtmözlük], *işl.* Üstüni ýapmazlyk, büremezlik, öňüni tutmazlyk.

ÖRTÜBERMEK [örtüvermek], *işl.* Üstüni ýapmaga, büremäge, öňüni tutmaga başlamak.

ÖRTÜLGI [örtülğü], *syp.* Üsti bir zat bilen ýapylan, üstüne bir zat bürelen, örtülen. *Onuň gözüne ak mata bilen örtülgi tegelek stoluň üstünde duran owadan güldandaky bir desse çemen seçelenip göründi* (N. Pomma).

ÖRTÜLI [örtülü], *syp., ser.* **Örtgüli**. *Otaga giren ýeriňde üsti ak örtüli kürsi dur* (A. Gowşudow).

ÖRTÜLIK [örtülük], *syp.* Örti, örtgi üçin ulanylýan (mata we ş. m. zat).

ÖRTÜLMEK [örtülmök], *işl.* **1**. Üsti ýapylmak, bürelmek. *Ýeke depeler däl, meýdanlaryň hemme ýeri hem gar bilen örtülipdi. Ýol taýgançak buz bilen örtüldi.* **2**. Öňi tutulmak, öňüne gabat bolmak, ýüzüne perde bolmak. *Duýdansyzlykda ýel turdy, bütin asman hem bulut bilen örtüldi.* **3**. Ýaşyrylmak, bassyr-bussur edilmek, gizlenilmek.

ÖRTÜK, *at, ser*. **Örtgi 1**, **2**. *Örtügi ýaşyldyr, geýdigi ala, Boýy Selbä meňzär, kamaty tala* ("Saýatly – Hemra"). *Tamyň demir örtügine degýän ýagyş damjalary onuň beýnisinde şatyrdaýana döndi* (B. Kerbabaýew).

ÖRTÜKLI [örtüklü], *syp., ser.* **Örtgüli**. *Ol öýe girip, üsti örtükli stoluň başyna geçip oturdy* (B. Soltannyýazow).

ÖRTÜNJE [örtünjö], *at.* Örtünmek, ýapynmak üçin örtgi, ýaglyk, gyňaç, ýapynja. *Adamlar örtünjelerini başlaryna bürenişip, yklaryny bakyşyp, döwüm-dişlem çörek iýdiler* (A. Gowşudow).

ÖRTÜNMEK [örtünmök], *işl.* Öz üstüňi ýapmak; başyňa atmak, bürenmek. *Uklapdyr düýürlenip ikijigide, üstlerine örtünip köne jiltge* (A. Atajanow).

ÖRTÜŞ, *iş ady.* Örtmek hereketi.

ÖRTÜŞDIRMEK [örtüşdürmök], *işl.* Köp zadyň üstüni örtüp çykmak, hemmesini örtmek.

ÖRTÜŞMEK [örtüşmök], *işl.* Bir zadyň üstüni örtmäge kömekleşmek; bilelikde örtmek. *Ol öýüň töründe duran gapyrjaklaryň üstüni örtüşdi*

ÖRTÜBERMEK [ö:rtüvermek], *işl.* Örtüp başlamak, örtüp ugramak.

ÖRÜBERMEK [ö:rüvermek], *işl.* Örüp başlamak, örüp ugramak.

ÖRÜJI [ö:rüjü], *at.* Örmek işini ýerine ýetirýän adam. *Obada kerpiç örüjileri, agaç ussalaryny taýýarlamak örän möhümdir.*

ÖRÜJILIK [ö:rüjülük], *at.* Örmek arkaly önüm taýýarlaýyş käri, hünäri.

ÖRÜLEME [ö:rülömö], *iş ady.* Örülemek ýagdaýy.

ÖRÜLEMEK [ö:rülömök], *işl.* Örüde gezmek, örüde otlamak. *Aşyň içen derlesin, Süriň gumda*

degmek.

ÖTGÜRLIK [ötgürlük], *at*. **1**. Gowy kesijilik, kütek dällik, ýitilik, kesgirlik. *Bu pyçagyň ötgürligi çakyň däl.* **2**. *göç. m.* Çakdanaşa täsirlilik, berk täsir edijilik, ýiti manylylyk. *Aňyň ötgürligi*. **3**. *göç. m.* Gowy görüjilik, ýitilik, görgürlik. *Gözüň ötgürligi*. **4**. *göç. m.* Gowy eşidijilik, sähelçe sesi syzyjylyk, aňşyryjylyk. *Gulagyň ötgürligi*.

ÖTGÜSIZ [ötgüsüz], *syp*. Bagyşlap bolmaýan, ötülmeýän, geçilmeýän, bagyşlanylmaýan. *Ötgüsiz ýazyk – başa horluk* (Nakyl).

ÖTHALTA [ö:thalta], *at*. Bagryň aşagynda öt ýygnanýan haltajyk.

ÖTLE [ö:tlö], *at*. Öthalta sowuklamasynda az wagtlyk içiňden tutýan güýçli sanjyly agyry. *Birimizi ötle tutup ýatyr* (B. Seýtäkow).

ÖTLEM [ötlöm], *syp.* **1**. *ser.* **Ötlem-ötlem 1**, **2**. *Ol ony öz maşgalalarynyň ýaşaýan ötlem tamlarynyň birinde ýatyrdy* (B. Kerbabaýew). *Dag ötlemleri*.

ÖTLEM-ÖTLEM [ötlöm-ötlöm], *syp*. **1**. Biri-biriniň içinden geçilýän birnäçe otagdan ybarat bolan; birnäçe ötlem (tam hakynda). *Häzir ötlem-ötlem owadan jaýlar salynýar*. **2**. Birnäçe ötlem, biri-biriniň yzyndan gelýän.

ÖTME [ötmö] **I**, *iş ady.* Ötmek hereketi.

ÖTME [ötmö] **II**, *iş ady.* Ötmek, awuşamak ýagdaýy.

ÖTME [ötmö] **III**, *iş ady.* Ötmek, kesip bilijilik ýagdaýy.

ÖTMEK [ötmök] **I**, *işl*. **1**. Deňinden, duşundan, üstünden we ş. m. geçip gitmek, geçmek. **2**. Geçmek, geçip gitmek (wagt hakynda). *Müň ýylötüp, ýene döräp, şol şahyr, Aşyk, daýhan bolup dowam ederin* (G.Ezizow). *Öten ýyl ilkinji, / Bu ýyl ilkinji, Soň ýene ilkinji müdimi, garym!* (G. Ezizow). **3**. *gepl.d.* Bagyşlamak. *Men seniň günäleriňi ötýärin.* **4**. *göç. m.* Ýaşap geçmek, ölüp gitmek. *Pederim Azady ötdi, galmady käbäm enem* (Magtymguly). *Söýüşdiler, uruşdylar - ötdüler, Menem seni söýüp, oterin, daglar!* (G. Ezizow). **5**. *gepl.d.* Ýerlenmek, geçmek. *Ötmän oturan gyzymyz ýok.*

ÖTMEK [ötmök] **II**, *işl.* Bedeniňi awuşatmak, bedeniňe ýiti täsir etmek, agyrtmak. *Ýod ýara ötýär. Sogan arassalananda ajysy gözüňe ötýär.*

ÖTMEK [ötmök] **III**, *işl., gepl. d.* Kesip bilmek, gowy kesmek.

ÖTMEKLIK [ötmöklük] **I**, *iş ady.* Ötmek ýagdaýy.

ÖTMEKLIK [ötmöklük] **II**, *iş ady.* Ötmek, awuşamak ýagdaýy.

ÖTMEKLIK [ötmöklük] **III**, *iş ady.* Ötmek, kesmek hereketi.

ÖTMEZLIK [ötmözlük]**I**, *işl.* Deňinden, duşundan geçmezlik.

ÖTMEZLIK [ötmözlük] **II**, *işl.* Gözüňi we ş.m. awuşatmazlyk, agyrtmazlyk.

ÖTMEZLIK [ötmözlük] **III**, *işl.* Kesip bilmezlik, kesmezlik. *Pyçak şeýle bir kütelipdir weli, salan zadyňa ötenok.*

ÖTRI [ötürü] **I**, "Sebäpli, zerarly, görä, üçin" ýaly manyda ulanylýan kömekçi söz. *Ol sizi synamakdan ötri aýtdy* ("Görogly").

ÖTRI [ötürü] **II**, *köm. s., k.d.* Garşy, ýüzbe-ýüz, gabat. *Durar köňlüm aha ötri, barar eşkim bolup ju-ju* (Andalyp).

ÖTÜBERMEK [ötüvermek], *işl.* Deňinden, duşundan, üstünden geçip gidibermek, geçibermek.

ÖTÜK, *at*. Bir zadyň aşagyndan, düýbünden geçýän köwek, deşik, ötelge, geçelge. *Şonluk bilen, howlynyň daşyna aýlanyp, ahyr bir ýerde suw akan ötügi tapyp, baga girdi* (Halk ertekisinden).

◊ **Ötügiňden ötmek** derrew ýadyňdan çykmak. *Saňa aýdylan zat derrew ötügiňden ötäýýär öýdýän.*

ÖTÜLMEK [ötülmök], *işl.* **1**. Deňinden, duşundan, üstünden geçilmek. **2**. Bäsleşikde, ýaryşda ozulmak, üstün çykylmak. **3**. *gepl. d.* Günäsi geçilmek, bagyşlanylmak. *Bir pire gol bersem: Günämiň ötülmegine, ýalkanmagyma sebäpkär bol diýip, ýalbarsam diýýän* ("Myraly").

ÖTÜMLI [ötümlü], *syp*. Berk, täsirli. *Ýagşa ýakymly bolsun, ýamana ötümli bolsun* (H. Derýaýew).

ÖTÜN: ötünini almak rugsadyny almak.

ÖTÜNÇ, *at.* Günäň ýa-da bir ýalňyşlygyň we ş. m. geçilmegini, ötülmegini sorap edilýän haýyş, towakga. *- Meniň günämi öt, atam - diýip, ol kakasyndan ötünç sorady* (T. Taganow).

ÖTÜNMEK [ötünmök], *işl.* Ötünç soramak, eden ýalňyşlygyň bagyşlanmagyny soramak.

ÖTÜRILMEK [ötürülmök], *işl.* **1**. Geçirilip goýberilmek. **2**. Bir zadyň içinden geçirilmek. *Iňňä sapak ötürilmek.*

ÖTÜRIMINE [ötürümünö]: **ötürimine botlamak** ýylda bir gezek botlamak (bolmalysy ýylaşa). *Düýämiz ötürimine botlady.*

ÖTÜRINMEK [ötürünmök], *işl.* Özüň üçin ötürmek, öz bir zadyňy ötürmek.. *Ol iliklerini ötürinip, daşaryk çykdy.*

ÖTÜRIŞMEK [ötürüşmök], *işl.* **1**. Ötürmäge kömekleşmek. *Gyzy ejesine iňňe sapak ötürişdi.* **2**. Birden köp bolup bilelikde ötürmek. *Olar äýneklerini ötürişip, Magtymgulynyn kitabyny okaşyp otyrdylar.*

ÖTÜRME [ötürmö], *iş ady.* Ötürmek işi.

ÖTÜRMEK [ötürmök], *işl.* **1**. Bir zadyň içinden, üstünden geçirmek. *Ol ertir irden ejesi we kakasy bilen hoşlaşyp, düwünçekli ýaglygyna taýagy ötürip egnine atdy* (A. Durdyýew). **2**. Dakynmak. *Äýnegini ötürip, köne kagyzlary agtarmaga başlady* (A. Gowşudow).

ösenmiş, Nirä gitse, bile aýak basanmyş (M. Seýidow). **3**. Sany artmak, köpelmek. *Daýhan hojalygy bu ýyl geçen ýyldakysyndan iki esse ösdi*. **4**. Kuwwaty artyp berkemek, güllemek, pajarlamak. *Biziň pikirimizçe, mogollar imperiýasynyň ösmeginde Baýram han Türkmeniň ägirt uly goşandy bar* ("Türkmenistan"). *Biziň Bitarap döwletimiziň ösmegi, güllemegi halk döredijiligine hem täsir etdi* ("Nesil"). **5**. Kämilleşmek, öňe gitmek. *Türkmen edebiýaty ýyl geldikçe ösýär, kämilleşýär* ("Edebiýat we sungat"). **6**. Düşünjäň artmak, aňly-düşünjeli bolmak, medeniýetiň artmak. **7**. *göç. m.* Derejäň galmak, ýokary wezipä çekilmek.

ÖSMEK [ösmök] **II**, *işl., ser.* **Öwüsmek**. *Epgek ösüp, ýeri gyzgyn gora dönderdi* ("Edebiýat we sungat").

ÖSMEKLIK [ösmöklük] **I**, *iş ady.* Ösmek ýagdaýy.

ÖSMEKLIK [ösmöklük] **II**, *iş ady.* Ösmek hereketi.

ÖSŇEMEK [ösňömök], *işl*., *ser*. **Örňemek**.

ÖSSÜRIM [össürüm], *at.* Ýaşlar, ösüp gelýän nesil, ýetginjekler. *Ýaş össürimlere umyt uly.*

◊ **Össürimine almak** puly, maly soň belli bir derejede artdyryp bermek şerti bilen almak. *Össürimine mal alyp idetmek*. **Össürimine bermek** puly, maly soň belli bir derejede artygy bilen, üstüne goşup almak şerti bilen bermek.

ÖSÜBERMEK [ösüvermek], *işl.* Ösüp başlamak.

ÖSÜMLIK [ösümlük], *at.* Toprakdaky hem-de howadaky jansyz maddalar bilen iýmitlenip ösýän organizm. *Medeni we ýabany ösümlikler.*

ÖSÜNTGI [ösüntgü], *at*. **1**. Ösümliginiň gögerip başlan bölegi, şinesi, şonuň ýaly-da, gögerip oturan agajyň, käbir ösümliginiň düýbünden çykýan çybygy. *Gowaçanyň çigitleriniň ösüntgileri*. **2**. Bedeniň bir ýerine artyk çykan zat.

ÖSÜŞ, *iş ady.* Ösmek işi.

ÖSÜŞMEK [ösüşmök], *işl.* Boý alyşmak. *Otlar ösüşip ugrady.*

ÖT [ö:t], *at.* Öt haltada ýygnanýan iýmit siňdiriji ýiti täsirli suwuklyk.

◊ **Öt ýaly** örän ajy. *Gowy diýip alanym öt ýaly bolaýýar* (B. Seýtäkow).

ÖTE [ötö], *syp.* Çakdanaşa, hetdenaşa, artyk, aşa, gaty, gereginden artyk. *Doganoglan doga ýat, ondan önen öte ýat* (Nakyl).

◊ **Öte degmek** ýaman täsir etmek, erbet täsir galdyrmak. *Öz obadaşlaryndan şeýle gürrüňi eşitmek oňa ýüzükessir berlenden has öte degdi* (Ý. Mämmediýew). **Öte eşitmek** ýalňyş, nädogry eşitmek, aýdylan zada ters düşünmek. *Öte eşiden öý ýykar, çala eşiden – çatma* (Nakyl). **Öte geçmek** hetden aşmak, ýeterlik derejesinden geçmek, çenden çykmak. *Öte geçmegim mümkin, emma men şeýle deňeşdirmäni getirmän saklanyp biljek däl* ("Edebiýat we sungat"). **Öte gitmek** *ser*. **Öte geçmek**. *Hatda kellesiniň gyzgynyna öterdäk gidýän wagtlary hem bolýardy* (B. Kerbabaýew).

ÖTEGÇI [ötöğçü], *at.* Geçip, gidip barýan adam, ýolagçy, geçegçi. *Ötegçi myhman.*

ÖTELGE [ötölgö], *at.* Geçer ýaly, öter ýaly ýer, geçit, güzer, geçelge. *Ötelgeden geçilen ýerde bir topar adam eýýäm çadyr dikip, çaý gaýnadyp, nahar ataryp, başagaýdy* (G. Kulyýew).

ÖTEN [ötön], **1**. *işl*. Öň geçip giden, öň bolup geçen, öňki, ozalky. *Bulary alyp giden ulaglar öten agşamky barlyp gaýdylan oba bakan barýardy* (A. Gowşudow). **2**. *at, syp*. Bu dünýäde ýaşap geçen adam. *Ol ötenlerini, geçenlerini ýatlap sadaka berdi.*

◊ **Öten zaman** *(dil b.)* gymyldy-hereketiň geplenip durlan wagtyndan öň bolup geçendigini bildirýän, aňladýan işlik zamany.

ÖTEN-GEÇENLER [ötön-ğeçenler], *at.* Bu dünýäden öten adamlar, ata-babalar.

ÖTÄGITMEK [ötä:ğitmek / ötä:ýtmek], *işl*. **1**. Gidibermek; yzyňa gitmek, gaýtmak. *Ýer taýyn edildi, ýatyň-da ertir irden ötägidiň* (B. Kerbabaýew). **2**. Kömekçi işlik hyzmatynda ulanyp, baglanyp gelýän işligi bilen birlikde hereketiň bada-bat berjaý bolýandygyny aňladýar. *Halk aýdymlaryny aýdanda welin, şaplaşýar ötägidýär* ("Edebiýat we sungat").

ÖTÄÝTMEK [ötä:ýtmek], *işl*., *ser*. **Ötägitmek**.

ÖTGÜN [ötgün], *syp*. **1**. Güýçli, çasly, batly, gaty (ses hakynda). *Dor alaşa ötgün bir ses bilen kişňedi.* **2**. *göç. m.* Gaty ýiti, görgür. *Onuň müji ýaly kiçijik kellesiniň çowly gulaklary, uçganakly ötgün gözleri onda aýratyn bir gujur bardygyny mälim edýärdi* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Berk, täsirli. *Ol belki, ötgünräk jogap gaýtarardy* (B. Kerbabaýew). **4**. *göç. m*. Ýiti, güýçli, ýakyp barýan. *Güneşiň ötgün şöhlesi*.

ÖTGÜR [ötgür], *syp*. **1**. Gowy kesýän, kütek däl. **2** *göç. m.* Batly, gaty, çasly. *Onuň sesi nähili pessaý bolsa-da, Aýna ol bir hili ötgür, bir hili kuwwatly bolup eşidildi* (B. Kerbabaýew). **3** *göç. m.* Berk, kesgitli, hiç hili sypaýyçylyk etmän. *Ol ýene-de bir zatlar aýtmak isledi, emma has ötgür jogap berler öýdüp gorkdy* (G. Kulyýew). **4** *göç. m.* Içiňden geçip barýan ýiti, täsirli. *Ol ötgür gözleri bilen garady.* **5** *göç. m.* Gowy eşidýän, sähelçe sesi syzýan, aňşyrýan, ýiti. *Ol şemalsyz, gymyldysyz, asuda garaňkynyň içinde näçe diňirgese-de, onuň ötgür gulagyna ses-de gelmedi, çybşyldy-da eşidilmedi* (B. Kerbabaýew). **6** *göç. m*. Ýaman azar çekdirýän, awundyryjy, agyryly. *Odum ötgür, derdim köp, Hoş wagt bolup gülmez men* (Magtymguly).

◊ **Ötgür degmek** berk täsir etmek, örän agyr

barada köp öwgi-taryp eşidýärdi (G. Kulyýew).

ÖWGÜLI [öwğülü], *syp.* Öwgä mynasyp bolan, taryply. *Öwgüli ýigit.*

ÖWGÜT [öwğüt], *at, ser.* **Öwgi**. *Hebibäniň öwgütden ýüzi gyzaryp gitdi* (G. Kulyýew).

ÖWH, *üml*. **1**. Endamyňa sowuk suw, sowuk howa birden täsir edende aýdylýar. - *Öwh-ýeý, daşaryň sowugy içiňden-bagryňdan geçip barýar* (A. Durdyýew). **2**. Gynanç, ýadawlyk ýaly duýgular basmarlanda aýdylýar. *Akjagül "öwh" çekip turanyny özi-de duýman galýardy* (A. Gowşudow).

ÖWHA [öwha:], *üml., ser.* **Öwh**. *Öwez diýip, etdim öwhany, Aglama Gyrat, aglama!* ("Görogly").

ÖWHÜLDEME [öwhüllömö], *iş ady.* Öwhüldemek ýagdaýy. *Ol duýdansyz eşidilen öwhüldemä tisginip gitdi.*

ÖWHÜLDEMEK [öwhüllömök], *işl*. Öwh çekmek, "öwh" edip dem almak. *Öwhüldäp dem alanda, agzyndan tütün çykdy* (B. Kerbabaýew).

ÖWHÜLDEMEKLIK [öwhüllömöklük], *iş ady.* Öwhüldemek ýagdaýy.

ÖWHÜLDEMEZLIK [öwhüllömözlük], *işl.* Öwhüldäp dem almazlyk.

ÖWHÜLDEŞMEK [öwhüllöşmök], *işl.* Köpçülik bolup öwhüldäp dem almak. *Sus oturan jemende birden öwhüldeşip ýerinden galdy*

ÖWHÜLDETMEK [öwhüllötmök], *işl.* Öwhüldili dem aldyrmak.

ÖWHÜLDEÝIŞ [öwhüllöýüş], *iş ady*. Öwhüldemek hereketi, ýagdaýy. *Garry enäniň ahmyrly öwhüldeýşi bagryňy dilip barýardy.*

ÖWHÜLDÄBERMEK [öwhüllä:vermek], *işl.* Öwhüldäp dem alybermek.

ÖWHÜLDI [öwhüllü], *at.* "Öwh-öwh" diýip çykýan sesiň ady. *Onuň öwhüldisi eşidilip durdy.*

ÖWHÜLDILI [öwhüllülü], *syp.* Öwhüldi bilen baglanyşykly ýüze çykýan sesiň ady. *Daň atýança onuň öwhüldili üsgülewügi diňmedi.*

ÖWLAT [öwla:t], *at*. **1**. Dini düşunjä görä, gelip çykyşy keramatly hasap edilýän, aýratyn hormat goýulýan, ruhanylar nesline berilýän at. **2**. Dogan-garyndaş, nebere. *Öwladyň ýas tutar üç gün ýol garap, Tabydyň şaýlarlar sel-sele orap* (Kemine). **3**. Nesil, çaga, perzent. *Alla janlarym, bu oglan ýöne-möne kişiniň öwladyndan däl eken* ("Görogly").

ÖWLATLYK [öwla:tlyk], *at*. Öwlat hasaplanmaklyk, öwlat bolmaklyk, öwlat nesline degişlilik. *Garaçydan öwlatlyga ýetişse, seniň başga näme armanyň bar!* (B. Kerbabaýew).

ÖWLÜÝÄ [öwlüýä:], *at.* **1**. Ölen adamlaryň jaýlanýan ýeri, gonamçylyk, mazarystan. **2**. Dini düşünjä görä keramatly hasaplanýan ýer.- *Wah, öýde näme günä bar, öý öwlüýä diýlenidir* (A. Gowşudow).

◊ **Öwlüýä kessin** öz mamlalygyň subutnamasy hökmünde aýdylýan söz.

ÖWLÜÝÄÇILIK [öwlüýä:çilik], *at.* Gonamçylyk, mazarçylyk, mazarystanlyk. *Salym geçip-geçmän, olar öwlüýäçiligiň çetinden girdiler* (G. Kulyýew).

ÖWME [öwmö], *iş ady*. Öwmek ýagdaýy.

ÖWMEK [öwmök], *işl.* Taryp etmek, öwgüli sözler aýtmak, magtamak. *Ökde senetkär diýip türkmenleriň gelini, Dagystanda öwdüler, läläm, seniň eliňi* (M. Seýidow).

◊ **Öwüp arşa çykarmak** çendenaşa öwmek, gaty taryplamak. *Ol ony öwüp arşa çykardy* (N. Saryhanow).

ÖWMEKLIK [öwmöklük], *iş ady.* Öwmek ýagdaýy.

ÖWMEZLIK [öwmözlük], *işl.* Taryp etmezlik, öwgüli söz aýtmazlyk,

ÖWNERLIK [öwnörlük], *syp., at.* Öwner ýaly, öwünmek üçin. *Ol pahyryň-da öwnerlik ýagdaýy ýokdy* (R. Alyýew).

ÖWNÜBERMEK [öwnüvermek], *işl.* Öwnüp, magtanyp başlamak.

ÖWNÜŞMEK [öwnüşmök], *işl.* Köpçülik bolup öwünmek.

ÖWRAN [öwra:n], *hal*. Mukdar sanlar we mukdar aňladýan sözler bilen bilelikde "gezek, sapar, ýola, gaýta" manylarda ulanylyp, hereketiň gaýtalanýandygyny aňladýan söz. *Oňa ýene bir öwran aýtdylar.*

ÖWRAN-ÖWRAN [öwra:n-öwra:n], *hal*. Hereketiň birnäçe gezek gaýtalanýandygyny aňladýan tirkeş söz. *Ol garry atasynyň: "Illeriň ýygşyna syn ederler" diýen sözlerini makullap, içinden öwran-öwran gaýtalady* (G. Gurbansähedow).

ÖWRANMA-ÖWRAN [öwra:nma-öwra:n], *hal, ser.* **Öwran-öwran**. *Oturdy biz bilen ýaşajyk myhman, Öpdük ýaňagyndan öwranma-öwran* (K. Gurbannepesow).

ÖWRE [öwrö] **1**. *hal, ser.* **Öwran**. *Ol bujagaz haty üç-dört öwre okady* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *Syp.* Ýoluň ugrunda däl-de, ýoldan sowarak ýerleşýän (jaý, öý, oba we ş.m. hakynda). *Size barmak kynrak, ýaşaýan ýeriňiz öwre bolýar.*

ÖWREDIŞMEK [öwrödüşmök], *işl.* Öwretmäge kömek bermek; bilelikde öwretmek.

ÖWRENDEKLI [öwrönnöklü], *syp.* Bir zady endik edinen, endik bolup galan. *Görüp otursak, ol janawar öwrendekli eken* (T. Gurbanow).

ÖWRENDEKLILIK [öwrönnöklülük], *at.* Öwrendekli bolmaklyk.

ÖWRENIBERMEK [öwrönüvermek], *işl.* Öwrenip başlamak, yzygiderli öwrenmek. *Ilki sap ene dilinde gürlemäni oňarsyn, soň gerek bolsa özge halkyň on dilini öwrenibersin* ("Türkmen dili").

3. Dakmak, geýdirmek, ildirmek. *Gyzyň barmagyna ýüzük ötürmek.* **4**. Belli bir wagty geçirmek. *Ötürip men ýigitligiň baharyn, Gutulmak ýok garrylygyň gyşyndan* (Magtymguly). *Men bütin ömrümi ussaçylyk bilen ötürdim* (H. Deryýaýew). **5**. Geçirip goýbermek, bir zadyň içi, üsti we ş. m. bilen alyp geçmek, äkitmek. **6**. Bir işi ýerine ýetirmekde beýlekilerden ökde çykmak, öňe geçmek, ozdurmak. *Ol halypasyndan ötürip barýar.*

ÖTÜRMEKLIK [ötürmöklük], *iş ady.* Ötürmek ýagdaýy.

ÖTÜRMEZLIK [ötürmözlük], *işl.* Ötürmek işini ýerine ýetirmezlik.**ÖTÜŞ I**, *iş ady.* Ötmek ýagdaýy.

ÖTÜŞ II, *iş ady.* Ötmek, awuşamak ýagdaýy.

ÖTÜŞ III, *iş ady.* Ötmek, kesmek hereketi.

ÖTÜŞMEK [ötüşmök], *işl.* **1**. Bir zadyň wagty, möhleti, pursaty geçeňkirlemek. *Ýaş ötüşip, paltaň ýüzi gaýdansoň, Çöpem oňa aňsat özün çapdyrmaz* (M. Seýidow). **2**. Öte bişmek, gaty bişip zaýalanyp başlamak. *Bu garpyz birneme ötüşipdir*. **3**. Beterlemek (kesel hakynda). *Bu kesel haýdan-haý aýrylmaz, sebäbi ötüşipdir.*

ÖWDAÝ [öwda:ý], *at, ser.* **Öwzaý**. *Myrat jan, gaty seresap bolaweri, onuň öwdaýy bozukmyş* (B. Seýtäkow).

ÖWDÜRMEK [öwdürmök], *işl.* Öwmek hereketini başga birine etdirmek, magtatmak.

ÖWEÇ [öwöç], *at.* Üç ýaşyna giden, üç ýaşyň içindäki goýun. *Men seniň üçin iki sany semiz öweç daňyp goýdum* (T. Taganow).

ÖWEÇLEDILMEK [öwöşlödülmök], *işl., gepl.d.* Dowaryň art aýagy galdyrylyp, ol iki öň aýagynyň üstünde ýöredilip alnyp gidilmek.

ÖWEÇLEME [öwöşlömö], *iş ady.* Öweçlemek ýagdaýy.

ÖWEÇLEMEK [öwöşlömök], *işl., gepl.d.* Dowary art aýagyny galdyryp, ony iki öň aýaklarynyň üstünde ýöredip alyp gitmek. *Işşegi öweçläp alyp gitmek.*

ÖWEÇLEMEKLIK [öwöşlömöklük], *iş ady.* Öweçlemek ýagdaýy.

ÖWEÇLEŞMEK [öwöşlöşmök], *işl.* Öweçlemäge kömekleşmek.

ÖWEÇLETMEK [öwöşlötmök], *işl.* Öweçlemek işini birine etdirmek. *Ol goýunlary öweçledip alyp gitdi.*

ÖWEÇLEÝIŞ [öwöşlöýüş], *iş ady.* Öweçlemek işi, hereketi.

ÖWEÇLÄBERMEK [öwöşlä:vermek], *işl.* Öweçläp alyp gidibermek.

ÖWELEK [öwölök], *syp.* **1**. Agzyny öweldip ýören. *Öwelek oglan.* **2**. Oglana dakylýan at.

ÖWELIBERMEK [öwölüvermek], *işl.* Öwelip başlamak.

ÖWELIŞ [öwölüş], *iş ady.* Öwelmek hereketi.

ÖWELIŞMEK [öwölüşmök], *işl.* Köpçülik bolup, bilelikde öwelmek. *Maşynyň töwereginde öwelişip duranlar bize bir laý göz gezdirdi* (R. Gelenow).

ÖWELME [öwölmö], *iş ady.* Öwelmek hereketi.

ÖWELMEK [öwölmök], *işl.* Geňirgenmek bilen birine ýa-da bir zada aňkarylyp durmak. *Ol elini agzyna ýetirip öweldi.*

ÖWELMEKLIK [öwölmöklük], *işl.* Öwelmek ýagdaýy.

ÖWELMEZLIK [öwölmözlük], *işl.* Aňkarylyp seretmezlik.

ÖWELTMEK [öwöltmök]: **agzyňy öweltmek** haýran galmak, aňkarmak. *Ol çaga ýaly agzyny öweldýärdi* (N. Jumaýew).

ÖWERLI [öwörlü], *syp., ser.* **Öwerlik**. *Haçan berseňem bolardy welin, şu mahal meniňem ýagdaýym öwerli däl* (T. Gurbanow).

ÖWERLIK [öwörlük], *syp.* Öwgä mynasyp, taryp ederlik, öwerlikli, öwerli. *Onuň ýüzüniň hyýrsyz bolşy ýaly, häsiýeti hem öwerlik däldi* (G. Gurbansähedow).

ÖWERLIKLI [öwörlüklü], *syp.* Öwerlik, öwer ýaly, öwgä mynasyp. *Sen öwerlikli iş ýazmansyň.*

ÖWEÝ [öwöý], *syp.* **1**. Hakyky enesi, atasy däl-de, enelik, atalyk edýän. *Men sowugy bilmedim, yssyny bilmedim, enesi öweý diýdirmejek bolup ody özüme basdym* (B. Kerbabaýew). **2**. Ogullyga, gyzlyga alnan. *Öweý ogul. Öweý dogan..*

ÖWEÝLIK [öwöýlük], *syp.* Maşgala gatnaşygynda öweýiň ýagdaýy.

ÖWEZ [öwöz], *hal.* **1**. *ser.* **Öwezine**. **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Öwezi dolmak** ýerine gelmek, üsti ýetirilmek. *Näsazlyklary aradan aýyrmak üçin, çykdajylaryň öwezini dolmak boýunça borçnamany öz üstüne alýar* ("Türkmenistan"). **Öwezini çykarmak** hutma-hut bolmak, ýerine salmak, haklaşmak. *Olar göýä aýralyk günleriniň öwezini çykarmak isleýän ýaly, kän wagtlap bir jan bir ten bolup, aýak üstünde gujaklaşyp durdular* (B. Seýtäkow). **Öwez ogluny bersin** ýaş çaga aradan çykanda, onuň deregine Allatagala ýene-de ogul bersin diýlip aýdylýan alkyş sözi, dileg.

ÖWEZALAMAN, *at.* Köne döwürde ýesir düşen adamlar, sürlüp akidilen mallar yzyna gaýtarylmak maksady bilen ýörite gurnalýan çozuş.

ÖWEZINE [öwözüno], *hal.* Biriniň ýa-da bir zadyň deregine, ornuna, ýerine. *Açgöz möjekler gapynyň üstüne meň öwezine goýlan bir kakmaç etiň ysyny alyp ýapyşmaga maý tapsynlar* (A. Gowşudow).

ÖWGI [öwğü], *at.* Biri ýa-da bir zat baradaky magtanç, taryp, mahabatly söz. *Öwgä mynasyp adam. Öwgüsini ýetirmek.*

ÖWGI-TARYP [öwğü-ta:ry:p], *at, ser.* **Öwgi**. *Ol ýaş şahyryň akyly, edep-salykaty, ajap gazallar düzüşi*

tilsimlilik; aýlawlylyk. *Men onuň gürrüňiniň öwrümliligine düşündim.*

ÖWRÜM-ÖWRÜM, *syp*. Birnäçe öwrümli, aýlawly, aýlaw-aýlaw, egrem-bugram. *Deryanyň bu goşandy birnäçe öwrüm-öwrüm şahajyklara bölünip, adajyklary emele getirýärdi.*

ÖWRÜP-ÇÖWÜRMEK [öwrüp-çöwürmök], *işl.* **1**. Mazalyja oýlanyp görmek, oýlanyp saldarlap görmek. *Ol düýnki myhman dostunyň ýarygijä çenli beren gürrüňlerini içinden öwrüp-çöwrüp gördi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *gepl. d.* Peýda görmek, gazanç etmek maksady bilen arzan haryt alyp, gymmat satmak, söwda etmek, söwda-satyk etmek.

ÖWRÜŞ, *iş ady.* Öwürmek ýagdaýy.

ÖWRÜŞMEK [öwrüşmök], *işl.* Birine bir zady öwürmäge, agdarmaga kömek etmek.

ÖWSAÝY [öwsa:ýy], *syp.* Hiç zatdan habarsyz ýaly, hiç zat bilmeýän ýaly. *Ata özüni örän öwsaýy görnüşde görkezip, salam berip geldi* (B. Gurbanow).

ÖWSELE [öwsölö], *at.* Öý goşlary; hojalykda gerek bolan senetler, enjamlar, abzallar, öwzar. *...Öýünde öwselesi bolmasa-da, elmydama öýi uly üýşmeleň eken, şorta söz aýdyşar, ýomak atyşar, gülşer-oýnaşar ekenler* (A.Gowşudow).

ÖWSER [öwsör], *at.* Dänäni gylçygyndan aýyrmak, ýelejiredip, öwsüp saplamak üçin agaç ýa-da galaýydan ýasalan telper gap.

ÖWSÜBERMEK [öwsüvermek], *işl.* Öwsüp başlamak.

ÖWSÜLMEK [öwsülmök], *işl.* Öwsüp arassalanmak.

ÖWSÜM, *at.* Öwsülip arassalanan gallanyň belli bir mukdary. *Bir öwsüm jöwen.*

ÖWSÜN, *at, ser*. **Öwşün** we **Öwüşgin**.

◊ **Öwsün atmak** *ser*. **Öwşün atmak**. *Bagana her hili reňkde öwsün atýar.*

ÖWSÜNÇE [öwsünçö], *at.* Suwa gelýän guşlary awlamak üçin suwuň başynda çöp-çalamdan gurulýan buky, öýsün.

ÖWSÜNMEK [öwsünmök], *işl.* Meýil etmek, hyýallanmak, hyjuwlanmak. *Akgül eje aýak üstüne galdy-da, özüne baka öwsünip, böküp duran çagajygy gujagyna aldy* (A. Gowşudow).

ÖWSÜŞ, *iş ady.* Öwüsmek hereketi, ýagdaýy.

ÖWSÜŞMEK [öwsüşmök], *işl.* **1**. Köp bolup dürli reňkde öwşün atmak, ýalpyldamak. **2**. Birine bugdaýyň, künjiniň we ş. m. döwlen dänelerini bir gapda aşak – ýokaryk silkäp, hapasyny aýryşmak. **3**. *göç. m*. Üýtgäp durmak, durnuklylygyny ýitirmek.

ÖWŞÜN, *at.* Ýagtylyk, şöhle düşmegi sebäpli emele gelýän ýalpyldy, dürli reňkdäki görnüş.

◊ **Öwşün atmak** dürli reňkde öwüsmek, ýalpyldamak, ýaldyramak. *Dünýäniň ýüzi goşa şöhle bilen: ýaňy dogan günüň nury we agşamky azajyk ýagşyň tämizligi bilen öwşün atýardy* (H. Ysmaýylow).

ÖWŞÜNLENMEK [öwsünlönmök], *işl.* Öwşün atmak, ýalpyldamak, dürli reňkler bilen öwüsmek. *Onuň düýbi, diwarlary ýaşyl mermer daşlary bilen bezelip, ýagtynyň, günüň şöhlesine öwşünlenip görünýärdi* (G. Kulyýew).

ÖWÜÇ: öwüç almak, möwç almak barha güýjemek, gitdigiçe bat almak.

ÖWÜÇLI [öwüşlü], *syp.* Hyjuwly, joşgunly, möwç alan. *Ak ýüzli, mele saçly, Işine ol öwüçli* (N. Pomma).

ÖWÜLMEK [öwülmök], *işl.* Taryp edilmek, öwgüsi ýetirilmek, taryplanmak, magtalmak. *Goý, dostum toýda öwülsin. Öwlen oglan öňüni hapalar* (Nakyl).

ÖWÜNJEŇ [öwünjöň], *syp.* Öwünmegi halaýan, özüni özi öwýän, öwnüp gürleýän, güpleýän, magtanjaň. *Beýleki ussalaram öwünjeňdir weli, olar bu ussanyň öwnüşini görýärler-de, ümsüm ýanyndan turuberýärler* (A. Durdyýew).

ÖWÜNJEŇLIK [öwünjöňlük], *syp.* Öwünjeňiň ýagdaýy, öwünmegi halaýjylyk, magtanjaňlyk. *Onuň öwünjeňligi Orazyň keýpini büs-bütin bozdy* (B. Kerbabaýew).

ÖWÜNJEŇRÄK [öwünjöňürä:k], *syp.* Birneme öwünjeň.

ÖWÜNMEK [öwünmök], *işl.* Öz-özüňi öwmek, öz-özüňi taryp etmek, magtanmak. *Aman, umuman, öň hem buýruk bermegi, güpüläp öwünmegi ýaman görmeýärdi* (G. Gurbansähedow).

ÖWÜR-ÇÖWÜR: öwür-çöwür etmek alyş-çalyş etmek, zat alyp, zat satmak, söwda etmek, öwrüp-çöwürmek.

ÖWÜRME [öwürmö], *iş ady.* Öwürmek hereketi.

ÖWÜRMEK [öwürmök], *işl.* **1**. Kelläňi, ýüzüňi bir tarapa aýlamak. *Ogrynça kellesini öwrüp, onuň ýüzüne assyrynlyk bilen seretdi* (H. Ysmaýylow). **2**. Bir ugra, tarapa gönükdirmek, ýoluny üýtgetmek. *Sürüji maşyny saga öwürdi* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Bir ýagdaýdan başga bir ýagdaýa gaçirmek, öňki görnüşini üýtgedip, täze görnüşe salmak. *Dostluk, doganlyk, agzybirlik, adalatlylyk, parahatçylyk ýoly bilen ýöräp, Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistany kuwwatly, beýik döwlete öwürmekde mähriban halkyma bil baglaýaryn* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). *Suwy buga öwürmek.* **4**. Beýleki tarapyna agdarmak; bir ýüzünden beýleki ýüzüne geçirmek. *Ol kagyzy beýleki ýüzüne öwürdi-de, nämedir bir zatlary okady.* **5**. *gepl. d.* Alyş-çalyş, söwda-satyk bilen meşgullanmak, söwda etmek, alyş-çalyş etmek. *Mallary pula öwürmek.*

ÖWÜRMEKLIK [öwürmöklük], *iş ady.* Öwürmek ýagdaýy.

ÖWRENILMEK [öwrönülmök], *işl.* **1**. Okamak arkaly göz ýetirilmek, okuw geçilip özleşdirilmek; elýeterli ýollaryň hemmesinden peýdalanylyp, başarnyk, endikler ele alynmak. *Türkmen dili öwrenilmek. Senet öwrenilmek.* **2**. Ylmy derňew ýoly bilen barlanylmak. **3**. Ünsli synlamak arkaly göz ýetirilmek. *Ýagdaýlar öwrenilýärdi.*

ÖWRENIŞ [öwrönüş], *iş ady.* Öwrenmek işi. *Seniň daşary ýurt dilini öwrenişiň maňa ýarady.*

ÖWRENIŞDIRMEK [öwrönüşdürmök], *işl.* **1**. Birini özüňe ysnyşdyrmak, öwrendekli etmek. **2**. Endik1 etdirmek. *Ýekelik bilen-de öwrenişdi Gözel* (A. Kekilow). **3**. Täze ýagdaýa, durmuşa uýgunlaşdyrmak. *Ony täze ýagdaýa öwrenişdirmek gaty bir kynam bolmady.*

ÖWRENIŞIBERMEK [öwrönüşüvermek], *işl.* Ýuwaş-ýuwaşdan öwrenişip başlamak. *Bular biri-birine öwrenişiberipdirler. Ýat ýere öwrenişibermek bir bada aňsat düşmeýär.*

ÖWRENIŞILMEK [öwrönüşülmök], *işl.* **1**. Bir zada öwrenişip, ysnyşyp gitmek. **2**. Endik edilmek. *Ýekelik bilenem öwrenişilip gidilipdir.* **3**. Täze ýagdaýa, durmuşa uýgunlaşmak.

ÖWRENIŞME [öwrönüşmö], *iş ady.* Öwrenişmek ýagdaýy.

ÖWRENIŞMEK [öwrönüşmök], *işl.* **1**. Ýuwaş-ýuwaşdan ysnyşmak, ysnyşyp başlamak. *Şeýdip, ikisi öwrenişdi-de gidiberdi. Ol saňa, çagalaryňa öwrenişen eken*. **2**. Endik edip başlamak, öwrendekli bolup başlamak. *Ýekelik bilen öwrenişmek.* **3**. Täze ýagdaýa, durmuşa uýgunlaşmak. *Ol indi Türkmenistan bilen kemsiz öwrenişdi.*

ÖWRENIŞMEKLIK [öwrönüşmöklük], *iş ady.* Öwrenişmek ýagdaýy.

ÖWRENIŞMEZLIK [öwrönüşmözlük], *işl.* Ysnyşmazlyk, öwrenişip bilmezlik.

ÖWRENJELIK [öwrönjölük], *at*. Öwrenje bolmaklyk.

ÖWRENME [öwrönmö], *iş ady.* Öwrenmek işi.

ÖWRENMEK [öwrönmök], *işl.* **1**. Okamak arkaly göz ýetirmek, okuw geçip özleşdirmek; elýeterli ýollaryň hemmesinden peýdalanyp, başarnygy, endikleri, bir käri, senedi ele almak. *Aýdym-saz öwrenmäge ýykgyn edýänlere ýolbaşçylyk edýärdim* (T. Taganow). *Iňlis dilini öwrenmek. Matematikany öwrenmek. Aýdym-saz öwrenmek. Köwüş tikmegi öwrenmek.* **2**. Ylmy-derňew ýoly bilen barlamak. *Eflatunyň, Firdöwsiniň, Nyzamynyň, Nowaýynyň eserlerini-de ylham alyjylyk bilen öwrenipdi* (G. Kulyýew). **3**. Ünsli synlamak arkaly göz ýetirmek. *Ýagdaýlary öwrenýärdi.* **4**. Endik etmek, werdiş etmek, öwrendekli bolmak. *Hemişe köpçüligiň gürrüňçiligine öwrenen Garly ussanyň ýüregi gysdy* (A. Gowşudow).

ÖWRENMEZLIK [öwrönmözlük], *işl.* Bilimiňi, düşünjäňi artdyrmazlyk, senedi ele almazlyk.

ÖWRETMEK [öwrötmök], *işl.* **1**. Bilim bermek, biriniň bir käri, hünäri, senedi öwrenmegini gazanmak, düşünjesini artdyrmak. *Nemes we fransuz dillerini çuňlaşdyryp öwredýäris* ("Türkmenistan"). **2**. Endik etdirmek, türgenleşdirmek. *Azda-kände işlemegi öwrenenden soň, gyz oňa hammalçylyk etmekligi öwredipdir* (Halk ertekilerinden). **3**. Nesihat bermek, akyl bermek, ündemek. *Şu günki serçe düýnki serçä jyk-jyk etmegi öwreder* (Nakyl).

ÖWRETMEKLIK [öwrötmöklük], *iş ady.* Öwretmek ýagdaýy.

ÖWRETMEZLIK [öwrötmözlük], *işl.* Bilim bermezlik, okatmazlyk, öwretmek işini amal etmezlik.

ÖWRÜLIŞIK [öwrülşük], *at.* Ösüş döwründäki düýpli taryhy özgeriş.

ÖWRÜLIP [öwrülüp], *hal.* Mundan beýläk, dagy-duwara, indikide, indikile, dolanyp, gaýdyp. *Öwrülip, garasyny görkezse, nädersiň!*

ÖWRÜLMEK [öwrülmök], *işl.* **1**. Bir görnüşden başga görnüşe geçmek. *Gyzgyn suw buga öwrüldi.* **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň daşyna aýlanmak, daşyny gurşap almak. *Ýaş oglanlar gürrüňçi garrynyň daşyna öwrüldiler.* **3**. Bir zadyň görnüşini üýtgetmek, täze görnüşe salmak. **4**. Beýleki ýüzüne agdarylmak, dönderilmek. **5**. Hereketiňi, ýüzüňi we ş.m. öňki ugrundan başga ugra gönükdirmek; yzyňa aýlanmak, yzyňa gaýtmak, dolanmak. *Magtymguly oňa tarap öwrülip, edeplilik bilen salam berdi* (T. Taganow). *Maşyn öwrülip geldi.*

ÖWRÜM, *at*. **1**. Göni ýoluň gyşaryp, ugruny üýtgedýän ýeri, aýlawy. *Oklaw ýaly gönüdir, bolmaz onuň öwrümi, Ýüregmiz dek bu köçäň gaty giňdir göwrümi* (M. Seýidow). **2**. Dolanyşyk, aýlaw, yzly-yzyna geçip duran ýagdaý, waka. *Ondan bäri ýyllar gör näçe gezek öwrüm edipdir.* **3**. *göç. m.* Tär, ýol. *Indi ol sazyň ähli öwrümini öwrendim diýsemem boljak.*

◊ **Öwrüm etmek** bir ýere aýlanyp, dolanyp gelmek. *Uçar obamyzyň üstünden bir gezek öwrüm edip, derrew gonmak üçin gyýalap aşaklygyna gaýtdyp başlady.*

ÖWRÜMLI [öwrümlü], *syp.* **1**. Öwrümi bolan, öwrümi bar bolan. *Öwrümli köçe.* **2**. *göç. m.* Syrly, tilsimli, aýlawly. *Men erşimi egrip, mäşirigimi bükdürýänçäm, ol beg beslenýänçä, batyr basarlaryny edip oturyberdi - diýip, öwrümli jogap berdi* (N. Pomma).

ÖWRÜMLIRÄK [öwrümlürä:k], *syp.* **1**. Öwrümi azrak, öňküden öwrümi kemräk. *Ol öwrümliräk köçelerden haýdap barýardy*. **2**. *göç. m.* Syrlyrak, azraktilsimli.

ÖWRÜMLILIK [öwrümlülük], *at.* **1**. Birnäçe öwrümi barlyk, egrem-bugramlyk. **2**. Syrlylyk,

düzdeçi" diýip soraýmasaň, düşünmegem aňsat däl (B. Kerbabaýew). *Olar öýdeçi mal sürüleridi. Öýdeçi goýun-geçilerden ýygnalyp bakylýan sürä çekene diýilýär.*

ÖÝDELMEK [öýdölmök] **I**, *işl.* Palas, düýpli gyňaç dokalanda erşiň daşyndan dürli-dürli sapak aýlanyp, nagyş salynmak.

ÖÝDELMEK [öýdölmök] **II**, *işl.* Üýşmek ownuk zadyň içinden irileri saýlanmak.

ÖÝDEME [öýdömö] **I**, *iş ady.* Öýdemek işi.

ÖÝDEME [öýdömö] **II**, *iş ady.* Öýdemek hereketi.

ÖÝDEMEK [öýdömök] **I**, *işl.* Palas, düýpli gyňaç dokalanda erşiň daşyndan dürli-dürli sapak aýlap, nagyş salmak.

ÖÝDEMEK [öýdömök] **II**, *işl.* Üýşmek ownuk zadyň içinden irilerini saýlap almak. *Samanyň iriräklerini halta öýdäp guý.*

ÖÝDEMEKLIK [öýdömöklük] **I**, *iş ady.* Öýdemek ýagdaýy.

ÖÝDEMEKLIK [öýdömöklük] **II**, *iş ady.* Öýdemek hereketi.

ÖÝDEMEZLIK [öýdömözlük], *işl.* Öýdemek işi amal edilmezlik.

ÖÝDENIÇER [öýdönçör], *at.* Kesekiniň gapysynda öý hyzmatlaryny edip gün görýän adam, hyzmatçy, hyzmatkär. *Bir bar eken, bir ýok eken, gadym zamanda bir baýyň öýdeniçer gapy guly bar eken* ("Türkmen halk ertekileri").

ÖÝDENIÇERLIK [öýdönçörlük], *at*. Öýdeniçeriň ýagdaýy, öýdeniçer bolmaklyk, hyzmatkärlik.

ÖÝDEŞMEK [öýdöşmök], *işl*. Öýdemäge kömekleşmek, bile öýdemek.

ÖÝDETMEK [öýdötmök], *işl.* Öýdemek işini birine etdirmek.

ÖÝDEÝIŞ [öýdöýüş] **I**, *iş ady:* Öýdemek işi.

ÖÝDEÝIŞ [öýdöýüş] **II**, *iş ady.* Öýdemek hereketi.

ÖÝDÄBERMEK [öýdä:vermek], *işl*. Öýdäp başlamak.

ÖÝDÜBERMEK [öýdüvermek], *işl*. Oý edibermek, pikir edibermek, hasap edibermek.

ÖÝDÜLMEK [öýdülmök], *işl*. Çak edilmek, "şeýledir" diýip pikir edilmek.

ÖÝDÜM, *at, dokm.* Halyda bir setir çitilen çitim. *Synlap geldim şol halynyň çitimini, öýdümini, Diňledim men beýle bagşyň aýdan täze aýdymyny* (M. Seýidow).

ÖÝDÜME [öýdümö], *at, dokm.* Palasyň, torbanyň ýa-da tarada dokalýan nagyşly gyňajyň dokalyş usuly. *Öýdüme palas.*

ÖÝDÜRMEK [öýdürmök], *işl.* Birine hamyryň bölegini kendirigiň üstünde eliniň aýasynda eýletmek.

ÖÝDÜŞ, *iş ady.* Öýtmek ýagdaýy.

ÖÝDÜŞMEK [öýdüşmök], *işl.* Çak edişmek, birden köp bolup bir zady güman etmek. *Geler öýdüşip, oňa kän garaşdylar.*

ÖÝEK [öýök], *at.* Balygyň içgoşy.

ÖÝERIBERMEK [öýörüvermek], *işl.* Öýli-işikli edibermek, maşgalaly edibermek.

ÖÝERILMEK [öýörülmök], *işl*. Gelin alyp berilmek, maşgalaly edilmek. *Öýerilýän ýigit.*

ÖÝERIŞ [öýörüş], *iş ady.* Öýermek ýagdaýy.

ÖÝERIŞMEK [öýörüşmök], *işl.* Birine gelin alyp bermäge, öýli-işikli etmäge kömek etmek.

ÖÝERME [öýörmö], *iş ady.* Öýermek hereketi, ýagdaýy.

ÖÝERMEK [öýörmök], *işl.* Öýli-işikli etmek, gelin alyp bermek, maşgalaly etmek. *Ene ogluny öýermek meselesini orta atdy* (A. Durdyýew).

ÖÝERMEKLIK [öýörmöklük], *iş ady.* Öýermek ýagdaýy.

ÖÝERMEZLIK [öýörmözlük], *işl.* Öýli-işikli etmezlik, gelin alyp bermezlik.

ÖÝERTMEK [öýörtmök], *işl.* Birini öýli-işikli etdirmek, gelin aldyrmak, maşgalaly etmeklik.

ÖÝGAMYŞ [öýğamyş], *at.* Gara öýüň durlugynyň daşyndan tutulýan örme gamyş. *Öýgamyş örmek.*

ÖÝ-IÇERI, *at.* Öý, öý hojalygy; maşgala. *Ol öý-içeriniň hysyrdysy bilen meşgullanyp ugrady* (B. Seýtäkow).

ÖÝ-IL [öý-i:l], *at.* Il-gün, watan, hossar, dogan-garyndaş. *Öý-il gerek, ýorgan-düşek, Perzent bentdir, aýal – duşak* (Magtymguly).

ÖÝIN-ÖÝIN [öýüýn-öýüýn], *hal*. Öýleriň hemmesine, gapyma-gapy, öý goýman, birin-birin, öýme-öý.

ÖÝ-IŞIK [öý-i:şik], *at, ser.* **Öý-içeri**.

◊ **Öý-işik bolmak** durmuş gurmak, öýlenmek, maşgalaly bolmak.

ÖÝ-IŞIKLI [öý-i:şikli], *syp., ser.* **Öýli-işikli**. *Seniň bilen deň-duşlar eýýäm öýlenip, öý-işikli boldular* (A. Gowşudow).

ÖÝJÜK, *at.* **1**. Bir ýerde daşy germelen birnäçe jaýjagazlaryň biri; kiçijik jaýjagaz, ýer, orun. *Ýaş göleleri aýry-aýry öýjüklerde saklamak gerek.* **2**. Inedördül bölünen belli bir çäk, gözenek. *Küşt tagtasynyň öýjükleri.* **3**. *biol.* Özbaşdak ýaşamaga, öz-özünden köpelmäge ukyply bolan ýönekeý janly beden. *Köp wagtlap uklamazlyk beýniniň duýgy öýjükleriniň ejizlemegine eltip biler.* **4**. Bir zadyň toplanan, jemlenen ýeri, bir zadyň köp ýeri, ojagy, öýi, merkezi. *Ol duran bir akylyň öýjügidir.*

ÖÝJÜKLI [öýjüklü], *syp*. Öýjüklerden ybarat bolan, öýjüklere bölünen. *Öýjükli telefon.*

ÖÝJÜK-ÖÝJÜK, *syp.* Birnäçe öýjükden ybarat bolan.

ÖÝKE [öýkö], *at*. Birinden gönüň galmagy sebäpli döreýän närazylyk, nägilelik duýgusy, kine. *Iki*

ÖWÜRMEZLIK [öwürmözlük], *işl.* Öwürmek hereketi, işi amal edilmezlik.

ÖWÜRTMEK [öwürtmök], *işl.* **1**. Öwürmek işini baş-ga birine etdirmek. *Maşyny saga öwürtmek.* **2**. Çalşyrtmak, deregine başga zat almak. *Manady dollara öwürtmek.*

ÖWÜSDIRMEK [öwüssürmök], *işl.* **1**. Atyň öňüni atdyryp sürmek. *Gury säpjiň ýörişine salyp, öwüsdirip galybersin* ("Görogly"). *Ýaş ýigitleriň birnäçesi atlaryny öwüsdirip, giň köçäniň ortasy bilen sürýärdiler* (A. Gowşudow*)*. **2**. Dürli reňkde öwşün atdyrmak, ýalpyldatmak. **3**. *göç. m.* Kowmak.

◊ **Öwüsdirip goýbermek** yzyna it salmak, gümüni çekmek.

ÖWÜSGIN [öwüsgün], *at*. **1**. Ýuwaşjadan öwüsýän şemal, wagtal-wagtal öwüsýän, kä güýjäp, kä ýuwaşaýan şemal. *Şol wagt turan öwüsgin howanyň totuny biraz syrdy* (B. Kerbabaýew). **2**. Dürli hili öwşün atýan, öwüsýän ýalpyldy. *Ýaşyl öwüsgin beryän köýnegini geýen Aýgül aýnanyň garşysynda durdy* (B. Kerbabaýew). **3**. Birsydyrgyn gidiş, ýöreýiş. *Ak şorlugyň bir çetinden gelip gurenine çenli öwüsgini gowşatmady* (G. Gurbansähedow).

ÖWÜSME [öwüsmö], *iş ady.* Öwüsmek hereketi, ýagdaýy.

ÖWÜSMEK [öwüsmök], *işl.* **1**. Şemal turmak, ýel bolmak. *Gün ýokary galdygyça, ýaňky öwsüp duran ýuwaşja şemal biraz güýçlendi* (H. Deryaýew). **2**. Dürli reňkde öwşün atmak, ýalpyldamak. *Agaçlaryň solup başlan ýapraklary çala sarymtyl öwüsse-de, ýagyş olaryň tot-tozanyny kemsiz ýuwany üçin, bir hili altyn çaýylan ýaly ýalpyldaýardy* (B. Kerbabaýew). **3**. Bugdaýyň, künjiniň we ş. m. dänelerini bir gapda aşak-ýokaryk silkäp hapasyny aýyrmak. **4**. *göç. m.*Üýtgäp durmak, durnuklylygyny ýitirmek. *Sözleseň her ýana öwser bu tiller, Ýel urpakdan aşsa, şowlar şemallar* (Magtymguly).

ÖWÜSMEKLIK [öwüsmöklük], *iş ady.* Öwüsmek hereketi, ýagdaýy.

ÖWÜSMEZLIK [öwüsmözlük], *işl*. Öwsüp durmazlyk.

ÖWÜŞGIN [öwüşğün], *at, ser.* **Öwşün**. *Munuň özi, türkmenleriň ajaýyp Altyn asyrynyň müň dürli gözel reňkiniň bir öwüşginidir* ("Türkmenistan").

ÖWÜŞGINLI [öwüşğünlü], *syp.* Öwüşgin atýan, öwşün atýan, ýalpyldaýan. *Ýöne türkmen halky köşklerde ýaşan döwürlerinde has köp dürli, köp öwüşginli geýnen bolmaly* ("Nesil").

ÖWÜŞGINLIRÄK [öwüşğünlürä:k], *syp*. Öwüşgini çalarak, çala öwüşgin atýan.

ÖWÜT, *at.* Berilýän maslahat, nesihat. *Öwüt ber öwüt alana, syr berme gybat çalana* (Nakyl). *Nesihat eder men kim gulak salsa, Çoh dertden gutular, öwüdim alsa* (Seýdi).

ÖWÜTÇI [öwütçü], *at.* Öwüt-nesihat beriji, öwüt-nesihat berýän adam. *Polat hem çemesi gelende, öwütçä öwüt bermän saklanyp bilmedi* (N. Jumaýew).

ÖWÜTLI [öwütlü], *syp.* Öwüt beriji, nesihat ediji. *Şahyryň öwütli sözleri adamlary oýlandyrýar.*

ÖWÜT-NESIHAT [öwüt-nesi:hat], *at, ser.* **Öwüt**. *Ene özüniň perzendine öwüt-nesihat berdi.*

ÖWÜT-ÜNDEW [öwüt-ünnöw], *at, ser.* **Öwüt-nesihat**. *Onuň çuň manyly, öwüt-ündew bilen ýugrulan goşgy-gazallary tä Hywa, Buhara çenli külli türkmene meşhurdy* (G. Kulyýew).

ÖWZAR [öwza:r], *at.* **1.** *ser.* **Öwsele**. *Öýem gerek däl, öwzar hem* (B. Kerbabaýew). **2**. *ser.* **Öý-öwzar**.

ÖWZAÝ [öwza:ý], *at.* Päl, niýet, hyýal, öwdaý. *Içerdäkileriň öwzaýy bozuk görünýär* (B. Seýtäkow).

ÖÝ, *at.* **1**. Esasan dört, alty ganatdan ybarat bolup, ýokarky bölegi uk we tüýnük arkaly birleşýän, üsti üzük bilen örtülýän tegelek görnüşli ýaşaýyş jaýy. *Ýel garaja öýüň uklaryny şatyrdadyp çaýkap başlady* (B. Kerbabaýew). **2**. Ýaşaýyş jaýy, tam, otag. **3**. *gepl. d.* haýwanlaryň, mör-möjekleriň hini, süreni, ýaşaýan ýeri. *Çybyk bilen arynyň öýüni gorjalama.* **4**. *göç. m.* Maşgala, hojalyk. **5**. *göç. m.* Bir hereketiň, aň-düşünjäniň, duýgynyň we ş. m. jümmüşi diýen manyda ulanylýan söz. *Sepil boldum, jümle jahany ýörüp, Gapyl galdym, gam öýünde sargaryp* (Magtymguly). **6**. *göç. m.* Ýöriteleşdirilen jemgyýetçilik jaýy; medeni aň-bilim, ylmy, durmuşy we ş. m. döwlet edarasy we şol edaranyň ýerleşýän jaýy. *Nebitçiler öýüniň öňündäki aýtymçada adam has hem kändi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Öý eýesi** öýe hojaýynlyk edýän adam, öý hojalygyny dolandyrýan, alyp barýan adam. *Häzir öý eýesi geler.* **Öý hojalykçy aýal** jemgyýetçilik işinde işlemän, diňe öý, hojalyk işi bilen meşgullanýan aýal. **Öýi arkasynda**, **çemçesi bilinde** mesgen tutmaýan, ykmanda, öýsüz-öwzarsyz. *Onuň hemişe öýi arkasynda, çemçesi bilindedi.* **Öýi köýen** öýi ýanmyş kezzap. *Şondan peýdalanyp, öýi köýen, doýup galjak-da* (R. Allanazarow).**Öý işi 1**) hojalykda ýerine ýetirilýän dürli häsiýetli işler, hysyrdy. **2**) öýde ýerine ýetirmek üçin mugallym tarapyndan okuwça tabşyrylýan ýumuş. **Öýüni towuga ýükläýmeli** zatsyz, malsyz, baryp ýatan garyp. **Öý ýarmak (urmak)** ogurlyk etmek, biriniň öý goşlaryny, zatlaryny ogurlamak. **Öýüni ýykmak** maşgalany dargatmak, çykgynsyz, elhenç ýagdaýa salmak.

ÖÝÇI [öýçü], *at.* Öý ýasaýan ussa. *Ol öz hyýalynda öýçi ussa sekiz ganat öý buýurdy* (A. Gowşudow).

ÖÝDEÇI [öýdöçü], *at.* **1**. Öýderäk bolmagy halaýan, öýden çykman oturýan adam. *Soňky döwürlerde sen öýdeçi bolupsyň.* **2**. Elde, öý hojalygynda saklanýan, eldeki (goýun-geçi sürüsi hakynda). *"Öýdeçimi-*

agyp, çala salkynlyk aralaşandan soň, giň bir aýtymda pökgi oýnaýardylar (B. Kerbabaýew).

◊ **Öýle namazy** yslam dininde öýle wagty okalýan namaz. *Ýaşulular öýle namazyna durdular.* **Giç öýle** öýle wagtynyň ikinji ýarymy, ikindiniň öň ýanlary.

ÖÝLENIBERMEK [öýlönüvermek], *işl.* Gelin alyp, öýli-işikli bolubermek.

ÖÝLENDIRMEK [öýlönnürmök], *işl.* Birini maşgalaly etmek, gelin alyp bermek, öýermek. *Görogly, seni öýlendiris, illendiris, gaýgy etme* ("Görogly").

ÖÝLENIŞ, *iş ady.* Öýlenmek ýagdaýy. *Maksadyň öýleniş toýy gaty gyzykly geçdi.*

ÖÝLENME [öýlönmö], *iş ady.* Öýlenmek ýagdaýy. *Gyz çykman, ýigit öýlenmän galmaz.*

ÖÝLENMEK [öýlönmök], *işl.* Gelin alyp, öýli-işikli bolmak, maşgala durmuşyny gurmak. *Men-ä öýlenjek, söýleseň meniň bilen bol, söýlemeseň gapdalymda otur* (A. Durdyýew).

ÖÝLENMEKLIK [öýlönmöklük], *iş ady.* Öýlenmek ýagdaýy.

ÖÝLENMEZLIK [öýlönmözlük], *işl.* Öýli-işikli bolmazlyk. *Oglunyň ep-esli ýaşabam öýlenmezligi ejesini ynjalyksyzlandyrýardy.*

ÖÝLÄN [öýlä:n], *hal.* Günortanyň soň ýanyndaky wagt, günüň ikinji ýarymyndan giç öýläne çenli wagt, öýle çagy. *Şol gün giç öýläne çenli Garly ussa şähdaçyk, süňňi ýeňillik bilen işledi* (A. Gowşudow).

ÖÝLÄNÇI [öýlä:nçi], *at.* **1**. Öýlän wagtlary ýagyp, derrew hem diňýän güýçli ýagyş. *Bahar wagty biziň Ynha älemgoşar parlar asmanda, Bahar wagty biziň Türkmenistanda, Şunuň ýaly waka köp üns biýrler, Muňa biz tarapda "öýlänçi" diýrler* (A. Kekilow). **2**. *gepl. d.* Öýle bolandan soň başlanýan (okuw, iş we ş. m. hakynda).

◊ **Öýlänçi gelmek** öýlänler az wagtlyk güýçli ýagyş ýagmak.

ÖÝLÄNKI [öýlä:nki], *syp.* Öýlän bolup geçen, öýlän dowam eden. *Düýn öýlänki ýagyş henizem dynman ýagyp dur.*

ÖÝLÄNLIK [öýlä:nlik], *at.* Öýlän wagtlary iýilýän ýa-da öýlän iýer ýaly nahar.

◊ **Öýünde öýlänlik ýok** öýünde iýer-içer ýaly zat ýok, ýetde-gütde ýaşamak. *Ertirligini tapsa, öýlänliginiň aladasyny edenok.*

ÖÝLI [öýlü], *syp.* **1**. Öýi bar bolan. *Gapysy ak öýli, eýwanly tamyň Kyblasyna goýry kölge düşüpdir* (Ş. Kekilow). **2**. Maşgalaly, öýlenip maşgalaly bolan. *Öýli oglum bar.*

ÖÝLI-ILLI [öýl(ü)-i:lli], *syp.*, *ser.* **Öýli-işikli**.

ÖÝLI-ILLILIK [öýl(ü)-i:llilik], *at, ser.* **Öýli-işiklilik**.

ÖÝLI-IŞIKLI [öýl(ü)-i:şikli], *syp.* Maşgala durmuşyny guran, öýlenen, aýally. *Onuň iň uly ogly bir mahal öýli-işikli boldy.*

ÖÝLI-IŞIKLILIK [öýl(ü)-i:şiklilik], *at.* Öýli-işikli ýagdaýda bolmak, öýlenenlik, maşgalalylyk.

ÖÝME [öýmö] **I**, *at.* Aýal-gyzlaryň başyna atynýan hem daňynýan gülli ýuka ýüpek ýaglygy. *Otyr ýarym, syýa zülpün daranyp, Darap boldy, başa öýme oranyp* (Mollanepes). *Ol börügini ykjam daňyp seçekli öýmesini onuň üstünden goýberdi* (B. Kerbabaýew).

ÖÝME [öýmö] **II**, *iş ady.* Öýmek işi.

ÖÝMEK[öýmök], *işl.* Hamyr bölegini kendirigiň üstünde, eliň aýasynda togalap eýlemek. *Hamyry öýmek.*

ÖÝMEKLIK [öýmöklük], *iş ady.* Öýmek ýagdaýy.

ÖÝMELI [öýmölü], *at.* Başyna öýme atynan, başyöýme bilen daňlan. *Gireninde üç-dört sany adam bilen egni keteni köýnekli, başy ýüpek öýmeli, saçy guşaklygyna düşüp duran gyza gözi düşdi* (A. Durdyýew).

ÖÝMELIJE [öýmölüjö], *syp. Başy kiçi hem-de gowuja öýmeli. Öýmelije gyzjagaz.*

ÖÝME-ÖÝ [öýmö-öý], *hal, ser.* **Öýin-öýin**. *Özüniň önüp-ösen obasyny hut şu gün birinji gezek görýän ýaly ony öýme-öý gözden geçirdi* (B. Gurbanow).

ÖÝMEZLIK [öýmözlük], *işl.* Hamyry eýlemezlik.

ÖÝ-ÖWSELE [öý-öwsölö], *at, ser.* **Öý-öwzar**.

ÖÝ-ÖWZAR [öý-öwza:r], *at.* Ýaşaýyş jaýy we içeriniň ähli goş-golamy. *Olar gijelerini gündiz edip, ahyr soňy öý-öwzar edinipdiler* (B. Seýtäkow).

ÖÝSÜN, *at, ser.* **Öwsünçe**.

ÖÝSÜZ, *syp.* Öýi, maşgalasy bolmadyk. *Bujagaz günüň bulama, öýlükäň öýsüz galarsyň* (N. Pomma).

ÖÝSÜZLIK [öýsüzlük], *syp.* Öýi, maşgalasy ýokluk.

ÖÝSÜZ-ÖWZARSYZ [öýsüz-öwza:rsyz], *hal.* Öýi we goş-golamy bolmadyk, öýi-öwzary ýokluk. *Men bir eýesiz-idegsiz, öýsüz-öwzarsyz ýetim* ("Türkmen halk ertekileri").

ÖÝTME [öýtmö], *iş ady.* Öýtmek ýagdaýy.

ÖÝTMEK [öýtmök], *işl.* Pylanydyr ýa-da bir zatdyr diýip pikir etmek; oý etmek, oýlamak.

ÖÝTMEKLIK [öýtmöklük], *iş ady.* Öýtmek ýagdaýy.

ÖÝTMEZLIK [öýtmözlük], *işl.* Pylanydyr ýa-da bir zatdyr diýip pikir etmezlik.

ÖÝÜBERMEK [öýüvermek], *işl.* Hamyryň bölegini kendirigiň üstünde eliň aýasynda eýlemäge başlamak. *Sen hamyry öýüber, menem tamdyra odun taýýarlaýyn.*

ÖÝÜLMEK [öýülmök], *işl.* Eliň aýasy bilen togalanyp eýlenmek (hamyr hakynda).

ÖÝÜŞ, *iş ady.* Öýmek işi.

sany gumry ýaly söýgülileriň arasynda öýke bolarmy? (G. Muhtarow).

◊ **Öýke etmek** *ser.* **Öýkelemek**. *Biz hiç kimden öýke etmeýäris.* **Öýkesini ýazmak (açmak, ýatyrmak)** nägilelik, närazylyk duýgusyny aýryp, aram derejä getirmek, rahatlandyrmak. *Ýüzün duman alyp, tutulan günüň, Öýkesi ýazyldy, şöhlesin saldy* (Ş. Kekilow).

ÖÝKE-KINE [öýko-ki:ne], *at, ser.* **Öýke**.

ÖÝKE-KINELI [öýkö-ki:neli], *syp.* Öýkeli.

ÖÝKELI-KINELI [öýkölü-ki:neli], *syp., ser.* **Öýke-kineli**.

ÖÝKELEGEN [öýkölögön], *syp., ser.* **Öýkelek**.

ÖÝKELEGRÄK [öýkölögrä:k], *syp.* Mydama kineliräk, öýkeläsi gelip duran.

ÖÝKELEK [öýkölök], *syp*. Sähel zat üçin öýkeleýän, sähelçe zady gönüne alýan, ujypsyz zat üçin öýke-kine edýän. *Bu şeýle bir öýkelekdir welin, heý, sen goýaý, asyl bolgusyz zatlara-da öýkeläp oturandyr* (A. Gowşudow).

ÖÝKELEKLIK [öýkölöklük], *at.* Öýkelek adamyň gylygy, öýkelegiň bolşy, ýagdaýy. *Onuň öýkelekligi haçan galarka?*

ÖÝKELEME [öýkölömö], *iş ady.* Öýkelemek. hereketi, ýagdaýy.

ÖÝKELEMEK [öýkölömök], *işl.* Birinden öýke etmek, birinden gönüň galyp kine etmek, birinden nägile bolmak.

ÖÝKELEMEKLIK [öýkölömöklük], *iş ady.* Öýkelemek ýagdaýy.

ÖÝKELEMEZLIK [öýkölömözlük], *işl.* Öýke etmezlik.

ÖÝKELEŞIK [öýkölöşük], *at*. Birek-birekden öýkeleme, göwün galma, öýke etme. *Çekişmäniň soňy käýişe, öýkeleşige geçdi* (B. Gurbanow).

ÖÝKELEŞMEK [öýkölöşmök], *işl.* Biri-biriňden gönüň galmak, biri-biriňden öýkeli bolmak. *Häzir öýkeleşip durmaga wagt ýok* (N. Jumaýew).

ÖÝKELETMEK [öýkölötmök], *işl.* Biriniň gönüne degip öýkelär ýaly etmek, biriniň gönüni ýykmak, galdyrmak, birini nägile etmek. *Ýöne men ony bir sapar gaty öýkeletdim* (B. Gulow).

ÖÝKELEÝIŞ [öýkölöýüş], *iş. ady.* Öýkelemek ýagdaýy.

ÖÝKELÄBERMEK [öýkölä:vermek], *işl*. Öýkeläp başlamak. *Degişmä-de düşüneňok-la, gyz, sen derrew öýkeläberýäň.*

ÖÝKELI [öýkölü], *syp.* Birinden öýkeläp, öýke-kine edýän, kine saklaýan, birinden nägile, göwni galan, kineli. *Onuň sesi geplän-de öýkeli çykdy* (Ý. Mämmediýew).

ÖÝKELILIK [öýkölülük], *hal.* Öýkeli halda bolmaklyk, öýkeli hal-ýagdaý.

ÖÝKELIRÄK [öýkölürä:k], *syp.* Azda-kände öýkeli.

ÖÝKEN [öýkön], *at.* Adamlaryň we oňurgaly haýwanlaryň dem alyş agzasy. *Howa arkaly alnan kislorod ilki bilen öýkene barýar.*

◊ **Öýken keseli 1**) üşemek, sowuklamak netijesinde goýun, geçi ýaly ownuk mallaryň öýkeninde emele gelýän üsgülewükli kesel. *Goýunlaryň näçesi öýken keseline duçar bolupdy* (G. Gurbansähedow). **2**) adamyň öýkeninde döreýän ýokançly kesel, inçekesel.

ÖÝKENLEMEK [öýkönlömök], *işl.* Öýken keseli bilen kesellemek, öýken keseline uçramak, sezewar bolmak. *Dowarlar öýkenläpdir.*

ÖÝKENLI [öýkönlü], *syp.* **1**. Öýken keseli bilen kesellän, öýken keselinden dert çekýän, öýken keseline uçran. *Öýkenli geçi.* **2**. *gepl. d.* Inçekeselli.

ÖÝKESIZ [öýkösüz], *syp*. Öýkesi bolmadyk, öýkeli däl, öýke-kine saklamaýan, kinesiz. *Agysyz ölüm bolmaz, öýkesiz – toý* (Nakyl).

ÖÝKESIZLIK [öýkösüzlük], *at*. Öýke-kine ýokluk, öýke-kine saklamazlyk, kinesizlik.

ÖÝKÜNDIRMEK [öýkünnürmök], *işl.* Biriniň bolşuna, hereketine, sözüne öýküner ýaly etmek. *Bagşynyň agzyna öýkündirmek.*

ÖÝKÜNIBERMEK [öýkünüvermek], *işl.* Öýkünip başlamak.

ÖÝKÜNILMEK [öýkünülmök], *işl*. Biriniň bolşuny, hereketini şoňa meňzedip gaýtalamak.

ÖÝKÜNIŞ [öýkünüş], *iş ady.* Öýkünmek ýagdaýy.

ÖÝKÜNIŞMEK [öýkünüşmök], *işl.* Bilelikde öýkünmek. *Beýdişip, biri-birimiziň agzamyza öýkünişip dursak, biz oňly zadyň üstünden barmarys* (B. Seýtäkow).

ÖÝKÜNJEŇ [öýkünjöň], *syp.* Öýkünmäge ökde, başga biriniň bolşuny, hereketini hut özüne meňzedýän. *Ol ýomakçylygynyň daşyndan hem gaty öýkünjeň adamdy.*

ÖÝKÜNJEŇLIK [öýkünjöňlük], *syp.* Öýkünjeň bolmaklyk, öýkünmäge ökdelik, biriniň bolşuny, hereketini we ş. m. özüne meňzetmäge ussatlyk. *Çagalar üçin ýazan ilkinji eserlerinde öýkünjeňlik äheňi göz-görtele duýulýar* ("Edebiýat we sungat").

ÖÝKÜNME [öýkünmö], *iş ady.* Öýkünmek ýagdaýy.

ÖÝKÜNMEK [öýkünmök], *işl*. **1**. Biriniň eden zadyna meňzetjek bolmak. **2**. Biriniň bolşuny, hereketini, sözüni we ş. m. meňzedip gaýtalamak. *Ol agzyna öýkünýändir öýdüp hiňlenmesin tapba goýdy* (A. Gowşudow).

ÖÝKÜNMEKLIK [öýkünmöklük], *iş ady.* Öýkünmek hereketi.

ÖÝKÜNMEZLIK [öýkünmözlük], *işl.* Öýkünmek işi amal edilmezlik.

ÖÝLE [öýlö], *at, ser.* **Öýlän**. *Olar gün öýleden*

gowy gördürmek. *Ol uly-kiçä özüni aldyryp ugrapdyr.* **Özüňi alyp bilmezlik** essiňe gelip bilmezlik, haldan düşmeklik, aýňalmazlyk.**Özüňi atmak (oklamak)** bir ýere zordan ýetmek, kynlyk bilen ýetmek. **Özüňi bilmek 1)** öz bähbidiňi göz öňünde tutmak, öz haýryňa çapmak. **2**) kemala gelmek, durmuşa düşünip başlamak, agy-garany saýgaryp başlamak. **Özüňi bilmezlik** bihuş (beýhuş) bolup ýatmaklyk, akylyňy ýitirmeklik. **Özüňi dürsemek** özüňe gelmek, özüňi ele almak, ynjalmak. **Özüňi ele almak** özüňe erk edip ugramak. **Özüňi elden bermek** erkini gidermek, özüňe erk edip bilmezlik. *Kebzäm gyzyp, ragbat galman bu tende, Erkim gidip, elden berdim özümi* (Ý. Pirgulyýew). **Özüňi görkezmek** belli bir tarapdan özüňi tanatmak. **Özüňi oda urmak** kynlygyna garamazdan, bir zadyň ugrunda jan çekmek, hereket etmek. **Özüňi oňarmak** *ser.* **Öz başyňy (özüň) çaramak.** *Keliň iň ýuwaşy hem köpriniň aşagynda ýatyp, düýe ürküzýär welin, biziň kelimiz bolsa, özüni oňarman, aşyk ýaly oýnadyp ýörýär* (A. Gowşudow). **Özüňi raslamak** *ser.* **Özüňi dürsemek**. *Orazsoltan eje biçäre, çalajadan demini alyp, kem-kemden özüni rastlady* (H. Deryaýew). **Özüňi tutmak 1)** güýç ýygnamak, kuwwatlanmak, güýç-kuwwatyň artmak, berkemek. *Ertir, agşam iými näçe iýse, gaýgyrman beriň. Goý, ol basym özüni tutsun* (B. Kerbabaýew). **2**) gurplanmak, ykdysady taýdan berkleşmek, baýlaşmak. **Özüňi tutup bilmezlik** rahatlygyňy ýitirip, sandyr-sandyr edip durmak. **Özüňi uly tutmak** ulumsylyk etmek, özüňden başgalara gönüýetmezçilik etmek. *Bolup, barşy nähili? Uly tutýar özüni* (A. Alamyşow). **Özüňi ýitirmek** aljyramak, çaşmak. *Ol az salym özüni ýitirip durandan soň, Pälwan aga bir zat diýjek ýaly çenendi-de, ýene sesini çykarmady* (T. Taganow). **Özüňi ýokary tutmak** *ser.* **Özüňi uly tutmak.** *Ol özüni bizden ýokary tutýar ahyry* (N. Saryhanow).

ÖZ [ö:z] **II**, *at.* Bugdaýda, unda bolýan süýjümtik tagam, süýji şire, özleşik.

ÖZAKYMLAÝYN [ö:zakymlaýyn], *syp.* Öz akymy boýunça, özbaşdak, guramaçylyksyz, dolandyrylmaýan.

ÖZAKYMLY [ö:zakymly], *syp.*, *ser.* **Özakymlaýyn**.

ÖZAKYMLYLYK [ö:zakymlylyk], *at.* Özakymly halda bolmaklyk.

ÖZAKYMYNA [ö:zakymyna], *hal, ser.* **Özakymlaýyn**. *Zähmet düzgün-nyzamy özakymyna goýberilmesin.*

ÖZARA [ö:za:ra], *syp.* Öz-özleriniň arasynda, biri-birleriniň arasynda, biri-birleri bilen.

ÖZBAŞDAK [ö:zvaşdak], *syp.* **1**. Hiç kime bagly bolmadyk, garaşsyz. **2**. Aýry, özbaşyna gurlan. **3**. Öz güýjüň bilen, özbaşyna, aýratyn. *Olar halyny özbaşdak hem dokap bilýärler.* **4**. *at.* Hususy, şahsy. *Özbaşdak mellek ýeri.*

ÖZBAŞDAKLYK [ö:zvaşdaklyk], *at*. **1**. Hiç kime bagly dällik, özgelerden aýrylyk, özbaşyna bolmaklyk, garaşsyzlyk. *Magtymguly öz goşgularynda erkinlik, özbaşdaklyk ýaly pikirleri öňe sürüpdir.* **2**. Özüçe hereket edijilik, özüňçe iş görmeklik, özdiýenlilik, öz pikiriňe eýerijilik. **3**. Öz güýjüň bilen amal edijilik, aýratynlyk. *Özbaşdaklykda işlemek.*

ÖZBAŞYNA [ö:zvaşyna], *hal.* **1**. Aýratynlykda, ýeke özi. **2**. Özbaşdak, aýratyn özi. *Ýaşulular belent alaňyň üstünde özbaşlaryna söhbet gurap otyrdylar.*

◊ **Özbaşyna goýbermek 1)** azar bermezlik, erk-ygtyýaryny özüne bermek. **2**) gözegçilik, ideg etmezlik (mal hakynda). **Özbaşyna (başyna) gitmek** bir pikire gulluk edip, edeniňi edip ýörmek.

ÖZBEK [özvök], *at, ser.* **Özbekler**.

ÖZBEKÇE [özvökçö], *hal.* Özbek dilinde.

ÖZBEKLER [özvöklör], *at.* Özbegistanyň esasy ilatyny düzýän halk.

ÖZBOLUŞLY [ö:zvoluşly], *syp.* Aýratyn bir häsiýetli; özüne mahsus gylykly.

ÖZBOLUŞLYLYK [ö:zvoluşluluk], *at.* Özboluşly häsiýetlilik; özüne mahsus gylyklylyk.

ÖZDIÝENLI [ö:zziýenli], Öz diýenini edýän; diýeninden dänmeýän, özgeleriň diýenini hasaba almaýan, özbaşdaklyk edýän. *Ol örän özdiýenli ýigit.*

ÖZDIÝENLILIK [ö:zdiýenlilik],*at*. Öz diýenini edijilik, diýeninden dänmeýän häsiýetli bolmnaklyk.

ÖZDIÝENLIRÄK [ö:zdlýenlirä:k], *syp.* Azdakände özdiýenli.

ÖZELENDIRMEK [özölönnürmök], *işl*. Birine janygyp soratdyrmak, ýürekden haýyş etdirmek, ýalbartmak. *Çagany beýle özelendirip oturma!*

ÖZELENIBERMEK [özölönüvermek], *işl*. Özelenip başlamak.

ÖZELENIŞ [özölönüş], *iş ady.* Özelenmek ýagdaýy.

ÖZELENIŞMEK [özölönüşmök], *işl.* Köp bolup özelenmek.

ÖZELENME [özölönmö], *iş ady.* Özelenmek ýagdaýy.

ÖZELENMEK [özölönmök], *işl.* Birinden bir zat haýyş edilende, dilenende janygyp ýalbarmak. *Ol gyzyny köşeşdirjek bolup özelendi.*

ÖZELENMEKLIK [özölönmöklük], *iş ady.* Özelenmek ýagdaýy.

ÖZELENMEZLIK [özölönmözlük], *işl.* Ýalbaryp haýyş etmezlik.

ÖZEN [özön], *at.* **1**. Agajyň içki gaty bölegi. *Miweli baglaryň özeni.* **2**. Dömüp çykýan ýaralaryň jerheti, içki gaty bölegi. **3**. *göç. m.* Bir zadyň düýp manysy, esasy bölegi, merkezi.

ÖZERKLI [ö:zerkli], *syp.* Öz erki, ygtyýary elinde

ÖÝÜŞMEK [öýüşmök], *işl.* Birine hamyr bölegini eýleşmek.

ÖÝÝÜP, *at.* Gara öýüň (araçanyň) tüýnüginden asylýan ýüp.

ÖZ [ö:z] **I**, Haýsydyr bir zadyň, hereketiň göz öňünde tutulýan adamyň hususyýetine degişlidigini aňladýan gaýdym çalyşmasy.

◊ **Öz agyny aglamak (etmek)** öz ýagdaýyny özüň görmek, öz aladaňy özüň etmek. **Öz agyran ýeriňi tutmak** özüňi biynjalyk edýän zat barada aladalanmak, öz derdiň bilen bolmak. **Öz arabaňy tigirlemek** öz işiň, günüň we ş.m. bilen bolmak, öz günüňi özüň görmegi başarmak. *Sen maňa gep öwretjek bolma, git-de öz arabaňy tigirläber* (B. Gulow). **Öz aýagyňa özüň palta urmak (salmak)** özüňe özüň zyýan ýetirmek, öz derejäňe, öz mertebäňe özüň zyýan ýetirmek. *Beýle adamlary öýe golaýlaşdyrmaweri, öz aýagyňa özüň palta salmaweri.* **Öz aýdanyňy (diýeniňi) tutmak** diýeniňden, diýen-aýdanyňdan dänmän durmak. *Onyň dogry-la welin, ýöne mundan hiç bir çykjak netije ýok-da! - diýip, öz aýdanyny tutdy* (T. Taganow). **Öz başyňy (özüň) çaramak** öz güýjüň bilen oňup bilmek; öz-özüňi oňarmak, öz günüňi özüň görüp bilmek. **Öz bitiňi özüň iýmek** gaty gysganç bolmak, husyt bolmak. **Öz diýenini etmek** öz aýdyşy ýaly etmek, öz ýüregindäkini etmek, öz pikiri boýunça hereket etmek. **Öz diýeniňi gögertmek** öz islegiňe görä amala aşyrtmak, etdirmek. **Öz diýenli** öz diýenini edýän, aýdany – aýdany, diýeni-diýeni. *Ol öz diýenli adamdy.* **Öz eliň – öz ýakaň** erk-ygtyýaryň öz eliňde. **Öz emeliňe özüň çolaşmak** *ser.* **Öz gazan çukuryňa özüň düşmek**. **Öz eňegiňe tutmak** öz pikiriňden dänmän durmak. *Birisi bilen tilpunda gürleşýär, öz eňegine tutup, onuň bilenem heçjikleşýär* (A. Gowşudow). **Öz gabryňy özüň gazmak** öz kysmatyň ters çözülmegine özüň ýardam etmek, özüň şoňa sebäpkär bolmak. *Birine çawuş çakyp, birini dürtüp*, *Hem özgäniň, hem öz gabryň gazýarsyň* (B. Kerbabaýew). **Öz gamyňy özüň iýmek** *ser.* **Öz başyňy özüň çaramak**. *Göroglynyň özi bir är, Öz gamyny özi iýer* ("Görogly"). **Öz garyňa görä ölçemek** özüňçe düşünmek, baha bermek. *Her kim bir hili düşünýär, her kim öz garasyna görä ölçeýär* (B. Kerbabaýew). **Öz gazan çukuryňa özüň düşmek (ýykylmak)** öz eden emeliňe özüň çolaşmak, öz pyssy-pyjurlygyň üçin özüň kösenmek. **Öz göbegiňi özüň kesmek** öz ykbalyňy özüň çözmek, öz güýjüňe daýanyp iş etmek. *Olaryň ikisi-de ýetimlik bilen kemala gelip, öz göbegini özleri kesipdiler.* **Öz gününe goýmazlyk** birine azar berip durmak, gün bermezlik.. *Gezip ýören adamyny berin öz gününe goýsana - diýip, Häsiýet eje meniň tarapymy çaldy* (S. Ataýew). **Öz günüňi özüň görmek** öz başyňy özüň çaramak, öz-özüňi oňarmak;öz güzeranyňy özüň dolandyrmnak.

◊ **Özi (otyrýeri ...) kül üstünde, göwni kap dagynda** özüniň ýagdaýynyň pesligini bilmän, amala aşyryp bilmejek zatlary barada hyýal edýän adam hakynda aýdylýar. **Öz maýdalyna** gaty bir howlukman, assa-ýuwaş, öz hereketi bilen, öz ugruna. **Öz ugruna gitmek** öz pikirine gulluk etmek, bir zady özüçe etmek, däl diýilmezlik netijesinde öz başyna gitmek. *Salar bilmezlige, az berer ünsün, Gider öz ugruna, çykarmaz sesin* (A. Kekilow). **Öz ugruna goýbermek** hiç bir tarapdan päsgel bermezlik, doly erk-ygtyýar bermek; edeniň däl diýmezlik. *Muny öz ugruna goýberip ýeňäýmeseň, başga heý edip biljek zadyň barmy?* (B. Kerbabaýew). **Öz sözli** öz diýenini edýän, öz aýdanyny gaýdyp almaýan, diýeni-diýeni. *Özi-de öz sözlüräk adam bolupdyr* (B. Seýtäkow). **Özünden gitmek** agyr hassalyk ýa-da başga bir güýçli täsir sebäpli huşuny ýitirmek, özüni bilmän ýatmak, çaşmak. **Özüne gelmek 1)** huşuny ýitiren adam aňy işläp ugrap, özüni bilmek, özüniň diridigini duýmak. *Çümdi, ýüzdi, pikir deňzin boýlady; Özüne gelen dek gözün aýlady* (Ç. Gurbangylyjow). **2)** özüňi dürsemek, dykgatyňy, ünsüňi, pikiriňi öňki hala getirmek. *Ol bu sözden soň bir hili özüne gelen ýaly boldy* (B. Seýtäkow). **Özüne getirmek 1)** huşuna getirmek. *Gül suwuny sepip gül dek ýüzüne, Getiripdiler ony şol dem özüne* (Andalyp). **2**) dykgatyny, ünsüni öňki halyna getirmek; özüňi dürsemek. *Muny gören üsgüren bolup, ony özüne getirdi* (B. Seýtäkow). **Özüňden bilmek** bir zady başga adam täsir etmezden, özüň aňyp etmek. **Özüne bat bermek** hemme babatda haýbatly görünmäge çalyşmak, hondanbärsi bolan bolmak. *Görogly murtuny towlap, özüne bat berdi* ("Görogly"). **Özüňe buýurmak** özüňe erk edip bilmek. **Özüňe çekmek 1)** aýdylýan her bir söz özüňe degişlidir öýtmek, hasap etmek. *Her bir sözi özüňe çekip durmazlar.* **2)** *ser.* **Özüňe ýesir etmek**. *Altynyň bu görnüşi ony özüne çekdi* (A. Durdyýew). **Özünden gitmek** huşuny ýitirmek, çaşmak. **Özüňe gelmek** özüňi kadaly duýup başlamak, huşuň ýerine gelmek, özüňi dürsemek. *Ol bu sözden soň bir hili özüne gelen ýaly boldy.* **Özüňe gönüň ýetmek** öz güýjüňe ynanmak, özüňi hiç kimden pes saýmazlyk. **Özüňi osmak** özi ýalydyr öýtmek. *Ogram özüni osar – orramsam* (Nakyl). **Özüňe ýer tapmazlyk** aljyraňňy halda bolup, näme etjegiňi bilmezlik. *Sorama dogan jan! Şu gün ertirden bäri birsyhly içim gysyp, özüme ýer tapamok* (T. Taganow). **Özüňe ýesir etmek** özüňe çekmek, özüňe bent etmek, özüňe maýyl etmek. *Onuň ýürekden joşup çykýan sözleri köp adamyny özüne ýesir etdi* (G. Kulyýew).**Özüňi ak guş saýmak** özüňi günäsiz hasaplamak, özüňde günä goýmazlyk. *Ýalňyşmaz adam bolmaz, men özümi ak guş hasap edemok* (B. Kerbabaýew). **Özüňi aldyrmak** hemmeleriň hormatyna eýe bolmak, hemmelere özüňi halatmak,

bolan.

ÖZERKLILIK [ö:zerklilik], *at.* Özerkli bolmaklyk, özerkli häsiýete eýe bolujylyk.

ÖZERKLIRÄK [ö:zerklirä:k], *syp.* Azda-kände özerkli.

ÖZGE [özgö], *hal.* **1**. Başga, beýleki. **2**. Keseki, ýat. *Özgäň gapysynyň öňünde ýaýdanyp durmagam bir hili* ("Edebiýat we sungat").

ÖZGERDIBERMEK [özgördüvermek], *işl.* Bir görnüşden, boluşdan başga hala geçirip başlamak, üýtgedibermek.

ÖZGERDIJI [özgördüjü], *at*. Bir zady öňki görnüşinden, bolşundan, ýagdaýyndan başga hala, has amatly, peýdaly görnüşe geçiriji. *Çöli özgerdijiler.*

ÖZGERDILMEK [özgördülmök], *işl*. Bir görnüşden, boluşdan başga hala geçirilmek, görnüşi üýtgedilmek.

ÖZGERIŞ [özgörüş], *iş ady.* Üýtgeýiş, üýtgeýişlik. *Her işgär ýagşy niýet bilen işlese, ol öz işinde düýpli özgeriş döredip biler* (B. Seýtäkow).

ÖZGERIŞLIK [özgörüºlük], *at.* Bir görnüşden, boluşdan, ýagdaýdan başga bir hala geçişlik, üýtgeşiklik, täzelik. *Bu özgerişlige ýetmek üçin köp zähmet çekildi.*

ÖZGERME [özgörmö], *iş ady.* Özgermek ýagdaýy.

ÖZGERMEK [özgörmök], *işl.* Bir görnüşden, boluşdan, ýagdaýdan we ş. m. başga bir hala geçmek, öwrülmek; ozalky görnüşinden üýtgemek.

ÖZGERMEKLIK [özgörmöklük], *iş ady.* Özgermek ýagdaýy.

ÖZGERMEZLIK [özgörmözlük], *işl*. Bir görnüşden, boluşdan başga ýagdaýa geçmezlik, görnüşini üýtgetmezlik.

ÖZGERTME [özgörtmö], *iş ady*. Özgertmek ýagdaýy. **2**. *at*. Düýpli üýtgetme, reforma. *Eger biz adamlara mynasyp durmuşy üpjün etmegi, olaryň maddy-hal ýagdaýyny ýokarlandyrmagy başarsak, munuň özi ähli ugurda özgertmelere has netijeli itergi berer* (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

ÖZGERTMEK [özgörtmök], *işl.* Ozalky bolşundan başga hala, ýagdaýa geçirmek, ozalky bolşundan üýtgetmek, üýtgeşiklik girizmek. *Mekdeplerde dili öwrenmegiň meselelerini çözmekde bilim özgertmesiniň häzirki döwründe täzeçe çemeleşiş gerek diýip, döwlet baştutany öz çykyşynda aýratyn belläp geçipdi* ("Türkmenistan").

ÖZLENME [ö:zlönmö], *iş ady.* Özlenmek ýagdaýy.

ÖZLENMEK [ö:zlönmök], *işl.* Özli bolmak (hamyr).

ÖZLEŞDIRIBERMEK [ö:zlöşdürüvermek], *işl.* Özleşdirip ugramak; özleşdirmegi dowam etdirmek. *Daýhanlar täze ýerleri eýýäm özleşdiriberipdirler.*

ÖZLEŞDIRILMEK [ö:zlöşdürülmök], *işl.* Özleşdirmek işi durmuşa geçirilmek. *Täze ýerler özleşdirilýär. Geçilen sapak özleşdirilipdir.*

ÖZLEŞDIRIŞ [ö:zlöşdürüş], *iş ady.* Özleşdirmek işi.

ÖZLEŞDIRME [ö:zlöşdürmö], *iş ady.* Özleşdirmek ýagdaýy. *Biziň herimiz bir ýazyjynyň eserini okap özleşdirmeli, soňra bolsa biri-birimize gürrüň bermeli edipdik.*

ÖZLEŞDIRMEK [ö:zlöşdürmök], *işl.* **1**. Bir zady öwrenip, oňat bilmek, doly derejede bilmek; tärini ele almak. *Iňlis dilini özleşdirmek okuwçylara agyr düşmeýär*. **2**. Işläp, bejerip peýdaly etmek, ulanar ýaly etmek, dolanyşyga girizmek, ýaramly etmek.

ÖZLEŞDIRMEKLIK [ö:zlöşdürmöklük], *iş ady.* Özleşdirmek işi.

P

P, Türkmen milli elipbiýiniň ýigriminji harpy.

PAÇ [pa:ç], *at.* Bir ýurda getirilýän ýa-da başga ýurda äkidilýän harytlardan alynýan salgyt, hyraç, gümrük haky.

PAÇAK, *at.* Gawun, garpyz we ş. m. bakja ekinleriň daşky gaty gabygy. *Paçagy gatamadyk terne.*

PAÇ-HYRAÇ [pa:ç-hyra:ç], *at, ser.* **Paç**.

PADA [pa:da], *at, gepl. d.* Sygyr sürüsi.

PADYMAN [pa:dyma:n], *at*. Sygyr çopany. *Sygyr bakar padyman, Tüýdük çalar şadyman* (Halk döredijiliginden). *Padymanyň gyzyna gün ýaşansoň iş geler* (Atalar sözi).

PADYMANLYK [pa:dyma:nlyk], *at*. Sygyr çopanynyň, padymanyň käri, ýagdaýy.

PAG [pağ], *s. ş. aňl. söz.* **1**. Suwuklygyň birbada zogdurulyp akmagy netijesinde emele gelýän ses. **2**. *gepl. d.* Şowly, şowuna; işiň ugruna. *Dört bolsaň pag-da.*

PAGGYLDAMA [pağğyllama], *iş ady*. Paggyldamak ýagdaýy.

PAGGYLDAMAK [pağğyllamak], *işl.* Suwuklyk birden batly akmak, paggyldyly ses çykaryp akmak.

PAGGYLDAMAKLYK [pağğyllamaklyk], *iş ady.* Paggyldamak ýagdaýy.

PAGGYLDAŞMAK [pağğyllaşmak], *işl.* Birnäçe ýerde paggyldyly ses çykaryp akmak. *Çeşme-bulaklar paggyldaşyp akyp dur.*

PAGGYLDATMAK [pağğyllatmak], *işl*. Suwuklygy birden batly guýmak, akdyrmak. *Olar suwy palçygyň üstüne paggyldadyp guýdular.*

PAGGYLDAÝYŞ [pağğyllaýyş], *iş ady*. Paggyldamak ýagdaýy.

PAGGYLDY [pağğylly], *at.* Suwuklygyň dowamly, batly, çalt akmagy sebäpli çykýan sesiň ady.

PAGLAMA [paglama], *iş ady.* Paglamak ýagdaýy.

PAGLAMAK [paglamak], *işl.* Birden batly akmak, guýulmak, dökülmek. *Bedredäki süýt paglap gitdi* ("Edebiýat we sungat").

PAGLAMAKLYK [paglamaklyk], *iş ady.* Paglamak ýagdaýy.

PAGLAŞMAK [pağlaºmak], *işl.* Birbada birnäçe ýerden paglap akmak, dökülmek.

PAGLATDYRMAK [paglatdyrmak], *işl.* Pagladyp guýdurmak, dökdürmek (suw hakda).

PAGLATMAK [paglatmak], *işl.* Gapdaky suwy köp möçberde akdyrmak, birden batly akdyrmak, dökmek, guýmak. *Onsoň deňiziň şor suwuny bedre bilen üstünden pagladyp guýýarlar* (S. Annasähedow).

PAGLAÝYŞ [paglaýyş], *iş ady.* Paggyldamak ýagdaýy.

PAGSA [pağsa], *at.* Palçykdan salnan tamlaryň, haýatlaryň beýikligi 60-70 santimetr möçberindäki her aýlawy, gory. *Dokuz pagsa gala, üç dört pagsa ýykylan bir gädigi bar eken* ("Görogly").

PAGŞYLDAMA [pağşyllama], *iş ady.* Pagşyldamak ýagdaýy.

PAGŞYLDAMAK [pağşyllamak], *işl.* **1**. Bir zat suwa batly urlanda, suw çar tarapa çyçrap, pagşyldyly ses çykmak. *Ol pagşyldap, suwuň içine düşüpdir* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Çym-pytrak bolup döwülmek, bir ýere batly urlup ýa-da degip, bölek-bölek bolmak(çüýşe, aýna, jäjem, küýze gaplar hakynda). *Pagşyldap çym-pytrak bolmak.*

PAGŞYLDAMAKLYK [pağşyllamaklyk], *iş ady.* Pagşyldamak ýagdaýy.

PAGŞYLDAŞMAK [pağºyllaşmak], *işl.* **1**. Birnäçe bolup suwy pagşyldadyp düşmek. *Çagalar suwly ýabyň içinde pagşyldaşyp, suwa düşýärdiler.* **2**. Birnäçe ýerden pagşyldyly ses çykmak (köplenç batly zyňlyp, gaty zada urlup degen aýna, çüýşe hakynda).

PAGŞYLDATMAK [pağşyllatmak], *işl*. **1**. Köplenç, eliň, aýagyň bilen suwa batly urup ýa-da oňa başga bir zady degrip, sesli syçratmak. **2**. Bir ýere batly urup ýa-da degrip bölek-bölek etmek, kül-uşak etmek.

PAGŞYLDY [pağşylly], *at*. Suwuň güýçli tolkunyndan ýa-da bir zadyň çym-pytrak bolup döwülmeginden, kül-uşak bolmagyndan döreýän ses.

PAGYŞ-PAGYŞ [pağyş-pağyş]: **pagyş-pagyş etmek** pagşyldyly ses çykarmak. *Nawuň kütek burny*

howp-hatarly.

PAJYGALYLYK [pa:jyğalylyk], *at.* Gaýgylylyk, hasratlylyk, howp-hatarlylyk.

PAJYMAN [pa:jyma:n], *at, k.d.* Salgyt, paç ýygnamak bilen meşgullanýan adam, salgytçy.

PAŽŽYLDAMA [pažžyllama], *iş ady.* Pažžyldamak ýagdaýy

PAŽŽYLDAMAK [pažžyllamak], *işl.* Pažžyldyly ses çykarmak, seslenmek. *Pyžžyldaýan suw Çaryýara, Eşitdirmedi aýak sesin* (Ç. Aşyrow).

PAŽŽYLDAMAKLYK [pažžyllamaklyk], *iş ady.* Pažžyldamak ýagdaýy.

PAŽŽYLDAŞMAK [pažžyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna pažžyldyly ses çykmak.

PAŽŽYLDATMAK [pažžyllatmak], *işl.* Suwda pažžyldyly ses çykarmak. *Birden oň ýanynda bir balyk bir guýrugy bilen suwy pažžyldatdy* (A. Annaberdiýew).

PAŽŽYLDAÝYŞ [pažžyllaýyş], *iş ady* Pažžyldamak ýagdaýy.

PAŽŽYLDY [pažžylly], *at.* Sygyr, geçi saglanda, suwa bökülende, suw tolkun atyp, gyra, kenara urlanda, paž edip çykýan sesiň ady. *Pažžyldy eşidildi, aşak oturdyk* (N. Pomma).

PAK, *syp.* **1**. Içinde mañzy ýok, boş, mañyzsyz. *Aýyplaşmaň, köp hozuň içinde bir sany pak çykýanam bolýar ahyry* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *göç. m.* Puç, biderek, boş, netijesiz, gury gürrüň.

PAKGARÇAK, *at.* Ýer depmekden eliň ýa-da gyzgyn zadyň dökülmegi netijesinde teniňe suw ýygnanyp, pakgaran ýeri, gabarçak. *Elimden gidenok pakgarçak yzy* (Baýly şahyr).

PAKGARÇAKLY, *syp.* Pakgaryp, gabaryp duran. *Pakgarçakly el.*

PAKGARMA, *iş ady.* Pakgarmak ýagdaýy.

PAKGARMAK, *işl.* **1**. Bedeniň bir ýeri çişmek, çiş, gabarçyk emele gelmek, pökgermek. *Pakgaryp, dili hiç zada öwrülmeýäni üçin sesi çykmaýardy* (B. Kerbabaýew). **2**. *gepl.d.* Öwnüp gürlemek, güplemek.

PAKGARMAKLYK, *iş ady.* Pakgarmak ýagdaýy.

PAKGARTMAK, *işl.* Bedeniň bir ýerini çişirmek, pökgertmek, çiş döremegine sebäp bolmak.

PAKGARYŞ, *iş ady.* Pakgarmak ýagdaýy.

PAKGARYŞMAK, *işl.* **1**.Bilelikde pakgarmak. *Näme, beýdip ýersiz ýere pakgaryşan bolup otyrsyňyz?* **2**. Köp ýeri pakgarmak. *Wah, endamym gyzyl ary çakan ýaly pakgaryşyp durandyr* (N. Pomma).

PAKGY, *syp.* Pökgerip duran, pakgaryp duran. *Haý, zaňňar, pakgy gulak! Gör nähili ýeser eken-ow! - diýip, gaýta-gaýta kellesini ýaýkady* (B. Gurbanow).

PAKGYLDAMA [pakgyllama], *iş ady.* Pakgyldamak ýagdaýy.

PAKGYLDAMAK [pakgyllamak], *işl.* Agzyň zarply açylyp-ýumulmagy netijesinde pakgyldyly ses çykmak, pakgyldyly seslenmek.

PAKGYLDAMAKLYK [pakgyllamaklyk], *iş ady.* Pakgyldamak ýagdaýy.

PAKGYLDAŞMAK [pakgyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna pakgyldamak.

PAKGYLDATMAK [pakgyllatmak], *işl.* Agzyňy zarply açyp-ýumup, pakgyldyly ses çykarmak, pakgyldyly ses emele getirmek. *Agzyny pakgyldatmak.*

PAKGYLDAÝYŞ [pakgyllaýyş], *iş ady.* Pakgyldamak ýagdaýy.

PAKGYLDY [pakgylly], *at.* Howanyň agyzdan zarply çykmagy sebäpli emele gelýän sesiň ady.

PAKLAMA [pakylama], *iş ady.* Paklamak ýagdaýy.

PAKLAMAK [pakylamak], *işl., ser.* **Parkyldamak**. *Ýumurtgany oda gömdüm, paklap ýarylyp gitdi* (Sanawaçdan).

PAKLAMAKLYK [pakylamaklyk], *iş ady.* Paklamak ýagdaýy.

PAKLAÝYŞ [pakylaýyş], *iş ady.* Paklamak ýagdaýy.

PAKLAW [paklow], *syp.* Içiniň özeni bolmadyk, içi çüýrän, boşap giden (agaç, gabarçyk ýara we ş. m.). *Paklaw agaç.*

PAKYR [paky:r], *at, ser.* **Pahyr**. *Kemine diýr, daň atar alla maňa ýar bolsa, Özge çatma gerekmez, pakyr çatma bar bolsa* (Kemine). *Gurban aga pakyr, düňk-düňk edip, şol sokuda däri döwerdi* (A. Gowşudow). *Atam pahyr "Az gepläň-de, käň diňläň" diýerdi* ("Edebiýat we sungat").

PAKYRDAMA, *iş ady.* Pakyrdamak ýagdaýy.

PAKYRDAMAK, *işl.* Köp bolup, birden sesli gülmek. *Annaguly sölpi Berdi ogly iki ýarym gün - diýeninden, hemmesi pakyrdap gülüşdiler* (A. Durdyýew).

PAKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Pakyrdamak ýagdaýy.

PAKYRDAŞMAK, *işl.* Köp bolup gaty gülmek. *Olar pakyrdaşyp gülüşdiler*.

PAKYRDATMAK, *işl.* Pakyrdyly ses çykarmak.

PAKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Pakyrdamak ýagdaýy.

PAKYRDY, *at.* Gaty çykýan köpçülikleýin gülki.

◊ **Pakyrda bermek** köpçülik bolup, birden gaty gülüşmek. *Märeke birden pakyrda berdi* (B. Öwezow).

PAKYRLYK [paky:rlyk], *at, ser.* **Pahyrlyk**. *Istese deň-duşlar başa altyn täç, Pakyrlyk mülkünde maňa bergin paç* (Magtymguly).

PAL [pa:l], *at.* Daş, gumalak we ş. m. zatlar arkaly geljegi we geçeni bilmek usuly, ýoly, täri. *Ýada hem näz etmek, öýke – gardaşa, Pala, gurra uýmak, ynanmak düýşe, Dogaça – utanmak, gahar – derwüşe, Nebis üçin il gezmek pire ýaraşmaz* (Zelili).

◊ **Pal atmak** geçeni we geljegi bilmek üçin täleýe

tolkuna degip, pagyş-pagyş edip suwy bölýärdi (Ş. Borjakow).

PAGYŞ-PARA [pağyş-pa:ra]: **pagyş-para bolmak** çym-pytrak bolmak, çym-pytrak bolup dagamak, döwülmek. *Çüýşe pagyş-para bolup pytrady.* **2**) eremek, suwuklyga öwrülmek, suw bolup akmak. *Gar gün çogunyň astynda pagyş-para boldy.* **Pagyş-para eremek (eretmek) 1**) eremek, suwuklyga öwrülmek, suw bolup akmak. *Gar gün çogunyň astynda pagyş-para eredi.* **2)** özüňi ýitirmek, süňňüň gowşap, ygtyýaryň gitmek. *Öz eziziniň dilinden aýdylan bu sözler Göwheri pagyş-para eretdi* (A. Gurbanow).

PAGTA [pağta], *at.* Gowaçanyň hasyly. *Daýhan birleşiginde pagta arassalaýjy, söwda-önümçilik kärhanalary hem halkyň hyzmatynda* ("Türkmenistan").

◊ **Pagta bilen damagyny çalmak** birini sypaýyçylykly, mylaýym, süýji dil bilen öz diýeniňe boýun etmek, razy etmek.

PAGTABAŞ [pağtavaş], *at.* Kösükliler maşgalasyna degişli köpýyllyk ösümlik.

PAGTABENT [pağtavent], *at.* **1**. Seçme, gülle deregine däriniň üstünden pagta, keçe, esgi bölekleri gapgarylan peşeň. **2**. *göç. m.* Boş ýaňrama, güpleme. *Meniňki bolsa pagtabent atylan ýaly gury ses bolýa galyberýär* (B. Seýtäkow). **3**. *göç. m.* Gowşak, ýasama, biderek.

PAGTAÇY [pağtaçy], *at.* Gowaça ösdürip ýetişdirmek bilen meşgul bolýan daýhan, gowaça ösdürip ýetişdirmek boýunça hünärmen. *Ýurdumyzyň pagtaçylary ýygymyň depginini günsaýyn güýçlendirýärler.*

PAGTAÇYLYK [pağtaçylyk], *at.* **1**. Oba hojalygynyň gowaça ösdürip, pagta hasylyny alýan pudagy. *Pagtaçylykda-da gowy netijeler gazanan kärendeçiler az bolmady* ("Türkmenistan"). **2**. Gowaça ekilen meýdan, giden pagtalyk meýdan, pagtazarlyk, pagtalyk. *Biz pagtaçylyga aýlanyp gördük.*

PAGTALY [pağtaly], *syp.* **1**. Içine pagta salnan, dykylan. *Olar pagtaly ganaryň üstünde oturyp, bir salym gürrüň etdiler* (B. Kerbabaýew). **2**. Pagta salnyp tikilen. *Gylyç Mergen gyşyna pagtaly don geýerdi* (A. Gowşudow).

PAGTALYK [pağtalyk], *at.* **1.** *ser.* **Pagtaçylyk.** *Pagtalyk meýdan.* **2**. Bahasyny pagta ýetişeninden soň üzülişmek şerti bilen nesýe alynýan zat; soňra gaýtarylyp berilýän bergi. *Seniň dükanyňdan zat alsak, pagtalyk diýip aldyk* (A. Gowşudow).

PAGTAZAR [pağtaza:r], *at, gepl. d.* **1**. Pagta ekilen meýdan. **2**. *hal.* Pagtasy ýetişen, pagta hasylyna bürenen (oba, meýdan, pel we ş. m.). *Pagtazar meýdan..*

PAGTAZARLYK [pağtaza:rlyk], *at, ser.* **Pagtaçylyk 2**. *Biziň alnymyzda ýene bir pagtazarlyk göründi* ("Edebiýat we sungat").

PAH, Haýran bolmagy, geň galmagy, ahmyr etmegi we ş. m. aňladýan ümlük. *Pah, munuň bilijiligine bir seretsene!* (A. Gowşudow).

PAHAÝ, *üml., ser.* **Päheý**. *Pahaý, ejemiň aýdýanyna sered-ä!* (A. Durdyýew).

PAHNA, *at.* **1**. Owratmagy kyn bolan töňňeleri jaýyrmak üçin ulanylýan bir tarapy ýogyn, beýleki tarapy inçelip gidýän demir ýa-da agaç bölegi, şine. **2**. Çekijiň, paltanyň sapy gymyldamaz ýaly berklik üçin kakylýan bir ujy inçeldilen ýasyja agaç bölegi ýa-da demir, şine, pana. *Paltanyň sapyna pahna kakmak.* **3**. Sütüniň üstünden goýulýan agaç ýassyk. **4**. Serhetýakasyndaky sürlüp goýulýan ýer.

◊ **Pahna urmak** agzalalyk döretmek, närazylyk döretmek.

PAHNALAMA, *iş ady.* Pahnalamak ýagdaýy.

PAHNALAMAK, *işl.* **1**. Pahna kakmak, pahna kakyp jaýyrmak, ýarmak. **2**. Çekijiň, paltanyň sapyna pahna, sine urmak, kakmak.

PAHNALAMAKLYK, *iş ady.* Pahnalamak işi.

PAHNALANMAK, *işl.* Pahna kakylmak, sine urulmak.

PAHNALAŞMAK, *işl.* Pahnalamaga kömekleşmek, şine kakyşmak.

PAHNALATMAK, *işl.* Pahnalamak işini başga birine etdirmek.

PAHYR [pahy:r], *syp.* **1**. Barly däl, eli ýuka, gurpsuz, garyp, pukara. *Ol pahyr ýarlykly garypdy* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Biçäre, görgüli, betbagt, ejiz. *Hesel pahyr näme etjegini bilmän, gyrgyň eline düşen guş ýaly çugutdyryp otyr* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Ölen, ýogalan, aradan çykan.

◊ **Pahyr bolmak** ölmek, ýogalmak, aradan çykmak.

PAHYRLYK [pahy:rlyk], *at.* **1**. Barly dällik, eli ýukalyk, gurpsuzlyk, garyplyk. **2**. Biçärelik, betbagtlyk, ejizlik.

PAHYR-PUKARA [pahy:r-pukora:], *syp., ser.* **Pahyr**.

PAJARLAMA [pa:jarlama], *iş ady.* Pajarlamak ýagdaýy.

PAJARLAMAK [pa:jarlamak], *işl.* **1**. Möwç alyp ösmek, ýaýrap ösmek, möwjemek. *Bir düýp gyzyl gül pajarlap ösüp otyrdy.* **2**. Giň gerim almak, ýaýbaňlanmak, ösmek.

PAJARLAMAKLYK [pa:jarlamaklyk], *iş ady.* Pajarlamak ýagdaýy.

PAJARLANMAK [pa:jarlanmak], *işl.* Gülläp ösmek, ýaýbaňlanmak, dabaralanmak.

PAJARLAÝYŞ [pa:jarlaýyş], *iş ady.* Pajarlamak ýagdaýy.

PAJYGA [pa:jyğa], *at.* Örän agyr, örän ýaramaz ýagdaý; heläkçilik. *Gör nähili pajyga!* (B. Kerbabaýew).

PAJYGALY [pa:jyğaly], *syp.* Gaýgyly, hasratly,

palta sesini eşidersiň (Nakyl). *Maňa bir palta ýasap bermegi ýadyňdan çykarma* (A. Gowşudow). **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Paltaň daşa degmek** bir işi amala aşyrmakda garşylyga duşmak, etjek işiň başa barmazlyk.

PALTALAMA, *iş ady.* Paltalamak ýagdaýy.

PALTALAMAK, *işl.* Palta bilen çapmak.

PALTALAMAKLYK, *iş ady.* Paltalamak hereketi.

PALTALANMAK, *işl.* Palta bilen çapylmak.

PALTALAŞDYRMAK, *işl.* Palta bilen çapyp çykmak.

PALTALAŞMAK, *işl.* **1**. Palta bilen bölek-bölek edişmek, palta bilen çapyşmak. **2**. Biri-biriňi paltalamak, biri-biriňe palta salmak.

PALTALATMAK, *işl.* Palta bilen çapdyrmak, bölekletmek.

PALTALAÝYŞ, *iş ady.* Paltalamak ýagdaýy.

PALTATUMŞUK, *at.* Guşlaryň serçeler bölümine degişli, kellesiniň üsti, boýun, arka we döş ýelekleri gara, garny we guýruk ýelekleri gögümtil-sary, ganat ýelekleri goňras-gara reňkli guş.

PALTUN [paltu:n], *at.* Etegi dyzyňa ýetip ýa-da dyzyňdan geçip duran ýyly gyş geýimi, palto.

PAMYK [pa:myk], *at.* **1**. Işlenip taýýarlanan pagta süýümi. **2**. Gyza dakylýan at.

PANA [pa:na], *at, ser.* **Pahna**.

PANUS [pa:nu:s], *at*. Çüýşeli çyranyň elde göterilýän görnüşi.

PANY [pa:ny], *syp.* Hemişelik bolmadyk, geçegçi, ýalançy, wagtlaýyn (dünýä hakynda). *Pany jahan. Käsi sessiz-üýnsüz gidipdir uka, Käsi ýüz tutupdyr panydan baka* (A. Kekilow).

◊ **Panydan geçmek (ötmek)** aradan çykmak, wepat bolmak, ölmek. *Dosty-ýaran, deňim-duşum, Bu panydan ötüp barmyş* (Magtymguly). **Panydan gaýtmak (ötmek)** ölmek.

PANYLYK [pa:nylyk], *at.* Hemişelik bolmadyk, baky dällik, üýtgäp duran halda bolmaklyk (dünýä hakynda).

PANYÝET [pa:nyýet], *at.* Dünýä, bu dünýä. *Gök çaýyň başynda gyzyşdy gürrüň, Gürlendi panyýet, bakyýet hakda* (K. Gurbannepesow).

PAŇK, *at.* **1**. *ser.* **Paňkyldy**. **2**. *göç. m.* Öwünjeň, güplemegi gowy görýän.

PAŇKARMA, *iş ady.* Paňkarmak ýagdaýy.

PAŇKARMAK, *işl., ser*. **Paňlamak**.

PAŇKARMAKLYK, *iş ady.* Paňkarmak ýagdaýy.

PAŇKARYŞ, *iş ady.* Paňkarmak ýagdaýy.

PAŇKARYŞMAK, *ser.* **Paňlaşmak**.

PAŇKELLE, *syp.* Boş kelle, samsyk, akmak. *Bu sandan galan paňkellä serediň!* (A. Gowşudow).

PAŇKELLELIK, *at.* Paňkellä mahsus bolan gylyk-häsiýet, samsyklyk, akmaklyk. *Paňkellelik etmek.*

PAŇKYLDAMA [paňkyllama], *iş ady*. Paňkyldamak ýagdaýy.

PAŇKYLDAMAK [paňkyllamak], *işl.* Paňkyldyly ses çykarmak, paňkyldyly ses döretmek.

PAŇKYLDAWUK [paňkyllowuk], *at.* Çagalaryň palçygy tegeläp, ortasyny çukurrak edip ýukaldyp,ýere uranda, howa güýji bilen ýarylyp, paňkyldyly ses çykarýan oýnunyň ady. *Olar palçykdan paňkyldawuk oýnaýardylar* (K. Jumaýew).

PAŇKYLDAÝYŞ [paňkyllaýyş], *iş ady*. Paňkyldamak ýagdaýy.

PAŇKYLDY [paňkylly], *at.* Içine ýel berlen zat ýarylanda çykýan sesiň ady.

PAŇLAMA *iş ady.* Paňlamak ýagdaýy.

PAŇLAMAK, *işl.* Öwnüp batly-batly gürlemek, çişmek. *Sähel bir zat bolsa, men-menlik satyp, paňlar eken* ("Türkmen halk ertekileri").

PAŇLAMAKLYK, *iş ady.* Paňlamak ýagdaýy.

PAŇLAŞMAK, *işl.* Köp bolup paňlamak, bilelikde paňlamak. *Paňlaşyp oturmaň-da, işiňiz bilen boluň.*

PAŇLAÝYŞ, *iş ady.* Paňlamak ýagdaýy.

PAŇ-PAŇ: paň-paň etmek *ser.* **Paňlamak**. *Näme, sözüňe gulak salynsa, paň-paň edip otyrsyň?*

PAPA [pa:pa], *at.* Rim katolik ybadathanasynyň iň ýokary derejeli baştutany. *Rim papasy.*

PAPAK, *at.* Ýerligi, köplenç, matadan bolup, mańlaýyna gaş oturdylyp tikilýän we erkek adamlar tarapyndan geýilýän baş gap.

PAPAKÇY, *at.* Papak tikmek bilen mesgullanýan ussa.

PAPAKLYK, *syp.* Papak tikmek üçin ýaramly bolan (mata we ş. m. zatlar). *Papaklyk mata.*

PAPIROS [papiro:s / papyru:s], *at.* Uç tarapy içine temmäki dykylan ýukajyk kagyz turbajykly çilim.

PAPKA [pa:pka], *at.* Içine kagyz salmak üçin gaty kagyzdan ýa-da gaýyşdan edilen daşlyk. *Perman papkany açdy-da, hemme zatdan öňürti onuň terjimehalyny okamaga durdy* (T. Taganow).

PARA [pa:ra] **I**, *at.* **1**. Bikanun edilen işiň, hereketiň üstüni ýapmak ýa-da bikanun iş etdirmek niýeti bilen berilýän ýa-da alynýan pul, zat, berim, para-peşgeş. **2**. kön. s. Şaýylyk pul. **3**. Bölek, parça. *Aýyň parasy ýaly gyz.* **4**. Ortasy güberçek gaşly, töweregi nokat-nokat bezegli, gulpluja, süýnmegräk şaý. **4**. Aşagyna tegelejik gurşun berkidilen tüýli goýun derisi (çagalar bu oýny aýagyň iç hem daş tarapy bilen ýokaryk depip oýnaýarlar).

PARAGRAF [para:gyraf], *at.* Babyň, bölümiň içinde § belgisi bilen aňladylýan bölek we şol belginiň ady.

PARAHAT [para:hat], *syp.* **1**. Uruşsyz-galmagalsyz, dawasyz, dostlukly, dynç. *Parahat ülke.* **2**. Asuda, ünjüsiz. *Parahat ýaşaýyş.* **3**. Ýuwaş, ümsüm, asylly. *Parahat adam.* **4**. Adam ady.

garamak.

PALAÇ, *at.* Jöwen, mekgejöwen ýaly ekinleriň çiňrigi. *Şeker palajynyň goşulyp ysy, Düşnüksiz bir tagam beýnime urdy* (K. Gurbannepesow).

◊ **Palaç ýatyran ýaly etmek (ýatyrmak)** bir ýan ujundan gyrmak, seljermän öldürişdirmek.

PALAK, *syp.* Içi zaýalanan, içi düşen (ýumurtga hakynda). *Palak ýumurtgadan jüýje çykmaz* (H. Deryýew).

PALAN, *at.* **1**. Gaňňanyň, eýeriň aşagyndan goýulýan (atylýan) keçe, düşek. **2**. Gaňňa ýerine, köplenç, eşege salynýan, içi ýekenden, samandan doldurylan, daşy kilimden, keçeden edilen esbap. *Ýör, gideli! - diýip ol eşeginiň palanyna ýapyşdy* (B. Soltannyýazow). **3**. Ýük daşamak üçin hammalyň arkasyna atýan esbaby.

PALANA, *at.* Käriziň söwi ýykylmaz ýaly aýlaw edilip örülen agaç, egri guýma daş, beton.

PALANÇAÝYR, *at.* Däneliler maşgalasyna degişli bolup, süýri ýaprakly, penje gülli köpýyllyk ösümlik.

PALANLAMA, *iş ady.* Palanlamak ýagdaýy.

PALANLAMAK, *işl.* **1**. Eşegiň üstüne palan atyp berkitmek, palan salmak. **2**. *göç. m.* Çykgynsyz güne salmak, birini garaşly etmek, özüňe boýun etmek.

PALANLAMAKLYK, *iş ady.* Palanlamak ýagdaýy.

PALANLANMAK, *işl.* Üstüne palan salynmak, palan atylmak. *Ol palanlanan eşegi sütüne daňyp goýdy.*

PALANLAŞMAK, *işl.* Üstüne palan salmaga kömekleşmek.

PALANLATMAK, *işl.* Üstüne palan saldyrmak, palan atdyrmak.

PALANLAÝYŞ, *iş ady.* Palanlamak ýagdaýy.

PALAN-PISMIDAN [pala:n-pismida:n], *çal, gepl. d., ser.* **Pylan-pismidan**.

PALAS [pala:s], *at.* Reňkli ýüplerden nagyşlar salnyp, köplenç, uly ölçegde öýdelip dokalýan düşek. *Gyzykly geçýändir türkmeniň toýy, Halydan, palasdan bezýär öýi* (A. Kekilow). *Süpürilip, arassalanyp hemme ýerine haly, palas, keçe düşelipdir* (B. Seýtäkow).

◊ **Palas haky** däp-dessura görä, çykjak gyzyň ýanynda oturanlary palasdan düşürmek üçin, köplenç, öýlenýän ýigidiň ýakyn hossarlarynyň palasa münen aýallara paýlaýan puly.

PALASLYK [pala:slyk], *syp.,* Palas dokamak üçin gerek bolan (ýüp). *Palaslyk ýüň.*

PALAW [palow], *at.* Ýagda gowrulan etiň üstüne sogan, käşir dograp, suw guýlup, tüwi atylyp, buglanyp taýýarlanýan nahar. *Gury sözden palaw bolmaz, ýag bilen tüwüsi bolmasa* (Nakyl). *Boşapdy bäş sany palawly çanak...* (K. Gurbannepesow).

PALÇY [pa:lçy], *at.* Pal atmak bilen meşgullanýan adam. *Palçy – ýalançy* (Nakyl).

PALÇYK, *at.* **1.** Ýagşyň ýa-da suwuň täsiri netijesinde emele gelen laý. *Şykgy palçyk ýöremegi kynlaşdyrýar* (A. Durdyýew). **2**. Toprak bilen suw garylyp, gurluşyk işlerinde peýdalanylýan laý. *Onuň howlusynyň daş-töweregine aýlanan diwary palçykdan salnan, galyň haýatdy* (A. Gowşudow).

PALÇYKLAMA, *iş ady.* Palçyklamak ýagdaýy.

PALÇYKLAMAK, *işl.* Palçyk çalmak; daş-töweregi palçyk etmek. *Arynyň öýüni palçyklamak. Girip-çykyp, eýwany palçyklap durmaň!*

PALÇYKLAMAKLYK, *iş ady.* Palçyklamak işi, hereketi.

PALÇYKLANMAK, *işl.* Palçyk çalynmak.

PALÇYKLAÝYŞ, *iş ady.* Palçyklamak ýagdaýy.

PALÇYKLYK, **1**. *at.* Ýagşyň ýa-da suwuň täsiri netijesinde palçygy köp bolan, palçyga öwrülen ýer. **2**. *syp.* Palçyk etmek üçin gerek bolan. *Palçyklyk gum.*

PALÇYLDAMA [palçyllama], *iş ady.* Palçyldamak ýagdaýy.

PALÇYLDAMAK [palçyllamak], *işl.* Ýere batly gaçmak, gaty ýykylmak, palçyldyly ses çykmak. *Garpyz gaty ýere palçyldap gaçyp, çym-pytrak boldy.*

PALÇYLDAMAKLYK [palçyllamaklyk], *iş ady.* Palçyldamak ýagdaýy.

PALÇYLDAŞMAK [palçyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna ýere gaçmak.

PALÇYLDATMAK [palçyllatmak], *işl.* **1**. Ýere batly gaçyrmak, taşlamak, elinden gaçyryp, kül-uşak etmek. **2**. *göç. m.* Ýumruk çalmak, urmak.

PALÇYLDAÝYŞ [palçyllaýyş], *iş ady.* Palçyldamak ýagdaýy.

PALÇYLDY [palçylly], *at.* Ýere gaty ýykylmak, ýere batly gaçmak we ş. m. sebäpli çykýan sesiň ady.

PALÇYLYK [pa:lçylyk], *at.* Palçynyň käri, ýagdaýy.

PALLAMA [pa:llama], *iş ady.* Pallamak ýagdaýy.

PALLAMAK [pa:llamak], *işl.* Ýadawlykdan ýa-da uky tutmaklyk sebäpli agzyňy giň açyp, howany sorup hem çykaryp dem almak. *Çagajyk uludan pallady.*

PALLAMAKLYK [pa:llamaklyk], *iş ady.* Pallamak ýagdaýy.

PALLAŞMAK [pa:llaşmak], *işl.* Birnäçe bolup pallap oturmak. *Çagalar pallaşyp başlady.*

PALLATMAK [pa:llatmak], *işl.* Pallar ýaly etmek.

PALLAÝYŞ [pa:llaýyş], *iş ady.* Pallamak ýagdaýy.

PALMAN [pa:lma:n], *at, kön.s., ser.* **Palçy.** *Gurrandazlar gurra saldy, müneçjimler kitap açdy, palmanlar pal garady* ("Görogly").

PALTA, *at.* **1**. Çapmak üçin taplanyp ýasalan, kesýän tarapy ýasy, çüwdeli,ýiti ýüzli, saply gural; sowuk ýarag. *Iliň ýerine agaç ekseň, biwagt çag*

etmek. *Garpyz paçaklaryny parçalaşmak.* **2**. Biri-biriňi parçalamak. *Talaňçylar zat üstünde parçalaşypdyrlar.*

PARÇALATMAK, *işl.* Parçalamak işini başga birine etdirmek; parçalamaga ýol bermek, mümkinçilik döretmek.

PARÇA-PARÇA, *syp.* Bölek-bölek, tike-tike. *apraklaryň parça-parça, Ygşyldaşar ak jöwenim* (M. Garryýew).

PARH [paryh], *at.* Iki zadyň arasyndaky tapawut, meňzeş dällik, hil, sypat, görnüş we ş. m. taýdan üýtgeşiklik bildirýän alamat.

◊ **Parhyna dällik** azaryna, gaýgysyna, perwaýyna dällik, parhsyzlyk.

PARHLANDYRMAK [paryhlannyrmak], *işl.* Hil taýdan tapawutlandyrmak, parhyny anyklamak, üýtgeşiklik derejesini kesgitlemek, parh goýmak.

PARHLANMAK [paryhlanmak],, *işl.* Hil taýdan tapawutlanmak, parh etmek.

PARHLY [paryhly], *syp.* **1**. Hil, baha, agram we ş. m. taýdan parhy bolan, tapawutly. **2**. Akyl, pähim, gylyk we ş. m. taýdan tapawutly, paýhasly, pähimli; artykmaç, geçirimli..

PARHLYLYK [paryhlylyk], *at.* **1**. Biri-birinden parhy, tapawudy barlyk (zat hakynda). **2**. Akyl, pähim, gylyk we ş. m. taýdan tapawutlylyk; geçirimlilik. *Güljahan onuň näme diýjek bolýandygyna dodagy gymyldanda düşünse hem parhlylyk edip dymdy* (N. Pomma).

PARHSYZ [paryhsyz]**,** *syp.* **1**. Tapawutsyz. **2**. Perwaýsyz, biperwaý. *Melike töweregine parhsyz göz gezdirdi* (G. Kulyýew).

PARHSYZLYK [paryhsyzlyk]**,** *at.* **1**. Tapawutsyzlyk. **2**. Perwaýsyzlyk, biperwaýlyk. *Ol sowuk-salalygy, parhsyzlygy halanok* ("Edebiýat we sungat").

PARK, s. *ş. aňl. söz.* Bir zat parkyldanda çykýan ses.

PARK-PARK, *s. ş. aňl. söz.* Yzly-yzyna çykýan parkyldyly sesler. *Kimisi işikde eli paltaly park-park odun aýyryýardy* (A. Durdyýew).

PARKYLDAMA [parkyllama], *iş ady.* Parkyldamak ýagdaýy.

PARKYLDAMAK [parkyllamak], *işl.* **1**. Parkyldyly ses çykmak, parkyldyly seslenmek. **2**. Atylyp gitmek, ýarylmak.

PARKYLDAMAKLYK [parkyllamaklyk], *iş ady.* Parkyldamak ýagdaýy.

PARKYLDAŞMAK [parkyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna parkyldyly ses çykaryp ýarylmak. *Daňdanlar ter waharmanlar parkyldaşýardylar.*

PARKYLDATMAK [parkyllatmak], *işl.* **1**. Parkyldyly ses çykartmak, parkyldyly ses etdirmek. **2**. Atyp goýbermek, ýarmak. *Ol elindäki şarlaryny yzly-yzyna parkyldatdy.*

PARKYLDAÝYŞ [parkyllaýyş], *iş ady.* Parkyldamak ýagdaýy.

PARKYLDY [parkylly], *at.* Bir zadyň (köplenç, çüýşäniň, çyra çüýşesiniň, bulguryň) birbada ýarylmagyndan, döwülmeginden we ş. m. döreýän zarply sesiň ady.

PARLAK, *syp.* Ýalpyldap nuruny saçýan, ýagty yşyk berýän, parlap duran. *Parlak Gün.*

PARLAMAK, *işl.* **1.** Ýalpyldap nur saçmak, ýagty yşyk bermek. *Onuň ak ýüzünde balkyldaýan gara gözleri parlap duran bagt ýyldyzy ýaly duýaldy* (B. Kerbabaýew). **2**. Öwşün atyp durmak. *Ebedilik ot şol gahrymanlaryň janly ýadygärligi bolup parlaýar* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Şemala, ýele galgamak, pasyrdamak, pasyrdyly seslenmek. **4**. Giň gerim almak, ýaýbaňlanmak, ösmek. *Ýurdumyz gün-günden parlap ösýär.*

PARLAŞMAK, *işl.* **1.** Ýalpyldaşyp, nur saçyşyp durmak, ýagty berşip durmak, öwşün atyşyp durmak. *Gyzyl güller, gülälekler parlaşyp, açylyşyp dur.* **2**. Şemalyň, ýeliň ugruna pasyrdaşmak, ses edişmek.

PARLATMAK, *işl.* **1**. Ýalpyldadyp nur saçdyrmak, ýagty yşyk berdirmek, öwşün atdyrmak. **2**. Şemalyň, ýeliň ugruna pasyrdatmak, parryldyly seslendirmek.

PAR-PAR, s. *ş. aňl. söz.* Bir zat parryldan wagtynda çykýan ses. *Onuň par-par hor çekişi gowagyň içinde ýatanlaryň horruldysyna goşulyp gidýär* (S. Annasähedow).

PARRAN [parra:n], *hal.* Gös-göni, içinden böwsüp, deşip (geçme). *Maşynyň ýiti çyrasy tümlügi parran kesip geçýär.*

PARRYKLATMAK, *işl., ser.* **Parryldatmak**. *Ol tanapyny süýräp, burnuny parrykladyp, ondan-oňa dazyrdap ýördi* (B. Kerbabaýew).

PARRYLDAMA [parryllama], *iş ady.* Parryldamak ýagdaýy.

PARRYLDAMAK [parryllamak], *işl.* Parryldyly ses etmek, parryldyly ses çykmak. *Onsuz-da daşardan eşidilip duran horruldy has açygrak parryldady* (B. Kerbabaýew).

PARRYLDAMAKLYK [parryllamaklyk], *iş ady.* Parryldamak ýagdaýy.

PARRYLDAŞMAK [parryllaşmak], *işl.* Köpçülik bolup, parryldyly ses çykaryşmak.

PARRYLDATMAK [parryllatmak], *işl.* Parryldyly ses çykarmak, parryldyly seslenmek.

PARRYLDY [parrylly], *at.* Burnuňdan batly dem alyp, dem çykarylanda, burun boşlugynda döreýän sesiň ady. *Atlaryň burunlarynyň parryldysy eşidildi.*

PARS [pa:rs], *at, ser.* **Parslar**.

PARSAH, *at, k.d.* 6,5-7,5 kilometre barabar

PARAHATÇYLYK [para:hatçylyk], *at, ser.* **Parahatlyk**. **1**. *Dostluk, doganlyk, agzybirlik, adalatlylyk, parahatçylyk ýoly bilen ýöräp, Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistany kuwwatly, beýik döwlete öwürmekde mähriban halkyma bil baglaýaryn* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

PARAHATÇYLYKLY [para:hatçylykly], *syp, ser.* **Parahat 1**. *Gör nähili pajyga!* (B. Kerbabaýew).

PARAHATLANMA [para:hatlanma], *iş ady.* Parahatlanmak ýagdaýy.

PARAHATLANMAK [para:hatlanmak], *işl.* Rahatlanmak, asuda ýagdaýa geçmek, ynjalmak, rahatlyk tapmak, köşeşmek. *Görogly Agaýunusyň bu sözünden soň biraz parahatlandy* ("Görogly").

PARAHATLANMAKLYK [para:hatlanmaklyk], *iş ady.* Parahatlanmak ýagdaýy.

PARAHATLYK [para:hatlyk], *at.* **1**. Uruşsuz-galmagalsyzlyk, asudalyk, dawasyzlyk, parahatçylyk. **2**. Ümsümlik, asudalyk, dynçlyk. *Mukaddes daragt, bütin töwerek dym-dyrs parahatlykdy* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Rahatlyk, arkaýynlyk. *Jar çekilensoň, märekä parahatlyk aralaşdy* (H. Garabaýew).

PARAHOR [pa:raho:r], *syp.* Para alýan (adam).

PARAHORLYK [pa:raho:rluk], *at.* Para almak bilen meşgullanmaklyk, para alyjylyk, para almaklyk.

PARALAMA [pa:ralama], *iş ady.* Paralamak ýagdaýy.

PARALAMAK [pa:ralamak], *işl.* **1**. *ser.* **Parçalamak 2**. *Öldür meni hanjar birle paralap ("Melike-Dilaram").* **2**. *göç. m.* Janygmak, janyňdan syzdyrmak. *Ejegül janyny paralap aýtdy* (A. Durdyýew).

PARALAMAKLYK [pa:ralamaklyk], *iş ady.* Paralamak ýagdaýy.

PARALANMAK [pa:ralanmak], *işl., ser.* Parçalanmak. **1**. *Dert baryny çeken agyrly ýürek, ýene paralandy öňküden beter* (A. Kekilow).

PARALATMAK [pa:ralatmak], *işl., ser.* Parçalatmak.

PARALAÝYŞ [pa:ralaýyş], *iş ady.* Paralamak ýagdaýy.

PARAMA [pa:rama], *iş ady.* Paramak ýagdaýy.

PARAMAK [pa:ramak], *işl.* Çydamak, düýtmek. *Saňa-da köwüş paranok.*

PARAMAKLYK [pa:ramaklyk], *iş ady.* Paramak ýagdaýy.

PARA-PARA [pa:ra-pa:ra], *hal.* Birnäçe bölek, bölek-bölek, kesim-kesim.

PARA-PEŞGEŞ [pa:ra-peşgeş], *at, ser.* Para **I**,**1**.

PARASAT [parasa:t], *at.* Aň-düşünje, pähim, paýhas, akyl.

PARASATLY [parasa:tly], *syp.* Aňly-düşünjeli, paýhasly, akylly, pähimli.

PARASATLYLYK [parasa:tlylyk], *at.* Sagdyn düşünjelilik, akyllylyk, paýhaslylyk, pähimlilik. *Her bir zatda parasatlylyk gerek.*

PARAWUZ, *at.* Don, içmek we ş. m. geýimleriň daş ýa-da iç ýakasyna, gyrasyna, etegine owadanlyk üçin tutulýan insizje donluk ýa-da çepbetow mata. *Içmege parawuz tutmak.*

PARAWUZLAMA [parowuzlomo], *iş ady.* Parawuzlamak ýagdaýy.

PARAWUZLAMAK [parowuzlomok]*işl.* Käbir daşky eşiklere parawuz tutmak. *Içmegi parawuzlamak.*

PARAWUZLAMAKLYK [parowuzlomokluk], *iş ady.* Parawuzlamak işi.

PARAWUZLANMAK [parowuzlonmok], *işl.* yrasyna parawuz tutulmak. *Märekäniň bir tarapynda gyrasy parawuzlanan bagana içmegi egnine ýasgynjak alan, gysga boýly, emma gapak ýaly ýasy döşli, agras gara ýüz, gür sakgally bir adam durdy* (A. Gowşudow).

PARAWUZLAŞMAK [parowuzloşmok], *işl.* Gyrasyna parawuz tutuşmak, parawuz tutmaga kömekleşmek. *Içmegi parawuzlaşmak*

PARAWUZLATMAK [parowuzlotmok], *işl.* Gyrasyna parawuz tutdurmak, parawuz aýlatmak. *Içmegi parawuzlatmak.*

PARAWUZLAÝYŞ [parowuzloýuş], *iş ady.* Parawuzlamak ýagdaýy.

PARAWUZLYK [parowuzluk], *syp.* Parawuz etmek üçin gerek bolan, niýetlenen.

PARAÝYŞ [pa:raýyş], *iş ady.* Paramak ýagdaýy.

PARÇ: parç bolmak boý alyp ösmek, pajarlap ösmek. **Parç gülli** al-ýaşyl, gök öwüsýän ösümlik şekili çekilen gülli (mata hakynda).

PARÇA I, *at.* Bitewi zatdan kesilip ýa-da bölünip alnan bölek, bitin, tutuş zadyň bölegi. *Durdy çopan sürä baryp, ozaldan et üçin niýetlenip ýörlen goýunlardan birini tutup soýupdyr we möjekler bilen dişleşen itleriň her haýsyna bir parça guýruk beripdir* (A. Gowşudow).

PARÇA II, *at.* Ýalpyldawuk ýüpek matanyň ady, ýalpyldawuk mata. *Sandyklaryň ýüpek parçadan doly* (K. Gurbannepesow).

PARÇALAMA, *iş ady.* Parçalamak ýagdaýy.

PARÇALAMAK, *işl.* **1**. Böleklere bölmek, bölek-bölek etmek, tike-tike etmek, böleklemek. *Şagallar bişip oturan gawunlarymyzy parçalap çykypdyr.* **2**. Çapawullyk edip gyrmak, öldürmek.

PARÇALAMAKLYK, *iş ady.* Parçalamak hereketi.

PARÇALANMAK, *işl.* **1**. Bölek-bölek edilmek, tike-tike edilmek, böleklenmek. **2**. Öldürilmek, çapawullyk edip gyrylmak.

PARÇALAŞDYRMAK, *işl.* Bir ýanyndan parçalamak.

PARÇALAŞMAK, *işl.* **1**. Parçalamaga kömek

görnüşe eýe bolmak, paşşyk, ýasy bolmak. *Ujy paşşarýan burnunyň iki gapdaly oýtak bolup, ýaňak süňkleri ýumralyşyp durdy* (B. Kerbabaýew).

PAŞŞARMAKLYK, *iş ady.* Paşşarmak hereketi.

PAŞŞARTMAK, *işl.* Ýasy görnüşe salmak, paşşyk etmek.

PAŞŞARYLMAK, *işl.* Paşşyk hala geçilmek, ýasy görnüşe eýe bolmak.

PAŞŞARYŞMAK, *işl.* Azda-kände paşşyk görnüşe gelmek.

PAŞŞYK, *syp.* Depesinden, ýokarsyndan, üstünden basylan ýaly görnüşde bolan, ýasy görnüşli. *Orazgeldi paşşyk burnuny çekip, eli bilen sypalady.*

PAŞŞYLDAMA [paşşyllama], *iş ady.* Paşşyldamak

PAŞŞYLDAMAK [paşşyllamak], *işl.* Käbir maşynyň bug, ýel goýbermegi sebäpli paşşyldyly ses çykmak, paşşyldyly seslenmek.

PAŞŞYLDAMAKLYK [paşşyllamaklyk], *iş ady.* Paşşyldamak ýagdaýy.

PAŞŞYLDAŞMAK [paşşyllaşmak], *işl.* Paşşyldyly ses çykaryşmak, paşşyldyly seslenişmek.

PAŞŞYLDATMAK [paşşyllatmak], *işl.* Paşşyldyly ses çykarmak, paşşyldyly seslendirmek.

PAŞŞYLDAÝYŞ [paşşyllaýyş], *iş ady.* Paşşyldamak ýagdaýy, derejesi.

PAŞŞYLDY [paşşylly], *at.* Käbir maşynyň bug, tigriň ýel goýbermegi sebäpli çykýan sesiň ady.

PAŞYRDAMAK, *işl.* Paşyrdyly ses çykmak, paşyrdyly seslenmek.

PAŞYRDAŞMAK, *işl.* Yzly-yzyna paşyrdyly seslenmek.

PAŞYRDATMAK, *işl.* Paşyrdyly ses çykarmak. *Garpyzy paşyrdadyp iýmek.*

PAŞYRDY, *at.* Ter gök önüm, miwe we ş. m. iýlende çykýan sesiň ady.

PAT [pa:t], *at.* Küşt oýnunda oýunçylaryň biriniň küşt berilmedik wagtynda öz şasynyň geçere ýer tapmazlyk ýagdaýy.

PAT, *s. ş. aňl. söz.* Bir zat ýokardan gaçanda çykýan ses. *Pat etdi, tabak gaçdy* (Halk döredijiliginden).

PATA [pa:ta:], *at.* Ýogalan, aradan çykan adamyň hatyrasy üçin Gurhanyň ilkinji (fatiha) süresini okamak däbi.

◊ **Pata almak** belli bir hünäre, käre başlamaga, ýola düşmäge biriniň ýa-da köpçüligiň razylygyny, ygtyýaryny, ýagşy niýetini, alkyşyny almak. **Pata bermek** dileg etmek, birine ak ýol arzuw etmek, ussat tarapyndan şägirde özbaşdaklyga ygtyýar berilmek. **Patasyny almak** ölendigini ykrar edip, aýada, pata gelýänleri kabul etmek. *Ertesi olary gonamçylyga äkidip, öz däbimiz boýunça jaýladyk. Soňra hem olaryň patasyny aldyk* (B. Öwezow).

PATAÇY [pa:ta:çy] *at.* Öleniň öýüne pata barýan adam.

PATALLAK, *at.* Burnuň aşagyndaky çukurjyk. *"Ady ýok" diýip, başdan sowma edýänlere burnuň aşagyndaky çukurjyga patallak, aşaky dodagyňdaka bolsa tibit diýilýändigini ýatladasymyz gelýär* ("Watan").

PATANAKLAMA, *iş ady.* Patanaklamak ýagdaýy.

PATANAKLAMAK, *işl.* **1**. Iki öň aýaklarynyň hersini bir ýere basyp gitmek, patyrdyklamak (düýe hakynda). **2**. *gepl. d.* Aýagaldygyna atan-satan bolup ylgamak, ýüwürmek.

PATANAKLAMAKLYK, *iş ady.* Patanaklamak hereketi.

PATANAKLAŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup patanaklamak. *Köşekler patanaklaşyp gitdiler.*

PATARRAKY, *at.* Biderek, ugursyz samyrdy, boş, ugursyz gürrüň. *Gylyç hem agzyna gelen patarrakysyny urýar* (A. Gowşudow). *Şaýadyň patarraka uranyny aňlan sülçi gürrüňi başga ýana sowdy* (B. Kerbabaýew).

PATDA: patda kakmak duýduryş, yşarat üçin duýdansyz patladyp urmak. *Ýoldan geçip barýanyň biri Begenjiň egnine patda kakdy* (B. Kerbabaýew).

PATDA-PATDA: patda-patda gaçmak yzly-yzyna gaçmak, gaçyp, dökülip durmak (miwe we ş. m. hakynda).

PATDYK-PUTDUK: patdyk-putduk etmek 1) aýaklaryny çaýşyk basyp ýöremek, zordan ýöremek. *Bilmedim, enesin saldymy ýada, Patdyk-putduk edip, ýene şol bada, Gapyny nazarlap öňe süründi* (A. Kekilow). **2**) zordan, çala okap, ýazyp bilmek**,** geplemek. *Dili çolaşyp, patdyk-putduk geplänine özem düşünmedi* ("Edebiýat we sungat").

PATDYLDAMAK [patdyllamak], *işl.* **1.** Patdyldy ses çykmak, patdyldyly seslenmek. **2**. Kynlyk bilen ýaňy aýak biten çaga ýaly ýöremek. *Patdyldap barmak.*

PATDYLDAŞMAK [patdyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna patdyldyly seslenmek, gaýta-gaýta patdyldyly ses çykmak.

PATDYLDATMAK [patdyllatmak], *işl.* Patdyldyly ses çykarmak, patdyldyly ses etmek.

PATDYLDY [patdylly], *at.* Ýörelende, bir zat bilen urlanda çykýan sesiň ady.

PATLAK I, *at.* Baldagy ýaprakly, çal reňkli ösümlik.

PATLAK II, *at, ýerli. g.* **1**. Entek bişip ýetişmedik kiçijik garpyz. **2**. Güne ýatan gawun.

PATLAMAK, *işl.* Agyr ýa-da gaty zadyň zarpa bilen urulmagyndan, gaçmagyndan patdyldyly ses çykmak, patdyldyly seslenmek. *Kem-kemden bir tarapa agyp ugran göwre ahyry patlap düşdi* (N. Jumaýew).

PATLAŞMAK [patylaşmak], *işl.* Ýerli ýerden patdyldyly ses çykmak. *Agaçdaky almalar patlaşyp*

uzynlyk ölçeg birligi. *Leýli ýoly maňa müň parsah erdi, Hak munça müşgilim asan eýledi* (“Leýli – Mejnun”).

PARSLAR [pa:rslar], *at.* Eýranyň esasy ilaty.

PARSY [pa:rsy], *syp.* Parsça.

PARSYLAMAK [pa:rsylamak], *işl., gepl.d.* **1**. Pars dilinde geplemek, parsça, parsy geplemek. *Perman gaýtadan: - Benişin! - diýip, parsylady* (G. Kulyýew). **2**. *göç. m.* Düşnüksiz dilde geplemek. *Ýeri, parsylan kişi bolup, diliňi oýnatma-da, gönülesene!* (B. Kerbabaýew).

PARSYLATMAK [pa:rsylatmak], *işl., gepl.d.* Başga birini parsça gürletmek, gepletmek.

PARSYLDAMAK [parsyllamak], *işl.* Parsyldap ýarylmak, parsyldyly seslenmek.

PARSYLDAŞMAK [parsyllaşmak], *işl.* Pars-pars edip, yzly-yzyna ýarylmak.

PARSYLDATMAK [parsyllatmak], *işl.* Parsyldyly ses çykarmak, parsyldyly ses etmek.

PARSYLDY [parsylly], *at.* Ýel berlen zat birden ýarylanda döreýän sesiň ady.

PARTA, *at.* Oturgyjy bilen birleşdirilen mekdep stoly. *Synp otagynda ýigrimi parta goýlupdyr.*

◊ **Prezident partasy** iň ökde okuwçy oturdylýan öň hatardaky parta.

PARTAW [partow], *syp.* Ekilmedik, özleşdirilmedik, boz (ýer hakynda). *Partaw ýer.*

PARTIÝA [pa:rtiýa], *at.* **1**. Haýsy hem bolsa bir dünýä garaýşyň öňde baryjy işjeň bölegi bolup durýan, onuň bähbitlerini goraýan syýasy gurama. **2**. Hor, orkestr üçin ýazylan saz eserleriniň aýratyn bölümi. *Çeper höwesjeňlerden gelen Annagülem şonda Zöhräniň partiýasyny aýdypdy* (“Edebiýat we sungat”).

PARTLADYLMAK, *işl.* Partladyjy jisim (däri, dinamit we ş. m.) bilen ýarylmak.

PARTLAMA, *iş ady.* Partlamak ýagdaýy.

PARTLAMAK, *işl.* **1**. Partyldyly ses çykaryp, güýçli ýarylmak, gaty atylmak. **2**. Darka ýarylmak, bölünmek (köplenç, gawun hakynda).

PARTLAMAKLYK, *iş ady.* Partlamak ýagdaýy.

PARTLAŞMAK, *işl.* Yzly-yzyna partlamak, ýarylmak, bölünmek. (köp zat hakynda).

PARTLATDYRMAK, *işl., ser.* **Partlatmak**.

PARTLATMAK, *işl.* Bir zady gaty güýçli ýarmak.

PARTLAWUK [partlowuk], *at.* **1**. Güýçli ýarylýan, partlap ses çykarýan. **2**. *ser.* **Partlaýjy**.

PARTLAÝJY, *at.* Partlap ýarylýan, partlap atylýan, partlamak häsiýetine eýe bolan.

PARTLAÝYŞ, *iş ady.* Partlamak ýagdaýy.

PARZ, *at, dini.* **1**. Yslam dininde hökmany ýerine ýetirilmeli düzgün. **2**. Hökmany ýerine ýetirilmeli iş, hökmany düzgün. *Ýagşyny görmek parz* (Nakyl).

PASLY-BAHAR, *at.* Bahar aýlary, ýaz wagty, bahar wagty.

PASMANDA, *syp., gepl. d.* Hiç işi başarmaýan, emelsiz. *Özüm pasmanda bolsam-da, göwnüm asmanda* (Nakyl).

PASPORT [pa:sport], *at.* **1**. Eýesiniň şahsyýetini we raýatlygyny tassyklaýan resminama. **2**. Maşynyň, hojalyk abzallarynyň, gurallarynyň hasaba alyş resminamasy.

PASYBAN [pa:syva:n], *at, kön. s.* Garawul, sakçy. *Işigiňde gije-gündiz pasyban oldum ýene* (Şah Ysmaýyl).

PASYK [pa:syk], *syp.* Bozuk, ýaramaz (adam hakynda).

PASYL, *at.* **1**. Ýylyň ýaz, tomus, güýz we gyş möwsümleriniň birini öz içine alýan, üç aýdan ybarat bolan wagt, döwür. *Gyş pasly sähra merdanlary üçin has jogapkärli möwsüm* (“Türkmenistan”). **2**. Belli bir wagt aralygyny öz içine alýan wagt, salym, mütdet. *Baharda açylan reňbe-reň güller, Bir pasyl açylar, ýaza myhmandyr* (Magtymguly).

PASYLLAÝYN, *hal.* Her bir pasyla mahsus bolan, her pasylda bolup geçýän, pasylma-pasyl bolup durýan.

PASYRDAMA, *iş ady.* Pasyrdamak ýagdaýy.

PASYRDAMAK, *işl.* **1**. Ganat kakmak, ganat kakyp uçmak (guş hakynda). *Symrug bolsa pasyrdap, asmana galýar* (“Türkmen halk ertekileri”). **2**. Ýeliň täsiri bilen pasyrdyly ses emele gelmek, seslenmek (baýdak we ş. m. hakynda).

PASYRDAMAKLYK, *iş ady.* Pasyrdamak ýagdaýy.

PASYRDAŞMAK, *işl.* **1**. Köpçülikleýin ganat kakmak, bilelikde pasyrdamak. **2**. Ýeliň täsiri bilen pasyrdap seslenişmek, galgaşmak.

PASYRDATDYRMAK, *işl., ser.* **Pasyrdatmak**.

PASYRDATMAK, *işl.* Pasyrdyly ses çykartmak, pasyrdyly seslendirmek.

PASYRDY, *s. ş. aňl. söz.* Howanyň, şemalyň täsiri bilen guşuň ganatynyň, asylgy baýdagyň, geýilgi köýnegiň çykarýan sesiniň ady. *Ýaşyl baýdagyň pasyrdysy.*

PASYR-PASYR, *s. ş. aňl. söz.* Uly mata bölegi güýçli şemal ösende, guş ganatyny kakanda çykýan sesler. *Pasyr-pasyr etmak.*

PAŞ [pa:ş]: **paş etmek** köpe aýan etmek, äşgär etmek, mälim etmek.

PAŞLAK, *at.* Hažžygyň bir görnüşi.

PAŞMAK I, *at.* **1**. Sygyr, goýun we ş. m. mallaryň syňrakly gaty dabany. **2**. *gepl. d.* Köwüş. *Pökgen ýatan paşmagy aýagyna sokup, daşary çykdy* (A. Gowşudow).

PAŞMAK II, *işl., gepl. d.* Iş ýüzüne geçmek, ugruna bolmak, başa barmak, amala aşmak. *Biz ony goldasak, onuň işi paşar* (“Edebiýat we sungat”).

PAŞŞARMA, *iş ady.* Paşşarmak ýagdaýy.

PAŞŞARMAK, *işl.* Paşşyk hala geçmek, ýasy

paýnamalaryň esasynda işleýän kärhana gatnaşyjy. **2**. Paýnamalara degişli bolan, paýnamalara esaslanýan. *Paýdarlar jemgyýeti.*

PAÝDAŞ [pa:ýdaş], *at.* Paýlanylýan zadyň bir böleginiň eýesi, şärik.

PAÝEKI [pa:ýeki], *at, kön. s., taryh.* Myhmanlara suwçilimi tutup berýän adam. *Çaýpuruşlar çaý äkeldi, – aşbazlar nahar äkeldi, paýekisi çilim äkeldi* ("Görogly").

PAÝENDAZ [pa:ýenna:z], **1**. *at, kön. s.* Aýak aşagyna düşelýän düşek. *Atyň aýagynyň teýine mahmaldan paýendaz düşäýinmi?* ("Görogly"). **2**. *göç. m.* Gurban, sadaga.

PAÝENDE [pa:ýenne], *hal, k.d.* Müdimi, hemişelik, berkarar. *Hak size ýaman getirmesin! Döwletiňiz paýende olsun, hanym, heý!* ("Kitaby dedem Gorkut").

PAÝENDEKI [paýenneki], *at.* Gyşa saklanýan gawunyň görnüşi. - *Azyp dagy paýendeki bor öýdýärmiň* (A. Salyh).

PAÝHAS, *at.* Adamyň akyl ýetirijilik, pikir edijilik ukyby. *Adamzat öz paýhasyna, eliniň işine guwanyp biler* ("Edebiýat we sungat").

PAÝHASLANMAK, *işl.* Aňly-düşünjeli bolmak, pähimlenmek, akyl ýetirmek. *Tagan heniz hem özüne bu işi etdireniň nämeligini paýhaslanyp bilmeýärdi* (B. Soltannyýazow).

PAÝHASLY, *syp.* Aňly-düşünjeli hereket edýän, pähimli, parasatly paýhas edýän.

PAÝHASLYLYK, *at.* Paýhasy barlyk, akyllylyk. *Onuň syraty, onuň akyly-huşy, paýhaslylygy terezide ölçärden agyrdy* ("Edebiýat we sungat").

PAÝHASSYZLYK, *at.* Paýhasly dällik, paýhasy ýokluk.

PAÝHYN: paýhyn etmek *ser.* **Paýhynlamak 1**,**2**. *Mallar ýorunjany paýhyn edipdir.*

PAÝHYNLAMA, *iş ady.* Paýhynlamak ýagdaýy.

PAÝHYNLAMAK, *işl.* **1**. Weýran etmek, haraplamak, zaýalamak. *Ýüpden boşan mallar gök ekini paýhynlapdyr.* **2**. *göç. m.* Gyrgyna bermek, gyryp gutarmak, gyrmak; öldürmek, ýok etmek.

PAÝHYNLAMAKLYK, *iş ady.* Paýhynlamak hereketi.

PAÝHYNLANMAK, *işl.* **1**. Harap edilmek, weýran edilmek, zaýalanmak. **2**. *göç. m.* Köpçülikleýin gyrylmak, gyrylyp gutarmak. *Duşmanyň paýhynlanyşyna bir seret* (B. Kerbabaýew).

PAÝHYNLATMAK, *işl.* **1**. Harap etdirmek, weýran etdirmek, zaýalatmak. **2**. *göç. m.* Köpçülikleýin gyrdyrmak, gyrdyryp gutartmak.

PAÝHYNLAÝYŞ, *iş ady.* Paýhynlamak ýagdaýy.

PAÝLAMA [pa:ýlama], **1**. *iş ady.* Paýlamak ýagdaýy. **2**. *at.* Sarp ediş we önümçiligi baglaşdyryjy jemgyýetçilik önümçiliginiň üznüksiz basgançagy.

PAÝLAMAK [pa:ýlamak], *işl.* **1**. Bölüp bermek, üleşdirip bermek. **2**. Köpçülige dargatmak, ile ýaýratmak, ýetirmek. *Toý çakylygyny paýlamak.*

PAÝLAMAKLYK [pa:ýlamaklyk], *iş ady.* Paýlamak ýagdaýy.

PAÝLANMAK [pa:ýlanmak], *işl.* **1**. Paýlap berilmek, bölüp berilmek. **2**. Köpçülige üleşdirilmek, ile ýaýradylmak.

PAÝLANYŞYK [pa:ýlanşyk], *ser.* **Paýlaşyk**.

PAÝLAŞDYRMAK [pa:ýlaşdyrmak], *işl.* Birtopar zady bir ýan ujundan paýlap çykmak, birnäçe ýere bölüşdirmek.

PAÝLAŞMAK [pa:ýlaşmak], *işl.* Öz aralarynda paýlamak.*Soňra sakyrtga, göle we geçi harmany paýlaşypdyrlar* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. *göç. m.* Birine duýgudaşlyk bildirmek. *Şatlygy, gaýgyny bile paýlaşdyk* (A. Kowusow).

PAÝLAŞYK [pa:ýlaşyk], *at.* Paýlaşmaklyk, üleşik, bölüşik, paýlanyşyk. *Şeýlelikde, oňa düşmedi diýende paýlaşykdan hem elli-altmyş manat pul düşýär* (N. Pomma).

PAÝLATMAK [pa:ýlatmak], *işl.* **1**. Paýlamaga mümkinçilik bermek. *Ýer paýlatmak.* **2**. Köpçülige ýaýratdyrmak, dargatdyrmak. *Çakylyk paýlatmak.*

PAÝLAÝJY [pa:ýlaýjy], *at.* Paýlanylýan zady bölüji, üleşdiriji.

PAÝLAÝYŞ [pa:ýlaýyş], *iş ady.* Paýlamak ýagdaýy.

PAÝNAMA [pa:ýna:ma], *at.* Kärhananyň tertipnama (esasnama) gaznasyna belli bir mukdarda goýlan goýuma güwä geçýän we onuň eýesine şol kärhananyň işlerine we girdejilerine gatnaşmaga hukuk berýän gymmatbaha kagyz.

PAÝPYLDAMA [paýpyllama], *iş ady.* Paýpyldamak ýagdaýy.

PAÝPYLDAMAK [paýpyllamak], *işl.* Yranyp, agras ädimläp ýöremek, paýpyl-paýpyl edip ýöremek.

PAÝPYLDAMAKLYK [paýpyllamaklyk], *iş ady.* Paýpyldamak ýagdaýy.

PAÝPYLDAŞMAK [paýpyllaşmak], *işl.* Birnäçe bolup paýpyllap ýöremek.

PAÝPYLDAÝYŞ [paýpyllaýyş], *iş ady.* Paýpyldamak ýagdaýy, hereketi.

PAÝPYL-PAÝPYL: paýpyl-paýpyl etmek *ser.* **Paýpyldamak**. *Ýeri, garga dost, halklar saňa: "Paýpyl-paýpyl ýörişli, ýany gara gylyçly" – diýip, matal düzüpdirler diýdi* ("Türkmen halk ertekileri").

PAÝ-PYÝADA [pa:ý-pyýa:da], *at, ser.* **Pyýada 1**. *Paý-pyýada gezdi uly diýary, Baryp ýatan hakykatçy ýigitdi* (M. Seýidow).

PAÝRAMA, *iş ady.* Paýramak ýagdaýy.

PAÝRAMAK, *işl.* Her biri bir ýana seçelenip ýaýramak, dargap gitmek, pytramak. Çabga ýaly eòýän

gaçdy.

PATLATMAK [patylatmak], *işl.* **1**. Agyr ýa-da gaty zady zarp bilen urup, gaçyryp, patdyldyly ses çykarmak, patdyldyly ses etdirmek. *Kepje bilen bir gaýra böwediň öňüne patlatdy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *gepl d.* Urmak, ýençmek.

PATLAWUK [patlowuk], *at*. Wagtal-wagtal ýeriň aşagyndan suwuk gyzgyn läbik zyňlyp çykýan dag şekilli beýiklik, ýanardag.

PATRAK [patyrak], *at.* Gowrulanda patraşyp, gowy açylýan mekgejöwen dänesi. *Etmekçidim patrak, Boldy bary çetrek* (Halk döredijiliginden). *Men saňa häzirjik patrak edip bereýin* (G. Seýitmädow).

PATRAMAK [patyramak], *işl*. Patrak ýaly açylmak, ýagty şöhle saçmak, ýalpyldamak. *Gowaçalar atyzda patrak ýaly patrap açylypdyr.*

PATRAŞMAK [patyraşmak], *işl.* Patrak ýaly agaryşmak. *Ynha, derýa hiç darykman akyp dur, Ýyldyzlar patraşyp, maňa bakyp dur* (N. Pomma).

PATY-PUTY, *at.* Ownuk-uşak öý goşy, goş-golam, odur-budur. *Düýämiziň üstüne paty-putymyzy atdym* ("Edebiýat we sungat").

PATYRDAMA, *iş ady.* Patyrdamak ýagdaýy.

PATYRDAMAK, *işl.* Dowamly, patyrdyly ses çykmak, patyrdyly seslenmek.

PATYRDAMAKLYK, *iş ady.* Patyrdamak ýagdaýy.

PATYRDAŞMAK, *işl.* Yzly-yzyna patyrdyly ses çykmak, patyr-patyr edip durmak.

PATYRDATMAK, *işl.* Patyrdyly ses çykartmak, patyrdyly seslendirmek.

PATYRDAÝYŞ, *iş ady.* Patyrdamak ýagdaýy.

PATYRDY, *at.* At çapylanda, yzly-yzyna ýarag atylanda we ş. m. döreýän dowamly sesiň ady. *Itler düýeleriň patyrdysyna hasanaklaşyp turýarlar.*

PATYRDYK, *at, ser.* **Patyrdy**. *Şol düýäniň patyrdysyna ürken beýleki düýeler hem patyrdyk urdy* (B. Kerbabaýew).

PATYRDYKLAMAK, *işl.* Aýagaldygyna atan-satan bolup gaty gitmek, ylgamak, ýüwürmek. *Patyrdyklap, oýun edip, Gezýär torum-köşekler* (B. Kerbabaýew).

PATYRDYKLAŞMAK, *işl*. Birnäçe bolup bilelikde patyrdyklamak. *Meýdanda mes erkekler eýläk-beýläk patyrdyklaşýardylar.*

PATYR-PATYR, *s. ş. aňl. söz*. Yzly-yzyna patyrdap çykýan ses.

PATYŞA [pa:tyşa:], *at.* Käbir ýurtlarda döwleti ýeke-täk özi dolandyrýan adam, şa.

PATYŞALYK [pa:tyşa:lyk], *at*. **1**. Patyşa wezipesinde bolmaklyk, şalyk. **2**. Patyşa tarapyndan dolandyrylýan döwlet. *Oňa sen çopan goşy diýmersiň, uly bir patyşalygyň saldyran köşgi diýersiň!* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Patyşalyk emläk** patyşa değiºli emläk.

PATYŞAÝY [pa:tyşa:ýy], *at*. Sary, gyzyl, ýaşyl gatyşykly ykyrdap duran ýüpek mata, şahy.

PAÝ [pa:ý], *at.* **1**. Bar zat paýlaşylanda, her kime ýetýän hak, zat. **2**. Umumy işde her bir gatnaşyjynyň ýerine ýetirmeli işi. **3**. Toý-tomaşada berilýän, paýlanýan zat. *Toý paýyny bolsa, gelin gelensoň elterin* ("Edebiýat we sungat")

PAÝ, *üml, ser.* **Päheý**. *Paý, gorkak, towşan ýürek! - diýip, maňa gülýär hem öz hyrlysyny doldurýar* (A. Gowşudow).

PAÝA [pa:ýa], *at.* **1**. Söýget üçin miweli agaçlara we ş. m. urulýan haçjaly agaç, direg. **2**. *kön. s.* Birzadyň etegi, aşak tarapy. *Gaplaň gürlär gaýasynda, Jeren gezer paýasynda* (Mollanepes). **3**. Çüýşeli çyranyň aşagynda goýulýan çyra götergiç.

PAÝAÇY [pa:ýaçy], *at.* Nowanyň, dommalyň kenara gelen wagty ýörite taýýarlanylan gazygyny (paýasyny) ýere dikip, bendili daňýan adam.

PAÝAKEŞ [pa:ýakeş], *at.* Çilimçi. *Paýakeş çilim getirdi* ("Görogly").

PAÝALAMAK [pa:ýalamak], *işl.* Paýa söýemek, paýa urmak, paýa diremek, direg urmak. *Miweli agaçlary paýalamak.*

PAÝALANMAK [pa:ýalanmak], *işl*. Paýa direlmek, paýa urulmak, paýa bilen söýget edilmek, direg urulmak. *Her paslyň her işi bar: ýazda üzüm paýalanýar* (N. Baýramow).

PAÝALAŞMAK [pa:ýalaşmak], *işl.* Paýa urmaga kömekleşmek, paýalamaga kömek etmek. *Daýhana üzüm paýalaşmak.*

PAÝALATMAK [pa:ýalatmak], *işl.* Paýalamak işini başga birine etdirmek. *Üzümleri paýalatmak.*

PAÝALYK [pa:ýalyk], *syp*. Paýa etmek üçin niýetlenen. *Ol agaçlar ýapragy gurçuga berlen tut çybyklaryndan paýalyk üçin saýlanyp alnan pytanakly taýajyklardy* (A. Gowşudow).

PAÝAPYL, *at.* Ýabyň üstünden pyýada geçmek üçin keseligine goýulýan agaç köpri.

PAÝAW [paýow], *at.* Suwuň öňi beklenenden soň, syrygyp akýan suw.

◊ **Paýaw bolmak** tamam bolmak, gutarmak.

PAÝAWLAMAK [paýowlomok], *işl.* Ahyryna ýetip barmak, gutaraňkyrlamak. *Men indi ýüz ýigrimi ýaşymy paýawladym* ("Görogly"). *Akmyrat aga, otumyz paýawlap barýar* (A. Gowşudow).

PAÝAWLANMAK, *işl*. Gutarmak, soňlamak, tamamlamak. *Yssy tomusy paýawlanyp, hoştap howaly güýz gelipdi* (G. Gurbansähedow).

PAÝÇY [pa:ýçy], *at.* Bileleşigiň agzasy bolup, paý töleýän, paý eýesi.

PAÝDAR [pa:ýdar], *at.* **1**. Paýnamalaryň eýesi,

PELESAŇ: pelesaň urmak (kakmak) iki baka hars urmak, iki ýana urunmak, alakjamak.

PELESAŇLAMAK, *işl.* Birineň ýa-da bir zadyň ugrunda hars urmak, alakjamak, pelesaň urmak.

PELÄKET [pelä:ket], *at.* Şum, ýaramaz, bezzat, pelit. *Heý peläket, urjakmy, ýok* (S. Myradow).

PELIT [peli:t], *syp., gepl. d.* "Nejis", "hapa" diýen manylarda ulanylýan sögünç söz.

PELLE I, *at, ser.* **1**. **Pellehana**. *Her kim pellä golaýlaşýan atlaryň tomaşasyndan galyp barýan ýaly, ileri süýşýärdiler* (G. Kulyýew). **2**. Wagt, mütdet. *Arada dyngy berlen wagty Guwanç oňa: - Häzir hem bir pelle! - diýdi* (A. Gowşudow).

PELLE II, *at.* Deň iki kesilen garpyzyň, gawunyň bir bölegi. *Içi gyrlyp taşlanan pelleler baýryň bir bölegi ýaly küde bolup ýatyr* (B. Kerbabaýew).

PELLEHANA [pelleha:na], *at.* Ýaryşda iň soňky barylmaly ýer ýa-da baryp gaýdylýan ýer, toýhana. *Atlar pellehana golaýlaşypdyrlar* (Ý. Mämmediýew).

PELLIK, *at.* Gawun, garpyz we ş. m. gök önümleriň pazylyndan, biýarasyndan ýolnup aýrylýan ýerindäki düýbi, sapagy.

PELPELLEME, *iş ady.* Pelpellemek ýagdaýy.

PELPELLEMEK, *işl.* **1.** Howada dowamly ganat germek, ganat kakyp durmak. **2**. Galgamak, ýelpeselmek, ýelkildemek. **3**. *gepl. d.* Ynjalyksyz, aladaly ýagdaýda biriniň ýa-da bir zadyň daşynda pyrlanmak, oda-köze düşmek, kebelek bolup aýlanmak.

PELPELLEMEKLIK, *iş ady.* Pelpellemek hereketi.

PELPELLEŞMEK, *işl.* **1**. Howada dowamly ganat kakyşmak, ganat gerşip durmak. *Torgaýlar pelpelleşýärler.* **2**. *gepl. d.* Ynjalyksyz, aladaly ýagdaýda daşynda pyr-pyr aýlanyşmak, perwaz uruşmak.

PELPELLETMEK, *işl.* **1.** Pelpellär ýaly etmek, galgatmak, ýelkildetmek. **2**. *gepl. d.* Ynjalyksyz, aladaly ýagdaýda biriniň ýa-da bir zadyň daşynda pyr-pyr aýlandyrmak.

PELPELLEÝIŞ, *iş ady.* Pelpellemek ýagdaýy.

PELSEPE, *at*. Tebigatyň, jemgyýetiň we pikirlenmäniň ösüşiniň esasy kanunlary hakyndaky ylym, filosofiýya.

◊ **Pelsepe otarmak** akyl satyp, esassyz pikir ýöretmek.

PELSEPEWI [pelsepewü], *syp.* Pelsepe ylmyna degişli bolan, pelsepä has bolan.

PELTE, *at.* **1**. Çyra, şem we ş. m. yşyklandyryjy abzallarda pamykdan, ýüplükden işilip ýa-da örülip ýasalan ýüp. *Ömrüň şugla ursa, ýürek ýagyňdyr, Ýag tükener, peltäň söner, öçer sen* (Magtymguly). **2**. Çakmaksyz tüpeňlerde därä ot düşürmek üçin ulanylýan pagta bölegi. *Gow bilen ot aldy we ony pagtadan edilen peltä düşürdi* (A. Gowşudow).

◊ **Peltesine ot bermek (ýag damdyrmak)** derdini gozgamak, meçew bermek, öjükdirmek. *Köşeşdirmegiň ýerine, sen onuň peltesine ýag damdyrýarsyň* (B. Pürliýew).

PELTEK, *syp.* Käbir sesi dogry aýdyp bilmeýän. *Ogrudan baý bolmaz, peltekden – bagşy* (Baýly şahyr).

PELTEKLEME, *iş ady.* Pelteklemek ýagdaýy.

PELTEKLEMEK, *işl.* Käbir sesleri nädogry aýdyp geplemek, bolşundan üýtgedip aýtmak. *Çary hem zol-zol Aşyryň sözlerini gaýtalap, peltekledi durdy* ("Edebiýat we sungat").

PELTEKLEMEKLIK, *iş ady.* Pelteklemek hereketi.

PELTEKLEŞMEK, *işl.* Birnäçe bolup pelteklemek.

PELTEKLETMEK, *işl.* Güýçli ruhy ýa-da başga täsir netijesinde diliňi pelteklemek derejesine ýetirmek. *Ol dilini peltekledip, sakynyp gepledi* (G. Kulyýew).

PELTEKLEÝIŞ, *iş ady.* Pelteklemek ýagdaýy.

PELTEKLIK, *at.*Peltek bolmaklyk, käbir sesleri dogry aýdyp bilmezlik, peltegiň ýagdaýy.

PELTELI, *syp.* **1**. Pelte arkaly ýanýan, peltesi bar bolan. *Sona çaý -nahar taýynlamak bilen boldy, pelteli çyrany otlady* (G. Ezizow).**2**. Peltäniň kömegi bilen atylýan, göçýän (tüpeň hakynda). *Pelteli tüpeň.*

PENA [pena:], *at.* **1**. Bir zatdan goranar ýaly ýer, buky. **2**. *göç. m.* Hossar, arka, daýanç, arkadag. *Dogan dogana penadyr* ("Görogly"). *Iki söýgülä ýagşylyk edip, pena beren ol goňşy indi ýokdy* (A. Gowşudow). **3**. Bir zadyň öňüne tutulýan gorag, taşa, padar. *Ol (sazak) howa bulaşanda, mallar üçin pena bolýar, çopanlara ýakmaga ýaraýar* ("Edebiýat we sungat"). **4**. Oglana dakylýan at.

PENAKÄR [pena:kä:r], *at.* Pena bolýan, goldaw edýän, gorag edýän. *Olar aýdym mirasynda, Wasp edermiş penakäri* (M. Seýidow).

PENAKÄRLIK [pena:kä:rlik], *at*. Penakär bolmaklyk, arka, arkadaýanç, hossar bolmaklyk.

PENALAMA [pena:lama], *iş ady.* Penalamak ýagdaýy.

PENALAMAK [pena:lamak], *işl.* **1**. Gorag ýa-da görünmezlik üçin bir zadyň arkasyna dolanmak, pena edinmek. *Keýik owlajygy enesini penalap durdy.* **2**. *göç. m.* Arka tutmak, hossar edinmek, arka tutunmak. *Annadurdy murt rejäniň geň däldigini bilip, derrew bizi penalady* (N. Pomma).

PENALAMAKLYK [pena:lamaklyk], *iş ady.* Penalamak ýagdaýy.

PENALANMAK [pena:lanmak], *işl.* **1**. Goranyp saklanmak, görünmezlik üçin bir zady pena edinmek, bir zada bukulmak. *Penjirämiziň öňünde ösüp oturan goja tuda penalandy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *göç. m.* Birini özüne pena edinmek, arka edinmek.

PENALATDYRMAK [pena:latdyrmak], *işl., ser.*

açmaòyz gyzyl bugdaýlar aýaklarynyò töwereklerine paýrap düºdi (B. Kerbabaýew).

PAÝRAMAKLYK, *iş ady.* Paýramak ýagdaýy.

PAÝRAŞMAK, *işl.* Seçelenişip ýaýramak, dargaşmak, pytraşmak. *Bagy üzülen hünjüler paýraşyp ýatyrdy.*

PAÝRATMAK, *işl.* **1**. Paýrap gider ýaly etmek, pytratmak, dargatmak. **2**. Yzyny üzmän atmak, üznüksiz atmak. *Paýradyp atmak.*

PAÝRAÝYŞ, *iş ady.* Paýramak ýagdaýy.

PAÝTAGT [pa:ýtağyt], *at.* Bir döwletiň baş şäheri, ýurduň merkezi.

PAÝTAGTLY [pa:ýtağytly], *syp.* Paýtagtda, merkezde ýaşaýan.

PAÝTUN [paýtu:n], *at.* Üsti açylyp ýapylýan, saýawanly, at goşulyp münülýän ýeňil araba. *Paýtuna goşulan atlaryň jyňňyrdysy eşidilýärdi* (B. Kerbabaýew).

PAÝTUNÇY [paýtu:nçy], *at.* Paýtun sürýän adam, paýtun sürüji. *Meret paýtunça rugsat berip, ýabysyna gamçy basdy* (A. Durdyýew).

PAÝYRDAMA, *iş ady.* Paýyrdamak ýagdaýy.

PAÝYRDAMAK, *işl.* **1**. Sesli sepelenip dökülmek, gaçmak. **2**. Birden ýyrtylmak, tikini sökülip, sesli ýyrtylmak.

PAÝYRDAMAKLYK, *iş ady.* Paýyrdamak ýagdaýy.

PAÝYRDAŞMAK, *işl.* **1**. Paýyrdap dökülmek (köp sanly ownuk zat hakynda). **2**. Paýyrdyly seslenişmek.

PAÝYRDATMAK, *işl.* **1**. Sesli sepelendirip dökmek, gaçyrmak. **2**. Birden ýyrtmak, sesli ýyrtyp goýbermek. **3**. Paýyrdyly ses çykaryp atmak.

PAÝYRDAÝYŞ, *iş ady.* Paýyrdamak ýagdaýy.

PAÝYRDY, *at.* Alma, erik ýaly miweler kakylanda, at çapylanda we ş. m. paýyrdap çykýan sesiň ady.

◊ **Paýyrda bermek 1)** köpçülik bolup at çapmak. **2**) dyr-pytrak bolup gaçmak.

PAÝYR-PAÝYR, *s. ş. aňl. söz, ser.* **Paýyrdy**.

PAÝYŞ [pa:ýyş], *at.* Birine gahar bilen aýdylýan medeniýetsiz hapa, gödek, ýaramaz söz. *Paýyş söz.*

PAZA [pa:za], *at.* Azalyň ujundaky ýere girýän ýiti ýasy demri. *Paza biriniň aýagyna düşdi* (H. Derýaýew).

PAZLAMA [pazylama], *iş ady.* Pazlamak ýagdaýy.

PAZLAMAK [pazylamak], *işl.* Birbada paz edip ýanmak, birden tutaşmak, ot almak.

PAZLAMAKLYK [pazylamaklyk], *iş ady.* Pazlamak ýagdaýy.

PAZLAŞMAK [pazylaşmak], *işl.* Paz-paz edip seslenişmek. *Ojaklarda ýakylan gazlar pazlaşyp ýanýardylar.*

PAZLATMAK, *işl.* Pazlar ýaly edip işletmek, herekete getirmek. *Derrew ussa aganyň garşysyna geçdim, körügi pazladyp başladym* (R. Gelenow).

AZLAÝYŞ [pazylaýyş], *iş ady.* Pazlamak ýagdaýy.

PAZYL [pa:zyl], *at.* Gawun, garpyz, kädi, hyýar ýaly bakja ekinleriniň gol atyp ýaýran ýaprakly baldagy, biýara. *Öýleriň töweregindäki gawun-arpyzyň pazyllary solupdy* (H. Garabaýew).

PAZZA: pazza ýanmak derrew ot almak, tiz ýanmak.

PAZZYLDAMA [pazzyllama], *iş ady.* Pazzyldamak ýagdaýy.

PAZZYLDAMAK [pazzyllamak], *işl.* Dowamly pazzyldyly ses çykmak, pazzyldyly seslenmek.

PAZZYLDAMAKLYK [pazzyllamaklyk], *iş ady.* Pazzyldamak ýagdaýy.

PAZZYLDAŞMAK [pazzyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna pazzyldyly ses çykmak.

PAZZYLDATMAK [pazzyllatmak], *işl.* Pazzyldyly ses çykarmak, pazzyldyly ses etdirmek.

PAZZYLDAÝYŞ [pazzyllaýyş], *iş ady.* Pazzyldamak ýagdaýy.

PAZZYLDY [pazzylly], *at.* Gaz, ownuk odun, otluçöp we ş. m. ýananda ýa-da oduň üstüne suw dökülende we ş. m. çykýan sesiň ady.

PE [pe:], Türkmen milli elipbiýiniň "**P**" harpynyň ady.

PEÇ, *at.* Kerpiçden ýa-da demirden edilip jaýy gyzdyrmak, nahar bişirmek we ş. m. üçin ulanylýan enjam.

PEÇAN [peça:n]: **peçan bolmak** masgara bolmak, ile gülki bolmak. *Seniň derdiňden ile peçan bolduk-la!* **Peçan etmek** masgara etmek, il gülküsi etmek .

PEÇEK, *at.* Çyrmaşyk ýaly ýazgyn ösýän, uzyn baldakly, gülli, süýri ýaprakly ot.

PEÇIZ [peçi:z], *at.* **1**. Ýedi sany ýylanbaş atylyp oýnalýan milli oýun. **2**. Peçiz oýnunda aty ýigrimi bäş öý göçmäge mümkinçilik (bäş ýylanbaş dükge, iki ýylanbaş jikge düşse, peçiz bolýar).

PEDER, *at, k. d.* Ata, kaka.

PEDERNÄLET [pedernä:let], *syp.* "Ataňa, kakaňa nälet" diýen manyda aýdylýan sögünç söz.

PEKGE, *syp.* Mana, gepe düşünmez, kellesaň.

PEKGELIK, *at.* Mana düşünmezlik, gepe düşünmezlik, kellesaňlyk.

PEKGI, *syp, ser.* **Pekge**.

PEL, *at.* **1**. Ekin ekmek üçin töweregi çillenen dört burç görnüşli ýer, atyz. **2**. Suw saklamak üçin peliň dört töweregine galdyrylan gum, raýyş, çil.

PELEK, *at.* **1**. *k.d.* Gök, asman. *Pil burnun pelege tutar* (Magtymguly) **2**. Ykbal, täleý. *Almany göge at, ýere düşýänçä ýa pelek* (Nakyl).

◊ **Pelek tutmak (urmak)** işiň gaýtmak, şowsuzlyga, betbagtçylyga uçramak. *Indi saňa ne pelek urdy* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew)

PELEŇ, *at.* Pişikler maşgalasyndan bolan güýçli, ýyrtyjy haýwan, şir.

m. Ýüzi örtülmek, üsti basyrylmak, gizlenmek, ýaşyrylmak.

PERDELEŞDIRMEK, *işl.* Birnäçe aýna, gapa perde tutup çykmak, tuty tutuşdyrmak. *Aýnalary perdeleşdirmek.*

PERDELEŞMEK, *işl*. Perde, tuty tutmaga kömekleşmek.

PERDELETMEK, *işl.* **1**. Tuty tutdurmak, perde tutdurmak. *Aýnalary perdeletmek.* **2**. Dutar we ş. m. saz gurallarynyň sapyna perde etdirmek. *Dutary perdeletmek.* **3**. *göç. m.* Ýüzüni örtdürmek, üstüni basyrtmak, gizletmek.

PERDELI, *syp.* **1**. Tuty tutulan, perde asylan. *Perdeli penjire.* **2**. *teatr.* Bölümli. *Üç perdeli drama.* **3**. Ýüzi örtülen, ýapylan. **4**. *göç. m.* Gizlin, ýaşyryn. **5**. Tuwakly. **6**. Gyza dakylýan at.

PERDELIK, *syp.* Tutulyk, tuty etmek üçin, tuta niýetlenen. *Perdelik mata.*

PERDIWAL [perdi:wa:l], *at.* Tama pürs atylandan soňra goýulýan ýarym gor.

PERENJE, *at, ser.* **Burenjek.** *Başy göwşüldän perenjeli, egni sowsany köýnekli çal saç bir aýaldy* (B. Kerbabaýew).

PEREŇ, *at.* Pyçagyň bir görnüşi.

PERGANAT [perğa:nat], *at, ser*. **Dikuçar**. *Dikuçara peri ganatyň hyzmatyny ýerine ýetiýändigi üçin perganat diýýänler hem b ar*.

PERI, *at.* **1**. Ertekilerde, hyýaly eserlerde: owadan gyz. *Bilgiçler: – Eý köşegim, bu bag perileriň bagydyr – diýdiler* ("Saýatly – Hemra"). **2**. *göç. m.* Gözel, owadan.

PERIK, *at.* **1**. Daşyna keleplenen ýüplük geýdirilip, sapak, ýüpek çözlenýän tara guraly. **2**. Suw degirmeniniň çarhy. *Indi negada bir gün diýäýmeseň perigiňem, suwuňam sesi eşidilenokdy* (R. Gelenow).

PERI-PEÝKER, *at, ser.* **Peri**. *Ol peri-peýker sypatly ýary gördüm, şondadyr* (Magtymguly).

PERIŞAN [peri:şa:n], *syp.* **1**. Tukat, gaýgy-gamly, gussaly, hasratly. *Altynyň halynyň perişan bolup oturanyny aňlaýanlar bardy* (N. Saryhanow). *Aýdyp otur, neçün halyň perişan?* (G. Ezizow). **2**. Ýaramaz görnüşli, ýakymsyz, betgelşik, eleşan. *Onuň perişan saçlary eginlerine dökülipdir* ("Edebiýat we sungat").

PERIŞANLYK [peri:şa:nlyk], *at.* **1**. Tukatlyk, gaýgy-gamlylyk, gussalylyk, hasratlylyk. **2**. Ýaramaz görnüşlilik, ýakymsyzlyk, eleşanlyk. *Ýüzümiň perişanlygy we onuň geljegi meni köp närahat edýär* (A. Gowşudow).

PERIŞDE [peri:şde], *at.* Dini düşünjä görä hudaý tarapyn dörän tebigatdan daşary jandar, melek. *Olar: Sen ynsmysyň, jynsmysyň, almyň ýa-da perişdemiň? – diýip soradylar* ("Türkmen halk ertekileri").

◊ **Perişde ýaly** arassa, päkize, päk. *Perişde ýaly garry.* **Peýdasyz perişde** her näçe gowy hem bolsa, başga kişä peýdasy degmeýän, haýry ýetmeýän adam. *Peýdasyz perişdeden aşna döw yagşy* (Atalar sozi).

PERIZAT [peri:za:t], *at.* **1**. Periden dogan, periden dörän adam keşbindäki mifiki mahluk. *Birazdan soň bolsa bir perizat köşkden gizlinlik bilen sallanyp düşýär* ("Türkmen halk ertekileri). **2**. *göç. m.* Görmegeý, owadan gyz.

PERMAN [perma:n], *at.* **1**. Ýurduň baştutany, häkimiýetiň ýokary guramasy tarapyndan ýazuw üsti bilen çykarylýan kanuny güýji bolan karar, buýruk. **2**. Oglana dakylýan at.

PERRAÇ [perra:ç], *at, kön. s.* Nöker, esger. *Nazar perraç oňa başgaça düşündi* (A. Gowşudow).

PERS, *at.* Görnüş, şekil, bolus, keşp; durk. *Eli palçyga batan ýaly hemişe bulaşyp oturmak, gelşikli öýüň persini bozjak* (B. Kerbabaýew).

◊ **Persi gitmek (üýtgemek)** könelmek, sandan galmak.

PERS-ALA [pers-a:la], *syp.* Çyzym-çyzym edilen, çylgym-çylgym ýara salnan, ýaralanan. *Demirtiken, gyzgan, ýandak ýaly tikenli çöpler aýagyny pers-ala etse-de azasyny duýmady* (H. Derýaýew).

PERT, *hal, ser.* **Pert-pert**. *Bu şonuň işi diýip pert aýtdy* (N. Baýramow).

PERT-PERT, *hal.* Çürt-kesik, kesgitli, açyk, sakynman, yzyny üzmän, pert (yzly-yzyna). *Birdenkä-de başyny galdyryp, edil ýygnakda gürrüň edýän ýaly pert-pert sözledi* (B. Kerbabaýew).

PERWANA [perwa:na], *at.* **1**. Kebelek. *Senem bilen aýralygyň oduna, Perwana dek ýana-ýana gelemen* ("Şasenem – Garyp"). **2**. Gyza dakylýan at.

◊ **Perwana bolmak** biriniň yşkyna düşmek, biri diýip ýanyp köýmek, däli-diwana bolmak. **Perwana dek (ýaly) pyrlanmak** gowy görünjek bolup, daşynda kebelek bolup aýla nmak. *Ol seniň daşyňda perwana dek pyrlanýar* ("Edebiýat we sungat").

PERWAÝ [perwa:ý], *at.* Alada, gaýgy, azar, ünji. *Ol seretdimi, seretmedimi Amanlynyň perwaýyna däl* (N. Pomma).

PERWAÝSYZ [perwa:ýsyz], *syp*. Aladasyz, gaýgysyz, azarsyz, ünjüsiz; biagyry; parhsyz. *Ol hiç diýdi-de, perwaýsyz jogap berdi* ("Edebiýat we sungat").

PERWAÝSYZLYK [perwa:ýsyzlyk], *at*. Perwaýsyz bolmaklyk, aladasyzlyk, gaýgysyzlyk, azarsyzlyk, ünjüsizlik; biagyrlyk, biperwaýlylyk. *Perwaýsyzlyk etmek.*

PERWAZ [perwa:z], *at*. **1**. Jaý basyrylanda pürseleriň üstünden goýulýan gysgajyk tagtalar. **2**. Agajyň ýapraklarynyň şygyrdysy, guşuň ganatlarynyň hereketi netijesinde döreýän ses. *Bilbil perwaz eder gunça güllerde* ("Saýatly – Hemra").

◊ **Perwaz urmak (bolmak)** gowy görüp, daşyndan

Penalatmak.

PENALATMAK [pena:latmak], *işl.* Goranyp saklanmak, görünmezlik üçin bir zada pena etdirmek.

PENALAÝYŞ [pena:laýyş], *iş ady.* Penalamak ýagdaýy.

PENALY [pena: ly], *syp.* Arka daýançly, arka daýanjy bar bolan, goldawly.

PENALYK [pena:lyk], *at.* Hossarlyk, tarapyny tutmaklyk, arkadaýançlyk. *Şahyr, bilýärmisiňiz, siziň penalyk eden adamyňyz kim? - diýip, kiçijik gözlerini güldürip sorady* (G. Kulyýew).

PENALYLYK [pena:lylyk], *at.* Arka daýançlylyk, arka daýanjy bar bolanlyk, goldawlylyk.

PENASYZ [pena:syz], *syp.* Arka daýançsyz, arka daýanjy bolmadyk, goldawsyz.

PENASYZLYK [pena:syzlyk], *at.* Arka daýançsyzlyk, arka daýanjy bolmazlyk, goldawsyzlyk.

PENDIGÖL [penniğö:l], *at.* Içi, daş-töweregi syndy gulpy, hüjre barmak goçak, gölçe we ş. m. ownuk nagyşlar salnan köpburçly ullakan göl.

PENJE, *at.* **1**. Barmaklary bilen birlikde tutus eliň iç ýüzi. **2**. Käbir haýwanlaryň,guşuň dyrnakly aýaklary. **3**. Penjelenip alnan mukdardaky zat, şol zadyň ölçegi. *Her penjesi bir gadak, Tiz ganaryň doldurýar* (A. Kekilow).

◊ **Bir penje bolmak** horlanmak. **Penjesine düşmek** biriniň girisine düşmek, özüňi tutdurmak, tutulmak. *Düşdi duşman penjesine, Ýaş Jemile bilen çaga* (Ç. Aşyrow).

PENJEGOÇAK [penjeğoçok] Çyrpa, kürtä, halynyň gyrasyna salynýan tegelek ýaýraň goçak.

PENJEK, *at.* Erkek adamlaryň geýýän üstki geýimi. *Nury iki elini penjeginiň jübüsine sokup, açyk aýnadan howlynyň içine seretdi* (B. Seýtäkow).

PENJELEME, *iş ady.* Penjelemek ýagdaýy.

PENJELEMEK, *işl.* **1**. Penje bilen gysymlamak, tutmak, penjesine salmak. *Ýerden bir gysym topragy penjeledi-de, ony eliniň aýasynda saklap, gözüni aýyrman, uzak wagtlap oňa seredip durdy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Penje urmak, penje salmak; ýolmalamak. *Aýyjyk derýada ýüzüp baryp, uklap ýatan balykçyny penjelemelidi* ("Edebiýat we sungat").

PENJELEMEKLIK, *iş ady.* Penjelemek hereketi.

PENJELENMEK, *işl.* **1**. Penje bilen gysymlanmak, tutulmak. *Indi ol ussa aganyň ýanyna baranda, penjelenjek ýaly busulmady* (R. Gelenow). **2**. Penje urulmak, ýapyşylmak, ýolmalanmak.

PENJELEŞDIRMEK, *işl.* Bir zady birnäçe gezek penjelemek, penje urmak, penjeläp çykmak.

PENJELEŞMEK, *işl.* Biri-birine penje urmak, biri-birine penje salmak.

PENJELETMEK, *işl.* **1**. Penje bilen gysymlatmak, tutdurmak. **2**. Penje urdurmak, ýapyşdyrmak, ýolmalatmak.

PENJE-PENJE, *at.* Birnäçe penje. *Bir ädim öň ýanyndaky ýodajygyň ýakasynda penje-penje gyzyl güllerini güjeňläp oturan bägüle baka ýöneldi* (A. Gowşudow).

PENJIRE, *at.* **1**. Äpişge. *Otagyň penjiresi.* **2**. Pelteli çyranyň bokurdagyndaky çyra çüýşesini saklaýan deşik-deşik tegelek demir. *Ol çyra nebit guýdy, penjiresini arassalap, çüýşe oturtdy.*

PENSIONER [pensiýone:r], *at*. Pensiýa alýan adam.

PENSIÝA [pe:nsiýa], *at*. Garrylyk, maýyplyk we ş.m. boýunça maddy taýdan üpjün etmek üçin tölenýän yzygiderli pul tölegi. *Beýik Watançylyk urşunyň weteranlarynyň, olaryň ýanýoldaşlarynyň we tylda zähmet çeken weteranlaryň pensiýalarynyň aýda iň ýokary möçberini 638 manat möçberinde bellemeli* ("Türkmenistan").

PENŞENBE [penşemme], *at*. Hepdäniň dördünji güniniň ady.

PENT, *at.* Birine berilýän nesihat, wesýet, tabşyryk.

◊ **Pent bermek** bizar etmek, ýürege düşmek, irizmek.

PER I, *at.* **1**. Käbir guşlaryň ýeleginiň aşagynda ösýän näzik hem ownuk sütük. **2**. *gepl. d.* Ýelek, ganat.

PER II, *at.* Suw degirmenini, gämileri we uçarlary herekete getirýän çarh.

PER III: per bermezlik boýun egmezlik, guýruk tutdurmazlyk, eýgertmezlik. *Men size per bermerin.*

PERDE, *at.* **1**. Sahnanyň öňüne tutulýan uly tuty. *Sahnanyň öňüni baglap duran perde-de syryldy* (T. Taganow). **2**. Drama eserleriniň bir bölegi. **3**. Kirişli saz gurallarynyň sapynyň sim bilen boglup goýulýan ýeri. *Baş perde. Nowaý perdesi. Ýokarky perde. Bäş perde. Aşaky açyk (orta) perde. Şirwan perdesi.* **4**. *anat.* Örtük, ýuka gabyk, gaýganak. *Gulak perdesi. Öýken perdesi.* **5**. *göç. m.* Nykap. *Bir zaman perdäňi syrsaň ýüzüňden, Ak ýüzüňde hally juwan islärin* ("Görogly"). **6**. Tuwak. **7**. Gyza dakylýan at.

◊ **Bir perdeden gopmak** umumy dil tapmak, ylalaşmak.

PERDELEME, *iş ady.* Perdelemek ýagdaýy.

PERDELEMEK, *işl.* **1**. Tuty tutmak, perde tutmak. *Aýnalary perdelemek.* **2**. Kirişli saz gurallara perde etmek, perde baglamak. *Dutary perdelemek.* **3**. Nykap çekmek, örtgi örtmek. **4**. *göç. m.* Ýaşyrmak, gizlemek, üstüni basyrmak.

PERDELEMEKLIK, *iş ady.* Perdelemek hereketi.

PERDELENMEK, *işl.* **1**. Tuty tutunmak, perde tutunmak. **2**. Kirişli saz gurallarynyň käbiriniň sapyna perde edilmek. *Perdelenip goýlan dutarlar.* **3**. *göç.*

aşak indirmek, kem-kemden aşaklatmak.

PESSAÝLYK [pessa:ýlyk], *at*. Ýuwaşlyk, mylaýymlyk (ýel hakynda). *Ýaz şemaly pessaýlyk bilen ösýärdi.*

PESSAÝ-PESSAÝ [pessa:ý-pessa:ý], *hal.* Ýuwaş-ýuwaşdan, kem-kemden, usullyk bilen, assa-assa, emaý bilen.

PESSEWE [pessöwö], *at.* Atly gezýän hanyň, harby ýolbaşçynyň attutary. *Görse bu sapar munuň ýanynda diňe pessewesinden başga adam ýok* (A. Gowşudow).

PEŞ I, *at.* Köplenç, ak reňkli uzyn in matadan kellä oralýan selle, çalma. *Aýagy çepekli, kellesi peşli, Pete-pet çykandyr, ýadaw bir fellah* (K. Gurbannepesow).

PEŞ II, *at.* Gyzgyn çägede gowrulan mekgejöwen dänesiniň açylany.

PEŞE, *at, ser.* Çybyn. *Duşmanyň peşeçe bolsa, pilçe gör* (Nakyl). *Hiç-haçan deň gelmez pil bilen peşe, Garaňkylyk dyza çöker hemişe* (A. Kekilow).

◊ **Peşeden pil ýasamak** ujypsyz zady ulaltmak, çendenaşa çişirmek.

PEŞEHANA [peşeha:na], *at.* Çybyndan, aýakçydan goranmak üçin hasadan tikilen çadyr.

PEŞEHORDA [peşeho:rdo], *at.* Awuly çybynlaryň çakmagy zerarly adamyň bedenine çykýan hem-de köplenç ýere ilkinji gyraw düşýänçä gutulmaýan agyrysyz baş, ýara. *Onuň sag dulugynda peşehordanyň yzy bildirýärdi* (A. Gowşudow).

PEŞEMEK, *işl.* Aýaklary bilen ýeri dörmek, dörjelemek, oýmak. *Horaz bolsa eşegiň üstünde aýaklary bilen peşäp, küli tozadyp gelýär, ýakyn geldigiçe hem tozany köpelýär* ("Türkmen halk ertekileri").

PEŞENE, *at.* Görk-görmek, owadanlyk, gelşik, syrat, sypat.

PEŞENELI, *syp.* Ýüz keşbi gelşikli, owadan, görmegeý, syratly. *Şol wagt köpçüligiň içinden peşeneli bir ýaşuly saýlanyp orta çykýar* (G. Ezizow).

PEŞENELILIK, *at*. Ýüz keşbi gelşiklilik, owadanlyk, görmegeýlik, syratlylyk.

PEŞEŇ, *at.* Düýbündäki deşijegine mis oturdylýan we içine däri, seçme, gülle salynýan demirden ýa-da gaty kagyzdan edilen turbajyk şekilli partladyjy guty, gap.

PEŞEŞDIRMEK, *işl.* Köp ýeri peşäp, gazyp çykmak.

PEŞEŞMEK, *işl.* Bilelikde yzly-yzyna peşäp durmak.

PEŞETMEK, *işl.* Öň aýaklary bilen ýeri dördürmek, dörjeletmek, oýdurmak.

PEŞEW [peşöw], *at.* Böwrek üsti bilen bölünip, siýdiklik arkaly çykýan suwuklyk; siýdik.

◊ **Peşew etmek** buşukmak, siýmek.

PEŞEWHALTA [peşöwhalta], *at*. Siýdik ýygnanýan beden agzasy, siýdikhalta.

PEŞGEŞ [peºğeş], *at.* Sylag, sowgat hökmünde mugt berilýän zat.

PEŞMEK, *at.* Düýbi ince, ýokarsy gaba, telpekläp ösýän ýabany ot we onuň guran görnuşi.

◊ **Peşmek ýaly 1)** ýeňil; **2)** gabarasyna görä agramy ýok.

PEŞŞAP [peşşa:p], *at, taryh.* Şalaryň, hanlaryň saklaýan gullukçy hyzmatkäri, ýasawul. *Sen bu ýerde kän durma, biziň peşşaplarymyz seni görseler, öldürerler* ("Görogly").

PEŞŞERILMEK, *işl.* Pezzerişmek, hüżżerişmek.

PEŞŞERMEK, *işl.* Pezzermek, çişmek, hüżżermek.

PEŞŞERTM EK, *işl.* Pezzermek, hüżżertmek.

PET I, *at, kön. s.* Ýüz.

◊ **Peti gara** işi gaýdan, bagtsyz, gara maňlaý, biçäre. **Petine gar ýagmak** işi gaýtmak, şowsuzlyga uçramak, erbet ýagdaýa düşmek.

PET II, *at.* Matany petlemek üçin suwa un goşup ýörite taýýarlanylýan suwuklyk.

◊ **Pet etmek** *ser*. **Peteň etmek**. **Peti gara** işi gaýdan, bagtsyz, gara maňlaý, biçäre. *Bu peti garany öldüren bolaýmaýyn diýip gorkdy* (A. Gowşudow). **Peti gulusyny bermek** kesgitli jogap bermek, geplemez ýaly etmek. **Petine gar ýagmak** işi gaýtmak, şowsuzlyga uçramak, erbet ýagdaýa düşmek.

PETDE I, *at.* Ýandak, ýowşan we ş. m. ösümlikleriň ýyglyp, depelenip üýşürilen üýşmegi, topbagy. *Ullakan petde etdim-de, suwuň öňüni basjak boldum* (B. Japarow).

PETDE II, *at, ser.* **Toraňňy**.

PETDELEME, *iş ady.* Petdelemek ýagdaýy.

PETDELEMEK, *işl.* Ýandak, ýowşan we ş. m. otlar ýygylandan soň olary depeläp, petde görnüşine getirmek, petde etmek. *Ýandak petdelemek.*

PETDELEMEKLIK, *iş ady.* Petdelemek işi, hereketi.

PETDELENMEK, *işl.* Petde görnüşine getirilmek, petde-petde edilip goýulmak.

PETDELEŞDIRMEK, *işl.* Bir ýan ujundan petde-petde edip çykmak, petde-petde edişdirmek (köp sanly petde hakynda) .

PETDELEŞMEK, *işl.* Petdelemäge kömekleşmek; bilelikde petdelemek. *Olar ýatyrylan ýandaklary petdeleşip ýördüler.*

PETDELETMEK, *işl.* Depeläp, petde görnüşine getirtmek, petde-petde etdirip goýdurmak.

PETDE-PETDE, **1**. *at.* Üýşmek-üýşmek, topbak-topbak, küt-küt. **2**. Iri-iri, ullakan-ullakan.

PETEK I, *at.* Aýakgabyň içine düşemek üçin ýörite kesilen keçe bölegi, olduryk. *Köwşüň petegi.*

PETEK II, *at, gepl. d.* Resminama, hat. *Şol ady*

aýrylmazlyk, oda-köze düşmek, biriniň göwnüni awlajak bolmak, kökenek bolmak, perwazlamak. *Perwaz urup kän aýlandym daşynda* (A. Salyh).

PERWAZLAMAK [perwa:zlamak], *işl., gepl. d.* Gowy görüp daşynda aýlanmak, daşyndan aýrylmazlyk.

PERÝAT [perýa:t], *at.* **1**. Ýangynly, gynançly agy, uly gynanç, ahy-nala. *Bilbil, ýagty jahany görse, bir perýat urar – diýdi* ("Hüýrlukga – Hemra"). **2**. Arz, nalyş. *Ol perizat perýadymy aňmazmy?* (G. Muhtarow).

PERZENT, *at.* Çaga, zürýat. *Dogan doganyň daşy, Perzent ýüregiň başy* (Nakyl). *Perzent, perzent bolar, ata-da ata* (G. Ezizow).

PERZENTLIK, *at*. Perzende degişli bolan, perzende laýyk.

PERZENTSIZ [perzenssiz], syp. Perzendi ýok, perzendi bolmadyk. *Perzentsiz adam.*

PERZENTSIZLIK [perzenssizlik], *at*. Perzentsiz ýagdaýda bolmaklyk, çagasyzlyk, zürýatsyzlyk. *Perzentsizlik zaryn çekdim ("Görogly").*

PERZI, *at.* Küşt oýnunda mallaryň iň güýçlüsi, şadan soňky ikinji esasy mal. *Uly malyndan-da ikisini gideripdi, hatda perzisiniň-de göçeri azalýardy* (B. Kerbabaýew).

PES, **1**. *syp*. Boýy ýeterlik derejede bolmadyk, beýik däl, gysga, kelte. *Selim şyh pes boýlurak gaty gujurly adam* (Ç. Aşyrow). **2**. Ýapgyt, çöket, oý. *Pis pisi tapar, suw – pesi* (Nakyl). **3**. Kanagatlanarly däl, ortadan aşak, orta derejä ýetmedik, bellenen hilden ýaramaz, bellenen möçberden kem, az. *Gelin, onyň dogry welin, meniň beýleki halylarym hiç bir halydan pes däldir* (A. Gowşudow). **4**. Adamkärçilik, gylyk-häsiýet, düşünje we ş.m. taýdan beýlekilerçe bolmadyk.

◊ **Pese gaçmak (düşmek)** öňki derejesinden peselmek. *Sen öz dostlaryň öňünde abraýyňy nähili pese düşüripsiň* (B. Pürliýew). **Pes göwünli** özüni kiçi tutýan, sada, pes pälli.

PESELIŞMEK, *işl.* **1**. Boýy keltelmek, peselen ýaly bolmak. **2**. Kem-kemden aşak düşüşmek, aşaklaşmak, azalyşmak. **3**. Ýagdaýy agralyşmak, ýaramazlaşmak, erbetleşmek. **4**. Nyrhy, gymmaty kemelişmek, pese düşüşmek, arzanlaşmak. **5**. Gowşaşmak, ýuwaşaşmak, haýallaşmak.

PESELME, *iş ady.* Peselmek ýagdaýy.

PESELMEK, *işl.* **1**. Boýy kemelmek, pes bolmak. *Üstünden köp wagt geçensoň, gala birneme peselen ýaly görünýär.* **2**. Aşak düşmek, aşaklamak, azalmak. *Suwuň meseleni bilen peseleniniň onçakly tapawudyny hem bilip duramok* (B. Kerbabaýew). **3**. Keseliň, syrkawyň ugry gaçyp başlamak, ýagdaýy agyrlaşmak, ýaramazlaşmak, erbetleşmek. **4**. Nyrhy, gymmaty kemelmek, pese düşmek, arzanlamak. *Harytlaryň nyrhy peselmek.* **5**. Gowşamak, ýuwaşamak, haýallamak. *Saz kä peselip, kä batlanýar.*

PESELMEKLIK, *iş ady.* Peselmek ýagdaýy.

PESELMEZLIK, *işl.* Pes bolmazlyk, pese gaçmazlyk, aşak düşmezlik.

PESELTDIRMEK, *işl., ser.* **Peseltmek**. *Eýsem ýerasty suwlaryň derejesini nähili peseltmeli... munuň hem çözgüdi tapyldy* ("Türkmenistan").

PESELTMEK, *işl*. **1**. Boýuny kemeltmek, peseltmek, gysgaltmak. **2**. Aşak düşürmek. **3**. Ýagdaýyny, halyny erbetleşdirmek, ýaramazlaşdyrmak. **4**. Bahasyny, gymmatyny azaltmak, kemeltmek, arzanlatmak. **5**. Gowşatmak, ýuwaşatmak, haýallatmak. *Ol basym sesini peseldip, hemişeki parahat gürrüňine öwürdi* (A. Gowşudow).

PESEŇ, **1**. s*yp.* Pesräk. **2**. *at*. El terezisiniň iki tarapyny deňlemek üçin ýeňil tarapyna dakylýan agramlyk daş.

PESINDEN [pesinnen], *hal.* Hiç bolmanda, iň bolmanda, azyndan.

PESINE [pesi:ne], *at.* Galoşyň apgyrdynyň içinden tikilýän gaýyş.

PESLEMEK, *işl.* Pes oturmak, ýuwaşamak.. *Olam-a peslär ýaly däl, eden işini oňaryar.*

PESLIK, *at.* **1**. Pes ýer, çöketlik, oý ýer. **2**. Gysgalyk, keltelik. *Onuň boýy birneme peslik edýär.* **3**. Adamkärçilik, abraý, gylyk-häsiýet we ş. m. taýdan beýlekilerçe ýokluk, ugursyzlyk.

PESPÄL [pespä:l], *syp*. Adamkärçilikli, göwni pes, ulumsy bolmadyk. *Pespäl adam*.

PESPÄLLIK [pespä:llik], *at*. Kiçi göwünlilik, päli peslik, men-menlik etmezlik, gopbamsy dällik.

PESPÄLLILIK [pespä:llilik], *at*. *ser.* **Pespällik.**

PESSAÝ [pessa:ý], *at.* **1**. Ýuwaşlyk bilen, çalaja (ýel hakynda). *Pessaý şemal gelen wagty, Gozganýar agaç depesi* (R. Seýidow). **2**. Ýuwaş, mylaýym, ýakymly.

Ol ýuwaş, pessaý sözli, salykatly gyz.

PESSAÝLAMA [pessa:ýlama], *iş ady.* Pessaýlamak ýagdaýy.

PESSAÝLAMAK [pessa:ýlamak], *işl.* **1**. Ýuwaşap ugramak, gowşamak (esasan, şemal, ýel hakynda). *Pessaýlap öwüsýärdi ýazyň şemaly* (A. Kekilow). **2**. Kem-kemden aşaklamak, pese inmek, aşak inmek. *Kä belentläp uçdum, käte pessaýlap* (K. Gurbannepesow). **3**. *gepl. d.* Gaýra tesmek, erbetleşmek.

PESSAÝLAMAKLYK [pessa:ýlamaklyk], *iş ady.* Pessaýlamak ýagdaýy.

PESSAÝLAŞMAK [pessa:ýlaşmak], *işl*. **1**. Kem-kemden pessaýlap ugramak, gowşamak. *Şemal pessaýlaşdy.* **2**. Ýuwaşlyk bilen aşak inmek, kem-kemden aşaklamak, pese düşmek. *Pessaýlaşyp uçup barýan guslara gözüm düşdi.*

PESSAÝLATMAK [pessa:ýlatmak], *işl*. **1**. Ýuwaşadyp ugratmak, gowşatmak. **2**. Ýuwaşlyk bilen

görünýärdiler (B. Seýtäkow).

PETRETMEK [petiretmek], *işl*. Gözlerini hanasyndan çykaraýjak ýaly etmek. *Ol gözlerini petredip, daş-töweregine garanjaklady.*

PEÝ: peýini tapmak *ser.* **Peýlemek**. *Günleriň bir gününinde peýini, ebeteýini agtaryp, öz sözüni aýdyp goýdy* (B. Kerbabaýew).

PEÝAN [peýa:n], *at*. **1**. *k. d.* Ykrar, durnuk. *Panydyr, hiç kime peýany bolmaz* (Magtymguly). **2**. Peýda, haýyr. *Jepasyny çekmeseň peýany bolmaz* ("Görogly").

◊ **Peýan bermezlik** ynamy ödemezlik, edilen tamany ödäp bilmezlik, wepa bermezlik.

PEÝANSYZ [peýa:nsyz], *syp.* Ykrarsyz, durnuksyz, wepasyz. *"Ah, peýansyz dünýä inenler!" diýip, elimi silkip goýberdim* (R. Gelenow).

PEÝANSYZLYK [peýa:nsyzlyk], *at.* Peýany ýokluk, ygrarsyzlyk, durnuksyzlyk.

PEÝDA [peýda:] **I**, *at.* **1**. Oňaýly netije, haýyr, nep. **2**.Ýardam, kömek. *Ol maňa uly peýda berdi* ("Edebiýat we sungat").

PEÝDA [peýda:] **II**: p**eýda bolmak** ýüze çykmak, görünmek, gelmek; döremek. *Kerwenleriň içinde wagtyhoşluk peýda boldy* ("Hüýrlukga – Hemra").

PEÝDAKEŞ [peýda:keş], *at.* **1**. Alyş-çalyş, söwda bilen meşgul bolýan, ownuk söwdagär. *Bizler peýdakeş däl, çarwa adam* ("Görogly"). **2**. *gepl. d.* Haýryna, peýdasyna çapyjy.

PEÝDAKEŞLIK [peýda:keşlik], *at.* Peýda, haýyr görmek maksady bilen alyp satmaklyk, peýdakeşiň käri.

PEÝDALANMAK [peýda:lanmak], *işl.* **1**. Öz geregine ulanyp bilmek, işletmek. **2**. Bir zatdan haýyr, nep, peýda görmek, düşewünt düşürmek.

PEÝDALANYLMAK [peýda:lanylmak], *işl.* Öz geregine haýyrlanyp bilinmek, işledilmek.

PEÝDALY [peýda:ly], *syp.* Oňat netijeli, haýyrly, nepli.

PEÝDALYLYK [peýda:lylyk], *at.* Peýdasy barlyk, oňat netijelilik, haýyrlylyk, neplilik.

PEÝDASYZ [peýda:syz], *syp.* Peýdasy bolmadyk, peýdasy ýok, haýyrsyz. *Peýdasyz perişdeden aşna döw ýagşy* (Nakyl).

PEÝDASYZLYK [peýda:syzlyk], *at.* Peýdasy ýokluk, haýyrsyzlyk, netijesizlik.

PEÝKAL [peýka:l], *at.* Çarhyň içinden geçip, degirmen daşyny aýlaýan dik sütüniň aşaky çiş ujy.

PEÝKAM [peýka:m] **I**, *at.* **1**. Ýaý okunyň ujuna geýdirilýän ujy çiş demir. *Ilki gören zady ok bilen peýkam* (K. Gurbannepesow). **2**. *gepl. d.* Ýaýyň oky. *Peýkam aldy çep gözüni, Kör arçyndy soňky ady* (Ç. Aşyrow). **3**. *gepl. d.* Sagadyň dili. *Sagadyň peýkamlary on ikini görkezýärdi* (B. Kerbabaýewa).

◊ **Peýkam nagşy** el işlerine salynýan, ýaý okunyň ujundaky peýkama meňzeş nagyş.

PEÝKER *at., şahyr.* Peri. *Peri, peýkermidiň bile bilmedim* (Halk aýdymyndan).

PEÝLEME, *iş ady.* Peýlemek ýagdaýy.

PEÝLEMEK, *işl.* Bir zadyň amatyny tapmak, maýyny agtarmak, çemini gözlemek.

PEÝLEMEKLIK, *iş ady.* Peýlemek ýagdaýy.

PEÝLEÝIŞ, *iş ady.* Peýlemek ýagdaýy.

PEÝMAN [peýma:n], *at.* Berlen söz, edilen äht. *Seniň her bir sözüň, her bir arzuwyň, Mukaddes peýman dek ýerine ýeter* (A. Kekilow).

PEÝMANA [peýma:na]: Peýmanasy dolmak, sanaglysy dolmak, aradan çykmak, ölmek, gaýtmak. *Ajal ýetip, peýmanamyz dolmasa, Ýyglama, Senem gyz, gitsem, gelermen* ("Şasenem – Garyp").

◊ **Peýmanasy dolmak** ömri gutarmak, aradan çykmak, ölmek. *Ajal ýetip, peýmanymyz dolmasa, Ýyglama, Senem gyz, gitsem, gelermen* (*"*Şasenem-Garyp*"*).

PEÝNI, *at.* Palasa, kilime salynýan ownuk gara nagyş.

PEÝNIR [peýni:r], *at.* Dowar süýdünden ýörite uýadylyp, sykylyp taýýarlanýan iýmit.

PEÝNIRMAÝA [peýni:rma:ýa], *at*. Peýnir taýýarlamakda ulanylýan maýa.

PEÝŞIN [peýşi:n], *at.* Öýle wagtyndan ikindä çenli bolan wagt aralygy. *Asmana seretdim gün eýýäm peýşin* (K. Gurbannepesow).

PEÝWER [peýwör], *at.* Aýdyşyk aýdymy. *Ikisi peýwer aýdyşdy. ("Görogly").*

PEÝWAGTYNA [peýwaǧtyna], *hal*. Öz erkine, öz ygtyýaryna, asuda ýagdaýda.

PEÝWENDI [peýwönnü], *syp.* Sapylan, peýwent edilen (miweli agaçlar hakynda). *Olaryň bäri ýanynda iki sany uly peýwendi tut garalyp otyr* (K. Jumaýew).

PEÝWENT: peýwent etmek miweli agajyň hilini gowulandyrmak üçin onuň gabygyny ýaryp, oňa ikinji bir miweli agajyň gözüni berkitmek arkaly täze ösüntgi almak, sapmak.

PEZZERILMEK, *işl.* Gabarylmak, huždžerilmek.

PEZZERIŞMEK, *işl.* Gabarylyşyp, hüždžerişip durmak.

PEZZERME, *iş ady.* Pezzermek ýagdaýy.

PEZZERMEK, *işl.* Gabarmak, tike-tike bolmak (saç, murt, sakgal hakynda). *Onun gözleri uçganaklady, murty pezzerdi, gollaryny çyzgap, ellerini owkalaşdyrdy* (B. Kerbabaýew).

PEZZERMEKLIK, *iş ady.* Pezzermek ýagdaýy.

PEZZERTMEK, *işl.* Gabartmak, hüždžertmek. *Murtuny pişge ýaly pezzerden dilmaç geldi* (B. Kerbabaýew).

PEZZIK, *syp.* **1**. Gabaryp duran, hüždžerip duran. **2**. Ýalaňy odun ýakanyňda köz galmaýan çöp-çalam.

okalan ýaşulularyň her haýsy on araba bedäni şol ojar saklanýan ýere eltip, otlyň boýuna düşürsin-de, petigini alyp gaýtsyn (H. Deryaýew).

PETEKE, *at.* **1**. Guşlaryň döşüniň iç ýüzünde iýmit ýygnaýan ýeri. **2**. Kükregiň ýokarky gapyrgadan döş süňküniň gutarýan ýerine çenli bolan aralygy, kükrek.

◊ **Petekesinden otlamak** golaý aralykdan atmak, döşünden çenäp atmak. **Petekäňi gabartmak (gaýşartmak)** özüni hondanbärsi saýmak, ulumsylyk, gopbamsylyk etmek, eýemsiremek. *Hil bir iş bitiren ýaly bolup, petekesini gaýşartdy* (R. Gelenow).

PETEŇ: peteň etmek bizar etmek, ýürege düşmek, irizmek, ýadatmak. *Ol özüniň guduzlygy bilen ähli obany peteň edipdi* (Ç. Aşyrow).

PETEŇ-BIZAR [peteň-miza:r]: **peteň-bizaryny çykarmak** halys ýürege düşmek, bizar etmek, halys irizmek. *Wagtynda hiç zadyň etmän azaryn, Tanyş-bilişleriň peteň-bizaryn, Çykarypdy sorap kömek bermegin* (A. Kekilow).

PETE-PET, *hal.* Ýüzbe-ýüz, garşyma-garşy, gabatma-gabat. *Öwrümde ol ikimiz pete-pet geldik.*

PETIGULY [petiğuly]**: petigulusyny bermek** kesgitli jogap bermek, gaýtargysyny bermek, geplemez ýaly etmek.

PETIK, *at.* Bent edilen, öňi baglanan, beklenen, ýapylan.

PETIKLEME, *iş ady.* Petiklemek ýagdaýy.

PETIKLEMEK, *işl.* Bent etmek, öňüni baglamak, bentlemek; dyky we ş. m. zat bilen beklemek, ýapmak, dykmak. *Işini bitiren dessine-de deşigi köne pagta bilen pepikläpdir* (R. Gelenow).

PETIKLEMEKLIK, *iş ady.* Petiklemek işi, hereketi.

PETIKLENMEK, *işl.* Bent edilmek, öňi baglanmak, dyky we ş. m. zatlar bilen dykylyp beklenmek, ýapylmak.

PETIKLEŞDIRMEK, *işl.* Ähli ýerjni ýapyp, bekläp çykmak.

PETIKLEŞMEK, *işl.* Bentlemäge, beklemäge, ýapmaga, dykmaga kömekleşmek.

PETIKLETDIRMEK, *işl.* Bent etdirmek, öňüni baglatmak, dyky dykyp bekletmek, ýapdyrmak.

PETIKLEÝIŞ, *iş ady.* Petiklemek ýagdaýy.

PETIR [peti:r], *at.* Hamyrmaýasyz bişirilýän çörek. *Meniň jigim gerekli, Eli petir çörekli* (Hüwdüden).

◊ **Petir bezelen ýaly bolmak** deşik-deşik, dürtük-dürtük bolmak, çukanak-çukanak bolmak. *Ýeriň ýüzi petir bezelen ýaly çukanak bolup görünýärdi* (B. Kerbabaýew).

PETIŞ, *syp.* Dymyk, demikdiriji, kapas. *Agşamlaryna dymyk hem petiş bolýardy* (A. Gowşudow).

PETIŞLENMEK, *işl.* Dymyk bolmak, demikdiriji, tutuk bolmak, kapaslanmak (howa hakynda). *Gijara ýel turjak ýaly, howa totlandy-da petişlendi* (B. Kerbabaýew).

PETLE [petile], *at.* Gabsadyr äpişgäni çarçuwa, söýä berkitmek üçin içine eplenýän ýasy demir enjam.

PETLELEME [petileleme], *iş ady.* Petlelemek işi.

PETLELEMEK [petilelemek]**,** *işl.* Petle kakmak, petle oturtmak.

PETLELEMEKLIK [petilelemeklik]**,** *iş ady.* Petlelemek işi, hereketi.

PETLELENMEK [petilelenmek]**,** *işl.* Petle kakylmak, petle oturdylmak. *Täze salnan jaýlaryň gapylary petlelenipdir.*

PETLELEŞDIRMEK [petileleşdirmek]**,** *işl.* Gapydyr äpişgelere petle kakyp çykmak, petle oturdyp çykmak.

PETLELEŞMEK [petileleşmek], *işl.* Petle kakmaga kömekleşmek, petle oturtmaga kömekleşmek. *Jaýlaryň gapylaryny petleleşdim.*

PETLELETMEK [petileletmek], *işl.* Petle kakdyrmak, petle oturtdyrmak. *Gapydyr äpişgeleri petleletmek.*

PETLELEÝIŞ [petileleýiş], *iş ady.* Petlelemek işi, ýagdaýy.

PETLEME, *iş ady.* Petlemek ýagdaýy.

PETLEMEK, *işl.* Erişlik, argaçlyk ýüpegi, ýüplügi boýalandan soň petli suwa batyryp çykarmak, pet bermek.

PETLEMEKLIK, *iş ady.* Petlemek işi.

PETLENMEK, *işl.* Petiň içine salnyp çykarylmak, pet berilmek. *Erişleriň-de girjegi girip, petlenjegi petlendi* (N. Pomma).

PETLEŞDIRMEK, *işl.* Ýüpleri bir ýan ujundan petiň içine salyp çykmak.

PETLEŞMEK, *işl.* **1**. Birine petlemäge kömekleşmek. *Ýüplük petleşmek.* **2**. Bilelikde petlemek. *Aýallar ýüplük petleşip otyrdy.*

PETLETDIRMEK, *işl., ser.* **Petletmek**. *Köýnegiň ýakasyny petletmek.*

PETLETMEK, *işl.* Petiň içine salyp çykartmak, pet berdirmek.

PETLI, *syp.* Pete ýatyrylan, pet berlen. *Petli mata.*

PETREDIŞMEK [petiredişmek], *işl.* Birnäçe adam bir wagtyň içinde gözlerini petretmek.

PETREMEK [petiremek], *işl.* Gözi hanasyndan çykaýjak ýaly mölermek, alarmak. (göz hakda) Gözüňi petredip seretmek. *Ýyldyz sanaýan ýaly, ýüzüni diň göge tutup, gözüni petredip dur* (N. Pomma).

PETREŞMEK [petireşmek], *işl.* **1**. Gözleri hanasyndan çykaýjak ýaly dolup durmak. *Ýyldyzlar petreşip ýüzüne bakýar, Göýä söýgüli ýar gaşyny kakýar* (A. Kekilow). **2**. Açyk, aýdyň görnüşip durmak, ýaldyraşmak. *Ýyldyzlar örän aşakdan petreşip*

pälede işleýän adam.

PÄLEÇILIK [pä:leçilik], *at, taryh, ser.* **Pälelik**. *Emma Gulman arçyn ol ikisini hem öz doganlarynyň ýerine päleçilige iberipdir* (A. Gowşudow).

PÄLELIK [pä:lelik], *at, taryh.* Päleçi, işçi bolup işlemeklik, päläniň ýagdaýy, päleçilik. *Ol bir ýyl ömrüni pälelikde geçirse, indi ýarym ýyl bäri dul gezip ýör* (B. Kerbabaýew).

PÄL-NIÝET [pä:l-niýet], *at, ser.* **Päl**. *Her kimiň päli-niýeti öz ýoldaşy* (Nakyl).

PÄLWAN [pä:lwa:n] **I**, *at*. **1**. Göreş bilen meşgullanýan güýçli adam, göreş tutujy adam. Pälwanlaryň göreşi uzaga çekdi. *Göreş köpe çekdi, pälwanlar ýadady* (Ç. Aşyrow). **2**. *göç. m.* Güýçli, daýaw, batyr, edermen, zor. *Pälwan syratly ýigidiň raýyny ýykmady* (H. Garabaýew). **3**. Oglana dakylýan at.

PÄLWAN [pä:lwa:n] **II**, *at.* Nawuň bogaldaklary dört tapyndan berkidilýän urgan. *Pälwanlar seslenýär, üýrýär it ýaly, Şemal güýjäp ugran wagty mazaly* (Ş. Borjakow).

PÄLWANÇYLYK [pä:lwa:nçylyk], *at, ser.* **Pälwanlyk**. *Seniň pälwançylyk bilen işiň ýok ýaly-la?* ("Görogly").

PÄLWANLYK [pä:lwa:nlyk], *at*. Edermenlik, batyrlyk, işjeňlik, juda güýçlülik, zorluk. *Her ädimi edeňde, gudratyňy duýsunlar, Pälwanlykda kemi ýok, tüýs atasy diýsinler* (M. Seýidow).

PÄSGEL [pä:sĝel], *at.* Ýerine ýetmeli bir hereketiň, işiň öňe gitmegine böwet bolýan kynçylyk, garşylyk, bökdençlik.

PÄSGELÇILIK [pä:sĝelçilik], *at.* **1**. *ser.* **Päsgel**. **2**. Geçirilýän ýaryşlary ýerine ýetirmekde sportçynyň ýeňip geçmeli päsgelçilikleri.

PÄSGELÇILIKLI [pä:sĝelçilikli], *syp.* **1**. Böwet bolýan, kynçylyk döredýän, päsgelçilik berýän. **2**. Sport ýaryşynda päsgelçilik goýlup geçilýän.

PÄSGELÇILIKSIZ [pä:sĝelçiliksiz], syp. Päsgelçiligi bolmadyk, bökdençsiz.

PÄSGELSIZ [pä:sĝelsiz], *syp*. Garşylyksyz, bökdençsiz, kynçylyksyz, böwetsiz. *Päsgelsiz okap bilmek.*

PÄÝENDEKI [päýenneki], *at, ser.* **Paýendeki**.

PÄÝNEK [pä:ýnek], *at.* **1**. Pyçagyň, gylyjyň ujy deşmez ýaly gynyň ujyna berkidilýän galyň teletin ýada metal bölegi. *Günem lowurdadýar gyljyň päýnegin* (N. Pomma). **2**. *gepl. d.* Çäýnegiň jürüngininiň ujy döwlende, metaldan ýasalyp geýdirilýän jürüngindik.

PIANINO [piýani:no / piýani:na], *at.* Kirişleri dikligine çekdirilip dartylan, äpet gapyrjak görnüşli, barmaklar bilen basylyp çalynýan saz guraly.

PIANINOÇY [piani:noçy / piýani:naçy], *at.* Pianino çalýan sazanda.

PIDA [pida:], *at.* **??????????????????**Bir zadyň şanyna ýa-da bir zada çyn ýürekden berilmek zerarly edilýän gurban. *Urşuň pidalary. Ýer titremesiniň pidalary. Adam pidalary bolan heläkçilik.*

◊ **Pida bolmak** janyňy gurban etmek, janyňy bermek, ölmek. **Pida etmek** biriniň ýa-da bir zadyň ugrunda öz janyňy gurban etmek, ömrüňi bagyşlamak.

PIDE: pide bolmak çüýräp owranmak, çüýräp gitmek, gurap owranmak, owranyp kül bolmak. *Ýandagy bassaň küde bolar, bedäni bassaň – pide* (Nakyl).

PIDUL [pidu:l], *at.* Içigara, içi pikirli adam. *Ol pidulyň kimdigini, Ahyry bildim mazaly* (Ç. Aşyrow).

PIDULÇYLYK [pidu:lçuluk], *at, ser.* **Pidullyk**.

PIDULLYK [pidu:lluk], *at.* Pidulyň käri, pişesi, arabozujylyk.

PIKIR, *at.* **1**. Adamyň akyl ýetiriş ukyby, adamyň hakykaty aňda, düşünjede şöhlelendiriş derejesi, akyl ýetirişi. **2**. Bir zada bolan garaýyş, nukdaýnazar, düşünje. *Beýle pikirler durmuşyň talaplaryna gabat gelmeýär* (N. Jumaýew). **3**. Bir zat barada peýda bolýan niýet, hyýal.

◊ **Pikir alyşmak** bir iş, mesele barada belli bir netijä gelmek maksady bilen özara maslahatlaşmak, bir mesele dogrusynda özara biri-biriňe pikiriňi aýtmak. **Pikir basmak** ýüze çykan aladalar basmarlamak. **Pikir bermek 1)** üns bermek; alada etmek. **2**) üns berip diňlemek, gulak asmak. **Pikir deryýasyna gark bolmak** *ser.* **Pikire batmak**. *Sözelesene, Berdi, meniň pikir deryýasyna gark bolanym ýeterlik dälmi?* (H. Deryýaýew). **Pikir deryýasynda (kölünde) ýüzmek** çuň pikire gitmek, köp pikir etmek. **Pikire batmak** *ser.* **Pikire gitmek**. **Pikire batmak** çuňňur oýlanmak, oýa batyp pikirlenmek. *Ol agyr pikirlere batypdy* (B. Seýtäkow). **Pikire çümmek** *ser.* **Pikire batmak**. **Pikire gelmek** belli bir karara gelmek, belli bir netijä gelmek. **Pikire gitmek** çuň pikir edip, bir zada bar ünsüňi gönükdirmek, pikire çümmek, pikire batmak. *Meret çaýyny içip bolup, dikeldi-de, pikire gitdi* (A. Durdyýew). **Pikiri bölmek** ünsüňi başga bir ýaňa, başga tarapa sowmak. **Pikiriňi durlamak** paýhaslanyp başlamak, gowy akyl ýetirip başlamak, aýdyň pikirde bolmak. **Pikir ýöretmek** bir zat barada bir pikiri öňe sürmek. **Pikir ýumagyny çözlemek (çöşlemek)** ýadyňda galan zatlary ýaňadan paýhasdan geçirmek, ýatlamalara gümra bolmak, bir ýan ujundan aňyňdan geçirmek. *Ol bu baradaky pikir ýumagyny näçe çözlese-de, onuň soňuna çykyp bilenokdy* ("Edebiýat we sungat").

PIKIRDEŞ, *syp.* Pikirleri biri-biriniňkä meňzeş, bir pikirli, pikirleri deň gelýän.

PIKIRDEŞLIK, *at.* Biri bilen meňzeş pikirde bolmaklyk, pikirleri deň gelmeklik.

Pezzik ýowşan.

PÄH, *üml., ser.* **Päheý**.

PÄHEÝ, Haýran galmagy ýa-da makul bilmezligi aňladýan ümlük. *Päheý! Çagalar üçin dil öwrenmek kyn zatmy?* (H. Ysmaýylow).

PÄHIM, *at.* Aň-düşünje, paýhas, akyl. **2**. Pähimli, parasatly sözler.

◊ **Pähim etmek** akyl ýetirmek, oýlanmak, aňyňda aýlamak. *Mähri! Sen öz hatyň nähili günlere hiç bir oslanylmadyk ýerden maňa gelip ýetişenini bir pähim edip gör* (A. Gowşudow).

PÄHIMDAR [pähimda:r], *syp., ser.* **Pähimli**. *Pähimdar adam.*

PÄHIMDARLYK [pähimda:rlyk], *at, ser.* Pähimlilik.

PÄHIMLENMEK, *işl*. Akylyňy durlap paýhaslanmak, pähim etmek, paýhaslanmak, oýlanmak.

PÄHIMLI, *sýp.* Akyl ýetirýän, pähim edýän, paýhasly, pähimdar. *Mert oldur ki, bolsa köňli rehimli, Göwresi giň gerek, özi pähimli* (Magtymguly).

PÄHIMLILIK, *at.* Bir işi oýlanyp etmeklik, akyl ýetirmeklik, pähimli bolmaklyk, paýhaslylyk, pähimdarlyk.

PÄHIM-PARASAT [pähim-parasa:t], *at, ser.* **Pähim-paýhas**. *Ata-babalarymyzyň pähim-parasady.*

PÄHIM-PAÝHAS, *at, ser.* **Pähim**.

PÄHIMSIZ, *syp.* Oýlanyp iş etmeýän, pikirli-düşünjeli bolmadyk, pähim etmeýän, paýhassyz. *Pähimsiz adam.*

PÄHIMSIZLIK, *at*. Pähimi ýokluk, pähim etmezlik, paýhassyzlyk.

PÄK [pä:k], *syp.* **1**. Tämiz, päkize, arassa, dury, hapa bolmadyk. **2**. *göç. m.* Sap wyždanly, hoşniýetli, açyk göwünli.

PÄKI [pä:ki], *at.* Saç-sakgal syrmak üçin ulanylýan ýiti, çakgy pisint gural. *Ol sakgalynyň aşagyny hem päki bilen syryşdyrdy* (A. Durdyýew).

◊ **Päki ýaly** örän ýiti, kesgir.

PÄKIBAŞ [pä:kivaş], *at*. "Aşgabat" nusgaly tekegöl nagşy salnan halyda gölüň başlanýan we gutarýan ýerindäki açylan päki şekilli nagyş.

PÄKILEME [pä:kileme], *iş ady.* Päkilemek ýagdaýy.

PÄKILEMEK [pä:kilemek], *işl.* Päki bilen syrmak, päki bilen aýyrmak.

PÄKILEMEKLIK [pä:kilemeklik], *iş ady.* Päkilemek ýagdaýy, işi.

PÄKILENMEK [pä:kilenmek], *işl.* Päki bilen syrylmak, päki bilen aýrylmak.

PÄKILETMEK [pä:kiletmek], *işl.* Päki bilen syrdyrmak, päki bilen aldyrmak, aýyrtmak (saç, sakgal hakynda).

PÄKILEÝIŞ [pä:kileýiş], *iş ady.* Päkilemek ýagdaýy.

PÄKIZ [pä:ki:z], *syp.* **1**. Arassa, tämiz, hapa däl. **2**. Sap wyždanly, hoşniýetli, açyk göwünli.

PÄKIZE [pä:ki:ze], *syp., ser.* **Päkiz.**

PÄKIZLEME [pä:kizleme], *iş ady.* Päkizlemek ýagdaýy.

PÄKIZLEMEK [pä:kizlemek], *işl.* Päkiz etmek, arassalamak, ap-arassa, tämiz etmek.

PÄKIZLEMEKLIK [pä:kizlemeklik], *iş ady.* Päkizlemek işi, hereketi.

PÄKIZLENMEK [pä:kizlenmek], *işl*. Päkiz edilmek, arassalanmak, ap-arassa, tämiz edilmek. *Olaryň üstüne päkizelenen çäýnekler bilen çaý çekildi* (N. Saryhanow).

PÄKIZLEŞMEK [pä:kizleşmek], *işl.* Päkizlemäge kömekleşmek. *Gyzy ejesine çäýnek-käseleri päkizleşdi.*

PÄKIZLETMEK [pä:kizletmek], *işl.* Päkizlemek işini başga birine etdirmek.

PÄKIZLIK [pä:kizlik], *at.* Arassalyk, tämizlik, päklik. *Olar gundogda ýatan çaganyň kalbyna, ýüregine päklik, arassalyk, halallyk ýaly oňat duýgularyň guýulmagy üçin ähli çäreleri görüpdirler* ("Türkmenistan").

PÄKLEMEK [pä:klemek], *işl.* Arassalamak. *Ýanymdan aýrylsa, ogluň ýoklar men, Gülap suwun berip, ýüzün päklär men* ("Saýatly – Hemra").

PÄKLENMEK [pä:klenmek], *işl.* Päkizlenmek.

PÄKLETMEK [pä:kletmek], *işl.* Päkizletmek.

PÄKLIK [pä:klik], *at, ser.* **Päkizlik**.

PÄL [pä:l], *at.* Adamyň hyýaly, maksady, niýet-pikiri. *Seniň päliň nedir, ne hyýaldadyr?* (Halk aýdymyndan).

◊ **Päl däl** ylalaşyp bolmajak erbet hereket, gowulyk däl, erbetlik, gabahatlyk. **Päli azan** erbet, bozuk pikirli, bozuk niýetli. *Päli azan tilki hinine bakyp uwlar* (Nakyl). **Päli bozuk** niýeti erbet, ters hyýala münen, ters ugra giden. **Päline jyzar bolmak** pälinden tapmak, eden ýaramaz işine görä jezasyny çekmek. **Päliňden el çekmek** *ser.* **Päliňden gaýtmak**. **Päliňden gaýtmak** ters edýän hereketiňden, niýet-hyýalyňdan dänmek, toba etmek, päliňden el çekmek. **Päliňden tapmak** niýetiňe görä erbetlige uçramak, ýamanlygyň üstünden barmak, päliňe görä tapmak. **Päliňe görä tapmak** *ser.* **Päliňden tapmak**. **Päli pes** bespäl, hoşniýetli, islegmaksady arassa, adamkärçiligiň çäginden çykmaýan päk hyýally. **Päli ýaman** erbet niýetli, ýaramaz pikirli, ýaman gowünli, betniýet, betpäl. *Buz üstünde tozan arayan päli ýamana bahana gerekdi* (A. Nazarow).

PÄLE [pä:le], *at, taryh.* Patyşa Russiýasy döwründe işçi batalýony görnüşinde uruş döwri üçin gurnalan iş. *Patyşa ýerli-ýerden tyl işine päle almaga başlady* (K. Işanow).

PÄLEÇI [pä:leçi], *at, taryh.* Pälä gidýän adam,

PISINTLI, *syp.* Sypatly, görnüşli, çalym edýän, çalymdaş. *Üç gerçegiň hersi Görogly pisintli ýigitlerdendi* ("Edebiýat we sungat").

PISLEME [pi:sleme], *iş ady.* Pislemek ýagdaýy.

PISLEMEK [pi:slemek], Näletlemek, masgaralamak, gowy görmezlik. *Eger şeýtse, elbetde, ol aýaly uly il pislär ahyry, çünki Gurt hem onuň üçin söweşdi* (A. Gowşudow).

PISLEMEKLIK [pi:slemeklik], *iş ady.* Pislemeklik ýagdaýy.

PISLENMEK [pi:slenmek], *işl.* Erbet görülmek, ýek görülmek, näletlenmek, masgaralanmak.

PISLEŞMEK [pi:sleşmek], *işl.* Öňkiňden pis, erbet, ýaman bolup başlamak. *Ol ozalkysyndan-da pisleşipdir.*

PISLETMEK [pi:sletmek], *işl.* Erbet gördürtmek, ýek gördürtmek, masgaralatmak.

PISLIK [pi:slik], *at.* Pis häsiýetli bolmaklyk, erbetlik, ýaramazlyk, nejislik.

PISSE, *at.* **1**. Hoza, pyntyga meňzeş miwe getirýän ýelek ýaprakly ösümlik. **2**. Şol agajyň içi maňyzly, gaty gabykly miwesi.

◊ **Pisse dahan** *(şahyr.)* pisse ýaly kiçi, gelşikli agyz. *Pisse dodak, ince bil, alma ýaňakly söwdügim* (A. Salyh).

Pisse dodak ýukajyk, kiçiden süýnmek dodak.

PISSELIK, *at.* Pisse agajynyň köp sanlysynyň gögerip oturan ýeri, pisse agajynyň köp biten ýeri.

PIŞ, *üml.* Pişigi kowmak üçin aýdylýan söz.

PIŞE [pi:şe], *at.* Hünär, kär, iş.

◊ **Pişe etmek** bir zat bilen gyzyklanmak, meşgullanmak.

PIŞEK I, *at.* Ýanlyk ýaýmak üçin atanak agaja dikleýin sap berkidilen gural. *Mama pişegini ýanlyga sokdy* (B. Kerbabaýew).

PIŞEK II, *at.* Aýagy maýyp, şikesli adamlaryň direg, söýeg hökmünde ulanýan enjamy. *Şol barmanada agramyny pişeklerine atyp, ýerinden turdy* (R. Gelenow).

PIŞEKLEME, *iş ady.* Pişeklemek ýagdaýy.

PIŞEKLEMEK, *işl.* Ýanlyk ýaýylanda, pişek urmak, pişek bilen ýanlyk ýaýmak.

PIŞEKLEMEKLIK, *iş ady.* Pişeklemek işi.

PIŞEKLENMEK, *işl.* Pişek bilen ýaýylmak.

PIŞEKLEŞMEK, *işl.* Pişek urşup, ýanlyk ýaýmaga kömekleşmek; pişek bilen ýanlyk ýaýyşmak.

PIŞEKLETMEK, *işl.* Ýanlyk ýaýylanda, pişek urdurmak, pişek urduryp, ýanlyk ýaýdyrmak.

PIŞEKLEÝIŞ, *iş ady.* Pişeklemek ýagdaýy.

PIŞEKLI, *syp.* Pişek bilen ýöreýän, pişege söýenip ýöreýän; pişegi bolan.

PIŞGE [pişge], *at.* Ýüň darakda daralan we egirmek üçin niýetlenen ýüň düýrümi.

◊ **Pişge murt** pezzerip duran murt. *Aly beg uzyn boýly, agaç etli, ullakan burunly, pişge murt adamdy* (A. Gowşudow).

PIŞGELEME [pişgeleme], *iş ady.* Pişgelemek ýagdaýy.

PIŞGELEMEK [pişgelemek], *işl.* Ýüňi darap, pişge görnüşine getirmek.

PIŞGELEMEKLIK [pişgelemeklik], *iş ady.* Pişgelemek işi.

PIŞGELENMEK [pişgelenmek], *işl.* Pişge görnüşine getirilmek.

PIŞGELEŞDIRMEK [pişgeleşdirmek], *işl.* Ýüňi darap, birnäçe pişge etmek.

PIŞGELEŞMEK [pişgeleşmek], *işl.* Ýüňi darap, pişge etmäge kömekleşmek. *Daralan ýüňi pişgeleşmek.*

PIŞGELETMEK [pişgeletmek], *işl.* Ýüňi darap, pişge etdirmek.

PIŞIK, *at.* Süýt emdirijiler maşgalasyndan bolan ýabany hem öýdeçi haýwan (ýolbars, gaplaň hem şol maşgala degişlidir). *Pişikler syçanlary, alakalary ýok edýär. Pişiginň ýyndamlygy samanhana çenli* (Nakyl).

◊ **Pişik basyşyny etmek** emaý bilen daraklygyňa basyp, ýuwaşja ýöremek. **Pişik yzy** pişiginň yzyna meňzedilip, halynyň gyrasyna salynýan ownuk nagyş. **Pişik ýuwnuşyny etmek** el-ýüzüni çala öllemek, çalak-çulak ýuwunmak.

PIŞIKDIŞ [pişikdi:ş], *at.* Hindistandan getirilip uýgunlaşdyrylan ujy ince, ysly şaly.

PIŞIKDYRNAK, *at.* Baldagy tikenli, gülläp, miweläp ösýän, boýy 30-40 *sm* ýetýän, köpýyllyk gyrymsy, ýabany ösümlik.

PIŞIKGUÝRUK, *at.* Däneliler maşgalasyna degişli ýasy uzyn ýaprakly ösümligiň bir görnüşi.

PIŞIM-PIŞIM [pişim-pişim], *üml., ser.* **Piş-piş**.

PIŞME , *at.* **1**. Alan hamyr ýaýylyp, gyşyk dörtburç görnüşde kesilip, ýagda bişirilýän iýmit, bogursak. *Görsem ejem gazanyň başynda oturyp, pişme bişiryärdi* (R. Gelenow). **2**. Keçä salynýan pişmä kybapdaş bir gülüň ady.

PIŞ-PIŞ [piş-viş], *üml.* Pişigi çagyrmak üçin aýdylýar.

PITI I, *at.* Çoýundan, demirden, alýuminden ýasalan nahar bişirilýän agzy gapakly gap.

PITI II, *at.* Nohut atylyp bişirilýän etli çorba. *Bir tabak piti getirip, oňa berdiler* (N. Saryhanow).

PITIK I, *at.* Pitiklemek üçin başam barmak bilen orta ýa-da süýem barmagyň ujuny biri-birine diräp, gysyp, zarp bilen açylan ýagdaýda urulýan urgy.

PITIK II, *at.* Gapanyň keçesine berkidilýän iki-üç kertiklije kiçijik demir ýa-da agaç bölegi.

◊ **Pitige münmek** soňky hetde ýetmek, çözgüde ýakynlamak. *Gudalar arasyndaky gürrüň gutaryp, mesele ýokarky pitige mündi* (B. Kerbabaýew).

PIKIR-HYÝAL [pikir-hyýa:l], *at, ser.* **Pikir 3**. *Onuň endamynyň azarlarymy, ýaralarynyň azarlarymy ýa-da pikir-hyýal ony horlaýarmy, garaz, Gurduň gözüne uky gelmeýärdi* (A. Gowşudow).

PIKIRI-ZIKIRI, *at.* Bar pikiri, bar zikiri, ünsi, bar aladasy, küýi-köçesi. *Biziň pikirimiz-zikirimiz, işimiz-aladamyz, bütin ünsümiz gözel durmuşymyzy ýene-de gözellendirmek* (B. Kerbabaýew).

PIKIRLENE-PIKIRLENE, *hal.* Öwran-öwran pikirlenip, gaýta-gaýta pikir edip, oýlana-oýlana. *Pikirlene-pikirlene, ahyrynda: – Üçimiz hem bile gaçalyň! – diýipdirler* ("Türkmen halk ertekileri").

PIKIRLENIŞMEK, *işl.* Bir mesele barada pikir alyşmak. *Şo daşyň üstünde dyzyňy epäý, bileje pikirlenişeli* ("Edebiýat we sungat").

PIKIRLENME, *iş ady.* Pikirlenmek ýagdaýy.

PIKIRLENMEK, *işl.* Bir zat hakda oýlanmak, pikir öwürmek, paýhaslanmak.

PIKIRLENMEKLIK, *iş ady.* Pikirlenmek ýagdaýy.

PIKIRLI, *syp.* **1**. Pikirlenip hereket edýän, akylly, düşünjeli. *Bu garyp hem gaty pikirli eken* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Aladaly, ünjüli. *Gözüniň gytagy bilen oglunyň azrak solgun, pikirli ýüzüne seretdi* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Içi pikirli** köpbilmiş, mekir.

PIKIRLILIK, *at*. Pikirli halda bolmaklyk; düşünjelilik, paýhaslylyk.

PIKIRSIZ, *syp*. Pikiri bolmadyk, pikiri ýok. *Pikirsiz adam.*

PIKIRSIZLIK, *at.*Pikiri ýokluk, pikiri bolmazlyk.

PIL, *at.* **1**. Uzyn holtumly we iki sany uzyn gyýakly äpet süýdemdiriji haýwan. *Düýeden uly pil bar* (Nakyl). **2.***küşt.* Küşt tagtasynda burçdan burça göçýän mal.

◊ **Piliň gulagynda uklamak** dünýäden bihabar galmak, töwerek-daşdaky wakalar hakda hiç zat bilmezlik. *Sakgaldaş, görýän weli, sen piliň gulagynda uklap galan bolara çemeli* (B. Seýtäkow).

PIL [pi:l], *at.* Ýer depmek ýa-da ýer gazmak üçin ulanylýan, demirden ýasalan ýasy, uzyn agaç saply gural.

◊ **Piliň gulagyndan çörek iýmek** daýhançylyk edip ýaşamak, ekerançylyk bilen meşgullanyp eklenmek.

PILÇE [pi:lçe], *at.* **1**. Kiçijik pil, kepje. **2**. *anat.* Goluň gutaran ýerindäki pil görnüşli ýasy suňk.

PILDAR [pilla:r], *at, taryh.* Pil sürýän esger. *Dört müň pildary bar gala ýykardan* (Magtymguly).

PILE [pi:le], *at.* Ýüpek almak üçin ýörite saklanýan ýüpek gurçugynyň saraýan kiçijik ýumurtga şekilli önümi.

◊ **Pile saramak** ýüpegini öz daşyna orap başlamak (ýüpek gurçugy hakynda).

PILEK, *at.* **1**. El degirmeniniň bugdaý guýulýan deşiginiň içinde keseligine ýerleşýän, dänäni kadaly dökmek hem-de ýokarky daşy oka berkitmek üçin hyzmat edýän agaçjyk. **2**. Suw çilimiň temmäki guýulýan, temmäki durýan ýeri.

PILIK, *at.* Suw çilimiň dykysy.

PILIS, *at.* Heň, zeň.

PILISLEMEK, *işl.* Heňlemek.

PILISLI,syp.Heňli.

PILLE, *at, gepl. d.* Bir zadyň bolup geçýän çagy, wagty, pursaty, müddeti. *Şol pis ýagdaýyň öňüni almak üçin, şindiz hem bir pilledir* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ölüm pillesi tutmak** öljek bolup ýatmak. *Ol ölüm pillesi tutup ýatyrdy.*

PINEK: pinek etmek az wagt ymyzganmak, irkilmek, gözüň awusyny almak.

PINEKLEMEK, *işl., ser.* **Pinek etmek**.

PIŇ: piňine däl bir zadyň aladasyny etmeýär, haýsydyr bir zada biperway . *Bolşuň nähili, basym synaglar başlanýar, seniň bolsa piňiňe-de däl.*

PIR [pi:r], *at.* **1**. Garry, goja, ýaşuly. **2**. Soularyň başlygy, ýolbaşçysy, ýokary dini at. *Her kim güýçli bolsa, oňa pir diýrler* (Magtymguly). **3**. *gepl. d.* Bir hünäriň, käriň düýbüni tutujy ussat, şol hünäri, käri belent derejä ýetiriji.

◊ **Pire gol bermek** sopy bolmak. **Pirini kädä gabamak** sypara ýer goýmazlyk.

PIRIM, *at.* Hile, aldaw.

PIRIMÇI, *at*. Hileçi, aldawçy, mekir, ýalançy, sapalakçy.

PIRIMLI, *syp.* Içi pikirli, sapalakçy, hilegär, mekir.

PIRIMLILIK, *at*. Içi pikirlilik, sapalakçylyk, hilegärlik, mekirlik. *Pirimlilik açyk gowünlilik däl.*

PIRIMSIZ, *syp.* Hilesiz, mekir däl.

PIRIMSIZLIK, *at.* Pirimli dällik, pirimi ýokluk.

PIRLIK [pi:rlik], *at.* Piriň ýagdaýy.

◊ **Pirlik satmak** her bir zady öňünden bilen bolmak, welilik satmak.

PIS [pi:s], *syp.* **1**. Myrtar, ýaramaz, erbet. *Pis pisi tapar, suw – pesi* (Nakyl). **2**. *lukmanç.* Bedende reňkleýji maddanyň ýetmezçilik etmegi sebäpli onyň käbir ýerleriniň agarmagy görnüşinde ýüze çykýan kesel.

◊ **Pis açmak** teniňi ak,ala edýän kesele duçar bolmak. **Pisiňi aşyryp ýörmek** gözden düşmek, ýigrenji görünmek.

PISAT [pisa:t], *syp., kön. s.* Myrtar, ýaramaz, erbet.

PISINT *ser*. **Pisintli**. *Gaz pisint jisim.*

◊ **Pisindiň oturmak** bir zat göwnüňe jaý bolmak, pikiriňe dogry gelmek, mańzyňa batmak, birine göwnüň ýetmek. **Pisint etmezlik** biriniň bolşyna göwni ýetmezlik, biriniň bolşuny halamazlyk, äsgermezlik, äslemezlik.

PORSUDERMAN [porsuderma:n], *at.* Tehnikada ulanylýan hem-de ýüň matalara, sütükli derilere güýe düşmezlik üçin sepilýän ýiti ysly jisim, naftalin. *Gyş geýimlerine porsuderman sepip goýmak.*

PORSUJA [porsujo], *at.* **1**. Ownuk ýumşak ýaprakly, sary gülli dik ösýän porsy ot. **2**. Adamyň dişiniň düýbünden, goýnuň syňragynyň arasyndan dömüp çykýan gabarçakly ýara.

PORSUKERT, *at.* Boýy 30-50 santimetre ýetýän,
köp ýyllyk ýarym gyrymsy ösümlik.

PORSULYK [porsuluk], *at.* Ýakymsyz yslylyk, ynjamak zerarly erbet ysy barlyk.

PORSY, *syp.* Ýakymsyz ýiti ysly, ynjap erbet ys berýän, aňkap duran. *Pişik agzy ýetmedigine porsy diýer* (Nakyl).

PORT I, *syp.* Berk däl, çydamsyz, ýolnup, üzülip, döwlüp duran, çüýräp başlan. *Alma agajy port bolýar* (K. Jumaýew).

PORT II, *at.* Gämilere ýük urulýan, ýük düşürilýän, olar bejerilýän ýörite abzallaşdyrylan ýer, gämi duralgasy, bender.

PORTLAWUK [portlowuk], *at.* Ýasy, tegelegräk ýaprakly ot.

PORTUGALIÝALYLAR [portuğa:lýalylar], *at.* Portugaliýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

POS, *at*. Demriň çüýremegi netijesinde onuň ýüzünde emele gelýän we onuň iýlip gitmegine alyp barýan gyzylymtyl-goňur gatlak, pilis. ″Erde goýsam ys bor″ - *diýip, ″Gökde goýsam pos bor″ diýip, Gunduz ýaly dolajygmy, Ýatamda-da ýassandym men* (K. Gurbannepesow).

POSA [po:so], *at.* Biriniň ýüz-gözünden dodagyňy degrip alynýan öpüşik. *Bir posa talap kyldym, "Lazymdyr ölüm " diýdi* (Mollanepes).

POSALAK [posolok], *syp.* Etli-ganly, näzik, akja, gelşikli (çaga hakynda). *Ak posalak oglanjyk.*

POSLAMA [poslomo], *iş ady.* Poslamak ýagdaýy.

POSLAMAK [poslomok], *işl.* Ýüzüni pos basmak, pos bilen örtülmek, zeňlemek. *Bu demir poslapdyr.*

POSLAMAKLYK [poslomokluk], *iş ady.* Poslamak ýagdaýy.

POSLAŞMAK [posloşmok], *işl.* Pos örtülişmek, zeňleşmek. *Poslaşyp ýatan demirler ony görende, edil Dawut pygamberi gören ýalydy* (N. Pomma).

POSLATMAK [poslotmok], *işl.* Ýüzüni pos bilen örtdürmek, pos baglatmak, zeňletmek. *Uly dogan hem şol günden soň öz pilini hiç poslatmandyr* (K. Jumaýew).

POSLAÝYŞ [posloýuş], *iş ady.* Poslamak ýagdaýy.

POSLULYK [posluluk], *at* Posy barlyk, posly bolmaklyk.

POSLY, *syp.* Ýüzüni pos basan, ýüzi pos bilen örtülen, zeňli, posly. *Ýerde ýatan çykym-çykym posly demirlere gözüni gezdirmäge başlady* (A. Durdyýew).

POSSUK, *at.* **1**. Aldyrylmadyk hamyrdan sozulyp, ýagda bişirilýän tegelek görnüşli iýmit, byzmyk. *Ýoldaşy: – Ejeň possuk bişirip berer weli, sen oňa: "Eje, şunuň ýanynda üç bajym hem bolan bolsady, onda gaty gowy bolardy diý!" – diýipdir* ("Türkmen halk ertekileri").

◊ **Possuk ýaly** ýumşak, myssyk.

POSSUN, *at.* Goýun derisinden ýüň tarapy içine edilip tikilýän daşky geýim, içmek. *Ýalaňajy ursaň, possunly gorkar* (Nakyl).

POSSUNÇY, *at.* Possun tikmek bilen meşgullaýan adam, içmek ussasy, içmekçi.

POSSUNLYK [possunluk], *syp.* Possun etmek üçin niýetlenen. *Bir possunlyk deri.*

POSSUZ, *syp.* Ýüzüni pos basmadyk, ýüzi pos bilen örtülmedik, zeňsiz, poslamadyk.

POŞŞUBAŞY [po:şşuvaşy], *at, taryh.* 1917-nji ýyldan öň türkmenlerde atly goşunyň başlygy.

POŞŞUÇYLYK [po:şşuçuluk], *at, taryh, ser.* **Poşşulyk**.

POŞŞULYK [po:şşuluk], *at, taryh.* Poşşy bolup gulluk etmeklik, poşşynyň ýagdaýy.

POŞŞY [po:şşy], *at, taryh.* 1917-nji ýyldan öň türkmenlerde atly goşunda gulluk eden jigit, esger. *Pökgen poşşy bolup köp ýyl gulluk etdi* (A. Gowşudow).

POTRAT [poturot], *at.* Borçnama boýunça kesgitli töleg bilen ýerine ýetirilýän iş.

POTRATÇY [poturotçy], *at.* Potratyna iş alyp işleýän ýa-da bir işi belli bir haka gepleşip, ýerine ýetirýän adam.

POTRATÇYLYK [poturotçuluk], *at.* Potratyna iş alyp işlemeklik.

POWEST [po:vest], *at.* Kyssa bilen ýažylan edebi eseriň bir görnüşi, hekaýat. *Powest ýazmak üçin, elbetde, ýazyjynyň belli derejede durmuş tejribesi, ýazyjylyk endigi bolmaly* (N. Pomma).

POZZAM [pozzom], *at.* Telpek we ş. m. depilip, urlup oýnalýan oýun we şol oýnuň ady. *Men bular bilen pozzam oýnajak däl ahyry* ("Görogly").

◊ **Pozzam telpek** gyýkyndyk deriden tikilen gurnama telpek. *Birden öýüň ýeňsesinden pozzam telpek, mele göz, gap-gara adam gelip, Alymuhammede salam berdi* (B. Soltannyýazow).

PÖKGERILMEK [pökgörülmök], *işl*. Pökgerilip durmak, çişip durmak.

PÖKGERIŞMEK [pökgörüşmök] *işl*. Pökgerilişip durmak, çişişip durmak.

PÖKGERME [pökgörmö], *iş ady.* Pökgermek ýagdaýy.

PITIKLEME, *iş ady.* Pitiklemek ýagdaýy.

PITIKLEMEK, *işl.* Pitik bilen kakmak, pitik bilen urmak.

◊ **Pitikläp almak** köp zadyň içinden iň gowusyny saýlap almak.

PITIKLEMEKLIK, *iş ady.* Pitiklemek ýagdaýy.

PITIKLENMEK, *işl.* Pitik bilen urulmak, pitik bilen kakylmak. *Ol ertesi irden ýaňagynyň ýuwaşjadan pitiklenmegine oýandy* (B. Soltannyýazow).

PITIKLEŞDIRMEK, *işl.* Pitikläp çykmak, yzly-yzyna pitikläp görmek.

PITIKLEŞMEK, *işl.* Biri-biriňi pitiklemek.

PITIKLETDIRMEK, *işl., ser.* **Pitikletmek**.

PITIKLETMEK, *işl.* Pitik bilen urdurmak, pitik bilen kakdyrmak.

PITIKLEÝIŞ, *iş ady.* Pitiklemek ýagdaýy.

PITIRDEMEK, *işl*. Çüýremek, könelmek netijesinde owranmak, tüýdülmek (mata we ş. m. hakynda). *Ol ýama tutmaz, pitirdäpdir. Ol ýama-da tutanok, tutan ýeriň pitirdäp barýar* (B. Kerbabaýew).

PITIRDEŞMEK, *işl*. Çüýremek netijesinde owranyşmak, tüýdülişmek, sary gidip ýyrtylyşyp durmak.

PITIWA [pitiwa:]: **pitiwa etmezlik** makul bilmezlik, ähmiýet bermezlik, oňlamazlyk. *Ol bu gürrüňlere çigit ýalyjagam pitiwa etmedi.*

PITJIŇ: pitjiň atmak birine pisindiň oturmazlyk, gönüň ýetmezlik; jort atmak.

PITNE, *at.* Döwlet häkimiýetine garşy dildüwşükli ýaragly çykyş, gozgalaň.

PITRE [pitire], *at.* Yslam dini boýunça baş saglygy üçin mätäçlere berilýän belli bir möçberdäki bugdaý ýa-da berilýän bugdaýyň bahasyna barabar pul we ş.m.

POÇTA [po:çta], *at.* **1**. Iberilýän hatlary, puly we ş. m. ýollaýan hem-de almaly adamsyna gowşurýan edara, hathana. **2**. Şol edaranyň gowşurýan haty we beýleki zatlary.

POEMA [poýe:ma], *at, edeb.* Şygyr bilen ýazylan iri göwrümli eser. *Şeýdaýynyň "Oguz han" poemasy.*

POLA [po:lo], *syp., gepl. d.* Goram-gowşak, gowuşgynsyz.

POLAT [polot], *at*. **1**. Uglerodyň belli bir mukdarynyň demir bilen birleşmesinden emele gelen kümüş reňkli metal. **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Polady berk adam** süňňi sagat, bedeni berk adam. **Polady ýumşak adam** örän mylaýym, ýakymly adam. *Ol polady ýumşak süýji dilli adamdy.*

POLISIÝA [poli:siýa], *at.* Jemgyýetçilik düzgünini we howpsuzlygy, döwletiň we raýatlaryň eýeçiligini gorap saklaýan edara.

POLÝUS [po:lýus]: **geografik polýuslar (Demirgazyk we Günorta)** Ýeriň aýlanyş okunyň ýeriň usti bilen kesişýän iki okunyň biri şeýle-de şol nokadyň üstünde ýatan ýerler. *Demirgazyk polýusy. Günorta polýusy.*

POLÝAK [polýa:k], *ser.* **Polýaklar**.

POLÝAKLAR [polýa:klar], *at.* Polşanyň esasy ilatyny düzýän halk.

POMIDOR [pamado:r], *at*. **1**. Itüzümler maşgalasyna girýän hasyl beriji gök ekin. **2**. Şol ekiniň togalak gyzyl reňkli miwesi. *Näzik eje bir tabak gowurma, bir jamda dogralan pomidor, sogan, ýene bir tabakda hem üzüm getirişdirip goýdy* (A. Gowşudow).

POPUŞ, *syp.* Pökgi, etlek, semiz (ýüz hakynda). *Gajar onuň popuş gyzyl ýüzüne müňkür seredip: - Ugruňyz nirä?- diýdi* (N. Jumaýew).

PORHAN [porha:n], *at.* Dürli hereketler bilen adama täsir edip, kesel bejerýän adam.

◊ **Däli porhan bolmak** bir zadyň täsiri netijesinde gaty şatlanyp, çenden aşa gaty gürläp hem gülüp oturmak.

PORHANÇYLYK [porha:nçylyk], *at, kön. s.* Dürli jadygöýlik bilen kesel bejermeklik, porhanlyk.

PORHANLYK [porha:nlyk], *at, ser.* **Porhançylyk**.

PORRUK, *at.* **1**. Soganyň tohum berýän gaty ýaşy, baldagy, sokarryk. **2**. Gamşyň köki.

PORRUKLAMA [porruklomo], *iş ady*. Porruklamak ýagdaýy.

PORRUKLAMAK [porruklomok], *işl.* Porruk emele gelmek, sokarryk çykarmak (sogan hakynda). *Belki, olar soganlaryň porruklamagyna garaşýandyrlar* ("Edebiýat we sungat").

PORRUKLAMAKLYK [porruklomokluk], *iş ady.* Porruklamak ýagdaýy.

PORRUKLATMAK [porruklotmok], *işl.* Porruk emele getirtmek, porruk çykarmagyna mümkinçilik bermek. *Soganlary ýygman porrukladypsyňyz.*

PORS: pors atmak gopbamsyramak, hondan bärsi gomparmak. *Ylýas gaýşarylyp, "Gör, men nähili ýigit" diýip, pors atýan ýaly, gülümsiräp durdy* (G. Kulyýew).

PORSAMAK [porsomok], *işl.* **1**. Ynjap, zaýalanyp, ýakymsyz ys çykmak, yslanmak (esasan, et, balyk we ş. m. hakynda). **2**. *gepl. d.* Birine paýyş, sögünç söz aýtmak, sögmek.

PORSAŇŇYZA [porsoňňuzo], *at.* **1**. Ösümlikleriň saýawan-güllüler maşgalasynyň çomuçlar urugyna degişli bir görnüşi. **2**. Şol ösümliginiň şiresinden alynýan we derman hökmünde peýdalanylýan şepbigi.

PORSAŞMAK [porsoşmok], *işl.* **1**. Zaýalanyp, ynjap yslanyşyp ýatmak, aňkaşmak (köp zat hakynda). **2**. *göç. m.* Biri-biriňe paýyş, hapa söz aýtmak.

PORSATDYRMAK [porsotdurmok], *işl., ser.* **Porsatmak**.

PORSATMAK [porsotmok], *işl.* Zaýalanyp ýakymsyz yslandyrmak, ynjatmak, harap edip, erbet yslandyrmak. *Eti porsatmak.*

donunyň goltugyndan ýüzüne gyzyl çaýylan kökenli ýüzük çykardy (T. Taganow).

PREZIDENT [prezide:nt], *at.* **1**. Respublika gurluşly ýurtlarda belli bir döwre saýlanýan döwlet ýolbaşçysy. **2**. Käbir jemgyýetçilik we ylmy edaradyr guramalaryň saýlawly ýolbaşçysy, başlygy. *Ýaponýaly myhmanlar Türkmenistanyň Prezidentini bu hormatly sylag bilen gutlap, türkmen Liderine Federasiýanyň prezidenti Sasagawa Takaşiniň goly bilen tassyklanan degişli sertifikady we ýörite kimonony gowşurdylar* ("Türkmen dünýäsi")

PREZIDENTLIK [prezide:ntlik], *at.* Prezidentiň wezipesi, käri.

PROFESSOR [profe:ssor], *at.* Ýokary okuw mekdepleriniň mugallymlaryna, ylmy guramalaryň işgärlerine şol edaralaryň alymlar (ylmy-tehniki) geňeşleriniň beren attestasiýa resminamalary boýunça berilýän ýokary ylmy at.

PROFESSORLYK [profe:ssorluk], *at.* Professoryň käri, wezipesi we ady.

PROGRES [pyro:ğire:s], *at*. Osüşiň has ýokary basgançagyna geçiş, gowulyga tarap özgerme, täze, oňdebaryjy zatlaryň ösüşi. – *Sport – munuň özi gujur-gaýratyň, gözelliğiň, sagdynlygyň we progresiň belentliklerine tarap ymtylyşyň janly beýanydyr* (Gurbanguly Berdimuhamedow).

PROKURATURA [purokuratu:ra], *at.* Kanunlaryň dogry berjaý edilişine gözegçilik edýän döwlet guramasy.

PROKUROR [purokuro:r / pürküro:r], *at*. **1**. Kanunlaryň dogry ýerine ýetirilişine döwlet gözegçiligini edýän wezipeli adam. **2**. Kazyýetde işe seredilýän döwürde işi kanuny esasda ýerine ýetirýän hünärmen.

PROREKTOR [purore:ktor], *at*. Rektoryň orunbasary, kömekçisi. *Okuw bölümi boýunça prorektor.*

PROZA [pro:za] *at, edeb.* Şygyr bilen däl-de, gürrüň görnüşinde ýazylýan eser.

PUÇ [pu:ç], *syp.* Biderek, boş, ugursyz, hiç zat. *Al gerek bolsa! Onda, mundan öňki sözleriň bary puç-da?!* (B. Kerbabaýew).

◊ **Puç bolmak** biderek bolmak, netijesiz bolmak. *Senden edýän tamalarym puç bolmady* (B. Japarow). **Puja çykmak** *ser*. **Puç bolmak**.

PUÇLAMAK [pu:şlomok], *işl.* "Ýüzük" oýnunda "sen boş" diýip aýtmak, puç etmek. *Meni puçlasaň, edil agzyňa zäk atylan ýaly eder*in (B. Kerbabaýew).

PUÇLANMAK [pu:şlonmok], *işl.* Puç bilinmek, hasapdan çykarylmak, boş hasaplanmak.

PUÇLATMAK [pu:şlotmok], *işl.* Puç etdirmek, boş hasaplatmak.

PUÇLUK [pu:şluk], *at*. Bidereklik, boşluk. *Wadasynyň puçlugyny bildik.*

PUDAK [pu:dok], *at.* **1**. Ösümligiň, agajyň owunjak pürli şahasy, baldagy, çybyk. **2**. Bir işiň, ylmyň, önümçiligiň aýratyn bir bölegi, ugry. **3**. Keçäniň arka ýüzüne basylýan ýaprakly çybyk şekilli nagyş. **4**. Oglana dakylýan at.

PUDAKLAMA [pu:doklomo], *iş ady.* Pudaklamak ýagdaýy.

PUDAKLAMAK [pu:doklomok], *işl*. Pudak çykaryp başlamak, pudak ösüp başlamak.

PUDAKLAMAKLYK [pu:doklomokluk], *iş ady.* Pudaklamak ýagdaýy.

PUDAKLAÝYN [pu:dokloýun], *hal.* Pudaklar, ugurlar boýunça.

PUDAKLAÝYŞ [pu:dokloýuş], *iş ady.* Pudaklamak täri.

PUD ALMA [pu:dolmo], *iş ady.* Pudalmak ýagdaýy.

PUDALMAK [pu:dolmok], *işl.* Pudaklary kesilip ýylmalmak, pudaklary çapyşdyrylyp aýrylmak, çapylmak. *Onuň diňe başyndaky topbaja pudagyndan başga şahalary pudalan bolmaga çemeli, ol goýy gara dumanyň arasynda käbir wagt salgym atyp görünýärdi* (A. Gowşudow).

PUDALMAKLYK [pu:dolmokluk], *iş ady*. Pudalmak ýagdaýy.

PUDAMA [pu:domo], *iş ady.* Pudamak ýagdaýy.

PUDAMAK [pu:domok], *işl.* Artyk pudaklaryny kesip ýylmamak, pudaklaryny çapyp aýyrmak. *Göýä gurçuk üçin pudalan tuduň, Kellesi ýalydy ýumrugnyň hersi* (K. Gurbannepesow).

PUDAMAKLYK [pu:domokluk], *iş ady.* Pudamak işi.

PUDARLAMA [pu:dorlomo], *iş ady.* Pudarlamak ýagdaýy.

PUDARLAMAK [pu:dorlomok], *işl.* Bölek-bölek etmek, böleklere bölüşdirmek (et hakynda). *Kerim ýeňini çermäp, bir salymyň içinde goýny pudarlady* (Ý. Mämmediýew).

PUDARLAMAKLYK [pu:dorlomokluk], *iş ady.* Pudarlamak işi.

PUDARLANMAK [pu:dorlonmok], *işl.* Bölek-bölek edilmek, böleklenmek. *Goýnuň eti pudarlanyp, ýüpden asyldy* ("Edebiýat we sungat").

PUDARLAŞDYRMAK [pu:dorloşdurmok], *işl.* Bölek-bölek edişdirmek, bölüşdirmek (et hakynda).

PUDARLAŞMAK [pu:dorloşmok], *işl.* Bölek-bölek edişmäge kömekleşmek, bölekleşmek.

PUDARLATMAK [pu:dorlotmok], *işl.* Bölek-bölek etdirmek, böleklenmek.

PUDARLAÝYŞ [pu:dorloýuş], *iş ady.* Pudarlamak ýagdaýy.

PUDAŞMAK [pu:doşmok], *işl.* Pudaşmaga kömek

PÖKGERMEK [pökgörmök], *işl.* **1**. Näsaglyk zerarly ýellenip çişmek, çişip gübermek, ýellenmek. *Onuň gabaklary pökgerip, ýüzi ýellenip durdy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Ýel alyp, howa dolup çişmek. *Garny pökgermek.* **3**.Ýognamak; semremek; çişmek. **4**. *gepl. d.* Çişip ölmek. *Göjele iýen it ýaly birden pökgeräýmesem-de biri!* (N. Pomma).

PÖKGERMEKLIK [pökgörmöklük], *iş ady.* Pökgermek ýagdaýy.

PÖKGERTDIRMEK [pökgörtdürmök**],** *işl., ser.* **Pökgertmek**.

PÖKGERTMEK [pökgörtmök], *işl.* **1**. Çiş emele getirtmek, çişirmek. *Ary çakan ýerini pökgertdi.* **2**. Gübertmek, pökgi etmek. **3**. *göç. m.* Ýaşaýyşdan mahrum etmek, öldürmek. *Edil genderewden doýan mal ýaly pökgerdäýýär - diýdi* (N. Pomma).

PÖKGI [pokgü] **I**, *at.* Çagalar oýnar ýaly ýa-da ýörite sport oýunlarynda oýnamak üçin ýel berlen we zyňlanda, depilende, böküp-böküp gidýän top.

PÖKGI [pokgü] **II**, *syp.* **1**. Güberip duran, çişen, güberçek. **2**. Çişik, ýogyn, semiz. *Pökgi adam.*

PÖKGÜLDEME [pokgüllömö], *iş ady.* Pökgüldemek ýagdaýy.

PÖKGÜLDEMEK [pokgüllömök], *işl.* Pök-pök etmek, pökgüldili ses döremek.

PÖKGÜLDEMEKLIK [pökgüllömöklük], *iş ady.* Pökgüldemek ýagdaýy.

PÖKGÜLDEŞMEK [pökgüllöşmök], *işl.* Pök-pök edişmek, pökgüldili ses emele getirişmek, pökgüldeşip seslenişmek.

PÖKGÜLDETMEK [pökgüllötmök], *işl.* Pök-pök etdirmek, pökgüldili ses emele getirmek, döretmek.

PÖKGÜLDEÝIŞ [pökgüllöýüş], *iş ady.* Pökgüldemek ýagdaýy.

PÖKGÜLDI [pökgüllü], *at.* Ýumşagrak zada başga bir zat degende, ýüze çykýan ses.

PÖKGÜLIK [pökgülük], *at.* Çişiklik, ýogynlyk, semizlik.

PÖK-PÖK: pök-pök etmek *ser.* **Pökgüldemek**. *Alan hamyryň üstünden el bilen urlanda, pök-pök edýär.*

PÖKÜRDEME [pökürdömö], *iş ady.* Pökürdemek ýagdaýy.

PÖKÜRDEMEK [pökürdömök], *işl., gepl. d.* Gury, boş, biderek gürlemek, ýaňramak, lakgyldamak. *Pökürdäp irizmek.*

PÖKÜRDEMEKLIK [pökürdömöklük], *iş ady.* Pökürdemek ýagdaýy.

PÖKÜRDEŞMEK [pökürdöşmök], *işl., gelp. d.* Gury, boş, biderek gürleşmek, ýaňraşmak, lakgyldaşmak.

PÖKÜRDETMEK [pökürdötmök], *işl., gelp. d.* Gury, boş, biderek gürletmek, ýaňratmak, lakgyldatmak.

PÖKÜRDEÝIŞ [pökürdöýüş], *iş ady.* Pökürdemek ýagdaýy.

PÖKÜRDI [pökürdü], *at, gelp. d.* Gury, boş, biderek gep, gürrüň. *Ertirden bäri onuň pökürdisi tükenmedi.*

PÖKÜR-PÖKÜR: pökür-pökür etmek *ser.* **Pökürdemek**.

PÖSÜRDEME [pösürdömö], *iş ady.* Pösürdemek ýagdaýy.

PÖSÜRDEMEK [pösürdömök], *işl.* Pösürdili ses çykmak, pösürdili seslenmek.

PÖSÜRDEMEKLIK [pösürdömöklük], *iş ady.* Pösürdemek ýagdaýy.

PÖSÜRDETMEK [pösürdötmök], *işl.* Pösürdili ses çykartmak.

PÖSÜRDEÝIŞ [pösürdöýüş], *iş ady.* Pösürdemek ýagdaýy.

PÖSÜRDI [pösürdü], *at.* Gyzgyn demir ýa-da ýogyn zat bilen basylyp deşilende we ş.m. ýagdaýda çykýan sesiň ady.

PÖTLEME [pötülömö], *iş ady.* Pötlemek ýagdaýy.

PÖTLEMEK [pötülömök], *işl., ser.* **Patlamak**. *Pökgi onuň arkasyna pötläp degdi.*

PÖTLEMEKLIK [pötülömöklük], *iş ady.* Pötlemek ýagdaýy.

PÖTLETMEK [pötülötmök], *işl., ser.* **Patlatmak**. *Pötledip urmak.*

PÖTLEÝIŞ [pötülöýüş], *iş ady.* Pötlemek ýagdaýy.

PÖWHE [pöwhö], *syp.* **1**. Başarnyksyz, tagaşyksyz, iş oňarmaýan adam. **2**. Boş, biderek.

PÖWHELIK [pöwhölük], *at.* Gabarasy uly bolup, elinden iş gelmezlik, başarnyksyzlyk, tagaşyksyzlyk, iş oňarmazlyk.

PÖWH-PÖWH: pöwh-pöwh etmek *ser.* **Pöwhüldemek 1**.

PÖWHÜLDEME [pöwhüllömö], *iş ady.* Pöwhüldemek ýagdaýy.

PÖWHÜLDEMEK [pöwhüllömök], *işl.* **1**. Pöwhüldili ses çykmak, pöwhüldili ses etmek, sesli atylmak. *Gowagyň agzyndan ýalynly tüsse pöwhüldäp çykdy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Boş-boş gürlemek.

PÖWHÜLDEMEKLIK [pöwhüllömöklük], *iş ady.* Pöwhüldemek ýagdaýy.

PÖWHÜLDEŞMEK [pöwhüllöşmök], *işl.* Pöwhüldili seslenişmek.

PÖWHÜLDETMEK [pöwhüllötmök], *işl.* Pöwhüldili ses çykarmak. *Jeren görse, guş görse, Pöwhüldedip atardy* (M. Myşşyýew).

PÖWHÜLDI [pöwhüllü], *at.* **1**. Tüpeň atylmak, suwa agyr, uly zat gaçmak netijesinde döreýän pagşyldyly, güwwüldili sesiň ady. **2**. Boş-boş gürrüň.

PÖWRIZE [pöwrüýzö], *at.* Gögümtil reňkli gymmat bahaly daş. *Meňli, men saňa pöwrize gaşly, kökenli ýüzük ýasap getirdim - diýip, şahyr gyrmyzy*

işe soňundan edilýän ökünç, ýalňyşlyk bilen bolan işe çekilýän ahmyr, arman. *Garyp köşkden çykyp gaýdansoň, Şasenem öz eden işine puşman etdi* (“Şasenem – Garyp”).

◊ **Puşmana getirmek** toba etdirmek, amana getirmek, edenine ökündirmek. **Puşmana töleg** töleg tertip-düzgüni bozulanda tölegiň yza çekdirilen her bir güni üçin üstüne mündürilip alynýan üste pul, töleg.

PUŞT, *at, kön. s.* Deri, ham. *Nesimi dek puştun nähak soýdular, Seniň ogluň iki gözün oýdular* (“Hüýrlukga – Hemra”).

PUT, *at.* 16 kilograma barabar bolan agyrlyk ölçeg birligi. *Her gezekde putdan agyr çygly gum gaçyň gapdalyna güpläp düşýärdi* (B. Kerbabaýew).

PUTLAÝYN [putloýun], *hal.* Put-putdan, put-put edip.

PUTLUK, *at.* **1**. Bir puta deň bolan. *Ol bäş putluk haltany göterdi.* **2**. Puta deň bolan agyrlyk ölçegi bolan gapan daşy.

PÜÇEK [püçök]: **püçege çykarmak** adam sanyna goşmazlyk, ýagşy-ýamanyny gömmek, sansyz hasaplamak; puja çykarmak, biderek etmek, zaýalamak. *Älhepus, meni püçege çykardyň-aý!*

PÜF, *s. ş. aňl. söz.* Ýakymsyz ys alnanda diýilýän söz.

PÜFFÜLDI [püffüllü], *at.* Üflemekden çykýan sesiň ady.

PÜR, *at.* Ýylgyn, sazak, çerkez, çeti ýaly käbir ösümlikleriň maýdaja baldaklary, ownuk ýaprakly çybyjaklary.

PÜRÇÜK, *at.* Seçegiň we ş. m. ujundaky owadanlyk üçin sallanyp duran sapaklar.

PÜRDELEMEK [pürdölömök], *işl., ser.* **Pürdemek**.

PÜRDEME [pürdömö], *iş ady.* Pürdemek ýagdaýy.

PÜRDEMEK [pürdömök], *işl.* **1**. Agajyň gapdal ownuk pudaklaryny, pürlerini çapyp, kesip aýyrmak. *Pürslük kesilen agaçlary pürdemek.* **2**. *göç. m.* Uçdantutma gyrmak, parçalamak, zaýalamak, ýoklamak. *Bu iki çaga gülleri pürdemäge başladylar* (A. Gowşudow).

PÜRDEMEKLIK [pürdömöklük], *iş ady.* Pürdemek işi.

PÜRDEŞMEK [pürdöşmök], *işl.* Pürdemäge kömekleşmek.

PÜRDETMEK [pürdötmök], *işl.* **1**. Agajyň, ösümligiň gapdallaryndan, düýbünden gögerip çykan owunjak şahajyklaryny kesdirip aýyrtmak. **2**. *göç. m.* Uçdantutma ýok etdirmek, bir ujundan gyrdyrmak, ýoklatmak.

PÜRE-PÜR [pürö-pür], *hal.* Erňegiňe çenli guýlan, dos-doly, erňegi bilen deňleşen (suwuklyk hakynda).

PÜRE-PÜRLEMEK [pürö-pürlömök], *işl.* Erňegiňe çenli doldurmak, püre-pür edip guýmak, doldurmak. *Aralyk käsäni püre-pürläp doldurdylar* (G. Şamyýew).

PÜRE-PÜRLENMEK [pürö-pürlönmök], *işl.* Erňegiňe çenli dolmak, mazaly dolmak. *Olaryň aýmança okarajyklary-da ýagyş suwundan püre-pürlendi* (Ý. Durdyýew).

PÜRE-PÜRLETMEK [pürö-pürlötmök], *işl.* Püre-pür etdirmek, erňegine çenli doldurtmak.

PÜRKAR [pürka:r], *at.* Pürküp, jybarlap ýagýan ýagyş.

PÜRKAW [pürka:w], *at, ser.* **Pürkar**.

PÜRKDÜRMEK [pürükdürmök], *işl.* Pürkgüç we ş. m. gural bilen ýa-da agzyna suw aldyryp sepeletmek, sepeledip dökdürmek. *Güllere suw pürkdürmek.*

PÜRKGÜÇ [pürükgüç]**,** *at.* Suw ýa-da suwuklyk sepmek, pürkmek üçin bedre görnüşli, jürüngdigi deşik-deşik enjamly gap.

PÜRKMEK [pürükmök], *işl.* **1**. Pürkgüç we ş. m. bilen ýa-da agzyňa suw alyp sepelemek, sepmek. **2**. Zogdurylyp çykmak (suwuklyk hakynda).

PÜRKÜLDEMEK [pürküllömök], *işl.* Küpürsek halda bolmak (ýoldaky gum hakynda).

PÜRKÜLMEK [pürkülmök], *işl.* Maýda-maýda bolup syçrap sepelenmek, sepelenip dökülmek (suwuklyk hakynda).

PÜRKÜŞMEK [pürküşmök], *işl.* **1**. Pürkmäge kömek etmek, sepelemäge kömekleşmek. **2**. Biri-biriňe pürkmek, biri-biriň üstüne sepmek, sepişmek. *Çagalar günortan biri-birine suw pürküşip, üst-başlaryny öl-myžžyk etdiler.*

PÜRLEK [pürlök], *syp.* Pür bilen örtülen, durşuna pür bolup duran, pürli.

PÜRLI [pürlü], *syp.* **1**. Ýaprak ýerine püri bolan. **2**. Oglana dakylýan at.

PÜR-PUDAK [pür-pu:dok], *at.* **1**. Agajyň pürleri, pudagy, şahasy. *Erik, alma, şetdaly, Mekdep daşyn bezeýär, Göýä bäsleşýän ýaly, Pür-pudagy uzaýar* (N. Omadow). **2**. *göç. m.* Nesil. *Pür-pudak ýaýradar alkyş kylanym* (Magtymguly).

PÜRRELEME [pürrölömö], *iş ady.* Pürrelemek ýagdaýy.

PÜRRELEMEK [pürrölömök], *işl.* **1**. Ýoluşdyrmak, hemmesini kesişdirmek, ýykyşdyryp döwüşdirmek (ösümlik hakynda). 2. *göç. m.* Bir ýan ujundan ýok etmek, bir ýan ujundan gyrmak, öldürmek.

PÜRRELEMEKLIK [pürrölömöklük], *iş ady.* Pürrelemek işi, hereketi.

PÜRRELEŞMEK [pürrölöşmök], *işl.* **1**. Pürrelemäge kömekleşmek (ösümlik hakynda). **2**. *göç. m.* Bir ýan ujundan ýok edişmek, bir ýan ujundan

etmek, pudaklaryny kesip ýylmamaga kömekleşmek, çapyşmak. *Agaç pudaşmak.*

PUDATMAK [pu:dotmok], *işl.* Pudaklaryny çapyp aýyrtmak, ýylmatmak.

PUDAÝYŞ [pu:doýuş], *iş ady.* Pudamak täri, ýagdaýy.

PUGTA [puğto], *hal.* **1**. Mäkäm, berk, ykjam. *Onuň ellerinden pugta tutup, owadan gözlerini äriniň gözüne dikdi* (B. Seýtäkow). **2**. Gowy, mazaly, oňat, doly.

PUGTALAMA [puğtolomo], *iş ady.* Pugtalamak ýagdaýy.

PUGTALAMAK [puğtolomok], *işl.* Mäkämlemek, berkitmek, berkleşdirmek, pugta etmek.

PUGTALAMAKLYK [puğtolomokluk], *iş ady.* Pugtalamak işi.

PUGTALANDYRMAK [puğtolonnurmok], *işl.* Mäkämleşdirmek, berkleşdirmek, pugtalap goýmak.

PUGTALANMAK [puğtolonmok], *işl.* Has mäkäm bolmak, berkemek, berkleşmek.

PUGTALAŞMAK [puğtoloºmok], *işl.* Mäkämleşmek, berkitdirmek.

PUGTALATMAK [puğtolotmok], *işl.* Mäkämletmek, berkitdirmek.

PUGTALAÝYŞ [puğtoloýuş], *iş ady.* Pugtalamak ýagdaýy.

PUGTALYK [puğtoluk], *at.* **1**. Berklik, mäkämlik. **2**. *göç. m.* Özüňe pugta bolmaklyk, durnuklylyk.

PUGTAMA [puğtomo], *iş ady.* **1**. Pugtamak ýagdaýy. **2**. Geýimiň ýakasyna, jübüsiniň agzyna we ş. m. berklik, bezeg üçin jähegiň üstünden salynýan dürli sapakdan bolan sanjym, basma.

PUGTAMAK [puğtomok], *işl.* Geýimiň ýakasyna, jübüsiniň agzyna we ş. m. berklik, bezeg üçin jähekden soň pugtama salmak.

PUGTAMAKLYK [puğtomokluk], *iş ady.* Pugtamak ýagdaýy.

PUGTAŞMAK [puğtoşmok], *işl.* Pugtamaga kömekleşmek.

PUGTATMAK [puğtotmok], *işl.* Pugtama saldyrtmak, bejertmek.

PUHARY [puhory], *at.* Jaýyň diwarynyň iç ýüzünden, burçundan ýasalýan ojak.

PUKARA [pukora:], *syp.* **1**. Barly bolmadyk, garyp, ýoksul. *Bize şa gyzy-da, geda gyzy-da gerek däl, bize özümiz ýaly pukara gyz gerek* (S. Myradow). **2**. *göç. m.* Biçäre, görgüli. *Ýeri, pukarany munça azara goýup, ondan näme çykdy diýsene?* (A. Gowşudow). **3**. *göç. m.* Gepsiz-gürrüňsiz, sesi-üýni ýok, ýuwaş. *Gyzyň kakasy Musa öz bagbançylygy bilen mydar edip ýören bir pukarady* (B. Soltannyýazow).

PUKARAÇYLYK [pukora:çylyk], *at, ser.* **Pukaralyk**. *Gurban aganyň aýaly Jumagül köp pukaraçylygy başyndan geçiren daýaw, eli-aýagy işe gelşip duran garaýagyzyň görmeklisidi* (A. Durdyýew).

PUKARALYK [pukora:lyk], *at.* Pukaranyň hal-ýagdaýy. *Ol öz pukaralygyna garaman, il bähbidi bardyr öýden ýerinde janyny aýamaýardy* (B. Kerbabaýew).

PUKARASYRAMAK [pukora:syramak], *işl.* Garypsyramak, biçäresiremek, pukara bolan bolmak. *Dogrusy, daşyndan göräýmäge süýji dilli pukarasyran bolup ýören bu türkana garry ýeser adamdy* (T. Gurbanow).

PUKARASYRAŞMAK [pukora:syraşmak], *işl.* Köpçülik bolup pukara bolan bolmak, biçäre bolan bolmak.

PUL, *at.* Söwdada harydyň bahasyny, gymmatyny kesgitleýän metaldan ýa-da kagyzdan ýasalan hümmetli birlik. .

◊ **Pula gyzmak** pula nebsiňi şaglatmak, pula nebsiňi artdyrmak. **Puluň ýesiri** pula kowalaşýan.

PULDAR [pulla:r], *syp., ser.* **Pully**. *Puldar baýlar pul beräýär* ("Görogly").

PULDARLYK [pulla:rlyk], *at.* Köp pullulyk, köp puluň eýesi bolmaklyk.

PULLANMAK [pullonmok], *işl.* Puluň köpelmek, pully bolmak, baýlaşmak. *Akja palçy oglunyň çöle gidip, pullanyp gelmeginiň sebäbini düşündirdi* (N. Baýramow).

PULLULYK [pulluluk], *at.* Puly köplük, puly barlyk, puldarlyk.

PULLY, *syp.* **1**. Puly kän, puldar. **2**. Mugt däl, pul tölenýän, puluna. **3**. Içinde puly bar bolan, pul salnan.

PULSUZ, *syp.* **1**. Pully däl, mugt. **2**. Puly bolmadyk, kör-köpüksiz. *Pulsuz bazara barandan, köpünsiz gore giren ýagşy* (Nakyl).

PULSUZLYK [pulsuzluk], *at.* Puly ýokluk, puly bolmazlyk.

PURSAT [pursot], *at.* **1**. Wagt, möhlet, çag, mütdet, puryja. **2**. Gysga wagt aralygy, amatly wagt. *Pursat bir guşdur, elden sypdyrsaň, uçar gider, ony gaýdyp tutmak bolmaz* (A. Gowşudow). **3**. Maý, ýagdaý, çem. *Pursat tapan mahaly, it gaçjak bolup, bar güýji bilen özüni bir tarapa baka oklady* (A. Gowşudow).

PURSATLAÝYN [pursotloýun], *syp.* Belli bir pursatda, pursat içinde bolup geçýän, wagtlaýyn, möhletleýin. *Pursatlaýyn iş.*

PURYJA [puruýjo], *at, ser.* **Pursat l**. *Sizlere ertire çenli puryja bereýin* ("Görogly").

PUŞDA [puşdo], *at.* Joýalaryň aralygyndaky zolak ýer, iki joýanyň arasy. *Murtuny towlap, goluny ýaýyp, puşdanyň üstüni basyp, biri-birine ýetipdir* (N. Pomma).

PUŞDA-PUŞDA [puşdo-puşdo], *syp.* Penje-penje, çogdam-çogdam (saç we ş. m. hakynda).

PUŞMAN [puşma:n], *at.* Nädogry, galat edilen

gyryşmak, öldürişmek.

PÜRRELETMEK [pürrölötmök], *işl.* **1**. Pürrelemek işini başga birine etdirmek (ösümlik hakynda). **2**. *göç. m.* Bir ýan ujundan ýok etdirmek, bir ýan ujundan gyrdyrmak, öldürtmek.

PÜRRELEÝIŞ [pürrölöýüş], *iş ady.* Pürrelemek ýagdaýy.

PÜRS, *at.* Pürdelip kesilen uzyn, ýogyn agaç, naw.

PÜRSLÜK, *syp.* Pürs etmek üçin niýetlenen, pürs eder ýaly. *Pürslük agaç.*

PÜWDÜRILMEK [püwdürülmök], *işl.* Zogdurylyp, bir bada batly akyp çykmak, zarply akyp başlamak.

PÜWDÜRMEK [püwdürmök], *işl.* Zogduryp, bir bada bat bilen çykarmak, akdyrmak.

PYÇAK, *at.* Bir zat kesmek üçin metaldan ýasalan gezlik, sowuk ýarag.

◊ **Pyçak arka** azajyk, birneme, sähelçe aradaşlyk. Pyçak **syrmak** eli pyçakly howp salmak, öldürjek bolmak, pyçak gezemek. **Pyçak ýalamak** pyçaklamaga meýilli bolmak, pyçakly haýbat atmak.

PYÇAKLAMA, *iş ady.* Pyçaklamak ýagdaýy.

PYÇAKLAMAK, *işl.* Pyçakdan geçirmek, pyçaklap ýaralamak, pyçak urmak.

PYÇAKLAMAKLYK, *iş ady.* Pyçaklamak hereketi.

PYÇAKLANMAK, *işl.* Pyçakdan geçirilmek, pyçak bilen ýaralanmak, pyçak urulmak.

PYÇAKLAŞMAK, *işl.* Biri-biriňe pyçak salmak, biri-biriňe pyçak urmak.

PYÇAKLATMAK, *işl.* Pyçakdan geçirtmek, pyçak bilen ýaralatmak, pyçak urdurmak.

PYÇAKLAÝYŞ, *iş. ady.* Pyçaklamak ýagdaýy.

PYGAMBER [py:ğammer] *at.* Dini düşünjä görä, hudaýyň tabşyryklaryny ýer ýüzündäki halklara ýetirýän adam.

◊ **Pygamberler ýorgudy bolsun!** düýş gören adama düýş ýorujynyň niýetiniň gowulygyny aňladýan dileg. **Pygamber müçesi**

PYGAMBERLIK [py:ğammerlik], *at.* Pygamberiň ýagdaýy, pygamberiň derejesi.

PYGAN [pyğa:n], *at, kön. s.* Gaýgy, gam, hasrat.

PYGYL [pyğyl], *at.* Ýaramaz pikir, erbet niýet. *Onuň pygly gowy däl.*

PYGYLLY [pyğylly], *syp.* Ýaramaz pikirli, erbet niýetli. *Käbir bet pygylly adamlary paş etmeli* (R. Allanazarow).

PYKYRDAMA, *iş ady.* Pykyrdamak ýagdaýy.

PYKYRDAMAK, *işl.* Pykyrdyly ses etmek, pykyrdyly gülmek, pykyr-pykyr etmek. *Gelin-gyzlar pykyrdap güldüler.*

PYKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Pykyrdamak ýagdaýy.

PYKYRDAŞMAK, *işl.* Pykyrdyly ses edişmek, seslenişmek (gülüşmek). *Ýoldaşlary gülesleri gelmesede, onuň göwni üçin pykyrdaşyp gülüşdiler* (N. Pomma).

PYKYRDATMAK, *işl.* Pykyrdyly ses çykartmak, pykyrdyly ses etdirmek.

PYKYRDAWUK [pykyrdowuk], *syp.* Pykyrdyly ses çykarmak häsiýeti bar bolan, pykyrdap duran.

PYKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Pykyrdamak ýagdaýy.

PYKYRDY, *at.* Ogryn-ýaşryn gülnende çykýan sesiň ady.

PYKYR-PYKYR: pykyr-pykyr etmek *ser.* **Pykyrdamak**.

PYLAN [pyla:n], Näbelli zady, wagty, orny aňladýan çalyşma.

PYLANÇA [pyla:nça], *hal.* Birentek, bir giden, ençeme, birnäçe.

PYLANKES [pyla:nkes], *çal, ser.* **Pylany**. *Ertir pylankeslere, pylankeslere telefon etmeli* (H. Ysmaýylow).

PYLAN-PISMIDAN [pyla:n-pismida:n], *çal., ser.* **Pylan**. *Pylan-pismidan diýip, halys bizar peteňimi çykardyňyz* (A. Nazarow).

PYLANY [pyla:ny], *çal.* Näbelli şahsy, kişini, adamy aňladýan nämälim çalyşma. *Pylany bilen ýoldaş boldum.*

PYLÇALMA, *iş ady.* Pylçalmak ýagdaýy.

PYLÇALMAK, *işl* Bat bilen bir zadyň ýüzüne urulmak, zyňylmak, galdyrylyp ýere urulmak.

PYLÇAMAK, *işl.* Bat bilen, gazap bilen bir zadyň ýüzüne, ýere urmak. *Biriniň aty ürküp, üstünde oturan eýesini pylçap urdy* (H. Deryaýew).

PYLÇAMAKLYK, *iş ady.* Pylçamak ýagdaýy.

PYLÇATMAK, *işl.* Bat bilen, gazap bilen bir zadyň ýüzüne urdurmak, zyňdyrmak, galdyryp ýere urdurmak.

PYLÇAÝYŞ, *iş ady.* Pylçamak ýagdaýy.

PYNHAN [pynha:n], *syp.* Ogryn, gizlin, ýaşyryn; hiç kime duýdurman. *Garawullar bir pynhan ýerde garap durdular* ("Saýatly – Hemra"). *Emma jülgelerniň içine girseň, Çagyrar özüniň iň pynhan öýne* (K. Gurbannepesow).

PYNHANLYK [pynha:nlyk], *at.* Gizlinlik, ogrynlyk, ýaşyrynlyk.

PYNTYK, *at.* Agaçlaryň ýaprak, çybyk çykarýan gözi. *Pyntyga jan beren sähramyň ýeli* (G. Ezizow). *Alabaharyň mährine pyntyk ýaran daragtlaryň arasy bilen ýörediler* (N. Jumaýew).

PYNTYKLAMA, *iş ady.* Pyntyklamak ýagdaýy.

PYNTYKLAMAK, *işl.* Pyntyk ýarmak, pyntyk çykarmak. *Pyntyklap üzümler, tallar, Gülläpdir erikalmalar* (Ç. Aşyrow).

PYNTYKLAMAKLYK, *iş ady.* Pyntyklamak

ýagdaýy.

PYNTYKLAŞMAK, *işl* Pyntyk ýaryp başlamak, pyntyk çykaryp başlamak (bir topar agaç hakynda). *Agaçlar pyntyklaşyp başladylar* (B. Soltannyýazow).

PYNTYKLAÝYŞ, *iş ady.* Pyntyklamak ýagdaýy.

PYŇKYRMA, *iş ady.* Pyňkyrmak hereketi.

PYŇKYRMAK, *işl* Saklanyp bilmän; birden batly gülüp goýbermek. *Men pyňkyranymy duýmandyryn* (B. Hudaýnazarow).

PYŇKYRTMAK, *işl.* Pyňkyrmaga mejbur etmek.

PYŇKYRYŞ, *iş ady.* Pyňkyryşmak ýagdaýy.

PYŇKYRYŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup pyňkyryp gülmek, özara pyňkyryp gülüşmek. *Çagalar ýene pyňkyryşdylar* (B. Kerbabaýew).

PYRKA, *at, k.d.*. Topar, partiýa. *Adamzadyň kaýsy pyrka, kowmy sen?* (Zynhary).

PYRKAT *at, k.d.* **Aýralyk**.

PYRKYLDAMA [pyrkyllama], *iş ady*. Pyrkyldamak ýagdaýy.

PYRKYLDAMAK [pyrkyllamak], *işl.* Pyrkyldyly ses çykmak, pyrkyldyly seslenmek.

PYRKYLDAMAKLYK [pyrkyllamaklyk], *iş ady.* Pyrkyldamak ýagdaýy.

PYRKYLDATMAK [pyrkyllatmak], *işl*. Pyrkyldyly ses çykartmak, pyrkyldyly ses etdirmek. *Burnuna gar kepegi girip, Meleguş temegini pyrkyldadýardy* (B. Kerbabaýew).

PYRKYLDAÝYŞ [pyrkyllaýyş], *iş ady*. Pyrkyldamak ýagdaýy.

PYRKYLDY [pyrkylly], *at.* Bir zadyň ýarylmagy we ş. m. zerarly howa zarbasyndan çykýan sesiň ady.

PYRLAMA, *iş ady.* Pyrlamak ýagdaýy.

PYRLAMAK, *işl.* Bir zady aýlamak, aýlanar ýaly etmek, aýlap goýbermek. *Ýaňy igini eline alyp, pyrlamaga başlan Nabat ümsümligi bozdy* (A. Gowşudow).

PYRLAMAKLYK, *iş ady.* Pyrlamak ýagdaýy.

PYRLAMPAÇ [pyrlampa:ç], *at.* **1**. Çagalaryň biri-birini gezekme-gezek aýlap oýnaýan oýny. **2**. Üstüne münülip, aýlanylyp uçulýan enjam.

PYRLANDYRMAK [pyrlannyrmak], *işl* Aýlap hereket etdirmek.

PYRLANMAK, *işl.* Bir zadyň daşynda aýlanmak. *Onuň öwrendekli elinde ik pyrlanyp ugrady* (A. Atajanow).

PYRLANYŞMAK, *işl.* Yzygiderli aýlanyp durmak (köp zat hakda).

PYRLAŞMAK, *işl.* Pyrlamaga kömekleşmek, bile pyrlamak.

PYRLATMAK, *işl.*Pyrlamak hereketini başga birine etdirmek; pyrlamaga mümkinçilik bermek; pyrlamaga mejbur etmek.

PYRLAWAÇ [pyrlowa:ç], *at, ser.* **Ýelgamak**. *Çagalar pyrlawaçlaryny ýele baka tutup ylgaşýardylar.*

PYRLAÝYŞ, *iş ady.* Pyrlamak ýagdaýy.

PYR-PYR: pyr-pyr aýlanmak 1) çalt-çalt, yzly-yzyna aýlanmak. **2**) yhlasly hyzmat etmek. *Biçäre Gülaýym Ärhasanyň daşyndan pyr-pyr aýlandy* (“Görogly”).

PYRRA: pyrra öwrülmek (aýlanmak) dessine, basym, çalt, derrew, birden yzyňa dolanmak ýa-da aýlanyp başlamak. *Aman yzyna pyrra öwrüldi.*

PYRRYK, *syp., gepl. d.* Erbet, ýaman, ýaramaz, bulaşyk, harap.

PYRRYLDAK [pyrryllak], *at.* Emel, sapalak, hile pirim.

PYRRYLDAKÇY [pyrryllakçy], *at.* Sapalakçy, hilegär, pirimçi, pyrryldak gurýan adam. *Ol tüýs baryp ýatan pyrryldakçy eken.*

PYRRYLDAKÇYLYK [pyrryllakçylyk], *at*. Pyrryldakçynyň käri, meşgul bolýan işi, hilegärlik, sapalakçylyk.

PYRTYKAL [pyrtyka:l], *at.* **1**. Miwe getirýän agajyň bir görnüşi. **2**. Şol agajyň narynç reňk, ysly, ýumşak gabykly miwesi.

PYS, *s. ş. aňl. söz.* Ysgynsyz ýeli, sesi aňladýan söz.

◊ **Pys bolmak** puç bolmak, puja çykmak, netijesiz bolmak; ugry gaçmak, ýaramazlaşmak. **Pys geçmek** puç geçmek, boş geçmek, sowa geçmek, degmezlik. *Atylan ok pys geçdi.*

PYSSARMA, *iş ady.* Pyssarmak ýagdaýy.

PYSSARMAK, *işl.* **1**. Ýeli gitmek, ýeli boşamak. *Maşynyň tigri pyssardy.* **2**. Bir zatdan basylyp ejizlemek, ruhdan düşmek, müzzermek. *Mellegi gowy tanaýanlar bolsa onuň häzirki zemzen ýaly çişişiniň deşilen tulum ýaly pyssarjagyny gowy bilýärdiler* (B. Kerbabaýew). **3**. *gepl. d.* Myssarmak.

PYSSARMAKLYK, *iş ady.* Pyssarmak ýagdaýy.

PYSSARTMAK, *işl.* Bir zady pyssarar ýaly etmek.

PYSSARYŞ, *iş ady.* Pyssarmak ýagdaýy.

PYSSARYŞMAK, *işl.* Köpçülikleýin pyssarmak. *Gawunlar ýumşap pyssaryşypdyr.*

PYSSYLDAMA [pyssyllama], *iş ady.* Pyssyldamak ýagdaýy.

PYSSYLDAMAK [pyssyllamak], *işl.* Pyssyldyly ses çykmak, pyssyldyly seslenmek. *Ok hem tüpeňden çykan badyna unly halta degen ýaly bolup, pyssyldaýdy* (“Edebiýat we sungat”).

PYSSYLDAMAKLYK [pyssyllamaklyk], *iş ady.* Pyssyldamak ýagdaýy.

PYSSYLDATMAK [pyssyllatmak], *işl.* Pyssyldyly ses çykarmak, pyssyldyly ses etmek.

PYSSYLDAÝYŞ [pyssyllaýyş], *iş ady*. Pyssyldamak ýagdaýy.

PYSSYLDY [pyssylly], *at.* Ýel berlende, ýel

çykanda we ş. m. arkaly çykýan ýuwaş sesiň ady.

PYSSY-PYJURLYK [pyssy-puju:rluk], *at*. Agzalalyk döretmek bilen meşgullyk, gara ýüreklilik, ýaramazlyk. *Näme, seniň edip ýören pyssy-pyjurlygyňy il bilmeýämişmi?* (“Edebiýat we sungat”).

PYSYRDAMA, *iş ady.* Pysyrdamak ýagdaýy.

PYSYRDAMAK, *işl.* Pysyrdyly ses çykmak, pysyrdyly seslenmek, pysyr-pysyr etmek. *Guşjagazyň-da çüňkünden tutup, aşak sallasaň, pysyrdaýar* (A. Durdyýew).

PYSYRDAMAKLYK, *iş ady.* Pysyrdamak hereketi.

PYSYRDAŞMAK, *işl.* Köp bolup pysyrdamak. *Serçeler guma agynaşyp pysyrdaşýardylar.*

PYSYRDATDYRMAK, *işl., ser.* **Pysyrdatmak**.

PYSYRDATMAK, *işl.* Pysyrdyly seslendirmek, pysyrdar ýaly etmek. *Çaga kepderiler uçup bilmän, ganatlaryny pysyrdadýardylar.*

PYSYRDAÝYŞ, *iş ady.* Pysyrdamak ýagdaýy.

PYSYRDY, *at.* Guşlaryň ganatynyň pysyrdamagyndan we ş. m. sebäpli çykýan sesiň ady. *Guşlaryň pysyrdysy eşidilýär.*

PYSYR-PYSYR: pysyr-pysyr etmek *ser.* **Pysyrdamak**. *Çaga guş uçup bilmän, pysyr-pysyr etdi.*

PYŞBAGA [pyşba:ga], *at.* Üstki çanagy güberçek, aşaky çanagy ýasy buýnuz gabykly, gysga aýak süýreniji jandar. *Pyşdyl, pyşdyl, pyşbaga, Pyşdyllap gider daga* (Sanawaç).

PYŞDYL, *at, gepl. d., ser.* **Pyşbaga**.

PYŞDYLDAMA, *iş ady.* Pyşdyldamak ýagdaýy.

PYŞDYLDAMAK [pyşdyllamak], *işl.* Ýarawsyzlyk ýa-da ýadawlyk zerarly haýal, ýuwaş ýöräp gitmek. *Aňyrdan elini arkasyna tutup, pyşdyldap gelen Näzik eje onuň edýän işlerini synlady* (B. Öwezow).

PYŞDYLDAMAKLYK [pyşdyllamaklyk], *iş ady.* Pyşdyldamak ýagdaýy.

PYŞDYLDAŞMAK [pyşdyllaşmak], *işl.* Ýarawsyzlyk ýa-da ýadawlyk zerarly haýal, ýuwaş ýöreşip gitmek. *Öz maýdalyna pyşdyldaşyp gelýän ýabylar gumuň ýapysyna dyrmaşyp başlady* (“Edebiýat we sungat”).

PYŞDYLDAÝYŞ [pyşdyllaýyş],. *iş ady.* Pyşdyldamak ýagdaýy.

PYŞDYLDY [pyşdylly], *at.* Haýal, öz maýdalyna ýuwaş basyp ýörelende çykýan sesiň ady.

PYŞDYLÝAKA, *at*. Gartaşan adamlaryň köýnekleriniň ýakasynyň iki egniň üstünden açylyşynyň bir görnüşi. *Ol içki syryny töweregindäkilere duýdurmazlyk niýeti bilen pyşdylýaka köýnegini ýelpedi* (B. Kerbabaýew).

PYŞGYRMA [pyşğyrma], *iş ady.* Pyşgyrmak ýagdaýy.

PYŞGYRMAK [pyşğyrmak], *işl.* **1**. Sowuklanyňda we ş.m. ýagdaýda agyz boşlugyndan, burundan zarp bilen her hili nem gatyşykly howa çykarmak. *Birden ol tarapdan hokranan atyň, pyşgyran düýäniň sesi eşidildi* (B. Soltannyýazow). **2**. *gepl. d.* Bir zat barada ýañzytmak, aýtmak, diýmek. *Mergen onuň sebäbini sorap durmady-da, ilki bilen onuň özüniň pyşgyraryna garaşdy* (“Edebiýat we sungat”).

PYŞGYRMAKLYK [pyşğyrmaklyk], *iş ady.* Pyşgyrmak ýagdaýy.

PYŞGYRTMAK [pyşğyrtmak], *işl.* **1**.Agyz boşlugyndan, burnundan zarp bilen her hili nem gatyşykly howa çykartmak. **2**. *gepl. d.* Bir zat barada ýañzytdyrmak, aýtdyrmak, diýdirmek.

PYŞGYRYŞ [pyşğyryş], *iş ady.* Pyşgyrmak ýagdaýy.

PYŞGYRYŞMAK [pyşğyryşmak], *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde pyşgyrmak. *Üşediňizmi, baryňyz pyşgyryşyp otyrsyňyz?*

PYŞŞYK, *syp., ser.* **Paşşyk**. *Burny pyşşyk adam.*

PYŞŞYLDAMA [pyşşyllama], *iş ady.* Pyssyldamak ýagdaýy.

PYŞŞYLDAMAK [pyşşyllamak], *işl.* Yzly-yzyna paşşyldyly seslenmek. *Agyr ýük astynda galan ýaly pyşşyldady.*

PYŞŞYLDATMAK [pyşşyllatmak], *işl.* Agyr dem alnanda, burnuňy hyşşyldatmak.

PYŞŞYLDAÝYŞ [pyşşyllaýyş], *iş ady*. Pyssyldamak ýagdaýy.

PYŞŞYLDY [pyşşylly], *at.* Agyr dem alnanda çykýan hyşşyldyly sesiň ady.

PYŞT, *at.***1**. Ata-baba nesli taýdan garyndaşlyk, arka, tohum-tiç. **2**. Guzlaýan towugyň tohumy.

PYŞYRDAMA, *iş ady.* Pysyrdamak ýagdaýy.

PYŞYRDAMAK, *işl.* Örän ýuwaş gürlemek, pyşyr-pyşyr edip geplemek. *Ol ýoldaşynyň gulagyna birzatlar pyşyrdady.*

PYŞYRDAMAKLYK, *iş ady.* Pyşyrdamak ýagdaýy.

PYŞYRDAŞMAK, *işl.* Biri bilen bile pyşyrdap gürleşmek.

PYŞYRDATMAK, *işl.* Pyşyrdyly ses çykarmak. *Ol öz ýanyndan: - "Men ýeke galaýdymmykam? diýip, dodaklaryny pyşyrdatdy* (B. Soltannyýazow).

PYŞYRDAÝYŞ, *iş ady.* Pyşyrdamak ýagdaýy.

PYŞYRDY, *at*. Özara gürleşeniňi başgalara eşitdirmejek bolup, ýuwaşja gepleşilende çykýan sesiň ady. *Göýä diýersiň çawuş çakýan ýaly, pyşyrdy bilen sözledi* (B. Kerbabaýew).

PYTANAK, *at*. Käbir ösümlikdir agaçlaryň şahalaryndan gögerip çykýan ujy ýiti ösüntgi.

PYTANAKLY, *syp.* Pytanak-pytanak bolup duran, pytanagy bar bolan. *Pytanakly agaç*.

PYTDYLDAMA [pytdyllama], *iş ady.* Pytdyldamak

ýagdaýy.

PYTDYLDAMAK [pytdyllamak], *işl.* Pytdyldyly ses çykmak, pyt-pyt etmek.

◊ **Pytdyldap ýöremek** örän ýuwaş ädimläp, haýal ýöremek.

PYTDYLDAMAKLYK [pytdyllamaklyk], *iş ady.* Pytdyldamak ýagdaýy.

PYTDYLDAŞMAK [pytdyllaşmak], *işl.* Pytdyldyly ses çykaryşmak, pyt-pyt edişmek. Bedeneler saýraşýarlar, pytdyldaşýarlar.

PYTDYLDAÝYŞ [pytdyllaýyş], *iş ady.* Pytdyldamak ýagdaýy.

PYTDYLDY [pytdylly], *at.* Aýak sesinden we ş. m. çykýan yzygiderli sesiň ady.

PYTDY-SYTDY, *at.* Bolgusyz, biderek, gümmi-sümmi, ugursyz gep, gürrüň, hytdy-pytdy. *Pökgen oýan-buýan, pytdy-sytdy sebäpler görkezdi* (A. Gowşudow).

PYT-PYT: pyt-pyt etmek *ser.* **Pytdyldamak**.

PYTRAMA [pytyrama], *iş ady.* Pytramak ýagdaýy.

PYTRAMAK [pytyramak], *işl.* Her haýsy bir tarapa dagap gitmek, pytrap girmek, ýaýrap gitmek; seçelenmek. *Çagalar ertir ýene gizlenpeçek oýnamaga ýygnanyşmagy wadalaşyp pytradylar.*

PYTRAMAKLYK [pytyramaklyk], *iş ady.* Pytramak ýagdaýy.

PYTRAŇŇY [pytyraňňy], *at.* **1**. Her haýsy bir tarapa pytrap giden, ýaýrap ýatan, selçeň, dagynyk. **2**. Dogan-garyndaş, ilen-çalan, tohum-tiç. *Onuň pytraňňysy köpdür, ýeke däldir.*

R

R, Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi birinji harpy.

RABAT [yrava:t], *at, kön. s. Gala, berkitme. Tahyr üçin kanda rabat salarlar* (“Zöhre – Tahyr”).

RADIO [ra:diýo], *at.* **1.** Tolkunlaryň kömegi bilen sesleri we belgileri aradaşlyga bermek we kabul etmek usuly. **2**. Şol usul bilen ses kabul edýän abzal.

RAFYK [yrafy:k], *at, k. d.* Ýoldaş, ülpet. *Söýeni söý, söýene sen bol rafyk, Söýmedikden yrak eýle özüňni* (Magtymguly).

RAGBAT [yrağvat], *at.* Janly-jandarlaryň hereket edip bilmegine mümkinçilik berýän ysgyn, güýç, kuwwat, gujur. *Köp geplemäge ragbatym ýokdy* (H. Meläýew).

RAGBATSYZ [yrağvassyz], *syp*. Ragbaty bolmadyk, ysgynsyz, güýçsüz, gujursyz, kuwwatsyz. *Ol ragbatsyz ýagdaýda bir elini ýere direýşine doňup galdy* (H. Derýaýew).

RAGBATSYZLYK [yrağvassyzlyk], *at.* Ragbaty ýokluk, ysgynsyzlyk, güýçsüzlik, gujursyzlyk, kuwwatsyzlyk.

RAGNA [yrağna:], *at.* **1**. *ös*. Ýakymly ysly gülüň ady. *Eý ýaranlar, bir ýüzi gül Aýa aşyk bolmuşam, Barçalar maksudy – gül ragnaýa aşyk bolmuşam* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Owadan, görmegeý, syratly. *Aldy janym ýüzi enwer, kamaty ragna ýigit* (“Zöhre – Tahyr”). **3**. Gyza dakylýan at.

RAGNALYK [yrağna:lyk], *at*. Owadanlyk, görmegeýlik, syratlylyk.

RAHAT [yra:hat], *at.* **1**. Asudalyk, dynçlyk, ümsümlik. **2**. Rehnet, hözir. *Zähmet soňy – rahat* (Nakyl). **3**. Arkaýyn, ynjalykly. *Rahat uka gitmek.* **4**. Gowy, oňat, oňaýly. *Hudaýa şükür, rahat günümiz bar.*

RAHATLANDYRMAK [yra:hatlannyrmak], *işl.* Rahatlanar ýaly etmek, köşeşdirmek, göwünlik bermek. *Onuň sözleri meni rahatlandyrdy.*

RAHATLANMA [yra:hatlanma], *iş ady*. Rahatlanmak ýagdaýy. *Lukmanyň eminden rahatlanma tapan nähoş uka gitdi.*

RAHATLANMAK [yra:hatlanmak], *işl.* Rahat bolmak, ynjalmak, köşeşmek. *Deňiz birneme rahatlandy.*

RAHATLANMAKLYK [yra:hatlanmaklyk], *iş ady.* Rahatlanmak ýagdaýy.

RAHATLANMAZLYK [yra:hatlanmazlyk], *işl.* Rahatlanman durmak, rahatlanyp bilmezlik.

RAHATLAŞMAK [yra:hatlaşmak], *işl.* Birneme rahatlanmak, özüňe gelişmek.

RAHATLYK [yra:hatlyk], *at.* **1**. Asuda hal-ýagdaý, ümsümlik, ynjalyk, dynçlyk. *Jany rahatlyk tapan çaga ertire çenli ýatdy.* **2**. Rehnet, bir zatdan görülýän hözir. *Öwrenen ökde hünäriniň üsti bilen hem özi rahatlyk görmek isleýär* (A. Gowşudow).

◊ **Rahatlygyny bozmak** ynjalyksyzlandyrmak, dynçlykdan, ynjalykdan aýyrmak. *Biriniň rahatlygyny bozmak.* **Rahatlyk tapmak** ynjalmak.

RAHATSYZ [yra:hassyz], *syp*. Rahady ýok, bimaza, birahat.

RAHATSYZLANMAK [yra:hassyzlanmak] Birahat bolmak, rahadyň gaçmak, ynjalyksyzlanmak.

RAHATSYZLYK [yra:hassyzlyk], *at.* **1**. Asudalyk, ümsümlik bolmazlyk, ynjalyksyzlyk, birahatlyk. **2**. Amatsyzlyk, oňaýsyzlyk. *Ýaşaýyş şertleriniň rahatsyzlygy aradan aýryldy.*

RAHMAN [yrahma:n], *syp.* **1**. Rehimli, rehim edýän, **2**. Alla, taňry **3**. Oglana dakylýan at.

RAKETA [rake:ta], *at.* **1**. Dabaralarda, harby işde ulanylýan, howada açyk ýagty berýän top oky. **2**. Ýokary tizlikde uçmaga niýetlenen enjam, gural.

RAKGAS [rakga:s], *at, k. d*. Bedenini, el-aýaklaryny gelşikli, sazlaşykly hereketlendirip, saza goşup oýnaýan adam.

RAKYS [yrakys], *at, k. d.* Oýun, tans. *Magtymguly, ol mekanda müküs etdi, Şeýhler turdy, ýigitleri rakys etdi* (Magtymguly).

RAKYP [yraky:p], *at.* **1**. Duşman. *Rakyp duýsa, bizi lar äşgärä, Melamat köp bolar, tow düşer ara* (“Zöhre – Tahyr”). **2**. *göç. m*. Mähirli, rehimli, mähriban, rehimdar. *Eje! Heý dünýäde senden eziz, senden rakyp adam barmyka?* (T. Gurbanow).

RAM [yra:m], *at.* **1**. Öwrenilen endik, werdiş. *Şonuň üçinem Ahalyň dag-çeşmeleri diňe ýazda, tomusda az-owlajyk ýeri suwarýan bolaýmasa, köplenç, öz ugruna ram eder akar ýatardy* (A. Gowşudow). **2**. Ýagdaý, hal, het, düzgün. *Il arasyndaky ýekegöz Batyr hakynda bolan gep-gürrüňler ýatyşdy, hemme gürrüňçilik öňki ramyna geçdi* (A. Gowşudow).

RAS [yra:s], *gepl.d., ser.* **Rast**.

RASLAMA [yra:slama], *iş ady.* Raslamak ýagdaýy.

RASLAMAK [yra:slamak], *işl.* Özüňi dürsemek, demiňi-dynjyňy almak. *Aljyran gyzymyz özün raslap,*

REHIL [irehil], *at, kön. s.* Üstünde kitap goýup okamaga hyzmat edýän açylyp-ýapylýan ganat şekilli tagta.

REHIM [irehim], *at*. Biriniň agyr, gözgyny halyna, ýagdaýyna, çekýän gam-gussasyna, hasratyna bildirilýän duýgudaşlyk, şepagat. *Hany seniň enä bolan rehimiň?* (B. Kerbabaýew).

◊ **Rehimi inmek (gelmek)** biriniň agyr ýagdaýyna nebsiň agyryp, dözmezlik etmek. *Garry onuň bolup oturyşyny görüp, oňa nebsi agyrdy hem-de rehimi indi* (N. Saryhanow). *Kim bilsin, ne pikir geçýär başyndan, Emma rehmiň gelýär, görseň daşyndan* (A. Kekilow).

REHIMDAR [irehimda:r], *syp.* Kalby rehimden doly, rehimli.

REHIMDARLYK [irehimda:rlyk], *at*. Kalby rehimden dolulyk, rehimlilik.

REHIMLI [irehimli], *syp.* Birine ýa-da bir zada rehimi gelýän, rehim edýän, ýüregi ýuka, şepagatly, rehimdar. *Rehimli adam.*

REHIMLILIK [irehimlilik], *at.* Rehimi barlyk, rehimli bolmaklyk, rehimiň gelijilik, rehimdarlyk, rehim-şepagatlylyk. *Rehimlilik etmek.*

REHIMSIZ [irehimsiz], *syp*. Hiç zada rehimi gelmeýän, rehim etmeýän, rehim-şepagatsyz, doňýürek, zalym, birehim. *Rehimsiz zalymlar bagry daş bolar, Barar ýere kesek atyjy bolma* (Magtymguly).

REHIMSIZLENMEK [irehimsizlenmek], *işl*. Rehimsiz bolup başlamak, birehim bolmak, doňýürek bolmak. *Rehimsizlenip başlamak.*

REHIMSIZLIK [irehimsizlik], *at*. Rehimli bolmazlyk, rehimsiz bolmaklyk, rehim-şepagatsyzlyk, birehimlik, doňýüreklik, zalymlyk.

REHIM-ŞEPAGAT [irehim-şepa:ğat], *at.* Nebsagyryjylyk, rehimlilik.

REHIM-ŞEPAGATSYZLYK [irehim-şepa:ğassyzlyk], *at.* Rehimsizlik.

REHMET [irehmet], *at, k.d.* **1**. Ýuka ýüreklilik, mähirlilik. **2**. *göç. m.* Peýdaly ýagyş. *Asmanam, goý, rehmet nuruny saçsyn* (A. Atabaýew).

REHNET [irehnet], *at.* Bir zatdan görülýän eşret, lezzet, maza. *Zähmet soňy – rähnet* (Nakyl).

REHNETLI [irehnetli], *syp.* Rähneti bar bolan, eşretli. *Ol sazlaryň hemmesinde-de rähnetli zähmet wasp edilýär.*

REJE [ireje], *at.* **1**. Bolus, ýagdaý. *Onuň rejesi geň däldi.* **2**. *göç. m.* Niýet, hyýal, pikir. *Olaryň öz çüri üçekli öýlerine gaýtmak rejesi ýokdy* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Tertip, düzgün. *Reje bilen edilen, içine at keçesi düşelen teläriň goýry kölegesi bardy* (B. Kerbabaýew). **4**. Nyşan, alamat. *Howanyň rejesi gowy däldi* (G. Kulyýew).

REJELEMEK [irejelemek], *işl*. **1**. Tertibe salmak, tertipli etmek, tertipleşdirmek. *Indi olar reňklemek, suwamak, rejelemek işlerini özbaşdak amala aşyrýarlar.* **2**. Ýerli-ýerinde, ýerbe-ýer edip goýmak, jaýlaşykly ýerleşdirmek. *Ýorgan-düşeklerini rejeläp ýygnaşdyrýardy* (B. Seýtäkow). **3**. Timar bermek, gelşikli etmek, taraşlamak, timarlamak, ýylmamak.

REJELENMEK [irejelenmek], *işl*. Tertibe salynmak, ýerli-ýerinde goýulmak. *Kitaplar rejelenip goýlupdyr.*

REJELEŞDIRMEK [irejeleşdirmek], *işl.* Rejeläp çykmak, reje berişdirmek, bolşuna görä rejelemek. *Düzedişdirmek gerek bolmasa-da, düşekleri rejeleşdirdi* (R. Gelenow).

REJELEŞMEK [irejeleşmek], *işl.* Rejelemäge kömek bermek.

REJELETMEK [irejeletmek], *işl.* Rejelemek işini başga birine etdirmek. *Oduny rejeledip basdyrmak.*

REJELI [irejeli], *syp*. Tertibe salnan, tertipli; gelşikli; talabalaýyk. *Tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak.* **2**. Ýerbe-ýer edilip goýlan, ýerli-ýerinde goýlan, jaýlaşykly. *Jaýdan üç sany halyny çykaryp, rejeli ýazdy* (A. Nazarow).

REJELILIK [irejelilik], *at.* Tertibe salnanlyk, tertiplilik, ýerbe-ýerlik, gelşiklilik. *Öýüň içiniň rejeliligi.*

REJESIZ [irejesiz], *syp*. Tertibe salynmadyk, tertipsiz, bulam-bujar. *Ol özüniň tegelenip duran bugdaýreňk ýüzündäki rejesiz ösen gara sakgalyny sypalap goýberdi* (B. Pürliýew).

REJEÝÜP [irejeýüp], *at.* Gurluşykda diwary, haly dokalanda gyrasyny dogrulamak üçin daş ýüzünden çekilýän ýüp.

REŽISSÝOR [režisso:r], *at*. Sahna we ekran oýunlaryny goýýan çeper guramaçy.

REKTOR [re:ktor], *at*. Ýokary okuw jaýynyň ýolbaşçysy.

RELS [re:ls], *at*. Demir ýolunda spallara berkidilýän insiz polat pürs (onuň üstünden wagonlaryň tigirleri ýöreýär).

REMEL [iremel], *at, şahyr.* Goşgy düzmegiň aruz ölçeginiň bir görnüşi.

REMEZAN [iremeza:n], *at.* **1**. Kamary aýlarynyň dokuzynjysy, oraza aýy. *Remezan aýynda on tördi gije, Gözeller üýşerler, bir zyban kakar* (Mollanepes). **2**. Oglana dakylýan at.

RENÇ [irenç], *at.* Biriniň ýa-da bir zadyň ugrunda görülýän görgi, çekilýän jepa, azap. *Näler çekdim biwepanyň renjini, Rakyplar emmesin lebiň gandyny* ("Saýatly – Hemra").

RENÇLI [irenşli], *syp.* Jebirli, azaply; görgüli. *Rençli iş.*

RENDE [irenne], *at.* Agaç ussasynyň agaç, tagta ýonmak, ýylmamak üçin ulanýan el guraly, ýonguç, ýongy. *Ol agaç ýonulanda rendäni nähili tutmalydygyny*

Aýlawly bir jogap tapyldy toslap (A. Kekilow).

RASLAMAKLYK [yra:slamaklyk], *iş ady.* Raslamak ýagdaýy.

RASLAMAZLYK [yra:slamazlyk], *işl.* Raslap durmazlyk, ýörmezlik

RASLAŞMAK [yra:slaşmak], *işl.* **1**. Birneme raslamak, özüňe gelibermek.

RASLATMAK [yra:slatmak], *işl.* Raslamaga mümkinçilik bermek.

RAST [yra:s], *hal.* Dogry, çyn.

◊ **Rast gelmek** gabat gelmek, dogry gelmek, miýesser bolmak.

RASTLAMAK [yra:slamak], *işl.* **1**. Ýürege, göwne jaý etmek, anyklamak. *Rastlap aýtmak. Rastlap gürrüň bermek.* **2**. Dogry gönükdirmek, dogrulamak, gönülemek. *Mawynyň nyşanadan rastlap atan soňky oklary biderek hem geçmedi* (B. Kerbabaýew). *Nyşana rastlap atmak. Akgyz rastlap onuň ýagyrnysyna depdi* ("Edebiýat we sungat").

RAWY [yra:wy], *at, kön. s.* Geçmişde bolup geçen wakalar hakda rowaýatlar aýdýan adam, gürrüňçi, hekaýa aýdyjy, hekaýaçy, rowaýatçy. *Rawylar andag rowaýat kylarlar kim, gadym zamanda Müsür welaýatynda Hysraw diýen bir patyşa bar erdi* ("Hüýrlukga – Hemra").

RAÝ [yra:ý] **I**, *at.* Bir zada bolan isleg, niýet, göwün, meýil, pikir. *Aşyk bolan magşuk raýyny ýykmaz* (Magtymguly). *Ol atynyň başyny çekip raýyna goýberdi.*

◊ **Raýyny ýykmazlyk** göwnüni ýykmazlyk, göwnüni syndyrmazlyk. *Çaganyň raýyny ýykmaň.*

RAÝ [yra:ý] **II: raý bolmak** çaşmak, bihuş bolmak, huşuňy ýitirmek, özüňden gitmek. *Raý bolan çaga ýaly, çiň arkan gaýyşdy* ("Edebiýat we sungat").

RAÝAT [yra:ýat], *at*. Belli bir döwletiň resmileşdirilen ýaşaýjysy, bir döwletiň raýatlygynda bolan adam.

RAÝATÇYLYK [yra:ýatçylyk], *at, ser.* **Raýatlyk**.

RAÝATLYK [yra:ýatlyk], *at.* Bir döwletiň raýaty bolmaklyk.

RAÝDAŞ [yra:ýdaş], *syp.* Belli bir mesele, iş, hereket boýunça pikirdeş, meslekdeş, duýgudaşlyk bildirýän. *Kärdeşleri alymyň ylmy pikirlerine raýdaşlygyny bildirdiler.*

RAÝDAŞLYK [yra:ýdaşlyk], *at.* Raýdaş ýagdaýda bolmaklyk, ylalaşykly gatnaşyk, biri-biriňe bolan duýgudaşlyk, pikirdeşlik. *Işgärleriň özara raýdaşlygy myhmanda içki guwanç duýgusyny döredýär.*

RAÝYŞ [yra:ýyş], *at.* Ýap gazylanda, iki tarapa oklanyp çykarylýan gum, üýşürilen gum seňňeri. *Gatlanyň raýyşy.*

RAÝYŞLY [yra:ýyşly], *syp.* Gyrasynyň, kenarynyň raýyşy bar bolan. *Belent raýyşly ýap.*

RAZ [ra:z], *at, k. d.* Gizlin gürrüň, syr. *Çölde gezdi raz aýdyşyp halyk bile* (Magtymguly)

RAZY [yra:zy], *hal.* **1**. Bir zada özüniň razylygyny bildirýän, bir pikire goşulýan, ylalaşýan. *Kimde-kim şol teklibe razy bolsa, goluny galdyrsyn* (B. Kerbabaýew). **2**. Bir zatdan göwni hoş bolan, hoşal. *Men senden razy.*

RAZYÇYLYK [yra:zy:çylyk], *at, ser.* Razylyk. *Guda bolmaga razyçylyk berdi.*

RAZYLAŞDYRMAK [yra:zy:laşdyrmak], *işl.* **1**. Haýyş edip, buýrup, dilini tapyp, razy bolar ýaly etmek. *Dawagärleri razylaşdyrmak.* **2**. Razylaşmaga mümkinçilik bermek.

RAZYLAŞMA [yra:zy:laşma], *iş ady.* Razylaşmak ýagdaýy.

RAZYLAŞMAK [yra:zy:laşmak], *işl.* **1**. Razy bolmak, razylyk bildirmek, razylyk bermek. **2**. Biri-birinden razy bolmak, hoşlaşmak.

RAZYLAŞMAKLYK [yra:zy:laşmaklyk], *iş ady.* Razylaşmak ýagdaýy.

RAZYLAŞMAZLYK [yra:zy:laşmazlyk], *iş ady.* Razy bolmazlyk, ylalaşmazlyk; hoşlaşmazlyk (agyr hassa bilen).

RAZYLAŞYBERMEK [yra:zy:laşyvermek], *işl.* Razylaşmaga başlamak; razylaşmagy dowam etdirmek.

RAZYLAŞYJYLYK [yra:zy:laşyjylyk], *at.* Razy bolujylyk, kaýyl bolujylyk, ylalaşyjylyk.

RAZYLAŞYK [yra:zy:laşyk], *at.* Bir mesele, pikir hakda ylalaşyk, barlyşyk, kaýyllyk. *Ýagşysy, razylaşyk etmek gerek* ("Görogly").

RAZYLAŞYŞ [yra:zy:laşyş], *iş ady.* Razylaşmak ýagdaýy. *Bu razylaşyşyň çig, ak göwünden razylaş.*

RAZYLYK [yra:zy:lyk], *at.* **1**. Bir pikire ýa-da bir zada razy bolujylyk, razyçylyk. *Men oňa öz razylygym bilen gelýänimi beýan etdim* ("Görogly"). **2**. Bir zatda göwni hoşluk, bir zat üçin minnetdarlyk, hoşallyk. *Ol razylyk bilen başyny atdy.*

RE [re:] **I**, *at.* Saz ýazgysyndaky ikinji ses.

RE [re:] **II**, *at.* Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi birinji harpynyň ady.

REDA [reda:], *at, k. d.* Ruhanylaryň geýýän dony. *Iýgenim awy sandym, geýgenim reda bildim. Şunça köýdüm, ýar-dostlar, örtendim, eda boldum* (Magtymguly). **2**. Derwüşleriň omuzlaryna atýan, gerek ýerinde namazlyk we ýorgan deregine ulanýan ýüň matasy.

REDAKSIÝA [reda:ksiýa], *at.* **1**. Çap etmek üçin biri tarapyndan tertibe salnan, düzedilen iş. **2**. Neşir ediljek işleri çapa taýýarlaýan edara we onuň jaýy.

REDAKTOR [reda:ktyr], *at*. **1**. Neşir, çap ediljek işleri gözden geçirip, tertibe salýan, redaktirleýän adam. **2**. Gündelik metbugatyň, gazetiň, žurnalyň jogapkär ýolbaşçysy.

kada-kanun saklananlyk. **2**. Ýerine ýetirilmesi aňsat, ýöne hökman edilmeli resmi iş. *Ýönekeý bir resmilik.*

RESMINAMA [iresmina:ma], *at*. Bir delili ýa-da bir zada bolan hukugy tassyk edýän iş bilen baglanyşykly resmi güýje eýe bolan kagyz. *Ylalaşyk Türkmenistanyň işeňňir ykdysady hyzmatdaşlary bolup durýan ýurtlaryň köpüsi bilen gol çekilen ikitaraplaýyn resminamalaryň toplumyna girýär* ("Türkmenistan"). *Işe, okuwa girmek üçin zerur bolan resminamalary tabşyrmaly.*

RESPUBLIKA [respu:blika], *at*. **1**. Ýokary häkimiýet edaralary belli bir möhletlik saýlanýan döwlet dolandyryş görnüşi. **2**. Şol hili häkimiýeti bolan ýurt.

RESUL [iresu:l], *at*. **1**. *kön. s*. **Ilçi**. **2**. Allanyň ibereni, pygamber. **3**. Oglana dakylýan at.

RET [iret]: **ret etmek** inkär etmek; boýun gaçyrmak; razylaşmazlyk.

REWOLÝUSION [revolýusiýo:n], *syp*. Rewolýusiýa dahylly, rewolýusiýany amala aşyrmaklyga gönükdirilen ideýalary, pikirleri aňladýan.

REWOLÝUSIÝA Jemgyýetçilik syýasy gatnaşyklarda öňde baryjy synp tarapyndan amala aşyrylýan düýpli öwrülişik, özgeriş.

REÝGAN [ireýğa:n], *syp*. Biderek, ýerliksiz, peýdasyz, netijesiz. *Azabyň reýgan bolmak.*

REÝHAN [ireýha:n], *at*. Gyrasy kertik-kertik süýrüje ýaprakly, ýakymly ysly iýilýän ot. *Gark bolmuş reýhana çöli türkmeniň* (Magtymguly).

REÝIS [ireýs], *at,k.d.* Başlyk. *Ol ýeriň reýsi: Eý şazada, zemistan wagtydyr, Arzyrum sowuk bolar – diýdi* ("Asly-Kerem").

REZIN [irezi:n / irzi:n] Süýnmäge ukyply, maýyşgak jisim.

RIŞBENT [iri:şvent], *at, k.d.* Goraýjy geýim. *Olaryň ikisi-de rişbende degip, yzyna syçrap gitdi* ("Görogly").

RIŞE [iri:şe], *at, k.d.* Damar. *Tamam her bir işde sabry pişe kylgyl, Weli dil yşky hakda rise kylgyl* (Azady).

RIŞDE [irişde], *at.* Sapak, eriş, ýüp, bag. *Şiwe birle, gözelim herdem bakyp gyýa sen, Goluňa hanjar alyp, jan rişdesin gyýa sen* (Talyby).

◊ **Rişdäňi üzmek** tamaňy üzmek, bir zada bolan hyýalyňy, niýetiňi taşlamak. *Mähriniň ýüreginde täze başlan joşgunly söýgi rişdesi üzüldi* (A. Gowşudow).

ROMAL [yroma:l], *at, kön. s.* Ýaglyk; elýaglyk. *Söwdügine romal atar her biri* ("Zöhre – Tahyr").

ROMAN [yrama:n], *at, edeb*. Halkyň jemgyýetçilik durmuşynyň möhüm meselesine bagyşlanan uly göwrümli kyssa eseri. *Roman ýazmak. Gyzykly roman.*

ROMANS [yrama:ns], *at, sung.* Gahrymanyň içki duýgularyny beýan edýän kiçiräk aýdym.

ROWA [yrowa:], *hal.* Bir zada mynasyp, laýyk. *Men sen ýaryň yşkyňda ölmekligim rowadyr, Mähriňe dawagär men, iki gözüm güwädir* (Mollanepes). *Arz eýlesem, rowadyr keremli soltanyma* (Talyby).

◊ **Rowa görmek (bilmek, kylmak, eýlemek)** mynasyp bilmek, laýyk bilmek. *Asly toprakdan bolan adama özüňi näme rowa görýärsiň?* ("Görogly"). *Awy salma meniň içen aşyma, maňa aýralykny rowa eýleme?* (Andalyp). *Aşygyň öldürmäge neçün rowa kyla sen?* (Dosmämmet).

ROWAÇ [yrowa:ç], *syp.* Sow, şowly, oňaýly, oňuna. *Bar onda, keýgim, işiň rowaç bolsun!* (T. Gurbanow).

◊ **Rowaç almak (bolmak)** sow almak, şowuna bolmak, ugruna bolmak, rowaçlanmak. **Rowaç tapmak** *ser.* **Rowaç almak.** *Rowaç tap, işleriň, tutumlaryň şowly bolsun.*

ROWAÇLANDYRMAK [yrowa:şlannyrmak], *işl*. Rowaçlanar ýaly etmek. *Hojalygyň işini rowaçlandyrmagyň giň maksatnamasy düzülipdir.*

ROWAÇLANMA [yrowa:şlanma], *iş ady.* Rowaçlanmak ýagdaýy.

ROWAÇLANMAK [yrowa:şlanmak], *işl.* Rowaç almak, şowly bolmak, oňuna bolmak, üstünlikli ýaýbaňlanmak. *Işiňiz has-da rowaçlansyn.*

ROWAÇLANMAKLYK [yrowa:şlanmaklyk], *iş ady.* Rowaçlanmak ýagdaýy.

ROWAÇLANMAZLYK [yrowa:şlanmazlyk] Rowaçlanman durmak. *Işleriniň rowaçlanmazlygy telekeçini ruhdan düşürmedi.*

ROWAÇLANYBERMEK [yrowa:şlanyvermek], *işl.* Rowaçlanmaga başlamak; rowaçlanmagy dowam etdirmek. *Onuň işi ahyry rowaçlanyberdi.*

ROWAÇLANYŞ [yrowa:şlanyş], *iş ady*. Rowaçlanmak derejesi.

ROWAÇLYK [yrowa:şlyk], *at.* Oňuna, şowuna bolmaklyk, üstünlikli ýaýbaňlanmaklyk, şowlulyk. *Rowaçlyk arzuw etmek.*

ROWAÇSYZLYK [yrowa:şsyzlyk], *at.* Rowaç almazlyk, şowuna bolmazlyk, oňuna dällik, şowsuzlyk. *Rowaçsyzlyga uçramak.*

ROWANA[yrowa:na]: **rowana bolmak** bir ýere ugramak, ýola düşmek, bir ýana gitmek. *Elgaraz, Hemra sözüni tamam edip, ýarag-esbabyny taýýarlap, ýolga rowana boldy* ("Saýatly – Hemra"). *Ýüzün tutup ummana, Aşyk ýigit ýoluna Bolanmyşyn rowana* (K. Gurbannepesow).

ROWAÝAT [yrowa:ýat], *at.* **1**. Geçmiş barada halk arasynda ýaýran, nesilden-nesle, dilden-dile geçen gürrüň. *Baba aga käwagt oňat maslahatlar beryärdi we şolara degişli rowaýatlar aýdyp gülüşdirmegi oňarýardy* (N. Esenmyradow). **2**. *gepl. d.* Boş gürrüň, ugursyz, ýalan sözler.

ROWAÝATÇY [yrowa:ýatçy], *at.* Rowaýat aýdýan

öwredýärdi.

RENDELEME [irenneleme], *iş ady.* Rendelemek işi.

RENDELEMEK [irennelemek], *işl.* Rende bilen ýonmak, ýylmamak.

RENDELENMEK [irennelenmek], *işl.* Rende bilen ýonulmak, ýylmanmak. *Rendelenip ýonulan agaç.*

RENDELEŞDIRMEK [irenneleşdirmek], *işl.* Rendeläp çykmak, hemmesini rendelemek. *Tagtalary rendeleşdirmek.*

RENDELEŞMEK [irenneleşmek], *işl.* **1**. Rendelemäge kömek bermek. *Agaç ussasyna tagta rendeleşmek.* **2**. Bilelikde rendelemek.

RENDELETMEK [irenneletmek], *işl.* Rendelär ýaly etmek. *Agaçlary rendeletmek.*

RENDELEÝIŞ [irenneleýiş], *iş ady.* Rendelemek usuly, täri.

RENTGEN [rentge:n], *at.* **1**. Şöhlelenmäniň ölçeg birligi. **2**. Rentgen şöhleleri arkaly beden agzalaryny surata düşürýän enjam, gural, abzal.

REŇBE-REŇ [ireňm(e)-ireň], *syp.* Dürli reňkde bolan, her hili reňkli. *Baharda açylan reňbe-reň güller. Bir pasyl açylar, ýaza myhmandyr (Magtymguly).*

REŇBE-REŇLIK [ireňm(e)-ireňlik], *at.* Dürli reňklilik, her hili reňklilik, dürli reňkde bolmaklyk. *Baýdaklaryň reňbe-reňligi älemgoşary ýadyňa salýar.*

REŇGI-ROÝ [ireňňi-ro:ý], *at, k.d.* Ýüzüň reňki. *Ol seniň üçin reňgi-roýun saraldyp, sabyr-karardan aýryldy* ("Görogly"). *Hemra diýer, reňgi-roýum saraldy, Ýana-ýana bagrym başy kül boldy* ("Saýatly – Hemra").

REŇK [ireňk], *at.* **1**. Boýamak, reňklemek we ş. m. işlerde giňden ulanylýan madda, boýag. **2**. Bir zadyň tebigy öwüşgini. *Oglum, ol atyň reňki, sypaty nähili?* ("Görogly"). *Gündogarda bolsa dürli reňk bilen boýalan älemgoşar peýda bolupdy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Reňk açmak** reňki durlanmak, reňki gowulanmak, owadanlanmak, ýalpyldamak. *Körleç gyzgylt şöhle durdugyça reňk açýardy* (A. Gowşudow). **Reňki durlanmak 1)** bişip başlamak, süýjäp başlamak. **2**) daýanyp, ýüzüň nurlanmak. **Reňkiň agmak** gaty ýadamak, gorkmak we ş. m. ýagdaýlar sebäpli ýüzüň üýtgemek, ysgynyň gaçmak. **Reňkiň gaçmak** kesele duşup, tapdan düşmek. *Syrkawyň reňki gaçypdyr.* **Reňkiň öçmek** kesellilik ýa-da güýçli gorky sebäpli, ýüzüň nury gaçmak, reňkiň üýtgemek. **Reňkiň saralmak** näsaglyk, iglilik sebäpli reňkiň öçmek, horlanmak. **Reňk-pet galmazlyk** horlanmak sebäpli ýa-da ýakymsyz habaryň täsiri netijesinde, ýüzüň ak tam bolmak, reňkiň üýtgemek.

REŇKDAR [ireňkda:r], *syp.* Gowy reňkli. *Men hiç wagt şeýle uly hem reňkdar güli görmändim.*

REŇKDEŞ [ireňkdeş], *syp.* Meňzeş reňkli, reňki meňzeş, bir meňzeş reňkde bolan. *Reňkdeş mata.*

REŇKLEME [ireňkleme], *iş ady.* Reňklemek işi.

REŇKLEMEK [ireňklemek], *işl.* **1**. Reňke, boýaga ýatyryp boýamak, reňk aldyrmak. *Halynyň ýüpüni özümiz reňkledik.* **2**. Ýüzüne reňk çalmak, ýüzüni reňk bilen örtmek. *Maşyny reňklemek.*

REŇKLEMEKLIK [ireňklemeklik], *iş ady.* Reňklemek ýagdaýy, işi.

REŇKLEMEZLIK [ireňklemezlik], *iş ady.* Reňklemek işini amal etmezlik.

REŇKLENMEK [ireňklenmek], *iş I.* Boýagda ýatyrylmak, boýag çalynmak.

REŇKLEŞMEK [ireňkleşmek], *işl.* Reňklemäge kömek bermek; bilelikde reňklemek, boýaşmak. *Mata reňkleşmek. Goňşyňa tagta reňkleşmek.*

REŇKLETMEK [ireňkletmek], *işl.* Reňklemek işini birine etdirmek. *Ýüpek reňkletmek. Solak matany reňkletmek.*

REŇKLI [ireňkli], *syp.* **1**. Belli bir reňke eýe bolan. *Bu gyzyl reňkli güllerden, gör, nähili çemen baglap boljak* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Reňklenen, boýalan, reňk çalnan. *Reňkli kagyz.* **3**. Dürli reňkde bolan; öwüsýän, öwüşginli. *Reňkli galam.*

REŇKLILIK [ireňklilik], *at.* Reňki barlyk, reňklenenlik.

REŇK-PET [ireňk-pet]: **reňk-pet galmazlyk** gaty gorkmaklyk, gaharlanmak sebäpli, ýüzüň adaty reňki galmazlyk. *Reňkine-petine gelmän, ýüzi birhili sargylt öwüsdi* (B. Kerbabaýew).

REŇKSIZ [ireňksiz], *syp.* **1**. Reňki ýok, reňki bolmadyk. *Reňksiz mata.* **2**. Reňk çalynmadyk, reňklenmedik, boýalmadyk.

REŇKSIZLIK [ireňksizlik], *at.* **1**. Reňki ýokluk, reňki bolmazlyk. **2**. Reňkli dällik, reňklenen, boýalan dällik.

REP [irep], *at, k.d.***1**.Eýe, hojaýyn. **2**. Alla, taňry. *Ýa Rep, maksadyma haçan ýeter men* ("Zöhre – Tahyr").

REPIDE [irepi:de], *at.* Tamdyra çörek ýapylanda, eliňi ýakmazlyk üçin we üstüne hamyr goýlup ulanylýan galyň matadan syrdalyp tikilen, ele geýdirilýän tegelek esbap. *Ejem gyzan tamdyra hamyr çalt ýapyp, repidäni maňa tarap oklap goýberdi-de, sorag berdi* (H. Garabaýew).

RESIM [iresim], *at.* Däp, adat, däp-dessur, adaty düzgün-tertip. *Ony söýmek bize gadymdan resim* (K. Işanow).

RESMI [iresmi:], *syp.* **1**. Döwlet işlerini ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly bolan, hökümet, ýolbaşçylyk tarapyndan bellenen. *Resmi sapar.*

◊ **Resmi habar** döwlet edaralarynyň habar beriş serişdeleriniň üsti bilen ýaýradýan ýörite habary.

RESMILEŞDIRMEK [iresmi:leşdirmek], *işl.* Resmi etmek, resmiligi saklamak, kanunlaşdyrmak.

RESMILIK [iresmi:lik], *at.* **1**. Resmi edilenlik,

adam, ertekiçi, hekaýaçy. *Sakgaldaş! - diýip, ol ýaňky rowaýatçy ýaşula ýüzlenýär* (B. Hudaýnazarow).

ROÝ [yro:ý], *at, k. d.* Ýüz, meňiz. *Akýüzünde haly taýly Şirin sözli, hoş roýly Uzyn boýly, gösi jaýly, Gelinler geçen ýoldur bu* (Zelili).

ROÝAL [yraýa:l], *at, sung.* Doly sesli, uzyn kirişleri, uly gapyrjagy bolan klawişli saz guraly.

ROZUGÄR [uro:zuğä:r], *at.* **1**. Ýaşaýyş, durmuş. *Bipaýan perzende ýörme, guwanma, Indi maňa özge rozugär olmaz* ("Hüýrlukga – Hemra"). **2**. Gün geçirme, güzeran. *Magtymguly niçik geçse rozugär, Haka şükür et, barma namarda, zynhar* (Magtymguly). *Narly, tüweleme, zor, hemişe rozygäriň aladasy bilen* (O. Ödäýew).

ROZY-MAGŞAR [uro:zy-mağºar], *at.* Ahyret, kyýamat. *Mähribanlyk babydan dilber, maňa rehm eýleseň, Rozy-magşarda saňa lutf eýlegeý perwerdigär* (Gaýyby).

RÖWŞEN [üröwşön], *at.* **1**. Ýagtylyk, nur. *Gitdi gözlerim röwşeni, ol şirin jandan aýrylyp* (Magtymguly). **2**. Ýaldyrap, ýalpyldap duran, nurana, ýagty, parlak. *Röwşen geljegimiz*. **3**. Oglana dakylýan at.

RÖWŞENLIK [üröwşönlük], *at.* Ýagtylyk, nuranalyk.

RÖWÜŞ [üröwüş], *at.* **1**. Ýagdaý, görnüş, hal. *Bu röwüşde köp wagtlar geçdi* ("Zöhre – Tahyr"). **2**. Ýol, ýörelge, usul, tär. *Suratkeşiň öz garaýşy ileri tutýan röwüşleri kem-kemden aýyl-saýyl bolup başlaýar* ("Edebiýat we sungat").

RUBAB [uruba:p], *at*, *sazç*. Kiriş kakar bilen çalynýan gadymy saz guraly. *Saz eýlese gyjagu-dutar, çeň birle Rubab, Hoş owaz geýendeli, bir destan istär köňül* (Seýdi).

RUBAGY [uruba:ğy], *at, edeb*. Bir bentde gutarnykly many aňladýan dört setirli goşgy düzüliş şekili.

RUBAÝY [uruba:ýy], *at, edeb., ser.* **Rubagy**.

RUDYPAÝ [uru:dupa:ý], *at.* Adam şekilli hýýaly jandar. *Göroglynyň nesihatyn almadyň, Owal neçüýn rudypaýdan gaýtmadyň... Barjamyzy ýakyp oda, Biz rudypaýa uçradyk* ("Görögly").

RUGSAT [uruğsot], *at.* **1**. Bir zady amala aşyrmak üçin ygtyýar. **2**. Işleýän, okaýan adama ýylda bir sapar dynç almak üçin berilýän wagt. *Öten ýyl rugsadymyň köpüsini Tejende geçirdim* (A. Gurbanow).

RUGSATLY [uruğsotly], *syp*. Rugsat berlen. *Rugsatly okuwçy. Rugsatly gelmek.*

RUGSATSYZ [uruğsossuz], *syp.* Rugsady ýok, rugsady bolmadyk, birugsat.

RUH [uru:h] **I**, *at.* **1**. Akyl ukyby, huş, aň, pikir, aňlama. *Sagat bedende ruh hem sagat bolýar.* **2.** Adamyň tenden aýrylan, göýä ýaşap ýören nyşany; adamlaryň dünýäden öten adam hakyndaky ýady. **3.** Adamyň, işgärler toparynyň içki duýgusy, ahwalaty, ahlak güýji.

◊ **Ruhdan düşmek** sussuň pes bolmak, bir zada bolan ynamyň gaçyp, göwnüçökgün ýagdaýa düşmek. *Bize ruhdan düşmek gelişmeýär.* **Ruhuny götermek** galkyndyrmak, gylawlandyrmak, keýpini götermek. *Bu ýagdaý biziň ruhumyzy göterdi* ("Edebiýat we sungat"). **Ruhy öçmek** gaty horlanmak ýa-da gaty gorkmak zerarly, ýüzüňde gan-pet galmazlyk, ýüzüň nury gaçmak.

RUH [uru:h] **II**, *at.* Küştüň ýokarsy tegelek görnüşli esasy maly. *Agaçdan ýonup perzi, pil, ruh, şa, at ýasapdyrlar* (A. Gowşudow).

RUHANY [uru:ha:ny], *at.* Dine hyzmat edýän adam (molla, ahun).

RUHANYLYK [uru:ha:nylyk], *at.* Ruhanynyň käri.

RUHLANDYRMAK [uru:hlonnurmok], *işl.* Ruhuny götermek, ruhuny galkyndyrmak, ylham bermek, ruhy taýdan güýç-kuwwat bermek.

RUHLANDYRYJY [uru:hlonnurujy], *syp.* Ylham beriji, güýç-kuwwat beriji, ruhuny göteriji, galkyndyryjy. *Ruhlandyryjy sözler.*

RUHLANMA [uru:hlonmo], *iş ady.* Ruhlanmak ýagdaýy.

RUHLANMAK [uru:hlonmok], *işl.* Ruhy göterilmek, ylham almak, galkynmak.

RUHLANYŞMAK [uru:hlonuşmok], *işl.* Dura-bara ruhlanmak.

RUHPERWER [uru:hperwör], *at.* Ruhy durmuşa ýykgyn edýän. *Ruhperwer adam.*

RUHSUZ [uru:hsuz], *syp.* Ruhy bolmadyk, ruhdan düşen, göwnüçökgün, sussupes.

RUHUBELENT [uru:huvelent], *syp.* Ruhy, göwni göterilen, galkynan, keýpi kök. *Sen özüňi ruhubelent tut.*

RUHUBELENTLIK [uru:huvelentlik] **I**, *at.* Ruhubelent halda bolmaklyk.

RUHUBELENTLIK [uru:huvelentlik] **II**, *at.* Türkmen milli müçenamasy boýunça altmyş bir ýaşdan ýetmiş üç ýaşa çenli bolan altynjy müçäniň ady. *Ruhubelentlik müçesi.*

RUHY [uru:hy], *syp.* Adamyň içki dünýäsi bilen baglanyşykly, adam ruhuna degişli bolan.

RUHYÝET [uru:hyýet], *at.* Adamyň ruhy bilen baglanyşykly zatlaryň jemi.

RUMYN [rumy:n], *at, ser.* **Rumynlar.**

RUMYNLAR [rumy:nlar], *at.* Rumyniýanyň esasy ilaty.

RUPYÝA [uru:pyýa], *at.* Hindistanyň pul birliginiň ady.

RUS [rus/orus], *at, ser.* **Ruslar**.

RUSLAR [ruslor/oruslor], *at.* Russiýa

Federasiýasynyň esasy ilatyny düzýän millet we şol milletiň wekilleri.

RÜSTEM [ürüssöm], *syp.* **1**. Artyk, artykmaç, ökde, asgyn däl. *Mesele çözmekde Aman klasda iň rüstemidi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Oglana dakylýan at.

RÜSTEMLIK [ürüssömlük], *at*. Artyklyk, artykmaçlyk, ökdelik, asgyn dällik.

◊ **Rüstemlik satmak** uly-uly, gopbamsy gürlemek, batyrlyk satmak.

RYSGAL [yrysğal], *at.* Nesibe, paý, rysk; rysgal. *Baýguşuň rysgaly agzyna geler* (Nakyl).

RYSGALLY [yrysğally], *syp.* Rysgaly köp bolan, rysgaly bar bolan. *Bolsa-da, rysgally ýigit eken.*

RYSGALLYLYK [yrysğallylyk], *at*. Rysgaly barlyk, rysgally bolmaklyk.

RYSGALSYZ [yrysğalsyz], *syp.* Rysgaly bolmadyk, kemrysgal. *Rysgalsyz adam.*

RYSGALSYZLYK [yrysğalsyzlyk], *at.* Rysgally bolmazlyk, kemrysgallyk

RYSK [yrysk], *at, ser.* **Rysgal**

◊ **Ryskyny aýyrmak** öýüni aýyrmak, özbaşdak hojalyk etmek (öýlenen ýigit hakynda). **Rysky daş ýarmak** işi şowuna, edeni oňuna bolup durmak. *Seniň ryskyň daş ýarýar eken* (R. Gelenow).

RYSWA [yryswa:], *syp.* Ýaman atly, masgara, betnam, biabraý. *Ýa-da meniň gizlin syrym paş bolup, Ile ryswa bolarmykam, ala göz* (Baýly şahyr).

RYSWALYK [yryswa:lyk], *at.* Ryswa bolmaklyk, ýaman atlylyk, masgaralyk, betnamlyk, biabraýlyk. *Halk bolsa onuň ryswalygy hakynda gürrüň edişip, bizi gezer ýaly etmedi* ("Türkmen halk ertekileri").

S

S, Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi ikinji harpy.

SABA [sava:] **I**, *at, şahyr.* Daňdan, ir, säher. *Her saba gelerdim mekdep ýoluna, Garamazdym sagy bilen soluma* (Andalyp).

SABA [sava:] **II**, *at,şahyr.* Mylaýym ýel, ýakymly ösýän şemal. *Säher çagy ösen saba, Neýleý indi nara döndi* (Magtymguly). *Eý, saba, zarym meniň arz ile jananymga aýt* ("Zöhre – Tahyr").

SABA [sava:] **III**, *at.,şahyr.* Geljekki gün, indiki gün, ertir. *Saba bolar, tagt üstüne han çykar* ("Asly-Kerem").

SABADYBERMEK [sa:vadyvermek], *işl.G*utaryp ugramak, gutaryp barmak, gutaraňkyrlamak.

SABADYLMAK [sa:vadylmak], *işl.* Bir zadyň galyndysyndan doly saplanylmak, gutarylmak. *Gyraky atyzyň gawunlary sabadyldy.*

SABADYŞ [sa:vadyş], *iş ady.* Sabatmak ýagdaýy. *Pagta meýdanynda sabadyş işleri tamamlandy.*

SABADYŞMAK [sa:vadyşmak], *işl.* Haýsy-da bolsa bir zatdan doly arassalanyşmak, saplanyşmak. *Ol işleri sabadyşmaga özüm ýardam ederin diýdim ahyry.*

SABAMA [sa:vama], *iş ady.* Sabamak ýagdaýy.

SABAMAK [sa:vamak], *işl.* **1**. Zat galman tükenmek, gutarmak, boşamak. *Ýollardaky hereket sabapdy.* **2**. Bir zadyň galyndysyndan, hapasyndan arassalanmak, saplanmak. **3**. Keselden gutulmak, açylmak, sagalmak. *Hudaýyň meniň gözýaşyma rehimi gelip, keselden sabar ýaly, saňa gujur-gaýrat bermegini dileýän* ("Edebiýat we sungat").

SABAMAKLYK [sa:vamaklyk], *iş ady.* Sabamak ýagdaýy.

SABAMAZLYK [sa:vamazlyk], *işl.* Bir zatdan saplanmazlyk.

SABAŞMAK [sa:vaşmak], *işl*. Sabamaga golaýlamak. *Ýolukman geçen, wagt-wagt sabaşan hem bolýardy, ýöne ýene duýman durkaň burup başlaýardy* (T. Gurbanow).

SABATDYRMAK [sa:vatdyrmak], *işl.* Sabar ýaly etdirmek.

SABATMAK [sa:vatmak], *işl*. Bir zady tamamlamaga golaýlatmak. *Kesellileri keselinden sabatmak.*

SABAÝYŞ [sa:vaýyş], *iş ady.* Sabamak ýagdaýy.

SABRY-KANAGAT [savry-kanağat], *at*. Sabyrlylyk hem-de kanagatlylyk, sabry-karar, takat, çydam. *Göterlip mähri-şepagat, Gidipdir sabry-kanagat* (Seýdi).

SABRY-KARAR [savry-kara:r], *at, ser.* **Sabry-kanagat** *Bu durmuşa Hemranyň sabry-karary galman, bir söz diýdi* ("Saýatly – Hemra"). *Obada ol gyzy göreli bäri, Gaçypdy ol ýigdiň sabry-karary* (A. Kekilow).

SABYN [sa:vyn], *at.* Ýag we aşgardan taýýarlanýan, suwda ereýän gaty bölek ýa-da goýy önüm (kir, el-ýüz ýuwmak üçin ulanylýar). *Etinden çyryş gaýnadyp, ýagyndan sabyn ederin* (N. Pomma). *Onuň sabyn*

(Magtymguly).

SAÇDÜWME [saşdüwmö], *at, ser.* **Saçmonjuk**.

SAÇDYRMAK [saşdyrmak], *işl., ser.* **Seçdirmek**.

SAÇLAGRAK [saşlağyra:k], *syp.* Saçy adatdakysyndan, bolmalysyndan gürräk, ösgünräk. *Ol garaýagyzdan saçlagrak oglandy.*

SAÇLAK [saşlak], *syp.* Gür, ösgün saçly. *Saçlak, süňkbaşy iri, mylaýym adam bular içeri girenden ýerinden turdy* (B. Seýtäkow).

SAÇLY [saşly], *syp.* **1**. Saç goýberden, saçyny ösdürip goýberen, saçyny syrdyrmadyk. *Mamagül uzyn gara saçly, hoş gylykly aýaldy* (N. Pomma). **2**. Gyza dakylýan at.

◊ **Saçly (gara saçly) molla** *(gepl. d.)* aýal maşgala, aýal.

SAÇLYK [saşlyk], *at.* Saçyň üsti bilen goýberilýän, ujy şelpeli ýa-da düwmeli, gaşly, gyzyllanan, köplenç, kerpiç-kerpiç, bölekleri biri-birine halkajyklar bilen birleşdirilen bezeg şaýy.

SAÇLYRAK [saşlyra:k], *syp.* Biraz saçly.

SAÇMA, *iş ady.* Saçmak ýagdaýy.

SAÇMAK, *işl.* **1**. Pytradyp ýaýratmak, seçelemek, pytratmak; seçmek, syçratmak. *Mest iner dek ak köpükler saçypdyr, Oglan, alla ýaryň, bargyl diýdiler* (Magtymguly). **2**. Dökmek.

SAÇMAKLYK, *iş ady.* Saçmak hereketi, ýagdaýy.

SAÇMONJUK [saçmo:njuk], *at.* Iki setir edilip düzülen, arasy gulply, gyranly, saçyň aralaryny çatmak üçin dakylýan bezeg şaýy.

SAÇPAÝ [saçpa:ý], *at.* Durmuşa çykan gyzyň saçy arkasyna atdyrylanda, baş salnanda gaýynlary tarapyndan saçyna dakmak üçin berilýän serpaý.

SAÇUJY [saçu:jy], *at.* Saçbagy bilen berkidilip, saçyň ujuna dakylýan düwmeli, şelpeli bezeg şaýy.

SAÇUZYN [saçuzuýn], *at.* Oňurga etinde, boýunda bolýan çeýe sarymtyk damar, siňir.

SAÇYBERMEK [saçyvermek], *işl.* Saçyp başlamak; saçmagy dowam etmek. *Beýdip zady yrýa edip, saçybermek bolmaz ahyry.*

SAÇYLMAK, *işl.* Ýaýradylmak, pytradylmak. *Gyzyldan gyrmyzy ganlar, Saçylar meýdan içinde* ("Görogly").

SAÇYŞ, *iş ady.* Saçmak ýagdaýy.

SAÇYŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup bilelikde saçmak. *Näme bulary töwerege saçyşyp otyrsyňyz.*

SAÇÝOLDY [saçýolly]**: saçýoldy oýnamak** biri-biriň saçyny ýolup uruşmak, ýolmalaşmak.

SAÇÝUWLUK, *at.* Saç ýuwmak üçin ulanylýan ergin görnüşindäki köpürjikleýän serişde.

SAÇÝÜZI [saçýüzü], *at.* Saçbaga düzülip, saçyň örümleriniň arasyndan çykarylýan ýüzi gaşly ýa-da gaşsyz kümüşden ýasalan bezeg şaýy.

SADA [sa:da], *syp.* **1**. Türkana, ýönekeý, hilegär däl, mekir däl. **2**. Düşünmesi kyn däl, aňsat, ýeňil, düşnükli, aýdyň. *Til bilmez bela duş etme, Sada dil bolsun türkana* (Magtymguly). **3**. Onçakly zynat, haýbat berilmedik, ýönekeý, dabaraly däl. *Ony sada görnüşli bir garryja aýal menzile çenli ugratdy* (A. Gowşudow). **4**. Gurluşy, ýasalyşy, edilişi boýunça ýönekeý, çylşyrymly bolmadyk, tilsimsiz. *Bu maşyn ýönekeý, sada maşyn däl, Beýlekiler ýaly ýörese-de ýol* (A. Kekilow). **5**. Orän ýüzleý, çuň däl, aňly-düşünjeli däl, dar, ýönekeý. *Salaý ekäniň dünýä garaýşy sadady, çylşyrymly däldi* (B. Seýtäkow).

◊ **Sada habar (sada eýe, sada aýyrgyç)** *(dil b.)* diňe bir sözden bolan habar (diňe bir sözden bolan sözlem agzasy).

SADAGA [sadağa], *at.* Pida, gurban. *Özge gözel ähli şoňa sadaga, Aga jan, Arabyň gyzyn bereýin* ("Görogly"). *Kaşyk ganym Zöhre jana sadaga* ("Zöhre – Tahyr").

SADAJA [sa:daja], *syp.* Sada we göze gelimli.

SADAKA, *at.* Hudaýyň ýoluna aýdylyp berilýän nahar, hudaýýoly.

◊ **Sadakada san ýetmez** ugursyz.

SADALAÇ [sa:dalaç], *syp.* Sadarak, azda-kände sada.

SADALAŞDYRMAK [sa:dalaşdyrmak], *işl.* Sada görnüşe getirmek, ýeňilleşdirmek.

SADALAŞMA [sa:dalaşma], *iş ady.* **1**. Sadalaşmak ýagdaýy. **2**. *dil.b.* Sözleriň fonetik özgermelere sezewar bolup, bir sada, ýönekeý söze öwrülmek hadysasy. Mysal üçin, *bilek ýüzük* sözi fonetik sadalaşmanyň netijesinde *bilezik* diýen ýeke-täk söze öwrülipdir.

SADALAŞMAK [sa:dalaşmak], *işl.* Has sada görnüşe gelmek, ýönekeýleşmek. *Maşynyň çylşyrymly gurluşy sadalaşypdyr.*

SADALAŞMAKLYK [sa:dalaşmaklyk], *iş ady.* Sadalaşmak ýagdaýy.

SADALYK [sa:dalyk], *at.* **1**. Sada bolmaklyk, türkanalyk, ýönekeýlik. *Permanyň sadalyk bilen seredýän gözleri dileg ediji nazar bilen oňa dikilip durdy* (T. Taganow). **2**. Düşünmesi kyn dällik, aňsatlyk, düşnüklilik, aýdyňlyk, ýeňillik. *Eseriň dili örän sadalygy bilen tapawutlanýar.* **3**. Gurluşy, ýasalyşy, edilişi boýunça ýönekeýlik, tilsimsizlik, çylşyrymly dällik.

SADAP, *at.* **1.** Deňziň düýbünden tapylyp alynýan we bezeg üçin ulanylýan öwüşginli gymmatbaha jisim. *Täze helal ogşar ýaryň gaşyna, Sadaplar reşk eýlär göwher dişine* (Talyby). **2**. *gepl. d.* Ilik, düwme. *Köýnegiň sadaby.* **3**. Gyza dakylýan at.

◊ **Sadap ýaly (dek)** ak reňkli, ýalpyldap duran. *Hasapçy gyz ýylgyranda, onuň sadap ýaly ak dişleri ýaldyrap göründi* (N. Jumaýew).

SADARAK [sa:dara:k], *syp.* Az-kem sada.

gaýnadýan kärhanasy bardy (“Edebiýat we sungat”).

◊ **Sabyn görmezlik** köp wagtdan bäri ýuwunmazlyk.

SABYNLABERMEK [sa:vynla:vermek], *işl.* Sabyn çalyp başlamak. *Ol ýuwup oturan eşiklerini sabynlaberdi.*

SABYNLAMA [sa:vynlama], *iş ady.* Sabynlamak ýagdaýy.

SABYNLAMAK [sa:vynlamak], *işl.* Ýuwmak üçin sabyn çalmak. *Soň elini, ýüzüni sabynlap ýuwdy* (K. Jumaýew).

SABYNLAMAKLYK [sa:vynlamaklyk], *iş ady.* Sabynlamak işi.

SABYNLAMAZLYK [sa:vynlamazlyk], *işl.* Sabyn çalmazlyk.

SABYNLANMAK [sa:vynlanmak], *işl.* **1**. Sabyn çalynmak. **2**. Öz eliňi-ýüzüňi, endamyňy sabynlamak.

SABYNLAŞMAK [sa:vynlaşmak], *işl.* Sabynlamaga kömekleşmek; bilelikde sabynlamak. *Gel, şu ýüňleri sabynlaş.*

SABYNLATMAK [sa:vynlatmak], *işl.* Sabyn çaldyrmak.

SABYNLAÝYŞ [sa:vynlaýyş], *iş ady.* Sabynlamak ýagdaýy.

SABYNPEZ [sa:vynpez], *at, kön. s.* Sabyn ýasaýan adam. *Görse, birisi bir şäherde sabynpeziň sabynyny gaýnadýan bolup işleýän ekeni* (“Türkmen halk ertekileri”).

SABYR [savyr], *at.* **1**. Çydam edip garaşmaklyk ukyby, takat, çydam. *Sabyr soňy – sap altyn* (Nakyl). *Sabryň bolsa subhan ýeter dadyňa, Jeňňi-jedel laýyk däldir adyňa* (Magtymguly). **2**. Adam ady.

◊ **Sabryň gaçmak** garaşyp halys bolmak, garaşara takat galmazlyk. **Sabyr etmek (eýlemek)** sabyrlylyk bilen garaşmak, çydamak, howlukmazlyk, gyssanmazlyk.

Sabyr käsäň dolmak garaşyp, sabyr edip halys bolmak, garaşyp garaşmaz bolmak.

SABYRLY [savyrly], *syp.* **1.** Sabyr edýän, takatly, çydamly, gyssanmaýan. *Sabyrly ýigit aşa ýeter* (Nakyl). **2**. Gyza dakylýan at.

SABYRLYLYK [savyrlylyk], *at.* Sabry-karary barlyk, takatlylyk.

SABYRLYRAK [savyrlyra:k], *syp.* Azda-kände sabyrly. *Göwün islegiňe ýetmek üçin sabyrlyrak bolmaly.*

SABYRLYSYRAMAK [savyrlysyramak], *işl.* Sabyrly, takatly bolan bolmak, çydamly bolan bolmak. *Onda-da äheňini üýtgetmän, sabyrlysyrap gepledi* (G. Kulyýew).

SABYRSYZ [savyrsyz], *syp.* Sabry, takaty gaçan, sabry-karary bolmadyk, çydamsyz, kanagatsyz. *Possunyny geýip üşemez ýaly, Basgylap garlary, barýar sabyrsyz* (N. Pomma).

SABYRSYZLYK [savyrsyzlyk], *at.* Sabyrsyz bolmaklyk, sabyr-karary ýokluk, takatsyzlyk. *Ol, Zyba sabyrsyzlyk bilen garaşdy* (Ý. Mämmediýew).

SABYRSYZRAK [savyrsyzyra:k], *syp.* Azda-kände sabyrsyz.

SABYR-TAKAT [savyr-ta:kat], *at, ser.* **Sabry-kanagat**. *Mahym gyzda sabyr-takat galmaý, güngünden derdi artyp, ýüzleri zagpyran dek saralar erdi* (“Zöhre – Tahyr”).

SAÇ, *at.* Ynsanyň kellesine çykýan tüý, gyl örtügi. *Gözüňe sürme ýaraşar, Biliňe tirme ýaraşar, Saçyňa örme ýaraşar, Saçlary şamar Hatyja* (Seýdi). *Aýşanyň kömür ýaly şar gara, ýogyn saçy-da beýleki gyzlarda juda seýrekdi* (S. Myradow).

◊ **Saça gyraw düşmek** saç çalaryp, agaryp başlamak. *Indi näme, ýaş gaýdyşdy, saça gyraw düşdi.* **Saç (galpak) toýy** çaganyň ilkinji saçy syrylanda edilýän toý. **Saç ýaýmak** saçyň örümini çözüp, ýas tutup aglamak. *Ýaka ýyrtyp, saçyn ýaýyp ýüzüne, Gelin-gyzlar, ança juwan aglaşar* (Misgingylyç).

SAÇ [sa:ç], *at.* Içinde gutap, et, heýgenek we ş. m. zat gowrulýan, bişirilýän tegelek ýalpak gap. *Saçda heýgenek bişirmek.*

SAÇAK, *at.* **1**. Nahar iýlende ýazylýan, içine çörek dolanýan ýörite tutulan mata; supra, desserhan. *Onuň saçagynda bu gün nany bar, Onuň hemme ýerde beýik sany bar* (R. Seýidow). **2**. Içine çörek, pişme, gant we ş. m. zatlar salnyp, toý ýerine eltilýän sowgat. *Her gün saçak, pişme-köýmetli gelýän aýallar oglany ýüzüne sylýarlar* (A. Gowşudow). **3**. *göç. m.* Mukaddes zat, mukaddeslik.

◊ **Saçagyňyz egsilmesin!** rysgalyňyz egsilmesin, horluk görmäň diýlip aýdylýan alkyş. **Saçakly gatnaşmak** iki maşgalanyň agzalary biri-biri bilen ýakyndan gatnaşmak. *Aýsoltan eje olar bilen saçakly gatnaýyk ederdi* (N. Pomma).

SAÇAKÇY, *at.* Gara-goňur reňkli, uzyn murtly möjejik.

SAÇAKDAŞ, *syp.* Biri bilen bir saçakda iýip-içýän (adam). *Saçakdaş dost.*

SAÇAKLYK, **1**. *syp.* Saçak etmek üçin niýetlenen (mata). **2**. *at.* Toýa gidilende saçaga salmak üçin alynýan köke, süýji we ş. m. zatlar.

SAÇAKTORBA [saçakto:rvo], *at.* Toýa, hudaýýola gidilende iki, üç saçak salnyp äkidilýän torba.

SAÇALAMAK, *işl., ser.* **Seçelemek**. *Güller müşk-anbar ysyny gysganman, dumly-duşa saçalaýar* (H. Derýaýew).

SAÇALANMAK, *işl.* Seçelenip durmak. *Ýaradan gan saçalandy.*

SAÇBAG [saçva:ğ], *at.* Aýallaryň saçynyň ujuna goşup örýän we baglaýan gara ýüpi. *Saçbagyň ujunyň simdir işmesi, Üstünden ýol düşse kyndyr aşmasy*

Sagatçy äýnegini mańlaýyna goýup, sagadyň içine seredýär (B. Kerbabaýew). **2**. Wagty belleýji, wagty ölçeýji. **3**. *taryh.* Suw paýlaşygy döwründe her kime düşýän suwy sagatma-sagat bölüp goýberýän ýörite bellenen adam, mirap.

SAGATLANMAK [sağatlanmak], *işl.* Keselden açylmak, sagalmak.

SAGATLAP [sa:ğatla:p], *hal.* Bir sagat içinde, bir sagat dowamynda. *Annaguly käwagtlar bir hana sogrup, lap edip aýtdygym däl, hut üç düýp gowaçanyň daşyndan bir sagatlap aýrylmady* (A. Durdyýew).

SAGATLAŞMAK [sağatlaşmak], *işl.* Saglygyň gowulaşmak, keselden açylyşmak, sagalyp başlamak, sagadyna çykyşmak. *Birneme sagatlaşanymdan soň işe çykaryn.*

SAGATLAÝYN [sa:ğatlaýyn], *hal.* Belli bir wagt aralygynda.

SAGATLY [sa:ğatly], *syp.* **1**. Sagady bolan. *Ol sagatly goluny uzatdy.* **2**. Sagatlaýyn. *Sagatly iş.*

SAGATLYK [sağatlyk], *at*. Sagdynlyk, jany saglyk. *Sagatlyk hemme kişä ýetdirýän zat däl.*

SAGATLYK [sa:ğatlyk], *syp*. Bir sagadyň dowamynda, bir sagat möçberinde, bir sagat içinde, bir sagada çekýän. *Bir sagatlyk arakesme.*

SAGATMA-SAGAT [sa:ğatma-sa:ğat], *hal*. **1**. Bir sagady boýunça, sagatsaýyn. *Öz ýatlamalarymy sagatma-sagat yzarlap durmaýyn*. **2**. Her sagatda, yzygiderli, yzyny üzmän. *Şemal çäge depelerini emaý bilen sagatma-sagat, minutma-minut süýşürip barýandyr.*

SAGATSAÝYN [sa:ğassa:ýyn], *hal, ser.* **Sagatma-sagat**. *Ýazyň ilki aýlarynda howa sagatsaýyn üýtgeýärdi, birden bulutlaşyp şemal turýardy* (B. Kerbabaýew).

SAGBOLLAŞMAK [sağvolloşmok], *işl.* Biri bilen hoşlaşmak, sag bol diýişmek. *Eýsem, şol hoşlaşykda il halky bilen sagbollaşyp, özi ýaly gerçeklere baş bolup, Watan goragyna meýletin giden ýigit kim?* ("Edebiýat we sungat").

SAGBOLLAŞMAZLYK [sağvolloşmozluk], *işl.* Biri bilen "sag bol" diýişmezlik. *Onuň bilen sagbollaşman gidip biljek däl.*

SAGDAK [sağdak] **I**, *at*. Ýaýyň oky salnyp, heýkelleýin asylýan gap. *Sagdagymda segsen okum bar, biri hata gitmez!* ("Saýatly – Hemra").

SAGDAK [sağdak] **II**, *at, dokm.* Gölçäniň ortasyna, halynyň gyra nagşyna salynýan sekiz ýaprakly, bir ýa-da dört sany açylan güle meňzeş nagyş. *Sagdak salnan gölçe.*

SAGDYN [sağdyn], *syp.* **1**. *ser.* **Sagat 1**. *Sagdyn adam*. **2**. Güýçli, daýaw, gujurly. *Sagdyn gollar.* **3**. *göç. m.* Bolgusyz pikirlere gulluk etmeýän, arassa, sap.

SAGDYNLAŞDYRMAK [sağdynlaşdyrmak], *işl.* Ýagdaýy, gatnaşygy gowulandyrmak.

SAGDYNLAŞMAK [sağdynlaşmak], *işl.* **1**. *ser.* **Sagatlaşmak**. *Ol öňküsinden-de sagdynlaşdy.*. **2**. Ýagdaý, durmuş, gatnaşyk gowulaşmak, berkleşmek.

SAGDYNLYK [sağdynlyk], *at, ser.* **Sagatlyk**. *Jemgyýetde goňşusyna kömek etmek duýgusy höküm sürýän bolsa, onda bu milletiň ahlak taýdan sagdynlygyna şaýatlyk edýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

SAGDYNRAK [sağdynyra:k], *syp.* Az-kem sagdyn.

SAGDYRMAK [sağdyrmak], *işl.* **1**. Sagmak işini birine etdirmek. *Sygyr sagdyrmak.* **2**. Süýt bermek, süýdüni kesmezlik. *Sygyr ýedi-sekiz aýa çenli sagdyrýar.* **3**. *göç. m.* Utdurmak.

SAG-GURGUN [sağ-ğurğun], *hal, ser.* **Sag-aman**. *Olar hernä sag-gurgun gezişip ýörendirler-dä?* ("Edebiýat we sungat").

SAG-GURGUNÇYLYK [sağ-ğurğunçuluk], *at, ser.* **Sag-amanlyk.** *Sag gurgunçylykmy? - diýip sorady* (B. Seýtäkow).

SAG-GURGUNLYK [sağ-ğurğunluk], *at, ser.* **Sag-amanlyk**. gowurak, sagdynrak.

SAGLAK [sağlak], *syp., ser.* **Saglakaý**. *Ol saglakdyr, çepbekeý däldir.*

SAGLAKAÝ [sağlakaý], *syp.* **1**. Çep eline garanda sag eli bilen, ýer depende bolsa tersine, sag aýagy bilen däl-de, çep aýagy bilen piliň çep gulagyna basyp has gowy işläp bilýän. **2**. Sag eli, ýer depilende bolsa sag aýagy bilen däl-de, çep aýagy bilen işleýänler üçin ýasalan. *Saglakaý orak. Saglakaý pil.*

SAGLAMAK [sağlamak], *işl.* Anygyna, magadyna ýetmek, anyklamak. *Her zadyň aslyny saglamak gerek* (Baýly şahyr).

SAGLAŞMAK [sağlaşmak], *işl., gepl.d.* Ugradylanda ýa-da wagtlaýyn aýrylyşylanda "sag bol" diýişmek, sagbollaşmak, hoşlaşmak. *Ol kim bilen hoşlaşjagyna, kim bilen saglaşjagyna-da akyly ýetmän, ýeňsesini öwürdi* (B. Kerbabaýew).

SAGLAÝYN-SOLLAÝYN [sağlaýyn-so:lloýun], *hal.* Hem sagdan, hem soldan, hem sagyndan, hem çepinden. *Dogryny aýtmasaň, ynha, şu gamçy kebzäňde oýnar - diýip, biçäräni saglaýyn-sollaýyn saýgylamaga durdy* (G. Kulyýew).

SAGLYK [sağlyk], *at.* **1**. Jany sagatlyk, guratlyk, gurgunlyk, keselli dällik, sagdynlyk. *Saglyk bolsa, beglik bolar* (Nakyl). *Saglygym -baýlygym* (Nakyl). **2**. Aman-esenlik, sag-salamatlyk.

◊ **Saglyk öýi** dürli hünärli hekimleriň, lukmanlaryň gözegçilik etmeginde gatnalyp kesel bejerdilýän edara.

SAGLYK-AMANLYK [sağlyğ-ama:nlyk], *at.* Aman-esenlik, sag-gurgunlyk, gurgunçylyk.

◊ **Saglyk-amanlyk soraşmak** salamlaşylandan soň

Sadarakdan agrasrak bolmak – gelin-gyzlara mahsus häsiýetleriň biridir.

SADASYRAMA [sa:dasyrama], *iş ady*. Sadasyramak ýagdaýy.

SADASYRAMAK [sa:dasyramak], *işl*. Sada, türkana bolan bolmak, ýönekeýsiremek. *Onuň alkymyna baragada, sadasyrap söz gatdy.*

SADASYRAMAKLYK [sa:dasyramaklyk], *iş ady.* Sadasyramak ýagdaýy.

SADASYRAŞMAK [sa:dasyraşmak], *işl.* Bilelikde sadasyramak, sadasyran boluşmak.

SADASYRAÝYŞ [sa:dasyraýyş], *iş ady*. Sadasyramak ýagdaýy.

SADRANÇ [sadyranç], *at, kön. s.* Küşt. *Hemranyň agalary hem şu gyz patyşa bilen sadranç oýnardylar* ("Hüýrlukga – Hemra").

◊ **Sadranç ýaly** dim-dik bolup duran, direnip duran (esasan, dogumly hem syrdam ýaş ýigitler hakynda). *Sadranç ýaly bolup gerşiň üstüne çykdylar* (A. Gowşudow). *Demsalym durdular, gürrüňleşdiler, Daýaw ýigit bolsa misli bir sadranç* (K. Gurbannepesow).

SADYK [sa:dyk], *syp.* **1**. Tüýs ýürekden berlen, wepaly, wepadar. *Yşk ähli bolmaýyn yşkyňda sadyk bolmasam* (Baýram han Türkmen). **2**. Oglana dakylýan at.

SADYKLYK [sa:dyklyk], *at*. Ak ýürekden berlenlik, çyn wepadarlyk, wepalylyk. *Abdylmejit han sadyklak bilen baş egdi* (G. Kulyýew).

SADYLLA [sa:dylla:]**: (sary) sadylla bolmak** köp garaşmak, intizar bolmak. **(sary) sadylla etmek** köp garaşdyrmak, intizar etmek.

SADYR [sa:dyr], *syp.* Porsap giden, ýaramaz, hapa, köne (ýata suw hakynda). *Suw hem bir ýerde köp ýatsa, sadyr bolýar* (B. Seýtäkow). *Obanyň erkekler topary bolsa: "Wepadan beýle sadyr iş çykmaz, munuň bir emmasy bardyr" diýip goýdular* (A. Gowşudow). ◊ **Sadyr atmak** ýata suw hapalanyp yslanmak.

SAG [sağ] **I**, **1**. *syp.* Saglygy gowy, oňat, sagat, sagdyn, syrkaw, hassa, keselli däl. *Sag ýatsa ýaman, syrkaw - gezse* (Nakyl). *Näme, oglum, janyň sag dälmi? - diýip sorady* (B. Kerbabaýew). **2**. Akly ýerinde (adam hakynda).

◊ **Sag bol! 1)** hoşlaşylanda birek-birege saglyk arzuw edilip aýdylýan söz düzümi. *Hoş, sag bol!* **2)** minnetdarlyk, hoşallyk bildirilip aýdylýan söz düzümi. **SAG** [sağ] **II**, *at.* Soluň, çepiň garşylykly tarapy.

◊ **Sag el** iň ýakyn kömekçi, geňeşde, maslahatda, işde iň ýakyn adam (degişlilik goşulmasy goşulyp ulanylýar). *Ol müdiriň sag elidir.*

SAGADRAK [sağadyra:k], *syp.* Saglygy az-owlak kadaly. *Ol ýere sagadrak bolup gitmeseň, ýarawsyz adamlar ol ýola çydamaz.*

SAGALDYJY [sağaldyjy], *at*. Saglygyny gowulandyryjy, dikeldiji, ýagdaýy oňatlaşdyryjy, daýandyryjy, gurplandyryjy.

SAGALDYŞ [sağaldyº], *iş ady.* **1**. Sagaltmak ýagdaýy. **2**. Saglygy gowulandyrýan, dikeldýän, saglyk ýagdaýyny oňatlaşdyrmaga, gurplandyrmaga hyzmat edýän. *Sagaldyş öýleri.*

SAGALMA [sağalma], *iş ady.* Sagalmak ýagdaýy. *Şu dermany içirseň, elinden çekilen ýaly kem-kemden sagalma bilen boluberer.*

SAGALMAK [sağalmak], *işl*. Saglygyň gowulanmak, keselden açylmak. *Beýtme gyz, beýtme gyz, ýylgyr-da assa, Rehim et ýigide, sagalsyn hassa* (R. Seýidow).

SAGALMAZLYK [sağalmazlyk], *işl*. Saglygy gowulanmazlyk, keselden açylmazlyk.

SAGALTMAK [sağaltmak], *işl*. Biriniň sagalmagyny gazanmak. *Her zat etmeli weli, ony sagaltmaly* (B. Seýtäkow).

SAGALYBERMEK [sağalyvermek], *işl.* Saglygy gowulanybermek, sagalyp başlamak.

SAGALYŞ [sağalyº], *iş ady.* Sagalmak ýagdaýy.

SAGALYŞMAK [sağalyºmak], *işl.* Dura-bara saglygy oňatlaşmak.

SAG-AMAN [sağ-ama:n], *hal.* Sag-gurgun, sag-salamat, aman-esen. *Ş*

SAG-AMANÇYLYK [sağ-ama:nçylyk], *at, ser.* **Sag-amanlyk**.

SAG-AMANLYK [sağ-ama:nlyk], *at, ser.* **Saglyk-amanlyk**.

SAGAN [sağan], *at, ös.* Ketigene meňzeş, reňki sarymtyl, kiçijik tikenli gytyk boýly ösümlik.

SAGANA [sağana], *at.* Içi otag ýaly, kerpiçden örülen mazar gümmezi. *Bu ýer - sagananyň içi eken* (N. Jumaýew).

SAGAŇKYRLAMAK [sağaňkyrlamak], *işl*. Süýdüni sagyp bolaňkyrlamak.

SAGA-SOLA [sağa-so:lo], *hal.* Hem saga, hem çepe, iki baka, eýläk-beýläk. *Ol bir zatdan howatyr edýän ýaly, saga-sola seredip gelýärdi.*

◊ **Saga-sola sowurmak (pytratmak)** puly, baýlygy we ş. m. bisarpa harçlamak.

SAGAT [sağat], *syp.* **1**. Saglygy gowy, keselsiz, sagdyn. *Ol süňňi sagat adam*. **2**. *gepl. d.* Harap bolmadyk, döwülmedik, gurat, abat. *Bu maşyn gaty sagatdyr.*

◊ **Sagadyna (magadyna) ýetmek** bir zadyň anygyna ýetmek, hak ýa-da nähakdygyny anyklamak. *Men bu gürrüňiň sagadyna ýetdim* (A. Durdyýew).

SAGAT [sa:ğat], *at.* **1**. Bir gije-gündiziň dowamynda wagty ölçeýän gural. *Asma sagat. Elektron sagat. Goşar sagady. Zaňly sagat. Diwar sagady. Jübi sagady.* **2**. Okuw mekdeplerinde okadylýan sapaga berilýän wagt. *Meniň mekdepde iki sagat okuwym bar.* **3**. *gepl. d.* Umumy wagt. *Ol aýdan sagadyň taýýardyr.*

SAGATÇY [sa:ğatçy], *at.* **1**. Sagat bejerýän ussa.

saklanmak, oýlanmak.

SAGYNMAK [sağynmak], *işl.* Süýdi özi üçin sagmak.

SAGYNMAKLYK [sağynmaklyk], *iş ady.* Sagynmaklyk ýagdaýy.

SAGYNMAKLYK [sa:ğynmaklyk], *iş ady.* Sagynmak hereketi. *Ol meniň soragyma sagynmaklyk bilen jogap berdi.*

SAGYNMAZLYK [sa:ğynmazlyk], *işl.* Sagynyp durmazlyk, ýaýdanmazlyk.

SAGYNYBERMEK [sa:ğynyvermek], *işl.* Sagynyp durmak, sagynyp başlamak.

SAGYNYLMAK [sa:ğynylmak]; *işl.* Bir zatdan ýaýdanylyp, çekinilip durulmak.

SAGYNYŞ [sa:ğynyş], *iş ady.* Sagynmak ýagdaýy.

SAGYNYŞMAK [sa:ğynyşmak], *işl.* Birnäçe bolup sagynmak. *Sagynyşyp durmaň-da ýola düşüň!*

SAGYNYŞYK [sa:ğynyşyk], *at.* Sagynyp durmaklyk, ýaýdanjaňlyk, ýaýdanyşyk. *Sagynyşyk esli wagta çekdi.*

SAGYR [sağy:r], *at, k.d.* Kiçi, ýaş; ejiz. *Sagyr erdik, kebir etdiň bizi sen* (Azady).

SAGYR [sağyr], *at.* Gulagy agyr, ker. *Ýoluksa*

SAGLAK [sağlak], *syp., ser.* **Saglakaý 2**. *Ol saglakdyr, çepbekeý däldir.*

SAGLAKAÝ [sağlakaý], *syp.* **1**. Çep eline garanda sag eli bilen, ýer depende bolsa tersine, sag aýagy bilen däl-de, çep aýagy bilen piliň çep gulagyna basyp has gowy işläp bilýän. **2**. Sag eli, ýer depilende bolsa sag aýagy bilen däl-de, çep aýagy bilen işleýänler üçin ýasalan. *Saglakaý orak. Saglakaý pil.*

SAGLAMAK [sağlamak], *işl.* Anygyna, magadyna ýetmek, anyklamak. *Her zadyň aslyny saglamak gerek* (Baýly şahyr).

SAGLAÝYN-SOLLAÝYN [sağlaýyn-so:lloýun], *hal.* Hem sagdan, hem soldan, hem sagyndan, hem çepinden. *Dogryňy aýtmasaň, ynha, şu gamçy kebzäňde oýnar - diýip, biçäräni saglaýyn-sollaýyn saýgylamaga durdy* (G. Kulyýew).

SAGLYK [sağlyk], *at.* **1**. Jany sagatlyk, guratlyk, gurgunlyk, keselli dällik, sagdynlyk. *Saglyk bolsa, beglik bolar* (Nakyl). *Saglygym – baýlygym* (Nakyl). **2**. Aman-esenlik, sag-salamatlyk.

◊ **Saglygy goraýyş** ilatyň saglygyny goramaklyk we arassaçylyk düzgünlerini berjaý etmekligi durmuşa geçirmeklik. **Saglyk öýi** dürli hünärli hekimleriň, lukmanlaryň gözegçilik etmeginde gatnalyp kesel bejerdilýän edara.

SAGLYK-AMANLYK [sağlyğ-ama:nlyk], *at.* Aman-esenlik, sag-gurgunlyk, gurgunçylyk.

◊ **Saglyk-amanlyk soraşmak** salamlaşylandan soň biri-biriň saglygyny soramak. *Olar saglyk-amanlyk soraşdylar.*

SAGLYK-ESENLIK [sağlyğ-esenlik], *at, ser.* **Saglyk-amanlyk.** *Saglyk-esenlik soraşmak.*

SAGLYK-SALAMATLYK [sağlyk-sala:matlyk], *at, ser.* **Saglyk-amanlyk**. *Saglyk-salamatlyk soraşdyk biz öň* (A. Kowusow).

SAGMA [sağma], *iş ady.* Sagmak ýagdaýy.

SAGMAK [sağmak], *işl.* **1**. Malyň emjegini gysyp, süýdüni almak. *Sygyr sagmak. D üýe sagmak*. **2**. *göç. m.* Aldaw, zorluk we şuňa meňzeş ýol bilen birinden ep-esli zat almak, ýonmak. *Ol seni sagaýmasa, işiňi bitirer öýdemok.*

◊ **Sag asmana süýdüňi** eliňden gelenini aýama.

SAGMAKLYK [sağmaklyk], *iş ady.* Sagmak ýagdaýy.

SAGMAZLYK [sağmazlyk], *işl.* Sagmak işini ýerine ýetirmezlik.

SAGRAK [sağrak], *at, kön. s.* Meý käsesi, meý jürdegi. *Duşmanyň düşegine barmasyň, olaryň sagragyny sürmäsiň* ("Kitaby dedem Gorkut").

SAGRAK [sağyra:k], *syp.* Saglyk ýagdaýy gowurak, sagdynrak.

SAGRÄDIK [sagrä:dik], *at.* Uly malyň eýlenen derisiniň sagrysyndan tikilen ädik.

SAGRY, *at.* Bilden guýruga çenli bolan aralyk. *Näbelet atyň sagrysyny sypalama* (Nakyl). *Sypalap goýberseň, sagryňdan öter, Tursaň saçyň ýere deger, Akmeňli* (Kemine).

SAG-SALAMAT [sag-sala:mat], *hal.* Aman-esen, sag-gurgun.

SAG-SOL [sag-so:l], *at.* Sag hem çep gapdal, tarap. *Saga-sola garanjaklap otyrmak.*

SAGYBERMEK, *işl.* **1**. Sagyp ugramak; sagmak işini dowam etdirmek. **2**. *göç. m.* Aldaw, zorluk bilen biriniň zadyny alybermek.

SAGYLMAK, *işl.* **1**. Malyň emjegi gysym bilen gysylyp, süýdi alynmak. *Ol, sagymçylara diňe anna güni saglan süýdi berip, olar bilen haklaşdym eder ekeni.* **2**. Aldawçylyk bilen alynmak. *Ol aldawa düşüp, pugtaja saglanyny soň bilip galdy.*

SAGYM, *at.* **1**. Maldan bir ýola saglyp alnan süýdüň mukdary. *Sygryň ertirki sagymy.* **2**. Mallardan süýt önümi saglyp alynýan döwür, wagt. *Sagym golaýlaşýardy.*

◊ **Sagymyna bakmak** biriniň malynyň süýdüni sagyp, özüň üçin peýdalanmak maksady bilen bakyp bermek. *Goýunlary sagymyna bakýardy.*

SAGYMÇY, *at.* Sagymçylyk işi bilen meşgullanýan, mal sagýan aýal gyz.

SAGYMÇYLYK, *at.* Süýt sagyp almak işi, käri, sagymçynyň ýagdaýy. *Ol on ýyl bäri sagymçylyk edýär.*

SAGYMLYK, *syp.* Saglyp süýdi alynýan, sagyp süýdüni almaga niýetlenen. *Sagymlyk düýe almak.*

SAGYNAKLABERMEK [sa:gynakla:bermek],

biri-biriň saglygyny soramak. *Olar saglyk-amanlyk soraşdylar.*

SAGLYK-ESENLIK [sağlyğ-esenlik], *at, ser.* **Saglyk-amanlyk.** *Saglyk-esenlik soraşmak.*

SAGLYK-SALAMATLYK [sağlyk-sala:matlyk], *at, ser.* **Saglyk-amanlyk**.

SAGMA [sağma], *iş ady.* Sagmak ýagdaýy, sagmak işi.

SAGMAK [sağmak], *işl.* **1**. Malyň emjegini gysyp, süýdüni almak. *Her kim ýerli-ýerden goýunlary kökerip, sagmaga başlady* (H. Derýaýew). **2**. *göç. m.* Aldaw, zorluk we şuňa meňzeş ýol bilen birinden epesli zat almak, ýonmak. *Ol seni sagmasa, işiňi bitirmez*.

◊ **Sag asmana süýdüňi** eliňden gelenini aýama.

SAGMAKLYK [sağmaklyk], *iş ady.* Sagmak ýagdaýy.

SAGMAZLYK [sağmazlyk], *işl.* Sagmak işini ýerine ýetirmezlik.

SAGRAK [sağrak], *at, kön.s.* Meý käsesi, meý jürdegi. *Duşmanyň düşegine barmasyň, olaryň sagragyny sürmäsiň* ("Kitaby dedem Gorkut").

SAGRAK [sagyra:k], *syp*. Saglyk ýagdaýy, gowurak, sagdynrak.

SAGRÄDIK [sağrä:dik], *at.* Uly malyň eýlenen derisiniň sagrysyndan tikilen ädik.

SAGRY [sağry], *at.* Bilden guýruga çenli bolan aralyk. *Näbelet atyň sagrysyny sypalama* (Nakyl). *Sypalap goýberseň, sagryňdan öter, Tursaň saçyň ýere deger, Akmeňli (Kemine).*

SAG-SALAMAT [sağ-sala:mat], *hal.* Aman-esen, sag-gurgun.

SAG-SOL [sağ-so:l], *at.* Sag hem çep gapdal, tarap. *Saga-sola garanjaklap oturmak.*

SAGYBERMEK [sağyvermek], *işl.* **1**. Sagyp ugramak; sagmak işini dowam etdirmek. **2**. *göç. m.* Aldaw, zorluk bilen biriniň zadyny alybermek.

SAGYLMAK [sağylmak], *işl.* **1**. Sagyp süýdi alynmak. *Ol, sagymçylara diňe anna güni saglan süýdi berip, olar bilen haklaşdym eder ekeni.* **2**. Aldawçylyk bilen alynmak.

SAGYM [sağym], *at.* **1**. Süýt sagmak möwsümi. *Aýallar ýazlaga – sagyma gitdiler.* **2**. Maldan bir ýola saglyp alnan süýdüň mukdary. *Sygryň ertirki sagymy.* **2**. Mallaryň sagylýan wagty. *Agşam sagymy golaýlaşýardy.*

◊ **Sagymyna bakmak** biriniň malyny süýdüni sagyp, özüň üçin peýdalanmak maksady bilen bakyp bermek. *Sygyrlary sagymyna bakmak.*

SAGYMÇY [sağymçy], *at.* Sagymçylyk işi bilen meşgullanýan, sygyr, düýe, goýun, geçi sagýan (adam).

SAGYMÇYLYK [sağymçylyk], *at.* Süýt sagyp almak işi, käri, sagymçynyň ýagdaýy. *Ol on ýyl bäri sagymçylyk edýär.*

SAGYMLYK [sağymlyk], *syp*. Saglyp süýdi alynýan, sagyp süýdüni almaga niýetlenen. *Sagymlyk düýe almak.*

SAGYNAKLABERMEK [sa:ğynakla:vermek], *işl., gepl.d.* Sagynaklap başlamak. *Kakasyny görenden sagynaklaberdi.*

SAGYNAKLAMA [sa:ğynaklama], *iş ady.* Sagynaklamak ýagdaýy.

SAGYNAKLAMAK [sa:ğynaklamak], *işl., gepl.d.* Bir zada garaşýan ýaly ýaýdanjyramak, belli netijä, karara gelip bilmän ýaýdanmak, ikirjiňlenmek.

SAGYNAKLAMAKLYK [sa:ğynaklamaklyk], *iş ady.* Sagynaklamak ýagdaýy.

SAGYNAKLAŞMAK [sa:ğynaklaşmak], *işl.* Birnäçe bolup sagynaklamak.

SAGYNAKLATMAK [sa:ğynaklatmak], *işl.* Bir zatdan ýaýdandyrmak, ikirjeňletmek, çekindirmek. *Onuň hyrsyz ýüzi, mähirsiz gözi gyzy biraz sagynaklatdy.*

SAGYNAKLAÝYŞ [sa:ğynaklaýyş], *iş ady.* Sagynaklamak ýagdaýy.

SAGYNÇ [sa:ğynç], *at, gepl. d.* **1**. Az wagtlaýyn aýak çekme, ýaýdanyp saklanma, togtaýyş, duruş, egleniş. *Jaýa girmän sagynç etdi.* **2**. Belli karara, netijä gelmekden az-kem saklanyş, ätiýaç ediş, birden aýgytly karara gelmän ýaýdanyş.

SAGYNÇLY [sa:ğynyşly], *syp.* **1**. Gamly, gamgussaly. *Gaýgyly är gojalar, sagynçly är saralar* (Nakyl). **2**. *hal.* Az wagtlaýyn saklanyp, garaşyp, aýak çekip, ýaýdanyp. *Garry ene sagynçly gepledi* ("Edebiýat we sungat").

SAGYNÇSYZ [sa:ğynşsyz], *syp.* Haýal etmän, sagynman, saklanman, eglenmän, garaşyp durman; derrew, şol bada, tiz. *Myrat bolsa hiç bir sagynçsyz: - Kaka, biz ol ýerimizi tagtdan çykaryp bilmeris - diýdi* (A. Gowşudow).

SAGYNDYRMAK [sa:ğynnyrmak], *işl.* Sagynmaga mejbur etmek.

SAGYNJAŇ [sa:ğynjaň], *syp.* Ýaýdanagan, ýaýdanjaň, sagynagan. *Sagynjaň adam.*

SAGYNJAŇLYK [sa:ğynjaňlyk], *at.* Ýaýdanjaňlyk, sagynaganlyk.

SAGYNJYRAMAK [sa:ğynjyramak], *işl.* **1**. Sagynyp, saklanyp durmak, ýaýdanjyramak, azkem garaşmak. *Ol birneme sagynjyrady.* **2**. Belli karara, netijä gelmekden ätiýaç etmek, çekinjiremek, ýaýdanjyramak.

SAGYNMA [sa:ğynma], *iş ady.* Sagynmak ýagdaýy.

SAGYNMA [sağynma], *iş ady.* Sagynmak hereketi.

SAGYNMAK [sa:ğynmak], *işl.* **1**. Bir zada ýaýdanyp, az-owlak saklanmak, garaşmak, säginmek.. *Sag sagynýança, däli ogluny iki öýerer* (Nakyl). **2**. Belli karara, netijä gelmekden çekinmek, ätiýaç etmek,

gaýtsyn (Nakyl). *Baý bolsaň kylgyl sahawat, Mal goldan gitmezden burun* (Şeýdaýy).

SAHAWATLY [saha:wotly / saha:watly], *syp.* Sahawaty bolan.

SAHAWATLYLYK [saha:wotluluk / saha:watlylyk], *at.* Sahawaty barlyk.

SAHAWATLYRAK [saha:wotlura:k / saha:watlyrak], *syp.* Azda-kände sahawatly. *Biraz sahawatlyrak bolsaňyz, hudaýyň özi sizi penasynda saklar.*

SAHNA, *at.* **1**. Teatrda we ş.m. ýerlerde oýun görkezilýän, çykyş edilýän ýörite ýer, meýdança. **2**. *göç. m.* Waka, hadysa. *Kyýas bu sahnany görüp, ellerini daldalatdy* (N. Jumaýew).

SAHNALAŞDYRMA, *iş ady.* Sahnalaşdyrmak ýagdaýy. *Halk teatry baýramçylyk mynasybetli çykyşlary sahnalaşdyrma işleri bilen meşgullanýar.*

SAHNALAŞDYRMAK, *işl.* Çeper eseri teatr sahnasynda goýmak. *Wakany edebi taýdan mazaly işläp, sahnalaşdyrdy.*

SAHNALAŞDYRMAKLYK, *iş ady.* Sahnalaşdyrmak işi. *Teatrymyzda häzir täze oýny sahnalaşdyrmaklyk işi dowam edýär.*

SAHNALAŞDYRMAZLYK, *işl.* Sahnada oýun goýmazlyk.

SAHNALAŞDYRYLMAK, *işl.* Sahnada goýulmak. *Nurymowyň "Epgegiň tepbedi" eseri şowly sahnalaşdyryldy* ("Edebiýat we sungat").

SAHNALAŞDYRYŞ, *iş ady.* Sahnalaşdyrmak usuly, täri.

SAHT, *syp., k.d.* Berk, gaty, pugta. *Deryadan baý nedir, daşdan saht nedir* (Magtymguly).

SAHY, *syp.* **1**. Eli açyk, gysganç däl, jomart, sahawatly. *Sahylar şat bolar myhman gelende, Jahyla ýaraşar oýnap gülende* (Magtymguly). **2**. Oglana dakylýan at.

SAHYÇYLYK [sahy:çylyk], *at, ser.* **Sahylyk**.

SAHYLYK [sahy:lyk], *at.* Eli açyklyk, gysganç dällik, jomartlyk. *Emma Mähri bu sahylygyň yzynyň bir çöpüniň bardygyny aňlady* (A. Gowşudow).

SAHYP [sa:hy:p], *at, k.d.* **1**. Eýe, hojaýyn. **2**. Dost-ýar. *Bu çarbagda birnäçe sahyplar, şa ogly şazadalar, beg ogly begzadalar seýil edip ýörer erdiler* ("Zöhre – Tahyr").

SAHYPA [sa:hy:pa], *at.* Kitabyň, depderiň we ş.m. kagyzlarynyň bir ýüzi, bir tarapy. *Onsoň onuň sahypalaryny göwünsizlik bilen agdaryşdyrmaga oturdym* (N. Saryhanow).

SAHYPALABERMEK [sahy:pala:vermek], *işl.* Sahypalap başlamak.

SAHYPALAMA [sahy:palama], *iş ady.* Sahypalamak ýagdaýy.

SAHYPALAMAK [sahy:palamak], *işl.* **1**. Kitabyň, žurnalyň we ş.m. her bir kagyzyna yzygiderli san ýazyp çykmak. *Ol elýazmany sahypalap otyrdy.* **2**. *gepl. d.* Kitaby we ş. m. sahypama-sahypa açyp agdarmak, okamak. *Beýik akyldarlaryň arap, pars, çagataý dillerinde ýazan eserlerini goja sabry, juwanlyk höwesi bilen sahypalapdy* (G. Kulyýew).

SAHYPALAMAKLYK [sahy:palamaklyk], *iş ady.* Sahypalamak işi. *Häzir täze kitaby sahypalamaklyk işi dowam edýär.*

SAHYPALAMAZLYK [sahy:palamazlyk], *işl.* Sahypalamak işini ýerine ýetirmezlik.

SAHYPALANMAK [sahy:palanmak], *işl.* Kitabyň sahypalaryna san ýazylmak.

SAHYPALAŞMAK [sahy:palaşmak], *işl.* Sahypalamaga kömek etmek.

SAHYPALATMAK [sahy:palatmak], *işl.* Sahypalamak işini başga birine etdirmek, sahypa goýdurmak..

SAHYPALAÝYŞ [sahy:palaýyş], *iş ady.* Sahypalamak ýagdaýy.

SAHYPAMA-SAHYPA [sahy:pama-sahy:pa], *hal.* Sahypa yzarlap, her sahypa boýunça, her bir sahypasyny aýratynlykda. *Kitaby sahypama-sahypa agdaryp başladym.*

SAHYPJEMAL [sa:hy:pjema:l], *syp., k.d.* **1**. Gözelligiň eýesi, owadan, gözel. *Gören göž aýyrmaz, sahypjemaldyr, Gel, Seýdim, ýara seýle gideli* (Zelili). **2**. Gyza dakylýan at.

SAHYPKEREM [sa:hy:pkerem], *at, k.d.* Sahy, eli açyk. *Döwletli sahypkerem, soltana arzym aýdaýyn* (Kemine).

SAHYRAK [sahy:ra:k], *syp.* Eli açygrak, jomardrak.

SAK, *syp.* Işine berk, duýgur, eserdeň. *Ukusyna sak. Sak it.*

SAKA, *at.* **1**. Ýabyň, akaryň, deryanyň suwunyň bölünip, ikinji bir ýere akdyrylýan ýeri, taraz. *Deryanyň sakasy.* **2**. *göç. m.* Bir zadyň esasy, başlanýan ýeri, gözbaşy.

SAKAK, *at.* **1**. Uýanyň, kellekiniň we ş.m. alkym gaýşy, alkymsa. *Ol atyň uýanynyň sakagyndan berk tutdy.* **2**. Telpek, papak kellä geýlende gaçmaz ýaly aýlanýan bagjyk. **3**. Aýallaryň alkymynyň aşagyndan geçirilýän we börügini saklaýan zolak mata. *Müşki-anbar sepilmiş, simu sakaklaryňdan, Bir nokta ger bar bolsa, özüň ymarat eýle* (Talyby).

SAKAKLAMA, *iş ady.* Sakaklamak ýagdaýy.

SAKAKLAMAK, *işl.* **1**. Sakak dakmak. **2**. Sakagyndan tutmak, alkym ýüpünden tutmak. *Atyňyzy sakaklap duruň* (A. Gowşudow).

SAKAKLAMAZLYK, *işl.* **1**. Sakak dakmazlyk. **2**. Sakagyndan tutmazlyk. *Atlary sakaklamaň.*

SAKAKLANMAK, *işl.* **1**. Sakak dakylmak. **2**. Sakagyndan tutulmak. *Atlar sakaklandy.*

işl. Sagynaklap başlamak. *Kakasyny görenden sagynaklaberdi*.

SAGYNAKLAMA [sa:gynaklama], *iş ady.* Sagynaklamak ýagdaýy.

SAGYNAKLAMAK [sa:gynaklamak], *işl.* Bir zada garaşýan ýaly ýaýdanjyramak, belli netijä, karara gelip bilmän ýaýdanmak, ikirjiňlenmek. *Ýolda näçe gezek sagynaklap durdy* (″Edebiýat we sungat″).

SAGYNAKLAMAKLYK [sa:gykaklamaklyk], *iş ady.* Sagynaklamak ýagdaýy.

SAGYNAKLAŞMAK [sa:gynaklaşmak], *işl.* Birnäçe bolup sagynaklamak.

SAGYNAKLATMAK [sa:gynaklatmak], *işl.* Bir zatdan ýaýdandyrmak, ikirjeňletmek, çekindirmek. *Onuň hyrsyz ýüzi, mähirsiz gözi gyzy biraz sagynaklatdy.*

SAGYNAKLAÝYŞ [sa:gynaklaýyş], *iş ady.* Sagynaklamak ýagdaýy.

SAGYNÇ [sa:gynç], *at, gepl. d.* **1**. Az wagtlaýyn aýak çekme, ýaýdanyp saklanma, togtaýyş, duruş, egleniş. *Tokaýa girmän, sagynç etdi.* **2**. Belli karara, netijä gelmekden az-kem saklanyş, ätiýaç ediş, birden aýgytly karara gelmän ýaýdanyş.

SAGYNÇLY [sa:gynçly], *hal.* **1**. *g.t.s.* Gamly, gam-gussaly. *Gaýgyly är gojalar, sagynçly är saralar* (Nakyl). **2**. Az wagtlaýyn saklanyp, garaşyp, aýak çekip, ýaýdanyp. *Garry ene sagynçly gepledi* (″Edebiýat we sungat″).

SAGYNÇSYZ [sa:gynçsyz], *hal.* Haýal etmän, sagynman, saklanman, eglenmän, garaşyp durman; derrew, şol bada, tiz. *Myrat bolsa hiç bir sagynçsyz: - Kaka, biz ol ýerimizi tagtdan çykaryp bilmeris - diýdi* (A. Gowşudow).

SAGYNDYRMAK [sa:gyndyrmak], *işl.* Sagynmaga mejbur etmek.

SAGYNJAŇ [sa:gynjaň], *syp.* Ýaýdanagan, ýaýdanjaň, sagynagan. *Sagynjaň adam*.

SAGYNJAŇLYK [sa:gynjaňlyk], *at.* Ýaýdanaganlyk, ýaýdanjaňlyk, sagynaganlyk.

SAGYNJYRAMAK [sa:gynjyramak], *işl.* **1**. Sagynyp, saklanyp durmak, ýaýdanjyramak, az-kem garaşmak. *Ol birneme sagynjyrady.* **2**. Belli karara, netijä gelmekden ätiýaç etmek, çekinjiremek, ýaýdanjyramak.

SAGYNMA [sa:gynma], *iş ady.* Sagynmak ýagdaýy.

SAGYNMAK [sa:gynmak], *işl.* **1**. Bir zada ýaýdanyp, az-owlak saklanmak, garaşmak. *Sag sagynýança, däli ogluny iki öýerer* (Nakyl). **2**. Belli karara, netijä gelmekden çekinmek, ätiýaç etmek, saklanmak, oýlanmak.

SAGYNMA, *iş ady.* Sagynmak işi.

SAGYNMAK, *işl.* Süýdi özi üçin sagmak.

SAGYNMAKLYK, *iş ady.* Sagynmaklyk ýagdaýy.

SAGYNMAKLYK [sa:gynmaklyk], *iş ady.* Sagynmak işi. *Ol meniň soragyma sagynmaklyk bilen jogap berdi.*

SAGYNMAZLYK [sa:gynmazlyk], *işl.* Sagynyp durmazlyk, ýaýdanmazlyk.

SAGYNYBERMEK [sa:gynybermek], *işl.* Sagynyp durmak.

SAGYNYLMAK [sa:gynylmak], *işl.* Bir zatdan ýaýdanylyp, çekinilip durulmak.

SAGYNYŞ [sa:gynyş], *iş ady.* Sagynmak ýagdaýy.

SAGYNYŞMAK [sa:gynyşmak], *işl.* Birnäçe bolup sagynmak. *Sagynyşyp durmaň-da ýola düşüň!*

SAGYNYŞYK [sa:gynyşyk], *at.* Sagynyp durmaklyk, ýaýdanjaňlyk, ýaýdanyşyk. *Sagynyşyk esli wagta çekdi.*

SAGYR [sagy:r], *at, g.t.s.* Kiçi, ýaş; ejiz. *Sagyr erdik, kebir etdiň bizi sen* (Azady).

SAGYR, *at, kön.s.* Gulagy agyr, ker. *Ýoluksa gözüňe güň-u sagyrlar, Olaryň halyna gülüji bolma* (Magtymguly).

SAGYŞ [sağyº], *iş ady.* Sagmak usuly, täri.

SAGYŞMAK [sağyºmak], *işl.* **1**. Sagmaga kömekleşmek. *Gyzy ejesine sygyrlaryny sagyşdy.* **1**. Bilelikde sagmak. *Sagymçylar gara daňdandan sygyr sagyşyp ýördüler.*

SAHABA [saha:va], *at.* Muhammet pygamberiň ýaranlary we egindeşleri. *Hemme sahaba serweri, Meni ýetir perizada* (“Görogly”).

SAHAP [saha:p], *at.* Kitabyň, depderiň we ş. m. galyň daşy, daş, jilt.

SAHAPLABERMEK [saha:pla:vermek], *işl.* Kitabyň ýa-da depderiň daşyny jiltlemäge başlamak.

SAHAPLAMA [saha:plama], *iş ady.* Sahaplamak ýagdaýy.

SAHAPLAMAK [saha:plamak], *işl.* Kitabyň, depderiň we ş. m. daşyna sahap etmek, daşlamak, jiltlemek.

SAHAPLAMAKLYK [saha:plamaklyk], *iş ady.* Sahaplamak işi.

SAHAPLAMAZLYK [saha:plamazlyk], *işl.* Kitabyň, depderiň daşyny daşlamazlyk.

SAHAPLANMAK [saha:planmak], *işl.* Kitabyň ýa-da depderiň daşy jiltlenmek. *Depderiň daşynyň sahaplanandygyny bileňokmy?*

SAHAPLAŞMAK [saha:plaşmak], *işl.* **1**. Sahaplamaga kömekleşmek. **2**. Bilelikde sahaplamak.

SAHAPLATMAK [saha:platmak], *işl.* Sahaplamak işini başga birine etdirmek.

SAHAPLAÝYŞ [saha:plaýyş], *iş ady.* Sahaplamak işi. *Kitabyň sahaplaýyş işleri tamamlanyp barýar.*

SAHAWAT [saha:wot / saha:wat], *at.* Eli açyklyk, sahylyk, jomartlyk. *Ýagşylaryň ýagşylygyny aýt, sahawat gelsin, ýamanlaryň ýamanlygyny aýt, pälinden*

ösümlikleriň süýtli şiresi we ondan alynýan hem-de çeýnelýän önüm. **2**. Çeýnemek üçin ýörite ýasalýan önüm. **3**. *göç. m., ýerli g.* Ýaňra, manysyz köp gepleýän.

SAKGYÇLAMAK [sakgyşlamak], *işl., gepl. d.* Bir zady ýanjap, gaýtalap oturmak.

SAKLABERMEK [sakla:vermek], *işl.* Saklap başlamak; saklap ýörmek. *Entek olary eliňde saklaber.*

SAKLAMA, *iş ady.* Saklamak ýagdaýy.

SAKLAMAK, *işl.* **1**. Eliň bilen tutup durmak, eliňde tutmak. *Käte-käte penjireden yşyklap, Otyr kitabyny elinde saklap* (B. Hudaýnazarow). **2**. Duruzmak, togtatmak, hereketini ýatyrmak. *Sürüji maşyny saklady.* **3**. Öz eklenjiňde, garamagyňda ýaşatmak; idetmek, eklemek. *Mal saklamak.* **4**. Bek bellemek, unutmazlyk. **5**. Gözegçilik edip goramak, saklaw, gorag işini ýerine ýetirmek, tertip-düzgüni kanuna laýyk berjaý etmek. **6**. Daýanç, direg bolup hyzmat etmek. *Ýykyljak tamy bir kerpiç saklamaz* (Atalar sözi). **7**. Birini goýbermän eglemek, bir zada güýmäp, işinden, ýolundan goýmak. *Saklamasaň, gitsem dogry ýol bilen, Ýeterdim maksada, käbäm atam jan!* (A. Kekilow). **8**. Wagtynda bermezlik, wagtynda ýerine ýetirmezlik. *Arada gyzymyň kätmenini sapla diýip eltdim, şonam üç-dört gün saklady* (A. Durdyýew). **9**. Gizlemek, ýaşyrmak. *Kem-käs ýalbaraýyn-da etjek işimi öz ýanymda saklaýyn* (B. Kerbabaýew). **10**. Tussag etmek, tutmak. *Jenaýatkäri saklamak.*

SAKLAMAKLYK, *iş ady.* Saklamak ýagdaýy.

SAKLAMAZLYK, *işl.* Aýawly tutmazlyk, aýamazlyk. *Ýüpegi saklamasaň ýüň bolar, gözeli saklamasaň – güň* (Atalar sözi).

SAKLANMAK, *işl.* **1**. Özüňe erk edip bilmek, özüňe buýurmak. *Her niçikde bolsa, mugallym saklanyp: käýinmek gerek däl! - diýip ýüzlendi* (N. Pomma). **2**. Aýak çekmek, durmak, daýanmak. *Ol yzyna seredip saklandy.* **3**. Idedilmek, eklenmek. *Çagalar öýünde çagalar gowy saklanýar.* **4**.Bar bolmak, bolmak. *Zyýanly duzlaryň toprakda köp mukdarda saklanýandygy tejribe üsti bilen barlandy.* **5.** Goragly bolmak, aýalyp goýulmak. *Tohumlyk bugdaýlar ýörite ammarlarda saklanýar.* **6**.Özüni gorap bilmek. **7**. Öňünde durup bilmek, çydam etmek. *Bent sil suwunyň öňünde saklanaýsa ýagşydyr.* **8**. Ýerine ýetirilmek, esewan edilmek. *Işde tertip-düzgün saklanýar.* **9**.Abat galmak, ýygnalyp goýulmak. *Gymmatly golýazmalar ýörite jaýlarda saklanýar.* **10**. Goranmak, sakçylyk edilmek. *Goraghanalar goralyp saklanýar.*

SAKLAŞMAK, *işl.* Saklamaga kömekleşmek; bilkelikde saklamak. *Baş öwredilýän atyň jylawyndan tutup saklaşdy. Çaga saklaşmak.*

SAKLATMAK, *işl.* Saklamak işini başga birine etdirmek; saklamaga mejbur etmek; saklamaga mümkinçilik bermek. *Puluny bankda sakladýardy.*

SAKLAW [saklow], *at.* Gorap saklamak üçin goýlan topar, gorag. *Olaryň daşlarynyň saklawlary öňküsinden gowşamaýardy* (A. Gowşudow).

SAKLAWLY [saklowly], *syp.* Saklawy bolan, goragly. *Oýuň töweregi saklawlydy* (Ý. Mämmediýew).

SAKLAWSYZ [saklowsuz], *syp.* Goralyp saklanmaýan, goragsyz. *Oýtagy saklawsyz goýmak bolmaz.*

SAKLAÝYŞ, *iş ady.* Saklamak ýagdaýy.

SAKLYK, *at.* Duýgurlyk, eserdeňlik, hüşgärlik. *Esgerler saklyk bilen garawulçylyk çekýärdi.*

SAKMAN, *at.* Guzuly goýunlar topary. *Guzuly goýunlar uly sakmana, kiçi sakmana, kämahallar orta sakmana bölünýär.*

SAKSYZ, *syp.*, *gepl. d.* Sakçysyz, saklanmaýan.

SAKY [sa:ky], *at.* Meýlislerde arak-şerap guýup berýän adam. *Gurup eşret üçin mejlis, pyýala tutdy sakylar* (Gaýyby). *Şeýle ajap saky ol, şowhun berýär giň jaýa, Oň aksakgal bolşuny diýsem uly hekaýa* (M. Seýidow).

SAKYLYK [sa:kylyk], *at.* Sakynyň käri, ýagdaýy; saky bolmaklyk.

SAKYNDYRMAK [sakynnyrmak], *işl.* Sakawlap gepletmek.

SAKYNJYRAMAK, *işl.* Sakynybrak geplemek. *Ol ýylnandan soň, bu wagtlar näme üçin gelendigini howlukman, käýerde sakynjyrap, käýerde sözleri gaýtalap, ýaşula gürrüň berdi* (B. Seýtäkow).

SAKYNMA, *iş ady.* Sakynmak ýagdaýy.

SAKYNMAK, *işl.* Gepläp durkaň birden sözüň arasyny bölüp-bölüp aýtmak. *Zordan goşa bardy, ak tamdy ýüzi, Haşylap sakynýar, sakaw dek özi* (Ç. Gurbangylyjow).

SAKYNMAKLYK, *iş ady.* Sakynmak ýagdaýy.

SAKYNMAZLYK, *işl.* Sakynyp geplemezlik.

SAKYNYBERMEK [sakynyvermek] *işl.* Sakynyp ugramak..

SAKYNYŞ, *iş ady.* Sakynmak ýagdaýy.

SAKYNYŞMAK, *işl.* Bile sakynmak (birden köp bolup).

SAKYRDABERMEK [sakyrda:vermek], *işl.* Sakyrdap ugramak.

SAKYRDAMA, *iş ady.* Sakyrdamak ýagdaýy.

SAKYRDAMAK, *işl.* Dyngysyz gürlemek, arasyny üzmän köp geplemek; ýaňramak. *Wah, oglum, men sakyrdap, seniň wagtyňy alaýdymmy?*

SAKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Sakyrdamak ýagdaýy.

SAKYRDAMAZLYK, *işl.* Sakyrdap durmazlyk.

SAKYRDAŞMAK, *işl.* Bile sakyrdamak *Şonuň üçin ol bular bilen kän sakyrdaşyp oturmady.*

SAKYRDATMAK, *işl.* Sakyrdamaga mümkinçilik bermek. *Näme ony bolgusyz sakyrdadyp otyrsyňyz?*

SAKAKLAŞMAK, *işl.* Sakaklamaga kömekleşmek; bilelikde sakaklamak.

SAKAKLATMAK, *işl.* Sakaklamak işini birine etdirmek, sakagyndan tutdurmak.

SAKAKLAÝYŞ, *iş ady.* Sakaklamak işi.

SAKAKLYK, *syp.* Sakak üçin niýetlenen.

SAKANAKLAMAK, *işl., gepl. d., ser.* **Sakawlamak**. *Başa näme gelse çydamaly, çekmeli - diýip, sakanaklady* (A. Gowşudow).

SAKAL, *at., ser.* **Sakgal.**

SAKAR I, *syp.* **1**. Mañlaýy ak depelli (haýwanlar hakynda). *Çep gulagy alykly, sag gulagy toýnuk tagmaly sakar işekden-de derek tapmandy* (B. Kerbabaýew). *Alny sakar dor alaşa*. **2**. *gepl. d*. Mañlaý saçy düşen, takyr (adam hakynda). *Onuň saçy depesine çenli ýygrylan sakar mañlaýy ýalpyldaýardy* (B. Kerbabaýew). **3**. Ýer-ýurt ady.

SAKAR II, *at, k.d.* Dowzah, tamy, jähennem. *Yşkyň ody misli sakar, janymga düşmüş* (Gaýyby).

SAKARBALAK [sakarvalak], *at, ser.* **Sakarbarak.** *Bular Garaguma täze gelen ördekler, gazlar, sakarbalaklar hem bu ýaňky suw guşlarydy* (K. Berdiýew).

SAKARBARAK [sakarvarak], *at.* Mañlaýy sakar, ak reňkli suw guşy, barak.

SAKARGYŞYK [sakarğy:ºyk], *at*. Halynyň gyrasyndaky gözenek çyzyklaryň içine, dürli el işlerine salynýan garşylykly üçburçluklar we şolaryň aralygyndaky "T" harpyna meňzeş nagyş.

SAKARSIŇEK, *at.* Mañlaýy ak, dişlek uly siňek. *Aýnadaky sakarsiňek wazyrdap, äpişgäniň tä ýokarsyna çenli ýetip, şol ýerden özüni aşak goýberýärdi* (H. Ysmaýylow).

SAKARTORSUK, *at.* Mañlaýy sakar, endamy zolak-zolak tüýli, uly bolmadyk ýabany ýyrtyjy haýwan, torsuk.

SAKARÝORUNJA [sakarýorunjo], *at.* Ýabany ýorunja.

SAKAW [sakow], *syp.* Sakynyp gepleýän. *Sakaw adam.*

◊ **Sakawyň soňuna seret** gürrüňiň netijesine garaş, diňle, aýdylýan zadyň netijesine seret.

SAKAWLABERMEK [sakowla:vermek], *işl.* Birdenkä sakawlap başlamak.

SAKAWLAMA [sakowlomo], *iş ady.* Sakawlamak ýagdaýy.

SAKAWLAMAK [sakowlomok], *işl.* Howa geçiş ýolunyň birden baglanmagy sebäpli, sözleri sakynyp aýtmak. *Ol sakawlap gaýtargy berdi.*

SAKAWLAMAKLYK [sakowlomokluk], *iş ady.* Sakawlamak ýagdaýy.

SAKAWLAMAZLYK [sakowlomozluk], *işl.* Sakynyp, kekeçläp gürlemezlik. *Ol ýagdaýy göreňsoň, sakawlamazlyk aňsat-aňsat başardanok-da.*

SAKAWLAŞMAK [sakowloşmok], *işl.* Bile sakawlamak. *Olar belli bir zat aýdyp bilmän, sakawlaşyp durdular.*

SAKAWLATMAK [sakowlotmok], *işl.* Sakawlamaga mejbur etmek.

SAKAWLAÝYŞ [sakowloýuş], *iş ady.* Sakawlamak ýagdaýy.

SAKAWLYK [sakowluk], *at.* Sakynyp geplemeklik ýagdaýy. *Sakawlygyňy goýjak bol!*

SAKAWRAK [sakowra:k], *syp.* Az-kem sakaw.

SAKÇY [sakçy / sakjy], *at.* Bir zada gözegçilik edýän, saklaýan, goraýan adam, garawul.

SAKÇYLYK [sakçylyk / sakjylyk]**,** *at.* Sakçynyň käri, ýerine ýetirýän işi, garawullyk.

SAKÇYÇYLYK [sakçyçylyk / sakjyçylyk]**,** *at, ser.* **Sakçylyk**. *Sakçyçylyk, beýleki diýýänlerine hem barasym gelenok* (R. Gelenow).

SAKGA I, *hal.* Garaşylmaýan halatda, birden, dessine. *Baýanlar sakga aýak çekdiler.*

SAKGA II, *at.* Ýülmenip, içine gurşun guýlup, aşyk oýnalýan uly kenek. *Onuň sakgasy goýy gyzyl reňke boýalyp gurşunlanypdy.*

SAKGAL [sakgal / sakal] , *at.* Çekgä, duluga, eňege çykýan tüý örtügi.

◊ **Sakgaldan alyp, murta goýmak (ýelmemek)** ýerliksiz iş etmek, peýdasyz iş etmek, işi bolmalysy ýaly etmezlik. **Sakgalyndan hiňňildik uçmak** erkek kişiniň erk-ygtyýaryny eliňe almak, diýeniňi etdirmek (aýal maşgala hakynda). **Sakgalyny agartmak** köp azar, ezýet bermek, ejir baryny görkezmek, janyny ýakmak. *Şol jaýyň ugrunda sakgalym agaryp gitdi.* **Sakgalyny sallamak** uly göwräňi kiçeltmek.

SAKGALDAŞ [sakgallaş / sakallaş], *at.* **1**. Ýaşlary bir çene ýeten, ýaşlary deň bolan erkek adamlar, sakaldaş. *Ol sakgaldaşyna ýüzlendi.* **2**. Ýaşytdaşlaryň biri-birine ýüzlenip, ýüz tutup aýdýan ýüz tutma sözi. *Bah-ow, sakgaldaş, bu ýaşdan soňam bir ýerde oturasyň gelenok öýdýän* (Ş. Borjakow).

SAKGALLAK [sakgallak / sakallak], *syp.* Sakgaly gür çykan, gür sakgally. *Olaryň biri sakgallak bolup, beýlekisi kösedi* (B. Kerbabaýew).

SAKGALLY-SARMYKLY[sakgally-sarmykly / sakally-sarmykly], *syp.* Sakgal goýberden (orta ýaşly erkek adam hakynda). *Wiý, ussa aga, siziň aýalyňyz, ogluňyz bar ahyry. Özüňiz hem sakgally-sarmykly adam* (A. Durdyýew).

SAKGALSAPY[sakgalsapy / sakalsapy], *at*. Sakgalyň çekge saçy bilen birleşip gidýän ýeri. *Onuň aşak sallanan murtlary, sakgalsapysy timarsyz sakgalyna gatyşýardy* (B. Kerbabaýew).

SAKGAL-SARMYK [sakgal-sarmyk / sakal-sarmyk], *at, ser.* **Sakgal**.

SAKGYÇ, *at.* **1**. Kepbegöwen, garnaýyç ýaly

SALATYN [sala:tyn], *at, kön. s.* Patyşa, şa, hökümdar, soltan.

◊ **Salatyn boýly** uzyn, görmegeý, syratly. *Bir salatyn boýlym sallanyp geldi* ("Saýatly – Hemra").

SALAWAT [salowa:t], *at.* **1**. Alkyş. *Münen aty ýer böwsen, Geýen dony gül öwsen, Gidende çapar atly, Gelende salawatly* (Halk döredijiliginden). **2**. Oglana dakylýan at.

SALAWMALEÝKIM [salowma:leýkim], *at.* Erkek adamlaryň biri-birine duşanda berýän salamy. *Diňe Nurulla golaý gelip: - Salawmaleýkim, Magtymguly aga! - diýip, ýylgyryp, elini uzadandan soň, tanyş syrat huşuna geldi* (G. Kulyýew).

SALÇY [sa:lçy], *at.* Sal sürýän adam.

SALDAM [sallam], *at.* **1**. El bilen göterilip görlende duýulýan agram, agyrlyk. *Daşyna solak gyzyl gülli çit çekilen galyň kitap ellerine saldam berip dur* (N. Saryhanow). **2**. Agyrlygyň öz-özünden salýan agramy. *Agyr gozalar öz saldamyna yranýardy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Saldamyna goýbermek** öz ugruna, öz badyna, öz hereketine goýbermek. *Sen byçgyny öz saldamyna goýbereňok!* (B. Kerbabaýew).

SALDAMLAMAK [sallamlamak], *işl., ser.* **Saldarlamak**. *Sen şol towugy maňa ber, men bir saldamlap göreýin – diýipdir* ("Türkmen halk ertekileri").

SALDAMLY [sallamly], *syp.* **1**. Ele saldam berýän, agram salýan, agramy duýulýan. *Şol ýükler onçakly gaba bolmasa-da, örän saldamly görünýärdi* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Paýhasly, salyhatly, ýerlikli (ýöreýiş, sözleýiş, hereket we ş. m. hakynda). **3**. Önjeýli, ep-esli. *Saldamly goşant.*

SALDAMLYLYK [sallamlylyk], *at.* **1**. Saldam berijilik, agramy, agyrlygy barlyk. *Miweleriň saldamlylygy zerarly agaçlaryň şahalary aşak sallanyşyp durdy.* **2**. *göç. m.* Paýhaslylyk, salykatlylyk, ýerliklilik (ýöreýiş, sözleýiş, hereket we ş. m. hakynda). *Ol örän saldamlylyk bilen söze başlady.*

SALDAMLYRAK [sallamlyra:k], *syp.* Bolmalysyna seredeňde agramlyrak, agramy köpräk.

SALDAR [sallar]**: saldar almak** çyban, beze ýaly çykuwlar zarbygyp, sorkuldap agyryp ugramak.

SALDARLABERMEK [sallarla:vermek], *işl.* **1**. Agramyny çaklap görübermek. **2**. *göç. m.* Öz pikiriňde
aýlap görübermek.

SALDARLAMA [sallarlama], *iş ady.* Saldarlamak ýagdaýy.

SALDARLAMAK [sallarlamak], *işl.* **1**. Ele alyp, agramyny çaklamak, bir zady eliňe alyp, agramyny barlap görmek. *Näme diýjegini bilmän, gawuny eline alyp, saldarlap gördi* (H. Garabaýew). **2**. *göç. m.* Öz pikiriňde aýlap görmek, dogrulygy, nädogrulygy hakda oýlanyp, paýhas edip görmek.

SALDARLAMAKLYK [sallarlamaklyk], *iş ady.* Saldarlamak ýagdaýy.

SALDARLAMAZLYK [sallarlamazlyk], *işl.* Saldarlap görmezlik.

SALDARLANMAK [sallarlanmak], *işl.* **1**. Agramy barlanyp görülmek. **2**. *göç. m.* Paýhas edip görülmek.

SALDARLAÝYŞ [sallarlaýyş], *iş ady.* Saldarlamak ýagdaýy.

SALDYRMAK [sallyrmak], *işl.* Salmak işini başga birine etdirmek. *Isgender, Jemşit saldyran, Beýik binalar görüner* (Magtymguly). *Patyşa şäherden sesýetim uzakda, görnükli ýerde belent minara saldyrypdyr* ("Myraly").

SALGABERMEK [salğa:vermek], *işl.* Elini galgadybermek, bulabermek. *Aty görenden ýaglygyny salgaberdi.*

SALGAMA [salğama], *iş ady.* Salgamak ýagdaýy. *El salgama nämä gerek, özi gördi ahyry.*

SALGAMAK [salğamak], *işl.* Eliňi ýa-da eliňdäki zady howada bulamak, galgatmak, hereket etdirmek. *Gamçyny salgamak.*

SALGAMAKLYK [salğamaklyk], *iş ady.* Salgamak ýagdaýy. *Ol meniň bilen elini salgamaklyk bilen hoşlaşdy.*

SALGAMAZLYK [salğamazlyk], *işl.* Eliňi ýa-da eliňdäki zady howada bulamazlyk, galgatmazlyk.

SALGAŞMAK [salğaşmak], *işl.* Biri-birine ellerini goýmak. *Olaryň biri-birine ellerini salgaşyp, janygyp sözleşmekleri hem şony tassyklaýardy* (B. Kerbabaýew).

SALGATMAK [salğatmak], *işl.* Salgamaga ýol bermek, mejbur etmek.

SALGAÝYŞ [salğaýyş], *iş ady.* Salgamak ýagdaýy.

SALGY [salğy], *at.* **1**. Ugur ýa-da bir ýer soralanda berilýän maglumat, ugur görkezme. **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň ýerleşýän ýeriniň nyşany, aýratynlygy, bellär ýaly alamaty. *Onuň täze gala, kimiňkä gidenini salgy alyp, Gandym aksakgal şol tarapa at goýdy* (A. Gowşudow). **3**. Poçta üsti bilen iberilýän hatyň we beýleki zatlaryň ýüzüne barjak ýeriniň we iberilýän zady aljak adamyň, edaranyň we ş. m. ady görkezilen ýazgy. **4**. Ýaşalýan ýeriň, jaýyň ýa-da edaranyň, kärhananyň, guramanyň ýerleşýän ýeri.

SALGYHANA [salğyha:na], *at.* Adamlaryň ýaşaýan we edaralardyr guramalaryň ýerleşýän ýeri hakynda maglumat berýän ýörite edara.

SALGYLANMA [salğylanma] **1**. *iş ady.* Salgylanmak ýagdaýy. **2**. Bir zady delillendirmek, anyklamak üçin ikinji bir çeşmeden ugur alma.

SALGYLANMAK [salğylanmak], *işl.* Bir zady delillendirmek, anyklamak üçin ikinji bir çeşmeden ugur almak, ikinji bir zada ýüzlenmek. *Birnäçe*

SAKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Sakyrdamak ýagdaýy.

SAKYRDY, *at.* Dyngysyz gürrüň, yzy üzülmeýän, gutarmaýan gürrüň, manysyz gürrüň. *Elini salgady-da, onuň sakyrdysyna gulak asman, ýüzüniň ugruna ýöräp gitdi* (B. Kerbabaýew). *Diýdi: - Dogan, sakyrdyň, Halys ýüregime düşdi* (M. Garryýew).

SAKYR-SAKYR: sakyr-sakyr etmek *ser.* **Sakyrdamak**. *Ýaňky adam pil diýip gelipdir-de, sakyr-sakyr edip, gulak etimi iýdi* (B. Seýtäkow).

SAKYRTGA, *at.* Mallaryň bedenine ýapyşyp, gan sorup ýaşaýan köp aýaklyja möjejik. *Sähelçe hapaçylyk bolsa, sakyrtga peýda bolýar* (K. Berdiýew). *Günleriň birinde bir göle, bir geçi we bir sakyrtga şärikli ekin ekmäge çykanlar* ("Türkmen halk ertekileri).

◊ **Sakyrtga dönmek** mydama biriniň ýanyndan aýrylman ýöremek. *Edil sakyrtga döndi, ýapyşdy, aýrylmady.* **Sakyrtga sykan ýaly** önümsiz.

SAKYRTGALABERMEK [sakyrtgala:vermek], *işl.* Sakyrtga düşüp başlamak. *Hapa ýatakda janawarlar sakyrtgalaberdi.*

SAKYRTGALAMA, *iş ady.* Sakyrtgalamak ýagdaýy.

SAKYRTGALAMAK, *işl.* Sakyrtga düşmek, sakyrtga basmak. *Ýaş köşekler sakyrtgalapdyr.*

SAKYRTGALAMAKLYK, *iş ady.* Sakyrtgalamak ýagdaýy.

SAKYRTGALAMAZLYK, *işl.* Sakyrtga düşmezlik.

SAKYRTGALATMAK, *işl.* Sakyrtgalamagyna ýol bermek, sakyrtga düşer ýaly etmek. *Düýeleriň ýatagyna seretmän, olary sakyrtgaladypdyrlar.*

SAKYRTGALAÝYŞ, *iş ady.* Sakyrtgalamak ýagdaýy.

SAKYT, *at, k.d.* Gep, arz, gürrüň. *Bir sakydym bardy, şony aýtmagy ýadymdan çykarypdyryn* ("Nejep oglan").

SAKYZ, *at.* Kepbegöwen, garnaýyç ýaly käbir ösümliklerden alynýan ýa-da olardan çykýan we senagatda ulanylýan şepbeşik önüm. *Şükür bazar güni çaýhanadaky bagşynyň gyjakçysyndan kemençä çalar ýaly sakyz diledi* ("Edebiýat we sungat")

SAL [sa:l] **I**, *at.* **1**. Gapanyň iki ýaý görnüşli agzyny gysyp durýan ýasy polat ýaýjyk. *Gapan ýazypdyr, emma onuň üsti boşdy, gapanyň salyndan diňe bir zat sallanyp durdy welin, ol oda köselen goýun aýagyna meňzeýärdi* (A. Gowşudow). **2**. Işilen sapagyň we ş. m. zadyň bir dini, gaty.

◊ **Saly gowşak 1)** müýnli, ynamsyz, sussupes, bady gaçan. **2)** tapdan düşen, kesellän. **Salyna (taryna) kakmak** gürrüň üsti bilen biriniň pikirini ýa-da bir zady aňlajak bolmak, synap görmek, barlap görmek.

SAL [sa:l] **II**, *at.* Suwda ýüzmek, suwdan geçmek üçin biri-birine berkidilip ýasalan birnäçe agaç. *Ýolagçylar teriň suwda, Kä "naw, taýmyl, sal" diýip aglar* (Zelili).

◊ **Salyň agmak** ýagdaýyň agyrlaşmak, halyň harap bolmak. **Saly (jany) suw üstünde** galagoply ýagdaýda, howatyrly halda, gorky astynda. *Ol kömek etmekden-ä geçen, özüniň saly suw üstündedi.*

SAL [sa:l] **III,** *at, k.d..* Ýyl; ýaş. *Ömri saly artar alkyş alanyň* (Magtymguly). *Güýç-kemala ýetişdiň, bardyň ýigrimi sala* (Aşyky).

SALA [sala:]: **sala salmak** geňeş etmek, maslahat salmak. *Ýaşulula sala saldyk.* **2**. Oglana dakylýan at.

SALAJYN: agzyňy salajyn goýberme "agzyňa gelenini aýdyp, paýyş sözläp durma" diýen manyda ulanylýan aňlatma.

SALAM [sala:m], **1**. *at, ser.* **Salawmaleýkim.** *Salam, okuwçylar!* **2**. Dostluk duýgusyny, gutlagy aňladýan söz. *Bäsleşige gatnaşyjylara ýalkymly salam!*

◊ **Salam gowşurmak** iberilen salamy ýetirmek.

SALAMAT [sala:mat], *hal.* **1**. Aman-sag, sag-gurgun, aman-esen, sag-aman; parahat. *Istär ki gözel ýary, gördüm ki salamatdyr* (Mollanepes). **2**. Oglana dakylýan at.

SALAMATLYK [sala:matlyk], *at.* Aman-saglyk, sag-gurgunlyk, aman-esenlik, sag-amanlyk; dynçlyk, parahatlyk. *Saglyk, salamatlyk bir-bir sordular, Durmaň, ulug jaýa ýörgül diýdiler* (Magtymguly).

SALAMÄLIK [sala:mä:li:k], *at.* Aýal maşgalanyň özünden ululara berýän salamy. *Gartaşan aýal: – Salamälik! – diýip, öýe girdi.*

SALAM-HELIK [sala:m-heli:k], *at.* Biri bilen duşulanda alşylýan salam, salamlaşma.

SALAMLAŞMA [sala:mlaşma], *iş ady.* Salamlaşmak ýagdaýy.

SALAMLAŞMAK [sala:mlaşmak], *işl.* Birine salam bermek, salamyny almak; saglyk-amanlyk soraşmak.

SALAMLAŞMAZLYK [sala:mlaşmazlyk], *işl.* Salam alyşmazlyk, sag-gurgunlyk soraşmazlyk.

SALAMLAŞYBERMEK [sala:mlaşyvermek], *işl.* Salamlaşyp başlamak. *Sen ol otagdakylar bilen salamlaşyber, menem häzir yzyňdan bararyn.*

SALAMLAŞYŞ [sala:mlaşyş], *iş ady.* Salamlaşmak ýagdaýy.

SALAMNAMA [sala:mna:ma], *at.* Salam iberilip ýazylýan hat, salam haty. *Mejnunyň atasy oňa salamnama ýazdyrdy we ony bir adamdan iberdiler* ("Leýli – Mejnun").

SALAR [sa:la:r], *at, k.d..* **1**. Başlyk, ýolbaşçy. *Bar imdi men seni salary kyldym, Ki ýagny leşgere serdary kyldym* (Abdysetdar Kazy). **2**. Pälwan, göreşgen; daýaw, gujurly.

SALATY, *syp.* Ýurtýykan, bozuk, ýaramaz (aýal hakynda).

SALLAMAZLYK, *işl.* Ýokardan aşaklygyna goýbermezlik, aşak indermezlik.

SALLAM-SAJAK [sallam-sa:jak], *hal.* Sallanyşyp duran, sal-sal bolan, eleşan, salham-sajak. *Ol başy börükli, gyňajyny horazyň guýrugy ýaly sallam-sajak edip ýördi* (A. Durdyýew).

SALLANÇAK, *at.* **1**. Içine ýaş çaga salnyp üwrelýän enjam. *Gülzar aglap başlan ogluny sallançakdan aldy, ýassyga gyşaryp ýanap başlady* (B. Soltannyýazow). **2**. *gepl.d.* Hiňňildik, bat. *Ol gyz-da sallançak uçýar welin, goltugyndan şaýlar goýurt-goýurt ediberen* ("Türkmen halk ertekileri").

◊ **Sallançagyny üwrän ýaly** äsgermezlik, özüçe görmezlik. **Sallançak bagy** sallançagy üwremek üçin nagyş salnyp örülen ýa-da işilen ince ala ýüp. **Sallançak kilim** sallançak etmek üçin ýörite nagyşlanyp dokalýan kilim. **Sallançak ýüpi** sallançak gurmak üçin işilen ýa-da örülen ala ýogyn ýüp.

SALLANJYRABERMEK [sallanjyra:vermek], *işl.* Sallanjyrap başlamak.

SALLANJYRAMA, *iş ady.* Sallanjyramak ýagdaýy.

SALLANJYRAMAK, *işl.* Sallanybrak, ýüzüňi aşak salyp ýöremek, süýnüp-sarkyp näzli ýöremek. *Onuň aý ýaly ýüzi, sallanjyrap ýöreýşi Soltansöýnüň bütin durmuşyny özüne çekipdir* ("Myraly").

SALLANJYRAMAKLYK, *iş ady.* Sallanjyramak hereketi.

SALLANJYRAŞMAK, *işl.* Bilelikde sallanjyramak. *Olar giň köçe bilen sallanjyraşyp barýardylar.*

SALLANJYRAÝYŞ, *iş ady.* Sallanjyramak ýagdaýy.

SALLANMA, *iş ady.* Sallanmak ýagdaýy.

SALLANMAK, *işl.* **1**. Ýokardan aşaklygyna goýberilmek. **2**. Özüňi beýik ýerden aşak goýbermek. *Ol erik agajynyň berdaşly şahasyndan sallanyp ýere düşdi.* **3**. Çala ýere bakybrak, aýagyňy ýuwaşlyk bilen ýerden göterip ýöremek. *Bag içine ýar sallanyp girende, Bilbiller saýramaz, haýrana galar* (Mollanepes).

SALLANYŞ, *iş ady.* Sallanmak ýagdaýy.

SALLANYŞMAK, *işl.* **1**. Köp bolup sallanyp durmak. *Käsi suw kädi, käsi süýt kädi sypatynda dürli reňkdäki armytlar şahalarda sallanyşyp görünýär* (B. Kerbabaýew). **2**. Köp bolup sallanyp ýöremek.

SALLAŞMAK, *işl.* Sallamaga kömek etmek. *Guýa gowa sallaşyp, suw çekişmek.*

SALLATMAK, *işl.* Sallamak işini başga birine etdirmek. *Guýa gowa sallatmak.*

SALMA I, *iş ady.* Salmak ýagdaýy.

SALMA II, *at.* Ekin ýerlere suw tutmak üçin ene ýapdan bölünip gidýän kiçi ýap, aryk.

SALMAK, *işl.* **1**. Jaý, ymarat we ş. m. bina etmek, gurmak. *Bu görünýän owadan jaýlaryň köpüsini şol salypdy* (B. Pürliýew). **2**. Bir zadyň içinde goýmak, içinde, iç ýüzünde ýerleşdirmek, gapgarmak. *Gap böwürde Akgyz köne horjuna çaý, çörek, tüňçe, käse salyp, garabaşynagaý bolup otyrdy* (G. Kulyýew). **3**. Işe, okuwa, bir wezipä we ş. m. ýerleşdirmek, kabul etdirmek. *Ony ol ýerdäki pagta arassalaýan kärhana eltip işe saldym* (B. Seýtäkow). **4**. Bir zady ikinji bir zada geýdirmek, dakmak. *Ýabynyň rişmesini salyp, aýagyny çözdi* (A. Durdyýew). **5**. Bir zady bir tarapa batly zyňmak, taşlamak. *Çagalar ellerine gar tokgalap, oňa salýardylar* (A. Gowşudow). **6**. Nyşan, bellik etmek. *Tagma salmak.* **7**. Ýazmak, düşek atmak. *Düşek salyň, ýatalyň.* **8**. Kömekçi işlik hyzmatynda ysnyşyp gelýän isimleriň manysy bilen baglanyşykly hereket aňladýar: *Diň salmak. Maslahat salmak. Nazar salmak. Ýada salmak.* **9**. Ötürmek, içine girizmek. **10**. *ýerli g.* Guýmak, gapgarmak. *Halta künjara salmak.* **11**. *gepl. d* .Düwmek. *Ýanyňa süýji-köke salmak.*

SALMAKLYK, *iş ady.* Salmak işi, hereketi.

SALMAZLYK, *işl.* Salmak işini ýerine ýetirmezlik.

SALPARMA, *iş ady.* Salparmak ýagdaýy.

SALPARMAK, *işl.* Belli bir sebäbe görä aşak sallanyp durmak, gowşamak. *Atlaryň bilçekileri salparypdyr.*

SALPARMAKLYK, *iş ady.* Salparmak ýagdaýy.

SALPARMAZLYK, *işl.* Salparyp durmazlyk. *Çekiniň salparmazlygy üçin onuň bilinden berk aýlap dandy.*

SALPARTMAK, *işl.* Salparyp durar ýaly etmek. *Ýabysy näçe gulagyny salpartdygyça keýpi şonça kökdi* (A. Durdyýew).

SALPARYBERMEK [salparyvermek], *işl.* Salparyp başlamak. *Näme birden gulagyň salparyberdile?*

SALPARYŞ, *iş ady.* Salparmak ýagdaýy.

SALPARYŞMAK, *işl.* Gowşap sallanyşyp durmak, bilelikde salparmak. *Atlaryň çekileri salparyşyp durdy* (B. Seýtäkow).

SALPAÝAK, *syp.* Ugursyz sölpüldäp ýören, kärsiz, işsiz. *Bu naýza her gezip ýören salpaýaga başartmaz* ("Görogly").

SALPY, *syp.* Aşak sallanyp, halka atyp duran, salparyp duran. *Onuň mähnet dor aty salpy gulaklaryny üşerdip, toýnagy bilen gum peşedi* (B. Kerbabaýew).

SALPYRAK [salpyra:k], *syp.* Birneme salpy.

SAL-SAL [sa:l-sa:l], *syp.* Ýyrtylyp sallanyşyp duran, ýyrtyk-ýyrtyk, eleşan. *Bu aralykda geýimi sal-sal bir adam geldi* (B. Seýtäkow).

SALŞYKLY: salşykly çemçe gezekleşikli durmuş, birek-biregiň üstünde durmaýan ýagdaý. *Aglama, balam, aglama! Bu dünýä salşykly çemçedir* (B. Kerbabaýew).

mysallara salgylanalyň!

SALGYLANMAKLYK [salğylanmaklyk], *iş ady.* Salgylanmak ýagdaýy. *Men ol makala salgylanmaklykdan saklandym.*

SALGYLANMAZLYK [salğylanmazlyk], *işl.* Anyklamak üçin ikinji bir zada ýüzlenmezlik. *Statistiki maglumatlara salgylanmasaň hem ak mermerli Aşgabadyň keşbini görüp, haýran galýarsyň* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

SALGYLANYLMAK [salğylanylmak], *işl.* Anyklamak üçin beýleki bir zada ýüzlenilmek. *Işde görnükli alymlaryň işlerine salgylanylypdyr.*

SALGYLANYŞ [salğylanyş], *iş ady.* Salgylanmak ýagdaýy.

SALGYM [sa:lğym], *at.* **1**. Köplenç, günortanyň tüp yssy wagty gözýetimiň aňyrsynda ýok ýerden giden suwly ýeriň sudurynyň görünmegi arkaly ýüze çykýan hyýaly şekil. **2**. Bir zadyň ýalan, bolup bilmejek alamaty.

◊ **Salgyma çapmak (kowalaşmak)** bir zadyň anygyna ýetmän hereket etmek, biderek selpemek, zähmet çekmek. **Salgym atmak** salgymlap çala görünmek, ümezläp görünmek. *Öýleriň hemmesi salgym atyp göründi* (N. Saryhanow). *Alys ýerden salgym atyp gözel jaý, Diýdirýär hiç ýerde ýokdur muňa taý* (A. Kekilow).

SALGYMLAMA [sa:lğymlama], *iş ady.* Salgymlamak ýagdaýy.

SALGYMLAMAK [sa:lğymlamak], *işl.* Salgym atyp görünmek, daşdan çala görünmek, ümezläp görünmek. *Oba salgymlap görünýär.*

SALGYMLAMAKLYK [sa:lğymlamaklyk], *iş ady.* Salgymlamak ýagdaýy.

SALGYMLAMAZLYK [sa:lğymlamazlyk], *işl.* Salgym atyp görünmezlik, ümezläp görünmezlik.

SALGYMLANMAK [sa:lğymlanmak], *işl.* Daşdan çala görünmek, salgymlap görünmek. *Üç-dört sany ot küdesi çala salgymlanyp görünýärdi* (G. Kulyýew).

SALGYMLAÝYŞ [sa:lğymlaýyş], *iş ady.* Salgymlamak ýagdaýy.

SALGYT [salğyt], *at.* **1**. Döwletiň kanun tarapyndan kesgitlenen düzgünlere laýyklykda kärhanadan, edaradan, adamlardan alýan hökmany ýygymy. **2**. Gyzyň hossary tarapyndan gelin edinjek tarapa gyz üçin talap edilýän töleg, galyň. *Sawçylar gyzyň salgydyny soranda, Gül şu aşakdakylary sanapdyr* (“Myraly”).

SALGYTÇY [salğytçy], *at.* Salgyt, töleg ýygnamak işini alyp barýan adam.

SALHAM-SAJAK [salham-sa:jak] *ser.* **Sallam-sajak**.

SALKYM, *at.* Üzümiň bir sapakda ýerleşen topbagy, hoşasy. *Bir salkymyň datmadyk, Çeker arman, halyly* (M. Garryýew).

SALKYN I, *syp.* Mylaýym, aram, sergin howa. *Yssy günler her kim salkyn ýeri agtaryar* (A. Gurbanow).

◊ **Salkyn düşmek** howanyň yssysy sowlup, mylaýym, sergin howa peýda bolmak. *Agşam salkyny düşdi.*

SALKYN II, *at.* Ertirden günorta, öýleden gün ýaşana çenli bolan wagt aralygy, günüň birinji ýarymy ýa-da günüň ikinji ýarymy. *Ata bu salkynda ondan göni iki kilogram pagtany artyk ýygypdyr* (B. Pürliýew).

SALKYNLABERMEK [salkyn-la:vermek], *işl.* **1**. Salkyn bolup başlamak. **2**. Salkyn ýerde dem-dynç almaga başlamak. *Sen şu ýerde otur-da salkynlaber.*

SALKYNLAMA, *iş ady.* Salkynlamak ýagdaýy. *Gün öýlä saýdygy howa salkynlama bilen boluberýär.*

SALKYNLAMAK, *işl.* **1.** Salkyn bolup başlamak, salkyn howa aralaşmak, salkyn dü düşmek. *Ösüp duran şemal garaňky gatlyşandan beýläk salkynlap başlady* (A. Gowşudow). **2**. Salkyn ýerde, salkyn howada dem almak. *Salkynlaýyn diýip düşek atdym* (“Görogly”).

SALKYNLAMAKLYK, *iş ady.* Salkynlamak ýagdaýy.

SALKYNLAMAZLYK, *işl.* Salkyn bolup başlamazlyk.

SALKYNLAŞMAK, *işl.* Dura-bara salkynlamak, birneme salkyn howa aralaşmak, serginleşmek. *Gündiziň gyzgyn howry sowlup, gije salkynlaşypdy* (B. Kerbabaýew). *Günem ýaşdy, Aý nur saçdy, Salkynlaşdy Aşgabat* (R. Seýidow).

SALKYNLATMAK, *işl.* Howany öňküsinden salkyn etmek. *Ýagan ýagyş howany birneme salkynlatdy.*

SALKYNLAÝYŞ, *iş ady.* Salkynlamak ýagdaýy.

SALKYNLYK I, *at.* Salkyn ýagdaýda bolmaklyk, aramlyk, serginlik. *Gyzgyn howanyň deregine salkynlyk aralaşdy.*

SALKYNLYK II, *syp.* Ertirden günorta, öýländen gün ýaşana çenli wagt aralygynda ýerine ýetirilýän is. *Bir salkynlyk iş.*

SALKYNRAK [salkynyra:k], *syp.* Azda-kände salkyn. *Salkynrak ýer.*

SALLABERMEK [salla:vermek], *işl.* Sallap başlamak, ýokardan aşaklygyna goýberip başlamak. *Indi sallabereýinmi? – diýip, ýokardan gygyrdy.*

SALLAH, *syp.* Aýaly bolmadyk, aýalsyz.

SALLAHÇYLYK, *at, ser.* **Sallahlyk**.

SALLAHLYK, *at.* Sallahyň ýagdaýy, aýalsyzlyk. *Ol iş-alada bilen özüniň sallahlygyna-da onçakly parh goýmaýardy* (B. Kerbabaýew).

SALLAMA, *iş ady.* Sallamak ýagdaýy.

SALLAMAK, *işl.* Ýokardan aşaklygyna goýbermek. *Gowany guýa sallamak.*

SALLAMAKLYK, *iş ady.* Sallamak hereketi, ýagdaýy.

aýdýan, sammyklaýan, samsyk. *Özüň ýaly sammykdyr öýdýärmiň?*

SAMMYKLABERMEK [sammykla:vermek], *işl.* Kimdir birine paýyş, ýaramaz sözleri aýdybermek. *Näme birden sammyklaberdiň?*

SAMMYKLAÇ, *syp.* Gepi-sözi ugursyz, samsyklaç.

SAMMYKLAMA, *iş ady.* Sammyklamak ýagdaýy.

SAMMYKLAMAK, *işl.* Paýyş, hapa, gelşiksiz, ýaramaz sözler aýtmak. *Bagyşlaň, men ýersiz-ýere sammyklaýdym öýdýän* (R. Gelenow).

SAMMYKLAMAKLYK, *iş ady.* Sammyklamak ýagdaýy. *Şol ýerde sammyklamaklyk nämä gerekdi.*

SAMMYKLAMAZLYK, *işl.* Paýyş, gelşiksiz sözleri aýtmazlyk.

SAMMYKLAŞMAK, *işl. Birnäçe bolup bilelikde sammyklamak. Sammyklaşyp oturmaň-da, işiňiz bilen boluň!*

SAMMYKLATMAK, *işl.* Sammyklamaga mümkinçilik bermek. G*owusy, ony sammyklatmaň!*

SAMMYKLAÝYŞ, *iş ady.* Sammyklamak ýagdaýy.

SAMMYKLYK, *syp.* Sammygyň ýagdaýy. *Ene, aý ene! Amanyň sammyklygyna seret-le!* (B. Kerbabaýew).

SAMMYKSYRAMAK, *işl.* Sammyk bolan bolmak.

SAMMYLDABERMEK [sammylla:vermek], *işl.* Sammyldap başlamak, ugursyz gürrüň aýdybermek. *Agzyňa gelenini sammyldaberme-de, işiň bilen bol.*

SAMMYLDAMA [sammyllama], *iş ady.* Sammyldamak ýagdaýy. *Günüň ýaryny bolgusyz sammyldama bilen geçirdiň.*

SAMMYLDAMAK [sammyllamak], *işl.* Bolgusyz, ugursyz sözlemek, ugursyz-utgasyz gürlemek. *Iň gowusy sammyldama-da, gowy sür-de ugra!* (G. Muhtarow).

SAMMYLDAMAKLYK [sammyllamaklyk], *iş ady.* Sammyldamak ýagdaýy. *Bolmanda-da bolgusyz sammyldamaklygyň soňy abatlyk bilen gutarmaz.*

SAMMYLDAMAZLYK [sammyllamazlyk], *işl.* Ugursyz gürlemezlik, bolgusyz sözlemezlik.

SAMMYLDAŞMAK [sammyllaşmak], *işl.* Üýşüp ugursyz gürrüň edişmek.

SAMMYLDATMAK [sammyllatmak], *işl.* Kimdir birini bolgusyz gürletmek, sözletmek. *Şol oturany bir biderek sammyldatmaň, ýogsa başlasa goýduryp bolmaz.*

SAMMYLDAÝYŞ [sammyllaýyş], *iş ady.* Sammyldamak ýagdaýy.

SAMRADYBERMEK [samradyvermek], *işl.* Kimdir birini ýaňradybermek, gürledibermek.

SAMRADYLMAK, *işl.* Kimdir biri huşsuzlyk ýagdaýda gürledilmek, biderek gürrüň etdirilmek.

SAMRAMA, *iş ady.* Samramak ýagdaýy.

SAMRAMAK, *işl.* **1**. Huşsuzlyk ýagdaýyňda ýa-da düýşüňde alasarmyk sözler aýtmak. *Dert zyýat bolmasa, dertli samramaz, Ýetse akyl, biakyllar ýaňramaz* (Magtymguly). *Belki ýatanda düýşünde-de şeýle sözler samraýandyr* (B. Kerbabaýew). **2**. *gepl. d.* Bolgusyz, biderek gürrüň etmek, boş samahyllamak, ýaňramak, sammyldamak. *Ýigit bardyr, sana geçmez, Samrar otyr, üýni öçmez* (Mollamurt).

SAMRAMAKLYK, *iş ady.* Samramak ýagdaýy. *Gerekli-gereksiz samramaklygyň soňy abatlygyň üstünden eltmez.*

SAMRAMAZLYK, *işl.* Düýşüňde alasarmyk sözler aýtmazlyk, biderek gürrüň etmezlik. *Dert zyýat bolmasa, dertli samramaz, Ýetse akyl, biakyllar ýaňramaz* (Magtymguly).

SAMRAŞMAK, *işl.* Köp bolup, bilelikde samramak.

SAMRATMAK, *işl.* Birine alasarmyk sözler aýtdyrmak, ýaňratdyrmak, samramaga mejbur etmek. *Güýçli gyzdyrmaklyk adamy samradýar.*

SAMRAÝYŞ, *iş ady.* Samramak ýagdaýy.

SAMSAM, *at.* Samsyk. *Samsam adam bilen oturma, turma* (Magtymguly).

SAMSAM [samsa:m], *at, kön. s.* Kesgir, ýiti gylyç. *Samsam gylyç bilen, düldül at bilen* (Magtymguly).

SAMSYGRAK [samsyğyra:k], *syp.* Akly kemräk; çalarak samsyk.

SAMSYK, *syp.* **1**. Akyly kemter, ugursyz, kelesaň. *Ýok, meniň özüm samsyk, size ynanyp, biriňize-de gözegçilik etmändirin* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Käýinilip aýdylýan söz, käýinç sözi.

◊ **Samsyk gürrüň** ugur-utgasyz aýdylan gürrüň, söz. *Munuň aýdýan samsyk gürrüňine seret-le!* (B. Kerbabaýew).

SAMSYKLABERMEK [samsykla:vermek], *işl.* Samsyklap başlamak.

SAMSYKLAÇ, *syp.* Akyly kemräk, akyly gelip gitmeliräk, kelesaňrak. *Onuň özüni samsyklaç alyp barşyna hem-ä gülkim tutdy, hem-de gaharlandym* (H. Garabaýew).

SAMSYKLAMA, *iş ady.* Samsyklamak ýagdaýy.

SAMSYKLAMAK, *işl.* **1**. Samsyklyk etmek, kemakyllyk etmek. **2**. *ser.* **Sammyklamak.**

SAMSYKLAMAKLYK, *iş ady.* Samsyklamak ýagdaýy.

SAMSYKLAMAZLYK, *işl.* Samsyklyk etmezlik.

SAMSYKLATMAK, *işl.* Birine samsyk gürrüň, hereket etdirmek.

SAMSYKLAÝYŞ, *iş ady.* Samsyklamak ýagdaýy.

SAMSYKLYK, *at. Samsygyň bolşy, ýagdaýy. Bir gezek samsyklyk etdim.*

SAMSYKSYRAMAK, *işl.* Özüňi samsyklyga

SALT, *syp.* **1**. Ýaş çagasy bolmadyk, çagasyz aýal. **2**. Guzusy, owlagy ölen dowar.

SALTYK, *syp.* **1**. Çagasyz, çagasy ýok (aýal). *Pudak bagşy özüniň ýeňi ýoluk garypdygyny, bir dutary bilen Artyknyýaz diýen saltyk aýalyndan başga hiç zadynyň ýokdugyny aýdypdyr* (N. Pomma). **2**. Guzlamaýan, guzusyz (goýun). *Saltyk goýunlaryň sürüsi.*

SALYBERMEK [sa:lyvermek], *işl.* Salyp ugramak, salyp başlamak.

SALYHAT [saly:hat], *at, ser.* **Salykat**.

SALYK: ýüzi salyk tukat görnüşli, gaýgy-gussaly. *Otyr, ýüzi salyk, ynha jorasy, Bilýärdi, gelmäge ýokdy çäresi* (A. Kekilow). *Onuň ýüzi salyk, gaşlary çytykdy* (B. Pürliýew).

SALYKAT [saly:kat/saly:hat], *at.* Edep-ekram, adamkärçilik, sypaýyçylyk.

SALYKATLANMA [saly:katlanma / saly:hatlanma], *iş ady.* Salykatlanmak ýagdaýy.

SALYKATLANMAK [saly:katlanmak / saly:hatlanmak], *işl.* Edep-ekramly bolmak, adamkärçilikli, sypaýyçylykly bolmak.

SALYKATLANMAKLYK [saly:katlanmaklyk / saly:hatlanmaklyk], *iş ady.* Salykatlanmak ýagdaýy.

SALYKATLANMAZLYK [saly:katlanmazlyk / saly:hatlanmazlyk], *işl.* Edep-ekramly bolmazlyk.

SALYKATLANYBERMEK [saly:katlanyvermek], *işl.* Salykatly bolubermek.

SALYKATLANYŞ [saly:katlanyş / saly:hatlanyş], *iş ady.* Salykatlanmak ýagdaýy.

SALYKATLY [saly:katly / saly:hatly], *syp.* Edep-ekramly, adamkärçilikli, sypaýyçylykly. *Ýöne men şeýle bir salykatly gyza birden bir zat diýmäge utanýan* (A. Durdyýew). *Ýüregi açykdy, örän sadady, Gaty salykatly, asylzadady* (A. Kekilow).

SALYKATLYLYK [saly:katlylyk / saly:hatlylyk], *at.* Edep-ekramlylyk, adamkärçilikli bolmaklyk, sypaýyçylyklylyk. *Aňkar kim - beýle salykatlylyk kim?* (B. Kerbabaýew).

SALYKATLYRAK [saly:katlyrak / saly:hatlyrak], *syp.* Azda-kände salykatly. *Salykatlyrak hereket etseň, özüňe-de, töweregiňdäkilere-de gowy bolar.*

SALYKATLYSYRAMAK [saly:katlysyramak / saly:hatlysyramak], *işl.* Salykatly bolan bolmak. *Salykatlysyran bolsa-da, onuň elinden köp zat gelýändir.*

SALYM, *at.* Uzak bolmadyk wagt, pursat, möhlet. *Howa bijaý yssydy, az salym daşarda galsaň, essiň aýylýardy* (T. Gurbanow).

◊ **Salym bermezlik** ara wagt salman, tiz, gyssagly. *Salymyny bermän, duşman bilen garpyşdylar* (H. Deryýew). **Salym salmak** ara wagt salmak, wagty gijikdirmek, birneme wagtyny uzaltmak. *Ol ara birnäçe salym salyp, meniň saglygymy soraşdyryp başlady.*

SALYNMAK, *işl.* **1**. Özüň üçin salmak, gurmak. *Jaý salynmak.* **2**. Bina edilmek, gurulmak. *Täze-täze ymaratlar salynýar.* **3**. Gapgarylmak, bir zadyň içinde ýerleşdirilmek. *Goşlar sandyga salyndy.*

SALYR-SARYK [salyr-sa:ryk]: **salyr-saryk ýoly** Mary sebitleriniň bagşylarynyň aýdym aýdyş usuly. *Bagşyçylygyň bu ýoluna jukguldy, hümmüldi häsiýetlidir.*

SALYŞ, *iş ady.* Salmak ýagdaýy.

SALYŞDYRMAK, *işl.* Bir ýanyndan salyp, gurup, ýerleşdirip başlamak. *Nabat eje onuň düşeklerini öýüne salyşdyrdy* (A. Durdyýew).

SALYŞMAK, *işl.* **1**. Salmaga kömek etmek. **2**. Bile salmak. **3**. *gepl. d.* Biri bilen dawalaşmak.

SAMAÇAW [samaçow], *at.* Boýunturuk agajynyň deşiklerinden sokulyp, malyň boýnunyň iki gapdalyndan geçirilýän gysga agaç. *Eýsem-de bolsa, öz işini çig galdyrmazlyk üçin, boýuntyrygyň samaçawlaryny öküzleriň alkymynyň aşagyndan daňypdyr* (B. Kerbabaýew).

SAMAHYLLABERMEK [samahylla:vermek], *işl.* Samahyllap başlamak, bolgusyz gürläbermek, ýaňrabermek. *Näme birden bolar-bolmaz zatlary samahyllaberdiň?!*

SAMAHYLLAMA, *iş ady.* Samahyllamak ýagdaýy.

SAMAHYLLAMAK, *işl.* Bolgusyz gürlemek, biderek, ugursyz gürrüň etmek, lakgyldamak, ýaňramak. *Sen beýdip köp samahyllap oturma-da, tizräk ugra.*

SAMAHYLLAMAKLYK, *iş ady.* Samahyllamak ýagdaýy. *Bolar-bolmaz samahyllamaklygyň soňy gowulyk bilen gutarmaz.*

SAMAHYLLAMAZLYK, *işl.* Bolgusyz gürlemezlik, lakgyldamazlyk.

SAMAHYLLAŞMAK, *işl.* Köp bolup ýaňraşmak; bolgusyz gürleşmek. *Häzir iş wagty, samahyllaşyp durmaga pursat ýok* (B. Kerbabaýew).

SAMAHYLLATMAK, *işl.* Bolgusyz gürletmek, lakgyldatmak.

SAMAHYLLAÝYŞ, *iş ady.* Samahyllamakýagdaýy.

SAMAHYLLY, *at.* Ugursyz ýaňrama, bolgusyz, biderek gürrüň. *Nurjan onuň samahyllysyna çigit ýalyjak-da ähmiýet bermedi* (B. Kerbabaýew).

SAMAN [sa:man], *at.* Döwlen bugdaýyň, arpanyň we ş. m. owranan gabygy, baldak, ýaprak bölejikleri. *Gülälek ýapraklary bürşüp, solan otlaryň samany sargylt öwsüp, aýak astynda aýaz degen gar ýaly ykyrdaýardy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Saman astyndan suw goýberen** barypýatan mekir, hilegär. *Ol saman astyndan suw goýbereniň biridir.* **Saman kelle** akylsyz, akmak. *Belki, öz deò-duº oglanlary ooà: - Sen saman kelle - diýip igenerler* (B. Kerbabaýew).

SAMANHANA [sa:manha:na], *at.* Saman saklanýan jaý, tam, kepbe. *Pişigiň ýyndamlygy samanhana çenli.*

SAMMYK, *syp.* Paýyş, bolgusyz sözleri köp

sanap çykmak. **2**. Kimdir biri bilen bir zadyň jemini hasaplaşmak. *Iň gowusy ýaş sanaşalyň, kimiň ýaşy uly bolsa, şol iýmeli – diýip, bir maslahat tapan* ("Türkmen halk ertekileri"). **3**. *göç. m.* Biri bilen gygyryşmak, sögüşmek, sene-mene edişmek. *Meniň bilen sanaşmaga geldiňmi ýa-da başga ýumşuň barmy?* (B. Seýtäkow).

SANAŞYK [sa:naşyk], *at, taryh*. Ýer, suw paýlanyşygynda sanawa girizilmek düzgüni. *Suw sanaşygynda hada paýlanyşygynda, nobat aýlanyşygynda, seniň, asyl köpiňiziň agzyňyz mumly ýaly* (B. Kerbabaýew).

SANATMAK [sa:natmak], *işl.* Bir zadyň sanyny birine hasaplatmak. *Şolary bir-birden sanatdym.*

SANAW [sa:now], *at*. Bir zadyň sany, jemi, möçberi, mukdary barada maglumat.

SANAWAÇ [sa:nowa:ç], *at, edeb.* Oýunda eşekçini, döwçini, kimiň çykyp, kimiň galýanyny belli etmek üçin sanalýan, ýerine ýetirilýän şahyrana halk döredijiliginiň bir görnüşi. *Ogul ýaşy uzyn bolsun! - diýip, tükeniksiz sanawaçlar sanarlar* (A. Gowşudow).

SANAÝYŞ [sa:naýyş], *iş ady.* Sanamak işi, ýagdaýy.

SANÇDYRMAK [sanyşdyrmak], *işl.* **1**. Sanjym etdirmek. **2**. Ujy ýiti bir zady biriniň kömegi bilen dürtmek. **3**. Agaç nahalyny oturtmak. **4**. *lukmanç.* Keseliň öňüni almak üçin, ýörite iňňe bilen derman goýbertmek.

SANÇGY [sançğy] **I**, *at, lukmanç*. **1**. Ýokanç keselleriň öňüni almak üçin sanjylýan derman. **2**. Şol kesele garşy geçirilýän sanjym çäreleri.

◊ **Sançgydan gaçan** betbagtlyk, oňşuksyz ýagdaýa düşmek.

SANÇGY [sançğy] **II**, *at.* Balygy sanjyp tutmak üçin ujuna üç sany demir çiş berkidilen uzyn taýak.

SANÇMA, *iş ady.* Sançmak ýagdaýy.

SANÇMAK, *işl.* **1**. Ujy ýiti zady çümdürmek, dürtmek, sokmak. *Ýigitleri içer şerap, Çişe sanjyp iýer kebap* ("Görogly"). **2**. Agaç nahalyny ýere oturtmak, ekmek. **3**. *lukmanç.* Bedene ýörite iňňe arkaly derman goýbermek. *Towuklaryň bir ýanyndan ähliisini sanjyp çykmak, Şüküre iki-üç gün iş boldy* (T. Gurbanow).

SANÇMAKLYK, *iş ady.* Sançmak işi.

SANÇMAZLYK, *işl.* Sançmak işi amal edilmezlik.

SANDAL [sannal], *at.* Demir, kümüş ussalarynyň üstünde demir we ş. m. süýmek, ýençmek üçin aýratyn görnüşli, uly polat düşegi, esasy enjamy. *Ýekedaban bolsaň - urmak ýaraşar, Sandal bolsaň - çydap durmak ýaraşar* (K. Gurbannepesow).

SANDAŞ [sa:nnaş], *syp.* San we mukdar taýdan deň gelýän, sany barabar gelýän. *Orta boýly bugdaýyň içinde egri oragy aýlap salýan orakçylar, selçeň gögeren günebakar bilen sandaşdy* (B. Kerbabaýew).

SANDYK [sannyk], *at.* **1**. Içine zat, goş salmak üçin agaçdan ýasalyp, köplenç, daşyna nagyşlanan demir çekilýän, gapakly, gulply uly gapyrjak. **2**. Hala we käbir el işlerine salynýan sandyk görnüşli dörtburç nagyş.

SANDYKGÖL [sannykgö:l], *at.* Öýdüme bilen dokalýan önümlere salynýan sandyk görnüşli göl. *Sandykgöl palas.*

SANDYRABERMEK [sannyra:vermek], *işl.* Belli bir sebäbe görä, süňňüňde galpyldy döräp başlamak, titräbermek. *Gorkudan ýaňa sandyraberdi.*

SANDYRAK [sannyrak], *syp., ser.* **Sandyrawuk.**

SANDYRAKLABERMEK [sannyrakla:vermek], *işl.* Sandyr-sandyr edip başlamak. *Gorkusyndan ýaňa sandyraklaberdi.*

SANDYRAKLAMA [sannyraklama], *iş ady* Sandyraklamak ýagdaýy.

SANDYRAKLAMAK [sannyraklamak], *işl*. Sandyr-sandyr edip titremek, sandyrap durmak.

SANDYRAKLAMAKLYK [sannyraklamaklyk], *iş ady.* Sandyramak ýagdaýy.

SANDYRAKLAMAZLYK [sannyraklamazlyk], *işl.* Sandyr-sandyr edip durmazlyk. *Olaryň bolşuny göreňde sandyraklamazlyk asla mümkin däl.*

SANDYRAKLAŞMAK [sannyraklaşmak], *işl.* Köp bolup sandyr-sandyr etmek, titreşmek, bilelikde sandyramak.

SANDYRAKLATMAK [sannyraklatmak], *işl.* Sandyr-sandyr etmäge mejbur etmek.

SANDYRAKLAÝYŞ [sannyraklaýyş], *iş ady.* Sandyraklamak hereketi.

SANDYRAMA [sannyrama], *iş ady.* Sandyramak ýagdaýy.

SANDYRAMAK [sannyramak], *işl*. Belli bir sebäbe görä süňňüne galpyldy aralaşmak, sandyr-sandyr etmek. *Sähet öz gaharyny gizläp bilmän sandyrady* (N. Jumaýew).

SANDYRAMAKLYK [sannyramaklyk], *iş ady.* Sandyramak ýagdaýy.

SANDYRAMAZLYK [sannyramazlyk], *işl.* Süňňüňde galpyldy gopmazlyk, sandyr-sandyr etmezlik.

SANDYRAŞMAK [sannyraşmak], *işl.* Köp bolup sandyramak, sandyr-sandyr etmek. *Şonuň pälwan ogullarynyň beýle ýagdaýyny görüp, onuň nökerleri sandyraşyp başladylar* ("Görogly").

SANDYRATMAK [sannyratmak], *işl*. Sandyramaga mejbur etmek, sandyrar ýaly etmek. *Ol elini kümüşçiniň eli ýaly sandyradyp, ine, şeýle ýazdy* (N. Pomma).

SANDYRAWUK [sannyrowuk], *syp*. Sandyr-sandyr edýän, titräp duran, sandyraýan. *Onuň sesi hem diýseň sandyrawuk eşidilýärdi* ("Edebiýat we sungat").

SANDYRAWUKLYK [sannyrowukluk], *at*. Sandyrawugyň ýagdaýy, titrewüklik.

SANDYRAÝYŞ [sannyraýyş], *iş ady.* Sandyramak

salan bolmak, samsyk ýaly görünjek bolmak.

SAMYR, *at.* Goňur sütükli we gymmatbaha derili, kiçiräk haýwan. *Samyr derisinden gulakjynymyň, Nemlenen bagjygy doňdy badabat* (B. Hudaýnazarow).

SAMYRDAMAK, *işl., ser.* **Samramak**. *Ol käýarym bir zatlar diýip samyrdaýardy.*

SAMYRDAŞMAK, *işl., ser.* **Samraşmak**. *Samyrdaşyp oturmasaňyz-la!*

SAMYRDATMAK, *işl.* Birini samyrdamaga mejbur etmek. *Gyzgyn ýokary galyberse, adamy samyrdadýar.*

SAMYRDY, *at.* **1**. Ugursyz-utgasyz ýaňrama, boş samahylly gürrüň. **2**. Huş ýitirilende ýa-da düýş görlende edilýän alasarmyk gürrüň.

SAMYR-SUMUR, *at.* Düşnüksiz samyrdyly gürrüň. *Bir azajyk ýataýyn, nahary soň iýerin – diýip, ukynyň alasarmyklygynda samyr-sumur etdi.*

SAMYRTORBA [samyrto:rvo], *at.* Guýy gazylanda gum çykarmak üçin ulanylýan berk dokalýan torba.

SAMYRURGAN [samyrurğon], *at.* Guýy gazylanda gum çekmek üçin samyrtorba berkidilýän üç bükdürilip işilen berk ýüp. *Samyrurgan uzynrak boldugyça işiň öndürijiligi hem artar.*

SAMY-SUMY, *at, ser.* **Samyr-sumur**. *Tüweleme, aw ganly-da, tüweleme! – diýip, samy-sumy etdi* ("Edebiýat we sungat").

SAN [sa:n], *at.* **1**. Bir zadyň mukdaryny aňlatmak we hasap ýöretmek üçin düşünje. *Bitin sanlar*. *Rasional sanlar*. **2**. Zatlaryň, hadysalaryň we ş. m. mukdaryny, tertibini aňlatmak üçin hyzmat edýän belgi. . *Gazetiň soňky sanynda*. **3**. *dil b.* Grammatikada: hasap-hesip işinde zatlaryň mukdaryny, tertibini aňladýan söz topary. *Mukdar we tertip bildirýän sözlere san diýilýär.* **4**. *göç. m.* Hatarda, hasapda görülmeýän (adam hakynda). *Ol ýöne bir gury san.*

◊ **Sana geçmek (geçirmek)** belli bir derejede hasap edilmek, bir zadyň hataryna goşulmak. *Şeýdip, janlarym, illäp-günläp, kel gyzy äre beren ýaly, muny-da bir sana geçireliň* (A. Durdyýew). **Sana getirmek** *ser.* **Sana salmak 1**. *Elinde bar güýjüni edip, ozal sandan çykarylan kelläni sana getiripdirler* (A. Gowşudow). **Sana goşmak** *ser.* **Sana salmak 1**. *Baku şäherinde bir keselhana, Meredow Welini goşupdy sana* (B. Hudaýnazarow). **Sana goşulmak** adam hatarynda bolmak, at-abraýly bolmak. *Hiç sana goşulmaz, bir göze ilmez, Her ýigidiň golda maly bolmasa* (Zelili). **Sana kowalaşmak** ýerine ýetirilýän işiň sanyny artdyryp, hiline üns bermezlik. *Bu işde diňe sana kowalaşmaklyga, heşelle kakmaklyga ýol bermek bolmaz.* **Sana salmak (goşmak) 1)** bozulan, harap bolan zady dikeltmek, düzetmek, bejermek, sana getirmek. **2)** adam etmek, terbiýeläp ýetişdirmek, iş öwretmek. *Seni sana saljak bolandan, dagdan daş daşanyň hem ýeňildir.* **San belgisi** kybapdaş, meňzeş zatlaryň içinde bir zadyň tertibini görkezýän san. *100-nji san belgili karar*. *5-nji san belgili buýruk*. *Awtomobiliň san belgisi*. **San bolmak 1)** biri bolmak, adamlar hatarynda durmak. *Gezer erdim, il içinde san bolup, Gymmatdan düşüp men, derde hun bolup* (Magtymguly). **2)** abraýly adamlar hatarynda bolmak. *Hyrka geýip, il içinde san bolsam* (Magtymguly). **San çalyşmasy** sözlemde, esasan, sanlaryň ýerine çalşyrylyp ulanylýan sözler. **Sandan aýrylmak** at-abraýlylar hataryndan çykmak. *Han hezretiň köňli bitdi, Biz weli sandan aýryldyk* (Seýdi). **Sandan çykmak (çykarmak) 1)** harap bolmak, zaýalanmak. *Munyň sandan çykypdyr.* **2)** ters ýola düşmek ýa-da düşürmek, azmak ýa-da azdyrmak. **Sandan galmak 1)** ulanmakdan galmak, halys könelmek. *Sandan galan içmek.* **2)** zähmet ukybyny ýitirip iş-güýçden galmak, garramak, deregiň dagamak. *Ony açyp-ýapmak sandan galan adamlaryň birine ynanylsa-da, oňarlar* ("Edebiýat we sungat"). **San ýokluk** adam hasaplanmazlyk, sala salynmazlyk.

SANABERMEK [sana:vermek], *işl.* Bir zadyň sanyny hasaplap başlamak. *– Men ony sanabereýinmi? – diýip, garşydaşynyň ýüzüne soragly bakdy.*

SANAÇ, *at.* Geçi we ş. m. haýwanlaryň derisi eýlenip, bujaklary tikilip ulanylýan deri gap. *Garry, sen menden bir sanaç uny köpräk iýensiň, sen ýagşa-ýamana düşünmelisiň* (A. Durdyýew).

◊ **Sanajyna ýel bermek** her hili gürrüňler, sözler bilen ýüregini çişirmek.

SANADYLMAK [sa:nadylmak], *işl.* Kimdir birine jemini, mukdaryny hasaplatmak. *Şolaryň näçe gezek sanadylandygyndan habaryň barmy?*

SANAG [sa:nağ], *at.* Hasap, sanama, hasaplaýyş.

SANAGLY [sa:nağly], *at.* **1**. *ser.* **Sanalgy**. **2**. Sanaýmaly, birnäçe. *Sanagly günde baryp geldi..*

◊ **Sanaglyň dolmak** ajalyň ýetmek, ölmek.

SANALGY [sa:nalğy], *at.* **1**. Öňden sanalyp goýlan, hasaby çykarylan, sany belli edilen. **2**. *ser.* **Sanly 1**.

SANALMAK [sa:nalmak], *işl.* Sanalyp goýulmak. *Onuň bakýan sürüsi sanaldy.*

SANAMA [sa:nama], **1**. *iş ady.* Sanamak ýagdaýy. **2**. *ser.* **Sanawaç 2**.

SANAMAK [sa:namak], *işl.* Bir zadyň sanyny, mukdaryny, jemini hasaplap bilmek, hasaplamak.

SANAMAKLYK [sa:namaklyk], *iş ady.* Sanamak işi.

SANAMAZLYK [sa:namazlyk], *işl.* Bir zadyň sanyny, mukdaryny hasaplamazlyk.

SANAŞDYRMAK [sa:naşdyrmak], *işl.* **1**. Birnäçe zady sanap, jemini çykarmak; sanap çykmak. **2**. Birnäçe zadyň adyny, sanyny yzly-yzyna aýtmak, diýmek. *Ol bir topar zatlaryň adyny sanaşdyryp başlady* (J. Akyýew).

SANAŞMAK [sa:naşmak], *işl.* **1**. Bir topar zady

bolaýmasa?!

SANSYZ-SAJAKSYZ [sa:nsyz-sa:jaksyz], *syp.*, *ser.* **Sansyz 1**.

SANTIMETR [santime:tir], *at.* **1**. Metriň ýüzden bir bölegine barabar uzynlyk birligi. *Hatarlaryň arasy 40 santimetr ekilen tohumlaryň üstüni 0,5 santimetr galyňlygynda çüýrüntgi bilen örtdük* ("Mugallymlar gazeti"). **2**. Uzynlyk ölçemek üçin santimetrlere bölünen çyzgyç. *Tikinçi eline santimetri alyp, matany biçmäge başlady.*

SANY [sa:ny], *at*. Meňzeş, kybapdaş zatlaryň biri (öňünden san görkezilip ulanylýar). *Bäş sany kitap. Iki sany alma.*

SANYŞ [sa:nyş], *iş ady.* Sanmak ýagdaýy.

SANÝETMEZ [sa:nýetmez], *syp*., *ser.* **Sansyz**.

SAŇ, *at, kön. s.* Daş.

◊ **Saň gaty bolmak 1)** doňan ýaly gatap galmak, daş ýaly bolmak. *Jany çykyp, saň gaty bolup ýatyr* ("Görogly"). **2)** dim-dik bolmak, gatan ýaly bolup dik durmak. *Olar alyp gaçmak üçin ellerine göteren sebetlerini, ganarlaryny gaçyryp, reňklerini agardyşyp, saň gaty bolup durdular* (B. Seýtäkow).

SAŇALMAK: saňalyp (saňalyşyp) durmak doňan ýaly bolup aňalyp durmak, aňk-taňk bolup dim-dik durmak. *Ol döläniň içinde iki ädim ätläp, saňalyp durdy* (A. Gowşudow).

SAŇALTMAK, *işl.* Kimdir birini aňk-taňk etmek. *Aýsoltan oturan adamlary öz hereketleri bilen saňaltdy.*

SAŇALYŞMAK, *işl.* Doňan ýaly aňalyşýp durmak, aňk-taňk bolşup durmak. *Näme saňalyşyp dursuňyz, işiňiz bilen boluň!*

SAŇŇY I, *syp.* Gyýalap çykan, gyşaryp duran (diş hakynda). *Saňňy diş.*

SAŇŇY II, *syp.* Titräp, sandyrap duran (adam hakynda).

SAŇŇYLDABERMEK [saňňylla:vermek], *işl.* Saňňyldap başlamak, sandyrabermek, galpyldabermek. *Ol gorkusyndan ýaňa saňňyldaberdi.*

SAŇŇYLDAMA [saňňyllama], *iş ady*. Saňňyldamak ýagdaýy.

SAŇŇYLDAMAK [saňňyllamak], *işl.* Belli bir sebäbe görä, saňňyl-saňňyl edip titremek, sandyramak, galpyldamak.*Annaguly edil buzuň üstünde ýalaňaç oturan ýaly saňňyldap otyrdy* (A. Durdyýew).

SAŇŇYLDAMAKLYK [saňňyllamaklyk], *iş ady.* Saňňyldamak hereketi.

SAŇŇYLDAMAZLYK [saňňyllamazlyk], *işl.* Sandyramazlyk, galpyldamazlyk.

SAŇŇYLDAŞMAK [saňňyllaşmak], *işl.* Köp bolup, bilelikde saňňyldamak, titreşmek, galpyldaşmak. *Onuň iki budy hem saňňyldaşyp titreýärdi* (A. Gowşudow).

SAŇŇYLDATMAK [saňňyllatmak], *işl.* Titretmek, sandyratmak, galpyldatmak. *Ol ysgynsyz kesellesini saňňyldatdy* (A. Gowşudow).

SAŇŇYLDAWUK [saňňyllowuk], *syp.* Sandyrap, titräp duran, sandyrawuk, saňňyldap duran (adam, ses hakynda).

SAŇŇYLDAÝYŞ [saňňyllaýyş], *iş ady.* Saňňyldamak hereketi.

SAŇŇYLDY [saňňylly], *at.* Bedende döreýän galpyldy, titreme, sandyrama. *Gandym aganyň bedeninde maýdaja saňňyldy peýda boldy* (B. Pürliýew).

SAŇŇYL-SAŇŇYL: saňňyl-saňňyl etmek *ser.* **Saňňyldamak.** *Eý-ho! Men olara şu ýerden esedemde butlarym saňňyl-saňňyl edýär* (G. Kulyýew).

SAŇSAR, *syp.* Akylyna zeper ýeten, kelesaň, tentek.

SAŇSARLYK, *at.* Saňsaryň ýagdaýy, kelesaňlyk, tenteklik.

SAŇSYRAKLABERMEK [saňsyrakla:vermek], *işl.* Saňsar ýaly bolubermek, saňsyraklap başlamak.

SANSYRAKLAMA, *iş ady.* Saňsyraklamak ýagdaýy.

SAŇSYRAKLAMAK, *işl.* Agyr aladaly, saňsar ýaly özüňi alyp barmak, titremek, galpyldamak. *Ünji-aladasynyň biçak agyrlygyndanmy ýa-da bütin gijäni saňsyraklap geçirenligindenmi, heniz hem süňňi gowşakdy* (G. Kulyýew).

SAŇSYRAKLAMAKLYK, *iş ady.* Saňsyraklamak hereketi.

SAŇSYRAKLAŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup bilelikde saňsyraklamak.

SAŇSYRAKLATMAK, *işl.* Saňsyraklamaga mejbur etmek. *Ony gara daňdandan saňsyrakladyp turuzdylar.*

SAŇSYRAKLAÝYŞ, *iş ady.* Saňsyraklamak ýagdaýy.

SAP I, *at.1.* Bir guralyň, enjamyň el bilen tutulýan tutawajy. *Ýene bir sapy çykyp duran köne çekiçleri bardy* (B. Kerbabaýew). **2**. Dutaryň perdelenip, käde berkidilýän bölegi. *Dutaryň sapy berk erik agyjyndan ýasalýar.*

◊ **Pil sapy** aşak ujy piliň gumhanasyna geýdirilip, onuň ýokary ýanyndan pugta pile berkidilýän ýogyn taýak şekilli agaç bölegi.

SAP II, *at, ser.* **Sapalak**. *Müňde bir sapyndan peýdalanýan tilki aňsat atuwa gelmeýärdi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Sap atmak** aldawly hereket etmek, pirim, hile bilen aldamak.

SAP III, *at, harb.* Goşunyň hatary, setiri.

SAP [sa:p], *syp.* **1**. Hiç bir goşantsyz, garyndysyz, tüýs, hakyky. *Sabyr düýbi sap altyn* (Nakyl). **2**. Päk, arassa, hakyky, wyždanly. *Bitarap* **3**. Boýdan-başa, bütinleý, tutuş, uçdantutma. *Baýyrlyga sap arça nahalyny oturtdyk.* **4**. Tämiz, arassa. *Ertiriň sap*

ýagdaýy.

SANDYR-SANDYR [sannyr-sannyr]: **sandyr-sandyr etmek** *ser.* **Sandyramak.** *Onuň gaharynyň gelendigi hasam topbaran dodaklaryndan, sandyr-sandyr edip duran çekgelerinden aýandy* (T. Gurbanow).

SANDYWAÇ [sannywa:ç] **I**, *at, k.d.* Bilbil. *Sebze içre sandywaç, Ýüz dilde kylyp äheň* (Magtymguly).

SANDYWAÇ [sannywa:ç] **II**, *at, gepl.d.* Içine suw goýlup çalynýan, üfleseň guş saýraýan äheňde ses çykýan, guş görnüşindäki oýunjak.

SANDYZ [sannyz]**: sandyz ýaly** gaty, berk. *Al ýorga bir durşuny üýtgetmän, sandyz ýaly sanjylyp durdy* (B. Kerbabaýew).

SANDYZLAMA [sannyzlama], *iş ady.* Sandyzlamak işi.

SANDYZLAMAK [sannyzlamak], *işl.* Gatatmak, berkitmek; demrikdirmek. *Ýogsam guýynyň sandyzlan diwaryny suw hiý böwsüp bilermi?* (B. Kerbabaýew).

SANDYZLAMAKLYK [sannyzlamaklyk], *iş ady.* Sandyzlamak ýagdaýy.

SANDYZLAÝYŞ [sannyzlaýyş], *iş ady.* Sandyzlamak ýagdaýy.

SANGY [sa:nğy], *at, kön. s.* Pikir, oý, hyýal. *Köňle gelen herne käri, Sangy etmeý edejek sen* (Magtymguly). *Sangy etmän, ýygyp halal-haramy, Ahyr bir gün baryp, çaşyr gider sen* (Zelili).

SANJABERMEK [sanja:vermek], *işl.* Sanjap başlamak. *Ýüreginiň güýçli sanjabermegi ony biynjalyk etdi.*

SANJAK I, *at.* Aýal geýimlerinine salynýan üçburç şekilli dilkaw mata urundysy.

SANJAK II, *at, kön. s.* Baýdak.

◊ **Sanjak ýaly** syrdam boýly, gelşikli. *Sanjak ýaly ýaş gelin ylgap geçdi köçeden* (K. Gurbannepesow).

SANJAMA, *iş ady.* Sanjamak ýagdaýy.

SANJAMAK, *işl.* Bir zat sünjülýän, dürtülýän ýaly bolup agyrmak, ýiti agyrmak. *Waý, ýüregim sanjap alyp barýar.*

SANJAMAKLYK, *iş ady.* Sanjamak ýagdaýy.

SANJAR, *at.* Uly deňiz haýwanlaryny, balyklary awlamak üçin ulanylýan uzyn demir ýüp berkidilen naýza görnüşli metal ýarag.

SANJAŞMAK, *işl.* Bar ýeriňde sanjy döremek.

SANJAÝYŞ, *iş ady.* Sanjamak ýagdaýy.

SANJY, *at.* **1**. Köplenç, göwräň iç ýüzünde sanjylyp duýulýan ýiti agyry. *Bir gün sanjy tutdy Gülsün ejäni. Ah-wahlap geçirdi uzyn gijäni* (D. Baýmyradow). **2**. *göç. m.* Alada, ünji, gam-gussa. *Pökgeniň özüni gözläp gelmegi Ýelliniň böwründe sanjy bolup döredi* (A. Gowşudow).

SANJYBERMEK [sanjyvermek], *işl.* **1**. Haýsydyr bir zady sanjyp başlamak. **2**. Nahal ekip başlamak. – *Bulary şu ýere sanjybereýinmi? – diýip, mugallymyň ýüzüne seretdi.*

SANJYLAMAK, *işl.* Sanjy tutmak, sanjyp-sanjyp agyrmak. *Wepa, näme bir ýeriň sanjylaýarmy? - diýip seslendi* (A. Gowşudow).

SANJYLMAK, *işl.* **1.** Ýiti bir zat çümmek ýa-da çümdürilmek. *Myssyjak gürrüň Orazlynyň tenine tiken bolup sanjyldy* (R. Gelenow). **2**. Nahal oturdylmak, ekilmek. **3**. Bedene iňňe bilen derman goýberilmek.

SANJYM, *at.* **1.** Tikin, keşde işlerinde iňňe bilen sanjylyp edilýän bir gezekki tikin. *Keşdesine iki sanjym kem berdi.* **2**. Ýörite lukmançylyk enjamy bilen derman goýbermek.

SANJYŞ, *iş ady.* Sançmak ýagdaýy.

SANJYŞMAK, *işl.* **1**. Sançmaga kömekleşmek. **2**. Biri-biriňe sançmak. *Naýza, gylyç her uzanda, Sanjyşmadyk namart bolsun* ("Görogly"). **3**.Bilelikde sançmak. *Maldogtorlar keseliň öňüni almak üçin goýunlary sanjyşyp ýör.*

SANLY [sa:nly] *syp.* **1**. San bilen işleýän, san bilen aňladylýan. *Sanly tüner.* **2**. Käbir wagt aňladýan sözler bilen gelip, "sähel, azajyk, az" manysynda ulanylýan söz. *Uçar sanly sagatda Aşgabada gelip gondy.* **3**. "Mukdardaky, möçberdäki" manysynda ulanylýar.

SANMA [sa:nma], *iş ady.* Sanmak ýagdaýy.

SANMAK [sa:nmak], *işl.* **1**. Bir zadyň deregine hasap etmek, bir zadyň hasabynda görmek, saýmak, hasaplamak. *Gulzumy gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Eger ki meýl etse, ýar bizim sary* (Magtymguly). **2**. Ýetmek, barmak, bolmak. *Gün öýlä sananda, ol sürümiň hilini barlamak üçin jaryň ilersinde işleýänleriň ýanyna gitmekçi boldy* (R. Allanazarow).

SANMAKLYK [sa:nmaklyk], *iş ady.* Sanmak ýagdaýy.

SANMA-SAN [sa:nma-sa:n], *hal.* Sany boýunça, sanyna laýyk, sanyna görä, ýeke-ýekeden sanamak arkaly.

SANMAZLYK [sa:nmazlyk], *işl.* Bir zadyň deregine hasap etmezlik. *Görüň, messana basyp, bizleri sanmaz gelin* (Kemine).

SAN-SAJAK [sa:n-sa:jak]**: san-sajagy ýok** örän köp, sany belli däl, sansyz. *Akylyň gözbaşy ylym ojagy, Ýok munda okaýanyň sany-sajagy* (A. Kekilow).

SAN-SALA [sa:n-sala:], *at. S*ylanyşyk, hormat. *San-sala goýmadyň, ömrüm kül etdiň, Ýarym ýyldan geçdi, bendi-gul etdiň* (Baýly şahyr).

SANSYZ [sa:nsyz], *çal.* **1**. Biçak köp, örän köp, ummasyz. *Ýetime-ýesire dözseň, mal berseň, Sansyz sogap dörär barsaň yzyndan* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Adam sanyna geçmeýän, hiz zat oňarmaýan, elinden gelmeýän. *Obada jeň tapsa, sansyz bidöwlet, Mert oglunyň depesinden muş döker* (Magtymguly).

SANSYZRAK [sa:nsyzyra:k], *syp.* Azda-kände sansyz, zat oňarmaýanrak. *Ol oglan sansyzrak*

SAPAR I, *köm. s.* **1**. Ýola, gezek, mertebe. *Bu sapar ol başga zat hakynda gürrüň etdi.* **2**. Kamary ýyl hasabynyň ikinji aýynyň ady. *Sapar aýynyň on dördüne, bäşine, Bu dagda bir maral ýaman zeýrendi* ("Saýatly – Hemra"). **3**. Adam ady.

SAPAR II, *at.* Syýahat, gezelenç, seýil.

SAPDYRMAK, *işl.* Sapmak işini birine etdirmek. *Üljäni erik agajyna sapdyrmak.*

SAPLABERMEK [sapla:vermek], *işl.* Pil, kätmen we ş. m. gurallara sap oturdyp başlamak.

SAPLABERMEK [sa:pla:vermek], *işl.* Saplap başlamak, arassalabermek.

SAPLAMA, *iş ady.* Saplamak işi.

SAPLAMA [sa:plama], *iş ady.* Saplamak, arassalamak ýagdaýy.

SAPLAMAK, *işl.* Pile, kätmene we ş. m. sap oturtmak, sap etmek. *Ussa kätmeni taňk-taňk edip derrew bejerdi-de, ony saplamaga oturdy.*

SAPLAMAK [sa:plamak], *işl.* **1**. Garyndylardan, goşantlardan arassalamak, tämizlemek. **2**. Halas etmek, gutarmak, bejermek. *Derman otlaryň güýji ony ähli kesellerden saplady.* **3**. Ýygyp bolmak, ýygyp gutarmak, tamamlamak. *Uç-gyraksyz pagta meýdanyny saplap çykdyk.*

SAPLAMAKLYK, *iş ady.* Saplamak işi.

SAPLAMAKLYK [sa:plamaklyk], *iş ady.* Saplamak ýagdaýy.

SAPLAMAZLYK, *işl.* Sap oturtmazlyk.

SAPLAMAZLYK [sa:plamazlyk], *işl.* Saplamak, arassalamak işini amal etmezlik.

SAPLANMAK, *işl.* Sap oturdylmak. *Kätmenler, piller saplandy.*

SAPLANMAK [sa:planmak], *işl.* **1**. Arassalanmak, päkizelenmek; gutulmak. **2**. Haýsydyr bir zady ýygnap gutarmak. *Pagta meýdanlary pagtadan doly saplandy.* **3**. Keselden halas bolmak, dynmak, gutulmak. *Men keselden saplandym.*

SAPLANYLMAK, *işl.*, *ser.* **Saplanmak.** *Kätmeniň sapy pile saplanyldy.*

SAPLANYLMAK [sa:planylmak], *işl.* Arassalanmak, tämizlenmek.

SAPLAŞMAK, *işl.* Sap etmäge, sap oturtmaga kömekleşmek.

SAPLAŞMAK [sa:plaşmak], *işl.* Saplamaga kömek etmek.

SAPLATMAK, *işl.* Başga birine sap etdirmek. *Saplatmaga goýan pillerini idäp gelýärdiler.*

SAPLATMAK [sa:platmak], *işl.* Saplamak işini başga birine etdirmek. *Daýhanlar hemişe özleriniň saplatmaga goýan pillerиniň yzyndan günüň şu wagty gelýärdiler* (A. Gowşudow).

SAPLAW [saplow], *at.* Suwuk nahary susup almak üçin ulanylýan uzyn saply susak.

SAPLAÝYŞ, *iş ady.* Saplamak işi.

SAPLAÝYŞ [sa:plaýyş], *iş ady.* Saplamak işi, ýagdaýy.

SAPLYK, *syp.* Sap etmek üçin niýetlenen (agaç). *Saplyk söwüt.*

SAPLYK [sa:plyk], *syp.* **1**. Goşantsyzlyk, arassalyk, garnuwsyzlyk. *Nesliň saplygy.* **2**. Akgöwünlilik, päklik. *Siziň saplygyňyzy, halys ýürekden eden hyzmatyňyzy nazara alyp, men sizi bagyşlaýaryn* (B. Kerbabaýew).

SAPLYK-SÜPLÜK, *at.* Süpürilip, syrylyp alnan çöp-çalam, süplük. *Burugsap duran saplyk-süplügiň ajy tüssesi gözümi ýaşartdy.*

SAPMA, **1**. *iş ady.* Sapmak ýagdaýy. **2**. *syp.* Sapylan (nahal, agaç). *Özüniň ýetişdiren dürli görnüşli sapma üzümlerini görkezdi.*

SAPMAK, *işl.* **1**. Bir ösümligiň çybygynyň gabygyny ýaryp, oňa ikinji bir ösümligiň gözüni berkitmek arkaly täze ösüntgi ýetişdirmek. **2**. Iki zady, ýüpi we ş. m. biri-birine ulaşdyryp uzaltmak. *Tanapymyzyň ujuna birneme ýüp sapaýmasak, odun bize çykatjak däl.* **3**. Gürrüňiň arasyny üzmän, başga bir gürrüňe, meselä ýazdyrmak. *Durdy gürrüňiň yzyny halkara ýagdaýyna sapyp goýberdi* (N. Esenmyradow). **4**. Çitim etmek, çitmek. *Ünsüni başga ýana sowup, mämişiň ýerine sary çitip, göge derek ak sapyp oturanlar azmy näme?* ("Edebiýat we sungat"). **5**. Iňňäniň gözünden sapak geçirmek. *Häli-hä ýagşy, ýogyn iňňä sapagy kömekçisiz sapyp bilýän* (A. Gowşudow).

SAPMAKLYK, *iş ady.* Sapmak işi. *Bagbanlar agajy bir-birine sapmaklyk işini alyp barýarlar.*

SAPMATUT [sapmatu:t], *at.* Tuduň bir görnüşi.

SAPMAZLYK, *işl.* Sapmak işini amal etmezlik.

SAP-SAGDYN [sap-sağdyn], *syp.* Jany diýseň sag, daýaw. *Dap-daýaw, sap-sagdyn, bili bükülmez, Göreş etse, duşmanyndan ýykylmaz* (A. Salyh).

SAP-SAP, *syp.* Hatar-hatar, setir-setir. *Bir ýerde top bile baýdak dikilsin, Goşun iki ýandan sap-sap çekilsin* (Seýdi).

SAP-SARY [sap-sa:ry], *syp.* Gaty sary, örän sary, jylk sary. *Sap-sary kagyz.*

SAPYLMAK, *işl.* **1**. Iňňä sapak ötürilmek. *Sapak sapylan iňňäni eline aldy.* **2**. Sapmak arkaly peýwent edilmek. *Sapylan pyntyklaryň kadaly ösmegine yzygiderli gözegçilik edýärler* ("Mugallymlar gazeti"). **3**. Çitim çitilmek. *Älem sapylyp, gyra syrylýardy* ("Edebiýat we sungat").

SAPYNMAK, *işl.* Özüň üçin sapmak. *Gelin keşde iňňesine sapak sapynyp, onuň ujuny düwdi.*

SAPYRAN [sa:pyra:n], *at, ös.* Daşy dilim-dilim, içi çigitli elde oýnalýan kädijik. *Bu wagtlar obanyň arçyny, elindäki sapyranyny beýläk oklap, häliden bäri içinden öwrüp oturan pikirini orta atdy* (H. Derýaýew).

howasynda uzakdan şaňňyja bir ses ýaňlanýardy (B. Kerbabaýew).

◊ **Sap girdeji** önüm öndürmäge giden ähli çykdajylardan soňky galýan girdeýji.

SAPA [sapa:], *at.* **1**. Aýşy-eşret, keýpi-sapa, keýp, lezzet, şatlyk. *Seniň bilen sürjek bolup sapany, Kän garaşdym, görmedim hiç wepany* (M. Seýidow). **2**. Oglana dakylýan at.

SAPAJAK, *at, ser.* **Sapalak**.

SAPAJAKLAMAK, *işl.* Bir zatdan sypjak bolup buýtar-sujýtar etmek. *Ýumrugymy daş dek düwüp, Mündüm ýaňkyň söbügine, Sapajaklap ýetäýende, Köne jaryň läbigine* (K. Gurbannepesow).

SAPAJAKLATMAK, *işl.* Bir zatdan sypmak üçin ýüz-gözüňi üýtgetmek, bir zady bildirmezlik üçin garşyňdaky adamdan ýüzüňi gaçyrmak. *Özüne seredilýänini görüp, ýörişini bozdy-da, ýüzüni sapajakladyp, biziň ýanymyza geldi* (N. Saryhanow).

SAPAJAK-SUPAJAK [sapajak-supojok]: **sapajak-supajak etmek** *Soltuk sapajak-supajak edip, gaçmaga maý agtardy* (K. Jumaýew). **2)** buýtar-suýtar etmek. *Hiç haçan sapajak-supajak etmez, Görejiň içine dogry sereder şahyryň gözi* (K. Gurbannepesow).

SAPAKI, *at.* **1**. Tikin tikmek üçin bükdürilen inçejik ýüplük. *Olaryň käsi üzülen sapaklary daňyşdyrsa, käsi gurallaryň saz işleýşine gözegçilik edýär* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Miwäni, agajy, bakjany biýarasy bilen birikdirýän inçejik baldak. *Sary gawun bişipdir, Sapagyndan düşüpdir* (Halk döredijiliginden). *Tänip sapagyndan düşýär Gülabynyň gök, sarysy* (R. Seýidow).

◊ **Sapak çekmek** ýigitden peşgeş almak üçin, üme edip oturan gelin-gyzlar tarapyndan onuň ýakasyna ýa eline sapak dakylmak. *Hemişe munuň ýaly ýere gelen ýigide gelin-gyzlar sapak çekerdiler* (A. Gowşudow).

SAPAK II, *at.* **1**. **M**ekdeplerde aýry-aýrylykda okadylýan her bir ders. *Edebiýat sapagy. Taryh sapagy.* **2**. Aýry-aýry derslere berilýän okuw sagady. *Soňky sapak gutarmaga jaň boldy* (A. Kekilow).

◊ **Sapak almak 1)** hat-sowatly bolmak üçin birinden öwrenmek. *Myraly bilen Soltansöýün bir öýde, bir otagda ýaşap, bir molladan sapak alypdyrlar* ("Myraly"). **2)** görelde almak, tälim almak, öwrenmek. *Her bir aýdylýan sözden sapak alýardylar* (B. Seýtäkow). **3)** bir bolan zatdan ony geljekde gaýtalamazlyk üçin netije çykarmak, ony sapak edinmek. **Sapak bermek 1)** okatmak, okuw öwretmek, ders öwretmek. *Şu gun mekdepde ilkinji gezek okuwçylaryň öňünde sapak berdim.* **2)** *(göç. m.)* ters görelde görkezmek, nädogry öwüt-nesihat etmek. *iwazylara sapak berýän asyl sen özüň ekeniň!* (A. Gowşudow). **Sapak bişirmek** *(gepl. d.)* **1)** öý işini gowy özleşdirmek, doly bilmek, öwrenmek, ýerine ýetirmek. *Atsa-da her ýana dürli sapalak, Netije bermedi bişmedik sapak* (A. Kekilow). **2)** öňünden pugta dil düwüşmek, bir işi ýerine ýetirmekligi gepleşmek. *Bularyň dil düwşüp, sapak bişirişini Görogly dagy hem aňdy* ("Görogly").**Sapak bolmak** indikile ýalňyşmazlyk üçin öňki ýalňyşyňy unutmazlyk, indikiňe berk bolmak. *Zyýany ýok, bu oňa-da, maňa-da sapak bolar* (A. Nazarow). **Sapak edinmek** her bir ýalňyşlykdan geljek üçin netije çykarmak. *Goýberen ýalňyşlyklarymyza ökünmeli, ony geljek ýyllardaky işlerimizde sapak edinmeli* (A. Gowşudow).

SAPAKDAŞ, *syp.* Mekdepde biri bilen bile sapak geçýän okuwçy. *Olar sapakdaşdylar.*

SAPALAK, *at.* Bir zatdan sypmak, gutulmak we ş. m. maksatlar bilen edilýän hileli hereket, hile, pirim, sap, al.

◊ **Sapalak atmak** *ser.* **Sapalaklamak.** *Tilki näçe sapalak atyp gaçsa-da, satanlak ala köpek ony sypdyrmandyr* ("Türkmen halk ertekileri").

SAPALAKÇY, *syp.* Sapalak atýan, hile, pirim salýan adam.

SAPALAKLABERMEK [sapalakla:vermek], *işl.* Sapalakly hereket edibermek, hile gurubermek.

SAPALAKLAMA, *iş ady.* Sapalaklamak ýagdaýy.

SAPALAKLAMAK, *işl.* Sapalakly hereket etmek, sapalak, hile gurmak, sap atmak. *Ol ok-ýaýyny almaga ýetişmän, sapalaklap özüni jara atdy.*

SAPALAKLAMAKLYK, *iş ady.* Sapalaklamak işi, hereketi.

SAPALAKLAMAZLYK, *işl.* Sapalakly hereket etmezlik, hile gurmazlyk.

SAPALAKLATMAK, *işl.* Birine hileli, sapalakly hereket etdirmek.

SAPALAKLAÝYŞ, *iş ady.* Sapalaklamak ýagdaýy.

SAPALY [sapa:ly], *syp.* Göwün göterýän, eşretli, lezzetli, keýpli, hezil.

SAPALYLYK [sapa:lylyk], *at.* Sapasy barlyk.

SAPAN, *at.* Iki ýany işilen uzyn ýüpli, ortasyna daş, kesek salnyp atylýan esbap.

◊ **Syrtyna sapan degen ýaly** bir sebäp bilen bir ýerden çalt gitmek.

SAPANÇA, *at.* Ýakyn aralyga ok atýan el ýaragy.

SAPANLAMA, *iş ady.* Sapanlamak ýagdaýy.

SAPANLAMAK, *işl.* Sapan bilen gola atmak, sapan atmak. *Sakçylar üzüme çozýan serçeleri, sarlary sapanlaýardylar* (A. Gowşudow).

SAPANLAMAKLYK, *iş ady.* Sapanlamak işi, hereketi.

SAPANLAMAZLYK, *işl.* Sapan atmazlyk.

SAPANLAŞMAK, *işl.* Biri-biriňe sapan atmak. *Oglanlar sapanlaşýardylar.*

SAPANLATMAK, *işl.* Kimdir birine sapan atdyrmak. *Üzüme çozýan serçeleri sapanlatsalar hem hezil bermeýärdi.*

etmek, sarmak. *Tapmadym men bazardan, Seniň sargan armydyň* (K. Taňrygulyýew).

SARGAMAKLYK [sarğamaklyk], *iş ady.* Sargamak ýagdaýy. *Gazet sargamaklyk üçin geldim.*

SARGAMAZLYK [sarğamazlyk], *işl.* Sargyt etmezlik.

SARGAN [sarğan], *at.* Owuz süýdünden bişirilip taýýarlanýan önüm. *Süýdünden sargan bolar, Ýüňünden urgan bolar* (Halk döredijiliginden). *Ak goýun süýdünden edilýän sary sarganyň tagamy nähili!* (B. Hudaýnazarow).

SARGARMAK [sarğarmak], *işl., k.d.* Saralmak. *Sepil boldum, jümle jahany ýörüp, Gapyl galdym, gam öýünde sargaryp* (Magtymguly).

SARGARYP-SOLMAK [sarğaryp-solmok], *işl., ser.* **Saralyp-solmak.** *Seniň hasratyňdan sargaryp-soldum, Jebri-tygyň bilen bagrymy dildiň* (Halk aýdymyndan).

SARGAÝYŞ [sarğaýyş], *iş ady.* Sargamak ýagdaýy.

SARGY [sarğy], *at.* **1.** Ýara ýapylýan bejergi daňysy. *Ol ýaramyň sargysyny täzeledi.* **2.** Atyň keçesiniň üstünden bilini saramak üçin öýdüme bilen owunjak nagyşlar salnyp dokalýan insizje zolak. **3.** Dokmanyň kiçijik kelep ýaly edilip saralan argaçlyk ýüpi.

SARGYLT [sa:rğylt], *syp.* Sary öwüsýän, sarymtyl. *Ol enaýy saýraýan sargylt bilbili görmek niýeti bilen, ondan - oňa ylgaýardy* (B. Kerbabaýew).

SARGYT [sarğyt], *at.* **1.** Birineň başga birine bir zady aýtmagy, tabşyrmagy, ýerine ýetirmegi barada edilýän haýyş, tabşyryk. **2.** Bir ýerden haryt, önüm we ş. m. almak üçin edilýän tabşyryk, buýurma ýumuş.

SARKDYRMAK, *işl.* Syrykdyryp akdyrmak, syrykdyrmak. *Iýmek isleýärdi öwrenen garyn, Gyllygyn sarkdyrýar süýt içen erin* (P. Körpäýew).

SARKMA, *iş ady.* Sarkmak ýagdaýy.

SARKMAK, *işl.* Syrygyp akmak, ullakan damjalar şekilinde dammak. *Öl eşiginden suw damjalary sarkýardy.*

SARKMAKLYK, *iş ady.* Sarkmak ýagdaýy.

SARKYBERMEK [sarkyvermek], *işl.* Sarkyp başlamak.

SARKYNDY [sarkynny], *at.* **1.** Iýilmän galan nahar,

agyzdan galan nahar. **2.** *gepl. d.* Syrygyp, ýygnanyp akýan suw.

SARKYRMA, *iş ady.* Sarkyrmak ýagdaýy.

SARKYRMAK, *işl.* Iň soňky damjasyna çenli dökmek, zat goýman guýmak (mysal üçin, çäýnekden käsä çaýyň galyndysyny sarkyrmak).

SARKYRMAKLYK, *iş ady.* Sarkyrmak ýagdaýy.

SARKYRMAZLYK, *işl.* Sarkyrmak işini amal etmezlik.

SARKYRTMAK, *işl.* Sarkyrmak işini başga birine etdirmek.

SARKYRYLMAK, *işl.* Iň soňky damjasyna çenli damdyrylmak. *Çäýnekler sarkyryldy.*

SARKYRYNMAK, *işl.* Iň soňky damjasyna çenli damdyrynmak, zat galdyrman guýunmak.

SARKYRYŞ, *iş ady.* Sarkyrmak hereketi.

SARKYŞ, *iş ady.* Sarkmak ýagdaýy.

SARKYŞMAK, *işl.* Birnäçe ýerinden sarkmak. *Ol ýagyş damjalary sarkyşyp duran ýapynjasyny çykardy.*

SARLY, *syp.* **1.** Berk, gaýym, pugta, durkly. *Sarly mata.* **2.** *göç. m.* Howply ýagdaýlarda gorkman durup bilýän, ýürekli (adam). *Onuň ýüregi sarlymyka diýýän.*

◊ **Sarly tutmak** berk, pugta, ykjam tutmak, batyrgaý ýapyşmak.

SARLYRAK [sarlyra:k], *syp.* Birneme berkräk, bolmalasyndan az-owlak pugtarak. *Sarlyrak mata.*

SARMAÇUWAL [sarmaçuwol], *at.* Öýdüme bilen dokalýan, däne, un guýulýan çuwal.

SARMAK I, *at.* **1**. Gulaç, dolak, çäkmenlik dokalanda ige atanaklaýyn saralyp, erşiň içinden geçirilýän argaç. **2**. Daşyna süýlen ýüň oralýan we ogulhajat barmaga geýdirilýän gaýyş ýa-da mata halkajyk; çüýke.

SARMAK II, *işl., ser.* **Sargamak 1**. *Ondan her kim bir zat saryardy.*

SARMAKLAŞMAK, *işl., gepl. d, ser.* **Sarmanaklaşmak**. *Oglan bagşy bilen esli sarmaklaşdy* ("Edebiýat we sungat").

SARMANAKLAŞMAK, *işl., gepl. d.* Biri bilen salyşmak, tutluşmak (uruş, basalaşyk we ş. m. hakynda). *Bike eje meniň aýalym bilen ýaka tutuşyp, tasdan sarmanaklaşypdy* (N. Pomma).

SARNABERMEK [sarna:vermek], *işl.* Birdenkä ugursyz, bolgusyz gürrüň etmäge başlamak.

SARNALMAK, *işl.* Ugursyz gürrüň edilmek, boş samahyllanmak.

SARNAMA, *iş ady.* Sarnamak ýagdaýy.

SARNAMAK, *işl.* Boş samahyllamak, bolgusyz, ugursyz gürrüň etmek, ýaňramak. *Şonuň üçin pursatdan peýdalanyp, üsti-üstüne sarnap ugrady* (B. Kerbabaýew).

SARNAMAKLYK, *iş ady.* Sarnamak ýagdaýy.

SARNAŞDYRMAK, *işl.* Yzly-yzyna sugşuryp sarnamak. *Bagty bile gelewersin, Diýişdirip gaýta-gaýta, Ýetişdigme sarnaşdyrdym* (K. Gurbannepesow).

SARNAŞMAK, *işl.* Biri bilen uzak wagtlap bolgusyz gürrüň edişmek. *Siz bilen sarnaşyp durmaga bir boş adam gerek.*

SARNATMAK, *işl.* Bolgusyz gürrüň etdirmek, ýaňratmak.

SARNAÝYŞ, *iş ady.* Sarnamak ýagdaýy.

SAPYŞ, *iş ady.* Sapmak ýagdaýy. *Mekdep bagynda sapyş işleri dowam edýär.*

SAPYŞDYRMAK, *işl.* Köp zady sapyp çykmak, ählisini sapmak. *Men olary sapyşdyryp hem gördüm, sapman-da gördüm* (N. Pomma).

SAPYŞMAK, *işl.* Bir zady sapmaga kömekleşmek; bilelikde sapmak.

SAR I, *at.* Serçeler maşgalasyndan gara-ala ýelekli jok-joky pisint guş. *Ol tygly malahdyr – jöwen ganymy, Gürlär, howa galar, sar sesin aňsa* (Zelili).

SAR II, *at.* **1**. Deriniň, içmegiň we ş. m. ýylmanak ýüzi. *Ertir turup seretsem – dag keýginiň derisi, Saryna ýagyş degen, hiç galmandyr sarysy* (Kemine). **2**. Berklik, durk, gaýymlyk, çydam. *Köýnegiň sary gidendir, gaty ýuwsaň ýyrtylar.*

◊ **Sary gaçmak (gitmek)** geýlip, könelip ýyrtylyp başlamak, könelmek. *Şu aralykda onuň sary giden alaça köýneginiň ýeňleri ýyrtyldy* (B. Seýtäkow).

SARABERMEK [sara:vermek], *işl. S*arap başlamak. *Indi ýumaklary sarabermeli.*

SARAG [sarağ], *at, gepl.d.*. Ýara ýa-da başga bir zadyň daşyna saramak üçin zolak mata, sargy, daňy. *Çapany bar egri dyzdan, Saragy bar gara bizden* (Ç. Aşyrow).

SARALDYBERMEK [sa:raldyvermek], *işl.* Saraldyp başlamak, saraldyp ugramak.

SARALDYLMAK [sa:raldylmak], *işl.* Reňki sary edilmek.

SARALMA, *iş ady.* Saralmak ýagdaýy.

SARALMA [sa:ralma], *iş ady.* Saralmak ýagdaýy.

SARALMAK, *işl.* Bir zadyň (naýçanyň, tütäniň, dükjäniň we ş.m.) daşyna oralmak. *Gazanlarda bökjekleýän pileler tutguçlaryň kömegi bilen, göze çala ilýän sapaga öwrülip, beýle ýüzdäki leklekilere saralyp dur* (“Edebiýat we sungat”).

SARALMAK [sa:ralmak], *işl.* **1**. Sary reňke öwrülmek, sary bolmak. *Garamtyl murtunyň towlanyp duran ujy biraz saralypdyr.* **2**. *göç. m.* Belli bir sebäbe görä reňkiň üýtgäp horlanmak. *Ol çöp ýaly boldy, reňki saraldy, gözleri hanasynyň içine gitdi* (B. Seýtäkow).

SARALMAKLYK [sa:ralmaklyk], *iş ady.* Saralmak ýagdaýy.

SARALTMAK [sa:raltmak], *işl.* **1**. Sary reňke öwürmek, sary etmek. *Günüň astynda saraltmak. Ýüpi boýap saraltmak.* **2**. Belli bir sebäbe görä horlatmak, igletmek. *Ilk-ä Zylyhany ejesiniň ölümi saraltdy, soňam pahyr öýden ulukjyn aldy* (“Edebiýat we sungat”).

SARALY [sa:ra:ly], *at.* Garaly ýaly miwe getirýän agaç we onuň sary miwesi, saryluw. *Şu ýyl saralydyr garaly agaçlarynyň hasyly gowy boldy.*

SARALYP-SOLMAK [sa:ralyp-solmok], *işl.* Biriniň ýa-da bir zadyň gaýgysyny, aladasyny edip horlanmak.

SARALYŞ, *iş ady.* Saralmak ýagdaýy.

SARALYŞ [sa:ralyş], *iş ady.* Sary bolmak ýagdaýy.

SARALYŞMAK [sa:ralyşmak], *işl.* Sary reňke öwrülişmek, saralyp başlamak. *Agaçlaryň saralyşan ýapraklary ýere döküldi.*

SARAMA, *iş ady.* Saramak ýagdaýy. *Türkmenlerde bukjanyň daşyny alaja bilen sarama däbi bar.*

SARAMAK, *işl.* **1**. Bir zadyň daşyna ýüp, sargy we ş. m. oramak, orap daňmak. **2.** Ýüpi, ýüplügi bir zadyň daşyna oramak. *On barmaga synym düşdi, Naýça ýüpek sarap durka* (K. Gurbannepesow).

SARANMAK, *işl.* **1**. Bir ýeriňi sargy bilen saramak, daňmak. **2.** Özüň üçin sapak saramak.

SARAŞDYRMAK, *işl.* **1.** Sargy bilen sarap, orap çykmak, oraşdyrmak, daňyşdyrmak. *Kim gamyş baglaryny, kim söýe baglaryny saraşdyrýardy* (“Edebiýat we sungat”). **2.** Ýüplükdir sapak ýaly zatlary ýumaga sarap çykmak..*Asman eje ýüplügini, Mäşirigine saraşdyrdy* (K. Gurbannepesow).

SARAŞMAK, *işl.* Saramaga kömekleşmek ; bilelikde saramak.

SARATMAK, *işl.* Saramak işini birine etdirmek. *Ýumak saratmak.*

SARAÝ, *at.* **1.** *k.d.* Köşk. **2.** Içinde mal-gara daňylýan, saklanýan giden giň howly. *Saraýda atyny baglap, şanyň ýanyna salama bardy* (“Nejep oglan”). *Ol jaýyň içi edil saraýyň içi ýaly giňdi hem şaglap duran salkyndy* (A. Gowşudow). **3.** *gepl.d.* Mal bazary.

SARAÝJY, *at.* Kärhanalarda ýüpek, sapak saramak işini ýerine ýetirýän (işçi, gural we ş. m hakynda). *Ol saraýjy bolup işleýär.*

SARAÝMAN [saraýma:n], *at, kön. s*. Saraý sakçysy, saraý garawuly. *Saraýmanyň ogly bu guly äkidip, patyşanyň gyzyna alty ýüz teňňä satdy* (“Türkmen halk ertekileri”).

SARAÝYŞ, *iş ady.* Saramak hereketi.

SARÇ, *syp.* Adama, ele öwrenişmedik, tez. *Sarç at onuň bilen gaty bir ugurdaşam gopaýmady* (Ý. Mämmediýew).

SARÇLYK [sarşlyk], *at.* Sarç malyň ýagdaýy, tezlik.

SARDOBA [sardo:va], *at.* Çöl içinde ýagyş-ýagmyryň suwy ýygnalyp saklanýan üsti ýapyk howuz.

SARGALMAK [sarğalmak], *işl.* Bir ýumşy bitirtmek üçin haýyş edilmek, sargyt edilmek, ýumuş buýrulmak, sarylmak.

SARGAMA [sarğama], *iş ady.* Sargamak ýagdaýy.

SARGAMAK [sarğamak], *işl.* **1.** Birine bir zady aýtmak, tabşyrmak. *"Geläýse bazara barsyn" diýip sargap gaýdan ekeniň* (H. Derýaýew). **2**. Biriniň bir ýumşy ýerine ýetirmegini, bir zat alyp gelmegini sargyt

SARYGYBERMEK [saryğyvermek], *işl.* Sarygyp başlamak.

SARYGYŞMAK [saryğyşmak], *işl.* Suwy çekilip, birneme guraşmak, çalygyşmak. *Öýlerine baryp, olaryň her haýsy bilen aýratyn maslahatlaşýar we ýerler sarygyşan badyna etmeli işlerini tabşyryşdyrýar* (A. Gowşudow).

SARYGYÝAK [sa:ryğyýak], *at.* Sarysy agdyklyk edýän "gyýak" nagşy.

SARYJA [sa:rja] **I**, *syp.* **1**. Reňki sary we göze ýakymlyja. **2**. Oglana dakylýan at.

SARYJA [sa:rja] **II**, *at.* Türkmen goýnunyň bir tohumy.

SARYKDYRMAK, *işl.* Öl zadyň, ýeriň birneme suwuny çekdirip guratmak, çalykdyrmak.

SARYKMA, *iş ady.* Sarykmak ýagdaýy.

SARYKMAK, *işl.* Öl zadyň, ýeriň we ş. m. suwy bugaryp, birneme guraşmak, çalykmak. *Kimler kak seryýär, kimler biraz saryganlaryny çata galdyryýarlar* (B. Kerbabaýew). *Ýerimiz sarygyp, taba gelipdir.*

SARYKMAKLYK, *iş ady.* Sarykmak ýagdaýy.

SARYKMAZLYK, *işl.* Sarygyp ýetişmezlik, guraşmazlyk, çalykmazlyk.

SARYLAMA [sa:rylama], *iş ady.* Sarylamak ýagdaýy.

SARYLAMAK [sa:rylamak], *işl.* El işlerine salnýan nagşyň sary reňkli sapak bilen goşmaça bejergisini etmek.

SARYLAMAKLYK [sa:rylamaklyk], *iş ady.* Sarylamak işi.

SARYLANMAK [sa:rylanmak], *işl.* Nagşyň bejergisi sary reňk bilen edilmek.

SARYLAŞMAK [sa:rylaşmak], *işl.* Köp bolup sarylamak.

SARYLATMAK [sa:rylatmak], *işl.* Nagşa sary reňkli sapak bilen bejergi etdirmek. *Nagşy sarylatmak gerek.*

SARYLYK [sa:rylyk], *at.* Sary reňkde bolmaklyk, sary görnüşde bolmaklyk.

SARYMAŇYZ [sa:rymaňyz], *syp.* Akyl-huş taýdan doly ýetişmedik, bişişmedik, ýaş.

SARYMEŇIZ [sa:rymeňiz], *syp., ser.* **Saryýagyz**. *Sarymeňiz gyz.*

SARYMSAK, *at.* Ýiti ysly, ýiti tagamly, sogan görnüşli, düýbi diş-diş gök ekin. *Mellek owunjak pellere bölünip, sarymsak, sogan ýaly ekinler ekilipdir.*

SARYMTYL [sa:rymtyl], *syp.* Sary reňke ýakyn bolan, saryrak reňkli, sargylt. *Gök gowaçanyň üstünden sarymtyl güller ülpüldeşýär* (B. Kerbabaýew).

SARYPAÇAK [sa:rypaçak], *at.* "Tekegöl" nagşy görnüşindäki sekizburçlugyň içine salnan dört sany peýkam şekilli nagyş.

SARYPOSALAK [sa:ryposolok], *syp.* Sarydan gelen pökgi, etli-ganly, sarymeňiz. *Saryposalak, daýaw gyz şol wagtda onuň bütin ünsüni özüne çekýärdi* (B. Kerbabaýew).

SARYRAK [sa:ryra:k], *syp.* Birneme öçügräk sary. *Bu mata öňkä görä saryrak.*

SARYSOLAN [sa:rysolon], *at.* Boýy 5-30 santimetr köpýyllyk, otjumak ösümlik.

SARYSOLMAZ [sa:rysolmoz], *at.* Sary gülli ot.

SARYSYZA [sa:rysyza], *at.* Boýy 20-80 santimetr birýyllyk, otjumak ýabany ösümlik.

SARYTAGTA [sa:rytağta], *at.* Başatgyç tikmek üçin ýüpüniň köpüsi sary edilip tarada dokalýan gara, gyzyl zolakly mata.

SARYTIKEN [sa:rytiken], *at.* Dagda bitýän miwesiz, tikenli gyrymsy agaç.

SARYÝAG [sa:ryýa:ğ], *at.* Mesge eredilip edilen ýag. *Ony ellärsiň welin, saryýagyň ysy hapylap burnuňa urar* (B. Hudaýnazarow).

SARYÝAGYZ [sa:ryýağyz], *syp.* Adamyň ýüzüniň hem saçynyň reňki sary, sary öwüsýän, sarymeňiz. *Onuň güne ýanan ýüzüniň asyl reňki saryýagyzmy ýa-da bugdaý reňkli, aýyl-saýyl eder ýaly däl* (A. Gowşudow).

SARYÝAGYZRAK [sa:ryýağyzyra:k], *syp.* Birneme saryýagyz, az-kem saryýagyz.

SATAN, *at.* Aýagyň çatalba çenli uzynlygy.

◊ **Satanynyň arasyndan geçmek** ýarymsaklyk, ýaranjaňlyk etmek.

SATANLAK, *syp.* Uzyn aýak, satanlary uzyn, uzyn satan. *Satanlak gyr atynyň üç atlyk güýji bardy* ("Edebiýat we sungat").

SATARMAN, *syp.* Satmakçy bolýan, satmagy niýet eden. *Gidip kimdendir bir satarmandan bir semiz öweji alyp gelip, gapysynda baglady* (A. Gowşudow).

SATAŞDYRMAK, *işl.* **1.** Birini bir ýagdaýa we ş. m. duçar etmek, sezewar etmek, uçratmak. *Gahba pelek saldy hatarly jaýa, Meni sataşdyrdy sansyz belaýa* (Şeýdaýy). **2**. Birini ikinji biri bilen duşurmak, tapyşdyrmak. *Ýagdaý bizi bir edarada sataşdyrdy* ("Edebiýat we sungat"). **3**. *göç. m.* Durmuş gurdurmak.

SATAŞMA, *iş ady.* Sataşmak ýagdaýy.

SATAŞMAK, *işl.* **1**. Bir zada duçar bolmak, uçramak, sezewar bolmak. *Säher wagty seýran edip gezerkäm, Ajap menzil, ajap jaýa sataşdym* (Magtymguly). **2**. Biri bilen duşmak, gabat gelmek. *Şu gün köne dostuma sataşdym.* **3**. *göç. m.* Biri bilen maşgala bolup durmuş gurmak. *Şol ýeke çagam öz deňine-duşuna sataşsa bolýar* (H. Deryaýew).

SATAŞMAKLYK, *iş ady.* Sataşmak ýagdaýy.

SATAŞMAZLYK, *işl.* Duş, gabat gelmezlik.

SATDYRMAK, *işl.* **1.** Harydy degişli bahasyna berdirmek. **2**. *göç. m.* Şugullamaga mejbur etmek.

SATLYK, *syp.* **1.** Satmak üçin niýetlenen, hödürlenýän, satylmaga çykarylan. 2. *göç. m.* Pula

SATMA, *iş ady.* Satmak ýagdaýy.

SARP: sarp bolmak harç bolmak, harçlanmak, ýoklanmak, sowlup tükenmek. *Olaryň köp wagty iliň işine sarp bolýar* (A. Gowşudow).

Sarp ediş jemgyýetçilik önüminiň adamlaryň islegini kanagatlandyrmak üçin peýdalanylyşy. **Sarp etmek** harçlamak, ýoklamak, sowup tüketmek.

SARPA, *at.* Birine goýulýan hatyra, hormat, sylag, gadyr-gymmat.

◊ **Sarpa goýmak** hormat goýmak, sylagyny ýetirmek.

SARPALY, *syp.* **1**. Gadyr-gymmat goýulýan, hatyraly, hormatly, sylagly, sarpasy bolan. **2**. Tygşytly, aýawly. *Suwy sarpaly tutuň.*

SARPALYRAK [sarpalyra:k], *işl.* Gadyr-gymmaty deňeşdirilýäniňkä garaňda köpräk, hormatlyrak, hatyralyrak.

SARPASYZ, *syp.* Gadyr-gymmat goýulmaýan, hormatsyz, sylagsyz, hatyrasyz, sarpasy bolmadyk.

SARSA: sarsa bolmak çaganyň dogulmasy agyr bolmak, kynlyk bilen dogulmak.

SARSAK, *syp., ser.* **Sarsaňňy.**

SARSAKLYK, *at.* Sarsagyň ýagdaýy, tenteklik. *Sarsaklyk etmäň!*

SARSAŇŇY, *at*. Edenini-goýanyny bilmeýän, saňsar bolan, sarsak, tentek.

SARSDYRMAK [saryssyrmak], *işl.* **1**. Titretmek, yrgyldy emele getirtmek. *Goşuň ileri burçunda ýatan iki adamyň horruldysy ýer sarsdyrýardy* (B. Seýtäkow). **2**. *göç. m.* Alada goýmak; ýürek gopdurmak, elendirmek. *Bu sorag olaryň bütin durkuny sarsdyrdy* ("Edebiýat we sungat").

SARSGYN [sarysğyn], *at.* Güýçli urgy, zarba we ş. m. netijesinde döreýän titreme, yrgyldy.

SARSMA [sarysma], *iş ady.* Sarsmak ýagdaýy.

SARSMAK [sarysmak], *işl.* Sarsgyn, yrgyldy emele gelmek, titremek. *Kuwwat-zorundan bütin kenar sarsyp gidýärdi* (B. Hudaýnazarow).

SARSMAKLYK [sarysmaklyk], *iş ady.* Sarsmak hereketi.

SARSMAZ [sarysmaz], *syp.* Örän berk, pugta, mäkäm.

SARSMAZLYK [sarysmazlyk], *işl.* Yrgyldy emele gelmezlik, titremezlik.

SARSYBERMEK [sarsyvermek], *işl.* Ýuwaş-ýuwaşdan sarsyp başlamak.

SARSYŞ, *iş ady.* Sarsmak ýagdaýy.

SARUN [sa:ru:n], *at.* Uly basyş bilen gysylyp, ýagy alnan pagta çigidiniň galyndysy.

SARWAN [sarwo:n], *at, k.d.* **1**. Düýe çopany. *Adyň nedir, ýigit? Diýdi: Ýa-da sen sarwanmy sen, çopanmy sen, bişikde galan doganjygymmy sen?* ("Kitaby dedem Gorkut"). **2**. Kerweniň başyny idýän adam, düýekeş. *Gidermen kerwen bolup, Kerwene sarwan bolup* (Halk döredijiliginden).

SARY [sa:ry] **I**, *syp.* **1**. Altynyň, bürünjiň, misiň reňkine meňzeş reňk. *Sary ýaprak.* **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Saryň gaýnamak** gyzylödegiň garyn bilen birleşýän ýerinde ýanyp barýan ýaly ýakymsyz duýgy döremek. *Şeýle bolanda, birden gäkiligiň azyp, saryň gaýnamagy mümkindir* (B. Kerbabaýew). **Sary sadylla bolmak** näme etjegiňi bilmän ýaýdanmak, intizar bolmak, garaşyp durmak. **Sary ýüplüge dönmek** reňkiň saralyp gaty horlanmak.

SARY [sa:ry] **II**, *k. d.* Tarap, ugur we ş. m. many aňladýan kömekçi söz. *Gulzumy gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Egerki meýl etse, ýar bizim sary* (Magtymguly). *Iş başynda ýatdan çykar gaýgy-gam, Boş bolsaň, sen sary urýar ol gadam* (A. Kekilow).

SARYBALYK [sa:ryva:lyk], *at.* Kiçijik, altynsow reňkli, teňňeli ýasyrak balyk.

SARYBAŞ [sa:ryvaş], *at, ser.* **Saryganat**.

SARYBURUK [sa:ryvuruk], *at.* Keçäniň gyrasyna sary ýüňden basylýan "egrije" nagşyna meňzeş nagyş.

SARYÇÖP [sa:ryçöp], *at, ös.* Boýag üçin ulanylýan dagda bitýän ot.

SARYÇYRMAŞYK [sa:ryçyrmaşyk], *at, ös.* Inçe sary baldak görnüşinde beýleki ösümliklere çyrmaşyp, ýelmeşip, olaryň hasabyna ösýän ot.

SARYÇÝAN [sa:ryçýa:n], *at.* Halynyň gyrasyna we beýleki el işlerine, salynýan köp aýlawly nagyş.

SARYDIŞ [sa:rydi:ş], *syp.* Ýaşy bir çene baran, gartaşan (aýal maşgala hakynda). *Alsaň bir sarydiş garry aýaly, Oýnaşyp gülüşseň sapasy bolmaz* (Magtymguly).

SARYG [saryğ], *at, kön. s.* Kellä geýilýän gap. *Gaba sarygyn göterdi, ýere çaldy. Ol beýle diýgeç, kyrk ýigidiň hemmesi gaba saryglaryn göterdiler, ýere çaldylar* ("Kitaby dedem Gorkut").

SARYGANAT [sa:ryğa:nat], *at.* Halynyň älemine salynýan ortasy goçakly, ganat şekilli nagyş.

SARYGARYNJA [saryğarynja], *at.* Ganatly, topar bolup uly öýjüklerde ýaşaýan zyýanly garynja. *Onuň üstüne goýlan pürsleri sarygarynja iýipdir.*

SARYGAÝMA [sa:ryğaýma], *at*. Tahýanyň depesine salynýan dört sany, üçburç, sary nagyş.

SARYGETIRME [sa:ryğetirme], *at.* Endamyňa sary ornamak, reňkiň saralmak bilen ýüze çykýan howply bagyr keseli. *Sarygetirme.*

SARYGOÇAK [sa:ryğoçok], *at*. Nagşyň bir görnüşiniň ady.

SARYGULAK [sa:ryğulok], *at.* Aýal geýimlerine keşde bilen salynýan, içi dört bölege bölünýän, aralary ownuk nagyşly tegelek bejergi.

SARYGÜL [sa:ryğül], *at.* **1**. *ös.* Boýy 30-80 sm bolan, açyk sary reňkli gülli ösümlük. **2**. Gyza dakylýan at.

bilen saýyp tüýtdürmek, ýazdyrmak. *Ýüň saýdyrmak.*

SAÝGAK [saýğak], *at.* Çölde ýaşaýan goşa toýnakly, gäwüş gaýtaryan keýige meňzeş süýdemdiriji haýwan.

SAÝGARMA [saýğarma], *iş ady.* Saýgarmak ýagdaýy.

SAÝGARMAK [saýğarmak], *işl.* **1**. Aýyl-saýyl etmek, aňşyrmak, tanamak, bilmek. *Depelikler çala sudur bolup, zordan saýgardýardy* (T. Gurbanow). **2**. Tapawutlandyryp, açyklap bilmek.

SAÝGARMAKLYK [saýğarmaklyk], *iş ady.* Saýgarmak ýagdaýy.

SAÝGARMAZLYK [saýğarmazlyk], *işl.* Aýyl-saýyl etmezlik, bilmezlik.

SAÝGARTMAK [saýğartmak], *işl.* **1**. Aňşyrtmak, duýdurmak. **2**. Aýyl-saýyl etdirmek. *Depe zordan saýgardýardy.*

SAÝGARYLMAK [saýğarylmak], *işl.* Aýyl-saýyl edilmek, aňşyrylmak. *OOl iň soňky bir ýerde aýak çekip, yzyna garanda, mekdebiň çal demri çala saýgarylýardy* (B. Kerbabaýew).

SAÝGARYŞ [saýğaryş], *iş ady.* Saýgarmak ýagdaýy.

SAÝGYÇ [sa:ýğyç], *at.* Ýüň saýmak üçin ulanylýan uzyn çeýe çybyk.

SAÝGYÇLAMA [sa:ýğyşlama], *iş ady.* Saýgyçlamak ýagdaýy.

SAÝGYÇLAMAK [sa:ýğyşlamak], *işl.* Saýgyç bilenurup tüýtmek, bilelikde saýgyçlamak. *Ýüň saýgyçlamak.*

SAÝGYÇLAMAKLYK [sa:ýğyşlamaklyk], *iş ady.* Saýgyçlamak işi.

SAÝGYÇLAŞMAK [sa:ýğyşlaşmak], *işl.* Köp bolup saýgyç bilen urup tüýtmek, ýazmak; saýgyçlamaga kömekleşmek.

SAÝGYÇLATMAK [sa:ýğyşlatmak], *işl.* Saýgyç bilen urup tüýtdürmek, ýazdyrmak.

SAÝGYÇLAÝYŞ [sa:ýğyşlaýyş], *iş ady.* Saýgyçlamak hereketi.

SAÝGYLABERMEK [sa:ýğyla:vermek], *işl.* **1**. Saýgylamaga başlamak. **2**. *göç. m.* Söz bilen urubermek, teýeneli söz aýdyp käýäbermek.

SAÝGYLAMA [sa:ýğylama], *iş ady.* Saýgylamak ýagdaýy.

SAÝGYLAMAK [sa:ýğylamak], *işl.* **1**. Gamçy, çybyk we ş. m. zat bilen yzygiderli urmak, ýençmek. **2**. *göç. m.* Teýeneli söz aýdyp käýemek, ýüzüni almak, ýazgarmak, söz bilen urmak. *Öňki aýdanlary bilen çäklenmän, ony has hem beter saýgylasy geldi* (B. Kerbabaýew).

SAÝGYLAMAKLYK [sa:ýğylamaklyk], *iş ady.* Saýgylamak hereketi.

SAÝGYLANMAK [sa:ýğylanmak], *işl.* **1**. Gamçy, çybyk we ş. m. bilen yzygiderli urulmak, ýenjilmek. **2**. *göç. m.* Teýeneli söz aýdyp käýelmek, ýazgarylmak.

SAÝGYLAŞMAK [sa:ýğylaşmak], *işl.* **1**. Biri-biriňi saýgylamak. **2**. *göç. m.* Köp bolup teýeneli söz aýdyp, ýüzüni almak.

SAÝGYLATMAK [sa:ýğylatmak], *işl.* **1**. Gamçy, çybyk we ş. m. zat bilen urdurmak, ýençdirmek. **2**. *göç. m.* Teýeneli söz aýtdyrmak, ýüzüni aldyrmak.

SAÝGYLAÝYŞ [sa:ýğylaýyş], *iş ady.* Saýgylamak ýagdaýy.

SAÝHAL, *at.* Saýhalla mahsus häsiýet, edim-gylym.

SAÝHALLABERMEK [saýhalla:vermek], *işl.* Saýhallamaga başlamak. *Kitaplary saýhallamak.*

SAÝHALLAMA, *iş ady.* Saýhallamak ýagdaýy.

SAÝHALLAMAK, *işl.* Tertip-düzgüne salmak, bir ýüzli etmek, tertipleşdirmek.

SAÝHALLAMAKLYK, *iş ady.* Saýhallamak ýagdaýy. *Kitaplary saýhallamaklyk köp wagtymy aldy.*

SAÝHALLAMAZLYK, *işl.* Tertip-düzgüne salmazlyk.

SAÝHALLANMAK, *işl.* Tertip-düzgüne salynmak.

SAÝHALLAŞMAK, *işl.* **1**. Saýhallamaga kömek etmek. **2**. Birneme azalyşmak, köşeşmek. *Çalýan mukamlary hem göwnüňe saýhallaşanýaly* ("Edebiýat we sungat").

SAÝHALLATMAK, *işl.* Saýhallamak işini birine etdirmek.

SAÝHALLAÝYŞ, *iş ady.* Saýhallamak ýagdaýy.

SAÝHALLY, *syp.* **1**. Pähimli, salykatly, edepli. *Ol howlukman, töweregine garanjaklap, saýhally ädimleýärdi* "Mugallymlar gazeti"). *Saýhally adam bilen gürrüň edeniňde, ýüküň ýeňlän ýaly bolýar* (A. Annaberdiýew). **2**. Gelşikli, owadan; ýerbe-ýer. *Görgejin bitakat erdim, elhepus saýhally saçyň* (Mätäji).

SAÝHALLYLYK, *at.* Pähimlilik, salyhatlylyk, edeplilik. *Saýhallylyk adamy adamkärçilikli edýär.*

SAÝHALLYRAK [saýhallyra:k], *syp.* Deňeşdirilýän-den azda-köpde salyhatlyrak, pähimlirák. *Ulusy kiçisine görä saýhallyrak görünýär.*

SAÝHALSYZ, *syp.* **1**. Pähimsiz, salyhatsyz, edepsiz. *Saýhalsyz adam.* **2**. Tertipsiz, ýerbe-ýer bolmadyk. *Öý goşlary saýhalsyz ýerleşdirilipdir.*

SAÝHALSYZLYK, *at.* **1**. Pähimsizlik, salyhatsyzlyk, edepsizlik. **2**. Tertipsizlik, ýerbe-ýer dällik.

SAÝLAGYÇ [saýlağyç], *syp.* Bir zady saýlamany, saýgaryp-seçip almagy oňat görýän.

SAÝLAMA I, *iş ady.* Saýlamak ýagdaýy. *Mejlise wekil saýlama dowam edýär.*

SAÝLAMA II, *syp.* Hili, görnüşi boýunça beýlekilerden saýlanyp duran, saýlanyp aýrylan, seçilip

SATMAK, *işl.* **1.** Harydy degişli bahasyna bermek. *Hindistana bezirgenlik kylanlar, Malyn satyp geldi, bular gelmedi* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Kimdir birini başga birine ýamanlamak, şugullamak.

SATMAKLYK, *iş ady.* Satmak ýagdaýy.

SATMAZLYK, *işl.* **1.** Harydy degişli bahasyna bermezlik. **2**. *goç. m.* Dönüklik etmezlik.

SATUW, *at.* Öndürilen önümleri satmaklyk, satyş.

SATYBERMEK [satyvermek], *işl.* **1**. Satmaga başlamak. *Pomidorlary, hyýarlary bir bahadan satybermeli.* **2**. *göç. m.* Ýamanlabermek, ýamanlap başlamak.

SATYJY, *at.* Dükanlarda alyjylara haryt satýan söwda işgäri. *Mata dükanynyň satyjysy.*

SATYJYLYK, *at.* Satyjynyň käri, ýagdaýy.

SATYLMAK, *işl.* **1**. Belli bir möçberdäki pula berilmek. *2-3 sagadyň içinde 100 müň manatlyk önüm satyldy.* **2**. *göç. m.* Dönüklik edip, biriniň tarapyna geçmek, haýynlyk etmek. *Arman, bularyň bu pirimini Mirhaýdara satylan Gaharguly han duşmana paş edipdir* (N. Pomma).

SATYN: satyn almak zat, pul berip eýe bolmak.

SATYP-SOWMAK [satyp-sowmok], *işl.* Satyp ýoklamak, satyp harçlamak.

SATYŞ, *iş ady.* Satmak ýagdaýy.

SATYŞMAK, *işl.* Satmaga kömekleşmek; bilelikde satmak. *Dowar satyşmak. Gawun satyşmak.*

SAWÇY [sa:wçy], *at.* Gelin edinmek maksady bilen gyzyň ene-atasynyň üstüne söz aýtmak üçin iberilýän adam, sözaýdyjy. *Sawçylar baryp, ol gyzyň atasy bilen guda bolup gaýdypdyrlar* ("Türkmen halk ertekileri").

SAWÇYLAMA [sa:wçulomo], *iş ady.* Sawçylamak işi.

SAWÇYLAMAK [sa:wçulomok], *işl.* Gelin edinmek üçin gyzyň ene-atasynyňka gudaçylyga barmak, sawçylyk etmek.

SAWÇYLAMAKLYK [sa:wçulomokluk], *iş ady.* Sawçylamak ýagdaýy.

SAWÇYLATMAK [sa:wçulotmok], *işl.* Gudaçylyga ibermek, sawçylyga goýbermek.

SAWÇYLYK [sa:wçuluk], *at.* Sawçynyň ýagdaýy, sawçy bolup barmaklyk, söz aýdyjylyk. *Äşebibi ýaly häli-şindi sawçylyga gelýänler onuň gonjuna gor guýýardy* (B. Kerbabaýew).

SAÝ I, *at, kön. s.* **1**. Uly jar, çaý. **2**. *syp.* Çuň bolmadyk, ýalpak (suwly ýer hakda). *Ol ýüzüp bilmeýärdi, şonuň üçin-de, kenaryň saý ýerinde suwa düşdi* (B. Seýtäkow).

SAÝ II, *syp., ser.* **Saýyrdyň.** *Habar berlen mütdetinden saý atlylaryň ýola çykjagy şübhesizdi* (A. Gowşudow).

SAÝA [sa:ýa] **I**, *at.* **1**. Öňüni agajyň, jaýyň we ş. m. tutmagy netijesinde gün şöhlesi düşmeýän ýer, kölege. **2**. Gorap saklaýan güýç, pena, arkadaýanç; goldaw.

◊ **Saýa salmak** gorag astyna almak, gorap saklamak, pena bolmak. **Saýasynda saýalamak** biriniň goragynda, garamagynda bolmak. **Saýa salmazlyk** görünmezlik. **Saýa taýaklamak** gybat etmek.

SAÝA [sa:ýa] **II**, *at, tikinç.* Telpek, gulakçyn ýaly başgaplar tikilende, ýörite ülňi boýunça biçilýän bir bölek. *Onuň telpeginiň dört saýasy bardy* ("Edebiýat we sungat").

SAÝAK, *at.* Del adam, ýat adam, nätanyş, keseki, saýry. *Öýüňde saýak saklama* (Nakyl).

◊ **Saýak ýörmek (gezmek)** erbet gezmek, ahlak taýdan bozulmak, ýoldan çykmak. *Saýak ýörme, taýak bar, şindiden däl, baýak bar* (Nakyl).

SAÝALABERMEK [sa:ýala:vermek], *işl.* Kölege-läbermek, kölegede bolubermek.

SAÝALAMA [sa:ýalama], *iş ady.* Saýalamak ýagdaýy.

SAÝALAMAK [sa:ýalamak], *işl.* **1**. Saýa salmak, kölege düşmek, kölegelemek. **2**. Saýada, kölegede bolmak, saýada, kölegede oturmak. *Sakçylar gündizlerine şol kümejikde saýalap, töweregine gözegçilik edýärdiler* (A. Gowşudow). **3**. *göç. m.* Biriniň garamagynda, goragynda, penasynda bolmak.

SAÝALAMAKLYK [sa:ýalamaklyk], *iş ady.* Saýalamak hereketi.

SAÝALAŞMAK [sa:ýalaşmak], *işl.* Köp bolup saýada, kölegede oturmak.

SAÝALATMAK [sa:ýalatmak], *işl.* Saýada, kölegede boldurmak, saýada, kölegede oturtmak. *Munuň her bir düýbüniň astynda sürüli goýny saýalatmak mümkindi* (B. Kerbabaýew).

SAÝALAÝYŞ [sa:ýalaýyş], *iş ady.* Saýalamak ýagdaýy.

SAÝALY [sa:ýaly] **I**, *syp.* Saýa, kölege salýan. *Saýaly agaç.*

SAÝALY [sa:ýaly] **II**, *at.* Ülňi görnüşli saýa bilen biçilip tikilen.

SAÝALYK [sa:ýalyk], *syp.* Saýasy, kölegesi köp ýer, goýry kölegelik.

SAÝALYRAK [sa:ýalyra:k], *syp.* Beýlekilerden azda-kände kölegeliräk, saýasy köpräk.

SAÝAWAN [sa:ýawa:n], *at.* Ýagyşdan, günden penalamak üçin kömelek görnüşli, ýazylyp-ýygnalýan enjam. *Ne-hä ellerinde saýawan bardy, ne-de bir dony* (K. Gurbannepesow).

SAÝDYRMAK [sa:ýdyrmak] **I**, *işl.* Golaýlatmak. *Günortanky çaýy öýläne saýdyryp içen çopanlardyr çoluklar göz baglanýança goýunlary bakmak bilen boldy* ("Edebiýat we sungat").

SAÝDYRMAK [sa:ýdyrmak] **II**, *işl.* Saýgyç, çybyk

paş etmek, bilýäniňi aýtmak.

SAÝRAMAKLYK, *iş ady.* Saýramak ýagdaýy.

SAÝRAMAZLYK, *işl.* Owazly ses çykarmazlyk.

SAÝRAŞMAK, *işl.* Köp bolup saýramak, hoş owazly ses edişmek. *Bilbiller saýraşýan hezil bagyňda, Gyzyl gülleriňi tirmek isleýän* (A. Kowusow).

SAÝRATMAK, *işl.* **1**. Owazly ses çykartmak. *Çal dutaryň, saýrat bagşy...* (Ş. Kekilow). **2**. *göç. m.* Gorkuzyp dogrusyny aýdar ýaly etmek.

SAÝRAÝYŞ, *iş ady.* Saýramak ýagdaýy. *Bilbilleriň saýraýşy örän gowy.*

SAÝRY, *at.* Keseki ýerden gelen, gelmişek, keseki, ýat. *Beýle diýsem saýry saýýandyr öýdäýmäň* (R. Gelenow).

SAÝRYWAN [saýrywa:n], *at.* Keseki, özge ýurtdan gelen (adam).

SAÝ-SEBÄP [sa:ý-sevä:p]**: saý-sebäp bilen** nähilidir bir sebäp, bahana bilen, tötänden, oslanmadyk ýerden. *Saý-sebäp bilen tanyş bolduk* (B. Kerbabaýew).

SAÝY, *syp.* Iri, uly. *Alyn dişleri saýy, ak, sagdyn* (Ç. Aşyrow).

SAÝY [sa:ýy], *köm. s., ser.* **Saýyn.** *Gördük saýy, köňül sowar, Sabyrsyz, kararsyz ärden* (Magtymguly).

SAÝYBERMEK [sa:ýyvermek], *işl. S*aýyp başlamak.

SAÝYL [sa:ýyl], *at, k.d.* Gedaý, dilegçi, mätäç;sergezdan, diwana. *Kimlerde altyn täçdir, Kimler saýyl mätäçdir* (Magtymguly). *Men bir diwana saýyl, Sen-sen soltany adyl* (Kätibi).

SAÝYLMAK [sa:ýylmak] **I**, *işl.* Saýgyç bilen urlup ýazylmak.

SAÝYLMAK [sa:ýylmak] **II**, *işl.* Hasap edilmek, hasaplanmak. *Kemal baradaky myş-myşlar indi bireýýäm çyn saýylýar* (N. Jumaýew).

SAÝYM [sa:ýym], *syp.* Bir gezek saýmak üçin bölünip alnan ýüň, çöpür. *Iki saýym ýüň.*

SAÝYMLYK [sa:ýymlyk], *syp*. Bir gezek saýmak üçin üýşürilen (ýüň). *Saýymlyk ýüň.*

SAÝYN [sa:ýyn], *Gitdigiçe, gördügiçe, golaýlaşdygyça* ýaly sözlerdäki *-ça, -çe* goşulmalaryň manysynda we wagt bildiräýn sözlere goşulyp, dowamlylygy aňlatmak üçin ulanylýan sözsoňy kömekçi. *Otly gitdigi saýyn badyny çaltlandyrýardy.*

SAÝYRDYŇ, *syp., gepl.d.* Iri, daýaw, deşli, saýlama, saýlantgy. *Syýlarynyň ujuny biline gysdyryn ýaş ýigitler gaty saýyrdyň görünýärdi* (B. Seýtäkow).

SAÝYŞ [sa:ýyş], *iş ady.* Saýmak ýagdaýy.

SAÝYŞDYRMAK [sa:ýyşdyrmak], *işl.* Saýymlyk ýüňleri saýyp çykmak, üýşürilen ýüňleriň hemmesini saýmak.

SAÝYŞMAK [sa:ýyşmak], *işl.* Saýgyç, çybyk bilen saýmaga kömekleşmek; köp bolup saýmak. *Ejemeýüň saýyşdym.*

SAÝÝAR [saýýa:r], *at, k.d.* Seýr ediji, gezende. *Gähi saýýar men ýene* (Andalyp).

SAÝÝARA [saýýa:ra], *syp.* **1**. *ser.* **Saýýar**. **2**. *at.* Günüň daşynda aýlanyp, ondan ýagtylyk we ýylylyk alýan asman jisimi (planeta).

SAÝÝAT [saýýa:t], *at, k. d.* **1**. Awçy, aw awlaýan adam. *Okum hata geçmez, ursam alar men. Sagdagyna ok düzen saýýat bolar men* ("Görogly"). **2**. *göç. m.* Bir zadyň hyrydary, gözlegçi. *Wamyk kimin ýanyp bişen, şol jereniň saýýady men* (Talyby). *Men saýýadam, sen bir jeren, Ýele garşy sogup baran* (Mätäji).

SAZ [sa:z] **I**, *at.* Gür gamyş, çöp basan ýer. *Ol Birekden gorkusyna saza tarap gaçyp gitdi. Birek yzyna düşdi, kowa-kowa saza dykdy* ("Kitaby dedem Gorkut").

SAZ [sa:z] **II**, *at.* **1**. Bir ýa-da birnäçe sesiň, birnäçe äheňiň sazlaşykly utgaşdyrylmagy bilen içki duýgular, pikirler beýan edilýän sungat eseri. *Şirin sazlar göwünleri galkyndyrýar.* **2**. Ses, owaz. *Dürli guşlaryň gurýan şadyýan sazy, Wasp edýär bu bagyň gözel görküni* (R. Alyýew).

◊ **Saz belgisi** saz seslerini ýazmak üçin ulanylýan ýazgy, nota. **Saz etmek** dutar çalmak, dürli saz gurallarynda heň ýerine ýetirmek.

SAZ [sa:z] **III,** *syp.* **1**. Bozulmadyk, gurat, düzüw. *Sagat ýaly saz işleýär.* **2**. Aralary bozuk bolmadyk, ylalaşykly, oňat, agzybir, dostlukly. *Olaryň ikisi gaty sazdyr.* **3**. Oňat, örän gowy, kök. *Annatuwak bilen Amanyň keýpi nähili sazdy* (B. Kerbabaýew). **4**. Göwnejaý, ýerlikli, dogry. . *Soltanýaz begiň geňeşinde hem ol az hem-de saz geplär ekeni* (N. Pomma).

SAZ [sa:z] **IV**, *at, dokm.* Tarada dokalýan matanyň erşini garyşdyrman, her birini aýry saklap duran gural, darak.

SAZAK [sa:zak], *at*. **1**. Gumluk ýerlerde, çägeliklerde bitýän, gurakçylyga çydamly pürli agaç. **2**.Oglana dakylýan at.

SAZAKLYK [sa:zaklyk], *at.* Sazagyň köp gögerip oturan ýeri, sazakly ýer. *Gür sazaklyk.*

SAZAKÝARAN [sa:zakýa:ran], *at.* Gyşyň soňky aýlarynda ösýän şatlama sowuk şemal.

SAZANAKLABERMEK [sa:zanakla:vermek], *işl.* Çekinmekden ýa-da üşemekden ýaňa zowzuldabermek, sazanaklamaga başlamak.

SAZANAKLAMA [sa:zanaklama], *iş ady.* Sazanaklamak ýagdaýy.

SAZANAKLAMAK [sa:zanaklamak], *işl.* Gorkudan ýaňa ýaýdanmak, ýaýdanjyramak. *Men birbada näme etjegimi bilmäná sazanaklap durdum.*

SAZANAKLAMAKLYK [sa:zanaklamaklyk], *iş ady.* Sazanaklamak işi, hereketi.

SAZANAKLAŞMAK [sa:zanaklaşmak], *işl.* Köp bolup sazanaklamak, ýaýdanyşmak. *Sazanaklaşyp*

alnan. *Saýlama gawun.*

SAÝLAMA III, *at*. Iň gowusy. *Saýlama nagyşlar salyp, Seýdä tahýa-da eltipdir* (N. Pomma). *Ol tahýa saýlama nagyşlar salypdyr. Garpyzlaryň saýlamasy.*

SAÝLAMAK, *işl.* **1**. Saýlaw ulgamy arkaly ses berip, biriniň wekilçiligini tassyklamak. **2**. Köp zadyň içinden iň gowusyny seçip almak. **3**. *ser.* **Saýlap-seçmek**. *Tutdum bir seni baryndan saýlap, Lebleri şekerden mazaly geldi* (Magtymguly).

SAÝLAMAKLYK, *iş ady.* Saýlamak ýagdaýy.

SAÝLAMAZLYK, *işl.* Saýlap-seçip almazlyk.

SAÝLAN [saýla:n], *at.* Keçä, hala, kürtä, we ş. m. salynýan aýlawly burma nagyş.

SAÝLANMAK, *işl.* **1.** Wekilçilige tassyklanmak. *Onuň saýlanmagyna men-ä iki elläp razy.* **2**. Bir zadyň içinden iň gowusy seçilip alynmak. *Bu saýlanyp alnan tohum at.* **3**. Köpçülikden ýa-da bir ýerden uzaklaşmak, araňy açmak, çetleşmek. *Olar ilki iki ýany gowaçylyk ýol bilen gitdiler, soňra ekinçilikden saýlanyp, ýoda çykdylar* (N. Esenmyradow). **4**. Bir alamat arkaly beýlekilerden tapawutlanmak, mese-mälim bolup durmak; öňe çykmak. *Ol deň-duşlaryndan ep-esli saýlanýardy.* **5**. Ösüp ýokary galyp başlamak. *Gögeren gämikler ýerden ýaňy saýlanypdy.*

SAÝLANTGY, *syp.* Köp zadyň içinden seçilip, saýlanyp, seljerilip alnan, saýlama. *Ol saýlantgylaryň hataryna girdi.*

SAÝLANYLMAK, *işl.* Saýlanyp, seçilip alynmak.

SAÝLAP-SEÇMEK [saýla:p-seçmek], *işl.* Seçip-seljerip saýlamak, iň gowusyny saýlamak.

SAÝLAŞDYRMAK, *işl.***1**. Köp zadyň içinden gowusyny ýa-da erbedini saýlap çykmak. *Men oňa Çarynyň aýdanlaryny, özümiňkileri ýazyşdyryp, Baýrama görkezeýin, ol maňa saýlaşdyryp şu zatlary alsaň bolar diýer* (A. Durdyýew). **2**. Hili boýunça gowusyny saýlap almak. *Ol maňa:* "*Saýlaşdyryp alsaň bolýar*" *diýdi.*

SAÝLAŞMAK, *işl*. Bir zadyň arasyndan gowularyny
saýlamaga kömekleşmek; bilelikde saýlamak. *Garpyzyň bişenini saýlaşmak.*

SAÝLATMAK, *işl.* 1. Saýlamak işini başga birine etdirmek. *Garpyz tanaýan adama bäş sany bişenini saýlatsana!* 2. Saýlamaga mümkinçilik döretmek, ýol bermek. *Saýlap alaýjak weli, satyjy almalaryň gowusyny saýladar öýdemok, gurçuk iýenlerini hem garyp berermikä diýýän.*

SAÝLAW [saýlow], *at*. **1**. Ses bermek arkaly wezipeli adamlary, wekilleri saýlamaklyk. **2**. Saýlap alyş, seçip alyş. **3**. Oglana dakylýan at.

SAÝLAWÇY [saýlowçy], *at.* Saýlawa gatnaşyp, ses bermäge hukugy bolan adam.

SAÝLAWLY [saýlowly], *syp.* Saýlaw, saýlamak arkaly geçirilýän.

SAÝLAÝYŞ, *iş ady.* Saýlamak ýagdaýy.

SAÝMA [sa:ýma], *iş ady.* Saýmak ýagdaýy.

SAÝMAK [sa:ýmak] **I**, *işl*. Hasap etmek, hasaplamak, öýtmek, diýip bilmek.

SAÝMAK [sa:ýmak] **II**, *işl.* Saýgyç bilen saýyljak ýüňi urup ýazmak. *Ýorgana salmak üçin ýygnap ýören ýarym halta çüprek ýüňüni düýdüp çykdy, ony saýdy* (A. Durdyýew).

SAÝMAKLYK [sa:ýmaklyk], *iş ady.* Saýmak işi, hereketi.

SAÝMAZLYK [sa:ýmazlyk], *işl.* **1**. Hasaplamazlyk, öýtmezlik. **2**. Saýgyç bilen urup ýazmazlyk.

SAÝPAL: saýpal tapmak. *ser.* **Saýpallamak**.

SAÝPALLABERMEK [saýpalla:vermek], *işl.* Azalybermek, tükenibermek, saýpallamaga başlamak.

SAÝPALLAMA, *iş ady.* Saýpallamak ýagdaýy.

SAÝPALLAMAK, *işl.* Selçeňlemek, azalmak, saýpal tapmak, gutaraňkyrlamak. *Ýaz otlarynyň samany eýýäm saýpallapdy.*

SAÝPALLAMAKLYK, *iş ady.* Saýpallamak ýagdaýy.

SAÝPALLAMAZLYK, *işl.* Selçeňlemezlik, azalmazlyk.

SAÝPALLAŞDYRMAK, *işl.* Birneme azaltmak, selçeňletmek. *Onsoň hem içeriniň zatlaryny saýpallaşdyraýyn* (R. Gelenow).

SAÝPALLAŞMAK, *işl.* Dura-bara azalmak, azalyp başlamak. *Gün gijikdigi saýy olaryň öňlerinden barýan bazarçylar saýpallaşýardy* (B. Seýtäkow).

SAÝPALLATMAK, *işl*. Azaltmak, gutaraňkyrlatmak. *Olar bazara satmaga getiren harytlaryny saýpallatdylar.*

SAÝPALLAÝYŞ, *iş ady.* Saýpallamak hereketi.

SAÝRABERMEK [saýra:vermek], *işl.* **1**. Owazly ses bilen saýramaga başlamak. **2**. *göç. m*. Çeper sözläbermek, oňat aýdym aýdybermek.

SAÝRAK, *syp.* **1**. Owazly saýraýan, gowy we köp saýraýan. *Saýrak guşlar bilen gelen gözel ýaz, Aýdyp ber sen maňa, nähili heň bu?* (R. Seýidow). **2**. *göç. m.* Çeper sözleýän, oňat aýdym aýdýan. *Şol bagty zehinli ýaşlarymyz saýrak dillerde wasp edýär* ("Edebiýat we sungat").

SAÝRAMA, *iş ady.* Saýramak ýagdaýy.

SAÝRAMAK, *işl.* **1**. Owazly, ýakymly ses çykarmak. *Säher-säher şirin saýran torgaýlar, jöwzaň günortany çöpe busupdyr* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *göç. m.* Çeper gürlemek; owazly aýdym aýtmak. *Kemin ýazsam, doly many çykanok, Güň bolupdyr, şindi saýran tillerim* (Şeýdaýy). **3**. *göç. m.* Gorkuzylanyň üçin syryňy

Wüşi keldi (A. Gowşudow).

SAZ-SÖHBET [sa:s-söhvöt], *at.* Aýdym-sazly söhbet, aýdym aýdyp, saz çalmaklyk, sazly-söhbetli meýlis. *Birniçe deň-duş ýigitler Hemra bilen bir mejlisde saz-söhbet edip oturar erdiler* ("Saýatly – Hemra").

SAZŞYNAS [sazşyna:s], *at*. Saz ylmyny öwrenýän adam.

SEBET [sevet], *at.* **1**. Içine zat salmak üçin ince söwüt çybyklaryndan örülýän gap. *Bazardan gelýärin, Elimde sebet, Sebediniň içi-pomidor, kelem...* (K. Gurbannepesow). **2**. Ýylgyndan, tutdan bedre şekilli edilip örülen balyk tutulýan enjam.

SEBÄP [se:vä:p], *at.* Bir hadysanyň döremegine şert bolýan ýagdaý, esas.

◊ **Sebäp eýerjeň sözlemi** eýerjeňli goşma sözlemlerde: baş sözlemden aňlanylýan pikiriň sebäbini görkezýän eýerjeň sözlem.

SEBÄPKÄR [sevä:pkä:r], *at.* Bir zadyň, ýagdaýyň ýüze çykmagyna, döremegine sebäp bolýan (adam ýa-da zat). *Onuň sebäpkäri kim bolup biler?*

SEBÄPKÄRÇILIK [sevä:pkä:rçilik], *at, ser.* **Sebäpkärlik**.

SEBÄPKÄRLIK [sevä:pkä:rlik], *at.* Bir zadyň, ýagdaýyň ýüze çykmagyna sebäp bolmaklyk, sebäp bolujylyk, sebäpkärçilik.

SEBÄPLI [sevä:pli], *syp.* **1**. Sebäbi bar bolan, sebäpsiz däl. *Okuwdan sebäpli galmak.* **2**. "Görä, ötri, üçin, zerarly" we ş.m. ýaly many aňladýan sözsoňy kömekçi. *Ol ýarawsyzlyk sebäpli gelip bilmedi.*

SEBÄPSIZ [sevä:psiz], *syp.* Hiç bir sebäbi, delili bolmadyk. *Sebäpsiz çöp başy gymyldamaz* (Nakyl).

SEBIT [sevit], *at.* **1**. Belli bir ýer, etrap, töwerek. *Myhman Tejen sebitlerinden gelipdir diýýärler*. **2**. Dünýäniň aýratyn ykdysady-geografik we beýleki aýratynlyklary kybapdaş bolan ýanaşyk ýurtlar topary. *Türkmenistanyň halkara sebit guramalaryna gatnaşmak mümkinçiligi howul-hara syýasy konýunktura arkaly däl-de, bileleşigiň uzak möhletleýin maksada laýyklygy hem-de ykdysady geljegi bilen kesgitlenilýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

SEBITARA [sevita:ra], *at.* Belli bir bitewilik döredýän, birnäçe döwletiň ýerleşen ýeri.

SEBZEBAZ [sevzeva:z], *at, k. d.* Ýaşyl geýimli. *Tört atly geldiler, bary sebzebaz, Hasalary ýaşyl, aty teblebaz* (Magtymguly).

SEBZEPOŞ [sevzepo:ş], *syp.*, *k.d.* Ýaşyl geýnen, gök örtünjeli. *Ol tördüň biri bar, mydam sebzepoş* (Magtymguly).

SEÇDIRMEK [seşdirmek], *işl.* Seçmek işini birine etdirmek. *Ol oglunyň galpak toýunda seçgi seçdirdi.*

SEÇEK, *at*. Bir zadyň gyrasyna ýüpekden, ýüplükden we ş. m. ýörite taýýarlanyp tutulýan, seçelenip duran bezeg. *Torbalaryň seçekleri.*

SEÇEKLEME, *iş ady.* Seçeklemek ýagdaýy. *Gyňajy seçekleme ýeňil iş däl.*

SEÇEKLEMEK, *işl.* Bir zadyň gyrasyna seçek tutmak, seçek etmek. *Ýaglygy seçeklemek.*

SEÇEKLEMEKLIK, *iş ady.* Seçeklemek ýagdaýy.

SEÇEKLEMEZLIK, *işl.* Bir zadyň gyrasyna seçek tutmazlyk, seçek etmezlik.

SEÇEKLENMEK, *işl.* Bir zadyň gyrasyna seçek tutulmak, seçek edilmek. *Seçeklenen ýaglyk.*

SEÇEKLEŞMEK, *işl.* Bir zadyň gyrasyna seçek tutuşmak, seçek edişmek. *Ýaglyk seçekleşmek.*

SEÇEKLETMEK, *işl.* Bir zadyň gyrasyna seçek tutdurmak, seçek etdirmek. *Tutyny seçekletmek.*

SEÇEKLÄBERMEK [seçeklä:vermek], *işl.* Seçek tutup başlamak. *Özüň seçekläbersene, şonuň üçin kömekçi nämä gerek.*

SEÇEKLI I, *syp.* Seçek tutulan, seçek edilen. *Gyzyl seçekli ýaglyk.*

SEÇEKLI II, *at.* Gülli ýüň ýaglyk, gyňaç. *Alynyna täzeje ýaşyl seçeklini bir çalyp, Altyn gyz gelýärdi* (A. Durdyýew).

SEÇELEME, *iş ady.* Seçelemek ýagdaýy.

SEÇELEMEK, *işl.* Pytradyp, seçip goýbermek, pytradyp sepelemek. *Ol özüniň getiren sowgadynydumly-duşa jomartlyk bilen seçeledi.*

SEÇELEMEKLIK, *iş ady.* Seçelemek ýagdaýy.

SEÇELEMEZLIK, *işl.* Pytradyp goýbermezlik, pytradyp sepelemezlik.

SEÇELENMEK, *işl.* **1**. Pytrap ýaýramak, pytrap gitmek. *Monjuklar ýagyş damjalary kimin ýylpyldaşyp, howzuň gyrasyna seçelenipdir* (N. Pomma). **2**. Däne-däne bolup durmak, pytrap ýatmak. *Seçelenip duran palow.*

SEÇELEŞMEK, *işl*. Köp bolup seçelemek, bilelikde seçelemek. *Gel şulary seçeleşsene.*

SEÇELETMEK, *işl.* Seçelemek işini birine etdirmek.

SEÇELEÝIŞ, *iş ady.* Seçelemek ýagdaýy.

SEÇELÄBERMEK [seçelä:vermek], *işl.* Kem-kemden seçeläp başlamak.

SEÇGI [seçği] **I**, *at.* Çaga ýa-da gelin toýunda seçilýän süýji, pişme we ş. m. zatlar. *Gelniň üstünden seçgi seçdiler.*

SEÇGI [seçği] **II**, *at, gepl. d.* Saýlaw. *Bu saparky boljak arçyn seçgisi hakynda her kim öz çenini aýdyp, gürrüň edişýärdiler* (A. Gowşudow).

SEÇGI [seçği] **III**, *at.* Saýlap-seçip gowusyny almak işi.

duranymyz gözümiň öňünden hiç gidenok (R. Allanazarow).

SAZANAKLATMAK [sa:zanaklatmak], *işl.* Sazanaklar ýaly etmek, sazanaklamaga mejbur etmek.

SAZANAKLAÝYŞ [sa:zanaklaýyş], *iş ady.* Sazanaklamak ýagdaýy. *Olaryň sazanaklaýşyna haýpyň gelýär.*

SAZANDA [sa:zanna], *at.* Dutarda saz çalmak bilen meşgul bolýan adam, sazandar.

SAZANDALYK [sa:zannalyk], *at.* Saz çalyjynyň, sazandaryň käri, ýagdaýy. *Kär sazandalykdyr, han aga - diýip, bagşy şol bir çök düşüp oturyşyna jogap berdi* (N. Saryhanow).

SAZANDAR [sa:zanna:r], *at, ser.* **Sazanda.** *Aradan salym geçmänkä bolsa, saz gurallary peýda bolup, sazandarlar bilen bagşy orta geçdi* (B. Kerbabaýew).

SAZANDARLYK [sa:zanna:rlyk], *at, ser.* **Sazandalyk.** *Menem kä zergärlik, käte-de sazandarlyk, käte hem şahyrçylyk edýärin* (N. Pomma).

SAZARMAK [sa:zarmak], *işl., gepl.d.* Daň saz berip, agaryp başlamak. *Ýeňse kem-kemden sazaryp, agaryp, ýyldyzlary ýeke-ýekeden ýuwutmaga başlady* (H. Deryaýew).

SAZÇY [sa:zçy], *at, ser.* **Sazanda**. *Bagşymy sazçylar gelýär* (Ç. Aşyrow).

SAZÇYLYK [sa:zçylyk], *at.* Saza degişlilik, saz bilen baglanyşyklylyk, saz çalyş hünäri.

SAZHON [sa:zho:n], *syp.* Saza höwesli, sazy gowy görýän.

SAZLABERMEK [sa:zla:vermek], *işl.* **1**. Saz gurallaryny sazlap başlamak. *Kadyr dutaryň kirişlerini sazlaberdi.* **2**. Düzgüne getiribermek. **3**. Dostlaşybermek, ysnyşybermek.

SAZLAMA [sa:zlama], *iş ady.* Sazlamak ýagdaýy.

SAZLAMAK[sa:zlamak], *işl.* **1**. *sazç*. Saz gurallarynyň kirşini çekip, gerekli owaza gurmak. *Sazandalar dutarlaryny sazlap başladylar.* **2**. Gerekli enjamy düzgüne getirmek, düzetmek, oňarmak, bejermek. *Ol radionyň sesini sazlady.* **3**. Biri ýa-da bir zat bilen araňy gowulandyrmak, dostlaşmak, ysnyşmak.

SAZLAMAKLYK [sa:zlamaklyk], *iş ady.* Sazlamak ýagdaýy.

SAZLANMAK [sa:zlanmak], *işl.* **1**. Saz gurallarynyň kirşi çekilmek, düzülmek. *Ýetginjek sazandalar dutarlaryny sazlap, çalmaga başladylar* (A. Gowşudow). **2**. Gerekli enjam düzgüne salynmak. *Motoryň işleýşi sazlandy.* **3**. Biri ýa-da bir zat bilen araň gowulanmak, dostlaşmak. *Tejribeli miraplar bilen arasyny sazlady* (N. Pomma).

SAZLANYŞ [sa:zlanyş], *iş ady.* Sazlamak ýagdaýy.

SAZLANYŞMAK [sa:zlanyşmak], *işl.* Sazlaşyp, goşulyşyp çykmak. *Olaryň sazlanyşyp çykan sesleri bütin obany doldurdy.*

SAZLANYŞYK [sa:zlanyşyk], *at, ser.* **Sazlaşyk**.

SAZLANYŞYKLY [sa:zlanyşykly], *at, ser.* **Sazlaşykly**.

SAZLAŞDYRMAK [sa:zlaşdyrmak], *işl.* **1**. Saz gurallaryny sazlap çykmak, düzüşdirmek. *Birentegi bolsa ýüklerini sazlaşdyryp, gitmäge taýýarlyk görýär eken* (M. Hydyrow). **2**. Haýsy hem bolsa iki zady utgaşdyrmak, goşmak, deňlemek, sazlamak. *Birentegi ýüklerini sazlaşdyrypdyr.* **3**. Ýaraşdyrmak, ylalaşdyrmak, agzybir etmek, dostlaşdyrmak. *Onuň bilen arany sazlaşdyrdy.*

SAZLAŞMAK [sa:zlaşmak] **I**, *işl.* **1**. Sesler sazlaşykly goşulyşyp çykmak. *Horazlaryň sesleri sazlaşyp eşidilýärdi.* **2**. Biri-biri bilen utgaşmak, goşulyşmak. *Ojak-tamdyrlardan çabyrap çykýan ýiti ýalyn ikindiniň gyrmyzy şapagy bilen sazlaşyp, oba birhili geň-enaýy dabara berýärdi* (G. Kulyýew).

SAZLAŞYK [sa:zlaşyk], *at*. Birnäçe sesiň bilelikde goşulan utgaşmasy. *Dutarlaryň düzülüşinde sazlaşygynyň hiç bir kemi ýok.*

SAZLAŞYKLY [sa:zlaşykly], *syp.* **1**. Goşulyşyp, yzygiderli bir äheňde gidýän (ses hakynda). **2**. Ylalaşykly, biri-birine garaşly, deň, sazlanyşykly. *Işler sazlaşykly alnyp barylýar.*

SAZLAŞYKLYK [sa:zlaşyklyk], *at.* **1**. Sesleriň, äheňleriň goşulyşyp gidişi, sazlanyşyklyk. **2**. Baglanyşyk, utgaşyklyk.

SAZLAŞYKLYRAK [sa:zlaşyklyra:k], *syp*. Birneme sazlaşykly.

SAZLAŞYKSYZ [sa:zlaşyksyz], *syp.* Goşulyşyp gitmeýän, sazlanyşyksyz. *Dumly-duşdan guş-gumrularyň sazlaşyksyz owazy eşidilýär* (G. Kulyýew).

SAZLAŞYKSYZLYK [sa:zlaşyksyzlyk], *at*. Sazlaşygy ýokluk, goşulyşmazlyk.

SAZLATMAK [sa:zlatmak], *işl.* Sazlamak işini birine etdirmek. *Dutary sazlatmak.*

SAZLAÝJY [sa:zlaýjy], *at.* Degişli ýagdaýa salyjy, düzgüne getiriji, düzediji; bejeriji.

SAZLAÝYŞ [sa:zlaýyş], *iş ady.* Sazlamak ýagdaýy.

SAZLY [sa:zly], *syp.* Saz bilen ýerine ýetirilýän, saz bilen berilýän, eşitdirilýän, sazy bolan. *Sazly arakesme. Sazly gepleşik.*

SAZLYK [sa:zlyk] **I**, *at, gepl.d.*. **1**. Giden gamyşlyk, hyşalyk ýer. *Sygry sazlygyň içinden alyp geldiler.*

SAZLYK [sa:zlyk] **II,** *at.* Uruşsyz-sögüşsizlik, agzybirlik, dostluk. *Durmuşyň lezzeti maşgala sazlygynda ýüze çykýar.*

SAZLYK [sa:zlyk] **III,** *at.* Abatlyk, düzüwlik, guratlyk, bozuk dällik. *Önümçilikde takyklygy we sazlygy gazanmaly.*

SAZMYK [sa:zmyk], *syp*. Çalymtyl tüsse salgymyna, çal gubara meňzeýän. *Şu sazmyk görnüşiň içinde gara salgym bolup aýlanyp ýörenler Ýelli bilen*

suw nobaty, serkar.

SEKIZDOGAJYK [sekizzoğa:jyk], *at.* Palasa salnýan "bossany" nagşynyň we gölçäniň içine salnýan sekiz sany üçburçluk görnüşli owunjak nagyşlar. *Bu sekizdogajygyň hala gowy öwüşgin beripdir.*

SEKIZGANAT [sekizğa:nat], *syp.* Sekiz bölek tärimden ybarat uly öý. *Sekizganat ak öýüň Ýaraşygy sallançak* (Hüwdi).

SEKIZGAÝŇAK [sekizğaýňak], *at.* Dörtburç çyzygyň daş-töweregine goçak aýlanyp, şeýle hem "gabsagöl halynyň" gölüniň ortasyna, ýüň jorabyň durkuna salnýan nagyş.

SEKIZGOÇAK [sekizğoçok], *at.* Hala, el işlerine salnýan dört sany garşylykly goçak.

SEKIZINJI, *san.* 8-den ýasalan tertip san. *Sekizinji gat.*

SEKIZKEŞDE, *at.* Dört ýaşyl, iki ak, iki sary gaýalyp, tahýa, hala, keçä salnýan ýaprak görnüşli nagyş. *Eje, menä şu taýyk sekizkeşde salaýjak* (Ý. Mämmediýew).

SEKIZLEME, *at.* Her bendi sekiz setirden ybarat bolan goşgy düzüliş görnüşi.

SEKIZLENJI, *san, gepl. d., ser.* **Sekizinji**. *Meret küle azajyk pikirlendi-de: - Sekizlenji gün bolsa, gerek - diýdi* (N. Geldiýew).

SEKIZLIK, *at.* **1**. 8 bilen aňladylýan haýsydyr bir zadyň ady. **2**. *syp.* Käbir zatlaryň ölçegini görkezýän san. *Sekizlik galoş.*

SEKIZÝYLLYK, *syp.* Sekiz ýyl dowam edýän.

SEKME, *iş ady.* Sekmek ýagdaýy.

SEKMEK, *işl.* Bir ýere baryp durmak, barmak, görünmek. *Başda uslyp bilmän, aýagy çekmän, Gezipdi kän wagt bu öýe sekmän* (A. Kekilow). *Ýaşyryp nätjek, Ýazly, özüň habar etmedik bolsaň, gapyňdan sekjegem däldim* (H. Garabaýew).

SEKMEKLIK, *iş ady.* Sekmek ýagdaýy.

SEKMEZLIK, *işl.* Bir ýere baryp durmazlyk, barmazlyk.

SEKUNT [seku:nt], *at.* Minutyň altmyşdan bir bölegine deň bolan wagt birligi. *Edil şol sekuntda kakasy-da başyny galdyryp, oglunyň ýüzüne seretdi* (A. Durdyýew).

SELBITAL [selvital], *at.* Suwly ýerlerde ösýän talyň bir görnüşi.

SELÇEŇ, *syp., ser.* **Seýrek**. *Sähet bolsa özüniň arryk ýüzündäki selçeň sakgalyny yzly-yzyna sypalaýardy* (A. Gowşudow).

SELÇEŇLEMEK, *işl., ser.* **Seýreklemek**. *Akmaýanyň gürrüňi selçeňlände, oňa habar gatdy* (B. Kerbabaýew).

SELÇEŇLENMEK, *işl., ser.* **Seýreklenmek**.

SELÇEŇLEŞMEK, *işl., ser.* **Seýrekleşmek**. *Garrynyň ýygyrtlaşan gabaklarynyň, selçeňleşen kirpikleriniň arasyndan ýaş damdy* (B. Kerbabaýew).

SELÇEŇLETMEK, *işl., ser.* **Seýrekletmek**. *Şondan bäri Pökgen aýdyma hiňlenmesini hem has selçeňletdi* (A. Gowşudow).

SELÇEŇLIK, *at, ser.* **Seýreklik**.

SELÇEŇRÄK[selçeňirä:k], *syp.,ser.* **Seýregräk**.

Selçeňräk gögeren gowaçalar agşamyň şypaly şemalyna başlaryny yraşyp otyrdylar.

SELEŇ, *syp.* Daş-töwreginden şemal, ýel, howa urup duran, açyklyk, giňlik (ýer, meýdan). *Bizi seleň meýdanda hatara goýlan üsti näz-nygmatly stollaryň başyna getirdiler* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Seleň şemal** salkyn, mylaýym şemal. *Deryanyň üstünden gelýän seleň şemal argyn bedenlere dermandy.*

SELEŇLEME, *iş ady.* Seleňlemek ýagdaýy. *Depä çykyp seleňledi.*

SELEŇLEMEK, *işl.* **1**. Açyk howa, giňişlik ýere çykyp, gezelenç etmek, dem-dynç almak, ýelejiremek, şemallamak. *Goýry kölegede bir salym seleňledik.* **2**. Salgym atmak, howalanyp görünmek. *Soltan Sanjaryň gümmezi uzakdan seleňläp görünýärdi* (B. Kerbabaýew).

SELEŇLEMEKLIK, *iş ady.* Seleňlemek ýagdaýy.

SELEŇLEMEZLIK, *işl.* Seleňlemek işi amal etmezlik.

SELEŇLEŞMEK, *işl.* **1**. Giňişlik ýere çykyp, gezelenç edişmek. **2**. Uzakdan ýa-da ýokarda howalanyp görnüşip durmak. *Ýapraklarynyň reňkleri biraz solgunlanan erik agaçlary ulumsylyk bilen seleňleşýärler* (B. Kerbabaýew).

SELEŇLETMEK, *işl.* Açyk howada dem-dynç aldyrmak. *Myhmanlary şäheriň daşyna çykaryp, seleňledip geldik.*

SELEŇLEÝIŞ, *iş ady.* Seleňlemek ýagdaýy.

SELEŇLIK, *syp.* Daş-töweregi açyk, seleň, tämiz howaly (ýer, meýdan). *Nähili seleňlik! Adam şeýle seleňlikde ýaşasa, Hiý ömrülla garrarmy!* (G. Kulyýew).

SELEŇRÄK [seleňirä:k], *syp.* Daş-töweregi şemallyrak, salkynrak. *Seleňräk ýerde ýaşasaňdyň!*

SELÄLIK [selä:lik], *at.* Oraza aýynda agzyny bekleýänleriň daňdan iýýän nahary. *Kempir bilen ikisi gaýym selälik edindiler* ("Görogly").

SELIN, *at.* Gumda bitýän topbak düýpli, çogdam çykýan, dik baldaklary uzyn ince ýaprakly, köpýyllyk ösümlik.

SELINLEME, *iş ady.* Selinlemek ýagdaýy.

SELINLEMEK, *işl.* Teläriň, kümäniň üstüne selin basyp ýapmak, guýynyň örüm bilen diwarynyň arasyna selin dykmak.

SELINLEMEKLIK, *iş ady.* Selinlemek ýagdaýy. *Olar häzir agyllaryň üstüni selinlemeklik bilen*

SEÇIBERMEK [seçivermek], *işl.* Seçip, pytradyp başlamak seçeläbermek.

SEÇILMEK, *işl.* **1**.Ýaýradyp sepelenmek. *Çowlujagnyň depesinden, Nogul-nabat seçilip dur* (K. Gurbannepesow). **2**. Saýladylmak, saýlanyp aýrylmak. *Seçilen goýunlary kökerdip, sagmaga başladylar* (H. Deryaýew). **3**. Saýlanyp alynmak, saýlanmak.

SEÇIR-GAÇYR [seçir-ğaçyr], *syp*. Selçeň, her ýerde biri . *Ýagyş damjalary seçir-gaçyr ýere gaçýardy. Sepilen tohumlar seçir-gaçyr çykypdyr*.

SEÇIŞ, *iş ady.* Seçmek ýagdaýy.

SEÇIŞMEK, *işl.* **1**. Ýaýradyp sepeleşmek. *Toýda pişmedir süýji seçişdim.* **2**. Saýlamaga kömek etmek, saýlaşmak, saýlap aýryşmak. *Owlak-guzy seçişmek.*

SEÇME I, *iş ady.* Seçmek ýagdaýy.

SEÇME II, *at.* Peşeňe salnyp atmak üçingurşundan togalanyp guýulýan, owunjak güllejikler.

SEÇMEDAN [seçmeda:n], *at.* **1**. Seçme salnan gaýyş guty, seçme gaby. *Ol hataryny biline guşap, aw pyçagy bilen seçmedanyny hem dakyndy.* **2**. Nili hyrsyz, seçme atylýan aw tüpeňi.

SEÇMEK, *işl.* **1**. Pytradyp, ýaýradyp sepmek, sepelemek. *Goňşy-golamlary ýygnap dessine patrak seçdiler ogluň üstüne* (A. Kekilow). **2**. Köp zadyň içinden saýlap-seçip almak, saýlamak. *Men öz hünärimi seçip aldym.* **3**. Süri malyň sagylýanyny, owlak-guzusyny saýlamak, saýlap aýyrmak. *Kimiň eli gaňrakly, kimiň eli pürli ýylgyn çybykly goýunlary seçmäge başladylar* (H. Deryaýew). **4**. Saýlaw arkaly saýlamak. **5**. *göç. m.* Nur, yşyk, şöhle ýaly zady ýaýratmak. *Kireňsiz asmanda aşak sallanan Gün, özüniň ýiti şöhlesini seçýärdi* (A. Gowşudow).

SEÇMEKLIK, *iş ady.* Seçmek ýagdaýy.

SEÇMEZLIK, *işl.* **1.** Pytradyp goýbermezlik. **2**. Saýlamazlyk. **3**. Saýlap aýyrmazjyk.

SED [set], *san*, *k. d.* Ýüz. *Ýüregim sed paradyr, belli tenimde ýara ýok* (Magtymguly).

SEDA [seda:], *at,şahyr.* Gulaga eşidilýän ses, towuş, owaz, seza. *Gulagyma geldi ýaryň sedasy, Hoş geldiň, Mejnunym, sapa gelip sen!* ("Leýli – Mejnun"). *Eger-eger olaryň birinden hem seda çykmady* (T. Gurbanow).

SEDRI [sediri]**,** *at.* Ince uzyn tüwi, bürünjiň bir görnüşi.

SEG [seğ], *at, k. d.* It. *Donum ýyrtar diýdim, sege ýalbardym, Ötmesin diýip ýaz günleri gaý bile* (Hatam şahyr).

SEGABY [seğa:vy], *syp.* Bagananyň bir görnüşi. *Onuň başynda segaby telpegi, aýagynda äňsiz uly ädigi, uzyn uçgurlarynyň gotazy sallanyp duran jalbar bardy* (N. Jumaýew).

SEGRELMEK [seğrelmek], *işl.* Bökülmek, bökjeklemek.

SEGREME [seğreme], *iş ady.* Segremek ýagdaýy.

SEGREMEK [seğremek], *işl.* **1**. Iki öň aýagyny öňe atyp ýöremek, gorgunlamak (at hakynda). *Ürker ýaby taý görende, Bedew segräp läşden geçer* (Aşyky). **2**. Bökmek, bökjeklemek. *Däli Garçar segräp baryp, suwa düşdi, büreler suwa akyp gitdi* ("Kitaby dedem Gorkut").

SEGREMEKLIK [seğremeklik], *iş ady.* Segremek ýagdaýy.

SEGREŞMEK [seğreşmek], *işl.* Böküşmek, bökjekleşmek.

SEGRETMEK [seğretmek], *işl.* Bökdürmek, bökjekletmek. *Bu ýandan Bähram hunhor atyny segredip, meýdana çykdy* ("Kasym oglan").

SEGREÝIŞ [seğreýiş], *iş ady.* Segremek ýagdaýy.

SEGRÄBERMEK [seğrä:vermek], *işl.* Bökübermek, bökjekläbermek, segremäge başlamak.

SEGSE [seğse], *at*. Gyrkylygyň sallaryny birikdirýän iki uçly, ortasy tokgaja agaçjyk.

SEGSEN [seğsen], *san.* 80 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany. *Magtymguly, dostlar, garramaň beter, Ýetmişiň, segseniň arasy ýeter* (Magtymguly).

SEGSENINJI [seğseninji], *san*. 80 mukdar sanyndan ýasalan tertip san.

SEŽDE, *at.* Keramatly, mukaddes ýerlere, zatlara baş egip çokunyş, çokunma. *Metjidiň töweregi sežde etmäge gelen her hili geýimdäki musulmanlardan doly* (B. Seýtäkow).

SEŽDEGÄH [seždeğä:h], *at.* Sežde edilýän ýer.

SEKDIRME I, *iş ady.* Sekdirmek ýagdaýy.

SEKDIRME II, *at.* Gaýma we keşde bilen edilýän nagyşlaryň arasyndaky ince zolaklaryň içine üçden ýa dörtden tutulýan dürli reňkli gaýma. *Ýokarsyna çyraz, iki gapdalyna sekdirme edip, ortasyna-da älem saldy.*

SEKDIRMEK, *işl.* Bir ýere aýak basdyrmak, bardyrmak, getirmek. *Eziz Watana duşmanyň toýnagyny sekdirmeli däldiris - diýdi* (A. Gowşudow).

SEKDIRMEKLIK, *iş ady.* Sekdirmek ýagdaýy.

SEKDIRMEZLIK, *işl.* Bir ýere aýak basdyrmazlyk, bardyrmazlyk, getirmezlik. *Eziz Watana duşman aýagyny sekdirmeris.*

SEKI, *at.* Üstünde düşek ýazyp oturmak, ýatmak üçin gumdan, tagtadan, kerpiçden we ş. m. edilen belent ýer.

SEKIL, *at*. Käbir atyň, owlagyň we ş. m. aýaklarynyň dyzyndan aşakdaky ak ýeri. *Meleguşuň akja sekiliniň yzyndan galýan inçejik tozan indi göge galman, aýagyna çolaşyp barýardy* (B. Soltannyýazow).

◊ **Sekil atmak** saça ak girip başlamak.

SEKILMEK, *işl.* Bir ýere barlyp durulmak, görülmek, barylmak.

SEKIŞ, *iş ady.* Sekmek ýagdaýy.

SEKIZ, *san.* 8 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany.

◊ **Sekiz suw** *(taryh)* bir gije-gündizlik, 24 sagatlyk

SEMENT I, *syp., k. d.* Ýüwrük at. *Başa baglap diwanalyk kemendin, Segredip ýetişdim yşkyň semendin* (Magtymguly).

SEMENT II, *at.* Gurluşykda ulanylýan gum şekilli berkidiji, doňujy mineral önüm (gyzdyrylyp üwelen daş) .

SEMIT [semi:t], *at, ser.* **Semitler.**

SEMITLER [semi:tler], *at*. Alynky Aziýada hem-de Demirgazyk we Gündogar Afrikada ýaşan (wawilonlylar, assiriýalylar, finikiýalylar, ýahudylar we ş. m.) halklar topary, şeýle hem häzir ýaşap ýören araplar, siriýalylar, assiriýalylar, ýewreýler, efiopiýalylar we ş. m. halklar.

SEMIZ, *syp.* Etli-ganly, semräp ýognan.

SEMIZLIK, *at.* Semiz halda bolmaklyk.

SEMIZRÄK [semizirä:k], *syp.* Az-owlak semiz, az-kem semiz.

SEMREME, *iş ady.* Semremek ýagdaýy. *Süýji keseliň ilkinji alamatlarynyň biri semreme, aşa köp suw içme we agyz guramadyr.*

SEMREMEK, *işl.* Gereginden artyk semiz hala gelmek, ýognamak. *Birnäçe gün iýdi-içdi semredi, Öz ýanyndan ony-muny samrady* (A. Salyh).

SEMREMEKLIK, *iş ady.* Semremek ýagdaýy. *Aşa semremeklik adamyň süňňüni gowşadýar.*

SEMREMEZLIK, *işl*. Semremek katdyna ýetmezlik.

SEMRETMEK, *işl.* Semremegine mümkinçilik döretmek, semrär ýaly etmek.*Toklularymy semretmek üçin, baggoýunlaryň arasyna goşdum.*

SEMREÝIŞ, *iş ady.* Semremek ýagdaýy.

SEMRÄBERMEK [semrä:vermek], *işl.* Semräp başlamak.

SEMZEK, *at, ös.* Köplenç, ekin aralarynda ýere ýazylyp ösýän küti baldakly, ýasy galyň ýaprakly ot.

SEN, Ikinji ýöňkemäniň birlik sanyndaky adyň ornuna gelýän at çalyşmasy (*Sen* sözüniň düşümlerde ulanylyşy: *sen, seniň, saňa, seni, sende, senden)*. *Hawa, Myrat, men aýdyp ýörmesem-de öz ýanymdan seniň gadryňy gaty bilýändirin* (H. Deryaýew).

◊ **Sen-men ýok** duýdansyz, birden. *Ýegşerilip barýan aýalyň yzyndan ýetip, sen-men ýok toruny elinden alyp göterişdim.*

SENA [sena:], *at.* **1.** Döwlet nyşany hökmünde kabul edilen dabaraly aýdym. *Türkmenistanyň Döwlet Senasy.* **2**. Taryp, wasp. *Düşüpdir yşkyň howasy, Tilimden gitmez senasy, Çyn şähriniň kethudasy, Hup nyşanlar, hoş gal imdi* (Şeýdaýy). **3**. Doga, alkyş. *Säher turup kyl senany, Hakdan taparsyň penany* (Baýly şahyr).

SENAGAT [sena:ğat], *at.* Halk hojalygynyň çig mallary işläp bejerýän pudagy.

SENAGATÇY [sena:ğatçy], *at, taryh.* Senagat kärhanasynyň eýesi.

SENAGATLAŞDYRMAK [sena:ğatlaºdyrmak], *işl*. Çig mal işläp çykarýan senagaty giňden ýaýbaňlandyrmak, senagat kärhanalaryny artdyrmak.

SENE, *at.* Haýsydyr bir wakanyň, hadysanyň we ý.m. bolan ýylyny, aýyny, gününi görkezýän senenama wagty. *Oktýabr aýynyň 27-si türkmenler üçin mukaddes senedir.*

SENEM, *at.* **1**. But, butparazlaryň ýasama hudaýy. *Sernegun boldy senemler...* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Gözel, söýgüli, ýar. *Badam gabak, alma ýaňak, Bir zyba senem islärin* (Magtymguly). **3**. Gyza dakylýan at.

SENE-MENE, *at.* Bir zat sebäpli adamlar arasynda biri-biriňe gaty-gaýrym söz aýdyşma, menjelleşme. *Ol oglanlaryň käbiri bilen sene-mene etdi.*

SENENAMA [senena:ma], *at*. **1**. Ýörite alnyp barlan taryhy ýazgylar. **2**. Kalendar.

SENET, *at.* **1**. Hünär, kär, kesp. **2**. Enjam, gural, şaý. *Ýer sürülýän senetler.* **3**. *göç. m.* Ince el işi, sungat.

SENETÇI, *at.* Bir senet, hünär, kär bilen meşgul bolýan adam; el işi boýunça hünärmen.

SENETÇILIK, *at*. Bir senet, hünär, kär bilen meşgullyk; ince el işi boýunça hünärmenlik.

SENETKÄR [senetkä:r], *at, ser.* **Senetçi**.

SENETKÄRLIK [senetkä:rlik], *at, ser.* **Senetçilik**. *Senetkärlik okuwlary açyldy.*

SENETLI, *syp.* Hünärli, belli bir kärli, elinde hünäri, käri, seneti bolan. *Şol hatynlaryň her biri, Senetli wezire meňzär* (Kemine).

SENJAP [senja:p], *at, k. d.* **1**. *ser.* **Awysiýdik**. **2**. Kül reňkli awysiýdigiň derisi. *Ussa Jepbar işi, senjap jüpbesi, Yspyhanda gurlan ýaýy gözel sen!* (Magtymguly).

SENTNER [se:ntner], *at.* 100 kilograma deň bolan agyrlyk ölçeg birligi.

SENTÝABR[sentýa:vyr], *at*. Senenama ýylynyň dokuzynjy aýy.

SENUBER [senu:ver], *at.* **1**. Dik ösýän owadan agaç. **2**. *göç. m.* Gelşikli uzyn boý, hoş syrat, syratly. *Senubere ogşar kaddy-nahaly, Müň tümen ýüzümiň bir jüre haly* ("Kasym oglan").

SEŇ I, *at, k. d., ser.* **Saň.** *Yşk elinden meniň halym teň erdi, Gözümde ýaş, synam üzre seň erdi* (Andalyp).

SEŇIR, *at.* Ýeriň suwa süsňäp girýän ýeri, burun.

SEŇKILDEME [seňkilleme], *iş ady.* Seňkildemek ýagdaýy.

SEŇKILDEMEK [seňkillemek], *işl.* Loňk-loňk edip gitmek, seňk-seňk etmek (möjek, it we ş. m. haýwanlaryň hereketi hakynda). *Çerkez hemişeler şu ýerlerden gije geçende, birden onuň öňünden dişlerini syrtardyp, seňkildäp barýan möjek çykardy* (B. Kerbabaýew).

SEŇKILDEMEKLIK [seňkillemeklik], *iş ady.*

meşgullanýarlar.

SELINLEŞMEK, *işl.* Teläriň, kümäniň üstüni selin bilen basyryşmak, selinlemäge kömekleşmek.

SELINLETMEK, *işl.* Teläriň, kümäniň üstüni selin bilen ýapdyrmak.

SELINLEÝIŞ, *iş ady.* Selinlemek ýagdaýy.

SELINLI, *syp.* Selin gögeren ýer. *Selinli, sözenli oýda aýakýalaň, başaçyk, çekene bakardyk.*

SELINLIK, *syp.* Selniň köp gögeren ýeri. *Biz bir selinlik ýerde düşlemeli bolduk.*

SELJERILMEK, *işl.* Nämäniň-nämedigine göz ýetirilmek, saýgarylmak. *Her kimiň eden işiseljerilmelidir.*

SELJERIŞ, *iş ady.* Seljermek ýagdaýy.

SELJERME, *iş ady.* Seljermek ýagdaýy.

SELJERMEK, *işl.* Bir zady ikinji bir zatdan tapawutlandyryp, akyl ýetirip bilmek, nämäniň-nämedigine göz ýetirmek, saýgarmak.

SELJERMEKLIK, *iş ady.* Seljermek ýagdaýy.

SELJERMEZLIK, *işl.* Bir zady ikinji bir zatdan tapawutlandyrmazlyk, akyl ýetirip bilmezlik.

SELJERTMEK, *işl.* Bir zady ikinji bir zatdan aýyl-saýyl etdirmek.

SELKI, *syp.* Özüni oňarmaýan, hasy, ýalta, sölite. *Kemine diýr, selki hatyn, Alyn saçyň çym-ak eder* (Kemine).

SELKILDEME [selkilleme], *iş ady.* Selkildemek ýagdaýy.

SELKILDEMEK [selkillemek], *işl.* **1**. Iki baka yraň atmak, yranmak (esasan, saç, sakgal hakynda). *Ikisiniň hem murtlary şemal degen tozga ýaly selkildedi* (B. Kerbabaýew). **2**. Ýersiz ýere ýere iki baka alakjamak. *Gowakdan çykyp selkildäp ýöredi* ("Görogly").

SELKILDEMEKLIK [selkillemeklik], *iş ady.* Selkildemek hereketi.

SELKILDEMEZLIK [selkillemezlik], *işl.* Selkildemek işi amal edilmezlik.

SELKILDEŞMEK [selkilleşmek], *işl.* Iki baka galgaşyp durmak, yranyşyp durmak. *Buýra saçlary şemala selkildeşip durdy.*

SELKILDETMEK [selkilletmek], *işl.* **1**. Iki ýana yraň atdyrmak. **2**. Biderek ýere iki baka alakjatmak. *Ol saçyny selkildedip gepledi.*

SELKILDEÝIŞ [selkilleýiş], *iş ady.* Selkildemek ýagdaýy.

SELKILDÄBERMEK [selkillä:vermek], *işl.* Selkildäp başlamak, selkildäp ugramak.

SELKILIK, *at.* Özüňi oňarmazlyk, hasylyk, ýaltalyk, sölitelik. *Özüňe seret, selkilik etme.*

SELKIRÄK [selkirä:k], *syp.* Hasyrak, söliteräk.

SELK-SELK: selk-selk etmek *ser.* **Selkildemek.**

SELLE, *at.* Kellä oralýan uzyn in mata, çalma.

SELLEM: bir sellem bir azajyk wagt, azajyk pursat, bir salym. *Mündüler, gyzlardan galmadym menem, Aý, näme, dynç günüm, gezjek bir sellem* (K. Gurbannepesow). *Bir sellem sözleşmän gitdiler bular, Derrew ýol aýyrda ýetdiler bular* (Ç. Gurbangylyjow).

SELME, *at.* Çal reňkli, iri ýaprakly dik ösýän haşal ot. *Ýazyň ygaly bilen selme örç aldy.*

◊ **Ak selme** selmeler maşgalasyna degişli bolup, baldagynyň we ýapraklarynyň aşak ýüzi unjumak dänejikler bilen örtülen bişirilip iýilýän ot. **Gara selme** selmeler maşgalasyna degişli, baldagy selçeň şahaly, ýapraklary ýumurtga görnüşli, gyralary kertik-kertik, baldagyň we ýapraklaryň aşak ýüzi unjumak dänejikler bilen örtülen ot.

SELPEME, *iş ady.* Selpemek ýagdaýy.

SELPEMEK, *işl.* **1**. Loňkuldap haýaljakdan ylgamak. *Men jybarlap duran ýagşyň aşagynda selpäp barşyma iň soňky maşyn geçýän köprä ýetdim* (T. Gurbanow). **2**. *göç. m.* Bir zadyň ugrunda alakjap ýörmek, kaňkamak.

SELPEMEKLIK, *iş ady.* Selpemek ýagdaýy.

SELPEMEZLIK, *işl.* Selpemek işi amal edilmezlik.

SELPEŞMEK, *işl.* Köp bolup bilelikde selpemek. *Düýeler keýerjeňleşdi, eýläk-beýläk selpeşdi* (B. Kerbabaýew).

SELPETMEK, *işl.* **1.** Haýal loňkuldadyp sürmek. *Heý, bir gün öň ugraýmanymyz! - diýip, bugrany selpedip ugrady* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Birini selpemäge mejbur etmek. *Öz hususy ýumşy üçin ony dumly-duşa selpedýärdi* (A. Gowşudow).

SELPEÝIŞ, *iş ady.* Selpemek ýagdaýy.

SELPÄBERMEK [selpä:vermek], *işl.* Selpäp başlamak. *Ýüke werziş düýe burnuny ýellendirip, selpäberdi.*

SEM: sem bolmak sesiňi kesmek, sesiňi goýmak. *Şemhal sesi köp çykdy, şondan soň agamyň sesi sem boldy* ("Görogly"). **Sem etmek** sesini kesdirmek, sesini goýdurmak.

SEMAWAR [sema:wa:r], *at.* Içi ot ýanýan turbaly, çaý suwy gaýnadylýan ýörite metal enjam. *Ol yzyna öwrülende, sözen kömrüni gaýgyrman atyp, semawaryň agzyny üfläp duran hallygarany gördi* (S. Myradow).

SEMAWARÇY [sema:wa:rçy], *at.* Semawarda çaý gaýnadýan adam.

SEMENDER [semenner], *at, k.d.* Hyýaly bir haýwanyň, käbir rowaýatlara görä guşuň ady. *Semender deý sargaryp, öz-özümden tutaşsam* (Mollanepes).

SEMENI, *at.* Bahar aýlary öýde, gabyň içinde suw sepilip gögerdilen bugdaýyň maýsasy döwlüp, un çalnyp, gaýnadylyp taýýarlanýan bulamak görnüşli iýmit. *Gaýnadarlar semeni, Dula dürtüň temeni; Bildim aýralyk eken, Hemme dertden ýamany* (Halk döredijiliginden).

döwri. *Güýz bilen gyşyň sepişigi.*

SEPIŞMEK, *işl.* **1**. Bilelikde sepmek, sepmäge kömekleşmek. *Tohum sepişmek.* **2**. Biri-biriňe sepmek, sepeleşmek. *Gyzlar biri-birine suw sepişdiler.* **3**. Bir zat ikinji bir zat bilen utgaşmak. *Tutan işimiz güýz bilen sepişdi.*

SEPIT [sepi:t], *syp, k. d.* Ak. *Ýüzi aý dek, dişi sepit* (Magtymguly). *Syýa bagtym sepit boldy* ("Seýpelmelek – Methaljemal").

SEPJE, *at, kön. s.* Ýüp, bagjyk, sapak. *Sepje kimin üzem ýezit başyny* ("Ýusup – Ahmet").

SEPLEME, *iş ady.* Seplemek ýagdaýy.

SEPLEMEK, *işl.* **1.** Birikdirip berkitmek, birleşdirip tutdurmak. **2**. Biri-birine utgaşmak, sepleşmek, goşulmak. *Ertiri ertire sepläp, galamymyň ujuny küteldýän wagtlarym az däl* ("Edebiýat we sungat").

SEPLEMEKLIK, *iş ady.* Seplemek işi.

SEPLEMEZLIK, *işl.* Bir zady beýleki zada çatmazlyk, birikdirmezlik.

SEPLEM-SEPLEM, *syp.* Birnäçe ýerinden seplenen, sep-sep. *Seplem-seplem zynjyr.*

SEPLENMEK, *işl.* Bir zat başga bir zat bilen çatylmak, birleşdirilmek. *Turbalary biri-birine seplemekçi bolanlarynda howanyň çytawunlygyna garaman, olardan ajy der akýardy* (B. Kerbabaýew).

SEPLEŞDIRMEK, *işl.* Sepläp çykmak, ähliisini seplemek. *Simiň üzülen ýerlerini sepleşdirdi.*

SEPLEŞMEK, *işl.* **1.** Biri-biri bilen tutluşmak, berkleşmek. *Kerpiç daşlar sepleşýärler dessine* (A. Kowusow). **2**. Goşulyşmak, utgaşyp gitmek, ugrugyp gitmek. *Mekgejöwen atyzlary hem seýrek tokaýlar biri-birine sepleşýärdi* (N. Jumaýew). **3**. Seplemäge kömekleşmek.

SEPLETMEK, *işl.* Seplemek işini birine etdirmek. *Zynjyrymyň üzülen ýerini sepletmek üçin zergäryň ýanyna gitdim.*

SEPLEÝIŞ, *iş ady.* Seplemek ýagdaýy.

SEPLI I, *syp.* Biri-birine berkidilen, seplenen. *Sepli pil. Sepli pürs.*

SEPLI II, *syp.* Şaý-sepi bolan, bukjaly; goşly, zatly. *Sebet-sebet üzümler, Çöpli bolýar ýar-ýar; Bizden size gyz gitse, Sepli bolýar ýar-ýar* ("Türkmen halk döredijiligi").

SEPLI-SERPAÝLY [sepli-serpa:ýly], *at.* Sepi hem serpaýy bolan. *Gyzyňy sepli-serpaýly ugratsaň, oňa ýetesi näme bar!*

SEPME, *iş ady.* Sepmek ýagdaýy.

SEPMEK, *işl.* Sepeläp dökmek, sepeläp ýaýratmak. *Tohumy çyglap sepdim.*

SEPMEKLIK, *iş ady.* Sepmek ýagdaýy, hereketi..

SEPMEZLIK, *işl.* Sepmegi amala aşyrmazlyk.

SEP-SEP, *syp., ser.* **Seplem-seplem**.

SEPSIZ I, *syp.* Biri-birine seplenmedik, sepi bolmadyk. *Sepsiz pil. Sepsiz pürs.*

SEPSIZ II, *syp.* Şaý-sepi bolmadyk, şaý-sepsiz, bukjasyz, goş-golamsyz. *Gyz maşgalany sepsiz ugratmak bolmaz.*

SER, *at, k. d.* **1**. Baş, kelle. *Turup, Magtymguly gözün açypdyr, Serine ne köýler gelip geçipdir* (Magtymguly). *Serimden geçer men, Gulden geçmenem, Ýarymyň habaryn aldym, gider men* ("Gül – Bilbil"). **2**. Bir zadyň ýokarsy, üsti, başy. *Serinden dumany gitmez, Gorganly daglar görüner* (Halk aýdymyndan).

◊ **Serden geçmek** bir zadyň ugrunda başyňy gurban etmek, janyňdan geçmek. ◊ **Seri ýokluk** halynyň teňligi sebäpli, hiç zat bilen gyzyklanmazlyk. *Onuň dünýä bilen seri ýokdy.* **Ser salmak** göz aýlamak, göz gezdirmek, üns bermek, äňetmek, seretmek. *Ol diňşirgenip, daş-töweregindäki janly herekete ser saldy* (A. Gowşudow). **Ser urmak** belli bir wagta, ýaşa we ş. m. golaýlamak, ýeteňkirlemek. *Ol ýaşy segsenine ser uran adamdy.*

SERB [se:rp], *at, ser.* **Serbler**.

SERBAZ [serva:z], *at, k.d.* Nöker, esger. *Ýetip bardy ki serbaz öň sapydan* (Abdysetdar Kazy).

SERBER [server], *at.* Kesekli ýere mala basylanda, malanyň agramyny artdyrmak üçin onuň üstüne basylýan ýük.

SERBESER [serveser], *at, k. d.* Erkin, azat. *Meniň jigim gül öwser, Gül içinde serbeser, Ballar bilen bakaýyn, Süýtden suwa ýakaýyn* (Hüwdi). *Köňlüm, saňa nesihat, gezseň serbeser gezgin, Tany dosty-duşmany, öýňe bahabar gezgin* (Mollanepes).

SERBLER [se:rpler], *at.* Ýugoslawiýada ýaşaýan günorta slawýan halky.

SERÇE, *at.* Çal ýelekli kiçijik guş, çymçyk. *Bu günki serçe düýnki serçä "jik-jik" öwreder* (Nakyl). *Serçeden gorkan dary ekmez* (Nakyl).

◊ **Serçäniň gözünden urmak** göwnejaý iş etmek.

SERÇEMEN, *at.* Ot, gül gögerip oturan suwluk ýer, otluk meýdan. *Sapaly, serçemen ýaýla düzüňe, Mydam bahar gelýär, ýaz gelýär seýle* (R. Seýidow).

SERÇEMENLIK, *at.* Otluk we güllük meýdan, otluk-suwluk ýer.

SERÇEŞME, *at.* Sowuk suwly çeşmäniň çogup çykýan ýeri, çeşmäniň gözbaşy.

SERDAR [serda:r], *at.* **1**. *taryh.* Uly bolmadyk toparyňserkerdesi, ýolbaşçysy. **2**. Jemgyýetçilik hereketine syýasy taýdan ýolbaşçylyk edýän adam. **3**. Oglana dakylýan at. **4**. Balkan welaýatynda bir etrap; şäher ady.

SERDARLYK [serda:rlyk], *at.* Serdar bolmaklyk, serdaryň ýagdaýy, käri.*Serdarlyk, köşegim, bazara baryp alar ýaly kişmiş däldir* (B. Kerbabaýew).

SERDESSE, *at, k.d.* Sowuk ýarag hökmünde ulanylýan ujy tommaýly ýogyn taýak.

Seňkildemek hereketi.

SEŇKILDEŞMEK [seňkilleşmek], *işl.* Köp bolup seňk-seňk edip ýöremek (möjek, it we ş. m. haýwanlaryň hereketi hakynda). *Iki sany it seňkildeşip barýardylar.*

SEŇKILDETMEK [seňkilletmek], *işl.* Seňkildili hereket etdirmek, seňkildäp gider ýaly etmek. *Jarçy sesini uzyn sokduryp, ala ýabysyny seňkildedip geçip gitdi* (A. Gowşudow).

SEŇKILDEÝIŞ [seňkilleýiş], *iş ady.* Seňkildemek ýagdaýy.

SEŇKILDÄBERMEK [seňkillä:vermek], *işl.* Seňkildäp başlamak.

SEŇKILDI [seňkilli], *at.* Loňkuldyly ylgaw.

SEŇŇER, *at.* **1**. Ýörite garym gazylyp, gumy öňüne üýşürilip edilýän berkitme. *Onuň öňünden hem garym gazyp, seňňer gurapdyrlar* (A. Gowşudow). **2**. Uly, beýik üýşmek. *Bu hataryň töwereginde daşlaryna garym çekilen küde-küde ýandaklar dag ýaly seňňer alşyp durdy* (H. Deryaýew).

SEŇŇERLEME, *iş ady.* Seňňerlemek ýagdaýy.

SEŇŇERLEMEK, *işl.* **1.** Seňňer guramak, seňňer etmek. *Okoby seňňerlemek*. **2**. Depe ýaly beýik bolmak, üýşmek bolup durmak, beýgelip görünmek. *Olar seňňerläp oturan gum depesiniň üstüne odun üýşürmäge başladylar* (A. Gowşudow).

SEŇŇERLEMEKLIK, *iş ady.* Seňňerlemek ýagdaýy.

SEŇŇERLENMEK, *işl.* Seňňer atyp beýgelip görünmek, seňňerläp görnüp durmak. *Üsti ýükden seňňerlenip duran maşynyny saklady* (N. Saryhanow).

SEŇŇERLEŞMEK, *işl.* Depe ýaly bolşup durmak, beýgelişip görünmek, seňňer atyşmak.

SEŇŇERLEÝIŞ, *iş ady.* Seňňerlemek ýagdaýy.

SEŇRIK, *at.* **1.** Burnuň iki gaşyň arasyna baryp birleşýän üst ýüzi. **2**. Gum, dag ýerlerinde uzalyp gidýän depe.

◊ **Seňrigine kakmak** gaýtawul bermek, garşy çykmak. **Seňrigini ýygyrmak** nägilelik bildirmek.

SEŇRIKMEN, *syp.* Burnunyň üsti, seňrigi beýik, tüňňi, uly. *Seňrikmen adam taýhary gözlemegi teklip etse-de, Çerkeziň çigninden ýapyşan penjäniň eýesi oňa göwnemedi* (B. Kerbabaýew).

SEŇSE, *at.* Güýçli zarba, urgy sebäpli huşuny ýitiren, huşsuz, sañsar bolan.

SEŇSELEDILMEK, *işl.* Seňse ýagdaýyna ýetirilmek.

SEŇSELEME, *iş ady.* Seňselemek ýagdaýy.

SEŇSELEMEK, *işl.* Seňse bolmak, huşuňy ýitirmek, özüňden gidip beýhuş bolmak. *Gözläliň, bir ýerde eşekden ýykylyp, seňseläp ýatan bolmasyn* (A. Gowşudow).

SEŇSELEMEKLIK, *iş ady.* Seňselemek ýagdaýy.

SEŇSELEMEZLIK, *işl.* Huşuňy ýitirmezlik, seňseläp beýhuş bolup ýatmazlyk.

SEŇSELETMEK, *işl.* Seňse etmek, seňselär ýaly etmek. *Ýeňsesine degen daş ýaly ýumruk ony seňseletdi* (B. Seýtäkow).

SEŇSELEÝIŞ, *iş ady.* Seňselemek ýagdaýy.

SEP I, *at.* Bir zadyň seplenen, seplenip tutdurylan ýeri. *Demir ýol biraz aşak epilen ýaly ýan berse-de, demirleriniň sepleri açylmandy* (B. Kerbabaýew).

SEP II, *at.* Durmuşa çykan gyza ene-atasynyň berýän goşy, geýimleri, bukjasy. *Öýlerinde gelip iki-üç ýyl gezer, haly, çuwal barça sepini düzer* (B. Kerbabaýew).

SEPDIRMEK, *işl.* Sepmek işini birine etdirmek. *Ders sepdirmek. Tohum sepdirmek. Howla suw sepdirmek.*

SEPELEME, *iş ady.* Sepelemek ýagdaýy.

SEPELEMEK, *işl.* **1.** Külke, ownuk we ş. m. zatlary pytradyp, sepip çykmak, sepişdirmek. **2**. Çala ýagyp başlamak, seçir-gaçyr ýagmak (ýagyş, gar we ş. m. hakynda). *Ýagyş sepeläp başlady.*

SEPELEMEKLIK, *iş ady.* Sepelemek ýagdaýy.

SEPELENMEK, *işl.* Seçilmek, sepip goýbermek.

SEPELEŞMEK, *işl.* Sepelemäge kömekleşmek; köp bolup sepelemek.

SEPELETMEK, *işl.* Haýsydyr bir ownuk, külke zady ýaýratdyrmak. *Dersi ekin ýerlerine sepeletmek.*

SEPELEÝIŞ, *iş ady.* Sepelemek ýagdaýy.

SEPELÄBERMEK [sepelä:vermek], *işl.* Sepeläp başlamak, çala ýagybermek.

SEPGIT, *at.* **1**. Bir ýeriň ikinji bir ýer bilen sepişýän ýeri, birleşýän nokady. **2**. Iki paslyň ýa-da iki belli wagtyň birleşýän döwri. *Häzir tomus bilen güýzüň sepgidi bolmagyna garaman howa örän maýyldy* (B. Kerbabaýew).

SEPIL [sepi:l], *at.* Biriniň ýa-da bir zadyň ugrunda sergezdan, ser-sepil. *Sepil boldum, gezdim ol ýat illeri, Bagrym ýara etdi, batar aýralyk*(Garajaoglan).

SEPILMEK, *işl.* Sepelenip dökülmek, sepelenmek. *Kölçä sogan tohumy sepilip suwaryldy.*

SEPILMEZLIK, *işl.* Sepelenip dökülmezlik, sepelenmezlik. *Sepilmedik tohum gögermez* (Nakyl).

SEPINMEK, *işl.* Özüň üçin bir zady sepmek. *Atyr sepinmek.*

SEPIRJIK, *at.* Gapyrganyň iki tarapdan döşe gelip birleşýän ýerindäki aşak çykyp duran bölejik.

SEPIŞ, *iş ady.* Sepmek ýagdaýy.

SEPIŞDIRMEK, *işl.* Sepip çykmak, baryny sepip gutarmak, birnäçe ýere sepmek. *Elindäki tohumy ýeten ýerine sepişdirip çykdy.*

SEPIŞIK, *at.* **1**. Iki zadyň seplenen ýeri, sepleşýän ýeri. *Pyçagyň sapy sepişiginden uçupdyr.* **2**. Esasan iki paslyň, wagtyň biriniň gutaryp ikinjisiniň başlanýan

SERETMEKLIK, *iş ady.* Seretmek işi. *Gözüňi aýyrman seretmeklik nämäňe gerekdi.*

SERETMEZLIK, *işl.* Seretmek işi amal edilmezlik.

SERGEZDAN [serğezza:n], *at.* **1**. Bir zadyňugrunda ygyp, alakjap ýören, ykmanda. **2**. Iki arada alaçsyz galan, çäresiz. *Miraplaryň birnäçesi şol iki oýuň arasynda sergezdan galypdylar* (B. Kerbabaýew).

SERGEZDANÇYLYK [serğezza:nçylyk], *at, ser.* **Sergezdanlyk**. *Seýilem bir seýil, sergezdançylyk hem seýil* (Nakyl).

SERGEZDANLYK [serğezza:nlyk], *at.* Sergezdanyň ýagdaýy, bir zadyň ugrunda ykmandalyk.

SERGI [serği], *at.* Köpçülige görkezmek üçin aýratyn jaýda, meýdanda jemlenip goýlan zatlaryň toplumy we olaryň goýlan ýeriniň ady.

◊ **Sergi bolup ýatmak** dargap, pytrap ýatmak, ýaýrap ýatmak. *Sergi bolup ýatyr gulanyň eti, Tilki bu boluşa şatlandy gaty* (A. Salyh).

SERGIN [serğin], *syp., ser.* **Salkyn**. *Gündogar tarapdan alabaharyň sergin şemaly öwüsýärdi* ("Edebiýat we sungat").

SERGINLEMEK [serğinlemek], *işl., ser.* **Salkynlamak**. *Tämiz howada serginläp geldik.*

SERGINLEŞMEK [serğinleşmek], *işl., ser.* **Salkynlaşmak**. *Bular bir uklap oýanýançalar, howa serginleşip, bir tarapdan ýuwaşraga-da şemal ösmäge başlapdyr* ("Türkmen halk ertekileri").

SERGINLETMEK [serğinletmek], *işl., ser.* **Salkynlatmak.** *Öýleriň äpişgedir işiklerini açyşdyryp, serginledip goý!*

SERGINLIK [serğinlik], *at, ser.* **Salkynlyk.** *Howanyň serginligi adamlaryň janyna hoş ýakýardy.*

SERGINRÄK [serğinirä:k], *syp., ser.* **Salkynrak.**

SERGÜZEŞT [serğüzöşt], *at, k. d.* Başdan geçirilen waka. *Melike sergüzeştin owwaldan ahyrga çenli beýan kylyp bir söz diýdi* ("Melike – Dilaram").

SERHEŇ, *at, k. d, harb.* Polkownik. *Ol zalym han olar bilen hiç barlyşman, ölen-ýiten serbazlarynyň, serheňleriniň, sertipleriniň öjüni Seýdiden çykarjak bolup gazaba münüpdir* (N. Pomma).

SERHET, *at.* **1**. Ýanaşyk mülk ýerleriniň, welaýatlaryň ýerleriniň arasyny bölýän çyzyk, çäk. *Ýeriň ileri serhedi ýabyň raýyşyna baryp ýetýärdi* (B. Seýtäkow). **2**. Ýanaşyk döwletleriň hökümetleri tarapyndan bellenilen we goralýan araçäk **3**. *göç. m.* Her bir zatda mümkin bolan ölçeg, çäk.

SERHETÇI, *at.* Döwlet serhedini gorap saklaýan esger, araçäkçi.

SERHETDEŞ, *syp.* Ýerleri bir serhetde, bir çyzykda çäkleşýän, araçäkdeş. *Serhetdeş döwletler.*

SERHETDEŞLIK, *at.* Bir serhet çyzygy bilen çäkdeşlik, araçäkdeşlik.

SERHETLEŞMEK, *işl.* Serhetdeş bolmak.

SERHOŞ [serho:ş], *syp.* **1**. Içgi içip ýa-da başga keýp berýän zat çekip, keýpi kök bolan, keýpli. **2**. *k. d.* Başarjaň. *Hak nazaryn salan bir serhoş ýigit, Ynsan üçin sarp eýleýir aşyny* (Magtymguly).

SERHOŞLYK [serho:şluk], *at.* Içgiden we ş. m. zatdan keýpi köklük, keýplilik.

SERHOŞRAK [serho:şura:k], *syp.* Biraz serhoş.

SERHOWUZ, *at.* Töweregi bag-bakjaly uly howuz, howdan. *Ýolda Hemra olardan rugsat alyp, serhowuzda suwa düşüp duran wagtda, gözi baglara düşdi* ("Saýatly – Hemra"). *Nejep "şu ýerde bir dynjymy alaýyn" diýip, serhowzuň başyna bardy* ("Nejep oglan").

SERIBERMEK [serivermek], *işl.* Bir zady guratmak, çalykdyrmak maksady bilen serip başlamak.

SERILMEK, *işl.* **1**. Bir zat guradylmak, çalykdyrylmak üçin pytradylyp, ýaýradylyp goýulmak. *Kenarda serlen haltalar, torlar, Agaryp görünýär, tertipsiz çaşyp* (Ş. Borjakow). **2**. *göç. m.* Läş çaşyp, sergi bolup ýatmak; öldürilmek. *Baş gider, göwre läş bolar, Seriler meýdan içinde* ("Görogly").

SERINDI [serinni], *at.* Nah gatyşykly, tarada dokalýan ýüzi çyzmykly goňras mata. *Serindiden aýal köýnegi tikilýär.*

SERINMEK, *işl.* Özüň üçin bir zady guratmak, çalykdyrmak maksady bilen serip goýmak.

SERIŞ, *iş ady.* Sermek ýagdaýy.

SERIŞDE [seri:şde], *at.* **1**. Bir işi ýerine ýetirrnek, amala aşyrmak üçin gerekli gural, enjam, şaý. *Ussanyň ussaçylyk serişdesi bolmasa, ol näme edip bilsin.* **2**. Ýaşaýyş, güzeran üçin gerekli bolan pul, maýa, maddy baýlyklar.

SERIŞDIRMEK, *işl.* Guratmak üçin ýazyşdyryp, asyşdyryp goýuşdyrmak. *Berdi gurtlary derrew teläriň üstüne serişdirip, soňra ýene-de gurt edişdirmäge oturdy* (H. Derýaýew).

SERIŞMEK, *işl.* Bir zady guratmak, çalykdyrmak üçin ýaýradyşmak, sermäge kömek bermek. *Ol enesine kak serişdi. Geýim serişmek.*

SERŽANT [serža:nt], *at.* Goşunda, polisiýa gullugynda kiçi serkerdeler düzümine dakylýan harby at.

SERŽANTLYK [serža:ntlyk], *at.* Seržantyň käri, ýagdaýy. *Harby we syýasy taýýarlygyny ösdürenligi üçin oňa kiçi seržantlyk derejesini berdiler.*

SERKAR [serka:r], *at, taryh.* 24 sagatlyk möçberindäki suw tutmak nobaty. *Mirap hem ownuk-uşak harç üçin köpüň zadyndan ýene bir ýarym serkar satdy* (B. Kerbabaýew).

SERKARBAŞY [serka:rvaşy], *at, taryh.* Suw tutulyşynyň düzgünine seredýän adam. *Her serkarbaşy aksakgal öz serkarynyň hasaby bilen paýlaşyk meýdanyna geldi* (A.Gowşudow).

SERDIRMEK, *işl.* Sermek işini birine etdirmek, biriniň sermegini gazanmak. *Ýuwlan geýimleri ýüpüň üstüne serdirmek. Çyg çeken bugdaýy serdirmek.*

SERE, *at.* **1**. Başam barmak bilen süýem barmagyň ýa-da süýem barmagyň bilen külbikäniň gerlen ýagdaýyndaky aralygy we şol aralyga barabar uzynlyk ölçegi. **2**. Gowy, aňry baş, saý, iň oňat. *Emeliň seresi – güýç* (Nakyl). *Dilber, sen-sen gözelleriň seresi, Melhem kyl, bitmedi synam ýarasy* (Kätibi). **3**. Gyza dakylýan at.

SEREBOÝY [serevoýy], *at.* Bir sere uzaklykdaky aralygy, beýikligi, inliligi we galyňlygy aňladýan takmyn ölçeg.

SEREDIBERMEK [seredivermek], *işl.* Seredip başlamak.

SEREDILMEK, *işl.* **1.** Bir zada ýa-da birine bakylmak, äňedilmek. **2**. Kimdir birine garaşyk edilmek, idedilmek. *Bu goýunlaryň ugruna mazaly seredilipdir.* **3**. Nämedir bir zada esewan, göz-gulak bolunmak. **4**. Bir zat barlanylmak. **5**. Bir zat bejerilmek, düzedilmek, oňarylmak. *Işlemänsoň maşyna ýaňadan seredildi.*

SEREDILMEZLIK, *işl.* Seretmek işi amal edilmezlik.

SEREDIŞ, *iş ady.* Seretmek ýagdaýy.

SEREDIŞDIRMEK, *işl.* Bir zada seredip çykmak, içgin-içgin seretmek, äňetmek, barlaşdyrmak. *Birdenkä-de bir hata bar ünsüni berip seredişdirdi-de, sesli okady* (B. Kerbabaýew). *Seredişdirip görse, Çalaja demi gelýär* (A. Alamyşow).

SEREDIŞMEK, *işl.***1**. Birnäçe bolup bilelikde seretmek. *Ýoldaşlary oňa uzakdan ogrynça seredişip, hezil edişip gülüşýärler* (Ö. Abdyllaýew). **2**.Seretmäge kömekleşmek. *Men hem elimiň ýetdiginden çagalara seredişerin.*

SERENJAM [serenja:m], *at.* Iň gerekli, zerur bolan enjam, gerekli zatlar, goş, şaý. *Goşun serenjamyn, il serişdesin, Padyman ogluna bilmek ýaraşmaz* (Magtymguly)

◊ **Serenjam bermek** tertip-düzgüne salmak, ýerli-ýerinde goýmak, tijemek. *Öýüň içiniň serenjam berlişi, tämiz hem düşünjesi bar bolan bir aýalyň sypatyny gözüň öňüne getirýärdi* (A. Gowşudow).

SERENJAMÇY [serenja:mçy], *at.* Guramaçy; serediji, göz-gulak bolujy, baştutanlyk ediji.

SERENJAMLAMAK [serenja:mlamak], *işl.* **1**. Gerekli enjam, goş we ş. m. bilen üpjün etmek. *Gerekli ýol goşlary bilen serenjamlap ýola saldylar.* **2**.Serenjam bermek, tertip-düzgüne salmak, ýerli-ýerinde goýmak.

SERENJAMLANMAK [serenja:mlanmak], *işl.* Serenjam berilmek. *Öý goşlary serenjamlanan gara öýüň ortasynda ot ýanýardy.*

SERENJAMLY [serenja:mly], *syp.* **1**. Gerekli enjam, *zat,* goş bilen üpjün edilen. **2**. Tertip-düzgüne salnan, serenjam berlen. *Ol arassa serenjamly öýdi.*

SERENJI: serenji çybyk gulaç, dolak we ş. m. insizräk zatlar dokalanda, dokmanyň inini gerip saklamak üçin dört-dörtden eriş daňlan çybyk.

SERENT I, *at.* Dokmada dartynyň öňüni açyp gidýän çybyk.

SERENT II, *at.* El degirmenini aýlamak üçin, onuň ýokarky daşynyň bir gyrasyndaky deşige sokulýan, geýdirilýän uzyn agaç (onuň ýokary başyna berkidilen ýüp üç tarapa çekilip daňylýar) *Serent ýüpi.*

SEREŇŇAM [sereňňa:m], *at.* Balyk tutulýan esbaplary (tor, ak) serip guratmak üçin ýönekeý desga.

SERESAP [seresa:p], *syp.* Örän ätiýaçlyk bilen, usullyk bilen, ägä, eserdeň.

SERESAPLY [seresa:ply], *syp.* Örän ätiýaçly, usully, eserdeň. *Şu ince zatlara gaty seresaply ýapyşmak gerek* (B. Seýtäkow).

SERESAPLYK [seresa:plyk], *at.* Örän ätiýaçlylyk, ägälik, eserdeňlik. *Ol häli-şindi duşman leşgerine seresaplyk bilen seredýärdi* ("Görogly").

SERESAPLYLYK [seresa:plylyk], *at, ser.* **Seresaplyk**. *Güýçli gollar maşyny seresaplylyk bilen hereket etdirýärdi.*

SERESAPSYZ [seresa:psyz], *syp.* Örän ätiýaçsyz, usulsyz. *Işe seresapsyz ýapyşsaň, bir bolgusyzlygyň üstünden barmagyň mümkin.*

SERESAPSYZLYK [seresa:psyzlyk], *at.* Örän ätiýaçsyzlyk, eserdeňsizlik, ägäsizlik. *Özümiň seresapsyzlygym bilen onuň göwnüne degmäýin* (B. Pürliýew).

SEREŞLEME, *iş ady.* Sereşlemek ýagdaýy.

SEREŞLEMEK, *işl., gepl. d.* Açyp görkezmek, görer ýaly edip goýmak, ýaýradyp goýmak. *Hojamberdi penjesindäkini oňa sereşledi* (R. Gelenow).

SEREŞLEÝIŞ, *iş ady.* Sereşlemek ýagdaýy.

SERETDIRMEK, *işl.* Seretmek işini birine etdirmek. *Sen hi, lukmana baryp, gözüňe seretdirýärmiň?* (A. Durdyýew).

SERETME, *iş ady.* Seretmek ýagdaýy.

SERETMEK, *işl.* **1**. Birine ýa-da bir zada garamak, gözlemek, äňetmek, nazar salmak. *Ol oňa gözlerini mölerdip seretdi* (B. Kerbabaýew). **2**. Garaşyk etmek, idetmek, äňetmek. *Sygyrlara oňat seredýär.* **3**. Göz-gulak bolmak, esewan bolmak. *Bar, nahara seret!* **4**. Barlap görmek, işe garamak. **5**. Bir zady bejermek, düzetmek, işlär ýaly etmek. *Ussa maşyna seretdi.*

◊ **Seredip otursaň** bir zada akyl ýetirip, pikirlenip görseň.

SERPILIBERMEK [serpilivermek], *işl.* Yza öwrülibermek, yza çekilibermek, yza tesibermek.

SERPILMEK, *işl.* **1**. Bir zadyň bir çeti, bir tarapy, gapdaly bir tarapa açylmak, eplenmek. *Çadyryň serpilen gözeneginden mylaýym şemal gelýärdi* (B. Kerbabaýew). **2**. Ýaýrap, pytrap gitmek, syçrap gitmek (külke zat, suw we ş. m. hakynda).

SERPINJE, *at.* Düýäniň howudynyň üstünden bezeg üçin atylýan mata.

SERPIŞ, *iş ady.* Serpmek ýagdaýy.

SERPIŞDIRMEK, **1**. Sepip, sepeleşdirip çykmak, hemmesini sepip pytradyşdyrmak. **2**. Bir zadyň üstünden serpip aýryşdyrmak ýa-da bir tarapyny, gapdalyny serpip açyşdyrmak.

SERPIŞMEK, *işl.* Serpmäge kömek etmek, bilelikde serpmek.

SERPME, *iş ady.* Serpmek ýagdaýy.

SERPMEK, *işl.* **1**. Yzyna öwürmek, yza gaýtarmak, yza tesdirmek. *Uly howpy serpdiň iliň başyndan, Ömrüňe gül bitsin, güýjüň kän bolsun* (T. Esenowa). **2**. Bir zadyň üstüni açyp goýbermek, aýryp goýbermek, zyňyp goýbermek. *Ol penjiräniň tutusyny serpdi.* **3**. Pytradyp, ýaýradyp, döküp goýbermek, sepelemek (suwuk zat hakynda).*Sowan çaýyn ýere serpip, Täzesinden käsä guýup, Özi duýman elin çarpyp, Alkymyna dyzap barýar* (K. Gurbannepesow).

SERPMEKLIK, *iş ady.* Serpmek ýagdaýy.

SERPMEZLIK, *işl.* Aýryp goýbermezlik, döküp goýbermezlik.

SERRAÇ [serra:ç], *at, k.d.* Eýerçi, eýer ussasy.

SERRELIBERMEK [serrelivermek], *işl.* Diň arkan ýykylybermek, çalam-çaş bolup ýatybermek.

SERRELIŞ, *iş ady.* Serrelmek ýagdaýy.

SERRELIŞMEK, *işl.* Birnäçe bolup bile serrelmek. *Çommaltma degen towuklar serrelişip ýatyrdylar.*

SERRELME, *iş ady.* Serrelmek ýagdaýy.

SERRELMEK, *işl.* Diň arkan ýykylyp, çalam-çaş bolup ýatmak, agdarylyp gitmek. *Onuň görejiniň öňünde mähnet bir göwre serrelip ýatyrdy* (B. Kerbabaýew).

SERRELMEKLIK, *iş ady.* Serrelmek ýagdaýy.

SERRELTMEK, *işl.* Çalam-çaş bolup ýatar ýaly etmek, diň arkan ýykylar ýaly etmek, agdarylyp gitmegine sebäp bolmak. *Gyltyzrak degen çarşak alakany serreltdi* (N. Esenmyradow).

SERSAGLYK [sersağlyk], *at.* Içgili dällik, serhoş dällik, sersag bolmaklyk.

SERSEPIL [sersepi:l] **I**, *at.* Uzyn baldakly, ýapraklary selçeň garamyk ýaly gyzylja miwe getirýän ösümlik.

SERSEPIL [sersepi:l] **II,** *syp.* Biriniň ýa-da bir zadyň ugrunda, gözleginde alakjap ýören, sergezdan. *Sen ýaşlyk çagyňy salýarmyň ýada? Onlap oglan sersepildi yzyňda* (B. Hudaýnazarow).

◊ **Sersepil bolmak** bir zadyň gözleginde köp gezmek, gözläp entemek. *Ine, bu meniň gije-gündiz ýatman, yzynda sersepil bolup ýören eserim* (N. Saryhanow).

SERSMEK [serismek]**,** *işl.* Gopmak, ýarylan ýaly bolmak (ýürek hakynda). *Toý sesleri ilki çykanda meniň ýüregim sersen bolsa-da, soň bütin duýgym ol ses bilen öwrenişdi* (A. Durdyýew).

SERTIP [serti:p], *at, kön.s., harb.* Generalmaýor. *Zalym han olar bilen barlyşman, ölen-ýiten serbazlarynyň, serheňleriniň, sertipleriniň öjüni Seýdiden çykarjak bolup gazaba münüpdir* (N. Pomma).

SERTIL [serti:l], *syp*. Özüniň egin-eşik geýşine örän ünsli garaýan, örän sypaýy, gelşikli geýinýän. *Ol gaty sertil zenandy*.

SERWER [serwör], *at.* **1**. *k.d.* Baştutan, ýolbaşçy. *Mahbuplar serweri yklym hanym sen, Täji tagtym, zernigärim, hoş indi* (Şabende). **2**. Düýä taýlanyp urlan ýüküň üstünden goýulýan, urulýan goşmaça ýük. *Harwaryny göteren, serwerinem göterer* (Nakyl).

SERWI [serwü], *at.* Günorta ýurtlarda ösýän, hemişe gök öwsüp oturan syrdam agaç. *Serwi daragt üstünde bilbiller saýraşanda, Periler baga girip, gözeller oýnaşanda...* (Kemine).

SES, *at.* **1**. Yrgyldylaryň täsiri zerarly döreýän we gulaga eşidilýän owaz. *At aýagynyň sesi.* **2**. *fiz.* Howanyň ýa-da başga tebigy gurşawyň yrgyldyly hereketi. *Sesiň tizligi.* **3**. *sazç.* Galmagaldan tapawutlanýan belli bir belentlikdäki äheň. *Sazyň sesi.* **4**. *dil b.* Geplenende, gygyrylanda, aýdym aýdylanda gep agzalarynyň hereketi netijesinde emele gelýän owaz, towuş. *Dymyk ses. Açyk ses.* **5**. *göç. m.*Saýlawlarda ýa-da bir mesele çözülende öz oý-pikiriňi beýan edýän hukugyňy aňladyş. *Çözüji ses. Köp ses almak.*

◊ **Ses bermek 1)** çagyrylanyňda öz bardygyňy, eşidýändigiňi bildirmek, seslenmek. **2)** geçirilýän saýlawlarda öz razylygyňy bildirip, raýatlyk hukugyňy berjaý etmek. **Ses etmek** ýas ýerinde sesli aglamak. **Ses goşmak** biriniň pikirine razylyk bildirmek, raýdaşlyk etmek. **Sese goýmak** ýygnakda we ş. m. ýerlerde netijäni köpçülige atyp, gol galdyrtmak, el galdyrtmak. **Ses göwrümi** saz guralynyň ýa-da aýdymçynýň iň pes sesinden has belent sesine çenli bolan aralygy aňladýan saz adalgasy, diapazon. **Sesine suw sepilen ýaly bolmak** sessiz-üýnsüz dymmak, ümsüm bolmak. *Birden märekäniň sesine suw sepilen ýaly boldy* (B. Soltannyýazow). **Sesiňe bat bermek** gaharly, haýbatly bolup geplemek, gürlemek. **Sesiňi çykarmazlyk** geplemän durmak, geplemän oturmak. **Sesiňi gapmak (kesmek)** geplemäňi goýmak, sem bolmak. **Sesiňi sandyratmak (titretmek)** gorkudan ýa-da gahardan ýaňa birsydyrgyn gepläp bilmezlik, sesiň bozulmak. **Ses ýetim ýer** uzak bolmadyk aralyk, ses eşidiler ýaly

SERKE, *at.* Iki-üç ýaşly biçilen teke. *Serkäniň boýnundaky jaňyň sesi eşidilýärdi.*

SERKEÇ, *at.* Ýola çykylanda käse salmak we onuň döwülmezligi üçin gaýyşdan, keçeden we ş. m. ýörite tikilýän gap, guty. *Teletinden tikilen başga birnäçe gapjagazlar, guty, serkeç ýaly zatlar guşagyndan asylgydy* (A. Gowşudow).

SERKERDE, *at.* Harby ýolbaşçy, goşun başlygy, baştutan.

SERKERDELIK, *at.* Serkerdäniň käri, ýagdaýy.

SERMAGALLAK [sermağallak], *hal.* Başaşyr, kellesi aşaklygyna, ýokardan aşak. *Kelekbaý sanaja bakan topuldy, ýüzüniň ugruna entäp, sanajyň üstaşyry sermagallak bolup gitdi* (B. Kerbabaýew).

SERME, *iş ady.* Sermek ýagdaýy.

SERMEK, *işl.* **1**. Guratmak, çalykdyrmak üçin ýazyp, asyp goýmak, ýaýradyp goýmak. *Üç ýüz ýigrimi tonna üzüm tabşyrdyk, indi galanyny hem kişmiş seryäris* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.*Öldürmek. *Esger duşmanyň läşini serdi.*

SERMEKLIK, *iş ady.* Sermek işi.

SERMELEME, *iş ady.* Sermelemek ýagdaýy.

SERMELEMEK, *işl.* Görüp durmaýan zadyňy eliň bilen sermäp tapjak bolmak. *Azajyk arkaýynlanan Garly aýagynyň sydyrylan ýerini sermeleýärdi* (A. Gowşudow).

SERMELEMEKLIK, *iş ady.* Sermelemek ýagdaýy.

SERMELETMEK, *işl.* Bir zady birine eli bilen agtartmak, gözletmek, barlatmak.

SERMELEÝIŞ, *iş ady.* Sermelemek hereketi.

SERMEME, *iş ady.* Sermemek ýagdaýy.

SERMEMEK, *işl.* Bir zady tapjak bolup eliň bilen gözlemek, agtarmak.

SERMEMEKLIK, *iş ady.* Sermemek hereketi.

SERMENÇE, *at.* Nawyň ýük salynýan bölüminiň içine suw gitmezligi üçin 20-25 santimetr beýiklikde dört
tarapyndan goýulýan agaç.

SERMENEKLEMEK, *işl., ser.* **Sermelemek**.

SERMENILMEK, *işl.* Bir zady tapjak bolup sermelip gözlenilmek, agtarylmak. *Şol kitap diýibem az sermenilmedigini bilýänsiň-le.*

SERMENIŞMEK, *işl.* Köp bolup sermenmek.

SERMENMEK, *işl.* Özüň üçin bir zat gözlemek, agtarmak. *Bu ýerde munuň ýaly täze zatlary tapjak bolsaň, baý sermenersiň-ä!* (N. Baýramow).

SERMEST, *syp., k.d.* Başy humarly, keýpli. *Sermest gyzyň baryp gujagyna doldy* ("Görogly"). *Şaapbas, sen özüň sermest, Biz dek kiçi gözge ilmez* ("Şasenem – Garyp").

SERMEŞDIRMEK, *işl.* Tapjak bolup eliň bilen gözleşdirmek, agtaryşdyrmak, köp gezek sermemek. *Iki ýanyndaky düşegi sermeşdirdi: sagynda-da, solunda-da hiç kim ýokdy* ("Edebiýat we sungat").

SERMEZLIK, *işl.* Sermek işi amal edilmezlik.

SERPAÝ [serpa:ý], *at.* Sylag, hormat üçin berilýän don, halat, geýim. *Eý Banu kenizim, köp-köp ýagşy şahana lybaslardan, serpaýlardan alyp gelgin!* ("Saýatly – Hemra").

◊ **Serpaý salmak (ýapmak, etmek)** eçilmek, hormatlap don, halat we ş. m. zat sylag bermek, serpaýlamak. *Söýünjiläp baran ýigide at mündürip serpaý ýapdy* ("Görogly"). *Men size bahasyz serpaý ederin* (G. Ezizow).

SERPAÝLABERMEK [serpa:ýla:vermek], *işl.* Halat, geýim we ş. m. zat bilen sylaglabermek, serpaý ýapybermek. *Ol kimi gyňaç, kimi köýneklik bilen serpaýlaberdi.*

SERPAÝLAMA [serpa:ýlama], *iş ady*. Serpaýlamak ýagdaýy.

SERPAÝLAMAK [serpa:ýlamak], *işl.* Hormatlap don, halat, serpaý we ş.m. zat sylag bermek, serpaý ýapmak.

SERPAÝLAMAKLYK [serpa:ýlamaklyk], *iş ady.* Serpaýlamak ýagdaýy. *Bu parçalaryň hemmesini serpaýlamaklyk üçin getiripdim.*

SERPAÝLAMAZLYK [serpa:ýlamazlyk], *işl.* Hormatlap don, halat, serpaý we ş. m. zat sylag bermezlik, serpaý ýapmazlyk.

SERPAÝLANMAK [serpa:ýlanmak], *işl.* Serpaý alynmak, hormatlap halat, don ýapylmak.

SERPAÝLATMAK [serpa:ýlatmak], *işl.* Halat, serpaý we ş. m. zat sylag berdirmek, serpaý ýapdyrmak.

SERPAÝLAÝYŞ [serpa:ýlaýyş], *iş ady*. Serpaýlamak ýagdaýy.

SERPDIRMEK, *işl.* **1**. Hüjümi yza gaýtartmak. **2**. Serpmek işini başga birine etdirmek.

SERPIBERMEK [serpivermek], *işl.* Üýşen suwuklygy serpip başlamak.

SERPIK, *at*. Gara öýüň tüýnüginiň üstüne ýapylýan keçe. *Oguldursun baryp öýüň serpigini çekdi* (A. Durdyýew).

◊ **Serpigi çekilmek** ömri gutarmak, ölmek, aradan çykmak.

SERPIKBAG [serpikba:ğ], *at.* Öýüň serpigini açyp-ýapmak üçin serpige berkidilen uzyn bag, ýüp.

SERPIKDIRMEK, *işl.* Yza öwürmek, yzyna gaýtarmak, yza tesdirmek.

SERPIKME, *iş ady.* Serpikmek ýagdaýy.

SERPIKMEK, *işl.* Yza öwrülmek, yza çekilmek, yza tesmek. *Olar bada-bat serpikseler-de, peýda bolmady* (B. Pürliýew).

SERPIKMEKLIK, *iş ady.* Serpikmek işi, hereketi.

SERPIKMEZLIK, *işl.* Yza öwrülmezlik, yza çekilmezlik, yza tesmezlik.

SEÝIL, *at.* Gezelenç, gezim, seýran. *Seýil edeliň bu jahana, Jahanda näler görüner* (Magtymguly). *Ak jeren, seýliňe düzlerim gurban, Gara gözleriňe gözlerim gurban* (M. Seýidow). *Seýil edemde bu jahanyň illerin* (G. Ezizow).

◊ **Seýil bagy** *ser.* **Seýilgäh**. *Şäheriň köçeleri, seýil baglary baýramçylyk görnüşinde bezelipdir* ("Edebiýat we sungat").

SEÝILÇI, *at.* Gezelenç edýän, seýil edýän adam. *Owazlanýar giň tokaý-da, Seýilçiniň köp sesinden* (A. Kowusow).

SEÝILGÄH [seýilgä:h], *at.* Gezelenç edilýän ýer, dynç alynýan, seýil edilýän bag-bakjaly ýörite ýer, seýil bagy. *Dostum, biziň illerimiziň, Merdanadyr ýigitleri, Seýilgähli daglarymyzda, Hoş geçirýäs wagtlary* (Baýram şahyr).

SEÝILÝOL [seýilýo:l], *at*. Köplenç, şäher köçeleriniň ortasyndaky baglyk giň ýol-ýoda.

SEÝIS, *at.* **1**. Atyň ýagdaýyny oňat bilip, ony çapyşyga, uzak ýola taýýarlaýan adam, atşynas. *Ol atşynas, uly seýis, olaryň hünärlerini öwrenmek gerek* ("Görogly"). *Ýyndam atlary ýetişdirmek ugrunda başga-da çorbasyny sowadýan seýisler az däl* (A. Gowşudow). **2**. Oglana dakylýan at.

SEÝISÇILIK, *at, ser.* **Seýislik**. *Meniň ökde kärim seýisçilik* ("Görogly").

SEÝISHANA [seýisha:na], *at.* Seýislenýän atlaryň we şonuň ýaly-da seýisleriň bolýan jaýy. *Onuň at ýerinde aty, seýishana ýerinde seýishanasy bardy* (B. Seýtäkow).

SEÝISLEME, *iş ady.* Seýislemek ýagdaýy.

SEÝISLEMEK, *işl.* **1**. Atyň abyny-tabyny bilip, ony çapyşyga, uzak ýola taýýarlamak. **2**. *gepl. d.* Özüňe oňat seredip, ýaryşa we ş. m. taýýarlamak. *Bagşylar özlerini seýisläp otyrdylar* ("Edebiýat we sungat").

SEÝISLEMEKLIK, *iş ady*. Seýislemek işi, hereketi. *Atlary seýislemeklik işi irginsizligi, ýadawsyzlygy talap edýär.*

SEÝISLEMEZLIK, *işl.* Seýislemek işini amal etmezlik.

SEÝISLENMEK, *işl*. Seýislemek işi amal edilmek. *Olar şindi baş görmändir, seýislenmändir, toý märekesine girmändir* (B. Kerbabaýew).

SEÝISLEŞDIRMEK, *işl*. Seýisläp çykmak, hemmesini seýislemek.

SEÝISLEŞMEK, *işl.* Seýislemäge kömek etmek, bilelikde seýislemek.

SEÝISLETMEK, *işl.* Seýislemäge mümkinçilik bermek, seýislemegini gazanmak. *Taýlar seýislenýär.*

SEÝISLEÝIŞ, *iş ady.* Seýislemek ýagadaýy.

SEÝISLÄBERMEK [seýislä:vermek], *işl.* **1**. Atlary seýisläp başlamak, bir ýanyndan seýisläp ugramak. *Her kim düýe uruşdyrjak bolsa düýesini, at çapyşdyrjak bolsa atyny seýisläbersin-le, haw!* (H. Derýaýew). **2**. Özüňe oňat seredip ýaryşa we ş. m. taýýarlabermek. *Indi özüňizi seýisläberiň, ýaryş ýakyn günlerde başlanar.*

SEÝISLIK, *at.* Seýsiň käri, ýagdaýy. *Atlaryň seýisligini edýän Aman poşy garşylyk görkezse-de bolmady* (A. Gowşudow).

SEÝKIN: seýkin basmak saldamly ädim ätmek, salyhatly ýöremek, ýuwaşjadan ädimläp sallanyp, sülmüräp ýöremek. *Seýkin basyp, sallanyp, beýewana çykar sen* (Baýly şahyr).

SEÝR: seýr etmek gezmek, gezelenç etmek, seýran etmek, seýil etmek.

SEÝRAN [seýra:n], *at, ser.* **Seýil**. *Ýedi yklyma seýran etsem* (Baýly şahyr).

SEÝREGRÄK [seýreğirä:k], *syp*. Adatdaky bolmalysyndan selçeň, arasy açygrak. *Seýregräk arça agaçlary asmana gol gerşip otyrdylar* (A. Gowşudow).

SEÝREK I, *syp.* **1**. Aralary biri-birinden açyk, her haýsy bir ýerde bolan, gür däl, selçeň. *Gyrasy seýrek tally ýabyň bäri ýüzündäki uly peli otamaga düýn ikindin şagalaň bilen girişdiler* (A. Durdyýew). **2**. Käte bir duş gelýän, gyt; selçeň bolýan. *Juda seýrek bolarmyş bulutlaryň ýalňyşy, Bulut gezse asmanda, ýöne ýere gezmeýär* (K. Gurbannepesow).

SEÝREK II, *at.* Bir zadyň on altydan bir bölegi, çäryegiň dörtden bir bölegini aòladýan ölçeg birligi.

SEÝREKLEME, *iş ady.* Seýreklemek ýagdaýy.

SEÝREKLEMEK, *işl*. **1**. Aralary açylyşyp başlamak, gürlük derejesi peselmek, azalmak, selçeňlemek. *Onuň saçy seýrekläp, agaryp başlapdyr.* **2**. Azalyp, kemelip başlamak, kem-kemden kemelmek, selçeňlemek.

SEÝREKLEMEKLIK, *iş ady.* Seýreklemek ýagdaýy.

SEÝREKLEMEZLIK, *işl.* Aralary açylyşyp başlamazlyk, selçeňlemezlik; azalmazlyk, kemelip başlamazlyk.

SEÝREKLENMEK, *işl.* **1**. Aralary açylyşyp başlanmak, selçeňlenmek. *Ol saçy seýreklenip başlan bir adamdy.* **2**. Kemelip başlanmak. *Onuň öýünden habar tutmasy has seýreklendi.*

SEÝREKLEŞMEK, *işl.* **1**. Seýrekläp başlamak, gürlük derejesi peselmek. *Döwlüp, gurap agaçlary seýrekleşen tokaýlyk.* **2**. Kem-kemden azalyşmak, selçeňleşmek. *Meýdançalardaky çaga sesleri seýrekleşdi.*

SEÝREKLETMEK, *işl.* **1**. Gürlük derejesini azaltmak. *Jöwenleri seýrekletmek tabşyryldy.* **2**. Gelip-gitmek derejesini kemeltmek. *Soňky wagtlarda bize gelmesini has-da seýrekletdi.*

SEÝREKLEÝIŞ, *iş ady.* Seýreklemek usuly, täri.

SEÝREKLÄBERMEK [seýreklä:vermek], *işl.* Seýrekläp başlamak.

aralyk.

SESLENDIRMEK |seslennirmek], *işl.* Ses döretmek.

SESLENIBERMEK [seslenivermek], *işl.* **1**. çykarybermek. **2**. Dil ýarybermek, ýerli-ýerden gepläbermek. **3**. *göç. m.* Raýdaşlyk bildirip başlamak.

SESLENIŞ, *iş ady.* Seslenmek ýagdaýy.

SESLENIŞMEK, *işl.* **1**. Ýerli-ýerden seslenmek. **2**. *göç. m.* Köp bolup raýdaşlyk bildirmek.

SESLENME, 1. *iş ady.* Seslenmek ýagdaýy. **2**. *göç. m.* Raýdaşlyk. *Seslenme ýazan ýoldaşlar welin, sypjyklyk etjek bolýarlar* ("Edebiýat we sungat").

SESLENMEK, *işl.* **1**. Ses çykarmak. *Demir esbaplar biri-birlerine degip seslenýärdi* (B. Seýtäkow). **2**. Gepläp başlamak, söze başlamak, dil ýarmak. **3**. *göç. m.* Raýdaşlyk bildirmek. *Çagyryşa gyzgyn seslenýärler.*

SESLENMEKLIK, *iş ady.* Seslenmek ýagdaýy.

SESLENMEZLIK, *işl.* Ses çykarmazlyk, gepläp başlamazlyk; raýdaşlyk bildirmezlik.

SESLI, *syp.* **1**. Sesi bar, ses çykarýan. **2**. Güýçli, oňat sesi bolan, owazly. *Sesli dutar.*

SESLIRÄK [seslirä:k], *syp.* Adatdakysyndan birneme sesi güýçlüräk. *Sesliräk okasana.*

SES-SEDA [ses-seda:], *at, ser.* **Ses-üýn**. *Saz çalnyp gutarylýança, hiç kimden ses-seda çykmaýardy* ("Edebiýat we sungat").

SES-SELLEM, *at, ser.* **Ses-üýn**. *Ondan ses-sellem bolmady.*

SES-SEZA [ses-seza:], *at, ser.* Ses-üýn. *Näme üçindir olaryň hiç birinden ses-seza çykmady* (N. Saryhanow).

SESSIÝA [se:ssiýa], *at.* **1**. Dürli wekilçilikli edaralaryň döwürleýin mejlisi, şeýle hem şol mejlisiň döwri. **2**. Ýokary we ýörite orta okuw jaýlarynda döwürleýin geçirilýän synaglar, şonuň ýaly-da şeýle synaglaryň döwri. *Tomusky sessiýa.*

SESSIZ, *syp.* **1**. Sesi ýok, ses çykmaýan. . *Olar biri-ýuirine golaýdan garap sessiz sözleşerler* (G. Kulyýew). **2**. Sesi güýçli çykmaýan, ýuwaş sesli. *Sessiz tüpeň.* **3**.Ýuwaş, il bilen işi ýok, hudaý diýen. *Olar bir sessiz adamlardyr, adama başarsa ýagşylyk ederler, ýamanlyk çykmaz.*

SESSIZ-ÜÝNSÜZ, *syp.* **1**. Ses-seda çykarman, gykylyksyz, galmagalsyz, gepsiz-gürrüňsiz. *Sessiz-üýnsüz işleşip ýörmek.* **2**. Ýuwaşlyk bilen, bildirmän. *Ol sessiz-üýnsüz daş çykdy.*

SES-ÜÝN, *at.* Ses-seda, ses-seza, ses-selem, gep-gürrüň. *Hallygara ses-üýnüni çykarman birden turdy-da gidiberdi* (S. Myradow).

SESÝETIM, *at.* Ses ýeter ýaly aralyk, uzak bolmadyk ýer. *Indi geçelgä ýetmäge sesýetim ýol galdy* (A. Gowşudow).

SET I, *san, k. d.* Ýüz. *Leýlim gelip gitdi, ýel bolup ösüp, Bagrymny duzladym, set para kesip* ("Leýli – Mejnun").

SET II, *at, k.d.* Adat, däp, dessur. *Ýamandan ýagşy set bolmaz* (Magtymguly). *Sebäbi şol adat Ahalda resmi edilipdi, set bolupdy* (A. Gowşudow).

SET III, *at.* Ýamanlyk, erbetlik. *Ýagşydan at galar, ýamandan set* (Nakyl). *Är-ärden görelde alar, Päli ýamandan set galar, Öýi meýlishana döner, Hatyn biygtyýar bolsa* (Talyby).

SETANDA-SEÝRANDA [seta:nna-seýra:nna], *hal.* Örän seýrek, kämahal, negada bir. *Myrat kel ýanyna setanda-seýranda iş üçin gelýän Berdi aganyň derrew habaryny almaga başlady* (A. Durdyýew).

SETIK: setik basmak çaga çigreklese ýa-da suwly ýara çyksa, gözi gamçawlasa, gök matany çilim ýaly düýrläp, ujuny otlap, çaganyň depesine basmak.

SETIN [seti:n], *at.* Syk dokalan, ýüzi ýylmanak nah mata. *Bir top setin.*

SETIR, *at.* **1**. Tertipli goýlan, düzülen hatar. *Her örän göni.* **2**. Bir çyzykdan ýazylan sözler, harplar. *Kyrk müň setir goşgy döreden bolsam, Her harpyň içinde sensiň, sensiň, sensiň* (K. Gurbannepesow).

◊ **Setir eýlemek** örtmek, üstüni ýapmak, ýaşyrmak, gizlemek. *Setir eýle aýbym, Setdar* (Magtymguly).

SETIRBAŞY [setirvaşy], *at.* **1**. Ýazgynyň gyra çetinden birneme içginräk ýazylýan setiriň başlanýan ýeri. **2**. Iki setirbaşynyň aralygyndaky ýazgy bölegi.

SETIRME-SETIR, *at.* Her bir setiri aýratynlykda, setirler boýunça. *Ol oňa diňe setirme-setir göz gezdirdi, dodaklaryny müňküldetdi* (B. Kerbabaýew).

SEÝIK, *at.* El ýa-da aýak süňki döwlende töweregine gamyş ýa-da ýasy tagtajyk goýlup daňylýan daňy.

◊ **Seýik tutmak** seýiklenen ýeriň süňki tutmak, döwlen ýer berkemek, bitmek.

SEÝIKLEME, *iş ady.* Seýiklemek ýagdaýy.

SEÝIKLEMEK, *işl.* Eliň ýa-da aýagyň döwlen süňküni tutdurmak üçin gamyş ýa-da tagtajyk goýup saramak.

SEÝIKLEMEKLIK, *iş ady.* Seýiklemek işi, hereketi. *Onuň aýagyny seýiklemeklik gerek, bolmasa derrew çiş ýaýrar.*

SEÝIKLENMEK, *işl.* Eliň ýa-da aýagyň döwlen süňküni tutdurmak üçin gamyş ýa-da tagtajyk goýup saralmak. *Ol seýiklenen aýagyny gymyldatman ýatyrdy.*

SEÝIKLEŞMEK, *işl.* Seýiklemäge kömek etmek, bilelikde seýiklemek. *Men onuň elini seýikleşdim.*

SEÝIKLETMEK, *işl.* Seýiklemek işini birine etdirmek. *Men elimi seýikletmäge gitjek - diýip, ak eşegini münüp, ussa Haýtyňka ugrady* (H. Deryaýew).

SEÝIKLEÝIŞ, *iş ady.* Seýiklemek usuly.

SEÝIKLÄBERMEK [seýiklä:vermek], *işl.* Seýiklemäge başlamak, seýikläp ugramak.

beriji enjam. *Ýangyna garşy signalizasiýa oturtmak.*

SIL [si:l], *at.* Güýçli we köp ýagan ýagyş zerarly emele gelýän suw akymy. *Geçme namart köprüsinden, goý aparsyn sil seni* ("Myraly").

SILE [si:le], *at.* Balygyň bir görnüşi.

SILEWE [si:löwö], *at.* Siliň akabasynda, sil suwuna ekilip alynýan bakja ekinleri.

SILKDIRMEK, *işl.* **1**. Güýç bilen itekläp, yralap ýa-da kakyp gaçyrtmak. **2**. Birden batly dartyp goýbertmek, batly çekdirmek. **3**. Eýläk-beýläk ýaýkatmak, yralatmak, silkip gozgatmak. *Maşyn silkdirip içimizi düşürdi.* **4**. Kakyp tozanyny, hapasyny aýyrtmak. *Un haltasyny silkdirmek.*

SILKELEME, *iş ady.* Silkelemek ýagdaýy.

SILKELEMEK, *işl.* Eýläk-beýläk silkemek, yzygiderli birnäçe gezek silkemek. *Ol semawary silkeläp, külüni aýyrdy. Ony bir-iki gezek dözümli silkeledi.*

SILKELEMEKLIK, *iş ady.* Silkelemek hereketi.

SILKELEMEZLIK, *işl.* Bir zady eýläk-beýläk silkeläp durmazlyk, silkip goýbermezlik.

SILKELENMEK, *işl.* Silkenip gitmek, yzygiderli silkenmek. *Birdenkä onuň güýçli maşyny, Silkelendi degen okuň badyna* (Ç. Aşyrow).

SILKELEŞMEK, *işl.* Köp bolup, bilelikde silkelemek, silkelemäge kömek etmek. *Olar undan boşan haltalary silkeleşdi.*

SILKELETDIRMEK, *işl.* Bir zady silkeletmäge mümkinçilik bermek.

SILKELEÝIŞ, *iş ady.* Silkelemek hereketi.

SILKELÄBERMEK [silkelä:vermek], *işl.* Bir zady yzygiderli eýläk-beýläk silkelemek.

SILKEME, *iş ady.* Silkemek ýagdaýy.

SILKEMEK, *işl.* Eýläk-beýläk yralamak, çekelemek, ikibaka bulamak, silkäp gozgamak. *Ýaş nahallary silkeleme, döwersiň.*

SILKEMEKLIK, *iş ady.* Silkemek işi, hereketi.

SILKEMEZLIK, *işl.* Bir zady eýläk-beýläk, ikibaka yralamazlyk.

SILKEŞMEK, *işl.* Bir zady eýläk-beýläk silkemäge kömek etmek, bilelikde silkemek.

SILKETMEK, *işl.* Eýläk-beýläk silkemegine ýol bermek, yralatmak.

SILKEÝIŞ, *iş ady.* Silkemek hereketi.

SILKÄBERMEK [silkä:vermek], *işl.* Yzygiderli silkeläp başlamak, yralabermek.

SILKIBERMEK [silkivermek], *işl.* Yzygiderli silkip başlamak, silkmek işini dowam etdirmek.

SILKINDIRMEK [silkinnirmek], *işl., göç. m.* Durmuşyň, günüň gowulanmagyna kömek etmek, galkyndyrmak.

SILKINIBERMEK [silkinivermek], *işl.* Güngüzeran durmuş ýagdaýyňy gowulandyrybermek.

SILKINIŞ, *iş ady.* Silkinmek ýagdaýy.

SILKINIŞMEK, *işl.* Köp bolup silkinmek.

SILKINJIREMEK, *işl.* **1**. Üst-başyňy silkişdirmek, kakyşdyrmak. **2**. Gaharly silkinip, ýeriňden galan bolmak, kakynjyramak. *Birdenkä-de, gyz silkinjiräp, ony güýç bilen iterdi* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Bedeni hereketlendirip silkinmek (haýwan hakynda).

SILKINJIRÄBERMEK [silkinjirä:vermek], *işl.* Gaharly silkinjiräp başlamak.

SILKINMEK, *işl.* **1**. Egin-başyňy kakynmak, tozandan, çaňdan arassalanmak. **2**. *göç. m.* Gurplanmak, özüňi tutmak.

SILKINMEKLIK, *iş ady.* Silkinmek ýagdaýy.

SILKIŞ, *iş ady.* Silkmek hereketi.

SILKIŞDIRMEK, *işl.* Birnäçe zady silkip, kakyp arassalaşdyrmak. *Ol eşikleriniň garyny silkişdirdi.*

SILKIŞMEK, *işl.* Köp bolup silkmek, bilelikde silkmek. *Un haltalaryň ununy silkişmek.*

SILKME I, *iş ady.* Silkmek ýagdaýy.

SILKME II, *at.* Burum-burum ösgün tüýli deriden tikilen telpek. *Ýaşy otuz bäşe baran, Gara silkme bar başynda* (Ç. Aşyrow).

SILKMEK, *işl.* **1**. Güýç bilen iteläp, yralap ýa-da kakyp gaçyrmak. *Silkip alma gaçyrmak.* **2**. Birden batly dartyp goýbermek, batly çekmek. *Ol ýaba gözüni alardyp, haýt!" diýip, rişmesini silkdi* (A. Durdyýew). **3**. Eýläk-beýläk ýaýkamak, öňe-yza yralamak. *Maşyn birden batly silkdi* ("Edebiýat we sungat"). **4**. Kakyp tozanyny, hapasyny aýyrmak. *Egin-eşigiňi silkmek.*

SILKMEKLIK, *iş ady.* Silkmek işi, hereketi.

SILKMEZLIK, *işl.* Silkmek işi amal edilmezlik.

SILLENMEK [si:llenmek], *işl.* Sile dönmek, sil ýaly bolmak, sil bolup akmak. *Gözde ýaşy sillener* (Magtymguly).

SILTELEMEK, *işl.* Köp gezek siltemek.

SILTELMEK, *işl.,ser.* **Silterlenmek**.

SILTEME, *iş ady.* Siltemek ýagdaýy.

SILTEMEK, *işl.* **1**. Bat bilen çekip goýbermek, silkip goýbermek, güýç bilen iki-baka iteklemek. *Atyň agzyndaky torbany siltäp aýyrdy* (G. Kulyýew). **2**. Iki-baka ýaýkamak, yramak, silkmek, silkip gozgamak. *Çarkandak ýol arabanyň üstündäki adamlary silteýärdi.* **3**. *göç. m.* Ezýet bermek, horlamak.

SILTEMEKLIK, *iş ady.* Siltemek işi, hereketi.

SILTEMEZLIK, *işl.* Siltemek işini amal etmezlik, ýerine ýetirmezlik.

SILTENJIREMEK, *işl.* Gaharly, kineli hereket etmek. *Gelin gapyny siltenjiräp ýapyp gitdi.*

SILTENJIREŞMEK, *işl.* Gaharly, kineli hereket edişmek.

SILTENJIREÝIŞ, *iş ady.* Siltenjiremek ýagdaýy.

SILTENJIRÄBERMEK [siltenjirä:vermek], *işl.* Gaharly, kineli hereket edibermek. *Hergiz biriniň diýen zadyna öýkeläp siltenjiräbermegin, giňräk bolgun.*

SEÝREKLIK, *at.* Gür dällik, selçeňlik, arasy açyklyk.

SEZA [seza:] **I**, *at, ser.* **Seda**. *Ýerden seza çykýar, kyrklardan ses çykmaýar* (“Görogly”). *Hiç haýsyndan seza çykmady* (B. Kerbabaýew).

SEZA [seza:] **II**, *at.* Syzylap duran agyry, awyzerzaw. *Aýaklarym seza bolup dur.*

SEZEWAR [sezewa:r]**: sezewar bolmak** bir zada uçramak, duçar bolmak, sataşmak. **Sezewar etmek** bir zada duçar etmek, uçratmak, sataşdyrmak.

SÄGINDIRMEK [sä:ğinnirmek], *işl.* Hereketi az wagt togtatmak, saklatmak. *Birden çykan ses ony sägindirdi.*

SÄGINILMEK [sä:ğinilmek], *işl.* Hereketi az wagt togtadylmak, saklanylmak.

SÄGINIŞ [sä:ğiniº], *iş ady.* Säginmek usuly, täri.

SÄGINIŞMEK [sä:ğiniºmek], *işl.* Köp bolup säginmek, bilelikde säginmek.

SÄGINME [sä:ğinme], *iş ady.* Säginmek ýagdaýy.

SÄGINMEK [sä:ğinmek], *işl.* **1**. Biraz aýak çekmek, hereketi az wagt togtatmak, durmak, saklanmak. *Ýaşuly gürrüňini şindem dowam etdirjekdi, arman, maşyn soňky duralgada sägindi* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Aýtjak zadyňy aýtman saklanmak, ýaýdanmak. *Ol ilki bada näme jogap berjegini bilmän sägindi.*

SÄGINMEKLIK [sä:ğinmeklik], *iş ady.* Säginmek hereketi.

SÄGINMEZLIK [sä:ğinmezlik], *işl.* Biraz aýak çekmezlik, durmazlyk; ýaýdanmazlyk.

SÄGITME [sagitme], *at*., *sazç*. Dutarda ýerine ýetirilýän tilsim (bu kakuwy almak üçin dutarçy barmaklaryny “sägitmek” üçin gerek perdäniň üstünde saklaýar).

SÄHEL, *hal.* Az, köp däl, birneme, ujypsyz, azajyk; çala.

SÄHELÇE, *hal.* Has az, ujypsyzja, örän azajyk; çalaja. *Sähelçe aýbyň bolsa, basyrylyp galjak däl.*

SÄHER, *hal.* Ir ertirden, daňdan, azan wagty, gün dogmazynyň öň ýany. *Gije guma ýagyş ýagyp, säheriň howasy biçak arassa şahyranady* (B. Hudaýnazarow).

SÄHET, *at*. **1**. Bir işi başlamak amatly diýliphasaplanylýan wagt, gün. *Eý, Hemra jan, siziň ýurduňyza hem aýyň, günüň sähedi bilen gidermiz* (“Saýatly – Hemra”). **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Sähet bellemek** uly tutum bilen tutulýan işiň başlanmaly, oňaýly gününi bellemek. *Şu gün oňa mal kesdirip, sähet bellejekdiris* (B. Kerbabaýew). **Sähetii gün** bir işi başlamak üçin amatly hasaplanýan gün.

SÄHNE, *at.* Akyl-huş taýdan kemi bolan, tentek, isamsyk. *Sähne adam saz gadyryn näbilsin?* (Halk aýdymyndan).

SÄHRA [sähra:], *at.* **1**. Gurak howaly çöl-beýewan, giden açyk ýer. **2**. Gyza dakylýan at.

SÄHRALYK [sähra:lyk], *syp.* Gury howaly çöl-beýewanlyk, giden giňişlik. *Şu giden sähralygyň howasy arassa, ol gömnüňi açýar.*

SÄKDIRIŞ [sä:kdiriş], *iş ady.* Säkdirmek ýagdaýy.

SÄKDIRME [sä:kdirme], *iş ady.* Säkdirmek ýagdaýy.

SÄKDIRMEK [sä:kdirmek], *işl.* **1**. Atyň iki öň aýagyny atdyryp sürmek. *Ballym, atyň säkdirme* (“Türkmen halk döredijiligi”). **2**. Maýyşgak taýagyň bir ujuny batly ýere urup bökdürmek.

SÄKDIRMEKLIK [sä:kdirmeklik], *iş ady.* Säkdirmek işi, hereketi.

SÄM [sä:m], *syp.* Hiç bir üşügi bolmadyk, türkana, sada. *Säm adam.*

SÄMEME [sä:meme], *iş ady.* Sämemek ýagdaýy.

SÄMEMEK [sä:memek], *işl.* Ýuwaş öwüsmek, imi-sala halda öwüsmek (ýel, şemal we ş. m. hakynda). *Mylaýym öwüsýän bahar şemaly sämeýär* (A. Gowşudow).

SÄMEMEKLIK [şä:memeklik], *iş ady.* Sämemek işi, hereketi.

SÄMEÝIŞ [sä:meýiş], *iş ady.* Sämemek ýagdaýy.

SÄMÄBERMEK [sä:mä:vermek], *işl.* Ýuwaş öwsübermek, imi-sala halda öwsübermek.

SÄMLIK [sä:mlik], *at.* Türkanalyk, sadalyk. *Ol sämlige salyp etjegini edip ýör.*

SÄPJEME [sä:pjeme], *iş ady.* Säpjemek ýagdaýy.

SÄPJEMEK [sä:pjemek], *işl.* Batly gitmek (at, düýe we ş. m. hakynda). *Al ýorga noburyň boýundaky ýola düşdi-de, säpjäp ugrady* (B. Kerbabaýew).

SÄPJEMEKLIK [sä:pjemeklik], *iş ady.* Säpjemek ýagdaýy, hereketi.

SÄPJETMEK [sä:pjetmek], *işl.* Batly gider ýaly etmek, ulagy batly sürmek (at, düýe hakynda). *Ynha, ol bärden ýabysyny säpjedip barýar* (G. Kulyýew). *Çolugymyz Sähet gök bugurçyny onuň garaba-garaba yzyndan säpjedip ugrady* (B. Annageldiýew).

SÄPJEÝIŞ [sä:pjeýiş], *iş ady.* Säpjemek usuly, täri.

SÄPJÄBERMEK [sä:pjä:vermek], *işl.* Batly gidibermek, säpjemäge başlamak.

SÄW [sä:w], *at.* Saý-sebäp, sebäp. *Otur-da çaý iç, indi bir säw bilen gelipsiň* (A. Durdyýew).

SÄWLIK [sä:wlük], *at*. Ýalňyşlyk, atanlyk. *Mert ýigit säwlikde ýykylan ýigidiň üstüni basmaz* (“Görogly”).

SIGAR [siğa:r], *at*. Naýça şekilinde biri-biriniň daşyna berk togarlanan we çekmek üçin ulanylýan temmäki ýapraklary.

SIGARET [siğare:t], *at*. Müşdüksiz papiros.

SIGNAL [siğna:l], *at*. Belli bir aralyga haýsydyr bir maglumaty, habary bermek üçin şertli belgi.

SIGNALCY [siğna:lçy], at. Signal beriji adam. *Signalçy matros*.

SIGNALIZASIYA [siğnalyza:syýa], *at*. Signal

SIŇIŞMEK, *işl.* **1**. Iýilýän iýmit aşgazanda kem-kemden siňmek, özleşmek. *Iýen naharym birneme siňişsin!* **2**. Bir zadyň içine, gatyna ýuwaş-ýuwaşdan syzyp geçmek. *Suw siňişdi.*

SIŇLI, *at, ýerli g.*. Aýal dogan, uýa, bajy. *Agaýunus peri bilen Gülşirin siňlisi haremhanada otyrdy* ("Görogly").

SIŇME, *iş ady.* Siňmek ýagdaýy.

SIŇMEK, *işl.* **1**. Iýilýän iýmit aşgazan arkaly özleşmek. *Iýeniň-içeniň siňmez janyňa, Perwaýsyz garar syňhany - manyňa* (A. Kekilow). **2**. Bir zadyň içine sorulyp geçmek (suwuklyk hakynda). *Oňa bir suw ýygnandy welin, güýze çenli siňip ýetişmedi* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Bir ýa-da köp zadyň içine girip, aralaşyp gitmek, garyşyp gitmek. *Uçar bulutlaryň arasyna siňip gitdi.* **4**. *göç. m.* Sarp etmek, harçlamak.

SIŇMEKLIK, *iş ady.* Siňmek ýagdaýy.

SIŇMEZLIK, *işl.* Siňmek işi amal edilmezlik.

SIŇŇIL, *at.* Köplenç, ele çykýan düwürtik şekilli gaty ösüntgi.

SIŇŇIN [siňňi:n], *hal.* **1**. Üns bilen, dykgatly, içgin, sine. *Magtymguly ýaş ýigidiň golundan tutup, ýüzüne siňňin garady-da: - Howlukma oglum! - diýip maslahat berdi* (G. Kulyýew). **2**. Birsydyrgyn, bir boluşly, yzygiderli, asuda. *Suwuň siňňin akanyndan gork, ýigidiň ýere bakanyndan* (Nakyl).

SIŇŇINLIK [siňňi:nlik], *at.* **1**. Dykgatlylyk, üns berijilik, içginlik. *Ol gapdalyndaky tümmege siňňinlik bilen seretdi* (A. Gowşudow).**2**. Birsydyrgynlyk, bir boluşlylyk, yzygiderlilik, asudalyk.

SIŇŇITLI [siňňi:tli], *syp.* **1**. Aşgazanda ýeňil özleşýän, basym siňip gidýän (iýmit hakynda). *Çaýy naharyň soňundanjyk içseň, endamyňa siňňitli bolýar* (B. Kerbabaýew). **2**. Kem-kemden syzyp geçýän (suwuklyk hakynda).

SIŇREN, *at.* Gumda bitýän pürli, ýumşak baldakly, agymtyl-çal reňkli ösümlik.

SIR [si:r] **I**, *at, k.d.*. Dok, doýan. *Bu jahanda doýmaz gözüň, sir bolmaz* (Magtymguly).

SIR [si:r] **II**, *at, taryh.* Suw bölünişiginiň 40-dan bir bölegi (bu bölünişik suwdan peýdalanýanlaryň sany köp bolanda ulanylypdyr).

SIRE: sire atmak tarada mata dokalanda, argajy bir mäki bilen atmak, bir mäki bilen dokamak.

SIRIÝALY [si:riýaly], *at, ser.* **Siriýalylar**.

SIRIÝALYLAR [si:riýalylar], *at.* Siriýanyň esasy ilaty.

SIRKE I, *at.* **1**. Nahara sepmek üçin hora üzüm sykylyp, turşadylyp alynýan suwuklyk. *Sirke aýdar: Bal menem, Nebit özün ýag saýar* (Magtymguly). **2**. Önümleri, köplenç, aýna gaba salyp ýapmak we ş. m. üçin ulanylýan ýiti turşy tagamly suwuklyk.

SIRKE II, *at.* Hapaçylyk zerarly adamda döreýän bitiň tohumy, onuň taşlaýan ýumurtgasy. *Bardyr gözel, sirke basar saçyny, Artmaz-ýuwmaz tabagynyň daşyny* (Magtymguly).

SIRKELEME, *iş ady.* Sirkelemek ýagdaýy.

SIRKELEMEK, *işl.* Sirke basmak, sirke döremek. *Onuň saçy sirkeläpdir.*

SIRKELEMEKLIK, *iş ady.* Sirkelemek ýagdaýy.

SIRKELEMEZLIK, *işl.* Sirke basmazlyk, sirke döremezlik.

SIRKELETMEK, *işl.* Sirkä basdyrmak

SIRKELEÝIŞ, *iş ady.* Sirkelemek ýagdaýy.

SIŞENBE [si:şemme], *at*. Hepdäniň ikinji gününiň ady.

SIÝDIK, *at.* Böwrekler arkaly bölünip, siýdikligiň üsti bilen çykýan suwuklyk, peşew. *Siýdik haltasy.*

◊ **Siýdik siňdiren gara keçe** özüne aýdylýan igençlere, käýinçlere ýagşydan-ýamandan gaýtargy bermän, giňlik edip bilýän, olary özüne siňdirip bilýän (adam).

SIÝDIKLIK, *at.* Siýdik ýygnanýan haltajyk, peşew haltasy. *Düýe çaly bagyr agyrma keselini we siýdiklik hem-de jyns agzalarynyň kesellerini bejermek üçin hem oňat dermandyr* (M. Abdyllaýew).

SIÝMEK, *işl.*, *ser*. **Buşukmak**.

SIZ, **1**. Ikinji şahsyň köplügini görkezýän at çalyşmasy. **2**. Birnäçe adama ýüz tutulyp ýa-da birine hormat goýlup ulanylýan söz.

SIZLIK, *syp*. **1**. Siz bilen baglanyşykly, size dahylly. *Meniň sizlik bir işim bar.* **2**. Gepleýän adamyň ýüzlenilýän adamyň tarapyndadygyny aňladýan söz. *Olaryň hemmesi sizlik boldular.*

SIZIŇÇE, Siziň pikiriňizçe, siziň pikir edişiňize görä ýaly many aňladýan giriş sözi.

SKRIPKA [iskiri:pka], *at*. Dört kirişli, perdesiz, kemençe bilen süýkelip çalynýan saz guraly.

SKRIPKAÇY, *at*. Skripka çalýan sazanda.

SLAWÝAN [yslawýa:n], *at, ser.* **Slawýanlar**.

SLAWÝANLAR [yslawýa:nlar], *at.* Rus, ukrain, belorus we beýleki halklaryň ata-babalary.

SLOWAK [yslawa:k], *at, ser.* **Slowaklar**.

SLOWAKLAR [yslawa:klar], *at.* Slowakiýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

SLOWEN [slowe:n], *at, ser.* **Slowenler**.

SLOWENLER [slowe:nler], *at.* Sloweniýanyň esasy ilatyny düzýän halk.

SOGAN [soğon], *at.* Ýaşy gök hem uzyn, düýbi togalak, iýilýän ajy gök ekin.n. *Oňa biraz duz atylsa, Sogan, gara burç gatylsa, Iýip-iýip doýmarsyň* (R. Seýidow).

◊ **Sogan soýan ýaly soýmak** her hili ýol bilen biriniň köp zadyny almak, talamak.

SOGANÇY [soğonçy], *at.* **1**. Ýörite sogan ekýän ýa-da satýan adam. *Siziň ýaly giýewisi bolsa, Abdykerim*

SILTENMEK, *işl.* **1**. Dyzamak. *Şeker aýratyn güýç bilen siltendi.* **2**. *ser.* **Silterlenmek 2**.

SILTERLEME, *iş ady.* Silterlemek ýagdaýy.

SILTERLEMEK, *işl.* Köp gezek siltemek. *Batman onuň golundan tutup, iki-baka silterledi* (N. Pomma).

SILTERLEMEKLIK, *iş ady.* Silterlemek işi, hereketi.

SILTERLEMEZLIK, *işl.* Silterlemek işi amal edilmezlik.

SILTERLENMEK, *işl.* **1**. Bat bilen siltelmek. **2**. Ezýet berilmek, horlanmak.

SILTERLEŞMEK, *işl.* Silterlemäge kömek etmek, bilelikde silterlemek, bat bilen silteşmek.

SILTERLETMEK, *işl.* **1**. Silterlemäge mümkinçilik bermek. **2**. Ezýet berdirmek, horlatmak.

SILTERLEÝIŞ, *iş ady.* Silterlemek hereketi.

SILTERLÄBERMEK [silterlä:vermek], *işl.* **1**. Iki-baka silkäbermek, ýaýkabermek, yralabermek. *Iki ýana silterläberseň, külkesi döküler.* **2**. Horlap başlamak, ezýet berip ugramak.

SILTEŞDIRMEK, *işl.* **1**. Hemmesini güýç bilen itekleşdirmek, eýläk-beýläk silkeşdirmek, itişdirip goýbermek. **2**. Baryny bat bilen siltäp çykmak, iki-baka yralap çykmak.

SILTEŞMEK, *işl.* Siltemek işini köp bolup etmek, bilelikde siltemek.

SILTETMEK, *işl.* **1**. Siltemek işini birine etdirmek. *Näme özüňi siltedip dursuň!* **2**. *göç. m.* Ezýet berdirmek, horlatmak. *Men seni siltedip bilmerin.*

SILTEÝIŞ, *iş ady.* Siltemek ýagdaýy, hereketi.

SILTÄBERMEK [siltä:vermek], *işl.* **1**. Güýç bilen iki-baka itekläbermek, yralabermek. **2**. *göç. m.* Horlabermek.

SIM [si:m] **I**, *at, k.d.*. Kümüş. *Saçbagyň ujunyň simdir işmesi* (Magtymguly).

SIM [si:m] **II**, *at.* Dürli ýogynlykda çybyk görnüşli metal önüm.

SIMAGAÇ [si:mağaç], *at, gepl. d.* Tok, telefon simlerini geçirmek üçin tikilen naw.

SIMAP [si:ma:p], *at.* Kümüş reňkli suwuk metal, himiki element. *Kümüş zäge mätäç, altyna simap* (Mollanepes).

SIMKEŞ [si:mkeş], *at.* Zergäriň her hili ince-ýogynlykda sim süýülýän köp deşikli ýasy guraly.

SIMLEME [si:mleme], *iş ady.* Simlemek ýagdaýy.

SIMLEMEK [si:mlemek] **I**, *işl.* Bir zady sim bilen berkitmek, sim orap daňmak.

SIMLEMEK [si:mlemek] **II**, *işl.* Azyp iriňlemek, azyp beterlemek (ýara, baş, diş we ş. m. hakynda). *Ýara simläpdir.*

SIMLEMEKLIK [si:mlemeklik] **I**, *iş ady.* Simlemek, sim bilen daňmak ýagdaýy.

SIMLEMEKLIK [si:mlemeklik] **II**, *iş ady.* Simlemek, azmak ýagdaýy.

SIMLEMEZLIK [si:mlemezlik] **I**, *işl.* Bir zady sim bilen berkitmezlik.

SIMLEMEZLIK [si:mlemezlik] **II**, *işl.* Azyp iriňlemezlik (ýara, baş we ş. m. hakynda). *Dişiň simlemezligini isleseň, ýyly saklamaly.*

SIMLEŞMEK [si:mleşmek], *işl.* Sim orap daňyşmak.

SIMLETMEK [si:mletmek], *işl.* Azdyryp iriňletmek. *Aýna dişini simledipdir.*

SIMLEÝIŞ [si:mleýiş], *iş ady.* Simlemek usuly, täri.

SIMLÄBERMEK [si:mlä:vermek], *işl.* Azyp iriňläbermek.

SIMTARAŞ [si:mtaraş], *at.* Atyň toýnagyny gyrmak üçin ulanylýan orak pisint ýiti gural. *Atyň toýnagy simtaraş bilen gyrylýar.*

SINTAKSIS [si:ntaksi:s], *at, dil. b.* **1**. Grammatikanyň sözlemleriň düzülişini we sözlem içindäki söz düzümlerini öwrenýän bölümi. **2**. Bir dile mahsus bolan sözlemiň gurluşy we sözlemde sözleriň baglanyş ýoly.

SIŇDIRILMEK, *işl.* **1**. Içine, gatyna siňer ýaly edilmek. *Indi onuň goýun ýagy siňdirilen, her haýsy üç metr uzynlygynda üç sany ýogyn agajy bardy* (B. Seýtäkow). **2**. *göç. m.* Sarp edilmek, güýç goýulmak. *Ol ilki bu küdä siňdirilen zähmeti ölçedi.*

SIŇDIRMEK, *işl.* **1**. Iýilýän iýmiti aşgazan arkaly özleşdirmek. **2**. Bir zadyň içine, gatyna siňer ýaly etmek. **3**. Sarp etmek, güýç goýmak, bagyş etmek.

SIŇE: siňe seretmek bir zada dykgat bilen äňetmek, siňňin garamak. **Siňe syn etmek** pugta, içgin synlamak, seretmek. *Ähli hereketine assyrynlyk bilen syn edýärdi* (B. Gurbanow).

SIŇEK, *at.* Ýokanç keseller ýaýradýan iki ganatlyja mör-möjek. *Siňegem öl ýere gonar* (Nakyl).

◊ **Siňek tutjak gurbaga ýaly** aňkaragan, gören zadyna aňkaryp ýören. **Siňeklän it ýaly** ykmanda, öz öýünde oturmagy kyn görýän.

SIŇIBERMEK [siňivermek], *işl.* Kem-kemden siňip başlamak.

SIŇIR, *at.* Beden etiniň birleşdiriji sary çeýe damary. *Gördüm, jan hem "Alla" diýr, Et, siňir, gan içinde* (Magtymguly).

SIŇIRME I, *iş ady.* Siňirmek ýagdaýy.

SIŇIRME II, *at.* Üç sany çyzygyň birleşmesinden emele gelýän ýarty gözenegiň içine gaňyrçakly ýa-da gaňyrçaksyz çyzyjak edilip, hala, çuwala, el işlerine salnýan nagyş. *Siňirme salnan tahýa.*

SIŇIRMEK, *işl., ser.* **Siňdirmek 1**. *Allaberdi baý: "Meret ol haýatyň hasylyny ine-gana siňirmese gerek" diýdi* (A. Durdyýew).

SIŇIŞ, *iş ady.* Siňmek ýagdaýy.

çalt sorup-sorup emibermek, dowamly sokjamak.

SOKJALAMA [sokjolomo], *iş ady.* Sokjalamak ýagdaýy.

SOKJALAMAK [sokjolomok], *işl.* Yzygiderli sokjap emmek.

SOKJALAMAKLYK [sokjolomokluk], *iş ady.* Sokjalamak ýagdaýy.

SOKJALAŞMAK [sokjoloşmok], *işl.* Birden artyk bolup sokjalamak, köp bolup sokjalamak. *Ekizje owlaklaryň hersi bir gapdalyndan sokjalaşýardylar.*

SOKJALATMAK [sokjolotmok], *işl.* Sokjalap emer ýaly etmek.

SOKJALAÝYŞ [sokjoloýuş], *iş ady.* Sokjalamak ýagdaýy.

SOKJAMA [sokjomo], *iş ady.* Sokjamak ýagdaýy.

SOKJAMAK [sokjomok], *işl.* Çekeläp-çekeläp emmek, işdämen emmek. *Köşek düýäň dört emjegindäki el degmedik bol süýtden sorup, sokjap başlady* (B. Kerbabaýew).

SOKJAMAZLYK [sokjomozluk], *işl.* Lezzet bilen işdämen sokjap emmezlik.

SOKJARMA [sokjormo], *iş ady.* Sokjarmak ýagdaýy.

SOKJARMAK [sokjormok], *işl.* Göze-başa düşmek, ýerliksiz ýere sokulmak, ähli zadyň arasyna goşulmak, suwumsyz bolmak. *Jik-jik edip jikjerme, her bir ýere sokjarma* (Halk döredijiliginden).

SOKJARMAKLYK [sokjormokluk], *iş ady.* Sokjarmak ýagdaýy.

SOKJARMAZLYK [sokjormozluk], *işl.* Göze-başa düşmezlik, ýerliksiz ýere sokulmazlyk, ähli zadyň arasyna goşulmazlyk.

SOKJARYBERMEK [sokjoruvermek], *işl.* Göze-başa düşübermek, ýerliksiz ýere sokulybermek, ähli zadyň arasyna goşulybermek, suwumsyzlyk edibermek.

SOKJARYLMAK [sokjorulmok], *işl.* Göze-başa düşülmek, ýerliksiz ýere sokulmak, zadyň arasyna goşulmak, suwumsyzlyk edilmek.

SOKJARYŞ [sokjoruş], *iş ady.* Sokjarmak ýagdaýy.

SOKJARYŞMAK [sokjoruşmok], *işl.* Göze-başa düşüşmek, ýerliksiz ýere sokulyşmak, ähli zadyň arasyna goşulyşmak, suwumsyzlyk edişmek. *Olar sokjaryşyp, öňe çykdylar.*

SOKJAŞMAK [sokjoşmok], *işl.* Bilelikde sokjamak. *Onuň gözi enelerini işdämenlik bilen sokjaşyp duran owlajyklara düşdi.*

SOKJATMAK [sokjotmok], *işl.* Sokjamagyna ýol bermek, işdämen emdirmek. *Enesi owlajygyny sokjatdy.*

SOKJAÝYŞ [sokjoýuş], *iş ady.* Sokjamak hereketi.

SOKMA [sokmo] **I**, *iş ady.* **1**. Sokmak ýagdaýy. **2**. Gabsalaryň, derwezeleriň içinden sokulyp ýapylýan enjam. *Gapynyň sokmasyny süýşürdiňizmi?*

SOKMA [sokmo] **II**, *at.* Gämini yklatmazlyk üçin hyzmat edýän syryk.

SOKMAK [sokmok] **I**, *işl.* **1**. Bir zady ikinji bir ýere girizmek, dykmak, salmak. **2**. Çakyp, zäherini dökmek, çakmak (ýylan, içýan we ş. m. hakynda). **3**. *gepl. d.* Aýakgap ýa-da geýim geýmek. *Ol sessiz-üýnsüz turup, çokaýyny aýagyna gowaldaň sokup daşaryk çykdy* (A. Durdyýew). **4**. Aldap ýaramaz harydyňy satmak, ýelmemek.

SOKMAK [sokmok] **II**, *at, gepl.d.* Uly ýoldan gapdala sowulýan ýoljagaz, ýoda, ýodajyk.

SOKMAKLYK [sokmokluk], *iş ady.* Sokmak ýagdaýy.

SOKMAZLYK [sokmozluk], *işl.* Sokmak işi ýerine ýetirilmezlik.

SOKUBERMEK [sokuvermek], *işl.* Bir zady başga bir zadyň içine girizibermek, dykybermek, salybermek.

SOKUDAŞ [sokuda:ş], *at.* Sokynyň içine salnan zatlary owratmak, döwmek üçin, ujy tommaýly süýri daş.

◊ **Sokudaş ýaly** gysgajyk tokga, tokgadan gelen gysga.

SOKULMAK [sokulmok], *işl.* **1**. Bir zadyň içine girizilmek, dykylmak, salynmak. *Deşige agaç sokulypdyr.* **2**. Bir ýere sanjylmak, dürtülmek. **3**. Aýakgap ýa-da geýim geýilmek. **4**.Bolgusyz işe goşulmak, islenilmeşän ýere girmek.

SOKULYK [sokuluk], *syp*. Soky etmek üçin niýetlenen ýogyn, kelte agaç. *Bu töwerekde sokulyk söwüdem-ä ýok* (A. Gowşudow).

◊ **Sokulyk agaç ýaly** ýogyndan gelen gysgajyk, keltejik. *Munuň ýanynda bolsa sokulyk kesilen agaç ýaly bir aýal bar* (A. Durdyýew).

SOKUR, *syp.* Göz almasy, göz mäzi aýrylan. *Yhlas bilen aglasaň, sokur gözden ýaş çykar* (Nakyl).

SOKURLYK [sokurluk], *at.* Sokur körlük. *Sokurlyk körlükden hem başga, adamyň gelşigini gaçyrýar.*

SOKUŞ, *iş ady.* Sokmak ýagdaýy.

SOKUŞDYRMAK [sokuşdurmok], *işl.* Çem gelen ýere sokmak, dykmak, dykyşdyrmak.

SOKUŞMAK [sokuşmok], *işl.* Sokmaga kömek etmek.

SOKY, *at.* Içinde galla we ş. m. zat owradar, döwer ýaly içi köwlüp aýrylan, köplenç, agaçdan ýasalan hojalyk enjamy. *Onuň içinde hem ýogyn söwütden ýasalan ullakan soky oturdypdyr* (A. Gowşudow). *Elek diläp, soky diläp, Iş-pişeden sypyndygy, Mamyşlara baran bordy* (K. Gurbannepesow).

◊ **Soka salnan ýaly bolmak** endam-janyň kül-uşak bolup agyrmak, mynçgalanan ýaly bolmak. *Bütin endamym soka salnyp ýenjilen ýalydy* (B. Seýtäkow).

sogançynyň başy asmana ýeter (B. Seýtäkow). **2**. Sogan iýmäni gowy görýän adam.

SOGAP [soğa:p], *at.* Haýyr iş.

SOGDURMAK [so:ğdurmak] **I**, *işl.* **1**. Bogunlary, sesleri uzyn çekip, süýndürip, sogduryp geplemek, sozup aýtmak. *Jarçy sesini uzyn sogduryp, ala ýabysyny seňkildedip geçip gitdi* (A. Gowşudow). **2**. Dowamly uzyn ses etmek.

SOGDURMAK [so:ğdurmok] **II**, *işl.* **1**. Süýgüp, sozulyp damdyrmak, akdyrmak (goýy zat hakynda). **2**. Yzly-yzyna tirkeşip, ýanaşyp süýnüp gitdirmek.

SOGDURMAKLYK [so:ğdurmokluk], *iş ady.* Sogdurmak ýagdaýy.

SOGLUŞ [soğluş], *iş ady.* Sogulmak ýagdaýy.

SOGMA [so:ğmo], *iş ady.* Sogmak ýagdaýy.

SOGMAK [so:ğmok] **I**, *işl.* Süýgüp, sozulyp dammak, akmak (goýy zat hakynda). *Çemçeden bal sogup akýardy.*

SOGMAK [so:ğmok] **II**, *işl.* Yzly-yzyna tirkeşip, ýanaşyp süýnüp gitmek. *Köçelerden maşynlar sogup barýar.*

SOGMAKLYK [so:ğmokluk] **I**, *iş ady.* Sogmak, dammak işi, hereketi.

SOGMAKLYK [so:ğmokluk] **II**, *iş ady.* Sogmak ýagdaýy.

SOGRUBERMEK [soğruvermek], *işl.* Bir ýanyndan sogrup başlamak, sogrup ugramak.

SOGRULMAK [soğrulmok], *işl.* **1**. Goparylyp goýulmak, dartylyp çykarylmak. *Birdenkä ýokardaky gazyk sogruldy* (N. Jumaýew). **2**. *göç. m.* Köp zadyň içinden saýlanyp çykmak. *Ol köp atlynyň içinden sogrulyp, biziň yzymyzdan kowýar* ("Görogly").

SOGRUŞ [soğruş], *iş ady.* Sogurmak ýagdaýy.

SOGRUŞMAK [soğruşmok], *işl.* Dartyp goparyşmak, çekip çykaryşmak, çekip alyşmak.

SOGUBERMEK [so:ğuvermek], *işl.* Süýgüp, sozulyp damybermek, akybermek (goýy zat hakynda).

SOGULJAN [soğulja:n], *at.* **1**. Adamyň we haýwanyň içegeleriniň içinde emele gelýän ýasy uzyn gurçuk. **2**. Yzgarly ýerde bolýan uzyn gurçuk.

SOGULMA [soğulmo], *iş ady.* Sogulmak ýagdaýy.

SOGULMAK [soğulmok], *işl.* **1**. Suwy çekilmek, suwy azalmak (guýy, akar çeşme, göz ýaşy we ş. m. hakynda). *Akar suwlar soguldy, Çöl ýerler guýa döndi* (Magtymguly). **2**. Içine ýylan ýa-da başga bir hapa düşen guýynyň suwuny çekip çykarmak. **3**. Süýdi çekilmek, azalmak (sagylýan mal hakynda). **4**. Bir zat sebäpli eti-gany çekilmek, gitmek, horlanmak (köplenç, beden agzasy hakynda).

SOGULMAKLYK [soğulmokluk], *iş ady.* Sogulmak ýagdaýy.

SOGURMA [soğurmo], *iş ady.* Sogurmak ýagdaýy.

SOGURMAK [soğurmok], *işl.* Dartyp goparmak, çekip çykarmak, çekip almak. *Şu hanany soguraýsam, onsoň bu düýp gowaçanyň menden armany ýok* (A. Durdyýew).

SOGURMAKLYK [soğurmokluk], *iş ady.* Sogurmak işi, hereketi.

SOGURMAZLYK [soğurmozluk], *işl.* Dartyp goparmazlyk, çekip çykarmazlyk.

SOGURTMAK [soğurtmok], *işl.* Dartyp gopartmak, çekip çykartmak, çekip aldyrmak.

SOGUŞ [so:ğuş], *iş ady.* Sogmak ýagdaýy.

SOGUŞMAK [so:ğuşmok] **I**, *işl.* Süýgüp, sozulyp damyşmak, akyşmak (goýy zat hakynda). *Kak serlen süýji gawun dilimleriniň şiresi soguşyp durdy.*

SOGUŞMAK [so:ğuşmok] **II**, *işl.* Yzly-yzyna tirkeşip, ýanaşyp süýnüp gitmek.

SOJABERMEK [so:ja:vermek], *işl.* Ýadamak, aglamak, alňasap tolgunmak we ş. m. zerarly çalt-çalt dem alyp sojap başlamak.

SOJAMA [so:jomo], *iş ady.* Sojamak ýagdaýy.

SOJAMAK [so:jomok], *işl.* Ýadamak we ş. m. zerarly çalt-çalt dem almak. *Ol özüni lampa oturgyja goýberdi-de, sojap dem aldy* (B. Kerbabaýew).

SOJAMAKLYK [so:jomokluk], *iş ady.* Sojamak hereketi.

SOJAMAZLYK [so:jomozluk], *işl.* Sojamak hereketi amal edilmezlik.

SOJAŞMAK [so:joşmok], *işl.* Bilelikde sojamak, köp bolup sojamak. *Häliden bäri sojaşyp duranlar biri-birine sag eliniň külbikelerini uzadyşyp, "palta gerekmi, gylyç?" edişdiler* (B. Annageldiýew).

SOJATMAK [so:jotmok], *işl.* Sojap dem alar ýaly etmek. *Şol agyr ýyllar Şekeri çenden sojadýardy* (B. Kerbabaýew).

SOJAÝYŞ [so:joýuş], *iş ady.* Sojamak hereketi.

SOKAK [sokok], *at, kön. s.* Köçe. *Sokakdan tä Harem içre girinçä* (Kutbeddin).

SOKDURMAK [sokdurmok], *işl.* **1**. Bir zady ikinji bir ýere girizdirmek, dykdyrmak, saldyrmak. **2**. Çakyp zäherini dökdürmek, çakdyrmak (ýylan, içýan we ş. m. hakynda). *Aždarha, ýylana seni sokdurmarys* (A. Kekilow). *Garaguşa kakdyraýma, Gara möýe sokduraýma, Ok ýylana çakdyraýma, Töweregiňe gara, köşek!* (M. Garryýew). **3**. Egnine geýim geýdirmek.

SOKDURMAK [so:kdurmok], *işl., ser.* **Sogdurmak I**. *Köşejigiň sokduryp bozlaýan näzik sesi gulaga gelýärdi* (A. Gowşudow).

SOKGA [sokgo]**: sokga sormak 1)** zat goýman birden içmek, içip gutarmak. *Sygyr bir bedre suwy sokga sordy.* **2)** derrew, çalt, tiz ýere siňip gitmek (suw hakda). *Toprak suwy sokga sordy.*

SOKJABERMEK [sokja:vermek], *işl.* Yzygiderli sokjap emibermek. *Gölejik boşadylanyna mähetdel enesini ysgaşdyrdy-da, işdämenlik bilen sokjaberdi.*

SOKJALABERMEK [sokjola:vermek], *işl.* Çalt-

bolşup durmak, sömelişmek, çykyşyp durmak. *Somalyşyp durmaň, işli-işiňiz bilen boluň.*

SOMLABERMEK [so:mla:vermek], *işl.* Eliňdäki zady "ine, gör" diýen äheňde öňe tarap uzadybermek. *Zadyň bolany bilenem, ony somlabermek gelşikli zat däl.*

SOMLAMA [so:mlomo], *iş ady.* Somlamak ýagdaýy.

SOMLAMAK [so:mlomok], *işl.* Eliňdäki zady "ine, gör" diýen manyda öňe tarap uzatmak, hödürlemek.

SOMLAMAKLYK [so:mlomokluk], *iş ady.* Somlamak ýagdaýy.

SOMLAŞMAK [so:mloşmok], *işl.* Bilelikde somlamak, köp bolup somlamak; çenemek.. *Oglanlar ellerindäki taýaklaryny somlaşyp durdular.*

SOMLATMAK [so:mlotmok], *işl.* Somlamaga mümkinçilik bermek.

SOMLAÝYŞ [so:mloýuş], *iş ady.* Somlamak hereketi.

SOMSA [somso], *at.* Içine üwelen et, sogan we ş. m. hurş salnyp bişirilýän gutap. *Düýn ejem tamdyrda somsa bişirdi* (B. Seýtäkow).

SOM-SAÝAK [so:m-saýak], *hal.* Ibirtde-zibirt, biri-biriniň yzyndan pyýada, ulagly we ş. m. gitme. *Gün gijikdi, bazarçylar som-saýak gaýdyşýarlar* (H. Deryaýew).

SONA [sono], *at.* **1**. Mäkiýan ördek. *Ýaşylbaş sonalar, gazlar garkyldar, Haly harap düşer, köli bolmasa* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Aýal-gyzlara ýüzlenilip aýdylýan hoşamaý söz. **3**. Gyza dakylýan at.

SONAR [sonor], *at.* Giň otluk, suwluk meýdan, çemen.

SONARLABERMEK [sonorla:vermek], *işl.* Sonar ýerde, otluk-suwluk ýerde sonarlap ýörmek, sonarlap ugramak.

SONARLAMA [sonorlomo], *iş ady.* Sonarlamak ýagdaýy.

SONARLAMAK [sonorlomok], *işl.* Sonar, otluk-suwluk ýerde otlap ýörmek. *Olardan has aňyrda, obanyň çekenesi gök otlukda agyp-dönüp, sonarlap ýördi* ("Edebiýat we sungat").

SONARLAMAKLYK [sonorlomokluk], *iş ady.* Sonarlamak ýagdaýy.

SONARLAŞMAK [sonorloşmok], *işl.* Sonar ýerde, otluk-suwluk ýerde otlaşyp ýörmek. *Örüde sonarlaşyp ýören mallar.*

SONARLATMAK [sonorlotmok], *işl.* Sonar ýerde, otluk-suwluk ýerde otlatmak. *Şu ýyl mallary sonarlatmaga ilerik süreliň.*

SONARLAÝYŞ [sonorloýuş], *iş ady.* Sonarlamak ýagdaýy.

SONARLYK [sonorluk], *syp.* Giň otluk-suwluk ýerler, çemenlik. *Sonarlykdan eşidilýär çopanyň şat aýdymy* (B. Hudaýnazarow).

SOŇ, **1**. *köm. s., ser.* **Soňra**. *Bu zatlaryň gürrüňini soň ederis* (B. Seýtäkow). **2**. *hal.* Bir zadyň ýa-da işiň ahyry, yzy, gutaran ýeri, soňy. *Sakawyň soňuna seret* (Nakyl).

◊ **Soňky ýoluna uzatmak** merhumy jaýlamak, baka ýollamak. **Soňuna çykmak** bütinleý dynmak, ymykly gutarmak. *Yza galaklygyň soňuna çykmak.* **Soňuna sogan ekmek** bütinleý ýoklamak, gutarmak. **Soňuny görüp gelen ýok** bir zadyň soňunyň nähili bolup gutarjagy belli däl. **Soňuny saýmazlyk** soňunyň näme boljagyna seretmän, töwekgellik bilen bir iş etmek, näme bolsa, şol bolsun etmek.

SOŇABAKA [soňovaka:], *köm. s.* Soňky wagtlarda, soň-soňlar, ahyrynda, durdugyça. *Soňabaka ýumruk ötmäge başlady* ("Görogly").

SOŇALDYSYNDA [soňallysynna], *hal.* Belli bir wagtyň soňragynda, soňunda. *Tomsuň soňaldysynda ol dynç almaga gitdi.*

SOŇKUSYGÜN [soňkusuğün], *hal.* Birigünüň soň ýanyndaky gün. *Oýun birigün hem, soňkusygün hem bolmaly.*

SOŇKY, *hal.* Ahyrky. *Soňky ýagan ýagyş ekinleri ýagşy suwardy.*

SOŇLABERMEK [soňla:vermek], *işl.* Bir işi ahyryna çenli alyp barybermek, gutarybermek, tamamlabermek. *Ind-ä soňlaberensiň-le ol kitaby.*

SOŇLAMA [soňlomo], **1**. *iş ady.* Soňlamak ýagdaýy. **2**. *at, gepl. d.* Çeper eseriň pikiriniň, esasan jemlenýän ýeri. *Ol kitabyň soňlamasy gaty tolgundyryjy eken.*

SOŇLAMAK [soňlomok], *işl.* Bir işi ahyryna çenli alyp barmak, gutarmak, tamamlamak (köplenç, söz, gep, gürrüň hakynda). *Ol sözüni soňlady.*

SOŇLAMAKLYK [soňlomokluk], *iş ady.* Soňlamak ýagdaýy.

SOŇLAMAZLYK [soňlomozluk], *işl.* Bir işi ahyryna çenli alyp barmazlyk, gutarmazlyk, tamamlamazlyk.

SOŇLANMAK [soňlonmok], *işl.* Ahyryna çenli alyp barylmak, gutarylmak, tamamlanmak. *Artyp onuň şöhraty, Ähli ilde ýaňlandy, Ertekimiz soňlandy* (M. Seýidow).

SONLAŞMAK [soňloşmok], *işl.* Bir işi ahyryna çenli alyp baryşmak, gutaryşmak, tamamlaşmak.

SONLATMAK [soňlotmok], *işl.* Bir işi ahyryna çenli alyp bardyrmak, gutartmak, tamamlatmak.

SOŇLAÝYŞ [soňloýuş], *iş ady.* Soňlamak ýagdaýy.

SOŇRA [soňro], *köm. s.* Birnäçe wagt geçenden soň, bir iş bolup gutaran soň, soňunda.

SOŇRAKY [soňroky], *köm. s.* Soň bolup geçýän, soň bolýan ýa-da boljak.

SOŇ-SOŇLAR [soň-soňlor], *hal.* Köp ýa-da

SOL [so:l], *at.* Sagyň garşy tarapy, çep. *Ýüz ýaşaýyp düşseň ajal eline, Sagyňdan soluňa bakança bolmaz* (Magtymguly).

SOLAGRAK [soloğura:k], *syp.* Adatdakydan azkem reňki öçügräk. *Reňki solagrak mata.*

SOLAK [solok], *syp.* **1**. Aňsatlyk bilen solýan, reňki tiz öçýän. **2**. Öçük reňkli, açyk reňkli däl. *Daşyna solak, gyzyl gülli çit çekilen galyň kitap ellerine sallam berip dur* (N. Saryhanow). **3**. *göç. m.* Ýarawsyzlyk we ş. m. sebäplere görä, ýüzüniň reňki öçen, solgun, saralan. *Ýüzüň-ä gaty solak görünýär* ("Edebiýat we sungat").

SOLAŇKYRLAMAK[soloňkurlomok], *işl.* Reňki gitmäge, öçmäge, süllermäge golaýlamak.

SOLDURMAK [sollurmok], *işl.* **1**. Reňki solar ýaly etmek. *Gurjak diýdi: - Göz ýaşy Köýnegimi soldurar* (A. Kowusow). **2**. Terligini gaçyrmak, süllertmek, guratmak (ösümlik, gök-önüm hakynda).

SOLDURMAZLYK [sollurmozluk], *işl.* Reňkini soldurmazlyk, horlamazlyk.

SOLGUN [solğun], *syp.* Öçügsi görünýän, soluk, öçügsi. *Solgun mata.*

SOLGUNLYK [solğunluk], *at.* Reňki öçügsilik, öçük reňklilik, solaklyk. *Howply bir zat ýadyna gelen ýaly, ýüzünde solgunlyk göründi* (B. Kerbabaýew).

SOLGUNRAK [solğunura:k], *syp.* Reňki öçügsiräk.

SOLMA [solmo], *iş ady.* Solmak ýagdaýy. *Sapagyndan ýolnan gül derrew solma bilen boluberýär.*

SOLMAK [solmok], *işl.* **1**. Reňki gitmek, reňki öçmek. *Şol matanyň solýandygyny ýa-da solmaýandygyny barlap görmek gerek.* **2**. Terligi gaçmak, süllermek, gurap gitmek (ösümlik, gök-önüm hakynda). *Ýaş agaçlaryň ýapraklary heniz solman, ýaşyl öwüsýärdi* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Reňki öçmek, reňki saralmak, gaýgyly görünmek, horlanmak. *Her kim garyp, karzdar bolsa, Dert çekip, solana meňzär* (Zynhary).

SOLMAKLYK [solmokluk], *iş ady.* Solmak ýagdaýy.

SOLMAZLYK [solmozluk], *işl.* Reňki gitmezlik, reňki öçmezlik, terligi gaçmazlyk, süllermezlik, gurap gitmezlik.

SOLTAN [solta:n], *at, taryh.* **1**. Ýokary häkimdar, şeýle hem şol baştutanlyga eýe bolan şahs. *Atasynyň bu sözüni kabul edip, Adybeg ýurda soltan boldy* ("Görogly"). **2**. *göç. m.* Her bir zadyň iň oňady, seresi, gowusy. *Ähli pasyllaň soltany, Bahar geldi, bahar geldi* (A. Kowusow). **3**. Adam ady.

SOLTANLYK [solta:nlyk], *at.* **1**. Soltanyň derejesi, ýagdaýy, käri. **2**. *taryh.* Başynda soltan duryan ýurt. *Deli türkmenleriniň soltanlygy.*

SOLUBERMEK [soluvermek], *işl.* **1**. Dura-bara reňki öçübermek. **2**. Terligi gaçybermek, sülleribermek (ösümlik, gök önüm hakynda).

SOLUGRAK [soluğura:k], *syp.* Reňki öçügsi görünýän, ýagty däl. *Solugrak reňk ony gamgyn görkezýär.*

SOLUGYŞ [soluğuş], *iş ady.* Solukmak ýagdaýy.

SOLUGYŞMAK [soluğuşmok], *işl.* Kem-kemden solup başlamak, ýuwaş-ýuwaşdan solmak. *Mülki öňe ýörese-de, onuň ýüregi reňki solugyşan gapynyň aňyrsynda galdy* ("Edebiýat we sungat").

SOLUK, *syp., ser.* **Solgun**. *Ýapraklar adatdaky ýaly göwün göteriji ýaşyl reňkli däldi, olaryň öçügsi kül reňki bardy, soluk görünýärdi* (B. Seýtäkow).

SOLUKDYRMAK [solukdurmok]; *işl.* Reňkini kem-kemden soldurmak.

SOLUKLYK [solukluk], *at, ser.* **Solgunlyk**.

SOLUKMA [solukmo], *iş ady.* Solukmak ýagdaýy.

SOLUKMAK [solukmok], *işl.* Reňki kem-kemden öçmek, solup başlamak. *Onuň gözel keşbi barha solugýan ýaly, tebigy dabarasy barha egsilýän ýaly duýulýardy* (G. Kulyýew).

SOLUKMAKLYK [solukmokluk], *iş ady.* Solukmak ýagdaýy.

SOLUŞ, *iş ady.* Solmak hereketi.

SOLUŞMAK [soluşmok], *işl.* **1**. Reňki gidişmek, reňki öçüşmek. **2**. Terligi gaçyşmak, süllerişmek (ösümlik, gök önüm hakynda).

SOM [so:m], *syp., kön.s.* Kümüş. *Agyr hylgat, müň tümenden şaýlaryn, Seniň süňňüň som gyzyldan eýlärin* (Şabende). *Eje, eger gyzlaryny som gyzyla çümdürip, iner ýüki şaý-sepi bilen berseler hem sen olara barma* (A. Gowşudow).

◊ **Som kümüş bolup durmak** köp sanly kümüş şaý-seplerini dakynmak. *Üsti-başy som kümüş bolup duran gelin dähedem-dessemläp ýöräp barýardy.*

SOMALMA [somolmo], *iş ady.* Somalmak ýagdaýy.

SOMALMAK [somolmok], *işl.* Dim-dik bolup durmak, sömelip görünmek, çykyp durmak. *Soňra iç işikde somalyp duran ýaş ýigide çaý getirmegi tabşyrdy* (G. Kulyýew).

SOMALMAKLYK [somolmokluk], *iş ady.* Somalmak ýagdaýy.

SOMALMAZLYK [somolmozluk], *işl.* Dim-dik bolup durmazlyk, sömelip görünmezlik, çykyp durmazlyk. *Ýoldaşlaryň öňünde somalmazlyk üçin, öz işiňi wagtynda ýerine ýetirmeli.*

SOMALTMAK [somoltmok], *işl.* Dim-dik edip duruzmak, dikeldip goýmak, sömeltmek. *Bir burçda hasasyny somaldyp bir aksakgal otyrdy* (A. Gowşudow).

SOMALYBERMEK [somoluvermek], *işl.* Dim-dik bolup durubermek, sömelibermek. *Näme birden somalyberdiň-le, hany otur aşak.*

SOMALYŞ [somoluş], *iş ady.* Somalmak ýagdaýy.

SOMALYŞMAK [somoluşmok], *işl.* Dim-dik

şoruny sordurmak üçin, ýorunja ýa-da şugundyr ýaly ösümlikler ekmeli.

SORGUÇ [so:rğuç], *at.* Syýany özüne siňdirýän kagyz; basgyç. *Ýazyp oturan hatyna daman syýany sorguç bilen sordurdy.*

SORK-SORK: sork-sork etmek *ser.* **Sorkuldamak**. *Onuň elindäki ýarasy sork-sork edýärdi.*

SORKULDABERMEK [sorkulla:vermek], *işl.* Sorkuldap agyryp başlamak, yzygiderli sorkuldamak. *Onuň kellesi birden sorkuldaberdi.*

SORKULDAMA [sorkullomo], *iş ady*. Sorkuldamak ýagdaýy.

SORKULDAMAK [sorkullomok], *işl.* **1**. Sork-sork edip agyrmak (ýara, kelle hakynda). **2**. *gepl. d.* Hüňürdäp oturmak.

SORKULDAMAKLYK [sorkullomokluk], *iş ady.* Sorkuldamak ýagdaýy.

SORKULDAŞMAK [sorkulloşmok], *işl*. Sorkuldyly agyrmak, sork-sork edip agyryşmak. *Ýaralarym sorkuldaşyp agyrýar.*

SORKULDAÝYŞ [sorkulloýuş], *iş ady*. Sorkuldamak ýagdaýy.

SORKULDY [sorkully], *at.* Yzaly ýiti agyry (ýara, baş we ş. m. hakynda). *Ýaramyň sorkuldysy ýüregime düşdi.*

SORMA [so:rmo], *iş ady.* Sormak ýagdaýy.

SORMAK [so:rmok], *işl*. **1**. Demiňe çekip ýuwutmak, demiňe çekmek. *Bir-iki ýola işdämenlik bilen sordy-da, tüssesini bir gapdala üfledi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Özüne çekip siňdirmek. *Suwuň kömegi bilen toprakdan azot, fosfor, kaliý hem başgalary sorup alýar* (A. Gowşudow).

SORMAKLYK [so:rmokluk], *iş ady.* Sormak ýagdaýy.

SORMAZLYK [so:rmozluk], *işl.* Demiňe çekip ýuwutmazlyk, demiňe dartmazlyk.

SORTDURMA [sortdurmo], *iş ady.* Sortdurmak ýagdaýy.

SORT, *at*. Bir zadyò hiline degişli alamatlary özünde jemleýän topar, görnüş, kysym. *Gawunyň waharman sorty. Almanyň birinji sorty.*

SORTDURMAK [sortdurmok], *işl.* Gaharly ýa-da öýkeli görnüşde ýüzüňi sallamak, nägile görnüşde bolmak. *Ol gyzynyň ýüzüni sortduryp duranlygyny görüp, geň-taň boldy, gaşlaryny gerdi* (G. Kulyýew).

SORTDURMAKLYK [sortdurmokluk], *iş ady.* Sortdurmak ýagdaýy.

SORTDURYBERMEK [sortduruvermek], *işl.* Öýkeli ýa-da nägile halda ýüzüňi sallap oturybermek.

SORTDURYLMAK [sortdurulmok], *işl.* Sortduryp durmak.

SORTDURYŞ [sortduruş], *iş ady.* Sortdurmak ýagdaýy.

SORTDURYŞMAK [sortduruşmok], *işl.* Öýkeli, gaharly halda torsaryşyp oturmak, birek-birekden nägile ýaly bolşup durmak.

SORTLAMAK, *isl*. Bir zady hiline görä toparlara bölmek. *Pomidorlary sortlap, gapyrjaklara salmak.*

SORTMA [sortmo], *at.* Goýnuň bir duran ýerinden gymyldaman, biri-birine ýakynrak durmagy bilen ýüze çykýan kesel.

SORUBERMEK [so:ruvermek], *işl.* Bir zady içiňe, demiňe dartybermek, sorup başlamak.

SORUJY [so:rujy], *at.* Howa arkaly sorup alyjy, demine çekiji. *Balyk sorujy turbany çalşyrmaklygy makul bildiler* (Ş. Borjakow).

SORULMAK [so:rulmok], *işl.* Bir zat demiňe çekilmek, demiňe dartylmak. *Ol ýer astyndan sorulyp alynýan suwdan emele gelýär* (B. Kerbabaýew).

SORUŞ [so:ruş], *iş ady.* Sormak ýagdaýy.

SORUŞMAK [so:ruşmok], *işl.* Bilelikde sormak.

SOSIAL [sosiýa:l], *syp*. Jemgyýetçilik; durmuşda we jemgyýetde adam gatnaşyklary bilen baglanyşykly. *Haýsydyr bir sosial, syýasy ýa-da ykdysady meseläni bir gezekde we hemişelik çözmek synanyşyklary diňe bulam-bujarlyga hem-de durnuksyzlyga getirýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

SOSIOLOG [sosiýo:log], *at*. Sosiologiýadan hünärmen.

SOSIOLOGIYA [sosiýo:logiýa], *at*. Jemgyýetiň tutuşlugyna we aýry-aýry sosial ulgamlaryny düzýän taraplarynyň ösüşiniň we hereket edişiniň kanunalayyklyklary hakyndaky ylym.

SOWA [sowo], *hal.* Göni üstünden däl, gapdalyndan, golaýyndan. *Agaç köprüden sowa düşüpdirler.*

SOWABERMEK [sowa:vermek], *işl*. Kem-kemden sowap başlamak, sowap ugramak.

SOWAJAN [sowojon], *syp.* Puly köp sowýan, harçlaýan, sowagan. *Ol gaty sowajan, elinde pul duranok.*

SOWAL [sowa:l], *at, ser.* **Sorag**.

SOWALGA [sowolğo] **I**, *at.* Sowmak, harçlamak üçin pul, harç, sowgut.

SOWALGA [sowolğo] **II**, *at.* **1**. Haýsy hem bolsa uly ýoldan bir tarapa sowlup gidýän ýol. *Ýol bilen gelýän maşyn sowalga sowuldy.* **2**. Möhreden 3-4 m ýokarda mesenäniň suw sowgudy (degirmende).

SOWALGA [sowolğo] **III**, *at.* Esasy meseleden sowulmak üçin delil, bahana. *Ol nähili-de bolsa bir sowalga tapyp ejesini köşeşdirmelidi* (B. Kerbabaýew).

SOWAL-JOGAP [sowa:l-joğa:p], *at.* Garşylykly berilýän sorag we alynýan jogap. *Şol sowal-jogapdan soň, göwne gelmez bir ýagdaý ýüze çykdy* (B. Kerbabaýew).

SOWAMA [sowomo], *iş ady.* Sowamak ýagdaýy.

birnäçe wagt geçen soň. *Muny biz soň-soňlar bilip galdyk* (B. Gulow).

SOŇSUZ, *hal.* Soňy bolmadyk, tükeniksiz, çäksiz, gutarnyksyz, yzy üzülmeýän. *Aýsoltan ejesiniň soňsuz mysallaryna takaty ýetmän, onuň sözüni ýene kesdi* (B. Kerbabaýew).

SOŇUSYRA[soňusy:ra], *köm. s.* Bir waka, bir iş bolup geçen badyna, yzysüre.

SOPBAÇ [sopboç], *at.* Depesi süýnmek kellä geýilýän demir başgap. *Nökerler demir sopbaçlaryny ýaldyradyp, naýzalaryny söweşe taýýarlap, oba baka at goýdular* (T. Taganow).

SOPBAŞ, *syp.* **1**. Ýeke özi, ýeke, ýalňyz, bir özi. *Ol diňe özüniň sopbaş ýetimligini bilýärdi* (B. Kerbabaýew). **2**. *gepl. d.* Ýatylanda geýilýän telpek, ýatyş telpek.

SOP-SOWUK, *syp.* **1.** Has sowuk, örän sowuk. *Daşary sop-sowukdy.* **2**. *göç. m.* Parhsyz, göwünsiz, mähirsiz.

SOPUÇYLYK [so:puçuluk], *at, ser.* **Sopulyk**.

SOPULYK [so:puluk], *at.* Sopynyň ýagdaýy. *Sopulyk etjek, Soň Mekgä gitjek* (R. Seýidow).

SOPUSYRAMAK [so:pusuromok], *işl.* Sopy bolan bolmak.

SOPY [so:py], *at.* **1**. Işana, ahuna, pire dini taýdan gol beren adam. **2**. Oglana dakylýan at

SORABERMEK [so:ra:vermek], *işl.* Bir zady bilmek, anyklamak üçin sorap başlamak.

SORAG [so:roğ], *at.* **1**. Jogap, düşündiriş talap edilip berilýän sowal. **2**. *dil b.* Soragy aňladýan, soragy bildirýän düşünje. *Sorag sözlemi. Sorag çalyşmasy. Sorag belgisi.*

◊ **Sorag etmek** bir zadyň anygyna ýetmek üçin yzygiderli sorag bermek, jogapçydan soraşdyrmak..

SORAGÇY [so:roğçy], *at.* Bir zadyň anygyna ýetmek üçin sorag berýän adam. *Ýeri, seni soragçy goýdularmy, diýip, ol ýöwselläp ugrady* (A. Durdyýew).

SORAG-IDEG [so:roğ-i:değ], *at.* Birini ýa-da bir zady soraşdyryp aňtama, habar tutma, ideme. *Şekeriň başyna nähili iş düşdi diýip, gören-bilenden sorag-ideg etmelimi?* (B. Kerbabaýew).

SORAG-JOGAP [so:roğ-joğa:p], *at.* Bir zady anyklamak üçin berilýän sorag we alynýan jogap.

SORAGLABERMEK [so:roğla:vermek], *işl.* Soraşdyryp agtarybermek, sorag-ideg edip gözläbermek.

SORAGLAMA [so:roğlomo], *iş ady.* Soraglamak ýagdaýy.

SORAGLAMAK [so:roğlomok], *işl.* Soraşdyryp agtarmak, sorag-ideg edip gözlemek, sorag salmak. *Günde biri gelýär seni soraglap* (A. Kekilow).

SORAGLAMAKLYK [so:roğlomokluk], *iş ady.* Soraglamak ýagdaýy.

SORAGLAŞMAK [so:roğloşmok], *işl.* Soraşdyryp agtaryşmak, sorag-ideg edip gözleşmek.

SORAGLATMAK [so:roğlotmok], *işl.* Soraşdyryp agtartmak, sorag-ideg edip gözletmek.

SORAGLAÝYŞ [so:roğloýuş], *iş ady.* Soraglamak ýagdaýy.

SORAGLY [so:roğly], *syp.* Soragy, şübhesi bar bolan. *Ol soragly görnüşde bize ýüzlendi.*

SORAGNAMA [so:roğna:ma], *at.* Ýüzüne soraglar ýazylan kagyzça.

SORAGSYZ [so:roğsuz], *syp.* **1**. Soragy bolmadyk, sowalsyz, aýdyň. **2**. Rugsatsyz, rugsat alman. *Olar soragsyz girdiler.*

SORAGSYZ-IDEGSIZ [so:roğsuz-i:değsiz], *syp.* **1**. Habar-hatyrsyz, dereksiz. *Soragsyz-idegsiz ýitip gitmek.* **2**. Rugsat alman, rugsatsyz. *Ol soragsyz-idegsiz çykyp gitdi.*

SORALMAK [so:rolmok], *işl.* **1**. Bir zady bilmek, anyklamak üçin sowal berilmek, sorag edilmek. *Dogry, menden soralanda, men hem siziň pikiriňizi gaýtaladym* (B. Kerbabaýew). **2**. Bir zat üçin rugsat, jogap alynmak, ygtyýar alynmak. *Ýagmyr agadan rugsat sorap, Tarhanyň yzyna düşdi* (G. Kulyýew).

SORAMA [so:romo], *iş ady.* Soramak ýagdaýy.

SORAMAK [so:romok], *işl.* **1**. Bir zady bilmek, anyklamak üçin sowal bermek, sorag bilen ýüz tutmak. **2**. Bir zat üçin rugsat, ygtyýar almak. *Rugsat soramak.* **3**. Hökümini ýöretmek, agalyk etmek. *Ýurdy soramak.*

SORAMAKLYK [so:romokluk], *iş ady.* Soramak işi.

SORAMAZLYK [so:romozluk], *işl.* Soramak işini ýerine ýetirmezlik, sorap durmazlyk.

SORANJAŇ [so:ronjoň], *syp.* Sorap bilesi gelýän, bilmäge höwesjeň; köp soraýan. *Oba adamlary soranjaň bolýar* (N. Saryhanow).

SORANJAŇLYK [so:ronjoňluk], *at.* Sorap köp zady biljek bolmaklyk. *Soňra ol: Aý, soranjaňlyk hem bir gowy zat däl-de" diýip oýlandy* (Ö. Abdyllaýew).

SORAP-IDEMEK [so:ra:v-i:demek], *işl.* Soraşdyryp aňtamak, gözlemek. *Sorap-idäp, ahyry anygyna ýetdim.*

SORAŞDYRMAK [so:roşdurmok], *işl.* Bir zady birnäçe adamdan sorap çykmak ýa-da köp zat soramak. *Ol demini dürsänden soň, gören-eşiden zatlarymy ýaňadandan soraşdyrdy* (Ý. Mämmediýew).

SORAŞMAK [so:roşmok], *işl.* **1**. Bir zady bilmek, anyklamak üçin sowal berişmek. *Biz onuň durmuşy, iş ýagdaýy hakda soraşdyk.* **2**. *ser.* **Soramak 2**.

SORATMAK [so:rotmok], *işl.* Bir zady bilmek, anyklamak üçin sowal berdirmek.

SORAÝYŞ [so:roýuş], *iş ady.* Soramak ýagdaýy.

SORDURMAK [so:rdurmok], *işl.* **1**. Demine çekdirmek, demine dartdyryp ýuwutdyrmak. *Çaga süýt sordurmak.* **2**. Siňdirip aýyrmak, ýok etmek. *Ýeriň,*

SOWRUŞMAK [sowruşmok], *işl.* Sowurmaga kömek etmek, bilelikde sowurmak. *Bugdaý sowruşmak.*

SOWSANY [sowsony], *at, dokm.* Erşi başaşa gyzyl we gara sapak bilen ýüwürdilýän, argajy iki gyzyl we iki gara sapagyň gezekleşdirilip kakylmagy bilen dokalýan köýneklik mata.

SOWUBERMEK [sowuvermek], *işl.* **1**. Sowup tükedibermek, harçlap azaldybermek. **2**. Bir işi geçirip gutarybermek. **3**. Başga tarapa öwrülibermek, ugruny üýtgedibermek.

SOWUK, *syp.* **1.** Bedeniňe üşetme täsirini ýetirýän aşak derejeli howa. *Ol gije örän sowuk boldy.* **2**. Mylaýym däl, ýyly däl. *Sowuk suw.* **3**. *syp.* Gyzgynlygy giden, sowan. *Ol sowuk çaýy başyna çekdi.* **4**. *syp., göç. m.* Parhsyz, perwaýsyz, mähirsiz, yhlassyz. *Ol bagşy bilen sowuk salamlaşdy* (“Edebiýat we sungat”).

◊ **Sowuga daňlyp durmak** sowukda üşäp durmak. *Näme, sowuga daňlyp dursuň, öýe girseň bolmaýarmy?* **Sowuk urmak 1)** howanyň gaty sowamagy zerarly ösümlikleriň, ekinleriň ösüşi kesilmek. *Ýapraklary sowuk urupdyr.* **2)** üşäp dümewlemek, nähoşlamak, sowuklamak. *Ony sowuk urupdy.* **Sowuk ýarag** garpyşma söweşlerde ulanylýan kesýän, çapýan, sünjülýän ýarag. **Sowuk ölüm** ýetimlik. **Sowuk dem almak** hasrat çekmek. **Sowuk uran palaç ýaly** ysgynsyz, sagdynlygy giden.

SOWUKGANLY [sowukga:nly], *syp.* Giň göwrümli, parasatly, gyssanmaýan, howlukmaýan. *Sowukganly bolup, ýüregiňi ýerinde saklamak gerek* (“Görogly”).

SOWUKGANLYLYK [sowukga:nlylyk], *at.* Giň göwrümlilik, parasatlylyk.

SOWUKLAMA [sowuklomo], **1**. *iş ady.* Sowuklamak ýagdaýy. **2**. *at.* Sowuk degmek, sowuk birine etdirmek.

SOWUŞ, *iş ady.* Sowmak ýagdaýy.

SOWUŞMAK [sowuşmok], *işl.* Sowmaga kömek etmek, bilelikde sowmak.

SOWUT, *at, kön. s.* Uruşda sowuk ýaragdan goranmak üçin geýilýän demir tor köýnek. *Ine, altyn ýakaly sowut, galkan, şemşer, aýpalta, tylla desseli gazma we başga şuňa meňzeş ýaraglar* (“Görogly”)- *Batyr bolan geýer sowut* (“Şasenem – Garyp”).

SOWUTGYÇ [sowutguç], *at.* Azyk önümlerini sowatmak, doňdurmak, zaýalaman saklamak üçin tehniki enjam.

SOÝ, *at, kön. s.* **1**. Asyl, özen. *Ol Aýşa, Fatma soýdyr.* (“Kitaby dedem Gorkut”). **2**. Urug, tire. *Her kimiň öz öýi, öz soýy* (Nakyl).

SOÝDURMAK [soýdurmok], *işl.* **1**. Gabygyny aýyrtmak. *Agajyň gabygyny soýdurmak.* **2**. Teniňi, bedeniňi sypjyrtmak, ýaralatmak. *Gazyga büdräp, dyzyny soýdurdy.* **3**. Mal öldürtmek. **4**. *göç. m.* Aldap, talap biriniň zadyny aldyrtmak, talatmak.

SOÝKA [soýko], *at, gepl. d.* Egne, bedene geýilýän eginbaş, egin-eşik. *Ol köne soýkasyny çykardy.*

SOÝMA [soýmo], *iş ady.* Soýmak ýagdaýy.

SOÝMAK [soýmok], *işl.* **1**. Daşynyň gabygyny aýyrmak, arassalamak, artmak. *Maňa gabyk soýmaga kömekleş!* **2**. Bedeniň, teniň bir ýerini sypjyrmak, ýaralamak. **3**. Mal öldürmek. *Goýun soýmak.* **4**. *göç. m.* Talap, aldap ýa-da başga her hili ýol bilen biriniň zadyny almak.

SOÝMAKLYK [soýmokluk], *iş ady.* Soýmak işi, hereketi.

SOÝMAZLYK [soýmozluk], *işl.* Soýmak işini amal etmezlik.

SOÝNAK [soýnok], *at.* Esasan, eňsiniň gyrasyna, hala, el işlerine salynýan, garşylyklaýyn goýulýan iki sany “T” harpyna meňzeş nagyş. *Gyzlykda gyýak bilmedik, eňside soýnak bilmez* (Nakyl).

SOÝUBERMEK [soýuvermek], *işl.* Soýup başlamak.

SOÝUK, *syp.* Daşy, gabygy soýlup aýrylan, soýlan. *Gabygy soýuk taýak.*

SOÝULMAK [soýulmok], *işl.* **1**. Daşynyň gabygy arassalanylmak, ardylmak, aýrylmak. *Agajyň gabygy soýuldy. Maşynyň reňki soýlupdyr.* **2**. Bedeniň bir ýerine şikes ýetirilmek, ýaralanmak. **3**. Mal öldürilmek. **4**. *göç. m.* Talanmak.

SOÝUNMAK [soýunmok], *işl.* **1**. Eşikleriňi aýyrmak, çykarynmak. *Şol wagt Garamelegiň gyzy gyzlar bilen howuz başynda soýnup suwa girdi* (“Asly-Kerem”). **2**. Maly özüň üçin öldürmek. *Goýun soýunmak.*

SOÝUŞ, *iş ady.* Soýmak usuly, täri.

SOÝUŞMAK [soýuşmok], *işl.* Soýmaga kömekleşmek, bilelikde soýmak.

SOZAN [sozon] **I**, *at.* Tüpeň.

SOZAN [sozon] **II**, *at.* Halta, köwüş tikilýän temen.

SOZANGUÝRUK [sozoŋguýruk]**: sozanguýruk bolmak** biri-biriniň yzyndan tirkeşip gitmek, uzyn hatar bolup gitmek. *Atlylar sozanguýruk bolup, ýola düşdüler.*

SOZDURMAK [sozzurmok], *işl.* **1**. Bir zady süýndürtmek, uzaltdyrmak. **2**. Uzaldyp, süýndürip geplemäge mejbur etmek.

SOZMA [sozmo] **I**, **1**. *iş ady.* Sozmak ýagdaýy. **2**. *syp.* Gowy we aňsatlyk bilen sozulýan. *Sozma polat.*

SOZMA [sozmo] **II**, *at.* Keltejik içmek.

SOZMAK [sozmok], *işl.* **1**. Bir zady çekip, ýenjip süýndürmek, uzaltmak, süýmek. *Biri çekijiniň astynda sozýan bolsa, beýlekisi oňa taýýarlan poladyny beryär.* **2**. Uzaldyp, süýkdürip geplemek, sözlemek.

SOZMAKLYK [sozmokluk], *iş ady.* Sozmak ýagdaýy.

SOZUBERMEK [sozuvermek], *işl.* **1**. Bir zady süýndüribermek, sozup başlamak. **2**. Sesiňi süýkdüribermek.

SOWAMAK [sowomok], *işl.* **1**. Sowuk düşüp başlamak. gyzgynlyk derejesi aşak düşmek (howa hakynda). *Noýabr aýynyň girmegi bilen howa hem birden gaty sowap başlady* (H. Ysmaýylow). **2**. Bir zadyň gyzgyny gaçmak, ýylylyk derejesi aşak düşmek. **3**. *göç. m.* Bir zatdan höwesiň gaçmak, yhlasyň peselmek, nägile bolmak, ara sowuklyk düşmek. *Ärden gitse ygtybarlar, Sowar ondan dosty-ýarlar* (Magtymguly).

SOWAMAKLYK [sowomokluk], *iş ady.* Sowamak ýagdaýy.

SOWAMAZLYK [sowomozluk], *işl.* Sowamak ýagdaýy amal edilmezlik.

SOWAŇKYRLAMAK [sowoňkurlomok], *işl.* Bir zady sowup gutaryp barmak.

SOWAŞMAK [sowoşmok], *işl.* **1**. Kem-kemden sowamak, sowap başlamak. *Azat sowaşan çaýyny bir bada başyna çekdi* (G. Kulyýew). **2**. *göç. m.* Bir zada bolan höwesiň gaçyp başlamak, yhlassyz bolup başlamak. *Ol bu işden eýýäm sowaşyp gidipdi.* **3**. *göç. m.* Birneme ynjalmak, gaharyň gaçmak, rahatlanmak. *Aýgülüň gyjydyndan ýaňyjyk sowaşan Nurjahany ejesiniň hüjümi has-da basmarlady* (B. Kerbabaýew).

SOWAŞYK [sowoşuk], *syp.* Biri-birine gabat däl, gabatma-gabat, ugurma-ugur bolmadyk, sowa. *Ol penjireden biraz sowaşyk ýere geçip oturdy.*

◊ **Ýoluň sowaşyk düşmek** ýolda-yzda biri-biriňe gabat gelmezlik.

SOWAT [sowot] **I**, *at.* Okalyp alynýan bilim, okuw, ýazyp-okap bilmeklik. *Altyn gowy gyz, emma sowady azrak* (A. Durdyýew).

◊ **Sowadyny çykmak** okap, ýazyp bilmegi öwrenmek.

SOWAT [sowot] **II**, *at.* Şäht, keýp.

◊ **Sowady açylmak** şähdi açylmak, keýpi kökelmek. *Ol sowady açylyp, gyzykly gürrüňler edip ugrady.*

SOWATDYRMAK [sowotdurmok], *işl.* Sowuk hala getirtmek.

SOWATHON [sowotho:n], *at.* Sowadyny çykan, okap, ýazyp bilýän. *Ol medresede az salym okan, çala sowathon adamdy* (A. Gowşudow).

SOWATLY [sowotly], *syp.* Ýazmagy we okamagy öwrenen, ýazyp, okap bilýän, bilimli.

SOWATLYLYK [sowotluluk], *at.* Hatly-sowatly bolmaklyk, ýazyp, okap bilmeklik, bilimlilik.

SOWATMAK [sowotmok], *işl.* **1**. Gyzgyn zady sowuk etmek, gyzgynlyk derejesini aşaklatmak. *Diýdi: - bagt toýy gutlanýan mahal, Sowatmaň nahary, käseler galsyn* (R. Seýidow). **2**. *göç. m.* Birиniň bir zada bolan höwesini gaçyrmak, yhlasyny peseltmek; ara sowuklyk salmak. *Şeýle ýagdaýdaka Watanyň - Iliň, Niçik bor sowatsaň işiňden eliň?* (A. Kekilow).

SOWATSYZ [sowossuz], *syp.* Okap, ýazyp bilmeýän, hat-sowady bolmadyk, bilimsiz. *Annaguly ýaly sowatsyzlary sowatly etmäge jan edýärdiler* (A. Durdyýew).

SOWATSYZLYK [sowossuzluk], *at.* Ýazyp-okap bilmezlik, hat-sowady ýokluk, hatly-sowatly dällik, bilimsizlik. *Özüniň sowatsyzlygyny ýok etmek üçin okaýar* (A. Durdyýew).

SOWAÝYŞ [sowoýuş], *iş ady.* Sowamak ýagdaýy.

SOWDURMAK [sowdurmok], *işl.* **1**. Bir zady harçlatmak, harçladyp gutarmak. **2**. Ugruny-ýoluny üýtgetdirmek.

SOWGA [sowğo]**: sowga almak** (*g.t..s.*) garşylamak, öňünden çykmak. *Geldi Ýusup, Ahmet – iki gardaşym, Sowga alyň, gyzlar, agam geledir* ("Ýusup – Ahmet").

SOWGAT [sowğot], *at.* Birine sylag-hormat üçin ýakyn-uzak ýerden getirilip berilýän zat, peşgeş. .

SOWGATLYK [sowğotluk], *syp.* Sowgat üçin niýetlenen. *Sowgatlyk harytlar.*

SOWGUÇ [sowğuç], *at, fiz.* Bir güýji başga tarapa sowýan, başga ugra öwürýän. *Ýyldyrym sowguçlary uly öýlerde guryarlar.*

SOWGUT [sowğut] **I**, *at, ser.* **Sowalga I, II 2**. *Beýle sowguda, harajada zat çydarmy?* ("Görogly").

SOWGUT [sowğut] **II**, *at.* Ene ýapdan bir gapdala bölünip aýrylýan, bölünip gidýän ýap. *Sowgudyň suwy pesdi.*

SOWLUŞMAK [sowluşmok], *işl.* **1**. Sowulmaga golaýlaşmak, tamam bolup barmak (iş, waka we ş. m. hakynda). *Olar gelende toý sowluşypdy.* **2**. Öňünden aýrylyşyp ýol bermek, iki tarapa çekilişmek.

SOWMA [sowmo] **I**, *iş ady.* Sowmak ýagdaýy.

SOWMA [sowmo] **II**, *at.* Sil suwuny belli bir ugra gönükdirmek üçin çekilýän ýap.

SOWMAK [sowmok], *işl.* **1**. Harçlap gutarmak, harçlamak, ýoklamak. *Ol toýda düşen zady toýda sowardy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Bir işi we ş. m. geçirip gutarmak, bolmak, dynmak. *Toýy sowup dynan ýagşy.* **3**. Başga tarapa öwürmek, ýoluny, ugruny üýtgetmek. *Maşyny çepe sowdy.*

SOWMAKLYK [sowmokluk], *iş ady.* Sowmak ýagdaýy.

SOWMAZLYK [sowmozluk], *işl.* Harçlamazlyk, sarp edip gutarmazlyk.

SOWRUBERMEK [sowruvermek], *işl.* **1**. Bir zady ýeliň ygyna berip hapadan arassalabermek. **2**. *göç. m.* Puly dereksiz, ýerliksiz harçlap başlamak.

SOWRULMAK [sowrulmok], *işl.* **1**. Ýele berlip hapasy aýrylmak. **2**. *göç. m.* Biderek sowulmak, bisarpa tutulmak, tygşytsyz harçlanmak

SOWRUŞ, *iş ady.* Sowurmak ýagdaýy.

SOWRUŞDYRMAK [sowruşdurmok], *işl.* Hemmesini sowrup çykmak.

SÖKELÄBERMEK [sökölä:vermek], *işl.* Külterlenen ýüpi, saralan ýumagy çözläbermek, sökeläp başlamak.

SÖKELRÄK [sökölürä:k], *syp.* Keselbendräk, ýarawsyzrak, biraz nähoşrak.

SÖKME [sökmö], *iş ady.* Sökmek ýagdaýy.

SÖKMEK [sökmök], *işl.* **1**. Gurulgy abat zady bozmak, böleklere bölmek. *Şu oturgyjy sökeli.* **2**. Tikilen

zadyň tikinini sogrup çykmak. *Köýnegiň ýeňini sökmek.* **3**. Köpýyllyk ekinleriň ýerini sürüp agdarmak, bozmak. *Şu gyş ýorunjalarymyzy sökmeli.* **4**. Köp ýerlere aýlanyp, gözläp çykmak, agtaryp, uzak ýollary geçmek. *Buhara barýança söküpsiň baryn, Bizlere mynasyp bir ýar gördüňmi?* (Baýly şahyr). **5**. *hukuk.* Bir işe täzeden garamak, seretmek, barlamak. **6**. Endamyňy gowşatmak. *Suw sökdi.*

SÖKMEKLIK [sökmöklük], *iş ady.* Sökmek ýagdaýy.

SÖKMEZLIK [sökmözlük], *işl.* Sökmek işini amal etmezlik.

SÖKÜBERMEK [söküvermek] *işl.* Söküp başlamak, sökmegi dowam etdirmek.

SÖKÜLMEK [sökülmök], *işl.* **1**. Gurulgy abat zat bozulmak. **2**. Tikilen zadyň tikini sogrulyp aýrylmak. *Ýeňiň tikinleri sökülip gidipdir.* **3**. Köpýyllyk ekinleriň ýeri sürülmek, agdarylmak. *Ýorunja ýeri sökülip, pagta ekilipdir.* **4**. Köp ýerlere aýlanyp çykylmak, bir zat agtarylyp uzak ýol geçilmek. *Sökülip çykylmadyk ýer galmady, emma ol tapylmady.* **5**. *hukuk.* Bir işe täzeden garalmak, seredilmek, barlanmak.

SÖKÜŞ, *iş ady.* Sökmek ýagdaýy.

SÖKÜŞDIRMEK [söküşdürmök], *işl.* **1**. Bir ýanyndan söküp başlamak, söküp çykmak. *Gara öýi söküşdirdiler. Nurynyň eşiklerini söküşdirdi. Ýorunja ýerlerimizi söküşdirdik.* **2**. Köp ýerlere aýlanyp, agtaryp çykmak, agtaryşdyryp köp ýol geçmek. *Uzak ýoly söküşdirip, ahyry daglyga ýetdik.*

SÖKÜŞMEK [sökuşmök], *işl.* Sökmäge kömek etmek, bilelikde sökmek. *Maşyn söküşmek.*

SÖLITE [sölüýtö], *syp.* Iş oňarmaýan, başarnyksyz, gowşak (adam). *Sölite hatyndan, betlagam ärden, Eýesine yssy haýwan ýagşydyr* (Zelili).

SÖLITELIK [sölüýtölük], *at.* Sölitäniň ýagdaýy, başarnyksyzlyk, gowşaklyk.

SÖLITERÄK [sölüýtörä:k], *syp.* Başarnyksyzrak, gowşagrak.

SÖLPI [sölpü], *syp.* Sölpüldäp ýören, özüni oňarmaýan, nalajedeýin.

SÖLPÜRÄK [sölpürä:k], *syp.* Özüni oňarmaýanrak, nalajedeýinräk, azda-kände sölpi.

SÖLPÜLDEME [sölpüllömö], *iş ady.* Sölpüldemek ýagdaýy.

SÖLPÜLDEMEK [sölpüllömök], *işl.* Belli bir işiň başyny tutman, bikär gezmek. *Bäş-alty günden sölpüldäp, yzyňa gelersiň.*

SÖLPÜLDEMEKLIK [sölpüllömöklük], *iş ady.* Sölpüldemek ýagdaýy.

SÖLPÜLDEŞMEK[sölpüllöşmök], *işl.* Köp bolup, bikär sölpüldäp ýörmek, sömpüldeşmek.

SÖLPÜLDEÝIŞ [sölpüllöýüş], *iş ady.* Sölpüldemek ýagdaýy.

SÖLPÜLDÄBERMEK [sölpüllä:vermek], *işl.* Belli bir işiň başyny tutman, bikär sölpüldäp gezip ýörmek.

SÖLTÜK, *syp.* Daş görnüşi gowşak, nalajedeýin, sölpi. *Garaýagyz, söltük görnüşli biri ileri omzady.*

SÖM [sö:m], *hal, gepl. d.* Dik, dim-dik, somalyp duran. *Şol wagt bir ýigit bir belentlikde söm durdy.*

SÖMELIŞMEK [sömölüşmök] *işl., ser.* **Somalyşmak**. *Näme beýdip sömelişip dursuňyz?*

SÖMELMEK [sömölmök], *işl., ser* **Somalmak**. *Günäkärler sud öňünde sömelmeli boldular* ("Edebiýat we sungat").

SÖMELTMEK [sömöltmök], *işl., ser.* **Somaltmak**.

SÖMMEGRÄK [sömmöğürä:k], *syp.* Sömmeribräk duran, depesi çürüräk.

SÖMMEK [sömmök], *syp.* Depesi dik, ýokarsy çüri, sömelip duran, zömmek. *Sömmek ak keçe telpek.*

SÖMMERIŞ [sömmörüş], *iş ady.* Sömmermek ýagdaýy.

SÖMMERME [sömmörmö], *iş ady.* Sömmermek ýagdaýy.

SÖMMERMEK [sömmörmök], *işl.*. Somalyp görünmek. *Uzyn inçejik diň sömmerip durdy.*

SÖMMERMEKLIK [sömmörmöklük], *iş ady.* Sömmermek ýagdaýy.

SÖMMERTMEK [sömmörtmök], *işl.* Somalyp görner ýaly etmek. *Köne telpegini sömmerdip sögünip otyr* ("Görogly").

SÖMPI [sömpü], *syp., ser.* **Sölpi**. *Ol bir nalajedeýin sömpi bolsa nätjek.*

SÖMPÜLDEMEK [sömpüllömök], *işl., ser.* **Sölpüldemek**. *Ýene sömpüldäp, boş baraýmalymy?*

SÖMPÜLDEŞMEK [sömpüllöşmök], *işl.* Köp bolup sölpüldäp ýörmek.

SÖNDÜRILMEK [sönnürülmök], *işl.* Öçürilip goýulmak. *Ýangyn söndürildi.*

SÖNDÜRIŞMEK [sönnürüşmök], *işl.* Ýanyp duran zady söndürmäge kömekleşmek. *Ýangyny söndürişmek.*

SÖNDÜRMEK [sönnürmök], *işl.* Ýanyp duran ot, çyra we ş. m. zady öçürmek. *Çyrany söndürmek. Sürüji maşyny söndürdi.*

SÖNDÜRTMEK [sönnürtmök], *işl.* Öçürmäge mejbur etmek.

SOZULMAK [sozulmok], *işl.* **1**. Bir zat çekilip, ýenjilip süýndürilmek, uzaldylmak. *Ussa çekijini uranda, demir sozulýardy.* **2**. Süýndürilip geplenmek. *Sesiň sozulyp çykýar-la?*

SOZUŞ, *iş ady.* Sozmak täri, usuly.

SOZUŞMAK [sozuşmok], *işl.* Sozmaga kömek etmek.

SÖBÜK [so:vük], *at.* Ökjäniň ýokarsyndaky ýogyn damaryň duran ýeri.

◊ **Söbügine münmek (düşmek)** biriniň yzyndan kowmak, kowalamak.

SÖBÜKBASAR [sö:vükbasar], *at, gepl. d.* Orunbasar.

SÖGDÜRMEK [sö:ğdürmek], *işl.* **1**. Birine hapa, paýyş söz diýdirmek. **2**. Birine gaharly käýetmek.

SÖGME [sö:ğmö], *iş ady.* Sögmek ýagdaýy.

SÖGMEK [sö:ğmök], *işl.* **1**. Birine hapa, paýyş söz aýtmak. **2**. Birine gaharly käýemek. *Ýat illerde aýraçylyk çekenden, Ursa, sögse, horlasa-da, il ýagşy* (Magtymguly).

SÖGMEKLIK [sö:ğmöklük], *iş ady.* Sögmek ýagdaýy.

SÖGMEZLIK [sö:ğmözlük], *işl.* Sögmek işi amal edilmezlik.

SÖGÜBERMEK [sö:güvermek], *işl.* Birine hapa, paýyş söz aýdyp başlamak, diýibermek.

SÖGÜLMEK [sö:ğülmök], *işl.* Birine hapa, paýyş, göwne degiji söz aýdylmak, käýelmek.

SÖGÜNÇ [sö:ğünç], *at.* Sögülip aýdylýan hapa, paýyş söz.

SÖGÜNJEŇ [sö:günjöň], *syp.* Hapa, paýyş sözleri aýtmaga endik eden, sögegen. *Ol sögünjeň adamdy.*

SÖGÜNJEŇLIK [sö:günjöňlük], *at.* Sögünjeň bolmaklyk, sögegenlik. *Sen sögünjeňlik gylygyňy taşla!*

SÖGÜNJIREME [sö:günjürömö], *iş ady.* Sögünjiremek ýagdaýy.

SÖGÜNJIREMEK [sö:günjürömök], *işl.* Öz ýanyňdan çalaja sögünmek.

SÖGÜNJIREMEKLIK [sö:günjürömöklük], *iş ady.* Sögünjiremek ýagdaýy.

SÖGÜNJIREMEZLIK [sö:ğünjürömözlük], *işl.* Öz ýanyňdan çalaja sögünmezlik.

SÖGÜNJIREŞMEK [sö:ğünjüröşmök], *işl.* Köp bolup sögünjiremek, biri bilen bile sögünjiremek.

SÖGÜNJIREÝIŞ [sö:günjüröýüş], *iş ady.* Sögünjiremek hereketi.

SÖGÜNJIRÄBERMEK [sö:ğünjürä:vermek], *işl.* Öz-özüňden zeýrenip käýinjiräbermek, sögünjiräp başlamak.

SÖGÜNMEK [sö:ğünmök], *işl.* Öz-özüňe sögmek, bir zatdan zeýrenip käýinmek.

SÖGÜŞ [sö:ğüş], *iş ady.* Sögmek ýagdaýy.

SÖGÜŞMEK [sö:ğüşmök], *işl.* Biri-biriňe hapa, paýyş söz diýmek, biri-biriňe göwne degiji söz aýtmak, käýişmek, tersleşmek. *Beýdip ikiňiz sögüşip oturmaň!*

SÖHBET [söhvöt], *at.* **1**. Özara edilýän mylaýym gürrüň, mesawy gürrüň. *Halypanyň söhbeti uzaga çekdi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Söhbet açmak (gurmak)** üýşüp gürrüňe başlamak, gürrüň etmek. *Döredijilik barada söhbet açylanda, morta bir zat aýtmagam kyn* ("Edebiýat we sungat").

SÖHBETDEŞ [söhvötdöş], *at.* Bilelikde söhbet, gürrüň edişip oturan adam, gürrüňdeş. *Söhbetdeşimiň ýüz-gözi ýagtyldy.*

SÖHBETDEŞLIK [söhvötdöşlük], *at.* Köp bolup, üýşülip edilýän gürrüňdeşlik, üýşüp pikir alyşmaklyk.

SÖHBET-SAZ [söhvös-sa:z], *at, ser.* **Saz-söhbet**.

SÖK, *at.* Gawun-garpyzyň çigidi aýrylan lötüne gowrulgy un goşulyp, köp wagtlap gaýnadylmak netijesinde taýýarlanylýan önüm. *Ol sök gaýnatdy.*

SÖKDÜRMEK [sökdürmök], *işl.* **1**. Gurulgy abat zady bozdurmak, bölek-bölek etdirmek. *Ol çig kerpiçden salnan haýatyny sökdürip, bişen kerpiçden saldyrdy.* **2**. Tikilen zadyň tikinini sogrup çykartmak. *Köýneginiň ýakasyny sökdürip, täzeden bejertdi.* **3**. Köpýyllyk ekinleriň ýerini sürüp agdartmak. *Ýorunja ýerlerini sökdürip, pagta ekdirdi.* **4**. Köp agtartmak, gözledip köp ýerleri aýlandyrmak. *Bütin obany sökdürdi, emma ol tapdyrmady.* **5**. *hukuk.* Bir işi täzeden derňewe ibertmek, täzeden garatmak. *Ol özüniň işini sökdürdi.*

SÖKEL [sököl], *syp.* Sag däl, näsag, ýarawsyz, nähoş. *Men bilmedim sökeldigim, sagdygym, Kişi bilmez näçagdygym, çagdygym* (Seýdi).

SÖKELEME [sökölömö], *iş ady.* Sökelemek ýagdaýy.

SÖKELEMEK [sökölömök], *işl.* Külterlenen ýüpi, saralan ýumagy çözlemek. *Dokma ýüwürdýänler mäşirigi sökeläp başladylar.*

SÖKELEMEKLIK [sökölömöklük], *iş ady.* Sökelemek ýagdaýy.

SÖKELEMEZLIK [sökölömözlük], *işl.* Külterlenen ýüpi, saralan ýumagy çözlemezlik.

SÖKELENMEK [sökölönmök] *işl.* Külterlenen ýüp, saralan ýumak çözlenmek. *Mäşirik togalanyp, sökelenip gitdi.*

SÖKELEŞDIRMEK [sökölöşdürmök], *işl.* Külterlenen ýüpleri, ýumaklary çözleşdirip çykmak.

SÖKELEŞMEK [sökölöşmök], *işl.* Külterlenen ýüpi, çözmääge kömekleşmek.

SÖKELETMEK [sökölötmök], *işl.* Külterlenen ýüpi, saralan ýumagy başga birine çözletmek.

SÖKELEÝIŞ [sökölöýüş], *iş ady.* Sökelemek ýagdaýy.

Men ony seniň öňünde söwelderin.

SÖWER [söwör], *syp.* **1**. Iň gowy görülýän, söýgüli, eziz. *Aýyrdy söwer balamdan, Ýüregimni ýara kyldy* (Magtymguly). **2**. Gyza dakylýan at.

SÖWEŞ [söwöş], *at, harby.* Biri-birine garşy iki tarapyň ýaragly çaknyşygy, uruş, jeň.

SÖWEŞDEŞ [söwöşdöş], *syp.* Bilelikde söweş eden, söweşde bile bolan. *Söweşdeş ýoldaş.*

SÖWEŞIBERMEK [söwöşüvermek], *işl.* Söweş edibermek, söweş alyp barybermek, urşubermek.

SÖWEŞILMEK [söwöşülmök], *işl.* Söweş alyp barylmak, söweş edilmek, urşulmak.

SÖWEŞIŞ [söwöşüş], *iş ady.* Söweşmek ýagdaýy.

SÖWEŞJEŇ [söwöşşöň], *syp.* **1**. Bir zat ugrunda jan aýaman söweşýän, göreşýän, jan çekýän. *Şol zamananyň söweşjeň ýigitleri kasam etdiler.* **2**. *göç. m.* Möhüm, wajyp ähmiýetli.

SÖWEŞJEŇLIK [söwöşşöňlük], *syp.* Söweşjeň bolmaklyk, göreşjeňlik.

SÖWEŞME [söwöşmö], *iş ady.* Söweşmek ýagdaýy.

SÖWEŞMEK [söwöşmök], *işl.* **1**. Söweş etmek, söweş alyp barmak, uruşmak **2**. *göç. m.* Durmuşda, işde bir zatdan üstün çykjak bolup çalyşmak, göreşmek. *Gaý bilen söweşmek.*

SÖWEŞMEKLIK [söwöşmöklük] *iş ady.* Söweşmek ýagdaýy.

SÖWEŞMEZLIK [söwöşmözlük], *işl.* Söweş alyp barmazlyk.

SÖWEÝIN [söwöýün]**: gözüňe söweýin** bir zat gowy ýa-da erbet görlen wagtynda içki joşgunyňy ýüze çykarmak üçin aýdylýan aňlatma.

SÖW-SÖW: söw-söw syryp ýörmek *ser.* **Söwedeňlemek**. *Sen söw-söw syryp ýörme!*

SÖWÜŞ, *at.* Gelen myhmanyň hatyrasy üçin soýulýan mal, edilýän hormat. *Söwüş üçin baggoýun soýuldy.*

◊ **Söwüş etmek** mal soýup, hormat etmek. *Maňa söwüş edermisiňiz!* (“Myraly”). **Söwüş goýny** gelin edinýän adamyň toý üçin gyz öýüne eltip berýän goýny.

SÖWÜŞLIK [söwüşlük], *syp.* Söwüş üçin niýetlenen (mal). *Bazardan söwüşlik alyp geldik.*

SÖWÜT, *at.* Insiz süýri çal ýaprakly, çeýe şahaly agaç, tal.

SÖWÜTLIK [söwütlük], *at.* Söwüt agajynyň köp biten, gögerip oturan ýeri. *Söwütlikde salkynja şemal öwüsýär.*

SÖÝ, *at, ser.* **Sebäp**. *Bir söý bilen bärik sowuldyk.*

SÖÝDÜRMEK [söýdürmök], *işl.* Birinde özüňe söýgi döretmek, özüňi halatmak.

SÖÝE [söýö], *at.* **1**. Işigiň aşaky we ýokarky bosagalaryny birikdirýän we gabsa berkidilýän iki dik agaç. *Ol söýä ýaplanyp durdy.* **2**. *göç. m.* Daýanç, arkadaýanç, arka.

SÖÝEBAG [söýöva:ğ], *at.* Işigiň söýesi bilen tärimi birleşdirýän ýüp, bag.

SÖÝEG [söýöğ], *at.* **1**. Bir zady diräp saklamak üçin söýelip goýulýan direg, paýa. *Söýeg bilen duran ýerleri ýan bermedi.* **2**. *ser.* **Söýe 2**. **3**. Oglana dakylýan at.

SÖÝELIŞ [söýölüş], *iş ady.* Söýelmek ýagdaýy.

SÖÝELMEK [söýölmök], *işl.* Bir zada direlmek, ýaplap goýulmak, söýeg, paýa edilmek. *Haltalar biri-birlerine söýelip goýlupdyr. Dula söýelgi dutary eline aldy.*

SÖÝEM [söýöm] **I**, *at.* Palasa salynýan “üýşürme” nagşyny deň ikä bölýän çyzyk, şeýle-de, bir nagşy emele getirmek üçin dogry çekilen çyzyk.

SÖÝEM [söýöm] **II**, *at*. Düýebaşlygyň daş gyrasyna aýlanýan mata.

SÖÝEME [söýömö], *iş ady.* Söýemek ýagdaýy.

SÖÝEMEK [söýömök], *işl.* Bir zada diräp, ýaplap goýmak, saklamak üçin söýeg, paýa etmek, ýaplamak. *Ol gapdalynda ýatan pişegini golaýraga süýşürdi-de söýäp goýdy.*

SÖÝEMEKLIK [söýömöklük], *iş ady.* Söýemeklik ýagdaýy.

SÖÝEMEZLIK [söýömözlük], *işl.* Söýemek işi amal edilmezlik.

SÖÝENIŞMEK [söýönüşmök], *işl.* **1**. Köp bolup biri-biriňe söýenmek. *Ol söýenişip duran dört çaryýardyr, Maksadyň ne bolsa sorgul diýdiler* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Biri-biriňe arkadaýanç bolmak, arkalaşmak. *Söýenişen ýykylmaz* (Nakyl). *Onuň söýenişip duran dag ýaly doganlary bardy.*

SÖÝENMEK [söýönmök], *işl.* **1**. Bir zada ýaplanmak. *Ol gapa söýenip durdy.* **2**. *göç. m.* Birine daýanmak, birini arka edinmek.

SÖÝEŞDIRMEK [söýöşdürmök], *işl.* Birnäçe zady biri-birine söýäp çykmak, diräp, ýaplap goýuşdyrmak. *Meniň wezipäm – daýymyň ýonan tagtalaryny äkidip, gün düşýän ýerde tama söýeşdirip goýmak* (“Edebiýat we sungat”).

SÖÝEŞMEK [söýöşmök], *işl.* Söýemäge kömekleşmek, bilelikde söýemek. *Doly çuwallary öýüň duluna söýeşmek.*

SÖÝETMEK [söýötmök], *işl.* Söýemek işini birine etdirmek.

SÖÝÄBERMEK [söýä:vermek], *işl:* Bir zady beýleki bir zada söýäp goýubermek.

SÖÝGET [söýğöt], *at.* **1**. Bir zady saklamak üçin direlýän direg, daýanç, söýeg. **2**. Ýardam, goldaw, kömek.

SÖÝGETLEME [söýğötlömö], *iş ady.* Söýgetlemek

SÖNEŇKIRLEMEK [sönöňkürlömök], *işl.* Sönüp barmak, öçübermek.

SÖNME [sönmö], *iş ady.* Sönmek ýagdaýy.

SÖNMEK [sönmök], *işl.* **1**. Ot, çyra we ş. m. zat ýanmagyny bes etmek, öçmek. *Tamdyrlar eýýäm sowapdy, ojaklar sönüpdi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Bir zada bolan hyjuwyň, meýliň, arzuwyň öçmegi, sowamak.

SÖNMEKLIK [sönmöklük], *iş ady.* Sönmek ýagdaýy.

SÖNMEZLIK [sönmözlük], *işl.* Sönmän durmak.

SÖNÜBERMEK [sönüvermek], *işl.* Kem-kemden öçüp başlamak.

SÖNÜŞ, *iş ady.* Sönmek ýagdaýy.

SÖNÜŞMEK [sönüşmök], *işl.* Kem-kemden sönmek
(köp zat hakynda).

SÖP, *at, haýwanat d.* Süýnmek kelleli, ownuk torçly balyk.

SÖRTÜK, *at*. Gündogar tarapdan öwüsýän ýakymsyz gyzgyn ýa-da sowuk şemal. *Sörtük şemal ösýärdi.*

SÖW, *at.* Käriz guýularynyň suwunyň akyp geçýän ýoly.

◊ **Söw sürmek** käriziň guýularyny birikdirmek üçin, olaryň arasyny keseligine gazmak.

SÖWDA [söwda:] **I**, *at.* Almak we satmak esasynda geçirilýän haryt dolanyşygy.

◊ **Söwda etmek** her hili hojalyk harytlaryny satmak, aluw-satuw bilen meşgullanmak. **Söwdany gyzdyrmak** öňünden dilleşip, biriniň aljak bolýan zadyna ýalandan hyrydar bolmak, özüňi şol harydy aljak ýaly ýagdaýda görkezmek.

SÖWDA [söwda:] **II**, Derdeserli waka, alada; söýgi, yşk. *Ne hasap, ne hesip, ne belli san bar, Kişi bilmez, ne söwdaýa sataşdym* (Magtymguly). *Bilmen niçik gamdyr, bilmen ne söwda, Hazan urdy, bag-bossanym gelmedi* (Andalyp).

SÖWDAGÄR [söwda:ğä:r], *at*. Zat alyp, zat satýan, söwda bilen meşgul bolýan adam.

SÖWDAGÄRÇILIK [söwda:ğä:rçilik], *at, ser.* **Söwdagärlik**. *Bütin ömrüni diýen ýaly söwdagärçilik edip geçiripdi.*

SÖWDAGÄRLIK [söwda:ğä:rlik], *at.* Hususy söwda bilen meşgullyk, alyp satyjylyk, söwda-satyk, alyş-çalyş edijilik.

SÖWDALAŞDYRMAK [söwda:laşdyrmak], *işl.* Satýan bilen alýan adamyň harydyň nyrhy hakda ylalaşmagyna kömek bermek.

SÖWDALAŞMA [söwda:laşma], *iş ady*. Söwdalaşmak ýagdaýy.

SÖWDALAŞMAK [söwda:laşmak], *işl.* Harydyň bahasy hakda gepleşip, belli bir nyrha gelmek. *Olar söwdalaşmadylar.*

SÖWDALAŞMAKLYK [söwda:laşmaklyk], *iş ady.* Söwdalaşmak ýagdaýy.

SÖWDALAŞMAZLYK [söwda:laşmazlyk], *işl.* Söwdalaşmak işini amal etmezlik.

SÖWDALAŞYBERMEK [söwda:laşyvermek], *işl.* Söwdalaşyp başlamak.

SÖWDALAŞYLMAK [söwda:laşylmak], *işl.* Nyrhy hakda gepleşilmek, belli bir nyrha gelinmek.

SÖWDALAŞYŞ [söwda:laşyş], *iş ady*. Söwdalaşmak ýagdaýy.

SÖWDALY [söwda:ly], *syp.* Galmagally, aladaly. *Men bilmenem ne söwdaly başyň bar, Ýyldyz dagy, neçün gitmez dumanyň* ("Görogly").

SÖWDA-SATYK [söwda:-satyk], *at.* Zat alyp, zat satma, aluw-satuw. *Söwda-satyk işi.*

SÖWDA-YKDYSADY [söwda:-ykdysady], Ykdysady ugur boýunça aluw-satuw işleri.

SÖWDEK [söwdök], *at.* Gumda bitýän kiçijik baldakly ot.

SÖWDÜGIM [söwdüğüm], *at, gepl. d.* Ezizim, söýenim, söýgülim. *Söwdügim, takdyry-hakdyr aýyrgan bizden seni. Eý söwdügim, Soňudagy, dagdanlydyr biliň seniň* (Magtymguly).

SÖWEDEŇ [söwödöň], *syp.* Uzyn, tagaşyksyz, çemesiz (adam). *Söwedeň pyýada.*

SÖWEDEŇLEME [söwödöňlömö], *iş ady*. Söwedeňlemek ýagdaýy.

SÖWEDEŇLEMEK [söwödöňlömökj, *işl.* Söw-söw edip ýörmek, boş aýlanyp ýörmek, işsiz ygyp ýörmek. *Söwedeňläp ýörmek.*

SÖWEDEŇLEMEKLIK [söwödöňlömöklük] *iş ady.* Söwedeňlemek ýagdaýy.

SÖWEDEŇLEŞMEK [söwödöňlöşmök], *işl.* Köp bolup söw-söw edip ýörmek, boş aýlanyşyp ýörmek, işsiz ygyşyp ýörmek. *Söwedeňleşip ýörmäň-de, bir käriň başyny tutuň!*

SÖWEDEŇLEÝIŞ [söwödöňlöýüş], *iş ady.* Söwedeňlemek hereketi.

SÖWEDEŇLÄBERMEK [söwödöňlä:vermek], *işl.* Söw-söw edip başlamak.

SÖWELIŞ [söwölüş], *iş ady.* Söwelmek ýagdaýy.

SÖWELIŞMEK [söwölüşmök], *işl.* Dikelişip durmak, birnäçe bolup işsiz gezişip ýörmek. *Söwelişip durmaň-da, işiňiz bilen boluň!*

SÖWELME [söwölmö], *iş ady.* Söwelmek ýagdaýy.

SÖWELMEK [söwölmök], *işl.* Dikelip durmak. *Näme söwelip dursuň?*

SÖWELMEKLIK[söwölmöklük], *iş ady.* Söwelmek ýagdaýy.

SÖWELTMEK [söwöltmök] *işl.* Dik duruzmak.

ýerine ýetmezlik.

SÖZAÝDYJY, *at*. Biriniň gyzyny gelinlige dilemäge barýan adam. *Olara sözaýdyjy geldi.*

SÖZBAŞY [sözvaşy], *at.* Eseriň, ylmy işiň öňünden berilýän gysgaça giriş düşündirişi we onuň ady. *Bu barada sözbaşyda ýeterlik maglumatlar berilýär.*

SÖZEK [sö:zök], *at, ser.* **Sözenek**.

SÖZEN [sözön], *at*. Gumda bitýän çalymtyl ýaprakly, dik ösýän gyrymsy agaç.

SÖZENEK [sözönök], *at, lukmanç.* Jyns agzasynda bolýan ýokanç kesel.

SÖZLEM [sözlöm], *at*. Gutarylan heň bilen aýdylyp, bir oý-pikiri aňladýan sözler toplumy, jümle. *Tagtanyň ýüzüne sözlem ýazyp derňeýärdik.*

SÖZLEME [sözlömö], *iş ady.* Sözlemek ýagdaýy.

SÖZLEMEK [sözlömök], *işl, ser.* **Geplemek 1**, **2**. *Aryf akyl sözün sözlär, Namart-pisat rastyn gizlär* (Magtymguly).

SÖZLEMEKLIK [sözlömöklük], *iş ady.* Sözlemek ýagdaýy.

SÖZLEMEZLIK [sözlömözlük], *işl.* Sözlemän durmaklyk.

SÖZLEŞIK [sözlöşük], *at, ser.* **Gepleşik**. *Şeýle sözleşikden soň köp pikirlendi.*

SÖZLEŞMEK [sözlöşmök], *işl., ser.* **Gepleşmek**.

SÖZLETMEK [sözlötmök], *işl., ser.* **Gepletmek**. *Sözledip bilseň, köp gürrüň berer.*

SÖZLEÝIŞ [sözlöýüş], **1**. *iş ady.* Sözlemek ýagdaýy. **2**. Gürlemek ukyby, pikiriňi sözler bilen aňlatmak usuly. *Gürrüň etdirmek sözleýiş dilini ösdürýär.*

SÖZLÄBERMEK [sözlä:vermek], *işl.* Sözläp başlamak, gürläp ugramak.

SÖZLÜK, *at.* **1**. Bir dilde düşündiriş berlen ýa-da bir dilden başga bir dile terjime edilen sözleri elipbiý tertibinde öz içine alýan kitap. *Türkmen diliniň sözlügi.* **2**. Bir dildäki ähli sözleriň ýa-da bir eserde ulanylan sözleriň jemi. *Diliň sözlük düzümi.*

SÖZLÜKLIK [sözlüklük], *at.* Sözlüge girizilmeli edilen sözleri öz içine alýan sanaw, sözlügiň süňňi.

SÖZME-SÖZ [sözmö-söz], *syp.* Her bir sözi aýratynlykda, sözleri birme-bir, jikme-jik, ýeke-ýeke. *Goşgyny sözme-söz terjime etmek.*

SÖZSOŇY [sössoňy], *at, edeb.* Köplenç, çeper, ylmy, jemgyýetçilik eserleriniň soňunda şol eseriň umumy mazmuny, ähmiýeti we ş. m. barada ýa-da eseriň awtory hakynda goşmaça maglumatlar berýän ýazgy.

◊ **Sözsoňy kömekçiler** degişli sözlerine täze many berýän sözler. *Meselem: üçin, kimin, ýaly, görä we ş. m.*

SPIRT [ispi:rt], *at*. Düzuminde gant ýa-da krahmal bolan jisimler gaýnadylyp, bugundan alynýan suwuklyk.

SPIRTLI [ispi:rtli], syp. Düzüminde spirt bar bolan.

SPORT [yspo:rt], *at*. **1**. Bedenterbiýäniň düzüm bölegi bolup, adam organizmini ösdürmegi we berkitmegi, ony ahlak taýdan terbiýelemegi we ýaryşlarda onuň ýokary netijeler gazanmagyny maksat edinýän fiziki maşklar toplumy. *– Sport – munuň özi gujur-gaýratyň, gözelligiň, sagdynlygyň we progresiň belentliklerine tarap ymtylyşyň janly beýanydyr* (Gurbanguly Berdimuhamedow). **2**. Şu maşklaryň toplumy boýunça ýaryşlary we okuw-türgenleşik sapaklaryny guramagyň hem-de geçirmegiň sistemasy.

STANSIÝA [yssa:nsyýa:], *at.* Otlularyň durýan ýeri, duralgasy. *Aşgabat demir ýol stansiýasy*.

STATISTIKA [ystati:stika], *at.* 1) jemgyýetçilik önümçiliginiň we jemgyýetiň ösüşiniň, olaryň özara gatnaşygynyň hem-de özgerişlikleriniň mukdar görkezijilerini işleýän we öwrenýän ylym; köpçülikleýin hadysalary mukdar taýdan hasaba alyş.

STATISTIKI [ystati:stiki], *syp. Statistika degişli, statistikanyň kanunlaryndan gelip çykýan. Statistiki maglumatlara salgylanmasaň hem ak mermerli Aşgabadyň keşbini görüp, haýran galýarsyň* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

SUBUT [suvu:t]**: subut etmek** bir zadyň dogry ýa-da nädogrudygyny tassyklap görkezmek.

SUBUTNAMA [suvu:tna:ma], *at*. Bir zady tassyklaýan esas, delil.

SUBUTSYZ [suvu:ssuz], *syp.* Esassyz, delilsiz.

SUBYTLY [suvuýtly / suwuýtly], *syp., gepl. d.* Köp däl, ujypsyz, sähelçe, oňly. *Ýöne olaryň içinde subytly zat ýok öýdýän.*

SUBÝEKT [subýe:kit], *at*, *filos*., *logika*. 1. Belli bir zada, ýagny obýekte göz etirýän, pikir edýän we hereket edýän sahs; aň ýetirişiň obýekti bolan daşky dünýä garşy durýan mahluk; özi barada haýsydyr bir zat tassyklanýan ýa-da inkär edilýän predmet, zat, pikir ýöredişiň predmeti. 2. Grammatikada (seýrek): sözlemiň eýesi.

SUDANLY [suda:nly], *at, ser.* **Sudanlylar**.

SUDANLYLAR [suda:nlylar], *at*. Sudanyň araplardan we beýleki milletlerden ybarat halky.

SUDUR [sudu:r], *at.* Bir zadyň çala görünýän daş görnüşi, şekili. *Günüň sudury görünmeýärdi.*

SUGŞURMA [suğşurmo], *iş ady.* Sugşurmak ýagdaýy.

SUGŞURMAK [suğşurmok], *işl.* **1**. Yzly-yzyna ýerlikli, jaýdar söz aýtmak. *Sözlerini yzly-yzyna sugşurdy.* **2**. *gepl. d.* Jaýdar urmak, mazaly ýelmemek.

SUGŞURMAKLYK [suğşurmokluk], *iş ady.* Sugşurmak ýagdaýy.

ýagdaýy.

SÖÝGETLEMEK [söýğötlömök], *işl.* **1**. Söýget, direg, söýe we ş. m. bilen berkitmek. *Söýgetläp goýlan diwarlar gaýşarylyp ýykylmaga az galypdyr.* **2**. Ýardam bermek, kömek etmek, goldamak; tutaklamak. *Göroglyny söýgetläp, haremhanadan alyp çykdylar* ("Görogly").

SÖÝGETLEMEKLIK [söýğötlömöklük], *iş ady.* Söýgetlemek ýagdaýy.

SÖÝGETLENMEK [söýğötlönmök], *işl.* **1**. Söýget, direg bilen berkidilmek, söýget edilmek. *Söýgetlenen jaýyň diwary berk durdy.* **2**. Ýardam edilmek, kömek edilmek, goldanmak.

SÖÝGETLEÝIŞ [söýğötlöýüş], *iş ady.* Söýgetlemek ýagdaýy.

SÖÝGI [söýğü], *at.* **1**. Aşyklyk, magşuklyk duýgusy. **2**. Bir zady halamak, gowy görmek bilen bagly ýürekde döreýän isleg, höwes, arzuw.

◊ **Söýgi meýi** söýginiň lezzeti.

SÖÝGÜLI [söýğülü], *syp.* **1**. Gowy görülýän, aşyk bolnan, söýülýän. **2**. Gowy görülmeklige mynasyp bolan, sylanýan, hormat goýulýan. *Ol iliň iň söýgüli aýdymçysy.*

SÖÝLEMEK [söýlömök] **I**, *işl., kön. s.* Sözlemek. *Aňlamaý söýleme: Tamda gulak bar, Iç syryň kişige aýdyjy bolma* (Magtymguly).

SÖÝLEMEK [söýlömök] **II,** *işl., gepl.d.* Makul bilmek, halamak; islemek.

SÖÝMEDIKSIREMEK [söýmödüksürömök], Söýse-de söýmedik bolan bolmak.

SÖÝMEK [söýmök], *işl.* **1**. Birine söýgi bildirmek, aşyk bolmak, birini halamak. **2**. Birini, bir zady gowy görmek, halamak, islemek.

SÖÝMEKLIK [söýmöklük], *iş ady.* Söýmek ýagdaýy.

SÖÝMEZLIK [söýmözlük], *işl.* Birine söýgi bildirmezlik, halamazlyk.

SÖÝÜBERMEK [söýüvermek], *işl.* Söýüp başlamak, söýüp ugramak.

SÖÝÜLMEK [söýülmök], *işl.* Biriniň söýgüsine mynasyp bolmak, gowy görülmek. *Ol söýülýän ýigitdi.*

SÖÝÜNÇ, *at.* **1**. Adamda döreýän guwanç, şatlyk, begenç. *Ýaş ýigit söýünçli habar berdi.* **2**. Oglana dakylýan at.

SÖÝÜNJI [söýünjü], *at, ser.* **Buşluk**. *Birnäçe menzil ýol ýöräp, Müsüre ýakyn ýetdiler we patyşaga söýünji diýip, adam iberdiler* ("Hüýrlukga – Hemra"). *Her kim Gülnüň mekanyny tapsa, bir şäher söýünji berermen* ("Gül – Bilbil").

SÖÝÜNJILEME [söýünjülömö], *iş ady.* Söýünjilemek ýagdaýy. *Söýünjileme ol ilge sen bu işni* (Abdysetdar Kazy).

SÖÝÜNJILEMEK [söýünjülömök], *işl., ser.* **Buşlamak**. *Perizady getirýän bolsa, söýünjiläp gelgin!* ("Görogly").

SÖÝÜNME [söýünmö], *iş ady.* Söýünmek ýagdaýy.

SÖÝÜNMEK [söýünmök], *işl.* Birinden ýa-da bir zatdan hoşal bolmak, şatlanmak, guwanmak, begenmek, söwünmek. *Her täze jaýyna köňül söýüner, Akmagyň işinden zehin käýiner* (Magtymguly).

SÖÝÜNMEKLIK [söýünmöklük], *iş ady.* Söýünmek ýagdaýy.

SÖÝÜNMEZLIK [söýünmözlük], *işl.* Söýünip hoşal bolmazlyk.

SÖÝÜŞ, *iş ady.* Söýmek ýagdaýy.

SÖÝÜŞMEK [söýüşmök], *işl.* Biri-biriňi söýmek, biri bilen halaşmak. *Olar öňden söýüşýärdiler.*

SÖZ, *at.* **1**. Aýry-aýry düşünjeleri aňlatmak üçin hyzmat edýän gepleýiş birligi. **2**. Ýygnakda, köpçülik arasynda edilýän çykyş, nutuk. **3**. Gepleşik, gep, gürrüň. **4**. Pikir. *Sen hem öz sözüňi aýt, soň jemläýeliň!* **5**. Wada. *Ol öz sözüniň eýesidir.*

◊ **Söz açmak** bir mesele baradä gürrüň etmek, gürrüňe başlamak. **Söz almak 1)** sözlemäge, çykyp geplemäge rugsat soramak. **2)** birinden bir zat barada maglumat almak. **Söz aýtmak** biriniň gyzyny gelinlige soramak, gelinlige dilemek. **Söz bermek** bir zady wada etmek, äht etmek. *Çykmaga söz beripdirler.* **Söz gatmak** sözleşmek üçin habar gatmak. **Sözi agzyna çeýnäp bermek** öwretmek. **Sözi bölmek** biriniň gürrüňiniň arasyna gürrüň goşmak. *Ogly onuň sözüni böldi.* **Sözi suw gysymlan ýaly** boş, düşnüksiz. **Sözi ýapa degmez** ýalan. **Sözi ýer almazlyk** makullanmazlyk. **Söz urmak** söz sözlemek, geplemek, söhbet etmek. *Menden idinsiz bir adamyň bir agyz söz urmaga haky ýok* ("Edebiýat we sungat"). **Sözünden bal dammak** manyly we süýji sözlemek. **Sözüniň eýesi bolmak** *ser.* **Sözüňde tapylmak. Sözüň agzyňda** biriniň gürrüňini, sözüni böljek bolanyňda aýdylýan edepli ýüzleniş. **Sözüň alyşmak** sözde, gürrüňde kybapdaş bolmak, ümmüldeşip gitmek; sulhuň alyşmak. *Asyl onuň bilen sözümiz alyşdy ötägitdi.* **Sözüň azaşmak** agzalalyk döremek, tersleşmek. *Soňky wagtlarda olaryň sözi azaşdy.* **Sözüňden dönmek (dänmek)** aýdan, beren sözünden boýun towlamak, boýun gaçyrmak. **Sözüňde tapylmak** beren wadaňy, aýdan sözüňi ýerine ýetirmek. *Söz berdiňmi, sözüňde tapyl!* **Sözüňi syndyrmak** ýüz tutup ýa-da maslahat berip aýdan sözüň ýer almazlyk, ýerine ýetirilmezlik. **Sözüňi zaýalamak** haýyş, maslahat weş.m. maksat bilen aýdan sözüň ýer almazlyk, aýdanyň biderek bolmak. *Ol tüýs it haýyr görmez adamdyr, gury sözüňi zaýalanyň galar.* **Sözüň ötmek** aýdan-diýeniň ýer tutmak, aýdan-diýeniň ýerine ýetirilmek, diýeniň bolmak. **Sözüň ýer almazlyk (tutmazlyk)** aýdanyň, diýeniň bolmazlyk,

SURATÇYLYK [su:rotçuluk], *at.* Surat çekijilik. *Suratçylyk sergilerine barýaryn.*

SURATDA [su:rotdo], "Görnüşde", "belli bir ýagdaýda" diýen ýaly many aňladyp gelýän sözsoňy kömekçi. *Gyssagly suratda çykyp gitdiler.*

SURATKEŞ [su:rotkeş], *at.* Galam ýa-da dürli ýagly reňkler, akwarel we ş.m. bilen surat çekýän adam.

SURATKEŞLIK [su:rotkeşlik], *at.* Galam ýa-da reňkler bilen kagyzyň ýa-da ýörite matanyň ýüzüne surat çekijilik. *Köňül gözgüsine ýaryň adyny, Suratkeşlik edip çyzmaly boldum* (Magtymguly).

SURATLANDYRMA [su:rotlonnurmo], *iş ady.* Suratlandyrmak ýagdaýy.

SURATLANDYRMAK [su:rotlonnurmok], *işl.* Çeper keşpde şekillendirmek, ýazuw ýa-da dil arkaly bolşuny beýan etmek.

SURATLANDYRMAKLYK [su:rotlannurmokluk], *iş ady.* Suratlandyrmak işi, hereketi.

SURATLANDYRMAZLYK[su:rotIonnurm oz-luk], *işl.* Çeper keşpde şekillendirmezlik, ýazuw ýa-da dil arkaly bolşuny beýan etmezlik.

SURATLANDYRYBERMEK [su:rotlonnuruvermek], *işl.* Çeper keşpde şekillendiribermek, ýazuw ýa-da dil arkaly bolşuny beýan edibermek.

SURATLANDYRYLMAK [su:rotlonnurul-mok], *işl.* Çeper keşpde şekillendirilmek, ýazuw ýa-da dil arkaly bolşy beýan edilmek. *Bu hadysa Magtymgulynyň birnäçe goşgusynda aýdyň suratlandyrylýar* ("Edebiýat we sungat").

SURATLANDYRYŞ [su:rotlonnuruş], *iş ady.* Suratlandyrmak usuly, täri.

SURAÝY [sura:ýy], *at, k. d.* Suw, şerap guýulýan uzyn bokurdakly owadan gap. *Surayý gerdende, bykynda, bilde* (Kemine).

SURNAÝ [surna:ý / surnoý], *at.* Turba görnüşli, ýogyn sesli, misden ýasalan saz guraly. *Surnaý çalyp, nagra kakyp şadyýan, Dokuz gündür döwran sürdi köşgünde* (Mollanepes).

SURNAÝÇY [surna:ýçy / surnoýçy], *at.* Surnaý çalýan adam. *Öňde barýan surnaýçy we deprekçi ýöriş sazyny çalýardy*

SURNUGYBERMEK [surnuğuvermek], *işl.* Gaty ýadabermek, halys bolubermek, güýçden gaçybermek.

SURNUGYŞ [surnuğuº], *iş ady.* Surnukmak ýagdaýy.

SURNUKDYRMAK [surnukdurmok], *işl.* Gaty ýadatmak, halys boldurmak, güýçden gaçyrmak.

SURNUKDURYBERMEK [surnukduruvermek] *işl.* Surnukdyryp başlamak, surnukdyryp ugramak.

SURNUKDYRYJY [surnukdurujy], *syp.* Halys ediji, gaty ýadadyjy, güýçden gaçyrýan.

SURNUKMA [surnukmo], *iş ady.* Surnukmak ýagdaýy.

SURNUKMAK [surnukmok], *işl.* Gaty ýadamak, halys bolmak, güýçden gaçmak.

SURNUKMAKLYK [surnukmokluk], *iş ady.* Surnukmak ýagdaýy.

SURNUKMAZLYK [surnukmozluk], *işl.* Gaty ýadamazlyk, halys bolmazlyk, güýçden gaçmazlyk.

SUS, *syp.* **1**. Gownüçökgün, keýpsiz, gamgyn, tukat. *Sen sus görünýärsiň.* **2**. *göç. m.* Asuda, ýuwaş. *Beýle sus bolmaly däl.*

◊ **Sussuň basylmak** çekinip gaty aljyramak. *Köpçülikden sussy basylany üçin, sesini çykarman otyrdy.* **Sussy pes** gowni çökgün, keýpsiz.

SUSAK [susok], *at.* Nahar ýa-da suwuk önüm guýup almak üçin gaty agaçdan ýasalan uly çemçe görnüşli enjam.

◊ **Susagyň sapyny ele almak** bir zadyň hojaýyny bolmak, erk-ygtyýaryny eliňe almak.

SUSAKLABERMEK [susokla:vermek], *işl.* Susak bilen susup alybermek, susak bilen susup guýubermek.

SUSAKLAMA [susoklomo], *iş ady.* Susaklamak ýagdaýy.

SUSAKLAMAK [susoklomok], *işl.* Susak bilen susup almak, susak bilen susup guýmak. *Çemçeläp ýygnanymy susaklap dökmeli boldy.*

SUSAKLAMAKLYK [susoklomokluk], *iş ady.* Susaklamak işi.

SUSAKLAŞMAK[susokloşmok], *işl.* Susak bilen susup alyşmak, susak bilen susup guýuşmak.

SUSAKLATMAK [susoklotmok], *işl.* Susak bilen susup aldyrmak, susak bilen susup guýdurmak. *Suwy susakladyp guýdurdym.*

SUSAKLAÝYŞ [susokloýuş], *iş ady.* Susaklamak hereketi.

SUSAWAÇ [susowa:ç], *at, gepl.d.* Susulyp alynýan enjam, susguç.

SUSDURMAK[sussurmok], *işl.* Susak, susguç bilen susup aldyrmak.

SUSGUÇ [susğuç], *at.* **1**. Un ýaly ürgün zatlar ýa-da galla däneleri susulyp alynýan enjam, gural, çalaw. **2**. *teh.* Susup almak üçin hyzmat edýän enjam. *Susgujyň işleýşi gowy. Susguç bilen oýup almak.*

SUSGUÇLABERMEK [susğuşla:vermek], *işl.* Susguç bilen susup alybermek, susup alyp guýubermek.

SUSGUÇLAMA [susğuşlomo], *iş ady.* Susguçlamak ýagdaýy.

SUSGUÇLAMAK [susğuºlomok], *işl.* Susguç bilen susup almak.

SUSGUÇLAMAKLYK [susğuşlomokluk], *iş ady.* Susguçlamak ýagdaýy.

SUSGUÇLAÝYŞ [susğuşloýuş], *iş ady.* Susguçlamak ýagdaýy.

SUSLAÇ [susloç], *syp.* Birneme sus, keýpsiz görünýän, gamgyn, tukat görünýän. *Ol suslaç seslendi.*

SUGŞURYBERMEK [suğşuruvermek], *işl.* Yzly-yzyna sugşuryp başlamak.

SUGŞURYLMAK [suğºurulmok], *işl.* **1**. Yzly-yzyna ýerlikli, jaýdar söz aýdylmak. *Yzly-yzyna sugşurylyp aýdylýan sözler onuň janyndan ötdi.* **2**. Jaýdar urulmak, mazaly ýelmelmek.

SUGŞURYŞ [suğºuruº], *iş ady.* Sugşurmak ýagdaýy.

SUGŞURYŞDYRMAK [suğºuruºdurmok], *işl.* **1**. Yzly-yzyna sugşuryp aýtmak. *Jaýdar setirleri sugşuryşdyrdy.* **2**. Yzly-yzyna jaýdar urmak.

SUGUN [su:ğun], *at*. Süýdemdirijiler maşgalasyndan bolan gäwüşeýän, goşatoýnakly, şahlak haýwan. *Sygryň şahyna ursaň, sugunyň endamy syzlar* (Nakyl).

SUGUNÇY [su:ğunçy], *at.* Sugunlary ösdürip ýetişdirýän adam.

SUGUNÇYLYK [su:ğunçuluk], *at.* Maldarçylygyň sugunlary ösdürip ýetişdirmek bilen meşgul bolýan pudagy.

SUHAN [suhan / suhon], *at, k. d.* Söz, gep. *Sözlegende, hoş suhandyr bilbili – şeýda ýigit* (Mollanepes).

SUHANGÖÝ [suhonğö:ý], *syp., k. d, ser.* **Suhanwer**. *Ony meniň kimin suhangöý, jadygöý alyp geler* ("Görogly"). *Suhangöýler – märekede, jomartlar aşda bellidir* (Zelili).

SUHANWER [suhonwör], *syp., k. d* Söze çeper, süýji sözli, dilewar.

SUHLABERMEK [suhla:vermek], *işl.* Bir ýanyndan suhlap başlamak.

SUHLAMA [suhlomo], *iş ady.* Suhlamak ýagdaýy.

SUHLAMAK [suhlomok], *işl., gepl. d.* Sowuk ýarag bilen urup ýaralamak, pyçaklamak, sowuk ýaragy çümdürmek.

SUHLAMAKLYK [suhlomokluk], *iş ady.* Suhlamak ýagdaýy. *Çiş bilen suhlamaklygam aňsat iş däl.*

SUHLATMAK [suhlotmok], *işl.* Sowuk ýarag bilen urup ýaralatmak, sowuk ýaragy çümdürtmek. *Tüpeňiň naýzasy bilen ony suhlatdy.*

SUHLAÝYŞ [suhloýuş], *iş ady.* Suhlamak ýagdaýy.

SUKUM, *at, gepl. d.* Bir agyz, bir azajyk. *Ýene bir sukumjyk iýsene.*

◊ **Bir sukum** azajyk zadyň möçberini aňladýan ölçeg (palaw, dograma we ş. m. nahar hakynda).

SULBAT [sulvot], *at, kön. s.* **1**. Toýunly toprak, gaty toprak. **2**. Bil, oňurga, arka oňurgasy. **3**. Beýni, ýülük, ýag. **4**. Güýç, kuwwat, ysgyn, tap, gurp. *Adam atanyň sulbaty ýedi ýeriň topragydyr* (Magtymguly).

SULBA [sulvo], *at.* **1**. Ýyrtyk-ýirik egin-eşik, eleşan geýim. *Egni ýyrtyk sulbaly*. **2**. *ser.* **Sudur**.

SULH, *at.* Göwün, ýürek, isleg-arzuw. *Öýümiň bezelişi öz sulhuma görä bolmaly.*

◊ **Sulhuň almak** birini ýa-da bir zady halamak, gowy görmek. *Onuň bilen sulhumyz alyşdy.*

SULP, *at, k. d.* Adamyň bili. *Owal ataň sulbundan, Eneň mährine geldiň* (Zelili).

SULUHMAK [suluhmok], *işl.* Halys bolmak, ýadamak. *Ol sulhup durdy.*

SULUW,*syp., kön. s.* Owadan, görmegeý, gözel. *Her kim suluw men diýr, ygtybar bolmaz, Sünbül saçy gylça bili bolmasa* (Magtymguly).

SULUWLYK [suluwluk], *at, kön. s.* Owadanlyk, görmegeýlik, gözellik. *Owadanlykda onuň taýy ýokdur, suluwlykda, hüýrlükde oňa hiç bir perizat ýetmez* (Şabende).

SUMAK [sumok], Birigýän sözüniň aňladýan ýagdaýynyň, alamatlarynyň... ýeterlik däldigini, kemdigini ýa-da kemterdigini bildirýän dil birligi. *Meselem: Alymsumak. Şahyrsumak.*

SUMAT [suma:t]**: sumat bolmak** bir ýana ýitirim bolmak, gürüm-jürüm bolup gözden ýitmek, ýok bolmak. *Olar sumat boldular.*

SUMATLYK [suma:tlyk], *at.* Sessiz-üýnsüzlik, asudalyk. *Obanyň sumatlygyny üýrýän itiň sesi bozýardy.*

SUNGAT [sunğot], *at*. **1**. Hakykatyň çeper, döredijilikli şöhlelendirilişi, döredijilikli çeper iş. *Söz sungaty. Şekillendiriş sungaty. Sahna sungaty.* **2**. Döredijilikli çeper işiň pudagy.

SUNMAK [sunmok], *işl., kön. s.* **1**. Uzatmak, hödürlemek, bermek. *Pyýala dolduryp, döwre berdiler, Maňa ýetgeç golum sundum, ýaranlar* (Magtymguly). *Leblerim teşne galdy, bir posa sunmaz gelin* (Kemine). **2**. Egmek, boýun egmek, buýrugy ýerine ýetirmek. *Allanyň emrine sunup boýnuny* (Magtymguly).

SUNULMAK [sunulmok], *işl.* Uzadylmak, hödürlenmek, berilmek.

SUPRA [supuro], *at.* Saçak. *Jomart ogly supra ýaýyp, aş döker* (Magtymguly). *Ýoklukda kem bolsa suprada nany, Goç ýigit gam çeker mydama, begler* (Kätibi).

SUR [su:r] **I**, *syp.* Goňur ýa-da çalymtyk altyn reňk öwüsýän gymmat baha bagana. *Sur bagana.*

SUR [su:r] **II**, *at, k. d.* Şahdan ýasalan surnaý. *Ysrafyl suruny çalsa gerekdir* (Magtymguly).

SURAT [su:rot], *at.* **1**. Biriniň, bir zadyň çekilen ýa-da surat düşürilýän guralda alnan şekili. *Ol diwardaky surata äňetdi.* **2**. Göz öňüne getirilýän şekil, waka we ş. m. zat. *Şol surat onuň göz öňüne geldi.*

◊ **Surat ýaly** owadan, gelşikli.

SURATÇY [su:rotçy], *at.* Surat almak, surat çekmek bilen meşgullanýan adam.

SUWARYŞMAK [suworuşmok], *işl.* **1**. Suwarmaga kömek etmek. *Guýudan suw çekip mal suwaryşmak.* **2**. Bilelikde suwarmak. *Olar ýerlerini suwaryşyp ýör.*

SUWAŞDYRMAK [suwoşdurmok], *işl.* Birnäçe ýerini suwap çykmak. *Haýatyň ýykylan ýerlerini suwaşdyrmak.*

SUWAŞMAK [suwoşmok], *işl*. Suwamaga kömekleşmek. *Jaýyň diwarlaryny suwaşmak.*

SUWATMAK [suwotmok], *işl.* Diwaryň, jaýyň we ş. m. ýüzüne suwag çekdirmek. *Jaýyň diwarlaryny suwatmak işi galdy.*

SUWAÝYŞ [suwoýuş], *iş ady.* Suwamak ýagdaýy.

SUWBURÇY [suwvurçy], *at.* Dag eteklerinde we derýa ýakalarynda ösýän, derman ösümlik.

SUWÇY, *at.* **1.** Ekinleri suwarmak, ekinlere suw tutmak bilen meşgul bolýan adam. **2**. *gepl. d.* Suw daşap berýän, suw getirmäge kömek edýän. *Esli wagt traktorçynyň suwçusy bolup işledim* ("Edebiýat we sungat"). **3**. *gepl. d.* Suwuň gyt ýerlerinde agyz suwuny getirip satýan adam. *Bize-de suw getireweri, suwçy.*

SUWÇULYK [suwçuluk], *at*. Suw tutýanyň, suwçynyň käri, ýagdaýy. *Men ýylyň başyndan aýagyna çenli suwçulyk edýärin.*

SUWGARMAK [suwğormok], *işl.* Suwuk hala öwrülmek, suwuk bolmak.

SUWGUŞY [suwğuᵒy], *at.* Petekesi akja, uzyn inçe aýakly, suwda ýaşaýan guş.

SUWJARMA [suwjormo], *iş ady.* Suwjarmak ýagdaýy.

SUWJARMAK [suwjormok], *işl*. **1**. Sähelçe suwuklyk, yzgar, nem çykyp durmak. *Ýarasy suwjaryp dur.* **2**. *göç. m.* Suwjuklyk, batnyksyz bolmak.

SUWJARMAKLYK [suwjormokluk], *iş ady.* Suwjarmak ýagdaýy.

SUWJARMAZLYK [suwjormozluk], *işl*. Suwjaryp durmazlyk.

SUWJARTMAK [suwjortmok], *işl.* Suwjuklyk, suwumsyzlyk etdirmek, batnyksyz boldurmak. *Sen gürrüňiňi gaty bir suwjartmasana.*

SUWJARYBERMEK [suwjoruvermek], *işl*. Suwjaryp başlamak.

SUWJARYLMAK [suwjorulmok], *işl.* Suwjuklyk, suwumsyzlyk edilmek, batnyksyz bolunmak. *Suwjarylmak bilen işiň bitmeýändigini siz menden gowurak bilýänsiňiz.*

SUWJARYŞ [suwjoruş], *iş ady.* Suwjarmak ýagdaýy.

SUWJUGRAK [suwjuğra:k], *syp*. Kilçigräk, batnyksyzrak. *Suwjugrak söz.*

SUWJUK, *syp*. Kilçik, batnyksyz. *Suwjuk geplemek.*

SUWJUKLYK [suwjukluk], *at.* Suwjugyň ýagdaýy, suwumsyzlyk, kilçiklik. *Onda ne galmagal bar, ne-de suwjuklyk* ("Edebiýat we sungat").

SUWKESER, *at*. Gäminiň, uly gaýygyň baş tamazyna ýüzi ýukaldylyp, dik berkidilen tagta.

SUWKÄDI [suwkä:di], *at.* Suw guýulýan, daşalýan kädiniň bir görnüşi.

SUWKÜÝZE [suwküýzö], *at*. Suw guýmak üçin ulanylýan uly bolmadyk küýze. *Kerwenler üç günigeçirip, dördünji güni gitmekçi bolanlarynda, olaryň bir suw küýzeleriniň gulpy döwlüpdir* ("Türkmen halk ertekileri").

SUWLABERMEK [suwla:vermek], *işl.* Suwlap başlamak. *Gapyny suwlaberdi.*

SUWLAK [suwlok], *at, kön. s*. Suwly, çeşmeli ýer. *Hem suwlagym, şikärgähim sen idiň* ("Ýusup – Ahmet").

SUWLAMA [suwlomo], *iş ady.* Suwlamak ýagdaýy.

SUWLAMAK [suwlomok], *işl*. **1**. Suw sepip öllemek, suw sepmek. *Töweregi suwladyk.* **2**. *şahyr.* Suw içmek. *Serhowuzdan suwlamadan galypsyň, Hasabyň bolupdyr demden, araby* (Baýly şahyr).

SUWLAMAKLYK [suwlomokluk], *iş ady*. Suwlamak ýagdaýy.

SUWLAMAZLYK [suwlomozluk], *işl.* Suw sepip öllemezlik, suw sepmezlik.

SUWLANMAK [suwlonmok], *işl.* **1**. Suw sepip öllenmek, Suw sepilmek. *Gündizden suwlanyp, howlynyň meýdançasy arassalanypdyr.* **2**. *göç. m*. Birneme daýanmak, ýüz-gözüň täzelenen ýaly bolmak. *Onuň ýüzi suwlanana meňzeýär.* **3**. Suw içip ganmak, suw içmek. *Aždarhadyr, marlarydyr güwlener, Aýrak, goç, ak maral munda suwlanar* (Misgingylyç). *Ýaz paslynda bezenersiň al-elwan, Suwlanar çeşmäňde ýüz dürli haýwan* (Baýly şahyr).

SUWLAŇ [suwloň], *syp.* **1**. Suwuk (nahar hakda). *Nahar suwlaň bolupdyr.* **2**. Heniz eti-gany berkäp ýetişmedik çaga. *Suwlaň çaga.*

SUWLAŇJA [suwloňjo], *syp.* Ýaşajyk, näzijek. *Başy ýaglykly, garagözelek, suwlaňja gyza gözi düşdi* ("Edebiýat we sungat").

SUWLAŇRAK [suwloňura:k], *syp.* Suwugrak (nahar hakda).

SUWLAŞMAK [suwloşmok], *işl*. Suw sepip ölleşmek, suw sepişmek. *Howly suwlaşmak.*

SUWLATMAK [suwlotmok], *işl.* Suwlamak işini başga birine etdirmek. *Bagyň aşagyny suwlatmak.*

SUWLAÝYŞ [suwloýuş], *iş ady.* Suwlamak ýagdaýy.

SUWLUGYBERMEK [suwluğuvermek], *işl.* Ýeriň üstki gatlagynyň içi bilen süýnüp gidibermek (azal, plug hakynda).

SUWLUGYŞ [suwluğuş], *iş ady.* Suwlukmak

SUSLANMAK [suslonmok], *işl.* **1**. Çökgün göwünli bolmak, keýpsizlenmek, tukatlanmak. *Ol suslandy.* **2**. *göç. m.* Asudalyk aralaşmak, ýuwaşamak, parahatlyk aralaşmak. *Töwerek suslanan ýaly boldy.*

SUSLAŞMAK [susloşmok], *işl.* **1**. Belli bir derejede susluk aralaşmak, keýpiň gaçyp başlamak, tukatlyk aralaşmak. **2**. *göç. m.* Asudalyk aralaşmak, parahatlaşmak, ýuwaşap başlamak. *Biraz suslaşan hereket gaýnap başlady.*

SUSLUK, *at.* **1**. Şähdaçyk dällik, göwnüçökgünlik, tukatlyk. **2**. *göç. m.* Asudalyk, parahatlyk, ýuwaşlyk.

SUSMA [susmo], *iş ady.* Susmak ýagdaýy.

SUSMAK [susmok], *işl.* Susak, susguç bilen susup almak. *Susup içmek.*

SUSMAKLYK [susmokluk], *işl.* Susmak ýagdaýy.

SUSMAZLYK [susmozluk], *işl.* Susak, susguç bilen ürgün, suwuk zatlary susup almazlyk.

SUSRAK [susura:k], *syp.* Göwni çökgünräk, keýpsizräk, gamgynrak.

SUSSUPESLIK, *at.* Göwni çökgünlik, şähdaçyk dällik, keýpsizlik, ruhsuzlyk, gamgynlyk, tukatlyk. *Hiç mahal sussupeslik etmäň.*

SUSUBERMEK [susuvermek], *işl.* Susup ugramak, susup başlamak.

SUSULMAK [susulmok], *işl.* Susak, susguç bilen ürgün, suwuk zatlar susmak arkaly alynmak. *Gazandan iki ýola susulyp alnan nahar jamy doldurdy.*

SUSUŞ, *iş ady.* Susmak hereketi, täri.

SUSUŞMAK [susuşmok], *işl.* Susmaga kömekleşmek.

SUW, *at.* **1**. Wodorodyň we kislorodyň himiki birleşmesi, reňksiz dury suwuklyk. *Suw akar, daş galar, ýat gider - garyndaş* (Atalar sozi). **2**. Gök önümlerden, miwelerden sykylyp alynýan suwuklyk. *Alma suwy. Käşiriň suwy. Üzümiň suwy. Hyýaryň suwy. Şugundyryň suwy.*

◊ **Suwa girip, suwdan gury çykmak** her bir zatdan baş alyp çykyp bilmek. **Suwa salma etmek** pugta ýençmek, urmak. **Suwa söýenmek** biderek adama bil baglamak, ynanmak. **Suw bermek** pyçak, gylyç ýaly sowuk ýaraglar ýasalanda, taplananda olaryň berk bolmagy üçin gyzdyryp suwa, ýaga taşlamaklyk usuly. **Suw içen ýaly** ökde. **Suw içim salym (wagt)** örän az wagt, sähelçe wagt. *Suw içim salym geçmänkä, yzymyza dolandyk.* **Suw ogurlamak** ýara azyp, içine iriň ýygnanmak, beterlemek. **Suw seňrikden agmak** boljak iş bolmak, bolup gutarmak. **Suw sepilen ýaly bolmak** galmagal, gürrüň birden ýatmak. **Suwuna degmek 1)** birine pugta käýemek, birini ýençmek, urmak. *Ol Geldiniň suwuna degdi.* **2)** seýislemek maksady bilen aty suwa ýakyp, uzak bolmadyk aralyga çapdyrmak. **Suwuny almak** öň suw berlip ýasalan zady otda gyzdyryp ýumşadyp, soň işlemek, bejermek. **Suwuň dişini döwmek** çala ýylatmak. **Suwy düzgün etmek** suwy pellere, joýalara akar ýaly etmek. **Suwy ters akdyrmak** ökde, sowatly. **Suw ýaly çaga** örän ýaşajyk çaga. **Suw ýaly okamak** sakynman, örän gowy okap bilmek. **Suw ýaly ýarag** örän göni hem oňat atýan ýarag, hiç kemi bolmadyk ýarag. **Üzümiň suwy ýaly** *ser.* **Uzum**.

SUWABERMEK [suwa:vermek], *işl.* Suwap başlamak.

SUWAG [suwoğ], *at.* Saman, topur we ş. m. suw bilen garylyp, diwaryň ýüzüne çalnan palçyk. *Tama suwag çekdi.*

SUWAGÇY [suwoğçy], *at.* Suwag işi bilen meşgullanýan gurluşykçy ussa.

SUWALMA [suwolmo], *iş ady.* Suwalmak ýagdaýy.

SUWALMAK [suwolmok], *işl.* Diwaryň, jaýyň we ş. m. ýüzüne suwag çekilmek.

SUWAMA [suwomo], *iş ady.* Suwamak ýagdaýy.

SUWAMAK [suwomok] **I** , *işl.* Diwaryň, jaýyň we ş. m. ýüzüne suwag çekmek. *Ussa diwary gilmala bilen suwaýar.*

SUWAMAK [suwomok] **II**, *işl., ser.* **Suwgarmak.** Suwuk ýagdaýa geçmek, goýulygyny ýitirmek. *Ýarma suwapdyr.*

SUWAMAKLYK [suwomokluk], *iş ady.* Suwamak ýagdaýy.

SUWAMAZLYK [suwomozluk], *işl.* Suwarmak işi ýerine ýetirilmezlik.

SUWARA [suwa:ra], *syp.* Gowy bilýän, ökde (dil hakynda).

SUWARMA [suwormo], *iş ady.* Suwarmak ýagdaýy.

SUWARMAK [suwormok], *işl.* **1**. *gepl. d.* Suwa ýakmak, suw içirmek, suw bermek (mal hakynda). *Atlary suwaryp, gezdirdiler.* **2**. Ýere, ekine suw tutmak, suw goýbermek.

SUWARMAKLYK [suwormokluk], *iş ady.* Suwarmak ýagdaýy.

SUWARMAZLYK [suwormozluk], *işl.* Suwarmak işini ýerine ýetirmezlik.

SUWARTMAK [suwortmok], *işl.* Suwarmak işini başga birine etdirmek.

SUWARYBERMEK [suworuvermek], *işl.* Suwaryp başlamak.

SUWARYLMAK [suworulmok], *işl.* **1**. *gepl. d.* Suwa ýakylmak, suw içirilmek, suw berilmek (mal hakynda). *Gün ýaşansoň mallar suwaryldy.* **2**. Suw tutulmak, suw berilmek. *Suwarylan ekin.*

SUWARYM [suworum], *at.* Suwa ýakylma, suw berilme, suw goýberilme (ýer hakynda).

SUWARYMLY [suworumly], *syp.* Emeli ýol bilen suw tutulýan.

SUWARYŞ [suworuş], *iş ady.* Suwarmak ýagdaýy.

Laýyň suwuklygy. **3**. *göç. m., ser.* **Suwjuklyk**.

SUWULGAN [suwulğa:n], *at.* Hažžykpisint uzyn ince guýrukly süýreniji.

SUWULMA [suwulmo], *iş ady.* Suwulmak ýagdaýy.

SUWULMAK [suwulmok], *işl.* Ýeriň ýüzünden süýnüp gitmek. *Ýylan suwlup geçdi.*

SUWULMAKLYK [suwulmokluk], *iş ady.* Suwulmak ýagdaýy.

SUWUMSYZ [suwumsuz], *syp., ser.* **Suwjuk**. *Ol näme üçin suwumsyz gürrüň edýär?*

SUWUMSYZLYK [suwumsuzluk], *at, ser.* **Suwjuklyk**. *Şunuň suwumsyzlygy aýryljak däl.*

SUWUMSYZRAK [suwumsuzura:k], *syp.* Suwjugrak.

SÜBSE [süvsö], *at.* Öý, düşek we ş. m. süpürmek üçin sübselikden we ş. m. boglup taýýarlanýan enjam.

◊ **Sübse bogmak** haýsy hem bolsa bir mesele boýunça belli bir netijä gelmek. **Bogan sübsesi bolmazlyk** ýüze tutar ýaly iş bitirip bilmezlik, elinden zat gelmezlik. *Näçe öwünse-de, bogan sübsesi bolmady.*

SÜBSEÇI [süvsöçü], *at, gepl. d., ser.* **Sübsegär**.

SÜBSEGÄR [süvseğä:r], *at, gepl. d.* Sübse bilen ýer süpürip işleýän adam. *Sübsegär biziň üçinem alada etme kemini goýmady* ("Edebiýat we sungat")

SÜBSEGÄRLIK [süvseğä:rlik], *at, gepl. d.* Sübsegäriň ýagdaýy, käri.

SÜBSEKEŞ [süvsekeş], *at, gepl. d.* Sübsegär.

SÜBSEKEŞLIK [süvsekeşlik], *at, gepl.d.* Sübsegärlik.

SÜBSELEME [süvsölömö], *iş ady.* Sübselemek ýagdaýy.

SÜBSELEMEK [süvsölömök], *işl.* Sübse bilen süpürmek, sübse çalmak. *Oturjak ýeriňi sübseledi.*

SÜBSELEMEKLIK [süvsölömöklük], *iş ady.* Sübselemek ýagdaýy.

SÜBSELEMEZLIK [süvsölömözlük], *işl.* Sübse bilen süpürmezlik, sübse çalmazlyk.

SÜBSELENMEK [süvsölönmök], *işl.* Sübse bilen süpürilmek, sübse çalynmak.

SÜBSELEŞMEK [süvsölöşmök], *işl.* Sübse bilen süpürişmek, sübse çalyşmak. *Howlyny suwlaşdyk, sübseleşdik.*

SÜBSELETMEK [süvsölötmök], *işl.* Sübse bilen süpürtmek, sübse çaldyrmak.

SÜBSELEÝIŞ [süvsölöýüş], *iş ady.* Sübselemek hereketi.

SÜBSELÄBERMEK [süvsölä:vermek], *işl.* Sübselemäge başlamak.

SÜBSELIK [süvsölük], *at.* Mekgejöwenler maşgalasyndan bolan, başy seçelenip duran däneli, uzyn-uzyn ince baldakly sübse edilýän ösümlik. *Sübselik ekmek.*

SÜDENEKLEMEK [südönöklömök], *işl., ser.* **Südürlemek**.

SÜDENEKLETMEK [südönöklötmök], *işl., ser.* **Südürletmek**. *Çyk, how, şu taýdan, ýeňsäňden südenekletmejek bolsaň* ("Edebiýat we sungat").

SÜDÜRDIKLEME [südürdüklömö], *iş ady.* Südürdiklemek ýagdaýy.

SÜDÜRDIKLEMEK [südürdüklömök], *işl.* Itip, çekip ýöretmek,süýräp, iteläp äkitmek.

SÜDÜRDIKLEMEKLIK [südürdüklömöklük], *iş ady.* Südürdiklemek ýagdaýy.

SÜDÜRDIKLEMEZLIK [südürdüklömözlük], *işl.* Itip, iteläp, öňe ýöretmezlik, öňe itermezlik.

SÜDÜRDIKLENMEK [südürdüklönmök], *işl.* Itilip, çekilip ýöredilmek, süýrelip, itelenip äkidilmek.

SÜDÜRDIKLETMEK [südürdüklötmök]**,** *işl., ser.* **Südürdiklemek**.

SÜDÜRDIKLEÝIŞ [südürdüklöýüş], *iş ady.* Südürdiklemek ýagdaýy.

SÜDÜRLEMEK [südürlömök], *işl., ser.* **Südürdiklemek.**

SÜDÜRLEMEKLIK [südürlömöklük], *iş ady.* Südürlemek ýagdaýy.

SÜDÜRLEMEZLIK [südürlömözlük], *işl.* Itip, çekip ýöretmezlik, süýrelip, itelenip äkitmezlik.

SÜDÜRLETMEK [südürlötmök], *işl.* Südürlemäge ýol bermek. *Südürletmejek bolsaň, garaň görünmesin.*

SÜDÜRLEÝIŞ [südürlöýüş], *iş ady.* Südürlemek ýagdaýy.

SÜLÇI [sülçü], *at.* Jenaýatlaryň üstüni açmak üçin deslapky derňew geçirýän wezipeli adam.

SÜLÇÜLIK [sülçülük], *at.* Sülçiniň käri, ýagdaýy.

SÜLE [sülö] **I**, *at.* Dänesi iým ýa-da ýarma üçin peýdalanylýan ýazlyk ak ekin. *Ekerançylar bugdaý, arpa, şaly, süle, jöwen ekýärler.*

SÜLE [sülö] **II: sülä gelmek (getirmek)** delil bolar ýaly etmek. *Sülä geler ýaly edip aýdan bolsaň bolýar.*

SÜLEKEÝ [sülököý], *at.* Agyz, bokurdak mäzleriniň emele getirýän suwuklygy.

SÜLELIK [sülölük], *at.* Süle ekilen meýdan.

SÜLGÜN [sülğün], *at.* **1**. Towuklar maşgalasyn-dan bolan meýdan guşy, ýabany towuk. *Birdenkä, sülgün güsürdäp galdy.* **2**. Gyza dakylýan at.

SÜLLERIBERMEK[süllörüvermek], *işl.* Süllerip başlamak.

SÜLLERIŞ [süllörüş], *iş ady.* Süllermek ýagdaýy.

SÜLLERIŞMEK [süllörüşmök], *işl.* Süllermek katdyna ýetmek (köp zat, köp adam hakynda).

SÜLLERME [süllörmö], *iş ady.* Süllermek ýagdaýy.

SÜLLERMEK [süllörmök], *işl.* **1**. Suwsuzlyk, yssylyk zerarly ösümlikleriň terligi gaçyp, ýapraklary

ýagdaýy.

SUWLUK I, *syp.* Suwy bol, suwy köp, bol suwly. *Olaryň ýurdy suwluk ýurt.*

SUWLUK II, *at.* Uýanyň atyň agzyna salynýan halkaly demri, agyzzyryk. *Meniň atymyň suwlugy çykypdyr* ("Görogly").

SUWLUKMA [suwlukmo], *iş ady.* Suwlukmak ýagdaýy.

SUWLUKMAK [suwlukmok], *işl.* Ýeriň üstki gatlagynyň içi bilen süýnüp, ýumlugyp gitmek (azal, plug hakynda). *Suwlugyp barşyna, ýeri aňsatlyk bilen agdaryşyna guwandy.*

SUWLUKMAKLYK [suwlukmokluk], *iş ady.* Suwlukmak ýagdaýy.

SUWLUKTORBA [suwlukto:rvo], *at.* Içine iýer-içer ýaly zatlar we ş. m. salnyp, ýanyň bilen göterilýän torba.

SUWLUKÝOL [suwlukýo:l], *at, gepl.d;*Uzak ýola gidilende – suw içmek üçin düşlenýän iki düşelgäniň aralygyny aňladýan aralyk, uzaklygyň takmyn ölçegi.

SUWLULANDYRMAK [suwlulonnurmok], *işl.* Ýap, howdan we ş. m. arkaly ýerlere suw eltmek, suw bermek, suw bilen üpjün etmek. *Etraby suwlulandyrmak barada edilen iş bijaý köp.*

SUWLULANDYRMAZLYK [suwlulonnurmozluk], *işl.* Ýap, howdan we ş. m. arkaly ýerlere suw eltmezlik, suw bermezlik, suw bilen üpjün etmezlik.

SUWLURAK [suwlura:k], *syp.* Düzüminde suwy köpräk. *Şu almalaryň-a öňkülerden suwlurak.*

SUWLUŞ, *iş ady.* Suwulmak ýagdaýy.

SUWLY, *syp.* **1**. Düzüminde suwy bar bolan, ter. *Hyýar örän ter, hem suwly bolýar.* **2**. *göç. m.* Sowuk ýarag we ş. m. ýasalandan soň gyzdyrylyp, berk bolmagy üçin gyzgynlygyna sowuk suwa salnyp berkligi artdyrylan, suw berlen.

◊ **Suwly äkidip, suwsuz getirmek** *ser.* **Suwsuz äkidip, suwsuz getirmek.**

SUWOTY, *at.* Suwluk ýerlerde gögeräýän uzyn inçe ýaprakly, başy seçelenip duran däneli ösümlik.

SUWÖLÇEÝJI [suwölçöýjü], *at.* Harçlanýan suwuň mukdaryny ýa-da onuň akyş derejesini ölçemek üçin ulanylýan gural.

SUWSABERMEK [suwsa:vermek], *işl.* Suwsap başlamak, suwsap ugramak.

SUWSALMAK [suwsolmok], *işl.* Suw içesiň gelmek, suwsuzlygyň, teşneligiň duýulmak.

SUWSAMA [suwsomo], *iş ady.* Suwsamak ýagdaýy.

SUWSAMAK [suwsomok], *işl.* **1**. Suw içesiň gelmek, suwsuzlyk duýmak, teşnelik duýmak. **2**. Suwy kem bolmak, suw ýetmezlik etmek (ösümlik, ekin hakda).

SUWSAMAKLYK [suwsomokluk], *iş ady.* Suwsamak ýagdaýy.

SUWSAMAZLYK [suwsomozluk], *işl.* **1**. Suw içesiň gelmezlik, suwsuzlygyňy duýmazlyk, teşneligiňi duýmazlyk. **2**. Suwy kem bolmazlyk, suw ýetmezlik etmezlik (ösümlik, ekin hakynda).

SUWSAŞMAK [suwsoşmok], *işl.* **1**. Bile suwsamak. *Olar meýdandan suwsaşyp geldiler.* **2**. Suwy kem
bolmak, suw ýetmezlik etmek (ösümlikler, ekinler hakda).

SUWSATMAK [suwsotmok], *işl.* **1**. Suwsar ýaly etmek. *Gawun-garpyz pazyllaryny düwünçege durmazyndan öň az-kem suwsatsaň, hasyly gowy bolýar.*

SUWSAÝYŞ [suwsoýuş], *iş ady.* Suwsamak ýagdaýy.

SUW-SIL [suw-si:l], *hal.* Bütin töwerege ýaýraýan bol suw. *Gar suw-sil bolup eredi.Ýagan ýagy töweregi suw-sil etdi.*

SUW-SÖL, *at*, *gepl.d.* **Suw**. *Öýde suw-sölem ýok eken.*

SUWSURAMAK [suwsuromok], *işl., ser.* **Suwsamak.** *Gawun pazyllary suwsurap, ýapraklaryny sallaşyp otyrlar.*

SUWSUZ, *syp.* **1**. Düzüminde suwy, şiresi az bolan, ter däl. *Suwsuz alma.* **2**. Suwsaýan, suw isleýän. *Özüniň açdygyna, suwsuzdygyna garaman, ökjesi ýeňledi* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Suw içmän, suwa ýakylman, teşne. *Düýe bir hepdeläp suwsuz oňup bilýär.* **4**. Suwy bolup gutaran, guran. *Suwsuz ýap. Suwsuz guýy.*

◊ **Suwsuz äkidip, suwsuz getirmek** hilegär, mekir bolmak; gaty aldamak.

SUWSUZLYK [suwsuzluk], *at.* Suw ýetmezlik, suwsamaklyk.

SUWSUZRAK [suwsuzura:k], *syp.* Azda-kände suwsuz.

SUWUDYLMAK [suwudulmok], *işl.* Goýy halyndan suwuk halyna getirilmek, suwly edilmek, suwgardylmak.

SUWUDYŞ [suwuduş], *iş ady.* Suwutmak ýagdaýy.

SUWUDYŞMAK [suwuduşmok], *işl.* Goýy halyndan suwuk halyna getirişmek, suw ýaly edişmek.

SUWUGRAK [suwğura:k], *syp.* Erginräk, bolmalysyndan suwy köpräk.

SUWUK, *syp.* **1**. Akmaga, guýulmaga ukyby bolan, ergin. *Biziň gözümiz ýody suwuk görnüşinde görmäge öwrenişipdir.* **2**. Goýy däl, köp suw garylan. **3**. *göç. m.,ser.* **Suwjuk**.

◊ **Suwuk ýangyç** nebit önümleri. *Her gije-gündizde ýüzlerçe tonna suwuk ýangyç çykarylýar.*

SUWUKLYK [suwukluk], *at.* **1**. Jisimiň akyp, guýlup bilijilik ýagdaýy, erginlik. *Suwuklyk läbige öwrüldi.* **2**. Suwuk ýagdaýda bolanlyk, goýy dällik.

SÜMGÜRMEK [sümğürmök], *işl.* Burundan batly howa çykaryp, dem alyş ýoluny arassalamak.

SÜMGÜRMEKLIK [sümğürmöklük], *iş ady.* Sümgürmek ýagdaýy.

SÜMGÜRMEZLIK [sümğürmözlük], *işl.* Sümgürip durmazlyk.

SÜMGÜRTMEK [sümğürtmök], *işl.* Sümgürmek hereketini etdirmek.

SÜMME [sümmö] **I: sümme tokaý** ýolsuz-ýodasyz, gür tokaý, jeňňel.

SÜMME [sümmö] **II**, *iş ady.* Sümmek ýagdaýy.

SÜMME [sümmö] **III**, *at.* Demir deşmek üçin ulanylýan, ujy togalakdan inçe, ýokarsy ýognalyp gidýän polat enjam, gural.

SÜMMEK [sümmök], *işl.* **1**. Sümelgeden ýa-da bir deşikden, aralykdan ýapyrylyp, eglip geçmek. **2**. *göç. m.* Bir zadyň içine girmek, içinde ýerleşmek, gizlenmek.

◊ **Sümere deşik tapmazlyk** gaçyp girere ýer tapmazlyk, çykalga tapmazlyk.

SÜMMEKLIK [sümmöklük], *iş ady.* Sümmek ýagdaýy.

SÜMMEN [summon], *at.* Ýaş çaganyň gulaklaryny ýapyp duran gurama tahýasy. *Meniň ballym ýaşynda, Ýaşyl sümmen başynda* (Hüwdüden).

SÜMMÜL I, *at.* Däneli ekinleriň boý alyp başa durmazynyň öň ýanyndaky görnüşi, tümmül.

SÜMMÜL II, *at.* Garpyzyň bişendigini bilmek üçin kesilip alynýan bölek. *Garpyzyň bir ýerinden sümmül almasaň, onuň içiniň nähilidigini bilip bolanok.*

SÜMMÜLLEME [sümmüllömö], *iş ady.* Sümmüllemek ýagdaýy.

SÜMMÜLLEMEK [sümmüllömök], *işl. Garpyzyň* bişendigini bilmek üçin böwründen ýa-da sapagynyň ýerinden (pelliginden, göweginden) pyçagy çümdürip bölüp almak.

SÜMMÜLLEMEKLIK [sümmüllömöklükl, *iş ady.* Sümmüllemek ýagdaýy.

SÜMMÜLLEMEZLIK |sümmüllömözlük|, *işl.* Sümmül almazlyk.

SÜMMÜLLENMEK [sümmüllönmök], *işl.* Sümmül alynmak. *Sümmüllenen garpyz.*

SÜMMÜLLETMEK [sümmüllötmök], *işl.* Sümmül aldyrmak. *Garpyzy sümmülledip görmek.*

SÜMMÜLLEÝIŞ [sümmüllöýüş] *iş ady.* Sümmüllemek ýagdaýy.

SÜMMÜLLÄBERMEK [sümmüllä:vermek], *işl.* Sümmülläp başlamak.

SÜMMÜLSUWY, *at, gepl. d.* Bugdaýa berilýän iň soňky suw. *Bugdaýyň sümmülsuwuny berdik.*

SÜMRE [sümrö]**: sümre geýmek** kellä geýilýän geýimi basyp, çümre geýmek. *Ol telpegini sümre geýip daş çykdy.*

SÜMRÜBERMEK [sümrüvermek], *işl.* Sümrüp başlamak.

SÜMRÜLMEK [sümrülmök], *işl,* Açgözlük bilen çalt-çaltdan iýmek.

SÜMRÜŞ, *iş ady.* Sümürmek ýagdaýy.

SÜMRÜŞMEK [sümrüşmök], *işl.* Köp bolup açgözlük bilen çalt-çaltdan iýilmek.

SÜMSÜLDEMEK [sümsüllömök], *işl.*, *gepl. d., ser.* **Sümsünmek**.

SÜMSÜLE [sümsülö], *at.* Gyzlaryň tahýalarynyň etegine dakynýan, uzynja şelpe ýapraklyja düzme bezeg şaýy. *Sümsüleler jyňňyrdaýar.*

SÜMSÜNIBERMEK [sümsünüvermek], *işl.* Sümsünip başlamak.

SÜMSÜNIŞ [sümsünüş], *iş ady.* Sümsünmek ýagdaýy.

SÜMSÜNIŞMEK[sümsünüşmök], *işl.* **1**. Köp bolup açgözlülik bilen ysyrganyp, kaňkaşyp ýörmek (birnäçe it, pişik we ş. m. hakynda). **2**. *göç. m.* Bir zat agtaryşyp ýörmek, ygyp aňtaşmak.

SÜMSÜNME [sümsünmö], *iş ady.* Sümsünmek ýagdaýy.

SÜMSÜNMEK [sümsünmök], *işl.* **1**. Ysyrganyp, kaňkap ýörmek, sümüsgenmek. **2**. *göç. m.* Bir zat gözläp, agtaryp ýörmek (adam hakynda). *Nirde näme barka diýip sümsünip ýörme.*

SÜMSÜNMEKLIK [sümsünmöklük], *iş ady.* Sümsünmek ýagdaýy.

SÜMSÜNMEZLIK[sümsünmözlük], *işl.* Sümsünip ýörmezlik.

SÜMÜBERMEK [sümüvermek], *işl.* Sümüp başlamak.

SÜMÜK, *at.* Burundan gelýän şepbeşik suwuklyk.

SÜMÜKLI [sümüklü], *syp.* **1**. Burundan sümügi akyp duran. *Sümükli çaga.* **2**. *göç. m.* Özüni oňarman ýören, nalajedeýin, lellim (oglan hakda). *Bu iş her bir sümükliniň elinden geljek zat däl.*

SÜMÜLMEK [sümülmök], *işl.* **1**. Sümelgeden ýa-da bir deşikden, aralykdan ýapyrylyp, eglip geçmek. *Ol sümelgeden sümülip geçdi.* **2**. Bir zadyň içine girilmek, içinde ýerleşilmek, gizlenmek. **3**. Bir ýere, işe aralaşmak.

SÜMÜRME [sümürmö], *iş ady.* Sümürmek ýagdaýy.

SÜMÜRMEK [sümürmök] **I**, *işl.* Açgözlük bilen çalt-çaltdan iýmek, symyşlamak, sygnamak. *Ajygan haýwanlar ot sümüräärdiler.*

SÜMÜRMEK [sümürmök] **II**, *işl.* Başgaby çümre geýmek, üstünden basyp geýmek. *Sowukdan ýaňa telpegini sümrüp geýipdir.*

SÜMÜRMEKLIK [sümürmöklük] **I**, *iş ady.* Sümürmek ýagdaýy.

SÜMÜRMEKLIK [sümürmöklük] **II**, *iş ady.*

sallanmak. *Günortanlar ýapraklar birneme süllerýärdi.* **2**. *göç. m.* Güýçden, kuwwatdan gaçyp gowşamak, ysgyndan düşmek. **3**. Keýpsizlik, ýarawsyzlyk zerarly ýüzüňi sallamak. *Näme, beýdip süllerip otyrsyň?*

SÜLLERMEKLIK [süllörmöklük], *iş ady.* Süllermek ýagdaýy.

SÜLLERMEZLIK [süllörmözlük], *işl.* Süllermek katdyna ýetmezlik.

SÜLLERTMEK [süllörtmök], *işl.* **1**. Suwsuzlyk, yssylyk zerarly ösümlikleriň terligini gaçyrtmak. *Suw tutman gowaçany süllerdipsiň!* **2**. Güýçden, kuwwatdan gaçyryp gowşatmak, ysgyndan düşürmek.

SÜLLÜMBAÝ [süllümma:ý]**: süllümbaý bolmak (etmek) 1)** ýagyşda boýdan-başa ezilmek ýa-da suwa batyp myžžyk bolmak. *Bärik giräýiň, ýogsa süllümbaý bolarsyňyz!* ("Edebiýat we sungat"). **2)** agyr iş, näsaglyk zerarly derläp, öl-myžžyk bolmak. *Çaga süllümmaý bolup oýandy.*

SÜLMEK [sülmök], *işl.* Kenegi ýa-da sürpek aşygy başam hem-de süýem barmaklaryň bilen başga bir aşygy urmak üçin ýerden sürpäp oklamak.

SÜLMÜREME [sülmürömö], *iş ady.* Sülmüremek ýagdaýy. *Sülmüreme, näz-kereşme bilen ýigidiň ýüzüne garady.*

SÜLMÜREMEK [sülmürömök], *işl.* Ýüzüňi aşak salyp, geplemän asylly görnüşde süzülip, süýnüp-sarkyp oturmak.

SÜLMÜREMEKLIK [sülmürömöklük], *iş ady.* Sülmüremek ýagdaýy.

SÜLMÜREMEZLIK [sülmürömözlük] *işl.* Sülmüräp oturmazlyk.

SÜLMÜREŞMEK [sülmüröşmök] *işl.* Birnäçe bolup bilelikde sülmüremek. *Olar esli salym sülmüreşip oturdylar* ("Edebiýat we sungat").

SÜLMÜRETMEK [sülmürötmök] *işl.* Sülmüremäge mejbur etmek, sülmürär ýaly etmek. *Aýdylan sözler ony sülmüretdi.*

SÜLMÜREÝIŞ [sülmüröýüş], *iş ady.* Sülmüremek ýagdaýy.

SÜLMÜRÄBERMEK [sülmürä:vermek], *işl.* Sülmüräp başlamak.

SÜLPERILMEK [sülpörülmök|, *işl.* Geýlen geýim giň we uzyn bolup, ýerden süýrenip ýatmak, halparmak.

SÜLPERIŞMEK[sülpörüşmök], *işl.* Sülperip durmak (egin-eşikleriň birnäçesi hakynda).

SÜLPERME [sülpörmö], *iş ady.* Sülpermek ýagdaýy.

SÜLPERMEK [sülpörmök], *işl.* Geýlen geýim giň we uzyn bolup, ýerden süýrenip ýatmak, halparmak.

SÜLPERMEKLIK [sülpörmöklük], *iş ady.* Sülpermek ýagdaýy. *Halypa, sülpermeklik, ruhdan gaçmaklyk size gelşenok.*

SÜLPÜLDEME [sülpüllömö], *iş ady.* Sülpüldemek ýagdaýy.

SÜLPÜLDEMEK [sülpüllömök] *işl.* Uzyn, giň geýim geýip, tagaşyksyz ýöremek.

SÜLPÜLDEMEKLIK [sülpüllömöklük], *iş ady.* Sülpüldemek ýagdaýy.

SÜLPÜLDEMEZLIK |sülpüllömözlük|, *işl.* Sülpüldäp ýöremezlik.

SÜLPÜLDEŞMEK [sülpüllöşmök], *işl.* Birnäçe bolup sülpüldäp ýöremek. *Sülpüldeşip nireden gelýärsiňiz?*

SÜLPÜLDETMEK [sülpüllötmök] *işl.* Sülpüldemek derejesine ýetirmek, sülpüldeýän görnüşe getirmek.

SÜLPÜLDEÝIŞ [sülpüllöýüş], *iş ady.* Sülpüldemek ýagdaýy.

SÜLPÜLDÄBERMEK [sürpüllä:vermek], *işl.* Sülpüldäp ugramak, giň geýim geýip tagaşyksyz ýöräbermek.

SÜLSAT [sülsa:t], *at, kön. s.* Goşuna gerekli enjamlar.

SÜLÜK, *at.* **1**. Haýwanlaryň agzyna, bogazyna ýapyşyp, olaryň ganyny sorup ýaşaýan suw gurçugy. **2**. Lukmançylykda adamyň hapa ganyny sordurmak üçin peýdalanylýan suw jandary. **3**. *göç. m.* Süýthor, eziji.

◊ **Sülük barmak** inçeden uzyn barmak.

SÜLÜKLEME [sülüklömö], *iş ady.* Sülüklemek ýagdaýy.

SÜLÜKLEMEK [sülüklömök], *işl.* Esasan, malyň agzyna, bogazyna sülük ýapyşmak, sülük düşmek. *Düýämiz sülükläpdir.*

SÜLÜKLEMEKLIK [sülüklömöklük], *iş ady.* Sülüklemek ýagdaýy.

SÜLÜKLEÝIŞ [sülüklöýüş], *iş ady.* Sülüklemek ýagdaýy.

SÜMDÜRMEK [sümdürmök], *işl.* Sümmäge mümkinçilik döretmek.

SÜMEK [sümök] **I**, *at.* Egirmek üçin pişgeden süýri görnüşde süýlüp goýlan ýüň.

SÜMEK [sümök] **II**, *at,gepl.d.* Süňk.

◊ **Ite bir sümek bergisi bolmak** köp bergi etmek, berginiň aşagynda galmak.

SÜMELGE [sümölgö], *at.* **1**. Sümüp geçilýän geçelge, deşik we ş. m. ýer. *Galanyň sümelgesi.* **2**. *gepl. d.* Öý, tam, kepbe, çatma we ş.m.. *Her kim malgarasyny ýatagyna salýar-da, öz sümelgesine gidýär.*

SÜMGÜRINMEK [sümğürünmök], *işl.* Iki barmagyň bilen burnuňy çalarak gysyp, onuň deşiklerinden bat bilen howa çykarmak arkaly içini arassalamak. *Ol elýaglygyny çykaryp sümgürindi.*

SÜMGÜRIŞ [sümğürüş], *iş ady.* Sümgürmek ýagdaýy.

SÜMGÜRME [sümğürmö], *iş ady.* Sümgürmek ýagdaýy.

süňüledi (“Kitaby dedem Gorkut”).

SÜŇÜLIK [süňülük], *at, kön. s*. Naýzanyň ujuna geýdirilýän demir. *Süňüligi Depegözüň gözüne eýle basdy, kim Depegözüň gözi heläk oldy* (“Kitaby dedem Gorkut”).

SÜPLEME [süplömö], **1**. *iş ady*. Süplemek ýagdaýy. **2**. *ser.* **Süplük**.

SÜPLEMEK [süplömök], *işl.* **1**. Syryp-süpürip, bir ýere üýşürmek, toplamak (ýandagyň dökülen pürleri we ş. m. çöp-çalam hakynda). **2**. *göç. m.* Nebsewürlik bilen iýmek, syryp-süpürip almak. *Bu günler sürüdäki goýunlar saman süpläp ýörenok.*

SÜPLEMEKLIK [süplömöklük], *iş ady.* Süplemek ýagdaýy.

SÜPLEMEZLIK [süplömözlük], *işl.* Süplemek işini ýerine ýetirmezlik.

SÜPLENMEK [süplönmök], *işl.* **1**. Syryp-süpürip bir ýere üýşürilmek, toplanmak. *Süplenip goýlan saman-sepiri towuklar aýaklary bilen peşeýärdiler.* **2**. Nebsewürlik bilen iýilmek, syryp-süpürip alynmak.

SÜPLEŞMEK [süplöşmök], *işl.* Süplemäge kömek etmek, bile süplemek.

SÜPLETMEK [süplötmök], *işl.* Syryp-süpürdip bir ýere üýşürtmek, toplatmak.

SÜPLEÝIŞ [süplöýüş], *iş ady.* Süplemek ýagdaýy.

SÜPLÄBERMEK [süplä:vermek], *işl.* Süpläp ugramak, süplemegi dowam etdirmek.

SÜPLÜK, *at.* Süpürilip, toplanyp goýlan çöp-çalam, saman-sepir, hapa-supa. *Daş işigindäki ojaga süplük döküp ot beryär. Onuň aýaly süplükleri syryşdyryp ýördi.*

SÜP-SÜÝJI [süp-süýjü], *syp.* Örän süýji.

SÜPÜGRÄK [süpüğürä:k], *syp.* Azda-kände süpük.

SÜPÜK, *syp., gepl. d.* Baryp ýatan arakkeş ýa-da neşekeş. *Süpük arakkeş.*

SÜPÜRIBERMEK [süpürüvermek], *işl.* Süpürip başlamak, süpürmegi dowam etdirmek.

SÜPÜRILMEK [süpürülmök], *işl.* **1**. Öýüň içi, daşary
sübse bilen arassalanmak, tämizlenmek. *Howlynyň içi suwlangy, tämiz süpürilgidi.* **2**. Der, ýaş ýaly zatlar syrylyp aýrylmak.

SÜPÜRINMEK [süpürünmök], *işl.* Öz el-ýüzüňi, endamyňy we ş. m. süpürmek.

SÜPÜRIŞ [süpürüş], *iş ady.* Süpürmek ýagdaýy.

SÜPÜRIŞDIRMEK [süpürüşdürmök], *işl.* Birnäçe ýeri ýa-da birnäçe zady süpürip, tämizläp, arassalap çykmak, birnäçe gezek süpürmek. *Içerini-daşaryny süpürişdirdi.*

SÜPÜRIŞMEK [süpürüşmök], *işl.* **1**. Süpürmäge kömek etmek. *Gyzy ejesine içerini süpürişdi.* **2**. Bile süpürmek.

SÜPÜRME [süpürmö], *iş ady.* Süpürmek ýagdaýy.

SÜPÜRMEK [süpürmök], *işl.* **1**. Öýi-düşegi we ş. m. sübse bilen arassalamak, tämizlemek. *Jaýyň içini süpürip çykdy.* **2**. Der, ýaş ýaly zatlarý syryp aýyrmak. *Ol elýaglygy bilen gözlerini süpürdi.*

SÜPÜRMEKLIK [süpürmöklük], *iş ady*. Süpürmek işi.

SÜPÜRMEZLIK [süpürmözlük], *işl.* Süpürmek işini etmezlik.

SÜPÜRTMEK [süpürtmök], *işl.* Süpürmek işini başga birine etdirmek. *Howlyny süpürtmek.*

SÜRBE-SÜR [sürvö-sür], *hal, gepl. d.* Bir zadyň yzy bilen, yzysüre, bada-bat. *Sürbe-sür onuň yzyna düşdi.*

SÜRÇEGRÄK [sürçöğrä:k], *syp.* Azda-kände sürçek.

SÜRÇEK [sürçök], *syp.* **1**. Gar eräp, ýagyş ýagyp doňan, taýgak, typançak (ýer). *Ol käbir sürçek ýerlere gabat gelende taýýardy we öňe ýöreýärdi.* **2**. Üsti ýa daşy ýylmanak (zat). *Sürçek gara daşly daglar.*

◊ **Sürçegi çykmak** işledilip, geýlip haýy gaçmak, ýylmanyp, sürlüp könelip galmak. *Sürçegi çykan teker. Sürçegi çykan köwüş.*

SÜRÇEKLIK [sürçöklük], *at.* Sürçek ýagdaýda bolmaklyk.

SÜRDÜRMEK [sürdürmök], *işl.* **1**. Sürmek işini başga birine etdirmek, sürmek üçin mümkinçilik bermek. **2**. Degip, sürtäp ýukaltdyrmak. **3**. *göç. m.* Derman bilen içiňi ýörär ýaly etmek.

SÜRE [sürö], *at.* Gurhanyň aýry-aýry bölekleri.

SÜREK [sürök] **I**, *at, gepl. d.* Belli bir mukdardaky ölçegli wagt, ahyrky pelle, möhlet. *Başlyklyk süregi doldy.*

◊ **Süregiňe ýetdirmek** beren ähdiň, wadaň we ş. m. gutarmak. *Ýalan sözläp, süreklerine ýetdirdiler.*

SÜREK [sürök] **II**, *at.* Bir ýerden ikinji bir ýere kireýine sürülýän satlyk mal, ownuk janly, dowar.

SÜREKÇI [sürökçü], *at.* Bir ýerden ikinji bir ýere kireýine satlyk mal, ownuk janly sürüp barýan adam. *Sürekçä näme berdiň?*

SÜREKÇILIK [sürökçülük], *at*. Sürekçiniň ýagdaýy, käri.

SÜREN [sürön], *at.* **1**. Tilki, şagal ýaly haýwanlaryň ýer gazyp ýaşaýan hini. *Kerwenler hem hälki gulpy döwük küýzelerini tilkiniň süreniniň agzynda taşlap gidenler* (“Türkmen halk ertekileri”). **2**. *göç. m*. Goranmak üçin gizlin jaý, buky, bukalga.

SÜRESOKMA [sürösokmo], *syp.* Gaty gür, biri-birine ýakyn.

SÜRGI [sürğü] **I**, *at.* Iç süryän derman.

SÜRGI [sürğü] **II**, *at.* Guşlary (esasan, käkiligi)

Sümürmek ýagdaýy.

SÜMÜRMEZLIK [sümürmözlük] *işl.* Açgözlük bilen çalt iýip gutarmazlyk, lak-luk atmazlyk, symyşlamazlyk.

SÜMÜŞ, *iş ady.* Sümmek ýagdaýy.

SÜMÜŞMEK [sümüşmök], *işl.* **1**. Köp bolup sümelgeden ýa-da bir deşikden, aralykdan ýapyrylyp, eglip geçip başlamak. **2**. Bir zadyň içine yzly-yzyna sümmek.

SÜNBÜL [sümmül], *at.* **1**. *ser.* **Sümmül I**. **2**. *k. d., göç. m.* Söýgüliniň saçy.

SÜNÇMEK [sünçmök], *işl.,ser.* **Sançmak**.

SÜNJÜLMEK [sünjülmök], *işl.* Sünjülip goýulmak. *Iňňe sünjülmek. Tiken sünjülmek.*

SÜNNET [sünnöt], *at.* **1**. Däp-dessur, adat, düzgün; Muhammet pygamberden galan dini däp, kada. *Pygamber sünnetin berjaý Kylaýyn diýseň öýlengin* (Magtymguly). **2**.Ýaşajyk oglanlaryn erkeklik agzasynyň pürçügini kesip aýyrmak däbi.

◊ **Sünnete ýatyrmak** Yslam dinine eýerýän halklarda oglanyň ujudynyň pürçügini kesip aýyrmak. *Oglany sünnete ýatyrdylar.* **Sünnet toýy** çaganyň sünnete ýatyrylmagy mynasybetli geçirilýän toý.

SÜNNETLEME [sünnötlömö], *iş ady.* Sünnetlemek ýagdaýy.

SÜNNETLEMEK [sünnötlömök], *işl.,ser.* **Sünnete ýatyrmak.**

SÜNNETLEMEKLIK [sünnötlömöklük], *iş ady.* Sünnetlemek ýagdaýy.

SÜNNETLEMEZLIK[sünnötlömözlük], *işl.* Sünnet etmezlik, sünnete ýatyrmazlyk.

SÜNNETLENMEK [sünnötlönmök], *işl.* Sünnete ýatyrylmak.

SÜNNETLETMEK [sünnötlötmök], *işl.* Sünnet etdirmek, sünnete ýatyrtmak.

SÜNNETLEÝIŞ [sünnötlöýüş], *iş ady.* Sünnetlemek ýagdaýy.

SÜNNÄLEME [sünnä:leme], *iş ady.* Sünnälemek ýagdaýy.

SÜNNÄLEMEK [sünnä:lemek], *işl.* Timarlap, oňat nepis edip ýasamak, bejermek, tikmek. *Ol örän sünnäläp bejerilen akgaýma tahýady* (“Edebiýat we sungat”).

SÜNNÄLEMEKLIK [sünnä:lemeklik], *iş ady.* Sünnälemek ýagdaýy.

SÜNNÄLEMEZLIK [sünnä:lemezlik], *işl.* Sünnäläp ýerine ýetirmezlik.

SÜNNÄLETMEK [sünnä:letmek], *işl.* Sünnälemek işini başga birine etdirmek.

SÜNNÄLEÝIŞ [sünnä:leýiş], *iş ady.* Sünnälemek ýagdaýy.

SÜNNÄLÄBERMEK [sünnä:lä:vermek], *işl.* Sünnäläp ýerine ýetiribermek.

SÜNNI [sünnü], *at.* Yslam dinine eýerýän musulman. *Bu hut Görogly sünniniň özüdir* (“Görogly”).

SÜŇI [süňü], *at, kön. s.* Naýza.

SÜŇK, *at.* **1**. Adam, haýwan bedeniniň daşyna et ören gaty süýekleri. **2**. *göç. m.* Beden, göwre.

◊ **Süňk başy iri** süňkleri iri, süňklek, daýaw, berdaşly (adam hakynda). *Ol süňk başy iri adam.* **Süňk getirmek** malyň aýagy zarbygyp, ownuk süňklerine zyýan ýetip, süňk döremek. **Süňk hossary** adamyň ýakyn dogan-garyndaşlary. **Süňklerinden torba asaýmaly** örän hor, arryk düşen, süňkleri somalyşyp duran. **Süňk tapan it ýaly** bir zada begenmek, ýylgyrmak. **Süňk (süňňüni) yzarlamak** aslyna, gelip çykyşyna garamak.

SÜŇKLEGRÄK [süňklöğürä:k], *syp.* Süňki iriräk.

SÜŇKLEK [süňklök], *syp.* Süňki iri, daýaw, daýanykly, süňk başy iri. *Ol süňklek oglandy.*

SÜŇKLI [süňklü], *hal, syp.* Süňki köpräk, eti azrak. *Alan etiň süňkli eken*.

SÜŇK-SAŇK, *at.* Süňkdür süňke meňzeş zatlar, süňk bölekleri. *Şol taýda süňk-saňklary gemrip ýörkäm, töweregime üýşen aç itler meni dalady* (“Myraly”).

SÜŇKSÜZ, *syp.* **1**. Süňki bolmadyk. *Süňksüz et.* **2**. *göç. m.* Örän gowy häsiýetli, mylaýym gylykly, ýumşak. *Süňksüz gowy adam.*

SÜŇKSÜZRÄK [süňksüzürä:k], *syp.* Süňki azrak.

SÜŇ(Ň) [süň(ň)], *at.* **1**. Adamyò bedeni, tutuş durky (düýp söze birinji, ikinji we üçünji şahsyň goşulmasy goşulyp ulanylýar. Meselem: süňňüm, süòòüň, süòòi we ş.m.). **2**. *göç.m.* Asly, gelip çykyşy. *Süňňi haramylar gaýtmaz raýyndan, Ýaşy gaýdyp sakgal agarmak bilen* (Zelili).

◊ **Süňňi gagşamak** bütin durkuň bilen titremek sandyramak. *Şu ýerde süňňi gagşady.* **Süňňi gowşak** aslynda, özünde bir hili gowşaklyk bolmak. **Süňňi sagat** sagdyn bedenli, jany sag. *Ol süňňi sagat adam.* **Süňňi ýeňil** çalasyn hereket edýän, sagat. *Enäniň süňňi ýeňildi.* **Süňňünden syzan** perzent. **Süňňüňden syzdyrmak** ýalbarmak. **Süňňüň agarmak** azap, ezýet, horluk görmek, zulum çekmek, halys bolmak. **Süňňüň gowşamak** bir hili gowşaklyk, ejizlik duýmak. **Süňňüni tutup bilmezlik** sowukdan gahardan, gorkudan we ş. m. ýaňa özüňi asuda saklap bilmezlik, galpyldy aralaşmak. *Süňňüni tutup bilmän gagşady.* **Süňňüň syzmak** nämedir bir zady duýmak, aňmak.

SÜŇŞÜK, *at.* Gaýma bilen ilki dörtden tutulyp, soň üç, iki, bir sanjylyp, aşakly-ýokarly gidýän tahýa we geýime salynýan nagyş. *Süňşügi ýerbe-ýer düşüpdir.*

SÜŇÜLEMEK [süňülömök], *işl., kön. s.* Süňi (naýza) bilen urmak, süňi bilen sünçmek. *Ol ony*

SÜRMELETMEK [sürmölötmök], *işl.* Sürme bilen boýatmak, reňkletmek, sürme çaldyrmak. *Gytyk gaşyny sürmeletmäge oturany-da şoldy weli, bir gopgun turdy.*

SÜRMELEÝIŞ [sürmölöýüş], *iş ady.* Sürmelemek ýagdaýy.

SÜRMELÄBERMEK [sürmölä:vermek], *işl.* Sürme bilen boýabermek, reňkläbermek, sürme çalybermek.

SÜRMEZLIK [sürmözlük], *işl.* Sürmek işini amal etmezlik.

SÜRNÜBERMEK [sürnüvermek], *işl.* Sürnüp (**2**) ugramak, sürnüp başlamak.

SÜRNÜBILMEK [sürnüvilmek], *işl.* Sürünmegi (**2**) başarmak.

SÜRNÜŞMEK [sürnüşmek], *işl. Birnäçe bolup bilelikde sürünmek* **2**.

SÜRPEK [sürpök], *at.* Aşyk oýnunda dikilgi oturan aşyklary sürpäp alyp gitmek üçin jikgesi we dükgesi sürpelen kenek, aşyk ýa-da ýylmanak daş.

◊ **Sürpegi çykmak** köp ulanmak, sürtülmek netijesinde könelip gitmek. *Sürpegi çykan aýakgap.*

SÜRPELMEK [sürpölmök], *işl.* **1**. Ýere degrip süýremek (geýim, aýakgap we ş. m. hakynda). **2**. Daşa we ş. m. sürtüp sürpek edilmek, ýylmanak edilmek.

SÜRPEME [sürpömö], *iş ady.* Sürpemek ýagdaýy.

SÜRPEMEK [sürpömök], *işl.* **1**. Ýere degrip süýremek (geýim, aýakgap we ş. m. hakynda). *Ädigini sürpäp, yzyna dolandy.* **2**. Daşa we ş. m. sürtüp sürpek etmek, ýylmanak etmek. *Oglanlar aşyklaryny daşa sürpeýärdiler.*

SÜRPEMEKLIK [sürpömöklük], *iş ady.* Sürpemek ýagdaýy.

SÜRPEMEZLIK [sürpömözlük], *işl.* Sürpäp durmazlyk, sürpäp ýörmezlik.

SÜRPENÇEK [sürpönçök], *syp., ser.* **Sürçek.** *Sürpençek ýer.*

SÜRPENMEK [sürpönmök], *işl.* **1**. Süýkenmek, degmek. *Araba käbir ýerde haýatlara sürpenip geçýärdi.* **2**. Özüň üçin daşa we ş. m. sürtüp sürpek etmek, ýylmanak etmek. *Kenek sürpenmek.*

SÜRPEŞMEK [sürpöşmök], *işl.* **1**. Ýere degrip süýreşmek (geýim, aýakgap we ş. m. hakynda). **2**. Daşa we ş. m. sürtdürip sürpek edişmek, ýylmanak etmäge kömekleşmek. *Kenek sürpeşmek.*

SÜRPETMEK [sürpötmök], *işl.* **1**. Ýere degrip süýretmek (geýim, aýakgap we ş. m. hakynda). **2**. Daşa we ş. m. sürtdürip sürpek etdirmek, ýylmanak etdirmek.

SÜRPEÝIŞ [sürpöýüş], *iş ady.* Sürpemek ýagdaýy.

SÜRPÄBERMEK [sürpä:vermek], *işl.* Sürpäp başlamak, sürpemegi dowam etmek.

SÜRREKLEMEK [sürröklömök], *işl., gepl. d, ser.* **Südürlemek**.

SÜRREKLEŞMEK [sürröklöşmök], *işl.* Bir ýere bir topar bolup gitmek. *Sürrekleşip ýörmegiň ähmiýeti ýok.*

SÜRTDÜRMEK [sürtdürmök], *işl.* Sürtmek işini başga birine etdirmek.

SÜRTEÇ [sürtöç], *at.* Gap-gaç we ş. m. ýuwmak üçin sürteç kädiniň daşy arassalanan hasyly. *Gazany sürteç bilen ýuwaýmasaň arassalar ýaly däl.* **2**. Otluçöpüň sürtülýän ýeri.

◊ **Sürteç kädi** çyrmaşyp ösýän uly ýaprakly ösümliginň süýri uzyn hasyly (gabygy aýrylandan soň sürteç hökmünde ulanylýar).

SÜRTEÇLEME [sürtöşlömö], *iş ady.* Sürteçlemek ýagdaýy.

SÜRTEÇLEMEK [sürtöşlömök], *işl.* Sürteç we ş. m. bilen sürtüp arassalamak. *Sürteçläp ýuwmak.*

SÜRTEÇLEMEKLIK [sürtöşlömöklük], *iş ady.* Sürteçlemek işi.

SÜRTEÇLEMEZLIK [sürtöşlömözlük], *işl.* Sürteç bilen arassalamazlyk.

SÜRTEÇLENMEK [sürtöşlönmök], *işl.* Sürteç bilen sürtülip arassalanmak.

SÜRTEÇLEŞMEK [sürtöşlöşmök], *işl.* Sürteç bilen arassalamaga kömekleşmek.

SÜRTEÇLETMEK [sürtöşlötmök], *işl.* Başga birine sürteç bilen arassalatmak. *Gazany sürteçletmek.*

SÜRTEÇLEÝIŞ [sürtöşlöýüş], *iş ady.* Sürteçlemek ýagdaýy.

SÜRTEÇLÄBERMEK [sürtöşlä:vermek], *işl.* Sürteç bilen arassalap başlamak; sürteçlemegi dowam etmek. *Gazanlary şeýt-de sürteçläber.*

SÜRTENIBERMEK [sürtönüvermek], *işl.* Sürtenip ugramak.

SÜRTENIŞ [sürtönüş], *iş ady.* Sürtenmek işi.

SÜRTENME [sürtönmö], *iş ady.* Sürtenmek ýagdaýy.

SÜRTENMEK [sürtönmök], *işl.* **1**. Bir ýere egniňi, bedeniňi sürtmek, oýkanmak. *Diwara sürtenseň, ak eder!* **2**. *göç. m.* Birine bir zat aýdyp degmek, bolgusyz, gyjytly söz aýtmak.

SÜRTENMEKLIK [sürtönmöklük], *iş ady.* Sürtenmek ýagdaýy.

SÜRTEWAÇ [sürtöwa:ç], *at, gepl. d.* Sürteç.

SÜRTME [sürtmö], *iş ady.* Sürtmek işi.

SÜRTMEK [sürtmök], *işl.* **1**. Bir zady ikinji bir zada süýkemek, süýkäp çalmak. *Ol şol tapan gara köpügini gözüne sürtüpdir weli, gözi gutulypdyr, endamyna sürtüpdir weli, endamy hem goturlykdan sap bolupdyr* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Süýkäp ýakmak (otluçöp, çakmak we ş. m. hakynda). *Otluçöp sürtmek. Ol çakmak daşyny sürtüp ýakdy.* **3**. Öz gazananyňy özüňe harç etmek. *Gazanjyňy özüňe sürtmäňi bes etseň nädýär?*

aldap tutmak üçin, ýüzüne dürli reňkli mata bölejikleri tikilen tuty, perde. *Awçynyň sürgüsi.*

SÜRGÜÇ [sürğüç] **I**, *at.* Agaç ýonmak üçin ýörite gural, ýonguç, ýongy, rende.

SÜRGÜÇ [sürğüç] **II**, *at.* Aňsatlyk bilen ereýän we doňýan, möhür basmak, çüýşe ýapmak we ş. m. üçin ulanylýan reňkli şepbik madda. *Möhürlemek üçin sürgüç taýýarlandy.*

SÜRGÜÇLEME [sürğüşlömö], *iş ady.* Sürgüçlemek ýagdaýy, işi.

SÜRGÜÇLEMEK [sürğüşlömök] **I**, *işl.* Sürgüç bilen ýonmak, ýylmamak, ýonguçlamak, rendelemek. *Piliň sapyny sürgüçläp ýylmamak.*

SÜRGÜÇLEMEK [sürğüşlömök] **II**, *işl.* Reňkli şepbikpisint jisimiň üstüne möhürçe basyp berkitmek. *Hat bukjasynyň üç ýerinden sürgüçläp berkitdi.*

SÜRGÜÇLEMEKLIK [sürğüºlömöklük] **I**, **II** *iş ady.* Sürgüçlemek ýagdaýy, işi.

SÜRGÜÇLEMEZLIK [sürğuşlömözlük] **I**, *işl.* Sürgüç bilen ýonmazlyk, ýylmamazlyk, rendelemezlik.

SÜRGÜÇLEMEZLIK [sürğüşlömözlük] **II**, *işl.* Reňkli şepbikpisint jisimiň üstünden möhürçe basyp berkitmezlik.

SÜRGÜÇLENMEK [sürğüşlönmök] **I**, *işl.* Sürgüç bilen ýonulmak, ýylmanmak, rendelenmek.

SÜRGÜÇLENMEK [sürğüşlönmök] **II**, *işl.* Sürgüçlemek işi amal edilmek.

SÜRGÜÇLEŞMEK [sürğüşlöşmök] **I**,**II,** *işl.* Cürgüçlemäge kömek etmek.

SÜRGÜÇLETMEK [sürğüşlötmök] **I**, **II,** *işl.* Sürgüçlemek işini başga birine etdirmek. *Pil saplaryny sürgüçledip ýylmatmak. Bukjany sürgüçletmek.*

SÜRGÜÇLEÝIŞ [sürğüşlöýüş] **I**,**II**, *iş ady.* Sürgüçlemek ýagdaýy.

SÜRGÜN [sürğün], *at.* Jezasyny çekdirmek üçin uzak ýere iberip, jeza möhletini geçirtmegiň bir görnüşi.

◊ **Sürgün etmek** sürgüne ibermek.

SÜRGÜNÇI [sürğünçü], *at.* Sürgüne iberilen adam.

SÜRGÜNÇILIK [sürğünçülük], *at.* Sürgünde geçirilen döwür; gürgündäki ýagdaý.

SÜRI [sürü], *at.* **1**. Bile gezýän birmeňzeş haýwanlaryň, guşlaryň we ş. m. uly topary. *Meniň hemme döwletimde bolan atlarymyň we hemme ýylkysürülerimiň ygtyýaryny seniň eliňe berdim* (“Görogly”). **2**. *göç. m.* Birnäçe zadyň topary, toplumy. *Ol bir süri zat getirdi.*

◊ **Sürä goşmak** idedip, terbiýeläp ulaltmak, adam hataryna goşmak.

SÜRI-SÜRI [sürü-sürü], *syp.* **1**. Birnäçe sürüden ybarat. *Ummasyz giň örülerde süri-süri goýunlarymyz bakylýar.* **2**. Topar-topar, toplum-toplüm. *Guşlar süri-süri bolup uçýar.*

SÜRKEMEK [sürkömök], *işl., ser.* **Sürtmek**.

SÜRLENDIRMEK [sürlönnürmök], *işl.* Bir ýere toplamak, üýşürmek, bir ýere jemlemek.

SÜRLENIBERMEK [sürlönüvermek], *işl.* Bir ýere toplanybermek, üýşübermek, bir ýere jemlenibermek.

SÜRLENIŞ [sürlönüş], *iş ady.* Sürlenmek ýagdaýy.

SÜRLENIŞMEK [sürlönüşmök], *işl.* Bir ýere toplanyşmak, üýşüşmek, bir ýere jemlenişmek. *Towuklar sürlenişip ýer peşeýärler.*

SÜRLENME [sürlönmö], *iş ady.* Sürlenmek ýagdaýy.

SÜRLENMEK [sürlönmök], *işl.* Bir ýere toplanmak, üýşmek, bir ýere jemlenmek. *Çöllerde köl döräp guşlar sürlendi* (“Edebiýat we sungat”).

SÜRLENMEKLIK [sürlönmöklük], *iş ady.* Sürlenmek ýagdaýy.

SÜRME [sürmö] **I**, *at.* Deňziň has çuň ýerinde tor gurmakda ulanylýan enjam.

SÜRME [sürmö] **II**, *at.* Gaşy, kirpigi we ş. m. reňklemek, garaltmak üçin boýag. *Sürme çalyp gara göze, Bizden ki uýat eýleýir* (Magtymguly). *Gözüňe sürme ýaraşar, Biliňe tirme ýaraşar* (Seýdi).

SÜRME [sürmö] **III**, *iş ady.* Sürmek ýagdaýy.

SÜRMEK [sürmök], *iş ady.* **1**. Ýöredip herekete getirmek (mal, maşyn we ş. m. hakynda). **2**. Sürüsi bilen bir ugra kowup alyp gitmek. *Olar mallary sürüp äkitdiler.* **3**. Itip ýerine eltmek, itip süýşürmek; oklamak. *Tüpeňe ok sürmek.* **4**. Ekin ekmek üçin topragyň ýokarky gatlagyny azal we ş. m. bilen agdaryp ekişe taýýarlamak. *Gowaça ekiljek ýerleriň hemmesini sürdüler.* **5**. *gepl.d.* Biri bolmajak nädogry zat aýdan ýagdaýynda “ugra şu ýerden” diýen manyda düýp işlik şekilinde ulanylýan söz (*ser*. **Araba: arabaňy daşda sür (tigirle!)**. – *Seni gözüm görmesin, sür! – Sürseneaý, aýdýan zatlaryň ýapa degenok ahyry*.

SÜRMEKI [sürmökü], *syp.* Bir gezek berilýän tagt suwundan soň, sürlüp joýasyz ekilýän (esasan, gawun, garpyz hakynda). *Sürmeki gawun.*

SÜRMEKLIK [sürmöklük], *iş ady.* Sürmek ýagdaýy.

SÜRMELEME [sürmölömö], *iş ady.* Sürmelemek ýagdaýy.

SÜRMELEMEK [sürmölömök], *işl.* Sürme bilen boýamak, reňklemek, sürme çalmak. *Göz-gaşyňy sürmelemek.*

SÜRMELEMEKLIK [sürmölömöklük], *iş ady.* Sürmelemek ýagdaýy.

SÜRMELENMEK [sürmölönmök], *işl.* Sürme bilen boýanmak, reňklenmek, sürme çalynmak. *Sürmelenen gaş.*

SÜRMELEŞMEK [sürmölöşmök], *işl.* Sürme bilen boýaşmak, sürme çalyşmak.

Ysmaýylow). **2**. *göç. m*. Iki taraplaýyn çakyşmak, garpyşmak (adam, maşyn we ş. m. hakynda).

SÜTEM [sütöm], *at*. Çekilýän zulum, görülýän jebir, horluk.

SÜTEMKÄR [sütömkä:r], *syp., ser.* **Sütemkeş**.

SÜTEMKEŞ [sütömkeş], *syp.* Sütem, zulum edýän, zalym, zulumkeş, sütemkär.

SÜTÜK, *at.* Käbir haýwanyň çöpüriniň, guşuň ýeleginiň düýbünde emele gelýän mymyjak ýüň, tüý übtügi, per.

SÜTÜKLI [sütüklü], *syp.* Sütügi bolan. *Sütükli mata.*

SÜTÜN, *at.* Jaýa we ş. m. beýleki desga söýeg üçin edilýän dik direg.

◊ **Sütüniň süýnmek** çendenaşa ýadamak, halys bolmak.

SÜWMEN [süwmön], *at, gepl.d.* Ädigiň içinden geýmek üçin ýukarak keçeden tikilen ädik şekilli aýakgap.

SÜÝBEK [süývek], *at*. El degirmeniniň aşaky daşynyň ortasyndaky deşige kakylan we ýokarky daşyň jykyrjygynyň deşiginiň içinden geçýän barmak boýly agaç. *Göz görnügi gabakda, Degirmen erki süýbekde* (Nakyl).

SÜÝDEMDIRIJILER, *at.* Çagalaryny öz süýtleri bilen emdirip ulaldýan oňurgaly haýwanlar topary.

SÜÝDÜRMEK [süýdürmök], *işl.* Süýmek işini başga birine etdirmek.

SÜÝEK [süýök], *at, ser* **Süňk**. *Bidöwlet, salpy aýagyň diýeni etinden ötüp, süýeginden ötüp, ýiligine ornady* (“Görogly”). *Süýeklerim lerzan urar sözünden, Jismimiň şährine talaň salan ýar* (Mätäji).

◊ **Süýegiň agarmak** köp azap çekmek, horluk görmek. *Bir ýere barýançaň agar süýegiň, Bikär durmaz eliň bilen aýagyň* (Durdy Gylyç).

SÜÝEM [süýöm]: **süýem barmak** başam barmak bilen orta barmagyň aralygyndaky barmak. *Süýem barmak süýt getirer* (Sanawaçdan).

SÜÝGEŞIK [süýgöşük], *syp.* Süýgüp duran, goýy. *Süýgeşik suwuklyk.*

SÜÝGÜBERMEK [süýgüvermek], *işl.* Bir zadyň sozulyp uzabermegi, akybermegi.

SÜÝGÜP-SARKMAK [süýgüp-sarkmak], *işl., ser.* **Süýnüp-sarkmak**.

SÜÝGÜŞMEK [süýgüşmök], *işl.* Sarkyp başlamak.

SÜÝJEME [süýjömö], *iş ady.* Süýjemek ýagdaýy.

SÜÝJEMEK [süýjömök], *işl.* **1**. Süýjüligi artmak; tagamy gowulanmak. *Ýagşyň nepi ýetendir, kenaryň suwy birneme süýjäpdir.* **2**. *göç. m.* Bir zadyň gadyr-gymmaty artmak, gereklenmek.

SÜÝJEMEKLIK [süýjömöklük], *iş ady.* Süýjemek ýagdaýy.

SÜÝJEMEZLIK [süýjömözlük], *işl.* Süýjüligi artmazlyk.

SÜÝJEŞMEK [süýjöşmök], *işl.* Dura-bara süýjemek.

SÜÝJETMEK [süýjötmök], *işl*. **1**. Bir zadyň tagamyny gowulandyrmak, süýjüligini artdyrmak. *Şol howza ýygnanýan suw ýere siňip, guýa syzmalydy hem-de onuň suwuny süýjetmelidi* (“Edebiýat we sungat”).

SÜÝJEÝIŞ [süýjöýüş], *iş ady.* Süýjemek ýagdaýy. *Onuň diliniň süýjeýşini bir görsene.*

SÜÝJÄBERMEK [süýjä:vermek], *işl.* **1.** Süýjäp ugramak. **2.** Birek-birege bolan gadyryň artyp başlamak.

SÜÝJI [süýjü], **1**.*syp.* Ýakymly tagamy bar bolan, tagamly. *Süýji suwlary tygşytlamak meselesine goşant goşdy* (“Edebiýat we sungat”). **2.** *at.* Gant, kemput, nabat we ş. m. zatlaryň umumy ady. *Hawa, hawa, şeýt, ol betbagtlaryň çaýy, nasy, süýjüsi hem adamyny maýyrjak* (A. Durdyýew). **3.** *syp., göç. m*. Lezzet berýän, ýakymly, mylaýym. *Süýji söz.*

◊ **Süýji içege** on iki barmak mal içegesiniň ýogyn içegä golaý, iýilýän bölegi. **Süýji keseli** ganyň düzüminde gandyň köpelmegi bilen bagly döreýän kesel.

SÜÝJÜDAN [süýjüda:n], *at.* Süýji salnýan gap. *Aýnagözel eje gantdyr nabatly süýjüdany hem getirip, çäýneginiň gapdalynda goýdy* (N. Baýramow).

SÜÝJÜLIK [süýjülük], *at.* **1**. Süýji tagamlylyk. *Men bir gawunymyň süýjüligini görkezeýin*. (“Myraly”). **2**. Lezzetlilik, ýakymlylyk, keýpi-sapalyk. *Özüniň dünýäden dadan ajy we süýjüliklerini ýadyna düşürýärdi.* **3**. Içine köke-süýji salnyp tikilen kiçijik haltajyk (gelin edinýän ýere toýa barýan aýallaryň atgulagyň ýany bilen eltýän köýmeti).

◊ **Süýjülik bilen gatnaşalyň** “birek-biregiň sylag-hormatyny saklap gatnaşalyň” diýen manyly alkyş sözi. **Süýjülik suwy** gelin bilen ýigide nika gyýlanda gant eredilip dadyrylýan süýji suw.

SÜÝJÜMTIK [süýjümtük], *syp*. Çala süýji. *Süýjümtik suw.*

SÜÝJÜRÄK [süýjürä:k], *syp.* Azda-kände süýji tagamly.

SÜÝKDÜRMEK [süýkdürmök], *işl.* **1**. Süýdürmek. *Nurjahan süýkdüren sümegini eline orady-da jogap berdi* (B. Kerbabaýew). **2**. Sözi, gürrüňi, sesi we ş. m. sokdurmak, uzaltmak, çekmek. *Hä, şeý diýsene - diýip, sözüni süýkdüren soň, göwünlik berdi* (H. Garabaýew).

SÜÝKELMEK [süýkölmök], *işl.* Bir zat başga bir zada degip sürtülmek. *Diwara süýkelmek.*

SÜÝKEME [süýkömö], *iş ady.* Süýkemek ýagdaýy.

SÜÝKEMEK [süýkömök], *işl.* Bir zady ikinji bir zada sürtmek, oýkamak, syhalamak. *Arkaňy diwara süýkeme!*

SÜRTMEKLIK [sürtmöklük], *iş ady.* Sürtmek işi.

SÜRTMEZLIK [sürtmözlük], *işl.* Sürtmek işini ýerine ýetirmezlik.

SÜRTÜBERMEK [sürtüvermek], *işl.* Sürtüp başlamak; sürtmek işini dowam etdirmek.

SÜRTÜLMEK [sürtülmök], *işl.* **1**. Bir zat başga zadyň ýüzüne süýkelmek. **2**. Otluçöp, çakmak ýaly zatlar sürtülip ýakylmak.

SÜRTÜŞ, *iş ady.* Sürtmek ýagdaýy.

SÜRTÜŞMEK [sürtüşmök], *işl.* **1**. Sürtmäge kömekleşmek. **2**. Bilelikde sürtmek.

SÜRÜBERMEK [sürüvermek], *işl.* Sürüp başlamak, sürmek işini dowam etdirmek.

SÜRÜJI [sürüjü], *at.* Içinden ýanmak arkaly işleýän maşyny ýöredýän, işledýän adam. *Olar ökde sürüji bolup ýetişdiler.*

SÜRÜLMEK [sürülmök], *işl.* **1**. Ýöredip herekete getirilmek (mal, maşyn we ş. m. hakynda). **2**. Sürüsi, topary bilen bir ugra kowup alyp gidilmek. *Sürüldiler il barysy eňşeşip* (Zelili). **3**. Itip ýerine eltilmek, itip süýşürilmek. **4**. Ekin ekmek üçin topragyň ýokarky gatlagy azal bilen agdarylmak. *Sürlen ýerden bir tokga kesegi alyp owradyp gördi.* **5**. Sürtülip ýukalmak. *Nagşy sürlen torba.*

SÜRÜM, *at.* Ekin ýerini sürüş, agdaryp bejeriş. *Sürüm wagty ýetip geldi.*

SÜRÜMÇI [sürümçü], *at.* Ýer sürýän daýhan, sürüm işine gatnaşýan adam. *Sürümçiler sürüm işini gutardylar.*

SÜRÜNMEK [sürünmök], *işl.* **1**. Özüň üçin sürmek (ekin ýeri hakynda). **2**. Öňe tarap omzamak, öňe hereket etmek. *Sürnüp gelýänleriň hatary barha azalýardy.* **3**. *göç. m.* Biriniň üstüne haýbat atmak, çöwjemek, haýbatly hereket etmek. *Nobat onuň üstüne süründi.*

SÜRÜŞ, *iş ady.* Sürmek ýagdaýy.

SÜRÜŞDIRMEK [sürüşdürmök], *işl.* **1**. Birnäçe ýeri sürüp çykmak. *Gowaçadyr ýorunja ýerlerini sürüşdirip goýduk*. **2**. Birnäçe zady bir tarapa iteleşdirmek, itişdirmek. *Ol guýynyň düýbündäki süňkleri bir ýana sürüşdiripdir* ("Myraly").

SÜRÜŞMEK [sürüşmök], *işl.* **1**. Sürmäge kömek etmek, bilelikde sürmek. *Goýun sürüşmek.* **2**. *gepl. d.* Aýagyň taýyp gitmek, typmak, büdremek. *Çakan atyň gözi güne bolman, kä ýerde büdräp, kä ýerde sürşüp galyberdi* ("Görogly").

SÜSDÜRMEK [süssürmök], *işl.* **1**. Bir zady başga zat bilen kakdyrmak, çakyşdyrmak. **2**. Eltip bir ýere sokmak, çykmaz ýaly ýa-da görünmez ýaly etmek, salmak. *Tüňçäni oduň içine süsdürdi.* **3**. *göç. m.* Para bermek, sokmak.

SÜSEGRÄK [süsöğrä:k], *syp.* Azda-kände süsek.

SÜSEK [süsök], *syp.* Süsmäge endik eden, süsýän, süsegen (mal hakynda). *Süsek sygyr.*

SÜSEKLIK [süsöklük], *syp.* Süsek bolmaklyk, süsegenlik (mal hakynda).

SÜSME [süsmö], *iş ady.* Süsmek hereketi.

SÜSMEK [süsmök], *işl.* **1.** Şahy, kellesi bilen bir zady batly urmak. *Göle ony süsdi, ol meniň ýanyma aglap gaýtdy* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Baryp bir zady batly urmak. *Badyny saklap bilmän, sütüni süsdi.*

SÜSMEKLIK [süsmöklük], *iş ady.* Süsmek ýagdaýy.

SÜSMEZLIK [süsmözlük], *işl.* Süsmek hereketini
amal etmezlik .

SÜSŇEME [süsňömö], *iş ady.* Süsňemek ýagdaýy.

SÜSŇEMEK [süsňömök], *işl.* **1.** Bir ýere batly sokulyp girmek, sümülmek, dykylmak. *Ol batly gelşine märekäň içine süsňäp urdy.* **2.** Bir tarapa uzalyp baryp diremek ýa-da içine sokulyp gitmek. *Deňiz kä ýerde kiçijik aýlagy, kä ýerde bolsa süsňäp, çyrpynyp ýatan äpet aýlagy emele getirýär* ("Edebiýat we sungat").

SÜSŇEMEKLIK [süsňömöklük], *iş ady.* Süsňemek ýagdaýy.

SÜSŇETMEK [süsňötmök], *işl.* Bir ýere bat bilen salmak, dykmak. *Dyzlaryny ilerik süsňedip oturdy.*

SÜSŇEÝIŞ [süsňöýüş], *iş ady.* Süsňemek ýagdaýy.

SÜSSENEKLEDILMEK [süssönöklödülmök], *işl.* Idirdikledilip zor bilen alnyp gidilmek.

SÜSSENEKLEME [süssönöklömö], *iş ady.* Süsseneklemek ýagdaýy.

SÜSSENEKLEMEK [süssönöklömök], *işl.* Birden büdräp, entirekläp gitmek. *Maňlaýyny ýere berip, süssenekläp galdy* ("Görogly").

SÜSSENEKLEMEKLIK [süssönöklömöklük], *iş ady.* Süsseneklemek ýagdaýy.

SÜSSENEKLEMEZLIK [süssönöklömözlük], *işl.* Birden büdräp, entirekläp gitmezlik.

SÜSSENEKLEŞMEK [süssönöklöşmök], *işl.* Köp bolup süsseneklemek. *Bir haýukdan süssenekleşip girdiler.*

SÜSSENEKLETMEK [süssönöklötmök], *işl.* Itekläp, entirekledip, idirdedip getirmek ýa äkitmek. *Ony süssenekledip saldylar.*

SÜSSENEKLEÝIŞ [süssönöklöýüş], *iş ady.* Süsseneklemek ýagdaýy.

SÜSSENEKLÄBERMEK [süssönöklä:vermek], *işl.* Büdräp, entirekläp gidibermek.

SÜSÜBERMEK [süsüvermek], *işl.* Süsüp ugramak; süsmegini dowam etdirmek.

SÜSÜŞ, *iş ady.* Süsmek ýagdaýy.

SÜSÜŞMEK [süsüşmök], *işl.* **1**. Biri-birini süsmek. *Köçeleriň ugrunda gölejikler, kürrejikler bükürdeşip ýa owlajyklar süsüşip, tozan turzuşyp ýördüler* (H.

SÜÝREKLÄBERMEK [süýröklä:vermek], *işl.* Süýrekläp başlamak.

SÜÝRELIBERMEK [süýrölüvermek], *işl.* Süýri görnüşe eýe bolubermek, süýnmek bolubermek.

SÜÝRELIŞMEK [süýrölüşmök], *işl.* Süýri, süýnmek bolup başlama *ýeser, gamçylasaň* k.

SÜÝRELMEK [süýrölmök] **I**, *işl.* Süýri görnüşe eýe bolmak, süýnmek bolmak. *Onuň çagajyk wagtynda saralan kellesi süýrelip durdy* (A. Gowşudow).

SÜÝRELMEK [süýrölmök] **II**, *işl.* **1**. Südürdikledip alnyp gidilmek, tirkelip alnyp gidilmek, çekilmek. *Urulyp, süýrelip atyň yzynda, Essi aýlyp, ysgyn ýokdy özünde* (N. Pomma). **2**. Köp geýip köneldilmek. *Onuň keltekçesi süýrelip, takyry çykypdyr.* **3**. *göç. m.* Hemaýat edilmek, kömek berilmek, goldalmak, arka durulmak. **4**. *göç. m.* Bir iş üçin köp gatnadylmak. **5**. Zorluk bilen alnyp gaçylmak (köplenç, gyz hakynda).

SÜÝRELMEKLIK [süýrölmöklük], *iş ady.* Süýrelmek ýagdaýy.

SÜÝRELMEZLIK [süýrölmözlük], *işl.* Süýri görnüşe eýe bolmazlyk, süýnmezlik.

SÜÝRELTMEK [süýröltmök], *işl.* **1**. Süýri görnüşe eýe boldurmak, süýnmek etmek. **2**. *gepl. d.* Öňe uzatmak (uzadyp bolýan zat hakda). *Soň ol elini süýreldip, baryp: - Salam, Çary mugallym, men seni görmändirin, bagyşlarsyň-diýdi, görüşdi* (A. Durdyýew).

SÜÝREME [süýrömö], *iş ady.* Süýremek ýagdaýy.

SÜÝREMEK [süýrömök], *işl.* **1**. Çekip alyp gitmek. *Bäş-alty adam Börini, onuň ýoldaşlaryny süýräp äkitdi* (B. Seýtäkow). **2**. Tirkege almak, tirkäp alyp gitmek, çekmek. *Arabany maşyn bilen süýräp, palçykdan çykardylar.* **3**. Köp geýip köneltmek. *Men bu köwşi köp süýredim.* **4**. *göç. m.* Hemaýat etmek, kömek bermek, goldamak, arka durmak. *Işde biri-biriňi süýremek.* **5**. *göç. m.* Bir iş barada köp gatnatmak, ondan-oňa çagyrmak. *Ony üç aýlap süýränlerinden soň, pugta käýinç beripdirler.* **6**. *kön. s.* Zorluk bilen alyp gaçmak (köplenç, gyz hakynda). *Bu gün gelip, obadan gyz süýreseler, ertir gelip, heleý süýrärler* (H. Deryaýew).

SÜÝREMEKLIK [süýrömöklük], *iş ady.* Süýremek ýagdaýy.

SÜÝREMEZLIK [süýrömözlük], *işl.* Süýremek işini amal etmezlik.

SÜÝRENDIRMEK [süýrönnürmök], *işl.* Süýrenmäge mejbur etmek. *Aý, meniň işim haýyr weli, Sazagy şol süýrendirip ýörşüň bilen onuň akylyna biraz kast edermikäň öýdýän* (B. Kerbabaýew).

SÜÝRENIJILER [süýrönüjülör], *at.* Ýylan, suwulgan, hažžyk ýaly oňurgaly haýwanlar topary.

SÜÝRENIŞMEK [süýrönüşmök], *işl.* Birnäçe bolup süýrenmek. *Bu ikisiniň yzda süýrenişini görüp, olaryň ýanlaryna bardy* (A. Durdyýew).

SÜÝRENJEŇ [süýrönjöň], *syp.* Işi wagtynda ýerine ýetirmeýän, asgynjaklyk edýän, yzda galýan, yzda süýrenýän. *Süýrenjeň işgär.*

SÜÝRENJEŇLIK [süýrönjöňlük], *at.* Işi wagtynda ýerine ýetirmezlik, yza galmaklyk. *Ýola düşüp gidiberýänçä, süýrenjeňligi köp bolýar* (“Edebiýat we sungat”)

SÜÝRENJEŇRÄK [süýrönjöňürä:k], *syp.* Yzagalagrak, işi wagtynda ýerine ýetirmäge ukyby az bolan, asgynjaň

SÜÝRENMEK [süýrönmök], *işl.* **1**. Yza galyp örmek. *Öň hem iliň yzynda süýrenen däldiris.* **2**. Ýere degip, ýeriň ýüzi bilen süýşüp gitmek. *Onuň gulaç gara saçlary ýerden süýrenip barýardy* (H. Deryaýew). **3.** Bir zadyň ugrunda köp wagt geçirmek, azap çekmek, alada galmak. *Süýrenip gyşdan çykdy.*

SÜÝRENTGI [süýröntgü], *at.* **1.** Süýrelip geçilen yz. *Suwulganlaryň, syçanlaryň süýrentgi yzlarynyň arasynda towşanlaryň, tilkileriň irimçik yzlary hatara möhüm bolup görünýärdi* (B. Kerbabaýew). **2.** Gapana dakylýan çeňňek.

SÜÝREŞMEK [süýröşmök], *işl.* **1.** Süýremäge kömekleşmek. **2.** Bileleşip süýremek. **3.** *göç. m.* Zorluk bilen alyp gaçmaga ýardam bermek.

SÜÝRETMEK [süýrötmök], *işl.* Süýremek işini başga birine etdirmek; süýremäge mejbur etmek.

SÜÝREÝIŞ [süýröýüş], *iş ady.* Süýremek ýagdaýy.

SÜÝRÄBERMEK [süýrä:vermek], *işl.* Süýräp başlamak, süýremegi dowam etdirmek; süýremäge ýol bermek.

SÜÝRI [süýrü], *syp.* Süýnmek şekilli, süýnmek, uzynak. *Süýri garpyz.*

SÜÝŞENEKLEME [süýşönöklömö], *iş ady.* Süýşeneklemek ýagdaýy.

SÜÝŞENEKLEMEK [süýşönöklömök], *işl.* Ýatyp ýa-da oturyp ýuwaşjadan bir tarapa süýşmek, süýşüp öňe hereket etmek.

SÜÝŞENEKLEMEKLIK [süýşönöklömöklük], *iş ady.* Süýşeneklemek ýagdaýy.

SÜÝŞENEKLEMEZLIK [süýşönöklömözlük], *işl.* Ýatyp ýa-da oturyp ýuwaşjadan bir tarapa süýşmezlik, süýşüp öňe hereket etmezlik.

SÜÝŞENEKLEŞMEK [süýşönöklöşmök], *işl.* Birnäçe bolup ýatyp ýa-da oturyp ýuwaşjadan bir tarapa hereket etmek.

SÜÝŞENEKLETMEK [süýşönöklötmök], *işl.* Ýatyryp ýa-da oturdyp ýuwaşjadan bir tarapa hereket etdirmek.

SÜÝŞENEKLEÝIŞ [süýşönöklöýüş], *iş ady.* Süýşeneklemek ýagdaýy.

SÜÝŞENEKLÄBERMEK [süýşönöklä:vermek],

SÜÝKEMEKLIK [süýkömöklük], *iş ady.* Süýkemek ýagdaýy.

SÜÝKEMEZLIK [süýkömözlük], *işl.* Süýkemek işini amal etmezlik.

SÜÝKENMEK [süýkönmök], *işl.* **1**. Bir zada degip sürtülmek, syhalanmak. *Gotur at çöpden-çöpe süýkenip, agaçdan-agaja oýkanyp galyberdi* ("Görogly"). **2**. *göç. m.* Bir hyýal bilen birine lak atmak, degen bolmak. *Söýmedige süýkenme* (Nakyl).

SÜÝKEŞ [süýköş]**: süýkeş çekimsizler** bir-birine ýakynlaşýan gep agzalarynyň döreden yşlarynyň arasyndan howanyň süýkeşip çykmagy bilen hasyl bolýan sesler. *Meselem: s, f, h, ş we* ş. m. *süýkeş çekimsizlerdir.*

SÜÝKEŞMEK [süýköşmök], *işl.* Süýkemäge kömekleşmek.

SÜÝKETMEK [süýkötmök], *işl.* Süýkemegi birine etdirmek.

SÜÝKEÝIŞ [süýköýüş], *iş ady.* Süýkemek ýagdaýy.

SÜÝKÄBERMEK [süýkä:vermek], *işl.* Süýkäp ugramak.

SÜÝKME [süýkmö], *iş ady.* Süýkmek ýagdaýy.

SÜÝKMEK [süýkmök], *işl.* Sogup, süýnüp gitmek. *Nurjahan ony susak bilen ýokary galdyranda, emaý bilen süýgüp akýardy* (B. Kerbabaýew).

SÜÝKMEKLIK [süýkmöklük], *iş ady.* Süýkmek ýagdaýy.

SÜÝKMEZLIK [süýkmözlük], *işl.* Süýnüp, sogup gitmezlik.

SÜÝME [süýmö], *iş ady.* Süýmek ýagdaýy.

SÜÝMEK [süýmök], *işl.* Bir zady çekip, ýenjip süýndürmek, uzaltmak, sozmak. *Bular ýüplük süýmekde we egirmekde özara ýaryş çagyrdylar* (A. Durdyýew).

SÜÝMEKLIK [süýmöklük], *iş ady.* Süýmek ýagdaýy.

SÜÝMEZLIK [süýmözlük], *işl.* Bir zady çekip, ýenjip uzaltmazlyk, sozmazlyk.

SÜÝNDÜRMEK [süýnnürmök], *işl.* **1.** Süýnmäge mejbur etmek. *Nurjahan pişgäni endigan süýndürip, bir sydyrgyn towlady* (B. Kerbabaýew). **2**. Uzaldyp, sokduryp gürlemek, geplemek. *Ol sesini adatdan daşary süýndürip gepleýärdi* (N. Jumaýew). **3.** *göç. m*. Urup, atyp ýere ýazmak, ýatyrmak, ysgyndan düşürmek.

SÜÝNME [süýnmö], *iş ady.* Süýnmek ýagdaýy.

SÜÝNMEGRÄK [süýnmögürä:k], *syp.* Boýy inine görä uzynrak, süýrüräk.

SÜÝNMEK [süýnmök] **I**, *işl.* **1**. Boýuna ýa-da inine uzalmak, sozulyp uzalmak. *Mata inine süýnýär.* **2.** *gepl. d.* Çalt hereket edip gitmek. *Ýüwrüklikde deňi-taýy bolmadyk at, atylan ok ýaly süýnüp gaýdýar* (B. Seýtäkow). **3**. Uzynlygyňa, boýuňa gyşarmak, uzalyp ýatmak. *Ol hiç kime seretmän, hemişeki ýatýan düşekçesine baryp süýndi* (O. Ödäýew).

SÜÝNMEK [süýnmök] **II,** *syp.* Boýuna uzalyp giden, süýri. *Akly, saryly, süýnmek, togalak garpyzlaryň her biri Köpetdagyň mähnet daşlary ýaly* (B. Kerbabaýew).

SÜÝNMEKLIK [süýnmöklük], *iş ady.* Süýnmek ýagdaýy.

SÜÝNMEZLIK [süýnmözlük], *işl.* Süýnüp durmazlyk.

SÜÝNÜBERMEK [süýnüvermek], *işl.* **1.** Süýnüp ugramak. **2.** Süýnüp ýatybermek.

SÜÝNÜP-SARKMAK, *işl.* Näz-kereşmeli sülmüremek. *Ol howlukman, keremara ýerinden turdy, süýnüp-sarkyp çaýyny içdi* (G. Gurbansähedow).

SÜÝNÜŞ, *iş ady.* Süýnmek ýagdaýy.

SÜÝNÜŞMEK [süýnüşmök], *işl.* Kem-kemden süýnmek (birnäçe zat hakynda).

SÜÝPENT [süýpent], *at.* Gaýygy desse arkaly saga, çepe öwürýän ýasy tagta.

SÜÝR: süýr depe bir zadyň depesi, ýokarsy, üsti, çür başy. *Belent dagyň süýr depesine çenli dyrmaşyp çykan daragtlar tebigatyň baky gözelligi bolup görünýärdi* (G. Kulyýew). **Süýr günortan** günüň günortan bolan wagty, gün orta bolan çagy. *Tomsuň süýr günortany bäş-alty oglan bolup ugradyk* (A. Gowşudow).

SÜÝREDILMEK [süýrödülmök], *işl.* Bir zadyň süýrelmegini gazanmak. *Diňe bir suwy, azygy däl, uzyn turbalar-da düýelere süýredilip çekdirilýän çaglary bolýardy* (B. Kerbabaýew).

SÜÝREG [süýrög], *at.* **1.** Süýreme, süýräp, tirkäp alyp gitme, çekme, tirkeg. *Aryp ýadan bolsaň men seni süýrege alaýyn* ("Görogly"). **2.** *göç. m.* Goldaw, hemaýat, kömek, ýardam, arka. *Süýregiň bolmasa, bitiren işiň görnügi ýok* (B. Gulow).

SÜÝREKLEME [süýröklömö], *iş ady.* Süýreklemek ýagdaýy.

SÜÝREKLEMEK [süýröklömök], *işl.* Süýräp, itekläp alyp gitmek.

SÜÝREKLEMEKLIK [süýröklömöklük], *iş ady.* Süýreklemek ýagdaýy.

SÜÝREKLEMEZLIK [süýröklömözlük], *işl.* Süýräp itekläp alyp gitmezlik.

SÜÝREKLENMEK [süýröklönmök], *işl.* Süýräp, itekläp alnyp gidilmek.

SÜÝREKLEŞMEK [süýröklöşmök], *işl.* Süýräp, itekläp alyp gidişmek.

SÜÝREKLETMEK [süýröklötmök], *işl.* Süýräp, itekläp alyp gitdirmek.

SÜÝREKLEÝIŞ [süýröklöýüş], *iş ady.* Süýreklemek ýagdaýy.

SÜÝTHOR [süýtho:r], *at.* Göterimine pul, zat berýän peýdakeş.

SÜÝTHORÇYLYK [süýtho:rçuluk], *at, ser.* **Süýthorlyk.**

SÜÝTHORLYK [süýtho:rluk], *at.* Süýthoryň käri, ýagdaýy.

SÜÝTLAŞ, *at.* **1.** Süýde elde kesilen aş atyp bişirilýän nahar. **2.** Tüwi (bürünç) süýtde bişirilip taýýarlanýan nahar. *Süýtlaş bişirinmek.*

SÜÝTLEŇŇIÇ [süýtlöňňüç / süýtlönğüç] **I,** *at.* Dik baldakly, mawy gülli, ak şireli ösümlik, ot. *Süýtleňňiç ýaly biderek haşal otlardan başga bu ýerde hiç zat ýokdy* (A. Gowşudow).

SÜÝTLEŇŇIÇ [süýtlöňňüç / süýtlönğüç] **II,** *at, haýwanat d.* Üstki güberçek okarajygy gara, gyzyl menekli, ganatlyja möjejik, okaraň getir süýt bereýin, kekene kysmy möjejik..

SÜÝTLI [süýtlü], *syp.* **1.** Köp süýt berýän, süýdi köp sagdyrýan. *Bu gaty süýtli sygryň tohumyndandyr* (A. Gowşudow). **2**. Süýt guýlan, süýt garylan. *Aknabat eje-de süýtli bedresini alyp öýüne girdi* (A. Durdyýew).

SÜÝTLÜTÜWI [süýtlütüwü], *at, gepl. d.* Süýde bişirilýän tüwi; süýtlaş, süýtli şüle.

SÜÝTLÜLIK [süýtlülük], *at.* Süýdi köplük, köp süýt berijilik. *Her bir sygryň süýtlüligi ozalkysyna garanynda artdy.*

SÜÝTLÜPEÇEK, *at.* Baldajygy süýt ýaly ak şireli çyrmaşýan ot, akpeçek, çyrmaşyk

SÜÝTLÜRÄK [süýtlürä:k], *syp.* Süýdi bolmalysyndan köpräk.

SÜÝTSÜZ [süýssüz], *syp.* **1.** Süýdi az berýän, süýtli däl. *Süýtsüz geçi.* **2.** Süýt garylmadyk. *Süýtsüz kofe.*

◊ **Süýtsüz mälemek** netijesiz gürlemek.

SÜÝTSÜZLIK [süýssüzlük], *at.* Süýdi azlyk, az süýt berijilik. *Sygrymyzyň süýtsüzligi köp zada täsir edýär.*

SÜÝTSÜZRÄK [süýssüzürä:k], *syp.* Süýdi azrak.

SÜÝÜBERMEK [süýüvermek], *işl.* Bir zady süýndüribermek, uzaldybermek.

SÜÝÜLMEK [süýülmök], *işl.* Ýüň, pamyk we ş. m. zatlar sozulmak, süýndürilmek, uzaldylmak. *Bular pagtanyň süýülýän ýerinde, egrilýän ýerinde, dokalýan ýerinde işleşip, işde täze üstünlikler gazanýarlar* (A. Durdyýew).

SÜÝÜM, *at.* Ösümlik dokumalaryndan, haýwanlaryň ýüňünden alynýan ýüplük görnüşli süýülýän önüm. *Pagtanyň ajaýyp süýümi bar.*

SÜÝÜMLI [süýümlü], *syp.* Süýümi bolan; süýülýän. *Uzyn süýümli pagtaçylygy ösdürmekde ol köp işler etdi* (G. Gurbansähedow).

SÜÝÜMLIRÄK [süýümlürä:k], *syp.* Süýümi adatdakydan gowurak.

SÜÝÜŞMEK [süýüşmök], *işl.* Süýmäge kömekleşmek.

SÜZDÜRMEK [süzzürmök], *işl.* Süzmek işini başga birine etdirmek.

SÜZGEGRÄK [süzğöğürä:k], *syp.* Birneme süzülibräk duran.

SÜZGEK [süzğök], *syp.* **1.** Birneme süzülip, kirpikleri biri-birine ýakynlap duran (göz hakynda). *Çynaryň guwançdan doly, şadyýan oýnaklaýan gözleri şol süzgek gözlerdedi* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Çala dokalan, syk däl. *Süzgek mata.*

SÜZGEKLEDIBERMEK [süzğöklödüvermek], *işl.* Kirpikleriňi biri-birine ýakynladyp seredibermek, gözüňi süzübermek, süzgekledip başlamak.

SÜZGEKLEDILMEK [süzğöklödülmök], *işl.* Kirpikleri biri-birine ýakynladyp seredilmek.

SÜZGEKLEDIŞ [süzğoklödüº], *iş ady.* Süzgekletmek ýagdaýy.

SÜZGEKLETDIRMEK [süzğöklötdürmök], *işl.* Süzgekledip sereder ýaly etmek.

SÜZGEKLETME [süzğöklötmö], *iş ady.* Süzgekletmek ýagdaýy.

SÜZGEKLETMEK [süzğöklötmök], *işl.* Kirpikleriňi biri-birine ýakynladyp seretmek, gözüňi süzmek. *Ol agyr göwresini ilerräk omzadyp, ullakan ala gözlerini süzgekletdi.*

SÜZGEKLETMEKLIK [süzğöklötmöklük], *iş ady.* Süzgekletmek ýagdaýy.

SÜZGEKLETMEZLIK [süzğöklötmözlük], *işl.* Gözüňi süzmezlik.

SÜZGI [süzğü], *at, ser.* **Süzgüç 1.**

SÜZGÜÇ [süzğüç], *at.* **1.** Suwuklygy süzmek, arassalamak üçin ownuk gözli ýörite enjam. *Süýdi süzgüçden geçirip gor küýzä guýdy.* **2.** Balyk tutmak üçin ulanylýan toruň bir görnüşi.

SÜZGÜÇLIK [süzğüşlük], *syp.* Süzgüç etmek üçin gerekli (hasa). *Süzgüçlik hasa.*

SÜZME [süzmö] **I,** *iş ady.* Süzmek ýagdaýy.

SÜZME [süzmö] **II,** *at.* Suwy süzülip alnan goýy gatyk galyndysy, gatyk önümi.*Nabat eje bir käsejik süzme getirip çal etdi* (A. Durdyýew).

◊ **Süzme çalmak** süzmäniň üstüne suw guýup garmak. **Süzme deri** içine gatyk guýlup, suwy süzülýän dowar derisinden edilýän gap. **Süzme derisi ýaly** gaty derlek, derlegen (adam hakynda).**Süzme palaw** tüwüsi suwda aýratyn gaýnadylyp süzülenden soň, öňden taýýarlanan eti-hurşy üstüne guýlup iýilýän palawyň bir görnüşi. *Şüle, süzme palaw, ýahna her gün dokuz dürli tagamy häzir etdi* ("Görogly").

SÜZMEK [süzmök], *işl.* **1.** Suwuklygy arassalamak üçin süzgüçden geçirmek. *Süýdi arassa hasanyň üsti bilen süzüp almak gerek.* **2.** *göç. m.* Çaýy we ş. m. ýuwaşlyk bilen howlukman, hezilini görüp içmek,

işl. Süýşenekläp ugramak.

SÜÝŞME [süýşmö], *iş ady.* Süýşmek ýagdaýy.

SÜÝŞMEK [süýşmök] **I,** *işl.* Ýuwaşlyk bilen bir tarapa hereket etmek, ýeriňden gozganmak. *Ol ýuwaşja süýşüp gelýän gämileri gördi.*

SÜÝŞMEK [süýşmök] **II,** *işl.* Gereginden artyp galmak, tygşytlanyp galmak. *Gaýnag suwumyz süýşse, siziň hem çäýnegiňizi demläris!*

SÜÝŞMEKLIK [süýşmöklük] **I,** *iş ady.* Süýşmek ýagdaýy.

SÜÝŞMEKLIK [süýşmöklük] **II,** *iş ady.* Süýşmek, artyp galmak ýagdaýy.

SÜÝŞMEZLIK [süýşmözlük], *işl.* Süýşmek hereketini etmezlik.

SÜÝŞÜBERMEK [süýşüvermek], *işl.* Ýuwaşlyk bilen bir tarapa hereket edibermek, ýeriňden gozganybermek.

SÜÝŞÜK, *at.* Gereginden artyp galan, artdyrylyp goýlan, artyk-süýşük. *Galla süýşügiňiz bolsa, bir-iki put galla soramakçy.*

SÜÝŞÜLMEK [süýşülmök], *işl.* Ýuwaşlyk bilen bir tarapa hereket edilmek.

SÜÝŞÜRIBERMEK [süýşürüvermek] **I,** *işl.* Bir zady duran ýerinden bir tarapa iteläp, gozgap, ýerini üýtgedibermek, itibermek.

SÜÝŞÜRIBERMEK [süýşürüvermek] **II,** *işl.* Tygşytlap artdyrybermek.

SÜÝŞÜRILMEK [süýşürülmök] **I,** *işl.* Bir zat duran ýerinden bir tarapa itelenip, gozgalyp, ýerinden üýtgedilmek. *Möhüm bolsa ikinji orna süýşürilip bilner.*

SÜÝŞÜRILMEK [süýşürülmök] **II,** *işl.* Tygşytlanyp artdyrylmak.

SÜÝŞÜRINTGI [süýşüründgü], *at.* Süýşürilip, artdyrylyp goýlan pul we ş. m. zat.

SÜÝŞÜRIŞ [süýşürüş], *iş ady.* Süýşürmek ýagdaýy.

SÜÝŞÜRIŞDIRMEK [süýşürüşdürmök], *işl.* Birnäçe zady bir tarapa süýşürip çykmak, iteleşdirmek, ýerinden üýtgedişdirmek, gozgaşdyrmak. *Gap-çanaklary bir çete süýşürişdirdi.*

SÜÝŞÜRIŞMEK [süýşürüşmök], *işl.* Süýşürmäge kömek bermek; bilelikde süýşürmek.

SÜÝŞÜRME [süýşürmö], *iş ady.* Süýşürmek ýagdaýy.

SÜÝŞÜRMEK [süýşürmök] **I,** *işl.* Bir zady duran ýerinden bir tarapa iteläp, gozgap ýerini ýtgetmek, itmek. *Kemine zürrük telpegini mańlaýyna süýşürýärde, eşege atlanýar* (Keminániň adyna aýdylýan şorta sözlerden).

SÜÝŞÜRMEK [süýşürmök] **II,** *işl.* Tygşytlap artdyrmak, harçlaman tygşytlamak. *Sygyr alar ýaly puljagaz süýşürmek hakynda oýlansaň, has gowy bolardy* (B. Kerbabaýew).

SÜÝŞÜRMEKLIK [süýşürmöklük] **I,** *iş ady.* Süýşürmek, gozgamak ýagdaýy.

SÜÝŞÜRMEKLIK [süýşürmöklük] **II,** *iş ady.* Süýşürmek, tygşytlamak ýagdaýy.

SÜÝŞÜRMEZLIK [süýşürmözlük], *işl.* Süýşürmek işini ýerine ýetirmezlik.

SÜÝŞÜRTMEK [süýşürtmök] **I,** *işl.* Süýşürmek işini başga birine etdirmek. *Keçäni diwara tarap süýşürtmek.*

SÜÝŞÜRTMEK [süýşürtmök] **II,** *işl.* Tygşytlap artdyrmaga mejbur etmek, süýşürmäge mümkinçilik döretmek, süýşürer ýaly etdirmek. *Pul süýşürtmek. Galla süýşürtmek.*

SÜÝŞÜŞ, *iş ady.* Süýşmek ýagdaýy.

SÜÝŞÜŞMEK [süýşüşmök], *işl.* Ýuwaşlyk bilen bir tarapa hereket etmek, ýerinden gozganmak (birnäçe adam ýa-da zat hakynda). *Bulutlar süýşüşýär, ýyldyrym çakýar.*

SÜÝT I , *at.* **1.** Çaga emdirmek üçin aýallaryň göwüs we süýdemdirijileriň ýelin mäzlerinde döreýän ýokumly ak suwuklyk. *Dünýä inip agzyň süýde ýetende, Gyzgyn süýdün emdir ene ýüregi* (M. Myşşýew). **2.** Sygyr, düýe, ýylky, goýun, geçi we ş. m. käbir haýwanlar saglyp alnýan önüm. *Sygyr diňe alty aý süýt berýär.* **3.** Käbir ösümlikleriň baldajyklaryndan çykýan ak şire.

◊ **Süýtden aýyrmak** emýän çagany ene süýdüni emmekden kesmek. **Süýdüne galmak** çagasy süýtden aýrylmanka göwreli bolmak. **Süýdüni ýandyrmak** saglyp duran düýäniň, sygryň bir sebäbe görä süýt bermesiniň kesmegi. **Süýdi ýanmak** süýt gelmesi kesilmek. **Süýt emişen** bir çagaly aýalyň süýdüni emen ene-atasy –aýry çagalaryň biri-birine garyndaşlyk gatnaşygy, emişen. **Süýt haky** köne däbe görä gyz çykarylanda, gyzyň ejesine emdiren süýdi mynasybetli guda tarapyndan belli bir mukdarda berilýän hak. **Süýt kädi** uly göwrümli, içi boş, süýt sagylýan, suw daşalýan kädi. *Aýallar süýt kädilerini, kersen-çanaklaryny, gazanlaryny ýuwuşdyryp taýýarlapdyrlar* (H. Deryaýew). **Süýt kesilmek** belli bir sebäbe görä bişirilýän süýt çüýräp zaýalanmak. **Süýt kölüne batyrmak** köp, gowy zady wada bermek.

SÜÝT II: *hal.* **süýdüne (göterimine) almak (bermek)** belli bir mukdardaky puly birine berip, soň üstüne goýup almak ýa-da bermek. *Süýde berip, ýygnar maly* (Zelili).

SÜÝTÇI [süýtçü], *at.* Süýt getirip satýan adam. *Her gün irden süýtçi süýt getirerdi.*

SÜÝTÇÜLIK [süýtçülük], *at.* Oba hojalygyň süýt öndürmek bilen meşgul bolýan pudagy. *Süýtçülik maldarçylygyň girdejili pudagydyr.*

SÜÝTDEŞ [süýtdöş], *syp.* Bir ene-atadan bolan. *Süýtdeş dogan.*

degişli adamlar.

SYGAŇKYRLAMAK [syğaňkyrlamak], *işl.* Göwrümli gabyň, zadyň içinde ýerleşeňkirlemek, sygmaga golaýlaşmak.

SYGDYRMAK [syğdyrmak], *işl.* **1.** Göwrümli gabyň, zadyň içinde ýerleşdirmek. *Ol ähli zadyny bir gaba sygdyrdy.* **2.** *göç.m.* Orun bermek, ylalaşykly, oňşuk eder ýaly ýagdaý döretmek, agzybirlik bilen bilelikde ýaşamak. *Ýalňyşmaýan bolsam, şeýle gylyk ony märekä sygdyrmaz* (B. Kerbabaýew).

SYGMA [syğma], *iş ady.* Sygmak ýagdaýy.

SYGMAK [syğmak], *işl.* **1.** Göwrümli gabyň, zadyň içinde ýerleşmek. *Bu aýakgap meniň aýagyma sygarmyka?* **2.** *göç. m.* Orun almak, ylalaşykly ýagdaýda ornaşmak, oňuşmak, agzybirlikde ýaşamak.

SYGMAKLYK [syğmaklyk], *iş ady.* Sygmak ýagdaýy.

SYGMAZLYK [syğmazlyk], *işl.* **1.** Göwrümli gabyň, zadyň içinde ýerleşmezlik. **2.** Oňuşmazlyk, agzybirlikde ýaşamazlyk.

SYGNABERMEK [syğna:vermek], *işl.* Betnebislik bilen sygnap başlamak.

SYGNALMAK [syğnalmak], *işl.* Betnebislik bilen iýilmek, aşa köp iýilmek, symyşlanmak.

SYGNAMA [syğnama], *iş ady.* Sygnamak hereketi.

SYGNAMAK [syğnamak], *işl.* Betnebislik bilen iýmek, aşa köp iýmek, symyşlamak. *Ine, bir gün welin mazaly ajygan pişik goşda goýlan etden gowy sygnapdyr* (B. Annageldiýew).

SYGNAMAKLYK [syğnamaklyk], *iş ady.* Sygnamak ýagdaýy.

SYGNAMAZLYK [syğnamazlyk], *işl.* Betnebislik bilen iýmezlik, symyşlamazlyk, aşa köp iýmezlik.

SYGNAŞMAK [syğnaºmak], *işl.* Birnäçe adam bolup, betnebislik bilen iýmek. *Başlaryny galdyrman, sygnaşyp otyrdylar.*

SYGNATMAK [syğnatmak], *işl.* Betnebislik bilen sygnamaga mümkinçilik bermek.

SYGNAÝYŞ [syğnaýyş], *iş ady.* Sygnamak ýagdaýy.

SYGNYBERMEK [syğnyvermek], *işl.* Sygnyp başlamak.

SYGNYLMAK [syğnylmak], *işl.* Keramatlydan kömek soralmak..

SYGNYŞ [syğnyº], *iş ady.* Sygynmak ýagdaýy.

SYGNYŞMAK [syğnyºmak], *işl.* Köp bolup sygynmak.

SYGSY [syğsy], *at.* Dokmanyň erşi gowşanda dokma agajy bilen gazyk arasynda kakylýan kiçijik ýasy agaç. *Sygsy kakyşyp, oňa dokmanyň badyny sazlaşýardy* (N. Pomma).

SYGŞYKLY [syğºykly], *syp.* Köpçülik, goňşy-golam arasynda orun tapyp, ornaşyp bilýän, özüni aldyryp bilýän, oňşukly. *Sygşykly adam.*

SYGŞYKLYLYK [syğºykylylyk], *at.* Köpçülige, goňşy-golama özüňi aldyryp bilijilik, ornaşyklylyk, oňşuklylyk. *Goňşy-golam arasynda sygşyklylyk gowy zat.*

SYGYM [syğym], *at.* Bir göwrümli gabyň öz içine sygdyryp biliş derejesi, göwrümi.

SYGYMLY [syğymly], *syp.* Köp zat sygýan, göwrümli. *Sygymly gap.*

SYGYMLYLYK [syğymlylyk], *at.* Köp zat sygmaklyk, göwrümi ululyk, göwrümlilik.

SYGYMLYRAK [syğymlyra:k], *syp.* Göwrümliräk, içine köpräk zat sygýan.

SYGYMSYZ [syğymsyz], *syp.* Köp zat sygmaýan, göwrümi kiçi. *Sygymsyz gap.*

SYGYMSYZLYK [syğymsyzlyk], *at.* Köp zat sygyşmazlyk, kiçi göwrümlilik.

SYGYNDYRMAK [syğynnyrmak], *işl.* Gudraty güýçlülerden, keramatlylardan kömek soratmak, kömek isletmek.

SYGYNMA [syğynma], *iş ady.* Sygynmak ýagdaýy.

SYGYNMAK [syğynmak], *işl.* Keramatlylara ynanmak, olardan kömek soramak, kömek islemek. *Sen sygyngyn erenlere, pirlere, Hünäri meýdanda belli Görogly* ("Görogly").

SYGYNMAKLYK [syğynmaklyk], *iş ady.* Sygynmak ýagdaýy.

SYGYR [syğyr], *at.* Süýt berýän, uly göwreli, şahly, goşa toýnakly öý haýwany, gara mal. *Derrew gölesini goýberdi-de, sygryny sagdy* (A. Durdyýew).

◊ **Sygryň guýrugynda pyçak döwmek** bir işi gutarman goýmak, bir işi tamamlap barýarkaň taşlamak.

SYGYRDILI [syğyrdili], *at.* Boýy 30-60 santimetre ýetýän, köpýyllyk ýabany ot.

SYGYRGUÝRUK [syğyrguýruk], *at.* Syrdam uzyn baldakly, süýnmek ýaprakly, sary gül getirýän ot.

SYGYRMA [sy:ğyrma], *iş ady.* Sygyrmak hereketi.

SYGYRMAK [sy:ğyrmak], *işl.* Sykylyk çalmak, sykylyk atmak, sykylyklamak. *Ýediýaşan aty sygyryp suwa ýakma* (Nakyl).

SYGYRMAKLYK [sy:ğyrmaklyk], *iş ady.* Sygyrmak ýagdaýy.

SYGYRMAZLYK [sy:ğyrmazlyk], *işl.* Sykylyk çalmazlyk, sykylyk atmazlyk, sykylyklamazlyk.

SYGYRSIÝDIK [syğyrsiýdik], *at.* Aýal eşiklerine, tahýa, keçä we ş. m. salynýan egrem-bugram görnüşli nagyş. *Sygyrsiýdik salnyp bejerilen ýaka.*

SYGYRTMAK [sy:ğyrtmak], *işl.* Sykylyk çaldyrmak, sykylyk atdyrmak, sykylyklatmak.

SYGYRYBERMEK [sy:ğyryvermek], *işl.* Sykylyk çalybermek, sykylyk atybermek, sykylyklabermek.

SYGYRYLMAK [sy:ğyrylmak], *işl.* Sykylyk

lezzet alyp içmek. *Kakam bolsa eýwanda tirsekläp, gök çaý süzýändir* (“Edebiýat we sungat”). **3.** Kirpikleriňi biri-birine ýakynladyp seretmek, aşaklyk bilen garamak. *Diýdim weli, gözün süzüp, Bir daýandy tirsegine* (K. Gurbannepesow). **4.** Tor, süzgüç bilen balyk tutmak.

SÜZMEKLIK [süzmöklük], *iş ady.* Süzmek ýagdaýy.

SÜZMETOR [süzmötor], *at.* El güýji bilen süzüp balyk tutulýan tor.

SÜZMEZLIK [süzmözlük], *işl.* Süzmek işini amal etmezlik.

SÜZÜBERMEK [süzüvermek] **I,** *işl.* Süzüp başlamak.

SÜZÜBERMEK [süzüvermek] **II,** *işl.,gepl. d.* Bir sebäbe görä, biriniň ýanyndan ýumlugybermek, gidibermek, gaçybermek. *Gözüni alartdy welin, ol süzüberdi.*

SÜZÜGRÄK [süzüğrä:k], *syp.* Bolmalysyndan az-owlak süzgegräk (göz hakynda).

SÜZÜK, *syp.* **1.** Kirpikli gabaklar biri-birine ýakynlaşan, süzülen (göz hakynda). *Gollary hynaly, bendinde ýüzük, Edep bilen sözlär, gözleri süzük* (“Görogly”). **2.** Ýukalyp ýyrtylara gelen, sary giden, könelişen (geýim hakynda).

SÜZÜLIŞMEK [süzülüşmök], *işl.* **1.** Geýimiň dyzy ýa-da tirsegi ýukalyp ýyrtylara gelmek, sary gidip ugramak. *Penjegiň iki ýeňi hem süzülişip, ýyrtyljak bolup dur.* **2.** Köp bolup näzirgeşip oturmak, näzirgeşip durmak. *Gelindir gyzlar çaý başynda süzülişip otyrdylar.*

SÜZÜLJIREME [süzüljürömö], *iş ady.* Süzüljiremek ýagdaýy.

SÜZÜLJIREMEK [süzüljürömök], *işl.* Kirpikli gabaklaryňy biri-birine ýakynlaşdyryp, näzli garaýyş etmek. *Leýla enaýy bir gözellik bilen süzüljireýärdi* (G. Kulyýew).

SÜZÜLJIREMEKLIK [süzüljürömöklük], *iş ady.* Süzüljiremek ýagdaýy.

SÜZÜLJIREMEZLIK [süzüljürömözlük], *işl.* Kirpikli gabaklaryňy biri-birine ýakynlaşdyryp, näzli garaýyş etmezlik.

SÜZÜLJIRETMEK [süzüljürötmök], *işl.* Kirpikli gabaklaryňy biri-birine ýakynlaşdyryp, näzli garaýyş etdirmek.

SÜZÜLJIREÝIŞ [süzüljüröýüş], *iş ady.* Süzüljiremek ýagdaýy.

SÜZÜLJIRÄBERMEK [süzüljürä:vermek], *işl.* Süzüljiräp başlamak.

SÜZÜLMEK [süzülmök], *işl.* **1.** Suwuklygy arassalamak üçin süzgüçden geçirilmek. *Süzülen suw arassa we dury bolýar.* **2.** Keýp alyp içilmek, lezzet alnyp içilmek. *Balyk gowrulýar, gök çaý süzülýär* (B. Seýtäkow). **3.** Kirpikler bir-birine ýakynlaşmak. *Oraz süzülip duran gara gözlerini ýalpa açdy-da, uludan dem aldy* (B. Pürliýew). **4.** Tor taşlap balyk tutulmak. **5.** Ýukalyp ýyrtylyp başlamak, sary gitmek, könelmek. *Egnindäki maldaý çabydyň tirsekleri süzülipdir* (K. Gurbannepesow).

SÜZÜŞ, *iş ady.* Süzmek ýagdaýy.

SÜZÜŞMEK [süzüşmök], *işl.* Süzmäge kömekleşmek; bilelikde süzmek.

SYÇAN, *at.* Tumşugy inçe, murtluja, guýrukly gemriji jandar. *Pişik ýazu-gyş syçan tutarmyş, Diňe doýansoň, myrlap ýatarmyş* (R. Seýidow).

◊ **Syçan ýyly** müçe hasabynyň birinji ýylynyň ady.

SYÇANÇY, *at.* Ýyrtyjy guş, gyrgylar maşgalasyndan bolan mör-möjek iýýän guş.

SYÇANYZY [syçany:zy], *at.* Hala salynýan nagyşlaryň bir görnüşiniň ady.

SYÇRABERMEK [syçyra:vermek], *işl.* **1.** Damja-damja, däne-däne bolup, syçrap ýaýrabermek. **2.** Ot, uçgun syçrap başlamak.

SYÇRAMA [syçyrama], *iş ady.* Syçramak ýagdaýy.

SYÇRAMAK [syçyramak], *işl.* **1.** Damja-damja bolup, syçratgy bolup ýaýramak. *Biz ter otlardan syçrap, elimize, ýüzümize degýän damjalara keýp edip haýdaýarys* (“Edebiýat we sungat”). **2.** *gepl. d.* Çalt hereket etmek, böküp turmak, çalt ýeriňden galmak. *Ol syçrap ýerinden turdy.* **3.** Ot, uçgun ýaly zat ýalpyldap gitmek. *Çalynýan pyçakdan uçgun syçraýardy.*

SYÇRAMAKLYK [syçyramaklyk], *iş ady.* Syçramak ýagdaýy.

SYÇRAMAZLYK [syçyramazlyk], *işl.* Syçrap durmazlyk.

SYÇRATGY [syçyratgy] **I,** *at.* Syçrap ýaýran suwuklyk damjalary. *Onuň etekleri hem syýlary syçratgy palçyklar bilen bezelipdir* (A. Gowşudow).

SYÇRATGY [syçyratgy] **II,** *at.* Dik baldakly, ýapragy baldagynyň düýbünde bolýan mawy gülli ot.

SYÇRATGY [syçyratgy] **III,** *at.* Esasan, çagalaryň ýüzüne çykýan, suwy degen ýerini ýara edýän suwluja düwürtik.

SYÇRATMAK [syçyratmak], *işl.* **1.** Suwuklyk damjalaryny dumly-duşa pytratmak. **2.** Ot, uçgun ýaly zady ýalpyldap gider ýaly etmek.

SYDYRDYŞ, *iş ady.* Sydyrtmak ýagdaýy.

SYDYRGYN [sydyrğy:n]: **bir sydyrgyn** bir boluşda, bir ýagdaýda, yzygiderli. *Onuň düwünleri ýumralan barmaklary näzik sapagy bir sydyrgyn towlady* (B. Kerbabaýew).

SYDYRTMA, *iş ady.* Sydyrtmak ýagdaýy.

SYDYRTMAK, *işl.* Bir zadyň ýüzüni çyzmak, sypjyryp yz galdyrmak.

SYGAN [syğa:n], *at, ser.* **Syganlar.**

SYGANLAR [syğa:nlar], *at.* Dünýäniň dürli ýurtlarynda ýaşaýan halk, şonuň ýaly-da, şol halka

Mawyň sykylygyna-da bakman, ondan soň başyny aşak egip, dyzyny gaşamaga durdy (B. Kerbabaýew). **2.** *gepl. d.* Ýeliň, okuň we ş. m. hereketinden emele gelýän ses. *Oklaryň sykylygynyň astynda düýrülip, ýygrylyp, hüwdülenen ýaly bolup uka gitdi* (H. Ysmaýylow).

SYKYLYKÇY [sy:kylykçy], *at.* **1.** Sykylyk atmaga endik edinen (adam, çaga). **2.** Ördegiň sykylyk atýan ýaly ses çykarýan, mele reňkli, gursagy ak görnüşi.

SYKYLYKLABERMEK [sy:kylykla:vermek], *işl.* Sykylyklap başlamak.

SYKYLYKLAMA [sy:kylyklamaj, *iş ady.* Sykylyklamak ýagdaýy.

SYKYLYKLAMAK [sy:kylyklamak], *işl.* **1**. Sykylyk çalmak, sykylyk atmak. *Ol aýdym bilmese-de, legenini dep edinip, hiňlenip, sykylyklan bolýar* (N. Pomma). **2**. *gepl. d.* Sykylyk çalýan ýaly şuwwuldyly ses etmek, ses döretmek. *Oklaryň sykylyklaýan sesleri.*

SYKYLYKLAMAKLYK [sy:kylyklamaklyk], *iş ady.* Sykylyklamak ýagdaýy.

SYKYLYKLAMAZLYK [sy:kylyklamazlyk], *işl.* Sykylyk atmazlyk.

SYKYLYKLAŞMAK [sy:kylyklaşmak], *işl.* Biri-birine sykylyk atmak. *Olar tokaýyň içi bilen baryarkalar, kämahal bir sykylyklaşyp habarlaşýardylar.*

SYKYLYKLATMAK [sy:kylyklatmak], *işl.* Sykylyk atmaga mümkinçilik döretmek.

SYKYLYKLAÝYŞ [sy:kylyklaýyş], *iş ady.* Sykylyklamak hereketi.

SYKYM, *at.* Gysym.

◊ **Bir sykym (gysym) bolmak** gaty horlanmak, inçelip galmak.

SYKYŞ, *iş ady.* Sykmak hereketi.

SYKYŞMAK, *işl.* **1.** Sykmaga kömek bermek. **2.** Bilelikde sykmak. *Olar toşap gaýnadyljak üzümi sykyşyp otyrdy.*

SYLABERMEK [sy:la:vermek], *işl.* Birine sylag-hormat goýubermek, sarpa goýubermek.

SYLAÇA, *at.* Külbike (barmak).

◊ **Sylaça ýaly** kiçijik, keltejik (adam). *Sylaça ýaly gyzyň pikirini gowy gördüňiz?* (R. Gelenow).

SYLAG [sy:lağ], *at.* **1.** Özüňden ula ýa-da kiçä goýulýan hormat, sarpa. **2.** Bir işde, zähmetde gazanylan üstünlik üçin berilýän pul ýa-da gymmatbaha zat, sowgat.

SYLAGLABERMEK [sy:lağla:vermek], *işl.* Sylag beribermek.

SYLAGLAMA [sy:lağlama], *iş ady.* Sylaglamak işi.

SYLAGLAMAK [sy:lağlamak], *işl.* Sylag bermek. *Meni ýokary sylag bilen sylagladylar.*

SYLAGLAMAKLYK [sy:lağlamaklyk], *iş ady.* Sylaglamak ýagdaýy.

SYLAGLAMAZLYK [sy:lağlamazlyk], *işl.* Sylag bermezlik.

SYLAGLANMAK [sy:lağlanmak], *işl.* Sylag berilmek. *Ol ençeme gezek sylaglanypdy.*

SYLAGLAŞMAK [sy:lağla°mak], *işl.* Sylag berişmek.

SYLAGLATMAK [sy:lağlatmak], *işl.* Sylag berdirmek. *Ökde ýygymçylary gymmat bahaly zatlar bilen sylaglatdylar.*

SYLAGLAÝYŞ [sy:lağlaýyş], *iş ady.* Sylaglamak işi.

SYLAGLY [sy:lağly], *syp.* **1.** Sylagy bar bolan, sylag berilýän. *Sylagly orun.* **2.** Hormat-sylag goýulýan, hormatly, sarpaly. *Garry mollaobanyň sylagly adamsy* (G. Kulyýew).

SYLAGLYLYK [sy:lağlylyk], *at.* Sylagy, hormaty barlyk, hormatlylyk, sarpalylyk. *Ýaşlaryň arasynda sylaglylyk hem gowy zat.*

SYLAGLYRAK [sy:lağlyra:k], *syp.* Azda-kände sylagly; sylag-hormaty köpräk.

SYLAGSYZ [sy:lağsyz], *syp.* **1.** Sylagy ýok, sylagy bolmadyk, sylag almadyk. **2.** Hormat-sylag goýulmaýan, hormatsyz, sarpasyz.

SYLAGSYZLYK [sy:lağsyzlyk], *at.* Hormat-sylagy ýokluk, hormatsyzlyk, sarpasyzlyk.

SYLAMA [sy:lama], *iş ady.* Sylamak ýagdaýy.

SYLAMAK [sy:lamak], *işl.* **1.** Birine sylag-hormat goýmak, sarpa goýmak. *Ony hemmeler sylaýarlar.*

2. *gepl. d., ser.* **Sylaglamak.**

SYLAMAKLYK [sy:lamaklyk], *iş ady.* Sylamak işi. *Çagalara dogruçyllygy, özüňden ulyny sylamaklygy ündemeli.*

SYLAMAZLYK [sy:lamazlyk], *işl..* Birine sylag-hormat goýmazlyk, sarpa goýmazlyk.

SYLANMAK [sy:lanmak], *işl.* **1.** Birine sylag-hormat goýulmak, sarpa goýulmak. *Ol gülküler sazanda gaty görýär diýlip, myhman sylanyp goýulýan-a bolmasyn* (N. Saryhanow). **2**. *gepl. d., ser.* **Sylaglanmak.**

SYLAŞMAK [sy:laşmak], *işl.* **1.** Biri-biriňe sylag-hormat goýmak, biri bilen sylag-hormatly gatnaşyk saklamak. *Ýeke özüň dälsiň olaň diregi, Gowsy sylaşaly birek-biregi* (M. Seýidow). **2**.Birnäçe bolup sylamak.

SYLAŞYK [sy:laşyk], *at.* Biri-biriňe goýulýan hormat, edilýän sylag-hormat, sarpa.

SYLATMAK [sy:latmak] *işl.* **1.** Sylamagyny gazanmak, sylar ýaly etmek, hormatlatmak. **2.** *gepl. d., ser.* **Sylaglatmak.**

SYLAÝYŞ [sy:laýyş], *iş ady.* Sylamak ýagdaýy.

SYLGYM [sy:lğym]**: sylgymyny bermek** bolmaly zady, wakany bilşine görä çalaja dyýdurmak.

SYLMA [sy:lma], *iş ady.* Sylmak ýagdaýy.

SYLMAK [sy:lmak], *işl.* **1.** Esasan, göz-ýüzüňi süpürmek. *Elýaglygyny alyp, mañlaýynyň derini syldy* **2.** "Bize-de miýesser etsin, oňat zat" diýip, eliňi ýa-

çalynmak, sykylyk atylmak, sykylyklanmak.

SYGYRYŞ [sy:ğyryº], *iş ady.* Sygyrmak ýagdaýy.

SYGYRYŞMAK [sy:ğyryºmak], *işl.* Sykylyk çalyşmak, sykylyk atyşmak, sykylyklaşmak.

SYGYŞ [syğyº], *iş ady.* Sygmak ýagdaýy.

SYGYŞMAK [syğyºmak], *işl.* Birnäçe zat ýa-da adam bolup bir ýere sygmak. *Ýygnananlar barsalar, Sygyşmandyr içerik* (O. Täçnazarow).

SYGYŞMAZLYK [syğyºmazlyk], *işl.* Birnäçe adam ýa-da zat bir ýerde ýerleşmezlik, bir ýere sygmazlyk. *Adamalar jaýyň içine sygyşmandyr.*

SYH [sy:h], *at.* **1.** Çişlik bişirmek üçin ulanylýan, ujy ýiti, ýasyja demir çiş. *Dogramçany syha düzüp goýdular.* **2**. *gepl. d.* Umuman çybyk ýaly sim. *Birentek demir syhy hem taýýarlap, dym-gyzyl edip, ussalar Arabyň dabanynyň teýine basyberdiler* ("Görogly"). **3**. Suwda ownuk balyk tutmak üçin ak gurlanda ulanylýan syryk.

SYHAK [sy:hak], *at.* Käşir, alma gyrmak üçin ýiti dişli, köp sanly tegelejik deşikli enjam.

SYHALABERMEK [sy:hala:vermek], *işl.* Syhap başlamak.

SYHALAMA [sy:halama], *iş ady.* Syhalamak hereketi.

SYHALAMAK [sy:halamak], *işl.* Bir zady ikinji bir zada birnäçe gezek syhamak. *Pyçak bilen syhalap kesmek.*

SYHALAMAKLYK [sy:halamaklyk], *iş ady.* Syhalamak ýagdaýy.

SYHALAMAZLYK [sy:halamazlyk], *işl.* Yzly-yzyna syhamazlyk.

SYHALANMAK [sy:halanmak], *işl.* Bir zat ikinji bir zada birnäçe gezek syhalmak.

SYHALAŞMAK [sy:halaşmak], *işl.* Syhalamaga kömek etmek; bilelikde syhalamak.

SYHALATMAK [sy:halatmak], *işl.* Syhalatmak işini başga birine etdirmek.

SYHALAÝYŞ [sy:halaýyş], *iş ady.* Syhalamak ýagdaýy.

SYHAMAK [sy:hamak], *işl., ser.* **Syhalamak.** *Ol ýüzüni kese sowup, gyjagyny syhap otyrdy* ("Edebiýat we sungat").

SYHLABERMEK [sy:hla:vermek], *işl.* Syhlamaga başlamak.

SYHLAMA [sy:hlama], *iş ady.* Syhlamak hereketi, ýagdaýy.

SYHLAMAK [sy:hlamak], *işl.* Ujy ýiti çiş ýa-da syh bilen tenineň bir ýerine sançmak, sünçmek, dürtmek. *Eşegi syhlamak.*

SYHLAMAKLYK [sy:hlamaklyk], *iş ady.* Syhlamak ýagdaýy.

SYHLAMAZLYK [sy:hlamazlyk], *işl.* Syhlamak hereketi edilmezlik.

SYHLANMAK [sy:hlanmak], *işl.* Syh bilen sanjylmak, sünjülmek, dürtülmek.

SYHLAŞMAK [sy:hlaşmak], *işl.* Syhlamaga kömek etmek; bilelikde syhlamak.

SYHLATMAK [sy:hlatmak], *işl.* Syhlamaga mejbur etmek; syhlamaga ýol bermek, mümkinçilik döretmek.

SYHLAÝYŞ [sy:hlaýyş], *iş ady.* Syhlamak hereketi.

SYH-SYH [sy :h-sy:h], *syp.* Ujy çiş, syh ýaly bolşup duran, dürterip duran. *Oklukirpiniň tikenleri syh-syh bolup dur.*

SYK, *syp.* **1.** Erşi ýygy bolup, argajy berk kakylyp dokalan, çal bolmadyk. *Syk mata.* **2.** Inçe, gysby, ýogyn däl. *Bili syk, boýy deraz, Sagrysy meýdanly bedew* (Mätäji).

SYKAÇ, *at.* Miweleriň suwuny sykyp almak üçin gural, enjam. *"Päleli, päläňi ugrat!" - diýip, sykajaga salýarlar* (B. Kerbabaýew).

SYKAJAK: sykajaga salmak käýemek, gysmak, daşyna geçmek, gyssamak. *"Päleli, päläňi ugrat!" – diýip, sykajaga salýarlar.*

SYKALMA, *iş ady.* Sykalmak ýagdaýy.

SYKALMAK, *işl.* Gitdigiçe syk bolmak.

SYKALMAKLYK, *iş ady.* Sykalmak ýagdaýy.

SYKALMAZLYK, *işl.* Syk bolmazlyk.

SYKALTMAK, *işl.* Syk görnüşe getirmek, syk bolar ýaly etmek.

SYKALYBERMEK [sykalyvermek], *işl.* Gitdigiçe syk bolubermek, örän ýakyn, gysby bolubermek.

SYKALYŞ, *iş ady.* Sykalmak ýagdaýy.

SYKDYRMAK *işl.* Sykmak işini başga birine etdirmek. *Naryň suwuny sykdyrmak.*

SYKLYK, *at.* Erşi ýygylyk, argajy berk kakylyp dokalanlyk, çal dällik. *Halynyň syklygy onuň hilini gowulandyrýar.*

SYKMA, *iş ady.* Sykmak işi.

SYKMAK, *işl.* **1.** Gysyp suwuny çykarmak (ýuwlan eşik hakynda). **2.** Gysyp, mynçgap, şiresini almak (miwesi hakynda).

SYKMAKLYK, *iş ady.* Sykmak ýagdaýy.

SYKMAN, *at.* Peýnir, sargan ýaly süýtden taýýarlanýan iýmit.

SYKMAZLYK, *işl.* Sykmak işini etmezlik.

SYKRAK [sykyra:k], *syp.* Berkräk edip dokalan, dokalyşy gaty gowşak däl, azda-kände syk.

SYKYBERMEK [sykyvermek], *işl.* Sykyp başlamak.

SYKYLMAK, *işl.* **1.** Bir zady gysyp, towlap şiresi, suwy çykarylmak. *Naryň suwy sykylyp alyndy. Ýuwlan geýimler sykylyp serildi.* **2.** *göç. m.* Inçelmek, arryklamak, horlanmak. *Göze dolmuş göwräň birneme sykylan ýaly boldy* (R. Gelenow).

SYKYLYK [sy:kylyk], *at.* **1.** Gysylan, batly howa akymy arkaly agyz boşlugunda döreýän ýiti owaz.

ýagdaýy.

SYNANMAK [sy:nanmak], *işl.* Bir işi ýerine ýetirjek bolup synanyşyk etmek, çemeleşmek. *Bu aralykda biri derweżäni açjak bolup synandy* (B. Seýtäkow).

SYNANMAKLYK [sy:nanmaklyk], *iş ady.* Synanmak ýagdaýy.

SYNANMAZLYK [sy:nanmazlyk], *işl.* Bir işi ýerine ýetirjek bolmaga çemeleşmezlik.

SYNANYBERMEK [sy:nanyvermek], *işl.* Synanyp başlamak.

SYNANYLMAK [sy:nanylmak], *işl.* Bir iş ýerine ýetiriljek bolnup synanyşyk edilmek.

SYNANYŞMAK [sy:nanyşmak], *işl.* Synanyp görmek. *Ol ýene-de işlemäge synanyşdy.*

SYNANYŞYK [sy:nanşyk], *at.* **1**. Bir zady amala aşyrmak maksady bilen edilýän hereket. *Haýsydyr bir sosial, syýasy ýa-da ykdysady meseläni bir gezekde we hemişelik çözmek synanyşyklary diňe bulam-bujarlyga hem-de durnuksyzlyga getirýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). **2**. Ýaryşlaryň käbir görnüşinde ýaryşa gatnaşýanyň birnäçe gezek gaýtalanýan çykyşy. *Ol üçünji synanyşykda iň ýokary netijäni gazandy.*

SYNAŇKYRLAMAK [sy:naňkyrlamak], *işl.* **1**. Synmaga ýakynlamak, ýykylaňkyrlamak. **2**. Gaýnap duran zadyň gaýnamasy kesilmäge, gaýnamasy galmaga golaýlamak.

SYNATMAK [sy:natmak], *işl.* Synag etdirmek, barlap gördürmek.

SYNAÝYŞ [sy:naýyş], *iş ady.* Synamak ýagdaýy.

SYNÇGABERMEK [synçga:vermek], *işl.* Synçgap ugramak.

SYNÇGALAMAK [synçgalamak], *işl., ser.* **Synçgamak**. *Otluçöpden bir til ýolup Synçgylady dişlerini* (K. Gurbannepesow).

SYNÇGALANMAK [synçgalanmak], *işl.* **1**. Dikilen, oturdylan agajyň we ş. m. düýbi agaç ýa-da demir çiş sünjülip berkidilmek. **2**. Dişiň arasynda galan zatlaryň kiçijik çöp bilen arassalanmagy.

SYNÇGAMA [synçgama], *iş ady.* Synçgamak işi.

SYNÇGAMAK [synçgamak], *işl.* **1**. Dikilen, oturdylan agajyň we ş. m. düýbüni agaç ýa-da demir çiş bilen gaýta-gaýta sokup berkitmek. *Hiňňildik üçin dikilen agaçlaryň düýbüne daşdyr gum guýup, synçgap berkitdiler.* **2**. Esasan, dişiň arasynda galan zatlary inçejik çöp sokup aýyrmak, arassalamak.

SYNÇGAMAKLYK [synçgamaklyk], *iş ady.* Synçgamak ýagdaýy.

SYNÇGAMAZLYK [synçgamazlyk], *işl.* Synçgamak işi amal edilmezlik.

SYNÇGAŞMAK [synçgaşmak], *işl.* **1**. Synçgamaga kömekleşmek. **2**. Bilelikde synçgamak.

SYNÇGATMAK [synçgatmak], *işl.* **1**. Dikilen, oturdylan agajyň we ş. m. düýbüni agaç ýa-da demir çiş bilen gaýta-gaýta sokup berkitdirmek. **2.** Dişiň arasynda galan zatlary inçejik çöp sokup aýyrtmak, arassalatmak.

SYNÇGAÝYŞ [synçgaýyş], *iş ady.* Synçgamak işi.

SYNÇGYLAWUK [synçgylowuk], *at.* Käwagt kükrekden ýolnup-ýolnup erksiz çykýan ses, hynçgylawuk. *Synçgylawuk alyp barýar ahyry!* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew).

SYNÇGYRMA [synçgyrma], *iş ady.* Synçgyrmak ýagdaýy.

SYNÇGYRMAK [synçgyrmak], *işl.* Synçgylawuk tutmak. *Synçgyryp oturyşyna, suw guýjak bolýardy.*

SYNÇGYRTMAK [synçgyrtmak], *işl.* Synçgyrmaga mejbur etmek. *Näme üçindigini bilemok, synçgyrdyp başlady.*

SYNÇGYRYBERMEK [synçgyryvermek], *işl.* Synçgyryp başlamak.

SYNÇGYRYŞ [synçgyryş], *iş ady.* Synçgyrmak ýagdaýy.

SYNÇGYRYŞMAK [synçgyryşmak], *işl.* Birnäçe bolup synçgyryp durmak.

SYNÇY [sy:nçy], *at.* **1**. Gelinlik gyza, öýlenjek ýigide syn etmäge gelýän adam. *Sen özüňi synlamaga synçy gelenini bilip dursuň, kelläňe telpegiňi geý* (A. Gowşudow). **2**. Syn edip bilýän, ýiti, görgür. *Ýazyjy synçy bolmalydyr.* **3**. Esasan, syýasy wakalara syn ýazýan adam.

SYNÇYLYK [sy:nçylyk], *at.* Synlamaga ökdelik, syn edip baha berip bilijilik.

SYNDY [synny], *at*. Haly çitiminiň ösüntgi ýüpüni gyrkmak, halynyň ýüzüni tekizlemek üçin gaýça, gyrkylyga meňzeş uzyn demir gural. *Sen biziň syndylarymyzy çalyp ber* (A. Durdyýew).

SYNDYRMAK [sy:nnyrmak], *işl.* **1**. Bütinleý heläkçilige uçratmak. **2**. Ruhdan düşürmek. **3**. Gaýnap duran zadyň gaýnamasyny kesdirmek, gaýnamasyny galdyrmak. **4**. *göç.m*. Biderek adam hasaplamak, gowularyň hataryna goşmazlyk. *Bir göreniňi öwme-de, syndyrma-da* (Atalar sözi).

SYNJA [synja:]**: synja gylmak** namaz okamak üçin iniňi arassalamak.

SYNLABERMEK [sy:nla:vermek], *işl. Synlap ugramak,* gözden geçiribermek.

SYNLAMA [sy:nlama], *iş ady.* Synlamak ýagdaýy.

SYNLAMAK [sy:nlamak], *işl.* Birine ýa-da bir zada içgin, her taraplaýyn syn etmek, gözden geçirmek. *Yzyna öwrüldi-de, Isgenderi siňe synlady* (B. Seýtäkow).

SYNLAMAKLYK [sy:nlamaklyk], *iş ady.* Synlamak ýagdaýy.

SYNLAMAZLYK [sy:nlamazlyk], *işl.* Birine ýa-

da toý ýaglygyny ýüzüňe, mańlaýyňa degirmek. *Bir oňatja, aýyň bölegi ýalyjak gyz - diýip, ýüzüne sylypdyr* (A. Durdyýew). **3.** Iki eliňi öňe uzaldybrak açyk halynda iç ýüzüni täze dogan çaga, täze dogan aýa we ş. m. tarap tutup, soňundan hem iç tarapyny açylgylygyna mańlaýyňa degirmek (bu hereket yzly-yzyna birnäçe gezek gaýtalanýar). *Işiňiz şow alsyn - diýip, olaryň giden ugruny ýüzüne syldy* (R. Gelenow).

SYLMAKLYK [sy:lmaklyk], *iş ady.* Sylmak ýagdaýy.

SYLYBERMEK [sy:lyvermek], *işl.* Sylyp başlamak.

SYLYŞMAK [sy:lyşmak], *işl.* Köpçülik bolup sylmak.

SYMGYLT [symğylt], *syp.* Öçügsi gyzyl reňk. *Göze görünmän ýaşan günüň yzyndaky symgylt bulut gyzgylt reňke aýlandy* (B. Kerbabaýew).

SYMRUG [symru:ğ], *at.* Erteki-dessan gahrymanlaryny agyr ýagdaýlardan halas edýän hyýaly guş. *Symrugyň ryzky ýetişen, Uçmaga mydarasy ýok* ("Nejep oglan").

SYMSYK, *at.* Çalarak düwlen ýumrugyň barmaklar tarapy. *Ol onuň owurdyna ýumruklady, böwrüne symsyk urdy* (B. Kerbabaýew).

SYMSYKLABERMEK [symsykla:vermek], *işl.* Symsyklap başlamak.

SYMSYKLAMA, *iş ady.* Symsyklamak ýagdaýy.

SYMSYKLAMAK, *işl.* Biriniň böwrüne yzly-yzyna symsyk urmak. *Ol meni bir syhly symsyklap otyr - diýip, aýtdy* (A. Durdyýew).

SYMSYKLAMAKLYK, *iş ady* Symsyklamak ýagdaýy.

SYMSYKLAMAZLYK, *işl.* Biriniň böwrüne yzly-yzyna symsyk urmazlyk.

SYMSYKLANMAK, *işl.*Symsyk urulmak.

SYMSYKLAŞMAK, *işl.* Biri-biriňi symsyklamak. *Olar biri-biriniň böwrüne symsyklaşyp, gülşüp otyrdylar.*

SYMSYKLATMAK, *işl.* Symsyklamaga mümkinçilik bermek, ýol bermek. *Sen näme özüňçe bara-ýoga symsykladyp otyrsyň?*

SYMSYKLAÝYŞ, *iş ady.* Symsyklamak ýagdaýy.

SYMYLJYK, *syp.* Ýürege düşüp, çala agyryp duran agyry. *Ýöne weli, içinden tutýan symyljyk agyry ony öz erkine goýmazdy* (B. Kerbabaýew).

SYMYLJYRAMA, *iş ady.* Symyljyramak ýagdaýy.

SYMYLJYRAMAK, *işl.* Bir hili symyljyk agyrmak. *Ertirden bäri kelläm symyljyrap durandan soň, bir azajyk gyşaraýypdym* (B. Kerbabaýew).

SYMYLJYRAMAKLYK, *iş ady.* Symyljyramak ýagdaýy.

SYMYŞLABERMEK [symyşla:vermek], *işl.* Symyşlap başlamak.

SYMYŞLAMA, *iş ady.* Symyşlamak ýagdaýy.

SYMYŞLAMAK, *işl.*Gaty köp iýip oturmak, sygnamak. *Gara dere batyp, şol symyşlap otyr* (B. Öwezow).

SYMYŞLAMAKLYK, *iş ady.* Symyşlamak ýagdaýy.

SYMYŞLAMAZLYK, *işl.* Symyşlap oturmazlyk.

SYMYŞLAŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup symyşlamak, sygnamak, sümürmek . *Iýmeli zat bolsa-ha Gurban ýadyňyza düşenok, ýeke özüňiz symyşlaşyp otyrsyňyz* (A. Durdyýew).

SYMYŞLAÝYŞ, *iş ady.* Symyşlamak ýagdaýy.

SYN [sy:n] **I**, *at, gepl. d.,ser.* **Syý**. *Amanat don geýseň, synyňy silkeräk* (Nakyl).

◊ **Synyny suwdan saýlamak (çykarmak)** il hatary bolmak.

SYN [sy:n] **II**, *at.* **1**. Birini ýa-da bir zady her tarapdan gözden geçiriş. *Adamzady tanap bolmaz syn bilen, Synaşmagan bilmez kişi – kişini* (Magtymguly). **2**. Bir işe, esere ýazuw üsti bilen berilýän baha, şeýle hem şol eser, iş baradaky ýazmaça pikir. *Ýazan synyny goltugyna saldy.*

◊ **Synyň oturmak** göwnüň ýetmek, öz ýanyňdan oňat diýip baha bermek, halamak. *Dor atyň owadan syratyna syny oturdy.*

SYN [sy:n] **III: syn etmezlik** kemçilik hasap etmezlik, kemçilik saýmazlyk. *Yzzat, hormat syn etmegin Görüm görülmegen ýerde* (Magtymguly).

SYNA [sy:na], *at.* Beden, göwre, ten. *Ýar, synaňa synam degdi, Goýnuň jennetdir gümana* ("Görogly"). *Köňlümde ýanan otlar synamda sönmez gelin* (Kemine).

SYNABERMEK [sy:na:vermek], *işl.* Synap başlamak, barlap görübermek.

SYNAG [sy:nağ], *at.* **1**. Tejribe maksady bilen geçirilýän barlag, derňew. *Öz synagyny näme bilen başlajagyny oýlanyp-çenlenip başlady* (A. Gowşudow). **2**. Gözden geçiriş, barlag. *Gurluşyk ýaşlar üçin uly synag mekdebi boldy.***3**. Okuw dowamynda jemleýji barlag. *Soňky synpyň okuwçylary synaga taýýarlanýarlar.*

SYNAHOR [sy:naho:r], *at.* Düýäniň aýagyna çykýan çykuw.

SYNALMAK [sy:nalmak], *işl.* Synag edilmek, barlanyp görülmek. *Özüniň synalýandygyndan habarsyz Ylýas Töre elindäki dürre gamçyny tekepbirlik bilen öýlere baka uzatdy* (A. Gowşudow).

SYNAMA [sy:nama], *iş ady.* Synamak ýagdaýy.

SYNAMAK [sy:namak], *işl.* Synag etmek, barlap görmek. *Seni synamak üçin oýun edip aýtdym* (B. Kerbabaýew).

SYNAMAKLYK [sy:namaklyk], *iş ady.* Synamak ýagdaýy.

SYNAMAZLYK [sy:namazlyk], *işl.* Synag etmezlik, barlap görmezlik.

SYNANMA [sy:nanma], *iş ady.* Synanmak

bilen ýylmaşmak, düzleşmek, üpür-çüpürini aýryşmak. **2**. Ýetmezini düzedip ýylmaşmak, timarlaşmak, taraşlaşmak.

SYNTGYLATMAK [sy:ntgylatmak], *işl.* **1**. Täze işilen ýüpüň, ýüplügiň, kirşiň daşynyň towuny öl zat bilen ýylmatmak, düzletmek, üpür-çüpürini aýyrtmak. *Ädikçi sapagyny şägirdine mum bilen pugta syntgylatdy.* **2**. Ýetmezini düzedip ýylmatmak, timarlatmak, taraşlatmak. *Bu sözlemleri mazaly syntgylatmaly.*

SYNTGYLAÝYŞ [sy:ntgylaýyş], *iş ady*. Syntgylamak işi.

SYNYBERMEK [sy:nyvermek], *işl*. Synyp ugramak.

SYNYK [sy:nyk], *syp.* **1**. Döwük, bölek-bölek bolan, döwlen. **2.** Hapa bolaýmasyn diýip, dandap, seljerip iýýän (adam, çaga).

◊ **Synyk göwün** bir zatdan ynjan, kemsidilen göwün. *Synyk göwne seýik tapylmady.*

SYNYLMAK [sy:nylmak], *işl.* Bütinleý heläkçilige uçralmak, puja çykylmak.

SYNYŞ [sy:nyş], *iş ady.* Synmak ýagdaýy.

SYNYŞMAK [sy:nyşmak], *işl.* Dura-bara synmak.

SYŇRAK, *at*. **1**. Goýun, geçi, sygyr we ş.m. goşa toýnakly mallaryň toýnagynyň paşmaklyja ýeri. *Näzik syňraklary bilen gaty ýerden gum tozadýar* (B. Kerbabaýew). **2**. Adamyň iki barmagynyň arasy. *Syňragy bilen ýerde ýatan ýüňjagazy ýokary galdyryp, eli bilen aldy-da tüýdüşdirdi* (A. Durdyýew).

SYŇSYRAKLAMA, *iş ady.* Syňsyraklamak ýagdaýy.

SYŇSYRAKLAMAK, *işl.* Biwagt entemek, gezip ýörmek.

SYŇSYRAKLAŞMAK, *işl.* Köp bolup syňsyraklap ýörmek.

SYP: syp bermek duýdurman gaçyp gitmek. *Bolandyr teniniň awunan ýeri, Taşlap ýoldaşyny syp berdi biri* (A. Kekilow).

SYPA [sypa:]**,** *at.* Üstüne düşek düşäp oturmak, ýatmak üçin palçykdan, gumdan galdyrylan beýik ýer, seki. *Reýhan zaňňar bir beýik sypanyň üstünde harlap ýatyr* ("Görogly"). *Şu ýere ýazaý - diýip, güjümiň aşagyndaky sypany görkezdi* (H. Garabaýew).

SYPABERMEK [sy:pa:vermek], *işl*. Sypap başlamak.

SYPAHY [sypa:hy], *at, k.d.* **1**. Esger, urşujy, harby adam. *Ol, jemyg goşun sypahyny wezirler bilen şäherge gaýtardy* ("Asly-Kerem"). **2**. Ýolbaşçy, kethuda.

SYPAHYLYK [sypa:hylyk], *at*. **1**. Esgerlik, urşujylyk. **2**. Ýolbaşçylyk, kethudalyk. *Bilmedim, sen kaýsy bolduň, belli bir iş tutmadyň, Ne sypahylyk bile bolduň, ne mollalyk bile* (Magtymguly).

SYPAJAKLABERMEK [sypajakla:vermek], *işl.* Kelläňi, ýüzüňi bir sebäbe görä eýläk-beýläk sowubermek, sypjyklyk edibermek.

SYPAJAKLAMA, *iş ady.* Sypajaklamak ýagdaýy.

SYPAJAKLAMAK, *işl.* Kelläňi, ýüzüňi bir sebäbe görä eýläk-beýläk sowmak; sypjyklyk etmek.

SYPAJAKLAMAKLYK, *iş ady.* Sypajaklamak hereketi.

SYPAJAKLATMAK, *işl.* Sypajaklamak katdyna ýetirmek. *Kempir kellesini eýläk-beýläk sypajaklatdy* ("Görogly").

SYPAJAKLAÝYŞ, *iş ady.* Sypajaklamak ýagdaýy.

SYPAL [sypa:l] **I**, *at.* Bugdaý, arpa we ş. m. ekinleriň iri baldagy ýa-da orlup alnandan galan düýbi.

SYPAL [sypa:l] **II**, *at, d.ý.* Seplemleriň (relsleriň) aşagyndan keseligine düşelýän ýasy şalman, çalman agaç.

SYPALABERMEK [sy:pala:vermek], *işl.* Sypalap ugramak; sypalamagy dowam etdirmek.

SYPALAMA [sy:palama], *iş ady.* Sypalamak ýagdaýy.

SYPALAMAK [sy:palamak], *işl*. Sypamak hereketini birnäçe ýola gaýtalamak. *Ol saçlaryny sypalady.*

SYPALAMAKLYK [sy:palamaklyk], *iş ady.* Sypalamak hereketi.

SYPALAMAZLYK [sy:palamazlyk], *işl.* Sypalap durmazlyk.

SYPALANMAK [sy:palanmak], *işl*. Bir zadyň üstünden mylaýymlyk bilen el ýöredilip geçirilmek.

SYPALAŞDYRMAK [sy:palaşdyrmak], *işl.* Yzly-yzyna sypalamak. *Ol sakgalyny sypalaşdyrdy-da, ýüzüme seretdi* (N. Saryhanow).

SYPALAŞMAK [sy:palaşmak], *işl*. Bilelikde sypalamak. *Ýaglyk bilen ýüzlerini sypalaşyp otyrlar* ("Görogly").

SYPALATMAK [sy:palatmak], *işl.* Sypalamaga ýol bermek.

SYPALAÝYŞ [sy:palaýyş], *iş ady.* Sypalamak usuly, täri.

SYPALGA [sypalğa], *at.* Sypmak, başyny gutarmak üçin gaçalga, bahana, delil, sebäp. *Ejesiniň soragly gözüne garandan soň, ýene ýüzüni beýläk sowdy, sypalga agtardy* (B. Kerbabaýew).

SYPALMAK [sy:palmak], *işl.* Bir zadyň ýa-da bedeniň üstünden, ýüzünden eliň ýeňillik, mylaýymlyk bilen geçirilmek, gezdirilmek.

SYPAMA [sy:pama], *iş ady.* Sypamak ýagdaýy.

SYPAMAK [sy:pamak], *işl,* **1**. Bir zadyň ýa-da bedeniň üstünden, ýüzünden eliňi ýeňillik, mylaýymlyk bilen geçirmek, gezdirmek. *Şondan soň, Atahan oglunyň başyny sypady-da nesihat berdi* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Mylaýymlyk, mähirlilik etmek, sypaýyçylyk etmek. *Sylamaga puluň bolmasa, sypamaga diliň bolsun* (Nakyl).

da bir zada içgin, her taraplaýyn syn etmezlik, gözden geçirmezlik.

SYNLANMAK [sy:nlanmak], *işl.* Birine ýa-da bir zada içgin, her taraplaýyn syn edilmek.

SYNLAŞMAK [sy:nlaşmak], *işl.* Birnäçe bolup bilelikde synlamak. *Biri-biriniň bitiren işlerini synlaşdylar.*

SYNLATMAK [sy:nlatmak], *işl.* Syn etdirmek, gözden geçirtmek. *Men özümi synlatmaga gelemok* (B. Kerbabaýew).

SYNLAÝYŞ [sy:nlaýyş], *iş ady.* Synlamak ýagdaýy.

SYNMA [sy:nma], *iş ady.* Synmak ýagdaýy.

SYNMAK [sy:nmak], *işl.* **1**. *ser.* **Döwülmek**. *Suw küýzesi suwda synar* (Nakyl). *Aýagynyň synmagyna seniň ynsabyň nähili çydar* (B. Kerbabaýew).**2**. Bütinleý heläkçilige uçramak, ýykylmak. **3**. Gaýnamy kesilmek, gaýnandan soň ýene sowap ugramak. *Aýallarynyň goýýan tüňçesi birnäçe mertebe gaýnap syndy* (A.Gowşudow). *Gaýnamy synmak.*

SYNMAKLYK [sy:nmaklyk], *iş ady.* Synmak ýagdaýy.

SYNP, *at.* Orta bilim berýän mekdebiň okuwçylar topary. *Bäşinji synpyň okuwçysy.*

SYNTGY [sy:ntgy], *at.* **1**. Täze işilen ýüpüň, ýüplügiň, kirşiň daşyndaky übtükleri syryp aýyrma, towuny ýylmama. *Onsoň ýene-de kirşe syntgy berjek boldy* (N. Saryhanow). **2**. *göç. m.* Ýalňyşlyklary, nädogry ýazylanlary düzetme, ýylmama, timarlama, taraşlama. *Emma onuň entek kämilleşmedik ylhamyndan döreýän setirler syntga mätäçdi* ("Edebiýat we sungat").

SYNTGYLABERMEK [sy:ntgyla:vermek], *işl.* Syntgylap başlamak.

SYNTGYLAMA [sy:ntgylama], *iş ady.* Syntgylamak işi.

SYNTGYLAMAK [sy:ntgylamak], *işl.* **1**. Täze işilen ýüpüň, ýüplügiň, kirşiň daşyny öl zat bilen syhap towuny ýylmamak, düzlemek, üpür-çüpürini aýyrmak. *Ol sazyň kirşini ýaglygynyň ujuny ölläp, birnäçe gezek syntgylady.* **2.** *göç. m.* Äheňini, ýalňyşlyklaryny düzedip ýylmamak, timarlamak, taraşlamak. *Käbir sözlemleri syntgylamaly.*

SYNTGYLAMAKLYK [sy:ntgylamaklyk], *iş ady.* Syntgylamak ýagdaýy.

SYNTGYLAMAZLYK [sy:ntgylamazlyk], *işl.* Syntgylamak işi ýerine ýetirilmezlik.

SYNTGYLANMAK [sy:ntgylanmak], *işl.* **1**. Täze işilen ýüpüň, ýüplügiň, kirşiň daşynyň towy öl zat bilen ýylmalmak, düzlenmek, üpür-çüpüri aýrylmak. **2**. Ýetmezi düzedilip ýylmalmak, timarlanmak, taraşlanmak. *Syntgylanmadyk kiriş. Ýeterlik syntgylanmadyk jümleler.*

SYNTGYLAŞMAK [sy:ntgylaşmak], *işl.* **1**. Täze işilen ýüpüň, ýüplügiň, kirşiň daşynyň towuny öl zat

SYPAMAKLYK [sy:pamaklyk], *iş ady.* Sypamak hereketi.

SYPAMAZLYK [sy:pamazlyk], *işl.* Sypalamak hereketini etmezlik.

SYPANDYRMAK [sy:pannyrmak], *işl.* Üst-başyňa, ýüz-gözüňe timar berdirmek.

SYPANJAŇ [sy:panjaň], *syp.* Sypanmagy, timarlanmagy gowy görýän, ýylmanagan.

SYPANJAŇLYK [sy:panjaňlyk], *at.* Sypanmagy, özüne timar bermegi gowy görüjilik, ýylmanaganlyk.

SYPANJYRABERMEK [sy:panjyra:vermek], *işl.* Sypanjyrap başlamak.

SYPANJYRAMA [sy:panjyrama], *iş ady.* Sypanjyramak ýagdaýy.

SYPANJYRAMAK [sy:panjyramak], *işl.* Üst-başyňa, ýüz-gözüňe timar bermek, ýylmanjyramak. *Wüşi kel diwardan asylgy duran ullakan aýnaň öňüne bardy we öz ýüzüne seredip, sypanjyramaga durdy* (A. Gowşudow).

SYPANJYRAMAKLYK [sy:panjyramaklyk], *iş ady.* Sypanjyramak işi, hereketi.

SYPANJYRAMAZLYK [sy:panjyramazlyk], *işl.* Sypanjyrap durmazlyk.

SYPANJYRAŞMAK [sy:panjyraşmak], *işl.* Köp bolup sypanjyramak.

SYPANJYRAÝYŞ [sy:panjyraýyş], *iş ady.* Sypanjyramak ýagdaýy.

SYPANMA [sy:panma], *iş ady.* Sypanmak ýagdaýy.

SYPANMAK [sy:panmak], *işl.* **1**. Üst-başyňa, ýüz-gözüňe timar bermek, timarlanmak, ýylmanmak. **2**. *göç. m.* Dolup akmak, püre-pür bolup akmak (ýap, derýa, jar hakda). *Ol jar owsunçly ýaly hemme suwy demine dartyp, püre-pür bolupdyr-da, daş-töweregi bilen sypanyp akýardy* (A. Gowşudow).

SYPANMAKLYK [sy:panmaklyk], *iş ady.* Sypanmak hereketi.

SYPANMAZLYK [sy:panmazlyk], *işl.* Sypanyp durmazlyk.

SYPANYBERMEK [sy:panyvermek], *işl.* Sypanyp başlamak.

SYPANYLMAK [sy:panylmak], *işl.* Üst-başyňa, ýüz-gözüňe timar berilmek, timarlanmak, ýylmanmak.

SYPANYŞ [sy:panyş], *iş ady.* Sypanmak hereketi.

SYPANYŞMAK [sy:panyşmak], *işl.* Köp bolup sypanmak.

SYPAŇ-SERMEŇ [sy:paň-sermeň]**: sypaň-sermeň etmek** sypamak, sypaşdyrmak, o ýerinden, bu ýerinden tutmak.

SYPAŞDYRMAK [sy:paşdyrmak], *işl.* Birnäçe gezek sypamak, yzly-yzyna sypap durmak. *Gaşlaryny sypaşdyryp, uçjagazy gözüne gaýdyp duran murtlaryny*

towlaşdyrdy (A. Durdyýew). *Juda bolmasa, gozalary sypaşdyr* (B. Kerbabaýew).

SYPAT, *at.* **1**. Bir zadyň ýa-da biriniň daş görnüşi, keşp, ýasaw. *Onuň daş sypaty kime çalym edýär?* **2**. *göç. m.* Gylyk-häsiýet, boluş, özüňi alyp-baryş. *Tutanýerlilik onuň aýratyn sypatydy.* **3**. *dil b.* "Nähili?, nätüýsli?, neneňsi?" diýen ýaly soraglara jogap bolup, bir zadyň hilini, häsiýetini we degişliligini aňladyp, sypatlandyryp gelýän söz topary.

SYPATDAŞ, *syp*. Daş görnüşi, bolşy, sypaty meňzeş. *Olar sypatdaş adamlar.*

SYPATDAŞLYK, at. Bir meňzeşlik, sypaty, görnüşi deňlik, birlik. *Birnäçelerinde meňzeşlik, sypatdaşlyk bar.*

SYPATLANDYRMA [sypatlannyrma], *iş ady.* Sypatlandyrmak ýagdaýy.

SYPATLANDYRMAK [sypatlannyrmak], *işl.***1**. Biriniň ýa-da bir zadyň daş görnüşini, sypatyny kesgitlemek. *Jaýyň daş görnüşini sypatlandyrmak.***2**. *göç. m.* Gylygyny-häsiýetini, bolşuny beýan etmek. *Tomaşaça ýetirmek, sypatlandyrmak olaryň paýyna düşýär.*

SYPATLANDYRMAKLYK [sypatlannyrmaklyk], *iş ady.* Sypatlandyrmak ýagdaýy.

SYPATLANDYRMAZLYK [sypatlannyrmazlyk], *işl.* Sypatlandyrmak işi ýerine ýetirilmezlik.

SYPATLANDYRYBERMEK [sypatlannyryvermek], *işl.* Sypatlandyryp başlamak.

SYPATLANDYRYLMAK [sypatlannyrylmak], *işl.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň daş keşbi suratlandyrylmak. **2.** *göç. m.* Gylyk-häsiýeti beýan edilmek.

SYPATLANDYRYŞ [sypatlannyryş], *iş ady.* Sypatlandyrmak täri.

SYPATMAK [sy:patmak], *işl.* Bir zadyň ýa-da bedeniň üstünden, ýüzünden eliňi ýeňillik, mylaýymlyk bilen geçirtmek, sypalatmak. *Arkaňy sypatmak.*

SYPAÝY [sypa:ýy], *syp.* **1**. Örän edepli, salyhatly, asylly. *Ol özüni sypaýy alyp barýar.* **2**. *göç. m.* Arassa, tämiz, tagaşykly, päkize (egin-eşik hakynda). *Onuň geýnişi sypaýydy – başyna gülli owadan ýaglyk atynypdyr* ("Mugallymlar gazeti"). **3**. Göze gelüwli, gelşikli. *Ussat senetçiler örän sypaýy nah matalary dokapdyrlar.* **4**. *k.d., ser.* **Sypahy 1**. *Ol hat şeýle başlanýardy: "Maglum bolsun kim, Gowşut hanyň dilinden: - Eý Hemze Mürze, eý Gara sertib, eý şazada hem sypaýylar!"* (B. Kerbabaýew).

SYPAÝYÇYLYK [sypa:ýçylyk], *at, ser.* **Sypaýylyk**. *Nurjahan sypaýyçylyk bilen sorady* (B. Pürliýew).

SYPAÝYÇYLYKLY [sypa:ýçylykly], *syp.* Diýjek sözüni edep bilen aýdýan. *Ol sypaýyçylykly adamdyr.*

SYPAÝYÇYLYKLYRAK [sypa:ýçylyklyra:k], *syp.* Azda-kände sypaýyçylykly.

SYPAÝYÇYLYKSYZ [sypa:ýçylyksyz], *syp.* Sypaýyçylygy ýok, sypaýyçylygy bolmadyk.

S Y P A Ý Y Ç Y L Y K S Y Z R A K [sypa:ýçylyksyzyra:k], *syp.* Sypaýyçylygy ýograk.

SYPAÝYLYK [sypa:ýylyk], *at.* Örän edeplilik, salyhatlylyk, asyllylyk. *Sypaýylyk bilen gol gowşuryp bile barýardylar.*

SYPAÝYRAK [sypa:ýyra:k], *syp.* **1**. Azda-kände sypaýy. **2**. Ýönekeýden gelşikli (eşik hakynda). *Ol gelin sypaýyrak geýinmegi halaýardy.*

SYPAÝYŞ [sy:paýyş], *iş ady.* Sypamak ýagdaýy.

SYPDYRMA, *iş ady.* Sypdyrmak ýagdaýy.

SYPDYRMAK, *işl.* **1**. Tutup duran zadyny elinden gidermek, goýbermek. *Sygryň tapanyny elimden sypdyrdym.* **2**. *göç. m.* Halas etmek, hile bilen boşatmak, gaçyrmak, goýbermek. *Ony sypdyryp bilse, özüniň heläkçiligini hiç zat hasap etdi.* **3**. Bir zady ünsden düşürmek, unutmak. *Bir-iki ýerde otur alamatyny hem sypdyrypdyryn* (J. Akyýew). **4**. Bir gizlin syry aýtmasyz ýerde aýtmak, ile äşgär etmek. *Artykmaç sözi agzyndan sypdyrany üçin gorkdy.***5**. Birden artbujakdan ýel goýbermek.

SYPDYRYBERMEK [sypdyryvermek], *işl.* Sypdyryp goýbermek.

SYPDYRYLMAK, *işl.* **1**. Bir zat eliňden gaçyrylmak. **2**. *göç. m.* Halas edilmek, boşadylmak. *Gaçgak wagtynda sypdyryldy, bolmasa ele düşjekdi.* **3**. Ünsden düşürilmek, unudylmak. **4**. Aýtmasyz ýerde aýdylmak, diliňden gaçyrylmak.

SYPJYGRAK [sypjyğyra:k], *syp.* Birneme sypjyk.

SYPJYK, *syp.* Bir zady ýerine ýetirmekden boýun towlaýan, aňsat el bermeýän, sapalakçy. *Öz-ä suw gysymlan ýaly sypjyg-ow!* **2**. Elde-aýakda durman, sypyp barýan, geçip barýan. *Bagt diýlen zat, gör, nähili sypjyk zat, ony tutdummykam diýseňem sypjap dur* (B. Kerbabaýew).

SYPJYKLABERMEK [sypjykla:vermek], *işl.* Sypjyklap başlamak.

SYPJYKLAMA, *iş ady.* Sypjyklamak ýagdaýy.

SYPJYKLAMAK, *işl.* Bir zatdan boýun gaçyrmak üçin bahana gözlemek, sapalak atmak.

SYPJYKLAŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup sypjyklamak.

SYPJYKLAÝYŞ, *iş ady.* Sypjyklamak usuly, täri.

SYPJYKLYK, *at.* Sypjygyň ýagdaýy, sapalak atyjylyk. *Tarhan batyryň ýeke özi hem bir zat eder-le - diýip, sypjyklyk etdi* (G. Kulyýew).

SYPJYRDYLMAK, *işl.* Bir zadyň ýüzi soýulmak, sypyrylmak.

SYPJYRMA, *iş ady.* Sypjyrmak ýagdaýy.

SYPJYRMAK, *işl.* Bir zadyň ýüzüni sydyrtmak, sypjyryk etmek, soýmak. *Agaçlaryň şahalary, çöp-çalamlar onuň el-ýüzüni sypjyrypdyr* (B. Pürliýew).

SYPJYRMAZLYK, *işl.* Bir zadyň ýüzüni sypjyryk etmezlik.

SYPJYRTMAK, *işl.* Bir zadyň ýüzüni sydyrtmak, soýdurmak. *Eliňi agaja sypjyrtmak.*

SYPJYRYBERMEK [sypjyryvermek], *işl.* Bir zadyň ýüzüni sydyrdyp, sypjyryp başlamak.

SYPJYRYK, *at.* Beden· niň ýa-da başga bir zadyň sypjyrylan ýeri, soýuk. *Onuň ýüz-gözi sypjyrykdy, görer ýaly däl-di.*

SYPJYRYLMAK, *işl.* Bir zadyň ýüzünde sypjyryk emele gelmek, soýulmak. *Ol ýere ýykylsa-da, süňňüne zat bolman, diňe tirsegi sypjyrylypdyr* (B. Kerbabaýew).

SYPJYRYŞ, *iş ady.* Sypjyrmak ýagdaýy.

SYPMA, *iş ady.* Sypmak ýagdaýy.

SYPMAK, *işl.* **1.** Elden ýa-da bir zatdan belli bir sebäbe görä gaçmak, düşmek. *Küýze elimden sypdy.* **2.** Birinden ýa-da bir zatdan bir tär, ýol bilen gutulmak, dynmak, boşamak.

SYPMAZLYK, *işl.* Sypmak hereketi amala aşmazlyk.

SYPYBERMEK [sypyvermek], *işl.* Sypyp başlamak.

SYPYNDYRMAK, *işl.* Iş-güýç arasynda ýa-da bir zatdan birneme boşatmak, maý tapdyrmak, eliňi boşatmak. *Sypyndyrman gaýgy-gam, Girdabyna salypdyr* (A. Kekilow).

SYPYNMA, *iş ady.* Sypynmak ýagdaýy.

SYPYNMAK, *işl.* Bir işden birneme boşaşmak, maý tapmak, eliň boşamak.

SYPYNMAKLYK, *iş ady.* Sypynmak ýagdaýy.

SYPYNMAZLYK, *işl.* Maý tapmazlyk, eliň boşamazlyk.

SYPYNYBERMEK [sypynyvermek], *işl.* Bir zatdan birneme boşaşybermek, maý tapybermek.

SYPYNYLMAK, *işl.* Bir zatdan birneme boşaşylmak, maý tapylmak, eliň boşamak.

SYPYNYŞ, *iş ady.* Sypynmak ýagdaýy.

SYPYNYŞMA, *işl.* Sypynyşmak ýagdaýy.

SYPYNYŞMAK, *işl.* Birneme boşaşmak, maý tapyşmak. *Indi birneme aladadan sypynyşdyk.*

SYPYRMA, *iş ady.* Sypyrmak ýagdaýy.

SYPYRMAK, *işl.* **1.** Bir zadyň daş örtügini, gabygyny we ş. m. soýup, çekip aýyrmak, soýmak. **2.** *gepl. d.* Biriniň üstündäki, egnindäki zady zor bilen çykaryp almak. *Tarhan onuň egnindäki mele çäkmeni sypyryp aldy* (G. Kulyýew).

SYPYRMAKLYK, *iş ady.* Sypyrmak hereketi.

SYPYRMAZLYK, *işl.* Sypyryp durmazlyk.

SYPYRTMAK, *işl.* Sypyrmak işini birine etdirmek.

SYPYRYBERMEK [sypyryvermek], *işl.* Sypyryp başlamak.

SYPYRYLMAK, *işl.* **1**. Bir zadyň daş örtügi, gabygy we ş. m. çekilip aýrylmak, soýulmak. *Gabygy sypyrylan pürs.* **2**. *gepl. d.* Biriniň üstündäki, egnindäki zady zor bilen çykarylyp alynmak. *Ol uzyndan ýogyn gabygy sypyrylmadyk pürsdi* (A. Gowşudow).

SYPYRYNMAK, *işl.* Öz eşikleriňi sypyrmak. *Ol sypyryndy-da, içki balagyndan başga baryny orta atdy* (N. Saryhanow).

SYPYRYŞDYRMAK, *işl.* Sypyryp çykmak, ählisini, köpüsini sypyrmak.

SYPYRYŞMAK, *işl* Sypyrmaga kömekleşmek; bilelikde sypyrmak.

SYR I, *at.* Başgalardan gizlin saklanýan pikir, ýaşyryn zat. *Oglum, sen patyşanyň syryna ýetik däl ekeniň* ("Görogly").

SYR II, *at*. Hor malyň gapyrgasynyň daş-töweregindäki ýelmeşip duran ýargak.

SYRAMA I, **II**, *iş ady.* Syramak ýagdaýy.

SYRAMAK I, *işl.* Güýçli ýel sebäpli sowrulyp ýagmak, sowrulyp bir ýere üýşmek (gar, çäge we ş. m. hakynda). *Gar syraýardy, sowuk şemal degen ýerini kesip gelýärdi* (B. Seýtäkow).

SYRAMAK II, *işl.* Arasyna pagtadyr ýüň salnan zadyň ýüzüni ýygy edip tikmek, çekmek. *Ýorgany syramak. Don syramak.*

SYRAT [sy:rat], *at.* Biriniň ýa-da bir zadyň daş görnüşi, daş keşbi, görki. *Onuň syratyny bir gezek görseň, ol saňa gündiz dynç, gije uky bermeýär* (B. Seýtäkow).

SYRAT [syra:t], *at.* Dini düşünjä görä, jähennemiň üstündäki gyldan ince, gylyçdan ýiti köpri. *Syrat köprüsi – gyldan ince, gylyçdan hem ýitiräk – diýýär* (Kemine).

SYRATLY [sy:ratly], *syp.* Daş görnüşi görmegeý, owadan, peşeneli, gelşikli. *Aýnanyň syratly göwresi nepis çekilen surata çalym edýär* (B. Kerbabaýew).

SYRATLYLYK [sy:ratlylyk], *at.* Daş görnüşi görmegeý bolmaklyk.

SYRATLYRAK [sy:ratlyra:k], *syp.* Azda-kände syratly.

SYRATMAK, *işl.* Syramak işini birine etdirmek.

SYRATSYZ [sy:rassyz], *syp.* Betnyşan, gelşiksiz, görmeksiz, bisyrat, bedroý.

SYRATSYZLYK [sy:rassyzlyk], *at.* Betnyşanlyk, görmeksizlik, bisyratlyk, bedroýlyk.

SYRAÝYŞ, *iş ady.* Syramak ýagdaýy.

SYRÇA, *at.* **1**. Poslamakdan goramak maksady bilen gaplaryň ýüzüne çalynýan ýalpyldawuk reňk. *Içi ak syrça çalnan ýaşyl jamy nahardan dolduryp getirdi* (N. Pomma). **2**. Dişiň daşyny örtýän ýylpyldawuk jisim. *Düýe çaly dişiň syrçasyna oňat täsir edýär.* **3.** Ýokary hilli mebeliň ýüzündäki, ýüz görülýän aýnanyň arkasyna çalnan şöhle gaýtaryjy örtük.

◊ **Syrçasy suw götermez** girrik.

SYRÇALABERMEK [syrçala:vermek], *işl.* Bir

zada syrça çalybermek.

SYRÇALAMA, *iş,ady.* Syrçalamak ýagdaýy.

SYRÇALAMAK, *işl.* Syrça çalmak, syrça bilen örtmek. *Küýzäniň suwuklygy süzmezligi üçin, onuň iç ýüzüni syrçalaýarlar.*

SYRÇALAMAKLYK, *iş ady.* Syrçalamak işi.

SYRÇALAMAZLYK, *işl.* Syrça çalmazlyk, syrça bilen örtmezlik.

SYRÇALANMAK, *işl.* Syrça çalynmak, syrça bilen örtülmek.

SYRÇALAŞMAK, *işl.* Syrçalamaga kömekleşmek; bilelikde syrçalamak. *Ussalar küýzeleri syrçalaşyp otyrdylar.*

SYRÇALATMAK, *işl.* Syrçalanmak işini başga birine etdirmek ; syrçalamaga mümkinçilik bermek.

SYRÇALAÝYŞ, *iş ady.* Syrçalamak ýagdaýy.

SYRÇALY, *syp.* Syrça çalnan, syrça bilen örtülen.

SYRDALMAK, *işl.* Syrdalyp goýulmak. *Ýorgan syrdaldy.*

SYRDAM [sy:rdam], *syp.* Uzyndan inçe, göni ösen, dik.

SYRDAM: syrdam bitin ýyrtyk-ýirik ýeri bolmadyk, bitin (geýim-gejim hakynda). *Ol syrdam bitin hem bolsa mazaly geýlip, ozal suwy alnandy* (Ý. Mämmediýew).

SYRDAMAK, *işl., ser.* **Syramak II**. *Ýorgan syrdamak. Don syrdamak.*

SYRDAMLANMAK [sy:rdamlanmak], *işl.* Uzyn we göni boýly bolan ýaly bolmak, syratly bolmak. *Jemal öňküsinden syrdamlanypdy* (N. Saryhanow).

SYRDAMRAK [sy:rdamra:k], *syp.* Boýy uzynrak, dikräk.

SYRDANMAK, *işl.* Özüň üçin syrdamak.

SYRDAŞ, *at.* Syr alyp – syr berişýän, ýürekdeş. *Syrdaşym, başdaşym, ýaman günde ýoldaşym* (Görogly). *Magtymguly, aýdar, ýigitler başy, mejlisde köp bolar onuň syrdaşy* (Magtymguly).

SYRDAŞLYK, *at.* Syrdaş bolmaklyk, ýürekdeşlik.

SYRDAŞMAK, *işl.* Syrdamaga kömekleşmek.

SYRDATMAK, *işl.* Syrdamak işini başga birine etdirmek. *Don syrdatmak.*

SYRDYRMAK [sy:rdyrmak], *işl.* **1.** Saç, sakgal we ş. m. päki bilen aldyrmak. **2.** Bir zadyň üstüni, ýüzüni esgi, sübse, mata ýaly zatlar bilen süpürtmek. *Içerini syrdyrmak.* **3.** Bir zadyň üstüniň tutusyny aýyrmak. *Tutyny syrdyrmak.* **4.** Pyçagy, gylyjy we ş. m. zatlary gynyndan çykarmaga mejbur etmek. **5.** Bir ugur bilen gitmegi gazanmak. *Söw-söw syrdyrmak.*

SYRGYN [syrğyn], *at.* **1**. Güýçli ýel bilen sowrulyp, syrap ýagýan gar. **2**. Güýçli ýeliň bir ýere üýşüren üýşmegi (gum, gar we ş. m. hakynda).

SYRGYN [sy:rğyn], *at.* Hatar bolup oturan (öý, jaý). *Uzyn syrgyn bolup oturan oba.*

SYRGYNLY [syrğynly], *syp.* Gar sowrulyp ýagýan, gar gatyşykly sowrup ösýän (ýel).

SYRKAW [syrkow], *at.* Saglygy ýarawsyz bolan, keselli, nähoş, hassa.

SYRKAWÇYLYK [syrkowçuluk], *at, ser.* **Syrkawlyk**

SYRKAWLAMA [syrkowlomo], *iş ady.* Syrkawlamak ýagdaýy.

SYRKAWLAMAK [syrkowlomok], *işl.* Bir kesel bilen kesellemek, nähoşlamak, hassalamak, näsaglamak. *Syrkawlap kän ýatdym ýoldaş mugallym, Okuwa yhlasym özüňe mälim* (A. Kekilow).

SYRKAWLAMAKLYK [syrkowlomokluk], *iş ady.* Syrkawlamak ýagdaýy.

SYRKAWLAMAZLYK [syrkowlomozluk], *işl.* Kesellemezlik, hassalamazlyk, näsaglamazlyk.

SYRKAWLATMAK [syrkowlotmok], *işl.* Birini keselletmek, nähoşlatmak, hassalatmak, näsaglatmak. *Çagaňy berk dola, daşary sowuk, syrkawladarsyň.*

SYRKAWLAÝYŞ [syrkowloýuş], *iş ady.* Syrkawlamak ýagdaýy.

SYRKAWLYK [syrkowluk], *at.* Kesellilik, näsaglyk, nähoşluk, hassalyk.

SYRKYN, *at.* Şor ýerde topbak ösýän, gür baldaklary suwluja bir ýyllyk ösümlik.

SYRKYNLYK, *at.* Syrkynyň köp gögerip oturan ýeri.

SYRKYRABERMEK [syrkyra:vermek], *işl.* Endam janyňda agyry syzmak.

SYRKYRAMA, *iş ady.* Syrkyramak ýagdaýy.

SYRKYRAMAK, *işl.* Syzlap agyrmak, endam-janyň agyrmak. *Agyr ýoldanmy nämemi, endam-janym syrgyrap durdy* (T. Gurbanow).

SYRKYRAMAKLYK, *iş ady.* Syrkyramak ýagdaýy.

SYRKYRAMAZLYK, *işl.* Syzlap agyrmazlyk, endam-janyň agyrmazlyk.

SYRKYRAŞMAK, *işl.* Endam-janyň syzlaşyp, agyryp durmak.

SYRKYRAÝYŞ, *iş ady.* Syrkyramak ýagdaýy.

SYRLAŞDYRMAK, *işl.* Syrlaşyp durar ýaly etmek.

SYRLAŞMA, *iş ady.* Syrlaşmak ýagdaýy.

SYRLAŞMAK I, *işl.* Geýilýän geýim darlyk edip, endamyňy gysyp, ýapyşyp durmak. *Onuň köýnegi endamyna syrlaşyp durdy.*

SYRLAŞMAK II, *işl.* Syr alyp, syr berişmek. *Sözleşerdim, syrlaşardym ýar bile, Ýüregimde ýar hyýaly bar bile* (Magtymguly).

SYRLAŞMAKLYK, *iş ady.* Syrlaşmak ýagdaýy.

SYRLAŞMAZLYK, *işl.* Syrlaşyp durmazlyk.

SYRLY, *syp.* Gizlin pikiri ýa-da bir üsti açylmadyk syry bar bolan. *Ol syrly soraga sada jogap berdi.*

SYRLYLYK, *at.* Syrly bolmaklyk, syry barlyk.

SYRLYRAK [syrlyra:k], *syp.* Az-kem syry bolan.

SYRMA [sy:rma] **I**, *iş ady.* Syrmak ýagdaýy.

SYRMA [sy:rma] **II**, *at.* Jübiniň, ýakanyň, gapjygyň we ş.m. agzyny ýapmak üçin syrylyp açylýan hem ýapylýan iltegli sürme enjam.

◊ **Syrma gylyç** ýalaňaç gylyç. **Syrma sallah** hakyky sallah, tüýs sallah.

SYRMAK [sy:rmak], *işl.* **1.** Päki bilen düýbünden aýyrmak (saç, sakgal hakynda). *Ol oglunyn başyny syrdy.* **2.** Bir zadyň üstüni, ýüzüni we beýleki ýerleri süpürmek, arassalamak, süpürip aýyrmak. *Içerini syrmak.* **3**. Açmak üçin aýyrmak (tuty, perde hakda). *Bir zaman perdäni syrsaň ýüzüňden, Ak ýüzleri hally juwan islärin* ("Görogly"). **4.** Gynyndan, gabyndan sogrup çykarmak (pyçak, gylyç hakynda). **5.** Yoluň, yabyň we ş.m. ugry bilen gitmek. *Olar kenar ýakasyny syryp gitdiler* ("Edebiýat we sungat"). **6**. Iş etmän, boş aýlanyp, gezip ýörmek. *Näme beýdip köçe-köçe syryp ýörsüň?*

SYRMAKLYK [sy:rmaklyk], *iş ady.* Syrmak ýagdaýy.

SYRMAZLYK [sy:rmazlyk], *işl.* Syrmak işini amal etmezlik.

SYRNYH [syrny:h], *at.* Gysganç, husyt, gysyk.

SYR-SÜPLÜK [sy:r-süplük], *at.* Syrylyp, süpürilip toplanan hapa, her hili galyndy.

SYRT, *at.* **1.** Bir zadyň ýa-da biriniň arka tarapy, arka ýüzi, arka. *Emma onuň syrtynda oturan oglanlardan birine yşarat edip, gözüne ümledi* (B. Kerbabaýew). **2.** Beýik ýer, depe, alaň. *Gök öleňli beýik syrtlar, Salgym atyp, çöl iňňildär* (Şeýdaýy).

◊ **Syrty bilen gürleşmek** biri bilen tersleşip, gürleşmegini kesmek. **Syrty bilen tiken alybermeli** horlanyp, gaty igelän çaga. **Syrty bogy tutmaz** gorkusyna bir zada ýapyşyp bilmedik, gorkak. **Syrtyna sapan degen ýaly bolmak** bir ýerden örän çalt gitmek. *Şeýle diýmek bilen ýigit, syrtyna sapan degen ýaly bolup, ylgap gitdi* (B. Seýtäkow). **Syrtyndan daş asylan ýaly** haýal gymyldaýan, ýalta, işýakmaz. **Syrty ýer ysgamazlyk** oturmazlyk, işiň köp bolup gara başyňa gaý bolup ýörmek. **Syrty ýumakly ýaly** bir ýerde geregiçe, ýer tutup oturyp bilmezlik.

SYRTARMA, *iş ady.* Syrtarmak ýagdaýy.

SYRTARMAK, *işl.* Gelşiksiz bolup durmak (diş hakynda); dişiňi görkezip ýylgyryp durmak. *Öý eýesi ýylgyranda ouň dişleri syrtaryp göründi* (A. Gowşudow).

SYRTARMAKLYK, *iş ady.* Syrtarmak ýagdaýy.

SYRTARMAZLYK, *işl.* Agzyňy, dişiňi gelşiksiz açyp, ýerliksiz ýyrşaryp durmazlyk.

SYRTARTMAK, *işl.* **1**. Birini syrtarmaga mejbur etmek. *Ala gaplaň gaharly Syrtardýar ak dişini* (A. Kowusow). **2**. Dişiňi syrtaryp duran ýagdaýa getirmek. *Ala gaplaň dişini syrtartdy.*

SYRTARYBERMEK [syrtaryvermek], *işl.* Syrtaryp başlamak.

SYRTARYLMAK, *işl.* Agzyň, dişiň gelşiksiz açylmak, ýerliksiz ýyrşarylmak.

SYRTARYŞ, *iş ady.* Syrtarma ýagdaýy.

SYRTARYŞMAK, *işl.* Agzyň gelşiksiz açylyp, dişleriň somalyşyp durmak; gelşiksiz ýylgyryş bilen seredişmek.

SYRTLAN, *at.* Maslyk iýip oňňut edýän gerşi ýasy, möjek pisint ýyrtyjy haýwan. *Şagal-a kän welin, şu ýerlerde iki sany syrtlan hem görünýär* (A. Gowşudow).

SYRTLAŞMA, *iş ady.* Syrtlaşmak ýagdaýy.

SYRTLAŞMAK, *işl.* Ulaga iki bolup münmek; artlaşmak (at, eşek, tigir we ş. m.).

SYRTLAŞMAKLYK, *iş ady.* Syrtlaşmak ýagdaýy.

SYRTLAŞMAZLYK, *işl.* At, eşek, tigir ýaly zatlara iki bolup münmezlik.

SYRTLAŞYBERMEK [syrtlaşyvermek], *işl.* At, eşek, tigir ýaly zatlara artlaşyp münübermek.

SYRTLAŞYLMAK, *işl.* Ata, eşege, tigre iki bolup münülmek, artlaşylmak.

SYRTLAŞYŞ, *iş ady.* Syrtlaşmak ýagdaýy.

SYRTMAK [sy:rtmak], *at.* Ýüpüň bir ujuny halka edip, ikinji ujuny onuň içinden geçirip, syrylar ýaly edip daňylýan daňynyň bir görnüşi.

SYRTMAKLABERMEK [sy:rtmakla:vermek], *işl.* Bir zada syrtmak salyp daňybermek, baglabermek.

SYRTMAKLADYLMAK [sy:rtmakladylmak], *işl.* Syrtmak salyp daňylmak.

SYRTMAKLAMA [sy:rtmaklama], *iş ady.* Syrtmaklamak ýagdaýy.

SYRTMAKLAMAK [sy:rtmaklamak], *işl.* Syrtmak salyp daňmak. *O pille Ahmetjanow beýlekini syrtmaklap durdy* (A. Nazarow).

SYRTMAKLAMAKLYK [sy:rtmaklamaklyk], *iş ady.* Syrtmaklamak ýagdaýy.

SYRTMAKLAMAZLYK [sy:rtmaklamazlyk], *işl.* Syrtmak salyp daňmazlyk, baglamazlyk.

SYRTMAKLANMAK [sy:rtmaklanmak], *işl.* Syrtmak salyp daňylmak, baglanmak.

SYRTMAKLAŞMAK [sy:rtmaklaşmak], *işl.* Syrtmak salyp baglamaga, daňmaga kömekleşmek.

SYRTMAKLATMAK [sy:rtmaklatmak], *işl.* Syrtmaklamak işini başga birine etdirmek, syrtmaklamaga mümkinçilik bermek.

SYRTMAKLAÝYŞ [sy:rtmaklaýyş], *iş ady.* Syrtmaklamak hereketi.

SYRY [sy:ry] *at.* 16,2 gramdan bir gadaga çenli we ondan ýokary bolan agyrlyk ölçegi.

SYRYBERMEK [sy:ryvermek] *işl.* Syryp başlamak.

SYRYGAŇKYRLAMAK [sy:ryğaňkyrlamak], *işl.*

Syrygyp gutaraňkyrlamak.

SYRYGYŞ [sy:ryğyº], *iş ady.* Syrmak ýagdaýy.

SYRYGYŞMAK [sy:ryğyºmak] *işl.* **1**. Aşaklygyna ýuwaşlyk bilen akyp durmak (ýagyş, gözýaş we ş. m. hakynda). **2.** Bir mesele, pikir kem-kemden bir ugra gönükmek.

SYRYK [sy:ryk], *at.* Öýüň serpigini açyp ýapmak we ş. m üçin ulanylýan uzyn syrdam göni agaç. *Tärimiň başyndan syrygy alaga-da serpigiň suw ýygnanşan ýerlerini ýokary galdyryşdyrdy* (N. Saryhanow).

SYRYKDYRMAK [sy:rykdyrmak], *işl.* **1**. Aşaklygyna ýuwaşlyk bilen akdyrmak, indirmek. *Ol gözünden boýur-boýur ýaşyny göýberip, sakgalyndan syrykdyrdy* (A. Durdyýew). **2**. *göç. m.* Meseläni, pikiri bir zadyň üstüne atmak, bir zatdan görmek. *Esasy günäni ýerleriň ýaramazlygyna syrykdyrypdy.*

SYRYKMA [sy:rykma], *iş ady.* Syrykmak ýagdaýy.

SYRYKMAK [sy:rykmak], *işl.* **1**. Aşaklygyna ýuwaşlyk bilen akyp inmek (suwuklyk hakynda). *Şaglap gelen der maňlaýyndan syrygyp gitdi* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Bir mesele, pikir bir ugra gönükmek. *Iň soňunda gürrüň edebiýata syrykdy* ("Edebiýat we sungat").

SYRYKMAKLYK [sy:rykmaklyk] *iş ady.* Syrykmak ýagdaýy.

SYRYLJAMAK, *işl.* Açlykdan kösenmek, halys bolmak, ugruň gaçmak, surnukmak. *Men ajymdan syryljasam-da, kişi zadyna barmagymy uzadýan däldirin* (B. Kerbabaýew).

SYRYLJAŞMAK, *işl.* Birden köp bolup ajygyşyp oturmak.

SYRYLJATMAK, *işl.* Nahary iýmän, sowadyp goýmak. *Naharyň birçak tabaga guýlup goýuldy, näme ony syryljadyp goýduň?*

SYRYLJYRABERMEK [syryljyra:vermek], *işl.* Açlykdan, iýmit ýetmezçiliginden kösenibermek.

SYRYLJYRAMA, *iş ady.* Syryljyramak ýagdaýy.

SYRYLJYRAMAK *işl.* Açlykdan, iýmit ýetmezçiliginden kösenip oturmak.

SYRYLJYRAMAKLYK, *iş ady.* Syryljyramak ýagdaýy.

SYRYLJYRAMAZLYK, *işl.* Açlykdan gaty bir kösenip oturmazlyk.

SYRYLJYRAŞMAK, *işl.* Açlykdan ýaňa ugruň gaçyp, halys surnugyşyp durmak.

SYRYLJYRATMAK, *işl.* Aç, hor saklap, halys surnukdyryp goýmak.

SYRYLJYRAÝYŞ, *iş ady.* Syryljyramak ýagdaýy.

SYRYLMAK [sy:rylmak], *işl.* **1**. Päki bilen saç sakgal we ş. m. zatlar arassalanmak. *Çygjaran maňlaýyny, ýaňy syrylan kellesini rahatlanmak bilen sypalap çykdy* (B. Seýtäkow). **2**. Bir zadyň ýüzi esgi, sübse we ş. m. bilen süpürilmek. *Stoluň üsti esgi bilen syryldy.* **3**. Bir zadyň üstüniň örtügi aýrylmak. *Birdenkä-de, şemal ýatyp, ýagyş diňip, bulut syrylyp, alabaharyň görnükli güni gülüp bakardy* (B. Kerbabaýew). **4**. Pyçak, gylyç we ş. m. zatlar sogrulyp gynyndan çykarylmak. **5.** Ýuwaşlyk bilen aşaklygyna inilmek, düşülmek. *Ol atdan syrylyp düşdi.*

SYRYNMAK [sy:rynmak], *işl.* Päki bilen öz saçyňy, sakgalyňy syrmak.

SYRYNTGY [sy:ryntgy], *at.* Syrygyp toplanan, üýşen suwuklyk. *Elindäki badadan şerap syryntgysy şatlykly göz ýaş ýaly damýardy* (B. Kerbabaýew).

SYRYP-SÜPÜRMEK [sy:ryp-süpürmek], *işl.* **1**. Syryp, süpürip arassalamak, tämizlemek. *Ol çynaryň aşagyny syryp-süpüripdi.* **2**. *göç. m.* Hemmesini, baryny ýygnap almak, zat goýman toplamak.

SYRYP-SÜPÜRTMEK [sy:ryp-süpürtmek], *işl.* **1**. Syryp-süpürip arassalatmak, tämizletmek. *Myhman geljek diýip, howlyny syryp-süpürtdiler.* **2**. *göç. m.* Hemmesini, baryny ýygnap aldyrmak, zat goýman toplatmak.

SYRYŞ [sy:ryş], *iş ady.* Syrmak ýagdaýy.

SYRYŞDYRMAK [sy:ryşdyrmak], *işl.* **1**. Päki bilen syryp çykmak, syryp gutarmak. *Saç-sakgalyny syryşdyrdy.* **2**. Birnäçe ýeri syryp-süpürip çykmak. *Kakaňa-da özüň belet diýip, ejesi sübse alyp, ojagyň başyny syryşdyrdy* (A. Durdyýew). **3**. *göç. m.* Zat goýman baryny syryp çykmak, almak.

SYRYŞMAK [sy:ryşmak], *işl.* **1**. Syrmaga kömekleşmek. *Saç-sakgal syryşmak. Men oturgyçlaryň üstüni syryşdym.* **2**. Köp bolup boş, biderek aýlanyşyp ýörmek. *Gapy-gapy syryşyp ýörmäň-de, öz işiňiz bilen boluň!*

SYTARA [syta:ra], *at.* **1**. Insizje matanyň ýüzüne berkidilip, çabydyň, jübiniň we ş.m. gyralaryna berkidilýän tegelejik ýa-da dörtburç kümüş şaý. *Başyna*

Ş

ª, Türkmen milli elipbiýiniò ýigrimi üçünji harpy.

ªA [ºa:], at. 1. Käbir ýurtlarda döwletiò hökümdary. Müsürde ºa bolandan Kenganda geda bol (Nakyl). 2. Küºt oýnunda iò esasy malyò ady. Agaçdan ýonup perzi, pil, ruh, ºa, at ýasapdyrlar (A. Gowºudow).

◊ ªa perde dutarda esasy, iò aºaky perde. Sazanda ºa perdeden tutup baºlady.

ªABALYK [ºa:va:lyk], at. Agymtyl sary reòkli, iri teòòeli balyk.

ªABAZ [ºa:va:z], at. 1. Laçyn, algyr. 2. göç. m. Batyr, edermen, gerçek, mert. Ýigitler içinde iki ºabazym, Biri Hasan erdi, biri Öwezim ("Görogly").

ªABRAM [ºavram], syp. Seçelenip, dökülip duran, ºowurdap duran, ºabraò (saç, seçek we º. m. hakynda). Ir turup örseò, perim, ºabram gara zülpüò darap, Aý ýüzüòni görmesem, bolýar meniò halym harap (A. Salyh).

◊ ªabram kakmak barmaklaryò arasyny açyp dutar çalmak. ªabram kakyp, ºirin mukamlardan heò etdi (H. Garabaýew).

ªABRAMA [ºavrama], 1. iº ady. ªabramak ýagdaýy. 2. Seçekleri ºabrap duran atlaz, ýüpek ýaglyk.

ªABRAMAK [ºavramak], iºl. Seçelenip dökülip durmak, ºowurdamak, seçelenmek (saç, seçek we º. m. hakynda). Onuò ýaglygynyò seçekleri ºabrap dur.

ªABRAMAKLYK [ºavramaklyk], iº ady. ªabramak ýagdaýy.

ªABRAÒ [ºavraò], syp., ser. ªabram. Mähriniò iki örüm ºar gara ºabraò saçlary partanyò üstüne düºüp duryardy (A. Gowºudow).

ªABRAªMAK [ºavraºmak], iºl. Köpçülikleýin ºabrap durmak, ýerli-ýerden ºabyrdamak. Seçekleri ºabraºyp duran ýüpek gyòaç.

ªABRATMAK [ºavratmak], iºl. Bir zadyò ºabramagyny gazanmak, ºabramaga mejbur etmek. ªar gara saçlaryny maýdaja örüp, garagotazyò bagy ýaly ºabradyp, iki ýan çekgesinden goýberipdir (N. Pomma).

ªABYRDAMA [ºavyrdama], iº ady. ªabyrdamak ýagdaýy.

ªABYRDAMAK [ºavyrdamak], iºl. ªabyr-ºabyr ses etmek, ºabyrdyly seslenmek. Ýagyº bolsa, ºol bir ºabyrdap ýagyp durdy (A. Gurbanow).

ªABYRDAªMAK [ºavyrdaºmak], iºl. Bilelikde ºabyrdamak, ºabyrdyly ses etmek. Üzüm agajynyò çygar çybyklary onuò geýiminden asylyºýardylar, ºabyrdaºyp seslenýärdiler (A. Gowºudow).

ªABYRDATMAK [ºavyrdatmak], iºl. Bir zadyò ºabyrdamagyny gazanmak, ºabyrdyly ses etdirmek. ªabyrdadyp ºelpe kakýan eli kirºiò üstünde pelesaò uryar (N. Pomma).

ªABYRDAÝYª [ºavyrdaýyº], iº ady. ªabyrdamak ýagdaýy.

ªABYRDY [ºavyrdy], at. Güýçli ýagýan ýagºyò, batly sepilýän suwuò sesiniò ady. Ýagºyò ºabyrdysyndan baºga gögüò gübürdisi tama düºüp ýaòlanýardy (A. Gowºudow).

ªABYR-ªABYR [ºavyr-ºavyr], s. º. aòl. söz. Güýçli ýagýan ýagyºdan, batly sepilýän suwdan çykýan ses. ªabyr-ºabyr ýagýan ýagyº ýeri öl-myžžyk etdi.

ªADALAK [ºa:da:lak], at. Gaýygyò, nawuò uzynlygyna berklik we durnuklylyk üçin goýulýan esasy pürs.

ªADESSAN [ºa:dessa:n], at, ser. Epos 1.

ªADÄNE [ºa:dä:ne], at. Ýere ýazylyp ösýän ýaprakly, burçuò dänesi ýaly däneli ýaz oty. Ýaz otunyò serweri-ýapyr, gyzyl gozalak, ºadäne, buýnuz bolsun delekesme, ýepelek (Kerim Garaja).

ªADYHORRAM [ºa:dyhorrom], syp. Örän ºat, keýpi juda kök, hiç bir aladasyz, ºadyýan. Bular ol baga baryp, säher çagynda otdan doýup, ºadyhorram bolup ýör ekenler ("Türkmen halk ertekileri").

ªADYHORRAMLYK [ºa:dyhorromluk], at. ªadyýanlyk, keýpi köklük, ºadyýan ýagdaýda bolmaklyk. Meniò günüm ºadyhorramlykda geçýär (B. Pürliýew).

ªADYMAN [ºa:dyma:n], syp. 1. ser. ªadyýan 1.

ªAGYRDAMAK [ºağyrdamak], iº l. ªagyr-ºagyr etmek, ºagyrdyly ses etmek, ºagyrdyly seslenmek. Tamyò depesinden sallanyºyp duran buz ºelpeleri käýarym ºagyrdap ýere gaçýardy (P. Rejebow).

ªAGYRDAMAKLYK [ºağyrdamaklyk], iº ady. ªagyrdamak ýagdaýy.

ªAGYRDAªMAK [ºağyrdaºmak], iº l. Köpçülikleýin ºagyrdamak. Guran gamyºlar biri-birine degip ºagyrdaºdylar.

ªAGYRDATMAK [ºağyrdatmak], iº l. ªagyrdyly ses çykar ýaly etmek, bir zady ºagyrdamaga mejbur etmek. Aýal ºaýlaryny ºagyrdadyp turdy (B. Seýtäkow).

ªAGYRDAÝYª [ºağyrdaýyº], iº ady. ªagyrdamak ýagdaýy.

ªAGYRDY [ºağyrdy], at. 1. Gür ösen agaçlaryò ºahalarynyò, ösümlikleriò, gaty gury zatlaryò biri-birine degende ýüze çykýan sesiò ady. Arka taraplarynda bir ºagyrdy eºidilýän ýaly boldy (A. Gowºudow). 2. Guralyò, enjamyò we º. m. zatlaryò näsazlygyndan ýüze çykýan garyºyk ses. Birden radionyò içinde ºagyrdy köpeldi.

ªAGYR-ªAGYR [ºağyr-ºağyr], s. º. aòl. söz. Jisimleriò biri-birine ýeòil sürtülmeginden ýüze çykýan ses.

ªAH, at. Käbir haýwanlaryò kelle süòki bilen utgaºyp çykýan uzyn, ujy ýiti sünk; ºaha-ºaha bolup, çykýan buýnuz. Ahyry geçijik möjegiò garnyndan ºahyny ildirip silkipdir ("Türkmen halk ertekileri").

ªAH [ºa:h], at, ser. ªa.

ªAHA [ºaha / ºaha:] I, at. 1. Agajyò ýa-da ösümligiò esasy düýp baldagynyò gapdalyndan gögerip çykýan uly gollary, pudak. Her ºahadan ýüp salyp, Hiòòildik asaýmaly (A. Kekilow). 2. Ylmyò, önümçiligiò we º. m. bir ugry, bölümi, pudagy. 3. Bir zadyò bölünip gidýän ugry, gol.

ªAHA [ºaha / ºaha:] II, at. Derýadan ýa-da ýapdan baº alýan suw ýoly, goly. Obanyò gyrasyndan Murgap derýasynyò bir ºahasy akyp geçýär.

ªAHAÇA [ºahaça], at. Bir zadyò böleginiò kiçi ugry, goly.

ªAHADATNAMA [ºaha:datna:ma], at. 1. Bir zady, biriniò ºahsyýetini tassyklaýan resminama. ªahsy ºahadatnama. Dogluº hakynda ºahadatnama. Sürüjilik ºahadatnamasy. 2. Orta mekdebi tamamlanlara berilýän resminama.

ªAHALAMA, iº ady. ªahalamak ýagdaýy.

ªAHALAMAK, iº l. ªaha çykarmak, ºaha ýaýratmak.

ªAHALAMAKLYK, iº ady. ªahalamak ýagdaýy.

ªAHALANMAK, at. ªaha çykaryp baºlamak, ºaha ýaýradyp ugramak.

ªAHALAÝYª, iº ady. ªahalamak ýagdaýy.

ªAHAMÇA, at. Bir edaranyò özbaºdak kiçi bölümi.

ªAHANA [ºa:ha:na], at, kön. s. Gymmat bahaly, ºalara mynasyp egin-eºik. Aºyk Ahmede ºahana lybaslar geýdirip, ýolga rowana kyldylar ("Saýatly – Hemra"). Märeke bu ýigidi patyºa tagtyna çykaryp, ºahana lybaslar geýdirip oturdanlar (A. Salyh).

ªAHANDAZ [ºahanna:z], syp. Saz-söhbeti, oturlyºygy, meýlisi, gürrüòçiligi halaýan, ºoh, ºadyýan, ºowhunly. Mürçe gözelleri ºahandaz bolar (Kemine). ªahandazdyr biziò iller (G. Ezizow).

ªAHANDAZLYK [ºahanna:zlyk], at. Saz-söhbeti, oturlyºygy, ºadyýanlygy gowy görmeklik, ºadyýanlyk. Ili-güni gülüºdirip, keýpiköklük, ºahandazlyk bilen gün geçirýän Japbaklar bihepbe däldiler (B. Kerbabaýew).

ªAHLAK, syp. Uly hem uzyn ºahly. ªahlak sygyr.

ªAHLY, syp. ªahy bolan.

ªAHLYJA, 1. syp. Kiçijik ºahly. ªahlyja owlak. 2. at. Köpýyllyk, otjumak ýabany ösümlik.

ªAHS, at. 1. Her bir adama mahsus bolan, onuò aýrybaºgalygyny düzýän häsiýetleriò jemi, ºahsyýet. Türkmeniò iri-iri ºahslary, ýönekeý pähimdarlary, garadan gaýtmaz gönümel ogullary baradaky rowaýatlary wagt biziò günlerimize alyp gelipdir (B. Hudaýnazarow). 2. Jemgyýetde ýaºaýan aýratyn adam. Türkmeniò iri-iri ºahslary dünýä bellidir.

ªAHSY [ºahsy:], syp. ªahsa degiºli, oòa mahsus bolan, hususy.

ªAHSYÝET, at, ser. ªahs.

ªAHSYÝETÇILIK, at, ser. ªahsyýetlik. ªahsyýetçilik garaýyºlary henizem adamlaryò aòynda azu-köp saklanyp gelýär (N. Jumaýew).

ªAHSYÝETLEªMEK, iº l. ªahsyýete öwrül-mek, ºahsyýet bolmak.

ªAHSYÝETLIK, at. ªahsyýete degiºlilik, ºahsyýetçilik.

ªAHSYÝETNAMA [ºahsyýetna:ma], at. Bir ºahsyò ºahsyýetini kepillendirýän resminama.

ªAHY [ºa:hy], at. Dürli reòkli zolak-zolak milli ýüpek mata. Uzuk gyrasyna çapraz-çaòòa düzülen ºahy çabydyny çykaryp berdi (H. Derýaýew).

ªAHYR [ºa:hy:r], at, edeb. 1. Goºgy, poema ýaly ºahyrana eserleri döredýän adam.

ªAHYRANA [ºa:hy:ra:na], syp., edeb. Çeper dilde ýazylan. Goý, ºahyrana baharlar gaýtalanyp dursun (B. Hudaýnazarow).

ªAHYRANALYK [ºa:hy:ra:nalyk], at. Çeper dilde ýazylanlyk; ajaýyplyk, gözellik.

ªAHYRÇYLYK [ºa:hy:rçylyk], at, ser. ªahyrlyk. Men özümiò ºahyrçylyk kärimi, Saýlamadym hünärleriò içinden (A. Kowusow).

ªAHYRLYK [ºa:hy:rlyk], at. ªahyryò käri; goºgy, ºygyr bilen çeper eser ýazmaklyk kesbi. Adym Ata Salyh, ºahyrlyk kärim (A. Salyh).

ªAHYT [ºa:hyt], at, k. d. ªaýat. Baryò kazy bilen müfti getiriò, Wezir-wekil ºahyt bolup oturyò ("ªasenem – Garyp").

ªAKÄKIL [ºa:kä:kil], at. Gyzlaryò tahýasynyò çekge

Hemra ºadyman bolup bir söz diýdi (“Hüýrlukga – Hemra”). 2. Oglana dakylýan at.

ªADYMANLYK [ºa:dyma:nlyk], at, ser. ªadyýanlyk. Ili ºatlyk, ºadymanlyk güldürse, Maòa hemra bolan ganly çykypdyr (Magtymguly).

ªADYÝAN [ºa:dyýa:n], syp. ªat, keýpi kök, wagty hoº, ºähdaçyk, ºadyýana, ºadyman. Nagra kakyp, surnaý çalyp, ºadyýan... Dokuz gündür döwran sürdi köºgünde (“Zöhre – Tahyr”). Toý lybasyn geýer garrylar, ýaºlar, Hemmeler ºadyýan, belentdir baºlar (A. Kekilow).

ªADYÝANA [ºa:dyýa:na], hal, ser. ªadyýan. Çaga ºadyýana böküp oýnaýar.

ªADYÝANLYK [ºa:dyýa:nlyk], at. ªatlyk, ºat göwünlilik, keýpi köklük, ºähdaçyklyk, wagtyhoºluk. On gije-gündizläp ºadyýanlyk etdiler (“Görogly”).

ªAGAL [ºağal], at. 1. Itler maºgalasyndan bolan, köplenç, maslyk bilen iýmitlenýän, ýyrtyjy haýwan. ªagal awun ºir iýmez (Nakyl). Gawunyò ýagºysyn ºagal iýr bolsa, Namarda duº etdiò ýaryò ýagºysyn (Magtymguly). 2. göç. m. Mekir, hilegär, kezzap.

◊ ªagala ºam bolmak zähmetiò hözirini dahylsyz adam görmek. Der döküp gazananyòy ºagala ºam etme. ªagal mesligi az wagtlyk dowam edýän ºagalaò, oturylyºyk, keýp-sapa.

ªAGALAÒ [ºağalaò], at. Toý-tomaºa, ºadyýanlyk, ºatlyk, ºowhun, dabara. Ol toý adamsy, ºatlyk adamsy, ºagalaò adamsy (B. Kerbabaýew).

ªAGALAÒÇY [ºağalaòçy], at. Toý-tomaºany, ºadyýanlygy gowy görýän, ºadyýan adam.

ªAGALAÒLY [ºağalaòly], syp. ªatlykly, ºowhunly, dabaraly. Sen gözel görnüºden, ºagalaòly durmuºdan ýüz dönderip, nirä gitjek? (B. Kerbabaýew).

ªAGALAÒSYZ [ºağalaòsyz], syp. ªatlyksyz, ºowhunsyz, dabarasyz. Toýsuz, ºagalaòsyz, ºatlyksyz ýaºaýºyò kime geregi bar? (B. Kerbabaýew).

ªAGGA [ºağğa], hal. Birden, birbada, batly (bir zadyò hereketiniò aýratynlygy hakynda). Der ºagga ýagyrnymyza çykdy (N. Baýramow).

ªAGGYLDAMA [ºağğyllama], iº ady. ªaggyldamak ýagdaýy.

ªAGGYLDAMAK [ºağğyllamak], iºl. ªag-ºag edip ses çykmak, ºaggyldyly seslenmek, ºaglamak. Suw ºaggyldap akýar.

ªAGGYLDAMAKLYK [ºağğyllamaklyk], iº ady. ªaggyldamak ýagdaýy.

ªAGGYLDAªMAK [ºağğylla ºmak], iºl. Köp zat ºaggyldamak. ªaglawuklardan ºaggyldaºyp suw akýar.

ªAGGYLDATMAK [ºağğyllatmak], iºl. ºaggyldyly seslendirmek, ses çykartmak.

ªAGGYLDAÝYª [ºağğyllaýyº], iº ady. ªaggyldamak ýagdaýy.

ªAGGYLDY [ºağğylly], at. Köp suwuò güýçli akmagy, aºak dökülmegi we º. m. hereketler bilen baglanyºykly döreýän sesiò ady. Nirelendir güòleç ºaggyldy sesi eºidilýär (A. Gowºudow).

ªAGLA [ºağla], syp. 1. Ýuka, aòyrsy görnüp duran, syk däl. Bir mahal sapaklar köp üzülerdi, käte mata endigan çykmazdy, onuò kä ýeri hasa ýaly ºaglarak bolardy (²Edebiýat we sungat²). ªagla perde. 2. Iri gözli (elek we º. m. hakynda). ªagla elek.

ªAGLAMA [ºağlama], iº ady. ªaglamak ýagdaýy.

ªAGLAMAK [ºağlamak], iºl. 1. ªag-ºag edip seslenmek (köplenç, güýçli akýan suw hakda). Ol ºaglap akýan çeºmäni höwes bilen synlap otyrdy. 2. Deòizde turan gaý sebäpli köp mukdarda kenara üýºmek (ownuk balyklar hakda).

ªAGLAMAKLYK [ºağlamaklyk], iº ady. ªaglamak ýagdaýy.

ªAGLAªMAK [ºağlaºmak], iºl. Köp ýerde ºaglamak, ºaglap seslenmek. Suwlar akýar salmalardan ºaglaºyp (R. Seýidow).

ªAGLATMAK [ºağlatmak] , iºl. 1. ºaglap akar yaly etmek. Suwy ýokardan ºagladyp goýberdi. 2. göç. m. Aýtmak, diýmek. Taraºlap ºaglatgyn kööle geleniò, Senden soòkulara ýadygär bolar (Magtymguly). 3. Tiz satyp çykmak. Ol bazarly harytlaryny bir ýanyndan ºagladyp satyp gutardy.

ªAGLAWUK [ºağlowuk], at. Suwuò ýokardan güýçli inýän akymy, ºaggyldap inýän ýeri, ºarlawuk. Esli ýöränlerinden soò, Permanyò ºol aºakdaky synlan ºaglawuk çeºmesiniò gözbaºynyò ýanyndan çykdylar (A. Gowºudow).

ªAGLAÝYª [ºağlaýyº], iº ady. ªaglamak ýagdaýy.

ªAGRAMA [ºağrama], iº ady. ªagramak ýagdaýy.

ªAGRAMAK [ºağramak], iºl. 1. Gaty guramak, gurap galmak. Günde ýatan odunlar ºagrapdyr. 2. göç. m. Pytramak, pytraºyp ýatmak. ªol ertirden bäri atymy biýol sürüp gelºime, gumlarda-da, düzlerde-de ºagrap ýatan küýze jäçleriniò, kerpiç döwükleriniò arasyndan saýlanyp bilmedim (H. Derýaýew).

ªAGRAMAKLYK [ºağramaklyk], iº ady. ªagramak ýagdaýy.

ªAGRAªMAK [ºağraºmak], iºl. 1. Bilelikde ºagramak; gaty guramak. Daºarda ºagraºyp duran gury gamyºlar ºuwwuldaýardy. 2. göç. m. Seçelenmek, biri-birine degip, ºygyr-ºygyr ses çykarmak. Tüýleri ºagraºyp duran gara telpegi täzedi.

ªAGRATMAK [ºağratmak], iºl. Bir zadyò ºagramagyny gazanmak, bir zady ºagramaga mejbur etmek. Gowaçalar gury gozalaryny ºagradyp otyr.

ªAGRAÝYª [ºağraýyº], iº ady. ªagramak ýagdaýy.

ªAG-ªAG [ºağ-ºağ]: ºag-ºag etmek ser. ªaglamak 1.

ªAGYRDAMA [ºağyrdama], iº ady. ªagyrdamak derejesi.

oýnalýan oýun. 2. Taýak, gamçy we º. m. bilen urulýan urgy. Halwany hekim iýer, ºallagy ýetim (Nakyl).

ªALLAKLAMA, iº ady. ªallaklamak ýagdaýy.

ªALLAKLAMAK, iºl. 1. Aýaklaryòy, ellerìòi galgatmak, hereketlendirip ýatmak (adam hakda). Çaganyò aýaklary ºallaklaýardy. 2.gepl. d. Art aýaklaryny deò hereketlendirip jyzzyn atmak (eºek hakda).

ªALLAKLAMAKLYK, iº ady. ªallaklamak ýagdaýy.

ªALLAKLAªMAK, iºl. Köpçülik bolup ºallaklamak. Bir topar adam ºallaklaºyp barýardy.

ªALLAKLATMAK, iºl. Aýagy, eli tiz, çalt hereketlendirmek, hereket etdirmek. Çagajyk elini, aýagyny ºallakladyp oýnap ýatyrdy.

ªALLAKLAÝYª, iº ady. ªallaklamak ýagdaýy.

ªALLAKY, at. 1. Ujuna üºgi ötürilip, demir, kümüº, agaç ýaly zatlary deºmek, oýmak üçin ulanylýan ýönekeý gural. 2. gepl.d. ªallaklap ýören, haýýarlyk edýän, bedasyllyk edýän. ªallaky adam.

ªALPYLDAMA [ºalpyllama], iº ady. ªalpyldamak ýagdaýy.

ªALPYLDAMAK [ºalpyllamak], iºl. ªalpyldyly ses çykmak, ºalpyldyly seslenmek. Men ºalpyldap, howuzdan çykyp baºladym (“Edebiýat we sungat”).

ªALPYLDAMAKLYK [ºalpyllamaklyk], iº ady. ªalpyldamak derejesi.

ªALPYLDAªMAK [ºalpyllaºmak], iºl. Köp bolup ºalpyldamak. Çagalar suwda ºalpyldaºyp oýnaýardylar.

ªALPYLDATMAK [ºalpyllatmak], iºl. ªalpyldyly ses çykartmak. Suwy ºalpyldadyp dökmek.

ªALPYLDAÝYª [ºalpyllaýyº], iº ady. ªalpyldamak ýagdaýy.

ªALPYLDY [ºalpylly], at. Suwuklykda edilýän hereket, tolkun zerarly döreýän sesiò ady. Suwuò ºalpyldysy. Tolkunlaryò ºalpyldysy.

ªALPY-ªARAÒ, syp.. Öl-myžžyk, süllümmaý, bütinleý ezilen. Üsti-baºymyz ºalpy-ºaraò boldy.

ªALPY-ªARAÒLYK, at. Öl-myžžyklyk, süllümmaýlyk.

ªALTAK, at. 1. Maýyp, agsak. ªaltak düýe. 2. göç. m. Käbir mallaryò guýruk tarapyndaky gatap galan hapa, çaòòalak.

ªALT-PALT: ºalt-palt bolmak derrew oòa-muòa harçlanyp gutarmak, sowulmak. Alan aýlygymam bäº günüò içinde ºalt-palt boldy, näme alanymam bilemok. ªalt-palt etmek derrew oòa-muòa harçlap gutarmak, sowmak. Puluòy iki günüò içinde ºalt-palt edäýmegin.

ªALT-ªALT, hal, ser. ªaltyldy. Sygyrlar ºaltda-ºalt ýöreºýärdiler. Göleler dyzaºyp garaºýardylar (Ç. Gurbangylyjow).

ªALTYLDY [ºaltylly], at. Käbir toýnakly mal ylganda çykýan sesiò ady.

ªALY [ºa:ly], at. 1. Ýere bol yzygider suw goýberilip ýetiºdirilýän däneli ekin. ªaly suwsuz bolmaz, palaw bugsuz (Nakyl). 2. ªol ekiniò daºy arassalanmadyk dänesi.

ªALYK [ºa:lyk], at. 1. ªanyò dolandyrýan döwleti, patyºalyk edilýän ýurt; ºanyò hökümi ýöreýän ýer. Parfiýa ºalygy. 2. ªa, patyºa bolmak derejesi, ýurtda iò ýokary wezipe. Sanjar ºalyga mynasypdy. 3. göç. m. Bir wakanyò, hadysanyò baºga zatlardan agdyklyk edip höküm sürmegi. Daºarda mylaýym hem asuda hindi gijesi ºalyk sürýärdi (T. Gurbanow).

ªALYLYK [ºa:lylyk], at. ªaly ekilen ýer. ªalylyk meýdan.

ªAM [ºa:m], at, k. d. 1. Agºam, iòrik garalan çagy, giçlik. ªam giderdim Leýli bile, Gol tutuºyp, güle-güle (“Leýli – Mejnun”). 2. Nahar, iýmit. Sürüden saýlanan goýun gurda ºam bolar (Atalar sözi). Sürüden saýlanan goýnuò gurda ºam bolýanyny-da unudamok (B. Kerbabaýew). 3. Ýurt ady (Siriýa).

ªAMAN [ºa:ma:n]: ºaman ody köne däp-dessura görä “günäni” dökmek üçin üstünden bökülýän ot. Biz ºaman otdan böküºip oýnadyk (B. Gulow).

ªAMAR [ºa:ma:r], at, k. d. 1. Jadyly ertekilerde ºekillendirilýän köp kelleli, uly hyýaly jandar; ýylanlaryò ºasy. ªu gün ºamar bilen söweº gurar men, Ölsem, eýe boluò siz läºe, begler! (ªabende). 2. göç. m. Ýogyn uzyn saç. Saçyòa örme ýaraºar, Saçlaryò ºamar, Hatyja (Seýdi). Gara saçyò garly dagyò ºamary, ºol sebäpli boldum yºkyò bimary (Mätäji).

ªAMA-ªAÝYRDY, at. 1. Biderek, ugur-utgasyz boº gürrüò, dereksiz gybat. Ol ýüzüni aºak salyp, sözüni ºama-ºaýyrda urdy (H. Garabaýew). 2. Eden-etdilik, bulam-bujarlyk, tertipsiz hereketler.

◊ ªama-ºaýyrda gitmek dargadylmak, tozdurylmak, sowrulmak, biderek harçlanmak.

ªAMA-ªAÝYRDYLYK, at. 1. Boºluk, bidereklik, netijesizlik (gürrüò hakynda). 2. Eden-etdilik, bulam-bujarlyk, tertipsizlik, düzgünsizlik.

ªAMÇYRAG [ºa:mçyra:ð] I, at. Gijelerine çyra ýaly yºyk berýän owadan reòkli, ýyldyrawuk ºöhle salýan gymmatbaha daº. Bularyò biri gyzyl, biri göwher, biride ºamçyrag eken (“Türkmen halk ertekileri”).

ªAMÇYRAG [ºa:mçyra:ð] II, at. Gije ýakylýan ýiti ºöhleli çyra. Giò haremhananyò penjiresiniò ööünde hindi ussasynyò eli bilen ýylmanak ak daºdan ýasalýan ºamçyrag ýanyp durdy (“Edebiýat we sungat”).

ªAMLAMAK [ºa:mlamak], iºl. 1. Giç dogmak (Aý hakynda). ªamlan aý ýaòyja dogup, galyp baºlady (A. Gowºudow). 2. Agºam, ºam wagty otlamak (mal hakynda).

ªAMLATMAK [ºa:mlatmak], iºl. Mallary garaòky düºýänçä otlatmak. Dowarlary ºamladyp geldim.

ªAMLYK [ºa:mlyk], at. Agºamlyk nahary, giçlik nahary. ªamlyk biºipdir.

ªAMU-SÄHER [ºa:mu:-säher], at, k..d. Ertir-agºam,

tarapyndan asyp, saçlarynyò üstünden aºaklygyna goýberýän ýüzi uly gaºly, aºagy dört ºelpeli we düwmeli gyzyl çaýylan bezeg ºaýy. Gyzlar ºakäkil dakynyp, sallanyp çykdy.

ªAKÄSE [ºa:kä:se], at. Farfordan ýasalan, nahar iýilýän uly käse.

ªAKGALAMA, iº ady. ªakgalamak ýagdaýy.

ªAKGALAMAK, iºl. Böleklemek, çalt kesip, çapyp bölek-bölek etmek. Myhmanlar toklyny ºakgalamaga kömek berdiler.

ªAKGALAMAKLYK, iº ady. ªakgalamak ýagdaýy.

ªAKGALAªMAK, iºl. ªakgalamaga kömekleºmek, bilelikde ºakgalamak. Düýäniò etini ºakgalaºmak.

ªAKGALATMAK, iºl. Birine kesdirip, derrew bölek-bölek etdirmek, bölekletmek. Goýnuò etini ur-tut ºakgalatmak.

ªAKGALAÝYª, iº ady. ªakgalamak ýagdaýy.

ªAKGA-ªUKGA, hal. Hasyr-husur, ur-tut, ºark-ºurk, ºakyr-ºukur, derrew, tizlik bilen, eglenmän. Asyl ºakga-ºukga gyz-da taparys, Çynymyzy etsek tiz-de taparys (Ç. Gurbangylyjow).

ªAKGYDYK-ªAKGYDYK, s. º. aòl. söz. Otly gaty ýörände tigirleriò demir ýola degip edýän sesi. Otly ºakgydyk-ºakgydyk edip gidip ugrady.

ªAKGYLDAMA [ºakgyllama], iº ady. ªakgyldamak ýagdaýy.

ªAKGYLDAMAK [ºakgyllamak], iºl. ªakgyldyly ses çykmak, ºakgyldyly seslenmek.

ªAKGYLDATMAK [ºakgyllatmak], iºl. ªakgyldyly ses çykartmak.

ªAKGYLDAÝYª [ºakgyllaýyº], iº ady. ªakgyldamak ýagdaýy.

ªAKGYLDY [ºakgylly], at. Metal, gaty, berk zadyò bir ýere yzygiderli degmeginden döreýän sesiò ady.

ªAKYRDAMA, iº ady. ªakyrdamak ýagdaýy.

ªAKYRDAMAK, iºl. ªakyrdyly ses çykmak, ºakyrdyly seslenmek.

ªAKYRDAMAKLYK, iº ady. ªakyrdamak ýagdaýy, derejesi.

ªAKYRDAªMAK, iºl. Köp ýerden ºakyrdap ses çykmak. Ol iki elini dyzyna diräp turanda, çagºan süòkleri ºakyrdaºyp gitdi (B. Seýtäkow).

ªAKYRDATDYRMAK, iºl. ªakyrdatmak iºini birine etdirtmek. Ol çagajyga oýunjagy ºakyrdatdyrdy.

ªAKYRDATMAK, iºl. ªakyrdyly ses çykartmak, ºakyrdyly seslendirmek. Kelew ketekçi ºakyrdadyp gapyny açdy (N. Pomma).

ªAKYRDY, at. Gaty zatlaryò biri-birine degmeginden çykýan sesiò ady. Bir ýerden arabanyò hem ºakyrdysy eºidilip baºlady (B. Pürliýew).

ªAKYRDYK, at. Köplenç, obada idegsiz gezip ýören mallary ürküzmek, gaçyp gider ýaly etmek üçin guýrugyna dakylýan döwük-ýenjik ºakyrdaýan zat. Sygryò guýrugyna ºakyrdyk dakdyk.

◊ ªakyrdyk dakmak gaçyp gitmäge mejbur etmek, masgaralap kowmak. Ýeòsesine ºakyrdyk dakylan, masgaralanyp kowlan ýigit kime gerek?! (B. Kerbabaýew).

ªAKYR-ªUKUR, s. º. aòl. söz. 1. ªakyrdyly çykýan ses, ºakyrdy, ºakyrt-ºukurt. ªakyr-ºukurlyga, galmagala oýanan neresse çaganyò sesi içerini göçürere getirdi ("Mugallymlar gazeti"). 2. ser. ªakga-ºukga. Ol ºakyr-ºukur iºigi açdy. 3. göç. m. Aòry-bäri, paty-puty, ownuk-uºak zatlar. Ol ºakyr-ºukuryny öýüne getirdi.

ªAKYRT, s. º. aòl. söz. Birbada çykýan ºakyrdyly ses. Onýança-da iºik ºakyrt etdi (A. Nazarow).

ªAKYRT-ªUKURT, s. º. aòl. söz, ser. ªakyr-ºukur 1, 2. Telpegini silkip kellesine geýdi we ºakyr-ºukur iºigi açdy-da çykdy (A. Gowºudow).

ªAL [ºa:l], at. 1. Uly ýüò ýaglyk. – Ýa bir kirmany ºal bolsadym, ªasenem baºyna orardy – diýip, Garyp bir gazal aýtdy ("ªasenem – Garyp"). 2. Syk dokalmadyk, irimçik mata. Girip gezem ýoluòda, bir köne ºala dilber (Kätibi).

ªALDYR [ºallyr], at. Eºek sürmek üçin ulanylýan ujy zynjyrly taýajyk. Mawy gök eºegiò üstünde ºaldyryny oýnap, jaò sesine guwanýardy (B. Kerbabaýew).

ªALGAM [ºalðam], at, ös. Ak ýa-da sary gülli, kartoºka meòzeº iýilýän bakja ekini.

ªALK-ªALK, s. º. aòl. söz. Köplenç, sygyrlar gaty ýörände çykýan aýak sesi.

ªALKYLDAMA [ºalkyllama], iº ady. ªalkyldamak ýagdaýy.

ªALKYLDAMAK [ºalkyllamak], iºl. 1.Ýörände ºalkyldyly ses çykmak, ºalkyldyly seslenmek (sygyr hakda). Azatlyga, örä çykmanlaryna garaman, düýeler öz aýaklaryny örän haýal-ýagal göteräärdiler, sygyrlaryò-da ºalkyldaýan toýnaklary göwünsiz ädýärdi (B. Kerbabaýew). 2. Adamyò güýçli ºikes ýeten eli, aýagy sallanyp durmak. Görseler, onuò aýagy ºalkyldap ýatyrdy (R. Gelenow). 3. göç. m. Biderek dasyrdap ýörmek. Köçede ºalkyldap ýörmek aýyp bolar.

ªALKYLDAMAKLYK [ºalkyllamaklyk], iº ady. ªalkyldamak ýagdaýy.

ªALKYLDAªMAK [ºalkyllaºmak], iºl. 1. Birden köp zat ºalkyldamak. Onuò eli, aýagy ºalkyldaºyp ýatyr. 2. göç. m. Köpçülik bolup iºsiz entemek. Köçede ºalkyldaºyp ýörmek gowy däl.

ªALKYLDATMAK [ºalkyllatmak], iºl. ªalkyldamaga sebäp bolmak.

ªALKYLDAÝYª [ºalkyllaýyº], iº ady. ªalkyldamak ýagdaýy.

ªALKYLDY [ºalkylly], at. Adamyò eliniò, aýagynyò we º. m. ýumºak zatlaryò güýçli ºikes ýetmegi sebäpli sallanmasy.

ªALLAK, at. 1. Suwda kelläòe kakyp ýüzüp gaçyp

ºaýly gelinler, gyzlar, Özbaºlaryna syrykdylar bir ýana (B. Kerbabaýew).

ªAÒÒYRDAÝYª, iº ady. ªaòòyrdamak ýagdaýy.

ªAÒÒYRDY, at. Metal we º. m. zatlar, bezeg ºaýlar biri-birine batly degende, ýere gaçanda döreýän sesiò ady. Gulagyna kakyldy, Bir ýuwaºja ºaòòyrdy (A. Alamyºow).

ªAÒÒYR-ªAÒÒYR, s. º. aòl. söz. Yzly-yzyna çykýan ºaòòyrdyly ses, ºaòòyrdy.

ªAÒÒYR-ªUÒÒUR, s. º. aòl. söz, ser. ºaòòyr-ºaòòyr.

ªAÒRUK [ºaòru:k], at. 1. Burnuò üstki gaty bölegi. 2. Burun keseli sebäpli burnuna salyp gepleýän adam.

ªAP: ºap bolmak laýyk bolmak. Köwüº aýagyma ºap bolaýdy. Köýnek maòa ºap bolaýdy. ªap etmek urmak (çaga gepleºiginde).

ªAPADAÒLAMA, iº ady. ªapadaòlamak ýagdaýy.

ªAPADAÒLAMAK, iºl. Böküp, elleriòi butlaryòa urup ylgamak. Myratgeldi bolsa ²bolýa, eje² diýip, ºapadaòlap kakasynyò yzyndan gitdi (A. Durdyýew).

ªAPADANLAMAKLYK, iº ady. ªapadaòlamak derejesi.

ªAPADAÒLAªMAK, iºl. Bilelikde ºapadaòlamak, köp bolup ºapadaòlamak. Olaryò has ekabyrraklary suwuò gös-göni ööünden ºapadaòlaºyp gaçýardylar (Ý. Mämmediýew).

ªAPAK, at. Gün dogmazynyò öò ýanynda ýa-da günbatarda ýaºandan soò, emele gelýän ýaýraò gyzyl reòkli tebigy ýalkym. Gündogardan göterilen daò ºapagy dünýä ýüzüne çalymtyk çäkmen bolup çaýylýardy (B. Kerbabaýew). Gyzyl ºapak ýanýar iòòän uzakda, Häzir Gün dogmanka ýygymçy geler (B. Hudaýnazarow).

ªAPALAK, at, gepl. d., ser. ªapbat. Baºy agyran ºapalak iýer, garny agyran topalak (Nakyl).

ªAPBA, hal. Duýman durka, ºarpa, birden, duýdansyz, garaºylmazdan. Tilki gargalaryò birini ºapba tutupdyr ("Türkmen halk ertekileri").

ªAPBA-ªAPBA, hal. Öwran-öwran, yzly-yzyna ºapyladyp, ºapyladyp. ªapba-ºapba ogºamak.

ªAPBA-DA-ªUPBA [ºapba-da-ºupbo], hal. Biri-birini ýitirip tapan ýaly, ara maý salman, dessine, derrew, çalt, çaltlyk bilen. Bular çagalaryny ellerine alyp, ºapba-ºupba ogºap, towusdyryp, söýüp, öýlerine tarap gitdiler (A. Durdyýew). ªapba-ºupba görüºmek.

ªAPBAT [ºapba:t], at. 1. Eliò açyk ýagdaýyndaky iç ýüzi. 2. Eliò açyk iç ýüzi bilen urulýan zarply urgy, ºarpyk, ºapbyk. Myradyò ýanyna baryp, dulugyna ºapbat bilen çalyp, elinden tutdy-da, düýbe itekläp goýberdi (A. Durdyýew). 3. göç. m., ser. ªarpyk 4. Ýaºlykdan durmuºyò ºapbadyny datdy ("Edebiýat we sungat").

◊ ªapbat ýaly ýuka, kiçijik. Ojagymda ºapbat ýalyjak Gyzdyrmaçjyk biºirindim (K. Gurbannepesow).

ªAPBATLAMA [ºapba:tlama], iº ady. ªapbatlamak ýagdaýy.

ªAPBATLAMAK [ºapba:tlamak], iºl. ªapbat bilen urmak, kakmak, ºarpyk çalmak. Iò soòunda göwnühoº gülüp, döºüne ºapbatlady (N. Jumaýew).

ªAPBATLAMAKLYK [ºapba:tlamaklyk], iº ady. ªapbatlamak derejesi.

ªAPBATLATMAK [ºapba:tlatmak], iºl. ªapbatlamak iºini birine etdirmek.

ªAPBATLAÝYª [ºapba:tlaýyº], iº ady. ªapbatlamak ýagdaýy.

ªAPBAZY [ºapba:zy], at. Gaty paçak gawunyò bir görnüºi.

ªAPBYK, at, ser. ªapbat 2. ªapbyk çalmak. ªapbyk iýmek.

ªAPBYLDAMA [ºapbyllama], iº ady. ªapbyldamak derejesi.

ªAPBYLDAMAK [ºapbyllamak], iºl. ªapbyldyly ses çykmak, ºapbyldyly seslenmek. Ol agzyny ºapbyldadyp nahar iýýärdi.

ªAPBYLDAMAKLYK [ºapbyllamaklyk], iº ady. ªapbyldamak ýagdaýy.

ªAPBYLDAªMAK [ºapbyllaºmak], iºl. Bilelikde ºapbyldamak, ýerli-ýerden ºapbyldamak. Olar ºapbyldaºyp nahar iýýärdiler.

ªAPBYLDATMAK [ºapbyllatmak], iºl. ªapbyldyly ses çykartmak. Çaºçy Çaman palawy üznüksiz çarºaklan barmaklaryny ºapbyldadyp ýalady (A. Gowºudow).

ªAPBYLDAÝYª [ºapbyllaýyº], iº ady. ªapbyldamak ýagdaýy.

ªAPBYLDY [ºapbylly], at. Nahar iýlende, ogºaºylanda we º. m. dodaklaryò biri-birine ýapyºyp aýrylmagyndan döreýän zarply sesiò ady. Dodaklaryna erigiò ºepbigi çalnan ýaly, garalary görünmänkä, ºapbyldysy eºidilýär ("Edebiýat we sungat").

ªAPLAMAK [ºapylamak], iºl., gepl. d., ser. ªaplaºmak.

ªAPLAªMAK [ºapylaºmak], iºl. ªap bolmak, laýyk bolmak, ºaplamak. Halk lakam goýýan adamsynyò göwresine, sypatyna, gaýratyna ºaplaºyp duran lakam goýýan eken (N. Pomma).

ªAPLATMAK [ºapylatmak], iºl. 1. Birine bir zady haýdan-haý, derrew aýtmak. Bolan wakany Mätä ýerli-ýerden ºapladyp habar beräýrler (T. Gurbanow). 2. göç. m. Batly urmak, çalmak. Ýel gumuò iri dänelerini ýüzüòe ºapladyp uräýrdy (B. Kerbabaýew).

ªAP-ªAP. s. º. aòl. söz., ser. ªapba-ºapba. Ogluny dyzynyò üstünde dik durzup, ºap-ºap ogºap, bagryna basdy (A. Durdyýew).

ªAP-ªUP: ºap-ºup etmek bir zady çaltlyk bilen iýmek, iýip gutarmak, iýip bolmak, lak-luk atmak.

ªAPYRDAMA, iº ady. ªapyrdamak ýagdaýy.

ªAPYRDAMAK, iºl. ªapyrdyly ses çykmak, ºapyrdyly

hemiºe. Arzuwyò çeker men ºamu-säherde (“Saýatly – Hemra”). ªamu-säher perýadymy, Hüýrlukga jana ýetir (“Hüýrlukga – Hemra”).

ªAN [ºa:n] I, at. ªöhrat, dabara, hatyra, mertebe. Magtymguly, aºyk mestan, Bagladym ºanyna destan (Magtymguly).

ªAN [ºa:n] II, at. Mala degýän ýokanç kesel. ªan keseli, köplenç, tomus aýlarynda ýüze çykýar.

ªAN [ºa:n] III, at. Käbir tutlarda ýapraklamazdan öò bolýan tudana meòzeº tozga.

ªANA [ºa:na], at, k. d. Saç daralýan darak, baºdarak. Ýerden, gökden göterlipdir kararym, ºana alyp, syýa zülpün daranym (Kemine). Säher tursa golunda, ºyrmaýydan daragy, ºana urup zülpüòe, çözle gara göz gelin (Mätäji). Saçda ºana söwdügim, Golda hyna söwdügim (Dosmämmet).

ªANLAMA [ºa:nlama], 1. iº ady. ªanlamak ýagdaýy. 2. Mallara degýän howply sary getirme keseli.

ªANLAMAK [ºa:nlamak], iºl. ªan keseli bilen kesellemek, ºan keseli degmek (mallar hakynda). Goýun ºanlapdyr.

ªANLAMAKLYK [ºa:nlamaklyk], iº ady. ªanlamak ýagdaýy.

ªANLANMAK [ºa:nlanmak], iºl. Dabaralanmak, ºöhratlanmak, hormatlanmak, hatyrasy, mertebesi göterilmek.

ªANLATMAK [ºa:nlatmak], iºl. ªan keseli bilen keselletmek.

ªANLAÝYª [ºa:nlaýyº], iº ady. ªanlamak ýagdaýy.

ªANLY [ºa:nly], syp. Dabaraly, ºöhratly, hatyraly, mertebeli.

ªANOTY [ºa:noty], at. Köpýyllyk, ýabany ösümlik, tilkisumaý.

ªAN-ªÖHRAT [ºa:n-ºöhra:t], at. At-abraý, dereje, meºhurlyk.

ªAN-ªÖHRATLY [ºa:n-ºöhra:tly], syp. At-abraýa eýe, meºhur, dabaraly. Biziò halkymyzyò ºan-ºöhratly geçmiºi bolupdyr.

ªAN-ªÖHRATLYLYK [ºa:n-ºöhra:tlylyk], at. At-abraýlylyk, meºhurlyk.

ªAÒKYLDAMA [ºaòkyllama], iº ady. ªaòkyldamak ýagdaýy.

ªAÒKYLDAMAK [ºaòkyllamak], iºl. ªaòkyldyly ses çykmak, ºaòkyldyly seslenmek, ºaòòyldamak. Çekiç agaja degip gütleýärdi, käte, demre degip ºaòkyldaýardy (B. Kerbabaýew).

ªAÒKYLDAMAKLYK [ºaòkyllamaklyk], iº ady. ªaòkyldamak ýagdaýy.

ªAÒKYLDATDYRMAK [ºaòkyllatdyrmak], iºl. ªaòkyldatmak iºini birine etdirtmek.

ªAÒKYLDATMAK [ºaòkyllatmak], iºl. ªaòkyldyly ses çykartmak. ªaòkyldyly seslendirmek.

ªAÒKYLDAÝYª [ºaòkyllaýyº], iº ady. ªaòkyldamak ýagdaýy.

ªAÒKYLDY [ºaòkylly], at. Metal zatlar biri-birine degende ýaòlanyp çykýan sesiò ady.

ªAÒLAMA, iº ady. ªaòlamak ýagdaýy.

ªAÒLAMAK, iºl. 1. ªaò-ºaò edip ses çykmak, ºaòòyldyly seslenmek. 2. göç. m. Içinde ses ýaòlanmak, ºaròyldap durmak (uly täze giò jaýyò içi hakynda). ªaòlap duran ýedi sany, Ýedi ganat öýleri bar (K. Gurbannepesow).

ªAÒLAMAKLYK, iº ady. ªaòlamak ýagdaýy.

ªAÒLAªMAK, iºl. Ýerli-ýerden ºaòlap durmak. Içi boº jaýlar ºaòlaºyp dur.

ªAÒLATMAK, iºl. ªaòòyldyly ses etdirmek.

ªAÒLAÝYª, iº ady. ªaòlamak ýagdaýy.

ªAÒLAWUK [ºaòlowuk], syp., ser. ªaòòy. Agºamyò agramyny hutºol ºaòlawuk sese garaºyp geçirmänmidi näme? (G. Kulyýew).

ªAÒÒY, syp. Çakyr, ýiti, ºaòlawuk (ses hakynda). ªaòòy ses.

ªAÒÒYLDAMA [ºaòòyllama], iº ady. ªaòòyldamak ýagdaýy.

ªAÒÒYLDAMAK [ºaòòyllamak], iºl., ser. ªaòkyldamak.

ªAÒÒYLDAMAKLYK [ºaòòyllamaklyk], iº ady. ªaòòyldamak ýagdaýy.

ªAÒÒYLDAªMAK [ºaòòyllaºmak], iºl. Bilelikde ºaòòyldamak, ýerli-ýerden ºaòòyldap durmak.

ªAÒÒYLDATMAK [ºaòòyllatmak], iºl. ªaòòyldyly ses çykartmak, ºaòòyldyly seslendirmek.

ªAÒÒYLDAÝYª [ºaòòyllaýyº], iº ady. ªaòòyldamak ýagdaýy.

ªAÒÒYLDY [ºaòòylly], at, ser. ªaòòyrdy. Gyzlaryò sümsüleleriniò ºaòòyldysy eºidilýärdi.

ªAÒÒYRDAMA, iº ady. ªaòòyrdamak ýagdaýy.

ªAÒÒYRDAMAK, iºl. Kümüº ºaý-seplerden ºaòòyrdyly ses çykmak, ºol zatlar ºaòòyrdyly seslenmek. Teòòe etegine ºaòòyrdap düºdi (“Görogly”). Janajygly möjek hem çarpynyp, agzyny açyp töweregine haýbat atýardy, dyzaýardy, gapanyò zynjyrlary ºaòòyrdaýardy (A. Gowºudow).

◊ ªaòòyrdap oturan ýaòy edinilen ýaº gelin. Gaty howlugýaò-la, näme, öýde ºaòòyrdap oturanyò barmy?

ªAÒÒYRDAMAKLYK, iº ady. ªaòòyrdamak derejesi.

ªAÒÒYRDAªMAK, iºl. Köpçülikleýin ºaòòyrdamak, ýerli-ýerden ºaòòyrdamak.

ªAÒÒYRDATDYRMAK, iºl. ªaòòyrdatmak iºini birine etdirmek.

ªAÒÒYRDATMAK, iºl. ªaòòyrdyly ses etdirmek. Kelje batyr hem geçiò derisini geýip, döwüò tamynyò üstüne çykyp, düwmelerini ºaòòyrdatdy (“Türkmen halk ertekileri”).

ªAÒÒYRDAWUK [ºaòòyrdowuk], syp. ªaòòyrdyly ses çykarýan, ºaòòyrdap seslenýän. aòòyrdawuk

gözüò düºýär.

ªARÒYLDATMAK [ºaròyllatmak], iºl. ªaròyldyly ses çykartmak, ºaròyldyly seslendirmek.

ªARÒYLDAÝYª [ºaròyllaýyº], iº ady. ªaròyldamak ýagdaýy.

ªARÒYLDY [ºaròylly], at. Demir zatlar biri-birine degende, käbir gurallar iºlände we º. m. ýagdaýlarda döreýän sesiò ady. Agaç kesýän maºynlaryò ºaròyldysy, bu ýerde gije ümsümligini janlandyryjy owaz bolup durmuºa ornaºdy (K. Berdiýew).

ªARP, s. º. aòl. söz. Birbada, bir gezek ºapbat we º. m. degende çykýan ses, ºarpyldy.

ªARPA, hal. Birden, duýdansyz, bada-bat. Ol özüniò jöwher pyçagy, göze ilmez eli bilen her bir derdi ynsanyò bedeninden ºarpa kesip ömürlik ýok edýär (G. Muhtarow, G. Seýitliýew).

ªARP-ªARP, s. º. aòl. söz. Üznüksiz, yzygiderli ºarpyldap çykýan ses, ºarpyldy.

ªARP-ªURP, hal, ser. ªart-ºurt.

ªARPYK at. 1. ser. ªapbat 2. Oglanyò çekgesine bir ºarpyk urdy, südürläp goýberdi (B. Kerbabaýew). 2. göç. m. Kötek, käýinç, temmi, urgy. Birinji gezek degen ºarpyk Pökgeniò janyna iòòän gaty degen bolmaga çemeli (A. Gowºudow).

◊ ªarpyk datmak (iýmek) 1) urulmak. Erigiò ýekeje ºahasyny atdanlykda döwenim üçin, kakamdan ºarpyk dadanym ýadymda ("Edebiýat we sungat"). 2) köteklenmek, käýelmek, temmi berilmek. 3) azap görmek, görgi görmek, zulum çekmek. Ýowuz urºuò ºarpygyny dadanlar! (B. Hudaýnazarow).

ªARPYLDAMA [ºarpyllama], iº ady. ªarpyldamak ýagdaýy.

ªARPYLDAMAK [ºarpyllamak], iºl. ªarpyldyly ses çykmak, ºarpyldyly seslenmek. Iki sany duºman buzuò üstünden taýýan ýaly ºarpyldap ýykyldy (A. Durdyýew).

ªARPYLDAMAKLYK [ºarpyllamaklyk], iº ady. ªarpyldamak ýagdaýy.

ªARPYLDAªMAK [ºarpyllaºmak], iºl. Köp ýerden ºarpyldyly ses çykmak.

ªARPYLDATMAK [ºarpyllatmak], iºl. ªarpyldyly ses çykartmak, ºarpyldyly seslendirmek.

ªARPYLDY [ºarpylly], at. Bir zadyò bir ýere batly degmeginden, urulmagyndan, suwda batly hereket edilmeginden döreýän sesiò ady. Gamçynyò ºarpyldysy yzly-yzyna gaýtalanýardy (B. Kerbabaýew).

ªARRYLDY [ºarrylly], at. Suwuò ýokardan güýçli dökülmegi, aºak batly inmegi, gurallaryò, enjamlaryò dowamly hereketi zerarly döreýän sesiò ady. Uzyn gije turbadan akýan suwuò ºarryldysy kesilmedi.

ªART, s. º. aòl. söz. Gaty agajyò döwülmegi, ýogyn ýüpüò üzülmegi netijesinde çykýan batly ses, ºartyldy. ªol arada ºart bolup, guraksyrap duran bir towly ýüpüò üzülen sesi eºidildi (A. Gowºudow).

ªARTA, hal. Birden, bada-bat, çalasynlyk bilen (ýüpüò ýolnuºy, üzüliºi hakynda). Ýüpi ºarta üzmek.

ªART-ªURT, hal, ser. ªark-ºurk.

ªARTYLDAMA [ºartyllama], iº ady. ªartyldamak ýagdaýy.

ªARTYLDAMAK [ºartyllamak], iºl. ªartyldyly ses çykmak, ºartyldyly seslenmek. Döwlen metalyò ºartyldap giden ýiti sesi eºidildi.

ªARTYLDAMAKLYK [ºartyllamaklyk], iº ady. ªartyldamak ýagdaýy.

ªARTYLDAªMAK [ºartyllaºmak], iºl. Yzly-yzyna ºartyldyly ses çykmak.

ªARTYLDATMAK [ºartyllatmak], iºl. ªartyldyly ses çykartmak. Agajy ºartyldadyp döwdüler.

ªARTYLDAÝYª [ºartyllaýyº], iº ady. ªartyldamak ýagdaýy.

ªARTYLDY [ºartylly], at. Bir zat birden üzülende, döwlende we º. m. döreýän, çykýan sesiò ady. Agajyò uly ºahasy ºartyldap aºak gaýtdy.

ªASUPA [ºa:supo], at, k. d. Daºarky gapynyò iki tarapynda ýa-da howlynyò, bagyò içinde oturmak üçin daºdan, palçykdan galdyrylan uly, giò seki. Eý, Hemra jan, ýör serhowzuò baºyndaky ºasupalara tomaºa edeli ("Saýatly – Hemra").

ªASUWAR [ºa:suwa:r], at, k. d. At çapmaga ökde; ezber. Sen ªasenem, men ºasuwar... (Kemine).

ªAªKA [ºa:ºka], at. Küºt tagtasynyò üstünde tegelejik ak we gara çöp goýlup, belli bir düzgün boýunça oýnalýan oýun. ªaºka oýny boýunça ýaryº geçirildi.

ªAªKAÇY [ºa:ºkaçy], at. ªaºka oýnaýan oýunçy.

ªAT [ºa:t], syp. 1. Keýpi kök, ºadyýan, hoºal. Bu obanyò daýhanlary biziò baranymyza çäksiz ºat boldular (N. Saryhanow). 2. Abadan, bagtly, ajaýyp. ªat watanyò halklary, ter gülüòden ysgaýar (ª. Kekilow).

ªATDADA-ªATDA, hal. Çalt, tiz, batly. Hemmäòiz ýöne ºatdada-ºatda uruºýarsyòyz (H. Derýaýew).

ªATDYLDAMAK [ºatdyllamak], iºl. 1. ªatdyldyly ses çykmak, ºatdyldyly seslenmek. Port sazaklar ºemalyò zarbyna yzy üzülmän, ºatdyldap döwülýärdi (B. Seýtäkow). 2. gepl. d. Pert-pert gürlemek, dogumly, gujurly hereket etmek. Ol gyzjagaz maòa ºatdyldap jogap berdi.

ªATDYLDAªMAK [ºatdyllaºmak], iºl. ªatdyldyly sesler çykmak.

ªATDYLDATMAK [ºatdyllatmak], iºl. ªatdyldyly, batly gaty ses çykartmak. Ussa atagzy bilen simleri ºatdyldadyp kesýär.

ªATDYLDY [ºatdylly], at. Gury agaç, tagta we º. m zatlar ýananda ýa-da döwlende çykýan sesiò ady. Ýanýan töòòäò ºatdyldysy eºidilýär.

ªATEREÒ [ºa:tereò], at, ös. Çal reòkli, ýumºak

seslenmek. Ol ºapyrdap baºlan el çarpyºygy elini daldalap saklady (B Kerbabaýew).

ªAPYRDAMAKLYK, iº ady. ªapyrdamak ýagdaýy.

ªAPYRDAªMAK iºl. Bilelikde ºapyrdamak, ºapyrdyly ses etmek. Daòdan namaz wagtlary birden üç sany kepderi ºapyrdaºyp, çeºmäniò baºyndaky çynara gondy ("Türkmen halk ertekileri").

ªAPYRDATMAK, iºl. ªapyrdyly ses çykartmak, ºapyrdyly seslendirmek. Ýel serilgi geýimleri ºapyrdadýardy.

ªAPYRDAÝYª, iº ady. ªapyrdamak ýagdaýy.

ªAPYRDY, at. Suwuò içi bilen çalt ýörelende, ýagyº güýçli ýaganda, seçekli zatlara ýel degende we º. m. ýagdaýda döreýän sesiò ady. Güýçli ýagýan ýagºyò ºapyrdysy bulary oýardy (Ç. Aºyrow).

ªAPYRDYK, at, gepl. d.,ser. ªabrama 2. ªapyrdyk ýaglyk.

ªAPYR-ªUPUR, hal, ser. ªapba-ºupba. Ol köne dosty bilen ºapyr-ºupur görüºdi.

ªAR [ºa:r] I, at. 1. Togalak geometrik ºekil. ªaryò üsti. 2. ªonuò ýaly görnüºli zat. Bilýardyò ºary. 3. Rezinden edilen we içine ýel berlip uçurylýan zat. Asmana ºar uçurmak.

ªAR [ºa:r] II, Gara diýen sypatyò ööünden gelip, "örän, juda, has" diýen manyda ulanylýan güýçlendiriji ownuk bölek. Dürli lybas geýip gelinler-gyzlar, Saçlary ºar gara, ýüzi gunduzlar (A. Kekilow). Gyzyò ºar gara saçlary ºu ölügsi yºyga ýalp-ýalp edýärdi (T. Gurbanow).

ªARA, at. Ýuka dilnen bölek-bölek edilip duzlanan etden, balykdan közüò üstünde ýa-da saçda daglanyp biºirilýän nahar. Oglanlaryò biri onuò bagryndan, ýüreginden, art bududyr guýrugyndan alaga-da ºara etdi (Ý. Mämmediýew).

ªARAMA [ºa:rama], iº ady., gepl. d. ªaramak ýagdaýy.

ªARAMAK [ºa:ramak], iºl., gepl. d. Küºt oýnunda at göçülende iki mala düºmek. Altynjy göçümde onuò aty ºarady.

ªARATDYRMAK [ºa:ratdyrmak], iºl., gepl. d. ªaratmak iºini birine etdirmek.

ªARATMAK [ºa:ratmak], iºl., gepl. d. ªaramak ýagdaýyna düºürmek. Aty ºaradyp mugt mal almak.

ªARAÝYª [ºa:raýyº], iº ady., gepl. d. ªaramak ýagdaýy.

ªARF, at. Boýna oramak, kellä atmak üçin mata zolagy ýa-da örülen önüm. Çaºçyò egninde köneräk gara kostýumy bardy, boýnuna ala ºarf atynypdy (A. Gowºudow).

ªARK I, at, k. d. Gündogar. ªarkyò gyzy oraýany ýaglygy, Sypap-sypap, maòlaýyna daòypdyr (M. Seýidow).

ªARK II, s. º. aòl. söz. Demir ýaly we º. m. zatlaryò biri-birine batly degmegi zerarly döreýän ses.

ªARKA, hal. Bat bilen, birden, duýdansyz, batly. Syçan girdigi, gapyrjagyò agzy ºarka ýapylýandyr (G. Gurbansähedow).

ªARK-ªARK, s. º. aòl. söz. ªarkyldap duran, üznüksiz ºarkyldy. ªark-ºark maºyn sesi, Biri-birine garyºýar (A. Nyýazow).

ªARK-ªURK, hal. Çaltlyk bilen, ur-tut, bada-bat, ºart-ºurt, birden, derrew, dessine, çalt. Horasan tilkisi ýuwaºlyk bilen gapany goýberjek bolýar weli, ºark-ºurk gapana düºýär galyberýär ("Türkmen halk ertekileri").

ªARKYLDAMA [ºarkyllama], iº ady. ªarkyldamak ýagdaýy.

ªARKYLDAMAK [ºarkyllamak], iºl. ªarkyldyly ses çykmak, ºarkyldyly seslenmek. Jaýyò gapysy ºarkyldap açyldy.

ªARKYLDAMAKLYK [ºarkyllamaklyk], iº ady. ªarkyldamak ýagdaýy.

ªARKYLDAªMAK [ºarkyllaºmak], iºl. Bilelikde ºarkyldamak, ºarkyldyly ses etmek, yzly-yzyna ºarkyldamak.

ªARKYLDATDYRMAK [ºarkyllatdyrmak], iºl. ªarkyldatmak iºini birine etdirmek.

ªARKYLDATMAK [ºarkyllatmak], iºl. ªarkyldyly ses çykartmak, ºarkyldyly seslendirmek. Kesmikden boºan açmaòyz sygyrlar toýnaklaryny ºarkyldadyp ondan-ooà hars uryarlar (B. Kerbabaýew).

ªARKYLDAÝYª [ºarkyllaýyº], iº ady. ªarkyldamak ýagdaýy.

ªARKYLDY [ºarkylly], at. Demir, tagta zatlaryò biri-birine batly degmegi, ýere batly gaçmagy zerarly döreýän sesiò ady. Gapynyò ºarkyldysy.

ªARLAMA, iº ady. ªarlamak ýagdaýy.

ªARLAMAK, iºl. ªarryldyly seslenmek, ºarryldy döremek, ºar-ºar etmek (suw hakynda). Obanyò ortasyndan geçýän ýapdan dury suw ºarlap akýardy (B. Gurbanow).

ªARLAMAKLYK, iº ady. ªarlamak ýagdaýy.

ªARLAªMAK, iºl. Bilelikde ºarlamak, ýerli-ýerden ºarlap akmak. Suwlar akdy ºarlaºyp, Dumly-duºdan sil turdy (ª. Kekilow). Ýolda suwlar ºarlaºyp, Akyp gelýär dereden (A. Alamyºow).

ªARLATMAK, iºl. ªarryldyly ses çykaryp akdyrmak. Suwy ºarladyp akdyrmak.

ªARLATMAK II: ºarladyp ýörmek (gepl.d.) ýalan-ýaºyryk zady gürläp ýörmek.

ªARLAÝYª, iº ady. ªarlamak ýagdaýy.

ªARLAWUK [ºarlowuk], at. 1. Beýik ýerden bat bilen asaklygyna gaýdýan suw akymy. 2. Oba ady.

ªARÒYLDAMAK [ºaròyllamak] iºl. 1. ser. ªaòlamak 2. 2. ser. ªaròyldaºmak.

ªARÒYLDAªMAK [ºaròyllaºmak]: ºaròyldap duran görk berip duran (täze salnan jaýlar, ymaratlar hakynda). Oba barsaò, ºaròyldaºyp duran täze jaýlara

hem-de beýleki ºaýlary howlynyò ortasyna çykaryp, birlaý elden geçirdiler (B. Seýtäkow). 3. Maºynyò, mehanizmiò, guralyò gerekli bölegi. Gerek ºaýlary tapylsa, ony gurnaºdyrsa-da bolardy (H. Garabaýew).

◊ ªaýyòy tutmak bir iºi etmek üçin taýýarlanmak, bir zada taýýarlyk görmek; goº-golamyòy jemlemek. Basymrak ºaýyòy tut, men seni alyp gitmäge geldim - diýdim (T. Gurbanow).

ªAÝ II, at, gepl. d.,ser. ªaýy.

ªAÝAT [ºa:ýa:t], at. Bir wakany, ýagdaýy gözi bilen gören, eºiden, gerek bolanda ºaýatlyk edýän adam. Men ºol ýerde ýeke däldim, meniò ýedi sany ºaýadym bar (A. Gowºudow).

ªAÝATLAªMAK [ºa:ýa:tlaºmak], iºl. Jedelde, dawada, ºaýat gözleºmek, ºaýat tutuºmak. Meniò pikirimçe, bu arada dawalaºyp, ºaýatlaºyp ýörer ýaly zat ýok (A. Gowºudow).

ªAÝATLYK [ºa:ýa:tlyk], at. ªaýat bolmaklyk.

◊ ªaýatlyk etmek ºaýat bolmaklyk, ºaýat bolmak, tassyklamak ýagdaýy.

ªAÝATNAMA [ºa:ýa:tna:ma], at. Bir ýagdaýy, wakany we º. m. tassyklamak üçin ýazylan hat, ºaýatlyk tassyklamasy.

ªAÝLAMA, iº ady. ªaýlamak ýagdaýy.

ªAÝLAMAK, iºl. 1. ªaý dakmak, bezemek. Kerpiç-kerpiç dogabaglar bilen atyò tä gulagyna çenli ºaýlapdyr (B. Kerbabaýew). 2. ªaýyny tutmak, taýýarlamak, gerekli zat bilen üpjün etmek. Azygyò ºaýla bu baºda, Ýol uzakdyr, tut seriºde (Zelili). ªat hoºlaºyp, gujaklaºyp, Ony ýola ºaýlaýar (R. Seýidow).

ªAÝLAMAKLYK, iº ady. ªaýlamak ýagdaýy.

ªAÝLANMAK, iºl. 1. ªaý dakynyp bezenmek. Aýlar gelýär aýlanyp, Gyzlar gelýär ºaýlanyp (Halk döredijiliginden). 2. Ugramak üçin ýol ºaýyòy tutmak. Hoº gal munda, hoº gal, gözel Aºgabat, Ogullaryò bu gün ýola ºaýlandy (M. Seýidow).

ªAÝLATMAK, iºl. Gerekli ºaý-sep bilen üpjün etdirmek.

ªAÝOL [ºa:ýo:l], at. Uly, giò, göni hem esasy ýol. Gün dogaly bäri gaýraky ºaýoluò gatnawy kesilmeýärdi (B. Seýtäkow). Garaºsyzlyk ºaýoly. Magtymguly ºaýoly. Bitaraplyk ºaýoly. Görogly ºaýoly.

ªAÝRATMAK, iºl. Ýaramaz, erbet gezmek.

ªAÝ-SEP, at. 1. Durmuºa çykýan gyza berilýän zatlar, bukja, öý goºy. Gelniniò ºaý-sepinden garrynyò göwni hoº boldy (A. Gowºudow). 2. Gymmat bahaly metaldan ýasalan bezegler, ºaýlar.

ªAÝY, at. 1. Agramy 0,75 grama deò bolan kümüº pul. Ýüz tümenlik sözüò ºaýa almazlar, Her kiºiniò ygtybary bolmasa (Magtymguly). 2. Gymmaty bäº köpüge barabar bolan metal pul. Akly kämil bolan pendimi tutar, Akmaklar göwherin bir ºaýa satar (Hatam ºahyr). Almaly algymy bir ºaýy galdyrman aldym diýip ýaz (A. Gowºudow). Üçlügini, manadyny, ªaýysyny, köpügni – Artdyranja puljagazyn Atdy ºonuò içine (K. Gurbannepesow).

◊ Bäº ºaýy edinmek (gazanmak) az-kem pul toplamak, ýygnamak. Onuò bar arzuwy bäº ºaýy edinmekdi. Gara ºaýa degenok hiç zada ýaranok; beren puluò köp, ýaramaz (hili pes zat hakda). Gara ºaýy bäº köpük. Iki ºaýy on köpük. On ºaýy elli köpük. Üç ºaýy on bäº köpük.

ªAÝYLYK, at. Bäº köpüklik mukdaryndaky metal pul. ªeýle ºaýylyklar bir syhly gabat gelip dur ("Edebiýat we sungat").

ªAZADA [ºa:za:da], at. 1. ªanyò nesli, patyºanyò ogly. Onuò adyna ºazada Mahmyt han goýdular ("Asly - Kerem"). 2. Adam ady.

ªE [ºe:], Türkmen milli elipbiýiniò "ª" harpynyò ady.

ªEHIT [ºehi:t], at. 1. Hak iºiò ugrunda gurban bolan adam. 2. Öz ajalyna ölmedik adam (ýer titremesinde, çölde suwsuzlykdan we º.m. pajygaly ýagdaýlarda heläk bolan).

ªEHITLIK [ºehi:tlik], at. ªehit bolmaklyk.

ªEJER, at, k.d. Agaç, daragt. Nowruz ötdi, paslybahar ýetiºdi, ºejerler gögermiº ýaz seni gözlär ("Saýatly – Hemra"). ªejer miweden owwal görkezer gül (Sopy Allaýar).

ªEJERE, at. 1. Ata-baba nesli; nesil daragty. 2. Bir urugyò nesilleriniò garyndaºlyk aragatnaºygynyò yzygiderligini beýan edýän hasap ýazgysy. Hany, sen ol türkmen taryhynyò ºejeresini nätdiò? (B. Kerbabaýew).

ªEK, at. 1. Birine ýa-da bir zada bolan ºübhe, müòkürlik, ºek-ºübhe. 2. Birine ýòòkelýän günä, garalyk ºyltak, töhmet. Meniò özümçe bar-ýoklar maòa ºek getirjek bolsa, onda men beýle mejlise goºulmak islämok (B. Kerbabaýew).

◊ ªek ýetirmek zyýan etmek, zelel getirmek, gara ýokdurmak, mertebesini peseltmek.

ªEKER, at. 1. Gant ºugundyryndan, ºekerçiòrikden alynýan ýokumly, süýji önüm. 2. göç. m. Lezzetli, ºirin, süýji. Lebi ºeker, agzy gunça, Ol zülpi tardan aýryldym (Magtymguly). Aýt, haýsy bagyò bezegi bolup, Haýsy çeºmäò ºeker suwundan içdiò (M. Seýidow).

ªEKERÇIÒRIK, at. Palajynyò ºiresinden ºeker, gant alynýan ösümlik. Birden ýoluò iki tarapyny hem ösgün ºekerçiòrik tutýar (S. Ataýew).

ªEKEREK, at, Üzüm, igde ýaly käbir ir-iýmiºleriò owunjak süýji görnüºi.

ªEKERLI, syp. Düzüminde ºeker bolan; ºeker goºulan, ºeker garylan. ªekerli köke.

ªEKIL, at. 1. Biriniò ýa-da bir zadyò suraty. Hala Magtymgulynyò ºekili çitilipdir. 2. Biriniò ýa-da bir zadyò meòzedilip ýasalan görnüºi, nusgasy.

baldakly, ownuk ýaprakly bir ýyllyk ot.

ªATÄRIM [ºa:tä:rim], at. Gara öýüò iºik söýesiniò iki tarapyndan gelip birleºýän iki alynky tärim. ªatärim iºiksöýä ýüp arkaly baglanýar.

ªATLAMA [ºatylama] I, iº ady. ªatlamak ýagdaýy.

ªATLAMA [ºatylama] II, syp. Doòduryp barýan çapgynly (sowuk, aýaz). Garyò yz ýany bilen baºlan ºatlama aýaz gün ýazdyrmady (H. Garabaýew).

ªATLAMAK [ºatylamak], iºl. 1. ªatdyldyly ses çykmak, ºatdyldyly seslenmek, ºat-ºat etmek (agajyò ºahasy döwlende, gaty agaç ýananda çykýan ses hakynda). Ýiti naýza salpy gulagy gyltyzyp geçdi, ýogyn pilçeden ºatlap degdi (G. Kulyýew). 2. Güýçli aýaz, ýiti sowuk, doòaklyk bolmak. Düýnki aýazda biziò golaýymyzdaky köljagaz ºatlap doòupdyr. 3. göç. m. Joºmak, möwç almak. Çal tüýdügiò ºatlasyn, Goýber goýnuò, otlasyn (Halk döredijiliginden).

ªATLAMAKLYK [ºatylamaklyk], iº ady. ªatlamak ýagdaýy.

ªATLANDYRMAK [ºa:tlannyrmak], iºl. Birini ºat etmek, begendirmek, ºadyýan etmek. Garryny ºatlandyrmak we oòa mynasyp bir sowgat taýýarlamak hakynda Myrat hem pikir edýärdi (B. Seýtäkow).

ªATLANMA, [ºa:tlanma], iº ady. ªatlanmak ýagdaýy.

ªATLANMAK [ºa:tlanmak], iºl. ªat bolmak, ºadyýan bolmak, begenmek, guwanmak, keýpiò göterilmek.

ªATLANMAKLYK [ºa:tlanmaklyk], iº ady. ªatlanmak ýagdaýy.

ªATLANYª [ºa:tlanyº], iº ady. ªatlanmak ýagdaýy.

ªATLANYªMAK [ºa:tlanyºmak], iºl. Bilelikde, köpçülik bolup ºatlanmak. Olar oda baryp görseler, ynha, ýedi sany möjek palaw biºirip, begenip, ºatlanyºyp oturanlar (“Türkmen halk ertekileri”).

ªATLATMAK [ºa:tylatmak], iºl. 1. ªatdyldyly, ºat-ºat edýän ses çykartmak. Ol aýal salam berlenden soòam az wagt ýüzüni galdyrman, maºynkasyny ºatlatdy (O. Akmämmedow). 2. gepl. d. Dessine pert-pert, ºat-ºat edip aýtmak, diýmek; bada-bat jogap bermek.

ªATLAWUK [ºatylowuk], syp. Örän güýçli sowuk. Towºanjyk ºatlawuk, teniòi kesip barýan aýazda-da arkaýyn gezýär.

ªATLAÝYª [ºatylaýyº], iº ady. ªatlamak ýagdaýy.

ªATLYK [ºa:tlyk], at. 1. Adamyò göwnüniò göterilen ýagdaýy, ºadyýanlyk duýgusy, begenç, guwanç, ºadyýanlyk. 2. Üflenip çalynýan gadymy türkmen saz guraly (ol tut agyjyndan içi köwülip ýasalyp, üstünde bäº, aºagynda bir deºik edilýär. Ujuna dilli tüýdügiò üfleneri müºdük hökmünde dakylýar). 3. Oglana dakylýan at. 3. Ýer ady.

ªATLYKLY [ºa:tlykly], syp. Begençli, dabaraly, ºadyýan, keýpli, guwançly.

ªATLYKLY-ªAGALAÒLY [ºa:tlykly-ºaðalaòly], syp. ªadyýan, begençli, dabaraly, ºowhunly. Toý, diýseò, ºatlykly-ºagalaòly geçdi.

ªATLYK-ªAGALAÒ [ºa:tlyk-ºaðalaò], at. ªadyýanlykly, dabaraly, ºatlyk-ºowhunly, ºatlyk-ºüweleòli ýagdaý. Toýda ºatlyk-ºagalaò asmana göterilýar.

ªATLYK-ªOWHUN [ºa:tlyk-ºowhun], at, ser. ªatlyk-ºagalaò. Okuwçylar ºatlyk-ºowhunlary bilen köçäni dolduryp barýardylar (A. Gowºudow).

ªATLYK-ªÜWELEÒ [ºa:tlyk-ºüwölöò], at, ser. ªatlyk-ºagalaò. Özboluºly ümsümligiò ýerini ºatlyk-ºüweleò gurºap aldy (“Edebiýat we sungat”).

ªAT-ªAT: ºat-ºat etmek ºatyrdamak, ºatyrdyly ses çykmak. Ol haýwan özüne hüjüm edilendir öýdüp, ýyldyrym çaltlygy bilen beýleki tarapyna bökdi we özüne topulana gaýtawul bermek üçin diºlerini ºat-ºat edip gyjyrdatdy (A. Gowºudow).

ªATUT [ºa:tu:t], at. Uly, ýasy ýaprakly tut agajy.

ªATY, at. Kynçylykly agyr ýagdaý, jebir, sütem, görgi.

◊ ªaty görmek kyn ýagdaýy, görgini baºdan geçirmek. Durmuº ºatysyny görmedik heniz, Ýaòy ak-garany saýgarýan ýaº gyz (A. Kekilow).

ªATYR, at. I. Hökümdaryò, begiò, hanyò ýanyndaky hyzmatkäri. Hemdem wezir gelip, Öweziò ööünden çykyp, atyny idip ºatyr bolup gelýär (“Görogly”). Men özüm garry gulam, alnyòda bolsam ºatyryò (“Aly beg – Baly beg”). 2. syp. Ähli iºe gabyl, çydamly, çeýe. ªatyr oglan.

ªATYRDAMA, iº ady. ªatyrdamak ýagdaýy.

ªATYRDAMAK, iºl. ªatyrdyly ses çykmak, ºatyrdyly seslenmek, ºat-ºat etmek. Öý çaýkanýardy, uklar ºatyrdaýardy (B. Kerbabaýew).

ªATYRDAMAKLYK, iº ady. ªatyrdamak ýagdaýy.

ªATYRDAªMAK, iºl. ªatyrdyly ses ediºmek, ºatyrdyly sesleniºmek.

ªATYRDATMAK, iºl. ªatyrdyly ses çykartmak, ºatyrdyly seslendirmek. Ýel garaja öýi ºatyrdadyp, çaýkap baºlady (B. Kerbabaýew).

ªATYRDAÝYª, iº ady. ªatyrdamak ýagdaýy.

ªATYRDY, at. Çöp-çalam, agaç döwlende, agaç we º. m. yrgyldanda, ýananda çykýan sesiò ady. Ol ilkinji sürüme baºlajak bolup durka, öò ýanynda, bugdaýyò içinde bir ºatyrdy sesi peýda boldy (A. Durdyýew).

ªATYRDYLY, syp. ªatyrdysy bolan. ªatyrdyly ses.

ªATYR-ªALLAK, syp. Elem-tas, baº açyk, aýak ýalaò. Saçyòy sallap, gowaçaò içinde ºatyr-ºallak ylgap ýörmek isleýärmiò? (A. Durdyýew).

ªATYR-ªUTUR, hal. Derrew, dessine, ºart-ºurt. Ol ºatyr-ºutur gazan atardy.

ªAÝ I, at. 1. Dakynmak üçin gymmat bahaly metaldan ýasalan her hili bezeg önümleri. Watan üçin sarp bolsun, Meniò bezegim, ºaýym (A. Nyýazow). 2. Bir zat üçin gerekli bolan enjamlar, gurallar; goºlar, zatlar. Soòra künde, boýuntyryk, ýerdemir, mala

gitdiler (“Görogly”).

ªEMME, at. Demlenen çäýnegiò düýbünde galýan çaý ýapraklary, ºem. Kän durmaga sabry ýokdur, ªemmesini ýakar gök çaý (K. Gurbannepesow).

ªEMPA [ºempa:], at. 1. Sap ak goýun derisinden tikilýän owadan ak telpek. Onuò baºynda ºempa telpegi bar. 2. Inçe uzyn tüwi. Her dänesi böwrek dek, özem ºempa tüwsinden, Saýlap-saýlap dogradyk käºirleriò gowsundan (M. Seýidow).

ªEMªAT [ºemºa:t], at. 1. Günorta ýurtlarda ösýän, örän berk, hemiºe gök salyp duran agaç. Haý-haý, boýuò tubydyr, kaddyò ºemºada meòzär, Zyba-näzik boýlaryò müºgül gülºada meòzär (Talyby). 2. Gyza dakylýan at.

◊ ªemºat ýaly gelºikli, enaýy, görnükli, eýjejik.

ªEMªIR [ºemºi:r], at, k. d. Gylyç. Tug göterip kyldyò söweº, Gol urup sen ºemºire (Magtymguly). ªu meýdanda boýnuòyza ºemºiri, Uraryn sizleri, urmasam bolmaz (ªabende).

ºENBE [ºemme], at. Hepdäniò altynjy gününiò ady.

ªEPAGAT [ºepa:ðat], at. Rehim, mähir, duýgudaºlyk.

ªEPAGATLY [ºepa:ðatly], syp. Mähirli, rehimli, rehimdar.

ªEPAGATLYLYK [ºepa:ðatlylyk], at. Mähirlilik, rehimlilik, rehimdarlyk.

ªEPAGATSYZ [ºepa:ðassyz], syp. Rehimsiz, mähirsiz, zalym, zabun.

ªEPAGATSYZLYK [ºepa:gassyzlyk], at. Rehimsizlik, mähirsizlik, zalymlyk, zabunlyk.

ªEPBEªIK, syp. Ýelmeºip, ºepbeºip, süýgüp duran, ýelmeºegen. Heniz onuò biri-birine ýelmeºen ºepbeºik gaýmaklary hem gatamandyr (B. Kerbabaýew).

ªEPBEªIª, iº ady. ªepbeºmek ýagdaýy.

ªEPBEªME, iº ady. ªepbeºmek ýagdaýy.

ªEPBEªMEK, iºl. Ýelmeºmek, ýapyºmak, ýelmeºip, süýgüp durmak. Düýbündäki ºepbeºip duran mele ýaglar günüò howruna ºypyljap, biraz aºaklygyna syrykdy (N. Baýramow).

ªEPBEªMEKLIK, iº ady. ªepbeºmek ýagdaýy.

ªEPBIK, at. 1. Käbir miweli agaçlaryò (ºetdaly, erik, garaly we º. m.) gabygyna ºikes ýetende ýa-da olar kesellände peýda bolýan sarymtyl, goòrumtyl, garamtyl reòkli ýelmeºegen madda. Erik agaçlarynda ºepbik köp bolýar. 2. Ýelmeºýän madda, ºepbeºik. Iriýmiº ýygnamak bilen elleri ºire, ºepbik bolup duran adamlar degºip gülüºýärdiler (A. Gowºudow).

ªEPBIKLEME, iº ady. ªepbiklemek ýagdaýy.

ªEPBIKLEMEK, iºl. ªepbik çykmak, ºepbik emele gelmek, tutmak. Erik agajy ºepbikläpdir.

ªEPBIKLEMEKLIK, iº ady. ªepbiklemek ýagdaýy.

ªEPBIKLEÝIª, iº ady. ªepbiklemek ýagdaýy.

ªEPE, at, gepl. d. “Dost, ýoldaº, halypa, gardaº” diýen manyda erkek adamlara degiºlilikde ulanylýan söz. Bu akgaýma tahýajygy, Neneò görýäò, Taýmaz ºepe (K. Gurbannepesow).

ªER, at. Gykylyk, galmagal, dawa, jenjel, goh; zyýan, zelel, haýyr däl. Agºamyò haýryndan ertiriò ºeri (Nakyl). Namart haýyr iºigin açmaz, Muhannes ºer iºden gaçmaz (“Görogly”).

à ªer aramak yrsaramak, dawa-jenjel gözlemek.

ªERAP [ºera:p], at. Köplenç üzümi ajadyp taýýarlanylýan içgi, çakyr. ªerabyò azy däri, köpi-öt (Nakyl).

ªERAPAT [ºera:pat], at, k.d. 1. Abraý, hormat; mertebe, dereje. Ýagºydan ºerapat, ýamandan kesapat (Nakyl). Ylmyò ºerapaty, kelamyò haky, Gören barmy, bilen barmy ýaranlar (ªabende). 2. Gyza dakylýan at.

ªERBET [ºervet], at. Miwäniò suwundan, ºiresinden, ºekerden, gantdan gaýnadylyp taýýarlanylýan içgi. Otar idim seni bagyò gülünden, Suwlar idim seni ºerbet balyndan (“Görogly”).

ªERÇI, at. ser. ªermende 2.

ªEREBE [ºereve], at. Köp duz atylan, aºa duzly suw. Gijäp çydatmaýan bolsa ºerebe çalaýsak näderkä? (N. Pomma).

◊ ªerebäòi pürkmek göwne deger ýaly ajy, ýakymsyz söz aýtmak, duzlamak. Ajysy bolmadygyò süýjüsi bolmajagy-da dogry weli, çem gelene jabjynyp, ºerebäòi pürkmek adamçylykdan däl ahyry (B. Kerbabaýew).

ªEREBELEME [ºereveleme], iº ady. ªerebelemek ýagdaýy.

ªEREBELEMEK [ºerevelemek], iºl. 1. ªerebe çalmak, ºerebä ýatyrmak. 2. göç. m. Göwne deger ýaly ajy, ýakymsyz söz aýtmak. Eýsem-de bolsa, birnäçe günläp biri-biriòden ýüzüòi sowuºmak, gepleºmezlik-ýaºaýyº lezzetini ºerebeleýärdi (B. Kerbabaýew).

ªEREBELEMEKLIK [ºerevelemeklik] iº ady. ªerebelemek derejesi.

ªEREBELENIª [ºereveleniº], iº ady. ªerebelenmek ýagdaýy.

ªEREBELENMEK [ºerevelenmek], iºl. ªerebä ýatyrylmak, ºerebe çalynmak.

ªEREBELETMEK [ºereveletmek], iºl. ªerebä ýatyrtmak, ºerebede goýdurmak.

ªEREBELI [ºereveli], syp. 1. Duzly, ºor, ºerebe garylan. ªerebeli noýba. 2. göç. m. Göwne deger ýaly ajy, ýakymsyz. ªerebeli söz.

ªEREKET, at. Deò hukukly gatnaºyjylardan düzülýän bileleºik, birleºik. Önümçilik ºereketi.

ªERH, at, k. d. Many, düºündiriº, beýan. Magtymguly, sözüm gysga, ºerhi köp (Magtymguly).

ªERIGAT [ºeri:ðat], at. Yslam dininiò kada-kanunlaryny öz içine alýan maglumatlaryò jemi.

ªERIM, at. Utanç, haýa. ªerim etmez sen, uýat gelmez ýüzüòe, Hemme zatdan ýek görüner gözüòe

Ol palçyklardan atlaryò ºekillerini ýasaýarlar (B. Seýtäkow).

ªEKILJIK, at. Kiçi ºekil.

ªEKILLENDIRILMEK [ºekillenirilmek], iºl. Biriniò, bir zadyò daº görnüºi, sypaty suratlandyrylmak.

ªEKILLENDIRIª [ºekillenniriº], iº ady. ªekillendirmek ýagdaýy.

◊ ªekillendiriº sungaty heýkelçilik, suratkeºlik, çeper suratlandryº sungatynyò umumy ady. Türkmenistanyò Milli muzeýinde ºekillendiriº sungatynyò ähli görnüºine degiºli iºler bar.

ªEKILLENDIRME [ºekillennirme], iº ady. ªekillendirmek ýagdaýy.

ªEKILLENDIRMEK [ºekillennirmek], iºl. ªekillendiriº sungaty esasynda suratlandyrmak. Halkyò deòiz ýaly giò çylºyrymly durmuºyndan bölekleri ºekillendirip, gözüniò ööüne getirýärdi (A. Gowºudow).

ªEKILLENDIRMEKLIK [ºekillennirmeklik], iº ady. ªekillendirmek ýagdaýy.

ªEKILLENIª, iº ady. ªekillenmek ýagdaýy.

ªEKILLENME, iº ady. ªekillenmek ýagdaýy.

ªEKILLENMEK, iºl. Suratlanmak, belli bir sypatda, ºekilde görkezilmek, belli bir ºekile girmek. Olaryò göwreleri salgym bolup boýdan-baºa ºekillenýärdi (A. Gowºudow).

ªEKILLENMEKLIK, iº ady. ªekillenmek ýagdaýy.

ªEKILLI I, syp. Owadan, görnükli, görmegeý, yºnakly. ªekilli maºgala.

ªEKILLI II, "Ýaly, kimin, dek, görnüºli" diýen ýaly many aòladýan sözsoòy kömekçi. Dokmaçylar hiç zat ýok ýerden egren ºekilli bolup baºlapdyrlar, soò olary ýüwürdiºdirip bolupdyrlar ("Türkmen halk ertekileri")

ªEKILLILIK, at. Owadanlyk, görnüklilik, görmegeýlik, yºnaklylyk. Ahalteke atynyò ºekilliligi görenleri haýran galdyrýar.

ªEKILSIZ, syp., gepl. d. Gelºiksiz, betgelºik.

ªEKLI, syp. Müòkürçilikli, ºübheli, gümanly, ynamsyz. Seniò ºekli, ºübheli zadyò maòa gerek däl.

ªEKLILIK, at. Müòkürlik, gümanlylyk, ºübhelilik.

ªEKSIZ, syp. ªübhesiz, gümansyz, hiç bir ºeki bolmadyk. ªeksiz öle sen – diýdi, bir gaýry watan iste (Mollanepes). Olar ºeksiz özbaºyna bir kitap bolup biler (A. Salyh).

ªEKSIZLIK, at. ªübhesizlik, gümansyzlyk, müòkür däll ik,ºeki ýokluk.

ªEK-ªÜBHE [ºek-ºüvhö], at, ser. ªek.

ªEL, at. 1. Bedeniò bir agzasyny hereketden mahrum edýän kesel, ysmaz. 2. ªol kesel bilen keselläń adam. Yºkyòda daglar gazaýyn, Bolmasam ºel, jigi-jigi (Seýdi).

ªELAÝYN [ºela:ýyn], syp. Mylaýym; sypaýydan süýji sözli. Atanyýaz ºelaýyn ýylgyryp, stoluò baºyna geçdi (Ý. Mämmediýew).

ªELAÝYNLYK [ºela:ýynlyk], syp. Mylaýymlyk, süýji sözlülik. Permanyò gaharyny, öýkesini ýazmak üçin hemiºeki ºelaýynlygyna tutup baºlady (A. Gowºudow).

ªELPE I, at. 1. Türkmen aýal-gyzlarynyò dakynýan käbir kümüº, gyzyl ºaýlarynyò aºak etegindäki inçe uçly, ýokarsy gulply, ýüzi güberçekli ºaý. Egnine dökülip ºelpe gotazlar, Gyzyl gupba ýalpyldaýar baºynda (B. Kerbabaýew). 2. Hala we beýleki el iºlerine salynýan ºelpe görnüºli nagyº.

ªELPE II, at. Saz çalnanda dutarda sag elde ýerine ýetirilýän tilsim. Gözlerini süzübräk baºardygyndan ºelpe kakýardy ("Edebiýat we sungat").

ªEM, at. 1. Ýagly jisimden taýajyk ºekilinde ýasalan, içi ýüplük pelteli, ýagtylandyrmaga hyzmat edýän zat. Bu ýer döläniò bir ýan gapdalynda ºem ýanyp durdy (A. Gowºudow). 2. gepl. d., ser. ªemme.

ªEMAL [ºema:l], at. Çalaja öwüsýän ýel, öwüsgin. Akar suwuò boýy bilen gelýän ºemal bir durkuny saklaýardy (B. Soltannyýazow).

◊ ªemal çalmak howa täzelenmek, ºemallamak, ýelejiremek, ºemal degmek. Gije uky gelmedi hiç gözlere, daò ºemaly çaldy güler ýüzlere (A. Kekilow). ªemal kakmak (çalmak) sowuk urmak, sowuk urup syrkawlamak, dümewlemek. Belki, ýolda ºemal kakandyr.

ªEMALLAMA [ºema:llama], iº ady. ªemallamak ýagdaýy.

ªEMALLAMAK [ºema:llamak], iºl. I. Howa çykmak, tämiz howadan dem almak, ýelejiremek. Galaò burçuna çykyp, bir ºemallaýan, soò öýümize gelýärin (A. Gowºudow). 2. Howa täzelenmek, ºemal çalmak. Poluò aºagy ºemallar ýaly diýlip, tamyò düýbünde deºik goýulýar.

ªEMALLAMAKLYK [ºema:llamaklyk], iº ady. ªemallamak ýagdaýy.

ªEMALLATMAK [ºema:llatmak], iºl. 1. Bir zady ýelejiretmek, ºemally ýerde goýmak, howaly ýere çykarmak. Seniò geýimleriòi ºemallatmak üçin daºaryk çykardym (N. Pomma). 2. Howasyny täzelemek, ºemal çaldyrmak.

ªEMALLAÝYª [ºema:llaýyº], iº ady. ªemallamak ýagdaýy.

ªEMDAN [ºemda:n], at. ªem goýulýan, oturdylýan gap. Ýadygäriò degresinde, Lowurdap dur sekiz ºemdan (K. Gurbannepesow).

ªEMHAL [ºemha:l], at. Agzyndan oklanylyp, gapdalyndan pelte bilen ot berlip atylýan, aýakly, uzaga atýan gadymy tüpeò. Oglan derrew baryp, ýaòky atyò birine münüp, ºemhaly boýnundan asyp, gylyjy biline baglady ("Türkmen halk ertekileri").

ªEMHALÇY [ºemha:lçy], at. ªemhal atýan adam. Bu sözi aýdandan soò: "Bu zaòòara hiç zat kär etmändir" diýip, ºemhalçylar dagyò aòyrsyndan gaçyp hol

iºi (Magtymguly). 2. göç. m. Aldawçy, mekir, hilegär; ýeser. Emma ony towlaýan bir ala ºeýtan bar (A. Gowºudow).

◊ ªeýtana sapak beren örän hilegär, mekir, köp bilmiº. ªeýtan deºikler dutaryò owazynyò dury we ýakymly çykmagy üçin gapagynyò ýüzünden edilýän owunjak deºikler. ªeýtan eºegi dutaryò gulagy bilen ºeýtan perde aralygynda goýulýan eºek. ªeýtan herrik dutaryò kiriºlerini kädä birikdirmek üçin goýlan enjam. ªeýtan perde dutaryò iò ýokarky perdesi. ªeýtanyò ºägirdi dogrusyny aýtmaýan kezzap, ýalançy.

ªEÝTANLYK [ºeýta:nlyk], at. Aldawçylyk, mekirlik, hilegärlik, melgunlyk. Ol ºeýtanlyk bilen garaýardy.

ªEÝTEL, at. Aºyk, humar ýaly oýunda utan adamyò oýnaman oturan öz tarapdarlaryna beröän paýy, peºgeºi. Maòa-da ºeýtel berjek diýdi (A. Atajanow).

ªEÝTME, iº ady. ªeýtmek ýagdaýy.

ªEÝTMEK, iºl. ªeýle etmek, ºunuò ýaly etmek, ºuòa meòzeº etmek. Wah, ºeýdäge-de, munuò baºyny bogup dynaýandan gowusy ýokdy (H. Deröaýew).

ªEÝTMEKLIK, iº ady. ªeýtmek ýagdaýy.

ªÄGIRT [ºä:ðirt], at. Ussadyò, ussanyò okuwçysy, tälim alýan, kär öwrenýän kömekçisi. ªägirt halypadan ozdurmasa, kär ýiter (Nakyl).

ªÄGIRTLIK [ºä:ðirtlik], at. ªägirdiò käri, iºi, ýagdaýy, ºägirt bolmaklyk. Ýaºlaryò bir bölegi kärhanalardaky önümçilik ussalarynyò ýanyna ºägirtlige giderler.

ªÄHDAÇYK, syp. Keýpi kök, ºat, ºadyýan, göwni hoº. Dumly-duºdan gelen ºähdaçyk, ºadyýan adamlar ºäheri hyryn-dykyn dolduröardy (B. Kerbabaýew).

ªÄHDAÇYKLYK, at. Keýpi köklük, göwnühoºluk. Gidende yzynda ºähdaçyklyk bilen ýyljyraklap galan agtygynyò ýagdaýyny bütinleý bozuk halda gördi (B. Soltannyýazow).

ªÄHER, at. Dolandryº söwda, senagat we medeni merkez, köp ilatly ýer.

ªÄHERARA [ºähera:ra], syp. ªäherleriò baglanyºygyny üpjün edýän, ºäherler arasynda hereket edýän (aragatnaºyk, gatnaw we º. m. hakynda). ªäherara awtobus.

ªÄHERLEªMEK, iºl. ªähere öwrülip barmak, ºähere meòzemek.Bu oba ºäherleºen obady (A. Ahundow-Gürgenli).

ªÄHERLI, syp. ªäherde ýaºaýan, ºäheriò ýaºaýjysy. ªäherli adamlarda onuò ýanyna, Getirdiler daýy-ýeòòelerini (G. Ezizow).

ªÄHT, at. Ruhy ýagdaý, keýp. Tämiz ýaz ºemaly öpýär ýüzüòi, Aýlanyòda çar tarapa gözüòi, ªähdiò açýar janly görnüº her ýanda (A. Kekilow).

ªÄNIK [ºä:nik], at. Käbir hasyl getiröän agaçlaryò gaty gabykly, içi tohumly, maòyzly dänesi (erik, ºetdaly we º. m.). Aglama, jigim aglama, ªetdaly kakyp bereýin. ªetdalynyò ºänigni, Boýnuòa dakyp bereýin (Hüwdi).

◊ ªänik döwlen ýaly etmek bir iºi baºarjaòlyk bilen ýerine ýetirmek, meseläni çürt-kesik etmek, açyk-aýdyò etmek, kesgitli netijä gelmek. Ýöräòde otlukly ýöräp, gepläòde ºänik döwlen ýaly etmelisiò (A. Durdyýew).

ªÄRIK [ºä:rik], at. 1. Bir zada biri bilen deò haky, paýy bolan, goºandy bolan. 2. Deò esasda iºlemek, hasyly deò paýlaºmak ºerti bilen ekin ekýän adamlar, ºärikli adam. Türkmenler: [2]Ekine ºärik bolman, duldegºir goòºy bolman, uzak ýola ýoldaº bolman, ýow güni synag etmän adama baha berme[2] diýýär (H. Deröaýew).

ªÄRIKÇILIK [ºä:rikçilik], at. ªärik bolmaklyk. Özüò ºärikçilige goºuldyò, indi ºärikçilikden dänme (N. Jumaýew).

ªÄRIKDEª [ºä:rikdeº], at. Biri bilen bir zada ºärik adam, deò dahylly, paýly adam. Garry öz ýanyndan: - Onuò ºärikdeºi bolup ozaldan hasaplary bar bolaýmasyn-diýdi (A. Gowºudow).

ªÄRIKLEªMEK [ºä:rikleºmek], iºl. ªärik bolmak, ºärikli bolup bir zat almak, paýlaºmak. ªärikleºip goýun almak.

ªÄRIKLI [ºä:rikli], syp. Bilelikde alnan, bilelikde edilen. ªärikli aºy it iýmez, iýse-de gözi agarar (Nakyl). ªolaryò aýdýan zatlary tapylaýsa, ikimiz ºärikli bolaly (A. Gowºudow).

ªÄRIKLIK [ºä:riklik], at. Bir zada ºärik, deò paýlylyk, haklylyk. Onuò batyrgaý pikirine ºäriklik bildiröänler-de ýok dälди (G. Kulyýew).

ªIBER [ºiver], at. Akyp duran suwly ýara. Bu çeºmäniò gözbaºyndan çogup çykýan ýympyk suwuò her damjasy, onuò merjen monjuklar kimin buldураºýan sansyz düwmejikleri örgüniò, ºiberiò, guragyryò, ýadawlygyò bire-bir dermany diýlip hasaplanýar (“Edebiýat we sungat”).

ªIBIRDEME [ºivirdeme], iº ady. ªibirdemek ýagdaýy.

ªIBIRDEMEK [ºivirdemek], iºl. ªibirdili ses çykmak, ºibirdili seslenmek. Ýagyº ºibirdäp ses edýär.

ªIBIRDEMEKLIK [ºivirdemeklik], iº ady. ªibirdemek ýagdaýy.

ªIBIRDEªMEK [ºivirdeºmek], iºl. ªibirdili ses ediºmek. Agajyò ýapraklary ºibirdeºýär.

ªIBIRDETMEK [ºivirdetmek], iºl. ªibirdili ses çykartmak.

ªIBIRDEÝIª [ºivirdeýiº], iº ady. ªibirdemek ýagdaýy.

ªIBIRDI [ºivirdi], at. Ýagyº pessaý ýaganda, ýaprak we º. m. zatlar hereket edende döreýän sesiò ady. Suwuò özboluºly ºibirdisine gulak salyp, iki ýigit keº ugruny syryp gelýärdi (“Edebiýat we sungat”).

ªIBIT [ºivit], at. Owunjak pür ýaprakly iýilýän bir ýyllyk ot.

ªIKAÝAT [ºika:ýat], at. Bir adamyò, edaranyò,

(Zelili).

ªERIMSIZ, syp. Utançsyz, haýasyz, bihaýa.

ªERIMSIZLIK, at. Utançsyzlyk, bihaýalyk. Haýasyzlyk, ºerimsizlik – geline, Oral garry aýal töre ýaraºmaz (Zelili).

ªERIM-HAÝA [ºerim-haýa:], ser. ªerim. Gözeliò bolmasa ºerim-haýasy, Gurasyn didary, ýitsin garasy (Misgingylyç).

ªERMENDE [ºermenne], at.1.Ujypsyz zat üçin haýýarlyk edýän, ºerraýlyk edýän, nadaralyk edýän adam. Onuò ºermendedigini, çala eliòi degirseò: "Waý, öldürdi" diýip gygyryp dur. ªermende-ahyry galar armanda (Nakyl). ªermendäniò ºaýady ýanynda (Nakyl). Seniò nämäò artyk ötenleriòden, ªertin bozan, eý ºermende, pis duºman (A. Kekilow). 2. Okamagy hem ýazmagy bilmeýän, sowatsyz. Elipden ºermende.

ªERMENDELIK [ºermennelik], at. ªermendä mahsus bolan gylyk-häsiýet, ºerraýlyk, haýasyzlyk, haýýarlyk. Gygyryp, daºdan delalat islemegi-de Uzuk özüne ºermendelik bildi (H. Deryaýew).

ªERMISAR [ºermisa:r], syp., k. d. Masgara, ýüzügara, müýnli, utançly. Allamyò gazaby düºdi baºyma,Meniò dek hiç kiºi ºermisar bolmaz ("Saýatly – Hemra"). Kim dargatsa akyl bile huºuny, eder iºin bilmez ºermisar bolar (Magtymguly).

ªERRAÝ [ºerra:ý], syp., ser. ªermende.

ªERRAÝÇYLYK [ºerra:ýçylyk], at, ser. ªerraýlyk. Uzuk ºeýle agyrlyk astynda galan bolsa-da, bihuda, peýdasyz ýere ºerraýlyk edip gygyrman, ýuwaº sesi bilen perýat etdi (H. Deryaýew).

ªERRAÝLYK [ºerra:ýlyk], at, ser. ªermendelik. Siz meni öýümde-de goýjak dälmi?-diýip, ol ºerraýlyga tutdy.

ªERT, at. 1. Durmuºyò, iºiò bir ýa-da beýleki ugry boýunça bellenen, bir zadyò kadaly iºlemegini üpjün edýän ýagdaý. 2. Iki tarapyò gepleºikli, ylalaºykly ortada goýýan wadasy, talaby. 3. Berlen wada, söz, edilen äht, kasam. Günlerde bir gün ªasenem bilen Garyp ikisi ºert etdiler ("ªasenem – Garyp"). 4. Bir zadyò bolup geçmegi üçin mümkinçilik ýagdaýy.

◊ ªertim ºahyma etmek sözüòde durmazlyk, ähtiòi bozmaklyk, wadada tapylmazlyk. Men ºertim ºahyma edip, ýene-de dolanyp gelendirin ("Edebiýat we sungat").

ªERTLENDIRILMEK [ºertlennirilmek], iºl. ªert goýlan, ºert esasynda ýerine ýetirilmeli edilen.

ªERTLENDIRMEK [ºertlennirmek], iºl. ªert döretmek, ºert goýmak.

ªERTLEªIKLI, syp., ser. ªertli.

ªERTLEªILMEK, iºl., ser. ªertleºmek. Ol ºertleºilen sagatda duºuºyk ýerine geldi.

ªERTLEªIª, iº ady. ªertleºmek ýagdaýy.

ªERTLEªME, iº ady. ªertleºmek ýagdaýy.

ªERTLEªMEK, iºl. Bir iºi, meseläni ýerine ýetirmek, çözmek, amala aºyrmak üçin özara ºert ediºmek, wadalaºmak. Dowul turuzmaly däl diýip, ööden ºertleºipdik ahyry (N. Jumaýew).

ªERTLEªMEKLIK, iº ady. ªertleºmek ýagdaýy.

ªERTLEÝIN, syp. Belli ºerte daýanýan, ºerte bagly.

ªERTLI, syp. ªert edilen, ºert goýlan. ªertli bellik.

ªERTNAMA [ºertna:ma], at. Iki taraplaýyn ýa-da köp taraplaýyn borçnamalar hakda, esasan, hat üsti bilen baglaºylýan ylalaºyk.

ªEªMER, at, k. d. Gamçy. Ineriò ýagyrnysyna ºeºmer bilen bir gondursam, inerem boýnuòy üzüp gidýä seniò ("Görogly").

ªEªPER, at. Ujy diº-diº tommaýly, gysga sapy gol gaýyºly, demirden edilen sowuk ýarag. ªeºper aýdar meniò iºim, On iki paradyr baºym ("Görogly").

ªETDALY [ºetda:ly], at. 1. Bägül güllüler maºgalasyndan bolan miweli agaç. 2. ªol agajyò ºänikli, etlek, iri, süýji miwesi. ªetdaly mürepbesi.

ªETDALYGÜL [ºetda:lyðül], at. ªetdalynyò gülüne meòzedilip, el iºlerine salnýan nagyº. Menem sary keteniden ²ºetdalygül² nagyºly çyrpy edindim (A. Gowºudow).

ªETDAT [ºetda:t], at. Demir gapjadylýan gural, gysgyç.

◊ ªetdat ýaly ykjam, düºbi. Bahar ºetdat ýaly gyz.

ªEÝDA [ºeýda:], at, k .d. Yºga düºen, söýgi ugrunda akylyny aldyran aºyk. Jahan doly, sen gapyl sen ýaryòdan, Ýa mestmi sen, ýa ºeýdamyò, näme sen? (Magtymguly). Gülüò ysyn ºeýda bilbil bilmese, Garga pahyr bilsin ony nireden? (M. Seýidow).

ªEÝDIP, giriº s., ser. ªeýlelikde.

ªEÝDIª, iº ady. ªeýtmek ýagdaýy.

ªEÝHINLI: ºeýhinli terezi leòòerli terezi. Söwdagäriò ogly eýýäm ºeýhinli terezisini gurup ýatyr (B. Kerbabaýew).

ªEÝKEL, syp. Kyn, kynçylykly; ýaramaz, pes; hata. Iºiò ºeýkel bolsa, wagtyò hoº bolanok (B. Kerbabaýew).

ªEÝKELLIK, at. Kynçylykly ýagdaý, ºeýkel bolmaklyk. Umuman, ºu ºeýkelligiò özi bäº günden artyk wagt alar öýdemok (B. Kerbabaýew).

ªEÝLE, çal. 1. ªonuò ýaly, ºuòa meòzeº, ºu hili. 2. Hiç bir maksatsyz, ýöne. Ol bu suraty ºeýle çekäýipdir. 3. Örän, gaty, juda. Bu gawun ºeýle bir süýji eken. 4. Soòundan-de goºulanda ºeýle manyda ulanylýar: onsuz-da, bolmanda-da, ýöne-de. Sen maòa azar berme, men ºeýle-de aljyraýaryn.

ªEÝLELIKDE, giriº s. ªunuò ýaly, ºeýlelik bilen, ºunuò netijesinde, netijede. ªeýlelikde, bäº-alty aýyò içinde özüò bir çekeneli adam bolarsyò (H. Deryaýew).

ªEÝTAN [ºeýta:n], at. 1. Adamlary aldap, azdyryp, ters ýola salýan hyýaly jandar, iblis, melgun. Nebse uýma, ºeýtan raýyna gitme, Gyjalata goýar, bilgil bu

Hyýal eder ýatan ºiri atmaga (Magtymguly). 2. Oglana dakylýan at.

◊ ªir ýaly güýçli, daýaw.

ªIRAZY [ºi:ra:zy], syp. Çal garaköli bagananyò bir görnüºi.

ªIRBAZY [ºi:rva:zy], at. Üç aýa çenli döwür aralygyndaky guzy; üç aýlyk çemesindäki tokly.

ªIRÇAÝ [ºi:rça:ý], at. Demlenen çaý bilen süýt garylyp, saryýag ýa-da mesge goºulyp taýýarlanýan ýokumly içgi. Maòa süýtli atala biºirip beryärdiler, ºirçaý içirýärdiler (M. Hydyrow).

ªIRE [ºi:re] I, at. Miweli agaçlarda, olaryò miwelerinde we ºº. m. emele gelýän ýelmeºegen ºepbik suwuklyk.

◊ ªire suwag gara suwagyò üstünden suwalýan ýuka suwag.

ªIRE [ºi:re] I, at, ser.ªireje.

ªIREJE [ºi:reje], at. Ekine, miweli agaçlara düºüp, zyýanly kesel döredýän möjejik. ªireje diýermiò, kekene-sarytüýli diýermiò, çyrmaºyk diýermiò, garaz, ekiniò müò dürli ýagysy bardyr (N. Esenmyradow).

ªIREKE [ºi:reke], at. Içirginiò üstünden, eýeriò aºagyndan ýazylýan, dürli nagyºlar salnyp dokalýan seçekli at julunyò bir görnüºi.

ªIRELEME [ºi:releme], iº ady. ªirelemek ýagdaýy.

ªIRELEMEK [ºi:relemek], iºl. Ekine, miweli agaçlara ºire düºmek, ºire degmek. Hyýarymyz ºireläpdir.

ªIRELEMEKLIK [ºi:relemeklik] iº ady. ªirelemek ýagdaýy.

ªIRELEMEZLIK [ºi:relemezlik] iºl. ªire degmezlik.

ªIRELEÝIª [ºi:releýiº], iº ady. ªirelemek ýagdaýy.

ªIRELI [ºi:reli], 1. ªire ýelmeºen, ºire ýokan, ºire degen. Siòek ºireli ýere gonar (Nakyl). 2. Tagamly, lezzetli, süýji. Mähnet gazandaky palawy aºpez, kepgir bilen agdardy, olardan göterilýän ºireli bug atbaºçylaryò burnuna urdy (B. Kerbabaýew).

ªIRELILIK [ºi:relilik], at. 1. Tagamlylyk, lezzetlilik, süýjülilik. 2. göç. m. Gulaga ýakymlylyk, owazlylyk, mylaýymlylyk (söz, labyz hakynda).

ªIREM [ºi:rem], at. 1. Iki deräniò arasyndaky ýer. 2. Dagyò ýüzündäki dikligine çykylýan pyýada ýol.

ªIRE-ªEPBIK [ºi:re-ºepbik], at. Ýelmeºýän ºire, ºepbik ýaly zatlar. Ir-iýmiº ýygnamak bilen elleri ºire-ºepbik bolup duran adamlar degiºýärdiler we gülüºýärdiler (A. Gowºudow).

ªIRGUÝRUK [ºi:rðuýruk], at. Köpýyllyk, otjumak ýabany ot ösümligi.

ªIRIN, syp. 1. Süýji, tagamly, lezzetli. ªirin ºerbet. ªirin çakyr.2. göç. m. Ýakymly, mylaýym, jana ýaramly, labyzly. Magtymguly aganyò goºgularam, gadyryny bilýän adam üçin, hut ºirin suw ýalydyr (G. Kulyýew). 3. Gyza dakylýan at.

ªIRINLIK, at. 1. Süýji tagamlylyk, lezzetlilik. 2. göç. m. Ýakymlylyk, mylaýymlyk, jana ýaramlylyk, labyzlylyk.

ªIRIN-ªEKER, syp. Süýji tagamly, lezzetli, örän süýji. Tylla reòkli gülabymyz, ºirin-ºeker tagamy agzyòdan gitmeýän ter waharmanymyz barada gürrüò berdim ("Edebiýat we sungat").

ªIRIN-ªERBET [ºirin-ºervet], syp., ser. ªirin-ºeker.

ªIRLEME, iº ady. ªirlemek ýagdaýy.

ªIRLEMEK, iºl. ªirrildili ses etmek, ºirrildili seslenmek, ºirrildemek (akýan suw we º. m. hakynda). Çeºmeler ºirläp täsin ses edýär.

ªIRLEMEKLIK, iº ady. ªirlemek ýagdaýy.

ªIRLEMEZLIK, iºl. Akýan wagty ºirrildäp seslenmezlik.

ªIRLEªMEK, iºl. ªirrildili ses ediºmek.

ªIRLETMEK, iºl. ªirlär ýaly edip akdyrmak.

ªIRLEÝIª, iº ady. ªirlemek ýagdaýy.

ªIRMAÝY [ºirma:ýy], syp. Pil süòkünden ýasalan önüm, baºdarak, pyçagyò sapy we º. m. ªirmaýydan ýasalgan darakyòa muºtagam, Ertir-agºam sypasam, zülpüò uzar, Aýperi (Mätäji). Dutaryò ºirmaýy bar perdesinden, Watan sözi mähir bilen ýaòlanýar (A. Kowusow).

ªIRPILDEME [ºirpilleme], iº ady. ªirpildemek ýagdaýy.

ªIRPILDEMEK [ºirpillemek], iºl. Suw ýa-da suwuk zatlar azajykdan içilende ºirpildili ses çykmak.

ªIRPILDEMEKLIK [ºirpillemeklik], iº ady. ªirpildemek ýagdaýy.

ªIRPILDEMEZLIK [ºirpillemezlik], iºl. ªirp-ºirp etmezlik, ºirpildili seslenmezlik.

ªIRPILDETMEK [ºirpilletmek], iºl. Suw ýa-da suwuk zatlar azajykdan içilende ºirpildili ses çykarmak, ºirp-ºirp etmek, ºirpildili seslendirmek. Muhat aga käsesindäki çaýyndan ºirpildedip owurtlady (N. Pomma).

ªIRPILDEÝIª [ºirpilleýiº], iº ady. ªirpildemek ýagdaýy.

ªIRPILDI [ºirpilli], at. Suw ýa-da suwuk zatlar azajykdan sesli içilende çykýan sesiò ady.

ªIRP-ªIRP, *s. ş. aňl. söz.* Suw ýa-da suwuk zatlar azajykdan sesli içilende çykýan sesler.

ªIRRILDEME [ºirrilleme], iº ady. ªirrildemek ýagdaýy.

ªIRRILDEMEK [ºirrillemek], iºl., ser. ªirlemek. ªonuò emedekläp barýan ýerinde semawaryò jürüdiginden dökülýän ýaly, ujypsyzja suwjagaz hem ºirrildeýärdi (B. Kerbabaýew).

ªIRRILDEMEKLIK [ºirrillemeklik], iº ady. ªirrildemek ýagdaýy.

ªIRRILDEMEZLIK [ºirrillemezlik], iºl. ªirrildili seslenip akmazlyk.

ªIRRILDEªMEK [ºirrilleºmek], iºl. Köp ýerden ºirrildili

guramanyò we º. m. bikanun ýa-da nädogry hereketi hakynda ýazylan resmi arza; dilden bildirilýän närazylyk.

ªIKAÝATÇY [ºika:ýatçy], at. ªikaýat, arz ediji. Patyºa rugsat berenden soò, ºikaýatçylar oòa mälim edipdirler (“Myraly”).

ªIKES, at. Güýçli zarba, urgy we º. m. sebäpli birine ýa-da bir zada ýeten zyýan.

ªIKESLENMEK, iºl. ªikes tapynmak; ºikes ýetirilmek. Syrçanyò ºikeslenmegi, adatça, diºiò kem-kemden harap bolmagyna sebäp bolýar (“Saglyk”).

ªIKESLI, syp. ªikes ýeten, ºikesi bolan.

ªIKESTE [ºikesse], syp., k. d. 1. Azar gören, jebir çeken, ynjan, synyk, döwük. Bir ºikeste garyp men, sen ýetirgil wysala (Talyby). 2. Arap hatynyò ýazylyºynyò bir görnüºi. Ol ºikeste ýazylan setirleri ýene bir gezek dykgat eleginden geçirýärdi (G. Kulyýew).

ªIKÄR [ºikä:r], at, k. d. Haýwanlary, guºlary awlamak maksady bilen gidilýän aw meýdany, aw. Hindiniò awçysy çyksa ºikäre, Özge aw islemez, pil sesin aòsa (Mollanepes). ªikär eýläp, ýagºy tüpeò atardym, Sonaly, ördekli gazlarym galdy (Seýdi).

ªIKÄRGÄH [ºikä:rðä:h], at, k. d. Aw ýeri, awlag. Hem suwlagym, ºikärgähim sen idiò (“Ýusup – Ahmet”).

ªILDIRDI [ºillirdi], at. Suwuò ýokardan aºaklygyna ýuwaºja akmagy sebäpli döreýän sesiò ady. Salmajykdan akýan dury suwuò ºildirdisi eºidilýärdi (“Edebiýat we sungat”).

ªILDIREME [ºillireme], iº ady. ªildiremek ýagdaýy.

ªILDIREMEK [ºilliremek], iºl. ªildirdili ses çykmak, ºildirdili seslenmek. ªildiräp akýan suw wagty bilen joýajyklary dolduryp bilmedi (N. Esenmyradow).

ªILDIREMEKLIK [ºilliremeklik], iº ady. ªildiremek ýagdaýy.

ªILDIREMEZLIK [ºilliremezlik], iº ady. ªildir-ºildir etmezlik.

ªILDIREªMEK [ºillireºmek], iºl. ªildir-ºildir ediºip sesleniºmek. Suwlaryò ºildireºýän seslerinden baºga ses-üýn ýok.

ªILDIRETMEK [ºilliretmek], iºl. ªildir-ºildir edip seslendirmek.

ªILDIREÝIª [ºillireýiº], iº ady. ªildiremek ýagdaýy.

ªILDIRIM [ºillirim], at. Suw akýan ýaba, aryga suwa düºülende, suwdan iò ilki ýa soòky çykana gum sepilip oýnalýan çaga oýny. Häzir ºildirim atýan diýip, suwuò düýbüne çümdi (H. Meläýew).

ªILDIRIM-ªIP [ºillirim-ºip], at, ser. ªildirim.

ªILDIR-ªILDIR [ºillir-ºillir], s. º. aòl. söz. Üznüksiz ºildiräp akyp duran suwuò sesi, ºildirdi.

ªILLIÒ, syp. Inçe uzyn, uzyndan gelen hor, arryk.

ªINDI [ºinni], hal. ªu çaka çenli, ºu wagta deòeç, entek, häzir, heniz, ºindiz. Ogulhajadyò dakynan gyrmyzy gaºly ýüzüginiò ýylpyldysy ºindi hem gözümiò ööünden gidenok (T. Gurbanow).

ªINDIKI [ºinniki], syp. ªu wagtky, häzirki; bolup duran. Ol obadaºlarynyò ºindiki bolup oturyºlary ýaly dymyp oturmak islemedi.

ªINDI-ªINDI [ºinni-ºinni], hal. Entek-entekler, häli-häzire çenli, henize çenli. Onuò nurana ýüzi ºindi-ºindilerem gözümiò ööünden gidenok.

ªINDIZ [ºinni:z], hal. Häzir, häzir hem; entek. Men ºindiz hem aòk bolup, olaryò giden tarapyna seredip durdum (A. Gurbanow).

ªINE [ºi:ne] I, at. Paltanyò, teºäniò we º. m. gurallaryò sapyna berklik üçin kakylýan bir tarapy ýasyja agaç bölegi ýa-da demir. Diýdi ºine: - Çekiç dost, Baºarmarsyò mensiz kär (M. Garryýew).

ªINE [ºi:ne] II, at. Tohumyò gabygyny ýaryp ösüp baºlan ilkinji ösüntgi.

ªINELEME [ºi:neleme] I, iº ady. ªinelemek ýagdaýy.

ªINELEME [ºi:neleme] II, iº ady. ªinelemek ýagdaýy.

ªINELEMEK [ºi:nelemek] I, iºl. Paltanyò, teºäniò we º. m. gurallaryò sapyna berklik üçin ºine kakmak, ºine kakyp berkitmek, pahnalamak.

ªINELEMEK [ºi:nelemek] II, iºl. 1. ªine baglamak, ºine urup baºlamak, gögerip baºlamak. Bahar ýagºyndan soò, ýerdäki tohum ºineleýär. 2. göç. m. Döremek, ýüze çykmak. Onuò aòynda çeper eseriò mazmuny ºineleýärdi.

ªINELEMEKLIK [ºi:nelemeklik] I, iº ady. ªinelemek ýagdaýy.

ªINELEMEKLIK [ºi:nelemeklik] II, iº ady. ªinelemek, ºine kakmak ýagdaýy.

ªINELEMEZLIK [ºi:nelemezlik] I, iºl. ªine ýarmazlyk.

ªINELEMEZLIK [ºi:nelemezlik] II , iºl. ªine kakmazlyk.

ªINELENMEK [ºi:nelenmek], iºl. ªine urulmak, ºine kakylmak. Çekiçdir paltalaryò saplary ºinelendi.

ªINELEªMEK [ºi:neleºmek], iºl. ªineleºmäge kömekleºmek.

ªINELETDIRMEK [ºi:neletdirmek], iºl. 1. ªine kakdyrtmak. 2. göç. m. ªine döretdirmek, ýüze çykartdyrmak.

ªINELETMEK [ºi:neletmek], iºl. ªine kakdyrmak.

ªINELEÝIª [ºi:neleýiº] I, iº ady. ªinelemek ýagdaýy.

ªINELEÝIª [ºi:neleýiº] II, iº ady. ªinelemek, ºine urmak ýagdaýy.

ªIPJERMEK, iºl., gepl.d. Özüòe göwnüýetijilik bilen öte suwjaryp geplemek (aýallar tarapyndan ulanylýan söz). – Beýdip ºipjerip oturmasana, gyz!

ªIPJEW [ºipjöw], at, gepl.d. Özüne göwnüýetijilik bilen öte suwjaryp gepleýän aýal (aýallar tarapyndan ulanylýan söz). – Pylany barypýatan ºipjew eken.

ªIR [ºi:r], at. 1. Piºikler maºgalasyndan bolan, boýny tüýlek, galan ýeri gytyk sary tüýli, iri, wagºy, süýdemdiriji haýwan, arslan. ªiriò ºirligi – diºi bilen dyrnagy (Nakyl). Çöl ýerlerde tazy görmän tilkiler,

Gowşudow).

ªORALYK [ºo:roluk], at. Köp ºora gögeren ýer, ºora bilen örtülen ýer. *Ol wagt bu şäheriň giň meýdany her ýerde bir düýp garagan hem gyrymsyja şoralyk düzdi* (B. Gurbanow).

ªORÇAÝYR [ºo:rçaýyr], at. Gyrtyçlar maºgalasyna degiºli, esasan, suwsuz ýatan ºor meýdanda bitýän, iri we gaty baldakly, ýere ýazylyp ösýän, haºal ot.

ªORJA [ºo:rjo] syp. ªorrak, duzlurak. Birje çemçe ºorja serçe çorbasy (Ýaòlytmaçlardan).

ªORLAMA [ºorlomo], iº ady. ªorlamak ýagdaýy.

ªORLAMA [ºo:rlomo], iº ady. ªorlamak ýagdaýy.

ªORLAMAK [ºorlomok], iºl. Günüò aºagynda iºläp derlemek netijesinde geýimiò ýüzüne ajy der çykmak. Ol ºorlan köýnegini çykardy.

ªORLAMAK [ºo:rlomok], iºl. Bir zadyò ºory ýa-da duzy ýüzüne çykmak, ºor döremek, ºor çykmak. *Ýollaryň iki tarapy-da zeýläp, ýüzi şorlap ýatan meýdanlyk* (B. Seýtäkow).

ªORLAMAKLYK [ºorlomokluk], iºl. ªorlamak ýagdaýy.

ªORLAMAKLYK [ºo:rlomokluk], iº ady. ªorlamak ýagdaýy.

ªORLAMAZLYK [ºorlomozluk], iºl. Geýimiò ýüzüne ajy der çykmazlyk.

ªORLAMAZLYK [ºo:rlomozluk], iºl. Ýeriò ºory ýüzüne çykmazlyk.

ªORLANMAK [ºo:rlonmok], iºl. ªory çykmak. Ýerleriò ºorlanmagynyò öòüni almak üçin köp çäreler durmuºa geçirilýär.

ªORLATMAK [ºorlotmok], iºl. Günüò aºagynda iºläp derlemek netijesinde geýimiò arkasyna ajy der çykarmak, ºorlamak derejesine ýetirmek.*Endamynyň ajy deri köýnegini şorladýardy* (B. Kerbabaýew).

ªORLATMAK [ºo:rlotmok], at. ªoruny ýüzüne çykarmak. Topragy ºorlatmak.

ªORLAÝYª [ºo:rloýuº], iº ady. ªorlamak ýagdaýy.

ªORLUK [ºo:rluk], at. 1. Giden ºor toprakly meýdan, ºor bilen örtülen ýer. 2. Tagamy ºor bolmaklyk, duzy agdyk bolmaklyk, duzlulyk. Çorbanyò ºorlugy. Deòiz suwunyò ºorlugy.

ªORPULDAMA [ºorpullomo], iº ady. ªorpuldamak ýagdaýy.

ªORPULDAMAK [ºorpullomok], iºl. Çorba, unaº we º.m. içilende, ºorpuldyly ses çykmak.

ªORPULDAªMAK [ºorpulloºmok], iºl. Bilelikde ºorpuldamak.

ªORPULDATMAK [ºorpullotmok], iºl. Bir zady içeniòde ºorpuldyly ses çykarmak. ªorpul-dadyp aº içmek gelºiksizdir.

ªORPULDAÝYª [ºorpulloýuº], iº ady. ªorpuldamak ýagdaýy.

ªORPULDY [ºorpully], at. Suwuk nahar iýlende, çaý we º. m. içilende, agyz boºlugynda döreýän sesiò ady. *Şol gürrüňler arasynda çekdirmäniň şorpuldysy hem dowam etdi* (B. Kerbabaýew).

ªORSAW [ºo:rsow], syp. 1. Tagamy ºor bolan, duzy agdygrak bolan. ªorsaw tagamly çorba. 2. Topragy birneme ºor bolan, düzüminde duz bolan, ºor ýer, ºortaò. ªorsaw ýerler.

ªORSURAMA [ºo:rsuromo], iº ady. ªorsuramak ýagdaýy.

ªORSURAMAK [ºo:rsuromok], iºl. ªor tagam küýsemek, duzly nahar islemek, ºor iýmit iýesiò gelmek. Bir gün ikisi: Gel, ºu gün bir guýrujak gözläli, ºorsuradyk diýºip, maslahat edip, ýola düºüp ugrapdyrlar (“Türkmen halk ertekileri”).

ªORSURAMAKLYK [ºo:rsuromokluk], iº ady. ªorsuramak ýagdaýy.

ªORSURAMAZLYK [ºo:rsuromozluk], iºl. ªorsurap durmazlyk.

ªORSURAªMAK [ºo:rsuroºmok], iºl. Birnäçe bolup ºor iýmit islemek.

ªORSURAÝYª [ºo:rsuroýuº], iº ady. ªorsuramak ýagdaýy.

ªORSUW [ºo:rsuw], at. ªortaò suwly, ýaga durmadyk, suwuny çekmedik, çala gowrulyp börtmeç bolan et. *Şorsuw bilen etden gerk-gäbe doýdular* (N. Pomma).

ªORTA [ºorto], syp. Wäºi, degiºgen, alçak, ºoh.

◊ ªorta söz esasy wakany gülküli, täsin beýan edýän gysgajyk çeper kyssa. Bu häsiýet ylaýta-da Keminäniò, Aldarkösäniò, Esenpoladyò, Japbaklaryò ady bilen baglanyºykly dörän ºorta sözlerde ýiti duýulýar (“Mugallymlar gazeti”). ªorta sözli ºorta sözi köp bilýän, wäºi gürrüò etmegi halaýan, täsin, çeper gürleýän, degiºgen. Kemine ºorta sözli ºahyr bolupdyr.

ªORTAÒ [ºo:rtoò], syp., ser. ªorsaw. *Aňyrsyna göz ýetmeýän şortaň düzde wyşkalar hatarlanyp galýança, ençeme kynçylyklar, aýylganç howplar bukup ýatyrdy* (B. Kerbabaýew).

ªOTLANDIÝALY [ºotla:ndiýaly], syp., ser. ªotlandiýalylar.

ªOTLANDIÝALYLAR [ºotla:ndiýalylar], at. ªotlandiýanyò ýerli ilaty, milleti.

ªOW I, at. Iºiò, hereketiò, maksadyò we º. m. oòat ýola düºmegi, rowaçlanmagy, baºa barmagy, ugruna bolmagy, üstünlik.

◊ ªow almak rowaçlanmak, ugruna bolmak, oòat netije bermek, üstünlik getirmek, ºowuna düºmek. *Işiňiz şow alsyn - diýip, olaryň giden ugruny ýüzüne syldy* (R. Gelenow). ªowuna düºmek (bolmak) ser. ªow almak. Bu gezek olaryòky turuwbaºdan ºowuna boldy (“Edebiýat we sungat”).

ªOW II, syp. Göni, düz, tekiz. *Şow akýan ýapdaky*

ses çykaryp akmak.

ªIRRILDETMEK [ºirrilletmek], iºl. ªirrildili ses döretmek.

ªIRRILDEÝIª [ºirrilleýiº], iº ady. ªirrildemek ýagdaýy.

ªIRRILDI [ºirrilli], at. Beýikden pese, ýokardan aºak çalaja akýan suwuò sesiniò ady.

ªITDE, at, k. d. Bezelen guºak. Meni ºitde kimin ora, Biliòe gurban bolaýyn ("Nejep oglan").

ªITDET, at, k. d. Güýç, zarba, kynçylyk, agyr, howp. Neýleý ºitdetinden gahba pelegiò, Bu gün meni söwer ýardan aýyrdy ("ªasenem – Garyp").

ªITIL, at. Ekmek üçin ýörite ösdürilip ýetiºdirilýän ýaº nahal. Ogulaý goparan ºitillerini endigan goýuºdyrdy (R. Gelenow).

ªITILEMEK , iºl., gepl. d. 1. Bir ýeri uçmak, çalarak döwülmek, çat açmak, moý açmak (çäýnek-käse ýaly döwlegen zatlar hakynda). Käsäniò sitilän ýeri ýok. 2. Heläk bolmak, ölmek.

ªITILEMEZLIK , iºl. Zaýa bolmazlyk ; döwülmezlik. Aòzakda basyrylyp goýlan pomidorlaryò birem ºitlemändir.

ªITILHANA [ºitilha:na], at. ªitil ösdürilip ýetiºdirilýän ýörite gurlan desga, jaý.

ªITIRDEME, iº ady. ªitirdemek ýagdaýy.

ªITIRDEMEK, iºl. ªitirdili ses çykmak, ºitirdili seslenmek (ýagyº we º. m. hakynda). ªol wagt ýagyº ºitirdemäge baºlan ekeni ("Myraly").

ªITIRDEMEKLIK, iº ady. ªitirdemek ýagdaýy.

ªITIRDEMEZLIK, iºl. ªitirdäp ýagmazlyk.

ªITIRDEªMEK, iºl. ªitir-ºitir sesleniºmek. ªitirdeºip ýagýan ýagºyò sesi eºidilýärdi.

ªITIRDETMEK, iºl. ªitir-ºitir etdirmek.

ªITIRDEÝIª, iº ady. ªitirdemek ýagdaýy.

ªITIRDI, at. Çala ýagyº ýagmagy sebäpli çykýan sesiò ady.

ªITIR-PITIR, at. Ýagºyò az wagtlap damjalap ýagmasy, ºytyr-pytyr. ªitir-pitiriò soòy çabga ýazdy.

ªIWE [ºi:wö] I, at, dil b. Umumy milli diliò bir sebitde, etrapda ýaºaýan ilat üçin häsiýetli gepleýiº aýratynlyklary; ýerli gepleºik. Ol özüniò asly gepleýän ºiwesini üýtgetjek bolup ºunça jan etdi welin, ol oòa peýda bermedi (A. Gowºudow).

ªIWE [ºi:wö] II, at, k. d. Näz-kereºme, näzirgeme; owadanlyk, gözellik. Çyn aºyk men, namysym ýok, zarym bar, ºu gün saòa ºiwe bilen näzim bar (Görogly). Huplaryò ºiwesi gara göz bolar (Kemine).

ªOGAP [ºoğa:p], at, ýerli g. Derýa akymynyò bölünmegi bilen suwuò ortasynda galan zolak gury ýer. Derýanyò ozalrak taºlap giden ºogaplary gür jeòòellik bolupdyr (M. Hydyrow).

ªOH [ºo:h], syp. Degiºgen, bälçik, alaýaz. Ýigit ýa ºoh gerek, ýa ýok (Nakyl).

ªOHLANMAK [ºo:hlonmok], iºl. ªohluk etmek, ruhy göterilmek, keýpi kökelmek. *Annataganyň meňzetmeleri bilen şohlanan Gubaýdullin oňa soragly göz bilen çiňerildi* (B. Kerbabaýew).

ªOHLUK [ºo:hluk], at. Degiºgenlik, wäºilik, bälçiklik, alaýazlyk. *Deryaguly aga şohluk bilen ýuwmarlamaga çalyşdy* (N. Jumaýew).

ªOKURDAMA [ºokurdomo], iº ady. ªokurdamak ýagdaýy.

ªOKURDAMAK [ºokurdomok], iºl. ªokur-ºokur etmek, gatap, ºokurdyly ses çykarmak, ºokurdyly seslenmek. Eden iºim bilmedim, aklym baºymdan çaºdy, ºokurdap il ürküzer, ogºuk bahaly içmek (Kemine).

ªOKURDAMAKLYK [ºokurdomokluk], iº ady. ªokurdamak ýagdaýy.

ªOKURDAªMAK [ºokurdoºmok], iºl. ªokurdyly ses ediºmek.

ªOKURDATMAK [ºokurdotmok], iºl. ªokurdyly ses etdirmek, ºokurdy döretmek. *Şeý diýdi-de içmegin, şokurdadyp başlady* (M. Seýidow).

ªOKURDAWUK [ºokurdowuk], syp. ªokurdap duran, ºokurdyly ses çykarýan, ºokurdyk. Aýagyòa bir ºokurdawuk mesini geý ("Görogly").

ªOKURDAÝYª [ºokurdoýuº], iº ady. ªokurdamak ýagdaýy.

ªOKURDY, at. Gaty deriden, kirläp gatan geýim-gejimden we º. m. çykýan sesiò ady. Gaty deriniò ºokurdysy. Köne içmegiò ºokurdysy.

ªOKURDYK [ºokurduk], syp., ser. ªokurdawuk. *Ol şokurdyk ak possunyny ýeňlenip, myhmanlaryň atyny tutuşdy, getiren söwüşlerini daňyşmaga kömek etdi* (N. Pomma).

ªOL, Bir ºahsy, bir zady we º. m. görkezmäge hyzmat edýän çalyºma (ºol sözüniò düºümlerde ulanylyºy: ºol, ºonuò, ºoòa, ºony, ºonda, ºondan).

ªONÇA [ºonço], hal. ªol sanda, ºol mukdarda, ºol derejede, ºonuò ýaly. *Ýabysy näçe gulagyny salpardyp barsa, onuň şonça hem keýpi kökdi* (A. Durdyýew).

ªONLUGYNA [ºonluğna], hal. ªol duruna, bolºy ýaly, durºy ýaly, öòküligine. Gürrüò ºonlugyna galdy.

ªOR, at. Derlemek netijesinde köýnege we º.m. ýere çykýan ak eòez, duz.

ªOR [ºo:r], syp. 1. Tagamy duzly bolan, duzy köp bolan, duzy artyk düºen, duzy agdyk (nahar hakynda). 2. Duzy ýüzüne çykyp, agaryp ýatan (ýer hakynda). ªor doòmaz, ýaman oòmaz (Nakyl).

◊ ªor maòlaý bagtsyz, hemiºe iºi ºowsuz, iºi oòmaýan. ªor toýnak baran ýerinde bereket gaçýan, aýagy düºmeýän, kemrysgal, gaty toýnak. ªory depesine çykan erbet, bihaýa. ªor ykbal täleýi ters gelen, gara maòlaý, bagty gara, bagtsyz.

ªORA [ºo:ro], at. ªorlukda bitýän pür ýaprakly we baldagy ºorumtyk suwluja gyrymsy ösümlik. *Ol bu gün däri ýasamak üçin şora ýygmaga gidipdi* (A.

geçýärdi.

ªOWWULDAÝYª [ºowwulloýuº], iº ady. ªowwuldamak ýagdaýy.

ªOWWULDY [ºowwully], at. Güýçli ýeliò ýa-da bir zadyò hereketiniò güýçli bady, ýelgini we º. m. zerarly döreýän sesiò ady, ºuwwuldy. *Aýna synnysyny şowwuldadyp, çitimini gyradeň gyrdy* (B. Kerbabaýew). *Güýçlenip başlan sowuk şemalyň badyna çaly-çetileriň şowwuldysyny eşidýärdiler* (A. Gowşudow).

ªÖHLAT [ºöhla:t], at. Ownuk dogralan bagröýkene we ete sogan, duz, burç garylyp, içýagyò ýa-da böweniò içine salnyp, ýörmelip çorbada biºirilýän nahar.

ªÖHLE, at. 1. Ýagtylyk çeºmesinden we º. m. düºýän ýagtynyò inçe zolaklary. *Kireňsiz asmanda aşak sallanan Gün özüniň ýiti şöhlesini seçýärdi* (A. Gowşudow). 2. Bir zadyò ýalkymy, nury, ýagtysy. ªiriniò hemrasy, Leýliniò taýy, ºöhläòden gizlener asmanyò Aýy (Kemine). 3. fiz. Bir jisim bölejiginiò ýa-da elektromagnit yrgyldylarynyò energiýasynyò akymy. *Munuň özi atomyň kömegi bilen has agyr keselleri şöhle arkaly bejermeklige hyzmat edýär* (K. Berdiýew).

ªÖHLELENDIRMEK [ºöhlölönnürmök], iºl. 1. ªöhle ýaýmak, ýagtylyk çaýmak, ýalkym salmak, ýagtylandyrmak. *Aýyň süýt ýaly ak ýagtysy giden çöli şöhlelendirdi* (N. Jumaýew). 2. göç. m. Beýan etmek, suratlandyrmak. Ýazyjy eserde ºu günki güni dogruçyl ºöhlelendirýär.

ªÖHLELENME [ºöhlölönmö], iº ady. ªöhlelenmek ýagdaýy.

ªÖHLELENMEK [ºöhlölönmök], iºl. 1. ªöhle saçmak, ýagtylyk bermek, ýalkym salmak. *Körükden çykýan ýeliň zarbyna reňki öçügsi mele uçgunlar şöhlelenip, uçuşyp başlady* (B. Seýtäkow). *Simlerde güwleýän toguň badyndan, şöhlelener Watanymyň geljegi* (A. Kowusow). 2. göç. m. Beýan edilmek, suratlandyrylmak.

ªÖHLELENMEKLIK [ºöhlölönmöklük], iº ady. ªöhlelenmek ýagdaýy.

ªÖHLELENMEZLIK [ºöhlölönmözlük], iºl. 1. ªöhle saçmazlyk. 2. Suratlandyrylyp görkezilmezlik.

ªÖHLELENIª [ºöhlölönüº], iº ady. ªöhlelenmek ýagdaýy.

ªÖHLELI [ºöhlölü], syp. 1. ªöhle saçýan, yºyk, ýagtylyk berýän. *Altyn şöhleli Günem çoguny ýazda imisalalyk bilen saçýar* (B. Annageldiýew). **2**. *göç. m.* Nurly, ýagty, ajaýyp, ýalkymly. *Onuň geljegi nähili şöhleli görünýärdi* (B. Kerbabaýew).

ªÖHLESIZ [ºöhlösüz], syp. 1. ªöhle saçmaýan, ýiti ýagtylyk bermeýän, öçügsi. ªöhlesiz çyra. 2. göç. m. Nursuz, ýalkymsyz, nury gaçan, ºöhlesi giden. ªöhlesiz göreçler.

ªÖHRAT [ºöhra:t], at. 1. At-abraý. Nepis türkmen halylarynyò ºöhraty gün geldikçe artýar ("Edebiýat we sungat"). 2. Üstünlik gazanmaklygy arzuw edip aýdylýan alkyº, söz; gazanylan üstünligi, görkezilen mertligi mübärekläp, hormatlap, gutlap aýdylýan ruhlandyryjy söz. *Watan üçin şirin janyny aýaman, gaýduwsyz söweş edýän mertlere şöhrat!* (B. Kerbabaýew). 3. Oglana dakylýan at.

ªÖHRATLANDYRMAK [ºöhra:tlannyrmak], iºl. ªöhratyny artdyrmak, ºöhrata eýe etmek, at-abraýly etmek.

ªÖHRATLANMA [ºöhra:tlanma], iº ady. ªöhratlanmak ýagdaýy.

ªÖHRATLANMAK [ºöhra:tlanmak], iºl. ªöhrata eýe bolmak. *Onuň özi-de, bir wagtlar gowy sportsmen bolup şöhratlanypdy* (R. Alyýew).

ªÖHRATLANMAKLYK [ºöhra:tlanmaklyk], iº ady. ªöhratlanmak ýagdaýy.

ªÖHRATLANYª [ºöhra:tlanyº], iº ady. ªöhratlanmak ýagdaýy.

ªÖHRATLY [ºöhra:tly], syp. ªöhrata mynasyp bolan, ºöhrat gazanan. Gadamyòyz batly bolsun, ºöhratly pagtaçylar!

ªÖHRATLYLYK [ºöhra:tlylyk], at. ªöhrata mynasyp bolmaklyk, ºöhrat gazanmaklyk.

ªÖHRATPARAZ [ºöhra:tparaz], syp. ªöhrata kowalaºýan, ada, derejä, wezipä çapýan. ªöhratparaz adam.

ªÖHRATPARAZLYK [ºöhra:tparazlyk], at. ªöhrata kowalaºmaklyk, ada, derejä, wezipä çapmaklyk. *Şöhratparazlyk gizläp bolýan gylyk däl-dä!* (N. Jumaýew).

ªÖWKET [ºöwköt], at. 1. Dabara, mertebe, ºan. Süleýmandan artyk bolsa ºöwketiò, Lerzana getirse gökni haýbatyò (Magtymguly). 2. Oglana dakylýan at.

ªÖWÜR: ºöwür çekmek 1) gijesine ýol geçmek, gije ýöremek, ilkagºamdan ertire çenli ýol ýöremek. *Agşam şöwür çeken, garny hepbik ýaly atlar darym edýärdi* (B. Kerbabaýew). 2) uklamazlyk, uklap bilmezlik. Alleý-alleý aragy, Gül baºynyò daragy, Gije ºöwürler çeksem, Gündiz gözümiò çyragy (Hüwdi).

ªU, Ýakyn aralygy, wagty we º. m. görkezmek üçin "bu" sözüniò manysynda gelýän görkezme çalyºmasy.

ªUBELA [ºuvela:], hal. Jan edip; ençeme gezek, ºunça, her näçe. Horasan tilkisi ºubela urundy weli, urundygyça gapan onuò aýagynda gaýymlandy (Ertekiler). Maºyn ºubela arlasa-da, tigirleri diýen etmedi.

ªUGLA [ºuğlo], at. ªöhle, ýalkym, ýalpyldy, ýagty, lowurdy. Görki – gün, ºuglasy älemi ýakar, Aga jan Arabyò gyzyn bereýin ("Görogly"). Ýüzi aý dek ºugla salar, Husny pelekden paç alar ("Zöhre – Tahyr").

ªUGUL [ºuğul] I, at. 1. Biri ýa-da bir zat barada ýerliksiz ýaýradylan gürrüò. *Şirin daýzanyň ogly Arslan hakda ýaýran şugul obanyň şugulçysy Mahmaldan*

gamyş mysaly, Titreýärdi degip yşkyň şemaly (A. Kekilow).

ªOW III, at. Suw degirmenleriniò suwuny sowmak üçin ulanylýan kese ýap. *Men suw harazynyň şowuna, köne obamyza tarap omuz berip, golaý bardym* (R. Gelenow).

ªOWA [ºowo], syp. Bir gapdala gyºaryp duran, egri. *Onuň baýtaly akýal, gözleri çakan, guýrugy bolsa şowady* (B. Kerbabaýew).

◊ ªowa kör 1) daºdan gowy görmeýän, kütek gözli. 2) (göç. m.) dar düºünjeli, gözýetimi dar, sowatsyz.

ªOWALYK [ºowoluk], at. Uzakdan gowy görmezlik.

ªOWHUN, at. 1. Joºgunly, hyjuwly ses, dabara. Görogly dagy uly ºowhun bilen gelýändirler ("Görogly"). *Ýatmazak şeýda bilbiller şowhun edip, baglarda bazar gurdular* (B. Soltannyýazow). 2. göç. m. Joºgun, hyjuw, bat, güýçli depgin. Ýygymçylar ºowhun bilen iºleýärler.

ªOWHUN-DABARA [ºowhun-davara], at, ser. ªowhun 1.

ªOWHUNLANMA [ºowhunlonmo], iº ady. ªowhunlanmak ýagdaýy.

ªOWHUNLANMAK [ºowhunlonmok], iºl. 1. ªowhun artyp baºlamak, ºagalaòly ýagdaýa öwrülmek. Meniò göwnüme bolmasa, häliden dymyk otagyò içi birdenkä ºowhunlanyp baºlana döndi ("Edebiýat we sungat"). 2. göç. m. Hyjuwlanmak, joºmak, batlanmak, depgini güýçlenmek.

ªOWHUNLANMAKLYK [ºowhunlonmokluk], iº ady. ªowhunlanmak ýagdaýy.

ªOWHUNLANYª [ºowhunlonuº], iº ady. ªowhunlamak ýagdaýy.

ªOWHUNLY, syp. 1. Joºgunly, hyjuwly, dabaraly; ºagalaòly. Saz bolsa gitdigiçe ºowhunly ýaòlanýardy ("Edebiýat we sungat"). 2. göç. m. Joºgunly, hyjuwly, batly, güýçli, depginli.

ªOWHUNLYK [ºowhunluk], at, ser. ªowhunlylyk. *Durmuşy hoş geçirmek, şadyýanlylyk, şowhunlyk, gülüşmek, oýnaşmak, söýüşmek - biziň döwrümiziň hakly talaby* (B. Kerbabaýew).

ªOWHUNLYLYK [ºowhunluluk], at. 1. Dabaralylyk, ºagalaòlylyk. 2. göç. m. Joºgunlylyk, hyjuwlylyk, batlylyk, güýçli depginlilik. Demir ýol çekýän iºçiler ºowhunlylyk bilen iºleýärdiler.

ªOWHUN-ªAGALAÒ [ºowhun-ºağalaò], at, ser. ªowhun 1. Myhmanlary ºowhun-ºagalaò bilen garºy aldyk.

ªOWK, at, k. d. Keýpi-sapa, lezzet, hezillik, wagtyhoºluk. ªowkuò ºerabyndyn bolmuºam däli, Bilmen niçik geçer çäºtim hem ºamym (Magtymguly).

ªOWLAMA [ºowlomo], iº ady. ªowlamak ýagdaýy.

ªOWLAMAK [ºowlomok] I, iºl., ser. ªowwuldamak. Sözleseò, her ýana öwser bu tiller, Ýol urpakdan aºsa, ºowlar ºemallar (Magtymguly).

ªOWLAMAK [ºowlomok] II, iºl. ªowuna düºmek, bir iº, hereket ugruna bolup baºlamak, ºowly bolmak. Bu gün-ä iºimiz ºowlaýsa-da ahmal.

ªOWLAMAKLYK [ºowlomokluk] I, iº ady. ªowlamak ýagdaýy.

ªOWLAMAKLYK [ºowlomokluk] II, iº ady. ªowlamak, ºowuna düºmek ýagdaýy.

ªOWLAªMAK [ºowloºmok], iºl., ser. ªowwuldaºmak.

ªOWLAÝYª [ºowloýuº], iº ady. ªowlamak ýagdaýy.

ªOWLULYK [ºowluluk], at. ªowly bolmaklyk, ºowuna, ugruna bolmaklyk, oòat netijelilik. *Bu şowlulygy her kim öz beren kömeginiň netijesi diýip düşündirýärdi* (B. Gurbanow).

ªOWLY, syp. ªowuna düºen, ugruna bolan, oòat netijeli, üstünlikli. *Şeýle bolsa, ussa aga, işiň şowly bolsun, ýasaber!* (H. Ysmaýylow).

ªOWSUZ, syp. ªowly bolmadyk, ºowuna düºmedik, ugur almadyk. *Ozal hem Baýram bilen Selbiniň şowsuz söýgüsi hakyndaky myş-myş onuň gulagyna çalarak ilipdi* (N. Jumaýew).

ªOWSUZLYK [ºowsuzluk], syp. ªowly däll ik,ºowuna düºmezlik, ugruna bolmazlyk, ugur almazlyk, oòat netije bermezlik, üstünliksizlik. *Emma nätjek, uly işde şowsuzlyklara hem döz gelmeli bolýar* (Ş. Borjakow).

ªOWURDAMAK [ºowurdomok], iºl. ªowurdyly ses çykmak, ºowurdyly seslenmek. *Köçämizden gyz geçende şowurdap, Ýüregimde ýandy ataş lowurdap* (M. Seýidow).

ªOWURDAMAKLYK [ºowurdomokluk], iº ady. ªowurdamak ýagdaýy.

ªOWURDAMAZLYK [ºowurdomozluk], iºl. ªowurdyly seslenmezlik.

ªOWURDAªMAK [ºowurdoºmok], iºl. ªowurdyly sesleniºmek. Ýaºyl baýdaklar ºowurdaºyp, özboluºly mukam döredýärdi.

ªOWURDATMAK [ºowurdotmok], iºl. ªowurdyly seslendirmek. *Bularyň öňünden gyrmyzy köýnegini şowurdadyp pete-pet çykan Bahardy* (A. Gowşudow).

ªOWURDAÝYª [ºowurdoýuº], iº ady. ªowurdamak ýagdaýy.

ªOWURDY, at. Keteni ýaly käbir ýüpek matalardan tikilen geýimleriò we º.m. pasyrdamagy netijesinde döreýän sesiò ady. *Ýöne ýaňky äpet ýylanyň girip giden selinleriniň arasynda heniz-de şowurdy ýatanokdy* (B. Seýtäkow).

ªOWWULDAMA [ºowwullomo], iº ady. ªowwuldamak ýagdaýy.

ªOWWULDAMAK [ºowwullomok], iºl., ser. ªuwwuldamak. *Çalasyn salynýan orak sesi şowwuldap ses edýärdi* (B. Kerbabaýew).

ªOWWULDAMAKLYK [ºowwullomoklyk], iº ady. ªowwuldamak ýagdaýy.

ªOWWULDAªMAK [ºowwulloºmok], iºl. ªowwuldyly ses ediºmek. Gara ýoldan maºynlar ºowwuldaºyp

ªuwwuldamak ýagdaýy.

ªUWWULDAªMAK [ºuwwulloºmok], iºl. Dumly-duºdan ºuwwuldyly ses etmek. Oklar ºuwwuldaºyp geçýär.

ªUWWULDY [ºuwwully], at. Güýçli ýeliò, atylýan okuò we º. m. hereketi netijesinde çykýan örän zarply, çasly, gaty sesiò ady. *Bular böwürlerini diňşirgenip gykylygyň haýsy ugurda çykanlygyny biljek boldular, şemalyň şuwwuldysyndan başga hiç hili ses eşidilmedi* (A. Gowşudow).

ªÜBHE [ºüvhö], at. Biri ýa-da bir zat barada betgümanlyk, ºek, müòkürlik, güman.

ªÜBHELENDIRMEK [ºüvhölönnürmök], iºl. Müòkürlik, ºübhe, betgümanlyk döretmek. *Bularyň agşamky üýtgeşik hereketleri Bahary şübhelendirdi* (A. Gowşudow).

ªÜBHELENME [ºüvhölönmö], iº ady. ªübhelenmek ýagdaýy.

ªÜBHELENMEK [ºüvhölönmök], iºl. Birine ýa-da bir zada betgüman bolmak, ºübhe etmek, müòkürlik, ynanmazlyk etmek. *Emma käbirleri bu işleriň ýerine ýetirip boljagyna şübhelenýän ýaly etdiler* (A. Gowşudow).

ªÜBHELENMEKLIK [ºüvhölönmöklük], iº ady. ªübhelenmek ýagdaýy.

ªÜBHELENMEZLIK [ºüvhölönmözlük], iºl. ªübhe etmezlik.

ªÜBHELENIª [ºüvhölönüº], iº ady. ªübhelenmek ýagdaýy.

ªÜBHELI [ºüvhölü], syp. 1. Birine ýa-da bir zada gümanly, ºübhesi bolan, betgüman, müòkür, ynanmazlyk edýän. *Bu nämäniň şatlygy? - diýip, Guwanç onuň ýüzüne şübheli seredýär* (N. Jumaýew). **2**. *göç. m.* Näbelli, nämälim, anyk bolmadyk, aýdyň däl, gümana. *Özüni ölümden gutaran adamyny tanamak, onda-da ozal diňe bir sapar özüni bir şübheli ýerde gören ýigidi tanamak we onuň bilen gürrüňdeş bolmak arzuwy Gurt gartyň ýüreginde joşup tolgunýardy* (A. Gowşudow).

ªÜBHELILIK [ºüvhölülük], at. ªübheli bolmaklyk, gümanalyk, betgümanlyk, müòkürlik. Ol adam ºübhelilik bilen, göz aýlady.

ªÜBHESIZ [ºüvhösüz], syp. 1. ªübheli däl, gümanasyz, ºeksiz. *Onuň şeýle boljagyna şübhesiz ynanýardy* (B. Pürliýew). **2**. *göç. m.* Gümansyz, gürrüňsiz, ikuçsuz, hökmany. *Üsti şeýle hasylly topragyň astynyň-da gudratynyň känligi şübhesizdir* (B. Kerbabaýew).

ªÜDÜGÄR [ºüdüğä:r], at. Ekin, hasyl ýygnalandan soò, sürlüp ýa-da agdarylyp goýlan ýer.

ªÜDÜGÄRLEME [ºüdüğä:rleme], iº ady. ªüdügärlemek ýagdaýy.

ªÜDÜGÄRLEMEK [ºüdüğa:rlemek], iºl. Ekin, hasyl ýygnalandan soò, ýeri sürüp ýa-da agdaryp goýmak, ºüdügär edip goýmak. Ozaldan suwarymly ýerleri ºüdügärlemek gerek.

ªÜDÜGÄRLEMEKLIK [ºüdüğä:rlemeklik], iº ady. ªüdügärlemek ýagdaýy.

ªÜDÜGÄRLENMEK [ºüdüğä:rlenmek], iºl. ªüdügär edilmek. Ol ýabyò aòyrsyndan ºüdügärlenen meýdanlar uzalyp gidýär.

ªÜDÜGÄRLETMEK [ºüdüğä:rletmek], iºl. ªüdügär etdirmek.

ªÜDÜGÄRLEÝIª [ºüdüğä:rleýiº], iº ady. ªüdügärlemek ýagdaýy.

ªÜDÜGÄRLIK [ºüdüğä:rlik], at. ªüdügär edilen ýerler, ºüdügär edilip goýlan meýdan, giden ºüdügär ýer.

ªÜKÜR, hal. 1. Kaýyl, razy. ªükür, indi ýar mekany göründi, Gözüm düºdi sonam gezen ýerlere ("Saýatly – Hemra"). *Hernä gözlerim abat galypdyr, şuňa-da şükür* (A. Gowşudow). 2. Saglyk-amanlyk soraºylanda "gurgun, sag" diýen manyda ulanylýan söz. 3. Oglana dakylýan at.

à ªükür et! "bolanyna, baryna razy bol" diýen manyda birine göwünlik bermek üçin ulanylýar.

ªÜKÜRLI [ºükürlü], syp. Kanagatly, sabyrly, sabyr-kanagat edýän.

ªÜLE [ºülö], at. Ýagy azrak, suwy köpräk guýlup, tüwüden biºirilýän nahar.

ªÜWELEÒ [ºüvölöò], at. 1. ªowhun, ºagalaò, gyzgalaò, keýp, hezillik, ºüwlüm. *Baýram bolsa işe şüweleň berip: "Boluň, haýdaň!" - diýip, käwagt aýdyma gygyryp işleýärdi* (A. Durdyýew). 2. Sungatyò, medeniýetiò dürli görnüºleri görkezilýän jemgyýetçilik baýramçylygy. Kino ºüweleòi.

ªÜWELEÒÇI [ºüvölööçü], at. ªüweleòi halaýan.

ªÜWELEÒLI [ºüvölöòlü], syp. ªowhunly, ºagalaòly, gyzgalaòly, ºüwlümli. *Näme üçindir, bularyň dymyşmasy hem şüweleňli nahar iýmesi uzaga çekmedi* (N. Pomma).

ªÜWLÜM, at. 1. ser. ªüweleòli. 2.Ýakym, ýaramlylyk. *Diliniň şüwlümine görä, şähti biraz açylyp başlan Aýgül oňa ýylgyryp garanda, ýene degjek ýaly görünse-de, sözi halys ýürekden çykan ýoldaşlarynyňkyça eşidilmedi* (B. Kerbabaýew).

ªÜWLÜMLI, syp. Iºdä bilen iýilýän, iýmäge ýakymlydan ýaramly. *Tutan awlaryny bişirip, çopanlar bilen şüwlümli iýip, deňňenä deň şärik edipdirler* (N. Pomma).

ªWED [ºive:t], at, ser. ªwedler. ªwed dili.

ªWEDLER [ºive:tler], at. ªwesiýanyò esasy ilatyny düzýän halk.

ªWEÝSARIÝALY [ºiveýsa:riýaly], ser. ªweýsariýalylar.

ªWEÝSARIÝALYLAR [ºiveýsa:riýalylar], at. ªweýsariýanyò esasy ilatyny düzýän halk.

başga hiç kimden çykmaz (N. Jumaýew). **2**. Şugulçy. *Kimde bolsa bir şugul baryp ony Gully jinnege habar beripdir* (A. Gowşudow).

ªUGUL [ºuğul] II, at. Gurluºykda jaýyò diwarlaryny, burçlaryny dogry, göni çykarmak üçin ujuna agyr zat dakylyp, ýokardan aºak sallanýan eriº, kiriº.

ªUGULÇY [ºuğulçy], at. Biri hakda ýakymsyz, ýaramaz habar ýaýradýan adam, ºugulçylyk bilen meºgullanýan adam, gepçi, ºugul. *Şugulçy, gybatkeş arabozarlar, Doldurdy obany dürli "myş-myşdan"* (A. Kekilow).

ªUGULÇYLYK [ºuğulçuluk], at. ªugulça mahsus bolan gylyk-häsiýet, ºugullyk. *Şu ýaşdan soň şugulçylyk edib-ä gün görjek däl* (B. Pürliýew).

ªUGULLAMA [ºuğullomo], iº ady. ªugullamak ýagdaýy.

ªUGULLAMAK [ºuðullomok], iºl. Biri ýa-da bir zat barada, bolan ýa bolmadyk wakany birine gizlin aýtmak. *"Her näme-de bolsa dogany Hoşly molla muňa bir zat şugullandyr, şonuň üçinem bu meni çagyrandyr" - diýip, pikir etdi* (A. Gowşudow).

ªUGULLAMAKLYK [ºuğullomokluk], iº ady. ªugullamak ýagdaýy.

ªUGULLAMAZLYK [ºuğullomozluk], iºl. Birine ýamanlyk etmek niýeti bilen onuò eden zadyny baºga birine aýtmak, ýetirmek, habar bermek.

ªUGULLANMAK [ºuğullonmok], iºl. Biri barada ºugul ýaýradylmak.

ªUGULLATMAK [ºuğullotmok], iºl. Birine biri barada, hakda ºugul ýaýratdyrmak.

ªUGULLAÝYª [ºuğulloýuº], iº ady. ªugullamak ýagdaýy.

ªUGULLYK [ºuğulluk], iºl., ser. ªugulçylyk. ªugullyk etmek.

ªUGUNDYR [ºuğunnur], at. 1. Selmeler maºgalasyndan bolan, uzyn süýri ýaprakly gök ekin. 2. ªol ekiniò kökünde emele gelýän iýilýän gyzyl togalak hasyly. Ol ºugundyr biºirdi.

ªUL, at. Göze sowuk degmegi netijesinde döreýän göz ýaºarma keseli, göz agyrydan galan kesel. *Gan guýlan ýaly onuň ýüzüne, Agyryp şul tapan göze meňzeýär* (Ş. Kekilow).

ªULHA [ºulho], at. Mal iými üçin pagta çigidiniò gabyklaryndan, galyndylaryndan taýýarlanylýan iýmit. Mallara gyºyna ºulha, silos, sarun, kepek berilýär.

ªULLARMA [ºullormo], iº ady. ªullarmak ýagdaýy.

ªULLARMAK [ºullormok], iºl. ªully bolmak, agyry, kesellilik zerarly suwjaryp durmak (göz hakynda). ªally bolsa eliniò aýasy bilen ºullaran körmüº gözlerini syryp: "Çöregi bitin eken" diýdi ("Edebiýat we sungat").

ªULLARMAKLYK [ºullormokluk], iº ady. ªullarmak ýagdaýy.

ªULLARTMAK [ºullortmok], iºl. Gözüòi gyzardyp, suwjardyp ýörmek. *Gözüni şullardyp, dört tarapa hat ýazyp, zyňyp otyr* (A. Durdyýew).

ªULLARYª [ºulloruº], iº ady. ªullarmak ýagdaýy.

ªULLY, syp. ªul keseli degen, ºul keselli. *Ýaşuly oňa şully gözüniň gytagyny aýlady* (B. Kerbabaýew).

ªUM, syp. Erbet, ýaramaz, ýaman, pis. Ogry ºum, orramsy ºum, belki ol ºumdan beter (Kemine). *Ol şum habara ynanjagyny-da bilmändir* (Ý. Durdyýew).

ªUMJARMA [ºumjormo], iº ady. ªumjarmak ýagdaýy.

ªUMJARMAK [ºumjormok], iºl. Çala aglamjyramak, ºumjarylmak. *Abdyryzagyň bolup durşy-da, aýdan sözi-de, ýeňsesine çalanda şumjaryp ötägitjek oglan däldigini açyk görkezip durdy* (B. Kerbabaýew).

ªUMJARMAKLYK [ºumjormokluk], iº ady. ªumjarmak ýagdaýy.

ªUMJARTMAK [ºumjortmok], iºl. ªumjarmaga mejbur etmek.

ªUMJARYª [ºumjoruº], iº ady. ªumjarmak ýagdaýy.

ªUMJARYªMAK [ºumjoruºmok], iºl. Birnäçe bolup ºumjarmak. Näme, ºumjaryºyp otyrsyòyz, turuò!

ªUMLUK, at. 1. Ýaman, agyr ýagdaý, kynçylyk, görgi. Mal eýesine çekmese – ºumluk (Nakyl). 2. Erbetlik, ýaramazlyk, pislik. *Ol şumlukda aýyplanan şumroý garrynyň biridir* (N. Pomma).

ªUMROÝ [ºumro:ý], syp. Betnyºan, bedroý.

ªUMROÝLYK [ºumro:ýluk], at. Bet görnüºlilik, bedroýlyk, betnyºanlyk.

ªUNÇA [ºunço], hal. ªeýle derejede, köp, örän köp, juda kän. ªunça pakyrlyga urdum özümi, Tilkilenip gezdim, adym gurt oldy (Magtymguly). *Aşyklaryň, aýdymlaryň mekany, Şunça bakdym, senden gözüm doýmady* (M. Seýidow).

ªUNLUKDA [ºunlukdo], giriº s. ªunuò bilen birlikde, ºunuò bilen, ºeýlelikde. ªunlukda, barmaly ýerimize birneme gijräk bardyk.

ªUÒKAR, at, ºahyr.. Aw awlaýan guº, laçyn. Meòzäp ºuòkara, humaýa, Albaýyma gelseò näder (Zynhary).

ªURRUK, syp. Suwuk, goýy däl (ýagsyz, içi huruºsyz çorba hakynda). ªurruk çorba.

ªUWLAMA [ºuwlomo], iº ady. ªuwlamak ýagdaýy.

ªUWLAMAK [ºuwlomok], iºl., ser. ªuwwuldamak. Ýalaòaç galan ºahajyklar naýynjar ºuwlady.

ªUWLAMAKLYK [ºuwlomokluk], iº ady. ªuwlamak ýagdaýy.

ªUWLAªMAK [ºuwloºmok], iºl., ser. ªuwwuldaºmak.

ªUWLAÝYª [ºuwloýuº], iº ady. ªuwlamak ýagdaýy.

ªUWWULDAMA [ºuwwullomo], iº ady. ªuwwuldamak ýagdaýy.

ªUWWULDAMAK [ºuwwullomok], iºl. ªuwwuldyly ses çykmak, ºuwwuldyly seslenmek, ºuwlamak. Ýel misli bir gaýgyly heò çalýan ýaly ºuwwuldaýardy.

ªUWWULDAMAKLYK [ºuwwullomokluk], iº ady.

ªYBGA [ºyvğa], at, gepl.d. lýerlik zat. Ol gazananja pullarynyò bogusyzlar üçin bäs gün sybga bolanyny islänokdy.

ªYBYK [ºyvyk], at. Baº tarapyndaky okarajygyna temmäki guýlup çilim çekilýän naýly enjam.

ªYBYRDAMA [ºyvyrdama], iº ady. ªybyrdamak ýagdaýy.

ªYBYRDAMAK [ºyvyrdamak], iºl. ªybyrdyly ses etmek, ºybyrdyly ses çykarmak, ºybyrdyly seslenmek. *Dünýä çal çäkmenini geýnip, iňňäň ujy ýaly owunjak ýagyş şybyrdap başlady* (B. Kerbabaýew).

ªYBYRDAMAKLYK [ºyvyrdamaklyk], iº ady. ªybyrdamak ýagdaýy.

ªYBYRDAªMAK [ºyvyrdaºmak], iºl. ªybyrdyly seslenmek. *Gollaryny çar tarapa ýaýan hem başyny belent tutup oturan goçak agajyň eliň aýasy bilen kybapdaş ýapraklary öwüsýän ýuwaşja şemala şybyrdaşýardy* (A. Nazarow).

ªYBYRDATMAK [ºyvyrdatmak], iºl. ªybyrdyly ses döretmek, ºybyrdyly ses çykarmak. ªemal agaçlaryò ýapraklaryny ºybyrdatdy.

ªYBYRDAÝYª [ºyvyrdaýyº], iº ady. ªybyrdamak ýagdaýy.

ªYBYRDY [ºyvyrdy], at. Ýagyº ýaganda, ºemal agaçlaryò, ösümlikleriò ýapraklaryny yrgyldadanda, ºybyrdap çykýan sesiò ady. *Asmandan inýän suwuň şybyrdysy, her hili gülleriň tolkun atyp gelýän yslary ýadyňa köp zatlary salýar* (B. Pürliýew).

ªYBYR-ªYBYR [ºyvyr-ºyvyr], s. º. aòl. söz. Ýagyº ýaganda, ºemal agaçlaryò, ösümlikleriò ýapraklaryny yrgyldadanda weº. m. döreýän ses. Ýagyº ilkagºamdan ºybyr-ºybyr saz edip, agaçlaryò tylla ýapragyny ýuwdy.

ªYGAR [ºyğa:r], at. 1. Esasy, baº pikiri, meseläni, syýasy talaby aòladýan gysga ýüzlenme, çagyryº. 2. Ýüzlenme ýa-da çagyryº mazmunly ýazylan wagyz.

ªYGGYLDY [ºyğğylly], at. Gaýnajak bolup duran suwuò, käbir zadyò hereketinde döreýän sesiò ady. Uçar birneme silkinýär we ýygnalýan tigirleriò häsiýetli ºyggyldysy eºidilip baºlaýar (“Watan”).

ªYGLAMA [ºyğlama], iº ady. ªyglamak ýagdaýy.

ªYGLAMAK [ºyğlamak], iºl. ªyggyldyly ses etmek, ºyggyldyly ses çykarmak, ºyggyldyly seslenmek; gaýnamaga ýakynlamak (suw hakynda). Elindäki sübsäni hol aòyrda goýdy-da, ýaòy ºyglap ugran güpüò oduny ölçeriºdirdi (“Türkmenistan”).

ªYGLAªMAK [ºyğlaºmak], iºl. Ýerli ýerden ºyglamak. *Şyglaşyp dur iki sany, Örän ullakan semawar* (Ç. Aşyrow).

ªYGLATMAK [ºyğlatmak], iºl. ªyg-ºyg edip seslendirmek. Semawary ºyglatmak.

ªYGLAÝYª [ºyğlaýyº], iº ady. ªyglamak ýagdaýy.

ªYGRYÝET [ºyğryýet], at. ªygyr bilen ýazylan eserler.

ªYGYR [ºyğyr], at. Belli bir ölçegde ýazylýan ºahyrana çeper eser, goºgy. *Bir şygyr döretdim seniň yşkyňa, Ýene ýüz şygyrlyk sözlerim gurban* (M. Seýidow).

◊ Ak ºygyr setirleriniò kapyýalaºmagy hökmany bolmadyk goºgy ºekili, erkin goºgy.

ªYGYRDAMA [ºyğyrdama], iº ady. ªygyrdamak ýagdaýy.

ªYGYRDAMAK [ºyğyrdamak], iºl. ªygyrdyly ses çykmak, ºygyrdyly ses etmek, ºygyrdyly seslenmek. ªemala üzümiò ýapraklary ºygyrdady.

ªYGYRDAMAKLYK [ºyğyrdamaklyk], iº ady. ªygyrdamak ýagdaýy.

ªYGYRDAªMAK [ºyğyrdaºmak], iºl. Ýerli-ýerden, yzly-yzyna ºygyrdap baºlamak. *Beýik erik agajynyň ýapraklary şygyrdaşyp seslenýär, şemalyň ugruna gaýyşyp düşýärdiler* (A. Gowşudow).

ªYGYRDATDYRMAK [ºyğyrdatdyrmak], iºl. ªygyr-ºygyr etdirtmek.

ªYGYRDATMAK [ºyğyrdatmak], iºl. ªygyr-ºygyr etdirmek, ºygyrdyly ses döretmek. *Pişik ýaly bildirmän, jöwenleri şygyrdatman, şaýlaryny şygyrdatman, olara gaty golaýlaşypdyrlar* (N. Pomma).

ªYGYRDAÝYª [ºyğyrdaýyº], iº ady. ªygyrdamak ýagdaýy.

ªYGYRDY [ºyğyrdy], at. Bir zadyò baºga bir zada degmegi, hereket, gymyldy we º. m. zerarly döreýän sesiò ady. *Gijeleri hem şol tamyň üstünde oturyp töweregine ser salýardylar, şygyrdylara gulak asýardylar* (A. Gowşudow).

ªYH [ºy:h], at. 1. Ýokary musulman ruhanylaryò wekili, diniò taglymatçysy we kanunçysy. 2. Oglana dakylýan at.

ªYHMÜTÜR [ºy:hmütür], at. Daòlan, baglanan malyò ýüpi, zynjyry tow almazlyk üçin demirden ýasalan enjam. Zynjyrlaryò ºyhmütüri bolmasa, kä itleriò zynjyry towlap-towlap, ahmal edip goýmasy bardy (“Edebiýat we sungat”).

◊ ªyhmütürini towlamak etmesiz zady gaýdyp etmez ýaly etmek. *Baý, men olaryň dilini tapyp, şyhmütürini towlamaga ökdedirin-ä- diýip, Nurbibi onuň egnine kakyp, jak-jaklap güldi* (N. Pomma).

ªYKGY I, at. Düzüminde toýun garyndysy bolan gaty toprak, toýun. *Ýabyň içine böküp girende, şykgy gatyşykly mäzleşik laý onuň aýagynyň aşagynda moýmuldady* (B. Öwezow).

ªYKGY II, at. Doly gatamadyk ýumºak pile.

ªYKGYLDAMA [ºykgyllama], iº ady. ªykgyldamak ýagdaýy.

ªYKGYLDAMAK [ºykgyllamak], iºl. ªykgyldyly ses çykmak, ºykgyldyly ses etmek, ºykgyldyly seslenmek.

ªYKGYLDAMAKLYK [ºykgyllamaklyk], iº ady. ªykgyldamak ýagdaýy.

ªYKGYLDAªMAK [ºykgyllaºmak], iºl. Yzly-yzyna ýa-

da birnäçe ýerden ºykgyldyly sesler çykarmak.

ªYKGYLDATMAK [ºykgyllatmak], iºl. ªyk-ºyk edip ses döretmek. *Garaz bir zat hasaplasaň bolar-da - diýip, şykgyldadyp, çalt-çalt çot kakmaga başlady* (N. Jumaýew).

ªYKGYLDAÝYª [ºykgyllaýyº], iº ady. ªykgyldamak ýagdaýy.

ªYKGYLDY [ºykgylly], at. Bir zat döwlende, bir zat ikinji bir zada çala degende ýa-da bir zat açylyp-ýapylanda döreýän sesiò ady. Gadymy asma sagadyò diliniò ºykgyldysy.

ªYK-ªYK-ªYK, s. º. aòl. söz. Sagat yorande cykyan ses. Gazaply kazy deý mydam baºymda, Sagat çot kakyp dur ºyk-ºyk-ºyk (G. Ezizow).

ªYKYRDAMA, iº ady. ªykyrdamak ýagdaýy.

ªYKYRDAMAK, iºl. ªykyrdyly ses çykmak, ºykyrdyly seslenmek. *Şol wagt gapynyň kiçijik gapyjygy çalaja şykyrdady* (B. Kerbabaýew).

ªYKYRDAMAKLYK, iºl. ªykyrdamak ýagdaýy.

ªYKYRDAMAZLYK, iºl. ªykyrdyly seslenmezlik.

ªYKYRDAªMAK, iºl. ªykyrdyly sesleniºmek, birnäçe bolup ºykyrdyly ses döretmek.

ªYKYRDATDYRMAK, iºl. ªykyrdyly ses döretdirmek.

ªYKYRDATMAK, iºl. ªykyrdyly ses döretmek. *Ol öňünde duran çäýnegiň gapagyny oýnap, şykyrdadyp dymdy* (A. Gowşudow).

ªYKYRDAWUK [ºykyrdowuk], syp. Ellenende, deglende ºykyrdyly ses edýän, ºykyrdap duran. ªykyrdawuk kagyz..

ªYKYRDAÝYª, iº ady. ªykyrdamak ýagdaýy.

ªYKYRDY, at. ªykyrdawuk zatlar ellenende, bir zat açylyp-ýapylanda, gymyldadylanda we º. m. ýagdaýlarda döreýän sesiò ady.

ªYLHA, at. Sary gaçan, ýyrtylan, köne-sana, sal-sal (geýim). Kimden galan ºylha sen, ºeýle mazaly içmek (Kemine).

ªYLHA-ªYLHA, syp. Ýyrtyk-ýyrtyk, sal-sal, eleºan bolan (geýim).

ªYLTAK, at. Birine nähak ýerden atylýan töhmet, ýüklenýän gara, ýalan günä. *Barlag geçirilenden Hoja ýapylan şyltaklar puç boldy* (K. Berdiýew).

ªYLTAKÇY, at. ªyltak, töhmet atýan, gara ýükleýän, ºyltak gözleýän adam.

ªYÒÒYRDAMA, iº ady. ªyòòyrdamak ýagdaýy.

ªYÒÒYRDAMAK, iºl. ªyòòyrdyly ses çykmak, ºyòòyrdyly seslenmek, ºyòòyr-ºyòòyr etmek. *Sümsüleler iki baka yranaşyp, biri-birine çaknyşýarda, çala şyňňyrdaýar* (B. Kerbabaýew).

ªYÒÒYRDAMAKLYK, iº ady. ªyòòyrdamak ýagdaýy.

ªYÒÒYRDAMAZLYK, iºl. ªyòòyrdyly ses çykarmazlyk.

ªYÒÒYRDAªMAK, iºl. ªyòòyrdyly sesleniºmek.

ŞYPA [şypa:], *at.* **1**. Bir zatdan ýeten haýyr, peýda, kömek, lezzet, ýakymly täsir. *Dostlukdan köňüller şypa tapýar.* **2**. Kömek beriji çäre, derman, melhem, em. *Tebibiň olmasa duçar, niçik şypa tapar bimar* (Seýdi).

ŞYPALY [şypa:ly], *syp.* Peýdaly, haýyrly, ýakymly, ýaramly, oňat täsir edýän, lezzetli. *Umuman, tebigatyň häzirki ýagdaýy ýaşamak üçin jana şypalydy* (H. Derýaýew).

ŞYPBYK, *at.* Gaýyş we ş. m. zatlardan tikilen apgyrtsyz ýeňil köwüş. *Aýagyndaky şypbyk köwüşlerini hem taşlap ylgapdyr* ("Myraly").

ŞYPBYLDAMA, *iş ady.* Şypbyldamak ýagdaýy.

ŞYPBYLDAMAK, *işl.* Şypbyldyly ses çykmak, şypbyldyly ses etmek, şypbyldyly seslenmek. *Aýnadan irginsiz damýan ýagşyň şypbyldysy eşidilýärdi* ("Nesil").

ŞYPBYLDAMAKLYK, *iş ady.* Şypbyldamak ýagdaýy.

ŞYPBYLDAŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup şypbyldyly ses etmek.

ŞYPBYLDATMAK, *işl.* Şypbyldyly ses döretmek.

ŞYPBYLDAÝYŞ, *iş ady.* Şypbyldamak ýagdaýy.

ŞYPBYLDY, *at.* Ýeňil aýakgaply, şypbyk köwüşli ýörelende ýa-da damja damanda döreýän sesiň ady. *Daş gapydan aýak sesiniň şypbyldysy eşidildi.*

ªYP-ªYP, s.s.aòl.söz. Ýeòil aýakgaply, ºypbykly ýörelende, damja damanda we º.m. döreýän ses.

ªYPYLJABERMEK [ºypylja:vermek], iºl. ªypyljap ugramak, ºypyljap baºlamak.

ªYPYLJAMA, iº ady. ªypyljamak ýagdaýy.

ªYPYLJAMAK, iºl.1.Ýüzi suwjaryp durmak.Ýaranyò ýüzi ºypyljap dur. 2. Köp durup zaýalanyp ugramak (et hakynda). Et ºypyljapdyr.

ªYPYLJAMAKLYK, iº ady. ªypyljamak ýagdaýy.

ªYPYLJAMAZLYK, iºl. ªypyljamak katdyna ýetmezlik.

ªYPYLJATMAK, iºl. 1. Suwjartmak, suwjarar ýaly etmek (ýara hakynda). 2. Köp sakladyp zaýalatmak. Eti ýyly ýerde ºypyljatmak.

ªYPYLJAÝYª, iº ady. ªypyljamak ýagdaýy.

ªYPYLJYK, iºl. ªypyljap duran, ýapyºagan, ýelmeºegen. *Onuň üstünden gaýnag suw guýlan ýaly bolup, bütin bedeninden şypyljyk der indi* (H. Derýaýew).

ªYPYRDAMA, iº ady. ªypyrdamak ýagdaýy.

ªYPYRDAMAK, iºl. ªypyrdyly ses çykmak, ºypyrdyly ses etmek, ºypyrdyly seslenmek. Çalasyn aýlanýan tigirler ºypyrdaýar.

ªYPYRDAªMAK, iºl. ªypyrdyly ses etmek. Gurap ýere gaçan ýapraklara ýagyº damjalary degende ºypyrdaºyp ses edýärdiler.

ªYPYRDAªMAKLYK, iº ady. ªypyrdaºmak ýagdaýy.

ªYPYRDATMAK, iºl. ªypyrdyly sesler döretmek.

ªYPYRDAÝYª, iº ady. ªypyrdamak ýagdaýy.

ªYPYRDY, at. Ýagyº ýaganda we º. m. ýagdaýlarda

döreýän sesiò ady. Ýagºyò ºypyrdysy.

ªYPYRMA, at. Etegi tüýli, depesiniò tüýi iç ýüzüne edilen, zommagrak görnüºde tikilýän telpek, ýatyº telpegi. *Ol köne şypyrmasy bilen ýüzüniň tozanyny süpürdi* (B. Kerbabaýew).

ªYR, syp. Hiç zat gögermedik, bitmedik (takyr ýer, adamyò kellesi hakynda). ªyr takyr. ªyr kelle.

◊ ªyr päki gowulygyna, erbetligine düºünip bolmaýan adam, birden beýleligine üýtgüp duryan, öwsüp duran adam. Ol bir ºyr päkidir, ýüpüniò üstünde odun goýup bolmaz. ªyry çykmak gaty könelmek, köp geýlip ºylhasy çykmak. ªyry çykan ädik.

ªYRDAK, at. Depesine mata tutulyp tikilýän bagana telpek. *Egesi baý gaharyna başyndaky şyrdagyny-da çykaryp, onuň öňüne bulap urdy* (N. Pomma).

ªYRDAKLY, syp. ªyrdak telpekli, ºyrdak telpek geýen. *Ol depesi solgun gyzyl şyrdakly, gytyk goňur telpegini goltugyna gysyp, ýerinden galdy* (B. Kerbabaýew). *Olar ýandak petdelerini pil bilen çapyşdyryp duran bir şyrdakly adamynyň ýanyna bardylar* (N. Pomma).

ªYRKY, syp. Açyk sary (reòk).

ªYRKYLDAMA [ºyrkyllama], iº ady. ªyrkyldamak ýagdaýy.

ªYRKYLDAMAK [ºyrkyllamak], iºl. ªyrkyldyly ses çykmak.

ªYRKYLDAMAKLYK [ºyrkyllamaklyk], iº ady. ªyrkyldamak ýagdaýy.

ªYRKYLDAMAZLYK [ºyrkyllamazlyk], iºl. ªyrkyldyly ses çykarmazlyk.

ªYRKYLDAªMAK [ºyrkyllaºmak], iºl. Ýerli ýerden ºyrkyldyly ses çykmak.

ªYRKYLDATDYRMAK [ºyrkyllatdyrmak], iºl. ªyrk-ºyrk etdirip seslendirtmek.

ªYRKYLDATMAK [ºyrkyllatmak], iºl. ªyrk-ºyrk etdirip ses çykarmak. Çalasynlyk bilen barmaklaryny syrkyldatdy (“Edebiýat we sungat”).

ªYRKYLDAÝYª [ºyrkyllaýyº], iº ady. ªyrkyldamak ýagdaýy.

ªYRKYLDY [ºyrkylly], iº ady. Demir we º. m. zatlar biri-birine degende, gapy ýaly zatlar açylyp ýapylanda döreýän sesiò ady.

ªYRLAMA, iº ady. ªyrlamak ýagdaýy.

ªYRLAMAK, iºl. ªýrryldyly ses çykmak, ºyrryldyly seslenmek, ºyrryldamak, ºyr-ºyr etmek (akýan suw hakynda). ªyrlap akmak.

ªYRLAMAKLYK, iº ady. ªyrlamak ýagdaýy.

ªYRLAMAZLYK, iºl. ªyrryldyly ses çykarmazlyk.

ªYRLAªMAK, iºl. ªyr-ºyr ediºip seslenmek. Salmalardan ºyrlaºyp akýan suwlar gawun joýalaryny doldurypdy.

ªYRLATMAK, iºl. ªyr-ºyr etdirip ses çykartmak.

ªYRLAÝYª, iº ady. ªyrlamak ýagdaýy.

ªYRPYLDAMA [ºyrpyllama], iº ady. ªyrpyldamak ýagdaýy.

ªYRPYLDAMAK [ºyrpyllamak], iºl. ªyrpyldyly ses çykmak, ºyrpyldyly seslenmek, ºyrp-ºyrp etmek.

ªYRPYLDAMAKLYK [ºyrpyllamaklyk], iº ady. ªyrpyldamak ýagdaýy.

ªYRPYLDAMAZLYK [ºyrpyllamazlyk], iºl. ªyrpyldyly hereket etmezlik.

ªYRPYLDAªMAK [ºyrpyllaºmak], iºl. ªyrp-ºyrp ediºýän sesler eºidilmek. ªyrpyldaºýan syndylaryò sesi eºidilýärdi.

ªYRPYLDATMAK [ºyrpyllatmak], iºl. ªyrp-ºyrp etdirip seslendirmek.

ªYRPYLDAÝYª [ºyrpyllaýyº], iº ady. ªyrpyldamak ýagdaýy.

ªYRPYLDY [ºyrpylly], at. Bir zadyò bir ýere gaty degmeginden, çalt kesilmeginden çykýan sesiò ady. Niredendir bir ýerden ºyrpyldy eºidildi.

ªYRRYLDAMA [ºyrryllama], iº ady. ªyrryldamak ýagdaýy.

ªYRRYLDAMAK [ºyrryllamak], iºl. ªyr-ºyr edip ses çykmak. Suw ºyrryldaýar.

ªYRRYLDAMAKLYK [ºyrryllamaklyk], iº ady. ªyrryldamak ýagdaýy.

ªYRRYLDAMAZLYK [ºyrryllamazlyk], iºl. Akanda ºyr-ºyr etmezlik, syrryldap seslenmezlik.

ªYRRYLDAªMAK [ºyrryllaºmak], iºl. Köp bolup ºyrryldyly ses etmek.

ªYRRYLDATMAK [ºyrryllatmak], iºl. ªyr-ºyr, ºyrryldyly ses etdirmek.

ªYRRYLDAÝYª [ºyrryllaýyº], iº ady. ªyrryldamak ýagdaýy.

ªYRRYLDY [ºyrrylly], at. Suw ýokardan ýa-da ýapaºaklygyna çala akanda döreýän sesiò ady. Ternawdan akýan suwuò ºyrryldysy galmady.

ªYR-ªYR, s. º. aòl. söz. Suw ýokardan ýa-da ýapaºaklygyna çala akanda döreýän ses.

ªYTDYLDAMA [ºytdyllama], iº ady. ªytdyldamak ýagdaýy.

ªYTDYLDAMAK [ºytdyllamak], iºl. ªytdyldyly ses çykmak, ºytdyldyly seslenmek. Köne pürsler agrama çydaman ºytdyldaýardy.

ªYTDYLDAMAKLYK [ºytdyllamaklyk], iº ady. ªytdyldamak ýagdaýy.

ªYTDYLDAªMAK [ºytdyllaºmak], iºl. Köp ýerden ºytdyldyly ses çykmak.

ªYTDYLDATMAK [ºytdyllatmak], iºl. ªyt-ºyt etdirmek.

ªYTDYLDAÝYª [ºytdyllaýyº], iº ady. ªytdyldamak ýagdaýy.

ªYTDYLDY [ºytdylly], at. Berk, gaty we º. m. zatlar çat açanda, döwüljek bolanda ýa-da damja damanda we º. m. ýagdaýlarda döreýän sesiò ady.

Tuduò gaty agaçlary otda uzak wagtlap ºytdyldap

ses edip ýandy.

ªYTYRDAMA, iº ady. ªytyrdamak ýagdaýy.

ªYTYRDAMAK, iºl. ªytyrt-ºytyrt edip ses çykmak, ºytyrdyly seslenmek. Oglanjygyò münen ºahasy çalaja ºytyrdady.

ªYTYRDAMAKLYK, iº ady. ªytyrdamak ýagdaýy.

ªYTYRDAªMAK, iºl. Köp ýerden ºytyrt-ºytyrt edip seslenmek.

ªYTYRDATMAK, iºl. ªytyr-ºytyr ses etdirmek.

ªYTYRDAWUK [ºytyrdowuk], syp. ªytyrdyly ses edýän, ºytyrdap duran. ªytyrdawuk kagyz.

ªYTYRDAÝYª, iº ady. ªytyrdamak ýagdaýy.

ªYTYRDY, at. Gury, gaty zat, odun-çöp döwlende, ýagyº damjalanda we º. m. ýagdaýlarda döreýän sesiò ady.

T

T, Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi dördünji harpy.

TABA [ta:va], *ser.* **Saç.**

TABAK [ta:vak], *at.* **1**. Nahar iýmek üçin ulanylýan okara, jam ýaly gaplaryň umumy ady.. *Aýrana gelen tabagyny gizlemez* (Nakyl). **2**. *göç. m.* Içi naharly gap. *Ol tabak çekilýänçä, özüne bir güýmenje tapdy* (B. Kerbabaýew). **3**. Keçä salynýan tegelek nagyş.

TABAKDAŞ [ta:vakdaş], *at.* Biri bilen bir tabakdan nahar iýýän, bile bir tabakdan naharlanýan (adam).

TABAKLAMA [ta:vaklama], *iş ady.* Tabaklamak ýagdaýy.

TABAKLAMAK [ta:vaklamak], *işl.* Tabaga salmak, tabak bilen almak.

TABAKLAMAKLYK [ta:vaklamaklyk], *iş ady.* Tabaklamak ýagdaýy.

TABAKLAÝYŞ [ta:vaklaýyş] *iş ady.* Tabaklamak täri, ýagdaýy.

TABAMA [ta:vama], *iş ady.* Tabamak ýagdaýy.

TABAMAK [ta:vamak], *işl.* Ýaňy ösüp başlamak, çykyp ugramak (sakgal, murt hakynda).

TABAMAKLYK [ta:vamaklyk], *iş ady.* Tabamak ýagdaýy.

TABAÝYŞ [ta:vaýyş], *iş ady.* Tabamak ýagdaýy.

TABŞYRMA [tavşyrma], *iş ady.* Tabşyrmak ýagdaýy.

TABŞYRMAK [tavşyrmak], *işl.* **1**. Biriniň üstüne bir zady ýerine ýetirmek borjuny ýüklemek, tabşyryk bermek. **2.** Birine bir zady gaýta-gaýta aýtmak. **3**. Öz ýerine ýetirýän işini başga birine bermek. *Nobatçylygy tabşyrmak*. **4.** Bir zady eýesine bermek, gowşurmak. *Kitaphanadan alan kitaplaryňy tabşyrmak.* **5**. Bilim derejäň anyklanýan synagdan üstünlikli geçmek. *Hemme sapaklaryny 5-lik baha tabşyrmak,*

TABŞYRMAKLYK [tavşyrmaklyk], *iş ady.* Tabşyrmak ýagdaýy.

TABŞYRMAZLYK [tavşyrmazlyk], *işl.* Tabşyrmak işini amal etmezlik.

TABŞYRTMAK [tavşyrtmak], *işl.* Tabşyrmaga mejbur etmek. *Daýhanlara gök önümleri wagtynda tabşyrtmak.*

TABŞYRYK [tavşyryk], *at.* **1**. Birine tabşyrylan iş, görkezme. **2**. Birine berilýän nesihat, wesýet, maslahat. *Bu bolsa ýaşulularyň tabşyrygydy* (A. Gowşudow). **3**. Birine belli bir möçberde, buýrulan ýumuş. *Akmyrat, sen mugallymyň düýnki tabşyrygyny eýýäm ýadyňdan çykardyňmy?* (A. Durdyýew). **4**. Nädogry edilen iş, hereket üçin berilýän duýduryş, käýinç. *Şeýle işleri üçin Pökgene birnäçe sapar berk tabşyryklar hem berlipdi* (A. Gowşudow).

TABŞYRYLMAK [tavşyrylmak], *işl.* **1**. Birine bir ýumuş, iş etmeklik buýrulmak. *Men tabşyrylan işi edip hakymy alýaryn* (B. Seýtäkow). **2**. Nygtalyp aýdylmak, nesihat edilmek. *Şondan soň gürrüň iş hakynda başlanda brigadirlere edilmeli işler tabşyryldy* (A. Gowşudow). **3**. Bir zat berilmek, gowşurylmak, geçirilmek. *Etrap boýunça bir günde ýyllyk borçnamanyň 2,3 göterimine barabar pagta tabşyryldy* ("Türkmenistan"). **4**. Birine bir zat ýüklenmek, borçly edilmek. *Çagalar öýüniň birine ýolbaşçylyk etmeklik maňa tabşyryldy* ("Nesil").

TABŞYRYŞ [tavşyryş], *iş ady.* Tabşyrmak ýagdaýy. *Onuň okan derslerinden synag tabşyryşy köplere görelde bolýar.*

TABŞYRYŞDYRMAK [tavşyryşdyrmak], *işl.* **1**. Birnäçe işi, ýumşy ýerine ýetirmegi başga adamlara tabşyryp çykmak. *Ol öz işgärlerine ertir pagta ýygmaga gitmekligi tabşyryşdyrdy.* **2**. Birnäçe zady eltmeli ýerine gowşurmak. *Häzir Gözel eje birinji orny alyp, halylaryny tabşyryşdyrdy* (A. Gowşudow).

TABU [tabu:], *at, dil b.* Belli bir hereketiň, sözüň urp-adata, yrym etmeklige, gorkmaklyga görä gadagan edilmesi *(Meselem; ýylan! diýmän, gaýyş! ýa ýüp! diýmeklik)*.

TABYN [ta:vy:n], *syp.* **1**. Boýun egen, boýun bolan. **2**. Garaşly bolan.

TABYNLYK [ta:vy:nlyk], *at.* **1**. Boýun synanlyk, boýun egenlik, boýun bolujylyk ýagdaýy. **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň garamagynda bolmaklyk, garaºlylyk.

TABYRDAMA [tavyrdama], iº ady. Tabyrdamak ýagdaýy.

TABYRDAMAK [tavyrdamak], iºl. Tabyrdyly

TAGBYRÇY [tağvy:rçy], *at, k. d.* Ýorgudyny aýdýan adam, ýorujy, manysyny düşündiriji (görlen düýş hakynda). *Gören düýşüňi aýdyber, menem tagbyrçydyryn* (“Görogly”).

TAGBYRÇYLYK [tağvy:rçylyk], *at, k. d.* Tagbyrçynyň ýagdaýy, käri. *Öwez hem onuň tagbyrçylygyna ynandy* (“Görogly”).

TAGLYM [tağly:m], *at, k. d.* Tälim, öwüt-ündew, maslahat, pikir. *Öwüt tutmaz öwüt berseň bir pese, Ýagşy taglym ýaman ýara ýaraşmaz* (Zelili).

TAGLYMAT [tağly:ma:t], *at.* Bir waka, hadysa barada nazaryýet kanunlarynyň jemi, nazaryýet.

TAGMA [tağma], *at.* **1**. Dowarlaryň, iri mallaryň haýsy hojalyga, şahsa degişlidigini bildirmek üçin gyzdyrylan sim, syndy ýaly zatlar bilen olaryň endamyna, gulagyna basylyp salynýan nyşan, alamat, bellik. *Dogrusyny dogry aýtsaň, Ahmediň endam-jany ýarag tagmasyndan ýaňa persalady* (A. Nazarow). **2**. Bir zatda edilýän ýönekeý bir bellik. *Onuň daşyna öz tagmasyny bassyn, soň tanap alar ýaly* (B. Seýtäkow). **3**. *göç. m.* Çekilen ejirden, horlukly günden galýan yz, nyşan. *Şol boýnundaky gyranyňy ber, keýgim - diýip, ejesi onuň ýüzünde özleriniň agyr durmuşlarynyň tagmasyny gördi* (H. Deryaýew). **4**. Edara, kärhana degişli belgi, nyşan.

TAGMALAMA [tağmalama], *iş ady.* Tagmalamak ýagdaýy. *Ol mallary tagmalama işini wagtynda gutardy.*

TAGMALAMAK [tağmalamak], *işl.* **1**. Gyzdyrylan demir, çiş we ş. m. zatlar bilen mallaryň bedenine basyp bellik etmek. *Düýäni tagmalamak.* **2**. Bir zada bellik etmek, yz galdyrmak.

TAGMALAMAKLYK [tağmalamaklyk], *iş ady.* Tagmalamak ýagdaýy. *Häzir mallary tagmalamaklyk derkarmy?*

TAGMALAMAZLYK [tağmalamazlyk], *işl.* Tagma basmazlyk.

TAGMALAŞDYRMAK [tağmalaºdyrmak], *işl.* Birnäçe goýna, geçä we ş. m. tagma basyp çykmak. *Ownuk mallary tagmalaşdyrmak işi gutardy.*

TAGMALAŞMAK [tağmalaºmak], *işl.* Tagmalamaga kömek etmek; bilelikde tagmalamak. *Olar dowarlary tagmalaşyp ýör.*

TAGMALATMAK [tağmalatmak], *işl.* Tagmalamak işini başga birine etdirmek, tagmalamaga mümkinçilik bermek, tagmalamaga ýol bermek. *Sen hem goýunlaryňy iliňkä garyşmaz ýaly derrew tagmalat.*

TAGMALAÝYŞ [tağmalaýyş], *iş ady.* Tagmalaýyş usuly.

TAGMALY [tağmaly], *syp.* Tagmasy bar bolan, tagma basylan. *Tagmaly mal.*

TAGMASYZ [tağmasyz], *syp.* Tagmasy bolmadyk, tagma basylmadyk. *Düýeleriň arasynda bir tagmasyz düýe bar.*

TAGNA [tağna], *at, k. d.* Teýene, kinaýa, ýaňsy, şyltak, nähak ýüklenýän ýazyk, garalyk. *Rakybyň tagna sözleri Jana dert oldy, dert oldy* (“Görogly”). *Bir tagna söz üçin munça gaçar sen, Aşyk bolsaň, nice ýanyp-öçer sen* (“Şasenem-Garyp”).

TAGNALY [tağnaly], *syp.* Teýeneli, kinaýaly, töhmetli, myjabatly. *Onuň häzirki "han" diýeni Öweziň gulagyna kinaýa bilen aýdylýan sözler bolup degdi we tagnaly sözler bilen özi masgaralanýan şekilli göründi* (A. Gowşudow).

TAGSYP [tağsy:p], *at, k. d.* Ar-namys. *Ýomut-gökleň tagsyp edip özünden, Çyksa goşun, öňi-ardy bilinmez* (Magtymguly).

TAGSYPLY [tağsy:ply], *syp.* Arly-namysly. *Bir tagsyply goç ýigit, Är ýanynda bellidir* (Zelili).

TAGSYPSYZ [tağsy:psyz], *syp.* Arsyz-namyssyz

TAGSYR [tağsy:r] **I**, *at.* Günä, ýazyk, etmiş, kemçilik. *“Eý, şazada, biziň tagsyrymyzy geçgil! Sizi bigünä urduk” diýdiler* (“Asly-Kerem”).

TAGSYR [tağsy:r] **II**, *at.* Belent derejeli adamlara (köplenç, işan-mollalara) hormat edilip, ýüz tutulyp aýdylýan söz. *Tagsyr, patyşamyz, biz siziň ýurduňyzga Genji-Garabagdan gelipdik* (“Nejep oglan”).

TAGSYRLY [tağsy:rly], *syp., k.d.* Günäli, ýazykly, etmişli, asy. *Her kim bolsa, şa ýanynda tagsyrly, Arz edip günäden ýuwsun diýdiler* (Şabende).

TAGT [tağyt] **I**, *at.* Häkimiýet nyşany hökmünde ulanylýan aýratyn kürsi, şalaryň oturýan ýeri.
ýeri. *Derse han oglana beglik berdi, tagt berdi. Oglan tagta çykdy* (“Kitaby dedem Gorkut.”).

◊ **Tagta mündürmek** patyşa etmek, häkimiýet başyna geçirmek. **Tagtdan düşürmek** häkimiýet başyndan aýyrmak, patyşalykdan mahrum etmek.

TAGT [tağyt] **II**, *at.* Ýeriň suwarylyp, sürüme taýýar bolan yzgarlylyk ýagdaýy. *Suwarylandan soň, ýer tagta gelipdir.*

◊ **Tagtdan çykmak** sürüljek ýeriň yzgary gaçmak, gatamak. *Siz ýeri ertir süräýmeseňiz, tagtdan çykar.* **Tagt suwy** sürüljek ýere öňünden tutulýan suw. *Tagt suwuny tutup ýören daýhanlaryň ýanyna bardyk.*

TAGTA [tağta] **I**, *at.* Agaçdan, pürsden dürli galyňlykda, ýasy görnüşde kesilen agaç (gurluşyk materialy).

TAGTA [tağta] **II**, *at.* Hat ýazmak üçin belli bir ölçegdäki ýukajyk kagyz, list. *Bukjanyň içindäki üç tagta kagyz çykdy* (N. Saryhanow).

TAGTA [tağta] **III**, *at.* Baýryň, dagyň üstünde ekin ekmäge ýaramly düz, tekiz giden meýdan. *Şu beýik dagyň üstünde ýüzlerçe gektar meýdany bolan tagta bardy* (A. Gowşudow).

TAGTA [tağta] **IV**, *at.* Ýüzüne hek bilen hat ýazylýan okuw enjamy. *Annagözel tagtada "A"-nyň suratyny çekdi* (A. Alamyşow).

ses etmek, tabyrdyly seslenmek (aýak sesi hakynda). *Akmaýa tabyrdap galan köşekden gorkusyna ýykyldy* (B. Kerbabaýew).

TABYRDAMAKLYK [tavyrdamaklyk], iº ady. Tabyrdamak ýagdaýy.

TABYRDAMAZLYK [tavyrdamazlyk], iºl. Tabyrdamak hereketini etmezlik.

TABYRDAºMAK [tavyrdaºmak], iº ady. Bile tabyrdamak, köp bolup tabyrdamak. *Tabyrdaşyp galan taýçanaklar, göýä bir zatdan ürken ýaly, ümdüzine tutdurdylar.*

TABYRDATMAK [tavyrdatmak], iºl. Tabyrdyly aýak sesini çykarmak.

TABYRDAÝYŞ [tavyrdaýyş], iº ady. Tabyrdamak ýagdaýy. *Atlaryň tabyrdaýşy gulaga diýseň ýakymly eşidilýärdi.*

TABYRDY [tavyrdy], *s. ş. aňl. söz.* Mal-garanyň goşulyşyp çapyşmagyndan, tarsa ýerinden turmagyndan we ş. m. döreýän aýak sesiniň ady. *Mes atlaryň zarp bilen inýän ykjam toýnaklary tabyrdy turuzýar* (B. Kerbabaýew).

TABYRDYK [tavyrdyk], *at.* Şahly iri mallara, dowarlara, düýelere degýän ýokanç kesel.

TABYT [ta:vyt], *at.* Üstünde öliniň jesedini goýup götermek üçin agaçdan ýasalan enjam. *Serwiden* tabyt kylyp, gülden kepen etmek gerek ("Myraly").

TAGA [tağa], *at, k. d.* Daýy. *Tagalarym-tagalarym, Hassa bolsam, sagalaram, Eşidiň beg-agalarym, Nejebe gurbana geldim* ("Nejep oglan").

TAGAÇJYP [tağaçjyp], *at, k. d.* Geň-enaýy, ajaýyp, täsin üýtgeşik. *ºerh eýlesem, şahym, biziň ýerleri, Gör neneň tagaçjyp illeri bardyr* (Magrupy). *Mamanyň uklaman, horlaman ýatmagy örän tagaçjyp bir zat dy* (B. Kerbabaýew).

TAGALA [tağala:], *at, dini.* Belent mertebe, belent dereje, uly, belent mertebeli, Allatagala. *Hak tagala razy kyldy beýle hikmetni bizge* (Talyby).

TAGALLA [tağalla:], *at.* Bir zady berjaý etmek üçin edilýän hereket.

TAGAM [tağam], *at.* **1**. Daşky ýedi duýgynyň agzyň nemli bardasy tarapyndan duýulýan görnüşi. **2**. Naharyň, her bir iýilýän iýmitiň we ş.m. agzyň, diliň bilen duýulýan aýratynlygy. *Palawyň tagamy gaty gowy eken.* **3.** º*ahyr.* Nahar. *Tagam berseň, bergil aja, Daýangyn egri gylyja* ("Görogly"). **4**. göç.m. Bir zatdan alynýan lezzet, dat, eºret. *Leb üstüne leb goýup sen, zerre tagam bilmediň* (Magtymguly).

TAGAM-LEZZET [tağam-lezzet], *at.* **1**. Iýmitiň ýa-da ir-iýmişiň we ş. m. zadyň agzyňa ýaraýän tagamy, onuň zelleti. *Bu hem çörek ornuna getirilen zat bolmaga çemeli, tagamy-lezzeti ýokdy* (A. Gowşudow). **2**. göç. m. Bir zatdan alynýan lezzet, eşret, dat.

TAGAMLY [tağamly], *syp.* Tagamy gowy bolan, tagamy göwnüňe ýaraýan, datly. *Tagamly nahar.*

TAGAMLYLYK [tağamlylyk], *at.* Tagamy barlyk, tagamly bolmaklyk.

TAGAMNAMA [tağamna:ma], *at*. Naharlaryň atlary ýazylan sanaw kagyzy (naharhanalarda).

TAGAMSYZ [tağamsyz], *syp*. Tagamly däl. *Çorba Myradyň agzyna tagamsyz, duzsuz ýaly degdi* (B. Kerbabaýew).

TAGAMSYZLYK [tağamsyzlyk], *at.* Tagamly bolmazlyk, tagamy, lezzeti ýokluk, datsyzlyk.

TAGAM-TAGSYR [tağam-tağsy:r]: **tagam-tagsyry ýok** tagamy, zelleti ýok. *Asyl bu naharyň tagam-tagsyry ýok eken.*

TAGAN [ta:ğan], *at.* **1**. Üstünde gazan, taňka we ş. m. goýlup, nahar bişirilýän üç aýakly demir enjam. *Tagan aýagy üç bolar, biri-birine güýç bolar* (Nakyl). **2**. Oglana dakylýan at.

TAGANAÝAK [ta:ğanaýak], *at. haýwanat d.* Suwuň ýüzünde ýüzüp ýörýän, çybyna meňzeş möjejik. *Güzeriň ýüzünde taganaýaklar okgunly gaýmalaşýardy* ("Edebiýat we sungat").

TAGANÇA [ta:ğança], *at.* Kiçijik tagan. *Ojaklarda gazanlar atarylyp, tagançalarda taňkalar goýulýardy* (B. Kerbabaýew).

TAGAPYL [tağa:pyl], *at.* Kanagat, sabyr, çydam. *Tagapyl eýlegil, habar alaýyn, Eý, mahy-tabanym, ýene geldiňmi* ("Görogly").

TAGARÇYK [tağarçyk], *at*. **1**. Erkek (düýe) esrände, agzyndan çykýan böwenjik, süýrüje haltajyk. *Ullakan tagarçygyny çykaryp, haýbatly esreýärdi* (Ý. Mämmediýew). **2**. *kön. s.* Sanaç. Çopan tagarçygy çykardy. ("Kitaby dedem Gorkut").

TAGAºYK [tağaºyk], *at*. **1**. Ulanylýan zadyň çemeliligi. **2**. Bir zadyň maýy, oňaýy. **3**. Ýol, tär. *Gürrüňe başlaýmagyň tagaşygyny tapman otyrdy.*

TAGAºYKLY [tağaºykly], *syp.* Çemeli, jaýba-jaý, ýerbe-ýer, oňaýly. *Tagaşykly ýaşuly. Tagaşykly hereket.*

TAGAºYKLYLYK [tağaºyklylyk], *at*. Çemelilik, oňaýlylyk.

TAGAºYKSYZ [tağaºyksyz], *syp*. Tagaºykly däl, çemesiz, gödek, oňaýsyz. *Tut agajy tagaşyksyz yranyp, ýapraklarynyň üstünde günüň yşygyna bulduraşyp duran damjalary aşak dökýärdi* (H. Ysmaýylow).

TAGAºYKSYZLYK [tağaºyksyzlyk], *at.* Tagaºykly bolmazlyk.

TAGAT [ta:ğat], *at, ser.* **Takat**. *Tapyşyk ýaşlygyň bagtly sagady, Tapyşyk belläniň bolmaz tagady* (A. Kekilow).

◊ Tagat çekmek ýatman oturmak, oturyp geçirmek, gijäni ukusyzlykda geçirmek. *Hüwi ýaly bütin gijäni tagat çekip geçirýärdi* (N. Pomma).

TAGBYR [tağvy:r], *at, k. d.* Ýorgut (görlen düýş hakynda). *Bu düýşüň tagbyryn bir-bir ýorayýn, Sabyr eýlegil indi geler Ezberiň* ("ºasenem-Garyp").

bir zada çydam etmek, döz gelmek.

TAKGA I, *at, gepl. d.* Tahýa. *Kemal jan takgasyny gyşardyp, öýlerinie tarap eňdi.*

TAKGA II: takga jany çykmak birden ölmek.

TAKGAZ [takga:z], *at.* Bedenineň uzynlygy 35-40 sm ýetýän teňňeli deňiz balygy. *Balykçylar bu ýyl takgaz balygyny tutmaklyga geçen ýylkysyndan ir çykdylar* ("Türkmenistan").

TAKGYLDAMA [takgyllama], *iş ady.* Takgyldamak ýagdaýy.

TAKGYLDAMAK [takgyllamak], *işl.* Tarkyldyly ses çykmak, takgyldyly seslenmek.

TAKGYLDAMAKLYK [takgyllamaklyk], *iş ady.* Takgyldamak ýagdaýy.

TAKGYLDATMAK [takgllatmak], *işl.* Takgyldyly seslendirmek.

TAKGYLDAÝYŞ [takgyllaýyş], *iş ady.* Takgyldamak ýagdaýy.

TAKGYLDY [takgylly], *at.* Gaty zatlaryň biri-birine degmegi bilen döreýän sesiň ady. *Çekijiň takgyldysy.*

TAKLADYŞ [takyladyş], *iş ady.* Taklamak ýagdaýy.

TAKLAMA [takylama], *iş ady.* Taklamak ýagdaýy.

TAKLAMAK [takylamak], *işl.* **1**. Gysgançlyk, husytlyk etmek, bar hem bolsa, ýok diýip oturmak. *Suhan gatynyň şunça zadyň arasynda taklap oturşyna öz içinden gahary gelip: - Ýeri, Suhan aga, dünýäde näme gep-gürrüň eşidýärsiňiz - diýdi* (H. Derýaýew). **2**. *göç. m.,* Birden ölmek . *Taklap jany çykdy.*

TAKLAMAKLYK [takylamaklyk], *iş ady.* Taklamak ýagdaýy.

TAKLATDYRMAK [takylatdyrmak], *işl.* Gaty jisimleri biri-birine urup, takgyldyly ses çykartmak.

TAKLATGY [takylatdy], *at.* Iki setir edilip gazylan on iki sany çukurjygyň hersine dört sany gumalak salnyp, iki adam bolup oýnalýan milli oýun.

TAKLATMAK [takylatmak], *iş ady.* Gaty zat bilen başga bir gaty zady urmak.

TAKLAÝYŞ [takylaýyş], *iş ady.* Taklamak ýagdaýy.

TAKMYN [takmy:n], *syp.* Çak bilen, çen bilen, takmynan. *Ol özüniň täze tanşyny kellesi bilen ümläp görkezdi we takmyn şeýle gürrüň berdi* (A. Durdyýew).

◊ **Takmyn sanlar** düýp sanlaryň yzyna *-lar*, *-ler* san goşulmasy, soňra bolsa *-ça*, *-çe* söz ýasaýjy goşulma goşulyp aňladylýan sanlar. *Meselem: onlarça, ýüzlerçe, müňlerçe.*

TAKMYNAN [takmy:na:n], *hal., ser.* **Takmyn**. *Ärheleý takmynan salgy alyp ýola düşdi* (N. Saryhanow).

TAKRAMA [takyrama], *iş ady.* Takramak ýagdaýy.

TAKRAMAK [takyramak], *işl., ser.* **Taňkyramak**. *Ýap takrap gurap gidipdir.*

TAKRAMAKLYK [takyramaklyk], *iş ady.* Takramak ýagdaýy.

TAKRAŞMAK [takyraşmak], *işl., ser.* **Taňkyraşmak**. *Bedreleriň ählisi takraşyp ýatyr.*

TAKRATMAK [takyratmak], *işl., ser.* **Taňkyratmak**. *Çäýnegi takradyp goýmak.*

TAKRAÝYŞ [takyraýyş], *iş ady.* Takramak ýagdaýy.

TAKSI [taksy / ta:kys], *at.* Kireý puly esasynda ýolagçy gatnadýan, ýük daşaýan maşyn.

TAKSIÇI [taksyçy / ta:kysçy], *at.* Taksi sürüji.

TAK-TAK, *s. ş. aňl. söz.* Takgyldyly ses. .

◊ **Tak-tak etmek** takgyldyly ses çykarmak. *Tak-tak etdim, dalak iýdim, Pök-pök etdim, böwrek iýdim* ("Türkmen halk ertekileri").

TAKWA [takwa:], *syp.* Dindar, namazhon, dini däp-dessura uýýan. *Özüni takwaýy bilip, agýar bolgan sopular* (Misgingylyç).

TAKWALYK [takwa:lyk], *at.* Namazhonlyk, dindarlyk. *Ol aýalyň takwalygy, hudaýparazlygy, nämähreme ýüzüni görkezmeýäni hakynda dabara bilen gürrüň edişipdirler* (B. Kerbabaýew).

TAKWASYRAMA [takwa:syrama], *iş ady.* Takwasyramak ýagdaýy.

TAKWASYRAMAK [takwa:syramak], *işl.* Takwa adam bolan bolmak, özüňi takwa adam edip görkezjek bolmak. *Daşyndan göräýmäge takwasyrap gezip ýörendir weli, Garýagdy sopy her iş eder diýseler ynanaýmalydyr* (A. Gowşudow).

TAKWASYRAMAKLYK [takwa:syramaklyk], *iş ady.* Takwasyramak ýagdaýy. *Oňa takwasyramaklyk nämä gerek bolduka?*

TAKWASYRAÝYŞ [takwa:syraýyş], *iş ady.* Takwasyramak ýagdaýy. *Men onuň takwasyraýşyny halamadym.*

TAKYK, *at.* **1**. *kön. s.* Towuk. **2**. Müçe hasabynda onunjy ýylyň ady.

TAKYK [ta:ky:k], *syp.* Has dogry, doly, anyk, hakyky. *Takyk maglumat.*

◊ **Takyk ylymlar** matematika esaslanýan ylymlar.

TAKYKLAMA [ta:ky:klama], **1**. *iş ady.* Anyklamak, takyklamak ýagdaýy. **2**. *at.* Takyklaýjy düzediş. *Ol meselä takyklama girizmek gerek.*

TAKYKLAMAK [ta:ky:klamak], *işl.* Takygyna, anygyna ýetmek, anyklamak.

TAKYKLAMAKLYK [ta:ky:klamaklyk], *iş ady.* Takyklamak ýagdaýy.

TAKYKLANMAK [ta:ky:klanmak], *işl.* Bir mesele, bir zat, waka anyklanmak, bilinmek. *Myhmanlaryň bu ýere geljegi-gelmejegi takyklandy.*

TAKYKLAŞDYRMAK [ta:ky:klaşdyrmak], *işl.* Ýüze çykan meseleleri anyklap çykmak.

TAKYKLAŞMAK [ta:ky:klaşmak], *işl.* Ýüze

TAGTABITI [tağtaviti], *at*. Jandarlaryň gany, ösümlikleriň şiresi bilen iýmitlenýän mugthor mojejik.

TAGTAÇA [tağtaça], *at.* Üstünde oturmak, ýatmak üçin tagtadan edilen ýörite seki, meýdança.

TAGTALAMA [tağtalama], *iş ady.* Tagtalamak ýagdaýy.

TAGTALAMAK [tağtalamak], *işl.* Tagta bilen örtmek, ýapmak.

TAGTALAMAKLYK [tağtalamaklyk], *iş ady.* Tagtalamak ýagdaýy. *Tamyň üstüni tagtalamak.*

TAGTALANMAK [tağtalanmak], *işl.* Tagta bilen ýapylmak. *Tamyň üsti tagtalandy.*

TAGTALAŞMAK [tağtalaºmak], *işl.* Tagtalamaga kömekleşmek. *Ol ýoldaşynyň öýüni tagtalaşdy.*

TAGTALATDYRMAK [tagtalatdyrmak], *işl.* Tagta bilen örtdürmek, ýapdyrmak.

TAGTALATMAK [tağtalatmak], *işl.* Tagta bilen ýapdyrmak, tagta bilen örtdürmek.

TAGTALAÝYŞ [tağtalaýyş], *iş ady.* Tagtalamak işi.

TAGTLABERMEK [tağytla:vermek], *işl*. Tagtlamaga girişmek.

TAGTLAMA [tağytlama], *iş ady.* Tagtlamak işi. *Ýeriň tagtlama wagty gelipdir.*

TAGTLAMAK [tağytlamak], *işl.* Ýere suw tutup, tagt edip goýmak. *Ol ýerini tagtlady.*

TAGTLAMAKLYK [tağytlamaklyk], *iş ady.* Tagtlamak ýagdaýy.

TAGTLAMAZLYK [tağytlamazlyk], *işl.* Tagt edip goýmazlyk.

TAGTLAÝYŞ [tağytlaýyş], *iş ady.* Tagtlamak ýagdaýy.

TAGTY-TÄÇ [tağty-tä:ç], *at, ser.* **Tagt I**.

TAGZYM [tağzy:m], *at.* Hormat, baş egmeklik. *Ol üç ýola tagzym kyldy* ("Zöhre – Tahyr"). *Ol iki ilçi gelip, Hojamberdi hanga tagzym bile salam berdi* ("Hojamberdi han").

◊ **Tagzym etmek** baş egip hormatlamak. *Görogly dagynyň yzyndan ýetip, tagzym edip, salam berdiler* ("Görogly").

TAGZYM-TOWAZYG [tağzy:m-towa:zyğ], *at, ser.* **Tagzym**. *Şol wagt Gara batyr Zöhräniň öňüne geçip, tagzym-towazyg bilen arzy-halyny sözläp, Zöhrä garap, bäş keleme söz diýdi* ("Zöhre – Tahyr"). *Mämmet han patyşanyň gaşyna baryp, tagzym-towazyg bilen iki bükülip salam berdi* ("Saýatly – Hemra").

TAHALLUS [tahallu:s], *at, k. d., ser.* **Lakam**. *Ismim idi Nurmuhammet Garyp, Sözde tahallusym erdi Andalyp* (Andalyp).

TAHMYS [tahmy:s], *at.* Şygyr düzmegiň bir täri (başga bir şahyryň iki setirli gazalynyň öňünden şonuň bilen kybapdaş üç setir goşup, muhammes (bäşleme) ýasama). *Andalyp Nowaýa öýkünip, birnäçe tahmys döredipdir.*

TAHYL I, *at.* Stoluň we ş. m. ownuk zatlar salynýan çekeri. *Başlyk stoluň tahylyny çekip, ondan bir kagyz aldy.*

TAHYL II, *at.* Galla, däne. *Tahylny topraga garsaň, Özünden kän behm eder* (Mätäji).

TAHÝA, *at.* Gaýmalanyp hem-de keşdelenip tikilen baş gaby, börük. *Gyzym, gyzlaryň hany, Gyzym tiker tahýany* (Hüwdi). *Kiçijik oglan kiçijik tahýa geýer* (Matal, Jogaby: barmak we oýmak).

TAHÝAÇA, *syp.* Başyna tahýa geýen, başy tahýaly. *Eýwanyň öňündäki ak öýleriň işiginde kellesi tahýaça bir ýetginjek oglan durdy* (A. Gowşudow).

TAHÝALYK, *syp.* Tahýa tikmek üçin niýetlenen (mata). *Ynha size köýneklik hem tahýalyk getirin* (O. Täçnazarow).

TAKAL, *at*. Biderek söz, boş, ugursyz gürrüň.

◊ **Takal okamak** boş, ugursyz gürrüň etmek. *Gyzsoltan, men-ä saňa ýene biri ýaly takal okap, gürrüň aýlap oturjak däl* (T. Gurbanow).

TAKAT [ta:kat], *at.* Adamyň çydam, sabyr etmäge bolan ukyby, sabry, karary.

◊ Takaty gaçmak bikarar bolmak, sabyr-karary gaçmak, çydamsyz, aljyraňňy ýagdaýa düşmek, biynjalyk bolmak. *Bu sözi eşidip, Selbinyýazyň takaty gaçdy* ("Saýatly – Hemra").

TAKATLY [ta:katly], *syp.* Her bir ýagdaýa çydam, sabyr edip bilýän, sabry-karary ýetýän. *Kyýas hem edil kakasy ýaly, güler ýüzlüdi, alçakdy, giňdi, takatlydy* (N. Jumaýew).

TAKATLYLYK [ta:katlylyk], *at.* Takaty, sabry-karary barlyk, sabyrlylyk. *Ol takatlylyk bilen başlap, işini soňuna çenli alyp barmaklygy başarýar* ("Nesil").

TAKATSYZ [ta:kassyz], *syp.* Takat edip bilmeýän, sabyr-kararsyz, tagapyl etmeýän. *Bahary garşy almaklyga takatsyz garaşýan Maýa garly gün uzalyp, sagat hem haýal hereket edýän ýalydy* (B. Gurbanow).

TAKATSYZLANMA [ta:kassyzlanma], *iş ady.* Takatsyzlanmak ýagdaýy.

TAKATSYZLANMAK [ta:kassyzlanmak], *işl.* Bir zat, mesele dogrusynda rahatsyzlanmak, aram-karary bolmazlyk. *Ol jorasynyň wagtynda gelmeýşine takatsyzlandy.*

TAKATSYZLANMAKLYK [ta:kassyzlanmaklyk], *iş ady.* Takatsyzlanmak ýagdaýy.

TAKATSYZLYK [ta:kassyzlyk], *at*. Takaty ýokluk, sabyr-karary bolmazlyk, sabyrsyzlyk.

TAKDYR [takdy:r], *at*. Adamyň durmuşynda onuň erkine bagly däl ýagdaýda bolup geçýän ahwalat, ykbal, täleý, kysmat, ýazgyt. *…Keýwanyň hem üçülenji tarapdan, Şolara baglyrak seniň takdyryň* (K. Gurbannepesow).

◊ **Takdyra ten bermek** başa gelenini görmek, her

Talantly ýazyjy.

TALAŇ [ta:laň], *at.* Biriniň emlägini, zadyny güýç ulanyp, zor bilen basyp alyş. *Iki göç-de bir talaň* (Nakyl).

TALAŇÇYLYK [ta:laňçylyk], *at.* Talaň bilen meşgullyk, garakçylyk.

TALAŇÇYLYKLY [ta:laňçylykly], *syp.* Talaň salynýan, talaňa düşýän.

TALAŇLY [ta:laňly], *syp.* Talaň salnan, talaň düşen. *Oňarman, iki eliňi burnuna sokup gelseň-de, başyň ölümli, malyň talaňly* (B. Seýtäkow).

TALAP, *at.* **1**. Hökmany ýerine ýetirmek şerti bilen edilýän berk buýruk. **2**. Kanuny isleg, islendik şertler. *Söwda işgärleri alyjylaryň ösen talabyny ödäp bilmelidir.* **3**. Iş, zähmet, gazanç. *Ol talap gözläp, nireleredir aýlap-ýyllap çykar giderdi* (N. Saryhanow).

◊ **Talap etmek 1**) tutanýerlilik bilen soramak. *Söz arasyna söz goşmazlygy, sözleýäne päsgel bermezligi talap edýärin* (B. Kerbabaýew). **2**) kireýine iş etmek, gazanç etmek. *Görogly düýn talap eder ýaly bir amatly ýer görüpdi* ("Görogly").

TALAPKÄR [talapkä:r], *syp.* **1**. Talap ediji. *Talapkär tomaşaçylar täze oýundan hoşal boldular.* **2**. Iş, zähmet, gazanç edýän. *Ol köp işleýän, talapkär, zähmetkeş adam.*

TALAPKÄRÇILIK [talapkä:rçilik], *at, ser.* **Talapkärlik**.

TALAPKÄRLIK [talapkä:rlik], *at.* Talap edijilik, talap bildirmeklik.

TALAPLY, *syp.* Zähmet çekip, işläp, gazanç edýän, gazançly. *Oglum, sen talaplyja ogul bolmaga çemeliň!* (Görogly").

TALAPLYLYK, *at.* Zähmet çekip, gazanç edip bilmeklik, gazançlylyk.

TALAPNAMA [talapna:ma], *at.* Birine ýa bir edara, kärhana bildirilýän, hödürlenýän talaply hat.

TALAŞ, *at, şahyr.* Iş-pişe, endik, dalaş. *El götergil beýle nähak talaşdan, Puluň köýer, janyň ýanar bu başdan* (Magtymguly).

◊ **Talaş etmek** elde baryny edip işlemek, jan etmek, dalaş etmek.

TALAŞMAK [ta:laşmak], *işl.* Bilelikde talamak, talamaga gatnaşmak.

TALATDYRMAK [ta:latdyrmak], *işl.* Biriniň öýüni, emlägini başga birine zorluk bilen aldyrmak.

TALATMAK [ta:latmak], *işl.* Talamaga mejbur etmek, talamaga ýol bermek.

TALAWLAMA [talowlomo], *iş ady.* Talawlamak ýagdaýy. *Ol taýagynyň talawlamasyny barha çaltlandyrýardy.*

TALAWLAMAK [talowlomok], *işl.* Eýläk-beýläk bulamak salgylamak.

TALAWLAMAKLYK [talowlomokluk], *iş ady.* Talawlamak ýagdaýy.

TALAWLAMAZLYK [talowlomozluk], *işl.* Talawlamak hereketini amal etmezlik.

TALAWLAŞMAK [talowloşmok], *işl.* Bir zady, närsäni bilelikde orna bulamak, salgaşmak.

TALAWLATMAK [talowlotmok], *işl.* Dik galdyryp, eýläk-beýläk hereketlendirmek. *Şol barmana pyşgyryp, kellesini talawlatdy-da, iki öň aýagynyň arasyna sokdy* ("Owadan").

TALAWLAÝYŞ [talowloýuş], *iş ady.* Talawlamak ýagdaýy.

TALAÝYŞ [ta:laýyş], *iş ady.* Talamak ýagdaýy.

TALGAT [talğat], *at, k. d.* Görk, görmek, keşp. *Mahy talgat boldy gaýyp, nury iman kaýdadyr* (Allaguly Allahy).

TALGATLY [talğatly], *syp., k. d.* Görkli, görmekli. *Apytap talgatly husny meşhuryň, Bir şirin tilliniň dagy men, dagy* ("Şasenem – Garyp").

TALH, *syp.* Ajy. *Talha döndi agzym baly, Ösdi aýralyk şemaly* ("Şasenem – Garyp"). *Baraly, soraly, nedir ahwaly, Biziň üçin talhmy aby-zülaly* (Zelili).

TALHAN, *at.* Gowrulan una ýa-da gowurga ununa toşap garylyp taýýarlanýan iýmit. *Allaý-allaý alhanym, Bal goşulan talhanym* (Hüwdüden). *Çörek çeýneý bilmez, talhandyr aşy, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar!* (Magtymguly).

TALWAS [talwa:s], *at, ser.* **Telwas**. *...Däli köňlüm talwas eder güllere* (Kemine).

TALYP [ta:ly:p], *at*, *taryh*. **1**. Orta dini bilim berýän medresäniň okuwçysy. *Egindeş talyplar bilen bilelikde tälim almak onuň ýetip bilmeýän arzuwydy* (G. Kulyýew). **2**. Ýokary we ýörite orta bilim berýän dünýewi okuw jaýynda okaýan okuwçy. *Institutyn talyby*.

TALYPLYK [ta:ly:plyk], *at.* Talyp bolmaklyk, talybyň ýagdaýy. *Talyplyk ýyllary*.

TAM [ta:m], *at.* Gurluşyk enjamlaryndan ýaşaýyş we hojalyk bähbitleri üçin salynýan jaý, öý. *Tam üstünde tamymyz, Goşadyr eýwanymyz* (Halk döredijiliginden). *Ýykyljak tamy bir kerpiç daýamaz* (Nakyl). *Ol ýüzüni aşak salyp, ýeňsesinden iterilen ýaly göni tamyna gitdi* (A. Durdyýew).

◊ **Tamda gulak bar** ″ätiýaçly bol, habardar bol, ýuwaşrak geple, gürrüňiň eşidilmegi mümkin, başga biriniň diňlemegi mümkin″ diýen manyda ulanylýan aňlatma.

TAMA [tama:], *at.* Bir zadyň berjaý bolmagyna, amala aşmagyna bolan umyt, isleg.

◊ **Tamaň çykmak** eden tamaň, umydyň ýerine gowuşmak, düşmek. **Tamaň puç bolmak** tamaň çykmazlyk, eden umyt-arzuwlaryň hasyl bolmazlyk. **Tamaň tala daňlan ýaly bolmak** bütinleý, asla tama etmezlik. **Tamaňy üzmek (ýolmak)** tama etmegi bes etmek, umydyňy üzmek.

TAMAKIN [tama:ki:n] Tama edýän, hantama,

çykan meseläni, ýagdaýy anyklaşmak, anygyna ýetmek, çyn ýa ýalandygyny, dogry ýa nädogrudygyny bilmek işinde başga birine kömekleşmek.

TAKYKLATDYRMAK [ta:ky:klatdyrmak], *işl.* Birine bir meseläni, ýagdaýy anyklatdyrmak, anygyna ýetdirmek.

TAKYKLATMAK [ta:ky:klatmak], *işl.* Ýüze çykýan meseläniň, ýagdaýyň dogry ýa nädogrulygyny, çyn ýa ýalandygyny birine anyklatmak, barlatmak.

TAKYKLAÝYŞ [ta:ky:klaýyş], *iş ady.* Takyklamak usuly.

TAKYKLYK [ta:ky:klyk], *at.* Hakykata laýyklyk, anyklyk. *Önümçilikde takyklygy we sazlaşygy gazanmaly* ("Türkmenistan").

TAKYR, **1**. *at.* Orta Aziýa çöllüklerindäki we ýarym çöllüklerdäki toýunsow, tekiz düzlükler. *Garagumda takyr ýerler kän.* **2**. Çitimsiz kakylyp dokalan (palas hakynda). *Takyr palas.* **3**. *syp.* Düz, tekiz ýer, meýdan. *Takyr ýer.* **4**. *syp., göç. m.* Boş, hiç zatsyz. *Mekdebiň öňi eliň aýasy ýaly takyrdy.* **5**. *syp., göç. m.* Tüýsüz, saçsyz. *Takyr kelle.*

TAKYRDAMA, *iş ady.* Takyrdamak ýagdaýy.

TAKYRDAMAK, *işl.* Takyrdyly ses döremek, takyrdyly ses çykmak, takyrdyly seslenmek. *Işik takyrdanda, Sapa garry enäniň heniz hem gapynyň daş ýüzünde duranyny aňlap, gapynyň kildini ýazdyrdy* (A. Gowşudow).

TAKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Takyrdamak ýagdaýy.

TAKYRDAŞMAK, *işl.* Zatlaryň bir bada takyrdyly seslenmegi.

TAKYRDATDYRMAK, *işl.* Takyrdyly ses çykartdyrmak. *Maral boş bedräni ogluna süýredip, ony takyrdatdyrdy.*

TAKYRDATMAK, *işl.* Bir zady takyrdama derejesine ýetirmek, takyrdar ýaly etmek. *Ýanyndaky eýmenç sokyň Erňeginden ýapyşdy-da, Gara daşyn takyrdatdy* (K. Gurbannepesow).

TAKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Takyrdamak ýagdaýy. *Arabanyň takyrdaýşy.*

TAKYRDY, *at.* **1**. Gaty zatlaryň biri-birine degmegi zerarly döreýän sesiň ady. - *Küşt! - diýen sesi tagtanyň takyrdysy bilen goşulýardy* (B. Kerbabaýew). **2**. Üznüksiz atylýan tüpeň, pulemýot ýaly ýaraglaryň sesi.

TAKYRDYLY, *syp.* Takyrdap çykýan, takyrdy döredýän. *Köne araba takyrdyly ýöreýär.*

TAKYRDYSYZ, *syp.* Takyrdy döretmeýän, takyrdysy ýok. *Maşyn takyrdysyz hereket edýärdi.*

TAKYRÄLEM [takyrä:lem], *at.* Suwulgandan kiçiräk hažžygyň bir görnüşi.

TAKYRJAK, *syp.* Kiçijik takyr (ýer). *Oratdy bolsa gapylarynyň öň ýanyndaky takyrjak ýerde bir ýalpyldawujak zady oýnap ýördi* (B. Annageldiýew).

TAKYRLYK, *at.* Giden takyr ýer, takyr ýerleri köp bolan giňişlik. *Uçar käte duş gelýän gumara takyrlyklary bireýýäm geçip, häzir Garagumuň birsydyrgyn gum depeleriniň üsti bilen barýardy* (B. Gurbanow).

TAKYR-TUKUR, *s. ş. aňl. söz.* Üzlem-saplam çykýan takyrdy. *Ondan-mundan takyr-tukur eşidildi.*

TAKYRÝORGA [takyrýorğo], *at.* Ýorgalap çalt ýöreýän guş. *Gezermen takyrýorgajyklar bir ýerden gymyldaman, ganatlaryny günüň öňüne gerip, jüýjesini penalaýardy* (B. Gurbanow).

TAKY-TULUM [ta:ky-tulum], *syp.* Hondanbärsi bolup duran, ulumsy, gopbamsy. *Görseň, bir oturan taky-tulumdyr, Özünden ýokara gülüm-ýalymdyr* (A. Salyh).

TAL I, *at.* Insiz, uzyn ýaprakly, ýaýraň, çeýe şahaly agaç, söwüt. *Jylawyny bir tala ildirdi* ("Kitaby dedem Gorkut"). *Ýap boýunda biten tallar, Al ýaňakdan damar ballar* (Mätäji).

TAL II, *at. deň* ýz ç. Bogaldakdan gaýdýan dört sany ýüpüň ady.

TALA, *at. kön. s.* Horaz. *Hemme jüýje bir tala, o-da hudaý ýoluna* (Nakyl).

TALABAN [talava:n], *at, taryh.* Hakyna tutma işçi, batrak. *Olar talaban durup, goýun bakyp alan haklarynyň hem bir köpügini sowman, kakasyna getirip tabşyrardylar* (A. Gowşudow).

TALABANÇYLYK [talava:nçylyk], *at.* Talabanlyk bilen meşgullyk, biriniň garamagynda bolup, oňa hyzmat etmeklik, hakyna tutulmaklyk.

TALABEDIJILIK [talavedijilik], *at*. Talap ediş derejesi.

TALAGAR [talağar], *syp*. Goýan ýeriňde gymyldaman rahat durmaýan (gap-gaç we ş.m. hakynda). *Talagar jam.*

TALAK, *at.* Nikanyň bozulýandygy barada erkek adam tarapyndan "boş" diýen manyda aýdylýan söz. *Siz menden talak! Talak! Siz menden talak! - diýip, üç gezek gygyryp aýda-aýda gitdi* (N. Saryhanow).

◊ **Talak haty** nikanyň bozulýandygyny tassyklaýan şahadatnama.

TALAMA [ta:lama], *iş ady.* Talamak ýagdaýy.

TALAMAK [ta:lamak], *işl.* Biriniň emlägini, zadyny güýç bilen, zorluk bilen elinden almak.

TALAMAKLYK [ta:lamaklyk], *iş ady.* Talamak ýagdaýy. *Birini talamaklyk gowy zadyň üstünden eltmez.*

TALANMAK [ta:lanmak], *işl.* Emlägiň eliňden güýç bilen alynmak, emlägi talaňçylara eliňden aldyrylmak.

TALANT [tala :nt], *at.* Aýratyn zehin, özboluşly ukyp. *Her kim öz ugruna talantdyr, / talant!* (G. Ezizow).

TALANTLY [tala:ntly], *syp.* Talanty bar bolan.

ýagdaýy.

TANAPLANMAK, *işl.* Tanap bilen daňylmak, baglanmak. *Eşek tanaplandy.*

TANAPLAŞMAK, *işl.* Tanap bilen mallary, zatlary daňyşmak, tanap bilen baglaşmak.

TANAPLATMAK, *işl.* Başga birine tanap bilen daňdyrmak. *Ol eşegini tanaplatdy.*

TANAPLAÝYŞ, *iş ady.* Tanaplamak ýagdaýy.

TANATMAK, *işl.* **1**. Biriniň kimdigini, bir zadyň nämedigini bildirmek. **2**. Halk, il içinde özüni belli etmek. *Ýagşylykda ile özün tanadan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar* (Magtymguly). **3**. Birini başga biri bilen tanyş etmek.

TANAÝYŞ, *iş ady.* Tanamak ýagdaýy.

TANBUR [tanbu:r], *at.* Uzyn sapy, kiçijik kädisi, on alty-on dokuz sany perdesi, üç sany kirşi bolan gadymy kirişli saz guraly. *Tanbur alyp beýik nagra çaldyrsam, Ýa reb, habar bilerinmi, ýar, senden* (Magtymguly).

TANGYR [tanğyr], *syp.* Öň gören zadyny soň gowy seljerip, tanap bilýän. *Tüweleme, sen-ä gaty tangyr ekeniň!* (A. Durdyýew).

TANGYRLYK [tanğyrlyk], *at.* Öň gören zadyňy soň gowy tanap bilijilik. *Oňa tangyrlyk bilen ýiti-ýiti garady* (G. Kulyýew).

TANK [taňk], *at, harby.* Top hem-de pulemýot bilen ýaraglandyrylan, tutuş demirden zynjyr tigirli, ok geçmeýän söweş maşyny.

TANKÇY [taňkçy], *at, harby.* Tank goşunlarynyň esgeri, tank sürýän esger.

TANKYDY [tanky:dy / taňkydy], *syp.* Tankyda degişli, tankyt häsiýetli, tankytly.

TANKYT [tanky:t / taňky:t], *at.* **1**. Birine ýa-da bir zada baha bermek üçin derňemek, ara alyp maslahatlaşmak. *Edebi tankyt.* **2.** Kemçilikleri ýüze çykarmak üçin edilýän düýpli bellikler.

TANKYTÇY [tanky:tçy / taňky:tçy], *at.* **1**. Biriniň edýän işini, hereketini, özüni alyp barşyny tankyt edýän adam. **2**. Çeper eserlere tankydy göz bilen garaýan we baha berýän edebi işgär.

TANKYTÇYSUMAK [tanky:tçysumok / taňky:tçysumok], *at.* Bolgusyz tankytçy, zoraýakdan tankytçy boljak bolýan adam. *Garýagdynyň dosty tüýs gybatçydy, tankytçysumakdy* (A. Kowusow).

TANKYTLAMA [tanky:tlama / taňky:tlama], *iş ady.* Tankytlamak ýagdaýy.

TANKYTLAMAK [tanky:tlamak / taňky:tlamak], *işl.* Tankyt etmek, biriniň ýa-da bir işiň kemçiliklerini, ýalňyşlaryny aýtmak.

TANKYTLAMAKLYK [tanky:tlamaklyk / taňky:tlamaklyk], *iş ady.* Tankytlamak ýagdaýy.

TANKYTLANMAK [tanky:tlanmak / taňky:tlanmak], *işl.* Tankyda sezewar bolmak, tankyt edilmek, ýazgarylmak. *Ýöne welin bu ýerde tankytlanan ýoldaşlar näderkäler* (B. Pürliýew).

TANS [tanys], *at.* **1**. Sazly ýerine ýetirilýän sazlaşykly hereketlerden durýan sungat. *Ýaşlar tans edýärler.* **2**. *gepl. d.* Köpçülikleýin tans edilýän ýer. *Ol joralary bilen tansa gitdi.*

◊ **Tans edersiň** etmäbilseň etme, etmejek bolubam gör. *Meniň diýenimi etmän tansam edersiň.* **Tans etmek** tansy ýerine ýetirmek.

TANSÇY [tanysçy], *at.* Tans oýnuny ýerine ýetirýän, ökde tans edýän adam. *Siz ilkinji suratda gyzlaryň tansçylar toparyndan birnäçesiniň hytaý tansyny ýerine ýetirişini görýärsiňiz* ("Nesil").

TANSÇYLYK [tanysçy], *at.* Tans sungaty. *Tansçylyk mekdebi.*

TANŞYLMAK, *işl.* Biri-biriň bilen tanyşlyk açmak. *Köplenç, soraşyk-ideşik üsti bilen tanşylýar.*

TANYG [tanyğ], *kön. s.* **1**. *syp.* Mälim, belli, äşgär. **2**. *at.* Şaýat.

TANYMAL, *syp.* Tanamaga ökde, tangyr.

TANYMAL [tany:mal], *syp.* Zähmetde, işde we ş. m. zatlarda özüni tanadan, ile belli, meşhur bolan.

TANYMALLYK [tany:mallyk], *at.* Zähmetde, işde we ş. m. ile bellilik, meşhur bolanlyk.

TANYŞ-BILIŞLIK [tanyş-vilişlik], *at.* Tanyşlyk, ýakyn gatnaşykda bolmaklyk.

TANYŞDYRMAK, *işl.* Birini bir närse, mesele, ýagdaý we ş. m. bilen tanyş etmek. *Men ony bir gyz bilen tanyşdyrdym. Men seni bir adam bilen tanyşdyraýyn* (B. Seýtäkow).

TANYŞLYK, *at.* **1**. Bir iş, ýagdaý we ş. m. zat bilen öňden tanyş bolmaklyk. *Radio bilen tanyşlygyň barmy? - diýip, ondan sorady* (A. Gowşudow). **2**. Biri-birini tanaýan, tanyş adamlar arasyndaky gatnaşyk. *Hal Mergen bolsa häzirki tanyşlyga juda şatlanyp öz ýerinde galdy* (A. Gowşudow).

◊ **Tanyşlyk açmak** gatnaşygy ýola goýmak, tanyşmak. *Siziň bilen tanyşlyk açanyma örän şatdyryn.*

TANYŞMAK, *işl.* **1**. Bir mesele, iş we ş. m. bilen tanyş bolmak. *Hem-ä gezim boldugy bor, hemem köp ýerler bilen tanşarsyň* (R. Gelenow). **2**. Biri bilen tanyşlyk açmak. **3**. *Tanyşmak* işliginden soň *durmak* kömekçi işligi gelip, düzümli işlik ýasalýar: **Tanşyp durmak** wagtal-wagtal tanyşmak; birsyhly tanyşmak. *Köpden bäri lukmançylyk bilen meşgullanmaýandygyma garamazdan, häzirkizaman lukmançylygyndaky özgerişlikler, medisina tehnologiýalary bilen tanşyp durmagy dowam etdirýärin* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

TANYŞMAKLYK, *iş ady.* Tanyşmak ýagdaýy. *Bize onuň bilen tanyşmaklyk zerur gerek.*

TANŞYLMAK, *işl.* Biri-biriň bilen tanyşlyk açmak. *Soraşyk-ideşik üsti bilen tanşylýar* (A. Gowşudow).

umydygär. *Salamy alaryn, sorap almaryn, Bermeseler bolmarynam tamakin* (G. Daşgynow).

TAMAKINLIK [tama:ki:nlik] Tamakin bolmaklyk, umydygärlik, hantamaçylyk. *Şükür eýle, kanagat kyl berenne, Tamakinlik eýläp ýörmek ne derkar* (Çary Afzal).

TAMBUR [tambu:r]**,** *at, ser.* **Tanbur**. *Şol sagat özüni toýhanaga ýetirip görse, tambur owazy gelýär* (″Asly-Kerem″).

TAMDYR, *at*. Çörek bişirmek üçin toýun palçykdan ýa-da kerpiçden depesi açyk gümmez şekilinde ýasalýan ojak. *Tamdyr gyzanda ýap* (Nakyl). *Gowrulan etiň ysy, tamdyrda bişýän çöregiň ysy bilen goşulyşyp burugsaýardy* (A. Gowşudow).

◊ **Tamdyr suwy** tamdyrda çörek bişirilende tamdyryň howruny peseltmek, şeýle hem tamdyrdan ýaňy çykarylan çöregiň ýüzüne sepmek üçin ulanylýan suw. *Ene gyzyna: ¸Maňa tamdyr suwy getir!¸ diýip gygyrdy.*

TAMDYRA, *at, sung.* Iki kirişli türkmen milli saz guraly, dutar.

TAMDYRAÇY, *at*. Tamdyra çalýan sazanda.

TAMDYRÇY, *at.* Tamdyr ussasy, külalçy.

TAMDYRLAMA, *iş ady.* Tamdyrlama ýagdaýy.

TAMDYRLAMAK, *işl*. Tamdyrda et, balyk, gutap ýaly zatlary bişirmek, taýýarlamak. *Balygy tamdyrlamak gerek.*

TAMDYRLAMAKLYK, *iş ady.* Tamdyrlamak ýagdaýy.

TAMDYRLAŞMAK, *işl.* Et, balyk, gutap ýaly zatlary tamdyrda bişirmäge kömek etmek.

TAMDYRLAÝYŞ, *iş ady.* Tamdyrlamak usuly. *Onuň balygy tamdyrlaýşy bilen bişirişi maňa ýarady.*

TAMDYRLY, *syp.* Tamdyry bar bolan. *Tamdyrly öý – döwletli öý* (Nakyl).

TAMDYRLYK, *syp.* Tamdyrda bir gezek bişirer ýaly taýýarlanan ýa-da niýetlenen (hamyr, un, odun-çöp).

TAMDYRODUN [tamdyro:dun], *at.* Tamdyrtowy.

TAMDYRSYZ, *syp.* Tamdyry bolmazlyk, tamdyry ýok bolan.

TAMDYRSYZLYK, *at*. Tamdyry bolmazlyk, ýokluk. *Indi tamdyrsyzlykdan kösenmeýäris.*

TAMDYRTOWY, *at*. Çörek bişirmek üçin tamdyrda ýakar ýaly odun-çöp.

TAMDYRTOWULYK [tamdyrtowuluk], *syp*. Tamdyrtowy eder ýaly gerek bolan (odun-çöp). *Ol hamyr edensoň, tamdyrtowulyk taýýarlamaga durdy.*

TAMGA [tamğa], *at, kön. s., ser.* **Tagma**.

TAMLYK [ta:mlyk], *at.* Tamyň köp salnan ýeri, birtopar tamly ýer. *Köne tamlyklar.*

TAMMAN [tamma:n], *at.* Balak.

TAMŞANDYRMAK [tamşannyrmak], *işl.* Tamakin etmek, agzyny suwartmak. *Ol gowrulan etiň ysyny alyp, agzyny tamşandyrdy.*

TAMŞANJYRAMAK, *işl.* Az-kem tamşanmak. *Ol tamşanjyrap, birnäçe gezek suw owurtlady* (“Türkmenistan”).

TAMŞANMA, *iş ady.* Tamşanmak ýagdaýy.

TAMŞANMAK, *işl.* **1**. Tamakin bolup, agzyňy suwartmak, ýuwdunmak. *Ol gyzjagazyň sebedini görende, işdämenlik bilen tamşandy* (B. Gurbanow). **2**. Azajyk iýmek, garbanmak, döwüm-dişlem iýmek.

TAMŞANMAKLYK, *iş ady.* Tamşanmak ýagdaýy.

TAMŞANYŞ, *iş ady.* Tamşanmak ýagdaýy.

TAMŞANYŞMAK, *işl.* Köp bolup tamşanmak.

TAM-TARSY [ta:m-tarsy], *at.* Köp sanly jaý, tam, jaýlar toplumy.

TAMUG [tamu:ğ], *at, k d., ser.* **Tamy**. *Behişt gaçyp çykmyş arşyň öýüne, Tamug gorkup inmiş ýeriň teýine* (Magtymguly).

TAMY, *at.* Dini düşünjä görä, günäli adam ölensoň, onuň janynyň o dünýäde jezalandyrylýan ýeri, dowzah, jähennem. *Jaýyň bolar tamy-dowzahy-sakar, Eger ýaman bolsa päl, Amangeldi* (Baýly şahyr).

◊ **Tamy ýaly** örän yssy, gyzgyn (jaýyň içi hakynda).

TANA [ta:na] **I**, *at.* Burnuň iki sany daşky deşigi. *Bir namardyň maljagazy ösende, Tanasy ýellenip, özün tanamaz* (Şeýdaýy).

TANA [ta:na], *at.* **1**. *ýerli g.* Göle. *Gyzym-gyzym gyz tana, Gyzyma geler ýüz tana* (Hüwdüden). **2**. Adamyò burnunyò deşiginiò daş yüzüniò galyp duran ýeri.

TANALMAK, *işl.* Bilinmek, belli bolmak.

TANAMA, *iş ady.* Tanamak ýagdaýy. *Ony tanama gerekmi?*

TANAMAK, *işl.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň özüňe tanyşdygyny ýa-da bilinýän zatdygyny bilmek. **2**. Biri ýa-da bir zat hakynda haýsydyr bir maglumatlar almak, gowulygyny ýa-da erbetligini öz ýanyňdan bilmek. *Ýigidi dostundan tana* (Nakyl).

TANAMAKLYK, *iş ady.* Tanamak ýagdaýy.

TANAMAZLYK, *işl.* Tanap durmazlyk, tanap bilmezlik.

TANAP, *at*. **1**. Ýüňden, çöpürden, zygyr süýüminden, kendir soýkasyndan işilen gysgarak ýüp. *Taýhar tanapynyň ýetdiginden şol gelýän gara bakan urundy* (B. Kerbabaýew). **2**. Gektaryň bäşden bir bölegine barabar bolan ýer ölçegi, ini-boýy 60 arçyna deň bolan ýer bölegi. *Kakasyndan galan bir tanap ýere Ýaban her ýyl bugdaý ekýär* (O. Ödäýew).

◊ **Tanap tutmak** ýeriň çägini, meýdanyny tanap bilen ölçäp takyklamak. **Tanapyndan çekmek** birine haý-küş etmek, öz ugruna goýbermezlik.

TANAPLAMA, *iş ady.* Tanaplamak ýagdaýy.

TANAPLAMAK, *işl*. Tanap bilen daňmak, baglamak.

TANAPLAMAKLYK, *iş ady*. Tanaplamak

TAPAWUTLY [tapa:wutly], *syp.* Beýlekilerden üýtgeşik, parhly, tapawut edýän. *Beýlekilerden tapawutly eser.*

TAPAWUTLYLYK [tapa:wutluluk], *at.* Tapawudy barlyk, beýlekilere meňzeş dällik, üýtgeşikligi barlyk, parhlylyk.

TAPAWUTSYZ [tapa:wussuz], *syp.* Beýlekilerden üýtgeşik tapawudy bolmadyk, özgelerden parhly bolmadyk, tapawut etmeýän, meňzeş. *Atlar üçin bu ýol tapawutsyzdy* (A. Gowşudow).

TAPAWUTSYZLYK [tapa:wussuzluk], *at.* Tapawudy bolmazlyk, beýlekilerden üýtgeşik ýeri bolmazlyk, özgelerden parhy bolmazlyk, tapawut etmezlik, meňzeşlik. *Goýunlardaky tapawutsyzlyk ýaş çoluk üçin kynçylyk döredýärdi.*

TAPBA, *hal.* Birden, duýdansyz. *Bu sözlere gyzyň ýüzi nar ýaly gyzaryp, gawun iýmesini tapba kesdi* (T. Gurbanow).

TAPBAT [tapba:t], *at.* Eliň aýa tarapy, eliň iç ýüzi.

TAPBATLAMA [tapba:tlama], *iş ady.* Tapbatlamak ýagdaýy.

TAPBATLAMAK [tapba:tlamak], *işl.* Peliň, ýeriň, raýyşyň we ş. m. ýüzüni piliň arkasy bilen urup endiganlamak, berkitmek. *Basylan böwedi ýene bir gezek tapbatlamagyň näme aýby bar* (B. Kerbabaýew).

TAPBATLAMAKLYK [tapba:tlamaklyk], *iş ady.* Tapbatlamak ýagdaýy.

TAPBATLANMAK [tapba:tlanmak], *işl.* Pel, raýyş, böwet we ş. m. piliň arkasy bilen urlup berkidilmek.

TAPBATLAŞDYRMAK [tapba:tlaşdyrmak], *işl.* Birnäçe gezek tapbatlamak. *Ol peliň gyralaryny pil bilen tapbatlaşdyrdy.*

TAPBATLAŞMAK [tapba:tlaşmak], *işl.* Tapbatlamak işine kömekleşmek; bilelikde tapbatlamak.

TAPBATLATDYRMAK [tapba:tlatdyrmak], *işl.* Tapbatlamagy başga birine etdirmek. *Ol pelleri oglanlara tapbatlatdyrdy.*

TAPBATLATMAK [tapba:tlatmak], *işl.* Tapbatlap berkitdirmek. *Tapbatlatmak işi.*

TAPBATLAÝYŞ [tapba:tlaýyş], *iş ady.* Tapbatlamak ýagdaýy.

TAPBYLDAMA [tapbyllama], *iş ady.* Tapbyldamak ýagdaýy.

TAPBYLDAMAK [tapbyllamak], *işl.* Tapbyldyly ses çykarmak, tapbyldyly ýöremek, tarpyldamak.

TAPBYLDAMAKLYK [tapbyllamaklyk], *iş ady.* Tapbyldamak ýagdaýy.

TAPBYLDAMAZLYK [tapbyllamazlyk], *işl.* Tapbyldyly hereket etmezlik.

TAPBYLDAŞMAK [tapbyllaşmak], *işl.* Birnäçe bolup tapbyldamak.

TAPBYLDATDYRMAK [tapbyllatdyrmak], *işl.* Ýörelende aýaklaryňy ýere gatyrak urup, tapbyldyly ses çykartdyrmak.

TAPBYLDATMAK [tapbyllatmak], *işl.* Duran ýada ýörän wagtyň aýaklaryňy ýere gaty urmak.

TAPBYLDAÝYŞ [tapbyllaýyş], *iş ady.* Tapbyldamak ýagdaýy.

TAPBYLDY [tapbylly], *at.* Ýörelende aýak sesinden ýa-da urulmakdan çykýan güňleç sesiň ady, tarpyldy. *Öýde otyrkak daşarda bir tapbyldy eşidildi.*

TAPDYRMAK, *işl.* **1**. Tapmaga mejbur etmek, tapar ýaly etmek, tapmak işini başga birine etdirmek. *Zat hemişe tapdyrar ahyryn!* (A. Gowşudow). **2**. Tapmak mümkinçiligi bolmak, tapyp bolmak. *Emma, näme üçindir, uzakdaky öri meýdanlarynda olaryň biri hem tapdyrmaýar* ("Türkmenistan"). *Gözleýän kitabym tapdyranok.*

TAPDYRTMAK, *işl.* Tapmak işini başga birine etdirtmek.

TAPGYR I, *syp.* Aňsatlyk bilen tapýan, tapagan. *Tüweleme, tapgyr ekeniň!*

TAPGYR II, *at.* **1**. Iberilýän, gelýän-gidýän, bir ýerde okadylýan adamlaryň bir gezekdäki topary, toplum. *Ýakyn günlerde ýaşlarymyzyň ilkinji tapgyry Gazagystana ugrar* ("Türkmenistan"). **2**. Bir zadyň ösüşinde, haýsydyr bir işde aýry-aýry pursatlar. **3**. Gezek, ýola, sapar. *Obanyň horazlary bolsa bir tapgyr gygyryp goýdular* (A. Durdyýew).

TAPLAMA [ta:plama], *iş ady.* Taplamak ýagdaýy.

TAPLAMAK [ta:plamak], *işl.* **1**. Gyzdyrmak arkaly çekiçläp, ýenjip ýüz çykarmak, ýiteltmek (pyçak, pil we ş. m. hakynda). *Ussa meniň kätmenimi taplaman, elime berdi* (A. Gowşudow). **2**. Ýasalan metal önümleriniň berkligini artdyrmak üçin olary gaýtadan gyzdyryp, soňra suwa, ýaga sokup suw bermek. *Bu palta gowy taplanypdyr.* **3**. *göç. m.* Durmuşda, zähmetde berkemek, bekemek, bişişmek.

TAPLAMAKLYK [ta:plamaklyk], *iş ady.* Taplamak ýagdaýy.

TAPLAMAZLYK [ta:plamazlyk], *işl.* Taplamak işi amal edilmezlik.

TAPLANMAK [ta:planmak] **I**, *işl.* **1**. Gyzdyrylyp, ýenjip ýüzi ýiteldilmek (pyçak, pil we ş. m. hakynda). **2**. Metal önümlerini gaty berk etmek üçin gyzdyryp suwa, ýaga sokup suw berilmek. **3**. *göç. m.* Berkemek, kämilleşmek, bişişmek, terbiýelenmek. *Biziň doganlagymyz otda bişip, suwda taplandy - diýip, Gajar seslendi* (N. Jumaýew). **4**. *göç. m.* Gurplanmak, daýanmak, güýje gelmek. *Oňa birneme taplaňança wagtal-wagtal ýokumly naharlar gerek* ("Edebiýat we sungat").

TAPLANMAK [ta:planmak] **II**, *işl.* Taba gelmek (ýer hakynda).

TAPLAŞDYRMAK [ta:plaşdyrmak], *işl.*

TAŇ [ta:ň] **I**, *syp.* Geň, täsin, üýtgeşik, ilde ýokluk. *Ataň eden işi älemge taňdyr, Häli saňa şadyr, magşar gedaňdyr* (Mollanapes). *Ger gözlesem, rakyplara taň bolur* (Mätäji).

TAŇ [ta:ň] **II: taň etmek** gowy etmek, oňarmak. *Ekipsiň, taň edipsiň, ol ýorunjany ata-baba ekilmän ýatan şor ýere ekmek nämä gerek, ýer gytmy?* (A. Gowşudow).

TAŇKA, *at.* Çaý gaýnatmak üçin ýuka demirden ýasalan tüňçäniň bir görnüşi. *Ol eşeginiň içirgisini düşekçe edinip, çäkmeniniň syýy bilen taňkaň gulpundan tutup, düşekçede ornaşykly oturdy* ("Edebiýat we sungat").

TAŇK-TAŇK, *s. ş. aňl. söz.* Yzly-yzyna çykýan taňkyldyly ses. *Ussa kätmeni taňk-taňk edip, derrew bejerdi-de, ony synlamaga durdy.*

TAŇKYLDAMA [taňkyllama], *iş ady*. Taňkyldamak ýagdaýy.

TAŇKYLDAMAK [taňkyllamak], *işl.* Taňkyldyly ses çykmak, taňkyldyly seslenmek (bat bilen demir demre degenda çykýan ses hakynda). *Ussanyň çekijiniň sesi taňkyldap çykýardy* ("Watan").

TAŇKYLDAMAKLYK [taňkyllamaklyk], *iş ady.* Taňkyldamak ýagdaýy.

TAŇKYLDATDYRMAK [taňkyllatdyrmak], *işl.* Başga birine taňkyldyly ses çykartdyrmak. *Ol bedräni taňkyldatdyrdy.*

TAŇKYLDATMAK [taňkyllatmak], *işl*. Taňkyldyly ses çykartmak. *Bedräni taňkyldatmak.*

TAŇKYLDAÝYŞ [taňkyllaýyş], *iş ady*. Taňkyldamak ýagdaýy.

TAŇKYLDY [taňkylly], *at.* Tüpeň atylanda ýa-da iki sany demir biri-birine batly degende çykýan sesiň ady. *Ol atlanyp depende, uzakdan tüpeň taňkyldysy hem eşidildi* (B. Kerbabaýew).

TAŇKYRAMA, *iş ady.* Taňkyramak ýagdaýy.

TAŇKYRAMAK, *işl*. Içi suwuklykdan boşap galmak, gabyň içinde suw, nem galmazlyk, takramak. *Taňkyrap ýatan jar.*

TAŇKYRATMAK, *işl*. Gapdaky suwy alyp gutarmak, gaby boşatmak, takratmak. *Iki owurtlanda jürdegi taňkyratdy.*

TAŇLA, *at.* **1**. Ertir. *Bu gün geler çapar, azanda geler çapar, taňla geler çapar* ("Görogly"). *Bu gün munda ryzk eder sen özüňe, Taňla gara bolar roýuň çilimkeş* (Zelili). **2**. Kyýamat, ahyrzaman, ol dünýä. *Taňla ol magşar güni tarhany sen-sen bulagyň* (Mätaji).

TAŇŇYR, *at.* **1**. Suwuklyk guýulýan bokurdakly demir gap, tüňňür. *Nebit taňňyry. Süýt taňňyry.* **2**. Kir ýuwmak we ş. m. üçin ulanylýan legen.

TAŇŇYRDAMA, *iş ady.* Taňňyrdamak ýagdaýy.

TAŇŇYRDAMAK, *işl.* Taňňyrdyly ses çykmak, taňňyrdyly seslenmek, taňňyrdyly ses etmek. *Arabanyň üstündäki taňňyrlar biri-birine degip taňňyrdaýardy.*

TAŇŇYRDATMAK, *işl.* Gap-gaçlary, demirleri urup, taňňyrdyly seslendirmek. *Ol bedräniň düýbüne eli bilen kakyp, ony taňňrydatdy.*

TAŇŇYRDAÝYŞ, *iş ady.* Taňňyrdamak ýagdaýy.

TAŇŇYRDY, *at*. Taňňyr ýa-da demir gaplaryň biri-birine degmegi, urulmagy sebäpli çykýan sesiň ady. *Birden gapdaldaky howludan taňňyrdy eşidildi.*

TAŇRY, *at.* Hudaý. *Bermezek taňrydan irmezek awçy alar* (Nakyl). *Taňry üçin bu sözümni, Ol gaşy kemana ýetir* ("Hüýrlukga – Hemra").

◊ **Taňry ýalkasyn** minnetdarlyk, hoşallyk bildirilip aýdylýan alkyş.

TAP [ta:p], *at.* **1**. Ýagdaý, hal, saglyk derejesi. *Bolýar-da, öz tabyňy özüň gowy bilýärsiň - diýip goýdy* (A. Gowşudow). **2**. Ugur, ýol, usul. *Tapypdyr ol bejerginiň tabyny, Gumlaşdyryp gowaçanyň düýbüni* (A. Salyh). **3**. Ýagdaý, reje. *Tohum alşymyzam, ekiniň häzirki taby-da oňat* ("Türkmenistan"). **4**. Ýer suwarylandan soň topragyň ekmäge ýaramly bolan derejesi. *Taba gelen ýerleriň üstüni sypalap geçýän mylaýym bahar şemaly ýowşan, bozagan bilen garaganyň turşumtyk ysyny garyşdyryp getirýärdi* (A. Gowşudow).

◊ **Taba gelmek** ýer suwarylandan soň, sürüm ýagdaýyna gelmek. **Tapdan düşmek** ýagdaýy agyrlaşmak, güýçden gaçmak. **Tap getirip bilmek** döz gelmek, çydamak, razy bolmak.

TAPAN-TUPAN: tapan-tupan zady tapan ähli zatlary, näme tapsa. *Garryja aýal bolsa tapan-tupan zadyny berip, toklusyny oňat semredipdir* (Ertekiler).

TAPAR-TAPMAZ, *syp*. Özüni oňarmaýan, mätäçlik çekýän. *Biz tapar-tapmaz däl, gelin edinmäge, toý gurmaga gurbumyz ýetýär* (B. Kerbabaýew).

TAPAR-TAPMAZLYK, *at*. Özüni zordan oňarmaklyk, pukaralyk.

TAPAWUT [tapa:wut], *at.* Bir zadyň ilkinji bir zatdan aýratynlygy, parhy.

TAPAWUTLANDYRMAK [tapa:wutlonnurmok], *işl.* Bir zady beýlekiden aýyl-saýyl etmek. *Kartalary biri-birinden tapawutlandyrmak kyn, olaryň uzynlygy-da, giňligi-de bir menzeş* ("Türkmenistan").

TAPAWUTLANMA [tapa:wutlonmo], *iş ady.* Tapawutlanmak ýagdaýy.

TAPAWUTLANMAK [tapa:wutlonmok], *işl*. Tapawut etmek, tapawutly bolmak, parh etmek, parhly bolmak. *Da°yndan göräýmäge bu adamyò beýleki adamlardan tapawutlanýan ýeri ýok ýalydy* (T. Taganow).

TAPAWUTLANMAKLYK [tapa:wutlonmokluk], *iş ady.* Tapawutlanmak ýagdaýy.

TAPAWUTLANMAZLYK [tapa:wutlonmozluk], *işl.* Tapawut etmezlik.

TAPAWUTLANYŞ [tapa:wutlonuş], *iş ady.* Tapawutlanmak ýagdaýy.

tarakga gurjak bolmaň.

TARAKGY, *at, kön. s.* Bezeg, timar. *Garyp gyzyny görki bilen, baý gyzyny tarakgysy bilen* (Nakyl). *Özüne tarakgy berip ýören gyz däl, şonda-da boýdaşlaryndan saýlanyp dur* (O. Ödäýew).

TARAP, *at*. **1**. Bir zadyň belli bir ugrundaky ýer, giňişlik hem-de şol ugruň özi. **2**. "Baka, garşy" manysynda ulanylýan sözsoňy kömekçi. **3**. Gapdal, ýan. *Ol göz açyp ýumasy salymda onuň beýle tarapyna towsup geçdi* (G. Kulyýew). **4**. Biri-birine garşy bolan adam ýa-da adamlar topary. *Sen hem indi olaryň tarapyna geçdiňmi?* (B. Pürliýew). **5**. Adamyň häsiýetine degişli bolan gylyk-häsiýet, sypat.

TARAPDAR [tarapda:r], *at.* **1**. Biriniň arkasyny çalýan, ony goldaýan, tarapkeş. **2**. Bir garaýşy, pikiri we ş. m. goldaýan, oňa uýýan, ony dowam edýän.

TARAPDARLYK [tarapda:rlyk], *at.* Tarapdar bolmaklyk.

TARAPGÖÝ [tarapgö:ý], *syp.* Biriniň ýa-da özüne ýakyn adamlaryň tarapyny tutujy, arkasyny çalyjy, tarapkeş. *Bular tüýs tarapgöý, görýärmiň, Bahar hem Täjigülüň arkasyny çalyp başlady* (A. Gowşudow).

TARAPGÖÝLIK [tarapgö:ýlük], *at.* Biriniň tarapyny tutujylyk, biriniň arkasyny çalyjylyk.

TARAPLAÝYN: hemme taraplaýyn hemme tarapdan, her tarapdan, doly, jikme-jik. *Barlag gelende iş hemme taraplaýyn barlandy.* **Her taraplaýyn** *ser.* **Hemme taraplaýyn**.

TARAPLY, *syp.* Tarapy bar bolan. *Köp taraply dörtburçluk.*

◊ **Bir taraply** doly däl, çäkli. *Hüjüm bir taraplydy.* **Köp taraply** dürli, birnäçe görnüşli. *Bu günler çagalaryň köp taraply işleriniň iň bir möwç urýan pursaty* ("Mugallymlar gazeti").

TARAPYN [tarapy:n], *hal.* Tarapyndan. *Beýle zatlar Alla tarapyndyr.*

TARAŞ: taraş bermek pil bilen ýylmamak, endiganlamak, taraşlamak. *Tümüň agzynyň käbir ýerlerini gyrdaşdyryp, ýylmamaga, taraş bermäge durdy* (A. Gowşudow).

TARAŞKEPJE, *at.*Pagsany, gory tekiz gyrmak, ýylmamak üçin agzy ýasy pil, kepje.

TARAŞLAMA, *iş ady.* Taraşlamak ýagdaýy. *Indi diwaryň taraşlama işi galdy.*

TARAŞLAMAK, *işl.* **1**. Pil bilen ýylmamak, timarlamak, bejermek, endiganlamak. *Kä eline pilin alyp, taraşlardy joýasyny* (M. Seýidow). *Meret atyzlaryň arasyndaky çiljagazlary taraşlap ýördi* (B. Öwezow). **2**. Bir zada timar bermek, syntgylamak, sünnälemek. *Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, Senden soňkulara ýadygär bolar* (Magtymguly).

TARAŞLAMAKLYK, *iş ady.* Taraşlamak ýagdaýy. *Indi diwary taraşlamaklyk gerek däl.*

TARAŞLANMAK, *işl.* Pil bilen ýylmanmak, rejelenmek, bejerilmek, timarlanmak, tekizlemek. *Gyralary mazaly taraşlanan ýabyň iç ýüzi kem-kemden derläp, çaý içýän adamyň maňlaýy ýaly, derçigmäge başlady* (B. Öwezow).

TARAŞLAŞDYRMAK, *işl.* Taraşlap çykmak.

TARAŞLAŞMAK, *işl.* Köp bolup taraşlamak; taraşlamaga kömekleşmek.

TARAŞLATMAK, *işl.* Taraşlamagy başga birine etdirmek; taraşlamaga mümkinçilik bermek. *Diwary taraşlatdyk.*

TARAŞLAÝYŞ, *iş ady.* Taraşlamak ýagdaýy.

TARAŞMAN [taraşma:n], *at, gepl.d.* Laýdan, palçykdan salnan jaýyň diwarlaryny timarlaýan ussa.

TARAWA [tarawo], *at*. Her oraza aýynda, (oraza gutarýança günde) jemagat bolup, ýassy namazyndan soň we Witir namazyndan öň 20 rekagat okalýan namaz.

TARAZ [tara:z], *at.* Ýabyň, kanalyň, derýanyň suwunyň bölünýän ýeri, saka, teraz.

TARAZLAMA [tara:zlama], *iş ady.* Tarazlamak ýagdaýy.

TARAZLAMAK [tara:zlamak], *işl.* Suwy taraz arkaly bölüşdirmek.

TARAZLAMAKLYK [tara:zlamaklyk], *iş ady.* Tarazlamak ýagdaýy.

TARAZLANMAK [tara:zlanmak], *işl.* Tarazlanan ýagdaýda bolmak, tarazlanyp bölünmek. *Suw ýaplara tarazlanyp akdyryldy.*

TARAZLATMAK [tara:zlatmak], *işl*. Ýabyň suwuny tarazlara bölüp akdyrmak. *Ol suwy tarazlatdy.*

TARAZLAÝYŞ [tara:zlaýyş], *iş ady.* Tarazlamak ýagdaýy.

TARHAN, *at.* **1**. Islänini edip ýören, öz ygtyýarly, özerkli. *Bolýar, onda, sen tarhan, ötägit!* (Halk ertekisinden). **2**. Oglana dakylýan at.

◊ **Tarhan haty** (*kön.s.*) birine ýurt ýolbaşçysy tarapyndan birnäçe artykmaçlyklaryň berilýändigini tassyklaýan hat.

TARHANDÖKER [tarhannökör], *at.* Çendenaşa eli açyk, jomart, sahy.

TARHANDÖKERLIK [tarhannökörlük], *at*. Çendenaşa jomartlyk, eli açyklyk, sahylyk.

TARHANLYK, *at*. **1**. Tarhan bolmaklyk, özygtyýarlylyk, özerklilik. *Tarhanlyk başga, işe geleňsizlik başga* (B. Kerbabaýew). **2**. *ser.* **Tarhandökerlik**. *Tarhanlyk etmek.*

TARHUN [tarhu:n], *at.* Kökünden we baldagyndan köpelýän kiçijik süýri ýaprakly iýilýän köpýyllyk ot. *Ol bazardan bir bogy tarhun satyn aldy.*

TARK, *s. ş. aňl. söz.* Ýeke sapar tarkyldap çykýan ses, tarkyldy. *Haw, sen ýalňyşýarsyň - diýip, Annaguly sözüni soňlamanka, tark edip atdy* (A. Durdyýew).

TARK-TARK, *s. ş. aňl. söz.* Agaja, demre gaty

Birnäçesini ýa-da hemmesini taplap çykmak. *Ussa orak, pyçak, palta, pil ýaly gurallaryň hemmesini taplaşdyryp goýdy.*

TAPLATMAK [ta:platmak], *işl.* Taplamak işini başga birine etdirmek. *Işden gaýdyp gelen daýhanlar taplatmaga goýan pilleriniň yzyndan günüň şu wagty gelýärdiler* (A. Gowşudow).

TAPLAÝYŞ [ta:plaýyş], *iş ady.* Taplamak ýagdaýy.

TAPMAÇA I, **1**. *at, ser.* **Matal**. **2**. Jogaby oýlanylyp tapylmaly edilip düzülýän çylşyrymly oýun, kim bilmeşek. **3**. *göç. m.* Manysy öwrümli, göçme manyly söz, pikir, söz düzümi.

TAPMA, *işl.* Tapmak ýagdaýy.

TAPMAK, *işl.* **1**. Gözläp ýa-da agtaryp, bir zady ele salmak. *Tapan begener, tanan alar* (Nakyl). **2**. Pikirlenip, oýlanyp anygyny bilmek, anyklamak. **3**. Hasap etmek, netije çykarmak. *Aýdylan bellikleri dogry tapmaly.*

TAPMAKLYK, *iş ady.* Tapmak ýagdaýy.

TAPSYZ [ta:psyz], *syp.* Taby, mejaly bolmadyk, taby gaçan, halsyz, güýçsüz. *Olar tapsyz garry däl ahyry.*

TAPSYZLYK [ta:psyzlyk], *at.* Tabyň bolmazlyk, mejalsyzlyk, halsyzlyk, güýçsüzlik.

TAPYLGYSYZ [tapylğysyz], syp. Deňi-taýy bolmadyk, artykmaç; gymmat bahaly.

TAPYLMAK, *işl.* **1**. Agtarylyp, gözlenilip ele salynmak. *Täze nebit ýataklary tapyldy.* **2**. Häzir bolmak, taýýar bolmak.

TAPYNDY [tapynny], *at.* Agtarylyp, gözlenilip tapylan zat.

TAPYNMAK, *işl.* **1**. Özüň üçin bir zat tapmak, bir zatly bolmak. *Bizem özümize ogul tapyndyk* ("Görogly"). **2**. Duçar bolmak, uçramak, ýolukmak. *Bu gyzyň kakasy täze kesel tapyndy* (B. Pürliýew).

TAPYRDADYŞMAK, *işl.* Birnäçe ýa-da köp bolup yzygiderli tapyrdyly ses çykaryşmak. *Olar aýaklaryny tapyrdadyşyp, geçip gitdiler.*

TAPYRDAMA, *iş ady.* Tapyrdamak ýagdaýy.

TAPYRDAMAK, *işl.* Tapyrdyly seslenmek, ses çykmak. *Düýe tapyrdap ýerinden galdy.*

TAPYRDAMAKLYK, *iş ady.* Tapyrdamak ýagdaýy.

TAPYRDAŞMAK, *işl.* Köp bolup tapyrdamak. *Goýunlar bir zatdan ürküp, tapyrdaşyp ördüler.*

TAPYRDATMAK, *işl.* Aýaklaryňy ýere urup tapyrdy döretmek. *Okuwçylar aýaklaryny tapyrdadyp, gülüşdiler.*

TAPYRDAÝYŞ, *iş ady.* Tapyrdamak ýagdaýy.

TAPYRDY, *at.* Başly-barat ýörelende, at, eşek çapylanda çykýan ses. *Itleriň sesine we süriniň tapyrdysyna ol hem derrew oýandy* ("Mugallymlar gazeti").

TAPYR-TUPUR, *hal.* Çaltlyk bilen, örän tiz, dessine, hasyr-husur, bada-bat. *Ol aýalynyň soraglarynyň birine-de jogap bermän, tapyr-tupur ýatdy* (N. Saryhanow).

TAPYŞDYRMAK I, *işl.* Birnäçe zady yzly-yzyna tapmak. *Gerekli zatlaryny tapyşdyrdy.*

TAPYŞDYRMAK II, *işl.* **1**. Biri-birine ýelmeşdirmek, birleşdirmek. *Gapyrgamy tapyşdyrdyň-la.* **2**. Durmuş gurmak üçin gyz bilen oglany duşurmak, sataşdyrmak.

TAPYŞMA, *iş ady.* Tapyşmak ýagdaýy.

TAPYŞMAK I, *işl.* Bir zady tapmaga kömek etmek.

TAPYŞMAK II, *işl.* **1**. Biri-biriňi tapmak, biri-biriňe sataşmak. *Altyn bilen meniň şu gije şu ýerde tapyşmaly wadamyz bardy* (A. Durdyýew). **2**. Birleşmek, birikmek, sepleşmek. *Obanyň aňyrsynda iki baýyr tapyşyp, olaryň arasy jülge bolup gidýär* ("Türkmenistan"). *Gyz birden ýylgyrdy, birdenem onuň gara gaşlary tapyşdy* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Goşulyşyp durmuş gurmak, är-aýal bolmak. *Indi ikimize tapyşmaga wagt ýetdi* (A. Durdyýew).

TAPYŞMAKLYK, *iş ady.* Tapyşmak ýagdaýy.

TAPYŞYK, *at, ser.* **Duşuşyk**. *Häzirki tapyşykda ol özüni bütin dünýäniň bagtly adamsy hasap etdi* (B. Kerbabaýew).

TAR [ta:r], *at.* **1**. Köp kirişli, uly kädili, kiriş kakar bilen çalynýan halk saz guraly. **2**. Owaz döretmek üçin saz gurallaryna dakylýan ince polat sim, çig ýüpek ýa-da haýwan içegelerinden taýýarlanýan kiriş. *Gyjakçylar çalsa elde baryny, Sen çekýärsiň tamdyranyň taryny* (N. Pomma). **3**. *şahyr.* Saçyň, ýüplügiň we ş. m. bir gaty, dini. *Baglanandyr boýnum taryna gyzyň* (Mätäji).

◊ **Taryna kakmak** pikirini bilmek üçin birini barlap görmek.

TARA, *at*. Öý şertlerinde ýüpek, nah mata dokamak üçin gadymdan bäri ulanylýan dokmaçylyk guraly. *Dilmaç bolsaň, araçy ýaly munuň sözüni oňa, onuň sözüni bolsa muňa ýetirmeli, meňzedip aýtsam, taranyň ikibaka argaç getirýän mäkisi bolmaly* (B. Kerbabaýew).

TARAÇ, *at, k. d.* Talaň. *Golumdaky şuňkar guşum uçurdym, Taraç aldy maly-mülküm galmady* ("Şasenem – Garyp").

◊ **Taraç etmek** talamak. *Pelek meni hasrat bile öldürip, Taraç etdi bu kerwenni sen eşit* ("Melike-Dilaram").

TARAÇY, *at.* Tara guralynda dürli el matasyny dokaýan adam, esasan, aýal maşgala.

TARAKGA, *at*. **1**. Gürpüldisi bilen duşmany gorkuzmak üçin, diňe däri doldurylan oksuz, pagtabent ýarag. *Ýüz adam seçeliň, tarakga çatladyň, oglany gorkuzyň!* ("Kitaby dedem Gorkut"). **2**. Öýe myhman çagyrylanda görülýän taýynlyk. *Meniň üçin beýle*

TARSYLDATMAK [tarsyllatmak], *işl.* Tars-tars etdirmek.

TARSYLDAÝYŞ [tarsyllaýyş], *iş ady.* Tarsyldamak ýagdaýy.

TARSYLDY [tarsylly], *at.* Ýüregiň, damaryň we ş. m. güýçli urmagy, bökmegi.

TARTARY, *at.* Gawunyň bir görnüşi. *Ol tartary gawundan birini käseledi.*

TARYH [ta:ry:h], *at.* **1**. Adamzat jemgyýetiniň geçmiş hakykatyny we dürli ýagdaýyny öwrenýän ylym. *Türkmenistanyň taryhy.* **2**. Geçmiş ýaşaýyş durmuşyna degişli ýagdaýlaryň, wakalaryň jemi, adamlaryň aňynda galan geçmiş. **3**. Tebigatyň, medeniýetiň, ylmyň yzygiderli ösüşini, üýtgeýşini öwrenýän ylym. *Sazyň taryhy. Diliň taryhy.* **4**. Biri ýa-da bir zat bilen baglanyşykly
delilleriň, wakalaryň jemi. *Biz onuň taryhyny bilýärdik.* **5**. Geçmişi öwredýän sapagyň ady.

◊ **Taryha girmek** taryhda yz galdyrmak. **Taryhyň çarhy** bolup durýan wakalaryň yzygiderli gelip-geçip durşy, zamananyň öwrülişi.

TARYHÇY [ta:ry:hçy], *at.* **1**. Taryh ylmy boýunça hünärmen. *Bu ses öz eýesini tanatdy, ol şol Ýelli üçin sawçy bolup, Pökgeniň ýanyna baran tarypçy Hojamyň sesidi* (A. Gowşudow). **2**. *gepl. d.* Taryh mugallymy.

TARYHY [ta:ry:hy], *syp.* Taryha esaslanan, taryha degişli bolan.

TARYP [ta:ry:p], *at.* Biri ýa-da bir zat baradaky öwgi, wasp, mahabat. *Söwer ýaryň tarypyny aýdaly, Gitme, ak maralym, gel maňa garşy* (Kemine).

◊ **Taryp haty** okuwçylaryň oňat ýetişigi, işgäriň oňat işländigi üçin berilýän sylag haty.

TARYPÇY [ta:ry:pçy], *at.* Bir zadyň tarypyny edýän, waspyny ýetirýän.

TARYPLAMA [ta:ry:plama], *iş ady.* Taryplamak ýagdaýy.

TARYPLAMAK [ta:ry:plamak], *işl.* Birini ýa-da bir zady taryp etmek, wasp etmek, öwmek.

TARYPLAMAKLYK [ta:ry:plamaklyk], *iş ady.* Taryplamak ýagdaýy.

TARYPLAMAZLYK [ta:ry:plamazlyk], *işl. Taryp etmezlik.*

TARYPLANMAK [ta:ry:planmak], *işl.* Tarypy edilmek, öwülmek, öwgüsi ýetmek, adyna hoş söz aýdylmak, hoş söz bilen ady tutulmak.

TARYPLATMAK [ta:ry:platmak], *işl.* Birine öwdürmek, öwgüli sözleri aýtdyrmak. *Ol dostuna ýygnakda özüni taryplatdy.*

TARYPLAÝYŞ [ta:ry:plaýyş], *iş ady.* Taryplamak ýagdaýy.

TARYPLY [ta:ry:ply], *syp.* Tarypy bolan, öwülýän, öwgüli. *Ilki Hoşgeldiniň Wüşi kel hakynda aýtjak taryply sözlerini isledi* (A. Gowşudow).

TAS I, *hal.* Tasdan, neden. *Her sapar çopanlaryň sargydyny taýýarlamak dükança tas tutuş gün diýen ýaly iş bolýardy* (G. Gurbansähedow).

TAS II: tasa getirmek delile getirmek, delillendirmek. *Özüniň ýerliksizräk beren soragyny tasa getirmäge dyryşdy* (N. Pomma).

TAS [ta:s], *at.* **1**. Tabak, gap. *Geldi Leýli bossana, tylla tasy golunda* (Talyby). **2**. Legen (kir ýuwulýan uly mis ýa-da demir gap). *Suwa gitdim tas bilen, Suw aldym höwäs bilen* (Läleden).

TASAMA [ta:sama], *iş ady.* Tasamak ýagdaýy.

TASAMAK [ta:samak], *işl.* **1**. Gorkup, ürküp gaçmak, baş bermän gitmek. *Tasan guzy ýaly ylgap gitdiler* (Ç. Aşyrow). **2**. Aldyrany bar ýaly ylgamak, hasanaklamak; howlukmaç ýöräp, ylgap gelmek, gitmek. *Gyssanan günümde gelmedik tasap, "Dostduryn" diýeni bilmedim tanap* (G. Daşgynow). **3**. Iki ýana yranmak, eýläk-beýläk ykjamak. *Towlanyp oýan-buýana, Tasar gara zülpüň seniň* (Halk aýdymyndan).

TASAMAKLYK [ta:samaklyk], *iş ady.* Tasamak ýagdaýy.

TASAMAZLYK [ta:samazlyk], *işl.* Tasamak hereketini amal etmezlik.

TASANJYRAMAK [ta:sanjyramak], *işl.* Gaharlanyp siltenjiremek, öýke edip, çalt hereket etmek. *Onsoň ol gahar bilen tasanjyrap galdy* (N. Saryhanow).

TASAŞMAK [ta:saşmak], *işl.* Bilelikde tasamak. *Ýelli bilen Wüşi kel hem tasaşyp geldiler* (A. Gowşudow).

TASATDYK, *at, k. d.* Sadaka, hudaý ýoly. *Diňle, mesgen tutan kişi çöllerde, Tasatdyk kemelse ulug illerde* (Magtymguly). *Käşgi görsem ýüzün, kylsam tasatdyk malymy* (Mollanepes).

TASATLYK, *at,gepl.d., ser.* **Tasatdyk.** *Öten-geçenlere tasatlyk bolsun!*

TASATDYRMAK [ta:satdyrmak], *işl.* Tasamaga maý bermek, ýol bermek, tasamaga mümkinçilik bermek.

TASATMAK [ta:satmak], *işl.* **1**. Ürküzip aýagaldygyna gidermek. **2**. *göç. m.* Aýagaldygyna sürmek, örän gaty sürmek. *Ol ýorgasyny tasadyp gelýärdi.* **3**. *göç. m.* Iki ýana ykdyrmak, galgatmak. *Gulpagyn tasadyp, hiç hili zadyň, Aladasyn etmän, böker ýörerdi* (A. Kekilow).

TASAÝYŞ [ta:saýyş], *iş ady.* Tasamak hereketi.

TASDAN [tassan], *hal, ser.* **Tas**. *Aýgül tasdan "meniň bilen dikleşeninden habaryň ýokmy" diýip sorapdy* (B. Kerbabaýew).

TASLAMA, **1**. *iş ady.* Taslamak ýagdaýy. **2**. *at.* Agaçdan, demirden, daşdan ýasaljak bir şekiliň, suratyň bejerilip, çekilip gutarylmadyk nusgasy, sudury. *Suratlaryň taslamasyny çekmek.* **3**. *at.* Kabul ediljek kararlaryň, permanlaryň, maksatnamalaryň, ylalaşyklaryň, beýannamalaryň ýazylan, taýýarlanylan

zat bilen urlanda yzly-yzyna çykýan sesler, tark-turk.

TARK-TURK, *s. ş. aňl. söz.* Tüpeň yzly-yzyna atylanda çykýan ses. *Häliden bäri käte bir çykýan tark-turkam ýatypdy* (A. Nazarow).

TARKYLDAMA [tarkyllama], *iş ady.* Tarkyldamak ýagdaýy.

TARKYLDAMAK [tarkyllamak], *işl.* **1**. Tarkyldyly seslenmek, tarkyldyly ses çykmak. **2**. Atylmak, göçmek (tüpeň hakynda). *Tüpeňler yzly-yzyna dört gezek tarkyldady* (B. Kerbabaýew).

TARKYLDAMAKLYK [tarkyllamaklyk], *iş ady.* Tarkyldamak ýagdaýy.

TARKYLDATMAK [tarkyllatmak], *işl.* **1**. Tarkyldyly seslendirmek. *Ol pyýada derwezäniň bir tarapyna söýenip, derwezäni tarkyldatmaga durdy* (A. Gowşudow). **2**. Atmak, atyp goýbermek. *Seniň eliňe ýarag berseler, elbetde, tarkyldadarsyň* (B. Kerbabaýew).

TARKYLDAÝYŞ [tarkyllaýyş], *iş ady.* Tarkyldamak ýagdaýy.

TARKYLDY [tarkylly], *at.* **1**. Gaty zatlar biri-birine degende çykýan sesiň ady. *Az salymdan soň gapynyň ýuwaşja kakylýan tarkyldysy ýene-de gaýtalandy* (N. Geldiýew). **2**. Tüpeň sesi. *Bir tarkyldy eşidildi.*

TARLAMA, *iş ady.* Tarlamak ýagdaýy.

TARLAMAK, *işl.* Tarryldyly seslenmek, tarryldyly ses etmek, tarryldy döremek (traktor, motor hakynda).

TARLAMAKLYK, *iş ady.* Tarlamak ýagdaýy.

TARLAŇ, *at.* Laçyna meňzeş elguş. *Tarlaň kimin dalmanyp, akyl huşum alyp sen, Her kim görse jemalyň, janyna ot salyp sen* (Mollanepes).

TARLAŞMAK, *işl.* Köpçülikleýin tarryldyly ses çykarmak. *Olar gaty-gatydan tarlaşyp, pessejikden uçýardylar* (H. Ysmaýylow).

TARLATDYRMAK, *işl.* Maşyn-motorlary tarlatmak, tarryldyly ses çykartmak.

TARLATMAK, *işl.* Tarryldyly seslendirip sürmek. *Bu günem hemişeki ýaly motoryny tarladyp geler* (T. Gurbanow).

TARLAWUK [tarlowuk], *at, ös.* Göktorla meňzeş gawunyň bir görnüşi. *Akmaňyz tarlawuklar, garrygyzlar, gülabylar ýylmanak endamlaryny tor bilen bezäp, müňlerçesi düňderilişip ýatyr* (B. Kerbabaýew).

TARLAÝYŞ, *iş ady.* Tarlamak hereketi.

TARP [taryp] **I**, *at.* Ekin ekilmän ýatan ýer.

TARP [taryp] **II**, *s. ş. aňl. söz.* Nyzam bilen aýaklar ýere urlup ýörelende, bir zat batly urlanda we ş. m. çykýan ses.

TARPA-TAÝYN [tarpa-ta:ýyn], *hal.* Birdenkä, duýdansyz. *Tarpa-taýyn aradan çykmak.*

TARPDAN [tarypdan], *hal.* Dereginde hiç zat bolmazdan, düýpgöter täzeden.

TARPLYK [taryplyk], *at.* Tarp meýdanlar, tarp ýerler, tarp meýdanyň köp ýeri. *Tarplyk alaňlar.*

TARPYLDAMA [tarpyllama], *iş ady.* Tarpyldamak ýagdaýy.

TARPYLDAMAK [tarpyllamak], *işl.* Tarpyldyly ses çykarmak, tarpyldyly ýöremek, tapbyldamak.

TARPYLDAMAKLYK [tarpyllamaklyk], *iş ady.* Tarpyldamak ýagdaýy.

TARPYLDAMAZLYK [tarpyllamazlyk], *işl.* Tarpyldyly hereket etmezlik.

TARPYLDAŞMAK [tarpyllaşmak], *işl.* Birnäçe bolup tarpyldamak.

TARPYLDATDYRMAK [tarpyllatdyrmak], *işl.* Ýörelende aýaklaryňy ýere gatyrak urup, tarpyldyly ses çykartdyrmak.

TARPYLDATMAK [tarpyllatmak], *işl.* Duran ýa-da ýörän wagtyň aýaklaryňy ýere gaty urmak.

TARPYLDAÝYŞ [tarpyllaýyş], *iş ady.* Tarpyldamak ýagdaýy.

TARPYLDY [tarpylly], *at.* Ýörelende aýak sesinden ýa-da urulmakdan çykýan güňleç sesiň ady, tapbyldy. *Böküşýär uly märeke, Çykýar gykylyk, tarpyldy* (Ç. Aşyrow).

TARRYLDAMA [tarryllama], *iş ady.* Tarryldamak ýagdaýy.

TARRYLDAMAK [tarryllamak], *işl.* Tarryldyly ses etmek, tarryldyly seslenmek, tarryldyly ses döremek, tarlamak.

TARRYLDAMAKLYK [tarryllamaklyk], *iş ady.* Tarryldamak ýagdaýy.

TARRYLDAMAZLYK [tarryllamazlyk], *işl.* Tarryldyly ses çykarmazlyk.

TARRYLDAŞMAK [tarryllaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde tarryldamak.

TARRYLDATMAK [tarryllatmak], *işl.* Tarryldyly ses çykartmak.

TARRYLDAÝYŞ [tarryllaýyş], *iş ady.* Tarryldamak ýagdaýy.

TARRYLDY [tarrylly], *at.* Maşynlaryň işleýän wagty çykýan sesiň ady. *Motoryň tarryldysy.*

TARS-TARS [tarys-tarys], *s. ş. aňl. söz.* Ýürek, damar yzly-yzyna batly uranda çykýan ses. *Ýüregim tars-tars edip urýar.*

TARSYLDAMA [tarsyllama], *iş ady.* Tarsyldamak ýagdaýy.

TARSYLDAMAK [tarsyllamak], *işl.* Tars-tars edip urmak, düňküldäp güýçli urmak, bökmek (ýürek, damar we ş. m. hakynda). *Diňşirgäp kämahal birden duryardy, Ýüregi tarsyldap, batly uryardy* (A. Kekilow).

TARSYLDAMAKLYK [tarsyllamaklyk], *iş ady.* Tarsyldamak ýagdaýy.

TARSYLDAMAZLYK [tarsyllamazlyk], *işl. Tars-tars edip durmazlyk.*

TARSYLDAŞMAK [tarsyllaşmak], *işl.* Bir wagtda tarsyldamak.

Zatlary çem gelen ýere taşlaşdyrmak bolmaz.

TAŞLAŞMAK, *işl.* Bilelikde taşlamak; zyňmaga kömek etmek.

TAŞLATDYRMAK, *işl., ser.* **Taşlatmak**. *Ol Oraza çilimini taşlatdyrdy.*

TAŞLATMAK, *işl.* Taşlamaga mejbur etmek, taşlar ýaly etmek; bes etdirmek.

TAŞLAÝYŞ, *iş ady.* Taşlamak ýagdaýy.

TATAR, *at, ser.* **Tatarlar**. *Tatar dili. Tatar edebiýaty.*

TATARLAR, *at.* Tatarystanyň esasy ilaty, ýerli halky.

TATYRDAMA, *iş ady.* Tatyrdamak ýagdaýy.

TATYRDAMAK, *işl.* Tatyrdyly ses etmek, tatyrdyly ses çykmak.

TATYRDAMAKLYK, *iş ady.* Tatyrdamak ýagdaýy.

TATYRDAŞMAK, *işl.* Köpçülikleýin tatyrdyly ses çykarmak.

TATYRDATMAK, *işl.* Tatyrdyly ses çykarmak.

TATYRDAÝYŞ, *iş ady.* Tatyrdamak ýagdaýy.

TATYRDY, *at.* Awtomat ýaly ýaraglaryň ýa-da maşyndyr motoryň döredýän sesiniň ady.

TAWUS [ta:wus], *at.* **1**. Sülgünler maşgalasyndan bolan owadan ýelekli uly guş. **2**. Gyza dakylýan at.

TAWUŞ [ta:wuş], *at.* Ses, owaz. *Tawuşy erem bilbili* (Mollanepes). *Garyndaşyň tawuşy garaňkyda belli* (Nakyl).

TAÝ I, *at.* Baýtalyň bir ýaşa çenli ýaşajyk guluny, gunany. *Hem daýymlara barýaryn, hem taýyma baş öwredýärin* (Nakyl).

TAÝ [ta:ý], *at.* **1**. Bir zada deň, laýyk gelýän, barabar. *Göwher sepýän üstünden ýigit bilen geliniň, Sahylykda taýy ýok onuň açyk eliniň* (M. Seýidow). **2**. Birine ýa-da bir zada deň-duş bolan, mynasyp bolan. *Yşk bilen açylgan bir täze gül sen, Ýusup-Züleýhanyň taýy gözel sen* (Magtymguly). **3**. Jübüt zadyň biri. *Onuň garaja öýüniň iki taý gabsasy açykdy* (A. Gowşudow). **4**. Urulýan ýüküň bir gapdaly. *Ynha, iki taý ýük, göter haýsyny göterseň* (H. Deryýew). **5**. Bir zadyň üýtgeşik görnüşi, dürli görnüşi; taslamanyň, meýilnamanyň aýry-aýry görnüşi. **6**. Tarap, gapdal, ugur. *Ol kümüş gynly gylyjynyň baljak taýyny özüne bakan öwürdi-de gobsundy* (B. Kerbabaýew).

TAÝAGATYM [taýağatym], *at.* Adamyň taýagy zyňyp bilýän aralygy. *Aralyk taýagatym ýaly ýerdi.*

TAÝAK, *at.* **1**. Goranmak we ş. m. maksatlar üçin ulanylýan düwünsiz, ýylmanak şaha bölegi. *Çopan taýagy.* **2**. *ser.* **Hasa**. *Ol taýagyna söýenip, seredip durdy* (H. Ysmaýylow).

◊ **Taýak gelýänçä – ýumruk** bir zat bilen oňşuk etmek, bary bilen bazar eýlemek. **Taýak iýmek** pugta ýenjilmek, urulmak.

TAÝAKDIKDIR [taýakdikdi:r], *at.* Birnäçe taýak dikilip oýnalýan çaga oýunlarynyň bir görnüşiniň ady. *Geliň, taýakdikdir oýnalyň!*

TAÝAKLAMA, *iş ady.* Taýaklamak ýagdaýy.

TAÝAKLAMAK, *işl.* **1**. Taýak bilen urmak. *Oglanlar derrew daşlap, taýaklap ýylany öldürdiler* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. *göç. m.* Köteklemek, tankyt etmek, igenmek. *Her gün gelip, ýüz müň taýaklap ursaň, Urduň diýip, hiç wagt namys-ar etmen* (Seýdi).

TAÝAKLAMAKLYK, *iş ady.* Taýaklamak ýagdaýy.

TAÝAKLAMAZLYK, *işl.* Taýak bilen urmazlyk.

TAÝAKLANMAK, *işl.* **1**. Taýak bilen urulmak. **2**. *göç. m.* Tankyt edilmek, köteklenmek, käýelmek.

TAÝAKLAŞMAK, *işl.* Biri-biriňi taýaklap urmak. *Olar taýaklaşyp uruşdylar.*

TAÝAKLATDYRMAK, *işl., ser.* **Taýaklatmak**.

TAÝAKLATMAK, *işl.* Taýaklamak işini birine etdirmek.

TAÝAKLAÝYŞ, *iş ady.* Taýaklamak ýagdaýy.

TAÝAKÝETIM, *at, ser.* **Taýagatym**. *Hol, taýakýetim ýerde Päkizeler ýaşaýardy* (N. Jumaýew).

TAÝBA-TAÝ [ta:ýva-ta:ý], *syp.* Taýly, taý-taý edilen, taýdaş. *Gara saçyň örülmiş, ak ýüzünde taýba-taý, Hal goýulmyş al ýaňakda, däne-däne, jaýba-jaý* (Mollanepes).

TAÝÇANAK, *at.* Bir ýaşynyň içindäki taý. *Uzak bir oýlukda dynman, ýadaman, Oýnap bir taýçanak göge bökýärdi* (R. Seýidow). *Taýçanak ýatan ýerinden galjak bolup dyzardy, ýykylardy* (O. Ödäýew).

TAÝDAN [ta:ýdan], "Nukdaýnazardan, jähetden" diýen ýaly many aňladýan sözsoňy kömekçi.

TAÝDAŞ [ta:ýdaş], *syp.* Biri-birine taý gelýän, biri-birine mynasyp, barabar bolan. *Ol seniň deňiň däl, taýdaşyň däl. Onuň bilen näme işiň bar!?*

TAÝDAŞLYK [ta:ýdaşlyk], *at.* Taýdaş, mynasyp bolmaklyk, taýdaş gelmeklik.

TAÝDYRMAK [ta:ýdyrmak], *işl.* **1**. Buzuň, garyň, suwuň üstünde typdyrmak. **2**. Ýüzdürmek. *Taýmylňy taýdyryp ýola düşeňde, Aýal erkek, oglan, gyzlar ugratdy* (N. Pomma). **3**. *göç. m.* Wezipesinden boşatmak, işden çykarmak, kowmak.

TAÝDYRYLMAK [ta:ýdyrylmak], *işl.* **1**. Taýmak, taýyp gitmek. *Oglanjyk sürçek ýerde taýdyrylyp gitdi.* **2**. *göç. m.* Wezipesinden boşadylmak, işden çykarylmak, kowulmak.

TAÝGA [ta:ýğa], *syp., ser.* **Taýgançak**. *Bu gün ýer gaty taýga, ahmal bolmaň!*

TAÝGAK [ta:ýğak], *syp., ser.* **Taýgançak**. *Bu ýer taýgak.*

TAÝGALYK [ta:ýğalyk], *syp., ser.* **Taýgançaklyk**. *Taýgalyk ýerden ýöreseň, aýagyň typyp ýykylmagyň mümkin.*

TAÝGANÇAK [ta:ýğançak], *syp.* Aýagyňy

nusgasy.

TASLAMAK, *işl.* Bir zadyň nusgasyny, suduryny taýýarlamak. *Ussa demri ýenjip otyr, Ýenjip otyr ony taslap* (M. Seýidow).

TASLAMAKLYK, *iş ady.* Taslamak ýagdaýy. *Ussa paltany otda gyzdyryp, ony taslamaklyga başlady.*

TASLAMAZLYK, *işl.* Taslamak işi ýerine ýetirilmezlik.

TASLANMAK, *işl.* Bir zadyň şekili, nusgasy bejerilip taýýarlanmak. *Bu tikilýän geýimler ilki biçimçilik bölüminde taslanýar* ("Nesil").

TASLAŞMAK, *işl.* Köp bolup taslamak, taslamaga kömek etmek.

TASLATDYRMAK, *işl.* Taslatmak işini birine etdirmek. *Ol pilini ussa taslatdyrdy.*

TASLATMAK, *işl.* Bir zadyň şekilini, suduryny taýýarlatmak.

TASLAÝYŞ, *iş ady.* Taslamak ýagdaýy.

TASMA, *at.* Inçeden uzyn edilip, gyýlyp alnan ham, gaýyş. *Tasma gamçy bolsa onuň ýagyrnysynda ýer edipdi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Tasma almak** biriniň ýa bir jandaryň hamyndan bir bölek kesip almak. *Batrak baýyň ýagyrnysyndan bir tasma aldy* ("Türkmen halk ertekileri").

TASMALY, *syp.* Tasma alnan, kesilen. *Muny nädip tassyk edip bolar?*

TASSYK [tassy:k]: **tassyk etmek 1**) gutarnykly suratda bellemek, resmi suratda tassyklamak. *Suw içipmi-içmänmi, Tassyk edip bolarmy?* (A. Alamyşow). *Meýilnamalary tassyk etmek. Wezipä bellenenligini tassyk etmek.* **2**) bir zadyň dogrulygyny ykrar etmek, güwä geçmek, şaýatlyk etmek. *Ylmy işgäriň golunyň hakykylygyny tassyk etmek.*

TASSYKLAMA [tassy:klama], *iş ady.* Tassyklamak ýagdaýy.

TASSYKLAMAK [tassy:klamak], *işl.* **1**. Makullamak, makul bilmek, kabul etmek. **2**. Bir işe, wezipä bellemek, tassyk etmek. *Ony mekdebiň direktorlygyna tassyklapdyrlar.* **3**. Subut etmek, şaýatlyk etmek. *Olar bu ýerde nebitiň bardygyny tassyklamalydylar* (Ş. Borjakow). **4**. Tassyk etmek, resmileşdirmek. *Möhüriň ýazgysyny tassyklamak.*

TASSYKLAMAKLYK [tassy:klamaklyk], *iş ady.* Tassyklamak ýagdaýy. *Indi gelnen kararlary tassyklamaklyk galdy.*

TASSYKLANMAK [tassy:klanmak], *işl.* **1**. Bir işe, wezipä, bellenmek, tassyk edilmek. **2**. Makul bilinmek, makullanmak.

TASSYKLAŞMAK [tassy:klaşmak], *işl.* Biri-biriniň aýdanyny makullamak, dogry diýip tapmak, makullaşmak, bilelikde tassyklamak. *Hawa, şeýle-le - diýşip, ýerli-ýerden onuň gürrüňini tassyklaşdylar* (A. Gowşudow).

TASSYKLATDYRMAK [tassy:klatdyrmak], *işl.* Bir zady tassyk etdirmek. *Öz aýdan sözlerini kim-de bolsa birine tassyklatdyrmak isläp: - Şeýle dälmi-aýt, Annamyrat? - diýdi* (B. Kerbabaýew).

TASSYKLATMAK [tassy:klatmak], *işl.* **1**. Bir işe, wezipä belletmek, tassyk etdirmek. **2**. Kabul etdirmek, makullatmak.

TASSYKLAÝYŞ [tassy:klaýyş], *iş ady.* Tassyklamak ýagdaýy.

TASSYKNAMA [tassy:kna:ma], *at.* **1**. Bolup geçen bir hereketiň, edilen işiň netijesi barada ýazylan resmi hat. **2**. Subutnama. *Bu sungat baýramçylygy iki ýurduň doganlygynyň aýdyň tassyknamasy boldy.*

TASYL, *at.* Bir zady etmegiň ugur-ýoly. *Meniň maşgalamyň içiniň iň bir bihepbesi, hiç zadyň usulyny-tasylyny bilmän ýöreni şu Güjükdir* (A. Gowşudow).

TAŞA, *at.* Mal-garanyň daşyna gorag üçin edilýän agyl, aýmança. *Ýylgynlardan kesip, mellekleriň gyrasyna taşa etmeklik karar edildi* ("Nesil").

TAŞLAMA, **1**. *iş ady.* Taşlamak ýagdaýy. *Eliňdäki işiňi ýere taşlamaňy bes et!* **2**. *ýerli. g.* 10-20 metr uzynlykdaky birnäçe gaňyrçakly çeňňek. *Ol balygy taşlama bilen tutdy.*

TAŞLAMAK, *işl.* **1**. Zyňyp goýbermek, oklamak. **2**. Bir zady ulanmagy bes etmek, goýmak. *Men çilimimi taşladym.* **3**. Galdyrmak, goýup gitmek. *Hiç kim obany taşlap göçmedi* ("Edebiýat we sungat"). **4**. Ýazmak, düşemek. *Dört töweregine giň edip keçe taşlap, seleň ýer etdiler* (B. Seýtäkow). **5**. Guzlamak, dogurmak. *Baýtalynyň gün-sähedi dolup, tazyň çagasy ýaly bir zat taşlady* ("Görogly"). **6**. Ýüz öwürmek, ýanynda ýaşamazlyk. *Imansyz atasyndan-a muňa rehnet bolmady, çagajykka taşlap gitdi* (T. Gurbanow). **7**. Kömekçi işlik şekilinde ysnyşyp gelýän işligi bilen hereketiň yzygider ýagdaýda gutaranlygyny aňladýar. *Ýaz ýagşy suw-sil edip taşlady* (K. Taňrygulyýew).

TAŞLAMAKLYK, *iş ady.* Taşlamak ýagdaýy. *Edip oturan işiňi taşlamaklyk gowy däl.*

TAŞLAMAZLYK, *işl.* Zyňmazlyk, äpbermezlik, ätibermezlik.

TAŞLANDY [taşlanny], *at.* **1**. Ulanylyşdan galan zat, zyňlan, taşlanan zat, zir-zibil, zyňyndy.*Ol şol günleriň birinde oňa bir warak, taşlandy dutar satyn alyp berdi* (N. Saryhanow). **2**. Peýdalanylmasy bes edilen, ulanylmaýan. *Garagumuň taşlandy guýularyny hem bihal görmeli däl* ("Edebiýat we sungat").

TAŞLANMAK, *işl.* **1**. Zyňylmak, oklanmak. **2**. Galdyrylmak, goýlup gidilmek. **3**. Düşelmek, ýazylmak.

TAŞLANTGY, *at, ser.* **Taşlandy 1**. *Meýdanlar taşlantgylar bilen hapalansa, ýokanç keseller ýaýrap biler.*

TAŞLAŞDYRMAK, *işl.* Birnäçe zady zyňyşdyrmak, zyňyşdyryp goýbermek, oklaşdyrmak.

Taýýarlyksyz.

TAÝYŞMAK [ta:ýyşmak], *işl.* **1**. Bilelikde taýmak. *Olar buzuň üstünde taýyşyp ýör.* **2** Taýmakda ýaryşmak. *Biz oglanlar bilen buzuň üstünde özara taýyşdyk.*

TAÝÝAR [taýýa:r], *hal.* Taýyn edilen, taýyn bolan, häzirlenen.

TAÝÝARLAMA [taýýa:rlama], *iş ady*. Taýýarlamak ýagdaýy.

TAÝÝARLAMAK [taýýa:rlamak], *işl.* **1**. Bir zady taýýar edip goýmak, häzirlemek, taýynlamak. *Ol myhman üçin derrew iýmek-içmek taýýarlamak bilen boldy.* **2**. Bilim berip, terbiýeläp ýetişdirmek, ösdürmek. *Täze işgär taýýarlamak.*

TAÝÝARLAMAKLYK [taýýa:rlamaklyk], *iş ady.* Taýýarlamak ýagdaýy.

TAÝÝARLANMAK [taýýa:rlanmak], *işl.* **1**. Taýýar edilmek, taýynlap bolmak, taýyn edilmek. *Ol atlaryň ýola taýýarlanandygyny aýtdy.* **2**. Taýýarlyk görmek, taýynlamak. *Biz toýa taýýarlanýarys.* **3**. Bilim berlip ýetişdirilmek, taýynlanylmak.

TAÝÝARLAŞDYRMAK [taýýa:rlaşdyrmak], *işl.* Bir zady öňünden taýynlaşdyrmak, häzirleşdirmek, taýynlaşdyryp goýmak.

TAÝÝARLAŞMAK [taýýa:rlaşmak], *işl*. Taýýarlamaga kömekleşmek, taýynlaşmak, taýýarlamaga gatnaşmak. *Ol irgözinden öýe baryp nahar taýýarlaşdy.*

TAÝÝARLATDYRMAK [taýýa:rlatdyrmak], *işl., ser.* **Taýýarlatmak**. *Ol bu mesele dogrusynda gazete makala hem taýýarlatdyrypdy.*

TAÝÝARLATMAK [taýýa:rlatmak], *işl*. Taýýarlamak işini birine etdirmek, taýynlatmak, taýýar etdirip goýmak. *Olaryň nahar taýýarlatmak işleri bir sagada golaý çekdi.*

TAÝÝARLAÝJY [taýýa:rlaýjy], *at*. Bir zady taýýarlaýan, taýýar edýän adam. *Jaýyň suwagy üçin palçyk taýýarlaýjylar ýadadylar.*

TAÝÝARLAÝYŞ [taýýa:rlaýyş], *iş ady*. Taýýarlamak ýagdaýy. *Olar häzir maşynlary ekişe taýýarlaýyş işini geçirýärler.*

TAÝÝARLYK [taýýa:rlyk], *at*. **1**. Bir işi amala aşyrmak üçin öňünden görülýän taýynlyk. **2**. Okuw dowamynda alnan bilim derejesi, bilim baýlygy, ukyby, başarjaňlygy. *Onuň taýýarlygy oňat.*

TAÝÝARLYKLY [taýýa:rlykly], *syp.* **1**. Taýýarlyk görlen, taýynlykly. *Şanly toýa taýýarlykly geldik.* **2**. Taýýarlygy bar bolan, bilim baýlygy bolan. *Türkmenistanda taýýarlykly alymlaryň uly topary ösüp ýetişdi* (“Türkmenistan”).

TAÝÝARLYKLYLYK [taýýa:rlyklylyk], *at*. Taýýarlygy barlyk, taýýarlykly bolmaklyk.

TAÝÝARLYKSYZ [taýýa:rlyksyz], *syp*. **1**. Taýýarlygy ýokluk, taýynlyk görülmedik, taýynlykly dällik. *Sapagy taýýarlyksyz nähili geçjek.* **2**. Taýýarlygy, taýyntygy bolmadyk, bilim derejesi pes bolan.

TAÝÝARLYKSYZLYK [taýýa:rlyksyzlyk], at. Taýýarlygy ýokluk.

TAÝZARDYŞMAK, *işl.* Köp bolup taýzardyp durmak.

TAÝZARMA, *iş ady.* Taýzarmak ýagdaýy.

TAÝZARMAK, *işl*. Jaýtaryp, ýokary galyp durmak, dim-dik bolup çykyp durmak, somalyp durmak. *Onuň murtlary taýzaryp durdy.*

TAÝZARMAKLYK, *iş ady.* Taýzarmak ýagdaýy.

TAÝZARTMAK, *işl*. Bir zady somaltmak, dikeltmek, somaldyp goýmak.

TAÝZARYLMAK, *işl.* Taýzaryp, somalyp duran ýagdaýda bolmak.

TAÝZARYŞMAK, *işl*. Köp bolup somalyp, çykyşyp durmak. *Onuň murtlary syh-syh bolup taýzaryşyp durdy.*

TAÝZYGOÇ [taýzyğoç], *at*. Ýüňi gytyk goç. *Taýzygoçlaryň birini tutmaly.*

TAZY [ta:zy], *at.* Uzyn aýakly, tumşugy uzyndan ince aw iti. *Her ýurduň tilkisini öz tazysy bilen awlarlar* (Nakyl). *Çölde, gyrda gezse, tazy görmese, Tilki eteklener, şiri tanamaz* (Zelili).

◊ **Taza dönmek** gaty horlanyp, inçelip galmak.

TAZYGUÝRUK [ta:zyğuýruk], *at.* Halydyr keçä, gelin-gyzlaryň egin-eşigine salynýan gaňyrçak görnüşli nagyş.

TAZYGYŞ [ta:zyğʸ], *iş ady.* Tazykmak ýagdaýy.

TAZYGYŞMAK [ta:zyğʸmak], *işl.* Ürküp gaty gaçyşmak, ürküp ylgaşmak. *Otlap ýören goýunlar bir zatdan ürküp tazygyşdylar.*

TAZYKDYRMAK [ta:zykdyrmak], *işl*. Tazykmagyna sebäp bolmak, ürküzip gaçyrmak. *Goýunlary tazykdyrmak.*

TAZYKMA [ta:zykma], *iş ady.* Tazykmak ýagdaýy. *Goýunlaryň tazykmasy çopan üçin uly aladadyr.*

TAZYKMAK [ta:zykmak], *işl.* Ürküp gaçmak, ürküp baş bermän gitmek, ürküp gaçyp gitmek. *Aýlanmasak, goýunlar guzularyny yzyna tirkäp, haýsy-da bolsa bir tarapa tazygyp gidiberjekler* (“Türkmenistan”).

TAZYKMAKLYK [ta:zykmaklyk], *iş ady*. Tazykmak ýagdaýy.

TE [te:], Türkmen milli elipbiýiniň “T” harpynyň ady.

TEATR [tea:tr / tiýa:tyr], *at.* **1**. Drama eserlerini sahnada görkezmeklik sungatynyň bir görnüşi. **2**. Sahnalaşdyrylýan oýunlar, şowhunly aýdym-sazlar goýulýan we görkezilýän jaý.

TEBÄHET [tevähet], *at*. Gylyk-häsiýet, boluş.

◊ **Tebähedi göçen (göterilen)** gylygy, bolşy düýbünden erbetlige tarap üýtgän; nebsine haý diýip

taýdyrýan, typançak, sürçek, taýga, taýgak. *Gorkma, biziň gapymyz taýgançak däldir* (B. Kerbabaýew).

TAÝGANÇAKLYK [ta:ýğançaklyk], *at.* Typançaklyk, sürçeklik. *Taýgançaklyk böwrüňi diňledýärdi* (B. Kerbabaýew).

TAÝHAR, *at.* Iki ýaşynyň içindäki eşek. *Muhat aga mele taýharyna münüp ýola düşdi* (B. Pürliýew).

TAÝLAK, *syp., ýerli g.* Köşek. *Bir taýlak, ner gitdi, bozuldy hatar, Gudraty güýçlüdir beterden beter* (Hatam şahyr).

TAÝLAMA [ta:ýlama], *iş ady.* Taýlamak ýagdaýy.

TAÝLAMAK [ta:ýlamak], *işl.* Ýüküň we ş. m. iki taýyny, tarapyny deňlemek, sazlamak. *Terezini taýlamak.*

TAÝLAMAKLYK [ta:ýlamaklyk], *iş ady.* Taýlamak ýagdaýy.

TAÝLANMAK [ta:ýlanmak], *işl.* Deňlenen ýagdaýda bolmak, deňlenmek, sazlanmak. *Bugdaýly çuwallar taýlanyp, düýelere ýüklendi. Tereziniň iki tarapy-da taýlandy.*

TAÝLAŞDYRMAK [ta:ýlaşdyrmak], *işl.* Hemmesini, baryny biri-birine taý edişdirmek. *Ol ýigrimi sany bugdaýly çuwallary taýlaşdyryp goýdy.*

TAÝLAŞMAK [ta:ýlaşmak], *işl.* Taýlamaga kömek etmek, sazlaşmak.

TAÝLATMAK [ta:ýlatmak], *işl.* Iki taýyny deň etdirmek, taý etdirmek.

TAÝLAÝYN [ta:ýlaýyn], *hal.* Iki taraplaýyn, taýy bilen. *Ynha, Magtymguly aga, şu tamda - diýip, iki taýlaýyn açyk gapyny görkezenden soň, ol başga howla girenligini duýup galdy* (G. Kulyýew).

TAÝLAÝYŞ [ta:ýlaýyş], *iş ady.* Taýlamak ýagdaýy.

TAÝLY [ta:ýly], *syp.* **1**. Taýy bar bolan, iki tarapyna-da taý edilen. *Taýly çuwaly düýäniň üstüne at-da, idip ugra!* ("Myraly"). **2**. Yzly-yzyna, gezekme-gezek, iki gezek. *Taýly gezek ýaňagyndan ogşady* (A. Kekilow). **3**. Ýeke däl, iki, goşa. *Taýly çyragym söndi, Galdym weýran dünýäde*(Mätäji).

TAÝLYLYK [ta:ýlylyk], at. Taýy barlyk, taýly bolmaklyk.

TAÝMA [ta:ýma], *iş ady.* Taýmak ýagdaýy.

TAÝMAK [ta:ýmak], *işl.* **1**. Typançak, taýgançak ýerde aýagyň ýer tutman typmak, typyp gitmek. *Aýagym taýyp ýykyldym, Ol sower ýar üstüne* (Halk döredijiliginden). **2**. *göç. m.* Ýeňilmek, ýykylmak, agdarylmak. *Köp jepa çekse-de taýmady halkym* (N. Pomma). **3**. *göç. m.* Wezipeden boşadylmak, pyzylmak.

TAÝMAKLYK [ta:ýmaklyk], *iş ady.* Taýmak ýagdaýy. *Çagalar garda taýmaklygy gowy görýärler.*

TAÝMAZLYK [ta:ýmazlyk], Taýmak hereketini etmezlik, typmazlyk.

TAÝMYL, *at, deňizç.* Iki başy çüri bir orunly kiçijik gaýyk.

TAÝMYLÇY, *at.* Taýmyl sürüji, taýmyl sürýän adam.

TAÝPA [ta:ýpa], *at.* Garyndaşlyk umumylygynyň uly birligi.

TAÝPAÇYLYK [ta:ýpaçylyk], *at.* Taýpa bolup ýaşamak düzgüni.

TAÝPAR, *at.* Ýaňy münüş öwredilen taý.

◊ **Taýpar çekmek** çekinmek. *Taýpar çekip, ýan bermer sen, Orazym* (Kemine).

TAÝPARMA, *iş ady.* Taýparmak ýagdaýy.

TAÝPARMAK, *işl.* Sakgal-murt, saç syrylyp, ýalpyldap durmak. *Onuň eňegi taýparyp durdy.*

TAÝPARMAKLYK, *iş ady.* Taýparmak ýagdaýy.

TAÝPARTMAK, *işl.* Sakgal-murtuňy syryp, ýüzüňi ýalpyldatmak. *Her gün irden turup, sakgal-murtuny düýbi bilen gazap, taýpardyp goýýardy* ("Edebiýat we sungat").

TAÝPARYŞ, *iş ady.* Taýparmak ýagdaýy.

TAÝPY, *at.* Alçysy we towhasy sürlüp, ýylmanan aşyk. *Taýpy aşyk.*

◊ **Taýpy (aşygy) ýaly** ýylmanak, ýalpyldap duran. *Onuň syrylan eňegi taýpy ýalydy.*

TAÝSYZ [ta:ýsyz], *syp.* **1**. Taýy bolmadyk, jübüt däl, ýeke. **2**. *göç. m.* Deňi-taýy bolmadyk, deňi ýok bolan.

TAÝYN [ta:ýyn], *syp., ser.* **Taýýar**. Biz ýola gitmäge taýyn.

◊ **Taýyn aşyň eýesi bolmak** zähmetiň siňmedik zadyň eýesi bolmak.

TAÝYNLAMA [ta:ýynlama], *iş ady.* Taýynlamak ýagdaýy.

TAÝYNLAMAK [ta:ýynlamak], *işl., ser.* **Taýýarlamak 1-3**. *Ol günortanlyk üçin oduk-buduk taýynlady*.

TAÝYNLAMAKLYK [ta:ýynlamaklyk], *iş ady.* Taýynlamak ýagdaýy. *Zatlary taýynlamaklyk uzaga çekdi.*

TAÝYNLANMAK [ta:ýynlanmak], *işl., ser.* **Taýýarlanmak 1**, **3**. *Olaryň her biri bu şöhratly senä öz sowgatlary bilen barmaga taýynlanýar.*

TAÝYNLAŞDYRMAK [ta:ýynlaşdyrmak], *işl., ser.* **Taýýarlaşdyrmak**. *Olar zatlary taýynlaşdyryp boldular.*

TAÝYNLAŞMAK [ta:ýynlaşmak], *işl., ser.* **Taýýarlaşmak**.

TAÝYNLATMAK [ta:ýynlatmak], *işl., ser.* **Taýýarlatmak**. *Mugallym okuwçylara diwar gazetini taýynlatdy.*

TAÝYNLAÝYŞ, *iş ady.* Taýynlamak täri, ýagdaýy.

TAÝYNLYK [taýynlyk], *at, ser.* **Taýýarlyk**.

TAÝYNLYKLY [ta:ýynlykly], *syp., ser.* **Taýýarlykly**.

TAÝYNLYKSYZ [ta:ýynlyksyz], *syp., ser.*

TEGELEK [teğelek], *at.* **1**. Dürli ululykdaky halka görnüşli aýlaw. *Bir tegelek çörek. Tegelek aý.* **2**. Hemme nokatlary merkezden deň derejede uzaklaşan bütewi töwerek. *Olar howlynyň daşynda uly tegelek gurupdyrlar.* **3**. *göç. m.* Tutuş, bütin. *Men senden tegelek on ýaş kiçidirin.*

◊ **Tegelegi ters aýlanmak** ähli ýere baryp çykmak.

TEGELEME [teğeleme], *iş ady.* Tegelemek ýagdaýy.

TEGELEMEK [teğelemek], *işl.* **1**. Tegelek görnüşine salmak,getirmek. *Ol demri tegeläp kesip gazana gapak ýasady.* **2**. *göç. m.* Doldurmak. *Guýruklaryny mazaly tegelän baggoýunlar kölegede ýatyrdylar.* **3**. Tutuş, bitin etmek. *Bölüp-büçüp oturmada, ýüze tegeläý.*

TEGELEMEKLIK [teğelemeklik], *iş ady.* Tegelemek ýagdaýy.

TEGELENIŞMEK [teğeleniºmek], *işl.* Köp bolup aýlaw gurap oturmak, tegelenip oturmak. *Adamlar bagşynyň daşynda tegelenişip oturdylar.*

TEGELENMEK [teğelenmek], *işl.* Tegelek bolmak, tegelek ýagdaýda bolmak. *Küştçüler soňabaka tegelenip oturan uly üýşmege öwrüldi.*

TEGELETMEK [teğeletmek], *işl.* Tegelemek işini başga birine etdirmek.

TEGELEÝIŞ [teğeleýiş], *iş ady.* Tegelemek ýagdaýy.

TEGE-TEGE [teğe-teğe], Owlagy ýanyňa çagyranyňda aýdylýan söz.

TEGIN [teği:n], *at, kön. s.* Han maşgalalarynyň kiçi wekillerine berilýän dereje, at.

TEGMIL [teğmil], *at.* **1**. Bir zadyň degmeginden galýan yz, dürli reňkdäki menek. *Köýnekdäki tegmil.* **2**. Ýüze düşýän menek. **3**. *göç. m.* Yz, täsir. *Ol indi geçmiş bolup galdy, özem tegmilli geçmiş* ("Garagum").

TEH, *at, k.d.* Bir zadyň düýbi, asty, aşagy, teýi. *Tamy gaçyp inmiş ýeriň tehine* (Magtymguly).

TEHNIKA [te:hnika], *at.* **1**. Önümçilik gurallarynyň hem-de adam zähmetiniň ýokary öndürijiligini gazanmak üçin ulanylýan serişdeleriň, enjamlaryň jemi, tilsimat. **2**. Maşynlar, mehaniki gurallar, gurluşlar. *Tehnikany aýap saklamak.* Oba hojalyk tehnikasy. Maşyn gurluşyk tehnikasy.

TEJEGOR [tejeğor], *at*. Jaýyň diwarynyň ýokarsynda kese boýuna öňe çykyp duran haşamly bölegi, täjigor.

TEJRIBE [tejiri:ve], *at.* Iş ýüzünde özleşdirilen tälim, synag, iş türgenligi, başarnygy. **2**. Barlap görmek maksady bilen her hili şertlerde geçirilýän çäre, synag. *Bu geçirilen tejribe örän şowly bolup çykdy.* **3**. Ylmy ýol bilen alnan bilimleri iş ýüzünde peýdalanmaklyk, berkitmeklik. *Talyplar tejribe geçdiler.*

TEJRIBEÇI [tejiri:veçi], *at.* **1**. Tejribe, synag geçirýän adam. *Tejribeçiler synag meýdanyna geldiler.* **2**. Belli bir ugur boýunça işlemäge başlamak maksady bilen tejribe geçýän talyp; öz okaýan ugrundan öwrenýän ýaş hünärmen.

TEJRIBELI [tejiri:veli], *syp.* Tejribesi bar bolan, amaly iş usulyny, tärini oňat bilýän.

TEJRIBELIK [tejiri:velik], *syp.* Tejribe etmek, geçirmek üçin niýetlenen, tejribe eder ýaly. *Tejribelik enjam.*

TEJRIBELILIK [tejiri:velilik], *at.* Tejribe geçirmekde iş usulyny, tärini oňat bilijilik. *Işlerinde tejribelilik gerek.*

TEJRIBESIZ [tejiri:vesiz], *syp*. Tejribesi bolmadyk, amaly bilimsiz, iş usulyny, tärini bilmeýän, ele alyp bilmedik. *Tejribesiz işgär.*

TEJRIBESIZLIK [tejiri:vesizlik], *at.* Tejribesi ýokluk. *Onuň tejribesizligini, ýaşlygyny nazara alyp, oňa kyn işleri tabşyrmakdan saklandyk.*

TEK, *at, gepl.d.* Bir desganyň, gurluşygyň daýanç hökmündäki esasy, düýbi, binýady. *Olar otly ýolunyň tekini tutmaga girişdiler.*

TEKE, *at*. **1**. Geçiniň, keýigiň erkegi. *Teke buýnuzyndan gaty ýaýly* ("Kitaby dedem Gorkut"). **2**. Oglana dakylýan at.

TEKELTGI, *at.* Eýeriň aşagyndan salynýan ýüzi gaýyşdan, aşagy keçeden edilen ýona.

TEKEPBIR [tekepbi:r], *syp.* Özüny ulumsy tutýan, gopbam, hondanbärsi. *Tekepbir adam.*

TEKEPBIRLIK [tekepbi:rlik], *at*. Tekepbir häsiýetli bolmaklyk. *Bir bigaýrat ýigit ilde, Bakyň, tekepbirlik eýlär* (Magtymguly).

TEKER, *at, ser.* **Tigir 1**.

TEKGE, *at*. Daýanç; birine berilýän kömek, goldaw.

◊ **Tekge bermek** söýget bermek, diräp goýmak.

TEKIZ [teki:z], *syp.* **1**. Ýüzi, üsti endigan, düz; belentli-pesli bolmadyk. *Tekiz meýdan*. **2**. Tutuş, endigan örtülen, ýaýran. *Suw pese tekiz ýaýrady.*

TEKIZLEME [teki:zleme], *iş ady.* Tekizlemek ýagdaýy.

TEKIZLEMEK [teki:zlemek], *işl.* Tekiz etmek, endigan etmek, düzlemek. *Häzir hojalyklarda ýerleri dökünlemek, tekizlemek, çil çekmek işleri gyzgalaňly alnyp barylýar.*

TEKIZLEMEKLIK [teki:zlemeklik], *iş ady.* Tekizlemek ýagdaýy.

TEKIZLEMEZLIK [teki:zlemezlik], *işl.* Tekiz etmezlik, düzlemezlik.

TEKIZLENMEK [teki:zlenmek], *işl*. **1**. Tekiz edilmek, düzlenmek, endiganlanmak. *Beýikli-pesli ýerler tekizlendi.* **2**. Tekiz örtülmek, endigan ýaýylmak. *Gijara galyň bulut tekizlenip, asmanyň hemme ýerine ýazylyp gitdi.*

bilmeýän (adam hakynda).

TEBÄREK [tevä:rek], *at*. Gurhanyň 67-nji süresiniň ady.

TEBIGAT [tevi:ğat], *at.* **1**. Älemde bar bolan organik we organik däl ähli zatlar. **2**. Şäherleriň, obalaryň we ş. m. daşyndaky, töweregindäki daglyk, tokaýlyk, baglyk, gözel ýerler, şäheriň daşy, açyk meýdan. *Saglyk ýolunyň özboluşly, täsin tebigaty bar.* **3**. Organik, organik däl dünýäni öwredýän ylym we şol baradaky okuw dersi. **4**. *göç. m.* Gylyk-häsiýet, asyl boluş. *Gyzlaryň tebigaty näzik bolýar* ("Myraly").

TEBIGATÇY [tevi:ğatçy], *at.* **1**. Tebigaty öwrenýän adam. **2**. Tebigat dersini okadýan mugallym.

TEBIGY [tevi:ğy], *syp.* **1**. Tebigata degişli, tebigata esaslanan. *Hazaryň tebigy baýlyklaryny ýerlikli peýdalanmaly.* **2**. Hakyky, hakyky özi, tüýs. *Ýokary hilli tebigy ýüpek almak üçin ýurdumyzda ýüpek gurçugynyň iň gowy tohumlary ösdürilip ýetişdirilýär*

TEBIGYLYK [tevi:ğylyk], Hakyky, asyl özbolu°lylyk. *Onuň hereketlerinde tebigylyk bardy* (Watan).

TEBIL [tevil], *at, kön. s.* Deprek, laňňara. *Meýdanda uruş teblini kakdylar* ("Saýatly – Hemra"). *Ertir bilen ýöriş teblini urup, leşgeri rowana ederler* ("Zöhre – Tahyr").

◊ **Tebil tapmak** gorky, ürki zerarly ynjalyksyzlanmak, gozgalaňa düşmek. *Goýun maly örän ynjyk bolýar. Ol sähelçe bir zatdan-da tebil tapýar* ("Edebiýat we sungat"').

TEBIP [tevi:p], *at.* Näsaga em edýän adam. *Bilmez tebip jan alar* (Nakyl).

TEBIPÇILIK [tevi:pçilik], *at, ser.* **Tebiplik**. *Çaý başynda gürrüň ilki tebipçilik barada gitdi.*

TEBIPGÄR [tevi:pgä:r], *at, k. d.* Tebipçilikden başy çykýan, tebipçilikden habary bolan, tebipçilik bilen meşgullanýan. *Ertir-agşam gerek bir adam huşýar, Aňylly, usully, özi tebipgär* (Talyby).

TEBIPLIK [tevi:plik], *at.* Tebibiň käri, ýagdaýy, lukmanlyk.

TEBIPSUMAK [tevi:psumok], *at.* Bolar-bolgusyz tebip, özüni tebip diýip saýýan adam.

TEBIT [tevit], *at.* Oduň, ýalnyň, howanyň we ş. m. ýakymsyz gyzgyny, howry. *Tebit alýan yssy howa.*

◊ **Tebit ýaly** örän yssy. *Jaýyň içi tebit ýaly gyzypdyr.*

TEBITLEME [tevitleme], *iş ady.* Tebitlemek ýagdaýy.

TEBITLEMEK [tevitlemek], *işl.* Jazlap, ýagda daglamak, gyzgyn ýagda bişirmek. Y*smanagy tebitlemek.*

TEBITLEMEKLIK [tevitlemeklik], *iş ady.* Tebitlemek ýagdaýy.

TEBITLENMEK [tevitlenmek], *işl.* Jazlap ýaga daglanmak, ýagda daglanyp bişirilmek. *Ysmanak gaýnadylyp, tebitlenip goýuldy.*

TEBITLEŞDIRMEK [tevitleşdirmek], *işl.* Jazlap ýaga daglaşdyrmak, gyzan ýaga daglaşdyryp, taýýar edişdirip goýmak. *Dursun ysmanakdyr selmeleri tebitleşdirip, börek üçin taýýarlap goýdy.*

TEBITLETMEK [tevitletmek], *işl.* Tebitlemek işini birine etdirmek. *Ol gaýnadylan ysmanagy tebitletdi.*

TEBITLEÝIŞ [tevitleýiş], *iş ady.* Tebitlemek usuly.

TEBLE [tevle] **I**, *at.* Mallaryň irişmesiniň ýüpüniň ujuna berkidilýän halkalyja ujy çiş, demir gazyk. *Ol atyndan çalt düşüp, atyň teblesini ýere kakdy.*

TEBLE [tevle] **II**, *at, ser.* **Teblehana**. *Siz baryň Baýandyr hanyň teblesinden iki sany şabaz ýüwrük at getiriň* ("Kitaby dedem Gorkut").

TEBLEBAZ [tevleva:z] *at.* Attutar. *Garçgaly teblebazly han ýigit, Ahuw gözli, şasuwarym sen ýigit* ("Melike-Dilaram").

TEBLEHANA [tevleha:na], *at.* At daňylýan ýörite jaý, athana. *Ýaňky at tutan nöker baýyň atyny teblehana alyp gitdi.*

TEBSIR [tevsir], *at, k.d.* Beýan, düşündiriş; Gurhana düşündiriş bermeklik.

TEBSIREME [tevsireme], *iş ady.* Tebsiremek ýagdaýy.

TEBSIREMEK [tevsiremek], *işl.* **1**. Suwsuzlykdan, teşnelikden ýaňa agzyň kepemek, guramak, suwsamak, suw islemek. *Seýdi diýer, iki çeşmim gurydy, Suw tapmady, tebsiredi dodagym* (Seýdi). **2**. *göç. m.* Söýgi, isleg-arzuw duýgusy güýjemek. *Meniň suwsuzlykdan ýaňa agzym tebsiredi.*

TEBSIREMEKLIK [tevsiremeklik], *iş ady.* Tebsiremek ýagdaýy.

TEBSIREŞMEK [tevsireşmek], *işl*. Köp bolup tebsiremek, suwsaşmak.

TEBSIRETMEK [tevsiretmek], *işl.* Suwsatmak.

TEBSIREÝIŞ [tevsireýiş], *iş ady.* Tebsiremek ýagdaýy.

TEÇJAL [teçja:l / tetja:l], *at.* Harteçjal.

TEDBIR [tetbi:r], *at, k. d.* Alaç, çäre. *Sabyr eýlemek bile bitmez bu işiň, Tedbirin edere ýokdur hiç kimiň* ("Şasenem – Garyp"). *Häzir siziň öýüňizge baryp, bu işleriň tedbirini kylmagymyz gerek* ("Kasym oglan").

TEG [teğ], *üml.* Owlagy kowmak üçin ulanylýan söz.

TEGBENT [teğvent], *at.* Hala, kürtä, gyňaja we beýleki eşiklere salynýan pişme şekilli nagyş.

TEGEK [teğek], *at.* **1**. Daşyna sapak saralan tigir, sapak tiger. **2**. Daşyna nämedir bir zat saramak üçin agaçdan ýa-da metaldan bolan enjam. **3**. Halynyň topragy bilen äleminiň arasyna salynýan üçburç nagyş.

◊ **Tegek bolmak** iýilýän zat aňry geçmän, bogazda galmak.

TELÄR [telä:r], *at*. **1**. Öýüň işiginde, ekin meýdanynyň düşelge ýerlerinde kölgeläp oturmak üçin, dört burçundan agaç dikeldilip, üsti gamyş-hyşa bilen örtülen bassyrma. *Gowusy sen şu teläre çykaý* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Ýüpek gurçuk tutmak üçin agaçdan galdyrylan beýik bolmadyk seki. *Gurçuklar teläre çykaryldy.*

TELIM, *çal.* Birnäçe, ençeme, köp. *Ondan bäri telim ýyl geçdi.*

TELKERIŞ, *iş ady.* Telkermek ýagdaýy.

TELKERIŞMEK, *işl*. Köp ýeri telkermek, salparyşmak.

TELKERME, *iş ady.* Telkermek ýagdaýy.

TELKERMEK, *işl.* Giňemek, salparmak, süýnmek, gyşarmak. *Onuň geýip ýören köýnegi eýýäm telkeripdir.*

TELKERMEKLIK, *iş ady.* Telkermek ýagdaýy.

TELKERTMEK, *işl.* Gyşartmak, salpartmak.

TELKI, *syp.* Gereginden artyk; giň, uly. *Köýnegiň ýakasynyň tikilişi telki.*

TELLEMEK, *işl., gepl.d.* Bölmek. *Seniň baýragyňy telläp goýduk* ("Edebiýat we sungat").

TELLEMEKLIK, *iş ady.* Tellemek ýagdaýy.

TELLENMEK, *işl.* **1**. Bölünip-bölünip goýulmak. *Et tellendi.* **2**. *göç. m.* Hereketlenmek, eýläk-beýläk gymyldamak. *Ýol ýöräňde iki goluň tellener* (Kemine).

TELLEŞDIRMEK, *işl.* Bölek-bölek edişdirmek, bölüşdirmek, telläp çykmak. *Gassap sygryň etini derrew sekiz bölege telleşdirip çykdy.*

TELLEŞMEK, iş. Bölek-bölek edişmek, bölüşmek.

TELLETMEK, *işl.* Paýlatmak, böldürmek. *Eti telletmek.*

TELLEÝIŞ, *iş ady.* Tellemek ýagdaýy.

TELLI-PELLI, *hal*. Ýeter-ýetmez, ýykma-ýykylma, eýdip-beýdip, çala-çula. *Telli-pelli bilen mydar edip bolmaz.*

TELPEK, *at.* Her hili uzyn tüýli deriden, baganadan we ş. m. tikilip, kellä geýilýän gap. *Ak telpegiň deriden, Ýürek bagrym eriden* (Läleden).

◊ **Telpegi agan** öň bir gezek öýlenen, öýlenip dul galan. **Telpegini ters geýdirmek** eýini, almytyny bermek, emini bermek. **Telpegiňde dawam bar** ýersiz ýere, hiç bir sebäpsiz yrsaramak. **Telpegiňi göge zyňmak** gaty begenmek, şatlanmak, işiň oň bolmak. **Telpek goýmak** biriniň haýsydyr hereketine göwnüň ýetmek, edermenligine, her bir tarapdan başarnygyna haýran galmak.

TELPEKÇI, *at.* Telpek tikýän ussa.

TELPEKÇILIK, *at*. Telpekçiniň käri, telpek ussaçylygy. *Bu ýerde telpekçilik hünäri öwredilýär.*

TELPEKLEMEK: telpek kakmak iki metr çemesi belentlikde gazyga ildirilen telpegi ylgap gelip, aýak bilen kakyp gaçyrmak bilen baglanyşykly oýnalýan oýun. **Telpekläp oturmak** gol atyp başlamak, gol ýaýradýan ýagdaýynda bolmak (gawun pazyly hakynda). *Gawunlaryň telpekläp oturanlary hem, gol uzadanlary hem bardy* ("Edebiýat we sungat"). **Telpekläp ýagmak** has uly görnüşde ýagmak (gar hakynda).

TELPEKLIK, *syp.* Telpek tikmek üçin gerek bolan (deri, bagana we ş. m. zatlar). *Telpeklik bagana.*

TELPER, *syp.* Çuň bolmadyk, ýalpak (gap-gaç hakynda). *Telper jam.*

TELPERLIK, *syp.* Ýalpaklyk, çuň dällik.

TELWAS [telwa:s], *at.* Isleg, höwes, arzuw, joşgun, hyýal, talwas. *Keşt edip gezer men ilden-illere, Däli köňlüm telwas eder güllere* (Kemine). Köňül telwas eder, Watanym, seni (Seýdi).

TEMEK, *at, gepl. d.* Burun.

◊ **Temegiňi ýokary (dik asmana, göge) tutmak** ulumsylyk etmek, gözüň ýer görmezlik, gopbamsylyk etmek.

TEMEN, *at.* Galyň zatlar tikmek, syramak üçin uly gözli ýogyn iňňe. *Temeni haltada gizläp bolmaz.*

TEMENÇE, *at.* Bagjyk deregine ulanylýan bir ujy ýiti, beýleki ujy ilgençekli, kellelije iňňe, iňňebagjyk.

TEMENLIK, *at.* Boýy 20-60 sm ýetýän birýyllyk otjumak ösümlik.

TEMME, *at, ýerli g.* Gapy, derweze we ş. m. açylmazlyk üçin öňünden, içinden direlip ýa sokulyp goýulýan agaç, kilt. *Toý-tomaşany sowup, kowdular hemmäni, urdular temmäni* ("Görogly").

◊ **Temme baglamak (basmak)** ýapdan akýan suwuň öňüni bogmak, beklemek.

TEMMELEMEK, *işl.* Gapa, derwezä temme urmak, temme sokup berk ýapmak.

TEMMELI, *syp.* Temme urlan, berkidilip ýapylan, temme bilen açylmaz ýaly edilen, kiltli.

Gapy içinden temmeli eken ("Görogly").

TEMMET, *at, k. d.* Tamam, soňy. *Gel, eý, nazym, bu kyssa boldy temmet* (Abdysetdar Kazy).

TEMMÄKI [temmä:ki], *at*. **1**. Günebakaryňky ýaly uly we ýasy ýaprakly, şahalap ösýän ösümlik. *Temmäki ösüp ýetişse, onuň başynda güli bolýar.* **2**. Şol ösümliginň ownuk-ownuk kerçelip guradylan baldagyndan, ýapragyndan çekmek, ysgamak üçin taýýarlanýan önüm.

TEMMI [temmi:], *at.* Birine eden etmişi, günäsi üçin berilýän jeza, käýinç, görülýän çäre.

TEN, *at, anat.* Adamyň ýa haýwanyň endamynyň islendik ýeri. *Ten mülküniň içinde jan turdy perwaz eýläp* (Magtymguly).

◊ **Ten bermek** razy bolmak, uýmak, boýun bolmak. *Magtymguly aýdar sözlerim hakdyr, Emma ki hak söze ten beren ýokdur* (Magtymguly). **Ten bilmez bolmak** teniň agyryny, urgyny duýmazlyk. Ten

TEKIZLEŞDIRMEK [teki:zleşdirmek], *işl.* Tekiz edişdirmek, endiganlaşdyrmak, düzleşdirmek. *Ýerleri tekizleşdirip, soň süreris.*

TEKIZLEŞMEK [teki:zleşmek], *işl.* **1**. Köp bolup tekizlemek, düzlemäge kömek etmek. **2**. Ýuwaş-ýuwaşdan tekizlenmek, kem-kem tekizlenip gitmek, az-owlak tekiz bolmak. *Ýerlerimiz sürlüp, suwarylyp dura-bara tekizleşer.*

TEKIZLETDIRMEK [teki:zletdirmek], *işl.* Tekizletmek işini birine etdirmek. *Mugallym ýaryş geçiriljek meýdançany okuwçylara tekizletdirdi.*

TEKIZLETMEK [teki:zletmek], *işl.* Tekizlemek işini birine etdirmek, düzletmek, endiganlatmak. *Ol jaý salynjak ýeriň meýdanyny traktora tekizletdi.*

TEKIZLEÝIŞ [teki:zleýiş], *iş ady.* Tekizlemek ýagdaýy.

TEKIZLÄBERMEK [teki:zlä:vermek], *işl* Tekizläp ugramak.

TEKIZLIK [teki:zlik], *at.* **1**. Düzlük, endiganlyk derejesi. *Gör, ýeriň tekizliginiň peýdasyny: Gögeren pagtalaryň hemmesiniň boýy gyradeň!* **2**. Tekiz meýdan, düz ýer. *Şu depäniň aňyrsy giden tekizlikdir.*

TEKJE, *at.* **1**. Diwaryň ýüzünden oýulyp, gap-gaç, çyra, kitap we ş. m. goýmak üçin ýörite ýasalan ýer, tagça. *Baglarda, bakjalarda, Gül goýdum tekjelerde* (Halk döredljiliginden). **2**. Kitap, žurnal we ş. m. goýmak üçin, tagtadan ýasalan birnäçe orunly enjamyň bir gaty. *Kitaby tekjede goýdy.*

TEKLIP [tekli:p], *at.* Ara alnyp maslahatlaşylýan mesele, gürrüň boýunça girizilýän pikir.

TEKRAR [tekira:r], *at.* Gaýtalama, ýatlama. *Tä ölinçäm, ismiňi tilde tekrar eder men* (Dosmämmet).

TEKRARLAMA [tekira:rlama], *iş ady*. Tekrarlamak ýagdaýy.

TEKRARLAMAK [tekira:rlamak], *işl.* Bir zady, pikiri birnäçe gezek gaýtalap aýtmak. *Aýdan sözlerini ýene onuň özi tekrarlady.*

TEKRARLAMAKLYK [tekira:rlamaklyk], *iş ady.* Tekrarlamak ýagdaýy.

TEKRARLANMAK [tekira:rlanmak], *işl*. Gaýtalap-gaýtalap aýdylmak.

TEKRARLATDYRMAK [tekira:rlatdyrmak], *işl., ser.* **Tekrarlatmak**.

TEKRARLATMAK [tekira:rlatmak], *işl.* Aýdylan sözi, gepi, pikiri birnäçe gezek gaýtalatmak. *Mugallym okuwçynyň aýdyp duran pikirini ýene bir gezek oňa tekrarlatdy.*

TEK-TEK, *at.* Arpagana meňzeş ot.

TEKÝE, *at, k.d.* Ýassyk. *Gelse, Arap zaňňar bir beýik sypanyň üstünde, ullakan güjümiň teýinde dokuz gat çymylgan taşlap, baş ujunda dokuz tekýe, aýak ujunda bäş tekýe taşlap, arkan düşüp, horlap ýatyr* (“Görogly”).

TEKÝEGÄH [tekýeğä:h], *at, k.d.* Arkadaýanç, söýget. *Eý, patyşa, biçäreleriň tekýegähi sensiň? diýip, bir söz aýtdy* (“Zöhre – Tahyr”).

TEL I, *at, şahyr.* Saçyň tarlary. *Elleri-ýä, elleri, Çekip barýar pelleri, Egnine dökülipdir Gulpagynyň telleri* (Hüwdi). *Hemra giriftardyr ýaryň özüne, Tel dökülmiş gerdenine, ýüzüne* (“Saýatly – Hemra”). *Başy karkaraly zülpi tellidir* (Talyby).

TEL II, *at, k.d.* Depe, baýyr. *Çykaryň toplary telge rowana* (Abdysetdar Kazy).

TELBE [telve], *syp*. Akylyndan azaşan, däli. *Telbeler dek özüm urdum her ýana* (Magtymguly).

TELBELEMEK [telvelemek] *işl., gepl. d.* Telbe bolmak, akylyndan azaşmak, däliremek. *Hassa köňlüm hyýalyndan daglara düşdi telbeläp* (Gaýyby).

TELBELIK [telvelik], *at*. Telbäniň ýagdaýy, akyldan azaşanlyk, dälilik. *Telbelikden bilmän ýagşy-ýamany, Diwana men, akyl-huşum ýok meniň* (Kätibi).

TELEBÄSLEŞIK [televä:sleşik], *at.* Telewizor gepleşikleri boýunça geçirilýän ýaryş, bäsleşik.

TELEÇI, *at.* Çapaga meňzeş kiçi balyk.

TELEDESGA [teledesğa:], *at*. Telewideniýe gepleşigi bilen baglanyşykly gerekli, ulanylmagy zerur bolan enjamlar toplumy.

TELEGRAMMA [teleğyra:mma], *at.* Telegraf boýunça berilýän habar we habarly nama.

TELEFON [telefo:n], *at*. Aradaşlyga gepleşik sesini, habary eşitdirmek üçin ulanylýan tehniki gurluş, enjam, elektrik aragatnaşygynyň bir görnüşi, şeýle hem gepleşik enjamy.

TELEK , *syp.* Ýalňyş, nädogry. *Däliniň ýüz gepi telek, bir gepi gerek* (Nakyl).

TELEKE , *at.* Bir zat barada edilýän alada. *Ir günümi giç etmäýin, ulag telekesini edeýin – diýip, ör turdy* (“Edebiýat we sungat”).

TELEKEÇI, *at.* **1**. Her bir zadyň aladasyny wagtynda edýän, her bir zady ýerbe-ýer edýän. *Ol maşgalasöýer we örän telekeçi adam bolupdyr.* **2**. Söwda-satykdan, täjirçilikden we ş. m. haýyr, peýda görmek üçin meşgullanýan, iş alyp barýan adam. *Önüm öndürýänler we telekeçiler yzygiderli höweslendiriler* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

TELEKEÇILIK *at.* Telekeçiniň kesp-käri.

TELESKOP [telesko:p], *at.* Asman jisimlerine, ýagtyltgyçlaryna gözegçilik, syn edilende ulaldyp görkezýän gural. *Ýyldyzlara teleskop arkaly syn etmek mümkin.*

TELETIN, *at.* Oňat edip bejerilen gön, gaýyş. *Teletin bölegi.*

TELEWIZOR [telewi:zir], *at*. Telewizion gepleşikleri alyp görkezmek, eşitdirmek üçin ekranly tehniki enjam.

edepsizlik.

TERÇEK, *syp., kön. s., ser.* **Ter 1**. *Amydan suw içen terçek nahallar, Sen elwanlap galar bolduň, hoş imdi* (Seýdi).

TERH*, at, k.d.* Şekil, görnüş. *Bozular ne ziba senemler terhi* (Aşyky).

◊ **Terhi üýtgemek** (köplenç, ýüz hakynda) (*gepl.d.*) keselçilik ýa-da başga bir dartgynly ýagdaý sebäpli ýüzüniň şekili, görnüşi üýtgemek. *Oňa näme boduka, ýüzüniň terhi üýtgäpdir?*

TERE, *at.* Dagyň derelerinde agaçlaryň arasynda ýaz wagty bitýän, uzyn-inçe ýaşyl ýaprakly, boýy 20-25 sm, baldagy ak gülli iýilýän ot. *Ol dagdan kän tere ýygyp getirdi.*

TEREKE, *at.* **1**. Miras bölünişigi, miras galan mal-mülk paýlanyşygy. *Bir baý ogly Äraly işany öz ölen atasynyň terekesini etdirmek üçin, öýüne çagyrýar* (Keminäniň adyna aýdylýan şorta sözlerden). **2**. *ser.* **Gez 2**.

TEREKELEME, *iş ady.* Terekelemek ýagdaýy.

TEREKELEMEK, *işl.* Miras galan emläge tereke etmek, terekä salmak.

TEREKELEMEKLIK, *iş ady.* Terekelemek ýagdaýy.

TEREKELENMEK, *işl.* Tereke edilmek, terekä salynmak. *Ölen bendäniň mal-mülki terekelendi.*

TEREKELETMEK, *işl.* Mirasy terekä saldyrmak, tereke etdirmek, mirasy böldürmek. *Ol kakasynyň mal-mülküni molla terekeletdi.*

TEREKELEÝIŞ, *iş ady.* Terekelemek ýagdaýy.

TEREŇ, *syp.* Çuň, çuňňur. *Bir tereň suw eken, salkynlaýyn diýip düşäýdim-dä* ("Görogly").

TEREZI, *at.* **1**. Agram ölçelýän, çekilýän gural, enjam. **2**. *asman j.* Mizan ýyldyzlar topary. *Terezi ýyldyzlary tomsuna günorta tarapda görünýär.*

TEREZIBAN [tereziva:n], *at, kön. s., ser.* **Tereziçi**. *Açylar işigi dowzah üstünde, Tereziban halyn bildi, ýaranlar* (Magtymguly).

TEREZIÇI, *at.* **1**. Terezide önüm, zat çekýän adam. **2**. Bazarda terezini saklaýan we satyjylara terezi berýän adam.

TERHOS [terho:s], *at, k. d.* Towakga, haýyş. *Terhosym bar, nazar salsaň, Arzym bardyr, arzym alsaň!* (Magtymguly). *Atama terhos et mähriban enem, Gije-gündiz yşk odunda örtenem* ("Zöhre – Tahyr"). *Mätäji diýr başga bilen bolmanam, Ýüz ýalbarsa, terhosyny almanam* (Mätäji).

TERJIME, *at.* Bir dilden beýleki bir dile geçirilen söz, gürrüň, tekst, eser.

TERJIMEÇI, *at.* Bir dilden başga bir dile terjime etmek bilen meşgullanýan adam.

TERJIMEÇILIK, *at.* Terjime etmek hünäri, käri. *Terjimeçilik gyzykly hem jogapkärli iş.*

TERJIMEHAL [terjimeha:l] *at.* Adamyň öz durmuş, ýaşaýyş taryhynyň ýazgysy, beýany. *Sizi öz terjimehalym bilen tanyşdyrasym gelýär* ("Edebiýat we sungat").

TERK: terk etmek (eýlemek) ýüz döndermek, el çekmek, taşlamak. *Ölinçä terk etme haýry-yhsanyň* (Magtymguly). *Men niçik terk eýleýin Mahym güli-ruhsarymy* ("Zöhre – Tahyr").

TERKIDÜNÝÄ [terkidünýä:], *syp.* Dünýäniň aýşy-eşretinden ýüz öwren, göwni çökgün.

TERKIDÜNÝÄLIK [terkidünýä:lik], *at.* Terkidünýä bolmaklyk, terkidünýäniň ýagdaýy, bolşy.

TERLENME, *iş ady.* Terlenmek ýagdaýy.

TERLENMEK, *işl.* **1**. Ter bolmak. *Ol esgä dolanan käşir terlenipdir.* **2**. Janlanmak, göterilmek. *Hoş söz eşitmese onuň göwni terlenmez.*

TERLIK, *at.* Ter halynda bolmaklyk. Terligini saklamak.

TERNAW [terna:w], *at.* Jaýyň ýokary erňeginde oturdylýan ýarym turba şekilli agaçdan, demirden we ş. m. ýagyn suwlary akar ýaly ýasalýan enjam.

TERNE, *at.* Heniz ulalyp, bişip ýetişmedik gawun.

TERNELEME, *iş ady.* Ternelemek ýagdaýy. *Terne düwüp başlamak.*

TERNELEMEK, *işl.* Terne görkezip başlamak. *Tomsuň başlarynda gawun terneläp başlapdy.*

TERNELEMEKLIK, *iş ady.* Ternelemek ýagdaýy.

TERNELEÝIŞ, *iş ady.* Ternelemek ýagdaýy.

TERNE-TÜRNE [terne-türnö], *at.* Ownuk-uşak bişmedik her hili terneler. *Myrat melleginden bir halta terne-türnäni öýe getiripdi.*

TERRITORIÝA [territo:riýa], *at.* Kesgitli serhetleri bolan ýeriň, içerki we kenarýaka suwlarynyň, şeýle-de, olaryň üstündäki howanyň emele getiýän giňişligi, tutýan meýdany. *Ýurduň territoriýasy. Şäheriň territoriýasy.*

TERS, *syp.* **1**. Nädogry, ýalňyş. **2**. Oňaýly bolmadyk, şowsuz. *Ykbalyň ters oýny.* **3**. Bir zadyň arkasy, beýleki tarapy, çöwre ýüzi, tüzüwiniň garşylykly tarapy. *Ol eliniň tersi bilen ukuly gözlerini süpürdi.* **4**. Dostluk gatnaşygy bozulan ýagdaý. *Bularyň ikisi-de biri-biri bilen tersdi.*

◊ **Ters aýlanmak (öwrülmek)** barjak ýeriňi tapman, gaty köp ýere barmak. *Men şu gün mumyýa gözläp, obany ters aýlandym* ("Saglyk").

TERSA [tersa:], *at.* Özge dindäki, başga dine uýýan. *Ýüzüňi meňzetdim Aý bilen Güne, Bir tersa gyzydyr, hiç gelmez dine* ("Şasenem – Garyp").

TERSIN [tersi:n], *hal.* Oňyn däl, tersine. *Aýdanym oňa tersin täsir etdi.*

TERSINE, *hal.* **1**. Ters tarapa, ters ugra. *Ol akymyň tersine ýüzüp başlady.* **2**. Garşy, garşysyna. *Ol göwnündäkini tersine gürledi.* **3**. Bir zat ýa-da biri bilen

bilmez bolaýypdyryn, köwşümiň aýagyma degenini bilmändirin.

TENDIRMEK [tennirmek], *işl.* Çala bişirmek.

TENE, *at,gepl.d.* Deri, ham. *Tazynyň tenesi ýuka bolýar.*

TENEÇIR I, *at.* Uzyn bedenli, goşa ganatly, çalt uçýan, ýyldyrawuk möjejik.

TENEÇIR II, *at.* Gulakhalka, ysyrga. *Gyzjagazyň gulagynda gyzyl teneçir ýaldyraýar.*

TENEKAR [teneka:r], *at.* **1**. Metal zatlary sepläp tutdurmak, kebşirlemek üçin ulanylýan ak un ýaly himiki element. *Gulag-a beýlede dursun, tagsyr, burnunyň ornuna tenekar sepip, burun goýýarlar* ("Görogly"). **2**. *göç. m.* Dermanyň ornuny tutýan zatlar; derman, em. *Çorba adamyň jany üçin tenekardyr* ("Watan").

TENGIN [tenğin], *at*. Gyzgyn, yssylyk zerarly tene, bedene örýän owunjak düwürtik, örgün. *Çaganyň alkymyna tengin örüpdir.*

TENHA [tenha:], *hal.* Ýalňyz, täk, ýeke, ýeke özi, bir özi. *Indi bolmady, Göroglynyň üstüne tenha özüm gideýin* ("Görogly"). *Mejnun Leýliniň gabrynda aglap, tenha galdy* ("Leýli – Mejnun").

TENHALYK [tenha:lyk], *at.* Ýalňyzlyk, täklik, ýekelik.

TENME, *iş ady.* Tenmek ýagdaýy.

TENMEK, *işl.* Gyzgyn, yssy zerarly teniň, bişip, owunjak düwürtik örmek. *Onuň endamy doly tenipdi.*

TENTEK, *syp.* Akyly ýetmez, kelesaň, düşünjesi pes, akylyny aldyran. *Akmak özün akyl diýr, Tentek özün sag saýar* (Magtymguly).

TENTEKLIK, *at.* Tentek bolmaklyk, akylyňy gaçyrmaklyk, tentegiň ýagdaýy. *Tenteklik edip okuwdan galma!*

TENTIREKLEMEK, *işl., gepl. d., ser.* **Entireklemek**. **1**. *Garry serhoş ýaly bolup, tentirekläp, öýüne ugrapdyr* (Halk ertekisinden).

TEŇ, *syp.* Agyr, kyn (hal, mydar, durmuş we ş. m. hakynda). *Sözlemesem, gaýta işim teň bolur* (Mätäji).

TEŇELMEK, *işl.* Hal-ýagdaý agyrlaşmak, ýaramazlaşmak. *Gyzyň haly teňelýärdi.*

TEŇLIK, *at.* Agyrlyk, kynlyk (hal-ýagdaý, durmuş hakynda). *Halymyň bu teňligin, egsilmez dükança aýt* (Magtymguly).

TEŇŇE I, *at,* **1**. *kön. s.* Ownuk kümüş pul. *Ol işläp-işläp ahyry bäş ýüz teňňe gazanypdyr* ("Türkmen halk ertekileri"). *Birniçe adam bar, ýygar teňňäni, Özüne taý görmän, gezer öňňäni* (Magtymguly). **2**. Milli manadyň ýüzden bir bölegine deň bolýan ownuk pul.

TEŇŇE II, *at.* Balygyň we ş. m. käbir jandarlaryň apbasy görnüşli beden örtügi, ýuka gabygy. *Ol balygyň teňňelerini pyçak bilen gyrdap arassalady.*

TEŇŇEBALYK [teňňeva:lyk], *at.* Balygyň bir görnüşi, kepir. *Ol suwdan bir teňňebalyk tutupdyr.*

TEPBET, *at.* Howurly gurak semal, epgek.

◊ **Tepbedini okamak** ýok etmek, gümüni çekmek, öldürmek.

TEPERRIK, *at*. Köplenç, dini adamlaryň zadyndan ýetýän paý, bölek, dadymlyk. *Allan-allan etdigim, Alladan diledigim, Eýäm beren teperrik, Seni allaladygym* (Hüwdi).

TER, *syp*. Ýaş, täze, myssyk däl, täzeligini ýitirmedik, solmadyk, süllermedik (ösümlik, miwe we ş. m. hakynda). *Gün düşmedik ter öleňli, Çeşmeli çaýlar görüner* (Magtymguly). *Öpsem ki ýaňagyndan, Ter alma, enardyr diýip* (Mollanepes).

TERBAŞ [tervaş], *at, ös.* Togalak, iri ak üzümiň bir görnüşi.

TERBIÝE [terviýe], *at.* Maşgalanyň, mekdebiň, jemgyýetiň we ýaşaýşyň şahsy durmuşda döredýän gylyk-häsiýet endigi, görüm-görelde, edep-ekram.

TERBIÝEÇI [terviýeçi], *at.* **1**. Terbiýe, görüm-görelde berýän, terbiýeleýän adam. **2**. Mekdebe çenli çagalar edarasynda, çagalar bagynda, çagalara gözegçilik edýän, terbiýe berýän hünärmen.

TERBIÝEÇILIK [terviýeçilik], *at.* Gowy terbiýe, edep-ekram berijilik, terbiýeçiniň ýagdaýy, käri. *Ýurdumyzyň mekdeplerinde, çagalar bagynda, ýokary okuw mekdeplerinde ýaşlaryň terbiýeçilik işlerine uly üns berilýär.*

TERBIÝELEME [terviýeleme], *iş ady*. Terbiýelemek ýagdaýy. *Bizde ýaşlary, ýetginjekleri terbiýeleme işine uly üns berilýär.*

TERBIÝELEMEK [terviýelemek], *işl.* Görüm-görelde edep-ekram öwretmek, terbiýe berip ösdürip ýetişdirmek.

TERBIÝELEMEKLIK [terviýelemeklik], *iş ady.* Terbiýelemek ýagdaýy. *Harby gulluga gelen ýaş esgerleri watançylyk ruhunda terbiýelemeklik.*

TERBIÝELENMEK [terviýelenmek], *işl.* Terbiýe berilmek, terbiýe, tälim berilmek.

TERBIÝELEŞMEK [terviýeleşmek], *işl.* Köp bolup terbiýelemek, terbiýelemäge gatnaşmak.

TERBIÝELETMEK [terviýeletmek], *işl.* Edep-ekram öwretdirmek, terbiýe berdirmek.

TERBIÝELEÝIŞ [terviýeleýiş], *iş ady*. Terbiýelemek ýagdaýy.

TERBIÝELI [terviýeli], *syp.* Gowy terbiýe alan, görüm-göreldeli, edep-ekramly, edepli.

TERBIÝELILIK [terviýelilik], *at*. Gowy terbiýe alanlyk, görüm-göreldelilik, edep-ekramlylyk, edeplilik. *Hemmelere terbiýelilik derkardyr.*

TERBIÝESIZ [terviýesiz], *syp.* Terbiýe almadyk, edep-ekramsyz, edepsiz.

TERBIÝESIZLIK [terviýesizlik], *at.* Terbiýesi ýokluk, görüm-göreldesizlik, edep-ekramsyzlyk,

tabyn bolmak. **Teslim kylmak** tabşyrmak, bermek. *Leýli jan be hak teslim kyldy* (“Leýli – Mejnun”).

TESME, *iş ady.* Tesmek ýagdaýy.

TESMEK, *işl*. **1**. Yza hereket etmek, yza çekilmek, yza gaýtmak. *Bir ädim yza tesmek.* **2**. Gaýra goýmak, yza çekmek. *Köňlüň şikes bolup, raýyň öwrülse, Yşkyň gaýra teser, içde dert galar* (Zelili).

TESMEKLIK, *iş ady.* Tesmek ýagdaýy. *Indi yza tesmeklik namartlyk bolar.*

TES-TEGELEK [tes-seğelek], *syp.* Örän tegelek, has tegelek. *Tes-tegelek degirmen, Ortasynyň daşy bar, Ony bilen ýigidiň, Ýüz ýigrimi ýaşy bar* (Matal. Jogaby: Asman, Aý, Gün, ýyldyzlar).

TESWIR [teswüýr], *at.* Beýan etme, beýan ediş; beýan.

◊ **Teswir etmek** *ser.* **Teswirlemek**. *Halk ertekilerinde adamyň güýjüne ynanmaklyk duýgusy teswir edilýär.*

TESWIRÇI [teswüýrçü], *at*. Beýan edýän, suratlandyrýan adam.

TESWIRLEME [teswüýrlömö], *iş ady*. Teswirlemek ýagdaýy.

TESWIRLEMEK [teswüýrlömök], *işl.* Ýazuw üsti bilen ýa-da dilden beýan etmek, teswir etmek.

TESWIRLENMEK [teswüýrlönmök], *işl.* Teswir edilmek. *Gözel paýtagtymyzyň waspy köp şahyrlar tarapyndan örän çeperçilik bilen teswirlenýär.*

TESWIRLETMEK [teswüýrlötmök], *işl*. Teswirlemek işini başga birine etdirmek.

TESWIRLEÝIŞ [teswüýrlöýüş], *iş ady*. Teswirlemek ýagdaýy. *Onuň bolan wakany dilden teswirleýşi oturanlara ýarady.*

TEŞE, *at.* Agaç ýonmak üçin ulanylýan egmek kese agyzly iş guraly, ýonguç. *Ol teşesini aldy-da, agaç ýonmaga başlady.*

TEŞELEME, *iş ady.* Teşelemek ýagdaýy.

TEŞELEMEK, *işl.* Agajy teşe bilen ýonmak. *Ol pil sapyny teşeläp timarlady. Dutaryň kädisini teşelemek.*

TEŞELEMEKLIK, *iş ady.* Teşelemek ýagdaýy.

TEŞELENMEK, *işl.* Teşe bilen çapylmak, teşe bilen ýonulmak. *Ol tagta ilki teşelenipdir, soňra sürgüç bilen ýylmanypdyr.*

TEŞELETMEK, *işl*. Teşe bilen ýondurmak, bejertmek. *Ol pil sapyny teşeletdi.*

TEŞELEÝIŞ, *iş ady.* Teşelemek ýagdaýy.

TEŞNAW [teşna:w], *at, ýerli g.* Jaýyň bir burçunda el-ýüz ýuwmak, üçin edilýän çukurjyk. *Öwez jan teşnawdan başga yzgar ýere basman oturan oglan, aýaklary monjuk-monjuk, hal-hal gabardy* (“Görogly”).

TEŞNE, *syp.* **1**. Suw içesi gelýän, suwsan, tebsirän. **2**. *göç. m.* Islegi, höwesi bolan, muşdak, maýyl, bir zadyň ýesiri. *Meniň teşne gözlerim olaryň arasyndan ezizimi tapmaga howlukdy.*

TEŞNEK, *at.* Gawun-garpyzyň güllüje düwünçegi.

TEŞNEKLEMEK, *işl*. Ösmegini bes edip mürrelmek. *Gawun ternejigine el degirseň, yzyna gaýdýanyny, teşnekleýänini eşidipdi.*

TEŞNELEMEK, *işl., şahyr.* Suw içesiň gelmek, suwsamak. *Teşneläp çölde ýatmaýan, Suwuň gadyryn näbilsin!* (“Görogly”).

TEŞNELIK, *at.* Suw içesiň gelmeklik, suwsuzlyk.

TEŞWÜŞ, *at, k. d.* Alada, ünji, gaýgy-gam. *Meniň jigim amaşa, Atyny baglar daşa, Özi gitse söweşe, Bizi goýar teşwüşe* (Hüwdi).

TEŞWÜŞLI [teşwüşlü], *syp.* Aladaly, ünjüli.

TETELLI, *syp*. Meňzeş, ýaly, kimin, zeýilli (öz halamaýan adamyň babatynda ulanylýar). *Siz tetellilerden irdim.*

TETÄRIK [tetä:rik], *at.* Gün-güzeran üçin goldaw, kömek bolar ýaly zat. *Garran wagtyňda tetärik bolar ýaly, ýaşlygyňda köpräk gazanmak gerek.*

TETI, *at, gepl. d.* Hiç zat oňarmaýan, elinden iş gelmeýän, sana goşulmaýan.

◊ **Teti gyz** elinden hiç zat gelmeýän, emelsiz gyz.

TEÝ I, *at.* **1**. Bir zadyň düýbi, asty. *Ýer teýinde ýatan Mäti, şol öküziň gaşyndadyr* (Magtymguly). **2**. *göç. m.* Jümmüş, düýp, iç. *Ol öz ýüreginiň teýinde oňa bolan söýgüsini gizlin saklaýardy.*

TEÝ II, *hal.* Hiç, düýbünden, asla, asyl. *Şol waka teý ýadymdan çykmaz.*

TEÝ-AHYR [teý-a:hyr], *hal*. Ahyrsoňy, iň soňunda. *Olar teý-ahyr ýola düşdüler.*

TEÝENE, *at.* Bir zat üçin birine bildirilýän igenç, aýdylýan igençli söz, teýe.

TEÝENELI, *syp.* Igençli, närazyçylykly, sözünde, gürrüňinde teýene duýulýan, teýeli. *Ol kakasynyň sözlerinden teýeneli äheňi duýdy.*

TEÝIM: teýim etmek 1) köplenç, eliňi topraga urup täret kylmak. *Adam görse sopy men diýp öterler, Täreti teýimdir, hasasy keçsiz* (Magtymguly). **2**) ýitirim etmek, ýok etmek.

TEÝLI, *syp.* Iýeniňde doýurýan, güýçli, bereketli.

TEZ, *syp.* Adama öwrenişmedik, eldeki bolmadyk, sarç, bet. *Tez mal.*

TEZDIRMEK [tezzirmek], *işl*. Gaçyrmak, ürküzmek. *Ony ozalky tezdirenimiz hem az däl.*

TEZEK, *at*. Haýwanlaryň nejasaty (at, eşek, düýe we ş. m. hakynda). *At tezegi. Eşek tezegi. Tezek çöplemek.*

◊ **At tezegini guratmazlyk** biriniň öýüne ýa başga bir ýere çalt-çaltdan baryp durmak.

TEZEKLEME, *iş ady.* Tezeklemek ýagdaýy.

TEZEKLEMEK, *işl.* Nejasady daşyna çykarmak, içini nejasatdan boşatmak (at, eşek, düýe we ş. m. hakynda).

TEZGEK [tezğek], *syp., ser.* **Tez**.

TEZGEKLIK [tezğeklik], *at, ser.* **Tezlik**.

deňeşdireniňde gapma-garşy, üýtgeşik bolan, meňzeş bolmadyk. *Onuň häsiýeti bütinleý munuň tersinedi.*

◊ **Tersine tutmak** ters hereket etmek, ters gürlemek; oňlamazlyk, garşy bolmak. *Men bir zat diýsem, derrew tersine tutýarsyňyz.*

TERSLEŞDIRMEK, *işl.* Birnäçe adamy ýa iki adamy agzala etmek, olaryň arasyna çöp atmak, olary dawalaşdyrnak.

TERSLEŞIK, *at.* Terslik ýagdaýy, ara bozuklyk, dostluk, agzybirlik gatnaşygy ýokluk.

TERSLEŞME, *iş ady.* Tersleşmek ýagdaýy.

TERSLEŞMEK, *işl.* Biri bilen dostluk gatnaşygyny, agzybirlik ýagdaýyny bozmak.

TERSLEŞMEKLIK, *iş ady.* Tersleşmek ýagdaýy.

TERSLIK, *at.* Dostluk, agzybirlik gatnaşygy ýokluk, arasy bozuklyk.

TERSLIN-OŇLYN [tersli:n-oňluýn], *hal.* Hem öňe, hem yza, aňryk-bärik, eýläk-beýläk. *Iki tarapa çarhy terslin-oňlyn aýlamak.*

TERSMILLET, *syp., gepl. d.* Höçjet, keçjal, gepe düşmezek, dikdüşdi adam. *Aý sen-ä, tersmillet ekeniň, aýdylan gepe düşmän, meni bizar etdiň.*

TERSOKAN [tersoka:n], *at, gepl. d.* Doga okap, jadygöýlik edýän adam, jadygöý.

TERSOTUR, *at, dil b.* Deňdeş agzalaryň, goşma sözlemleriň arasynda, sözlem agzalary bilen grammatik taýdan baglanyşmaýan üýz tutma, giriş, ümlük ýaly sözleriň yzyndan ýa öňünden goýulýan dyngy belgi, otur. *Sözlemiň deňdeş agzalarynyň arasynda tersotur goýulýar* (“Mugallymlar gazeti”).

TERSTOW [teristow], *at.* Ýüpüň, sapagyň birinji towunyň tersine, garşysyna işilen tow.

TERTIP [terti:p], *at.* **1**. Dogry kadalaşdyrylan, düzgünleşdirilen ýagdaý. **2**. Bir zadyň yzygiderliligi, birsydyrgynlygy. **3**. Kabul edilen içki düzgün, kadakanun. *Ses bermek tertibi.* **4**. Edep-ekram, terbiýe.

◊ **Tertibe salmak** tertipleşdirmek, ýerbe-ýer etmek. **Tertip san** Tertip taýdan näçenjidigini görkezýän san (birinji, ikinji, we ş. m.).

TERTIP-DÜZGÜN [terti:p-düzğün], *at.* **1**. Dogry ýola goýlan, kadalaşan ýagdaý. *Tertip-düzgün bar ýerinde üstünlik bar.* **2**. Düzgün-nyzam, terbiýe, edep-ekram.

TERTIPLEME [tertip:leme], *iş ady.* Tertiplemek ýagdaýy.

TERTIPLEMEK [terti:plemek], *işl.* Tertibe salmak, ýerbe-ýer goýmak, jaýba-jaý etmek. *Ol köýneginiň ýakalaryny tertipledi.*

TERTIPLEMEKLIK, *iş ady.* Tertiplemek işi.

TERTIPLEŞDIRMEK [terti:pleşdirmek], *işl.* Tertibe salyp çykmak, ýerbe-ýer goýuşdyrmak, jaýba-jaý edişdirmek. *Kitaplary tertipleşdirmek.*

TERTIPLEŞMEK [terti:pleşmek], *işl.* **1**. Bir zady tertibe, düzgüne salyşmak, ýerbe-ýer goýuşmak. **2**. Tertip-düzgüni gowulaşmak, oňatlaşmak, kadalaşmak, düzgünleşmek. *Çagalar has-da tertipleşipdir.*

TERTIPLEÝIŞ, *iş ady.* Tertiplemek usuly.

TERTIPLI [terti:pli], *syp.* **1**. Dogry düzgünleşen, jaýba-jaý, ýerbe-ýer edilen, düzgüne salnan. *Ol kitaplary tertipli ýerleşdirip goýupdyr.* **2**. Özüni tertip-düzgünli, edepli alyp barýan. *Mugallym okuwçylardan tertipli oturmagy talap etdi.* **3**. Düzgün-nyzamly; edepli. *Okuwçylar köçe bilen tertipli ýöräp barýardylar.*

TERTIPLILIK [terti:plilik] *at.* **1**. Dogry düzgünleşdirilenlik, jaýba-jaý, ýerbe-ýer edilenlik, düzgüne salnanlyk. *Ol jaýlaryň arassalygyna, öý goşlarynyň tertipliligine seredip çykdy.* **2**. Tertip-düzgünlilik, tertibi berjaý edijilik. *Bu işi diňe tertiplilik esasynda alyp barmaly.*

TERTIPNAMA [terti:pna:ma], Bir zadyň işleniş, ýerine ýetiriliş tertibini ýola goýýan düzgün-kadalar ýygyndysy; edaranyň, kärhananyň, şereketiň we ş. m. öz işini belli bir tertip-düzgün esasynda ýerine ýetirmekligini beýan edýän düzgünnama, esasnama.

TERTIP-NYZAM [terti:p-nyza:m] *at, ser.* **Tertip-düzgün**.

TERTIPSIZ [terti:psiz], *syp.* **1**. Dogry düzgünleşdirilmedik, jaýba-jaý, ýerbe-ýer edilmedik, düzgüne salynmadyk. *Tertipsiz goýuşdyrmak.* **2**. Özüni bitertip alyp barýan, edepsiz. *Çagalar bagynda özüni tertipsiz alyp barýan çaga ýok.*

TERTIPSIZLIK [terti:psizlik] *at.* Tertibi ýokluk, tertipli dällik, tertipsiz bolmaklyk.

TERZ, *at.* Boluş, ýagdaý. *Bu sözi eşidip, Öwez han ol aýalyň terzine garady, görse ýamanlyk çykjak däl* (“Görogly”).

TES, Aýagyny yza çekdirmek, galdyrtmak üçin uly mallara buýruk hökmünde aýdylýan söz.

TESBI [tesvi], *at.* Musulmanlaryň gaýtalap sanaýan dogalarynyň hasaby ýöredilýän monjuk, hünji düzümi.

TESDIRILMEK [tessirilmek], *işl.* Yza çekdirilmek, gaýra goýulmak.

TESDIRME [tessirme], *iş ady.* Tesdirmek ýagdaýy.

TESDIRMEK [tessirmek], *işl.* **1**. Yza gaýtarmak, yza çekiler ýaly etmek. *Ol atyny yzyna tesdirip atlylaryň ýanyna baryp durdy.* **2**. Gaýra goýulmak, gijä galdyrmak. *Işi gaýra tesdirmek.*

TESDIRMEKLIK [tessirmeklik], *iş ady.* Tesdirmek ýagdaýy.

TESELLI, *at.* Ynjalyk, rahatlyk, aram-karar. Teselli tapmak.

◊ **Teselli bermek** göwünlik bermek, göwnüni götermek, rahatlandyrmak, köşeşdirmek. *Ýöne başga bir zat oňa teselli berdi* (“Edebiýat we sungat”).

TESLIM [tesli:m]: **teslim bolmak** boýun bolmak,

TÄNMEKLIK [tä:nmeklik], *iş ady.* Tänmek ýagdaýy.

TÄP-TÄZE [täp-tä:ze], *syp.* Örän täze. *Täp-täze köýnek.*

TÄR [tä:r], *at.* Bir işi amala aşyrmak, berjaý etmek üçin ýol, usul, ugur, çäre. *Men onuň tärini derrew taparyn.*

TÄRET [tä:ret], *at.* **1**. Namaza durmazdan öň arassalanmaklyk. **2**.*gepl.d.* Ýogyn içege arkaly çykýan nejasat.

◊ **Täret gylmak** namaza durmazdan öň arassalanmak düzgünini berjay etmek.

TÄRIM [tä:rim], *at.* Gara öýüň daýanç merkezi, diwary bolup hyzmat edýän hem-de uklaryň aşaky ujy berkidilýän gözenek agaç enjam. *Öýleriň ikisiniň-de uklary gowşap, tärimleriniň köki gidipdir* ("Edebiýat we sungat").

TÄRIMÝÜP [tä:rimýüp], *at.* Tärim gurnalanda daşyna saralýan ýüp.

TÄSIN [tä:si:n], *syp.* Örän geň, üýtgeşik, enaýy.

TÄSINLIK [tä:si:nlik], *at.* Örän geňlik, örän üýtgeşiklik, enaýylyk. *Ol soňra kellesini birhili täsinlik bilen silkip goýberdi* ("Edebiýat we sungat").

TÄSIP [tä:si:p], *at, k. d.* Gaýrat, ar-namys.

TÄSIPLI [tä:si:pli], *syp., k. d.* Gaýratly, ar-namysly. *Bir täsipli goç ýigit, Är ýanynda bellidir* (Zelili).

TÄSIR [tä:si:r], *at.* Biri ýa-da bir zat tarapyndan birine ýa-da bir zada ýetirilýän güýç.

TÄSIRLI [tä:si:rli], *syp.* **1**. Täsir edýän, sözi geçýän, abraýly. **2**. Güýçli täsir galdyrýan.

TÄSIRLILIK [tä:si:rlilik], *at.* Täsiri barlyk, täsirli bolmaklyk. *Ýazyjy wakany täsirlilik bilen beýan edýär.*

TÄSIRSIZ [tä:si:rsiz], *syp.* Täsir edip bilmeýän, täsir galdyrmaýan, täsiri ýok.

TÄSIRSIZLIK [tä:si:rsizlik], *at.* Täsiri ýokluk, täsir edip bilmezlik, täsirsiz bolmaklyk.

TÄTERIM [tä:teri:m]: **täterime git** nirä gitseň, şoňa git, güm bol!

TÄZE [tä:ze], *syp.* **1**. Ilkinji gezek ýüze çykan, peýda bolan. **2**. Heniz geýilmedik, heniz ulanylmadyk. *Täze geýim.* **3**. Ýaňy-ýakynda bolan, häzirki wagtda peýda bolan. *Yşk bilen açylan bir täze gül sen* (Magtymguly). *Täze ýylyň nowruzy, pasly bahary dilber* (Mätäji). **4**. Ýaňy gelen, ýaňy bellenen, iň soňky. *Täze müdir.*

◊ **Täze küýzäň suwy sowuk** täze zadyň mazasy başga, täze zat gowy. *Türkmende "Täze küýzäň suwy sowuk bolar" diýen nakyl aýdylýar.*

TÄZEÇE [tä:zeçe], *hal.* Täze görnüşde, başgaça.

TÄZEÇIL [tä:zeçil], *syp.* Täzeligi gowy görýän, halaýan, täzeçe ýaşamagy, geýinmegi we ş. m. söýýän.

TÄZEÇILLIK [tä:zeçillik], *at.* Täzeçe düşünje, garaýyş, çemeleşiş, täzäniň tarapdary bolmaklyk.

TÄZEDEN [tä:zeden], *hal.* Ýaňadan, gaýtadan, ýene bir gezek.

TÄZELEME [tä:zeleme], *iş ady.* Täzelemek ýagdaýy.

TÄZELEMEK [tä:zelemek], *işl.* **1**. Köne zady täze bilen çalşyrmak, durkuna üýtgeşiklik girizmek.. **2**. Üýtgetmek. *Ol gatnaşyk edýän adamlaryny täzeledi.*

TÄZELEMEKLIK [tä:zelemeklik], *iş ady.* Täzelemek ýagdaýy.

TÄZELENMEK [tä:zelenmek], *işl.* **1**. Köne zat täze bilen çalşyrylmak, könäniň ýerine täze goýulmak. **2**. *göç. m.* Bütinleý özgerdilen, üýtgedilen bolmak. *Tüweleme, ýüzüň-gözüň täzelenen ýaly bolaýypdyr.*

TÄZELENIŞ [tä:zeleniş], *iş ady.* Täzelenmek ýagdaýy.

TÄZELEŞDIRMEK [tä:zeleşdirmek], *işl.* **1**. Köne zatlary täze zatlar bilen çalşyryşdyrmak. **2**. *göç. m.* Üýtgedişdirmek, özgerdişdirmek. *Ol direktorlyga bellenensoň, mekdebiň umumy görnüşini, içki tertip-düzgünini täzeleşdirip başlady.*

TÄZELEŞMEK [tä:zeleşmek], *işl.* Könäniň ýerine täze goýuşmak, könäni täze bilen çalşyrmaga kömekleşmek.

TÄZELETDIRMEK [tä:zeletdirmek], *işl.* Täzeletmegi buýurmak, täzeletmegi amala aşyrtmak.

TÄZELETMEK [tä:zeletmek], *işl.* Täzelemek işini başga birine etdirmek. *Goňşymyz öýüniň gapysyny ussa täzeletdi.*

TÄZELEÝIŞ [tä:zeleýiş], *iş ady.* Täzelemek ýagdaýy.

TÄZELIK [tä:zelik], *at.* **1**. Her bir täze döräp, döredilen zat. *Alymlarymyz ylma, hojalyga köp täzelik girizýärler.* **2**. Üýtgeşiklik, özgerişlik. *Ol öz durmuşyndaky bu täzelik hakda jorasyna habar berdi.* **3**. Täze, entek köpçülige ýaýramadyk habar. *Ol menden bir täzelik eşitse, soňrak ony ýene meniň özüme aýdardy.*

TÄZELIKÇI [tä:zelikçi], *at.* Täze, peýdaly usullary iş ýüzüne geçirýän adam, täzäniň tarapdary. *Ol ýüpek gurçugyny idetmekde täzelikçi boldy.*

TÄZELIKÇILIK [tä:zelikçilik], *at.* Işde täze, peýdaly usullary ýüze çykaryjylyk. *Häzir ýurdumyzda tehnikanyň we täzelikçiliginiň möwç urup ösýän wagty.*

TÄZELIKDE [tä:zelikde], *at.* Golaýda, ýaňy-ýakynda. *Ol täzelikde başga bir ajaýyp iş bitirdi.*

TIBIRDEME [tivirdeme], *iş ady.* Tibirdemek ýagdaýy.

TIBIRDEMEK [tivirdemek], *işl.* Teniň, bedeniň belli bir ýeri titremek, sandyramak. *Ökde ökdäni görende, aýagy tibirdär* (Nakyl).

TIBIRDEMEKLIK [tivirdemeklik], *iş ady.* Tibirdemek ýagdaýy.

TIBIRDETMEK [tivirdetmek], *işl.* Sandyratmak, gymyldatmak, titretmek. *Agyr ýatan syrkaw bir zat*

TEZKIRE, *at, kön. s.* Bir ugruň alymlary, şahyrlary barada gysga maglumatlary özünde jemleýän ýygyndy, diwan.

TEZLIK, *at.* Tez bolmaklyk, sarç bolmaklyk, sarçlyk. *Keýik tezlik etmedi.*

TEZME, *iş ady.* Tezmek ýagdaýy.

TEZMEK, *işl.* Ürküp gaçmak, ürkmek.

TEZMEKLIK, *iş ady.* Tezmek ýagdaýy. *Tüwäniň tezmekligine men sebäpkär boldum.*

TÄ [tä:], *own. b.* **1**. Bir ýer, waka, bilen ikinji bir ýeriň ýa-da wakanyň aralygyny, çägini, wagtyny we ş. m. görkezýän ownuk bölek. *Ol tä tut agaçlarynyň arasyna girip, gözümden ýitýänçä, yzyndan seredip durdum*. **2**. *Çenli, deňiç* sözsoňy kömekçileriniň hyzmatynda ulanylýar. *Tä Tejene barýançam seni ýatladym.*

TÄBET [tä:vet], *at, kön. s.* Iýmäge höwes, işdä. *"Bu şaltagym, kirim bilen suw bersem, täbeti almaz" diýip gönüme geldi* ("Görogly").

TÄÇ [tä:ç], *at.* **1**. Adamyň teninde gan öýen ýaly bolup döreýän gyzgylt, goňur reňkli hal. *Onuň ak ýüzüniň gyzaryp duran ýanaklarynyň sag tarapynda täç bardy.* **2**. Häkimlik nyşany hökmünde şanyň, häkimiň başyna geýýän bezegli başgaby. **3**. Adam ady.

TÄJIHORAZ [tä:jihoroz] **I**. *at.* Güli horazyň kekejine meňzeş dik ösýän gyzyl reňkli ösümlik.

TÄJIHORAZ [tä:jihoroz] **II**, *at*. Köplenç, çagalaryň bogazynda ak bardalar emele gelip ýüze çykýan ýokanç kesel.

TÄJIK [tä:jik], *at, ser.* **Täjikler**. *Täjik edebiýaty. Täjik dili.*

TÄJIKLER [tä:jikler], *at.* Täjigistanyň ýerli halky, esasy ilaty.

TÄJIR [tä:jir], *at.* Uly söwdagär, hususy söwda kärhanasynyň eýesi.

TÄJIRLIK [tä:jirlik], *at.* Täjiriň kesp-käri, tajiriň ýagdaýy.

TÄK [tä:k], *syp.* **1**. Goşa däl, ýeke, jübüt bolmadyk. **2**. Diňe bir, ýeke, ýalňyz. **3**. Taýsyz, deňsiz-taýsyz.

TÄKLIK [tä:klik], *at.* **1**. Goşa ýa jübüt dällik. **2**. Ýalňyzlyk, ýekelik. **3**. Taýsyzlyk, deňsiz-taýsyzlyk.

TÄKMEKLI [tä:kmekli], *syp.* Özüni birsydyrgyn, bir kadada alyp barman, üýtgäp duran, agyp-dönüp duran (adam häsiýeti hakynda). – *Bu baryp ýatan täkmekli adam* (A.Gowşudow).

TÄLEÝ [tä:leý], *at.* **1**. Ykbal, kysmat, ýazgyt. *Biz öz täleýimizi özümiz çözmeli* **2**. Öňde, durmuşda görjegiň, gelejek.

◊ **Täleýiň açylmak** bagtyň gelmek, bagtly bolmak. *Eý patyşam, bir ahwal gördüm, täleýiň açyldy – diýip, bir gazal aýtdy* (Mollanepes). **Täleýi ters gelmek** bagty gara bolmak, ykbalyň ters bolmak. *Täleýiň ters gelse, bagtyň şor bolsa, Paludanyň peri dişi syndyrar* (Magtymguly).

TÄLIM [tä:lim], *at.* Bir käriň, hünäriň we ş.m. syrlaryny ele almak ugrundaky okuw, terbiýe, görelde. *Ussat bagşydan tälim almak*.

◊ **Tälim bermek** öwretmek, okatmak, terbiýe bermek. *Esgerlere harby taýdan tälim berilýär.*

TÄLKEW [tä:lköw], *at, gepl. d.* Birine dahylly, degişli. *Sen tälkewlidigini bilen bolsam, piliňi ellemezdim.*

TÄMIZ [tä:mi:z], *syp., ser.* **Arassa 1**, **2**.

TÄMIZLEME [tä:mi:zleme], *iş ady.* Tämizlemek ýagdaýy.

TÄMIZLEMEK [tä:mi:zlemek], *işl., ser.* **Arassalamak 1**, **2**.

TÄMIZLEMEKLIK [tä:mi:zlemeklik], *iş ady.* Tämizlemek ýagdaýy.

TÄMIZLENMEK [tä:mi:zlenmek], *işl., ser.* **Arassalanmak**.

TÄMIZLEŞMEK [tä:mi:zleşmek], *işl*. Dura-bara tämiz bolmak. *Obamyz öňküden has tämizleşdi.*

TÄMIZLETDIRMEK [tä:mi:zletdirmek], *işl., ser.* **Arassalatdyrmak**.

TÄMIZLETMEK [tä:mi:zlemek], *işl., ser.* **Arassalatmak**.

TÄMIZLEÝIŞ [tä:mi:zleýiş], *iş ady.* Tämizlemek işi.

TÄMIZLIK [tä:mi:zlik], *at, ser.* **Arassalyk**.

TÄNDERDI [tä:nnerdi], *at*. Aşyklaryň birini ikinjisi bilen urup, jikgesine ýa-da tükgesine agdaryp almak şerti bilen oýnalýan oýun. *Ol tänderdi oýnunda utuldy.*

TÄNDERILMEK [tä:nnerilmek], *iş ady.* **1**. Bir tarapyndan beýleki tarapyna öwrülen bolmak. **2**. Baldagyndan ýolnup aýrylmak.

TÄNDERIŞ [tä:nneriş], *iş ady.* Tändermek ýagdaýy.

TÄNDERME [tä:nnerme] *iş ady.* Tändermek ýagdaýy.

TÄNDERMEK [tä:nnermek], *işl*. **1**. Bir aşygy ikinji bir aşyk bilen urup, jikgesine ýa-da tükgesine agdaryp almak. *Ol kenegini atyp, aňyrda duran aşygy tükge tarapyna tänderdi.* **2**. Sapagyndan ýazdyrmak, baldagyndan aýyrmak. *Güýz şemaly agaçlaryň sary ýapraklaryny sapagyndan tänderýärdi.*

TÄNDERMEKLIK [tä:nnermeklik], *iş ady.* Tändermek ýagdaýy.

TÄNDIRMEK [tä:nnirmek], *işl., ser.* **Tändermek**.

TÄNIŞ [tä:niş], *iş ady.* Tänmek ýagdaýy.

TÄNME [tä:nme], *iş ady.* Tänmek ýagdaýy.

TÄNMEK [tä:nmek], *işl.* **1**. Aşygyň bir ýüzünden beýleki bir ýüzüneöwrülmegi. **2**. Sapagyndan ýazmak, baldagyndan üzülmek, üzülip gaçmak. Bişen gawun sapagyndan tänipdir.

TIKIN, *at.* **1**. Tikin tikmek işi. **2**. Mata-marlagyň sapakly iňňe bilen tikilen ýeri.

◊ **Tikin maşyny** tikin tikýän maşyn.

TIKIN-ÇATYN, *at.* Her hili tikin işleri.

TIKINÇI, *at.* Tikin tikmek işi bilen meşgullanýan adam.

TIKINÇILIK, *at.* Tikin tikmeklik käri, tikinçiniň ýagdaýy. *Mekdepde tikinçilik hem ýola goýuldy.*

TIKINMEK, *işl.* Özüň üçin tikmek. *Men şu wagt köýnek tikinýärin.*

TIKIŞ, *iş ady.* Tikmek ýagdaýy.

TIKIŞDIRMEK, *işl.* Bir ýanyndan tikip çykmak, tikip bolmak. *Çagalara köýnek tikişdirmek.*

TIKIŞMEK, *işl.* Tikmäge kömek etmek; birnäçe bolup bilelikde tikmek. *Gyzlar köýnek tikişip otyrdylar.*

TIKME, *iş ady.* Tikmek ýagdaýy.

TIKMEK, *işl.* Matany, derini biri-biri bilen iňňeli sapak arkaly birleşdirip, belli bir görnüşe getirmek. *Ekin ekdim darydan, Içmek tikdim ýarydan* (Läle).

TIKMEKLIK, *iş ady.* Tikmek ýagdaýy.

TIL, *at.* **1**. *şahyr.* Dil. *Toty kimin suhanwer, sözläp şirin tile gel* (Kemine). *Hiç unutman, janym çyksa bu tenden, Süýji sözlän tiller, galdyň, hoş indi* (Seýdi). **2**. *gepl. d.* Telefon.

◊ **Til bermek** söz, wada bermek. *Özgelerge til berip, halym perişan etmegil* (Mollanepes). **Til kakmak** telefon etmek.

TILISGE [tilisge], *at.* Üzüm salkymyny emele getirýän birnäçe üzümli sapajyklar. *Bir tilisge üzüm.*

TILKI, *at.* **1**. Itler maşgalasyndan bolan uzyn tumşukly, pişge guýrukly, süýdemdiriji ýyrtyjy haýwan. *Ajaly ýeten tilki hinine bakyp uwlar* (Nakyl). **2**. *göç. m.* Örän hilegär, sapalakçy, mekir.

TILKIÇAÝ [tilkiça:ý], *at.* Boýy 20-30 *sm* ýetýän, köpýyllyk, ýarym gyrymsy ýabany ösümlik.

TILKILENMEK, *işl.* Mysapyr bolmak, sessiz-üýnsüz gezmek. *Şunça pakyrlyga urdum özümi, Tilkilenip gezdim, adym gurt oldy* (Magtymguly).

TILKILIK, *at.* Mekirlik, hilegärlik.

TILSIM, *at.* Bir zadyň çylşyrymly gurluş usuly, emeli, syry. *Munuň nähili tilsimler bilen şeýle bolýanyny meniň bilesim gelýär.*

TILSIMAT [tilsima:t], *at.* Dürli önümleri bejermek we taýýarlamak işleriniň jemi.

TILSIMLI, *syp.* Tilsimi bar bolan, emeli bar bolan. *Bujagaz açarlar şol tilsimli gapylary ozal hem birnäçe gezek açypdy.*

TIMAR [ti:ma:r], *at.* Bejerme, ýylmama, owadanlama, darama.

◊ **Timar bermek** *ser.* **Timarlamak**. *Daňdan turup, zülpüň darap, Timar bergin saçlaryňa* (Mätaji).

TIMARLAMA [ti:ma:rlama], *iş ady.* Timarlamak ýagdaýy.

TIMARLAMAK [ti:ma:rlamak], *işl.* Taraşlap görke getirmek, timar bermek.

TIMARLAMAKLYK [ti:ma:rlamaklyk] *iş ady.* Timarlamak ýagdaýy.

TIMARLANMAK [ti:ma:rlanmak], *işl.* Timar berilmek.*Olary göreniňde, çaga elleriniň astyndan çykan iş diýip aýdar ýaly däl, örän gelşikli timarlanypdyr* (“Mugallymlar gazeti”).

TIMARLAŞDYRMAK [ti:ma:rlaşdyrmak], *işl.* Bir ýanyndan timarlap çykmak.

TIMARLAŞMAK [ti:ma:rlaşmak], *işl.* **1**. Bilelikde timarlamak. **2**. Timarlamaga kömekleşmek.

TIMARLATMAK [ti:ma:rlatmak], *işl.* Timarlamak işini başga birine etdirmek. *Öýümiziň içini gyzlara timarlatdyk.*

TIMARLAÝYŞ, *iş ady.* Timarlamak ýagdaýy.

TIMARLY [ti:ma:rly], *syp.* Gowy timar berlen, gelşikli. *Terbaza şiweli, käkilik nagyşly, Tugun guş timarly, tarlan bakyşly* (Magtymguly).

TIMISGENIŞMEK [timisğenişmek], *işl.* Aňtaşyp, ysyrganyşyp ýörmek.

TIMISGENME [timisğenme], *iş ady.* Timisgenmek ýagdaýy.

TIMISGENMEK [timisğenmek], *işl.* Bir zady aňtap ýörmek, bir zadyň ugrunda ysyrganyp ýörmek. *Timisgenip ýörmek.*

TIMISGENMEKLIK [timisğenmeklik], *iş ady.* Timisgenmek ýagdaýy.

TIMISGENIŞ [timisğeniş], *iş ady.* Timisgenmek ýagdaýy.

TIŇKE: tiňkäňi dikmek bar ünsüňi bir nokada gönükdirip, siňe seretmek.

TIŇŇILDEME [tiňňilleme], *iş ady.* Tiňňildemek ýagdaýy.

TIŇŇILDEMEK [tiňňillemek], *işl.* Tiňňil-tiňňil edip ses çykmak, tiňňildili seslenmek. *Dutarlar tiňňildeýärdi.*

TIŇŇILDEMEKLIK [tiňňillemeklik], *iş ady.* Tiňňildemek ýagdaýy.

TIŇŇILDETMEK [tiňňilletmek], *işl.* Tiňňildili saz çalmak. *Bagşy dutaryny eline alyp, tiňňildedip başlady.*

TIŇŇILDI [tiňňilli], *at.* Kirişli saz gurallary ýuwaşjadan çalnanda çykýan sesiň ady, tyňňyrdy.

TIŇŇIRDEDIŞMEK, *işl.* Birden köp bolup tiňňirdetmek. *Men otaga girenimde, oglanlar dutaryny başly-barat tiňňirdedişip otyrdylar.*

TIŇŇIRDEMEK, *işl., ser.* **Tyňňyrdamak**. *Onuň dutarynyň tiňňirdäp çykýan ýakymly owazy heniz hem gulagymda ýaňlanyp duran ýaly.*

TIŇŇIRDETMEK, *işl., ser.* **Tyňňyrdatmak**.

TIŇŇIRDI, *at.* Tyňňyrdy, tyňňyldy.

TIŇŇI-TIŇŇI, *s. ş. aňl. söz.* Kirişli saz gurallar ýuwaşjadan çalnanda çykýan ses, tyňňy-tyňňy.

diýjek bolup, dodaklaryny çalarak tibirdetdi.

TIBIRDEÝIŞ [tivirdeýiş], *iş ady.* Tibirdemek ýagdaýy.

TIBIT [tivit], *at*. Adamyň aşaky dodagynyň çukurja, oýja ýeri.

◊ **Tibidiňi dişlemek** näme-de bolsa bir zada ökünmek ýa-da ahmyr etmek. Ol näme aýtjagyny bilmän, tibidini dişläp, ep-esli durdy.

TIGIR [tiğir], *at.* **1**. Öz okunyň daşynda aýlanyp, bir zady herekete getirmek üçin hyzmat edýän tegelek enjam. *Arabanyň tigri.* **2**. Daşyna ýüplük, sapak ýa-da başga bir zat saralan tegek. *Onluk tigir.* **3**. Çarhyny aýak bilen aýlap herekete getirilýän iki tigirli ulag. *Ol tigir ýaryşyna gatnaşdy.* **4**. Teker. *Maşyna tigir oturtmak.*

TIGIRÇEK [tiğirçek], *at*. Kiçijik tigir.

TIGIRLEK [tiğirlek], *at*. Çagalaryň simden ýörite ýasalan ýönekeýje enjamyň kömegi bilen tigirläp oýnaýan tegelek demir tigirçegi.

◊ **Tigirlek ýaly** ýeňil gopýan, tigirlenip ýören, ýumuş buýrsaň, derrew ýerine ýetirýän (çaga hakynda).

TIGIRLEME [tiğirleme], *iş ady.* Tigirlemek ýagdaýy.

TIGIRLEMEK [tiğirlemek], *işl*. **1**. Tigirli ýa-da tegelek bir zady, tigirli arabany we ş.m. itip aýlanyp gider ýaly etmek, aýlandyryp goýbermek. **2**. *gepl.d.* Işletmek, ýöretmek; aýlamak. **3**. Dowam etmek.

◊ **Gün-güzeranyňy tigirlemek** öýüň ykdysady ýagdaýynyň kadaly ýagdaýda bolmagyny gazanmak.

TIGIRLEMEKLIK [tiğirlemeklik], *iş ady.* Tigirlemek ýagdaýy.

TIGIRLENMEK [tiğirlenmek], *işl.* **1**. Tegelek ýa-da tigirli bir zat aýlanyp gitmek. **2**. *gepl.d.* Işlemek, ýöremek. *Maşyn tigirlenýärmi?*

TIGIRLEŞDIRMEK [tiğirleºdirmek], *işl.* Tigirleri ýa-da tegelek zatlary aýlanyp gider ýaly edişdirmek, aýlandyryp goýbermek. *Adamlar boşan çelekleri tigirleşdirip, maşyna golaý getirdiler.*

TIGIRLEŞMEK [tiğirleºmek], *işl.* Tigirlemäge kömek etmek; bilelikde tigirlemek. *Çelekleri tigirleşmek. Çagalar tigirlek tigirleşip ýördüler.*

TIGIRLETMEK [tiğirletmek], *işl.* Tigirlenip gider ýaly etmek.

TIGIRLEWÜK [tiğirlöwük], *at, gepl.d.* Tigirlek.

TIGIRLEÝIŞ [tiğirleýiş], *işl.* Tigirlemek ýagdaýy.

TIJEME [ti:jeme], *iş ady.* Tijemek ýagdaýy.

TIJEMEK [ti:jemek], *işl.* **1**. Bar bolan ähli güýç-gaýratyňy, başarnygyňy we ş.m. bir ýere jemlemek, toplamak. **2**. Ýerbe-ýer edip goýmak, tertipleşdirmek. *Içerini tijemek.*

TIJEMEKLIK [ti:jemeklik], *iş ady.* Tijemek ýagdaýy.

TIJEMEZLIK [ti:jemezlik], *işl.* Tijemek işi amal edilmezlik.

TIJENIŞ [ti:jeniş], *iş ady.* Tijenmek ýagdaýy.

TIJENIŞMEK [ti:jenişmek], *işl.* Köp bolup tijenmek.

TIJENMEK [ti:jenmek], *işl.* Gaýrata galmak, taýýarlyk görülmek.

TIJÄBERMEK [tijä:vermek], *işl.* Tijäp başlamak.

TIJEÝIŞ [ti:jeýiş], *iş ady.* Tijemek ýagdaýy.

TIKDIRME, *iş ady.* Tikdirmek ýagdaýy.

TIKDIRMEK, *işl.* Tikmek işini başga birine etdirmek, ýerine ýetirtmek. *Biz ýüň matadan don tikdirmekçi* ("Türkmenistan").

TIKE, *at.* Bir zadyň kiçijik bölegi. *Gapa degip döwlen çäýnegiň her tikesi bir ýana uçdy.*

TIKEN, *at.* Ýandagyň, demirtikeniň, bägülüň we ş. m. ösümlikleriň ýa-da agajyň ujy inçejik, ýitije ösüntgisi. *Ýandagyň tikeni.*

TIKENEK, *at.* **1**. Tikenli ösümlik we onuň tiken görnüşli ösüntgisi. *Bu töweregiň otlary tikeneklidir.* **2**. Simiň uzyn ugruna uçlary ýiteldilip saralan sim bölekleri, tikenli sim. *Tikenek sim*. **3**. Adamyň bedeninde belli bir sebäbe görä döreýän jümşüldi. *Meniň endamymda garynja ýöreýän ýaly bir hili tikenekler emele geldi.*

TIKENEKLEME, *iş ady.* Tikeneklemek ýagdaýy.

TIKENEKLEMEK, *işl.* **1**. Tikenekli ösümliklerde we ş. m. tikenek çykyp başlamak. *Demir tiken tikenekläp başlapdy.* **2**. *göç. m.* Gorky, üşemek we ş. m. zerarly endamyň dyglap gitmek. *Bu sözi eşideninde, gyzyň endamy tikenekläp gitdi.*

TIKENEKLEMEKLIK, *iş ady.* Tikeneklemek ýagdaýy.

TIKENEKLETMEK, *işl*. Endamyňy jümşüldetmek, teniňi çümmükleýän ýaly edip dygyrdatmak. *Daňdanyň çigregi iniňi tikenekledýärdi.*

TIKENEKLEÝIŞ, *iş ady.* Tikeneklemek ýagdaýy.

TIKENEKLI, *syp.* **1**. Tikeni, tikenegi bar bolan. *Tikenekli gül. Tikenekli sim.* **2**. *göç. m.* Ýürege, jana degýän, ýerliksiz (söz hakynda).

TIKENEK-TIKENEK, *syp*. **1**. Tikenleri somalyşyp duran, bar ýeri tikenden doly bolan. *Biziň şu erigimiziň şahalary tikenek-tikenek.* **2**. Dim-dik bolşup duran, syh-syh. *Onuň sakgal-murty tikenek-tikenekdi* ("Edebiýat we sungat").

TIKENLI, *syp., ös.* **1**. Tikeni bar bolan. *Tikenli çöpler. Tikenli agaç*. **2**. *göç. m.* Duzly, ýiti. ötgür. *Dili tikenli.*

TIKE-TIKE, *hal.* Parça-parça, bölek-bölek. *Eý, Saýat han, kyrk taýak ursaň, bu baba tike-tike bolar* ("Saýatly – Hemra").

TIKILMEK, *işl*. Tikin bilen berkidilip taýýarlanmak, sapakly iňňe bilen berkidilip, belli bir şekile getirilmek. *Biz matadan tikilen ezýaka köýnek*.

TIKIM, *at, ser.* **Tikin**.

TIRPILDEŞMEK [tirpilleşmek], *işl.* Birnäçesi üznüksiz tirpildäp durmak. *Onuň damarlary tirpildeşip durdy.*

TIRPILDETMEK [tirpilletmek], *işl.* Tirpildili hereket etdirmek, gymyldatmak, müňňüldetmek.

TIRPILDEÝIŞ [tirpilleýiş], *iş ady.* Tirpildemek ýagdaýy.

TIRPILDI [tirpilli], *at.* Ýüregiň ýa-da damaryň çala urmasy. *Damaryň tirpildisi.*

TIRSEK, *at.* **1**. Goluň çigin süňki bilen bilek süňkleriniň birleşip epilýän ýeri. *Ol tirsegini güpjege berip gyşardy.* **2**. Göni turbany başga ugra gönükdirmek üçin ulanylýan egri turba bölegi.

TIRSEKBOÝY, *at.* Eliň barmaklarynyň ujundan tirsege çenli aralyga barabar bolan uzynlyk ölçegi.

TIRSEKLEME, *iş ady.* Tirseklemek ýagdaýy.

TIRSEKLEMEK, *işl.* **1**. Tirsegiňi ýassyga goýup gyşarmak, ýassygy tirsegiň aşagyna almak. *Öý eýesi saçagyň başyndaky ýassyklaryň birini tirsekläp, gapdala gyşardy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. *gepl. d.* Tirsegiň bilen birini kakmak; tirsegiňi çala degrip yşarat etmek. *Ol gapdalyndaky oturany tirsekledi.*

TIRSEKLEMEKLIK, *iş ady.* Tirseklemek ýagdaýy.

TIRSEKLEŞMEK, *işl.* Birnäçe bolup tirsegiňi ýassyga goýup gyşaryp ýatmak.

◊ **Tirsekleşip oturmak** biri-biriňe ýakyn, tirsegiňi tirsegine degrip oturmak.

TIRSEKLETMEK, *işl.* Tirsegini ýassyga söýetmek. *Enegül garry atasyna ýassyga tirsekledip, oňa çaý, nahar berdi.*

TIRSEKLEÝIŞ, *iş ady.* Tirseklemek usuly. *Onuň ýassygy tirsekleýşi ykjamdy, turarly däldi.*

TIRSEMEK, *işl.* **1**. Çala öwrülmek, bir ýana gyşarmak. *Gorpdan geçen ýeriňde ýoluň saga tirseýän ýerinde sakçynyň çatmasy bardyr.* **2**. Tirsegiň bilen kakmak, tirseklemek. *Näme, beýdip meniň böwrüme tirsäp otyrsyň?*

TIRSILDEME [tirsilleme], *iş ady.* Tirsildemek ýagdaýy. *Onuň ýüreginde bir tirsildeme emele geldi.*

TIRSILDEMEK [tirsillemek], *işl., ser.* **Tirpildemek**. *Damar sähelçe tirsildeýär.*

TIRSILDEMEKLIK [tirsillemeklik], *iş ady.* Tirsildemek ýagdaýy. *Meniň ýüregim häzirem tirsidemekligini goýanok.*

TIRSILDEMEZLIK [tirsillemezlik], *işl.* Tirsildili hereket amala aşmazlyk.

TIRSILDEŞMEK [tirsilleşmek], *işl.* Köp zat tirsildemek, birnäçesi tirsildemek.

TIRSILDETMEK [tirsilletmek], *işl.* Gymyldatmak, sandyratmak, tirs-tirs etdirmek.

TIRSILDEÝIŞ [tirsilleýiş], *iş ady.* Tirsildemek usuly. *Itden gorkan çaganyň ýüreginiň tirsildeýşi gaty güýçlüdi.*

TIRSILDÄBERMEK [tirsillävermek], *işl.* Tirsildäp ugramak. *Ýüregi birden tirsildäberdi.*

TIRSILDI [tirsilli], *s. ş. anl. söz, ser.* **Tirpildi**.

TIRT, *at.* Ownuk samana kepek, paçak we ş. m. zatlar garylyp edilýän mal iými. *Çebişlere tirt edip goýdy.*

TIRÝEK, *at.* Göknaryň gozasynyň çirtilip alynýan şiresinden taýýarlanýan neşe maddasy.

TIRÝEKHOR [tirýekho:r], *syp., ser.* **Tirýekkeş**.

TIRÝEKHORLUK [tirýekho:rluk], *at, ser.* **Tirýekkeşlik**.

TIRÝEKI, *syp., ser.* **Tirýekkeş**.

TIRÝEKILIK, *at, ser.* **Tirýekkeşlik**.

TIRÝEKKEŞ, *at.* Tirýek çekýän ýa-da atýan (adam), neşekeş, neşebent.

TIRÝEKKEŞLIK, *at.* Tirýekkeş bolmaklyk, tirýekden habarlylyk, neşekeşlik.

TISGINDIRMEK [tisğinnirmek], *işl.* Duýdansyzlykda birden ziňkildetmek, gorkuzyp allaniçigsi etmek. *Şol habar diňe bir meni däl, beýlekileri-de tisgindirdi.*

TISGINIŞ [tisğiniº], *iş ady.* Tisginmek ýagdaýy.

TISGINIŞMEK [tisğiniºmek], *işl.* Birnäçe bolup tisginmek.

TISGINJIREMEK [tisğinjiremek], *işl.* Duýdansyzlykda çalarak tisginmek. *Onuň dodaklary tisginjiredi.*

TISGINME [tisğinme], *iş ady.* Tisginmek ýagdaýy

TISGINMEK [tisğinmek], *işl.* Gorky-ürki we ş. m. sebäpli alaniçigsi bolmak. *Oglanjyk tisginip gitdi.*

TISGINMEKLIK [tisğinmeklik], *iş ady.* Tisginmek ýagdaýy.

TIŞI, *syp., kön. s.* Urkaçy (haýwanlar hakynda).

TITI [ti:ti], *syp., gepl.d.* Özüni öte arassa saklaýan, gowy, arassa geýinýän.

TITILLEMEK [ti:tillemek], *işl., gepl.d.* Üstüne-başyna serenjam berip, aladasyz gezmek, ýaşamak. *Onuň iş etsem diýen pikiri ýok, haçan görseň titilläp ýörendir.*

TITILLEŞMEK [ti:tilleşmek], *işl., gepl.d.* Bilelikde titillemek. *Iki jora titilleşip, seýilgähe tarap ugrady.*

TITIR, *at.* Daglyk we çöllük ýerlerde ösýän gyrymsy köpýyllyk ösümlik.

TITIRDEMEK, *işl., ser.* **Titremek.**

TITIRDEŞMEK, *işl., ser.* **Titreşmek.**

TITIR-TITIR: titir-titir etmek gorky, üşütme, gahar we ş. m. sebäpli sandyrap titremek.

TITREME [titireme], *iş ady.* Titremek ýagdaýy.

TITREMEK [titiremek], *işl.* **1**. Zarba ýa-da başga bir zadyň güýji, täsiri we ş. m. sebäpli yrgyldamak, yraň atmak. *Onuň sakgaly hem titreýärdi.* **2**. Gorky,

TIR [ti:r] **I**, *at.* Öwrenmek ýa-da türgenleşmek işini geçirmek üçin nyşana ok atylýan ýer, jaý.

TIR [ti:r] **II**, *at, kön. s.* Ýaýyň oky. *Ganym bilen tiri-keman atyşdym* (“Saýatly – Hemra”). *Kirpikleri okdur, gaşy kemandyr, Nyşan boldum atan tirine gyzyň* (Mätäji).

TIR [ti:r] **III**, *at*. Galla öwsülýän gap, öwser. *“Hemişeki galandarlarmyka” – diýip, ýyrtyk tirde bir gysym dary çykaryp berdiler* (“Görogly”).

TIRANA [ti:ra:na], *at.* **1**. Bekreler maşgalasyndan bolan burny uzyn, gymmatbaha balyk. **2**. Geýime salynýan bir nagşyň ady.

TIRDIRMEK [ti:rdirmek], *işl., ser.* **Ýygdyrmak**. *Açylan gülleri tirdirmek.*

TIRE [ti:re], *at.* Urug, taýpa içindäki garyndaşlyk tarapyndan bölünen topar.

TIREBAŞY [ti:revaşy], *at*. Tiräniň aksakaly, ýaşulusy, öz tiresine kethudalyk edýän adam.

TIREBAŞYLYK [tirevaşylyk], *at.* Tirebaşy bolmaklyk, tirä kethudalyk etmeklik.

TIREBAZ [tireva:z], *syp., ser.* **Tireparaz**.

TIREBAZLYK [ti:reva:zlyk], *at, ser.* **Tireparazlyk**.

TIREÇILIK [ti:reçilik], *syp., ser.* **Tirebazlyk**.

TIREDEŞ [ti:redeş], *syp.* Bir tireden bolan, tireleri bir bolan, asly bir tireli.

TIREPARAZ [ti:reparaz], *syp*. Öz tiresiniň bähbidini has ileri tutýan, ony goldaýan, tirebaz, tireçi.

TIREPARAZLYK [ti:reparazlyk], *at.* Öz tiräň bähbidini has ileri tutmaklyk, ony goldamaklyk, tirebazlyk, tireçilik.

TIRE-TAÝPA [ti:re-ta:ýpa], *at, ser.* **Tire** we **Taýpa**.

TIRILMEK [ti:rilmek], *işl., ser.* **Ýygylmak**.

TIRIŞMEK [ti:rişmek], *işl., ser.* **Ýygyşmak**.

TIRIŞ [ti:riş], *iş ady.* Tirmek ýagdaýy.

TIRJIN, *at.* Gamşa meňzeş uzyn boýly, baldagy çybyk ýaly gaty ösümlik. *Kuwwatlyrak ýylgyndan bir ýaý ýasady, tirjinden ok ýasady, ujunam peýkam etdi* (“Görogly”).

TIRJINMEK, *işl., gepl. d.* Biriniň golaý ýanyna baryp dim-dik bolup durmak.

TIRKEG [tirkeğ], *at.* Bir zadyň yzyna tirkelýän ulag we onuň serişdeleri, enjamlary. *Traktorlaryň, ot ýatyrýan maşynlaryň we beýleki tirkeg gurallarynyň onlarçasy bar* (“Türkmenistan”).

◊ **Tirkege almak** öz maşynyň, ulagyň yzyna tirkemek. *Onuň maşynyny tirkege aldyk.*

TIRKELMEK, *işl.* Bir zadyň yzyna berkidilmek, tirkeg edip goşulmak. *Maşyn traktoryňyzyna tirkeldi.*

TIRKEME, *iş ady.* Tirkemek ýagdaýy.

TIRKEMEK, *işl.* **1**. Bir zadyň yzyna berkitmek, tirkeg edip goşmak. *Maşyny maşynyň yzyna tirkäp getirmek.* **2**. Yzyna düşürip ýa-da ýanyň bilen alyp gitmek, gelmek. *Atasy agtygyny yzyna tirkäp, atyza gitdi.*

TIRKEMEKLIK, *iş ady.* Tirkemek ýagdaýy.

TIRKEŞ, *syp*. **1**. Biri-biriniň yzyndan tirkeşip gelýän. *Tirkeş sözler.* **2**. Oglana dakylýan at.

TIRKEŞDIRMEK, *işl.* Biri-biriniň yzyna tirkemek, baryny tirkäp çykmak.

TIRKEŞIK, *at.* Biri-biriniň yzyna tirkelen, hatara düzülen janly we jansyz zatlar. *Olar dört tirkeşik bolup, atlaryny ýolsuz ýerden sürüp gitdiler.*

TIRKEŞMEK, *işl.* **1**. Biriniň yzyna düşmek, biri bilen gezmek ýa-da köp bolup bile gezmek. *Biz üç bolup tirkeşip gelýäris* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Dost bolup gezmek, dostluk aragatnaşygyny saklamak.

TIRKETMEK, *işl.* Bir zadyň yzyna baglatmak, dakdyrmak. *Arabany maşyna tirkedip getirdik.*

TIRKEÝIŞ, *iş ady.* Tirkemek ýagdaýy.

TIRKIŞ I, *at.* Boýunturuga geýdirilip, tirkeg üçin ulanylýan ýüp. *Göle hamyndan edilen bir tirkiş asylgy durdy.*

TIRKIŞ II, *at.* **1**. Biri-biriniň yzyna tirkelen düýeler. *Serhowuz boýunda goşa nerwanly, Tirkişi üzülmez hatar kerwenli* (“Görogly”). **2**. Oglana dakylýan at.

TIRLEME, *iş ady.* Tirlemek ýagdaýy.

TIRLEMEK, *işl.* Togalak ýa-da aýlanýan bir zady pyrlap goýbermek. *Ol elindäki dessemmaýany tirläp goýberdi.*

TIRLEMEKLIK, *iş ady.* Tirlemek ýagdaýy.

TIRLENDIRMEK [tirlennirmek], *işl.* Tirlenmäge mejbur etmek, tirlenip goýberilen bolmak.

TIRLENMEK, *işl.* Aýlanmak, pyrlanyp gider ýaly edilmek.

TIRLETMEK, *işl*. Togalap, pyrlandyryp goýbermek.

TIRLEÝIŞ, *iş ady.* Tirlemek hereketi, ýagdaýy.

TIRME [ti:rme], *iş ady.* Tirmek ýagdaýy.

◊ **Tirme guşak** iki ujy seçekli, tarada dokalan, gaýmaly, ýüpek guşak. *Onuň bökdergisinde gyrmyzy don, ak telpek, tirme guşak we beýleki gerekli zatlary bar eken* (“Türkmen halk ertekileri”).

TIRMEK, [ti:rmek], *işl., gepl. d., ser.* **Ýygmak**. *Bagyň içre bagban bolsam, Tirsem täze gülleriňi* (“Şasenem – Garyp”).

TIRMEKLIK [ti:rmeklik], *iş ady.* Tirmek ýagdaýy.

TIRŇILDI [tirňilli], *s. ş. aňl. Söz.* Tyrňyldy.

TIRPILDEME [tirpilleme], *iş ady.* Tirpildemek ýagdaýy. *Onuň ýüregi tirpildemesini güýçlendirdi.*

TIRPILDEMEK [tirpillemek], *işl.* Damaryň ýa-da teniň belli bir agzasy çala urup hereketlenmek, müňküldemek. *Ýuka dodaklary bolsa ygtyýarsyz tirpildeýärdi* (“Edebiýat we sungat”).

TIRPILDEMEKLIK [tirpillemeklik], *iş ady.* Tirpildemek ýagdaýy.

Togalamak.

TOGARLANMAK [toğorlonmok], *işl., gepl. d.* Togalanmak. *Ol iki ýana togarlanýardy.*

TOGARLAŞMAK [toğorloºmok], *işl.* Köp bolup togarlamak; togarlamaga kömekleşmek. *Oglanlar üýşüp gar togarlaşdylar.*

TOGARLATDYRMAK [toğorlotdurmok], *işl.* Togarlamagy amala aşyrtmak. *Kakam howludaky pürsleri, çelekleri bize togarlatdyrdy.*

TOGARLATMAK [toğorlotmok], *işl.* Togarlamak işini başga birine etdirmek.

TOGARLAÝYŞ [toğorloýuş], *iş ady.* Togarlamak ýagdaýy.

TOGDARY [toğdory], *at.* Gazlar maşgalasyndan bolan uly aw guşy.

TOGSAN [toğson], *san.* 90 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany.

◊ **Togsan dolmak** gyşyň üç aýy, togsan güni tamamlanmak, gyş çykmak. *Togsan dolup, tamam bolsun gyşymyz* (Magtymguly).

TOGSANYNJY [toğsonunjy], 90 sanyndan ýasalan tertip san.

TOGTADYLMAK [toğtodulmok], *işl.* Hereketi bes edilmek, durzulmak.

TOGTAMA [toğtomo], *iş ady.* Togtamak ýagdaýy.

TOGTAMAK [toğtomok], *işl.* **1**. Hereketi durmak, ýatmak, saklanmak. *Harasat togtap, howa açylypdy.* **2**. Aýak çekmek, durmak, ýöremegi bes etmek, saklanmak. *Olar uly erik agajynyň düýbünde togtadylar.*

TOGTAMAKLYK [toğtomokluk], *iş ady.* Togtamak ýagdaýy.

TOGTAŞMAK [toğtoºmok], *işl.* **1**. Köp zadyň hereketi togtamak. **2**. Birneme saklanmak, ýatyşmak, az-owlak köşeşmek, duruşmak. *Köşekleriň bozlaşygy birneme togtaşdy.*

TOGTATMAK [toğtotmok], *işl.* Saklatmak, bökdetmek, duruzmak. *Düýnki ýagan gar gyzgalaňly barýan işi wagtlaýynça togtatdy.*

TOGTAW [toğtow], *at, gepl. d.* Hereketsiz ýagdaý.

TOGTAWSYZ [toğtowsuz], *syp.* Hemişe hereketde bolan, dynuwsyz, birsyhly, durman. *Dogry, otlynyň işi elmydama togtawsyz, köp hysyrdyly işdi.*

TOGTAÝYŞ [toğtoýuş], *iş ady.* Togtamak ýagdaýy.

TOHUM, *at.* **1**. Ekmek üçin niýetlenen saýlama däne, çigit. **2**. Janly bedeni emele getirýän madda, döl. **3**. Hili oňat (haýwan). *Tohum at.* **4**. Nesil, nebere, tohum-tiç.

◊ **Tohum almak** tohumlar gögerip, düýp tutmak.

TOHUMÇYLYK [tohumçuluk], *at,* Oba hojalygynyň tohum taýýarlaýan pudagy.

TOHUMLAMA [tohumlomo], *iş ady.* Tohumlamak ýagdaýy.

TOHUMLAMAK [tohumlomok], *işl.* Tohum emele gelmek, tohumlyga ýetişmek. *Semzek tohumlapdyr.*

TOHUMLAMAKLYK [tohumlomokluk], *iş ady.* Tohumlamak ýagdaýy.

TOHUMLANDYRMAK [tohumlonnurmok], *işl.* Emeli usul bilen tohum goýbermek, tohum alar ýaly etmek (haýwan hakynda).

TOHUMLAÝYŞ [tohumloýuş], *iş ady.* Tohumlamak ýagdaýy.

TOHUMLYK [tohumluk], *syp.* **1**. Tohum üçin niýetlenen. *Tohumlyk ýorunja.* **2**. Tohum mal hökmünde saklanýan. *Tohumlyk mal.* **3**. Janly organizmi emele getirýän tohumyň ýygnanýan ýeri; erkeklik jynsy.

TOHUMSYZLYK [tohumsuzluk], *at.* Tohumy bolmazlyk, tohumy ýokluk.

TOHUM-TIÇ [tohum-ti:ç], *at.* Ata-baba, kowum-garyndaş.

TOK, *üml.* Towuk kowlanda aýdylýan söz. *"Tok!" diýip, towugy kowdy.*

TOK [to:k], *at, fiz.* Elektrik zarýadlarynyň geçiriji simdäki hereketi, elektrik energiýasy, elektrik güýji.

◊ **Tok urmak** endamyňa tok ýaýrap seňseletmek, öldürmek.

TOKA [toko], *at.* **1**. Guşagyň, çekiniň ujuna berkidilýän demir halka, doka. **2**. Jebis durmagy üçin guşaga geýdirilýän gaýyş halka, doka.

TOKAR [tokor], *syp.* **1**. Beýlekilere garaňda ulurak, ekabyrrak (çaga hakynda). *Aramyzda iň tokarymyz Setdardy.* **2**. Keýigiň çagasy. **3**. Adam ady.

TOKAÝ [tokoý], *at.* Her hili agaçlar gögerip oturan, giden agaçlyk meýdan. *Tokaýlaryň turajy, akar suwuň balygy* (Mätäji).

TOKAÝÇY [tokoýçy], *at.* Tokaý sakçysy, tokaý gözegçisi.

TOKAÝÇYLYK [tokoýçuluk], *at.* **1**. *ser.* **Tokaýlyk**. *Bu daglaryň jülgesi giden tokaýçylyk.* **2**. Tokaý hojalygy baradaky ylym.

TOKAÝLY [tokoýly], *syp.* Tokaý bar bolan, tokaý ösüp oturan. *Tokaýly meýdanlar.*

TOKAÝLYK [tokoýluk], *at.* Agaçlaryň gür tokaý emele getirip oturan ýeri. *Ok atsaň geçmejek sümme tokaýlyk.*

TOKÇY [to:kçy], *at.* Tok çekmek işleri boýunça hünärmen. *Tokçy öýümize gelip, yşygymyzy ýakyp berdi.*

TOKGA [tokgo], *syp.* **1**. Togalak şekilli. *Bir tokga daş.* **2**. Kelteden ýogyn, dolmuş, etli-ganly. *Tokga adam.* **3**. Adam ady.

TOKGALABERMEK [tokgola:vermek], *işl.* Tokgalap ugramak.

TOKGALAMA [tokgolomo], *iş ady.* Tokgalamak ýagdaýy.

TOKGALAMAK [tokgolomok], *işl.* **1**. Bir zady togalak, tokga etmek, tokga görnüşe salmak. *Palçygy tokgalamak.* **2**. Ep-esli puly jemläp goýmak. *Bir million*

üşütme, gahar we ş. m. zerarly bedeniň galpyldamak, sandyramak. **3**. Güýçli ýerasty sarsgyn sebäpli Ýeriň üstki gatlagy yranmak.

TITREMEKLIK [titiremeklik], *iş ady.* Titremek ýagdaýy.

TITREŞMEK [titireşmek], *işl.* Köp zat bilelikde titremek.

TITRETMEK [titiretmek], *işl*. Bir zady sandyratmak, yrgyldatmak, titreme emele getirmek. *Ysytma onuň deşli göwresini titredýärdi.*

TITREWÜK [titirөwük], **1**. *syp.* Titräp duran, sandyrawuk. *Titrewük ses.* **2**. Köplenç, eli titräp duran adam.

TITREÝIŞ [titireýiş], *iş ady.* Titremek ýagdaýy. *Her gezek ýeriň titreýşi dürli bolýar.*

TIZ [ti:z], *hal.* Çalt, derrew, basym, dessine.

◊ **Tiz lukmançylyk kömegi 1**) gyssagly suratda ilkinji lukmançylyk kömegini bermek, şonuň ýalyda heläkçilige uçranlary kesel bejeriş edaralaryna getirmek bilen meşgullanýan saglygy goraýyş gullugy. **2**) heläkçilige uçran adamlary gyssagly suratda kesel bejeriş edaralaryna getirýän maşyn. **Tiz kömek** *ser.* **Tiz lukmançylyk kömegi**.

TIZDEN-TIZ [ti:zzen-ti:z], *hal.* Örän tiz, gaty çalt, derrew. *Tizden-tiz sorasyn, bikär ýatmasyn, Çyn ýagşynyň galyňyndan gaýtmasyn* (Çary Afzal).

TIZLEME [ti:zleme], *iş ady.* Tizlemek ýagdaýy.

TIZLEMEK [ti:zlemek], *işl.* Bir zadyň, işiň we ş. m. amal edilişini çaltlandyrmak. *Bu işi tizlemek üçin her kimiň ýerli-ýerden, güýjüniň ýetdiginden kömek bermegi gerek.*

TIZLEMEKLIK [ti:zlemeklik], *iş ady.* Tizlemek ýagdaýy.

TIZLENDIRMEK [ti:zlennirmek], *işl., ser.* **Tizleşdirmek**.

TIZLENME [ti:zlenme], *iş ady.* Tizlenmek ýagdaýy. *Otlynyň tizlenme hereketi sagatda 60 km barabar boldy.*

TIZLENMEK [ti:zlenmek], *işl.* Çaltlanmak, batlanmak, belli bir tizlige eýe bolmak.

TIZLEŞDIRILMEK [ti:zleşdirilmek], *işl.* Çaltlaşdyrylmak.

TIZLEŞDIRMEK [ti:zleşdirmek], *işl.* Bir işiň edilmegini çaltlandyrmak, depginini güýçlendirmek. *Onuň tutanýerli zähmeti gözleg işlerini tizleşdirýärdi.*

TIZLEŞMEK [ti:zleşmek], *işl.* Çaltlaşmak, depgini güýçlenmek, basym bolmak. *Näçe yhlasly işlense, kölüň gurluşygy şonça-da tizleşer.*

TIZLEÝIŞ [ti:zleýiş], *iş ady.* Tizlemek ýagdaýy.

TIZLIK [ti:zlik], *at.* **1**. Bir işiň, hereketiň çaltlyk derejesi. *Otlynyň tizligi*. **2**. *fiz.* Wagt aralygyna laýyklykda jisimiň geçen ýoluna bolan gatnaşygy. *Orta tizlik. Haýal tizlik. Tizlik birligi.*

TIZLIKDE [ti:zlikde], *hal.* Ýakyn wagtda, uzaga çekdirilmän, tiz wagtyň içinde, ýakynda, golaýda.

TIZ-TIZ [ti:z-ti:z], *hal.* Çalt-çalt.

TIZ-TIZDEN [ti:z-ti:zzen], *hal.* Çalt-çaltdan, ara wagt salman, dessine, haýal etmän. *Onuň sesi başga daraklaryň sesinden has zarplyrak çykyp, kakymy tiz-tizden berilýärdi.*

TOBA [to:vo], *üml*. Puşman etme, päliňden gaýtma. *Toba, toba! – diýip ýakasyna tüýkürdi.*

◊ **Toba etmek (eýlemek, kylmak)** päliňden, niýetiňden gaýtmak, gaýtmyşym etmek, puşman etmek. *Ýigitlikde kylsaň toba, köp derdiňe dowa bolar* (Magtymguly). **Toba getirmek** ýola salmak, tertibe salmak, eden işine ökündirmek.

TOBA-TAGSYR [to:vo-tağsy:r], *üml., ser.* **Toba**.

◊ **Uly söze toba tagsyr** "uly geplemäýin" diýen manyda ulanylýan aňlatma.

TOGALAK [toğolok], *syp.* **1**. Top, pökgi görnüşinde bolan. **2**. Oklaw şekilli, ýasy däl. *Togalak pürs*. **3**. *göç. m.* Kelte boýly hem-de inedördül. *Togalak oglan.*

TOGALAMA [toğolomo], *iş ady.* Togalamak ýagdaýy.

TOGALAMAK [toğolomok], *işl.* **1**. Bir zady togalak etmek, togalak görnüşine getirmek, togarlamak. **2**. Oklaw, turba görnüşine getirmek. **3**. Tigirläp goýbermek, togarlamak. *Olar gaýadan daş togaladylar.*

TOGALAMAKLYK [toğolomokluk], *iş ady.* Togalamak ýagdaýy.

TOGALANMAK [toğolonmok], *işl.* **1**. Togalak bolmak. **2**. Eýläk-beýläk agdarylmak, agynamak. *Iti boşanyp, ekiniň içinde togalanyp oýnapdyr.* **3**. Ýokardan aşak aşyrylyp-aşyrylyp gitmek, togalanmak.

TOGALANYŞMAK [toğolonuºmok], *işl.* Köp bolup togalanmak.

TOGALAŞDYRMAK [toğoloºdurmok], *işl.* Köp zady togalap çykmak. *Ol horjuna elini sokup, alma hem nar çykaryp, ogluna tarap togalaşdyrdy.*

TOGALAŞMAK [toğoloºmok], *işl*. Köp bolup bilelikde togalamak; togalamaga kömek etmek. *Dagdan daş togalaşmak.*

TOGALATMAK [toğolotmok], *işl.* Togalamak işini başga birine etdirmek.

TOGALAÝYŞ [toğoloýuş], *iş ady.* Togalamak hereketi.

TOGAP [toğa:p]**: togap etmek** birini ýa-da bir zady mukaddes hasap edip, daşyndan aýlanmak, şoňa çokunmak, maňlaýyňa sylmak, degirmek. *Men togap edermen aýak tozlaryň* ("Şasenem – Garyp").

TOGAR [toğor], *syp., at.* Kagyz, mata ýaly ýuka zatlaryň öz daşyna saralan bölegi, top. *Bir togar kagyz.*

TOGARLAMA [togorlomo], *iş ady.* Togalamak ýagdaýy.

TOGARLAMAK [toğorlomok], *işl., gepl.d.*

çekýän, gyzyklandyrýan zat, gülküli, gyzykly oýun, şagalaňly waka.

◊ **Tomaşa etmek (eýlemek)** bir zada gyzyklanyp seretmek. *Tomaşa eýläp toýlarda, görenler ýagşy diýdi* (Mätäji).

TOMAŞAÇY [tomoşoçy], *at.* Bir zada tomaşa edýän adam. *Bu oýna örän köp tomaşaçy geldi.*

TOMAŞALY [tomoşoly], *syp.* Şagalaňly, şüweleňli. *Olar topar tutup, tomaşaly baglarda seýil edýärler.*

TOMMAK [tommok], *at.* Bir zadyň tommaryp, pökgerip duran ýeri, güberçek.

TOMMARMAK [tommormok], *işl.* Güberip, pökgerip durmak.

TOMMAÝ [tomma:ý], *at.* Agajyň, taýagyň we ş. m. ujunyň ýogyn ýeri.

TOMMUK, *at.* **1**. Gum üýşürilen tümmejik, gum üýşmejigi. **2**. Ýykylmazlyk, gyşarmazlyk üçin jöwen, günebakar ýaly käbir ösümlikleriň düýbüne üýşürilen gum.

TOMMUKLABERMEK [tommukla:vermek], *işl.* Tommuklap başlamak.

TOMMUKLAMA [tommuklomo], *iş ady.* Tommuklamak ýagdaýy.

TOMMUKLAMAK [tommuklomok], *işl.* Gawun-garpyz, hyýar, kädi, badamjan ýaly ekinleriň düýbüni ýumşak saklamak we ýykylmazlyklary üçin olaryň töweregine gum üýşürmek.

TOMMUKLAMAKLYK [tommuklomokluk], *iş ady.* Tommuklamak ýagdaýy.

TOMMUKLAMAZLYK [tommuklomozluk], *işl.* Tommuklamak işi amal edilmezlik.

TOMMUKLANMAK [tommuklonmok], *işl.* Düýbüne gum üýşürilip tommuk edilmek. *Pomidorlar eýýäm tommuklanypdyr.*

TOMMUKLAŞDYRMAK [tommukloşdurmok], *işl.* Ýykylmazlyk, gyşarmazlyk hem-de töwereginiň gatamazlygy üçin pomidor, hyýar, kädi ýaly käbir ekinleriň düýbüne gum üýşürişdirmek. *Ol pomidorlarynyň düýbüni tommuklaşdyryp çykdy.*

TOMMUKLAŞMAK [tommukloşmok], *işl.* Tommuklamaga kömek bermek, bilelikde tommuklamak.

TOMMUKLATMAK [tommuklotmok], *işl.* Tommuklamak işini başga birine etdirmek. *Pomidorlaryň düýbüni tommuklatmaga adam tapjak bolýaryn.*

TOMMUKLAÝYŞ [tommukloýuş], *iş ady.* Tommuklamak usuly.

TOMSUNA [tomsuno], *hal.* Tomus wagtynda. *Türkmenistanda tomsuna jöwzaly günler köp bolýar.*

TOMUS, *at.* Ýylyň ýaz bilen güýz aralygyndaky yssy pasly. *Tomus depesi gaýnamadygyň gyş gazany gaýnamaz* (Nakyl).

TOMUSKY, *syp.* Tomus üçin niýetlenen. *Tomusky klub.*

TOMZAK [tomzok] *at.* Gaty ganatlylar maşgalasyndan bolan mör-möjek.

TON [to:n], *san*, *gepl.d.*, *ser.* **Tonna**.

◊ **Ýüzüňi ton ýarym edip oturmak** ýüzüňi agryljyradyp, agrassyrap gomparyp oturmak.

TONNA [to:nno], *san.* 1000 *kg* barabar agyrlyk ölçegi.

TONNALAMA [to:nnolomo], *iş ady.* Tonnalamak ýagdaýy.

TONNALAMAK [to:nnolomok], *işl.* Tonna hasaby bilen ölçemek, tonna-tonna edip bölmek (hal işliginiň goşulmasy goşulan halatynda ulanylýar). *Ol şu ýyl eken ýerinden tonnalap bugdaý aldy.*

TONNALAMAKLYK [to:nnolomokluk], *iş ady.* Tonnalamak ýagdaýy.

TONNALAÝYŞ [to:nnoloýuş], *iş ady.* Tonnalamak ýagdaýy.

TONNALYK [to:nnoluk], *syp.* Agramy tonna deň bolan. *On tonnalyk maşyn.*

TOŇK, *s. ş. aňl. söz*. Içi boş demir gap gaty ýere gaçanda ýa-da şol gaba gaty zat bat bilen degende çykýan ses.

TOŇKARMA [toňkormo], *iş ady.* Toňkarmak ýagdaýy.

TOŇKARMAK [toňkormok], *işl.* Püri, şahasy kesilen görnüşde bolmak, şonuň ýaly-da saçy syrylan ýa-da başy açyk ýagdaýda bolmak. *Bir gün gelsem, kesilen tut agajy toňkaryp otyr.*

TOŇKARMAKLYK [toňkormokluk], *iş ady.* Toňkarmak ýagdaýy.

TOŇKARTMAK [toňkortmok], *işl.* Toňkaran ýagdaýa, görnüşe salmak. *Ol tahýasyny geýmän, syrylan kellesini toňkardyp otyrdy.*

TOŇKARYLMAK [toňkorulmok], *işl.* Toňkaryp durmak. *Çybyklary gyrkylan üzüm agaçlary keseden toňkarylyp görünýär.*

TOŇKATAR, *at.* Ýekenil tüpeň.

TOŇKULDAMA [toňkullomo], *iş ady.* Toňkuldamak ýagdaýy.

TOŇKULDAMAK [toňkullomok], *işl.* "Toňk!" edip ses çykarmak, toňkuldyly ses çykmak. *Tüpeň sesi toňkuldap çykdy.*

TOŇKULDAMAKLYK [toňkullomokluk], *iş ady.* Toňkuldamak ýagdaýy.

TOŇKULDATMAK [toňkullotmok], *işl.* "Toňk!" edip ses çykartmak, toňkuldyly ses çykartmak. *Ol awa gidende, ýekenil bilen toňkuldadyp guş atardy.*

TOŇKULDAÝYŞ [toňkulloýuş], *iş ady.* Toňkuldamak ýagdaýy.

TOŇKULDY [toňkully], *at.* Içi boş demir gap gaty ýere gaçanda ýa-da şol gaba gaty zat bat bilen degende

manady tokgalap goýdum.

TOKGALAMAKLYK [tokgolomokluk], *iş ady.* Tokgalamak ýagdaýy.

TOKGALAMAZLYK [tokgolomozluk], *işl.* Tokgalap goýmazlyk.

TOKGALAŞDYRMAK [tokgoloşdurmok], *işl.* Bir ýan ujundan tokgalap çykmak, köp zady tokgalamak.

TOKGALAŞMAK [tokgoloşmok], *işl.* Tokgalamaga kömek etmek; bilelikde tokgalamak.

TOKGALATDYRMAK [tokgolotdyrmok], *işl.* Bir zady birine tokgalatmak.

TOKGALATMAK [tokgolotmok], *işl.* Bir zady başga birine tokga-tokga etdirmek.

TOKGALAÝYŞ [tokgoloýuş], *iş ady.* Tokgalamak ýagdaýy.

TOKLUTAÝ, *at.* Ýelekleri çalymtyl-goňur, çalt ylgaýan, emma haýal uçýan uly guş.

TOKLY, *at.* Guzudan uly, alty aýlykdan bir ýaşyna çenli aralykdaky goýun maly.

TOKMAK [tokmok], *at.* **1**. Bugdaý, arpa başlaryny we ş. m. döwmek üçin ulanylýan sokudaş görnüşli, saply, süýri agaç gural. **2**. *göç. m.* Kötek, tankyt.

TOKMAKLAMA [tokmoklomo], *iş ady.* Tokmaklamak ýagdaýy.

TOKMAKLAMAK [tokmoklomok], *işl.* **1**. Tokmak bilen döwmek, tokmak bilen owratmak. *Şu gara ýeri tokmaklasaň-da tokmaklamaly, tokmaklamasaň-da tokmaklamaly* (Ýaňyltmaç). **2**. *göç. m.* Köteklemek, käýemek, tankyt etmek.

TOKMAKLAMAKLYK [tokmoklomokluk], *iş ady.* Tokmaklamak ýagdaýy.

TOKMAKLANMAK [tokmoklonmok], *işl.* **1**. Tokmak bilen döwülmek. *Howludaky bugdaý-da, dary-da tokmaklandy.* **2**. *göç. m.* Tankytlanmak, köteklenmek,

TOKMAKLAŞMAK [tokmokloşmok], *işl.* **1**. Tokmak bilen döwüşmek. **2**. *göç. m.* Biri-biriňi tankyt etmek.

TOKMAKLATMAK [tokmoklotmok], *işl.* **1**. Tokmak bilen döwdürmek. **2**. *göç. m.* Tankytlatmak, kötekletmek.

TOKMAKLAÝYŞ [tokmokloýuş], *iş ady.* Tokmaklamak ýagdaýy.

TOKULATMAK [tokulotmok], *işl.* Bir zat bilen batly urmak, ýelmemek.

TOKURTGA [tokurtgo], *at.* Pele, atyza we ş. m. ýerlere suw akdyrmak üçin ýere gömülýän şykgydan edilen turba. *Ýabyň tokurtgasyny dykmak.*

TOLARSAK [tolorsok], *at.* Düýäniň, sygryň aýaklarynyň dyz hamy we ondan edilýän çaryk.

TOLAÝ [toloý], *syp.*, *gepl. d.* Tutuş, lomaý (pul bilen baglylykda ulanylýar). *Oňa bir ýerden tolaý pul düşüpdir öýdýän.*

TOLGUNDYRMAK [tolğunnurmok], *işl.* Biynjalyk ýagdaýa salmak, howsala salmak, rahatsyzlandyrmak. *Ol ýüregini tolgundyryp duran sözlerini maňa aýtdy.*

TOLGUNMA [tolğunmo], *iş ady.* Tolgunmak ýagdaýy.

TOLGUNMAK [tolğunmok], *işl.* Biynjalyk ýagdaýa düşmek, rahatsyzlanmak, kalbyňda tolgunma döremek. *Onuň juwan kalby hiç haçan häzirkisi ýaly tolgunan däldir.*

TOLGUNMAKLYK [tolğunmokluk], Tolgunmak ýagdaýy.

TOLGUNYŞ [tolğunuş], *iş ady.* Tolgunmak ýagdaýy.

TOLGUNYŞMAK [tolğunuşmok], *işl.* Köpçülikleýin tolgunmak, howsala düşmek, aladalanmak, biynjalyk bolmak. *Bir howpuň bardygyny aňlan goýunlar üşerilişip seredişdiler, tolgunyşyp bir tarapa gysyldylar.*

TOLKUN, *at.* **1**. Ýel, şemal we ş. m. sebäpli suwuň ýüzünde emele gelýän örküçli hereket, suwuň ýüzüniň örküçli hereketi. **2**. Fiziki maýyşgak şertlerde emele gelýän yrgyldyly hereket. *Sesiň howadaky yrgyldyly tolkuny.* **3**. *göç. m.* Köpçüligiň möwç almagy bilen döreýän, ýüze çykýan köçe hereketi.

TOLKUNDYRMAK [tolkunnurmok], *işl.* Tolkun atdyrmak, tolkunly hereket emele getirmek, tolkunlatmak. *Şol wagt bir tarapdan tüweleý turup, suwy tolkundyryp, suw içmäge baran ýaňky garynjany suwa gaçyrypdyr* (“Türkmen halk ertekileri”).

TOLKUNJYRAMAK [tolkunjuromok], *işl.* Çalaja tolkun atyp başlamak, ýuwaş-ýuwaşdan tolkunmak.

TOLKUNLANMAK [tolkunlonmok], *işl., ser.* **Tolkunmak**.

TOLKUNLATMAK [tolkunlotmok], *işl., ser.* **Tolkundyrmak**.

TOLKUNMAK [tolkunmok], *işl.* **1**. Tolkun atmak, herekete gelmek, çyrpynmak, çaýkanmak (suw, suwuklyk hakynda). *Giň meýdanda suwlar tolkunyp başlady.* **2**. Yraň atmak, ygşyldamak. **3**. *göç. m.* Möwç alyp herekete gelmek.

TOM [to:m], *at.* Eseriň aýratynlykdaky bir kitaby. *Ol kän tomlary elden geçirdi.*

TOMAGA [tomoğo], *at.* Täze tutulan aw guşunyň kellesine ol tä eldeki bolýança geýdirilýän gaýyş gap.

TOMAGALY [tomoğoly], *syp.* Kellesine tomaga geýdirilen. *Tomagaly humaý kimin…* (“Şasenem – Garyp”).

TOMALANMAK [tomolonmok], *işl., gepl. d.* Kelemenläp, düňderilip gaýtmak, togalanmak. *Eňkamsyz goja basgançakdan aşaklygyna tomalanyp gidýär.*

TOMAŞA [tomoşo], *at.* Nazaryňy, ünsüňi özüňe

öz goşgular toplumyny çap etdirdi. **3**. Birnäçe bölekden ybarat; köp bölek.

TOPLUMGAÇAR [toplumğaçar], *at.* El topy bilen oýnalýan oýun.

TOPLUMLAÝYN [toplumloýun], *hal.* Köp, birnäçe zatlary, toparlary, işleri we ş. m. öz içine alýan.

TOPLUM-TOPLUM, *syp.* Topar-topar, birnäçe toplum, üýşmek-üýşmek. *Oglan-uşak toplum-toplum bolup üýşerdiler.*

TOPRAK [topurok], *at.* **1**. Ýeriň üstki gatlagyny emele getirýän, hasyl berýän gum, topur. **2**. *göç.m.* Önüp-ösülen ýer, ýurt. *Bu topragyň her bir künji – meniň watanym.* **3**. *dokm.* Halynyň, palasyň başlanýan we gutarýan ýerindäki eriş kakylýan ýer. *Men halynyň ýaňy topragyny kakdym*

TOPUK, *at.* Aýagyň ökje bilen injik süňküniň birigýän ýerindäki iki tarapa tokgaryp çykyp duran süňk.

TOPUKLYK [topukluk], *at.* Topugyň ýerleşýän ýeri. *Meniň topuklygym agyrýar.*

TOPULDYRMAK [topullurmok], *işl.* Topulmaga mejbur etmek. *Çopan küşgürip itlerini topuldyrdy.*

TOPULMA [topulmo], *iş ady.* Topulmak ýagdaýy. *Onuň üstüne topulmaň näme?*

TOPULMAK [topulmok], *işl.* Biriniň ýa-da bir zadyň üstüne okdurylmak, hüjüm etmek. *At salanda, doňuz kimin topulyp, Aýylaýyn asylyşy gerekdir* (Magtymguly).

TOPULMAKLYK [topulmokluk], *iş ady.* Topulmak ýagdaýy.

TOPULMAZLYK [topulmozluk], *işl.* Topulmak hereketini etmezlik.

TOPULYBERMEK [topuluvermek], *işl.* Topulyp başlamak. *It ýat adam görse topulyberýär.*

TOPULYŞMAK [topuluşmok], *işl.* Bile topulmak; biri-birine hüjüm etmek.

TOPUR, *at.* **1**. *ser.* **Toprak 1**. *Dogduk ýerimiň topuryny gözüme sürtdüm.* **2**. Topragyň toýun gatyşykly zire-zire bolup duran görnüşi, gum.

TOR, *at.* **1**. Balyk, guş we ş. m. tutmak üçin inçe ýüpden ownuk gözenek-gözenek edilip örülen enjam. **2**. Gawunyň daşyndaky çyzmyklar. **3**. Zat salmak üçin ýüpden we ş. m. taýýarlanýan gözenekli hojalyk esbaby.

◊ **Tora düşmek (düşmezlik)** birini ýa-da bir zady hile gurup ele salmak. *Laçynam, düşdüm toruňa, Arap gardaş, aman-aman!* (“Görogly”). **Tora salmak** *ser.* **Tora düşmek**. *Gaç garry duşman ýanyndan, Tora salar al biläni* (Mätäji). **Tor gurmak** birini ele düşürmek üçin hile duzagyny gurmak. *Pelek bize egri bakyp, Tor gurupdyr daşymyza* (Magtymguly).

TORAGAÇ [torağaç], *at.* Tor dokalanda (örülende) onuň gözleriniň deň bolmagy üçin ulanylýan agaç gural.

TORAŇŇY [toroňňy], *at, ös.* Derýa ýakalarynda, ýap boýlarynda ösýän agaç. *Derýanyň iki ýan kenarynda mähnet toraňňylar ösüp otyrdy.*

TORAŇŇYLYK [toroňňuluk], *syp.* Toraňňynyň köp biten ýeri, toraňňy jeňňeli. *Olar toraňňylykda duşdular.*

TORBA [to:rvo] *at.* Içine dürli zat salmak üçin ulanylýan dokama ýa mata gap.

◊ **Torba sakgal** tegelenip duran uly sakgal. *Torba sakgal gojalar.*

TORBALAMAK [to:rvolomok], *işl.* Torba bilen almak, torbany dolduryp almak. *Torbalap käşir getirdim.*

TORBALYK [to:rvoluk], *syp.* Torba dokamak, tikmek üçin gerek bolan (ýüp, eriş we ş. m. zatlar).

TORÇ I, *at.* Balygyň arkasynda çykyşyp duran gyýyk süňkjagazlar.

TORÇ II: torç bolmak köp basgylanmak**,** depelenmek (ýer hakynda). **Torç etmek** köp depgilemek, basgylamak, depeşek etmek. *Depäniň üsti basgylanyp, torç edilipdi.*

TORGAÝ [torğoý], *at.* Serçeler maşgalasyndan bolan, reňki ýeriň reňkine meňzeş, petekesi we döşi, köplenç, menekli guş; mollatorgaý. *Uzakdan joşgun bilen saýraýan torgaýlaryň jüýp-jüýbi eşidilýärdi.*

TORGAÝLAMAK [torğoýlomok], *işl.* Iri-iri bolup ýagmak, petde-petde bolup tozagalap ýagmak (gar hakynda). *Gar torgaýlap ýagýardy.*

TORGUŞ [torğuş], *at.* Eldeki edilen ýabany aw guşy. *Oturşyň torguşa meňzär, Seniň gözleriň gözleriň* (Halk aýdymyndan). *Tutdurmaz sen, torguşum, beýewana çykar sen* (Kemine).

TORLAMA [torlomo], *iş ady.* Torlamak ýagdaýy.

TORLAMAK [torlomok], *işl.* **1**. Ýyrtygy, deşigi tor salyp tikmek, çatmak. *Ol horjunyň ýyrtylan ýerlerini mäkäm torlady.* **2**. Bir zadyň daşyny tikip, tor bilen örtmek. *Esgi pökgini torlamak.* **3**. Käbir bakja önümleriniň daşy tor çyzmyklar bilen örtülmek. *Bu gawun çalaja torlap ugrapdyr.*

TORLAMAKLYK [torlomokluk], *iş ady.* Torlamak ýagdaýy.

TORLANMAK [torlonmok], *işl.* **1**. Ýyrtygy, deşigi tor salnyp tikilmek; daşy tikilip tor bilen örtülmek. *Torlanan pökgi.* **2**. Daşy tor çyzmyklar bilen örtülmek (gawum hakynda).

TORLAŞDYRMAK [torloşdurmok], *işl.* Geýimiň, jorabyň, haltadyr ganaryň we ş. m. ýyrtyk, deşik ýerlerini tor salyp tikişdirmek.

TORLAŞMAK [torloşmok], *işl.* Torlamaga kömekleşmek; bileleşip torlamak. *Ýüň joraplary torlaşmak*

TORLATDYRMAK [torlotdurmok], *işl.* Torlamak işini başga birine etdirmek. *Ýyrtyk ganarlary torlatdyrdyk.*

çykýan sesiň ady.

TOP I, *at.* Içine ýel berlip oýnalýan rezin ýa-da gaýyş pökgi. *Top oýnamak.*

TOP II, *at.* **1**. Belli bir mukdardaky zatlaryň daňysy. *Bir top mata.* **2**. Topar. *Garakçy topdan aýrylany sanjar* (Sopy Allaýar). *Olar topy bilen toýa ugrady.*

◊ **Top tutmak** bir ýere jemlenmek, üýşmek. *Ileri-gaýra dyzaşýan atlar top tutup durdular.* **Top urmak** ýalan sözlemek, aldamak, çypdyrmak; ýapa degmeýän söz aýtmak.

TOP III, *at, harby.* Ýogyn uzyn nilli we dürli ölçegli ot açýan ýarag. *Toplaryň gümmürdisi.*

TOP IV, *at.* **1**. Suw degirmenineň çarhynyň perleri birleşdirilýän ýogyn tegelek agaç. **2**. Içinden arabanyň oky geçýän togalak agaç.

TOPALAK [topolok], *at.* Suwluk ýerlerde ösýän düýbi garaja kösükli haşal ot.

TOPALAŇ [topoloň], *at*. Nägilelik sebäpli adamlaryň galmagally üýşmeleňi, gozgalaňy.

TOPALAŇÇY [topoloňçy], *at.* Topalaňa gatnaşyjy.

TOPAR [topor], *at.* **1**. Adamlaryň bir ýere jemlenen üýşmegi, toplumy. *Kärendeçilikde ýaş össürimleriň uly topary işleýär.* **2**. Bir maksat üçin, bir kär, iş boýunça toplanan adamlaryň jemi.

◊ **Topar tutmak** topar bolup birleşmek, bir topara üýşmek, jemlenmek. *Olar topar tutup, tirkeşip ugradylar.*

TOPARLANMAK [toporlonmok], *işl.* Topar bolup üýşmek. *Toparlanyp, dörtden-bäşden kölegede otyrdylar.*

TOPARLANYŞMAK [toporlonuşmok], *işl.* Birnäçe bolup üýşmek, toparlanmak.

TOPAZ [topoz] **I**, *at.* Uly malyň aşygy.

TOPAZ [topoz] **II**, *at.* Degirmeniň aşaky daşynyň deşigine kakylýan togalak agaç.

TOPAZ [topoz] **III**, *at.* Gymmatbaha daş hökmünde ulanylýan dürli reňkli gaty jisim.

TOPBAK [topbok], *at.* **1**. Nämedir bir zadyň bir ýere jemlenen üýşmegi, topar. *Günbatardan bir topbak çal bulut kem-kemden suýşüp gelýärdi.* **2**. *gepl. d.* Goşgynyň bir bendi. *Bir topbak goşgy.*

TOPBAKLAMA [topboklomo], *iş ady*. Topbaklamak ýagdaýy.

TOPBAKLAMAK [topboklomok], *işl.* Topbak-topbak etmek.

TOPBAKLAMAKLYK [topboklomokluk], *iş ady.* Topbaklamak ýagdaýy.

TOPBAKLANMAK [topboklonmok], *işl.* Topbak-topbak edilmek. *Ýyglan otlar bir ýere topbaklandy.*

TOPBAKLAŞDYRMAK [topbokloşdurmok], *işl.* Topbak-topbak edişdirmek, bir ýere üýşürişdirmek, jemleşdirmek.

TOPBAKLAŞMAK [topbokloşmok], *işl.* Topbak etmäge kömekleşmek, üýşürişmek.

TOPBAKLATMAK [topboklotmok], *işl.* Üýşürtmek, ýygnatmak, jemletmek.

TOPBAKLAÝYŞ [topbokloýuş], *iş ady.* Topbaklamak ýagdaýy.

TOPBAK-TOPBAK [topbok-topbok], *syp.* Birnäçe topbak, üýşmek-üýşmek bolup duran. *Topbak-topbak ýylgynlyk.*

TOPBARMA [topbormo], *iş ady.* Topbarmak ýagdaýy.

TOPBARMAK [topbormok], *işl.* Güberilip, tümmerip durmak, pökgermek. *Topbaryp duran ýaňak.*

TOPBARMAKLYK [topbormokluk], *iş ady.* Topbarmak ýagdaýy.

TOPBARTMAK [topbortmok], *işl.* Pökgertmek, gabartmak.

TOPBARYŞMAK [topboruşmok], *işl.* Köp zat, topbaryp durmak.

TOPBAŞ, *at*. **1**. Boýy pessejik çopantelpek ösümligi. **2**. Çiledäki çaga geýdirilýän başgap.

TOPBY, *at, ýerli g.* **1**. Aýallaryň kellelerine geýýän börügi. **2**. Üşemezlik üçin ýaş çagalaryň kellelerine geýdirilýän pagta salnyp syralan gulakly baş gaby.

TOPÇY, *at.* Top atyjy. *Topçular bölümi.*

TOPÇYBAŞY [topçuvaşy], *at*. Topçularyň ýolbaşçysy.

TOPHANA [topha:na], *at.* Ok-ýarag, top we ş. m. saklanýan ýer, saraý.

TOPLAMA [toplomo], *iş ady.* Toplamak ýagdaýy.

TOPLAMAK [toplomok], *işl.* Bir ýere üýşürmek, ýygnamak, jemlemek. *Sygyrlarymy toplap, ýüzümi oba tarap öwürdim.*

TOPLAMAKLYK [toplomokluk], *iş ady*. Toplamak ýagdaýy.

TOPLANMAK [toplonmok], *işl.* **1**. Ýygnanmak. *Gelnalyjy toplandy.* **2**. Ýygnalmak, bir ýere üýşürilmek. *Bir gujak ýüň toplandy.*

TOPLANYLMAK [toplonulmok], *işl., ser.* **Toplanmak**.

TOPLANYŞMAK [toplonuşmok], *işl.* Bilelikde toplanmak, köp bolup üýşmek. *Ýowara gatnaşjaklar toplanyşdylar.*

TOPLAŞDYRMAK [toploşdurmok], *işl.* Birnäçe zady toplap bolmak; bilelikde toplamak.

TOPLAŞMAK [toploşmok], *işl.* Ýygnaşmak, zatlary ýygnamaga kömekleşmek. *Edebi miraslary toplaşmak. Sürini toplaşmak.*

TOPLATMAK [toplotmok], *işl.* Üýşürtmek, ýygnatmak.

TOPLAÝYŞ [toploýuş], *iş ady.* Toplamak ýagdaýy.

TOPLUM, *at*. **1**. Üýşmeleň, topar. *Oglanlar toplumy bilen toýa ugradylar.* **2**. Bir kitaba girizilen çeper eserleriň ýa-da resminamalaryň ýygyndysy. *Ol*

görnüşe getirmek. *Ýaňyja boglan gulpagyny towardyp oturan gyzjagaz öz bilýän zadyny aýtdy.*

TOWAR-TOWAR [towor-towor], *syp.* Towary köp bolan (saç hakynda).

TOWARYLMAK [toworulmok], *işl., ser.* **Towarmak**.

TOWAZZYG [towozzy:ğ], *at, k. d.* Kiçi göwünlilik, özüňi kiçi tutmaklyk. *Tekepbire – tekepbir, lowazzyga – towazzyg* (Nakyl). *Mämmet han patyşanyň gaşyna baryp, tagzym we towazzyg bilen iki bükülip salam berdi* ("Saýatly Hemra").

TOWÇA [towço], *at.* **1**. Däridir seçmäniň üstünden peşeňe dykylýan keçe, mata we ş. m. zatlar. **2**. Gämiňiň jaýryklaryna dykylýan ýagly esgi we ş. m. zatlar. *Gämiňiň jaýryklary towça bilen dykyldy.* **3**. Ýörite urgan üçin işilen ýüpüň bir dini, bir gaty.

TOWHA [towho], *at.* Aşygyň eşek münen tarapy.

TOWHULDAMA [towhullomo], *iş ady.* Towhuldamak ýagdaýy.

TOWHULDAMAK [towhullomok], *işl.* Towhulduly güňleç ses çykmak, güňleç seslenmek. *Tüpeňiň sesi towhuldap çykdy.*

TOWHULDAMAKLYK [towhullomokluk], *iş ady.* Towhuldamak ýagdaýy.

TOWHULDAŞMAK [towhulloşmok], *işl.* Köp zat towhuldamak. *Baýramçylyk agşamy tüpeň sesleri zarp bilen towhuldaşýardylar.*

TOWHULDATDYRMAK [towhullotdurmok], *işl., ser.* **Towhuldatmak**.

TOWHULDATMAK [towhullotmok], *işl.* Towhuldyly güňleç ses çykartmak, güňleç seslendirmek. *Ol towhuldadyp atyp goýberdi.*

TOWHULDAÝYŞ [towhulloýuş], *iş ady.* Towhuldamak ýagdaýy. *Toplar atylanda, olaryň towhuldaýşy daşdan eşidilýärdi.*

TOWHULDY [towhully], *at.* Tüpeň, top we ş. m. atylanda çykýan güňleç sesiň ady. *Towhuldy deränin içini ýaňlandyrdy.*

TOWK, *at, k. d.* Duzak, halka, bent, tor. *Towk salar al biläni* (Mätäji).

TOWKY, *at.* Başa düşen bela, garamat.

TOWLABERMEK [towla:vermek], *işl.* Towlap başlamak.

TOWLAM [towlom], *at.* Bir zadyň towlanan bölegi. *Bir towlam kak.*

TOWLAMA [towlomo], *iş ady.* Towlamak ýagdaýy.

TOWLAMAK [towlomok], *işl.* Tow bermek, burmak.

TOWLAMAKLYK [towlomokluk], *iş ady.* Towlamak ýagdaýy.

TOWLAMAZLYK [towlomozluk], *işl.* Towlamak işini amal etmezlik.

TOWLAM-TOWLAM [towlom-towlom], *syp.* Bulaşyk, towlam, terslin-oňlyn tow düşen, burum-burum bolan. *Eşegiň aýagyna daňylýan ýüp towlam-towlam bolupdyr, açar ýaly däl.*

TOWLANJYRAMAK [towlonjuromok], *işl.* **1**. Agyry we ş. m. zerarly eýläk-beýläk buruljamak. *Balam janyna ýaranyp bilmän, towlanjyrap ýatyr* (B. Kerbabaýew). **2**. Näz-kereşme etmek. *Gyz towlanjyrap ýüzüni aňryk öwürdi.* **3**. Nägilelik, närazylyk bildirmek.

TOWLANMAK [towlonmok], *işl.* **1**. Tow berilmek, burlan, işilen ýagdaýda bolmak. **2**. Agyry we ş. m. zerarly eýläk-beýläk burulmak, bükülmek. *Aňkar gyzardy, towlandy, "wah-wah-eý!" diýip, böwrüni tutdy* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Nägilelik, närazylyk bildirilmek, boýun gaçyrmak. *Gelmändiň erkiňe özüň bu ýerik, Edersiň towlanman hyzmat içerik* (A. Kekilow).

TOWLANYŞMAK [towlonuşmok], *işl.* Burum-burum bolup durmak (köp zat hakynda). *Tapgyr-tapgyr ösýär bahar şemaly, Suwlar towlanyşyp, çasly akýardy* (N. Pomma).

TOWLAŞDYRMAK [towloşdurmok], *işl.* Tow berişdirmek, buruşdyrmak. *Gaşlaryny sypaşdyryp, murtlaryny towlaşdyrdy* (A. Durdyýew).

TOWLULYK [towluluk], *at.* **1**. Towy barlyk. **2**. *göç. m.* Närazylyk, öýkelilik; kinelilik. *Meniň olaryň biri-birinden towludygyndan habarym ýok.*

TOWLURAK [towlura:k], *syp.* Az-kem towly.

TOWLY, *syp.* **1**. Tow berlen, towy bar bolan. *Üçünjisi - gözleri ýanyp duran, seňrigi tüňňi, murty towly, sakgaly çotga ýaly, reňki öçük, inedördül bir adamdy* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Öýkeli, närazy; kineli. *Biri-biriňe gaharly, towly gezip ýörmek gowy däl.*

TOWSAKLAMA [towsoklomo], *iş ady.* Towsaklamak ýagdaýy.

TOWSAKLAMAK [towsoklomok], *işl.* **1**. Duran ýeriňde gaýta-gaýta ýokaryk towusmak, bökjeklemek. **2**. Bökjekläp öňe hereket etmek, towsup-towsup gitmek. *Şol wagt on ýaşlarynda bir gyz towsaklap gelip, eýwanyň daş ýüzüne serhet çekýän agaja ýapyşdy* (B. Kerbabaýew).

TOWSAKLAMAKLYK [towsoklomokluk], *iş ady.* Towsaklamak ýagdaýy.

TOWSAKLAMAZLYK [towsoklomozluk], *işl.* Towsaklap hereket etmezlik.

TOWSAKLAŞMAK [towsokloşmok], *işl.* Köp bolup towsaklamak, köp bolup bökjekleşmek. *Biz "Aýak bişdi, wäk-wäk!" diýşip, towsaklaşardyk* (B. Gulow).

TOWSAKLATMAK [towsoklotmok], *işl.* Birini towsaklar ýaly etmek, bökdürmek, towusdyrmak.

TOWSAKLAÝYŞ [towsokloýuş], *iş ady.*

TORLATMAK [torlotmok], *işl.* Tor saldyrmak, torlap tikdirmek.

TORLAÝYŞ [torloýuş], *iş ady.* Torlamak ýagdaýy.

TORLY, *syp.* Ýüzi tor bilen örtülen (gawun hakynda). *Onýança sakçy eline bir torly gawun alyp, kümäniň içine girdi.*

TORSARMA [torsormo], *iş ady.* Torsarmak ýagdaýy.

TORSARMAK [torsormok], *işl.* Gaharlanyp, öýkeläp we ş. m. sebäpli ýüz-gözüňi çytmak, ýüzüňi turşatmak, kineli görnüşe girmek. *Seniň bujagaz torsarmaň nämäniň alamaty?*

TORSARMAKLYK [torsormokluk], *iş ady.* Torsarmak ýagdaýy. *Torsarmaklyk saňa gelişmeýär.*

TORSARMAZLYK [torsormozluk], *işl.* Torsaryp durmazlyk.

TORSARTMAK [torsortmok], *işl.* Ýüz-gözüňi üýtgetmek, turşatmak, egşitmek. *Ol ýüzüni torsartdy.*

TORSARYLMAK [torsorulmok], *işl., ser.* **Torsarmak**. *Dostum, sen näme beýle torsarylýarsyň?*

TORSARYLYŞMAK [torsorluşmok], *işl.* Birnäçe ýa-da köp bolup torsorulmak.

TORSARYŞ [torsoruş], *iş ady.* Torsarmak ýagdaýy.

TORSARYŞMAK [torsoruşmok], *işl.* Birnäçe bolup torsarmak.

TORSUK, *at.* Tumşugy ak zolakly, gysga aýakly ýabany haýwan, sakartorsuk. *Agsak keýik müň torsuga ýetdirmez* (Nakyl).

◊ **Torsuk ýaly** etli-ganly, semizje (çaga hakynda).

TORTEMEN, *at.* Tor örmek (dokamak) üçin ulanylýan agaç gural.

TORUM [to:rum], *at.* Alty aýdan bir ýaş aralygyndaky uly köşek. *Men öňünden barayýn, Gyz toýuny göreýin, Gapy tutan gonaga, Torum pulun bereýin* (Hüwdi).

TOSAŇSYRAMAK [tosoňsuromok], *işl.* Nägile bolup, gaharlanyp torsarylmak, tossaň-tossaň etmek. *Ol gaharlanyp tosaňsyrap gitdi.*

TOSAŇSYRAŞMAK [tosoňsuroşmok], *işl.* Birnäçe bolup bilelikde tosaňsyramak.

TOSAŇ-TOSAŇ [tosoň-tosoň]: **tosaň-tosaň etmek** *ser.* **Tosaňsyramak**.

TOSLAMA [toslomo], **1**. *iş ady.* Toslamak ýagdaýy. *Töweregindäkiler onuň çyna berimsiz toslamasyny keýpiköklük bilen diňleýärdiler* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Bir zat ýa biri barada oýlanyp tapylan ýalan gürrüň.

TOSLAMAK [toslomok], *işl.* Toslama, ýalan gürrüň tapmak, ýalan sözlemek, özüňden oýlap gep tapmak.

TOSLAMAKLYK [toslomokluk], *iş ady.* Toslamak ýagdaýy.

TOSLANMAK [toslonmok], *işl.* Toslama gürrüň tapylmak. *Toslanyp tapylan gürrüň.*

TOSLAŞDYRMAK [tosloşdurmok], *işl.* Birnäçe zady toslamak.

TOSLATDYRMAK [toslotdurmok], *işl.* Toslamaga mümkinçilik bermek.

TOSLATMAK [toslotmok], *işl.* Ýalan gürrüň çykartmak.

TOSLAÝYŞ [tosloýuş], *iş ady.* Toslamak ýagdaýy.

TOSUN, *syp.* Iş görmedik, işe bişişmedik ýa-da köp wagtlap iş etmän, eli işden çykan. *Tosun pyýada basym ýadady.*

TOSUNLYK [tosunluk], *at.* Iş görmän, işe bişişmän ýa-da köp wagtdan bäri iş etmän, işden çykmaklyk ýagdaýy.

TOŞAP [toşop], *at.* **1**. Üzüm, gawun, garpyz ýaly miwe hem bakja ekinlerinden suwy gaýnadylyp alynýan süýji, goýy önüm. *Toşaply süýji.*

TOT, *at.* Howanyň ýüzüni gaplap alýan tozan, çaň.

TOTAM [totom], *at.* Öwlat hasaplanýan adamlaryň aýallarynyň hormat bilen tutulýan ady.

TOTLANMA [totlonmo], *iş ady.* Totlanmak ýagdaýy.

TOTLANMAK [totlonmok], *işl.* Tot bilen örtülmek, tot emele gelmek, tot basmak. *Gijara ýel turjak ýaly howa totlandy.*

TOTLY, *syp.* Tot gaplap alan, gurşap alan. *Garşyda seleňläp duran dagyň başy hem totludy.*

TOTUÝA [to:tuýo], *at, k. d.* Sürme, göze sürtülýän daş (rowaýata görä, ol gözüň görgürligini artdyrýar). *Adamlaryň asly birdir, biri-birinden parhyýa, Biri başyň agyrydyr, biri gözge totuýa* (Nakyl). *Kylaý men hem ýüzün köňlüm zyýasy, Gadam topragyny göz totuýasy* (Sopy Allaýar). *Totuýa eýlesem gadam tozundan* (Kemine).

TOTY [to:ty], *at.* **1**. Tropik ýurtlarda ýaşaýan we käbir aýdylan sözi gaýtalap bilýän dürli reňkli owadan tokaý guşy. *Toty, bilbil mesgen tutan, Howaly baglar görüner* (Magtymguly). *Toty kimin suhanwer, sözläp, şirin tile gel* (Kemine). **2**. Gyza dakylýan at.

TOW, *at.* **1**. Bir zady towlamak netijesinde salynýan burgy. *Ýüpüň towy.* **2**. Açar bilen towlanyp, pružiniň ýetirilýän iş ýagdaýy (ol sagady ýa-da şoňa meňzeş bir enjamy herekete getirmek üçin peýdalanylýar). *Tow berilýän oýunjak.* **3**. *göç. m.* Nägilelik, öýke. *Gep ara tow düşürmän saklamakda bolsa gerek.*

TOWAKGA [towokgo], *at.* Birinden edilýän haýyş. *Towakga etmek.*

TOWAR [towor], *syp.* **1**. Keýkerip duran. *Towar owlak.* **2**. Buýra-buýra, burum-burum. *Towar saçlyja gyz.* **3**. Gyza dakylýan at.

TOWARMAK [towormok], *işl., gepl. d.* Towly bolmak, buýralanmak.

TOWARTMAK [towortmok], *işl.* Towaryp duran

gurmak, toý geçirmek, toý bermek. *Biz täze ýylda täze jaýa göçüp baryp, goşa toýy toýladyk.* **2**. Kaýyl bolmak, şükür etmek. *Ol-a gowy eken. Oňa garanyňda biziň diýýän adamymyz toýlaýmaly.*

TOÝLAMAKLYK [toýlomokluk], *iş ady.* Toýlamak ýagdaýy. *Onuň toýuny gaýra goýman toýlamaklyk maslahat bilindi.*

TOÝLAMAZLYK [toýlomozluk], *işl.* Toýy sowmazlyk; toý geçirmezlik.

TOÝLANMAK [toýlonmok], *işl.* Toý edilmek, geçirilmek. *Garaşsyzlyk toýy toýlanjak dabaraly güne uly taýýarlyk görülýär.*

TOÝLUK, *syp.* Toý üçin alnan, taýýarlanylan, niýetlenilen zat.

◊ **Toýluk bolsun!** bu dileg ýaş, jaý, gelin toýy tutýan adama aýdylýar.

TOÝLY, *syp.* **1**. Mydama toý ýagdaýynda bolan. **2**. *göç. m.* Göwreli, göwresinde çaga bar bolan (aýal). *Gelniňiz hem, tüweleme, toýly eken!* **3**. Oglana dakylýan at.

TOÝ-MEÝLIS, *at.* Toý-baýram, baýramçylyk. *Toý-meýlis gezen bagşylar, Ýary gördüňmi – gördüňmi?* (Halk aýdymyndan).

TOÝNAK [toýnok], *at.* **1**. Käbir süýdemdiriji haýwanlaryň aýaklarynyň gutaran ýerindäki buýnuz gabyk. *At toýnagynyň dükürdisi.* **2**. *göç. m.* Aýak (nägile äheňde). *Öläýmesem, bu öýe olaryň toýnagy düşmez* (B. Pürliýew).

◊ **Toýnagy düşmezlik** bir ýere baryp bilmezlik, gatnaşyk etmezlik. **Toýnagyny gyrkmak** biriniň bir ýere gelmegini, barmagyny bes etdirmek. *Ýaby gulagyny gypyp, birden goşa toýnagy saldy-da ýazzyny berdi* (A. Durdyýew). **Toýnak salmak** depmek. *Ýaby gulagyny gypyp, birden goşa toýnagy saldy. Şol barmana eşek jyzzynlap toýnak saldy.*

TOÝNAKLY [toýnokly], *syp.* Toýnagy bolan. *Agyzla gapdyrma, toýnakla depdirme* (Nika gyýlanda edilýän arzuw).

TOÝNUK, *at.* **1**. Esasan düýä, eşege odun ýüklenende, ýüpi aňsatlyk bilen daňar we çözer ýaly ulanylýan, ýüpüň ujuna dakylýan haçjaly agaç. *Ýüp syrygar, toýnukdan geçer* (Nakyl). **2**. Uly mallaryň buduna, goýun ýaly ownuk mallaryň gulagyna toýnuk görnüşinde basylýan tagmanyň bir görnüşi. *Budunyň ýüzi toýnuk tagmaly üç ýaşar düýe gören-ä dälsiňiz? - diýip, menden sorady* (N. Geldiýew). **3**. Deriniň ýygyrtlaryny ýazmak üçin gural. *Deri toýnuk bilen işlenýär.* **4**. Aşak ujy tutar ýaly edilip kesilen haçja (çagalar onuň iki ujuna rezin dakyp ýaý edinýärler).

◊ **Durnam – toýnuk!** Ýazyň günleri durna sürüsi toýnuk şekilini emele getirip ýokardan uçup geçende, köplenç, çagalar tarapyndan gygyrylyp aýdylýan aňlatma.

TOÝ-TOMAŞA [toý-tomoşo], *at.* Toý we tomaşa. *Toý-tomaşa, märeke ýok, meýlis ýok, Köňül arzuw eýlär, Watanym, seni* (Zelili).

TOÝ-TOMGY [toý-tomğy], *at, ser.* Toý we şoňa meňzeş üýşmeleňler. *Ol mamasynyň diş-dyrnak bolup, azap baryny siňdirip geýdiren bu egin-eşigini negada bir toýda-tomguda geýip çykaryardy* (A.Gowşudow).

TOÝUN, *at.* Topragyň ýelmeşegen özli görnüşi, şykgy. *Toýun palçyk.*

TOÝUNSOW, *syp.* Toýun garyndyly, toýun gatyşykly. *Toýunsow ýerler.*

TOZ [to:z], *at, ser.* **Tozan**. *At toýnagynyň tozy asmana galdy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Toz gopdurmak** bir zat üçin goh-galmagal etmek, gykylyk etmek.

TOZABERMEK [to:za:vermek], *işl.* Tozap başlamak.

TOZAGYÇ [tozoğuç], *syp.* Tozap duran, tozap pytraýan. *Çäge tozagyç bolýar.*

TOZAMA [tozomo], *iş ady.* Tozamak ýagdaýy.

TOZAMAK [tozomok], *işl.* Tozan turmak, ýel, şemal we ş. m. sebäpli çäge, gum syrap durmak, sowrulmak.

TOZAMAKLYK [tozomokluk], *iş ady.* Tozamak ýagdaýy.

TOZAMAZLYK [tozomozluk], *işl.* Tozap durmazlyk.

TOZAN [tozon], *at.* Topragyň, çägäniň, kirşeniň owunjak bölejikleri, çaň, toz. *Buz üstünde tozan arama* (Nakyl). *Eý, geçi, aňyrrakdan ýöre, tozan edýärsiň* ("Türkmen halk ertekileri").

◊ **Tozan turuzmak** alagalmagal etmek, goh, zenzele turuzmak.

TOZANJYRAMAK [tozonjuromok], *işl.* Az-owlak tozan turmak, wagtal-wagtal tozap durmak. *Tozanjyrap agşam düşdi, Hemişeki düşüşi dek* (Ç. Aşyrow).

TOZANLAMAK [tozonlomok], *işl.* **1**. Tozan turmak, tozanly ýel öwüsmek *Howa tozanlap dur.* **2**. Tozan, çaň basmak. *Sekiniň üstündäki keçe tozanlap ýatyr.* **3**. *gepl.d.* Çilim çekmek, tütetmek.

TOZANLANDYRMAK [tozonlonnurmok], *işl.* Gülüň tozgasyny birinden beýlekisine geçirmek. *Bal arylary güllere gonup, olary tozanlandyrýarlar.*

TOZANLANDYRYLMAK [tozonlonnurulmok], *işl.* Gül tozgajyklary beýleki ösümliginiň gül tozgasy bilen çakyşdyrylmak. *On-on bäş gün gülleýän aýratyn tohum döretmeli, ol hem şu iki tohumyň tozanlandyrylmagyndan emele geljek* (A. Gowşudow).

TOZANLANMAK [tozonlonmok], *işl.* Gül tozgajyklary arkaly çakyşmak. *Erik gülleri tozanlanypdyr, gülleri dökülýär.*

TOZANLATMAK [tozonlotmok], *işl.* **1**. Gül

Towsaklamak täri. *Men owlak-guzujyklaryň towsaklaýşyny görüp, olara tomaşa edýärdim.*

TOWSULMAK [towsulmok], *işl.* Bir zadyň üstünden ýa-da bir zady aljak bolup ýokaryk bökülmek. *Täze öý tutulanda tuýnükden ýaglyk asylyp towsulmak adaty türkmende gadymdan bäri dowam edýär.*

TOWSUŞMAK [towsuşmok], *işl.* Köp bolup towusmak, böküşmek. *Şol gün obanyň çagalary öňküsinden hem ir ördüler: towsuşdylar, ylgaşdylar, kowalaşdylar* (H. Ysmaýylow).

TOWŞAN [towşon], *at.* **1**. Gemrijiler maşgalasyndan bolan, gulaklary uzyn, mymyk tüýli süýdemdiriji, ýabany, şeýle hem eldeki haýwan. **2**. Müçe hasabynda dördünji ýylyň ady. **3**. Gyza dakylýan at.

◊ **Towşana dogduk depe** her kime öz doglan ýeri, önüp-ösen ýurdy eziz. **Towşana salaýmaly bolmak** gaty horlanmak, arryklamak, taza dönmek. **Towşan ýürek** gaty gorkak, sähel zada ziňkildäp duran.

TOWŞANDODAK [towşonno:dok], *at.* Boýy 20-30 sm ýetýän köpýyllyk ýabany ot.

TOWUK, **1**. *at*. Ýumurtgasy, eti iýmit üçin peýdalanylýan, öýde saklanýan guşuň bir görnüşi. *Ak towuk, ala towuk, Daňdan gygyrýan towuk, Biz ýara näme diýdik, Ýar ýüzi bizden sowuk* (Monjugatdy). *Towuk ýedi hazynanyň biri* (Nakyl). *Ak towuk saman saçar, Öz aýbyny özi açar* (Nakyl). **2**. *ser*. **Takyk**.

◊ **Towugyna tok diýmezlik** birine ynjar ýaly, bähbidine zelel ýeter ýaly zat diýmezlik, edeniň däl diýmezlik, edenine doly mümkinçilik bermek. **Towuk basyrmak** jüýje çykarar ýaly kürk bolan towugyň aşagyna ýumurtga goýmak.

TOWUKÇY, *at.* Towuk saklaýan, idedýän adam.

TOWUKÇYLYK [towukçuluk], *at*. Oba hojalygynyň öý guşlaryny ösdürip ýetişdirmek bilen meşgul bolýan pudagy. *Daýhan işi Aýjäjege asylam ýat däldi, onda-da towukçylyk* (T. Gurbanow).

TOWUSDYRMAK [towussurmok], *işl.* **1**. Towsar ýaly etmek, bökdürmek. *Çapyksuwar atyny päsgelçilikden towusdyryp geçdi.* **2**. Eliňde bökjekletmek. *Çagalaryny ellerine alyp, şapba-şapba ogşap, towusdyryp öýlerine tarap gitdiler* (A. Durdyýew).

TOWUSMA [towusmo], *iş ady.* Towusmak ýagdaýy.

TOWUSMAK [towusmok], *işl.* **1**. Bir ýerden ikinji bir ýere bökmek. *Söze salym ýok, ol adam howlynyň içine towsup düşdi* (A. Gowşudow). *Ol obanyň gyrasyna geleninden pyrgundan towsup düşdi-de, tüssäniň içinde gözden ýitdi* (H. Ysmaýylow). **2**. Duran ýeriňde bökmek. *Çagajyk enesini görende diriň-diriň towusdy.*

TOWUSMAKLYK [towusmokluk], *iş ady.* Towusmak ýagdaýy.

TOWUŞ, *at, k.d.* **1**. Ses, owaz. *Kim sen, janym menden habar sorar sen, Towuşyňny juda mazaly gördüm* (Andalyp). **2**. *göç. m.* Agy sesi.

TOWZA [towzo], *at.* Degirmende galla üwelende, degirmençiniň alýan haky. *Kilwan däneni çekende, Ýa-da towzasyn çykanda, Huşuny gaçyryp indi, Ýalňyşardy häli-şindi* (Ç. Aşyrow).

TOÝ, *at.* Birinň ýa-da bir zadyň şanyna edilýän uly meýlis, şagalaň, dabaraly geçirilen çäre. *Ogul toýy. Gelin toýy. Jaý toýy. Ýaş toýy.*

◊ **Toýa garramak ýok** toýuň gadyry gaçmaz, oňa soň görünseňem bolar. **Toýa gatnaşaly** *ser.* **Toýda duşuşaly. Toýdan soňra - tomaşa** etmeli wagty geçenden soň ediljek bolunýan iş, çäre hakynda aýdylýar. *Toýdan sonra - tomaşa, orakdan sonra - hoşa* (Nakyl). **Toýda duşuşaly 1)** toý ýerinde hoşlaşylanda aýdylýan arzuw. **2**) ýas ýerinde "indi şeýle ýerde duşuşmaly bolmasyn!" diýen manyda ulanylýan hoşniýetli arzuw. **Toýdan topukça** "toýdan näme ýetse-de razy bolmaly, nägile bolmaly däl" diýen manydaky aňlatma. **Toýda tozsun** "mydama toýda geýip ýyrt, toýlara ýarasyn, toýda geý" diýen manydaky aňlatma. **Toý gatanjy** biri toý edende, garyndaşlary, dost-ýarlary tarapyndan kömek hökmünde berilýän zat. **Toý paýy** toý edilende, toýa gelenlere berilýän sowgat. **Toýuň başyny tutmak** toýy gurmak, toý edip ugramak. *Emma weli öz ataň toýuň başyn tutmasa, Beýle toýuň bir ýany kem bor eken, dostlarym* (K. Gurbannepesow). **Toý ýaglygy** toýa gelenlere içine toý paýy salnyp berilýän ýaglyk. **Toýuňda gaýtsyn!** "toýuňyza gatanç etmek bize-de miýesser etsin" diýen manyda ulanylýan aňlatma.

TOÝ-BAÝRAM [toý-vaýram], *at.* Baýramçylyk, şagalaňlyk. *Goç ýigide toýdur-baýram, Her iş gelse il biläni* (Magtymguly). *Şu günler, hudaýa şükür, ýöne toý-baýram bolup dur.*

TOÝÇULYK [toýçuluk], *at.* **1**. Toý geçirilýän ýer. **2**. Toý-tomaşanyň köp geçirilýän wagty. *Geçen ýyl toýçulyk ýyly boldy.*

TOÝÇY, *at.* **1**. Toýa gatnaşýan adam. *Sagda-solda toýçy ýaly üýşüp duran ýigitler Bök-de bök!" boluşdylar* (A. Gowşudow). **2**. Tomzagyň çagasy, owunjak, kiçijik tomzak. **3**. Oglana dakylýan at.

◊ **Toýçy ýaly** eýläk-de beýläk, gaýda-gaýmalaşyk (köp adam hakynda). *Agyr mähelle giň howlynyň içinde ýerleşmedik bolara çemeli, howlynyň dört töwereginde-de adamlar toýçy ýalydy* (A.Gowşudow).

TOÝHANA [toýha:na], *at.* **1**. Toý edilýän, toý geçirilýän ýer, jaý. *Toýhananyň oduny, Ýylgynmyşyn, ýar-ýar* (Toý aýdymyndan). **2**. At çapyşygynda: pellehana. *Gyrguş taýak basdyrym meýdan salyp, toýhananyň duşundan süýnüp geçdi* (A. Gowşudow).

TOÝLAMA [toýlomo], *iş ady.* Toýlamak ýagdaýy.

TOÝLAMAK [toýlomok], *işl.* **1**. Toý etmek, toý

TÖLEÝIŞ [tölöýüş], *iş ady.* Tölemek usuly.

TÖŇŇE [töňňö], *at.* **1**. Kesilen, çapylan agajyň bölegi ýa-da kesilip, goparylan agajyň kökli düýbi. **2**. *göç. m.* Gaty garry adam. *Bar günä şu köne töňňedemikä diýýän* (B. Pürliýew).

TÖŇÜRTGE [töňürtgö], *at.* Guran töňňe, çakrap giden töňňe. *Maýagözel gazanyň aşagyndaky tutaşyp duran töňürtgeleri kakyşdyryp, ody ulaltmaga başlady* (N. Pomma).

TÖŇÜRTGELIK [töňürtgölük], *syp*. Töňürtgäniň köp ýeri. *Şol töwerek kä ýeri töňürtgelik, çendan ýeri, düýp-düýp çoganlyk, küpürsäp ýatan boz meýdandy* (B. Kerbabaýew).

TÖP I, *at.* Bir zadyň suwy, şiresi sykylyp alnandan soň galýan galyndysy, sykyntgysy.

TÖP II, *at,* Zagara balyklar maşgalasyndan bolan ýasy bedenli, süýji balyk.

TÖR [tö:r], *at.* Öýüň düýp tarapy, öýüň hatyraly, hormatly hasaplanýan ýeri. *Otur geç, oglan, töre, Meniň-de halym sora* (Läleden). *Gelin oda çaý goýdy, Anna-da töre geçdi* (A. Alamyşow).

TÖRE [törö], *at.* **1**. Abraýly, uly derejeli, atly adam. *Beg, töre, aksakgal ýurduň eýesi, Küren tutar gözel ili türkmeniň* (Magtymguly). **2**. Oglana dakylýan at.

TÖRELIK [törölük], *at*. Töräniň mertebesi, derejesi, ýagdaýy.

TÖRPI [törpü], *at.* Agaç ýylmanýan, timarlanýan iri dişli ýasy ige. *Elimize igedir törpi, çekiçdir isgene ýaly zatlary tutdurdylar* (R. Gelenow).

TÖRPÜLEME [törpülömö], *iş ady.* Törpülemek ýagdaýy, işi.

TÖRPÜLEMEK [törpülömök], *işl.* **1**. Törpi bilen ýylmamak, ýonmak. *Piliň, pyçagyň we* ş. m. *sapyny törpüläp ýylmamak.* **2**. *göç. m.* Käbir gowşak ýazylan edebi ýa-da saz eserleriniň ol ýerini, bu ýerini düzedip, timarlamak, düzetmek. *Kem-käs ýerini törpüleseň, saz ganat açarmykan diýýän* ("Edebiýat we sungat").

TÖRPÜLEMEKLIK [törpülömöklük], *iş ady.* Törpülemek ýagdaýy, işi.

TÖRPÜLEMEZLIK [törpülömözlük], *işl.* Törpi bilen ýylmamazlyk, ýonmazlyk.

TÖRPÜLENMEK [törpülönmök], *işl.* Törpi bilen ýylmanmak, ýonulmak. *Pil sapy törpülendi.*

TÖRPÜLEŞDIRMEK [törpülöşdürmök], *işl.* Törpi bilen ýylmaşdyrmak, ýonuşdyrmak. *Ol pil saplaryny törpüleşdirip goýdy.*

TÖRPÜLEŞMEK [törpülöşmök], *işl.* Törpülemek işine kömekleşmek.

TÖRPÜLETMEK [törpülötmökj, *işl.* Törpi bilen ýondurmak, ýylmatmak.

TÖRPÜLEÝIŞ [törpülöýüş], *iş ady.* Törpülemek usuly.

TÖRPÜLÄBERMEK [törpülä:vermek], *işl.* Törpüläp başlamak.

TÖTEK [tötök], *at.* Jöwen unundan bişirilen çörek, zagara. *Uruş ýyllary jöwen unundan kiçi-kiçi tegelek tötek bişirilerdi.*

TÖTEKLIK [tötöklük], *syp*. Tötek etmäge niýetlenen, gerek bolan (jöwen uny).

TÖTÄNDEN [tötä:nnen], *hal*. Duýdansyz, atanlykda, birden. *Günleriň bir gününde tötänden gördüm seni* (A. Kekilow).

TÖTÄNLEÝIN [tötä:nleýin], *hal.* Garaşylmadyk ýagdaýda, duýdansyz bolan. *Bu iş geçen ýyl tötänleýin bolupdy.*

TÖTÄNLIK [tötä:nlik], *at.* Atanlyk, duýdansyzlyk.

TÖWEKGEL [töwökgöl], *at.* Endişe etmeýän, soňuna garamaýan, soňuny saýmaýan. *Meniň ýar ýanyna barmagym müşgil, Saýyly diýr bu gün eýläň töwekgel* (Halk aýdymyndan). *Ahyry töwekgel kylyp, hudaga mynajat edip, bir gazal aýtdy* ("Tulum Hoja").

TÖWEKGELLIK [töwökgöllük], *at*. Endişe etmezlik, soňuna garamazlyk, töwekgelçilik.

TÖWEKGELÇILIK [töwökgölçülük], *at, ser.* **Töwekgellik**.

TÖWELLA [töwölla:], *at.* Birine eýle bolma, beýle etme diýlip, köşeşdirmek maksady bilen ýüzlenme, haýyşly maslahat. *Töwella etdi delmuryp, Rehm etmedim bagrym erip* (Mollanepes).

TÖWELLAÇY [töwölla:çy], *at.* Töwella edýän adam, töwella ediji.

TÖWEREK [töwörök], *at.* **1**. Her bir nokady merkezden deň daşlykda birleşýän bitewi aýlaw çyzyk, tegelek. *Töwerek boýunça deňölçegli hereket fizikanyň kanunydyr.* **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň daşyny gurşap alan giňişlik, ýakynyndaky ýerler. *Töwerekde dabara, şatlyk höküm sürýär.* **3**. Ýakyn dost-ýar, dogan-garyndaş. *Ol öz töweregini ýygnap üýşmeleň etdi.* **4**. Çen, takmyn, çemesi. *Bu oturanlaryň ikinjisiniň kyrkyň töweregi ýaşy bardy* (A. Gowşudow).

TÖWEREKLEÝIN [töwöröklöýün], *hal.* Hemme taraplaýyn, ähli ugurlar boýunça, giňden. *Her bir işi ýerine ýetirjek bolanyňda töwerekleýin pikir etmeli.*

TÖWIR [töwüýr], *at, ser.* **Töwwir.**

TÖWWIR [töwwüýr], *at.* Nahar iýlenden soň, naharyň hormatyna, hudaýyň adyna okalýan doga. *Nahar iýildi, töwwir galdyryldy.*

◊ **Töwwirini galdyraýmaly bolmak** (*gepl.d.*) bolar öýden zadyň bolmajagyna göz ýetirip, ondan rişdäňi üzen wagtyňda aýdylýar.

TÖWRA [töwra:], *at.* Özboluşly, üýtgeşik häsiýetli. *Annaly aga bir töwra adamdy* (T. Gurbanow).

TÖWRAT [töwra:t], *at.* Ýahudylaryň (ýewreýler, ýagny jöhitler, musaýylar) keramatly dini kitaby. *Töwratny Musaga aýan getirdi* (Magrupy).

TÖZ [tö:z], *at.* Gulagyň arka ýüzündäki ýumralyp duran ýer, ýumry.

TÖZERMEK [tö:zörmök], *işl., ser.* **Tözlemek**.

tozgajyklaryny ýaýratmak, gül tozgajyklary arkaly çakyşdyrmak. **2**. Tozan etmek, çaň turuzmak, töwerege tozan ýaýratmak. *Ol maşynyny tozanladyp, tiz obadan çykdy* (G. Kulyýew).

TOZANLAÝYŞ [tozonloýuş], *iş ady.* Tozanlamak usuly.

TOZANLY [tozonly], *syp.* Tozan basan, tozany köp bolan. Tozanly ýol.

TOZAŞMAK [tozoşmok], *işl.* Köp zat tozamak, ýerli-ýerden tozamak.

TOZATDYRMAK [tozotdurmok], *işl.* Tozamak hereketini birine etdirmek.

TOZATMAK [tozotmok], *işl.* **1**. Tozan turuzmak, howany çäge, gum bilen örtmek. **2**. *gepl. d.* Bolmajak zady aýdyp goýbermek. *Ba-a! Sen nireleri baryp tozatdyň?* (B. Kerbabaýew).

TOZAÝYŞ [tozoýuş], *iş ady.* Tozamak hereketi, ýagdaýy.

TOZDURMAK [tozzurmok], *işl.* **1**. Biriniň öýüni, malyny, emlägini zorluk bilen almak, talamak, emläksiz, mal-mülksüz goýmak, dargatmak, batyrmak. **2**. *göç. m.* Geýip köneltmek, geýip ýyrtmak, dargatmak. *Bar, inim, nesip etsin, toýda tozdur - diýdi* (H. Deryaýew).

TOZDURYLMAK [tozzurulmok], *işl.* Dargadylmak, talanmak. *Bu oba ozal faşistler tarapyndan tozdurylypdyr* (A. Gowşudow).

TOZGA [tozğo], *at, gepl. d.* **1**. Tozgalaýan ösümlikleriň tozgalygynda ýerleşýän köp mukdardaky göze görünmeýän erkeklik jyns öýjükleri. *Eglişip oturan gamyşlaryň tozgasy suwa degäýjek-degäýjek bolýardy* (“Edebiýat we sungat”). **2**. Boýy 20-30 sm ýetýän köpýyllyk ýabany süýtleňňijiň ýeliň ugruna uçup gidýän tohumly übtügi. **3**. Bir zadyň ýeňiljek tozaýan übtügi. *Gar tozgasyn sepeläp, Ýanwar aýymyz geldi* (K. Gurbannepesow).

TOZGALAMA [tozğolomo], *iş ady.* Tozgalamak ýagdaýy.

TOZGALAMAK [tozğolomok], *işl.* **1**. Tozgasy tozap uçmak, tozgasy şemala göterilip ýaýramak. **2**. Şemal bilen garyşyp ýagmak (gar hakynda). *Gar tozgalamaga başlady.*

TOZGALAMAKLYK [tozğolomokluk], *iş ady.* Tozgalamak ýagdaýy.

TOZGALANMAK [tozğolonmok], *işl.* Gül tozgajyklary arkaly çaknyşmak. *Akbaş tozgalanypdyr.*

TOZGALAŞMAK [tozğoloºmok], *işl.* Köp zat tozgalap başlamak. *Toraňňyň tozgasy tozgalaşyp, ýerden asmana göterilýärdi.*

TOZGALATMAK [tozğolotmok], *işl.* Tozgasyny dargatmak, tozgany töwerek-daşa ýaýratmak.

TOZGALAÝYŞ [tozğoloýuş], *iş ady.* Tozgalamak ýagdaýy, hereketi. *Akbaşyň tozgalaýşyny gördüm, edil gar ýagýan ýaly.*

TOZGUNÇYLYK [tozğunçuluk1, *at*. Dargap gidijilik, deregi ýitijilik, tozup gitmeklik.

TOZMA [tozmo], *iş ady.* Tozmak ýagdaýy.

TOZMAK [tozmok], *işl.* **1**. Emläksiz, hiç zatsyz galmak, dargamak, söwdada batmak. **2**. *göç. m.* Geýlip ýyrtylmak, dargamak. *Akyllynyň aty armaz, dony tozmaz* (Nakyl). **3**. Weýran bolmak, dargap ýok bolup gitmek.

TOZMAKLYK [tozmokluk], *iş ady.* Tozmak ýagdaýy.

TOZMAZLYK [tozmozluk], *işl.* Tozmak katdyna ýetmezlik.

TOZ-TOPUR [to:z-topur], *at.* Topragyň, çägäniň we ş. m. zatlaryň garyntgyly ownugy. *Gurak meýdandan getirilen toz-topur göýä ümür-duman ýaly dünýäniň dört töweregini halkalaýyn gabap alypdy* (A. Gowşudow).

TOZUŞ, *iş ady.* Tozmak ýagdaýy.

TÖHMET [töhmöt] *at*. Birini masgaralamak üçin aýdylýan ýalan zat, ýalan gep tutaryk edinilip ýöňkelýän myjabat, garalyk, aýyp. *Ot belasyndan, suw belasyndan, töhmet belasyndan hudaýyň özi gorasyn!* (Dileg).

TÖHMETÇI [töhmötçü], *at*. Töhmet atýan, myjabat edýän, aýyp ýöňkeýän adam.

TÖHMETÇILIK [töhmötçülük], *at*. Töhmet edijilik, myjabat atyjylyk, aýyp ýöňkeýjilik.

TÖK, *at*. Tohumsyz (adam).

TÖLEG [tölög], at. Bir zada berilýän hak, tölenýän pul.

TÖLEGHAT [tölöghat], *at.* Belli bir mukdardaky puly kesgitlenen möhletde tölenenligi üçin berilýän resmi hat.

TÖLEME [tölömö], *iş ady.* Tölemek ýagdaýy.

TÖLEMEK [tölömök], *işl.* **1**. Bir zadyň bahasyny, kireýini, hakyny pul, zat we ş. m. görnüşinde bermek. **2**. Ýoklanan zadyň ýerine pul ýa-da başga bir zat bermek.

TÖLEMEKLIK [tölömöklük], *iş ady.* Tölemek ýagdaýy.

TÖLENMEK [tölönmök], *işl.* **1**. Haky, muzzy berilmek, hasaplaşylmak. **2**. Ýoklanan zadyň, ýetirilen zyýanyň öwezine pul berilmek, zat berlip razy edilmek. *Ýetirilen zyýan tölendi.*

TÖLEŞDIRMEK [tölöşdürmök], *işl.* Zatlaryň bahalaryny, salgytlaryny, jaýyň we ş. m. kireýini, haklaryny pul ýa-da başga bir zat görnüşinde berişdirmek.

TÖLEŞMEK [tölöşmök], *işl.* Köp bolup tölemek, tölemeklige kömekleşmek, üzüşmek.

TÖLETDIRMEK [tölötdürmök], *işl.* Tölemek işini birine etdirmek.

TÖLETMEK [tölötmök], *işl.* Bergini, salgydy, ýetirilen zyýany tölär ýaly etmek, üzdürmek.

tagamlylyk.

TURŞUMTYK [turşumtuk], *syp.* Turşy kakýan, çalarak turşy tagamly.

TURŞY, *syp*. Çalyň, gatygyň ýa-da çigräk miwäniňki ýaly özboluşly ýiti tagam. *Turşy çal.*

TURULMAK [turulmok], *işl.* Turmak hereketi başga biri tarapyndan edilmek. *Belki, bu ýerde giç turulsa-da turulýandyr* (N. Saryhanow).

TURUNÇ, *at.* Pyrtykala meňzeş turşy miwe. *Biziň bagyň alma, nary, turunjy, Jan Hemrahym, siziň ilde näler bar?* ("Saýatly – Hemra").

TURUŞMAK [turuşmok], *işl.* **1**. Dik durmak, aýak üstüne galmak. **2**. Birnäçe adam bir wagta örmek, turmak. *Obadan getirilen itler hem ysyrganyşyp, ýerinden turuşdylar* (A. Gowşudow).

TURUWBAŞDAN [turuwvaşdan / turuwwaşdan], *hal.* Ilkibaşdan, ilki, ozaly bilen. *Biziň gürrüňimiz turuwbaşdan alşyp gitdi* ("Edebiýat we sungat").

TURUZMAK [turuzmok], *işl.* **1**. Oturan, ýatan ýerinden dik galdyrmak, dikeltmek, dik duruzmak. **2**. Ukudan oýarmak, ýatan adamy oýarmak. **3**. *göç. m.* Bolmasy zada, mysal üçin, dawa, jenjele başlamak. *Gykylyk turuzmak.*

TUSSAG [tussoğ], *at.* **1**. Gorag astynda, aýratyn şertlerde saklanylýan, azatlykdan, erkinlikden, raýatlyk hukuklaryndan kesilen adam. **2**. *gepl. d.* Jenaýatkärler saklanýan jaý, tussaghana.

TUSSAGHANA [tussoğha:na], *at, ser.* **Türme**.

TUSSAGLYK [tussoğluk], *at*. Tussagda bolmaklyk, azatlykdan mahrumlyk.

TUT [tu:t], *at.* Ýasy ýapragy ýüpek gurçugyna berilýän, tudana miweli, şahalary ýaýbaň, agajy gaty, köp ýyllyk ösümlik. *Şundan bir aý ozal, tut kesilýän günleridi* (A. Gowşudow).

◊ **Tut ýaly bolmak** sagalmak, sagadyňa çykmak. *Inerim, öräп ýagşy, şu gün edil tut ýaly sagaldym* (A. Gowşudow).

TUTAÇ [tutoç], *at.* **1**. Esasan, gyzgyn gazan, tabak we ş. m. zatlary tutmak, götermek üçin ulanylýan keçe bölegi, esgi we ş. m. zatlar. *Ol tutaç almaga hem howlugyp, ýeňi bilen tutdy-da, tüňçäni derrew yza çekdi* (N. Pomma). **2**. *ser.* **Tutawaç**. *Tutajy bir eýýäm gopan portfeli, başyndaky şlýapasy iki ýana zyňyldy* (B. Kerbabaýew).

TUTAKLAMA [tutoklomo], *iş ady.* Tutaklamak ýagdaýy.

TUTAKLAMAK [tutoklomok], *işl.* Ýapyşyp, tutup barmak, tutup ýöremek, tutup saklamak. *Nökerler bagşyny tutaklap düşürdiler* (N. Saryhanow).

TUTAKLAMAKLYK [tutoklomokluk], *iş ady.* Tutaklamak ýagdaýy.

TUTAKLANMAK [tutoklonmok], *işl.* Tutaklap saklanylmak, tutaklap ýöredilmek. *Onuň içinden tutaklanyp çykaryldy* (N. Saryhanow).

zyňmak (*ser*. **Tyllamak**). *Hany bir çilim tulla.*

TULLANMAK [tullonmok], *işl., gepl.d.* Oklanmak, zyňylmak. *Aş görende,özüň atma tullanyp, Gerçe aç hem bolsaň, halka bellenip* (Magtymguly).

TULLUK, *at.* Hamdan, deriden edilýän suw gaby. *Ol tullugy suwdan doldurdy.*

TULPAR [tulpor], *at.* Gylýalyň tokgaja, kiçi müçeli tohumy. *Aty köp baksaň tulpar bolar* (Nakyl).

◊ **Tulpar ýaly** tokgaja, etli-ganly. *Agzy ganjaryp duran bu tulpar ýaly gyza Işanyň göwni ýetdi* (S. Myradow).

TULPARMAK [tulpormok], *işl*. Tokgaja we posalajyk görnüşde bolmak, pökgerip durmak. *Onuň orta boýy, tulparyp duran alma ýaňaklary bardy* (A. Gowşudow).

TULPARYŞMAK [tulporuşmok], *işl.* Tokgaryşyp durmak, pökgerişip görünmek. *Endamlary tüýli, sary behiler, güýz gyrawyny ýeňillik bilen başlaryndan geçirjekdiklerini habar berýän ýaly tulparyşyp durlar* (B. Kerbabaýew).

TULTUK, *syp.* **1**. Içi düşüp ýumşan. *Tultuk garpyz.* **2**. Teniň, bedeniň kadaly ýagdaýy gidip gowşan (adam hakynda).

TULUM, *at.* **1**. Suwuk zatlary saklamak üçin tüýi ütülen geçi derisinden taýýarlanylan suw gaby, meşik. **2**. *gepl.d*. Gopbam, ulumsy, özüni ilden ýokary saýýan. *Tulum adam.*

TULUŇ, *at.* **1**. Göz bilen gulak arasy, duluk. **2**. Atyň kellesine geýdirilýän uýandaky bir halka.

TUMAK [tuma:k], *syp.* Ulumsy, gopbamsy, özüni hondanbärsi saýýan. *Tumak oglan.*

TUMAR [tumor], *at.* **1**. Aýal-gyzlaryň dakynýan bezeg şaýy. *Gyrmyzy bag, kümüş tumar, Tylladan heýkelli saçyň* (Mätäji). *Ol düwünçegini çözüp, içinden uly tumaryny çykardy-da, ortada goýdy* (H. Ysmaýylow). **2**. Gyza dakylýan at.

TUMARÇA [tumorço], *at*. Tumara meňzeş kiçiräjik bezeg şaýy, kiçijik tumar.

TUMARGÜL [tumorğül], *at.* Haly-palasa, keçä salynýan nagyş, gül.

TUMAÝAK [tu:maýak], *at.* Maşgalasyz-zatsyz galan biçäre.

TUMŞUK, *at.* **1**. Haýwan kellesiniň agyz, burun ýerleşýän bölegi. *Möjek dost, ýaňy men tumşugymy asmana tutup gördüm weli, asmandaky aýa gözüm düşäýdi* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. *göç. m.* Ýüz (adamyň ýüzi hakynda).

◊ **Tümşugyňy ýokary tutmak** özüňi hondanbärsi saýmak, özüňi ulumsy tutmak.

TUNISLI [tuni:sli], *syp., ser.* **Tunisliler**.

TUNISLILER [tuni:sliler], Tunisiň ýaşaýjylarynyň esasyny düzýän halk.

TUPAN [tupa:n], *at.* Güýçli ýel, harasat, gaý. *Eşek-*

de döz gelmän beýle tupana, Aýak aldygyna çapdy şol ýana (A. Kekilow).

TURAÇ [tura:ç], *at.* **1**. Käkilige meňzeş aw guşy. *Tokaýlaryň turajy, akar suwuň balygy* (Mätäji). *Guş salsaň, käkilik, turaç awlanar, Peleňdir, gaplaňdyr, şirdir bu daglar* (Misgingylyç). **2**. Gyza dakylýan at.

TURAP [tura:p], *at, k.d.* **1**. Gum, toprak. *Ahyry barçasy boldular turap, Bir medet kyl jümle-jahan haky üçin!* ("Melike-Dilaram"). **2**. Oglana dakylýan at.

TURBA [turvo], *at.* Suwuklyk, gaz, bug we ş. m. geçirmek üçin niýetlenilen içi deşik uzyn metal enjam.

TURMA [turmo], *iş ady.* Turmak ýagdaýy.

TURMAK [turmok], *işl.* **1**. Oturan, ýatan ýerinden dik galmak, aýak üstüne galmak. **2**. Ukudan oýanmak, ukudan oýanyp ýeriňden galmak. *Hemmelerden ir turup, çagalaryň çaý-suwuny berişdirmeli we mekdebe ugratmaly.* **3**. Herekete gelip başlamak, döremek, ýüze çykmak. *Birden tozan turdy.*

TURMAKLYK [turmokluk], *iş ady.* Turmak ýagdaýy.

TURMAZLYK [turmozluk], *işl.* Turmak hereketi amal edilmezlik.

TURP, *at.* **1**. Uly, süýri ýaprakly ekin. **2**. Şol ekiniň düýbi şugundyr ýaly ululykdaky ak, gyzyl, gara reňkli iýilýän hasyly.

TURPA [turpo], *syp., kön. s., ser.* **Türpe**. *Neçün olasen gamgyn, bir turpa jenan sen-sen* (Mollanepes). *Men şu gün waspyňny aýdaý turpa nyşanly bedew* (Mätäji).

TURPÇA [turupço], *at*. **1**. Ýaşyl tegelek ýaprakly bakja ekini, iredisge. **2**. Şol ekiniň düýbi hoz ýaly togalak ýa-da käşir ýaly süýnmek iýilýän hasyly.

TURŞAMA [turşomo], *iş ady.* Turşamak ýagdaýy.

TURŞAMAK [turşomok], *işl.* Ajap, turşy bolmak, ajama ýagdaýa geçip başlamak. Asyl bolşuňdan erbetlige üýtgemek. *Sen öňki süýtlügiňe galjakmy, gönezligiň ýetip uýajakmy ýa-da öteräk düşüp turşajakmy?* (B. Kerbabaýew).

TURŞAMAKLYK [turşomokluk], *iş ady.* Turşamak ýagdaýy.

TURŞAMAZLYK [turşomozluk], *işl.* Turşy halyna geçmezlik.

TURŞAŞMAK [turşoşmok], *işl.* Ýaňy turşap başlamak, kem-kemden turşap başlamak. *Basyrylan gatyklar turşaşypdyr.*

TURŞATMAK [turşotmok], *işl.* **1**. Turşy etmek, ajatmak. *Kelem, pomidor ýaly gök önümler gyş möwsümi üçin turşatmak, duzlamak arkaly saklanýar.* **2**. Ýüz-gözüňi çytmak, egşitmek.

TURŞAÝYŞ [turşoýuş], *iş ady.* Turşamak ýagdaýy.

TURŞUJA [turşujo], *at, ös.* Uzyn ýasyja ýaprakly, tagamy turşy, iýilýän ot.

TURŞULYK [turşuluk], *at.* Turşy häsiýetlilik, turşy

TÖZLEME [tö:zlömö], *iş ady.* Tözlemek ýagdaýy.

TÖZLEMEK [tö:zlömök], *işl.* Ýumralmak; çala çişmek.

TÖZLEMEKLIK [tö:zlömöklik], *iş ady.* Tözlemek ýagdaýy.

TÖZLENMEK [tö:zlönmök], *işl.* Ýumralyp, çişip ugramak. *On üç bilen on dört ýaşyň arasy, Tözlenip galyşar gyz mämeleri* (Kemine).

TÖZLEŞMEK [tö:zlöşmök], *işl.* Ýumralyşmak, ýumralyp başlamak.

TRAKTOR [tyra:ktyr], *at.* Ýer sürlende we beýleki oba hojalyk işlerinde ulanylýan kuwwatly maşyn.

TRILLION [tirilýon], *san.* 1 000 000 000 000 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany. *Müň milliarda barabar san bir trillion bolýar.*

TROLLEÝBUS [tyralle:ýbus], *at.* Elektrik togy arkaly hereket edýän awtobus görnüşli ulag, maşyn.

TUG [tu:ğ], *at.* Baýdak.

TUGRA [tuğro], *at.* **1**. *kön. s.* Nyşan, belgi. **2**. Döwletiň tapawutlandyryş nyşany.

TUGUN [tu:ğun], *at.* Aw etmek üçin ulanylýan elguşuň bir görnüşi. *Garga salsaň, tugun bile depişer* (Magtymguly).

TUGÝAN [tuğýa:n]: **tugýan etmek** joşmak, gozgalaň tapmak, baş bermezlik. *Takat gerek her gep gelip geçmäge, Köňül tugýan eder göwher seçmäge* (Allaguly Allahy).

TUKAT [tuka:t], *syp.* Gaýgyly, gamly, keýpsiz, gamgyn. *Men hiç wagt tukat bolmaryn, munuň gepe çeperliginden, dilewarlygyndan hem öwrenerin* (B. Kerbabaýew).

TUKATLANDYRMAK [tuka:tlannyrmak], *işl.* Gaýgylandyrmak, gaýgy-hasrata batyrmak, keýpini gaçyrmak.

TUKATLANMAK [tuka:tlanmak], *işl.* Gaýgyly bolmak, gaýga batmak, gam çekmek, gamlanmak.

TUKATLYK [tuka:tlyk], *at.* Gaýgylylyk, gamlylyk. *Daş-töwerek dym-dyrslyk bolup, dünýäni tukatlyk basan ýalydy* (A. Gowşudow).

TUKATLYGYNA [tuka:tlyğna], *hal.* Gamlylygyna, gaýgy-hasrata batan ýagdaýynda. *Bu gürrüňlerden habarsyz şol tukatlygyna gezip ýörýärdi* (A. Gowşudow).

TULA [tulo], *at.* **1**. Ganjyk güjük. **2**. Ýoldan çykan aýal. *Ýagşy hezzet ýaman tula ýaraşmaz* (Nakyl).

TULKULDAMAK [tulkullomok], *işl.* Bir zadyň içindäki suwuklyk çaýkanyp ses etmek, julkuldamak, tulkuldyly ses çykmak.

TULKULDATMAK [tulkullotmok], *işl.* Bir zadyň içindäki suwuklygy çaýkap seslendirmek, julkuldatmak. *Ol suwly meşigi tulkuldadyp, arkasyna aldy.*

TULKULDY [tulkully], *at.* Bir zadyň içindäki suwuklyk çaýkananda çykýan sesiň ady .

TULLAMAK [tullomok], *işl., gepl.d.* Oklamak,

gelmek, örtmek, ýaýramak. *Onuň bütin kellesini baş tutupdyr.* **4**. Bir zadyň ugruny başga tarapa öwürmek, gönükdirmek. *Öý eýesi çyrany içki öýe tutdy.* **5**. Birini hakyna, kireýine işletmek. *Men çoluk tutup, ertesi guma ugradym.* **6**. Tussag etmek, azatlykdan mahrum etmek. **7**. Bina etmek, gurmak, salmak, dikeltmek. **8**. Bir zadyň ýüzüne, öňüne nämedir bir zat germemek, asmak. *Penjirä tuty tutmak.* **9**. Çenemek, gönülemek, gezemek. *Sapançasynyň nilini çekgesine tutdy.* **10**. Dolmak, eýelemek, ýaýramak. *Şowhunly sesler giň meýdany tutdy.* **11**. Orun almak, bir ýerde ornaşmak, ýerleşmek, ýaşamak. *Akylly är mesgen tutmaz, hulky söýülmegen ýerde* (Magtymguly). *Ol bu işinde düýp tutdy.* **12**. Biri-biri bilen birleşmek, sepleşmek, ýelmeşmek. *Ýelim tutmak.* **13**. *kit.d.* Hasap etmek, hasaplamak, saýmak. *Tut owwal dostuňy süýt, iste – gaýmak* (Sopy Allaýar). **14**. Goýalmak, uýamak; gatamak, doňmak (suwuk zat hakynda). *Gatyk tutupdyr. Derýa bu ýyl ir tutdy.* **15**. Diňlemek, gulak salmak. *Ilim-günüm, ýakyn özel gardaşym, Nije zar eýlesem, gulagyn tutmaz* (Magtymguly). **16**. Kabul etmek, dogry tapmak, ulanmak. **17**. Iýen zadyň agyr düşüp, süňňüň gaty gowşamak. *Meni nahar tutdumy, nämemi, gözüm ukudan açylanok.*

◊ **Tutan guşy, bogan sübsesi bolmazlyk** belli bir bitiren işi, käri bolmazlyk. *Olar ýaly adamyň tutan guşy, bogan sübsesi bolmaz.* **Adyny (ismini) tutmak** biriniň adyny aýtmak, adyny agzamak. *Mätaji diýr, okyp ismiň tutaly, Ýogsa äşgär ola bilmez dillere* (Mätäji). *Indiden beýläk meniň adymy tutma!* **Gul tutmak** ogul çaga dünýä inmek, ogluň bolmak. *– Kaka, gutlap bilersiň, gul tutduk. –Ýaşy uzyn bolsun!* **Işiň başyny tutmak** bir zat üçin taýýarlyk görmek. **Ýerini tutmak** ornuny eýelemek, edýän işini alyp barmak. *Gämide meniň ýerimi tutjak adam bar.*

TUTMAKLYK [tutmokluk], *iş ady.* Tutmak ýagdaýy.

TUTMAZLYK [tutmozluk], *işl.* Tutmak işini amal etmezlik.

TUTUBERMEK [tutuvermek], *işl.* Tutup ugramak, tutmaga başlamak, tutaýmak.

TUTUK, *syp.* **1**. Açyk, dury däl, bulaşyk, gamaşyk, totly, bulutly. *Gün tutuk howanyň içinde çym-gyzyl gyzaryp görünýärdi.* **2**. *göç. m.* Ýüzi salyk görnüşli, tukat, gaýgyly, gamgyn. *Ol öňküsi ýaly tutuk we tukat däl-de, şadyýandy.* **3**. *kön. s.* Biçilen, agta.

TUTUKLANMAK [tutuklonmok], *işl., gepl. d., ser.* **Tukatlanmak**. *Gyzyň ýüzi tutuklandy.*

TUTUKLYK [tutukluk], *at.* **1**. Açyk, dury dällik, bulaşyklyk, totlulyk, bulutlylyk (howahakynda). **2**. Ýüzi salyklyk, gaýgylylyk, gamlylyk, tukatlyk. *Näsagda kämahal tutuklyk we tukatlyk peýda bolýardy.*

TUTUKSY, *syp., ser.* **Tutuk**. *Ol tutuksy gürledi.*

TUTULMAK [tutulmok], *işl.* **1**. El bilen saklanmak. **2**. Ele salynmak; azatlykdan mahrum edilmek. **3**. Gurulmak, salynmak. *Demir ýoluň boýunda bir wagt salnan iki-üç sany daşdan tutulan tam bardy.* **4**. Öňi örtülmek, baglanmak.

TUTUM, *at.* **1**. Bir zada görülýän taýýarlyk, bir zat üçin edilýän alada. **2**. Sygym, göwrüm.

TUTUNMAK [tutunmok], *işl.* Özüň üçin tutmak, öz hajatlaryň üçin bir işi amala aşyrmak.

TUTUŞ, **1**. *iş ady.* Tutmak ýagdaýy. **2**. Bitin, bitewiligi bozulmadyk. *Görseler, bir goýnuň tutuş guýrugy ýatyr eken* ("Türkmen halk ertekileri"). **3**. Doly, tegelek, bütin. *Ondan bäri tutuş on iki ýyl geçdi.* **4**. Daýaw, daýanykly. *"Men!" – diýip, gara sakgally tutuş bir adam ýerinden galdy.* **5**. Uçdantutma, birgiden.

TUTUŞLAÝYN [tutuşloýun], *hal.* Tutuş görnüşde, bitewilikde, baryny birden. *Argyşa gidermenler tutuşlaýyn bir galadan toplanyp bilmeýärdiler.*

TUTUŞLYGYNA [tutuᵒluğno], *hal*. Tutuş görnüşinde, bitewiligine, baryny. *Ol bendi tutuşlygyna okady.*

TUTUŞLYK [tutuşluk], *at.* Bölek-bölek dällik, bitewilik, aýry-aýry dällik.

TUTUŞMAK [tutuşmok], *işl.* **1**. Bilelikde tutmak, tutmaga kömekleşmek. *Kömekçiler goýunlary tutuşmaga kömek edýärdiler.* **2**. Biri-biriň bilen tutluşmak, uruşmak. *Her haçan bu meniň bilen tutuşjak adamyň işidir* ("Görogly"). **3**. Biri-biriň eliňden tutmak. *Köçede gol tutuşyp gezerdik.*

TUTY, *at.* Bir zadyň öňüne tutulýan mata, perde. *Tutynyň bir çeti göterildi. Gapa tuty tutmak. Penjirä tuty tutmak.*

TUWAK [tuwok], *at.* **1**. Ýaňy bolan çaganyň ýüzündäki, daşyndaky perde. *Dag içiniň gowagy, Kakasy döwer döwegi, Gijeler tagat çeksem, Sen ýüzümiň tuwagy* (Hüwdi). **2**. Adam ady.

TUWULGA [tuwulğo], *at, harb.* Gadym döwürde urşujylaryň kellelerine geýen depesi çüri demir telpegi. *Duşman görse çykar syýasat bile, Tuwulga, çaraýna, boz sowut bile* (Zelili).

TUÝUG [tuýu:ğ], *at.* Türkmen şygyr sungatynyň gadymy goşgy düzüliş görnüşi.

TÜÇJAR [tüçja:r / tütja:r], *syp.* **1**. Maly, zady örän köp bolan, mal-mülki çenden aşa köp bolan, baý, döwletli. *Hatarlanyp, duran iner-maýalar, Agyr bezirgenler, tüçjar eýeler* (Magtymguly). **2**. Täjirler, söwdagärler.

TÜF, *üml.* **1**. Tüýkürilende agyzdan çykýan ses. *Ol ýüzüni bir ýana sowdy-da "tüf" edip tüýkürdi.* **2**. *göç. m.* Gepleýän adamyň birine ýa-da bir zada ýigrençli garaýşyny aňladýan söz. *Ol: "Tüf, seniň ýüzüňe!" diýip gaharlandy.*

TÜFDAN [tüfda:n], *at.* Içine tüýkürmek üçin gap,

TUTAKLAŞMAK [tutokloşmok], *işl.* Biri-biriň bilen tutluşmak, biri-biriňe ýapyşmak, biri-biriň bilen tutluşyp durmak. *Garly hasyrdap ýerinden turdy we it bilen tutaklaşyp, urşup duran Myrady gördi* (A. Gowşudow).

TUTAKLATMAK [tutoklotmok], *işl.* Birine tutduryp ýöremek. *Garry aýal özüni ýaş oglana tutakladyp, ýoldan geçdi.*

TUTAKLAÝYŞ [tutokloýuş], *iş ady.* Tutaklamak usuly.

TUTALGA [tutolğo], *at*. **1**. *ser.* **Tutawaç**. *Basgançaklaryň tutalgasy.* **2**. *göç. m.* Salgylanyp boljak esas, bahana bolup biljek delil, tutaryk. *Seniň tutalgaňa hormat goýýanlary üçin, meseläni gyssanmaç çözmelidiler* (B. Kerbabaýew).

TUTAM [tutom], *at.* Ýüp, taýak, örüm saç we ş. m. zatlar gysymlanyp tutulanda dört barmagyň inini tutýan ýerine deň ölçeg birligi. *Bir tutam ýüp ýetmese, ýigidiň özünden* (Nakyl).

◊ **Bir tutam** *(gepl.d.)* çala, çalaja; gysga, gysgajyk (uzynlyk hem wagt taýyndan). *Gün ýerden bir tutam ýokary galypdyr. Gyşyň güni bit tutam bolýar.*

TUTANÝERLI [tutonýerli], *syp.* Tutan maksadynda, bir diýen sözünde berk durýan, erjel.

TUTANÝERLILIK [tutonýerlilik], *at.* Tutanýerli bolmaklyk, erjellilik. *Ýaşlaryň gaýratyna, gujuryna, tutanýerliligine sen näme näbeletmi?* (B. Kerbabaýew).

TUTAR [tutor], *at, ser.* **Tutawaç**. *Gapynyň tutaryny onuň elinden sypdyrdy* (Ö. Abdyllaýew).

TUTARYK [tuta:ryk], *at*. Delil. *Sadabyň şübhelenmäge tutarygy ýok däldi* (G. Kulyýew).

TUTARYKLY [tuta:rykly], *syp.* Tutarygy, tutalgasy bar bolan, delilli.

TUTARYKSYZ [tuta:ryksyz], *syp*. Tutarygy, tutalgasy bolmadyk, delilsiz. *Tutaryksyz gürrüňden birnäçe gezek agzy bişipdi* (A. Durdyýew).

TUTAŞDYRLYK [tutoşduýrluk], *at*. Ot tutaşdyrmak üçin gerek bolan ownuk gury agaç, kagyz, çöpleme we ş. m. zatlar. *Öl ýandagyň aşagyna Tutaşdyrlyk dykyşdyrdym* (K. Gurbannepesow).

TUTAŞDYRMAK [tutoşdurmok], *işl.* **1**. Ody kem-kemden ýakyp güýçlendirmek, ýakyp başlamak. *Derrew muny tutaşdyryp ot ediň!* (“Görogly”). **2**. *göç. m.* Agzalalyk döretmek, agzalalyga öjükdirmek, güýçlendirmek.

TUTAŞDYRTMAK [tutoşdurtmok], *işl.* Tutaşdyrmagy birine etdirmek.

TUTAŞDYRYJY [tutoşdurujy], *at.* Bir zadyň başlanmagyna, bolmagyna meçew beriji, başyny başlaýjy, ot beriji.

TUTAŞMA [tutoşmo], *iş ady.* Tutaşmak ýagdaýy.

TUTAŞMAK [tutoşmok], *işl.* **1**. Ot kem-kemden ýanyp ugramak. *Onýança ojakdaky tütäp duran odun hem tutaşdy* (B. Seýtäkow). **2**. Has güýjemek. *Bularyň dawalarynyň nämeden başlap, nähili tutaşandygynyň anygyna ýetdim* (N. Pomma).

TUTAŞMAKLYK [tutoşmokluk], *iş ady.* Tutaşmak ýagdaýy.

TUTAWAÇ [tutowa:ç], *at.* Bir enjamyň, guralyň el bilen tutar ýaly ýeri, tutgujy, tutalga, tutar. *Azalyň oky ýerinde bolsa-da, tutawajy çykypdyr, demri poslapdyr* (B. Kerbabaýew).

TUTAÝ [tutoý], *at, gepl.d.* Tutawaç. *Ol bir sagynjak ýaly etdi-de tutaýa elini ýetirdi*(“Edebiýat we sungat”).

TUTÇULYK [tu:tçuluk], *at*. **1**. *ser.* **Tutluk**. *Ejegyzyň her elinde bir bedre, tutçulykdan bärik saýlanandan, Merede bakyp ýylgyryp, bir yşarat etdi* (A. Durdyýew). **2**. Oba hojalygyň tut agaçlaryny ösdürip ýetişdirmek bilen meşgul bolýan pudagy.

TUTDA-BAS [tutdo-vas], *hal.* Başagaý, aljyraňňy, howsalaly gaýda-gaýmalaşykly ýagdaý. *Tutda-bas bolşup ýörmek.*

TUTDA-BASLYK [tutdo-vaslyk], *at.* Howsalaly gaýda-gaýmalaşyk ýagdaýda bolmaklyk. *Siz bu tutda-baslygyňyzy goýup, agzybir ýaşamajak bolsaňyz, Tyllagözel-de gapyňyzdan garamaz* (“Edebiýat we sungat”).

TUTDURMAK [tutdurmok], *işl.* **1**. Bir zady el bilen saklatmak, el bilen tutduryp saklatmak. *Bir elde iki garpyz tutdurmaz* (Nakyl). **2**. Ele saldyrmak, ele düşürtmek, gabatmak, türmä saldyrmak. **3**. Bir tarapa çaltlyk bilen ylgap gitmek, ökje götermek, ýüzüň ugruna gitmek.

TUTGUNLYK [tutgunluk], *at.* Çekinjeň, tutuk halda bolmaklyk.

TUTHA-TUT [tutha:-tut], *hal.* Köpçülikleýin tussag etme, basa-bas. *Tutha-tut gowy zadyň üstünden eltmeýär.*

TUTHA-TUTLUK [tutha:-tutluk], *at*. Köpçülikleýin tutmaklyk, köpçülikleýin azatlykdan mahrum etmeklik. *Otuz ýedinji ýyl tutha-tutluk ýyllary bolupdyr.*

TUTLUK [tu:tluk], *syp.* Tut agajynyň köp biten ýeri, köp ekilen meýdany.

TUTLUŞMAK [tutluşmok], *işl.* **1**. Göreşmek üçin biri-biriňi oňaýly tutmak. *Tutluşanda iki pälwan, Märeke Çaryýara bakýar* (Ç. Aşyrow). **2**. *göç. m.* Biri bilen garpyşmak.

TUTLUŞYK [tutluşuk], *at.* **1**. Göreşmek üçin biri-biriňi oňaýly tutmaklyk. **2**. *göç. m.* Biri-biriň bilen garpyşmaklyk.

TUTMA [tutmo], *iş ady.* Tutmak ýagdaýy.

TUTMAK [tutmok], *işl.* **1**. Birini ýa-da bir zady el bilen saklamak, ýapyşmak. *Elinden tutmak.* **2**. Ele salmak, ele düşürmek. *Balyk tutmak.* **3**. Köp emele

tutdurdy.

TÜMMEKLEMEKLIK [tümmöklömöklük], *iş ady.* Tümmeklemek ýagdaýy.

TÜMMEKLEMEZLIK [tümmöklömözlük], *işl.* Tümmek etmezlik.

TÜMMEKLENMEK [tümmöklönmök], *işl.* Tümmek edilip üýşürilmek.

TÜMMEKLEŞMEK [tümmöklöşmök], *işl.* Köp bolup tümmeklemek, tümmek etmäge kömekleşmek.

TÜMMEKLETDIRMEK [tümmöklötdürmök], *işl.* Tümmekletmek işini birine etdirmek. *Sürüji maşyny çägeden tümmekletdirdi.*

TÜMMEKLETMEK [tümmöklötmök], *işl.* Tümmek etdirmek, üýşürtmek.

TÜMMEKLEÝIŞ [tümmöklöýüş], *iş ady.* Tümmeklemek hereketi, ýagdaýy.

TÜMMERILMEK [tümmörülmök], *işl., ser.* **Tümmermek**.

TÜMMERIŞMEK [tümmörüşmök], *işl.* Birnäçe zat galyp durmak. *Tümmerişip görünýän örküçler.*

TÜMMERME [tümmörmö], *iş ady.* Tümmermek ýagdaýy.

TÜMMERMEK [tümmörmök], *işl.* Pökgerip galyp durmak, tümmi bolup durmak, gübermek. *Onuň dişi gaty agyryp, bir ýan owurdy tümmerip durdy.*

TÜMMERMEKLIK [tümmörmöklük], *iş ady.* Tümmermek ýagdaýy.

TÜMMERMEZLIK [tümmörmözlük], *işl.* Tümmi görnüşe gelmezlik, tümmerip durmazlyk.

TÜMMI [tümmü], *at.* **1**. *ser.* **Tümmek**. **2**. *syp.* Pökgerip, galyp duran, güberip duran. *Tümmi ýaňak.*

TÜMMÜL, *at.* **1**. Däneleri doluşyp, ýaňy bişip başlan baş (däneli ekinler hakynda). *Tümmül bolup oturan bugdaý.* **2**. Heniz doly gowrulman, şor suw bolan (et hakynda). *Et tümmül bolupdyr, iýibermeli.*

TÜN, *at, kön. s.* Tüm, garaňkylyk, gije. *Mest bolup ýatyrdym ukuda bir tün* ("Gül-Senubur"). *Bir gije ýatyrdym tünüň ýarynda, Bir dört atly gelip:-"Turgul diýdiler"* (Magtymguly).

TÜNEK [tünök], *at, gepl. d.* Ýaşaýyş jaýy, öý. *Beýemçisiz tünegine, Başy tükel öýden geldi* (Ç. Aşyrow).

TÜNEKE [tünökö], *at*. Ýasy ýuka demir.

TÜNT, *syp., gepl. d.* Hiç zada düşünmeýän, kellesi işlemeýän, zehinsiz, kütek. *Sen düşbümikäň öýdýädim weli, sen tünt ekeniň.*

TÜNTAW [tünta:w], *syp., gepl. d., ser.* **Tünt**. *Onuň ýüzüne sereden iň bir tüntaw adam hem şonuň nämedigini aňlap biljekdi.*

TÜNTAWLYK [tünta:wlyk], *at, gepl. d., ser.* **Tüntlük**.

TÜNTLÜK, *at, gepl. d.* Tüntüň gylyk-häsiýeti.

TÜŇ, *at.* Bokurdagynyň gapdaly uly tutarly, tüňçe görnüşli suw we süýt daşalýan hem-de guýulýan uly mis gap.

TÜŇÇE [tüňçö], *at.* Çaý gaýnadylýan jürüdiksiz, gulply gap. *Gojanyň kömekçisi diwaryň düýbünde duran tüňçäni alyp, çaý gaýnatmak bilen boldy* (A. Gowşudow).

TÜŇŇELE [tüňňölö], *at.* Gazlar maşgalasyndan bolan garny ak, arkasy gara deňiz ördegi.

TÜŇŇERILIŞMEK [tüňňörlüşmök], *işl.* Köp zat tüňňerilmek. *Balyklaryň arkalary tüňňerilişip göründi.*

TÜŇŇERILMEK [tüňňörülmök], *işl.* Tüňňerip oturmak.

TÜŇŇERME [tüňňörmö], *iş ady.* Tüňňermek ýagdaýy.

TÜŇŇERMEK [tüňňörmök], *işl.* **1**. Tüňňi bolmak, güberip durmak, galyp durmak. *Onuň biryan kebzesi tüňňerip durdy.* **2**. *göç. m.* Kineli ýüz öwrüp ýörmek, öýkelemek. *Näme beýle tüňňerilýärsiň?* **3**. *göç. m.* Ölüp galmak, ölmek.

TÜŇŇERTMEK [tüňňörtmök], *işl.* **1**. Tüňňi etmek, tümmertmek, gübertmek. *Ýeňsesini tüňňerdip, agyzdyrygyny çeýneýän dor at toýnaklary bilen ýer peşedi.* **2**. *göç. m.* Atyp öldürmek.

TÜŇŇI [tüňňü], *syp.* Tüňňerip duran, güberip, galyp duran. *Tüňňi mańlaý.*

TÜŇŇÜLIK [tüňňülük], *at.* Tüňňi halda bolmaklyk.

TÜŇŇÜMAŇLAÝ, *syp.* **1**. Mańlaýy tüňňerip duran. **2**. *at.* Mańlaýy güberçekläp duran uly ak balyk.

TÜŇŇÜR, *at.* Suwuklyk guýmak üçin demir gap. *Suwly tüňňür.*

TÜP: tüp yssy örän yssy, çydar ýaly däl, gaty yssy. *Günortanyň tüp yssysy.*

TÜPBOZAN [tüpbozon], *at*. Adamçylyk mertebesini ýitiren, bozgak, ilden çykan.

TÜPEŇ [tüpöň], *at.* Ok, seçme atýan uzyn nilli ot açýan ýarag.

TÜPEŇLEME [tüpöňlömö], *iş ady.* Tüpeňlemek ýagdaýy.

TÜPEŇLEMEK [tüpöňlömök], *işl.* Tüpeň bilen atmak.

TÜPEŇLEMEKLIK [tüpöňlömöklük], *iş ady.* Tüpeňlemek ýagdaýy.

TÜPEŇLENMEK [tüpöňlönmök], *işl.* Tüpeň bilen atylmak. *Guduzlan it tüpeňlendi.*

TÜPEŇLEŞMEK [tüpöňlöşmök], *işl.* Köp bolup tüpeňlemek.

TÜPEŇLETDIRMEK [tüpöňlötdürmök], *işl.* Tüpeňlemek işini başga birine etdirmek.

TÜPEŇLETMEK [tüpöňlötmök], *işl.* Tüpeňläp öldürtmek.

TÜPEŇLEÝIŞ [tüpöňlöýüş], *iş ady.* Tüpeňlemek ýagdaýy. *Onuň guş tüpeňleýşini görüp haýran galdym.*

TÜRBET [türvöt], *at, k. d.* Guburyň üstüne galdyrylan gümmez.

küldan.

TÜFLEMEK [tüflömök], *işl.* Agzyndaky zady ýa-da tüýküligini tüýkürip goýbermek.

TÜF-TÜF, *üml.* "Göz degmesin!" diýen manyda bir-iki gaýta tüýküliksiz tüflemek. *Tüf, tüf! Ýigit kemi ýok, göz degmesin.*

TÜKEDILMEK [tüködülmök], *işl.* Bir zat gutarylmak, hiç zat galdyrmazlyk. hemmesi. *Onuň şägirtleri tükel ýaş-ýeleň oglanlardy*

TÜKEDIŞDIRMEK [tüködüşdürmök], *işl.* Baryny tüketmek, hemmesini gutarmak.

TÜKEL [tüköl] **I**. *çal.* Ähli, bütinleý, giden, bary,

TÜKEL [tüköl] **II**, *hal.* San, mukdar taýdan doly, hemmesi ýerbe-ýer, ýerli-ýerinde.*Hudaýa şükür, başymyz abat, malymyz tükel. Beýemçisiz tünegine, Başy tükel öýden geldi* (Ç. Aşyrow).

TÜKELLEME [tüköllömö], *iş ady.* Tükellemek ýagdaýy.

TÜKELLEMEK [tüköllömök], *işl.* **1**. Gözden geçirmek, hasaplap görmek, barlamak. *Bu gün säher mahaly Görogly ýigitlerini tükellese, Mätel bilen Köse ýok* ("Görogly"). **2**. *göç. m.* Tamam etmek, gutarmak. *Ol etmeli işleriň agramyny tükelläp, myhmanlaryň ýanyna baryp oturdy.*

TÜKELLENMEK [tüköllönmök], *işl.* Barlanylmak, gözden geçirilmek. *Sürüdäki mallar tükellenende, sany dogry çykdy.*

TÜKELLEŞMEK [tüköllöşmök], *işl.* Bilelikde tükellemek, barlaşmak. *Ol howlukman mallary tükelleşdi.*

TÜKELLETMEK [tüköllötmök], *işl.* Tükellemegi birine etdirmek.

TÜKELLEÝIŞ [tüköllöýüş], *iş ady.* Tükellemek ýagdaýy.

TÜKELLIK [tüköllük], *at.* San, mukdar taýdan ýerbe-ýer bolmaklyk.

TÜKENIKSIZ [tükönüksüz], *syp.* Örän köp, ummasyz, egsilmez.

TÜKENIŞ [tükönüş], *iş ady.* Tükenmek ýagdaýy.

TÜKENME [tükönmö], *iş ady.* Tükenmek ýagdaýy.

TÜKENMEK [tükönmök], *işl.* Hemmesi gutarmak.

TÜKENMEKLIK [tükönmöklük], *iş ady.* Tükenmek ýagdaýy.

TÜKENMEZ [tükönmöz], *syp., ser.* Tükeniksiz. *Tükenmez hazynam bolandan, uýalmaz ýüzüm bolsun* (Nakyl). *Tükenmez derde ýanyp, bu janym kebap boldy* (Çary Afzal).

TÜKETDIRMEK [tükötdürmök], *işl.* Tükedip bilmek, gutartmak. *Gawuny şunça satsagam agşama çenli tüketdirmedi.*

TÜKETMEK [tükötmök], *işl.* **1**. Tükenmek derejesine ýetirmek. *Ol bedäni mallara berip tüketdi.* **2**. Soňlamak, gutarmak, dowam etdirmän kesmek.

TÜKEZZYBAN [tüközzyva:n]: **tükezzybanyna tutmak** gutarmaz, tükeniksiz gürrüňe başlamak, bolmajagyna tutmak.

TÜKGE [tükgö], *at.* Aşygyň jikge tarapynyň ýeňsesi, arkasy, aşygyň pökgerip duran tarapy, dükge.

◊ **Tükge (dükge) düşmek** aýaklaryňy ýygnap, ýüzüňi aşak edip tüňňerip ýatmak. *Garry ortarada tükge düşüp aglady.*

TÜKGERILMEK [tükgörülmök], *işl.* **1**. Tükge düşürilmek. **2**. *göç. m.* Ok degmek zerarly ölmek, tüňňermek.

TÜKGERMEK [tükgörmök], *işl.* **1**. Tükge düşmek, aýaklaryňy ýygnap, ýüzüňi aşak edip ýatmak. *Ol ukusy gelip, düşeginde tükgeripdir.* **2**. *göç. m.* Agyr kesel ýa-da başga bir sebäp bilen agdarylyp ýykylyp galmak, ölüp galmak.

TÜKGERTMEK [tükgörtmök], *işl.* **1**. Tükge düşürtmek. **2**. *göç. m.* Atyp öldürmek.

TÜLLÜK, *at, gepl.d. Bir zadyň mesgeni, jümmüşi, üýşen ýeri, köp ýeri.*

TÜM I, *at.* **1**. Gözedürtme garaňky. *Tüm garaňky.* **2**. Goranmak üçin ýeriň aşagyndan gurlan buky. *Ýeriň aşagynda tümler gurlupdyr.*

TÜM II, *at.* Gum içinde gyr bilen alaňyň arasynda ýatan giden giň meýdan. *Gözledim, görmedim tümleri, düzi* (Mätäji).

TÜM III, *at, kön.s.* Dikligine gazylan çuň çukuryň gapdaly köwlüp gurulýan jaý. *Ol tümi ýerdöle şekilinde, agzyndan bir adam girip biler ýaly edip aşak gazypdyrda, ony hem bir gapdala hüňüpdir* (A. Gowşudow).

TÜMEN [tümön], *at, kön. s.* **1**. Hümmeti on gyrana barabar pul birligi. *Balykçy müň tümenlik düýş görse, balygyna ýorar* (Nakyl). *Adam bar, müň tümen iýdirseň azdyr* (Magtymguly). **2**. *harb., taryh* On müň esgerden ybarat goşun bölümi.

TÜMENBEGI [tümönmeği], *at, taryh.* On müň esgerden ybarat goşunyň serkerdebaşysy.

TÜMENLIK [tümönlük], *syp.* Bahasy tümene barabar bolan. *Müň tümenlik hatyramy bir deremge satmagyn* (Mollanepes).

TÜMLÜK, *at.* Gözedürtme garaňkylyk.

TÜMMEK [tümmök], *at.* Üýşmek gum we ş. m. görnüşindäki beýiklik. *Tümmegiň aňyrsyna aýlanmak.*

◊ **Köne tümmekler** geçmişden galan guburlar; keramatly adamlaryň guburlary (adam kyn güne düşende "Köne tümmekler, ýetişiň" diýip aýdýar).

TÜMMEKLEME [tümmöklömö], *iş ady.* Tümmekleme ýagdaýy.

TÜMMEKLEMEK [tümmöklömök], *işl.* **1**. Gum, ot we ş. m. zatlary üýşürip tümmek etmek. *Mal ýataklarynyň derslerini tümmekläp üýşürmek.* **2**. Bir zady gaty doldurmak, agzyna çenli doldurmak. *Ýag küýzeden kiçiräk jamy ýagdan tümmekläp onuň eline*

TÜTE [tütö] , *at.* Daşyna sapak saralýan içi deşik gargy ýa-da kagyzdan gatlanyp ýasalan turbajyk.

TÜTEME [tütömö], *iş ady.* Tütemek ýagdaýy. *Oduň tütemesi galdy.*

TÜTEMEK [tütömök], *işl.* **1**. Ýanman tüsseläp durmak, tütün bolmak, tüsselemek, burugsamak. **2**. *göç. m.* Gynançdan, gahar-gazapdan we ş. m. ýaňa ýüregi lowlap durmak. *Onuň içi bizden ýaňa tütäp durandyr.* **3**. *göç. m.* Gaňşyrawugyňa berk, ýiti täsir etmek, burny kükedip gitmek. *Gowy tutulan düýe çalyny içeniňde, gaňşyrawugyň tüteýär.*

TÜTEMEKLIK [tütömöklük], *iş ady.* Tütemek ýagdaýy.

TÜTEŞMEK [tütöşmök], *işl.* Ýanman tüsseläp durmak (ýakylýan odun-çöpler).

TÜTETMEK [tütötmök], *işl.* **1**. Ýakyp bilmän, ýakman tüsseletmek. **2**. *göç. m.* Ýiti täsir etmek, güýçli burnuňa urmak. *Düýe çaly gaňşyrawugyňy tütetdi.*

TÜTÜN, *at.* **1**. *ser.* **Tüsse**. **2**. Temmäki.

TÜWDÜRIBERMEK [tüwdürivermek], *işl.* Tüwdürip ugramak.

TÜWDÜRILIŞMEK [tüwdürlüşmök], *işl., ser.* **Tüwdürilmek**. *Olar inişden aşak tüwdürilişip gitdiler.*

TÜWDÜRILMEK [tüwdürülmök], *işl.* Zyňlyp gitmek. *Toýhana az galanda, at tüwdürilip gitdi.*

TÜWDÜRME [tüwdürmö], *iş ady.* Tüwdürmek ýagdaýy.

TÜWDÜRMEK [tüwdürmök], *işl.* **1**. Birini ýa-da bir zady bat bilen ýykyp, atyp togalap goýbermek. *Märekä uran at bir oglany kakyp, tüwdürip goýberdi.* **2**. *göç. m.* Işden, gullukdan kowmak, çykarmak.

TÜWDÜRMEKLIK [tüwdürmöklük], *iş ady.* Tüwdürmek ýagdaýy.

TÜWDÜRMEZLIK [tüwdürmözlük], *işl.* *Tüwdürmek hereketini amal etmezlik.*

TÜWE [tüwö], *at.* Ikiýaşar urkaçy göle, gulajyn, gaçar.

TÜWELEME [tüwölömö], *üml.* Bir işi gowy ýerine ýetiren adamy öwüp ýa-da onuň eden işi makul görlüp aýdylýan alkyş sözi. *Tüweleme, uly iş bitirdiňiz!*

TÜWELEÝ [tüwölöý], *at.* Köwsarlap, burum-burum bolup aýlanyp dik ýokaryk galýan tozanly güýçli ýel.

◊ **Tüweleý turuzmak 1)** gopgun, galmagal etmek. *Ol dükanyň içinde tüweleý turuzýardy.* **2**) tozan etmek, tozanlatmak. *Ýeňil maşyn gumak ýolda tüweleý turzup barýar.* **Gara tüweleý** ýerdäki gumlary we basga zatlary asmana göterýän güýçli tüweleý.

TÜWELEK [tüwölök], *at, ser.* **Tüwlek**. *Biwepa pelek! Kän etdiň heläk, Ile gawun berdiň, Maňa – tüwelek* (Aýdym sanawaçlary).

TÜWLEK [tüwlök], *at*. Gawun-garpyzyň düwünçegi. *Bir tüwlek terne. Köp wagtlap gawun-garpyzlaryna seredişsem-de, maňa bir tüwlegini hem hödürlemedi.*

TÜWI [tüwü], *at*. **1**. Iýmit üçin ulanylýan ak, süýnmek däne, bürünç. **2**. *gepl. d.* Palaw.

TÜÝ, *at.* **1**. Adamlaryň we haýwanlaryň bedeninde çykýan gyl. **2**. Saç.

◊ **Tüýüňi täzelemek** täze geýim, egin-eşik edinmek, egin-eşigiňi täzelemek.

TÜÝDÜBERMEK [tüýdüvermek], işl. Tüýdüp başlamak; tüýtmegi dowam etdirmek. *Ýüňi eliňe al-da, şeýdip tüýdüber.*

TÜÝDÜK, *at.* Gamyşdan ýasalyp, üflenip çalynýan, dilli gadymy türkmen saz guraly. *Çopan tüýdügi. Tüýdük çalmak. Gamyşdan tüýdük ýasamak.*

◊ **Gargy tüýdük** gargydan yasalyp, uzynlygy 750-800 *mm*, üst ýüzünde alty, aşagynda bir perde deşigi bolup, üflenýän ujuna demir müşdük geýdirilen tüýdük. **Dilli tüýdük** bir bogunly gamyşdan ýasalan tüýdük (dilli tüýdügiň üç-dört sany perde deşigi bolýar). **Goşa dilli tüýdük** tüýdügiň goşalandyrylan görnüşi. **Meşikli tüýdük** eýlenen geçi hamy meşik görnüşine getirilip, agzyna tüýdügiň özi birikdirilýän dört-bäş perde deşikli saz guraly.

TÜÝDÜKÇI [tüýdükçü], *at*. Tüýdük çalýan sazanda.

TÜÝDÜKLIK [tüýdüklük], *syp.* Tüýdük ýasamak üçin, tüýdük ýasar ýaly (gamyş). *Tüýdüklik gamyş.*

TÜÝDÜLMEK [tüýdülmök], *işl.* **1**. Ýaplygan ýüň çekilip-çekişdirilip, übtük-übtük edilmek. *Tüýdülen ýüňi saýgyçdan geçirmek.* **2**. Könelip, geýlip ýyrtylmak. *Seniň geýen eşigiň derrew düýdüläýýär-le?!*

TÜÝDÜM, *at.* Ýüň, pagta, we ş. m. zatlaryň tüýdülen übtügi. *Bir tüýdüm ýüň.*

TÜÝDÜM-TÜÝDÜM, *hal.* Ýolum-ýolum, ýyrtyk-ýyrtyk bolan, dargan. *It telpegi tüýdüm-tüýdüm edip taşlady.*

TÜÝDÜŞ, *iş ady.* Tüýtmek ýagdaýy.

TÜÝDÜŞDIRMEK [tüýdüşdürmek], *işl*. Bölek-bölek, tüýdüm-tüýdüm etmek, bir ýanyndan tüýdüp çykmak. *Ol ýerde ýatan galak-gaçak ýüňleri tüýdüşdirdi.*

TÜÝDÜŞMEK [tüýdüşmök], *işl*. **1**. Tüýtmäge kömekleşmek. *Gyzy ejesine ýüň tüýdüşdi.* **2**. Birnäçe bolup bilelikde tüýtmek. *Aýallar ýüň tüýdüşip otyrdy.*

TÜÝJERIBERMEK [tüýjörüvermek], *işl.* Birden tüýjerip ugramak. *Gaty ýadadymy, nämemi, oglanjygyň ýüzi tüýjeriberdi.*

TÜÝJERIŞ [tüýjörüş], *iş ady.* Tüýjermek ýagdaýy.

TÜÝJERIŞMEK [tüýjörüşmök], *işl.* Ýüzi üpür-çüpür bolup başlamak. *Çagalaryň ýüzleri tüýjerişip, eginleri ýygrylyşyp durdy.*

TÜÝJERME [tüýjörmö], *iş ady*. Tüýjermek ýagdaýy.

TÜRGEN [türgön], *syp.* **1**. Bir hünäri kemsiz ele alan, ökdelän. *Ol tüpeň atmaga gaty türgendi.* **2**. Sport bilen yzygiderli meşgullanýan adam, sportçy.

TÜRGENLEME [türğönlömö], *iş ady.* Türgenlemek ýagdaýy.

TÜRGENLEMEK [türğönlömök], *işl.* Hünäriňe ökdelemek, türgen bolmak.

TÜRGENLEMEKLIK [türğönlömöklük], *iş ady.* Türgenlemek ýagdaýy.

TÜRGENLEŞDIRMEK [türğönlöºdürmök], *işl.* Türgenleşmegini ýola goýmak.

TÜRGENLEŞIK [türğönlöºük], *at.* Haýsydyr bir ugurdan başarnygyňy, endigiňi ösdürmek üçin geçirilýän okuw sapagy. *Harby türgenleşik okuwlary türkmen goşunynyň doly derejede goranyşa taýýardygyny ýene bir gezek görkezdi* (Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

TÜRGENLEŞMEK [türğönlöºmök], *işl.* Hünäri ele alyp, ökdeläp başlamak. *Ol uzynlygyna we ýokarlygyna bökmäge gowy türgenleşdi.*

TÜRGENLIK [türğönlük], *at.* Hünäre, belli bir maşka we ş. m. ökdelik.

TÜRGENLEÝIŞ [türğönlöýüş], *iş ady.* Türgenlemek ýagdaýy **.**

TÜRK, *at.* **1**. *ser.* **Türkler**. **2**. *gepl. d.* Sada, ýönekeý, köpbilmiş däl (adam hakynda).

TÜRKANA [türka:na], *syp.* Häsiýeti, bolşy sada, ýönekeý (adam).

TÜRKANALYK [türka:nalyk], *at.* Sadalyk, türklük, ýönekeýlik.

TÜRKI [türküý], *syp.* Türk halklaryna degişli bolan. *Türki diller. Türki halklar.*

TÜRKLÜK [türklük], *at, ser.* **Türkanalyk**.

TÜRKLER [türklör], *at.* Türkiýäniň esasy ýerli halky.

TÜRKMEN [türkmön], *at, ser.* **Türkmenler**.

TÜRKMENÇE [türkmönçö], *hal.* Türkmen dilinde. *Olar türkmençäni gowy bilýärler.*

TÜRKMENÇELEMEK [türkmönçölömök], *işl.* **1**.Türkmen dilinde sözlemek, türkmençe geplemek. *Ol türkmençeläp bir zat diýdi.* **2**. Türkmenleriň edim-gylymyna, edähedine laýyk hereket etmek, iş etmek. *Ogullaryny türkmençeläp – gudaçylyga sawçy iberip, malyny geçirip, sähedini alyp, gelnalyjylap öýli-işikli etdiler.*

TÜRKMENÇELEŞMEK [türkmönçölöşmök], *işl.* Biri bilen türkmençe gepleşmek, bilelikde türkmençelemek.

TÜRKMENÇILIK [türkmönçülük], *at.* Türkmeniň durmuşyna, ruhuna, medeniýetine, häsiýetine we ş.m. jaýyklykda dörän ýol-ýörelge. *Söwdanyň arasyna düşmek türkmençilikde gaty aýypdyr.*

TÜRKMENLER [türkmönlör], *at.* Türkmenistanyň esasy halky, ilaty.

TÜRKÜLEME [türkülömö], *iş ady.* Türkülemek ýagdaýy.

TÜRKÜLEMEK [türkülömök], *işl.* **1**. Türki dilleriň birinde geplemek, sözlemek. *Ol sözüniň arasyda türküläp gepleýärdi.* **2**. *göç. m.* Sypaýylyk bilen düşnükli, göni, anyk aýtmak. *Belki, hemmämiz düşüner ýaly türkülärsiň?!*

TÜRKÜLEMEKLIK [türkülömöklük], *iş ady.* Türkülemek ýagdaýy.

TÜRKÜLEÝIŞ [türkülöýüş], *iş ady.* Türkülemek ýagdaýy.

TÜRKÜŞYNAS [türküşyna:s], *at.* Türki halklarynyň dili, edebiýaty, taryhy, medeniýeti we ş. m. bilen iş salyşýan, olary öwrenýän alym.

TÜRKÜŞYNASLYK [türküşyna:slyk], *at.* Türki halklaryň dilini, edebiýatyny, taryhyny, medeniýetini we ş. m. öwrenýän ylym. *Soňky ýyllarda türküşynaslyk ylmynda düýpli işler edildi.*

TÜRME [türmö], *at.* Azatlykdan mahrum edilen adamlar saklanýan ýer, tussaghana, zyndan.

TÜRNÜK, *at.* Dik oturdylan iki sany direge kese berkidilen demir taýak görnüşindäki sport enjamy.

TÜRPE [türpö], *syp.,k.d.* Gözel, owadan, ajaýyp, täze. *Saňa iýdirdim körpe, Bedewler içinde türpe* ("Görogly").

TÜRPELIK [türpölük], *at.* Gözellik, owadanlyk, kaşaňlyk, ajaýyplyk.

TÜRRE [türrö], *at.* Oňurganyň çanaklyk süňki bilen birigýän ýeri.

TÜRŞEK [türşök], *at.* Gawun pazylyna meňzeş biýaraly ösümligiň ternä meňzeş kiçijik düwünçegi.

TÜSSE [tüssö], *at.* Bir zat ýananda, otlananda emele gelýän tütün. *Gije oda gitme, gündiz tüssä* (Nakyl).

TÜSSEÇYKAR [tüssöçykar], *at.* Jaýlarda ýakylýan peçleriň tüsse çykýan ýoly.

TÜSSELEÇ [tüssölöç], *syp.* Tüssäniň reňkine meňzeş, tüsse reňkli. *Tüsseleç goňur sakgal.*

TÜSSELEME [tüssölömö], *iş ady.* Tüsselemek ýagdaýy.

TÜSSELEMEK [tüssölömök], *işl.* Tüsse çykmak, tüsse goýbermek, tütemek.

TÜSSELEMEKLIK [tüssölömöklük], *iş ady.* Tüsselemek ýagdaýy.

TÜSSELEŞMEK [tüssölöşmök], *işl.* **1**. Köp zat tüsselemek, tüsse çykarmak, burugsamak. **2**. *göç. m.* Çilim çekişmek.

TÜSSELETMEK [tüssölötmök], *işl.* Tüsse çykartmak, tütetmek.

TÜSSELEÝIŞ [tüssölöýüş], *iş ady.* Tüsselemek usuly.

TÜÝJERMEK [tüýjörmök], *işl.* **1**. Ýüzündäki tüýler mese-mälim bildirişip durmak, çykyşyp durmak. **2**. *göç.m.* Ýüzi tebigy reňkini ýitirip, diňe tüýleri aýyl-saýyl bolup durmak. *Tüýjerip durmak.*

TÜÝJERMEKLIK [tüýjörmöklük], *iş ady.* Tüýjermek ýagdaýy.

TÜÝJERMEZLIK [tüýjörmözlük], *işl.* Tüýjerip durmazlyk.

TÜÝJERTMEK [tüýjörtmök], *işl.* **1**. Ýüzüňdäki bildirişip duran tüýleri aýyrmazlyk, görkezip durmak. *Ýüzüňi tüýjerdip durmak.* **2**. Bir zadyň ýüzüni üpür-çüpür etdirip zaýalatmak. *Bilmän jalbarymyň ýüzüni gury ýandak degrip tüýjerdipdirin.*

TÜÝJÜK, *at, ser.* **Tüýjümek.**

TÜÝJÜMEK [tüýjümök], syp. Ýüzi tüýjerip duran, ýüzi üpür-süpür tüý bolup duran. *Tüýjümek mata.*

TÜÝKESME: tüýkesme ogry barypýatan ogry, aňrybaş ogry, tüýs ogry.

TÜÝKÜLIK [tüýkülük], *at*. Adamyň agyz boşlugynda emele gelýän suwuklyk. *Soňky tüýkülik sakgal ezmez* (Nakyl).

TÜÝKÜLIKLEME [tüýkülüklömö], *iş ady.* Tüýküliklemek ýagdaýy.

TÜÝKÜLÜKLEMEK [tüýkülüklömök], *işl.* Bir zada tüýkülik çalmak, bir zady tüýkülik bilen öllemek.

TÜÝKÜLIKLEMEKLIK [tüýkülüklömöklük], *iş ady.*Tüýküliklemek ýagdaýy.

TÜÝKÜLIKLEMEZLIK [tüýkülüklömözlük], *işl.* Tüýkülik bilen öllemezlik, tüýkülik çalmazlyk.

TÜÝKÜLIKLENMEK [tüýkülüklönmök], *işl.* Tüýkülik bilen öllenmek, tüýkülik çalynmak.

TÜÝKÜLIKLETDIRMEK [tüýkülüklötdürmök], *işl.* Başga birine tüýkülik bilen ölletdirmek, tüýkülik çaldyrtmak.

TÜÝKÜLIKLETMEK [tüýkülüklötmök], *işl.* Başga biriniň tüýküliklemegine mümkinçilik bermek, ýol bermek. *"Näme, üsti-başyňy tüýkülikledipsiň?!" diýip, ejesi ogluna käýedi.*

TÜÝKÜLIKLEÝIŞ [tüýkülüklöýüş], *iş ady.* Tüýküliklemek ýagdaýy.

TÜÝKÜRIŞ [tüýkürüş], *iş ady.* Tüýkürmek ýagdaýy.

TÜÝKÜRIŞMEK [tüýkürüşmök], *işl.* Birnäçe bolup tüýkürmek.

TÜÝKÜRME [tüýkürmö], *iş ady.* Tüýkürmek ýagdaýy.

TÜÝKÜRMEK [tüýkürmök], *işl*. **1**. Agyz boşlugynda ýygnanan tüýküligi tüflemek. **2**. Yryma görä: "göz degmesin!" diýen manyda çüfläp, tüf-tüf etmek.

TÜÝKÜRMEKLIK [tüýkürmöklük], *iş ady.* Tüýkürmek ýagdaýy.

TÜÝKÜRMEZLIK [tüýkürmözlük], *işl*. Tüýküligiňi tüf-tüf edip, agzyňdan çykaryp dökmezlik.

TÜÝKÜRTMEK [tüýkürtmök], *işl.* **1**. Tüýküligi agyzdan daşaryk çykardyp taşlatmak. **2**. Yryma görä: "göz degmesin" diýen manyda "tüf-tüf" etdirmek, tüfletmek.

TÜÝLEK [tüýlök], *syp.* Ösgün we gür tüýli.

TÜÝLEKŞORA [tüýlekşo:ro], *at.* Boýy 50-60 sm ýetýän bir ýyllyk ýabany ösümlik.

TÜÝNÜK, *at*. **1**. Gara öýüň uklaryny birleşdirýän ýokarky tegelek bölegi. **2**. *gepl.d.* Ýaşamak üçin jaý, öý. *Hemmämiz bir tüýnügiň astynda ýaşaýarys.*

◊ **Tüýnükli ýaglyk** ortasy tegelek nagyşly gadymy gyňaçlyk uly ýaglyk.

TÜÝNÜKÝÜP, *at.* Tüýnükden asylyp goýulýan owadan gotazly ýüp.

TÜÝS I, *at.* Görnüş, keşp, sypat, boluş.

◊ **Tüýsi üýtgemek** belli bir sebäbe görä ýüz keşbi üýtgemek. *Agaýunus Göroglynyň tüýsüniň üýtgänini bildi-de, öňki heňini birneme ýumşadyp ugrady* ("Görogly").

TÜÝS II*, syp.* Hakyky, baryp ýatan, edil, hut. *Ol meni tüýs wagtynda goldady.*

TÜÝSLI [tüýslü], *syp.* Görnüşli, hilli. *Gezip ýörseň, her tüýsli adamlara gabat gelýärsiň.*

TÜÝTDÜRILMEK [tüýtdürülmök], *işl.* Tüýtmek işi başga birine etdirilmek.

TÜÝTDÜRMEK [tüýtdürmök], *işl.* Tüýtmek işini başga birine etdirmek.

TÜÝTI-TÜÝTI [tüýtü-tüýtü], *üml*. Towugy çagyrmak üçin aýdylýan söz.

TÜÝTME [tüýtmö], *iş ady.* Tüýtmek ýagdaýy.

TÜÝTMEK [tüýtmök], *işl.* **1.** Ýaplygan ýüňi, pagtany eliň bilen çekişdirip, übtük-übtük etmek. *Ol ýorgana salmak üçin ýygnap ýören ýüňüni tüýdüp çykdy.* **2.** Köp eşik ýyrtmak, köneltmek.

TÜÝTMEKLIK [tüýtmöklük], *iş ady.* Tüýtmek ýagdaýy.

TÜÝTMEZLIK [tüýtmözlük], *işl.* Tüýtmek işini amal etmezlik.

TÜÝTMELEME [tüýtmölömö], *iş ady.* Tüýtmek ýagdaýy.

TÜÝTMELEMEK [tüýtmölömök], *işl*. **1**. Tüýdüm-tüýdüm edip çykmak, bulaşygyny açmak. *Ýüň tüýtmelemek.* **2**. *göç.m.* Azar bermek, ýolmalamak.

TÜÝTMELEMEKLIK [tüýtmölömöklük], *iş ady.* Tüýtmelemek ýagdaýy.

TÜÝTMELEMEZLIK [tüýtmölömözlük], *işl.* Tüýtmelemek işini amal etmezlik.

TÜÝTMELENMEK [tüýtmölönmök], *işl.* Onuň

saçlary bolsa ýolmalanyp, ýüzüne dökülipdir.

TÜÝT-MÜÝT: tüýt-müýt etmek 1) çalak-çulak tüýdüp çykmak. *Hany, galanja ýüňleri-de tüýt-müýt edeli.* **2**) basa düşüp, gabyrt-guburt etmek, basmak. *Gelne baş salynýan jaýda bir daýaw aýal garşydaşyny derrew tüýt-müýt edip, baryp kürteli gelni gujaklady.*

TÜÝTMELEÝIŞ [tüýtmölöýüş], *iş ady*. Tüýtmelemek ýagdaýy.

TÜÝ-TÜÝ, *at.* Towuk çagyrylanda birnäçe gezek gaýtalanyp aýdylýan söz.

TYG [ty:ğ], *at.* **1**. Gylyç, pyçak, päki ýaly sowuk ýaragyň inçelip, ýukalyp gidýän ýiti tarapy, ýüz tarapy; durky, uzynlygy. **2**. Sowuk ýaraglaryň umumy ady. *Tyg ýarasy biter, dil ýarasy bitmez* (Nakyl).

TYGLAMA [ty:ğlama], *iş ady.* Tyglamak ýagdaýy.

TYGLAMAK [ty:ğlamak], *işl.* Tyg bilen ýaralamak, tyg bilen kesmek. *Ýolugyşan duşmanyň bermese boýun, Öň tüpeňläp, soňra tyglamak gerek* (Baýly şahyr).

TYGLAMAKLYK [ty:ğlamaklyk], *iş ady*. Tyglamak ýagdaýy.

TYGLAMAZLYK [ty:ğlamazlyk], *işl.* Tyglamak hereketi amal edilmezlik.

TYGLAÝYŞ [ty:ğlaýyş], *iş ady*. Tyglamak ýagdaýy.

TYGSAMAK [tyğsamak], *işl.* Eti gaçmak, eti dökülmek, horlanmak, ytygsamak. *Eti tygsamak.*

TYGŞYT [tyğºy:t], *at.* Bisarpa tutman, aýawly saklanan.

TYGŞYTLABERMEK [tyğºy:tlavermek], *işl.* Tygşytlap başlamak.

TYGŞYTLAMA [tyğºy:tlama], *iş ady.* Tygşytlamak ýagdaýy.

TYGŞYTLAMAK [tyğºy:tlamak], *işl.* **1**. Bisarpa tutman aýap saklamak; isripsiz ulanman, yrýa etmän artdyrmak, süýşürip goýmak. **2**. *göç*. *m*. Düzgüne salmak, serenjam bermek, tertibe salmak.

TYGŞYTLAMAKLYK [tyğºy:tlamaklyk], *iş ady.* Tygşytlamak ýagdaýy.

TYGŞYTLAMAZLYK [tyğºy:tlamazlyk], *işl*. Tygşytlap goýmazlyk, tygşytly tutmazlyk.

TYGŞYTLANMAK [tyğºy:tlanmak], *işl.* Tygşytly, isripsiz, yrýasyz ulanmak.

TYGŞYTLANYLMAK [tyğºy:tlanylmak], *işl*. Tygşytly, yrýasyz, isripsiz ulanylmak.

TYGŞYTLAŞMAK [tyğºy:tlaºmak], *işl.* Bilelikde tygşytlamak.

TYGŞYTLATDYRMAK [tyğºy:tlatdyrmak], *işl.* Bisarpa tutman artdyrtmak, yrýasyz ýerine ýetirtdirmek. *Azyk önümlerini tygşytlatdyrmak.*

TYGŞYTLATMAK [tyğºy:tlatmak], *işl.* Bir zady tygşytly, yrýasyz ulandyrmak, aýawly saklatmak.

TYGŞYTLAÝYŞ [tyğºy:tlaýyş], *iş ady*. Tygşytlamak işi, ýagdaýy.

TYGŞYTLY [tyğºy:tly], *syp.* **1**. Aýawly, isripsiz. **2**. Tertipli, düzgünli, serenjamly.

TYGŞYTLYLYK [tyğşy:tlylyk], *at*. Tygşytly bolmaklyk.

TYGŞYTSYZ [tyğºy:ssyz], *syp.* Zady aýawsyz, bisarpa harçlaýan, bisarpa tutýan.

TYGŞYTSYZLYK [tyğºy:ssyzlyk], *at.* Aýawsyzlyk, tygşytly bolmazlyk, zady bisarpa tutmaklyk.

TYGYRDAMA [tyğyrdama], *iş ady.* Tygyrdamak ýagdaýy.

TYGYRDAMAK [tyğyrdamak], *işl.* Tygyr-tygyr edip seslenmek, tygyr-tygyr edip hereket etmek (hereketdäki arabanyň, galtagyň tigriniň sesi hakynda).

TYGYRDAMAKLYK [tyğyrdamaklyk], *iş ady.* Tygyrdamak ýagdaýy.

TYGYRDAMAZLYK [tyğyrdamazlyk], *işl*. Tygyrdap ýöremezlik, hereket etmezlik.

TYGYRDAŞMAK [tyğyrdaºmak], *işl.* Tygyrdyly ses edişmek. *Arabalary tygyrdaşyp barýarlar.*

TYGYRDATDYRMAK [tyğyrdatdyrmak], *işl.* Tygyrdyly hereket etdirmek.

TYGYRDATMAK [tyğyrdatmak], *işl.* Tygyr-tygyr etdirmek, tygyrdyly ses çykartmak.

TYGYRDAÝYŞ [tyğyrdaýyş], *iş ady.* Tygyrdamak hereketi.

TYGYRDY [tyğyrdy], *at.* Hereketdäki arabanyň, galtagyň we ş. m. Tygyrdap eşidilýän sesiniň ady. *Öýüň aňyrsyndan galtagyň tygyrdysy eşidildi.*

TYGYRDYLY [tyğyrdyly], *syp.* Tygyrdy bilen hereket edýän, tygyrdy bilen seslenýän.

TYKGYLDAMA [tykgyllama], *iş ady*. Tykgyldamak ýagdaýy.

TYKGYLDAMAK [tykgyllamak], *işl.* Tykgyldyly ses etmek, tykgyldap seslenmek.

TYKGYLDAMAKLYK [tykgyllamaklyk], *iş ady.* Tykgyldamak ýagdaýy.

TYKGYLDAŞMAK [tykgyllaşmak], *işl.* Birnäçe zat bir wagtda tykgyldyly ses etmek.

TYKGYLDATMAK [tykgyllatmak], *işl*. Tykgyldyly ses çykartmak. *Gapyny tykgyldatmak.*

TYKGYLDAÝYŞ [tykgyllaýyş], *iş ady*. Tykgyldamak täri. *Sagadyň tykgyldaýşy.*

TYKGYLDY [tykgylly], *at.* Bir zadyň, başga bir zada çala degmegi netijesinde arasy üzülip çykýan sesiň ady.

TYKGYLDYLY [tykgyllyly], *syp*. Tykgyldy bilen seslenýän, hereket edýän. *Daşardan tykgyldyly ses eşidildi.*

TYKYRABERMEK [ty:kyra:vermek], *işl*. Tykyrap başlamak.

TYKYRAMA [ty:kyrama], *iş ady.* Tykyramak ýagdaýy.

TYKYRAMAK [ty:kyramak], *işl.* Oňlaman,

ikirjiňlenip, ýaýdanyp durmak; et diýlen zady etmejek bolup durmak. *Muhammet ahun tykyrap durmady* (A.Gowşudow).

TYKYRAMAKLYK [ty:kyramaklyk], *iş ady.* Tykyramak ýagdaýy.

TYKYRAMAZLYK [ty:kyramazlyk], *işl.* Tykyrap durmazlyk.

TYKYRAŞMAK [ty:kyraşmak], *işl.* Birnäçe bolup tykyramak. *Olar bu gürrüňe tykyraşdylar.*

TYKYRATDYRMAK [ty:kyratdyrmak], *işl.* Tykyramagyna sebäp bolmak.

TYKYRATMAK [ty:kyratmak], *işl.* Ýaýdandyrmak, ikirjiňletmek.

TYKYRAÝYŞ [ty:kyraýyş], *iş ady.* Tykyramak ýagdaýy.

TYKYRDABERMEK [tykyrdavermek], *işl.* Tykyrdap başlamak.

TYKYRDAMA, *iş ady.* Tykyrdamak ýagdaýy.

TYKYRDAMAK, *işl.* Tykyr-tykyr ses etmek, tykyrdyly ses çykmak, tykyrdy emele gelmek, döremek. *Birden gapy tykyrdady.*

TYKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Tykyrdamak ýagdaýy.

TYKYRDAMAZLYK, *işl.* Tykyrdyly ses etmezlik.

TYKYRDAŞMAK, *işl.* Tykyrdyly seslenmek.

TYKYRDATDYRMAK, *işl.* Tykyrdyly sesleri döretdirmek.

TYKYRDATMAK, *işl.* Tykyrdyly ses döretmek, çykartmak. *Çagajyk elindäki oýnawajyny tykyrdatdy.*

TYKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Tykyrdamak ýagdaýy. *Ýeliň badyna gapynyň üznüksiz tykyrdaýşy bilen öwrenişmeli boldy.*

TYKYRDY, *at.* Bir gaty zat ikinji bir gaty zada degende ýuwaşja çykýan sesiň ady. *Tigiriň tykyrdysy.*

TYKYRGANMAK [ty:kyrğanmak], *işl., ser.* **Tykyramak**. *Atam-enem göwnemez diýip tykyrganan boldum* (“Edebiýat we sungat”).

TYL [ty:l], *at.* Frontuň yz tarapy, uruş meýdanyndan yzda galan territoriýa. *Beýik Watançylyk urşunyň weteranlarynyň, olaryň ýanýoldaşlarynyň we tylda zähmet çeken weteranlaryň pensiýalarynyň aýda iň ýokary möçberini 638 manat möçberinde bellemeli* (″Türkmenistan″).

TYLLA [tylla:], *at.* **1**. Sary reňkli, lowurdaýan gymmat bahaly metal, gyzyl, altyn. *Tylla ýüzük.* **2**. Adam ady.

TYLLAMAK, *işl.,gepl.d.* Ýekirmek (köplenç, aýal-gyzlar tarapyndan ulanylýan söz). *Ýuwaş bolansoň, uly eltileri kiçi gelinlerini gaty tyllaýarlar.*

TYLLARLAMAK, *işl., ser.* **Tyllamak**.

TYMSAL [tymsa:l], *at*. Mysal hökmünde getirilýän, aýdylýan gysgajyk gürrüň.

TYŇKARMA, *iş ady.* Tyňkarmak ýagdaýy.

TYŇKARMAK, *işl.* Etli-ganly dykyz, semiz bolmak. *Bakydaky goýun, tüweleme, tyňkarypdyr.*

TYŇKARMAKLYK, *iş ady.* Tyňkarmak ýagdaýy.

TYŇKARYLMAK, *işl.* Doly etli-ganly görünmek, dykyzlanmak.

TYŇKARYŞMAK, *işl*. Tyňky, etli-ganly boluşmak, semreşmek.

TYŇKARTMAK, *işl.* Semretmek, etine-ganyna çykartmak. *Ol bakýan goýunlaryny, tüweleme, tyňkardypdyr.*

TYŇKY, *syp.* Eti-gany ýetik, tyňzap duran, dykyz.

TYŇŇYLDAMA [tyňňyllama], *iş ady*. Tyňňyldamak ýagdaýy.

TYŇŇYLDAMAK [tyňňyllamak], *işl.* Tyňňyldyly ses etmek, tyňňyldyly ses çykmak, tyňňyrdamak. *Dutaryň kirişleri tyňňyldap, ýakymly ses tamyň içine ýaýrap gitdi.*

TYŇŇYLDAŞMAK [tyňňyllaşmak], *işl.* Köp zat tyňňyldamak, tyňňyrdaşmak.

TYŇŇYLDATMAK [tyňňyllatmak], *işl*. Tyňňyldyly ses çykartmak, tyňňyrdatmak, *Bagşy dutaryny tyňňyldadyp başlady.*

TYŇŇYLDAÝYŞ [tyňňyllaýyş], *iş ady*. Tyňňyldamak ýagdaýy.

TYŇŇYLDY [tyňňylly], *at.* Saz gurallarynyň kirşine kakylanda çykýan sesiň ady. *Öýden tyňňyldy eşidildi.*

TYŇŇYRDABERMEK [tyňňyrda:vermek], *işl.* Tyňňyrdap başlamak.

TYŇŇYRDAMA, *iş ady.* Tyňňyrdamak ýagdaýy.

TYŇŇYRDAMAK, *işl., ser.* **Tyňňyldamak**.

TYŇŇYRDAMAKLYK, *iş ady.* Tyňňyrdamak ýagdaýy.

TYŇŇYRDAMAZLYK, *işl*. Tyňňyrdyly seslenmezlik.

TYŇŇYRDAŞMAK, *işl., ser.* **Tyňňyldaşmak**.

TYŇŇYRDATMAK, *işl., ser.* **Tyňňyldatmak**. **Tyňňyldatmak**.

TYŇŇYRDAÝYŞ, *iş ady.* Tyňňyrdamak ýagdaýy.

TYŇŇYRDY, *at, ser.* **Tyňňyldy**.

TYŇZAMA, *iş ady.* Tyňzamak ýagdaýy.

TYŇZAMAK, *işl.* **1**. Içi suwuklykdan we ş. m. zatdan pugta doldurylandan soň ýaryljak ýaly bolup dyňzap durmak (meşik, ýanlyk we ş. m. hakynda). *Ýanlygyň garny tyňzap durdy.* **2**. *göç. m.* Joşmak, möwç urmak, dyňzamak. *Tyňzap gelen gülki*.

TYŇZAMAKLYK, *iş ady.* Tyňzamak ýagdaýy.

TYŇZATMAK, *işl.* Dyňzar ýaly gaty doldurmak, dyňzatmak. *Ganary tyňzadyp doldurmak.*

TYŇZAÝYŞ, *iş ady.* Tyňzamak ýagdaýy.

TYPANÇAK [ty:pançak], *syp., ser.* **Taýgançak**.

TYPANÇAKLYK [ty:pançaklyk], *at ser.* **Taýgançaklyk**.

TYPDYRMAK [ty:pdyrmak], *işl., ser.* **Taýdyrmak**. *Ol gyzjagazynyň elinden tutup, buzuň üstünden typdyrdy.*

TYPMA [ty:pma], *iş ady.* Typmak ýagdaýy.

TYPMAK [ty:pmak], *işl., ser.* **Taýmak I**. *Ýigitleriň aýaklaryndaky ädikleri, çokaýlary aýnanyň ýüzüne basylan ýaly typyp gidýärdi* (B. Seýtäkow).

TYPMAKLYK [ty:pmaklyk], *iş ady.* Typmak ýagdaýy.

TYPMAZLYK [ty:pmazlyk], *işl.* Typmak hereketine amal etmezlik.

TYPYBERMEK [ty:pyvermek], *işl.* Typmaga girişmek, typyp ugramak.

TYPYŞ [ty:pyş], *iş ady.* Typmak ýagdaýy.

TYPYŞMAK [ty:pyşmak], *işl., ser.* **Taýyşmak**.

TYRK-TYRK, *s. ş. aňl. söz.* Agaç, taýak we ş. m. kakylanda, biri-birine urlanda çykýan ses. *Birden onuň işigi tyrk-tyrk kakyldy* (A. Gowşudow).

TYRKYLDAMA [tyrkyllama], *iş ady.* Tyrkyldamak ýagdaýy.

TYRKYLDAMAK [tyrkyllamak], *işl.* Tyrkyldyly ses çykmak, tyrkyldyly seslenmek. *Aman şol oýlardan başyny saýlamanka, gapy tyrkyldady* (B. Kerbabaýew).

TYRKYLDAMAKLYK [tyrkyllamaklyk], *iş ady.* Tyrkyldamak ýagdaýy.

TYRKYLDAMAZLYK [tyrkyllamazlyk], *işl.* Tyrkyldyly ses çykmazlyk.

TYRKYLDAŞMAK [tyrkyllaşmak], *işl.* Köp ýerden tyrkyldyly ses çykmak.

TYRKYLDATMAK [tyrkyllatmak], *işl.* Tyrk-tyrk edip ses çykartmak, bir zady tyrk-tyrk edip kakmak. *Ahyry ol elindäki gamçysynyň sapy bilen derwezäniň gapysyny tyrkyldatdy* (A. Gowşudow).

TYRKYLDAÝYŞ [tyrkyllaýyş], *iş ady.* Tyrkyldamak

TYRKYLDY [tyrkylly], *at.* Tagta çalarak urlanda çykýan sesiň ady. *Onuň gulagyna bir tyrkyldy eşidildi.*

TYRŇYLDAMA [tyrňyllama], *iş ady.* Tyrňyldamak ýagdaýy.

TYRŇYLDAMAK [tyrňyllamak], *işl., ser.* **Tyňňyldamak**. *Näzijek barmaklar tutýar erşini, Tyrňyldap ýatladýar dutar kirşini* (Ç. Gurbangylyjow).

TYRŇYLDAŞMAK [tyrňyllaşmak], *işl., ser.* **Tyňňyldaşmak**.

TYRŇYLDATMAK [tyrňyllatmak], *işl., ser.* **Tyňňyldatmak**. *Bagşy dutaryny tyrňyldatdy.*

TYRŇYLDY [tyrňylly], *at, ser.* **Tyňňyldy**. *Içerden dutaryň tyrňyldysy eşidilýärdi.*

TYRPMAK, *işl., ser.* **Typmak**. *Güle-güle ýene tyrpdym, Basyp duran kesegimden* (K. Gurbannepesow).

TYRRYK, *syp.* Gysga, kelte (geýim hakynda).

TYRRYLDAMA [tyrryllama], *iş ady.* Tyrryldamak ýagdaýy. *Daşardaky maşyn tyrryldamagyny wagty bilen goýmady.*

TYRRYLDAMAK [tyrryllamak], *işl.* Tyr-tyr edip ses etmek, tyrryldyly seslenmek. *Motor tyrryldap geçip gitdi.*

TYRRYLDAMAKLYK [tyrryllamaklyk], *iş ady.* Tyrryldamak ýagdaýy.

TYRRYLDAŞMAK [tyrryllaşmak], *işl.* Bilelikde tyrryldamak.

TYRRYLDATMAK [tyrryllatmak], *işl.* Tyrryldyly ses çykartmak.

TYRRYLDAÝYŞ [tyrryllaýyş], *iş ady.* Tyrryldamak ýagdaýy.

TYRRYLDY [tyrrylly], *at, ser.* **Tarryldy**. *Traktoryň tyrryldysy golaýlaşdygyça, Kütüjäniň ökjesi ýeňlän ýaly boldy* (Ş. Borjakow).

TYRS-TYRS: tyrs-tyrs etmek *ser.* **Tyrsyldamak**. *Itden gorkan çaganyň ýüregi tyrs-tyrs edip uryardy.*

TYRSYLDABERMEK [tyrsylla:vermek], *işl.* Tyrsyldap başlamak.

TYRSYLDAMA [tyrsyllama], *iş ady.* Tyrsyldamak ýagdaýy.

TYRSYLDAMAK [tyrsyllamak], *işl.* Tyrs-tyrs edip hereketlenmek, gymyldamak. *Çerkeziň gapana düşen towşan ýaly tyrsyldaýanyna gözleri düşenden soň, olar sorag berip başladylar* (B. Kerbabaýew).

TYRSYLDAMAKLYK [tyrsyllamaklyk], *iş ady.* Tyrsyldamak ýagdaýy.

TYRSYLDAMAZLYK [tyrsyllamazlyk], *işl.* Tyrsyldyly hereket etmezlik.

TYRSYLDAŞMAK [tyrsyllaşmak], *işl.* Köp zat tyrsyldamak. *Ýelliniň göriplik damarlary tyrsyldaşyp*

U

uçmah bejeŕär bizi (G. Ezizow).

UÇMAHY [uçmohy], *syp.* **1**. Dini düşünjä görä, o dünýäde eşretli gün görjek adam, behişdi, uçma barýan, jennete düşýän. **2**. *göç. m.* Päk-arassa adam, halalhon adam. *Watan üçin baş goýan ýigitler uçmahydyr.*

UÇMAK [uçmok] **I**, *işl.* **1**. Asmana göterilmek, ganat ýaýyp howada gaýmak (guş we ş. m. hakynda). *Dik depede uçup ýören zatlaryň heti-hasaby ýok diýýärler* (B. Hudaýnazarow). *Jöwenlikleriň ýokarsynda entek serçe sürüleri güsürdeşip uçýardy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Uçara münüp, bir ýaňa gitmek, ugramak. *Şyh guýusyna tarap uçup barýarys* (K. Berdiýew). *Iki sagat 45 minut uçduk* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Hiňňildige münüp, iki ýanlaýyn bat alyp hereket etmek. *Geçen gurbanlykda Merdan gelip hiňňildikde uçupdy* (Ç. Aşyrow). **4**. *göç. m.* Suwsuzlykdan ýaňa guramak, düýp tutup bilmän gurap gitmek. *Eken ýorunjamyz suwsuzlykdan ýaňa uçupdyr.* **5**. *göç. m.* Gaz halyna öwrülip, hiç zat galmazlyk. *Agzy açyk gapda saklanan spirt uçýar.*

◊ **Uçjak guş ýaly** bir zat sebapli ynjalyksyz oturmak, galagop ýagdaýda bolmak.

UÇMAK [uçmok] **II**, *işl.* Bir zadyň ujy, gyrasy duýdansyz döwülmek, döwlüp gaçmak. *Men bar agramymy atan wagtym, üç sany uguň başy jorta uçupdyr-da, aşak gaýdypdyr* (A. Gowşudow).

UÇMAKLYK [uçmokluk] **I**, *iş ady.* Uçmak ýagdaýy.

UÇMAKLYK [uçmokluk] **II**, *iş ady.* Uçmak, döwülmek ýagdaýy.

UÇMALYK [uçma:lyk], *syp., ser.* **Uçmahy 1,2.**

UÇMAZLYK [uçmozluk], *işl.* Uçup gitmezlik.

UÇRAMA [uçuromo], *iş ady.* Uçramak ýagdaýy.

UÇRAMAK [uçuromok], *işl.* **1**. Gabat gelmek, duş gelmek, duşmak, sataşmak. *Uçradym Araz çaýynda, Men Bezirgene uçradym* ("Görogly"). **2**. Sezewar bolmak, duçar bolmak, ýolukmak, sataşmak.

UÇRAMAKLYK [uçuromokluk], *iş ady.* Uçramak ýagdaýy.

UÇRAMAZLYK [uçuromozluk], *işl.* Sezewar bolmazlyk.

UÇRATMAK [uçurotmok], *işl.* **1**. Duşurmak, sataşdyrmak. **2**. Duçar etmek, sezewar etmek, sataşdyrmak, ýolukdyrmak.

UÇRAÝYŞ [uçuroýuş], *iş ady,* Uçramak ýagdaýy.

UÇSUZ [u:şsuz], *syp.* 1. Uç çykarylmadyk, uç edilmedik. *Uçsuz galam.* 2. Ujy ýok, ujy kütek, ujy ýiti bolmadyk. *Uçsuz uk.*

UÇSUZ-GYRAKSYZ [u:ºsuz-ğyraksyz], *syp.* Aňyrsy-bärsi görünmän ýatan, gaty giň, uç-gyraksyz. *Onuň obasy günorta garap uzalyp gidýän uçsuz-gyraksyz Garagumuň alkymynda ýerleşýärdi* (B. Seýtäkow). *Oglan üçin uçsuz-gyraksyz bu şäher ummasyz täsinlikleri goýnunda gizläp, güwläp duran bir dünýä ýalydy* ("Edebiýat we sungat").

UÇUK I, *at.* Gyzgyny ýokary galan ýa-da bir zatdan gorkan adamyň dodagyna çykýan suwluja gabarçyk. *Endamy ot ýaly gyzýany üçin, dodajyklaryna uçuk gaýnapdy* (B. Kerbabaýew).

UÇUK I, *syp.* Uçup döwlen. *Olaryň iki sany ullakan gazany bardy. Olaryň biriniň gulagy döwükdi, biriniň erňegi uçukdy* (A. Gowşudow).

UÇUKLAMA [uçuklomo], *iş ady.* Uçuklamak ýagdaýy.

UÇUKLAMAK [uçuklomok], *işl.* Uçuk çykmak, uçuk emele gelmek. *Birnäçeleriň agzy-burny uçuklapdyr.*

UÇUKLAMAKLYK [uçuklomokluk], *iş ady.* Uçuklamak ýagdaýy.

UÇUKLATMAK [uçuklotmok], *işl.* Belli bir sebäbe görä agzyna uçuk çykar ýaly etmek. *Gorkuzyp agzyny uçuklatmak.*

UÇUKLAÝYŞ [uçukloýuş], *iş ady.* Uçuklamak ýagdaýy.

UÇUR, *at.* Wagt, çen, mahal. *Ilki gelen uçurlarym bu ýere kän bir öwrenişmejek boldum.* **2**. Töwerek, golaý ýerler, ugur, tarap. *Şu uçurlarda oba barmyka?*

UÇURMAK [uçurmok] **I**, *işl.* **1**. Howada gaýdyrmak, uçmaga sezewar etmek. *Bilbili aýyrma näzenin gülden, Şuňkarym uçurma serimden, goldan* (Magrupy). *Çagalar batbörek uçuryar.* **2**. Hiňňildik ýaly zatlara mündürip, öňe-yza bat aldyrmak. *Biz saňa dürli oýun görkezeris, hiňňildik uçurarys* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m.* Suwsuzlykdan guratmak. *Ozallar ýerasty ajy suw ýokary galyp, ekinleri uçuryan eken* ("Edebiýat we sungat"). **4**. *göç. m.* Ýitirim etmek, ýok etmek.

UÇURMAK [uçurmok] **II**, *işl.* Bir zadyň ujuny,

U [u:] **I**, Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi bäşinji harpy we onuň ady.

U [u:] **II**, *bagl.* Tirkeş sözüň birinji böleginiň yzyna goşulyp, "we" manysyny berýän ses. *Hem jilwe hem gamza, näzu-kereşme, Mekan tutmuş göz-gaşyňda, gollarda* (Mollanepes).

UÇ [u:ç], *at.* **1**. Esasan, ýüpüň, tanapyň haýsy hem bolsa bir tarapy; ösümligiň başy. **2**. Goýnuň ýuwlup guradylan ýaz ýüňi daralanda, ilki çykýan uzyn ýüň. **3**. Bir zadyň belli bir maksat üçin ýiteldilen başy. *Galamyn ujy. Galama uç çykarmak.*

◊ **Uç almak 1)** gaýnap duran pileden ýüpegiň ujuny tapmak. **2**) keçe basylanda, bişirilende, ol ujundan beýleki ujuna çenli düýrläp basmak, bileklemek. **3**) darakda ýüň daralanda dokmanyň erşi üçin ýüňüň uzynlaryny aýratyn pişge etmek. **Uç tapmak** ýiten, ýitirim bolan zatdan ujypsyzja hem bolsa habar bilmek.

UÇAN [uçon], *at.* **1**. Ýelkenli gäminiň bir görnüşi. **2**. Nahar bişirilýän ullakan (gazan). *Uçan gazan.*

UÇAR [uçor], *at*. Uçujy ulag. *Çykdym depäň üstüne, Uçar geldi dessine* (Halk döredijiliginden). *Bir uçar uçýar, birisi gonýar, bir ýolagçy düşýär, beýleki münýär* (B. Hudaýnazarow).

◊ **Uçar meýdany** uçarlaryň gonýan, asmana galýan meýdany.

UÇARLY [uçorly], *hal.* Uçara münüp, uçar bilen.

UÇDANTUTMA [u:şdontutmo], *hal*. Bir ýan ujundan, bir ugrundan, başdanaýak, boýdan-başa, bary. *Uçdantutma hemmämiz ýowara çykdyk.*

UÇDURMAK [uşdurmok], *işl*. Uçmaga mümkinçilik bermek. *Hiňňildik uçdurmak.*

UÇGANAK [uçğonok], *at*. **1**. Ýagýan garyň, ýanýan oduň syçraýan owunjak bölejikleri. *Ol gözüne gar uçganaklarynyň gelip urmagyndan ätiýaç edip, aşak bakýar.* **2**. *göç. m.* Käbir halatda, belli bir sebäbe görä gözüň öňünde emele gelýän uçgun ýaly ýylpyldy. *Onuň ysgyny gaçyp, gözleriniň öňünde uçganaklar peýda boldy.*

UÇGANAKLABERMEK [uçğonokla:vermek], *işl.* Uçganaklap başlamak.

UÇGANAKLAMA [uçğonoklomo], *iş ady*. Uçganaklamak ýagdaýy.

UÇGANAKLAMAK [uçğonoklomok], *işl.* **1**. Köp sanly uçganak gaýmalamak, uçganak ýaýramak, uçganak-uçganak bolup syçramak. *Howada gar syrgynlary uçganaklaýardy* (B. Seýtäkow). **2**. *göç. m.* Ot ýaly çalasyn hereket etmek, gymyldamak. *Uçganaklap duran ýigit. Olaryň gelni uçganaklap hyzmat edýärdi.* **3**. *göç. m.* Şatlyk alamaty duýulmak, uçaýjak ýaly bolmak. *Onuň ýüzündäki şatlyk uçgunynyň uçganaklany bildirdi* (H. Deryaýew). *Uçganaklap duran mele at.*

UÇGANAKLAMAKLYK [uçğonoklomokluk], *iş ady.* Uçganaklamak ýagdaýy.

UÇGANAKLAMAZLYK [uçğonoklomozluk], *iş ady.* Uçganaklap durmazlyk.

UÇGANAKLAŞMAK [uçğnokloᵒmok], *işl*. Uçganaklap gaýmalaşmak. *Daşarda gar bölejikleri uçganaklaşýardy.*

UÇGANAKLAÝYŞ [uçğonokloýuş], *iş ady.* Uçganaklamak ýagdaýy.

UÇGUN [uçğun], *at.* Ýanýan otdan ýalpyldap, syçrap gidýän owunjak ot bölejikler. *Körükden çykýan ýeliň zarbyna reňki öçügsi mele uçgunlar şöhlelenip, uçuşyp başlady* (B. Seýtäkow).

◊ **Uçgun bolup ýapyşmak** janyňa degmek, ganyňy gyzdyrmak. *Murtuň soňky soragy Möjege uçgun bolup ýapyşdy* (N. Pomma).

UÇGUR [uçğur] **I**, *at.* Balagyň çermeginiň içinden geçirilip daňylýan ýörite örülen bag; ýüp.

◊ **Uçguryňy oňarmazlyk** öz başyňy özüň çarap bilmezlik, gowşaklyk, lellimlik. *Uçguryny oňaranok weli, "Gurban, Gurban" diýip janymy alýar* (A. Durdyýew).

UÇGUR [uçğur] **II**, *syp.* Oňat uçýan, gaty uçýan, çalt uçýan. *Şol pursatda asmanda kiçi hilli, uçgur uçaryň sesi peýda boldy* (B. Gurbanow).

UÇ-GYRAKSYZ [u:ç-ğyraksyz], *syp., ser.* **Uçsuz-gyraksyz**. *Uç-gyraksyz bolýar ýaşlyk hyýaly* (A. Kekilow). *Uç-gyraksyz sährada-da onuň şaňlap duran tamam bar, aýdym-saz edip duran radiosam* (A. Nazarow).

UÇKY [u:çky], *hal.* Ýerleşişi, duran ýeri boýunça bir uçdaky, gyradaky, çetdäki, gyraky, çetki.

UÇLAK [u:şlok], *syp.* Ujy ýiti, ýiti uzyn uçly. *Uçlak pyçak.*

UÇLAMA [u:şlomo], *iş ady.* Uçlamak ýagdaýy.

UÇLAMAK [u:şlomok], *işl*. **1**. Gaýnap duran pileden uç almak, ýüpegiň ujuny almak, ujuny tapmak. *20 put uçlamagyň deregine 40 put pile uçlapdyr.* **2**. Bir zadyň ujuny ellemek, ujundan tutmak. *Aksakgal sakgalyny uçlady.*

UÇLAMAKLYK [u:şlomokluk], *iş ady.* Uçlamak ýagdaýy.

UÇLAŞMAK [u:şloşmok], *işl.* Uçlamaga kömek etmek: bilelikde uçlamak.

UÇLATMAK [u:şlotmok], *işl*. Gaýnap duran pileden uç aldyrmak.

UÇLAÝYŞ [u:şloýuş], *iş ady.* Uçlamak ýagdaýy.

UÇLY [u:şly], *syp.* Ujy bar bolan, uç çykarylan. *Uçly galam.*

UÇMA [uçma:], *at.* **1**. Dini düşünjä görä, hudaýyň halan adamlarynyň ruhunyň o dünýäde eşretli döwran sürmeli ýeri, jennet, behişt, uçmah. *Uruşda uçma bar, dalaşda – tama* (Nakyl). **2**. *göç. m.* Bag-bakjalyk, sapaly ýer, eşretli ýer.

UÇMA [uçmo], *iş ady.* Uçmak ýagdaýy.

UÇMAH [uçmoh], *at, ser.* Uçma. *Bu sähra, bu*

güýç we ş. m. zatlar ýola salynmak, gönükdirilmek. *Ol duşuşyklaryň hersi bir maksada ugrukdyrylýar* ("Edebiýat we sungat").

UGRUKMA [uğrukmo], *iş ady.* Ugrukmak ýagdaýy.

UGRUKMAK [uğrukmok], *işl.* **1**. Belli bir ugra, tarapa gönükmek, dogrulanmak, ýola düşmek. *Goja olaram şol tarapa ugrukdyrdy* (G. Kulyýew). **2**. Ugra barmak, ýola düşmek, başa barmak, ugrugyp gitmek.

UGRUKMAKLYK [uğrukmokluk], *iş ady.* Ugrukmak ýagdaýy.

UGRUNDA [uğrunno], "Barada, üçin" ýaly manylary aňladýan sözsoňy kömekçi. *Öňdeligi elden bermezlik ugrunda çalyşýarys. Olar hemişe halkyň bähbidi ugrunda alada edýärler.*

UGUÇ [u:ğu:ç], *at.* Göç wagtynda uklaryň uçlary döwülmez ýaly geýdirilýän seçekli, çitme ýa-da öýdüme bilen owunjak nagyşlar salnyp dokalýan torba.

UGUJY [u:ğu:jy], *at.* Nagşyň bir görnüşiniň ady.

UGUR [uğur] **I**, *at*. **1.** Uzalyp gidýän zadyň tutuş boýy, boýdan-başa uzynlygy. **2**. Gidilýän ýol, tarap. *Barýan ugruňa belet bolmasaň, ýoly-ýodany, ilerini-gaýrany seljermek-de aňsat däl diýip oýlanýardy* (B. Kerbabaýew). **3**. Hojalygyň belli bir pudagy. **4**. Garyndaşlyk topary, tarapy. *Ol biziň dayý ugrumyz bolmaly* (N. Pomma). **5**. Jemgyýetçilik-ylmy akymlaryň belli bir pudagy. *Nähili kitaplar onuň okaýany, Bary bir ugurdan, emma kän sany* (A. Kekilow). **6**. Bir zadyň netijesi, deregi; hil taýdan göwnejaý. *Bu çaklamamyzyň ugry bolmady.*

◊ **Ugra barmak** ugrukmak, ýola düşmek. *Aý, ugra baryp-barman näme, ol öz elimizdäki zat* (H. Deryaýew). **Ugruna bolmak** şowuna düşmek, şowly bolmak, arzuw-maksadyň ýerine ýetmek. *Meniňki ugruna boldy.* **Ugruna bolsun!** bir işi başlan adama, bir iş bilen ugran adama edilýän ýagşy dileg. **Ugruna çykmak** biriniň ýa-da bir zadyň aladasyny etmek, gözleginde bolmak, soramak, agtarmak. *Biz şu işiň ugruna çykmasak, başga kim çyksyn? – diýip goýmady* ("Görogly"). **Ugruna goýbermek** edenine däl diýmezlik, towugyna tok diýmezlik, hiç zat diýmezlik. *Kakasy ogluna zat diýmän, ugruna goýberipdir.* **Ugruna kowmak** *ser.* **Ugruna sürmek** *Bu örän owadan, owadanyň-da owadany diýip, onuň ugruma kowmagy meni has hem götergiledi.* **Ugruna sürmek** özi bilen ugurdaş gopmak, göwnünden turaýjak sözler aýtmak. *Her näme-de bolsa, Hoşgeldi ony ugruna sürdi* (A. Gowşudow). **Ugruna ýykylmak** haýsy hem bolsa bir zady ýerine ýetirmek üçin jan etmek, ymtylmak. *Oglanlar başardyklaryndan aýdym-sazyň ugruna ýykylýarlar* ("Türkmenistan"). **Ugrundan turmak** *ser.* **Ugruny tapmak 2**. *Kuly onuň ugrundan turýardy* (A. Durdyýew). **Ugruny belertmek** bir zadyň nähili edilýändigini az-kem anyklamak. Ugruny belertseň bolýar, işiň galanyny özümiz oňararys. **Ugruny tapmak 1)** bir zadyň tärini, ýagdaýyny, syryny bilmek; bir zady oňaryp, bejerip bilmek. *Heý, galmagyň ugry tapylmazmyka? Ol derrew ugruny tapdy-da, maşyny işlediberdi.* **2**) biriniň göwnünden turmak, biri bilen umumy dil tapmak. *Nähili ýol bilen ugruny taparkam?-diýip ol howlugýardy* (B. Gulow). **Ugruň bolmazlyk 1)** saglygyň peselmek, ýaramazlaşmak. *Meniň şu gün ugrum bolmady* (B. Pürliýew). **2**) keýpiň bolmazlyk, gyzyklanmazlyk. *Keljäniň bolsa aýdym bilen, goşgy bilen ugry bolmazdy* (A. Gowşudow). **Ugruňy ýitirmek** etjegiňi bilmezlik, aljyramak, özüňi ýitirmek, ugruň gaçmak. **Ugruňyz ugur alsyn!** okuw, iş, söwda giden adamyň işiniň rowaç almagy arzuw edilip, onuň sag-aman dolanyp gelmegi üçin edilýän ýagşy dileg. **Ugry bar bolmak** aýdylýan, diýilýän zadyň dogry bolaýmagy mümkin bolmak, dogry çykmak, edilýän gürrüňiň jany bar bolmak, delile dogry gelmek. *Dogry, siziň aýdanyňyzyň hem ugry bar.* **Ugry gaçmak 1)** saglygy peselmek, ýaramazlaşmak, tapdan düşmek. *Syrkawyň gün-günden ugry gaçýar.* **2**) keýpiň bozulmak, göwünli-göwünsiz ýagdaýa düşmek. *Oňa bir ýumuş buýursaň ugry gaçýar.* **Ugry ýok 1)** öňküligi bolmazlyk. *Onuň iş bilen ugry ýok.* **2**) hal-ýagdaýy gowy dällik. **Ugur alla etmek** *bir işi bolşuna görä etmek, öz akymyna goýbermek.* **Ugur almak** *ser.* **Ugruna bolmak**. *Ýöne welin iň ilki onuň özüni çagyryp getirsek, şonda iş örän ýagşy ugur alardy* (N. Saryhanow). **Ugur haýyr bol-a! (bolsun!)** Nirä barýanlygy soralmak arkaly ugran ugruňda haýyr gör diýlen manydaky dileg. *Myrat olary görüp: "Ýeri dostlar, ugur haýyr bol-a!" - diýdi* (N. Pomma).

UGUR II, *at.* Keýp, maza (çaý hakynda). *Kemter atsaň ugry bolmaz, Köp atsaň hem dogry bolmaz* (K. Gurbannepesow).

UGURDAŞ [uğurdoº], *syp.* **1**. Bir ugurda ýerleşýän, bir ugurda; bir ugur boýunça gidýän. *Ugurdaş ýoldaş ýok, bir ýeke özi, Käte yza garap, alardýar gözi* (A. Kekilow). **2**. Çalymdaş, biri-biri bilen utgaşykly, kybapdaş.

UGURDAŞLYK [uğurdoºluk], *at.* Bir ugurlylyk, ugry birlik, bir ugurdan bolmaklyk. *Ýolumyzyň ugurdaşlygy gowy boldy.*

UGUR-DEREK [uğur-derek], *at, ser.* **Ugur-utga**. *Onuň gürrüňiniň ugur-deregi ýokdur.*

UGURLAŞMA [uğurloºmo], *iş ady.* Ugurlaşmak ýagdaýy.

UGURLAŞMAK [uğurloºmok], *işl.* Bir mesele, söwda we ş. m. barada bir pikire gelmek, ylalaşmak, oňuşmak.

UGURLAŞMAKLYK [uğurloºmokluk], *iş ady.* Ugurlaşmak ýagdaýy.

UGURLAŞYK [uğurloºuk], *at.* Bir mesele, söwda

gyrasyny duýdansyz döwmek, döwüp gaçyrmak. *Ozal hatardan çykan topuň ýene-de çep ganatyny duşmanyň top oky uçurdy* (P. Rejebow).

UÇURMAKLYK [uçurmokluk], iş ady. Uçurmak ýagdaýy.

UÇURMAZLYK [uçurmozluk], *işl.* Uçmak işini amal etmezlik; uçup gider ýaly etmezlik. *Bilbili aýyrma näzenin gülden, Şuňkarym uçurma serimden, goldan* (Magrupy).

UÇURSYZ [uçursuz], *syp.* Çensiz, çakdanaşa, has kän, juda, örän.

UÇURTMAK [uçurtmok], iºl. Uçurmak iºini birine etdirmek.

UÇURYLMAK [uçurulmok] **I,** iºl. Asmana uçuryp goýberilmek. *Hemra Aýa tarap uçuryldy. Ertesi ikinji howa gämisi äleme uçuryldy* ("Edebiýat we sungat").

UÇURYLMAK [uçurulmok] **II,** iºl. Bir zadyň bir gyrasy, çeti we ş. m. döwülmek.

UÇURYM [uçurum], *at.* **1**. Ýelegi ýeten, ganat baglan, uçmaga ýetişen (çaga guº hakynda). *Her ýyl garga çaga çykaryp, uçurym etjek bolan wagtlarynda ýaňky ýylan garganyň çagasyny gelip iýer eken* ("Türkmen halk ertekileri"). **2**. Orta mekdebi, ýokary, ýörite orta okuw mekdebini, hünärmentçilik mekdebini tamamlan (ýaşlar hakynda). *Olar şu ýylky uçurymlaryň ylym-bilim derejesiniň has ýokarydygyny bellediler* ("Türkmenistan"). *Siz haýsy mekdebiň uçurymy?*

UÇUº I, II, iº ady. Uçmak ýagdaýy,

◊ Uçuº-gonuº zolagy uçarlaryň uçmagy we gonmagy üçin ýörite gurlan ýol.

UÇUºMAK [uçuºmok], iºl. **1**. Birnäçe bolup howada uçup ýörmek. *Serçeler bökjekleşip jürküldeşýärdiler, ondan-oňa uçuşýardylar* (B. Kerbabaýew). **2**. Gaýmalaşmak, gaýyşyp ýörmek. *Harmanda pagta übtükleri uçuşýardy.* **3**. Hiňňildikde köp bolup yzly-yzyna uçmak, gezekli-gezegine uçmak. **4**. Uçmakda ýaryşmak,

UÇUT, *at.* Beýik hem kert, belent we çuň kert gaýa. *Saz eşitmegiň deregine ýaý atanyny ýa-da uçut gaýalardan daş togalanyny ýagşy görerdi* (A. Gowşudow).

UF, *üml*. Ýadawlyk, gynanç, zeýrenç ýa-da içiýangynlylyk sebäpli uludan dem alnanda çykýan ses, owuf. *Ol "uf" edip, uludan demini aldy.*

UFLAMA [uflomo], *iş ady.* Uflamak ýagdaýy.

UFLAMAK [uflomok], *işl.* Uludan demiňi alyp, "uf"' edip ses çykarmak, "owuf" diýmek.

UFTADA [ufta:da], *hal, k, d,* **1**. Ejiz, biçäre, garyp. *Biz kibi uftadalarnyň derdine derman jykyr* (Andalyp). **2**. Kiçi gowünli, gownüni kiçi tutýan, päli pes. *Mübtela bolgan belalarga rahatsyz men bu gün, Derdi-gam uftadasy bolgan dowasyz men bu gün* (Andalyp).

UGRADYJY [uğrodujy], *at.* **1**. Ýüki we ş. m. zady bir ýerden ikinji ýere ugradýan edara ýa-da şonuň bilen meşgul bolýan adam. *Taýýar önümler gutulara salnyp, ugradyjy bölüme geçirilýär.* **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň ýany bilen gidýän adam. *Şol ugradyjylaryň arasynda Sähet aga hem bardy* (A. Gowşudow).

UGRADYLMAK [uğrodulmok], *işl*. Ýola salynmak, bir ýana iberilmek. *Wekiller mähirli ýagdaýda ugradyldy. Çopan-çoluklara kömek eder ýaly adamlar çöle ugradyldy.*

UGRADYŞDYRMAK [uğroduºdurmok], *işl.* Ählisini, hemmesini ugratmak, ugradyp çykmak. *Ahallylar sürini ugradyşyp, Saparlyny we Sähedi hormat bilen ýola saldylar* (B. Seýtäkow).

UGRADYŞMAK [ugroduşmok], *işl*. Ugratmaga kömekleşmek ; bilelikde ugratmak. *Myhmanlary ugradyşmak.*

UGRALMAK [uğrolmok], *işl.* Bir ugra hereket edip başlamak. *Pellehanadan deň ugralypdy. Meýdanlara suw goýberilip ugraldy.*

UGRAMA [uğromo] **I, II,** *iş ady.* Ugramak ýagdaýy.

UGRAMAK [uğromok] **I**, *işl.* Ýola düşmek, bir ýana rowana bolmak, gitmek, ýönelmek. *Haýal etmeli däl, derrew ugramaly! - diýen sesler eşidildi* (H. Derýaýew). *Bu gün hem gaýgyly, hem şadyýan men, Uzak hem şöhratly ýola ugraýan* (H. Kulyýew).

UGRAMAK [uğromok] **II,** *işl., k.d.*. Duşmak, sataşmak, uçramak, *Bir namart ugrasa bir gün ganyma, Reňgi gaçar, akyl-huşun tanymaz* (Magrupy).

UGRAMAKLYK [uğromokluk] **I, II,** *iş ady.* Ugramak ýagdaýy.

UGRAMAZLYK [uğromozluk], *işl.* Ugramak hereketini etmezlik, ýola düşmezlik.

UGRAŞMAK [uğroºmok], *işl.* **1**. Birnaçe bolup ýola düşmek, gidip başlamak. **2**. *göç m.* Duşmak, sezewar bolmak, gabat gelmek, *Ganymlara ugraşanda, Güýçli ýygyn asgyn bolar* ("Görogly").

UGRATMAK [uğrotmok], *işl*. Kimdir birini ýa-da bir zady ýola salmak, bir ýana ibermek. *Öwez oglum zynhar şerap içmesin! – diýip, tabşyryp ugratdy* ("Görogly").

UGRAÝYŞ [uğroýuş] **I, II,** *iş ady.* Ugramak ýagdaýy.

UGRUBIR [uğruvi:r], *hal.* Derrew, ýüziniň ugruna, şol bada. *Bar, ugrubir atyň eýer-esbabyny getir!* (B. Kerbabaýew).

UGRUGYŞ [uğruğuº], *iş ady.* Ugrukmak ýagdaýy.

UGRUKDYRMAK [uğrukdurmok], *işl.* **1**. Belli bir tarapa, ugra gönükdirmek. *Goja olaram şol tarapa ugrukdyrdy,* **2**. Iş-güýji we ş. m. ýola düşürmek, amala aşar ýaly etmek.

UGRUKDYRYJY [uğrukdurujy], *at.* Ýol görkeziji, dogry ýola gönükdiriji.

UGRUKDYRYLMAK [uğrukdurulmok], *işl.* Iş-

Ol nahar edinenden soň, aşagyna düşekçeleri ýazyp, hemme ýorganlary hem üstüne atyp uklamakçy boldy (A. Gowşudow).

UKLAMAK [u:klomok], **II** *işl.* Ak öýüň uklaryny dakmak, düzmek.

UKLAMAKLYK [u:klomokluk], **I**,**II** *iş ady.* Uklamak ýagdaýy.

UKLAMAZLYK [u:klomozluk] **I**, *işl.* Ýatmazlyk, uka gitmezlik.

UKLAMAZLYK [u:klomozluk] **II**, *işl.* Uk dakmazlyk.

UKLAŞMAK [u:kloşmok] **I**, *işl.* Birnäçe bolup uklap ýatmak. *Çagalaryň hemmesi uklaşyp ýatyrdylar* ("Edebiýat we sungat").

UKLAŞMAK [u:kloşmok] **II**, *işl.* Uklamaga kömekleşmek, uk dakyşmak. *Täze öýi uklaşmaga goňşular hem gelipdi.*

UKLATDYRMAK [u:klotdurmok], *işl.* Uklamaga mümkinçilik bermek.

UKLATMAK [u:klotmok] **I**, *işl.* Uka gidermek, ýatyrmak. *Söýýän, ýaz gijesi, hemişe seni, Ukladyp ýelpeýäň salkyn ýel bilen* (R. Seýidow).

UKLATMAK [u:klotmok] **II**, *işl.* Uklamak işini başga birine etdirmek. *Ol öýüni eltisine uklatdy.*

UKLAÝYŞ [u:kloýuş] **I**, **II,** *iş ady.* Uklamak ýagdaýy.

UKRAIN [ukyraýi:n], *at, ser.* **Ukrainler**. *Ukrain edebiýaty.*

UKRAINLER [ukyraýi:nler], *at.* Ukrainanyň esasy ilatyny düzýän halk.

UKUÇYL [u:kuçul], syp. Ukyny gowy görýän, ukudan doýmaýan, köp uklaýan. *Ukuçyllar eýýäm hor çekip başladylar.*

UKUÇYLLYK [u:kuçulluk], *at.* Ukyny gowy görmeklik, ukudan doýmazlyk, köp uklaganlyk. *Ony ukuçyllygy heläk edýär.*

UKULY [u:kuly], *syp.* Ukudan açylmadyk. *Ol ukuly gözlerini ses gelen tarapa dikdi.*

UKURYK [ukuruk], *at.* **1**. Ýylky tutulýan ujy syrtmakly uzyn taýak. **2**. Eşegi harazdan ýa-da harmanyň ortasyna dikilen agaçdan belli bir uzaklykda saklaýan agaç.

UKUSYZ [u:kusuz], *syp.* Ukusy tutmaýan, gözüne uky gelmeýän, uklap bilmeýän. *Ukusyz gijeler, argynly günler, Hoş gal, juwanlygyň sapaly çagy* (H. Kulyýew).

UKUSYZLYK [u:kusuzluk], *at.* **1**. Ukusy ýokluk, ukusyz halda bolmaklyk. *Ol näçe gündür ukusyzlykdan kösenýärdi.* **2**. Kesel ady.

UKY [u:ky] **I**, *at.* Belli bir wagt aralygynda doly ýa-da kem-käsleýin huşuňda bolman, yklap ýatmak ýagdaýy. *Ballym, ukyň bal bolsun, Bagtyň açyk gül bolsun* (G. Seýitliýew). *Ol ukusyna diýseň sakdy* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Uka batmak** uklamak, uklap ýatmak. **Uka gitmek** uklap ýatmak, uka batmak, uklamak, ýatmak. *Oýandyrmaň ballymy, Ýaňyja uka gidipdir* (Hüwdi). *Dagyň goýnundaky janly-janawer uka gidipdi* (B. Kerbabaýew). **Ukudan galmak** ukyňy alyp bilmezlik, bir sebäpden ýatmazlyk, uklamazlyk. *Ökde çopanlar malyň baş sanyny artdyrmak üçin, semizligini ýokary derejede saklamak üçin uzak gijeler ukudan galýarlar.* **Ukudan goýmak** uklatmazlyk, ýatyrmazlyk, ukusyny aldyrmazlyk. *Çyrlap ýatmadyk çaga enesini ukudan goýdy.* **Ukusy gaçmak** uklap bilmezlik, ukyň gelmezlik, ýatyp bilmezlik. *Şeýle bolsa-da onuň garny çekildi, eti döküldi, ukusy gaçdy* (N. Saryhanow). **Ukusyna sak** uklaman saklanyp bilýän, ukusyna buýrup bilýän, erk edip bilýän. *Ol ukusyna diýseň sakdy* ("Edebiýat we sungat"). **Ukyň gelmek** *ser.* **Ukyň tutmak. Ukyň tutmak** uklasyň gelmek, ýatasyň gelmek. *Onuň ukusy tutýardy.* **Ukyňy almak** gowy uklap turmak, ukudan doýmak. *Ir ýatyp, mazalyja ukymy alypdyryn..*

UKY [u:ky] **II**, *at.* Hudaýatylaryň tuduň, erigiň şahalarynyň ýüzünde çagalary üçin ýasanýan höwürtgesi.

UKYP [ukuýp], *at.* Bir zady, işi ýerine ýetirmeklige gerek bolan başarnyk, üşük, başarjaňlyk, zehin.

UKYPLY [ukuýply], *syp.* Ukyby bar bolan.

UKYPLYLYK [ukuýpluluk], *at.* Ukyby barlyk, ukyply bolmaklyk. *Her bir işi janypkeşlik, ukyplylyk, guramaçylyk bilen ýerine ýetirmeli*.

UKYPSYZ [ukuýpsuz], *syp.* Ukyby ýok, ukyby bolmadyk. *Hamala hiç zada ukypsyz ýaly, Getirer başyna dürli hyýaly* (A. Kekilow).

UKYPSYZLYK [ukuýpsuzluk], *at.* Ukyby ýokluk, ukyby bolmazlyk. *Olaryň käbiri özüniň gowşaklygy, ukypsyzlygy sebäpli ýüregindäki howsalany daşyna çykaraýýar* (A. Gowşudow).

ULABERMEK [ula:vermek], *işl.* Ulap başlamak. *Üzük sapaklary şeýt-de ulaber.*

ULAG [uloğ] **I**, *at.* Bir ýere gitmek, ýük daşamak we ş. m. üçin ulanylýan serişde: at, düýe, eşek, maşyn. *Ulag her bir ýurduň halk hojalyk toplumynyň iň zerur toparlarynyň biridir* ("Türkmenistan").

ULALDYLMAK [uloldulmok], *işl.* Ululygy, göwrümi artdyrylmak, giňeldilmek. *Ulaldylan daýhan birleşigi.*

ULALMA [ulolmo], *iş ady.* Ulalmak ýagdaýy.

ULALMAK [ulolmok], *işl.* **1**. Göwrümi, gabarasy artmak, giňelmek, beýgelmek. *Wagtyň, ýyllaryň geçmegi bilen obalarymyz barha ulalýar.* **2**. Ösüp ýetişmek, kemala gelmek. *Sen öň oglandyň-da, indi ulalaýdyňmy?* (A. Durdyýew). *Aýdylmaly sözler bilen ulalyp, Aýdylmadyk sözler bilen söýdüm men* (H. Kulyýew). **3**. *gepl. d.* Wezipesi ýokarlanmak, derejesi artmak, uly işe bellenmek. *Arçynymyz ulaldy.* **4**. *gepl. d.*

we ş. m. barada bir pikire gelmeklik, iki taraplaýyn ylalaşyk, oňşuk.

UGURLAŞYŞ [uğurloºuº], *iş ady.* Ugurlaşmak ýagdaýy.

UGURLY [uğurly], *syp.* **1**. Kemally, derekli, mazaly, suwytly. *"Hany, bu gürrüňleri taşlap, öz ýagdaýyňyzdan bir ugurly habar bersene!— diýdi* (R. Alyýew). *Başga ugurly zadam edip bilmedim* (R. Gelenow). **2**. Oglana dakylýan at.

UGURLY-UGRUNA [uğurl(u)-uğruno], *hal*. Her kim ugruna, öz gerek tarapyna, islän ýerine. *Adamlar ugurly-ugruna dargaşdylar.*

UGURSYZ [uğursuz], *syp.* **1**. Biderek, ähmiýetsiz, manysyz, dereksiz, netijesiz, ýalan. *Kä günler aýalynyň ugursyz gepine gidip, goňşularyna-da unutgysyz sözüni aýdardy* (A. Durdyýew). **2**. *göç. m.* Sözünde tapylmaýan, gepinde derek bolmaýan, bolgusyz. *Aryf gadryn bilmez ugursyz nadanlar, Müşgildir aýrylyp düşse dendanlar* (Magtymguly).

UGURSYZLYK [uğursuzluk], *at.* **1**. Manysyzlyk, bidereklik, ähmiýetsizlik, dereksizlik. **2**. Sözünde tapylmazlyk, gepinde-sözünde derek bolmazlyk, bolgusyzlyk. *Bir söz bereniňden soň, ol işi etmeseň ugursyzlyk bolar.*

UGURSYZ-UTGASYZ [uğursuz-utgosuz], *syp.* Biderek, ugur-utgasyz, manysyz, ähmiýetsiz, netijesiz; ýalan. *Ugursyz-utgasyz samrap, başymy çişirdi* (A. Gowşudow).

UGURTAPYJY [uğurtapyjy], *at.* Her bir işde ugur-ýol bilýän, her bir ýagdaýdan çykalga tapýan adam.

UGURTAPYJYLYK [uğurtapyjylyk], *at.* Her bir işde ugur-ýol bilmeklik, her bir ýagdaýdan çykalga tapmaklyk.

UGUR-UTGA [uğur-utgo], *at.* Ugur, derek, many. *Ondan ugur-utga tapyp bolmaz.* (A. Gowşudow). *Okap görüň, heý bir ýazan zadynyň ugry-utgasy barmy?* (A. Annaberdiýew).

UGUR-UTGASYZ [uğur-utgosuz], *syp., ser.* **Ugursyz-utgasyz**.

UGUR-ÝOL [uğur-ýo:l], *at.* Bir işi etmegiň usuly, täri, ýoly.

UHHU-UHHO, *üml.* Küşt depilende her bendiň ahyrynda gaýtalanýan ses. *Gazalyň her bendiniň soňunda "uhhu-uhho", "eýha-eý"; "küşt-küşt" diýip ýeri depip, elleri bilen hereket edipdirler* (A. Jykyýew).

UJA [u:jo], *at.* Oňurga süňküniň ujundaky egrije süňk, guýruk ýagynyň içindäki oňurga ujy, oňurga ösüntgisi, uç oňurga. *Uja tagamly bolýar.*

UJA [ujo], *syp.* Dagyň beýik ýeri, beýik. *Uja dagdan aşyp geldim* ("Görogly"). *Düzli meýdan, uja daglar, Gudrat bile biten baglar* (Hatam şahyr).

UJAL [ujol], *at.* **1**. Ýer sürlende, azalyň yzynda galýan insizje joýa meňzeş yz, zolak. *Mukam aga pil bilen ujal düzläp ýören Bessiriň deňine bardy* (B. Öwezow). **2**. Uzap giden aňňatlyklaryň arasyndaky peslik, çöketlik.

UJALAŇ [ujoloň], *at, kön. s.* **1**. Töwerek-daşyndaky ýagdaý üýtgände, özüniň derisini şol ýagdaýa görä üýtgedip bilýän, yssy ýurtda ýaşaýan süýreniji haýwan. **2**. *syp., göç. m.* Ikiýüzli, agyp-dönüp duran (adam hakynda).

UJALLAMAK [ujollomok], *işl., oba h.* Tohum sepiljek ýere çäk çekmek, bellik goýmak. *Ujallap peliň başyna, Tohum goýbermän daşyna* (Mätäji).

UJALLATMAK [ujollotmok], *işl.* Ujallamak işini birine etdirmek.

UJAŞ [u:joş], *hal.* Ýakyn, ýanaşyk, hatar, utgaşyk. *Uruş otur, ujaş otur* (Nakyl).

UJAŞMAK [u:joşmok], *işl.* Biri-biriň bilen arkalaşyp bir iş etmek, birek-birege hemaýat etmek. *Ýanaşyp öýler tutanym, Ujaşyp ojak gazanym, Egindeşim jan käbäm* (Agy).

UJUZ, *syp.* Gymmat däl, arzan, bahasy pes.

◊ **Ujuz daramak** çala daramak, çala degmek, käýemek, azgyrylmak, kemter gaýtmak. *Heniz hem Aýnur saňa ujuz darapdyr.* **Ujuz gutulmak** sypmak, aňsatlyk bilen sypmak, gutulmak, ýeňil sypmak, dynmak. *Duşmanlardan ujuz gutuldym* ("Türkmen halk ertekileri").

UJYPLY [ujuýply], *syp.* Köp, artyk. *Wah, men bulardan ujyply kireý hem alamok-la*.

UJYPSYZ [ujuýpsuz], *syp.* Örän az, sähelçe, peýdasy az bolan. *Ýöne düýeçilikden giryän girdeji ujypsyzdy* (Ç. Matalow).

UJYPSYZJA [ujuýpsuzjo], *syp.* Gaty az, sähelçe. *Jaý üçin ujypsyzja töleg tölenýär.*

UJYPSYZLYK [ujuýpsuzluk], *at.* Örän azlyk, bolelin dällik, azlyk.

UJYZ [ujuýz], *syp., ser.* **Ujuz**.

UK [u:k], *at.* Balalary tüýnüge, aşaky ujy tärime berkidilýän, ak öýüň üstki bölegini düzýän, inçeden syrdam, egrirák uzyn agaç. *Öýüň uklaryny çalyşmaly. bolupdyr.*

◊ **Uguny ýekelemek** götergilemek, ugruna kowup, gop bermek, gönünden turan kişi bolup, öz tarapyňa çekmek, öwüp yrmak. *Ýelli ilki başlygyň uguny ýekeledi* (A. Gowşudow).

UKBAG [u:kba:ğ], *at.* Ugy tärime berkitmek üçin uguň aşak ujundaky ince ýüp, bag, ukbagjyk. *Öýüň ukbaglaryny daňyşdyrmak.*

UKBAGJYK [u:kba:ğjyk], *at, ser.* **Ukbag**.

UKLABERMEK [u:kla:vermek], *işl.* Uklap başlamak.

UKLAMA [u:klomo], *iş ady.* Uklamak ýagdaýy.

UKLAMAK [u:klomok], **I,** *işl.* Ukuly ýagdaýda bolmak, uka giden halda bolmak, ýatmak, uka gitmek.

ULUDAN-KIÇÄ [uludon-kiçä:], *at.* Uly-kiçi adamlar, hemmeler, bar adamlar.

ULUG [uluğ], *syp., k.d.* Uly. *Ulug iller, dagar çaşar, Mert ärden hany bolmasa* (Magtymguly). *Peri-peýker, ulug günä kylmyşam* ("Saýatly – Hemra").

ULUGYZ [uluğy:z], *at,* Kemala gelen, ýaşy ýeten, ýetişen gyz, heniz durmuşa çykmadyk gyz. *Ulugyzlar owsun atyşyp, otagalaryny ykjadyşyp, ýaş gelinler bilen Gatakardan suw çekýärdi* (N. Pomma).

ULUGYZLYK [uluğy:zlyk], *at.* Ulugyza degişli döwür, ulugyzyň ýagdaýy,

ULUKJYN [ulukjun]: **ulukjyn açdyrmak** betlik edip, ýakymsyzlyk edip, başgalaryň rahatlygyny bozmak, ýüregine düşmek. *Olar obany ulukjyn açdyryp ýörler.* **Ulukjyn bermek** halys bizar etmek, azar ýamanyny görkezmek, bizar-peteňini çykarmak. *Dursunyň oňa gözi düşenden bütin oba ulukjyn berip, aldap ýörşi ýadyna düşüp, tas gülüpdi* (H. Ysmaýylow).

ULULYK [ululuk], *at.* **1**. Göwrümi, gabarasy, möçberi uly bolmaklyk. **2**. Ähmiýeti, zerurlygy boýunça wajyplyk. *Meseläniň ululygy sebäpli ýygnak uzaga çekdi.* **3**. Ýaş taýdan tapawudy bolan aýratynlyk. *Onuň menden ululygy bolsa iki ýaşdyr.* **4**. Gulluk, wezipe, abraý we ş.m. taýdan tapawutlylyk. *Ol özüniň wezipesiniň ululygyna garamazdan, özüni kiçi göwünli alyp barýar.*

ULULY-KIÇILI [ululu-kiçili], *syp.* Içinde ulusyda, kiçisi-de bolan, uly-kiçi hemmesi garyşyk. *Ululykiçili garpyzlar*.

ULUMSY, *syp.* Özüni uly tutýan, hondanbärsi hasaplaýan, gopbamsy.

ULUMSYLANMA [ulumsulonmo], *iş ady.* Ulumsylanmak ýagdaýy.

ULUMSYLANMAK [ulumsulonmok], *işl.* Ulumsy häsiýete geçmek, ulumsy bolmak. *Garry meni şeýle hala salanyna begenen bolsa gerek, ulumsylanyp ýylgyrdy* (N. Saryhanow).

ULUMSYLANMAKLYK [ulumsulonmokluk], *iş ady.* Ulumsylanmak hereketi.

ULUMSYLANYŞ [ulumsulonuş], *iş ady.* Ulumsylanmak ýagdaýy.

ULUMSYLYK [ulumsuluk], *at.* Ulumsy adama has bolan gylyk-häsiýet, hondanbärsilik, gopbamlyk, gedemlik. *Ulumsylyk erbet gylyk diýýärler. Beterräk diýseňem rastdyr, rast. Ýöne ulumsylyk etmejek bolup, Ýyrşaryp ýörmegem gowy däldir, dost* (K. Gurbannepesow).

ULUMSYRAMA [ulumsuromo], *iş ady.* Ulumsyramak ýagdaýy.

ULUMSYRAMAK [ulumsuromok], *işl.* Ulumsy bolan bolmak, hondanbärsi bolan bolmak. gopbamsyramak, gedemsiremek. *Oglan ulumsyrar, nadan bilimsirär* (Nakyl). *Han ulumsyrap arkan gaýşyp pallady* (N. Saryhanow).

ULUMSYRAMAKLYK [ulumsuromokluk], *iş ady.* Ulumsyramak ýagdaýy.

ULUMSYRAÝYŞ [ulumsuroýuş], *iş ady.* Ulumsyramak ýagdaýy.

ULUŇ, *at.* Gawun, garpyz, kädi ýaly ösümlikleriň töweregine ýaýraýan gollary.

ULURAK [ulura:k], *syp.* Azda-kände uly, birneme uly. *Sapar dutar çalardy, özem bizden birneme ulurakdy* ("Türkmenistan").

ULUS I, *at.* Uly il, halk, köpçülik, ilat. *Sen deýin görmedim ulusda-ilde* (Kemine). *Maňa tabşyr, balam, söwer ýaryňny, Ulus görmez ýerde pynhan eýläýin* (Mollanepes).

ULUS 11, *at, şahyr.* Oba, şäher. *Kaýsy ilden, kaýsy ulusdan bolar sen?* ("Görogly").

ULUS-IL [ulus-i:l], *at, ser.* **Ulus 1**.

ULUSYRAMAK [ulusuromok], *işl.* Özüňi uly tutmak, uly hökmünde görkezjek bolmak.

ULY, *syp.* **1**. Ölçegi, gabarasy, göwrümi taýdan kiçiden has ullakan. *Uly kitap. Uly jaý. Uly harp* (baş harp). *Uly gazan. Uly howly. Uly dalbar.* **2**. Ýaşy ýokary, ýaş taýdan uly. *Edebiň ýagşysy – ulyny syla* (Nakyl). *Jygalybegiň üç sany ogly bardy, iň uly oglunyň adyna Genjim beg diýerdiler* ("Görogly"). **3**. Aýratyn ähmiýeti bolan, has ähmiýetli. **4**. Çäksiz, köp, möçbersiz. **5**. *göç. m.* Ýaşuly, baştutan, ýolbaşçy işgär, jogapkär işgär. *Özüm ulyňyzyň ýanyna baryp gepleşerin* (K. Berdiýew). **6**. *göç. m.* Batly, güýçli, joşgunly. *Begenjiň ýoldaşlary uly şowhun turzup, ony "hangöter" edip, daşaryk çykardylar* (G. Kulyýew).

◊ **Ula gitmek (goýbermek)** at çapyşygynda aty iň uly baýraga goýbermek, goşmak. **Ula turmak** göreşiň uly baýragyny almak üçin göreşmäge çykmak. **Ula ýatmak** ahyrky ukusyna ýatmak (ýüpek gurçugy hakda). **Uludan dem almak** bir zada gynanmak, ökünmek, ahmyr çekmek. *Ol uludan demini alyp, jaýyň içini gözden geçirdi* (B. Seýtäkow). **Uly geplemek (gürlemek)** başarmajak işiňi ýerine ýetirerin diýip öwünmek, güplemek. **Uly göwräňi kiçeltmek** öz mertebäňden pes derejedäki görnüşe girmek, kiçelmesiz ýagdaýda kiçelmek. *Ol uly göwresini kiçeldip, etagat ediji bir ýagdaýda yzyna öwrülip durdy* (B. Kerbabaýew).

Uly ili bilen (aglamak, gygyrmak we ş.m.) bogazyna sygdygyndan gaty ses bilen (aglamak, gygyrmak). *Bolşuň nähili, köpçüligiň içinde beýdip uly iliň bilen biriniň üstüne gygyryp durmak bolarmy?* **Uly okuw** *gepl.d.* Ýokary bilim berýän institut, uniwersitet. **Uly söze toba (toba-tagsyr)** aýdylýan sözüň uly geplemek däldigini nygtamak üçin ulanylýan aňlatma.

ULY-KIÇI [ulu-kiçi], *at, syp.* **1**. Uly we kiçi ýaşly adamlar, ahli adamlar, hemmeler. *Ýene-de diýdiler: "Ulamy-kiçä, Öljegňi bilseň-de ýalbarma kişä!"* (K. Gurbannepesow). **2**. Ululy-irili, uzynly-gysgaly,

Ulumsy bolmak, gopbamsy bolmak, özüňi uly tutmak. *Asla ulalmak, kiçelmek diýen zadyň nämediginem bilenokdy* (A. Gurbanow).

ULALMAKLYK [ulolmokluk], *iş ady.* Ulalmak ýagdaýy.

ULALMAZLYK [ulolmozluk], *işl.* Uly hala geçmezlik, uly bolmazlyk.

ULALTMAK [uloltmok], *işl.* **1**. Göwrümini, gabarasyny uly etmek, artdyrmak. *Jaýy ulaltmak.* **2**. Ösdürmek, kemala getirmek. *Hanha, allaname, otyr öýünde, Ogluny ulaltmak diňe küýünde* (A. Kekilow). **3**. Artdyryp aýtmak, üstüne goşmak, has artdyryp görkezmek. *Bolan wakany ulaldyp gürrüň berdi* (A. Gowşudow). *Gelenden soň bolsa, eden karzyny on esse ulaldyp, gykylyga başlardy* (B. Seýtäkow). **4**. *gepl. d.* Wezipesini öňküsinden ýokarlandyrmak, beýgeltmek.

ULALTMAKLYK [uloltmokluk], *iş ady.* Ulalmak ýagdaýy.

ULALYBERMEK [uloluvermek], *işl.* Ulalyp ugramak. *Çagalaram gününi sanap ulalyberdi.*

ULALYP-OŇALMADYK [uloluv-oňolmoduk], *syp*. Ulalsa-da, il hataryna goşulmadyk, akyllanmadyk, bihepbe, pekge.

ULALYŞ [uloluş], *iş ady.* Ulalmak ýagdaýy.

ULAMA [uloma:], *at.* **1**. *k. d.* Alym, ylymly. *Ulama azsa, geň bolar* (Talyby). **2**. *gepl. d.* Ylmy ýetik, akylly, parasatly, ile görelde bolan, ýaşuly. *Bu ahwalaty ulamalar ýagşy bilerler – diýdi* ("Edebiýat we sungat").

ULAMA [ulomo], *iş ady.* Ulamak ýagdaýy.

ULAMAK [ulomok], *işl.* **1**. Biri-biriniň yzyna birikdirmek, seplemek, ulňamak. *Ýüpe ulap duşagmyzy, Ýükläp odun alyp gelýäs* (K. Taňrygulyýew). **2**. Bir gürrüňiň yzyna başga gürrüň goşmak, gürrüňi baglanyşdyrmak. *Gürrüňi gürrüňe ulamak.*

ULAMAKLYK [ulomokluk], *iş ady.* Ulamak ýagdaýy.

ULAMALYK [uloma:lyk], *at.* **1**. *k. d.* Alymlyk, ylymlylyk. **2**. *gepl. d.* Sowatly, ylmyň ýetik bolup, iliň öňüne düşmeklik derejesi. *Ulamalyga ýetişmeklik.*

ULAMAZLYK [ulomozluk], *işl.* Ulamak işini etmezlik.

ULANMA [ulonmo], *iş ady.* Ulanmak ýagdaýy.

ULANMAK [ulonmok], *işl.* Birinden ýa-da bir zatdan peýdalanmak, haýyrlanmak.

ULANMAKLYK [ulomnokluk], *iş ady.* Ulanmak ýagdaýy.

ULANMAZLYK [ulonmozluk], *işl.* Peýdalanmazlyk, haýyrlanmazlyk.

ULANYBERMEK [ulonuvermek], *işl.* Ulanyp başlamak.

ULANYLMAK [ulonulmok], *işl.* Gerekli ýerinde bir zatdan doly peýdalanylmak, haýyrlanylmak.

ULANYŞ [ulonuş], *iş ady.* Ulanmak ýagdaýy.

ULAŞDYRMAK [uloşdurmok], *işl.* **1**. Birnäçe zady biri-birine sepleşdirmek, birleşdirmek, utgaşdyrmak. **2**. *göç. m.* Birini bir zada sezewar etmek, uçratmak, duçar etmek, duşurmak. *Pelek meni derde ulaşdyrypdyr* (Seýdi). *Sebäbi jogabym Ogulaýy başga pikirlere ulaşdyrarmyka öýtdüm* (R. Gelenow). **3**. *göç. m.* Gürrüňi biri-birine baglaşdyrmak, sepleşdirmek.

ULAŞMAK [uloşmok], *işl.* **1**. Ulamaga kömek etmek ; bilelikde ulamak. **2**.Yzly-yzyna utgaşmak, sepleşmek. **3**. Sezewar bolmak, duçar bolmak, uçramak. *Telbe boldum, ýaman derde ulaşyp* (Zelili). *Dostum eger başyň ulaşsa derde, Duşmanyňam bolsa ýüz tutgun merde* (M. Seýidow).

ULATDYRMAK [ulotdurmok], *işl.* Ulamak işini başga birine etdirmek.

ULATMAK, [ulotmok] *işl.* Ýüpi, ýüplügi, agajy we ş. m. biri-birine ulap uzaltmak. *Agaçlary biri-birine ulatsaň, jaýyň üstüne goýmaga ýetjek..*

ULGAM [ulğom], *at*. **1**. Beýikli-pesli gum, baýyrlyk, daglyk ýerler. *Dag ulgamy.* **2**. Kadaly we özara baglanyşykly hereket edýän gurluş. **3**. Bir pudaga, ugra degişli edaralaryň jemi.

ULGAM-ULGAM [ulğom-ulğom], *hal.* Birnäçe ulgamyň utgaşmagyndan ybarat. *Uçar Garagumuň bir sydyrgyn gidýän ulgam-ulgam beýik gum depeleriniň üsti bilen barýardy* (B. Gurbanow).

ULLAKAN [ulloka:n], *syp.* **1**. Göwrümi, gabarasy, görnüşi, ölçegi ep-esli, uly bolan. *Ullakan daş. Ullakan telpek.* . **2**. Düýpli, ep-esli, möhüm (aýyklanýan sözüň gowy ýa erbet manyly söz bolmagy mümkin). **3**. *gepl.d.* Ululyk ýaşyna ýeten. *Olar indi ullakan adamlar.*

ULŇAMAK [ulňomok], *işl., gepl, d,, ser* **UIamak.**

ULŇAŞMAK [ulňoşmok], *işl., gepi d,* Ulaşmak. *Sakçylaryň kümelerinden çykýan tütünler biri-birine ulňaşyp gidýärdi,*

ULŇAŞYK [ulňoşuk], *syp,* Biri-biri bilen sepleşip, ulaşyp, birleşip, goşulyp giden. *Ulňaşyk salnan ýaşaýyş jaýlary.*

ULTURAMA [u:lturomo], *iş ady.* Ulturamak ýagdaýy.

ULTURAMAK [u:lturomok], *işl.* Urulmak, ýenjilmek sebäpli birinden gaty awunmak; birinden çürkenip, aldanyp kösenmek.

ULTURAMAKLYK [u:lturomokluk], *iş ady.* Ulturamak ýagdaýy.

ULTURATDYRMAK [u:lturotdurmok], *işl,* Bir sebäbe görä birini uwlundyrtmak.

ULTURATMAK [u:lturotmok], *işi* Bir sebäbe görä birini uwlundyrmak, çürkemek. *Hiý, şeýle-de bir iş bolarmy, hiý, şeýle-de bir ulturatmak bolarmy?* (A. Durdyýew).

ULTURAÝYŞ [u:lturoýuş], *iş ady.* Ulturamak ýagdaýy.

Olaryň gelinleri umytlydy.

UMYTLY-ARZUWLY [umuýtl(y)-arzuwly], *syp.* Hem umyt edýän, hem arzuw edýän, umydy hem arzuwy bolan.

UMYTLYLYK [umuýtluluk], *at.*Umydy barlyk, umytly bolmaklyk. *Umytlylyk bilen onuň ýüzüne seretdi* (A. Gowşudow).

UMYTSYZ [umuýssuz], *syp.* Umydy galmadyk, ynamy gutaran, näumyt, tamasyz, ynamsyz.

UMYTSYZLANMA [umuýssuzlonmo], *iş ady.* Umytsyzlanmak ýagdaýy.

UMYTSYZLANMAK [umuýssuzlonmok], *işl.* Umydyň gutarmak, umydyň üzülmek, näumyt bolmak. *Aýu kakasy, sen näme üçin umytsyzlanýarsyň!* (B. Kerbabaýew).

U M Y T S Y Z L A N M A K L Y K [umuýssuzlonmokluk], *iş ady.* Umytsyzlanmak ýagdaýy.

UMYTSYZLANYŞ [umuýssuzlonuş], *iş ady.* Umytsyzlanmak ýagdaýy.

UMYTSYZLYK [umuýssuzluk], *at*. Umyt, tama, ynam galmazlyk, näumytlyk, tamasyzlyk, ynamsyzlyk. *Sen haçan beýle umytsyzlyga ýüz urduň?* (B. Kerbabaýew).

UN [u:n], *at.* Arpa, bugdaý, jöwen we ş. m. galla däneleriniň degirmende üwelip çykarylan önümi. *Un üweýän degirmenleriň sazlaşykly çykýan owazlary hamyr ýugurýan maşynlaryň sesi bilen goşulyp, adama özboluşly bir lezzet berýär* ("Türkmenistan").

UNAHYR [u:na:hyr], *at.* Degirmende üwelen unuň toplanýan ýeri.

UNAMA [unomo], *iş ady.* Unamak ýagdaýy.

UNAMAK [unomok], *işl.* Dogry tapmak, makul bilmek, ýerlikli hasaplamak. *Köpçüligiň unanynda haýyr bardyr.*

UNAMAKLYK [unomokluk], *iş ady.* Unamak ýagdaýy.

UNAMAZLYK [unomozluk], *işl.* Dogry, makul bilmezlik.

UNAŞ [u:naş], *at*. **1**. Ýuka ýaýylan hamyrdan inçejik hem uzyn-uzyn kesilen hamyr zolajyklary, aş. **2**. Şol hamyr zolajyklary jazly ýa-da gaýnap duran duzly suwa atylyp bişirilýän nahar. *Bugaryp durandyr gatykly unaş* (K. Gurbannepesow). *Men saňa bir burçluja unaş bişirip bereýin* (Ý. Mämmediýew).

UNAŞLYK [u:naşlyk], *syp*. Unaş üçin hamyr ýugrar ýaly (un hakynda). *Unaşlyk unumyz şu ýylky ak bugdaýyň unundan.*

UNAŞMAK [unoşmok], *işl.* Dogry hasaplaşmak, makullaşmak, maslahat bilişmek.

UNATMAK [unotmok], *işl.* Başga birine dogry tapdyrmak, makullatmak. *Ilki bu işi müdirimize unatmaly.*

UNAÝYŞ [unoýuş], *iş ady.* Unamak ýagdaýy.

UNIWERSITET [universite:t], *at*. Dürli jemgyýetçilik, tebigat-matematika we beýleki bölümleri bolan ýokary mekdep we ylmy edara. *Uniwersitet ýyllary, hem ajy, hem süýji senden aýrylmak* (H. Kulyýew). *Magtymguly adyndaky Türkmen döwlet uniwersiteti. Uniwersitetde okamak.*

UNLABERMEK [u:nla :vermek], *işl.* Unlap başlamak.

UNLAMA [u:nlomo], *iş ady.* Unlamak ýagdaýy.

UNLAMAK [u:nlomok], *işl.* Un sepmek, un çalmak, una bulamak.

UNLAMAKLYK [u:nlomokluk], *iş ady.* Unlamak ýagdaýy.

UNLAMAZLYK [u:nlomozluk], *işl.* Un sepmezlik, una bulamazlyk.

UNLANMAK [u:nlonmok], *işl.* Bir zadyň üstüne, daşyna un sepilmek, una bulanmak. *Daglanjak balyklaryň daşy unlandy.*

UNLATDYRMAK [u:nlotdurmok], *işl.* Daşyna, üstüne un sepdirtmek.

UNLATMAK [u:nlotmok], *işl*. Daşyna un sepdirmek, una bulatmak.

UNLAÝYŞ [u:nloýuş], *iş ady.* Unlamak ýagdaýy.

UNUDYLMAK [unudulmok], *işl*. Ýatdan çykarylmak, huşdan çykarylmak. *Unudylmasyn dost-ýar, dogan-gardaşlar* (B. Hudaýnazarow).

UNUDYŞ [unuduş], *iş ady.* Unutmak ýagdaýy.

UNUTDYRMAK [unutdurmok], *işl.* Ýatdan çykartmak, öwrülip ýadyna düşmez ýaly etmek. *Onuň häzirki ýagdaýy öňki pikirleriniň baryny unutdyrdy* (B. Kerbabaýew).

UNUTGYSYZ [unutgusuz], *syp.* Ýatdan çykmajak, gelşiksiz, ýaramaz (söz). *Aýrylmaz gonşyňa unutgysyz söz aýtma* (Nakyl).

UNUTMA [unutmo], *iş ady.* Unutmak ýagdaýy.

UNUTMAK [unutmok], *işl.* Ýatdan çykarmak, huşdan çykarmak.

UNUTMAKLYK [unutmokluk], *iş ady.* Unutmak ýagdaýy.

UNUTMAZLYK [unutmozluk], *işl.* Ýatdan çykarmazlyk.

UP-UZYN [up-uzuýn], *syp.* Ep-esli uzyn, has uzyn. *Tüweleme, up-uzyn bolaýypsyň, oglum* ("Edebiýat we sungat").

URA [ura:], *üml*. **1**. Esgerler aýgytly hüjüme geçende, hemmeleri ruhlandyrýan çagyryş. *"Ura!" seslerinden ýer titreýärdi...* (K. Işanow). **2**. Ruhlandyryjy şatlygy, begenji, ruhubelentligi we ş. m. aňladýan joşgunly ses. *Ura, gelnalyjy gelýär!*

URBA [urvo], *at.* Ýaýylýan hamyra sepmek üçin hemişe kendirikde galdyrylýan un. *Ununda bolan urbasynda-da bolar* (Nakyl).

ownukly-irili (zatlar). *Uly-kiçi demir böleklerіniň hemmesini bir ýere üýşüriň.*

ULY-ULY [ul(u)-uly], *syp.* **1**. Hemmesi uly, köp zatlaryň her haýsy uly. *Uly-uly gaýalar.* **2**. Örän köp, ummasyz. *Ümzükleri öňe bolan kärhananyň işgärlerine işlerinde uly-uly üstünlikler arzuw edäýmek galýar* ("Türkmenistan").

UMGA [umğo], *at*. Dag goçy. *Gara bagrymny gan etdi, Umgaly, jerenli daglar* ("Görogly").

UMMA [umma:]**: ummadan çykmak** gaty daşa, juda uzaga gitmek. *Gyş ýeňsäni berip, ummaga gaçdy* (A. Kekilow).

UMMAN [umma:n], *at*. **1**. Örän uly suwly giňişlik. *Guwwas bolup, bu ummana batmyşam* (Talyby). **2**. *göç. m.* Ummasyz ägirt uly giňişlik.

UMMASYZ [umma:syz], *syp.* **1**. Çendenaşa, biçak, juda, örän, (köp, äpet, ägirt, giň). *Garagumda ummasyz giň köl emele geler.* **2**. Biçak uly, örän uly, köp.

UMUMAN [umu:ma:n], "Esasan, aslyýetinde, jemläp aýdylanda" ýaly manylarda gelýän giriş sözi. *Ýol bar ugry bagly, deryýaly-dagly, Umuman, saýlamak özüňe bagly* (G. Ezizow). *Umuman, bazar ykdysadyýetine geçmek ýeňil iş däldir* ("Türkmenistan").

UMUMY [umu:my], *syp*. **1**. Hemmeler üçin, hemmelere degişli bolan, köpçülik üçin, köpçüliğiň gatnaşmagynda bolan, ähli. *Ol diňe meniň şahsy düşünjäm däl, umumy halkyň islegi* (G. Kulyýew). **2**. Ýönekeý, mesawy, durmuşy. *Aslynda meniň umumy ýasama bezeglere nähili garaýanymy özüň gowy bilýärsiň* (A. Gowşudow). **3**. Anyk bolmadyk. *Onuň boş, umumy gürrüň eden adamlara gahary geler eken* (Ö. Abdyllaýew).

◊ **Umumy ýaşaýyş jaýy** içindäki ýaşaýan otaglary aýry bolan köpçülikleýin ýaşalýan umumy jaý. *Talyplar üçin täze gurlan umumy ýaşaýyş jaýlary ulanmaga berildi.*

UMUMYADAMZAT [umu:ma:damza:t], *at*. Ähmiýeti adamzat gymmatlyklaryna degişli bolan.

UMUMYBILIM [umu:muvilim], *at*. Hemmelere degişli bolan orta bilim.

UMUMYDÖWLET [umu:mudöwlöt], *at*. Ähmiýeti döwlet derejesinde bolan.

UMUMYHALK [umu:muhalk], *syp.* Hemmeler gatnaşýan, köpçülige, ähli halka degişli bolan, ähli adamlar üçin. *Umumyhalk meseleleri döwletimiziň sungatynda aýdyň, özboluşly çözgütlerini tapýar.*

UMUMYLAŞDYRMAK [umu:muloşdurmok], *işl.* **1**. Bir zady umumy ýagdaýa getirmek, jemlemek. **2**. Köpçülige degişli etmek. *Önümçilik kärhanalaryny umumylaşdyrmak.*

U M U M Y L A Ş D Y R Y L M A K [umu:muloşdurulmok], *işl.* **1**. Bir zat umumy ýagdaýa geçirilmek, jemlenmek. **2**. Köpçülige degişli edilmek.

UMUMYLYK [umu:muluk], *at*. Umumy birlik bar bolan, meňzeşlik, ýakynlyk bar bolan.

UMYDYGÄR [umuýdyğä:r], *syp.* Birinden ýa-da bir zatdan umyt edýän, umyt baglaýan, tama edýän, umytly, tamakin. *Geçmişini gorap bilmedik halk, geçmişini öwrenip hem özleşdirip bilmedik halk, geljekden gaty bir umydygär bolmaly däldir . "Bizden umydigärleriň alynyna barsyn" diýdi.*

UMYDYGÄRLIK [umuýdyğä:rlik / umuýdiğä:rlik], *at*. Umydygär bolmaklyk, umyt etmeklik, umytly, tamakin bolmaklyk. *Onynça Begenç gözüni çala açdy, ol Juma umydygärlik bilen garap, agaç kimin gatan dodaklaryny müňküldetdi* (G. Kulyýew).

UMYT [umuýt], *at.* Bir maksadyň, pikiriň, ýürekde bolan isleginň ýerine ýetmegine, amala aşmagyna bolan tama, arzuw, niýet.

◊ **Umytda bolmak** garaşylýan zadyň, niýet edilýän zadyň amala aşjagyna umytly bolup, dileg edip garaşmak. *Ondan ýaňa umydyň gyl ýuwdan ýaly bolsun* (A. Durdyýew). **Umydyň gyl ýuwdan ýaly bolmak** umydyň üzülmek, asla umyt etmezlik, tamakin bolmazlyk. **Umydyňy üzmek** umyt etmezlik, tama etmezlik, umydyň amala aşmajagyna, netije çykmajagyna göz ýetirmek. *Pähm eýlemez, ýol haýsydyr, yz haýsy, Umyt üzüp gaça bilmen, neýläýin?* (Magtymguly). **Umyt baglamak** birine ýa-da bir zada umyt bilen garamak, ynanmak, ynam bilen garaşmak, tama etmek. *Biz ýaşlara uly umyt baglaýarys.* **Umyt uçgunlary** arzuw-niýetiň amala aşmagyna bolan kiçijik tama. *Döwranda sagalmaga umyt uçgunlaryny oýardy* ("Watan").

UMYT-ARZUW [umuýd-arzuw], *at, ser.* **Umyt**.

UMYTLANDYRMAK [umuýtlonnurmok], *işl.* Bir işiň şowly çykmagy üçin birinde umyt, tama döretmek. *Lukmanlar ony umytlandyrdylar* (A. Gowşudow).

UMYTLANMA [umuýtlonmo], *iş ady*. Umytlanmak ýagdaýy.

UMYTLANMAK [umuýtlonmok], *işl.* Maksadyň, arzuw-pikiriň ýerine ýetmegine, bir zadyň boljagyna umyt etmek, tama etmek, umyt baglamak. *Sadap hem Akmyradyň deminiň kä gidip, kä gelşine umytlanyp, pagtajyk bilen agzyna suw damdyryp otyrdy* (A. Durdyýew).

UMYTLANMAKLYK [umuýtlonmokluk], *iş ady.* Umytlanmak ýagdaýy.

UMYTLANYŞ [umuýtlonuş], *iş ady.* Umytlanmak ýagdaýy.

UMYTLY [umuýtly], *syp.* **1**. Umyt bilen, tama bilen, ynam bilen, tamaly, ynamly, umydy bar bolan. *Umytly guş – Käbä ýetmiş* (Nakyl). **2**. Umyt baglanylýan, tama edilýän, ynam edilýän. *Şunda bolsa biziň uly umytly daýanjymyz atlylar bolmalydy* (A. Gowşudow). **3**. *gepl. d.* Göwreli, hamyla, ikigat, toýly.

gezegine baryş. *Pylanynyň gowy gyzy barmyş, üsti uly urnaşyk diýýärler, sawçylaryň yzy üzülenokmyş.*

URNATMAK [urnotmok], *işl.* Urnamak işini başga birine etdirmek.

URNAÝYŞ [urnoýuş], *iş ady.* Urnamak ýagdaýy.

URP-ADAT [urp-a:dat], *at,* Jemgyýetçilik ahlagynyň hemmeler tarapyndan kabul edilen, gadymdan däp bolup galan tertip-düzgün, däp-dessur.

URPAK [urpok], *at.* Küpürsäp ýatan çägedir topur gatyşykly ýumşak ýer. *Urpaklar sabap, maşyn düzlüge düşdi* (B. Gurbanow). *Ak urpaga berip ýanyn, Tüýdük çalýar çopan oglan* (M. Seýidow).

URPAKLY [urpokly], *syp.* Urpakdan ybarat bolan. *Urpakly meýdan.*

URPAKLYK [urpokluk], *at.* Urpak topragyň köp ýeri, tutuş urpak bolup ýatan ýer. *Selinli, ownuk sazakly urpaklyk.*

URPAK-URPAK [urpoğ-urpok], *syp.* Köp urpakly, giden bölek-bölek urpakly ýer. *Olar ýene ýarym sagat çemesi ýöränlerinden soň, urpak-urpak gumsalt meýdana çykdylar* (B. Kerbabaýew).

URŞAGAN [urºoğon], *syp., gepl. d., ser.* **Uruşgan**

URŞAGANLYK [urºoğonluk], *at, ser.* **Uruşganlyk 2**.

URŞUBERMEK [urşuvermek], *işl.* Urşup başlamak; urşa girişmek.

URŞUJY, *at.* Urşa, söweşe gatnaşyjy, söweşiji. *Ol ýaraly düşen urşujynyň sesidi* (A. Gowşudow).

UR-TUT, *hal.* Şol bada, salymyny bermän, haýdan-haý; ýüzüniň ugruna, birden, tiz, çalt. *Men Aýsoltanyň gyzy Ogulhallyny ur-tut gelin edinjek-de oturyberjek* (N. Saryhanow).

URUG [uru:ğ], *at.* **1**. Bir ata-babadan, bir nesilden gelip çykan, dörän adamlar topary. *Garyndaşym – gara gazanym, Urugym – unly çuwalym* (Halk döredijiliginden). **2**. *taryh.* Adamzat ýaşaýşynda özara gan garyndaşlygy bolan adamlardan ybarat ilkinji esasy birleşik.

URUGÇYLYK [uru:ğçuluk], **1**.*at*. Adamzat ýaşaýşynda irki döwürlerdäki uruglar arasyndaky gatnaşyk. **2**. Uruglara mahsus bolan, häsiýetli bolan (däp, garaýyşlar we ş.m.).

URUGDAŞ [uru:ğdoş], *syp.* Bir urugdan bolan, urugy bir bolan. *Urugdaşlar hemme zatda bir-birlerine kömek bermeli bolupdyrlar.*

URUG-TAÝPA [uru:ğ-ta:ýpa], *at, ser.* **Urug-tire.** *Urug-taýpa gatnaşyklary.*

URUG-TIRE [uru:ğ-ti:re], *at.* Urug we tire, bir ata-babadan emele gelen nesiller, garyndaşlyk toparlary, urug-taýpa.

URULMAK [urulmok], *işl.* **1**. Ýenjilmek, özüňi ýençdirmek, urdurmak. *Urulýan ýigidiň demi içine doldy. Sögülse-de, urulsa-da, kaýyl bolup otyrdy* (N. Saryhanow). **2**. Bir zat bilen tarkyldadyp kakylmak. *Gapynyň urluşyndan, Çerkeziň çasly sesinden haýygan Sazak işigi içki geýiminde gelip açdy* (B. Kerbabaýew). **3**. Atylan ok degmek. *Görogly beg, saba söweş gurular, Ozal goç ýigidiň aty urular* ("Görogly"). **4**. Ýük basylmak, ýüklenilmek. *Mommat aga başlyklaýyn kerweniň ýüki uruldy* (H. Garabaýew). **5**. *göç.m.* Ogurlanmak, talanmak. *Gazna uruldy, öýi talandy, Ne anda bir akyl, ne-de huş galdy* (Magtymguly). **6**. Bat bilen bir zada degmek. *Bürgüt baryp atyň kellesine uruldy* (O. Ödäýew). **7**. *göç m.* Tankyt edilmek, ýazgarylmak. **8**. Başga bir zadyň hasabyna geçirilip galplaşdyrylmak. *Satylan ýeralmalar çüýrän önümleriň hasabyna uruldy.*

URUNDYRMAK [urunnurmok], *işl.* **1**. Güýçli agyry we ş. m. sebäpli çabalandyrmak, azap çekdirmek. **2**. Bir sebäp bilen birini iki-baka elewretmek, aýlandyrmak. *Bergisi ony gapy-gapy urundyrdy.*

URUNMAK [urunmok], *işl.* **1**. Ýarawsyzlyk we ş. m. sebäpli çabalanmak, azap çekmek. *Gözüniň yzasyna çydap bilmän urundy* (O. Ödäýew). **2**. *göç. m.* Bir işi ýerine ýetirmegiň ýa-da bir zady edinjek bolmagyň ugrunda howlukmaçlyk bilen çykalga tapjak bolup ylgamak, elewremek. *Onuň elinde açar bar eken, ol şykyrdadyp, açjak bolup urundy* (B. Seýtäkow).

URUŞGAN [uruºğon], *syp.* **1**. Uruşmaga ökde, urmagyň tilsimlerine ökdelän. *Bä, meň kakam şeýle uruşgan boldumyka?* (B. Kerbabaýew). **2**.*gepl.d.* Uruşmaga, ýakalaşmaga endik eden. *Bir bezzat uruşgan adam bolupdyr* (A. Salyh).

URUŞGANLYK [uruºğonluk], *at.* **1**. Uruşmaga ökdelik, uruşmaga meýillilik, yrsarap urşasy gelip duraganlyk. *Şol söweşde biziň esgerlerimiziň uruşganlygyna haýran galypdyrlar.* **2**. *gepl. d.* Uruşgan halda bolmaklyk. *Oglum, uruşganlyk erbet gylykdyr.*

URUŞ-JENJEL, *at.* Adamlar arasynda närazylyk zerarly döreýän uruş we galmagal. *Ozal hem uruş-jenjel bilen ol janawerleriň örüsini daraltdyk* ("Edebiýat we sungat").

URUŞ-JEŇ, *at, ser.* **Uruş 2**.

URUŞMA [uruşmo], *iş ady.* Uruşmak ýagdaýy.

URUŞMAK [uruşmok] **I**, *işl.* **1**. Biri-biriňi urmak, urup birine şikes ýetirmek. *Men hiç wagtda bularyň urşanlarynam göremok, sögüşenlerinem eşidemok* (B. Kerbabaýew). **2**. Goşun jemläp, başga bir döwletiň goşuny bilen ýaragly söweşmek, uruş etmek. *Gelip bir meýdan naýzalaşyp, gylyçlaşyp uruşdylar* ("Görogly"). **3**. Garpyşyp biri-birini pugta çeýnemek, dişlemek (it we ş, m. haýwan hakynda). *Itler dikleşip, urşup başladylar.*

◊ **Urşup aýrylyşan ýaly** biri-biriniň ýüzüne seretmeýän, okly-gökli ýaly torsarylýan. *Ol urşup aýrylyşan ýaly ýüzüni kese sowup geçiberdi* (B. Öwezow).

URUŞMAK [uruşmok] **II**, *işl.* Urmaga kömekleşmek; bilelikde urmak.

◊ **Urba çalmak** gelin, mal, maşyn ýaly zatlar edinilende bagtlysy, düşümlisi bolsun diýen maksat bilen çalynýan, sepilýän un. *Oglan tarapy gyz almaga gelende gudalar biri-biriniň ýüzüne urba çalýarlar* (“Edebiýat we sungat”).

URBALAMA [urvolomo], *iş ady.* Urbalamak ýagdaýy.

URBALAMAK [urvolomok], *işl.* **1**. Urba sepmek, urba çalmak, urba bulamak. **2**. Artmak, köpelmek (mal hakynda). *Tüweleme, dowarlarymyz urbalap gidip otyr.*

URBALANMAK [urvolonmok], *işl*. Urba çalynmak, urba sepilmek, urba bulanmak.

URBALATMAK [urvolotmok], *işl.* **1**. Urbalamak işini başga birine etdirmek. **2**. Köpeltmek, sanyny artdyrmak (mal hakynda).

URBALYK [urvoluk], *at.* **1**. Urba üçin goýlan un, kendirikde galýan un. *Ýöne welin, çuwalyň düýbünde galan urbalygymy kakyp-silkip, ýugrup bişiren bir tamdyr çöregime gynanýan* (A. Gowşudow). **2**. Köpelmek üçin goýulýan tohumlyk urkaçy, inen mal. *Urbalyk galan ýekeje inen düýämiz bardy.*

URDURMAK [urdurmok], *işl.* Biriniň urulmagyna ýa-da urmagyna sebäp bolmak, ýol bermek. *Özüňden kiçilere urduryp ýörme. Urduran bolsaň, özüňden gör.*

◊ **Urduryp gelmek (girmek)** haýdap, çalasyn gelmek, gözi ýok ýaly bolup girmek.

URDURYLMAK [urdurulmok], *işl.* **1**. Urulmagyna ýa-da urmagyna ýol bermek, mümkinçilik döretmek. *Bu çaga urdurylýan çaga däldir.* **2**. *ser.* **Urdurmak.**

URGAN [urğon], *at.* Ýüňden, çöpürden, her hili süýümden işilip edilýän ýogyn, berk ýüp, tanap. *Başga zatlaryň gerek däl, maňa elli gulaç urgan tapyp beriň!* (“Türkmen halk ertekileri”).

URGY [urğy], *at.* **1**. Güýçli sarsgyn, zarba, bir zadyň güýç bilen degmegi. *Güýçli urgudan ýaňa gapy sarsyp gitdi* (“Edebiýat we sungat”). **2**. *göç. m.* Jebir, sütem, görgi. *Bu habar biziň üçin-de agyr urgy boldy.*

URHA-UR [urha:-ur], *hal.* **1**. Alan-aldy, talaň, özlerine degişli däl zady aralarynda paýlaşma. *Artygyň harmanyny her kim urha-ur edip towsa göterdiler* (B. Kerbabaýew). **2**. Arak ýaly serhoş ediji içgileri içişlik.

URHA-URLUK [urha:-urluk], *at.* **1**. Köpçülikleýin alan-aldylyk. 2. Birnäçe bolup çeniňi-çakyňy bilmän içmeklik.

URKAÇY [urkoçy], *syp.* Enelik jynsy bolan, ene jynsly (inen (düýe), maçy (eşek), ganjyk (it), mekejin (doňuz) we ş. m.

URLUK, *at.* **1**. Gawun çigidiniň daşyndaky löti, *Tohumlygynda bolsa, urlugynda dadar* (Nakyl). **2**. Tohum.

URMA [urmo], *iş ady.* Urmak ýagdaýy.

URMAK [urmok], *işl.* **1**. Bir zada batly degrip, agyry döretmek, urgy täsirini ýetirmek; ýençmek. *Ursa, sökse. horlasa-da il ýagşy* (Magtymguly). **2**. Bir zady kakmak, bir zadyň üstünden kakmak. *Ikisi birden güpürdedip darak urdy.* **3**. Atmak, atyp oky degirmek. *Hawa, atyp bilýän, men tüpeň atyp guş hem urdum* (A. Durdyýew). **4**. *gepl.d.* Duşaklamak. *Aýagyna at duşagyny uruň.* **5**. *göç. m.* Tankyt etmek, kemçiligini aýtmak, günäsini, etmişini ýüzüne basmak, köteklemek. *Düýnki ýygnakda ony gaty urdular.* **6**. Ýüklemek, basmak, salmak (ýük hakynda). *Kim düýä, kim ýaba, hatda käbiri äwmezek öküze-de ýük urýardy.* **7**. *gepl.d.* Ýapmak, gulplamak, beklemek. *Çyrany söndüriň-de, gapyny içinden urup oturyberiň.* **8**. *gepl. d.* Çalmak. *Deprek urmak.* **9**. Kömekçi işlik bilen gelýän isimleriň manysy bilen baglanyşykly hereketi añladýar. *Azm urmak. Aýlap urmak. Pylçap urmak. Sowuk urmak.*

◊ **Urup aglamak** etjegiňi edip mönsüremek, haýýarlyga salmak, aýbyňy ýaşyrjak bolup gaçalak etmek, öňürtjek bolmak. **Urup çykmak** özüňi oňarmak, başyňy çaramak, kişi kömegine zar bolmazlyk. *Gör-de dur, seň gyzyň hem bir ýerden urup çykar* (N. Pomma). **Urup girmek** gözi ýok ýaly çalt girmek, hiç zady etmän göni girmek. *Töweregine gözüni elek-çelek edip, ol çaýhana urup girmek* (A. Geldiýew).

URNA [urno], *at*. **1**. Tikilýän geýimlik mata azlyk edende urulýan bölek mata. *Begresiň çykmasa, özüne meňzeş matadan urna edäýerler.* **2**. *göç. m.* Öňki işiň, aladaň üstüne goşulýan alada, iş. *Bu-da urna bolup, birleşse bary, Bagyşlaň, elbetde, men günäkäri* (A. Kekilow).

◊ **Urnanyň üstünde durna** artykmaç (dert, azar).

URNABERMEK [urna:vermek], *işl*. Urnap başlamak.

URNALMAK [urnolmok], *işl.* Tikilýän geýime urna urmak.

URNALY [urnoly], *syp.* Köp urna urlan.

URNALYK [urnoluk], *syp.* Tikilýän geýime urna etmek üçin (bölek mata), urna üçin, urna bolar ýaly ýetne.

URNAMA [urnomo], *iş ady.* Urnamak ýagdaýy.

URNAMAK [urnomok], *işl.* **1**. Tikilýän geýime urna etmek, urna urmak, urna urup tikmek. *Ýorgan daşlyga urna urnamak.* **2**. *göç. m.* Öňkiniň üstüne goşmak, öňkiň üstüne birikdirmek, artdyrmak, *Üsti-üstüne urnap paýlasak, her kime ep-esli ýetjek.*

URNAMAKLYK [urnomokluk], *iş ady.* Urnamak ýagdaýy.

URNAMAZLYK [urnomozluk], *işl*. Urna urmazlyk.

URNAŞDYRMAK [urnoşdurmok], *işl.* Hemmesine yzly-yzyna urnap çykmak, urna uruşdyrmak.

URNAŞMAK [urnoşmok], *işl.* **1**. Urna uruşmak. **2**. Öňkiň üstüne goşmaça bolmak. *Wagt geçmän, söz söze, setir setire urnaşyp, ilki beýtler beýnide peýda bolupdy* (G. Kulyýew).

URNAŞYK [urnoşuk], *at.* Yzly-yzyna, gezekli-

elek, syk elek.

UŞATMAK [uşotmok], *işl.* **1.** Döwmek, kül-uşak etmek, kül etmek. *Magtymguly, halkdan syryn gizlese, Dişini uşadyň ýalan sözlese!* (Magtymguly). **2**. *gepl.d.* Iri puly bölmek, owratmak, ownutmak. *On müňlügi uşatmak.*

UŞBU, *k. d.* "Bu", "şu" kimin görkezme çalyşmasy. *Gul Hoja Ahmet Ýasawynyň uşbu sözi, Ajap ermes bakyp birden görer gözi* (Hoja Ahmet Ýasawy).

UŞLYP [u:şluýp], *at*. Ýaz ýüňüniň uzyn süýümlilerinden egrilip taýýarlanan ince ýüp, sapak. *Kimiň näçe getireni uşlyba düzülen monjuk ýaly hemmesiniň hasaby bardyr* (B. Kerbabaýew).

◊ **Uşlyp ýaly bolmak** horlanmak, iglemek. **Uşlyp ýaly zat goýmazlyk** hiç zat goýmazlyk, sähelçe-de zat goýmazlyk. *Öýünde bolsa uşlyp ýaly zadyny goýman, çuwala saldyryp, gaça-gaçlyk bolsa yza galjak gümany ýok* (A. Durdyýew).

UTANÇ [utonç], *at.* **1**. Adamyň tebigatynda bolan çekinjeňlik, ýygralyk duýgusy, haýa, uýat, utanç-haýa. *Gyzyň ýüzi şatlykdanmy, utançdanmy, boz-ýaz bolupdy* (G. Kulyýew). **2**. Adamkärçilige sygmaýan, masgaraçylykly ýagdaý, aýyp. *Söz berip, sözüňde tapylmazlyk utanç dälmidir?!*

UTANÇ-HAÝA [utonç-haýa:], *at.* **1**.*ser.***Utanç 1. 2**. *ser.* **Utanç 2**. *Sende utanç-haýa bolmazmy?*

UTANÇLY [utonuşly], *syp*. **1**. Utanç iş eden, aýyp iş eden, aýyply. **2**. Adamkärçilige sygmaýan, masgaraçylykly, aýyply, gelşiksiz. *Onsoňam munuň özi bizi örän utançly ýagdaýda goýdy* (Ý. Mämmediýew).

UTANÇSYZ [utonuşsuz], *syp.* Utanjy bolmadyk, haýasyz, uýatsyz, ejapsyz. *Utançsyz, haýasyz ol ýüzi gara, Hut özi kowanmyş gelen bendäni* (A. Kekilow).

UTANÇSYZLYK [utonuşsuzluk], *at*. Utanjy ýokluk, utançsyz bolmaklyk. *Heý-de şeýdip durmak bolarmy, nähili utançsyzlyk!* (N. Saryhanow).

UTANDYRMAK [utonnurmok], *işl.* Birini belli bir sebäbe görä uýaldyrmak, utanar ýaly etmek. *Ol gelen myhmany utandyrmak islemedi* (Ö. Abdyllaýew).

UTANJAŇ [utonjoň], *syp*. Ýygra, çekinjeň, uýaljaň. *Ol daşyndan utanjaň ýaly bolup görünse-de, märekeman, gepi-sözi ýerinde bolan adamdy* (B. Seýtäkow).

UTANJAŇLYK [utonjoňluk], *at,* Ýygralyk, çekinjeňlik, uýaljaňlyk. *Ol özüniň üstünden gülünýändir öýdüp, utanjaňlyk bilen ýere bakdy* (G. Kulyýew).

UTANJYRAMA [utonjuromo], *iş ady.* Utanjyramak ýagdaýy.

UTANJYRAMAK [utonjuromok], *işl*. Çalaja utanmak, çalarak uýalmak, ýygryljyramak. *Ikisi-de utanjyrap, Birden seretdiler ýere* (R. Seýidow).

UTANJYRAMAKLYK [utonjuromokluk], *iş ady.* Utanjyramak ýagdaýy.

UTANJYRAŞMAK [utonjuroşmok], *işl.* Köplük bolup utanjyramak, uýaljyraşmak. *Gyzlar utanjyraşyp, bir çetde durdular.*

UTANJYRAÝYŞ *[utonjuroýuş], iş ady*. Utanjyramak ýagdaýy.

UTANMAKLYK [utonmokluk], *iş ady.* Utanmak ýagdaýy.

UTANMAZ [utonmoz], *syp.* Utançsyz, utanjy bolmadyk, utanç perdesini ýüzünden syran.

UTANMAZAK [utonmozok], *syp.* Utanmaýan, utanç-haýany bilmeýän, uýalmazak. *Utanmazak oglan.*

UTANMAZLYK [utonmozluk], *işl*. Utanyp durmazlyk.

UTANYBERMEK [utonuvermek], *işl.* Utanyp başlamak, uýalybermek. *Bu ýerde utanyberer ýaly zat ýok.*

UTANYŞ [utonuş], *iş ady.* Utanmak ýagdaýy.

UTANYŞMAK [utonuşmok], *işl*. Birnäçe adam bilelikde utanmak. *Olar özleriniň ýalan sözleýändiklerine utanyşyp, biraz dymyp durdular.*

UTAŇKYRLAMAK [utoňkurlomok], *işl.* Utmaga golaýlamak, utmaga az galmak. *Men ony küştde utaňkyrlap baryardym.*

UTDURMAK [utdurmok], *işl.* **1**. Oýunda utulyşa sezewar bolmak. *Myhmanlaryň oýunçylary 2:1 hasabynda utdurdylar.* **2**. *Göç. m.* Şowsuzlyga sezewar bolmak, ýeňilmek. *Sen bu meselede utdurarsyň!*

UTDURYŞ [utduruş]**,** *iş ady.* Utdurmak ýagdaýy.

UTGAMAK [utgomok], *işl.* **1**. Bir zady ikinji bir zat bilen sepleşdirmek, birleşdirmek, goşmak. **2**. Bir işi, meseläni ikinji bir zat bilen baglanyşdyrmak.

UTGAŞDYRMAK [utgoşdurmok], *işl*. Birikdirmek, birleşdirmek, sepleşdirmek, gabat getirmek. *Batyrlygy başarjaňlyk bilen utgaşdyrmak hem her kime ýetdirenok* (Ş. Borjakow). *Ylym bilen önümçilik utgaşmalydyr.*

UTGAŞDYRYJY [utgoşdurujy], *at.* **1**. Bir zady ikinji zat bilen sepleşdirýän, birleşdirýän. *Adamlaryň kömek üçin ýüz tutmalary utgaşdyryjy toparlara ynamyň barha artýandygyna şaýatlyk edýär* ("Türkmenistan"). **2**. Bir işi, meseläni ikinji bir zat bilen baglaýan.

UTGAŞDYRYLMAK [utgoşdurulmok], *işl*. Birikdirilmek, birleşdirilmek, sepleşdirilmek, dogry getirilmek. *Ýerleri tekizlemek we suwarmak utgaşdyrylyp alnyp barylýar.*

UTGAŞMA [utgoşmo], *iş ady.* Utgaşmak ýagdaýy.

UTGAŞMAK [utgoşmok], *işl*. Birikmek, birleşmek, gabat gelmek. *Heýkelleriň topary we baglar bilen utgaşyp gidýän suw çuwdürimleri durky täzelenen bu ýoly şäheriň ajaýyp künjegine öwürýär* ("Türkmenistan").

UTGAŞMAKLYK [utgoşmokluk], *iş ady*. Utgaşmak ýagdaýy.

UTGAŞMAZLYK [utgoşmozluk], *işl.* Utgaşmak

URUŞMAKLYK [uruşmokluk] **I**, **II**, *iş ady.* Uruşmak ýagdaýy.

URUŞMAZLYK [uruşmozluk] **I**, **II**, *işl.* Urşup durmazlyk; uruş etmezlik.

URUŞPARAZ, *at.* Urşuň tarapdary, uruş isleýän, uruş meýilli. *Biziň halkymyz hiç haçanam uruşparaz halk bolmandyr.*

URUŞ-SÖGÜŞ [uruº-sö:güº], *at.* Adamlar arasynda närazylyk sebäpli döreýän uruş hem sögüş. *Oňa uruş-sögüşiň adam üçin gaty erbetdigini düşündirjek boldum* (N. Pomma).

URUŞSYZ [uruşsuz], **1**. hal. Uruş etmezden. *Ol şeýle bir ýakymsyz, güni uruşsyz geçenok.* **2**. Uruş bolmadyk. *Uruşsyz ýaşaýyş.*

URY, *at,* Bugdaý, arpa ýaly däne gömlüp saklanýan çukur. *Gallaň agyrlyk etse, ury gazdyryp ýere göm!* (B. Seýtäkow). *Hatar-hatar urularyň, Suwamaga laý ýetmedi* (K. Gurbannepesow).

USLYP [usluýp], *syp.* Adamyň gylyk-häsiýetine, ahlagyna gelşikli, ýerlikli, ýaraşykly bolan. *Şu bolşuň uslypmydyr özüňe, Utançdan-haýadan hiç zat ýok sende* (A. Salyh).

◊ **Uslyp bilmezlik (görmezlik)** gelşiksiz, ýaraşyksyz hasaplamak, laýyk hasaplamazlyk, ýerliksiz hasap etmeklik. *Emma gojadan gaçmany özüne uslyp bilmäni üçin, öňki ýerinde oturdy, goja ýanyna gelende, salam berdi* (B. Kerbabaýew).

USLYPSYZ [usluýpsuz], *syp.* Gelşiksiz, ýerliksiz, ýaraşyksyz. *Uslypsyz aýdylan söz.*

USLYPSYZLYK [usluýpsuzluk], *at*. Uslyby ýokluk, uslypsyz bolmazlyk.

USSA [usso], *at.* **1**. Önümçiligiň belli bir ugrundan hünäri bolan işçi. *Bu gün hem gün ikindi ýerine baran mahaly, obanyň orta gürpündäki demirçi ussanyň dükanynyň töwereginde janly hereket başlandy* (A. Gowşudow). **2**. Oglana dakylýan at.

USSAÇYLYK [ussoçuluk] , *at.* Ussanyň işi, käri, ýagdaýy. *Şol ýerde iki sany oglan ussaçylyk edýärdi* (B. Kerbabaýew).

USSAHANA [ussoha:na], *at.* Her hili senetçilige degişli zatlar ýasalýan, bejerilýän jaý, ussaçylyk edilýän ýer. *Magtymguly wagtynyň galanyny ussahanada, şonuň bilen bile işläp geçirýärdi* (G. Kulyýew).

USSALYK [ussoluk], *at.* **1**. Ussanyň kesp-käri, hünäri. *Çoýan ak ýürekden işläp, Ussalyk deňine ýetdi* (R. Seýidow). *Dursun, ussalyk hünäriň, Başdan saýlap tutan käriň* (Nury Annagylyç). *Ýeri, ussalyga belläýsek, göwnärsiň gerek?* (Ş. Borjakow). **2**. *syp.* Ussa dahylly, ussa bilen bagly. *Meniň ussalyk işim bar, pilimiň döwlen gulagyny bejertmeli.*

USSAT [ussa:t], *at.* **1**. Hemme işi ökdelik bilen ýerine ýetirýän; ökde hünärmen. **2**. *syp.* Başarnykly, ukyply, işine ökde. *Gurçuk tutmagy ussat aýallara tabşyrmaly* (A. Gowşudow).

USSATLARÇA [ussa:tlarça], *hal.* Ökdelik bilen, ukyplylyk bilen.

USSATLYK [ussa:tlyk], *at.* Her bir işe hötde gelip bilmeklik, işe ökdelik, iş başarjaňlyk.

USUL [usu:l], *at.* Bir işi etmekliğiň täri, ugry, ýoly. *Gaýtalap ekmeklik topragy gurplandyrmagyň ygtybarly usullarynyň biridir.*

USUL: usul bilen *ser.* **Usullyk bilen**.

USULLY, *syp*. Bir iş edende başarnykly, başarjaňlygy bolan, ukyply, seresaply. *Usully maşgala.*

USULLYK [usulluk]**: usullyk bilen** ýuwaşja, emaý bilen, seresaplyk bilen. *Garry gapa tarap usullyk bilen ýöredi* (N. Saryhanow).

USULLYLYK [usulluluk], *at.* Usuly barlyk, usully bolmaklyk.

USULSYZ [usulsuz], *syp*. Usuly ýok, usuly bolmadyk. *Usulsyz adam.*

USULSYZLYK [usulsuzluk], *at.*Usuly ýokluk, usully bolmazlyk, usulsyz bolmaklyk. *Sähel usulsyzlyk zerarly käsäni elinden gaçyryp döwdi.*

USULYÝET [usu:luýet], *at.* Bir zady ylmy taýdan derňemegiň ýa-da tejribe arkaly amala aşyrmagyň täri, usuly.

USULYÝETÇI [usu:luýetçi], *at*. Usulyýeti özleşdiriji, bir ders boýunça tejribeli, ussat tejribeçi. *Usulyýetçi mugallym.*

USURGABERMEK [usurğa:vermek], *işl.* Usurgap başlamak.

USURGAMA [usurğomo], *iş ady.* Usurgamak ýagdaýy.

USURGAMAK [usurğomok], *işl.* Dürli sebäbe görä, tapdan düşüp, ýarym ukuly ýatmak, surnugyp irkilmek, ýatmak. *Soňabakalar-a boglup üsgürmesem galdy, usurgap bir zatlar samramany çykardy* (R. Gelenow).

USURGAŞMAK [usurğoºmok], *işl.* Köp bolup usurgamak.

USURGATMAK [usurğotmok], *işl.* Usurgar ýaly etmek. *Öýüň hysyrdyly işi ony usurgatdy.*

USURGAÝYŞ [usurğoýuş], *iş ady.* Usurgamak ýagdaýy.

UŞAK [uşok] **I**, *syp., ser.* **Ownuk.** *Goýun bolsa uşak malyň, Peýdasyna ýüň getirer* (Mätäji).

UŞAK [uşok] **II**, *at.* Çaga, bala, perzent *Kürresi elinden gitse eşegiň, Telmirip tört ýana gözlär uşagyn* (Magtymguly).

UŞAK-DÜŞEK [uşok-düşök], *syp.* **1**. *ser.* **Ownuk-uşak**. *Uşak-düşek kerpiç bölekleri.* **2**. Ähmiýetsiz, netijesiz, girdejisi uly bolmadyk (iş, kär hakynda). *Gapyl adam, gam astynda ýatyp sen, Ötdi ömrüň uşak-düşek kär bile* (Magtymguly).

UŞAKGÖZ [uşokgöz]: **uşakgöz elek** ownuk gözli

özüňsiň, uýam (H. Kulyýew).

UÝALDYRMAK [uýollurmok], *işl., ser.* **Utandyrmak.** *Henizem yzdan gelýänleriň golaýlaşmagy ol gözleri biri-birinden uýaldyrdy* (R. Gelenow).

UÝALJAŇ [uýoljoň], syp., *ser* **Utanjaň.**

UÝALJAŇLYK [uýoljoňluk], *at., ser.* **Utanjaňlyk.** *Onuň uýaljaňlyk bilen gülümsireýän gözlerine nazaryny dikdi* (G. Kulyýew). *Gylyjyň seredip duranyny gören gyz uýaljaňlyk bilen ýylgyrdy* ("Edebiýat we sungat").

UÝALJYRAMAK [uýoljuromok], *işl., ser.* **Utanjyramak.** *Döndi gysmyljyrap, uýaljyrap oturýar* ("Edebiýat we sungat").

UÝALMA [uýolmo], *iş ady.* Uýalmak ýagdaýy.

UÝALMAK [uýolmok], *işl., ser.* **Utanmak**. *Uýalsaň, ýüzüňi açma, Gel, Arzygül, görüşeli (Seýdi). Baryny beren uýalmaz* (Nakyl).

UÝALMAKLYK [uýolmokluk], *iş ady.* Uýalmak ýagdaýy.

UÝALMAZ [uýolmoz], *syp., gepl.d., ser.* **Utanmaz**. *Tükenmez hazynam bolandan, uýalmaz ýüzüm bolsun* (Nakyl). *Uýalmaz kişi dek zeýrenip ýörme* (Magtymguly).

UÝALMAZLYK [uýolmozluk], *işl.* Uýalyp durmazlyk.

UÝALYŞ [uýoluş], *iş ady.* Uýalmak ýagdaýy.

UÝALYŞMAK [uýoluşmok], *işl., ser.* **Utanyşmak.**

UÝAMA [uýomo], *iş ady.* Uýamak ýagdaýy.

UÝAMAK [uýomok], *işl.* Süýt halyndan gatyga öwrülmek.

UÝAMAKLYK [uýomokluk], *iş ady.* Uýamak ýagdaýy.

UÝAN [uýon], *at.* Atyň kellesine geýdirilýän agyzzyrykly, uzyn goşa gaýyş bagly esbap. *Ýabyny eýerläp, uýanyny saldy.*

UÝANLABERMEK [uýonla:vermek], *işl.,* Uýanlap başlamak.

UÝANLAMA [uýonlomo], *iş ady.* Uýanlamak ýagdaýy.

UÝANLAMAK [uýonlomok], *işl.* Uýan geýdirmek, uýan salmak. *Aty uýanlamak.*

UÝANLAMAKLYK [uýonlomokluk], *iş ady.* Uýanlamak ýagdaýy.

UÝANLAMAZLYK [uýonlomozluk], *işl.* Uýan salmazlyk.

UÝANLAŞMAK [uýonloşmok], *işl.* Uýan salmaga kömekleşmek; bilelikde uýanlamak.

UÝANLATDYRMAK [uýonlotdurmok], *işl.* Uýan saldyrtmak.

UÝANLATMAK [uýonlotmok], işl. Uýanlamak işini başga birine etdirmek.

UÝAT [uýot] *syp., ser.* **Utanç.** *Meňli hanym golun dişläp, Bizden ki uýat eýleýir* (Magtymguly).

UÝAT-HAÝA [uýot-haýa:], *at, ser.* **Utanç-haýa.** *Uýat-haýa, şerim gitdi ýüzümden* (Zelili).

UÝAT-HAÝALYLYK [uýot-haýa:lylyk], *at, ser.* **Utanç-haýa.**

UÝATLY [uýotly], *syp.* Haýaly, asylly. *Asylly adam uýatly bolýar-da* ("Türkmenistan").

UÝATMAK [uýotmok], *işl.* Bişen süýde gönezlik garyp, gatyga öwürmek.

UÝATSYZ [uýossuz], *syp., ser.* **Utançsyz.** *Yssy beren köpek ýegdir, Uýatsyz, ykrarsyz ärden* (Magtymguly).

UÝATSYZLYK [uýossuzluk], *at, ser.* **Utançsyzlyk**. *Uýatsyzlyk, gödeklik bilen berlen bu sorag gojanyň gaharyny getirdi* (B. Seýtäkow).

UÝAÝYŞ [uýoýuş], *iş ady.* Uýamak ýagdaýy.

UÝDURMAK [uýdurmok], *işl.* Birini öz garaýşyňa uýmak katdyna ýetirmek. *Ymgyr çöli tabyn edip uýduryar* (Ç. Gurbangylyjow).

UÝGUN [uýğun], *syp*. Bir şerte, ýagdaýa öwrenişmäge ukyply. *Uýgun adam.*

UÝGUNLAŞDYRMAK [uýğunloᵒdurmok], *işl.* Täze şertlere, täze ýagdaýlara öwrenişdirmek, uýgunlaşmak derejesine ýetirmek. *Täze ekilen nahallary biziň howamyza uýgunlaşdyrmak ilkibada aňsat düşmedi.*

UÝGUNLAŞDYRYLMAK [uýğunloᵒdu-rulmok], *işl.* Täze şertlere, ýagdaýlara öwrenişdirilmek, uýgunlaşmak derejesine ýetirilmek.

UÝGUNLAŞMAK [uýğunloᵒmok], *işl.* Täze şertlere, ýagdaýlara öwrenişmek. *Ýerli ýagdaýlara uýgunlaşmak.*

UÝGUR [uýğur], *at, ser.* **Uýgurlar.** *Uýgur dili.*

UÝGURLAR [uýğurlor], *at*. Esasan, Merkezi Aziýada, Hytaýda ýaşaýan türki dilli halk.

UÝLUK, *at.* Buduň aşak ýüzi, iç ýüzi. *Myhmanyň ýüzüne seredip, agramyny beýleki uýlugynyň üstüne atdy* (N. Saryhanow).

UÝMA [uýmo], *iş ady.* Uýmak ýagdaýy.

UÝMAK [uýmok], *işl.* Biriniň garaýşyna ynanmak, yrylmak; bir zada ýüregiň bilen ynanmak, sygynmak.

UÝMAKLYK [uýmokluk], *iş ady.* Uýmak ýagdaýy.

UÝMAZLYK [uýmozluk], *işl.* Uýmak katdyna ýetilmezlik, ynanmazlyk.

UÝULMAK [uýulmok], *işl.* Birine ýa-da biriniň şekiline ýüregiň bilen berilmek, ynanylmak.

UÝUŞ 1,11, *iş ady.* Uýmak ýagdaýy.

UZ [u:z], *syp.* **1**. Gözel, owadan, edaly, sypaty sazlaşykly, ajap. *Seniň ejeň, hanym, uz owadan, daýaw gelindi* (B. Kerbabaýew). **2**. Ýerbe-ýer, gönejaý. *Az bolsun, uz bolsun* (Nakyl).

UZABERMEK [uza:vermek], *işl.* Uzap ugramak.

UZABOÝUNA [uzovoýna], *hal.* Uzynlygyna görä, uzynlygyna. *Iler başdan başlap, uzaboýna ölçäp çykdy*

işi ýerine ýetirilmezlik,

UTGAŞYK [utgoşuk], *syp,* Biri-birine utgaşan, birigen, yzly-yzyna goşulan, birigip, goşulyp giden; ýanaşyk, degşir, degiş-degiş. *Biri-birine utgaşyk gurulýan belent binalar şäheriň görküne görk goşýar.*

UTGAŞYKLY [utgoşukly], *syp.* Utgaşygy bolan, sazlaşykly. *Gowaçalary kadaly iýmitlendirmek, suwarmak, bejermek işleri utgaşykly alnyp barylýar.*

UTGAŞYKLYLYK [utgoşukluluk], *at*. Utgaşykly ýagdaýda bolmaklyk.

UTMA [utmo], *iş ady.* Utmak ýagdaýy.

UTMAK [utmok], *işl*. **1**. Oýunda, ýaryşda, göreşde, bäsleşikde we ş. m. garşydaşyňy ýeňmek, garşydaşyňdan ökde gelmek, üstün çykmak. *"Nähili ýol bilenem bolsa ut, emma utulma" diýip, käýinip öwüt berdi* (A. Gowşudow). **2**. Utuşly kagyzlara we ş. m. utuş düşmek. *Goýumçy utaryn diýen umyt bilen goýum goýýar.* **3**. *göç. m,* Üstünlik gazanmak, ýeňmek.

UTMAKLYK [utmokluk], *iş ady.* Utmak ýagdaýy.

UTMAZLYK [utmozluk], *işl.* Utup bilmezlik, utmak miýesser etmezlik.

UTUK, *at.* **1**. Oýunda, ýaryşda her tapgyrdaky gazanylýan ýeňiş, utuş. *Onuň utuk sany hem beýleki oglanlaryňkydan kändi* (K. Jumaýew). **2**. Dürli ýaryşlarda gazanylýan üstünlige san birliginde berilýän baha. *Biziň oýunçylarymyz ýene bir utuk gazandylar. Ol on döwden on utuk gazanyp, birinjiligi eýeledi.*

UTULMAK [utulmok], *işl.* Oýunda, ýaryşda we ş. m. ýeňilmek. *Oýunçy utulanyny bilse ýagşy* (Nakyl).

UTULMAZLYK [utulmozluk], *işl*. Oýunda, ýaryşda ýeňilmezlik.

UTULYŞYLMAZLYK [utuluşulmozluk], *işl.* Oýun ahyryna çenli taraplaryň hiç biriniň utmagyna getirmän tamamlanmak.

UTUN , *at.* Çarh oturtmak üçin guýynyň agzynyň iki gapdalyna dikilýän agaç.

UTUŞ, 1. *iş ady.* Utmak ýagdaýy. **2**. Oýunda, ýaryşda we ş.m. gazanylýan ýeňiş. *Bu pagtaçy üçin uly utuşdyr* ("Edebiýat we sungat"). **3**. Utuşly kagyzlar we ş.m. oýnalanda düşýän pul, zat. *Goýumçylar öz goýumlary boýunça uly utuş gazandylar.*

UTUŞDYRMAK [utuşdurmok], *işl.* Oýunda garşydaşlaryň hemmesini utup çykmak, ýeke-ýekeden ýeňmek, *Küştde öz garşydaşlaryňy utuşdyrmak.*

UTUºLY, *syp*. Utmaga hukuk berýän, utmak mümkinçiligi bolan. *Utuşly goýum.*

UTUºMAK [utuºmok], iºl. Oýunda taraplaryň haýsy-da bolsa birine utmaga kömekleşmek.

UW, üml. Çydap bolmajak agyry sebäpli näsagdan, şeýle hem it, şagal, möjek ýaly haýwanlaryň dowamly gygyrmagy netijesinde ýüze çykýan ses.

UWJAMAK [uwjomok]: **eliňi uwjap oturmak** iş etmän, gol gowşuryp oturmak. *Eliňi uwjap oturaňsoň nalaç bolup, özleri edýändirler* (R. Allanazarow).

UWJUK, *at*. **1**. Ownuk däneli jöweniň bir görnüşi. **2**. Bişip ýetişmedik jöweniň başy. **3**. Gallanyň galyndysy. **4**. Tüwiniň ownugy.

UWLABERMEK [uwla:vermek], iºl. Uwlap baºlamak. *Ol* içini tutdy-da uwlaberdi.

UWLAMA [uwlomo], iº ady. Uwlamak ýagdaýy.

UWLAMAK [uwlomok], iºl.,ser. **Uwwuldamak.** *Dili bir garyş süýnen möjek uzyn gulaklaryny ýapyryp, naýynjar ses bilen uwlapdyr* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Zaryn aglamak, naýynjar ses bilen aglamak. *Ol ýüzüni çuwala berip, uly ili bilen uwlady* (B. Kerbabaýew). **3**. *göç. m*. Uwwuldyly ses etmek, uwwuldyly ses bilen ösmek (ýel we ş. m. hakynda). *Şemal göýä ähli aýazlary tamyň içine gapgarjak bolýan ýaly, özüni bat bilen penjirä urup, aýylganç ses bilen uwlaýardy* (B. Pürliýew). **4**. *göç. m.* Ökünmek, puşman etmek. *Ulynyň diýenini etmedik uwlar* (Nakyl).

◊ **Uwlap gitmek** giderilmek, ýerliksiz harç bolmak. *Satan alan sygrym gurruk çykdy – oňly süýt bermeýän eken, şeydip ýygnanja pulumam uwlap gitdi.*

UWLAMAZLYK [uwlomozluk], *işl.* Uwlap ses etmek.

UWLAŞMAK [uwloşmok], *işl*. **1**. *ser.* **Uwwuldaşmak.** *Tutçulykdan uwlaşýan şagallaryň sesi gelýärdi.* **2**. *göç m.* Köp bolup zarynlap aglamak.

UWLATMAK [uwlotmok], *işl.* **1**. Uwwuldyly ses çykartmak, seslendirmek. **2**.*göç.m.* Birini zaryn sesli aglatmak.

UWLAÝYŞ [uwloýuş], *iş ady.* Uwlamak ýagdaýy.

UWLUNDYRMAK [uwlunnurmok], *işl.* Uwlunar ýaly etmek.

UWLUNMAK [uwlunmok], *işl.* Urgy sebäpli bir ýeriňde güýçli agyry döremek.

UWULMA [uwulmo], *at,* Çagalaryň agzynyň nemli bardasynda emele gelýän ýaranyň bir görnüşi.

UWULTYRAMAK [uwulturomok], *işl., ser.* **Ulturamak.**

UWULTYRATMAK [uwulturotmok], *işl., ser.* **Ulturatmak.**

UWWULDAMAK [uwwullomok], *işl*. Uwwluldyly ses etmek, uwwuldyly ses çykarmak.

UWWULDAŞMAK [uwwulloşmok], *işl.* Birnäçe bolup uwwuldamak, köp bolup uwwuldamak. *Tokaýda möjekler uwwuldaşýardy.*

UWWULDY [uwwully], *at.* Käbir haýwanlaryň (it, möjek, şagal we ş. m.) sesini sokduryp gygyrmagy netijesinde döreýän sesiň ady. *Şonuň içinden geçip barýardy weli, bir uwwuldy peýda boldy* (Ertekilerden).

UÝA [uýo] **,** *at.* **1**. Aýal dogan. *Men ony uýam bolany üçin däl-de, sada, dogumly gyz bolany üçin öwýärin* (B. Kerbabaýew). **2**. Özüňden kiçi her bir aýal maşgala sypaýçylyk bilen ýüz tutulanda aýdylýan söz. *Bu ýerde bir gözel aýdym bar bolsa, Ol aýdymam seniň*

(G. Şamyýew).

UZADYLMAK [uzodulmok], *işl.* **1**. Bir zady başga birine bermek üçin eliň öňe göneldilmek, eliň bilen berilmek, eliňi öňe gerilmek. *Hoşgeldi özüne uzaldylan kagyzy aldy* (A. Gowşudow). **2**.*gepl.d.* Ugradylmak, ýola salynmak (myhman hakynda).

UZADYŞMAK [uzoduşmok], *işl.* **1**. Bir zady biri-biriňe uzatmak; biri-biriňe eliňi gerip somlamak. *Biri-birine sag eliniň külbikelerini uzydyşyp, "Palta gerekmi, gylyç" edişdiler* (B. Annageldiýew). **2**. *gepl. d.* Ugradyşmak, ýola salynmak (myhman hakynda).

UZAGYNDAN [uzoğunnon], *hal.* Ýakynda däl-de, uzak geljekde, ep-esli wagtdan soňky geljek günlerde.

◊ **Uzagyndan gatnaşalyň!** Baryş-gelşimiz, gatnaşygymyz has ulalsyn, uzak möhlete çeksin diýlip aýdylýan alkyş sözi.

UZAK [uzok], *syp.* **1**. Ýakyn bolmadyk aradaşlykda ýerleşýän (giňişlik hakda) ýa-da bolup geçýän (wagt hakda), daş, alys. *Myhmanlar uzak ýerden geldiler. Ol ýurdumyzyň uzak sebitlerine baryp geldi.* **2**. Wagt taýdan uzaga çekýän. **3**. Bütin, uzyn, tutuş. *Ol syrkawyň ýanynda uzak gijäni çirim etmän geçirdi.*

UZAKÇYL [uzokçul], *syp.* **1**.Uzaga çapýan ýa-da ylgap bilýän, uzak aralygy geçip bilýän (köplenç, at we adam hakynda). *Biziň atlarymyz gaty uzakçyl.* **2**. Wagt taýdan uzaga çekýän zada garaşmagy başarýan, uzak wagtlap dowam edýän zada tagapyl edýän. *Ol diýseň uzakçyl adam, sabyrly adam, bir zada uzak wagtlap garaş diýseň-de, garaşyp bilýän adam.* **3**. Gepi-gürrüňi we ş.m. wagtynda tüketmeýän, gutarmaýan, uzaga çekdirýän, süýndürip oturan (adam hakynda). *Sen ýaly uzakçyly görmedim, "mus" diýip oturma-da "Mustapa" diýäý-dä.*

UZAKÇYLLYK [uzokçulluk], *at.* Uzakçyl bolmak ýagdaýy, uzakçyl bolmaklyk. *Onuň uzakçyllygyna haýran galaýmaly.*

UZAKDAKY [uzokdaky], *syp.* Daşdaky, alysdaky. *Uzakdaky obalar.*

UZAKLAŞDYRMAK [uzokloşdurmok], *işl.* **1**. Arany, aralygy daşlaşdyrmak, uzak etmek. *Barýan otlymyz bizi şäherden has uzaklaşdyrýardy.* **2**. Süýndürmek, uzaga çekdirmek. *Gürrüňi uzaklaşdyrmada, gysgarak aýt.*

UZAKLAŞDYRYLMAK [uzokloşdurulmok], *işl.* **1**. Ara daşlaşdyrylmak, uzak edilmek. **2**. Süýndürilmek, uzaga çekdirilmek. *Bu iş uzaklaşdyrylsa bolmaz.*

UZAKLAŞMA [uzokloşmo], *iş ady.* Uzaklaşmak ýagdaýy. *Ol başga etraba göçüp, dogan-garyndaşdan uzaklaşdy.*

UZAKLAŞMAK [uzokloşmok], *işl.* **1**. Ara daşlaşmak, ara açylmak, daşa, uzaga gitmek. *Onuň aýak sesi uzaklaşdy* ("Edebiýat we sungat"). **2**. Köp wagta çekmek, wagty uzaga çekmek, möhleti uzaga gitmek. *Uzaklaşyp oturman, Dynaýyn men bir bada* (A. Kekilow).

UZAKLAŞMAKLYK [uzokloşmokluk], *iş ady.* Uzaklaşmak ýagdaýy,

UZAKLAŞMAZLYK [uzokloşmozluk], *işl.* *Daşlaşmazlyk, uzaga gitmezlik.*

UZAKLAŞYŞ [uzokloşuş], *iş ady.* Uzaklaşmak ýagdaýy.

UZAKLY [uzokly]**: uzakly gün** günüň bütin dowamynda, ertirden agşama çenli. *Uzakly gün işläp ýadadym.*

UZAKLYK [uzokluk], *at.* Daş aralyk, alyslyk, ara ýakyn dällik, daşlyk. *Ýoluň uzaklygy bizi halys ýadatdy. Goýun sürüleri uzaklykda otlaşyp ýördüler.*

UZALDYLMAK [uzoldulmok], *işl.* **1**. Öňküsinden uzyn edilmek. *Pellehana müň metr uzaldyldy* **2**. Wagty, möhleti artdyrylmak. *Iş saparynyň möhleti uzaldyldy.*

UZALMA [uzolmo], *iş ady.* Uzalmak ýagdaýy.

UZALMAK [uzolmok], *işl.* **1**. Uzynlygy öňki derejesinden artmak. *Onuň ötlem-ötlem bolup uzalyp gidýän gerişleri gök mahmala bürenipdir* ("Mugallymlar gazeti"). *Ýol öňküliginden uzalypdyr.* **2**. Köpe çekmek, köp wagt dowam edmek, uzamak. *Üç gün üç ýyldan-da beter uzalan ýaly boldy.*

UZALMAKLYK [uzolmokluk], *iş ady.* Uzalmak ýagdaýy.

UZALTMAK [uzoltmok], *işl.* **1**. Uzynlygyny, boýuny artdyrmak, öňküsinden uzyn bolar ýaly etmek. *Ýüpi ulap uzaltmak.* **2**. Uzaga çekdirmek, köp dowam etdirmek. *Ol gürrüňi uzaltmak islemedi.* **2**. Möhletini artdyrmak, wagtyny yza çekmek.*Gürrüň bergileriň möhletini uzaltmagyň ýönekeýleşdirilen mümkinçiligini döretmek barada gidýär – diýip, maliýeçi belledi* ("Türkmenistan"). *Adamyň ömrüni uzaltmak.*

UZALYBERMEK [uzoluvermek], *işl.* Uzalyp ugramak.

UZALYŞ [uzoluş], *iş ady.* Uzalmak ýagdaýy.

UZAMA [uzomo], *iş ady.* Uzamak ýagdaýy.

UZAMAK [uzomok], *işl., ser* **Uzalmak.** *Belentli-pesli, baýyrly-jülgeli Köpetdag uly halyň kenaryna salnan nagyş ýaly, Kesearkaçda gaýma bolup, ýüzlerçe kilometre uzaýardy* (B. Kerbabaýew). *Göge uzan ýylçyr-ýylçyr gaýalar. Ýylçyr-ýylçyr gaýa bilen tapyşýar* (H. Kulyýew).

UZAMAKLYK [uzomokluk], *iş ady.* Uzamak ýagdaýy.

UZAMAZLYK [uzomozluk], *işl.* Adaty ýagdaýyndakysyndan uzalmazlyk.

UZANMAK [uzonmok], *işl.* Süýnmek, uzaboýuna süýnüp ýatmak. *Uzanyp ýatmaga mydarym ýetmez, Günde müň kowlasam, baý ýere gitmez* (Kemine). *Ädiksiz uzandy bu gün ýatanda, Söweşler pälwany garry general* (G. Seýitliýew).

UZATDYRMAK [uzotdurmok], *işl.* **1**. Uzatmak işini birine etdirmek. *Kitaby uzatdyrmak. Galamy uzatdyrmak,* **2**. *gepl. d.* Ýola saldyrmak, ugratdyrmak. *Myhmanlary uzatdyrmak.*

UZATMAK [uzotmok], *işl.* **1**. Bir zady başga birine bermek ýa-da birinden almak üçin eliňi öňe germek; birine bir zady eliň bilen bermek, äbermek. *Kitaby mugallyma uzatmak.* 2. *gepl.d.* Ugratmak, ýola salmak, *Uzadandan ýoldaş bolmaz* (Nakyl), *Mämmetsapa gitdi kömek bermäge, Uzadanlar geldi, bular gelmedi* (Magtymguly).

UZAÝYŞ [uzoýuş], *iş ady.* Uzamak ýagdaýy.

UZUR, *at.* Ötünç; towakga. *Ol gele-gelmäne ýüzüni onuň gursagyna ýaplap, arzy-hal aýtmakçy, belki uzur ötünmekçi* (B. Kerbabaýew).

UZYN [uzuýn], *syp.* **1**. Boýy adaty möçberinden ýokary bolan, uzynlygy artyk bolan, gysga bolmadyk. *Ýabyň iki tarapy-da uzyn gök dereklikdi* (B. Seýtäkow). **2**. *ser.* **Uzak.** *Uzyn ömrümde çöli köp söküpdim.* **3**. *ser*. **Uzakly**. *Uzyn gün ekin otadym.* **3**. Boýunyň ölçegi ortadan ýokary. *Uzyn adam.*

◊ **Uzyn sözüň gysgasy (gepiň gysgasy)** gysgaça aýdanyňda, jemläp aýdanyňda, netijede.

◊ **Uzynly (uzakly) gün** günüň bütin dowamynda, ertirden agşama çenli, gün dogandan gün ýaşýança bolan wagt aralygy *Öz deň-duş oglanlary çybykdan at edinip oýnasa, ol agaçdan dutar ýasanyp uzynly güni şony gazap geçirerdi* (N. Saryhanow).

UZYNAK [uzuýnok], *hal.* Boýy uzyn, uzyna ýakyn. *Galdawlygy keseden görnüp duran agajet uzynak ýigidi çagyryp, biz bilen tanyşdyrdy* ("Türkmenistan").

UZYNGUÝRUK [uzuýnğuýruk], *syp., gepl.d.* Guýrugy inçelip, uzalyp gidýän salpy guýruk garaköli goýun. *Uzynguýruk goýunlar.*

UZYNLYGYNA [uzuýnluğno], *hal.* Uzyn boýuna, tutuş boýuna. *Matany uzynlygyna kesmek.*

UZYNLY-GYSGALY [uzuýnlu-ğy:sğaly], *syp.* Uzyn hem gysga gatyşykly, içinde uzyny we gysgasy bolan. *Uzynly-gysgaly ýüpler.*

UZYNLYK [uzuýnluk], *at.* 1. Bir ugurda ýatan çyzygyň, jisimiň we ş, m, iki gyra nokadynyň arasyndaky aralyk. **2**. Dil biliminde sesleriň uzyn aýdylyşyny aňladýan adalga we uzyn aýdylýan ses.

UZYN-UZYN [uzuýn-uzuýn], *syp.* **1**. Biri-birinden uzyn, hemmesi uzyn. *Uzyn-uzyn derekler.* **2**. Köp wagt alýan, gaty uzaga çekýän, yzy gelmeýän, gutarmaýan. *Uzyn-uzyn söhbetler gyzyklanma döretdi.* **3**. Sozup-sozup, sokduryp-sokduryp, uzak, dowamly. *Çagajyk uzyn-uzyn pallap, ahyry uklap galdy.* **4**. Uly-uly, gerimli, giň. *Ol ileri ýüzlerindäki çöpleriň içi bilen uzyn-uzyn ädimläp gitdi (N. Saryhanow).*

Ü

(düýe, at, sygyr ýaly mallar hakynda). *Baýraklaryň beýlekisi iň oňat üçýaşar atlar üçin goýuldy.*

ÜÇÝYLDYZ, *at.* Ülkeriň yzyndan dogýan üç sany setir ýyldyz. *Şol wagt Üçýyldyzy yzyna tirkäp, Ülker dik depä galypdy* (B. Kerbabaýew).

ÜDEK [üdök], *at.* Örümsiz, içine örüm edilmedik guýy.

ÜFLEME [üflömö], *iş ady.* Üflemek ýagdaýy.

ÜFLEMEK [üflömök], *işl.* Dodagyňy öňe süýreldip, agzyňdan bat bilen howa akymyny çykarmak. *Süýtde agzy bişen suwy üfläp içer* (Nakyl).

ÜFLEMEKLIK [üflömöklük], *iş ady.* Üflemek ýagdaýy.

ÜFLEMEZLIK [üflömözlük], *işl.* Üflemek hereketini etmezlik.

ÜFLENILMEK [üflönülmök], *işl., ser.* **Üflenmek.**

ÜFLENMEK [üflönmök], *işl.* Biri tarapyndan üflenilmek, "üf" edilip, batly howa çykarylmak. *Şar üflenip çişirildi. Üflenip çalynýan saz gurallary.*

ÜFLEŞDIRMEK [üflöşdürmök], *işl.* Bir zady birnäçe gezek üflemek, yzygiderli üflemek. *Elini ýakyp barýan etleri üfleşdirip, ýetişibildiginden dogramaga başlady* (B. Seýtäkow).

ÜFLEŞMEK [üflöşmök], *işl.* Üflemäge kömek etmek; bilelikde üflemek.

ÜFLETDIRMEK [üflötdürmök], *işl.* Üfletmek işini başga bir adama etdirtmek. *Aşyr aga tüýdügi ogluna ýaňadan üfletdirdi.*

ÜFLETMEK [üflötmök], *işl.* Üflemek işini başga birine etdirtmek. *Ol aýal tutaşman duran oduny üfletmek üçin gyzyny çagyrdy.*

ÜFLEÝIŞ [üflöýüş], *iş ady.* Üfletmek ýagdaýy.

ÜFLIS [üflüýs], *syp.* **1.** Tumaýak; sandan galan, pese düşen. **2**. Gözden düşen nejis, haramzada. *Tagamda tabakdaş bolma, üflis haramhor biläni* (Magtymguly). **3**. Köne, köne-küşül, ýyrtyk-ýyrtyk, sallam-sajak. *Üflis geýimli.*

ÜHHE-ÜHHE: ühhe-ühhe etmek yzyny üzmän üsgürmek, köp üsgürmek, üsgürip durmak.

ÜLE [ülö], *at.* Uly mal öldürilip paýlaşylanda, ýetýän belli bir mukdardaky bölek, paý. *Üleden düşen et.*

ÜLEME [ülömö], *iş ady.* Ülemek işi.

ÜLEMEK [ülömök], *işl.* Her kime ýetdik paýyny bermek.

ÜLEMEKLIK [ülömöklük], *iş ady.* Ülemek ýagdaýy.

ÜLEMEZLIK [ülömözlük], *işl.* Üle edip paýlamazlyk.

ÜLEN [ülön], *at,* Keseligine ýaýraýan ýogyn kökli, dik ösýän baldakly, ýasy ýaprakly, çogdam goňras ýa-da gök gülli köpýyllyk otjumak ösümlik.

ÜLEŞDIRMEK [ülöşdürmök], *işl.*. Her kime ýetdik paýyny berişdirmek, bölüşdirmek, paýlaşdyrmak. *Üleşdirene üç gaz, o-da bolsa heniz az* (Nakyl).

ÜLEŞIK [ülöşük], *at.* Paýlaşyk, bölüşik. *Olar üleşikden artykmaç paý alandyrlar* (B. Kerbabaýew).

ÜLEŞMEK [ülöşmök], *işl.* Ülemäge kömek etmek; bilelikde ülemek.

ÜLETDIRMEK [ülötdürmök], *işl.* Ületmek işini başga birine etdirmek.

ÜLETMEK [ülötmök], *işl.* Ülemek işini başga birine etdirmek.

ÜLEÝIŞ [ülöýüş], *iş ady.* Ülemek ýagdaýy,

ÜLJE [üljö], *at.* **1**. Bägül güllüler maşgalasyna degişli, boýy 3-10 metre ýetýän, gülleri ak ýa-da gyzgylt reňkli, ýaýraň ince şahaly agaç. **2**. Şol agajyň togalajyk gyrmyzy, sary reňkli, içi şänikli, turşy tagamly miwesi.

ÜLKE [ülkö], *at.* **1**. Käbir döwletlerde iri territorial birlik. *Stawropol ülkesi.* **2**. Ata watan, dogduk mekan, ene toprak, ýurt.

ÜLKER [ülkör], *at.* Ýyldyzlar toplumy. *Ýokarda Ülker, Telpegin silker, Jana-jan dostum Gelmäge gorkar* (Halk döredijiliginden).

ÜLŇI [ülňü], *at.* **1**.Tikinçilikde, ussaçylykda biçilýän geýimiň, ýasalýan önümiň ölçeg şekili, galyby. *Süýndürilen polady ülňä deňän ussa işe başlady.* **2**. Önümiň öz aýratynlyklary, häsiýetleri we hili boýunça edilýän talaplary kanagatlandyrýan nusgasy.

◊ **Köne ülňi** lenç edilen ýörelge, köre-körlük bilen eýerilýän ýol.

ÜLŇÜLEME [ülňülömö], *iş ady.* Ülňülemek işi.

ÜLŇÜLEMEK [ülňülömök], *işl.* Biçmek üçin ülňä görä bellemek, belli bir şekile getirmek. *Ülňüläp geýim biçmek.*

ÜLŇÜLEMEKLIK [ülňülömöklük], *iş ady.* Ülňülemek ýagdaýy.

ÜLŇÜLEMEZLIK [ülňülömözlük], *işl.*Biçmek üçin bellik etmezlik.

Ü [ü:], Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi altynjy harpy we onuň ady.

ÜBTÜK [üvtük], *at.* Pamyk, ýüň, ýüpek we ş.m. zatlaryň sütük görnüşli bölejigi. *Sary maýaň sütügi, Gyrmyzy ýüpek übtügi* (Hüwdüden).

ÜBTÜJEK [üvtüjök], *at,* Has kiçijik übtük. *Pagtanyň bir übtüjeginem zaýa etmeli däl.*

ÜÇ, *san.* **1**. 3 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany. **2**. *ser.* **Üçlük**. *Synagda fizikadan üç aldym.*

ÜÇBIR [üçvi:r], *hal.* Üç-üçden, üç bolup. *Bir salymdan ikibir, üçbir bolup gürrüňe başladylar.*

ÜÇBURÇ [üçvurç], *syp.* Üç burçdan ybarat, üç burçy bolan. *Üçburç kagyzlar ýatyr saralyp, Okady käsini eline alyp* (A. Kekilow).

ÜÇBURÇLUK [üçvuruşluk], *at.* Üç sany göni çyzygyň kesişmegi netijesinde üç sany içki burç emele getirýän geometrik şekil, şeýle-de şonuň ýaly şekildäki her bir zat. *Göni üçburçluk.*

ÜÇÇÜŇKLI [üşşüňklü], *at, ös.* Otjumak ösümlik.

ÜÇEK [üçök], *at* Üsti suwalan tamyň ýokarsy, üsti. *Çyk üçege, bak ýola, Daýyň geler wagtydyr* (Hüwdi). *Arzygül çykar üçege, Ýalkymy düşer köçäge* (Seýdi).

ÜÇEM [üçöm], *at.* **1**. Bir eneden bolan üç çaga. *Üçem çaga.* **2**. Bir eneden bolan üç owlak, üç guzy. *Üçem owlak. Üçem guzy.* **3**. Oglanlaryň üç sany aşygy sülüp oýnaýan oýny. *Oglankak üçemi köp oýnandyrys.*

◊ **Üçem gelmek** oklanýan üç aşygyň üçüsi-de meňzeş ýatmak (üçüsi-de ýa dükge, ýa alçy ýa-da jikge gopmak).

ÜÇGAT [üçğat], *at, ös*. Tegelek ýapraklý, ak-gyrmyzy gülli, kendire meňzeş gabykly gyrymsy agaç.

ÜÇGOŞMA [üçğoºmo], *at, gepl. d.* Bilezigiň üç hatar gaşly görnüşi. *Bular ýaly bilezige biz üçgoşma diýýäris.*

ÜÇGYÝAK [üçğyýak], *at.* Gaýma we keşde bilen geýime salynýan üç bölek gyýaja nagyş we onuň ady.

ÜÇI [üçü], *at.* Dünýäden öten adamyň jaýlanandan soň üçünji gününi bellemek däbi, degsin edilýän üçünji gün. *Gitdiň. Agladyk. Bu günem - üçüň. Diýmek, gideniňe bolupdyr üç gün* (K. Gurbannepesow).

ÜÇIN [üçüýn], "Sebäpli, görä, zerarly, ötri" ýaly many aňladyp, sebäp-maksat bildirýän kömekçi söz.

ÜÇLEME [üşlömö] **I,** *iş ady.* Üçlemek ýagdaýy.

ÜÇLEME [üşlömö] **II**, *at, edeb.* Goşgy düzüliş görnüşi.

ÜÇLEMEK [üşlömök], *işl.* **1**. Bir hereketi üç adam bolup etmek. *Olar üçlemedik bolsalar, meni basyp bilmezdiler.* **2**. Gaýma gaýalanda üç gezek sanjyp, soňra ara goýup, gaýtalap gitmek.

ÜÇLEMEKLIK [üşlömöklük], *iş ady.* Üçlemek ýagdaýy.

ÜÇLEMEZLIK [üşlömözlük], *işl.* Üç bolup ýerine ýetirmezlik.

ÜÇLEŞMEK [üşlöşmök], *işl., gepl.d.* **1**. Bir işi üç bolup ýerine ýetirmek. *Hiç kim onuň ýanyna gelip, üçleşmegi teklip etmeýärdi.* **2**. Üç bolup arak içmek.

ÜÇLÜK [üşlük], *at.* **1**. Üçünji awtobus, trolleýbus ýa-da belli bir kesgitli ýoldan gatnaýan taksi. *Üçlük gowy gatnaýar.* **2**. Käbir zatlaryň ölçegini görkezýän san. *Üçlük galoş.* **3**. Mekdepde kanagatlanarly baha. *Beýannamadan üçlük alypdym.* 4. Oýnalýan kartyň üç güllüsi. *Üçlük kerpiç. Üçlük haç.*

ÜÇÖTEN [üçötön], *at.* Argajy üç gat edilip, tarada dokalýan mata.

ÜÇÜNJI [üçünjü], *san.* 3 sanyndan ýasalan tertip san.

◊ **Üçünji gün** *gepl.d.* Çarşenbe.

ÜÇÜNJILIK [üçünjülük], *at.* Dereje taýdan üçünji orunda bolmaklyk, eýelän orny boýunça üçünji ýerde durmaklyk. *Ýaryşda biziň bölümimiz üçünjiligi eýeledi.*

ÜÇÜRDIK [üçürdük], *at.* **1**. Ýüp, sapak işmegiň, bükdürmegiň bir görnüşi we onuň ady. *Bagtlylygyň üçürdik towunyň çözgüdi* ("Nesil"). **2**. Üç gat sapakdan işilen, bükdürilen sapak. **3**. Düýäniň ylgawynyň, çapuwynyň bir görnüşi.

ÜÇÜRDIKLEME [üçürdüklömö], *iş ady.* Üçürdiklemek ýagdaýy.

ÜÇÜRDIKLEMEK [üçürdüklömök], *işl.* **1**. Üç gat sapagy, ýüpi birikdirip işmek, bükdürmek. **2**. Oraz aýynyň her ongünlüginiň başky üç gününde agyz beklemek. **3**. Üçürdigine gitmek, çapmak (düýe hakynda). **4**. Atyň, düýäniň we ş. m. malyň iki öň aýagy we bir art aýagynyň aralaryny duşak, kössek bilen baglamak. *Atyň aýagyny üçürdikläp, otluk meýdana kowduk.* **5**. *göç. m.* Birine ýaranjaňlyk edip, hyzmatyna ylgamak. *Özünden pullurak hem gulluk wezipesi ulurak adamlary görende olaryň öňlerinde üçürdikläp, üzeňňisinden üç geçýär* (N. Pomma). **6**. *sport.* Bir bat alanyňda üç gezek bökmek. *Üçürdikläp bökmek.*

ÜÇÜRDIKLEMEKLIK [üçürdüklömöklük], *iş ady.* Üçürdiklemek ýagdaýy.

ÜÇÜRDIKLEMEZLIK [üçürdüklömözlük], *işl.* Üçürdiklemek hereketini amal etmezlik.

ÜÇÜRDIKLEŞMEK [üçürdüklöşmök], *işl.* Üçürdiklemäge kömek etmek; bilelikde üçürdiklemek.

ÜÇÜRDIKLETDIRMEK [üçürdüklötdürmök], *işl.* Üçürdikletmek işini başga birine etdirtmek.

ÜÇÜRDIKLETMEK [üçürdüklötmök], *işl.* Üçürdiklemek işini başga birine etdirmek. *Ol ýüpüni üçürdikledip egirtdi.*

ÜÇÜRDIKLEÝIŞ [üçürdüklöýüş], *iş ady.* Üçürdiklemek ýagdaýy.

ÜÇÜRDIKLÄBERMEK [üçürdüklä:vermek], *işl.* Üçürdikläp başlamak.

ÜÇÜRIN [üçürüýn], *köm. s., gepl. d., ser.* **Üçin.**

ÜÇÝAŞAR, *syp.* Uç ýaşan, üç ýaşynyň içindäki

perde kysmy bulaşyklyk. *Onuň gözüniň öňi ümez bolup dur.* **3**. *gepl.d.* Ümür.

ÜMEZLEME [ümözlömö], *iş ady.* Ümezlemek ýagdaýy.

ÜMEZLEMEK [ümözlömök], *işl.* **1**. Howada duman peýda bolmak, asmanyň ýüzüni duman, tot tutmak. **2**. Ümez sebäpli çala görünmek. *Dag uzaklardan ümezläp görünýär.* **3**. Gözüň öňi ümez bolmak. *Onuň gözi ümezläp gitdi*.

ÜMEZLEMEKLIK [ümözlömöklük], *iş ady.* Ümezlemek ýagdaýy.

ÜMEZLEMEZLIK [ümözlömözlük], *işl.* Ümez tutmazlyk.

ÜMEZLENMEK [ümözlönmök], *işl*. Ümez tutmak, ümez bilen örtülmek. *Gahardan ýaňa gözüniň öňi ümezlenip gitdi* (G. Kulyýew).

ÜMEZLEŞMEK [ümözlöşmök], *işl.* **1**. Howanyň ýüzüne ýuwaş-ýuwaşdan duman, tot ýaýramak, asmanyň ýüzüni ümez tutup başlamak. **2**. Gözüň öňüni gubar tutup ugramak, ümez bolup ugramak. *Şu görnüşi gözden geçiren soň, gözüniň öňi ümezleşip gitdi* (R. Gelenow).

ÜMEZLETMEK [ümözlötmök], *işl.* Ümez etmek, ümez tutdurmak. *Göze ilmez çaltlykdaky hereket netijesinde suwdan çykýan çalymtyk bug giň jaýyň içini ümezledip durdy* ("Edebiýat we sungat").

ÜMEZLEÝIŞ [ümözlöýüş], *iş ady.* Ümezlemek ýagdaýy.

ÜMEZLÄBERMEK [ümözlä:vermek], *işl*. Ümezläp başlamak.

ÜMEZLI [ümözlü], *syp.* **1**. Dumanly, totly (howa, asman hakynda). **2**. Gözüniň öňüni ümez tutan, ümez baglan. *Ümezli gözler.*

ÜMEZLILIK [ümözlülük], *at.* Ümezi barlyk, ümezli halda bolmaklyk.

ÜMEZSIZ [ümössüz], *syp*. Ümezi ýok, ümezi bolmadyk. *Bu gün howanyň ýüzi ümezsiz, ap-arassa.*

ÜMEZSIZLIK [ümössüzlük], *at.* Ümezi ýokluk, ümezsiz halda bolmaklyk, dumansyzlyk.

ÜMLEME [ümlömö], *iş ady.* Ümlemek hereketi.

ÜMLEMEK [ümlömök], *işl.* Üm bilen aňlatmak, üm bilen yşarat edip duýdurmak. *Göz ümledi, men düşdüm* (Mollanepes).

ÜMLEMEKLIK [ümlömöklük], *iş ady.* Ümlemek ýagdaýy.

ÜMLEMEZLIK [ümlömözlük], *işl*. Üm bilen duýdurmazlyk, yşarat etmezlik.

ÜMLEŞMEK [ümlöşmök], *işi* Biri bilen üm arkaly düşünişmek, biri-biriňe ümlemekj. *Olar nämedir bir zat barasynda göz ümleşip gepleşýärdiler* (N. Pomma).

ÜMLEÝIŞ [ümlöýüş], *iş ady.* Ümlemek ýagdaýy.

ÜMLÜK, *at, dil b.* Grammatikada: gönüden-göni bir zadyň täsiri, içki duýgy netijesinde aýdylýan üýtgemeýän söz. Meselem: *waý, wiý, wah we ş. m.*

ÜMMÜLDEŞMEK [ümmüllöşmök], *işl.* Biri bilen dostlukly ýagdaýda gürleşip oturmak. *Dostlar nämedir bir zat barada ümmüldeşip otyrdylar.*

ÜMMÜLMEZ [ümmülmez], *syp*. Ägirt giň, aňyrsy-bärsi görünmeýän, gözýetmez.

ÜMSÜM, *syp.* Sessiz-üýnsüz, sessiz, ýuwaş. *Sözüm aňlan ýok diýip , ümsüm oturma, Jahan giňdir, çendan bilen-de bardyr* (Magtymguly). *Ýok zatlary göwnüňe, Getirme-de ümsüm gez!* (B. Kerbabaýew).

ÜMSÜMJE [ümsümjö], *syp*. Sessiz-üýnsüzje, ýuwaşja (belli bir adama ýüzlenilip aýdylanda nygtaýjylyk, talap edijilik öwüşginine eýe bolýar). *Sen ümsümje otur. Ümsümje bol. Ümsümje çaga.*

ÜMSÜMLIK [ümsümlük], *at.* **1**. Sessiz-üýnsüzlik, ýuwaşlyk, sessizlik. *Bir hili düşnüksiz ümsümlik başlandy* (A. Gowşudow). **2**. Sessiz-üýnsüz asuda ýagdaý, parahatlyk, imi-salalyk, asudalyk. *Dükanyň içinde ümsümlik höküm sürýärdi* (A. Gowşudow).

◊ **Ümsümligi bozmak** asudalygy bozup, gürrüňe başlamak.

ÜMSÜMRÄK [ümsümürä:k], *syp*. Az-kem ümsüm, göräýmäge ümsüm, ümsüme ýakyn. *Ol daşyndan göräýmäge ümsümräkdir, emma etjegi içindedir.*

ÜMÜR, *at*. Bug bilen örtülen howa, duman gurşap alan tutuk howa, duman. *Ýagyşly, ýagmyrly, ümürli daglar, Siller senden gider, duman eglenmez* (Magtymguly). *Olar ylla diýersiň bahar pasly ýere çöken dumana, ümre meňzeýär* (G. Ezizow).

◊ **Ümürde ýöreýän ýaly etmek** düşnüksiz ýagdaýa salmak, alasarmyk ýagdaýda goýmak. *Sen meni ümürde ýörän ýaly etme-de, düşnükliräk aýt.*

ÜMÜRDUMAN [ümürduma:n], *at.* Dürli ýüpden owadan örülip, gotazlanyp, tüýnügiň çagarygyndan asylýan ýüp.

ÜMÜRLEME [ümürlömö], *iş ady.* Ümürlemek ýagdaýy.

ÜMÜRLEMEK [ümürlömök], *işl*. Howanyň ýüzüni ümür tutmak, duman gaplamak. *Bibat ýerde biten mymyk igdeler, Sen ümürläp galar bolduň, hoş imdi* (Seýdi).

ÜMÜRLEMEKLIK [ümürlömöklük], *iş ady.* Ümürlemek ýagdaýy.

ÜMÜRLENMEK [ümürlönmök], *işl.* Ümür bilen örtülmek.

ÜMÜRLEŞMEK [ümürlöşmök], *işl.* Ümür gelip başlamak, kem-kemden ümür tutmak. *Howa ertirden soň ümürleşip başlady.*

ÜMÜRLEÝIŞ [ümürlöýüş], *işl*. Ümürlemek ýagdaýy.

ÜMÜRLI [ümürlü], *syp.* Ümür tutup duran. *Howa ümürli, ýol görünmejek bolýar.*

ÜLŇÜLENMEK [ülňülönmök], *işl.* Biçmek üçin ülňä laýyk edilmek, belli bir şekile getirilmek. *Bu aýratyn matadan ülňülenip tikilen köýnek.*

ÜLŇÜLEŞDIRMEK [ülňülöşdürmök], *işl.* Hemmesini ülňüläp çykmak.

ÜLŇÜLEŞMEK [ülňülöşmök], *işl.* Ülňi boýunça biçmäge kömek etmek; bilelikde ülňülemek.

ÜLŇÜLETDIRMEK [ülňülötdürmök], *işl.* Ülňületmek işini başga birine etdirmek.

ÜLŇÜLETMEK [ülňülötmök], *işl.* Ülňülemek işini başga birine ýerine ýetirtmek.

ÜLŇÜLEÝIŞ [ülňülöýüş], *iş ady.*. Ülňülemek ýagdaýy.

ÜLŇÜLÄBERMEK [ülňülä:vermek], *işl.* Ülňi bilen biçip başlamak; ülňülemegi dowam etdirmek. *Biçjek jalbarlaryňy indi şeýt-de ülňüläber.*

ÜLŇÜLIK [ülňülük], *syp.* Ülňi, nusga etmek üçin ýaramly, ülňä, nusga ýaraýan, ülňä niýetlenen (zat, nusgalyk).

ÜLPET [ülpöt], *at, gepl.d.* Dost, ýoldaş, syrdaş, şepe. *Köňli gara bile bolmaňlar ülpet, Ýokar ondan dürli-dürli kesapat* (Magtymguly). *Ol şol bolgusyz göwnaçyklygyny eder-de, bir topar ülpetlerini yzyna tirkäp geler* (G. Ezizow).

ÜLPÜLDEME [ülpüllömö], *iş ady.* Ülpüldemek ýagdaýy.

ÜLPÜLDEMEK [ülpüllömök], *işl.* Ýele, sähelçe şemala ülp-ülp edip ýuwaşja galgamak. *Ýaşajyk otlar ülpüldäp otyr.*

ÜLPÜLDEMEKLIK [ülpüllömöklük], *iş ady.* Ülpüldemek ýagdaýy.

ÜLPÜLDEMEZLIK [ülpüllömözlük], *işl* Ülpüldäp oturmazlyk.

ÜLPÜLDEŞMEK [ülpüllöşmök], *işl.* Hemmesi köpçülikleýin ülpüldemek. *Maýsalar ülpüldeşip otyrlar.*

ÜLPÜLDETMEK [ülpüllötmök], *işl.* Ýuwaşja galgatmak. *Gök gowaça ülpüldedip pamygyn, Gozalardan sümeklerin sallady* (B. Kerbabaýew).

ÜLPÜLDEÝIŞ [ülpüllöýüş], *iş ady.* Ülpüldemek ýagdaýy.

ÜLPÜLDÄBERMEK [ülpüllä:vermek], *işl.* Ülpüldäp başlamak.

ÜLPÜLDI [ülpüllü], *at,* Çala öwüsgine, asuda şemala ülpüldäp öwşün atma.

ÜLÜŞ, *at.* **1**. Käbir ösümlikleriň hasylynyň iň kiçi bölejigi. *Gozalar ýetişende çaňňalaklar açylýar, pagta ülüşleri gowy çöşlenýär.* **2**. Bölek. *Aýdymy arzuwlap ýören ýigidiň ýürek arzuwynyň bir ülşüni amala aşyrmaga mümkinçilik döredi* ("Edebiýat we sungat").

ÜLÜŞLEME [ülüşlömö], *iş ady.* Ülüşlemek işi.

ÜLÜŞLEMEK [ülüşlömök], *işl.* Ülüşlere bölmek, paýlamak.

ÜLÜŞLENMEK [ülüşlönmök], *işl.* Ülüşlere bölünmek.

ÜLÜŞLETMEK [ülüşlötmök], *işl.* Başga birine ülüşlere böldürmek.

ÜLÜŞLEMEKLIK [ülüşlömöklük], *iş ady.* Ülüşlemek ýagdaýy.

ÜLÜŞLEMEZLIK [ülüşlömözlük], *işl.* Böleklere, ülüşlere bölmezlik.

ÜLÜŞLEÝIŞ [ülüşlöýüş], *iş ady.* Ülüşlemek ýagdaýy.

ÜLWEN [ülwön], *at.* Itüzümler maşgalasyna degişli ýogyn baldakly ikiýyllyk otjumak ösümlik.

ÜM, *at.* Bir zady ýaşyryn duýdurmak üçin edilýän göz, ýüz hereketi, yşarat, ümleme. *Aýna tördäki ýorgany üm bilen görkezdi* (S. Myradow).

◊ **Üm bilmez** hiç zada doly düşünmeýän, ýaş, gögele, tejribesiz. *Duşdum üm bilmez nadana, Bir gadrym bilen islärin* (Magtymguly). *Üm bilmez çagadyň, bütin dünýäni Suw-sil alaýsa-da habaryň ýokdy* (K. Gurbannepesow). **Ümi alyşmak** biri bilen häsiýetiň deň gelmek, gepiň, gürrüňiň alşyp gitmek.

ÜMAŞAK [ümaşa:k]: **ümaşak adam** jemgyýetdäki ornuna garamazdan, özüni pes pälli alyp barýan. *Tümmege ýaplanyp ýatan ümaşak, murtlak bir ýigit dikelip oturdy* (B. Kerbabaýew).

ÜMDÜZINE [ümdüzünö]: **ümdüzine tutdurmak (gaçmak)** yzyňa garaman gaçmak, gaty daşa gaçmak, bir tarapa baka gaty ylgap gitmek. *Ol ondan-oňa selpäp, aňy aşan sygyrlaryň birini gaýtarsa, beýlekisi ümdüzine tutdurýardy* (B. Kerbabaýew).

ÜME [ümö], *at.* Durmuşa çykjak gyzyň eşiklerini tikmek üçin gyz-gelinleriň ýowar şekilli ýygnanyşygy. *Aý geçip, ýyl geçip, gyz dokuz-on ýaşyna bardy, bir gün goňşulary üme etdi* ("Türkmen halk ertekileri").

ÜMEÇI [ümöçü], *at.* Ümä gatnaşyjy. *Sapak çekilen ýigit hem ümeçi gelin-gyzlara bir zat bagyşlamaga borçly bolardy* (A. Gowşudow).

ÜMEDEKLEME [ümödöklömö], *iş ady.* Ümedeklemek ýagdaýy.

ÜMEDEKLEMEK [ümödöklömök], *işl.* Aşak eglip ýöremek, ýapyrylyp ýöräp barmak.

ÜMEDEKLEŞMEK [ümödöklöşmök], *işL* Birnäçe bolup eglip ýöremek. *Çagalar görünmejek bolup, ümedekleşip barýan ekenler.*

ÜMEDEKLETMEK [ümödöklötmök], *işl.* Ümedekläp ýörär ýaly etmek.

ÜMEDEKLEÝIŞ [ümödöklöýüş], *iş ady.* Ümedeklemek ýagdaýy.

ÜMEDEKLÄBERMEK [ümödöklä:vermek], *işl,* Ümedekläp başlamak.

ÜMEZ [ümöz], *at.* **1**. Howanyň ýüzüni tutýan ýukajyk tozan, duman, tot. *Onuň görejiniň agy-garasy tapyşyp, görejiniň öňüni buz reňkli ümez aldy* (B. Kerbabaýew). **2**. Gözüň görmek ukybyny peseldýän

ÜPÜL-SÜPÜL, *syp.* Giň, uzyn, sallam-sajak (geýim hakynda). *Üpül-süpül geýim.*

ÜPÜR-ÇÜPÜR, *at, ser.* **Üpür-süpür**.

ÜPÜRJIK, *at.* Matanyň ýüzündäki we gyralaryndaky çykyşyp duran sapaklar, ürpük, übtük uçlary, üpür-çüpürler. *Ýüzi üpürjik mata.*

ÜPÜRJIKLI, *syp.* Ýüzünde we gyrasynda üpürjigi bar bolan.

ÜPÜRJIKLIRÄK [üpürjiklirä:k], *syp.* Birneme üpürjikli, azda-kände üpürjikli.

ÜPÜRJIKSIZ, *syp.* Üpürjigi ýok, üpürjigi bolmadyk.

ÜPÜR-SÜPÜR, *at.* **1**. Ýüzi endigan däl, üpürjikli, üpür-çüpür. **2**. Taşlandy, zyňyndy, gyryndy (ýüp, pagta, köne-küşül we ş. m.).

ÜRÇ: ürç etmek bir işi irmän-ýadaman etmek, bir işi höwes bilen ýerine ýetirmek, bir işe yhlasly daraşmak. *Onuň eserleri ähli okyjylaryň ürç edip okaýan eserlerine öwrüldi.*

ÜRE, *at, fiz.* **1**. Misiň galaýy we sink bilen birlikdäki ergini, gurşuna meňzeş çal metal. **2**. Gurşun, galaýy we gaýry metallar eredilýän gap. **3**. Gurşun, galaýy eredilenden soňky galan hapasy.

ÜREMEK, *işl.*, *ýerli g.* Çüýremek.

ÜRGÜN: ürgün çäge kwarsyň ýa-da başga bir gaty mineralyň biri-birine ýelmeşmeýän örän owunjak dänejikleri. *Ýyljak ürgün çägäniň endama ýakymly täsirinden otuz minutlap lezzet almak mümkin* ("Saglyk"). *Herrikgalanyň gaýrasynda ýerleşýän Sarykölüň ürgün çägesini gysymyňa gysyp saklap bolmaýar, şoňa görä-de irki döwürlerde çäge depeleriniň üstünde düme garpyz lar gowy biter eken.*

ÜRJEME, *iş ady.* Ürjemek ýagdaýy.

ÜRJEMEK, *işl.* Hereketi artmak, gatnawy köpelmek; güýjemek, gazaplaşmak.

ÜRJEMEKLIK, *iş ady.* Ürjemek ýagdaýy.

ÜRJEMEZLIK, *işl.* Güýjemezlik, gazaplaşmazlyk.

ÜRJÄBERMEK [ürjä:bermek], *işl.* Ürjäp başlamak.

ÜRKEK [ürkök], *syp.* Sähelçe zada tisginip duran, sähelçe zatdan ürküp duran, garaçy (mal hakynda). *Ürkek mal.*

ÜRKEKLIK [ürköklük], *at.* Ürkek ýagdaýynda bolmaklyk, ürkek bolmaklyk.

ÜRKME [ürkmö], *iş ady.* Ürkmek ýagdaýy.

ÜRKMEK [ürkmök], *işl.* Bir zatdan gorkup, üşerilip yza tesmek, tisginip gaçmak (mal hakynda). *At ürken ýerinden, är gorkan ýerinden* (Nakyl). *Bakgallaryň ürküp boşanan ýabylary bazaryň içinde iki baka daýyrdaşýardylar* ("Görogly").

ÜRKMEKLIK [ürkmöklük], *iş ady.* Ürkmek ýagdaýy.

ÜRKMEZLIK [ürkmözlük], *işl.* Ürküp durmazlyk.

ÜRKÜBERMEK [ürküvermek], *işl.* Ürküp başlamak.

ÜRKÜÇ, *at.* Balygyň arkasyndaky ýüzgüji.

ÜRKÜŞ, *iş ady.* Ürkmek ýagdaýy.

ÜRKÜŞMEK [ürküşmök], *işl.* Birnäçe ýa-da köp bolup ürkmek. *Garkyldaşyp gazlar, ürküşip sona, Näge suw çaýkansa, kölden aýypdyr* (Halk aýdymyndan).

ÜRKÜZIBERMEK [ürküzüvermek], *işl.* Ürküzip başlamak.

ÜRKÜZILMEK [ürküzülmök], *işl.* Biri ýa-da bir zat tarapyndan gorkuzylmak, tisgindirilmek, yza tesdirilmek. *Ürküzilen düýe patyrdyklap gitdi.*

ÜRKÜZMEK [ürküzmök], *işl.* **1**. Bir zatdan ürker ýaly etmek. *Sary çekirtgäni ölüm bilen gorkuzmak, takyrdy bilen ürküzmek-de mümkin däldi* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Özüňden çetleşdirmek, daşlaşdyrmak.

ÜRKÜZMEZLIK [ürküzmözlük], *işl.* Ürküzmek hereketini etmezlik.

ÜRPEK [ürpök], *at.* Ýagyş sepeländen soňra gumuň, çägäniň ýüzünde emele gelýän gyrpak. *Ürpek gum.*

ÜSGÜLEWÜK [üsğülöwük], *at.* Dem alyş agzalarynyň sowuklamagy sebäpli wagtal-wagtal zarply çykýan ses.

ÜSGÜRIBERMEK [üsğürüvermek], *işl.* Üsgürip başlamak.

ÜSGÜRINJIREMEK [üsğürünjürömök], *işl.* Çalaja üsgürinmek, bogazyňy arçamak. *Ol rahatsyzlyk bilen üsgürinjiredi* (A. Gowşudow).

ÜSGÜRINMEK [üsğürünmök], *işl.* Bogazyňy arassalamak üçin üsgürmek. *Gapylarynyň ýanynda üsgürinen bolup, işigi açdym-da, salam berip, öýe girdim* ("Edebiýat we sungat").

ÜSGÜRIP-ASGYRMAK [üsğürüv-asğyrmak], *işl.* Üsgürmek we asgyrmak.

ÜSGÜRIŞ [üsğürüº], *iş ady.* Üsgürmek ýagdaýy.

ÜSGÜRME [üsğürmö], *iş ady.* Üsgürmek ýagdaýy.

ÜSGÜRMEK [üsğürmök], *işl.* Dem alyş ýollarynyň kesellemegi sebäpli demiň tutulyp döreýän gyryljyk ses. *Ikinjisi ýigitdi, emma sojaýardy, hasylaýardy we üsgürýärdi* (A. Gowşudow). *Mydam ysgynsyz üsgürýär, Der gelerdi gijelerne* (Ç. Aşyrow).

ÜSGÜRMEKLIK [üsğürmöklük], *iş ady.* Üsgürmek ýagdaýy.

ÜSGÜRMEZLIK [üsğürmözlük], *işl.* Üsgürmän saklanmaklyk, üsgülewügiň tutmazlyk.

ÜSGÜRTMEK [üsğürtmök] *işl.* Üsgürer ýaly etmek, üsgülewügini tutdurmak.

ÜSSE [üssö], *at.* Bir zat satyn alnanda bahasynyň üstüne berilýän artykmaç pul. *Gel, sagadymyzy çalşaly, näçe diýseň üsse bereýin! Ol aýakgabyny üsse berip alypdyr.*

ÜMÜRLIK [ümürlük], *at.* Umürli howa. *Ümürlükde maşyn sürmek kyn bolýar.*

ÜMÜRLIRÄK [ümürlürä:k], *syp.* Birneme ümürli, azda-kände ümürli.

ÜMÜRSIN [ümürsün], *syp.* Gür gögeren, bol biten, juda köp ösüp oturan. *Ol ýerden beýleräkde agynara çägesi, inere güzeri, aňyrrakda bolsa ümürsin oty bardy* (N. Atdaýew).

ÜMÜRSIZ [ümürsüz], *syp.* Ümür bilen örtülmedik, ümri ýok. *Howa ümürsiz, arkaýyn maşynly gidibermeli.*

ÜMÜŞ : ümüş mal guzusy, owlagy we s. m. ölen mal, dowar.

ÜMÜŞ-TAMYŞ, *at.* Agşam garaňky düşüp başlan ýa-da daň saz berip başlan wagty, alagaraňky.

ÜMÜŞ-TAMYŞLYK, *at.* Ümüş-tamyş wagty, alagaraňkylyk. *Rejep ümüş-tamyşlykda onuň Keýikdigini tanady* (B. Gulow).

ÜMZÜK, *at.* Hereket, iş depgini. *Zähmet bilen jogap bermegi maksat edinýänleriň ümzügi öňe* ("Türkmenistan").

◊ **Ümzük atmak** bat bilen öňe omzamak. *Owlajyk aýaklaryna galjak bolup delminýärdi, bize ümzük atýardy* ("Edebiýat we sungat").

ÜNDELMEK [ünnölmök], *işl.* Bir ugra gönükdirilmek.

ÜNDEME [ünnömö], *iş ady.* Ündemek ýagdaýy.

ÜNDEMEK [ünnömök], *işl.* **1**. Bir işi etmäge çagyrmak, ynandyrjak bolmak. **2**. Maslahat bermek, öwüt-nesihat etmek, nesihat bermek, ündew etmek.

ÜNDEMEKLIK [ünnömöklük], *iş ady.* Ündemek ýagdaýy.

ÜNDEMEZLIK [ünnömözlük], *işl.* Ündew etmezlik.

ÜNDEŞMEK [ünnöşmök], *işl.* Birnäçe ýa-da köp bolup ündemek.

ÜNDETMEK [ünnötmök], *işl.* Ündemek işini başga etdirmek.

ÜNDEW [ünnöw], *at.* Maslahat, öwüt, nesihat, tabşyryk, pent.

ÜNDEWÇI [ünnöwçü], *at.* Öwüt-nesihat beriji, maslahat beriji, tabşyryjy.

ÜNDEÝIŞ [ünnöýüş], *işl.* Ündemek ýagdaýy.

ÜNDÄBERMEK [ünnä:vermek], *işl.* Ündäp başlamak.

ÜNJI [ünjü], *at.* Alada-gaýgy zerarly ynjalyksyzlyk, ynjalyk bermeýän pikir, alada.

◊ **Ünji etmek** alada batmak, iňkise gitmek, ynjalykdan aýrylmak.

ÜNJI-ALADA [ünj(ü)-alada], *at, ser.* **Ünji.** *Ol ünji-aladasyny bir bada ýadyndan çykardy.*

ÜNJI-AZAR [ünj(ü)-aza:r], *at, ser.* **Ünji.** *Gulpagyn tasadyp, ünji-azarsyz, Aýlar bökjeklänin saldy ýadyna* (B. Kerbabaýew).

ÜNJÜLENMEK [ünjülönmök], *işl.* Gaýgy-alada batmak.

ÜNJÜLI [ünjülü], *syp.* Ünjüsi bolan. *Birden ýagtylandy ünjüli ýüzi, Ýatdy howsalasy, ynjaldy özi* (A. Kekilow).

ÜNJÜSIZ [ünjüsüz], *syp.* Ünjüsi ýok, ünjüsi bolmadyk. *Ünjüsiz adam .*

ÜNS [ünüs], *at.* Bir zada gönükdirilen dykgat, bir zat barada edilýän oý, pikir, alada. *Ol barmaklaryny basyp, galdyryp, üns bilen sanady* (B. Kerbabaýew).

◊ **Üns bermek** bir zada pikir bermek, dykgat bilen nazar salmak, bir zadyň aladasyny etmek. *Sen onuň gürrüňlerini pugta üns berip diňle hem-de paýhas eleginden elemegi başar* (G. Seýitmädow). **Ünsüni çekmek 1)** biriniň pikirini, dykgatyny bir zada gönükdirmek, birini bir zat gyzyklandyrmak. **2)** bir zat uçin alada etmek, bir zadyň ugrunda çalyşmak. *Häzir biziň ähli ünsümiz şu işe çekildi.*

ÜNSLI [ünüslü], *syp.* Her bir zada üns berýän, dykgatly. *Jumanyň gürrüňini çagalaryň hemmesi örän ünsli diňlediler* (N. Geldiýew). *Onuň sözüni ünsli diňleýşi hemmeleriň ünsüni özüne çekdi* ("Türkmenistan").

ÜNSLÜLIK [ünüslülük], *at.* Her bir zada üns berijilik, dykgatlylyk.

ÜNSSÜZ [ünüssüz], *syp.* Hiç bir zada üns bermeýän, ünsüni jemlemeýän, dykgatsyz.

ÜNSSÜZLIK [ünüssüzlük], *at.* Hiç bir zada üns bermezlik, ünsi jemlemezlik, dykgatsyzlyk.

ÜNTÜŞIK [üntüşük], *at.* Oý-pikir, üns. *Onuň bar üntüşigi ýazýan zadyndady.*

◊ **Üntüşigini dikmek** bar ünsüni bir zada jemlemek, bileni-biteni bir zat bolmak. *Onuň bar üntüşigini dikýän zady - nireden näme gazanyp bolarka?*

ÜŇÜRS, *at.* Bir zady almaly bolanda saklanyp bilmezlik gylygy. *Onuň üňürsi ýokdur, höjür-kerem etseň, barsyny iýer oturyberer.*

ÜŇÜZ, *at.* Akabanyň galdyran sudury, yzy galan derýa ugry.

◊ **Üňüz ýaly** köp süýt berýän, süýtli (sygyr hakynda). *Uzyn boýuň gamyşdan, Sakak bagyň kümüşden, Köp süýt sagar ejesi, Üňüz ýaly gäwmişden* (Hüwdi).

ÜPJÜN, *syp.* Hemme zady ýerbe-ýer, hiç bir zada mätäç bolmadyk, maddy hal-ýagdaýy oňat, ýeterlik derejede bolan.

◊ **Üpjün bolmak** hemme zady ýerli-ýerinde bolmak, gerekli zatlaryň hemmesi bolmak. … **Üpjün etmek** gerekli zatlaryny tapyp bermek.

ÜPJÜNÇILIK [üpjünçülük], *at, ser.* **Üpjünlik**. *Çig mal bilen üpjünçilik meselesi hem oňat ýola goýulýar.*

ÜPJÜNLIK [üpjünlük], *at.* Üpjün ýagdaýda bolmaklyk, üpjünçilik.

gorkup, çekinip seretmek; gulak asmak. *Eýesini ysgap duran, at üşerdi* (Ç. Aşyrow).

ÜŞERMEKLIK [üşörmöklük], *iş ady.* Üşermek ýagdaýy.

ÜŞERMEZLIK [üşörmözlük], *iş ady.* Üşerip seretmezlik.

ÜŞERTMEK [üşörtmök], *işl.* Bir zada geň galyp, gorkup, çekinip seretmek, diňşirgenmek, howatyr edip seretmek, çiňerilip seretmek. *Hasasyna söýenen goja gözlerini üşerdip seretdi, emma salam beren oglany saýgaryp bilmän: - Kimdi bu?- diýip sorady* (B. Kerbabaýew).

ÜŞETME [üşötmö], *iş ady.* Üşetmek ýagdaýy.

ÜŞETMEK [üşötmök], *işl.* Biriniň üşemegine sebäp bolmak. *Yssylatman, üşetmän, Gujagyna alsady* (B. Kerbabaýew).

ÜŞETMEKLIK [üşötmöklük], *iş ady.* Üşetmek ýagdaýy.

ÜŞETMEZLIK [üşötmözlük], *işl.* Üşetmän saklamaklyk.

ÜŞGI [ü°ğü], *at.* Agaç, demir deşmek üçin, şonuň ýaly-da metalyň ýüzüni oýmak üçin şallakynyň agzyna ötürilýän buraw görnüşli enjam.

ÜŞÜDIŞ [üşüdüş], *iş ady.* Üşütmek ýagdaýy.

ÜŞÜK, *at.* Duýgurlyk, aň, akyl; üns, dykgat. *Gepe kimler düşünmeýär, üşügiň bolsa üme düş* (B. Kerbabaýew).

ÜŞÜKLI [üşüklü], *syp.* Ünsli, aňly, dykgatly.

ÜŞÜKLILIK [üşüklülük], *at.* Üşügi barlyk, üşükli bolmaklyk. *Onuň üşükliligi tapylgysyz zat-da.*

ÜŞÜKSIZ [üşüksüz], *syp.* Ünssüz, aňsyz, duýgur däl. *Hyzmatkärleriň üşüksizligine gaharlanan şa Hudaýberdä sakçylyk eden iki ýigide azgyryldy* (S. Myradow).

ÜŞÜTME [üşütmö] **1**. *iş ady.* Üşütmek ýagdaýy. **2**. Üşüdip gagşadýan kesel.

ÜŞÜTMEK [üşütmök], *işl.* Näsaglyk sebäpli bedeniň sowap gagşamak, sandyramak, titremek. *Mähriniň ini çümşüldäp, bir hili üşüdýän ýaly boldy* (A. Gowşudow).

ÜŞÜTMEKLIK [üşütmöklük], *iş ady.* Üşütmek ýagdaýy.

ÜŞÜTMEZLIK [üşütmözlük], *işl.* Üşäp näsaglamazlyk.

ÜTDÜRMEK [ütdürmök], *işl.* **1**. Ütmek işini başga birine etdirmek. *Kellebaşaýagy ütdürmek.* **2**. *göç.m.* Hakyňy birine iýdirmek, almaly hakyň bir bölegini gidermek.

ÜTDÜRMEZLIK [ütdürmözlük], *işl.* **1**. Ütmek işini başga birine etdirmezlik. *Soňundan igenjek bolsaň, kellebaşaýagy maňa ütdürme.* **2**. *göç.m.* Hakyňy gidermezlik.

ÜTELGI [ütölğü], *at.* Laçynlar maşgalasyndan eldeki edilip awa salynýan guş. *Mydam garlydyr başlary, Ütelgi laçyn guşlary* (Kätibi).

ÜTME [ütmö], *iş ady.* Ütmek işi.

ÜTMEK [ütmök], *işl.* **1**. Kellebaşaýak, guş we ş. m. tüýüni, ýelegini ýolup, oda çawlap arassalamak. **2**. *gepl. d., göç. m.* Biriniň hakyny iýmek, birini aldap çürkemek.

ÜTMEKLIK [ütmöklük], *iş ady.* Ütmek ýagdaýy.

ÜTMEZLIK [ütmözlük], *işl.* Ütüp, ýolup, ýelegini, tüýüni aýyrmazlyk.

ÜTÜBERMEK [ütüvermek], *işl.* Ütüp başlamak.

ÜTÜJI [ütüjü], *at, gepl. d.* Kesekiniň hakyny iýiji, aldaýjy, ýolujy, çürkeýji.

ÜTÜK I, *at.* Matanyň, geýimleriň ýygyrdyny düzlemek, ýazmak üçin gyzdyrylyp ulanylýan enjam. *Onuň eginbaşy mydama ýap-ýaňyja ütügiň astyndan çykan ýalydy* (A. Gelenow).

ÜTÜK II, *syp., gepl.d.* Tüýi, ýelegi ütülen, düşen. *Olaryň bir ütük towugy we altyn ýumurtgajygy bar eken* (N. Pomma).

ÜTÜKLEME [ütüklömö], *iş ady.* Ütüklemek işi.

ÜTÜKLEMEK [ütüklömök], *işl.* Matanyň, geýimiň we ş. m. ýygyrdyny ýazmak üçin üstünden ütük çekmek, ütük ýöretmek. *Eje, meniň iň oňat görýän köýnegim bilen jalbyrymy ütükläweri!* (A. Nazarow).

ÜTÜKLEMEKLIK [ütüklömöklük], *iş ady.* Ütüklemek ýagdaýy.

ÜTÜKLEMEZLIK [ütüklömözlük], *işl.* Ütük etmezlik.

ÜTÜKLENMEK [ütüklönmök], *işl.* Üstünden ütük ýöredilip, ýygyrdy ýazylmak. *Ýagşymyrat ütüklenen geýimlerini geýdi* (B. Seýtäkow).

ÜTÜKLEŞDIRMEK [ütüklöşdürmök], *işl.* Mata, geýim we ş. m. zatlary bir ýanyndan ütükläp çykmak. *Geýimleriňi ütükleşdirmek.*

ÜTÜKLEŞMEK [ütüklöşmök], *işl.* Ütüklemäge kömekleşmek; bilelikde ütüklemek.

ÜTÜKLETDIRMEK [ütüklötdürmök], *işl., ser.* **Ütükletmek**.

ÜTÜKLETMEK [ütüklötmök], *işl.* Ütüklemek işini başga birine etdirmek. *Geýimlerimi Gülälege ütükletdim.*

ÜTÜKLEÝIŞ [ütüklöýüş], *iş ady.* Ütüklemek işi.

ÜTÜKLÄBERMEK [ütüklä:vermek], *işl.* Ütükläp başlamak.

ÜTÜKLI [ütüklü], *syp.* Ütük ýöredilip, ýygyrdy ýazylan.

ÜTÜKSIZ [ütüksüz], *syp.* Ütük çekilmedik, ütük edilmedik, ütük ýöredilmedik, basylmadyk, ýygyrt-ýygyrt, epin-epin. *Ütüksiz darja jalbary, Ediljek egri dyzyndan* (Ç. Aşyrow).

ÜTÜLGI [ütülğü], *syp.* Ütülen, ýelegi ütülip aýrylan. *Ütülgi jüýje.*

ÜSSELEŞMEK [üssölöşmök], *işl.* Söwda-satykda birinden üsse almak ýa birine üsse bermek. *Başa-baş çalyşmasaňyz, üsseleşäýiň!*

ÜST, *at.* Bir zadyň ýokarsy, ýokary tarapy, ýokary ýüzi (*üst* sözi ilki degişlilik (şahs) goşulmalaryny, soň düşüm goşulmalaryny kabul edip ulanylýar). *Tamyň üsti. Halynyň üstünde.*

◊ **Üsti açylmak** aýan bolmak, äşgär bolmak, ýüze çykmak, bilinmek. **Üstünde işlemek** haýsydyr bir mesele barada iş alyp barmak. **Üstünden barmak** bir zada sezewar bolmak, gabat gelmek, duçar bolmak. *Gidip barýarkalar, bir üsti guýrukly gapanyň üstünden barýarlar* (Halk ertekisinden). **Üstünden dökülmek** *ser.* **Üstünden düşmek** birine azar bermek, birini yzarlamak, bahana aramak, üstünden dökülmek. **Üstünden gülmek (güldürmek)** birini ýaňsa almak, birini kemsitmek, äsgermezçilik etmek. .**Üstünden eltmek** bir zada sezewar etmek, duçar etmek, uçratmak, sataşdyrmak. **Üstünden sowuk suw guýlan ýaly bolmak** duýdansyz bir zatdan gorkmak, eýmenmek, tisginmek, sussuň basylmak. **Üstüne almak** bir işi etmäge boýun bolmak, bir işi boýun almak. **Üstüne almak** bir işi etmäge boýun bolmak, bir işi boýun almak. **Üstüne atmak** birine bir işi ýerine ýetirmegi tabşyrmak, buýurmak. **Üstüne barmak** biriniň ýanyna barmak, öýüne barmak. **Üstüne çişmek** birine haýbat atmak, gygyrmak, heňkirmek, dazarylmak. **Üstüne gygyrmak** birine haýbat atmak, heňkirmek, dazarylmak. **Üstüne ýüklemek 1)** birine bir işi ýerine ýetirmegi tabşyrmak, buýurmak. **2)** günäni biriniň ýa-da bir zadyň üstüne atmak, nähak ýerden birini günälemek. **Üstüni basyrmak 1)** bir zadyň üstüni mata, keçe we ş.m. bilen örtmek. **2)** syry, kemçiligi, günäni, ýalňyşlygy we. ş.m. gizletmek, ýaşyrtmak. **Üstüni dolmak** *ser*. **Üstüni ýetirmek**. **Üstüni gara basdyrmak** gorkunç düýşler görmek, basyrganmak (*ser*. **Gara basmak**). **Üstüni ýetirmek** ýetmeýän zadyň üstüni doldurmak, üstüne goşmak.

ÜSTAŞYR [üssa:şyr], *hal.* **1**. Biriniň ýa-da bir zadyň üstünden, ýokarsyndan, depesinden (geçýän, geçirilýan zatlar hakynda). *Äýneginiň üstaşyr bolsa, assyrynlyk bilen myhmanyň özüni synlady* (T. Gurbanow). *Ala gözüni haýpy gelijilikli gyrpyldadyp, adamlaryň üstaşyr nirädir daşlara dikdi* (Ý. Mämmediýew). **2**.*göç.m.* Sala salman, geňeşmän, habarly etmän. *Ol başlykdan üstaşyr arza gidipdir.*

ÜST-BAŞ [üst-baş], *at*. Geýim-gejim, daşky eşik, üstki geýim. *Ol üst-başyna endigan timar berşi ýaly, içerini hem yhlas bilen arassa saklaýardy* (G. Kulyýew).

ÜSTESINE [üssösünö], *giriş s.* **1**. Ýene-de, ýene, ondan hem beter, gaýta, ondan başga-da. *Üstesine-de howa diýseň yssydy.* **2**. *ser.* **Üsse**.

ÜSTI-ÜSTÜNE [üssü-üssünö], *hal.* **1**. Biri-biriniň üstüne, gat-gat, gatbar-gatbar. *Üsti-üstüne ýazylan düşekler* **2**. Yzly-yzyna, bassyr-bassyr, üznüksiz. *Şowsuzlyk üsti-üstüne boldy.*

ÜSTKI [üstkü], *syp*. Üstünde duran, üstünde ýerleşýän, ýokarsynda duran, daşky. *Ol öýden çykar-çykmaz üstki eşiklerine serenjam berdi.*

ÜSTÜN [üssün]: **üstün gelmek** *ser.* **Üstün çykmak**. **Üstün çykmak** ýeňiji bolmak, ökde gelmek, ezber gelmek, basmak.

ÜSTÜNLIK [üssünlük] **I**, *at.* Işde, okuwda we ş. m. gazanylýan ýeňiş; şowlulyk.

ÜSTÜNLIK [üssünlük] **II**, *at.* Odun, ot ýaly zatlar düýä, eşege ýüklenende, iki ýan astynlygyň üstünden goýulýan üýşmek ot, odun.

ÜSTÜNLIK [üssünlük] **III**, *at, gepl.d.* Degirmen daşynyň ýokarkysy. *Astynlygyny-da, üstünligini-de dişesin.*

ÜŞBU, *çal., ser.***Uşbu**. *Açyldy zemin lälesi, Üşbu dünýä reýhan bu gün* (Magtymguly). *Nepes diýer, hijriňden köýdüm üşbu zamana, Eý gözel, sen dek gözel gelermi bu jahana* (Mollanepes).

ÜŞEK [üşök], *syp*. Sowuga çydamsyz, sähelçe sowuga dözümsiz, üşegen. *Ol gaty üşekdir.*

ÜŞEKLIK [üşöklük], *at.* Sowuga çydamsyzlyk, sähelçe sowuga dözümsizlik, üşegenlik.

ÜŞEME [üşömö], *iş ady.* Üşemek ýagdaýy.

ÜŞEMEK [üşömök], *işl.* **1**. Sowuga çydamsyz bolmak, sowuk howa bedeniňe täsir etmek. *Onuň elleri üşäp, duluklary nar ýaly gyzarypdyr* (A. Durdyýew). **2**. Sowuklamak, sowuk howanyň öte täsiri netijesinde ýoňlamak. *Görýärin welin siz gaty üşäpsiňiz öýdýän* (A. Gowşudow).

ÜŞEMEKLIK [üşömöklük], *iş ady.* Üşemek ýagdaýy.

ÜŞEMEZLIK [üşömözlük], *işl.* Sowuk howa bedene täsir etmezlik.

ÜŞERIBERMEK [üşörüvermek**],** *işl.* Üşerilip başlamak.

ÜŞERILIŞMEK [üşörülüşmök], *işl.* Bir zada geňirgenişmek, haýran galyp seredişmek. *Oturanlaryň bary ileri-ileri omzap üşerilişdiler* ("Edebiýat we sungat").

ÜŞERILMEK [üşörülmök], *işl.* Haýsy-da bolsa bir zada geň galyp, geňirgäp seredilmek. *Eger olar keýik bolsa, Çerkeziň duranyny görüp, sakga durardylar, oňa bakan üşerilerdiler* (B. Kerbabaýew).

ÜŞERIŞ [üşörüş], *iş ady.* Üşermek ýagdaýy.

ÜŞERIŞMEK [üşörüşmök], *işl.* Birnäçe bolup geňirgenip seretmek.*Köçeden barýanlar allaniçigsi üşerişdiler* (B. Kerbabaýew).

ÜŞERME [üşörmö], *iş ady.* Üşermek ýagdaýy.

ÜŞERMEK [üşörmök], *işl.* Bir zada geň galyp,

ÜÝRMEKLIK [üýrmöklük], *iş ady.* Üýrmek ýagdaýy.

ÜÝRMEZLIK [üýrmözlük], *işl.* Üýrüp durmazlyk.

ÜÝRÜBERMEK [üýrüvermek], *işl.* Üýrüp başlamak.

ÜÝRÜŞ, *iş ady.* Üýrmek ýagdaýy.

ÜÝRÜŞMEK [üýrüşmök], *işl.* Köp bolup üýrmek, bilelikde üýrmek. *Itler ýabşynyp-ýabşynyp üýrüşýärdiler* (Ý. Mämmediýew).

ÜÝŞENDIRIJI [üýşönnürüjü], *syp.* Sussuňy basyjy, çekindiriji, ätiýaç etdiriji. *Üýşendiriji ses.*

ÜÝŞENDIRMEK [üýşönnürmök], *işl.* Birini birneme çekindirmek, gorkuzmak, ätiýaç etdirmek.

ÜÝŞENIŞMEK [üýşönüşmök], *işl.* Birden köp bolup bilelikde üýşenmek.

ÜÝŞENIBERMEK [üýşönüvermek], *işl.* Üýşenip başlamak.

ÜÝŞENME [üýşönmö], *iş ady.* Üýşenmek ýagdaýy.

ÜÝŞENMEK [üýşönmök], *işl.* Birinden sussuň basylmak, ätiýaç etmek, çekinmek, birneme gorkmak. *Bir sözüm bar, diýe bilmen üýşene, Aýdaýynmy, aýtmaýynmy, ne diýr sen?* (“Saýatly – Hemra”). *Bir zatdan üýşenen ýaly, endamym jümşüldäp gitdi* (“Edebiýat we sungat”).

ÜÝŞENMEKLIK [üýşönmöklük], *iş ady.* Üýşenmek ýagdaýy.

ÜÝŞENMEZLIK [üýşönmözlük], *işl.* Çekinmezlik, gorky döremezlik.

ÜÝŞME [üýşmö] **I**, *iş ady.* Üýşmek ýagdaýy.

ÜÝŞME [üýşmö] **II**, *iş ady.* Üýşmek, toplanmak hereketi.

ÜÝŞMEK [üýşmök] **I**, *at.* **1**. Üýşürilip goýlan zat. *Ine, ummasyz pagta harmany, biz muňa ak altynyň üýşmegi diýýäris* (“Edebiýat we sungat”). **2**. *gepl.d., ser.* **Üýşmek**. *Beýle ýandaky üýşmekde ýaşulularyň, ýaş-ýeleňleriň gürrüňi gidýärdi* (R. Gelenow).

ÜÝŞMEK [üýşmök] **II**, *işl.* Bir ýere ýygnanmak, bir ýere jemlenmek, topar bolup durmak, toplanmak.

ÜÝŞMEKLIK [üýşmöklük] **I**, **II**. *iş ady.* Üýşmek ýagdaýy.

ÜÝŞMEK-ÜÝŞMEK [üýşmök-üýşmök], *syp.* Birnäçe üýşmekden ybarat bolan, köp üýşmek bolup duran, topbak-topbak. *Aşhananyň öňünde hem odunlar üýşmek-üýşmek basylyp goýlan eken* (“Edebiýat we sungat”).

ÜÝŞMELEŇ [üýşmölöň], *at.* **1**. Adamlaryň toplumy, märeke, mähelle, jemende. *Wepa göýä şu üýşmeleňi geň görýän ýaly, syn edip durdy. Durdugyça üýşmeleň köpelýärdi* (A. Gowşudow). **2**. Adamlar çagyrylyp geçirilýän kiçiräk toý, gellebäri, oturylyşyk we ş.m. *Ýakyn günlerde ýaş çagalar üçin bizde üýşmeleň boljak* (B. Kerbabaýew).

ÜÝŞMEZLIK [üýşmözlük], *işl.* Bir ýere toplanmazlyk.

ÜÝŞÜBERMEK [üýşüvermek], *işl.* Bir ýere üýşüp, toplanyp başlamak.

ÜÝŞÜRIBERMEK [üýşürüvermek], *işl.* Bir ýere toplap, üýşürip başlamak.

ÜÝŞÜRILMEK [üýşürülmök], *işl.* Bir ýere toplanylmak, jemlenilmek. *Emma boglan desseler, üýşürilen harmanlar meýdanda galdy* (H. Ysmaýylow).

ÜÝŞÜRIŞDIRMEK [üýşürüşdürmök], *işl.* Birnäçe zady bir ýere toplaşdyrmak, üýşürip, toplap çykmak.

ÜÝŞÜRIŞMEK [üýşürüşmök], *işl.* Üýşürmäge kömekleşmek; bilelikde üýşürmek.

ÜÝŞÜRME [üýşürmö], *iş ady.* **1**. Üýşürmek işi. **2**. Palasa we öýdelip dokalýan zatlara salynýan topbak-topbak garşylykly goçaklar, nagyş.

ÜÝŞÜRMEK [üýşürmök], *işl.* Bir ýere toplap goýmak, jemläp, ýygnap goýmak, çogdamlamak, toplamak, tümmek edip goýmak. *Gara tüňçäniň düýbüne ot üýşürip, güýmenjiräp oturan Leýla ýalt edip yzyna garady* (G. Kulyýew).

ÜÝŞÜRMEKLIK [üýşürmöklük], *iş ady.* Üýşürmek ýagdaýy.

ÜÝŞÜRMEZLIK [üýşürmözlük], *işl.* Bir ýere toplamazlyk, jemlemezlik.

ÜÝŞÜRTMEK [üýşürtmök], *işl.* Üýşürmek işini başga birine etdirmek.

ÜÝŞÜŞMEK [üýşüşmök], *işl.* **1**. Bir ýere üýşüp başlamak, kem-kemden üýşmek. *Bu wagt ýagyş biraz ýagjak ýaly etdi, goňşy aýallar üýşüşip, Orazsoltan ejäniň çatmasyna geldiler* (H. Derýaýew). **2**. Birtopar bolup üýşmek. *Adamlar bolsa galanyň güneýinde ýa-da guzaýynda üýşüşip, gürrüňe meşguldylar* (A. Gowşudow).

ÜÝTGEDIBERMEK [üýtgödüvermek], *işl.* Bir ýanyndan üýtgedip başlamak.

ÜÝTGEDIJI [üýtgödüjü]: **söz üýtgediji** *(dil b.)* sözi ýöňkemede, düşümde we ş.m. üýtgetmek hyzmatyny ýerine ýetirýän *(*goşulmalar hakynda). *Türkmen diliniň goşulmalary söz üýtgediji, söz ýasaýjy, şekil ýasaýjy goşulmalar diýen ýaly toparlara bölünýär.*

ÜÝTGEDILMEK [üýtgödülmök], *işl.* **1**. Öňki ýagdaýyndan başga ýagdaýa, görnüşe geçirilmek. **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň ýerine başga biri ýa-da bir zat goýulmak, çalşyrylmak.

ÜÝTGEDIŞMEK [üýtgödüşmök], *işl.* Üýtgetmäge, başga ýagdaýa geçirmäge kömekleşmek.

ÜÝTGEME [üýtgömö], *iş ady.* Üýtgemek ýagdaýy.

ÜÝTGEMEK [üýtgömök], *işl.* **1**. Öňki görnüşinden başga görnüşe, başga hala geçmek, özgerişe sezewar bolmak. **2**. Zaýalanmak, harap bolmak. *Nahar üýtgäpdir.* **3**. *göç. m.* Aradan çykmak, aýrylmak, ýogalmak, ölmek (çaga hakynda). **4**. *göç. m.* Akyly çaşmak, ýeldirgemek. *Neressejigiň akly üýtgäp ýören bolmasa-da biridir!"*

ÜTÜLMEK [ütülmök], *işl.* **1**. Ýelegi, tüýi ýolnup aýrylmak. *Maral ýelegi ütülen towugy ýuwup arassalady.* **2**. *göç. m.* Hakyňy gidermek, hakyňy iýdirmek.

ÜTÜLMIŞ [ütülmüş], *at, gepl. d.* Saçy ütülen, ütülen (kinaýa bilen aýdylýan söz). *Ah-eý, ol ütülmiş garry köpegiň sypaty nähili?* (N. Pomma).

ÜTÜNMEK [ütünmök], *işl.* Özüň üçin ütmek.

ÜTÜŞ, *iş ady.* Ütmek ýagdaýy.

ÜTÜŞDIRMEK [ütüşdürmök], *işl.* Hemmesini bir ýanyndan ütüp çykmak. *Öldürilen horazlary ütüşdirmek.*

ÜTÜŞMEK [ütüşmök], *işl.* Ütmäge kömekleşmek; bilelikde ütmek.

ÜWELMEK [üwölmök], *işl.* **1**. Un görnüşine getirilmek, un edilmek. **2**. Ownadylmak, maýdalanylmak. *Üwelen et.*

ÜWEME [üwömö], *iş ady.* Üwemek işi.

ÜWEMEK [üwömök], *işl.* **1**. Gallany, dänäni degirmenden geçirip, un görnüşine getirmek, un etmek. **2**. Ýörite maşynlardan geçirip ownatmak, maýdalamak (dürli önümler hakynda). *Maşynda somsalyk et üwemek.* **3**. *gepl. d., göç. m.* Sowurmak, harçlamak. *Mama Aýnany üwemek isleýär, meniň bolsa günämi beräýmesem, başga zadym ýok* (B. Kerbabaýew).

ÜWEMEKLIK [üwömöklük], *iş ady.* Üwemek ýagdaýy.

ÜWEMEZLIK [üwömözlük], *işl.* Un etmezlik, owratmazlyk, ownuk etmezlik.

ÜWENMEK [üwönmök], *işl.* Özüň üçin üwemek, un etmek. *Jöwen üwenmek. Gutaplyk et üwenip bolmak.*

ÜWEŞDIRMEK [üwöşdürmök], *işl.* Ählisini üwemek, üwäp çykmak, üwäp gutarmak. *Galan bugdaýlary üweşdirip ýygnaşdyrmak gerek.*

ÜWEŞMEK [üwöşmök], *işl.* Üweşmäge kömekleşmek. *Gyzlar gelnejelerine bugdaý üweşdiler.*

ÜWETDIRMEK [üwötdürmök], *işl.* Üwetmek işini başga birine etdirtmek.

ÜWETME [üwötmö], *iş ady.* Üwetmek işi.

ÜWETMEK [üwötmök], *işl.* Üwemek işini başga birine etdirmek. *Bir gün baý ony iki bugdaýy üwetmek üçin Arkaja iberipdir* (A. Gowşudow).

ÜWEÝIŞ [üwöýüş], *iş ady.* Üwemek işi.

ÜWMEÇ [üwmöç], *at.* Pomidory üwäp, degişli goşundylary garmak arkaly taýýarlanan iýmit önümi.

ÜWMEK [üwmök], *syp.* **1**. Üsti doldurylyp, tümmek edilip üýşürilip goýlan. *Üsti üwmek etli palaw.* **2**. Bir ýere üýşüp duran, köp mukdarda toplanan.

ÜWMELEMEK [üwmölömök], *işl.* **1**. Mazaly tümmekläp goýmak, dolduryp guýmak, tümmek edip guýmak. **2**. Üýşürip, toplap goýmak.

ÜWMELETMEK [üwmölötmök], *işl.* Üwmelemek işini birine etdirmek. *Okarany dogramadan üwmeledip alyp geldi.*

ÜWMELGI [üwmölğü], *syp.* Üwmek bolup duran üýşürilip goýlan, üýşürilgi.

ÜWREDIBERMEK [üwrödüvermek], *işl.* Üwredip başlamak.

ÜWREG [üwrög], *at, gepl.d.* Sallançagyň bady. *Sallançagyň üwregi galdygy çaga oýanýardy.*

ÜWRELMEK [üwrölmök], *işl.* Biri tarapyndan herekete getirilmek, yralanmak. Sallançak üwreldi.

ÜWREME [üwrömö], *iş ady.* Üwremek işi.

ÜWREMEK [üwrömök], *işl.* Sallançagyň bagyndan çekip, iki ýana yzygiderli hereket etdirmek.

ÜWREMEKLIK [üwrömöklük], *iş ady.* Üwremek ýagdaýy.

ÜWREMEZLIK [üwrömözlük], *işl.* Sallançagy yramazlyk, hereket etdirmezlik.

ÜWREŞDIRMEK [üwröşdürmök], *işl.* Hemmesini üwräp oturmak (birnäçe salançak hakynda).

ÜWREŞMEK [üwröşmök], *işl.* Üwremäge kömekleşmek; bilelikde birnäçe sallançagy üwremek. *Gyzjagaz ejesine sallançak üwreşýärdi.*

ÜWRETDIRMEK [üwrötdürmök], *işl., ser.* **Üwretmek.**

ÜWRETMEK [üwrötmök], *işl.* Üwremek işini başga birine etirtmek. *Onuň gyzyny bolsa baýyň aýallary sallançak üwretmek üçin saklaýan ekenler* (Ertekiler).

ÜWRETMEZLIK [üwrötmözlük], *işl.* Üwretmek işini etdirmezlik.

ÜWRÄBERMEK [üwrä:vermek], *işl.* Üwräp başlamak; üwremegi dowam etdirmek. *Sallançagyň badyny ýatyrma-da üwräber.*

ÜWÜMLIK [üwümlük], *syp.* Üwemek üçin, üwär ýaly (däne, galla we ş. m. hakynda). *Bir üwümlik bugdaý..*

ÜÝ, *at.* Goşar, gol, aýak süňkleriniň birigýän ýeri, sepişigi. *Durdynyň üýleri gurplandy* (B. Kerbabaýew).

ÜÝN, *at.* Ses. *Sözlese har kimin belentdir üýni* (Zynhary).

◊ **Üýn alyşdyrmazlyk** ala-zenzele edip, biri-biriň aýdanyny eşitmez ýaly etmek. *Gijäniň garaňkylygynda ýaňlanýan oba itleriniň sesi hem gorkunç bir üýn bolup eşidilýärdi* (A. Gowşudow).

ÜÝRDÜRMEK [üýrdürmök], *işl.* **1**. Üýrer ýaly etmek, üýrmek hetdine ýetirmek. **2**. *göç. m.* Jabjyndyrmak, heňkirtmek (adam hakynda).

ÜÝRME [üýrmö], *iş ady.* Üýrmek hereketi.

ÜÝRMEK [üýrmök], *işl.* **1**. Haw-haw, jöw-jöw, wow-wow etmek, hawwuldyly ses çykarmak (it, güjük hakynda). *It üýrer, kerwen geçer* (Nakyl). **2**. *göç. m.* Edepsizlik edip, biderek ýere gygyrmak, azgyrylmak, jabjynmak, heňkirmek. *Sakçylary tutgur it dek üýrerler, Atbakar ýanyndan geçme towuşsyz* (Magtymguly).

diýen howatyr bilen onuň sowalynyň sebäbini soramady (B. Kerbabaýew).

ÜÝTGEŞDIRIBERMEK [üýtgöşdürüvermek], *işl.* Üýtgedişdirip başlamak.

ÜÝTGEŞDIRMEK [üýtgöşdürmök], *işl., ser.* **Üýtgetmek**.

ÜÝTGEŞIGRÄK [üýtgöşüğrä:k], *syp.* Ozalkydan birneme üýtgeşik, azda-kände üýtgeşik.

ÜÝTGEŞIK [üýtgöşük], *syp.* **1**. Ozalkylardan tapawutly, öňkülere meňzeş däl, başga hili. *Pirguly aganyň ýer kümesiniň beýlekilerden üýtgeşik ýeri ýokdy* (B. Seýtäkow). **2**. Aýratyn, bir hili, geň, täsin, ajaýyp. *Dostumyň üýtgeşik häsiýeti bardy.*

ÜÝTGEŞIKLIK [üýtgöşüklük], *at.* Aýratynlyk, täzelik. *Şa gyzynyň häsiýetinde näme üýtgeşiklik aňlandygyny sorapdyr* ("Türkmenistan").

ÜÝTGEŞMEK [üýtgöşmök], *işl.***1**. Dura-bara üýtgemek. **2**. Üýtgeşik görnüşe geçmek. *50-nji sahypadan soň kitabyň kagyzlarynyň reňki üýtgeşdi* (B. Seýtäkow).

ÜÝTGETDIRMEK [üýtgötdürmök], *işl.* Üýtgetmek işini başga birine etdirmek.

ÜÝTGETMEK [üýtgötmök], *işl.* **1**. Başga görnüşe salmak, üýtgeýşe sezewar etmek, ozalkysyndan başga hala geçirtmek. **2**. Biriniň ýa-da bir zadyň ýerine başga birini ýa-da bir zady goýmak, çalşyrmak, täzelemek.

ÜÝTGETMEZLIK [üýtgötmözlük], *işl.* Öňki görnüşden başga görnüşe geçirmezlik.

ÜÝTGEWSIZ [üýtgöwsüz], *syp.* Bir durkuny ýitirmän, bir durşunda durýan, üýtgemeýän, berk, durnukly.

ÜÝTGEWSIZLIK [üýtgöwsüzlük], *at.* Üýtgewsiz ýagdaýda bolmaklyk.

ÜZDÜRMEK [üzzürmök] **I**, *işl.* Üzmek, ýolmak işini başga birine etdirmek, ýoldurmak.

ÜZDÜRMEK [üzzürmök] **II**, *işl.* Algylynyň hakyny berdirmek, karz alan zadyňy berdirmek.

ÜZÄRLIK [üzä:rlik], *at.* Köplenç, takyr ýerlerde gögerýän ysly, ak gülli, togalajyk däneli otjumak ösümlik, ýüzärlik.

ÜZEŇŇI [üzöňňü], *at.* **1**. At, eşek ýaly ulaglara aýagyňy basyp münmek we aýagyňy ildirip oturmak üçin eýere, gaňňa gaýyş arkaly berkidilýän demir halkaly esbap. *Müngä bolmaz ýaz aýynda bakmasaň, Üzeňňiň üzüler gaýyş dakmasaň* (Durdy Gylyç). **2**. *dokm.* Gülä berkidilip, sallanyp duran, taranyň erşiniň arasyny iki taraplaýyn açmak üçin gezekli-gezegine basylýan ýüpler.

◊ **Üzeňňisinden üç geçmek** birine ýaranjak bolup çalyşmak, biriniň öňünde ýaranjaňlyk edip hyzmat etmek, üçürdiklemek.

ÜZEŇŇILIK [üzöňňülük] **I**, *syp.* Üzeňňi etmek üçin niýetlenen (gaýyş).

ÜZEŇŇILIK [üzöňňülük] **II**, *at.* Aýagyň daraklyk bilen ökje aralygyndaky gowalç ýeri, oý ýeri.

ÜZEŇŇISIZ [üzöňňüsüz], *syp.* Üzeňňisi ýok. *Jan dyndarmaz gyjakçyň bolsa, ulagda üzeňňisiz oturan ýaly bor eken* ("Edebiýat we sungat").

ÜZLEM-SAPLAM [üzlöm-saplam], *syp.* **1**. Arasy üzülýän, yzygiderli bolmadyk, baglanyşyksyz. *Bu üzlem-saplam sözleri aýdansoň, kempir aşak oturdy* (B. Soltannyýazow). **2**. Käwagt bir, seýrek, selçeň, bölek-bölek. *Käýerde üzlem-saplam bulutlar görünýärdi.*

ÜZLEM-SAPLAMLYK [üzlöm-saplamlyk], *at.* Üzlem-saplam ýagdaýda bolmaklyk.

ÜZLEM-SAPLAMRAK [üzlöm-saplamyra:k], *syp.* Üzlem-saplama ýakynrak. *Onuň sowallara beren jogaby üzlem-saplamrak boldy.*

ÜZME [üzmö] **I**, *iş ady.* Üzmek ýagdaýy.

ÜZME [üzmö] **II**, *iş ady.* Üzmek ýagdaýy (bergi hakynda).

ÜZMEK [üzmök] **I**, *işl.* **1**. Ýolmak, arasyny bölmek. *Syçan ylgawyna gelip, ýolbars daňlan ýüpi dişi bilen kertip üzüpdir* (Halk ertekisinden). **2**. Agajyndan, biýarasyndan ýolup, çirtip almak. *Baglaryňdan hoşa üzüm üzenim* (K. Işanow). **3**. *gepl. d.* Sözüň, gürrüňiň arasyny bölmek. *Ol sözüniň arasyny üzdi.*

ÜZMEK [üzmök] **II**, *işl.* Algyly bilen hasaplaşmak, bergiňden dynmak, bergiňi berip gutarmak.

ÜZMEKLIK [üzmöklük] **I**, *iş ady.* Üzmek ýagdaýy.

ÜZMEKLIK [üzmöklük] **II**, *iş ady.* Üzmek ýagdaýy (bergi hakynda).

ÜZMEZLIK [üzmözlük], *işl.* Üzmek işini amal etmezlik.

ÜZNÜKSIZ [üznüksüz], *syp.* Arasy üzülmeýän, birsyhly, dyngysyz, yzygiderli. *Üznüksiz çekilen zähmet öz miwesini berdi* ("Edebiýat we sungat").

ÜZNÜKSIZLIK [üznüksüzlük], *at.* Üznüksiz halda bolmaklyk.

ÜZŇE [üzňö], *syp.* **1**. Biri-birinden arasy açyk, her ýerde biri. *Olar merkezden uzakda bolsalar-da, özlerini bütin halkyň durmuşyndan üzňe duýmaýarlar.* **2**. Baglanyşygy bolmadyk, özbaşdak, baglanyşyksyz.

ÜZŇELEŞDIRMEK [üzňölöşdürmök], *işl.* Biri-birinden arasyny daşlaşdyrmak, baglanyşyksyz etmek, aýrybaşga etmek, aýyrmak.

ÜZŇELEŞMEK [üzňölöşmök], *işl.* Biri-biri bilen arasy üzülmek, daşlaşmak, arasy daş bolmak, baglanyşyksyz bolmak.

ÜZŇELIK [üzňölük], *at.* Üzňe ýagdaýda bolmaklyk. *Dostuna daýançly açyk gözünler, Aýralyk, üzňelik duýmaýardylar* (A. Kekilow).

ÜZŇELIKDE [üzňölükdö], *at.* Aýry-aýrylykda, aýratynlykda.

ÜZŇERÄK [üzňörä:k], *syp.* Üzňä ýakyn, azda-kände üzňe.

ÜZRE [üzürö], *at, k.d.* Üstünde, üst. *Synam üzre hijran dagy goýmagyl, Ýar meni söýmese, neçün baraýyn* (“Şasenem – Garyp”).

ÜZÜK I, *at.* Ak öýleriň uklarynyň üstüne ýapylýan keçe. *Ýöne öňki tüsseleriň düýdi ýüzbaşly köneje öýüň uklaryny, üzüklerini hüýt gara edipdi* (B. Kerbabaýew).

ÜZÜK II, *syp.* Arasy ýolnan, bitewi däl, kesik, üzülen, gyrlan (ýüp we ş. m. hakynda). *Üzük ýüp.*

ÜZÜKBAG [üzükba:ğ], *at.* Üzügi durlugyň üsti bilen tärimiň aşak etegine berkitmek üçin ýörite işilen ýa-da örülen ýüp. *Serpikbagyny daň, üzükbagyny berkle!* (A. Gowşudow).

ÜZÜKLIK [üzüklük] **I,** *syp.* Üzük üçin taýýarlanan (keçe).

ÜZÜKLIK [üzüklük] **II,** *at.* Üzük bolmaklyk (ýüp we ş. m. hakynda).

ÜZÜK-ÝOLUK, *syp.* **1.** Bitewi däl, ýoluk-ýoluk, gyrym-gyrym, üzülen. *Üzük-ýoluk ýüpler.* **2.** Arasy üzülýän, yzygiderli bolmadyk, üzlem-saplam. *ene üzük-ýoluk çykdy sözleri, Näme üçindir ýere bakdy gözleri* (D. Baýmyradow).

ÜZÜLIŞMEK [üzülüşmök], *işl.* **1.** Algylyň bilen hasaplaşmak, algy-bergiňi doly hasaplaşmak, algy-bergiden dynmak. *Şony berseň, kemsiz üzülişýäris* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m*. Aryňy almak, aryňy gidermezlik. *Şunluk bilen gumrynyň kasasyny pilden üzülişdiler* (“Türkmen halk ertekileri”).

ÜZÜL-KESIL, *syp.* Aýgytly, berk, açyk, aýdyň, gutarnykly, kesgitli. kesgitli. *Şunuň bilen gözagyry we başga ýokunçly keselleri döredýän ýagdaýlar üzül-kesil ýok edilýär* (S. Karanow).

ÜZÜLMEK [üzülmök], *işl.* **l.** Ýolunmak, arasy bölünmek. *Tylla ahyr bozuldy, Kümüş köken üzüldi* (“Türkmen halk ertekileri”). *Watan ammarlaryna galla daşaýan maşyn kerwenleri entegem yzy üzülmän gelip dur* (“Türkmenistan”). **2**. *gepl.d.* Jany çykmak, dem almasy kesilmek.

◊ **Üzülip bilmezlik** demi gelip-gidip, ölüp bilmän ýatmak, demi sogrulmazlyk (agyr syrkaw hakynda).

ÜZÜLMEZ [üzülmöz], *at.* Gaýma we keşde bilen bejerilýän egin-eşiklere salynýan, burçlary biri-biri bilen birleşip, yzy üzülmän gidýän kerpiç-kerpiç nagyş.

ÜZÜM, *at.* **1.** Çyrmaşagan çybykly daragt. *Gol-aýagyň her ýan uzadyp üzüm, Ýat parahat başyň büräp, hoş imdi* (Seýdi). **2.** Şol agajyň salkym-salkym süýji miwesi. *Galany tüýs baryp ýatan gara üzümiň kişmişi - diýip, haltany silkeläp güjeňleýän ýaly görkezdi* (A. Gowşudow). **3.** Gyza dakylýan at.

◊ **Üzümiň suwy ýaly** näzik, içen suwy alkymyndan görünýän, owadan (ýaş gyz hakynda).

ÜZÜMÇI [üzümçü], *at.* Üzüm ýetişdirýän, üzüm ýygýan. *Üzümçiler üzümiň dürli görnüşlerini ösdürip ýetişdirdiler.*

ÜZÜMÇILIK [üzümçülük], *at.* **1.** Oba hojalygynyň üzüm ekip ýetişdirmek bilen meşgullanýan pudagy. **2.** *ser.* **Üzümlik.**

ÜZÜMLIK [üzümlük], *at.* Üzüm ekilen meýdan, üzümiň köp ekilen ýeri, üzümçilik. *Derýa bilen galanyň aralygy ýazylyp ýatan üzümlik, tutluk, ekerançylyk ekeni*

W

W, Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi ýedinji harpy.

WA [wa:], *üml.,k.d.* Waý. *Wa-hasrata, göwün hoşum, Hemrahym* (“Saýatly – Hemra”). *Tilinde seniň adyň, wa, Leýli! diýip aýdardy* (Andalyp).

WA-A [wa’a:], Etmeli zady etmändigiň, diýmeli sözi diýmändigiň we ş.m. birden ýadyňa düşen badyna aýdylýan ümlük.

WADA [wa:da], *at.* Bir zady ýerine ýetirmek üçin berilýän söz, äht. *Wadaňa wepaly bolmak. Wada bermek. Wada etmek.*

◊ **Wadaňda tapylmak (durmak)** beren sözüňi ýerine ýetirmek. *Ol wadasynda tapylmak üçin, gaty jan edip işleýär.* **Wadaňy ýuwutmak** beren sözüňde tapylmazlyk, ähtiňden dänmek. *Ne üçin wadalar etdiň? Eden wadalaryň ýuwutdyň* (“Şasenem – Garyp”).

WADALAŞMA [wa:dalaşma], *iş ady.* Wadalaşmak ýagdaýy.

WADALAŞMAK [wa:dalaşmak], *işl.* Bir işi ýerine ýetirmek ýa-da ýerine ýetirmezlik we ş. m. üçin biri-biriňe söz bermek, wada etmek. *Biz onuň bilen ertiri wadalaşypdyk ahyry* (G. Kulyýew).

WADALAŞMAKLYK [wa:dalaşmaklyk], *iş ady.* Wadalaşmak ýagdaýy.

WADALAŞMAZLYK [wa:dalaşmazlyk], *işl.* Wada edişmezlik.

WADALAŞYBERMEK [wa:dalaşyvermek], *işl* Wadalaşyp başlamak.

WADALAŞYK [wa:dalaşyk], *at.* Iki adamyň ýa-da taraplaryň arasynda edilen wada, äht, deslapky gepleşik. *Wadalaşygy ýatdan çykarmagyn.*

WADALAŞYLMAK [wa:dalaşylmak], *işl.* Wada edişilmek. *Ol hemişekisi ýaly, alaýaz bolup, wadalaşylan ýere geler* (“Edebiýat we sungat”).

WADALY [wa:daly], *syp.* **1**. Wada edilen, wadalaşylan, belleşilen. *...Paltosynyň ýakasyny galdyryp, Ýigdekçe barýardy wadaly jaýa* (G. Ezizow). **2**. Wada edişilen kimdir biri (köplenç, gyz maşgala). *Wadalysy gelen adam garçygaý guş ýaly dalmynyp otyr* (“Görogly”).

WADALYLYK [wa:dalylyk], *at.* Wadasy barlyk, wadaly halda bolmaklyk.

WADARYG [wa:dary:ğ], *k.d* “Wah, arman” manysyndaky gynanjy bildirýän ümlük.

WADASYZ [wa:dasyz], *syp.* Wada edilmedik, söz berilmedik, äht edilmedik.

WADASYZLYK [wa:dasyzlyk], *at.* Wadasyz halda bolmaklyk.

WADY-WADY, *at, ser.* **Wadyr-wadyr**.

WADYR-WADYR, *s. ş.aňl. söz.* Çalt-çaltdan ýogyn ses bilen gatyrak gürlenende çykyan sesler, madyr-madyr.

WADYRDABERMEK [wadyrda:vermek], *işl.* Wadyrdap başlamak.

WADYRDAMA, *iş ady.* Wadyrdamak yagdayy.

WADYRDAMAK, *işl.* Çalt-çaltdan ýogyn ses bilen gatyrak gürlap, ýaňrap oturmak, madyrdamak.

WADYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wadyrdamak ýagdaýy.

WADYRDAMAZLYK, *işl.* Çalt-çaltdan ýogyn sesli gatyrak gürlap, ýaňrap oturmazlyk, madyrdamazlyk.

WADYRDAŞMAK, *işl.* Çalt-çalt düşnüksiz sözleşmek, gürrüň edişmek.

WADYRDATMAK, *işl.* Kimdir birini wadyrdadyp gürletmek.

WADYRDAÝYŞ, *iş ady.* Wadyrdamak ýagdaýy.

WADYRDY, *at.* Çalt-çaltdan ýogyn sesli gatyrak gürlenende cykýan sesiň ady. *Öýdäkileriň wadyrdysy gije ýarymdan soň hem ýatmady.*

WAG [wağ], **1**. Köpçülikleýin gürrüň edilende döreýän şowhunly ses, wagyr, galmagal, gopgun. **2**. Siňekler, arylar we ş. m. köpçülikleýin uçanda çykýan ses.

◊ **Wag bermek 1)** köpçülik bolup şowhunly gürrüňleşmek, topar bolup ýygnanyşyp, wagyr edip oturmak. *Daş-töweregimizde märeke wag berýärdi* (“Edebiýat we sungat”). **2)** waggyldyly seslenmek (arylar, siňekler we ş. m. hakynda). *Öýjügi bozulan gara arylar dumly-duşda wag berýärdiler* (N. Hojageldiýew).

WAGALAŇ-ŞAGALAŇ [wağalaň-şağalaň], *at.* Toý-tomaşalyk, şadyýanlyk, üýşmeleň.

WAGGA [wağğa], *hal.* Birden wag edip, waggyldyly ses bilen, gowur edip, köpçülik bolup.

WAGGYLDABERMEK [wağğylla:vermek], *işl.* Waggyldap başlamak.

WAGGYLDAMAK [wağğyllamak], *işl.* **1.**

WAGT-WAGT [wağyt-wağyt], *hal, ser.* **Wagtal-wagtal**. *Ýolukman geçen, wagt-wagt sabaşan hem bolýardy, ýöne ýene duýman durkaň burup taşlaýardy* (T. Gurbanow).

WAGTAL-WAGTAL [wağtal-wağtal], *hal.* Käwagt, kämahal, käte-käte, çendan-ýarym, wagt-wagt. *Deňizüstünden wagtal-wagtal şemal ösýärdi.*

WAGTLAÝYN [wağytlaıyn], *syp.,hal.* **1**. Belli bir wagt dowamynda bolýan, çäklenen bir müddetde hereket edýän, az wagtlyk, *Ol adamlar bu ýere wagtlaýyn gelipdirler.* **2**. Belli bir wagtda, belli bir pursatda gelip-geçip duran, hemişelik däl, hemişelik bolmadyk. **3**. Möwsümleýin, belli bir wagt aralygynda ýerine ýetirilýän. *Wagtlaýyn iş.*

WAGTLAÝYNÇA [wağytlaýynça], *hal, ser.* **Wagtlaýyn 2**. *Onuň işini-de wagtlaýynça meniň üstüme atdylar* ("Edebiýat we sungat").

WAGTLY-WAGTYNDA [wağytly-wağtynna], *hal.* Öňünden bellenen wagtda, barmaly wagtda, gijä galman, wagt taýdan belli bir yzygiderlilikde *Wagtly-wagtynda iýip-içmek. Wagtly-wagtynda ýatmak.*

WAGT-ORUN [wağt-orun]**: wagt-orun düşüm** *(dil b.)* "kimde? nämede? nirede?" diýen soraglara jogap bolýan, bir zadyň wagtyny, ornuny aňladýan düşüm.

WAGTYHOŞ [wağtyhoº], *syp.* Keýpi kök, keýpli, şadyýan, aladasyz, hoşwagt. *Wagtyhoş adam. Wagtyhoş ýaşamak.*

WAGTYHOŞLUK [wağtyhoºluk], *at.* **1**. Keýpi köklük, keýplilik, aladasyzlyk. *Ol wagtyhoşluk bilen ýuwaşja hiňlenýärdi*. **2**. Şadyýanlyk, şagalaňlyk, *Aýdym-saz – wagtyhoşluk, imisalalyk üçin döredilen sungat* ("Edebiýat we sungat").

WAGTYNDA [wağtynna], *hal.* Öňünden bellenen wagtda, barmaly wagtda, gijä galman. *Görogly bu gezek hem wagtynda ýetişýär* ("Görogly").

WAGYR [wağyr], *at.* **1**. Köpçülik bolup geplenende, gürlenende, gülnende we ş. m. ýagdaýda emele gelýän ses; gykylyk, gopgun, goh, şowhun. Ş*ol wagt golaýdan märekäniň wagry eşidildi* (G. Kulyýew). **2**. *göç.m.* Gürrüň, gep, habar, myş-myş. *Ol Gyrmyzyny kowmady, kem-kemden obada-da wagyr ýatdy* (T. Gurbanow).

WAGYRDABERMEK [wağyrda:vermek], *işl.* Wagyr edip başlamak.

WAGYRDAMA [wağyrdama], *iş ady.* Wagyrdamak ýagdaýy, haly.

WAGYRDAMAK [wağyrdamak], *işl.* Wagyr etmek, galmagal, gykylyk etmek, gopgun, goh turuzmak.

WAGYRDAMAKLYK [wağyrdamaklyk], *iş ady.* Wagyrdamak ýagdaýy.

WAGYRDAMAZLYK [wağyrdamazlyk], *işl.* Wagyrdy etmezlik.

WAGYRDAŞMAK [wağyrdaºmak], *işl.* Köpçülikleýin wagyrdamak. *Gaty-gaty gepleşip, nämäniň nämedigine düşünmekçi bolup wagyrdaşdylar* (B. Seýtäkow).

WAGYRDAŞYBERMEK [wağyrdaºyvermek], *işl.* Wagyr edişip başlamak.

WAGYRDATMAK [wağyrdatmak], *işl.* Wagyr etdirmek, galmagal, gykylyk etdirmek, gopgun, goh turuzmak.

WAGYRDY [wağyrdy], *at.* Köpçülik bolup geplenende, gürlenende, gülnende we ş. m. emele gelýän sesiň ady. *Gazma gabsaly ak öýüň içinden çykýan gülki gatyşykly wagyrdyny eşitdi* (B. Kerbabaýew).

WAGYR-ŞAGYR [wağyr-ºağyr], *at.* **1**. Şadyýana şowhunly gürrüň. *Olaryň wagyr-şagry ýatmady.* **2**. *göç. m.* Wagtyhoşluk, keýpi-sapa üçin edilýän şagalaň, üýşmeleň, oturylyşyk, kiçijik meýlis. *Wagyr-şagyr etmek.*

WAGYR-ŞAGYRLYK [wağyr-ºağyrlyk], *at.***1**. Keýpi köklük, şadyýanlyk, şatlyk.*Gyzlar wagyr-şagyrlyk bilen geldiler* (A. Durdyýew). **2**. *göç, m.* Şagalaňly oturylyşyk, meýlis, üýşmeleň.

WAGYR-WAGYR [wağyr-wağyr], *at, ser.* **Wagyr.**

WAGYR-WUGUR [wağyr-wuğur], *at*. Itler urşanda, gemrişende emele gelýän ses.

WAGYZ [wağyz], *at.* **1**. Dini düşünjeleri halka, köpçülige düşündirmek üçin edilýän çykyş. **2**. Syýasy taýdan täsir etmek maksady bilen köpçülige ýüzlenilip aýdylýan gürrüň.

WAGYZÇY [wağyzçy], *at.* Wagyz edýän adam, öwüt-ündew edýän adam, nesihatçy.

WAGYZ-NESIHAT [wağyz-nesi:hat], *at*. Bir pikiri, taglymaty, bilimi we ş. m. halk köpçüligine ýaýratmak maksady bilen edilýän gürrüň, nesihat, öwüt-ündew.

WAGYZ-NESIHATÇY [wağyz-nesi:hatçy], *at.* Köpçülik arasynda wagyz-nesihat işlerini alyp barýan adam, nesihat beriji adam.

WAH, *üml.* Gynanylanda, arman çekilende, azar, yza çekilende aýdylýan söz. *Wah, seniň diliň gursun, diliň!* ("Myraly"). *Wah, gelneje, men kakamy tanaýaryn ahyry* (B. Seýtäkow).

WAHA, *at, maldarç.* Gylýallaryň aýaklaryna düşýän ýelli çiş keseli. *Baýtallaryň, ýabylaryň ýa art aýagy, ýa-da öň aýagy wahalydy* (N. Pomma).

WAH-ARMAN [wah-arma:n], *üml*. Ökünji, gynanjy, ahmyry aňladýan söz. *Wah arman! Aşyra miýesser gelen bolsam, men hem öz atlylarym bilen Tejende galmagym mümkindi* (B. Kerbabaýew).

WAHARMAN [waharma:n], *at.* Saralyp bişýän daşy torly gawunyň bir görnüşi. *Ter waharman tapan, tultuk kyrkgünlük küýsemez* (G. Gurbansähedow).

WAHEÝ, *üml., ser.* **Wah-waheý.** *Waheý, edenim*

Waggyldyly ses etmek, waggyldyly ses çykmak. *Märekäniň waggyldaýan sesi asmana göterildi.* **2.** *göç. m.* Galmagal etmek, şowhun etmek, goh etmek. *Sen waggyldamaňy goý!*

WAGGYLDAMAKLYK [waǧğyllamaklyk], *iş ady.* Waggyldamak ýagdaýy.

WAGGYLDAMAZLYK [waǧğyllamazlyk], *işl.* Waggyldyly ses etmezlik, waggyldyly ses çykmazlyk;galmagal etmezlik, şowhun etmezlik, goh etmezlik.

WAGGYLDAŞMAK [waǧğyllaᵒmak], *işl.* Köp bolup waggyldamak. *Waggyldaşyp durmaň-da, öýli-öýüňize dargaň.*

WAGGYLDATMAK [waǧğyllatmak], *işl.* Waggyldyly ses çykartmak, waglatmak. *Suwy waggyldadyp akdyrdy.*

WAGGYLDY [waǧğylly], *at.* Köp mukdardaky suwuň ýokardan aşak inendäki ýa-da üýşen märekäniň, köp guşuň galmagally çykýan güňleç sesiniň ady.

WAGLAMA [waǧlama], *iş ady.* Waglamak ýagdaýy.

WAGLAMAK [waǧlamak], *işl.* Wag-wag edip guýulmak, dökülmek, akmak. *Sil suwy waglap akýardy.*

WAGLAMAKLYK [waǧlamaklyk], *iş ady.* Waglamak ýagdaýy.

WAGLAMAZLYK [waǧlamazlyk], *işl.* Waggyldyly seslenip guýulmazlyk, dökülmezlik, akmazlyk.

WAGLATMAK [waǧlatmak], *işl.* Gapdaky suwy ýuwaşlyk bilen däl-de, waggyldyly seslendirip guýmak, dökmek. *Suwy wagladyp guýmak.*

WAGLAÝYŞ [waǧlaýyş], *iş ady.* Waglamak ýagdaýy.

WAGLAŞMAK [waǧlaᵒmak], *işl.* Birnäçe ýerden waglamak.

WAGLATDYRMAK [waǧlatdyrmak], *işl.* Waglaýan ses çykartmak.

WAGLATMAK [waǧlatmak], *işl.* Waggyldyly seslendirip dökmek, guýmak, akdyrmak. *Ol bir bedre suwy wagladyp goýberdi.*

WAGLATMAZLYK [waǧlatmazlyk], *işl.* Waglar ýaly etmezlik.

WAGON [waǧo:n], *at.* Ýolagçylary gatnatmak we ýük daşamak üçin relsiň üstünde öz tigirleri arkaly ýöreýän ulag serişdesi (*ser.* **Magun**). *Ýük wagony. Ýolagçy wagony.*

WAGŞY [waǧᵒy / waǧᵒy:], *syp.* **1**. Haýwan etini iýip ýaşaýan ýyrtyjy, ýabany (haýwan hakynda). *Onuň pikiriçe, wagşy haýwanlaryň hemmesi otdan gaçarmyş* (A. Gowşudow). *Möjek hem öz ugruna örän hilegär wagşydyr* (B. Gurbanow). **2**. *göç. m.* Ynsanlyk mertebesini ýitiren, zalym, haýyn, ganhor, ýyrtyjy. *Ah, wagşylar indi näderler meni* (A. Alamyşow).

WAGŞYÇYLYK [waǧᵒy:çylyk], *at, ser.* **Wagşylyk**.

WAGŞYÇYLYKLY [waǧᵒy:çylykly], *syp.*

WAGGYLDAMA [waǧğyllama], *iş ady.* Waggyldamak hereketi. Ynsanlyk mertebesinden çykylyp edilýän, wagşyçylyga has bolan. *Wagşyçylykly hereket.*

WAGŞYLAŞMA [waǧᵒy:laᵒma], *iş ady.* Wagşylaşmak ýagdaýy.

WAGŞYLAŞMAK [waǧᵒy:laᵒmak], *işl.* Wagşylyk derejesine ýetmek.

WAGŞYLAŞMAKLYK [waǧşy:laşmaklyk], *iş ady.* Wagşylaşmak ýagdaýy.

WAGŞYLAŞMAZLYK [waǧᵒy:laᵒmazlyk], *işl.* Wagşylyk derejesine ýetmezlik.

WAGŞYLAŞYBERMEK [waǧᵒy:laᵒyvermek], *işl.* Wagşylaşyp başlamak.

WAGŞYLAŞYŞ [waǧᵒy:laᵒyᵒ], *iş ady.* Wagşylaşmak ýagdaýy.

WAGŞYLYK [waǧᵒy:lyk], *at.* Ynsanlyk mertebesinden çykylyp edilýän hereket.

WAGŞYÝANA [waǧᵒyýa:na], *syp.* **1.** Wagşylara mahsus bolan, wagşyçylyk bilen edilýän hereket, ýyrtyjylykly. *Olaryň wagşyýana birehimlik bilen atýan oklarynyň ýekejesi-de boş geçenokdy* (G. Kulyýew). **2.** *göç. m.* Wagşy haýwan ýaly, elhenç. *Olaryň bogaz ýyrtyp, ýer ýumruklap, wagşyýana gygyryşlary howsala salyp, heziliňi gaçyrýardy* ("Edebiýat we sungat").

WAGŞYÝANALYK [waǧᵒyýa:nalyk], *at.* Wagşy häsiýete mahsus bolan hereket edijilik, wagşylyk, zalymlyk. *Faşistleriň wagşyýanalygy örän elhençdi.*

WAGT [waǧyt], *at.* **1**. *pels.* Barlygyň hereketi bilen jebis baglanyşykly ýagdaýda üznüksiz we yzygiderli dowam edýän ählumumy ýaşaýyş şekili; zaman. *Hemme zat şerte, ýere we wagta baglydyr.* **2**. Zamanyň asyrlar, ýyllar, günler, sagatlar we ş. m. bilen ölçelýän we ähli wakalaryň, ähli bolup geçýän zatlaryň ýaşaýyş dowamlylygyny bildirýän akymy. **3**. Sagatlaryň, günleriň, ýyllaryň yzygiderli çalyşýan dowamynyň ölçegi ýa-da ölçeg ulgamy. *Aşgabat wagty bilen sagat on. Ikindi wagty.* **4**. Sagatlaryň, günleriň, ýyllaryň yzygiderli we dowamly çalşygyndaky bolup geçýän, bir maksat üçin niýetlenen ýa-da bir maksat üçin peýdalanylmagy mümkin bolan müddet aralygy, pursat. *Wagtdan dogry peýdalanmak. Wagty elden bermezlik.* **5**. Günüň, ýylyň dowamynda bir işiň, wakanyň, hadysanyň bolýan ýa-da bolup geçýän, ýaşaýan belli bir möwriti, pursaty. *Agşam wagty. Ýagyşly wagt. Gündiz wagty.*

◊ **Wagty bilen** gelmeli, gitmeli, turmaly we ş.m. gymyldy-hereket etmeli wagtyndan geçirmän, wagtyndan gijikdirmän. *Başlygyň ýanyna girmekçidim weli, öňümden giren adam wagty bilen turmady.* **Wagtyňy hoşlamak (çaglamak)** keýpiňi köklemek, şatlanmak, hezil etmek. *Jeren atym münüp, wagtym çaglaýyp, Gijeler gowuşyp gülen ýerlerim* (Seýdi).

ýoluna wakyp etdi (“Zöhre – Tahyr”).

WAKYRÇYRLAK, *at.* Hyrryn-hyrryn edip seslenip uçýan, gyrda ýaşaýan kiçeňräk guş.

WAKYRDABERMEK [wakyrda:vermek], *işl.* Wakyrdap başlamak, sesli gülüp başlamak.

WAKYRDAMA, *iş ady.* Wakyrdamak hereketi.

WAKYRDAMAK, *işl.* Şowhunly gülmek, gaty sesli, wakyrdyly gülmek. *Töwerekdäkiler muňa wakyrdap gülüşdiler* (G. Kulyýew).

WAKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wakyrdamak ýagdaýy.

WAKYRDAMAZLYK, *işl.* Wakyrdyly gülmezlik.

WAKYRDAŞMAK, *işl.* Köp bolup wakyrdyly gülmek. *Oturanlar wakyrdaşyp gülüşdiler* (G. Kulyýew).

WAKYRDAŞMAZLYK, *işl.* Wakyrdyly gülüşmezlik.

WAKYRDAŞYBERMEK [wakyrdaşyvermek], *işl.* Wakyrdyly gülşüp başlamak. *Ependiniň ýomaklaryny eşidip oturan adamlar wakyrdaşyberdiler.*

WAKYRDATMAK, *işl.* Wakyrdyly güldürmek.

WAKYRDY, *at.* **1**. Şowhunly, galmagally gülnende emele gelýän sesiň ady **2**. Köpçülikleýin gülki. *Bulary görenler, içlerini tutuşyp berdiler wakyrda* (H. Deryaýew).

◊ **Wakyrda bermek** bilelikde wakyrdap gülmek. *Bulary görenler wakyrda berdiler.*

WAKYRRA: wakyrra gülüşmek birden wakyrdaşyp gülüşmek. *Hemmeler wakyrra gülşenlerini duýman galdylar.*

WAKYR-ŞAKYR, at. **1**. Demir zatlaryň biri-birine degmeginden çykýan sesiň umumy ady. **2**. Gerekli-gerekmez zatlar, şakyr-şukur.

WAKYR-WAKYR, *s.ş.aňl.söz.* **1**. Köpçülik bolup gülnende çykýan şowhunly ses. *Adamlar wakyr-wakyr gülüşdiler.* **2**. Suw gaýnanda we ş. m. çykýan ses, lakyr-lakyr. *Çäýnekde gaýnaýan suwuň wakyr-wakyry eşidilip durdy.*

WALA, *at, gepl. d.* Köp gepleýän, lakgy, ýaňra. *Ata Gowşudowyň gahrymanlarynyň birine ýaňralygy üçin Pökgi wala diýipdirler.*

WALALAÝLABERMEK [walalaýla:vermek], *işl.* Walalaýlap başlamak.

WALALAÝLAMA, *iş ady.* Walalaýlamak hereketi, ýagdaýy.

WALALAÝLAMAK, *işl.* Düşnüksiz gaty-gaty geplemek, üznüksiz, biderek gürlemek, ýaňramak. *Ol walalaýlap otyr.*

WALALAÝLAMAKLYK, *iş ady.* Walalaýlamak ýagdaýy.

WALALAÝLAMAZLYK, *işl.* Walalaýlap gürlemezlik.

WALALAÝLAŞMAK, *işl.* Köp bolup, walа-wala edişip oturmak. *Olar walalaýlaşyp, bir zatlar diýýärdiler.*

WALALAÝLAŞYBERMEK [walalaýlaşyvermek], *işl.* Wala-wala edişip başlamak.

WALA-WALA, *at.* Ugursyz, bolgusyz boş gürrüň, düşnüksiz hem üznüksiz gep. *Onuň wala-walasy gutarmady.*

◊ **Wala-wala etmek** biderek ýaňramak, samahyllap ýörmek. *Nunna pälwan gürrüňdeşine gözügidijilik bilen seretdi-de, birden wala-wala edip, Gytja tarap ýöneldi* (B. Hudaýnazarow).

WALEÝKIM [wa:leýkim], *ser.* **Waleýkimessalam.** *Waleýkim, gel, Berdi aga, düşek üstünden otur* (A. Durdyýew).

WALEÝKIMESSALAM [wa:leýkimessala:m], *at.* “Salam”, “salawmaleýkim” diýlip ýüzlenen adamyň salamy alnanda, “özüňize hem salam bolsun” diýen manyda aýdylýan söz. *Waleýkimessalam, gelen ýagşy!* (H. Ysmaýylow).

WALLA, Öz aýdýan zatlaryň dogrudygyny, mamladygyňy nygtamak, ynandyrmak, şonuň ýaly-da biriniň sözüni tassyklamak üçin aýdylýan ümlük. *Ýa walla, keýwany, şuny bildiň-ow!* (H. Ysmaýylow).

◊ **Walla kessin** *(gepl. d.)* özüniň mamladygyny, aýdýan zatlarynyň dogrudygyny subut etmek, tassyklamak, şonuň ýaly-da birine bir zady ynandyrmak üçin aýdylýan aňlatma. *Walla kessin şu ýagdaýda, Oýun düşýär, seň ýadyňa* (K. Gurbannepesow).

WAL-WAL, *at, ser.* **Wala-wala.**

WALY [wa:ly], *at, k.d.* Häkim. *Kylar men any walyýy Horasan* (Abdysetdar Kazy).

WAŇK-WAŇK, *at.* It urlanda, ýenjilende we ş. m. ýagdaýda agyra çydaman, onuň çykarýan zaryn sesi.

WAŇKYLDY [waňkylly], *at.* It urlanda, ýenjilende we ş. m. ýagdaýda agyra çydaman, waňk-waňk edip çykarýan zaryn, naýynjar sesiniň ady.

WAŇKYRDYBERMEK [waňkyrdyvermek], *işl.* Waňkyrdyp başlamak (it hakynda). *Sen-de ýok, men-de ýok, ýatan iti waňkyrdyberdi.*

WAŇKYRMA, *iş ady.* Waňkyrmak ýagdaýy.

WAŇKYRMAK, *işl.* Urulmak, ýenjilmek we ş. m. sebäpli waňk-waňk etmek, waňk-waňk edip naýynjar seslenmek, gygyrmak (it hakynda). *Akbaý yzyndan, göýä diýersiň, kowgy gelýän ýaly, guýrugyny ýamzyna gysyp waňkyryp geldi* (B. Annageldiýew).

WAŇKYRMAKLYK, *iş ady.* Waňkyrmak ýagdaýy.

WAŇKYRMAZLYK, *işl.* Waňk-waňk etmezlik.

WAŇKYRTMAK, *işl.* Waňk-waňk edýän ses çykartmak. *Ýakymsyz oglan iti waňkyrtdy.*

WAŇKYRYBERMEK [waňkyryvermek], *işl.* Waňkyryp başlamak.

WAŇKYRYŞ, *iş ady.* Waňkyryşmak ýagdaýy.

WAŇKYRYŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup ýerli-ýerden

gursun, öň näme aýtmadyň?

WAH-WAH, Adamyň has artyk gynanjyny, ökünjini, ýadawlyk duýmak ýaly içki duýgusyny aňladýan ümlük.

WAH-WAHEÝ *üml., ser.* **Wah-wah**. *Leýli jan! Meni beladan gutarjak bolup, ýolbars agzyna özüň düşdüňmi?* (G. Kulyýew).

WAJYP [wa:jy:p], *syp.* Aýratyn uly ähmiýeti bolan, gaýragoýulmasyz, derwaýys, möhüm, zerur. *Galla oragynyň barşy şu günleriň iň wajyp meselelériniň biridir* (″Nesil″).

WAJYPLYK [wa:jy:plyk], *at.* Ähmiýetlilik, derwaýyslyk, möhümlik, zerurlyk. *Meseläniň wajyplygy. Habaryň wajyplygy.*

WAJYR-WAJYR: wajyr-wajyr etmek *gepl. d.* Çalt-çalt düşnüksiz gürlemek, geplemek. *Ol wajyr-wajyr edip,näme diýjek bolýar?*

WAJYR-WUJUR, *s. ş. aňl. söz, ser.* **Wajyr-wajyr.**

WAJYRDABERMEK [wajyrda:vermek], *işl.* Wajyrdap başlamak.

WAJYRDAMA, *iş ady.* Wajyrdamak ýagdaýy.

WAJYRDAMAK, *işl.* **1.** Wajyrdyly ses çykmak, wajyrdyly seslenmek, wajyr-wajyr etmek. *Onuň aýagynyň aşagynda bir zat wajyrdap gitdi.* **2** *.gepl. d.* Çalt-çalt düşnüksiz gürlemek, geplemek. *Ol nämä wajyrdaýar?*

WAJYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wajyrdamak ýagdaýy.

WAJYRDAMAZLYK, *işl.* Wajyrdyly ses çykarmazlyk; wajyrdyly gürlemezlik.

WAJYRDAŞMAK, *işl.* Köp bolup, çalt-çalt düşnüksizräk sözleşmek, wajyr-wajyr edişmek.

WAJYRDAŞYBERMEK [wajyrdaşyvermek], *işl.* Köp bolup, wajyr-wajyr edip sözleşip başlamak.

WAJYRDATMAK, *işl.* Wajyrdyly ses çykartmak, wajyrdyly seslendirmek. *Üstünden basyp wajyrdatdy.*

WAJYRDA-WUJUR, *at.* Özara çalt-çalt düşnüksiz gürrüň. *Ozallar onuň ýanyna gelip bilmeýän çagalary indi "wajyrda-wujur" bolşup, daşyndan aýrylanoklar.*

WAJYRDAÝYŞ, *iş ady.* Wajyrdamak ýagdaýy.

WAJYRDY, *at.* **1**. Käbir ýumşak we ter zatlar iýlende, basylyp mynjyradylanda we ş. m. çykýan sesiň ady. **2**. Özara çalt-çalt edilýän düşnüksiz gürrüň.

WAJYRT, *at, ser.* **Wajyrdy 1.**

WAJYRT-WAJYRT, *at.* Käbir ýumşak we ter zatlar iýlende, basylyp mynjyradylanda we ş. m. yzly-yzyna çykýan ses.

WAŽ, *s. ş. aňl. söz.*. Ajadylan, turşadylan önümlerden, gazlandyrylan suwdan we ş. m. çykýan ses. *Gazly suw bulgura guýlanda waž edip ýokary galdy.*

WAŽYRDABERMEK [ważyrda:vermek], *işl.* Ważyrdap başlamak.

WAŽYRDAMA, *iş ady.* Ważyrdamak ýagdaýy.

WAŽYRDAMAK, *işl.* Waž edip ses çykmak, waž edip seslenmek, ważyrdy emele gelmek,

WAŽYRDAMAKLYK, *iş ady.* Ważyrdamak ýagdaýy.

WAŽYRDAMAZLYK, *işl.* Ważyrdy emele gelmezlik, ważyrdyly ses çykmazlyk.

WAŽYRDAŞMAK, *işl.* Köp tarapdan, ýerli-ýerden ważyrdamak, ważyrdyly ses çykyp başlamak.

WAŽYRDAŞYBERMEK [ważyrdaşyvermek], *işl.* Ważyrdyly ses çykyp başlamak.

WAŽYRDY, *at.* Ajadylan ýa-da turşadylan önümlerden, gazlandyrylan suwdan we ş. m. çykýan Sesiň ady.

WAŽYRDYLY, *syp.* Ważyrdysy bar bolan.

WAŽYRDYSYZ, *syp.* Ważyrdysy ýok, waçyrdysy bolmadyk.

WAŽYRDATMAK, *işl.* Ważyrdyly ses çykarmak.

WAKA [wa:ka], *at.* Jemgyýetçilik ýa-da şahsy durmuşda bolup geçen garaşylmadyk hadysa, ýagdaý.

WAKGYLDABERMEK [wakgylla:vermek], *işl.* Wakgyldap başlamak.

WAKGYLDAMA [wakgyllama], *iş ady.* Wakgyldamak ýagdaýy.

WAKGYLDAMAK [wakgyllamak], *işl.* **1**. Wak-wak etmek, wak-wak edip ses çykarmak (towyk hakynda). *Towuk wakgyldap ketege girdi. Towuklar wakgyldap başladylar.* **2**. *göç. m., ser.* **Lakgyldamak**. *Oguldursun bimahal gygyran towuk ýaly wakgyldap gopgun turuzdy* (B. Gulow).

WAKGYLDAMAKLYK [wakgyllamaklyk], *iş ady.* Wakgyldamak ýagdaýy.

WAKGYLDAMAZLYK [wakgyllamazlyk], *işl.* Wak-wak etmezlik.

WAKGYLDAŞMAK [wakgyllaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde wak-wak etmek. *Adamlar ogra gargyný́ardylar, it üýrýärdi, towuklar wakgyldaşýardy* ("Edebiýat we sungat").

WAKGYLDATMAK [wakgyllatmak], *işl.* Wak-wak edýän ses çykartmak.

WAKGYLDY [wakgylly], *at.* **1**. Towuk ýa-da başga bir guşuň wak-wak edip çykarýan sesiniň ady. *Towuklaryň wakgyldysy ýatan çagalary oýardy.* **2**. *göç. m.* Biderek, dereksiz boş gürrüň. *Seniňem biderek wakgyldyň tükenmedi.*

WAKGYLDYSYZ [wakgyllysyz], *syp.* Wakgyldysy ýok, wakgyldysy bolmadyk. *Wakgyldysyz towuk bolmaz.*

WAK-WAK, *s.ş.aňl.söz.* Towuk wakgyldanda çykýan ses. *Horazlar wak-wak edýärdi.*

WAKYP, *at, k.d.* Köpçülik haýryna ömürlik bagyşlanan, berlen zat. *Wakyp ýer.*

◊ **Wakyp etmek** köpçüligiň haýryna bermek, bagyşlamak. *Iki uly ýaby we Zöhräniň bagyny aşyklaryň*

WARLAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden war-war edýän ses çykarmak. *Ekin meýdanynda traktorlar warlaşyp ýer sürýärdiler.*

WARLATMAK, *işl.* Warlaýan ses çykartmak.

WARRA-WURRA[warra-wurro**],** *at*. Düşnüksiz, gödek äheňde gepleýiş, düşnükli-düşnüksiz sözleýiş. *Bular-aýt, biri-birleriniň warra-wurrasyna özleri beri düşünýärmikäler?* (B. Kerbabaýew).

WARRYK, *syp*. **1**. Gorkak, züwwetdin. *Ol gijelerine öýden çykyp bilmeýän barypýatan warrykdy.* **2**. Gepi, gürrüňi ugursyz, samsyk.

WARRYKLABERMEK [warrykla:vermek], *işl.* Warryklap başlamak.

WARRYKLAMA, *iş ady.* Warryklamak ýagdaýy.

WARRYKLAMAK, *işl.* Warryk-warryk edip seslenmek, warryk-warryk edýän ses çykarmak. *Kölden gurbagalaryň warryklaýan sesi gelip durdy.*

WARRYKLAMAKLYK, *iş ady.* Warryklamak ýagdaýy.

WARRYKLAMAZLYK, *işl.* Warryk-warryk etmezlik.

WARRYKLAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden köpçülikleýin warryk-warryk etmek. *Gurbagalar warryklaşýardylar* (N. Jumaýew).

WARRYK-WARRYK, *at.* Gurbagalar dowamly saz-söhbet edende çykarýan sesi. *Kölde gurbagalaryň warryk-warrygyndan başga ses eşidilmeýärdi.*

WARRYLDABERMEK [warrylla:vermek], *işl.* Warryldap başlamak.

WARRYLDAMA [warryllama], *iş ady*. Warryldamak ýagdaýy.

WARRYLDAMAK [warryllamak], *işl.* War-war edip seslenmek, war-war etmek.

WARRYLDAMAKLYK [warryllamaklyk], *iş ady.* Warryldamak ýagdaýy.

WARRYLDAMAZLYK [warryllamazlyk], *işl.* War-war etmezlik.

WARRYLDAŞMAK [warryllaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde war-war etmek. *Olar warryldaşyp, ýüregimize düşdüler.*

WARRYLDATMAK [warryllatmak], *işl.* War-war edýän ses çykartmak. *Ol ertirden bäri traktoryny warryldadyp, ýer sürüp ýör.*

WARRYLDY [warrylly], *at,* Traktoryň, uçaryň we ş. m. motory işlän mahalynda emele gelýän güňleç gaty sesiň ady. *Uzyn gijeläp traktoryň warryldysy ýatmady.*

WARSAKY, *at.* Biderek, boş, bolgusyz, ugursyz-utgasyz (gürrüň). *Ýönekeý warsaky gürrüňleriň söýgä, hakyky söýgä öwrülip gidenini özleri-de duýman galdylar* (B. Pürliýew).

◊ **Warsaky urmak (otarmak)** biderek, ugursyz gürrüň etmek. *Sen warsaky urmaly bolanda, diliňi kireýine alan ýaly* (B. Kerbabaýew).

WARSAKYÇY, *at.* Warsaky gürrüňler aýdýan adam.

WARSYLDAMA [warsyllama], *iş ady*. Warsyldamak hereketi.

WARSYLDAMAK [warsyllamak], *işl.* Warsyldyly ses çykmak, warsyldyly seslenmek. *Iňňe onuň elinden warsyldap çümdi.*

WARSYLDAMAKLYK [warsyllamaklyk], *iş ady.* Warsyldamak ýagdaýy.

WARSYLDAMAZLYK [warsyllamazlyk], *işl*. Warsyldyly ses çykarmazlyk.

WARSYLDATMAK [warsyllatmak], *işl.* Iňňäni, pyçagy teniň bir ýerine, garpyza we ş.m. sokup warsyldyly ses çykartmak. *Ol pyçagy garpyzyň böwründen warsyldadyp sokdy.*

WARSYLDY [warsylly], *at.* Bedene iňňe, garpyza pyçak sünjülende we ş. m. emele gelýän sesiň ady.

WAR-WAR: war-war etmek 1) ýogyndan gaty ses bilen gürlemek **2**) *göç. m.* Bir zat barada esassyz lakgyldamak, ýaňramak.

WAS, *s. ş. aňl. söz.* Pökginiň we ş. m. ýeli çykýan wagtynda döreýän ses.

WASLAMAK [wasylamak] , *işl.* Was edip ses çykmak.

WASP [wasyp], *at.* Taryp, öwgi. *Ylym gerek seniň waspyň ýazmaga* (Kemine).

WASPNAMA [wasypna:ma], *at, edeb.* Taryhy wakanyň ýa-da şahsyň hatyrasyna bagyşlanyp ýazylan şygyr.

WASSYKLAMA, *iş ady.* Wassyklamak ýagdaýy.

WASSYKLAMAK, *işl.* Wassyk-wassyk edip seslenmek, wassyldyly ses çykmak. *Ana açyk bir eýwanda körük wassyklap, kömürden al-ýaşyl ýalyn bulaýlanýardy* (B. Kerbabaýew).

WASSYKLAMAKLYK, *iş ady.* Wassyklamak ýagdaýy.

WASSYKLAMAZLYK, *işl.* Wassyk-wassyk etmezlik.

WASSYKLAŞMAK, *işl.* Ýel berýän we ýel alýan zatdan wassyklap ses çykmak ýa-da çykarmak. *Ussahanada basylýan körükler wassyklaşyp, ojakdaky demirleri gyzdyrýardy.*

WASSYKLATMAK, *iş ady,* Wassyk-wassyk etdirip seslendirmek, wassyldyly ses çykartmak. *Körügi wassykladyp, ody mazaly güýçlendirdi.*

WASSYKLATMAKLYK, *iş ady.* Wassyklatmak ýagdaýy.

WASSYKLATMAZLYK, *işl.* Wassyk-wassyk etdirmezlik.

WASSYKLAÝYŞ, *iş ady.* Wassyklamak ýagdaýy.

WASSYLDAMAK [wassyllama], *işl., ser.* **Wassyklamak.**

WASSYLDAŞMAK [wassyllaşmak], *işl., ser.*

waňk-waňk edýän ses çykarmak. *Şonda taýagyň jaýdar degenleri waňkyryşyp, dyr-pytrak boldy* (R. Gelenow).

WAŇLABERMEK [waňla:vermek], *işl.* Waňlap başlamak.

WAŇLADYBERMEK [waňladyvermek], *işl*. Waňňyldyly ses çykardyp başlamak.

WAŇLAMA, *iş ady.* Waňlamak ýagdaýy.

WAŇLAMAK, *işl.* **1**. Itden waňňyldyly ses çykmak, waňk-waňk edip seslenmek. **2.** *gepl. d.* Birsyhly gepläp durmak, tükeniksiz gürläp oturmak. *Emma ejeligimiň dili hatardaky düňküň dili ýaly birsyhly waňlap duryar* (B. Kerbabaýew).

WAŇLAMAKLYK, *iş ady.* Waňlamak ýagdaýy.

WAŇLAMAZLYK, *işl*. Waňňyldyly ses çykarmazlyk.

WAŇLAŞMAK, *işl*. Ýerli-ýerden bilelikde waňňyldyly ses çykarmak.

WAŇLAŞYBERMEK [waňlaşyvermek], *iş ady.* Waňlaşyp başlamak.

WAŇLATMAK, *işl.* **1**. Waňňyldyly ses etdirmek, waňňyldyly ses döretmek, çykartmak. **2**. *gepl. d.* Güýçli ses bilen aýtdyrmak, gygyrtmak (ses gataldyjy enjam we ş. m. hakynda). *Radiony waňladyp açdy.*

WAŇLAÝYŞ, *iş ady.* Waňlamak ýagdaýy.

WAŇŇYLDY [waňňylly], *at.* Uly demir zatlar biri-birine degende ýa-da urlanda çykýan sesiň ady. *Uzakda urulýan jaňyň waňňyldysy eşidilýär.*

WAŇŇYR-WAŇŇYR, *at*. Düýäniň boýnuna dakylýan düňkden we ş. m. çykýan ses.

WAŇŇYRDABERMEK [waňňyrda:vermek], *işl.* Waňňyrdap başlamak.

WAŇŇYRDADYBERMEK [waňňyrdadyvermek], *işl.* Waňňyrdadyp başlamak.

WAŇŇYRDAMA, *iş ady.* Waňňyrdamak ýagdaýy.

WAŇŇYRDAMAK, *işl.* Waňňyrdyly seslenmek, waňňyr-waňňyr edýän ses çykarmak.

WAŇŇYRDAMAKLYK, *iş ady.* Waňňyrdamak ýagdaýy.

WAŇŇYRDAMAZLYK, *işl.* Waňňyrdyly ses çykarmazlyk.

WAŇŇYRDAŞMAK, *işl*. Ýerli-ýerden waňňyrdaşýan ses çykmak. *Agama geljek gyzyň, Düwmesi waňňyrdaşar* (Läle). *Düýeleriň boýnundan asylan düňkler waňňyrdaşýardylar.*

WAŇŇYRDATMAK, *işl*. Waňňyrdyly seslendirmek, waňňyr-waňňyr etdirip ses çykartmak, waňňyrdy döretmek.

WAŇŇYRDY, *at*. Demir gaplaryň we ş. m. biri-birine degmeginden emele gelýän güňleç gaty sesiň ady.

WAŇ-WAŇ, *at*. Uly demir zatlar we ş. m. biri-birine degende ýa-da urlanda ýaňlanyp çykýan ses.

WARAK I, *syp. gepl. d*. Ulanylyşdan galan, könelen, zaýalanan, çagşan, döwük. *Oňa bir warak, taşlandy dutar satyn alyp berdiler* (N. Saryhanow).

WARAK II, *at, k. d.* Kitabyň, depderiň we ş.m. içindäki kagyzlarynyň biri, tagta kagyz, sahypa. *Kitap hud yşk kitabydyr, bu okunan warak nedir?* (Ýunus Emre).

WARAKLAMA, *iş ady.* Waraklamak ýagdaýy.

WARAKLAMAK, *işl.* Kitabyň, depderiň we ş. m. sahypalaryny agdaryşdyryp çykmak, gözden geçirmek,*Men derrew onuň sahypalaryny waraklap çykdym* (N. Saryhanow).

WARAKLAMAKLYK, *iş ady.* Waraklamak ýagdaýy.

WARAKLAMAZLYK, *işl.* Waraklap çykmazlyk.

WARAKLANMAK, *işl., gep. d.* Sahypalary ýekän-ýekän gözden geçirilmek, sahypalara ýekän-ýekän seredilip çykylmak.

WARAKLATMAK, *işl.* Kimdir birine kitabyň, depderiň sahypalaryna seredip çykartmak.

WARAKLY, *syp*. Sahypaly. *Zer warakly, ýüzi gyzyl jezwelli, Okadygym kitap, gurhan, gal indi* (Seýdi).

WARK-WARK, *at.* Gurbaganyň we käbir guşlaryň çykarýan sesi. *Gurbagalaryň wark-warky ýatyşdy.*

WARKYLDABERMEK [warkylla:vermek], *işl*. Warkyldap başlamak (gurbaga hakynda).

WARKYLDAMA [warkyllama], *iş ady*. Warkyldamak hereketi.

WARKYLDAMAK[warkyllamak], *işl.*Wark-wark edip seslenmek, warkyldyly ses çykarmak (gurbaga, kepderi, gögerçin we ş. m. hakynda). *Garaňky düşende gurbagalar warkyldap başlady.*

WARKYLDAMAKLYK [warkyllamaklyk], *iş ady.* Warkyldamak ýagdaýy.

WARKYLDAMAZLYK [warkyllamazlyk], *işl.* Wark-wark edýän ses çykarmazlyk.

WARKYLDAŞMAK [warkyllaşmak], *işl.* **1**. Köp bolup, wark-wark edýän ses çykarmak. *Gijelerine gurbagalar warkyldaşýarlar.* **2**. *gepl.d.* Köpçülikleýin gaty gülmek. *Toýa gelen aýallar warkyldaşyp, ala-ýaz bolşup otyrdylar.*

WARKYLDAŞYBERMEK [warkyllaşyvermek], *işl.* Köp bolup wark-wark edip başlamak.

WARKYLDY [warkylly], *at.* Gurbaga we käbir guşlaryň çykarýan sesiniň ady. *Guşlaryň warkyldysy.*

WARLABERMEK [warla:vermek], *işl.* Warlap başlamak. *Ol uçar duran ýerinde warlaberdi.*

WARLADYBERMEK [warladyvermek], *işl.* Warladyp başlamak.

WARLAMA, *iş ady.* Warlamak ýagdaýy.

WARLAMAK, *işl*. War-war edip seslenmek, warryldyly ses çykarmak. *Asmandan uçarlaryň warlaýan sesleri eşidilýärdi.*

WARLAMAKLYK, *iş ady.* Warlamak ýagdaýy.

WARLAMAZLYK, *işl.* Warlaýan ses çykarmazlyk.

ýörediler (B. Kerbabaýew). **2**) ynjyk, näzik. *Ol edil wawwaly ýaly.*

WAWWASYZ [wa:wwosuz], *syp.* Wawwasy ýok, wawwasy bolmadyk.

WAÝ, *üml.* Bir zat garaşylyşy ýaly bolmanda, etmelisi ýaly edilmände aýdylýar ([wa'a:] ýaly aýdylýan ümlük hem şoňa meňzeşräk manyda ulanylýar). *Waý, bul-a bolmady-ow.*

WAÝ [wa:ý], *üml*. Adamda gaty agyry, gorky duýgusyny, haýran galmagy, geň galmagy, gynanjy, gaýgy-gamy, zeýrenji, ökünji aňladýar. *Ol ýarasynyň agyrysyna çydaman, "waý" diýip gygyrdy. Waý, ýetişiň!* (B. Seýtäkow). *Waý, Kaka bilen Duşagyň arasynyň daşdygyny. Obada biri ölse, "Waý, kaka, waý, dogan" diýip gygyrýarlar* ("Türkmenistan").

◊ **Waý gününe!** biriniň agyr halyna, ýagdaýyna gynanylyp aýdylýan aňlatma; dat gününe. *Indi biziň waý günümize!* ("Görogly").

WAÝ-EÝ [wa:ý-e:ý], *üml*.Biriniň bolşuna göwnüýetmezçilik edilip, aýal maşgalalar tarapyndan aýdylýar. *Heý waý-eý, indi näderkäm?* (B. Seýtäkow).

WAÝKYRMA, *iş ady.* Waýkyrmak hereketi, ýagdaýy.

WAÝKYRMAK, *işl.* "Waý", "waý-waý" diýip, gaty sesli aglamak, gygyrmak.

WAÝKYRMAKLYK, *iş ady.* Waýkyrmak ýagdaýy.

WAÝKYRMAZLYK, *işl.* Gaty sesli waýkyryp aglamazlyk

WAÝKYRTMAK, *işl.* Kimdir birini "waý-waý" diýdirip gygyrdyp aglatmak.

WAÝKYRYŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden waýkyryp aglamak. *Oturanlar waýkyryşyp başladylar.*

WAÝYRDY, *at.* Ter gök önüm iýlende we ş, m. emele gelýän sesiň ady.

WAÝYRT-WAÝYRT, *s.ş.aňl.söz.* Ter gök önüm iýlende we ş. m. yzly-yzyna döreýän ses.

WAÝ-WAÝ , *üml., ser.* **Waý.** *Seniň waý-waýyň ýatmady-la.*

WAÝ-WAÝLAMA , *iş ady.* Waý-waýlamak ýagdaýy.

WAÝ-WAÝLAMAK , *işl.* Agyry, gorky, gynanç we ş. m. sebäpli waý-waý edip, naýynjar ses etmek, seslenmek *Hassa agyra çydap bilmän, waý-waýlap ýatyrdy.*

WAÝ-WAÝLAMAKLYK, *iş ady.* Waý-waýlamak ýagdaýy.

WAÝ-WAÝLAMAZLYK, *işl*. Waý-waýlap, naýynjar gygyrmazlyk.

WAÝ-WAÝLAŞMAK , *işl.* Ýerli-ýerden waý-waý edişip naýynjar gygyryşmak eňreşmek.

WAÝ-WAÝLATMAK , *işl.* Waý-waý etdirip, naýynjar gygyrtmak.

WAZ, *s. ş. aňl. söz.* Mör-möjek çalt uçanda, maşyn gaty ýörände we ş. m. emele gelýän ses.

◊ **Waz ýasamak** maşynly, motorly gyssanmaç, çalt, tiz gitmek, at salmak. *Biz oba waz ýasabermeli.*

WAZLABERMEK [wazyla:vermek], *işl.* Wazlap başlamak.

WAZLAMA [wazylama], *iş ady.* Wazlamak hereketi.

WAZLAMAK [wazylamak], *işl.* **1**. Wazzyldyly ses çykmak, wazyrdamak. **2**. *göç m.* Gaty gitmek, çalt ýöremek, dazlap barmak. *Awtobus gara ýoldan wazlap barýardy.* **3**. Hazlap girmek, hazlap geçmek, hazlamak (ýel, sowuk we ş. m. hakynda). *Gapydan sowuk ýel wazlap girýär.*

WAZLAMAKLYK [wazylamaklyk], *iş ady.* Wazlamak ýagdaýy.

WAZLAMAZLYK [wazylamazlyk], *işl*. Wazzyldyly ses çykarmazlyk; wazlap gitmezlik; hazlap girmezlik, hazlamazlyk.

WAZLAŞMAK [wazylaşmak], *işl*. Ýerli-ýerden wazzyldyly ses çykaryşmak; wazlaşyp gitmek. *Maşynlar wazlaşyp geçip dur.*

WAZLATDYRMAK [wazylatdyrmak], *işl.* **1**. Wazzyldyly ses çykartmak. **2**. Wazladyp sürdürmek (maşyn we ş. m. hakynda).

WAZLATMAK [wazylatmak], *işl.* **1**. Wazzyldyly ses çykarmak. **2**. Gaty, batly sürüp gitmek. *Ol tigrini wazladyp geçip gitdi.*

WAZYR, *s, ş. aňl. söz.* Birden ýaňýan zatlar ot alanda, ýanyp duran ýaga et we ş. m. atylanda, şonuň ýaly-da maşynlaryň çalt hereketinden we ş. m. çykýan ses.

WAZYRDABERMEK [wazyrda:vermek], *işl.* Wazyrdap başlamak.

WAZYRDAMA, *iş ady.* Wazyrdamak ýagdaýy.

WAZYRDAMAK, *işl.* Wazyrdyly ses etmek, wazyr-wazyr seslenmek, wazlamak. *Dazyrdap gelýän taýak onuň üstünden wazyrdap geç*di (B. Kerbabaýew).

WAZYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wazyrdamak ýagdaýy.

WAZYRDAMAZLYK, *işl.* Wazyr-wazyr etmezlik.

WAZYRDAŞMAK, *işl.* **1**. Ýerli-ýerden wazyr-wazyr edişip sözleşmek. **2**. Wazyrdaşyp gitmek (maşyn we ş. m. hakynda).

WAZYRDATMAK, *işl.* Wazyrdyly ses çykartmak, wazyrdyly seslendirmek, wazlatmak.

WAZYRDY, *at.* Birden ýaňýan zatlar ot alanda, käbir mehanizmler birden herekete getirilende, şonuň ýaly-da maşynlar ýokary tizlikde hereket edende we ş. m. emele gelýän sesiň ady.

WAZYRTDA-WAZYRT, *at*. **1**. Yzly-yzyna gapdalyňdan ýokary tizlik bilen geçip barýan maşynlardan çykýan sesler. **2**. *göç. m.* Eýläkde-beýläk, çalasyn hereket.

Wassyklaşmak.

WASSYLDATMAK [wassyllatmak], *işl., ser.* **Wassyklatmak.**

WASSYLDY [wassylly], *at.* Körük basylanda, ýel berlende we ş. m. çykýan sesiň ady.

WASSYK-WASSYK, *at,* Körük basylanda waslap çykýan ýeliň sesi.

WAS-WAS, *syp.* Haýsydyr bir zat barada ýüregiňe dowul düşme arkaly ýüze çykýan psihiki kesel. *Was-was adam. Was-was bolmak. Was-was keseli.*

◊ **Was-wasa düşmek** aljyramak, başagaý bolmak, özüňi ýitirmek, eliňi-aýagyňy ýitirmek. *Daýzam was-wasa düşüp ýören bolaýmasyn* ("Edebiýat we sungat").

WAS-WASLYK, *at.* Was-was halda bolmaklyk.

WAS-WASY, *syp.* , *ser*. **Was-was**. *Şeýle bir was-wasy boldum, edil birden üstüme ýagy dökülәýjek ýaly* (B. Öwezow).

WAS-WASYLYK, *at.* Was-wasy halda bolmaklyk.

WAS-WASYRAK [was-wasyra:k], *syp.* Azdakände was-wasy. *Meniň göwnüme bolmasa, ol was-wasyrak.*

WASYRDABERMEK [wasyrda:vermek], *işl.* Wasyrdyly ses çykyp başlamak.

WASYRDAMAK, *işl.* Wasyr-wasyr edip seslenmek, wasyrdyly ses çykarmak. *Üstünden suw guýlan ot wasyrdap öçdi.*

WASYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wasyrdamak ýagdaýy.

WASYRDAMAZLYK, *işl.* Wasyr-wasyr edip ses çykarmazlyk.

WASYRDAŞMAK, *işl.* Köp zatdan wasyrdyly ses çykmak, ses çykaryşmak (üstüne suw guýlan köz, gor hakynda).

WASYRDATMAK, *işl.* Wasyr-wasyr etdirip seslendirmek, wasyrdyly ses çykartmak.

WASYRDY, *at*. Üstünden suw guýlan otdan, gordan we ş. m. çykýan sesiň ady.

WAŞYRDABERMEK [waşyrda:vermek], *işl.* Waşyrdap başlamak.

WAŞYRDAMA, *iş ady.* Waşyrdamak ýagdaýy.

WAŞYRDAMAK, *işl.* Waşyr-waşyr edip ses çykmak, waşyrdyly seslenmek.

WAŞYRDAMAKLYK, *iş ady.* Waşyrdamak ýagdaýy.

WAŞYRDAMAZLYK, *işl.* Waşyr-waşyr edýän ses çykmazlyk.

WAŞYRDATMAK, *işl.* Waşyr-waşyr edip ses çykartmak, waşyrdyly seslendirmek. *Turşy hyýaryny waşyrdadandan soň, Kelhanyň bogazy biraz giňedi* (B. Kerbabaýew).

WAŞYRDAÝYŞ, *iş ady.* Waşyrdamak ýagdaýy.

WAŞYRDY, *at.* Ter gök önüm we ş. m. zatlar iýlende emele gelýän sesiň ady.

WAŞYR-WAŞYR, *s. ş. aňl. söz.* Ter gök önüm we ş. m. zatlar iýlende çykýan ses.

WATAN, *at.* **l.** Adamyň doglup-dörän ülkesi, önüp-ösen, özüni onuň raýaty hasaplaýan ýurdy; ata watan, ene toprak, dogduk mekan. **2.** Bir zadyň emele gelen ýeri, mekany. *Bu ýerler waharmanyň watany.*

◊ **Watan tutmak** mesgen tutmak, mydamalyk oturymly bolmak, ýurt tutmak. *Tutsam ol ýerde watan, ol ýer ki anyň ilidir* (Magtymguly). **Watan ogly** Watanyna jany-teni bilen berlen, oňa hyzmat edýän ýigit, watanynyň bähbidini araýan adam.

WATANÇY, *syp*. Öz watanyny söýýän, öz watanynyň bähbidi ugrunda göreşiji, öz watanyna, halkyna berlen wepaly (adam). *Watançy ýaşlar.*

WATANÇYLYK, *syp.* Watançy bolmaklyk, öz watanyňa we halkyňa berlenlik, öz watanyňa wepalylyk.

◊ **Watançylyk urşy** öz watanyň azatlygy we garaşsyzlygy üçin keseki ýurt basybalyjylaryna garşy alnyp barylýan adalatly uruş.

WATANDAŞ [watannaş], *at.* **1.** Biri bilen bir watanda, bir ýurtda doglup, önüp-ösen adamlar, ýurtdaş, ildeş. **2.** Bir watandan bolan adamlara ýüz tutulyp aýdylýan söz, resmi suratda ýüzlenme şekili. *Eziz watandaşlar, toýuňyz toýa ulaşsyn!*

WATANDAŞLYK [watannaşlyk], *at.* **1.** Watandaş bolmaklyk, bir watandan bolmaklyk, ýurtdaşlyk, ildeşlik. **2.** *syp*.Watandaşa has bolan, watandaşa degişli bolan. *Watandaşlyk borjy.*

WATANLY, *syp.* Watany bar bolan (adam hakynda).

WATANPARAZ*, syp., ser.* **Watançy.**

WATANPARAZLYK, *at, ser.* **Watançylyk**. *Döwlet nyşanlaryna söýgi-muhabbetiň arşa göterilmegi bolsa watanparazlygyň aňrybaş çägi* ("Türkmenistan").

WATANPERWER [watanperwör]**,** *syp., ser.* **Watansöýüji.**

WATANSÖÝÜJI [watansöýüjü], *syp., ser.* **Watançy.**

WATANSÖÝÜJILIK [watansöýüjülük], *at, ser.* **Watançylyk.**

WATANSYZ, *syp.* Watany ýok (adam hakynda).

WAWWA [wa:wwo], *at, gepl. d.* Esasan, çagalaryň dilinde gabat gelip, "agyry" diýen manyny aňladýar.

Wawwaňa duz basylan (sepilen) ýaly bolmak oda-köze düşmek, ýanyp-bişip barmak. *Iki goragçynyň wawwasyna duz basylan ýaly boldy("Edebiýat we sungat").*

WAWWALY [wa:wwoly], *syp.* Wawwasy bar bolan.

◊ **Wawwaly ýerinden tutmak** biriniň asgyn, gowşak tarapyny aýtmak, kemçiligini ýüzüne aýtmak; derdini gozgamak. *Siz onuň wawwaly ýerinden tutduňyz.* **Wawwaly ýaly 1)** seresaplyk bilen, emaý bilen, ýuwaşlyk bilen. *Japbaklar wawwaly ýaly*

barmak. *Şu foruma wekilçilik edýän ýurtlaryň ilaty ýer şarynyň ilatynyň bäşden iki böleginden*

WEKILHANA [weki:lha:na], *at.* Bir halkyň, ýurduň bähbidini gorap saklamak işini alyp barýan edara. *Birleşen Milletler Guramasynyň Aşgabatdaky wekilhanasynyň guran bu ýygnagyna ýurdumyzyň ministrliklerиniň hem-de edaralarynyň birnäçesiniň ýolbaşçylary gatnaşdy* ("Nesil").

WEKILLIK [weki:llik], *at*. **1**. Wekiliň wezipesini ýerine ýetirmeklik, wekil bolmaklyk. **2**. *ser*. Wekilhana.

WELAÝAT [wela:ýat], *at*. Käbir döwletlerde ýurduň belli bir bölegi, ülke.

WELI, Garşylygy görkezýän baglaýjy. *Ýok, ezizim, ýadymdan çykanok weli, sen azajyk pikir edip gör* (T. Gurbanow).

◊ **Welisi bar** emmasy bar, anyk, açyk däl, gümürtik. *Onuň aýdýany hem dogrudyr, eje jan, emma hemmesiniň welisi bar.*

WELI [weli:], *at.* **1.** Dini däp-dessurlary yhlas bilen berjaý edýän ýokary dini sowatly, keramatly adam. *Öwladyň itini bihal görme, olar welidirler* (A. Gowşudow). **2**. *göç. m.* Hemme zady öňünden bilýän, ähli zady öňünden görýän akyldar. *Özüni bilen weli* (Nakyl). – *Ol tüýs bir weli ahyryn – diýip, sözüniň üstüni ýetirdi* ("Edebiýat we sungat"). **3.** Oglana dakylýan at.

◊ **Weli bolmasa, welije** ol bolmasa, başga biri, ol bolmasa beýlekisi. *Aýby ýok, weli bolmasa, welije ederis* (N. Pomma).

WELILIK [weli:lik], *at.* **l.** Hudaýa ýakyn adam bolmaklyk, weli bolmaklyk. *Agam jan, hakykatyň welilige hajaty ýok* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Hemme zady öňünden bilijilik, ähli zady öňünden görüjilik, akyldarlyk. *Welilik bilen aýdylan söz.*

◊ **Welilik satmak** hemme zady öňünden bilýän kişi bolan bolmak. *Ol, hamala o dünýäni görüp gelen ýaly, töweregindäki aksakallara welilik satyp, gürrüň berýärdi* (N. Pomma).

WELIN [weli:n], *bagl., ser.* **Weli.**

WELISIREMEK [weli:siremek], *işl.* Weli bolan bolmak.

WENEZZYNA [wenezzyna:], *at.* Nikasyz doglan, nikasyz doglup kemala gelen.

WENGER [venge:r], *at, ser.* **Wengerler.** *Wenger dili. Wenger sungaty.*

WENGERLER [venge:rler], *at.* Wengriýanyň esasy ilatyny düzýän halk, majarlar.

WEPA [wepa:], *at.* **1.** Birine ýa-da bir zada bolan gatnaşygyňda, borjuňy ýerine ýetirmekde durnuklylyk we üýtgewsizlik. *Päheý, wadada wepa gaty bolmalydyr* (H. Deryýew). **2.** Oglana dakylýan at.

◊ **Wepasyny görmek** hözirini görmek, eşretini görmek. *Jepasyny çeken wepasyny görer* (Nakyl).

WEPADAR [wepa:da:r], *syp., ser.* **Wepaly.** *Biz doganlyk-dostluga, ömürbaky wepadar* (J. Ilmyradow).

WEPADARLYK [wepa:da:rlyk], *at, ser.* **Wepalylyk.** *Öweziň Görogla we Çandybil halkyna bolan wepadarlygy görkezilýär* ("Görogly").

WEPALY [wepa:ly], *syp*. **1.** Wepasynda berk durýan, sözünde, wadasynda tapylýan, birine ýa-da bir zada tüýs ýürekden berlip, öz borjuny mäkäm ýerine ýetirýän, ähtibarly, wepadar. 2. Oglana dakylýan at.

WEPALYLYK [wepa:lylyk], *at.* Wepaly bolmaklyk, wepasy barlyk.

WEPALYRAK [wepa:lyra:k], *syp.* Belli derejede wepaly.

WEPASYZ [wepa:syz], *syp.* Wepasy ýok, wepasy bolmadyk, biwepa. *Eger-de Jygaly beg wepasyz bolup çyksa, her wagt hem muny iline ýetirmän, başyny almaga wagt tapylar* (''Görogly").

WEPASYZLYK [wepa:syzlyk], *at*. Wepasy ýokluk, wepaly dällik, biwepalyk.

WEPAT [wepa:t]: **wepat bolmak** aradan çykmak, ölmek.

WERDIŞ, *at*. Türgenleşik endigi, endik, köp işlemek netijesinde gazanylan başarnyk. *Tur-otura ýarandan soň nätdiler? Ýumuş buýrup işe werdiş etdiler* (B. Kerbabaýew).

WESÝET, *at*. Bir mesele, edilmeli iş barada berilýän maslahat, nesihat, tabşyryk.

WESÝETNAMA [wesýetna:ma], *at.* Ýazuw üsti bilen berlen wesýet. *Ol atasyndan galan wesýetnamany elinde saklap durdy.*

WESME, *at.* Ösümlikden alnyp, gaşa çalynýan gara reňk. *Saýat han hem gülgün lybaslar geýip, gaşlaryna wesme goýup, bag seýlige çykdy* ("Saýatly – Hemra"). *Ýüze gülap sürtüp, wesme gaşynda, Gyrmyz geýip dildarlyga ýeten gyz* (Mollanepes).

WESSALAM [wessala:m], Gürrün gutardy; tamam, soňy. *Wessalam, söz tamam!* (K. Gurbannepesow).

WESSE, *at*. Jaýyň pürsleriniň arasyna kese goýulýan gysga agaçlar, perwaz. *Bu jaýyň wesseleri köp eken.*

WES-WEÝRAN [wes-weýra:n], *hal.* Bütinleý zaýalanan, doly harap bolan.

WES-WEÝRANÇYLYK [wes-weýra:nçylyk], *at, ser.* **Wes-weýranlyk.**

WES-WEÝRANLYK [wes-weýra:nlyk], *at*. Bütinleý weýran bolmaklyk, doly harap bolmaklyk.

WEŞEŇ-WEŞEŇ, *syp.* Üýşüp ýatan, näçe diýseň bar, gereginden artyk, bol, köp. *Pul diýeniň weşeň-weşeň* (N. Pomma).

WETERAN [vetera:n], **1.** Köp uruşlara gatnaşan tejribeli söweşiji. *Beýik Watançylyk urşunyň weteranlarynyň, olaryň ýanýoldaşlarynyň we tylda zähmet çeken weteranlaryň pensiýalarynyň aýda iň*

WAZYRTDA-WUZURT, *at, ser.* **Wazyrtda-wazyrt.** *Maşynlar wazyrtda-wuzurt geçýärdiler.*

WAZYRT-WUZURT, *at.* **1.** *ser.* **Wazyr-wuzur.** *Olaryň wazyrt-wuzurdy ýatmady.* **2.** *ser.* **Wazyrtda-wuzurt.**

WAZYR-WUZUR, *at.* Çalt we düşnüksiz gepleýiş, sözleýiş. *Ol wazyr-wuzur edip, bir zatlar aýtdy-da gidiberdi.*

WAZZYK, *syp.* Sözünde ugur-utga bolmadyk, hazzyk, lakgy (adam).

WAZZYKLABERMEK [wazzykla:vermek], *işl.* Wazzyklap başlamak.

WAZZYKLAMA, *iş ady.* Wazzyklamak hereketi, ýagdaýy.

WAZZYKLAMAK, *işl.* Wazzy-wuzzy edip geplemek, wazzyk-wuzzuk edip gürlemek, düşnüksiz sözlemek. *Sen näme wazzyklaýarsyň?*

WAZZYKLAMAKLYK, *iş ady.* Wazzyklamak ýagdaýy.

WAZZYKLAMAZLYK, *işl.* Wazzy-wuzzy edip gürlemezlik.

WAZZYKLAŞMAK, *işl.* Biri bilen wazzy-wuzzy edişip gürleşmek. *Näme belli bir zat aýtman wazzyklaşyp otyrsyňyz!*

WAZZYK-WUZZUK, *at, ser.* **Wazzy-wuzzy.** *Dili agzyna sygmaýan ýaly, wazzyk-wuzzuk gepleýärdi.*

WAZZYLDABERMEK [wazzylla:vermek], *işl.* Wazzyldap başlamak.

WAZZYLDAMA [wazzyllama], *iş ady.* Wazzyldamak ýagdaýy.

WAZZYLDAMAK [wazzyllamak], *işl.* Wazzyldyly seslenmek, "waz" edip ses çykmak. *Sapa ilki gülleriň arasynda uly zenzele edip, wazzyldap uçup ýören eşek arysyna meňzeş bir möjejigi gördi* (N. Esenmyradow).

WAZZYLDAMAKLYK [wazzyllamaklyk], *iş ady.* Wazzyldamak ýagdaýy.

WAZZYLDAMAZLYK [wazzyllamazlyk], *işl.* Wazzyldyly ses çykmazlyk ýa-da çykarmazlyk.

WAZZYLDAŞMAK [wazzyllaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden wazzyldyly ses çykaryşmak.

WAZZYLDATDYRMAK [wazzyllatdyrmak], *işl.* Wazzyldyly ses çykartmak.

WAZZYLDATMAK [wazzyllatmak], *işl.* Wazzyldyly ses çykarmak.

WAZZYLDY [wazzylly], *at.* Mör-möjek uçan mahalynda, primus we ş. m. zatlar işledilende çykýan sesiň ady.

WAZZYLDYLY [wazzyllyly], *syp.* Wazzyldysy bar bolan.

WAZZYLDYSYZ [wazzyllysyz], *syp.* Wazzyldysy ýok, wazzyldysy bolmadyk.

WAZZY-WUZZURAK [wazzy-wuzzura:k], *hal.* Birneme wazzy-wuzzy. *Ol wazzy-wuzzurak gürleýändir.*

WAZZY-WUZZY, *at.* Diýjek zadyny açyk aýdyp bilmeýän adamyň ýa-da ýaş çaganyň düşnüksiz sözleýşi. *Wazzy-wuzzy gepläp, çöp döwüp, ýer dyrmalady* (N. Pomma).

WE [we:], Türkmen milli elipbiýiniň "W" harpynyň ady.

WE, Ugurdaşlygy, deňdeş sözleri, sözlemleri baglanyşdyrmak üçin hyzmat edýän baglaýjy. *Ol ýerde ýazlyk bugdaýdan başga düme künji, nohut we gawun-garpyz ýaly ekinler-de emele gelýärdi* (A. Gowşudow).

WEBAL [weba:l], *at, k.d.* Günä, ýazyk, *Webalyňa men galaryn, gel pajyň bergin, Bezirgen* ("Görogly"). *Eger ol kyrk günden bärde öläýse, webaly seniň boýnuňa* (A. Gowşudow).

◊ **Webala galmak** zyýana galmak. *Ençe webala galan hunhora aşyk bolmuşam* (Baýly şahyr).

WEÇ, *at*. Derek, ugur, hiç bir jähetden. *Aýnanyň soragy Mama hiç bir weçden täsir etmedi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Wejiň gaçmak** ugruň bolmazlyk,heziliň bolmazlyk.

WEHIM, *at.* Bir zadyň salýan gorkusy, howp, hatar. *Bir şum tapylaram, agtygymyň hemme syryny äşgär eder, bu gudaçylygam bozular - diýip, öz ýüreginden wehim edýärdi* (A. Gowşudow).

WEHIMLI, *syp.* Gorkuly, howply, hatarly. *Beýle wehimli halda agzyňa eýelik etmeseň bolmaz!*

WEHIMLILIK, *at*. Gorkulyk, howplulyk, hatarlylyk.

WEHIMSIZ, *syp.* Gorkusyz, howpsuz, wehim etmän.

WEJERA [wejera:], *syp.* **1.** Biabraý, masgara. **2.** Aýyp, ýaramaz, bolgusyz, gödek mazmunly. *Men aýallaryň ýanynda wejera şorta sözleri aýtmaga çekinýärdim* ("Edebiýat we sungat"). **3.** Görki-görnüşi eleşan, sallam-sajak, betnyşan. *Bilmedim, palçyga bulanypmy, nämemi, wejera görnüşi bar.*

WEJERAÇYLYK [wejera:çylyk], *at, ser.* **Wejeralyk.** *Ol hiç bir wejeraçylykdan gaýtmaz.*

WEJERALYK [wejera:lyk], *at.* Wejere halda bolmaklyk, biabraýçylyk, masgaraçylyk. *Hiý, beýle-de bir wejeralyk bolarmy?! - diýip, köşetjek boldy* (H. Deryaýew).

WEKIL [weki:l], *at.* **1.** Belli bir tarapyň, ýurduň bähbidini göz öňünde tutýan, garaýşyny beýan edýän, ynanylan adam. **2.** Bir halkyň, ýurduň bähbidini gorap, işi, döredijiligi bilen özüni tanadan adam. *Kemine zähmetkeş halkyň wekilidir.* **3.** *göç. m.* Bir maksat bilen gurama, jemgyýet, edara we ş. m. tarapyndan iberilen adam. *Şol ýerde polisiýa bölüminiň wekili bolmaly* ("Türkmenistan").

WEKILÇILIK [weki:lçilik], *at, ser.* **Wekillik 1.**

◊ **Wekilçilik etmek** wekil bolup iş alyp

WÄŞISIREMEK [wä:şisiremek / wä:şi:siremek], *işl.* Özüni wäşi adam hökmünde görkezmek üçin wäşilik eden bolmak, wäşi bolan bolmak, wäşilige salmak.

WÄŞISIREMEKLIK [wä:şisiremeklik], *iş ady.* Wäşisiremek ýagdaýy.

WÄŞISIREMEZLIK [wä:şisiremezlik], *işl.* Wäşisiräp durmazlyk.

WÄŞISIREŞMEK [wä:şisireşmek], *işl.* Bilelikde wäşisiremek. *Adamlar wäşisireşýärdiler.*

WIÝ, *üml.* **1.** Bir zat ýatdan çykan ýagdaýynda aýdylýar. *Wiý, äýnegimi almandyryn*. **2.** Geň galynanda, haýran galynanda aýdylýar. *Wiý, kakasy, ownuk-uşak zat üçin gatyrganmaweri* (B. Kerbabaýew). *Wiý, ynha oglumyzam geläýdi!*

WOLEÝBOL [walebo:l], *at, sport*. Düzgün boýunça topy el bilen ýa-da bilden ýokarda bolan beden agzalarynyň kömegi bilen topy tordan geçirip, garşydaşyň meýdançasyna düşürmek ýa-da gondurmak maksady bilen oýnalýan sport oýny. *Basketbol boýunça geçirilen duşuşykda myhmanlar erjel geldi.*

WOLEÝBOLÇY [walebo:lçy], *at, sport.* Woleýbol oýnuny oýnaýan oýunçy.

WOW-WOW, *at*. It üýrende çykýan ses.

◊ **Wow-wow etmek** üýrmek. *Garaja güjük wow-wow etdi, Sesi onuň gala ýetdi* (Matal).

WUJUT, *at, kön. s.* **1.** Göwre, beden. *Wujudyňy bu köňlüm jan diýmişdir* (Şah Ysmaýyl). **2**. Barlyk, bolmaklyk.

WULKAN [wulka:n], *at, ser.* **Ýanardag**.

WÜŞI [wüşü], *syp., gepl.d.* Gözi şully, gözüniň kirpigi düşüp, çürşüp duran.

WYJYR-WYJYR: wyjyr-wyjyr etmek *ser.* **Wyjyrdamak**.

WYJYRDABERMEK [wyjyrda:vermek], *işl.* Wyjyrdap başlamak.

WYJYRDAMA, *iş ady.* Wyjyrdamak hereketi, ýagdaýy.

WYJYRDAMAK, *işl.* Çalt-çaltdan düşnüksiz geplemek, wyjyr-wyjyr edip gürlemek. *Ol enaýyja wyjyrdady.*

WYJYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wyjyrdamak ýagdaýy.

WYJYRDAMAZLYK, *işi* Wyjyr-wyjyr etmezlik.

WYJYRDAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde wyjyrdamak. *Daşarda çagalaryň wyjyrdaşýan sesleri eşidilýärdi.*

WYJYRDY, *at*. Düşnüksiz çalt-çalt edilýän gürrüň, wyjyr-wyjyr. *Çaganyň ýakymlyja ysyny almak, onuň wyjyrdysyna guwanmak nähili uly arzuwdy* (B. Kerbabaýew).

WYŽDAN [wyžda:n], *at.* Köpçülikde, jemgyýetde özüňi alyp barşyň ahlakly jogapkärçilik duýgusy, sap ýüreklilik, ynsap, adamkärçilik.

◊ **Wyždanyňy satmak** wyždanyň tersine nädogry hereket etmek, adamkärçilik sypatyňy ýitirip, nädogry iş görmek, ynsabyňy satmak.

WYŽDANLY [wyžda:nly], *syp*. Wyždany bar bolan.

WYŽDANLYLYK [wyžda:nlylyk], *at.* Wyždany barlyk, wyždanly bolmaklyk .

WYŽDANLYRAK [wyžda:nlyra:k], *syp.* Belli derejede wyždanly, azda-kände adamkärçilikli, ynsaply.

WYŽDANSYZ [wyžda:nsyz], *syp.* Wyždany ýok, wyždany bolmadyk.

WYŽDANSYZLYK [wyžda:nsyzlyk], *at*. Wyždany ýokluk, wyždansyz bolmaklyk. *Seni şeýle wyçdansyzlyga näme itekleýär?* (B. Seýtäkow).

WYSAL [wysa:l], *at.* Duşuşyk, gowuşma. *Ajy aýralyk ýamandyr, wysaly dilär göwnüm* ("Görogly").

◊ **Wysal bolmak** hasyl bolmak.

WYZLAMAK [wyzylamak], *işl., ser.* **Wyzzyldamak.**

WYZLAŞMAK [wyzylaşmak], *işl., ser.* **Wyzzyldaşmak**

WYŞY-WYŞY, *at.* Ýuwaşdan edilýän gürrüňiň sesi; uzakdan ýuwaşja gulaga gelýän gürrüň, hyşy-wyşy.

WYZYRDABERMEK [wyzyrda:vermek], *işl.* Wyzyrdap başlamak,

WYZYRDAMA, *iş ady.* Wyzyrdamak ýagdaýy.

WYZYRDAMAK, *işl.* Wyzyrdyly ses çykmak, wyzyr-wyzyr edip seslenmek (köplenç, siňek, ary we ş.m. uçan ýagdaýynda).

WYZYRDAMAKLYK, *iş ady.* Wyzyrdamak ýagdaýy.

WYZYRDAMAZLYK, *işl.* Wyzyrdap uçmazlyk.

WYZYRDAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden wyzyr-wyzyr edip uçmak.

WYZYRDY, *at, ser.* **Wyzzyldy.**

WYZYR-WYZYR: wyzyr-wyzyr etmek *ser.* **Wyzyrdamak**.

WYZ-WYZ: wyz-wyz etmek *ser.* **Wyzzyldamak**. *Bir siňek wyz-wyz edip gelipdir-de, Soltansöýüniň ýüzüne gonupdyr* ("Myraly").

WYZZYLDABERMEK [wyzzylla:vermek], *işl.* Wyz-wyz edip başlamak.

WYZZYLDAMA [wyzzyllama], *iş ady*. Wyzzyldamak ýagdaýy.

WYZZYLDAMAK [wyzzyllamak], *işl.* Wyz-wyz etmek, wyz-wyz edip seslenmek. *Siňek wyzzyllaýar.*

WYZZYLDAMAKLYK [wyzzyllamaklyk], *iş ady.* Wyzzyldamak ýagdaýy.

WYZZYLDAMAZLYK [wyzzyllamazlyk], *işl.* Wyz-wyz etmezlik.

WYZZYLDAŞMAK [wyzzyllaşmak], *işl.* Ýerli-ýerden bile wyz-wyz etmek. *Balarylar gül üstünde*

ýokary möçberini 638 manat möçberinde bellemeli (″Türkmenistan″). **2**. Köp ýyllap zähmet çeken hormatly işgär. *Zahmet weterany.*

WEÝ, Adamyň geň galmaklyk, haýran galmaklyk ýaly içki duýgularyny añladýan ümlük. *Weý″ diýip sypybilmersiň, sen meniň soragyma jogap ber* (A. Durdyýew). *Weý, möjek dost, seniň habaryň ýokmy?* (“Türkmen halk ertekileri”).

WEÝ [we:ý], *üml*. “Utan” diýen manyda geňlemegi añladýan söz (köplenç, çagalaryň dilinde).

WEÝLEMEK [we:ýlemek], *isl*. Geňleýändigiňi añlatmak üçin gollaryňy öňe uzadybrak iki eliňi içine ýumýan ýaly görnüşde çalarak galgatmak (köplenç, çagalaryň dilinde).

WEÝ-WEÝ [we:ý-we:ý-], üml. Weýläp duran wagty çagalaryň yzly-yzyna aýdýan sözi.

WEÝRAN [weýra:n], *hal.* Berbat bolan, harap bolan, ýumrulan, ýykylan, zaýalanan, çaşan. *Komandir dykgatly göz gezdirende, weýran edilen ýerleri görüpdi* (A. Kekilow).

WEÝRANÇYLYK [weýra:nçylyk], *at.* Ýaşalýan ýerlere, hojalyga, ykdysadyýete ýetirilen uly zyýan, zaýaçylyk, berbatlyk. *Eger şeýle itiň bolmasa, onda dogumly, hilegär möjek her gün süriňe çozuş eder, weýrançylyk salar* (B. Gurbanow).

WEÝRANHANA [weýra:nha:na], *at.* Weýran bolup galan köne şäher, ýumrulyp giden oba we ş. m. harabaçylyk. *Atasy Hemraga weýranhanada, mazarystanda we metjitde ýatmagyn diýip, üç sany wesýet edipdi* (“Hüýrlukga – Hemra”).

WEÝRANLYK [weýra:nlyk], *at, ser.* **Weýrançylyk.** *Agzalalyk weýranlyga, gedaýlyga sebäp bolýar.*

WEÝ-WEÝ, Öte geň galmaklygy, haýran galmaklygy, ýadawlygy añladýan ümlük. *Weý-weý, aýaklarym agyryp gitdi.*

WEÝ-WEÝ-EÝ, *üml., ser.* **Weý-weý**. *Weý-weý, beýle zat bolmaz ahyry!* (B. Pürliýew).

WEZIPE [wezi:pe], *at.* **1.** Bir edarada, kärhanada bir işi, borjy ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly gulluk. *Bu wezipe Annagulynyň depesini göge ýetirdi* (A. Durdyýew). **2.** Ýerine ýetirilmeli, berjaý edilmeli iş, borç. *Wezipani berjaý etmek.* **3.** Bir işi ýerine ýetirmekligi, berjaý etmekligi talap edýän mesele, hyzmat, tabşyryk, ýumuş.

WEZIPELI [wezi:peli], *syp.* Bir wezipä, işe, gulluga eýe bolan, wezipesi bar (adam). *Haýsy-da bolsa onuň ýokary wezipeli adamlardan biri bolup, jogapkärli orunda işleýäni bellidi* (A. Gowşudow).

WEZIPELILIK[wezi:pelilik], *at.* Wezipesi barlyk, wezipeli bolmaklyk.

WEZIPEPARAZ [wezi:peparaz], *syp.* Wezipede ulalmagy söýýän, işde ösmäge dalaş edýän, uly wezipelerde bolmagy gowy görýän.

WEZIPEPARAZLYK [wezi:peparazlyk], *at*. Wezipeparazyň gylyk-häsiýeti.

WEZIPESIZ [wezi:pesiz], *syp.* Wezipesi ýok, wezipesi bolmadyk.

WEZIR [wezi:r], *at*. **1.** *taryh*. Patyşanyň we hanlaryň köşgündäki ýokary wezipeli adam; şanyň ýakyn kömekçisi, maslahatçysy. *Patyşanyň weziriniň hem bir ogly bar erdi* (“Gül-Senuber’’). *Wezir nadan bolsa, hiç erki bolmaz* (Magtymguly). **2.** Käbir Gündogar ýurtlarynda ministr. **3.** Oglana dakylýan at.

WEZIR-WEKIL [wezi:r-weki:l], *at*. Wezir-wekilleriň jemi. *Patyşanyň wezir-wekilleri bilen her çen töwella etseler hem bolmady* (“Zöhre – Tahyr”).

WEZIRLIK [wezi:rlik], *at.* Weziriň wezipesi, weziriň gulluk derejesi. *Tahyryň kakasy Bahyr Babahan patyşa wezirlik edipdir* (“Zöhre – Tahyr”).

WÄ [wä:], Geň galmagy, gorkmagy añladýan ümlük. *Ýaýlymjyk ″wä″ diýip gygyranyny-da duýman galdy* (B. Kerbabaýew).

WÄGIRIBERMEK [wä:ğirivermek], *işl*. Duýdansyz ýagdaýda wägirip başlamak.

WÄGIRIŞMEK [wä:ğiriºmek], *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde wägirmek. *Çagalar garaňkyda itden gorkup wägirişdiler.*

WÄGIRME [wä:ğirme], *iş ady.* Wägirmek ýagdaýy.

WÄGIRMEK [wä:ğirmek], *işl.* Gorkudan ýaňa aýylganç ses edip gygyrmak. *Ýüregi ýarylan ýaly wägirip, äpişgeden kürsäp içeri girdi* (B. Gulow).

WÄGIRMEKLIK [wä:ğirmeklik], *iş ady*. Wägirmek ýagdaýy.

WÄGIRMEZLIK [wä:ğirmezlik], *işl.* Aýylganç gygyrmazlyk.

WÄGIRTMEK [wä:ğirtmek], *işl*. Gorkuzyp, aýylganç gygyrtmak.

WÄH Gorkuzmak üçin aýdylýan ümlük. *Mysalaň gursun, “wäh” diýip, ýüregimi ýardyň!*

WÄ-IŞ Ýürek bulandyryjy hapa zady göreniňde aýdylýan ümlük.

WÄK [wä:k], *üml.* Bedeniň bir ýeri agyrdylanda, tiken çümende we ş. m. ýagdaýlarda aýdylýar.

WÄŞI [wä:şi / wä:şi:], *syp.* Wäşilik etmegi söýýän adam, degişgen adam, bälçik adam. *Ol örän gürrüňçi hem wäşi adam eken.*

WÄŞIÇILIK [wä:şiçilik / wä:şi:çilik], *ser.* **Wäşilik.**

WÄŞILIK [wä:şilik / wä:şi:lik], *at.* Wäşi häsiýetli bolmaklyk, degişgenlik, bälçiklik. *Ol wäşilige salyp, meniň sözümi kesdi.*

WÄŞISIREME [wä:şisireme / wä:şi:sireme], *iş ady.* Wäşisiremek ýagdaýy.

Y

okuwdan ygtyýarsyz galypdyr.

YGTYÝARSYZLYK [yğtyýa:rsyzlyk], *at*, Ygtyýary, erki , rugsady ýokluk. *Ol şu ýerden öz gözünden ygtyýarsyzlykdan dökülen ýaş damjalaryny eli bilen syryp şeýle diýdi* (N. Saryhanow).

YGYM-SAGYM [y:ğym-sa:ğym], *syp., hal*. Bölek-büçek, pytraňňy, dagynyk, käwagt bir ýa iki adamdan. *Ygym-sagym gara öýler, Kimi dagyň düýbünde* (A. Alamyşow).

YGYŞ [y:ğyº], *at*. Ýeliň, şemalyň urmaýan ýeri, yk, ygyşga.

YGYŞAK [y:ğyºak], *at*. Yk tarap, ýel degmeýän tarap, ygyşga. *Olar ullakan jaýyň ygyşagynda otyrdylar.*

YGYŞGA [y:ğyºğa], *at, gepl. d., ser.* **Ygyşak.**

YGYŞLAMA [y:ğyºlama], *iş ady.* Ygyşlamak ýagdaýy.

YGYŞLAMAK [y:ğyºlamak], *işl., gepl. d., ser.* **Yklamak.**

YGYŞLAMAKLYK [y:ğyºlamaklyk], *iş ady.* Ygyşlamak ýagdaýy.

YGYŞMAK [y:ğyºmak], *işl.* **1.** Ýeliň, şemalyň ugruna galgaşmak, gaýyp gitmek (birnäçe ýeňil zat hakynda). *Gulpaklary iki gulagynyň üstüni ýapyp, ýele ygyşyp duryardy* (B. Seýtäkow). **2.** *göç. m.* Işsiz, bikär aýlanyşyp ýörmek, enteşip ýörmek.

YHLAS [yhla:s], *at.* Birine ýa-da bir işe bolan janypkeşlik, höwes, ak ýüreklilik bilen garaýyş.

YHLASLY [yhla:sly], *syp.* Birine ýa-da bir işe janypkeşlik bilen garaýan, höwesli.

YHLASLYLYK [yhla:slylyk], *at.* Yhlasy barlyk, yhlasly bolmaklyk. *Işde yhlaslylyk öňe ýöredýär* (A. Salyh).

YHLASSYZ [yhla:ssyz], *syp.* Yhlasy ýok, yhlasy bolmadyk. *Işe yhlassyz ýapyşýany halanoklar.*

YHLASSYZLYK [yhla:ssyzlyk], *at*. Yhlasy ýokluk, yhlasy bolmazlyk.

YHHYMMYL, *at, ser.* **Hymmyl.** *Ýaşkak yhhymmyl kakardyk.*

YHSAN [yhsa:n], *at, k. d*. Ýagşylyk, haýyr, bagyşlanan zat.

◊ **Yhsan etmek (eýlemek)** ýagşylyk etmek. *Eýleýip yhsan, sogap algyl ujyz* (Azady).

YK [y:k] **I,** *at.* Jaýyň, haýatyň we ş. m. ýel, şemal degmeýän tarapy. *Dükanyň yk tarapynda bolsa gumuň üstünde suwa batyrylan küşt esgisi ýazylgydy* (A. Gowşudow).

◊ **Ygyndan turmak** düşünişmek.

YK [y:k] **II,** *at.* Süriniň başyny çekýän jaňly serke.

YKBAL [ykba:l], *at.* **1.** Kysmat, ýazgyt, täleý, takdyr. **2**. Durmuş, ýaşaýyş şertleri. *Frontuň ykbaly halk kömegine baglydy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ykbalyna (keýpine) sogan dogramak** biriniň durmuşyna, bagtyna erbet zyýan ýetirmek. *Şol ses şol sekuntda onuň ykbalyna sogan dogrady* (B. Kerbabaýew).

YKBALDAŞ [ykba:llaş], *at*. Ykbaly, ýazgydy birmeňzeş bolan, kysmatdaş. *Ykbaldaş bolmak.*

YKBALDAŞLYK [ykba:llaşlyk], *at*. Ykbaldaş bolmaklyk.

YKBALLY [ykba:lly], *syp*. Ykbala eýe bolan, kysmatly.

YKDYRMAK [y:kdyrmak], *işl.* **1.** Ýeliň ugruna gaýdyryp goýbermek. **2.** Ýeliň ugruna galgatmak (saç we ş. m. hakynda). *Ýüpek gulpaklaryny ykdyryp ýele, Çagajyklar oýnaýarlar enaýy* (B. Seýtäkow).

YKDYSADY [ykdysa:dy], *syp.* Ykdysadyýete degişli.

YKDYSADYÝET [ykdysa:dyýet], *at.* **1.** Belli bir jemgyýetçilik-ykdysady önümçilik gatnaşyklarynyň jemi. **2**. Halk hojalygy, onuň ýagdaýy (ýurt, etrap we ş. m. boýunça). *Aragatnaşyk serişdeleriniň ykdysadyýeti.* **3**. Önümçilik, hojalyk işleriniň bir pudagyny öwrenýän ylym, ders. *Ykdysadyýet okuwy.*

YKDYSATÇY [ykdysa:tçy], *at.* Ykdysadyýet boýunça hünärmen.

YKGYN [y:kgyn], *at.* Ýeliň ygyna ýygnanan ownuk, külke saman.

YKJAM, *hal.* **1.** Örän ýerbe-ýer, jaýlaşykly; jebis, ynjalykly. *Pökgen tirsegini ýassyga ykjam ornaşdyrdy-da, sag eli bilen murtlaryny sypalaşdyrmaga başlady* (A. Gowşudow). **2.** Berk, pugta, ynamly, mazaly. *Nebitçiler öz işlerini şeýle berk tutanlary, şeýle ykjam guranlary üçin, hiç bir harasat olara päsgel berip bilmeýärdi* (B. Kerbabaýew).

YKJAMA [y:kjama], *iş ady.* Ykjamak ýagdaýy.

YKJAMAK [y:kjamak], *işl.* **1**. Ýeliň ugruna

Y [y:], Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi sekizinji harpy we onuň ady.

YBADAT [yva:dat], *at*. Hudaýa gulluk etme, doga okama. *Dilaram hudaga şükür kylyp, ybadatga meşgul boldy* (“Melike-Dilaram”).

◊ **Ybadat eýlemek** hudaýa gulluk etmek, namaz okamak.

YBADATHANA [yva:datha:na], *at*. Ybadat edilýän, hudaýa tagzym edilýän, doga okalýan ýörite jaý. *Asly hany hammama äkidip, zynat berip, ybadathanaga alyp bardylar* (“Asly-Kerem”).

YBALY [y:va:ly], *syp*., *ser*. **Ibaly**. *Men it sarkydyny içip sagalanymdan, ölenimi ybaly görerin* (B. Kerbabaýew).

YBARAT [yva:rat], Bir ýa-da birnäçe zatdan durýan, bir topar zady öz içine alýan.

YBRAT [yvrat], at. **1.** Görelde, öwüt-nesihat. *Siz şondan ybrat alyň, dowla düşmäň, näme karara gelseňiz, maslahat bilen geliň, müwessa goýuň!* (B. Kerbabaýew). **2**. göç. m. Geň galma, haýran galma. *Her bir zähmetiň netijesine ybrat-görelde bilen bak* (“Edebiýat we sungat”).

YGAL [yğal], at. Gar, ýagyş we ş. m. görnüşinde asmandan ýagýan ýagyn. *Şu ýylyň ýazy amatly geldi, ygalam ýeterlik ýagdy* (“Türkmenistan”).

YGALLY [yğally], *syp.* Köp ýagynly, ýagmyrly.

YGALLYK [yğallyk], at. Köp ýagynlylyk, ýagmyrlylyk, ýagyn, ygal köp bolan. *Ygallyk ýyl*.

YGALSYZ [yğalsyz], syp. Gar-ýagmyr ýagmaýan, ýagynsyz, gurak. *Ygalsyz ýylda suw gelmeýäni üçin, jar taňkyrap galardy* (“Edebiýat we sungat”).

YGLAN [yğla:n]**: yglan etmek** bir habary köpçülige äşgär etmek, ýaýratmak, hemmeler biler ýaly etmek.

YGRAR [yğra:r], *at.* Bir zat barada berlen söz, wada, lebiz, messep, äht.

YGRARLY [yğra:rly], *syp*. Ygrary bolan, sözünde durýan, messepli, lebizli. *Bu gün halkymyz Türkmenistanyň Konstitusiýasynda kesgitlenen mizemez hukuklaryna daýanyp, Magtymguly Pyragynyň agzybir, parahat, oňşukly ýaşamak baradaky ündewlerine ygrarlydygyny subut etdi* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga Watany, ek bagtdyr).

YGRARLYLYK [yğra:rlylyk], *at.* Ygrary barlyk, lebizlilik. *Ygrarlylyk türkmene mahsus häsiýetdir.*

YGRARSYZ [yğra:rsyz], *syp.* Ygrary ýok, ygrary bolmadyk, messepsiz. *Ygrarsyz adam.*

YGRARSYZLYK [yğra:rsyzlyk], *at*. Ygrary ýokluk, messepsizlik.

YGŞYLDAMA [yğºyllama], *iş ady*. Ygşyldamak ýagdaýy.

YGŞYLDAMAK [yğºyllamak], *işl*. Şemala ýuwaşja seslenip, kadaly yrgyldamak (köplenç, maýsa, bugdaý we ş. m. hakynda). *Ygşyldap oturan maýsalar.*

YGŞYLDAMAKLYK [yğºyllamaklyk], *iş ady.* Ygşyldamak ýagdaýy.

YGŞYLDAŞMAK [yğºylla°mak], *işl*. Köp zat ygşyldap seslenmek. *Ýapraklaryň parça-parça, Ygşyldaşar, ak jöwenim!* (M. Garryýew).

YGŞYLDATMAK [yğºyllatmak], *işl*. Ygşyldyly ses döretmek. *Ýuwaş öwüsýän ýumşajyk ýel ekinleri ygşyldadýardy* (R. Seýidow).

YGŞYLDAÝYŞ [yğºyllaýyş], *iş ady*. Ygşyldamak ýagdaýy.

YGŞYLDY [yğºylly], at. Ýeliň we ş. m. täsiri sebäpli agaçdyr ösümlik ýapraklarynyň biri-birine degmegi netijesinde döreýän sesiň ady. *Bu sapar gelmedi ýaňky çygşyldy, Diýdim çöp-çalamlar edýär ygşyldy* (N. Pomma).

YGTYBAR [yğtyva:r], at, ser. **Ynam.** *Ärden gitse ygtybarlar, Sowar ondan dosty-ýarlar* (Magtymguly). *Diýgen sözlerime hiç kim ynanmaz, Il içinde ygtybarym ýok meniň* (Kätibi).

YGTYBARLY [yğtyva:rly], *syp.* Ygtybary bolan.

YGTYBARLYLYK [yğtyva:rlylyk], *at, ser.* Ygtybary barlyk, ygtybarsyz dällik.

YGTYBARSYZ [yğtyva:rsyz], *syp.* Ygtybary ýok, ygtybary bolmadyk. *Hak, pygamber, halk bizardyr, Düýbi ygtybarsyz ärden* (Magtymguly). *Ygtybarsyz pelek, biwepa dünýä, Saňa gelen Gylyç jany neýlediň?* (Talyby).

YGTYBARSYZLYK [yğtyva:rsyzlyk], *at, ser.* Ygtybary ýokluk, ygtybarly dällik.

YGTYKAT [yğtyka:t], *at, k. d.* Bir düşünjä bolan ynanç, ynam. *Didaryň görmesem, tutarmen ýasyň, Ygtykadym bol, başyňa döneýin!* (Kätibi).

YGTYMAT [yğtyma:t], *at, k. d.* Ynam, ynanç, daýanç. *Zerre ygtymatym galmady janda* (“Şasenem – Garyp”).

YGTYÝAR [yğtyýa:r], *at*. **1**. Bir zada bolan erk. *Gyzyň ygtyýary enede bolar. Ol meseläni çözmäge meniň ygtyýarym ýok.* **2**. Rugsat, razylyk. *Ygtyýar berseňiz, jogapdan öňürti bir soragym bar!* (“Myraly”).

YGTYÝARLY [yğtyýa:rly], *syp.* **1**. Bir zada hak-hukugy, ygtyýary bolan, erki bolan, hakly. *Men erkli döwrüň ygtyýarly ýigidi bolup, näme üçin öz pikirimi, öz islegimi oňa mälim edip bilemok?* (B. Kerbabaýew). **2**. Rugsat edilen, rugsatly. *Ygtyýarly bolsaňyz, baga girip bilersiňiz.*

YGTYÝARLYLYK [yğtyýa:rlylyk], *at*. Ygtyýary, erki barlyk. *Ol ruhy älemine ygtyýarlylyk etjek bolup synanyşdy, emma başarmady* (G. Kulyýew).

YGTYÝARSYZ [yğtyýa:rsyz], *syp*. **1**. Ygtyýary, erki ýok, erksiz. *Ygtyýarsyzlyk onuň elini baglaýardy.* **2**. Öz erkine, ygtyýaryna bagly bolmadyk, erksiz. *Myradyň gara gözlerinden ygtyýarsyz ýaş akdy* (B. Kerbabaýew). **3**. Rugsatsyz, bidin, idinsiz, izinsiz. *Ol*

barlygynyň ykraryýet derejesidir.

YKRYK [ykyryk], *at.* **1.** Ösümliklerde bolýan garabaş keseli; **2**. Agajyň şahalarynda mör-möjekleriň ören içi gurçukly gozasy.

YKRYKLAMA [ykyryklama], *iş ady.* Ykryklamak ýagdaýy.

YKRYKLAMAK [ykyryklamak], *işl.* Ykryk keseli bilen kesellemek (ösümlik hakynda).

YKRYKLAMAKLYK [ykyryklamaklyk], *iş ady.* Ykryklamak ýagdaýy.

YKRYKLATMAK [ykyryklatmak], *işl.* Ykryk keselini ýokuşdyrmak.

YKRYKLAÝYŞ [ykyryklaýyş], *iş ady.* Ykryklamak ýagdaýy.

YKYRDAMA, *iş ady.* Ykyrdamak ýagdaýy.

YKYRDAMAK, *işl.* Ykyrdyly ses çykmak, ykyrdyly seslenmek (gar, gaty gowy ýuwlan eşik hakynda). *Öz aýaklarynyň astynda ykyrdap ýatan doň garyň sesini eşidýärdiler* (A. Gowşudow).

YKYRDAMAKLYK, *iş ady.* Ykyrdamak ýagdaýy.

YKYRDAŞMAK, *işl.* Ykyrdyly seslenmek (gar, gaty gowy ýuwlan eşik hakynda).

YKYRDATMAK, *işl.* Ykyrdap duran etmek, ykyrdyly ses çykartmak. *Şu sabynyň hili gowy eken, eşikleri ykyrdadaýypdyr.*

YKYRDAÝYŞ, *iş ady.* Ykyrdamak ýagdaýy.

YKYRDY, *at.* Ykyrdap çykýan sesiň ady.

YKYŞAK, at. Şemal degmeýän ýyly ýer.

YKYŞGA [y:kyºğa], *at*, *ser.* **Ykyşak.**

YLAHYM [yla:hym], *at.* "Hudaýym, Allam, Taňrym" diýen manydaky birine bir zat arzuw, alkyş edilende ulanylýan söz. *Ylahym, müň ýaşa çynar, Saýaňa gyzlar geleýdi* ("Görogly").

YLAHYM [yla:hy:m], *hal, gepl.d.* Hemişe, elmydama. *Ylahym ýamanlyk ýüzüni görmäsiň, eden ýagşylygyň hudaýdan gaýtsyn!*

YLAHYÝET [yla:hyýet], *at.* Hudaý hem-de din baradaky taglymat.

YLALAŞDYRMAK [yla:laşdyrmak], *işl.* **1.** Tersleşen adamlary ýaraşdyrmak. *Biz oňşup bilmeýäris-diýende, Bahar oňa bizi ylalaşdyraýsana - diýip ýalbarýar* (K. Jumaýew). **2.** Bir mesele boýunça iki tarapy ylalaşyga getirmek.

YLALAŞDYRYJY, *syp.* Ylalaşdyrýan, ylalaşdyrmagy guraýan. *Aşgabat – ylalaşdyryjy merkez, hemişelik Bitarap ýurduň paýtagty.*

YLALAŞMA [yla:laşma], *iş ady.* Ylalaşmak ýagdaýy.

YLALAŞMAK [yla:laşmak], *işl.* Biriniň pikirine goşulmak, biriniň pikiri bilen razylaşmak.

YLALAŞMAKLYK [yla:laşmaklyk], *iş ady.* Ylalaşmak ýagdaýy.

YLALAŞMAZLYK [yla:laşmazlyk], *işl.* Ylalaşyga gelmezlik.

YLALAŞYK [yla:laşyk], *at.* **1.** Bir mesele boýunça iki tarapyň barlyşygy, razylygy. **2.** Belli bir mesele boýunça özara baglaşylan şertnama.

YLALAŞYKLY [yla:laşykly], *syp.* Ylalaşyk gazanylan, ylalaşyga gelnen. *Ylalaşykly edilen iş gowy bolar.*

YLALAŞYKLYLYK [yla:laşyklylyk], *at.* Ylalaşyk gazanylan ýagdaýda bolmaklyk, ylalaşykly bolmaklyk.

YLALAŞYKSYZ [yla:laşyksyz], *syp.* Ylalaşygy ýok, ylalaşygy bolmadyk. *Ylalaşyksyz öýüň gelni ogurlyk eder* (Atalar sözi).

YLALAŞYKSYZLYK [yla:laşyksyzlyk], *at.* Ylalaşygy ýokluk, ylalaşykly dällik, ylalaşygy bolmadyk.

YLALAŞYLMAK [yla:laşylmak], *işl.* Belli bir iş, ýagdaý, mesele we ş. m. barada razylaşmak.

YLAÝTA-DA [yla:ýta-da], "Aýratyn hem", "has hem", "aýratyn-da", "has-da" diýen ýaly manyda ulanylýan giriş sözi.

YLAÝYM [yla:ýym], *at, ser.* **Ylahym.** *Ol günleriň geçdigi bolsun, ylaýym* (M. Seýidow).

YLAÝYK [yla:ýym], *syp*., *gepl. d.* Laýyk.

YLGAMA [ylğama], *iş ady.* Ylgamak ýagdaýy.

YLGAMAK [ylğamak], *işl.* **1**. Aýagyňy ýerden çalt-çaltdan galdyryp, bir ugra çalasyn hereket etmek, ýüwürmek, ýortmak. *Nedirguly ylgap barýardy* (N. Jumaýew). **2**. *göç.m.* Bir işi bitirmek üçin jan çekmek, zähmet çekmek.

YLGAMAKLYK [ylğamaklyk], *iş ady.* Ylgamak ýagdaýy.

YLGAŞLAMAK [ylğaºlamak], *işl.* Kä ylgap, kä çalt ýöräp, öňe hereket etmek; ýakyn aralykda çalarak ylgamak. *Aman şol yzyň ugruny syryp, ylgaşlap başlady* (B. Soltannyýazow).

YLGAŞMAK [ylğaºmak], *işl.* **1.** Bir topar bolup bilelikde ylgamak. *Ýakynrakda bolup eşiden adamlar ylgaşyp gaýtsalar-da, wagtynda ýetişip bilmediler* (H. Deryýew). **2.** Ylgamakda ýaryşmak. *Oglanlar biri-birinden ozjak bolup ylgaşdylar.*

YLGAŞYK [ylğaºyk], *at.* Ylgamaklyk. *Ol aýal oglum ylgaşyga gatnaşýar diýip öwünýär.*

YLGATDYRMAK [ylğatdyrmak], *işl.* Ylgatmaga mümkinçilik bermek, ýol berdirmek.

YLGATMAK [ylğatmak], *işl.* Ylgamaga mejbur etmek; ylgamaga mümkinçilik bermek. *Bar-da eşegi suwa ýak! - diýip, Gurbany iki ýana ylgadýardy* (A. Durdyýew).

YLGAW [ylğow], *at,* **1.** Çalt ädimläp ylgama (adam hakynda). *Raýyşdan düşdi-de ylgawyna gelip öýe girdi* (N. Pomma). **2.** Ylgaşyk arkaly geçirilýän ýaryş.

◊ **Ylgawyňy ýazdyrmazlyk** säginmän, durman ylgap gitmeklik. *Ol oglan ylgawyny ýazdyrman,*

çalaja galgamak, ýelkildemek, pasyrdamak. *Onuň başyndaky ýaglygy şemala ykjaýardy.* **2.** Bikär ykmak, biderek gezmek, söw-söw syryp ýörmek. *Eýläk-beýläk ykjamaňy azalt* (A. Badaýew).

YKJAMLAMA, *iş ady.* Ykjamlamak ýagdaýy.

YKJAMLAMAK, *işl.* Ykjam etmek, ýerbe-ýer etmek, tijemek. *Men bagt atyna jylaw saldym ykjamlap, indem ol aty nähili islesem, şoň ýalam çapýan!* ("Edebiýat we sungat").

YKJAMLAMAKLYK, *iş ady.* Ykjamlamak ýagdaýy.

YKJAMLANMAK, *işl.* Özüňi ykjam ýagdaýda tutmak. *Ähli güýjümi jemläp ykjamlandym* (R. Gelenow).

YKJAMLAŞMAK, *işl.* Ykjam bolup başlamak, tijenip başlamak. *Hojamuhammet arslan bu sözden soň ykjamlaşdy* (B. Seýtäkow).

YKJAMLAÝYŞ, *iş ady.* Ykjamlamak ýagdaýy.

YKJAMLYK, *at.* **1.** Çemelillik, ykjam ýagdaýynda bolmaklyk. **2.** Taýýarlyk, häzirlik, tijenenlik.

YKJAŞMAK [y:kjaşmak], *işl.* Ýeliň, şemalyň ugruna çalaja galgaşmak. *Ozal ýaşyl donly baýryň, depäniň, Ykjaşar şemala sary gulagy* (A. Kekilow).

YKJATMAK [y:kjatmak], *işl.* Ýele, şemala çalaja galgatmak. *Ýaz semaly ykjatdy Üstündäki mawudyn* (K.Gurbannepesow).

YKJAÝYŞ [y:kjaýyş], *iş ady.* Ykjamak ýagdaýy.

YKLAMA [y:klama], *iş ady.* Yklamak ýagdaýy.

YKLAMAK [y:klamak], *işl.* **1**. Bir zadyň ygynda durmak, yk ýerde bolmak, ýelede durmazlyk. *Garakelle haýdan-haý süriniň o başyna ylgady-da, yklap gelýän goýunlary sürüşmäge başlady* (B. Annageldiýew). **2**. Birini pena edinmek, hossar tutunmak, hemaýat isläp, biriniň ýanyna gelmek. *Ol daýylaryny yklap, goňşy obadan göçüp geldi.*

YKLAMAKLYK [y:klamaklyk], *iş ady.* Yklamak ýagdaýy.

YKLAŞMAK [y:klaşmak], *işl.* Yk, ýel düşmeýän ýerde üýşüşip durmak. *Oglanlar jaýlaryň güneşinde yklaşyp durdular.*

YKLATDYRMAK [y:klatdyrmak], *işl.* Ýel düşmeýän ýerde, ykda saklatmak.

YKLATMAK [y:klatmak], *işl.* Ýel düşmeýän ýerde, ykda saklamak.

YKLAÝYŞ [y:klaýyş], *iş ady.* Yklamak ýagdaýy.

YKLYM [ykly:m], *at.* **1**. Gadym zamanlarda Gündogar ýurtlarynyň ýaşalýan ýerleriniň şerlti bölegi. *Yklym perizady sen, Gamgyn köňlüm şady sen, Sen bir yşkyň ody sen, Men pakyr perwanasy* (Zelili). **2**. Hemme tarapy ýa-da hemme tarapy diýen ýaly deňizler, okeanlar (ummanlar) bilen gurşalan örän uly gury ýer giňişligi. *Iki sany uly yklymyň – Aziýanyň we Ýewropanyň çatrygynda ýerleşen Türkmenistan asyrlaryň hem-de müňýyllyklaryň sepgidinde asudalygyň we durnuklylygyň gyşarnyksyz utgaşmagy bilen tapawutlanýan döwlet düzgüniniň özboluşly nusgasyny dünýä görkezdi* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

◊ **Ýedi yklym** gadym zamanlarda Gündogar ýurtlarynyň ýaşalýan ýerleriniň ýedi sany şertli bölegi. *Iş bitiren adyňyz ýedi yklyma ýaýrandyr* (Mätäji).

YKMA [y:kma], *iş ady.* Ykmak ýagdaýy.

YKMAK [y:kmak], *işl.* **1.** Ýeliň ugruna galgamak, gaýmalamak, hereket etmek. *Asmanda bölejik bulutlar ygýardy* (A. Gowşudow). **2.** Biderek entäp ýörmek, söw-söw syryp ýörmek. *Ol okuw sagadyny gutarandan soň, gapyçy tazy ýaly ygýardy* (A. Gowşudow).

YKMAKLYK [y:kmaklyk], *iş ady.* Ykmak ýagdaýy.

YKMALAMAK [y:kmalamak], *işl., gepl. d.* Ýuwaş ýöräp, gezim etmek, gezmelemek, iki-baka ýöremek. *Şol mahal öýden çykan bir gara salgym bolup, oýan-buýan ykmalady-da, bu ikisiniň yklap duran diwaryna ýakynlaşdy* (A. Gowşudow).

YKMALAŞMAK [y:kmalaşmak], *işl.* Gezim edişip, gezmeleşip ýörmek, onda-munda bilelikde gezim etmek.

YKMANDA [y:kmanna], *at.* **1.** Öýsüz-öwzarsyz entäp ýören, sergezdan. *Ykmanda köpek.* **2.** *gepl. d.* Söw-söw syryp ýören, biderek entäp ýören. *Biz siziň ýaly işsiz, ykmanda däl* ("Edebiýat we sungat"). **3**. *gepl.d.* Gezende, gezegen. *Beýle ykmanda bolma, wagtragynda öýüňe köwlenerler.*

YKMANDALYK [y:kmannalyk], *at.* Ykmandanyň bolşy, ýagdaýy. *Belli bir käriň başyny tutman, ykmandalyk edip ýörmek bolmaz.*

YKRAR [ykyra:r]: **ykrar etmek 1)** dogry, hakyky diýip bilmek, tassyk etmek. **2)** karar etmek, makul bilmek, makullamak. *Hatyjany Mömine bermegi ykrar edip, toýa başlapdyr* (N. Pomma).

YKRARLY [ykyra:rly], *syp., ser.***Ygrarly**.

YKRARLYLYK [ykyra:rlylyk], *at, ser.* **Ygrarlylyk**. *Adamy wepalylyk, lebizlilik, ykrarlylyk duýgusy bezeýär.*

YKRARNAMA [ykyra:rna:ma], *at*. Ýygnaklarda ara alnyp maslahatlaşylmak netijesinde kabul edilen karar, kararnama.

YKRARSYZ [ykyra:rsyz], *syp., ser.***Ygrarsyz**. *Yssy beren köpek ýegdir, Uýatsyz, ykrarsyz ärden* (Magtymguly).

YKRARSYZLYK [ykyra:rsyzlyk], *at.*Ykrary ýokluk, ykrarsyz bolmaklyk, ygrarsyzlyk. *Ykrarsyzlygyňy görkezmek.*

YKRARYÝET [ykyra:ryýet], *at.* Ykrar edilmeklik, ykrar ediliş. *Baýdak biziň halkymyzyň hem döwletimiziň*

batyr ynamdar jogap gaýtardy (B. Kerbabaýew).

YNAMDARLYK [ynamda:rlyk], *at, ser.* **Ynamlylyk.** *Bu ýerde her haýsyňyzyň bitiren işiňiz aýnada görnen ýaly görkezilipdir - diýip, özüniň hasap kartasyna ynamdarlyk bildirmek bilen öňki ornunda oturdy* (A. Gowşudow).

YNAMLY, *syp.* Ynam edilýän, ygtybarly, ähtibarly, ynamdar.

YNAMLYLYK, *at.* Ynama mynasyplyk, ynançlylyk, ähtibarlylyk, ynamdarlyk. *Şol tarapa ynamlylyk bilen ýöräp ugrady* (N. Jumaýew).

YNAMSYZ, *syp.* **1**. Ynamy ýok, ynamy bolmadyk. *Durmuşda ynamsyz ýaşamak kyn.* **2**. Ynama mynasyp bolmadyk, ynamy ödemeýän, ynam edip bolmaýan, ynanar ýaly däl. *Ol şol sekuntda Bossana ynamsyz garan bolsa, häzir ol Bossanyň pikiri bilen razylaşdy* (B. Kerbabaýew).

YNAMSYZLYK, *at.* Ynamly dällik, ynamy ýokluk. *Seniň ynamsyzlyk bilen bakyşyň, beýle sözler aýdyşyň maňa agyr degýär* (B. Seýtäkow).

YNANÇ, *at, ser.* **Ynam.**

◊ **Ynanç haty 1**. Biriniň ynam bildirip, öz adyndan başga birine bir zat almak we ş. m. üçin beren resmi haty. *Eger mümkin bolsa, men şol ynanç hatyny görmekçi* (N. Geldiýew). **2**. Bir ýurda bellenen ilçiniň şol ýurduň häkimiýetine gowşurýan resmi haty.

YNANÇLY [ynanyşly], *syp., ser.* **Ynamly.** *Bu ussalar ynançly, ökde, gaty ince işleri-de edip bilýän adamlar* (B. Seýtäkow).

YNANÇLYLYK [ynanyşlylyk], *at.* Ynanjy barlyk. *Ony siziňkiler alypdyr! - diýip, ynançlylyk bilen aýtdy* (B. Seýtäkow).

YNANÇSYZ [ynanyşsyz], *syp.* Ynanjy ýok, ynanjy bolmadyk.

YNANDYRMAK [ynannyrmak], *işl.* Biriniň bir zada ynanmagyny gazanmak. *Sözüniň üstünde gaty berk durdy, Ahyrda ussany berk ynandyrdy* (Ý. Nasyrly).

YNANJAŇ, *syp.* Aýdylýan her bir zada aňsatlyk bilen ynanýan. *Ynanjaňyň kellesi – tereziniň pellesi* (Nakyl). *Mämmet sadaraga-da, deşli, ynanjaň adamdy* (A. Durdyýew).

YNANJAŇLYK, *at.* Ynanjaň bolmaklyk, ynanjaňyň gylyk-häsiýeti. *Pökgen, bu taýda seniň ynanjaňlygyňdan başga hiç bir günäň ýok* (A. Gowşudow).

YNANMA, *iş ady.* Ynanmak ýagdaýy.

YNANMAK, *işl.* **1.** Ynam etmek, ynanç bildirmek. **2**. Haýsydyr bir zady hakykat hökmünde kabul etmek. *Dostunyň aýdan sözlerine ynandy.*

◊ **Janyňy ynanmak** biriniň özüň babatynda diňe adalatly hereket etjekdigine, özüňe ýamanlyk etmejekdigine ynanmak. *Onuň janyny ynanýan ýekeje dosty bardy.*

YNANMAKLYK, *iş ady.* Ynanmak ýagdaýy.

YNANYLMAK, *işl.* Ynam edilmek, ynanç bildirilmek. *Amanat-da bolsa, bize ynanylyp, bize tabşyrylandyr* (H. Deryýew).

YNANYŞ, *iş ady.* Ynanmak ýagdaýy.

YNANYŞMAK, *işl.* Biri-biriňe ynanmak. *Emma hemmämiziň ynanyşymyz ýaly, peýdaly çekişmeler gurlar* ("Edebiýat we sungat").

YNHA [ynha:], "Ine" manysynda ulanylýan görkezme çalyşmasy.

YNJALMA [y:njalma], *iş ady.* Ynjalmak ýagdaýy.

YNJALMAK [y:njalmak], *işl.* **1.** Agyrydan, gahar-gazapdan, degen urgudan, tolgunmadan we ş. m. ýagdaýlardan soň rahatlanmak, köşeşmek. *Neneň, birneme ynjalýarmyň?* **2.** Birinden ýa-da bir zatdan arkaýyn bolmak, biri ýa-da bir zat barada alada, ünji etmäni goýmak. *Ene çagajygy bäri bakansoň, ynjalan ýaly boldy.*

YNJALTMAK [y:njaltmak], *işl.* Ynjalykly etmek. *Seniň gürrüňiň meni birneme ynjaltdy.*

YNJALYK [y:njalyk], *at.* Howsala ýokluk, aladasyzlyk, rahatlyk. *Göwni ynjalyk tapdy. Meniň ynjalygym ýok.*

◊ **Ynjalygyny gaçyrmak** rahatlygyny bozmak, aladaly ýagdaýa salmak, ünjä goýmak.

YNJALYKLY [y:njalykly], *syp.* **1**. Ynjalygy bolan, ynjalyk tapan halda bolmaklyk **2.** Ýerleşikli, ornaşykly. *Çagalar ýerde ynjalykly oturyp, erteki diňleýärdiler* (A. Durdyýew).

YNJALYKLYLYK [y:njalyklylyk], *at.* Ynjalygy barlyk, ynjalykly halda bolmaklyk, aladaly dällik, ünjüsizlik. *Işde ynjalyklylyk aralaşdy.*

YNJALYKSYZ [y:njalyksyz], *syp.* Ynjalygy ýok, ynjalygy bolmadyk. *Ynjalyksyz adam.*

Y N J A L Y K S Y Z L A N D Y R M A K [y:njalyksyzlannyrmak], *işl.* Ynjalyksyz ýagdaýa salmak. *Siziň ähli teklipleriňizi diňlänimden soň, meni bir zat ynjalyksyzlandyryp başlady* (B. Seýtäkow).

YNJALYKSYZLANMA [y:njalyksyzlanma], *iş ady.* Ynjalyksyzlanmak ýagdaýy.

YNJALYKSYZLANMAK [y:njalyksyzlanmak], *işl.* Howsalaly ýagdaýda bolmak, ünji edinmek, aladalanmak. *Ussa meniň ynjalyksyzlanýandygymy duýup, özüçe göwünlik berdi* (G. Kulyýew).

Y N J A L Y K S Y Z L A N M A K L Y K [y:njalyksyzlanmaklyk], *iş ady.* Ynjalyksyzlanmak ýagdaýy.

YNJALYKSYZLYK [y:njalyksyzlyk], *at.* Ynjalygy ýokluk, ynjalykly dällik, ynjalykly bolmazlyk. *Gapy her sapar açylyp-ýapylanda, Magtymguly başyny galdyryp, daşaryk ynjalyksyzlyk bilen garaýardy* (G. Kulyýew). *Ýeke galan Aman ynjalyksyzlyk zerarly krowatyň üstünde eýlesine-beýlesine agdarylanda,*

bularyň ýanyna gelip ýetdi (B. Pürliýew).

YLHAM, *at.* Ruhy göteriliş, joşgun, hyjuw.

◊ **Ylham eýlemek** hyjuw bermek, joşgun bermek. *"Gal" diýip hakdan ylham bolsa gerekdir* (Magtymguly).

YLHAMLYLYK, *at.* Ylhamy barlyk, ylhamly bolmaklyk.

YLHANAT [ylha:nat], *at.* **1.** Nejis, ýigrenji, pis. *Olaryň biri burunlak, agzynda ýeke dişi ýok, kellesi saňňyldawuk, bir ylhanat kempir ekeni* (N. Pomma). **2.** *göç. m.* Gaty köne, egne geýer ýaly däl. *Kimden galan ylhanat, ogşuk bahaly içmek* (Kemine).

YLKYRAMAK, *işl., gepl.d.* Näzirgemek, syrkawsyramak, ýaramadyksyramak, eljiremek, jögülik etmek.

YLLA [ylla:], *köm. s.* Edil, hut, agyn, tüýs. *Wagtyň özi ylla bir uçup barýan guş ýaly, neneňsi geçenini-de aňşyryp bolmaýar* (A. Nazarow).

YLLAT, *at, k.d.* Kesel, dert. *Kanagat barça yllatyň dowasy* (Sopy Allaýar).

YLMY, *syp.* Ylmyň ýörelgelerine esaslanýan, ylmyň talaplaryna laýyk bolan, ylma degişli. *Men ony size diňe bir tejribe bilen däl-de, ylmy deliller bilen tassyklaýaryn* (B. Kerbabaýew). *Ylmy makala. Ylmy iş. Ylmy konferensiýa. Ylmy maslahat.*

YLMY-BARLAG [ylmy-va:rlag], *at.* Ylmy taýdan geçirilýän derňew, barlag, ylmy-derňew.

YLMY-DERŇEW [ylmy-derňöw], *at, ser.* **Ylmy-barlag.** *Umuman, pagta barasynda ylmy-derňew işleri kän geçirilýär* (B. Kerbabaýew).

YLMYLYK [ylmy:lyk], *at.* Ylmyň ýörelgelerine esaslanmaklyk, ylmyň talaplaryna laýyklyk.

YLYKDYRMAK, *işl., gepl. d.* Öwrenişdirmek.

YLYM, *at.* **1.** Tebigatyň, jemgyýetiň we pikirlenmäniň ösüşindäki kanunalaýyklyklar baradaky bilimler ulgamy we daşky dünýä täsir ediş ýollary, şeýle hem bilimleriň aýry-aýry pudaklary. **2.** Adamyň okamak ýa-da durmuş tejribesi arkaly alan bilimi, sowady, düşünjesi. *Ylym almak – iňňe bilen guýy gazmak* (Atalar sözi).

YLYMDAR [ylymda:r], *syp.*, *ser.* **Ylymly.** *Ylymdar adam.*

YLYMLY, *syp.* **1.** Bilim, ylym derejesi ýokary, bilimli, ylymdar. *Ylymly adam.* **2.** Sowatly, düşünjeli. *Obanyň hemme gyzlarynyň Bahar ýaly ylymly bolmaklaryny arzuw etdiler* (A. Gowşudow).

YLYMLYLYK, *at.* **1**. Ylymy barlyk, ylymly bolmaklyk. **2.** Sowatlylyk. *Ylymlylyk adamyň dünýä garaýşyny giňeldýär.*

YLYMSYZ, *syp.* Ylymy ýok, ylymy bolmadyk.

YLYMSYZLYK, *at.* Bilimi, ylymy ýokluk, ylymly dällik, bilimsizlik. *Ylymsyzlyk nadanlykdyr.*

YMAM [yma:m], *at.* **1.** Dine, şerigata ýolbaşçylyk edýän we metjitde namaz okaýanlaryň öňünde durýan adam. **2.** Oglana dakylýan at.

YMAMLYK [yma:mlyk], *at.* **1**. Ymamyň wezipesi, ýagdaýy. *Sähet işanyň ymamlygynda hersi öz namazlygynda hatarlaýyn durup namaz okanlaryndan soň, özara her babatdan gürrüň ederdiler* (N. Pomma). **2**. Ymama dahyly bolan. *Meniň ymamlyk işim çykdy.*

YMARAT [yma:rat], *at.* Uly jaý, beýik bina.

YMGYR [ymğyr], *syp.* **1.** Ýaýlyp ýatan, aňyrsyna göz ýetmeýän, giden, uly, giň, çäksiz. *Küýsedi ol gözel ýary, Ymgyr çölde ýok karary* (Ç. Aşyrow). **2.** Sansyz-sajaksyz, ummasyz.

YMMAT, *at.* Bir dine, mezhebe uýýan adamlar, halk. *Muhammet Mustafa ymmaty özüm, Ýetişer günleriň geldi, ezizim* ("Saýatly – Hemra"). *Mynajat dagyna çykan, Ymmatyň çyragyn ýakan, Pygamber hyrkasyn geýgen, Weýis hem ötdi ogulsyz* ("Hüýrlukga – Hemra").

YMSYNDYRMAK [ymsynnyrmak], *işl.* Ymsynmagyna sebäp bolmak, ymsynmagyna getirmek. *Gowurmanyň ýakymly ysy Kyýasy ymsyndyrdy* (N. Jumaýew).

YMSYNMA, *iş ady.* Ymsynmak ýagdaýy.

YMSYNMAK, *işl.* Görüp duran zadyňy iýesiň gelmek. *Süýji, şireli iýmite ymsynýany üçin, diňe dodaklaryny ýalaýardy* (B. Kerbabaýew). *Sen bir zatdan ymsynyp, basyk bolupsyň* ("Nesil").

YMSYNMAKLYK, *iş ady.* Ymsynmak ýagdaýy.

YMSYNYŞ, *iş ady.* Ymsynmak ýagdaýy.

YMSYNYŞMAK, *işl.* Bilelikde ymsynmak.

YMTYLMA, *iş ady.* Ymtylmak ýagdaýy.

YMTYLMAK, *işl.* **1.** Bir zatdan hantama, tamakin bolup garaşmak, göz dikmek. *Daşarda ymtylyp seredip otyr* ("Görogly"). **2.** Bir zady göz öňünde tutmak, amala aşyrmagy maksat edinmek, bir zady ýerine ýetirmäge çalyşmak. *Sen hemme aýdylan zady gönümel manysynda düşünmäge ymtylýarsyň* (B. Kerbabaýew).

YMTYLMAKLYK, *iş ady.* Ymtylmak ýagdaýy.

YMTYLYŞ, *iş ady.* Ymtylmak ýagdaýy.

YMTYLYŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup ymtylmak.

YMYKLY, *syp.* Çynlakaý, düýpli, pugta, mazaly.

YMYZGANMAK [ymyzğanmak], *işl.* Az wagtlyk uklamak, çala irkilmek. *Dogrusyny aýdanda Nabat eje şol süýji hyýal bilen ymyzganypdy* (A. Gowşudow).

YNAM, *at.* Biriniň birine ýa-da bir zada bolan gatnaşygyna esaslanan, akýürekliligine, açykgöwünliligine, dogruçyllygyna, ynsaplylygyna ýa-da bir zadyň dogrulygyna, nädogrulygyna bolan ynanç.

◊ **Ynam bildirmek** ynanmak. **Ynam etmek** ynanmak. *Ynam etmeseňiz sözüme meniň, Görkezeýin, düşüň yzyma meniň!* (A. Salyh).

YNAMDAR [ynamda:r], *syp.* **1.** *ser.* **Ynamly. 2.** *göç. m.* Berk, tutanýerli, gaýduwsyz, ygtybarly. *Jonnuk*

tarapa ulagly çalt gitmek, eňmek. *Atlaryny şaýlap, bular hem yzlaryndan yňdaryldylar* (“Görogly”). **4.** *göç. m.* Güýçli bulanyp akmak, agdar-düňder bolup akmak. *Suw yňdarylyp gitdi.*

YŇDARYŞ, *iş ady.* Yňdarmak ýagdaýy.

YŇMA, *iş ady.* Yňmak ýagdaýy.

YŇMAK, *işl., gepl. d.* Bir ugra gönükmek, eňmek, gitmek. *Söýdürsemem, söýen ýara yňmadym* (G. Şagulyýewa).

YŇMAKLYK, *iş ady.* Yňmak ýagdaýy.

YŇŇY-DAŇŇY, *at***.** Ýarawsyzlyk sebäpli aýdylýan zeýrenç. *Oglumyň yňňy-daňňysy galyp baranok-da, keselden saplanyp bilenok.*

YŇŇYL-ÇYŇŇYL *at, ser.* **Yňňyldy.** *Yňňyl-çyňňylyňy bes et!*

YŇŇYLDAMA [yňňyllama], *iş ady.* Yňňyldamak ýagdaýy

YŇŇYLDAMAK [yňňyllamak], *gepl.d. işl.* **1.** Närazylyk, nägilelik bildirmek, zeýrenmek, yňňyl-çyňňyl etmek, iňňillemek. *Ol yňňyldap, meni bizar etdi.* **2.** *gepl.d.* Agyryňa çydaman, iňlemek. seslenmek. *Näsag bütin gijäni yňňyldap geçirdi.*

YŇŇYLDAŞMAK [yňňyllaşmak], *işl., gepl.d.* **1**. Birnäçe bolup yňňyldamak, iňňildemek. **2**. Birnäçe adam bilelikde iňlemek.

YŇŇYLDATMAK [yňňyllatmak], *işl., gepl.d.* Yňňyldar ýaly etmek, iňlemäge mejbur etmek.

YŇŇYLDAÝYŞ [yňňyllaýyş], *iş ady.* Yňňyldamak ýagdaýy.

YŇŇYLDY [yňňylly], *at, gepl.d.*. Närazylyk, nägilelik, agyry sebäpli çykýan sesiň ady, iňňildi.

YŇRAMAZ, *at.* Alty ýaşdan geçen goýun.

YP-YSSY, *syp.* Ýylylyk, gyzgynlyk derejesi has ýokary, gaty yssy.

YRADA [yra:da], *at.* **1.** Niýet, isleg, arzuw, meýil, erada. *Öňki eden yradasy bolmansoň, Gaýtdy gadam urup ýene yzyna* (R. Seýidow). **2.** Höküm, buýruk, emir. *Allanyň yradasy bilen bolýan zatlar.*

YRA-DARA, *syp., ser.* **Yraň-daraň.** *Ol agyr keselden soň öý işlerine yra-dara gymyldap ugrady.*

YRAK, *syp.* Daş, uzak, alys. *Näzli dilber, bir dilegim bar saňa, Aýdaýyn arzymy yrakda durma* (Mätäji).

YRALAMA, *iş ady.* Yralamak hereketi.

YRALAMAK, *işl.* Birini ýa-da bir zady eýläk beýläk birnäçe gezek çalaja hereket etdirmek. *Demirgazykdan öwüsýän mymyk şemal, gowaçalary çalaja yralaýardy* (Ö. Abdyllaýew).

YRALAMAKLYK, *iş ady.* Yralamak ýagdaýy.

YRALAŞDYRMAK, *işl.* Birini ýa-da bir zady eýläk-beýläk birnäçe gezek yralap çykmak; hemmesini yralamak. *Dikilen sütünleri yralaşdyryp görmek.*

YRALAŞMAK, *işl.* Birini ýa-da bir zady yramaga kömekleşmek.

YRALATDYRMAK, *işl.* Yralamak işini başga birine etdirtmek.

YRALATMAK, *işl.* Yralamak işini başga birine etdirmek.

YRALAÝYŞ, *iş ady.* Yralamak hereketi.

YRAMA, *iş ady.* Yramak hereketi.

YRAMAK, *işl.* Birini ýa-da bir zady gymyldatmak, eýläk-beýläk hereket etdirmek. *Mylaýym şemal gök otlaryň başlaryny çalaja yraýardy* (A. Nazarow).

◊ **Yrap görmek** biri bilen gepleşmek arkaly bir zady biljek bolmak, biriniň pikirini bilmäge çalyşmak.

YRAMAKLYK, *iş ady.* Yramak ýagdaýy.

YRANDYRMAK [yrannyrmak], *işl.* Iki ýana yraň atdyrmak, yralatmak.

YRANJYRAMAK, *işl.* Yraň atmak, wagtal-wagtal ýuwaşja yranmak, eýläk- beýläk çaýkanjyramak. *Onýança şar gara murty burum-burum bolup duran pyýada yranjyrap içeri girdi* (G. Kulyýew).

YRANMAK, *işl.* **1.** Ikibaka, eýläk-beýläk hereket etmek, ýaýkanmak. *Agaçlaryň başlary yranýardy.* **2.** Titremek, sarsmak, goduklamak (ýer hakynda). *Kyrk sekizde ýer yrandy.*

YRANYŞMAK, *işl.* Birnäçe zat eýläk-beýläk hereketde bolmak; ýaýkanyşmak, bilelikde yranmak. *Düýe üstünde yranyşyp barýanlar seýrekdi* (B. Kerbabaýew).

YRAŇ: yraň atmak *ser.* **Yranmak**. *Ýigit gözgyn yraň atyp barýardy, Gün öýle ýerine ýetip barýardy* (B. Hudaýnazarow).

YRAŇ-DARAŇ, *syp.* Ýuwaşlyk bilen, ýuwaşja, assa-ýuwaş, zordan, yra-dara. *Bakyýew yraň-daraň edip, zordan öýüne ýetdi* (G. Gurbansähedow).

YRAŇKYRLAMAK, *işl.* Yrmaga, razy etmäge golaýlamak, “yrdym” diýen ýaly edip goýmak. *Kömek aga bolsa aýaly bilen gepleşip, ony ahyrsoňy yraňkyrlady* (N. Saryhanow).

YRAÝYŞ, *iş ady.* Yramak ýagdaýy.

YRDYRMAK, *işl.* Birini bir zada razy etdirmek, boýun boldurmak. *Ol şeýle bir häsiýetli adamdy, yrdyrar ýaly däldi.*

YRGA [yrğa], *syp.* **1.** Yranyp duran, gymyldap duran. *Daglaryň başy yrga, Doganym müner ýorga, Çyk içerden gelneje, Doganyma ýaglyk sarga* (Halk döredijiliginden). **2.** *göç. m.* Messepsiz, tutanýerli däl, durnuksyz (gylyk-häsiýet hakynda). *Onuň ýüpüniň üstünde odun goýarlyk ýokdur, yrgadyr.*

YRGAÝ [yrğaý], *at.* Dagda bitýän gyrymsy berk agaç. *Çeşmäniň ýakalary dagdan, garadolan, yrgaý,injir, nar, böwürslen ýaly gyrymsy agaçlardan doly* (Ç. Aşyrow).

YRGYLDAMA [yrğyllama], *iş ady.* Yrgyldamak ýagdaýy.

YRGYLDAMAK [yrğyllamak], *işl.* **1**. Iki ýana

otagyň içi dym-dyrslykdy, hiç ýerden ses-üýn eşidilmeýärdi ("Garagum").

YNJALYŞ [y:njalyş], *iş ady.* Ynjalmak ýagdaýy.

YNJALYŞMAK [y:njalyşmak], *işl.* Ýuwaş-ýuwaşdan birneme ynjalmak, ynjalyk tapmak, azkem rahatlanmak. *Oglanlar-da gowurdysyny kesip ynjalyşypdylar* (B. Gurbanow).

YNJAMA I, II, *iş ady.* Ynjamak ýagdaýy.

YNJAMAK I, *işl.* **1**. Birinden göwnüň galmak, göwne degilmek. **2**. Ezýet çekmek, azap görmek, horlanmak. *Siziň maşgalaňyzyň azajyk ynjajak ýerinde men özüm hem razy däl* (H. Deryaýew).

YNJAMAK II, *işl.* Yslanyp, zaýalanyp başlamak (et, süýt, gatyk, gök önümler we ş. m. hakynda).

YNJAMAKLYK I, II, *iş ady.* Ynjamak ýagdaýy.

YNJATMAK I, *işl.* Biriniň göwnüni ýykmak, göwnüne degmek, ýüregini agyrtmak. *Sen meni şeýle bir ynjatdyň, şol ynjy uzak wagtlap meniň ýadymdan çykar öýdemok* (B. Kerbabaýew).

YNJATMAK II, *işl.* Zaýalamak, yslandyrmak (et, gök önümler we ş. m. hakynda).

YNJAÝYŞ I, II, *iş ady.* Ynjamak ýagdaýy.

YNJY, *at.* Azar, ezýet, horluk. *Melikäniň häzir ejesiniň göwnüne degesi gelenokdy, ynjysyny içinde saklajak bolup çalyşýardy* (G. Kulyýew).

YNJYDYLMAK, *işl.* Azar, ezýet berilmek.

YNJYK, *syp.* **1**. Gaty-gaýrym zada çydamsyz, alada-ideg talap edýän, göwnüne alagan. *Nar diýilýän agaç gaty ynjyk ösümlikdir* (A. Gurbanow). **2**. Howanyň amatsyz şertlerine çydamsyz, näzik.

YNJYKLYK, *at*. **1**. Ynjyk häsiýetli bolmaklyk. *Ol sähelçe zada ynjyklyk etmäge başlaýar.* **2.** Howanyň amatsyz şertlerine çydamsyzlyk, näziklik. *Gowaçanyň ynjyklygy hem çaganyňky ýalydyr.*

YNKYLAP [yňkyla:p], *at, taryh.* Öňdebaryjy synpyň häkimiýeti zorluk bilen ele almagyna alyp barýan jemgyýetçilik-syýasy gatnaşygyndaky düýpli agdarylyşyk, rewolýusiýa.

YNKYLAPÇY [yňkyla:pçy], *at, taryh.* Ynkylaba gatnaşyjy, rewolýusioner.

YNS [ynys], *at*. Adamzat, ynsan. *Ynsmysyň, jynsmysyň?* ("Türkmen halk ertekileri").

YNSAN [ynsa:n], *at.* Umuman, adam nesli, adam.

YNSANÇYLYK [ynsa:nçylyk], *at, ser.***Ynsanlyk.** *Ol ynsançylyk häsiýetini ýitirip, gapynyň agzynda nähili bolup duranyny bilmeýärdi* (A. Durdyýew).

YNSANLYK [ynsa:nlyk], *at*. Ynsana mahsus bolan häsiýet, ynsanyýetlik, adamkärçilik. *Eger kalbynda bir ynsanlyk wyçdany bar adam bolsa, beýle sözleri çekip çydamazdy* (A. Gowşudow).

YNSANPERWER [ynsa:nperwör], *at*. Adam mertebesine sarpa goýýan, ynsansöýer.

YNSANPERWERLIK [ynsa:nperwörlük], *at.* Ynsansöýüjilik, ynsany gowy görüjilik häsiýeti. *Ynsanperwerlik, açyklyk, din erkinligi, beýleki halklaryň medeniýetine sarpa goýmak ýaly ýörelgeler türkmen häsiýetiniň esasyny düzýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow, ``Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

YNSANYÝET [ynsa:nýet], *at.* Adamzat, adam nesli.

YNSANYÝETÇILIK [ynsa:nýetçilik], *at, ser.* **Ynsanyýetlik.** *Ýazyjy ynsanyýetçiliginiň sypatyny öz gahrymanlarynyň hereketi arkaly gyzykly suratlandyrypdy* ("Garagum").

YNSANYÝETLIK [ynsa:nýetlik], *at.* Adamkärlik, adama mahsus bolan gylyk-häsiýetlilik. *Haýyr-hümmete gadyr goýmagam uly ynsanyýetlikdir.*

YNSAP [ynsa:p], *at.* Jemgyýetiň öňünde ýa-da aýratyn halatda ahlak jogapkärçilik duýgusy, adalatly içki duýgy, wyždan. *Adamyň ynsaby sap bolmaly.*

◊ **Ynsap etmek** her bir zatda özüňden başga adamyň-da paýynyň bardygyny nazarda tutup, adalatlylyk etmek.

YNSAPLY [ynsa:ply], *syp.* Ynsap edýän, ynsaby bar bolan. *Ynsaply aşyn iýer, ynsapsyz—başyn* (Nakyl).

YNSAPLYLYK [ynsa:plylyk], *at.* Ynsaby barlyk, ynsap etmeklik; wyždanlylyk.

YNSAPSYZ [ynsa:psyz], *syp. Y*nsabyny ýitiren, ynsaby bolmadyk.. *Ynsapsyz – imansyz* (Nakyl).

YNSAPSYZLYK [ynsa:psyzlyk], *at*. Ynsaby ýokluk, ynsaply dällik, ynsapsyz bolmaklyk.

YNS-JYNS [ynys-jynys], *at.* **1.** Ynsan we jyn. *Döw periniň, ynsyň-jynsyň patyşasy, Soltan bolan şa Süleýman, şypa ber?* (Magtymguly). **2**. *göç.m.* Adamgara, janly-jandar; hiç kim. *Meýdanda yns-jyns ýokdy.*

YŇDARMA, 1. *iş ady.* Yňdarmak ýagdaýy. **2.** *syp*. Biriniň nädogry sözüne ynanyp, gepine gidip, garaşylmadyk zat diýýän, käte bolsa bijaý hereket etmägä taýyn (adam hakynda). *Ol yňdarma adamdy.* **3.** *göç. m*. Köp adam üýşen, mähellesi ýetik (ýer). *Yňdarma märekäniň daşyna bir aýlanýar* ("Watan").

YŇDARMAK, *işl., gepl.d.* **1**. *ser*. **Eňtermek**. *Ol gorsanyp, demlengi çäýnegi yňdaryp göýberdi.* **2.** Bir zada ynandyrmak, yrmak. **3.** Münüp barýan ulagy bilen eňmek, eňtermek. *Gülaýym hem gylyjyny syryp, Gyraty onuň üstüne yňdardy* ("Görogly").

YŇDARMAKLYK, *iş ady.* Yňdarmak ýagdaýy.

YŇDARMALYK, *at*. Yňdarma häsiýetli bolmaklyk. *Şu yňdarmalygym gursun* (N. Baýramow).

YŇDARYLMAK, *işl, gepl.d.* . **1.** Bir tarapa eňterilmek, ýykylmak, agdarylmak. *Eger Aýna oňa söýget berip durmadyk bolsa, ol ýene arkanlygyna yňdarylyp gitjekdi* (B. Kerbabaýew). **2.** Bir zada ynanylmak, aýdylan gepe yrylmak. *Mama Umsagülüň sözüne bütinleý yňdaryldy* (B. Kerbabaýew). **3**. Bir

YSGATMAK [y:sğatmak], *işl.* Birine bir zadyň ysyny aldyrmak. *Doktor wagtal-wagtal derman ysgatmagyny dowam edýär* (B. Kerbabaýew).

YSGAÝYŞ [y:sğaýyş], *iş ady.* Ysgamak ýagdaýy.

YSGYN [ysğyn], *at.* Güýç, kuwwat, gurbat, mejal. *Men ysgyna gelip ýetişmedik ellerimi mejalsyz uzatdym* (T. Gurbanow).

◊ **Ysgyny gaçmak** güýji gitmek, halys ýadamak. *Ysgynym gaçyp gyşardym.*

YSGYN-DERAMAT [ysğyn-nera:mat], *at, ser.* **Ysgyn.**

◊ **Ysgyn-deramatyň gaçmak** ysgynyň gaçmak.

YSGYN-RAGBAT [ysğyn-yrağvat], *at.* Ysgyn,ysgyn-deramat, ysgyn-ragbat, güýç-kuwwat.

YSGYNSYZ [ysğynsyz], *syp.* Ysgyny ýok, güýji, gurbaty gaçan, güýçsüz, kuwwatsyz. *Tokar gelnejesiniň ýüzüne göni seredip bilmän, ysgynsyz gepledi* (B. Kerbabaýew).

YSGYNSYZLYK [ysğynsyzlyk], *at.* Ysgyny ýokluk, ysgynsyz halda bolmaklyk. *Ýokanç keseller bilen kesellenenden soňky ysgynsyzlykda düýe çaly içilse, kesselliniň gyzgyny peselip, kadaly ýagdaýyna barýar* (M. Abdyllaýew).

YS-KOK [y:s-kok], *at.* Ýakymly ýa-da ýakymsyz täsir edýän her hili ys. *Onuň burny ys-kok syzmady* (B. Kerbabaýew).

YSLAM [ysla:m], *at.* **1.** B. e. VII asyrynda Muhammet pygamber tarapyndan esaslandyrylan musulman dini. **2.** Oglana dakylýan at.

YSLANDYRMAK [y:slannyrmak], *işl.* Ys geler ýaly derejede dymyljatmak, zaýalamak, yslanmak katdyna ýetirmek.

YSLANMAK [y:slanmak], *işl.* Zaýalanmak, dymyljamak we ş. m. sebäpli ýakymsyz ys çykmak. *Mytaramdaky suw yslanypdyr* ("Görogly").

YSLY [y:sly], *syp.* Ýiti, mylaýym ýa-da ýaramaz ys berýän, kükeýän. *Derdiňe tenekar dag çeşmesiniň mylaýym kükürt ysly suwundan adamlaryň ählisi müňde bir razy* (T. Gurbanow).

YSMA, *iş ady.* Ysmak ýagdaýy.

YSMAK, *işl.* Hereket etmäge, gymyldamaga, iş etmäge ukyby bolmak. *Eliň ysmak.*

YSMAKLYK, *iş ady.* Ysmak hereketi, ýagdaýy.

YSMANAK, *at.* Baýyrlyk, meýdan ýerlerde ýaz aýlary gögerýän, kertik ýapraklary bişirilip iýilýän ot. *Sen ysmanak ýygmaga gitjegiňi aýtdyň* (A. Gowşudow).

YSMAZ, *at.* Bedeniň, onuň bir agzasynyň nerw-damar keseline uçramagy we ş.m. sebäpli hereket etmek ukybyndan mahrum bolan ýagdaýy.

YSMAZLYK, *işl.* Ysmak hereketini edip bilmezlik. *Onuň kellesine çalarak gan ineli bäri çep eli ysanok.*

YSNAT [ysna:t], *at.* **1.** Iş başarmaýan, sansyz. *Bu ysnat boýnuňa galar, Sen dek ýüzi gara bolmaz* ("Şasenem – Garyp"). **2.** Nalajedeýin, bigaýrat, bihepbe. *Tur, ysnat, beýdip masgara bolup ýatma!* (N. Baýramow).

YSNYŞDYRMAK, *işl.* Biri-birine öwrenişdirmek, biri-birine ýakyn, ýürekdeş etmek, dostlaşdyrmak, gatnaşdyrmak. *Hoş söz adamy ysnyşdyrýar.*

YSNYŞMAK, *işl.* Biri-biriňe öwrenişmek, biri-biriňe ýakyn, ýürekdeş bolmak, dostlaşmak.

YSNYŞYK, *at.* Biri-biriňe bolan ýakynlyk, ýürekdeşlik, dostluk. *Ikisiniň arasyndaky ysnyşygy hiç zat bilen deňär ýaly däl.*

YSNYŞYKLY, *syp.* Biri-birine gatnaşygy ýakyn bolan, biri-birine ýürekdeş bolan, dostlukly.

YSSY, *at.* **1.** Howanyň gyzgyn ýagdaýy. *Gum depeleri gündiziň jöwzaly yssylaryndan soň agras dem alyp ýatyrdy* (B. Seýtäkow). **2.** *gepl. d.* Gyzgyn. *Ol ýeke dikraryny elini yssy suwa sokdurman ese-boýa galdyrdy, adam edip ýetişdirdi.*

◊ **Yssyny-sowugy görmek** her hili kynçylygy, horlugy başdan geçirmek.

YSSYLAMA, *iş ady.* Yssylamak ýagdaýy.

YSSYLAMAK, *işl.* Yssynyň täsirini duýmak, yssy howa sebäpli bedeniň gyzmak. *Halmyrat birneme yssylap, penjegini çykaryp, eline alypdy* (A. Gurbanow).

YSSYLAMAKLYK, *iş ady.* Yssylamak ýagdaýy.

YSSYLATMAK, *işl.* Yssylar ýaly etmek, yssy, gyzgyn howanyň täsirini ýetirip kösemek. *Sen bizi kapasa ýaly jaýa salyp yssylatdyň!*

YSSYLAÝYŞ, *iş ady.* Yssylamak ýagdaýy.

YSSYLYK, *at.* Howanyň ýokary derejesindäki gyzgynlyk. *Salkyn kölegede, hatda jaýyň içinde-de yssylyk derejesi otuz dokuzy ýa-da kyrky görkezýärdi* (A. Gowşudow).

YSTYHAN [ystyha:n], *at.* **1.** *k.d.* Süňk, süýek. **2.** *anat.* Beden süňkleriniň biri-birine birleşen tutuş görnüşi.

YSYRGA [ysyrğa], *at.* **1.** Aýal maşgalalaryň gulagyna dakynýan bezeg şaý-sepi, gulakhalka. **2.** *ýerli. g.* Bezeg üçin burna dakylýan tegelek kümüş ýa-da gyzyl şaý.

YSYRGAMA [y:syrğama], *iş ady.* Ysyrgamak ýagdaýy.

YSYRGAMAK [y:syrğamak], *işl.* Ys aljak bolup birnäçe gezek yzly-yzyna ysgamak.

YSYRGAMAKLYK [y:syrğamaklyk], *iş ady.* Ysyrgamak ýagdaýy.

YSYRGANMAK [y:syrğanmak], *işl.* **1**. Ys almak, bir zadyň ysyny ysgap duýmak, ysgamak. *Dor alaşa çygly ýerden bir zat ysyrganyp, burnuny ýokaryk tutdy* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Bir zat barada syr biljek bolmak, syr aňjak bolmak. *Emma olar näçe ysyrgansalaram anyk bir zat aňlap bilmediler* (A. Gowşudow).

çala gymyldamak, yranmak. *Öwsen şemala agaçlaryň başy yrgyldaýardy.***2**. Ýuwaşja hereket edip ýöremek. *Agyr ýükli otly yrgyldap gidip barýardy. Garryja adam gumak ýoluň gyrasy bilen yrgyldap gelýärdi.*

◊ **Yrgyldap ýörmek** ýuwaş-ýuwaş işläp, aýlanyp ýörmek, gün-güzeran görmek.

YRGYLDAMAKLYK [yrğyllamaklyk], *iş ady.* Yrgyldamak ýagdaýy.

YRGYLDAŞMAK [yrğyllaºmak], *işl.* **1**. Birnäçe zat bilelikde yrgyldamak. *Ösüp oturan beýik agaçlaryň başy şemala çalaja yrgyldaşýardy.* **2**. Ýuwaşja hereket edişip ýöremek (birnäçe zat ýa-da adam hakynda). **2**. *gepl.d.* Çalaja ýöräp gitmek. *Uzyndan hortap garry adamlar uly ýoluň boýuny syryp, yrgyldaşyp barýardy.*

YRGYLDATMAK [yrğyllatmak], *işl.* Bir zady iki tarapa yralamak, ýaýkamak. *Bir gün bu agajyň düýbüne bir pil gelip, agaja oýkanyp, agajy yrgyldadypdyr* (“Türkmen halk ertekileri”).

YRGYLDY [yrğylly], *at*. Yranmak netijesinde emele gelýän hereket.

YRGYN [yrğyn]**: yrgyn atmak** iki baka çala yranmak. *Çybşyl, çybşyl, çybşyldap, Yrgyn atýar iki ýan* (B. Kerbabaýew*)*.

YRLAMAK, *işl*., *gepl.d*. Kimdir birini, bir zady küýsäp, şony aýdym edinmek, zarynlamak, zeýrenmek. *Garry ene şäherde ýerlemän, obama – öýüme gitjek diýip, haçan görseň yrlap oturandyr.*

YRLAŞMAK, *işl*. Birnäçe bolup yrlamak. *Yrlaºyp oturmak.*

YRMA, *iş ady.* Yrmak ýagdaýy.

YRMAK, *işl.* Birini bir zada ynandyryp, razy etmek, boýun etmek; öz tarapyňa çekmek. *Men gyza sala salaýyn, Hem özüm yrjak bolaýyn* (Ç. Aşyrow).

YRMAKLYK, *iş ady.* Yrmak ýagdaýy.

YRS [yrys], *at*. Az zady bahana edýän, barypýatan dannagyç, her bir zadyň aňyrsyna ýetýänçä seljerýän. *Men onuň ýaly yrs adamy henize çenli gören däldirin.*

YRSARAMA [yrsa:rama], *iş ady.* Yrsaramak ýagdaýy.

YRSARAMAK [yrsa:ramak], *işl.* Bir zatdan bahana gözlemek, bahana aramak.

YRSARAMAKLYK [yrsa:ramaklyk], *iş ady.* Yrsaramak ýagdaýy.

YRSARAŞMAK [yrsa:raşmak], *işl.* Birnäçe bolup yrsaramak. *Awy oňmasa, awçy haly teň bolar, Yrsaraşyp, biri-birine jeň bolar* (Seýdi).

YRSARATMAK [yrsa:ratmak], *işl.* Biriniň yrsaramagyna ýol bermek, mümkinçilik bermek; yrsarar ýaly etmek. *Ýersiz ýere ony beýdip öz öýüň orruk ortarasynda yrsaradyp oturmasana.*

YRYLMAK, *işl.* **1.** Bir zada, meselä razy bolmak. **2.** Synyp, gowşap, ýykylyp başlamak.

YRYLMAZLYK, *işl*. **1**. Yrylmak katdyna ýetmezlik. **2**. Synmazlyk. *Döwletiňiz yrylmasyn!*

YRYM, *at.* Bir zady, hereketi, alamaty ýagşylyga ýormak däbi. *Mähriban enäniň yrym edip beren gyrmyzy çäýnegi Aýna uzak ýollara hemra boldy* (“Türkmenistan”).

YRYMÇY, *at.* Yrym edýän, yryma ynanýan adam. *Gandym awçy yrymçylaryň gürrüňini kesä çekdi* (A. Gowşudow).

YRYMÇYLYK, *at*. Yrym etmeklik, yryma ynanmaklyk. *aşga yrymçy aýallaryň ony görende yrymçylygy ýadyndan çykyp gidýärdi* (A. Durdyýew).

YRYSWA [yryswa:]**,** *syp.* Masgara. *Kätibi diýr, galdyk ah bilen dada, Biz yryswa bolduk ýakyna-ýada* (Kätibi).

◊ **Ile yryswa etmek** iliň öňünde masgara etmek.

YRYŞ, *iş ady.* Yrmak ýagdaýy.

YRÝA [yrýa:], *at.* **1.** Zaýa, isrip. *Nahary yrýa etmäň.* **2.** Biderek, boş, netijesiz. *Çaklarsyň, göýä bir akyl deryasy, Aýdanda sözüniň bolmaz yrýasy* (A. Kekilow).

YRÝASYZ [yrýa:syz], *syp.* Zaýasyz, isripsiz. *Şu günler bar bolan hasyly yrýasyz ýygnamak bilen geljek ýylyň hasyly üçin hem alada edýäris* (“Türkmenistan”).

YS [y:s], *at.* **1.** Maddanyň, jisimiň ysgamak arkaly kabul edilýän aýratynlygy. *Gülüň hoşboý ysy.* **2**. *gepl.d.* Ölen adam ýatlanyp edilýän sadaka. *Ogullary her anna agşamy ene-atasyny ýatlap gapysynda ys edýär.*

YSAÇ, *at.* Bir zady gapjap tutmak, gysmak üçin demirden ýasalan gysgyç, gysaç. *Eli ysaçly biri gyzaran demri sandalyň üstünde goýup, taýly gezek eýlesine-beýlesine agdarýardy* (B. Kerbabaýew). *Ol özüniň ullakan ysajy bilen bir düňelek demri körügiň üstünde goýup, körügini basýardy* (A. Gowşudow).

YSGALDYLMAK [y:sğaldylmak], *işl*. Bir zadyň ysy aldyrylmak, ys alar ýaly etmek. *Derman ysgaldylandan soň, Rahman ýerinden galyp, eýläk-beýläk gezmelemäge başlady* (“Edebiýat we sungat”).

YSGAMA [y:sğama], *iş ady.* Ysgamak ýagdaýy.

YSGAMAK [y:sğamak], *işl.* Bir zadyň ysyny almak üçin burnuňy ýakynlaşdyryp dem almak.

YSGAMAKLYK [y:sğamaklyk], *iş. ady.* Ysgamak ýagdaýy.

YSGAŞDYRMAK [y:sğaºdyrmak], *işl*. Bir ýanyndan ysgap başlamak, ysgap çykmak; köp zady yzly-yzyna ysgamak. *It baryp şol çynaryň düýbündäki ýatan ýasy daşy we çynary ysgaşdyrdy* (A. Gowşudow).

YSGAŞMAK [y:sğaºmak], *işl.* Biri-birini ysgamak. *Atlar suwdan ganyp, biri-birini ysgaşyp başladylar* (B. Seýtäkow).

YSGATDYRMAK [y:sğatdyrmak], *işl.* Bir zady ysgap gördürmek.

Agyzdan çykan sözüň yzyndan atly ýetip bilmersiň (Nakyl).

◊ **Yz çalmak** yzyny yzarlamak, yzyny barlamak. *Öten kim bar, geçen kim bar, yz çalaly!* (''Görogly''). **Yz salmak** yz galdyrmak, ýöremek. *Ekiniň içinden yz salmaweri.***Yzyna düşmek 1)** biriniň yzyndan ýöremek. **2)** birini yzarlamak, aňtamak, ýanamak. *Soňky wagtlarda ol onuň yzyna düşüp başlady.* **3)** birini halap, göwün bermek, biriniň göwnüni almaga meýil etmek, birini söýüp, yzynda selpemek. *Ol bir gyzyň yzyna düşüp ýördi.* **Yzyna eýermek** birinden görelde almak, alyp barýan ýoluna uýmak. **Yzyna it salmak** masgara edip kowup goýbermek. **Yzynda durmak (durup bilmezlik)** hötde gelmek (gelmezlik), gaýratyň çatmak (çatmazlyk),başarmak (başarmazlyk). *Yzynda durup bilmejek bolsaň, hiç zady söz berme.* **Yzyňa ýel çalmanka gitmek** eglenmän, basym yzyňa dolanmak, gaýtmak, öwrülmek.

YZA [yza:] **I.** *at.* **1.** Ýiti agyry. **2.** *göç.m.* Jebir, sütem, zulum, azap, azar. *Näçe gezsem, ýokdur dünýäň mazasy, Dildi bagrym aýralygyň yzasy* (Baýly şahyr).

YZALY [yza:ly], *syp.* Ýiti agyryly, azarly. *Çoh yzaly, dertli şirin janymga, Ýa mustafa pahry-jahan şypa ber* (Magtymguly).

YZAN-ÇUWAN [yza:n-çuwa:n], *hal, ser.* **Yzanda-çuwan**. *Göýä ýüregimden bir daş asylyp, Agram salýar, artyp barýar yzasy* (M. Seýidow).

YZANDA-ÇUWAN [yza:nna-çuwa:n], *hal*. Gykylyk, howsala, zenzele, gyk-bak, yzan-çuwan. *Çagalaryny yzanda-çuwan edip kowmak.*

YZANDA-ÇUWANLYK [yza:nna-çuwa:nlyk], *at*. Köpçülikleýin eňşeşik, köpçülikleýin agy sesi gelýän galagoply ýagdaý. *Onuň içinde turan apy-tupan, yzanda-çuwanlyk gara keçe ýaly bolup onuň depesini örtüpdi* (B. Seýtäkow).

YZARLAMA [y:zarlama], *iş ady.* Yzarlamak ýagdaýy.

YZARLAMAK [y:zarlamak], *işl.* **1.** Bir zadyň yzy bilen ony agtarmak, yzyny ýitirmän, tapjak bolmak, yz çalmak, yzlamak. *Gel, men şu yzy yzarlap gideýin* (N. Geldiýew). **2.** Biriniň yzyna düşmek, birini aňtamak, nirede näme iş edýändigini bilmäge synanyşmak; ýanamak. **3.** Bir zady barlamak, derňäp synag etmek, görmek. *Ol inçeden yzarlamagy gowy görýär* (“Edebiýat we sungat”).

YZARLAMAKLYK [y:zarlamaklyk], *iş ady.* Yzarlamak ýagdaýy.

YZARLAMAZLYK [y:zarlamazlyk], *işl*. Yzarlamak işini amal etmezlik.

YZARLANMAK [y:zarlanmak], *işl.* Kimdir biriniň yzyna düşülmek, aňtalmak; ýanalmak. *Ol jenaýatçy köp wagt bäri yzarlanýardy*.

YZARLAŞMAK [y:zarlaşmak], *işl.* **1.** Yzarlamaga kömek etmek. **2.** Bilelikde yzarlamak. *Asyl adat yzarlaşsaň hem men haklydyryn* (B. Kerbabaýew).

YZARLATMAK [y:zarlatmak], *işl.* **1.** Yzyny, ugruny barlatmak. **2.** Biriniň yzyna düşürtmek, aňtatmak; ýanatmak.

YZBA-YZ [y:zva-y:z], *syp., ser.* **Yzly-yzyna**. *Hyrlylar yzba-yz atylýardy, duşman yzly-yzyna ýabysyndan, gatyryndan agyp düşýärdi* (A. Gowşudow).

YZÇY [y:zçy], *at.* Birini ýa-da bir haýwany yzy boýunça tapyp bilýän adam, yz çalyjy adam.

YZÇYLYK [y:zçylyk], *at.* Yzçynyň kesp-käri, ýagdaýy, yz çalyp bilijilik. *Çerkeziň kakasy Çarynyň ýeke awçylykdan bolman, yzçylykdan hem habary bardy* (B. Kerbabaýew).

YZGAR [yzğa:r], *at.* Toprakda, diwarda, jaýda we ş. m. emele gelýän çyg, nem. *Yzgar bilen ganan ýer, Gurakçylyk çekmezdi* (B. Kerbabaýew).

YZGARLY [yzğa:rly], *syp.* Nemli, çygly. *Gijeki ýagyşdan soň gün parlap çykany üçin, yzgarly ýerden ýukajyk bug göterilýärdi* (B. Kerbabaýew).

YZGARLYLYK [yzğa:rlylyk], *at*. Yzgarly bolmaklyk.

YZGARSYZ [yzğa:rsyz], *syp.* Çygly däl, nem, yzgar çekmedik, yzgary bolmadyk.

YZGARSYZLYK [yzğa:rsyzlyk], *at*. Yzgary ýokluk, çygsyzlyk, nemsizlik.

YZGYT [yzğy:t], *at*. Mähir, mylakat. *Yzgydy bolmadyk adam halanmaz. Biz şu nadan, adam yzgydy bolmadyk biriniň yzyna düşüp, ölüme gitmelimi?* (N. Saryhanow).

YZGYTSYZ [yzğy:ssyz], *syp.* **1.** Gaharjaň, hyrsyz, ýakymsyz. *Ol mydama mylaýym, özünden kiçiler üçin bolsa, hyrsyz we yzgytsyzdy* (G. Gurbansähedow). **2.** *göç. m.* Içiňden geçip barýan, ýalazy, gazaply (howa hakynda). *Gyşyň yzgytsyz günleriniň biridi.*

YZGYTSYZLYK [yzgy:ssyzlyk] *at*. **1.** Gaharjaňlyk, hyrsyzlyk, mylakatsyzlyk, ýakymsyzlyk. *Indi menlik näme işiň bar? - diýip, ol yzgytsyzlyk bilen sorady* (T. Taganow). **2.** *göç. m.* Gazaplylyk, ýakymsyzlyk (howa hakynda).

YZKY [y:zky], *syp*. Yz tarapdaky, arka, art tarapky, soňundaky. *Ýaş çopan yzky iki atla ýüzlendi* (B. Seýtäkow).

YZLAMAK [y:zlamak], *işl., ser.* **Yzarlamak.** *Çandybilden yzlap gelen dildarym, Men seniň gözüňe gurban bolaýyn* (“Görogly”). *Hany, nirde, o ýyllaryň yzlary, Şol yzlary yzlap geldim, eý, obam!* (G. Ezizow).

YZLAMAK, *işl*. Zaryn ses etmek; eňremek, aglamak.

YZLAMAZLYK [y:zlamazlyk], *işl.* Yzlamak işini amal etmezlik.

YZLAMAZLYK [yzlamazlyk], *işl*. Yzlap durmazlyk, aglamazlyk.

YSYRGANYŞMAK [y:syrğanyºmak], *işl.* **1.** Biri-birini köp gezek ysgamak (haýwanlar hakynda). *Şol mahal obadan getirilen itler ysyrganyşyp, ýerlerinden turdular* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m.* Bir zat biljek, añjak bolşup ýörmek. *Birnäçeleri bolsa, ýaňky küdeleriň içinden zat gözleýän ýaly ysyrganyşyp, aýlanyşyp ýördüler* (H. Deryaýew).

YSYŞ, *iş ady.* Ysmak ýagdaýy.

YSYTMA, *at*. Iniňi tikenekledip, üşedip, gyzgynyň ýokary galmagy bilen ýüze çykýan kesel, gyzzyrma. *Mergi, gyrgyn, mama, garahassalyk, ysytma ýaly ýokanç keselleriň soňuna çykyldy* (“Saglyk”).

YŞ, *at.* **1**. Bir zat deşilmek, jaýrylmak, iki zadyň arasy açylmagy netijesinde emele gelýän yşgalaň. *Görse, ejesi daş çykanda gapy gowy ýapylman, yş galypdyr* (B. Annageldiýew). **2.** *gepl. d.* Bir işiň bitmegi üçin gerekli çykalga, azajyk esas. *Onuň umydy ymtylýan ýalňyz yşy galypdy* (T. Gurbanow).

YŞALGA [yşalga], *at, gepl.d., ser.* **Yş**. *Gözel tapdy yşalga, Garaňkyda dyrmanyp* (O. Täçnazarow).

YŞANMA, *iş ady.* Yşanmak ýagdaýy.

YŞANMAK, *işl., gepl.d., ser.* **Ynanmak.** *Meniň jigim yşansyn, Turup bilin guşansyn, Müň tümenlik aty bar, Duşman ondan üýşensin* (Hüwdi).

YŞANMAKLYK, *iş ady.* Yşanmak ýagdaýy.

YŞANYŞ, *iş ady.* Yşanmak ýagdaýy.

YŞARAT [yşa:rat], *at.* **1.** Içki duýgyňy añlatmak üçin ýüz, göz, el we ş. m. bilen edilýän üm. *Gyz ikinji göwrä elin uzatdy, Serediň diýen dek yşarat etdi* (A. Kekilow). **2.** *gepl. d.* Ýigrenji, nejis (köplenç, gyzlar oglana sögenlerinde aýdýarlar). *Bar gid-ä, yşarat!* (“Edebiýat we sungat”).

◊ **Yşarat kylmak (etmek)** ümlemek. *Tagt üstünde maňa kyldy yşarat* (Magtymguly).

YŞDAN [yşda:n], *at*. Balak, tamman.

YŞGALAŇ [yºğalaň], *at, ser.* **Yş**. *Ýaňky ýerkümäniň bir ýerinde azrak yşgalaň galyp, şol ýerden gün düşen eken* (“Görogly”).

YŞGALAŇLY [yºğalaňly], *syp., dil. b.* Süýkeş sesler (*watan, wepa, wada, waharman* sözlerindäki [w] sesi tegelek yşgalaňly, *abraý, abat, abadan, oba* sözlerindäki *b* harpy bilen ýazylýan [v] sesi ýasy yşgalaňly çekimsizlerdir).

YŞGYN [yºğyn], *at.* Tegelek, uly ýasy ýaprakly gumda bitýän ösümlik. *Türkmenler yşgyn bilen şatereňiň köküni çaý deregine-de içýär ekenler* (N. Esenmyradow).

YŞK [yşyk], *at.* Birine ýa-da bir zada bolan içki söýgi duýgusy, söýgi, mähir. *Yşk başga, höwes başga* (Nakyl). *Bir yşk düşse adam serne, Uky gaçyp, köňül urna* (Magtymguly).

◊ **Yşk hanjary** yşkyň, aşyklygyň, söýginiň täsirli, ýiti duýgusy. *Yşk hanjaryn tiz eýläp, Sen ýene hynzyr eýläp* (Magtymguly). **Yşk ody** yşkyň ýakyp barýan, janyňy alyp barýan ýiti täsiri . *Yşk oduna ýana-ýana, Köýer boldum ýar derdinden* (“Hüýrlukga – Hemra”).

YŞKY, *syp.* Yşka degişli bolan (yşky-liriki eser hakynda). *Ol heniz ýaşajykka, köp yşky kitaplary agtaryp çykypdyr* (“Nesil”).

YŞNAKLANMAK, *işl.* Açylmak, ýagtylmak, gelşigine gelmek (ýüz, göz, keşp hakynda). *Çaňjaran ýadaw ýüzi yşnaklandy* (B. Gurbanow).

YŞNAKLY, *syp*. Gelşikli, görmegeý, owadan. *Emma onuň gülümsireýän yşnakly gözlerinde üýtgeşik bir zat saýgarmady* (B. Kerbabaýew).

YŞNAKSYZ, *syp.* Görmeksiz, gelşiksiz, owadan däl.

YŞRAMAK [yşyramak], *işl., gepl.d.* Ýagtylyp gitmek, şöhle düşüp, ýagtylmak; gün çykyp, maýylganlyk aralaşmak. *Uzaga çeken gara gyşdan ýadan adamlar günüň yşraryna sabyrsyzlyk bilen garaşýardylar.*

◊ **Dişin yşramak (yşramazlyk)** gowy gün görmek (görmezlik), hezil edip ýaşamak (ýaşamazlyk).

YŞYK, *at.* **1.** Ýagtylyk, şöhle. **2.** Daş-töwerege yş berýän ýagtylyk şöhlesi, çyra, ot. *Garaňky gijede örän alysdan görünýän ot yşyklary-da öçüşdi* (B. Gurbanow).

YŞYKLAMA, *iş ady.* Yşyklamak ýagdaýy.

YŞYKLAMAK, *işl.* Birine ýa-da bir zada ogrynça yşdan, yşgalaňdan we ş. m. seretmek, garamak, jyklamak. *Her haýsy yş tapan ýerinden yşyklaýardy* (A. Gowşudow).

YŞYKLANDYRMAK [yşyklannyrmak], *işl.* Çyra, yşyk we ş. m. bilen ýagtylandyrmak, tok çekmek. *Olaryň yşyklandyrýan meýdanlary has giňelýär* (B. Seýtäkow).

YŞYKLANMAK, *işl.* Yşyk bilen ýagtylmak.

YŞYKLAŞMAK, *işl*. Birnäçe bolup yşdan, yşykdan seretmek. *Olar işikden yşyklaşyp durdular.*

YŞYKLATMAK, *işl.* Birine yşdan, yşgalaňdan seretdirmek.

YŞYKLY, *syp*. Yşygy bolan.

YTYGSAMAK [ytyğsamak], *işl., ser.* **Tygsamak**.

YZ [y:z], *at.* **1.** Adamyň, haýwanyň, mör-möjekleriň aýagynyň we süýrenijileriň ýerde galdyrýan şekili, sudury. *Batgalygyň gyrasynda ýekegapanyň yzy bardy*. **2.** Bir zadyň täsiri netijesinde galan bellik, nyşan, çapyk. *Eşrebiň çep ýaňagyndaky ýaranyň çukur yzy-da häzir çala saýgarylýardy* (B. Kerbabaýew). **3.** Giňişlikde yzky bölek, arka tarap. *Ol yzdan gelýardi. Haýdap gelýän oglanjyk birden yzyna seretdi.* **4.** *göç. m.* Bir zatdan galan täsir. *Garaşsyzlygyň kalbymda galdyran yzy öçmez.* **5.** *göç. m.* Tohum-tiç, nesil. *Ol goşundan dolanyp gelende, yzynyň sag-aman horlanman ýaşandygyny gördi* (B. Seýtäkow). *Ogullynyň yzy ýitmez* (Atalar sözi). **6**. Kömekçi sözüň hyzmatynda gelýär.

YZLANMAK [y:zlanmak], *işl.* **1**. Biri ýa-da bir zat gözlenmek, agtarylmak. *Indi bir halal talap yzlanaýsa gowy - diýip, Gurt hem alasarmyk gürrüň etdi* (A. Gowşudow). **2.** Galdyran yzy boýunça agtarylmak, aňtalmak.

YZLAŞDYRMAK [y:zlaşdyrmak], *işl.* Gözläp tapyşdyrmak, sorap-idäp gözleşdirmek.

YZLAŞMAK [y:zlaşmak], *işl.* **1**.Yzarlamaga kömekleşmek. **2.** Bilelikde yzarlamak.

YZLAŞMAK, *işl*. Birnäçe bolup bilelikde yzlamak. *Tokar guzuly goýunlar, hol ýapydan tozan turzup, yzlaşyp geldiler* (H. Deryaýew).

YZLAŞYK, *at.* Yzan-çuwanlyk, eňşeşik. *Goýunlar uly yzlaşykdy, goşa tarap gaýtmajak bolýardy* (B. Annageldiýew).

YZLATMAK [y:zlatmak], *işl.* Geçilen, galan yzy barlatmak, gözletmek, agtartmak.

YZLATMAK, *işl*. Yzanda-çuwan etdirmek, aglatmak.

YZLY-YZYNA [y:zl(y)-y:zyna], *hal.* Biri-biriniň yzyndan, yzly-yzyndan, gaýta-gaýta. *Men yzly-yzyna birnäçe aýdym aýtdym* ("Edebiýat we sungat").

YZSYZ [y:ssyz], *syp.* **1.** Yz-toz galdyrmadyk, yzy bolmadyk. **2.** Soňy, ahyry ýok.

YZSYZ-TOZSUZ [y:ssyz-to:ssuz], *syp.* Nam-nyşansyz, atsyz-sorsuz, dereksiz.

YZ-TOZ [y:z-to:z], *at.* Nam-nyşan, derek. *Yz-toz bildirmeýän çarkandak ýerden yzçynyň ys alýan ýaly timisgenip barmagyna Bally haýran galdy* (B. Kerbabaýew).

YZYGIDERLI [y:zyğiderli], *syp.* Biri-biriniň yzyndan bolup durýan, yzly-yzyna, üznüksiz, dowamly. *Önüm öndürýänler we telekeçiler yzygiderli höweslendiriler* (Gurbanguly Berdimuhamedow, Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr).

YZYGIDERLILIK [y:zyğiderlilik], *at.* Biri- biriniň yzyndan gelýän ýagdaýda bolmaklyk, yzly-yzynalyk, üznüksizlik, dowamlylyk.

YZYSÜRE [y:zysürö], *hal.* Biriniň ýa-da bir zadyň, işiň, hereketiň we ş. m. yz ýanyndan, yzy bilen. *Äý, zyýany ýok, olaram geldi, senem yzysüre gelip ýetişdiň* (B. Seýtäkow).

YZZAT, *at.* **1.** Hormat, sylag, hezzet, gadyr. **2.** Oglana dakylýan at.

◊ **Yzzat etmek (eýlemek)** hormatlamak, sylamak, hormat etmek, hezzet etmek.

YZZATLY, *syp*. Hormatly, abraýly, hezzetli, gadyrly.

Ý

ÝADAMAKLYK [ýa:damaklyk], *iş ady.* Ýadamak ýagdaýy.

ÝADAMAZAK [ýa:damazak], *syp.* Ýadawlygy duýmaýan, ýadamaýan, armazak, irmezek. *Ýadamazak ýigit.*

ÝADAMAZLYK [ýa:damazlyk], *işl.* Ýadaman ýörmek, ýadaman işlemek.

ÝADAŇKYRLAMAK [ýa:daňkyrlamak], *işl.* Çalarak ýadamak, ýadap ugramak.

ÝADAŞMAK [ýa:daşmak], *işl.* Ýuwaş-ýuwaşdan ýadamak (birnäçe adam hakynda). *Adamlar ýadaşypdylar.*

ÝADATMAK [ýa:datmak], *işl.* **1.** Birini köp işledip, güýç-kuwwatdan aýyrmak, ýadaw, argyn hala salmak. **2.** *göç. m.* Bizar etmek, irizmek, ýüregine düşmek. *Ejesiniň soraglary Myrady bir ýandan ýadatsa, ikinji ýandan onuň agyr oýuny güýçlendirýärdi* (B. Kerbabaýew).

ÝADATMAZLYK [ýa:datmazlyk], *işl.* Ýadamagyna sebäp bolmazlyk; ýadamak katdyna ýetirmezlik. *Kitabyň ýadatmazlygy mazmunyna, gyzyklylygyna bagly.*

ÝADAW [ýa:dow], *syp.* Köp işländigi sebäpli ýadan, argyn. *Garry awçy öräп ýadaw gelipdi* (B. Gurbanow).

ÝADAWLYK [ýa:dowluk], *at.* Ýadaw halda bolmaklyk. *Iki günüň ýadawlygy.*

ÝADAWRAK [ýa:dowra:k], *syp.* Birneme ýadaw.

ÝADAWSYZ [ýa:dowsuz], *syp.* Irmän-arman, ýadaman, irginsiz. *Ýadawsyz zähmet çekmek.*

ÝADAWSYZLYK [ýa:dowsuzluk], *at.* Ýadaw dällik, ýadaw bolmazlyk.

ÝADAÝYŞ [ýa:daýyş], *iş ady.* Ýadamak ýagdaýy.

ÝADYGÄR [ýa:dyğä:r], *at, ser.* **Ýadygärlik 1, 2.** *Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, Senden soňkulara ýadygär bolar* (Magtymguly). *Kimde-kim bir agaç ekse ýadygär, Dünýäň kitabynda onuň ady bar* (G. Seýitliýew).

ÝADYGÄRLIK [ýa:dyğä:rlik], *at.* **1.** Ýatdan çykarmazlyk üçin, ýatlap durar ýaly birine berlen zat, galan nyşan. **2.** Biriniň ýa-da bir zadyň hatyrasyna bina edilen, dikeldilen bina, heýkel. *Ýunus Emräniň ýadygärligi.* **3. G**adymy medeniýetiň yzlary, galyndylary, häzirki wagta çenli saklanyp galan binalary.

ÝADYRGABERMEK [ýa:dyrğa:vermek], *işl.* Ýadyrgap başlamak.

ÝADYRGAMA [ýa:dyrğama], *iş ady.* Ýadyrgamak ýagdaýy.

ÝADYRGAMAK [ýa:dyrğamak], *işl.* Ýat adamlaryň arasynda ýa-da nätanyş ýerde çekinjeňlik etmek. *Onuň bolup durşy ýadyrgaýan adamyň görnüşindedi* (B. Soltannyýazow).

ÝADYRGAMAKLYK [ýa:dyrğamaklyk], *iş ady.* Ýadyrgamak ýagdaýy.

ÝADYRGANMAK [ýa:dyrğanmak], *işl., ser.* **Ýadyrgamak.**

ÝADYRGAŞMAK [ýa:dyrğaºmak], *işl.* Birnäçe adam bolup, ýadyrgap durmak.

ÝADYRGAÝYŞ [ýa:dyrğaýyş], *iş ady.* Ýadyrgamak ýagdaýy. *Ýetginjek atynyň özünden ýadyrgaýşyny geňlemedi, sebäbi babalaryna gezmäge gidip, ep-esli eglenip gelipdi.*

ÝAG [ýa:ğ], *at.* **1.** Käbir haýwanlardan, ösümliklerden alynýan azyk önümi. **2.** Maşynlar we enjamlar üçin ulanylýan suwuk madda. **3.** *gepl. d.* Nebit; kerosin. *Çyranyň ýagy.*

◊ **Ýagdan gyl sogran ýaly etmek** hiç kime bildirmän, duýdurman almak, çykarmak, hereket etmek. **Ýag düşmek** ýanlykda gatyk ýaýylanda ýag peýda bolmak. **Ýag guýup ýalap oturmaly** arassa, tämiz. **Ýag iýip, ýalaňaç ýatmak** mätäçlik çekmän ýaşamak, hiç zady azar edinmezlik. **Ýag iýip, ýüpek geýmek** bolelinlikde ýaşamak, eliň uzadan ýeriňe ýetmek. *Ýag iýip, ýüpek geýerin diýseň, yhlas bilen zähmet çekmeli.* **Ýag ýaly adam** mylaýym sözli, mylakatly adam.

ÝAGDAN [ýa:ğda:n], *at.* Ýag guýmak üçin niýetlenen gap, ýag salynýan gap.

ÝAGDAÝ [ýağdaý], *at.* **1**. Biriniň, bir zadyň boluş, ýaşaýyş derejesi, hal-ahwal. **2.** Jemgyýetçilik-syýasy gatnaşyklaryň jemi, jemgyýetçilik durmuşynyň barşy. *Halkara gatnaşyklarymyzyň ýagdaýy.* **3.** Pursat, maý, wagt. *Indi bolsa ýagdaý düýbünden başgaçady* (Ş. Borjakow). **4.** Adamyň beden, ruhy taýdan mümkinçilikleri. *Işlemäge ýagdaýym bar.* **5.** Ýaşaýyş, durmuş akymynda döreýän şert.

ÝAGDAÝBAP [ýağdaýva:p], *syp.* Ýagdaýa düşünýän, ýagdaýa görä hereket edýän. *Görsek, bir ýagdaýbap adam ekeni.*

Ý, Türkmen milli elipbiýiniň ýigrimi dokuzynjy harpy.

ÝA [ýa:], Aýdylýan zadyň haýsy-da bolsa biriniň boljakdygyny, ikuçlulygy görkezýän baglaýjy. *Ýa başyn biýr, ýa baş alar, Goç ýigit ýoldaş üstünde* (Magtymguly).

◊ **Ýa demrinden, ýa kömründen** haýsy-da bolsa birinden, ikiden biri. **Ýa haýyr, ýa şer** haýsy hem bolsa biri – ýa gowulyk, ýa erbetlik.

ÝA [ýa:], Keramatly, gudratly güýçlere ýüzlenmekde ulanylýan ümlük. *Ýa reb, maksadyma haçan ýeter men?* ("Zöhre – Tahyr"). *Ýa yklym eýesi, Ahmet Ýasawy, Meniň sahypjemalymny gördüňmi?* (Magtymguly).

ÝABA [ýa:va], *at.* **1.** Köplenç, telpek ýaly zatlar asyp goýmak üçin iç işikde ýa-da daş işikde dikilip goýlan haçjaly agaç. *Birden bolsa edil işikdäki ýabadan asylgy duran haltalarynyň biriniň ýokdugyna Zybanyň gözi düşdi* (Ý. Mämmediýew). **2.** Ýandak ýyglanda, düýbüne diräp iter ýaly ujy haçjaly taýak. *Ol ýandak ýygmak üçin dört-bäş sany ýaba taýýarlady-da, oglanlary yzyna tirkäp, ýandaklyga tarap ugrady.*

ÝABAK [ýa:vak], *at.* Ot-çöp, ýandak we ş. m. zatlary üýşürmek, götermek üçin ulanylýan birnäçe dişli, uzyn saply gural, çarşak. *Garbap aldym dulda ýatan, Poslap giden ýabagymy* (K. Gurbannepesow).

ÝABALYK [ýa:valyk], *syp.* Ýaba etmäge ýaramly. *Ýabalyk agaç.*

ÝABAN [ýa:van], *at.* Meýdan, çöl. *Söwdügim ýabanda galmyş, Bile ýanaly zarlanyp* ("Leýli – Mejnun").

◊ **Ýabana gitmek** aýak ýoluna gitmek. **Ýaban ýatmak** başga ýerde ýatmak, gijesine öýüňde ýatmazlyk. *Meniň känbir ýaban ýatarym bolmazdy* (A. Gurbanow).

ÝABANTOWUK [ýa:vantowuk], *at.* Sülgün.

ÝABANY [ýa:vany], *syp.* **1.** Öý, adam bilen öwrenişmedik, meýdanda erkin ýaşap ýören (haýwanlar, guşlar hakynda). **2.** Ösdürilip ýetişdirilmedik, ekilmedik, özi gögerip ösen (ösümlik hakynda). *Irriýmişli ösümlikleriň ýabany bitýänleriniň-de sany ýok.*

ÝABANYLAŞMA [ýa:vanylaşma], *iş ady.* Ýabanylaşmak ýagdaýy.

ÝABANYLAŞMAK [ýa:vanylaşmak], *işl.* Ýabany bolup gitmek, ýabany hala öwrülmek.

ÝABANYLAŞMAZLYK [ýa:vanylaşmazlyk], *işl.* Ýabana öwrülmezlik.

ÝABANYLAŞYŞ [ýa:vanylaşyş], *iş ady.* Ýabanylaşmak ýagdaýy.

ÝABANYLYK [ýa:vanylyk], *at.* Ýabany halda bolmaklyk.

ÝABŞYRDYLMAK [ýavşyrdylmak], *işl.* Ýabşyrmak işi birine etdirilmek.

ÝABŞYRMA [ýavşyrma] **I,** *iş ady.* Ýabşyrmak işi, ýagdaýy.

ÝABŞYRMA [ýavşyrma] **II,** *at.* Biçilen geýimiň böleklerіniň iki gyraň tarapyny deňräk tutup depjäp, gyrasyny içine epip tikmegiň bir görnüşi.

ÝABŞYRMAK [ýavşyrmak], *işl.* **1.** Ýabşyrma tikini bilen tikmek, gyrasyny içine epläp tikmek. *Köýnegiň etegini ýabşyrmak.* **2.** Ýelmemek. *Nyşana alynjak derileri gaýanyň ýüzüne ýabşyryp goýupdyrlar.*

ÝABŞYRMAKLYK [ýavşyrmaklyk], *iş ady.* Ýabşyrmak işi, ýagdaýy.

ÝABŞYRMAZLYK [ýavşyrmazlyk], *işl.* Ýabşyrmak işini etmezlik.

ÝABŞYRTMAK [ýavşyrtmak], *işl.* Ýabşyrmak işini başga birine etdirmek. *Köýnegiň ýanyny ýabşyrtmak.*

ÝABŞYRYBERMEK [ýavşyryvermek], *işl.* Ýabşyrmaga başlamak; ýabşyrmagy dowam etdirmek.

ÝABŞYRYLMAK [ýavşyrylmak], *işl.* Ýabşyrma tikini bilen tikilmek.

ÝABŞYRYŞ [ýavşyryş], *iş ady.* Ýabşyrmak ýagdaýy.

ÝABŞYRYŞMAK [ýavşyryşmak], *işl.* **1**. Ýabşyrmaga kömek bermek. **2.** Ýerli-ýerden ýabşyrmak, birden köp bolup ýabşyrmak.

ÝABŞYRYŞDYRMAK [ýavşyryşdyrmak], *işl.* Bir ýanyndan ýabşyryp çykmak; ýabşyrmaly ýerlerini ýabşyrmak.

ÝABY [ýavy], *at.* Iş, ulag maly hökmünde ulanylýan iri öý haýwany, gylýal. *Ýaby loňkuldamaga başlady* (A. Durdyýew).

ÝABYGORLY [ýavyğorly], *syp.* Bolmalysyndan pes, ýaramaz, gowşak, ugursyz, ýagdaýly. *Aý, ýok, gözleýşiňiz ýabygorludyr.*

ÝADABERMEK [ýa:da:vermek], *işl.* Ýadap ugramak.

ÝA-DA [ýa:-da], *bagl., ser.* **Ýa 1.** *Ýa men baraýyn, ýa-da sen gel.*

ÝADAGAN [ýa:dağan], *syp.* Çalt ýadaýan.

ÝADAGYÇ [ýa:dağyç], *syp.* Basym-basymdan ýadaýan, ýadagan. *Köp münülmeýän at ýadagyç bolýar.*

ÝADALMAK [ýa:dalmak], *işl.* Köp işläp, ýöräp güýç-kuwwatdan gaçmak, armak.

ÝADAMA [ýa:dama], *iş ady.* Ýadamak ýagdaýy. *Onuň işden ýadamasy ýok.*

ÝADAMAK [ýa:damak], *işl.* **1.** Köp işläp, ýöräp, güýç-kuwwatdan gaçmak, ýadaw, argyn halda bolmak, armak. *Magtymguly ertirden bäri körügiň başyndan aýrylman, işläp oturanlygy üçin gaty ýadapdy* (T. Taganow). **2.** *göç. m.* Bizar bolmak, irmek, ýürege düşmek. *Şu bolgusyz igençlerden ýadapdyryn.*

gülli dörtburç mata. *Gelniň başyna ýüň ýaglyk atdylar.*

◊ **Ýaglyga towusmak** adam boýundan has ýokarda asylgy ýaglygy, baýragy böküp almak bilen bagly milli toý oýny. *Milli oýunlarymyz bolan göreş, at çapmak, ýaglyga towusmak adamlaryň saglygyny mäkämlendirýär* (“Edebiýat we sungat“).

ÝAGLYPETIR [ýa:ğlypeti:r], *at.* Ýaýylan hamyra ýag çalnyp ýasalýan petir çörek, gatlama petir. *Ýagly petirden dograma edýäris.*

ÝAGLY-ÝÜZLI [ýa:ğly-ýüzlü], *at.* Içine et-ýag atylyp bişirilen nahar. *Indi ol bir hepdeden bäri ýagly-ýüzliniň garasyny görmändi* (“Edebiýat we sungat“).

ÝAGMA [ýağma] **I,** *iş ady.* Ýagmak ýagdaýy.

ÝAGMA [ýağma] **II,** *at, kön. s.* Çapawul, alaman.

ÝAGMAK [ýağmak], *işl.* **1.** Sepelenip ýere düşmek, guýulmak, dökülmek (ýagyş, gar, doly hakynda). *Ýagşyň tüýs gerek wagtynda ýagyp durmagy göwünleri galkyndyrdy.* **2.** *göç. m.* Yzly-yzyna, yzy üzülmän gelmek. *Eli açyk, güler ýüzli, döwletli ýigidiň öýüne çar tarapdan myhmany ýagýardy.* **3.** Yzy üzülmän zyňylmak, atylmak (kesek, daş, ok we ş. m. hakynda). *Söweş barýan ýerde asmandan doly ýaly bolup ok ýagýardy.*

ÝAGMAKLYK [ýağmaklyk], *iş ady.* Ýagmak ýagdaýy.

ÝAGMALAMAK [ýağmalamak] **,** *işl.* Çalarak ýagyp durmak, bir çisňäp, bir goýup ýagmak. *Ýagyş ýagmalap dur.*

ÝAGMEŞIK [ýa:ğmeºik], *at.* Ýag guýmak üçin geçi derisinden ýörite taýýarlanan gap.

ÝAGMYR [ýağmyr], *at.* **1.** *ser.* **Ýagyş**. *Rehim eýleýip, ýagmyr ýagdyr, soltanym* (Magtymguly). *Gara daşam wagtyň geçmegi bilen, Üýtgeýär ýagmyryň, ýeliň güýjünden* (Ş. Borjakow). **2.** Oglana dakylýan at.

ÝAGMYRLY [ýağmyrly], *syp., ser.* **Ýagyşly.** *Ýagmyrly gün.*

ÝAGNY [ýağny], Özünden öň gelýän düşünjäni aýdyňlaşdyrmak üçin ulanylýan baglaýjy.

ÝAGŞY [ýağºy], *syp.* **1.** Göwne ýakymly, oňat, gowy. **2.** Mazaly, düýpli, doly, ýeterlik derejede bolan. *Ýagşy dynç almak.* **3.** “Bolýar; hoş“ diýen manyda ulanylýan giriş sözi. *Ýagşy, onda sag-aman oturyň!* **4.** Oglana dakylýan at.

◊ **Ýagşy günüňe şärik** biriniň şatlygyna, gowy durmuşyna begenip aýdylýan aňlatma. *Biz-ä seniň ýagşy günüňe şärik, Bagtyň üçin bolsun diýýäs tutaryk* (Ç. Gurbangylyjow).

ÝAGŞYDAN-ÝAMANDAN [ýağºydan-ýamannan], *syp.* Hiç hili, ne ýagşy, ne-de ýaman. *Wepa hakynda ýagşydan-ýamandan bir agyz söz hem aýtmady* (A. Gowşudow).

ÝAGŞYLANDYRMAK [ýağºylannyrmak], *işl.* Ýagdaýyny, hilini oňatlaşdyrmak, oňat hilli etmek, gowulandyrmak. *Tebibiň beren emi nähoşy birneme ýagşylandyrdy.*

ÝAGŞYLANMAK [ýağºylanmak], *işl.* **1.** Hil taýdan gowulanmak, oňat hilli bolmak, oňatlanmak. **2.** Daýanmak, ýagdaýy gowulanmak, bäri bakmak. *Syrkawyň haly ýagşylanýar.*

ÝAGŞYLAŞMAK [ýağºylaºmak], *işl.* **1.** Birneme gowulaşmak, hil taýdan oňatlaşmak. **2.** Birneme daýanmak, ýagdaýy gowulanmak, bäri bakmak. *Ýazgül hem gün-günden ýagşylaşyp, aýak üstüne galdy* (N. Pomma).

ÝAGŞYLYK [ýağºylyk], *at.* **1.** Tüýs ýürekden edilýän ýardam; rehimlilik bilen edilýän goldaw. *Ýagşylyga ýagşylyk her kişiniň işidir, ýamanlyga ýagşylyk är kişiniň işidir* (Nakyl). *Ol eden ýagşylygyňyz ýadymdan çykýan däldir* (B. Pürliýew). **2.** Oňat gylyklylyk, gowy häsiýetlilik, paýhaslylyk, asyllylyk, gowulyk, gowy niýetlilik. *Ýagşylykda ile özün tanadan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar* (Magtymguly).

◊ **Ýagşylyk ýüzüni görmezlik** ýamanlykdan, bagtsyzlykdan gözüň açylmazlyk, edeniň ugur almazlyk. **Elim ýagşylyga** ejir çekeniň zyýan gören ýeri özünde ýa-da başga biriniň bedeninde el bilen görkezilende aýdylýan aňlatma.

ÝAGŞYZADA [ýağºyza:da], *at.* Adamlar üçin jan çekýän, olara ýagşylyk edýän sylagly-hormatly, keramatly adam. *Ýagşyzadalar ýoldaşyňyz bolsun!* (Dileg).

ÝAGŞYZADALAŞMAK [ýağºyza:dalaşmak], *işl.* Ynsana mahsus bolan iň gowy gylyk-häsiýetleri özünde jemlän hudaý diýen adama öwrülmek. *Beýik*

ÝAGTY [ýağty] **I,** *at.* **1.** Daş-töweregi, älemi gözüň bilen aýyl-saýyl görmäge mümkinçilik berýän tebigy ýa-da emeli şöhle. *Aýyň ýagtysy. Şemiň ýagtysy.* **2.** Köp şöhle düşýän, şöhleli. *Jaýyň içi örän ýagtydyr. Ýüzüňi ýagta tutmak. Ýagtyda oturyp, kitap okamak.* **3.** *göç. m.* Şatlykly, bagtly, azat. *Biziň ilimiz ýagty durmuşda ýaşaýar.*

◊ **Ýagty güne çykmak 1)** azat bolmak, azatlyga çykmak, gowy ýaşap başlamak. **2)** çagany sag-aman dünýä indermek. **Ýagty jahan** şu dünýä; ýeriň ýüzi, häzirki ýaşaýyş, durmuş. *Bu ýagty jahana bermenem seni* (“Saýatly – Hemra“).

ÝAGTYGÖZIN [ýağtyğözüýn], *hal.* Gün ýaşmanka, irgözin, garaňky düşmänkä. *– Hawa, oglum, Öwez, ynha, indi bir ýigit çeni bolduň, sür, ýagtygözin beýik daglardan aşaly — diýdi* (“Görogly“).

ÝAGTYGÖZINDEN [ýağtyğözüýnnön], *hal, ser.* **Ýagtygözin**.

ÝAGTYGÖZINLIK [ýağtyğözüýnlük], *at.* Garaňky düşmezden mazaly öňki wagt, irgözinlik.

ÝAGTYLANDYRMAK [ýağtylannyrmak], *işl.*

ÝAGDAÝLAŞMA [ýağdaýlaşma], *iş ady.* Ýagdaýlaşmak ýagdaýy. *El kömegi gerek bolanda, ýegeniniň ýagdaýlaşmasy bardy.*

ÝAGDAÝLAŞMAK [ýağdaýlaşmak], *işl.* Ýagdaýa görä hereket etmek, ýagdaýa seredibräk iş görmek, eglişik etmek. *Ol işden galmajak bolýardy, ýolbaşçylaram onuň bilen ýagdaýlaşýardy.*

ÝAGDAÝLAŞMAKLYK [ýağdaýlaşmaklyk], *iş ady.* Ýagdaýlaşmak ýagdaýy.

ÝAGDAÝLAŞYŞ [ýağdaýlaşyş], *iş ady.* Ýagdaýlaşmak ýagdaýy. *Onuň ýagdaýlaşyşy şeýle: gerek bolanda, ogullary bilen gelip kömekleşýär.*

ÝAGDAÝLY [ýağdaýly], *syp.* **1.** Onçakly ýeterlik däl, ýeter-ýetmez, azrak; hakyky bolmalysyndan pes. *Gün-güzeranlary hem ýagdaýly.* **2**. *ser.* **Ýabygorly.** *Hasyly köpeltmek üçin gören çäreleriňizi ýagdaýly hasap edýän bolsaňyz, günübirin aladasyny etmeli.*

ÝAGDAÝSYZ [ýağdaýsyz], *syp.* Mümkinçiligi bolmadyk, ýagdaýy ýok.

ÝAGDAÝSYZLYK [ýağdaýsyzlyk], *at.* Ýagdaýy ýokluk, ýagdaýsyz bolmaklyk.

ÝAGDYRMAK [ýağdyrmak], *işl.* **1.** Ýagar ýaly etmek. *Emeli ýagyş ýagdyrmak.* **2.** Yzly-yzyna zyňmak, yzyny üzmän atmak. *Öňünden taýynlanyp duran ýaş-ýeleňler atbaşçylaryň üstüne kesek ýagdyrdylar* (B. Kerbabaýew). **3.** *göç. m.* Ýerli-ýerden seslenmek, gygyryşmak. *Sorag baryny ýagdyrdylar.*

ÝAGDYRTMAK [ýağdyrtmak], *işl.* Ýagmagyna getirmek, ýagmagyna sebäp bolmak.

ÝAGDYRYLMAK [ýağdyrylmak], *işl.* **1.** Ýagmaga başladylmak, ýagar ýaly edilmek. *Ekinlere suw endigan ýeter ýaly, meýdanlaryň içinden turba bilen getirilip, ýagyş ýaly ýagdyryldy.* **2.** Yzly-yzyna zyňylmak.

ÝAGDYRYLYŞMAK [ýağdyrlyºmak], *işl.* Ýerli-ýerden ýagdyrylmak.

ÝAGDYRYŞMAK [ýağdyryºmak], *işl.* Ýagdyrmaga kömek etmek; bilelikde ýagdyrmak.

ÝAGJARMA [ýa:ğjarma], *iş ady.* Ýagjarmak ýagdaýy.

ÝAGJARMAK [ýa:ğjarmak], *işl.* Ýagy çykyp durmak, ýag ýokundysy bolmak. *Süzme haltanyň daşy ýagjaryp dur.*

ÝAGJARMAZLYK [ýa:ğjarmazlyk], *işl.* Ýagjaryp durmazlyk.

ÝAGJARTDYRMAK [ýa:ğjartdyrmak], *işl., ser.* **Ýagjartmak.**

ÝAGJARTMAK [ýa:ğjartmak], *işl.* Ýagjarar ýaly etmek.

ÝAGJYMAK [ýa:ğjymak], *syp.* Ýag ýokundyly, ýagjaryp duran. *Ýagjymak kagyz. Bu sabyn ýagjymak ýüzli adamlara peýdaly.*

◊ **Ýagjymak ses** örän mylaýym, asuda ses. *Onuň ýagjymak sesi bardy.*

ÝAGLABERMEK [ýa:ğla:vermek], *işl.* Ýaglap başlamak; ýaglamagy dowam etdirmek.

ÝAGLAK [ýa:ğlak], *syp., ser.* **Ýagly.**

ÝAGLAMA [ýa:ğlama], *iş ady.* Ýaglamak işi. *Maşynlaryň enjamlaryny ýaglama.*

ÝAGLAMAK [ýa:ğlamak] **I**, *işl.* **1.** Enjamyň, guralyň we ş. m. böleklerine ýag çalmak. *Tigriň okuny ýaglamak.* **2**. Ýag çalyp arassalamak, ýag çalyp ýalpyldatmak. *Ädigi ýaglamak.*

ÝAGLAMAK [ýa:ğlamak] **II**, *işl.* Pyçak we ş. m. zat bilen eýlenmeli deriniň ýagyny aýyrmak. *Derini ýaglap eýlemeli.*

ÝAGLAMAKLYK [ýa:ğlamaklyk], *iş ady.* Ýaglamak ýagdaýy.

ÝAGLAMAZLYK [ýa:ğlamazlyk], *işl.* Ýaglamagy amal etmezlik.

ÝAGLANMAK [ýa:ğlanmak], *işl.* **1**. Ýag çalynmak. *Ädik ýaglandy.* **2**. Ýagy aýrylmak. *Deri ýaglandy.*

ÝAGLAŞDYRMAK [ýa:ğlaºdyrmak], *işl.* Bir ýan ujundan ýaglap çykmak. *Olar arabalarynyň tigirlerini ýaglaşdyrýarlar.*

ÝAGLAŞDYRYLMAK [ýa:ğlaºdyrylmak], *işl.* Bir ýan ujundan ýaglanyp çykylmak, hemmesi ýaglanmak.

ÝAGLAŞMAK [ýa:ğlaºmak] **I**, *işl.* Ýaglamaga kömek etmek; bilelikde ýaglamak. *Tigriň topuny ýaglaşmak.*

ÝAGLAŞMAK [ýa:ğlaºmak] **II**, *işl.* Deriniň ýagyny gyryp aýryşmak. *Deri ýaglaşmak.*

ÝAGLATDYRMAK [ýa:ğlatdyrmak] **I**, *işl.* Ýaglatmak işini birine etdirmek.

ÝAGLATDYRMAK [ýa:ğlatdyrmak] **II**, *işl.* Deriniň ýagyny gyrdyryp aýyrtdyrmak. *Derini ýaglatdyrmak.*

ÝAGLATMAK [ýa:ğlatmak] **I**, *işl.* Ýaglamagy başga birine etdirmek, ýag çaldyrmak. *Tigriň topuny ýaglatdym. Köwşi ýaglatmak.*

ÝAGLATMAK [ýa:ğlatmak] **II**, *işl.* Deriniň ýagyny gyrdyryp aýyrtmak. *Derini ýaglatmak.*

ÝAGLAW [ýa:ğlow], *at.* Pyçagyň tygynyň sapa birigýän ýeriniň iki gapdalyndaky ýasy tokga demir. *Oglanlar ussanyň ýaglaw ýaşaýşyna syn edip oturdylar.*

ÝAGLAÝYŞ [ýa:ğlaýyş], *iş ady.* Ýaglamak ýagdaýy.

ÝAGLY [ýa:ğly], *syp.* **1.** Ýagy köp, ýaglak. *Ýagly et.* **2.** Ýaga bişirilen, ýag goşulan, ýag çalnan. *Ýagly çörek.*

◊ **Eli ýaglyja** jübüsi pulluja. *Eliň ýaglyja bolmasa, käbir adamlar ýüzüňe seredýärmi näme?*

ÝAGLYJA [ýa:ğlyja], *at.* Dagda bitýän gyrymsy ösümlik.

ÝAGLYK [ýa:ğlyk], *at.* Köplenç, kellä daňmak, başa atmak we ş. m. üçin ulanylýan dürli ululykdaky

ýagmyrly, ýagynly. *Ýagyşly gün ýat, ýelli gün ýort* (Nakyl).

ÝAHANA, *at.* Hurşy gyzyl balykdan taýýarlanýan palawyň bir görnüşi. *Jahana-ýa, jahana, Aş bişirdim -ýahana* (Küştdepdiden).

ÝAHDAN [ýahda:n], *at.* **1.** Içinde iýmiti birnäçe wagtlap ter, zaýalaman saklamak, içgileri sowatmak üçin hyzmat edýän, tok bilen işleýän sowadyjy enjam, sowutgyç. **2.** Buz saklanýan jaý.

ÝAHNA, *at*. Gaýnadylan etden sowadylyp taýýarlanýan nahar. *Gara goýun ýahnasyndan öňüne getiriň* ("Kitaby dedem Gorkut"). *Şüle, süzme, palaw, ýahna, kebap ýaly naharlardan her gün dokuz dürli nahary häzir etdi* (''Görogly").

ÝAK [ýa:k], *at. haýwanat d.* Orta Aziýanyň beýik daglyklarynda ýaşaýan şahly süýdemdiriji, gäwüşeýän uly haýwan.

ÝAKA, *at*. **1.** Geýimiň boýun töweregi we çäk ýa-da dik açylýan öň tarapy. *Ýakasyna hatarlap dakar tylla düwmesin* (M. Seýidow). **2**. Bir zadyň kenary, gyrasy, boýy. Derýanyň ýakasy. Ýoluň ýakasy. *Ýanaşyk söwütleriň arasy bilen baryp bedrelerini ýabyň ýakasynda goýdy* (A. Gowşudow). **3.** Tarap, töwerek, ýan. *O ýaka gitsek, biz sizden gaty uzaklaşarys.* **4.** Bir ýeriň haýsy hem bolsa bir çeti, gyrasy. *Ol şu gumuň aňry ýakasynda oturýardy* (N. Saryhanow). **5.** Bir zadyň etegi, başlanýan ýeri, başy. *Goýunlar ýakada otlaşyp ýörýärdiler* (K. Işanow).

◊ **Ýakadan el çekmezlik** dyndarmazlyk, öz gününe goýmazlyk, alada goýmaklyk. *Müň teňňe alandan soň, ol meniň ýakamdan elini çekjekmi?* (B. Seýtäkow). **Ýakadan ilmek** biriniň üstünden düşmek, azar bermek, kösemek. *Sen-ä oňa kömek edýäň, olam gelip ýakaňdan ilýär* (B. Öwezow). **Ýakaňa tüýkürmek** toba etmek, üýşenmek, gorkandygyňy hereket arkaly aňlatmak. **Ýakaňy çäk etmek** gaty gynanmak, horlanmak, perýat edip aglamak. **Ýakaňy tanatmak** ile erbetlikde belli bolmak, kimdigiňi bildirmek, ile bellenmek. **Ýakaňy tutmak** akyla sygmajak, il götermejek zadyň edilendigini eşidip, görüp, toba etmek. **Ýakasy gaýyşly** öz pikirini dogry hasaplap hereket edýän, öz eňegine tutýan, diýen etmezek. **Ýaka tutuşmak** sene-mene edişmek, biri-biriňe el garmak, uruşmak. **Ýaka ýyrtmak** dady-perýat etmek, nala çekmek, gaty aglamak, gaty ýalbarmak. *Ol ýaka ýyrtyp aglady.* **Ýaka ýyrtyşmak** tutaklaşyp uruşmak, ýakalaşyp dawalaşmak.

ÝAKAL, *at.* Horugan adamlaryň, göwreli aýallaryň ýüzüne düşýän goňrumtyl tegmil, menek.

ÝAKALAMA, *iş ady.* Ýakalamak ýagdaýy.

ÝAKALAMAK, *işl.* Bir zadyň ýakasyny, gyrasyny syryp gitmek, gapdaly bilen gitmek. *Ýaby ýakalap gelýän takyrja ýoda olary göni Halap aganyň münüp oturan teläriniň ýanyna getirdi* (N. Baýramow).

ÝAKALAŞMA, 1. *iş ady.* Ýakalaşmak hereketi. *Harmandäli bular ýaly ýakalaşmany hiç wagt görmändi* ("Görogly"). **2.** *at.* Milli göreşiň bir görnüşi. *Lebap toýlarynda ýakalaşma göreşi ýörgünli.*

ÝAKALAŞMAK, *işl.* Biri bilen ýaka tutup çekeleşmek, uruşmak. *Ara barha ýakynlaşýardy, gazaply ýakalaşyk ynha-ynha başlamalydy* (G. Kulyýew).

ÝAKALAŞMAKLYK, *iş ady.* Ýakalaşmak ýagdaýy.

ÝAKALAŞYK, *at.* Iki tarap bolup edilýän uruş; çekeleşik. *Gazaply ýakalaşyk başlandy.*

ÝAKALAÝYŞ, *iş ady.* Ýakalamak ýagdaýy.

ÝAKALYK, *syp.* Ýaka etmek üçin niýetlenen, ýaka eder ýaly (mata).

ÝAKARLYK, *syp.* Ýakmak üçin niýetlenen, ýakar ýaly. *Ýakarlyk odun.*

ÝAKAR-ÝAKMAZ, *syp.* **1.** Jana ýaramaýan, ýaramsyz bolan (iýmit hakynda). *Ýakar-ýakmaz bir zat iýen bolaýma.* **2.** Ýakymsyz, göwne degýän, gaty-gaýrym,ýokuş (söz, gürrüň hakynda). *Adama ýakar-ýakmaz söz diýmäň.*

ÝAKDYRMAK I, *işl.* Ot ýakmagy birine etdirmek.

ÝAKDYRMAK II, *işl.* Mallary suwa ýakmagy birine etdirmek.

ÝAKDYRMAZLYK, *işl.* Ýakmak işini etdirmezlik, amala aşyrtmazlyk.

◊ **Ot ýakdyrmazlyk** birine gün bermezlik, azar ýamanyny bermek, gününe goýmazlyk.

ÝAKDYRTMAK I, *işl.* Ot ýakmak işini birine etdirmek.

ÝAKDYRTMAK II, *işl.* Mallary suwa ýakmak işini başga birine etdirmek.

ÝAKMA I, II, III, *iş ady.* Ýakmak ýagdaýy.

ÝAKMAK I, 1. Üýşüp duran oduna we ş. m. zada ot bermek, otlamak. *Beýik-beýik depeleriň üstünde, çolugyň geljek ugrunda ot ýakýardylar* (H. Derýaýew). **2.** Yşyk, ýagty berýän enjamlary işletmek. *Çyrany ýakdylar.* **3.** Bir zadyň gyzgyny güýçli täsir etmek. *Gün ýakyp baryardy.* **4.** *göç. m.* Gynandyrmak, agyrtmak, zulum etmek, örtemek. *Yşk meni ýandyryp, ýakyp baradyr* (Magtymguly).

ÝAKMAK II, *işl.* Suw görkezip, gandyrmak, suw bermek (mal hakynda). *Ol guýnyň düýbüni görmän, bedresindäki suwy dökän-saçan edip, zordan ýabysyny suwa ýakdy* (A. Durdyýew).

ÝAKMAK III, *işl.* **1.** Göwne ýaramak, halamak, söýmek, gowy görmek. *Seniň bu sözüň göwnüme ýakýar.* **2.** Jana oňaýly täsir etmek, hoş ýaramak.

ÝAKUT [ýa:ku:t] **I,** *at.* Gök ýa-da ýaşyl reňkli gymmatbaha daş. *Göwher, ýakut ýar boýnunda, Pelek lerzandyr oýnunda* (Magtymguly).

Ýagty etmek, ýagtyltmak, öňki ýagdaýyndan köpräk yşyk bermek, yşyklandyrmak. *Häzirki zaman çyralary gijeki şäheri gündizlik ýaly ýagtylandyrýar.*

ÝAGTYLANDYRYLMAK [ýağtylanny-rylmak], *işl.* Ýagty edilmek, yşyklandyrylmak. *Ozalky garaňky köçeler ýagtylandyryldy.*

ÝAGTYLANDYRYŞMAK [ýağtylan-nyryşmak], *işl.* Ýagtylandyrmaga kömek etmek; bilelikde ýagtylandyrmak.

ÝAGTYLANMA [ýağtylanma], *iş ady.* Ýagtylanmak ýagdaýy.

ÝAGTYLANMAK [ýağtylanmak], *işl.* Ýagty bolmak, ýagtysy artmak, yşyklanmak; ýagtysy güýçlenmek. *Aýyň nurunyň barha ýagtylanmagy bilen ürgün çägeligiň üstüne kümüş gyryndysy sepelenen ýaly bolupdy* (B. Seýtäkow).

ÝAGTYLANYŞ [ýağtylanyº], *iş ady.* Ýagtylanmak derejesi, ýagdaýy.

ÝAGTYLMA [ýağtylma], *iş ady.* Ýagtylmak ýagdaýy.

ÝAGTYLMAK [ýağtylmak], *işl.* **1.** Ýagty bolup ugramak, ýagty ýaýrap başlamak, kem-kemden ýagty bolup başlamak; agarmak. *Daň atyp, jahan ýagtylyp başlady.* **2.** *göç. m.* Şähdi açylmak, ýüzünde gaýgy-gam, alada-ünji aýrylyp, şatlyk, ruhubelentlik alamaty döremek. *Gyzyň ýüzi ýagtylyp gitdi.*

ÝAGTYLMAKLYK [ýağtylmaklyk], *iş ady.* Ýagtylmak ýagdaýy.

ÝAGTYLTGYÇ [ýağtyltgyç], *at.* Ýagtylyk şöhlesini ýaýradýan asman jisimi. *Garaňky düşende, asman ýagtyltgyçlarynyň hemmesi uly şäheriň çyralary ýaly ýalpyldaşyp ugrady.*

ÝAGTYLTMAK [ýağtyltmak], *işl.* Ýagty bolar ýaly etmek. *Daşyna ak mermer çekilmegi jaýlarymyzyň ýüzüni ýagtyltdy.*

ÝAGTYLYBERMEK [ýağtylyvermek], *iºl.* Ýagtylyp başlamak, ýagtylyp ugramak. *Howa ýagtylyberende ýola düşdüler.*

ÝAGTYLYK [ýağtylyk], *at.* **1.** Şöhle, yşyk. *Halal lukma ýagtylyk biýr gözlere* (Magtymguly). **2.** *göç. m.* Şähdaçyklyk, ruhubelentlik. *Adamlaryň ýüzlerinde bir hili ýagtylyk peýda boldy* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýagtylyga çykmak** azatlyga çykmak, ajaýyp, azat durmuşda ýaşap başlamak.

ÝAGTYLYŞ [ýağtylyº], *iş ady.* Ýagtylmak ýagdaýy, derejesi, täri.

ÝAGY [ýağy], *at.* **1.** Duşman, ýow. **2.** *göç. m.* Azar, alada.

◊ **Ýaga depjek ýaly** gorkuly, howatyrly, çekinjeň (adam hakynda). *Ol köpçüliğiň öňünde çykyş etmeli bolsa, edil ýaga depjek ýalydy.* **Ýagydan sypan ýaly** başly-barat, başagaý, elemtas (adamyň hereketi hakynda). *Aýu, bolup gelşiň dagy nätüýsli, ýagydan sypan ýaly-la?* (B. Soltannyýazow). **Ýagy ýaly gyş** aýazly sowuk, gazaply gyş. *Ine, gerek bolsa, ýagy ýaly gyş!* (N. Saryhanow).

ÝAGYBERMEK [ýağyvermek], *işl.* Ýagyp başlamak, ýagmagyny dowam etdirmek.

ÝAGYÇYLYK [ýağyçylyk], *taryh, ser.* **Ýagylyk.** *Ýagyçylykda atasynyň malyny alaman sürüp, biraz gurpdan düşüpdi* (B. Kerbabaýew).

ÝAGYLYK [ýağylyk], *at.* Duşmançylyk, ýowluk, duşmançylyk ýagdaýy, ýagyçylyk.

ÝAGYN [ýağyn], *at.* Ýagyş, gar görnüşinde ýere düşýän çyg, ygal. *Ýagyn ýagara geldi* (Halk döredijiliginden).

ÝAGYNLY [ýağynly], *syp.* Ýagyşly, ygally. *Iki günläp ýagynly howa boldy.*

ÝAGYNLYK [ýağynlyk], *syp.* Ýagyş, gar köp ýagýan, ygallyk. *Men ýalňyşmaýan bolsam, sen şol ýagynlak ýazda bolansyň!* (B. Kerbabaýew).

ÝAGYR [ýağyr], *at.* Howudyň, gaňňanyň, eýeriň degmegi, sürtülmegi netijesinde iş malynyň arkasynda emele gelýän ýara. *Özem arkasy ýagyr, gulagy sagyr, maňlaýy şor, gözleri kör, guýrugy hem jonnuk tulpardy* ("Görogly").

◊ **Ýagra derlik görkezen ýaly** düýbünden gerek däl, artykmaç. **Ýagyr bolmak** halys irmek, ez-bez bolmak, ýadamak, irmek. **Ýagyr etmek** köp gaýtalap halys etmek. *Şu sözleri sen ýagyr etdiň ahyry!* (B. Kerbabaýew).

ÝAGYRNIÇLIK [ýağyrniºlik], *at.* Esasan, aýal köýneginiň ýagyrnysynyň iç ýüzünden tutulýan mata. *Her düýp gowaçany çaga saklan ýaly edip ýetişdiryänçäň, ençeme köýnegiň ýagyrniçligi çüýreýär* (H. Garabaýew).

◊ **Ýagyrniçligini otlamak** gymmat satyp, işini görmek, çürkemek.

ÝAGYRNY [ýağyrny], *at.* **1.** Adamyň egninden pilçe süňkleriniň etegine çenli bolan aralyk, arka. *Wüşi kel köýnegini ýokaryk çekip, ýagyrnysyny görkezdi* (A. Gowşudow). **2.** Geýimiň arkany örtýän ýeri, bölegi. *Seň topraga ene diýýän ogullaň, Ýagyrnysy seňki ýaly derläp dur* (B. Hudaýnazarow).

◊ **Ýagyrnysyny gyzdyrmak** ýençmek, urmak.

ÝAGYŞ [ýağyº] **I,** *iş ady.* Ýagmak ýagdaýy. *Ýagnyň ýagşy gowy.*

ÝAGYŞ [ýağyº] **II,** *at.* Owunjak suw damjajyklary görnüşinde sepelenip ýere düşýän ýagmyr, ýagyn. *Ýagyş daňdana golaý diňdi.*

◊ **Ýagyşdan gaçyp, damja uçramak** eden işiň tersine düşmek, gowusyny isläp, beterine sataşmak, beterden-beterine duşmak. **Ýagyş geçmek** ýagşy saklap bilmezlik, ýagyş tamyň içine dammak. *Tamymyzyň üsti saman suwag bolansoň, ondan ýagys geçýärdi.*

ÝAGYŞLY [ýağyºly], *syp.* Ýagyş ýagyp duran,

ÝALAKÇA, *at.* **1.** Degirmende doludan dökülýän bugdaýy gora kadaly guýmak üçin hyzmat edýän şeýtan agajy arkaly herekete gelýän ýalpak gap. *Ýalakçanyň erňekleri gädilipdir.* **2.** Demir ussahanasynda suw guýlup goýulýan gap.

ÝALAMA I, *iş ady.* Ýalamak ýagdaýy.

ÝALAMA II, *at.* **1.** Yssydan dodagyň ýanmagy netijesinde emele gelýän ýara. *Dodagy ýalama bolupdyr.* **2.** *gepl. d.* Gysganç, gysyk.

ÝALAMA III, *at.* **1.** Deryanyň içindäki uzynja çykyp durýan ýer. **2.** Tekiz, takyr. *Onuň süýr depesi bolsa, ýylaksyz ýalama ýapa meňzeýärdi* (A. Gowşudow).

ÝALAMAÇ, *at.* Gök garylan bulamak. *Gaýnadylýan ýalamajyň düşerine howlugýarlar* (R. Gelenow).

ÝALAMAK, *işl.* **1.** Bir zadyň ýüzünden diliňi ýöretmek, bir zadyň daşyny diliň bilen arassalamak, bir zady diliň bilen syrmak. *Bal tutan barmagyny ýalar* (Nakyl). **2.** *göç. m.* Çala degip geçmek, gyltyz degmek, sypap geçmek. *Ok meniň hem egnimi ýalap geçdi* (N. Pomma). **3.** *göç. m.* Iýmek, kertmek. *Boýuntyrygyň samaçawlaryndan hiç biri galman, käbir ýerini sarygarynja ýalapdyr* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýalap barmak** örän sowuk bolmak (howa hakynda).

ÝALAN, *syp.* Çyn däl, galp, nädogry. *Ýalan gürrüň.*

ÝALANÇY I, *syp.* **1**. Ýalan sözleýän adam, ili aldap ýören adam, aldawçy. *Ýalançy töre bir geçer* (Nakyl). **2**. *gepl.d.* Hakyky däl, çyn bolmadyk. *Ýalançy atlaz.*

ÝALANÇY II, *at.* Şu dünýä, ýaşaýyş, durmuş.

◊ **Ýalança gelmek** dünýä inmek, eneden dogulmak. *Ýalançyga ýaňy gelen, Ganym bilen söweş salan* (Baýram şahyr). **Ýalançy bilen hoşlaşmak** aradan çykmak, dünýäden ötmek, amanadyňy tabşyrmak, ölmek. **Ýalançy ýagtylmak** daň atmak, howa ýagtylyp başlamak. *Soňra onuň öňünde çaý-çörek goýup, haýal etmän köçä çyksa, eýýäm ýalançy ýagtylan eken* (H. Deryaýew). **Ýalançy ýaryşdyran ýaly** tiz, çalt, dessine (bir zat howlukmaç ýerine ýetirilende aýdylýan aňlatma).

ÝALANÇYLYK, *at.* Ýalan, nädogry sözlemeklik, aldawçylyk, ýalançy häsiýetlilik.

ÝALANDAN [ýalannan], *hal.* Oýun edip, degşip, çyndan däl. *Ol ýalandan aglaýar. Bagyşla, men saňa ol sözi ýalandan aýtdym.*

ÝALANLYK, *at.* Hakykat dällik, çyn dällik. *Hany aýt, ýalanlygyny, çynlygyny derrew anyklarys* (B. Kerbabaýew).

ÝALANMAK, *işl.* Öz barmagyň ýalamak.

ÝALANYŞMAK, *işl.* **1**. Biri-biriňi ýalamak (haýwan hakynda). **2.** *göç. m.* Bilelikde üýşüp iýmek, agzybir ýaşamak. *Ýalanyşan ajykmaz, söýenişen ýykylmaz* (Nakyl). **3.** *ser.* **Ýalaşmak.**

ÝALAN-ÝAŞRYK [ýalan-ýaşyryk], *syp.* Hakykata dogry gelmeýän, bolar-bolmaz, nädogry. *Ýalan-ýaşryk gürrüň.*

ÝALAŇ I, *hal.* **1**. Hemmesi, bary, kileň, tutuş. *Üýşmege ýalaň geýnüwli baý adamlar gelipdir.* **2**. Hemişe, mydam, köplenç; diňe. *Bilseň, ýalaň Görogludan aýdaweri* ("Görogly").

ÝALAŇ II, *syp., ser.* **Ýalaňaç**. *Gezseň ak çägede aýagyň ýalaň, Dermandyr, maňa çyn, size-de ýalan* (B. Hudaýnazarow).

◊ **Ýalaň ýüz** sakgal-murt çykmadyk. *Murty ýaňy taban, ýalaň ýüz, heniz eti-gany doluşmadyk, inçemik, orta boýly ýaş ýigit* (B. Kerbabaýew).

ÝALAŇAÇ, *syp.* **1.** Egni eşiksiz, geýim geýmedik, eşiksiz. *Ýalaňaç suwdan gaýtmaz* (Nakyl). **2.** Gynsyz, gapsyz. *Soňra goltugyndan ýalaňaç gama çykaryp, ony ýokaryk galdyrdy* (N. Geldiýew). **3.** Düşek ýazylmadyk, düşek atylmadyk, düşeksiz. *Ýalaňaç ýerde oturmak.* **4.** Ýapraksyz, ýapragy dökülen. *Agaçlaryň hemmesi ýalaňaçdy* (A. Gowşudow).

5. Garyp, hor ýaşaýan adam. *Ýalaňaja ýaz ýagşy* (Nakyl). **6.** Howutsyz, eýersiz, gaňňasyz.

ÝALAŇAÇLAMA [ýalaňaşlama], *iş ady.* Ýalaňaçlamak ýagdaýy.

ÝALAŇAÇLAMAK [ýalaňaşlamak], *işl.* **1.** Eşiklerini çykarmak, egnindäki geýimlerini aýyrmak (adam hakynda). **2**. Howudyny, eýerini, gaňňasyny we ş.m. aýyrmak. *Gyraty ýalaňaçlap, eýerini, palanyny aýryp, täzeden eýerledi* ("Görogly"). **3**. Gynyndan, gabyndan çykarmak. *Göwni eýýäm ata çykdy, gylyjyny ýalaňaçlady* (B. Seýtäkow). **4.** Ýapragyny aýyrmak, düşürmek; şahalaryny kesişdirmek. *Üzümiň çybyklaryny ýalaňaçlaýypsyň-la! Soňky uran sowuk agaçlary ýalaňaçlady.*

ÝALAŇAÇLAMAZLYK [ýalaňaşlamazlyk], *işl.* Ýalaňaç ýagdaýa getirilmezlik.

ÝALAŇAÇLANMAK [ýalaňaşlanmak], *işl.* **1**.Özüňi ýalaňaçlamak. *Olar ýalaňaçlanyp, suwa urdular.* **2**. Ýalaňaç hala getirilmek.

ÝALAŇAÇLATMAK [ýalaňaşlatmak], *işl.* Ýalaňaçlamaga mümkinçilik bermek.

ÝALAŇAÇLYK [ýalaňaşlyk], *at.* **1.** Geýimsizlik, eşiksizlik, ýalaňaç halda bolmaklyk. *Oglanjyk indi ýalaňaçlykdan utanýardy, daşary gitjek bolsa geýinýärdi.* **2.** *göç. m.* Garyplyk, horluk. *Seň bolsa şol öňki ýalaňaçlygyň, Ine şeýdip geçip barýar seneler* (M. Seýidow).

ÝALAŇGAT [ýalaňňat], *syp.* **1.** Ýeke gat, içliksiz, diňe ýüzli matadan ybarat. *Oda giräýjek bolup, ýalaňgat jalbaryny göwredere getirdi* (N. Atdaýew). **2.** Bir gat, ýeke gat (sapak, ýüplük we ş. m. hakynda). *Biçilen geýime ýalaňgat sapak bilen kök atdylar.*

ÝALAŇY, *syp.* Töňňesiz ownuk odun, çöp-çalam.

ÝAKUT [ýa:ku:t] **II,** *at, ser.* **Ýakutlar.** *Ýakut edebiýaty. Ýakut dili türki dilleriň biridir.*

ÝAKUTLAR [ýa:ku:tlor], *at*. Ýakudystanyň ýerli ilaty.

ÝAKYLMAK I, *işl.* Ot berilmek, otlanylmak. *Uly oýlukda belent ot ýakyldy.*

ÝAKYLMAK II, *işl*. Mallara suw berilmek, suwarylmak. *Ýatakdaky mallar suwa ýakyldy.*

ÝAKYM, *at.* Jana ýaramlylyk, peýdalylyk. *Sörtük şemalyň ýakymy ýok.*

ÝAKYMLY, *syp.* **1.** Göwne ýaramly, göwne hoş ýakýan, lezzetli. *Ýakymly şemallar öwser her günde* (Mätäji). *Täze köwüş birbada akymly bolmaýar, köne öwrenişenje köwşüňi geýesiň gelýär* (B. Hudaýnazarow). **2.** Mylaýym, sypaýy, mylakatly. *Obamyzda şondan gözel, şondan ýakymly gyz ýokdy* (B. Gulow).

ÝAKYMLYJA, *at*. Boýy iki garyş çemesi köpýyllyk, otjumak, ýabany hem-de ekilýän görnüşleri bolan ösümlik.

ÝAKYMLYLYK, *syp.* Ýakymy barlyk, ýakymly bolmaklyk. *Mundan beýläk alyp galmagyn - diýip, mugallym ýakymlylyk bilen gepledi* (N. Jumaýew).

ÝAKYMLYRAK [ýakymlyra:k], *syp.* Birneme ýakymly, az-kem ýakymly. *Okara-okara agaran içeňde gañşyrawugyňy tütedýän gorly çal Amanyň agzyna hasda ýakymlyrak degýärdi* (B. Kerbabaýew).

ÝAKYMSYZ, *syp.* **1.** Ýakymly däl, ýakymy ýok. *Onuň gönünе mylaýym şemal hem ýakymsyzdy* (A. Gowşudow). **2.** Erbet, ýaramaz. *Ýetirýär ýakymsyz ajy sözlerin, Gaharly alardyp maňa gözlerin* (A. Kekilow). **3.** Garagol, bezzat (çaga hakynda). *Men siziň ýaly mahalym ýakymsyzdym* (A. Gowşudow).

ÝAKYMSYZLYK, *at.* Ýakymy ýokluk, ýakymly dällik, ýakymsyz bolmaklyk. *Emma munuň gylygy, tawus nähili owadan bolsa sesiniň ýakymsyzlygyna, çakyr aýaklarynyň gelşiksizligine çalym edýär* (B. Kerbabaýew). *Bolsa-da, ol oglanbir ýakymsyzlyk edendir öýtdüm* ("Edebiýat we sungat").

ÝAKYMSYZRAK [ýakymsyzyra:k], *syp.* **1.** Ýakymly dälräk, ýakymy ýograk. *Ýakymsyzrak howa.* **2.** Erbedrak, ýaramazrak (söz hakynda) . **3.** Garagolrak, bezzadrak (çaga hakynda). *Ýakymsyzrak oglan.*

ÝAKYN [ýaky:n], *syp.* **1**. Uzak bolmadyk, daş bolmadyk, golaý. **2.** Golaý garyndaşlykda, aragatnaşykda bolan, ýürekdeş dost-ýar.

ÝAKYNDA [ýaky:nna], *hal.* **1.** Ýakyn wagtda, ýakyn wagtyň içinde. *Şu ýakynda oglumyň harby gullukdan gaýdyp gelmegine garaşýaryn.* **2.** Ýaňy-ýakynda, ýaňyrak, täzelikde, baýak, arada.

ÝAKYNLAMAK [ýaky:nlamak], *işl.***1**. Bir zadyň golaýyna, ýakynyna barmak. **2.** Bir ýeriň golaýyna barmak, ýakynyna gelmek, ýakynlaşmak. *Otly şähere ýakynlaýardy.* **3**. Golaýlamak, golaý gelmek, ýetip gelmek (wagt hakynda). *Goşa baýram ýakynlaýar.*

ÝAKYNLAŞDYRMAK [ýaky:nlaşdyrmak], *işl.* **1.**Biri-biriniň ýakynyna eltmek, eltip goýmak. *Çilimi benzine ýakynlaşdyrma.* **2**. Ruhy taýdan biri-birine golaýlaşdyrmak, ysnyşdyrmak. *Bilelikdäki agzybir iş ýaşuly-ýaşkiçi — hemmesini ýakynlaşdyrdy. Şypahanada bile bolmaklary olary has ýakynlaşdyrypdy.*

ÝAKYNLAŞMAK [ýaky:nlaşmak], *işl.* Ýakynlap başlamak, golaýlaşmak. *Maşyn muzeýe ýakynlaşyp saklandy.*

ÝAKYNLATDYRMAK [ýaky:nlatdyrmak], *işl.* Ýakyn aralyga getirtmek. *Ogluňy bozuk çagalara ýakynlatdyrmagyn.*

ÝAKYNLATMAK [ýaky:nlatmak], *işl.* Ýakynyna eltmek, ýakyn getirmek, golaýyna süýşürmek. *Terje güli ýanyp duran bir oda ýakynlatsaň, gunçalary süllerer* (B. Hudaýnazarow).

ÝAKYNLAÝYŞ [ýaky:nlaýyş], *iş ady.* Ýakynlamak ýagdaýy.

ÝAKYNLYK [ýaky:nlyk], *at*. **1**. Daş dällik, golaýlyk, golaý aralykda bolmaklyk. **2.** Ýakyn hossarlyk, garyndaşlyk.

ÝAKYNSYRAMAK [ýaky:nsyramak] *işl.* Ýakyn garyndaşyň, ilen-çalanyň bolmasa-da, ýakyn boljak bolmak.

ÝAKYŞDYRMAK, *işl.* Bir ýan ujundan ýakmak, otlaşdyrmak, birnäçe ýerde ýakyp çykmak. *Ýigitler ýene-de ot ýakyşdyrypdyrlar* (A. Gowşudow).

ÝAKYŞMAK I, *işl.* Ýakmaga kömek etmek. *Ot ýakyşmak.*

ÝAKYŞMAK II, *işl.* Mallary suwa ýakmaga kömek bermek; bilelikde ýakmak. *Sen muny bakyşypmydyň, ýakyşypmydyň?!* ("Görogly").

ÝAL, *at.* **1.** Ite berilýän iýmit. *Ite ýaly az berseň, gapyňdan garamaz* (Nakyl). *Gülruh eje-de şondan soň beýnisi sarssa-da, Alabaýyň sesine çydap, oňa ýal berip ýör* (O. Ödaýew). **2.** *gepl. d.* Nahar, iýmit. *Ýaltanan ýal tapmaz, tapsa-da, bol tapmaz* (Nakyl).

◊ **Ýala gelmek** urkaçy itiň jyns gatnaşyk möwsümi bolmak. **Ýal ýagysy** işlemän iýmäge ymtylýan, edýän işi iýenine degmeýän, iýenini ödemeýän; elinden zat gelmeýän, iş başarmaýan. *Ah, sizden hiç haçan abraý ýokdur, bir topar ýal ýagylary* (A. Durdyýew).

ÝAL [ýa:l], *at.* Käbir haýwanlaryň boýnunyň üstünde zolak bolup ösýän ösgün gyl. *Ýaman ata ýal bitse, ýanyna ýanlyk baglatmaz, ýaman kişä mal ýetse, ýanyna goňşy gondurmaz* (Nakyl).

◊ **Ýaly agarmak** ýaşy bir çene ýetmek; garramak, sakgaly, saçy agarmak.

ÝALAK I, *at.* Ite ýal we suw berilýän gap. *Iti bolmadygyň ýalagy bolmaz* (Nakyl).

ÝALAK II, *at.* **1**. Jykyryň dik okuny göterip durýan kese agaç. **2.** Bosagada gabsanyň girip durýan ýeri.

bagyşlamak.

ÝALKAMAKLYK, *iş ady.* Ýalkamak ýagdaýy.

ÝALKANMAK, *işl.* Allanyň rehimdarlyk etmegine mynasyp bolmak. *– Bir pire gol bersem, günämiň ötülmegine, ýalkanmagyma sebäpkär bol! – diýip, ýalbarsam diýýän* ("Myraly").

ÝALKAW [ýalkow] , *at, ser.* **Ýalkama.** *Gudraty güýçliniň ýalkawy.*

ÝALKAÝYŞ, *iş ady.* Ýalkamak ýagdaýy.

ÝALKY, *syp., gepl. d.* Täk, ýeke. ýalňyz. *Sen bir ýalky dogan är sen, Orazym* (Kemine).

ÝALKYM, *at.* Ýagtylyk şöhlesi, şöhle. *Çar tarapa ýalkym saçar ýüzleri, Ak ýüzüňize çöken nurmy, gelinler* (Baýram şahyr). *Gabsasyz açyk işikden dolan Aý üstümize ýalkym salýardy* (A. Gowşudow).

ÝALKYMLY, *syp.* Şöhle saçýan, şöhle salyp duran.

◊ **Ýalkymly salam** gadyr-gymmat bilen berilýän dabaraly, joşgunly salam.

ÝALKYMLYLYK, *at.* Ýalkymy barlyk.

ÝALKYMSYZ, *syp.* Ýalkym salmaýan, şöhlesi ýokluk.

ÝALKYMSYZLYK, *at.* Ýalkymy ýokluk.

ÝALLAKLAMA, *iş ady.* Ýallaklamak ýagdaýy.

ÝALLAKLAMAK, *işl.* Ýaranjaňlyk etmek, gülüm-ýalym edip ýaranjak bolmak.

ÝALLAKLAMAKLYK, *iş ady. Yallaklamak yagdayy.*

ÝALLAKLAMAZLYK, *işl.* Ýaranjaňlyk etmezlik, ýaranjak bolmazlyk.

ÝALLAKLAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden ýallaklamak. *Itleriň her haýsy hem Durdy çopanyň öňünde ýallaklaşdylar* (A. Gowşudow).

ÝALLAKLATMAK, *işl.* Ýallaklamaga mejbur etmek.

ÝALLAKLAÝYŞ, *iş ady.* Ýallaklamak ýagdaýy.

ÝALLAMA, *iş ady.* Ýallamak ýagdaýy.

ÝALLAMAK, *işl.* **1.** Ite ýal bermek, ýal berip naharlamak. *Çoluk itleri ýallady.* **2.** *göç. m.* Birini öz garamagyňda ekläp-saklamak (gödek äheňde aýdylýar). *Garnyň ýallap, iýdirip, Men sizi adam etdim* (Ş. Kekilow).

ÝALLAMAKLYK, *iş ady.* Ýallamak ýagdaýy.

ÝALLAMAZLYK, *işl.* Ýal bermezlik.

ÝALLANMAK, *işl.* Nahar edinmek (kinaýaly).

ÝALLAÝYŞ, *iş ady.* Ýallamak ýagdaýy.

ÝALLYK, *syp.* Ýal üçin niýetlenen. *Ol ite ýallyk bäş-alty goşawuç arpa ununy-da getiripdi* ("Edebiýat we sungat").

ÝALMAMA, *iş ady.* Ýalmamak ýagdaýy.

ÝALMAMAK, *işl.* Berlen naharyň, iýmitleriň we iýmiň hemmesini zat goýman, açgözlük bilen çalt iýmek,ýuwutmak. *Sygyr öňüne dökülen oty ýalmap goýberýärdi. Döw: Iki üzüp, bir ýalmardym* (Ertekiden).

ÝALMAMAKLYK, *iş ady.* Ýalmamak ýagdaýy.

ÝALMAN, *at, haýwanat d.* Öň aýaklary gysga, art aýaklary we guýrugy uzyn syçan, atýalman. *Ýalmanlarda gaçyp-gaçyp, Hinlerine urýar kürsäp* (M. Seýidow).

ÝALMANDYRMAK [ýalmannyrmak], *işl.* Ýalmanar ýaly etmek, ýalmanmaga mejbur etmek. *Dillerini ýalmandyrýarlar, ýuwaşrak mallaryň otlaryny demlerine dartyşyp barýarlar* (B. Kerbabaýew).

ÝALMANMAK, *işl.* Nahara ymsynyp, diliň bilen dodagyňy ýalamak, tamşanmak. *Hawa, pirim, getirdim, hanha gapyda ýalmanyp ýatyr! – diýdi* (Keminäniň adyna aýdylan şorta sözlerden).

ÝALMANYŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde ýalmanmak. *Garawuly görenden itler ýalmanyşyp başladylar.*

ÝALMAWUZ [ýalmowuz], *syp.* Näme tapsa, ýalmap-ýuwdup barýan, horan, doýmazak, hajymelik, iýermen (kinaýaly). *Ol naharlaryň baryny edil ýalmawuz açan ýaly, şol bada lak-luk atýar* (N. Pomma).

ÝALŇYŞ, **1.** *at.* Işde, pikirde goýberilýän nädogrulyk, hata. *Ol özüniň ýalňyşyny düzederin, arzuwyma ýeterin hasap edipdi* (B. Kerbabaýew). **2.** *at.* Hasaplaýyş, ýazuw işlerinde we ş. m. ýagdaýlarda ýüze çykýan kemçilik, nädürslük. *Şu ikinji işi köpiňiz ýalňyş işläpsiňiz. Harp ýalňyşy.* **3.** *syp.* Nädogry. *Ýalňyş jogap.*

ÝALŇYŞDYRMAK, *işl.* Birini ýalňyşar ýaly etmek.

ÝALŇYŞLYK, *at.* Işde, ýazuwda, pikirde goýberilýän nädogrulyk, nätakyklyk.

ÝALŇYŞMA, *iş ady.* Ýalňyşmak ýagdaýy.

ÝALŇYŞMAK, *işl.* **1.** Ýalňyş hereket etmek, ýalňyşlyk, nätakyklyk goýbermek. *Bibijemalym, indi sen meniň günämi geç, men ýalňyşypdyryn!* (A. Durdyýew). **2.** Biri ýa-da bir zat hakda nädogry pikir etmek. *Sen gaty ýalňyşýarsyň!* **3.** Azaşmak, ugruňy üýtgetmek. *Myhman ýalňyşandygyny soň duýup galdy.*

ÝALŇYŞMAKLYK, *iş ady.* Ýalňyşmak ýagdaýy.

ÝALŇYŞMAZLYK, *işl.* Ýalňyş hereket etmezlik, ýalňyşlyk goýbermezlik. *Adam bir çig süýt emen, yalňyşmanam bolanok.*

ÝALŇYŞSYZ, *syp.* Ýalňyşy bolmadyk, ýalňyş goýberilmedik. *Onuň çeper, çalasyn elleri her iki erşiň daşyndan dolap alan çitimlerini eltip, ýalňyşsyz öz ýerine gondurýar* (H. Derýaýew).

ÝALŇYŞYŞ, *iş ady.* Ýalňyşmak ýagdaýy.

ÝALŇYZ [ýalňy:z], *syp.* Ýeke, ýeke-täk, bir özi. *Ýeke-tägim, ýalňyzym, Türkmenistanym meniň!* (B. Hudaýnazarow). *Çagajyk aýylganç ýer titremesinde ene-atasyny ýitirip, ýalňyz galdy.*

ÝALŇYZLYK [ýalňy:zlyk], *at.* Ýalňyz ýagdaýda bolmaklyk. *Magtymgulynyň häzir hem il gözünden uzakda, ýalňyzlykda pikirini durlap, açyk howada*

Gazanyň aşagyndaky ýalaňy ot labyrdap ýanýardy (B. Kerbabaýew).

ÝALAŞDYRMAK, *işl.* Bir ýan ujundan ýalamak, ýalap çykmak, yzly-yzyna ýalamak.

ÝALAŞMAK, *işl.* Bile ýalamak.

ÝALATDYRMAK, *işl.* Ýalamagy başga birine etdirmek.

ÝALATMAK, *işl.* Ýalamaga mejbur etmek. *Tebip duzy çaga ýalatmagy tabşyrdy.*

ÝALAW [ýalow] **I,** *at.* **1**. Örän güýçli hem ýiti ýagtylyk berýän enjam. *Birden şol wagt şäher tarapyndan oba gyzyl ýalaw tutuldy* (A. Durdyýew). **2**. Örän ýiti. *Munyň-a tüýs ýalaw bolaýypdyr.*

◊ **Ýalaw ýaly** örän ýiti, ötgür.

ÝALAW [ýalow] **II,** *at. harb., kön. s.* Baýdak.

ÝALAWAÇ [ýalowa:ç], *at*. Allanyň resuly, pygamber.

ÝALAWUNÇ [ýalowunç], *at, ser.* **Ýalawaç.** *Ýalawunç urugly zatly ýaranlar* (Magtymguly).

ÝALAÝYŞ, *iş ady.* Ýalamak ýagdaýy.

ÝALAZY, *syp.* Hiç zat bitmedik boşluk, ot-çöpsüz giňişlik. *Amanaly öýüni ýoldan sowarak, gumagrak ýalazy ýerde dikipdir* (S. Myradow).

ÝALBARMA [ýalvarma], *iş ady.* Ýalbarmak ýagdaýy.

ÝALBARMAK [ýalvarmak], *işl.* Bir zat hakda birine ejizläp ýüz tutmak, bir zady sorap haýyş etmek, özelenmek. *Dursun naýynjar bir garaýyş bilen ogluna ýalbardy* (B. Kerbabaýew).

ÝALBARMAKLYK [ýalvarmaklyk], *iş ady.* Ýalbarmak ýagdaýy.

ÝALBARTDYRMAK [ýalvartdyrmak], *işl.* Başga birini ýalbarmaga mejbur etmek. *Çagaňy ýalbartdyrma, özüň öňüne düş-de, iş, ýol öwret.*

ÝALBARTMAK [ýalvartmak], *işl.* Ýalbarmaga mejbur etmek. *Ol köp ýalbardyp, ahyry kitaby berdi.*

ÝALBARYP-ÝAKARMAK [ýalvaryp-ýakarmak], *işl.* Bir zat barada gaty özelenip haýyş etmek. *Akja ikimiz ýalbaryp-ýakaryp, ony zordan raýyndan gaýtardyk* (G. Gurbansähedow).

ÝALBARYŞDYRMAK [ýalvaryşdyrmak], *işl.* Gören kişä ýalbarmak, köp adama ýalbarmak.

ÝALBARYŞMAK [ýalvaryşmak], *işl.* **1.** Ýerli-ýerden bilelikde ýalbarmak. *Çagalar ýalbaryşyp duransoňlar dözmedim.* **2.** Ýalbarmaga kömek etmek. *Menem ýalbaryşdym, ol şol kitaby bererli däl.*

ÝALBAR-ÝAKAR : ýalbar-ýakar etmek birini rahatlandyrmak, köşeşdirmek üçin ýalbaryp görmek. *Çagajyk ýalbar-yakar etsem-de, sesini goýman aglaýardy.*

ÝALBYRAMAK [ýalvyramak], *işl.* Lowurdamak, ýalbyr-ýalbyr etmek, ýaldyramak. *Akjagül ýaňy dogan aý ýaly ýalbyrap çykanda, jaýyň içi öňküsinden ýagtylyp gitdi* (B. Seýtäkow).

ÝALBYRAŞMAK [ýalvyraşmak], *işl.* Birnäçe zat bilelikde ýalbyramak.

ÝALÇAMAZLYK, *işl.* Gönençlik görmezlik. *Howlugan gyz äre baryp ýalçamaz* (Nakyl).

ÝALÇARMAK, *işl.* Açyklykda mese-mälim görnüp durmak. *Sygryň maçjasy ýalçaryp ýatyrdy.*

ÝALÇARTMAK, *işl.* Açklykda mese-mälim görner ýaly etmek.

ÝALÇY I, *syp.* Ýaly gowy görýän, iýermen (it hakynda). *Itim hem ýalçy, hem malçy.*

ÝALÇY II, *at.* Dagyň ot-çöp bitmedik, ýylmanak, ýylçyr ýüzi. *Mesgen tutar çarwadarlar, Ýalçysynda ýatar marlar* (Magtymguly). *At ýene bir salym ýöredide, bir bolgusyz öwrümjikde ýapgyt ýalçy daş gaýa dyrmaşyp ugrady* (A. Gowşudow).

ÝALÇY III, *at.* Jaryň ugrundaky oý ýerlerde ýygnanyp galan bölek suw.

ÝALDYRAK [ýallyrak], *at.* Awgust aýynda, tomus bilen güýzüň sepgidinde dogýan ýaldyrawuk ýyldyz. *Ýaldyrakda tün sowar, Üç ýyldyzda gün sowar* (Nakyl). *Ýaldyragyň ýangyny, Üç ýyldyzyň galgyny* (Nakyl). *Ýaldyrak-da dogdy, epgek ýatyşdy, Indi gijelerne howa çigreýär* (M. Seýidow).

ÝALDYRAMA [ýallyrama], *iş ady.* Ýaldyramak ýagdaýy.

ÝALDYRAMAK [ýallyramak], *işl.* **1.** Mese-mälim, güýçli öwşün atmak, ýalkym salmak, lowurdap durmak, ýalpyldamak. *Çaklaňrak börüginde, Gyzyl egme ýaldyrap dur* (K. Gurbannepesow). **2**. Şöhle bermek, şöhle saçmak, yşyk salmak. *Uzakdaky dag gaýalary ýaly bolup, seleňläp oturan gum depeleriniň üstünde tegelek Aý ýaldyrap göterildi* (B. Seýtäkow).

ÝALDYRAMAKLYK [ýallyramaklyk], *iş ady.* Ýaldyramak ýagdaýy.

ÝALDYRAŞMAK [ýallyraşmak], *işl.* Çar ýandan, ýerli-ýerden ýaldyramak. *Ýyldyzlar ýaldyraşýardylar.*

ÝALDYRATMAK [ýallyratmak], *işl.* **1.** Ýaldyrar ýaly etmek. *Ýüzügi pamyk bilen süpürip ýaldyratdym.* **2.** Öwşün atdyrmak, lowurdatmak. *Saçyma ýag çalyp ýaldyratdym* ("Edebiýat we sungat").

ÝALDYRAWUK [ýallyrowuk], *syp.* Ýaldyrap duran, şöhle saçyp duran, ýalpyldawuk. *Ýaldyrawuk ýüzük.*

ÝALDYRAÝYŞ [ýallyraýyş], *iş ady.* Ýaldyraşmak ýagdaýy.

ÝALHOR [ýalho:r], *syp.* Ýal ýagysy, iliň hasabyna ýaşaýan.

ÝALHORLYK [ýalho:rluk], *at.* Ýalhoryň ýagdaýy, ýalhor bolmaklyk. *Haçana çenli özüňe ýalhor diýdirip ýörjek?!*

ÝALKAMA, *iş ady.* Ýalkamak ýagdaýy.

ÝALKAMAK, *işl.* Ýagşylyk etmek, gowulyk

ýüzüne gülümsiräп bolmak, ýaranjaňlyk etmek.

ÝALYN, *at.* Ýiti howurly, çabyrap duran ot. *Onuň möwç uryán ýalny ýokaryk galyp, asmana dilini ýalmandyrýardy* (A. Gowşudow).

ÝALYNJA, *syp., ser.* **Ýalynjaň.** *Ile gülünji bolandan, äre ýalynja bol* (Nakyl).

ÝALYNJAŇ, *at, ser.* **Ýaranjaň.**

ÝALYNJAŇLYK, *syp., ser.* **Ýaranjaňlyk.**

ÝALYNLAMAK, *işl.* Ýalynly ýanmak, ýalyn çabyrap ýanmak. *Gury palaç we gaýry süplük-saplyklar gowy ot düşen ýaly ýalynlap ýanmaga başlady* (N. Esenmyradow).

ÝALYNLY, *syp.* **1**. Ýalynlap ýanyp duran, ýalny köp bolan. *Ellerindäki ýalynly kesindileri zyňdylar* ("Edebiýat we sungat"). **2.** *göç. m.* Gahar-gazaply, ýangynlyk, güýçli närazylyk bildirýän; bir zada örän gynanýan. *Hamsygyp ýalynly çykdy sözleri, Ýaşdan doldy onuň gara gözleri* (Ç. Aşyrow).

ÝALYNMA, *iş ady.* Ýalynmak ýagdaýy.

ÝALYNMAK, *işl.* Ýaranjaňlyk etmek, ýalym-ýulum etmek, ýalynja bolmak. *Jalataýa ýalnyp gün görebilmersiň* ("Görogly").

ÝALYNMAKLYK, *iş ady.* Ýalynmak ýagdaýy.

ÝALT-ÝULT: ýalt-ýult etmek edebini saklaman, barýan, oturan ýerinde hemme zady görjek bolup, eýläk-beýläk tiz-tiz öwrülip, garanjaklamak.

ÝAMA, *at.* Geýim-gejimleriň, aýakgabyň we ş. m. zatlaryň ýyrtylan ýerine salynýan bölek mata, gaýyş, ýamak.

◊ **Ýamasy bitmek** ýerini dolmak, öwezine gelmek, keminiň üsti ýetirilmek, durmuş ýagdaýy gowulanmak. *Pul bolsa, ýamasy bitjek ýalydy, Maksat-myradyna ýetjek ýalydy* (B. Kerbabaýew). **Ýamasy ýerinde** zeleli, zyýany ýok, deregini dolsa bolar; öz-özünden biter. *Onuň goly ýaman dilnipdir, şeýle bolsa-da, ýamasy ýerinde, biter.*

ÝAMAÇ, *at.* **1.** Deryanyň, çaýyň, ýabyň we ş. m. iki gyrasy, kenary. *Ala jaryň ýamajyndaky ýylgynlar ýyldyz bilen bäs edişýärdi* (Ş. Taganow). **2.** Ýapy. *Ýamaçlaryň üstünde harman ýerleri bolan.*

ÝAMAK, *at, ser.* **Ýama.** *Durluklaryna näçe ýamak basylan bolsa-da, deşiklerinden görünýän yşlaryň sany ýok* (B. Kerbabaýew).

ÝAMALMAK, *işl.* Ýama edilmek, ýama salynmak.

ÝAMALY, *syp.* Ýyrtygyna ýama salnan, ýama urlan. *Ol gelende, egninde bir köne ýamaly horjuny bardy* (A. Gowşudow).

ÝAMALYK I, *syp.*Ýamamak üçin gerek bolan, ýama etmek üçin niýetlenen (mata ýa-da gaýyş bölegi). *Gedaýa çaryk berseň, ýamalygyny hem dilär* (Nakyl).

ÝAMALYK II, *at, maldarç.* Düýe çökende, yzky aýaklarynyň ýere degýän gaty ýeri.

ÝAMAMA, *iş ady.* Ýamamak işi.

ÝAMAMAK, *işl.* Geýim-gejimiň, aýakgabyň ýyrtylan ýerine ýama salmak, ýama urmak.

ÝAMAMAKLYK, *iş ady.* Ýamamak işi.

ÝAMAMAZLYK, *işl.* Ýama salmazlyk, ýama tikmezlik.

ÝAMAN I, *syp.* **1.** Islenilýän talaby ödemeýän, kanagatlanarly däl, erbet. *Ýaman araba ýol bozar* (Nakyl). *Açlyk ýaman zat, az-owlak garbandy* (A. Gowşudow). **2.** Örän, gaty, has, juda. *Myradaly aga, bu gün ýaman irläpsiň-le - diýip, ondan ýuwaşlyk bilen sorap, onuň ýanynda oturdy* (N. Pomma). **3**. *gepl.d.* Ederini bilýän, dogumly. *Ol gaty ýaman adam, hiç haçan hor bolar öýdemok.*

◊ **Ýaman ada galmak** iliň öňünde abraýdan düşmek. **Ýaman ada goýmak** biriniň ýüzüni gara etmek, abraýyny gaçyrmak. *Başlan işini ahyryna ýetirip bilmedi diýen ýaman ada goýaýmasyn, gowy işläliň!* **Ýaman algyly ýaly** hemişe ary köýen ýaly. **Ýaman atly bolmak** gepe ýakyn bolmak, gara donly bolmak. **Ýamandan boýuňy satyn almak** erbet adamdan göwne degişmän, usul bilen araňy açmak, başyňy gutarmak. *"Ýamandan boýuňy satyn al" diýipdirler, üzäýmek gerek, başga alaç ýok! - diýdi* (A. Gowşudow). **Ýaman gözden saklasyn!** göz degmesin, betbagtçylyga uçramasyn, erbet niýetlä duçar bolmasyn. **Ýaman öwrenmek** bir zada, etmesiz herekete endik etmek. **Ýamandan ýarty agyz** adamyň tabakda galdyran azajyk naharyny iýdirmek üçin aýdylýan durnukly söz düzümi. **Ýamanyň ýüzi aňryk bolsun!** erbet adam size ýamanlyk etmesin, sizi ýaman pällä duçar etmesin! **Ýaman ýerde gaý tutmak** gyssagara bir zerur zat ýüze çykmak. *Ýaman ýerde gaý tutdy diýleni boldy, ýanymyza ätiýaçlyk teker hem alaýmandyrys.*

ÝAMAN II, *at, maldarç.* Düýäniň hamynyň ýuka ýerleriniň çişme keseli.

ÝAMANJA, *syp*. Etjek işini bilýän, dogumlyja, pikirlije. *Ol gyzjagaz özüni aldatdyrjak däl, gaty ýamanja eken.*

ÝAMANLAMA, *iş ady.* Ýamanlamak ýagdaýy.

ÝAMANLAMAK, *işl.* Esassyz ýere garalap, gürrüňini etmek, birini günäsiz ýerden garalamak. *Ýoldaşyň hakynda ýaramaz gürrüň etseň, ýamanlasan, özüň hakynda-da gowy pikir döremez.*

ÝAMANLAMAKLYK, *iş ady.* Ýamanlamak hereketi.

ÝAMANLAMAZLYK, *işl.* Esassyz ýere garalap, gürrüňini etmezlik.

ÝAMANLANMAK, *işl.* Biri ýa-da bir zat hakynda erbet pikir aýdylmak.

ÝAMANLAŞMAK, *işl.* **1.** Biri-biriňi ýamanlamak. *Biri-birimizi ýamanlaşyp ýörmekden iş bolmaz.* **2.** Bilelikde ýamanlamak. *Ikiňiz hemişe ony ýamanlaşyp otyrsyňyz.*

ÝAMANLATMAK, *işl.* Ýamanlamak işini birine

göwnüne ýeňillik beresi gelýärdi (G. Kulyýew).

ÝALP: ýalp etmek birden ýalpyldap gitmek, birden ýalpyldy peýda bolmak. *Uzakdan bir zat ýalp edip gitdi.*

ÝALPA: ýalpa gözüňi açmak gözüňi birden açmak, çaltlyk bilen açmak. *Ýatagan gözlerini ýalpa açanda, Göryär özün köne ýorgan içinde* (K. Gurbannepesow).

ÝALPAK, *syp.* **1.** Çuň däl, saý. *Ýalpak kenar.* **2.** Çukur däl, çuň bolmadyk, telper. *Ýalpak tabak.*

ÝALPAKLANMAK, *işl.* Suwy azalyp, ýalpak, saý bolmak. *Ýapdaky suw gitdigiçe ýalpaklanýardy.*

ÝALPAKLAŞMAK, *işl.* Kem-kemden ýalpak bolup başlamak, suwy azalyşmak. *Howdanyň suwy ýalpaklaşyp gidip otursa, balyklara zyýan ýetirmegi mümkin diýip, derrew çäresini tapdylar.*

ÝALPAKLATMAK, *işl.* Ýalpak bolar ýaly etmek.

ÝALPAKLYK, *at.* Çuň dällik, saýlyk. *Hazar deňziniň ýalpaklygy.*

ÝALPARMA, *iş ady.* Ýalparmak ýagdaýy.

ÝALPARMAK, *işl., ser.* **Ýalpaklaşmak.** *Ýabyň gyralary opurylansoň, suwy öňküsinden ýalparypdyr.*

ÝALPARMAKLYK, *iş ady.* Ýalparmak ýagdaýy.

ÝALPARTMAK, *işl.* Ýalparar ýaly etmek. *Käliň ugruna bäş-alty ýyldan bäri pil agzy degmäni üçin, oňa gyrmança urup ýalpardypdy* (B. Kerbabaýew).

ÝALPARYŞ, *iş ady.* Ýalparmak ýagdaýy.

ÝALPOŞ [ýa:lpo:ş], *at.* Atyň boýnuna ýapylýan, ony çybyn-çirkeýden goraýan eşik.

ÝALPYLDAMA [ýalpyllama], *iş ady.* Ýalpyldamak ýagdaýy.

ÝALPYLDAMAK [ýalpyllamak], *işl.* **1.** Mese-mälim, güýçli öwşün atmak, lowurdamak. *Onuň döşündäki medal ýalpyldaýardy.* **2.** Bezenip-beslenmek. *Ol ýalpyldap öýden çykdy.*

ÝALPYLDAMAKLYK [ýalpyllamaklyk], *iş ady.* Ýalpyldamak ýagdaýy.

ÝALPYLDAMAZLYK [ýalpyllamazlyk], *işl.* Güýçli öwşün atmazlyk, lowurdamazlyk. *Alan aýna atlazyň aýdylyşy ýaly-ha ýalpyldanok.*

ÝALPYLDAŞMAK [ýalpyllaşmak], *işl.* **1.** Ýerli-ýerden ýalpyldamak; hemme ýeri ýalpyldamak; köp bolup ýalpyldamak. *Çäýnek-käseler ýalpyldaşyp dur.* **2.** Birnäçe bolup bezenip-beslenmek. *Gyzlar ýalpyldaşyp, gülşüp-degşip gelýärler.*

ÝALPYLDATMAK [ýalpyllatmak}, *işl.* Ýalpyldap durar ýaly etmek, ýalpyldamak derejesine ýetirmek. *Ol ýigit ýaglygyny çalt-çalt gezdirip, ädigiň gonjuny aýna ýaly ýalpyldatdy* (B. Kerbabaýew). *Näçe ýalpyldatsaň, mis ýene misdir, Ýüregi garanyň gözlegi pisdir* (M. Seýidow).

ÝALPYLDAWUK [ýalpyllowuk], *syp.* Hemişe ýalpyldap duran, ýaldyraýan. *Başynda sury telpek, aýagynda ýalpyldawuk gara ädigi bardy* ("Edebiýat we sungat").

ÝALPYLDAÝYŞ [ýalpyllaýyş], *iş ady.* Ýalpyldamak ýagdaýy.

ÝALPYLDY [ýalpylly], *at.* Öwşün atyp duran şöhle, ýiti şöhle berýän ýagtylyk, şöhle saçyp duran ýalkym. *Aýnanyň ýalpyldysy gözüňi gamaşdyrýardy.*

ÝALT: ýalt etmek birine ýa-da bir zada birden öwrülip seretmek. *Nabat yzyna ýalt edip seretdi* (A. Durdyýew).

ÝALTA I, *syp.* Zähmet çekmegi halamaýan, temmel, iş ýakmaz. *Ýaltanyň eli uzyn, dili gysga* (Nakyl). *Aýtsam, öň wagtda iki sany ýalta bolanmyş* (A. Durdyýew).

ÝALTA II: ýalta seretmek (bakmak) *ser.* **Ýalt**. *Aşyr ýalta seredende, Aýnanyň ýegdekläp gelýänini gördi* (B. Kerbabaýew).

ÝALTAÇYLYK, *at., ser.* **Ýaltalyk.**

ÝALTAKLABERMEK [ýaltakla:vermek], *işl.* Ýaltaklap başlamak.

ÝALTAKLAMA, *iş ady.* Ýaltaklamak ýagdaýy.

ÝALTAKLAMAK, *işl.* Tiz-tizden o ýana, bu ýana öwrülip, töwerege göz gezdirmek, garanjaklamak, ýalt-ýult etmek. *Ejesi daş-töweregine ýaltaklady, emma gyzyny görmedi* (A. Gowşudow).

ÝALTAKLAMAKLYK, *iş ady.* Ýaltaklamak hereketi.

ÝALTAKLAMAZLYK, *işl.* Ýalt-ýult etmezlik.

ÝALTAKLAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden bilelikde ýaltaklamak; köpçülik bolup ýaltaklamak. *Gyzlar suwa gelen jeren ýaly töweregine ýaltaklaşyp, Hatyjanyň daşyna halkalaýyn aýlanypdyrlar* (N. Pomma).

ÝALTAKLATMAK, *işl.* Ýaltaklamaga mejbur etmek. *Men pylan ýerdedirin diýip aýtmansoň, oglanjyk ejesini ýaltakladyp goýdy.*

ÝALTAKLAÝYŞ, *iş ady.* Ýaltaklamak hereketi.

ÝALTALYK, *at.* Ýaltanyň ýagdaýy, zähmet çekmegi söýmezlik, iş ýakmazlyk, temmellik, ýaltaçylyk.

ÝALTANMA, *iş ady.* Ýaltanmak ýagdaýy.

ÝALTANMAK, *işl.* Ýaltalyk etmek, bir işi etmegi goýbolsun etmek, soňa goýmak.

ÝALTANMAKLYK, *iş ady.* Ýaltanmak ýagdaýy.

ÝALTANMAZAK, *syp.* Ýaltanmagy bilmeýän, ýaltalyk etmeýän. *Ol ýaltanmazak bolansoň, jokrama yssyda-da başyna ak ýaglyk daňyp, ýandak çapyp ýör.*

ÝALTANMAZLYK, *işl.* Ýaltanmagy bilmezlik, ýaltalyk etmezlik. *Işde ýaltanmazlyk gerek.*

ÝALTANYŞ, *iş ady.* Ýaltanmak ýagdaýy.

ÝALY [ýa:ly], "Meňzeş, kimin, dek" ýaly sözleriň manysynda gelip, deňeşdirmegi aňladýan sözsoňy kömekçi. *Atasy ýaly är ýigit bolsun!* (Alkyş).

ÝALYM-ÝULUM: ýalym-ýulum etmek biriniň

durmak, golaý durmak, galtaşmak. *Şol wagt Öwez bilen ýanaşyp barýan Hoşgeldi ýuwaşlyk bilen pyşyrdady* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m.* Aragatnaşyk açmak, biri bilen gatnaşyk edip başlamak, iş salyşmak. *Ol ýanaşjak adamsyny bilip ýanaşýar* (A. Durdyýew). *Ýanaşany çürkeýär, Buýra bilmän nebsine* (O. Täçnazarow). **3.** Jyns aragatnaşygynda bolmak.

ÝANAŞMAKLYK [ýa:naşmaklyk], *iş ady.* Ýanaşmak ýagdaýy.

ÝANAŞYK [ýa:naşyk], *hal.* Biri-biriniň gapdalynda, biri-birine golaý oturan; goňşy. *Ýetginjek golaýda ýanaşyk oturan goşa öýe bakan ýelk ýasady* (G. Kulyýew).

ÝANAŞYKLYK [ýa:naşyklyk], *at.* Ýanaşyk ýagdaýda bolmaklyk.

ÝANAŞYŞ [ýa:naşyş], *iş ady.* Ýanaşmak ýagdaýy.

ÝANATMAK [ýa:natmak] **I,** *işl.* Golaýa getirmek işini başga birine etdirmek. *Ulagy ýüke ýanatmak.*

ÝANATMAK [ýa:natmak] **II,** *işl.* Birine azar berdirmek. *Ýalan ýerden ýanatmak, şyltak atdyrmak nämä gerek boldy.*

ÝANAWUÇ [ýa:nowuç], *at.* Owuç; bir eliň içiniň sygymy, goşawujyň ýarysy. *Al, bir ýanawuç çaýy onuň içine at. Adam gelmänkä, ajy çaýyň hözirini göreli - diýdi* (N. Pomma).

ÝANAWUÇLAMA [ýa:nowuşlomo], *iş ady.* Ýanawuçlamak ýagdaýy.

ÝANAWUÇLAMAK [ýa:nowuşlomok], *işl.* Ýanawuç bilen almak, ýanawujy dolduryp almak.

ÝANAWUÇLAMAKLYK [ýa:nowuşlomokluk], *iş ady.* Ýanawuçlamak ýagdaýy.

ÝANBAŞ [ýa:nmaş], *at.* **1.** But süňküniň çanaklyk bilen birleşýän ýeriniň gapdaly, ýanjyk. *Çyg bolsa, ýanbaşym agyryberýär.* **2.** Adamyň iki gapdaly, tarapy, ýany. *Mürze ýigit atlanar, Han gaşyna, ýar-ýar, Kesgir gylyç ýaraşar, Ýanbaşyna, ýar-ýar* (Toý aýdymy). **3**. Ýabyň deryadan baş alyp gaýdýan ýeri. 4. Ahal welaýatynda bir obanyň ady.

◊ **Ýanbaşyňa almak** türkmen göreşinde garşydaşyňy bir ýan gapdalyňa göterip ýykmak usuly, emel. *Ýagşymyrat garşydaşyny ýanbaşyna alyp, ýere pylçap urdy* (Ç. Matalow).

ÝANBAŞLAMAK [ýa:nmaşlamak], *işl.* **1.** Tirsegiňe daýanyp, ýanyn gyşarmak; ýassygy tirsekläp gyşaryp ýatmak. *Goja bu çagda känbir daşda-içde görnüp ýörmeýärdi, mydama ogly Döwletiň içki tamynda ýanbaşlap, gök çaý süzer ýatardy* (T. Gurbanow). **2.** Kese ýöräp, bir ýana gyşarmak. *Ýanbaşlap dükana girdi* (R. Gelenow).

ÝANBERMEZ [ýa:nmermez], *syp.* **1.** Her hili kynçylyklara hötde gelip bilýän, ýeňilmeýän, sarsmaz, mizemez. *Taryhda her näçe kynçylyklara duçar gelsede, ýanbermez halkymyz Altyn asyra başyny dik tutup geldi.* **2.** Örän güýçli, edenli, gaýduwsyz. *Ýanbermez pälwan.*

ÝANBERMEZLIK [ýa:nmermezlik], *at.* **1.** Her hili kynçylyklara hötde gelip bilijilik, ýeňilmezlik, sarsmazlyk, mizemezlik. *Watançy şahyryň ýanbermezligi.* **2.** Örän güýçlülik, edenlilik, edermenlik, gaýduwsyzlyk.

ÝANDAK [ýannak], *at.* Mal iýmiti, ýalaňy odun hem-de derman serişde hökmünde peýdalanylýan baldagy tikenli, ownuk gyzgylt gülli, kiçi ýaprakly ösümlik. *Ýandak bada-bat güwläp ýandy* (N. Saryhanow). *Ol küdelere köp ýandak çekdim* (A. Gowşudow).

◊ **Ýandak başynda çorba** mugt**.**

ÝANDAKGÜL [ýannakgül], *at.* Nagyş ady.

ÝANDAKLYK [ýannaklyk], *at.* Ýandagyň köp bitýän, ösen ýeri, giden ýandak ösen meýdan. *Bir salym ýöränlerinden soň, bularyň öňünden bir ýandaklyk, garaklyk meýdan çykdy* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝANDYRMAK [ýannyrmak] **I**, *işl,* **1.** Ot bermek, otlamak, ýakmak, ýanar ýaly etmek. **2.** Gaty gyzdyrmak, güýçli howur bermek. *Tomsuň ot ýaly howry onuň näzik ýüzüni ýandyrýardy* (N. Saryhanow). **3.** *göç. m.* Uly horluga, gynanja sezewar etmek, içini ýakmak, gam-gussa çekdirmek, örtemek. *Dilber, sen meni ýandyrdyň, Bir tükenmez köz biläni* (Zelili).

ÝANDYRMAK [ýannyrmak] **II,** *işl.* Wagtynda sagylmazlygy sebäpli, süýdüni yzyna çekmek (sagylýan mallar hakynda). *Gözel sygry ýandyraýmanka, sagyp ýetişdi.*

ÝANDYRYJY [ýannyryjy], *syp.* **1.** Ot beriji, ýangyn dörediji, otlaýjy. **2.** Güýçli gyzdyrýan, ýakyp-ýandyryp barýan; epgekli, howurly. *Ýasy ýapraklary bilen miwelerini ýandyryjy günden goraýarlar* (A. Gowşudow). **3.** *göç. m.* Gynandyryjy, gam-gussa çekdiriji.

ÝANDYRYLMAK [ýannyrylmak] **I,** *işl.* **1**. Ot berilmek, otlanmak, ýakylmak. **2.** Gaty gyzdyrylmak, güýçli howur berilmek. **3.** *göç. m.* Horluga, gynanja sezewar edilmek, gam çekdirilmek.

ÝANDYRYLMAK [ýannyrylmak] **II**, *işl.* Süýdüni yzyna çeker ýaly edilmek, süýdi çekiler ýaly ýagdaýa salynmak. *Gijä galyp, sygryň süýdi hem ýandyryldy.*

ÝANGAZYK [ýa:nğazyk], *at.* Dokma ýüwürtmek üçin kakylýan dört sany gazyk. *Ýangazyklary oňatja kakyň.*

◊ **Ýangazyga degmezlik** päsgelsiz geçmek.

ÝANGYÇ [ýanğyç], **1.** *syp., ser.* **Ýangyr. 2.** *at.* **Motorlary herekete** getirmek üçin ulanylýan suwuk ýa-da gaz şekilli madda (nebit, benzin we ş. m.). *Maşyna ýangyç guýmak.*

ÝANGYN [ýanğyn], *at.* **1.** Ýakmak üçin niýetlenmedik ýerlere, zatlara ot düşmegi netijesinde

etdirmek.

ÝAMANLAÝYŞ, *iş ady.* Ýamanlamak ýagdaýy.

ÝAMANLYK, *at.* **1**. Ýamana mahsus häsiýetlilik. **2.** Zyýan ýetirmek üçin edilýän hereket. *Aý, ata, men saňa näme ýamanlyk edipdim?* ("Görogly"). Ýagşylyga *ýagşylyk her kişiniň işidir, Ýamanlyga ýagşylyk är kişiniň işidir, Ýagşylyga ýamanlyk har kişiniň işidir* (Atalar sözi).

◊ **Ýamanlyk ýüzüni görmäsiň** *(alkyş)* işiň şowuna bolsun, betbagtlyga uçrama, erbet ýagdaýa düşme, derde ulaşma.

ÝAMANMAK, *işl.* Öz zadyňy ýamamak, özüň üçin ýamamak. *Çokaý ýamanmak.*

ÝAMAŞGAN [ýamaşğa:n], *hal, ser.* **Ýamaşgandan.** *Ahyrda ikisi bilelikde ýamaşgan gitmekçi bolýarlar* ("Türkmen halk ertekileri"). *Medet aga ýamaşgan aýbogdaşyny gurdy* (A. Nazarow).

ÝAMAŞGANDAN [ýamaşğa:nnan], Täzeden, gaýtadan, ikilenç, ýaňadandan, ýamaşgan. *Ol ýamaşgandan suwa tarap ylgady* (A. Gurbanow).

ÝAMAŞDYRMAK, *işl.* Hemmesini ýamap çykmak, bir ýanyndan başlap ýamamak; bolşuna görä ýamamak. *Öýüň ýyrtyk ýerlerini howanyň mazaly gurugançylyk wagty ýamaşdyraýyn* (N. Saryhanow).

ÝAMAŞMAK, *işl.* Ýamamaga kömek bermek. *Howut ýamaşmak.*

ÝAMATMAK, *işl.* Ýamamak işini başga birine etdirmek. *Köýnek ýamatmak.*

ÝAMAÝYŞ, *iş ady.* Ýamamak ýagdaýy.

ÝAMYZ, *at.* Buduň çatalba birleşýän ýeriniň iç ýüzi. *Ýat itiň guýrugy ýamzynda* (Nakyl).

ÝAN [ýa:n], *at.* **1.** Adam ýa-da haýwan bedeniniň sag ýa-da çep gapdaly, böwri. *Ol eli bilen agyrýan sag ýanyny tutdy.* **2.** Tarap, ugur. *Haýsy ýana ser salsaň, äpet-äpet depeler ýatyr* ("Edebiýat we sungat"). **3.** Geýim-gejimiň goltugyndan etegine çenli, aşyrynyň gapdalyndan urulýan bölek mata. *Keteni köýnegiň ýany dar.* **4.** Bir zadyň gapdaly, golaýy, ýakyny. *Sürüjiniň ýany boşdy. Men olaryň ýanynda oturdym.*

◊ **Ýan bermek** ýakyn adamyň ölümi, kesel we ş.m. sebäpli asgynlamak, ýata hassa bolmak. *Oglunyň öldi habary gelenden beýläk uzaklaşdyrman, ene ýan berdi*. **Ýan bermezlik** diýeniňi berk tutmak, öz gepiňi gögertmek, ýeňilmezlik. *Emma ejesi ýan bermedi* ("Şasenem – Garyp"). – *Men muny hak gözünden eşitdim – diýip, Pirguly beg ýan bermedi* (A. Gowşudow). **Ýan tazysy ýaly** biriniň yzyna düşüp ýören, biriniň ýanyndan elmydama aýrylmaýan, hemişe bile gezýän. *Ýan tazy ýaly bolup, hiç Tyllanyň gapdalyndan aýrylanok* (T. Taganow). **Ýanyny ýere bermek** agyr syrkawlamak. *Eňkamy gidip, ýanyny ýere berdi* (H. Deryýew). **Ýanyň ýere degmesin** esasan, pälwana "göreşde ýykylma" diýlen manyda aýdylýan dileg.

ÝANAGAÇ [ýa:nağaç], *at*. **1.** Howudyň iki gapdalyna berkidilýän agaç; pil sapy möçberindäki agaç, ýandesse. **2.** Gurçuk tutmak üçin telär edilende, iki tarapyna goýulýan agaç.

ÝANALGA [ýa:nalğa], *at, deňizç.* Gämileriň gelip ýanalmagy, durmagy hem-de olara hyzmat edilmegi üçin, kenardan deňze tarap uzalyp gidýän desga.

ÝANALMAK [ýa:nalmak] **I,** *işl*. Bir zadyň gapdalyna getirilip goýulmak, golaýa getirilmek, ýanaşdyryp goýulmak.

ÝANALMAK [ýa:nalmak] **II,** *işl.* Azar berilmek.

ÝANALMAK [ýa:nalmak] **III,** *işl*. Biriniň hatyrasyna at dakylmak. *Kakasynyň adyna ýanalyp, täze bolan çaga at goýuldy.*

ÝANAMA [ýa:nama] **I, 1.** *iş ady.* Ýanamak ýagdaýy. **2.** Ýanyn ýatyp çagaňy emdirme.

ÝANAMA [ýa:nama] **II, 1.** *iş ady.* Ýanamak ýagdaýy. **2.** Dutarçynyň, tüýdükçiniň sazyna goşup aýdym aýtma. *Ol ýanama aýdyma başlady.*

ÝANAMA [ýa:nama] **III, 1.** *iş ady.* Ýanamak ýagdaýy. **2.** Birini nähak ýere günäkärleme, şyltak, töhmet atma.

ÝANAMAK [ýa:namak] **I,** *işl.* **1.** Bir zadyň gapdalyna getirip goýmak, golaý getirmek, ýanaşdyryp goýmak. *…Gämini derýanyň gyrasyna ýanady* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ýanyn ýatyp, çagasyny emdirmek. *Çagalaryny ýatyryp, kiçisini ýanap gyşaran aýaly: - Pökgen, göwnüme bolmasamy, seniň kelläňdäki öňki akylyň däl ýaly göryän! - diýende, Pökgen onuň sözüniň arasyna düşdi* (A. Gowşudow).

ÝANAMAK [ýa:namak] **II,** *işl.* Birini nähak ýerden günäkär etjek bolmak, birine azar bermek, ýekirmek.

ÝANAMAK [ýa:namak] **III,** *işl.* Ene-atasynyň, doganlarynyň adyna ugurdaş at dakmak. *Onuň ogly bolanda, bäbejige atasynyň adyna ýanap at goýdular.*

ÝANAMAKLYK [ýa:namaklyk] **I, II, III,** *iş ady.* Ýanamak ýagdaýy, hereketi.

ÝANAR: ýanar ot (oduň içinde) gaty gyzdyrýan (adam). *Ol ýanar oduň içinde.*

ÝANARDAG [ýanarda:ğ], *at.* Çür başyndaky kraterden wagtal-wagtal ot, gyzgyn läbik, kül atylýan ýa-da atylmagy mümkin bolan dag, wulkan. *Hereket edýän ýanardag. Sönen ýanardag. Ýanardag jisimleri.*

ÝANAŞDYRMAK [ýa:naşdyrmak], *at.* Biri-birine degrip, degişdirip goýmak, golaý goýup çykmak. *Ol ýerde tokaýyň uzyn agaçlaryndan iki sany pürsi ýanaşdyryp atypdyrlar* (A. Gowşudow).

ÝANAŞDYRYLMAK [ýa:naşdyrylmak], *işl.* Biri-birine degrilip, golaý goýulmak. *Üzümiň saýasynda ýanaşdyrylyp goýlan iki kürsi bardy.*

ÝANAŞMA [ýa:naşma], *iş ady.* Ýanaşmak ýagdaýy.

ÝANAŞMAK [ýa:naşmak], *işl.* **1.** Ýanaşyk

bilen jogap bermek, edilen kömegiň aşagyndan çykmak, ýagşylygy gaýtarmak. *Siziň eden ýagşylygyňyzy nädip ýanyşdyrjagymy bilemok.*

ÝANÝODA [ýa:nýo:do], *at*. Uly köçäniň gapdalyndan pyýada ýöremek üçin edilen ýol.

ÝAŇ, *at.* Sesiň gaýa, boş gaba we ş. m. degip, serpilip gaýtalanmasy; dowamly ýaňlanyp çykýan ses. *Gije-gündiz olaryň sesi arlap, oba ýaň salýardy* (H. Garabaýew).

ÝAŇA [ýaňa:], **1.** Tarap, ugur görkezýän kömekçi söz. *Süri bir ýaňa dyzamagy meýil hem etmeýärdi* (B. Gurbanow). **2.** "Üçin, sebäpli, ötri" ýaly manylary aňladýan kömekçi söz. *Ýoluň iki gyrasyndaky baglykdan ýaňa aňyrsyndaky ekin meýdanlary görünmeýär.*

ÝAŇADAN [ýaňada:n], *hal, ser.* **Ýaňadandan.**

ÝAŇADANDAN [ýaňada:nnan], *hal*. Ýamaşgandan, täzeden. *Ýagmyr ýolboýy gürrüň berip gelen habaryny ýaňadandan gaýtalady* (G. Kulyýew).

ÝAŇAK I, *at.* Çekge süňkleriniň aşak ýany. *Tegelek ak ýüzünde gyrmyzy ýaňaklary gyzyl almany ýadyňa salýardy* (A. Gowşudow).

ÝAŇAK II, *at.* Owsara berkidilen, ýüzi dişli ýasy demirjik. *Ýaňak bet düýelere salynýar* ("Edebiýat we sungat").

ÝAŇALAK: bir ýaňalak etmek (bolmak) bellisini etmek, bir ýüzli etmek, belli bir netijä gelmek. *Şu meseläni bir ýaňalak etmek gerek.*

ÝAŇKALAŞMA, *iş ady.* Ýaňkalaşmak ýagdaýy.

ÝAŇKALAŞMAK, *işl.* Her kim öz diýenini tutup, oňuşman, ownuk gürrüň edip durmak, ýaňka-ýaňka edişmek. *Biderek ýankalaşyp durmaly, işläli.*

ÝAŇKALAŞMAKLYK, *iş ady.* Ýaňkalaşmak işi.

ÝAŇKALAŞYŞ, *iş ady.* Ýaňkalaşmak ýagdaýy.

ÝAŇKA-ÝAŇKA: ýaňka-ýaňka edişmek biri-biriniň sözüne jogap gaýtaryp, oňuşman oturmak.

ÝAŇLANDYRMAK [ýaňlannyrmak], *işl.* Ses düşürip owazlandyrmak, ýaňlanar ýaly etmek. *Bagşy säheri ýaňlandyryp aýdym aýtdy.*

ÝAŇLANMA, *iş ady.* Ýaňlanmak ýagdaýy.

ÝAŇLANMAK, *işl.* **1.** Güýçli ses çykyp ýaýrap gitmek, ses düşüp ýaň bermek. **2.** *göç. m.* Söz bilen beýan edilmek.

ÝAŇLANDYRMA [ýaňlannyrma] **1**. *iş ady*. Ýaňlandyrmak ýagdaýy. **2**.*at*, *sazç*. Dutarda sazandanyň kakuwdaky eliniň tirsegi kädä ykjam direlip, eliniň ýazgyn aýasy gapagyň üstünde esli wagtlap hallanladylyp duran halatynda emele gelýän ses tilsimi.

ÝAŇLANDYRMAK [ýaňlannyrmak], *işl*. **1.** Owaz gatyşykly güýçli ses çykaryp, daş-töwerege ýaýratmak.

ÝAŇLANMAKLYK, *iş ady.* Ýaňlanmak ýagdaýy.

ÝAŇLANYŞ, *iş ady.* Ýaňlanmak ýagdaýy.

ÝAŇRA, *syp.* Biderek köp gürleýän, geplemsek. *Ol: - Iliň-günüň gözünden, ýaňralaryň gürrüňinden çekinmeseňiz, özüňiz biliň - diýdi* (G. Gurbansähedow).

ÝAŇRALYK, *at*. Ýaňranyň gylyk-häsiýeti, kesbi. *Ylýas töre özüniň öwünjeň ýaňralygy bilen gürrüňe kellesini gyzdyryp, güni öýländen agdyrdy* (A. Gowşudow).

ÝAŇRAMA, *iş ady.* Ýaňramak ýagdaýy.

ÝAŇRAMAK, *işl.* Biderek gürrüň etmek, agzyňa gelenini aýdyp oturmak.

ÝAŇRAMAKLYK, *iş ady.* Ýaňramak ýagdaýy.

ÝAŇRAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden, birden köp bolup bilelikde ýaňramak.

ÝAŇRATMAK, *işl.* **1.** Ýaňramaga mümkinçilik bermek. *Ony ýaňradyp oturma, goý tizräk gitsin.* **2.** Bilgeşleýin gepledip, gerek maglumatyňy almak. *Ony birsalym ýaňratsaň, hemmesini özi aýdyp berer.*

ÝAŇRAÝYŞ, *iş ady.* Ýaňramak ýagdaýy.

ÝAŇSY, *at.* Gönümýetmezçilik etmek, gepi başga ýana sowmak ýa-da üstünden gülmek maksady bilen biriniň aýdan sözüni kesä çekip, oýna salyp edilýän gürrüň. *Ol bu sözden ýaňsy äheňini aňlady.*

◊ **Ýaňsa almak** kesä çekmek, üstünden gülmek, gönümýetmezçilik etmek.

ÝAŇSYLAMA, *iş ady.* Ýaňsylamak ýagdaýy.

ÝAŇSYLAMAK, *işl.* Ýaňsyly gürrüň etmek. üstünden gülmek maksady bilen biriniň sözüni kesä çekmek.

ÝAŇSYLANMAK, *işl.* Ýaňsa sezewar bolmak. *Sen, Atajyk, ýeke özüň gidiberdiň, çöpden-çöre uruberdiň! - diýip, ýaňsylap gülüşdiler* (A. Durdyýew).

ÝAŇSYLAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden ýaňsylamak; köp bolup ýaňsylamak. *Gaýtam, onuň gürrüňini ýaňsylaşyp, gülşüp, her kim öýli-öýüne gitdi* ("Görogly").

ÝAŇSYLATMAK, *işl.* Ýaňsa aldyrmak.

ÝAŇSYLAÝYŞ, *iş ady.* Ýaňsylamak ýagdaýy.

ÝAŇSYLY, *syp.* Ýaňsa alnýan, ýaňsylanýan. *Ýaňsyly sözler. Ýigidiň ýaňsyly sözleri hasapçy gyzlaryň çetine degdi* (N. Jumaýew).

ÝAŇY I, *syp., kön. s.* Täze. *Ýörişini ýalňyş basdyr, Ýaňy don geýmän ýigide* (Magtymguly).

ÝAŇY II, *hal.* **1**. Az wagt mundan öň; ýakynda. **2.** Bary-ýogy, diňe. *Onuň ýaňy on alty ýaşy bar.*

ÝAŇYJA, *hal.* Azajyk wagt mundan öň, ýaňyň özünde. *Çarwa mergen ýaňyja demlän tüňçesini bir-iki gezek agdardy* (B. Gurbanow).

ÝAŇYLMAK, *işl., k.d.* Ýalňyşmak. *Bihasap uçan guş gonan ýerini ýaňylar* (Nakyl). *Ýaňylmagaý sen, eý köňül* (Andalyp).

ÝAŇYLTMAÇ, *at, edeb.* Içinde birmeňzeş sözler, sesler gaýtalanyp getirilip, çagalaryň dilini ýeňçmek üçin hyzmat edýän halk döredijiliginiň bir görnüşi. *"Birje çemçe şorja serçe çorbasy" diýen ýaňyltmajy bir demde üç gezek gaýtalaň.*

tutaşyp, daş-töwerege çabyrap ýanýan, weýran ediji uly ot. **2.** *göç. m.* Gaýgy-gam, hasrat, gussa. *Göroglynyň öňki ýangynynyň üstüne bu hem dag bolup degdi* (''Görogly"). **3.** *göç. m.* Jöwza, güýçli yssy, ösýän gyzgyn epgek. *Tomsuň ýangyny.*

ÝANGYNLY [ýanğynly], *syp.* **1.** Çendenaşa yssy, jöwzaly. *Ýangynly howa.* **2.** *göç. m.* Birinden ýa-da bir zatdan närazy bolup, jany ýanyp ýören. *Bu näme üçin meniň bilen ýangynly sözleşýärkä?* (B. Pürliýew).

ÝANGYNLYLYK [ýanğynlylyk], *at*. Birinden ýa-da bir zatdan ýangynly halda bolmaklyk, närazy halda bolmaklyk.

ÝANGYR [ýanğyr], *syp.* Aňsatlyk bilen ýanýan, çalt ýanagan. *Ýangyr agaç.*

ÝANGYT [ýanğyt], *at.* Aýdymyň belli bir böleginiň gaýtalamasy. *Ol ýaňky heňiň ýangydyny janagyrylyk bilen berdi* (N. Saryhanow).

ÝANJAMA, *iş ady.* Ýanjamak ýagdaýy.

ÝANJAMAK, *işl.* **1.** Birsyhly, üznüksiz gaýtalap, nygtap durmak, köp aýtmak. *Bu ýerde göze görnüp duran pikir garşylygynyň bardygyny ýanjap oturmagyň hajaty ýok bolsa gerek* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Gaýta-gaýta içmek, ganýançaň içmek; gaýtalap suwarmak. *Goýunlar günaşymdan gelip, guýunyň sowuk suwuny ýanjap-ýanjap içipdirler* (B. Kerbabaýew)

ÝANJAMAKLYK, *iş ady.* Ýanjamak işi.

ÝANJAÝYŞ, *iş ady.* Ýanjamak ýagdaýy.

ÝANJYK [ýa:njyk] **I,** *at.* Içine kitap, depder, galam, kagyz we ş. m. zatlar salmak üçin gap. *Hoşgeldi gaýyş ýanjygyny omzundan asyp jaýa girdi* (A. Gowşudow).

ÝANJYK [ýa:njyk] **II,** *at, ser.* **Ýanbaş.**

ÝANKEJEBE [ýa:nkejeve], *at.* Içine syrkawy ýa-da wepat bolany salyp, ulaga ýükläp getirmek üçin tagtadan gapyrjaga meňzeş edilip ýasalan esbap. *Tizden bir ýankejebe bilen garry mamany ýeriň teýinde bolsa-da alyp geliň – diýdi* ("Nejep oglan").

ÝANLYK [ýa:nlyk], *at.* Gatyk ýaýmak, toşap guýmak üçin geçi derisinden ýörite taýýarlanan gap. *Turup görse, garny ýanlyk ýaly çişipdir* ("Türkmen halk ertekileri''). *Aladaňdandan gatyklaryny ýanlyga guýan Zyba howa gyzýança gatygyny ýaýyp boldy* (Ý. Mämmediýew).

◊ **Ýanlyk atarmak** içi gatykly ýanlygy çatydan asmak.

ÝANMA, *iş ady.* Ýanmak ýagdaýy.

ÝANMAK, *işl.* **1.** Ot alyp tutaşmak. *Çopan ody şatyrdap ýanýardy* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ýagty bermek, yşyk bermek. *Ol ýanyp duran onluk çyranyň ýagtysyna kitap okaýardy* (A. Gowşudow). **3.** Gyzgyn zadyň täsiri bilen ýakylmak. *Ýag syçrap, elim ýandy*. **4**. Gyzgyn zadyň howry netijesinde garalmak, reňki üýtgemek. *Ýalap geçýär bu şemal, Ýanan ýadaw ýüzleri* (A. Nyýazow). **5**. Gaty yssy howada suwsuzlyk zerarly guramak, solup gitmek. *At jylawyny çekip alyp, güne ýanan gury ota agzyny urdy* (G. Kulyýew). **6**. *göç. m.* Horluk görmek, azap çekmek, kösenmek. *Şol gije öňem ukusyzlykdan ýanýan Dursun eje aýratyn horlandy* (T. Taganow). **7.** *göç. m.* Dogumlylykdan ýaňa gözleri uçganaklap durmak . *Gözleri ýanyp duran ýigitler.* **8**. *göç. m.* Gyzmak, gyzgyny artmak. *Maňa azajyk wagt hem bolsa oturuw ýok, meniň dabanym lowlap ýanýar* (A. Gowşudow).

◊ **Ýanyp duran ot** başarjaň, gujurly, edermen, dogumly. *Ol adam ýaşka ýanyp duran otdy.*

ÝANMAKLYK, *iş ady.* Ýanmak ýagdaýy.

ÝANMA-ÝAN [ýa:nma-ýa:n], *hal.* Biri-biriniň ýanynda, gapdalynda, ýanaşyk, ýakyn, golaý. *Olar ýanma-ýan ýöräp barýardylar.*

ÝANMAZLYK, *işl.* Ot almazlyk, otlanmazlyk.

ÝANÖRE [ýa:nö:rö], *at.* Jykyryň suw çykarýan çarhyny saklamak üçin dikilýän ýogyn agaç, sütün.

ÝANSALMA [ýa:nsalma], *at.* Ene ýapdan gapdala çekilýän kiçi ýap. *Kynçylyk bilen suw içýän alaňrak ýerlere bakan ýansalma çekmek üçin gelipdi* (B. Kerbabaýew).

ÝANTAMA [ýa:ntama], *iş ady.* Ýantamak ýagdaýy.

ÝANTAMAK [ýa:ntamak], *işl.,gepl.d., ser.* **Ýanamak I**. *Abdy erkekleri suwly çeleklere ýantap çökerişdirdi: - Indi näme aňkaryşyp dursuňyz?! - diýip, ilki bilen çelekleri ýüklemäge durdy* (B. Gurbanow).

ÝANTAMAKLYK [ýa:ntamaklyk], *iş ady.* Ýantamak ýagdaýy.

ÝANTAŞMAK [ýa:ntaşmak], *işl., ser.* **Ýanaşmak 1.** *Onuň bilen ýantaşyp oturdy.*

ÝANWAR, *at*. Senenama ýylynyň birinji aýy.

ÝANYK, 1. *syp.* Oda, gyzgyna we ş. m. zada ýanan, köýen. **2.** *at.* Bedeniň ýa-da başga bir zadyň ýanan ýeri, ýanmakdan galan tegmil, yz.

ÝANYN [ýa:ny:n], *hal.* Bir gapdalynyň üstüne, bir tarapyna, keseligine. *Şagal diňe bir "hyk" edýär-de, ýanyn ýykylýar* ("Türkmen halk ertekileri"). *Özi hem ýanyn oturyp, tüýdügini zowladyp çalypdyr* (N. Pomma).

ÝANYNLAMA [ýa:ny:nlama], *iş ady.* Ýanynlamak ýagdaýy.

ÝANYNLAMAK [ýa:ny:nlamak], *işl*. Bir gapdalyňa ýöremek; bir gapdala sowulmak; bir ýanyňa gyşarmak.

ÝANYNLAMAKLYK [ýa:ny:nlamaklyk], *iş ady.* Ýanynlamak hereketi.

ÝANYNLAÝYŞ [ýa:ny:nlaýyş], *iş ady*. Ýanynlamak ýagdaýy.

ÝANYP-BIŞMEK, *işl.* Bir zada gaty gynanyp gam çekmek.

ÝANYŞ, *iş ady.* Ýanmak ýagdaýy.

ÝANYŞDYRMAK, *işl.* Edilen ýagşylyga ýagşylyk

tamdyra nan ýapýardylar (N. Pomma). **5**. Işlemegini goýbolsun etmek, togtatmak, duruzmak. *Kärhananyň ykbaly öz elimizde – gowy işlesek, gowy ýaşarys, gowy işlemesegem – ýaparlar.* **6**. Bes etmek, tamamlamak, gutardy hasap etmek. *Ýygnagy ýapmak.* **7**. Sylap, hormatlap egnine halat atmak, peşgeş bermek. *Serpaý ýapmak.* **8**. *gepl. d.* Urmak, çalmak. *Bardy-geldi, bir pişik gapdalynda daranaýsa, pişigiň böwrüne eliniň tersi bilen ýapardy* (A. Durdyýew). **9**. *göç. m.* Biriniň üstüne günä ýüklemek, betgüman bolup töhmet atmak. *Men günäsiz adama günä ýapyp bilmerin.*

ÝAPMAKLYK, *iş ady.* Ýapmak ýagdaýy.

ÝAPMAZLYK, *işl.* Ýapmak hereketi amal edilmezlik.

ÝAPON [ýapo:n], *at, ser.* **Ýaponlar.**

ÝAPONLAR [ýapo:nlor], *at.* Ýaponiýanyň esasy ilaty, halky.

ÝAPRAK [ýapyrak], *at*. **1.** Ösümlikleriň pudaklarynda we çybyklarynda ýazda açylyp, güýzde düşýän, dürli şekilli, ýasy, ýaşyl reňkli bölegi. **2.** Gelin-gyzlaryň köýnekleriniň öňüne dakynýan ýapraga meňzeş gulply kümüş şaýy, apbasy.

ÝAPRAKLAMA [ýapyraklama], *iş ady*. Ýapraklamak ýagdaýy.

ÝAPRAKLAMAK [ýapyraklamak], *işl.* Ýaprak çykaryp başlamak, ýaprak emele gelmek.

ÝAPRAKLAMAKLYK [ýapyraklamaklyk], *iş ady.* Ýapraklamak ýagdaýy.

ÝAPRAKLAMAZLYK [ýapyraklamazlyk], *işl.* Ýaprak çykarmazlyk.

ÝAPRAKLAÝYŞ [ýapyraklaýyş], *iş ady*. Ýapraklamak ýagdaýy.

ÝAPRYK [ýapyryk], *syp.* **1.** Ýapyrylyp duran, pessejik. *Çep tarapymyzdaky ýapryk tamlardan bolsa şaňk-şaňk çekiç sesleri eşidilýärdi* (B. Kerbabaýew). **2.** Pes boýly, gysga. *Ýagyrnysy tüňňüräk, ýapryk bir adam sesini sandyradyp gepledi* (B. Kerbabaýew).

ÝAPY I, *at.* Depäniň we beýikligiň ýapgyt ýeri, aşak inýän ýüzi. *Ol jaý kiçiräk ýapynyň üstündedi.*

◊ **Ýapa degirmezlik** ýalan sözlemek, çypdyrmak. *Halypa, batyr, gaty görme, myçansyň, asyl ýapa-da degren dälsiň* (B. Kerbabaýew). **Ýapy ýaly** daýaw, göwresi uly (köplenç, aýal maşgala hakynda). *Annaguly söwedeň, garaýagyz, burunlak, ýapy ýaly pyýada bolup ýetişdi* (A. Durdyýew).

ÝAPY II, *at.* **1.** Bir zadyň üstüni, agzyny ýapmak üçin gerek bolan zat. *"Tamdyryň agzy ýapysyz galypdyr" diýip, zeýrendi* (A. Gowşudow). **2.** Ýara ýapylýan melhem, melhemli daňy. *Bu ýapylary näme üçin ýapdyňyz?*

ÝAPYK, *syp.* **1.** Ýapylyp goýlan, ýapylan. *Ýapyk gapy.* **2.** Gulply, bagly. *Häzir arakesme wagty, gazly suw satýan dükançalar ýapykdyr.* **3.** Üsti örtülen, basyrylan. *Aşaky gatynda ýapyk bazar hem bardy* ("Edebiýat we sungat"). **4.** Kesekiler üçin barmak gadagan edilen, gizlin.

◊ **Ýapyk bogun** *(dil b.)* soňy çekimsiz ses bilen gutarýan bogun.

ÝAPYKLYK, *at.* Ýapyk halda bolmaklyk. *Içeriniň dymyklygy aýnalaryň ýapyklygyndan eken.*

ÝAPYLMAK, *işl.* **1.** Biriniň ýa-da bir zadyň üsti örtülmek, basyrylmak. *Hyýarlaryň üsti ýörite örtgi bilen ýapyldy.* **2.** Baglanmak, beklenmek. *Agşam sowugy düşende, penjireler ýapyldy.* **3.** Bişirilmek, taýýarlanmak. *Iki tamdyr çörek ýapyldy.* **4.** Togtadylmak, durzulmak. *Netijesiz işleýän kärhanalar ýapyldy.* **5.** Tamamlanmak, bes edilmek. *Ýygnak ýapyldy.* **6.** Sylag-hormat edip, halat atylmak, peşgeş berilmek. *Egnine halat ýapylan, Gelende aty tutulan...* (Halk döredijiliginden). **7.** *gepl. d.* Urulmak, ýenjilmek. **8.** *göç. m.* Biriniň üstüne günä ýüklenmek, töhmet atylmak. *Bigünä töhmet ýapylsa, adama agyr deger.*

ÝAPYNJA, *at*. **1.** Egne atmak üçin ýörite taýýarlanýan ýeňsiz daşky eşik. *Ýaz ýapynjaňy ýanyňdan goýma, gyşda halanyňy et* (Nakyl). *Çadyryň kölegesine ýapynja düşäp berdiler* ("Görogly"). **2.** Ýorgan-düşek, üste örtülýän zat. *Üstüniň ýeňil ýapynjasyny serpdi, ýerinden turdy* (B. Kerbabaýew).

ÝAPYNJALYK, *syp*. Ýapynja etmek üçin niýetlenen. *Bazardan ýapynjalyk mata aldym.*

ÝAPYNMAK, *işl.* **1.** Üstüňi basyrmak, örtünmek. *Onsoň Hudaýberdi pälwan agşam possunyny ýapynyp ýatýar* ("Türkmen halk ertekileri). **2.** Özi üçin bişirmek. *Tamdyra kakmaç ýapyndym.*

ÝAPYR, *at. ös.* Gumda, dagda bitýän ýaprakly, sary gülli, ýere ýazylyp ösýän ot.

ÝAPYRMA, *iş ady.* Ýapyrmak hereketi.

ÝAPYRMAK, *işl.* **1.** Kellä geýilýän zatlary aşak basyp geýmek, çümürmek. *Telpegini ýapyryp, tigrine mündi.* **2.** Gulak gypmak, ýatyrmak. *Gyrat agzyny açyp, gulaklaryny ýapyryp, ýer peşeläp topulyp durýar* ("Görogly"). **3.** *göç. m.* Bir ýanyndan gypyrtmak, ýok etmek. *Ata çykyp, ynsy-jynsy ýapyryp, Bir ujundan baryn gyrdy-da gitdi* (Magtymguly). *Aýagyndaky ägirt ädikleri bir çogmak gamşy basyp, ýere ýapyrypdy* (N. Jumaýew).

ÝAPYRMAKLYK, *iş ady.* Ýapyrmak hereketi.

ÝAPYRYLMAK, *işl.* **1.** Aşak basylyp geýilmek, çümre geýilmek. **2.** Egilmek. *Çapyksuwar atyň uýanyny deňläp ýapyryldy.*

ÝAPYRYLYŞMAK [ýapyrlyşmak**],** *işl*. Bary ýapyrylmak, ýerli-ýerden ýapyrylmak. *Kelleleri kiçijik papakly çapyksuwarlar bolsa ýapyrylyşdylar* (A. Gowşudow).

ÝAPYRYŞ, *iş ady.* Ýapyrmak ýagdaýy.

ÝAPYŞ, *iş ady.* Ýapmak ýagdaýy.

ÝAPYŞAK I, *at.* Daşy tüýjümek, uzyn çogdam

ÝAŇY-ÝAKYNDA [ýaňy-ýaky:nna], *hal.* Mundan biraz öň, öňräk, täzelikde. *Ol ýaňy-ýakynda kyrk ýaşynyň toýuny toýlady.*

ÝAŇZYDYŞ, *iş ady.* Ýaňzytmak ýagdaýy.

ÝAŇZYTMA, *iş ady.* Ýaňzytmak ýagdaýy.

ÝAŇZYTMAK, *işl*. Çala duýdurmak, çala aňlatmak, ýatlatmak.

ÝAŇZYTMAKLYK, *iş ady.* Ýaňzytmak ýagdaýy.

ÝAŇZYTMAZLYK, *işl.* Ýaňzydyp aýtmazlyk.

ÝAP I: ýagdaýyny, ýapyny bilmezlik bir iş ediljek bolnanda onuň nähili edilişini, amala aşyrylyşyny bilmezlik. *Her bir işiň ýagdaýyny, ýapyny bilmeseň, kynçylyk çeken ýeriň köp bolýar.*

ÝAP II, *ownuk b.* Başy "ýa" bilen başlanýan käbir hallaryň, sypatlaryň öňünden gelip, güýçlendiriji öwüşgin berýän bölek. *Ýap-ýagty jaý. Ýap-ýaşyl ýaprak. Ýap-ýaňy gördüm.*

ÝAP [ýa:p], *at.* Suw akdyrmak, goýbermek üçin çuň bolmadyk aryk, salma.

ÝAPAÇ, *at.* **1.** Pessejik, kiçijik ýatyş telpegi. **2.** Pessejik ýapgyt ýer. **3.** Düýäniň örküç ýüňi.

ÝAPAGA [ýapağa], *at.* Ýaşajyk taý. *Eşek kürresini küle getir, ýaby ýapagasyny – çöle* (Nakyl).

ÝAPAK, *at, ser.* **Ýapaga.** *Baýtal ýapagyny çekermiş çöle, Eşek kürresini küle getirmiş* (Magtymguly).

ÝAPAŞAK [ýapaşa:k], *syp.* Eňňit, ýapgyt ýer. *Ýapaşak ýer.*

ÝAPAŞAKLYK [ýapaşa:klyk], *at.* Eňňitlik, ýapgyt halda bolmaklyk. *Ol baýyrdan ýapaşaklygyna eňdi.*

ÝAPBAŞDYRMAK, *işl.* Içi boş zadyň üstünden basyp, ýere ýazmak, ýapbaşyk etmek.

ÝAPBAŞMAK, *işl.* Ýapbaşyk bolmak, ýapbaşyk hala öwrülmek.

ÝAPBAŞYK, *syp.* **1.** Agyr zadyň aşagynda galyp ýapbaşan. *Ýapbaşyk bedre.* **2.** Beýik däl, pes. *Gelen ince uzyn, gaşlak, egni çäkmenli, ýapbaşyk telpeklidi* (B. Soltannyýazow).

ÝAPBAŞYKLYK, *at.* Ýapbaşyk halda bolmaklyk, ýepbeşiklik, ýemşiklik.

ÝAPBYLDAK [ýapbyllak], *syp*. **1.** Pes heň bilen aýdylýan, ýapbyldaň (aýdym). *Bagşy ilki bilen Nowaýydan ýapbyldak heňlerden başlady* (B. Kerbabaýew). **2.** Çyplaň, ýeňil eşikli. *Aty ýapbyldak münmek.* **3.** Öz maýdalyna, öz ýöreýşine. *Ol atyny ýapbyldak sürüp barýardy.*

ÝAPDYRMAK, *işl*. **1**. Ýapmak işini başga birine etdirmek. *Ol ýel ýatýança penjireleri, gapylary ýapdyrdy.* **2.** Ýasalan hamyry gyzan tamdyryň ýüzüne ýapmak işini başga birine etdirmek. *Oglunyň ýola gitjekdigi üçin, ejesi gelinlere iki tamdyr çörek ýapdyrdy.*

ÝAPGYT, *syp.* Birneme eňňit, dik däl, ýapaşak. *Gumuň bäri ýapgydynda hiç hili ösümlik ýokdy* (B. Seýtäkow).

ÝAPGYTLAMAK, *işl.* Ýapgyt bilen ýöremek. *Ol baýyrdan ýapgytlap aşak indi.*

ÝAPJA, *syp*. Birine garaşly, bagly bolup gün görýän (adam).

ÝAPJALYK, *at.* **1.** Gün-güzerany birine garaşly halda bolmaklyk, birine baglylyk. **2.** *ser.* **Ýaranjaňlyk.** *Belki, bu hem täze gelen ýigide ýapjalyk edip salam beryändir - diýip, kinaýasyny ýetirdi* (B. Kerbabaýew).

ÝAPLAMA, *iş ady.* Ýaplamak ýagdaýy.

ÝAPLAMAK, *işl.* **1.** Bir zady ikinji bir zada söýemek, diräp goýmak. *Ýykylmaz ýaly, bugdaýly çuwallary biri-birine ýaplap goýdy.* **2.** *gepl. d., göç m.* Birine günä ýüklemek, gara sürtmek, ýapmak. *Annadurdy oňa şyltak baryny ýaplap, hondan bärsi iş eden däldirin öýdenok* (N. Pomma). **3.** *gepl. d.* Urmak, ýelmemek, ýençmek. *Onuň kebzesine ýaplady.*

ÝAPLAMAKLYK, *iş ady.* Ýaplamak hereketi, ýagdaýy.

ÝAPLAMAZLYK, *işl.* Ýaplamak işini amal etmezlik.

ÝAPLANMAK, *işl.* Bir zada söýenmek, agramyňy atmak. *Geliber, Körpe, bärik! - diýip, ýaşuly ýaplanyp ýatan ýerinden gygyrdy* (N. Esenmyradow).

◊ **Ýaplanyp ýatmak** iş etmän ýatmak.

ÝAPLANMAZLYK, *işl.* Ýaplanman durmak, oturmak.

ÝAPLAŞDYRMAK, *işl.* **1.** Bir ýan ujundan söýäp çykmak, hemmesini ýaplamak, söýemek. *Doly haltalary ýaplaşdyryp goýdy.* **2.** *gepl. d., göç. m.* Çem gelen ýerine urmak, saýgylamak, yzly-yzyna urmak. *Köse Bozdumanyň kä gapyrgasyna, kä kellesine ýaplaşdyryp gidiberdi* ("Görogly").

ÝAPLAŞMAK, *işl.* **1**. Ýaplamaga kömek bermek. *Çuwallary diwara ýaplaşmak.* **2.** *gepl. d.* Çem gelen ýerine köp bolup urup durmak.

ÝAPLATMAK, *işl.* Ýaplamak işini birine etdirmek.

ÝAPLAÝYŞ, *iş ady.* Ýaplamak ýagdaýy.

ÝAPLYK [ýa:plyk], *at*. Ýabyň köp ýeri, köp ýaply ýer.

ÝAPLYKMAK, *işl.* Üstünden basylmagy sebäpli, mäkäm ýapbaşmak, baslykmak (ýüň, pagta we ş. m.). *Ýaplygan ýüň.*

ÝAPMA I, *iş ady.* Ýapmak ýagdaýy, işi.

ÝAPMA II, *at.* lýmit önümlerini uzak wagtlap saklamak üçin ýörite gaba salmaklyk, gaplamaklyk.

ÝAPMAK, *işl.* **1.** Biriniň ýa-da bir zadyň üstüni örtmek, basyrmak. *Özi keltekçesinde galyp, içmegini onuň üstüne ýapdy* (B. Gurbanow).**2.** Çykdajynyň ýerini doldurmak, öwezini dolmak. **3**. Baglamak, beklemek. *Onuň bir taý aýnasyny şemal ýapansoň, turup ony açdy* (A. Durdyýew). **4**. Bişirmek, bişirip taýýarlamak. *Gyňaçlarynyň ujy bilen billerini berk guşap, aýallar*

zatlaryny gürrüň berdi (A. Gowşudow).

ÝARALAMAKLYK, *iş ady*. Ýaralamak hereketi.

ÝARALANMAK, *işl.* Ýara salynmak, ýaradar bolmak.

ÝARALAÝYŞ, *iş ady.* Ýaralamak ýagdaýy.

ÝARALY, *syp.* Ýara salnan, ýaradar, ýaraty.

ÝARALYLYK, *at.* Ýaraly halda bolmaklyk, ýarasy barlyk, ýaraly bolmaklyk, ýaradarlyk, ýaratylyk.

ÝARAM, *at.* Ýakym. *Ýagly-ýüzli naharyň adama kän bir ýaramy ýok.*

ÝARAMA, *iş ady.* Ýaramak ýagdaýy. *Bu işlere ýarama gerek.*

ÝARAMAK, *işl.* **1.** Peýda etmek, ýaramly bolmak, ýakmak. *Bu ýeriniň howasy maňa oňat ýaraýar* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Peýdaly bolmak, islegi kanagatlandyrmak, talabalaýyk bolmak. *Gowaça köp zada ýaraýan çig mal.* **3.** Gönünden turmak, gowy görmek, halamak. **4.** Taby, gurby bar bolmak; bir zady ýerine ýetirmegi oňaryp bilmek. *Ol indi kömek etmäge ýaraýar.*

◊ **Yzy ýarasyn**! pata barlanda aýdylýan dileg.

ÝARAMAKLYK, *iş ady.* Ýaramak ýagdaýy.

ÝARAMAZ, *syp.* **1.** Amatsyz; bolmalysyndan pes. *Howa ýaramaz bolansoň, birneme eglenmeli bolduk.* **2.** Hil taýdan pes, talabalaýyk däl. *Baglara ýaramaz ideg edilmeli däldir.* **3.** Gowy bolmadyk, erbet, gelşiksiz.

ÝARAMAZÇYLYK, *at, ser.* **Ýaramazlyk 1.**

ÝARAMAZLANMAK, *işl.* **1.** Öňküsinden ýaramaz, erbet bolmak. *Häsiýeti ýaramazlanypdyr.* **2.** Hili pes bolmak, hil taýdan erbetlenmek. *Näme üçindir, öndürilýän önümiň hili ýaramazlanypdyr.*

ÝARAMAZLAŞMAK, *işl.* **1.** Kem-kemden ýaramaz bolup başlamak, erbet bolup ugramak, gitdigiçe erbetleşmek. *Hassanyň ýagdaýy sagat saýyn ýaramazlaşýardy.* **2.** Hili, ýagdaýy dura-bara peselip başlamak, hili pese gaçyp başlamak. *Üzümiň hili ýaramazlaşdy, şol sebäpden oňa ideg etmekde goýberilen kemçilikler düzedildi.*

ÝARAMAZLYK I, *at.* **1.** Ýakymy bolmazlyk, ýaramaz gylyk-häsiýetlilik, dereksizlik, erbetlik. *Nurjahan hem öz doganynyň ýaramazlygy barada edilýän gürrüňi diňlemäge onçakly höwesli däldi* (B. Pürliýew). **2.** Hil taýdan pese düşen ýagdaýda bolmaklyk, gowy dällik. *Men ol matany hiliniň ýaramazlygy sebäpli almadym.* **3.** Gowy görmezlik, ýakmazlyk, halamazlyk, pisindiň oturmazlyk. **4.** Nähoşluk, gurat dällik, tapsyzlyk, ýarawsyzlyk.

ÝARAMAZLYK II, *işl.* **1**. Nähoşlamak, ýarawsyz bolmak. *Ol ýaranok, şonuň üçinem okuwdan galdy.* **2**. Ýarap durmazlyk. *Seniň ýazan makalaň derde ýaranok.*

ÝARAMLY, *syp.* **1.** Derde ýaraýan, peýdaly. *Enesine, atasyna, dost-ýaryna, iline-gününe ýaramly bolsun* (N. Pomma). **2.** Derman häsiýetli, ýokumly, lezzetli. *Ýaramly içgiler.* **3.** Bir zat üçin ýaraýan, amatly, oňaýly. *Gaýraky gyryň eteginde ekine ýaramly, özleşdirip boljak ýer köp.*

ÝARAMLYLYK, *at.* Ýaramly bolmaklyk, ýaramsyz dällik. *Baýramalynyň howasynyň aýratyn ýaramlylygy sebäpli, bu ýerde böwrek şypahanasy guruldy.*

ÝARAMSAK, *syp*. Häsiýetinde ýaranjaňlyk alamatlary duýulýan, sözlände biriniň gönünden turjak bolýan. *Edýän işini oňaryan adam ýaramsak sözleri aýdyp duranok.*

ÝARAMSAKLYK, *at.* Ýaramsak häsiýetlilik. *Keçjal gülüp ýaramsaklyk etdi* (H. Ysmaýylow).

ÝARAMSYZ, *syp.* **1.** Zada ýaramaz, peýdasyz. *Biz ýaramsyz serişdeleri üzül-kesil suratda zyňyp taşlaýarys.* **2.** Ýokumsyz, lezzetsiz, biderek. *Ýaramsyz iýmit.* **3.** Amatsyz, oňaýsyz. *Ekiş üçin ýaramsyz ýer.*

ÝARAMSYZLYK, *at.* **1.** Zada ýaramazlyk, peýdasyzlyk. *Enjamlaryň işe ýaramsyzlygy köp zady bökdeýär.* **2.** Ýokumsyzlyk, peýda bermezlik, oňaýsyz täsir etmeklik. **3.** Oňaýsyzlyk, ulanar ýaly dällik. *Bu zatlar işe ýaramsyzlygy sebäpli taşlandy.*

ÝARAN [ýa:ra:n], *at.* **1.** Ýakyn gatnaşykda bolýan adam, ýoldaş, hemra. *Bimynasyp ýara ýaran eýlediň* ("Leýli – Mejnun"). **2.** Pikirdeş, duýgudaş adam, tarapyňy tutýan adam. *Ol öz ýaranlary bilen bir çukura tüýkürdi.* **3.** *göç. m.* Hemra, ýoldaş. *Bize mydama üstünlikler ýaran bolýar.* **4**. Iki tarap bolup oýnalýan çaga oýunlarynda bir toparda bolan çagalaryň biri-birine gatnaşygy. **5**. Oglana dakylýan at.

ÝARANJAŇ, *at, syp.* Ýaranmagy ýarag edinen, bähbit arap ýaranýan, ýalynjaň.

ÝARANJAŇLYK, *at.* Ýaranjaň bolmaklyk, bähbit arap ýaranmaklyk, ýalynjaňlyk. *Edil seniň ýaranjaňlyk edişiň ýaly, ol hem özüni gowy görkezjek bolýardy* (N. Jumaýew).

ÝARANLYK [ýa:ra:nlyk], *at*. **1.** Ýakyn dostluk, ýakyn ýoldaşlyk. **2.** Biriniň tarapyny tutmaklyk, tarapdarlyk, duýgudaşlyk.

ÝARANMA, *iş ady.* Ýaranmak ýagdaýy.

ÝARANMAK, *işl.* Biriniň gönüni tapjak bolmak, biriniň gönüne garap hereket etmek.. *Neneň edip ýaranaýyn, ýar, saňa* (Halk aýdymyndan). *Walla, Nurtäç eje, men-ä size ýaranyp bilmedim* (A. Durdyýew).

ÝARANMAKLYK, *iş ady.* Ýaranmak ýagdaýy.

ÝARANMAZLYK, *işl.* Ýaranjak bolmazlyk.

ÝARANYŞ, *iş ady.* Ýaranmak ýagdaýy.

ÝARAR [ýara:r], *syp., ser.* **Ýararly.** *Jigitler çuwallaryň ýarar goşlaryny dökmek bilen bile, Babahan arçyny agtardylar* (B. Kerbabaýew).

ÝARARLY [ýara:rly], *syp.* Derege ýaraýan, bir zat üçin gerekli, ýaramly. *Bu dükanda seniň ulagyňa ýararly zat ýok ýaly.*

däneli haşal ot, bürmek.

ÝAPYŞAK II, *at.* Enesiniň ýatgysyna ýapyşyp ölüp galan çaga. *Emma aýal ýapyşagym bardy diýip, hilegärlik etdi* (B. Seýtäkow).

◊ **Ýapyşak ýaly** ýapyşyp ýatan, sypdyrman ýören (adam hakynda).

ÝAPYŞALGA [ýapyşalğa], *at.* **1.** Ýapyşar, tutar ýaly zat, tutawaç. *Basgançagyň iki gyrasynda ýapyşalga bar.* **2.** *göç.m.* Arkadag, howandar. *Ýapyşalgamyz – sensiň.* **3.** *göç. m.* Tutaryk, bahana.

ÝAPYŞDYRMAK, *işl.* Bir ýan ujundan yzygiderli suratda ýapyp çykmak (hemme manysynda).*Ol gowy görýän zatlarynyň üstüni ýapyşdyrdy* (N. Saryhanow). *Ol aýranly gaplaryň agzyny pugta ýapyşdyryp, işini biryýzli etdi-de, öýe girdi* (Ý. Mämmediýew).

ÝAPYŞMAK I, *işl.* Ýapmaga kömek etmek. *Kümäniň üstüni ýapyşmak. Çelpek ýapyşmak.*

ÝAPYŞMAK II, *işl.* **1.** Pugta tutmak, aslyşmak. *Eşek ýaly goýun itleri ala zenzele turzup, atlaryň guýrugyndan ýapyşyp bir gapdala çekýärdiler* (B. Seýtäkow). **2.** Bir zady ýerine ýetirmäge çynlakaý girişmek, tüýs ýürekden ýerine ýetirmäge çalyşmak. *Tabşyrylan işe jogapkärçilikli ýapyş*.

ÝAP-ÝAŇY, *hal.* Sähel wagt mundan öň, ýaňyň özünde. *Türkmen halky ýap-ýaňy Baýdak baýramyny belläp geçdi*.

ÝAR [ýa:r], *at.* **1.** Iň eziz, mähriban, söýgüli. *Gözel ýary wasp etmeýän ýekeje-de aýdym tapmarsyň* (B. Pürliýew). **2.** Arka durýan, ýoldaş, syrdaş. *Ähli türkmen halky saňa ýar bolup, seni goldar, oglum!* ("Görogly").

◊ **AIla ýaryň!** hoşlaşylanda, ugradylanda edilýän dileg.

ÝARA, *at.* Teniň bir ýerindäki çiş, baş, sypjyryk, kesik.

◊ **Ýarasyna deglen ýaly bolmak** gaty ynjamak, güýçli täsir etmek. **Ýarasyna duz basmak (sepmek)** adamyň keýpini gaçyrýan, gaty ynjydýan, mazasyny alýan bir zady aýtmak, derdini gozgamak, derdiniň üstüne dert goşmak, oduny ölçermek, könäni agtarmak. **Ýarasyny gozgamak** ýatdan çykyp barýan ünjüsini, azaryny, gaýgy-gamyny ýatlatmak köne derdini ýadyna salmak, geçmiş hasraty ýatlamak. **Ýarasy ýeňil** serişde çykarmaga mümkinçiligiň bolsa hiç, elýeterli bolsa bolýa-la. *Toýa bar äkitmeli zadyň bir goýun bolsa , ýarasy yeňil-le.*

ÝARAG [ýarağ], *at.* **1.** Goranmak ýa-da hüjüm etmek üçin ýaraýan gural, serişde. **2.** *göç.m.* Bir zady amala aşyrmak üçin serişde. *Adam üçin iň güýçli ýarag bilimdir.*

◊ **Haram ýarag** elinden hiç bir peýdaly iş gelmeýän, hiç zat başarmaýan. – *Ola-a bir tüýs haram ýaragdyr-la – diýip, ýaş gelin jorasynyň ýanynda zeýrenmek zeýrendi.*

ÝARAGLANDYRMAK [ýarağlannyrmak], *işl.* **1.** Birnäçe adamy, topary ýarag bilen üpjün etmek, ýarag şaýyny tutmak. **2.** *göç. m.* Belli bir maksada ýetmek üçin, bir maksat ugrunda göreşmek üçin gerekli serişde bilen üpjün etmek.

ÝARAGLANMA [ýarağlanma], *iş ady.* Ýaraglanmak işi.

ÝARAGLANMAK [ýarağlanmak], *işl.* **1.** Ýarag, harby enjam edinmek, ýaragly bolmak. **2.** *göç. m.* Bir işi ýerine ýetirmek üçin gerekli enjam, gural, bilim we ş. m. bilen üpjün bolmak.

ÝARAGLANMAKLYK [ýarağlanmaklyk], *iş ady.* Ýaraglanmak ýagdaýy.

ÝARAGLANYŞ [ýarağlanyº], *iş ady.* Ýaraglanmak derejesi.

ÝARAGLANYŞYK [ýarağlanºyk], *at.* Köpçülikleýin ýarag öndürmeklik.

ÝARAGLY [ýarağly], *syp.* Ýanynda ýaragy bar bolan, ýarag bilen üpjün bolan.

◊ **Ýaragly çaknyşyk** ýaragly uruş, söweş.

ÝARAGSYZ [ýarağsyz], *syp.* Ýanynda ýaragy ýok, ýaragy bolmadyk. *Emma häzirki barýan atlylar ýaragsyzdy* (B. Kerbabaýew).

Ý A R A G S Y Z L A N D Y R M A K [ýarağsyzlannyrmak], *işl.* **1**. Ýaragyny almak, ýarag serişdelerinden mahrum etmek. **2.** *göç. m.* Ýaragly göreş alyp barmak hukugyndan, mümkinçiliginden mahrum etmek, ýaragyny elinden alyp, göreşden çetleşdirmek.

ÝARAGSYZLANMAK [ýarağsyzlanmak], *işl.* **1.** Köpçülikleýin ýaraglanmagy ýatyrmak, ýarag öndürmegi bes etmek. *BMG-niň Tertipnamasy ýaragsyzlanmak we ýaraglary düzgünleşdirmek işinde döwletleriň hyzmatdaşlygyny göz öňünde tutýar.* **2.** *göç. m.* Ýaragly göreş alyp barmakdan el çekmek.

ÝARAGSYZLYK [ýarağsyzlyk], *at.* Ýarag bilen doly üpjün dällik, ýaragy ýokluk.

ÝARADAN, *at.* Ähli barlyklary döreden, Alla, Hudaý, Taňry.

ÝARADAR [ýarada:r], *syp.* Tenine tyg, ýarag ýarasy düşen, ýaraly.

ÝARADYLMAK, *işl.* **1.** Emele getirilmek, döredilmek. *Ýöne fizika üçin welin, ol tüýs ýaradylan ýalydy* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ýarar ýaly edilmek, derege geçirilmek. *Hatda çagajyklaryň getiren odun-çöpleri-de derege ýaradyldy.*

ÝARAK [ýa:rak], *syp.* Adama, haýwana topulmak häsiýeti bolan, dişlek (it hakynda). *Ýarak it.*

ÝARAKLYK [ýa:raklyk], *at.* Ýarmak häsiýeti, gylygy barlyk, dişleklik.

ÝARALAMA, *iş ady.* Ýaralamak ýagdaýy

ÝARALAMAK, *işl.* Biriniň ýa-da bir jandaryň bedenine ýara salmak. *Gylyç mergen öz sygryny ýaralaýşyny we awçylykda gören başga gyzykly*

zady ogurlamak. *Ogurlyk edene, öý ýarana biziň aramyzda orun ýok.* **4.** *göç. m.* Içinden böwsüp çykmak, böwüsmek. *Ýer göwsüni ýaryp çykan mawy ýangyç.*

ÝARMAK [ýa:rmak] **II,** *işl.* Dişlemek, dişläp ýara salmak (it hakynda). *It gudurasa, eýesini ýarar* (Nakyl).

ÝARMAKLYK [ýa:rmaklyk], *iş ady.* Ýarmak ýagdaýy.

ÝARMALYK [ýa:rmalyk] **I,** *at.* Gumda bitýän şaha-şaha baldakly ot. *Titir, köwreýik, akýowşan, guşgözi, ýarmalyk, köjelik güberip tegelenip ugrapdy* (Ç. Matalow).

ÝARMALYK [ýa:rmalyk] **II,** *syp.* Ýarma etmek üçin niýetlenen (däne). *Ýarmalyk bugdaý.*

ÝARMAŞMAK, *işl.* Ýapgyt beýiklige çykmak, dyrmaşmak. *Oglanlar depäniň üstüne ýarmaşyp çykdylar.*

ÝARNA, *at.* **1**. Bir zada goşant bolar ýaly zat. *Mallaryna ot taýýarlaýar, çörege ýarna bolar diýip, el degirmeninde mellek ýerlerinden önen jöweni ýarýar* (A. Gowşudow). **2.** Urna, ýama. *Şonuň bilen garybyň garnyna ýokna, ýyrtygyna ýarna bolar diýip hasap edýärdi* (B. Kerbabaýew).

ÝARPA [ýa:rpa:], *hal.* Eden işiň hakynyň, öndüren önümiň ýarysyny bermek şerti bilen, ýarpasyna. *Ýetim aşy ýarpa bişer* (Nakyl).

ÝARPASYNA [ýa:rpa:syna], *hal.* Düşýän haky deň paýlaşmak ýa-da ýarysyny almak şerti bilen ekilýän, ýerine ýetirilýän (ekin, iş we ş. m. zat).

ÝARPAÇY [ýa:rpa:çy], *at.* Ýarpasyna işleýän adam.

ÝARPY [ýa:rpy], *syp.* **1**. Bir zadyň ýary, ýarysy. **2.** Bitinden galan, ýarty, dolynyň ýarysyna ýeten. *Unumyz hem ýarpy bolupdy.*

ÝARPYLAMA [ýa:rpylama], *iş ady.* Ýarpylamak ýagdaýy.

ÝARPYLAMAK [ýa:rpylamak], *işl.* **1.** Işiň ýarysyny edip gutarmak, ýarpysyna ýetmek. *Halyçylaryň birentegi dokmalaryny ýarpylapdylar, birentegi bolsa gutaryp barýar* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Bar bolan serişdäniň, puluň we ş. m. ýarysyny harçlamak, ýarpy etmek. *Ýanymyza göteren azygymyzy ýarpylapdyk.*

ÝARPYLANMAK [ýa:rpylanmak], *işl.* **1.** Işiň ýarysy edilip gutarylmak. *Işimiz ýarpylandy.* **2.** Bar bolan zadyň, serişdäniň we ş. m. ýarysy harçlanmak.

ÝARPYLAMAKLYK [ýa:rpylamaklyk], *iş ady.* Ýarpylamak ýagdaýy.

ÝARPYLAŞMAK [ýa:rpylaşmak], **1.** *işl.* Işiň ýarysyna çenli edilmegine kömek bermek. *Jemal dokmany gelnejesine ýarpylaşdym edip, öz işine başlady.* **2.** Ýarysyna golaýlamak, ýarysyna ýetibermek. *Biziňem işimiz, şükür, ýarpylaşyp barandyr.*

ÝARPYLATMAK [ýa:rpylatmak], *işl.* Ýarpylama işini birine etdirmek. *Men oglanlara döwek döwmegi ýarpylatdym.*

ÝARPYLAÝYŞ [ýa:rpylaýyş], *iş ady.* Ýarpylamak ýagdaýy.

ÝARPY-ÝALTA [ýa:rpy-ýalta], *hal.* **1.** Zordan, el ujundan, ýüzleý, doly däl-de, kem-käsleýin. *Işi ýarpy-ýalta edip taşlamak gelşiksiz.* **2.** Hemmesi däl, ýek-tük; çalak-çulak, ýüzleý, düýpli däl. *Bu mesele ylmy taýdan ýarpy-ýalta işlenen, ony ymykly işlemek gerek.*

ÝARSDYRMAK [ýaryssyrmak], *işl.* Ýarsmagyna sebäp bolmak, ýarsar ýaly etmek. *Ygal tagtalary ýarsdyrypdyr.*

ÝARSDYRMAZLYK [ýaryssyrmazlyk], *işl.* Ýarsdyrman saklamak.

ÝARSGYN [ýarsğyn], *at.* Öňki durkundan üýtgeme, egrelme, ýarsma. *Bu tagtanyň ýarsgynyny düzlejek bolsaň, suwa ýatyryp, daşa basdyrmaly bolar.*

ÝARSGYNYNA [ýarsğynyna], *hal.* Ýarsgyn ýagdaýda. *Egri agaç ýarsgynyna gider* (Nakyl).

ÝARSMA [ýarysma], *iş ady.* Ýarsmak ýagdaýy.

ÝARSMAK [ýarysmak], *işl.* **1.** Öňki durkundan üýtgemek; egrelmek. *Gapy gowy ýapylanok weli, ýarsypdyr öýdýän.* **2.** Bir sebäbe görä, ýüz keşbi, gelşigi üýtgemek. *Ol örän özgeripdir, dogrusy, gaty ýarsypdyr* (G. Gurbansähedow).

ÝARSMAKLYK [ýarysmaklyk], *iş ady.* Ýarsmak ýagdaýy.

ÝARSYŞ, *iş ady.* Ýarsmak ýagdaýy.

ÝARTMAÇ [ýa:rytmaç], *at.* Donuň, çäkmeniň, kürtäniň we ş. m. egne geýilýän, başa atylýan eşigiň eteginiň iki gapdalyndaky, yzyndaky dilik ýer. *Donuň ýartmajyndan çykyp duran dutaryň dessesine bir mahaldan soň Harmandäliniň gözi düşdi* ("Görogly").

ÝARTMAÇLY [ýa:rytmaşly], *syp.* Ýartmaç edilen, ýartmajy bar bolan. *Olaryň aşak etegi gadymy türkmen donlary ýaly ýartmaçly* ("Edebiýat we sungat").

ÝARTY [ýa:rty], *syp.* **1.** Tutuş zadyň ýarysy, bitiniňkiden biri, ýarysy. *Ýarty garpyz.* **2.** Bir synasyndan jyda düşen, eliniň ýa-da aýagynyň ýarysyny aldyran, maýyp (adam hakynda). *Men indi öňki Garýagdy däl, men ýarty!* (H. Ysmaýylow).

◊ **Ýarty tüýnük** keçäniň gyrasyna tüýnüge meňzedilip salynýan ýarym tegelek nagyş, gül.

ÝARTYLYK [ýa:rtylyk], *at.* Bir synadan jyda düşmeklik, bir synasy ýokluk, maýyplyk. *Men özümiň şu ýartylygym bilen haýsy bir gyza bagt getirip biljek diýme, eliňdenem, diliňdenem dür dökülýär.*

ÝARTY-ÝURTY [ýa:rty-ýu:rty], *syp.* Ownuk-uşak, bölek-büçek. *Ýarty-ýurty kerpiç.*

ÝARY, *at, ser.* **Ýargak I.** *Ol gapyrjak tapyp, onuň agzyna ýary tutup, agaçdan sap etdi, gyjak ýasady* ("Edebiýat we sungat").

ÝARY [ýa:ry], *hal.* Bir zadyň iki deň bölünen bir bölegi, ýarysy. *Onuň ýaryny maňa goý, ýaryny äkit*

ÝARAR-ÝARAMAZ [ýara:r-ýaramaz], *syp.* Bir zadyň hil taýdan pesi, gowusy däl. *Ol ýygan garpyzlarynyň ýarar-ýaramazyny mala bererin-dä diýip, gyrada üýşürip goýdy.*

ÝARAŞDYRMAK, *işl.* Tersleşen iki adamy barlyşdyrmak, biri-biriniň garşysyna duşmançylykly hereket etmez ýaly etmek. *Çagalar biri-biri bilen tersleşen wagtlarynda bolsa, olaryň näme üçin tersleşendiklerini sorap bilerdi we ýaraşdyrardy* (A. Durdyýew).

ÝARAŞDYRYJY , *syp.* Iki tarapy barlyşdyryjy, ylalaşdyryjy.*Ýaraşdyryjy merkez.*

ÝARAŞMAK I, *işl.* **1.** Tersleşen, gatnaşygyňy kesen adamyň bilen barlyşmak, ylalaşmak, ýaraşyk etmek. *Men seniň bilen ýaraşmak üçin geldim. Sen meni bagyşla!* **2.** Urşy ýatyrmak üçin ylalaşyga gelmek. *Taraplaryň ikisi hem ylalaşyga gelip ýaraşdylar.*

ÝARAŞMAK II, *işl.* **1.** Gowy gelişmek, gelşikli bolmak, gelüwli bolmak. *Ýoldaşyndan ýaraşýamy diýip gaýta-gaýta sorady* ("Görogly"). *Akja gelin eline akja bäbek ýaraşar* (Sanawaçdan). **2.** Gelşiksiz bolmak, mynasyp bolmazlyk. *Tilki awun iýmek şire ýaraşmaz* (Zelili).

ÝARAŞYK I, *at.* **1.** Gatnaşyklary bozulan toparlaryň arasyndaky barlyşyk, düşünişmezlikleriň aradan aýrylmagy. **2.** Söweşýän taraplaryň urşy ýatyrmak üçin özara ylalaşyga gelmegi.

ÝARAŞYK II, *at.* Görk, görmek, owadanlyk, gelşik. *Dünýäniň ýaraşygy, durmuşyň gelşigi ynsandyr* (B. Hudaýnazarow).

ÝARAŞYKLY, *syp.* Ýaraşyp duran, gelşik berýän, gelşikli. *Ince biliň, türpe näzik eliň bar, Ak ýüzüňde ýaraşykly halyň bar* (Seýdi).

ÝARAŞYKLYLYK, *at.* Gowy gelişmeklik, gelşikli bolmaklyk.

ÝARATMAK, *işl.* **1.** Emele getirmek, döretmek. **2.** Bir zat üçin ulanmak, peýdalanmak. *Munça gumy nämä ýaratjak!*

ÝARATY, *syp.* Ok, gülle, ýyrtyjy degip, mejalsyz, gözgyny hala düşen, ýaraly (haýwanlar hakynda). *Garaguşlar on bäş goýny zaýalapdyrlar, üç sanysyny bolsa ýaraty edipdir diýen habary getirdi* (A. Gowşudow).

ÝARAW [ýarow], *at.* Sagatlyk, sag jan, ýarawlyk. *Daş ýere gitmäge ýarawym ýok.*

ÝARAWLYK [ýarowluk], *at.* Sagatlyk, guratlyk, ýarawlylyk. *Bu gün meniň ýarawlygymyň ugry ýok* (A. Gurbanow).

ÝARAWSYZ [ýarowsuz], *syp.* Sagat däl, ýaraw däl, näsag, nähoş. *Ýarawsyz bolsaň, aýak üstünde gezmän, özüňe mazalyja seretdirmek gerek..*

ÝARAWSYZLYK [ýarowsuzluk], *at.* Saglygy gowy dällik, ýaraw dällik, näsaglyk. *Ýarawsyzlygy zerarly, esli wagtlap oýna gatnaşyp bilmedi* ("Edebiýat we sungat").

ÝARDAM [ýa:rdam], *at.* Uly işe başlana, ýarawsyza, ýagdaýsyza edilýän kömek, hemaýat, goldaw. *Ene ýardam edenlere alkyş okady.*

ÝARDAMÇY [ýa:rdamçy], *at.* Ýardam edýän, kömek edýän, maddy we syýasy taýdan goldaýan.

ÝARDAMLYK [ýa:rdamlyk], *at.* Ýardam eder ýaly serişde, goltgy bolar ýaly berilýän zat. *Aýlyk hakyňyzdan ýardamlyk iberjek-dä!* (G. Şamyýew).

ÝARDYRMAK [ýa:rdyrmak] **I,** *işl.* Ýarmak işini birine etdirmek. *Töňňäni ýardyrmak. Gawun ýardyrmak.*

ÝARDYRMAK [ýa:rdyrmak] **II,** *işl.* Ite dişletmek.

ÝAREMEZAN [ýa:remeza:n], *at.* Oraza aýy dogan agşamy çagalaryň öýlere aýlanyp ýerine ýetirýän aýdym şekilli sanawajy.

ÝARGAK [ýarğak], *at.* **1.** Etiň daşyndaky perde, ýary. **2.** *göç.m.* Pena, ýapynja, taşa. *Ýele – ýargak, aýaza–kiz* (Nakyl).

ÝARGANAT [ýarğa:nat], *at.* Garaňky gatlyşandan soň, uçup gezýän syçana meňzeş, ýary ganatly süýdemdiriji jandar.

ÝARGYJAK [ýarğyjak], *at.* Şalynyň gabygyny arassalamak üçin daşdan edilen gural. *Hyzmatkär çorularymyz ýargyjagyny gatyrak darta bilmeýärdiler* ("Görogly").

ÝARLY, *at, gepl.d.* Garyp. *Ýarly ýamanar-da, guwanar* (Nakyl).

ÝARLYK, *at.* **1.** *taryh.* Orta asyr hökümdarlarynyň käbir hukuklary berýän haty. **2.** Bir zadyň, harydyň ady, mukdary, taýýarlanylan ýeri, belgisi we ş. m. maglumatlar görkezilip, ýüzüne ýelmenen hat. *Harytlaryň ýarlyklary owadan, reňkli suratlar we ýazgylar bilen taýýarlanýar.*

ÝARLYKLY, *syp.* **1.** Ýarlyk dakylan, ýarlygy bar bolan. **2.** *göç. m.* Ýaşaýyş-durmuşy has pese gaçan, garyp düşen.

ÝARMA [ýa:rma] **I,** *iş ady.* Ýarmak hereketi.

ÝARMA [ýa:rma] **II,** *at.* **1.** Bugdaý, ak jöwen ýaly ekinleriň däneleri iri-iri ýarylyp döwlen önümi. *Ol degirmenden ýarma ýardyryp geldi.* **2.** Şol önümden bişirilýän nahar. *Bu ýigitler bir tabak ýarmany orta alypdyrlar-da, biri eýläk, birem beýläk çekýär* ("Görogly").

ÝARMAGAPY [ýa:rmağapy], *at, gepl.d.* Iki taraply, iki tarapa açylyp-ýapylýan gapy. *Onuň jaýynyň ýarma gapysy bolmaly.*

ÝARMAK [ýa:rmak] **I,** *işl.* **1**. Bitin zady çapyp, kesip açmak, bölmek. *Garnyny ýaryp içini, bagryny arassaladylar* ("Görogly"). **2.** Partlaýjy madda bilen weýran etmek, ýykmak, ýumurmak. *Gökdepe galasyny däri bilen ýarypdyrlar.* **3.** *göç. m.* Jaýyň içindäki

bildirmekliğiň, hasrat çekmekliğiň alamaty hökmünde matam tutmak.

ÝASALMAK I, *işl.* Ýasy görnüşe eýe bolmak.

ÝASALMAK II, *işl.* **1**. Bir zatdan başga bir zat emele getirilmek. **2.** *dil b.* Söz ýasaýjy serişdeleriň kömegi bilen täze söz döremek.

ÝASALTMAK, *işl.* Ýasy görnüşe getirmek, ýasylamak. *Ussa simi gysaja salyp, çekiç bilen urup, ujuny ýasaltdy.*

ÝASAMA, **1.** *iş ady.* Ýasamak işi. **2.** *syp.* Hakyky däl, tebigy bolmadyk, emeli ýol bilen edilen, ýasalan. *Şol ýasama gülüň ýanynda bir nagyşlanan kagyzda ýadygärlik diýlip ýazylan sözüň aşagynda goşgy ýazylypdyr* (A. Gowşudow). **3.** *syp.* Içgin bolmadyk, ýürekden däl, il ýüzüne, emeli. *Ýasama ýylgyryş.*

◊ **Ýasama söz** *(dil b.)* söz ýasaýjy goşulmanyň kömegi bilen ýasalan söz.

ÝASAMAK, *işl.* **1**. Täze bir zat döretmek, oňarmak, bejerip taýýar etmek. *Goňşymyz dutar ýasaýar.* **2**. *dil b.* Söz ýasaýjy goşulmalaryň kömegi bilen täze söz döretmek.

ÝASAMAKLYK, *iş ady.* Ýasamak ýagdaýy.

ÝASAMALYK, *at.* Toslanyp tapylanlyk, ýalanlyk, tebigylygyndan daşdalyk. *Beýan edilýän wakalar göwnejaý, eserde ýasamalyk ýok.*

ÝASANMAK, *işl.* Özüňe bir zat ýasamak. *Bir agajyň üstünde guşuň özüne höwürtge ýasanandygyny anykladyk.*

ÝASAŞDYRMAK, *işl.* **1.** Bir görnüşdäki zatlaryň birnäçesini ýasamak. *Gapy ýasaşdyrmak. Gapak ýasaşdyrmak.* **2.** El ujundan, bolşuna görä, telli-pelli ýasap çykmak.

ÝASAŞMAK, *işl.* Ýasamaga kömek bermek; bilelikde ýasamak. *Myrat aga maňa äpişge ýasaşdy.*

ÝASATDYRMAK, *işl.* Ýasamak işini başga birine etdirmek. *Men ussa haýyş edip, gowy penjire ýasatdyrdym.*

ÝASATMAK, *işl.* Ýasamak işini birine etdirmek. *Hojanepes ogluna laýyk dutar ýasadyp berdi* (H. Garabaýew).

ÝASAW [ýasow] **I,** *at.* Her bir adamyň özüne mahsus daş görnüşi, sypaty, ýasalyşy. *Ol gözüniň gytagy bilen olaryň ýasawlaryny, hereketlerini synlaýardy* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Ýasaw tapmak** hereket tapmak. *Ol gün ýasaw tapar bary gyzlaryň* (Kemine).

ÝASAW [ýasow] **II,** *at.* Söweş nyzamy. *Ýasaw birle niçe kim desse-desse* (Abdysetdar Kazy).

◊ **Ýasaw dartmak** at-ýaragyňy jemläp ugramak, ýola düşmek. *Gylyç ursa, duşman bary gyrylýar. Ýasaw dartyp, biziň şirler ýetişdi* ("Görogly").

ÝASAWUL [ýasowul], *at.* **1.** Ýoly saklaýan atly, nöker. **2.** Tertip-düzgüne seredýän, hanyň, emeldaryň buýruklaryny ýerine ýetirýän adam. *Soltansöýüniň buýrugyna görä, ýasawullar Myralyny köşge alyp gelipdirler* ("Myraly").

ÝASAWULBAŞY [ýasowulvaşy], *at.* Ýasawullaryň ýolbaşçysy, ýasawullaryň işine gözegçilik edýän adam.

ÝASAÝJY, *at.* **1.** Bir zady ýasamak bilen meşgullanýan adam, bir zat ýasaýan ussa. **2.** *dil b.* Täze söz ýa-da onuň şekilini emele getirýän goşulma.

ÝASAÝYŞ, *iş ady.* Ýasamak ýagdaýy.

ÝASGA [ýasğa], *at.* **1.** Suw akýan ýabyň raýyşynyň ýykylyp peselen ýeri, güzer, olum. *Olar atlaryny ýasga eltip, suwa goýberdiler* (B. Seýtäkow). **2**. Balkan welaýatynda bir obanyň ady.

ÝASGYNJAK [ýasğynjak], *syp.* Ýeňlenmän, egne ýelbegeý atylan. *Berdi ýerinden çakgan turup, donuny ýasgynjak aldy* (B. Soltannyýazow).

ÝASMYK, *at.* Bugdaýa düşýän açyk ýaşyl reňkli, jöweniň bir görnüşi. *Muňa ýasmyk diýerler, bugdaýyň ganymydyr* (N. Esenmyradow).

ÝASSAMA, *iş ady.* Ýassamak ýagdaýy.

ÝASSAMAK, *işl.* Ýumruk, taýak, gamçy, saýgyç we ş. m. bilen gaýgyrman, batly urmak; endamynda urgudan yz ýasamak. *Maral eje ertirden bäri öňüne alan ýüňüni ýassap oturyşyna ýuwaşja hiňlenýärdi.*

ÝASSAMAKLYK, *iş ady.* Ýassamak ýagdaýy.

ÝASSANMAK, *işl.* **1**. Bir zady kelläň ýa-da tirsegiň aşagynda goýup, gyşaryp ýatmak, ýassyk edinmek. *Ol güpbüsini ýassanyp gyşaranda, nähili uklandygyny duýman galdy* (G. Kulyýew). **2.** Öň aýaklaryny uzadyp, olaryň üstünde kellesini goýup ýatmak (it hakynda). *Daýaw goýun iti kölegäniň bir çetinde garysyny ýassanyp ýatyrdy.*

ÝASSANYŞMAK, *işl.* **1.** Bilelikde ýassanmak. *Çaga wagtlarymyz doganlarymyz bilen bir ýassygy ýassanyşyp ýatardyk.* **2.** Ýerli-ýerden ýassanmak. *Esgerler garymyň gyrasyndaky guma ýassanyşdylar.*

ÝASSAÝYŞ, *iş ady.* Ýassamak ýagdaýy.

ÝASSY, *at.* Ýassynlar okalýan namaz. *Ýassymy okaýyn diýip, içki jaýa girdim. Ýassy namasy.*

ÝASSYK, *at.* **1.** Ýassanmak, kelläň aşagynda goýup ýatmak üçin dörtburç ýa-da süýri togalak edilip, içi ýelek ýa-da pagta bilen doldurylyp tikilen öý goşy. **2.** Üstünde demir ýenjilýän sandal.

◊ **Ýassygyň aşagynda ýylan saklamak** hüşgärligi ýitirmek, ätiýajy elden bermek.

ÝASSYKDAŞ, *at.* Är-aýalyň biri-birine gatnaşygy, ýanýoldaş.

ÝASSYKDAŞY, *at.* Ýassygyň daşyna geýdirmek üçin matadan tikilen daşlyk. *Maral ýassykdaşylary ýuwup-ütükläp goýdy.*

ÝASSYN [ýassy:n], *hal.* Ýassy wagty, giç agşam. *Iç işige baryp, köwşün çykaryp, Aňk bolup oturdy ýassyna çenli* (K. Gurbannepesow).

("Görogly").

ÝARYK [ýa:ryk] **,** *syp.* Çat açan, jaýryk emele gelen, ýarylan. *Ýaryk gawunlary bir ýere, bitinlerini bir ýere üýşürdiler.*

ÝARYK, *syp., kön. s.* Ýagty; owadan, gözel. *Husny aýdan ýaryk, katdy nahaldyr* ("Seýpelmelek-Medhal jemal").

ÝARYKLY [ýa:rykly], *syp.* Ýarygy bar bolan.

ÝARYKLYK [ýaryklyk], *at.* Ýagtylyk; gowulyk. *Men jebir üçin ýarapdyryn, ömrümde ýaryklyk görmedim.*

ÝARYKLYK [ýa:ryklyk], *at.* Ýaryk ýagdaýynda bolmaklyk. *Gawunyň bu ýeriniň ýaryklygy onuň süýjüligindendir.*

ÝARYK-ÝARYK [ýa:ryk-ýa:ryk], *syp.* Köp ýeri ýarylan. *Oldurygy süýrenýär, Ökjesi ýaryk-ýaryk* (B. Kerbabaýew).

ÝARYLAGAN [ýa:rylağan], *syp*. Ýarylmaga ýakyn, ýarylmasy aňsat.

ÝARYLMAK [ýa:rylmak], *işl.* **1.** Çapylyp, kesilip açylmak; bölünmek; bozulmak (bitewi zat hakynda). **2.** Partlaýjy madda bilen weýran edilmek, ýykylmak, ýumrulmak. **3.** Jaýyň içine girilip ogurlanmak. **4.** Içinden böwsülip çykmak, böwsülmek. *Pyntyklar ýarylýardy.* **5.** Bir zada urlup ýaralanmak. *Ol garaňkyda barýarka, büdräp maňlaýy ýarylypdyr.* **6.** *göç. m.* Biri ýa-da bir zat hakda gynançly zeýrenmek, ýangynly söze başlamak, içiňi dökmek. *Amanbibi eje onuň peýwagtyna gelmändigini oturyşyndan aňdy. Onýança Hydyrly aganyň özi ýaryldy* ("Edebiýat we sungat"). **7.** *göç. m.* Aýdylan sözi, edilen hereketi gaty görüp, öýkelemek, çişmek. *Kakasy hünji getirmändigi sebäpli, bäş ýaşly gyz öýkeläp, tas ýarylypdy.*

◊ **Ýaryljak çyban ýarylsyn-da dynsyn** howsala bilen garaşylýan zat, boljak iş, waka bolup gutarsyn, belli bir netije, anyklyk bolsun. *Ýöne weli, hanym, ol şindi ýarylmadyk garpyz, näme boljagyny kim bilýä?* (B. Kerbabaýew).

ÝARYLMAZLYK [ýa:rylmazlyk], *işl.* Çapylyp, kesilip ýa-da öz-özünden darka bölünmezlik.

◊ **Ýarylmadyk garpyz ýaly** nämedigi belli däl, näbelli, gümana, ikuçly. *Hanym, ol şindi ýarylmadyk garpyz, näme boljagyny kim bilýä?*

ÝARYLYŞ [ýa:rylyş], **1**. *iş ady.* Ýarylmak ýagdaýy **2**. Partlaýjy maddanyň ýarylmagy. *Äpet uly ýarylyş bolup, gümmürdi turdy* (A. Gowşudow).

ÝARYLYŞMAK [ýa:rylyşmak], *işl.* Kem-kemden ýarylyp başlamak; yzly-yzyna ýarylmak. *Uzakda minalar ýarylyşýardy* (H. Ysmaýylow).

ÝARYM [ýa:rym], *at.* Bir zadyň ikiden bir bölegi, deň ýarysy. *Ýarym kilo gant.*

◊ **Ýarym ada** üç tarapyny deňiz gurşap alan, bir tarapy bolsa gury ýere birleşýän ada. **Ýarym adam** bir aýagy ýa-da bir goly bolmadyk; umuman synasy bitin bolmadyk; maýyp. **Ýarym göwün** durmuşy, ýaşaýşy ýerbe-ýer bolmadyk, durmuşyň ajysyny dadan, göwni synyk. *Ol bir ýarym göwün naçar*. **Ýarym ýalaňaç** egin-eşik bilen üpjün bolmadyk, ýyrtyk-ýirik eşikli.

ÝARYMLYK [ýa:rymlyk], *at*. **1**. Ýarym litrlik gap. **2.** *gepl. d.* Çüýşe. *Uly jamda ýagly çorba gelende, Gürgen ýarymlygyň dykysyny açdy* (M. Seýidow).

ÝARYMSAK, s*yp*., *ser*. **Ýaramsak.**

ÝARYMSAKLAMAK, *işl.* Birine gowy görünjek bolmak, ýaramsaklyk etmek.

ÝARYMSAKLYK, *at*. Ýaranjaňlyk. *Gurt ýarymsaklyk edýän ýaly bir görnüşde ejizläp sorady* (A. Gowşudow).

ÝARYM-ÝALTA [ýa:rym-ýalta], *hal.* Ýarpy-ýalta.

ÝARYM-ÝAŞ [ýarym-ýa:ş], *syp.* Gözi ýaşly, gaýgyly, hasratly. *Soltan gyzyny bagryna basyp, ýarym-ýaş aglady* ("Edebiýat we sungat").

ÝARYŞ [ýa:ryş] **I,** *iş ady.* Ýarmak ýagdaýy.

ÝARYŞ [ýa:ryş] **II,** *at*. **1.** Köpçüligiň zähmet öndürijiligini ýokarlandyrmak maksady bilen alnyp barylýan iş usuly. *Biziň öz aramyzda ýaryşymyz bar* (A. Gowşudow). **2.** Birinjiligi almak üçin geçirilýän duşuşyk, güýç synanyşyk. *Aýdym-saz boýunça geçirilen ýaryş tamamlandy. Dokuz görnüş boýunça ýaryşlar dowam edýär.*

ÝARYŞDAŞ [ýa:ryşdaş], *at.* Ýaryşa gatnaşýan topar, bile ýaryş ediji, ýaryşa gatnaşyjy. *Olar ýaryşdaşlaryndan yza galmazlyk üçin, ähli tagallalary edýärler.*

ÝARYŞDYRMAK [ýa:ryşdyrmak], *işl.* Iki toparyň arasynda ýaryş guramak. *Tigirçileri ýaryşdyrmak. Pagta ýygymçylaryny ýaryşdyrmak.*

◊ **Iki eliňi ýaryşdyrmak** irginsiz işlemek, köp işlemek.

ÝARYŞMAK [ýa:ryşmak] **I,** *işl*. **1.** Oýun ýaryşlarynda garşydaşyňdan ozup, birinjiligi almak üçin ýaryş etmek, ýaryşa gatnaşmak. **2.** Ýokary zähmet öndürijiligini gazanmak ugrundaky herekete gatnaşmak, ýaryş guramak, ýaryşa gatnaşmak.

ÝARYŞMAK [ýa:ryşmak] **II,** *işl.* **1.** Ýarmaga kömek etmek. **2.** Ýarmakda güýç synanyşmak; bilelikde ýarmak.

ÝAR-ÝAR [ýa:r-ýa:r], *at.* Toý aýdymlarynyň bir görnüşi.

ÝAS [ýa:s], *at.* Aradan çykana ýa-da köpçülikleýin betbagtçylyga sezewar bolnanda, gynanç bildirilip tutulýan matam. *Ýüze uýat gerek, dillere jähek, Ýasyňa märeke, toýuňa sähet* (G. Şagulyýewa).

◊ **Ýasa gelen ýaly** şatlanmaly, begenmeli ýerde ýüzüňi salyp oturmak. **Ýas tutmak** aradan çykana, betbagtçylyk zerarly heläk bolana gynanç

Kerbabaýew).

ÝAŞARTMAK [ýa:şartmak] **II,** *işl.* Adamy öňküsinden ýaş görnüşe getirmek, ýigdeltmek.

ÝAŞARYŞ [ýa:şaryş] **I,** *iş ady.* Ýaşarmak ýagdaýy, häsiýeti (göz hakynda).

ÝAŞARYŞ [ýa:şaryş] **II,** *iş ady.* Ýigdeliş ýagdaýy (adamyň daşky keşbi, ýüzi hakynda).

ÝAŞAŞMAK [ýa:şaşmak], *işl.* Bile ýaşamak; maşgala gurup ýaşamak. *Size agzybir ýaşaşmagy arzuw edýäris.*

ÝAŞATMAK [ýa:şatmak], *işl.* Ýaşamaga mümkinçilik bermek, ýol bermek. *Meni ýaşadýan, maňa aýak üstünde gezmäge güýç berýän diňe sensiň, Akjagül!* (B. Seýtäkow).

ÝAŞATMAZLYK [ýa:şatmazlyk], *işl.* Ýaşamaga goýmazlyk, ýaşamaga mümkinçilik bermezlik.

ÝAŞAÝYŞ [ýa:şaýyş], **1.** *iş ady.* Ýaşamak ýagdaýy. **2.** *at.* Adamlaryň, haýwanlaryň maddy dünýäde yaşamagy, ömür sürüş; durmuş, güzeran. *Suw ýok ýerinde ýaşaýyş hem ýok.*

ÝAŞDAŞ [ýa:şdaş], *at, ser.* **Ýaşyt**. *Bularyň ikisi-de ýaşdaş, ikisi-de goňşy, ikisi-de bir mekdepde okaýarlar.*

ÝAŞKIÇI [ýa:şkiçi] **I,** *at.* Ýaşy kiçi.

ÝAŞLAMA [ýa:şlama], *iş ady.* Ýaşlamak ýagdaýy.

ÝAŞLAMAK [ýa:şlamak], *işl.* Gözüňe ýaş getirmek, ýaş aýlamak. *Zübeýdam, ýaşlasaň gözüň, Harytsyz dükanym galdy* (Magtymguly).

ÝAŞLAMAKLYK [ýa:şlamaklyk], *iş ady.* Ýaşlamak ýagdaýy.

ÝAŞLAMAZLYK [ýa:şlamazlyk], *işl.* Göze ýaş getirmezlik.

ÝAŞLAÝYŞ, *iş ady.* Ýaşlamak ýagdaýy.

ÝAŞLYK [ýa:şlyk], *at.* **1.** Ýetginjeklikden ýigitlige çenli bolan aralyk. **2.** Ýigitlik, jahyllyk, juwanlyk. *Ýaşlyk ýyllary.*

ÝAŞLAR [ýa:şlar], *at.* Ýaş nesil; ýaş adamlar.

ÝAŞMA, *iş ady.* Ýaşmak ýagdaýy.

ÝAŞMAK I, *işl.* Batmak, ýeriň adama görünýän böleginiň aňyrsynda gizlenmek (Gün, Aý we ýyldyzlar hakynda). *Gün ýaşdy, garaňky düşdi.*

ÝAŞMAK II, *at.* **1**. Aýallaryň, gelinleriň adamsynyň ýaşy uly dogan-garyndaşlaryna, özünden ululara hormat goýup, agzynyň üsti bilen aýlaýan gyňajujusy. *Elinde çagasy - bar güýmenjesi, Ýaşmagyň astyndan eşdildi sesi* (A. Kekilow). **2.** Iki tarapa açylýan gapylar ýapylanda, arada galýan yşy ýapmak üçin kakylýan insizje uzyn tagta.

ÝAŞMAKLYK I, *iş ady.* Ýaşmak ýagdaýy.

ÝAŞMAKLYK II, *syp.* Gabsa, äpişgä ýaşmak eder ýaly (insizje uzyn tagta).

ÝAŞOWA [ýa:şowa], *syp*. Ýaş. *Ol wagtlar ýaşowarak oglandy.*

ÝAŞSYRAMAK [ýa:şsyramak], *işl.* Ýaş görünjek bolmak.

ÝAŞULY [ýa:şuly], *at.* **1.** Ýaşy uly, gartaşan (adam). *Ýaşuly adam.* **2.** Gepi-gürrüňi diňlenýän, diýenine-aýdanyna gulak asylýan, sylanýan, durmuş tejribesi uly adam. **3.** Ýaşy birçene baran adama ýa-da wezipeli adama ýüz tutulyp aýdylýan söz. *Bagyşlaň, ýaşuly, size kim diýerler?* (B. Japarow).

ÝAŞULULYK [ýa:şululuk], *at.* **1**. Ýaşulynyň ýagdaýy. *Ýaşululyga ýetmegem hemme kişä nesip edenok.* **2**.Toýda-tomaşada we ş. m. märekede ýolbaşçylyk, bekewülçilik edijilik. *Bu üýşmeleňde siz ýaşululyk etmeli bolarsyňyz.*

ÝAŞYL [ýa:şyl], *syp.* Otuň reňkine meňzeş reňk, şonuň ýaly-da şol reňkiň ady. *Ýaşyl baýdagyň ruhy baýdagyň baky buýsanjyň bolsun, agzybir, jepakeş halkym, Döwlet tuguň, takdyr tuguň hiç haçan synmasyn* ("Türkmenistan").

ÝAŞYLBAŞ [ýa:şylvaş], *at.* Ganatlarynyň üsti, boýunlary ýaşyl öwsüp duran ördek. *Bagymda saýraşar guşlar, Kölde ýüzer ýaşylbaşlar* (G. Ezizow).

ÝAŞYLJA [ýa:şylja] **I,** *syp.* Ýaşyl reňklije.

ÝAŞYLJA [ýa:şylja] **II,** *at.* Ýara çalynýan ýaşyl reňkli suwuk derman.

ÝAŞYLLYK [ýa:şyllyk], *at.* Ýaşyl reňklilik.

ÝAŞYLRAK [ýa:şylyra:k], *syp.* Reňki ýaşyla ýakyn; beýlekä görä has ýaşyl reňkli.

ÝAŞYLYMTYL [ýa:şylymtyl], *syp.* Ýaşyl öwüsýän, açyk ýaşyl reňkli, çalarak ýaşyl. *Ýaşylymtyl mata.*

ÝAŞYMSY [ýa:şymşy], *syp., gepl.d., ser.* **Ýaş 2**. *Ol gelin deň-duşlaryndan has ýaşymsy görünýär.*

ÝAŞYNDYRMA [ýaşynnyrma], *iş ady.* Ýaşyndyrmak ýagdaýy.

ÝAŞYNDYRMAK [ýaşynnyrmak], *işl.* Agzyna ýaşmak aýlatmak.

ÝAŞYNDYRYŞ [ýa:şynnyryş], *iş ady.* Ýaşyndyrmak ýagdaýy. *Merjen ejäniň gelnini ýaşyndyryşy üýtgeşikdi.*

ÝAŞYNDYRMAZLYK [ýaşynnyrmazlyk], *işl.* Ýaşynmaga mejbur etmezlik, ýaşmagyny aýyrtmak.

ÝAŞYNMA, *iş ady.* Ýaşynmak ýagdaýy.

ÝAŞYNMAK, *işl.* Türkmenleriň köneden gelýän däp-dessuryna görä özüňden ululara hormat goýup, agzyňa ýaşmak aýlamak.

ÝAŞYNMAKLYK, *iş ady.* Ýaşynmak hereketi.

ÝAŞYNMAZLYK, *işl.* Ýaşynmagy amal etmezlik.

ÝAŞYNYŞ, *iş ady.* Ýaşynmak ýagdaýy.

ÝAŞYRMA, *iş ady.* Ýaşyrmak ýagdaýy.

ÝAŞYRMAK, *işl.* Ýaşyryn saklamak, gizläp saklamak, gizlemek, bukmak. *Aýybyny ýaşyran aýňalmaz* (Nakyl).

ÝAŞYRMAKLYK, *iş ady.* Ýaşyrmak ýagdaýy.

ÝAŞYRMAZLYK, *işl.* Ýaşyrmagy amal etmezlik.

ÝASY, *syp*. **1**. Üsti tekiz, ýazgyn. *It baryp çynaryň düýbündäki ýatan ýasy daşy ysgaşdyrdy* (A. Gowşudow). **2.** Inli. *Beýlekisi bili ýasy kemerli, aýagy ädikli epeý ýigitdi* (B. Kerbabaýew). **3.** *göç. m.* Semiz, ini-boýy des-deň. *Ol ýasy hem garynlak adamdy.* **4.** Uly. *Ullakan gözli, ýasy ýüzli epeý pyýada.*

◊ **Ýasy ýanyň ýerde bolsun** arkaýyn bol, alada etme. *Hiç zady göwnüňe getirme, Batyr hakda ýasy ýanyň ýerde bolaýsyn!* (R. Gelenow).

ÝASYDABAN [ýasyda:van] **I,** *syp.* Dabany ýasy, dabanynyň aşagy tekiz. *Goňşymyzyň ogullarynyň hemmesi diýen ýaly ýasydabandy, ýöne şolardan ýüwrügimiz hem ýokdy.*

◊ **Ýasydaban bolmak** gije-gündiz gara zähmet bilen güzeran görmek.

ÝASYDABAN [ýasyda:van] **II,** *syp.* Ökjesiz, aşagy tekiz (köwüş hakynda).

ÝASYLAMA, *iş ady.* Ýasylamak işi.

ÝASYLAMAK, *işl.* Ýasy görnüşe getirmek, ýasy etmek. *Simiň ujuny ýenjip ýasylamak.*

ÝASYLAMAKLYK, *iş ady.* Ýasylamak işi.

ÝASYLANMAK, *işl.* Ýasy görnüşe getirilmek; ýasy edilmek. *Çüýüň ujy çekiç bilen urlup ýasylandy.*

ÝASYLAŞMAK, *işl.* **1.** Ýasylamaga kömek bermek. **2.** Ýasy şekil alyp başlamak, ýazgyn hala öwrülip başlamak.

ÝASYLATDYRMAK, *işl.* Ýasylamak işini başga birine etdirmek. *Simiň ujuny ýasylatdyrmak*.

ÝASYLAÝYŞ, *iş ady.* Ýasylamak täri, ýagdaýy.

ÝASYLYK, *at*. Ýasy halda bolmaklyk, ýasy görnüşde bolmaklyk.

ÝASYN [ýa:sy:n], *at.* Gurhanyň süresi.

◊ **Ýasyn çykmak** Gurhanyň "Ýasyn" süresini tutuşlygyna daşyňdan sesli okamak.

ÝAS-ÝAŇY, *ser.* **Ýap-ýaňy.**

ÝAŞ [ýa:ş] **I,** *at*. **1.** Adamyň, haýwanyň, ösümligiň döräп, doglan gününden bäri ömri, ýaşan döwri. *Ýaşlarynyň bir çene barandygyna garamazdan, olar oňat oýun görkezdiler* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ýigit, juwan.

◊ **Ýaşy gaýdyşan** orta ýaşdan agan, gartaşan. *Süňňi haramylar gaýtmaz raýyndan, Ýaşy gaýdyp sakgal agarmak bilen* (Zelili). **Ýaşy uzyn bolsun!** Çaga bolanda ýaşynyň uzyn bolmagyny, köp ýaşamagyny arzuw edip aýdylýan alkyş.

ÝAŞ [ýa:ş] **II,** *at*. Bir zada begenilende ýa-da gynanylanda gözden çykýan nem. *Begençden ýaňa onuň gözünde ýaş göründi.*

ÝAŞ [ýa:ş] **III,** *at.* Sogan, käşir we ş. m. ekinleriň ter ýapragy, baldagy. *Soganyň ýaşyny ýumurtganyň içine dograd*y.

ÝAŞ [ýa:ş] **IV,** *syp.* **1.** Kemala gelmedik, kämillige ýetmedik (adam hakynda). *Dogrudanam ol wagtlar Güljan ýaşdy* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ösüp doly ýetişmedik, boý almadyk (ösümlikler hakynda). *Agaçlar entek ýaş, hasyla geljek ýyl dursa gerek.* **3.** *göç. m.* Tejribesiz, işe bişişmedik, täze işe başlan. *Sen entek ýaş bolýaň* (A. Durdyýew).

◊ **Ýaş başyna (başyndan)** ýaş wagtyndan, ýaşlygyndan, çagalykdan. *Hakykatdan-da, garry ýaş başyna bu gyza keşde etmek, gaýma gaýamak, haly çitmek ýaly el işlerini öwretmek bilen, oňa edepli bolmak terbiýesini-de berip başlady* (A. Gowşudow).

ÝAŞ [ýa:ş] **V**, *at*. Ýasajyk çaga, ýaňy bolan çaga.

◊ **Ýaş üstünden ölmek (gitmek)** çaga dogranda ýogalmak. **Ýaşy bolmak** çagasy bolmak, çaga dogurmak.

ÝAŞALMAK [ýa:şalmak], *işl.* **1.** ºu dünýäde diri gezilip ýörülmek, ömür sürülmek. *Meniň gazçylaryň arasynda geçiren şu dört günüm, ömrümiň iň manyly ýaşalan günleri boldy* (B. Seýtäkow). **2.** Güzeran görülmek. *Altyn asyrda gowy ýaşalýar.* **3.** Mekan tutulmak. *Ol ýaşaljak ýeri öňünden baryp gördi.* **4.** *gepl. d.* Öňküsinden ýaş bolmak, ýigdelmek.

ÝAŞAMA [ýa:şama], *iş ady.* Ýaşamak ýagdaýy. *Her halda ýaşamak gyzykly ören / Näçe ýaşa, / Ýaşamadan ganma ýok* (G.Ezizow).

ÝAŞAMAK [ýa:şamak], *işl.* 1. ºu dünýäde diri gezip ýörmek, ömür sürmek. *Ýüz ýaşan adam.* **2.** Güzeran görmek, eklenmek. **3.** Mekan tutmak,oturymly durmuş gurmak.

ÝAŞAMAKLYK [ýa:şamaklyk], *iş ady.* Ýaşamak ýagdaýy.

ÝAŞARMA [ýa:şarma] **I,** *iş ady.* Ýaşarmak ýagdaýy (göz hakynda).

ÝAŞARMA [ýa:şarma] **II,** *iş ady.* Ýaşarmak ýagdaýy (adamyň daşky görnüşi hakynda).

ÝAŞARMAK [ýa:şarmak] **I,** *işl.* Gözünde ýaş peýda bolmak, gözünden ýaş çykmak. *Durdy aga özüniň aýaza ýaşaryp duran gözünden käýindi* (A. Gowşudow).

ÝAŞARMAK [ýa:şarmak] **II,** *işl., gepl. d.* Ýigdelmek, hakyky ýaşyndan ýaş, ýigit görünmek; ýaşalmak. *Tüweleme, dynç alyp ýaşarypsyň!*

ÝAŞARMAKLYK [ýa:şarmaklyk] **I,** *iş ady.* Ýaşarmak ýagdaýy (göz hakynda).

ÝAŞARMAKLYK [ýa:şarmaklyk] **II,** *iş ady.* Ýaşarmak ýagdaýy (daşky keşp hakynda).

ÝAŞARMAZLYK [ýa:şarmazlyk], **I**, *işl.* Ýaşaryp durmazlyk.

ÝAŞARMAZLYK [ýa:şarmazlyk], **II**, *işl., gepl.d.* Ýigdelmezlik.

ÝAŞARTMAK [ýa:şartmak] **I,** *işl.*Gözüňe ýaş getirmek, ýaş aýlamak; gözüňden ýaş çykarmak. *Ýatlamalar şadyýan äheňde başlanan gürrüňi bozup, Dursun ejäniň gözlerini bada-bat ýaşartdy* (B.

alýan gollanma. *Sözleri we adalgalary millileşdirmek hem-de tertibe salmak boýunça ýatlama.*

ÝATLAMAK [ýa:tlamak], *işl.* **1.** Öň bolup geçen wakany, hadysany ýada salmak, hakydaňa getirmek. *Mergen öz düşbüje ogluny ýatlap köp oturdy* (Ç. Aşyrow). **2.** Ölen adamyň belli günlerini etmek, ýatlanylyp ys edilmek. **3**. *gepl. d.* Ýat tutmak.

ÝATLAMAKLYK [ýa:tlamaklyk], *iş ady.* Ýatlamak ýagdaýy.

ÝATLAMAZLYK [ýa:tlamazlyk], *işl.* Ýada salmazlyk, ýatlamagy ýerine ýetirmezlik.

ÝATLANMAK [ýa:tlanmak], *işl.* **1.** Ýada salynmak. **2.** Hatyrasy tutulyp, ýörite duşuşyk geçirilmek. *Dabarada alymlaryň ikisi ýatlandy.* **3.** Agzap geçilmek, ady tutulmak. *Işde ýatlanyp geçilen eserler dürli döwürlere degişli.*

ÝATLAŞMAK [ýa:tlaşmak], *işl.* Bilelikde ýatlamak. *Olar öteni-geçeni ýatlaşyp esli oturdylar.*

ÝATLATMAK [ýa:tlatmak], *işl.* **1.** Ýadyna düşer ýaly etmek, ýadyna salmak. *Dostum maňa ertir gezelenje gitmelidigimizi ýatlatdy. Size töleg etmegiň möhletiniň geljek aýyň bäşine dolýandygyny ýatladýarys.* **2.** Bir adama, bir haýwana, bir zada meňzemek. *Ol oglan gelnejemiň jigisini ýatladyp dur.*

ÝATLAÝYŞ [ýa:tlaýyş], *iş ady.* Ýatlamak ýagdaýy.

ÝATLYK [ýa:tlyk] **I,** *at.* Garyndaşlyk, dostluk ýada ýoldaşlyk gatnaşygy ýokluk, kesekilik.

ÝATLYK [ýa:tlyk] **II,** *at.* Gowlukdan bolan çaga.

ÝATMA, *iş ady.* Ýatmak ýagdaýy.

ÝATMAK, *işl.* **1.** Bütin bedeniň, göwräň bilen bir zadyň üstünde aýagyňy uzyn salyp süýnmek. *Çyg ýerde ýatmaň, onuň tutuş bedene zyýany bar.* **2.** Gozganman durmak. *Kitabyň, ynha, ýatyr.* **3.** Uklamak, uka gitmek. *Gije ýarymdan geçenden soň ýatdylar.* **4.** Kesilmek, togtamak. *Ýel birden turşy ýaly, birdenem ýatdy.* **5.** Süllerip gurap başlamak, guramak, ösüşden galmak. *Hyýaryň pazyly ýatypdyr.* **6.** Keselläp, syrkawlap ýorgan-düşekli ýagdaýda bolmak. *Giden gelsin, ýatan galsyn* (Alkyş, dileg). **7.** *göç. m.* Bir ýerde köp wagtlap bolmak, köp wagtlap eglenmek. *Suw diýip gitdiň-de, ýataýdyň-la!*

◊ **Ýatan çöpi galdyrmazlyk** hiç iş etmezlik, bikär gezmek, eliňi işe urmazlyk. **Ýatanyň üstüne turan gelmesin** parahatlyk bolsun, hiç zat, hiç başagaýlyk rahatlygy bozmasyn. **Ýatan ýeri ýagty bolsun!** pata barlanda, aradan çykan adamyň ady tutulanda aýdylýan dileg.

ÝATMAKLYK, *iş ady.* Ýatmak ýagdaýy.

ÝATUW I, *iş ady.* Ýatmak ýagdaýy.

ÝATUW II, *at.* Ýatyp dynç alyş, uky. *Ýatuw aladasy ýetişen mesgensiz serçeler öz dillerinde biri-birlerine habar gatýardylar* (B. Kerbabaýew).

ÝATYLMAK, *işl.* **1.** Tutuş bedeniň bilen bir zadyň üstünde kese süýnülmek. **2.** Uklanmak. *Işläp ýadanymyzdan soň kän ýatyldy.*

ÝATYM, *at.* Ýüpek gurçugynyň nobatdaky ukusy. *Ýaňy oglanlaryň ýanyna baramda, ýüpek gurçugy şu ýatymdan soň, pile sarap başlar diýdiler.*

ÝATYMLAÝYN, *hal.* Giden ýeriňde gijäňi geçirip, ýatyp gelmek şerti bilen, günin däl, ýatymlaýyn, ýatyrlaýyn. *Biz obadan ýedi-sekiz kilometr daşlykda ýatymlaýyn işleýärdik* (R. Gelenow).

ÝATYMLYK, *hal.* Birnäçe gün bolmaklyk, birnäçe gün ýatyp gelmek şerti bilen, ýatymlaýyn. *Ol iş bilen ýatymlyk bir ýere gitmeli bolupdy.*

ÝATYRLAÝYN, *hal, ser.* **Ýatymlaýyn.** *Balyk tutmaga ýatyrlaýyn giderdik.*

ÝATYRMA, *iş ady.* Ýatyrmak ýagdaýy.

ÝATYRMAK, *işl.* **1.** Bir zadyň üstünde süýndürip goýmak, uzynlygyna gyşartmak, kesertmek. *Ynha, birini aýry jaýa getirip, Açdylar ýarasyn, arkan ýatyryp* (A. Kekilow). **2.** Ýatar ýaly etmek, uka gidermek, uklatmak. *Häzir dogrudan hem ejem sygrymyzy sagandyr, jigilerimi suwa düşürip ýatyrandyr* ("Edebiýat we sungat"). **3.** Orup, ýygyp, duran ýerinde serip goýmak. *Ýorunja ýatyrmaklyga taýýarlyk görýäris.* **4.** Duruzmak, togtatmak. *Maşynyň bir ýerinde güwwüldi peýda bolandygyny añyp, ony derrew açaryny towlap ýatyrdy.* **5.** Hereket etmegini bes etdirmek, güýçsüz hasap etmek. *Şertnamany ýatyrmak.* **6.** Öçürmek, söndürmek. *Radiony ýatyr.*

ÝATYRMAKLYK, *iş ady.* Ýatyrmak ýagdaýy.

ÝATYRTMAK, *işl.* Ýatyrmak işini birine etdirmek. *Ýorunja ýatyrtmak. Hökümi ýatyrtmak.*

ÝATYRYLMAK, *işl.* **1.** Bir zadyň üstünde uzaboýuna süýndürilip goýulmak, keserdilmek, gyşardylmak. *Iki adam boýy pürsler ýatyrylyp goýuldy.* **2.** Uklar ýaly edilmek, ukladylmak. *Çagalar ýatyryldy.* **3.** Orlan ýerinde galdyrylmak, serlip goýulmak. *Meýdanyň otlary ýatyryldy.* **4.** Durzulmak, togtadylmak (tok, ýangyç we ş. m. bilen işleýän enjam hakynda). *Ähli enjamlar ýatyrylansoň, töwerek imi-salalyk boldy.* **5.** Hereket etmegi bes etdirilmek, güýçsüz hasap edilmek. *Şertnamanyň ýatyrylmagy.*

ÝATYRYŞ, *iş ady.* Ýatyrmak ýagdaýy.

ÝATYRYŞDYRMAK, *işl.* Hemmesini ýatyrmak, ählisini ýatyryp çykmak. *Çagalary ýatyryşdyrmak.*

ÝATYRYŞMAK, *işl.* **1**.Ýatyrmaga kömek etmek. *Ot ýatyryşmak. Men gelnejeme çagasyny ýatyryşdym.* **2**. Bilelikde ýatyrmak. *Biz ot ýatyryşyp ýördük.*

ÝATYŞ, *iş ady.* Ýatmak ýagdaýy.

ÝATYŞMAK, *işl.* **1.** Hemmesi ýataňkyrlamak, ýatyp başlamak. *Adamlar ýatyşan eken.* **2.** Köşeşmek, peselişmek, gowşaşmak, kem-kemden ýatmak. *Ýel ýatyşdy. Howur kem-kemden ýatyşdy.*

ÝAŞYRYN [ýaşyry:n], *syp.* Hiç kime bildirmän, assyrynlyk bilen, ogryn, gizlin. *Ýaşyryn iş.*

ÝAŞYRYNLYK [ýaşyry:nlyk], *at.* Ýaşyryn halda bolmaklyk, gizlinlik, assyrynlyk, ogrynlyk.

ÝAŞYRYŞ, *iş ady.* Ýaşyrmak ýagdaýy.

ÝAŞYT [ýa:şyt], *syp.* Ýaşlary bir, deň bolan, doglan ýyllary bir bolan, ýaşdaş, ýaşytdaş. *Ikimiz ýaşytdyrys, ikimiziňem ýylymyz goýundyr.*

ÝAŞYTDAŞ [ýa:şytdaş], *syp., gepl. d.* Ýaşyt. *Seniň bilen ýaşytdaş oglum bar.*

ÝAŞ-ÝELEŇ [ýa:ş-ýeleň], *at.* Ýetginjek, jahyl, ýaş-ýuş. *Gelin-gyzlar, ýaş ýeleňler hiňňildik uçýardy* (B. Kerbabaýew).

ÝAŞ-ÝUŞ [ýa:ş-ýu:ş], *at.* Ýaş oglan-gyzlar, ýaş-ýeleň. *Seň ýaly hünäri beýik adamyny tapyp duran gyzlar, ýaş-ýuşa barjak gümany barmy?!* (A. Durdyýew).

ÝAT [ýa:t] **I,** *at.* Öň bolup geçen wakalary, täsirleri, duýgulary huşa getirip bilmek ukyby, huşda, pikirde saklap bilmek ukyby, hakyda. *Onuň ýady kütelişipdir.*

◊ **Ýada salmak** ýatlamak; ýada getirmek. *Sag kenaryň sümmülleri şemala adaja tolkun atyp, birgeňsi sary deňzi ýada salýar* ("Türkmenistan"). **Ýat etmek** häzir ýok adamy ýatlamak. *Ýat edeýin, agam, seni* ("Görogly").

ÝAT [ýa:t] **II,** *at.* **1.** Garyndaşlyk, ýakynlyk gatnaşygy bolmadyk, garyndaş däl; keseki, del. *Ýat illerde mysapyrlyk çekenden, Ursa, sökse, horlasa-da il ýagşy* (Magtymguly). **2.** Tanyş bolmazlyk, mahsus bolmazlyk. *Daýhançylyk, günlükçilik ýaly zatlar oňa ýatdy, pil-de, palta-da ýatdy* (B. Seýtäkow). **3.** *göç. m.* Ýassykdaş, ýanýoldaş. *Başyň ýassyga ýetende, ogul-gyzyň ýatça bolmaz* (Magtymguly). *Oglumyň ýanynda ot bar, gyzymyň ýanynda – ýat* (Atalar sözi).

◊ **Ýedi ýat** ýedi arkadan aňyrky , garyndaşlyk taýdan daşlaşan adamlar; bigäne, keseki. *Ol ýedi ýat bilen guda bolup, ogluny öýermegi ýüregine düwdi.*

ÝATA, *syp.* **1.** Akman duran, akaba bolmadyk, akmaýan. *Ýata suw.* **2.** Ýorgan-düşekli ýatan. *Munuň özi ýata hassa-da däl* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýata şärik bolmak** zähmet çekmän, hak aljak bolmak.

ÝATAGAN [ýatağan], *syp.* Köp ýatmagy halaýan, kän ýatmagy endik edinen, ukuçyl, ýatak. *Japbaklar bir obada ýatagan bar sesini eşitdiler* (B. Kerbabaýew).

ÝATAGANLYK [ýatağanlyk], *at.* Ýataganyň gylyk-häsiýeti, ukuçyllyk, ýataklyk.

ÝATAK I, *at.* **1.** Mallaryň saklanýan ýeri, gijesine olaryň ýatýan ýa-da saklanýan ýeri, agyl. *Ýataklara, öýleriň töwereklerine aýlaň-çaýlaň ederdi* (Ý. Mämmediýew). **2.** Tebigy ýerasty gazylyp alynýan baýlyklaryň gözbaşy, toplanan ýeri, ojagy. *Nebit ýataklary.* **3.** *gepl. d.* Ýaşalýan ýer, jaý, öý. *Soňky wagtlarda ykmaga başlady welin, ol tä ýary gijä çenli ýatagyna köwlenenok* (A. Gowşudow).

◊ **Ýatagyňy çapmak** öz iliň, öýüň zadyna el garmak, oba ogrusy bolmak. *Seret, ol haramzadanyň ýatagyny çapyşyny, hakyt, duzuňy iýip, nähili kast edýärler* (A. Durdyýew).

ÝATAK II, *syp., ser.* **Ýatagan I**. *Iki ýatak ýol çalypdyr* (A. Gowşudow).

ÝATAKHANA [ýatakha:na], *at.* Okuwçylaryň, talyplaryň, hünär okuwyna gelenleriň umumy ýaşaýyş jaýy, ýatakjaý, ýatalga. *Ol ýolboýy Bossanyň pikirini edip, ýatakhana gelende, Wellek hor çekip ýatyrdy* (G. Gurbansähedow).

ÝATAKLAMA, *iş ady.* Ýataklamak ýagdaýy.

ÝATAKLAMAK, *işl.* Guzlajak bolmak, guzlajak bolup, ýatar ýaly ýer gözlemek, bimaza bolmak (mal hakynda). *Goýnumyz-a ýataklap başlady.*

ÝATAKLAMAKLYK, *iş ady.* Ýataklamak ýagdaýy.

ÝATAKLAÝYŞ, *iş ady.* Ýataklamak ýagdaýy.

ÝATALGA [ýatalğa], *at.* **1.** Deňizde harasat gopanda, gaçylyp atylýan asuda giňişlik. *Torlaryň baryny çekip almaly, Gaýdan çykyp, bir ýatalga barmaly* (A. Kowusow, N. Amanow). **2.** *ser.* **Ýatakhana**. *Ol institutyň umumy ýatalga jaýynda taýýarlanýar* (H. Ysmaýylow).

ÝATAŞÄRIK [ýataşä:rik], *syp.* Zähmet çekmegi halaman, işiň netijesine şärik (adam hakynda).

ÝATAŞÄRIKLIK [ýataşä:riklik], *at.* Zähmet çekmän, işiň netijesine şärik bolmaklyk.

ÝATDAN [ýa:tdan], *hal.* Ýazga seretmän, ýadyňda galyşyna görä. *Ýatdan goşgy aýtmak.*

ÝATGY, *at.* Aýallaryň, urkaçy haýwanlaryň önelgeleriniň ösüp, ulalýan ýeri bolan içki agza.

ÝATKEŞ [ýa:tkeş], *syp.* Eşiden, gören zadyny köp wagtlap ýadyndan çykarmaýan, ýadynda berk saklaýan. *Çarwa aga zor yzçydy, örän tangyrdy hem diýseň ýatkeşdi* (B. Gurbanow).

ÝATKEŞLIK [ýa:tkeşlik], *at.* Ýatkeş bolmaklyk. *Siziň ýatkeşligiňize men-ä telpek goýdum* (A. Nazarow). *Diňe adamlaryň çyn ýatkeşligi, Üýtgänok geçse-de ýyllar içinden* (Ş. Borjakow).

ÝATLAMA [ýa:tlama] **I,** *iş ady.* Ýatlamak ýagdaýy.

ÝATLAMA [ýa:tlama] **II,** *at.* **1.** Biri ýa-da bir zat barada hakydaňa gelýän, ýadyňa düşýän wakalar. *Bujagaz ýatlamalaryň söhbeti uzaga çekmedi* ("Edebiýat we sungat"). 2. Geçmiş hakyndaky ýazgy, rowaýat ýa-da hekaýat. *Bu meýdançanyň her daban ýeri ýatlamalardan doly* ("Edebiýat we sungat").

ÝATLAMA [ýa:tlama] **III,** *at.* Bir zat barada gysga maglumatlar, düzgünler, görkezmeler ýazylan ýygyndy, şeýle-de şonuň ýaly düzgünleriň ýygyndysyny öz içine

ÝAÝKATMAK, *işl.* Ýaýkamagyna sebäp bolmak. *Geň, täsin habaryň bilen adamlaryň başyny ýaýkatdyň.*

ÝAÝKAÝYŞ, *iş ady.* Ýaýkamak ýagdaýy.

ÝAÝKYLDAMAK [ýaýkyllamak], *işl.* Berk durman, ýykylaýjak-ýykylaýjak bolup, ikibaka yraň atmak. *Kenardaky gaýyk ýaýkyldap durdy.*

ÝAÝKYLDY [ýaýkylly], *at.* Ýaýkyldama hereketiniň ady.

ÝAÝLA [ýa:ýla], *at.***1**. Ýaz, tomus aýlary mal bakylýan otluk ýer, öri meýdan, ýaýlag. **2**. Oturymly ýer-ýurt, sebit, etrap, oazis. *Mary ýaýlasy taryhy ýadygärliklere baýdyr.*

ÝAÝLAG [ýa:ýlağ], **1**. *at, ser.* **Ýaýla**. *Dagtokga dagda bişer, Miweli bagda bişer, Owlak-guzy ýaýlaga Sürülýän çagda bişer* (M. Garryýew). **2**. Şäheriň bag-bakjaly, arassa howaly etrabynda ýaz, tomus dynç almak, ekin ekmek üçin bölünip berlen ýer. *Ýaýlagda kelem ekdik.*

ÝAÝLAMAK [ýa:ýlamak] **I,** *işl.* Ýazlamak. *Üstüňde ýaýlaýyp, myrada ýetsek, Lälezar gülleriň bardyr, sen çölüň!* (Seýdi).

ÝAÝLAMAK [ýa:ýlamak] **II,** *işl.* Ýaý bilen atmak.

ÝAÝLAŞMAK [ýa:ýlaşmak], *işl.***1.** Biri-biriňe tarap ýaý atmak; bilelikde ýaýlamak. *Çagalar guş ýaýlaşyp ýördi.*

ÝAÝLATMAK [ýa:ýlatmak], *işl.* Ýaýlamaga mümkinçilik bermek, ýol bermek. *Guş ýaýlatmak.*

ÝAÝLYM I, *at.* **1.** Süri agym berer ýaly öri meýdany, öri. *Şol ýaýlymly giň depäniň üstünde iki sany altyganat ak öý gümmezekläp otyrdy* (A. Gowşudow). **2.** Oglana dakylýan at.

ÝAÝLYM II, *at.* Radio, telewideniýe arkaly gepleşikleriň, habarlaryň howa tolkunlary arkaly ýaýradylyş giňişligi.

ÝAÝMA, *iş ady.* Ýaýmak ýagdaýy.

ÝAÝMA [ýa:ýma] **I, II,** *iş ady.* Ýaýmak işi, ýagdaýy.

ÝAÝMAK, *işl.* **1.** Iki tarapa germek, uzatmak, açmak. *Soňra ol hem ganat ýaýyp, howlynyň depesine çykdy* (B. Seýtäkow). **2.** Uly ile mälim etmek, aýan etmek, jar etmek, ýaýratmak. *Her kime syryn ýaýanyň, Sözünde iba bolarmy?!* ("Şasenem – Garyp"). **3.** Giňden açmak, ýazmak, ýaýratmak. **4.** Örümini çözüp, seçelendirip goýbermek (saç hakynda).

ÝAÝMAK [ýa:ýmak] **I,** *işl.* Gatygyň ýagyny almak üçin, ony ýanlyga guýup, pişek bilen aşak-ýokaryk hereketlendirip durmak. *Bir gün men ir bilen daşarda ýanlyk ýaýýardym* (H. Garabaýew).

ÝAÝMAK [ýa:ýmak] **II,** *işl.* Hamyry oklaw bilen iki ýana sozup ýukaltmak, tokga hamyry ýazgyn hala getirmek. *Ol çelpek ýaýmaga barýan diýdi* (A. Durdyýew).

ÝAÝMAKLYK [ýa:ýmaklyk] **I, II,** *iş ady.* Ýaýmak ýagdaýy.

ÝAÝNAMA, *iş ady.* Ýaýnamak ýagdaýy.

ÝAÝNAMAK, *işl.* **1.** Bolelinlikde erkana, azat ýaşamak. *Şat watanyň saýasynda, Ýaýnaýan – men, ýaýnaýan* (Aýdymdan). **2.** *gepl. d.* Uzap, giňäp gitmek, giňemek, ýaýlyp ýatmak. *Gündogardan günbatara ýaýnap gidýän giň dere.* **3.** *göç. m.* Hezil etmek, arkaýyn gezmek. *Kenarynda durmuş joş alyp gaýnar, Otluk ýaýlalaňda mallarmyz ýaýnar* (N. Annagylyjow).

ÝAÝNAŞMAK, *işl.* **1.** Köp bolup, köplük bolup ýaýnap ýörmek. *Ýabylar giň sährada peýwagtyna ýaýnaşyp ýördüler* (B. Kerbabaýew). **2.** *gepl. d.* Uzaşyp, giňeşip gitmek, ýaýlyşyp ýatmak. *Ekin meýdanlarymyz çar tarapa ýaýnaşyp ýatyr.* **3.** *göç. m.* Hezil edişmek, arkaýyn gezişmek. *Çagalar ýaýnaşyp ýörler.*

ÝAÝNATDYRMAK, *işl.* Baýnatmak, gönendirmek, ýaýnatmak.

ÝAÝNATMAK, *işl.* Ýaýnamaga mümkinçilik bermek.

ÝAÝNAÝYŞ, *iş ady.* Ýaýnamak ýagdaýy.

ÝAÝRABERMEK [ýaýravermek], *işl.* Ýaýrap başlamak.

ÝAÝRADYJY I, *syp.* Her bir zady köpçülige, ilata, daş-töwerege ýaýradýan. *Bilim ýaýradyjy adam.*

ÝAÝRADYJY II, *at.* Üýşüp duran zady ýaýratmaga ýaraýan gural, enjam. *Ýol işinde gum ýaýradyjylar ulanyldy.*

ÝAÝRADYLMAK, *işl.* **1.** Ýaýraň ýagdaýa getirilmek,dagadylmak, pytradylmak. *Ekin meýdanyna çekilen dersler ýaýradyldy.* **2.** Giň, arasy açyk ýerleşdirilmek, seýrekledilmek. *Märeke ýaýradylan-soň, dem almak ýeňilleşdi.* **3.** Köpçülige mälim edilmek. *Habar köpe ýaýradyldy.* **4.** Giň gerim berilmek. *Gowy görelde hemme ýere ýaýradyldy.* **5.** Howa goýberilmek. *Howada hoştap ys ýaýradyldy.*

ÝAÝRADYŞDYRMAK, işl. Bir ýan ujundan ýaýradyp ugramak, hemmesini ýaýratmak. *Ol elindäki hatlaryň bir toparyny biziň öňümize ýaýradyşdyrdy.*

ÝAÝRADYŞMAK, *işl.* Ýaýratmaga kömek bermek; bilelikde ýaýratmak. *Ders ýaýradyşdyk. Gel, gum ýaýradyşsaň!*

ÝAÝRAMA, *iş ady.* Ýaýramak ýagdaýy.

ÝAÝRAMAK, *işl.* **1.** Dagamak, pytrap, dagap ýatmak. *Otagyň bir künjündäki sekiniň üstünde dürli kitaplar ýaýrap ýatyrdy.* **2.** Çaýylmak, saçylmak. *Ýaňy dogan Günüň şöhlesi dünýä ýaýrady* (B. Gurbanow). **3.** Ýaýraň, dagynyk halda bolmak. *Häli arkaýynlykda ýaýrap ýatyrlar* ("Görogly"). **4.** Uzamak, uzalyp gitmek. *Ynha, garpyzyň gollary çar tarapa ýaýrap başlady* (N. Esenmyradow). **5.** Köpçülige mälim bolmak, aýan bolmak, jar bolmak, hemmelere eşidilmek. *Bu agyr habar uly ile ýaýrady.* **6.** Giň gerim almak, aralaşmak. **7.** Uzalyp, ýaýlyp gitmek, giňemek.

ÝATYŞTELPEK, *at.* Ýatylanda geýmek üçin ýörite tikilýän telpejik, şypyrma. *Ýatyştelpegi, köplenç, garrylar geýýärler.*

ÝAÝ [ýa:ý], *at.* **1.** Uçlaryna dartdyrylyp kiriş daňylan, berk, maýyşgak agaçdan edilen, ujuna peýkam geýdirilen ok atýan gadymy ýarag. *Ýaýyň iki başy eplenip, biri-birine ýetip tapyşyp gelýär*(“Görogly“). **2.** Çaga kürtesiniň arkasyna dakylýan ujy düwme şelpeli, gyzyl çaýylan bezeg şaýy. **3.** Toýnugyň iki ujuna rezin daňlyp, daş salnyp atylýan oýnawaç ýarag. **4.** *dil b.* Daşky görnüşi ýaýa çalymdaş dyngy belgi. *Ýaýyň içinde söze düşündiriş berlipdir.*

◊ **Ýaý bermek** gyşarmak, egrelmek. **Ýaýdan sypan ýaly** çalt, tiz hereket edýän (adam ýa-da zat hakynda). *Ýaýdan sypan ýaly maşyn, Ýol tanapyn düýrüp geldi* (Ç. Gurbangylyjow).

ÝAÝAL, *syp.* Bir iş edende äwmeýän, alňasamaýan, howlukmaýan. *Ýaýalyň ýany ýarty, haly teň, töwekgeliň nany bitin, işi oň* (Nakyl). *Beýle-de bir ýaýal adam bor ekeni* (Ý. Mämmediýew).

ÝAÝALLYK, *at.* Ýaýalyň gylyk-häsiýeti, äwmezeklik, howlukmazaklyk.

ÝAÝAPLAMA, *iş ady.* Ýaýaplamak ýagdaýy.

ÝAÝAPLAMAK, *işl.* Ýaranyp gün görjek bolmak. *Çary onuň öňünde sazanaklap ýaýaplady* (N. Pomma).

ÝAÝAPLAMAKLYK, *iş ady.* Ýaýaplamak ýagdaýy.

ÝAÝAPLAMAZLYK, *işl.* Ýaýaplaman gezmek, ýörmek.

ÝAÝAPLAŞMAK, *işl.* Köp bolup, ýerli-ýerden ýaýaplamak.

ÝAÝAPLAÝYŞ, *iş ady.* Ýaýaplamak ýagdaýy.

ÝAÝBAŇ [ýaývaň], *syp.* Içi ýazgyn, uly, ullakan, giň. *Ýaýbaň kümüş gap.*

ÝAÝBAŇLANDYRMAK [ýaývaňlannyrmak], *işl.* Işi giň möçberde alyp barmak, ýokary derejede ösdürmek, gerimini artdyrmak.

ÝAÝBAŇLANMAK [ýaývaňlanmak], *işl.* Giň möçberde alnyp barylmak, ýokary derejede ösmek, giň gerim almak. *Işler bütin ýurtda gyradeň ýaýbaňlandy.*

ÝAÝBAŇLAŞMAK [ýaývaňlaşmak], *işl.* Belli derejede ýaýbaňlanmak.

ÝAÝDANA-ÝAÝDANA, *hal.* **1.** Belli bir karara gelip bilmän, ikirjiňlene-ikirjiňlene, ýaýdanyp-ýaýdanyp. *Ol ýaýdana-ýaýdana maňa ýüzlendi.* **2.** Ätiýaç ede-ede, çekine-çekine, gorka-gorka. *Ýaýdana-ýaýdana kakasyna ýüzlendi.*

ÝAÝDANDYRMAK [ýaýdannyrmak], *işl.* Ýaýdanmagyna sebäp bolmak. *Gelende açyk ýüz bilen garşy alyň, oglany ýaýdandyrmaň.*

ÝAÝDANJAŇ, *syp.* **1**. Käbir ýagdaýlarda belli bir karara gelip bilmeýän, ederini bilmeýän. *Ol şeýle bir ýaýdanjaňdyr welin, diýip-aýdar ýaly däldir* (A. Nazarow). **2.** Ätiýaç ediji, çekinjeň. *Ýaýdanjaň adam.*

ÝAÝDANJAŇLYK, *at.* **1.** Ýaýdanjaň halda bolmaklyk. *Ýaýdanjaňlygyň üçin, ulagdan gijä galdyň.* **2.** Ätiýaç edijilik, gorky etmeklik, çekinjeňlik.

ÝAÝDANJYRAMAK, *işl.* Çalarak ýaýdanmak, az-kem ýaýdanmak. *Ol birhili özüni ýitirip, näme diýjegini bilmän ýaýdanjyrady* (B. Gurbanow).

ÝAÝDANMA, *iş ady.* Ýaýdanmak ýagdaýy.

ÝAÝDANMAK, *işl.* **1.** Ederini bilmän ikirjiňlenmek, belli karara gelip bilmän durmak. *Men-ä guzy ýaly myrlap ýatyşyna dözmänem ýaýdandym* (R. Gelenow). **2.** Gorka hereket etmek, çekinjeňlik etmek. *Öýüňize baranymda welin ýaýdanyp bardym* (R. Gelenow).

ÝAÝDANYŞ, *iş ady.* Ýaýdanmak ýagdaýy. *Onuň ýaýdanyşy çakyň däldi.*

ÝAÝDANYŞMAK, *işl.* Birnäçe bolup ýaýdanyp durmak.

ÝAÝDYRMAK, *işl.* **1.** Iki tarapa gerdirmek, uzatdyrmak, açdyrmak. *Ýaraly leglegiň ganatyny ýaýdyrdylar.* **2.** Köpe mälim etdirmek, aýan etdirmek, jar etdirmek. *Maglumaty ýaýdyrmak.* **3.** Giňden ýazdyrmak. *Supra ýaýdyrmak.* **4.** Örümini çözdürmek (saç hakynda). *Naçarlara saç ýaýdyrdy.*

ÝAÝDYRMAK [ýa:ýdyrmak] **I, II.** *işl.* Ýaýmak işini başga birine etdirmek. *Ýanlyk ýaýdyrmak. Pişmelik hamyr ýaýdyrmak.*

ÝAÝJYK [ýa:ýjyk], *at.* **1.** Döşüň ýokary tarapyndaky iki omza garşy aýrylyp gidýän süňk, bukaw süňki. **2.** Burum-burum towlanan, maýyşgak, gysylyp-açylýan çeýe polat sim, puružyn. *Diwanyň ýaýjygy.*

ÝAÝKALMAK, *işl.* Çalarak ýaýkalanmak.

ÝAÝKAMA, *iş ady.* Ýaýkamak ýagdaýy.

ÝAÝKAMAK, *işl.* Bir zady oňlamaýandygyňy aňlatmak üçin başyňy ikibaka – bir sagyňa, bir-de çepiňe tarap öwürmek. *Gyz hyrçyny dişläp, başyny ýaýkady.*

ÝAÝKAMAKLYK, *iş ady.* Ýaýkamak ýagdaýy.

ÝAÝKANJYRAMA, *iş ady.* Ýaýkanjyramak ýagdaýy.

ÝAÝKANJYRAMAK, *işl.* Çalajadan bir enaýy näzli hereket etmek. *Gelin ýaýkanjyrap geçip gitdi.*

ÝAÝKANJYRAMAKLYK, *iş ady.* Ýaýkanjyramak ýagdaýy.

ÝAÝKANJYRAÝYŞ, *iş ady.* Ýaýkanjyramak ýagdaýy.

ÝAÝKANMAK, *işl.* Eýläk-beýläk yranmak, ikibaka çaýkanmak. *Sona kimin ýaýkanar sen, Abat bolsun köller, Öwez* (“Görogly“).

ÝAÝKAŞMAK, *işl.* Köp bolup ýaýkamak; yralamak, çaýkamak. *Yrsaraşan bolan bolup, Kellelerni ýaýkaşýarlar* (K. Gurbannepesow).

ÝAZGARMAKLYK [ýa:zğarmaklyk], *iş ady.* Ýazgarmak ýagdaýy.

ÝAZGARYLMAK [ýa:zğarylmak], *işl.* Nädogry hereketi, işi üçin berk käýelmek. *Ol berk ýazgarylmaly hereket etdi. Munuň üçin men ýazgarylaryn* (N. Saryhanow).

ÝAZGARYŞ [ýa:zğaryº], *iş ady.* Ýazgarmak ýagdaýy.

ÝAZGY [ýazğy], *at.* 1. Kagyza ýa-da başga bir zadyň ýüzüne ýazylan gysgajyk hat. *Bu ýazgy bizi çuň oýa batyrýar* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ses ýazýan enjam arkaly ýazylan ses.

ÝAZGYN [ýazğyn], *syp.* **1.** Ýazylyp ýatan, ýaýrap giden. **2.** Endigan ýazylgy, gyradeň, tekiz. *Ýazgyn matanyň ortasyna gowurga dökdi.*

ÝAZGYNLYK [ýazğynlyk], *at.* **1.** Ýazylyp ýatan, ýazgyn halda bolmaklyk. *Olar duzlanan baganalary ýazgynlygyna üst-üstüne endiganlap goýýardylar.* **2.** *göç. m.* Az wagtlaýyn dynç almak üçin berilýän pursat, wagt, arakesme, ýazylgançylyk.

ÝAZGYT [ýazğyt], *at.* Biriniň ýa-da bir zadyň durmuş wakalary bilen şertlenen ýagdaýy, durmuş ýoly; takdyr, ykbal. *Ýazgyt şeýledir diýip, ol Allanyň edenine şükür etdi.*

ÝAZLAG [ýa:zlağ], *at.* Ýaz aýlary goýun-geçi sagmak üçin göçülip barylýan otluk öri meýdany. *Ýazlagyna ýag döken, käbäm, Gyşlagyna gül eken, käbäm* (Halk döredijiliginden). *Eýläk atyp Garagumuň gyşyny, Ýazlag wagty görseň çopan goşuny* (K. Gurbannepesow).

ÝAZLAGÇY [ýa:zlağçy], *at.* Ýazlaga çykan adam, hojalyk. *Bu günki howa ýazlagçy gyz-gelinleriň ruhlary göterilip, ýelmik-ýuwa çöplemäge çykdylar* (H. Deryýew).

ÝAZLAMA [ýa:zlama], *iş ady.* Ýazlamak ýagdaýy.

ÝAZLAMAK [ýa:zlamak], *işl.* **1.** Ýazlagda ýaşamak, ýazlag ýerine göçüp barmak. *Ýazlaýan çarwalaryň arasynda gezmäniň-de, aw yzynda ymtylmanyň-da aýratyn lezzeti bardy!* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Bolelinlikde ýaşamak, erkin ýaşamak. *Bir gün bular: "Pylan ýerde bir otluk meýdan bar, şoňa ýazlamaga gideliň" diýip, maslahat edýärler* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝAZLAMAKLYK [ýa:zlamaklyk], *iş ady.* Ýazlamak ýagdaýy.

ÝAZLATDYRMAK [ýa:zlatdyrmak], *işl.* Ýazlatmaga mümkinçilik berdirmek.

ÝAZLATMAK [ýa:zlatmak], *işl.* Maly ýazlagda bakmak. *Bu ýyl goýunlarymyzy gowy ýazlatdyk.*

ÝAZLAÝYŞ [ýa:zlaýyş], *iş ady.* Ýazlamak ýagdaýy.

ÝAZLYK [ýa:zlyk], *syp.* Ýazda ekilýän, ýaz paslynda ekilip, soň hasyly ýygnalýan. *Ýazlyk bugdaý.*

ÝAZMA I, II, *iş ady.* Ýazmak ýagdaýy.

ÝAZMA [ýa:zma], *iş ady.* Ýazmak ýagdaýy.

ÝAZMAÇA, *hal.* Ýazylyp beýan edilýän, hat üsti bilen. *Ýazmaça haýyş.*

ÝAZMAK I, *işl.* **1.** Kagyzyň ýa-da başga bir zadyň ýüzüne belgiler (harplar, sanlar we ş. m.) şekillendirmek. **2.** Eser döretmek. **3.** Birine bir zat hakda ýazmaça habar bermek, ýüzlenmek. *Ol hatynda basym bize myhmançylyga geljekdigini ýazypdyr.* **4.** Bir zat üçin biriniň adyny sanawa goşmak, girizmek. *Meniň adymy hem ýazyň!* **5.** *gepl. d.* Biriniň üstünden şikaýat edip, ýokary guramalara ýazmaça ýüzlenmek.

ÝAZMAK II, *işl.* **1.** Düşäp goýmak, düşemek. *Uly halymyzy ol tamymyza ýazdyk - diýip, ol garrylary ikinji otaga çagyrdy* (N. Saryhanow). **2.** Ýaýradyp goýmak, pytratmak. *Ol kaky teläriň üstüne ýazdy.* **3.** Ýygyrdyny, epinini düzlemek, ýazgyn etmek, gatyny açmak. *Ol çermelgi ýeňini ýazyp, üst-başyny düzedişdirdi.* **4.** *göç. m.* Gaçmak, ökje götermek, ýazzyny bermek. *Gümmürdi çykan wagty men arkanlygyna ýazdym* (A. Gowşudow).

◊ **Penjäni ýazmak 1)** dyrnakly ýyrtyjy haýwanlar hakda: penjäni ýazyp gaçmak. **2)** *göç. m.* gaçmak. *Bagbany gören çagalar penjäni ýazdylar.*

ÝAZMAK [ýa:zmak], *işl.* **1**. Ildirilen, gurlan ýerinden sypmak, boşamak. *Gapan ýazypdyr.* **2.** Duran ýerinden çykmak, bölünip aýrylmak, sypmak. *Eňeklerim ýazyp gelýär.* **3.** Başga ýana sowulmak, başga tarapa ugrukmak, üýtgemek. *Oturylyşygyň soňy aýdyma ýazdy.*

ÝAZMAKLYK I, II, *iş ady.* Ýazmak ýagdaýy.

ÝAZMAKLYK [ýa:zmaklyk], *iş ady.* Ýazmak ýagdaýy.

ÝAZMAZLYK, *işl.* Ýazmak işini amal etmezlik. *Öýlänçi ýene turup ugrady, bu bizi asyl ýazmajakmyka?!* (A. Gowşudow). *Içiniň agyrysy Batyry ýazmady* (B. Kerbabaýew).

ÝAZSYRAMAZLYK, *işl.* Ýazy ýaza menzemezlik, ýazy ýaz bolmazlyk. *Gyşy gyşsyramadygyň ýazy ýazsyramaz* (Nakyl).

ÝAZUW I, *syp., at.* Ýazmak bilen bagly (iş). *Ertesi irden ýazuw işlerini gutaryp, Şiriniň ýanyna gitdi* (B. Pürliýew).

ÝAZUW II, *at.* Ýazmak üçin ulanylýan belgiler ulgamy, ýazgy, hat. *Arap ýazuwy.*

ÝAZU-GYŞ [ýa:zu:-ğyº], *at.* Ýaz we gyş, ýaz hem gyş. *Bu bag ýazu-gyş gök salyp otyr.*

ÝAZUW-BOZUW [ýazuw-pozuw], *at.* **1.** Hat-ýazuw. **2.** *gepl. d.* Çeper döredijilik.

ÝAZY [ýa:zy], *at.* **1.** *kön. s.* Ýalazy meýdan. *Çyrag ýanmaz ýazy ýerde* (Hoja Ahmet Ýasawy). **2.** Oglana dakylýan at.

ÝAZYBERMEK [ýazyvermek], *işl.* Ýazyp

8. Howa garylyp, goşulyp gitmek. *Gazyň ysy howla ýaýrady.* **9.** Arkaýynçylykda keýiňi kökläp oturmak. *Işden soň Garagumuň giň sährasynda ýazylyp, ýaýrap otyrdyk.* **10**. Giň meýdanda ornaşmak, giň meýdany tutmak, eýelemek. *Oguzyň nesli Aziýanyň köp ýerlerine ýaýrady.*

◊ **Köki ýaýramyş** "tohumyň ýaýrasyn" diýen manyly dileg.

ÝAÝRAMAKLYK, *iş ady.* Ýaýramak ýagdaýy.

ÝAÝRAŇ, 1. Dagynyk, pytraňňy. **2.** Daş-töwerege uzalyp giden, gabarasy uly. *Ýol söküldigiçe, daglaryň başy golaýlaşýardy, dere daralyp, ýaýraň şahaly tal-daragtlar köpelýärdi* (G. Kulyýew).

◊ **Ýaýraň ýönekeý sözlem** (dil b.) baş agzalardan başga-da, aýyklaýjy agzalary bar bolan sözlem.

ÝAÝRAŞMAK, işl. **1.** Dargaşyp, pytraşyp ýatmak. *Maral okalganyň içine göz aýlap, ýaýraşyp ýatan kitaplary tertibe salyşdyryp çykdy.* **2.** Dürli tarapa ýaýrap gitmek, çar tarapa ýaýramak. *Başlaryny galdyrman, ýaýraşyp otlap ýören sygyrlaryň çopany mendim* (A. Durdyýew).

ÝAÝRATDYRMAK, işl. Ýaýratmak işini başga birine etdirtmek.

ÝAÝRATMA, iş ady. Ýaýratmak işi, ýagdaýy.

ÝAÝRATMAK, işl. **1.** Dagynyk, pytraňňy ýagdaýa salmak. *Ahmet deryanyň ýakasyna baryp, gülebendini düşürip, bu köne-sanalaryň hemmesini ýakyp, külüni deryanyň gyrasyna ýaýratdy* ("Türkmen halk ertekileri"). **2.** Saçmak, çaýmak. *Ähli miweler ýetişip, dört töwerege şeker-şerbet ysyny ýaýradýardy.* **3.** Paýlamak, bölüp bermek. *Harytlary dükanlara ýaýratmak.* **4.** Ýazgyn hala getirmek, ýazmak. *Çyg ýüňi güneşde ýaýratmak.* **5.** Gürrüňi, habary köpçülige mälim etmek, äşgär etmek. *Goý, güýçli ýel meniň guwanjymy, aýdyň pikirimi bütin dünýä ýaýratsyn!* (B. Kerbabaýew). **6.** Ornaşdyrmak, giň gerim aldyrmak. *Bilimleri köpçülige ýaýratmak.*

ÝAÝRAW [ýaýrow], *at.* Köplenç, bir adamyň nesliniň ýaýran ýeri. *Pylanylaryň ýaýrawy gaty giňdir.*

ÝAÝRAÝYŞ, *iş ady*. Ýaýramak ýagdaýy.

ÝAÝYLMAK, *işl*. **1.** Iki tarapa gerilmek, uzaldylmak, açylmak. *Bürgüdiň ýaýlan ganaty ýere kölege salyp geçdi.* **2.** Köpe mälim edilmek, aýan edilmek, jar edilmek. *Bu gün biziň at-abraýymyz, şöhradymyz dünýä ýaýyldy.* **3**. Giňden açylmak, ýazylmak. *Sadakada supralar giňden ýaýyldy.* **4.** Örümi çözülip seçelenmek. *Gyzyň sagrysyndan ötüp duran saçy ýaýyldy.*

ÝAÝYLMAK [ýa:ýylmak] **I,** *işl.* Gatykdan ýag almak üçin, ýanlyga guýlup, pişek bilen aşak-ýokaryk hereketlendirilip durulmak. *Ýanlyk ýaýyldy.*

ÝAÝYLMAK [ýa:ýylmak] **II,** *işl*. Oklaw bilen ýazylmak, ýukaldylmak (hamyr hakynda).

ÝAÝYN [ýaýyn], *at*. **1.** Ýazylyp ýatan, sergin. **2.** Deryada, süýji suwda ýaşaýan teňňesiz, uzyn murtly balyk, lakga.

◊ **Ýaýyn suw** takyrlaryň pesräk ýerlerini tutup, köp wagtlap siňmän ýatan ýalpak suw.

ÝAÝYNMAK [ýa:ýynmak], *işl.* **1.** Özüň üçin ýaýmak. *Ol ýanlyk ýaýyndy*. **2.** Özüň üçin hamyr ýaýmak.

ÝAÝYN-ÝAJAK [ýaýyn-ýa:jak], *syp.* Çalam-çaş, dyr-pytrak, ýygnalman ýatan. *Gideýin. Içerim ýaýyn-ýajakdyr* (R. Gelenow).

ÝAÝYŞ, *iş ady.* Ýaýmak hereketi, ýagdaýy.

ÝAÝYŞ [ýa:ýyş] **I, II,** *iş ady.* Ýaýmak ýagdaýy.

ÝAÝYŞDYRMAK [ýa:ýyşdyrmak], *işl*. Hemmesini ýaýmak, bir ýanyndan ýaýyp çykmak.

ÝAÝYŞMAK [ýa:ýyşmak] **I,** *işl*. Ýaýmaga kömek bermek; bilelikde ýaýmak. *Ýanlyk ýaýyşmak.*

ÝAÝYŞMAK [ýa:ýyşmak] **II,** *işl.* Hamyr ýaýmaga kömek bermek. *Çelpek ýaýyşmak.*

ÝAZ [ýa:z], *at*. **1.** Ýylyň gyşdan soň gelýän pasly, bahar. *Gyş gutaryp, öz ornuny ýaňyja ýaza beripdi* (B. Gurbanow). **2.** *göç. m*. Eşretli, asuda, parahat durmuş, döwran. **3.** Oglana dakylýan at.

◊ **Ýaz ýüňi** ýaz gyrkymynyň ýüňi.

ÝAZAN [ýa:zan], *syp*. Ilkinji ýyl gaýmadyk, höwre gelmedik (düýe hakynda). *Ýazan düýe*.

ÝAZDYRMAK [ýazzyrmak] **I,** *işl*. **1.** Ýazmak işini başga birine etdirmek. *Men mugallymlarymyzdan hata ökdesiniň biriniň ýanyna baraýyn-da, hemmesini bolşy ýaly edişdirip ýazdyraýyn* (N. Saryhanow). **2**. Ýazmaga mümkinçilik bermek.

ÝAZDYRMAK [ýazzyrmak] **II,** *işl*. **1.** Düşedip goýdurmak, düşetmek. *Düşek ýazdyrmak*. **2.** Ýaýradyp, açyp goýdurmak, pytratdyrmak. *Saçak ýazdyrmak.* **3.** Ýygyrdyny, epinini düzletmek, ýazgyn etdirmek. **4.** Gatyny, düýrügini açdyrmak.

ÝAZDYRMAK [ýa:zzyrmak], *işl.* **1**. Bir zady ildirilen ýerinden boşatmak, açmak. *Ilikleriňi ýazdyrmak. Iliklerini ýazdyryp, gursagyny giň açyp, hat işi bilen meşguldy* (A. Gowşudow). **2.** Ýerinden çykarmak, birleşýän ýerinden bölüp aýyrmak. - *Onuň äňini ýazdyrdyňyz! - diýdi* (H. Ysmaýylow). **3.** Çözmek, daňydan boşatmak, daňydan aýyrmak. *Ýük ýazdyryp, yssy ýatyşýança garaşaly. Menzilme-menzil düşläp, ýük ýazdyrýarys* (A. Gowşudow). **4.** *göç. m.* Ünsi başga ýana sowmak, başga ugurdan gopmak, başga tarapa üýtgemek (gep-gürrüň we ş. m. hakynda). *Oňa bir topar soraglar berip, gürrüňini gök ekinçilikden ýazdyrdym* (N. Pomma).

ÝAZGARMA [ýa:zğarma], *iş ady.* Ýazgarmak ýagdaýy.

ÝAZGARMAK [ýa:zğarmak], *işl.* Nädogry hereketi, işi üçin berk käýemek.

garry bardy (“Görogly“). **Ýedi gapyda ýer tapmadyk** baran ýerinde ýüz tapmaýan, orun tapmaýan, hemme ýerden kowlup ýören; bozgak, ýaramaz adam. **Ýedi gat ýere salmak (sokmak) 1)** il masgarasy etmek. **2)** ýok etmek, öldürmek. **Ýedi jynyň biri bolmak** gaty halamazlyk, ýigrenmek, ýekirmek. **Ýediň enesi ýaly** özüni gaty arkaýyn, erkin alyp barýan, özüne göwni ýetýän, janyna agram salmaýan. **Ýedi ojagy düzlän** baran ýerine agzalalyk salýan, aýagy düşümsiz, oňşuksyz. **Ýedi pyşdyna ýetmek** tohum-tijine käýemek, sökmek, näletlemek. **Ýedi pyşt** *ser.* **Ýedi arka.** *Men bu adamlaryň ýedi pyşdyna belet, gowy ýerdir.* **Ýedi uklaňda ýada düşmezlik** hiç ýadyňa gelmezlik, ýadyňda-oýuňda ýokluk. **Ýedi yklym** gadym zamanlarda Gündogar ýurtlarynyň ýaşalýan ýerleriniň ýedi sany şertli bölegi. *Ýedi yklymdan paç alyp oturan bir uly patyşa bardy* (‘’Görogly’’). **Ýedi ýaşardan ýetmiş ýaşla çenli** uludan-kiçä hemme kişi, ýerden ýörär. **Ýedi ýoluň bendi** ýollaryň çatrygy. **Ýedi ýat** ýedi arkadan aňyrky , garyndaşlyk taýdan daşlaşan adamlar; bigäne, keseki. *“Dogan bilen guda boldum, Doganlykdan jyda boldum“ nakylynyň ündeýan pikirine eýerip, ol ýedi ýat bilen guda boldy.* **Ýedi ýoluň ustünde** köpüň gözüniň öňünde, hemmä äşgär. **Ýedi ýoluň üstünde irkilmek** wakalaryň bolup geçýän ýerindekäň, hiç zatdan habarsyz galmak.

ÝEDIÇILLE, *at.* **1**. Tarada dokalýan matanyň inini kesgitleýän ölçeg birligi. **2.** Ýediçille keteni dokalanda ulanylýan darak.

ÝEDIDAMAK, *syp.* Dürlü-dümen iýmegi, köp iýmegi halaýan. *Ol bir ýedidamak adam ekeni.*

ÝEDIDÜRLI [ýedidürlü], *at.* Içinden ýedi dürli sapak geçýän, zol-zol çyzmykly elde dokalýan mata.

ÝEDIGAJAR [ýediğajar], *at.* Oýun ady, ýedi top.

ÝEDIGEN [ýediğen], *at.* Asmanyň demirgazyk tarapynda görünýän ýedi ýyldyzdan ybarat ýyldyzlar topary. *Ýedigenim ýedi ýyldyz, ýedi göçer, ýedi gonar, sanasam, sogaby bar* (Sanawaç).

ÝEDIGÖZ [ýediğöz], *at.* Ýylan ýaly uzyn, böwri ýedi sany mese-mälim bildirip duran tegelek menekli balyk.

ÝEDILEME, *at, edeb.* Her bendi ýedi setirden düzülen köp bogunly şygyr görnüşi.

ÝEDILIK, *at*. **1**. 7 belgisi bilen aňladylýan haýsydyr bir zadyň ady. **2**. Käbir zatlaryň ölçegini görkezýän san. *Ýedilik pelteli çyra içerini oňly ýagtyldyp bilmeýärdi* (B. Kerbabaýew).

ÝEDINJI, *san*. 7 sanyndan ýasalan tertip san. *Goşgynyň ýedinji bendi.*

ÝEDISI, *at.* Ölen adama degsin edilýän ýedinji gün. *Öleniň üçüni, ýedisini, kyrkyny, ýylyny berýärdiler* (B. Seýtäkow).

ÝEDITOP, *at.* Iki tarap bolup, taýak bilen pökgi urlup oýnalýan milli oýun.

ÝEG [ýeğ], *syp.* Gowy, oňat, erbet däl. *Adam içmez ajy suwlar syzynça, syzmasa ýeg* (″Kitaby dedem Gorkut″). *Yssy beren köpek ýegdir Uýatsyz, kararsyz ärden* (Magtymguly).

ÝEGDEKLEME [ýeğdekleme], *iş ady*. Ýegdeklemek ýagdaýy.

ÝEGDEKLEMEK [ýeğdeklemek], *işl.* Eglibräk çalt ýöräp gitmek, çalt ädimläp ýöremek. *Düýesiniň çekmedik azygyny öz gerşine alyp, garader ýegdekläp gelýänler hem kändi* (B. Kerbabaýew).

ÝEGDEKLEMEKLIK [ýeğdeklemeklik], *iş ady.* Ýegdeklemek ýagdaýy.

ÝEGDEKLEŞMEK [ýeğdekleºmek], *işl.* Bir topar bolup ýegdeklemek.

ÝEGDEKLETMEK [ýeğdekletmek], *işl*. **1.** Ýegdeklemäge mejbur etmek. **2.** Ýegdeklemegine sebäp bolmak.

ÝEGDEKLEÝIŞ [ýeğdekleýiş], *iş ady*. Ýegdeklemek derejesi.

ÝEGDENEKLEME [ýeğdenekleme], *iş ady.* Ýegdeneklemek ýagdaýy.

ÝEGDENEKLEMEK [ýeğdeneklemek], *işl., ser.* **Ýegdeklemek.** *Ýegdenekläp gelýär bir garry ene* (M. Seýidow).

ÝEGDENEKLEMEZLIK [ýeğdeneklemeklik], *işl.* Ýegdeneklemegi amal etmezlik.

ÝEGDENEKLEŞMEK [ýeğdenekleºmek], *işl.* Bir topar bolup ýegdekläp gelmek, ýörmek. *Gazanyň ýanynda ýegdenekleşip ýörenler ady belli aşpezlerdi.*

ÝEGDENEKLETMEK [ýeğdenekletmek], *işl.* **1.** Ýegdekläp ýörer ýaly etmek, ýegdeklemäge mejbur etmek. **2.** Ýegdeneklemäge sebäp bolmak.

ÝEGDENEKLEÝIŞ [ýeğdenekleýiş], *iş ady.* Ýegdeneklemek ýagdaýy.

ÝEGDENEKLÄBERMEK [ýeğdeneklä:vermek], *işl.* Hiç zada üns bermän, öz ugruňa ýegdeneklemegiňi dowam etdirmek.

ÝEGDÄNE [ýeğdä:ne], *at.* **1.** Üzümiň bir göşnüşi. **2.** Şol üzüm agajynyň ir bişýän ýeke däneli miwesi. *Ýegdäne üzüminden, köplenç, kişmiş serilýär.*

ÝEGEN [ýeğen], *at.* **1.** Aýal doganyňdan bolan çaga. *Akar suwuň tolkuny, Aýyň, günüň ýalkymy, Bedew atyň uýany, Beg ýigidiň ýegeni* (Hüwdi). **2.** Ýegen ugrundan bolan adam. **3.** Oglana dakylýan at.

ÝEGENÇI [ýeğençi], *at.* Aýal doganyňdan bolan gyz maşgala. *Ol hemişe geleninde, çagalaryma: - Ýegenjigim, ýegençim diýip, gaty gowy görýärdi* (A. Durdyýew).

ÝEGESI [ýeğesi], *at.* Jöwen ýa-da arpa unundan bulamak görnüşinde gaýnadylyp taýýarlanan nahar. *Ýer doňup, darka ýarylmasa-da, onuň ýüzi ýegesi ýaly kesmekläp gatapdy* (N. Pomma).

başlamak; ýazmagy dowam etdirmek. *Şeýt-de düzmäniň yzynam ýazyber.*

ÝAZYJY, *at.* Çeper, edebi eserleri ýazmak bilen meşgullanýan adam. **2.** *gepl. d.* Şikaýat ýazmagy endik edinen.

ÝAZYJYLYK, *at.* Ýazyjynyň käri.

ÝAZYK [ýa:zyk], *at.* Nädogrulyk, ýalňyşlyk bilen edilen hereket, etmiş, günä, aýyp. *Gurban ýalbardy Näzige, Sütem etme men ýazyga* (Ç. Aşyrow).

◊ **Ýazygy ýaman** kysmaty ýaman, biçäre, pahyr, görgüli.

ÝAZYKLY [ýa:zykly], *syp.* **1.** Jenaýat iş eden, etmişli, günäli. *Sen meni ýazykly etjek bolýarmyň?* (N. Pomma). **2.** Aýyply, müýnli. *Onsoňam ol, näme üçindir, ýazykly ýylgyrýardy* ("Edebiýat we sungat").

ÝAZYKLYLYK [ýa:zyklylyk], *at.* Ýazygy barlyk, ýazykly bolmaklyk.

ÝAZYKSYZ [ýa:zyksyz], *syp.* Ýazygy ýok,ýazygy bolmadyk. *Ony ýazyksyz ýere ýazgarýardy* (G. Kulyýew).

ÝAZYKSYZLYK [ýa:zyksyzlyk], *at.* Ýazygy ýokluk, ýazykly dällik, ýazyksyz bolmaklyk.

ÝAZYLGANÇYLYK [ýazylğançylyk], *at, ser.* **Ýazylganlyk**.

ÝAZYLGANLYK [ýazylğanlyk], *at.* Arkaýynlyk, erkinlik. *Han küýli her ýere barsa-da, işlemese, özüne ýazylganlyk ýokdugyny bildi* (A. Durdyýew).

◊ **Ýazylganlyk bermezlik** öz gününe, erkine goýmazlyk.

ÝAZYLGY [ýazylğy], *syp.,hal.* **1.** Kagyzyň we ş. m. zadyň ýüzüne ýazgy ýazylan, ýazgy geçirilen. *Onuň alanlarynyň bary mende ýazylgy durandyr* (A. Durdyýew). **2.** Düşek düşelen, düşek atylan. *Ol näme ederini bilmän, ýazylgy duran düşegiň üstüne özüniň ýadaw göwresini goýberdi* (N. Saryhanow).

ÝAZYLMAK I, *işl.* **1.** Kagyzyň, daşyň, agaç gabygynyň, deriniň we ş. m. ýüzüne bir zady aňladýan ýazgy şekillendirilmek. *Biziň ata-babalarymyz tarapyndan geçmişde daşlaryň ýüzüne uzynly-gysgaly ýazgylar ýazylyp galdyrylypdyr.* **2.** Beýan edilmek. **3.** Ýazmaça habar berilmek, ýüzlenilmek. *Ylmy maslahat geçirilýänligi hakynda ýerlere öňünden hat ýazylyp habar berildi.* **4.** Bir zada goşulmak, almak we ş. m. üçin adyň berilmek. *Men "Türkmen dili" gazetine ýazyldym.* **5.** *göç. m.* Biriniň üstünden şikaýat edilmek. **6**. *göç. m.* Nesip etmek, miýesser bolmak, duşmak. *Seniň ýaly maşgala meniň ogluma-da ýazylsyn-da hudaýym!* (A. Durdyýew).

ÝAZYLMAK II, *işl.* **1**. Düşelip goýulmak, düşelmek. *Ýere ilki palas düşelip, üstündenem uly, galyň keçeler ýazyldy, her keçäniň gyrasyna ikiden-üçden ýassyk taşlandy.* **2.** Ýaýradylyp goýulmak, pytradylmak. *Gök ýapraklaryň aralary bilen geçen gün şöhleleri ýol üstüne ýazylan apbasy-çapraz ýaly ýylpyldy bilen oýnaýardy* (B. Kerbabaýew). **3.** Ýazgyn edilmek, epini, ýygyrdy düzedilmek. *Ütük basylandan soň, ýygyrtlar ýazyldy.* **4.** Ýazzyny bermek, gaçylmak, ökje göterilmek.

ÝAZYLMAK III, *işl.* Aýak ýoluna gitmek, ýazynmak, ýeňläp gelmek. *Ýazylaýyn hem odun alyp geleýin diýip, daş çykdym* (N. Pomma).

ÝAZYLYŞMAK, *işl.* Biri bilen nikalaşmak. *Pökgen öz ýanyndan gyzy Baharyň söýşüp ýazylyşyny Hoşgeldidendir öýdüp pikirlenýärdi* (A. Gowşudow).

ÝAZYNMAK I, *işl.* Özüň üçin ýazmak. *Biz gum depesiniň üstünde aşagymyza oýluk ýazynyp otyrys* ("Edebiýat we sungat").

ÝAZYNMAK II, *işl.* Aýak ýoluna gitmek, ýazylmak.

ÝAZYNYŞMAK, *işl., gepl.d.* Dynç almak, ýadawlykdan aýňalmak. *Aşyk Aýdyň pir hem: — Kerem jan, dem-dynç alyp ýazynyşyň – diýip, ýene bäş-alty gün boldy* ("Görogly").

ÝAZYŞDYRMAK I, *işl.* Hat işlerini edişdirmek. *Hat-petek işlerimi ýazyşdyrdym.*

ÝAZYŞDYRMAK II, *işl.* **1.** Hemmesini ýere düşeşdirmek, ýere ýazyp çykmak. *Sen hol keçäni, ýorgan-düşekçäni, ýassygy al-da, gapynyň gündogaryndan ýazyşdyr* (S. Myradow). **2.** Ýygyrdyny, epinini düzedişdirmek, gatyny açyp, ýazgyn hala öwrüp çykmak. *Kagyzyň epinlerini ýazyşdyrmak.*

ÝAZYŞMAK I, *işl.* **1.** Biri-biriňe jogap hökmünde hat alyşmak. *Biri-birine kän-kän hatlar ýazyşdylar* (N. Saryhanow). **2.** Ýazmaga kömek etmek. *Ogly enesine hat ýazyşdy.*

ÝAZYŞMAK II, *işl.* **1.** Ýazmaga kömek bermek. *Düşek ýazyşmak.* **2.** Bilelikde ýazmak. *Olar düşek ýazyşyp ýör.*

ÝAZYŞMAK [ýa:zyşmak], *işl.* Ildirilen, gurlan ýerlerinden sypmak. *Petleler ýazyşypdyr.*

ÝAZZY: ýazzy maňlaý çat maňlaý, gabat öň tarap. *Gyzyň ýazzy maňlaýyna bardy* ("Görogly"). **Ýazzyny bermek** gaçmak, ökje götermek. *Emma ol birden turdy-da, ýykanda-süräп bolup ýazzyny beräýdi* ("Görogly").

ÝE [ýe:], Türkmen milli elipbiýiniň "Ý" harpynyň ady.

ÝEDI, *san.* 7 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany.

◊ **Ýedi arka** adamyň özünden başlap öten ýa-da geljek ýedi nesli. **Ýedi batman unuň hamyrmaýasy** ähli zadyň sebäpkäri, belanyň körügi. *Ýedi batman unuň hamyrmaýasy şu el ýaly garry aýal bolaýdymy?* **Ýedi bigäne** *ser.* **Ýedi ýat. Ýedi derýanyň suwuny içen** diýseň mekir, durmuş tejribesi uly, etjegi içinde, köpi gören, köp çarşenbäni başyndan geçiren. *Ol jansyzlaryň içinde hem ýedi derýanyň suwuny içen, köpbilmiş*

edýän. *Gülsoltan eje mydama ýekelli bolup, güzeranyň ähli hyllallaryny täk özüniň gerdeninde çekdi* (T. Gurbanow).

ÝEKELLILIK, *at*. Ýekelli bolmaklyk, kömekçisizlik. *Ýekelliligiň özi gowy zat däl* (B. Kerbabaýew).

ÝEKEMEN, *syp.* Garasöýmez, ýekeligi halaýan.

ÝEKEME-ÝEKE *hal.* Ýeke-ýeke, ýeke-ýekeden, bir-birden, birin-birin. *Ol töweregindäkiler bilen ýekeme-ýeke hoşlaşyp daşary çykdy* (G. Kulyýew).

ÝEKEN, *at.* Ýasy baldaklaryndan örme zatlar edilýän, süýji kökli köpýyllyk ösümlik.

ÝEKENIL [ýekeni:l], *syp.* Bir nilli ýeke ok atýan aw tüpeňi. *Ol ýekenil aw tüpeňini gözleýärdi* (A. Gowşudow).

ÝEKENLIK, *at.* Ýeken ösümliginiň köp biten ýeri. *Ýekenlikde doňuz duş gelýärdi.*

ÝEKEŇEK, *at*. Kürtäniň ýakasyna salynýan barmak nagşynyň bir görnüşi.

ÝEKESIREME, *iş ady.* Ýekesiremek ýagdaýy.

ÝEKESIREMEK, *işl*. Özüňi ýeke duýmak, ýalňyzlykda ýürek gysmak, ýeke bolup darykmak. *Belki, bazardan alan goýnumyz ýekesireýändir. Ol ilki bada ýekesiredi.*

ÝEKESIREMEKLIK, *iş ady.* Ýekesiremek ýagdaýy.

ÝEKESIREMEZLIK, *işl.* Özüňi ýeke duýmazlyk, ýalňyz duýmazlyk.

ÝEKESIRETMEK, *işl.* **1.** Birini ýeke, ýalňyz goýup, ýüregini gysdyrmak. *Sary aga, seni ýekesiredip bolmaz ahyry* (B. Kerbabaýew). **2.** Idi edilmegine, ugruna seredilmegine mätäçleri goýup gitmek. *Men bu garrylary ýekesiredip gidip bilmerin.*

ÝEKESIREÝIŞ, *iş ady.* Ýekesiremek ýagdaýy.

ÝEKESIRÄBERMEK [ýekesirä:vermek], *işl.* 1. Ýekesiräp başlamak. *Näme,birden ýekesiräberdiň-le?* **2.** Ýekesiräp oturmak.

ÝEKE-TÄK [ýeke-tä:k], *hal.* Diňe bir özi, ýalňyz, ýeke özi.

ÝEKE-TÄKLIK [ýeke-tä:klik], *at.* Ýekelik, ýeke-täk bolmaklyk, ýalňyzlyk.

ÝEKE-ÝEKE, *hal.* Birin-birin, bir-birden, ýeke-ýekeden, ýekeme-ýeke, ýekän-ýekän, başdanaýak. *Ol alan zatlaryny ýeke-ýeke sanap gördi* (N. Pomma).

ÝEKE-ÝEKEDEN, *hal, ser.* **Ýeke-ýeke**. *Perman tamdakylary ýeke-ýekeden gözden geçirdi* (G. Kulyýew).

ÝEKE-ÝEKELIKDE, *hal.* Aýratynlykda, aýry-aýrylykda. *Uçurymlar ilki ýeke-ýekelikde, soňam umumy surata düşdüler.*

ÝEKÄNME-ÝEKÄN [ýekä:nme-ýekä:n], *hal, ser.* **Ýekän-ýekän.** *Ýadymda hemmesi şu günki ýaly, Geçýär göz öňümden ýekänme-ýekän* (M. Myşşyýew).

ÝEKÄN-ÝEKÄN [ýekä:n-ýekä:n], *hal.* Birini sypdyrman, bir ýan ujundan, hemmesini. *Öý eýesi toýa gelen adamlar bilen ýekän-ýekän görşüp, güler ýüz bilen olaryň oturmaly ýerini görkezýärdi..*

ÝEKIRIBERMEK [ýekirivermek], *işl.* **1.** Ýekirip başlamak. **2.** Ýekirip ýörmek.

ÝEKIRILMEK, *işl., ser.* **Ýekirmek.** *Ýekerildiň mähribanym, geregim, Ajydy seň gören günüň, ajydy* (B. Hudaýnazarow).

ÝEKIRIŞ, *iş ady.* Ýekirmek derejesi.

ÝEKIRIŞMEK, *işl*. Başgalar bilen bilelikde ýekirmek.

ÝEKIRME, *iş ady.* Ýekirmek ýagdaýy.

ÝEKIRMEK, *işl.* Birini gysmak, ýanamak, çete çykarmak, ýekelemek.

ÝEKIRMEKLIK, *iş ady.* Ýekirmek ýagdaýy.

ÝEKIRTMEK, *işl.* Ýekirmek hereketini birine etdirmek.

ÝEKME-ÝEK, *hal.* **1.** *ser* **Ýeke-ýeke.** *Hemme otaglary ýekme-ýek görüp çykdyk, barysy owadan.* **2.** Başa-baş. *Ýekme-ýek göreşe çykmak.*

ÝEKSYRUN [ýeksyru:n], *syp., gepl. d.* Erbet, diňe öz bähbidini bilýän, ýaramaz (adam).

ÝEKŞENBE [ýekşemme], *at*. Hepdäniň ýedinji güniniň ady, dynç güni, bazar güni.

ÝEKTAÝ [ýekta:ý], *at.* Ýeke gat , ýalaňgat don, halat. *Nurjahan ak ýektaýy geýip, otaga giren wagty Myrat töweregine göz gezdirip ýatyrdy* (B. Pürliýew).

ÝEK-TÜK, *hal.* Örän az, ýek-ýarym, iki-ýeke, az-owlak, birlän-ikilän; seýrek. *Gije birçene ýeten hem bolsa, ýek-tük öýleriň çyrasy öçmändi.*

ÝEK-ÝARYM, [ýek-ýa:rym], Seýrek, ýek-tük. *Gijara öýüne gelen mahaly, Asmanda ýek-ýarym ýyldyz göründi* (A. Kekilow).

ÝEL, *at.* **1**. Howanyň keseligine güýçli akymy, hereketi. *Dagy-daşy ýel bozar, adam arasyny – dil* (Nakyl). *Häkim bolsaň, halky Gün kibi çoýgul, Akarda suw ýa öserde ýel bolgul!* (Magtymguly). **2.** Içden, artbujakdan çykýan howa. **3.** *göç. m.* Batly gelen gahar-gazap. *Ol içiniň ýeline çydap bilmän azgyryldy.* **4.** *göç. m.* Güýçli isleg, höwes, hyjuw, gylaw. *Ol işe ýaňy gelen adam, entek onuň ýeli bar.*

◊ **Ýel almak** gören zadyň, eşiden sözüň täsirinden gahar-gazaba münmek, gaharlanmak, çişmek. **Ýel berlen tulum ýaly çişmek (gabarylmak)** gaharyň örän gaty gelmek. **Ýel bermek** bir zatdan öýkeläp, gaharlanyp ýören adama meçew bermek, götergilemek, çişirmek, gop bermek. **Ýel çalmak 1)** akylyň üýtgemek, däliräň ýaly bolmak, ýeldirgemek. **2)** yzgary gitmek, guraşmak. **3)** howasy täzelenmek. *Äpişgeleri açsaň, tama ýel çalyp duryar.* **Ýele bermek** biderek etmek, näme bolsa şol bolsun etmek, püçege çykarmak, owarram etmek. **Ýele sowurmak** biderek ýere harçlamak, ýoklamak, derek tutdurmazlyk. **Ýele-yga**

ÝEGIŞMEK [ýeğiºmek],ş *işl.* Ýegşermek. *Agyr ýüküň aşagynda ýegşäýjek bolup, yhlasly ýorgalaýan daýaw eşek ýoly tozan edip, eýesinden ara açyp gitdi* (N. Jumaýew).

ÝEGMAL [ýeğma:l], *at.* Gumda bitýän ýasy ýaprakly, garaja däneli ot.

ÝEGRE [ýeğre]: **ýegre dost** ýürekdeş dost, jana-jan, ýakyn dost. *Olar ýegre dostdular.*

ÝEGRÄK [ýeğirä:k], *syp.* Gowurak, ýagşyrak.

ÝEGSAN [ýeğsa:n]: **ýegsan etmek** ýok etmek, ýykan-ýumran etmek, düp-düz etmek, ýumurmak.

ÝEGŞERIBERMEK [ýeğºerivermek], *işl.* **1.** Öz ugruňa ýegşerip ýörmek, gelmek, gitmek. **2.** Ýegşerip başlamak. **3.** Ýegşerip ýörmek.

ÝEGŞERILIŞMEK [ýeğºerliºmek], *işl.* Bir topar bolup ýegşerip ýörmek, gelmek.

ÝEGŞERILMEK [ýeğºerilmek], *işl.* Arkadaky ýüküň agyrlygyndan egilmek, biliň bükülmek. *Men şeýle bir ýegşerildim, edil bir gysym bolaýdymmykam öýtdüm* (R. Gelenow).

ÝEGŞERIŞ [ýeğºeriº], *iş ady.* Ýegşermek ýagdaýy.

ÝEGŞERIŞMEK [ýeğºeriºmek], *işl.* Köp bolup ýegşermek. *Olar arkasy ýükli ýegşerişip barýardylar.*

ÝEGŞERME [ýeğºerme], *iş ady.* Ýegşermek ýagdaýy.

ÝEGŞERMEK [ýeğºermek], *işl.* **1.** Agyr ýük, agyrlyk zerarly ýapyrylmak, biliňi bükmek. *Üstüne ýük atylanda, eşekler bir az ýegşeryär* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Jepa, jebir, horluk zerarly, ruhy taýdan pese düşmek, süteme çydaman asgynlamak. *Agyr ýük astynda galan dek ýegşerdi* (A. Gowşudow). **3.** *göç. m.* Garrylyk zerarly biliň bükülmek, güýçden galmak.

ÝEGŞERMEKLIK [ýeğºermeklik], *iş ady.* Ýegşermek ýagdaýy.

ÝEGŞERMEZLIK [ýeğºermezlik], *işl.* Ýegşermän durmak, ýegşermän ýörmek.

ÝEGŞERTMEK [ýeğºertmek], *işl.* **1.** Ýegşermäge mejbur etmek. *Agyr ýük eşegiň bilini ýegşertdi.* **2.** *göç. m.* Jebir, horluk zerarly, ruhy taýdan pese düşürmek, güýç-kuwwatdan düşürmek. *Oslagsyz çykan waka Garajany ýegşertdi* (R. Gelenow).

ÝEK, *at*, *kön.* s. Melgun.

◊ **Ýek görmek** erbet görmek, ýaman görmek, ýigrenmek. **Ýek görünmek** erbet görünmek. **Ýek ýigrendigi (ýigreneni)** iň erbet görýäni.

ÝEKATAR [ýekata:r], *syp.* Ýekenil. *Uzyn nilli ýeketar tüpeň.*

ÝEKE, *san.* **1.** Bir. *Bir otagda ýeke özi.* **2.** Diňe bir, ýalňyz. *Ýeke gezen heder eder* (Nakyl).

◊ **Ýeke çykan** ile goşulmaýan, iliň ugruna gitmeýän, ýeke özüni bilýän. *Ýeke çykana ýeke kesek* (Nakyl). **Ýeke dikrar** ýeke-täk perzent, zürýat. **Ýeke gepli** bir diýeninden dänmeýän, öz diýenini edýän. **Ýeke öýliniň horazy ýaly** özüni hondanbärsi tutýan, gopbamsy. *Ýeke öýliniň horazy ýaly, pat-patlap ugrady* ("Görogly").

ÝEKEBARA [ýekeva:ra], *syp.* Hojalygyny özbaşdak dolandyrýan daýhan.

ÝEKEBARAÇYLYK [ýekeva:raçylyk], *at.* Ýekebara hojalyk ýagdaýy.

ÝEKEBARALYK [ýekeva:ralyk], *ser.* **Ýekebaraçylyk**.

ÝEKEDABAN [ýekeda:van], *at.* Demir sozmak, daş owratmak, gazyk kakmak üçin ulanylýan ullakan çekiç. *Ol çym gyzyl bolup duran uzyn demri körükden çykaryp, ony ýekedaban bilen ýençgiläp durdy* (B. Pürliýew).

ÝEKEDYZ [ýekedy:z]: **ýekedyz oturmak** bir dyzyňy üstünde oturmak. *Ol ýekedyz oturyp, galamyny, depderini eline aldy.*

ÝEKEGAPAN [ýekeğapan], *at.* Ýabany erkek doňuz. *Ozalda biriniň ölemen gorkýan zady ýekegapan eken* (H. Garabaýew).

ÝEKEGÖZ [ýekeğöz], *at.* Bir gözli. *Sagatçy äýnegini mańlaýyna goýup, ýekegöz dürbi bilen sagada seredýär* (B. Kerbabaýew).

ÝEKEJE, *san.* Bary-ýogy bir; köpden bir özi galan. *Bu kitaplardan ýekejesi bar.*

ÝEKE-IKI, *hal.* Bir ýa-da iki. *Garaňky düşenden soň ýeke-iki bolup gezmejek boluň!*

ÝEKELEME, *iş ady.* Ýekelemek işi.

ÝEKELEMEK, *işl.* **1.** Gür gögeren ekinleriň gerekmezini sogrup selçeňletmek, seýrek etmek. *Olar gowaçalary ýekeleýärdi.* **2.** Birini kemsidip, ony ýeke goýmak, ýeke galdyrmak, ýekirmek. **3**. Birini köpläp urmak. *Ony ýekelediler.*

ÝEKELEMEKLIK, *iş ady.* Ýekelemek ýagdaýy.

ÝEKELENMEK, *işl.* **1.** Gür gögeren käbir ekinleriň gerekmezi sogrulyp selçeňledilmek. **2.** Üstüňden düşülmek, ara alynmak, köpçülikden çetleşdirilmek, ýekirilmek.

ÝEKELEŞDIRMEK, *işl.* Ýekeläp çýkmak, ýekelemek işini geçirmek, selçeňletmek.

ÝEKELEŞMEK, *işl.* Ýekelemäge kömek bermek; bilelikde ýekelemek. *Gämik ýekeleşmek.*

ÝEKELETMEK, *işl.* **1**. Ýekelemek işini birine ýerine ýetirtmek. *Gowaça ýekeletmek.* **2.** Ýekelemäge mümkinçilik bermek. *Entek ir diýip, gämikleri ýekeledenok.*

ÝEKELEÝIN, *hal.* Bir-birden, ýekeden. *Gawun ýekeleýinem, bir ýerden lomaýam satylýar.*

ÝEKELEÝIŞ, *iş ady.* Ýekelemek ýagdaýy.

ÝEKELIK, *at.* Ýalňyzlyk, ýoldaşsyzlyk. *Ýekelik hudaýa ýagşy* (Nakyl).

ÝEKELLI, *syp.* Hojalygynda işe ýaraýan, kömek edýän adamy, kömekçisi bolmadyk, hemme işi özi

ÝELESE, *syp.* Bolar-bolgusyz, kelç-külç. *Bolar-bolmaz ýelese gürrüň hem ýok.*

ÝELESINE-YGYNA [ýelesine-y:ğyna]: **ýelesine-ygyna düşüp bolmazlyk** gylygy durnukly bolmazlyk, ugruna-utgasyna düşünip bolmazlyk. *Biz-ä bilmedik, asyl seniň ýeläňe-ygyňa düşer ýaly däl.*

ÝELEÝÜPI [ýeleýüpü]**,** *deňizç.* Ýelkeniň ýele tarapyndan gämä pugta baglanýan ýüp.

ÝELGAMAK [ýelğamak]**,** *at.* Ýukajyk tagtanyň her ujuna terslin-oňlyn ýelmenip, ortasynda çüý bilen taýajyga berkidilip, ýele tarap tutulyp pyrlandyrylýan çaga oýnawajy.

◊ **Ýelgamak ýaly** örän tiz hereket edýän. *Gamşyň ýelgamak ýaly tozgalary gymyldamaýardy* (B. Kerbabaýew).

ÝELGIN [ýelğin]**,** *at.* **1.** Bir zadyň badyndan, zarbyndan döreýän ýel, şemal tolkuny. *Zymdyrylyp barýan uly maşynyň ýelginine ýolyň gyrasyndaky gyrymsy agaçlaryň başy yranýardy* **2.** Çiş, ýel. **3.** *göç. m.* Güýç, täsir, joşgun, meýil, hyjuw. *Ýetginjeklik ýyllarymyň ýelgini.* **4.** *göç. m.* Güýçli täsir, güýç. *Puluň ýelginine göterilmek.*

ÝELGINLI [ýelğinli]**,** *syp.* Bady ýokary bolan, hyjuwly, badyhowa.

ÝELGINLILIK [ýelğinlilik]**,** *at.* Bady ýokarylyk, hyjuwlylyk, badyhowalyk.

ÝELGUNÇ [ýelğunç]*, at, lukmanç.* Adamyň çep böwründe ýel emele gelip, ýürege aralaşyp gusdurýan, iç geçirýän kesel.

ÝEL-GUZ [ýel-ğuz]**,** *at.* Ýel, şemal. *Deňizde ýel-guz ýok, asudalyk.*

ÝELHARAZ, *at*. Ýeliň güýji bilen işleýän degirmen, ýel degirmeni.

ÝELI, *at.* **1.** Köşekleri kökermek üçin iki gazygyň arasyna gerlen ýüp. **2.** *deňizç.* Iki ujy galtgaly, ortasyna birnäçe kiçi etlik düzülen balyk tutulýan enjam.

ÝELIGIBERMEK [ýeliğivermek]**,** *işl.* Ýelikmäge başlamak, ýelikmegi dowam etdirmek.

ÝELIGIŞ [ýeliği^{o}]**,** *iş ady.* Ýelikmek ýagdaýy. *Tutynyň ýeligişi ýeliň güýçlüdigini aňladýardy.*

ÝELIGIŞMEK [ýeliği^{o}mek]**,** *işl.* Ýel ýöräp çişmek, pökgermek. *Gabaklary ýeligişipdir.*.

ÝELIKME, *iş ady.* Ýelikmek ýagdaýy.

ÝELIKMEK, *işl.* Birneme çişmek, ýellenmek, ýel ýöremek.

ÝELIKDIRMEK, *işl.* Ýel çaldyrmak, şemallatmak.

ÝELIM, *at*. Ýelmemek üçin ulanylýan suwuk madda, çyryş. *Tulparyň endam-janyna ýelim çalyp, ýene meýdana kowmakçy bolupdyr* (B. Kerbabaýew).

ÝELIMLEME, *iş ady.* Ýelimlemek işi.

ÝELIMLEMEK, *işl.* Ýelim çalyp tutdurmak, ýelim bilen ýapyşdyrmak. *Bukjany ýelimlemek.*

ÝELIMLEMEKLIK, *iş ady.* Ýelimlemek ýagdaýy.

ÝELIMLEMEZLIK, *işl.* Ýelimlemek işini amal etmezlik.

ÝELIMLENMEK, *işl.* Ýelim bilen tutdurylmak, ýelim çalyp ýapyşdyrmak. *Dutaryň gapagy ýelimlendi.*

ÝELIMLEŞDIRMEK, *işl.* **1.** Köp ýerini ýelimläp çykmak. **2.** Bolşuna görä el ujundan ýelimlemek.

ÝELIMLEŞMEK, *işl.* Ýelimlemäge kömek bermek; bilelikde ýelimlemek.

ÝELIMLETDIRMEK, *işl., ser.* **Ýelimletmek.**

ÝELIMLETMEK, *işl.* Ýelimlemek işini başga birine etdirmek.

ÝELIMLEÝIŞ, *iş ady.* Ýelimlemek täri, ýagdaýy. *Ýelimleýşiň göwnejaý däl.*

ÝELIM-ÝÜPEK: ýelim-ýüpek bolmak biriniň ugrunda ölüp-öçüp barmak, daşynda perwana bolup aýlanmak, biriniň üstünde kökenek bolup, gaty gowy seretmek. *Çagalaryna ýelim-ýüpek bolup seretdi, olara ýetimdiklerini bildirtmedi, adam etdi.*

ÝELIN, *at,* Süýdemdiriji haýwanlaryň süýt işläp çykarýan emzikli agzasy. *Meýdanda bakylyp getirilen sygyrlar ýelinlerini dyňzadyp, ýataklaryna sowulýardylar* (N. Baýramow).

◊ **Ýelni gozgamak** ýelnine süýt inip başlamak (ýakynda guzlamaly sygyr, goýun, geçi we ş. m. hakynda). *Geçiniň ýelni gozgapdyr.*

ÝELINLEK, *syp.* Ýelni uly, uly ýelinli. *Ýelinlek sygyr.*

ÝELINLEME, *iş ady.* Ýelne süýt inip başlama.

ÝELINLEMEK, *işl.* Malyň ýelni gozgamak, ýelnine süýt inip başlamak. *Sygrymyz ýelinläpdir.*

ÝELINLEMEKLIK, *iş ady.* Ýelinlemek ýagdaýy.

ÝELINLEÝIŞ, *iş ady.* Ýelinlemek ýagdaýy.

ÝELINLÄBERMEK [ýelinlä:vermek]**,** *işl.* Ýelinläp başlamak.

ÝELINSE, *at.* Sagylýan mallaryň emişmezligi üçin, ýelnine geýdirilýän haltajyk. *Olar geçileri emişmez ýaly, ýelinse geýdirdiler.*

ÝELINSELEME, *iş ady.* Ýelinselemek işi.

ÝELINSELEMEK, *işl.* Ýelinse geýdirmek, ýelinse baglamak. *Köşegi emmez ýaly düýäniň ýelnini ýelinselediler.*

ÝELINSELEMEKLIK, *iş ady.* Ýelinselemek işi.

ÝELINSELEMEZLIK, *işl.* Ýelinselemek işini amal etmezlik.

ÝELINSELENMEK, *işl.* Ýelinse geýdirilmek. *Geçiler ýelinselendi.*

ÝELINSELEŞMEK, *işl.* Ýelinse geýdirmäge kömek bermek.

ÝELINSELETMEK, *işl.* **1.** Ýelinselemek işini başga birine etdirmek. *Ol sygyrlary ýelinseletdi.* **2.** Ýelinseletmäge mümkinçilik bermek.

ÝELINSELEÝIŞ, *iş ady.* Ýelinselemek ýagdaýy.

ÝELINSELÄBERMEK [ýelinselä:vermek]**,** *işl.*

sowurmak *ser.* **Ýele sowurmak.** *Puluňy ýele-yga sowrup ýörme, gyssanaňda, ökünersiň.* **Ýele – ýelken, güne – galkan (bolmak)** yssy, sowuk diýmän zähmet çekmek, işlemek. *Bütin ömrüne ýele – ýelken, güne – galkan bolup, gün-güzeranyny dolapdy.* **Ýeli çykan (boşan) meşige, (sanaja) dönmek** sussuň peselmek, gowşap galmak, keýpiň gaçmak, göwnüň çökmek. **Ýeli düşüşmek** *ser.* **Ýeli ýatmak.** *Ýok, men entek ýelim düşüşýänçä size barmaýyn* (B. Kerbabaýew). **Ýeli ýatmak** köşeşmek, rahatlanmak, gaharyň aýrylmak. **Ýel keseli** biçilmedik malyň eti iýlende, adamlarda ýarawsyzlyk, käte çiş döremek ýaly alamatlary ýüze çykarýan wagtlaýyn näsaglyk. **Ýel ösdürmek** dereginde hiç zat galdyrmazlyk, tozdurmak, dargatmak. **Ýel ýürek 1)** sähel zada gahary gelýän, dargursak, gyzma. **2)** batyr däl, gorkak, ýöwsel. **Ýel ýürek bolmak 1)** gaharjaň, dargursak bolmak, gyzma bolmak. **2)** gorkak bolmak, ýöwsellik etmek, howsala düşgüç bolmak.

ÝELAÝAK, *syp*. Ýyndam, ýüwrük, çapgyr. *Ylgaşmakda şondan ökde ýok diýip, Ýelaýak atdan hem galanok diýip, Obamyzda gürrüň edýärler käte* (D. Baýmyradow).

ÝELBADYÝAN [ýelva:dyýa:n], *at.* Şibit.

ÝELBAGY [ýelva:gy], *at.* Gara öýüň üzüginiň aşaky etegine berkidilip, durlugyň üsti bilen tärimiň aşaky gözenegine baglanýan ýüpler. *Jumagül öýüň ýelbagyny çözüberdi* (O. Ödäýew).

ÝELBE [ýelve], *at.* Guş ady. *Ýedi diýdim — ýelbe, sekiz diýdim – serçe* (Sanawaçdan).

ÝELBEGEÝ [ýelveğeý], *hal.* Ýeňlenilmän egne atylan, ýasgynjak. *Oraz aga-da garma donuny ýelbegeý alyp, bir ýerden peýda boldy* (B. Gulow).

ÝELDEN-YKDAN [ýellen-y:kdan], *hal.* Dumly-duşdan, çar tarapdan, ondan-mundan. *Ýelden-ykdan uçup-gonup gelýän guşlar şadyýandy.*

ÝELDIRGEME [ýellirğeme], *iş ady.* Ýeldirgemek ýagdaýy.

ÝELDIRGEMEK [ýellirğemek], *işl.* Birneme akylyň üýtgemek. *Soňky wagtlarda ol edil ýeldirgän ýaly bolaýypdyr* (A. Gowşudow).

ÝELDIRGEMEKLIK [ýellirğemeklik], *iş ady.* Ýeldirgemek ýagdaýy.

ÝELDIRGETMEK [ýellirğetmek], *işl.* Ýeldirgär ýaly etmek.

ÝELDIRGEÝIŞ [ýellirgeýiş], *iş ady.* Ýeldirgemek ýagdaýy.

ÝELE I, *at.* **1.** Ýeliň ösýän, öwüsýän tarapy, şemal gelýän tarap, yk tarapyň garşylygy. *Gara taňkasyny doldurdy-da, oduň ýele ýanynda goýdy* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Demirgazyk tarap. *Bulut ýelä geçse, ýagyş bolar diýýärler.*

◊ **Ýelesini bermek** çaşan, özünden giden adamyň ýele tarapyny açyp, köpräk howa ýeter ýaly etmek. *Adamlar, hany bu bendäniň ýelesini bereliň!*

ÝELE II, *at.* Kejebäniň tutusy. *Kejebäniň ýelesin, Ýel göterer, ýar-ýar* (Toý aýdymlaryndan).

ÝELEJIK, *at.* Kiçijik ýelek. *Guşuň ýelejigi.*

ÝELEJIREDILMEK, *işl*. **1.** Açyk howada gezmeledilmek, serginledilmek, şemalladylmak. *Jaýlar wagtal-wagtal ýelejiredilmelidir.* **2.** Howa çaldyrylmak (otag, geýim we ş. m. hakynda).

ÝELEJIREME, *iş ady.* Ýelejiremek ýagdaýy.

ÝELEJIREMEK, *işl.* Açyk howada gezmelemek. açyk howa çykyp, seleňlemek, şemallamak.

ÝELEJIREMEKLIK, *iş ady*. Ýelejiremek ýagdaýy.

ÝELEJIREMEZLIK, *işl*. Ýelejiremäge çykmazlyk.

ÝELEJIREŞMEK, *işl.* Bilelikde, köp bolup ýelejiremek. *Ile at berip, men ärimiň öňünde jogapkär bolup bilmen - diýip, eltisi bilen ýelejireşip öýüne gaýtdy* (H. Derýaýew).

ÝELEJIRETDIRMEK, *işl.* **1.** Açyk howada gezmeletdirmek, seleňletdirmek. **2.** Jaýyň içini, howa degmeýän ýerleri, zatlary ýelejiretmegi birine ýerine ýetirtmek.

ÝELEJIRETMEK, *işl*. **1**. Açyk howada gezmeletmek, seleňletmek, şemallatmak. *Geliň, sizi bir maşyna mündürip ýelejiredip geleýin.* **2.** Şemal çaldyrmak, şemallatdyrmak.

ÝELEJIREÝIŞ, *iş ady.* Ýelejiremek ýagdaýy.

ÝELEJIRÄBERMEK [ýelejirä:vermek], *işl.* Ýelejiräp başlamak.

ÝELEK, *at.* Guşlaryň bedenini örtýän iki gapdaly sütüklije ösüntgi, per. *Tilkijik dişi bilen gargany gysyp, ýelejigi bilen iýýär* ("Türkmen halk ertekileri"). *Guşuň ýelegi. Towugyň ýelegi.*

◊ **Ýelek ýaly** örän ýeňil, agramsyz, ýeňiljek.

ÝELEKE, *syp.* Şemal çalýan, şemal gelýän, şemal urýan (ýer). *Adamlar bu ýeri ýeleke, yga geçeliň!*

ÝELEKLEME, *iş ady.* Ýeleklemek ýagdaýy.

ÝELEKLEMEK I, *işl.* Ýelek çykarmak, ýelek bilen örtülmek. *Guşuň çagajyklary ýelekläp başlapdyr.*

ÝELEKLEMEK II, *işl.* Çaga ok-ýaýynyň okuna ýelek dakmak.

ÝELEKLEMEKLIK I, *iş ady.* Ýeleklemek ýagdaýy (ýelek çykarmak hakynda).

ÝELEKLEMEKLIK II, *iş ady.* Ýeleklemek işi (ýelek dakmak hakynda).

ÝELEKLEŞMEK, *işl.* Oka ýelek dakmaga kömek etmek.

ÝELEKLETMEK, *işl.* Oka ýelek dakdyrmak.

ÝELEKLEÝIŞ, *iş ady.* Ýeleklemek ýagdaýy.

ÝELEKLÄBERMEK [ýeleklä:vermek], *işl.* Ýelek çykaryp başlamak. *Jüýjeler ýelekläberdiler.*

ÝELEN, *at*. Kejebäniň tutusy.

Hile bilen bir zady birine satmak, dakmak. *Harydyny pullurak adama ýelmemek üçin gulagyny gabardyp ýördi* (N. Pomma). **5**. Içip goýbermek, urmak. *Ol soňky bulgury hem ýelmedi.*

ÝELMEMEKLIK, *iş ady.* Ýelmemek ýagdaýy.

ÝELMENMEK, *işl.* **1.** Ýelim bilen ýapyşdyrylyp goýulmak. *Ýelmenen bukjany emaýlyk bilen açdy* (A. Gowşudow). **2.** Batly urulmak, çalynmak. *Ol ylgap barşyna agaja ýelmendi.* **3.** Jaýdar söz aýdylmak. *Ol özüniň söz bilen ýelmenendigini aňşyrmady.***4.** Hile bilen satylmak.

ÝELMEŞDIRMEK, *işl.* **1.** Ýelmäp çykmak, ýelim bilen ýapyşdyryp çykmak. *Bildirişleri ýelmeşdiren talyplar edebi agşama taýýarlyk görüp başladylar.* **2.** Ýapyşyp durar ýaly etmek.

ÝELMEŞEGEN [ýelmeşeğen], *syp.* Oňat ýelmeşýän, derrew ýelmeşýän, ýapyşagan.

ÝELMEŞIK, *syp., gepl.d.* Ýelmeşip duran, ýelmeşýän, ýelmeşegen häsiýeti bolan, şepbeşik. *Wepanyň eline bir hili ýelmeşik zat degdi* (A. Gowşudow).

ÝELMEŞMEK I, *işl.* **1.** Bir zada ýelmenip galmak, ýapyşmak, ýelim tutmak. *Ýüzüme, saçyma ýelmeşen külke agaç galyndylaryny kakyşdyrdym* (“Edebiýat we sungat“). *Aýaga ýelmeşen toýun palçyklar edil ýelim ýaly aýrylmaýardy.* **2.** *göç. m.* Biri ýa-da bir zat bilen ýakyndan ysnyşmak. *Çünki ýüregimem, aňymam şol dutara ýelmeşdi.* **3.** *göç. m.* Birine ýa-da bir zada daklyşmak, goşulyşmak. *Ol öz öňünden ilkinji çykan maşyna ýelmeşdi.*

ÝELMEŞMEK II, *işl.* Ýelmemäge kömek bermek, köp bolup ýelmemek. *Oglanlar bildirişleri ýelmeşip ýördüler.*

ÝELMETDIRMEK, *işl.* **1.** Ýelmemek işini başga birine etdirmek. **2.** Başga birine özüňi urdurmak.

ÝELMETMEK, *işl.* Ýelim çalyp tutdurtmak. *Kitabyň ýyrtylan sahypalaryny ýelmetmek.*

ÝELMEÝIŞ, *iş ady.* Ýelmemek täri, ýagdaýy.

ÝELMÄBERMEK [ýelmä:vermek], *işl.* Ýelmäp başlamak; ýelmemegi dowam etdirmek.

ÝELMIK, *at.* Ýere ýaýrap, ýazgyn ösýän, ince ýapraklyja iýilýän meýdan oty.

ÝELPELMEK, *işl.* Ýelpewaç ýa-da başga bir zat bilen ýelikdirilmek. *Yssylaýan bäbek ýelpeldi. Mergeniň sypjyrylan ýerine ýaşylja derman çalyndy, ötmez ýaly ýelpeldi.*

ÝELPEME, *iş ady.* Ýelpemek hereketi.

ÝELPEMEK, *işl.* Ýelpewaç ýa-da başga bir zady galgadyp ýelikdirmek, ýel çaldyrmak. *Ol içki syryny töwerekdäkilere duýdurmazlyk niýeti bilen, pyşdylýaka köýnegini ýelpedi* (B. Kerbabaýew). *Synladam men agşam Hazar kenaryn, Ýelpedi ýüzümi çygly şemaly* (M. Seýidow).

ÝELPEMEKLIK, *iş ady.* Ýelpemek ýagdaýy.

ÝELPEMEZLIK, *işl.* Ýelpemek işini amal etmezlik.

ÝELPENMEK, *işl.* Öz-özüňi ýelpemek. *Yssy alyp barýan ýaly ýelpendi* (“Edebiýat we sungat“).

ÝELPESE, *at.* Uzyn saply uly ýelpewaç.

ÝELPESELEMEK, *işl.* Ýelpewaç, ýaglyk we ş. m. bilen ýelpemek.

ÝELPESELENMEK, *işl.* Ýeliň we ş. m. täsiri bilen tertipsiz galgamak *Allahym ýetirsin şol däli başa, Elinde ýaglygy ýelpeselendi* (Halk aýdymyndan).

ÝELPESELEŞDIRMEK, *işl.* Birnäçe ýerde ýelpeselemek.

ÝELPESELEŞMEK, *işl.* Ýelpeselemäge kömek bermek, köp bolup ýelpeselemek.

ÝELPESELETDIRMEK, *işl.* Ýelpeselemek işini birine etdirmek; ýelpeselemäge mümkinçilik bermek.

ÝELPESELETMEK, *işl.* Galgatdyrmak, pasyrdatdyrmak, ýelpeselemegine sebäp bolmak.

ÝELPEŞDIRMEK, *işl.*. Birnäçe zady ýelpäp çykmak, güýç ýetdiginden ýelpemek.

ÝELPEŞMEK, *işl.* Ýelpemäge kömek bermek; bile ýelpemek. *Syrkawyň ýüzüni ýelpeşmek.*

ÝELPETDIRMEK, *işl., ser.* **Ýelpetmek**.

ÝELPETMEK, *işl.* Ýelpemek işini başga birine etdirmek.

ÝELPEWAÇ [ýelpewa:ç], *at.* **1.** Ýelpemek üçin eplenip-ýazylýan ýa-da ýarym aýlaw görnüşli enjam. *Ýüzüni ýelpedi ýüpek ýelpewaç, Säher ýeli degip, ülpüllendi saç* (Ý. Nasyrly). **2.** Çaganyň ýüzüne siňek gonmazlyk we ýel çalyp durmak üçin, sallançagyň üstünde gerlen ýüpe atylýan ýaglyk, mata. **3.** Jaýlaryň howasyny täzelemek üçin, tok bilen işleýän, aýlanýan perli enjam. *Agyp-dönüp sowuk şemal öwüsdürip duran ýelpewajyň gabat garşysyna geçdi-de, birsellem ýelejiredi.*

ÝELPEÝIŞ, *iş ady.* Ýelpemek täri, ýagdaýy.

ÝELPEZEK, *at.* **1.** Balygyň guýruk ýüzgüji. **2.** Düýäniň burun boşlugy.

ÝELPÄBERMEK [ýelpä:vermek], *işl.* Ýelpäp başlamak; ýelpemegi dowam etdirmek.

ÝELÝYRTAN, *at.* Mańlaýa, kellä daňylýan gyzyl gülli, ýukajyk nah ýaglyk.

ÝEMEK, *at, kön. s.* Nahar, iýmit.

◊ **Ýemek bolmak 1)** aş saýlamak. *Ol aýal ýemek bolýar.* **2)** öňkiniň üstüne goşant bolmak. *Onuň üstüne-de gelniniň ölmegi ýemek boldy* (B. Kerbabaýew). *Ýene onuň üstüne başga bir zat ýemek boldy duruberdi* (R. Gelenow).

ÝEMEKLENMEK, *işl.* Üstüne goşulmak, urna bolmak. *Ýaňky görgüliniň körlügem-ä daş ýany bilen ýeterlikdi, garrylyk derdeserem üstüne ýemeklendi* (‘’Nesil’’).

ÝEMIK, *at*. Çaganyň kellesiniň üstündäki soň

Ýelinseläp başlamak, ýelinselemek dowam etdirmek.

ÝELJIK, *at.* Gazly suwlarda, sagylýan süýtde, ýaňy galdyran agaranda, ýaýylýan ýanlykda, deňiz tolkunlarynda we ş. m. emele gelýän köpürjik. *Ýanlykda gatyk ýaýylyp başlansoň, ozaly bilen ýagly ýeljik emele gelýär.*

ÝELJIKME, *iş ady.* Ýeljikmek ýagdaýy.

ÝELJIKMEK, *işl.* Ýeljik, köpürjik emele gelmek. *Pişegiň zarbasyndan ýanlyk ýarylara gelip, goýy gatyklar suwaşyp, aýrana aýlanyp, ýagy ýeljikläp ýüzüne galmaga başlady* (H. Derýaýew).

ÝELJIKMEKLIK, *işl.* Ýeljikmek ýagdaýy.

ÝELK: ýelk ýasamak çalt gitmek, howlukmaç gitmek; ylgap gitmek. *Tilki hem olaryň birini tutup, öz sürenine baka ýelk ýasaýypdyr* (“Türkmen halk ertekileri”).

ÝELKEN I, *at.* Diňe dabanyň aşagyny ýapýan, üç gulakly, aýagyňa daňar ýaly ýüpli tomus aýakgaby, çepek. *Aýagy ýelkenlidi, mytgaldan tikilen köýnek-balagy täzedi* (B. Seýtäkow).

◊ **Ýele – ýelken, güne – galkan (bolmak)** yssy, sowuk diýmän zähmet çekmek, işlemek. *Bütin ömrüne ýele – ýelken, güne – galkan bolup, gün-güzeranyny aýlapdy.* **Ýelken gulak** uludan ýasy hem gaba gulak. *Japbagyň ýelken gulaklary gabardy* (B. Kerbabaýew).

ÝELKEN II, *at.* Bogaldaga aşagyndan hem ýokarsyndan berkidilýän we ýel düşüp, gaýygy, gämini herekete getirýän uly galyň mata. *Ýelkeni çekmek. Ýelkeni dartmak.*

ÝELKENÇEKER, *at, deňizç.* Ýelkeni ýokaryk galdyrýan we aşak goýberýän ýüp, sim.

ÝELKENLI, *syp.* Ýelkeni bar bolan (gämi). *Derýanyň ýüzünde ýelkenli gämiler, ýelkensiz gaýyklar ýüzýär* (B. Kerbabaýew).

ÝELKILDEME [ýelkilleme], *iş ady.* Ýelkildemek ýagdaýy.

ÝELKILDEMEK [ýelkillemek], *işl.* Ýelk-ýelk edip ýöremek, az-kem galgap çalasyn ädimlemek. *Ýene gelýär ol ýelkildäp...* (M. Seýidow).

ÝELKILDEMEKLIK [ýelkillemeklik], *iş ady.* Ýelkildemek ýagdaýy.

ÝELKILDEMEZLIK[ýelkillemezlik],*işl.* Ýelkildäp ýöremezlik.

ÝELKILDEŞMEK [ýelkilleşmek], *işl.* Bilelikde ýelkildemek. *Ertir bilen nirä beýle ýelkildeşip barýarsyňyz?*

ÝELKILDETMEK [ýelkilletmek], *işl.* **1.** Ýelk-ýelk etdirip ýöretmek,galgabrak çalt ýöretmek. **2.** Galgatmak, galkajaklatmak. *Çagany ýelkildedip barýaň-la.* **3.** Ýelkildemegine sebäp bolmak, galgatmak. *Güýçli şemal öýüň serpigini ýelkildedýärdi.*

ÝELKILDEÝIŞ [ýelkilleýiş], *iş ady.* Ýelkildemek ýagdaýy.

ÝELKILDÄBERMEK [ýelkillä:vermek], *işl.* Ýelkildäp başlamak; ýelk-ýelk edibermek.

ÝELKILDI [ýelkilli], *at.* Ýelk-ýelk edip ýöreýiş..

ÝELK-ÝELK: ýelk-ýelk etmek 1) gowy keýpde bolup, aýagyň ýere degmän, bir ýerde durup bilmän towsaklaýan şekilde ýöremek. **2)** eýeriň üstünde atyň depginine görä galgap oturmak.

ÝELLENDIRMEK [ýellennirmek], *işl.* Ýel emele getirmek, ýel döretmek. *Sogan içimi ýellendirdi.*

ÝELLENIBERMEK [ýellenivermek], *işl.* Ýellenip başlamak.

ÝELLENIŞ, *iş ady.* Ýellenmek ýagdaýy.

ÝELLENIŞMEK, *işl.* Birneme ýellenmek. *Ol ýellenişen gabaklaryny owkalady.*

ÝELLENME, 1. *iş ady.* Ýellenmek ýagdaýy. **2.** Ýel we ş. m. täsiri esasynda dag jynslarynyň, gury ýer böleklerіniň ýumrulmagy, tozma, ýumrulma. *Ýeriň daşky güýçleri netijesinde dag jynslary ýellenmä sezewar bolýar.*

ÝELLENMEK, *işl.* **1.** Çişmek, pökgermek. *Ol ýellenen agyr gabaklaryny zordan açdy, kellesini haýallyk bilen göterdi* (N. Jumaýew). **2.** *göç. m.* Gaharyň gelip çişmek, ýel almak. **3.** *göç. m.* Ýumralyp, çişip galmak, pakgarmak, ýumralmak. *Ak göwsüň üstünde mämäň ýellener* (Kemine).

ÝELLENMEKLIK, *iş ady.* Ýellenmek ýagdaýy.

ÝELLENMEZLIK, *işl.* Ýellenmän durmak.

ÝELLI, 1. *syp.* Köplenç, ýel ösýän, köp ýel bolýan (ýer, ýurt hakynda). *Ýaňaklary çişik, gabaklary ýelli gözleri çylpykly ýaly görünýärdi* (B. Kerbabaýew). **2.** *syp.* Çişen, ýellenip pökgeren. **3.** *syp.* Ýel berlen, içinde ýeli bar bolan. *Men bir ýelli topjagaz, Hemmä belli topjagaz* (K. Taňrygulyýew). **4.** *at.* Oglana dakylýan at.

ÝELLIK, *syp.* Örän ýelli.

ÝELLI-YKLY [ýell(i)-y:kly]: **ýelli-ykly gürrüň** kinaýaly, gyşyk gürrüň.

ÝELMAÝA [ýelma:ýa], *at.* Ertekilerde, rowaýatlarda, hekaýatlarda duş gelýän, göýä, ýörände aýagy ýere degmeýän maýa; ýyndam maýa. *Agaýunusam ýelmaýa kejebe gurap gelsin* (“Görogly“).

ÝELMEK, *işl., kön. s.* Ylgamak, ýortmak, ýüwürmek. *Tükenmez derdiň yzyndan Ýeleýin diýseň, öýlengin* (Magtymguly). *Halal-haram diýmän, ýeldiň, ýüwürdiň* (Aşyky).

ÝELMEME, *iş ady.* Ýelmemek ýagdaýy.

ÝELMEMEK, *işl.* **1.** Ýelim çalyp ýelmeşdirmek, ýelim bilen ýapyşdyrmak. *Ol ullakan surat depderiň içine paýtagtymyzda we welaýat merkezlerinde gurlan owadan ymaratlaryň suratlaryny ýelmeýärdi.* **2.** *göç. m.* Bat bilen urmak, çalmak, suňşuryp goýbermek. *Sakçy elindäki taýagy bilen ekine giren sygry ýelmedi.* **3.** *göç. m.* Jaý ýerinde degerli söz aýtmak, manyly, täsirli söz aýtmak, suňşurmak. *Ol ony gaýtargysyz goýmady, jaýdar-jaýdar sözler bilen ýelmäp goýberdi.***4.** *göç. m.*

Çekiçläp sozulmak, çekiçlenmek. *Ýenjilýän demriň sesi at gaýtarym ýerden eşidilýärdi.* **3**. *göç.m.* Köp gezek maslahatlaşylyp, nähili bolmalydygy çözülen (iş, mesele we ş.m. hakynda). *Bu mesele öz hem köp gezek ýenjilipdi.*

ÝENJIŞDIRMEK, *işl.* **1.** Birnäçesini ýenjip çykmak. **2.** Çekiç bilen uruşdyryp, sozuşdyryp çykmak.

ÝENJIŞMEK, *işl.* Ýençmäge kömek etmek; bile ýençmek.

ÝEŇ, *at.* Ýeňli eşikleriň uzaboýuna el sokulýan bölegi. *Ýigitler bilini berk guşap, ýeňlerini tirsegine çenli çermäpdir.*

◊ **Ýeň astyndan** ogryn, gizlin. *Ýeň astyndan töweregine ser saldy, Kenara ýetmäge ara az galdy* (A. Kekilow). **Ýeň bermezlik** öz aýdanyňa boýun etdirmek üçin, öz gepiňi gögertmek üçin ýol bermezlik, iliň diýenini unamazlyk. **Ýeň çermeşmek** biri bilen gaharlanyşmak, herrelişmek, urşaýjak bolmak, biri-birine dyzaşmak. *Bular şol dazarylyşyp barmaşa hatda ýeňlerini çermeşdiler* (A. Gowşudow). **Ýeňiňi dişlemek** haýran galmak, geň görmek; uýalmak. *Meňli hanym ýeňin dişläp, Bizden ki uýat eýleýir* (Magtymguly).

ÝEŇDIRMEK, *işl.* Ýeňlişe sezewar etdirmek; ýeňmäge mümkinçilik bermek. *Şol gopbam pyýada-da özüňi ýeňdiräýdiňmi?*

ÝEŇDÜWME [ýeňdüwmö], *at.* Geýimiň ýeňine dakylýan düwme.

ÝEŇEGEN [ýeňeğen], *syp.* Hemişe ýeňýän, köplenç, ýeňiji bolagan. *Ol küştde ýeňegendir.*

ÝEŇEŇKIRLEMEK, *işl.* Ýeňmäge az galmak, ýeňäýjek-ýeňäýjek bolup durmak.

ÝEŇIBERMEK [ýeňivermek], *işl.* **1.** Ýeňmäge az galmak, ýeňip barmak. *Küştçi garşydaşyny ýeňiberende, garaşylmadyk göçüm ony haýran galdyrdy.* **2.** Ýeňmegi dowam etdirmek.

ÝEŇIJI, *at.* Üstün çykyjy, ýeňiş gazanyjy. *Ýaryşyň ýeňijileri tomaşaçylaryň öňünden geçdi.*

ÝEŇIJILIK, *at.* Üstün çykyjylyk, ýeňiş gazanyjylyk.

ÝEŇIL, *syp.* **1.** Agyr däl, az agramly, agyr bolmadyk. *Guran gamak ýeňil bolýar.* **2.** Köp zähmet talap etmeýän, kyn bolmadyk, aňsat. *Çarkandak ýerden ýöremek onyň üçin ýeňil düşmedi.* **3.** *göç. m.* Agras däl, salyhatsyz. *Ol özüni ýeňil görkezmejek bolup, pikirlenip sözleýärdi.* **4.** *göç. m.* Siňmesi aňsat, siňňitli, az hümmetli (nahar hakynda). *Ýeňil nahar.* **5.** *göç. m.* Galyň däl, ýuka. *Eşigiň gaty ýeňil-le*! **6**. Özüni alyp barşy jemgyýete sygmaýan, däp-dessura sygyşmaýan. *Daşyndan göräýmäge, ol gelin ýeňil görünýär.*

◊ **Ýeňil geýinmek** howa ýagdaýyna garap, ýuka eşik geýmek, çyplaň geýinmek. *Howa maýyl bolansoň, ýeňil geýindim* (K. Taňrygulyýew). **Ýeňil gopmak** eden işini oňaryp etmek, çalt, kynçylyk çekmän işlemek.

ÝEŇILJEK, syp. Agramy gaty ýeňil; ýerine ýetirmesi kyn bolmadyk. *Seniň-ä ýüküň ýeňiljek ekeni. Ýeňiljek işim bar. Ýeňiljek çözülýän mesele.*

ÝEŇILKELLE, syp. Akyly az, akylsyz, kemakyl.

ÝEŇILKELLELIK, at. Akyly azlyk, ýeňilkellä has bolan gylyk-häsiýetlilik, kemakyllyk.

ÝEŇILLEŞDIRIBERMEK [ýeňilleşdirivermek], *işl.* Ýeňilleşdirip başlamak.

ÝEŇILLEŞDIRILMEK, *işl.* Aňsatlaşdyrylmak, sadalaşdyrylmak, ýönekeýleşdirilmek.

ÝEŇILLEŞDIRIŞ, *iş ady.* Ýeňilleşdirmek ýagdaýy. *Meseläni ýeňilleşdirişiňi haladym.*

ÝEŇILLEŞDIRIŞMEK, *işl.* Ýeňilleşdirmäge kömek bermek.

ÝEŇILLEŞDIRMEK, *işl.* Aňsatlaşdyrmak, sadalaşdyrmak, ýönekeýleşdirmek. *Zähmetiň ýeňilleşdirilmegi.*

ÝEŇILLEŞMEK, *işl.* **1.** Aňsatlaşmak, sadalaşmak, ýönekeýleşmek. *Indi ejemiň işi birneme ýeňilleşdi.* **2.** Birneme azalyşmak, biraz ýeňlemek. *Iki bolsak, köp zada çydarys, derdimiz ýeňilleşer.* **3.** *göç. m.* Gowulaşmak, oňatlaşmak. *Syrkawyň ýagdaýy ýeňilleşdi.*

ÝEŇILLIK, *at.* **1.** Agyr dällik, agramy azlyk. *Reňkli demirler pugtalygy, ýeňilligi bilen tapawutlanýar.* **2.** Berilýän kömek, ýardam. *Bize berilýän ýeňilliginiň hetdi-hasaby ýok.* **3.** Aňsatlyk; çalasynlyk, çaltlyk. *Juma çommalyp oturyşyna Magtymgulynyň çekiji nähili ýeňillik bilen göterip-goýşuna, çaga höwesi bilen nazaryny sowman tomaşa edýärdi* (G. Kulyýew). **4.** *göç. m.* Agras dällik, salyhatsyzlyk. *Bu zatlar onuň ýeňilligi zerarly ýüze çykýar.* 5. *göç. m.* Asudalyk, arkaýynlyk. *Ol kalbynda ýeňillik duýdy.*

◊ **Ýeňillik etmek** bolgusyzlyk etmek, ugursyz bir iş etmek, ýeňilkellelik etmek.

ÝEŇILLIKLI, *syp.* Umumy kadalardan çykyp, birine ýeňillik berlen, ýeňil şert döredilen, ýeňilleşdirilen. *Ýeňillikli şertlerde işlemek ýaş çaga idedýän aýal maşgalalara zerur.*

ÝEŇILMEK, *işl.* Uruşda, söweşde, işde, ýaryşda asgyn gelmek, basylmak.

ÝEŇILMEZEK, *syp.* Ýeňilmegi bilmeýän, diňe ýeňýän. *Ýeňilmezek pälwan.*

ÝEŇILRÄK [ýeňilirä:k], *syp.* Öňkä görä, beýlekä görä ýeňil.

ÝEŇIL-ÝELPAÝ [ýeňil-ýelpa:ý], *syp.* **1.** Agyr bolmadyk. *Size ýeňil-ýelpaý iş buýurýarys ahyry, şonam başarmajak bolsaňyz aýdyň.* **2.** Ýüzleý, düýpli däl, ýeňil. *Ynanylan işi ýeňil-ýelpaý ýerine ýetirmek bolmaz.* **3.** Ýuka, galyň däl. *Şol gün bar adam diýen ýaly gyş eşigini aýryp, ýeňil-ýelpaý geýindi* ("Edebiýat we sungat").

gataýan ýumşajyk ýeri.

◊ **Ýemigi (beýnisi) bekemedik** aga-gara düşünmeýän (çaga).

ÝEMIRME, *iş ady.* Ýemirmek hereketi.

ÝEMIRMEK, *işl.* **1.** *gepl.d.* Bir zady ýemşertmek. *Mytaranyň gapdalyny ýemrip getiripdir.* **2.** Ýüzüni gätmek, erňegini ýykmak, gyrasyny döwmek. *Pyçagyň ýüzüni ýemirmek.*

ÝEMIRMEKLIK, *iş ady.* Ýemirmek ýagdaýy.

ÝEMIRMEZLIK, *işl.* Ýemirmek işini amal etmezlik.

ÝEMIRTDIRMEK, *işl.* Ýemşertdirmek.

ÝEMIRTMEK, *işl.* **1**. Ýemirmek hereketini başga birine etdirmek. *Galaýy gutynyň agzyny çalarak içine ýemirdip, üstüne gapak ýapdyk.* **2.** Ýemirmäge mümkinçilik bermek. *Gowy ýemirtmek.*

ÝEMPEMEK, *işl.* Göwresiniň agramyny gysgarak aýagyna atyp ýöremek. *Ony başdanaýak gözden geçirdi we ýempäp ugrady. Ol indi çala ýempeýärdi.*

ÝEMP-ÝEMP, *hal.* Bir aýagy ýempik adamyň çalt ýöreýşini aňladýan söz.

ÝEMPI, *syp., ser.* **Ýempik.**

ÝEMPIK, *syp.* Bir aýagyny ýempäp ýöreýän, çalarak agsaýan, keýtik.

ÝEMPIKLEMEK, *işl.* Ýempeýän ýaly ýöremek, ýempemek, keýtiklemek. *Agaçlaryň arasy bilen ýempikläp, ýokarlygyna bakan ugrady* (G. Kulyýew).

ÝEMRIK, *syp.* Gyrasy, erňegi ýemrilen, ýykylan, gädilen. *Köne galanyň köçäň üstüne abanyp duran ýemrik burçunyň üstünde bir gara peýda boldy* (A. Gowşudow).

ÝEMRILMEK, *işl.* Içine ýykylmak, ýüzi gaýtmak. *Piliň agzy daşa degip ýemrilipdi* ("Edebiýat we sungat").

ÝEMRIŞ, *iş ady.* Ýemirmek täri, ýagdaýy.

ÝEMŞERILMEK, *işl.* Içine ýemşermek, gyrasy içine gyşarmak.

ÝEMŞERIŞMEK, *işl.* Ýemşerip başlamak (köp zat hakynda).

ÝEMŞERME, *iş ady.* Ýemşermek ýagdaýy.

ÝEMŞERMEK, *işl.* Gyrasy iç tarapyna egilmek (demir ýaly gaty zatlar hakynda).

ÝEMŞERMEKLIK, *iş ady.* Ýemşermek ýagdaýy.

ÝEMŞERMEZLIK, *işl.* Ýemşermän durmak.

ÝEMŞERTDIRMEK, *işl.* Ýemşermegine ýol bermek. *Jamlarymyzyň ählisini ýemşertdiräýipsiň-le?*

ÝEMŞERTMEK, *işl.* Ýemşik etmek, iç tarapyna çökermek, içine epmek. *Maşynyň tigri bedräni ýemşertdi.*

ÝEMŞIK, *syp.* **1.** Maşşardylyp epilen, içine çöken, ýemrik. *Ýemşik bedre.* **2.** Maşşaryp duran, maşşyk, ýapbaşyk, ýasy. *Burny ýemşik.*

ÝENÇDIRMEK [ýenişdirmek], *işl.* Ýençmek işini birine etdirmek.

ÝENÇGILEMEK [ýeniçğilemek], *işl.* **1.** Usullyk bilen yzygiderli çekiçlemek, çekiçläp sozmak. *Ol çym gyzyl bolup duran uzyn demri körükden çykaryp, ony ýekedaban bilen ýençgiläp durdy* (B. Pürliýew). **2.** *göç. m.* Köp gaýtalamak, gaýtalap durmak. *Gep ýençgilemek.*

ÝENÇGILENMEK [ýeniçğilenmek], *işl.* Usullyk bilen, ýuwaş-ýuwaşdan çekiç bilen urulmak.

ÝENÇGILEŞDIRMEK [ýeniçğileºdirmek], *işl.* Birnäçe zady ýençgiläp çykmak, çekiçläp, sozuşdyryp çykmak.

ÝENÇGILEŞMEK [ýeniçğileºmek], *işl.* **1.** Ýençgilemäge kömek bermek. **2.** Köp bolup ýerli-ýerden ýençgilemek.

ÝENÇGILETMEK [ýeniçğiletmek], *işl.* **1.** Ýençgilemek işini birine etdirmek. **2.** Ýençgileme işini ýerine ýetirmäge mümkinçilik bermek. *Şu demri ussa ýençgiledip gelsene.*

ÝENÇME [ýeniçme], *iş ady.* Ýençmek ýagdaýy.

ÝENÇMEK [ýeniçmek], *işl.* **1.** Yzygiderli urmak; birnäçe wagt urmak. **2.** Çekiçläp sozmak, çekiçlemek. *Tejribeçiler demir kesmegi, gyzdyrmagy, sandalda ýençmegi öwrendiler.*

ÝENÇMEKLIK [ýeniçmeklik], *iş ady.* Ýençmek ýagdaýy.

ÝENÇMEZLIK [ýeniçmezlik], *işl.* Ýençmek işini amal etmezlik.

ÝENE, *hal.* **1.** Ýamaşgan, täzeden, gaýtadan. *Bu kitaby ýene okap çykdym.* **2.** Ikinji gezek, ikinji ýola, ýene-de. *Şu ýylyň bahary daýhanlaryň gaýratyny ýene bir gezek synlap gördi* ("Türkmenistan"). **3.** Bolsa-da, diýseňem, gaýta. *Ýaltarak diýäýmeseň, ýene şonuň iş başarjaňlygy ýaman däl.*

◊ **Ýenäň ýenesi bar** her bir zadyň gaýtargysy bardyr, her bir zadyň başgaçarak soňy-da bardyr. *Ýersiz ýere oňa igäni sürtüp durma, ýenäň ýenesi bardyr.*

ÝENEKI, *syp.* Gelejekki, indiki, soňraky. *Ýeneki aýlara, Ýeneki günlere özi ýetirsin!* (Alkyş). *Galanyny bolsa, ýeneki ýyllarda hasaplaşarys gideris* (B. Kebabaýew).

ÝENE-ÝENELER, *at*. Birentekler, birnäçeler, şuňa meňzeş adamlar. *Ýene-ýeneler näme diýerlerkä diýip ýaýdanyp durma-da, işiň bilen boluber.*

ÝENJIBERMEK [ýenjivermek|, *işl.* Ýenjip başlamak, birini urmaga başlamak; ýençmegi dowam etmek.

ÝENJIK, *syp.* Urlup ýemşerdilen, ýemşik-ýemşik bolan. *Tüňçäniň ýenjik ýerini ussa düzetdi.*

ÝENJILMEK, *işl.* **1.** Yzygiderli urulmak, birnäçe wagt urulmak. *"Gelniniň yzyndan giýewçilemäge baran ýigitler gaýyn obasynyň oglanlary tarapyndan ýenjilerdi" diýip, garry atam gürrüň bererdi.* **2.**

Keşdelenen ýeňsapyly, Gyzyl mahmal geýen gelin (K. Gurbannepesow).

ÝEŇSAPYLYK, *syp.* Ýeňsapy üçin niýetlenen. *Ýeňsapylyk mata ýerine düşüpdi.*

ÝEŇSE, *at.* **1.** Kelläniň yz, arka tarapy. *Utulan ýeňsesini gaşar* (Nakyl). **2.** Bir zadyň arka, art tarapy. *Aýlaryň şatlygyna bilbil heň etdi, Şol wagt ýeňseden bir göwre ýetdi* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýeňse (ýeňsäni) bermek** yza çekilmek, tesmek, gaçmak. **Ýeňse damaryň gatamak** gaharyň gelmek, erbet görmek. **Ýeňse damaryňdan tutulmak** *ser.* **Ýeňse damaryň gatamak**. **Ýeňsesi ýapylmak** durmuşa çykarylmak. **Ýeňsäňden tutulmak** *ser.* **Ýeňse damaryň gatamak. Ýeňsäňi gaşamak 1)** pikirlenmek, oýlanmak. *Ol ýeňsesini gaşap, hälem ýarymgöwün halda howla girdi.* **2)** müýnli bolmak. *Ol egnini gysyp, ýeňsesini gaşamaga durdy.* **Ýeňsäňi görkezmek** gitmek, gaçmak. *Nurjahan ýaly gudaçylyga geläýse-de, tizräk ýeňsäňi görkez diýjek* (B. Kerbabaýew). **Ýeňsäňi el ýaly etmek** *ser.* **Ýeňsäňi görkezmek**. *Işleýşiňiz şu bolsa, ussa agalar, ýeňsäňizi el ýaly ediberiň!* (B. Gulow). **Ýeňsäňi tüňňertmek** närazylyk bildirmek.

ÝEŇSEKI, *syp.* Ýeňse tarapdaky, yz tarapdaky, art tarapdaky. *Ýeňseki uly ýoldan hatar bolup gelýän kerwen obanyň içine ala-zenzele salyp gelýärdi* (B. Gulow).

ÝEŇSELIK, *at.* **1.** Gelin-gyzlaryň ýeňsesine dakylýan şelpeli, gyzyl çaýylan kümüş şaý. *Gyzyň ýeňseligi örän owadandy.* **2.** Kellekiniň malyň gulaklarynyň syrtyndan aýlanyp geçýän gaýşy. *Uýanyň ýeňseligi üzülipdir.*

ÝEŇSIKÇI, *at.* Agzyny dolduryp öwnüp, diýen sözüniň yzynda durup bilmeýän, sözüniň eýesi däl adam. *Ýeňsikçiňki ýeke gün, ýetip barsa, ýedi gün* (Nakyl).

ÝEŇSIZ, *at.* Ýeňsiz, etegi guşaklyga ýetip duran daşky eşik, golsuz, golsuzja.

ÝEPBEKLEMEK, *işl.* **1.** El bilen yzygiderli ýuwaşjadan tapbatlamak, tapbyldatmak. *Ejesi çagany ýepbekläp uklatdy.* **2.** Bir zadyň üstüni, ýüzüni urup tekizlemek, düzlemek. *Palçygy ýepbeklemek.* **3.** Tokga zady ýasy hala getirmek. *Palçyk ýepbeklemek.* **4**. *göç. m.* Birini urmak, ýençmek. **5.** *göç. m.* Tankyt etmek, berk tankytlamak, söz bilen urmak.

ÝEPBEKLENMEK, *işl.* **1.** El bilen ýuwaşjadan, yzygiderli tapbyldadylmak. *Ýepbeklenen çaga derrew uka gitdi.* **2.** *göç. m.* Tankyt edilmek.

ÝEPBEKLEŞDIRMEK, *işl.* Bir ýan ujundan yzly-yzyna ýepbekläp çykmak.

ÝEPBEKLEŞMEK, *işl.* Ýepbeklemäge kömek bermek. *Jahan tamdyryň ýanynda oturyp, palçyk ýepbekleşýärdi. Biri hem ony ýepbekleşmedi.*

ÝEPBEKLETDIRMEK, *işl.* Ýepbeklemek işini birine etdirmek.

ÝEPBEKLETMEK, *işl.* Ýepbeklemek işini birine etdirmek. *Çagany ýepbekledip uklatmak. Oturyljak ýeriň gumuny tekizledip ýepbekletmek.*

ÝEPBERILMEK, *işl.* Ýepberip oturmak, kibtiňi gysyp, ýygrylyp oturmak. *Bar, Gurban, ýepberilip oturma-da, seret, gelýärmi?* (A. Durdyýew).

ÝEPBERIŞMEK, *işl.* Ýerli-ýerden ýepbermek. *Beýle ýepberişip otyrsyňyz! Turuň-da, işli-işiňize ugraň!.*

ÝEPBERMEK, *işl.* Büküdip oturmak, büküdip ýatmak. *Tur, ýepberip ýatma, ýatan öküze iým ýokdur.*

ÝEPBEŞDIRMEK, *işl.* Urup, basyp maşşartmak, ýapbaşdyrmak, ýemşertmek.

ÝEPBEŞIK, *syp.* Urlup ýa-da bir zada degip, basylyp epilen, ýemşik. *Ekinçi ýepbeşik galaýy gutulary bir sime düzüp, şakyrdyk ýasady.*

ÝEPBEŞLEMEK, *işl.* **1.** *ser.* **Ýepbeklemek. 2.** Urup, kakyp bir zadyň ýüzüni birneme düzlemek, tekizlemek. *Çiliň gumuny ýepbeşlemek.* **3.** *göç. m.* Ýepbekläp urmak, ýençmek. **4.** *göç. m.* Berk tankytlamak, galmaz ýaly etmek.

ÝEPBEŞMEK, *işl.* **1.** Urlup, gysylyp, basylyp ýa-da bir zada degip maşşarmak, epilmek, ýapbaşmak. *Begenç ýerinden galanda, pagtaly ganaryň, hakykatdan-da, ýepbeşip gidenini gördi* (B. Kerbabaýew). **2.** *ser.* **Ýepberilmek.**

ÝEPELEK, *at.* Esasan, dag hem gum eteklerinde bitýän ot.

ÝEPILMEK, *işl.* Urlup, gysylyp, basylyp ýemşermek. *Mytaranyň bir böwri içine ýepilipdir.*

ÝEPME, *iş ady.* Ýepmek ýagdaýy.

ÝEPMEK, *işl., gepl. d.* Urup, gysyp, basyp ýa-da zada urlup ýemşik etmek, ýemşertmek.

ÝEPMEKLIK, *iş ady.* Ýepmek ýagdaýy.

ÝEP-ÝEŇIL, *syp.* Örän ýeňil, gaty ýeňil.

ÝEP-ÝEŇLES, *syp.* Örän ýeňles, gaty ýeňles. *Be, ol ýep-ýeňles eken-aý!*

ÝER, *at.* **1**. Öz okunyň we Günüň daşynda aýlanýan älem jisimi. **2.** Suwly giňişliklerden galan uly giňişlik. **3**. Topragyň üstki gatlagy. *Atlar aýaklary bilen ýer peşediler* (B. Kerbabaýew). **4**. Ýurt, ülke, döwlet, mekan. **5**. Biriniň garamagynda, ygtyýarynda peýdalanylýan mellek. *Men öz ýerimden ýylda üç hasyl alýaryn.* **6**. Tomaşa jaýlarynda, otluda we ş. m. oturar ýaly orun. *Oturanlar ykjamlanyşyp oňa ýer berdiler* (B. Seýtäkow). **7**. Bir zady goýmak, ýerleşdirmek üçin jaý. *Özleriniň ulaglaryna ýoldan sowulmaga ýer gözleýärler* (A. Gowşudow). **8**. Ýatmak üçin ýorgan-düşek ýazylan orun. *Gelsem, ejem telärde ýer salypdyr* ("Edebiýat we sungat"). **9**. Gulluk wezipesi, kär, orun. *Ol gowy ýerde işleýärdi.* **10**. *göç.*

ÝEŇIŞ I, *iş ady.* Ýeňmek ýagdaýy.

ÝEŇIŞ II, *at*. **1**. Uruşda, söweşde gazanylan üstünlik. **2**. Işde, durmuşda gazanylýan üstünlik. **3.** Oglana dakylýan at.

◊ **Ýeňiş düşüm** (*dil b.*) *kimi?, nämäni?, niräni?* diýen soraglara jogap bolýan düşüm.

ÝEŇIŞDIRMEK, *işl***.** Bir ýan ujundan ýeňip çykmak.

ÝEŇIŞLI, *syn*. Ýeňiş bilen gutaran, ýeňiş gazanylan, üstünlikli. *Ýeňişli, üstünlikli günlerde duşuşalyň.*

ÝEŇIŞMEK, *işl.* Ýeňmäge kömek bermek. *Ol söweşde bize duşmany ýeňşen bolmady, özümiz ýeňdik.*

ÝEŇIÝOLUK, *at, gepl. d.* Ýetde-gütde güzeran görýän, garyp-pukara, ýoksul, garyp-gasar.

ÝEŇLAÝAK, *hal*. Tiz gopýan, çalasyn. *Ýeňlaýak oglan.*

ÝEŇLEDIŞMEK, *işl*. Ýeňletmäge kömek bermek.

ÝEŇLEME I, *iş ady*. Ýeňlemek ýagdaýy. *Onuň ökjesiniň ýeňlemesiniň sebäbi belli boldy.*

ÝEŇLEME II, *iş ady*. Ýeň oturtma.

ÝEŇLEMEK I, *işl*. **1.** Agramy kemelmek, agramy azalmak. *Yzygiderli maşk edelim bäri, üç kilo ýeňläpdirin.* **2.** Aňsatlaşmak, ýeňilleşmek. *Maşyn köpeleli bäri bolsa, indi işlerem ýeňledi* (B. Japarow). **3.** Gowulaşmak, oňatlaşmak. *Ýagdaýlarymyz ýeňledi*. **4.** Azalmak, gutaryp barmak. *Gyrkym nädýä, ýeňleýärmi?* (B. Kerbabaýew). **5.** *göç. m*. Akyly çaşmak, üýtgemek. *Soňky wagtlarda onuň gürrüňi birhili ýeňlän adamyň gürrüňine meňzäp başlady.* **6.** *göç. m.* Ynjalmak, köşeşmek, rahatlanmak, ýüregiň düşüşmek. *Ol Myrady görüp gaýdanda ýeňlän ýaly, ruhy göterilen ýaly bolup gaýdardy* (B. Seýtäkow). **7.** *göç. m.* Çalt gopmak, çalasyn hereket etmek; ruhuň göterilmek, dogumlanmak, ruhlanmak. *Onuň güýji artan ýaly, bedeni ýeňlän ýaly boldy.*

ÝEŇLEMEK II, *işl.*Penjege, köýnege we ş. m. ýeň oturtmak.

ÝEŇLEMEKLIK, *iş ady.* Ýeňlemek ýagdaýy.

ÝEŇLENIBERMEK [ýeňlenivermek], *işl*. Ýeňlenmäge başlamak. *Ogluny parahat diňläp oturan ýaşuly gürrüň gutararyna mähetdel donuny ýeňleniberdi.*

ÝEŇLENIŞ, *iş ady.* Ýeňlenmek ýagdaýy.

ÝEŇLENME, *iş ady.* Ýeňlenmek ýagdaýy.

ÝEŇLENMEK, *işl.* Eşigiň ýeňine goluňy sokup geýmek.

ÝEŇLENMEKLIK I, II, *iş ady.* Ýeňlenmek ýagdaýy.

ÝEŇLES, *syn.* **1.** Agramy birneme ýeňil, ýeňil gelýän. *Ýeňles çekim.* **2.** *göç. m.* Ýeňilkellelik edýän, salykatsyz, agramly däl. *Ilki tanyş bolanymyzda, ol maňa ýaramady, ýeňlesräk bolup göründi* (H. Garabaýew).

ÝEŇLESLIK, *at.* Ýeňilkellelik, agras dällik, salyhatsyzlyk. *Indi ol ýeňlesligi goýdy.*

ÝEŇLESRÄK [ýeňlesirä:k], *syn.* Birneme ýeňles, azrak ýeňles. *Ilki tanyş bolanymyzda, ol maňa ýelňesräk ýaly göründi.*

ÝEŇLEŞMEK, *işl.* **1.** Agramy kem-kemden azalmak. *Kakaşan etiň agramy birneme ýeňleşipdir.* **2.** *göç. m.* Aňsatlaşmak, ýeňilleşmek. *Indi gözüň-ýüzüňi dolduryp tozaýan kirşen-de ýatyp, dem almak birneme ýeňleşipdi* (B. Gurbanow). **3.** *göç. m.* Gowulaşmak, oňatlaşmak. *Gün-güzeranyň ýenleşmek.*

ÝEŇLETDIRMEK, *işl.* Ýeňletmek işini birine etdirmek.

ÝEŇLETMEK, *işl.* **1.** Agramyny kemeltmek, agramyny azaltmak. *Jemagat, ýüküňiz ýeňlediň, horjundan özge goş-golamyňyzy taşlaň!* (G. Kulyýew). **2.** Aňsatlaşdyrmak, ýeňilleşdirmek. *Saňa şerti biraz ýeňledeli.* **3.** *göç. m.* Ruhlandyrmak, dogumlandyrmak. **4.** *göç. m*. Gowulandyrmak, oňatlandyrmak. *Em nähoşyň ýagdaýyny biraz ýeňletdi.* **5.** *göç. m.* Azaltmak, gowşatmak, peseltmek. *Günäsini ýeňletmek.*

ÝEŇLEÝIŞ, *iş ady.* Ýeňlemek ýagdaýy.

ÝEŇLIK, *at*. **1.** Çörek bişirilende, tamdyryň howrundan, gyzgynyndan goranmak üçin gola geýilýän ýeň şekilli galyň golluk. *Dessegül tamdyryň başynda otyr, Golunda ýeňligi, bişiryär petir* (M. Seýidow). **2.** *syn.* Geýimiň ýeňi üçin biçilen ýa-da niýetlenen (mata). *Ýeňlik mata.*

ÝEŇME, *iş ady.* Ýeňmek ýagdaýy.

ÝEŇMEK, *işl.* **1.** Uruşda, söweşde üstün çykmak, basmak. *Olaryň sähelçe işi uruşda ýeňmegimize uly goşant bolar* (B. Seýtäkow). **2.** Bir zat ugrundaky göreşde, işde üstünlik gazanmak. **3.** Ýaryşda, göreşde, oýunda garşydaşyňdan üstün çykmak. *Ýaryşda meýdança eýeleri ýeňdiler.*

ÝEŇMEKLIK, *iş ady*. Ýeňmek ýagdaýy. *Kynçylyklary ýeňmeklik.*

ÝEŇMEZLIK, *işl.* Ýeňip bilmezlik. *Pälwan öz ýanyndan garşydaşyny ýeňmezlik mümkin däl hasap etdi.*

ÝEŇŇE, *at.* **1.** Özüňden uly doganyň aýalyna bolan garyndaşlyk gatnaşygyny aňladýan söz, gelneje. *Ýapynjasyz ýaş ýigit, Buýup dur-la, ýeňňe jan* (Halk döredijiliginden). *Ýeňňesi bolsa bulara nahar äberip, hemişekisi ýaly çagalary bilen öz otagyna girdi* (A. Gowşudow). **2.** Özüňden ýaşy uly aýala ýüzlenilip aýdylýan söz. *Ýeňňe, alma näçeden?* **3.** Öýlenýän ýigidiň, çykýan gyzyň gelnejesiniň toýdaky wezipesini aňladýan söz. *Gyzyň ýeňňeleri bilen ýigidiň ýeňňeleri aýdyşyk aýdyşdylar.*

ÝEŇSAPY, *at*. Aýal donunyň, çabydynyň, köýneginiň ýeňiniň ujuna urulýan üýtgeşik mata. *Hyşy-wyşyň özi hakda, Gidýänini duýan gelin,*

ÝERBITI [ýerviti]: **ýerbiti ýaly** örän kiçi, has kiçijik.

ÝERÇI, *syp, gepl.d.* Bolýan ýerine, gatnaýan ýoluna belet (mal hakynda). *Düýämiz bar-a, gaty ýerçi ekeni, obadan çykdym weli, göni alyp geläýdi* ("Edebiýat we sungat").

ÝERÇILIM, *at.* Bir ujuna temmäki guýup, beýleki tarapyndan sormak üçin palçykdan lüle görnüşinde ýasalýan ýasy çilim. *Ýerçilim ýan ýoldaşy, ýanynda bir çakmak bolar* (Kemine)

◊ **Ýerçilim ýaly** kiçi göwreli, gabarasy kiçijik. *Ýerçilim ýaly bolup, onuň ile göwni ýetenok.*

ÝERÇÖREK [ýerçörök] *at*. Gora gömlüp bişirilýän çörek. *Durdy çopan ýerçörek bişirmäge girişdi* (A. Gowşudow).

ÝERDEMIR, *at.* Ýer sürmek üçin azalyň kündesiniň ujuna geýdirilýän demir. *Onuň aşak ýanynda, ýerde iki sany posly ýerdemri ýatyr, başga-da çägä bulaşyp ýatan demir bölekleri kändi* (A. Gowşudow).

ÝERDEŞIK, *at.* Jaýyň düýbünde howa çykar ýaly goýulýan deşik.

ÝERDÖLE [ýerdölö] *at.* Mal saklamak ýa-da odurbudur goýmak üçin ýerden gazylyp, üsti basyrylýan döle. *Ekinçilermi, orakçylarmy, kimem bolsa, şol ýerde birtopar ýerdöle gazyp taşlap gidipdirler* (A. Gowşudow).

ÝERI, *ugrukd. s.* Ýüzlenilende "hany, göreli'' manysynda ulanylýan söz. *Ýeri, oglum, bu gün näme getirdiň!*

ÝERINE, *köm. s.* Deregine, ornuna, öwezine. *Ýoldaşyň ýerine işlemek.*

◊ **Ýerine ýetirmek 1)** berjaý etmek, amala aşyrmak, iş ýüzüne geçirmek. **2)** saz çalmak, aýdym aýtmak. *Aýdymy ýerine ýetirmek. Sazy ýerine ýetirmek.* **3)** Işi bolmalysy ýaly derejede etmek. *Palawy ýerine ýetirip iýdiler.*

ÝERKI: ýerki dodak ýalanyp-ýalanyp eti çykan ýaraly dodak, ýalama dodak.

ÝERKÜME [ýerkümö], *at.*Ýaşamak üçin ýerden gazylyp edilýän küme.

ÝERLEME, *iş ady.* Ýerlemek ýagdaýy.

ÝERLEMEK I, *işl*. Täze ýerde ýaşamaga öwrenişmek, uýgunlaşmak. *Biziň obamyzda seniň ýerlejegiňe men şübhelenemok.*

ÝERLEMEK II, *işl.* Ýeri gyratlap uçmak, ýere golaý uçmak. *Gyrgy ýerläp uçýardy.*

ÝERLEMEK III, *işl.* Harydy satmak, ýerleşdirmek. *Harytlarymy ýerläp bildim.*

ÝERLEMEK IV *işl.* Ýere bermek, jaýlamak (merhum hakynda).

ÝERLEMEK V, *işl.* Durmuşa çykarmak. *Altyn ýaly gyzym bolsa, her wagt hem ýerläp bilerin* ("Edebiýat we sungat").

ÝERLENMEK I, *işl.* Satylmak.

ÝERLENMEK II, *işl.* Depin edilmek.

ÝERLENMEK III, *işl.* Durmuşa çykarylmak.

ÝERLEMEKLIK I, II, III, IV, V, *iş ady.* Ýerlemek ýagdaýy.

ÝERLEŞDIRMEK I, *işl.* Harytlary satyp bolmak; gowşurmaly ýerlerine gowşuryp çykmak.

ÝERLEŞDIRMEK II, *işl*. Aradan çykany jaýlamak.

ÝERLEŞDIRMEK III, *işl.* **1.** Durmuşa çykarmak. *Onuň gyzy akyllydy. Ýöne ol kemsiz ýetişipdir-dä. Ony ýerleşdirmeli boljak-da* (R. Allanazarow).

2. Birini işe salmak.

ÝERLEŞDIRMEK IV, *işl*. **1**. Adamlary, kärhanalary we ş. m. belli bir ýerde ornaşdyrmak, mekan tutdurmak. **2.** Ýerbe-ýer goýmak, sygdyrmak. *Ony jaýa ýerleşdirdim.* **3.** Orun bermek. *Gazetde şahyryň iki goşgusy ýerleşdirilipdir.*

ÝERLEŞIKLI, *syp.* **1.** Gowy ýerleşdirilip goýlan, jaýba-jaý, tagaşykly. **2.** Ornaşykly, jaýly. *Öýüň içindäki zatlaryň goýluşy örän ýerleşikli. Ýerleşikli oturmak.*

ÝERLEŞMEK I, *işl.* Täze ýere öwrenişmek.

ÝERLEŞMEK II, *işl*. Harydy satmaga kömekleşmek.

ÝERLEŞMEK III, *işl.* Aradan çykany depin etmäge gatnaşmak, bilelikde depin etmek.

ÝERLEŞMEK IV, *işl.* Gyzy durmuşa çykarmaga ýardam etmek.

ÝERLEŞMEK V, *işl.* **1**. Bir ýerde mesgen tutmak, orun tutmak. *Dermanhana şu ýerde ýerleşýär.* **2.** Sygmak, ornaşmak, jaýlaşmak. *Mejlishanamyza segsen adam ýerleşýär.* **3.** Işe, okuwa girmek, kabul edilmek. *Işe ýerleşmek. Okuwa ýerleşmek.*

ÝERLETMEK I, *işl.* **1.** Ýerlemegini üpjün etmek. **2.** Ýerlemäge mümkinçilik bermek.

ÝERLETMEK II, *işl.* Harydy birine satdyrmak.

ÝERLETMEK III, *işl.* Aradan çykany jaýlatmak.

ÝERLI, *syp.* **1**. Ekin-tikin ekmäge ýeri bar bolan. *Ýerli adam özüni eklär.* **2.** Belli bir ýere, sebite mahsus bolan, degişli bolan. *Ýerli däp. Ýerli gepleşik.* **3.** Ozaldan şol bir ýerde, sebitde ýaşap ýören, önüp-ösen. *Ýerli halk.*

◊ **Ýerli wagt** gije-gündiziň belli bir ýerde kabul edilen wagt hasaby. *Ýerli wagt bilen sagat on ikide Watana uçduk.*

ÝERLIK, *at.* **1.** Mata, haly dokar ýaly we ş.m. üçin erişlik, argaçlyk sapak, ýüp, ýüplük. *Yerliginiň bolsa, dokmany ýüwürdäýmeli ekeniň-da.* **2.** Ata-babasynyň ýaşan ýeri, ýurdy.

ÝERLIKLI, *syp.* **1.** Öz ýerinde, jaý ýerinde, öz wagtynda. *Iş wagtyndan ýerlikli peýdalanmak.* **2.** Degerli, esasly. *Meniň pikirimçe, munuň birnäçe ýerlikli sebäpleri bar* ("Edebiýat we sungat"). **3.** Gowy

m. Wagt, pursat, mahal. *Han küýli janyny emgemeli ýerinde tapylmaýardy* (A. Durdyýew). **11**. *göç. m.* Bir zadyň galdyran ýetiren şikesiniň yzy. *Elimiň ýanan ýeri agaryp dur.* **12**. *göç. m.* Ýaryşlarda gazanylýan, eýelenýän orun. *Ýaryşda biziň oýunçylarymyz birinji ýeri eýeledi.* **13**. *göç. m.* Nesil, maşgala. *Ol gyz gowy ýeriň maşgalasy eken.* **14**. Ýaşaýyş-durmuş, hojalyk aýratynlyklary bilen tapawutlanýan ilatly nokatlar. *Oba ýeri. Şäher ýeri.*

◊ **Ýer açmak** ekilmän ýatan ýeri tekizläp, düzläp, ekmäge ýaramly etmek. *Ýer açmagam, öňki ýerleriň hasyllylygyny ýokarlandyrmagam bolar.* **Ýer – ala, ýurt – ala** her bir ýeriň öz aýratynlygy bolýar. **Ýer almak** makul görülmek, aýdan-diýeniň ýer tutmak, sana geçmek, makul bilinmek. **Ýer asty bilen** gizlin, ýaşyryn, ogryn. **Ýer bagyrtlap aglamak** bagryny ýere berip, gussa çekip aglamak. *Ýalňyz oglunyň uruşda öldi habary gelen ene ýer bagyrtlap aglady.* **Ýer bilen ýegsan etmek** ýok etmek, bolmadyk ýaly etmek, düp-düz, tep-tekiz etmek. **Ýer çalmak 1)** sesýetim öňden gidip, göçüň gitmeli ugruny kesgitläp gitmek. 2) öňünden ýurt tutuljak ýeri bellemek. **Ýerden alyp, ýere salmak (sokmak)** örän erbet käýemek, berk utandyrmak, ýazgarmak. **Ýerden ýeke çykan** hiç hossary, garyndaşy ýok adam, hossarsyz. **Ýerden ýörär** ýöräp bilýän bar kişi, bary, uly-kiçi hemmesi. **Ýer depip oturmak** aýdylana, diýlene gulak asmazlyk, öz diýeniňi etmeklik, razylaşmazlyk. *Näme bolsam, şu ýerde boljak diýip, ýer depip otyr* (B. Seýtäkow). **Ýer diňlemek** ýatmak, uklamak. **Ýer dyrmamak (dörjelemek)** belli bir netijä gelip bilmän, pikirlenip oturmak, çykgynsyz ýagdaýa düşmek. *Ýüzüni aşak salyp, ýer dyrmansoň, ýuwaşja seslendi* (B. Kerbabaýew). *Oragy bilen ýeri dörjemäge oturdy* ("Edebiýat we sungat"). **Ýere bakmak 1)** sussuň basylmak, utanmak, çekinmek. *Ol ýigit gireninden Gülälek utanjaň ýaşlyk joşgunynyň zarbyndan çym gyzyl bolup, barmagyny dişläp, ýere bakyp durdy* (H. Ysmaýylow). **2)** gaýgy-gama batmak, gaýgylanmak, oý-pikire çümmek, oýlanmak. **Ýere girmek 1)** ýitirim bolmak, gizlenmek; *Ol indi ýere girseň, gulagyňdan çekip çykarar, asmana uçsaň, aýagyňdan çekip düşürer* (B. Seýtäkow). **2)** gaty utanmak, uýalmak. *Utanjymdan ýaňa ýere girdim.* **Ýere- göge sygmazlyk** begenmek, guwanmak. **Ýere gurt düşen ýaly** çakdanaşa köp, örän köp, mygyldy, juda köp adamly. *Iki-ýana gatnaşýan adamlar ýere gurt düşen ýaly bolup görünýärdi* (A. Durdyýew). **Ýere siňip barmak** keselçilik ýa-da ruhy dartgynlylyk zerarly gaty horlanyp, ysgyn-deramaty gitmek, ragbaty gaçmak. *Özüme näme bolýanyny-ha bilemok weli, ýöne ýere siňip barýan, ýerden galasym gelenok.* **Ýere sokmak 1)** ýok etmek, öldürmek. **2)** gaty käýemek, näletlemek, ýazgarmak. **Ýer garbamak** ýere ýüzin ýykylmak, ýere serilmek. **Ýer gatyda, gök yrak** hiç zatdan dalda bolmazlyk, öz günüňi özüň görmeklik. **Ýer hopmak** ýer ýuwutmak, ýitirim bolmak, ýok bolup gitmek. **Ýeri gelmek** aýny pursaty bolmak, amatly wagty gelmek, mümkinçilik döremek, çemesine düşmek. **Yerinden gelme** "bolşy boluş däl, bolşuny diýip-aýdar ýaly däl" manysyndaky anlatma. *Olam-a tüýs ýerinden gelme eken-ow, aga gara, gara ak diýip bilýän şeýle adama heniz duş gelmandim.* **Ýerine düşmek** jaýyna düşmek, garaşylandan-da gowy bolmak. *Şol söz ýerine düşen eken.* **Ýerine salmak** amatly wagt aňtamak; öwezini ödemek. **Ýerine ýetirmek 1)** etmeli işi etmek. **2)** has gowy edip amal etmek. **Ýerini tutmak** biriniň işini dowam etdirmek, özüňden öňkiniň göreldesine eýermek, biriniň öwezini, ornuny tutup bilmek. **Ýeri gelende** öz wagtynda, jaýynda, amatly pursatynda. **Ýerini üýtgetmek** bir örüden başga ýere geçirmek. **Ýeriň-gögüň diregi** hemme zadyň esasy, iliň bar daýanjy, ýeke-täk göz dikilýän hemaýatçy. **Ýeriň pesi bilen** assyrynlyk bilen, ýuwaşlyk bilen, ogrynça. **Ýeriň tanapyny külterlemek (dartmak)** çalt ýöremek, gaty gitmek. *Gyrat ýeriň tanapyny külterleýär* ("Görogly"). **Ýeriň teýinde (aşagynda) ýylan gäwüşese-de bilmek** her bir gizlin, ýaşyryn zatlardan hem habardar bolmak, her bir zatdan habardar bolmak. **Ýeriňi üýtgetmek** başga ýere göçmek. **Ýer sermäp galmak** boş galmak. **Ýersiz ýere** hiç hili sebäp bolmazdan. **Ýer urup, ýerde galan** hossarsyz; elinde maly, emlägi galmadyk, garyp, pukara, ýarlykly garyp. **Ýer ýaly** ýuwaş, gepgürrüň bilen işi ýok. *Ýer ýaly ýigit.* **Ýer ýarylmady, men girmedim** bir zat üçin gaty utanylanda aýdylýar, utanjyňdan ýaňa girere deşik tapmazlyk, masgara bolmaklyk. **Ýer ýumruklamak** bütinleýin närazy bolup, garşylyk bildirmek. **Ýer ýuwudan (çeken) ýaly bolmak** zym-zyýat bolmak, ýitirim bolmak, gürüm-jürüm bolmak. **Yeriň ol ujy** örän daş ýer. *Seniň öýüň ýeriň ol ujunda eken.* **Ýer ýykyp gözlemek (agtarmak)** jan edip gözlemek, tapjak bolup barylmadyk ýer galmazlyk. *Ony köçeme-köçe ýer ýykyp gözlediler* ("Görogly").

ÝERALMA, *at.* Iýilýän bölegi ýeriň astynda bolan gök ekin we şol gök ekiniň özi, kartoşka. *Onuň suwunyň ýüzünde çüýrük ýeralmanyň gabyklary gaýýardy* (A. Gowşudow).

ÝERASTY [ýerassy], *syp.* Ýeriň aşagynda ýerleşen, ýeriň aşagyndaky.

ÝERBE-ÝER [ýerve-ýer], *hal.* Öz ýerinde, ýerli-ýerinde, jaýba-jaý, tertipli. *Men öz işlerimi ýerbe-ýer etdim.*

ÝERBE-ÝERLIK [ýerve-ýerlik], *at.* Ýerbe- ýer ýagdaýda bolmak. *Tekjede goýlan kitaplaryň ýerbe-ýerligi göwnüňi göteryärdi.*

maşynymyzyň benzini gutaryp galdy (A. Nazarow).

ÝETERLIK, *syp.* **1.** Talaby, islegi kanagatlandyryp biljek, gerek bolan mukdardaky, kanagatlanarlyk. **2.** *göç. m.* Bes, bolýar, ýetik.

ÝETERLIKLI, *syp.* Ýeterlik mukdarda bolan, talaby kanagatlandyryp bilýän, kanagatlanarlykly. *Ýeterlikli sowatly adamlar örän köpdür.*

ÝETERLIKSIZ, *syp.* Ýeterlik bolmadyk, ýeterlik däl.

ÝETER-ÝETMEZ, *syp.* **1.** Çala ýetýän, zordan ýetýän. *Ýüpümiz ýeter-ýetmez boldy.* **2.** Çala ýeter ýaly, zordan ýeter ýaly. *Gyz bir almany Temmeliň eli ýeter-ýetmez ýerde goýupdyr* ("Türkmen halk ertekileri"). **3.** Az mukdarly, azlyk edýän, ýetjegi-ýetmejegi näbelli. *Halylyk ýüpümiz ýeter-ýetmez boldy.* **4.** *göç. m.* Bolar-bolmaz, bolgusyz, ugursyz, bihepbe. *Her ýeter-ýetmeze ynanyp bolmaz.*

ÝETER-ÝETMEZLIK, *at.* Bolelin dällik, ýeterlik bolmadyk, gyltyz kakmaklyk, gytçylyk.

ÝETESI, *syp.* **1**. Özüne ýeterlik; özüne mahsus bolan. **2**. Ol derejä ýetip biljek(iň bir islenilýän zat hakynda gürrüň edilende aýdylýar). *Elbetde, bu zatlaryň özüne ýetesi sebäbi bardyr* (O. Gadamow). *Dostlar bilen başymyzy jemläp, sähra ýere çyksak, dynç alsak, ýaz ýagşam aram-aram ýagyp dursa… Şeýle bolaýsa, oňa ýetesi näme bolup biler?*

ÝETEŞIKLI, *syp.* Ähli etmeli işlerini etmäge ýetişýän (köplenç, aýal maşgalalar hakynda). *Dursunyň gelni gaty ýeteşikli maşgala, hem işine gidýär, hem öýüň hysyrdysyna ýetişýär.*

ÝETGINJEK, *at,* Ýaňy ýetişip barýan 10-15 ýaşly oglan, heniz ýigit çykmadyk oglan.

ÝETGINJEKLIK, *at.* Ýetginjek bolmaklyk, ýetginjek ýaşlarynda bolmaklyk, ýetginjegiň ýagdaýy.

◊ **Ýetginjeklik müçesi** Türkmen milli müçenamasy boýunça on üç ýaşdan ýigrimi bäş ýaşa çenli bolan ikinji müçäniň ady. *Ýetginjeklik müçesi.*

ÝETIK, *syp.* **1.** Bir zat barada habary bolan, anygyna ýeten, belet, habarly. **2.** *ser.* **Ýeterlik.** *Onsuz-da olaryň dertleri özlerine ýetikdir* (B. Kerbabaýew). **3.** Aýy-güni dolan, bolmaly wagty gelen (çaga hakynda). *Ýetik dogan çaga sagdyn ösýär.* **4.** Köp, bol, ýeterlik.

ÝETIKLIK, *at.* Bir zat barada doly habarlylyk, bir zada beletlik. *Onuň bu meselä ýetikligi neneň?*

ÝETILMEK, *işl.* Barmaly sepgide barylmak.

ÝETIM [ýeti:m], *syp.* **1.** Ejesiz-kakasyz; ata-enesiz (çaga hakynda). *Ýetim oglan öz göbegini özi keser* (Nakyl). **2.** Enesi ölen (mal hakynda). *Ýetim guzy.*

ÝETIMÇILIK [ýeti:mçilik], *at.* Ýetimligiň görkezýän horluklary. *Ýetimçiligiň derdini çekmek.*

ÝETIMEK [ýeti:mek], *at., ser.* **Ýetim 1.**

ÝETIMKÖŞE [ýeti:mkö:şö], *at.* Çuwaly, torbany tutmak, götermek üçin iki gapdalynda goýulýan täk, ýeke köşe.

ÝETIMLIK [ýeti:mlik], *at.* Ýetimiň ýagdaýy, ata-enesizlik, hossarsyzlyk. *Ah, ýetimligiň, sallahlygyň ýüzüne köz degsin* (B. Kerbabaýew).

ÝETIMOLTAŇ [ýeti:moltoň], *at*. Çokaýyň dabanynyň astyna ýamalýan bölek oltaň, ýama.

ÝETIMSIREME [ýeti:msireme], *iş ady*. Ýetimsiremek ýagdaýy.

ÝETIMSIREMEK [ýeti:msiremek], *işl.* Ýetimlik ýagdaýyny duýup başlamak, ene-atasyzlyk ýagdaýyny duýmak. *Ony aljyraňňylyga salýan ýagdaý, ylaýta-da, Ballynyň dört ýaşly gyzynyň ýetimsiräp barmagydy* (B. Kerbabaýew).

ÝETIMSIREMEKLIK [ýeti:msiremeklik], *iş ady.* Ýetimsiremek ýagdaýy.

ÝETIMSIRETMEK [ýeti:msiretmek], *işl.* Ýetim hökmünde kemsitmek, ýetimligini biler ýaly ýagdaýa salmak.

ÝETIMSIRETMEZLIK [ýeti:msiretmezlik], *işl.* Ýetimligini duýdurmazlyk, bildirmezlik. *Ene urşuň yzynda galan atasyz çagalaryny ýetimsiretmedi.*

ÝETIMSIREÝIŞ [ýeti:msireýiş], *iş ady*. Ýetimsireme ýagdaýy.

ÝETIM-ÝESIR [ýeti:m-ýesi:r], *syp*. **1**. *ser.* **Ýetim. 2.** *göç. m.* Degişli hossary bolmadyk, garyp-gasarlar, pakyr-pukaralar.

ÝETIM-ÝESIRLIK [ýeti:m-ýesi:rlik], *at.* **1.** *ser.* **Ýetimlik. 2.** *göç. m.* Degişli hossarsyzlyk, garyp-gasarlyk, pakyr-pukaralyk.

ÝETIRILMEK, *işl.* Ýetmeli ýerine eltilmek, gowşurylmak. B*u habar çopanlara-da ýetirilipdi.*

ÝETIRINMEK, *işl.* Gazanjyňy öz eklenjiňe ýetirmek.

ÝETIŞDIRILMEK, *işl.* **1.** Bellenen wagtyna taýýar edilmek. **2.** Kemala getirilmek.

ÝETIRIŞDIRMEK, *işl*. Wagtynda habar berişdirmek, duýduryşdyrmak.

ÝETIRMEK, *işl.* **1.** Habary we ş. m. belli bir aradaşlyga eşitdirmek, mälim etmek. **2.** Üleşikde, bölünişikde hemmelere ýeter ýaly etmek, hemmelere paýyny berip çykmak. *Toý ýaglygyny hemmelere ýetirdi.* **3.** Belli bir derejä eltmek, bir zadyň deňine eltmek, deňlemek.

ÝETIŞDIRMEK, *işl.* **1.** Bilim-terbiýe berip ösdürmek, kemala getirmek. **2**. Ideg etmek, ösdürip, boý aldyrmak, hasyla duruzmak. **3**. Bellenen wagtynda taýýar etmek, öz wagtynda taýýarlamak. *Işimizi aýyň ahyryna çenli ýetişdireris.*

ÝETIŞEŇKIRLEME, *iş ady.* Ýetişeňkirlemek ýagdaýy.

ÝETIŞEŇKIRLEMEK, *işl.* Ýetişip barmak, ýetişmäge az galmak.

ÝETIŞEŇKIRLEMEKLIK, *iş ady*.

häsiýetli, parahat (adam hakynda). *Özi ýerlikli adam eken.*

ÝERLIKLILIK, *at.* Ýerlikli bolmaklyk. *Berlen jogabyň ýerlikliligini hemmeler makullady.*

ÝERLIKSIZ, *syp.* Ýerlikli bolmadyk *Ýerliksiz sorag.*

ÝERLIKSIZLIK, *at.* Ýerlikli dällik, ýerliksiz bolmaklyk.

ÝERLI-ÝERDEN, *hal.* Hemme ýerden, dumly-duşdan, hersi bir ýanyndan, töwerek-daşdan.

ÝERLI-ÝERINDE [ýerli-ýerinne], *hal., ser.* **Ýerbe-ýer**. *Çopanlaryň oýluklary, tüňçe-käseleri, goş-golamlary ýerli-ýerinde rejeli durdy* (B. Seýtäkow).

ÝERLI-SUWLULYK [ýerli-suwluluk], *at.* Ýeri-suwy barlyk, ýer we suw bilen üpjün edilen ýagdaýda bolmaklyk. *Ýerli-suwlulyk bu hojalygy galyndyrdy.*

ÝERLI-SUWLY, *syp.* Ýeri-suwy bar bolan, ýer hem-de suw bilen üpjün edilen.

ÝERSIZ, *syp.* **1**. Ekin ýeri bolmadyk, ýerden mahrum. **2.** Ýeri belli bolmadyk, görkezilmedik, orunsyz. *Hiý-de, bildi ýersiz satyp bormy?!* **3.** *göç. m. ser.* **Ýerliksiz.** *Ýersiz gaharyň gowulygyň üstünden eltmeýänini saňa men öwretmelimi näme?* (B. Kerbabaýew).

ÝERSIZLIK, *at.* **1.** Ekin ýeri bolmazlyk, ýerden mahrumlyk. **2.** Bellenen orny bolmazlyk, orunsyzlyk.

ÝERSIZ-SUWSUZ, *syp.* Ýeri-suwy bolmadyk, ýerden-suwdan mahrum.

ÝERSIZ-SUWSUZLYK [ýersis-suwsuzluk] **II,** *at.* Ýeriň-suwuň bolmazlyk, ýerden-suwdan mahrumlyk.

ÝERSIZ-ÝERE, *hal.* Nähak, biderek ýere, sebäpsiz, hiç hili esassyz..

ÝER-SUW, *at.* **1.** Ýer we suw. *Ata-baba ýer-suw arzuwyny edip, bagryny paralan daýhan bu gün mülk eýesi boldy.* **2.** *syp.* Ýere we suwa degişli bolan. *Ýer-suw paýlanyşygy.*

ÝERTUDANA [ýertu:dono] *at*. Ekilýän otjumak ösümlik we onuň gyzyl tudana meňzeş miwesi.

ÝER-ÝESIR [ýer-ýesi:r], *hal.* Yzanda-çuwan, kynçylykly, horlukly (ýagdaý). *Ulagsyzlar ýer-ýesir gol tutuşyp ýola düşdüler* (B. Kerbabaýew).

ÝERZEMIN [ýerzemi:n], *at.* **1.** Köplenç, jaýyň aşagyndan gazylyp edilýän jaý, teýzemin. **2.** *gepl. d.* Tussag saklanýan jaý, zyndan.

ÝESER, *syp.* **1.** Özüne çekiji, täsirli. *Mätäji diýr, aldy huşum, Ýeser gara zülpüň seniň* (Mätäji). **2.** *göç. m.* Mekir, hilegär, köpbilmiş. *Ýeseriň ýedi ýere kössi ýeter* (Nakyl). **3.** *göç. m.* Etjegi içinde, ýeserlik edýän (*ser*. **Ýeserlik 1**), dogumly, ýaman (*ser*. **Yaman 3)**. *Mürzeweliň aty ýeser, gamçylasaň gaýra teser* (Halk döredijiliginden). *Ýeser adam*.

◊ **Ýeser ýerde gaý tutmak (turmak)** garaşylmaýan, islenmeýän wagtda päsgelçilik ýüze çykmak.

ÝESERJE, *syp.* Ýeser häsiýetlije. (*ser*. **Ýeser 3)**. *Ýeserje oglan.*

ÝESERLENMEK, *işl*. **1.** Dogumlanmak, başarnykly bolmak. **2.** *göç. m.* Mekirligiň, hilegärligiň artmak, köpbilmişlik edip başlamak.

ÝESERLIK, *at.* **1.** Başarnyklylyk, dogumlylyk. *Bu işde batyrlyk, gaýduwsyzlyk, edermenlik, çydamlylyk, ýeserlik hem başarjaňlyk - hemmesi hem birden gerekdir* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m.* Mekirlik, hilegärlik. *Olar örän ýeserlik bilen iş görenleri üçin, nireden, kimden ýeteni mälim bolmandyr* (B. Kerbabaýew).

ÝESERSIREME, *iş ady.* Ýesersiremek ýagdaýy.

ÝESERSIREMEK, *işl.* Ýeser bolan bolmak, özüňi ýeser görkezjek bolmak.

ÝESIR [ýesi:r], *at.* **1.** Uruşda duşmanyň eline düşen adam, bendi. **2.** *göç. m.* Bir zadyň höwesgäri, ölemen hyrydary, aşygy. *Däl men entek hiç bir gyzyň ýesiri* (B. Hudaýnazarow). **3.** *göç. m.* Enesiz galan. *Atasyz – ýetim, enesiz – ýesir* (Nakyl). **4.** *gepl. d.* Naçar, aýal-gyz. *Kakajan, öz ýesiriňe rehimiň gelsin.*

◊ **Ýesir etmek 1)** bendi etmek, tutup mejbury suratda alyp gitmek. **2)** bir zadyň sergezdany etmek, aşygy etmek. *Men hünäri bilen bizi ýesir eden şol sazanda hakda gürrüň gozgadym* ("Edebiýat we sungat"). **Ýesiri bolmak** bir zadyň aşygy bolmak, sergezdany bolmak, höwesgäri bolmak.

ÝESIRÇILIK [ýesi:rçilik], *ser.* **Ýesirlik.**

ÝESIRLIK [ýesi:rlik], *at.* **1.** Ýesir bolmaklyk, bendilik, ýesiriň hal-ýagdaýy. **2.** *göç. m.* Bir zada höwes edijilik, hyrydarlyk, bir zada aşyklyk. *Söýgi ýesirligine düşen jahyl-juwanlar üçin Gürgeniň kenary duşuşyk jaýydy, tapyşyk meýdanydy* (G. Kulyýew).

ÝETDE-GÜTDE [ýetde-ğütdö], *syp*. Ýeter-ýetmez (gün-güzeran hakynda).

ÝETDE-GÜTDELIK [ýetde-ğütdölük], *at.* Ýetde-gütde ýagdaýda güzeran görmeklik.

ÝETDIK: ýetdik hak (paý) paýlanyşykda, bölünişikde ýetýän, düşýän hak, paý.

ÝETDIRMEK, *işl.* **1.** Ýaryşda, ylgawda yzyndan ýeter ýaly etmek, ýetmegine mümkinçilik bermek. *Olar kowdular, emma men yzymdan ýetdirmedim.* **2.** *göç.m.* Garyp düşmek, lüt galmak, güzeran görmegiň kynlaşmak. **3.** *göç.m.* Garrylyk zerarly kuwwatdan düşmek, lagşamak. **4.** *göç.m.* Miýesser bolmak, duçar bolmak, başartmak. *Men özüme ýazyjy bilen gürrüňdeş bolmagyň ýetdirenine begenip, depäm göge diredi* (B. Gulow).

ÝETELIKLI, *syp.* Ýeter ýaly, ýetmän durmaz ýaly (nahar hakynda). *Ýetelikli bolar ýaly, palawy köpräk ataryň, myhman köp çagyrylandyr*.

ÝETEŇKIRLEMEK, *işl*. Ýetip barmak, ýetibermek. *Olaryň yzyndan ýeteňkirläberenimizde,*

üçünji müçäniň ady. *Ýigitlik müçesi.*

ÝIGITSIREMEK [ýiğissiremek], *işl.* Ýigit däl halyna ýigit boljak bolmak.

ÝIGRENÇ [ýiğrenç], *at*. Biri ýa-da bir zat barasynda döreýän ýakymsyz, erbet duýgy. *Molla Hoşlynyň ýüreginde kiçijik Wepa garşy ýangynly ýigrenç döredi* (A. Gowşudow).

ÝIGRENDIRMEK [ýiğrennirmek], *işl.* Ýigrener ýaly etmek. *Özüňi ýigrendirmek.*

ÝIGRENILMEK [ýiğrenilmek], *işl.* Ýigrenji adam hasaplanmak, halanmazlyk, erbet görülmek. *Ýigrenilýän ýeriňe barmazlyk ýagşy.*

ÝIGRENJI [ýiğrenji], *syp.* **1**. Ýigrenç döredýän, nejis, ýigrentgi. *Çilim çekmek diýen ýigrenji endikden saplandym.* **2**. Köplenç, ýaş gyzlaryň dilinde birine gönüýetmezçilik bilen aýdylýan söz. - *Ýok bol, gözüme görünme, ýigrenji* (B. Seýtäkow).

◊ **Ýigrenjiňi (pisiňi) aşyrmak** erbet görünmek, wejera bolup durmak. *Ýigrenjisini aşyryp, şol sögünip durşy* ("Görogly").

ÝIGRENJILIK [ýiğrenjilik], *at*. Ýigrenji bolmaklyk, ýigrenji görünmeklik, nejislik. *Umsagül Aýnanyň şol garaýşynda bir sorag, bir müňkürlik, bir ýigrenjilik syzsa-da, oňa ähmiýet bermedi* (B. Kerbabaýew).

ÝIGRENME [ýiğrenme], *iş ady.* Ýigrenmek ýagdaýy.

ÝIGRENMEK [ýiğrenmek], *işl.* Birine ýa-da bir zada ýigrenç bilen garamak, ýigrenji hasaplamak, erbet görmek, ýaman görmek, halamazlyk. *Ýylanyň ýigrenini narpyz, ol hem hininiň agzynda gögerer* (Nakyl).

ÝIGRENMEKLIK [ýiğrenmeklik], *iş ady.* Ýigrenmek ýagdaýy.

ÝIGRENMEZLIK [ýiğrenmezlik], *işl.* Ýigrenç bilen garamazlyk.

ÝIGRENTGI [ýiğrentgi], *syp., gepl. d., ser.* **Ýigrenji**. *Aý, sen-ä bir ýoknasyz, ýigrentgi ekeniň.*

ÝIGRIMI [ýiğrimi], *san.* 20 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany.

◊ **Ýigrimi bäşiň dälijesi** ýigitliginň aýny wagty, diýen wagty. *Ýigrimi bäşiň dälijesi yşky mestana geler* (Kemine).

ÝIGRIMINJI [ýiğriminji], *san.* 20 sanyndan ýasalan tertip san. *Ýigriminji asyr.*

ÝIGRIMILIK [ýiğrimilik], *at.* Käbir zatlaryň ölçeg birligini görkezýän san. *Ýigrimilik tigir.*

ÝILIK, *at.* Kelle beýnisiniň we el, aýak süňkleriniň içini doldurýan madda, ýülük.

◊ **Ýiligini sormak** uzak wagtyň dowamynda horlamak, ezmek; zulum etmek.

ÝIP-ÝITI, *syp.* Örän ýiti.

ÝIRDIRMEK, *işl.* **1**. Ýirmek işini başga birine etdirmek. **2**. Ýirilmegine sebäp bolmak. **3**. Ýirmäge mümkinçilik bermek.

ÝIRDIRMEZLIK, *işl.* Ýirdirmän saklamak, durmak.

ÝIRDIRTMEK, *işl.* Ýirmek işini başga birine etdirmek.

ÝIRIK, **1**. *syp.* Bir zadyň gyrasy dilnen ýa-da ýyrtylan. **2**. *at.* Burun, dodak ýaly agzalaryň dilnen, ýyrtylan ýeri. *Hür-hürüjik, burny ýirijek* (Matal. Jogaby: ik). **3**. *göç. m.* Içinde gep ýatmaýan, geplemesiz zady gepläp ýören (adam).

ÝIRILMEK, *işl.* **1**. Gyrasy dilnip ýyrtylmak. *Köwşüň erni ýirlipdir.* **2.** *gepl. d.* Geplemesiz zatlary gepläp oturmak. *Ol näme beýdip ýirlip otyrka, ýa bolup bilşimikä?*

ÝIRIŞ, *iş ady.* Ýirmek ýagdaýy.

ÝIRIŞDIRMEK, *işl.* Hemmesini ýirik-ýirik etmek, dilik-dilik edip çykmak, dilişdirmek. *Suwçy ýabyň gyralaryny ýirişdirip, joýalara suw tutýardy.*

ÝIRIŞMEK, *işl.* Ýirmäge kömek bermek; bilelikde ýirmek.

ÝIRJERIŞMEK, *işl.* Ýerli-ýerden, köp bolup ýirjerip durmak. *Näme ýirjerişip dursuňyz, halaşýan görmediňizmi?*

ÝIRJERMEK, *işl.* Agzyň bir tarapy bilen, erniňi gyşardyp gülmek, gülümsiremek.

ÝIRJERTMEK, *işl.* **1.** Ýirjerer ýaly etmek. **2.** Erniňi gyşartmak, gülümsiretmek. *Ernini ýirjerdip, gülen boldy* (R. Gelenow).

ÝIRME, *iş ady.* Ýirmek ýagdaýy.

ÝIRMEK, *işl.* Gyrasyny dilip ýyrtmak, ýirik etmek, dilmek. *Ol täzeje köwşüniň apgyrdyny ýiripdir. Tas onuň ernini ýiren bolsam nätjek* (B. Kerbabaýew). *Birdenem agzyny ýirere getiren agyzzyryk gowşady* (O. Ödäýew).

ÝIRMEKLIK, *iş ady.* Ýirmek ýagdaýy.

ÝIT, *üml.* Iti kowmak üçin aýdylýan söz. *Tirsegine galyp, "ýit" diýip, gygyranyna-da gulak asmady* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýit, ýok bol!** Şu ýerde görünme! Jähennem bol! Owarra bol!

ÝITELDILMEK, *işl.* Ýiti edilmek, kesgir, ötgür edilmek.

ÝITELDIŞMEK, *işl.* Ýiteltmäge kömek bermek; bilelikde ýiteltmek. *Olar oraklaryny ýiteldişip otyrdylar. Pyçaklary ýiteldişmek.*

ÝITELIŞ, *iş ady.* Ýitelmek ýagdaýy.

ÝITELME, *iş ady.* Ýitelmek ýagdaýy.

ÝITELMEK, *işi* **1.** Ýiti bolmak, kesgir, ötgür bolmak. *Pyçak çalnansoň ýiteldi.* **2.** Görşi gowulanmak. *Ol ýitelen gözlerini bir nokada dikip, şeýle pikir edip oturyşyna hemme zady ýadyndan çykarypdy* (B. Seýtäkow).

ÝITELMEKLIK, *iş ady.* Ýitelmek ýagdaýy.

ÝITELMEZLIK, *işl.* Çalynsa-da ýiti bolmazlyk.

ÝITELTDIRMEK, *işl.* Ýiteltmek işini başga birine

Ýetişeňkirlemek ýagdaýy.

ÝETIŞEŇKIRLEÝIŞ, *iş ady.* Ýetişeňkirlemek ýagdaýy.

ÝETIŞIBILDIGINDEN [ýetişivilliğinnen], *hal.* Bar güýji bilen, çalt, aldygyna, haýdap. *Tüpeňiň gundagy bilen eliniň ýetişibildiginden uryýardy* (A. Gowşudow).

ÝETIŞIK, *at.* Okuwy özleşdirip, bilim alyş derejesi. *Şeýle-de bolsa okuwa ýetişigim erbet däldi* (R. Gelenow).

ÝETIŞIKLI, *syp.* **1.** Hemme işine başarjaňlyk bilen ýetişýän, ýeteşikli. **2.** Çalt dadyňa ýetýän (adam hakynda).

ÝETIŞIKLILIK, *at.* Ýetişikli bolmaklyk, her bir zada ýetişip bilijilik.

ÝETIŞIKSIZ, *syp.* Garabaşyna gaý, aljyraňňy, işine ýetişip bilmeýän. *Diýdi: "Huş galmandyr meniň başymda, Hemişe-de ýetişiksiz işimde"* (A. Kekilow).

ÝETIŞIKSIZLIK, *at.* Ýetişiksiz halda bolmaklyk.

ÝETIŞMEK I, *işl.* **1.** Barmaly ýeriňe aýny wagtynda barmak. *Hernä wagtynda ýetişäýdiň, ýogsa ol it meni gemirjek eken* (A. Gowşudow). **2.** Geçilýän sapaklary doly özleşdirmek, talabalaýyk okamak. **3.** Wagtynda gutarmak, tamamlamak, taýýar etmek. *Işi gutaryp ýetişdim.*

ÝETIŞMEK II, *işl.* **1**. Kämillik ýaşyna ýetmek, kemala gelmek. *Ol (gyz) kemsiz ýetişipdir* (R. Allanazarow). **2.** Bişmek, iýer ýaly bolmak; doly boý almak. *Onuň miwesi ir ýetişdi* ("Edebiýat we sungat").

ÝETLIŞMEK, *işl., ser.* **Ýetişmek I.**

ÝETME, *iş ady.* Ýetmek ýagdaýy.

ÝETMEK, *işl.* **1.** Öňden barýanlar ýa-da öňdäkiler bilen deňleşmek. *Ol ylgap ýoldaşlarynyň yzyndan ýetdi.* **2.** Belli bir ýere baryp ýetişmek, barmak. *Şähere gün ýaşyberende ýetdik.* **3.** Belli bir mukdarda ýetdik paýyň berilmek, paý düşmek. *Maňa ýeten şu ýaglyk boldy.* **4.** Ýeterlik bolmak, geregiçe bolmak. *Beren kagyzlaryň ýazmaga ýetdi.* **5.** Biriniň ýa-da bir zadyň täsiri bolmak, sebäp bolmak. *Bu işiň Görogludan ýetenini aňlady* ("Görogly "). **6.** Ýaşy, wagty, möhleti, sany belli bir mütdete barmak. *Ýigdekçäniň ýaşy on alta ýetdi.* **7.** *göç. m.* Sanalgyň dolmak, kazaň dolmak. *Ýatan ölmez, ýeten öler* (Nakyl). **8.** ÖIçeg, çäk boýunça belli bir möçbere deň bolmak.

ÝETMEZ, *at, ser.* **Ýetmezçilik.**

◊ **Ýetmezini ýetirmek** ýok zatlaryny tapyp bermek.

ÝETMEZÇILIK, *at.* **1.** Bir işde, durmuşda ýüze çykýan nädogrulyk, kemçilik. **2.** Ýeterlik bolmazlyk, azlyk, gytlyk etmeklik, bolelin dällik.

ÝETMIŞ, san. 70 belgisiniň ady we onuň aňladýan sany.

ÝETMIŞINJI, *san.* 70 sanyndan ýasalan tertip san.

ÝETNE, *at.* Bir zadyň üstüni ýetirmek üçin goşmaça, goşant. *Tikiljek geýim üçin ýetne almaly boldy.*

ÝETNELIK, *syp.* Üstüni ýetirmek üçin alynýan (mata, zat). *Ýetnelik mata.*

ÝEWREÝ [ýevreý], *at, ser.* **Ýewreýler.**

ÝEWREÝLER [ýevreýler], *at.* Taryhy gelip çykyşy boýunça semit diller toparyna degişli bolan halk.

ÝEWROPALY [ýevro:poly] *at, ser.* **Ýewropalylar.**

ÝEWROPALYLAR [ýevro:polulor], *at.* Ýewropada doglanlar ýa-da ýaşaýanlar.

ÝEZIT [ýezi:t], *syp.* **1**. Ganym duşman, zalym, azgyn. *Keseýliň ýezidiň başyn, Han, Öwez, Töwrýz gideli* ("Görogly"). **2**. "Ýigrenji" manysynda gelýän gödek söz.

ÝEZITLIK [ýezit:tlik], *at.* Ýezide mahsus gylyk-häsiýet.

ÝIGDEKÇE [ýiğdekçe], *at.* Ýigit çykyp ugran ýetginjek.

ÝIGDELIŞ [ýiğdeliş], *iş ady.* Ýigdelmek ýagdaýy.

ÝIGDELIŞMEK [ýiğdelişmek], *işl.* Birneme ýigdelmek.

ÝIGDELME [ýiğdelme], *iş ady.* **1**. Ýigelmek ýagdaýy. **2**. Sagdynlaşma, ýüzüň-gözüň gowulanma. *Kakalarynyň ýigdelmesi çagalaryny begendirdi.*

ÝIGDELMEK [ýiğdelmek], *işl.* **1**. Ýigit görünmek, ýaş bolup görünmek. *Onuň sag-aman gelendigine begenjinden birnäçe ýaş ýigdelene döndi* (B. Kerbabaýew). **2**. *göç. m.* Daýanmak, kuwwatlanmak. *Ogly uruşdan gaýdyp gelen ene ýigdeldi.*

ÝIGDELMEKLIK [ýiğdelmeklik], *iş ady.* Ýigdelmek ýagdaýy.

ÝIGDELTMEK [ýiğdeltmek], *işl.* Ýigit görkezmek, ýaş görkezmek; ýigit hala getirmek. *Güngünden göterlip halkyň höwesi, Garryny ýigdeldýän ýyldyr ýylymyz* (N. Pomma). *Ýöne seniň bu toýuň meni azyndan ýigrimi ýaş dagy ýigdeltdi* (B. Seýtäkow).

ÝIGIT [ýiğit], **1**. *syp.* Ýigitlik ýaşyna ýeten, jahyl çykan. *Ýigit adam.* **2**. *at.* Ýigit ýaşyndaky adam. **3**. *syp.* Oňat terbiýeli, syratly, ýetişen oglan. **4**. Ýigdekçelere, ýetginjeklere ýüz tutulyp aýdylýan söz. *Geliş niredendir, ýagşy ýigit?* (N. Saryhanow).

◊ **Ýagşy ýigit 1)** ýaş adamlara ýüzlenilende ulanylýan aňlatma. **2)** asylly, edepli ýigit. **Ýaşgy ýigit aş üstüne** naharyň üstüne gelen adama aýdylýar. **Ýigit çykmak** ýigitlik ýaşyna ýetmek, ýetişmek, kemala gelmek, kämillik ýaşyna ýetmek. **Ýigit synlamak** giýew boljak ýigidi gözden geçirmek.

ÝIGITLIK [ýiğitlik], *at.* Adamyň ýaşynyň ýetginjeklik wagty bilen durguşan döwrüniň arasyndaky çagy. *Ne zowky-sapalar ýigitlik bilen, Bahar bolup geçdi, bizden daş galdy* (Magtymguly).

◊ **Ýigitlik müçesi** Türkmen milli müçenamasy boýunça ýigrimi bäş ýaşdan otuz ýedi ýaşa çenli bolan

etmek, ýok etmek.

ÝITIRIŞDIRMEK, *işl.* Birnäçe zady ýitirmek, ählisini, hemmesini ýitirip ýoklaşdyrmak. *Kitaplary ýygnap goýmamsoň, olaryň käbirini çagalar ýitirişdiripdi.*

ÝITIRME, *iş ady.* Ýitirmek ýagdaýy.

ÝITIRMEK, *işl.* **1**. Gaçyryp, ýatdan çykaryp gidermek, ýok etmek. **2.** Zyýan çekmek, zelel görmek.

◊ **Ýitireni bar ýaly** gören kişiňi synlap çykmak, boýdan-başa gözden geçirmek. *Onuň dünýä ünjüsiz garaýan gara gözleri iş otagynyň içine ýitireni bar ýaly garady* (B. Kerbabaýew). **Ýitirip tapan ýaly** örän yhlasly, örän gadyrly. *Ýitirip tapan ýaly, onuň bilen içgin-içgin elleşip, sag-amanlyk soraşdy* (N. Pomma).

ÝITIRMEKLIK, *iş ady.* Ýitirmek ýagdaýy.

ÝITIRMEZLIK, *işl.* Ýitirmän durmak, saklamak. *Kitaby ýitirmezlige söz berseň, ony okamaga bir hepdelik bereýin.*

ÝITIŞ, *iş ady.* Ýitmek ýagdaýy. *Seniň goýnuň ýitişi üýtgeşik boldy.*

ÝITIŞMEK, *işl.* **1**. Kem-kemden ýitip gitmek, öçügsilenip, gözden gaýyp bolup başlamak. *Ýylpyldaşýan ýyldyzlar uçýan uçgunlar ýaly ýitişip, sönşüp barýardy* (B. Kerbabaýew). **2.** Könelip, bozulyp, öçüşip başlamak, öçüşmek, bozulyşmak. *Bu daşyň ýüzüniň ýazgylary ýitişipdir.*

ÝITI-ÝITI, *hal.* Dykgat bilen, üns bilen, siňe-siňe, içgin-içgin. *Bir maksatjygyň bardygyny ýaňy maňa ýiti-ýiti seredeniňdenem aňdym* (O. Ödaýew).

ÝITME, *iş ady.* Ýitmek ýagdaýy.

ÝITMEK, *işl.* **1**. Gaçyp galmak, gürüm-jürüm bolmak, ýitirim bolmak, ýok bolmak. **2.** Azaşyp başga ýere düşmek, azaşmak. *Men ýiten düýämizi gözläp geldim.* **3.** Görünmez ýaly bolmak, bozulmak, öçmek. *Köp wagt geçmegi bilen, ýazylan hatlar kagyzyň ýüzünden ýitip gidipdir.* **4.** Ýoga çykmak, puç bolmak.

ÝITMEKLIK, *iş ady.* Ýitmek ýagdaýy. *Toý boljak bolup durka, iş köpkä, beýle gara bermän ýitmeklik bormy?*

ÝITMEZLIK, *işl.* Ýitmän durmak, ýörmek.

ÝO-O [ýo'o] "Ýok" diýen manyda ulanylýan ümlük.

ÝODA [ýo:do], *at.* Kiçijik pyýada ýoly. *Ýoda yzlasaň, ýola barar, ýoly yzlasaň – ile* (Nakyl).

ÝOGALMA [ýo:ğolmo], *iş ady.* Ýogalmak ýagdaýy. *Kakasynyň ýogalmasy ýetginjege agyr degdi.*

ÝOGALMAK [ýo:ğolmok], *işl.* Aradan çykmak, wepat bolmak, ölmek, aýrylmak, dünýeden gaýtmak. *Ejeň ýogalanda, sen ýaşyňa ýa ýetensiň, ýa-da ýeten dälsiň* (B. Kerbabaýew).

ÝOGALMAKLYK [ýo:ğolmokluk], *iş ady.* Ýogalmak ýagdaýy.

ÝOGALMAZLYK [ýo:ğolmozluk], *işl.* Ölmän galmak, ýaşamaklyk, bar bolmaklyk. *Onuň ýogalmandygyny eşidip begendik.*

ÝOGLA [ýoğlo], *at.* Deňizde asuda howa. *Göryäňmi, bu bulut ýöne bulut däl, ynam ýokdur, howa bolsa-da ýogla* (Ş. Borjakow).

ÝOGNAMA [ýoğnomo], *iş ady.* Ýognamak ýagdaýy. *Birneme ýognamasy oňa gelşik beripdir.*

ÝOGNAMAK [ýoğnomok], *işl.* **1.** Ýogyn bolmak, düýbi, göwrümi ulalmak. **2.** Semräp, ýogyn bolmak, doluşmak, semremek. *Sen öňkiňden biraz ýognapsyň.*

ÝOGNAMAKLYK [ýoğnomokluk], *iş ady.* Ýognamak ýagdaýy, ýognalmaklyk. *Biraz ýognamaklyk oňa zyýan berjek däldi.*

ÝOGNAMAZLYK [ýoğnomozluk], *işl.* Ýognaman durmak.

ÝOGNAS [ýoğnos], *syp.* **1.** Birneme ýogyn, ýogynrak. *Ýognas pürs.* **2.** Dolmuş, semiz, etli-ganly. *Ýognas adam.* **3.** Ýogynrak, gödek çykýan (ses hakynda). *Şol wagt gapynyň daş ýüzünde biriniň ýognas sesi eşidildi* (B. Pürliýew). **4.** Doly ýogyn däl-de, çalarak ýogyn (suw hakynda). *Içim suwy ýognasdy, özem uzakdan getirilýärdi* ("Edebiýat we sungat"). **5.** Irimçik dokalan, nepis däl. *Ýognas dokalan haly.*

ÝOGNASLYK [ýoğnosluk], *at.* **1.** Birneme ýogynlyk, ýognas halda bolmaklyk. **2.** Dolmuşlyk, semizlik, etli-ganlylyk. *Ýognaslyk ýaş adama gelişmeýär.*

ÝOGNASRAK [ýoğnosura:k], *syp.* Öňküsine ýa-da beýlekilere garanda birneme ýognas. *Ýognasrak bir adam gapydan içerik ätledi.*

ÝOGNAS-ÝOGNAS [ýoğnos-ýoğnos], *syp.* Köpüsi, hemmesi ýognas. *Ýognas-ýognas pyýadalar gelip, howla girdiler.*

ÝOGNAŞMAK [ýoğnoᵒmok], *işl.* **1.** Kem-kemden ýognamak (birnäçe adam hakynda). *Öňki gören inçesagt ýigitlerimiz ýognaşyp gidipdirler*. **2.** Ýognas bolup başlamak (ses hakynda). *Ýigdekçäniň sesi ýognaşypdyr.* **3.** Öňküsinden ýogyn bolmak, kem-kemden ýognamak. *Şahalary ýognaşyp başlan ýaş çynar owadandy, buýsançlydy.*

ÝOGNATMAK [ýoğnotmok], *işl.* Ýogyn etmek.

ÝOGSA [ýoğso], *bagl.* Garşylygy we şerti görkezýän söz. *Bilseň, nesihatdyr, ýogsa, pesihat* (Magtymguly).

ÝOGSAM [ýoğsom/ýoğsa:m], *bagl., ser.* **Ýogsa**. *Bir keçe ýazaýaly, ýogsam otuň üsti çygdyr.*

ÝOGURT [ýoğurt], *at.* Sygryň, dowaryň süýdüne gönezlik atylyp, uýadylyp alynýan önüm, gatyk. *Ýogurt içseň, ýoky galar* (Nakyl).

ÝOGYN [ýoğuýn], *syp.* **1.** Göwrümi, möçberi taýdan adatdakydan ýokary, artyk, inçe däl. *Ýogyn saçly gyz.* **2.** *gepl. d.* Etli-ganly, semiz, çişik, dolmuş. *Ýogyn pyýada.* **3.** Zorruk we ýognas çykýan, gödek (ses hakynda). *Ýogyn gödek sesini basybrak, myhmanyna*

etdirmek. *Keseri ýiteltdirmek. Gyrkylygy ýiteltdirmek..*

ÝITELTMEK, *işl.* Ýiti etmek, kesgir, ötgür etmek. *"Alyň, pyçak" diýip, ýiteldip goýan pyçagyny uzatdy* (H. Deryaýew).

ÝITGI, *at.* **1.** Çekilýän zyýan; bisarpalyk sebäpli çekilýan zyýan, zelel. **2.** *göç. m.* Ölüm, ölüm-ýitim. *Olar agyr ýitgä sezewar edilip, öňki duran sepgidinden has aňryk taşlanýar* (A. Geldiýew).

ÝITGISIZ, *syp.* **1.** Zaýalaman, isrip etmän, zaýasyz, yrýasyz, isripsiz. **2.** *göç. m.* Ölümsiz, ölüm-ýitimsiz. *Malyň baş sanyny köpelden, ýitgisiz, semiz saklan baýap gidýär.*

ÝITI, *syp.* **1.** Gowy kesýän, kesgir, ötgür. *Ýiti gylyç. Ýiti palta.* **2.** Ýakyp barýan, güýçli. *Günüň ýiti şöhlesi.* **3.** Ýaldyrap duran, ýagtysy güýçli. *Asmanyň ýiti ýyldyzlary kem-kemden ölügsilenip, gündogardan göterilen daň şapagy dünýä ýüzüne çalymtyk bolup çaýyldy* (B. Kerbabaýew). **4.** *göç. m.* Güýçli depgin bilen alnyp barylýan, aldym-berdimli, güýçli, gazaply. *Birinji tapgyrda örän ýiti, çekeleşikli oýunlar boldy.* **5.** *göç. m.* Ýokary düşünjeli, üşükli, örän zehinli. **6.** *göç. m.* Gowy görýän, görgür, içiňden geçip barýan, göreji kütelmedik. *Soň Jeren algyr ýiti gözüni doganyna dikdi* (A. Durdyýew*)*. **7.** *göç. m.* Gowy eşidýän, eşitgir. *Ýiti bolar gulaklary, Ýaşyl öwser ýelekleri* (M. Garryýew). **8.** *göç. m.* Içgin, ünsli,dykgatly, siňe-siňe. *Ol myhmana ýiti seretdi.* **9.** *göç. m.* Güýçli duýulýan, güýçli täsir edýän (aýaz, agyry we ş. m. hakynda). *Ýalan süýji sözden dogry ajy söz, Gowudyr ýaksa-da, bolup ýiti köz* (A. Kekilow). *Maňa ýiti seredip, Bir zat diýýärler gülşüp* (A. Kekilow). **10.** *göç. m.* Açyk goýy, göze ilgiç (reňk hakynda). *Ýiti gyzyl tiz solar* (Nakyl).

◊ **Ýitä galmak** özüňi hondanbärsi saýmak, beýik hasaplamak; ilden artykdyryn öýtmek. *Meniň başyma jaýly bolup ýitä galypsyň* (A. Gowşudow). **Ýiti burç** 90 gradusdan az bolan burç. **Ýiti gözli** hüşgär, sak. **Ýiti söz** çuň manyly, täsirli söz.

ÝITIBURÇLUK [ýitivuruşluk], *at.* Burçlary ýiti üçburçluk.

ÝITIBURÇLY [ýitivuruşly], *syp.* Burçlary 90 gradusdan az bolan. *Ýitiburçly üçburçluk.*

ÝITIG [ýitiğ], *at.* **1.** Ýitip, azaşyp giden mal. *Hany myhman, ýitigiňden derek tapdyňmy?* (B. Seýtäkow). **2.** *göç. m.* Gelin edinmek üçin gözleýän gyz, gelinlik. *Meret garyndaşlaryny hem ýygnaman, hiç kime sala salman: "Ýitigiňizi başga ýerden gözläň" - diýip, yzlaryna gaýtarypdy* (B. Kerbabaýew). **3.** Köp wagtlap görünmedik adama duşulanda aýdylýar. *Wi, ýitig, sen nireden çykdyň, gara bermeýärsiň-le.* **4.** Urşa gidip ýiten. *Ýitigiň yzynda galan maşgala.*

ÝITIGÇI [ýitiğçi], *at.* Ýitigini gözleýän adam.—*Düýäniň çep gözi körmüdi?- diýip, ýolagçy ýitigçilerden sorapdyr* (Ç. Aşyrow).

ÝITIGÖZLÜLIK [ýitiğözlülük], *at.* **1.** Ýiti gözli bolmaklyk. **2.** Hüşgärlik, eserdeňlik, duýgurlyk.

ÝITIGSI [ýitiğsi], *syp.* **1.** Zordan görünýän, çala saýgarylýan, çala mälim bolýan, öçügsi. *Gündiz çyra bilen agtarsaň-da, tapyp bolmajak ýitigsi ýodady* (A. Gowşudow). **2.** Öçügsi ýanýan, çala yşyk berýän, öçügsi, şöhlesiz, ölügsi. *Ala bulutly asmanda görünýän ýitigsi ýyldyzlary synlap ýatdylar* (A. Gowşudow).

ÝITIGSILENMEK [ýitiğsilenmek], *işl.* **1.** Barha ýitip barmak, gitdigiçe öçügsi bolup görünmek. *Asmanyň ýüzi agaryardy, kölegeler ýitigsilenýärdi.* **2.** Has öçügsi ýanyp başlamak. *Nebiti azalyp, ýagtysy barha ýitigsilenýän çyra öçüp galdy.*

ÝITILENDIRMEK [ýitilennirmek], *işl., ser.* **Ýiteltmek 2.** *Biz öz eserdeňligimizi ylaýta-da ýitilendirmeli* (B. Kerbabaýew).

ÝITILENIŞ, *iş ady.* Ýitilenmek ýagdaýy.

ÝITILENME, *iş ady.* Ýitilenmek ýagdaýy.

ÝITILENMEK, *işl.* Ýiti bolmak, ýitelmek, güýçlenmek. *Çyranyň ýagtysy öňküden-de ýitilendi. Onuň akyl-paýhasy gitdigiçe ýitilenýärdi.*

ÝITILEŞDIRMEK, *işl.* Dartgynly ýagdaýy we ş. m. güýçlendirmek, çylşyrymlaşdyrmak. *Ýagdaýy has hem ýitileşdirmek.*

ÝITILEŞIŞ, *iş ady.* Ýitileşmek ýagdaýy.

ÝITILEŞME, *iş ady.* Ýitileşmek ýagdaýy.

ÝITILEŞMEK, *işl.* Dartgynlyk ýagdaýy we ş. m. güýçlenmek, artmak, çylşyrymlaşmak. *Ýaryş barha ýitileşýärdi.*

ÝITILIK, *at.* **1.** Gowy kesýän ýagdaýda bolmaklyk, kesgirlik, ötgürlik. *Päkiniň ýitiligi.* **2.** Howry güýçlülik, gyzgyny artyklyk. *Häzir günüň şöhlesinde ýitilik ýokdy.* **3.** Has ýiti, güýçli yşyklylyk. *Çyralaryň ýitiligi gözüňi gamaşdyrýardy.* **4.** *göç. m.* Akyly kesgirlik, ýiti pikirlilik, zehinlilik, pähimlilik. *Pökgeniň daşky görnüşine seredeniňde, beýle bir ýitilik çykmajak ýaly görünýär, emma ol gaty ýiti ýatkeşdi* (A. Gowşudow). **5.** *göç. m.* Güýçli täsirlilik, täsir edijilik, ötgürlik (tagam, ys we ş. m. hakynda). **6.** *göç. m.* Dartgynlylyk, agyr ýagdaýdalyk.

ÝITIM, *at.* Ýitmek ýagdaýy. *Oraz aga ölüm bar, ýitim bar diýip, ogluny ýanyna çagyryp, sargyt edişdirdi.*

ÝITIRÄK [ýitirä:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden birneme ýiti.

ÝITIRILMEK, *işl.* Galdyrylmak; gaçyrylmak; ýok edilmek; sarp edilmek (maliýe). *Indi etjek işiňi sähelçe soňa goýsaň hem ýitirilen wagtyň öwezini dolmak juda kyn bolar* ("Watan").

ÝITIRIM: ýitirim bolmak gürüm-jürüm bolmak, zym uçan ýaly ýitip gitmek, ýok bolup gitmek, nirädir gitmek, gaýyp bolmak. *Myrat hem giçden soň bir ýana ýitirim boldy* (A. Gowşudow). **Ýitirim etmek** güm

ýylyň-ýylyna ýokarlanýar. **3.** Gymmatlamak, nyrhy ýokary galmak. *Gawunyň nyrhy ýokarlandy.* **4.** Gowulanmak, oňatlaşmak. *Daýhanlaryň hal ýagdaýy gün-günden ýokarlanýar.*

ÝOKARLAŞMAK [ýokorloşmok], *işl.* Birneme ýokary galmak. *Hil taýdan ýokarlaşmak.*

ÝOKARLATMAK [ýokorlotmok], *işl.* Ýokary galdyrmak, ýokary götermek. *Oglan batböregi gitdigiçe ýokarladýar. Dükançy gandyň nyrhyny ýokarladypdyr.*

ÝOKARLY [ýokorly], *syp., gepl.d.* Türkmenistanyň gündogar sebitleriniň ýaşaýjysy.

ÝOKARLYGYNA [ýokorluğno], *hal.* Ýokaryk, ýokary tarapa. *Agaçlaryň arasy bilen ýempikläp, ýokarlygyna bakan ýöredi* (G. Kulyýew).

ÝOKARY [ýokory], *at.* **1**. Ýer bilen asman aralygyndaky giňişlik, ýerden asmana tarap bolan ugur. *Ejem howanyň ýagdaýynyň bozulýanyny görüp, ýokary seretdi.* **2**. Aşakdan ýokarlygyna, ýokaryk. *Sen ýokary uçanymyzdan soň, meniň arkamdan süýşüp, ýykylyp ýörme* ("Türkmen halk ertekileri"). **3**. Artyk, köp. *Daşary ýurtlarda türkmen nebitine we gazyna isleg ýokarydyr* ("Watan"). **4**. Gowy, göreldeli, artyk. *Ýokary netije gazanan gallaçylar az däl* ("Türkmenistan"). **5**. Gymmatly, möhüm, belent. **6**. Günüň dogýan tarapy, gündogar. *Obanyň ýokary çeti.* **7**. Belent, inçe äheňli (ses hakynda). *Juma bu sapar şahyryň başga bir goşgusyny bir perde ýokary galyp, has joşup gygyrdy* (G. Kulyýew). **8**. Güýçli, batly. *Kädiniň gögerijiligi juda ýokary.* **9**. Derejesi boýunça ähmiýetli, uly. **10**. Iň gowy, iň oňat, has ýagşy, has gowy. *Ýokary hilli haryt.* **11**. "Esasy, ýolbaşçy, baş" diýen ýaly many aňladyp, edara atlary bilen bile ulanylýan söz. **12**. Bilim ulgamynda ýörite orta bilimden soňky (basgançak). *Okuwymyzy dowam etdirdik, ýokary bilim aldyk* ("Edebiýat we sungat"). **13**. Öýüň töri, tör. *Ýokary geçip oturjak däl - diýip, iç işikde aýak üstünde oturdy-da, aman-esenlik soraşdy* (A. Gowşudow). **14**. Sözsoňy kömekçi hökmünde gelýär. *Jöwenlikleriň ýokarsynda entek serçe sürüleri güsürdeşip uçýardy.*

◊ **Ýokary basyş 1)** *(sagl. g.)* gan basyşynyň ýokarlanmasy. **2)** howa basyşyndan ýokary bolan basyş. **Ýokary göteriliş** möwç alyş, ýaýbaňlanyş, ösüşi, kuwwaty, depgini artyş. *Zähmetde täzeden ýokary göteriliş başlandy.*

ÝOKARYK [ýokary:k], *hal.* **1**. Ýokarlygyna, ýokary tarapa, asmana tarap. *Ol aşak seretdi, ýokaryk garady, mugallym bilen ikisi bileleşip gözledi* (B. Kerbabaýew). **2**. Gündogara, günüň dogýan tarapyna. *Bular aşak tarapa barýan ýaly-la, biz ýokaryk gitmeli dälmi?* (B. Hudaýnazarow).

ÝOKDURMA [ýokdurmo], *iş ady.* Ýokdurmak ýagdaýy.

ÝOKDURMAK [ýokdurmok], *işl.* **1.** Kir-kimir degirmek, tegmil galdyrmak. *Iki sany aýal gözmonjugy ýalyjak çagalary terbiýeläp, ýüz-gözlerine kir ýokdurman ýörler* (A. Durdyýew). **2.** Iniňe siňdirmek. *Onuň iýenini ýokduranok* (B. Kerbabaýew). **3.** Birinden beýlekä geçirmek, keselletmek. *Siz öz ýokanç keseliňizi olara-da ýokduryarsyňyz* (B. Pürliýew).

ÝOKDURMAKLYK [ýokdurmokluk], *iş ady.* Ýokdurmak ýagdaýy.

ÝOKDURMAZLYK [ýokdurmozluk|, *işl.* Ýokdurman durmak, ýörmek; hözirini görkezmezlik. *Alan köýnegiňe kir ýokdurmazlyk.*

ÝOKLAMA [ýo:klomo], *iş ady.* Ýoklamak ýagdaýy.

ÝOKLAMAK [ýo:klomok], *işl.* **1**. Birini ýa-da bir zady ýat etmek, ýadyňa düşürmek; ýatlamak, küýsemek. *Ýanymdan aýrylsa, ogluň ýoklar men* ("Saýatly – Hemra"). **2.** Ýok etmek, güm etmek. *Meniň düýäm barmy ýa-da ogrular ýokladylarmy? – diýip, palçydan soraýar* ("Türkmen halk ertekileri"). **3**.Sarp etmek, sowmak, harçlamak. *Düýnki giden puly sen eýýäm, näme, ýoklap ýetişdiňmi?* **4.** *göç. m.* Ýoguna ýanmak, öldürmek. *Iň soňunda ony ýoklamak küýüne düşüpdiler* ("Myraly"). **5.** Ýokdu-gyny ýüze çykarmak. *Çopan iki goýnuny ýoklady.*

ÝOKLAMAKLYK [ýo:klomokluk], *iş ady.* Ýoklamak ýagdaýy.

ÝOKLANMAK [ýo:klonmok], *işl.* **1.** Ýat edilmek, ýatlanmak, ýada düşürilmek, küýselmek. *Toýda ýoklanyp, ýasda ýatlanýan adamlar iliň diýýän adamlarydyr.* **2.** Harç edilmek, bolar-bolmaz sowulmak, bisarpa harçlanmak. *Ýoklanan pullaryň öwezi doldurylmady.* **3.** Ýokdugy ýüze çykarylmak. *Bir goç, bir urkaçy tokly ýoklandy.*

ÝOKLATMAK [ýo:klotmok], *işl.* **1.** Ýok etdirmek, pugta gizlemek. *Ol düýeleri derrew ýoklatdy.* **2.** *göç. m.* Ýok etdirmek, öldürtmek. **3.** Ýokdugy ýüze çykarylmak, ýokdugy bildirmek. *Süriniň öňüni çeken erkeç özüni tiz ýoklatdy.*

ÝOKLAÝYŞ [ýo:kloýuş], *iş ady.* Ýoklamak ýagdaýy.

ÝOKLUK [ýo:kluk], *at.* Biriniň ýanynda ýa-da bir ýerde ýok bolmaklyk, bar bolmazlyk, başga ýerde bolmaklyk. *Ýolbarsyň ýoklugy Durdy agany has-da kösendirdi* (J. Akyýew).

◊ **Ýokluk çalyşma** *(dil b.)* "hiç kim, hiç zat, hiç hili, hiç bir" sözlerinden emele gelýän çalyşmalar. **Ýokluk galyp** *(dil b.)* söz toparlarynyň belli bir goşulmalar, sözler (*-ma, -me, -syz, -siz, ýok, däl*) arkaly ýokluk aňladýan şekili.

ÝOKMA [ýokmo], *iş ady.* Ýokmak ýagdaýy. *Şu hekiň geýime ýokmasy bar.*

ÝOKMAK [ýokmok], *işl.* **1.** Kir-kimir degmek, kir, hapa ýokuşmak, tegmil galmak. *Gazana ýanaşsaň,*

ýüzlendi (B. Seýtäkow).

◊ **Ýogyn çekimliler** *(dil b.)* yzky hatarda hasyl bolýan çekimliler (a, o, u, y).

ÝOGYNLY-INÇELI [ýoğuýnl(y)-i:nçeli], *syp.* **1.** Arasynda hem ýogyny, hem inçesi bar bolan, ýogyn we inçe gatyşykly; her dürli. *Gurluşyk üçin ýogynly-inçeli agaçlar taýýarlandy.* **2.** Kä ýogyn, kä inçe; hem ýogyn, hem inçe; belentli-pesli (ses hakynda).

ÝOGYNLYK [ýoğuýnluk], *syp.* **1.** Göwrümi uly bolmaklyk, inçe dällik, ýogyn bolmaklyk. *Munuň daşynda bilek ýogynlygynda bir turba bar, nebiti şonuň içinden akýar* (B. Kerbabaýew). **2.** Göwrümlilik derejesi. *Şu çynaryň ýogynlygy näçeräk bardyr?* **3.** Etli-ganlylyk, semizlik, çişiklik, dolmuşlyk. *Aram ýogynlygyndaky adam içerik girdi.*

◊ **Ýogynlyk sazlaşygy** *(dil b.)* sözdäki çekimli sesleriň ýogynlyk taýdan sazlaşygy.

ÝOGYNRAK [ýoğuýnyra:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden birneme ýogyn.

ÝOGYN-ÝOGYN [ýoğuýn-ýoğuýn], *syp.* **1.** Birsydyrgyn ýogyn. *Ýogyn-ýogyn gägirmek.* **2.** Hemmesi ýogyn. *Ýogyn-ýogyn pürsler.*

ÝOK, *at.* Bir zatdan ýokup galan, degen çyrşak, hapa. *Gaplary ýuwanyňda nahar ýokuny gowuga aýyrgyn.*

◊ **Ýok bolmazlyk** örän az bolmaklyk; doýurmazlyk (nahar hakynda). *Onuň ýaly bolsa, sen hem kömek eden ekeniň, ýöne ikimiz iýjek bolsak, bize ýokam bolmaz* (“Türkmen halk ertekileri”).

ÝOK [ýo:k], **1**. *ugrukd s.* Bir zat inkär edilende, biriniň ýa-da bir zadyň ýoklugy aňladylanda aýdylýar. *Çyn ýagşynyň gahary bar, ýamany ýok* (Nakyl). **2**. Ýok zat, bolmadyk zat. *Baryna kanagat, ýoguna – sabyr* (Nakyl).

◊ **Ýoga çykarmak** ýok etmek, puja çykarmak, bar bolan zatdan dyndarmak. *Wiý, sen-ä bar edilen işi ýoga çykardyň oturyberdiň!* **Ýoguna ýanmak (köýmek) 1)** bir zady ýok etmek, ýitirim etmek, soňuna çykmak. *Olar mende gural goýmadylar, hemmesiniň ýoguna ýandylar.* **2)** öldürmek, başyna ýetmek. **Ýoguny çekmek** *ser.* **Ýoguna ýanmak.** *Sen gazan çukuryňa özüň düşensiň, indi bu dünýäden ýoguň-a çekildi* (“Türkmen halk ertekileri“). **Ýok bolmak 1)** başyňy alyp gitmek, güm bolup gitmek, owarra bolmak, garaňy görkezmezlik. *Agaýunus peri bular bilen görüşmek isledi, emma olar Agaýunus bilen görüşmän, gaýra çekilip: – Sen bu jaýlara saýaňy salmagyn, yzyň ýitmänkä, ýok boluber – diýdiler* (“Görogly“). **2)** arany açmak, uzaklaşmak. *Ol atyna bir gamçy basdy-da ýok bolaýdy.* **Ýokdan bar etmek** ýeter-ýetmez günde gerekli zatlary tapmak, tapyp oňňut etmek. *Ene urşuň haýhatly günlerinde hem ýokdan bar edip, atasyz galan çagajyklaryny hor etmän saklapdy*. **Ýok etmek 1)** ýitirim etmek, güm etmek, ýoklamak. *Sen kitaby nirä ýok etdiň?* **2)** kemçiligiň, ýetmezçiligiň soňuna çykmak, olary düzetmek. *Şu görkezilen kemçilikleri tiz ýok ediň.* **3)** derbi-dagyn etmek, çym-pytrak etmek. **4)** tüketmek, sowup, harçlap gutarmak (pul hakynda). **Ýok ýaly** bary-ýogy bildirmeýän, tertipli hem ýuwaş. *– Pylankesiň ogly ýaly bolup bolaýsa, edil ýok ýalydyr, azary-bizary bolmaz.*

ÝOKANÇ [ýokonç], *syp*. Ýokuşmak häsiýeti bolan (kesel hakynda). *Ýokanç keselleriň garşysyna göreşmek.*

ÝOKANÇSYZ [ýokonuşsuz], *syp.* Ýokuşmaýan, ýokanç däl (kesel hakynda). *Ýokançsyz kesel.*

ÝOKANJRAK [ýokonjura:k], *syp.* Birneme ýokanç häsiýetli. *Ýokanjrak kesel.*

ÝOKARDA [ýokordo], **1.** Beýleki bir zada garanda belentde, beýiklikde. *Ýokarda ýerleşmek.* **2.** *göç. m.* Öňde, ilki başda (ýatlanylan, bellenilen, aýdylan we ş. m.). *Ýokarda bellenilişi ýaly, borçnamamyzyň ýerine ýetmegi üçin mümkinçilikler köp.* **3.** Gündogar tarapda, ýokary tarapda, günüň ýokary galýan ýerinde. *Garyndaşlarymyzyň köpüsi ýokarda ýaşaýar.* **4.** Ýokary döwlet edarasynda. *Ol ýokarda işleýär.*

ÝOKARDAKY [ýokorda:ky], *at*. Alla, hudaý, taňry. *Ýokardakyň özi gorasyn!*

ÝOKARKY [ýokorky] *syp*. **1.** Belentdäki, beýikdäki, ýokardaky. *Iň ýokarky şaha eli ýetdi* (H. Deryýew). **2.** Gündogar tarapdaky, ýokary tarapda ýerleşen. *Welmyrat batyryň gelenini görüp, aksakgallar ýokarky derwezä ýygnandylar* (A. Gowşudow). **3.** Garamagynda birnäçe edara bolan esasy ýolbaşçy (gurama). *Ýokarky guramalar bu meseläni hä diýmän çözdüler.* **4.** *at, göç. m.* Alla, hudaý. *Muny bir ýokarky biler.*

ÝOKARLAMA [ýokorlomo], *iş ady.* Ýokarlamak ýagdaýy. *Akyl zähmetiniň arzysynyň ýokarlamasy.*

ÝOKARLAMAK [ýokorlomok], *işl.* **1.** Ýokary çykmak, belende galmak. *Uçar barha ýokarlady.* **2.** Bahasy galmak, gymmatlamak, artmak. *Maşynyň nyrhy ýokarlapdyr.*

ÝOKARLAMAKLYK [ýokorlomokluk], *iş ady.* Ýokarlamak ýagdaýy.

ÝOKARLANDYRMAK [ýokorlonnurmok], *işl.* **1.** Ýokary galdyrmak, belende çykarmak. *Uçarman uçary ýokarlandyrdy.***2**. Tizligini artdyrmak, galdyrmak, çaltlandyrmak. *Tizligini ýokarlandyrmak.* **3.** Bahasyny galdyrmak, gymmatlatmak. **4**. Möçberini artdyrmak, köpeltmek. *Gowaçanyň hasyllylygyny ýokarlandyrmak ugrunda işläliň.*

ÝOKARLANMAK [ýokorlonmok], *işl.* **1.** Barha ýokary galmak, beýgelmek, barha asmana göterilmek. *Uçar barha ýokarlanýar.* **2.** Öňki derejesinden artyp başlamak, ýokary galmak. *Üzümiň hasyllylygy-da*

adam bolsa, özüni tapsyn diýip, otyrýeri bilen süýşüp, yz edip gitdi (“Görogly“). **Ýoldan azaşmak** ters ýola düşmek, nädogry hereket edip başlamak, durmuşyň, ýaşaýşyň düzgüninden çykmak. **Ýoldan çykmak 1)** sandan çykmak, azmak, bozulmak, başyna gitmek. **2)** biwepalyk etmek, aýagyňy dürs basmazlyk, ahlak taýdan bozulmak. **Ýol görkeziji** etmeli işleri ugrukdyryjy, ýolbaşçylyk ediji. *Ýol görkeziji belgiler.* **Ýol görkezmek** maslahat bermek, akyl bermek, ugrukdyrmak, öwretmek, salgy bermek. **Ýol gözlemek** çykalga, ugur agtarmak, çykalga gözlemek, tärini, ýoluny tapjak bolmak. *Ol çykalgasyz ýagdaýdan çykmak üçin ýol görkezdi.* **Ýol kesmek 1)** uzak ýolda ýadamaz ýaly, ýoluň gysgalan ýaly bolmagy üçin söhbet açmak, ondan-mundan gürrüň edip başlamak. *Hudaý berse, ap-aňsatdyr diýip, Ogsoltan eje tä öýüne barýança ýol kesdi* (R. Allanazarow). **2)** *ser.* **Ýol urmak. Ýol külterlemek** tizlik bilen ýol geçmek, ýol almak, ýol sökmek. *Ulag ýoly külterläp gidip oturandyr.* **Ýol salmak 1)** uçramak, sezewar bolmak, başyna düşmek. *Uruş başlanaly bäri, ençeme öýüň üstünden ölüm habary ýol salypdy.* **2)** köp gatnap ýol etmek, gidip-gelip durmak, bir ýere köp gatnamak, gatnaw etmek. *Onsoň ol özüniň tanalmaýan ýerine ýol saldy* (A. Gowşudow). **Ýol sökmek** köp ýöremek, ýöräp köp ýol geçmek. **Ýol tapmak** ugur, çykalga tapmak, tärini, ebeteýini gözlemek. **Ýoluna düşmek** bir zadyň ugruna çykmak, bir zadyň ugrunda hereket etmek, bir zadyň küýüne, kül-külüne düşmek. *Annaguly şony bilmegiň ýoluna düşdi* (A. Durdyýew). **Ýoluna seretmek** biriniň gelerine garaşmak, seredip durmak, intizar bolmak. *Tä gün batyp, garaňky düşýänçä, oglunyň ýoluny gözledi.* **Ýoluny kesmek** gidere ugur, barara ýer goýmazlyk, dalda gözlemez ýaly etmek. **Ýoluň açyk bolsun!** *ser.* **Ýoluň ak bolsun. Ýoluň ak bolsun!** ugran ugruňda işiň şow alsyn, päsgelçilige duş gelme! *Ýoluň ak bolsun, ýoldaşyň – hak* (Dileg). **Ýoluň düşmek** ýörite däl-de, ýüzüň ugruna degmek, bir söý bilen üstünden barmak. *Ýoluň düşen wagty biziňkä-de baryp dur!* **Ýoluny düzetmek** dogry ýola düşmek, ile goşulmak, hakyky ugur, durmuşyň düzgüni bilen gitmek. **Ýoluny urdurmak** bozulmak, azmak, ýoldan azaşmak, ters ýola düşmek. **Ýol urmak** garakçylyk etmek, geleni-geçeni talamak, soýmak. **Ýoly köp** ugurtapyjy, mekir, hilegär.

ÝOLA [ýo:lo], *at.* Gezek, gaýta, sapar. *Ýaşuly bir-iki ýola ardynjyrady.*

ÝOLAGÇY [ýo:loğçy], *at.* Ulagly ýa-da ulagsyz bir ýere ugran, ýola düşen, gidip barýan adam. *Ýolagçy ýolda ýagşy* (Nakyl).

ÝOLAGÇYLYK [ýo:loğçuluk], *at.* Ýolagçynyň ýagdaýy, ýolagçy bolmaklyk. *Bu uzak ýolagçylyk oglanlary biri-birine has ýakynlaşdyrýar.*

ÝOLAÝRYT [ýo:laýryt], *at.* Ýoluň aýrylýan ýeri, ýoluň dürli tarapa bölünýän ýeri. *Hol ýolaýyrtda irden tapyşýardyk biz* (R. Seýidow).

ÝOLBARS [ýolvors], *at.* **1.** Göwresi uly, berdaşly aýakly, sarymtyl tüýli ýyrtyjy haýwan; şir, peleň. *Bir bar eken, bir ýok eken, öň zamanlarda bir ýolbars bar eken* (“Türkmen halk ertekileri“). **2**. Oglana dakylýan at.

ÝOLBAŞÇYLYK [ýo:lvaşşylyk], *at.* **1.** Ýolbaşçynyň wezipesi, ýagdaýy. *Oňa uly kärhana ýolbaşçylyk etmek ynanyldy.* **2.** Kärhana ýa-da edara işlerini dolandyrýan guramalar. *Gowy işleýänlere ýolbaşçylyk tarapyndan sag bolsun aýdyldy.*

ÝOLBELET [ýo:lvelet] Ýolagçylar otlusynda wagonyò içiniò düzgün-tertibine gözegçilik edýän demir ýol gullukçysy.

ÝOLBOÝY [ýo:lvoýy], *hal.* Ýoluň bütin dowamynda, bir ýerden ikinji ýere barylýança, tükeniksiz, üznüksiz. *Ol ýol boýy gürrüň berip geldi.*

ÝOLÇY [ýo:lçy], *at.* **1.** Ýol gurluşygynyň hünärmeni; ýol gurluşygynda işleýän işçi. *Ýolçular köçäniň zaýalanan ýerini derrew bejerdiler.* **2.** Demir ýoluň ugruny syryp, ýoly barlaýan demirýolçy. *Ol Duşaga gidýän ýolda ýolçy bolup işleýär* (B. Kerbabaýew).

◊ **Ýolçy mal** hemişe gatnaýan ýoluny tapýan mal.

ÝOLDAŞ [ýolloş], *at.* **1.** Bir ugur bilen bile barýan, ýollary bir bolan ýolagçy, hemra. *Ýola çyksaň, ýoldaşyňy düzet* (Atalar sözi). **2**. Özüniň garaýşy, pikiri, işi, durmuş şertleri we ş. m. boýunça biri bilen umumylygy, ýakynlygy bar bolan adam. *Ýürekdeş ýoldaş bilen göwün açyşmakdan gowy zat barmy näme?* (B. Kerbabaýew). **3.** Çaga bolanda, çaganyň yz ýany bilen düşýän jansyz bir bölek agza, düşgi. **4.** Aýalyň äri, adamsy (bu söz, köplenç, aýallar tarapyndan ulanylýar); ýanýoldaş. *Ýoldaşym ikimiz mekdepde işleýäris.* **5.** *göç.m.* Bir ýere ugralanda sag-aman barmak üçin yrym edilip ýanyň bilen alnýan çörek we ş.m. mukaddes zatlar. **6.** Oglana dakylýan at.

◊ **Ak gyz ýoldaşyň bolsun!** öýlenmedik ýigide aýdylýan taňryýalkasyn, dileg.

ÝOLDAŞ [ýo:lloş], *syp.* Bir ýoldan barýan, barýan ýoly meňzeş. *Ýoldaş adam.*

ÝOLDAŞLY [ýolloşly], *syp.* **1.** Ýany adamly, hemrasy, tirkeşýäni bar bolan. *Eger onuň ýany ýoldaşly bolaýsa, onda gije hem oňa zat edip biljek däl* (A. Gowşudow). **2.** Dürli ynançlara görä, halatly, gudratly.

ÝOLDAŞLYK [ýolloşluk], *at.* **1.** Ýoldaş bolmaklyk ýagdaýy, ýoldaşlarça aragatnaşyk, biri-biriňe edilýän ýakyn gatnaşyk. *Ýoldaşlykda, adamkärçilikde onuň taýy ýokdur.* **2.** *göç. m.* Resmi ýaryşlardan daşgary geçirilýän, ýaryş hasabyna girmeýän, türgenleşmek üçin geçirilýän (dürli oýunlar hakynda). *Küştçüleriň ýoldaşlyk duşuşygy.*

ÝOLDURMAK [ýollurmok], *işl.* **1.** Ýolmak işini

garasy ýokar, ýamana ýanaşsaň – belasy (Nakyl). **2.** Iniňe siňmek, ýokumy bolmak; ýaramak. *Miwe suwy maňa ýokýar.* **3.** Birinden beýlekä geçmek, ýokuşmak (kesel hakynda). *Gotur elden ýokar, bela – dilden* (Nakyl). **4**. Täsir etmek, sözüň ötmek, maslahatyň ýer tutmak. *It gargyşy gurda ýokmaz* (Nakyl).

ÝOKMAKLYK [ýokmokluk], *iş ady.* Ýokmak ýagdaýy.

ÝOKNA [ýokno], *at.* Terbiýe, edep-ekram öwrener ýaly görelde. *Adamyň özünde ýokna bolmasa, diýip-aýdyp adam edip bolmaz.*

ÝOKNASYZ [ýoknosuz], **1.** Gep-söz ýokmaýan, öwüt-nesihat almaýan, buýrup bolmaýan, terbiýesiz, göreldesiz. *Ýoknasyz adam.* **2.** Bet, ýaramaz, görüm-göreldesiz, edepsiz. *Özüniň ýoknasyz häsiýetleri bilen mekdebiň diwar gazetine hem düşdi* (A. Gowşudow). **3.** *göç. m.* Ýaramsyz, ýakymsyz. *Gönüňe bolmasa, güýzüň ýoknasyzja çigregi-de gowşaşan ýaly boldy* ("Edebiýat we sungat"). **4.** Ýakymsyz, erbet, batnyksyz. *Bolýandyr dünýäde her zadyň çeni, Ýoknasyz sözleriň irizdi meni* (A. Kekilow).

ÝOKNASYZLYK [ýoknosuzluk], *at.* Ýoknasyz häsiýetli bolmaklyk, ýoknasyz bolmaklyk. *Onuň ýoknasyzlygy hemmeleriň lapyny keç etdi. Belkem, ony ýoknasyzlyk edip, ýürege düşgünç uwlanlygy üçin, eýesi awundyrandyr* ("Edebiýat we sungat").

ÝOKNASYZRAK [ýoknosuzura:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden birneme ýoknasyz. *Ýaşuly: "Oglunyň ýoknasyzrak häsiýeti bar " diýip gönüsinden geldi.*

ÝOKSUL [ýo:ksul], *at.* Garyp, mätäç, barly bolmadyk, garyp-gasar.

ÝOKSULLYK [ýo:ksulluk], *at.* Ýoksul bolmaklyk, barly dällik, ýoksulyň hal-ýagdaýy. *Ýoksullyk gurasyn.*

ÝOKSURATMAZLYK [ýo:ksurotmozluk], *işl.* Bir zadyň, biriniň ýokdugyny bildirmezlik, duýdurmazlyk. *Düýäniň çal-agarany bilen mele-myssyk çörek tapdyrsa, başga zady ýoksuratmaz.*

ÝOKUM, *at.* Iýilýän iýmitleriň jana berýän peýdasy. *Üzümiň ýokumy köp.*

ÝOKUMLY, *syp.* Bedene ýaramly, gurp beriji, ýokumy bolan. *Aslynda, gawun ýaly adama ýokumly iýmiş bolmaz* (A. Gowşudow).

ÝOKUMLYLYK [ýokumlulukl, *at.* Ýokumy barlyk, ýokumly bolmaklyk.

ÝOKUMLYRAK [ýokumlura:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden birneme ýokumly. *Bu gezekki naharyň ýokumlyrak.*

ÝOKUMSYZ [ýokumsuz], *syp.* Bedene ýaramsyz, gurp bermeýän, ýokumy bolmadyk. *Ýokumsyz iým berilmegi netijesinde guşlaryň daşlyklary keselleýär.*

ÝOKUMSYZLYK [ýokumsuzluk], *at.* Jana ýaramsyzlyk, ýokumy ýokluk.

ÝOKUMSYZRAK [ýokumsuzura:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden birneme ýokumsyz bolan.

ÝOKUNDY [ýokunny], *at.* Ýokup galan zat, ujypsyz galyndy. *Haltanyň düýbünde çalaja un ýokundysy bardy* (B. Seýtäkow).

ÝOKUŞ: ýokuş degmek *ser.* **Ýokuş görmek.** *Çyn goçaklar öz-özünden eder joş, Kärsiz äre ýokuş deger zerre iş* (Zelili). **Ýokuş görmek** gaty görmek, göwnüňe ýaramazlyk, namys bilmek; kyn görmek. *Patyşa bularyň gudaçylyga gelmegini ýokuş gördi* ("Görogly"). **Ýokuş söz** erbet söz, göwne degýän söz.

ÝOKUŞDYRMAK [ýokuşdurmok], *işl., ser.* **Ýokdurmak.**

ÝOKUŞMAK [ýokuşmok], *işl.* **1.** Birinden beýlekisine geçmek, ýokmak, degmek (kesel hakynda). **2**. *göç. m.* Geçmek, täsir etmek. *Bu ýagdaý meniň aýalyma-da ýokuşdy* (R. Allanazarow).

ÝOL [ýo:l], *at.* **1**. Ýöremek, gatnaw üçin hyzmat edýän ýer zolagy. *Ýol gadyryn ýortan biler, ýaý gadyryn – dartan* (Nakyl). *Türkmenistanyň hereket edýän we gurulýan demir ýollary öz ýurdumyzda taýýarlanýan pürsler bilen üpjün ediler* ("Türkmenistan"). **2**. Syýahat, sapar, ýolagçylyk bilen bir ýere ugraýyş. *Ýola çyksaň, ýoldaşyňy düzet* (Nakyl). **3**. *göç. m.* Belli bir usul, tär. **4**. *göç. m.* Çäre, çykalga, alaç, ugur. *Ussa bilen, ynha akyllaşyp göreris weli, bir ýol tapylar durubir* (H. Garabaýew). **5.** *göç. m.* Bir maksada gönükdirilen, ýörelge.

◊ **Ýola atarmak** *ser.* **Ýola salmak.** *Oljasy Ballynyň göwnün göterdi, Atlylaryň baryn ýola atardy* (A. Köpekmergen). **Ýol açmak** bir işi etmäge, durmuşa geçirmäge mümkinçilik döretmek, baryş-geliş, gatnaşyk edip başlamak. *Tanyşlyk wagtynda iki obadaş, Ýol açdy bolmaga ömürlik ýoldaş* (A. Kekilow). **Ýol almazlyk** ýer almazlyk, başa barmazlyk, biderek bolmak. *Atabaýyň öz ömründe birinji gezek Akmaýany tabyn etmek islegi ýol almady* (B. Kerbabaýew). **Ýola düşmek** gidişi, barşy düzgünleşmek, kadalaşmak. *Işler ýola düşdi.* **Ýola getirmek** tertipli-düzgünli bolmagyny gazanmak, düzgüne boýun etmek. *Taýak bir dälini ýola getirmiş* (Magtymguly). **Ýola goýmak** tertip-düzgüne salmak, ugrukdyrmak, gönükdirmek, düzetmek, düzgünleşdirmek. **Ýola salmak 1)** *ser.* **Ýola goýmak.** *Sen bu işi ýola sal.* **2)** ugratmak, ugradyp goýbermek, ýola atarmak. *Ol şol mahal hat-petek işi bolup, gelenleriň işlerini düzedip, ýola salmak üçin eglendi.* **Ýol bermek** mümkinçilik döretmek, böwet bolmazlyk, garşylyk görkezmezlik, päsgel bermezlik. **Ýol bolsun** gidip geljek ýeriňde, ýolda-yzda işiň rowaç bolsun. *Agaýunus bulara ýol bolsun aýdyp, ak pata berip ugratdy* ("Görogly"). **Ýol çalmak** yz çalmak, yzarlamak. *Şumroý kempir eger ýol çalan*

töweregindäki gyllar ýolundy. **3.** Arasy açylmak, böleklenmek, bölünmek. *Hamyr ujundan ýolnup, petir edildi.*

ÝOLUŞ, *iş ady.* Ýolmak täri, ýagdaýy. *Gawuny ýolşuň nähili, pazylyny goparýaň!*

ÝOLUŞDYRMAK [ýoluşdurmok], *işl.* **1.** Ep-esli ýolmak, köp ýolmak, ýolup çykmak. *Tilki haýdan-haý garganyň tüýüni ýoluşdyryp başlaýar* ("Türkmen halk ertekileri"). **2.** Ýolum-ýolum etmek, üzüşdirmek, gyryşdyrmak. *Ýüpi ýoluşdyrmak.*

ÝOLUŞMAK [ýoluşmok], *işl.* Ýolmaga kömek bermek; bilelikde ýolmak. *Ol deriniň ýüňüni ýoluşdy.*

ÝOLYŞYK [ýo:lyşyk], *at.* Köplenç, köçeleriň çatrygynda ýol hereketini düzgünleşdirmek üçin gyzyl, ýaşyl, sary reňkli çyra.

ÝOL-ÝODA [ýo:l-ýo:do], *at.* **1.** Pyýada, ulagly ýörelýän ýollar, ýodalar. *Ulaglar ýol-ýoda diýmän, çarkandak diýmän, gös-göni dazlaşyp gelýärdiler.* **2.** *göç. m.* Iş usuly, täri, ugry. *Her bir işiň öz ýol-ýodasy bar.*

ÝOL-ÝOL [ýo:l-ýo:l], *syp.* Zolak-zolak, çylgam-çylgam. *Ýol-ýol matadan tikilen düşekçe.*

ÝOMAK [ýomok], **1.** Ýiti sözli, şorta gürrüňli, gülküli degişme, şorta söz. **2.** Halk döredijiliginiň bir görnüşi.

◊ **Ýomak atyşmak** biri-biriň bilen degişmek, gülküli degişmeler aýdyşmak. *Olaryň şadyýan gülküleri, biri-birine atyşýan ýomaklary düşelgäni ala-ýaz etdi* (N. Baýramow).

ÝOMAKÇY [ýomokçy], *at.* Ýomak atyjy, ýomak atmaga ökde adam. *Degişgen ýomakçy, diýseň keýpihon, Gara saçy sekil atan adamdyr* (A. Atajanow).

ÝOM-ÝOK [ýom-ýo:k]: **ýom-ýok bolmak** birden ýitirim bolmak, zym-zyýat bolmak. *Ol birden ýom-ýok boldy.* **Ýom-ýok etmek** harç etmek, bütinleý ýok etmek, bolmadyk ýaly etmek.

ÝON [ýo:n], *at.* Bil oňurganyň iki gapdaly, ýan. *Olaryň içinde hyňňy-syňňy etjek bolanlaryňam ýonuna çekäýýärdi* ("Türkmen halk ertekileri").

◊ **Ýon damar** bil oňurganyň iki gapdalyndaky ýogyn damar. **Ýon damaryndan tutmak** agyryly ýerinden tutmak, berk daramak.

ÝONA [ýo:no], *at.* Gaňňanyň ýa-da eýeriň gürlük berkidilýän iki kese agajynyň aşagyna goýmak üçin gat-gat edilip tikilýän keçe, teletin ýa-da gaýyş. *Mahmal derlik, gülnary ýona, tylla gaýyşly eýer salyp, Gyraty eýerläp, kemsiz bezedi*(''Görogly").

ÝONAÇY [ýo:noçy], *at.* Ýona tikýän ussa. *Magtymgulynyň atasy kümüş ussasy we ýonaçy bolupdyr.*

ÝONAÇYLYK [ýo:noçuluk], *at.* Ýona ýasaýan ussanyň käri, ýonaçynyň işi. *Ol ýonaçylyk we kümüşçilik işi bilen meşgul bolýar.*

ÝONALYK [ýo:noluk], *syp.* Ýona tikmek üçin ýararly bolan.

ÝONDAMAR [ýo:nnamar], *at.* Oňurgalaryň iki gapdaly bilen gidýän ýogyn damar. *Ýondamarlaryny tutup, arkasyny owkalamaga başlady* ("Görogly").

ÝONDURMAK [ýo:nnurmok], *işl.* **1.** Ýonmak işini birine etdirmek. *Tagta ýondurmak.* **2.** *göç. m.* Aldaw, hile edýän adama puluň, zadyň bir bölegini gidermek, iýdirmek, aldyrmak.

ÝONGUÇ [ýo:nğuç], *at.* Agaç ýonmak üçin enjam, ýongy, sürgüç, rende. *Ýonguç bilen agaç ýonmak.*

ÝONMA [ýo:nmo] **I,** *iş ady.* Ýonmak işi, hereketi.

ÝONMA [ýo:nmo] **II,** *syp.* Ýonulyp ýasalan. *Ýonma bezeg.*

ÝONMAK [ýo:nmok], *işl.* **1.** Ýonguç ýa-da beýleki ýonujy ýiti gurallar bilen tagtanyň ýüzüni tekizlemek, ýylmamak. *Agaçdan ýonup perzi, pil, ruh, şa, at ýasapdyrlar* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m.* Birinden bir zady hile bilen almak. *Görogludan bir zat ýonup bolmazmyka?* ("Görogly").

ÝONMAKLYK [ýo:nmokluk], *iş ady.* Ýonmak ýagdaýy.

ÝONUJY [ýo:nujy], *at.* **1.** Tagta, demir we ş. m. zatlary ýonýan adam. **2.** *göç. m.* Birinden bir zady hile bilen alýan, ýolujy (adam hakynda).

ÝONULMAK [ýo:nulmok], *işl.* **1.** Ýonujy gurallar bilen ýylmanmak, tekizlenmek. *Indi daş ýonulmagynyň sesine agaç ussalarynyň rendeleriniň hem başga gurallarynyň sesi goşulýardy* (A. Gowşudow). **2.** *göç. m.* Aldaw, hile bilen alynmak.

ÝONUŞ [ýo:nuş], *iş ady.* Ýonmak ýagdaýy.

ÝONUŞDYRMAK [ýo:nuşdurmok], *işl.* Ýonup çykmak, kä ýerlerini ýonup düzetmek. *Tagtalary ýonuşdyrdym.*

ÝONUŞGA [ýo:nuşğo], *at.* Agaç, demir we ş. m. zatlar ýonulanda, olardan aýrylýan burum-burum ýukajyk, insizje bölejikler. *Ol üýşüp ýatan agaç ýonuşgalaryny süpürip aýyrdy.*

ÝONUŞMAK [ýo:nuşmok], *işl.* **1.** Ýonmaga kömek bermek. *Agaç ýonuşmak. Pil saplaryny ýonuşmak.* **2.** Bilelikde ýonmak.

ÝOŇ I, *at.* Sowuklama, üşeme we ş. m. netijesinde döreýän näsaglyk, dümew.

ÝOŇ II, *at.* Täze dörän, köpçülikleýin ürç edilýän zat, nysak (geýim köwüş, oýun we ş. m.).,

◊ **Ýoň bolmak** giňden ýaýramak, bir zat nysak bolmak.

ÝOŇLAMA [ýoňlomo], *iş ady.* Ýoňlamak ýagdaýy.

ÝOŇLAMAK [ýoňlomok], *işl.* Üşemek netijesinde näsaglyk tapynmak, dümewlemek, sowuklamak.

ÝOŇLAMAKLYK [ýoňlomokluk], *iş ady.* Ýoňlamak ýagdaýy.

ÝOŇLAÝYŞ [ýoňloýuş], *iş ady.* Ýoňlamak

başga birine etdirmek. **2.** *gepl. d.* Aldyrmak, gidermek, ogurlatmak.

ÝOLGUÇ [ýolğuç], *at.* Sakgal-murt ýolmak üçin ulanylýan agzy ýasyja esbap, müçenek. *Aýnadyr ýolgujy alyp, sakgalynyň kese eteklerini ýolmaga oturdy* (A. Durdyýew).

ÝOLHATY [ýo:lhaty], *at.* Ugry, ýerine ýetirmeli işi görkezilip, sürüjä edarasy tarapyndan berilýän resmi kagyz.

ÝOLKA [ýo:lko], *at.* **1.** Sowuga çydamly, gyşyn-ýazyn gök öwsüp oturan arça meňzeşräk pürli agaç. **2.** Täze ýyl baýramçylygynda şol agajyň her hili oýnawaçlar, jäjekler bilen bezelen görnüşi. *Çagajyklar el tutuşyp, bezelen ýolkanyň daşynda aýlanýardylar.*

ÝOLLAMA [ýo:llomo], **1.** *iş ady.* Ýollamak ýagdaýy. **2.** Belli bir ýere, dynç almaga, işe we ş. m. iberilýän adama berilýän resmi kagyz.

ÝOLLAMAK [ýo:llomok], *işl.* Birini ýa-da bir zady bir ýere ibermek, ugratmak.

ÝOLLAMAKLYK [ýo:llomokluk], *iş ady.* Ýollamak ýagdaýy.

ÝOLLAMAZLYK [ýo:llomozluk], *işl.* Ýollaman durmak, ibermän saklamak, ugratmazlyk.

ÝOLLANMAK [ýo:llonmok], *işl.* Bir ýere iberilmek; ýola düşülmek. *Toý gününde arap atlar Durmaz, ýollanar-ýollanar* (Baýram şahyr).

ÝOLLANYLMAK [ýo:llonulmok], *işl., ser.* **Ýollanmak.**

ÝOLLAŞDYRMAK [ýo:lloşdurmok], *işl.* Hemmesini iberişdirmek, ählisini ugradyşdyrmak, boldugyndan ýollap durmak.

ÝOLLAŞMAK [ýo:lloşmok], *işl.* Ýollamaga kömek bermek, ýerli-ýerden, köp bolup ýollamak. *Şähere üzüm ýollaşmak.*

ÝOLLATMAK [ýo:llotmok], *işl.* Ýollamak işini birine etdirmek. *Ol esgeriň hatyny öýlerine ýollatdy.*

ÝOLLAÝYŞ [ýo:lloýuş], *iş ady.* Ýollamak ýagdaýy.

ÝOLLY [ýo:lly] **I**, *syp.* **1**. Ýöremek, gitmek üçin ýol bar bolan, öň gidilen, ýol salnan (ýer). *Ýolly ýerden ýöräň.* **2.** Oglana dakylýan at.

ÝOLLY [ýo:lly] **II**, *hal.* Dogry, geçerli, degerli. *– Gaýta şu at üstünde oňa-muňa çykmagam maňa kem ýaranok, Gutlymyrat – diýip, öz işini ýolly tapdy* (A.Gowşudow).

ÝOLMA [ýolmo] **I,** *iş ady.* Ýolmak ýagdaýy.

ÝOLMA [ýolmo] **II,** *at*. Öldürilen goýnuň derisinden ýolnup alnan ýüň. *Ýolma ýüň.*

ÝOLMAK [ýolmok], *işl.* **1**. Bir zady sogrup aýyrmak, çirtip üzmek, çekip, dartyp, üzüp almak. *Bagdan alma ýolmak.* **2.** Çekip, dartyp üzmek, gyrmak. *Ýüpi ýolmak.* **3.** Müçenek, ýolguç bilen sogurmak. *Aýnadyr ýolgujy alyp, sakgalynyň gyllaryny ýolmaga oturdy* (A. Durdyýew). **4.** Arasyny bölmek, böleklemek. *Ol hamyryny ýolýança, men tamdyra ot goýberdim* (H. Garabaýew). **5.** *göç. m.* Aldap almak, ýonmak.

ÝOLMAKLYK [ýolmokluk], *iş ady.* Ýolmak ýagdaýy.

ÝOLMAZLYK [ýolmozluk], *işl*. Ýolmak hereketini, işini etmezlik.

ÝOLMALAMAK [ýolmolomok], *işl.* **1.** Ýolup-ýolup almak, çekişdirip ýolmak. *Öwez gyzaryp çişdi, ol yzly-yzyna telpeginiň tüýüni ýolmalady we nämedir bir zat diýmekçi boldy* (A. Gowşudow). **2.** Biriniň ýüz-gözüni dyrnaçaklamak, tüýtmelemek. *Ogulhan eje döşünden itip, ýüz-gözünden ýolmalasa-da, Töre çykarly däldi* (B. Öwezow).

ÝOLMALANMAK [ýolmolonmok], *işl.* Ýolnup-ýolnup alynmak. *Deriniň ýüňi ýolmalandy.*

ÝOLMALAŞMAK [ýolmoloşmok], *işl.* **1.** Ýolmalamaga kömek bermek. **2.** Biri-biriňi çekelemek, eliňi hereketlendirip, çalarak uruşmak, dalaşmak. *Çagalar biri-biri bilen ýolmalaşyp durdular.*

ÝOLMALAŞYK [ýolmoloşuk], *at.* Biri-biriň bilen ýolmalaşyp edilýän basalaşyk, uruş, dalaşyk. *Olaryň arasynda ýolmalaşyk başlandy. Boldy bir başagaýlyk, ýolmalaşyk* (A. Durdyýew).

ÝOLPOLIS [ýo:lpoli:s], *at*. Ýol hereketiniň howpsuzlygyna gözegçilik edýän polisiýa işgäri.

ÝOLUGRAK [ýoluğra:k], *syp.* Ýolunjak bolup duran. *Ýolugrak ýüp.*

ÝOLUGYŞ [ýoluğuº], *iş ady.* Ýolukmak

ÝOLUJY, *syp., gepl. d.* Iliň hakyny iýýän, ütüji. *Terezä seresap bolmasaň, şu ýigit ýolujyrakdyr.*

ÝOLUK, *syp.* Ýolnup aýrylan bölek, üzük, gyryk, kesik.

ÝOLUKDYRMAK [ýolukdurmok], *işl*. **1.** Birini- birine duşurmak, duçar etmek. *Ýolda ýolukdyrdym çeşmi-jadyny, Ölçerdim, el çoýdum yşgyň oduna* (Magtymguly). **2.** Sezewar etmek, uçratmak, sataşdyrmak.

ÝOLUKMA [ýolukmo], *iş ady.* Ýolukmak ýagdaýy.

ÝOLUKMAK [ýolukmok], *işl.* **1.** Duçar bolmak, sezewar bolmak, sataşmak, duşmak, uçramak. *"Mert çykar myhmana güler ýüz bile, namart özün gizlär, myhman ýoluksa"* (II, 292 s.). **2.** Bir zat degmek, ýokuşmak (kesel), bir zada uçramak. *Kelläňe gaýsar diýen bir dert ýolugypdyr* ("Görogly").

ÝOLUKMAKLYK [ýolukmokluk], *iş ady.* Ýolukmak ýagdaýy.

ÝOLUM-ÝOLUM, *syp.* Gyrym-gyrym, üzüm-üzüm bolan.

ÝOLUNMAK [ýolunmok], *işl.* **1.** Özüň üçin ýolup almak. *Ol ilki özüne waharman ternesini ýolundy.* **2.** Ýolguç, müçenek bilen sogrulmak. *Sakgalyň*

şäherimiziň howaly baglaryna gözi düşende, argynlygy sowlan ýaly bolýar (“Edebiýat we sungat“).

ÝORUNJA [ýorunjo], *at.* Mal iými üçin ekilýän uzyn, inçe baldakly, owunjak ýaprakly, mawy gülli köpýyllyk ot. *Gül açypdyr gowaçalar, Ýorunja geçipdir dyzdan* (Ç. Aşyrow).

ÝORUNJAÇYLYK [ýorunjoçuluk], *at*. Oba hojalygynyň ýorunja ösdürip ýetişdirmek, ondan iým taýýarlamak bilen meşgullanýan pudagy. *Ýorunjaçylyk bilen giňden meşgullanylýar.*

ÝORUNJALYK [ýorunjoluk], *at.* Ýorunja ekilen giň meýdan. *Kaka, ýorunjalykdan aty tapmadym* (A. Durdyýew).

ÝORUŞMAK [ýoruşmok], *işl.* Ýormaga kömek bermek; bilkelikde ýormak. *Gel, maňa düýş ýoruşsana! Aýallar agşam gören düýşlerini ýoruşyp otyrdylar.*

ÝOW, *at.* **1.** Duşman, ýagy. *Arkalaşan ýow gaýtarar* (Nakyl). **2.** Biri-birine ýagy taraplaryň arasynda bolýan uruş, söweş, jeň. *Ýow güni gaýrata gatlan, Lagnat goýma riş üstüne* (Magtymguly).

ÝOWAMAK [ýowomok], *işl., gepl.d.*. Täsir edip bilmek, ýakyn gelip bilmek, ýakynlaşmak. *Arkaýyn oýnaber, birem saňa ýowap bilmez. Oňa ýowan zat bolmaz.*

ÝOWAR [ýowor], *at.* **1.** Biriniň hojalyk işine kömek bermek maksady bilen üýşüp ýerine ýetirilýän iş. *Aşyr aga jaý salyşmak üçin goňşularyny ýowara çagyrdy.* **2.** Dynç günleri bag ekmek, şäheri arassalamak we ş. m. Boýunça geçirilýän köpçülikleýin jemgyýetçilik çäresi, işi. *Bu ýowar baýryň ýüzünde bag oturtmaklyga bagyşlandy.*

ÝOWARÇY [ýoworçy], *at.* Ýowara gatnaşyjy, ýowara gatnaşýan adam.

ÝOWMAK [ýowmok], *işl.,gepl.d., ser.* **Ýowamak.**

ÝOWŞAN [ýowşon], *at.* Ownuk gülli, ýiti ysly, ajy tagamly, dagda, gumda bitýän pürli ösümlik. *Ak jerenli alalardan geçemde, Ýowşanlaryň ysy başym aýlasyn!* (B. Hudaýnazarow).

ÝOWŞANLYK [ýowşonluk], *at*. Ýowşanyň köp biten ýeri, ýowşanyň bol ýeri. *Obanyň golaý-goltumyndaky ýowşanlykda owlak-guzular bökjekleşip oýnaýardy* (“Edebiýat we sungat“).

ÝOWUK, *syp*. Daş däl, ýakyn, golaý. *Haýyr işlere ýowuk, şerden daş özüm* (Seýdi). *Razy boluňlar, görenler, Ýowukdyr zamana, begler!* (Hatam şahyr).

ÝOWUZ, *syp.* Ýaman, erbet; agyr, kyn, gazaply.

ÝOWUZLANMAK [ýowuzlonmok], *işl*. Gazaplanmak, gazaply bolmak.

ÝOWUZLYK [ýowuzluk], *at*. Ýowuz halda bolmaklyk, ýowuz bolmaklyk.

ÝOWUZRAK [ýowuzura:k], *syp.* Öňküsinden ýada beýlekilerden birneme ýowuz.

ÝOÝDURMAK [ýoýdurmok], *işl.* **1.** Bolşundan üýtgetmek, bellenen kadany bozdurmak. *Dürs ýazuw kadasyny ýoýdurmaz ýaly, özleşdirmesi kyn kadalary aýratyn jikme-jik öwretmeli.* **2.** Hakykaty üýtgetdirmek, bolşundan başgaça aýtdyrmak.

ÝOÝMA [ýoýmo], *iş ady,* Ýoýmak ýagdaýy.

ÝOÝMAK [ýoýmok], *işl.* Asyl keşbini, durkuny üýtgedip bozmak.

ÝOÝMAKLYK [ýoýmokluk], *iş ady.* Ýoýmak ýagdaýy.

ÝOÝMAZLYK [ýoýmozluk], *işl*. Ýoýman saklamak, üýtgetmezlik.

ÝOÝUJY, *at.* Ýoýýan adam.

ÝOÝUK, *syp., gepl.d.* Ýoýlan. *Ýoýuk düşünje.*

ÝOÝULMA [ýoýulmo], *iş ady*. Ýoýulmak ýagdaýy. *Wakalaryň gidişiniň ýoýulmasy hekaýanyň akgynlylygyna zeper ýetiripdir.*

ÝOÝULMAK [ýoýulmok], *işl.* **1**. Asyl keşbi, durky üýtgedilip bozulmak. *Taryhy eserlerde geçmişiň ýoýulmagyna ýol berilmeýär.* **2.** *gepl. d.* Aradan çykmak, aýrylmak, ölmek (ýaşajyk çaga hakynda). *Iýenimiz aýry gitmezdi. Haýp, soň ýoýlaýdy* (A. Nazarow).

ÝOÝULMAKLYK [ýoýulmokluk], *iş ady*. Ýoýulmak ýagdaýy.

ÝOÝUŞ, *iş ady.* Ýoýmak ýagdaýy.

ÝOÝUŞDYRMAK [ýoýuşdurmok], *işl*. Bir ýanyndan birnäçe zady ýoýup çykmak.

ÝOZ, *at.* Gysyr we erkek dowarlar; ir guzlap, emdirmeýän dowarlar; sürä ýaraýan mallar. *Ýoz goýun.*

ÝOZULMA [ýozulmo], *iş ady.* Ýozulmak ýagdaýy. *Guzlaýan mallaryň ýozulmasy.*

ÝOZULMAK [ýozulmok], *işl.* **1.** Iner, erkek mallaryň esremek döwri tamamlanmak. *Erkek ýozulypdyr.* **2.** *göç. m., gepl. d.* Ýaş ulalyşyp, çaga dogurmakdan galmak (aýal hakynda).

ÝOZULMAKLYK [ýozulmokluk], *iş ady*. Ýozulmak ýagdaýy.

ÝOZULMAZLYK [ýozulmozluk], *işl.* Ýozulman ýörmek.

ÝOZULYŞ [ýozuluş], *iş ady.* Ýozulmak ýagdaýy.

ÝÖN [ýö:n], *at, kön. s.* Ugur, tarap. *Ugrum, ýönüm bilmeýen, ýol üstünde oturgan…* (Magtymguly).

◊ **Ugur, ýön (ugur-ýom) bilmek** azda-kände tärini, usulyny bilmek.

ÝÖNE [ýö:nö], *hal.* **1.** Deregine hiç zat alman, mugt, pulsuz. *Bu kitaby men saňa ýöne berýärin.* **2.** Keýpine, peýwagtyna; biderek, sebäpsiz. *Ýöne oturandan her zat edenini gowy görýän Bäşim çendan çagalar bilen "kim dürtdi" oýnaýardy* (B. Kerbabaýew). **3.** “Emma, weli“ diýen ýaly garşylygy görkezýän baglaýjy. **4.** Birsyhly, yzly-yzyna, yzygiderli, häli-şindi. *Men işden çykjak, başarmaýaryn, ýüpler ýöne üzülip dur diýdi-de, lampa özüni aşak goýberdi* (“Edebiýat we sungat“). **5.** Adaty däl, hemişekilerden aýratyn. *Bu gün ýöne bir gün däl, taryhy gün.* **6.** Diňe, ýeke. *Ol*

ýagdaýy.

ÝOŇSUZ, *syp.* **1.** Göwrüm, möçber, mukdar taýdan köp; ep-esli, uly, gabarasy esli. *Bir atadan ýeke Taýmaz, Indi görseň, ýoňsuz ata* (K. Gurbannepesow). **2.** Ep-esli; esli wagt. *Suw başynda ýoňsuz wagt güýmendi* (A. Kekilow).

ÝOŇSUZRAK [ýoňsuzura:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden köpräk.

ÝORDUM, *at.* Çeper eserde wakalaryň ösüşiniň, gahrymanlaryň suratynyň çekiliş, görkeziliş täri, ugry. *Pikir ýordumy. Sýužet ýordumy.*

ÝORDURMAK [ýordurmok], *işl.* Düýşi ýorup bilýän adama onuň ýorgudyny aýtdyrmak. *Düýş ýordurmak.*

ÝORGA [ýorğo], *at.* **1**. Käbir atyň, eşegiň ortaça we iň rahat gezeri. *At ýorga ýöreýşini edende, öňki we yzky sag aýaklaryny bir wagtda, öňki we yzky çep aýaklaryny hem bir wagtda göteryär.* **2.** Çapuw däl-de, müngi aty. *Toý güni bagşy bilen ýorga dynç ýok* (Nakyl). *Bular guşlaryny hem ellerine alyp, ýorga artlaşdylar-da gidiberdiler* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝORGALAMA [ýorğolomo], *iş ady.* Ýorgalamak ýagdaýy.

ÝORGALAMAK [ýorğolomok], *işl.* **1.** Ýorgasyna gitmek, ýorga gezeri bilen gitmek. *Dor alaşa käkilik ýaly ýorgalap barýar* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Kiçi ädimler bilen çalt-çalt ýöremek, gybyrdyklamak. *Ol ýorgalap barşyna: - bolýar, bolýar, hökman geler - diýdi* (A. Nazarow).

ÝORGALAMAKLYK [ýorğolomokluk], *iş ady.* Ýorgalamak hereketi.

ÝORGALAMAZLYK [ýorğolomozluk], *işl.* Ýorgalap gitmezlik.

ÝORGALATMAK [ýorgolotmok], *işl.* **1.** Ýorgasyna sürmek, ýorga gezeri bilen ýöretmek. *Bagşy dor ýabysyny ýorgaladyp, dagyň etegini syryp, öýüne gaýdypdyr.* **2.** *göç. m.* Ýetişibildiginden çalt ýöremäge mejbur etmek.

ÝORGALAŞMAK [ýorğoloºmok], *işl.* Ýorga gezerinde köp bolup ýorgalamak. *Ýorgalaşyp barýan atlaryň ýaňy ýola düşendigi bildiräýrdi. Nirä ýorgalaşyp barýarsyňyz?*

ÝORGALAÝYŞ [ýorğoloýuş], *iş ady.* Ýorgalamak hereketi.

ÝORGALY [ýorğoly], *syp.* Ýorga münen, ýorga atlanan. *Ýorgaly bilen ýoldaş bolma, nadan bil en syrdaş* (Nakyl). *Ikindinara bir ýorgaly dünýäni ala tozan edip, tumşugyny dik asmana tutup gelýärdi* ("Görogly").

ÝORGALYK [ýorğoluk], *at.* Ýorga bolmaklyk. *Atyň gowy ýorgalygy äşgärdi.*

ÝORGAN [ýorğon], *at.* Ýatylanda ýapynmak üçin içine pagta, ýüň salyp tikilýän ýapynja. *Ýorganyňa görä aýak uzat* (Nakyl).

ÝORGANÇA [ýorğonço], *at.* Çaga ýorgany, kiçiräk ýorgan.

ÝORGAN-DÜŞEK [ýorğon-nüºök], *at.* Ýatylanda üstüňe ýapynmak, aşagyňa düşenmek üçin gerekli ýorganlar we düşekler. *Bir böwürde bolsa üstüne ýorgan-düşek galdyrylgy demir sandyk durdy* ("Edebiýat we sungat").

ÝORGANLYK [ýorğonluk], *syp.* Ýorgan üçin gerek bolan (mata, pagta, ýüň we ş. m. zatlar). *Ýorganlyk gowy mata gelen ekeni* (R. Allanazarow).

ÝORGUDYKLAMAK [ýorğuduklomok], *işl., ser.* **Ýorgalamak 2**. *Gapyda bir guşjagaz nämedir bir zat kowalap, ýorgudyklap ýördi* (N. Geldiýew).

ÝORGUN [ýorğun], *syp.* Ýadaw, argyn.

ÝORGUNLYK [ýorğunluk], *at.* Ýadawlyk, argynlyk.

ÝORGUT [ýorğut], *at.* Düýş ýorup bilýän adam tarapyndan görlen düýşüň manysyna, nämäniň alamatydygyna berilýän düşündiriş. – *Ýaşuly, bu düýşüň ýorgudyny özüň aýdaýmasaň, menden-ä ýoran ýok* (N. Pomma).

ÝORKA [ýorko], *at.* Gözüň görejini örtýän ýukajyk barda, perde. *Şunuň netijesinde gözüň görmek güýji kemelip, ahyrda görejiň ýüzünde ýorka peýda bolýar we oňa gül düşüp, gözi kör edýär* (S. Karanow).

ÝORKALAMAK [ýorkolomok], *işl.* Ýukajyk perde, barda bilen örtülmek. *Onuň görejiniň öňi ýorkalapdyr.*

ÝORMA [ýormo], *iş ady.* Ýormak ýagdaýy. *Düýş ýormanyň hem öz ugry-ýoly bar.*

ÝORMAK [ýormok], *işl.* **1.** Görlen düýşüň manysyny aytmak. *Aman pälwan düýş ýormaga, adamyň ýylyny öwrüp, ýaşyny anyklamaga ökdedi* (B. Seýtäkow). **2.** Bir işi, hereketi başga bir zada ýanamak. *Möwsümiň şeýle şowly gelmegine biz gowulyga ýoryarys* ("Türkmenistan").

ÝORMAKLYK [ýormokluk], *iş ady.* Ýormak ýagdaýy. *Düýş ýormaklyk aňsat däl.*

ÝORTMA [ýortmo], *iş ady.* Ýortmak ýagdaýy.

ÝORTMAK [ýortmok], *işl., gepl. d.* Ylgamak, çalt gitmek. *Ýortan ozar, ýatan tozar* (Nakyl).

ÝORTMAKLYK [ýortmokluk], *iş ady.* Ýortmak ýagdaýy.

ÝORTUŞ, *iş ady.* Ýortmak ýagdaýy.

ÝORTUŞMAK [ýortuşmok], *işl.* Çalt ýöreşip, ylgaşyp barmak. *Ýapylarda ýortuşyp, Oýnadylar bu ýerde* (M. Myşşyýew).

ÝORULMAK [ýorulmok] **I,** *işl.* Düýşüň ýorgudy aýdylmak.

ÝORULMAK [ýorulmok] **II,** *işl.* Ýadamak, armak. *Sen ýöne ýorlupsyň, ysgyndan düşüpsiň* (B. Kerbabaýew). *Uzak ýoly söküp, ýorlan ýolagçy biziň*

sökülen ýerini maşynda bir gezek ýöräýin. **5.** *göç. m.* Bedene güýçli täsir etmek, ýaýramak. *Halk arasynda: "Içýanyň awusy sary adama gaty ýöreýär" diýilýär.* **6.** *göç. m.* Güýji bar bolmak, kabul edilmek. *Ýurdumyzda öz milli manadymyz ýöreýär.*

ÝÖREMEKLIK [ýörömöklük], *iş ady.* Ýöremek ýagdaýy, hereketi.

ÝÖREMEZLIK [ýörömözlük], *işl.* Ýöremän durmak, saklanmak.

ÝÖREŞMEK [ýöröşmök], *işl.* **1.** Ýöremäge kömek etmek. **2.** Ýöremekde ýaryşmak. *Men onuň bilen ýöreşip gördüm, ol meniň çakym däl.*

ÝÖRETDIRMEK [ýörötdürmök], *işl.* Ýöremek işini başga birine etdirmek.

ÝÖRETME [ýörötmö], *iş ady.* Ýöretmek ýagdaýy.

ÝÖRETMEK [ýörötmök], *işl.* **1.** Ýörär ýaly etmek. *Çaga ýaşajykdy, emma ejesi onuň elinden tutup ýöredip alyp gitdi. Uludan bir sojady-da, soňra ýöredip gitdi* (A. Durdyýew). **2.** Ýöremäge mümkinçilik bermek. *Maşynyňy ýöredip bilýärmiň?* **3.** *göç. m.* Dowam etdirmek, alyp barmak.

ÝÖREÝIŞ [ýöröýüş], *iş ady.* Ýöremek ýagdaýy.

ÝÖRGÜN [ýörğün], *syp., ser.* **Ýörgünli.** *Kagyz puluň ýörgüni ýok* (B. Seýtäkow).

ÝÖRGÜNLI [ýörğünlü], *syp.* Köp ulanylýan, köp agzalýan. *Halk arasynda Kemine baradaky şorta sözler hem ýörgünlidi.*

ÝÖRGÜNLILIK [ýörğünlülük], *at.* Ýörgünli bolmaklyk. *Ýöne-de bir ýaýramady, örän ýörgünlilik bilen agyzdan-agza ýaýrady* (N. Saryhanow).

ÝÖRGÜR [ýörğür], *syp.* Tiz, çalt ýöreýän, gitgir, çus. *Ýörgür arap atlar, gör, hara döndi, Gymmatdan aýrylyp, ýaman pelekde* (Magtymguly). *Atyňyz ýörgür, gylyjyňyz kesgir bolsun!* (B. Seýtäkow).

ÝÖRGÜRJE [ýörğürjö], *syp.* Gitgirje, çalt ýöreýän (ulag hakynda). *Aman aganyň ýabysy kiçi hem bolsa ýörgürjedi.*

ÝÖRGÜRLIK [ýörğürlük], *at.* Ýörgür bolmaklyk, gitgirlik, çalt ýöreýjilik. *Bu atyň ýörgürligi haýran galdyrýar.*

ÝÖRGÜRRÄK [ýörğürrä:k], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilerden birneme ýörgür. *Mundan ýörgürräk ulagyňyz ýokmy?*

ÝÖRGÜR-ÝÖRGÜR [ýörğür-ýörğür], *syp.* Hemmesi ýörgür häsiýetli. *Olaryň ýörgür-ýörgür atlary bar.*

ÝÖRHÄ-ÝÖR [ýörhä:-ýör], *at.* Bir ugra köpçülikleýin githä-gitlik, gidişlik. *Il bähbitli işe ýörhä-ýör bolsa, ol ilkinjileriň hataryndadyr.*

ÝÖRIŞ [ýörüýş] **I,** *at.* Aýak basyş, ädim uruş, hereket ediş, ýöremek täri, ýöreýiş. *Gyratyň ýigrimi dört dürli ýörişi bardy* ("Görogly"). *Han küýli elmydama bir ýörişde lep-lep edip ýöreýärdi* (A. Durdyýew).

ÝÖRIŞ [ýörüýş] **II,** *at.* **1.** Harby sapar. **2.** Pyýada hereket, köpçülikleýin bir ýere gidişlik.

ÝÖRITE [ýörüýtö], *hal.* Aýratyn niýetlenen, aýratyn bir maksat üçin gönükdirilen; aýratyn.

ÝÖRITELEMEK [ýörüýtölömök], *işl.* Ýörite bir maksada niýetlemek.

ÝÖRITELENMEK [ýörüýtölönmök], *işl.* Ýörite bir maksada niýetlenmek. *Ýöritelenip tikilen geýim.*

ÝÖRITELEŞDIRMEK [ýörüýtölöşdürmök], *işl.* Ýörite bir maksada gönükdirmek, aýratyn bir maksat, zat üçin niýetlemek.

ÝÖRJEN-ÝÖRJEN [ýörjön-ýörjön]: **ýörjen-ýörjen etmek (bolmak) 1)** ýaňy aýak bitip ýöräp başlamak, patdyk-putduk edip ýörejek bolmak. *Ýörjen-ýörjen bolup başlanda çaga, Ala-galmagaldy öýňüziň içi* (Ş. Borjakow). **2)** işi ýola goýup başlamak. *Kärhananyň işi ýörjen-ýörjen bolup barýar.*

ÝÖRME [ýö:rmö] **I,** *at.* Sapak. *Ýören aýaga ýörme oralar* (Nakyl).

ÝÖRME [ýö:rmö] **II,** *at.* Goýnuň içegesine malyň ownuk dogralan bagyr-öýkeni, ýüregi dykylyp taýýarlanýan iýmit, şöhlat.

ÝÖRME [ýörmö], *iş ady.* Ýörmek ýagdaýy.

ÝÖRMEK [ýörmök], *işl.* Baglanyp gelýän işligi bilen bilelikde dowamly hereketi aňladýar. *Işläp ýörmek. Gezip ýörmek.*

ÝÖRMEKLIK [ýörmöklük], *iş ady.* Ýörmek ýagdaýy.

ÝÖRMELEME [ýörmölömö], *iş ady.* Ýörmelemek ýagdaýy.

ÝÖRMELEME [ýö:rmölömö], *iş ady.* Ýörmelemek ýagdaýy.

ÝÖRMELEMEK [ýörmölömök], *işl.* Gybyrdap ýöremek, gybyrdamak (mör-möjekler hakynda). *Onuň arkasyndan garynja ýörmelän ýaly boldy.*

ÝÖRMELEMEK [ýö:rmölömök], *işl., ser.* **Ýörmemek.**

ÝÖRMELEŞMEK [ýörmölöşmök], *işl.* Köp bolup, ýerli-ýerden herekete gelmek.

ÝÖRMELEŞMEK [ýö:rmölöşmök], *işl.* Ýörmelemäge kömek bermek.

ÝÖRMELETMEK [ýö:rmölötmök], *işl.* Ýörmelemek işini başga birine etdirmek.

ÝÖRMELEÝIŞ [ýörmölöýüş], *iş ady.* Ýörmelemek ýagdaýy, hereketi.

ÝÖRMELEÝIŞ [ýö:rmölöýüş], *iş ady.* Ýörmelemek ýagdaýy, işi.

ÝÖRMELMEK [ýö:rmölmök], *işl.* Gyrasy gapjalyp, üstaşyr sanjylyp tikilmek (mata hakynda).

ÝÖRMEME [ýö:rmömö], *iş ady.* Ýörmemek işi.

ÝÖRMEMEK [ýö:rmömök], *işl.* Matanyň gyrasyny gapjap, üstaşyr sanjyp tikmek, gapjap, üstaşyr tikmek. *Ýorganyň döwürýanyny ýörmäp gutarmak.*

gyrmyldy Çerkezi ýöne bir alada däl, ony iňkise goýdy (B. Kerbabaýew). **7**. Has beter, halys, barha, gitdigiçe. *Özüme näme bolýanyny-ha bilemok weli, ýöne ýere siňip barýan, ýerden galasym gelenok.*

◊ **Ýöne ýerden (ýere)** sebäpsiz, ugralla. *Bu ýöne ýere aýdylýan sözler däl. Men bu zatlary ýöne ýerden aýdamok.* **Ýönesi bilen däl** etjek hereketini, işini bilýän, ýuwaş däl, betje.

ÝÖNEKEÝ [ýö:nököý], *syp.* **1.** Çylşyrymly däl, sada. *Bu gadymy ýadygärlik ýönekeý bir iri oturymly ekerançylyk we ýaşaýyş mesgeni däldir* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Ulumsy däl, kiçigöwünli, sada. *Ýönekeý adam.* **3.** Beýlekilerden tapawutlanmaýan, üýtgeşik bolmadyk. *Menem edil özüňiz ýaly, ýönekeý daýhan gyzy bolup işläsim gelýär* (G. Muhtarow, G. Seýitliýew). **4.** Adaty, ýörgünli. *Meniň ýönekeý adymy tutaýyň!* (B. Kerbabaýew). **5.** Az ähmiýetli, ownuk-uşak. *Başlyk onuň bilen ilkibada ýönekeý zatlar hakynda gepleşdi* (A. Durdyýew).

ÝÖNEKEÝLEŞDIRMEK [ýö:nököýlöşdürmök], *işl.* Ýönekeý etmek, ýönekeý görnüşe getirmek, sadalaşdyrmak. *Munuň özi hasabat işini ýönekeýleşdirer.*

ÝÖNEKEÝLEŞMEK [ýö:nököýlöşmök], *işl.* Ýönekeý bolmak, has sadalaşmak, aňsatlaşmak. *Gowaça suwaryş usuly gitdigiçe ýönekeýleşýär.*

ÝÖNEKEÝLIK [ýö:nököýlük], *at.* Ýönekeý halda, ýagdaýda bolmaklyk, ýönekeý bolmaklyk, çylşyrymly dällik. *Hekaýadaky waka özüniň ýönekeýligi bilen tapawutlanýar.*

ÝÖNELIK [ýö:nölük], *at.* Keýpine, peýwagtyna (hereket, iş hakynda). *Durdy bagşy Mara ýönelige barmanmyş* ("Edebiýat we sungat").

ÝÖNELIŞ [ýö:nölüş], *iş ady.* Ýönelmek ýagdaýy.

◊ **Ýöneliş düşüm** *kime?, nämä?, nirä?* diýen soraglara jogap bolýan düşüm.

ÝÖNELME [ýö:nölmö], *iş ady.* Ýönelmek hereketi.

ÝÖNELMEK [ýö:nölmök], *işl.* Bir tarapa gidip ugramak, bir tarapa hereket edip, bir ugra ýöräp ugramak, gönükmek. *Biz oba bakan ýöneldik.*

ÝÖNELMEKLIK [ýö:nölmöklük], *iş ady.* Ýönelmek ýagdaýy, hereketi.

ÝÖNE-MÖNE [ýönö-mönö]: **ýöne-möne däl** eýle-beýle däl, kiçi-kirim däl, ýönekeý däl.

ÝÖNTEM [ýö:ntöm], *syp.* **1.** Emelsiz, sada, gowşak, el ujundan. *Işi ýöntem edipsiňiz!* **2.** Dogumly däl,türkana. **3.** Çala görýän, kütelişen(göz hakynda). *Garly özüniň ýöntem gözlerini on-on bäş ädim aralykda duran atla baka dikdi* (A. Gowşudow).

◊ **Ýöntem iňňe** ýörmemek, ýama ýamamak üçin ulanylýan aralyk iňňe.

ÝÖNTEMEK [ýö:ntömök], *işl., ser.* **Ýörmemek.**

ÝÖNTEMJE [ýö:ntömjö], *syp.* Ýöntem häsiýeti bilen belli bolan, o diýen ähmiýetsiz. *Kagyzy ýöntemje usul bilen ýasaýarlar.*

ÝÖNTEMLIK [ýö:ntömlük], *at.* **1.** Ýüzleýlik, gowşaklyk, sadalyk. **2.** Dogumy azlyk.

ÝÖNTEMRÄK [ýö:ntömürä:k], *syp.* Öňküsine ýa-da beýlekilere garanda birneme ýöntem.

ÝÖNTEM-ÝÖNTEM [ýö:ntöm-ýö:ntöm], *syp.* Barysy ýöntem häsiýetli. *Ýöntem-ýöntem usullar.*

ÝÖŇKELMEK [ýöňkölmök], *işl.* Töhmet edilmek, garalyk ýapylmak; bir iş, zat, söz birine degişli edilmek. *Adamlar göýä bir günä ýöňkelip çagyrylýan ýaly görünýär* (A. Gowşudow).

ÝÖŇKEME [ýöňkömö] **I,** *iş ady.* Ýöňkemek ýagdaýy.

ÝÖŇKEME [ýöňkömö] **II**, *dil b.* Bir zadyň kime, nämä degişlidigini görkezmäge hyzmat edýän dil hadysasy. *Ýöňkeme goşulmasy. Işl;ikler ýöňkemede üýtgeýärler.*

ÝÖŇKEMEK [ýöňkömök], *işl.* **1.** Bir zady, hereketi birine degişli etmek. **2.** Işiň ýaramaz netijesini birine ýapmak. *Sen bu işleri maňa ýöňkeýärmiň?*

ÝÖŇKEMEKLIK [ýöňkömöklük], *iş ady.* Ýöňkemek ýagdaýy.

ÝÖR, Ümlük hyzmatynda gelip, "gideli" diýen manyny aňladýan düýp işlik.

ÝÖRDEM [ýördöm], *at.* Hereketiň, gymyldynyň ýönelýän ugry. *Saz diýleniň hem öz bir ýördemi bar* ("Edebiýat we sungat").

ÝÖREDILMEK [ýörödülmök], *işl.* **1.** Işe girizilmek, işledilmek, herekete girizilmek. *Bejerilmek üçin goýlan ulaglarynyň hemmesi ýöredildi.* **2.** Alnyp barylmak, amala aşyrylmak, iş ýüzüne geçirilmek. *Ylmy işde ýöredilýän pikirler, esasan, şulardan ybarat.*

ÝÖRELGE [ýörölgö], *at.* **1.** Öňden gelýän däp-dessur, kada-kanun, düzgün. *Ynsanperwerlik, açyklyk, din erkinligi, beýleki halklaryň medeniýetine sarpa goýmak ýaly ýörelgeler türkmen häsiýetiniň esasyny düzýär* (Gurbanguly Berdimuhamedow, ``Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr). **2.** Alnyp barylýan ugurda, işde duzgünleşip giden usul, tär. *Türkmenistanyň baştutanynyň sebitde parahatçylygy we durnuklylygy gazanmak baradaky ýörelgesi döwlet baştutanlary tarapyndan goldandy* ("Türkmenistan"). **3.** Ýörär ýaly ýoda. *Olar ýörelgeden gidip barýardylar.*

ÝÖRELMEK [ýörölmök], *işl.* Ädimlenip gidilmek. *Dogrudan hem, soňabaka diýseň haýal ýöreldi* (B. Soltannyýazow).

ÝÖREME [ýörömö], *iş ady.* Ýöremek hereketi.

ÝÖREMEK [ýörömök], *işl.* **1.** Ädim ädip hereket etmek, gadam urmak, ýol geçmek. *Olar torç edilen kenar bilen saga ýörediler.* **2.** Herekete gelmek, işläp başlamak, işlemek. *Otly ýuwaş-ýuwaşdan ýöräp ugrady.* **2.** Görkezilen ugur, ýol, düzgün boýunça gitmek, hereket etmek. **4.** Tikin maşyny bilen tikip geçmek. *Köýnegiň*

ÝUKAJYK [ýu:kojuk], *syp.* Ýukalygy bilen tapawutlanýan. *Ýukajyk kagyz.*

ÝUKALAMA [ýu:kolomo], *iş ady.* Ýukalamak ýagdaýy.

ÝUKALAMAK [ýu:kolomok], *işl.* Hamyry, tagtany, böwedi we ş. m. zady ýaýyp ýa-da gyryp, ýuka etmek. *Daýhan böwedi ýukalap başlady*

ÝUKALAMAKLYK [ýu:kolomokluk], *iş ady.* Ýukalamak ýagdaýy, işi.

ÝUKALAMAZLYK [ýu:kolomozluk], *işl.* Ýukalamak işini amal etmezlik.

ÝUKALANMAK [ýu:kolonmok], *işl.* Ýuka bolmak; ýuka edilmek. *Gat-gat bulutlar ýeliň ugruna çalt süýşüp, birneme ýukalandy* (Ş. Borjakow).

ÝUKALATDYRMAK [ýu:kolotdurmok], *işl.* Ýuka etdirmek.

ÝUKALAÝYŞ [ýu:koloýuş], *iş ady.* Ýukalamak işi.

ÝUKALMA [ýu:kolmo], *iş ady.* Ýukalmak ýagdaýy.

ÝUKALMAK [ýu:kolmok], *işl.* Köp ulanylmagy ýa-da başga bir sebäp bilen ýuka bolmak; sürlüp, iýlip, eräp we ý.m. sebäpli ýuka hala geçmek. *Gara bulut indi kem-kemden dargap, barha ýukalýardy* (B. Gurbanow).

ÝUKALMAKLYK [ýu:kolmokluk], *iş ady.* Ýukalmak ýagdaýy.

ÝUKALAŞMAK [ýu:koloşmok], *işl.* Ýukalamaga kömekleşmek.

ÝUKALTMAK [ýu:koltmok], *işl.* Ýuka etmek, ýukalamak.

ÝUKALYŞ [ýu:koluş], *iş ady.* Ýukalmak ýagdaýy.

ÝUKALYŞMAK [ýu:koluşmok], *işl.* **1.** Kem-kemden ýukalmak. **2.** Birneme ýukalmak.

ÝUKARAK [ýu:kora:k], *syp.* Birneme ýuka. *Gandym kaka, elimiziň ýukarak wagty myhmanam üstümizi basaýdy* (A. Gowşudow).

ÝUMAK [ýumok], *at.* Ýüp, ýüplük, eriş we ş. m. zatlaryň bir zadyň daşyna saralmagyndan emele gelýän togalak sargy.

◊ **Ýumak çözlenmek** gürrüňiň, işiň, wakanyň beýany äşgär, aýan bolup, ýüze çykyp başlamak, uç tapylmak. *Çöşlensin bar ýumak, galmasyn düwün, Men size açygny aýdaýyn şu gün* (A. Kekilow). **Ýumak ýaly togalanmak (tigirlenmek) 1)** biriniň hyzmatynda bolmak. *Bossan-da onuň öňünde ýumak ýaly togalandy* (B. Kerbabaýew). **2)** daşynda pyrlanmak, aýlanmak, söýmek, gowy görmek. *Gyzyň daşynda ýumak ýaly bolup aýlansaňam, öýe salmarys* (B. Seýtäkow). **3)** çalasyn, çalt hereket etmek. *Birdenkä açyk gapydan bir çagajyk ýumak ýaly tigirlenip geldi* ("Edebiýat we sungat"). **Ýumak ýaly bolmak** düýrlenmek, ýygrylmak, bir gysym bolmak.

ÝUMALANMAK [ýumolonmok], *işl.* Ýumak ýaly togalanmak, togalanyp gitmek, tigirlenmek, agdarylyp gitmek. *Ýumalanyp ýumak tapdym* (Sanawaçdan).

ÝUMJUK: ýumjugyňy ýummak geplemän oturmak (köplenç, aýallaryň dilinde). *Sen bir ýumjugyňy ýumup otursana.*

ÝUMJUK- ÝUMJUK: ýumjuk-ýumjuk etmek gözüňi açalak-ýumalak etmek.

ÝUMJUKLATMAK [ýumjuklotmok], *işl.* Gözüňi tiz-tizden açyp-ýumup durmak, gyrpyldatmak. *Ol jüýjerilip duran gözlerini ýumjuklatdy* (K. Jumaýew).

ÝUMLUGYŞ [ýumluğᵒ], *iş ady.* Ýumlukmak ýagdaýy.

ÝUMLUKMA [ýumlukmo], *iş ady.* Ýumlukmak ýagdaýy. *Myhman gelende, bir ýerlere ýumlukmaň näme?*

ÝUMLUKMAK [ýumlukmok], *işl.* Yzyňa seretmän, çalt ýöräp gitmek, ýüzüň ugruna gitmek, sumat bolmak. *Atbakar oglan sesini çykarman, buýrugy berjaý etmäge ýumlukdy* (H. Deryýew).

ÝUMLUKMAKLYK [ýumlukmokluk], *iş ady.* Ýumlukmak ýagdaýy.

ÝUMMA [ýummo], *iş ady.* Ýummak ýagdaýy. *Gözüňi ýummaň näme?*

ÝUMMAK [ýummok], *işl.* Gabaklaryňy ýa-da dodaklaryňy biri-birine degirmek. *Ýum gözüňi, gysyp gezgin dişiňi, Ýaza ýetseň, unutmagyn gyşyňy* (Magtymguly).

ÝUMMAKLYK [ýummokluk], *iş ady.* Ýummak ýagdaýy.

ÝUMORISTIK [ýumori:stik], *syp.*, *edeb.* Degişme äheňli, ýomak şekilli (çeper eser hakynda). *Ýumoristik hekaýa.*

ÝUMRALMA [ýumrolmo], *iş ady.* Ýumralmak ýagdaýy.

ÝUMRALMAK [ýumrolmok], *işl.* Ýumry bolup durmak, ýumry bolmak, pökgermek. *Hatda taýlaryň-da göwüsleri, butlarynyň iç ýüzleri çykyn-çykyn ýumralyp görünýärdi* (B. Kerbabaýew).

ÝUMRALMAKLYK [ýumrolmokluk], *iş ady.* Ýumralmak ýagdaýy.

ÝUMRALTMAK [ýumroltmok], *işl.* **1.** Ýumry etmek. *Döşüňi ýumraldyp nirä geldiňärsiň?* **2.** Ýumralyp durar ýaly etmek, ýumry etmek. *Ol keçäniň aşagyna bir zat salyp, ýumraldyp goýdy.*

ÝUMRALYŞ [ýumroluş], *iş ady.* Ýumralmak ýagdaýy.

ÝUMRALYŞMAK [ýumroluşmok], *işl.* Ýumry bolup durmak, ýumry-ýumry görünmek (birnäçe zat hakynda).

ÝUMRUK, *at.* Barmaklaryň ýumlan, düwlen görnüşi. *Ýumrukdan symsyk ýaman* (Nakyl). *Gulakjynyny ýumrugyna geýdirip pyrlady* (A. Nazarow).

◊ **Ýumruk iýmek** biri tarapyndan horlanmak, urulmak, ýenjilmek. **Ýumruk ýaly** uly bolmadyk,

ÝÖRMEMEKLIK [ýö:rmömöklük], *iş ady.* Ýörmemek işi.

ÝÖRMEMEZLIK [ýö:rmömözlük], *işl.* Ýörmemek işini amal etmezlik.

ÝÖRMEŞDIRMEK [ýö:rmöşdürmök], *işl.* Ýörmäp çykmak, üstaşyr tikişdirmek.

ÝÖRMEŞMEK [ýö:rmöşmök], *işl.* Ýörmemäge kömek bermek; bilelikde ýörmemek. *Şu ýerini ýörmeşsene!*

ÝÖRMETDIRMEK [ýö:rmötdürmök], *işl.* Ýörmemek işini başga birine etdirmek.

ÝÖRMETMEK [ýö:rmötmök], *işl.* Ýörmemek işini birine etdirmek; ýörmemäge mümkinçilik bermek. *Köýnegiň zowwam tikinlerini gyzlara ýörmetdiler. Sen muny özüň ýörmejekmi ýa-da maňa ýörmedýäň?*

ÝÖRMÜLDEME [ýörmüllömö], *iş ady.* **1.** Ýörmüldemek ýagdaýy. **2.** Çalaja gymyldama. *Ýörmüldäp barýan kekene bir säginjek ýaly etdi-de, uçup gitdi.*

ÝÖRMÜLDEMEK [ýörmüllömök], *işl.* Haýal hereket etmek, haýallyk bilen ýöremek (mör-möjek hakynda). *Ädiktiker keçäniň üstünde ýörmüldäp barýardy.*

ÝÖRMÜLDEMEKLIK [ýörmüllömöklük], *iş ady.* Ýörmüldemek ýagdaýy.

ÝÖRMÜLDEŞMEK [ýörmüllöşmök], *işl.* Köp bolup, ýerli-ýerden ýörmüldemek, çar tarapa haýallyk bilen ýöreşip gitmek. *Möýler ýörmüldeşip dargadylar.*

ÝÖRMÜL-ÝÖRMÜL: ýörmül-ýörmül etmek, *ser.* **Ýörmüldemek.**

ÝÖRÜLGEN [ýörülgön], *at.* Dyrnagyň düýbünden dömýän çykuw. *Ýörülgen örän agyryly çykuw bolar eken.*

ÝÖWSEL [ýöwsöl], *syp.* Gowşak, çekinjeň.

ÝÖWSELLEME [ýöwsöllömö], *iş ady.* Ýöwsellemek ýagdaýy. *Iş jygba-jyga gelende ýöwsellemäňiz näme?*

ÝÖWSELLEMEK [ýöwsöllömök], *işl.* **1.** Gowşap başlamak, gorkmak, çekinmek. *Biderek batyrlyk satanyna puşman edip, ýöwselläp başlady* (N. Pomma). **2.** *gepl. d.* Azalyp başlamak, saýpallaşmak, sowlup başlamak, gidip, dagap başlamak. *Toý ýeriniň märekesi ýöwselledi.*

ÝÖWSELLEMEKLIK [ýöwsöllömöklük], *iş ady.* Ýöwsellemek ýagdaýy.

ÝÖWSELLEMEZLIK [ýöwsöllömözlük], *işl.* Ýöwsellemän durmak, özüňi batyrgaý alyp barmak.

ÝÖWSELLEŞMEK [ýöwsöllöşmök], *işl.* Köp bolup ýöwsellemek.

ÝÖWSELLEÝIŞ [ýöwsöllöýüş], *iş ady.* Ýöwsellemek ýagdaýy.

ÝÖWSELLIK [ýöwsöllük], *at.* Ýöwseliň gylyk-häsiýeti, ýöwsel bolmaklyk. *Damja ýaş gözümde doňdy şo bada, Ýürek ýöwselligni zyňdy şo bada* (B. Hudaýnazarow).

ÝÖWSELRÄK [ýöwsölürä:k], *syp.* Öňküsinden birneme ýöwsel. *Bu gezek göreşýän oglan ýöwselräk görünýärdi.*

ÝÖWZERME [ýöwzörmö], *iş ady.* Ýöwzermek häsiýeti.

ÝÖWZERMEK [ýöwzörmök], *işl., gepl.d.* Halys ejizlemek. *Mamaý ýöwzerip, ýalbarmaga başlady* (A. Gowşudow).

ÝUGRARLYK [ýuğrorluk], *at.* Ýugrar ýaly. *Bir ýugrarlyk un.*

ÝUGRULMAK [ýuğrulmok], *işl.* **1.** Ýumruk ýa-da ýörite enjam bilen un bilen suw gowy garylyp, hamyr bolýan eýlenip ýugrumy ýetirilmek. *Gowy ýugrulan undan bişen çörek.* **2.** *göç. m.* Belli bir gylyk-häsiýete, pikire we ş. m. eýe bolmak, belli bir ugra, maksada gönükmek. **3**. Biriniň gepine ynanyp, şondan çykmazlyk. *Ol aýalynyň sözüne halys ýugrulan eken.*

ÝUGRULMAZLYK [ýuğrulmozluk], *işl.* Ýugrulmak işi amal edilmezlik.

ÝUGRUM [ýuğrum], *at.* **1.** Hamyryň ýugrulyş ýagdaýy, ýugrulma derejesi. *Ýöne bu sapar uludan demini alyp, hamyrynyň ýugrumyny ýetirmek bilen boldy* (H. Garabaýew). **2.** Bir gezek ýugrarlyk mukdar. *Bir ýugrum un.*

◊ **Ýugrumy ýetmedik 1)** çala ýugrulan. *Bu hamyryň ýugrumy ýetmändir, petir edäýiň.* **2)** *göç. m.* çig-çarsy, ýeterlik işlenmedik, çala işlenen (iş, eser hakynda).

ÝUGRUMLYK [ýuğrumluk], *syp.* Ýugurmak üçin niýetlenen (un).

ÝUGRUNMAK [ýuğrunmok], *işl.* Özüň üçin ýugurmak. *Çopan hamyr ýugrundy, gömme edindi.*

ÝUGRUŞ [ýuğruº], *iş ady.* Ýugurmak täri.

ÝUGURMA [ýuğurmo], *iş ady.* Ýugurmak ýagdaýy.

ÝUGURMAK [ýuğurmok], *işl.* **1.** Uny suwa garyp, suwy gidýänçä, ýumruk bilen yzygiderli ýumruklamak. *Hamyryň içinde tokga un galmaz ýaly edip ýugurmaly.* **2.** *göç. m.* Gowy işlemek, gutarnykly syntgylamak. *Çöpläp çeper sözleň göwher dänesin, Ony çäksiz söýgi bilen ýugrupsyň* (M. Seýidow).

ÝUGURMAKLYK [ýuğurmokluk], *iş ady.* Ýugurmak ýagdaýy.

ÝUKA [ýu:ko], *syp.* **1.** Galyň bolmadyk. *Ýuka paçak garpyz.* **2.** *at.* Ölen adamyň sadakasyna bişirilýän çelpek. **3.** *göç. m.* Näzik, gelşikli, owadan. *Ýuka dodaklary bolsa ygtyýarsyz tirpildeýärdi* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Ýuka geýinmek** ýeňil geýinmek, galyň geýinmezlik, ýyly egin-baş geýinmezlik. *Howa sowuk, emma sen ýuka geýnipsiň.* **Ýuka ýürek** dözümsiz, rehimdar, rehimli, durumsyz.

Tohumlanýan jyns agzasy (aýallarda).

ÝUMURTMAK [ýumurtmok], *işl.* Ýumurmak işini birine etdirmek, ýykdyrmak.

ÝUMUŞ, *at.* **1.** Birine tabşyrylan iş, ýerine ýetirmeklige niýetlenen iş, tabşyryk. *Emma özüň erbet ýigit bolmanlygyň üçin, saňa bir ýumuş buýrup görmegi ýüregime düwdüm* (B. Seýtäkow). **2.** Okuwçylara berilýän tabşyryk, gönükme. *Okuwçylar öýe berlen ýumuşlaryny doly ýerine ýetiripdirler.*

◊ **Ýumuş oglany** tabşyrygy ýerine ýetirýän oglan. *Biz bir ýumuş oglany.* **Ýumuş bilmezlik (görmezlik)** iş hökmünde kyn görmezlik. *Ýumuň bilmeseňiz, sarjak zatlarym bardy.*

ÝUMUŞDYRMAK [ýumuşdurmok], *işl.* Ýumup çykmak; ýuman bolmak, göwünli-göwünsiz ýummak. *Bu gürrüňlerden soň, köşeşen Pökgen barmaklaryny ýumuşdyrdy, açyşdyrdy, hasaplady-da razylyk berdi* (A. Gowşudow).

ÝUP-, *ownuk b.* Başynda "ýu" bogny bolan sözüň öňünden gelip, güýçlendiriji öwüşgin berýän bölek. *Ýup-ýuka, ýup-ýuwan, ýup-ýuwaş we ş. m.*

ÝUP-ÝUKA [ýup-ýu:ko], *syp.* Örän ýuka. *Ýup-ýuka mata.*

ÝUP-ÝUMŞAK [ýup-ýumşok], *syp.* Örän ýumşak. *Ýup-ýumşak oturgyç.*

ÝUP-ÝUWAN [ýup-ýumon], *syp.* Örän ýuwan. *Ýup-ýuwan gatyk bar içseňiz.*

ÝURDAGAÝDAR [ýu:rdoğaýdar], *at.* Iner bilen kärderiden bolan düýe.

ÝURIDIK [ýuridi:k], *syp.* Hukuga degişli, hukuk bilen baglanyşykly.

◊ **Ýuridik şahs** oz eýeçiliginde gozgalýan hemde gozgalmaýan emläki bolan edara, edara görnüşli subýekt, tarap.

ÝURT [ýu:rt], *at.* **1.** Döwlet, belli bir araçägi bolan ýer giňişligi. **2.** Ilatyň göçen ýa-da oturymly ýeri.

◊ **Ýurdunda ýel ösdürmek** hiç zatsyz galdyrmak, ýok etmek. **Ýurduňda ýel öwüsmek** nam-nyşan almazlyk, hiç zatsyz galmak, ýurduň tozmak. **Ýurdunda ýumurtga togalabermeli etmek** derbi-dagyn etmek, ýumurmak. **Ýurduny başgalamak** aradan çykmak, ölmek. **Ýurdy baglamak** baýlyk, mülk, güýç we ş. m. boýunça meşhur bolmak. *Çerkeziň syratyna, güýjüne garanda, ýurdy baglan pälwan bolaýmalydy* (B. Kerbabaýew). **Ýurdy bulamak** bozgakçylyk, erbetçilik, bimazaçylyk etmek, ýurdy çaýkamak. **Ýurdy çaýkamak** *ser.* **Ýurdy bulamak. Ýurt çalmak** täze ýurdy bellemäge gitmek, gonuljak, göçüp baryljak ýeri öňünden görmek. *Kimkä? Bagşymyka ýa-da ýurt çalyp ýörenmikä?* (N. Saryhanow). **Ýurt baştutany** döwletiň ýolbaşçysy. **Ýurtda galan** ejiz, biçäre, y ýalňyz, ýeke, hossarsyz. *Neneňsi, şu ýurtda galan ýumruk ýaly oglana eliň göterilýär?! - diýip, yzyna gaýtdy* (H. Deryaýew). **Ýurt salyp gitmek** watanyňy taşlap, başga bir ýurda gitmek, iliňi terk etmek, oturymly ýeriňi taşlamak. *Ýurt salyp gitmäge ýeke gara başyňmy näme?* (Ý. Pirgulyýew). **Ýurt soramak** höküm sürmek, öz diýeniňi etdirmek. **Ýurt sökmek** aýlanmak, gezmek, syýahat etmek. **Ýurt tutmak** jaý gurunjak ýeriňi bellemek. **Ýurt ýykan 1)** bet, kezzap, hilegär, ýaman; ýakymsyz. **2)** ahlak taýdan bozulan, bozuk, ilden çykan.

ÝURTBASAR [ýu:rtbasar], *at.* Başgalaryň ýer-ýurduny zor bilen basyp alýan, basybalyjylykly syýasaty ýöredýän jeňbaz.

ÝURTDAŞ [ýu:rtdoş], *at.* Ýurdy, ýaşaýan ýeri bir, umumy bolan adam.

ÝURTDAŞLYK [ýu:rtdoşluk], *at.* **1**. Ýurtdaş bolmaklyk. **2**. Ýurtdaş, ildeş adamlaryň başga ýerdäki, başga ýurtdaky biri-birine raýdaşlyk etmek maksady bilen guralan birleşmesi.

ÝUWA [ýuwo], *at.* Ýaşy sogana meňzeş, ajymtyk tagamly, iýilýän ýaz oty.

◊ **Ýuwaň seçegi ýaly** syrdamdan uzyn boýly. *Obamyzyň ýuwaň seçegi ýaly gyzlary, olara mynasyp naw ýaly ýigitleri bardyr.*

ÝUWAN [ýuwon], *syp.* **1.** Duzy, çaýy az atylan, duzy kem. *Ýuwan nahar.* **2**. Turşy däl, iýmäge mylaýym. *Ýuwan gatyk.* **2.** *göç. m.* Ýuwnuksyz, edýän hereketi, aýdýan sözi batnyksyz.

ÝUWANAK [ýuwonok], *syp., gepl.d.* Özüni alyp barşy ýuwan, goýazy däl, salyhatsyz, agras däl. *Ýuwanak adamyň hereketleri-de maňzyňa batanok.*

ÝUWANJA [ýuwonjo], *syp.* Täze uýan, ýuwan (gatyk hakynda).

ÝUWANLYK [ýuwonluk], *at.* **1**. Ýuwan bolmaklyk, duzy kemlik; atylan çaýy azlyk, ýeterlik dällik; turşy dällik. *Naharyň ýuwanlygy. Çaýyň ýuwanlygy. Gatygyň ýuwanlygy.* **2.** *göç. m.* Goýry dällik, ýuwan adamyň gylyk-häsiýeti. *Özüniň ýuwanlygy bilen daştöweregindäki adamlary irizdi* ("Edebiýat we sungat").

ÝUWANRAK [ýuwonura:k], *syp.* Bolmalysyndan ýa-da beýlekilerden birneme ýuwan. *Şu gatyk ýuwanrak.*

ÝUWAŞ [ýuwoş], *syp.* **1.** Gowşak, pes çykýan, aramdan gowşak, çala eşidilýän. *Ýuwaş ses.* **2.** Garagol däl, bet bolmadyk, sessiz-üýnsüz. *Ol bir ýuwaş çagady.* **3.** Çalt dällik, assa, haýal, asuda, howlukman (hereket hakynda). *Ýuwaş ädimläp gelýän ýaşuly dostumyň kakasydy.* **4.** Ümsüm, sessiz-üýnsüz. *Ýuwaş oturyň!* **5.** Sessiz-üýnsüz oturmak talap edilip aýdylýan söz. *Ýuwaş!!!*

ÝUWAŞAMA [ýuwoşomo], *iş ady.* Ýuwaşamak ýagdaýy.

ÝUWAŞAMAK [ýuwoşomok], *işl.* **1.** Ýuwaş, bolmak, bady, hereketi, sesi we ý.m. gowşamak. *Birden onuň sesi ýuwaşady. Ýel ýuwaşady.* 2. Gymyldy-

kiçijik, keltejik. *Ýumruk ýaly çaga.* **Gyzyl ýumruga girmek** biri-biriňe ýumruk salyp uruşmak.

ÝUMRUKLAMA [ýumruklomo], *iş ady.* Ýumruklamak ýagdaýy.

ÝUMRÜKLAMAK [ýumruklomok], *işl.* Birini ýa-da bir zady ýumruk bilen urmak, ýençmek, kakmak. *Kempir gapyny iki gaýta ýumruklady* (B. Soltannyýazow).

ÝUMRUKLAMAKLYK [ýumruklomokluk], *iş ady.* Ýumruklamak ýagdaýy.

ÝUMRUKLANMAK [ýumruklonmok], *işl.* Biri tarapyndan ýumruk bilen urulmak. *Aradan biraz wagt geçenden soň, ýene gapy ýumruklanyp başlandy.*

ÝUMRUKLAŞMAK [ýumrukloşmok], *işl.* Biri-biriňi ýumruklamak.

ÝUMRUKLATMAK [ýumruklotmok], *işl.* Birini ýa-da bir zady ýumruk bilen urdurmak, ýençdirmek.

ÝUMRULMAK [ýumrulmok], *işl.* Ýykylmak, kül-peýekun edilmek.

ÝUMRULYK [ýumruluk], *at.* Ýumry halda bolmaklyk, ýumralyp, güberilip durmaklyk.

ÝUMRY, *syp.* Togalagrak görnüşde, ýumralybrak duran, tümmerip, galyp duran. *Göwsüňde goşa ýumrular, Almamydyr, nar, Hatyja* (Seýdi).

◊ **Ýumry ýuwutmak** gysganman iýmek, gazanç etmän iýmek. *Siziň bu ýumry ýuwduşyňyza hiç zat çydamaz.*

ÝUMRY-ÝUMŞAK [ýumru-ýumşok], *syp.* Hoşgylaw, buýrulan işe "ýok" diýmeýän. *Men bir ilgezik, ýumry-ýumşak oglan-da* ("Edebiýat we sungat").

ÝUMŞADYLMAK [ýumşodulmok], *işl.* Ýumşak edilmek.*Göreş meýdany ýumşadylyp taýýarlanypdy* (Ç. Aşyrow). *Gowaçalaryň hatar aralary oňat ýumşadylypdyr.*

ÝUMŞAK [ýumşok], *syp.* **1.** Aňsatlyk bilen basyp, gysyp, sykyp bolýan, gaty bolmadyk. *Ýumşak baldakly ot. Ýumşak ýer.* **2.** *göç. m.* Ýakymly, mylaýym. *Ol süýji dilli, diýseň ýumşak oglan eken* (T. Taganow).

ÝUMŞAKDAN-ÝUMŞAK [ýumşokdon-ýumşok], *syp.* Örän ýumşak, gaty ýumşak. Ilkinji söýgüsi ýumşakdan-ýumşak Ilkinji gar bolup, inýärdi gökden (G. Ezizow).

ÝUMŞAKLYK [ýumşokluk], *at.* **1.** Ýumşak halda bolmaklyk, gaty dällik. *Bu agajyň ýumşaklygy sebäpli, ondan nähili şekil ýasasyň gelse, ýasap oturmalydy.* **2.** *göç. m.* Ýakymlylyk, mylaýymlylyk. *Geçiň, oturyň, çekinmäň - diýip, ýumşaklyk bilen sypaýyçylyk etdi* (H. Deryaýew). 3. göç.m. Howasy mylaýym göç.m. Howasy mylaýym bolup ugramak. Million kilometr zeýkeºler DaºogzyÒ gazaply gyºynyÒ, türkmeniÒ yssy tomsunyÒ ýumºamagyna oÒaýly täsir eder (II, 355 s.).halda bolmaklyk. Million kilometr zeýkeºler DaºogzyÒ gazaply gyºynyÒ, türkmeniÒ yssy tomsunyÒ ýumºamagyna oÒaýly täsir eder (II, 355 s.).

ÝUMªAMA [ýumºomo], iº ady. Ýumºamak ýagdaýy. AgajyÒ ýumºamasy suwa-da, buga-da bagly.

ÝUMªAMAK [ýumºomok], iºl. 1. Gatylykdan ýumºak hala geçmek, ýumºak bolmak. Ýumºan ýer. 2. göç. m. Howasy mylaýym bolup ugramak, köşeşmek, gowşaşmak. *Gijeki aýaz daňdanyň alagaraňkysynda biraz ýumşady* (B. Kerbabaýew). **3.** *göç. m.* Gahary ýatyşmak, ýüregi düşüşip başlamak.

ÝUMŞAMAKLYK [ýumşomokluk], *iş ady.* Ýumşamak ýagdaýy.

ÝUMŞAŞMAK [ýumşoşmok], *işl.* **1.** Kem-kemden ýumşak hala öwrülip başlamak. *Suwly bedrä atylan çörekler ýumşaşypdyr.* **2.** *göç. m.* Gowşaşmak, peselişmek, ýatyşmak. *Şol gatysyna tutup duran howa Nowruz aýynyň ortalarynda badyny gowşadyp, ýumşaşyp ugrady* ("Edebiýat we sungat").

ÝUMŞATMAK [ýumşotmok], *işl.* **1.** Gaty zady ýumşak etmek. *Olar gowaçalary ýekeleýärdiler, keşleriň arasyny kätmen bilen ýumşadýardylar* (B. Kerbabaýew). **2.** *göç. m.* Gaharyny ýatyrmak, köşeşdirmek. *Ol äheňini birneme ýumşatdy.*

ÝUMŞAÝYŞ [ýumşoýuş], *iş ady.* Ýumşamak ýagdaýy.

ÝUMUK, *syp.* Biri-birine degip duran, ýumlan, ýapyk, açylman duran. *Gözleri ýumuk arslandan ýene ses çykmady* (G. Gurbansähedow).

ÝUMULMAK [ýumulmok], *işl.* Eliň barmaklary, gözüň gabaklary, agzyň dodaklary gysylmak, ýapylmak. *Ýadawlykdan ýaňa gözlerim ýumlup barýar.*

ÝUMURMA [ýumurmo], *iş ady.* Ýumurmak işi.

ÝUMURMAK [ýumurmok], *işl.* Ýykmak, dargatmak, weýran etmek, harabaçylyga öwürmek.

ÝUMURMAKLYK [ýumurmokluk], *iş ady.* Ýumurmak ýagdaýy.

ÝUMURTDYRMAK [ýumurtdurmok], *işl.* Ýumurmak işini birine etdirtmek.

ÝUMURTGA [ýumurtgo], *at.* Towugyň, guşlaryň, pyşdylyň we ş. m. guzlaýan daşy gabykly tohumy.

ÝUMURTGALAMA [ýumurtgolomo], *iş ady.* Ýumurtgalamak ýagdaýy.

ÝUMURTGALAMAK [ýumurtgolomok], *işl.* Ýumurtga guzlamak, ýumurtga bermek. *Bu guş çölde beýik bir agajyň başynda höwürtge ýasap ýumurtgalapdyr* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝUMURTGALAMAKLYK [ýumurtgolomokluk], *iş ady.* Ýumurtgalamak ýagdaýy.

ÝUMURTGALAMAZLYK [ýumurtgolomozluk], *işl.* Ýumurtga guzlamazlyk.

ÝUMURTGALAÝYŞ [ýumurtgoloýuş], *iş ady.* Ýumurtgalamak ýagdaýy.

ÝUMURTGALYK [ýumurtgoluk], *at, lukmanç.*

işl. Başga birine ýuwmarlatmak.

ÝUWMARLATMAK [ýuwmorlotmok], *işl.* Biriniň ýaramaz hereketini ýumşadyp görkezdirmek. *Ol günäsini ýuwmarlatjak bolup köp çalyşdy.*

ÝUWMARLAÝYŞ [ýuwmorloýuş], *iş ady.* Ýuwmarlamak ýagdaýy.

ÝUWMAZLYK [ýuwmozluk], *işl.* Ýuwup arassalamazlyk. *Gök önümleri ýuwman iýmek bolmaz.*

ÝUWNUKSYZ [ýuwnuksuz], *işl.* Gepi-sözi ýerliksiz, ýerliksiz hereket edýän, batnyksyz, kelpeň. *Hoşgeldi, ýaňky biziň ýanymyzda oturan ýuwnuksyz adam kimdi* (A. Gowşudow).

ÝUWNUKSYZLYK [ýuwnuksuzluk], *at.* Ýuwnuksyz häsiýetli bolmaklyk.

ÝUWNUKSYZRAK [ýuwnuksuzura:k], *syp.* Birneme ýuwnuksyz.

ÝUWUDYBERMEK [ýuwduvermek], *işl.*

ÝUWULMAK [ýuwulmok], *işl.* Suw bilen arassalanmak. *Täze ýuwlan köýnek.*

ÝUWUNDY [ýuwunny], *at.* Gap-çanak ýuwlanda galýan hapa suw. *Ýaz ýuwundysy gyşa gatyk* (Nakyl).

ÝUWUNDYRMAK [ýuwunnurmok], *işl.* Ýuwup arassa etmek, tämizlemek; ýuwnar ýaly etmek. *Çagany ýuwundyrmak.*

ÝUWUNMAK [ýuwunmok], *işl.* Suw bilen arassalanmak, suwa düşmek, endamyňy ýuwmak. *Ýüzi gyrawlan bedreden suw alyp, içki köýnegini-de çykaryp, tä guşaklygyna çenli buz ýaly suwa ýuwundy* (B. Seýtäkow).

ÝUWUN-ÝUWUN, syp. Hapa degendir, ýokuşandyr öýdüp, elini, gap-gaçlaryny häli-şindi ýuwup duran, gereginden artyk ýuwýan, ýuwunýan.

ÝUWUP-ÝAÝMAK [ýuwup-ýa:ýmak], *işl.* Ýuwmarlamak. *Ýuwup-ýaýanyň bilen onuň içigaralygyny ýaşyryp bilmersiň.*

ÝUWUSGA [ýuwusgo], *at.* **1.** Öli ýuwlan suw. **2.** Öli ýuwlan suwuň dökülen ýerinde galdyrylan tümmek.

ÝUWUŞ I, *iş ady.* Ýuwmak ýagdaýy, hereketi.

◊ **Ýuwuş suwy** şorlan ýeriň duzuny azaltmak üçin tutulýan suw.

ÝUWUŞ II, *at.* Çalt köpelýän, gamşa meňzeş köpýyllyk ot.

ÝUWUŞDYRMAK [ýuwuşdurmok], *işl.* **1.** Hemmesini, ählisini ýuwup çykmak. *Aýallar toýuň gap-gaçlaryny, gazanlaryny ýuwuşdyrdylar.* **2.** Mümkinçilige görä, bolşuna görä ýuwmak.

ÝUWUŞMAK [ýuwuşmok], *işl.* **1.** Ýuwmaga kömek etmek. *Gyzy ejesine kir ýuwuşdy. Olaryň kimsi şo gezek kir ýuwuşdy, kimsi içeriň arassaçylygy bilen gümra boldy* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Bilelikde ýuwmak. *Ýabyň başyndaky gelin-gyzlar kir ýuwşup otyrdy.*

ÝUWUTDYRMAK [ýuwtdurmok], *işl.* Ýuwudar ýaly etmek, ýuwutmaga mejbur etmek. *Dermany çaga ýuwutdyrmak.*

ÝUWUTMA [ýuwtmo], *iş ady.* Ýuwutmak ýagdaýy.

ÝUWUTMAK [ýuwtmok], *işl.* **1.** Bogazyň beden muskullarynyň hereketi arkaly iýmiti gyzylödegiň üsti bilen iteklemek. *Ol el ýaly çöregiň ýüzüne ýagy galyň çalyp, çeýnäp-çeýnemänkä ýuwutdy* (B. Seýtäkow). **2.** Demiňe dartmak, içiňe sormak. *Dürli yslara gatyşan bahar howasyny çuňňurdan-çuňňur ýuwutdygyňça, ýuwudasyň gelýär* (H. Derýaýew). **3.** Sözüňi, ynamyňy ýele bermek, ygraryňy gidermek. *Beren sözüňi ýuwutmak.*

◊ **Gaharyňy ýuwutmak** gaharyň gelen-de bolsa, özüňe erk edip, saklanmagy başarmak. *Gaharyny ýuwdan batyr* (Nakyl).

ÝUWUTMAKLYK [ýuwtmokluk], *iş ady.* Ýuwutmak ýagdaýy. *Gussa ýuwutmaklyk seniň ýaly aňly-asylly ýigide uslybam däl.*

ÝUWUTMAZLYK [ýuwtmozluk], *işl.* Ýuwutman durmak, saklanmak. *Çilim çekýäniň ýanynda oturyp, tüsse ýuwutmazlyk mümkin däl.*

ÝÜK, *at.* **1.** Ulaga urmak, bir zada ýüklemek, ýanyň bilen götermek üçin taýýarlanan zat, haryt, goş. *Hatarda ner bolsa, ýük ýerde galmaz* (Nakyl). **2.** Öýüň duluna galdyrylyp goýlan ýorgan-düşek. **3.** *göç. m.* Jebir, azap, dert, alada, azar. *Ýöne Bibi ejäniň dertli janyna şol seýrek düşýän myhmanlar hem uly ýükdi* (T. Gurbanow).

◊ **Ýük bolmak** birine azar bolmak, asgynjak bolmak. *Ol ýolda öz başyny çarap bilmän, maňa ýük boldy.* **Ýük görmek** kyn görmek, ünji, alada bilmek. *Sen Mülkini ýük görseň, men ýük görmen* ("Edebiýat we sungat"). **Ýüki saman** iş oňarmaýan, elinden iş gelmeýän, derde ýaramaýan, pöwhe, boş. *Iş bilýän birini ibereweri, ýüki samanyň biri gelse, bu ýerde özi iş bolar.* **Ýüki ýeňlemek** gaýgy-gamy azalmak, derdi-aladasy egsilmek, işi ýeňlemek. *Ýüki ýeňlän Aýjahan uludan dem aldy* (B. Gulow). **Ýüki ýetmek** derdeseri artmak, alada-ünjüsi köpelmek; işi başyndan agmak. *Sähetliniňem ýüki ýetýär, Baky jan* (H. Garabaýew). **Ýüküňi tutmak** gerekli zatdan şaýyňy tutmak, alyp bileniňi almak. *Seniň demiň içiňde bolaýsyn, matadan ýüküňi tutaryn* (A. Durdyýew). **Ýük ýazdyrmak** ýolda düşläp, dem-dynç almak, düşlemek. *Aňyrdan ýadap gelýän kerwenler şu ýerde ýüklerini ýazdyryp, üç günläp dynç almagy makul gördüler* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝÜKÇI [ýükçü], *syp.* **1**. Ýük daşamaga gaýym, köp ýük göterýän, ýüke werdiş. *Dogrudan hem ýükçi arwanalaryň ýük çekmekden ýaňa örküjiniň gapdallary ýara bolardy* (A. Gowşudow). **2**. Ýük ýüklemek, düşürmek bilen meşgullanýan adam. *Şu günler ol ýükçi bolup işleýär* (A. Atajanow).

hereketini gowşatmak. *Maşyn ýuwaşady. Ýagyş ýuwaşady.* **3.** Gylyk-häsiýeti kadalaşmak, ýuwaşdaň adam häsiýetine geçmek. *Durdynyň garagolja ogly birneme ýuwaşapdyr.*

ÝUWAŞAMAKLYK [ýuwoşomokluk], *iş ady.* Ýuwaşamak ýagdaýy.

ÝUWAŞAŞMAK [ýuwoşoşmok], *syp.* Kem-kemden ýuwaşamak. *Goňşy öýdäki sesler dura-bara ýuwaşaşyp, mähelle kem-kemden azalyşdy* (B. Hudaýnazarow).

ÝUWAŞATMAK [ýuwoşotmok], *işl.* Gymyldy-hereketini we ş.m. gowşatmak. *Ol öňki gelşinden ädimini ýuwaşatdy* (B. Seýtäkow). *Meret inisini ýuwaşatjak boldy* (H. Derýaýew).

ÝUWAŞAÝYŞ [ýuwoşoýuş], *iş ady.* Ýuwaşamak ýagdaýy.

ÝUWAŞDAŇ [ýuwoşdoň], *syp.* Ýuwaşrak häsiýetli. *Ýuwaşdaň adam.*

ÝUWAŞLYK [ýuwoşluk], *at.* **1.** Güýçli ýa-da gaty dällik, peslik, gowşaklyk (hereket, ses hakynda). *Ýuwaşlyk bilen oňa habar gatdym.* **2.** Bet dällik, sessiz-üýnsüzlik (gylyk-häsiýet hakynda). *Onuň ýuwaşlygyny näme bilen deňeşdirsemkäm?* **3.** Çalt, dällik, haýallyk, assalyk. *Onuň çigninden ýuwaşlyk bilen tutup, özüne garatdy* (B. Seýtäkow).

ÝUWAŞRAK [ýuwoşura:k] **I,** *syp.* Bolmalysyndan ýa-da beýlekilerden az-kem ýuwaş. *Şu at ýuwaşrak.*

ÝUWAŞRAK [ýuwoşura:k] **II,** *üml.* "Ýuwaş boluň!" diýen manyda ulanylýan söz.

ÝUWAŞ-ÝUWAŞ [ýuwoş-ýuwoş], *hal, ser.* **Ýuwaş-ýuwaşdan.** *Ýuwaş-ýuwaş ümsümlik aralaşdy. Adamlar ýuwaş-ýuwaş ýygnanyşdylar.*

ÝUWAŞ-ÝUWAŞDAN [ýuwoş-ýuwoşdon], *hal.* Ýuwaşlyk bilen, assa-assa, kem-kemden, az-azdan, howlukman. *Ondan soňra çarkandaklygyň içi bilen ýuwaş-ýuwaşdan seňkildäp ugrady* (B. Kerbabaýew).

ÝUWDARHA [ýuwdorha:], *at.* Her bir zady ýuwdup barýan hyýaly jandar. *Ol özüni ýuwdarhadan kem däldirin öýtmeýärdi* (Ş. Borjakow).

◊ **Ýuwdarha ýaly** doýmaz-dolmaz; kän serişde talap edýän. *Näme öňüne goýulsa, ýuwdarha ýaly ýuwdup oturanmyş* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝUWDULMAK [ýuwdulmok], *işl.* **1.** Bogazyňdan aňry geçirmek (iýmit hakynda). **2.** *göç. m.* Harç etmek, sowmak, öz hasabyňa geçirmek.

ÝUWDUM, *at.* Bir gezekde ýuwudar ýaly zat. *Her ýuwdumy ömür goşar ömrüňe, Düwmeleri jygyrdaşyp böküp dur* (M. Seýidow).

ÝUWDUNJYRAMAK [ýuwdunjuromok], *işl.* Yzly-yzyna ýuwdunmak, ýuwdunýan ýaly etmek, ýuwdunyp durmak. *Ol bir şatlykly zady habar berjek bolup, gepläp bilmän ýuwdunjyrady.*

ÝUWDUNMA [ýuwdunmo], *iş ady.* Ýuwdunmak ýagdaýy. *Sowuklan adamyň ýuwdunmasy agyr bolýar.*

ÝUWDUNMAK [ýuwdunmok], *işl.* **1.** Ýuwutmak hereketini etmek. *Ýuwdunamda bogazymda bir zat galan ýaly bolup dur.* **2.** Aljyraňňy ýagdaýda gepläp bilmän durmak. *Hyzmatyňyza sag boluň! - diýip, Berdiýew ýene aýtjak zadyny aýdyp bilmän ýuwdundy* (A. Geldiýew). **3.** Tagamly nahara göwnüň gitmek, ymsynmak. *Sen oglan-oglanjyk däl ahyry, süýji palaw görüp ýuwdunyp durma.*

ÝUWDUNMAKLYK [ýuwdunmokluk], *iş ady.* Ýuwdunmak ýagdaýy.

ÝUWDUNYŞMAK [ýuwdunuşmok], *işl.* Ýerli-ýerden birnäçe bolup ýuwdunmak. *Näme ýuwdunyşyp otyrsyňyz, geliň-dä, eliňizi ýuwuň!*

ÝUWDURMAK [ýuwdurmok], *işl.* **1.** Ýuwmak işini başga birine etdirmek. *Bir oglan gelip, oturanlaryň ellerini ýuwdurdy* (Ö. Abdyllaýew). *Ejeş ogluna miweleri ýuwdurdy. Çapyksuwar atyny ýuwdurdy.* **2.** Ýuwmaga mümkinçilik bermek. *Şu garakölini iki bolup saklaýmasak, ýuwdurjak däl.*

ÝUWHA [ýuwha:], *at.* Rowaýatlara görä, adam sesini eşitmän, ýüzlerçe ýyl ýaşan aždarha. *Lors ýylan özüni saýarmyş ýuwha* ("Görogly").

◊ **Ýuwha ýaly (dek) 1)** betnyşan, gelşiksiz, görksüz. **2)** reňk-peti ýok, gorkan. *Çekge süňkleri somalyp, Ak ýuwha dek boldy ýüzi* (Ç. Aşyrow).

ÝUWLUK, *at.* Çowlukdan bolan çaga. *Käsi çowlukdan soň ýuwluk diledi, Käsi dosty üçin saglyk diledi* (K. Gurbannepesow).

ÝUWMA [ýuwmo], *iş ady.* Ýuwmak ýagdaýy. *At ýuwma şeýle bir lezzetli iş.*

ÝUWMAK [ýuwmok], *işl.* **1.** Hapany, kiri suw bilen arassalamak, suw bilen tämizlemek. **2.** *gepl. d.* Biriniň durmuşynda bolýan oňaýly wakany, üstünligi, şowlulygy we ş. m. bellemek, onuň şanyna oturyşyk guramak.

ÝUWMAKLYK [ýuwmokluk], *iş ady.* Ýuwmak ýagdaýy. *Nahardan öň we soň eliňi ýuwmaklyk arassaçylyk üçin gowy.*

ÝUWMARLAMA [ýuwmorlomo], *iş ady.* Ýuwmarlamak ýagdaýy. *Onuň ýagdaýy ýuwmarlamasy düşnüklidi, çünki dostunyň gaharyny getirip, utjak zady ýokdy.*

ÝUWMARLAMAK [ýuwmorlomok], *işl.* Biriniň ýaramaz hereketini ýumşadyp görkezdirmek, ýuwup-ýaýmak. *Annagylyç her niçik-de bolsa, ýoldaşynyň günäsini ýuwmarlamaga çalyşdy* (Ş. Borjakow).

ÝUWMARLAMAKLYK [ýuwmorlomokluk], *iş ady.* Ýuwmarlamak ýagdaýy.

ÝUWMARLAMAZLYK [ýuwmorlomozluk], *işl.* Ýuwmarlap aklajak bolmazlyk.

ÝUWMARLANMAK [ýuwmorlonmok], *işl.* Günäniň, aýybyň üsti basyrylmak, aklajak bolunmak.

ÝUWMARLATDYRMAK [ýuwmorlotdurmok],

◊ **Ýüňli ganar ýaly bolmak** gaty çişik bolmak (köplenç, kesel bilen baglanyşykly aýdylýar).

ÝÜŇTÜÝLI [ýüňtüýlü], *syp.,gepl.d.* **1.** Dowaryň goýun ugruna berilýän umumy at. *Süriniň içinde ýüňtüýli dowar azlyk edýär.* **2.** *gepl. d.* Atly-abraýly, derejeli, aňyrly-asylly.

ÝÜP, *at.* **1.** Ýüňden, çöpürden, kendir süýüminden we ş. m. işilip, ýük, goş-golam, mal-gara daňmak üçin ulanylýan tanap, bag. *Käse döwen käse berer, ýüp üzen – tanap* (Nakyl). *Gulaç ýetmese – ýüpden, garyş ýetmese – ýigitden* (Nakyl). **2.** Haly, palas dokamak üçin ýüňden egrilen argaçlyk, erişlik sapaklar. *Halyçylaryň elini, ýüpleriň reňkini, çitimini, gyrymyny nazaryndan sypdyranok* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Ýüpsüz baglamak (daňmak) 1)** bent etmek, bendiwan etmek, erkini almak. **2)** bir zat wada edip, köp garaşdyrmak. **Ýüp syrylyp, toýnukdan geçmek** iş-işden geçmek, boljak iş bolmak. *Her kim öz bilenini orta atdy. Iň soňunda ýüp syrylyp, toýnukdan geçdi* ("Görogly"). **Ýüpüniň üstünde odun goýup bolmazlyk** bil baglap bolmazlyk, ynanyp bolmazlyk, belli gepi bolmazlyk, ygtybarsyz, ygrarsyz bolmak. *"Bu adam hemişe sözüniň üstünde tapylýan adam däl, onuň ýüpüniň üstünde odun goýup bolmaz" - diýip, bütin oba gürrüň edýärdi* (A. Gowşudow).

ÝÜPEK [ýüpök], *at*. **1.** Ýüpek gurçugynyň pilesinden alynýan ince süýümli önüm. **2.** Ýüpekden taýýarlanan, ýüpekden öndürilen. *Ýüpek mata.*

◊ **Ýüpegiň uçly bolsun!** ýüpek çekijä işiniň şowly bolmagyny arzuw edip aýdylýan dileg. *-Ýüpegiň uçly bolsun! – diýlende:- Döwletiň güýçli bolsun! – diýip, jogap berilýär.* **Ýüpek çekmek** piläni ýörite gazanda gaýnadyp uç almak; piläni ilkinji gezek işlemek. *Gyzlar ýüpek çekmek işine türgenleşipdirler.* **Ýüpek ýaly** örän gowy häsiýetli, mylaýym, adamkärçilikli.

ÝÜPEKÇI [ýüpökçü], *at*. Gurçuk tutup pile hasylyny almak işi bilen meşgullanýan işgär, ýüpekçilikden hünärmen.

ÝÜPEKÇILIK [ýüpökçülük], *at.* Oba hojalygynyň ýüpek gurçugyndan pile hasylyny almak bilen meşgul bolýan pudagy. *Bize hökman gerek şu ýüpekçilik, Gowy zat şu ýüpek, söýýär köpçülik* (G. Seýitliýew). *Ýüpekçilik hojalygy. Ýüpekçiligi ösdürmek. Ýüpekçilik bilen meşgullanmak.*

ÝÜPEKLI [ýüpöklü], *syp.* Ýüpek garylan, ýüpek gatanjy bolan. *Ýüpekli don.*

ÝÜPLÜK, *at.* Dokmaçylyk, tara we tikin-çatyn işlerinde ulanmak üçin pamyk süýüminden egrilip taýýarlanan önüm, nah sapak. *Ak ýüplükden, gök*

◊ **Ýüplük ýaly bolmak** gaty horlanmak, inçelmek. *Enesi görse, Zöhre ýüplük ýaly bolupdyr* ("Zöhre – Tahyr").

ÝÜP-SÜP, *at.* Baglamak, daňmak üçin gerek bolan ýüp, bag we ş.m. Ä*ýnek ýüp-süp bilen saralyp, seplenmeginden başga-da, gurnalyp çeňklenipdir* (A. Gowşudow).

ÝÜP-ÝÜZLEÝ [ýüp-ýüzlöý], *syp.* Örän ýüzleý.

ÝÜREK [ýürök] **I,** *at.* **1.** Adamyň, haýwanyň döş boşlugynyň çep tarapynda ýerleşýän merkezi gan aýlanyş agzasy. **2.** *göç. m.* Adamyň ruhy dünýäsini jemleýän agza. *Şeýle hem bolsa, her sapar ýola atlananda ýüregi ezilýärdi, närahat pikirler üstüni basýardy* (G. Kulyýew) **3**. *göç. m.* Bir ýeriň, ýurduň ýa bir zadyň iň esasy ýeri, merkezi. *Ýurdumyzyň ýüregi Aşgabatda gurulýan binalar diňe bir başga şäherlileri däl, aşgabatlylaryň özünem haýran galdyrýar.* **4.** *göç.m.* Güýç-kuwwat, gaýrat. *Tüweleme, bu işe hötde gelip bilen bolsaň, sende ýürek bar!* **6.** Mis kündügiň iki gapdalynda owadanlyk üçin güberçek edilip goýulýan ýürek şekilli nagyş.

◊ **Ýürege düşmek 1)** halys etmek, irizmek, ýadatmak, bizar etmek. *Horazyň sesi baýyň ýüregine düşdi* ("Türkmen halk ertekileri"). **2)** hyjuw bilen arzuw etmek, örän gaty islemek. *Oglum, seni şeýle bir küýsedim, seni şeýle bir göresim geldi, şeýle bir ýüregime düşdüň!* **Ýürege dykyn bolmak** bir zatdan kine galmak. *Onuň aýdan sözleri ýüregime dykyn bolup dur.* **Ýüreginden önen** özünden bolan perzent, çaga. **Ýüregiňden turmak** göwnüňe, islegine görä hereket etmek, sözlemek, aýtmak, göwnünden turmak. *Edil meniň ýüregimden turupsyň, balam!* **Ýüregiň dilinmek** gaty haýpyň gelmek, rehimiň inmek, gaty gynanmak. **Ýüregiň dykylmak** işdäň zat alman, bir hili ýüregiň petiklenen, dolup duran ýaly bolmak. **Ýüregiň ezilmek** gaýgylanmak, pikire batmak, ejizlemek. *Onuň her sapar ýola atlananda, ýüregi ezilýärdi.* **Ýüregiňe daş baglamak** näme bolsa, şol bolsun edip, kesgitli karara gelmek, ölsem öleýine salmak. **Ýüregiňe düşmek** aýraçylykda halys göresiň gelmek. **Ýüregiňe düwmek** bir işi ýa-da bir zady ýerine ýetireýin diýip, öňünden belli bir karara gelmek, belli bir pikire gelmek. **Ýüregiňe galyp bolmak** *ser.* **Ýüregiňe jüňk bolmak. Ýüregiňe howul düşmek** ýürek daralyp, näme etjegini bilmez ýagdaýa düşmek. **Ýüregiňe jüňk bolmak** göwnejaý, makul bolmak, göwnüňe ýaramak, galyp bolmak. *Kulynyň bu aýdanlary Näzik ejäniň ýüregine jüňk boldy* (A. Durdyýew). *Ýigidiň aýdanlary gyzyň ýüregine jüňk boldy.* **Ýüregiň etmezlik** dözmezlik, dözmezçilik etmek . *Karz pul sorap geldi welin, ýene-de berdim-dä, ýüregim etmedi*. **Ýüregiň giňemek** ýüregiň aram tapmak, rahatlanmak, arkaýynlaşmak, ynjalmak. **Ýüregiň gobsunmak** janlanmak, gujur-gaýrat gelmek, höwes döremek. **Ýüregiň gopmak** bir zada juda begenip ýa-da bir zatdan gorkup, howsalaly ýagdaýa düşmek. **Ýüregiň gysmak** tukatlyk duýmak, keýpsiz ýagdaýa düşmek. *Dym-dyrslyk gabap alyp*

ÝÜKLEMEK [ýüklömök], *işl.* **1.** Ulagyň, malyň üstüne ýük basmak, ýük urmak. **2.** *göç. m.* Birine bir işi ýerine ýetirmegi tabşyrmak, borçly etmek. *Bölüme wagtlaýyn ýolbaşçylyk etmek esasy ylmy işgäriň üstüne ýüklendi.* **3.** Kompýuteriň ýadyna bermek.

ÝÜKLEMEKLIK [ýüklömöklük], *iş ady.* Ýüklemek ýagdaýy.

ÝÜKLEMEZLIK [ýüklömözlük], *işl.* Ýüklemän durmak, ýüklemekden saklanmak, ýük urmazlyk.

ÝÜKLENMEK [ýüklönmök], *işl.* **1.** Ulagyň, malyň üstüne ýerleşdirilmek, urulmak. **2.** Ýüküňi tutmak, arkaňa ep-esli ýük ýüklemek. *Dogan, atyň boz bolsun, Ýükleneniň hoz bolsun* (Halk döredijiliginden).

ÝÜKLEŞDIRMEK [ýüklöşdürmök], *işl.* **1.** Ýükleri ulagyň üstüne uruşdyrmak, ýükläp goýuşdyrmak, hemmesini ýüklemek. *Sähet daň bilen turup, öz adamlary bile ýola düşmek üçin, azyk-suwluklaryny düýelere ýükleşdirmek işi bilen meşguldy* (A. Gowşudow). **2.** Mümkinçilige görä, bolşuna görä ýüklemek.

ÝÜKLEŞMEK [ýüklöşmök], *syp.* **1.**Ýüklemäge kömek bermek *Odunyňy-da ýükleşeýin.* **2.** Bilelikde ýüklemek.

ÝÜKLETMEK [ýüklötmök], *işl.* **1.** Ýüklemek işini başga birine etdirmek. *Bu ýükler bize agşama çenli ýükletmese gerek.* **2.** Ýüklemäge mümkinçilik bermek. *Siziň ýükümi maşynyňyza ýükledeniňiz gowy boldy, bolmasa ýükümi goýmaly bolardym.*

ÝÜKLEÝJI [ýüklöýjü], *at.* Ýük ýükleýän (adam, enjam). *Ýene bir gowy zat – kärhanada ýük ýükleýjiler köp.*

ÝÜKLEÝIŞ [ýüklöýüş], *iş ady.* Ýüklemek ýagdaýy.

ÝÜKLÄBERMEK [ýüklläːvermek], *işl.* Ýükläp başlamak; ýük urmagy dowam etdirmek. *Şeýdiň-de hemmesinem ýükläberiň.*

ÝÜKLI [ýüklü], *syp.* **1.** Üstüne ýük urlan, ýüklenen. *Ýükli maşynlar geçişip dur.* **2.** Kynçylykly, aladaly. *Ol günler geçdi, ýöne ýükli geçdi.*

ÝÜKSE [ýüksö]: **ýükse bolmak** *ser.* **Ýük bolmak.**

ÝÜKSÜNIBERMEK [ýüksünüvermek], *işl.* Ýüksünip ugramak.

ÝÜKSÜNME [ýüksünmö], *iş ady.* Ýüksünmek ýagdaýy.

ÝÜKSÜNMEK [ýüksünmök], *işl.* Birini ýa-da bir zady ýük bilmek, agyr görmek, kyn görmek. *Şony ýüksünmän, ynjytman saklaýyn diýse, bararyn – diýdi* (“Nejep oglan“). *Men seni ýüksündimmi?* (B. Kerbabaýew).

ÝÜKSÜNMEKLIK [ýüksünmöklük], *iş ady. Ýüksünmek ýagdaýy.*

ÝÜKSÜNMEZLIK [ýüksünmözlük], *işl.* Ýüksünip durmazlyk.

ÝÜLMEGRÄK [ýülmöğüräːk], *syp.* Öňküsinden ýa-da beýlekilere garanda, birneme ýülmek.

ÝÜLMEK [ýülmök], **1.** *syp.* Sürlüp ýylmanak bolan, sürlüp ýukalan, ýylmanak. *Ýülmek kenek. Ökjesi ýülmek ädik.* **2.** *at.* Öýleriň içinde diwarlara, ýere düşemek üçin ulanylýan gurluşyk serişdesi, kafel. *Hammamyň içine ýülmek düşemek.*

ÝÜLMEME [ýülmömö], *iş ady.* Ýülmemek ýagdaýy. *Aşyk ýülmeme.*

ÝÜLMEMEK [ýülmömök], *işl.* Ýüzüni, arkasyny gyryp, ýylmap ýukaltmak, sürüp ýylmanak etmek. *Bir bölejik almazy ýülmäp otyr hemişe* (A. Atajanow).

ÝÜLMEMEKLIK [ýülmömöklük], *iş ady.* Ýülmemek ýagdaýy.

ÝÜLMENMEK [ýülmönmök], *işl.* Ýylmanyp tekizlenmek. *Baş ujundaky adam boýundan belent haýbatly mermer daş sünnälenip ýülmenipdir* (“Edebiýat we sungat“).

ÝÜLMETDIRMEK [ýülmötdürmök], *syp., ser.* **Ýülmetmek.**

ÝÜLMETMEK [ýülmötmök], *işl.* Ýülmemek işini başga birine etdirmek.

ÝÜLÜK, *at, ser.* **Ýilik.**

ÝÜŇ, *at.* Käbir haýwanlaryň bedenini örtýän ýumşak tüý örtügi. *Düýäniň ýüňi.*

◊ **Ýüňi ýetmek** mazaly güýç-kuwwata gelmek, ýetişmek, ýigit ýetip gujurlanmak, daýawlanmak. *Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir* (Magtymguly).

ÝÜŇDARAK, *at.* Uzyn dişleri üçburç agaja berkidilen, ýüň daralýan gural. *Aýlar garry ýüňdaragy bir tarapa süýşürdi* (P. Körpäýew).

ÝÜŇSAKGAL [ýüňsakgal/ýüňsakal]: **ýüňsakgal bolmak** biriniň öňünde ýalançy bolmak, sözüňde, lebziňde tapylyp bilmezlik, garaşylany çykmazlyk. *Ýüňsakgal bolarys-a öýdemzok* (“Edebiýat we sungat“). **Ýüňsakgal etmek** ýalançy etmek, biabraý etmek, masgara etmek. *Özüni ýüňsakgal eder, Bozulan ile baş bolan* (Magtymguly).

ÝÜŇJÜMEK [ýüňjümök], *syp.* Tüýjerip duran, ýüň pisint, ýüň ýaly, ýüňleç. *Ýüňjümek süýümli biýyllyk gowaça hem bolupdyr.*

ÝÜŇLEÇ [ýüňlöç], *syp.* **Ýüňjümek.** *Ýüňleç sakgally Weldurdy aga berk garşylyk görkezdi* (N. Pomma).

ÝÜŇLEGRÄK [ýüňlögüräːk], *syp.* Birneme ýüňlek.

ÝÜŇLEK [ýüňlök], *syp.* Gür ösgün ýüňli, köp ýüň berýän, ýüňli. *Tamyň hemme ýerini ýüňlek, galyň pendi halylary tutup ýatyrdy* (B. Seýtäkow). *Saryja goýunlary örän ýüňlek bolýar.*

ÝÜŇLI [ýüňlü], *syp.* **1.** Ýüňlek. **2.** Içine ýüň salnan, ýüň dykylan. *Içi ýüňli haltalaryň üstünde ýatyrdylar* (B. Seýtäkow).

Ýürekden turujylyk, pikirdeşlik. *Duşuşyk ýürekdeşlik we birek-birege hormat goýmak ýagdaýynda geçdi.*

ÝÜREKLI [ýüröklü], *syp.* Batyr, gaýratly, gaýduwsyz, gorkmazak, batyrgaý. *Sen ýürekli batyrsyň, bar-da şol kelläni al-da, şu halta sal—diýip, özi gorkup gaýra çekilip durdy* ("Türkmen halk ertekileri").

◊ **Päk ýürekli** gowy niýetli, ýagşy gylykly.

ÝÜREKLIRÄK [ýüröklürä:k], *syp.* Bolmalysyndan ýa-da beýlekilerden birneme ýürekli.

ÝÜREKLILIK [ýüröklülük], *at.* Ýürekli bolmaklyk, batyrlyk, edermenlik. *Ýola belet garry at guýrugyny şuwwuldadyp, göni şol aýyrda tutdurdy, bu nähili ýüreklilik. Bu nähili mertlik!* (N. Saryhanow).

ÝÜREKSE [ýüröksö] **I,** *at.* Ýürek tutar ýaly sähelçe iýmit. *Muhammet ýürekse edinenden soň, haltasyny ýene-de düýrläp, goltugyna saldy* (K. Işanow).

ÝÜREKSE [ýüröksö] **II,** *at, ser.* **Ýürek II.** *Ony şol demde bada-bat ýüreksä salyp, Gaharguly hanyň garyndaşlarynyňka eltipdirler* (N. Pomma).

ÝÜREKSELIK [ýüröksölük], *syp.* Ýürekse bolar ýaly (iýmit, az-owlak iýilýän nahar). *Ýürekselik çörek iýmek.*

ÝÜREKSIZ [ýüröksüz], *syp.* Batyr däl, gorkak, gaýratsyz.

ÝÜREKSIZLIK [ýüröksüzlük], *at.* Batyr dällik, gorkaklyk, gaýratsyzlyk. *Ol ýüreksizligi sebäpli, uly işe baş goşup bilmedi.*

ÝÜREKSIZRÄK [ýüröksüzürä:k], *syp.* Ýüreksiz häsiýetli bolmaklyk, ýürekli dällik.

ÝÜWEL [ýüwöl], *syp.* Süwümsiz, ýeňil, duzsuz. *Ärden galyp, äre gitjek aýallar, Ýüwel gülüp, saçyn ýaglamak gerek* (Baýly şahyr). *Ol gürrüň ýok ýerinden gürrüň tapyp, ýüwel gülküsi bilen ony aljyradýardy* (N. Pomma).

ÝÜWELRÄK [ýüwölürä:k], *syp.* Süwümsizräk, ýeňilräk.

ÝÜWRÜGRÄK [ýüwrüğrä:k], *syp.* Öňküsine ýa-da beýlekilere garanda birneme ýüwrük.

ÝÜWRÜK, *syp.* Ýyndam, çapgyr, gaty ylgaýan, çalt ýüwürýän, çalasyn. *Güýçli bilen göreşme, ýüwrük bilen ýaryşma* (Nakyl).

◊ **Ýüwrük eller** işde çalasyn we çalt hereket edýän el. *Onuň bir eli keserli, bir eli ýüpli, ýüwrük elleri gözleriniň yzyny eýerýärdi* (B. Kerbabaýew).

ÝÜWRÜKLIK [ýüwrüklük], *at.* Ýyndamlyk.

ÝÜWSE [ýüwsö], *at.* Tikin tikilende süýem barmagyň ujuna geýdirilýän gaýyşdan ýasalan enjam. *Altyn barmagyna ýüwsesini ötürip, keşde etmäge oturdy* (A. Durdyýew).

ÝÜWSELIK [ýüwsölük], *syp.* Ýüwse etmek üçin gerekli bolan, ýüwse edilýän. *Ýüwselik gaýyş.*

ÝÜWÜRDILMEK [ýüwürdülmök], *işl.* Dokmanyň iki kese agajynyň arasynda erişler gerilmek. *Öýüň gapböwründe ýüwürdilen düýphalynyň üstünde Aýnanyň ýeke özi oturyp, başyny aşak salyp, dokma dokaýardy* (B. Kerbabaýew).

ÝÜWÜRDIŞMEK [ýüwürdüşmök], *işl.* **1.** Dokma ýüwürtmäge kömek bermek. *A gyz Nurjahan, şu gün eliň degse, maňa bir dokmajyk ýüwürdişeweri!* (B. Kerbabaýew). **2.** Bilelikde ýüwürtmek. *Olar haly ýüwürdişip otyrdylar.*

ÝÜWÜRJI [ýüwürjü], *at.* Aýalyň öz adamsynyň kiçi erkek doganyna bolan garyndaşlyk gatnaşygyny aňladýan söz. *Ýüwürjim, ýüwrük atym, Ýüwrüp gelsin ýanyma* (Halk döredijiliginden). *Wah, sesiňden aýlanaýyn, ýüwürjim, ömrüň uzak bolsun, ak gyz ýoldaşyň bolsun!* (A. Durdyýew).

ÝÜZ I, *at.* **I.** Adamyň kellesiniň alyn tarapy, öň tarapy. *Ýüz otdan yssy* (Nakyl). *Ýüzüniň nury dökülmesin* (Dileg). *Aý ýüzli gyzymdan aýy ýüzli gelnim ýagşy* (Nakyl). **2.** Bir zadyň üst tarapy, ýokarsy, üsti; alyn tarapy, öňi. *Çorbanyň ýüzi ýagşy, palawyň düýbi* (Nakyl). *Darajyk ýoda beýik gaýalaryň ýüzi bilen geçýär* (A. Gowşudow). **3.** Matanyň we ş. m. tüzüw tarapy. *Ýüň matanyň ýüzi haýsy, çöwresi haýsy, saýgarmak kyn.* **4.** Ýiti zatlaryň kesýän tarapy. *Ýaş ötüşip, paltaň ýüzi gaýdansoň, Çöpem oňa aňsat özün çapdyrmaz* (M. Seýidow). **5.** Bir zadyň, adamyň, haýwanyň we ş. m. özüňe gönügen tarapy. *Ýamanlyk ýüzüni görme (Dileg). Ýamanyň ýoly aňryk, ýagşyň ýüzi bärik bolsun* (Dileg). **6.** "Ýüzüne", "ýüzünde", "ýüzünden" görnüşinde sözsoňy kömekçi bolup gelýär.

◊ **Ýüz bermek 1)** gowy kabul etmek. *Ol biziň ýüz berenimize begenip, örän içgin gürleşdi* (N. Pomma). **2)** bolmak, bolup geçmek (waka hakynda). *Ýüz beren waka.* **Ýüz bermezlik** gadyrsyz garşylamak, sowuksala gatnaşyk etmek, özüňe öwrenişdirmezlik. **Ýüz çytmak** gahar, öýke we ş. m. zerarly, nägileligiňi bildirmek. **Ýüzden perdäni syrmak 1)** utanjy, utançhaýany taşlamak; **2)** paş bolmak, aýan bolmak, syrynyň üsti açylmak. **Ýüz döndermek** aragatnaşygy kesmek, birinden el çekmek, dänmek; boýun towlamak, ýüzüňi sowmak. *Sen üstüňe gelen bagtadan ýüz dönderme!* (B. Kerbabaýew). **Ýüze çykarmak** äşgär etmek, aýan etmek, üstüni açmak, aýdyňlaşdyrmak. **Ýüze çykmak** peýda bolmak, emele gelmek, äşgär bolmak, döremek. **Ýüze tutarlygy ýok** derde ýaramaýan, ugursyz edilen, ýaramaz ýerine ýetirilen, ýaramaz. *Onuň alyp gelen zadynyň ýüze tutarlygy ýok.* **Ýüz gören** öň durmuşa çykan (ýaş aýal maşgala). **Ýüz görmek** hakyky zady dogry ýüzüne aýdyp bilmezlik, ýüzden geçip bilmezlik. *Ýüz göreniň ýüzi gursun* (Nakyl). **Ýüz görüp, gapyrga syrma** adamdan ýüz görüp, etjegiňi etmän oturma. **Ýüzi açyk** açyk gөwünli, mylakatly, güler ýüzli, mähirli, ýakymly. **Ýüzi açylmak 1)** köp adamlar bilen aragatnaşyk edip, çekinjeňligi, ýygralygy taşlamak.

daşyny, Aýlaryň ýüregi gysyp başlady (B. Kerbabaýew). **Ýüregiň howlamak** ýüregiň içiňe sygman, sabyr-karar tapmazlyk. **Ýüregiň jiglemek** nämedir bir zady göreniňde ýa-da bir zat hakda eşideniňde gynanyp gitmek. *Ejesiniň zeýrenýändigini eşidip, Baharyň ýüregi jigledi* (A. Gowşudow). **Ýüregiň joşmak** ruhuň göterilmek, höwesiň artmak, möwç almak. *Garybyň ýüregi joşup, Şasenemi taryp edip, bir gazal aýtdy* ("Şasenem – Garyp"). **Ýüregiňi bire baglamak** uzak oýlananyňdan soň belli bir netijä gelmek. **Ýüregiňi (içiňi) dökmek** özüňi alada goýýan zatlaryň baryny aýtmak, gürrüň edip bermek. *Ýüregine dolan derdini döküp, az-da bolsa ony ýeňledesi gelýärdi* (B. Seýtäkow). **Ýüregiň içiňe sygmazlyk** bir zady bilip, görüp-eşidip, dartgynly, aladaly ýagdaýa düşmek. *Göreniňi derrew aýt, oglum, bolmasa ýüregiň içiňe sygman, ýüregiň ýarylyp ölersiň* ("Görogly"). **Ýüregiňi eliňe almak** gaty howlukmak, gyssanmak, alňasamak. *Iň bärkije diýjegi - sen näme beýle ýüregiňi eliňe alýarsyň. Holha pylanynyň kätmenem ýatyr, goý-da gidiber-diýer* (A. Durdyýew). **Yuregiňi giňlige salmak** dargursak bolman, giň bolmak, bir zada gaharyňy getirmezlik. *Ýene men ýüregimi giňlige saldym* (T. Gurbanow). **Ýüregiňi gopdurmak** begençden ýa-da gynançdan gaty gorkuzmak, gaty tolgundyrmak. **Ýüregiňi paralamak** jan-dil bilen aýtmak, yhlas bilen, tüýs ýürekden aýtmak. **Ýüregiň karar tapmak** *ser.* **Ýüregiň ýerine gelmek.** *Heý-de karar taparmy, Nurgeldiniň ýüregi, Her günde hamyr ýugrup, gora gömüp çöregi* (M. Seýidow). **Ýüregiň mynçgalamak 1)** ýürek agyrysyny duýmak, ýüregiň ezilmek. **2)** ýüregiň gysmak, darykmak. *Özüniň oňa bolan mähri ýüregini mynçgalady* (B. Kerbabaýew). **Ýüregiň posuny açmak** göwün açmak, aýdym-saz diňläp hezil etmek, şatlanmak. **Ýüregiň syrylmak** gaty ajykmak, iýesiň gelmek. *Çaý içip adamlaryň ýürekleri syryldy.* **Ýüregiň takat tapmazlyk** karar tapmazlyk, ynjalmazlyk, rahatlanmazlyk. *Çaşyrýar, üýşürýär öýde her zady, Mundan-da ýüregi tapman takaty* (A. Kekilow). **Ýüregiň ýarylmak** gaty gorkmak, zähräň ýarylmak. *Men-ä: Näme bolaýdyka? - diýip, ýüregim hem ýaryldy* (H. Deryaýew). **Ýüregiň ýerine gelmek** rahatlanmak, ynjalmak, karar tapmak, arkaýynlaşmak. **Ýüregi urmak (gürsüldemek)** *ser.* **Ýüregiň gopmak.** *Emma ara näçe ýakynlaşdygyça, Berdiniň ýüregi urup, aýaklary saňňyldamaga başlady* (H. Deryaýew). **Ýüregi ýelli** howsala düşegen, göçgünli, sähel zada gahary gelýän. **Ýürek açmak** birine syryňy aýtmak, içiňdäki oý-pikiriňi gürrüň edip bermek. *Gel, şu gün ikimiz biri-birimiziň öňümizde ýüregimizi açyşaly* (B. Seýtäkow). **Ýürek alyşmak** biri-biriňe ynam bildirmek, syr alyp, syr berişmek. *Maňa ýürek alyşmaga ýürekdeş dost gerek!* (H. Deryaýew). **Ýürek awamak** gaty gynanmak, ýüregiň gyýylmak, nebsiň agyrmak. **Ýürek awusy** iň ýakynyň ölümi bilen bagly ýüze çyýan gynanç, hasrat. *Ol öz töwereginde kimiň baryny-da ýada salman, ýürek awusy bilen hüňürdedi* (B. Kerbabaýew). **Ýürek bilen** yhlas bilen, höwes bilen, bar güýjüň-ukybyny gaýgyrman. *Ol ýürek bilen işleýärdi.* **Ýürek bökdürmek** şatlykly, guwançly ýa-da tolgundyryjy ýagdaýa salmak. *Şol habar onuň ýüregini bökdürmäge başlady.* **Ýürek bulamak** bolgusyz söz ýa erbet habar aýdyp gynandyrmak. *Her ýaman söz ýürek bular, Ýagşyny älem arzuwlar* (Magtymguly). **Ýürek bulanmak** ýakmaz zat iýilmegi sebäpli gaýtarjak ýaly bolmak. *Dat, ördek dost, ýüregim bulanyp, başym aýlanýar – diýip gygyrýar* ("Türkmen halk ertekileri"). **Ýürek byjyklamak** bir zady ýerine ýetirjek, berjaý etjek bolup, gaty howlukmak, durup bilmezlik. *Gyzy görüp durmasa, ýigidiň ýüregi byjyklap, üzülip barýar* ("Edebiýat we sungat"). **Ýürek çatlamak** gaty howlukmak. *Gözeliň sesini eşidenden bolsa onuň ýüregi çatlady.* **Ýürek çişmek** gaharyň gelmek. *Bu gürrüňe onuň kakasy bilen ejesiniň ýürekleri çişdi* (A. Gowşudow). **Ýürek daglamak** ýürekde dag galdyrmak, gynandyrmak. **Ýürekde arman galmak** edeýin diýen zadyňy edip bilmän ahmyrly bolmak. **Ýürekde dag galmak** bir zatdan ýürekde dert galmak. **Ýürekde dert (düwün) goýmak** *ser.* **Ýürekde dag galmak.** *Ýöne, Uzuk elden gidäýse, meniň ýüregimde dert goýar* (H. Deryaýew). **Ýürekde mesgen tutmak** ýürekde ornaşmak, ýerleşmek. *Ýürekde beýle mesgen tutan söýgi, hiý-de, dänermi?* (H. Deryaýew). **Ýürek edip bilmezlik** gorkman, çekinmän bir zat etmek. *Emma muny çürt-kesik aýdyp oturybermäge ýürek edip bilmedi* (B. Seýtäkow). **Ýürek etden** adamyň dözmezlik, gyýmazlyk, rehimi inmek ýaly duýgulary oýananda aýdylýan aňlatma. **Ýürek sarsdyrmak** *ser.* **Ýürek gopdurmak.**

ÝÜREK [ýürök] **II,** *at.* Içinde aýal maşgala, çaga arkaýyn oturar ýaly palasdan, halydan we ş. m. düýäniň howudynyň üstünde edilýän aýlaw. *Oňa ýürek geýdirip, düýebaşlyk dakdylar* (R. Gelenow).

ÝÜREKBÜLANYJY [ýürökbulonjy], *syp.* Ýüregiňe jaý bolmaýan, ýaramaz, bolgusyz (gürrüň, habar we ş. m. hakynda). *Aslynda şu ýürekbulanyjy gürrüňleri kimden eşitdiň? Şony gizleme-de, maňa aýt-diýip, ol Amangül ejäni gyssap başlady* (N. Pomma).

ÝÜREKDEŞ [ýürökdöş], *syp.* **1.** Biri-birine ynanyşýan, biri-biri bilen mähirli gatnaşykda bolan, syrdaş. **2.** Ýürekden turýan, pikirdeş.

ÝÜREKDEŞLIK [ýürökdöşlük], *at.* **1.** Ýürekdeş ýagdaýda bolmaklyk, mähirli gatnaşykda bolmaklyk, syrdaşlyk. *Onuň güler ýüzi, sypaýyçylygy, içki medeniýeti, ýürekdeşligi ýurduň baştutany bolup duran adama aýratyn söýgi döredýär* (B. Hudaýnazarow). **2.**

halatda ýeňňesi hem siltenjiräp turdy we içini hümledip, ýüzüniň ugruna daşaryk çykyp gitdi (N. Saryhanow). **2)** gidip barşyna, ýol ugruna, gidişin. *Ýüzüniň ugruna ýegenlerine-de degip geçdi.* **Ýüzüni sallamak** närazy, öýkeli, kineli görnüşde bolmak, öýkelemek. *Obadan hem okuwdan araň ýoluk bolmaly, Diýip ýene Nurgeldi dymdy ýüzüni sallap* (M. Seýidow). **Ýüzüni sapajaklatmak** dogry garap bilmezlik, dogry gelip bilmezlik. **Ýüzüni sypamazlyk** eden nädogry işini, hereketini ýazgarman goýmazlyk.**Ýüzüni turşatmak 1)** nägileligiňi ýüz çytyp mälim etmek, ýüz çytyp garşy almak. **2)** bulaşmak, gamaşmak, bozulyp başlamak (howa hakynda). *Gyş howasy kem-kem ýüzün turşatdy* (D. Baýmyradow). **Ýüzüni ýere basmak (salmak)** äsgermän, diýen etmän birini masgara etmek. **Ýüzüni ýuwmak 1)** biriniň etmişini delile getirjek bolmak, gowudyr diýmek. **2)** suwy süýjemek, bişip başlamak (üzüm hakynda). *Terbaş eýýäm ýüzüni ýuwupdy.* **Ýüzüň çydamazlyk** ynsabyň çatmazlyk, wyždanyň etmezlik. **Ýüzüň düşmek 1)** arzuw eden zadyňa ýetmek; bir zada eýe bolmak, zat edinmek. *Meniňem agtyga ýüzüm* bolmak, zat edinmek. *Meniňem agtyga ýüzüm düşsündä*. **2)** sataşmak, ýene-de duşuşmak, görüşmek. *Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma, Ýüzüm düşsün arslanyma, gurduma* (Magtymguly). **Ýüzüňe almazlyk** aýdylan-diýlen täsir etmezlik, ýokna ýokmazlyk, utanmazlyk. **Ýüzüň ganyny gaçyrmak** gaharyň gelip, ganyň gyzmak. **Ýüzüň gyzarmak** örän utanmak, uýalmak. *Weziriň bolsa gaty gahary gelipdir we utanjyna ýüzi gyzarypdyr*("Türkmen halk ertekileri"). **Ýüzüň gyzmak** *ser.* **Ýüzüň gyzarmak. Ýüzüňe sylmak** iki eliňi ýazgyn ýagdaýynda ilki sylýan zadyňa baka tutup, soňra şonuň ýaly edip öz ýüzüňe degirmek. *Ene durup, barýan gelnalyjyny ýüzüne syldy.* **Ýüzüňi aşak salmak** müýnlüdigiňi ýa-da närazylygyňy bildirmek, nadyl bolmak. *Emma hiç bir zat aýdyp bilmän, ýüzüni aşak salyp otyr* (H. Derýaýew). **Ýüzüňi garaňka tutmak** garaňkynyň öň ýanynda bir ýere ugramak. *Kerwen ýüzüni garaňka tutup, ýola düşdi.* **Yüzüňi gyjakçyň ýüzi ýaly etmek** gürrüňdeşiňe gönüň ýetmän ýa-da onuň gürrüňine pisint etmän, äsgermezçilik bilen ýüzüňi kese-kese sowmak. *Näme, ýüzüňi gyjakçyň ýüzi ýaly edip otyrsyň?* **Ýüzüňi sallamak** *ser.* **Ýüzüňi aşak salmak. Ýüzüňi sortdurmak** nägile bolmak, öýke etmek, torsarmak. **Ýüzüňi ton ýarym edip oturmak** ýüzüňi agryljyradyp, agrassyrap gomparyp oturmak. **Ýüzüňi ýalap barmak** örän ýiti sowuk bolmak. **Ýüzüň üstünde burnuň bar diýmezlik** edenine däl diýmezlik, seniňki telek diýmezlik. *Näme etseň hem indi biz saňa "ýüzüň üstünde burnuň bar" diýmäli diýip, sözüne başlady* (A. Gowşudow). **Ýüzüňi ýokaryk (göge) tutmak** ulumsylyk etmek, özüňi hondanbärsi görkezjek bolmak, men-menlik etmek, gopbamsyramak.

ÝÜZ II, *san.* 100 belgisi bilen aňladylýan san we mukdar. *Ýüzden ýüwrük çykar, müňden – tulpar* (Nakyl). *Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir* (Magtymguly).

◊ **Ýüz başly öý** ýüz sany ukly öý. **Ýüz öwüsmek** üýtgäp durmak, belli bir pikirde bolmazlyk, durnuksyzlyk etmek.

ÝÜZBAŞY [ýüzvaşy], *at, taryh.* Ýüz adamdan ybarat goşun bölüminiň ýolbaşçysy.

ÝÜZBE-ÝÜZ [ýüzvö-ýüz], *hal.* Garşyma-garşy, ýüzleri biri-birine bakyp duran, pete-pet *Bir gün maňa ol gelin bilen ýüzbe-ýüz durup, gepleşmek hem miýesser boldy* (T. Taganow).

ÝÜZDEN [ýüzzön]: **ýüzden pylança göterim (bölek) 1)** birlik hökmünde kabul edilýän bitewi sanyň ýüzden bir bölegi (% belgisi bilen bellenýär). **2)** bir zadyň ýüzden bir bölegi tertibinde ölçelýän hem-de birlik hökmünde kabul edilen mukdar.

ÝÜZDÜRMEK [ýüzzürmök] **I,** *işl.* **1.** Ýüzmek hereketini etdirmek. *Mugallym okuwçylary suwda ýüzdürmäge alyp gitdi.* **2.** Ýüzmegine sebäp bolmak, ýüzmäge mejbur etmek. *Güýçli gelen doly oýtagy doldurdy, gawunlary ýüzdürdi.* **3.** Ýüzmäge mümkinçilik bermek. *Suwda ýüzdürmek.*

ÝÜZDÜRMEK [ýüzzürmök] **II,** *işl.* Malyň derisini ýumruk bilen ýüzüp aldyrmak, soýdurmak.

ÝÜZGÖREN [ýüzğörön], *at.* Durmuşa çykyp aýrylyşan, dul aýal. *Ýüz gören diýmeseň, maşgala kemi ýok.*

ÝÜZGÖRÜJI [ýüzğörüjü], *syp.* Ýüz görüp iş salyşýan, ýüzden geçip bilmeýän adam. *Ýüzgörüji adam.*

ÝÜZ-GÖZ [ýüz-ğöz]**: ýüz-göz bolmak** biri-biriňe ýüzbe-ýüz bolmak, biri-biriňi görüp durmak.

ÝÜZGÜR [ýüzğür], *syp.* Suwda ýüzmäge ökde, ýüzmäge örän türgenleşen, ýüzüji. *Ýüzgür oglan.*

ÝÜZGÜRLIK [ýüzğürlük], *at.* Suwda ýüzmäge ökdelik, ýüzmäge türgenlik. *Bu deryadan ýüzüp geçmek üçin, örän ýüzgürlik gerek.*

ÝÜZIN [ýüzüýn], *hal.* Ýüz, alyn, göwre tarapy ýere tarap, ýüzüni aşak edip. *Onuň dyzy hem bir zada degip, ýüzin ýykyldy* (A. Gowşudow).

◊ **Ýüzin salmak** ýüzüniň ugruna gaty çapyp gitmek, aýak aldygyna gitmek. *Arap zaňňar atyny ýüzin salyp gelýär* ("Görogly").

ÝÜZLEGRÄK [ýüzlöğürä:k], *syp.* Az-kem ýüzlek. *Ata-da bir ýüzlegräk adam-da.*

ÝÜZLEK [ýüzlök], *syp.* Birine bir zady göni aýtmaga utanýan, ýygra, çekinjeň, utanjaň.

ÝÜZLEKLIK [ýüzlöklük], *at.* Ýüzlek häsiýetlilik, ýüzlek bolmaklyk. *Ýüzlekliginň sebäpli özüňe agram saldyň.*

Biraz ýüzi açyldy, sowalyny gaýtalady (B. Kerbabaýew).**2)** özüni biynjalyk edýän zat ýok bolup, ýüz-gözi ýagtylmak. *Mylaýym söze gamaşyp duran ýüzi açyldy.* **Ýüzi ajan (turşan) hamyr ýaly** kineli. **Ýüzi ak esgä dönmek** *ser.* **Ýüzi ak tam bolmak. Ýüzi ak tam bolmak** gorkmak, gaty gaharlanyp, ýüzi üýtgemek, ýüzünde gan-pet galmazlyk. *Onuň şol wagtky bolşuny söz bilen aýdyp görkezmek hem aňsat däl, ýöne onuň reňki öçüp, ýüzi ak tam bolupdyr* (A. Gowşudow). **Ýüzi boz-ýaz bolmak** duýdansyz bir ýagdaýda erbet utanmak, ýüzüň bir agaryp, bir gyzarmak, utanmak, uýalmak. **Ýüzi dalak ýaly** gaty üşän. **Ýüzi durlanmak** owadanlanmak; sagadyna çykmak. **Ýüzi galyň** aýdylany-diýleni ýüzüne almaýan, utanmazak (adam). **Ýüzi gamaşmak 1)** gaharly, nägile görnüşde bolmak, keýpiň uçmak. *Onuň ýüregi gahar-gazap bilen doldy, ýüzi gamaşdy* (A. Gowşudow). **2)** howa bulutlaşmak. *Howanyň ýüzi gamaşdy.* **Ýüzi gara keçe ýaly** utançsyz, haýa-şerimsiz. **Ýüzi gaýtmak 1)** ýüzi zaýalanmak, kütelmek (pyçak, palta we ş. m. hakynda). **2)** guramak, solmak (ot hakynda); *Heniz-ä otuň ýüzi gaýdar ýaly däl* (N. Pomma). **3)** alyjysy azalmak, kynlyk bilen geçmek, gadyrsyzlanmak (haryt hakynda). *Bazarda ol matalaryň hem ýüzi gaýdypdyr, pes bahadanam alanoklar.***4)** birneme gutulyşmak, gowulaşmak (garamyk, gyzamyk ýaly örgünli keseller hakynda). **Ýüzi, gözi diýmezlik** ýüzbe-ýüz, garşyma-garşy bolmaklyk. *Ynha, özi bar, ýüzi-gözi diýemok, aýtsyn, munuň dilegini bitirmedik wagtym barmy?* **Ýüzi gyzarmak** utanmak. **Ýüzi kölegesiz** juda sary, çypar (adam hakynda). **Ýüzi salyk** gaýgyly, tukat görnüşli, öýkeli, gamly. *Onuň öňki şatlygy ýok, ýüzi örän salyk.* **Ýüzi suwly 1)** täze, entek könelmedik. **2)** nurana. *Bu adam bir ýüzi suwly kethuda kişi ekeni.* **Ýüzi täzelenmek** guratlanmak, sagdynlaşmak. *Ýüreklerine kuwwat gelip, damarlarynda gan ýöredi, adamlaryň ýüzleri täzelendi* (A. Gowşudow). **Ýüzi tuwakly (ýaly)** utanjaň, haýaly, edepli. **Ýüzi üç ýuwlan ak esgä dönmek** *ser.* **Ýüzi ak tam bolmak.** *Onuň ýüzi üç ýuwlan ak esgä döndi.* **Ýüzi üýtgemek** utanmakdan, gaharyň gelmekden ýaňa ýüzüň reňki üýtgemek. **Ýüzi ýagtylmak 1)** ýüzünde şatlyk alamaty peýda bolmak, şatlanmak, begenmek. **2)** sagalyşmak, reňki kesikligi aýrylmak. *Dynç alyp gelenindenmi nämemi, onuň ýüzi ýagtylypdyr.* **Ýüzi ýere berilmek**. *Ol daşa büdräp, eňegi ýere berildi*. **Ýüzi ýok 1)** biriniň ýanynda abraýy, hormaty, sylagy bolmadyk. *Oňa jogap berip bilere biziň ýüzümiz ýok* (B. Kerbabaýew). **2)** bazarda satyn alynmaýan, onçakly geçginli bolmadyk. *Bu günler halynyň ýüzi ýok.* **Ýüzi ýyrtyk** utanyp-çekinip durmaýan. **Ýüz öwürmek** *ser.* **Ýüz döndermek.** *Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme, Barsaň depesine täç eder seni* (Magtymguly). **Ýüz saraltmak** boýun burup, dileg bilen ýüz tutmak, ýalbarmak. **Ýüz sowmak** *ser.* **Ýüz öwürmek.** *Ýaşaşardyk, ýüz sowuşyp ýörmezdik, Hemişe ikimiz bileje gezdik* (M. Seýidow). **Ýüz tapmak** hormatlanmak, gowy kabul edilmek, oňat garşy alynmak. *Görogludan ýüz tapman gelen aga diýerler saňa* ("Görogly"). **Ýüz tutmak** dileg, kömek, haýyş, sorag, maslahat we ş. m. bilen birine ýüzlenmek. **Ýüz urmak** bir işe baş goşmak, bir kär bilen meşgul bolmak. *Aman arap bolsa söweşi düýbünden taşlap, sopuçylyga ýüz uranyny aýdýar* ("Görogly"). **Ýüzünden gan damaýyn diýýär** semiz, ýüzi gyzyl, ýüzi jozzuk ýaly, sagdyn. **Ýüzünden gar ýagmak** ýüz-gözünde rehim-şepagat bolmazlyk, gaharly, örän gazaply bolmak. **Ýüzünden ýüz güjük doýjak** ýüzi-gözi hapa, çyrşak-çyrşak, hapa (ýaş çaga hakynda). *Ýüzüne serediň, ýüzünden ýüz güjük doýjak* (A. Durdyýew). **Ýüzüne almak** sähelçe zat bildirip durmak, hapalamak. *Ak tam azajyk hapany-da ýüzüne alýar* (N. Saryhanow). **Ýüzüne almazlyk** adýlan dogry söz täsir etmezlik, ondan utanmazlyk. **Ýüzüne atanak dagyny çekmek** hiç derde, hiç zada ýaramaýar diýip hasaplamak, hasapdan çykarmak, peýdasyndan geçmek. **Ýüzüne basmak** etmişini, kemçiligini, günäsini göni ýüzüne aýtmak, ýüzüne diýmek. **Ýüzüne diýmek** näme aýtjak-goýjak bolsaň, her kimiň özüne aýtmak. **Ýüzüne durmak** günäsine şaýat hökmünde, ýüzleşip aýtmak, ýüzleşmek. *Onuň para alandygy hakynda kazyýetde-de ýüzüne duraryn.* **Ýüzüne gara getirmek** öz hereketiň bilen degişli birini masgara etmek. **Ýüzüne garany çekmek** ýaramaz hereketi bilen masgara bolmak. **Ýüzüne gelmek** bolmaýan hereketini ýüzüne aýtmak. *Ol ahyry onuň ýüzüne gelmeli boldy.* **Ýüzüne goýmak** *ser.* **Ýüzüne basmak. Ýüzüne köz degsin** bolşy, häsiýeti halanmaýan adam babatynda aýdylýan ańlatma. **Ýüzüne tüýkürmek** näletlemek**.** *Wadasyny üflän, lebzini ýuwudan adamyň ýüzüne tüýkürilýän dälmidir?!* (B. Kerbabaýew). **Ýüzüni almak** gaty-gaýrym söz aýdyp gönünе degmek, azgyrylmak. *Adamyň ýüzüni alyp durmak edepsizlikdir.* **Ýüzüni alyp, ýüzüne goýan (salan) ýaly** meňzeş, edil özi. **Ýüzüni babaly görsün** göni manysy: ýüzüňi öli ýuwýan görsün (biriniň ýüzüni görmek islemeýän ýagdaýyňda aýdylýar). **Ýüzüni gapan keçesi ýaly etmek** aýdylan sözi ýüzüne almazlyk, aýdylan söz täsir etmezlik. *Oňa näme diýeniň parhy ýok, ýüzüni gapan keçesi ýaly edip dur*. **Ýüzüniň bir gat hamy gopmak** gaty erbet utanmak, uýalmak. **Ýüzüniň gany gaçmak** gaharlanmak; gorkmak. **Ýüzüniň hamy galyň** utançsyz, aýdylan-diýleni ýüzüne almaýan, aýdylan söz täsir etmeýän. *Onuň ýüzüniň hamy galyňdy.* **Ýüzüniň perdesi syrylmak 1)** *ser.* **Ýüzi açylmak. 2)** paş edilmek, üsti açylmak, hemmelere äşgär bolmak. **Ýüzüniň ugruna 1)** bada-bat, şol bada, derrew. *Şol*

bolmadyk. **2.** *göç. m.* Biriniň ýanynda sylagy, hormaty bolmadyk, sözi diňlenmeýän, abraýsyz. *Ol özüni bu gelniň ýanynda ýüzsüz hasaplaýardy.*

ÝÜZSÜZLIK [ýüssüzlük], *at*. Biriniň ýanynda sylagsyzlyk, hormatsyzlyk, abraýsyzlyk.

ÝÜZUGRA [ýüzuğro], *hal.* Bir ýere barylýarka, degip geçme görnüşinde; başga bir mesele garalýarka, ýüzüniň ugruna, gep ugruna. *Ýüzugra ýatlamak.*

ÝÜZÜGARA [ýüzüğara], *syp.* Umumy, adaty, ýörelgäni, düzgüni bozany üçin aýyply, etmişli, günäli.

◊ **Ýüzügara bolmak** masgara, biabraý bolmak, aýyply, utançly bolmak. **Ýüzügara etmek** masgara, biabraý etmek.

ÝÜZÜGARALYK [ýüzüğaralyk], *at.* Ýüzügara bolmaklyk, umumy ýörelgäni, düzgüni bozujylyk, aýyplylyk, etmişlilik, günälilik. *Ot ýanar-öçer, ýüzügaralyk kömre galar* (Nakyl). *Ýüz goýun tükener, ýüzügaralyk tükenmez* (Nakyl).

ÝÜZÜJI [ýüzüjü], *at, ser.* **Ýüzgür.** *Ýüzüjiler suw howdanynyň erňeginde taýýar bolup durlar.* **2.** Suwuň ýüzünde ýüzüp ýören. *Ýakyn wagtlarda ýene-de bir ýüzüji köpri guruljak.*

ÝÜZÜJILIK [ýüzüjülük], *syp., ser.* **Ýüzgürlik.**

ÝÜZÜK, *at.* **1.** Barmaga ötürilýän, kümüşden, gyzyldan ýa-da beýleki zatlardan ýasalan, gaşly ýa gaşsyz halka. *Meňli gyzyň ýüzügine, Gaşlar goýsam kümüş bile* (Magtymguly). **2.** *göç. m.* Toýda çakgy, ýüzük we ş. m. zat gizlenip, iki tarap bolup oýnalýan oýnuň ady we şol gizlenýän zat, çeke-çeke, keçe-keçe. *Ýüzük oýunçylary bolsa baýrak hantamady* (A. Gowşudow).

ÝÜZÜKÇI [ýüzükçü], *at.* Ýüzük oýnuna gatnaşyjy. *Ýüzük şundan çykmasa, meniň ýüzükçi bolmadygym.*

ÝÜZÜNJI [ýüzünjü], *san.* 100 sanyndan ýasalan tertip san. *Gazetiň ýüzünji sany.*

ÝÜZÜŞDIRMEK [ýüzüşdürmök], *işl.* Birnäçe malyň derisini ýüzüp, soýup aýryşdyrmak.

ÝÜZÜŞMEK [ýüzüşmök] **I,** *işl.* **1.** Ýüzmekde ýaryşmak. *Ýaş oglanlar güýç synanyşmak üçin suwda ýüzüşdiler.* **2.** Bilelikde ýüzmek.

ÝÜZÜŞMEK [ýüzüşmök] **II,** *işl.* Ýüzmäge kömek etmek. *Men olara öküziň hamyny ýüzüşdim.*

ÝÜZÝYLLYK, *at.* Ýüz ýyla deň bolan wagt, asyr.

ÝYGALMA [ýyğalma], *iş ady.* Ýygalmak ýagdaýy. *Ýolagçy ulaglarynyň gatnawynyň ýygalmasy irden we ikindin bolýar.*

ÝYGALMAK [ýyğalmak], *işl.* **1.** Ýygy bolmak, arasy ýakynlaşmak, biri-birine golaý bolmak, gürelmek. **2.** Ýygy-ýygydan bolmak, tiz-tizden bolup durmak, tizleşmek. *Hatar aralary ýygalýar. Kitap çykmasy ýygalyp ugrady.*

ÝYGALMAKLYK [ýyğalmaklyk], *iş ady.* Ýygalmak ýagdaýy.

ÝYGALMAZLYK [ýyğalmazlyk], *işl.* Ýygalman durmak.

ÝYGALTDYRMAK [ýyğaltdyrmak], *işl.* Ýygalar ýaly etdirmek. *Hatar aralaryny ýygaltdyryp ekdirmegiň hasyla uly peýdasy bar.*

ÝYGALTMAK [ýyğaltmak], *işl.* **1.** Arasyny ýakyn etmek, biri-birine golaýlatmak, gür etmek. *Hatarlaryň arasyny ýygaldyp ekip, ýokary hasyl almagy gazandy.* **2.** Ýygy-ýygydan barmak, tiz-tizden geçirmek, tizleşdirmek.

ÝYGALYŞ [ýyğalyº], *iş ady.* Ýygalmak ýagdaýy.

ÝYGDYRMAK [ýyğdyrmak], *işl.* **1.** Ýygmak işini başga birine etdirmek. *Pagta ýygdyrmak. Ot ýygdyrmak. Gül ýygdyrmak.* **2.** Ýygmaga sebäp bolmak. *Bişmedik garpyzy sen ýygdyrdyň.* **3.** Ýygmaga mümkinçilik bermek. *Bu howada ot ýygdyrarmyka?*

ÝYGDYRTMAK [ýyğdyrtmak], *işl.* Ýygmak işini başga birine etdirmek. *Pagtany ýygdyrtmak. Bede üçin ot ýygdyrtmak.*

ÝYGJAM [ýyğjam], *syp.* Arasy örän ýakyn,

ÝYGJAMLAMAK [ýyğjamlamak], *işl.* **1.** Bir ýere, bir zada golaýlaşmak, ýakynlaşmak, aralygy gitdigiçe ýakynlaşdyrmak. *Ikinji orunda gelýän at pellehana ýakynlaşdygyça arany ýygjamlap barýardy.* **2.** Tiz-tizden bolmak, hereketiň arasy gitdigiçe ýakynlaşmak, çaltlaşmak. *Tolkunyşýan bulutlar çaknyşyp, yzly-yzyna ýyldyrym çakyp, gögüň gürlemesi ýene ýygjamlady* (A. Gowşudow).

ÝYGJAMLANDYRMAK [ýyğjamlannyrmak], *işl.* Ýygjamlanar ýaly etmek. *Howlugyp barýan ýigit gitdigiçe ädiminiň arasyny ýygjamlandyrdy.*

ÝYGJAMLANMAK [ýyğjamlanmak], *işl.* Ýygjam häsiýete eýe bolmak, ykjamlanmak. *Elbent bagşy rast oňaýlap, syçana topuljak pişik ýaly ýygVVjamlaşyp, ýygjamlaşyp, birden ýorganyň üstüne zyňdy, eýeriň üstüne galyp boldy* ("Nejep oglan").

ÝYGJAMLAŞDYRMAK [ýyğjamlaºdyrmak], *işl.* **1.** Aralaryny ýakynlaşdyrmak, biri-birine golaýlaşdyrmak, ýygy etmek. *Doly haltalary ýygjamlaşdyryp goýmaly.* **2.** Hereketiň arasyny ýygylaşdyrmak. *Ol öýüniň ýakynlaşdygysaýy barha ädimlerini ýygjamlaşdyrdy.*

ÝYGJAMLAŞMAK [ýyğjamlaºmak], *işl.* **1**. Arasy ýakynlaşmak, biri-birine golaýlaşmak. *Pellehana golaýlaşdygyça atlaryň arasy ýygjamlaşýardy.* **2.** Ýygy-ýygydan bolup başlamak, hereketiň aras yýygylaşmak, çaltlaşmak. *Şol günden başlap, olaryň duşuşygy ýygjamlaşdy* (G. Kulyýew).

ÝYGJAMLATDYRMAK [ýyğjamlatdyrmak], *işl.* Ýygjamlar ýaly etdirmek.

ÝYGJAMLATMAK [ýyğjamlatmak], *işl.* Ýygjam etmek.

ÝYGJAMLAÝYŞ [ýyğjaýyş], *iş ady.* Ýygjamlamak

ÝÜZLEME [ýüzlömö], *iş ady.* **1.** Ýüzlemek işi. **2.** Keçäniň nagşy salnyp bolanyndan soň, ýüzüne ak ýüň salma. *Keçäniň ýüzlemesi galdy, onsoň gowurdagyny seperis.* **3.** Ýorganyň, düşekçäniň we ş. m. daşyna mata çekme.

ÝÜZLEMEK [ýüzlömök], *işl.* **1.** Ýorganyň, düşekçäniň, içmegiň we ş. m. daşyna, ýüzüne ýüzlük matasyny çekmek. *Ýorgan ýüzlemek. Içmegiň daşyny gara atlaz bilen ýüzlemek.* **2.** Gülli keçe salnanda nagyşlaryň üstüne gowy ak ýüňden goýmak. *Agşam keçe ýüzledik.*

ÝÜZLEMEKLIK [ýüzlömöklük], *iş ady.* Ýüzlemek ýagdaýy, işi.

ÝÜZLENDIRMEK [ýüzlönnürmök], *işl.* Ýüzlenmäge mümkinçilik bermek, ýol bermek.

ÝÜZLENME [ýüzlönmö] **I,** *iş ady.* Ýüzlenmek ýagdaýy.

ÝÜZLENME [ýüzlönmö] **II,** *at.* Ýurt baştutanyna, köpçülige ýa-da, umuman, halka ýüz tutulyp aýdylýan söz, haýyş, çagyryş.

◊ **Ýüzlenme belgisi** ýüzlenme sözleminden soň goýulýan belgi (!). **Ýüzlenme sözlemi** güýçli içki duýgyny (begenji, şatlygy, gynanjy, ökünji, arzuwy, islegi, haýran galmagy, buýurmagy we ş. m.) aňlatmak üçin ulanylýan sözlem.

ÝÜZLENMEK [ýüzlönmök], *işl.* **1.** Bir tarapa ugramak, ýönelmek, gitmek, bir ugra hereket etmek. **2.** Ýüz tutmak, çagyryş, çykyş, haýyş bilen söz aýtmak. **3**. Ýüzüne mata çekilmek, tutulmak.

ÝÜZLENMEKLIK [ýüzlönmöklük], *iş ady.* Ýüzlenmek ýagdaýy. *Ýaşula ýüzlenmekliğiňem ýaşkiçä, aýal-gyza ýüzlenmekliğiňem däplerini halkymyz kemsiz ösdüripdir.*

ÝÜZLENMEZLIK [ýüzlönmözlük], *işl.* Ýüzlenmän durmak, ýüzlenmekden saklanmak.

ÝÜZLERÇE [ýüzlörçö], *hal.* Ençeme ýüzden ybarat bolan, birnäçe ýüz. *Daýhan birleşikleriniň ikisi, gallaçy kärendeçileriň ýüzlerçesi döwlete bugdaý satmak tabşyryklaryny artygy bilen berjaý etdi* (“Türkmenistan“).

ÝÜZLEŞDIRMEK [ýüzlöşdürmök] **I,** *işl.* **1.** Iki adamy ýüzbe-ýüz edip, meseläni çözmek, anyklamak, biri-biriniň ýüzüne duruzmak. **2.** *hukuk.* Günäkäri ýa-da şaýat bilen şaýady ýüzbe-ýüz edip sorag etmek.

ÝÜZLEŞDIRMEK [ýüzlöşdürmök] **II,** *işl.* Hemmesini ýüzläp çykmak. *Keçeleri ýüzleşmek.*

ÝÜZLEŞME [ýüzlöşmö], *iş ady.* Ýüzleşmek ýagdaýy.

ÝÜZLEŞMEK [ýüzlöşmök] **I,** *işl.* **1.** Ýüzlemäge kömek etmek. *Men goňşyma ýorgan ýüzleşdim. Keçe ýüzleşdim.* **2.** Ýüzlemekde ýaryşmak.

ÝÜZLEŞMEK [ýüzlöşmök] **II,** *işl.* **1.** Ýüzbe-ýüz goýup, meseläni anyklamak. *Olar biri-biri bilen ýüzleşipdiler.* **2.** *hukuk.* Şaýat ýa-da günäkär bilen ýüzbe-ýüz gürleşmek.

ÝÜZLEŞMEKLIK [ýüzlöşmöklük], *iş ady.* Ýüzleşmek ýagdaýy.

ÝÜZLEŞMEZLIK [ýüzlöşmözlük], *işl.* Ýüzleşmän durmak; ýüzleşmek işini amal etmezlik.

ÝÜZLETMEK [ýüzlötmök], *işl.* Ýüzlemek işini başga birine etdirmek. *Ýorganyň ýüzüni ýüpek mata bilen ýüzletmek.*

ÝÜZLEÝ [ýüzlöý], *syp.* **1.** Çuň däl, bir zadyň ýüzüne golaý, ýüzräginde. *Ýeriň ýüzi gapaklanda, ýüzleýje dyrmyklamaly.* **2.** *göç. m.* Düýpli däl. *Meselä ýüzleý çemeleşmeli däl.* **3**.Sowuk-sala, geleňsiz. *Işi ýüzleý gözden geçirmek bolmaz.*

ÝÜZLEÝIŞ [ýüzlöýüş], *iş ady.* Ýüzlemek ýagdaýy.

ÝÜZLEÝRÄK [ýüzlöýrä:k], *at.* Öňküsine ýa-da beýlekilere garanda birneme ýüzleý. *Meseläbirneme ýüzleýräk çemeleşilipdir*

ÝÜZLÄP [ýüzlä:p], *hal.* Ýüze golaý, ýüz töweregi, ýüzlerçe. *Her çigitden ýüzläp goza öndüräýär, Otap, dökün döküp, suwa ýakaňda* (N. Pomma).

ÝÜZLI [ýüzlü], *syp.* **1.** Ýüzi, ýüz tarapy bar bolan. *Ýüň matalar köplenç bir ýüzli bolýar.* **2.** *göç. m.* Biriniň ýanynda sylagy, hormaty bar bolan, sözi diňlenýän, abraýly. *Kömek özüniň ýanynda ýüzli bolan adamlara özüniň ahyrky jogabyny berdi* (N. Saryhanow).

◊ **Ýüzli bolmak** hormatly bolmak.

ÝÜZLÜRÄK [ýüzlürä:k], *syp.* Birneme ýüzli (Ýüzli 2).

ÝÜZLÜK I, *at.* Ýüz manatlyk tutus kagyz pul.

ÝÜZLÜK II, *syp.* **1.** Ýorganyň, geýimiň we ş. m. ýüzüne tutmak, çekmek üçin (mata). *Ýüzlük mata.* **2.** Keçe salnanda, ýüzüne goýmak üçin niýetlenen (ýüň). *Ýüzlük ýüň.*

ÝÜZLÜLIK [ýüzlülük], *at.* Biriniň ýanynda ýüzli bolmaklyk.

ÝÜZME [ýüzmö] **I,** *iş ady.* Ýüzmek ýagdaýy. *Suwda ýüzme.*

ÝÜZME [ýüzmö] **II,** *iş ady.* Ýüzmek işi.

ÝÜZMEK [ýüzmök] **I,** *işl.* **1.** Eliň, aýagyň kömegi bilen suwda her tarapa hereket edip bilmek. *Gurbaga hem suwa girip, beýleki gyrasyna tarap ýüzüp ugrapdyr* (“Türkmen halk ertekileri“). *Ýaryşa gatnaşýan ýaş oglanlaryň suwda erkin ýüzmek boýunça çykyşlary boldy.* **2.** Suwuň ýüzi bilen gitmek, suwuň ýüzi bilen hereket etmek (gämi, gaýyk, we ş. m. hakynda).

ÝÜZMEK [ýüzmök] **II,** *işl.* Malyň derisiniň aşagyna eliňi sokup, soýup aýyrmak, soýmak, derisini sypyrmak. *Goýny ýüzmek.*

ÝÜZMEKLIK [ýüzmöklük], *iş ady.* Ýüzmek işi.

ÝÜZMEZLIK [ýüzmözlük], *işl.* Ýüzmek işini amal etmezlik.

ÝÜZSÜZ [ýüssüz], *syp.* **1.** Ýüzi, ýüz tarapy

Durdymyrat özüniň ýygrykmagyndan reňkini ak tam edip, derrew geldi (N. Saryhanow). **3.** Ürkmek, biri-birine gysmyljyraşyp gorkuly durmak, ýygrylmak (süri hakynda). *Süri ýarygije ýygrykdy.*

ÝYGRYKMAKLYK [ýyğrykmaklyk], *iş ady.* Ýygrykmak ýagdaýy.

ÝYGRYK-ÝYGRYK [ýyğryk-ýyğryk], *ser.* **Ýygyrt-ýygyrt**.

ÝYGRYLJYRAMAK [ýyğryljyramak], *işl.* **1.** Utanjyramak, çekinjeňräk bolmak, uýaljyramak. *Emma ýygryljyrap, utanýan ýaly ýüzüni öwüryär.* **2.** Üşemek ýa-da näsaglyk zerarly birneme ýygrylmak, bükütmek. *Näme beýle ýygryljyrap dursuň?*

ÝYGRYLMAK [ýyğrylmak], *işl.* **1.** Ýygyrt atmak, gasyn-gasyn bolmak, gasyn atmak, epin tutmak. *Ol köýneginiň ýygrylan ýerlerini ýazyp başlady.* **2.** Üşemek ýa-da näsaglyk zerarly, bükülmek, çugutdyrmak. *Ogulgerek sowukdan gorkusyna ýorganyň içinden elini-aýagyny çykaryp bilmän, ýygrylyp ýatyşynda, gijäniň bir wagtlary oýandy* (N. Saryhanow). **3.** *ser.* **Ýygrykmak I.** *Men bolsa düşnüksiz ýygrylýan kem-kem. ...°eýle ajap adam bagta mätäçkä, Adam oz bagtyndan utanjak eken* (K. Gurbannepesow). **4.** Ürküp, biri-birine gysylyşyp durmak. *Süri ýygryldy.*

ÝYGŞYRMA [ýyğ°yrma], *iş ady.* Ýygşyrmak ýagdaýy.

ÝYGŞYRMAK [ýyğ°yrmak], *işl.* Bir zady görünmez, bilinmez ýaly bukup goýmak, ýygnap goýmak, gizlemek, ýaşyrmak. *Sen ýygşyryp, maňa aýtmajak bolýarsyň, derrew tap!* ("Türkmen halk ertekileri").

ÝYGŞYRMAKLYK [ýyğ°yrmaklyk], *iş ady.* Ýygşyrmak ýagdaýy.

ÝYGŞYRYLMAK [ýyğ°yrylmak], *işl.* Gizlenip goýulmak, ýygnalmak. *Olarda ýygşyrylyp goýlan zat köp.*

ÝYGY [ýyğy], *syp.* **1.** Aralary ýakyn, golaý bolan, gür. *Agaçlaryň arasy ýygy bolupdyr.* **2.** Tiz-tiz bolýan, tiz, çalt bolup geçýän. *Ýolagçy ulaglary ýygy gatnaýar.*

ÝYGYJY [ýyğyjy], *at.* **1.** Çaphanada harp ýygýan işçi. *Ol harp ýygyjy bolup işleýärdi* (B. Kerbabaýew). **2.** *ser.* **Ýygymçy.** *Her bir pagta ýygyjy, Gurban aganyň ýa-da Jumagülüň ýanyndan ýygmak isleýärdi* (A. Durdyýew).

ÝYGYLAMAK [ýyğylamak], *işl.* Arasyny golaý, ýygy, ýakyn etmek. *Setirleriň arasyny ýygylamak gerek.*

ÝYGYLANMAK [ýyğylanmak], *işl.* **1.** Arasy golaý edilmek, ýakyn edilmek. **2.** Çaltlanmak, tizlenmek. *Sungat ussatlarynyň ýerlerdäki çykyşlary has-da ýygylandy.*

ÝYGYLMAK [ýyğylmak], *işl.* **1**.Hasyly alynmak. *Bu ýerleriň üzümleri ýyglyp gutarypdyr.* **2**. Toplanmak, üýşmek, ýygnanmak. *Ýygylypdyr gyz-u juwan, Hak hemmäni kylsyn aman* ("Kasymoglan").

ÝYGYLYK [ýyğylyk], *at.* **1.** Ýygy halda bolmaklyk, aralary ýakynlyk, golaýlyk, gürlük. *Oturdylan miweli agaçlaryň arasynyň ýygylygy olaryň hasylyna täsir edýär.* **2.** Yrgyldylaryň, söz ulanyşyň we ş. m. gaýtalanyş tizligi.

ÝYGYM [ýyğym], *at.* **1.** Hasyl ýygmak işi, hasyl ýygnamak möwsümi. *Pagta ýygymynyň ýaňy başlan döwrüdi* ("Edebiýat we sungat"). **2.** Belli bir maksat, sebäp üçin ýygnalýan pul, zat, töleg. *Salgyt ýygymy.*

ÝYGYMÇY [ýyğymçy], *at.* **1.** Hasyl ýygnaýjy, hasyl ýygnaýan işgär. *Ýygymçylaryň gözi Annagula düşdi* (A. Durdyýew). **2.** *maliýe.* Ýygym ýygnaýjy, töleg, salgyt toplaýjy.

ÝYGYMÇYLYK [ýyğymçylyk], *at.* Ýygymçynyň käri, işi.

ÝYGYM-DÜÝRÜM [ýyğym-düýrüm], *at.* Ýygym möwsümi bilen bagly ähli işler. *Ýygym-düýrüm ýaly zat barmy! Onuň her hanasy bir teňňe-le* (B. Kerbabaýew).

ÝYGYN [ýyğyn], *at.* **1.** Bir ýere ýygnanan märeke, mähelle, üýşmeleň. *Şeýle agyr ýygnyň guruljagyny öý eýesi göz öňüne getiripdir* (A. Gowşudow). **2.** Goşun. *Ýygyn gelip, sap-sap bolup durdular, Subh-säherden nagarasyn gurdular.*

ÝYGYNÇAK [ýyğynçak], *at.* **1.** Kiçiräk üýşmeleň, uly bolmadyk ýygnanyşyk, oturylyşyk. *Olar uly toý tutmadyk hem bolsalar, kiçiräk ýygynçak edipdirler.* **2.** Belli bir maksat üçin düzülýän az sanly nöker, leşger.

ÝYGYNDY [ýyğynny], *at.* **1.** Birnäçe eserler, goşgular, makalalar toplumy. **2.** Dürli tarapdan ýa-da dürli ýerlerden ýygnalan adamlardan düzülen topar. *Daşoguz şäheriniň pälwanlarynyň ýygyndysy göwnejaý çykyş etdi.*

ÝYGYNMAK [ýyğynmak], *işl.* Özüň üçin ýygmak.

ÝYGYRAK [ýyğyra:k], *syp.* Az-kem ýygy.

ÝYGYRMA [ýyğyrma], *iş ady.* Ýygyrmak ýagdaýy.

ÝYGYRMAK [ýyğyrmak], *işl.* **1.** Büzüp kiçeltmek, daraltmak. *Telpegiň etegini ýygryp tikmek.* **2.** Ýygyrt-ýygyrt etmek, epin tutdurmak, epin-epin etmek. **3.** Birneme düýrmek, özüňe tarap çekmek. **4.** Ýetip barmak, golaýlap barmak, golaýlaşmak, ýakynlaşmak. *Ol gaçanda zyk etdirmän, kowanda iki arany tiz ýygyrýardy* (B. Kerbabaýew). **5.** Süriniň bir tarapyny içine tarap kowmak. *Süriniň çepini-sagyny ýygryp, köprüden geçirdiler.*

ÝYGYRMAKLYK [ýyğyrmaklyk], *iş ady.* Ýygyrmak ýagdaýy.

ÝYGYRT [ýyğyrt], *at.* **1.** Ýygrylyp emele gelen epin. *Köýnegiň ýygyrdy.* **2.** Ýüzde, maňlaýda we ş. m. ýerlerde emele gelýän gasyn, çyzmyk, çylgam. *Onuň ýüzüniň ýygyrtlary mylaýymlyk bilen ýazyldy* (B. Seýtäkow).

ýagdaýy.

ÝYGJAMLYK [ýyğjamlyk], *at*. Arasy örän ýakynlyk, ýygylyk, biri-birine has golaýlyk.

ÝYGJAMRAK [ýyğjamyra:k], *syp.* Bolmalysyndan ýa beýlekilere görä ýygjam.

ÝYGJAM-ÝYGJAM [ýyğjam-ýyğjam], *syp*. Birnäçe ýygjam häsiýetli.

ÝYGMA [ýygma], *iş ady.* Ýygmak işi, ýagdaýy. *Pagta ýygma. Ot ýygma.*

ÝYGMAK [ýyğmak], *işl.* **1.** Ýygym işlerini geçirmek, ýygnap hasylyny almak. *Pagta ýygmak, däne ormak daýhanyň bagry badaşan işleri.* **2.** Gözläp tapyp almak, üýşürmek. *Üç sany gyz meýdana ýuwa, kömelek we şulara meňzeş zatlar ýygmaga gidipdir* ("Türkmen halk ertekileri"). **3.** Mal, mülk, pul we ş. m. zatlary ýygnamak, toplamak. *Gapyl adam ogly, saňa bu maldan, Ne peýdadyr, ýygar, ýygşyr gider sen!* (Zelili). **4.** Ýygym almak. *Ýygymyny ýygmak.* **5.** Saklamak; erkine goýbermezlik. *Nebsini ýygan soltan bolar* (Nakyl). *Diliňi ýyg!*

ÝYGMAKLYK [ýyğmaklyk], *iş ady.* Ýygmak işi.

ÝYGNAK [ýyğnak], *at.* **1**.Bir meseläni ara alyp maslahatlaşmak üçin guramanyň, edaranyň agzalarynyň umumy ýygnanyşygy, maslahat. **2.** *syp.* Biri-birine ýakyn, ýygjam.

◊ **Ýygnak ýönekeý sözlem** *(dil b.)* diňe eýe bilen habardan ybarat bolan sözlem.

ÝYGNALMAK [ýyğnalmak], *işl.* **1.** Ýygnalyp alynmak; goýulmak, eýe çykylmak. **2.** Üýşmek, toplanmak, jem bolmak. *Bu ýerde dürli eýýamlara degişli tapyndylar ýygnalandyr* ("Türkmenistan").

ÝYGNAMA [ýyğnama] **I,** *iş ady.* Ýygnamak ýagdaýy.

ÝYGNAMA [ýyğnama] **II**, *syp*. Böleklerden ýygnalyp gurulýan, düzülýän. *Daýanç diregleri üçin kärhanalarda ýasalan ýygnama demir-daş binýatlary ulanylýar.*

ÝYGNAMAK [ýyğnamak], *işl.* **1.** Hasylyny ýygnap almak, hasylyny ýygnap toplamak. **2.** Gizläp goýmak, ýygşyrmak, ýaşyrmak. *Me, muny öňki ýerinde ýygna-da goý!* (N. Saryhanow). **3.** Bir ýere jemlemek, üýşürmek, toplamak. *Adamlary ýygnamak.* **4.** Ýygym almak, salgyt toplamak. *Hüşür-zekat ýygnamak.* **5.** Hossarlyk edip, öz ýanyňa almak. *Atanyň uly agasy, Bizi ýygnady ýanyna* (A. Nyýazow). **6.** Artdyryp, tygşytlap goýmak, beýläňe geçirmek, artdyryp toplamak (pul, mal, mülk hakynda). *Ýygnan – sygnar* (Nakyl). **7.** *gepl. d.* Türmä salmak, tutmak, basmak. **8.** Ýerli-ýerinde goýmak, tertibe salmak, dagaşyp ýatan zatlary tertipleşdirmek. *Içeri-daşaryny ýygnadyk.* **9.** *göç. m.* Eýelik etmek, saklamak. *Her kim özüne degişli dogan-garyndaşyny ýygnady.* **10**. Kem-kemden toplanmak, üýşmek, iriň kültemek. *Ýara iriň ýygnaýar.*

ÝYGNANMAK [ýyğnanmak], *işl.* Bir ýere toplanmak, jemlenmek, üýşmek. *Adamlar ýowar geçiriljek ýere ýygnandylar.*

ÝYGNANYŞMAK [ýyğnanyºmak], *işl.* Ýygnanmak, üýşmek.

ÝYGNANYŞYK [ýyğnanºyk], *at.* **1.** Bir mesele, iş we ş. m. barada köpçülikleýin edilýän maslahat, mejlis, ýygnak. *Tejribe geçýän talyplar öz ýygnanyşygynda gündelik ýöredişleri barada pikir alyşdylar.* **2.** Toý-tomaşa, oturylyşyk, çakylyk, üýşmeleň. *Ýygnanyşygy dynç gününde geçirmekligi belledik.*

ÝYGNAŞDYRMAK [ýyğnaºdyrmak], *işl.* Bir ýere jemleşdirmek, tertipli edip, bir ýere goýuşdyrmak, ýerli-ýerinde goýuşdyrmak. *Içerini ýygnaşdyrmak.*

ÝYGNAŞMAK [ýyğnaºmak], *işl.* **1.** Ýygnamaga kömek bermek. *Hasyl ýygnaşmak.* **2.** Bilelikde ýygnamak. *Olar gaplary ýygnaşyp ýör.*

ÝYGNATDYRMAK [ýyğnatdyrmak], *işl*. Ýygnamak işini başga birine etdirmek. *Galla hasylyny öz wagtynda isripsiz ýygnatdyrmak.*

ÝYGNATMAK [ýygnatmak], *işl.* **1.** Ýygnap aldyrmak. *Toýuň beýemçisi ýere ýazylan halydyr keçeleri ýygnatdy.* **2.** Gizletmek, ýaşyrtmak. *Ene çagalar gelmänkä tikinçilere iňňe-temenleri ýygnatdy.* **3.** Jemletmek, bir ýere üýşürtmek. **4.** Salgyt, ýygym we ş. m. toplatmak. *Ýygym ýygnatmak.* **5.** Hossarlyk etdirmek, ugruna sereder ýaly etmek. **6.** Pul, zat we ş. m. serişde üýşürtmek. **7.** *gepl. d.* Tertip-düzgüne seredýän guramalara tabşyrmak, tutdurmak. **8.** *göç. m.* Tertibe salmak, arassalamak. **9.** Kem-kemden üýşürtmek, toplatmak. *Ýabyň öňüni bekläp, iki-üç günde birneme suw ýygnatdy.*

ÝYGNAÝJY [ýyğnaýjy], *at.* Toplaýjy, toplap bir ýere üýşüriji, gurnaýjy. *Bu ýaşuly öň harp ýygnaýjy bolup işläpdir.*

ÝYGNAÝYŞ [ýyğnaýyş], *iş ady.* Ýygnamak ýagdaýy.

ÝYGRA [ýyğra], *syp.* Utanjaň, çekinjeň, uýaljaň. *Ýygra ýigit.*

ÝYGRALYK [ýyğralyk], *at*. Utanjaňlyk, çekinjeňlik, uýaljaňlyk.

ÝYGRARAK [ýyğrara:k], *syp.* Çalarak ýygra. *Bu ýigit dostlaryndan ýygrarak eken.*

ÝYGRYK [ýyğryk], *syp.* Ýygyrt-ýygyrt, epin-epin bolan, ýygrylan.

ÝYGRYKMA [ýyğrykma], *iş ady.* Ýygrykmak ýagdaýy.

ÝYGRYKMAK [ýyğrykmak], *işl.* **1.** Utanjaňlyk etmek, utanmak, çekinmek, uýalmak. *Ol öten agşam öýlerine aýsyz garaňky gijäniň sagat birlerinde geldi we özüniň şeýle giç gelmeginden birjik-de ýygrykman, gapylaryny gaty-gaty kakdy* (N. Saryhanow). **2.** Ýaýdanjaňlyk bilen hereket etmek, ätiýaç etmek.

◊ **Ýygyrt atmak** ýygyrt emele gelmek, epin emele gelmek. *Keteni köýnegiň käbir ýerleri ýygyrt atypdyr*.

ÝYGYRTLANMA [ýyğyrtlanma], *iş ady.* Ýygyrtly görnüşe geçme, ýygyrt atma.

ÝYGYRTLANMAK [ýyğyrtlanmak], *işl.* Ýygyrt bolmak, gasyn atmak, epin tutmak. *Gözüň daşky dury bardasynyň ýygyrtlanmagy onuň möçberiniň kiçelmegine getirýär* (S. Karanow).

ÝYGYRTLANMAKLYK [ýyğyrtlanmaklyk], *iş ady.* Ýygyrtlanmak ýagdaýy.

ÝYGYRTLAŞMAK [ýyğyrtlaºmak], *işl.* Ýygyrt-ýygyrt bolup başlamak.

ÝYGYRT-ÝYGYRT [ýyğyrt-ýyğyrt], *syp.* **1.** Epin-epin bolan, köp ýeri epilip ýygrylan. *Ädiginiň gonjy baldyrynyň ýumry etinden geçmän, edil gadymky demirçileriň körügi ýaly ýygyrt-ýygyrt bolup dur* (N. Pomma). **2.** Gasyn-gasyn bolan. *Ýüzi güne ýanan, mañlaýy ýygyrt-ýygyrt gasyn atan bir adam içini hümletdi* (B. Kerbabaýew).

ÝYGYŞ [ýyğyº], *iş ady.* Ýygmak ýagdaýy.

ÝYGYŞDYRMAK [ýyğyºdyrmak], *işl.* Ýygyp çykmak, hemmesini ýygmak. *Galan ýorunjany ýygyşdyryp bede etmeli*.

ÝYGYŞMAK [ýyğyºmak], *işl.* **1.** Ýygmaga kömek etmek. *Pagta ýygyşmak.* **2.** Ýygmakda ýaryşmak. *Men Durdy bilen pagta ýygyşdym*. **3**. Bilelikde ýygmak. *Aýallar sogan ýygşyp ýörler.*

ÝYGY-ÝYGY [ýyğy-ýyğy], *syp.* **1.** *ser.* **Ýygy-ýygydan.** *Ol gözüni açjak bolup, Demin aldy ýygy-ýygy* (R. Seýidow). **2.** Ýakyn-ýakyn, golaý-golaý, gür. *Germew agaçlary ýygy-ýygy dikilipdir.*

ÝYGY-ÝYGYDAN [ýyğy-ýyğydan], *hal.* Çalt-çaltdan, tiz-tizden, basym-basymdan. *Magtymgulynyň golunyň zarby gitdikçe güýjedi, çekiç barha ýygy-ýygydan inip galdy* (G. Kulyýew).

ÝYKAJAN , *syp.* Gören zadyny ýykyşdyrýan, döwüşdirýän, döküşdirýän (garagol çaga hakynda).

ÝYKAN-ÝUMRAN [ýyka:n-ýumra:n]: **ýykan-ýumran bolmak** weýran bolmak, derbi-dagyn bolmak, agdar-düňder bolmak, ýykylyp, dargap gitmek. *Ol ýykan-ýumran bolan, ýöremesi kyn bolan köçe bilen barýarka, maşgalalary hem ýadyna düşdi* (N. Saryhanow). **Ýykan-ýumran etmek** wes-weýran etmek, derbi-dagyn etmek, agdar-düňder etmek, ýykyşdyrmak. *Onsoň gyzlaryň hemmesi döwüň öýüni ýykan-ýumran edip, gaçyp gidýärler* (“Türkmen halk ertekileri“).

ÝYKAN-ÝUMRANLYK [ýyka:n-ýumra:nlyk], *at.* Ýykylyp, ýumrulyp giden ýagdaýynda bolmaklyk, agdar-düňder halda bolmaklyk.

ÝYKDYRMAK, *işl.* **1.** Ýykmak işini başga birine etdirmek. *Toýun palçykdan köne kepbämi ýykdyrdym, ýerine şarňyldap duran köşk ýaly jaý gurdurdym.* **2.** Ýykmaga mümkinçilik bermek; ýyk- maga ýol bermek. *Bu öküz ikimize ýykdyrarmyka ?*

ÝYKGYN: ýykgyn etmek bir tarapa uýmak, bir ugra ýa-da bir zada göwnüňi bermek, meýilli bolmak.

ÝYKGYNÇY, *at.* Ýykgynçylyk, bozgakçylyk işlerine ýykgyn edýän adam.

ÝYKGYNÇYLYK, *at.* Ýykgynçy bolmaklyk, bozgakçylyk.

ÝYKMA, *iş ady.* Ýykmak hereketi. *Onuň uly-uly pälwanlary-da ýadadyp ýykmasy bardy.*

ÝYKMAK, *işl.* **1.** Sökmek, weýran etmek, berbat etmek, ýumurmak. **2.** Ýeňmek, üstün çykmak. *Armanym, ýok, pelek, bir söweş kylsam, Ýa ýyksaň, basylsam, ýa seriň alsam* (Magtymguly). **3.** Dik duran halyndan ýere ýaplamak, ýere ýatyrmak. *Güýçli ýel agaçlaryň birnäçesini ýykypdyr.* **4.** Bir zadyň içine gaçyrmak, itekläp bir zadyň içine düşürmek. *Böwedi ýykmak.* **5.** *gepl. d.* Synagda kanagatlanarsyz baha goýmak.

ÝYKMA-ÝYKYLMA, *hal.* Bolşuňa görä, bir mydar edip, körmydar.

ÝYKMAKLYK, *iş ady.* Ýykmak hereketi.

ÝYKMAZLYK, *işl.* Ýykmak işini amal etmezlik, ýykman durmak.

ÝYKYGRAK [ýykyğra:k], *syp.* Beýlekilere görä ýykyk.

ÝYKYJAK, *syp.* Ýykyk ýagdaýdaky (kiçi zat hakynda). *Şol mahal edaranyň bir ýykyjak jaýy bar eken.*

ÝYKYK, *syp.* Abat däl, weýran, berbat bolan, ýykylan, ýumrulan.

ÝYKYK-ÝUMRUK, *syp.* Weýran bolup galan, berbat bolan, haraba öwrülen. *Uly ýol bilen gidip barşymyza ýykyk-ýumruk jaýlara gözümiz düşmedi.*

ÝYKYLMAK, *işl.* **1.** Agdarylyp ýere düşmek, bir zadyň üstünden ýere gaçmak. *Düýeden ýykylmak.***2** Dik oturan zat bir gapdala agmak, gaýtmak. *Demlengi demkeş ýykyldy. Agaç ýykyldy.***3.** Ýeňilmek, asgyn gelmek. *Ýykylsaň, uludan ýykyl* (Nakyl). **4.** Taýyp, büdräp ýere ýazylmak. *Ýykylany ýer götär* (Nakyl). **5.** *göç. m.* Keramatly hasap edilýän güýçlere kömek sorap ýüz tutmak. *Ak işana ýykylmak.* **6.** Synmak, dargamak, ýaşamagyny bes etmek. *On ýedinji ýylda ak patyşa ýykyldy*. **7.** Synagda kanagatlanarsyz baha goýulmak, ikilik almak. *Sürmekden synag geçirilende ýykyldym.*

◊ **Ýykylanyň ýeňsesinden depmek** ýoldaşlyk, hossarlyk etmezlik, kynçylyga düşülende goltgy bermezlik. *Ýykylanyň ýeňsesinden depmek biziň häsiýetimize mahsus däldir.* **Ýykylsaň dişiň döwüljek** hiç zat bitmedik, şyr takyr, gaty (ýer hakynda). **Ýykylyp ýatmak** gaty söýmek, gowy görmek, halamak. *Sen şol gyz diýip ýykylyp ýatyrsyň-la... Men şu ulagyň abatlygyna ýykylyp münäýdim, ýogsam başga-*

da maşyn kändi.

ÝYKYLYP-SÜRÜŞMEK [ýykylyp-sürüşmök], *işl.* **1.** Kä ýykylyp, kä aýaga galyp, kynlyk bilen ýol geçmek, öňe gitmek. *Ýykylyp-sürşüp, haşlap, Barýar goşlaryn taşlap* (R. Seýidow). **2.** *göç. m.* Durmuşda ýalňyşlyk goýberip, şowsuzlyga sezewar bolmak. *Ara şeýtan düşürmejek bolmaly, birek-biregiň ýykylan-sürşen ýerinde mańlaýynda direjek bolmaly* (G. Kulyýew).

ÝYKYLYŞMAK, *işl.* **1.** Ýumrulyşyp, dargaşyp başlamak, çagşaşyp başlamak. *Tam ýykylyşypdyr, onuň suwaglaryny täzeläp, käýerlerini täzeden örmeli.* **2.** Köp zat ýykylmak. *Üzümiň direg agaçlary ýykylyşyp ýatyr.* **3.** Ýerli-ýerden, köp bolup ýykylmak. *Oglanlar näme ýykylyşyp ýatyrlar?*

ÝYKYP-ÝUMURMAK [ýykyp-ýumurmok], *işl.* Ýykan-ýumran etmek, agdar-düňder etmek, ber-bibat etmek.

ÝYKYRDAMAK, *işl.* Ýykyr-ýykyr edip gülmek, ýykyrdyly gülmek. *Gyzjagazlar ýykyrdap gülüşdiler.*

ÝYKYRDAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden köp bolup bilelikde ýykyrdamak. *Oturanlar ýykyrdaşýardylar.*

ÝYKYRDY, *at.* Çalarak çykýan şatlykly gülki sesi. *Öýüň içinden biriniň ýykyrdysy eşidilýärdi.*

ÝYKYRDYLY, *syp.* Ýykyrdy bilen, ýykyr-ýykyr edip. *Ýykyrdyly gülüşmek.*

ÝYKYR-ÝYKYR: ýykyr-ýykyr etmek *ser.* **Ýykyrdamak.**

ÝYKYŞ, *iş ady.* Ýykmak ýagdaýy.

ÝYL, *at.* On iki aýdan ybarat wagt birligi. *Birnäçe ýyldan bäri geçirilýän*.

◊ **Ýyla dönmek** köp wagta çekmek, belli bir wagt aralygy uzak bolup görünmek. *Her bir aýym ýyla döndi.* **Ýyl dönümi** adamyň, edaranyň, wakanyň we ş. m. doglan, döredilen, bolan senesiniň bellenilýän güni, ýaş toýy. **Ýylyny bermek** ýogalan, ölen adamyň hatyrasyna ony ýatlap, bir ýyldan ölen gününi etmek, sadaka berip ýogalan gününiň bir ýyllygyny bellemek. **Ýyl ýazuwy (ýazgysy)** her ýyldaky taryhy wakalaryň, ýerine ýetirilen işleriň ýazuwy, jemi. *Garaşsyz, Bitarap Türkmenistanyň ýyl ýazgysynda bolup geçen belli, ykbal göteriji, ýatdan çykmajak wakalar sanardan köpdür* (O. Musaýew).

ÝYLADYJY, *syp*. Ýylylyk beriji, ýyladýan. *Ýyladyjy desgalar.*

ÝYLADYLMAK, *işl.* **1.** Ot ýakyp ýyly edilmek, gyzdyrylmak. *Bug bilen ýyladylýan ähli jaýlarda bir sydyrgyn howa saklanýar.* **2.** Iýmezden öň oduň üstüne goýup, birneme gyzdyrylmak. *Düýnki palaw ýyladyldy.*

ÝYLADYŞ, *iş ady.* Ýylatmak işi.

ÝYLAK, *at*. Gumda bitýän uzyn hem insizje ýaprakly ýaz oty. *Birnäçe ýyl mundan öň, boldumly ýaz günlerinde şu meýdanyň ýüpek ýaly gyrtyjy, ýylagy dyza çykardy* (A. Gowşudow).

ÝYLAKLYK, *at.* Ýylagyň köp biten ýeri. *Çopan goýun sürüsini ýylaklyga tarap gaýtardy.*

ÝYLAMA, *iş ady.* Ýylamak ýagdaýy.

ÝYLAMAK, *işl.* **1.** Çala gyzmak. *Oduň başynda goýlan kündügiň suwy ýylady.* **2.** Maýlamak. *Howa ýylady.*

ÝYLAMAKLYK, *iş ady.* Ýylamak ýagdaýy.

ÝYLAMAZLYK, *işl*. Ýylamak derejesine ýetmezlik, ýylap bolmazlyk.

ÝYLAN [ýyla:n], *at.* Egrem-bugram bolup suwlup hereket edýän zäherli we zähersiz süýreniji. *Ýylanyň ýigreneni narpyz, ol hem hininiň agzynda gögär* (Nakyl).

◊ **Ýylan garagy (garaçygy) ýok** ýagsyz, düýbünden ýagy bolmadyk (nahar hakynda). *Çorbada eger-eger ýylan garagy-da ýok eken* ("Edebiýat we sungat").

ÝYLANBALYK [ýyla:nma:lyk], *at*. Ýylana meňzeş inçe, uzynja balyk.

ÝYLANBAŞ [ýyla:nmaş], *at.* **1.** Görnüşi ýylanyň kellesine çalymdaş, köplenç süýji suwly akar suwlarda ýaşaýan kiçijik jandar. **2.** Içi diş-diş boşlukdan emele gelen ýylanyň akja kelle süňküne meňzeş, göz degmesin diýip yrym edilip, köplenç çagalaryň egin-eşigine dakylýan tebigy ýa-da emeli bezeg daşy. **3.** "Kebelek" ýa-da "owadan älem" atly äleme salynýan nagşyň goçagynyň towlanyp duran ýylana meňzedilip çitilýän ýaşyl çitimi.

ÝYLANÇYR [ýyla:nçyr] **I,** *at*. Suwulgandan ulurak, ýylpyldap duran hamly süýreniji.

ÝYLANÇYR [ýyla:nçyr] **II,** *at.* Gaňyrçak görnüşli nagyş.

ÝYLANDODAK [ýyla:nno:dok], *at.* Ýapraksyz, owadan ak gülli, gumda bitýän gol boýy ösümlik.

ÝYLANMA, *iş ady.* Ýylanmak ýagdaýy.

ÝYLANMAK, *işl.* Oda, peje we ş. m. çoýunyp, endamyňy ýylatmak. *Pejiň oduna ýylanmak.*

ÝYLANMAKLYK, *iş ady.* Ýylanmak ýagdaýy.

ÝYLANMAZLYK, *işl.* Oda çoýunyp, endamyňy ýylatmazlyk; ýylanmakdan saklanmak.

ÝYLANYŞ, *iş ady.* Ýylynmak ýagdaýy.

ÝYLAŞMAK, *işl.* Birneme ýylamak, kem-kemden ýylamak.

ÝYLATDYRMAK, *işl.* Ýylatmak işini başga birine etdirmek. *Nahary ýylatdyrmak.*

ÝYLATMA , *iş ady.* Ýylatmak işi.

ÝYLATMAK, *işl.* **1.** Çala gyzdyrmak; iýer ýaly birneme gyzdyrmak, ýylytmak. *Suw ýylatmak.* **2.** Mähir bermek, mähire çoýmak. *Ene mähri çagalarynyň ýüregini ýyladýardy.*

ÝYLATMAKLYK, *iş ady.* Ýylatmak işi, ýagdaýy.

ÝYLAÝYŞ, *iş ady.* Ýylamak ýagdaýy.

ÝYLBA-ÝYL [ýylva-ýyl] , *hal.* **1**. Her ýylda, her

ýyl. *Ýerlerden alynýan hasyl ýylba-ýyl artýar.* **2**. Ýylyň-ýylyna, ýylba-ýyldan, ýyl-ýyldan, ýyl geldikçe. *Önümiň özüne düşýän gymmaty-da ýylba-ýyl aşakladylýar.*

ÝYLBA-ÝYLDAN [ýylva-ýyllan], *hal, ser.* **Ýylba-ýyl 2**.

ÝYLBOÝY [ýyl-boýy], *hal*. Bütin ýylyň dowamynda, ýylyň başyndan ahyryna çenli. *Daýhanyň ýylboýy eden azabynyň reýgan bolmazlygynyň alajy görüldi* (Türkmenistan).

ÝYLÇYR, *syp.* Üzi ýyldyrap duran, ýylmanak. *Dagyň ýylçyr gaýasyndaky mumyýa gözüň ýetip durka, şony ele salyp bilmeseň, nebsiň nähili agyrýar!* (B. Kerbabaýew).

ÝYLÇYRAMA, *iş ady.* Ýylçyramak ýagdaýy. *Gün şöhlesine dagyň bilinde bir zadyň ýylçyramasy çagalaryň bilesigelijiligini oýardy.*

ÝYLÇYRAMAK, *işl.* Ýylçyr görünmek, ýyldyrap durmak, ýag çalnan ýaly bolup görünmek, ýylmanak halda öwşün atmak. *Gaýanyň ýüzi ýylçyrap durdy.*

ÝYLÇYRATMAK, *işl.* **1**. Ýylçyrap durar ýaly etmek. *Tamyň ýüzi soýlan goýnuň ýagy degip ýylçyrap durdy.* **2**. Ýylçyraýan halda bolmaklyk, ýörmeklik. *Aman hem kellesini ýylçyradyp gelýär.*

ÝYLÇYRLYK, *at*. Ýylçyr halda bolmaklyk.

ÝYLDYRAMA [ýyllyrama], *iş ady.* Ýyldyramak ýagdaýy. *Aýnanyň ýyldyramasy ýaňy ýuwlanyndan habar berýärdi.*

ÝYLDYRAMAK [ýyllyramak], *işl.* Ýyldyr-ýyldyr etmek, ýylpyldyly şöhle salmak, ýylp-ýylp etmek. *Dogrudan hem sagat ýyldyrap durdy* (A. Nazarow).

ÝYLDYRAMAKLYK [ýyllyramaklyk], *iş ady.* Ýyldyramak ýagdaýy.

ÝYLDYRAMAZLYK [ýyllyramazlyk], *işl.* Ýyldyr-ýyldyr etmek, ýyldyrdysy bolmazlyk.

ÝYLDYRAR [ýyllyra:r], *at.* Altyn, kümüş şaý-sep.

ÝYLDYRARSYZ [ýyllyra:rsyz], *syp.* Üst-başynda şaý-sepi ýok, şaý-sepsiz. *Aýna gelnalyjylara göz gezdirende, bir ýyldyrarsyz, ýönekeý sowsany köýnek, çaprazly çabyt bilen oturan gelnalyjylary-da gördi* (B. Kerbabaýew).

ÝYLDYRAŞMAK [ýyllyraşmak], *işl.* Ýyldyr-ýyldyr edişmek, ýylpyldyly öwşün atyşmak, ýylpyldaşmak. *Onuň ýyldyraşyp duran gara gözlerinde diňe haýyş alamaty uçganaklaýardy* (B. Gurbanow).

ÝYLDYRATMAK [ýyllyratmak], *işl.* Ýyldyrar ýaly etmek. *Dişlerini ýyldyradyp, ýüzüni göge tutup, uludan-uly demini alýar* (A. Durdyýew). *Ýüzügi keçä sürtüp ýyldyratdylar.*

ÝYLDYRAÝYŞ [ýyllyraýyş], *iş ady.* Ýyldyramak ýagdaýy.

ÝYLDYRDAMAK [ýyllyramak], *işl., ser.* **Ýyldyramak**.

ÝYLDYRAWUK [ýyllyrowuk], *syp.* Ýyldyr-ýyldyr edýän, ýylpyldyly, ýyldyraýan, ýylpyldawuk. *Eýeriň gaşyndaky ýyldyrawuk çüý bezeglerini dyrnaklary bilen dyrmalady* (″ Görogly ″).

ÝYLDYRDY [ýyllyrdy], *at.* Bir zadyň şöhlesiniň, yşygynyň, ýalkymynyň we ş. m. göze kaklyşýan ýagtysy.

ÝYLDYRYM [ýyllyrym], *at*. Gök gürlände howada birden ýüze çykýan ot şekilli ýylpyldy. *Howa bulutlaşyp, garalyp, ýyldyrym çakyp başlady.*

◊ **Ýyldyrym urmak** ýyldyrym degmegi, täsir etmegi zerarly, heläk bolmak, heläkçilige sezewar bolmak, hatardan çykmak. **Ýyldyrym ýaly (dek)** çakdanaşa çalt, tiz. *At ýyldyrym ýaly süýnýär. Otly ýyldyrym dek öňe gidip barýar.*

ÝYLDYZ [ýyllyz], *at*. **1**. Gije ýokarda ýaldyraşyp görünýän asman jisimleri. *Ýyldyz ýygnanyp, Aý bolmaz* (Nakyl). *Ýow gününde agyr derde ulaşsam, Ýyldyzlara bakyp derdim dep bolsun* (G. Ezizow). **2**. Bäş burçly şekil. **3**. *göç. m.* Iň meşhur, atly-owazaly adam, şamçyrag (esasan, sungatda). *Türkmen aýdym-saz sungatynyň ýyldyzy.* **4**. Yryma görä, ýerde, öňüňde ýyldyz bolsa, şol gün toý tutulmaýar, jaýyň düýbi tutulmaýar we ş. m. *Bu gün gitseň, ýyldyzdyr* (″ Görogly ″). **5**. Halynyň gyrasyna ýyldyza meňzedilip salynýan, uçlary peýkam şekilli köp burçly nagyş.

◊ **Ýyldyza toýnak salmak** keýpiň kök bolmak, wagtyň hoş bolmak, mes bolmak. *Nädersiň az salymdan ýyldyza toýnak salyberseň* (N. Pomma). **Ýyldyza ugran (ýörän) ýaly bolmak** işiň şowsuz bolmak, edeniň ters bolmak, işiň oň bolmazlyk. *Ol neresseler ýyldyza ýörän ýaly boldy* (B. Gulow). **Ýyldyz süýnen ýaly** gaty çalasyn, örän çalt, ýyndam (hereket hakynda). *Bu maşyn ýörände, edil ýyldyz süýnen ýaly bolýar.* **Ýyldyzy düşüşmezlik** gylyk-häsiýetiň deň gelmezlik, oňuşmazlyk (köplenç, ýaş çatynjalar hakynda).

ÝYLDYZSYZ [ýyllyssyz], *syp*. **1**. Ýyldyz bolmadyk, ýyldyzy ýok. *Ýyldyzsyz asman.* **2**. *göç.m.* Gözüňe gelmeýän, bolşy, gylyk-häsiýeti ýaramaýan (.adam hakynda).

ÝYLGALLA [ýylğalla], *at*. Bir ýyla ýeterlik galla. *Ýurt boýunça bir günde alynýan hasylyň mukdary öňki zamandaky ýylgalladan hem köpdür* (Watan).

ÝYLGAÝ [ýylğaý] **I**, *at*. **1**. Ýylgyna meňzeş gyrymsy agaç. **2**. Oglana dakylýan at.

ÝYLGAÝ [ýylğaý] **II**, *hal*, *gepl. d.* Elmydama, hemişe, birsyhly, mydama. *Ýylgaý bir zady iýip ýörmek hem jana oňaýly täsir etmeýär.*

ÝYLGYN [ýylğyn], *at*. Syrdam-syrdam ince şahaly, pürlek, gyzylymtyl gabykly, topbak gögeryän gyrymsy agaç. *Kimiň eli gaňrakly, kimiň eli pürli ýylgyn çybykly goýunlary seçmäge başladylar* (H. Deryaýew).

ÝYLGYNLYK [ýylğynlyk], *at*. Ýylgynyň köp

biten, gögeren ýeri. *Meniň gapdalymdaky giden gök ýylgynlygyň içinden ullakan bazar ýoly geçýär* (A. Durdyýew).

ÝYLGYRJAKLAMAK [ýylğyrjaklamak], *işl.* Sessiz gülümsiremek, çalarak ýylgyrmak.

ÝYLGYRJAKLAŞMAK [ýylğyrjaklaºmak], *işl.* Ýerli-ýerden, köp bolup ýylgyrjaklamak. *Ýetginjekler işikden ýylgyrjaklaşyp girdiler*.

ÝYLGYRJAKLATMAK [ýylğyrjaklatmak], *işl.* **1**. Ýylgyrjaklaýan halda bolmak. *Ol bir hili ýüz-gözüni ýylgyrjakladyp işikden girdi*. **2**. Ýylgyrjaklar ýaly etmek.

ÝYLGYRJYRAMAK [ýylğyrjyramak], *işl.*, *ser.* **Ýyljyraklamak**. *Dostum ýylgyrjyrady we aşak oturdy.*

ÝYLGYRJYRAMAKLYK [ýylğyrjyramaklyk], *işl.* Ýylğyrjyramak hereketi.

ÝYLGYRJYRAMAZLYK [ýylğyrjyramazlyk], işl. Ýyljyraklamazlyk.

ÝYLGYRJYRAŞMAK [ýylğyrjyraşmak], *işl.* Bilkelikde ýylgyrjyramak. *Onuň aýdanlaryna gyzlar ýylgyrjyraşdylar.*

ÝYLGYRMA [ýylğyrma], *iş ady.* Ýylgyrmak ýagdaýy.

ÝYLGYRMAK [ýylğyrmak], *işl.* Gülümsiremek, sessiz ýuwaşja gülmek.

ÝYLGYRMAKLYK [ýylğyrmaklyk], *iş ady.* Ýylgyrmak ýagdaýy.

ÝYLGYRMAZLYK [ýylğyrmazlyk], *işl.* Ýylgyrman durmak, ýylgyrmakdan saklanmak.

ÝYLGYRTMAK [ýylğyrtmak], *işl.* **1.** Ýylgyrar ýaly etmek. *Lak atyp, çagany ýylgyrtmak.* **2.** Ýylgyrmaga sebäp bolmak. *Sen meni ýylgyrtdyň.* **3.** Ýylgyrmaga şert döretmek, maý bermek, mümkinçilik döretmek.

◊ **Dişini ýylgyrtmak** bir zat bilen begendirmek.

ÝYLGYRYŞ [ýylğyryş], *iş ady.* Ýylgyrmak ýagdaýy.

ÝYLGYRYŞMAK [ýylğyryşmak], *işl.* Bilelikde ýpylgyrmak. *Saglyk-amanlyk soraşyp, ata-ogul biri-biriniň ýüzüne ýylgyryşyp seredişdiler* (A. Durdyýew).

ÝYLJAK, *syp.* **1**. Ýylysy gitmedik. *Ýyljak yer.* **2.** Sowuk ýer gowy ýyladylan, gyzdyrylan. *Ýyljak ýerde işläp otyrdym.*

ÝYLJAJYK, *syp.* Ýylysy gowuja saklanyp galan. *Ýyljajyk çorba iýseň-ä şu wagt kem däl ýaly.* **2.** Gowuja ýyladylan, gyzdyrylan. *Içeri ýyljajyk eken, heziller etdim*.

ÝYLJYRAKLABERMEK [ýyljyrakla:vermek], *işl.*. Ýyljyraklap ugramak.

ÝYLJYRAKLAMA, *iş ady.* Ýyljyraklamak ýagdaýy.

ÝYLJYRAKLAMAK, *işl.* Gözüni güldürip ýylgyrmak.

ÝYLJYRAKLAMAKLYK, *iş ady.* Ýyljyraklamak ýagdaýy.

ÝYLJYRAKLAMAZLYK, *işl.* Gözüni güldürip ýylgyrmazlyk.

ÝYLJYRAKLAŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden birnäçe bolup ýyljyraklamak. *Olar hiç zat bolmadyk ýaly ýyljyraklaşyp barýardylar* (R. Allanazarow).

ÝYLJYRAKLATMAK, *işl.* Ýyljyraklamak katdyna ýetirmek.

ÝYLKY, *at.* Atyň ähli jynsyny öz içine alýan umumy ady, gylýal. *Müň boldy goýuny, ýüz boldy ýylky. Döwlet başa gelen jaýlar, hoş indi* (Hatam şahyr).

ÝYLKYBAN [ýylkyva:n], *at.* Ýylky çopany, ýylky bakýan adam.

ÝYLLYK, *at.* Bir ýyl üçin hasaplanan, bir ýyl möhletli, bir ýyl dowamynda bolýan. *Talyplar birinji-üçünji ýyllarda ýyllyk, dördünji ýylda gutardyş işlerini ýazýarlar.*

ÝYLMA , *iş ady.* Ýylmak ýagdaýy.

ÝYLMAK I, *işl.* Täze gaýan düýäniň düwen düwünçegi onuň patyrdyklap gitmegi sebäpli bozulmak. *Düýämiz ýylypdyr.*

ÝYLMAK II, *işl., gepl.d.* Sözüňde, ähdiňde tapylmazlyk, wadaňda durmazlyk.

ÝYLMAMA, *iş ady.* Ýylmamak işi, ýagdaýy.

ÝYLMAMAK, *işl.* **1.** Ýüzüni endigan, tekiz etmek, büdür-südürini aýyrmak. *Tagtanyň ýüzüni ýylmamak.* **2.** *göç. m.* Timar bermek. *Oraz geýnip, saçlaryny ýylmady.*

ÝYLMAMAKLYK, *iş ady.* Ýylmamak ýagdaýy.

ÝYLMAMAZLYK, *işl.* Ýylmanak şekile getirmezlik.

ÝYLMANAK, *syp.* **1.** Ýüzi endigan, tekiz, büdür-südürsiz. *Ýylmanak oklaw hamyryň içinde bir ýitip, bir görnüp gidýärdi.* **2.** *göç. m.* Görmegeý, görmekli, syratly, owadan. *Ol iri süňkli, gara sakgally, ýylmanak ýüzli daýaw adamdy* (B. Seýtäkow).

◊ **Ýylmanak gürrüň (söz)** sypaýyçylykly, mylaýym söz, hoşamaý gürrüň.

ÝYLMANMAK, *işl.* **1.**Tekizlenmek, büdür-südüri aýrylmak. *Ýylmanan dört goşma bilezigi etlek bileklerine dakynyp, kümüşli heýkeli ýanyn dakyndy* (B. Kerbabaýew). **2.** Özüňe timar bermek. *Näme beýle ýylmanýarsyň, bir ýere gitjekmi?* **3.** *göç. m.* Belli bir tertibe, mazmuna salynmak, düzedilmek, yzygiderli beýan edilmek. *Şol hekaýadaky büdür-südürlikler ýylmansa, ony okyjylar köpçüligine hödürlemek bolar* (“Edebiýat we sungat“).

ÝYLMANYLMAK, *işl., ser.* **Ýylmanmak 2.**

ÝYLMANYŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden, köp bolup ýylmanmak. *Gyzlar saçlaryny darap, sypanyşyp, ýylmanyşyp otyrdylar.*

ÝYLMAŞDYRMAK, *işl.* Bir ýan ujundan yzygiderli ýylmamak. *Soňra ige bilen onuň o taýyny, bu taýyny ýylmaşdyrdy* (G. Kulyýew).

ÝYLMAŞMAK, *işl.* **1.** Ýylmamaga kömek etmek. *Ussa tagta ýylmaşmak.* **2.** Bilelikde, birnäçe bolup ýylmamak. *Olar şire suwag bilen gara suwagyň ýüzüni ýylmaşyp durlar.*

ÝYLMATMAK, *işl.* **1.** Ýylmamak işini başga birine etdirmek. *Keseriň sapyny ýylmadanyň gowy bolaýdy.* **3.** Ýylmamaga mümkinçilik bermek. *Agaç gaty eken, zordan ýylmatdy.*

ÝYLMAÝJY, *at.* Ýylmaýan, tekizleýän işçi ýa-da ýörite maşyn.

ÝYLP, *s. ş. aňl. söz.* Birbada öçügsiräk ýanyp-sönen,ýylpyldan yşygyň, oduň we ş.m. şekiliniň ady, öwüşgini. *Garaňkynyň içinde öňümizde bir zar ýylp eden ýaly boldy.*

ÝYLPYLDAMA [ýylpyllama], *iş ady.* Ýylpyldamak ýagdaýy.

ÝYLPYLDAMAK [ýylpyllamak], *işl.* **1.** Öçügsiräk ýylpyldyly şöhle, ýagty saçmak, ýylp-ýylp etmek. *Garanky gijede al-asmanda çala ýylpyldap görünýän ýyldyzlar meni pikirlenmäge mejbur etdi.* **2.** *göç. m.* Häli-şindi göze kaklyşmak.

ÝYLPYLDAMAKLYK [ýylpyllamaklyk], *iş ady.* Ýylpyldamak ýagdaýy.

ÝYLPYLDAŞMAK [ýylpyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna ýylpyldyly şöhle saçmak (köp zat hakynda). *Ýylpyldaşyp galan enaýy ýaşyl ýapraklar agaçlaryň heniz ýalaňaç endamlaryny bütinleý örtüp bilmändir* (B. Kerbabaýew).

ÝYLPYLDATMAK [ýylpyllatmak], *işl.* Ýylpyldar ýaly etmek.

ÝYLPYLDAWUK [ýylpyllowuk], *syp.* Ýylpyldap duran, ýylpyldyly öwüşgin atýan. *Ýylpyldawuk daş.*

ÝYLPYLDAÝYŞ [ýylpyllaýyş], *iş ady.* Ýylpyldamak ýagdaýy.

ÝYLPYLDY [ýylpylly], *at.* Arasy kesilip, yzly-yzyna öçügsiräk ýylpyldaýan yşygyň, oduň we ş.m. şekiliniň ady, öwüşgini. *Oduň ýylpyldysy. Çala görünýän ýylpyldy.*

ÝYLPYR, *at.* Gara däneli, bogun-bogun bolup ösýän, arpa meňzeş ot.

ÝYLP-ÝYLP, *s. ş. aňl. söz.* Arasy kesilip, yzly-yzyna ýylpyldaýan yşygyň, oduň we ş.m. şekili. *Tamlaryň, kepbeleriň, öýleriň içinden yşyklar garaňkynyň içinde ýylp-ýylp edip görünýärdi* (A. Durdyýew).

ÝYLSAÝYN [ýylsa:ýyn], *hal.* Ýyl geçdigiçe, geldigiçe, ýyl-ýyldan; barha, gitdigiçe. *Bugdaýdan we pagtadan alýan hasylymyz ýylsaýyn artýar.*

ÝYLY, *syp.* **1.** Çalaja gyzan, çala gyzgyny bar bolan, sowuk däl. *Ýyly suw.* **2.** Sowuk däl, maýyl. *Ýyly jaý.* **3.** Sowuk geçirmeýän, gyzgyn saklaýan. *Ýyly geýim.*

◊ **Ýyly mähir (duýgy)** rehimdarlyk duýgusy, yhlasly ýürek söýgüsi. **Ýyly nazar** örän mähirli, söýgi bilen garaýyş. **Ýylysy bilen** derrew, gijä goýman, pursaty elden bermän. *Ýylysy bilen işe girişmek gerek.*

ÝYLYLYK, *at.* Howanyň ýa-da bir zadyň gyzmagy netijesinde ýüze çykýan yssylyk. *Mekgejöwen ýylylyk söýüji we gurakçylyga çydamly ösümlikdir. Gün hem ýagtylyk, hem ýylylyk berýär.*

ÝYLYM, *at.* **1.** Bir ujy kenarda berkidilip, beýleki ujy suwa alnyp girilip, aýlaw edip yzyna çykmak arkaly balyk tutulýan, ortasyna ýakyn ýerleri ownuk gözli, haltaly tor. **2.** Guş tutmak üçin ulanylýan tor.

ÝYLYMSYRAMAK, *işl.* Ýylym-ýylym etmek, çala ýylgyran bolmak, ýyrşarmak, gülümsiremek. *Köçede duran ýük maşynyň üstünde abşarylyp duran murtlak pyýada oňa ýylymsyrap seredýärdi* (N. Jumaýew).

ÝYLYM-ÝYLYM: ýylym-ýylym etmek dylym-dylym etmek, iki erni bir ýere gelmän gülümsiremek.

ÝYLYNDYRMAK [ýyllynnyrmak], *işl.* **1.** Ýylnar ýaly etmek. *Gar oýnap elleri buz ýaly çagalary öýe salyp ýylyndyrdyk.* **2.**Ýylynmagyna sebäp bolmak. *Seniň meni ýylyndyranyň gowy boldy.* **3.** Ýylynmaga mümkinçilik bermek.

ÝYLYNMA, *iş ady.* Ýylynmak ýagdaýy.

ÝYLYNMAK, *işl., ser.* **Ýylanmak.** *Muny aňsatlar tutaşdyrybam bolmaz, ýylnybam bolmaz* (N. Saryhanow).

ÝYLYNMAKLYK, *iş ady.* Ýylynmak ýagdaýy.

ÝYLYNMAZLYK, *işl.* Ýylynman durmak, ýylynmakdan saklanmak.

ÝYLYŇ-ÝYLYNA, *hal.* Ýyl-ýyldan, ýylyň-ýylynda. *Dilimiz ýylyň-ýylyna kämilleşip, barha ösýär we baýlaşýar.*

ÝYLYRAK [ýylyra:k], *syp.* Birneme ýyly.

ÝYLYSSY, *at.* Ýönekeý ýyly nahar.

ÝYLYTDYRMAK, *işl.* Ýylytmak işini başga birine etdirmek. *Nahary täzeden ýylytdyrmak.*

ÝYLYTMA I, *iş ady.* Ýylytmak işi.

ÝYLYTMA II, *syp.* Ýyladylan nahar.

ÝYLYTMAK, *işl., ser.* **Ýylatmak**.

ÝYLYTMAKLYK, *iş ady.* Ýylytmak işi. *Jaýy ýylytmaklyk işi talabalaýyk ýola goýlupdyr.*

ÝYL-ÝYLDAN [ýyl-ýyllan], *hal.* Ýylba-ýyl. *Bardykça, ýyl-ýyldan möwç urar gyşyň, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar* (Magtymguly).

ÝYMPYGRAK [ýympyğyra:k], *syp.* Beýlekilerden birneme ýympyk.

ÝYMPYK, *syp.* Duzy az atylan, ýuwan; turýy däl, zorly däl, tagamyna doly gelmedik (iýmit hakynda).

ÝYMPYKLYK, *at.* Ýympyk bolmaklyk, ýuwanlyk, turşy dällik. *Maňa naharyň ýympyklygy ýarap baranok.*

ÝYMSARMAK, *işl.* Ýerliksiz cekinjeňlik, utanjaňlyk sebäpli diýjegiňi diýip, aýtjagyňy aýdyp bilmezlik, gerek zadyňy, hakyňy talap edip bilmezlik.

Beýdip ýymsaryp durma-da, gerek zadyňy aýdyber!

ÝYMSY, *syp*. Yerliksiz cekinjeňlik, utanjaňlyk sebäpli diýjegini diýip, aýtjagyny aýdyp bilmeýän, gerek zadyny, hakyny talap edip bilmeýän. *Senem gaty ýymsy bolýaň, gyssagly işiň çykan bolsa, başlygyňdan rugsat soraýarlar.*

ÝYMSYLYK, *at.* Ýymsy häsiýetlilik.

ÝYNDAM [ýynnam], *syp.* **1.** Çalt çapýan, gaty gidýän. *Ýyndam at.* **2.** Çalt ylgaýan, ýüwrük. *Durdy öräп çalasyn hem ýyndamdy* (H. Deryaýew).

ÝYNDAMLYK [ýynnamlyk], *at*. Ýyndam bolmaklyk. *Pişigiň ýyndamlygy samanhana çenli* (Nakyl).

ÝYNDAMRAK [ýynnamyra:k], *syp.* Birneme ýyndam. *Indi-hä atyň ýyndamrak görünýär.*

ÝYP-ÝYLMANAK, *syp.* Örän ýylmanak.

ÝYP-ÝYLY, *syp.* Gatyrak ýyly, ýylyjak. *Jaýymyz ýyp-ýylydyr.*

ÝYRAK [ýyra:k], *hal.* Uzak, alys, daş. *Ýer gaty-da, gök ýylak* (Nakyl). *Däli köňlüm, bir söhbetsiz kişiden, Daş ediban, ýyrak eýle özüňni* (Magtymguly).

ÝYRAKLYK [ýyra:klyk], *at.* Uzaklyk, alyslyk, daşlyk.

ÝYRŞARMA, *iş ady.* Ýyrşarmak ýagdaýy.

ÝYRŞARMAK, *işl.* Çala ýylgyrmak, bir hili dylym-dylym etmek, ýüzüňde ýylgyrma alamaty peýda bolmak. *Perman hem ýyrşaryp, öýlerine bakan tigirlenip ugrady* (A. Nazarow).

ÝYRŞARMAKLYK, *iş ady.* Ýyrşarmak ýagdaýy.

ÝYRŞARMAZLYK, *işl.* Ýyrşarman durmak, ýyrşarmakdan saklanmak. *Şeýle gülküli gurrüňe bu adamyň hatda ýyrşarmazlygy ünsi çekdi.*

ÝYRŞARTMAK, *işl.* Ýyrşarar ýaly etmek. *Ol saçlarynyň ujuny süýem barmagyna çolap, dodaklaryny ýyrşartdy* (B. Gulow).

ÝYRŞARYLMAK, *işl., ser.* **Ýyrşarmak.** *Oraz ýyrşarylyp işikden girdi.*

ÝYRŞARYŞ, *iş ady.* Ýyrşarmak ýagdaýy.

ÝYRŞARYŞMAK, *işl.* Ýerli-ýerden köp bolup ýyrşarmak.

ÝYRTDYRMAK, *işl.***1**. Ýyrtmak işini başga birine etdirmek. **2**. Ýyrtylmagyna ýol bermek, ýyrtyk ýagdaýa getirmek. *Köýnegiňi agajyň şahasyna ýyrtdyraýdyňmy?*

ÝYRTMA I, *iş ady.* Ýyrtmak hereketi.

ÝYRTMA II, *syp.* Ýylyň günleri görkezilýän we her gün ýyrtylyp aýrylýan (senenama hakynda). *Ýyrtma senenama.*

Z

(N. Pomma). **2.** *göç. m. syp.* Örän ajy zat, zäher, awy. *Zäherdir içenim, zakgun – iýenim* (Zelili).

ZAKYJA [za:kyja], *at.* Ýylpyldawuk gara ýelekli kiçijik gara garga.

ZALUWAT [za:luwa:t], *at.* Adamyň kimdir birine bolan içki duýgusyny ýüze çykarýan giriş sözi; ýeser, zaňňar. *Bu zaluwatlar özlerine gerekli zady aýawlyja saklaýan ekenler* (Ş. Borjakow).

ZALYM [za:lym], *syp.* Adamkärçilik häsiýetini ýitiren, hiç bir kada-kanuny äsgermän, adamlary ezýän, ejize ganym, rehimsiz. *Zalymlar har bolar, galar aýakda, Garyp, sen ýyglama, şir dek bolar sen* (Magtymguly).

ZALYMLYK [za:lymlyk], *at.* Sütemkärlik, doňýüreklilik, ýowuzlyk. *Heý, şeýle-de bir zalymlyk bolarmy?!* (G. Seýitliýew).

ZAMAN [zama:n], *at.* **1.** Döwür, zamana, eýýam. *Müň şükür, zaman ýagşylyga barýar* ("Watan"). **2.** Wagt, çag, mütdet. *Bir zaman diňle sözümni, Sen eşit arzymny bu* ("Gül – Bilbil"). *Bir zamanda bagt bilen akyl jedel edipdirler* ("Türkmen halk ertekileri"). **3.** *dil b.* Hereketiň öten, geljek we häzirki wagta degişlidigini aňladýan işlik şekili. *Öten zaman. Häzirki zaman. Geljek zaman.* **4.** Oglana dakylýan at.

ZAMANA [zama:na], *at, ser.* **Zaman I.**

ZAMANABAP [zama:nava:p], *syp.* Öz döwrüne, zamanasyna dogry, bap gelýän, döwrebap. *Zamanabap ýazylan eser okyjylara gowy täsir edýär.*

◊ **Zamanabap bolmak** döwrebap bolmak.

ZAMANDAŞ [zama:nnaş], *at.* Biri bilen bir wagtda ýaşan, biri bilen bir döwürde bolan, döwürdeş. *Biz öz Watanymyzyň, öz halkymyzyň, öz zamandaşlarymyzyň bagtyna guwanýarys.*

ZAMBUR [zammur], *at, k. d.* Ary. *Zambur deý ýapyşyp, tutar bilgeniň* (Zynhary).

ZAMÇA, *at.* Togalakdan ýumşagrak, daşy dilim-dilim gawunyň bir görnüşi.

ZAMUN [za:mu:n], *at, kön. s.* **1.** Bir adamyň eden etmişini gaýtalamajagyna güwä geçip, onuň ähli jogapkärçiligini öz üstüňe almaklyk, kepil. **2.** Güwä geçmeklik, şaýat bolmaklyk. *Şol däneni daýhana paýlasaň, indiki ýyla çenli ölmän çykjagyna men zamun!* (B. Kerbabaýew).

◊ **Zamuna almak** kepil bolup, garamatyny öz üstüňe alyp azat etmek.

ZAMUNLYK, [za:mu:nluk], *at.* **1.** Bir adamyň eden etmişini gaýtalamajagyna güwälik, jogapkärçilik, kepillik. **2.** Güwälik, şaýatlyk. *Gepine zamunlyk üçin Omar Haýýamyň rubagylaryndan birini göwnügöçgünlik bilen ýatlady* (G. Kulyýew).

ZAMY [za:my], *at.* Zamçanyň bir görnüşi.

ZAND [zann], *at.* Päl, hyýal, niýet.

ZANDYÝAMAN [zannyýaman], *syp.* Päli bozuk, niýeti ýaman (adam).

ZANDYÝAMANLYK [zannyýamanlyk], *at.* Päli bozuklyk, betniýetlilik. *Ol özüniň zandyýamanlygyny äşgär etdi.*

ZAŇ, *at.* **1.** Jaň. *Sagadyň sesi uly zaňyň sesi ýalydy.* **2**. Jaň ýa-da ýörite gural arkaly döreýän ses. *Hemişekilerim ýaly, sagadyň zaňyny turjak wagtyma deňläp goýupdym* (R. Gelenow). **3.** *göç, m.* Owaz, ses. *Şol gün beýik Garaşsyzlygyň şanly zaňy ýaňlandy.*

ZAŇLAMA, *iş ady.* Zaňlamak ýagdaýy.

ZAŇLAMAK, *işl., ser.* **Zaňňyrdamak.**

ZAŇLAMAKLYK, *iş ady.* Zaňlamak ýagdaýy.

ZAŇLATMAK, *işl., ser.* **Zaňňyrdatmak.**

ZAŇLAÝYŞ, *iş ady.* Zaňlamak ýagdaýy.

ZAŇŇAR, *at.* **1.** Ýeser, ýeserlik bilen iş görýän, zaluwat. *Heý zaňňar, agasynyň malyna el garyp başlady-ow* (Görogly"). **2.** *syp., göç. m.* Başarjaň, tutanýerli (adam hakynda). *Göroglynyň kyrk zaňňary daşynda, Ýeňiş keýpi joş urýardy başynda* (G. Ezizow).

ZAŇŇYLDAMA [zaňňyllama], *iş ady.* Zaňňyldamak ýagdaýy.

ZANŇYLDAMAK [zaňňyllamak], *işl., ser.* **Zaňňyrdamak.**

ZAŇŇYLDAMAKLYK [zaňňyllamaklyk], iº ady. Zaňňyldamak ýagdaýy.

ZAŇŇYLDAŞMAK [zaňňyllaşmak], iºl., ser. **Zaňňyrda**ºmak.

ZAŇŇYLDATMAK [zaňňyllatmak], iºl., ser. **Zaňňyrdatmak.**

ZAŇŇYLDY [zaňňylly], *at, ser.* **Zaňňyrdy.**

ZAŇŇYRDAMA, *iş ady.* Zaňňyrdamak ýagdaýy.

ZAŇŇYRDAMAK, *işl.* Zaňňyrdyly seslenmek, zaňňyrdyly ses çykmak, zaňňyldamak. *Asma sagat zaňňyrdaýardy.*

ZAŇŇYRDAŞMAK, *işl.* Birnäçe zat bilelikde zaňňyrdamak.

ZAŇŇYRDATMAK, *işl.* Bir zada zaňňyrdyly

Z, Türkmen milli elipbiýiniň otuzynjy harpy.

ZABT [zavyt], *at, ser.* **Zarba 1.**

◊ **Zabt etmek 1)** harby güýçleri toplap hüjüm etmek, çozmak. *Duşmanyň berkitmesini zabt edip almak.* **2)** depgini güýçlendirmek, zor berip işlemek. *Gyzlar, şu günkimiz ýaly ertir hem pagta zabt etsek, birigün irden kerwen ugradarys* (A. Durdyýew).

ZABUN [zavu:n], *syp.* **1.** Gaty rehimsiz, gazaply, zalym. **2.** Örän güýçli, batly, gazaply. **3.** Erbet, agyr, muşakgatly. *Dert zyýat düşüpdir, zabundyr hallar* (Magtymguly).

◊ **Zabun tutmak** gaty berk saklamak, berk tutmak.

ZABUNLAŞMAK [zavu:nloşmok], *işl.* **1.** Zabunlygy artyp başlamak, zabun bolup başlamak, rehimsizligi, zalymlygy güýjäp başlamak. **2.** *gepl. d.* Güýjäp başlamak, gazaplanyp başlamak, güýjemek. *Howanyň sowugy-da gitdigiçe zabunlaşýar.*

ZABYRDABERMEK [zavyrda:vermek], *işl.* Wazlap çalt hereket edibermek, dazlap gidibermek, çalt-çalt gidibermek.

ZABYRDAMA [zavyrdama], *iş ady.* Zabyrdamak ýagdaýy.

ZABYRDAMAK [zavyrdamak], *işl.* **1.** Wazlap çalt hereket etmek, dazlap gitmek, örän çalasyn gitmek, dazyrdamak. *Maşynlar deňimizden zabyrdap geçýärdiler.* **2.** *göç. m.* Agzy-agzyna ýetmän gürlemek, örän çalt geplemek, agzynyň ýetişipbildiginden geplemek. *Zabyrdama-da, haýalrak okaýsana!*

ZABYRDAMAKLYK [zavyrdamaklyk], *iş ady.* Zabyrdamak ýagdaýy.

ZABYRDAŞMAK [zavyrdaşmak], *işl.* **1.** *gepl.d.* Birnäçe bolup bilelikde zabyrdap gitmek, dazyrdaşmak, dazlaşmak. *Maşynlar zabyrdaşyp barýardylar.* **2**. *göç. m.* Birnäçe bolup örän çalt geplemek. *Olar goşgyny zabyrdaşyp okaýardylar.*

ZABYRDATMAK [zavyrdatmak], *işl.* **1.** *gepl.d.* Bir zady örän çalt hereket etdirmek, dazlatmak, dazyrdatmak . *Ol elindäki daşy zabyrdadyp saldy.* **2.** *göç. m.* Haty, ýazgyny çalt okamak, sözleri çalt aýtmak. *Ol haty zabyrdadyp okaýardy.*

ZABYRDAÝYŞ [zavyrdaýyş], *iş ady.* Zabyrdamak ýagdaýy.

ZABYRDY [zavyrdy], *at.* **1.** Çalt hereket netijesinde çykýan sesiň ady, dazyrdy. **2**. Çalt okalanda, geplenende çykýan sesiň ady.

ZABYRT-ZABYRT [zavyrt-zavyrt], *s. ş. aňl. söz.* Yzly-yzyna zabyrdyly çykýan batly ses.

ZADA [za:da], *at, k.d.* Käbir goşma sözleriň ikinji bölegi hökmünde gelip, "dogan, doglan, dörän, emele gelen " ýaly manyny aňladýar. *Hyzmat kylsaň, bolsun bir asylzada, Ata-babasyndan beýik begzada* (Magtymguly).

ZAG [za:ğ], *at, k.d.* Garga. *Bilbil uçup, zaglar gondy güllere* ("Saýatly – Hemra"). *Ol ne zagdyr – bilbil bilen hemhana* (Misgingylyç).

ZAGARA [zağara] **I.** *at.* Jöwen ýa-da mekge unundan taýýarlanylýan çörek, tötek. *Gurak zagara bogazyndan zordan geçýärdi* (A. Gowşudow). *Zagara sähel gyzandan, ony arka ýüzüne öwürdi* (O. Ödäýew).

ZAGARA [zağara] **II,** *at.* Süýji suwlarda ýaşaýan, ýasyrak, togalak, gyzylymtyl teňňeli balyk,

ZAGPYRAN [zağpyra:n], *at, k.d.* Açyk sary gülli ýakymly ysly köpýyllyk otjumak ösümlik. *Keremiň reňki zagpyrana dönüpdir* ("Asly – Kerem"). *Eý gyzym, seniň ýüzüň Hindistan almasy kibi erdi, zagpyran kibi solupdyr*. ("Seýpelmelek – Medhaljemal"). "Asly – Kerem""Asly-Kerem"

ZAGYP [za:ğy:p], *k.d.***1***, syp.* Güýçsüz, ysgynsyz, ejiz, hor. **2.** *at.* Aýal. *Ýigidiň abraýy ýagşy zagypdyr* (Magtymguly). *Kişä halal däldir kişi zagyby* (Zynhary).

ZAGYPLANMAK [za:ğy:planmak], *işl., k.d.* Güýçden düşmek, ysgyndan gaçmak. *Ärhasana on iki ýerden ýara düşdi, zagyplandy* ("Görogly").

ZAGYRDAMA [zağyrdama], *iş ady.* Zagyrdamak ýagdaýy.

ZAGYRDAMAK [zağyrdamak], *işl.* Bir zatdan gorkusyna titremek, sandyrap durmak, zagyrdyklamak. *Seniň sesiňi eşidende, zagyrdap dursa nädersiň!* (B. Kerbabaýew).

ZAGYRDAMAKLYK [zağyrdamaklyk], *iş ady.* Zagyrdamak ýagdaýy.

ZAGYRDAŞMAK [zağyrdaºmak], *işl.* Köp bolup zagyrdap durmak, sandyraşyp durmak. *Mallar möjek görenlerinden zagyrdaşyp başladylar.*

ZAGYRDATMAK [zağyrdatmak], *işl.* Zagyrdamak katdyna ýetirmek, zagyrdamaga mejbur etmek, bilelikde gorkmak.

ZAGYRDAÝYŞ [zağyrdaýyş], *iş ady.* Zagyrdamak ýagdaýy.

ZAGYRDY [zağyrdy], *at.* Gaty gorkup durmaklyk, güýçli gorky. *Bedenime elhenç zagyrdy aralaşdy.*

ZAGYRDYKLAMAK [zağyrdyklamak], *işl., ser.* **Zagyrdamak.** *Ozal aýdylanyny etmän, zagyrdykla-da dur indi.*

ZAGYRDYKLAŞMAK [zağyrdyklaºmak], *işl., ser.* **Zagyrdaşmak.**

ZAG-ZAG [zağ-zağ]: **zag-zag etmek** üşäp ýa-da gorkup sandyramak, titir-titir etmek, titremek. *Sowukdan ýaňa inim zag-zag edýär.*

ZAHYR [za:hy:r], *syp., k. d.* **1.** Aýan, äşgär, belli, görnüp duran, mälim. *"Bularyň gül kimiň meňzini soldurmaýyn, kişä zahyr etmäýin" – diýip, çykyp gitdi* ("Zöhre – Tahyr"). **2.** Oglana dakylýan at.

ZAKGUN, [zakgu:n], *at.* **1.** Öňden gelýän düşünjä görä, dowzahda ösýän, miwesi zäherli agaç. *Ajysy, kekre bilen burç-a beýlede dursun, zakgundanam ajydy*

Gaýgyly, naýynjar eşidilýän (ses hakynda). *Onuň bagryňy paralap barýan zaryn sesine hiç döz geler ýaly bolmady* (N. Pomma).

ZARYNLAMA [za:ry:nlama], *iş ady.* Zarynlamak ýagdaýy.

ZARYNLAMAK [za:ry:nlamak], *işl.* Zaryn ses bilen zeýrenip, ahy-nala çekmek. *Öňünden ylgap çykan çaganyň üznüksiz sowaly, häli-şindi gapa ylgamagy, zarynlamagy ejesiniň ýüregini has-da mynçgalady* (B. Kerbabew).

ZARYNLAMAKLYK [za:ry:nlamaklyk], *iş ady.* Zarynlamak ýagdaýy.

ZARYNLAŞMAK [za:ry:nlaşmak], *işl.* Bilelikde zarynlamak.

ZARYNLAÝYŞ [za:ry:nlaýyş], *iş ady.* Zarynlamak ýagdaýy.

ZARYNLYK [za:ry:nlyk], *at.* Adamyň gaýgyly, naýynjar hal-ýagdaýy, ýürek awadyjy ahwalat.

ZARYN-ZARYN [za:ry:n-za:ry:n], *hal.* Örän nalyşly, ýüregiňi gyýyp barýan. *Zaryn-zaryn* aglamak.

ZARYŇ-ZARYŇ, *s. ş. aňl. söz.* Zarňyldap çykýan ses.

◊ **Zaryň-zaryň etmek,** *ser.* **Zarňyldamak.**

ZARY-ZAR [za:ry-za:r], *hal, ser.* Zaryn-zaryn. *Görsebu halymny kimse, halyma zary-zar ýyglar (*Magtymguly).

ZAR-ZAR [za:r-za:r]: **zar-zar aglamak** zaryn-zaryn aglamak, zarynlap aglamak..

ZAR-ZELIL [za:r-zeli:l], *syp.* Bir zadyň ýoklugyndan gynançly halda bolmaklyk. *Beýdip zar-zelil bolup oturma, garyplygam geçer. Zar-zelil eýlär seni, Nebis ugrunda bolsaň mydam* (Seýdi). B*iz seni göresimiz gelip zar-zelil bolduk* (A. Gowşudow).

ZAT [za:t] **I,** *at.* **1.** Esasan, ýaşaýyş-durmuş, zähmet işleri we ş. m. ýagdaýlarda zerurlyk edýän her bir aýratyn önüm, her dürli çig mal serişdeleri, harytlar, goş-golam. *Käbir adamlar näbelli bir zadyň netijesine garaşmagy gowy görýärler* (B. Seýtäkow). **2.** Ýagdaý; mesele.

◊ **Zat diýmezlik** birine gaty-gaýrym söz aýtmazlyk. *Oňa karz pul bermediň diýip zat diýäýmegin.*

ZAT [za:t] **II,** *at, k.d.* Adamyň, bir zadyň asyl gelip çykyşy, asly, esasy, ýerligi.*Hasan ogluň münen aty, Ajap kandan bolan zaty* ("Görogly"). *Jöwher tuwulgany bozardy kürsi, Zaty jöwher paltam, indi gal indi* (Magrupy).

ZAT [za:t] **III, 1.** Arap elipbiýiniň on bäşinji harpynyň ady. **2.** Ebjet hasaby boýunça sekiz ýüz (800) sany aňladýar.

ZAW [za:w], *at.* **1.** Dagda deräniň gutaran ýerindäki uçut, kert ýer. *Kimsi depäniň üstüne abanyp duran çalbaş dagyň mähnet zawlaryna haýran galyp bakýar* (A. Durdyýew). **2.** Köwek. *Ýeriň arkasynda, gençli daglarda, Aždarha eýelär zawuň ýaýagşysyn* (Magtymguly). **3.** Oba ady.

ZAÝA [za:ýa], *syp.* **1.** Ynjamak, dymyljamak sebäpli ulanmaga ýaramaýan, isrip edilen, harap bolan. **2.** Biderek, manysyz. *Tohum sal, orar sen, geldiň bu jaýa, Ömrüňi geçirme beýhuda zaýa* (Magtymguly). *Zaýa geçen ömür haýsy? - diýip soradylar* ("Watan") **3.** *göç. m.* Ahlak taýdan bozuk, ýoldan çykan, azan. *Zaýa adam özüňe belli.*

ZAÝAÇYL [za:ýaçyl], *syp.* Her bir zady zaýa edegen.

ZAÝAÇYLLYK [za:ýaçyllyk], *at.* Zaýaçyl gylyk-häsiýetli bolmaklyk.

ZAÝAÇYLYK [za:ýaçylyk], *at.* Harap zaýa edilmegiň netijesi, yrýa, isrip bolmaklyk. *Sähel bir ýalňyşlyk goýberseň, giden bir zaýaçylyk* (R. Gelenow). *Olar ylaýta-da aýallardan, çagalardan zaýaçylyk bolmagyndan ätiýaç edýärdi* (Ý. Mämmediýew).

ZAÝALABERMEK [za:ýala:vermek], *işl.* Zaýalap başlamak.

ZAÝALAMA [za:ýalama], *iş ady.* Zaýalamak ýagdaýy.

ZAÝALAMAK [za:ýalamak], *işl.* **1.** Ulanmaga ýaramsyz etmek; harama çykarmak, yrýa etmek, isrip etmek. *Nahary zaýalamak bolmaz.* **2.** Hatardan çykarmak, zyýan ýetirmek; döwmek, bozmak. *Ýigitler biri-biriniň yzyndan ýerlikli usul tapyjylyk hem çalasyn hereket etmek bilen duşmanlaryň agyr ýygnyny zaýaladylar* (A. Gowşudow). **3.** *göç. m.* Gyzlyk namysyna degmek, gyzlyk mertebesini basgylamak. **4**. Ýoldan çykarmak, ýaramaz ýola itermek, erbet täsir etmek. *Neşe öwredip, ýoldaşlary ojagaz oglany hem zaýalapdyrlar.*

ZAÝALAMAKLYK [za:ýalamaklyk], *iş ady.* Zaýalamak ýagdaýy.

ZAÝALAMAZAK [za:ýalamazak], *syp.* Zaýalap durmazak, zaýa etgiç däl, zaýalagyç häsiýeti bolmadyk.

ZAÝALAMAZAKLYK [za:ýalamazaklyk], *at.* Zaýalamazak häsiýetli bolmaklyk.

ZAÝALAMAZLYK [za:ýalamazlyk], *işl.* Zaýaçylyk etmezlik, zaýalap durmazlyk, zaýa etmezlik.

ZAÝALANMAK [za:ýalanmak], *işl.* **1.** Öz-özünden zaýa bolmak, ulanmaga ýaramsyz bolmak. *Yssyda et zaýalanýar.* **2.** Biri tarapyndan zaýa edilmek. **3**. Zyýan ýetmek, hatardan çykmak, bozulmak, döwülmek. *Agyr ýük maşynlarynyň geçmegi sebäpli, ýollar kem-kemden zaýalanypdyr.* **4.** göç.m. Etmesiz zatlara baş goşmak, ýoluňy urdurmak. *Onuň kiçi ogly zaýalanypdyr diýýärler, agzyny hapa urupdyr diýýärller.*

ZAÝALAŞMAK [za:ýalaşmak], i◦l. Bilelikde zaýalamak.

ZAÝALATDYRMAK, i◦l. Başga birine zaýa etdirtmek.

seslenmäge mejbur etmek. *Sandygyň gulpuny zaňňyrdatmak. Jaňy zaňňyrdatmak.*

ZAŇŇYRDAÝYŞ, *iş ady.* Zaňňyrdamak ýagdaýy.

ZAŇŇYRDY, *at.* Demirden edilen gaplara urlanda ýaňlanyp çykýan sesiň we zaňyň sesiniň ady. *Uzakdan bir zaňňyrdy eşidildi.*

ZAR [za:r] , *at.* **1.** Ahy-nala, zeýrenç, nalyş. *Zarym bar-da, zorum ýok* (Atalar sözi). **2**. Mätäç, zat tapmaýan, ýetirinip bilmeýän. *Men iýmäge zar däldim, içmäge-de zar däldim* ("Görogly"). *Ilde ogluň dyrnagyna zar bolup ýörenler hem bar* (A. Durdyýew). **3**. Arzy-hal. *Senuber diýr budur zarym* ("Gül-Senuber"). **4**. Çyn ýürekden isleýän. *Senuberdir seniň zaryň, Gije-gündiz intizaryň* ("Gül-Senuber").

◊ **Zar çekmek** birini görmek arzuwyny edip, zarynlap aglamak, ahy-perýat etmek. **Zar etmek** mätäç etmek, garaşly etmek. *Mert tükenip, her namarda zar etse, şol gün hakyň beren ýaşy gerekmez* (Zynhary).

ZARBA [zarva], *at.* **1.** Urulýan urgy, edilýän hüjüm, çozuş, zabt, zarp. *Pişegiň zarbasyndan ýanlyk ýarylara gelip, goýy gatyklar suwaşyp, aýrana aýlanyp, ýagy ýeljikläp ýüzüne galmaga başlady* (H. Deryaýew). **2.** *göç. m.* Depgin, zor bermeklik. *Galla oragyny bir zarbada tamamlalyň.* **3.** Bada-bat, birden, bir bada. *Ol sowan çaýy bir zarbada başyna çekdi.*

◊ **Zarba urmak** zabt etmek, hüjüme geçmek, çozmak, aýgytly hüjüm etmek.

ZARBYGYŞ [zarvyğyº], *iş ady.* Zarbykmak ýagdaýy.

ZARBYKDYRMAK [zarvykdyrmak], *işl.* Beterletmek, azdyrmak, agyrysyny güýjetmek. *Ýarasyna sowuk suw degrip, ol ony zarbykdyrypdyr.*

ZARBYKMA [zarvykma], *iş ady.* Zarbykmak ýagdaýy.

ZARBYKMAK [zarvykmak], *işl.* Zor görüp beterlemek, zor görüp azmak, agyrysy güýjemek. *Aýagymyň ýarasy zarbygypdyr.*

ZARBYKMAKLYK [zarvykmaklyk], *iş ady.* Zarbykmak ýagdaýy.

ZARK, *syp.* Gereginden artyk berk tutýan, pugta tutýan, özünden bidin hiç bir zat etdirmeýän. *Pylany gaty zark adamdy. Ol çagalaryny gaty zark tutardy.*

ZARLAMAK [za:rlamak], *işl, şahyr.* Ahy-zar çekmek, zaryny çekmek, nalyş etmek. *Ady ýagşy jan balam! Eneň zarlap galdy-la!* (Halk döredijiliginden).

ZARLANMAK [za:rlanmak], *işl.* Gynanmak, zar çekmek, ahy-perýat etmek. *Söwdügim ýabanda galmyş, Bile ýanaly zarlanyp* (Andalyp).

ZARLYK [za:rlyk], *at.* Zar ýagdaýda bolmaklyk, zar-zelillik; mätäçlik. *Çörege zarlyk.*

◊ **Zarlyk eýlemek** *ser.* **Zar çekmek.** *Enesi perýat edip aglady, zarlyk eýledi* ("Kitaby dedem Gorkut").

ZARŇYLDABERMEK [zarňylla:vermek], *işl.* Zarňyldap başlamak, zarňyldyly ses çykarybermek.

ZARŇYLDAMA [zarňyllama], *iş ady.* Zarňyldamak ýagdaýy.

ZARŇYLDAMAK [zarňyllamak], *işl.* Zarňyldyly ses çykmak, zarňyldyly seslenmek, zaryň-zaryň etmek. *Öräп gurat, kirişleri zarňyldap duran dutar, eliňe alyp çalybermeli* (N. Saryhanow).

ZARŇYLDAMAKLYK [zarňyllamaklyk], *iş ady.* Zarňyldamak ýagdaýy.

ZARŇYLDAŞMAK [zarňyllaşmak], *iş1.* Birnäçe zat zarňyldamak, bilelikde zarňyldamak.

ZARŇYLDATDYRMAK [zarňyllatdyrmak], *işl.* Başga birine zarňyldamak işini etdirmek.

ZARŇYLDATMAK [zarňyllatmak], *işl.* Zarňyldyly ses çykartmak. *Sandygyň agzyny zarňyldadyp açdy* (N. Saryhanow).

ZARŇYLDAÝYŞ [zarňyllaýyş], *iş ady.* Zarňyldamak ýagdaýy.

ZARŇYLDY [zarňylly], *at.* Uly diwar sagadynyň owazynyň, demir zatlara urlanda, olaryň biri-birine degip çykarýan sesiniň ady.

ZARŇYL-ZARŇYL, *s. ş. aňl. söz.* Zarňyldap çykýan ses.

◊ **Zarňyl-zarňyl etmek.** *ser.* **Zarňyldamak.**

ZARP [zaryp]**,** *at.* **1.** Batly hereketiň ýokary tizligi, täsiri, güýji. *Ol ýapraklar bolsa, şemalyň zarbyna paýraşyp dökülýärler* (B. Gulow). **2.** Urgy, zarba. *Ölüm zarby üç tarapdan uruldy, Akylym dagylyp, haýrana geldi* (Magtymguly).

◊ **Zarp alamaty** *(k.d.)* köpeltmek alamaty, belgisi. **Zarp etmek** *(k.d.)* sanlary biri-birine köpeltmek, götermek.

ZARPÇY [zarypçy], *at.* Önümçiliginiň öňdebaryjysy.

ZARPLANDYRMAK [zaryplannyrmak], *işl.* Güýçlendirmek, güýjüni artdyryp başlamak, batlandyrmak. *Sesiňi zarplandyrmak.*

ZARPLANMAK [zaryplanmak]**,** *işl.* Güýçlenmek, güýji artyp başlamak, batlanmak.

ZARPLY [zaryply], *syp.* **1.** Batly, güýçli, zarp bilen çykýan. *Onuň soňky sözi örän zarply çykdy.* **2.** Bat bilen, batly, çalt, gaty. *Zarply kakylýan depleriň sesi çapyp barýan atyň aýak sesi ýalydy* ("Edebiýat we sungat").

◊ **Zarply sesler** *(dil b.)* gep agzalarynyň gatnaşmagynda hasyl bolýan çekimsiz sesler. *Meselem: k, p, t sesleri zarply seslerdir.*

ZARPLYLYK [zaryplylyk]**,** *at.* Batlylyk, güýçlülik, zarby, güýji barlyk.

ZARPSYZ [zarypsyz]**,** *syp.* **1.** Batsyz, güýçsüz, çala çykýan. **2.** Ýuwaş, çala, gowşak.

ZARYN [za:ry:n], *syp.* **1.** Ýüregiňi gyýyp barýan, ýürek awadyjy, örän gynançly. *Magtymguly, gara ýüzüň, Diňlemezler zaryn sözüň* (Magtymguly). **2.**

ZEŇLEMEK, *işl.* Pos baglamak, zeň baglamak, poslamak. *Gazuw agtaryş wagtynda zeňläp giden gadymy pullar tapyldy.*

ZEŇLEŞMEK, *işl*. Bir topar zat kem-kemden zeňlemek, dura-bara zeňlemek, zeňläp başlamak, poslamak.

ZEŇLETMEK, *işl*. Zeň baglatmak, zeň aldyrmak, poslatmak.. *Bu ýagyşly howada tigiriňi daşarda goýup zeňledäýme.*

ZEŇLEÝIŞ, *iş ady*. Zeňlemek ýagdaýy.

ZEŇLI, *syp*. Zeň bilen örtülen, pos basan, posly.

ZEPER, *at*. Şikes; zelel, zyýan. *Zeperim ýeter sizlere!* ("Seýpelmelek – Medhaljemal"). *Şundan muňa zeper ýeter diýip, ýatsam-tursam kelläme gelenok* (T. Gurbanow).

ZEPERLI, *syp., gepl.d.* Şikesli, şikes ýeten, kemli. *Halk oňa sagat mal bermän, zeperlisini bererdi* (N. Pomma).

ZER, *at, şahyr.* **1.** Altyn, tylla, gyzyl. *Aňla sözüm, ner zarbyny ner tanar, Har bakan har tanar, zergär zer tanar* (Magtymguly). **2.** Gyzyl, kümüş suwy berlen ýaly reňkli sapak we şolar ýaly sapak bilen salnan nagyş. *Matanyň zer sapaklary altyn öwsüp durdy.*

ZERARLY [zera:rly], "Sebäpli, ýaňa, üçin, ötri" manylarynda ulanylýan sözsoňy kömekçi.

ZERBAP [zerva:p], *at, k. d.* Zer bilen bezelen, zerli sapaklar goşulyp dokalan mata. *Ýüz müň ak otagly zerbap ýapylan, Ýüz müň hoşboý müşki-anbar sepilen* (Aşyky)

ZERÇIBE [zerçive], *at.* Nahara atylýan yslyja ot. *Zerçibe çorbany tagamly edýär.*

ZERDALY [zerda:ly], at, k.d. Erik (agajy we miwesi). *Zerdaly saýasynda Mätäji taryp etse* (Mätäji).

ZEREŇ I, at. Kerkawlar maşgalasyndan bolan agaç ösümligi.

ZEREŇ II, *syp., gepl.d.* **1.** Başarjaň, ökde, ýiti. *Ol zereň oglan*. **2.** Çalasyn, çakgan ýüwrük. *Tüweleme, atyň-a zereň eken*. **3.** Keýpi kök, saz. *Ýagşy ýoldaş bolsa, keýpiň zereňdir* (Zelili).

ZEREWŞAN [zeröwşa:n], *at, k.d.* **1.** Zer-altyn pürkilen, altyn çaýylan. *Gara gözli, zerewşan käkilli kenizler ony görüp, akyl-huşdan aýryldylar* ("Saýatly – Hemra"). *Badam gabak, ýakut saçly, Zülpi zerewşanym gelýär* (Zelili). **2.** Gülüň ady. *Sährada zerewşan güller açylypdyr*.

ZERGÄR [zerğä:r], at. Kümüº ussasy, kümüºden, altyndan ºaý-sep ýasaýan ussa. *Zer gadryny zergär biler* (Nakyl).

ZERGÄRÇILIK [zerğä:rçilik], *at, ser.* **Zergärlik.** *Zergärçilik önümleri orta asyrlarda-da Türkmenistanyň çäklerinde köp ýasalypdyr.*

ZERGÄRLIK [zerğä:rlik], at. Zergäriň kesp-käri, zergärçilik. *Zergärlik önümçiliginiň ýaňadan güllemegi Garaşsyzlyk döwrüne degişlidir.*

ZERLEME, *iş ady.* Zerlemek ýagdaýy.

ZERLEMEK, *işl.* **1**. Zer çaýmak, gyzyl çaýmak, gyzyllamak. **2**. *göç*. *m*. Zer, altyn çaýylan ýaly owadan görkezmek. *Eýýäm gün ýaşypdy, emma onuň altyn nurlary, ýalňyz buludy mylaýymja zerleýärdi* (N. Jumaýew).

ZERLEMEKLIK, *iş ady.* Zerlemek ýagdaýy.

ZERLENMEK, *işl.* Zer çaýylmak, gyzyl çaýylmak, gyzyllanmak.

ZERLEŞMEK, *işl*. Zerlemäge kömekleşmek; bilelikde zerlemek.

ZERLETMEK, *işl.* Zerlemek işini başga bitine etdirmek.

ZERLEÝIŞ, *iş ady.* Zerlemek işi.

ZERLI, *syp.* **1**. Zer çaýylan, zer bilen bezelen. *Baryň, tizden oglanyň egnine iki sany zerli don getirip ýapyň!* ("Nejep oglan"). *Ýurdumyzda her ynsany bezesin, Ýürekden dokalan zerli matalar* (M. Seýidow). **2**. Gyza dakylýan at.

ZERNIGÄR [zerniğä:r], *syp., şahyr.* Altyn suwy berlen, gyzyl çaýylan. *Täji-tagty, lagly-göwher, Zernigär istär köňül* (Gaýyby).

ZERRE, *at.* **1.** Bir zadyň iň kiçijik bölegi. **2.** *göç. m.* Sähelçe, hiç, hiç bir. *Men bilmedim, mende zerre günä ýok, Hatam bolsa, geçgin günähim, Döndi* (Zelili).

ZERRIN [zerri:n], *syp., k.d.* Zer bilen bezelen, gyzyldan ýasalan (şaý, bezeg hakynda). *Başynda karkara, zerrin otaga, Şasenem sypatly gyzlary bardyr* (Magtymguly). *Zerrin kemer.*

◊ **Zerrin bolmak** bir zatdan gowy doýmak, gerk-gäbe bolmak. *Süýji gaýnatmadan iýip zerrin bolduk.*

ZERUR [zeru:r], *syp.* Hökmany suratda gerek, möhüm bolan, örän derwaýys bolan, gerekli, wajyp, derkar.

ZERURÇYLYK [zeru:rçuluk], *at, ser.* **Zerurlyk.**

ZERURLYK [zeru:rluk], *at.* Juda gereklilik, örän wajyplyk, möhümlik, derkarlyk.

ZERURYÝET [zeru:rýet], *at, ser.* **Zerurlyk**.

ZERZAW [zerza:w], *syp.* Gaty agyryly, azary alyp barýan. *Onuň bütin ýagyrnysy zerzawdy* (B. Kerbabaýew).

ZER-ZAÝA [zer-za:ýa], *syp.* Gaty harap bolan, juda zaýalanan, tutuşlugyna harama çykan. *Ýene-de bary zer-zaýa bolar galar* (H. Garabaýew).

ZER-ZAÝAÇYLYK [zer-za:ýaçylyk], *at, ser.* **Zer-zaýalyk.** *Zer-zaýaçylyga ýol bermäliň.*

ZER-ZAÝALYK [zer-za:ýalyk], *at*. Bütinleý haraplyk, doly zaýaçylyk, has zaýa edilmeklik.

ZEÝ, *at.* Ýerasty suwlarynyň gereginden köp bolmagy sebäpli ýokary çykýan yzgar, şor suw. *Zeý suwy.*

ZEÝBENT [zeývent], *at.* Zeý geçirmezlik üçin

ZAÝALATMAK [za:ýalatmak], *işl.* Zaýalamagyna, zaýa etmegine ýol bermek, zaýalanmagynyň öňüni almazlyk. *Galany ýele-ýagmyra zaýalatmarys.* **2.**

ZAÝALAÝYŞ [za:ýalaýyş], *iş ady.* Zaýalamak ýagdaýy.

ZAÝASYZ [za:ýasyz], *hal.* Zaýa etmän. *Pagtany zaýasyz ýygnamak gerek.*

ZAÝYP [za:ýyp], *at, k, d., ser.* **Zagyp.** *Zaýybyndan zat bolmanka kazasy ýetip, Adybeg soltan dünýäden ötdi*("Görogly").

ZE [ze:], Türkmen milli elipbiýiniň "Z" harpynyň ady

ZEBERDEST [zeverdes], *syp., şahyr.* Zor, başarjaň, çalasyn; güýçli.

ZEBERJET [zeverjet], *syp., k.d.* Altyn öwüşginli, sarymtyl-ýaşyl reňkli gymmatbaha daş. *Altyn, kümüş, zeberjet sen boýnuňa dakar sen* (Mollanepes).

ZEBUN [zevu:n], *syp., k. d.* Biçäre, pakyr, haldan düşen, ejiz, erbet, agyr. *Derdim zebun habar alsaň, Akgala soltan ederin* (Baýly şahyr).

◊ **Zebun bolmak** heläk bolmak. *Zebun boldy meniň halym* ("Şasenem – Garyp").

ZEBUR [zebu:r], *at.* **1.** *kön. s.* Ýazgy. **2.** Dawut pygamberiň dini kitaby. *Zebur okap halka nesihat kyldy* ("Görogly").

ZEHIN [zehi:n], *at*. Akyl ýetirmeklik taýdan adamda bar bolan tebigy ukyp.

ZEHINLI [zehi:nli], *syp.* Zehini güýçli bolan, ýiti zehini bar bolan.

ZEHINLILIK [zehi:nlilik], *at.* Zehini güýçlulik, zehini ýitilik, ukyplylyk. *Bu ýetginjegiň düşbüligine, zehinliligine hemmeleriň syny oturýar.*

ZEHINSIZ [zehi:nsiz], *syp*. Zehini bolmadyk, zehini ýok,ukypsyz, körzehin. *Öwez zehinsiz däldi* (A. Gowşudow).

ZEHINSIZLIK [zehi:nsizlik], *at.* Zehinli dällik, zehini ýokluk, körzehinlik, ukypsyzlyk.

ZEKAT [zeka:t], *at*. Yslam dininiň kada-kanunlaryna görä, hojalyga düşýän girdejiniň kyrkdan biri möçberinde her ýylda berilýän salgyt. *Kimseler döwletment, kimseler garyp, kimseler haýyr edip zekatyn berip* (Magtymguly). *Allan-allan al beren, Sallançaga sal beren, Zekadyna zer beren, Hüşürine ner beren* (Hüwdi).

ZELALAT [zela:lat], *at, k. d.* Ýalňyşmaklyk, hakykatdan daşlaşmaklyk. *Ýada salmaz haýyr işiň, tapgan zelalatdan nyşan* (Magtymguly).

ZELEL, *at, ser.* **Zyýan.**

◊ **Zelele çapmak** peýdasyz işe baş goşmak, zyýanly iş etmek, haýryna çapmazlyk.. *Düşünýän adam öz zeleline çapmaz.*

ZELELKEŞ, *syp., ser.* **Zyýankeş.**

ZELELKEŞLIK, *at, ser.* **Zyýankeşlik.** *Köp zelelkeşlik heňin çalan gördüm, elhepus* (A. Salyh).

ZELELLI, *syp., ser.* **Zyýanly. –** *Aý, ol zelelli zat däl-le – diýip arkaýynsyrady.*

ZELELSIZ, *syp., ser.* **Zyýansyz.** *Zelelsiz derman. Zelelsiz adam. Zelelsiz zat.*

ZELIL [zeli:l], *syp.* Hor-homsy, pakyr, biçäre, ejiz. *Erenlerdir, zelil bolup sürünmez, Ol beladyr, gelse göze görünmez* (Magtymguly).

ZELLE, *at, k. d.* Galyndy, sarkyndy, agyzdan galan nahar. *Toýdan, aşdan iýip-içip, Elter öýüne zelläni* (Gaýyby).

ZELLET, *at,gepl.d.* Iýmitiň, naharyň tagam-tagsyry; ýokumy.

ZEMIN [zemi:n], *at, şahyr.* Ýer, toprak.

ZEMISTAN [zemissa:n], *at, k. d.* Gyş. *Zemistanda gezen zagy-zagçalar, Horram bolan täze güli begenmez* (Kätibi).

ZEMMIL, *at*. Agramy bir puta çenli bolan zatlary çekip bolýan el terezisi.

ZEMMIREK, *at*. Düýä ýyklenip äkidilýän kiçeňräk top.

ZEMZEM, *at.* Käbäniň golaýynda ýerleşýän bir guýy.

ZEMZEN, *at.* Arkasy ownuk teňňeli melemtil-saryrak reňkli, boýnunda, arkasynda we uzyn guýrugynda kese goňur zolaklary bolan çölde we dag eteklerinde ýaşaýan uly hažžyk sypatly süýreniji jandar. *Muny gören zemzen hyşşyldap, onuň üstüne towusdy* (O. Ödäýew).

◊ **Zemzen haýbatyny urmak (etmek)** ugursyz haýbat atmak, gorka haýbat atmak. *Gaýly aga nökere garap, zemzen haýbatyny urdy* ("Edebiýat we sungat").

ZEN, *at, şahyr*. Durmuşa çykan aýal maşgala (ärine gatnaşygy boýunça). *Ýagşy zen barsa pis äre, Ömrüni ýakan ýalydyr* (Zelili).

ZENAN [zena:n], *at*. **1**. *k.d*. Aýallar (*zen* sözüniň köplük sanda gelen formasy). **2**. Jynsy boýunça erkeklere garşylykly jynsdan bolan adam.

ZENJEBIL [zenjevi:l], *at*. Dagda bitýän, köki miweli, şibite meňzeş otjumak ösümlik.

ZENZELE, *at.* **1.** Bir näçe sesleriň goşulyşmagyndan dörän güýçli şowhun, güwwüldi; goh-galmagal, gopgun. *Yzyn gije olaryň zenzelesi ýatmady-la?* **2.** *k.d.* Ýer titremesi, ýer yranmasy. *Nägehan bir ýere ýetenlerinde, kybla tarapdan bir tupan peýda boldy. Älem zenzeläge düşdi* ("Seýpelmelek – Medhaljemal").

ZENZELELI, syp. Goh-galmagally, gopgunly.

ZEŇ, *at, gepl.d.* Yzgar çekme zerarly jisimleriň ýüzünde emele gelýän pos. *Ol ne göwher, berseň ne kimse almaz, Ol ne altyn külde hiç bir zeň bolmaz* (Zelili). *Altyna zeň ýokmaz, asla üýtgemez, Ýagşy çykmaz, bedasyldan bet galar* (Aşyky).

ZEŇLEME, *iş ady*. Zeňlemek ýagdaýy.

3. 0ba ady.

◊ **Zähmet bermek** birini azara goýmak, işden goýmak. *Size zähmet berdim.* **Zähmet çekmek** köp işlemek, köp güýç sarp etmek, azap görmek, jepa çekmek. **Zähmet depderçesi** gullukçynyň ýa-da işçiniň işlän döwrüniň dowamlylygy, alan sylaglary hem-de işine degişli başga bellikler görkezilýän depderçesi. **Zähmet görmezlik** bir işi etmegi, ýerine ýetirmegi kyn görmezlik. *Sen, inim, zähmet görme-de, bazara gidip gel.* **Zähmet haky** çekilen zähmet üçin tölenmeli hak, aýlyk. *Işleýänleriň zähmet haky girdejiniň hasabyna barha ýokarlanýar.* **Zähmet okuwy** zähmet terbiýesiniň möhüm bölegi bolan okuw sapagy. **Zähmet öndürijiligi** çekilýän zähmetiň ýerine ýetirilýändigi, işiň netijeliligi, ykdysady taýdan görkezijisi. **Zähmet pälwany** işde uly üstünlige eýe bolan, zähmetde özüni görkezen adam. **Zähmet rugsady** işçilere we gullukçylara ýylda bir gezek berilýän birnäçe hepdelik dynç alyş. **Zähmet şertnamasy** işgär bilen edara ýolbaşçysynyň arasynda zähmet barada belli bir möhlete çenli baglaşylýan ylalaşyk.

ZÄHMETKEŞ, *at.* **1.** Öz beden güýjüniň ýa-da akyl zähmetiniň haky bilen ýaşaýan adam (işçi, daýhan, gullukçy). **2.** *ser.* **Zähmetsöýer.**

ZÄHMETLI, *syp*. Köp zähmet talap edýän, zähmeti köp sarp etmeli bolýan, kyn. *Zähmetli iş.*

ZÄHMETSIZ [zähmessiz]. Köp zähmet talap etmeýän, aňsatlyk bilen amala aşyrylýan, ýeňil bitýän, kynçylyk döretmeýän. *Men seniň öýüňi hiç bir kynçylyksyz, zähmetsiz, aňsatlyk bilen tapdym.*

ZÄHMETSÖÝER [zähmessöýör], *syp.* Zähmet çekmegi halaýan, jepakeş, zähmetkeş.

ZÄHMETSÖÝÜJILIK [zähmessöýüjülük|, *at*. Zähmete bolan söýgi, zähmete berilmeklik, işi halamaklyk.

ZÄHRE, *at.* **1.** Öt haltasy. **2**. *k.d.* Takat, sabyr. *Ýok erdi zähresi toba kylara* (Sopy Allaýar).

◊ **Zähresi ýarylmak** birdenkä gaty gorkmak, allaniçigsi bolmak. *Annaguly muňa zähresi ýarylan ýaly arkan serpildi* (A. Durdyýew).

ZÄHRIMAR [zährima:r], *at.* **1.** Ýylanyň zäheri, ýylanyň awusy **2.** *göç. m.* "Bela, zakgun, awynyň sapy" ýaly manylarda gelýän käýinç söz. *Gap sesiňi! Sem bol, zähримar!* (A. Nazarow). **3.** *gepl. d.* Zäher goşulan ýaly ajy zat, arak, neşe. *Şol zähримardan datsaň, maşgalanyň gününi bularsyň.*

ZÄK [zä:k], *at.* Alýuminiň, demriň, şonuň ýaly-da aşgarly metallaryň ikili kükürtturşy duzy. *Kümüş zäge mätäç, altyna – simap (Mollanepes). Gül tikensiz bolmaz, daglar gaýasyz, Ýüpüň hiç reňk almaz zäksiz, boýasyz* (Kemine).

◊ **Zäk ýaly** örän ýiti, turşumtyk ajy tagamly. *Suwuň tagamy edil zäk ýaly diliňi ýaryp barýardy* (B. Kerbabaýew).

ZÄKLEME [zä:kleme], *iş ady.* Zäklemek ýagdaýy.

ZÄKLEMEK [zä:klemek], *işl.* **1.** Ýüpek, ýüň we ş. m. zatlary öz agramynyň bäşden birine deň bolan zägiň ergininde gaýnatmak. *Ýüpegi zäklemek.* **2.** Zäk atmak, zäk gatmak.

ZÄKLEMEKLIK [zä:klemeklik], *iş ady.* Zäklemek ýagdaýy.

ZÄKLENMEK [zä:klenmek], *işl.* Bir zada zäk gatylmak, goşulmak. *Bu ýüň zäklenipdir.*

ZÄKLEŞDIRMEK [zä:kleşdirmek], *işl.* Köp zady zäkläp çykmak.

ZÄKLEŞMEK [zä:kleşmek], *işl.* Zäkletmäge kömekleşmek.

ZÄKLETMEK [zä:kletmek], *işl.* Zäk atdyrmak, zäk gatdyrmak.

ZÄKLEÝIŞ [zä:kleýiş], *iş ady.* Zäklemek ýagdaýy.

ZIBIL [zivil], *at.* Taşlandy, hapa-hupa, galyndy, köne-sana, zir-zibil.

ZIBILHANA [zivilha:na], *at.* Zibil atylýan ýer. *Zibilhanalary ýaşaýyş jaýlaryndan uzagrakda goýmaly.*

ZIBILLIK [zivillik], *at.* Köp hapa atylan ýer, zibiliň köp ýygnanan ýeri. *Zibillik ýer.*

ZIKGE, *at.* Metaldan ýasalan pul.

◊ **Zikge kakmak** pul ýasamak, pul çykarmak. *Zikge kakylýan ussahanalaryň tüýnüklerinden çykýan gara tüsse galanyň depesindäki gara keçe ýaly asylyp duran gijäniň içine siňip gidýärdi* (B. Seýtäkow). *Näme, men zikge kakýandyr öýdýärmiň?*

ZIKGEHANA [zikgeha:na], *at.* Metal pullary, şaýylyklary zikgelemek we döwletiň metaldan ýasaýan döşe dakylýan tapawutlandyryş nyşanlaryny taýýarlamak bilen meşgullanýan kärhana.

ZIKIR, *at, k.d.* **1.** Ýatlama, ýat etme. **2.** Hudaýyň adyny gaýtalama. *Ryzk üçin gam iýme, haka zikr eýle, Ezelde ýazylan senden daş bolmaz* (Magtymguly). **3.** Küştdepdiniň bir görnüşi. *Toýlarda ýerine ýetirilýän zikire "Yşky zikir" diýlipdir* (A. Jykyýew).

◊ **Zikir çekmek** hudaýyň, öwlüýäleriň adyny tutup, köne dini kitaplardan sesli gazal okamak.

ZIL [zi:l], *at, gepl. d.* Tutuş. *Almalar zil gurçuklapdyr.*

ZILLE: zille bolmak bizar bolmak, halys bolmak. *Men bu ýolda şunça zille bolmuşam, Munda galyp, ejizligim bilmişem* (Magtymguly). **Zilläň çykmak** bizaryň çykmak, lütüň çykmak, halys ýadamak. *Garaşmakdan ýaňa zillämiz çykdy.*

ZILLEZAR [zilleza:r], *at, gepl.d.* Intizar. *Garaşyp-garaşyp zillezar boldum.*

ZINDE [zinne], *syp., k. d.* Diri, janly. *Imanyň bolsa, zinde sen, Sen hem öter sen ogulsyz* ("Hüýrlukga – Hemra").

ZINET [zi:net] **I,** *at, kön. s.* Hormat, sylag. *On*

jaýyň binýadynyň üstünden goýulýan pürs, agaç.

ZEÝILLI, *syp., gepl.d.* Kimin, ýaly, dek. *Bize gereklisi şu zeýilli enjamlar.*

ZEÝIRDÄBERMEK [zeýirdä:vermek], *işl.* Zeýirdäp başlamak.

ZEÝIRDEME*, iş ady.* Zeýirdemek ýagdaýy.

ZEÝIRDEMEK*, işl.* Zeýir-zeýir etmek, zeýrenmek.

ZEÝIRDEMEKLIK, *iş ady.* Zeýirdemek ýagdaýy.

ZEÝIRDEMEZLIK, *işl.* Zeýirdäp oturmazlyk, zeýirdemekden saklanmak.

ZEÝIRDEŞMEK, *işl*. Bilelikde zeýirdemek.

ZEÝIRDETMEK, *işl.* Zeýirdemegine mümkinçilik döretmek, zeýirdemegine ýol bermek.

ZEÝIRDEÝIŞ, *iş ady*. Zeýirdemek ýagdaýy.

ZEÝIRDI, *at.* Zeýirdemek arkaly ýüze çykýan zeýrenç.

ZEÝIR-ZEÝIR*, at., ser.* **Zeýirdi.** *Seniň zeýir-zeýriň galmady-la.*

◊ **Zeýir-zeýir etmek** zeýrenip gürlemek, zeýirdemek. *Ol zeýir-zeýir edip, bolan wakany gürrüň berdi.*

ZEÝKEŞ, *at*. Ýeriň artykmaç şor suwlaryny çekdirmek, akdyrmak üçin ýörite gazylýan uly ýap.

ZEÝKIR, *at.* **1.** Goýun gyrkylanda, gyrkylyk agyrtmaz ýaly başam barmaga saralýan ýüň. **2.** Barmaga geýdirilýän üç gaşly we üç sany kiçijik şelpeli ýüzük.

ZEÝLEME, *iş ady.* Zeýlemek ýagdaýy.

ZEÝLEMEK, *işl*. Zeý almak, zeý çykmak, şorlamak.

ZEÝLEMEKLIK, iº ady. Zeýlemek ýagdaýy.

ZEÝLEŞMEK, iºl. Birneme zeýlemek, zeýläp baºlamak.

ZEÝLETMEK iºl. Zeý aldyrmak, şorlatmak. ºor suw *ýeri zeýledipdir.*

ZEÝLEÝIŞ, iº ady. Zeýlemek ýagdaýy.

ZEÝLI, *syp.* Zeýi bar bolan, ýüzüne zeý çykan, zeý alan. *Zeýli çukur.*

ZEÝLILIK, *at.* Zeýi barlyk, zeý çekenlik, zeý alanlyk. *Ýeriň zeýliligi oba hojalygyna köp zyýan ýetiryär.*

ZEÝRENÇ, *at.* Bir zatdan dilgir bolup käýinmeklik, bir zada närazy bolup, söz bilen bildirilýän nägilelik.

ZEÝRENÇLI [zeýrenişli], *syp.* Zeýrenç bilen beýan edilýän, zeýrenç bilen syzdyrylýan. *Zeýrençli gürrüň.*

ZEÝRENÇSIZ [zeýrenişsiz], *syp.* Zeýrenç gatanjy bolmadyk, zeýrenmän. *Sen zeýrençsiz hem bir gürrüň etsene!*

ZEÝRENDIRMEK [zeýrennirmekl, *işl.* Zeýrenmegine sebäp bolmak.

ZEÝRENIŞ, iº ady. Zeýrenmek ýagdaýy.

ZEÝRENIŞMEK, iºl. Biri-biriň bilen zeýrenmek. *Japbaklar bir gün üýşüp oturyp, öz aralarynda zeýrenişdiler* (B. Kerbabaýew).

ZEÝRENJEŇ, *syp.* Mydama zeýrenip ýören, zeýrenip ýörmäge endik eden. *Zeýrenjeň adam. Zeýrenjeň bolmak gowy däl.*

ZEÝRENJIREMEK, iºl. Zeýrenen bolmak, çalarak zeýrenmek. *Zeýrenjiräp gürrüň bermek.*

ZEÝRENME, iº ady. Zeýrenmek ýagdaýy.

ZEÝRENMEK, iºl. Nägilelik bilen geplemek, bir zat hakda razylaşmaýanlygyny nägilelik bilen bildirmek, käýinmek. *Akylsyzlar akyl gözlär, zeýrener, Akyl bolan diýer: "Aklym köp bolsa"*(Magtymguly). *Bu bagt üçin sen zeýrenmän, Alkyş aýt kysmatyňa* (G. Ezizow).

ZEÝRENMEKLIK, iº ady. Zeýrenmek ýagdaýy.

ZEÝTUN, [zeýtu:n], *at.* **1.** Howasy yssyrak ýerlerde ösýän hemişe gök salyp oturan agaç. *Daýhanlar kärendesine alan ýerlerinde zeýtun agajyny ekdiler.* **2.** Şol ösümliginiň miwesi.

ZÄHER, *at*. **1.** Zäherlenme döredýän, öldürýän jisim, awy. *Ýylanyň daşy ýumşak, içi zäher* (Nakyl). **2.** göç. m. Bir zadyň ajy, ýiti, ýaramaz täsiri, oňaýsyz täsir edýän zat. ºekerlikden zäher boldy sözlerim, Zagpyran dek sargar*ypdyr ýüzlerim* (Magtymguly). **3.** göç. m. Bir zada gahar bildirilip aýdylýan gargyş sözi. *Zäher etdiňmi, ýok bol gözümiň öňünden, görünme* (A. Durdyýew).

ZÄHERLEME, *iş ady.* Zäherlemek ýagdaýy.

ZÄHERLEMEK, *işl*. **1.** Zäher gatmak, awy goşmak, bir zady awulamak. *Zyýanly mör-mojekleri zäherlemek.* **2.** *göç. m.* Birine, bir zada erbet täsir etmek, ýaramaz yz galdyrmak.

ZÄHERLEMEKLIK, *iş ady*. Zäherlemek ýagdaýy.

ZÄHERLEMEZLIK, *işl.* Zäher goşmazlyk, zäher garmazlyk.

ZÄHERLENMEK, iºl. **1.** Bir zada zäher gatylmak, awy goºulmak, awulanmak. **2.** Zäher berlip öldürilmek, awulanyp öldürilmek. **3.** göç. m. Birine erbet täsir edilmek, ýaramaz yz galdyrylmak; agzyň ajydylmak.

ZÄHERLEÝJI, *syp.* Zäherläp öldürýän, zäherleýän. *Zäherleýji jisimler. Zäherleýji gaz.*

ZÄHERLI, *syp*. **1.** Düzüminde zäher bar bolan, awuly. *Zäherli ýylan. Zäherli jisim.* **2.** *göç. m.* Erbet täsir edýän awy ýaly söz. *Zäherli sözi hergiz-hergiz diliňize almajak boluň!*

ZÄHERLILIK, *at.* Zäheri barlyk, awulylyk.

ZÄHERSIZ, *syp.* Düzüminde ýa-da özünde awusy, zäheri bolmadyk, zäherli däl. *Zähersiz ýylan.*

ZÄHIM, *at.* Kesel, şikes, azar. *Gyşyň zähmi bardyr, ýazyň howasy, Ol hem maňa degsin, ýara degmesin* ("Saýatly – Hemra").

ZÄHMET, *at.* **l.** Belli bir maksat üçin adamyň akyl hem-de beden güýjüni talap edýän iş. **2.** *göç. m.* Azap, görgi, jepa. *Ýeriň zähmetini çekmedik eşret görmez.*

ZOMAÝYŞ [zo:moýuş], *iş ady.* Zomamak ýagdaýy.

ZOMP: zomp etmek bir ýerden duýdansyz çykmak, zompuldap birden peýda bolmak. *Onýança ol zomp edip, ýene-de guýrugyny şapyrdadyp gitdi* (A. Atajanow).

ZOMPA [zompo], *hal.* Garaşylmadyk ýagdaýda, duýdansyz, birden. *Zompa çykan alaka oglanlary birbada arkan serpikdirdi* (N. Esenmyradow).

ZOMPARMA [zompormo], *iş ady.* Zomparmak hereketi.

ZOMPARMAK [zompormok], *işl.* Depesi çürelmek, somalyp durmak. *Onuň telpeginiň depesi zomparyp durdy.*

ZOMPARMAKLYK [zompormokluk], *iş ady.* Zomparmak ýagdaýy.

ZOMPULDAMA [zompullomo|, *iş ady.* Zompuldamak ýagdaýy.

ZOMPULDAMAK [zompullomok|, *işl.* Birden çykmak, birden peýda bolmak, zompa çykmak. *Şol wagt gapdaldaky alaňyň üstünden üç-dört sany atly zompuldap çykdy* (Ý. Mämmediýew).

ZOMPULDAMAKLYK [zompullomokluk], *iş ady.* Zompuldamak ýagdaýy.

ZOMPULDAŞMAK [zompulloşmok], *işl.* Köp bolup yzly-yzyna zompuldamak, yzly-yzyna zompa çykmak. *Suwa düşýän çagalar birden suwa çümüp zompuldaşyp çykýardylar.*

ZOMPULDAÝYŞ [zompulloýuş], *iş ady.* Zompuldamak hereketi.

ZOŇK: zoňk etmek Bir sebäp bilen oturan ýeriňden zöwwe galmak. *Birden peýda bolan garadan gorkyma zoňk etdim.*

ZOŇKULDAMAK [zoňkullomok], *işl.* Zoňk-zoňk edip hereket etmek, ýöremek.

ZOŇK-ZOŇK: zoňk-zoňk etmek bir kada ýöremän, her ädim ädende göwresini galdyryp ýöremek, siňkildäp ýöremek. *Zoňk-zoňk edip ýöremek.*

ZOŇŇARMAK [zoňňormok], *işl.* Somalyp durmak, somalyp oturmak. *Öz boýun alan işiňi oňarmajak bolsaň, näme üçin ol ýerde zoňňaryp otyrsyň?* (B. Kerbabaýew).

ZOŇTAR [zoňtor], *syp.* Gödeksi, gödek, ýerliksiz. *Pökgeniň zoňtar gürrüňleri Öweze gaty degdi* (A. Gowşudow). *Olaryň ikisiniň hem ýeňsesinden çatybermeli zoňtar murtlary bardy* (N. Pomma).

ZOŇTARLYK [zoňtorluk], *at.* Gödeklik, ýerliksizlik, bijaý hereket. *Zoňtarlyk edip ýörme-de, edepli bol.*

ZOR [zo:r] **I,** *syp.* **1.** Güýç, kuwwat, gujur. *Ganymlardan aldyň ary, Kuwwatlandy goluň zory* (Durdy Gylyç). **2.** Güýçli, edenli, kuwwatly, gujurly. *Her ýerde zor adamlar bar-ow.* **3.** Oňat, gowy; ökde, gaýratly. *Dag gösünden nebit alýan zor oglan* (G. Seýitliýew).

◊ **Zora düşmek** zorluk görmek, güýçlä sezewar bolmak. *Atam meni zora düşüp baryándyr hyýal etmesin* ("Görogly"). **Zor bermek** köp güýç sarp etmek, güýçli hereket etmek, bir işe janypkeşlik bilen ýapyşmak. *Araňyzda geleňsizlik bolmasyn, Zor berip işläliň ýygym wagtynda* (A. Salyh). **Zor etmek** zorluk etmek, güýç görkezmek. *Meni goşunçylyga ýaratsalar, dagy men zor edip ýaratdyraýynmy?* (A. Gowşudow). **Zor görmek** güýç görmek. *Aýgytly söweşde gudrat görkezýär, Näçe zor görse-de, bermeýär ýeňse* (B. Kerbabaýew). **Zor salmak** *ser.* **Zor bermek.** *Biri-biriniň sesini basmak üçin bokurdaklaryna zor salyp gygyrdylar* (B. Seýtäkow).

ZOR [zo:r] **II,** *at, gepl.d.* Duz. *Naharyň zory ýetipdir.*

ZORAÝAKDAN [zo:raýakdan], *hal.* Zorluk bilen, güýç bilen, zora galyp, nalaç, bialaç.

ZORBAGY [zo:rva:ğy], *at.* Hamydyň aşak uçlaryny birleşdirmek üçin ulanylýan bag.

ZORDAN [zo:rdon], *hal.* **1.** Kynlyk bilen. *Gözlerinden biygtyýar dökülen ajy ýaşy tiz süpürip, zordan saklandy* (H. Deryýaýew). **2.** Çala, çalaja. Aýaklaram zordan hereket edýärdi ("Edebiýat we sungat").

ZORLAMA [zo:rlomo], *iş ady.* Zorlamak ýagdaýy.

ZORLAMAK [zo:rlomok], *işl.***1**. Güýç bilen bir zady etmek, zorluk etmek, bir zat etmäge mejbur etmek. *Sen özüň keýpihon gidýärmiň ýa agaň zorlap iberýämi?* (B. Kerbabaýew). **2.** Güýç ulanmak bilen aýal-gyzlaryň namysyna degmek.

ZORLANMAK [zo:rlonmok] **I**, *işl.* **1.** Zor edilmek, güýç bilen etdirilmek, zorluk edilmek, mejbur edilmek. **2.** Zorluk bilen namysyna degilmek (aýal-gyzlar hakynda).

ZORLANMAK [zo:rlonmok],**II,** *işl.* Suwy azalyp duzly bolmak, duzy artmak, güýçlenmek (nahar hakynda). *Çorba birneme zorlanypdyr.*

ZORLUK [zo:rluk], *at.* **1.** Adama edilýän jebir-jepa, sütem, zulum. **2.** Güýç, kuwwat, güýçlülik, kuwwatlylyk.

◊ **Zorluk etmek** gynamak, horlamak, sütem, zulum etmek, jebir çekdirmek. *Eger zorluk etjek bolsa, Ýumrugy birden salmaly* (Ç. Aşyrow).

ZORLURAK [zo:rlura:k], *syp.* Azda-kände zorly, duzlurak. *Nahar zorlurak bolupdyr.*

ZORLY [zo:rly], *syp.* **1.** Duzy köpräk atylan, duzy artygrak düşen, duzly, güýçli (naharyň tagamy hakynda). **2.** Güýç-kuwwaty bar bolan, edenli. *Ol güýç zorly ellerde, Polat, demir eredýär* (A. Kowusow).

ZORRUK, *syp.* **1.** Ýogyn, güýçli, gödek (ses hakynda). *Zorruk ses.* **2.** *göç. m.* Gorkak, bolgusyz. *Aý,*

sekiz gün at baýragy berildi. Günde ýüz müň zinet-deşan ýetişdi (Allahy).

ZIŇK: ziňk etmek *ser.* **Ziňkildemek 1.** *Ol ziňk edip tisgindi.*

ZIŇKIDIKLEMEK, *işl.* Agsaklap çalt ýöremek, leňkildäp çalasyn hereket etmek, ziňk-ziňk edip çalt ýöremek.

ZIŇKILDEME [zinkilleme], *iş ady.* Ziňkildemek ýagdaýy.

ZIŇKILDEMEK [ziňkillemek], *işl.* Birden tisginip gitmek, ziňk etmek. *Ol edil böwrüne dürtülen ýaly ziňkildäp gitdi.*

ZIŇKILDEMEKLIK [ziňkillemeklik], *iş ady.* Ziňkildemek ýagdaýy.

ZIŇKILDEMEZLIK [zmkillemezlik], *işl.* Ziňkildäp durmazlyk.

ZIŇKILDEŞMEK [ziňkilleşmek], *işl.* Bilelikde ziňkillemek. *Egniňi ziňkildetmek.*

ZIŇKILDEÝIŞ [ziňkilleýişJ, *iş ady.* Ziňkildemek hereketi.

ZIŇKILDÄBERMEK [ziňkillä:vermek], *işl.* Birden silkinibermek, tisginibermek.

ZIRE [zi:re], *at.* Däneli otjumak ösümlik.

ZIREK [zi:rek], *syp., k. d.* Ýiti pähimli, akylly, başarjaň, öňünden biliji adam. *Ol pähimli we kemal tapyp, dana hem zirek boldy* ("Asly-Kerem"). *Onda Bany diýen bir akylly zirek keniz bar erdi* ("Saýatly – Hemra"). *Soltanyň zirek akylyna haýrandyryn! - diýipdir* (B. Kerbabaýew).

ZIRE-ZIRE [zi:re-zi:re], *syp.* Däne-däne bolup duran, seçelenip duran, digir-digir. *Gökje-gökje, zire-zire güllerden, Aýagyma zerrejikler gaçýardy* (K. Gurbannepesow).

ZIRK, *at.* Sarytikeniň dym-gyzyl turşy miwesi.

◊ **Zirk ýaly** gaty turşy, örän turşy. *Burçuňyz ajymy? - Datdajyk göräý, edil zirk ýalydyr...* (K. Gurbannepesow).

ZIR-ZIBIL [zi:r-zivil], *at.* **1.** *ser.* **Zibil.** *Köçeleri zir-zibillerden arassa saklamaly.* **2.** *göç. m.* Derde ýaramaýan, bolgusyz, ugursyz kişiler. *Biziň aramyzda öňe gitmegimize päsgel beröýän zir-zibiller bolmaly däldir.*

ZOGDURYLMAK [zoğdurulmok], *işl.* **1.** Batly akmak, zarply çogup çykmak. *Nebit turbany dürten ýeriňden zogdurylyp durmukan öýdýärdik weli, beýle däl ekeni* (B. Kerbabaýew). **2.** Burum-burum bolup çykmak. *Öýleriň depesinden burum-burum bolup, gara tüsseler zogdurylýardy* ("Edebiýat we sungat").

ZOGULDAMA [zo:ğullomo], *iş ady.* Zoguldamak ýagdaýy.

ZOGULDAMAK [zo:ğullomok], *işl.* Zoguldyly ses çykmak; zoguldyly ses çykarmak. *Surnaýlar zoguldady.*

ZOGULDAŞMAK [zo:ğulloºmok], *işl.* Köp ýerden zoguldap ses çykyp, ses çykaryp başlamak.

ZOGULDATMAK [zo:ğullotmok], *işl.* Zoguldyly seslendirmek. *Çagalar tüýdüklerini zoguldadyp çalýardylar.*

ZOK [zo:k], *at.* **1.** Gämilerde, otlularda, iri kärhanalarda we ş. m. ýerlerde batly signal beröýän mehaniki enjam. **2.** Zoguň sogup çykýan ýogyn sesi. *Gämi özüniň ilkinji zoguny çalyp ýola düşdi.*

ZOK-ZOK [zo:k-zo:k], *s. ş. aňl. söz.* Zoguň ýa-da üflenip çalynýan saz guralynyň bölünip-bölünip çykýan sesi. *Zok-zok edip çalyber, ahyry öwrenersiň.*

ZOL [zo:l] **I,** *at, ser.* **Zolak.** *Iki gumuň arasy zoluň ugrudy.*

ZOL [zo:l] **II,** *hal.* Yzyny üzmän, gaýta-gaýta, öwran-öwran, birsyhly, garşy-garşy, häli-şindi. *Zol men gürläp otyryn, sizem bir zat diýiň.*

ZOLAK [zo:lok], *at.* **1.** Matanyň we käbir haýwanlaryň, mör-möjekleriň bedenindäki zol-zol çyzmyklar. *Ol guşuň ganatlarynyň üstünde ak zolak bar. Gyzlar bazardan içinden zolak zer geçen mata aldylar.* **2.** Bir zadyň ýol-ýol bolup uzap gidýän ugry. *Owadan zolaklarda dürli güller ekildi* ("Mugallymlar gazeti"). **3.** Giňişligiň bir ugra uzap gidýän bölegi. *Dagyň eteginde uzalyp gidýän agaç zolaklary döredildi.* **4.** Meýdan, giňişlik, çäk.

ZOLAKLY [zo:lokly], *syp.* Zolaklary bar bolan, zolak-zolak. *Onuň egninde zolakly nepis matadan tikilen penjek bardy.*

ZOLAK-ZOLAK [zo:lok-zo:lok], *syp.,* Birnäçe zolakdan ybarat bolan. *Zolak-zolak matadan tikilen köýnek.*

ZOLLY [zo:lly], *syp., ser.* **Zolakly.** *Onuň aýagynda gara zolly köwüş bardy.*

ZOLY [zo:ly], *at, k.d.* Howply tussaglaryň boýnuna salynýan uzyn zynjyrly demir halka. *Bendi edip zoly salsam boýnuňa* ("Ýusup – Ahmet").

ZOL-ZOL [zo:l-zo:l] **I,** *syp., ser.* **Zolak-zolak.** *Ol ýazyna geýmek üçin özüne zol-zol matadan geýim buýurdy.*

ZOL-ZOL [zo:l-zo:l] **II,** *hal, ser.* **Zol II.** *Ol zol-zol uludan demini aldy.*

ZOM [zo:m], *syp.,gepl.d.* Gödek, gödeksi.

ZOMAMA [zo:momo], iº ady. Zomamak ýagdaýy.

ZOMAMAK [zo:momok], *işl.* Güýç bilen öňe omzamak, göwräňi öňe berip dyzamak, zor salmak. *Duşman aljak bolup, nebti, gallany, Öňe zomap, iýýär gyzgyn gülläni* (N. Annagylyjow). *Nobatda yzda duranlar zomap, öňe geçjek boldular.*

ZOMAMAKLYK [zo:momokluk], *iş ady.* Zomamak hereketi.

ZOMAŞMAK [zo:moşmok], *işl.* Köp bolup bilelikde, ýerli-ýerden zomamak, güýç bilen öňe omzaşmak.

ZÖMMERIŞMEK [zömmörüşmök], *işl.* Zömmek-zömmek bolup durmak, uçlary çürelişip durmak(köp zat hakynda). *Obanyň içindäki ululy-kiçili howlular zömmerişip görünýärdiler.*

ZÖMMERME [zömmörmö], *iş ady.* Zömmermek ýagdaýy.

ZÖMMERMEK [zömmörmök], *işl.* Ýokarsy çürelip durmak, dik görünmek, gitdigiçe çürelmek. *Uzakda bir zat zömmerip görnüp başlady.*

ZÖMMERMEKLIK [zömmörmöklük], *iş ady.* Zömmermek ýagdaýy.

ZÖMMÖRTMEK [zömmörtmök], *işl.* Zömmek edip goýmak, zömmek edip geýmek, dik geýmek. *Telpegiňi zömmerdip nirä gelýärsiň?*

ZÖRLEDIŞ [zörlödüş], *iş ady.* Zörletmek ýagdaýy.

ZÖRLEDIŞMEK [zörlödüşmök], *işl.* Köp bolup bilelikde zörletmek.

ZÖRLETME [zölötmö], *iş ady.* Zörletmek ýagdaýy.

ZÖRLETMEK [zörlötmök], *işl.* Möňňürip aglamak, uly iliň bilen aglamak. *Öýüň şatyrdysy ýüregine düşen Nurjahan bogazyna sygdygyndan zörledesi gelýärdi* (B. Kerbabaýew).

ZÖRLETMEKLIK [zörlötmöklük], *iş ady.* Zörletmek ýagdaýy.

ZÖWÜK, *at.* Bir çapraz ýüplügiň ýa-da ýüpegiň leklekide saralýan altydan ýa-da sekizden bir bölegi. *Bir zöwük ýüpek.*

ZÖWWE [zöwwö]**:zöwwe galmak (turmak)** birden aýak üstüne galmak, tarsa ýeriňden turmak. *Çary zöwwe ýerinden galdy-da, ýüzüme jüýjerip bakdy* (H. Garabaýew).

ZÖWZÜLDEME [zöwzüllömö], *iş ady.* Zöwzüldemek hereketi.

ZÖWZÜLDEMEK [zöwzüllömök], işl., ser. **Zowzuldamak**.

ZÖWZÜL-ZÖWZÜL:zöwwül-zöwwül etmek *ser.* **Zöwzüldemek.** *Aladasy köp bolany sebäpli, bir ýerde karary ýok, ýöne zöwzül-zöwzül edip girip çykyp ýör.*

ZÖWZÜLDEME [zöwzüllömö], *iş ady.* Zöwzüldemek hereketi.

ZULMAT [zulmot], *at, k.d.* Tümlük, garaňkylyk. *Ýagty salar gider zulmat tününde* (Magtymguly).

ZULMAÝY [zulma:ýy], *syp.* Uzyndan inçe, näzik, gelşikli (barmak hakynda). *Zulmaýy barmak.*

ZULUM, *at.* **1.** Ynsana çekdirilýän ezýet, jepas, jebir, sütem. *Kemine diýr, geler bir gün şum ölüm, Kimsäge toý-baýram, kimsäge zulum* (Kemine). *Ülkäni eýläpdir zulumdan halas* (K. Gurbannepesow).

◊ **Zulum görmek** horluga, süteme sezewar bolmak, jebir çekmek. *Aşyk olan gaçmaz ança zulumdan* ("Gül – Bilbil"). *Aşyk bir zulum görmese, Aýra düşermi ýaryndan?* (Mollanepes). **Zulum çekmek** *ser.* **Zulum görmek.** *Zulum çekýänleri etjek bolsaň şat, Batyr işiň görsün bütin adamzat* (R. Seýidow).

Zulum etmek horlamak, gynamak, jebir, sütem etmek. *Ejize zulum etmek namardyň işi* (Halk döredijiliginden).

ZULUMDAR [zulumda:r], *at, ser.* **Zulumkeş.**

ZULUMDARLYK [zulumda:rlyk], *at, ser.* **Zulumkeşlik.**

ZULUMKEŞ, *syp.* Zalym, zulumkär, jepa, sütem beriji, zulum ediji.

ZULUMKEŞLIK *at.* Zulumkärlik, zulum edijilik, jepa berijilik, sütemkeşlik, zalymlyk.

ZULUMLY, *syp.* Zulum edijilikli, sütemli, horlukly, jebirli, jepaly. *Öňler halkymyz zulumly durmuşda ýaşaýardy.*

ZUT [zu:t]: **zut gitmek** çalasyn, örän çalt gitmek. *Ol telpegini eline aldy-da, jaýdan zut çykyp gitdi.*

ZÜLAL [züla:l], *syp., k. d.* Päk, arassa. *Bolma hursant bu çagyma, Dil uzatma zülalyma* ("Tulum Hoja").

ZÜLPI, *at.* Aýal-gyzlaryň iki çekgesinden towlap, goýberýän saçy. *Seýkin basyp, zülpün tutup, Geler sallana-sallana* (Kätibi). *Mähnijemal dört ýaşyny dolduran wagty ýeňsesinden çokul, iki çekgesinden zülp we alyn saç goýlupdy* (A. Gowşudow).

ZÜLP II, *at, gepl. d.* Gabsa, derwezä we ş. m.kakylýan halka görnüşli ildirgiç. *Ikinji gezek bat bilen depilende gabsanyň zynjyra zülpi jyňňyrdap zyňlyp gitdi* (B. Kerbabaýew).

ZÜLPE [zülpö] **,** *at.* Düýäniň öýken keseli. *Duýäni zülpe keselinden saplamak üçin duzly arpa berdiler.*

ZÜLPÜKAR [zülpüka:r], *at, kön. s.* **1.** Hezreti Alynyň gylyjynyň ady. **2.** *şahyr.* Kesgir gylyç. *Arap at, ýowly ýigide, Almaz zülpükar gerekdir* (Magtymguly).

ZÜMERRET [zümörröt], *at.* Açyk ýaşyl reňkli gymmat baha daş. *Dokuz goýun, bir öküz, Toýluk geler, leýeran, Altyn-kümüş, zümerret, Boýluk geler, leýeran* (Toý aýdymy). *Bizdenki ýüzüň sowup, kaýan-kaýan bakar sen, Altyn-kümüş, zümerret dal gerdene dakar sen* (Kemine).

ZÜNNAR [zünna:r], *at, g. t. s.* Guşak. *Jigerin daglaý-daglaý, Zünnaryn baglaý-baglaý* (Magtymguly).

ZÜRRELIŞ [zürrölüş], *iş ady.* Zürrelmek ýagdaýy.

ZÜRRELME [zürrölmö], *iş ady.* Zürrelmek ýagdaýy.

ZÜRRELMEK [zürrölmök], *işl.* Depesi ýa-da bir ujy inçelip, çowlanyp gitmek, ýokarsy çüri bolmak. *Ýes-ýekeräk bir ýan çetde, Zürrelip dur garaja öý* (B. Kerbabaýew).

ZÜRRELTMEK [zürröltmök], *işl.* Depesini ýa-da bir ujuny inçeltmek, çüreltmek, zömmertmek.

ZÜRRÜK, *syp.* Ýokarsy çüri, çowly, aşagy

sen-ä bir zorruk ekeniň!

ZORUGYŞ [zo:ruğuº], *iş ady.* Zorukmak ýagdaýy.

ZORUKMA [zo:rukmo], *iş ady.* Zorukmak ýagdaýy.

ZORUKMAK [zo:rukmok], *işl.* **1.** *ser.* **Zoramak.** *Ýagşyň ýagmasy barha zorugýardy.* **2.** *ser.* **Zorlanmak 3**. *Naharyň soňy zorugypdyr.*

ZORUKMAKLYK [zo:rukmokluk], iº ady. Zorukmak ýagdaýy.

ZORZEMIN [zo:rzemi:n], *at.* Ýylandodak atlandyrylýan derman otuň bir görnüşi.

ZOWAL [zowa:l], *at.* **1.** Päsgelçilik, garşylyk, bökdenç, zyýan. *Kylma sen men-menlik weli, Her dem ýeter ýüz müň zowal* ("Melike-Dilaram"). **2.** Hasap, hasabat. **3.** Betbagtçylyk, heläkçilik. *Çopan, amanatyň gel, al! Emma oguzyň başyna zowal getirdiň – diýdi* ("Kitaby dedem Gorkut"). **4.** *gepl.d.* Igenç. *Şundan saňa zowal gelmez.*

ZOWALSYZ [zowa:lsyz], *syp., gepl. d.* Päsgelçiliksiz, garşylyksyz, bökdençsiz, zyýansyz. *Daýhanlar indi öz işini hiç bir zowalsyz ýöredip bilýärler.*

ZOWK, *at, kön. s.* Keýp, sapa, lezzet, eşret; hyjuw, höwes. *Zowkum köpdür nirde ýagşy zat bile* (Seýdi).

ZOWKY-SAPA [zowku-sapa:], *at.* Keýpi-sapa, aýşy-eşret, lezzet. *Gutarmagyl gelen zowky-sapany, Bikär gezip, ömrüň ýele sowurma!* (Mätäji). *Ahyr zowky-sapa süren Müminler ötdi dünýäden* ("Gül-Senuber").

ZOWLADYBERMEK [zowloduvermek], *işl.* Bogazyňa sygdygyndan gygyryp başlamak, zowladyp başlamak. *Aý, pylan çopan, how, goýnuň gurt aldy, how! – diýip zowladyberýär* ("Türkmen halk ertekileri").

ZOWLADYŞMAK [zowloduşmok], *işl.* Köp bolup zowlatmak, bilelikde zowlatmak, üýşüp gygyryşmak. *Ýogyn sesleri bilen zowladyşyp, aglaşmalaryny goýup, göz ýaşlaryny süpürdiler* (A. Gowşudow).

ZOWLAMA [zowlomo], *iş ady.* Zowlamak ýagdaýy.

ZOWLAMAK [zowlomok], *işl.* Ýogyn ses bilen dowamly seslenmek.

ZOWLAMAKLYK [zowlomokluk], *iş ady.* Zowlamak ýagdaýy.

ZOWLATMAK [zowlotmok], *işl.* Bokurdagyňa sygdygyndan gygyrmak, gaty sesli gygyrmak. *Ol aýdyma zowladyp ugrady.*

ZOWLAÝYŞ [zowloýuş], *iş ady.* Zowlamak ýagdaýy.

ZOWWAM [zowwa:m], *syp.* **1.** Bir ugurly, göni geçýän, gös-göni gidýän, dogry. *Bu gara ýol ilerligine zowwam geçip gidýär.* **2.** Sogup çykýan, dowamly (ses hakynda). *Otlynyň zowwam owazyny her säher eşidýäris.*

ZOWWAM-ZOWWAM [zowwa:m-zowwa:m], *syp., ser.* **Zowwam 1.** *Anha, gyrasy derekli, garagaçly, tally, tutly zowwam-zowwam köçeler terslin-oňlyn geçişip kesişýärler* (N. Esenmyradow).

ZOWZANAKLAMA [zowzonoklomo], *iş ady.* Zowzanaklamak ýagdaýy.

ZOWZANAKLAMAK [zowzonoklomok], işl., ser. **Zowzuldamak.** Ol zowzanaklap durşuna, bir *agyz hem söz gaýtarman çykyp gitdi.*

ZOWZANAKLAMAKLYK [zowzonoklomokluk], *iş ady.* Zowzanaklamak ýagdaýy.

ZOWZANAKLAŞMAK [zowzonokloşmok], *işl.* Köp bolup aýaklary bişen ýaly, oda-köze düşüp ýörmek, bilelikde aladaly hereket etmek, ynjalyksyz ýagdaýda alňasaşmak. *Näme beýle zowzanaklaşyp ýörsüňiz.*

ZOWZANAKLATMAK [zowzonoklotmok], *işl.* Alňasatmak, oda-köze düşürmek, ynjalyksyzlandyrmak.

ZOWZANAKLAÝYŞ [zowzonokloýuş], *iş ady.* Zowzanaklamak ýagdaýy.

ZOWZULDAMA [zowzullomo], *iş ady.* Zowzuldamak ýagdaýy.

ZOWZULDAMAK [zowzullomok], *işl.* Aýagyň bişen ýaly, oda-köze düşüp ýörmek, howsalaly, aladaly hereket etmek, ynjalyksyz ýagdaýda alňasamak, zowzanaklamak, sazanaklamak. *Girer, çykar zowzuldar, belli bir iş bitirmez* (Mätäji).

ZOWZULDAMAKLYK [zowzullomokluk], *iş ady.* Zowzuldamak ýagdaýy.

ZOWZULDAŞMAK [zowzulloşmok], *işl.* Köp bolup zowzuldamak, bilelikde zowzuldamak. *Olar nirede oturyp, nirede turýanlaryny bilmeýärdiler, zowzuldaşyp bir içeri giryärdiler, bir daşary çykýardylar* (B. Seýtäkow).

ZOWZULDATDYRMAK [zowzullotdurmok], *işl.* Howsalaly, aladaly hereket etdirmek, ynjalyksyz ýagdaýa düşürtmek.

ZOWZULDATMAK [zowzullotmok], *işl.* Zowzuldamaga mejbur etmek, zowzuldar ýaly etmek.

ZOWZULDAÝYŞ [zowzulloýuş], *iş ady.* Zowzuldamak ýagdaýy.

ZÖHRE [zöhrö], *at.* **1.** Gün ulgamyna girýän ýyldyzlaryň biriniň ady. *Dogdy asmanyň Zöhresi, Çyn aşyga döwran bu gün* (Magtymguly). **2.** Gyza dakylýan at.

ZÖMMEK [zömmök], *syp.* Ujy, depesi çürelip duran, dik, çüri. *Zömmek şypyrma.*

ZÖMMERILMEK [zömmörülmök], *işl.* Çürelip durmak, çürelip görünmek. *Indi şol jülgäniň goşa depesi, Bu ýerde zömmerlip galypdyr diňe* (A. Kowusow).

ZÖMMERIŞ [zömmörüş], *iş ady.* Zömmermek ýagdaýy.

gabarak görnüşli. *Görseler, olaryň düşläp ýerine golaý, çolaja bir ýerde zürrüjek garaja öý oturan eken* (B. Kerbabaýew).

ZÜRÝAT [zürýa:t], *at.* Ogul-gyz, çaga, perzent.

ZÜWWETDIN [züwwötdüýn], *syp.* **1.** Gorkak. *Annagula köpçüligiň ýene bir dakan ady züwetdindi* (A. Durdyýew). **2.** Baryp ýatan, tüýs. *Tüýs züwwetdin ýalançydy.*

ZÜWWETDINLIK [züwwötdüýnlük], *at.* Baryp ýatan gorkaklyk.

ZYBA [zy:va:], *syp.* **1.** Görmegeý, gelşikli, owadan, gözel. *Zer geýip, zyba ýörişli, Sapaly jaýlara geldim* (Talyby). **2.** Gyza dakylýan at.

ZYBALYK [zy:va:lyk], *at.* Görmegeýlik, gelşiklilik, owadanlyk, gözellik. *Hulky-hoýuňy, bu husnuňy, bu zybalygyny, Bir nazar görse, bolar Ýusuby Kengan sadaga* (Seýdi).

ZYBAN [zyva:n], *at, şahyr.* Dil, söz, sözleýiş. *Il-günüme bagş etdim, Zyban içre asalym* (Magtymguly).

ZYBRYM [zyvrym], *syp.* Sap, bütinleý, tükel, durşuna, tutuş. *Ol zybrym bäşlik okaýar.*

ZYBYK [zyvyk]: **zybyk jahyl** men diýen ýigit.

ZYBYRDAMA [zyvyrdama], *iş ady.* Zybyrdamak ýagdaýy.

ZYBYRDAMAK [zyvyrdamak], *işl.* **1.** Sesli çalt ýöremek, çalasyn hereket etmek, dazlap gitmek, dazyrdamak. Kimdir biri zybyrdap geçib-ä gitdi. **2.** Tiz, çalt geplemek.

ZYBYRDAMAKLYK [zyvyrdamaklyk], iº ady. Zybyrdamak hereketi.

ZYBYRDAºMAK [zyvyrdaºmak], iºl. Yzly-yzyna zybyrdamak, dazlaºyp gitmek, dazyrdaºyp gitmek.

ZYBYRDATMAK [zyvyrdatmak], *işl.* Tiz, çalt okamak.

ZYBYRDAÝYŞ [zyvyrdaýyş], *iş ady.* Zybyrdamak ýagdaýy.

ZYBYRDY [zyvyrdy], *at.* Çalasyn hereket, okgunly gymyldy, birsyhly çalt hereket.

ZYBYRTDA-ZYBYRT [zyvyrtda-zyvyrt], *s. ş.aňl. söz.* Yzly-yzyna çalt bolýan hereket. *Maşynlar deňimizden zybyrtda-zybyrt bolşup geçýärdiler.*

ZYGDYRYLMAK [zyğdyrylmak], *işl., ser.* **Zogdurylmak 1.** *Maşyn tigirleriniň astyndan çäge zygdyrylyp yza zyňylýardy* ("Edebiýat we sungat").

ZYGYLDAMA [zy:ğyllama], *iş ady.* Zygyldamak ýagdaýy.

ZYGYLDAMAK [zy:ğyllamak], *işl.* Zyk-zyk edip seslenip durmak, zygyldyly ses çykarmak.

ZYGYLDAMAKLYK [zy:ğyllamaklyk], *iş ady.* Zygyldamak ýagdaýy.

ZYGYLDAŞMAK [zy:ğyllaºmak], *işl.* Bilelikde zygyldamak, zyk-zyk edişip seslenişip durmak, zygyldyly seslenişip durmak.

ZYGYLDATMAK [zy:ğyllatmak], *işl.* Zygyldyly ses çykarmak, zygyldyly seslendirmek. *Gyjagyny zygyldadyp, dutaryň sesine sazlýardy.*

ZYGYLDAÝYŞ [zy:ğyllaýyş], *iş ady.* Zygyldamak ýagdaýy, hereketi.

ZYGYLDY [zy:ğylly], *at.* Zyk-zyk edip çykýan sesiň we käbir sazyň owazyna meňzeş sogup çykýan sesiň ady. *Gyjagyň zygyldysy.*

ZYGYR [zy:ğyr], *at.* Dänesinden ýag alynýan, baldagyndan bolsa süýüm önümleri öndürilýän, boýy 20-40 sm. ýetýän biryýllyk ösümlik.

◊ **Zygyr ýagy 1)** zygyrdan alynýan ýag. *Zygyr ýagyna bişirilen palaw.* **2)** *gepl. d.* Çigit ýagy.

ZYGYRÇY [zy:ğyrçy], *at.* Zygyr ösümligini ösdürip ýetişdirýän adam.

ZYGYRÇYLYK [zy:ğyrçylyk], *at.* **1.** Oba hojalygynyň zygyr ösümligini ösdürip ýetişdirmek işi bilen meşgullanýan pudagy. **2.** Zygyr ekilen meýdan. *Şundan beýlesi giden zygyrçylykdyr.*

ZYGYRDYKLAMA [zyğyrdyklama], *iş ady.* Zygyrdyklamak ýagdaýy.

ZYGYRDYKLAMAK [zyğyrdyklamak], *işl.* Bir ýere yzyny üzmän gatnamak, yzly-yzyna, häli-şindi gatnap durmak, zygyr-zygyr gatnamak. *Ol mäşrik ýüwürdýän ýaly zygyrdyklap, häli-şindi bize gelýär.*

ZYGYRDYKLAMAKLYK [zyğyrdyklamaklyk], *iş ady.* Zygyrdyklamak hereketi.

ZYGYRDYKLAºMAK [zyğyrdyklaºmak], iºl. Köp bolup bir ýere yzyny üzmän gatnap durmak, bilelikde belli bir aralyga yzly-yzyna gidip gelmek.

ZYGYRDYKLAÝYŞ [zyğyrdyklaýyş], iº ady. Zygyrdyklamak hereketi.

ZYGYRLYK [zy:ğyrlyk], *at, ser.* **Zygyrçylyk 2.**

ZYGYR-ZYGYR [zyğyr-zyğyr]: **zygyr-zygyr gatnamak** *ser.* **Zygyrdyklamak.** *Bolasy, bir zygyr-zygyr, Gatnamaň bar diýýädim-le* (K. Gurbannepesow).

ZYK [zy:k]: **zyk etdirmezlik** yzyndan ýetdirmezlik, tutdurmazlyk, örän çalt ylgamaklyk, ele düşmezlik. *Ol gaçanda zyk etdirmän, kowanda iki arany örän tiz ýygyrýardy* (B. Kerbabaýew).

ZYK-ZYK [zy:k-zy:k], *s. ş. aňl. söz.* **1.** *ser.* **Zygyldy. 2.** *gepl. d.* Gyjak. *Ugrubir zyk-zygyňy alyp gel!...* (B. Kerbabaýew).

ZYM, *at.* Çişirilip, uçurylyp oýnalýan çaga oýnawajy.

◊ **Zym uçan ýaly bolmak** ýom-ýok bolmak, ýitirim bolmak, gürüm-jürüm bolmak, sumat bolmak. *Tylla ýüzügiň zym uçan ýaly bolanyna, megerem, üç gün boldy* (T. Gurbanow).

ZYMDYRYLMAK, *işl.* **1.** Gaty, tiž, çakgan ylgamak (adam hakynda). *Ol yzyny garaman zymdyrylyp barýardy.* **2.** Ýokary tizlikde geçip gitmek (ulag hakynda). *Ýeňil maşyn deňimizden zymdyrylyp geçdi.*

ZYM-ZYÝAT [zym-zyýa:t]: **zym-zyýat bolmak** *ser.* **Zym uçan ýaly bolmak,** *Ol bir göründi-de, zym-zyýat bolaýdy.*

ZYNA [zyna:], *at.* Biwepalyk, azgynlyk, bozuklyk. *Kaýsy welaýatda köpelse zyna, Zemin jümmüş eýläp, lerzana gelgeý* (Magtymguly).

ZYNA [zy:na], *at.* Merdiwanyň basgançaklary. *Şol wagt Jahan şa narbanyň ýokarky zynalaryny basyp barýardy* ("Görogly").

ZYNAGÄR [zyna:ğä:r], *at, ser.* **Zynahon.**

ZYNAHON [zyna:ho:n], *at.* Zyna iş edýän adam, zynagär. *Zynahon sylamaz ilin-ýurduny, Gaýra teser görse äriň merdini* (Magtymguly).

ZYNAHONLYK [zyna:ho:nluk], *at*. Zynahon bolmaklyk, zynahonyň ýagdaýy, zynagärlik.

ZYNAT [zy:nat], *at*. **1.** Bezeg, owadanlyk, serenjam, gelşik. *Gündize Gün zynat, gijäge magtap* (Kemine). **2.** Gyza dakylýan at.

ZYNATLAMA [zy:natlama], *iş ady.* Zynatlamak ýagdaýy.

ZYNATLAMAK [zy:natlamak], *işl*. Owadan görnüş bermek, serenjam berip bezemek, owadanlamak.

ZYNATLANMAK [zy:natlanmak], *işl.* Owadan görnüş berilmek, serenjam berlip bezelmek, owadanlanmak, gelşigine gelmek.

ZYNATLANMAKLYK [zy:natlanmaklyk], *iş ady.* Zynatlanmak ýagdaýy.

ZYNATLAŞMAK [zy:natlaşmak], *işl*. Owadanlaşmaga kömekleşmek; bilelikde zynatlamak.

ZYNATLATDYRMAK [zy:natlatdyrmak], *işl.* Owadan görnüº berdirtmek, bezetdirtmek, owadanlatdyrmak.

ZYNATLAÝYŞ [zy:natlaýyş], iº ady. Zynatlamak ýagdaýy.

ZYNATLY [zy:natly], *syp.* Owadan görnüşli, gelşikli, serenjamly, bezegli. *Paýtagtymyzyň zynatly binalaryny görmäge göz gerek.*

ZYNÇ, *at.* Şepbik.

◊ **Zynç bolmak** baslygyp berkişmek, baslykmak, demrikmek. *Suwarylan ýer basalanyp zynç bolupdyr.* **Zynç ýaly** örän gaty (öň ýumşak zat hakynda).

ZYNDAN [zynna:n], *at.* Tussag saklanýan jaý, tussaghana, gazamat, türme. *Patyşa zyndana girip, bendi ýatan adamlary hem: "Görogly türkmeni görseňiz tutuň" diýip boşatdy* ("Görogly"). *Ýa öler sen, ýa zyndana düşer sen* ("Gül – Bilbil"). *Dynç gabyr ýagşydyr, ýaman zyndandan, Daş gaçawer dost, köňlüni bozandan* (Aşyky).

ZYNJYR, *at.* **1.** Biri-biriniň içinden geçýän demir halkalaryň düzümi. *Zynjyr, künde bilen saklarlar seni, Azapda, hasretde – kände, çilimkeş!* (Magtymguly). *Derwezäniň agzynda zynjyryndan boşadylan gyňyr gara köpek ýatyrdy.* **2.** Howply tussaglaryň aýagy, eli baglanýan enjam. **3.** Biri-birine ildirilen halka görnüşli keçä salynýan nagyş.

◊ **Zynjyrdan boşan ýaly** guduz açan ýaly, örän gaharly, gazaply.

ZYNJYRA, *at*. **1.** Şaý-sepleriň aýry-aýry böleklerіniň arasyny birleşdirýän halkajyklar. **2.** Gaýma, basma bilen elde bejerilýän önümlere, halynyň, keçäniň gyra nagşyna dürli reňkde gezekleşdirilip salynýan nagyş.

ZYNJYRLAMA, *iş ady.* Zynjyrlamak ýagdaýy.

ZYNJYRLAMAK, *işl.* Zynjyr bilen baglamak, zynjyr bilen daňmak, zynjyr salmak.

◊ **Zynjyrlaýmaly bolmak** dälilik hetdine ýetmek, akylyňdan azaşmak. *Ýöne muny zynjyrlaýmaly bolaýmasa ýagşydyr* (A. Gowşudow).

ZYNJYRLAMAKLYK, *iş ady.* Zynjyrlamak ýagdaýy.

ZYNJYRLANMAK, *işl.* Zynjyr bilen baglanmak, zynjyr salnyp bent edilmek, daňylmak. *Aýagy zynjyrlanan at adam garasyny görüp, çalaja kişňedi* (G. Kulyýew).

ZYNJYRLAŞMAK, *işl.* Zynjyr bilen baglamaga kömekleşmek.

ZYNJYRLATMAK, *işl.* Zynjyr bilen baglatmak, zynjyr saldyryp bent etdirmek, daňdyrmak. *Ýarak itleri zynjyrlatmak.*

ZYNJYRLAÝYŞ, *iş ady.* Zynjyrlamak hereketi.

ZYNJYRLY, *syp.* **1**. Zynjyr bilen baglanan, zynjyr salnyp bent edilen. *Boýny zynjyrly özüne üýrüp duran ak iti gördi* (A. Durdyýew). **2.** Zynjyr arkaly hereket edýän. *Kärendeçi şu ýyl zynjyrly traktor satyn aldy.*

ZYNHAR [zynha:r], *hal, k. d.* Asla, hergiz, hiç wagt, hiç haçan. *Gadam goýma taýýar ýerlere zynhar* (Sopy Allaýar). *Ýykmak ony bil, günählerniň başy, Mümin erseň, kylma zynhar bu işi* (Döwletmämmet Azady). *Adam ogly, zynhar* häzir *bolawer, Nebsi-şeýtan saňa* sürnüp durupdyr (Magtymguly).

ZYNHARLAMA [zynha:rlama], *iş ady*. Zynharlamak ýagdaýy.

ZYNHARLAMAK [zynha:rlamak], *işl.* **1.** Bir zady özelenip haýyş etmek, zarynlap sargamak. *Beýtmesene, meniň maslahatyma-da ýekeje gezek gulak salsana - diýip, Haýdar zynharlap ýalbardy* (N. Jumaýew). **2.** Zarynlamak, bir hili ejizlän ýaly bolmak. *Baý, Köse zynharlaýarsyň-ow* ("Görogly").

ZYNHARLAMAKLYK [zynha:rlamaklyk], *iş ady.* Zynharlamak ýagdaýy.

ZYNHARLAÝYŞ [zynha:rlaýyj], *iş ady*. Zynharlamak ýagdaýy.

ZYŇDYRMAK, *işl.* **1.** Zyňmaga mejbur etmek, batly oklatmak. *Çüýşe döwüklerini zibilhana zyňdyrdyk.* **2**. *göç.m.* Ýaramaz endigini, gylyk-häsiýetini we ş. m. goýdurmak, bes etdirmek, taşlatmak.

ZYŇMA, *iş ady.* Zyňmak ýagdaýy.

ZYŇMAK, *işl.* **1.** Bir zady, mysal üçin, kesegi, daşy we ý.m. eliňi aýlap batly oklamak, atmak. **2.** Harap bolan, zaýalanan ýa-da derde ýaramaýan zatlary aýryp taşlamak. *Bu gün geler, erte geler bilen güllerine suw sepip, iki-üç günläp saklasa-da, ahyry zyňmaly boldy* (N. Pomma). **3.** Ýüz döndermek, bes etmek, goýmak, taşlamak. *Ýaltalygy zyňmak üçin, Kynçylygy ýeňmek üçin, Tutanýerli bolgun inim!* (A. Salyh). **4.** Batly towusmak, bökmek. *Ol ýatan ýerinden aýratyn bir güýç bilen ýokaryk zyňdy. Olaryň näzik aýaklarynyň aşaklary ýaýly ýaly bolup, diriň-diriň her bökende, ýigrimi ädimden artyga zyňýana meňzedi* (B. Kerbabaýew). **5.** Ahyryna çenli ýetirmän, dowam etdirmän taşlamak, goýbolsun etmek. *Jaýyň boýuny ýetirmän zyňyp gidäýdiler.*

ZYŇMAKLYK, *iş ady.* Zyňmak ýagdaýy.

ZYŇŇYLDAMA [zyňňyllama], *iş ady.* Zyňňyldamak ýagdaýy.

ZYŇŇYLDAMAK [zyňňyllamak], *işl.* Zyňňyldyly ses çykmak, zyňňyldyly seslenmek. *Çybynyň zyňňyldysy.*

ZYŇNYLDAMAKLYK [zyňňyllamaklyk], *iş ady.* Zyňňyldamak hereketi.

ZYŇŇYLDAŞMAK [zyňňyllaşmak], *işl.* Köp bolup zyňňyldyly ses çykaryşmak, bilelikde zyňňyldamak. *Çybynlar peşehananyň daşynda zyňňyldaşýardylar.*

ZYŇŇYLDATMAK [zyňňyllatmak], *işl.* Bir zady zyňňyldamaga mejbur etmek, zyňňyldyly ses çykartmak.

ZYŇŇYLDAÝYŞ [zyňňyllaýyş], *iş ady.* Zyňňyldamak ýagdaýy.

ZYŇŇYLDY [zyňňylly], *at.* Çybynlaryň çykarýan sesiniň ady.

ZYŇŇYRDAMAK, *işl.* Zyňňyrdyly ses çykmak, zyňňyrdyly seslenmek. *Olar ýöränlerinde şelpeleriň zyňňyrdysy çalaja eşidilýän ýaly bolýardy.*

ZYNNYRDAŞMAK, *işl.* Yzly-yzyna zyňňyrdamak, bilelikde zyňňyrdamak. *Telefonlar zyňňyrdaşdy.*

ZYŇŇYRDATMAK, i◦l. Demir, çüýşe we ş. m. zatlary biri-birine degrip zyňňyrdyly ses çykartmak.

ZYŇŇYRDY, *at.* Jañjagazdan, çüýşe gaplardan we ş. m. çykýan sesiň ady.

ZYŇYBERMEK [zyňyvermek], i◦l. Yzly-yzyna zyňyp başlamak.

ZYŇYLMAK, i◦l. **1.** Uzaga düşümek üçin eliňi aýlap batly oklanmak, dazyrdadyp goýberilmek. *Ýabyň içinden çykarylyp, raýyşdan zyňlan palçyklar doňup, bir-biriniň üstünde dagyň daşy ýaly bolup ýatyrdy* (B. Seýtäkow). **2.** Atylyp goýberilmek, aýrylyp taşlanmak, aýrylmak. *Zaýalanan we ynjan zatlaryň hemmesi zibilhana zyňyldy.*

ZYŇYNDY [zyňynny], *at.* Derege ýaramaýanlygy üçin zyňlan zatlar, taşlandy. *Emma bu demir gyryndysy zyňyndy däl ekeni* (A. Atajanow).

ZYŇYŞ, *iş ady.* Zyňmak hereketi, ýagdaýy.

ZYŇYŞDYRMAK, *işl.* Dumly-duşa ýaýradyşdyrmak, taşlaşdyrmak, oklaşdyrmak. *Ol elindäki pamyklaryny tertipsiz zyňyşdyrdy-da, hiç kime, hiç zada seretmän, gapa tarap ylgady* (B. Seýtäkow).

ZYŇYŞMAK, *işl.* **1.** Zyňmaga kömekleşmek, bilelikde zyňmak, oklaşmak, taşlaşmak. *Jaý guryan ussa kerpiç zyňyşmak.* **2.** Biri-biriňe zyňmak, oklamak. *Olar iki topar bolup, gar zyňşyp baryardylar* (B. Annageldiýew). **3.** Zyňmakda ýaryşmak. *Kesegi daşa zyňyşmak.*

ZYPDYRUN [zypduru:n], *at, gepl. d.* Ýalançy, aldawçy, kezzap. *Senä-ä bir barypýatan zypdyrun ekeniň.*

ZYR: zyr däli 1) barypýatan däli, tüýs däli, dübläp duran däli. **2)** *(göç. m.)* örän garagol, gaty ýakymsyz. *Bu bir lälik saklanan oglan, öz ugurragyna kowaýmasaň, zyr dälidir.*

ZYRLADAN, *syp., gepl.d.* Aldawçy, ýalançy.

ZYRLAMAK , *işl.,gepl.d.* Yzyna garaman, gaty gaçmak (çaga hakynda).

ZYRLATMAK, *işl., gepl.d.* **1**. *ser.* **Zyrlamak. 2**. Aldamak, çypdyrmak. *Beýle-de bir zyrladaýmak bolarmy?*

ZYRMYLDAMA [zyrmyllama], *iş ady.* Zyrmyldamak ýagdaýy.

ZYRMYLDAMAK [zyrmyllamak], *işl.* Örän çalt geçip gitmek, çalasynlyk bilen hereket etmek, ýyldyrym çaltlygynda gitmek. *Zyrmyldap gitmek.*

ZYRMYLDAMAKLYK [zyrmyllamaklyk], *iş ady.* Zyrmyldamak ýagdaýy.

ZYRMYLDAŞMAK [zyrmyllaşmak], *işl.* Yzly-yzyna zyrmyldap gitmek, bilelikde çalt ýöräp gitmek. *Ýaşlar biri-birinden galmajak bolup zyrmyldaşyp baryardylar.*

ZYRMYLDAÝYŞ [zyrmyllaýyş], *iş ady.* Zyrmyldamak hereketi.

ZYRP: zyrp edip geçmek göz açyp-ýumasy salymda geçip gitmek. *Deňimizden zyrp edip geçen maşynyň sürüjisinem saýgarman galdyk.*

ZYRP-ZYRP: zyrp-zyrp edip geçmek biri-biriniň yzyndan çalt-çalt geçmek. *Syçanlar eýläkde-beýläk zyrp-zyrp edip geçýärdiler.*

ZYRRAJYM [zyrrajy :m], *syp.* Diýeniňden has barypýatan, tüýs. *Zyrrajym ýalançy.*

ZYÝA [zyýa:], *at, kön. s.* **1.** Ýagtylyk, nur, şöhle. *Kylaýyn men hem ýüzün köňlüm zyýasy* (Sopy Allaýar). **2.** Oglana dakylýan at.

ZYÝADA [zyýa:da], *syp., şahyr.* **1.** Gereginden artyk, artykmaç; oňat, gowy. *Ýa şeýle güýçlümi yşkyň zyýada...* (Magtymguly). *Güýçjagazy häli-hälem Seňkiden-ä zyýadadyr* (K. Gurbannepesow). **2.** Uzak, uzyn (ömür hakynda). *Sözle ýarym: ömrüň bolsun zyýada* ("Gül-Senuber"). **3.** Gyza dakylýan at.

ZYÝAN [zyýa:n], *at.* **1.** Birinden ýa-da bir zatdan ýetýän zelel, zeper, şikes. *Tiliň ýyg sen, bardyr zyýan, Akyl onuň haýranydyr* (Magtymguly).

◊ **Zyýan görmek** zyýan çekmek, haýyr, peýda görmezlik (söwdada). **Zyýan ýetirmek** maddy taýdan zyýan bermek. *Hasaplap görsek, lomaýja zyýan ýetiren eken.* **Zyýanyňa çapmak** öz peýda görjegiňi bilmän nädogry hereket etmek. *Kim öz zyýanyna çapar?* **Zyýany ýok** aýby ýok, zeleli ýok, owarram. *Zyýany ýok, zyýany ýok, şemaldyr bu, bir gün soldan öwser, bir gün sagdan* (T. Gurbanow).

ZYÝANKEŞ [zyýa:nkeş], *at.* Ösümliklere zyýan berýän mugthor mör-möjekler.

ZYÝANKEŞLIK [zyýa:nkeşlik], *at.* Zyýanly iş alyp baryjylyk.

ZYÝANLY [zyýa:nly], *syp.* Zyýany bar bolan, zyýan ýetirip bilýän, zyýan ýetirmäge ukyply bolan, zyýan berýän. *Bugdaý bişip, hasyly orulýan wagtlary ýagyş gaty zyýanlydyr* (A. Gowşudow).

ZYÝANLYLYK [zyýa:nlylyk], *at.* Zyýanly bolmaklyk, zyýany barlyk. *Agzalalygyň zyýanlylygyna düşünmelisiňiz.*

ZYÝANSYZ [zyýa:nsyz], *syp.* Zyýanly däl, zyýan ýetirmeýän. *Biz zyýansyz adam... diýip gygyrdy* (A. Gowşudow).

Z Y Ý A N S Y Z L A N D Y R M A K [zyýa:nsyzlannyrmak], *ı*ºl. Zyýan ýetmez ýaly etmek, zelelsiz etmek, zelelsiz edip goýmak. *Ýere gömlen minalary zyýansyzlandyrmak.*

ZYÝANSYZLYK [zyýa:nsyzlyk], *at.* Zyýansyz bolmaklyk, zyýanly dällik, zyýany ýokluk. *Iýiljýän gök önümleriň zyýansyzlygyna aýratyn üns bermek gerek.*

ZYÝAPAT [zyýa:pat], *at, k.d.*. Edilýän hezzet-hormat, meýlis, oturylyşyk. *Dürli zyýapatlar her şamu-saba* (Seýdi).

◊ **Zyýapat bermek** oturylyşyk gurap, hezzet-hormat etmek. *Sapar Köse muňa şady-horram bolup, myhmanhanasynda kyrk ýigidine zyýapat*

MAZMUNY

Şertli gysgaltmalar 7
Türkmen milli elipbiýi 8
K 9
L 64
M 74
Ň 113
Ň 130
O 131
Ö 160
P 187
R 221
S 227
Ş 321
T 349
U 406
Ü 424
W 437
Y 450
Ý 464
Z 548

OUK80(038)
T9O **Türkmen diliniň sözlügi,** II tom, A.: 2010 ý., 558 s.

<<Türkmen diliniň sözlüginiň>> II tomy K-Z harplaryny öz içine alýar.

TDKP ¹10 2010 BBK 81.2(Tü)-92

© Magtymguly adyndaky Dil we edebiýat instituty, 2010 ý.
© Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010 ý.

TÜRKMEN DILINIŇ SÖZLÜGI

II tom

K – Z

Çap etmäge rugsat edildi:
Ölçegi 84x108
Hasap-neşir kagyzy …
Şertli reňkli basmasy 61, 34
Bahasy ylalaşyk boýunça
A-00048